

W. van Mieris Delin. G. vander Gouwen sculp. Amst.

PUBLII TERENTII CARTHAGINIENSIS AFRI COMOEDIAE VI.

His accedunt integræ notæ

DONATI, EUGRAPHII, FAERNI, BOECLERI, FARNABII, MER. CASAUBONI, TAN. FABRI.

Cum Indice Locupletissimo.

AMSTELODAMI, & LUGD. BATAV.

Apud ABRAHAMUM WOLFGANG, & JACOBUM HACKIUM.

cIↄ Iↄ C LXXXVI.

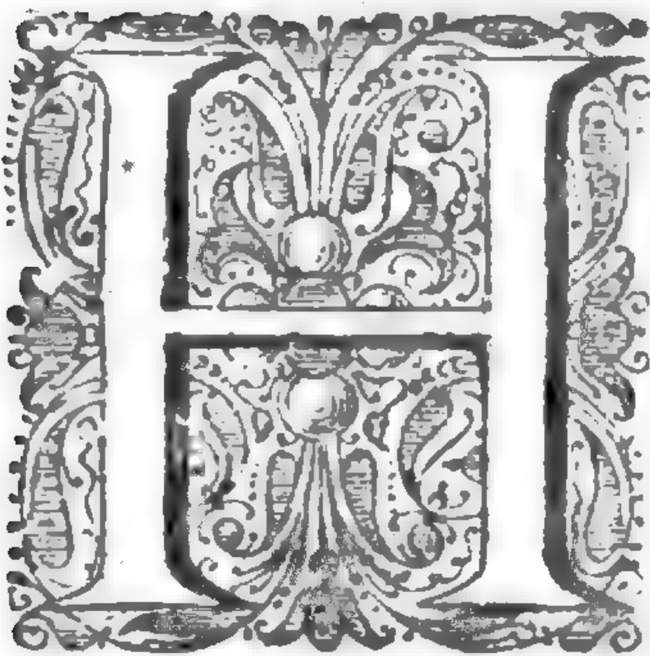

Nobilissimo, Amplissimoque Viro,

DOMINO,

HADRIANO PAUW, H. F.

EQUITI, DOMINO IN BENNEBROECK, &c. SENATUS HOLLANDIÆ, ZELANDIÆ, AC FRISIÆ PRÆSIDI.

Hanc P. TERENTII quinto nunc repetitæ prælectionis editionem, VIR NOBILISSIME, nitidiori forma, & luculentiori Commentariorum, quam hactenus, adauctam dote, in lucem daturus, tuo nomini eam lubens meritoque, quod ipsa me cogit humanitas, inscribo: quum non tua tantum, qua me summa, quæ in te est, benevolentia prosequeris; sed & P. M. parentis tui, optime de omnibus meriti, quondam in me favor, ut iterum ite-

iterumque repetita hac debiti officii mei oblatione, in te, tanti viri filio non degeneri, sed politioris etiam literaturæ strenuo Cultore, ac Mæcenate summo, eundem tanquam præsentem reverear, quam maxime efflagitat. Leve quidem munus est, sed literarium, unicum illud, ex quo præ cæteris, quicquid ad bene vivendi normam, & puriorem Latini sermonis culturam quoquam modo spectat, tanquam ex proprio suo fonte dimanat. Omnibus enim, quorum unquam scopus exstitit varios vitæ humanæ casus, consilia, & pericula per imaginariam fictionem ob oculos ponere, ut quid sequendum, quid fugiendum, a compositis quisque disceret personis (quod Scenicorum ac Comicorum erat studium) unanimi doctissimorum omnium suffragio palmam præripit hic noster PUBLIUS TERENTIUS AFER, quo nemo id præstitit luculentius; unde & maximo Oratori TULLIO, *speculum vitæ* dicitur; in quo spectare est vitam hominum omnium, privatam, publicam, excelsam, tenuem; ex quo cuivis licet (ut ipsius TERENTII verbis utamur) *sumere exemplum sibi: hoc facito: hoc laudi est: hoc vitio datur.* Nec agendi tantum & de rebus humanis judicandi prudentiam, auctum ivit TERENTIUS, sed varios hominum mores, tam eleganti orationis penicillo depinxit, tanto Latini sermonis nitore ac linguæ castitate expressit, ut nihil perfectius aut absolutius, in eo scribendi genere, unquam sit habitum. *Non ex alio scri-*

ptore

ptore melius addiſci ſermonis Romani puritatem, judicavit ſuperiori ſeculo, magnum illud Bataviæ noſtræ miraculum ac gloria, DESIDERIUS ERASMUS ROTERODAMUS, qui nuſquam ſine illo, & vel moribundus ejus, cujus omnis ultra ipſas literulas detrita, &, velut demorſi ungues, corroſa planicies, exemplar in ſinu fovebat ſuo. Prima orationis virtus, verborum eſt proprietas; at *proprii ſermonis artificem meliorem* TERENTIO *nullum habemus*, ex judicio communis ante ſeculum Germaniæ præceptoris PHILIPPI MELANCHTHONIS. Quid? quod diſertiſſimus Romuli nepotum, ob elegantiam ſermonis TERENTIUM ſe ſequi, gloriæ ſibi ducat, & TERENTIANIS verbis libenter ſe uti, palam in Lælio profiteatur. Ac, quod de PLATONIS mellita eloquentia circumfertur, Muſas, ſi Græce loqui voluiſſent, non alio, quam PLATONIS ſermone, uſuras fuiſſe, id non minori jure de TERENTIANA dictione dicendum eſt, non alia, quam hac, Latine loquuturas Muſas. Tam inſignem, non in moribus tantum, ſed in ſtylo inſuper ac lingua formandis, artificem, PUBLIUM TERENTIUM AFRUM, dignum judicavimus, qui prœlum & operas noſtras denuo exerceret. Quod ut pro veteri conſuetudine noſtra, hoc eſt, quam elegantiſſime perficeretur, nec niſi notabilis acceſſionis incremento ſplendens inſignituſque appareret, quicquid in me fuit, ſategiſſe res ipſa indicabit. Ne enim de typorum

concinnitate aut contextus apparandi infinita cura loquar; videbis, quidquid per hos annos varias per regiones ab illuſtrioribus ingeniis prodiiſſe mihi innotuit vel ad choragium hujus ſcenæ amœnius ac delicatius oculis exponendum, vel ad indolem TERENTII ac Latini in illo oris rotunditatem contemplandam exactius, non labori, non ſumptibus me pepercisse; quin velut ad variandam hujus florei ſed exquiſitiſſimi ſerti ſeriem in hoc volumen colligeretur. Neque vero, ſi recte de animo meo exiſtimaveris, mirari poteris tanto ſtudio hanc rem a me actam eſſe, quum & TERENTIO & PAUWIO, nominibus ultra voti humani fidem nitentibus, mentem plenam gererem, & vel religioſiſſime caverem, ne utique tertius his ipſe accedens, per incuriam meam aut ſordes vitium aliquod labemve inferrem. Eo igitur habitu ornatuque inſtructum, quod unum illi ad ſummam perfectionem certiſſimamque commendationem deerat, illuſtriſſimi Tui nominis titulo, Generoſiſſime PAUWI, conſecratum luſtratumque ire in famam jubeo. Cujus nominis poſſeſſores, quam expolitum gerant animum ac linguam, non Academiæ tantum Lugdunenſi, (cujus olim cura tuorum humeris commiſſa fuit) non noſtratibus tantum ac patriæ, ſed exteris etiam nationibus a parente tuo, jam olim ſatis ſuperque comprobatum eſt, & in te ipſo quantos habeat ſucceſſus, & quanto amore graviſſimos tute quoſcunque eruditionis auctores complectaris, ſtructiſſimæ ejuſdem cujuſvis

jusvis generis librorum bibliothecæ (quam viginti pœne millia non librorum, aut voluminum tantum, sed majorum operum numerum excessisse oculati fuimus testes) pars magna, quæ apud te est exquisitissima, vestra jam inde non mediocri propriæ supellectilis dote auctior, satis etiam demonstrat. Inter quos, ut hoc reverentiæ nostræ monumentum, eo quo offertur animo æquo ac benigno, accipias precor, & ut diu incolumem, salvum ac sospitem Reipublicæ te præesse sinat Deus Opt. Max. voveo

Illustri Nomini & Splendori Tuo

devotus cliens

JACOBUS HACKIUS.

Lugduni Batavorum
Cal. Decemb. 1685.

TYPOGRAPHI LECTORI POLITO

S. D. P.

D*enuo in usum tuum, candide Lector, typis nostris procudi curavimus novam hanc* P. TERENTII *editionem, adhibita omni industria, quo multis partibus quam antehac emendatior in lucem prodiret, ad quod etiam nullis sumptibus pepercimus, in tantum elaborantes ut tibi sedulitatem nostram in re literaria adjuvanda approbaremus. Sed ne verborum lenociniis diu te morari & blandiri velle videamur, breviter quid præstitum sit accipe. Probatissimum examussim secuti sumus* J. Hen. Bœcleri *contextum, cujus viri notas, ut &* Donati, Eugraphii, Faërni, Farnabii, *et etiam subjunximus, integras & illibatas, eo magis quia audimus selectas, prout nuper habebantur, passim ab omnibus nec injuria repudiari & damnari. Notas* T. Fabri *præfiximus in fronte, nec non Doctissimi Viri* Dan. Heinsii *egregiam, secundum Horatii de* Plauto *&* Terentio *judicium, disputationem; & denique in gratiam studiosæ juventutis libellum incerti auctoris de ludorum, theatrorum, &c. antiqua consuetudine utilissimum. Adjecimus in fine indicem quam* un-

unquam antehac locupletiorem, omnia ad fructum tuum & commodum. Hæc ſunt, quæ, ut te moneremus, neceſſe judicavimus, ſperantes interim induſtriam noſtram tibi non ingratam fore; quod ſi erit, operæ precium feciſſe ſatis magnum opinabimur, niſi quod ſic ingentem quoque in modum animos & ſtudia adauxeris noſtra, bene porro de rep. Literaria merendi. Vale.

PUBLII TERENTII
Afri Carthaginiensis
VITA,
Ex Ælio Donato.

PUBLIUS Terentius Afer Carthagine natus, servivit Romæ Terentio Lucano Senatori: a quo ob ingenium, & formam non institutus modo liberaliter, sed & mature manumissus [1] est.
1 Faber est delet.
Quidam captum esse existimant. quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet. cum [2] inter finem secundi belli Punici, & [3] initium tertii natus sit, & mortuus: nec si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem Romanum pervenire potuisset: nullo commercio inter Italicos & Afros, nisi post deletam Carthaginem, cœpto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Africano, & [4] C. Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur, quod [5] & ipsum Fenestella arguit, contendens utroque majorem natu fuisse, quamvis [6] & Cornelius Nepos æquales omnes fuisse tradat, & Portius suspicionem de consuetudine per hæc faciat:

2 F. in fine.
3 F. ante.
4 F. cum.
5 F. & delet.
6 F. & delet.

Dum lasciviam nobilium, & fucosas laudes petit:
Dum Africani [7] voce divina inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se cœnitare & Lælium, pulchrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ: [8] ipsus sublatis rebus ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit in Græciam [9] in terram ultimam.
Mortuus est [10] in Stymphalo Arcadiæ oppido: [11] nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, [12] nihil Furius:
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

7 F. voci divinæ.
8 F. ipsus sublatis rebus. delet.
9 F. in delet.
10 F. in delet.
11 F. nil.
12 F. nil.

Scripsit comœdias sex, ex quibus primam Andriam cum Ædilibus daret, jussus ante [13] Cærio recitare, ad cœnantem cum venisset, dictus est, initium quidem fabulæ, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens legisse: post paucos vero versus invitatus ut accumberet, cœnasse una, deinde cætera percurrisse, non sine magna [14] Cærii admiratione. Et hanc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat;

13 Fab. Cæcilio.
14 Fab. Cæcilii.

Sumetur Hecyra sexta ex [15] his fabula.

15 F. iis.
16 F. die delet.

Eunuchus quidem bis [16] die acta est, meruitque pretium quantum nulla antea cujusquam comœdia, id est, octo milia nummum,

mum, propterea summa quoque titulo ascribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. Non obscura fama est, adjutum Terentium in scriptis a Lælio & Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim, nisi leviter, se tutari conatur: ut in prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli homines nobiles
Hunc adjutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet,
Qui vobis universis & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio
Suo quisque tempore [1] usus est sine superbia.

[1] Faber usu'.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quæ tamen magis & usque ad posteriora tempora valuit.

Q. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.* Nepos authore certo comperisse se ait, C. Lælium quondam in Puteolano Cal. Martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiisse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno:

[2] *Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.*

[2] F. Sati'.

Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adjutoribus indiguerit, non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam Sulpitio Gallo, homine docto, & qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. [3] Popilio, consulari utroque, ac poëta. Ideo ipsum non juvenes designasse, qui se adjuvisse dicerentur: sed viros, quorum operam & in bello & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas comœdias, nondum quintum atque trigesimum egressus annum, causa evitandæ opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere, seu percipiendi Græcorum instituta, moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus [4] urbem est, neque amplius rediit. De morte ejus Volcatius tradit:

[3] F. Popillio.

[4] F. urbe.

Sed ut Afer sex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit. navim cum semel
Conscendit, visus nunquam est. sic vita vacat.

Q. Consetius redeuntem e Græcia periisse in mari dicit cum centum & octo fabulis, conversis a Menandro. Cæteri mortuum esse in Arcadiæ Stymphalo, sive Leucadia tradunt, Cn. Corn. Dolabella, Marco Fulvio Nobiliore COSS. morbo implicitum acri, dolore ac tædio amissarum [5] sarcinarum quas in navi præmiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam quæ [6] post equiti Romano nupsit. Item hortulos

[5] F. fabularum.

[6] F. post delet.

XX.

1 Faber sex.
2 F. in delec.
3 F. nil.
4 F. nil.

1 XX jugerum 2 in via Appia ad Martis villam, quo magis miror Portium scribere:

3 nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Lælius, 4 nihil Furius:
Tres per id.m tempus qui agitabant nobiles facillime,
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis præfert, scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Nævio & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item C. Cæsar.

Tu quoque tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte jaceres,
Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse Terenti.

Hæc Suetonius Tranquillus. Nam duos Terentios poëtas fuisse scribit Metius, quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium Valgius in Actæone ait:

Hæ quæ vocantur fabulæ, cujus sunt?
Non has qui jura populis 5 recensentibus dabat,
Honore summo affectus fecit fabulas?

5 F. recensentib.

Duæ ab Appollodoro translatæ esse dicuntur comico, Phormio, & Hecyra: quatuor reliquæ a Menandro: ex quibus magno successu & pretio stetit Eunuchus fabula: Hecyra sæpe exclusa, vix acta est.

AN-

ANNOTATA
IN VITAM
TERENTII.

Tribuitur hæc a plerisque *Ælio Donato*: quod in Codicibus ejus scilicet adscripta reperiretur. Sed alii, *Suetonii* esse, contendunt; ex illis verbis sub finem: *Hæc Suetonius Tranquillus.* ut reliqua vel *Donatus*, vel alius quispiam adjecerit. vid. *Ger. Jo. Voss. de Historic. Latin. lib. 1. cap. 3. itemque de Poët. Latin.*

Fenestella docet] Hic est *Lucius Fenestella* historiarum scriptor & carminum, qui novissimo Tiberii Cæsaris Principatu obiit.

Dum Afranii voce divina] Corrigunt alii: *voci divinæ*. Muretus: *vocem divinam*. cum *Plautus* dicat, *inhiare aurum*.

In Graciam, in terram ultimam] *Muretus*, τὸ in prius expungit: ut sit, *Græciam in terram*, quod genus loquendi usitatum veteribus: *Terra Italia*, & sim.

Jussus ante Cærio recitare] *Cæcilio* reposuit auctoritate *Eusebii*, *Muretus*, quem multi sequuntur. Sed *G. J. Voss. de Poët. Lat.* ostendit *Acilio*, ædili scilicet legendum esse: Cæcilio ante biennium mortuo.

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula] Movit hic versus nonnullos editores, ut post *Phormionem*, sexto loco collocarent Hecyram. Monuit autem *Donatus* ad illum versum prologi Phormionis: *quum per tumultum noster grex motus loco est*, ante Phormionem actam. *Apparet*, inquit, *Hecyram ante Phormionem actam esse: cui contigit id quod queritur, populum subaccusans. Ger. J. Voss.* vide de *Poetis Latinis* ubi post *Andriam*, *Hecyræ* locum dat: tertium *Heautontimorumeno*; quartum *Eunucho*; quintum *Phormioni*; ultimum *Adelphis*. *Petitus*, quartam *Phormionem*; quintam *Eunuchum* facit. Ne sic quidem erraverunt, qui *Hecyram*, sextam dixere. Eodem enim anno quo Adelphi dati sunt, *Hecyra* secundum, & quum iterum exigeretur, tertium data ac peracta est. Alii ergo de data nec peracta, alii de peracta loquuntur.

Q. Consetius] Quidam *Cosconius* habent. An *Consentius* est Grammaticus? Utriusque mentio fit apud veteres in membranis, & codicibus.

Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis Comica &c.] Valde infelices Critici fuerunt, qui credere potuerunt, Jul. Cæsarem tanto ingenio hominem, tamque accurato judicio, ita de Terentio pronuntiasse. Male utique & imperite judicavit, quisquis est ille, qui Herois nomen, ut asinus leoninam pellem, sibi accommodavit. Sed quid *Suetonio* faciemus, si is hujus vitæ auctor est? An ille, inprimis eruditus scriptor, tantum a veri judicii ratione elaberetur? Quid si *Donatus* scripsit? at nec ipse ignoravit *Vim Comicam* in scriptura Terentii: quin eam tot locis demonstrat, illustrat, commendat. Puto Grammaticum aliquem de suo adjecisse hos versus, tanquam ἐν παρέργῳ explicaturos, ut ipse putabat, Ciceronis judicium. Cajo certe Cæsari Caligulæ, notæ in eruditos malignitatis, potius quam Julio convenirent ista: quæ Grammaticus vel alio nomine inscripserat, quod postea expletum corruptumque est, vel hujus obtentu vendibiliora fieri posse crediderat. Occasio audendi, ex vocula *hactenus*, arrepta fuerit: cum *Historicus* dicit: *Cicero in Limone hactenus laudat.* Quod ita merito acceperis: *Cicero, de laudibus Terentii in Limone hanc partem celebravit, quæ est ille pura venustate, sive emendata suavitate temperati sermonis.* Qui autem sequentes versus assuere non dubitavit, illud *hactenus* non ad propositum laudantis, sed ad conditionem laudati retulit, quasi Cicero ab eo voluerit ceteras laudes

exclu-

excludere, unam asseverando. Scilicet vulgi, & adversariorum (quorum iniqua judicia nemo quisquam vir magnus unquam effugit) ea sententia fuit, fabulas Terentii

Tenui esse oratione & scriptura levi.

quod ipse testatur, & festive diluit *prologo Phormionis apologetico*. Ubi *Donatus: Imperitum intulit criminatorem, qui hoc objiciat, quod proprium esse debet Comici stili. Revera autem hoc deterior Menandro Terentius judicabatur, quod minus sublimi oratione uteretur, quod ipsum nunc purgat, dicens in tragœdia altiora transire posse.* Et mox ex mente Poëtæ: *Ideo videmur leves, tennesque*, inquit, *quia non in comœdia prodigia facta sunt, & tragœdias concitavimus. Et collide hic non solum errorem reprehendentis, sed etiam imperite scripsisse ipsum ostendit Luscium Lavinium.* Videmus vulgo & imperitis hoc judicium dari. quod suum fecit, qui *vim Comicam* in Terentio, non sine ambagibus περιέργως, desiderari pronuntiavit. Et, quid est *Vis Comica*? An in efficacia exprimendi res omnes pro varietate quam earum natura capit, idque prudenti artificio, disertaque suavitate, constitues? In his ergo nemini cedit Terentius. Sermone utitur tam electo, tractatione tam accurata, philosophia tam exquisita, sententiis tam convenientibus: ut a sublimitate stili, solâ fere custodiâ ὑποθέσεως κωμικῆς, tum familiaritate convictionis civilis, cui forma orationis cum regulis copiæ & elegantiæ serviunt, disjungatur. De Menandro hodie non possumus satis judicare, postquam tam pauca nobis fragmenta supersunt. Puto tamen, si extarent fabulæ, quas imitatus est Terentius, non aliter doctos judicaturos, quam de Virgilio, qui in diverso carminis genere Homerum imitando plerunque vicit: aut de Cicerone, qui quæ ex Platone & Demosthene in soluta oratione transtulit, deteriora sane non fecit. Nimirum adhuc hodie durat ista τῶν πολλῶν κρίσις. qui Plauti paromœa, & paronomasias, & verbosum τοῦ γελοίου apparatum, quicquid denique ad veterem comœdiam propius accedit, unice decere illam *vim comicam*, quam isti appellitant, existiment: castigatamque, & sine omni περιεργίᾳ, non vi sed conatu minore disertam Afri nostri Musam, præ illis contemnendam sibi judicent. Verum, exemplis ista malumus, & in re præsenti, ut sic dicam, demonstrare, dum interim constet, nullo modo ferendum, si de Terentio tam ineruditе & absurde Julius Cæsar putetur judicasse: qui tali scriptura ipse voluit uti, ut Poëtam hunc raro e manibus videatur deposuisse. Id quod cum aliis doctis viris commune habuit.

Qui jura populis recensentibus dabat) In *Lindenbrogii* editione:

—— *qui jura populis end' ibus dabat* *

Alii fecerunt *recensens*. Est qui *consultus* mallet. Nihil est, quod hactenus in loco corrupto satisfaciat.

ELO-

ELOGIA VETERUM DE PUB. TERENTIO.

VARRO, Parmenone. NONIUS in *Poscere.*

In argumentis Cæcilius poscit palmam; in ethesin Terentius; in sermonibus Plautus.

CICERO de optimo genere Oratorum.

In re quod optimum sit quæritur: in hominibus dicitur, quod est. Itaque licet dicere, & Ennium summum Epicum Poëtam, si cui ita videtur; & Pacuvium Tragicum; & Cæcilium fortasse Comicum. Unum vero est genus perfecti, a quo qui absunt, genere differunt, ut ab Accio Terentius, sed in eodem non sunt pares.

Et infra.

Iidem & Andriam & Synephebos, nec minus Terentium & Cæcilium, quam Menandrum legunt. Quod est igitur eorum in orationibus e Græco conversis fastidium; nullum cum sit in versibus?

Lib. VII, Epist. 3 ad Attic.

Secutus sum, non dico Cæcilium, Mane ut ex portu in Piræeum, (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellæ, propter elegantiam sermonis putabantur a C. Lælio scribi, Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræeum.

In Lælio, ex persona Lælii.

In Andria familiaris meus Terentius dixit. Ex mox in obsequio, quoniam Terentiano verbo libenter utor, comitas adsit.

HORATIUS lib. Epist. ad Augustum.

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;

Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte;
Hos ediscit, & hos arte stipata theatro
Spectat Roma frequens.

Vincere Cæcilius gravitate.] Quo loco *Acron* ait: Cæcilius libros vicit antiquiores, alta verba & sonora in suo carmine ponere solitus.

Terentius arte.] Id est, proprietate verborum, & artis Grammaticæ. unde principatum inter omnes Comicos habere dicitur.

OVIDIUS lib. II Tristium.

Nec liber indicium est animi: sed honesta voluntas
Plurima mulcendis auribus apta refert.
Accius esset atrox: conviva Terentius esset:
Essent pugnaces qui fera bella canunt.

VOLCATIUS SEDIGITUS, apud A. Gellium lib. XV, cap. 24.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtæ comico cui deferant.
Eum, me judice, errorem dissolvam tibi:
Ut contra si quis sentiat: nihil sentiat.
Cæcilio palmam Statio do comico.
Plautus secundus facile exsuperat cæteros.
Dein Nævius, qui servet pretium, tertiu' est.
Si erit, quod quarto, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Atilium.

In

Quicunque *Volcatius* ille *Sedigitus* fuerit, qui judicium de Latinis Comicis in his jambis tam audacter tulit, ut nihil eum, qui contra sentiat, sentire dixerit, profecto ille mihi omni sensu caruisse videtur. *Cæcilio* palmam tribuit, facilius id fortasse, quam debuit: quanquam enim de eo, cujus nulla exstant scripta, judicari nihil possit, non parvi tamen *Ciceronis* judicium, qui nunc *malum* eum *esse Latinitatis auctorem*, nunc *male locutum* dicit, faciendum est. Sed ob ipsam tamen hanc causam, quod omnia ejus scripta interciderunt, ne temere in eum, qui legi nunc non potest, pronuncietur, cum præsertim & *Horatius* gravitate eum dicat vincere, condonemus sane hoc *Ciceronis* judicium, & recte *Cæcilio* delatam palmam existimemus. At illud ferri vix potest, quod *Plauto* non tantum posteriorem faciat *Terentium*, sed sexto demum loco consequi eum velit: de quo utroque videatur doctissima celeberrimi *Heinsii* Dissertatio. Et quanti hoc judicium *Sedigiti* sit faciendum, vel hinc judicari potest, quod *Terentio* præferat *Attilium*, quem *Cicero* & ferreum esse scriptorem concedit, & ipse durissimum vocat.

In sexto sequitur hos loco Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Decimum addo causa antiquitatis Ennium.

VELLEIUS PATERCULUS lib. I.

Dulcesque Latini leporis facetiæ per Cæcilium Terentiumque, & Afranium, sub pari ætate nituerunt.

FAB. QUINTILIAN. lib. x, cap. I.

In Comœdia maxime claudicamus; licet Varro dicat, Musas Ælii Stolonis Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent: licet Cæcilium laudibus ferant: licet Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur: quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra versus trimetros stetissent.

Idem Declamat. IX, sive Gladiator.

Terentium, quem inter cæteros captivos, secundo Punico bello, Scipio Africanus vinculis exsolverat, memoria tradidere majores, insigne receptæ libertatis pileo testantem, in triumpho ducis esse conspectum.

PLINIUS lib. I, Epist. 16.

Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat, Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi.

A. GELLIUS lib. VII, cap. 14.

Vera autem & propria hujusmodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.

Idem lib. XVII, cap. 21.

Neque magno intervallo postea Q. Ennius, & juxta Cæcilius & Terentius, ac subinde Pacuvius: & Pacuvio jam sene Accius, clariorque tunc in Poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.

 Au-

AUSONIUS in Protreptico ad Nepotem.

Tu quoque qui Latium lecto sermone TerentI,
Comis & adstricto percurris pulpita socco,
Ad nova vix memorem diverbia coge senectam.

LACTANTIUS de falsa sap. cap. 4.

Nemo potest de se recte judicare. Quod nobilis Poëta testatur, Ita enim comparatam esse hominum naturam, &c.

EUSEBIUS in Chronico.

Ptolomæi VI, id est, Philometoris regno decessit P. Terentius, quo tempore Aristarchus, Homericorum ille versuum censor floruit.

HIERON. in Chronico, Olymp. 155, ann. 3.

P. Terentius Carthaginiensis Comœdiarum scriptor, ob ingenium & formam libertate donatus, in Arcadia moritur: qui primam Andriam, antequam Ædilibus, Cæcilio multum se miranti legit.

Idem, de optimo genere interpretandi.

Terentius Menandrum, Plautus & Cæcilius veteres comicos interpretati sunt: numquid hærent in verbis? ac non decorem magis & elegantiam in translatione conservant, quam veritatem interpretationis?

Idem ad Suniam & Fretellam.

Hanc esse regulam boni interpretis, ut idioma alterius linguæ, suæ linguæ exprimat proprietate: quod quidem & Tullium in Protagora Platonis, & in Oeconomico Xenophontis, & in Demosthenis contra Æschinem oratione fecisse convincimus, & Plautum, Terentium, Cæciliumque eruditissimos viros in Græcis comœdiis transferendis.

Idem ad Paulinum.

Habet unumquodque propositum principes suos. Romani duces imi-

imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem: Poëtæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.

PAULUS OROSIUS lib. IV, cap. 19.

Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans urbem ingressus est, quem Terentius, qui postea Comicus, ex nobilibus Carthaginiensium captivis pileatus, quod indultæ sibi libertatis insigne fuit, triumphantem post currum secutus est.

Livius lib. XX. non Comicum hunc intelligit, sed ad Terentium Culleonem senatorem Rom. refert, qui pileo capiti imposito secutus est Scipionem triumphantem. certe de alterutro Quintiliani etiam locus ex declam. IX intelligendus est.

SIDONIUS APOLLINAR. Carm. XX.

Quid vos eloquii canam Latini;
Arpinas, Patavine, Mantuane,
Et te Comica qui doces, Terenti,
Et te, tempore qui satus severo,
Grajos Plaute sales lepore transis?

RUFINUS GRAMMATICUS Antiochensis.

Agnovit metrum servatque Terentius artem;
Nam prologos trimetro didicit componere versu:
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

SERVIUS in illud lib. I Æneid. *Talibus incusat.*

Sciendum est, Terentium, propter solam proprietatem, omnibus comicis esse præpositum; quibus est, quantum ad cætera spectat, inferior.

FL. SOSIPATER CHARISIUS lib. II.

Ἤθη, ut ait Varro de Latino sermone lib. V, nulli alii servare convenit quam Titinnio & Terentio. Πάθη vero Trabea, inquit, & Attilius, & Cæcilius facile moverant.

Isidor. Origin. lib. 1, c. 39.

Fabulas Poëtæ quasdam delectandi causa finxerunt, quasdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictas, ut eas quas vulgo dicunt, vel quas Plautus & Terentius composuerunt.

Ex antiquo Cod. Mss. in bibliotheca Regis Gall.

Natus in excelsis tectis Carthaginis altæ,
Romanis ducibus bellica præda fui.
Descripsi mores hominum, juvenumque, senumque,
Qualiter & servi decipiant dominos:
Quid meretrix, quid leno dolis confingat avarus.
Hæc quicunque legit, sic, puto, cautus erit.

DE ÆLIO DONATO.

Hieronym. in Chronico Olymp. 284.

Victorinus Rhetor & Donatus Grammaticus præceptor meus, Romæ insignes habentur: e quibus Victorinus etiam statuam in foro Trojano meruit.

Idem Apolog. advers. Rufinum.

Puta quod puer legeris Aspri in Virgilium & Sallustium commentarios: Vulcatii in orationes Ciceronis: Victorini in Dialogos ejus: & in Terentii Comœdias præceptoris mei Donati, æque in Virgilium: & aliorum in alios; Plautum, Lucretium, Flaccum, Persium, atque Lucanum. Argue interpretationes eorum, quare non unam explanationem secuti sint, & in eadem re quid vel sibi, vel aliis videatur, enumerent.

Hieronym. in Eccles. cap. 1.

Comicus ait: Nihil est dictum, quod non sit dictum prius: unde & præceptor meus Donatus, cum ipsum versiculum exponeret: pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt.

DANIE-

DANIELIS HEINSII

AD

HORATII DE PLAUTO

ET

TERENTIO JUDICIUM,

DISSERTATIO.

At nostri proavi Plautinos & numeros &
Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati: si modo ego & vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus & aure.

Durum equidem judicium, quod non nemo hac ætate de leporum omnium parente, summo Critico ac maximo Poëta excidisse nollet: cujus tamen vernæ melius de Plauto judicabant, quam qui nec familiam in literis tueri hac ætate creduntur. Qui nunc sæculi, quo vixit, & quo, cum Poësis, tum Latina lingua, ad supremum culmen ac fastigium evecta fuit, ignorare potuit judicium; vir tantus; & quod rei caput arbitror, principibus, qui inter se quotidie de iis judicabant, intime familiaris ac amicus. Augusto autem, optimo ingeniorum judici, tam gratus atque acceptus, ut non raro lepidissimus homuncio ab eo diceretur, & quem, si antiquitati habenda hic fides, etiam habere ab epistolis optavit. Qui cum contra, tanti Terentii fecerit fabellas, ut & integras ex iis *ῥήσεις* descripserit, & ubique accommodet, soli denique artem tribuat, hominis *αὐθάδους* potius quam eruditi esset, ita dissentire a tanto viro, ut ne causam quidem prius cognoscendam crederet. Quare videamus saltem, quid adferri pro utroque possit. Te vel Flacci judicium in posterum, ut solent, aut Terentium secure nimium damnare quidam pergant in Comœdia. Omnia autem pro Horatii judicio, qui Plautum sic amamus ut e manibus rarissime putemus deponendum, dicentur potius quam nostro. Ac de numeris quidem nonnulla Donatus. qua etiam in parte haud parum veteribus nonnullis placuit Terentius. Rufino quidem Grammatico, cum inquit:

Agnovit metrum, servatque Terentius artem:
Nam prologos trimetro didicit componere versu;
Scenarumque actus primos pede claudit eodem.

Quanquam certe Fabius, non stetisse intra trimetros deplorat. de quo forte alias dicturi sumus. Ad alterum priusquam veniamus, quædam

præmittenda erunt. Cum eædem Comœdiæ propemodum sint partes ac Tragœdiæ, finis quoque ex parte idem, ex parte diversus, multa esse utrique communia necesse est. Delectare enim ac docere est Comœdi: neque minus Comici *διδάσκαλοι* & *κωμῳδοδιδάσκαλοι*, quam Tragici, à Græcis dicuntur. Nec movere risum sane constituit Comœdiam, sed plebis aucupium est & abusus. Nam Ridiculum, ut recte Aristoteles, *vitium est & fœditas, doloris expers; quæ partem in homine aliquam corrumpit absque morbo.* sicut fœda & detorta facies, si nullo cum dolore id fiat, risum movet. Unde ipsum quoque risum, omnes fere antiquissimi Philosophi indignum sapiente judicarunt. Adeo ut Plato, tanquam sacrilegum, traducere non dubitet Homerum, qui ridentes introduxit Deos; quod in homine non τὸ κατὰ λόγον, verum τὸ κατ' αἴσθησιν, quemadmodum Philosophi loquuntur, διαθέσεως sit signum. a qua longe abest Deus: *αὐτὴ ἡ οὐσία λόγου, καὶ αὐτίτιος.* Unde Thespis:

Ὁρᾷς ὅτι Ζεὺς τῷδε πρωτεύει θεῶν,
Οὐ ψεῦδος, οὐδὲ κόμπον, οὐ μωρὸν γέλων
Ἀσκῶν, τὸ δ' ἡδὺ μοῦνος οὐκ ἐπίσταται.

Quare divinitus ab Aristotele dictum, partem turpitudinis esse, id quod est ridiculum. diserte enim ait, *ὅτι τὸ γελοῖον, μόριον τοῦ αἰσχροῦ ἐστιν.* Ita quæ vel in verbis auctorum vel sensibus, vel in sermone hominum & factis, aut detorta sunt aut depravata, animos plebeios vehementer movent, & hoc ipso risum ut plurimum excutiunt. Ideoque inusitata dicta & obscœna, optimorum cavillationes, singulorum contumelias, sententias perversas, ideoque inexpectatas, aliaque id genus (qualis imitatio dictorum vel factorum, & inprimis improborum) risum maxime in Comœdia, quam Veterem dicebant, expressisse constat. Quod intelligunt, qui genium ridiculi intelligunt atque indolem. Cujus segetem largissimam vel unus Aristophanes suppeditat. Qui non modo Plautum, sed quoscunque hac in parte superavit, omnesque τοῦ γελοίου modos ac figuras lepidissime expressit. Denique ut acetum, nisi vinum sit corruptum, bonum nunquam erit; ita quæ sincera sunt & vera, risum nunquam excitabunt. Apposite Quintilianus, ubi de Ridiculo: *Et hercule omnis salse dicendi ratio in eo est, ut aliter quam est rectum verumque dicatur.* Quare & compositus ad risum sermo, ab oratione recta, quam πολιτικὴν magistri vocant, quam longissime abeat necesse est, cujus propriæ virtutes, *ἡ σαφήνεια, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀφέλεια, ἡ ἀλήθεια, perspicuitas, æquitas, simplicitas, veritas*, ponuntur. Qua in parte supra admirationem omnium Menander apud Græcos, Terentius Romanis fuerit necesse est: qui ut viris sapientibus ac eruditis voluptatem potius afferrent, quam quacunque ratione risum extorquerent, duplici jucunditate utilitatem (imitatione vitæ scilicet humanæ, & inimitabili lepore) condierunt. Metu enim Macedonicæ potentiæ, licentia antiquæ, ut observant Critici, defecit. Cujus locum occupavit Nova. Cujus & formam nondum penitus vidisse absolutam, sed jam concepisse animo, putatur Aristoteles. Ejus vero unicum propositum, humanos nosse atque imitari mores. Quo & D. Hieron. Epistola ad Furiam, de viduitate servanda respicit, inquit: *Nec mirum, hoc figulum sensisse de vasculo, quod ipse fabricatus est, cum etiam Comicus,*

cujus

cujus finis est humanos mores nosse atque describere, dixerit: Sine Cerere & Libero friget Venus. Omnis autem imitatio, ut postea dicemus pluribus, natura placet & delectat. Hoc enim proprium est hominis, ut recte Aristoteles, qui & μιμηλικώτατον τῶν ζώων, merito ab eo dicitur. Joci vero, si petantur undique, molesti ac frigidi, aut theatrales fiunt, si a vita sint alieni. qui ut plebi forte, ita doctis placere ac sapientibus non possunt. Constantis enim viri ac sapientis animus, laxari vult, non solvi. Illam autem constitutionem, καὶ τόνον, ut cum Stoicis hic loquar, ἐν ταῦτῃ τῷ ἤθει μένειν, risus solvit. quem præclare, τῆς ἀσχημοσύνης ὑπερέχειν τῆς ψυχικῆς, antiqui vocant. Ideoque & Socratici, quorum libri penuarium leporum omnium fuerunt, ac facetiarum, quod e Xenophonte & Platone etiam hoc tempore apparet, χαριεντίζεσθαι, non γελωτοποιεῖν, solent. Ac ne ipsi quidem Siculi ad festivitatem nati, & qui primi omnium Comœdiæ putantur inventores, alium illius finem, quam τὸ χρήσιμον, id est, utilitatem posuerunt. De Epicharmo Theocritus:

Πολλὰ γὰρ ποτὶ τὰν ζωὰν τοῖς παισὶν εἶπε χρήσιμα.
Μεγάλα χάρις αὐτῷ.

Id quia secus in Comœdia Antiqua, statim defecit. In qua omnia, a veritate & consuetudine aliena, hoc est, vere γελοῖα, & ad risum erant comparata. Quis non ridet, cum exemplum vitæ, pater omnium virtutum, ipsa innocentia, probitas, ac virtus, Socrates ridetur? cum in corbe festivissime philosophatur? cum, quot pedes pulex saliat, subtiliter ac geometrice metitur? Pleraque enim falsa de sententiis opinionibusque veterum Philosophorum, & ad risum facta aut excogitata sunt, quæ præcipue hunc excitare solent. Ideo nec omnes Plauti, tantam materiem ridendi, quantam una quævis ex Aristophanicis, suppeditat. alteri enim omnia, alteri pauca per leges licebant. Cæterum, ut modo dicebamus, quicquid maxime ab agendi consuetudine aut dicendi alienum est, risum maxime movere solet. In sententiis, qualis illa Comici Nebulis,

Καί τοι πρότερον τὸν Δί' ἀληθῶς ᾤμην διὰ κοσκίνου οὐρεῖν.

In verbis, ut cum furacissimus servus, κλεπτίστατος a domino vocatur, qui laudare taciturnitatem in eodem videtur.

Ἀλλ' ἔστι κρύψαι. τῶν ἐμῶν γὰρ οἰκετῶν
Πιστότατον ἡγοῦμαί σε καὶ κλεπτίστατον.

Quod ipsum aliquanto castigatius Nero extulit, qui de tali servo, *Nulli apud se plus fidei haberi* dicebat: *nihil enim ei neque inclusum neque signatum esse. Vox enim* κλεπτίστατος, tantum abest, ut sermoni convenire possit. ὥστε οὐδ' αὐτοῦ τὴν διάλυσιν (dicerent subtiles harum rerum judices) πολιτικὴν εἶναι, hoc est, ut ne quidem voce alia quæ eam exprimat, consuetudini aut usui accommodari possit. Itaque corrumpit vocem, plane ut faciem, qui sic movere risum cogitat. qualia prope infinita Aristophanis. Exemplo sint diminutiva, quæ tam diligenter tertio Rhetoricorum in illius Babyloniis Rex Criticorum Aristoteles notavit; χρυσιδάριον, λοιδορημάτιον, ἱματιδάριον, καὶ νοσημάτιον. Quod & in sermone ejus passim & in sensibus observes. quos non raro risus causa effert corruptissimos. sæpe tamen cum illudit aliis. Quare voces, phrases, sensus, etiam structuram, Novæ, ut imitari cuivis tutum

tum est, ita Antiquam si quis imitari velit, maximo delectu ac judicio est opus. quod si quisquam, recte Aristoteles notavit. Atque hæc causa, cur, ut multo perfectior utiliorque, ita minus ridicula sit Nova, in qua omnes, ut jam absoluta, acquiescunt. Cum antiqui Comici, iis pariter quæ dicunt, & dicendi ratione, urbanitatem, quia nihil aliud spectarunt quam ridiculum, plerisque in locis, imprudenter excedant: ideoque & vitium plerumque, quod *βωμολοχίαν* dixit Aristoteles, incurrant. Qui vir magnus Ethicorum quarto, ubi de urbanitate agit, quæ in primis locum in his habet, eosdem & urbanos & honestos vocari ait: *εὐτραπέλους* enim, quasi *εὐτρόπους*, dici. Sicut autem de corporibus ex motu, ita ex urbanitate judicari de animo: utrum nempe honestus sit an turpis. Qui de corporibus locus, cum obscurus vobis videretur, neque quicquam in recentibus scriptoribus, qui interpretati eum sunt, præsidii ad manum esset, ad Andronicum Rhodium, cujus Paraphrasin in illos libros plane admirandam, primi & edidimus, & in Latinum convertimus sermonem, ut sæpe alias, confugimus. Qui hoc modo. *ἡ δὲ μεσότης, εὐτραπελία, καὶ οἱ ἔχοντες, εὐτράπελοι, οἷον εὔτροποι· καὶ γὰρ τῶν ἠθῶν δοκοῦσι τοιαῦται κινήσεις, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ παίζοντες ἐμμελῶς, καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅτε· ὥσπερ γὰρ αἱ κινήσεις τὰ σώματα χαρακτηρίζουσιν. οἷον πῦρ μὲν ἡ εἰς τὸ ἄνω κίνησις καὶ πᾶν κοῦφον. βαρὺ δὲ ἡ εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ φανερωμένων τῶν ἀνθρώπου κινήσεων, αἱ ἕξεις τῆς ψυχῆς φαίνονται καὶ τὰ ἤθη.* Quod est ex interpretatione nostra: *Medium, vero, εὐτραπελία, id est, urbanitas, quique in eo excellent, εὐτράπελοι quasi εὔτροποι, hoc est, bene morati, dicuntur. Etenim potissimum à moribus videntur esse hi motus. Hi autem sunt, qui concinne, & quemadmodum, & cum oportet, jocantur. Sicut enim corpora distinguunt sui motus; ut, exempli gratia, ignem & quicquid leve est, motus qui in altum fertur, grave contra, motus qui ad medium, eodemque modo in aliis, ita ex iis qui extra sunt, & qui in oculos incurrunt hominum motibus, habitus quoque apparent animæ & mores.* Quia autem risus iis, ut plurimum, qui minus sunt honesti, quales homines plebei sunt aut scurræ, gratus esse solet; hinc fit, inquit idem Aristoteles, ut qui scurriles sunt, urbani etiam dicantur. Addit autem, quod spectare huc propius videtur: *Discrimen vero ex Antiqua Comœdia apparet & Nova. Nam in illa id quod obscœnum, in hoc autem, quod suspicionem tantum ejus movet, risum quoque exprimit. quæ non parum differunt ad venustatem.* Idem de cavillis quoque addit & conviciis. Quibus abstinuisse Plautum constat. cum obscœnitate nemini concedat. Hujus autem in utroque ex Aristotelis judicio discrimen videamus. Byrrhia apud Terentium Andria:

Ego illam vidi virginem. forma bona
Memini videre quo æquior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis quam illum amplecti maluit.

Vides in his, non obscœnitatem, sed suspicionem rei parum verecundæ, καὶ *ὑπόνοιαν*. quæ tam est honesta, ut a quavis virgine id, urbanitate salva, dici possit, quid enim suavius, *quam in somnis amplecti?* & quidem si de viro & formosa conjuge dicatur! Non enim dicit *βινεῖν*, quod Aristophanes dixisset, nec quæ in re tali Plautus usurpare solet, qui nec honeste ea dicit, & obscœne circumloquitur. Nam qualia sunt illa Casina!

OL. Ubi

OL. *Ubi locus sumptus porro est, continuo stricto gladio. atat! papæ! papæ!* CL. *quid id papæ?*

OL. *Flagitium ob erat maximum. gladium ne haberet metui: id quærere accepi*

Dum gladium ne habeat quæro, arripio capulum.

Nam cætera in quibus plane loquitur, præsertim cum de Venere ἀῤῥήτῳ agit, ea vero, ne commemorare quidem malo. Puto autem satis esse manifestum, etiam cum circumloquitur quæ parum sunt honesta, ne honeste quidem, & cum honestarum aurium fastidio, id fieri. Vides ergo passim veteris imaginem. etiam, de quo mox paulo post, dicacitate ac maledicentia. Quæ Athenis partim leges, partim metus, partim ipsa emendavit ratio: cum tamen sola risum felicissime moverent. Novæ autem rex princesque Menander fuit: cujus expressa imago ac effigies Terentius. Quem cum uterque accepisset, Aristophanis virtutes hac mercede expressit Plautus, ut nec omnes posset (quod & linguæ diversitas, & Romanorum leges, & tempora, ac Rerum publicarum ratio vetabat, sublata jam maledicendi libertate, quæ præcipua, quod nemo nescit, τοῦ γελοίου pars,) & quæcunque in Aristophane, Plutarchus à communi consuetudine loquendi abhorrere notat, retineret. Nam & κατὰ τὸ λεκτικὸν, ut Critici loquuntur, ἐκ τοῦ τῆς διατριβῆς τρόπου θυμελικός est, & theatralis, non πολιτικός, neque τῇ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ἰδίᾳ διατριβῇ: neque pauciora addidit, in quibus dum ridiculus videri vult, frigidus ac odiosus fit. quod non nostrum, sed Horatii judicium est, & Donati. quos utrosque emunctæ naris, utrosque Criticorum primos suo tempore fuisse, constat. Sed & in dicteriis, de quo jam dicebamus, ita Veterem Comœdiam amavit Plautus, ut ad eam sæpe flectat, & quod proprium in illa erat, ἐπωνύμως, & expresso nomine, aut circumscribendo, non tam vitam hominum quam hominem perstringat. Ut in illo:

Etiam Epidicum quam ego fabulam æque ac me ipsum amo,
Nullam æque invitus specto, si eam agit Pellio.

Sed & crudelissime infelicem Nævium Milite excepit,

Nam os columnatum Poëtæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Videor audire κώδιον Κρατίνου, & quæ reliqua in Veteri Comœdia occurrunt, ὀνομαστί. Nam ad Aristophanis τὸ εὔθικτον, frustra sane aspiravit. Quis enim risu non emoritur, cum vinositatem Cratini excepit Irene?

Ει. Τί δ' Κρατῖνος ὁ σοφός ἐστι; Τρ. Ἀπέθανεν,
Ὅθ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον. Ει. τί παθών; Τρ. Ὅ, τι,
Ὠρακιάσας (οὐ γὰρ ἐξηνέσχετο)
Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνου πλέων.

Idest,

P. *Sapiens autem Cratinus quid agit?* TR. *Obiit,*
Cum Lacones huc irruerent. P. *Quo morbo?* TR. *Quo?*
Misere pallere cœpit (ferre enim hoc non potuit)
Frangi cum videret vino plenum dolium.

Alter enim vitium Cratini ridet: alter Nævii miseriam. Ridiculum autem a miseria prudenter Aristoteles sejungit. Risus enim cum atroci

alicujus

alicujus malo aut calamitate si conjunctus sit, immanis sit ac barbarus. Illa autem plane extra novæ legem Comœdiæ:

Qui perjurum convenire vult hominem, mitto in comitium;
Qui mendacem & gloriosum, apud Cloacinæ sacrum.

& quæ deinde sequuntur. quod profecto est a pulpito ad plaustrum redire. legat cætera qui volet. Sed hæc, εἰς ἐν παρενθήκης μέρει, obiter sint dicta. Nunc, ingenii exercendi causa ac judicii, ad singula eamus, & utrumque paulo quam plerique accuratius inspiciamus. Primum in Comœdia Tragœdiaque, est dispositio. Neque dubitandum, quin cum Aristoteles de dispositione disputat Tragœdiæ, etiam Comœdiæ ex iis convenire pleraque existimaverit. Nisi quod, ut Tragicus disponit, ita Comicus quoque invenit. Alter enim accipit ab aliis: alter ipse sibi dat quod disponendum est. nisi si ab alio desumat argumentum, certe apud Græcos. Nam Latini fabulas Græcorum, dispositione aliquantulum plerumque immutata & personis, expresserunt. Ut cum e Menandri Eunucho, suam paucis immutatis Terentius expressit. Ea ratione, ut Davus Parmeno, Chrysis Thais, Chærestratus hic esset Phædria. Plautus in Tragico comico Amphitryone, more Tragicorum fabulam accepit & disposuit: sed & omnia retinuit ex parte, quod non solet in Comœdia, ex parte fecit. Unde raro, invenisse argumentum Tragicus Poeta dicitur. (quod aut e relatione aliorum aut e scriptis, ut plerique ex Homero aut Cyclo Epico, petebant.) contra autem Comici. Aristoteles, τὸ δὲ μύθους ποιεῖν, Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις ἦρξαν. Ita eam vocem, non ut quidam, hic accipio. Μῦθος enim, ut ubique fere Aristoteli, non drama est, sed ea actio, e qua drama constituitur, ἡ πρᾶξις, ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις. quomodo & accipit, cum dixit, μῦθος δ' ἐστὶν εἷς, οὐχ ὥσπερ τινὲς οἴονται, ἐὰν περὶ ἕνα ᾖ. Et ipse πολυμύθους eos vocat, qui vel varias, vel quæ tempore eodem, ab alio, non uno, & eodem, gestæ sunt, conjungunt. Ideoque fabulam eligere, & electam recte ac ordine disponere, ut prima virtus, ita primum maximumque opus est. In Amphitryone maneamus. Nam ut argumentum hoc accepit, ita ipse ex animi sententia disposuit. Quare potuit, ut voluit, ligare fabulam ac solvere. In ea igitur divina δέσις: mira enim ratione impeditur fabula & intricatur actio. At transitio, quæ non est Tragica sed Comica (μετάβασιν vocavit Aristoteles) pars quæ opponitur τῇ δέσει (quam & λύσιν, seu solutionem vocant) ex sententia succedere non potuit. Quare impeditus & oblitus sui, ire cogitur ad Deum: hoc est ἀπὸ μηχανῆς finire. quod est ultimum refugium Poetæ, cum τὴν δέσιν, hoc est, nodum, quem ligavit ipse, solvere non potest, & rem parum provide tractavit. Nam cæteræ quæ ibi adhibentur machinæ, ad scenæ & choragii ornatum, καὶ τὴν ὄψιν, ut Philosophus de iis loqui solet, referuntur. quale est brontium, & ceraunoscopium. quorum altero ad tonitru, hoc ad fulmen exprimendum, in Amphitryone opus fuit Finem vero quæ a machina, lubentius in Tragico quam Comico excusat Aristoteles, quia argumento Tragicus astringitur, quod accipit. Quanquam ne huic quidem eam fecit gratiam, cum inquit: Φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ, ἀπὸ μηχανῆς, καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ περὶ τὸν ἀπόπλουν. id est, *Manifestum ergo est, etiam exitum fabulæ, e fabula ipsa peti debere, non a machina, ut in Medea aut quemad-*

quemadmodum in Iliade, in iis quæ circa reditum Græcorum fiunt. Medeam autem, non Euripideam, sed alterius intelligit Poetæ. Idem & Horatius, e Pariano credo Neoptolemo, e quo pleraque præcepta sua in hoc scripto hausit, fugiendum monet.

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit. ---- ---

Ubi *nodus* est ἡ δέσις. quæ interdum ope humana solvi non potest. qui quidem, nisi præter Poëtæ voluntatem aut ex argumenti eveniat necessitate, non a Deo, quod cujusvis etiam imperitissimi est hominis, verum a Poëta solvi debet. Rursus, sicut pictor primo ambitum delineat, deinde singula absolvit, ita sapiens Poëta actionem suam circumscribit. Primum, ut sit tota: hoc est, ut principium, ut finem habeat & medium: quæ in minimis quoque esse possunt. Minima autem sensum vix admittunt: magna nimium dispergunt. Sic formicam vix videmus: in conspectu elephanti, visus vix colligitur. Quare, Comœdiæ Tragœdiæque magnitudo, & periodus, ut cum Philosopho hoc dicam, e natura utriusque & ratione peti debent. Et, mutatione prima, hoc est, cum infelicitate ad felicitatem in Comœdia, contra autem in Tragœdia, mutari potest actio: ita ut ex argumento nihil, quod ad rem spectet, præmitti sit necesse. Summus Aristoteli ambitus unius solis est: potest esse aliquot horarum. Qua in parte admirandus Sophocles Terentiusque, Plautus vero novem menses uno dramate complexus est. ut vix major ampliorque Homericæ Iliados, quam Amphitryonis sit periodus. Alcumena autem concipit & parit. quod si fieret ubique, nullo episodio jam opus esset: ideoque nec ars esset, scribere Comœdiam. præterquam quod sit monstri instar, & cum ratione ac natura pugnet, ut quæ simul & concipiat & pariat. qualia nonnulla in scriptore hoc summus Criticorum Cæsar Scaliger notavit. Atque hæc vitaverant Poëtæ Græci, quorum scripta hic tantopere commendat Flaccus: Technici Græcorum, quomodo vitanda essent ac cavenda, sæpe inculcarunt suis, Plautus susque deque habuit, ut in Captivis. Quam incuriam Poëta cum videret, continere se non potuit, quin exclamaret:

---- *vos exemplaria Græca*
Nocturna versate manu, versate diurna:

contra negligentiam suorum & incuriam gravissime taxaret. Quidni enim qui hoc tum agebat, quod ante eum Aristoteles, qui ubique Euripidem & alios in istis reprehendit: nam de Comicis quæ scripsit, hodie non exstant. Porro simul ac Poëta Actionem habet, locum quoque ut actioni det, necesse est, quia sine loco fieri nil potest. Hic autem locus, σκηνὴ δράματος a Criticis vocatur. cujus finem transilire nefas. Nemo enim tempore eodem, quod a Plauto recte dicitur, alibi atque alibi versari potest: nisi aliquid monstrosum fiat in Comœdia. Idem tamen, cum Curculionis scenam Epidauri posuisset, Romam transit in eadem, & in Romanorum mores, scenæ suæ jam oblitus, libere invehitur. & quidem, ut antiqui Comici, tributim, ita ut & singula describat loca, act. IV. Scena *Ædepol.* Jam τὰ ἄλογα in Fabulis quam multa? ita voco, quæ nil verisimile habent. Tale est, Sosiclem Menæchmum, qui veniret e Sicilia, surreptum item qui in Illyria jam habitaret, habitu, eodem tempore, ita simili fuisse, ut dignosci a spectatoribus non possent;

sent; cum nil simile haberent istæ gentes. quod vitium, ne a chorago quidem emendari potest. Nam Mercurius Amphitryone & Jupiter, Dii sunt: quibus omnia concedi, etiam hic, solent. quare incurrere τὸ ἄλογον non possunt. Ubi enim Dii agunt, cessat ratio. Quidvis enim posse eos, nemo est qui non intelligat. In Terentio, cui soli artem Flaccus noster assignavit nihil tale. Omnia cum judicio, cum ratione, circumspecte, ex arte, & cum cura. Nam & Fabulæ insignem fere cum agnitione mutationem habet: quas inter τὰς μὲν ἁπλᾶς sive πεπλεγμένας, esse perfectissimas necesse est. qualis & in reliqua ubique dispositione est. Quod ad dictionem autem, quis negabit, quædam esse in Plauto, quæ nec locum extra scenam, neque usum nisi inter histriones habent: unde solo & exiguo theatri ambitu circumscribuntur? Nam & ἀγωνιστικὸν in foro, neque minus γραφικὸν sive usitatum in scribendo characterem, longe excedunt; quo ubique Nova, & jam emendata, respicit Comœdia. Quare Varro cum sermonis laudem illi tribuit, idem quod ubique in scriptis, quanti faceret antiquitatem profitetur: ut qui τὰ ἀπηρχαιωμένα, quæ in Plauto partim ævum quo hæc scripsit, partim quæ plerisque placet, ipsa desita excusat antiquitas, commendat. Unde & ipse qui sic judicavit, ut nimium antiquitatis in scribendo studiosus, neque satis ævi sui memor, Varro ab antiquis Criticis notatur. Qui cum sentiant sic judicentque; nobis qui ab illis merito pendemus, equidem tacendum reor. Auctor de causis eloquentiæ corruptæ: *Neminem nominabo; genus hominum signasse contentus, sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii, Basii, aut Servilii Noviani, ex comparatione Sisennæ aut Varronis, sordet.* quod ex vocibus antiquis patet, quas ex libris ejus Critici legerunt, cum non pauca alia ex scriptis ejus peti possint. Ideoque Cicero, qui de ætatis suæ & sermone & venustate maxima cum cura judicabat, laudem hanc Terentio cessisse merito pronunciat. Sic enim ad Atticum. *Secutus sum, non dico Cæcilium;* Mane ut ex portu in Piræeum: *malus enim Latinitatis auctor est; sed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam sermonis, putabantur a Lælio scribi:*

Heri aliquot adolescentuli coimus in Pyræeum.

Et Servius, proprietate ceteris præpositum, hunc notat. Idem de sententiis, quas διανοίας vocant, judicari potest. omnes enim fere Plauti & θυμελικοὶ sunt, & ab usu alienæ, quales passim habet. Inprimis cum philosophatur & γνωμολογεῖ. Ut ecce:

Insanum est malum, in hospitium diverti ad Cupidinem.

Vere scenicum & illud:

Et postremo, nisi me auscultas, atque hoc, ut dico, facis,
Tutepone te latebis facile, ne inveniat te honor.

Et quis illud extra scenam usurpare ausit,

Benefacta benefactis aliis pertegito, ne perpluant.

Quare nunquam effugient quin sint inepti, qui hæc & alia id genus, ad serium dicendi genus transferunt. Consequuntur enim, quod non vident ut inviti risum moveant. quod non pauci hodie in scriptis maximo molimine a lectore impetrant. Sequitur τὸ ἦθος, quod, ut docet Aristoteles, in oratione, uniuscujusque institutum indicat & voluntatem. quod in singulis repræsentare, nisi viri aut prudentis aut Philosophi,

sophi, nullius est. Nam quemadmodum e singulis experientia, ita nemo singulorum mores sine hac exprimit. Quare omnium accuratissime & optime, quid sit facere ut sit ἠθικὴ oratio, Philosophus ostendit. quod vel solum tanti est, ut nihil minus nonnulli, qui ad Rhetoricarum suarum leges magnorum quoque & sublimium ingeniorum orationes exigere audent, hac in parte videant: in qua, ad ipsius quoque antiquitatis stuporem, Afer iste regnat. Recte ergo Varro: *In argumentis Cæcilius poscit palmam, in ethesin Terentius.* Significat enim Cæcilium ἀριστεῖον, aut potius διασκευόμενον fuisse: quemadmodum διασκευόμενος nonnunquam præ reliquis videtur Plautus, cui sermonis idem assignavit laudem. Quod, si quicquam sapimus, Terentium est Plauto præferre. ut cum eum, qui excellit in majori, magis quam qui in minori, dicimus excellere. Neque causa fuit alia, quare, quod observant veteres, idem Varro, etiam Menandro, in quibusdam prætulerit Terentium, exempli causa, Adelphorum initio. Neque immerito. Mirifice enim, cum alibi, tum ibi regnat τὸ ἦθος. Idem Varro, cum Tragœdiæ, Comœdiæ, ac Satiræ effingat formas, quid de nostro judicet, diserte expressit. Ubertatem enim tribuit Tragœdiæ, quam dat Paccuvio: gracilitatem Satiræ, quam tribuit Lucilio: mediocritatem vero, Comœdiæ, quam dat Terentio. Ut si quis uberrimo sermonis genere heroicum definiat Poëtam: & hoc tribuat Virgilio. Aulus Gellius libro 7, cap. 13. *Vera autem & propria ejusmodi formarum exempla, in lingua Latina, M. Varro esse dicit, ubertatis Paccuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.* quæ est de Comœdiæ, quemadmodum in scholis loquimur, essentia. Cum Plautus sæpe Tragico, nonnunquam quoque serio, utatur. Quanquam ibi sane sermo, ut priore loco a Varrone accipitur. Sermo enim & τὸ ἦθος differunt, ut homo prudentissimus, & femina quæ pure loquitur, qualis dicitur Gracchorum mater. Unumquemque enim recte exprimere, & humanam optime delineare vitam, summus atque extremus viri atque auctoris maximi conatus est. Recte Grammatici ad Sophoclem, ἔστι δὲ τοῦτο μέγιστον ἐν ποιητικῇ, δηλοῦν ἦθος. *Est autem illud maximum in Poëtice, exprimere ethos.* Debebat addidisse, *in Dramatica præsertim.* Et Horatius tam multis, vitam Tragœdiæ τὸ ἦθος esse docuit. Aristoteles vero, etiam in Tragœdia, post Actionem, (quam fabulam plerumque vocat) quæ essentiæ pars prima, partem essentiæ secundam constituit τὸ ἦθος. Mirum est autem, locum Varronis a nemine intellectum. Qui cum palmam in argumentis Cæcilio concedit, principem Comœdiæ haud dubio Cæcilium constituit. Quare? pars Tragœdiæ præcipua, est argumentum. Aristoteles modo μῦθον, modo τὴν τῶν πραγμάτων σύνθεσιν, vocare solet qui & multis probat, eum qui hac parte excellit, etiamsi cæteris destituatur, Dramaticum Poëtam dici posse. Pars secunda est τὸ ἦθος. quod cum Terentio assignat Varro, locum illi proximum concedit. Quod non potest ignorare, qui antiquos Criticos, in primis autem Aristotelem, cum cura legit ac intelligit. Sermonis enim laus, quam Plauto tribui ab eo volunt, tantum abest ut cum reliquis conferri possit, ut postremo loco, & post τὴν διάνοιαν, ponatur. Quare ex sententia Varronis, qui hic Aristotelem expressit, primus est Cæcilius, secundus est Terentius: quos deinde Plautus sequitur. quod debe-

debebat cogitasse Siren aevi nostri Justus Lipsius: qui profecto locum summi Romanorum Critici non penetravit. Τὸ ἦθος autem Plauto Horatius abjudicat, cum inquit,

Aspice Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi.

Et videtur Charinum habuisse in animo: qui Mercatore, τὸ μανικὸν καὶ τὸ ἐρωτικὸν confundit ἦθος, hoc est, ita amat, ut Menaechmus furit. Furere autem prae amore, Comoediae non ἦθος, sed Tragoediae est πάθος; ut ex Phaedria aliisque patet. Quare? quia πάθος aliquod immane exspectatur, quod Tragoediam constituit, ut μετάβασις conveniat furenti. Sed haec triviales non intelligunt: qui summum virum Aristotelem tam facile contemnunt, quam nos & judicia illorum & magistros merito contemnimus, quibus persuasum est, omnem veram eruditionem ex hoc uno fonte limpidissimo petendam. Charinus autem Plauti, ad frigiditatem usque calet, quam non potuit vitare. Qualia sunt ista, Scena *Divûm atque hominum*:

----- jam Cyprum veni, &c.

Item,

Porro proficiscor quaesitum. nunc perveni Chalcidem.
Video ibi hospitem Zacyntho. dico quid eo advenerim:
Rogito quis eam vexerit, quis habeat si inaudiverit.
Hospes respondit, Zacyntho ficus fieri non malas.

Vides hominem tam tristem, ut festivus esse quaerat. At divinus hac in parte, duos amatores in Eunucho, suo more, Phaedriam & Chaedriam, divinitus utrumque ἠθοποιεῖ. Quare cum Poetae omnes, quorum imitatione constat institutum ac consilium, pictorum instar, teste Criticorum Rege ac Principe, aut similes, aut (quod non raro evenit, vel imperite καὶ ἐξ ἀσθενείας, vel captandi risus causa) nunc pejores quam sunt exprimant, nunc meliores; servos pejores Plautus, ut plurimum; Terentius hos semper similes, non meliores; meretrices vero partim similes, partim meliores aliquando introducit. similes, ut Thaidem: meliores, ut Bacchidem. Parasitos semper deteriores & voraciores Plautus, nunquam meliores. ut & Dossennus, qui hos solos propemodum curabat, in personis reliquis ἐκπίπτει. Phormio Terentianus plane est admirandus: ut & Gnatho. Plautini quia risum quaerunt, veritatem & sermone & sententiis amittunt. Tres virtutes enim sermo, quem non sine causa Ἠθικὸν dixerunt Graeci, nos Moratum dicimus, Aequitatem, nempe, Veritatem & Simplicitatem, postulat: quae τὸ ἐνδιάθετον, hoc est, id quod unicuique est insitum, ob oculos proponit. cum ridiculum, ut violentum, quia a natura alienum, quod recte de eo Aristoteles pronunciat, corruptum sit, & a corruptis causis, quod jam dixi, moveatur. Moratum quia simile est naturae, leniter delectat: quod aetatem singularem, hominum, ac nationum, totiusque vitae, simulachrum quoddam ac imaginem, in scena repraesentat. plane ut pictura quae a vero abit, & vel cubitalem nasum, vel distortum os facete repraesentat, risum movet: similis delectat. Atque hoc est quod omnes tribuunt Menandro, quem Terentius expressit. Ut Hermogenes: πολλά τι αὐτῷ Μενάνδρῳ ἂν μυρία δείξειε τοιαῦτα γυναῖκας λεγούσας, καὶ παιδίσκους ἐρῶντας, καὶ μαγείρους καὶ παρθένους θρυπτομένας, καὶ τινας ἄλλους. ὅλως

τι

τι δὲ τὸ ὑποκρίνεσθαι τοῦ ἠθικοῦ λόγου καὶ τὸ ὁμιλεῖν, ταῦτά γε πάντα ἢ πλεῖστα αὐτῶν, ὑποκεῖσθαι τῇ ἀφελείᾳ δεῖ. Quemadmodum Hieronymus, Menandrum & Terentium cum maximo judicio conjungit. Ad Paulinum enim: *Poëtæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.* Audi orationem patris irati, Heaut, Act. 5, Scena *Si unquam.*

---- non si capite sis meo
Natus, itidem ut ajunt Minervam esse ex Iove, ea causa magis
Patiar. Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.

& quæ sequuntur. Audi mitis viri potius quam boni:

Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.
Tuum filium dedisti adoptandum mihi.
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maxumam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta: de meo:
Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Vbi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur. discidit
Vestem? resarcietur. est, Dis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.

Et divina illa,

---- credo hercle: nam ingenium novi tuum
Liberale. sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua civitate tandem arbitrare te vivere?

Et quæ sine motu animi & suavissima voluptate legi non possunt Hecyra.

---- odiosa hæc est ætas adolescentulis:
E medio æquum excedere est. postremo jam nos fabula
Sumus, Pamphile, senex atque anus.

Et cætera: pluscula sunt enim. Quis, cum illa Phormione legit, non uxorem honestam adulteri agnoscit?

---- an quicquam hodie est factum indignius?
Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.
Haccine erant itiones crebræ & mansiones diutinæ
Lemni? hæccine erat quæ nostros fructus minuebat calamitas?
Quid? ego æquo animo cupio misera in hac re defungier.
Sed quid sperem? ætate porro minus peccaturum putem?
Iam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma atque ætas jam magis expetenda est, Demipho?
Quid mihi nunc adfers, quamobrem exspectem, aut sperem porro non fore?

Et quandoquidem simplicitas, maxima moratæ orationis virtus, si intendatur, suavitatem parit, nemo sine incredibili ac summa voluptate illud Bacchidis leget,

---- Recte amasti, Pamphile,
Vxorem tuam. nam nunquam ante hanc diem meis oculis eam, quod nossem, videram.
Perliberalis visa est.

Ideoque fabulæ Terentianæ, doctiorem histrionem, quam reliquorum desiderabant. Semper enim quæ morata est oratio, τῇ ὑποκρίσει fulcienda.

cienda. Nam quæ moribus affectibusque destituitur, teste Philosopho, est ἀνήθικος. neque ulla fere apud eum syllaba extat, quæ non animi aut affectus alicujus sit index. Jam ut ad lepores, sales, gratias, & venustates veniamus; certum est, fere omnes eas tolli a ridiculo, non secus quam invita ab excessu morum virtus, ab excessu apparatus in scena tollitur voluptas. Quare Menandro ac Terentio lepores tribuunt antiqui, sales Plauto Horatius concedit: quos nonnunquam inurbanos esse notat. Audi Paterculum: *dulcesque Latini leporis facetiæ per Cæcilium Terentiumque & Afranium sub pari ætate floruerunt.* Græci χαρίεντας & χαριεντισμοὺς vocant. Remissiores sunt enim, quam ut risum violenter moveant; circumspectiores, quam ut frigeant. Absurdum enim sæpe causa est risus, aut inusitatum. Contra autem sermo, qui & usitatus & moratus, quique leniter decorum servat, sicut eo ipso fit venustus & delectat; ita quidem eminere joci possunt. Qui quidem in hoc Afro, (nisi Lælio eos potius ac Scipioni tribuendos putes) & Menandro, si judicium Horatii & antiquorum sequimur, ex eodem sale, e quo nata Venus est, deprompti videntur. Ecce statim Andria. Act. v. Scena *Mitte.*

> ----- *Davo istuc dedam jam negoti. S. non potest.*
> P. *Qui? S. quia habet aliud magis ex sese & majus. P. quidnam.*
> *S. vinctus est.*
> P. *Pater, non recte vinctus est. S. haud ita jussi.*

Jam Gnathonem vide. qui cum putidos Thrasonis mores Phædriæ ac Chæreæ exposuisset, contra autem illi persuasisset, & jam gratias ineptus homo ac ridiculus haberet,

> ----- *bene fecisti: gratiam habeo maximam.*
> *Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum;*

respondetque ad utrumque conversus.

> *Dixin' ego in hoc inesse vobis Atticam elegantiam?*

Certe tota scena tertia tertii Actus in Adelphis, in qua luditur a Syro Demea, divina est. Qualia enim illa?

> ----- *mihi quidem non placent,*
> *Et clamo sæpe salsamenta hæc Stephanio*
> *Fac macerentur pulchre.*

Plane enim præter expectationem omnia. Jam cum Vetus Comœdia, nihil æque ac παρῳδίαν amet, quæ plerumque & acerba est, & extra scenam quæritur; urbanissimus virorum rationem, qua ex actione ipsa parodiam, lepidam sane & venustam, peteret, invenit. Nam cum Demea dixisset:

> ----- *fit sedulo,*
> *Nihil prætermitto, consuefacio: denique*
> *Inspicere tanquam in speculum, in vitas omnium*
> *Iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.*
> *Hoc facito.*

& quæ sequuntur. Respondet Syrus,

> *Conservis ad eundem præcipio modum,*
> *Hoc salsum 'st, hoc adustum 'st, hoc lautum 'st parum.*
> *Illud recte: iterum, sic memento. sedulo*
> *Moneo, quæ possum, pro mea sapientia.*

Postre-

Postremo, tanquam in speculum in patinas, Demea,
Inspicere jubeo: & moneo, quid facto usus sit.

Ita sane & Plato, & Xenophon, omnesque Socratici jocantur, nunquam frigide, nunquam obscœne, nunquam inepte, nunquam putide. Videamus jam Plautina quædam. Ac Plutarchus quidem illud tanquam frigidum ex Aristophanis Thesmophoriazusis de Euripidis matre adducit,

Ἄγρια γὰρ ἡμᾶς, ὦ γυναῖκες, δρᾷ κακὰ,
Ἅτ' ἐν ἀγρίοισι λαχάνοις αὐτὸς τραφείς.

Cui illud, quamvis non in simili omnino genere adjungas licet:

Nam mulier olitori nunquam supplicat, si qua est mala:
Domi habet hortum & condimenta ad omnes mores maleficos.

Rhetores θυμελικὸν, sive theatrale, vocarent. Ridiculum enim potius quam festivum est: & ut sit festivum, nemo, vere in his subactus, dixerit venustum esse. ab usu enim quam longissime remotum est. Jam vero, cum, in verbis frigidum aut in rebus; de verbis Aristoteles, de rebus alii egerunt. Frigidum autem jam vocamus, non magniloquentiæ vicinum illud vitium (quanquam illud quoque habere hic locum potest) quod discedere ab urbanitate dicitur. quod, ut nonnihil a dicendi hic magistris abeamus, modis fit pluribus. Vel ut frigida translatione. Ut cum dentes *calceati* dicuntur. Capt.

Cum calceatis dentibus veniam tamen.

Et cum victus, *senteis esitare*, & *scruposam viam commeare*, dicitur; quæ sane frigent. Vel in minimis allusiunculis & longe petitis. Ut Pœnulo:

MI. *Assum apud te eccum.* AG. *At ego elixus sis volo.*

Et quod illi placuit non semel:

----- *magis calleo quam aprugnum callum callet.*

Item,

----- *callum aprugnum æque callere non sinam.*

Et,

Quanta sumini absumedo, quanta callo calamitas!

Et Curcul.

----- *facite ventum ut gaudeam.*

PH. *Maxime.* CU. *Quid facitis? quæso.* PH. *ventum.* CU. *nolo equidem mibi*
Fieri ventulum. PH. *quid igitur vis?* CU. *esse, ut ventum gaudeam.*

Quas cum Grammatici Latini, qui citius cœlum digitis, ut ita loquar, expugnassent, quam ut minimam Horatii Oden expressissent, Morologias in Plauto dixerint; nondum video, quare Horatio, ut summo maximoque Poetæ, ita Critico incomparabili, quem acutum doctumque virum ipse D. Hieronymus ad Pammachium vocavit, idem non licuerit. Ejus sane generis sunt, quæ in Aristophane accusat, quæque trivialia potius, quam ut viris eruditis, etiam in scena placere aut debeant aut possint, accuratus censor Plutarchus judicavit Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀπαίδευτος καὶ ἰδιώτης οἷς, ἐκεῖνος λέγει ἁλίσκεται. ὁ δὲ πεπαιδευμένος δυσχερανεῖ. λέγω δὲ τὰ ἀντίθετα, καὶ ὁμοιόπτωτα, καὶ παρωνυμίας. τούτοις γὰρ ὁ μὲν μετὰ τοῦ προσήκοντος λόγου καὶ ὀλιγάκις χρῆται, ἐπιμελείας αὐτὰ ἀξιῶν. ὁ δὲ πολ-

πολλάκις, καὶ οὐκ εὐσχήμως, καὶ ψυχρῶς. Et adducit exemplum: ut cum *τὰς ταμίας, λαμίας* vocat. Nam quæ ille de Menandro, ad Terentium fere omnia referri possunt. in quo nihil putidum est aut ineptum. Quanquam multa quæ notavit, potius Antiqui Comici virtutes, quam illius de quo ibi judicavit, vitia censenda sunt. Princeps enim inter illos fuit, & ad leges eas plane se composuit. quod de Plauto nemo dicet. Est & frigidum, quod longe ab eo abest, quod aut esse aut posse fieri putatur. Quale est, *pugno frangere elephanto brachium, heriola in cælum pervenire.* Est & frigidum, cum ita a familiari sermone oratio recedit, ut ad usum amplius transferri nequeat. Tale est illud ibidem:

Si ante lucem ire accipias a meo primo nomine.
Concubium sit noctis, priusquam ad postremum perveneris.

Crescit tamen frigidum, cum addit alter,

Opus face est & viatico ad tuum nomen, ut tu prædicas.

Quæ si pedem unum extra scenam feras, protinus putiscent: neque ad usum applicari poterunt. Qualia nec Scipio nec Lælius, flos nobilitatis vel in scena, approbassent. Plutarchus certe, extra liberalium theatra ac doctorum, libere relegat. Ridiculi enim ac inepti sunt, qui plebeiis tantum scribi Comœdiam existimant; cum non minus eruditis scribatur. Quod & Flaccus scivit: qui non sine causa:

Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum; sed habet Comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus. ---

deinde autem Plauti & Dosseni utitur exemplo, quos securos de judiciis doctorum ait. Et hæc ad divinum, ut jam dixi, ac subactum in his Principem, cujus nec judicium, nec cæterorum ignorare ea tempestate potuit. & cujus judicium vereri debuisset, nisi idem aliorum fuisset. Jam illa Epicharmi imitatio, ut festivissima, ita, si sit frequens, frigore non caret. quæ fit, cum vel falsa opponuntur, aut subjectum idem est cum prædicato. Ut cum Epicharmus dixit:

Τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις.
Tunc inter illos ego eram, tunc apud illos.

Bis enim idem dicit. quæ est fraus in verbis præter exspectationem. Idem autem est cum prædicato subjectum: ut in illis Curcul. Act. v, Scena IV.

Quoi homini Dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.

Sticho:

E malis multis, malum quod minimum est, id minimum est malum.

Captivis:

Hos quos videtis stare captivos duos,
Hi stant, non sedent.

quæ jam docti collegerunt. Unde & istam summi Critici censuram metuit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi
Dicitur.

Quanquam sane, alibi non invenuste iis usus est. Quæ Menander tamen; & imago ejus, de quo nunc agitur, Terentius, tanquam cum periculo conjuncta, serio fugerunt. Hæc pro viro maximo Horatio, neque adversus Plautum dicta sunt. quem amamus, suspicimus, diligimus,

gimus, ac veneramur. Verum, ut judicium sic acuamus. simul ut acuti isti, quod videntur sibi, ita facetissimum scriptorem ament, legant, tractent atque ediscant (quod & recte & ordine ab iis fieri fatemur: neque enim satis commendari potest) ut nec plane & ubique veteribus probasse se meminerint: &, quod hic præcipue spectamus, de Horatio ejusque crisi, minus libere loquantur: Terentii autem miram, ac prope ineffabilem amœnitatem, elegantiam, judicium ac venustatem, intelligere paulatim discant. Cujus incredibiles lepores, ut Josephus Scaliger dicebat olim, vix centesimus eruditorum quisque videt. Ne cum illo simul & Afranium, antiquum Comicum, condemnent, cujus verissimum atque absolutum extat judicium,

Terentio non similem dices quempiam.

Nobis eruditi ignoscent, quod hæc fusius: si cogitent præsertim, munus veri Critici esse ac Censoris, non literulam ejicere alibi, aut innocentem syllabam damnare, vocem tollere alibi aut emendare, sed sincere de auctoribus ac rebus judicare: quod & solidæ & absolutæ eruditionis est. Quo, ni fallor, omnes aspiramus. neque ulla in re magis antiquitas præivit nobis. De auctoribus autem Comicis, uter melius judicare potuerit; isne qui ætate illa vixit, quo ad summum culmen Poësis pervenit, qui Poëta summus, summus Criticus, familiariter cum Cæsare Augusto ac Mæcenate vixit, eorumque atque aliorum quotidie de his judicia audivit; an qui hodie harum rerum plane imperiti judicant; ipsi viderint.

PETITUS DE ORDINE COMOEDIARUM P. TERENTII.

Omnia non sunt plana atque liquida. Primam omnium ANDRIAM esse, liquet ex *Donato*, Præfatione in Andriam. *Hæc prima acta est Ludis Megalensibus*, &c. *Suetonius Tranquillus* in vita Terentii: *Scripsit Comœdias sex, ex quibus primam Andriam, cum Ædilibus daret.* Quod & testantur hi versus in *Andriæ Prologo*:

Favete, adeste, æquo animo & rem cognoscite:
Ut pernoscatis, & quid spei sit reliquum:
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

Editam testantur cum Didascaliæ, tum Suetonius, M. Marcello, Cn. Sulpitio Coss. hoc est, Anno ab urbe condita DLXXXVIII.

HECYRA semel atque iterum exacta, tertio stetit; unde factum, ut quo loco edita primum sit a Terentio, non ex vero proditum sit a *Donato* Præfatione in hanc Comœdiam: *Factaque & edita quinto loco, Cn.*

Octavio & T. Manlio Coss. Atqui si facta editaque est Cn. Octavio, T. Manlio Coss., non igitur quinto loco: nam Cn. Octavius & T. Manlius Consules fuerunt Anno ab U. C. DLXXXVIII. Ergo facta est post Andriam, quam edidit Terentius anno proximo praecedenti; proinde Hecyra secunda est, ordine fabularum, quas fecit Terentius.

Tertia fuit HEAUTONTIMORUMENOS, ut constat ex Didascaliis, quae in fronte illius leguntur, in haec verba: *Acta tertia, M. Iuventio, M. Sempronio Coss.* Qui consules fuerunt Anno ab V. C. DXCI.

Sequitur quarta PHORMIO, de qua *Didascaliae: facta est IIII. C. Fannio, M. Valerio Coss.* Quod etiam testatur *Donatus*, Praefatione in hanc fabulam: *Edita est quarto loco M. Valerio & C. Fannio Coss.* Post Phormionem quinta est edita EUNUCHUS, iisdem Coss. iisdem Aedilibus; habes id ex *Didascaliis*, & *Donati* Praefatione in hanc fabulam: Anno nimirum ab V. C. DXCIII.

Bis eodem die producta in scenam, tertium denique acta: pretium octo millibus sestertium, numeratum est Poetae.

ADELPHOE sexta est Comoedia a Terentio facta, eaque edita est Lucio Anicio, M. Cornelio Coss. hoc est, Anno ab V. C. DXCIIII. Ludis funebribus L. Aemilii Pauli, ut habes in *Didascaliis*. Iisdem Ludis funebribus relata est Hecyra; sed non placuit, ut est in Didascaliis. Prius tamen in scenam producta est Hecyra quam Adelphoe, ut colligo ex *Donato*, qui dicit: *& factam & editam quinto loco.* Male, ut audivimus: nisi perinde habueris primam illius editionem, Cn. Octavio, T. Manlio Coss., quasi omnino edita non esset, cum neque spectata neque acta tunc sit: neque tum male dices quinto loco, cum producta est his Ludis funebribus Aemilii Pauli ante Adelphoe. Quare audiendus non est *Donatus*, qui eam *secundo loco actam* dicit, *etiam tum rudi nomine Poetae, itaque sic pronuntiatum* ADELPHOE TERENTII, *non* TERENTII ADELPHOE. *quod adhuc de fabula magis nomine Poëta; quam de Poëtae nomine fabula commendaretur.* Quae futilis argumentatio est: nam nulla fabularum Terentii pronuntiata est TERENTII, exempli gratia, PHORMIO, HEAUTONTIMORUMENOS, antequam tertium edoceretur Eunuchus. Idque observat *Donatus* Praefatione in Eunuchum, tertium editam fuisse post Adelphorum editionem.

EUAN-

EUANTHIUS DE TRAGOEDIA ET COMOEDIA.

Quæ hic de Tragœdia & Comœdia referuntur, ea non, ut alii, ex Cornuto, *vel* Aspro *desumpta, sed ex* Euanthii *commentario in* Terentium selecta *esse arbitror. Ejusceque rei evidentissimum argumentum est, quod sub hujus eruditissimi Grammatici nomine (quem iisdem cum* Donato *temporibus, hoc est, Olymp.* 285. *regnante* Constantio *fil.* Constantini, *C. P., floruisse notat* Hieronym.) *hæc verba adferat* Rufinus *Antiochensis Grammat. lib. de metris Terentianis:* Concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententiis, grata salibus, apta metro. *Et postea sic:* Veteres etsi usi ipsi quoque metris, &c. *Quæ ipsissima in hisce prolegomenis nunc leguntur.* Lindebrog.

Initium Tragœdiæ & Comœdiæ a rebus divinis est inchoatum: quibus pro fructibus vota solventes operabantur antiqui. Nam incensis jam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis, quod sacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, vel ἀπὸ τῆ τράγȣ καὶ τῆς ᾠδῆς, hoc est, ab hirco, hoste vinearum, & a cantilena. Ejus ipsius rei apud *Virgilium* plena fit mentio: vel quod hirco donabatur ejus carminis Poëta: vel quod uter ejus musti plenus solemne præmium cantoribus fuerat; vel quod ora sua fæcibus perlinebant scenici, ante usum personarum, ab *Æschylo* repertum. Fæces enim dicuntur Græce τρύγες. Et his quidem causis Tragœdiæ nomen est inventum. At vero nondum coactis in urbem Atheniensibus, cum Apollini Nomio, vel ΑΓΥΑΘῷ * id est, pastorum vicorumque præsidi Deo, constructis aris in honorem divinæ rei circum Atticæ vicos, villas, pagos, & compita, festum carmen solenniter cantarent: orta est Comœdia ἀπὸ τῆς κώμης καὶ τῆς ᾠδῆς composito nomine, vel ἀπὸ τȣ κωμάζειν καὶ ᾄδειν, quod est commessatum ire cantantes; quod a Poetis solenni die, vel amatorie lascivientibus choris comicis, non absurdum est. Itaque ut rerum, ita etiam temporum ipso cœpto ordine, Tragœdia primo prolata esse cognoscitur. Nam ut ab incultis & feris moribus paulatim perventum est ad mansuetudinem, urbesque sunt conditæ, & vita mitior atque otiosior processit: ita res Tragicæ longe ante comicas inventæ. Quamvis autem retro prisca volventibus reperiatur *Thespis* Tragœdiæ primus inventor: & Comœdiæ veteris pater, *Eupolis* cum

* *Apollini Nomio, vel Afya-Θεῷ.*] Hæc est scriptura priscorum codd. quæ refingenda videtur hoc modo: *Apollini Nomio vel Agyeio.* De Apolline Nomio *Serv.* 4. Georgicorum, ad illa verba: *Auditque vocatus Apollo.* Ἀγυιὰς autem Elei appellarunt, teste *Pausania* in Eliacis, τὰς ὑπὸ Ἀθηναίων καλουμένας στενωπούς. Et hinc Apollo Agyeius, de quo fuse Græci. *Horat.* Carm. lib. 4, Od. 6. *Levis Agyieu.* Et ibi *Porphyr.* *Macrobius* Saturnal. lib. 1, cap. 9.

Cratino & *Aristophaneque* esse dicatur: *Homerus* tamen, qui fere omnis Poëticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam suorum operum lege præscripsit: qui * Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ fecisse monstratur. Nam post illius tale tantumque documentum, ab ingeniosissimis imitatoribus & digesta sunt in ordinem, & divisa ea, quæ etiam tum temere scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis haudquaquam, ut postea facta sunt, decora atque lævia. At nos ea, quæ proprie de Tragœdia dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus: & de his fabulis jam loquamur, quas *Terentius* imitatus est. Postquam demonstrandæ originis causa de utriusque generis initio diximus: quod necesse est jam dicemus.

COMOEDIA fere vetus, ut ipsa quoque olim TRAGOEDIA, simplex carmen (quemadmodum jam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc consistens, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primo una persona substituta est cantoribus, quæ respondens alternis choro, locupletavit variavitque rem musicam; tum altera; tum tertia; & ad postremum crescente numero, per auctores diversos, personæ, pallæ, cothurni, socci, & ceteri ornatus atque insignia scenicorum reperta: & ad hoc unicuique suus habitus: & ad ultimum, qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum atque quintarum actores essent, distributa & divisa quinquepartito tota est fabula: quæ tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis, & vix dum incipiens *κωμῳδία ἐπαίνιος* καὶ *ἀρχαία* dicta est: *ἀρχαία* idcirco, quia est de nobis parum cognitis vitiis: *ἐπαίνιος* autem, quia inest in ea velut historica fides veræ narrationis, & denominatio omnium, de quibus libere describebatur. Etenim per priscos Poetas; non ut nunc, penitus ficta argumenta: sed res gestæ a civibus palam cum eorum sæpe, qui gesserant, nomine decantabantur. Ideo ipsa suo tempore moribus multum profuit civitatis: cum unusquisque caveret, culpa ne spectaculo cæteris esset, & domestico probro. Sed cum Poetæ abuti licentius stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos, ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata siluere. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, SATYRA, sumpsit exordium: quæ a satyris, quos illotos semper ac petulantes Deos scimus esse, vocitata est. etsi aliunde nomen traxisse prave putant alii. Hæc, quæ satyra dicitur, ejusmodi fuit, ut in ea, quamvis duro & veluti agresti joco, de vitiis civium tamen sine ullo proprii nominis titulo carmen esset. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poetis, cum in suspicionem potentibus civibus venissent, illorum facta descripsisse in pejus, ac deformasse genus stylo carminis. quod primo *Lucilius* novo conscripsit modo, ut Poesin inde faceret, id est, unius carminis plures libros. Hoc igitur, quo supra diximus modo, coacti omittere satyram, aliud genus carminis, *τὴν νέαν κωμῳδίαν*, hoc est, novam comœdiam reperere Poetæ, quæ argu-

* *Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ.*] Aliter sentit Aristoteles in lib. de re Poetica. cujus auctoritate facile hujus Grammatici opinio præponderatur. *Muret.*

argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret: & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret: concinna argumento, consuetudine congrua, utilis sententiis, grata salibus, apta metro. Ut igitur superiores illæ suis quæque celebrantur auctoribus; ita hæc νέα κωμῳδία cum multorum antea, tum præcipue *Menandri Terentiique* est. de qua cum multa dicenda sint, sat erit tamen velut admonendi lectoris causa, quod de arte comica veterum chartis continetur, exponere. *Comœdia vetus* ut ab initio chorus fuit, paulatimque personarum numero in quinque actus processit; ita paulatim velut attrito atque extenuato choro ad *novam Comœdiam* sic pervenit, ut in ea non inducatur chorus, sed ne locus quidem ullus jam relinquatur choro. Nam postquam otioso tempore, fastidiosior spectator effectus, tunc cum ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere & abire cœpisset; admonuit Poëtas, primo quidem choros prætermittere, locum eis relinquentes: ut *Menander* fecit. hac de causa, non, ut alii existimant, alia. Postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt Comici: unde apud illos dirimere actus quinquepartitos difficile est. Tum etiam Græci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. Deinde θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est, Deos argumentis narrandis machinatos, cæteri Latini instar Græcorum habent: *Terentius* non habet. Ad hoc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum arcessitas; non facile cæteri habent: quibus *Terentius* sæpe utitur, ut per harum inductiones facile pateat argumentum. Veteres, etsi ipsi quoque in metris negligentius egerunt, jambici versus duntaxat in secundo & quarto loco, tamen a *Terentio* vincuntur resolutione hujus metri, quantum potest, comminuti ad imaginem * prosæ orationis. Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi, nemo diligentius *Terentio* custodit. Quinetiam solus ausus est, cum in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta comica, meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ sint, & voluptas per ipsum & causa non desit. Hæc cum artificiosissima *Terentius* fecerit: tum illud est admirandum; quod & morem retinuit, ut Comœdiam scriberet: & temperavit affectum, ne in Tragœdiam transi-

* *Prorsæ orationis.*] Prosam orationem qui dicunt, facere imperite existimo. *Prorsum* antiqui rectum appellabant: inde prorsi limites apud Festum, eoque vocabulo in hunc sensum reperio usum Senecam, his versibus ex Troade,

Et quid renatum prorsus adspiciens diem
Tepidum rubenti Tigrin admiscet freto?

Sed & *prorsam* vocabant Deam, quæ rectos fœtus educeret: de qua locum hunc A. Gellii, lib. 16 ita scriptum in Veteribus libris videre memini. *Hujus periculi deprecandi gratia aræ statutæ sunt Romæ duabus Carmentibus, quarum altera Postverta nominata est, altera Prorsa, a recti perversique partus & potestate & nomine*: nunc autem ibi quoque corrupte legitur *Prosa*. Quia igitur, *prorsum*, rectum est, ideo solutam orationem, prorsam nominarunt, quod essent in ea voces recto fere ordine, & ut naturæ ferret impetus, collocatæ: contraque *versum* dixerunt, in quo esset orationis genus versum atque mutatum, ut loquitur Cicero. *Muret.*

transiliret. quod cum aliis rebus minime obtentum & a *Plauto*, & ab *Afranio*, & *Accio*, & multis fere magnis Comicis invenimus. Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile, quod ejus fabulæ eo sunt temperamento, ut neque extumescant ad tragicam celsitudinem, neque abjiciantur ad mimicam vilitatem. Adde quod nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis requirendum sit; quod sæpius *Plautus* facit, & eo est obscurior in pluribus locis. Adde quod argumenti ac styli ita attente memor est, ut nusquam non caverit, aut curaverit ea, quæ obesse potuerunt: tum quod media primis atque postremis ita nexuit, ut nihil additum alteri, sed aptum ex se totum, & uno corpore videatur esse compositum. Illud quoque mirabile in eo primo, quod non ita miscet personas quatuor, ut obscura sit earum distinctio. Et item quod nihil ad populum facit, actorem velut ex Tragœdia loqui: quod vitium *Plauti* frequentissimum est. Illud etiam inter cætera ejus laude dignum videtur, quod locupletiora argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. Nam excepta Hecyra, in qua unius Pamphili amor est, cæteræ quinque binos adolescentulos habent. Illud vero tenendum est, post *νέαν κωμῳδίαν* Latinos multa fabularum genera protulisse: ut Togatas, a scenicis atque argumentis Latinis: Prætextatas, ab dignitate personarum, & Latina historia: Attellanas, a civitate Campaniæ, ubi actitatæ sunt plurimæ: Rhyntonicas, ab actoris nomine: Tabernarias, ab humilitate argumenti & styli: Mimos, ab diuturna imitatione vilium rerum & levium personarum. Inter Tragœdiam autem & Comœdiam cum multa, tum in primis hoc distat: quod in Comœdia mediocres fortunæ hominum, parvi impetus periculaque, lætique sunt exitus actionum. At in Tragœdia, omnia contraria, ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla ultima. In Tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quod in Tragœdia, fugienda vita; in Comœdia, capessenda exprimitur. Postremo, quod omnis Comœdia de fictis est argumentis: Tragœdia sæpe ab historica fide petitur. Latinæ fabulæ primo a *Livio Andronico* scriptæ sunt, * cum etiam tum ad cuncta recentibus, idem & Poeta & actor fabularum suarum fuisset. Comœdiæ autem motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ: statariæ, quietiores: mistæ, ex utroque actu consistentes. Comœdia per quatuor partes dividitur, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est velut præfatio quædam fabulæ, in quo solo licet, præter argumentum aliquid ad populum, vel ex Poetæ, vel ex ipsius fabulæ, vel ex actoris commodo, loqui. Protasis primus est actus, initiumque dramatis. Epitasis incrementum processusque turbarum: ac totius, ut ita dixerim, motus erroris. Catastrophe, conversio rerum est ad jucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum.

* *Cum etiam tum ad cuncta recentibus, &c.*] Hoc significat, ideo eundem Poëtam & Actorem fuisse, quod Romani etiam tum ad omnia rudes essent. Vide Liv. 6. *Muret.*

DO-

DONATI FRAGMENTUM

DE

COMOEDIA

ET

TRAGOEDIA.

COMOEDIA est fabula, diversa instituta continens, affectuumque civilium ac privatorum, quibus discitur, quid sit in vita utile, quid contra evitandum. Hanc Græci sic definiere, *κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή*. Comœdiam esse *Cicero* ait, *imitationem vitæ, speculum consuetudinis, imaginem veritatis*. Comœdiæ autem a more antiquo dictæ: quia in vicis hujusmodi carmina initio agebantur apud Græcos: ut in Italia Compitalitiis ludicris, admisto pronunciationis modulo, quo, dum actus commutantur, populus detinebatur. Aut ἀπὸ τῶν κωμῶν; hoc est, ab actu vitæ hominum, qui in vicis habitant, ob mediocritatem fortunatorum: non in aulis regiis, ut sunt personæ Tragicæ. Comœdia vero, quia Poëma sub imitatione vitæ atque morum similitudine compositum est, in gestu & pronunciatione consistit. Comœdiam apud Græcos dubium est quis invenerit primus, apud Latinos certum est. Comœdiam & Tragœdiam Togatam primo *Livius Andronicus* reperit: aitque, *Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum*: nec injuria. Nam ut intenti speculo veritatis lineamenta facile per imagines colligimus; ita lectione Comœdiæ imitationem vitæ consuetudinisque, non ægerrime animadvertimus. Hujus autem originis ratio ab exteris civitatibus, moribusque, pervenit. Athenienses namque Atticam custodientes elegantiam, cum vellent male viventes notare, in vicos & compita ex omnibus locis læti alacresque veniebant, ibique cum nominibus, singulorum vitam publicabant: unde nomen compositum, ut Comœdia vocaretur. Hæc autem carmina in pratis primum mollibus agebantur. Nec deerant præmia, quibus ad scribendum doctorum provocarentur ingenia: sed & actoribus munera offerebantur, quo libentius jucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis uterentur. Caper namque pro donis his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur: a quo etiam Tragœdiæ nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca olei fæce, quæ est humor aquatilis, Tragœdiam dici vocarique maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi Comœdiarum Tragœdiarumque scriptores, hujus Dei velut Patris numen colere venerarique cœperunt. Cujus rei probabilis ratio exstitit: ita enim carmina inchoata proferebantur, ut per ea laudes ejus & facta gloriosa celebrari proferrique constaret: tum paulatim fama hujus artis increbuit. *Thespis* autem primus hæc scripta in omnium notitiam protulit. Postea *Æschy-*

lus,

ſtus, ſecutus exemplum, publicavit. De quibus ita *Horatius* in arte Poëtica loquitur:

Ignotum tragicæ genus inveniſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe Poëmata Theſpis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ
Æſchylus, & modicis inſtravit pulpita tignis:
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Succeſſit vetus his Comœdia non ſine multa
Laude: ſed in vitium libertas excidit, & vim
Dignam lege regi: lex eſt accepta: choruſque
Turpiter obticuit ſublato jure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquere Poëtæ:
Nec minimum meruere decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare domeſtica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.

FABULA generale nomen eſt, ejus duæ primæ partes ſunt, Tragœdia & Comœdia. Si Latina argumentatio ſit, prætextata dicitur, Comœdia autem multas ſpecies habet. Aut enim palliata eſt, aut togata, aut tabernaria, aut attellana, aut mimus, aut rhintonica, aut planipedia. Planipedia autem dicta, ob humilitatem argumenti ejus, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut ſocco utuntur in ſcena, aut pulpito, ſed plano pede: vel ideo quod non ea negotia continet, quæ perſonarum in turribus aut in cœnaculis habitantium ſunt, ſed in plano & humili loco. Perſonati primi egiſſe dicuntur Comœdiam Cincius & Faliſcus; Tragœdiam Minutius & Prothonius. Omnium autem Comœdiarum ſcripta ex quatuor rebus omnino ſumuntur, nomine, loco, facto, eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Curculio, Epidicus. Loco, ut Andria, Leucadia, Brunduſina. Facto, ut Eunuchus, Aſinaria, Captivi. Eventu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Comœdiarum formæ ſunt tres: Palliatæ, Græcum habitum ferentes: quas nonnulli tabernarias vocant. Togatæ juxta formam perſonarum, habitum togarum deſiderantes. Attellanæ, ſalibus & jocis compoſitæ, quæ in ſe non habent niſi vetuſtam elegantiam. Comœdia autem dividitur in quatuor partes, Prologum, Protaſin, Epitaſin, Cataſtrophen. Prologus eſt prima dictio, a Græcis dicta πρόλογος, id eſt, antecedens veram fabulæ compoſitionem elocutio. Ejus ſpecies quatuor ſunt; Συστατικὸς, commendatitius: quo fabula vel Poëta commendatur. Ἀναφορικὸς; relativus: quod aut adverſario maledicta, aut gratiæ populo referuntur. Ὑποθετικὸς, argumentativus: fabulæ argumentum exponens. Μικτὸς, miſtus: omnia hæc in ſe continens. Inter Prologum & Prologium quidam hoc intereſſe voluerunt: quia prologus eſt velut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo ſcilicet præter argumentum, aliquid ad populum vel ex Poëta, vel ex ipſius fabulæ, vel actoris commodo loquitur. Prologium autem eſt, cum tantum de argumento dicitur. Protaſis eſt primus actus initiumque dramatis, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem tenendam.
Epita-

Epitasis est incrementum processusque turbarum, ac totius ut ita dixerim nodus erroris. Catastrophe est conversio rerum ad jocundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum. In plerisque fabulis ipsarum nomina priora ponebantur, quam Poëtarum: in nonnullis Poëtarum, quam fabularum. Cujus moris diversitatem antiquitas probat. Nam cum primi aliqui fabulas ederent, ipsarum nomina pronuntiabantur ante, quam Poëtæ pronuntiarentur, ne aliqua invidia a scribendo deterreri possent. Cum autem per editionem multarum, Poëtæ jam esset auctoritas acquisita, rursus priora Poëtarum nomina proferebantur: ut per ipsorum vocabula fabulis attentio acquireretur.

ACTAS diversis ludis manifestum est inscribi. * Nam ludorum quatuor sunt species, quos Curules Ædiles munere publico curant. Mega-

* *Nam ludorum quatuor sunt species.*] Difficile dictu est, hoc loco, non multis in verbis, quam multa peccata sint. Primum quatuor tantum ludorum genera, sive, ut iste nescio quis loquitur, species. ubi igitur Florales? ubi Romani? ne cæteros persequendo fim longior. Deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam Ædilium Curulium pertinerent. falso. exstant apud Livium & Macrobium carmina Martii Vatis, quæ eos ad Prætoris Urbani curam pertinuisse demonstrant. Apollini censeo vovendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. iis ludis faciendis præsit is prætor, qui jus populo plebique dabit summum. Idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium, ubi de Bruto loquens, *Qui*, inquit, *cum Prætor urbanus esset, urbe caruit, jus non dixit, cum omne jus populi Rom. recuperasset.* Et paulo infra: *Qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua Populique R. dignitate apparatos, præsens fecit, ne quam viam patefaceret sceleratorum hominum audaciæ.* Errat etiam in eo, quod Megalenses magnis Diis consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, sive Romanos, Consо & magnis Diis, ex Asconio; Megalenses autem magnæ Deum matri sacros fuisse, ex Livio & aliis cognoscitur. Nam quod Antonius Goveanus, a Megalensibus Megalesia distinguere: Megalenses autem eosdem cum Romanis facere voluit, æque in utroque falsus est. Locus est Ciceronis ex oratione de Responsis haruspicum: *Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri majores ante templum in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt, qui sunt more institutisque maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui P. Africanus iterum consul ille Major dedit, ut eos ludos hæc lues impura pollueret, quo si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis caussa accesserat, manus afferebantur. eo matrona nulla adiit propter vim consessumque servorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita, in hac urbe consederit, qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos servi fecerunt, servi spectaverunt, tota denique hoc ædili servorum Megalesia fuerunt.* Hunc locum totidem verbis citat Goveanus. & ex eo colligit, a Megalensibus alia esse Megalesia: quod Cicero Megalesia Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses Romani magni nominantur. Quæ cum dicit, non animadvertit, in quam difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos inducat. Non abutar pluribus argumentis, neque committam, ut mea oratio, hanc veluti patentem alienæ reprehensionis nacta campum, juveniliter in eo exsultare videatur. Tota res, uno verbo confici potest. Nam si ludi Megalenses committebantur pridie Id. April., ut ex Livio constat, ludi autem Romani pridie

Megalenses, magnis Diis consecrati, quos Græci * *μεγαλησίας* appellant. Funebres, ad retinendum populum instituti, dum pompa funeri decreta in honorem Patricii viri plene instruitur: Plebei, qui pro salute plebis eduntur. Apollinares, Apollini consecrati. In scena duæ aræ poni solebant, dextra Liberi, sinistra ejus Dei cui ludi fiebant: unde *Terentius* in Andria ait, *Ex ara hac sume verbenas.*

Hinc Ulyssem palliatum semper inducunt: sive quod aliquando insaniam simulavit: quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire. seu ob singularem sapientiam, qua tectus munitusque plurimum sociis profuit. Hujus enim virtutis erat, animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolas, sicut Locros, palliatos fuisse commemorant. Achillis & Neoptolemi personæ, diademata habent: quamvis regalia sceptra nunquam tenuerint: cujus argumenti probatio talis inducitur, quod nunquam cum reliqua Græciæ juventute ad gerenda cum Trojanis bella, sacramenta conjurationis inierunt, nec unquam sub Agamemnonis imperio fuerunt.

COMICIS senibus candidus vestitus inducitur, quod is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur. Servi comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant. Parasiti cum intortis palliis veniunt. Læto vestitus candidus: ærumnoso obsoletus: purpureus diviti, pauperi Phœniceus datur: militi chlamys purpurea: puellæ habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varii coloris utitur. Meretrici ob avaritiam luteum datur. Syrmata dicta sunt ab eo, quod trahuntur: quæ res ab scenica luxuria instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulæa quoque in scena intexta sternuntur, quod pictus ornatus erat, ex Attalica regia Romam usque perlatus: pro quibus siparia ætas posterior accepit. Est autem mimicum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur. Diverbia histriones pronuntiabant. Cantica vero temperabantur modis non a Poeta, sed a perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdem modis in uno cantica agebantur, sed sæpe mutatis, ut significant qui tres numeros in Comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos cantici illius. Qui hujuscemodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ & scriptoris & actoris superponebant. Hujusmodi adeo carmina ad tibias fiebant, ut his auditis, multi

ex

die Kal. Sept., ut e priore actione in Verrem cognoscitur: quis est usque eo hebes, qui non videat, ut iidem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego vero, ne dicam dolo, vocem illam, Megalensibus, e Ciceronis loco, quem paulo supra recitavi, & expungendam puto, & e glossemate aliquo in ordinem. Ciceronis verborum irrepsisse suspicor. Sunt igitur eadem Megalesia cum Megalensibus, neque dicta sunt ἀπὸ τῶν μεγάλων θεῶν, ut hic Grammaticus nugatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumque initio Megalensia dicerentur, detrita, ut sæpe fit, litera, Megalesia nominata sunt. Itaque Festus, *Megalesia*, inquit, *ludos Matris magnæ appellabant.* Mur.

* Μεγαλησίας.] Videtur legendum (ut & in *Pith.* emendatum est) Μεγάλοις σιοῖς. Vult Megalenses ludos nomen invenisse ἀπὸ τῶν μεγάλων σιῶν, hoc est, DIIS magnis. Nam Doribus, ut & *Plato* & *Aristoteles* testantur, σιὸς est Deus. *Lind.*

ex populo ante discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quam omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronunciaretur. Agebantur autem tibiis paribus aut imparibus, & dextris aut sinistris. Dextræ autem & Lydiæ sua gravitate seriam Comœdiæ dictionem pronuntiabant. Sinistræ & Serranæ acuminis levitate jocum in Comœdia ostendebant. Ubi autem dextra & sinistra acta fabula inscribebatur, mistim joci & gravitates denuntiabantur.

De

De Fabularum, Ludorum,

THEATRORUM,

SCENARUM,

AC

SCENICORUM

Antiqua consuetudine libellus; ex optimis auctoribus collectus, ad Comicos facilius intelligendos,

Præcipue conscriptus in gratiam studiosæ juventutis.

Nunquam existimandum est cuiquam posthac familiarem Plautum aut Terentium futurum; eorumque intimum artificium, orationis characterem, atque venustatem, aliaque id genus plura quemquam plane assequuturum, nisi Comicam omnem dignitatem, morem, & agendi consuetudinem, quæ ab antiquis in fabulis ac ludis observari solebant, exacte teneat. Ita fiet, ut postea nihil præter metrorum rationem, ac versuum mensuras desiderare possit: quas nimirum ex Terentiano, omnium Latinorum Grammaticorum cultissimo, & in hac re plurimum exercitato, desumere licebit. Hic itaque libet adolescentulis bonarum literarum studiosis breviter proponere: primum, unde nata sit Comœdia, quoque pacto, ante comœdiarum usum antiqui poëtæ luserint: Deinde vero, quomodo comœdiæ agi ac pronunciari solitæ fuerint, ut quid *Ludi* sint, quid *Theatra*, *Scena*, *Actus*, *Persona*, & id genus cetera, facile intelligatur. Quod opus dum aggredimur facilem atque attentum lectorem esse cupimus, ut tandem intelligat, quid sit Fabula, Tragœdia, Comœdia vetus, Satira, & nova Comœdia.

Quid Fabula, Tragœdia, Satira, Comœdia vetus & nova.

Fabulæ generale nomen est Tragœdiam, Satiram, & Comœdiam in se complectens. Estque fabula, narratio quædam conficta, & demissiore plerumque stylo ac versibus conscripta, ad oblectationem auditorum. Unde etiam *Poëmata*, inter Fabulas a nonnullis connumerantur: quapropter quibusdam visus est Homerus Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ conscripsisse.

Tra-

Tragoedia autem Fabula est, qua antiqui reprehendebant, quod in rebus non solum privatis ac civilibus, sed maxime arduis, & ad principes attinentibus, minus rectum videbatur. In ea scenici amurca, & olei fæcibus (quas Græci τρύγας vocant) perlinebant ora, ante usum personarum: unde Tragœdiæ nomen. Ejus grave argumentum fuit, petitum sæpe ab historica fide: dictio severa, sublimis, sæpe tumida: tranquilla prima, exitus funesti.

Post Tragœdiam inventa Comoedia, quæ Vetus dicta est: in qua (ut in Tragœdia quoque) simplex carmen fuit: quod carmen chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc revolvens gyros, cum tibicine concinebat: eratque primo una persona cantoribus substituta, quæ respondens alternis choro, locupletabat, variabatque rem musicam. Chorus autem in Tragœdia, aut *Comœdia Vetere*, dicebatur multitudo coævorum juvenum, aut minorum in sacris, vel scena, cantantium atque saltantium.

Fuit *Vetus Comœdia* Græcis *Archæa* dicta, quia esset de nobis parum cognitis vitiis: item etiam *Eteonymos*, quia inesset in ea velut historica fides veræ narrationis, & nominatio omnium, de quibus scribebatur. Sed cum Poëtæ in comœdiis abuti licentius stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos, lege lata, ne quisquam in alterum infame carmen scriberet, tacuerunt.

Satira exinde sumpsit exordium. Estque genus Fabulæ, quæ a Satiris (quos illotos & petulantes Deos esse scimus) nomen sumpsit. Fuit autem ejusmodi, ut in ea (quamvis duro & agresti joco) tamen vitia hominum, sine ullo proprii nominis titulo, carperentur, atque per scirpos & ænigmata, magnæ res describerentur. Id vero genus fabulæ multis obfuit Poëtis, cum in suspicionem potentibus civibus venissent, quod illorum facta descripsissent in pejus, ac deformassent fabulæ genus stylo carminis.

Post exoletam Satiram, inventum est a Poëtis aliud fabulæ genus, quæ Comoedia nova dicta est. Ea erat Fabula, continens imaginem civilium ac privatarum rerum: qua discebatur, quid esset in vita utile, quid evitandum. Unde ait Cicero, Comœdiam esse imitationem vitæ, speculum consuetudinis, imaginem veritatis.

Nomen habet *Comœdia*, vel a Como, Deo comessationis, vel ab eo, quod primum Athenienses per vicos adhuc dispersi ex omnibus locis læti alacresque conveniebant: ibique rudibus & incultis versibus potentiorum, aliorumque item hominum vitia nominatim perstringebant. Nomen autem compositum ἀπὸ τοῦ κωμάζειν καὶ ᾄδειν. In summa, Comœdia est Poëma sub imitatione vitæ ac similitudine compositum, in gestu & pronuntiatione consistens. In ea mediocres fortunæ hominum, parvi impetus, pericula quotidiana, turbulenta principia, lætique fuerunt exitus, & ficta argumenta. Caruit quoque choro Nova Comœdia, contra quam Vetus, paulatimque personarum numero in quinque actus processit: quod tunc, cum ad cantores ab actoribus transibat Fabula, consurgeret & abiret populus.

In ea etiam personarum ornatus alius inventus est, pallia, socci, & id genus cætera.

Post Novam Comœdiam Latini multa Fabularum genera protulerunt, quæ tamen Comœdiæ dicebantur. *Togatas* vocabant a scenicis indumentis, quæ Romanam togam præ se ferebant, & ab argumentis Latinis: *Prætextatas* a dignitate & vestitu personarum, & Latina historia: *Atellanas* ab Atella Oscorum civitate, ubi inventæ dicuntur: eæ salibus consperſæ erant, ac jocis compositæ, in se non habentes nisi venustam elegantiam, quales sunt Plautinæ. *Rhyntonica* Comœdiæ dictæ ab auctoris nomine: *Tabernaria*, ab humilitate argumenti, & styli: *Palliata*, ab habitu & argumento Græco. *Mimi* ab inverecunda imitatione vilium rerum, & levium personarum. *Planipedia* quoque Comœdia dicta, ob humilitatem argumenti, ac vilitatem actorum, qui non cothurno, aut socco utebantur in scena, aut pulpito, sed plano pede: vel ideo, quod non ea negotia contineat, quæ personarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco.

Omnium autem comœdiarum scripta, quæ Dramata Græci vocabant, ex quatuor rebus omnino sumuntur: Nomine, Loco, Facto, Eventu. Nomine, ut Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, ut Andria, Leucadia, Brundusina. Facto, ut Eunuchus, Asinaria, Captivi. Eventu, ut Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Dividitur nova Comœdia in quatuor *partes: Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen*.

Prologus est veluti præfatio quædam fabulæ, in qua vel Poëta excusatur, vel fabula commendatur.

Protasis est primus actus fabulæ, in quo pars argumenti explicatur, pars reticetur, ad populi exspectationem tenendam.

Epitasis incrementum est, processusque turbarum, & involutio argumenti, cujus elegantia connectitur.

Catastrophe est explicatio fabulæ, per quam eventus explicatur, atque approbatur.

De Ludorum Antiquorum Generibus.

Verum ut omnis Comœdiarum ratio facilius intelligatur, atque adeo ea, quæ omnem comœdiarum actionem spectant: attendendum est primum, Quando fierent, quo Loco, & qua Forma. Hoc autem tum demum lector intelliget, cum pernoverit, quid fuerint apud antiquos Ludi, Theatra, Actus, Scenæ, & hujusmodi cetera.

Vetus itaque Comœdia, item etiam tragœdia, primum agi solebat a Græcis, in vicis & pratis mollibus, adscriptis & propositis præmiis, quibus ad scribendum Poëtarum provocarentur ingenia: actoribus quoque munera offerebantur, caperque dono dabatur, ut libentius jucundo vocis flexu ad dulcedinem commentationis populum allicerent.

Age-

Agebantur Comœdiæ & Tragœdiæ apud vetustissimos in honorem Liberi Patris. In Italia primum actæ sunt Compitalitiis ludicris, admisto pronuntiationis modulo, quo, dum actus commutabantur, populus detineretur. *Compitalitii* autem ludi dicti, qui per compita fiebant: scenæque ductiles in plostris ob id antiquis excogitatæ. Postea factum, ut ludis publicis, & in Theatro agerentur Novæ Comœdiæ apud Romanos.

Ludos vocabant publica spectacula, quæ tum in gratiam populi fieri solerent a senatu, & a principibus institui, vel ad favorem populi conciliandum (ut nonnullos Cæsares fecisse legimus) vel ad animorum relaxationem, & oblectationem. Multo magis ad religionem instituti sunt Ludi. Nam Diis post sacrificia etiam Ludos publicos consecrabant.

Ludi igitur, & *Ludicra*, quæ etiam *Certamina* vocarunt Latini, Græci Agonas, multorum generum fuerunt: neque vero uno tantum spectaculo in publicis ludis detinebatur populus. Erant autem ludi *Gymnici*, & *Athletici: Ludi Circenses: Ludi Gladiatorii: & Ludi Scenici*, de quibus nunc singulatim est paucis disserendum, partim ex Vitruvio, Luciano, & aliis antiquis auctoribus.

Gymnici & Athletici ludi in Palæstris ac Gymnasiis fiebant apud Græcos, quæ loca fuerunt exercendis & corporis, & animi viribus accommodata. Nam etiam in iis Palæstris aut Gymnasiis exedræ fuerunt, in quibus Philosophi Græci sedentes disputabant. Sed & *Palæstræ* appellatio omnem Athleticam artem & exercitationem complectitur, decentiamque: qua status, motus, flexusque corporis, ac omnes omnino habitus venustatem quandam leporemque præ se ferunt: quam qui non didicerant, ii *Apalæstoi* ab antiquis dicti sunt. Eam vero artem qui exercebant, aut qui in palæstra exercebantur, vel decertabant præmiis, *Palæstritæ* vel *Palæstrici* dicti sunt: Gymnicos Græci etiam vocarunt, quod nudi athletæ exercerentur. Cæterum in palæstra *Gymnasii* (inquit Plautus) cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, saliendo se exercebant Athletæ. Hujusmodi ludi in campo Martio apud Romanos fieri solebant.

Qui currebant in ludis Gymnicis, hoc est cursu corpora exercebant, vel eo decertabant, Græcis *Dromi* appellantur, hoc est cursores. Quorum alii *Stadiodromi* dicebantur, qui stadium percurrebant: alii *Diaulodromi* a circumactu curriculi, id est, duplo curriculo, quod *Diaulon* vocabant: nam ii cursores, cum ad metam pervenerant, flectentes eo rursus recurrebant, unde cursum inierant. Erant & *Dolichodromi*, qui sexies stadium curriculo obibant, nam *Dolichos* longissimus cursus dicebatur.

Lucta, Græcis *Pale*, vel in cœno, vel arena, vel pulvere fiebat, unde luctatores in Ludis Gymnicis, aut *Palæstra* Græcis *Palæstæ* appellati. Ii luctaturi, *Ceromate*, id est oleo cerato perfundebantur: unde qui eos ungebant, *Ceromatistæ* dicti. *Pulvere* quoque post unctionem inspergebantur, ut corpora ceromate & sudore lubrica,

mutuas luctantium prehensiones admitterent: unde natum proverbium: *Citra pulveris tactum*, de iis, qui facile aliquid assecuti sunt, & citra sudorem, quod & citra pulverem dici potest. Eum pulverem Græci *Aphen* dicebant. Inter luctatores quidam summis inter se manibus depugnabant, nullo complexu hærentes: eos *Acrochiristas* vocabant Græci. Alii vicissim feriebant arrectaria concertatione, hoc est arrecti, & pulvere obsiti, alter alterum impetebant procursu calcitratuque: calcibus enim, cubitis, unguibus, non modo pugnis utebantur, omnique impetendi prehendendique modo: *Pancratiastæ* vocati, & *Pancration* hujusmodi certaminis genus, ex eo quod advocatis omnibus corporis viribus, omniumque nervorum contentione transigeretur.

Qui Disco se exercebant athletæ, *Discoboli* Græcis appellabantur, hoc est, *Discum* in sublime jaculantes. Erat autem Discus lapis rotundus ac pertusus (inquit Ammonius.)

Pugillatus, quem Græci *Pygmen* appellabant, Cæstibus exercebatur, quales a Virgilio lib. 5 describuntur: in eo qui exercebantur, *Pugiles* Latinis, Græcis *Pyctæ* dicti sunt: quod nomen ad gallinaceos pugnaces translatum est.

Saltationum in ludis Gymnicis multa genera fuerunt, quemadmodum docet Lucianus. Erat enim saltatio *Pyrrhicha*, a Pyrrho inventa, a qua *Pyrrhicharii* & *Pyrrhichistæ* dicti: quæ eadem saltatio, *Enoplia*, id est, armata dicebatur: quod armati saltarent. Erat saltatio *Cordax* obscœna, & comica: & alia saltatio satyrica, quæ *Sicinnis* dicebatur. Fuit item *Emmelia* saltatio, pacata & honesta. Qui vero saltus pernicitate contendebant in Gymnasiis, *Haltici* a Græcis dicebantur: qui autem *Halmate*, id est saltu certabant, apud antiquos utebantur *Halteribus*: sic enim vocabant plumbeas pilas, massulasve, quibus utraque manu se librabant, ut certius assilirent. *Chironomia* quoque erat saltatio gesticulatrix, qualis est, quam Mauricam vocamus: unde *Chironomi* hujusmodi gesticulatores dicti.

CIRCENSES LUDI certamina erant curulia, quæ in circo fiebant: qui locus erat ovata specie constructus, undecunque spectaculis ornatus: e quibus innoxie Patres Equitesque Romani prospectare solebant: cujusmodi quendam Flaminius Romæ construxit: unde circum Flaminium legimus, & circum Maximum, a Cæsare dictatore exstructum, cujus vestigia adhuc hodie visuntur Romæ, juxta ædem D. Sebastiano sacram. Fuit autem longitudine stadiorum trium, latitudine unius, cum ædificiis jugerum quaternum ad sedem ducentorum sexaginta millium hominum. Erant in eo *Metæ* depositæ, duarum aut trium pyramidum formam referentes. In ejus summitate carceres erant, e quibus equi curribus juncti, ad cursum emittebantur, & cum ad summum devenissent, revolvebantur, donec ad priorem metam pervenirent. A curribus, hoc est bigis, trigis, & quadrigis, Curules ludi dicti. Unde etiam dictos puto *Ædiles Curules*, quod iis administrandis essent præfecti: erant enim omnium

præ-

præstantissimi ludi. Nam in iis se exercebat, & magnis præmiis contendebat nobilissima Romanorum juventus, aptiorque ad bellum reddebatur. Fiebant primum apud antiquos inter enses & flumina, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum.

Agitatores dicti sunt aurigæ in curuli certamine & Ludis Circensibus, quorum factiones erant a tunicarum coloribus: ut alii dicerentur Russati, Albati, Prasini, Veneti: atque ita insistentes curribus juvenes, velocitate equorum, aut agitatorum arte trahebantur.

Erant & *Desultores*, qui duos equos absque ephippiis agitantes, ex altero in alterum subinde mira pernicitate desiliebant: *Amphippos* Græci vocant. Hinc *Desultoria levitas* in proverbium abiit: & equi desultorii dicti, ad id certamen accommodati.

Celetes & *Celetizontes* equites erant in certamine curuli non bigis aut quadrigis utentes, sed equo uno insidentes: cujusmodi certamen hodie quoque nonnullis in locis celebratur.

LUDI GLADIATORII plerunque post scenicos fiebant. In iis decertabant gladiis, populumque celeri agitatione gladiorum oblectabant. Gladiatorum autem genera, Retiarii, Secutores, Mirmillones, Hoplomachi, Thraces: quorum exempla apud auctores crebra sunt. Horum institutores ac magistri Lanistæ vocabantur. Non enim ignari gladiatoriæ artis prodibant in publicum spectaculum, ad præmia consequenda. Itaque apud Lanistas prius exercebantur in *Umbratilibus pugnis*, quas *Sciamachias* Græci vocarunt: quod hujusmodi pugnæ simulachra sub tecto fieri solita erant, non ut vera pugna in sole & pulvere. Hujusmodi Lanistæ sunt apud nos, qui gladiandi artem privatim profitentur: qui docent omnes numeros impetendi, cedendique, vulnera inferendi, vitandique, aut ubi punctim, cæsimve feriendum.

LUDI vero SCENICI, qui & *Agones Musici*, & *Dionysiaci* dicebantur, quasi Libero Patri dicati, ad Comœdiarum, Tragœdiarum, aut Satyrarum recitationem pertinebant: item ad cantus & poëmata: Scena ob id in Theatro composita atque exstructa ea ratione, quam mox describemus. Qui se in his ludis exercebant, *Scenici* etiam dicebantur, & Dionysiaci artifices.

Ludorum, aut certaminum *Diis* consecratorum, quatuor erant apud Græcos genera. Erant enim Nemeæa, Isthmia, Pythia, & Olympia: quæ omnium erant maxima spectacula. In his Ludis proponebantur victoribus magna præmia, quæ qui custodiebant, ludisque præerant, βραβευταὶ Græcis, Latinis *Designatores* appellabantur, quorum officium erat, multitudinem retinere, obambulare, & spectatores moderari virgarum terriculo. Unde *Mastigonomi*, & *Rhabduchi* etiam dicti, quod virgas gestarent, ut in officio continerent spectatores. Musicis quoque agonibus erant *Critæ*, id est judices, a quibus *Critici*, id est poëmatum judices dicti sunt.

Ludorum, qui diis consecrabantur, apud Romanos quatuor erant *Species*. Eos ludos, Ædiles curules munere publico quotannis curabant.

bant. *Megalenses*, five magni ludi dicti, quod magnis Diis consecrati essent: quibus ludis quatuor actæ sunt Terentii comœdiæ: Andria, Eunuchus, Heautontimorumenos, Hecyra. *Funebres*, aut Funerales ludi, ad retinendum populum instituti sunt, dum pompa funeris, decreta in honorem patritii viri, plene ac publice instruebatur. His ludis acta est Comœdia Terentii Adelphi *Plebeji*, five Romani ludi pro salute plebis edebantur; quibus Ludis acta est Phormio. *Apollinares* ludi, Apollini consecrati, aut in honorem Apollinis instituti.

De Theatris & Amphitheatris antiquis.

Quo melius commodius spectarentur Comœdiæ, Tragœdiæ, aut Ludi, five ii Gladiatorii, five etiam Scenici, vel alterius generis essent, instituta sunt ab antiquis, quæ *Theatra* vocabantur, a commode videndo ac prospiciendo sic appellata. Nam ante Theatrorum usum, scenæ super *Plaustris* ductilibus exstruebantur, ac per compita ductæ, populo præbebant oblectationem. Theatra autem erant ædificia, vel apparatus in populi gratiam instructi, ad hemicycli speciem, ad spectandos ludos: *Spectacula* Latine possumus dicere. Cum forum institutum fuerit, (inquit Vitruvius) tum Deorum immortalium diebus festis, ludorum spectationibus, eligendus est locus Theatro quam saluberrimus.

Fuerunt autem Theatra duorum generum: alia lignea & pluribus tabulationibus exstructa, qualia ludis publicis quotannis primum fiebant Romæ, atque ea perennia non fuerunt: alia sumptuosa & nobilia, ex solidis rebus, id est, ex structura cæmentorum, lapide aut marmore constituta, quale est quod construxit M. Scaurus in ædilitate sua, item etiam Pompejus, & alii permulti. Ita autem compositum fuit antiquis Theatrum, ut eo conveniens, & commode sedens turba, e longinquo facile spectare posset, concavo æqualique parietum circumjectu, ut vel leni sono dicta verba, ad alterum Theatri caput facilius ferrentur.

Postea vero excogitatum est Theatrum in rotundam formam exstructum, alio multo excellentius atque capacius, magisque sumptuosum: quod quia veluti ex duobus constaret theatris, rotundamque figuram, non jam amplius hemicyclum referret, ob id *Amphitheatrum* dictum est, quale est quod hodie Romæ videtur, aliquando ab Antonino Pio ædificatum, & a Gotthis devastatum (*Collisæum* vulgus vocat) quod potissimum ad alia spectacula vulgo proponenda factum atque inventum fuit: nam ad scenicos ludos prospiciendos, magis idoneum erat theatrum: ob quos præcipue inventum fuisse credibile est. Unde facile conjecerim, Terentium, quo tempore primum proposuit suam *Hecyram*, egisse *in Amphitheatro*: scena per medium ipsius exstructa, & ad unum tantum hemicyclum spectante: nam ab utroque Amphitheatri semicirculo spectari non poterat

rat

rant Comœdiæ: quo factum, ut dum in aliud latus vacuum, alia spectacula confestim proponerentur, veluti pugiles, funambuli, & hujusmodi cætera: populus ante absolutam comœdiam illuc concurrerit, ad loca commodiora occupanda, quemadmodum ipse Poëta conqueritur, neque propter strepitum, & mulierum de loco pugnantium clamorem, absolvi potuerit.

Quod ne accideret in publicis Ludis, existimo potissimum movisse Cajum Curionem, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, ut *Theatra duo lignea*, eaque amplissima excogitaret, in quibus etiam duæ essent scenæ, propter spectatorum commoditatem. Erant autem (quod mirum fuit) cardinum singulorum versatili suspensa libramento, inquit Plinius, e quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter se aversis (ne invicem obstreperent scenæ) & repente circumactis, ut contra starent; postremo jam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat Amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis auctoratum populum Romanum circumferens. Itaque vides, quemadmodum Scenici Ludi dum agerentur, aversis theatris agebantur, ne turba fieret: dum autem proponebantur, aut producebantur gladiatores, in Amphitheatri reducebantur formam, & in unum duo theatra coibant. Sed & novissimo die (ait idem) divisis duabus per medium Scenis, Athletas edidit Curio, raptisque repente e contrario pulpitis, eodem die, victores e gladiatoribus suis produxit. Vides, quemadmodum *Pulpitum* etiam auferebatur, dum gladiatores prodirent; nam ipsam aream occupabat: hoc autem factum fuit, fessis turbatisque volubilium theatrorum cardinibus. Nam ante non erat opus eximere pulpitum, cum contra starent scenæ, & locum præberent circumactis theatris in Amphitheatri formam, post ludos scenicos absolutos.

Theatri Conformatio ejusque partes.

Sed quo tandem artificio, quave industria ædificatum fuerit apud antiquos theatrum, prospiciendis scenicis ludis idoneum, paucis hic vobis proponere libet; ne quid earum rerum prætermisisse videamur, quæ ad hunc sermonem pertinere judicentur. Quod tamen non ita accipiendum erit, quasi ad unguem expressum, sed partim conjectura & ratione natum, partim ex iis descriptum, quæ tunc in antiquis ruinis aliquando vidimus, tum etiam ex auctoribus, qui de hac re scripserunt, comprehendimus. Itaque primum intelligendum est (quemadmodum paulo ante docebamus) theatrum fuisse in semicirculi figuram compositum, atque ita conformatum, ut æque gestus prospicerent, ac voces audirent (sine tumultu tamen) qui ad latera & in summis sederent gradibus, atque ii, qui in imis juxta scenam.

CAVEAM vocare videtur Plinius, locum in theatro gradibus ac

ſedibus conſtructum atque compoſitum, in quo ſederet populus. Cavea ipſa (inquit de theatro Scauri) cepit hominum octoginta millia: cum Pompeji theatri (ſic enim legendum eſt: nam nunquam Pompejus Amphitheatrum edidit) toties multiplicata urbe, tantoque majore populo, ſufficiat large quadraginta millia ſedere. Niſi mavis caveam accipere pro tota theatri capacitate, ut etiam ſcenam ipſam comprehendas, quod tamen minus probaverim.

Gradus autem dicebantur in ipſa leniter pendente theatri forma, ſedes lapideæ, in hemicyclum etiam exſtructæ, e quibus commode proſpiciebat populus. Super his gradibus (quos non amplius quindecim eſſe conjecimus) ſedebant ſpectatores, & ad eos undecunque commeabant, nullo inter conſcendendum alteri noxam adferente. Illuc autem per cuneos accedebant, quæ tum in ima theatri cavea, tum etiam ſupra ipſam, adeo ingenioſe conformati erant, ut ab iis per alios ſcalares gradus ad quemlibet gradum ſpectatorium facilis pateret aſcenſus.

Cunei ſpectaculorum (inquit Vitruvius) in theatro ita dividantur, uti anguli trigonorum, qui currunt circum curvaturam circinationis: dirigant aſcenſus, ſcalaſque inter cuneos ad primam præcinctionem. Supra autem alternis itineribus ſuperiores cunei medii dirigantur. Cunei in imo dirigentes ſcalaria, erant numero ſeptem.

Gradus ſpectaculorum, uti ſubſellia compoſita erant non minus alti palmo pede, non plus pede & digitis ſex: latitudines eorum non plus pedes duos ſemis, non minus pedes duos conſtituebantur, ut per id ſpatium latius, ſeu per ambulacrum quoddam, nullo negotio, huc atque illuc, ad vacuas ſedes deerraret populus, abſque eorum incommodo qui jam conſediſſent. Poſt tres quoque ſingulos gradus, qui quartus in ordinem ſuccedebat, duplo latior erat cæteris, ad leviorem theatri proclivitatem, & ut ſingulis ordinibus ſinguli tres gradus relinquerentur. Ac ne petulanti aut inſolenti populo propter ſedes quantumvis acceſſu faciles, præberetur rixæ cauſa, cautum erat ne quilibet in quibuslibet ſederent gradibus: ſed in tribus primis, qui proximi eſſent ſcenæ pulpito, ampliſſimæ & extremæ dignitatis viri; in ſequentibus conſulares, in aliis patricil, ac deinceps plebeji in reliquis gradibus ſederent. Itaque veteres architectæ naturæ veſtigia perſecuti indagationibus vocis ſcandentes theatrorum perfecerunt gradationes, & quæſiverunt (inquit Vitruvius) per canonicam Mathematicorum, & Muſicam rationem, ut quæcunque vox in ſcena eſſet clarior & ſuavior, ad ſpectatorum perveniret aures, ac ne vox impediret, ita compoſiti erant gradus, ut linea cum ad imum gradum & ad ſummum extenta eſſet, omnia cacumina graduum, anguloſque tangeret.

Atque ut vox actorum ſuavior & delicatior ſpectatoribus videretur, antiqui Græcorum artifices, inter ſedes theatri Cellas conſtituerunt ratione Muſica, in quibus Vasa Ænea pro ratione magnitu-

gnitudinis theatri facta collocabantur, quæ ita fabricata erant, ut cum tangerentur a voce sonitum facerent inter se. Eoque artificio collocata fuerunt, ut nullum parietem tangerent, circaque haberent locum vacuum, & summo capite spatium, ponebanturque & suspensa cernebantur ore declivi, ut in iis vox actorum ingressa, harmoniam efficeret, & gratiam quandam adferret spectatoribus, utque intellectu facilior esset. Tale quiddam audio adhuc hodie extare in quibusdam templis antiquis, qui nunc quoque supersunt integri, apud nostræ tempestatis Græcos. In quorum fornice inferiore, atque ea superiore, varia sunt foramina hinc inde conspersa, ac sibi veluti ex diametro ab uno ad aliud latus correspondentia, in quibus vasa ænea impacta sunt, quorum os (quod angustius est, quam ipse venter) tantum exterius patet, non etiam prominet. In ea vasa, vox in templo canentium inclusa, incredibilem efficit harmoniam, sonosque distinctissimos, & admodum gratos, atque auditu faciles. Sed in theatris vasa resupina suspendebantur. Tale quid autem Romæ factum fuisse suis temporibus negat Vitruvius, sed in Italiæ regionibus & in pluribus Græcorum civitatibus. Unde Lucius Mummius diruto Corinthiarum theatro ejus ænea Romam deportavit. Multi etiam architecti qui in oppidis non magnis theatra construxerunt, propter æris inopiam, *Fictilibus Doliis* ita sonantibus electis, hac ratiocinatione compositis, usi sunt. Quapropter Plinius ait, in theatris vocem optime currere in doliis inanibus. In ligneis autem theatris (ait Vitruvius) qui Romæ passim fiebant, non erat vasis æneis opus, cum tabulationes haberent complures, quas sonare necesse erat.

ADITUS permulti & spatiosi dispositi erant circa theatrum, nec conjuncti superiores inferioribus, sed ex omnibus locis perpetui & directi, sine inversuris: uti cum populus dimittebatur e spectaculis, non comprimeretur, sed haberet ex omnibus locis, exitus separatos sine impeditione.

Reliquum theatri artificium, a gradu omnium superiore in altitudinem trium contignationum exporrectum erat, etiam in hemicyclum: atque ita exædificatum, ut porticus efficeret, undecunque patentes, & columnis hinc & inde honestiores factos, in quibus populus se reciperet, si quando propter imbres, aut cœli tempestatem minus commodam, ludi interpellarentur. Eam theatri partem *Præcinctiones* videtur appellare Vitruvius: Plinius, *Parietem circumjectum.* Sed inferiores & imi theatri porticus duplices erant, mediaque spatia sub divo inter porticus, viridibus adornabantur, quod (inquit Vitruvius) *Hypetræ ambulationes* haberent magnam salubritatem.

Replebantur quoque auctore Plinio, flore croci silvestris, propter oculorum oblectationem, ut puto magis quam ad odorem conciliandum.

Quin etiam ne solis ardor aut etiam conspectus, populum ab

officio deturbaret: utque salubrius spectatores conspicerent (nam porticus propter imbres tantum ædificati fuerunt) excogitata sunt VELA toto THEATRO, atque adeo ipsi theatri caveæ supertensa, quæ spectatoribus umbram facerent: quod primus omnium invenit Q. Catulus, cum capitolium dedicaret. Carbasina deinde vela primus in Theatro duxisse traditur Lentulus Spinter, Apollinaribus ludis: mox (ait Plinius) Cæsar dictator, totum forum Romanum intexit. Nero Cæsar velis, rudentibus superstratis, & colore cœli stellati Amphitheatrum contexit, ut solem defenderent.

Ima theatri sedes, vel potius id spatium quod ab ima sede theatri interjacebat pulpito, ORCHESTRA dicebatur quasi saltatorium, quod illic apud Græcos, & apud Latinos antiquiores, saltantes histriones populo oblectationem adferrent, interea dum actus commutarentur. In eam etiam Thymelici, hoc est Citharistæ, Citharœdi, Tibicines, suas præstabant actiones ipsis Græcis, atque id spatium comprehendebat apud antiquos, quod ceu centrum theatri ab imo gradu ad pulpitum usque scenæ vacuum relinquebatur. In theatrorum Orchestris (inquit Plinius) scobe aut arena superjecta vox devoratur, & in rudi parietum circumjectu: quapropter existimo probe emundatum fuisse si quando pugilum ludis arena conspersa videretur. Novissime autem apud Romanos Orchestra senatoribus dicata fuit, in qua honorificentiorum erant loca designata, propter commoditatem: ut inde, non solum verba & gestus, sed etiam pedum motiones, & vel minima quæque conspicerent: proximus enim hic gradus erat pulpito scenæ, de cujus compositione mox dicendum est.

Positio, & Constructio Scenæ in Theatro.

Ante Theatrum, ceu frons quædam ipsius, scena opposita fuit, pro re nata & agenda comœdia aut tragœdia exstructa: uno aut altero tantum die usui futura: nisi fortasse ligneus apparatus in aliquot dies proferretur. Nam de scenis sumptuosis, & præter consuetudinem supra modum luxuriantibus hic non intelligimus. In hunc autem modum disposita erat, quantum ego conjectura assequi possum.

SCENA binis pluribusque contignationibus aut contabulationibus, si mavis, exstructa fuit: circa quas singula ambulacra, aut porticus columnis pluribus distincti videbantur. Atque ea frons scenæ appellata fuit. In cujuslibet contignationibus frontispicio quod theatrum respiciebat, portæ ingeniosissime depictæ & exitus varii fuerunt, e quibus præsertim superiorum contignationum, Mimi, Mirmillones, & cæteri Ludii varios gestus ac gesticulationes edebant, unde *Scenici* proprie dicti. *Chorus* etiam mea sententia, in iis superioribus contignationibus referebatur, dum agerentur tragœdiæ, nisi mavis, post scenam in loco destinato fuisse chorum,

rum, & cantores ac tibicines, qui locus *Odæum*, ut puto, ob id vocabatur a cantibus. Sed & in iis quoque locis fiebant & nebularum icones, & deorum descensus, & cætera id genus, ad magnas & sumptuosas comœdias apta. Existimo tamen in humili comœdia non fuisse tantum apparatum. Ima scenæ contignatio prominentiores exerebat columnas, veluti porticus quosdam latiores, sub quibus casulæ & rustica domicilia in Novis Comœdiis, variis scenæ locis constructa erant, urbes quoque, & loca remotissima referebantur in Tragœdiis: e quibus prodibant actores, & illuc quoque se referebant ad tempus.

In eadem scenæ parte excitatum fuit, quod PODIUM appellabant (etsi podium in columnis id significare soleat, quod vocant Pedaste) circa secundi porticus medium prominebat, ne noceret actoribus, breve quoque fuit, & paucorum capax, idque fere videbatur referre, quod in ædificiis nobilioribus circa secundam præcipue contignationem prominere videmus ad fenestras, *Perronem*, vulgus vocat, post Pulpitum exertum videbatur. Opertum erat tentorio quodam insigni, & quod ipsum undecunque ambiret, ut in eo secretius & magis abdite spectarent principes, qui nonnunquam illuc se conferebant. Nam e Podio ludos ac comœdias spectasse Neronem scribit Tranquillus. Dictum ajunt quod in eo spectatores aut etiam tibicines pedibus innixi essent, non sederent: vel quod in eo nonnunquam pedibus gesticularentur histriones in actuum commutatione.

PULPITUM in scena, Græci λόγιον vocabant, locus erat, in quem prodibant actores e casulis aut domunculis suis scenicis, ad recitandum, nostri vocant *Eschaffault*. fuit exactissime situm ante frontem scenæ, & loco ipsius medio, qui theatri centro responderet semper ligneum fuit, atque exemptile, etiam si scena structili materia constructa fuisset. Eximebaturque in Athletarum & gladiatorum spectaculis, scena nihilominus integra manente. Paulo altius videbatur imo scenæ porticu, in quo actorum domus constitutas esse dicebamus: ad eum enim leniter adscendebant actores pronuntiaturi, haud æque longum fuit atque ipsa scena, altum tantum erat pedes quinque, ut qui in Orchestra sederent facilius pedum motiones & singulos agentium gestus perciperent.

Id spatium quod utrinque a Pulpito ad extremam Scenam vacuum relinquebatur Græci vocabant PROSCENIUM, ne quis existimet fuisse scenæ latera.

PERIACTA vocarunt Græci in scenis suis, Turres, aut Machinas, trigones habentes, vel triangulares, miro artificio constructas, in uno atque altero scenæ latere positas: variis coloribus secundum angulos distinctas, versatiles: ut inter spectandum dum animi ad histriones paulo attentiores essent, paulatim revolverentur, & modo rubræ, modo virides, aut alterius coloris apparerent: quæ res non parvam oblectationem spectantibus adferebat. Hæ cum fabularum mutationes erant futuræ, seu Deorum adventus cum tonitribus repenti-

pentinis, versabantur, mutabantque speciem ornationis in frontes. Ex iis, projectitios ignes vibrabant, in iis fingebant tonitrua, pluvias, & quicquid aliud in tragoedia admiratione dignum fuit: sed hoc maxime in honorifico & sumptuoso Comoediarum aut Tragoediarum genere. Secundum [illegible], nempe ad scenæ latera itinera & *Versura* procurrentes erant, quarum una efficiebat, ut actores a foro altera a peregre prodire, aut illuc regredi viderentur. in media scena *Valva Regia* conformatæ erant, circa quas utrinque fuerunt composita *Hospitalia* quæ vocat Vitruvius, e quibus actores prodiisse puto.

Omnium Scenarum quas Romani in Theatro unquam construxerunt, longe nobilissima fuit ea quam *M. Scaurus* in ædilitate sua construxit. Eam triplicem fuisse refert Plinius, altitudine CCCLX columnarum. *Ima* pars scenæ, marmoreos habuit parietes, non facile dixerim sectos an solidis glebis politos. *Media* fuit e vitro, inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis columnæ, imæ duodequadragesimum pedum. Signa cerea inter columnas fuerunt, tria millia numero. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteroque choragio fuit, ut in Tusculanam villam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus diliciis, incensa villa ab iratis servis concremaretur ad mille sestertia.

Scenarum autem (ait Vitruvius) Genera sunt tria. Unum quod dicitur *Tragicum*, atque id omnium sumptuosissimum fuit: alterum *Comicum*: tertium *Satiricum*. Horum autem ornatus sunt inter se dissimiles, disparique ratione: *Tragica* enim, deformantur columnis, fastigiis, signis, reliquisque regalibus rebus. *Comica* autem, ædificiorum privatorum & moenianorum habent speciem, prospectusque fenestris dispositis, ad imitationem communium ædificiorum. *Satirica* vero, ornantur arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus rebus, in topiarii operis speciem deformatis.

Post scenam *Porticus* erant constructi, ubi cum imbres repentini ludos interpellaverant, actores se recipiebant ex Pulpito, aut in quibus vestium commutationes, & personarum indumenta adservarentur.

Ipsam autem personarum repræsentationem in scena, atque adeo compositionem Comoediæ, Græci *Drama* vocarunt. Sed & Scenam vocant Comici, quicquid duæ aut tres personæ sermonis integri & absoluti colloquuntur. illicque finit Scena, ubi aut aliqua persona introgreditur, aut alia ad forum, aut alibi ad vicinam currit.

Actus autem, plures scenas comprehendebat. Estque in Comoedia, pars quodammodo absoluta & integra, nondum tamen rem omnem finiens: sed ita dimidiatam relinquens, ut respirent spectatores, & facilius commutetur, quicquid in reliquis Comoediæ

diæ partibus supereſt : id autem *Actus Commutare* dicebant. Interea Mimi dicteria & diverbia referebant, recitabanturque neſcio quæ jucunda, quæ populum alia oblectatione afficerent. In Comœdia vero, plures erant hujuſmodi Actus, ſecundum rei gravitatem, aut rationem. Comœdiarum autem recitatio in Scena, *Actio* dicebatur: unde etiam qui agebant & fabulas pronuntiabant *Actores* dicti. Actio quoque ad orationis pronuntiationem transfertur: ut etiam ipſa oratio Rhetoris vel ſcripta vel pronuntiata Actio dicatur.

Scenicorum Actorum diverſitas.

In Scenam non ſolum Comœdiarum aut Tragœdiarum *Actores* (qui Tragœdi & Comœdi dicebantur) prodibant in ſpectaculum, ſed etiam Mimi, Pantomimi, Archimimi, Ethologi, Ethopæi: omnes uno nomine, *Hypocritæ* (id eſt alienæ perſonæ ſimulatores) dicti: & eorum actio, *Hypocriſis*, id eſt alienæ perſonæ ſimulatio, Latini *Hiſtriones*, *Ludioneſque*, aut etiam *Ludii* dicuntur.

Mimi, imitatores ſunt geſtuum, vocum, aut greſſuum alicujus perſonæ inter alias: cujus ridicula ſit vox, aut aliud quidpiam.

Pantomimi, omnium perſonarum imitatores ſunt effictoreſque: ut & mulieres, & ſenes, & juvenes, ac cujuſcunque ætatis perſonas confingant: etiam ita ex geſtibus deſcribunt, ut id quod agunt videre videare. Hujuſmodi ſunt quos Itali *Buffones* vulgo vocant.

Archimimi, principes ſunt hiſtrionum: hoc eſt, inter hiſtriones ſolertiſſimi & excellentiſſimi.

Ethologi mimi, aut *Ethopæi*, morum ſunt effictores, affectuumque cujuſcunque perſonæ, quam ſuſtinent, aut quam agunt, referunt in ſcena, unde *Ethopæa*, morum alienorum imitatio: & *Ethici* pictores ac ſtatuarii dicti, qui ſuas imagines ita depingunt, aut celant, ut ſenſibus expreſſis propemodum ſpirent.

Thymelici, inter ſcenicos actores ſunt, hoc eſt Citharædi, Citharistæ, Lyriſtæ, Tibicines. *Citharædi* qui & fidicines dicuntur, citharæ accinebant. *Cithariſtæ*, citharam tantum pulſabant, non autem accinebant. Hujuſmodi Thymelici per orcheſtram præſtabant actiones ſuas.

Ludii, ſive *Ludiones* (ut jam dictum eſt) ii erant qui Comœdiam recitabant. In ea enim recitanda mirum fuit artificium. Nam cantica temperabantur modis, non a Poëta, ſed a perito artis muſicæ factis, neque enim omnia iiſdem modis in uno cantico agebantur, ſed ſæpe mutatis: ut ſignificant, qui tres numeros in comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos *Modos* cantici illius. Qui hujuſmodi modos faciebant, nomen in principio Fabulæ & Scriptoris, & Actoris ſuperponebant. Hujuſmodi adeo carmina ad tibias fiebant, ut his auditis, multi ex populo ante diſcerent, quam fabulam acturi ſcenici eſſent, quam omnino ſpectatoribus ipſis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebatur autem *Tibiis* paribus, aut imparibus;

bus; & dextris, aut finistris. *Dextra* autem tibiæ sua gravitate seriam comœdiæ dictionem pronuntiabant. *Sinistra* & *Serrana* acuminis lenitate jocum in comœdia ostendebant. Ubi autem dextra, & sinistra acta fabula inscribebatur, mistim joci & gravitates denunciabantur.

Mimi aut ludii, dum agebant, assumebant capiti personas, hoc est confictas variarum personarum facies: vel reticulo denso facies obvelabant, ne agnoscerentur. Ita etiam instituti erant hujusmodi Histriones, aut Mimi: ut & corporis motus decentes facerent: denique etiam cantus ac prolationes secundum modos edocti erant, quæ mirum in modum populum afficiebant. Hi simul coacti in quoque genere, aut cantantes, aut saltantes appellabantur *Chorus*: divisi in duas partes, *Semichoria*. In actione autem Comœdiæ: eorum aliqui, primas partes, alii secundas tenere dicebantur, pro variis actuum rationibus: eorum enim alii Prologum dicebant, alii in nuntios, exploratores, custodes, servos, heroas, deos, senes, amatores, meretrices dividebantur, personasque in orchestra assumebant, pro sua actione ac ludo.

Apparatus Scenæ in vicis & Theatris.

Apparabatur Scena apud antiquos Græcos, in agris, verno tempore, cum ædificiis & habitationibus triplicibus: in structis culminibus, peripetasmatis, tapetibus, linteisque candidis. Additæ postea sonantes pelves, ignesque manibus excussi: cavernæ quoque subterraneæ ac putei confingebantur: figuræ maris, tartari, fulminum, tonitruum, noctis, cœli, diei, regiarum, prætoriorum, ingentes aulæ, fornices ad viarum similitudinem. Apud Romanos, *Aulæa* in Scena primum sternebantur cum primum pictus ille ornatus ex Attalica regia Romam perlatus fuit, velabaturque ipsa scena *Sipariis*, quæ posterior ætas pro aulæis sumsit, ut etiam Siparia humi sternerет. Erat præterea velum minutum quod populo obsistebat in scena, dum actus commutabantur.

In Vicis si fiebat scena: arboribus in se cubantibus ac reflexis componebatur: quasi concamerata quædam densatio, ut subterpositos tegere posset, unde ab inumbratione dicta. *In Theatro* autem (ut jam dictum est) fiebat Scena, camerato contextu, binis pluribusque contignationibus exstructa. Picta erat undique, suas domunculas habuit, in quas pro ratione actuum alternatim se conferebant actores. Duas Aras utrinque habebat: dextram Libri Patris, sinistram ejus Dei in cujus honorem ludi fiebant. Unde illud, *ex ara hac sume verbenas.* Atque is demum erat scenæ apparatus in Theatro.

De Histrionibus & Mimis Scenicis.

Omnis Tragœdiarum ac Comœdiarum gratia, & Scenæ decus, in *Histrionibus* consistebat. *Histriones* enim & *Mimi* in Scena Comœdias recensebant secundum suis modos & cantica. Nam cantica, ut paulo ante docebamus, temperabantur modis, non a Poeta, sed a perito artis musicæ factis, mutabanturque modi in uno cantico. Fiebant hujusmodi carmina ad tibias: ut his auditis, multi ex populo ante discerent, quam fabulam acturi essent scenici, unde illud est Ciceronis: *non intelligo* (inquit) *quid metuat, cum tam bonos septenarios fundat ad tibiam. Tibicines* appellabantur qui hujusmodi cantica ad tibiam fundebant, antequam ageretur comœdia, vel inter ipsos actus. Unde illud Plauti, *Tibicen vos interea hic delectabit.* Ludiones autem & histriones ab tibicinis modos saltabant, & nonnihil etiam diverbiorum pronunciabant. Unde Livius *Ludiones ex Hetruria acciti, ad tibicinis modos saltantes, aut indecoros motus more Thusco dabant.* Proprium enim ludiorum ac morionum erat motus decoros, ac gestus omnino decentes ostendere. Tibicinum autem erat decorum, modos, hoc est, mensuras in cantu observare, remissosque aut acutos, aut etiam graves facere pro arbitrio.

In *Tragœdia* & *Satira sexdecim* numero interveniebant *Moriones* & *Histriones*, in *Comœdia* etiam *quatuor* & *viginti*. Qui simul coacti in quolibet horum genere unamque rem agentes, ut jam dictum est, *Chorus* vocabatur: divisi in duas partes *Semichoria*: ubi autem gestus & cantus absolverant suos, tum in partes plures dividebantur: ut alii essent qui senes, alii qui amatores, mulierculas, servos luderent, personisque ac vestium varietate induerentur, quemadmodum res exhibebat, & moris erat apud eos.

Amictus & Persona histrionum Scenicorum.

Personati *Histriones* agebant Comœdiam, neque agnoscebantur. Sed ita compositæ ac conflatæ erant personæ, ut referrent id ipsum quod a mimo agebatur: liceretque sub ipsis vocem ejus audire liberam. Nam quod nonnulli dicunt Histriones tantum gestibus Comœdiam egisse, non etiam viva & prolatione, id minus mihi probandum esse videtur. Vestiebantur quoque Histriones pro ratione eorum, quos referebant, hoc est vel servorum, vel senum, vel alterius personæ diversis modis.

Senibus comicis, candidus *vestitus* dabatur, qui etiam antiquissimus fuisse memoratur.

Adolescentes discolori veste contegebantur.

Servi comici amictu vestiebantur exiguo, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditius agerent.

Parasiti cum Intortis palliis prodibant.

Mili-

Milites chlamyde purpurea utebantur.

Puella habitus erat peregrinus.

Leno pallio varii coloris vestiebatur.

Meretricibus dabantur *Syrmata*, hoc est vestes expansæ, & quæ longius trahebantur: erant quoque plerunque lutei coloris ob avaritiam. Syrmata etiam, seu pulla gestabant luctuosa funeralibus, quæ incuriam sui per negligentiam significabant.

Sed si quando variandum in Comœdiis erat, vestitusque commutandus, pro affectibus quos ex comœdia actibus significabant. Lætis vestitus dabatur candidus: ærumnosis obsoletus: diviti quoque purpureus: pauperi Phœnicius.

Tragici aut Tragœdi actores calciamentorum genere a Comœdiis variabant, eoque discernebantur. Utebantur enim Tragici in Theatro *Cothurnis*, quod tale genus erat calciamenti, ut dextro lævoque pedi conveniret: cæterum altum & prominens, actoresque proceriores efficiens ac referens: varii coloris, & honestum atque elegans: usque ad suram plerumque devinctum, more Punico.

Comici actores, aut Comœdi in scenis soccis utebantur: quod calciamenti genus optime sub pallio conveniebat. quemadmodum enim pauperum ac rusticorum vestimentum fuit pallium, ita etiam *soccus* altum fuit calciamentum rusticis proprium, propter imbres & lutum, atque hybernas pruinas. Eo calciamenti genere utebantur tam viri quam mulieres. Quintilianus: *Comœdia in cothurnos non assurgit: nec contra Tragœdia socco ingreditur*. Tragœdia enim, cum grave & magnum argumentum, magnasque & ingentes personas præ se ferret, cothurnis uti debuit. Comœdia autem, cum esset humilis, & rusticos proponeret in scena, pallis & soccis commodius erat ornari.

Quod præterea de his rebus dici posse quisquam judicabit, id in aliud tempus expectet necesse est: non enim hic omnia simul discutere nobis licuit, tum propter rei difficultatem, tum vero quia per negotia minus fuit commodum.

T. FA-

T. FABRI OBSERVATIUNCULÆ MISCELLANEÆ

AD METRA

TERENTII.

Illi se mihi magna quadam voluptate, & fructu haud mediocri, privare videntur, qui Terentium studentes legere, nec metra tamen illa, queis uti Terentius consuevit, novere. Memoriæ enim tam venustum, tamque amabilem scriptorem quis mandare possit, & mandatum custodire, nisi si & ipse metra illius senserit? Dein, multo sibi majorem admirabilitatem Poëta comparet, ubi intellexerint Lectores quo genere carminis hic aut hic utatur. Nam, apud Terentium quidem, plane ita videmus fieri ac apud Virgilium solet, ut carminis ratio & modus, rei, qua de agitur, naturam fere plerumque exprimant, quod in primis observandum est, & acri quodam aurium judicio consectandum. Est aliud etiam, in quo maxima utilitas posita est: Si qui enim forte errores in carmine fuerint, quod perquam facile potest evenire, & nimium sæpe evenit, eos errores deprehendere possit nemo, nisi qui versuum rationem calleat. Sed hæc satis; neque enim hoc loco artem metiendi carminis docere decrevi.

Paucas igitur observatiunculas proposuisse suffecerit, quæ & certæ sunt & perspicuæ. Eas autem priusquam ingredior, hoc audi, quod apud Ciceronem in Oratore Perfecto scriptum est. (At Comicorum Senarii, propter similitudinem sermonis, (*quod nos Galli vulgo vocamus* converlation & entretien) sic sæpe sunt abjecti, (*id est neglecti & populares, & , ut Græci vocant*, ΛΟΓΟΕΙΔΕΙΣ) ut nonnunquam vix in his numerus (*id est rhythmus, ut Græce dicitur*) & versus, (*id est dimensio*) sentiri possit.) Vides Ciceronem ipsum fateri quæ fatetur de dimensione, de rhythmo; utrumque, scilicet, vix sentiri posse. Quid nos barbaros homines, & a felicitate ac doctrina illius seculi tam magna intercapedine dissitos judicare deceat? Sed, quod mirere, de senariis tantum loquitur Cicero; quid, si de trochaicis, de anapæsticis? de universo genere jambicorum? quid si de universis anapæsticorum formis agendum ipsi fuisset? Quid de aliis generibus, quæ in Græcorum comœdiis celebrata olim fuerunt? Tum vero magis dixisset, *vix sentiri possint.*

Sed ad rem venio. Sic igitur docti existimant, duo tantum versuum genera esse apud Terentium, jambicos & trochaicos. Id ego in universum esse verissimum scio. Sed quid ad hos versus Act. IV Andriæ sc. I, dicas?

Hoccine credibile est aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,

Vt malis gaudeat alienis, atque ex incommodis
Alterius sua ut comparet commoda! ah!

Ibi nihil Faernus, vir in isto genere diligentissimus. Muretus autem ultro fatetur, horum quatuor versuum rationem explicare difficile esse. Scio quid Goveanus, quid Scaliger, quid Erasmus dixerint ad hunc versum. At non est senarius, &c. Arbitror esse Dactylicum quaternarium perfectum; & talis necessario fuerit, si modo tollatur illud, *est*, quod ex glossemate huc irrepsit. Possit referri & ad genus Choriambicum. Secundus potest esse trochaicus senarius catalecticus; sed fortasse jambicus trimeter fuerat, sic ad formam suam redigendus:

Innata cuiquam tanta ut fiet vecordia.

Tunc, *fiet*, fuerit monosyllabum. Exempla infinita sunt. Tertius est trochaicus septenarius catalecticus, cujusmodi non memini me multos legere.

Vt ma-lis gau-deat alien' at-qu' ex-in-commod-is.

Tamen, quod minus credibile videatur, ex regula & observatione, quæ inferius ponetur de elidendo S, poterit esse senarius sic:

Vt mali'-gaudeat a-lienis-atqu'ex-incommo-dis.

Erit synizesis in secundo pede, ut & in tertio, nil frequentius.

Quartus est:

Alterius sua ut comparet commoda! ah!

Puto scribendum esse, *Alterius ut sua commoda comparet! ah!*

Erit Dactylicus quaternarius. Illud autem *ah* extra versum erit, ut solent esse exclamationes, interjectiones, in fine & initio, apud Sophoclem, Euripidem, Aristophanem. Quin & apud Terentium ipsum exempla reperies.

De Cretico, seu Amphimacro.

Joachimus Camerarius, vir inter Germanos superiori sæculo insignis, honoratissimus, & longe optimus, putat, Creticum in Jambico & Trochaico genere locum habere non posse; multi contra nituntur. Sed videamus. In Andria pag. x legitur:

Liberius vivendi fuit potestas; nam antea.

Debet autem esse versus senarius jambicus. Itaque *liberius* erit Creticus extrito E, quod breve est, quasi pronuntiares *librius*. exempla ejus rei sunt innumerabilia in comicis & tragicis antiquis. Quin & apud Virgilium diligentissimum scriptorem, legas, *aspris*, pro *asperis*, *semustum*, pro *semiustum*, *vinclis*, pro *vinculis*; *oraclum*, pro *oraculum*, *gubernaclo*, pro *gubernaculo*, *circlos*, pro *circulos*, & *maniplis*, pro *manipulis*. Ac si elidatur S. in *liberius*, quod olim fiebat, erit tantum dactylus *libriu'*. At illud *fuit* erit monosyllabum; quod & verum esse interdum scio. Tunc Creticus exclusus fuerit. Ergo quæratur aliud, & aliud etiam. pag. 13.

Pro uxore habere hanc pere-grinam, ego il-lud sedulo. manifestissimus esse videtur Creticus in *grin' eg'il*; sed in *ille*, *illa* &c. olim prior syllaba erat communis; quo nihil certius. pag. 14. *nunc tuum est officium has bene ut assimules nuptias.* est autem hic versus plane trimeter; ergo Creticus in prima sede. At id negatur, per collisionem, scilicet, &

& synizesin; ita ut sit spondeus in prima parte senarii. Pag. 14. paulo inferius.

Dave. Hem. quid est? ehodum ad me. quid hic volt? quid ais? qua de re? rogas?

Nemo, videtur certe, negare possit, quin hic sit Creticus in quarta regione, nam versus est octonarius acatalectus jambicus. Sed vide: ajunt D elidi: itaque spondeus ex Cretico fiet.

Pag 29. *Nil propter hanc rem, sed est, quod succenset tibi.* Et mox. *Quidnam est? pueril'est. quid est*, &c.

In utroque exemplo affirmant miserum illud D exteri debere, ob quod meritum, nescio; Pag. 45. *Vestri cuju' ve stri? Pamphili. Hem, quid, Pamphili?*

Est indubitatus jambicus senarius: itaque Creticus secundam sedem occupabit, quo te cunque verteris, nisi priorem in *cuju'* brevem olim fuisse contendas, quod an fieri possit dubito. Tamen & ad hoc respondent, syllabam illam *ju'* plane perire. unde pro Cretico habebis spondeum.

Pag. 66. *Sed ecca ip-sa egreditur nostri fundi calamitas.*

Pag. 79. *Dedu-cam sed ec-cum militem. est isthuc datum.*

Nemo non dejeret esse Creticum in locis notatis, at multi negant. Nam olim dicebatur ecum, ecam, quia non geminabant eandem consonantem.

Pag. 81. *Tu par pari referto quod e-am remordeat.*

Est planissime senarius, seu trimeter. Quamobrem in quinta sede erit Creticus. Sed & qui Creticum hinc ablegant, scin' tu quid dicant? dicunt illi versum esse aliter metiendum, sic: *Tu par-pari-refer-to quod eam-remor-deat.*

Et tunc erit anapæstus in quarta dimensione versus. Id autem verum esse potest; nam olim, *eum, eam, eas, suum, suas, fuit*, &c. monosyllaba erant, ut ex Lucretio constat; ne ad Ennium usque, & ad Livium Andronicum ascendamus. Sed & falsam ibi lectionem esse, dixi, opinor, in Notulis.

Pag. 55. *Quod voluptates earum propria sunt: nam mi immortalitas.*

Est octonarius jambicus acatalectus; debet igitur esse Creticus initio dimensionis. At contra, ajunt secundam syllabam in, *voluptates*, esse brevem, quod mihi quidem videtur incredibile. Melius dicas primam syllabam, quæ brevis est, ita raptim pronuntiatam fuisse, ut non audiretur, & pro, *volu*, diceretur, *vu*, per V consonum. Verum hæc satis de Cretico. Dices, quid ais, tandem? An admittendi sunt Cretici in jambeos, in trochaicos? Non arbitror: cum in Cretico plus temporis absumat pronuntiatio, quam in spondeo, cui tamen in jambicis comicis & tragicis locus est. At sunt tamen Cretici in illis versibus superius positis? Fateor id quidem: sed ii non pronuntiandi ut Cretici. Quid ita? Hæc regula certa esse videtur, cum a natura proficiscatur. Syllaba brevis inter duas longas posita vix pervenit ad sensum. Id autem ni esset, qui tandem Virgilius potuisset dicere, *asprις*, pro *asperis*? *circlos*, pro *circulos*, &c.

De tribrachy nihil necesse est dicere; cum pes ille tempus jambi impleat, & eundem motum habeat.

Proceleusmaticus, id est duo Pyrrhichii, seu quatuor breves, cum spatium spondei consumat, cui spondeo jus est sedendi in jambicis & trochaicis, mirum esse non debet, si apud comicos frequens reperiatur; nam & in tragicis recentioribus illum interdum reperias.

In Andr. *Ita faci-am hoc primum*, &c.

Pag. 13. *Satt' vehe-mens causa ad objurgandum*, &c.

Nisi dicas esse anapæstum, cum apud Horatium legas,

Vemens, & liquidus, puroque simillimus amni.

Pag. 31. *Num immemores di-scipuli? ego quid narres nescio.*

ad quem versum notant quidam pro *discipuli*, pronuntiandum *discipli* trisyllabice; id quod tamen minus necesse est ad dimensionem versus deprehendendam. Verum plura addere nihil opus est.

Nunc quod dicam, id esse verum videbitur, & non est tamen; Molossum scilicet, is ex tribus longis constat, pro jambo, spondeo, aut anapæsto sumi, pagina decima sexta: *Sive ista u-xor, sive amica est, gravida e Pamphilo est.*

Sed ibi errorem esse puto, de quo in Notulis; neque enim mihi credibile fiat, Molossum, qui tanto longior & ponderosior sit aliis pedibus, hic a Terentio usurpatum fuisse. Dein posset etiam esse Creticus, ex ea observatione quæ superius posita est, circa pronomen *iste*, & *ille*; quod tamen hic verum esse non puto.

Bacchius, seu Baccheus, id est brevis, longa videtur alicubi reperiri, quod tamen minus verum est.

Pag. 111. *Sed hic Pam-philus. quid dicit? firmavit fidem.*

Non est, inquam: nam versum ita scribere, ita metiri debemus:

Sed hic Pamphilu', quid di-cit? firmavit fidem.

Extrito S finali. qua de re mox.

Pag. 35. *Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.*

Non est Baccheus; est anapæstus, nam prior in *illum* communis est apud veteres.

Ibid. *At isthuc periclum in filia fieri grave est.*

Neque hic Baccheus est, cum priorem in *isthuc*, *isthic*, & aliis bene multis id genus nominibus modo longam facerent antiqui, modo brevem. nam *th*, ut theta apud Græcos, est levis sibilus tantum, id est pœne nihil. Adde quod *periclum* necessario longum est in secunda, nam illud I ante ipsam decurtationem longum erat.

S perit ante consonantem. Lucretius, Ennius, Plautus, Tragici veteres. ita, *beru'*, *magi'*, *tristi'*, *omni'*, &c.

S perit ante vocalem. exemplum insigne est pag. 30.

Bonum ingenium narras adole-scentis. optimum.

Ubi necessario pronuntiandum est, *scent' optimum.* perit enim S & fit synalœpha. est autem trimeter jambicus.

Pag. 47. *Itan' Chrysis? hem! nos quidem pol miseras perdidit.*

Ubi cum S pereat in *Chrysis*. pronuntiabis, *Chrys'*, *hem.*

Ibidem. *Semper enim dicta est ejus hæc atque habita est soror.*

pronuntiandum est *ju'hæc* una syllaba per synizesin, seu confidentiam. Sed exemplis parco, sunt enim innumerabilia. Hinc, obiter dicam, facile discas quæ apud veteres Latinos pronuntiandi fuerit ratio, & quantopere illa sub Julio & Octaviano Cæsaribus variare cœperit.

Con-

Confidentia, seu, ut Græcis dicitur, synizesis, aliis synæresis, in his poëtis frequentissima est; ea autem fit, cum duæ syllabæ ex vocalibus compositæ in unum coalescunt, ubi id res fieri postulat. Exempla in duabus primis fabulis en tibi, sed de multis pauca. *Deos* monosyllabum, ut & *suo*. *Quiesci* disyllabum, *grandiuscula*, tetrasyllabum, pag. 47. *ait* monosyllabum pag. 29, & alibi. Ita *fuit* monosyllabum, ut apud Græcos yi in harpyiæ, & in omnibus præteritis participiorum activæ aut medialis formæ, quæ sint secundi sexus. Ita & *fiet* monosyllabum, *possiet*, duarum interdum est syllabarum. Sed & hujus figuræ exempla sunt apud Virgilium satis multa.

M in medio dictionis eliditur. pag. 11.,

Quidquam attine-re, enim ve-ro spectatum satis.

Pag. 16. *Enim ve-ro, Dave*, &c.

Est anapæstus. versus autem est octonarius.

Pag. 32. Ante consonantem in voce sequenti, eliditur.

Certe enim scio. non satis me pernosti etiam qualis sim, Simo.

Est dactylus in prima sede. Versus est tetrameter perfectus.

Pag. 47. *Itan' Chrysi' hem? nos quidem pol miseras perdidit.*

Eliditur L in *ille*, *illos*, *illis*, &c. Et aliis quibusdam. Exempla pag. 13. 16. 35. 54. 56. 75. &c. Eliditur & D, ut in Eunuch. Act. 2, scen. 2. eliditur quoque R, ut bene a Faerno observatum fuit. Graviter itaque lapsus est Muretus, qui non viderit in versu Æschyli, quem ipse profert, primam in morphen, Gr. esse brevem, propter R liquidam. atqui sic est. Unde apud poëtam Græcum, ut ostendi olim ad Phædrum, pherbe boas, pherbe mela, &c. est autem hexametrum. Secundum illud *pherbe* junctum cum syllaba *as* effecerit palimbacchium, qui pes plane ab hoc genere alienus est.

Elisio interdum nulla est, ut pag. 15. & alibi sæpius.

Breviant interdum Comici quæ alii producunt, ut I in *abi* pag. 19. bis, & pag. 57. ita Terentius ultimam corripit in *mane* pag. 45. in *jube* pag. 55. in *tace* pag. 89. &c. quia, ut opinor, ea verba erant & secundæ & tertiæ inflexionis.

ME. TE. SE.

Pro ME dicebant MED, ut pag. 44. act. 4, scen. 4.

Reliquit med homo, atque abiit, &c.

Sic enim omnino legendum est. Ita Plautus *mederga*.

Ita fit & *sed* pro se; Terentius pag. 46. act. 4, scen. 6.

Quæ sed inhoneste optavit parere hic divitias. JAM, disyllabum est, pag. 23.

Profer, dum proficiscar aliquo, ne videam. audi nunc jam.

Est trochaicus. Sed hoc plus decies apud Plautum invenias. Pronuntiandum quasi si scriptum esset *Yam*.

Hoc in primis necesse est meminisse, ne quis fallatur in metiendo carmine, Terentium ab uno genere ad alterum interdum transilire; quin & trochaicos jambeis, & contra, sic intermiscere, ut, absque diligenti observatione, id haud facile sentias.

EHO, ut aliæ quædam exclamationes, indignationes, interjectiones, interdum extra metrum censentur, ut pag. 45.

Eho, an non est? recte ego semper fugi has nuptias.

 Cum

Cum autem ſit jambicus ſenarius, *Eho* debet eſſe extra verſum; & id Græci factitabant, ut ſupra notavimus.

Poſtrema omnium obſervatio eſt, omnes omnino fabulas Terentii in trochaicos deſinere; quod idem de omnibus Plauti comœdiis verum eſſe ſcio. Excipienda tamen videtur Pſeudolus, cujus poſtremus verſus eſt:

Atque approbare hunc gregem, & fabulam; in craſtinum vos vocabo.

Sed audacter affirmare poſſim duobus in locis verſum unum corruptum eſſe. eum ſic leges: *Atque* hunc *approbare gregem, & fabulam; in craſtinum vos* voco. Quod miror a nemine animadverſum fuiſſe. At iſthuc *fabulam* diſyllabice pronuntiari debet, ex regulis & exemplis ſuperius poſitis. Cetera bene procedent.

In extremo verſu Aſinariæ eſt etiam error. Nam ille verſus ex Trochaico legitimo factus eſt octonarius vitioſus duobus locis. Sic habet.

Remur impetrari poſſe, ſi plauſum ſic clarum datis

Sic autem ille ſcribendus:

Remur impetrari poſſe, ſi plauſum clarum datis.

Ceteri, qui a Grege pronuntiantur, & hunc præcedunt, ſunt certiſſimi Trochaici.

Hæc paucis quidem, ſed, ut ſpero, ea ſatis fuerint ad illa intelligenda quæ in ceteris Terentii fabulis paulo impeditiora videbuntur. Neque vero mihi ad credendum difficile eſt, quæ dixi modo, non ex æquo omnibus probatum iri, ſed ad eos provoco, qui ſcriptores antiquos bene ac diligenter legerint.

TANA-

TANAQUILLI FABRI
NOTULÆ
AD
TERENTIUM.

AD VITAM TERENTII
(EX SUETONIO.)

Alii, [EX ÆLIO DONATO.] quod falsum. Itaque id mutatum volui.

Dum lasciviam.] Versus lepidissimi sunt, & sane digni qui & iterum & iterum legantur, & amentur diu. Sunt autem illi Trochaici tetrametri catalectici, ut bene multi apud Terentium. Iste, profecto, Porcius, horum versuum auctor, homo fuit suavissimi ingenii, & quem Gratiæ nascentem placide & amanter viderant; sed, malum, ille nobis periit, & tot hodie venena, pestes, & carcinomata Poëtarum supersunt. Ceterum, nequis existimet (*lasciviam*) hoc loco id esse quod in sermone nostro sonat; nam *lascivia*, hic quidem, nihil aliud significat quam lusus liberiores, jocos, convivia, & quæ id genus alia tenuiculis hominibus non licent; summis autem viris, qui eleganti ingenio sint præditi, ea & licent, & bene succedunt.

Dum ad Furium se cœnitare, & Lælium, pulcrum putat.] Crederes esse Jambicum tetrametrum: at non est. Nam Poëta *Furium* fecit disyllabum per synizesin; etsi nomen illud, tamen, sit trisyllabum, ut ex versibus infra positis, & Horatio constat:

Furius hibernas cana nive conspuit Alpes.

Rapi] Absolutum est, neque ab alio verbo regitur; alioqui contra rationem faceret Poeta. *Rapi* autem est, rheda aut equo vehi; Horatius, ubi de illo suo itinere agit. Serm. 5. lib. 1.

Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis.

Saltem ut esset quo referret obitum domini servulus] Hic versus elegantia sua exuperat ceteros. Quid enim venustius dixeris, quam, Emi domum, saltem ut sit locus quo servulus post obitum domini rediens, & fores pulsans suspirabundus & gemens, atque exanimatus, dicat:

Heus, aperite, aperite, aliquis, herus est mortuus:
Nunc cicer, heu!
Nunc periere & allia,
Pernaque putrida, cæpaque,
Omnia nostris
Ventricellis
Quæ solebant
Esse viatica.
Illa nobis
Cum domino periere simul, simul.
Heus, properate, aperite aliquis, herus est mortuus.

Eunuchus quidem bis acta est] Error. Qui enim? An tantum bis acta est Terentii Eunuchus? Ego millies arbitror. Lege igitur, ut cuidam visum: (bis *die* acta est.) quæ præcipua Fabulæ laus, ut cum mane acta sit, ea in vesperam a spectatoribus efflagitetur.

Propterea summa quoque Titulo adscribitur] Mutila itaque est Didascalia. Ibi enim nihil tale legitur.

Kalendis Martiis admonitum ab uxore] Cur Kalendis Martiis? quia eo die regnum

regnum matronarum erat. Vid. Ovid. in Fastis, & Horatii Oden, cujus initium est:

Martiis cœlebs quid agam Calendis.

Ad eam dicunt Interpretes quód dici oportuit.

Consularibus ludis] Conjecit Muretus, (*Consualibus ludis*) De iis ludis Plutarchus in Romulo, ut & Livius initio historiæ. Sed mihi longe aptius videtur corrigere, *Cerealibus*, qui ludi in Circo celebrabantur magna & accuratissima pompa; iisque Ædiles præerant. Adde quod haud quaquam verisimile sit, Fabulas datas non fuisse prius in ludis istis, quos Romanos vocat Muretus, imo, & contra facit Livius; at ego scio in Cerealibus ab initio non fuisse comœdias; quia scilicet ludi tristiores erant, sed post secundum bellum Punicum aliquid in iis mutatum fuisse non sine ratione suspicari possis ex veteri historia.

In Limone] Quid sit Græce Leimon notissimum est, iis certe qui vel Homerum legerint. Ego autem, quantum conjectura possum assequi, sic existimo; Hic M. Tullii Ciceronis liber nihil aliud continebat nisi Epigrammata in viros claros, quocunque in genere præstantiæ sibi nomen parassent. Itaque cum de multis aliis prius dixisset Cicero, ab his verbis incepit: *Tu quoque*. At Julius Cæsar, qui Ciceroni æmulabatur, idem argumentum aggressus est. Sic itaque & ipse incepit: *Tu quoque*. Sunt qui existimant hos versus a Grammaticis confictos olim fuisse; Non arbitror: sunt enim nimium Latini & nimium ingenui. Adde quod & Ausonius, qui sub Gratiano Imperatore floruit, eos imitatione dignatus est in protreptico ad Nepotem.

Tu quoque, qui Latium lecto sermone, Terenti, &c.

Quod observare decuerat, non autem Latinissimos versus damnare.

Solus lecto sermone] Id est, qui solus, inter veteres, lecto, terso, venusto, atque eleganti sermone uteris. Quæ laus, o Musæ, a tali potissimum scriptore!

Illa viam summo surgens affectat Olympo.

Sic alibi idem Cicero dixit: *Nulla femina lectior*. alibi: *lectissimus adolescens*. o Gratiæ, vos hæc fecistis; at vos pauci noverunt.

Ha, quæ vocantur, Fabulæ cujus sunt?] Debet esse trimeter Iambeus, qui non est. Scribe:

Ha, quæ vocantur, Fabulæ cujus' sunt?

Ex prisca scribendi consuetudine.

---- *Jura populis recensentibus, &c.*] Ob sensum & metri rationem legendum, *recensens*, ut in quibusdam libris scriptum est. At τὸ ns apud veteres & longum erat & breve.

Libertinus] Vides libertum & libertinum pro eodem sumi, quamvis alter ab altero distet uno gradu; Horat. *Namque est ille, pater quod erat meus*. Sed & sic locutus fuerat Plautus; quod, credo, Juris Interpretes annotaverunt.

Sed cum in iis, quæ superius a Suetonio scripta sunt, bene multa reperiantur, quæ exactiorem aliquam disquisitionem requirant: aliquod operæ pretium fore arbitror, si in locum suum ea retraham, quæ a me abhinc aliquot annis scripta sunt de ætate Terentii. Æqui & studiosi Lectores, spero, diligentiæ nostræ favebunt.

DE ÆTATE P. TERENTII.

Decrevi hodie quærere diligentius paulo quam ab iis factum est, quos viderim, certiusque & clarius tradere, quænam Terentii ætas fuerit: tum difficultates nonnullas enodare, quæ circa illam oriri solent, qua ex re aliquid utilitatis ad eos perventurum scio, qui illo scriptore delectantur. Id autem ut recte institui, commodeque procedere possit, quatuor sunt, quæ mihi in primis ponenda & stabilienda videantur.

I. Quo anno Urbis conditæ mortuus sit Plautus.

II. Quo anno mortuus sit Scipio Africanus Major.

III. Quo anno natus sit Scipio Æmilianus.

IV. Quo anno natus sit & mortuus P. Terentius poeta.

His enim quasi terminis depactis, facile, uti spero, veritatem indagabimus, & ita undique circuncludemus, ut ne amplius effugiat, sed comprehensa teneatur. Nihil autem aptius & magis e re fuerit, quam diagramma, seu seriem ali-

aliquot consulum ante oculos habere. En tibi.

SERIES CONSULUM.

Anni ab Urbe cond.

569 Claudius Pulcer, Porcius Licinius.
570 Q. Fabius Labeo, M. Claud. Marcellus.
571 L. Æmil. Paulus, Cn. Bæbius.
572 P. Corn. Lentulus, M. Bæbius.
573 A. Postumius Albinus, C. Calpurnius Piso.
574 Q. Fulv. Flaccus, L. Manlius Acidinus.
575 M. Junius Brutus, A. Manlius Volso.
576 C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus.
577 Q. Petilius Sp. Cn. Corn. Scipio Hispallus.
578 P. Mutius Scævola, M. Æmilius Lepidus II.
579 Sp. Postumius Albinus, M. Mutius Scævola.
580 L. Postumius Albinus, M. Popilius Lænas.
581 C. Popilius Lænas, P. Ælius Ligur.
582 P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus.
583 A. Hostil. Mancinus, A. Atilius Serranus.
584 Q Martius Philippus II. Q. Servilius Cæpio.
585 L. Æmilius Paulus II. C. Licinius Crassus.
586 Q. Julius Pætus, M. Julius Pennus.
587 C. Sulpicius Gallus, M. Claudius Marcellus.
588 T. Manlius Torquatus, Cn. Octavius.
589 A. Manlius Torquatus. Q. Cassius Longinus.
590 T. Sempronius Gracchus. M. Juventius Talna.
591 P. Cornel. Scipio Nasica, C. Martius Figulus.
592 M. Valerius Messala, Fannius Strabo.
593 L. Anicius Gallus, M. Cornelius Cethegus.
594 Cn. Corn. Dolabella, M. Fulvius Nobilior.
595 M. Æmilius Lepidus, C. Popilius Lænas II.
596 Sex. Jul. Cæsar, L. Aurelius Orestes.
597 L. Cor. Lentulus, C. Martius Figulus II.
598 P. Cornel. Scipio Nasica, M. Cl. Marcellus II.
599 Q. Opimius Nepos, L. Postumius Albinus.
600 Q. Fulvius Nobilior, T. Annius Luscus.
601 M. Claud. Marcellus III. Valer. Flaccus.
602 L. Licinius Lucullus, A. Postumius Albinus.
603 L. Quintius Flamininus, M. Acilius Balbus.

Sub his Consulibus III *bellum Punicum incheatur; at anno,*

603 Scipio Æmil. Carthaginem cæpit, diruit.

Primum igitur, quod de Plauti morte positum est, id ex Cicerone in Bruto constat: *Nam Plautus*, inquit, *P. Claudio, L. Porcio Coss. mortuus est Catone Censore*, id est anno U. conditæ DLXIX. seu CLXXVII ante Christum natum. Fallitur itaque Hieronymus cum in Chronico Eusebiano scribit. OLYMPIADE CXLV, *Plautus ex Umbria Sarsinas Romæ moritur.* Dicendum enim fuerat OLYMP. CXLIX Quod an observatum a Scaligero fuerit nescio.

Scipio autem Major, avus Scipionis Æmiliani, per adoptionem filii scilicet, anno sequenti, id est DLXX ab Urbe condita, fato concessit, uti olim a Polybio scriptum fuerat, & ex eo docet Livius lib. XXIX. Neque vero aliter sensit Cicero in admirabili libello de Senectute.

At Scipio Minor, seu Æmilianus, qui naturalis Æmilii Pauli filius fuit, adoptatus autem a filio Scipionis Africani prioris, eodem plane anno natus est, quo denatus est Plautus; Urbis conditæ scilicet, DLIX. id quod negaverit nemo, cum Livius scribat lib. XLIV. *Consulem*, (id est Æmilium Paulum) *quum se in castra victor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis Consulis Pauli, adoptione, Africani nepos. Is septimum decimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, &c.*

(e) 5 Teren-

Terentius denique sub Consulatu Cornel. Dolabellæ & Fulvii Nobilioris mortuus est, uti scriptum a Suetonio fuerat, quem Donatus transcripsit. *Ceteri mortuum esse credunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore Coss.* quod in annum Urbis conditæ DXCIV incidat necesse est. Sed quo anno natus est? hoc enim quæri utile fuerit. Id ita constitui potest: pro certo affirmavit Fenestella, scriptor Antiquitatis Romanæ peritissimus: *Inter finem secundi belli Punici, & initium tertii, natum esse & mortuum Terentium.* Verba hominis sunt apud Suetonium, qui olim de Poëtis Latinis scripserat. At secundum bellum Punicum desiit anno Urb. conditæ DLII. Terentium autem inchoatum DCIII. Vides itaque annos XLIX intra quos & natus sit & mortuus. Sed tempus illud a Fenestella positum, nec ab initio, nec a fine circumscriptum est; atque adeo, si pauculi anni utrinque demantur, facile intelligis quam hæc recte cum eo congruant, quod Suetonius observaverat, (*Ceteri mortuum esse tradunt Cn. Cornel Dolabella, M. Fulv. Nobiliore Coss.*) Anni enim X, aut XI, qui a fine secundi & ante finem tertii belli Punici inter utrumque terminum partiendi & distrahendi, rem claram & edissertatam dabunt. Quamobrem natus est Terentius anno urbis Romanæ DLX. id est novem annis ante mortem Plauti, totidem annis ante ortum Scipionis Æmiliani, undecim autem ante obitum Scipionis Majoris, qui, primus, Africanus dictus est. Neque vero ultra hoc tempus consulis Fulvii scripsisse Terentium apparet, cum postrema omnium Fabularum, ADELPHI scilicet, edita fuerit anno Urbis DXCIII. L. Anicio Gallo, M. Cornel. Cethego Coss. quo tempore natus erat Terentius annos XXXIV. Hinc itaque est, quod, ubi de Plauto & Nævio loquitur, eos inter veteres Poëtas refert, in Prologo Eunuchi, scilicet.

Quare æquum est vos cognoscere, atque ignoscere,
Quæ VETERES factitarunt si faciunt novi.

Neque hoc minus verum est quod dicam: non potuisse juvari Terentium in Fabulis scribendis a Scipione Majore, cum circa obitum illius, undecim, non amplius, annos natus esset. Sed an tibi fontem erroris, ex quo tot portenta profluxerunt. Videlicet utrumque Scipionem confuderunt, & alterum pro altero sumsere. Quo enim tempore edidit Adelphos Terentius, jam annos quinque & viginti natus erat Scipio Æmilianus, quo nihil majus habuit imperium Romanum. Verum enim Herois illius elogium est (*P. Scipio Æmilianus, vir avitu P. Africani paternisque L. Pauli virtutibus simillimus, &c.* INGENIIQUE AC STUDIORUM EMINENTISSIMUS, &c. Paterculus lib. I.) At, qui talis erat, facile, ut arbitror, Terentium, si fuisset opus, adjutare potuisset. Huic Paterculi testimonio addas licet quod de cura L. Pauli circa educationem institutionemque liberorum, de tot magistris e Græcia petitis, qui illos in omni artium genere erudirent, a Plutarcho scriptum est: at non transcribam, cum totum id apud ipsum legere possis. Aliud quoque fuit, unde in errorem inducti homines fuere; nomen Lælii scilicet. At hoc meminisse decuerat, Scipionem Æmilianum Lælii opera usum quoque fuisse, sed illum Lælium prioris filium intelligi debere. Quid autem, ut ad Æmilianum revertatur oratio, an cuiquam minus credibile videatur, potuisse illum ea ætate (XXV an.) Menandreas Fabulas Latine convertere, quæ multi longe minori indole præditi quam quo ipse erat, jam clarissima ingenii sui monumenta sæpius ediderunt? An quod Menandri Fabulæ difficiles erant? Imo nil facilius, nil apertius, uti ex latissimis fragmentis constat, quæ passim apud auctores seu sacros seu profanos reperias. Sed nunc, ut rem absolvam, libet mihi illa percurrere, quæ ex Suetonio excerpsit ÆL. Donatus, aut, quod verum est, qui nobis Donatum mutilarunt. (*Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum P. Scipione Africano, & C. Lælio: quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur, quod & ipsum Fenestella arguit, contendens utroque majorem natu fuisse.*) Hoc dextra lævaque falsum est, & fieri nequit. Qua enim ratione fieri possit ut Scipione Africano ætate major esset Terentius, cum tanto tempore post Plauti obitum floruerit, ut eum veterem vocet, uti ostendi superius? at Plautus uno tantum anno ante mortem

Sci-

Scipionis Africani obiit. Quonam etiam pacto congruere hæc possunt cum illis ejusdem Fenestellæ verbis *(inter finem secundi belli Punici & initium tertii natum esse & mortuum Terentium?)* Itaque hæc a Fenestella scribi non potuerunt; sed videlicet eum Epitomistes non est assecutus. Id enim scripserit Fenestella de Scipione Æmiliano; neque aliter sentiebat Nepos, cum *æquales omnes fuisse tradidit*; quanquam, ut dixi antea, decem aut undecim anni inter ætatem Æmiliani & Terentii intercedunt.

Propterea summa quoque titulo adscribitur] Titulus hoc loco *Didascaliam* significat. Ergo, ut hodie editur, mutila est.

Si modo in scribendo indiguerit] Recte illud, *si modo*: quamvis enim admirabilis quædam puritas germanitasque Latini sermonis in Terentii Fabulis sit, non tamen inde probetur adjutum eum fuisse a summatibus viris, cum Phædrus Thracii generis servus, qui sub Tiberio vixit, tam pure, tamque Latine, sine omni tamen adjutoris suspicione scripserit. Quamquam circa Heautontimorumenon Terentii aliquid est, quod me movet tamen. Sed id alias fortasse agetur.

Non tam Scipione & Lælio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere] Et tamen adolescentulus ille annum jam tunc vicesimum agebat. Sed & Salustius ulterius multo adolescentiam produxit; qui Pontificatum Maximum Caio Cæsari mandatum ait cum *adhuc adolescentulus* esset. Quot annos autem natus erat Cæsar? poteras dixisse XXXVI. & id ostendet Manutius, ni credis.

Consetius redeuntem e Græcia periisse in mari dicit cum CVIII *Fabulis conversis e Menandro*] Gravissimum vero damnum, inquies. Verum ne lacryma, neque te affictes, non quod illæ Fabulæ salvæ sint, sed quia nunquam a Terentio scriptæ fuerunt. Id enim nec vitæ tempus patitur, nec, si vel seculum explesset Terentius, centum & octo Fabulas e Menandro convertere potuisset, nisi ab Orco Græcus Poëta remissus fuisset qui novas denuo faceret. Nam ex his comœdiis, quæ hodie leguntur, quatuor sunt Menandri: *Menander* autem, uti ex Suida & veteribus magistris constat, CVIII, aut ad summum CIX. quamquam alii CV, tantum prodiderunt, scripserat; at ex illis jam quatuor conversæ fuerant a Terentio. Quamobrem bono Consetio ob istam tam insignem munificentiam vides quantum fidei debeatur. Antequam desino dicendum aliquid arbitror de illo etiam quod multis persuasum esse video; fieri potuisse ut *secutus sit Scipionem triumphantem Terentius pileo capiti imposito, omnique deinde vita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluerit*. Illa verba, quæ Livii sunt, editioni suæ, quæ omnium politissima est & venustissima, præfixit Vir Clarissimus, cujus nomini parcendum. Sunt autem illa ex Livio lib. XXX petita, sed quæ in Poëtam nostrum haud conveniant. Is enim Terentius, quo de agitur, tunc senator erat, ut ex ipsomet Livio constat; deinde prætor, dein legatus quoque P. R. Carthaginem missus est. Adde quod & nomina diversa utrique; nam Poëta dictus est P. Terentius, ille alter, Quintus Terentius Culleo. Sed Orosius tamen diserte scripsit: *Scipio jam cognomento Africanus, triumphans, Urbem ingressus est, quem Terentius, qui postea comicus, ex nobilibus Carthaginensium captivis, pileatus, quod indultæ sibi libertatis insigne fuit, triumphantem post currum secutus est.* Ita, inquam, scripsit Orosius, sed nil est quod a vero magis alienum sit; neque hoc in Orosio novum. Si Livium diligenter consuluisset, tale quid haud unquam scripsisset. Dein ea fabula, quoquo illam vertas, stare non potest; nam prior Scipio anno Urbis DLII triumphavit; at cum ab Æmiliano capta fuit Carthago, Poëta noster jam fato functus fuerat, uti superius ostendi; sique adhuc in vivis erat, quod contra est, Romæ tunc florere debuit. Videtur tamen & ei rumori sese credulum præbuisse Quintilianus Declamatione IX. cui responderi haud necesse est, nam abunde dictum arbitror.

NO-

NOTULÆ
AD
ANDRIAM.

P. TERENTII ANDRIA] Ajunt non ita olim scriptum fuisse, sed, ANDRIA TERENTII, ita ut nomen Fabulæ præponeretur nomini Poëtæ, quia, scilicet, nondum inclaruisset Terentius. Quod & falsum est & nugatorium, ac istis capitibus dignum. Deinde ante hanc Fabulam alias dederat Terentius, quod nemo ante me animadvertit, & uno verbo mox ostendam. Deinde, quid isthuc? Andria Terentii, & Terentii Andria, qui differunt? Ride igitur. Tamen Georgius Fabricius id a librariis neglectum fuisse queritur. Caussam, credo, illi præbuerunt excerpta illa Pseudo-Donati, queis ego interdum nihil video insulsum magis. Id quod verum esse ostendam cum in Urbem venero, & locupletem aliquem Typographum mihi nancisci datum fuerit. Neque enim nunc Commentarios scribimus. Grandi ære opus est, & otio opimo; quæ genera haud facile hic crescunt.

Titulus, seu Didascalia] Pseudo-Donatus *Titulum* vocat, Interpretes Græcorum Poëtarum Didascaliam aut Didascalias appellitant. Olim autem, ut ex scholiis doctorum hominum discimus, ideo Tituli Comœdiis aut Tragœdiis præfigebantur, ut inde lectores scirent quæ dicam modo. Erat ea longe maximæ utilitatis; nam ex eo apparebat quo tempore, qua occasione actæ essent Fabulæ. Ibi Magistratuum nomina, si Archontes illi, sive Ædiles, seu Consules essent, notari mos erat. Earum Didascaliarum, plurima, eaque satis expressa vestigia exstant in priscis illis Græciæ Doctoribus. Sed hoc in primis dolendum, quod ex omnibus illis Didascaliis nulla hodie superest, quæ pro vera & germana haberi possit: nam ne hæ quidem Terentianæ ad nos integræ pervenerunt, id quod facile probare possimus. At quod de Fabulis dico, & earum Didascaliis, id ego de iis tantum Fabulis intelligi velim, quæ ad celebritates dierum festorum, ad Cerealia ad Megalesia, ad Dionysia, ad Floralia, &c. pertinerent; aliter, nullæ Didascaliæ. Ratio est quod cum approbatione Magistratuum non edebantur omnes Fabulæ. At quæ ad dies festos concelebrandos edebantur, illæ vero in ædibus summorum Magistratuum prius agebantur, quam vilis plebeculæ aures earum recitatione pascerentur. In eam rem Terentius satis idoneus testis esse possit, in Eunuchi prologo, ubi de nescio quo malevolo veteri Poëta, (Lusc. Lanuvino) sic scribit:

> ——— *Nunc quam acturi sumus,*
> *Menandri Eunuchum postquam Ædiles emerunt,*
> *Perfecit sibi ut inspiciundi esset copia.*
> *Magistratus cum ibi adesset, occepta est agi, &c.*

Hoc addo etiam: In illis Didascaliis notatum fuisse pretium, quod Poëta ex ærario accepisset, ut ex illis hodiernis excerptis discere est. Interdum in iis quoque honorum mentio fiebat, tæniarum, florum, unguentorum, &c. in Græcia, scilicet, ubi theatricum illud genus honestum; non Romæ. Dein quis Musicæ Modus, seu Nomus, in agenda Fabula adhibitus fuisset. Nomina etiam Actorum, qui Principes [illegible]is fuissent, in iis signari solebant. Sed cur in his Didascaliis, seu Titulis Latinis, Ædiles Consulibus præponuntur? Quia ludorum publicorum cura ad Ædiles Majores, seu Curules, pertinebat. Consulum tamen iis etiam nomina addita, idque necessario; neque enim anni Romani per Ædiles, sed per Consules numerabantur. Verum de his satis esto:

> *Quod dixi minus, id omnes facile viderint.*

MO-

MODOS FECIT] Gall. dicas, *fit la musique de cette Comedie*. Alibi pro, MODOS FECIT, scriptum est, MODULAVIT.

FLACCUS CLAUDII] Ante Muretum legebatur, CLAUDII FILIUS; pessime. Nam iste Flaccus debuit esse libertus, non ingenuus. Histrionica enim apud Græcos quidem, in honore erat, ita ut & Actores Comœdiarum interdum legationes ad Reges obirent; (in vita Philippi) Romæ infamis erat, nisi in Togatis, & , ut videor notasse, in Atellanis; quæ probrosæ non erant, aut valde fallor.

TIBIIS PARIBUS] De tibiis paribus, imparibus, dextris, sinistris, Serranis, Lydiis, &c olim egit Donatus, J. Scaliger, P. Victorius, Paulus Manutius, & nuper Salmasius. Isaacus quoque Casaubonus aliquid de isto argumento attigit in illo optimo libello de Satura & Satyrica. Sed adeo inter se diversa apud eos reperias, ut quamvis ea diu multumque legeris, aliquid tamen semper desideres. Scilicet vidisse & audisse oportuit tibiarum illarum formas, genera, & harmonias; absque eo sit, nihil certi constituas. Contentus itaque magnos viros indicasse per quos aliquatenus in eo negotio proficiatur, hinc abeo, ubi & te & me etiam musico cantu oblectavero.

AD PALLADEM MINERVAM.

Cerebri liquor paterni, Pallas Attica,
Mollis medulla, sanguen & succus Jovis,
Quæ nec deam, nec feminam, matrem cies,
Te, Diva, merito vates sapientem vocant:
Quæ olim tumentes cum videres bucculas,
Nitidosque ocellos nimio tendi spiritu,
Irata in undas tibiam projeceris.
O bene, quod illam nigris merseras aquis!
Bene, quod volueras esse nullam tibiam!
At, qui profundo sustulit mersam vado,
Debebat ille consuta gula emori,
Debebat ille Marsyæ fatum oppetens,
Siccasque arenas tabo irrorans viscerum,
Pellem boanti præbuisse tympano,
Tantum illa Doctis tibia concinnat mali.
Salve itaque, o Pallas, unici germen Jovis,
At vos perite, vos perite, tibiæ.

TOTA GRÆCA] Nil attinuit dicere, TOTA, & delendum est, ut alibi. Omnes enim Terentii Comœdiæ sunt totæ Græcæ, imo totæ Atticæ; id est, nihil in iis ex consuetudine & moribus Romanorum admistum videas; (nam olim erravit Donatus, qui alicubi tale aliquid sibi animadvertisse visus est) At pleræque Plauti Fabulæ, etiamsi Græcæ illæ sunt, tamen totæ Græcæ non sunt.

M. MARCELLO, C. SULPICIO COSS.] Hic dicebatur C Sulpicius Gallus, ille ipse de quo in vita Terentii apud Suetonium. Ille & ipse est, de quo Cicero in Bruto. Alter dicebatur M. Cl. Marcellus. Utriusque consulatus incidit in annum Urbis DLXXXVII. Ceterum qui hanc Fabulam primam esse inter Terentianas putant (& sic credi ab omnibus video) illi falluntur. Annon ita scriptum in Prologo Andriæ est?

In prologis scribundis operam abutitur.

Id ita est. *Abutitur* autem, ut ex Plauto & Jurisconsultis constat, nihil aliud est, quam, *consumit*. Qui autem potest fieri, ut *in prologis scribundis operam suam abuti* dicatur, qui nullam ante Comœdiam scripserit? Falsum itaque est Andriam inter Terentianas Fabulas primam esse. Nil ego istis Didascaliis facile credo, nil Suetonio, nil Pseudo-Donato; at Terentio, alia res. Illi fides debetur, certe ubi de se agit; neque enim decipi potuit; alii potuerunt. An, putas, ipse diceret se plures scripsisse Prologos qui nullam prius Comœdiam edidisset?

AD PROLOGUM ANDRIÆ.

Operam abutitur] De hoc loco actum modo est ad Titulum.

Non ita sunt dissimili argumento, sed tamen, &c.

Sic ordinanda verba sunt: (*Ita sunt non dissimili, &c.*) Gallice dixeris *tant l'intrigue en est semblable, quoy que d'ailleurs le stile & la composition ne se ressemblent pas* Apud Veteres, *tamen*, interdum erat superfluum, aliquando idem valebat ac *modo*, aut, *tantum*; Id quod observari poterit.

In eo disputant] Istud, *in eo*, Gallice vertas: *Et là dessus*; vel, *Et quand ces Docteurs sont sur cette matiere, ils pretendent prouver qu'on ne doit jamais de deux Comedies Greques en faire une Latine.*

Contaminari non decere Fabulas] T. Livius *contaminare & confundere* una simul junxit, neque id semel, ubi de conjugiis plebejorum cum familiis nobilioribus egit. Contagitum, contagimen, contamen, contamino. Attago, attagi, attagitum, attagimen, attamen, attamino. Justinus lib. 31. *Nequis illas attaminaret*. id est, *attigeret*, vel, ut hodie dicimus, *attingeret*.

Faciunt ne] Ita scribendum, non *faciant na*. Livius, ut opinor, ex Latinis primus, hac particula, *ne*, male usus est. Eam quidem millies usurpat Plautus, sed nunquam sine aliquo ex pronominibus adjuncto. Ita & ea usum esse Ciceronem, comperior, *na tu*, *na nos*, *na iste*, *na vos*, *na illi*, *&c.* Nempe sub Tiberio sua edidit Livius, ut ex eo apparet, quod alicubi dicat, se audivisse de Divo Augusto, &c. At Latinitas, germana illa, inquam, & pura Latinitas, jam tunc retro sublapsa ruebat; quod patrum nostrorum memoria pulcre sensit Victorius, hodie pauci sentiunt.

Faciunt ut nihil intelligant] Est isthuc ex optima illa veteri Latinitate, pro, (nihil intellegunt.) Cicero & Plautus locis infinitis; & Terent. alibi.

Negligentiam] Hoc loco, *negligentia*, sumitur pro ea scribendi, aut disponendi argumenti ratione, quæ fit liberior paulo, & præceptiuncularum secura, ita ut ex duabus interdum Comœdiis id sumas, quod uni conveniat, & tibi id eam esse aptum videatur. Id enim est de quo agitur in hoc Prologo.

Rem cognoscite] Interpretes non notant, hoc verbum esse proprium fori & judiciorum; neque id hic tantum, sed & in Prologo Eunuchi, & alibi. sic, *cognitio*, & *cogniter*; Horatius, Cicero, Plinius Secundus (*aderam in cognitione*, *&c.*

Spei] *Spes*, & *sperare*, verba sunt mediæ significationis, id est, quæ nec bonum significant, nec malum. *Sperare* enim, est proponere sibi aliquid eventurum, qualecunque illud sit. Et errant graviter omnes omnino Grammatici, & quotquot viderim figurarum Rhetoricarum tractatores, qui dicant esse catachresin (seu, abusionem) in hoc Virgilii versu:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et apud impurissimum Satyrographum:

------ *Quartanam sperantibus ægri*.

Nulla ibi catachresis est. ἐλπὶς enim, & ἐλπίζω, sic apud Græcos sumuntur; quod latissime ad majorem Terentium ostendam Hæc res tamen minus observata effecit ut permulti antehac erraverint, hodieque errent in explicatione versus illius, qui hunc Prologum claudit; de quo jam.

Spectanda an exigenda sint vobis prius] Τὸ *exigere*, est explodere, exsibilare, ut in Prologo Hecyræ, *Novas qui exactas*. & alibi. at, τὸ *prius*, significat [potius.] Itaque Paræi explicatio, ea vero nullius est pretii. In nota superiori fontem ipsum erroris aperui. Quod autem quidam dicunt de Judicibus Fabularum, id sane verum est; & tres, quatuor locos ex Aristophane in eam rem aliquando producam. Sed, hoc quidem loco, de illis Judicibus non agitur. Addit enim Poëta (*vobis*;) Ergo non illis quinque Judicibus, queis usus in Græcia fuit, non Romæ. Illud etiam (*prius*,) de quo supra, possit & in sensu recepto sumi; ut prius explosa fuerit Fabula quam spectata; quod ipsum & Terentius ipse sibi interdum evenisse testatus alicubi est.

AD ANDRIAM.

ACT. I. SC. I.

ACT. I. SC. I. *Vos Isthæc*] Cavendum tibi est ab explicatione Thomæ Farnabii, qui nuper Terentium in Britannia edidit. *Isthæc* enim haud dubie sunt opsonia, olera, pisciculi, &c. *Curare* autem sæpe verbum est ad culinam

nam pertinens, & in illo genere proprium. Terent. Plaut.

Justa servitus] Hoc explicavi ad Rhetorem Longinum scribens abhinc aliquot annis; neque vero servitus hoc loco dicitur *Justa*, eo modo quo ab Jurisconsultis dicitur; nil minus. Justa, est lenis, moderata, sine omni asperitate dominorum. Vide ibi plura quæ ad rem faciunt.

Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi] Negat Muretus videre se quonam modo versus stare possit. Ratio est, ut opinor, quod Baccheus in quinta regione sit *(tur ejus) modi*. Sed duplici via rem impeditam expedio. Nam &, ut infra observatum fuit, R, finale olim elidebatur; atque ita fuerit spondeus per synizesin; exemplum pereuntis, R, habes pagina 68.

Nuper, ejus frater aliquantum ad rem est avidior.

Dein & hoc quoque fieri potuit, ut scripserit Terentius, non *ejusmodi*, sed, *eimodi*; quod me apud Veteres memini legere; atque ita vel Anapæstus fuerit, vel Iambus per synizesin.

Mansuetique animi officia] Gallice, *l'effet d'un bon naturel*. Tribus quatuor locis *officium* a Terentio in hoc significatu sumtum esse scio. Apud Ciceronem non memini me tale quid observare.

Atat] Ita scribi debet, *at at*, sic enim Græci; qui per duplex T scribunt tamen. Sed, aut valde fallor, aut hoc loco, propter metrum, scribi oportet, *at at at*; ut alibi apud nostrum hunc, & apud Plautum sæpius.

Rejecit se in eum, flens; quam familiariter]

Nequi amplius errent in hujus loci interpretatione, sic illum distingui & interpungi curavi; nam illud, *familiariter*, non debet jungi cum, *flens*, sed cum, *rejecit se*; & verba sic ordinanda *(Tum illa flens rejecit se in eum familiariter*. Gallice dicas: *Elle se renversa sur luy fort familierement*. Neque enim consuetum illum amorem ex eo cognovit senex, quod Glycerium lamentaretur in funere Chrysidis (quid enim aliud? una cum illa usque a tenella ætate semper vixerat,) non ex eo, inquam, sed quod se in Pamphilum tam familiariter rejecisset. Emenda igitur versiones Gallicas.

Quid ais!] Ita scribi jussi in locis pœne infinitis, in queis antehac punctum interrogativum positum fuerat, cum notula admirationis ibi necessaria sit. Hoc moneo, nequis operarum Typographicarum negligentia toties peccatum fuisse arbitretur. In excerptis e Donato huic loco adscriptum fuit: (QUID AIS. *non interrogantis, sed mirantis est.*) In genere Comico nisi bene descripti libri fuerint, pereat sensus necesse est.

Quis igitur relictus est objurgandi locus?]

In prima sede diceres esse Pæanem quartum (id est tres breves & unam longam:) at non est, nam vel, S, eliditur in prima syllaba, vel, R, in quarta. Itaque aut erit Anapæstus, aut, si mavis, Proceleusmaticus; qui & in Iambo locum habet. Sed istis nil opus est: nam in MS. Rivii optime legebatur: *Qui igitur*; Veteres autem sæpissime illud QUI, pro QUIS, usurpabant: octo & plura exempla sunt apud Terentium.

Act. I. Sc. II. *semper-lenitas*] Sic scribendum per subunionem, (Græci ὑφὲν vocant.) Ita Plautus in Persa dixit *(nunc-homines)* id est, qui nunc vivunt; Tibullus, *antecomas*, pro capillis qui non sint amplius. Catullus, *olim-furores*: Virgilius *ante-malorum*, quæ prius tolerata fuerunt. Multa alia id genus alibi congessi; ad Lucretium, opinor.

S. Hoccine agis an non? D. ego vero isthuc]

Non abs re fuerit hoc loco dicere, quod jam dicturus sum: nempe (HIC) apud meliores Latinitatis scriptores sumi pro (MEUS,) at ISTE pro (TUUS) Primæ personæ est HIC, secundæ autem ISTE, vel ISTHIC. Ejus rei tam multa apud Terentium & Plautum exempla sunt, ea ut colligere pigeat. Itaque si locus hic Terentii mihi Gallice convertendus esset, non dicerem ut nuperi interpretes; *Pense-tu bien à ce que TU dis?* imo autem sic verterem: *Pense-tu bien à ce que JE dis?* atque ita, si Davus sic responderet: *Ego vero isthuc*; id ego ita converterem: *Oüy vrayement, je pense à ce que vous dites.* Herus interrogat per HOC, at servulus per ISTHUC respondet.

Neque tu haud dicas, tibi non praedictum]

Est

Est isthæc lectio, si quid in hoc genere mihi credi æquum est, plane falsa. In Cod. MS. quo olim Muretus usus est, sic legebatur:

Neque tu hoc dicas tibi non prædictum.

Quam ego lectionem eo veriorem esse arbitror, quod in hac ipsa Fabula ita plane locutus est Terentius. Act. 3. Sc. 2.

Ne tu hoc mihi posterius dicas, Davi factum consilio ac dolo.

Scio quid ad hæc scribat Vetus Interpres cum tribus suis negationibus; sed, profecto, Vetus ille Interpres non est Donatus, quem olim Romæ docentem audiit D. Hieronymus.

Act. I. Sc. III. *Ejus vita timeo:*] Vita, apud Terentium dico, novem aut decem locis, significat, non id quod Gallice sonat, sed quietem, tranquillitatem, bonam existimationem, & quæ sunt eadem, aut his similia. At in ea re sunt qui interdum errant, ut valde periculosum est antiquos scriptores interpretari, & eos sermone nostro loquentes facere.

Id satis est monuisse semel; tu cetera per te
Ipse memor facili poteris cognoscere cura.

Quâ jure, quaque injuria, præcipitem in pistrinum dabit]

Melius in editione Gabrielis Faërni, sic:

Qua jure, quaque injuria, præcipitem ME *in pistrinum dabit.*

Neque versus suos numeros eo minus habuerit. Nam synizesis fuerit in postrema syllaba hujus vocis *(injuria.)* Scio quidem in editione Mureti abesse istud ME; sed & hoc non ignoro, Muretum multa sibi in illa sua editione permisisse ut versus molliores faceret. Hic illi mos fuit.

Officium patris?] Ad superiora referendum p. 374. Gallice: *Est-ce là le procede d'un pere?* Et mox, (officium liberi hominis:) *Le procede d'un honneste homme.*

Sive ista uxor, sive amica est, gravida e Pamphilo est]

Janus Guillelmius ante me conjecit scribendum esse:

Si ista uxor, sive amica est, &c.

Ita fiet ut in metro nihil sit impedimenti. Sic autem veteres loqui solebant. Ennius:

----- *Si vivimus', sive morimur.*

Plautus.

Si media nox est, sive est prima vespera.

Sed & Terentius ipse, ut nequid Plauto aut Ennio egeas, sic infra locutus est, pag 20.

Si te in germani fratris dilexi loco,
SIVE *hac te solum semper fecit maximi.*

(Si) in prima orationis parte ponebatur: *(Sive)* in secunda, ut, *ni*, *nive*, &c.

Act. I, Sc. IV. *Archillis*] In omnibus libris MSS. Faërni hoc nomen scriptum fuit per unicum L. idque, meo judicio, optime; & ita apud Plautum in Truculento Act. II; Sc. V, in fine Iambici septenarii.

Act. I, Sc. V. *Pro Deum atque hominum, &c.*]

Si octonarium acatalectum esse velis, ut qui sequuntur, necessario scribendum tibi est:

Pro Deum fidem atque hominum, &c.

Et τὸ *Deum* in unam syllabam contractum fuerit, ut mos est.

Decrerat] Testatur Muretus reperisse se in uno & altero MS. *(Decrevit,)* quod & de se affirmat Faërnus. Ea autem scriptura jure placuit Mureto. Non enim de primo illo faciundarum nuptiarum consilio agitur; sed de secundo, quod pater tam repente, tam desubito cepit.

Quoniam me immutatum videt.]

Atqui falsum est immutatum fuisse Pamphilum; quod nuper elegantissimus Interpres notavit; ille enim perpetuo & constanter Glycerium suam amavit. Qui igitur *immutatus* dici potest? Nam ex usu Latinitatis τὸ *immutatus* haud unquam significet, *(non mutatus)* quod & ipsum agnoscit vir politissimus, (loquor de Interprete trium Comœdiarum, ne quis de verbis meis erret:) idque adeo cum me olim torsisset, hoc cogitavi denique, (& nunc verissimum puto ac certissimum) Τὸ *immutatum*, hoc quidem in loco, significare *immutabilem*, firmum, & constantem. Nam, quod in primis animadvertendum, sæpe ita fit, ut hujusmodi nomina, quæ a participiis passivis fiant per compositionem, ea non rem ipsam factam significent sed, si ausim dicere, *possibilitatem*, aut *potentialitatem*; ignosce, & Grammatici interdum, & Dialectici tam belle loqui coguntur. Exempla ad eam rem otiose possunt

sunt colligi. En tibi unum & alterum : *Immotus*, pro *immobilis*. *infectum* pro eo quod fieri nequit. *invictus*, pro *invincibilis*, *invisus*, pro *invisibilis*, *indomitus*, pro *indomabilis*. Ita & *immutatus* pro *immutabilis*. Hæc, spero, non improbabit vir elegantissimus.

Tot me impediunt curæ, &c.]

Cum versus sit octonarius Iambeus, credo scribendum esse :

Tot me me impediunt curæ, &c.

Quod & elegantius est. Sin minus, scribe, *med*, more apud veteres recepto.

Egone isthuc conari queam? Hoc loco *conari* est cogitare. Cicero. Terentius in Phormione. Act. I, Sc. II. *At ego obviam conabar tibi.* Gallice. *Et moy je songeois à vous aller trouver.*

Vitam] Id quod dicebam modo, *son bonneur, &c.*

Haud vereor, si in te solo sit situm] Lego, *verear*, id est, *vererer*; sequitur enim SIT, pro, *esset*. Ita semper Terentius.

Ingenium tuum] Quod quidem legendum contendunt, *Genium*, id haud necesse est. Nam prius illud & versus & sensus admittunt.

—— —— *Quid ais Byrrhia?*]

Mihi imposuit judicium Erasmi, qui hæc verba (*Quid ais Byrrhia?*) putavit esse finem versus præcedentis; id quod verisimile non est. Nam, si rem consideres, unde Charinus audire potuit postrema Mysidis verba? Quamobrem extremus versus scenæ superioris fuerit dimeter Iambeus catalecticus, & Actus inceptus erit a monometro; cui subjicitur octonarius Iambeus acatalectus, cujus generis & ii sunt qui post illum leguntur.

ACT. II, Sc. I. *Audi nunc jam*] In hoc versu *jam* est disyllabum, ut alibi; itaque scribe, *iam*. Sed hæc vox in versione Gallica omitti non debet; idem enim est ac si diceret Pamphilus : Nunc, postquam tamdiu locutus es, tandem audi.

Officium liberi esse hominis puto] Hic sumitur *officium* pro actione, ut in scholis loquuntur. Gall. *Ce n'est pas une action d'honneste homme.* At *liberi* est disyllabum.

In dubio vita est] Id quod dictum antea, *mon repos, ma joie, &c.* nisi sit hyperbole amatoria.

Inde abiens puerum conveni Chremi] Nota *convenire*, pro, *incidere in aliquem* & ita Gallice verti debuit : *En revenant de-là, j'ay rencontray le valet de Chremes, qui portoit, &c.* Ejus significationis exemplum in Eunucho reperies.

ACT. II, Sc. III. *Nam quod tu speres, Propulsabo facile : uxorem, his moribus, dabit nemo*] Difficultas posita est in illa voce (*Propulsabo*) quam ideo per literam majorem scribi curavi, ut intelligeretur, referri eam ad Pamphilum, qui apud se cogitans hoc diceret, (*Propulsabo*) id est, Omnia patris consilia eludam facile; nam ita licenter, ita dissolute vivam, ut nemo mihi filiam suam velit committere. Ad ea respondet Davus, *Inopem inveniet potius &c.* quasi diceret, Si id cogitas, Pamphile, in eo multum falleris, ea via periculum non propulsabis, nam pater pauperculam potius puellam tibi parabit, quam te corrumpi sinat.

Act. II, Sc. V. *Id propterea nunc hunc venientem sequor;*
Ipsum adeo præsto video, &c.

(*Hunc*) id est Simonem. (*Ipsum*) id est Pamphilum. Scio qui in interpretatione Gallica hic erraverint, ut & in Notis Latinis; sed nominibus parco. Faërnus quoque hic & lapsus est, qui (*ipsum*) esse Chremetem dicat. Unde autem omnium error ortus est? ex eo scilicet quod (*hunc*) & (*ipsum*) extra omnem proprietatem, aut certe differentiam, legerint.

Act. II, Sc. VI. *Quidnam est? puerile est. quid est? nihil. quin dic quid est.* Pro (*quid est?*) scribendum (*quid id est?*) nam versus trimeter est, ut qui illum comitantur.

Et, quod dicendum hic siet.] Gall. *soit dit entre nous, &c.*

Act. III, Sc. I. *Num immemores discipuli?*] Ita scribendum omnino est, non autem, *immemor es discipuli?* & sic Gallice vertendum : *Vos Acteurs n'ont guere de memoire; Est-ce qu'on oublie si tost son rolle? Cela ne s'appelle pas estre homme de Theatre.)* Discipuli Actores sunt, Doctor est poëta. Sed alias hæc a nobis otiosius. Interpretes nostri hic dormitarunt. Actores vero, quod ipse pœne omisi, sunt Lesbia, & Glycerium. Doctor autem est Davus. Nequis vero adversari velit, hæc ex exceptis Donati audire potest : (DISCIPULI. &c. *Alii nominativi pluralis esse pu-*

tant ut discipulos dixeris omnes per quos agitur fallacia.) Mox ibi scriptum est: *Et bene addit Terentius (discipuli) quia ipsum, magistrum supra fecit)* Respicit autem locum qui est Act. I, Sc. 2, v. 21. *(Tum si quis magistrum, &c.)* Ex quo apparet eum locum a multis male intelligi.

Act. III, Sc. II. *Teneo, quid erret quid ego agam habeo. quid taces?*

Melius apud Donatum:

Teneo quid erret: ET *quid agam habeo, &c.*

Possit etiam legi, id quod certum puto:

Et quid ego agam habeo.

Tum esset Proceleusmaticus in quarta sede, *(quid eg, ag, ha;)* id enim in hoc metri genere licet. In quinta autem, Anapæstus erit; in quo nil novi est.

Ne tu hoc mihi posterius dicas, Davi factum consilio ac dolo.]

Hunc versum, qui est octonarius Iambicus perfectus, & qui tamen satis impeditus est, sic metiri debemus:

Ne t'hoc (mihi po) striu' di (cas Da) vi fa (ctum con) sili' ac) dolo.

Hoc ad ea referendum quæ inferius posita sunt in tractatiuncula de metris.

Act. III. Sc. IV. *Nam propemodum habeo tibi jam fidem.*

Tandem agnosti qui siem.

Duas has voculas transpone, sic: *(jam tibi,)* idque propter metrum. Si minus facies, in fine pro, *agnosti*, legendum, *cognosti*, ut & in nonnullis editionibus legitur. Sed aliud est, *agnoscere*, aliud, *cognoscere*. Id usus & ratio ostendunt, persuadent.

Hem, astutia! &c.] Ita quædam editiones. Malim, *Hem, astutias!* ut in aliis. Erit autem synizesis in secundo pede. Elegantior ad sensum hæc scriptura est.

Sc. v. *An non dixi hoc esse, &c.*]

Hi quatuor postremi versus sunt Trochaici; quare aliter scribendi. Secundus sic:

Sed paulum sine ad me ut redeam, &c.

Quartus autem:

Namque hoc tempus, &c. Et sic in edit. Faërni. In fine tertii versus scribe: *ut volo*, non, *uti*. Nescio autem quid visum Mureto fuerit, ut bonos Trochaicos transformarit in Iambeos, per syllabicas adjectiones; nisi quod hoc illi solenne erat.

Act. IV, Sc. I. Hujus Scenæ versus, qui & perturbati & valde impediti sunt, examinavere Goveanus, Julius Scaliger, & Erasmus. Nihil ipse mutavi; & facile erat tamen ex ista materia octonarios facere vel senarios; sed illi versus non essent Terentii.

Act. IV, Sc. II. *Fortis es*] Primus moneo hic esse errorem. Legendum, AT *fortis es.* Id & sensus postulat, & probat Veterum auctoritas; quod a nemine animadversum usque adhuc fuisse demiror. En tibi illam auctoritatem: In veteribus Excerptis hæc verba leguntur. *(*MISER ÆQUE ATQUE EGO. *Bene, (atque ego) quia hic amore vexatur; & intuit paradoxon. Nam volebat Pamphilus sibi dici,* (ET FORTIS ES:) *quod illi tamen mox dicetur.* Hæc in Excerptis e Donato. Ergo apud majores nostros hic locus non ita legebatur ut hodie; nam scriptum saltem fuerat (ET FORTIS) sed profecto in Excerptis error est; Qui enim illa nobis consarcinavit, scripserat, non (ET FORTIS ES,) sed, AT FORTIS ES;) hoc sensu, scilicet: *Fateor*, inquit Charinus, *esse te miserum itidem ut ego sum;* AT TU FORTIS ES, *ego autem infirmior paulo.*

Sc. IV. *Expromta memoria atque astutia*] Pro *(memoria)* legendum omnino *(malitia,)* qua voce nulla est ad hanc rem aptior. Sic in libro Vaticano scriptum, sic in Basilicano; sic & Eugraphius legerat in suis exemplaribus: id & Faërnus monuit, & Faërnum nemo audiit. Ipse autem audio, & sequor libens.

Sc. VI. *Qua se inhoneste optavit parere hic divitias*]

Male. Legendum, ut in aliorum editionibus, & Faërni maxime,

Qua se se inhoneste optavit parere hic divitias.

In editione Mureti est:

Qua se inhoneste optavit parere hic ditias.

Vitiosus est in primo pede, nisi si nulla est synalœpha. Ceterum *divitias* in fine versus est trisyllabum, per synizesin. Nam illud *ditias* Goveani, quod probat Muretus, haud equidem probem, etiamsi dicatur *dites* pro *divites*, & *ditior* pro *divitior*, & *ditare*, & *Dis* Pater pro Plutone Græcorum: hæc nihil sunt. Detur modo unicum exemplum, ipse manus dedero. Dein nihil neces-

necesse est, ut jam dixi; figura enim versum expedit.

Potius quam in patria paupera vivere]

Hanc lectionem planissime improbo. Scribendum *pauper*: sic olim Donatus, sic Probus, sic & Servius, sic & Priscianus legerunt; sic denique & Faërnus in *MSS* invenit.

Act. v, Sc. i. C *Ertas; cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. S. Scio. C. at. Vero voltu*]

Istud, *scio*, vulgo male accipitur; nam cum illi veteres (*scio*) dicebant, plerumque idem erat ac si dixissent (logi, somnia, nugæ, fabulæ) Gallice, *Bagatelles. Cela s'appelle rien. Ce sont des chansons.* Id verum esse & alia satis ostendunt; lege modo. Id etiam Chremetis responsio satis probat: *At vero voltu.* Gall. *Il ne faut point dire, bagatelles, c'estoit tout de bon. Ny la servante, ny le valet, ne sçavoient point encore que je fusse-là.*

Act. v, Sc. iii. C. *Pro peccato magno paululum supplicii satu est patri*]

Peccat versus, nam debet esse Trochaicus. Scribe, *paulum*.

Sc. iv. *Recte admones, Davo ego isthuc dedam jam negoti. Non potest.*

Istud (*dedere negotium alicui*) mihi exemplum videtur plane singulare. Longe enim aliud est, *dare*, aliud (*dedere*) Scriberem:

Recte admones, Davo isthuc jam dabo negoti; non potest.

Sed, ut dixi, hæc dubitatio mihi est, aut conjectura, si voles.

S. *Age fiat.* P. *at matura*] Error est. Scribendum omnino, *At* (*mature*) en tibi exemplum in Eunucho Act. ii. Sc. i. P. *Fiet.* Ph. *at mature.* Et hoc certe ita esse debet: *Fiet mature*, non autem, &c.

Act v, Sc. vi. *Solus est quem diligunt dii*] Dictum erat proverbiale, quo & alibi usus est Terentius plus semel, ter, quater.

Ne expectetis dum exeant huc, intus despondebitur,

Intus transigetur, si quid est quod restet.

PLAUDITE]

Isthæc verba (*Si quid est quod restet,*) non debent divelli a proximis: imo etiam, cum illis unice juncta sunt & copulata. Absque eo sit, isthuc (*transigetur*) solitarium fuerit; & non est tamen Hunc enim ordinem verba habent (*Si quid est quod restet, id transigetur intus*) Dices, Quid tandem restare possit? annon absoluta Fabula est? an habes quod arguas? Absoluta est, inquam, & suos numeros habet Fabula; nihil arguo; sed tamen & aliquid restat. Primum, petitio Critonis, ad quem, lege, veniebat hereditas Chrysidis postquam Phanium agnita erat non esse illius soror. Deinde & aliud etiam; id nempe quod attinebat ad Charinum, qui Philumenæ nuptias tam ardenter ambibat. Supererat ergo aliquid, & recte additum a Poëta (*Si quid est quod restet.*) Quamobrem miratus sum nuper quod mihi in Gallica Interpretatione ostensum est; idque eo etiam magis, quod antiquos Terentii Interpretes eam rem planissime explicasse sciebam. Sic autem eum locum verterem: *Apres cela, Messieurs, n'attendez plus. Ils ne viendront point icy. On va faire le mariage dans le logis; Et s'il reste encore quelque autre chose, cela se vuidera dans le logis aussi.* Illa autem verba ideo a me bis posita fuere (*dans le logis*) quia & Terentius ipse bis posuit (*Intus*;) Quod, ut opinor, in scriptore prudentissimo, potuerat observari. Ceterum sic Lectores credere velim; hæc me non maligno aliquo obtrectationis studio scribere, sed ideo tantum, nequis tam elegantem Doctissimi viri Interpretationem legens, interdum, quod fieri facile potest propter famam ipsius, & amplissimam existimationem, labatur.

NOTULÆ
AD
EUNUCHUM.

Didascalia] Monui superius, omissum fuisse in hac Didascalia pretium, quod Terentio ab Ædilibus numeratum est. Vide excerpta ex Donato.

Persona muta] In recentioribus libris Strato ponitur inter personas mutas; male. An quia Miles Gloriosus sua narrans facinora, de Stratone Elephantarcho, (Livius diceret Magistrum Elephantorum,) quem & ipsa etiam Heinsiana Editio militis servum facit, aliquid de Stratone dixit, (qui tamen Athenis non erat) ideo inter personas theatri collocari debuit Strato? Quin & Sannio hinc quoque excludendus fuit; nam, ut in Comœdia est, *Solus servabat domi*, dum alii in theatro sine sanguine belligerabant. Sed cur & Pyrrhum regem non fecere personam mutam? Nam in hac ipsa Fabula aliquid de Pyrrho scriptum reperias. In Andria, ubi inter personas mutas scribuntur Chrysis ac Niceratus, illum & illam sustuli; nam & bona illa Chrysis nulla tunc erat, & Niceratus in actione Fabulæ nullum omnino locum habuit. Nonnullæ editiones in eadem Comœdia & Cliniam ponunt & Phædrum, quia scilicet illorum mentio fit in narratione Simonis. Sed quam illi in actione Fabulæ partem habuerunt? Nullam.

AD PROLOGUM.

Quam plurimis] Una voce & conjunctim scribi debet, *quamplurimis*, non divisim. Erravit Æmilius, Ferretus, & post ipsum Muretus, qui illius sententiam probat. Et post Muretum nonnulli; ante illos autem Eugraphius, ante Eugraphium Nonius Marcellus. *Multi*, inquiunt, id est, *mali* (Scilicet ita Græci) Sed dormitavere omnes. *Quamplurimi* opponuntur *minime multis*. Satis in præsens isthuc esto.

Postquam Ædiles emerunt] Ergo vitium est in Iambico? Nil minus; nam illi veteres penultimam pluralem tertiæ personæ fecere communem; id quod olim ad Phædrum & P. Syrum probavi satis.

Nullum est jam dictum quod non dictum sit prius]

Locus est in Ecclesiaste Salomonis cap. 1. (*Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quod factum est, ipsum quod fiet; & non est omne recens sub sole*) Ad ea postquam D. Hieronymus dixit quod nihil attinet huc transferre, sic scribit; ex editione Frobeniana: (Huic quid simile sententiæ & Comicus ait: *Nihil est (jam) dictum, quod non sit dictum prius*;) unde præceptor meus Donatus, cum ipsum versiculum exponeret, Pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt. Quod si in sermonibus nihil novi dici potest, quanto magis in administratione mundi, quæ ab initio sic perfecta est, ut requiesceret Deus ab operibus suis in die septima?) Hæc D. Hieronymus. Sed antequam quidquam dico, emenda hunc locum, & lege: QUI *ab initio sic* PERFECTUS *est*, *&c.* agitur enim non de administratione, sed de perfectione mundi. Nunc ad rem. Vellem equidem aliud D. Hieronymus scripsisset; nam profecto & Magister & Discipulus errarunt. Ingeniose dictum a Donato fuit, fateor, & ut Donatum decebat facere, rhetorem præclarum, & primarium in suo illo genere, sed erravit tamen Donatus, aut errare voluit, ut locus tam eleganti dicto dari posset. Nam totum hoc Terentii nihil est aliud quam reductio ad absurdum, ut vulgo in Logicis loquuntur; sic: non licet uti persona militis, nec senis, inquit Vetus malevolus Poëta, &c. Non licet characteras personarum sequi, servi, videlicet, matronæ, meretriculæ, parasiti, &c.

ti, &c. Non licet denique affectus ipsos in Fabula ponere, ut odisse, amare, suspicari, quæ omnia sunt omnibus seculis communia. Id vero si admittendum fuerit, inquit Terentius, hoc quoque concludatur necesse est, & perridiculum ac per quam absurdum; *Nihil hodie dici posse quod non dictum sit prius*. Addo ad hoc: Naturam & habitum argumentationis satis demonstrat illud (*denique*;) quod animadverti debuerat, neque temere transiliri. Nam ex pauculis elementis quot linguæ? Quot appellationes, quot verba, &c. Quot particulæ, exclamationes? Et ea tamen omnia finiri possunt & concludi? At vero cogitationes & formæ ac figuræ cogitationum, illæ vero apud unum Deum finiri, apud homines non possunt; non magis quam effecta omnia corpusculorum, aut, ut quidam loquuntur, materiæ primæ, aut mixtiones omnium numerorum, si quisque numerus proprietatem suam habeat, &c. Verum hæc missa faciamus. Interim, hoc notari possit; Hunc Donati locum apud hodiernum Donatum non reperiri. Dices, id fortasse Donatus in continua oratione e suggestu recitaverat. Fieri potuit; sed an putas tam elegans dictum in Commentarios non fuisse translaturum? Non ego quidem.

Act. 1, Sc 1. Hæc vero Comœdia est quæ docto Interprete, nec docto tantum, sed & valde ingenioso, opus habet Caroli Noni temporibus prodiit Versio Jani Antonii Baifii, astricto sermone, Carmine dimetro acatalecto, & hypercatalectico (Gall *des Vers de huict à neuf*) Sed hodie vel ignoratur, vel negligitur, alioqui & exemplaria rara sunt. In decem aut duodecim locis erravit Interpres; in ceteris omnia bene & commode, & sane ingeniose. Itali quoque (non loquor de versione illa quæ Venetiis prodiit) Eunuchum in vulgarem sermonem converterunt. Sed illi Fabulæ alium fecere titulum; nam apud eos dicitur *la Mora*, in illa interpretatione multum est boni, fateor; sed ita res interpolata fuit, ut sæpe Terentium in Terentio non invenias. Ut ut sit, homo fuit ingeniosus, qui hanc nobis Comœdiam Neapolitano habitu dedit. Vellem ne tot dicta proverbialia haberet. Sed is Italorum sæpe mos est.

Atque, ubi pati non poteris, &c.] Palmerius homo fuit ingeniosus; at hoc loco, dum se doctum haberi vult, se deridendum propinavit. De illo alias, in Commentariis. Hoc unum dicam: Non intellexit quid sit producta periodus.

Sed ecca ipsa egreditur nostri fundi calamitas] Optime, & rotunde, & Comice Baifius.

--------- *Ho, voicy l'orage,*

Qui gresle tout nostre heritage.

Sc. 11. *Aut ego isthuc factum nihili penderem.* Id si esset, non amaret.

Potest taceri hoc ------]

Id est, Istud vero credo, matrem tuam id fuisse quod es, meretricem scilicet; nam si illa Samia erat, & apud Rhodum habitabat, ibi erat peregrina, id est, quod satis sit dixisse semel, mulier quæ corpore corpus alebat. Salomo novem, decem locis peregrinam vocat turpem illam mercem. Sic & peregrina in Andria positum est in probri loco.

-------- *Habeo hic neminem,*

Neque amicum ------

Isthuc vero qui tandem Thais possit dicere! Illam Phædria deperibat; ipsa autem Phædriæ, in amore paria faciebat; quin & ipsam modo dicentem audies:

Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certo scio,

------ *Neque meo*

Cordi esse quenquam cariorem hoc Phædria

Quid igitur? quia adolescentes, metu probri, infamiæ, & interdum exheredationis, palam & publice ejusmodi mulieres adjutare non audebant.

--------- *Quam joco*

Rem voluisti a me tandem, quin perfeceris?]

Illud, *joco*, sensum optimum habet; sic: In re joculari nihil est quod a me non impetres; at ego in re seria, & quæ ad meam cedit utilitatem, nihil a te impetrare possum. Nolim itaque illud, *joco*, mutari in, *rogo*, quod nuper cum elogio prodiit.

Act. 11 Sc. 1. *Aut mox noctu te adiget horsum insomnia*]

Mirum est dubitasse de hac lectione Faërnum: nam, profecto, insomnia est numeri singularis, & ita Gallice dicunt medici. Unde & mox addit Te-

forum, qui extra forum sunt; Conveniunt in foro, qui, cum jam in foro sint, circulum aut coronam faciunt in ipso foro.

Quid isthuc mali?] Verti debet: *Que diable est-ce-là?* Sic alibi, *Quid malum, &c.* Baifius, eleganter.

Que diable est-ce? je m'en étonne,
Et ne m'en puis trop étonner,
Ny ne sçauroy qu'en deviner.

Act. III, Sc. V. QUI TEMPLA COELI SUMMA, &c.] *Versus ex aliquo* veterum, Ennio fortasse. Est autem granditatis Tragicæ, ut per oppositionem duorum generum res crescat. Optime & Baifius; nam id & pulcre odoratus est quod dico:

Mais quel Dieu? Ce Dieu Roy des Dieux
Qui des plus hauts temples des cieux
Hoche le plus orgueilleux faiste
D'un seul éclat de sa tempeste.

Ceterum, templa, sunt vasta spatia, ut Acheruntis templa, &c. quæ nos olim ad Lucretium. *Sonitu est tonitru.* Hic vero nequeo præterire locum insignem, quem olim apud D. Augustinum legi lib 2. de Civitate Dei cap 12. ubi Terentianum istud dictum in animo habens sic scribit, per apostrophen ad Scipionem; est certe locus egregius. (Itane tandem, Scipio, laudas hanc Poetis Romanis negatam esse licentiam, ut cuiquam opprobrium infligerent Romanorum, cum videas eos nulli deorum pepercisse vestrorum? Itane tibi pluris habenda visa est existimatio vestræ curiæ, quam Capitolii, imo Romæ unius quam cœli totius; ut linguam maledicam in cives tuos exercere Poëtæ etiam lege prohiberentur; & in deos tuos, securi, tanta convicia, nullo Senatore, nullo Censore, nullo principe (*intelligit principem Senatus*) nullo pontifice prohibente, jacularentur? Indignum (*imitatio Virgil. in Georgicis*) videlicet fuit ut Plautus aut Nævius Publio aut Cneo. Scipioni (*lege., P. Cornelio Scipioni,*) aut Cæcilius M. Catoni malediceret: & dignum fuit ut Terentius vester flagitio Iovis optimi maximi adolescentium nequitiam concitaret?) Hæc vir sanctissimus.

Ego homuncio hoc non facerem? Ego vero illud feci, ac lubens]

Mihi certum est errorem hic esse. Lege, *ego vero illud faciam*; nam quo tempore id apud se reputabat, nil fecerat, unde & addit: *Dum hæc mecum reputo, &c.* Dein, quomodo ille nugator inferius ab altero peteret, *quid tum postea?* Jam ipsam rem dixisset.

Hæc dum mecum reputo] Scribe ob metrum, *Dum hæc mecum, &c.* Sic in optimis editionibus.

Act. IV, Sc. II. *Extrema linea*] Hic multa multi dixere. Bulengerus, Lipsius, Salmasius, at Donatus omnium pessime, Bergius optime. Ad confirmationem opinionis illius quam habet, afferre possum locum hunc ex D. Augustino lib. 2 de Civitate Dei cap. 21. *Nostra vero ætas cum rempublicam sicut picturam accepisset egregiam, sed evanescentem vetustate, non modo eam coloribus iisdem quibus fuerat, renovare neglexit, sed ne id quidem curavit, ut formam saltem ejus & extrema tanquam lineamenta servaret.* Locus est egregius & tanto viro dignus. Hoc autem intelligendum de lineis illis, queis figura aliqua informatur. Pictores sciunt me de primo conatu pingentis hoc dicere

Act. IV, Sc. V. *Male mulctabo ipsam*] Sequor editionem Faërni, in qua scriptum est, *mulcabo*. Gall. *Je la meurtriray de coups.* Ea enim significatio hujus verbi est; quod, usque adhuc, non ita frequens in libris qui in usu quotidiano sunt.

Act. V, Sc. IV. *Horum videre ingluviem*] In antiquissimis libris positum legi, *inluviem.* Et id ipsum vidit Faërnus. Ita & scribendum; alioqui bis idem diceret Terentius: addit enim, *atque avida cibi.* Dein & id postulat ratio oppositorum.

Ex jure hesterno panem atrum vorent] Ita loquebantur, quia interdum panem leviter in jus immersum esitabant, non ut hodie in Gallia. Ita apud Varronem, *panis ex aceto*; sic & Græci; nam ejus locutionis exempla duo sunt apud Aristophanem in edit. minore pag. 338. & 500. Est & aliud apud Hippocratem; quod me scio observasse. Iterum apud Varronem est, *brassica ex aceto*, lib. I de R. Rust. cap. 2. *Des choux au vinaigre.*

Act. V, Sc. VI. *Satin' salva?*] Al. *Satin' salve?* utrumque rectum est.

Sc. VII. *An pœnitebat flagitii, te auctore quod fecisset*
Adolescens, ni miserum etiam patri indicares?]

Ca-

Cave interpretes nostrates audias. *Pœnitet me hujus rei*, ubi de alio, non de me loquor, non significat, *je me repens*, esset enim ridiculum; sed id quod dicimus, *Je ne suis pas content de cela. Cela ne me satisfait pas. Cela n'est pas assez pour moy.* Quamobrem optime Baifius, etiamsi sermone paulo obsoletiore:

N'estois tu content du déit,
Qu'au jeune homme tu as fait faire,
Sans aller encor à son pere
Excuser le pauvre garçon?

O Jupiter, serva, obsecro, hæc nobis bona] Id est Gallice, *Aprés cela je ne demande plus rien à Dieu.*

Hunc comedendum & deridendum vobis propino]

Hic vero, si usquam alibi, placuit sibi Muretus, & rem operose ac ingenti molimine tractavit; sed profecto magno conatu nil egit. Ipse autem, qui eloquentissimi hominis gloriæ faveo, hoc dicam tantum: Falsus ex eo Muretus fuit, quod existimavit primam syllabam in, *propino*, esse necessario longam; id quod non est. At Muretus, dices, in quatuor libris manu descriptis reperit *prabeo*, non *propino*, sed Faërnus, cujus apud me fides non minoris est, affirmat in optimis quibusque scriptum esse, *propino*. Dein & sic legerunt Donatus, & Nonius, quod ex interpretatione ipsorum constat. Præterea, si Terentius scripsisset, *prabeo*, ut vult Muretus, unde tandem in mentem cuiquam homini venisset, ut pro, *prabeo*, poneret, *propino*, quod ab illo altero verbo ita remotum est? Fateor equidem primam syllabam in, *propino*, ex ratione linguæ Græcæ brevem esse debere; sed & in, *prologus*, prima itidem corripi debet, & eam tamen Terentius produxit, quasi si vox mere Latina esset. Quid, τὸ *profero*, planissime Græcum est, & brevis in eo est prima syllaba apud Græcos; at illam Latini semper longam faciunt; cui exemplo longe plurima addi possunt. Sed & Martialis ipse nonne bis aut ter primam in *propino* longam fecit? Ex iis omnibus efficitur Muretum eo die, quo hæc scribebat, non sane valde nasutum fuisse. Debuerat enim facile olfecisse suum illud, *prabeo*, nihil esse aliud quam glossema appositum ab aliquo studioso, qui hoc parasiticum verbum interpretaretur.

NOTULÆ
AD
HEAUTONTI-MORUMENON.

PERSONÆ] Omnes personas mutas, quæ in edit. Batavica majore apparent, & ex iis duas quasdam in editione Heinsii, hinc sustuli; nulla enim in hac Comœdia muta persona est.

In argumentum Mureti.

Quod ita magis e re illius fore censeret Syrus, &c.] Errat hic Muretus, & historiæ fidem violat; neque enim id factum a Syro est: sed a Clitiphone, Act. 1, Sc. 11. Ecce tibi illos versus:

CL. *Cave faxis, non opus est, pater:*

Et quæ ibi legas pag. 132.

In Prologum.

Duplex quæ ex argumento facta est simplici.

In libro P. Bembi, quo nullus melior, scriptum olim fuerat, *duplici*, non, *simplici*, ut hodie scribitur. At ex illa scriptura, quamvis depravata, aliquando probabo, locum hunc corruptum esse, & legi debere, non *duplex quæ, &c.* sed,

Simplex quæ ex argumento facta est duplici.

Omnia enim in hac fabula sunt duplicia: senes duo, Chremes & Menede-

mus; amatores duo, Clinia & Clitipho, amicæ duæ, Bacchis & Antiphila, servuli quoque duo, Syrus & Dromo, muliercula duæ denique, nutrix & Phrygia. Ergo Comœdia ipsa *simplex* est, argumentum autem *duplex*. Scio quid ab aliis dictum sit; sed nil tale ab iis animadversum fuisse, quale a me dictum est, & id scio.

Oratorem voluit esse me, non prologum] Scribe, ob metrum, ut apud Faërnum, nam hic mendosa est Mureti editio,

Oratorem esse voluit me, non prologum.

Alioqui erit Pæan quartus in Iambico.

Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum]

Sed ubi igitur illa oratio est? en illam tibi: *Nam quod rumores, &c.* Dices, Incepta ne ea fuerit oratio ab illa particula? Nil mirum; aliquando enim abrupto sermone sic incipiebant: *Quid enim? nam quod &c.* Græci ad eundem modum, τὶ γδ ἄλλο, ϗ γδ, &c.

Spectandi novarum] Cum ita loquuntur Latini, tum illud gerundivum pro verbali nomine est, ut *spectatio*, *visio &c.* Exempla notavi apud Ciceronem, Lucretium, & Suetonium.

Statariam] Homines nostri statariam hoc loco Fabulam intelligi volunt, quæ ita dicebatur ad differentiam motoriæ. Quid sit autem Fabula stataria, quid motoria, prius in scholiis ad Æschylum & Aristophanem dixeram quam excerpta e Donato legissem; sed ad rem. Bis meo judicio peccant, qui statariam hoc loco Fabulam esse sentiunt. Nam, quod primum sit, hæc Fabula stataria non est: imo ex omnibus Terentianis Fabulis nullam magis motoriam scio. Alterum peccatum est, quod non vident statariam hic non de comœdia, sed de persona aliqua tantum dici; id quod facile probaverit oppositorum ratio. Quid autem opponitur statariæ, quam ego personam dico esse, nisi servus currens, iratus senex, parasitus, sycophanta, leno &c.

Ne semper servus currens, iratus senex,

Edax parasitus, sycophanta autem impudens &c.

Persona itaque cum persona comparatur, id est pars cum parte, non comœdia aliqua cum aliqua comœdia, id est totum cum alio toto.

Id quisque dicet quod quisque volet dicere,

At hoc scio, me certa & vera dicere.

Olim hæc fusius; nam ingens, copiosum ac verbosum argumentum est. Tamen jam nunc Ciceronis quemdam locum ex Bruto proferre possim, ex quo id plane confirmetur: eos ille actores vocat statarios. (*Volo enim*, inquit, *ut in scena, sic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu & difficili utuntur, sed eos etiam, quos statarios appellant, quorum sit illa simplex in agendo veritas, non molesta.*) Vides actores statarios: ergo & statarias personas.

Act. 1, Sc. 1. *Homo sum, humani nihil a me alienum puto*]

Hic locus vulgo intelligitur pessime, & contra Terentii ipsius sententiam, aut Cicero non sapiebat in lib. de Officiis, cujus locus notissimus est. Hoc Terentii dictum bene intellexit impurissimus ille Satyricus,

------ *Quis enim bonus* -----

Ulla aliena sibi videat mala?

Unde facile intelligere possis quid sit, *humanum*: mala scilicet, quæ unicuique homini in dies & horas aut accidunt, aut accidere possunt, vel a casu vel a fato. Addo & hoc: Cum hic versus in theatro recitaretur, universum populum exclamasse. Verba sunt Viri Sanctissimi. D. Augustinum dico.

Rectum est? ego ut faciam, Non? ego ut deterream,

Ego ita distinxi, ut sententia posset intelligi; aliter, non potest.

Siquid laboris est nollem, sed istud quid mali est?]

Neque constat versus, inquit Muretus in edit. Manutiana, neque sententia mihi quidem satis aperta est.) Sed errat vir eloquentissimus; nam profecto trimeter comicus est, & optimus quidem; sic:

Siquid) labo) ri'st nol) lem sed i] stud quid] mali'st?

Ita centies & amplius Poëta noster, & Plautus. Sententia autem est hæc Gall. *Quelle peine y-a-t-il à faire ce que je vous conseille?* Verum, dices, consilium illud, de quo loqueris, quod, & quale erat? Id superius paulo expositum est his versibus:

Quod in opere faciundo opera consumis tua,

Si

Qui sumat in illis exercendis, plus agat
Hem tot mei
Solius soliciti sint causa, &c]
Ne dubita, error est. lege, *sint*; id quod ratio probat debere esse in modo potentiali. Dein & emendationem meam confirmat verbum sequens,
Ancillæ tot me vestiant?
Victum exercerent suum:
Alias hunc locum examinabo, nam sunt qui legant, *Exsatcirent*. Hoc interim dicam, sic locutum esse Xenophontem vol. 1, pag. 30. (ἐκπονεῖν τὰ σιτοςῖλα) Plane idem, nam σιτοςῖλα sunt cibi, seu victus.
Dionysia hic sunt]
Quare *hic*? Quia Dionysia cum plures dies occuparent, apud Atticos, nunc in hoc pago, nunc in illo celebrabantur, ut quisque commodius vicinos convivas deinceps haberet. Hoc quæri oportuit.

Act. I, *Sc.* II. *Parentes*. & *divitias*] Est octonarius perfectus, nil necesse est scribere *ditias*; nam in postrema syllaba, ut dictum alibi, synizesis est.
Tum, quod dem ei, recte est]
Cum nec præcise negarent, nec plane affirmarent, Romani dicebant, *Recte*.

Act. II, Sc. I. *Animum exangeant*] Sic scribendum, ut quibusdam visum est, non, *exaugeant*, quod nihili est. Ita strido, strideo: fervo, ferveo: fulgo, fulgeo: abnuo, abnueo: congruo, congrueo. Ita & ango, angeo. Vide Nonium, & notulam quandam ad Act. III, *Sc.* I.

Act. II, Sc. II. *Cum gratum esse potuit, nolui*] Circa istud (*gratum*) satis sæpe errant Interpretes Gallici; credunt enim (*gratum*) id significare quod dicimus (agreable) male, ut hoc loco. Vertendum: *Lors qu'on m'auroit eu obligation*; Vel, *lors qu'on m'en auroit sçeu bon gré*, quod a Latino est) &c. Vide Notam paulo inferiorem.
In mea vita] Ut alibi, vita, *mon repos*, *mes interests*, *ma fortune*.
Eademque ut esset apud te hoc quam gratissimum]
Ita legitur in editione Faërni ex codice P. Bembi An. 1572 apud Iuntas. At in editione Manutii,
Eademque ut apud te esset ab hoc quam gratissima.
Quod plane interpolatitium est, ut multa sæpe apud Muretum. Nam (*eadem*) est adverbium millies apud Plautum. Dein si τὸ (*eadem*) esset pronomen, tunc in oratione esset improprietas; nam dicendum fuit (*ipsa*) non (*eadem*,) quod sentire debuit Muretus. Gallice vertendum: *Et que par meme moien elle vous obligeast encore plus.*

Act. II, Sc. III. CLITIPH.] Huic scenæ personam Clitiphonis addidi, idque necessario. Nam versu 20. ubi hæc verba leguntur,
CL. *Syre, vix suffero*.
Hoccine, me miserum non licere meo modo ingenium frui?
Existimavere hæc a Clinia dici. Quid ita? Quia dictum superius Clitiphoni a Syro fuerat, *ambula*; sed in eo erravere, quod non animadverterint id quod fit in theatro. Nam mox ad velum, quod scenam disterminat, præ amoris impatientia, auscultaturus, osculaturus Thaidem, cujus ipse vocem audiebat, redit Clitipho. Hæc cum ita sint, hoc possum affirmare, jamdiu esse cum nemo hunc locum intellexit.

Dein, quod haud præteriri oporteat, Cliniæ favebat Syrus; neque adeo mirum; nam absque ejus opera nil poterat fieri. Itaque de illo cum interrogasset Clitipho, *quid istic?* respondit Syrus, *Manebit*, & verum fuit: nam in scena perpetuo mansit, & cum Antiphila, nemine prohibente, collocutus est. Quod dico, igitur, id certum est; atque, uti spero, qui Terentium amant, mihi ob hanc animadversionem favebunt.

Diu etiam duras dabit] Palmerius legi vellet, *puras*, id est, ut ipse accipit, noctes sine puella; at id de patre dici non potest. Fr. Guyetus hunc versum plane delet, ut sæpe alios alibi; neque tamen ullam rationem cur deleat profert. Ego quidem loquendi modum e vulgari sermone Romano petitum puto, in quo subintelligebatur *plagas*, ut sæpe fit in ejusmodi dictis usitatioribus & e genere Comico, ubi nomen substantivum reticetur. *Plagas* autem *dare* phrasis Latina est, ut, *dare ictus*, *dare vulnera*, Ovidius. Virg. Lucret. Nos Gallice sæpe in comminando dicimus, *je t'en donneray*, ubi intelligimus ictus, scuticas, colaphos &c. At, qui apud Terentium velint subaudiri *partes*, non vident metaphoram illam nullum hic locum habere posse.

Quid

Quid stupet?] Hoc loco, *stupere*, est deliquio animi tentari, *tomber en pasmoison* ou *en foiblesse*. Vertendum igitur est, *d'ou vous vient cette foiblesse*, vel, &c. Non autem, *pourquoi vous estonnez-vous?* Prius dixerat [illegible]iphila, *Ah, retine me.* Gall. *Ah, je n'en puis plus, soustenez moi*; quia jam labebatur (nam *labi* idem sæpe est quod deliquium animi pati. Virgil. *Labitur, & longo vix tandem tempore fatur.*

Act. III, Sc. I. *Primum ex me ut sciat*] Erratum puto. Legerem, *primo ex me*, in casu sexto. Probatur ex Act. I, Sc. II.

Ut hanc lætitiam nec-opinanti primus objicerem domi; qui locus est huic parallelos.

Satrapes si siet; &c] In iis notis quæ nuper Lutetiæ editæ sunt sub nomine J. Peytaredi, hoc legi: (*il se sert de ce mot à cause que cette Comedie ayant été tirée de Menandre, les Rois de Perse regnoient lors en Asie*) sunt ipsa hominis verba, nihil in iis mutatum. Itaque, si qua illi fides, Menander ante mortem Darii Codomanni scripserit: mirabilem vero Chronologiam! Reges Persarum qui tandem illa tempestate Asiæ imperitassent, cum essent nulli? In Eunucho Terentii, quæ de Menandro versa est, Pyrrhi mentio fit; an ideo dicas eo tempore bellasse, quo Persarum Reges Asiæ dominabantur? Error sit pudendus. Nam Menander floruit sub finem Ptolemæi Lagidæ, & sub initia Philadelphi, temporibus Demetrii Poliorcetæ, & Demetrii Phalerei; quod ex veteri historia certissimum est, & tale aliquid apud Phædrum etiam legas.

Pitissando] Ita scriptum in editionibus Mureti & aliorum. male. Sed bene in Faërnina, *pytissando*, per y. Ibi ex codice Bembi longe optima nota est, his verbis concepta. (Expressis labris spuendo, dum saporem vini probat.) Ita me Deus amet isthuc Latinissimum est; & quod illius notæ scriptor dicit, id verissimum, nam *pytisso*, fit a Græco πυτίζω, at πυτίζω a πτύω (quod est *spuo* Latinorum.) Unde ἀποπυτίζω apud Aristotelem, id est expuo, respuo. *Pitisso* autem non potest e Græco fieri. posset *pipisso*, seu *pipizo*, sed alia esset significatio. neque enim bibitare seu potitare significaret, sed potum aliis præbere; quod ad hunc locum, utcunque sumas, minime aptum est.

Sentiat] Id est, credat.

Consilia adolescentes] Suspicatur Muretus scriptum a veteribus fuisse per geminum oo, *adoolescens*; male, nam illa syllaba semper brevis est; nil variat. Sed pronuntiari debet sustinendo syllabam adjecta litera D, *consiliad adolescentes, &c.* ut *med* pro me, *ted* pro te, &c. ita in compositionibus verborum redigo, redamo, redhibeo, redintegro, &c. Ita & sensisse Lolgium apud Faërnum video; nam librum ipsius Lolgii nunquam vidi. Is ante Muretum scripsit, ut & Goveanus, (nam utriusque meminit Muretus) quo etiam miror magis nullam hic ab eo Lolgii factam fuisse mentionem, aut ejus sententiam non sequi.

Congruere] A congrueo, neque aliter scribere per metrum licet, ut Docti animadverterunt. Isthuc autem ab imitatione Græcorum profectum est. τύπλω, τύπλεω: γράφω, γράφεω: & quæ alia istius generis sunt pæne infinita. sic a ῥέω, ῥύω, ῥύεω; unde συῤῥύεω, Latine conrueo.

Act. III. Sc II. *Vicinum hunc, nostin'? at quasi is non divitiis*] Postrema syllaba in (*divitiis*) vanescit per synizesin.

Nunquam commodius unquam] Observandum, *nunquam unquam*.

Act. III. Sc. III. *Inserere*] In MS. *ingerere*, apud Faërnum.

Hercle verum dico, quod videtur] Aliter lego, *Hercle vero, dico quod videtur.* ut mox in fine hujus scenæ:

Non opus est? non hercle vero. Ita Act. IV. Sc. IV. *Non hercle vero.* Notabis, qui Terentium amas.

Quid tum? S. Cliniam, &c.] V. Faërnum p. 98, editionis Iuntinæ.

Non opus est] Id quamobrem? Hoc ad illud consilium referri debet, de quo superius: *Cautim & paulatim dabis.* at hæc summa nimia erat.

Act. IV. Sc. I. *Retraham fugitivum argentum*] De hoc loco in II Vol. Epistolarum actum est.

Act. IV, Sc. IX. *Jus summum sæpe summa est malitia*] Gall. *Chicane, injustice.* Cicero in de Officiis, *malitiosam juris interpretationem* vocat. Jurisperiti Calumniam interdum vocant.

Act. V, Sc. I. *Sed hic adjutor meus*] Hoc vocabulum est comicum, uti & *monitor*; quod ad Phædrum multis annis

nis prius monueram quam Notæ Parisienses in lucem prodiissent. Gallice, *C'est celuy qui se tient derriere la tapisserie, & qui suggere aux Acteurs, quand la memoire leur manque.* Quamobrem hic metaphoricum est, nec sine magna elegantia positum.

Et id ingratum] Gall. *Et on ne vous en saura aucun gré.*

Act. v, Sc. II. *Ita nos abalienavit*] Lego, *alienavit*, ut sit Trochaicus, quales sunt ceteri. Vide Faërnum.

Act. v, Sc. III. *Subditum se suspicatur*] Omnium scriptorum, quos legerim, prudentissimum fuisse arbitror Terentium. veteres in eo artem præcipue commendant. Et tamen hoc loco id ego hodie adversus illum dicere possim quod in prima Comœdia est: *male divisa sunt tibi temporibus hæc*; nam gravissimum contra œconomiam Fabulæ peccatum est, quod ego primus ostendo. Quippe unde resciscere potuit Sostrata Clitiphonem suspicari esse se subditum? Nam modo id consilii dedit Syrus; at Syrus ex eo tempore Sostratam non vidit. Clitipho autem ad eam non adibit nisi scena sequenti. Ibi sic eam alloquetur: *Si unquam ullum fuit tempus &c.*

Quod peto & volo, parentes meos ut commonstres mihi &c.] Est vero tale illud ut a nemine negari possit. Omnia clara & manifesta. Ergo & error clarus est & manifestus. Totum hoc eo a me dictum est, non ut Terentium reprehenderem, sed ut tantum ostenderem, errasse multos, qui, quod moneo, non animadverterint. At, si scias, nihil facilius quam Terentium purgasse ab errore tam fœdo, qui, ante quam demonstratus a me fuerat, non apparebat. Sic igitur accipe & crede. Unicæ literulæ mutatione tota res confieri potest. Non est legendum *suspicatur*, sed *suspicetur*. est autem longe maxima differentia inter *suspicatur*, &, *suspicetur*. Nam de quo dixeris *suspicatur*, illius animus plane & pro certo commotus & impulsus suspicione est; at si dicas Clitipho *suspicetur*, &c. erit istud in modo potentiali positum, ita ut non affirmative & theticôs dicas suspicari, sed tantum posse suspicari se esse subditum, cum nimiam in patre asperitatem videat. Lectores prudentes ac bene cordatos oro ac quæso, ut quod a me dictum est modo, id considerent diligentius paulo; & hoc meminerint, libros veteres non sine acri & attento studio legi decere.

Act. v, Sc. IV. *Non sunt jam hæc dicta parenti, &c.*]

Versus esse trochaicus debet. Quamobrem legendum ut apud Faërnum est:

Non sunt parentu dicta. Profecto arbitror multos Christianos ignorare quid doceat Hephæstion Alexandrinus in libello admirabili de metris, aut quid scripserit Maurus, Grammaticus poëta, & vir Illustris.

Act. v, Sc. IV. *Nescio deos*] Dionysius Lambinus, vir summe eruditus, ut de illo alicubi censuit Scaliger, (qui tamen haud facile quemquam laudabat,) hic valde erravit. Sic enim in egregia illa ad Carolum IX, Epistola loquitur, (qua Epistola nihil ab ipso melius scriptum est,) [Ne Terentius quidem, inquit, quem omnes eruditi omnium comicorum pudentissimum & verecundissimum fatentur esse, &c. Jam illud ab irato sene impie dictum: Deos nescio] Vides, Lector, Terentium impietatis accusat. o si vellem ego Lambinum arripere! Sed ejus virtuti debetur ut nequid tale faciamus. dicam igitur simpliciter, & veniam præfatus, hoc loco lapsus est vir Doctissimus. Illud, *Nescio deos*, nihil est aliud, nisi, *Quid facere decreverint Dii, id equidem est quod nescio; quid ipse facturus sim, id vero est quod scio.* Sic alibi, cum dixisset Bacchis:

Vobis cum uno semel &c.

Respondet Antiphila:

Nescio alias: me quidem semper scio fecisse sedulo
Ut ex illius commodo meum compararem commodum.

Nescio alias, id est, Quid aliæ mulieres faciant, ut sese in viros gerant, nescio: at ego, quæ mihi conscia sum, hoc vere possum affirmare, me semper meum commodum ex ipsius commodo comparasse.

Act. v, Sc. v. *Sparso ore*] Os, vultus est. Gall. dicendum: *Un visage parsemé de rousseurs.* quo nihil magis inamabile in illo genere est. Ita optime a veteri magistro explicatum fuit. Hic sibi cavere debuerant Interpretes Gallici, & veteres, & recentes.

Elegans] Ut alibi, *Elegans formarum specta-*

spectator. Gall. *Qui est difficile, qui raffine dans le jugement des choses, qui se pique d'entendre ce qu'il y a de plus beau dans les sciences, dans les arts, &c.*

Archonidis filiam] Trochaicus esse debet. Quare lego ut in illo optimo P. Bembi codice erat, & ut citat Priscianus antiquissimus Grammaticus, *Archonidi hujus' filiam.* Hujus, id est Gallice, *nostre voisin*; sic enim illi veteres solebant loqui. *Archonidi* autem, ut Chremi, Achilli, Persi. Ter. Virgil. Sallust.

NOTULÆ
AD
ADELPHOS.

DIDASCALIA] Hæc Didascalia corrupta est, ut optime vidit Muretus; constat enim Scipionem Æmilianum (nam de eo agitur) nunquam Ædilem fuisse. Itaque facta conjectura ex veteri libro, qui in bibliotheca Sodalium Antonianorum erat apud Venetias, sic legit (ACTA LUDIS FUNEBRIBUS ÆMILII PAULLI, QUOS FECERE Q FABIUS MAXIMUS, ET P. CORNELIUS AFRICANUS.) Illi autem, quod notissimum, Paulli Æmilii filii fuerunt; sed in alienas familias per adoptionem transivere, quod vetus historia testatur. Addo autem hoc etiam, non modo corruptam esse Didascaliam hanc, sed & mutilam. Hæ enim in ea literæ (M. M. C.) esse deberent. Rem sic explicat Excerptor: *Sæpe tamen mutatis per scenam modis, cantica mutavit, quod significat Titulus scena, habens subjectas personis literas* M. M. C. *mutatis modi cantici.*

PERSONÆ.

MICIO] At ego hoc miror, scriptum ubique a Mureto fuisse *Mitio* per T, quod non potest; alioqui originem Latinam haberet, atque ideo peccasset Poëta; nam in palliata Fabula nomen personæ Romanum esse non potest. Dein Micio planissime Græcum est, cum ex Etymologia, tum ex Plutarchi & aliorum auctoritate. Plutarchi, inquam, vol. 1, pag 752. & 1046 Diodori vol. 2, pag. 247. Dicebant & Miccio per duplex C Lucian. in Zeuxide. Livius quoque de quodam Chalcidensium legato. & id e Græca lingua. Sic autem mares dicebantur; at feminas, eas vero Miccas vocabant. Plutarchus in tractatu de virtute mulierum. Tamen apud Aristophanem p. 794. ed. minoris, est Mica, sed prima longa, itidem ac si per geminum K scriberes.

Ex personis mutis sustuli Storacem servulum; qui sub auroram, (eo enim tempore acta est hæc fabula,) domi non erat; itaque nec in theatro; postea autem nulla ipsius opera in scena fuit. Babylonem hinc quoque amandavi, nam Babylo est idem qui Micio.

Act. 1, Sc. 1. *Storax, non rediit a cœna hac nocte Æschinus,*

Neque servulorum quisquam, &c.] Hunc locum Gallice per interrogationem vertas cave, quod factum scio. Storacem inclamat Micio, qui servulus non redierat ea nocte domum. Quæ dicit Micio ad finem usque scenæ, ea sibi dicit, non Storaci.

Habeo] Judico, ut, *sic habe, sic habeo, &c.*

Induigis] More veterum, pro *indulges*. V. Not. in Heautontimorumenon.

Studet par referre, &c.] Versus non stat; nam est Baccheus in prima sede. Ex Nota Excerptoris constat delendum esse (*par*) & subaudiendum, (*beneficium*) quod in versu superiori est: Et sensit Excerptor, ut ex ipsius Nota patet.

Act. 1, Sc. 11. *Rogas me, ubi nobis Æschinus*

Siet, quid tristis ego sim?]

Hic

Hic cavendum in interpretando est; nam & hic scio a quibusdam erratum fuisse. Sensus est: Quidni ego tristis sim? An id rogas, tu, apud quem vivit Æschinus, apud quem corrumpitur? Mihine alia gravior tristitiæ causa esse possit? Ita enim est, τὸ *ubi*, significat *apud quem*, Plaut. sæpe, ut ostendere possum facile. Ita, *is unde petitur*, *unde*, id est, a quo petitur. Ita paulo superius, *Inde majorem natu adoptavi mihi*, id est, *ex quibus*. Ita in Phorm. *unde hæc suscepta est*, pro, *Ex qua*. In Hecyra, *amorem huc transtulit*, id est, *in hanc puellam*. Iterum, *Hinc jam scibo quid sit*, pro, *ex hoc*. In Phorm. *aliunde*, pro, *ab aliis*. Sic enim his adverbiis utebantur Veteres. Itaque optime Excerptor hoc loco posuit hæc verba, (*quasi quadam causa sit tristitia*) Quæ Nota, quanquam, ut mihi videtur, decurtata, id satis indicat quod dico. Dein, non ideo tristis erat Demea quod filium haberet Æschinum, sed quod eum *apud Micionem* haberet; *ubi*, igitur, id est *apud quem* corruptelæ & nequitiæ operam dat. Gallic. igitur sensus est: *Me demandez vous de quoy je suis triste? He, comment ne le serois-je pas, puisque vous avez mon fils chés vous, où il vit de la maniere du monde la plus deshonneste?* Vel rotundius, *Vous me demandez pourquoy je suis triste, vous chés qui demeure Eschine? n'est ce pas un assez grand sujet de douleur pour moy?*

Mulctavit] Ex fide librorum MSS. & auctoritate Victorii, ac Turnebi, scribendum *mulcavit*.

Nam si esset, faceremus] Pro *fuisset*, & *fecissemus*.

Ego illi] Pro, *ibi*, ut in ea re observavit Excerptor.

Ubi erit commodum] Asconius Pedianus in IV Verrinam male explicat, ut & Taubmannus in Plaut. pag 914.

Ubi non erit, fortasse excludetur foras] Elegantissimus Interpres sic vertit: (*Quand je n'auray plus d'argent, peut être que je le chasseray au logis.*) At longe aliud Micio: non enim de exclusione ex ædibus suis cogitat, sed ab ædibus meretricularum, quas nimis libenter invisebat Æschinus. Unde observatio in excerptis, e Donato, sic: (*Et mire*, FORTASSE, *dicit ut pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam gratis amari ab amica; non enim affirmavit, ut diceret*, excludetur foras) Istam voculam (*gratis*) e superiori loco huc retraxi, & sensus id postulat.

Cum placo] Id est, *cum placare studeo*.

Act. II, Sc. I. *Abi præ strenue*] Ad servum sermo est.

I intro nunc jam] Ad fidicinam.

Nimium abiisti isthoc] Mutandum aliquid in versione Gallica ad hunc locum; item mox ad illa verba (*hem, serva*.)

Si satis jam debacchatus es, leno, audi si vis nunc jam] Illud, *jam*, est disyllabum, ut sæpe apud Plautum; est enim versus octonarius Iambeus. Vide Not. ad Andriam.

Nam ego illam liberali assero causa manu] Liberalis causa, & liberale judicium, quid sit, optime explicaverunt Juris Interpretes, & olim Donatus ipse, ut apparet ex iis quæ ex illius scriptis excerpta fuerunt; causa liberalis, scilicet, in qua actio libertatis contineretur. Non potui itaque non mirari nuper quemdam Antecessorem, qui adversus observationem meam ubi de *** agitur, ad Amplissimum Præsulem cum scriberet, ita hanc phrasin Terentianam usurpavit, quasi si dicendum esset (*manu liberali*) non (*causa liberali*) Risi certe; Hem, inquam, figulus figlinam nescit; (sunt enim isthæc ex primis juris elementis,) nolui ipse contra scribere, quia me per universum librum floribus sparserat; tamen ad argumentum ipsum nil egerat prorsus; neque enim adversus me auctoritate pugnandum fuit, sed ratione; quod difficile interdum est.

Causam meditari] Cicero in Bruto dixit, *causam commentari*.

Act. II, Sc. II. *Animus tibi pendet; ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages*] Istud (*tamen*) hanc vim habet quam Gallice in his verbis expressam senties: *Vous ne laisserez pas aprés cela de faire vostre affaire*. Locos sex septem ad eam significationem ex Plauto notavi.

Omnia sibi qui postputarit esse præ meo commodo] Lego, *postputavit esse, &c.* idque ob verbum sequens, (*transtulit*) vide Faërnum pag. 123. edit Juntinæ.

Act. II, Sc. IV. *Men' quærit?*] Melius multo in lib. Bembi, *me quærit*, sine interrogatione. Idque facete. Ubi *sacrilegum* nominari audit, de se sermonem esse

esse putat. Se videlicet noverat Sannio, & sciebat quo valeret γνῶθι σεαυτὸν, ex tripode Delphico, homo perditus, corruptus ipse, perditor & corruptor aliorum.

Tristitiem] Ex libro Bembi. Sic alibi, *nequitiem*, *&c.*

Act. III, Sc. I. S *Obsecro, mea tu nutrix, quid nunc fiet?* C *quid fiet, rogas?*

Recte adepol spero. S. *modo dolores, mea tu, occipiunt primulum.*

C. *Jam nunc times, quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris.*

Hoc a nemine visum est prius, quod ego jam dicam, Delendam personam Sostratæ ante hanc vocem (*modo*) delenda est & persona Cantharæ ante (*Jam nunc*) & debent omnia dici per continuum sermonem a nutrice ad illa verba (*miseram me*) quæ a Sostrata dicuntur. Sostrata initio dixit, *mea tu*; Nutrix & ipsa respondens ait, *mea tu*. Addit, modo primulum occipiunt dolores partus, & tamen jam nunc ita times, quasi tute ipsa nescias graviores solere esse; quasi tu parturienti mulieri nunquam adfueris, quasi denique tute ipsa nunquam pepereris. Gall. *Vous me demandez ce qui arrivera de tout cecy. Rien de mal, Ma chere enfant; vostre fille n'est encore que dans les premieres tranchées de l'accouchement, & cependant vous craignez deja comme si vous ne vous estiez jamais trouvée a l'accouchement d'une femme, ou que vous mesme n'eussiez jamais été accouchée.*

Act. III, Sc. II. *Sublimem medium arriperem, capite primum in terram statuerem, ut cerebro dispergat viam*]

Omnino scribendum est, *dispergeret*, quod ratio temporum docet; neque enim dixeris, (illum invaderem ut interficiam,) sed, *ut interficerem*; alioqui solœcismus fuerit contra tempus: legendum itaque arbitror, *Cerebro ut dispergeret viam.* Eritque dimeter Jambeus per anapæstum in prima sede, ut sæpe fieri solet. vide pag. 425.

In sui gremio positurum puerum dicebat patrii] Debuerant hoc notasse Interpretes, in more fuisse apud illos veteres, ut filius in gremio patris recens natum filiolum poneret. Hujus rei exemplum esse apud Homerum scio.

Ita obsecraturum] Apud Plautum τὸ *ita* significat, porro, deinde, posthæc. Quod hic observari decuit.

Gnata vita] Ut alibi, *le repos*, *l'honneur*, *&c.*

Quid agis?] In edit. Faërni, *quid ages?*

Quid isthuc? accedo, ut melius dicas] Multi hic se torquent; meo quidem judicio, frustra, est dictum servile, ex vernilitate & loquacitate illius generis: nil aliud. Servus enim loquitur. Gall. *He bien, Madame, je suis de vostre avis, pourveu que vous ayez tout-autre pensée que celle-là; car vous n'en sauriez avoir de pire.*

Ad nequitiem] Ex lib. Bembi, ut supra, *tristitiem*, & alia alibi infinita ad eam formam; quæ antiquitatem magis redolet.

Act. III, Sc. IV. *Caperet*] Quod dicebam modo pag 423. Ex ratione temporum sic est legendum, non, *cæperit*, ut vulgo. Sin minus, solœcismus fuerit; & ita citat Priscianus; neque magis mirabile videri debeat istud *caperet*, quam, *acciperet*, &, *inciperet*. Denique in libris veteribus non aliter legitur.

Tu rus hinc abi?] Optime apud Faërnum ex Cod. MSS. Bembi & Victorii, (*tu rus hinc ibis.*) Muretus hunc versum, more suo, interpolavit.

Æqua noscere] Forma loquendi Græca est (ἐπιεικῆ γνῶναι) *estre juste*, *estre raisonable.* ad verbum est, ex genio linguæ Græcæ, *avoir les sentimens d'un honneste homme, d'un homme, d'un homme de bien.*

Act. IV, Sc. I. *Prius nox oppressisset illic, quam huc reverti posset iterum*] Vide mihi Faërnum pag. 134. edit. Juntinæ. Versus stare non potest. legerem,

Priu' nox oppressisset illic, quam huc posset revortier. est Trochaicus octonarius catalecticus, & esse debet.

Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari!] Versus una syllaba redundat; sed, dixi sæpius, *vah*, & aliæ ejusmodi interjectiones, exclamationes, extra metrum interdum censentur.

Act. IV. Sc. II. *Syre, quid ais?*] In melioribus MSS *quid est?*

Idem quod ego sensit] In lib. Bembi, *sentit.* Melius

Act. IV, Sc. III. *Sibi fieri injuriam, ultro si quam fecere ipsi, expostulant.*] G. Faërnus ex lib. Bembi, *expostules.* Optime

me quidem; sed tamen vulgatam esse veram puto.

Propter suam impotentiam se semper credunt neglegi] Vide Faërnum pag. 135. Profecto e vestigiis veterum librorum, & ex Donato, legendum est *calvier*, id est *calvi*, id est *decipi*. Verbum vetus est, sed temporibus Terentii, Scipionis, & Lælii usitatissimum.

Act. IV, Sc. IV. *Nunc hoc primum est. ad illas ibo ut purgem me, accedam ad fores.*

Perii, horresco semper, ubi fores pultare hasce occipio miser]

Sunt Trochaici, & res certa est. Itaque vere, & ut ingenioso Italo dignum est, Ubaldinus Bandinellus legebat olim, in secundo versu,

Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio miser. at *fores* debet repeti e versu superiori.

Act. IV, Sc. V. *Nisi quia tam misere hoc esse cupio verum, eo vereor magis.*] Τὸ *quia* in nullo veteri libro apparet, ut ait Faërnus.

Act. V, Sc. I. *Ohe, jam verba fundis hic sapientia?*

Scribe & distingue, ut in præclaro codice Bembi. *Ohe. jam:* id est, desine. Nam *Ohe* satietatem notat. Horat. In eodem libro pro *fundis* legebatur *fundes*.

Act. V, Sc. III. *Id de lucro putato esse. Omnia hæc si voles*] Melius in lib. Bembi.

Id de lucro putato esse omne.

Act. V, Sc. IV. *Nemini lædere os*] Hunc locum in animo habebat D. Augustinus l. 1 de Civit. Dei, ubi de iis agit, qui alios in peccatis admonere metuunt (*Vel cum laboris piget, vel os eorum verecundamur offendere.*) Ex iis verbis facile intelligas quid sit *lædere os*, apud Terentium.

NOTULÆ
AD
PHORMIONEM.

PERSONÆ] In nuperis editionibus Batavicis Stilpho adolescens ponitur inter personas mutas bis male. Nam Stilpho est Chremes, & Chremes senex erat, ut ex comœdiæ historia constat. Illum itaque hinc sustuli. Legitur & in iisdem ancillæ Dorcios error haud ferendus; illa enim puella dicebatur Dorcium, ut Stephanium, Lampadium, Glycerium, &c.

IN PROLOGUM.

Minu' multo audaciter quam lædit læderet] Ita dubio procul legerat Donatus; sed is hodie ab excerptore suo corruptus est. Quare autem non æque dici queat *audaciter*, ac *contumaciter*, *pertinaciter*, *pervicaciter*, *furaciter*, *&c.* apud Ciceronem? Scio & hoc, apud Minutium Felicem reperiri eandem vocem pag. 23, ed. Germanicæ.

Et magi' placerent quas fecisset fabulas] Vellem hunc versum delevisse; qui ex Andria est, & huc inepte translatus. In veteribus quidem libris nullus est.

Ἐπιδικαζόμενον quam vocant Græci] Ita enim comparata res est, ut disquisitione opus habeat, propter calumniam excerptoris (sic eum voco qui nobis Donatum tam misere, tamque imperitæ mutilavit:) Sic loquitur: (*Hic manifeste errat Terentius; nam hæc fabula, quam transtulit, Ἐπιδικαζομένη dicta est, a puella de qua judicium est; cum sit alia Ἐπιδικαζόμενος ejusdem Apollodori. Debuit ergo dicere Ἐπιδικαζομένην.*) Hæc ille. at ego hoc satis scio: Si iste nugator hodie viveret, apud Reginam Moriam codicillos belluinæ nobilitatis obtineret, & ex beneficio tantæ reginæ, etiamsi haberet competitores quantum nunc fatuorum sub sole est, eos omnes longe post se relinqueret. Nam cui tandem homini nato fiat credibile, Terentium, Scipionem, Lælium,

lium, ejus ipsius Fabulæ nomen nescisse, quam ipse vel ipsi vertendam suscepissent? Isthuc ne in cucurbitam quidem Claudii cadere possit. Sed ut dixi modo, literas Græcas hic non habeo; quare de his alias. Tum explicabo, si copia mihi fuerit, quid tandem errandi causam præbuerit huic pulmoni.

Conabar] Id est, cogitabam. Locum ex epistolis Ciceronis ad Familiares alias proferam a me emendatum. Ibi legitur *coactus* pro *conatus*, in hac significatione, qua de nunc agimus. Apud Plaut. in Mercatore est, *conata proloqui*, id est cogitata. Initio Fabulæ.

Act. I, Sc III. *Quid? si tibi. &c*] Al. *quod si tibi, &c.*

Act. I, Sc. IV. *Quæ si non astu &c.*] Delendus hic versus. ejus non meminit excerptor; nil ad sensum facit; in libris veteribus apparet nullus.

Satis pro imperio] Hoc legerat Rufinus: nam apud Josephum vertens (δεσποτικώτερον) dixit, *pro imperio*, id est, imperiose; & id quidem optime, ut multa alia. Sic & Livius.

In subsidiis] Hanc lectionem in textum recepi ex Prisciano. Illa altera, *in insidiis*, vitiosa est.

Act. II, Sc I. *Nil suave meritum est.*] Ad hunc locum sic scribit elegantissimus Interpres: *Ces paroles sont si obscures, & ce que Donat & les autres disent, y apporte si peu de lumiere, que je me suis contenté de suivre a peu prés le sens.* Quod dicit vir doctiss. verum est. Mihi autem hoc loco impetranda; oranda certe, venia est, si paulo fuerim prolixior. Eo me cogit loci ipsius difficultas, id & facit Latinorum Interpretum inter se discordantium numerus; qui omnes hic se turpiter dederunt. At ego rem ita me elucidaturum puto, ut vel tantillum quiddam difficultatis hic residere, nemo posthac queratur. Primum igitur, quin vera sit scriptura dubitari haud potest; sic enim constanter in omnibus MSS legere est; & ita legisse Donatum excerpta testantur. Sed Goveanus vir Doct. qui hoc non intelligeret, putavit scriptum a Terentio fuisse non, *meritum est*, sed, *meritu' est*, pro *meritus est*, ut scribere olim solebant. Hæc ab eo tradita reperio in collectione commentariorum (Scriptum fuisse puto, *nil suave meritu' est*, ut ad Antiphonem ea verba sic referantur; *Egone cum illo illam ut patiar nuptam unum diem? non faciam; non enim meritus a me est, et ut esse dulce aut suave aliquid patiar.* Potest & sic intelligi, Nihil mihi fecit Antipho suave, ut ei suave esse aliquid permittam.) Hæc Goveanus. Illum secutus est Guyetus, quod ipse testatur. At in Notis Gallicis I. Peyraredi, quæ non ita pridem e Latino conversæ fuerunt, ita scriptum videas: *Les interpretes ont mal entendu ces paroles, qui ne veulent dire autre chose que*, gratum mihi non est illud officium; *on ne m'a pas fort obligé en cela; si ce n'est qu'il faille lire*, nil suave meritu' est, *Antiphon ne merite pas que je luy en sache bon gré; parceque c'étoit Antiphon qui avoit comparu en jugement pour Phedrie.* In eo autem mihi nimium placet I. Peyraredus, quod, alios reprehendens, ipse nihil novi affert, nihil boni. Nam illud, *officium*, plane alienum ab ea re est, qua de agitur. Dein illud etiam, *meritu' est*, & Goveano in mentem, & Guyeto venerat; & ab utroque scriptum est, ut ii norunt qui vel levissimam librorum supellectilem habent. Quamobrem nunc ad me tandem veniendum, videndumque est an aliquid dicam quod audiri debeat. Id ego agam & plane & simpliciter. Hoc igitur ante omnia dico, locum hunc a veteri illo Donato recte fuisse intellectum, &, si quid sentio, bene explicatum; sed excerptorem, dum tanti hominis verba in compendium studet mittere, ipsius interpretationi tenebras offudisse; id quod ex Plauto, quem Donatus diligenter legerat, cognosces. In Pœnul Act. I, Sc. III, ubi Agorastoclem ex amore delirantem, & nugas pueriliter blaterantem facit, sic positum est: *Ut non ego te hodie emittam manu, non meream quantum aqua in mari, neque nubis quantum, neque quot stellæ in cœlo, neque hoc, neque illud.* Gallice. *Quand on me donneroit autant de bien qu'il y a de nuées dans l'air, d'eau dans la mer, d'étoiles au ciel, &c. tout cela ne seroit pas capable de m'ôter la pensée que j'ay de t'affranchir.* An putas nescisse Donatum quid hoc loco esset, *merere*? Ita alibi: *Neque hodie. ut te perdam, meream Deum divitias mihi.* Gallice diceres: *Quand je serois assuré de gagner toutes les richesses des Dieux, je ne m'eloignerois pas de*

vous

veat. Donatus certe non potuit hoc loco non intelligere quid esset, *merere*; id scilicet quod Gallice dixi. Sed annon & ita locutus est Cicero? Id profecto est; at locum non memini, nec vacat quærere; dein & exemplorum sat est. Nunc denique ad Terentium, cujus causa hæc notata a me fuere: *Nil suave meritum est illam ut cum illo vel diem unum nuptam esse patiar.* Sic explicari debet: Quidquid possum merere (quidquid a me mereri potest) quæcumque ad me utilitas ex tolerantia mea redire queat: totum id respuam & longe asperner; illam ut cum illo nuptam vel unum patiar diem, nolim Deum immortalitatem merere; ea mihi sorderet (Horat. *pretium, ætas altera, sordet*, qui locus huic germanus est; illum vide) nam τὸ, *merere*, notat pretium seu mercedem. Et hæc quidem ad locum Terentii satis difficilem, sed qui, uti spero, nihil posthac habebit quod lectorem possit morari. Verum, antequam manum de tabula tollo, hoc quoque monendum arbitror: Istud nomen (*meritum*) in hoc Terentii loco non esse substantivum, quod tamen putavit non excerptor modo, sed & Budæus ipse; alioqui dicendum fuerat (*nil meriti suave fit*) Hinc autem omnes Doctos arbitror in errorem inductos fuisse; quod te, Lector, velim notasse.

Nempe Phormionem] Faërnus p. 192. sic scribit (Apparet hic in (*Phormionem*) primam corripi, quem ad modum & Apollodorum fecisse testatur Donatus. Sed forte verius est in (*nempe*) priorem corripi, ut sæpe apud Plautum: forte elisione, M.) hæc ille. Sed nihil necesse est; nam in (*Phormio*) prima corripi potest ut in (*phorbe*;) vide observatiunculas de metris ad calcem Notularum.

Act. II, Sc. II. *Factum est periculum jam pedum, visa est via*] Sic lego, & distingo. de aliis aliorum lectionibus alias.

Neque milvio] G. Faërnus pag. 193 testatur in omnibus MSS. scriptum, *miluo*, trisyllabice, & id verum esse olim ostendi ad Phædrum. Milvius non est Latinum, sed Barbarum.

Senectutem obiectet] Lego, *senectam oblectet*, idque ob metrum.

Act. II, Sc. III. Inter personas hujus scenæ esse debent Hegio, Cratinus, & Crito, quos advocaverat Demipho; illos enim alloquitur his verbis: *En unquam audistis, &c. adeste:* Item: *Sequimini.* Debet itaque tolli titulus scenæ sequentis; nihil enim in theatro novi est, unde nova scena fiat.

Nam tua jam præterierat ad ducendum ætas.] Notari & hoc poterit, *præterierat*, pro, *jam dudum præteriit.* Cujus rei bene multa apud Sallustium exempla, ut & apud Plautum.

Act. III, Sc. I. *Quantus metus est nunc mihi venire huc salvum nunc patruum!*] Hic vero Terentium miror; neque enim dicit: *metuo ne veniat patruus*; nam absque eo nil fieri poterat quod placeret satis. Non dicit, *metuo ut veniat*: alioqui cuperet venire patruum; (nam, *metuo ut veniat*, idem est ac si dixeris, *metuo ne non veniat*:) unde autem scire poterat an id probaturus esset patruus, quod factum fuerat? Itaque quam hic Terentium miror, tam & profecto elegantissimum interpretem miror; quippe cujus versio neutram in partem propendeat. Vellet non metuere, at cupere non audet; quid igitur? in dubio est animus. Nil itaque potuit melius, quam quod præstitum ab ipso est. Hoc unum mihi dolet: Pauci interdum sentiunt quod recto, subtilique judicio scriptum est. Illius viri causa dico, non mea.

Act. III, Sc. II. *Hei, metuo lenonem, nequid suo suat capiti. Idem ego metuo*] Debet esse Trochaicus catalecticus, at non est. Mihi quidem nunquam hic versus placuit. Qui illum vocavit monstrum, recte sensit. Dicas, in excerptis Donati mentio illius fit. Quid tum? Donatus ipse agnovit nonnullos in Terentio adscititios versus esse; hunc ejusmodi esse non vidit. Muretus & Faërnus hoc loco nil senserunt. Dein ad sensum quid facit hic versus? Sed de illo & aliis similibus aliquando otiosius agemus.

Neque, alia Antipho cum occupatus esset solicitudine, tum esse hoc mihi objectum malum!] Olim etiamnum adolescentulus ad oram Terentii mei hæc adscripseram (Palmerii sententiam, qui pro, *neque*, legi vult, *æque*, haud probem. illa particula apud Plautum quam vim habeat, satis observasse videor; sed hic locum habere non potest. Recte a Palmerio factum fuisset, si pro, *neque*, legisset, *atque*, id enim sententia vide-

tur postulare.) Hæc olim. At nuper animadverti idem in mentem venisse trium Comœdiarum interpreti. Verum jamdiu est cum sententiam mutavi, neque adeo pœnitet. Rem enim si attentius consideres, nil mutari oportere animadvertes. Eam rem ita explicabo, ut perspicua fiat, spero. Si Antipho alia quapiam leviori solicitudine præpeditus fuisset, nonne Phædriam adjutare potuisset? Opinor. at nullam habere graviorem poterat & molestiorem, quam quæ ipsi e nuptiis oriebatur. Dolet igitur Phædria hoc mali eo sibi tempore obortum esse, quo nullam auxilii copiam ab Antiphone sperare possit, quippe qui aliud magis ex sese habeat, & majus. Gallice fusius interpretarer, *Si, au moins, cette affaire me fust survenue dans un temps où Antiphon n'eust pas esté embarrassé comme il est presentement, il m'auroit tiré de peine: Mais pour l'heure, il ne sçait de quel costé se tourner; ainsi je ne puis attendre aucun secours de sa part: Il n'est nullement en estat de me servir; & je ne puis pas l'en soliciter honnestement.* Hic locus elegantissimo interpreti satis negotii facessivit, & mihi itidem, scilicet; at Guyetus sine omni labore hinc sese expedit; hos versus delet.

Act. III, Sc. III. *Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscar mali, Ni etiam nunc me hujus quærere causa in malo jubeas crucem?*

Ad hunc locum in Notis Gallicis L. Peyraredi sic scriptum reperio: Ces mots, *non triumpho*, ont esté passez par Donat, qui sans doute ne les ayant pas entendu, a fait comme la pluspart des Interpretes font pour ne s'embarrasser pas en des lieux d'où ils ne peuvent sortir a leur honneur. Celuy qui l'a voulu expliquer, *n'a rien fait pour sa reputation.*) Isthæc profecto, nequid gravius dicam, scribi non oportuit. Primum ait hæc prætermisisse Donatum, quasi scilicet in iis magna aliqua difficultas foret; at nulla est. Dein & Donatum hodie non habemus. Præterea & hic locus alibi potuit a Donato explicari, nempe ad Heautontimorumenon Act. IV, Sc. I. ubi hæc verba legas: *Triumpho, si licet me latere tecto discedere*; & idem plane est ac quod hoc loco legimus. Sed nihil hodie ex Donato superest in illam Fabulam; imo ne minima quidem excerpta. Cum vero addit, eum, qui locum hunc Gallice vertit, existimationi suæ & studiorum suorum gloriæ non satis consuluisse; id si de interprete trium Comœdiarum dicit, fallitur; optime enim hic locus ab eo conversus est; sed Peyraredus, ipse vero Gallice nesciebat. quod necesse tamen est, si interpretem nostrum sentire velis. Verum jam me istorum piget, etiam si in Urbe edita sint. Ut finem faciam, hoc addam: hunc Terentii locum expressit Horatius, cum de Romanis, cecinit,

*---------- Quos opimus
Fallere & effugere est triumphus,*

Gallice. *Quand un General n'est pas battu par les Romains, il peut appeller cela un triomphe; c'est triompher que de n'être pas battu par les Romains.* Sic igitur hic Terentii locus converti possit: *Ne suis-je pas trop heureux, & trop glorieux en même temps, s'il ne m'arrive point de mal de votre beau mariage, sans m'aller engager dans la mauvaise affaire dont vous me parlez?* Multum est si nihil mali nanciscor ex istis tuis nuptiis. Hæc mea postrema verba ad eos versus pertinent, qui mox leguntur:

Sed parumne est, omnibus nobis quod succenset senex, ni instigemus etiam.---

Superioris autem loci metaphora sumta est a duce copiarum, qui si in recepto milites servarit, id profecto præstiterit quod inter præcipuas summi Imperatoris laudes positum est.

Act. IV, Sc. III. *Credo.*] Ex *credo*, & *creditur*, sæpe usurpari videas, ubi alterius gratulationem accipimus, & gratias agimus; quod non omnes interpretes animadverterunt.

At primo] Ita in aliis editionibus, sed, *a primo*, legendum est, ut me alicubi legere memini. Gallice dicas: *D'abord il se faisoit tenir; il ne vouloit point entendre raison.* Ita Scena II. *Unde a primo institui petere.*

Quod dixi adeo ei] *Quod*, hoc loco, significat, propter quod, ut alibi.

Act. IX, Sc. IV. *Satin' id est?*] Non potest satis commode verti Gallice, ob geminam significationem. Nam iste nugator volebat dicere, *An me satis maceraste?*

trasti? Servus aliter accipit; de pecunia scilicet, qua emuncti senes fuerant.

Qui te e tranquillo in scopulum inferat] Mirum est, isthæc verba nec in libro Bembino, nec in Victoriano, nec in Basilicano, aut aliis denique MSS. vetustioribus apparere; testes sunt Rivius, Faërnus, & Georgius Fabricius. Deinde, quod non omnes animadvertunt, quis versus? Certe motus contrarios habet. Itaque imitatio alicujus prosaici Scriptoris fuerit, fortasse Livii. Nulla certe in excerptis horum verborum mentio est.

Gallina cecinit] Rustici nostri dicunt, *La poulle a chanté le cocq*. Idque cum accidit, extemplo misella illa gallina

Crudeli ferro meritas jugulata sub umbras
Mittitur. - - - - - - - - -

Idque ad averruncandum malum eventum, præsens remedium est.

Nos nostrapte culpa, &c.] Hunc versum, & sequentem irato Mercurio interpretatus est F. Guyetus, qui per, *malos*, significari putat *tenaces & parcos*, quod nullibi reperias. Dein & versus sequentes satis hos explicant, & mentem Terentii ostendunt.

Act. v, Sc. II. *Ita fugias ne prater casam, ajunt*] Apparet proverbium esse. Quæ ad hunc locum dicta ab aliis fuere, ea omnia hydropici somnia sunt. Aliud haud paulo melius reperies in Epist. meis, vol. II. ubi rem, ut decuit, examinavi; & Doctis placui.

Nequid vereatur Phormionem, aut eju' orationem] Palmerius legit, *aut senis orationem.* Guyetus versum tollit.

Act. v, Sc. III. Verba Guyeti sunt hæc. Nihil opus erat hac scena & sequentibus aliis quatuor, *quinta* scilicet, *septima*, *octava* & *nona*, quæ addititiæ sunt & spuriæ.) Nonam autem scenam vocat, quæ in hac editione, & aliis multis, octava est; sed Guyetus editione Faërni utebatur. In ea autem scena, quam ipse spuriam putat, (de nona, seu octava, loquor,) id profecto est quod me nuper, cum vidi, in stuporem dedit; dii boni! In ea scena & Gratiæ & Risus, & Ioci convenisse inter sese videntur, ut quanta maxima voluptate possent, aut auditores, aut lectores perfunderent. Huic scenæ equidem palmam do, totius Phormionis pars est & ingeniosissima & longe facetissima. Eam si tollas, Phormio mortuus est. Sed, quod mirere, sub extremum finem Notarum hoc scribit: Qui de censura hac nostra dubitarit, postremis quibusque Terentii & Plauti fabulis lectis, a me, si quidem sanus poterit, dissentiat, licebit. Hem, *siquidem sanus*. Præsens itaque mihi ab insania periculum est, & Doctis omnibus; qui nunquam Guyeto assentientur; ipse certe, dissentio. Sed hoc plane dignum est quod animadvertatur; Guyetus, qui nobis Terentium pæne totum subvertit, nescit interdum quid legat. E multis exemplis unum suffecerit. En tibi; & jam aliud superius habes ad Act. v, Sc. II. Ad versus istos qui in Phormione leguntur Act. v, Sc. II.

Ut sit qui vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.
G. *Planissime.* D. *iis nunc pramium est, qui recta prava faciunt.*
G. *Verissime.* D. *ut stultissime illi rem gesserimus.*

Postquam dixit hos versus esse spurios, hoc quoque addit: *rem alicui gerere*, recte dici posse nequaquam videtur. Sed unde error ille Guyeti? Ex eo scilicet quod non cogitarit τὸ *illi* esse adverbium, non autem pronomen. At quia non intelligit, id est, somniculose legit, locum delet. Miseros profecto qui ante nos scripserunt, si, quoties aliquid in eorum libris non intelligas, illud extemplo delendum esse pronunties.

Factum volo] Non est quod Gallus aliquis credat. Idem enim est Latine, atque id quod alibi dixit Terentius: *non muto factum*; aliter diceres, id me fecisse gaudeo.

Hem, Geta. G. *Hem tibi*] Idem verbum repeti debuit. lege, *heus, Geta.* G. *heus tibi.* Gall. *Hé Geta. Hé toi-même.*

Act v, Sc. v. *Te suas rogavit rursum ut ageres*, &c. Hæc vera lectio est. altera illa, *te suam rogavit rursum ut ageres causam, ut pro se diceres*, vitiosa est.

Quin, ergo, rape me] Sic distinxi, deleto puncto interrogationis post, *ergo*. Nota autem herum in humeros servuli sublatum, & ita illud *rape* verti Gallice debet.

Nam idem hoc argentum ita, ut datum est ingratiis,

His datum erit] Revocanda est vera lectio ex MS. P. Bembi, scribendumque, *ei datum erit.* Illud autem, *ei*, significat, *Antiphoni.*

Sc. VIII. *Imo, ut meam jam sciat sententiam*] Soleo legere, *sciat*, maritus meus, scilicet; quod rectum puto.

NOTULÆ AD HECYRAM.

PERSONÆ MUTÆ] In aliis editionibus plures sunt, in aliis pauciores. Omissa fuit Nutrix, Act. V, Sc. III. omissæ fuere ancillæ duæ Bacchidis.

In argumento Mureti Philumena dicitur Lachetis & Myrrhinæ filia. Error est memoriæ; alioqui suam sororem duxisset uxorem; nam Pamphilus Lachetis filius erat: at Philumena, Phidippi & Myrrhinæ filia fuit.

PHILUMENA] In utraque Batavica editione majori, cur bis posita sit Philumena non video. Inter personas mutas puella est; inter alias est meretrix. hoc sane novum.

PROLOGUS] Hæc comœdia primum acta est sine prologo, aut ille prologus periit. Secundæ & tertiæ editionis prologos hic habes. Faërnus ita distinguendos esse viderat, & diu ante Faërnum Eugraphius; & idem in libro Vaticano videas.

In prologum secundæ editionis.

Ut iterum possit vendere] Lege, *posset*; alioqui gravissimus error sit; quod jam bis alibi monui.

In prol. 3. *Mea causa causam hanc accipite, & silentium &c.*] Ait Faërnus versum laborare, nisi τὸ *hanc* tollatur. Miror. Nam *mea, meo, meos, &c.* pro monosyllabis censentur; quod & ipse dixit centies.

Act. I, Sc. II. *Huc advenit*] Scribe, metri causa, *advenit huc.* & ita alicubi legi.

Act. II, Sc. I. *Ut omnes mulieres*] In lib. Bembi & Victorii, *utin' omnes.* quod commotum, fervidumque magis est, & homini irato convenit magis. Post istud, *conjuratio*, distinctio interrogativa poni debet.

Act. III, Sc. I. *Vix me illinc abstraxi*] In lib. Bembi est, *illi.* Sin minus, erit Creticus in quarta sede. Ceterum æque dicere possis, *abstraxi me illi*, atque, *eripui me illi*, quod vulgatissimum est.

Act. III, Sc. II. *Atque hic onera adjuta*] In MS. Bembi legitur, *eis*, quod melius.

Sensistin'] Pro audistin'. Ita Virgil. *sensit, & ad sonitum vocis, &c.* Ita & Itali hodie dicunt, ubi de Missa, &c.

Act. III, Sc. III. *Ceterum de reducenda*] Versus est Trochaicus: quamobrem RE longum est, ut sæpe apud Lucretium.

Act. III, Sc. IV. *Vovisse hunc dicam*] Interdum *dicere* est idem ac *credere*, *putare.* Ita apud Hom. sæpissime, φάσθαι, id est, *apud se se dicere.*

Act. III, Sc. V. *Heredem adjuvant*] Elegantius in MS. Bembi, *juvant.*

Cui concedat] Semper putavi legendum, *qua*, & tollendam distinctiunculam, quæ est post, *mea.* Abhinc aliquot annis vidi ita legisse Bandinellum, hominem ingeniosum. Ita etiam in MS. Bembi scriptum. *Elle croit être trop grand' dame pour ceder a ma mere.*

Act. IV, Sc. II. *Mortemve exspectat meam*] In aliis, *exoptat*; sed glossema est.

Act. IV, Sc. III. *Procul hinc stans*] Scribendum, *procul hic stans*; nam *procul*, hoc quidem loco, est, prope, ut apud Virgilium, *Serta procul, &c.* Idem in

in Æneide. *Terra procul vastis, &c.* id est, non longe. Vide interpretes, & eos etiam, qui ad Plautum scripserunt. Si legeris *hinc*, tum *procul* significatit, longe; quod falsum: neque enim longe erat Laches, cum verba uxoris accepit.

Quod faciundum, &c.] Possit hic versus aliter scribi. Vide Faërnum.

------ Postremo jam nos fabula
Sumu', Pamphile, senex, atque anus.

Quotquot habui familiares, & queis ego Terentium ab hinc triginta annis explicavi, sciunt illi, & in commentariolis suis notarunt, me semper legisse, *fabula*. Gall. dicas: *Nous sommes tous deux bons a faire la matiere d'une fable, d'un conte:* IL Y AVOIT UN JOUR UN BON HOMME ET UNE BONNE FEMME. risi & gavisus sum modo, idem a Guyeto scriptum fuisse, cujus liber Argentorati prodiit anno 1657. non prius.

Act. IV, Sc. IV. *Quo pacto hoc aperiam*] In aliis, *operiam*; & verum est.

Non tibi illud factum minus placet quam mihi, Laches] Non possum mihi persuadere sic scriptum a Terentio fuisse; conjicio legendum:

Quam tibi illud factum minus placet,
tam mihi, Laches.

Dactylus in prima fuerit, nam *illud*, primam olim communem habebat. Guyetus sic,

Non mihi factum illud mage placet
quam tibi, Laches.

Quem ipse neglexit pater, ego alam?] Hæc ita dicuntur a Pamphilo, ut a Lachete non satis audiantur.

Tollet] Laches, scilicet. Alii legunt, *tollent*.

Nunc verum palam est] Ita in lib. Bembi; id est, *veritas*.

Act. v, Sc. I. *Jam ætate ea sum, ut non siet peccato mihi ignosci æquom*] Putat Muretus *peccato* jungi cum *mihi*. Verba illius sunt. (Id est, mihi, siquid peccaverim; nam ut *juratus* est qui juravit, ita *peccatus*, hoc quidem in loco, qui peccavit.) Addit deinde exemplum e Quintiliano. (Similiter locutus est Quintilianus lib. VI. Qui vero judicem rapere, & in quem vellet habitum animi posset perducere, quo dicto flendum & irascendum esset, rarius fuit; ibi enim, quo dicto, valet Græce, ὧ λέξαντ@.) Hæc ille. Quamobrem in posterum licebit dicere, nam id recte dictum putat Muretus, *In hac re peccatus sum*; item ex Quintiliani loco, licebit quoque, *dictus sum te esse virum perditum.* Secundum F. Guyetum, aliud plane mirificissimum etiam dicere possumus. quid illud? *Erratus sum*; idque ex Cicerone contra Rullum; cujus verba subjeci: (Quæ cum omnibus est difficilis & magna ratio, tum vero mihi præter ceteros: cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, & ab invitis expressa proponitur, &c.) Sed in isto exemplo est aliud etiam portentum Latinitatis plane novum, ita ut dicas, *id recte factus sum*. Hæc satis est ostendisse, neque enim, opinor, ad refellendum verbis opus sit. Error utriusque ortus ex eo est, quod apud Terentium istud *peccato*, ut jam dixi, conjungendum putarint cum *mihi*. At non ita est; sic enim ordinanda & componenda est oratio: *Non est æquum mihi ignosci peccato*, id est, Si peccatum a me fuerit; per ablativum absolutum, sive liberum. Sic in illo exemplo e Cicerone debes dicere, cui nulla venia, errato, id est, si erratum fuerit; *Cui recte facto, &c.* Sic componenda verba: cui exigua laus proponitur, *recte facto*, id est, si recte factum fuerit. In exemplo illo quod e Quintiliano petitum est, *quo dicto* verti debet, qua re dicta, vel, quo sermone. Ego isthæc examinanda esse putavi, & explicanda diligentius, ne quem magnorum hominum auctoritas in fraudem induceret.

Act. v, Sc. I. *Inscitum, &c.*] Sic distinxit Faërnus: *Inscitum offerre injuriam tibi, immerenti iniquom est.*

Reprimam me] Al. *Sed reprimam me.* Verum istud *sed* in lib. Bembi non apparet; versus autem est Trochaicus, ut multi alii in hac scena.

At hæ amicæ erunt] Versus non stat, nisi legas, *hæc*, ut in lib. Bembi. Veteres enim dicebant, hæc, isthæc, illæc, pro, hæ, istæ, illæ; Ita alibi apud Terentium. Quin & superius paulo, in illo versu: *Nam non sunt sola arbitrata*

ta ha, ego quoque credidi; scribi oportet, *hac*, ob metrum. Id quod insciens præterieram.

At easdem, &c] Hunc versum qui delendum putant, male putant. Exemplum habes alibi apud Terentium: ubi, cum duobus sermonem habemus, sæpe fit, & quotidie videmus fieri, ut uterque respondeat, variis quidem verbis, sed eodem sensu.

Act. v, Sc. II. *Quid mi est quod malim, quam quod huic intelligo evenire, ut Gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi prosit?*]

Hic esse errorem ne ullus quidem suspicatus est, & locum tamen scio esse depravatum, legique oportere, *& SIBI prosit*. Rem ita explico: Suave est inire gratiam ab aliis, sed ab aliis gratiam inire, & sibi eadem opera prodesse, id vero tale est, mihi ut nihil aliud magis optandum videatur. Hæc loci sententia est. Atqui isthæc muliercula id ipsum faciebat: quippe inibat gratiam a Lachete, & eodem tempore SIBI proderat. Id quomodo? Laches ipse explicabit; NAM, inquit, (isthæc autem vocula causam complectitur) nam si hanc a me gratiam ineat, scit SIBI famam (id enim significat *nobilitas*) paratam esse, tum & amicitiam meam, & boni aliquid, præterea, sibi proventurum.

Quos par fuerat rescissere] Scribe *sciscere*, cum Faërno. Alioqui non esset Trochaicus.

AN-

ANDRIA TERENTII

Fabulæ interlocutores.

SIMO	*senex.*	LESBIA	*obstetrix.*
SOSIA	*libertus.*	GLYCERIUM *alias* PASIBULA	*Chremetis filia.*
DAVUS	*servus.*	CHREMES	*senex.*
MYSIS	*ancilla.*	CRITO	*hospes.*
PAMPHILUS	*adolescens.*	DROMO.	*lorarius.*
CHARINUS	*adolescens.*		
BYRRIA	*servus.*		

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS M. FULVIO. ET M'. GLABRIONE AEDILIBUS CURULIBUS EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO. L. ATILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI F. TIBIIS PARIBUS DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA, EDITA M. MARCELLO CN. SULPICIO COSS.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Sororem falso creditam meretriculæ
Genere Andriæ Glycerium vitiat Pamphilus:
Gravidaque facta dat fidem uxorem sibi
Fore hanc: nam aliam pater ei desponderat,
Gnatam Chremetis: atque ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias, cupiens, suus
Quid haberet animi filius, cognoscere.
Davi suasu non repugnat Pamphilus.
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recusat nuptias, generum abdicat.
Mox filiam Glycerium insperato adgnitam
Hanc Pamphilo dat, aliam Charino conjugem.

PUBLII TERENTII ANDRIA.

PROLOGUS.

Poëta cum primum animum ad scribendum appulit,

Id

ÆLII DONATI V. C. Oratoris Urbis ROMÆ, COMMENTARIUS.

ÆLII DONATI] *Commentarium hunc, qui* Ælio Donato *Oratori urbis* Romæ *adscribitur, sic quidem illius esse censeo, ut integriorem multo eum olim extitisse, mea quidem opinio sit: qualem autem nunc habemus,* Collectanea *potius sive* Excerpta *dicenda esse, quam ipsissimum* Donati *opus. Id quod arguere videntur frequentes asterisci, & quod totiens eadem repetantur, nonnulla etiam parum dilucide explicentur. Quin etiam* Hieronymus *Comment. in Eccles. cap. 1. attestatur,* Donatum *praeceptorem suum, cum versiculum illum,* Nihil est dictum, quod non sit dictum prius, *interpretaretur;* Pereant, *dixisse,* qui ante nos nostra dixerunt. *Quæ sane verba in hisce Commentariis nunc minime leguntur. Dein, quæ ex* Probo *& aliis hic adferuntur, quis negaret ea collectoris potius studio, quam* Donati *judicio inserta esse? Præter hunc enim & alios plures certum est in* Terentium *Commentaria edidisse:* Euanthium, *puta,* Aruntium Celsum, Flavium Caprum, Helenium Acronem, Asprum, Probum, Nigidium, *&, si vera lectio,* Adesionem. *De* Euanthio, Rufinus *Grammaticus de Metris Terentianis:* Euanthius in commentario Terentii de fabula, hoc est, de comœdia, sic dicit. *Reliquos* Charisius Sosipater *&* Donatus *ipse in hisce Commentariis laudant. At quidquid sit, contenti simus hoc Catone, qui ex tantorum naufragio solus periculum qualiter qualiter evasit.* Lindenbrogius.

In Prologum. Constat senariis Iambicis sive trimetris: ubi in 11. v. *Faërnus & alii* τὸ *argumento* τετρασυλλάβως legunt, eliso *u* per syncopen, *Guyetus* transpositione sanat *versum* sicut & in 15 metrum emendat: quando alii primum pedem Bacchium tolerant. *id isti v--.*

Prologis Terentianis non est propositum, ut argumentum fabulæ narretur, sed ut partim studia Poëtæ commendentur, partim criminationibus adversariorum, id est, Luscii Lanuvini sive Lavinii respondeatur. Utraque res singulari Poëtæ ingenio artificioque peragitur. Sed de priore paucis agendum puto. Multum erat commendationis eo tempore in nomine & studiis Poëtæ. itaque Scipiones etiam & Lælii ducebant sibi laudi, si, hanc artem eos coluisse, publice constaret. Hinc & statim magnifice ab initio auditur illud:

Poëta, cum primum animum ad scribendum appulit.

itemque alterum;

In his Poëta nomen profitetur suum,

ac ejus generis plura: & studium quoque tam nobile sæculo commendatur, ac ad ornandos populi mores refertur:

Nolite sinere per vos artem musicam.
Recidere ad paucos.

nec dignationis parum inserta opportune sententia habet:

-- in medio omnibus
Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.

Ingenium & doctrinam suam ne commendare, quamquam actoris voce, ipse videretur, industriæ & studii nomine potissimum

tissimum censeri voluit: spectatoribus autem & auditoribus omne de successu laboris sui judicium transcripsit. Quæ res inprimis honorifica populo, de modestia insuper Poëtæ & civili animo abunde testabatur. cum præsertim ad æquitatem judicantium, tanquam ad tutissimum adversus maledicos præsidium se confugere non perfunctorie ubique demonstret. sed & illud, non parum ad favorem promerendum potuit: quod non alias se scribendi caussas habere, quam ut delectaret pariter ac prodesset, magna asseveratione profitetur. Nam quod de fame in prologo Phormionis inseritur, ad propositum adversarii pertinet, qui criminando fabulas Terentii hoc efficere studebat, *ut a studio ad famem rejiceretur.* quod, remota orationis invidia, tale est, sicut de Poëta actor testatur: futurum scilicet fuisse, si crimina adversarii valuissent,

Ut in otio esset potius quam in negotio.

Actoris etiam laudes, Poëtæ prosunt: præsertim senis, diu ad populum clari, quem, ut auctoritatem sibi in scena tribueret (*prol. Hec.*) non dedecuit: cum Poëtam ipsum, vix quicquam magis, quam dissimulatio auctoritatis, decere videretur.

Cæterum, quæ crimini dabantur Poëtæ ab adversariis, hæc fere sunt: *primo*, quod Græcis suffuraretur, quicquid scriberet; *deinde*, quod amicorum potius ingenio, quàm suo adjutaretur; *denique* quod tenui oratione & scriptura levi uteretur. Hæc dispersa per prologos, aptius fuerit simul nosci. In *primo* crimine, multa egregia occurrunt, de imitatione, quam furti minime accusari posse, erudite Poëta ostendit. *Exempla* ponemus ante rationes: quibus si & multa, & antiqua sunt, facile populus acquiescit. Nævium ergo, Plautum, Ennium, veteres denique Terentius ait hoc factitasse, quod vitio Lavinius ipsi dederat. Ita *Cicero* se defendit: (*lib. 1. de fin. cap. 3*) *Quamquam si plane sic verterem Platonem & Aristotelem, ut verterunt nostri Poëtæ fabulas; non male, credo, mererer de meis civibus, sed ad eorum cognitionem divina illa ingenia transferrem. sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam interdictum puto. locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, & maxime ab iis, quos modo nominavi, cum inciderit, ut id apte fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro solet.* Et quidni liceret, ex aliena lingua in suam transferre quædam (cum præsertim non exiguæ artis hoc sit) cum Isocratem ferant, teste *Plutarcho*, panegyricum suum e Gorgiæ & Lysiæ scriptis, eadem lingua compositis, transtulisse? Proximum est, ut *animus* imitatoris spectetur: agnosci velit an latere cum imitatur. si dissimulat, furtum videri possit, non imitatio. se autem nunquam hoc non confiteri, ostendit Terentius. Apposite *Cicero in Bruto* (*c. 19.*) *Nec vero tibi aliter videri debet: qui a Nævio vel sumsisti multa, si fateris; vel, si negas, surripuisti.* Et *M Seneca suasoria 3.* hoc (Nicetis ingenium) *dicebat Gallio, Nasoni suo valde placuisse; itaque fecisse, quod in multis aliis versibus Virgilius fecerat, non surripiendi caussa, sed palam imitandi. hoc animo ut vellet agnosci.* Adscribam & *Plinii* verba ex præfatione admirandi operis: *Scito*, inquit; *conferentem auctores me deprehendisse a juratissimis & proximis veteres transcriptos ad verbum, neque nominatos: non illa Virgiliana virtute ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur, in consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor: item Panætium de officiis. ---- obnoxii profecto animi, & infelicis ingenii est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, cum præsertim sors fiat ex usura.* Ex his non tantum intelligitur, quid furti nomine suspectandum sit, quid non: sed etiam alia ratio subministratur, quæ non minus ad Terentii defensionem pertinet. qui non audet equidem dicere, se certasse cum Græcis, quos imitatur (quamquam de successu hujus rei nemo erudite cogitans dubitare velit) sed *personas quasdam* ait *transtulisse* ex Græcis in Latinas fabulas, & quidem *antequam alius eam materiem præoccupasset*; aut *locum ab alio omissum sibi desumsisse*; aut etiam, *ex duabus Comœdiis, quæ convenere, in unam conduxisse*; aut denique, *argumentum, quod in Græca simplex erat, duplicasse.* hæc omnia scilicet ingenii & artis haud parum luculenta sunt testimonia apud peritos censores: quibus ne approbandam quidem verbosius hanc caussam esse, oratorii vere consilii est, quod censuit.

De altero crimine, in Vita Poëtæ agitur. De oratione autem sive stilo, in quo sublimius aliquid desiderant, qui nodum in scirpo quærunt, ante diximus, cum judicia veterum adferrentur; & sæpius in posterum dicemus. Nunc illa verba considerari volumus, cum dicit:

Id sibi negotî credidit solum dari.
Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.
Verum aliter evenire multo intelligit:
Nam in prologis scribundis operam abutitur;

Non

Nam in prologis scribendis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui malevoli
Veteris poëta maledictis respondeat.

Decreverat Terentius, nunquam argumentum in prologo narrare; sed in parte fabulæ, id est, in protasi: quos autem daret prologos, extra fabulam eos constituere. Id enim aptius, & ad venustatem novæ Comœdiæ accommodatius videbatur. Verum quod artis caussa fecit, quæ jubet *πάντα ἐν τοῖς προοιμίοις ἐμποιεῖν*, id oratorie ad necessitatem retulit: tum ut excusatius suam a maledictis adversariorum famam tueretur, tum ut citra jactantiam, non sine dissimulatione, quæ sæpe pars modestiæ est, a consuetudine *τῶν πάλαι προλογιζόντων* discederet. Res digna ingenio nostri Poëtæ, nec prætereunda. *Boeclerus.*

1. *Poëta quum primum animum ad scribendum appulit.*] Principium factum est a commendatione personæ, quod prudens, quod honestus Terentius. Et honore majore *Poëtam* potius, quam Terentium dixit: ut illum hoc ipso, de quo laborat, nomine ornaret. *Donatus.*

Poëta quum primum.] Omnis hujus prologi intentio hoc agit, ut novo Poëtæ veniam paret, & veteri odium: & ut, quam maxime modestum minimeque errantem Terentium probet. *Idem.*

Poëta quum primum animum ad scribendum appulit.] Sensus hic est: Proposuerat quidem Poëta noster, ut in Prologis argumenta narraret: sed hoc imputat *Lucio Lavinio* adversario, qui eum facere non permisit, quod proposuerat, maledictis suis ad respondendum eundem provocans. *Idem.*

Appulit] *Appellere* proprie dicitur, cum ex pelago aut freto quis ad litus accesserit. Virgilius:

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris. Idem.

Appulit.] In secunda lectione *attulit* fuit: sed *appulit* magis: nam postea sic, *Animum ad uxorem appulit.* Idem.

2. *Id negoti.*] Modo pro molestia & cura; non labore. *Donatus.*

3 *Populo ut placerent.*] *Ut*, ne non significat; nec est modo conjunctio. *Idem.*

Populo ut placerent.] Ut quas fecisset fabulas, ex populo placerent. *Farnabius.*

Fabulas] Ad *fecisset* retulit *fabulas*, non ad *placerent*. Et est figura syllepsis. *Donatus.*

Fecisset.] Bene *fecisset*, non *scripsisset*. Unde & Poëtæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, id est, a faciendo dicti sunt. Sic Virgilius:

Pollio & ipse facit nova carmina.

Idem.

4. *Verum aliter multo intelligit.*] Sic Virgilius:

Major rerum mihi nascitur ordo.

Et:

Majus opus moveo. ----

Non enim hoc se elegisse dicit, sed quasi ex ordine ipso natum sibi esse. *Idem.*

Intelligit] Quod credimus, plerumque falsum: quod intelligimus, certum est. *Aliter* autem, contra significat. Virgilius:

Diis aliter visum.

Idem.

Verum aliter multo intelligit.] Adeo nec præparaverat, nec intenderat quemquam lædere, ut spe falsus, lacessitusque hoc faciat. *Idem.*

5. *Nam in prologis scribundis*] Opera enim, quam in Prologo locatam oportuit ut argumentum narraret, necesse habet abuti, id est, aliter quam instituerat impendere in calumniæ depulsione, ut diluat maledicta malevoli Poëtæ Luscii Lavinii, quem tamen non nominat. Cautum quippe erat, ne quis in theatro proscinderetur. *Farnabius.*

Operam abutitur] *Utimur* fructibus rei, quæ ab amantibus salvo usu nobis subministratur. *Abutimur*, quando deperdimus & rem, & fructum. Nam usui est ager, domus: abusui vinum, oleum, & cætera hujusmodi. Cicero: *Non debet (inquit) ea mulier, cui vir bonorum suorum usum fructum legavit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. usus enim, non abusus, legatus est.*

in

Non qui argumentum narret, sed qui malevoli
Veteris poëtæ maledictis respondeat.
Nunc, quam rem vitio dent, quæso animum advortite.
Menander fecit Andriam & Perinthiam:
Qui utramvis recte norit, ambas noverit.
Non ita dissimili sunt argumento, sed tamen

Dis-

ea inter se sunt contraria. Hæc in Top. *Donatus.*

Operam abutitur.] Archaïce. Plaut. *Nosque aurum abusos.* Bacchid. 2. Act. 3. scen *Hoc argentum alibi abutar.* Persa Act. 2. scen. 2. hoc est, utendo consumam, inquit Turnebus l. 1. c. 8. & ab illo Pareus. *Farnabius.*

6 *Qui*] *Qui* valet *ut*: *ut* narret, *ut* respondeat. *Idem.*

Argumentum narret] Quod vere prologi est officium. *Donatus.*

Qui.] Pro *ut*: ergo non est modo pronomen. *Idem.*

Sed qui malevoli veteris Poëtæ.] Primum a natura, *malevoli*: deinde a tempore, vel ab invidia, *veteris*: a signo æmulationis, *Poëtæ.* Idem.

7. *Veteris.*] *Vetus* plerumque ad laudem; interdum ad vituperationem, ut hic, & alibi, *Vetus, veternosus senex.* Id.

Veteris] Pro cariosi & quasi rancidi posuit, atque ideo malevoli, non criminibus, sed maledictis. Quid autem inter *maledictum* & *crimen* intersit, docet Cicero in Tusculanis. *Idem.*

Veteris.] Ratio invidiæ. *Idem.*

Poëtæ.] Causa insectationis. *Idem.*

Maledictis.] Criminatio adversarii. *Idem.*

Veteris Poëtæ.] Quia senex Lucius edebat fabulas, adolescentulo tunc Terentio. Et eleganter, *malevoli veteris maledictis*: commendatio Poëtæ a persona adversarii. *Idem.*

Respondeat.] Excusatio respondentis, quod non obsistat, sed respondeat. *Idem.*

8. *Nunc quam rem vitio dent*] Utrum, nunc animadvertite, an, nunc vitio dent. Et oratorie quasi multos facit, cum unum supra dixerit. Ut Virgilius:

Desiste manum committere Teucris.

Idem.

Nunc quam rem vitio.] Propositio est. *Idem.*

Quam] Qualem. *Idem.*

Vitio dent] Vituperent, culpent. *Vituperare*, est mala vitio dare, & etiam bona. *Donatus.*

Advortite] Legitur & *attendite.* Unde manifestum est, & *advortite*, & *attendite*, non esse plenum, nisi addideris *animum.* Idem.

9. *Menander fecit Andriam*] Narratio est. Et proprie *fecit.* scribit enim Terentius, qui verba adhibet tantum: facit Menander, qui etiam argumentum componit. Sed sæpe ad laudem Terentii: *fecit*, pro eo, quod est, transtulit. *Idem.*

Andriam & Perinthiam] Comœdias Græcas; ab Andro insula Maris Ægæi una Cycladum; & Perintho Metropoli amplissima in ora Propontidis inter Byzantium & Callipolim Leunclavio Heraclea, hoc est, *Pantiro.* Farnabius.

10. *Utramvis*] Prima scena Perinthiæ, pene iisdem verbis quibus Andria scripta est; cætera dissimilia sunt, exceptis duobus locis, altero ad versus XI. altero ad versus XX. qui in utraque fabula positi sunt. *Donatus.*

Qui norit unam, ambas noverit.] Omnem rem uno versu noverit. *Idem.*

Utramvis] Deest *harum.* Idem.

11. *Non ita dissimili sunt.*] Ordo, Ita non sunt. Ergo *ita* subdistinguendum. *Idem.*

Non ita dissimili sunt argumento] *Ita*, pro valde, & caute. Potuit enim dici, Quomodo ergo sunt duæ dissimili oratione? *Idem.*

Ita.] Ne *Menandrum* culpare videatur, *Ita* adjunxit, quod laudis est *Idem.*

Sed tamen] Discretio est a superioribus, & est ἀνακόλουθον. non enim supra posuit *quidem.* Idem.

Non ita dissimili sunt argumento, sed tamen] Ex *argumento* eliditur u, per syncopam, ut fit argmento, sicut ex tegumen fit tegmen, ex tegumentum tegmentum, ex salsamentum salmentum. *Faërnus.*

Dissimili oratione sunt facta, ac stilo.
Quæ convenere, in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Id isti vituperant factum, atque in eo disputant,
Contaminari non decere fabulas,
Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant.

Qui

12 *Orationε ac stylo*] *Oratio* in sensu est, *stylus* in verbis. *Oratio* ad res refertur, *stylus* ad verba. *Stylus* non est in tempore, sed prolata oratione. *Oratio* autem est in cogitatione, & in prolatu. Orationem in sententiis dicunt esse, stylum in verbis, argumentum in rebus. Ergo in poëmate oratio est. *Donatus*.

13. *Quæ convenere in Andriam*] Apparet non de industria, sed casu esse translata ea, quæ de Perinthia in Andriam eodem sensu, iisdemque verbis perscripta fuerunt. *Idem.*

Quæ convenere in Andriam.] Unam ergo non duas transtulit. *Idem.*

Quæ convenere in Andriam.] Quæ apta & commoda fuerunt in Andriam Latinam, non Græcam, fatetur transtulisse. Sed quare se onerat Terentius, cum possit videri de una transtulisse? Sic solvitur, Quia conscius sibi est, primam scenam de Perinthia esse translatam, ubi senex ita cum uxore loquitur, ut apud Terentium cum liberto: at in Andria Menandri, solus senex est. *Idem*.

15. *Id isti vituperant factum*] *Isti*, ad reprehensionem sumitur personæ: interdum rei reprehensionem significat: ut Virgilius:

Quid petis istic? Idem.

Vituperant] Vitium rei parant. *Idem.*

Disputant] Immorantur, calumniantur, argumentantur. *Idem.*

Id isti vituperant factum, atque in eo disputant] Vel abjecto d, ex *id*, ea syllaba per synalœphen eliditur, vel ex *isti*, s, eliso, prior ejus dictionis syllaba brevis fit: ut primus pes sit anapæstus: vel *vituperant* fit trisyllabum eliso e, per syncopen: quod aliqui malunt. *Faernus.*

Disputant] Dissentiunt, ex *dis* & *putant*. Farnabius.

16. *Contaminari.*] Proprie *contaminare* est, manibus luto plenis aliquid attingere. & *contaminare* attingere est & polluere. Virgilius:

Linquere pollutum hospitium,
id est, contaminatum. *Donatus.*

Contaminari] Tangi & relinqui polluta manu, ac per hoc velut fœdari aut maculari, ut ipse ait. *Ne hoc gaudium contaminet vitam ægritudine aliqua.* Idem.

Contaminari non decere] Id est ex multis unam non decere facere. *Idem.*

Contaminari] Commisceri mistas & inter se confusas fœdari. *Multas contaminasse Græcas, dum facit paucas Latinas:* Prolog. Heautont. *Ne hoc gaudium contaminetur vita ægritudine aliqua.* Farnab.

17 *Faciunt næ*] *Ne* quidam corripiunt, & cum interrogatione pronuntiant: quidam producunt. Quorum alii *ne* pro *nec* accipiunt, id est, non. Alii *ne* pro valde, ut: *Ne ego homo sum infelix.* Et Cicero: *Ne illi vehementer errant.* Et hoc melius: nam statim infert. *Qui cum hunc &c.* Donatus.

Faciunt næ intelligendo ut nihil intelligant] Hæc particula, *næ*, ubicunque apud auctores invenitur, pro valde, vel pro o quam, non fere in ullo libro nec antiquo, nec recenti, per diphthongum scripta invenietur, sed per e purum itaque etiam legisse & scripsisse videtur Donatus, dicens, *Hanc particulam ne, hic & correpte cum interrogatione pronuntiari, & producte accipi posse, pro valde*: ubi nulla de diphthongo mentio est, sed tantummodo de correptione & productione syllabæ. quod si quis contendat, hanc particulam Græcam esse; & idcirco Græco more scribendam, negaverim ego mihi liquere an Græca sit: cum præsertim in Latino sermone diversam a Græca significationem obtineat. postremo & Donati auctoritatem & omnium librorum fidem opponam. Cæterum quod Donato melius videtur, *ne*, pro valde accipi, considerent observatores linguæ Latinæ, an ea particula in hac ipsa significatione usurpari possit sine alicujus adjunctione pronominis. Nam &

in

Qui cum hunc accuſant, Nævium, Plautum, Ennium
Accuſant, quos hic noster auctores habet:
Quorum æmulari exoptat negligentiam
Potius, quam istorum obſcuram diligentiam.
Dehinc ut quieſcant, porro moneo; & deſinant
Maledicere, malefacta ne noſcant ſua.
Favete, adeste æquo animo, & rem cognoſcite,
Ut pernoſcatis, ecquid ſpei ſit relliquum:
Poſthac quas faciet de integro comœdias,

Spe-

in exemplis ab Donato adductis, & in iis, quæ nos obſervavimus, hæc particula poſt ſe aliquod habet pronomen: ut, *Ne isti vehementer errant.* Et, *Ne iste haud mecum ſentit.* nec quenquam fallat exemplum Lucilii infra ab Donato adductum, *Ne tu arce bovem diſcerpſi magnifice, inquit:* Nam *ne quem in arce* ex libris ſcriptis legendum eſt. *Faernus.*

Ne] Nimis, multum, plurimum. *Idem.*

18. *Qui cum hunc accuſant, Navium, Plautum, Ennium accuſant*] In ſingulis magna emphaſis authoritatis: ſed ordo non eſt ſervatus. Ennius namque ante Plautum fuit: ſed quod eſt ſummæ auctoritatis, Ennium ultimum dixit. *Donatus.*

Qui cum hunc] *Terentium*, inquit, ſpecialiter accuſantes, neſciunt ſe bonis omnibus maledicere, quos ille imitatur: & argumentum eſt ab exemplo & auctoritate. *Idem.*

20 *Quorum &c.*] Cum quibus errare negligenter mavult, quam malevolorum ignobilem ſectari curioſitatem *Farnab.*

22. *Dehinc ut quieſcant*] Recte: nam *quieſcere* ille dicitur, qui eſt inſolens & inquietus. *Donatus.*

Porro] In futurum, dixit. *Idem.*

Moneo] Terribiliter dixit. Cicero: *Moneo: prædico, ante denuntio.* Liberatus culpa, etiam terret, alibi etiam criminaturus adverſarios. *Idem.*

24. *Favete*] Jam ad auditores convertitur, a quibus favorem captat. *Idem.*

Favete] Quaſi dicat, Hoc adverſarii faciunt. Vos autem, quod in vobis eſt, favete Vos ergo favorem facite. Et *adeste*, non ut abſentibus dicit, quippe qui corporibus præsto erant: ſed, intenti eſtote, favete, ſilete. Sic & pontifices dicunt, *Favete linguis.* Favete verbis. Unde Virgilius:

Ore favete omnes.

Donatus.

Favete] Rituale. *Favete linguis. Hoc verbum, non ut plerique existimant, a favore trahitur: ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla mala voce obstrepente.* Seneca de Beata vita cap. 26. *Quod multo magis &c.* Farnabius.

Adeste] Animis, ſcilicet auxilium præbete: ut advocatus reo dicitur adeſſe. *Donatus.*

Æquo animo] Ab honesto. *Et rem cognoſcite:* A justo. *Cognoſcite.* Pernoſcite. Sic dixit, *Cognoſcite ut pernoſcatis,* quemadmodum in Hecyra:

Orator ad vos venio ornatu prologi,
Sinite exorator ſim.

Idem.

25. *Ut pernoſcatis.*] Ab utili. *Idem.*

Ut pernoſcatis.] Alii ex Ms. *Ut pernoſcat is,* id eſt, Poëta. *Farnabius.*

Relliquum.] Sunt qui pro *relliquorum* accipiant: ut ſit ſenſus, De hac fabula ſumite ſpecimen, ut ſciatis an cæteræ vobis ſpectandæ ſint. Nam poſtmodum dictum alio prologo, *Alias cognoſtis ejus, quaſo hanc noſcite.* Donatus.

Relliquum.] Quaſi diceret, Poſtremum. ergo adverbium eſt, id eſt, τὸ λοιπόν. Sed ſive hoc *relliquum* dicit, ſive *relliquum* pro *relliquorum*, geminato *u* ſcribitur. *Idem.*

26. *De integro.*] Utrum denuo, an ex integris Græcis? *Idem.*

Quas faciet comœdias.] Syllepſis, ut ſupra, ad verbum enim *faciet* declinavit, non ad *spectanda ſint.* Idem.

27. *Spe-*

Spectanda, an exigenda sint vobis prius.

27. *Spectanda.*] Proprie, ut fabulæ, id est, probandæ. *Donatus.*

Exigenda.] Excludendæ. *Idem.*

Exigenda sint vobis prius.] Excludendæ, quia displicent, ex mente ipsius Terentii, qui suæ ipsius sententiæ promus condus opt v. Hecyræ Prolog. *Novas qui exactas feci ut inveterascerent*, & mox, *Partim sum earum exactus: partim vix steti:* ut ut Pareo placet *examinanda*, a Censoribus scilicet, qui Athenis constituti de Comicis, & Comœdiis judicandis. *Farnabius.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SIMO, SOSIA.

Argum. *In hac scena inprimis ostendit rectam educationem esse adhibendam, cum sumantur a conversationibus mores: quod Pamphili prius bonæ indolis pueri depravatio testatur atque declarat. Ad postremum etiam aperit, quo consilio se daturum illi uxorem simulare, eumque ab amica avellere statuerit: docens parentes pro liberorum salute sollicitos esse debere; eosque a recta via aberrantes, ad bonam frugem reducendos esse.*

SI. *Vos istæc intro auferte: abite. Sosia.*

Ades-

Versus sunt trimetri jambici. *Undecimus*, ut sustentetur cretico, nihil opus est. nam vel trisyllabum contractione fit τὸ *serviebas* vel, antique, *servibas* legitur. *Quintusdecimus* levari potest, si τὸ *&* in finem præcedentis rejiciatur, & τὸ *fuisse* διασυλλάβως legatur. *Decimus nonus* incipit a proceleusmatico. præcipuus labor in 25 quem duris remediis plerique (vide *Faernum*) *Guyetus* emendatione sustentant. In 38, τὸ *ut*, etiam nostri MSS. tres constanter retinent: *ita ut facillime.* ut creticus sit loco quarto. De 39. ita *Priscianus lib.* 1. *Apud Latinos hoc idem u invenitur pro nihilo in metris, & maxime apud vetustissimos Comicorum, ut Terent. in Andria:* sine invidia laudem invenias & amicos pares. *Est enim jambicum trimetrum, quod nisi, sine invi, pro tribracho accipiatur, stare versus non potest.* sed melior est emendatio, quam post alios *Guyetus* secutus est. juxta *Prisciani* observationem potuisset, & a proceleusmatico incipere: *sine invidi-a lau-* &c. In 52 pro *dein*, MS. Academiæ Argentoratensis & uterque meus habent *dehinc*. In v. 66 pro *ejusmodi*, MS. Acad. Arg. & meorum alter, habent *hujusmodi*. in iisdem v. 67. abest τὸ *tamen*. ita enim legitur: *nam qui cum ingeniis conflictatur hujusmodi neque commovetur animus in ea re tum scias* &c. In priori inquam codice prima manu erat *tum:* quod postea aliquis in *tamen* mutavit: ita tamen ut pristinæ lectionis vestigia cernantur. In 76 tres nostri MSS. habent: *Quid igitur obstat cur n. v. f.* testaturque *Faërnus* in omnibus libris post *quid* τὸ *igitur* reperiri, præterquam in Vaticano & Basilicano, quorum auctoritatem metri caussa ipse secutus est. V. 93. *vultu adeo modesto, adeo venusto &c.* consensu codicum merito retinetur, quamquam *Priscianus l.* 14. legat: *adeo modesta, adeo venusta.* &c.

Hanc scenam, illustris & bonæ narrationis exemplum habere, omnes vident, & Cicero indicavit, 1 *de invent.* 19. *&* 2. *de orat.* 80. Non parum autem ornatur, narrantis moribus, quos Poëta valde conspici voluit. τὸ ἐγχειρητικὸν καὶ ἐνδιάθετον τῆς διηγήσεως admirabile est. conseruntur omnia caussis, & probabili rerum consecutione; ornantur figuris, invalescunt sententiis, asseverantur moribus, illustrantur evidentia: prout partes negotii apposcunt. ut cæcus, certe ineruditus sit, qui in ipso limine φιλοτεχνίαν δύναμιν nostri Poëtæ non animadvertit. Etiam ubi ἁπλῶς narrare videtur, figura simplicitatem attollit, aut

Adesdum: paucis te volo. So. *dictum puta:*
Nempe ut curentur recte hac. Si. *imo aliud.* So. *quid est*
Quod

aut tractatu ornatuque vicino permutat Ut in illis: *placuit: despondi: hic nuptiis dictus est dies*: τὸ σύλλομον τῆς λέξεως, & expedita absolutio, cui dissoluta oratio seruit, vires & gratiam addunt. Ita, cum sequitur; *Fere in diebus pauculis, quibus hac acta sunt, Chrysis vicina hac moritur*, simplicitas narrationis, Sosiæ ἐπιχαιρίου ἐπιφωνημα... excipitur: in qua eo plus figuræ est, quo minus sequitur quod conjecerat, expectatam rem fecit, dum errorem suum spectatoribus tradit; non statim, nec simul, sed dispensato senilis narrationis artificio postea opportune dissolvendum. Legi omnino hic debent verba *Ciceronis ex 2. de orat.* ubi ostendit non omnem narrationem debere brevem esse. *Ut illa*, inquit, *nam is postquam excessit ex ephebis, quam longa est narratio? mores adolescentis ipsius, & servilis percunctatio, mors Chrysidis, vultus & forma, & lamentatio sororis, reliqua, per varie jucundeque narrantur. Quod si hanc brevitatem quæsisset,*

effertur, imus.
------ ad sepulcrum venimus.
In ignem posita est;

in his decem versiculis totum conficere potuisset. quamquam hoc ipsum, effertur, imus. *concisum est ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati. Quod si nihil fuisset, nisi*, in ignem posita est, *tamen res tota cognosci facile potuisset, sed & festivitatem habet narratio distincta personis, & interpuncta sermonibus: & est probabilius, quod gestum esse dicas, cum, quemadmodum actum sit, exponas: & multo apertius ad intelligendum est, si sic consistitur aliquando ac non ista brevitate percurritur.* Sed faciendus est annotandi modus. *Boeclerus.*

1. *Vos isthac intro auferte.*] *In hac scena hac virtus est, ut argumenti narratione actio scenica videatur, ut sine fastidio longus sermo sit, ac senilis oratio.* Donatus.

Vos isthac] *Hac scena pro argumenti narratione proponitur, in qua fundamenta fabula jaciuntur: ut virtute Poëta, sine officio prologi, vel θεοῦ ἀπὸ μηχανῆς, & periocham comœdiæ populus teneat, & res agi magis, quam narrari videatur* Donat.

Vos isthac intro auferte: abite]Molliter retenturus, & experturus Sosiam, imperat ut remaneat. addit etiam causam aliis abeundi, dicendo *Isthac intro auferte*: ne suspicionem injiciat, Sosiam communicandi secreti causa remansisse. Et bene, *Auferte: Auferimus* enim ea, quæ cum fastidio cernimus: *Ferimus* ea, quæ cum honore tractamus. Deinde quasi respicientes increpat, dicendo *Abite. Abite*, concitatius legendum est: quia & respectantes properant, & discernit a Sosia. Sosiæ persona protatica est. non enim usque ad finem perseverat, ut est Davi in Phormione, in Hecyra Philotidis & Syræ. *Idem.*

Vos isthac intro auf.] Quæritur colloquio Simonis cum Sosia principium: ut cæteri servi edulia ferentes abire jubeantur. Sosia autem retineatur. cujus errore in conjiciendo, & desiderio in pernoscendo, prima in theatro expectatio movetur: ipsaque productione augetur. *Boeclerus.*

Vos] Servi. *Farnabius.*

Istac intro auferte] Scil. Onera, merces credo, aulæa, tigna, aliumve apparatum ad simulandas nuptias. Neque enim placet quod uno ore omnes adferunt interpretes, de obsoniis & re culinaria. cum Davo infra Act. 2. Scen. 2. suboluerit, Nuptias non cohærere, quia paululum obsonii. *Idem.*

2. *Adesdum.*] *Ades*, imperativum est, *dum* παρέλκον: est enim productio, & adjectio syllabæ: ut *Ehodum ad me, Paucis te volo.* Deest *colloqui verbis* & est figura ellipsis. *Donatus.*

Dictum puta.] Ad hoc respondet, ut agi res videatur, quemadmodum supra diximus. *Idem.*

3. *Nempe ut curentur*] Diligenter coquantur. *Curatio*, proprie medicorum est: *cura*, reliquorum: sed coquina, medicinæ famulatrix est. *Idem.*

Hac] Δεικτικῶς. *Idem.*

Nempe ut curentur.] Deest *vis*: ut sit, *nempe vis.* Idem.

Imo aliud.] Bene ἀντίθεσιν τὸ *Imo*: & deest *volo.* Idem.

 4. *Mea*

Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?
SI. *Nihil istac opus est arte ad hanc rem, quam paro,*
Sed iis, quas semper in te intellexi sitas,
Fide & taciturnitate. SO. *exspecto quid velis.*
SI. *Ego postquam te emi a parvulo, ut semper tibi*
Apud me justa & clemens fuerit servitus,
Scis. feci ex servo ut esses libertus mihi,

Pro-

4. *Mea ars.*] *Ars* ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta est per syncopam. ἀρετὴ autem virtus est. Virtutis vero quatuor generales sunt partes; Prudentia, Justitia, Fortitudo, & Temperantia. sed Prudentia, in multis rebus descendit. *Donatus.*

Efficere.] Facere, est in opere esse: sed *efficere*, perfectionem designat. *Idem.*

5. *Nihil istac opus est arte.*] Mire ait: *arte opus* non est, sed *opus est artibus.* Idem.

6. *Sed iis quas semper in te intellexi sitas.*] Ipse hic signatissime ostendit, multas variasque artes esse, id est, ἀρετὰς, quæ virtutes intelliguntur. *Idem.*

Sed iis] Zeugma, a superiore, quod subauditur, artibus. *Sitas*, constitutas, positas. *Idem.*

7. *Fide & taciturnitate.*] *Fides*, est commendatorum fida executio, vel observantia: *Taciturnitas* vero, observantiæ genus, in silentio constituta, & in celando secreta. Quærit autem taciturnitatem, ne prodat Pamphilo secretum, quod ei commendaturus est. Fidem, ad complenda: taciturnitatem, ad celanda mandata. *Idem.*

Expecto.] *Expecto*, desidero: ut Virgilius:

Expectate venis.

Idem.

Quid velis.] Deest, *scire.* nam si dixisset, *quod velis*, nihil desiderasset. *Idem.*

8. *Ego postquam*] Commendatio personæ potius, quam servi: ne contra filium levi servo aliquid committi indecore videatur. *Idem.*

Te emi a parvulo.] Tale est, *Parvulum ego te Jugurtha.* apud Sallust. *Idem.*

A parvulo.] Non enim a parvo, sed a parvulo. *Idem.*

Scis.] Hoc est, a parvulo scis. *Idem.*

Semper.] Continuationem significat *semper.* Idem.

9. *Justa & clemens.*] Ita dixit *justas* ut alibi, *Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.* Quid enim non justum domino in servum? *Justa*, in qua nihil iniquum jubetur: *Clemens*, in qua etiam de justo multum remittitur. *Donatus.*

Apud me justa.] Id est, moderata, æqualis. cui contrarium ait Virgilius,

---- *Et iniquo pondere rastri.*

Et:

Injusto sub fasce viam dum carpit. ---

Nam qui *justam*, debitam nunc dici putant, nihil afferunt ad juvandam sententiam. *Idem.*

Clemens fuerit servitus.] Libertatem imputaturus, clementem intulit servitutem. *Idem.*

Servitus.] Mire *servitutem* pro domi natu posuit. Sic Sallustius, *Dein servili imperio P. C.* Idem.

10. *Feci e servo ut esses libertus mihi.*] Dulcem libertatem fecit operatione & tractatione verborum, dicendo, ex servo libertum. non enim tantam haberet gratiam, si dixisset, *feci libertus ut esses:* quam si dicat, *feci e servo ut esses libertus.* ac si quis dicat, *feci ut esses sanus:* non tantam haberet gratiam, quam si dicat, *feci ut ex agro sanus esses.* Et *mihi*, emphasim habet: quod mihi libertus factus sis, non filio. Aut ideo *mihi* additum est: quia libertus ad aliquid dicitur. Et bene *mihi*, non *filio*, id est, ne pertimesceret filium, cui nec liberti munus debeat. *Idem.*

E servo.] Mire addit *e servo:* ut vim beneficii exprimeret. *Seu, feci e servo ut esses libertus mihi.* Hinc Virgilius:

Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latina
Magnanimi Jovis, ingratum ascendere cubile,

Præ-

Propterea quod serviebas liberaliter.
Quod habui summum pretium, persolvi tibi.
SO. *In memoria habeo.* SI. *haud muto factum.* SO. *gaudeo,*
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat Simo:
Et id gratum fuisse adversum te: habeo gratiam.
Sed hoc mihi molestum 'st: nam istac commemoratio,
Quasi

Pretulerim, cœlique libens in parte locarim. Donatus.

Feci, e servo ut esses.] Ἐγώ σ' ἔθηκα δοῦλον ὄντ' ἐλεύθερον. Menander. *Farnab.*

Libertus mihi.] Libertus est, quem quis e servitute ad civitatem Rom. perduxit. Ulp. *Idem.*

11. *Liberaliter.*] Bene: quia omne bonum libero aptum est, malum servo. Idem alibi, *Factum a vobis duriter, immisericorditerque: atque etiam si est, pater, dicendum magis aperte, illiberaliter.* Et bene admonuit, cur dederit beneficium, eadem & nunc officia quæsiturus. Nunc enim dicit artificiose, quia supra ait, *Nihil isthac opus est arte.* Donatus.

Serviebas.] Bene imperfecto tempore, non perfecto usus est: ut ostendat, eum potuisse sibi etiam atque etiam servire: quale est illud Virg.

Atque omnes pelagique minas, cœlique ferebat
Invalidus ----

Ut ostendat eum, quamvis invalidus esset, tamen adhuc potuisse laborem exercitiumque ferre. *Idem.*

12. *Summum pretium*] Libertatem dicit. *Idem.*

Persolvi tibi.] Quia *pretium* dixerat, *persolvi* dixit proprie. *Idem.*

Persolvi tibi.] Modeste pretium redditum dixit, non beneficium erogatum. *Idem.*

Summum pretium.] Ἀγαθὸν σοι δοκεῖ ἡ ἐλευθερία τὸ μέγιστον Arrian. Epist. 3. 26. *Farnabius.*

13. *In memoria habeo.*] Hoc est, non sum ingratus. Plus dixit, *in memoria habeo*, quam si dixisset, *scio.* Nam quæ scimus, possumus oblivisci: quæ vero memoriæ commendamus, nunquam amittimus. *Donatus.*

In memoria habeo.] Gratus agnosco. *Farnabius.*

Haud muto factum.] Venuste: non me pœnitet. nam si quid pœniteret, *infectum velle* dicebant. an secundum jus, quod adversus libertos ingratos est, ut in servitutem revocentur? sed hoc non convenit senem dicere. Legitur & *multo*, hoc est, damno, reprehendo, quod si est, sic intelligeretur, non nollem factum. Nemo enim potest factum, infectum reddere. Sed adverbialiter dixit: ut dicimus, *nollem factum*, *nollem hunc exitum.* Ergo *haud muto factum.* non pœnitet me facti. *Donatus.*

Haud muto factum.] Non itaque facti me pœnitet. neque enim per gratitudinem tuam habeo, cur infectum velim. Liberti ingrati in servitutem revocabantur. Sueton. Claud. Valer. Max. l. 2. c. 6. Alex. ab Alex. l. 3. c. 20. *Farnabius.*

14. *Si tibi quid feci, aut facio.*] Et fecisse se, & adhuc facere ostendit, quamvis eum manu misisset. *Donatus.*

Gaudeo si tibi quid feci, aut facio quod placeat] Felicitatis est, ut ea quæ facta & facienda sunt, grata sint. *Quid*, pro aliquid. *Idem.*

15. *Adversum te.*] Apud te, & penes te. *Idem.*

Adversum.] Sine dubio præpositio est. *Adversus* participium potest esse, ab eo quod est *adverto*, sicut alibi. Ergo *adversum* te dixit, pro apud te. *Idem.*

16. *Nam isthac commemoratio Quasi exprobratio est, immemoris beneficii.*] *Donatus, sunt*, inquit, *qui ad beneficium referunt immemor: ut, memorem Junonis ob iram. ut sit sensus: isthac commemoratio, quasi est exprobratio immemoris beneficii, id est, cujus nemo meminerit.* Hoc magno applausu hactenus a Lexicographis, & interpretibus acceptum defensumque est: ut esset scilicet *immemor beneficium*, ἀμνηςος εὐεργεσία. ostendit tamen ipsum loquendi genus, quo *Donatus* utitur, fuisse, qui & aliter acciperent; imo apud plerosque aliter acceptum esse vocabulum.

Quasi exprobratio est, immemoris beneficii.
Quin tu uno verbo dic, quid est, quod me velis.
SI. *Ita faciam. hoc primum in hac re prædico tibi:*
Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.
SO. *Cur simulas igitur?* SI. *rem omnem a principio audies;*
Eo pacto & gnati vitam, & consilium meum
Cognosces: & quid facere in hac re te velim.

Nam

lum. Non ausit sane aliquis dicere, *exprobratio immemoris b.* id est, *hominis ingrati, qui non meminerit beneficii.* de hoc enim dubitandum erat, an ita Latine diceretur. Nam quibus *exprobratio* est *vituperatio*, eodem tendunt in personis; quamvis syntaxin emendare cupiant. Non igitur exigua ratione usus est *Fr. Guyetus*, ut legeret, *immemori b.* v. l. *Eugraphius* tamen non videtur dubitasse de phrasi vulgatæ lectionis, quando annotat: *Beneficiorum commemoratio cum ostenditur, ingrati exprobratio dicitur, exprobratio ingrati, & exprobratio immemoris*, una phrasis. *Demosthenis* sententiam παράλληλον, cum similibus *Fr. Fabricius, Lindenbrogius*, & *alii* annotaverunt. Cæterum Sosiæ huic sententias dictat (nam & postea γνωμολογεῖ) primo quidem liberale ingenium, quo libertatem meruit; deinde præsens affectio, cum ingrati exprobrationem animi de principio orationis senis tam alte repetito pertimesceret; denique patroni ingenium, cui oratione sua suffragatur. nam qui approbat alterius dicta, quid aliud, quam sententiam ab illo acceptam absolvit aut repetit? Ita cum pater laudaret filium, quod ex studiis juvenilibus modum teneret, opportunum Sosiæ erat sententiam succinere, *ut ne quid nimis:* cum ingenium filii ad promerendam hominum voluntatem & amicitiam factum describeret, jam dicta erat, quæ subjicitur sententia, *obsequium amicos parit:* cum honestam orationem filii fateretur, si servatam a se diceret, quæ perire volebat, non ex ingenio Sosiæ sententia, sed ex instituto colloquii sententiæ forma nascitur: *si illum objurges, vita qui auxilium tulit* &c. Suntque hæ sententiæ fere δεδημοσιευμένας: quales & facilius dicuntur, & libentius in theatro audiuntur. *Boeclerus.*

Nam istac commemoratio, &c.] Τὸ γὰρ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν. Demosth. Ctesiph. *Farnabius.*

17. *Exprobratio.*] *Exprobratio* est commemoratio beneficii cum enumeratione factorum. *Donatus.*

Quasi exprobratio.] Recte ostendit, se in memoria habere. Sunt qui id beneficium referunt, *Immemor:* ut, *Memorem Junonis ob iram.* ut sit sensus, Isthæc commemoratio, quasi est exprobratio immemoris beneficii: id est, cujus nemo meminerit. *Idem.*

18. *Quin tu uno verbo.*] Uno verbo, uno ἀξιώματι, una sententia. Nam ἀξίωμα sententia est, vel enuntiatio, uno verbo nexam continens & perfectam intelligentiam. ἀξίωμα enim constat ex nomine & verbo. Sed hic, quod est ἀξίωμα? hoc est, *Has bene ut adsimules nuptias.* ergo omnis virtus, adsimulatio est. *Idem.*

Quin tu uno verbo.] Una sententia: ut in Adelphis:

--- non meum illud verbum facio, quod tu Mitio
Bene ac sapienter dixti dudum: vitium commune omnium est,
Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus.

Nam male intelligit qui putat, *adsimules*, *verbum* significare. *Idem.*

19. *Ita faciam.*] Hoc est, uno verbo dicam. & quod verbum promittit, ibi dicit, *Nunc tuum officium est, has bene ut adsimules nuptias.* Idem.

20. *Quas credis esse has.*] Syllepsis. *Idem.*

21. *Cur simulas igitur?*] Virgilius:

Et quæ tanta fuit Romam tibi causa videndi? Idem.

22. *Eo pacto.*] *Pacto*, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur. Ergo ab eo quod præcedit, id quod sequitur, dicit,

Nam is postquam excessit ex ephebis Sosia,
Liberius vivendi fuit potestas. nam antea
Qui scire posses, aut ingenium noscere,
Dum ætas, metus, magister prohibebant? SO. *ita est,*
SI. *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,*

Ut

dicit: *Et gnati vitam, & consilium meum cognosces: & quid facere in hac re.* Nam istæ divisiones sunt. *Gnati vitam:* quoniam dicturus est, *Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia. Consilium meum:* quia dicturus est, *Et nunc id operam do. Et quid facere in hac re te velim:* quia dicturus est, *Nunc tuum est officium Et gnati vitam, & consilium meum cognosces, & quid facere in hac re te velim.* Tripartita distributio. *Donatus.*

Eo pacto.] Partitur apud Terentium breviter & commode senex in Andria, quæ cognoscere libertum vult: *Eo pacto & 1 gnati vitam, & 2 consilium meum cognosces, & 3 quid facere in hac re te velim.* Vide Cic. 2. de Oratore. *Farnabius.*

Et gnati vitam] Vitam filii in duas partes dividit in narratione: in ante actam bonam, & præsentem malam. Et incipit mala ibi, *Interea mulier quædam.* Et bene actæ vitæ narratio ad eam rem valet, ut ostendat, quam justus dolor patri sit spe decepto. *Donatus.*

24. *Nam is.*] Necessario *is* positum pro nomine. ἀναφορὰ ad illud *gnati vitam:* nam si non posuisset hoc pronomen, Sosia erat intelligendus. *Idem.*

Nam is.] Pamphilus. *Idem.*

Postquam excessit ex ephebis.] *Ephebia* prima ætas adolescentiæ est, adolescentia est extrema pueritiæ. *Excessit ex.* Cum sufficeret unum. *Idem.*

Excessit ex ephebis.] Ἐξελθὼν ἐξ ἐφήβων Xenoph. l. α. Ephebus autem est qui ad pubertatis annos pervenit. quasi ἐπὶ ἥβης, quæ prima est pars adolescentiæ, extrema pueritiæ. *Farnabius.*

25. *Liberius.*] *Liberius,* non est comparativus gradus: non enim potuit libere ante vivere, dum ætas, metus, magister prohibebant. Ergo deest *aliquanto:* ut sit, aliquanto liberius. *Donatus.*

Liberius vivendi.] Deest *ei.* Idem.

Liberius vivendi fuit potestas: nam antea.] Sunt qui dictionem *vivendi*, eliso ex ea, u, medio, in duas syllabas contrahant: quod per synizesin fieri posse supra diximus. nos etiam ita sustentari versum putamus, si vel ex *potestas*, s, medium abjiciatur; vel ex *liberius* eliso e, per syncopam fiat *librius:* sicut ex asperius, faceremus asprius: ex dexterius, dextrius. ita *librius*, erit dactylus abjecta e, more veterum: dictio autem *fuit*, una fit syllaba per synizesin, ut sæpe. *Faernus.*

26. *Qui scire.*] *Scimus* quod certum est: *Nescimus* quæ adhuc incerta desideramus. Idem alibi, *Forma in tenebris nosci non quita est.* Donatus.

27. *Metus, magister.*] *Magister* pædagogus. *Idem.*

Dum ætas, metus, magister prohibebant] Ætas sub pædagogo seu custode, ἡλικία παιδαγωγουμένη, hoc verborum tractu notatur. quasi metuens pædagogum. *Plaut. Bacchid.* 1,2,40. *jam excessit mihi ætas ex magisterio tuo.* In qua fabula Plauti, tota illa disciplinæ severitas describitur. vide præsertim *act.* 3, *sc.* 3. *v.* 17 &c. *Boeclerus.*

Magister prohibebant.] Pædagogus custos. *Cum primum pavido custos mihi purpura cessit* &c. Pers. 5. sat. *Farnabius.*

Ita est.] Intercidit Poëta, ne solus Simo loqueretur: cæterum non erat respondendi locus necessarius. *Donatus.*

28. *Quod plerique omnes.*] Hæc adjectio dicitur, in primo posita loco. adjectiones vero, aut in prima parte orationis, aut in ultima adjiciuntur. Hic ergo *plerique*, ex abundantia positum est: *omnes* vero, necessario additum est. Et alibi, *Calesces plus satis.* In ultimo; sicut, *Interea loci, interibi.* Attendenda est sane locutio, *Quod plerique omnes.* Aut enim *quod* in *qua* vertendum est, ut sit, *Quæ plerique omnes.* Aut *quod* ad singula eorum studiorum adjungendum erit, *Equos alere canes ad venandum.* Aut certe erit figurata locutio, ut est illud:

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis

Quam

Ut animum ad aliquod studium adjungant, aut equos
Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos:
Horum ille nihil egregie præter cætera
Studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.
Gaudebam. So. *non injuria: nam id arbitror*

Ad-

Quam plurimis, & minime multos lædere:
In his poëta hic nomen profitetur suum.
Et alibi, *Aperite actutum ostium.* Donatus.

Plerique omnes faciunt.] Α᾿ρχαϊσμὸς est. Nam errant, qui *plerique* παρέλκον intelligunt: aut qui subdistinguunt *plerique*, & sic inferunt *omnes.* hoc enim pro una parte orationis dixere veteres. Eodem modo Græci πάμπολλα, & Latini *plus satis Nævius* in bello Punico, *Plerique omnes subiguntur sub suum judicium.* Figurate Terentius. παρέλκον τοῦ ἀρχαϊσμοῦ. *Quod plerique omnes faciunt*, pro, quæ faciunt plerique adolescentuli. *Idem.*

Plerique omnes faciunt.] Πάμπολλοι, πλείονες, οἱ πάντες. Locutio Attica. *Farnabius.*

Adolescentuli.] Bene diminutive, ut propter ætatem facile ignoscatur. *Donatus.*

Adolescentuli.] *Imberbis juvenis tandem custode remoto Gaudet equis canibusque & aprici gramine campi.* Horat. ad Pisones. *Farnabius.*

30. *Aut equos alere, aut canes ad venandum.*] Si & equos ad venandum alunt, quomodo & canes? quod multi docti improbant: & dicunt separata esse: *& ad venandum* extra orationem, pro ad venatum: ut *Venatum Æneas, unaque miserrima Dido.* Donatus.

Equos alere aut canes ad ven.] De studiis adolescentum Atticorum, *Isocratis* præsertim ex *Areopagitica*, locum, cum aliis testimoniis, annotarunt *Fr. Fabricius & Lindenbrogius.* Hodie, isti ætati canes, equi, palæstra adhuc in pretio sunt: at philosophia vel spernitur, vel perfunctorie tractatur. *Boeclerus.*

Canes ad venandum] Canes venaticos, ut *Leones ad fræna*, id est, frænatos: *servum ad limina*, id est, atriensem: *ad manum, ad pedes &c.* venatus autem τῆς πολεμικῆς μόριον ἐστι, μᾶλλον δὲ εἰκών. Austid. *Farnabius.*

Ad philosophos.] Ellipsis pulchra & familiaris Terentio. Nam possumus subaudire, audiendos sive sectandos. *Donatus.*

Ad philosophos.] Vitium est: quia dixit, *ad aliquod studium.* Aut si ad Philosophos: separanda locutio est, sic ut animum adjungant ad Philosophos. *Id.*

31. *Horum ille nihil egregie.*] Est ergo figurativum: quod esset rectum, Quæ plerique omnes faciunt adolescentuli, horum ille nihil egregie præter cætera studebat. *Idem.*

Egregie] *Egregium* dicitur, quod ex grege eligitur. sed hic *egregie*, valde, nimis. non est ergo ad laudem positum. Hæc, inquit, ut cætera, similiter studebat. *Idem.*

Præter cætera.] Mediocriter. ergo non extenuavit rem, sed ad laudem retulit. *Idem.*

33. *Gaudebam.*] Non dixit *laudabam*, sed *gaudebam. Laudat* enim etiam alienus. *Gaudet* qui pater est. *Idem.*

Non injuria.] Intempestive Sosia respondet: sed prudentia tantæ sententiæ, compensavit importunitatem. *Idem.*

Non injuria &c.] Observa auctoritatem sententiæ, ex nexu & figura. ad approbationem *(non injuria)* ut caussa infertur, non sine apparatu asseverantiæ: *nam id arbitror apprime in vita esse utile,* UT NE QUID NIMIS. Ita v. 40. *namque hoc tempore* (hic accessus est ad sententiam) *obsequium amicos, veritas odium parit:* ubi producitur contrarii adjectione, quod uno membro significari poterat. v. autem 115 argumenti forma per ratiocinationem a contrario insurgit sententia: *nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit; quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?* ubi, *interrogatio*, non minimum virium habet ad asseverandum. Quod attinet ad τὸ μηδὲν ἄγαν, præter laudatos ante, plerique abundo

Adprime in vita esse utile, ut ne quid nimis.
SI. *Sic vita erat. facile omnes perferre, ac pati,*
Cum quibus erat cumque una: iis sese dedere:
Eorum obsequi studiis: advorsus nemini:
Numquam præponens se illis: ita facillume
Sine invidia laudem invenias, & amicos pares.
SO. *Sapienter vitam instituit: namque hoc tempore*
Obsequium amicos, veritas odium parit.

SI.

unde de hac sententia scripserunt. *Boeclerus.*

34. *Apprime.*] Adjectio est confirmationis. *Donatus.*

Ut.] Admirabiliter dixit. *Idem.*

Ut ne quid nimis.] Sententia non incongrua servo, quia est pervulgata & non refertur ad personam domini dicentis: & de quo dicitur. an magis quia Sosiæ convenit ejusmodi character in verbis? *Idem.*

Ne quid nimis.] Deest *agas*: ut sit, Nequid nimis agas. *Idem.*

Ne quid nimis.] Τὸ μηδὲν γὰρ ἄγαν, ἄγαν με τέρπει. Antholog. *Farnabius.*

35. *Facile omnes perferre.*] Latens argumentatio est, qua filium ad meretricem commeasse errans pater, non ad corruptelam, sed ad obsequium amicorum crediderit. *Donatus.*

Perferre ac pati.] *Ferre*, est cum certo tempore: *Perferre* finem expectat effectus. Feruntur onera, & sustinentur supplicia. *Idem.*

Perferre.] Mediocriter stultos odiososque. *Idem.*

36. *Cum quibus erat cumque.*] Figura τμῆσις. *Idem.*

Dedere.] Plus est *dedere*, quam *consentire*: quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedunt. *Dedere* ergo, pertinacibus. *Idem.*

His sese dedere.] *Dedere* se & obsequi superioribus: non adversari paribus, non se præponere inferioribus. *Idem.*

37. *Eorum obsequi studiis.*] Commodiorum, scilicet. *Idem.*

Eorum obsequi studiis.] Talem esse Pamphilum, adjuvat argumentum fabulæ, simul & Charinum. *Idem.*

38. *Ita.*] Deest faciens, volens, agens. *Donatus.*

Ita facillime sine invidia.] Sallustius: *Et cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse.* Idem.

Invenias.] Secunda persona pro tertia: ut, *Migrantes cernas.* Idem.

40. *Nam hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit.*] Improbatur a Sapientibus hæc sententia. Nam obsequium assentator debet, veritatem amicus: sed in theatro dicitur, non in schola. *Idem.*

Hoc tempore.] Ut nunc sunt mores, scilicet corrupti. Excusatque proverbium, *Obsequium amicos, veritas odium parit*, examinat Cicero: *Sed nescio quomodo verum est quod in Andria familiaris meus Terentius dixit: Obsequium amicos, &c.* Lælius Ciceronis. *Farnabius.*

41. *Obsequium amicos.*] Hic versus per improperium est. *Donatus.*

Veritas odium parit.] Falsum est autem quod *Cicero* dixit *obsequium* primum dixisse Terentium. cum & Plautus & Nævius ante dixerint: & est sententia ἔνδοξος, & magis theatro apta, quam officio, de qua Tullius multa dixit. *Idem.*

Obsequium amicos.] Sententia probabilis magis, quam necessaria & honesta. *Idem.*

Obsequium amicos, veritas odium parit.] Qui aliquam hic Poëtæ culpam agnoscunt, & sententiam minime probam esse arbitrantur, certe alias res agunt. neque enim sententia est ex iis, quæ decernunt, quid fieri oporteat; sed enuntiat, quid fiat, ex moribus temporum, quid clarius illa προσθήκη: *hoc tempore?* quid clarius, quam de populari illa & inter adolescentes usitata, non de per-

SI. *Interea mulier quædam abhinc triennium*
Ex Andro commigravit huc viciniæ,
Inopia, & cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma, atque ætate integra.
SO *Hei vereor, ne quid Andria adportet mali.*
SI. *Primum hæc pudice vitam, parce, ac duriter*

Age-

perfecta amicitia sermonem esse? quomodo facile liceat inter homines agitare, id est, συνδιάγειν καὶ συνδιημερεύειν, non quousque virtus perfici queat, sermo est. Itaque nec *Cicero* negat hoc fieri, cum hoc dictum explicat *in Lælio* (c. 24. & 25.) sed ad id vocat nos, quod in vera amicitia fieri debet: quæ veritatem non excludit, obsequium autem comitate non assentatione metitur. Non opus fuisset igitur, ut *Donatus*, tanto conatu ostenderet, *sententiam hanc probabilem magis, quam necessariam esse & honestam.* Boeclerus.

42. *Interea.*] *Interea* est, cum habet instantiam superiorum actorum. *Donatus.*

Mulier quædam.] Sic dixit, non quasi ignoraret nomen ejus, paulo post Chrysidem nominaturus: sed ideo, ut gratam expectationem faciat, simulque lectorem avidum nominis reddat. Ut Virgil. paulo post nominaturus ait,

Ecce manus juvenem interea post terga revinctum. Idem.

Interea mulier.] Hic digressio est. nam proposuit Gnati vitam dicere. *Idem.*

Abhinc triennium.] Artificiose dixit *triennium*, cum posset plus minusve temporis ponere: ut sit verisimile, unum annum fuisse pudicæ parcæque vitæ: sequentem, conditionis acceptæ: tertium, mortis. Primo ergo anno ignorata est domus Chrysidis Pamphilo: secundo Glycerio cognitus: tertio, nupsit Glycerium Pamphilo, & pariter invenit parentes. *Idem.*

43. *Huc viciniæ.*] *Viciniæ* περίλχον. huc loci, vel huc locorum. Legitur & *huic viciniæ.* Idem.

44. *Inopia, & cognatorum negligentia.*] Laudatis Pamphili moribus qui mox ducet uxorem, superest ut futuræ quoque matronæ, id est, Glycerio probitatem debitam pro persona reddat: quæ quia honesta nunquam esse poterit, si sic eam constet ante nuptias impudicam ductam esse, partim defendenda, partim laudanda est Chrysis, cum qua commorata est: quam quoniam necesse est meretricem fateri, in conditione turpissimi nominis multum sumitur excusatio voluntatis. *Donatus.*

Et cognatorum.] Hic nos jam parat ad Critonis adventum. *Idem.*

Inopia & cognatorum negligentia.] In gratiam Glycerii, Poëtam in diminuenda quæstus meretricii invidia operosum, cum de Chryside loquitur, recte notat *Donatus*. Boeclerus.

Cognatorum negligentia.] Leges jubebant Atticæ, ex cognatis proximum & ditissimum inopem cognatam aut ducere, aut ipsi dotem dare. *Farnabius.*

45. *Egregia.*] Id est, eminenti, præstantique. *Donatus.*

Atque ætate integra.] Integra est ætas, quæ in flore consistit, cui neque addendum jam sit, neque quidquam adhuc sit imminutum. ut Virgilius:

--- *integer ævi Ascanius* ---

Et contulit duo ad quæstum meretricium congrua. *Idem.*

Ætate integra.] In ipso ætatis flore. *Farnabius.*

46. *Hei vereor, ne quid Andria adportet mali.*] *Andria.* mire: audivit enim excessisse ex ephebis Pamphilum, illatamque mentionem mulieris peregrinæ, adolescentulæ, pulchræ. *Donatus.*

Ne quid Andria.] Eleganter, ex Andro. *Andria*, nomen ostendit & mulieris & fabulæ. Et bene, *Adportet*: quia *portare* ignotis est. *Idem.*

47. *Primum hæc.*] Defendit ut diximus, vitam Chrysidis, ut potuerit apud eam recte morata esse Glycerium, quæ ex argumento matrona erit. *Idem.*

Primum hæc pudice.] Bene *hæc* quidem, id est, illa quæ coacta est. *Idem.*

Duri-

Agebat, lana, ac tela victum quaritans:
Sed postquam amans accessit, pretium pollicens,
Unus & item alter, ita ut ingenium est omnium
Hominum ab labore proclive ad lubidinem,
Accepit conditionem, dein quaestum occipit.
Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perduxere illuc, secum ut una esset, meum.
Egomet continuo mecum: certe captus est:

Habet.

Duriter] Contra rationem regulæ: debuit enim dicere *dure*, ab eo quod est *durus*. Et tamen est differentia. Est enim *duriter*, sine sensu laboris: *dure* autem, crudeliter. illud, ad laborem: hoc ad, sævitiam relatum est. Sed *dure* in alterum; *duriter* in nos aliquid facimus. *Donatus.*

48. *Lana ac tela*] Subdistingue *tela*. finis enim est laboris. *Idem.*

Victum quaritans.] ut Virgilius,

---- *Cum fœmina primum,*
Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerva,
Impositum cinerem & sopitos suscitat ignes.

Deinde finem laboris intulit, non cibum, sed victum. *Cibus* enim est, qui etiam delicatis præbetur. *Victus*, in parvis aridisque alimoniis est constitutus. Unde Virgilius,

Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,
Dant rami. ----

Et post tantum laborem, *victum*, non cibum dixit: ut Virgilius,

At patiens operum, parvoque assueta juventus.

Et non *quærens*, sed *quæritans*, dixit. *Quærit* enim, qui ad plenum & perpetuum reponit: *Quæritat*, qui vix quotidie inquirendo victum invenit. *Idem.*

Lana ac tela victum.] Artificiose, ut videatur pudice apud eam futura materfamilias educari posse, quam meretricem necessitas fecit. *Idem.*

49. *Sed postquam amans.*] Amator fingere potest: Amans vere amat. *Idem.*

50. *Unus & item alter.*] Post unum duo, ex quibus, alter, ut sint tres; inquit enim post, *Nam hi tres tum simul amabant*: ut,

Alter ab undecimo.

Ergo *alter*, non est secundus, sed tertius. *Idem.*

Unus & item alter.] Id est, plures: quæstus jam meretricius factus est. *Id.*

Ut ingenium est omnium hominum.] Alia defensio Chrysidis: ut quæ ante fecerat ipsius sint: quæ postea peccaverit, naturæ hominum adscribantur. *Idem.*

51. *Proclive.*] *Proclive* est porro inclinatum, vel pronum inclinatumque. *Idem.*

52. *Accepit conditionem.*] Cum uno quæstus non est: cum altero non est: cum multis fit. *Id.*

Conditionem.] *Conditio* est pactio, certam legem in se continens. *Idem.*

Quæstum occipit.] *Quæstum indignum facit corpore.* Plaut. in Pœnulo a. act. 5. sc. *Farnabius.*

54. *Perduxere.*] Invitum isse Pamphilum his verbis significat. *Perducuntur* enim necessitate coacti. Hoc etiam verbum judices pronunciare solent. Et hoc est quod supra ait,

His sese dedere, eorum obsequi studiis.

Donat.

Perduxerunt illuc secum.] Secum duxere, ut secum esset. *Idem.*

Ut una esset, meum.] Et producte legitur *esset*, ut cibum caperet. & correpte, ut alibi:

Essem una qua cum cupiebam, Antipho.

Idem.

Una esset.] Simul, id est, una cibum caperet. *Idem.*

55. *Egomet continuo mecum.*] Bene *mecum*: ut appareat nihil temere constitutum, vel prolatum foras; hoc ipsum satis quæsitum esse, quod statuit de falsis nuptiis, & infensus esset filio. *Idem.*

Egomet continuo mecum.] Deest volvebam, cogitabam, versabam. *Idem.*

Certe.] Sine dubio: pro certo captus

B est;

Habet. observabam mane illorum servulos
Venientes aut abeuntes: rogitabam, Heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem habuit? nam Andriæ
Illi id erat nomen. SO. *teneo.* SI. *Phædrum, aut Cliniam*
Dicebant, aut Niceratum, nam hi tres tum simul
Amabant. Eho, quid Pamphilus? Quid? symbolam
Dedit, cœnavit. gaudebam. item alio die

Quæ-

est: ἰδιωτισμός. *Donatus.*

Captus est.] Tenetur & irretitur: ex translatione ferarum, atque venatus. *Idem.*

Captus est.] Sallustius: *Sin captus pravis cupidinibus.* Idem.

Captus est.] Tenetur, irretitur, translatum a ferarum venatu, aut etiam arena, ubi Retiarius cum Mirmillone componitur. *Farnab.*

56. *Habet.*] Id est, vulneratus est. *Habet* enim qui percussus est: & proprie de gladiatoribus dicitur: quia prius alii vident, quam ipsi sentiant, se percussos. *Donat.*

Habet.] Sic dicitur de eo qui lethaliter vulneratus est. Virgilius.

Hoc habet, hac melior magnis data victima divis.

Ergo quid sequitur captum, nisi occidi? *Idem.*

Habet.] An utique & hoc sumtum est ab arena? ubi gladiatori lethaliter vulnerato insultat adversarius, aut acclamat populus, *Hoc habet*: ita & hic lethali amoris vulnere percussus est. An sensu quo senex mox puerum rogat, *Quis heri Chrysidem habuit?* *habeo* inquit *Aristippus Laida, non habeor a Laide.* Farnab.

Observabam mane.] *Mane* adverbialiter. *Donatus.*

Observabam.] Deest *tamen*, hoc est, quamvis captus erat, & hæc tamen observabam. *Idem.*

57. *Rogitabam*] Non *rogabam*, sed *rogitabam*: quia sedulo faciebat. *Idem.*

58. *Dic, sodes.*] *Dic*, imperativum est: ideo temperavit injuriam blandimento, *sodes*. est autem, si audes; ut *sis*, si vis: nam delirat qui σώζοις, interpretatur *sodes*. Idem.

Dic sodes.] Exhortantis est vox, *Amabo, Rogo.* Idem.

Quis heri Chrysidem habuit? Nam Andria illi id erat nomen.] Opportune nomen intulit Chrysidis. Et bene *illi*. quasi dicat, quam tu Andriam nominasti. *Idem.*

Nam Andria illi id erat nomen.] Attico more, peregrinæ mulieri a patria nomen imposuit. Et simul celebrat nomen Comœdiæ, dicendo, *Ex Andro commigravit*: & nunc, *Nam Andria illi id erat nomen.* Idem.

61. *Eho, quid Pamphilus?*] Primo sic egit, ut de Pamphilo quærere videretur. ad ultimum adjecit nomen ne quid reliqui faceret. *Idem.*

Quid? symbolam dedit.] Subdistingue, *Quid?* ut sit vox quærentis, quid dicat de Pamphilo. *Idem.*

Symbolam dedit.] Mire. nulla pro Pamphilo negatio facti est posita, sed per puerilem simplicitatem omnia gesta narrata sunt. & quidem tacitum est, non celatum: sed ut non factum esse ita videatur. *Idem.*

Symbolam dedit.] *Symbolam* lego ex lib. Vaticano & Basilicano & aliquibus aliis. ita & Plautus in Curculione: *Symbolarum collatores apud forum piscarium.* item in Epidico: *Sine meo sumptu parata jam sunt scapulis symbola.* & in Sticho: *Eadem symbolam dabo: & jubebo ad Sangarinum cœnam coqui.* Faërn.

Symbolam dedit.] Symbolæ erant pecuniæ quas erogabant singuli ad cœnam collatitiam ἔρανος, unde & cœna *collatio* dicebatur. *ego vero inquit ille, quoniam collectam a conviva, Crasse, exigis.* Cic. de Oratore l. 2. a συμβάλλω. *Farnab.*

62. *Cœnavit.*] Cetera in gestu sunt quærentis, quid dicat de Pamphilo, nec invenientis. *Donatus.*

Item alio die.] *Item*, similiter. & vide, diligenter tempus adjectum, quasi non sufficeret unus dies. *Idem.*

63. *Com-*

Quærebam: comperiebam nihil ad Pamphilum
Quicquam adtinere. enimvero spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum continentiæ:
Nam qui cum ingeniis conflictatur ejusmodi,
Neque commovetur animus in ea re tamen,
Scias posse habere jam ipsum suæ vitæ modum.
Cum id mihi placebat, tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, & laudare fortunas meas,

63. *Comperiebam.*] Vide si non verba patris sunt, & de rebus venereis circa filii mentionem agentis. *Donatus.*

Nihil ad Pamphilum quidquam.] Παρέλκον. nam abundat *quidquam.* nam, *nemo quisquam*, non dicitur. *Idem.*

64. *Spectatum.*] Ad Pamphilum, non ad exemplum refertur: & *spectatum*, probatum. *Idem.*

65. *Et magnum exemplum continentiæ.*] Ὑπερβολὴ laudis. Pamphilus exemplum continentiæ. *Idem.*

66. *Nam qui cum.*] *Qui*, animus scil. aut certe *homo* subaudiendum. *Idem.*

Cum ingeniis.] *Ingenia* pro hominibus posuit. *Idem.*

Conflictatur.] Id est, atteritur. *Conflictatio* est tactus corporum invicem, & collisio. *Idem.*

Nam qui cum ingeniis conflict.] Hujus sententiæ vis & opportunitas, ex affectu theatri æstimari debet. Athenis id est, loco tam corrupto, quotquot confluxissent patres, illis τὸ καθόλου λεγόμενον suæ cuique fortunæ experimento in animum descendere debuit. quotidiana educationis vitia, rara incorruptæ disciplinæ exempla in oculis, & quotiens sermone perstringeretur, ita in animis erant, ut vel doleret quisque sequiora, vel meliora optaret. *Boecler.*

Conflictatur ejusmodi.] Atteritur, sollicitatur, conversatur cum ejusmodi hominibus, neque corrumpitur interea. Usitatius adhibetur vox ista circa valetudinem. *Conflictari iniqua valetudine.* Plin. epist. *Conflictatas morbis.* Sueton. Claud. 2. c. legitur & *conflictat*, versus gratia ut in Phormione, 5. act. 2. scen. *Farnab.*

67. *Neque commovetur.*] Utrum animus, an homo? *Donat.*

Neque commovetur animus.] Utrum deest *ejus*? An ordo est, qui animus cum ingeniis conflictatur ejusmodi, neque commovetur in ea re tamen. ἀνακόλουθον: eo quod non præmisso *licet*, vel *quamquam*, subjecit *tamen.* Sallustius: *Atque edita undique, tribus tamen cum muris & magnis turribus.* Idem.

68. *Suæ vitæ modum.*] Moderationem, regimen. *Idem.*

69. *Cum id mihi.*] *Cum*, id est, præterquam quod. *Idem.*

Tum uno ore omnes.] *Omnes*, ne pater amore falli videretur. & ideo mox ait, *Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat.* Idem.

Tum uno ore omnes omnia bona dicere.] Qui *omnia* substituunt, nulla codicum auctoritate juvantur: nec animadvertunt aliquid detrahi sic de ἐνεργείᾳ, quam habet frequentatio verborum. Explicatio porro duplex affertur: *prima*, quod omnes omnia bona de Pamphilo dixerint: *altera*; quod omnes omnia bona dixerint εὐφημοῦντες & Simoni gratulantes, felicemque eum, quod mox sequitur, prædicantes, ob ingenium filii & mores. hæc enim laus Pamphili est v. 71. placet posterior interpretatio. nimis autem & ineruditum & a scopo alienum fuerit, *fortunas* de divitiis hic accipere, cum *Scoppa. v. Christomath.* Boecler.

70. *Bona dicere &c.*] Εὐφημεῖν, læta & fausta prædicare, unde Scoppa legit omina, id est, læta præcabantur, gratulati mihi talem filium. *Farnab.*

Laudare fortunas meas.] Ἐμφατικώτερον *fortunas*, quam *fortunam.* & de more, ut,

Qui te tanti talem genuere parentes,
Et, *Vade, ait, o felix nati pietate.*
Et Plautus:

Qui gnatum haberem tali ingenio præditum.
Quid verbis opus est? hac fama impulsus Chremes,
Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit: despondi: hic nuptiis dictus est dies.
So. *Quid obstat cur non vera fiant?* Si. *audies.*
Fere in diebus paucis, quibus hæc acta sunt,
Chrysis vicina hæc moritur. So. *o factum bene!*
Beasti: metui a Chryside. Si. *ibi tum filius*
Cum illis, qui amabant Chrysidem, una aderat frequens,
Curabat una funus, tristis interim,

Non-

Fortunatus qui illum aduxit sibi.
Donat.

72. *Hac fama.*] An vere laudatus sit, singula hæc pro argumentis sunt: & excusatio est, non esse stultitia falsum, sed impulsum. *Idem.*

Impulsus.] Bene *impulsus:* ultro enim venire impulsus est, qui daret contra officium soceri. *Idem.*

73. *Unicam gnatam suam.*] Abundat quidem *suam* sed tamen asseverantius est. *Idem.*

Unicam gnatam.] Quid si tædio multorum filiorum? at unicam. *Idem.*

74. *Cum dote summa.*] Quid si pauper est? at cum dote summa. *Idem.*

75. *Placuit.*] Cum pronuntiatione, *placuit.* Idem.

Placuit.] Συντομία. adeo bona conditio fuit, ut quamvis ultro objiceretur, tamen statim placeret. *Idem.*

Despondi.] Ex veteri more, quo spondebat etiam petitoris pater: unde *sponsus* & *sponsa* dicitur. *Idem.*

Despondi.] Proprie. Nam de sponso dicitur, quia *spondet* puellæ pater: *despondet*, adolescentis. *Idem.*

Hic dictus est dies.] Utrum constitutus? an dicatus? ut,

Junoni infernæ dictus sacer.

Idem.

76. *Quid obstat cur non vera fiant?*] In omnibus libris post *quid* est dictio *igitur*, præterquam in Vaticano & Basilicano, qui eam in contextu non habent, quorum auctoritatem sequor, maxime propter versum. *Faern.*

78. *Chrysis.*] Commemorat nunc quæ esset Chrysis. *Donat.*

Vicina hæc.] Supra enim ait, *Ex Andro commigravit huc viciniæ.* Idem.

Vicina hæc.] Ἀνάμνησις. *Idem.*

O factum bene!] Animadverte, ubique a Poeta sic induci comicas mortes, ut cum ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen tragicæ. Nam aut meretrix sumitur, aut senex, aut de duabus simul uxoribus una uxor. Itaque hujusmodi obitus, aut mediocri tristitia excipitur, aut etiam gaudio. *Idem.*

O factum bene!] Quasi qui dixerit, *Verear ne quid Andria apportet mali.* Id.

79. *Beasti.*] Artificiose quidem *gaudium* subjecit, ne mors in comœdia, luctus in tragœdia personaret. *Idem.*

Metui a Chryside.] *Metuo illum* dico, qui mihi ipsi aliquid facturus est. *Timeo ab illo*, cujus causa possum aliquid mali pati, etiam si ipse nihil in me mali consulat. *Idem.*

Metui a Chryside.] Ἀρχαϊσμός. *Idem.*

80. *Una aderat frequens.*] Ut supra,

Cum quibus erat cumque una, his sese dedere.

Idem.

Aderat frequens.] Possumus enim adesse, & frequentes non esse, si præsentes non adhæremus his, quibus adsumus. *Et frequens*, ut miles apud signa. *Idem.*

81. *Curabat una funus.*] *Funus*, est pompa exequiarum: dictum a funalibus. Etenim noctu efferebantur, propter sacrorum celebrationem diurnam. *Id.*

Curabat una funus.] Ut non potuerit in exequiis videre patrem. *Idem.*

Funus.] Funebrem pompam, apparatum,

Nonnunquam conlacrumabat. placuit tum id mihi.
Sic cogitabam: Hic parva consuetudinis
Causa hujus mortem tam fert familiariter:
Quid si ipse amasset? quid hic mihi faciet patri?
Hæc ego putabam esse omnia humani ingenii
Mansuetique animi officia. quid multis moror?
Egomet quoque ejus causa in funus prodeo,
Nihil suspicans etiam mali. So. *hem quid est?* Si. *scies.*

Es-

ratum, ritus. vide tit. *Funus*, in Indice nostro Poëtico. *Farnab.*

Interim.] Descriptio est hujus rei, quæ ad narrationem pertinet superiorem. *Donatus.*

82. *Nonnunquam conlacrumabat.*] Illis enim magis causa flendi fuerat, qui, quam amabant, amiserant. hic amore propter suam Glycerium conlacrumabat, qui alienis lachrymis suas commodabat. *Idem.*

Placuit tum id mihi. Sic cogitabam.] Ita supra: *Gaudebam v.* 33, & *cum id mihi placuit v.* 69. Judicium patris de filio convenienter signavit, quod ne temerarium aut cæcum videretur, antea consensu famæ, nunc ratione & officio fulcitur, addit gratiam figura sermocinantis, familiaris huic generi moratarum & evidentium narrationum. Adducit Cicero locum hunc (2. *de orat.* 40.) ubi ostendit, quomodo *ex minore* comparatio petatur. *Epistola* autem 7. *lib.* 9. τὸ, *quid hic mihi faciet patri?* ἀποφθεγματικῶς ad spem accommodat, quam de invalescente unius e dominantibus potentia conceperat more eruditorum, qui ex Græcis Latinisque poëtis subinde aliquid in ore habebant, & ad præsentia negotia eleganter aptabant. *Bœcler.*

83. *Sic cogitabam.*] Ac si diceret, hoc cogitabam. sensum tantum cogitationis dicere debuit: sed quia *sic cogitabam* dixit, ipsum gestum cogitantis exponit, & dicitur μίμησις. *Donat.*

Hic parva consuetudinis causa.] Hoc est, convivii tantum: & quia dixerat puer, hoc solum egisse Pamphilum, nihil aliud, *Symbolum dedit, cœnavit.* Idem.

Hic parva consuetudinis.] Citantur hi versus a Ciceronis Antonio lib. 2. de Oratore, exemplum argumentationis a Minori. *Farnab.*

84. *Tam fert familiariter.*] Id est, graviter. nam quæ nobis sunt familiaria, gravia sunt animo nostro. *Familiariter*, quasi familiaris: an potius familiariter. *Donat.*

85. *Quid hic mihi faciet patri?*] *Mihi*, circa me. Et postquam *mihi* dixit, pondus intulit nominis, dicendo *patri*. Idem.

Quid hic mihi.] Vide quam venuste repetierit *hic*. Idem.

Quid mihi hic faciet patri.] Citatur & hoc hemistichium, *quid mihi hic faciat patri*, Epist. famil. 9. l. 7. epist. *Farnab.*

86. *Hæc ego putabam.*] *Putare est ejus*, qui simplicitate pectoris aberravit. Cicero: *Non putavit, lapsus est.* Donat.

Hæc ego putabam] Cum adhuc nihil peccationis ostenderit, tamen dolor in futura prorumpit: ut,

Et gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat. Idem

Humani ingenii.] Circa Chrysidem. *Idem.*

87. *Mansueti.*] Circa amicos. *Idem.*

88. *Egomet quoque.*] Ut & ipse Pamphilus, aut etiam ego, quem minus crederes. *Idem.*

Ejus causa.] Ejusdem mansuetudinis & humanitatis, & ejus Pamphili. *Idem.*

In funus prodeo.] *In funus* (in pompam exequiarum) quod a funalibus dictum est, & uncis vel cuneis candelabrorum, quibus delibuti funes, & [in genu] cerei fomites infiguntur. *Idem.*

89. *Nihil suspicans etiam mali.*] Bene suspendit auditorem. *Idem.*

Etiam.] Alia est suspensio audientis, & excusatio alia. *Idem.*

Etiam.] Adhuc. *Idem.*

Hem.] Perculsi ac mententis. *Idem.*

Effertur. imus. interea inter mulieres,
Quæ ibi aderant, forte unam aſpicio adoleſcentulam,
Forma. SO. *bona fortaſſe.* SI. *& vultu Soſia*
Adeo modeſto, adeo venuſto, ut nihil ſupra.
Quia tum mihi lamentari præter ceteras
Viſa eſt, & quia erat forma præter ceteras
Honeſta, & liberali, accedo ad pediſſequas:
Quæ ſit, rogo. ſororem eſſe ajunt Chryſidis.

Per-

90. *Effertur.*] Ἐκφέρεται. Græcum eſt. quod vitans Virgilius, ne diceret *effertur.* inquit,

---- tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt.

Efferri proprie dicuntur cadavera mortuorum: & *ire* proprie ad exequias. Virgil.

Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis,
Hanc patriam peperere.

Donatus.

Effertur. imus. interea inter mulieres.] Continuatur hæc pars narrationis *v.* 100. *---funus interim procedit* &c. inſerta interim opportune deſcriptione Glycerii luculenta, non a pulcritudine tantum formæ, ſed e modeſtia etiam morum. quod futuro ſocero maxime ſpectandum fuit. Poëta hic una eademque opera, Glycerio exiſtimationem bonam, Pamphilo veniam, Simoni conſilium (ſi agnitio ſcilicet accederet) præparat. *Boecierus.*

Effertur.] Narrationem hanc bene moratam & ad perſuadendum accommodatam laudat Cicero: *Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis, quam longa eſt narratio? mores adoleſcentis, & ſervilis percontatio, mors Chryſidis, vultus & forma & lamentatio ſororis, reliqua pervarie & jucunde narrantur. Quod ſi hanc brevitatem quæſiſſet*, Effertur, imus, ad ſepulcrum venimus, In ignem poſita eſt, *in his fere decem verſiculis totum conficere potuiſſet. Quanquam hoc ipſum*, Effertur, imus, *conciſum eſt ita, ut non brevitati ſervitum ſit, ſed venuſtati. Quod ſi nihil fuiſſet, niſi* In ignem poſita eſt, *tamen res tota cognoſci facile potuiſſet*, lib. de oratore. *Farnabius.*

91. *Unam aſpicio.*] Ex conſuetudine dicit, *unam*, ut dicimus, *Unus eſt adoleſcens.* tolle *unam*, & ita fiet ut ſenſui nihil deſit: ſed conſuetudo mirantis non erit expreſſa. *Unam* ergo τῷ ἰδιωτισμῷ dixit: vel *unam*, pro quadam. *Donatus.*

92. *Forma & vultu.*] Et hic duo ſunt, & ætas & forma. quibus additur pudor. quia meretrix non eſt. *Idem.*

Forma & vultu.] Forma immobilis eſt & naturalis: vultus, movetur & fingitur. *Idem.*

Et vultu Soſia, adeo modeſto.] Quia formæ laudatio cum meretrice commiſſa eſt, progreditur artifex Poëta ad laudanda ea, quæ honeſtiora ſunt, quam forma. *Idem.*

Et vultu Soſia.] Quid hic deeſt, ut eam nurum dignetur Simo, niſi ſola cognitio? & formam probat in puella Pamphili pater, & matronalem modeſtiam miratur in vultu, & venuſtatem ſtupet. Nonne ergo jam cernimus hoc præſtruxiſſe Terentium, ut cum Chremetis filiam eſſe cognoverit Simo, hanc potius eligat, quam Philumenam, nurum? quanquam ex ſororis pulchritudine, & amore Charini, & Davi laudatione; id ipſum quoque probe monſtraverit nobis. *Idem.*

Vultu.] Hæc laus adjuvat, poſt cognitionem, futuram nurum. *Idem.*

93. *Adeo modeſto, adeo venuſto.*] *Modeſtus*, ad probitatem vultus, & morum pertinet: *Venuſtus*, ad naturam corporis. Atque adeo ſibi vultum fingere multi poſſunt: formam nemo. *Idem.*

Ut nihil ſupra.] Ἔλλειψις Terentiana. nam non neceſſe eſt ſubjungere duos verſus. *Idem.*

94. *Quia tum mihi.*] Excuſatio neceſſaria. *Idem.*

Præter ceteras.] Id eſt, plus quam ceteræ. *Idem.*

96. *Honeſta ac liberali.*] *Honeſta*, ad formam, *Liberali*, ad vultum retulit. *Idem.*

98. *Per-*

Percußit ilico animum. attat! hoc illud est,
Hinc illæ lacrumæ, hæc illa 'st misericordia.
SO. *Quam timeo, quorsum evadas.* SI. *funus interim*
Procedit: sequimur: ad sepulcrum venimus:
In ignem posita 'st: fletur. interea hæc soror,
Quam dixi, ad flammam accessit imprudentius,

Satis

98. *Percussit.*] Hoc est, suspicio, vel aliquid tale. *Donatus.*

At at!] Interjectio admirantis. *Idem.*

Atat! hoc illud est.] Hæc vox *atat*, priore syllaba & producta & correpta invenitur. quod ex eo factum reor, quia cum antiqui hanc dictionem per duo t, in medio scriberent, ea syllaba positione longa erat: subtracto vero altero t, per parellipsin, brevis fiebat. Sed hoc loco quanta sit prior syllaba nihil refert: ex posteriore videtur versus laborare, cum, t, in fine corripiat syllabam: sed sustentatur ex veterum licentia, quibus etiam producebat. Livius Andronicus in Odyssea: *Cum socios nostros mandisset impius Cyclops.* Ennius: *It eques, & plausu cava concutit ungula terram.* idem: *Omnis cura viris uter esset induperator.* item: *Insit, o cives qua me fortuna fero sic Contudit indigno bello, confecit acerbo.* Faërnus.

Attat! hoc illud est] *Sub. sic cogitabam: ast: egomet continuo mecum,* ut supra. ceterum illa: *hoc illud est: hinc illæ lacrimæ: hæc illa est misericordia:* animum senis follicitudine perturbatum ostendunt. multum enim hic *repetitio*, & *interpretatio* potest: in qua ipsi gradus ad animos spectatorum movendos valent: *hoc illud est*, scilicet *illa misericordia*, ejusque indices *lacrimæ: quas communi humanitati datas credidi.* subest enim tacita *intellectionis figura*; amorem Pamphili hinc colligendum esse. *Horatius ad proverbiale* schema transtulit *epist. lib.* 1, 19. *hinc illæ lacrimæ.* Boeclerus.

Hoc illud.] Δεικτικὸν ejus rei est, quam in animo conceperamus. Virgil.

Hoc illud germana fuit.

Donatus.

99. *Hinc illæ lacrymæ.*] *Hinc*, ex hac causa. *Idem.* [illegible]

100. *Quam timeo.*] Non videtur adhuc Sosiæ plenum amoris argumentum: adeo pendet ad ea quæ dicturus est Simo. *Idem.*

Evadas.] Id est, exeas, vel pervenias. *Idem.*

Funus procedit.] *Funus*, a funalibus dictum est, ut supra notavimus. & est funus, pompa exequiarum. Et bene, *funus procedit, nos sequimur*, dixit, quasi post ipsam morituri: unde *exequiæ* dicuntur. *Idem.*

Funus interim procedit.] Ἀσύνδετον.

101. *Ad sepulchrum.*] *Sepulchrum* κατ' ἀντίφρασιν dicimus, quod sine re pulchra sit. an quod ibi sine pulsu sint, id est, mortui? an quod illic animæ a vivis sepeliantur, id est, separentur? Et sepulchrum dixit futurum, non quod jam esset. *Sepulchrum* enim a sepeliendo dictum. Virgilius proprie,

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit. ——

Idem.

102. *In ignem posita est.*] Ἔλλειψις. non enim est *quæ*. Et mire. cum funus supra dixerit. *Idem.*

In ignem posita est.] Varios gentium mores in condendis humandisque corporibus defunctorum. vide apud Cic. 1. Tusc. quæst. Alex. ab Alexandro, lib. 2. cap. 5. de Exequiis, funebri apparatu, pompa & ritu, adi Indicem nostrum poëticum tit. *Funus.* Farnabius.

Fletur.] Hic bene impersonaliter, fletur ob omnibus. extrema enim quæque mortuorum omnes commovent ad lachrymas. *Donatus.*

Hæc soror.] Id est, quam dixi esse sororem Chrysidis. *Idem.*

103. *Ad flammam.*] Innuit affectum sororis, unde omnes vinceret: cæteri enim flent, hæc flammæ se ingerit. Virgil.

Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim,

Satis cum periclo. ibi tum exanimatus Pamphilus
Bene dißimulatum amorem & celatum indicat:
Accurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut consuetum facile amorem cerneres,
Rejecit se in eum flens quam familiariter.
SO. *Quid ais?* SI. *redeo inde iratus, atque ægre ferens.*

Nec

Atque Deos, atque astra vocat crudelia mater.

Donatus.

104. *Ibi tum exanimatus.*] A voluntate, a facultate, a summo ad imum, ubi sunt dicta & facta, ibi est πάθος, & mite ibi. Idem.

Ibi tum exanimatus &c.] Quo minus antea suspicatus erat Simo de amore Pamphili, eo magis tum rerum argumentis victus perdoluit, itaque crescit orationis evidentia: cujus τὸ ἐνδιάθετον καὶ διατυπωτικὸν *Donatus* hic egregia annotatione prosequitur: *a voluntate, a facultate, a summo ad imum, ubi sunt dicta & facta, ibi est πάθος. Omnia significanter, non ostendit, inquit, sed* indicat: *non accedit, sed* accurrit: *non vestem aut manus, sed* mediam mulierem; *non tenet, sed* complectitur *& quia his tribus rebus inducitur in alicujus rei gestionem persona: affectu, facto, dicto; affectus est, quod ait,* ibi tum examinatus Pamphilus; *factum, quod ait,* accurrit, mediam mulierem complectitur: *dictum, quod ait,* mea Glycerium, inquit, quid agis? In quibus ipsis verbis magnam significationem esse, recte *Idem* observat. *Boecler.*

105. *Bene dissimulatum.*] *Bene*, multum. an quasi dolens, quod etiam negaturus sit Chremeti, dixit *bene*? Donatus.

Indicat.] Omnia significanter: non ostendit, inquit, sed *indicat*: non accedit, sed *accurrit*, non vestem aut manus, sed *mediam mulierem*, non tenet, sed *complectitur*: & quia his tribus rebus inducitur in alicujus rei gestionem persona: affectu, facto, dicto. Affectus est, quod ait, *Ibi tum exanimatus Pamphilus.* Factum, quod ait, *Accurrit, mediam mulierem complectitur.* Dictum, quod ait, *Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum.* Idem.

Indicat] *Indicium* proprie est oris & linguæ: factis ergo indicat: non enim dixit, *amo*. Idem.

106. *Accurrit.*] Virgilius:

Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conscendit furibunda rogos.

Idem.

107. *Mea Glycerium.*] *Mea*, quasi amator. *Idem.*

Glycerium] Quasi familiaris dixit. *Id.*

Quid agis?] Quasi perturbatus. *Idem.*

Cur te is perditum?] Quasi consolaturus. *Idem.*

108. *Ut consuetum facile amorem cerneres.*] Mire, non suspicareris dixit, sed *cerneres.* & est ordo, ut facile cerneres. sed *cerneres*, sicut supra, *Laudem invenias & amicos pares.* Donatus.

109. *Rejecit se in eum.*] Objicitur ei quod a Glycerio factum est: ut, Quis enim unquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quam ille atque illius amici, ut ne hæc mihi delatio detur. *Idem.*

110. *Quid ais?*] Non interrogantis, sed mirantis est. *Idem.*

Iratus atque ægre ferens.] *Iratus*, culpa *ægre ferens*, quia præter spem. *Idem.*

Redeo inde iratus, atque ægre ferens. nec satis ad objurgandum caussa.] Observa gradus, quos servavit Poëta, in Patre, & viro humano æquoque. ex conjectura solicitudo oritur: *percussit ilico animum.* sequitur ex rerum indiciis mista dolori iracundia: *redeo inde iratus atque ægre ferens*: proximum erat, ut objurgatio filii expectaretur. sed in viro & patre tam moderato, hanc ratio distulit: *nec satis ad objurgandum caussa: diceret quid feci, quid commerui, aut peccavi, pater?* (*MS. Biblioth. Argent.* quid merui aut quid peccavi) *&c.* quam ergo *honesta oratione*

filius

Nec satis ad objurgandum causæ. diceret,
Quid feci? quid commerui aut peccavi pater?
Quæ sese in ignem inicere voluit, prohibui:
Servavi: honesta oratio est. SO. *recte putas:*
Nam si illum objurges, vitæ qui auxilium tulit;
Quid facias illi, qui dederit damnum, aut malum?
SI. *Venit Chremes postridie ad me, clamitans,*
Indignum facinus: comperisse, Pamphilum

Pro

filius declinare objurgationem potuisset, ne Chremetis quidem criminatio promovit. invenit æquitas patris aliam rationem, unde *ne hac quidem satis vehemens causa ad objurgandum*, videretur. id quod spectatoribus suavi μιμήσει ostenditur. donec denique manifesta injuria (detrectati scilicet, si forte, imperii patrii) *veram objurgandi causam* suppeditaret. *Boeclerus.*

111. *Nec satis.*] Mire expressit indulgentiam patris erga filium. Erat, inquit, causa: sed pro amaritudine objurgationis non erat satis, hoc est, non idonea videbatur. *Donatus.*

Nec satis ad objurgandum.] Deest *habui*, vel *erat.* Virgilius:

---- *Nec sat rationis in armis.*

& hic, *erat*, vel *habui*, deest ad sententiam. *Idem.*

Diceret.] Deest *enim.* Idem.

112. *Quid feci?*] Mire fiduciam prætulit argumento, quod est in sequenti versu. *Idem.*

Quid feci, quid commerui, aut peccavi?] Αὔξησις a majoribus ad minora. Et *feci* quasi facinus dixit. *Facere* enim quis & homicidium dicitur. *Commerui*, minoris culpæ est: *Peccavi*, multo minoris & levioris. *Idem.*

113. *Quæ sese.*] Illic, mea Glycerium. hic pronomen dixit. Mira dissimulatio, tanquam illam præter periculum nesciat. *Idem.*

Quæ sese voluit in ignem injicere prohibui.] Et Donatus, & omnes libri scripti Terentii ita collocant: *quæ sese in ignem injicere voluit, prohibui.* Faernus.

Quæ sese in ignem inicere voluit prohibui.] Meorum alter, & Biblioth. *Argent.* codices, *proicere*, habent. *Boeclerus.*

115. *Nam si illum.*] Argumentum per ratiocinationem a contrario. ut si dicas, *Viro forti præmium debetur, si desertori pœna constituta est.* Donatus.

Tulit.] Pro attulit. Sed multa significat. Et alias *pertulit:* Virgilius:

Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus.

Alias *sustulit*, ut idem:

Omnia fert ætas, animum quoque. ---

pro *aufert.* Idem.

116. *Illi.*] Pro illo. *Idem.*

Dederit damnum aut malum.] *Damnum*, rei est: *malum*, ipsius hominis. *Idem.*

Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?] *Priscianus lib.* 18. Græce vertit: τί ἂν ποιήσοις ἐκείνῳ, ὃς ἄρα δεδωκὼς ἢ ζημίαν ἢ κακόν. ut supra v. 97. *quæ sit rogo*, τίς ἄρα εἴη. & v. 100. *quam timeo, quorsum evadas* (ita enim legit) ὡς δέδοικα ποῖ ἄρα ἀποβαίη. *Boeclerus.*

117. *Venit Chremes.*] Argumentum ex conjectura, de testibus. Et mire supra, *Ultro venit ad me.* Ergo hic causa justi doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes: nam potuit, non daturus filiam, non venire. *Donatus.*

Postridie ad me, clamitans.] Ut sine dilatione sciri posset. & *clamitans*, indignantis est: ut *Clamant omnes.* Idem.

118. *Indignum facinus.*] Distinguendum, ut per se intelligatur indignum facinus; & ipse doleat Pamphilum corrumpi. *Idem.*

Comperisse.] Ergo ab aliis. ut appareat verum quod ait, *Tum uno ore omnes.* &, *Hac fama impulsus Chremes.* Idem.

Indignum facinus comperisse.] Deest *se*; incertaque distinctio. *Idem.*

Pro uxore habere hanc peregrinam. ego illud sedulo
Negare factum. ille instat factum. denique
Ita tum discedo ab illo, ut qui se filiam
Negat daturum. SO. *non tu ibi gnatum?* SI. *ne hac quidem*
Satis vehemens causa ad objurgandum. SO. *qui cedo?*
SI. *Tute ipse his rebus finem præscripsti pater.*
Prope adest, cum alieno more vivendum 'st mihi:
Sine nunc meo me vivere interea modo.
SO. *Quis igitur relictus est objurgandi locus?*
SI. *Si propter amorem uxorem nolit ducere,*
Ea primum ab illo animadvertenda injuria 'st.

Et

Pamphilum.] Cum emphasi dixit, id est, pudentem & bene moratum. Et nec amicam, sed *pro uxore.* Mire ergo, quasi non hoc doleat quod amet, sed quod pro uxore habeat. Et simul excusatur filiam denegaturus socer. *Donatus.*

119. *Hanc peregrinam.*] *Hanc* cum contemptu dictum est. & *peregrinam*, ut alibi: *Adeone est demens ex peregrina?* nam hoc nomine meretrices etiam nominabantur. *Idem.*

Peregrinam.] Male audiebant peregrinæ, tanquam meretrices. *Farnabius.*

Ego illud sedulo.] Quanto affectu pater factum, quod viderat, negabat! *Donatus.*

Sedulo.] Quomodo *sedulo*, si negabat? an *sedulo*, ut Sosiæ? id est, simpliciter. *Idem.*

Sedulo.] Quia non semel negavit, vel ille institit.

120. *Factum.*] Impersonaliter. *Idem.*

Negare factum.] Officium patris, & simul per hoc expressio probationis. *Idem.*

Ille instat factum] Plautus, *Instare factum:* similis est ἀρχαϊσμός. *Idem.*

Instare factum.] Vetuste, id est, instat dicere factum esse. *Idem.*

Denique.] Quid denique? ad summam properat, & ad finem dictorum. *Idem.*

Denique.] Id est, postremo. *Idem.*

121. *Discedo.*] Proprie. non enim abeo. Unde *discessio.* Idem.

Ut qui se negat.] Probavit, quod non volebat senex, Sosiæ: adhuc superest ut ostendat, quod non sit irascendum, quin juste irascatur. *Idem.*

122. *Non tu ibi gnatum.*] Ἀποσιώπησις, vel ellipsis. deest, invasisti, objurgasti, adortus es. *Idem.*

123. *Ad objurgandum.*] Incusandum, inclamandum. *Idem.*

124. *Tute his rebus.*] Modo non addidit, *diceret.* Idem.

125. *Prope adest.*] Prope adsunt nuptiæ: in proximo sunt metæ libertatis & ideo avidius voluptaria sub finem carpenda sunt. *Idem.*

Prope adest.] Dictus est dies nuptiis. prope est cum amore & fide conjugali vivendum: liceat interea meo arbitratu, libero ac amatorio, vivere, atque hoc ex licentia morum Atticorum, scena sequenti, *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum, &c.* Farnabius

Quum alieno.] *Quum*, pro *quo*; hoc enim significat *quum.* Donatus.

126. *Meo me vivere interea modo.*] *Meo modo*, mea voluntate, meo arbitrio. *Idem.*

127. *Relictus est objurgandi locus.*] Mire *objurgandi:* tanquam incensus pater in filium videretur. nam supra commotus, plus per ἀποσιώπησιν significaverat. *Idem.*

128. *Si propter.*] Hoc erat secundum in divisione, *Et consilium meum cognosces.* Idem.

Si propter amorem.] Initium consilii sui demonstrandi. *Idem.*

Nolit.] Legitur & *nollet.* Idem.

129. *Ab illo animadvertenda injuria.*]

Nota

Et nunc id operam do, ut per falsas nuptias
Vera objurgandi causa sit, si deneget:
Simul sceleratus Davus siquid consilii
Habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo manibus pedibusque obnixe omnia
Facturum, magis id adeo, mihi ut incommodet,
Quam ut obsequatur gnato. SO. *quapropter?* SI. *rogas?*

Mala

Nota participium a passivo. *animadvertenda*, castiganda, vindicanda est. *Donatus.*

Ab illo injuria.] Quam facit, non quam patitur. *Idem.*

Ea primum animadvertenda.] Ut jam hoc sit peccatum, quod recusat nuptias, non quod peccat adolescens. Ideo ergo primum dixit, animadvertenda injuria est, vindicanda, exequenda est. Et bene *ea ab illo* dixit *injuria.* certissimam enim notat personam, quæ debeat pro injuriis pœnas solvere. quod si dixisset, *Injuriam ejus*, ἀμφιβολίαν fecisset, utrum quam passus est ab alio, an quam ipse aliis intulit. *Idem.*

130. *Et nunc id.*] Hic reddit quod dixerat, *Consilium meum cognosces.* Idem.

Id.] Id est, *propter id.* Idem.

Et nunc id operam do.] *Don. hic reddit quod dixerat*, consilium meum cognosces. postquam scil. gnati vita erat exposita. *sicut v. 141. nunc tuum est officium &c.* ad illam tertiam partem de propositis pertinet: *& quid facere in hac re te velim. v.22. & 23.* Boeclerus.

131. *Vera.*] Ἀντίθετον. quia *falsa* dixit, intulit *vera.* Donatus.

133. *Nunc cum nihil obsint doli.*] Videtur legendum, *obsunt*, non tamen muto: omnes enim libri habent, *obsint.* Faernus.

Consumat nunc, cum nihil obsint doli.] Incassum perdat, absque damno meo. *Farnabius.*

134. *Quem ego credo manibus ped. &c.*] Observa *frequentationem verborum* in describenda pravitate Davi, quæ statim ab initio noscenda erat. Hunc enim sensum; *adversum me studebit omnia facere Davus*, quam operose extulit: *quem ego credo facturum omnia* (ubi τὸ *ego* non est otiosum) quo studio, quo conatu? *manibus pedibusque:* nondum sufficit proverbialis amplificatio; additur *obnixe*, quod *instanter contra conantem*, *Donato* interprete, velut ob oculos ponit: quo consilio fructuque? non tam *ut obsequatur gnato meo* (nam id probabile de servo erga herilem filium occurrebat) quam offendendi heri causa, quod extremæ improbitatis est. sed asseverata gravitas est in his: *magis id adeo, mihi ut incommodet, quam ut obsequatur gnato.* ubi ipsa voce *incommodandi*, nocendi lubidinem signari *Donatus* vidit. quæ ut efficacius ostenderetur, admiratione Sosiæ, elicitur sententiæ gravissimæ ἀπόφθεγμα: *mala mens, malus animus*, de quo vide *Chrestomath. in Anim.* Boeclerus.

Manibus pedibusque.] Proverbiale, id est, omnibus membris. *Donatus.*

Manibus pedibusque obnixe omnia.] Ὅσσον δύναμαι χερσίν τε ποσίν τε καὶ σθένει. Hom. 5 Il. πανσυδίῃ 2. Il. *Farnabius.*

Obnixe.] Cum conatu, instanter contra conantem. *Donatus.*

135. *Magis id.*] *Id*, propter id. *Idem.*

Incommodet.] Noceat, incommodum afferat. *Idem.*

Mihi ut incommodet.] Non enim, inquit, prodest filio amare meretricem. *Idem.*

Mihi ut incommodet.] Naturale est servis, odisse dominos: quos metuunt oderunt: quot servos, tot habemus hostes, genus gratuito malum τοῖς δεσπόταις ἀεὶ ἐχθρὸν καὶ πολέμιον κἂν χρηστοῖς δεσπόταις δουλεύωσιν. Marcellin. in Hermogenem. vid. 47. Epist. Senecæ. *Farnabius.*

236. *Quapropter.*] Mire Sosia interrogat, quasi nulla causa sit fallendi dominum. *Donatus.*

137. *Mala*

Mala mens, malus animus. quem quidem ego si sensero.
Sed quid opus est verbis? sin eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil sit moræ; restat Chremes,
Qui mihi exorandus est: & spero confore.
Nunc tuum est officium, has bene ut adsimules nuptias.
Perterrefacias Davum: observes filium,
Quid agat, quid cum illo consilii captet. So. *sat est:*
Curabo. eamus jam nunc intro. Si. *i præ, sequar.*

137. *Mala mens.*] Voluntas, est mens, etiam ratio. *Donatus.*

Mala mens.] Argumentum a natura, & an aliquis sine causa malus, an ab impulsione. *Idem.*

Mala mens.] Quia dixit, Magis ut lædat, quam ut prosit. *Idem.*

Mala mens.] Ex malæ mentis fonte profluunt malæ imaginationes, mala voluntas, consilia prava, operationes malæ. *Farnabius.*

Quem quidem ego si sensero.] Ἀποσιώπησις est, gravissimam pœnam ostendentis. *Donatus.*

140. *Exorandus.*] Legitur & *expurgandus*. Si *expurgandus*; lege *cui*, non *qui*: quia *cui* per *q* veteres scripsere. *Idem.*

Confore.] Ab eo quod est *confit*, id est, perficitur, futurum tempus infinitivi modi *confore*, id est, perfectum iri. Sic in Adelphis,

Verum quid ego dicam? hoc confit quod volo.

Confieri, id est, perfici: unde *confectum negotium* dicitur, vel *confecta res*: quæ ad plenum perficitur. Virgilius:

---- nunc qua ratione quod instat,
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

Idem.

141. *Nunc tuum est officium.*] Hoc ad illud tertium respicit; quod dixit, *Et quid facere in hac re te velim. Has bene ut adsimules nuptias: perterrefacias Davum.* hoc erat tertium de his, quæ dicturum se promiserat. *Idem.*

Adsimules.] Hoc est unum verbum. *Adsimules*: quod dixit, *Quin tu uno verbo dic, quid est quod me velis.* Idem.

142. *Perterrefacias.*] Venuste & Poëtice. *Idem.*

Observes filium.] Observatio in duabus rebus est, in obsequio, & speculando. *Idem.*

144. *Curabo.*] Ut coquus: & supra sic, *Nempe ut curentur recte hæc.* Idem.

I præ.] Figura ἀναστροφή, quod nos *præi* dicimus. *Idem.*

I præ sequar.] Victorianus liber, *sequor.* quod magis videtur consuetudini sermonis accommodatum. *Faërn.*

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

SIMO senex. DAVUS servus:

Argum. *Filii amorem explorat pater, simulat futuras nuptias. Minatur Davo senex, si quid fallaciæ nuptiis struat. Et humani ingenii ac prudentiæ conjecturam in re civili non sufficere ad veritatem dispiciendam, hæc scena declarat: & servi non stolidi sed versuti calliditas exprimitur, qui rem omnem pro captu servilis ingenii ac rationis considerat & ratiocinatur ne incautus opprimatur, & patris nimia indulgentia erga filios, ac negligentia in illorum educatione describitur.* Ethica. 1. *Matrimonium utilissimum est amatoribus remedium.* 2. *Domestica exempla sunt admodum perniciosa.* 3. *Improbis servis sua est pœna.*

SI. *Non dubium est, quin uxorem nolit filius:*
Ita Davum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit. sed ipse exit foras.
D. *Mirabar hoc si sic abiret: & heri semper lenitas*

Vere-

CONSTAT hæc scena *Iambicis senariis & octonariis* (quibus interjicitur *dimeter horizon*) cum *trochaicis.* 10. & 11. v. *aliter ex MS. meis* ita habet:

Sperantes jam amoto metu interea oscitantes opprimi
Posse, nec esse spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.

Alter pro *interea*, *inter* præfert. sicut & *Argentoratensis*; in quo secunda manu deleto τὸ *inter* factum est *interea*. Idem *Codex Argent.* v. 11. *ne esset nobis spacium cogitandi ad dist. nupt.* Meorum alter *ne nobis esset sp.* male. v. *Guyet.* v. 19. tres MSS. *nostri* habent: *dehinc postulo, sive æquum est, Dave, te oro, ut redeat jam in viam.* placet collocatio verborum. *Iidem* v. 21. pro *cepit* habent *ceperit*: unus, *accepit.* v. 33. & 34. ut edidimus. *Donatus* pro *hoc*, *haud:* quem sequitur *Faërnus.* v. 20 *hoc quid sit*; in *MS. Argentor.* glossema in textum irrepsit: *Hoc quid sit nescio. S. si quæras dicam omnes* &c. *Boeclerus.*

1. NON DUBIUM.] *Narratione jam habita, persona Sosiæ non erat necessaria: ergo subsistit senex, per quem agenda sunt reliqua.* Donatus.

Non dubium.] Ad hoc certus inducitur Simo, ut magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam uxorem, & præterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia, confirmandisque nuptiis. *Idem.*

Non dubium est, quin &c.] Hinc enim verius est, scenam ordiri. Certus autem inducitur senex, ut magis confundatur postea, ubi aliter evenire sentiet. προοικονομοῦντος γὰρ ταῦτα τῇ ἐπιτάσει. vide *Don.* Boeclerus.

2. *Ita modo Davum timere sensi.*] Non recessit de loco senex: *Sensit* ergo ante, quam cum Sosia loqui cœpisset. *Donat.*

Ita modo.] Argumentum quod supra, ab eo quod nostri faciunt. *Modo:* antequam cum Sosia loqui cœpisset Simo. Et *Davus* non recte scribitur, *Davos* scribendum: quod nulla litera vocalis geminata unam syllabam facit. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis, & accusativi pluralis: necessario pro hac regula digamma utimur, & scribimus, *DaFus*, *serFus*, *cerFus*. Donatus.

4. *Mirabar hoc.*] Hic locus est, in quo Davus insinuatur, spectatoribus multa gesturus. *Idem.*

Si sic.] *Sic*, pro leviter & negligenter, quod Græci οὕτως dicunt. significat autem οὕτως, id est, *sic:* & est de his, quæ adjuvanda gestu sunt: ut *tantillum puerum:* &, *Hujus non faciam.* Idem.

Lenitas.] Clementia, facilitas. cui contraria, asperitas & difficultas. *Et heri semper lenitas.* An *semper-lenitas*? ut sit ὑφέν. Lucretius:

Sum-

Verebar, quorsum evaderet.
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo.
Nunquam cuiquam nostrum verbum fecit, neque id ægre tulit.
SI. *At nunc faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.*
D. *Id voluit, nos sic nec opinantes duci falso gaudio,*
Sperantes jam amoto metu, inter oscitantes opprimi,
Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.
Astute. SI. *carnufex, quæ loquitur?* D. *herus est, neque provideram.*

SI. DA-

---- *Semper florentis Homeri.*
Donatus.

Semper lenitas.] Ac per hoc simulata usque nunc lenitas: nam nemo in diversis actibus semper lenis est: nisi forte fictus assimulator & callidus. *Idem.*

Semper lenitas.] Sine differentia est importuna lenitas. *Idem.*

Heri semper lenitas &c.] Falluntur omnino cum *Donato* qui τὸ *semper lenitas* per ἓν δι' ἐν copulant. trajectio verborum est, ut recte *Guyetus* notat. *Boeclerus.*

Semper lenitas.] Per ἓν δι' ἐν jungi volunt, ut sit continuata & usque nunc simulata lenitas, in subsidio latens, opportunitatem erumpendi captans. *Farnabius.*

5. *Quorsum evaderet.*] Ad quam partem erumperet. Ex evadere, est per quamcumque difficultatem ad aliquid pervenire. *Donatus.*

7. *Verbum fecit.*] Non dixit litigium, aut rixam, sed verbum. Istæ exiguitates, asseverationes dicuntur. & cum pronuntiatione, ut intelligatur, ne verbum quidem. *Idem.*

Neque id ægre tulit.] Hoc est *semper lenitas.* Idem.

8. *Faciet.*] Subaudiendum *verbum.* & est *faciet* persona tertia, pro prima. *Idem.*

Faciet.] Id est, irascetur, denunciabit, loquetur. *Idem.*

Sine tuo magno malo.] Id est, comminabitur tibi, & minas contemnes, ut ad pœnas pervenias. *Idem.*

9. *Id voluit.*] Aut absolute accipiendum *id*: aut id, quomodo *sic*, demonstratio est, ut magis gestu quam sensu intelligatur, ut supra diximus. *Idem.*

Nec opinantes.] Ὑ'οῖν. *Idem.*

Duci.] *Ducere* est expectatione longi temporis malum proletare: vel *induci*, ut feræ in retia. *Idem.*

Falso gaudio.] Velut ex ira, & vitio senis iracundia. *Idem.*

Falso gaudio.] Adi Senecam epist. 59. ubi *mala gaudia* & *falsa gaudia* excutiuntur. *Farnabius.*

10. *Amoto metu.*] Ista singula sunt. & *amoto metu*, sic dixit, quasi metus sit corpus brutum, quod cum molimine movetur. *Donatus.*

Oscitantes.] *Oscitatio* est animi otium & securitas, dictum ab *ore ciendo*, id est, commovendo. *Oscitantes*, securi, id est, nihil providentes. *Idem.*

Oscitantes opprimi.] Al. *inter oscitantes.* hoc est, securos ac negligentes: *Deliberatum est* inquit Agellius, *de nota ejus, qui ad censores ab amico advocatus est, & in jure stans, clare nimis ac sonore oscitavit. Atque mihi, prope ut plecteretur fuit; tanquam illud indicium vagi animi foret & hallucinantis, atque fluxa & aperta securitatis &c.* 4. l. 20. c. *Farnabius.*

11. *Cogitandi ad disturbandas.*] Miranda locutio: ut si dicas, *Cogitat ad dicendum.* Donatus.

12. *Astute.*] Hoc & gestu, & vultu servili, & cum agitatione capitis dixit. *Idem.*

Carnifex.] Aut excarnificans dominum, aut ipse dignus carnifice, ut caro fiat, id est, lanietur. Lucilius:

Carcer vix carcere dignus.

Idem.

Neque provideram.] Providentia duplex est: aut enim animo, aut oculis providemus. *Idem.*

Herus

SI. *Dave.* D. *hem, quid est?* SI. *ehodum ad me.* D. *quid hic volt?* SI. *quid ais?* D. *qua de re?* SI. *rogas?*
Meum gnatum rumor est amare. D. *id populus curat scilicet.*
SI. *Hoccine agis, an non?* D. *Ego vero istuc.* SI. *sed nunc ea me exquirere,*

Iniqui

Herus est, neque provideram.] Omnes fere libri *provideram*: licet aliter Donatus. provideram autem pro porro videram. Plautus in Asinaria: *Non hercle te provideram.* Faernus.

13. *Hem.*] Quasi correptio totius corporis. *Donatus.*

Ehodum.] Nutus est, intentionem animadversionemque deposcens ejus, cum quo vult loqui. *Idem.*

Ehodum.] *Dum*, παρέλκον est hoc loco. *Idem.*

Quid hic volt.] More servili, & vernili gestu, sic enim vocati a dominis servi vultuose agunt. *Idem.*

Qua de re.] Negantis vim habet hæc interrogatio. plus est enim *qua de re*, quam *nihil.* Idem.

Rogas?] Hoc cum interrogatione indignantis. *Idem.*

Hem quid est? &c. quid hic vult? qua de re?] Digna sunt hæc, quæ explicentur. cum Davus conspecto hero perturbatus ad spectatores dixisset, *herus est neque provideram*, adhuc dissimulat, visum sibi esse herum, donec ad vocem vocantis circumspectat & quasi nescius, a quo vocaretur, *hem, quid est?* inquit. unde herus denuo; *ehodum ad me* quasi dicat huc specta, ego te vocavi. tum Davus, demurmurat secum: *quid hic vult?* itaque herus iterum: *quid ais?* id est, quid tu murmuras? respondet ille: *qua de re?* id est, nihil equidem. ut accipit *Donatus.* ita vis verborum negat, forma interrogat, ut possit locus esse Simonis instantiæ: *rogas?* sub. qua de re te loqui putem. & jam velut ex abrupto, quid ipse cum Davo velit agere, infert: *meum gnatum rumor est amare.* qui *rumor* quia in populo esse intelligitur, Davus eludendi occasionem capens, *id populus curat scilicet*, inquit, id est, quasi populus de amore unius adolescentuli sollicitus esset Sed instat iterum senex: *hoccine agis, an non?* præcidere volens omnem elabendi occasionem, attendere animum jubet, & ad rem respondere, unde constrictus Davus, *ego vero istuc ago*, inquit: & simulans attentionem singularem, cum Simo rem ipsam cœptaret differere, in ignorantiam & admirationem compositus, ait: *hoc quod fit*, sub. non intelligo. in qua simulatione perstat, donec senis interminatione excutitur. Confer omnino ad principium hujus astus, id est, ad illam Davi tergiversationem, *Act.* 2. *sc.* 6. *pr.* Gallus interpres ita accipit illa: *quid ais*, id est, quid videtur tibi? *qua de re?* id est, de qua re loqueris, here, aut interrogas, quid mihi videatur? *rogas? meum gnatum rumor est amare.* id est, an tu hoc nescias? rumor incedit per urbem, filium meum seductum amori operam dare. τὸ *id populus curat scilicet*, *Cicero* proverbiali schemate usurpavit *ad Attic. lib.* 13. *ep.* 34. Boeclerus.

14. *Meum gnatum rumor est amare.*] Mire apud servum dissimulat id, quod jam probavit. *Donat.*

Meum gnatum rumor est amare.] Graviter, constanterque senex nondum se fatetur credere, nec verum scire: ne amittat vim vindicaturi, si rescierit. *Idem.*

Id populus curat scilicet.] Quia rumigeratio populi est. sed hoc aversus ab illo, contumaciter. sic Virgilius:
Scilicet is superis labor est. ----
Scilicet, semper cum εἰρωνείᾳ ponitur. *Idem.*

Id populus curat scilicet.] Quasi vero id populo curæ sit, de filii tui amore rumigerare vel rumiferare, ut loquitur Plautus Amphitr. 2. act. 2. sc. *Farnabius.*

15. *Hoccine agis.*] *Agis*, id est, audis. Alibi sic, *Hoc age amabo.* Plautus: *Hoc agite sultis Spectatores nunc jam.* Pronuntians simul demonstrative, veluti aurem suam tangens. *Donatus.*

Isthuc.] Deest *ago*, vel *audio.* *Idem.*

Sed nunc ea me exquirere, iniqui patris est, &c.] In hanc orationem Simonis, omnem-

Iniqui patris est. nam, quod antehac fecit, nihil ad me attinet:
Dum tempus ad eam rem tulit, sivi animum ut expleret suum:
Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.
Dehinc postulo, sive æquum 'st, te oro Dave, ut redeat jam in viam.

20 D. *Hoc*

omnemque ejus in tolerandis amoribus indulgentiam, *Rivius* non perfectorie invehitur. merito. sed meminisse tamen debemus, hanc temporis non hominis labem fuisse. Quo fit ut hæc oratio, vera æstimatione, negligentis & nimium blandi; pro moribus temporum, lenis & mansueti patris habeatur. itaque non aliter Laches loquitur *in Hecyra* 4, 4, 62. *&c.* adde Chremetis orationem *Heaut.* 1, 2, 32. *&c. &* 3, 1, 34. *&c.* At si quis ex Poëta sciscitatus esset, an hic *inepta lenitas patris & facilitas prava*, qualem in Adelphis Micioni dedit, notaretur, non dubium est, quin negasset; *Muretus* ad *εἰρωνείας* confugit. hæc hic locum sane habere nequit. Ad moris Attici infamiam referenda sunt omnia: adversus quem talis querela locum habet, qualem *Isocrates in Areopagitica*, meliorem antiquioris ævi disciplinam comparans, instituit. Prætexuntur interim, ut fieri solet corruptis civitatis moribus, honestiora vocabula. Simo enim, hic speciem quandam *juris* effingit; cui postea *utilitatem* superinducit. agnovit utrumque *Donatus.* nam ad illa verba, *iniqui patris est*, annotat: *iniqui est, si nunc velim quærere actus liberos adolescentis.* quasi scilicet, postquam excessissent ex ephebis filii, liberius vivendi potestas, *ut superiore scena* dixit, patris imperio & auctoritati ipso iure limites poneret. Quando autem Simo addit, *sivi animum ut expleret suum*, *Donatus*, *mira ratio*, inquit, *cur siverit, ut & hoc quod permisit, ad bonam frugem permiserit non ad luxuriam* Subest in his tertium schema, *temporis* usque ad matrimonium definiti *brevitas*: quæ cum patribus obtentui sumpta esset, filiis in titulum juris placuit, ut ex illis videre licet:

Tute ipse his rebus finem præscripsisti, pater,
Prope adest, quum alieno more vivendum est mihi,
Sine nunc meo me vivere interea modo.

Boeclerus.

Ea me exquirere.] Scena præcedente *Prope adest, cum alieno, &c.* & Scena 1. act. 2. & 6. scen. act. 2. *Farnab.*

16. *Iniqui patris est.*] Iniqui est, si nunc velim quærere actus liberos adolescentis. *Donatus.*

Nam quod antehac fecit.] Pro *ante hac*, consuetudine magis, quam ratione dicitur. *Idem.*

Nihil ad me] Id agit, ut superius consilium se servare ostendat. *Idem.*

17. *Dum tempus ad eam rem tulit.*] Absolute. & deest *se*: ut sit, Dum tempus se præbuit: quia supra dixit, *Tute his rebus finem præscripsti pater.* Idem.

Sivi, animum ut expleret suum] Mira ratio cur siverit, ut & hoc quod permisit, ad bonam frugem permiserit, non ad luxuriam. *Sivi* autem distingue: est autem *sivi*, modo, permisi, cessavi. *Sini*, antique. Aliter in Adelphis:

Non sivit egestas facere hoc nos.

Idem.

18. *Nunc hic dies aliam vitam adfert.*] Hoc est, recte, & severe, & inexorabiliter denuntiat. *Aliam vitam*, pro diversam & contrariam. Sic & Virgilius:

Diis aliter visum est. ---- Idem.

Nunc hic dies.] *Hic dies* habent omnes libri scripti, & Donatus. *Faernus.*

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores postulat.] *Cicero*, more suo, ad consilia de rep. accommodat *Epist. famil.* 12, 25. *ad Cornificium: accipio excusationem tuam de Sempronio. neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti. nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores postulat, ut ait Terentius.* Boeclerus.

Nunc hic dies aliam vitam adfert.] Citat hunc versum Cicero l. 12. 25. epist. famil. Ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα. Prov. apud Zenobium. *Farnabius.*

19. *Postulo, sive æquum est, te oro Dave*] Correctio addita, non tam

εἰρωνείας

D. *Hoc quid sit.* SI. *omnes, qui amant, graviter sibi dari uxorem ferunt.*

D. *Ita ajunt.* SI. *tum siquis magistrum cepit ad eam rem improbum,*

Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat.

D. *Non hercle intelligo.* SI. *non? hem.* D. *non: Davus sum, non Oedipus.*

SI. *Nempe ergo aperte vis, quæ restant me loqui.* D. *sane quidem.*

SI. *Si*

εὐπωνείας spectat, quam vim jubendi intendit. *Major enim ad impetrandum vis est, eum rogare, qui possit jubere*; ut hoc *Servii* verbis dicam *ad* 6. *Æn. v. Idem orans mandata dabat.* Boeclerus.

Sive æquum est] Epanorthosis amara. *Farnabius.*

Te oro Dave.] Gravius illud fecit, nomen appellando. *Donatus.*

Ut redeat jam in viam.] *Jam* modo tarditatis est signum. & *in viam* dixit, quasi qui devius sit, & errarit a recta via. *Idem.*

Ut redeat jam in viam] Proverbiale. *Idem.*

Sive æquum est.] Ἐπανόρθωσις. *Idem.*

20. *Hoc quid sit*] Ἔλλειψις. deest enim *quæris. Idem.*

21. *Ita ajunt*] Hæc credunt & loquuntur universi. & est trepida confessio, & quasi inviti responsio: ut in Heautont. *Ita credo*: monente patre filium. *Idem.*

Tum si quis magistrum] Μεταφορικῶς, an quia & pædagogus est magister? ut Geta in Phormione,

Me filiis relinquunt quasi magistrum.
Idem.

Ad eam rem] Id est, super eam rem; hoc est, super amorem. *Idem.*

Improbum] Cujus opera & consilio improbo seducatur, ut Pamphilus tuo. *Farnabius.*

22. *Animum ægrotum*] Pro *ægrum*, nam animus æger, corpus ægrotum. *Donatus.*

Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerumque applicat] Scilicet, ut *ἀσμενος* Horatiana (*Epist.* 1, 8.) se indicet homo talis, mente minus validus, quam corpore toto:

Nil audire volo, nil discere, quod levet ægrum;
Fidis offendar medicis, irascor amicis,
cur me funesto properent arcere veterno.
Quæ nocuere, sequor: fugio quæ profore credam.

Boeclerus.

Ægrotum &c.] Stoici cupiditates & affectus animi morbos esse sentiunt. Cic. Tusc. quæst. *Farnabius.*

23. *Hem.*] Interjectio est irascentis. *Donatus.*

Davus sum, non Oedipus.] Multiplex contumelia. potest enim senem quasi sphingem dixisse, id est, deformem monstrique similem. potest etiam inhumanum & ferum, ut sphinx. Potest etiam per Oedipum se ultorem promittere futurum, atque oppressorem sapientiæ senis. *Idem.*

Davus sum, non Oedipus.] Facete se negavit Oedipum, ut senem sphinga esse confirmet, non Oedipum. Imitationum duo sunt genera: quandam necessitas, quandam introducit voluntas. *Idem.*

Non Oedipus] Si Latine pronunties, genitivus *Oedipi* faciet si Græce *Oedipodis.* Idem.

Davus sum, non Oedipus.] Servus sum barbarus & simplex; non Oedipus, qui ænigmata & perplexa problemata, possim solvere. vide quid nos ad Thebaida Senecæ 119. vers. οὐ μάντις εἰμὶ τ' ἀφανῆ γνῶναι σαφῶς. Euripid. *Oedipo conjectore est opus.* Farnabius.

24. *Sane quidem.*] *Sane*, valide: quia qui sanus, & validus est. *Donatus.*

SI. *Si ſenſero hodie quicquam in his te nuptiis*
Fallaciæ conari, quo fiant minus;
Aut velle in ea re oſtendi, quam ſis callidus:
Verberibus cæſum te Dave in piſtrinum dedam uſque ad necem,
Ea lege, atque omine, ut, ſi te inde exemerim, ego pro te molam.
Quid, hoc intellextin? an nondum etiam ne hoc quidem?
D. *immo callide:*
Ita aperte ipſam rem modo locutus, nihil circuitione uſus es.
SI. *Ubi vis, facilius paſſus ſim, quam in hac re, me deludier.*
D. *Bona*

25. *Si ſenſero.*] Comminatio, & fit pronuntiatio, ut in ſingulis verbis ardeant minæ. *Donatus.*

Hodie.] Non ad tempus non plenum, ſed ad comminationem refertur. ut Virgilius:

Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

Et *dies* pro nocte accipitur: ut hoc ipſum,

Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

Idem.

Si ſenſero hodie quicquam &c.] Hæc καλλιέπλεξις ſupra (*ſc.* 1. *v.* 37.) cœpta, & correctione, repreſſa, nunc abſolvitur. *Boeclerus.*

Si ſenſero] *Precibusque minas regaliter addit.* Ovid. 2. Metam.

Imperium, promiſſa, minas confundit in unum Farnab.

26. *Quo fiant minus*] *Quo minus*, hoc eſt, quo impeditius. *Donatus.*

27. *Aut velle in ea re oſtendi quam ſis callidus.*] Plerique libri & in iis omnes antiqui, *oſtendi quam ſis callidus.* Faërnus.

28. *Verberibus cæſum te Dave in piſtrinum*] Vult in pronomine & nomine exagitare comminatione ſervum, ne quid relinquat iracundiæ. *Donatus.*

In piſtrinum.] Ad molam truſatilem, vide 3. act. 4. ſc. *Farnabius.*

Dedam.] *Dare*, eſt quod repetas; *Dedere*, eſt ad perpetuum. *Damus*, & amicis: *Dedimus*, tantum hoſtibus. *Donat.*

29. *Ea lege atque omine.*] *Lege*, ad homines: *omine*, ad rem divinam refertur: id eſt firmamentum, per humana & divina. *Omen* autem eſt, quicquid ore dicitur. *Idem.*

Ea lege atque omine.] Bene *lege* atque *omine*, quia leges auſpiciis ſervatis ferebantur. Ergo ſic intellige, quaſi dixerit, ea lege & conditione. Et antiqui auſpicato omnia faciebant, quæ rata eſſe vellent. *Idem.*

Ea lege atque omine. ut ſi te inde exem. ego pro te molam] Obſcure, nec non aliena quædam, hic annotat Donatus. ea lege atque omine &c. i. e. ea conditione, ut ſi te inde exemerim. ea exemtio ſit mihi piſtrini omen, & ego ſc. pro te molam. quæ *Guyeti* expoſitio placet. *Boeclerus.*

Ea lege atque omine.] Leges ipſæ auſpiciis ferebantur. Neque Deorum ſolum voces obſervaverunt, ſed etiam hominum, quæ vocant omina &c. Cicer. 1. de Divinatione. *Farnabius.*

30. *An nondum etiam*] Quartum περίλλον, quia abundat *etiam.* Donatus.

Quid? hoc intellextin? an nondum etiam ne hoc quidem?] *Plaut. Amphitr.* 2. 1. 30. *ſatin' hoc plane, ſatin' diſerte nunc videor tibi locutus eſſe?* Ceterum in h. l. Terentiano, frequentibus verbis ἐνέργεια ineſt: cui quadrat reſponſio Davi ſimili frequentatione verborum: *imo callide: ita aperte, ipſam rem, modo locutus es:* inſuper; *nihil circuit. uſus es.* Boeclerus.

31. *Ipſam rem.*] Ipſam rem, id eſt, voluntatem ſuam, aut interminationem ſuam: hoc eſt, piſtrinum & pœnas ſerviles. *Donatus.*

Nihil circuitione.] *Nihil*, pro non. *Circuitione*, periphraſi. *Idem.*

Nihil circuitione.] Nulla ambage verborum. *Farnabius.*

Uſus es] Legitur & *uſus es.* Donat.

32. *Ubivis facilius.*] Admonitio. *Id.*

Ubivis facilius.] Cicero: *Non eſt in hac cauſa peccandi locus ullus.* Idem.

33. *Bona*

D. *Bona verba quaso.* SI. *irrides? nihil me fallis. sed dico tibi,*
Ne temere facias: neque tu hoc dicas tibi non praedictum. cave.

33 *Bona verba quaeso.*] Hic in εἰρωνείᾳ est εὐφημισμός. Quasi dicat, meliora loquere, rogo te. ergo cum admonitione, Bona verba, inquit, rogo. *Donat.*

Bona verba quaeso.] εὐφήμει, εὐφήμισον. id est, noli quaeso male ominari i. e. noli ea putare aut loqui de servo tuo, quasi is te delusum cupiat. *prorsus a me opinionem hanc tuam esse amotam volo*, ut infra loquitur, *act.* 2. *sc.* 1. *v.* 30. Quod autem Simo excipit, *irrides?* *Nannius in miscellan.* accipit, pro *adularis, palpum obtrudis*, & comparat huc *v.* 20. *act.* 3. *sc.* 2. *irrideor.* Potest & ita intelligi, ut illa ipsa simulatio innocentiae, εὐφημισμός Davi significata, seni occasionem dederit, per indignationem de irrisu hoc interpretandi, quasi dicere voluerit: derides me, si putas, me nequitiae tuae ignarum teque pernegando (εὐφημισμός enim ille non simpliciter, sed cum affectu negat) innoxium videri posse. unde sequitur statim: *nihil me fallis*, οὐδὲν με λανθάνοις ἄν, ex *Menandri* versu νῦν δ᾽ οὐδὲν λήλυθάς με ἄν, ut *Donatus* monet. *irrides?* interrogatio affectum addit. de sensu dictum est. *Boeclerus.*

Bona verba quaso.] Εὐφημισμὸς σχετλιχός. *Farnabius.*

Nihil me fallis.] Non te ignoro, non me decipis. Sic *Menander*: νῦν δ᾽ οὐδὲν λέληθάς με ἄν. *Donatus.*

Nihil me fallis.] Figura est ἐλλειπισμός. à loco οὐδὲν λανθάνοις ἄν. *Idem.*

Fallis.] Lates, ut sit οὐδὲν με λέληθας. *Id.*

Nihil me fallis.] *Nihil*, pro *etiam nunc.* Idem.

34. *Neque tu haud dicas, tibi non praedictum*] Duae negativae faciunt unam affirmativam; tres negativae pro una negativa accipiuntur: ut hic, *Neque haud non.* Sallustius, *Haud impigre, neque inultus occiditur.* Vera ergo lectio est, *Neque tu haud dicas.* Quod plurimi non intelligentes, *hoc dicas* legunt. *Idem.*

Neque tu hoc dicas.] Vera lectio, *Neque haut dicas*, est enim quintum παρίλκον. Plautus in Bacchid.

Neque haut subditiva gloria oppidum arbitror. Idem.

Neque tu hoc dicas.] o. l. s. *neque tu hoc dicas.* Vaticanus, *hoc dices*, quod idem est: nam antiqui *dices* pro *dicas* efferebant. solus Donatus legit, *haud dicas*, quem & sequimur. *Faernus.*

Neque.] Νῦν δ᾽ οὐδὲν λέληθάς με ἄν. *Menander.* Farnabius.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

DAVUS *servus.*

Argum. *Consultat apud se Davus, Pamphilumne adjutet, an potius seni auscultet. Docet porro haec scena, in praesente necessitate omnem corporis segnitiem animique socordiam abesse oportere: atque in aliqua difficultate celeriter ac prudenter esse deliberandum, matureque & caute consultandum, & quod in rem nostram fore videbitur, mox absque cunctatione agendum esse.*

Enimvero Dave nihil loci 'st segnitiae, neque socordiae,
Quan-

Constat haec scena jambicis octonariis & senariis. v. 3. in *Argent.* & uno ex meis *MSS.* sic legitur: *qua si non astu providentur, aut me aut herum pessum dabunt.* Iidem in v. 7. omittunt. τὸ *in* v. 9. omnes tres *MSS.* retinent τὸ *me* ut *bacchius* sit quarto loco. in 10. pro *accedit*, duo habent *accidit.* v. 20. ita in *nostris omnibus* scribitur, ut & plerisque aliis libris scriptis: teste Faërno: ut sit *tetrameter trochaicus hypercatalecticus.* Emendant autem autem alii, & in *trimetrum ac dimetrum Jambicos* dividunt, ita:

Mihi quidem non hercle fit verisimile:
Atque ipsis commentum placet.

Aliter eodem metro *Guyetus*, quem vide. v. 21. duo ex *MSS.* nostris, addunt *transfero*: at ego hinc me ad forum transfero: glossam scilicet in textum, v. *Don.* Boeclerus.

1. *Enimvero, Dave.*] *Hic brevis & comica deliberatio est, magna exspectatione populum rerum imminentium commotura,*

 mutu

Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis:
Quæ si non astu providentur, me aut herum pessum dabunt.
Nec quid agam certum'st: Pamphilumne adjutem, an auscultem seni.
Si illum relinquo, ejus vitæ timeo: sin opitulor, hujus minas:
Cui

metu & cura æstuantis Davi consideratione proposita. Donatus.

Enimvero, Dave.] Omnis persona aut ab altero commendatur, aut se ipsam populo commendat, aut & ab altero & a se ipsa. ut hic Davi, & per Simonem supra descripta est, ubi dicit, *Mala mens, malus animus:* & hic per se, dum hoc gestu ac sermone agit ac disputat secum. *Idem.*

Enimvero, Dave.] *Enimvero*, significationem habet nimium permoti atque irritati animi. Cicero, *Hic tum aitus ex alia parte. Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier.* Idem.

Enimvero, Dave, nihil loci est segnitiæ neque socordiæ.] Ex *Plauti* sumsit *Asinaria* 2. 1. 6.

Quin tu abs te socordiam omnem reice & segnitiem amove.
Atque ad ingenium vetus versutum te recipis tuum.
Serva herum.

Hæc scena deliberationem habet, totius summam negotii complexam: de consilio Simonis, & amoribus Pamphili. quin etiam *v.* 15. *&c.* ea pars argumenti, quia absolvenda erat fabula, affertur: sed, ne quid in protasi alienum fieret, pro commento spernitur. Protasis enim ita argumentum fabulæ tractat, ut reserventur in catastrophen eæ partes, quibus errores, in Epitasin conjiciendi, absolvi possunt. Nihil autem aliud, quam negotii magnitudinem Davus hic demonstrat, nec dum, quid consilii velit capere, expedit: sed ad Pamphilium festinat, cujus res agebatur. *Boeclerus.*

Segnitiæ.] Ad agendum. *Donatus.*
Socordiæ.] Ad considerandum. *Idem.*

Segnitiæ, neque socordiæ.] Segnitiæ, inquiunt, ad agendum: socordiæ ad considerandum. *Farnabius.*

2. *Quantum modo.*] *Quantum*, pro in quantum. *Donatus.*

3. *Quæ si non astu.*] Exhortatio a periculo. *Idem.*

Providentur.] Provisio rerum duas significationes habet. *Providemus* enim nobis tam bonum, quam malum. Malum, sicut si quis eminus veniens, telum providerit atque sic caverit. Ergo hic *Providentur*, caventur, vitantur. Et nuptias velut undam navigio imminentem fecit. quod si quis undam ex adverso venientem prora non exceperit, demersus undis in pessum abit. est ergo metaphora. *Idem.*

Me aut herum] *Herum* hic, herilem filium. *Idem.*

Herum.] Herilem filium, Pamphilum. *Farnabius.*

Pessum dabunt.] Perdent *pessum*, i. e. ad pedes, ad imum præcipitabunt, καταδύσουσι. Mergent funditus. *Servum ego ratem esse amanti hero, æquum censeo ut toleret, ne pessum abeat.* Plaut. Aul. 4. 1. *Quasi in piscinam rete qui jaculum parat: Quando abiit rete pessum, tum adducit sinum.* Plaut. Trucul. 1. act. 1. scen. *Idem.*

4. *Pamphilumne adjutem, an auscultem seni.*] Semper deliberativa verba habent quendam sonum, per quem exitus rei demonstratur: ut hic ostendit, se Pamphilium magis adjuturum, quam verbis senis obtemperaturum. *Donatus.*

5. *Si illum relinquo.*] Partium tractatus, quæ supra sunt, Pamphilumne adjutem, an auscultem seni. *Idem.*

Vitæ ejus timeo.] Ut alibi, *Syre, tibi timui male.* Idem.

Sin opitulor.] Opem ferre dicitur in malis rebus, & iis qui de salute dubii sunt: ut, *Fer opem, serva me obsecro. Opitulor & opitulatio* dicta ab opem tollendo, hoc est, ferendo. *Idem.*

Hujus minas.] Subauditur, *timeo.* Idem.

Sin opitulor, hujus minas.] Servus hic non finit venire in partem delibe-

Cui verba dare difficile'st. primum jam de amore hoc comperit:
Me infensus servat, ne quam faciam nuptiis fallaciam:
Si senserit, perii: aut si lubitum fuerit, causam ceperit,
Quo jure, quaque injuria præcipitem me in pistrinum dabit.
Ad hæc mala hoc mihi accedit etiam: hæc Andria,
Sive ista uxor, sive amica'st, gravida e Pamphilo est:
Audireque eorum est operæ pretium audaciam:
Nam inceptio'st amentium haud amantium:
Quidquid peperisset, decreverunt tollere:

Et

liberationis obsequium hero debitum, sed periculum & formidinem pœnæ. honestius deliberat Pamphilus 1. 5. 26. & 27. *Boeclerus.*

6. *Cui verba dare.*] *Verba dare*, fallacia est: & illud spectat, *Nihil me fallis.* Donatus.

Difficile'st.] Non dicit, impossibile est. Ergo ostendit, partem se sequi, quæ pro Pamphilo est. *Idem.*

Primum jam.] Primo, inquit, jam infensus est senex. deinde a Pamphilo gravida est Glycerium. *Idem.*

Primum jam.] Ὑφ' ἕν, est enim ἀναστροφὴ, pro jam primum. *Idem.*

De amore hoc] *Hoc amore*, sic, quasi cum tædio & reprehensione ejus amoris loquatur. *Idem.*

7. *Me infensus*] Scilicet de amore filii, senex me servat, & re vera timendus est. *Idem.*

Servat] Φυλάττει. Idem.

Ne quam faciam] Hoc ad illud spectat, *Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.* Idem.

9. *Quo jure, quaque injuria.*] Proverbiale hoc est: qualia sunt, *fas & nefas, nolis velis.* Idem.

Quo jure quaque injuria.] Καὶ δικαίως κἀδίκως. *Aristophanes in Pluto.* ubi *Scholiastes:* ἀντὶ τοῦ, παντὶ τρόπῳ ὅπως ἂν τύχῃ. *Donatus: proverbiale est: qualia sunt, fas & nefas, nolis velis.* Adde eundem ad illud *Adelph.* 5. 9. *justa injusta prorsus omnia &c. Boeclerus.*

Quo jure, quaque injuria.] Plaut. Rudent. 4. 4. *Quomodo habeas; jure, an injuria.* noster in Adelph. scen. ult. *justa, injusta.* Sic *fas, nefas; fanda, nefanda; scis, nescis; velis, nolis.* Farnabius.

Pistrinum dabit.] Infra, 3. act. 4. scena. *Idem.*

10. *Ad hæc*] In ipsa re major est difficultas, quia gravida est Glycerium. *Donatus.*

Sive ista uxor.] Et hoc cum quodam tædio & indignatione stomachi interrumpit. *Idem.*

12. *Operæ pretium audaciam*] Dicitur de mirificis & laudabilibus. nam & ea quæ magna sunt, etiamsi mala, tamen miramur: quia libenter audiamus. & hoc pretium est operæ, id est, audiendi. Et *audaciam* proprie dixit, ut in Eunucho, *Audaciam meretricum specta.* Idem.

13. *Nam inceptio est amentium, haud amantium,*] Amabant veteres de proximo similia dicere: ut Cicero, *Minus charum putavit fore de armario, quam quod de sacrario fuisset ablatum,* Et quidem si in verbis sunt, παρόμοιον dicitur: in nominibus, παρονομασία. *Idem.*

Amentium, haud amantium] Paronomasia *Farnabius.*

14. *Quidquid peperisset.*] Majorem reprehensionem sonat, quidquid peperisset: paritur enim aut masculus, aut fœmina: & solet justior esse causa tollendi, si marem uxor peperit, sed nimii amoris est, non expectare quid tollas. *Donatus*

Decreverunt.] *Decernere* est de magnis rebus certam proferre sententiam. unde etiam *Senatus decretum.* Idem.

Tollere] Mas utique foret aut fœmina, pro legitimo partu decreverunt suscipere; non exponent pro illegitimo. Neque n. hic locum habet mos ille tollendi infantem de terra, aut ope Dearum *Opis* atque *Levanæ* vide act. 4. scen.

 5. infra

Et fingunt quandam inter se nunc fallaciam,
Civem Atticam esse hanc. Fuit olim quidam senex,
Mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:
Is obiit mortem. ibi tum hanc ejectam Chrysidis
Patrem recepisse orbam, parvam. fabula.
Mihi quidem hercle non fit verisimile; atque ipsis commentum placet.
Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum; ut
Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater imprudentem opprimat.

5. infra, & Eunuch. act. 5. sc. 5. *Farnabius.*

15. *Et fingunt.*] Argumenti partem narrat: & non credit futura esse quæ dicit. ut supersit locus errori. Et *fallaciam*, & *quandam*; ne verisimilis sit ipsa fallacia totius contemptionis & vilitatis. *Donatus.*

16. *Fuit olim.*] Modo totius summæ argumentum populo narratur: sed ut restet aliquid ad errorem, abrogatur fides. A *διηγηματικοῦ* ad *μιμητικὸν* transit. *Idem.*

18. *Is obiit mortem.*] Plene dixit, quod nos *obiit* tantum. Virgilius,
Morte obita quales fama est volitare figuras. Idem.

19. *Recepisse orbam, parvam.*] *Parvam* propterea adjecit, ut fiat verisimile, non posse eam facile suos agnoscere. *Idem.*

Fabula.] Redit ad narrationem. *Id.*

20. *Mihi quidem hercle non fit verisimile. atque ipsis commentum placet.*] Ita in omnibus fere libris invenitur ordinatus hic versus, itaque impressit Robertus Stephanus. est autem versus tetrameter trochaicus hypercatalecticus. *Faernus.*

Atque ipsis.] *Atque* pro tamen. ut sit, tamen ipsis commentum placet; quod comminiscuntur probant. *Donatus.*

21. *Sed Mysis.*] Παρασκευὴ alterius scenæ. *Idem.*

Mysis.] Semper autem nomina comicorum servorum, aut a nationibus sunt indita, ut Mysis, Syrus. aut ex accidentibus, ut Lesbia, velut ebriosa, a Lesbo insula, quæ est ferax suavissimi candidissimique vini. aut a moribus & vernilitate, ut Pseudolus. aut ex negotio, ut Chrysalus. aut ex qualitate corporis, ut Thrylacus (an Chylacus) aut ex specie formæ, ut Pinacium. *Idem*

Ego hinc me ad forum.] Vultuose hoc pronuntiatur: ut desit, pergam, aut ducam me. *Idem.*

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

MYSIS *ancilla.*

Argum. *Obstetrix accersitur ad Glycerium parturientem, ut hac occasione conveniat ur Pamphilus a Myside.* Ethica. 1. *Merito sunt de obstetricibus mulierculæ sollicitæ.* 2. *In rebus seriis gerundis, temeritas & ebrietas absint.*

Audivi Archilis jamdudum: Lesbiam adduci jubes.

Sane

Hæc scena constat *Trochaicis quadratis catalecticis*, & duobus postremis *octonariis Jambicis*, e *MSS. unus*, 3 quoque facit Jambicum octonarium, ita: *Nec est satis digna, cui committas primo partu mulierem.* v. ultime habent *nunc*, pro *num.* Boeclerus.

1. *Audivi, Archilis.*] *Hæc sunt inusi-*

Sane pol illa temulenta 'st mulier, & temeraria,
Nec satis digna, cui committas primo partu mulierem:
Tamen eam adducam. importunitatem spectate anicula:
Quia compotrix ejus est. Di date facultatem obsecro
Huic

ventionis Poëtica, ut ad οἰκονομίας facetiæ aliquid addant. nam οἰκονομία est ut accersatur obstetrix, & conveniatur Pamphilus. facetia scribentis in his verbis est, quod Archilis compotricem potissimum adduci jubet. Donatus.

Audivi, Archilis] Frequenter hoc modo *Terentius* compendium facit, ut egrediens loquatur persona de eo, quod est gestura: & simul doceat, quid ab altera gestum sit. *Idem.*

Audivi, Archilis, jamdudum, Lesbiam adduci jubes.] Utrum *jamdudum audivi*, an *jamdudum jubes*, incerta distinctio est, & sunt qui *jamdudum*, jam primum intelligant: ut, *Jamdudum sumite pœnas.* Idem.

Archilis.] Per unum l. in omnibus l. s. est: &, per i, in penultima. *Faërnus.*

Audivi, Archilis.] Videtur hæc Archilis obstetrix fuisse, quam nos *nutricem siccam* vocamus, cujus officium erat, ut ex Hieronymi epistola Select. 9. l. 2. discimus *assidere lectulo, obstetrices adhibere languenti, &c.* Farnabius.

2. *Sane pol.*] *Sane*, multum; alias, pro valide. namque validus est, qui multum rerum necessariarum habet ad salutem. *Donatus.*

Sane pol illa temulenta est mulier, & temeraria.] Versus est Trochaicus, in quo *pol illa*, tribrachus est, eliso uno l, ex illa, *pol* autem corripitur exemplo Ennii: *Nec pol homo quisquam faciet impune animatus.* Faërnus.

Temulenta] Producit primam syllabam *te*. Donat.

Temulenta.] Vinolenta, hoc est, ebriosa. quia *temetum* vinum dicitur: unde *abstemius* sobrius. Dictum autem *temetum* ab eo, quia tentet mentem. *Temulenta*, vino: *Temeraria*, natura. *Idem.*

3. *Nec satis digna cui committas.*] Bene in conclusione illa specialiter probavit, dicendo non idoneam, cui committatur primus partus mulieris: Sed mire signateque dixit *committas*: etenim committimus magna, & quæ salutem in dubio habent. *Idem.*

Nec satis digna.] Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura ἓν διὰ δυοῖν. ut Virgilius:

---- *Non me tibi Troja*
Externum tulit. ---
Et,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile
saxum Accolet. ----

Idem.

Nec satis digna, cui committas p. p. mul.] *Duas res* dicit, *nec parientem, nec primo partu.* figura ἓν διὰ δυοῖν *Donatus.* Bœclerus.

4. *Tamen eam adducam.*] Redit ad illud, quod vi coacta. *Donatus.*

Tamen eam adducam &c.] *Fr. Guyetus* vult *Archilin* hæc loqui, ut esset. tamen eam adduci volo. unde Mysis exciperet: *importunitatem spectate anicula* &c. Sed egredientibus, & intro loquentibus personis ad non egredientes, non responderi solet fere. Archilis hæc, ut anicula comica, vinosa describitur. Est autem γραΐδιον οἰκουρόν, ἢ οἰκετικὸν ἢ ὀξύ, *anicula domestica & acris, Pollucis, lib. 4. onom. cap. 19.* De obstetrice infra dicetur. *Boeclerus*

Importunitatem.] Importunitas neque loci neque temporis habet commoditatem. *Donatus.*

Anicula.] Archilis scilicet. *Idem.*

5. *Quia compotrix.*] In vultu remansit oratio. deest enim per figuram ἔλλειψιν, ideo illam vult arcessiri. *Idem.*

Quia compotrix ejus est.] *In vultu remansit oratio: deest enim per figuram* ἔλλειψιν: *ideo vult eam arcessiri. Don.* Boeclerus.

Dii date facultatem, obsecro.] Dii Geniales, Nuptiales quinque, Jupiter adultus, Hymenæus, Juno adulta. Venus suadela, Diana Lucina, vide quæ nos ad Senecæ Medeam v. 1. *Idem.*

Huic pariundi, atque illi in aliis potius peccandi locum.
Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor quid fiet.
Opperiar, ut sciam nunc, quidnam hac turba tristitiæ adferat.

6. *In aliis.*] Utrum in aliis mulieribus, an in aliis rebus. *Donatus*

In aliis potius peccandi locum] *Utrum in aliis mulieribus, aut in aliis rebus?* ita dubitat *Donatus.* Tu non dubita, *res* intelligi; hoc sensu si ebrietas ejus & temeritas omnino innoxia semper esse nequit, in alia potius re offendat, quam in negotio, cujus causa nunc accersitur. in oratione enim personæ, cui, ut est captus ancillarum, honestos mores & probos Poëta dedit, sensus humanior sumendus est. *Boeclerus.*

7. *Exanimatum.*] *Exanimatus*, est perturbatus. Virgilius:

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Exanimus, mortuus. Idem.

Corpus ubi exanimum positum Pallantis Acestes.

Donatus.

Vereor quid fiet.] *Quid*, ob quid, propter quid sit exanimatus. Aut aliter: *quid fiet*, id est, quid sit negotii. Sed quidam putant *quid* pro quare: ut *Quid veniant.* Aut deest, *potest*: ut sit. *quid esse potest.* Idem.

8. *Num quidnam.*] Comicum est & Terentianum. *Idem.*

Num quidnam] Quum exemptis *num* & *nam*, sufficere ad interrogationem potuisset *quid.* Idem.

ACTUS PRIMI SCENA QUINTA.

PAMPHILUS *adolescens.* MYSIS *ancilla.*

Argum. *Continetur hac scena, querela Pamphili adversus patrem & Chremetem, cognito nuptiarum consilio. Prior pars hujus scenæ amantis affectum & perturbationem continet. Posterior deliberationem, & obstinatum animum in tuendo Glycerii amore. Exorditur per exclamationem: deinde subjicit propositionem injuriæ, quam oppugnat ab injusto.* Thesis. *Adolescentes ad matrimonium ab amore meretricio difficile avelluntur.*

P. HOCCINEST *humanum factum aut inceptum? hoccinest officium patris?*

M. *Quid*

Hæc scena *satura* est, ex *trochaicis & jambicis non unius generis.* Quæ autem *Gabriel Faërnus* annotavit de variis lectionibus, in *nostris* quoque *MSS.* comparent. itaque nihil attinet repetere, *v.* 14. omnes nostri habent: *repetor repudiatus.* sed lenior est numerus editæ lectionis. in *v.* 15. qui est *septenarius trochaicus*, omnes interponunt τὸ *&*: *aliquid monstri alunt: & ea quoniam nemini obtrudi potest.* Fr. Fabricius, *Mureti* judicium in distinguendis hujus scenæ versibus præfert. qui tamen non pauca sibi permisit, præter MSS. auctoritatem.

Deliberatio Pamphili, iracundia & dolore recenti tumultuosius incipit: mox a patre in Chremetis affinitatem flectit; ita tamen, ut recurrat ad priorem querelam, non iniquitatem jam sed negligentiam patris incusans: donec hic quoque impetus velut ad obversantem animo paterni nominis reverentiam, frangitur; & post hanc Comicam διάθεσιν, fidem Glycerio servandam esse argumentis declaratur *Eugraphius* satis perspicue designavit: *Hac scena deliberationem habet, quæ talis est. Adolescens amans, qui promisit se eam* [quam amabat] *ducturum uxorem, a patre cogitur, ut alteram ducat. deliberat, quid faciat, Hic omnes deliberativa partes sunt, & ab ipso qui deliberat, percurruntur. verum quoniam optima deliberatio est, cui alius persuasor accedit: idcirco Mysis ancilla præsens invenitur, ut ejus aspectu facile in*

unam

M. *Quid illud est?* P. *Pro deum atque hominum fidem, quid est si hæc non contumelia 'st?*
Uxorem decrerat dare sese mihi hodie: nonne oportuit
Præscisse me ante? nonne prius communicatum oportuit?
M. *Mi-*

unam partem, memoria domina ejus & sui amoris, possit incumbere quippe cum hic ex una parte pater sit, cujus imperium filius debet implere; ex alia parte amor, qui vinculo sui animum adolescentis astringit. Sed, qui hic occurrunt loci, de jure parentum & liberorum, in contrahendo matrimonio, in *Chrestomathia* attingentur. *Boeclerus*

1. *Hoccine est*] *Hic inducitur adolescentis animus circa nuptias: ut ex magnitudine ejus ingens gaudium comparetur in fine fabulæ, cognita Glycerio. & simul id agitur, ut magis magisque per Mysidem Pamphilus excitetur ad resistendum patri nuptias indicenti.* Donatus.

Hoccine est.] Ab iracundia & dolore cœpit. *Iracundia* descendit ex injuria. *Dolor* ex miseria. *Idem.*

Hoccine est humanum factum] Quasi deliberatio est: in qua duæ partes sunt: una patris, altera amicæ. pro suasore Mysis est. Principium ab invectione: in qua primo ut hominem accusat, deinde ut patrem. *Idem.*

Hoccine est.] Hoc est dilatare orationem, ne diceret quod fecit. & est perversa αὔξησις, a majoribus descendens ad minora, per amplificationem accusationis. *Idem.*

Factum aut inceptum.] In aliis, *factu aut inceptu*, fuit. *Idem.*

Hoccine est officium.] *Officium* ab efficiendo, ab eo quod quæritur quid efficere in eo unumquemque conveniat, pro conditione personæ. *Idem.*

Hoccine est humanum factum, aut inceptum? hoccine officium patris?] O. l. 2. & Donatus geminat verbum *est*, hoc modo, *hoccine est officium patris?* Vetustiora vero exemplaria & hic, & ubique, *hocine* per unum c, habent: ita nulla dubitatio est quin *hocine* in casu recto & accusativo primam corripiat, sicut pronomen hoc, unde hocine compositum est, teste Probo, corripit. quemadmodum usurpavit & Virgilius, sive ille Ovidius sit, in lusibus Priapeis: *Et vos hoc ipsum quod minamur, invitat.* & Plautus in Aulularia: *Nunc hoc ubi abstrudam cogito solum locum.* erit ergo hic versus Terentii, octonarius. *Faërnus.*

Hoccine est humanum factum &c.] Non bene *Eugraphius: indignationem divisit, ut accusaret primo homines, deinde patrem.* Melius *Donatus: principium ab invectione: in qua primo, ut hominem accusat, deinde, ut patrem* id est, conqueritur, Simonem neque ex hominis neque ex patris officio secum egisse. *Boeclerus.*

2. *Quid illud est?*] Potest hic esse monometer, aut præcedenti applicatus facere eum pentametrum jambicum. Sed, quia hæc genera inusitata Terentio sunt, potest esse octonarii jambici initium elisione i; & d, ex *illud*, item d, ex *quid est*, quod mox sequitur. *Faërnus.*

Quid est, si non hoc.] Sic dicimus de his, quæ necessario hoc sunt, quod dicimus. *Donatus.*

Si non hoc] *Hoc* cum stomacho dictum, quasi aliquo contradicente non esse contumeliam. *Cicero, Quid est quæso, Metelle, judicium corrumpere, si hoc non est?* Idem.

Pro Deum atque hominum fidem, quid est si non hæc contumelia est?] Omnes fere libri etiam antiqui, cum Donato, ita collocant, *si hæc non contumelia est.* Faërnus.

3. *Uxorem decrerat.*] *Decernere*, est de magnis certam proferre sententiam. *Donatus.*

Uxorem decrerat.] Propositio injuriæ. *Idem.*

Uxorem decrerat sese mihi hodie] Ita liber Victorianus alii fere omnes, & Donatus, *decreverat*, paucissimi *decrevit*, atque hi recentissimi. *Faërnus.*

4. *Nonne oportuit præscisse me ante?*] *Oportuit*, scilicet ad patrem refert. Nam nec sic consentirem ad nuptias, sed fac me velle, *Nonne oportuit præscisse me ante?* Dolet autem se spacium non habuisse consilio. Et *ante* abundat, aut certe *præ*, cum sufficiat *scisse*. Donatus.

M. Miseram me, quod verbum audio?
P. Quid Chremes? qui denegarat se commissurum mihi
Gnatam suam uxorem: id mutavit, quia me immutatum videt.
Ita ne obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus. *(ego sum?*
Adeon' hominem esse invenustum, aut infelicem quemquam, ut
Pro

Nonne prius communicatum oportuit?] Quam de stomacho repetitum est *oportuit!* Et de more, *præscisse me ante. præscisse me ante. præscisse* proprie ad eum refertur, hoc est, Pamphilum. *Donatus.*

Communicatum] Quod neque hujus proprium est, neque illius. *Idem.*

Communicatum.] Quia nuptiarum non omnis potestas in patre est. *Idem.*

Nonne prius communicatum oportuit?] Nuptiarum quippe potestas non omnis in patre est, quarum sponsiones fiebant, vel inter ipsos qui nuptias contracturi erant; vel inter patrem puellæ & adolescentem, vel inter utriusque parentes. Quo sanctum foret matrimonium, consponsiones parentum sine liberorum adstipulatione nullius habebantur momenti. Quanquam non tam eorum consensus requireretur, quam ne justa de causa possent contradicere. Hotom. *Farnabius.*

5. *Quod verbum.*] *Verbum* pro ἀξίωμα more suo posuit. id est, uxorem dare, quod ait. *Donatus.*

6. *Quid Chremes?*] Transit, a patre nunc, & ad socerum redit. τὸ *quid*, non ad Chremetem dicitur: sed ad illum transeuntis est, & non considerantis quid dicat. *Idem.*

Quid Chremes?] Irascitur patri, quod cogat: Chremeti, quod non neget uxorem. Nove dolet, non odio haberi, non repudiari. *Idem.*

Qui denegarat se, &c.] Non latuerat Pamphilum, repudiasse Chremetem. Unde & Davus ait, *Qui postea quam audierat non datum iri filio uxorem suo.* Idem.

Commissurum.] Putaverat nuptias, & Chremetem mutare sententiam. *Idem.*

Se commissurum mihi gnatam suam uxorem.] Nondum mutarat consilium Chremes. quod facit infra Act. 3. sc. 3. sed ex oratione patris Pamphilus colligit mutasse. *Farnabius.*

Quid Chremes? qui deneg. &c] *Donatus: Irascitur patri quod cogat Chremetem, quod non neget uxorem.* Mirum tam diu tolerari vitium manifestum. Tu lege: *irascitur patri, quod cogat: Chremeti, quod non neget uxorem.* nihil verius. & sic quadrabunt, quæ sequuntur, *nove dolet, non odio haberi, non repudiari.* sc. a Chremete. *Boeclerus.*

7. *Id mutavit.*] Nove dixit *id.* τὸ *id* enim ad *denegarat.* Donatus.

Id mutavit, quoniam me immutatum.] Παρόμοιον. Nam quoties verba sunt, παρόμοιον dicitur. quoties nomina, παρονομασία. Idem.

Gnatam suam uxorem: id mutavit, quoniam me immutatum videt.] multi libri, inter quos Victorianus, pro *quoniam quia* habent. quod malim; ut versus sit trochaicus: ut præcedens. *Faernus.*

Quia me immutatum videt] *Eugraphius* id est, *mutatum.* res autem ipsa postulat, ut accipiamus *non mutatum*; i. e. in amore Glycerii constantem. *Boeclerus.*

8 *Itane obstinate?*] *Obstinate facere* est aliquid in alterius malum cum conatu facere perseveranter, & in alterius perniciem nimis niti. *Donatus.*

Abstrahat?] Magna vi verbi & proprietate usus est: unde illud est,

Iphitus & Pelias mecum divellimur inde.
Idem.

Abstrahat?] Magna indignatione usus est; tanquam Chremes non tam filiæ consultum velit, quam læsum Pamphilum. *Idem.*

Ut me a Glycerio miserum abstrahat?] epitheto designavit sententiam, quam extulit *Aristoteles* 2. *Rhetor.* τὸ διασπᾶσθαι ἀπὸ τ φίλων κ̓ συνήθων, ἐλεεινόν. *Boeclerus.*

10. *Adeon' hominem.*] Alia exclamatio

Pro deum atque hominum fidem!
Nullon' ego Chremetis pacto adfinitatem effugere potero?
Quot modis contemptus, spretus? facta, transacta omnia. hem,
Repudiatus repetor: quamobrem? nisi si id est, quod suspicor:
Ali-

tio est adversum socerum. Neminem putat esse in genere humano ita infelicem ut se: quod est commune omnium, qui in aliquo mœrore consistunt. Itaque non se, sed conditionem humanam dolet. & queritur natum esse quenquam qui possit esse tam miser ut ipse est, ac per hoc se. *Donatus.*

Adeon' hominem.] Amatorie: amore nominato exiluit in gemitus. Sic Virgil.
-- aut si lux alma recessit,
Hector ubi est? Idem.

Invenustum aut infelicem.] *Invenustus* est sine venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant, repudientque pulchræ, & quem deformes appetant. *Idem.*

Invenustum aut infelicem.] *Invenustus*, cui displicens objicitur: *Infelix*, cui placens negatur. *Idem.*

Invenustum esse.] *Venustus* dicitur, cui Venus formæ lætos afflavit honores, cui dictionis aut gestus conciliavit gratiam; *invenustus* contra. Hic autem significat infortunatum. Venus n. in talorum jactu felicissima est. Quod fit ubi canis, ternarius, quaternarius, & senio simul apparent, victoremque pronunciant. Cui frequens favet Venus ἐπαφρόδιτος, id est, *venustus*, cui non favet, *invenustus* dicitur, uti hic in amoribus, unde addit *infelicem*, ἀνεπαφρόδιτος. Apollo apud Lucianum. *Farnabius.*

Aut infelicem quenquam ut ego sum?] Adeo se miserum dicit, quod sibi repudiare non licet: ut propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser. Virgilius:
Heu cadit in quenquam tantum sceius. Donatus.

Ut ego sum?] Ἀνακόλουθον est *utiquam* enim inferre debuit, non *ut*. Idem.

11. *Pro Deum.*] Quam ferveat indignatione, hinc aspice, quod frequenter exclamat. *Idem.*

Pro Deum] Alia exclamatio est adversus socerum. *Idem.*

Pro deum atque hominum fidem! nullon' ego] Hæc verba *proh deum atque hominum fidem*, in multis l. s. recentibus inveniuntur superius sita, & hi versus ordinati ut infra.
Itane obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Pro deum atque hominum fidem: quod si fit, pereo funditus.
Adeon hominem esse invenustum, aut infelicem quemquam ut ego sum?
Nullon ego Chremetis pacto adfinitatem effugere potero?
Quot modis contemptus, spretus, facta, transacta omnia. hem
qua ordinatione versuum primi duo & ultimus essent trochaici catalectici, tertius, & quartus acatalectici. nobis tamen probatur collocatio verborum vulgata, quæ eadem invenitur in omnibus antiquis libris: ita ut, *Quod si fit, pereo funditus*, fit trimeter jambicus: *Pro Deum atque hominum fidem*, dimeter trochaicus. *Faërnus.*

12. *Effugere.*] In totum fugere. *Donatus.*

13. *Quot modis contemptus, spretus?*] Si Chremes spretus, intelligemus Pamphilum dicere, quod operam dederit, ut se repudiaret Chremes: ut supra dixit, *Mutavit quia me immutatum vidit.* Idem.

Quot modis contemptus?] Chremes an Pamphilus. *Idem.*

Facta, transacta omnia] Proverbiale est in id negotii, de quo nihil supersit ad agendum. *Facta* autem a Pamphilo: *transacta* etiam a Chremete. *Idem.*

Facta transacta omnia] *Donatus proverbiale est, in id negotii, de quo nihil supersit ad agendum. Erasmus in proverbiis* inter sollennes JCtorum formulas refert: adducto loco *Ciceronis e Catil. 3. cap. 6.* Boeclerus.

Transacta omnia.] Formula a foro ducta, in pactis & contractibus. *Farnabius.*

14. *Repudiatus repetor.*] Quasi & hæc injuria sit, repudiare & repetere. Et tale est in Eunucho, *exclusit, revocat.* Donatus.

Nisi

Aliquid monſtri alunt : ea quoniam nemini obtrudi poteſt,
Itur ad me M. *oratio hæc , me miſeram exanimavit metu.*
P. *Nam quid ego nunc dicam de patre ? ab*
Tantam ne rem tam negligenter agere ? præteriens modo
Mihi apud forum , uxor tibi ducenda 'ſt Pamphile hodie , inquit : para :
Abi domum. id mihi viſu 'ſt dicere , abi cito , & ſuſpende te.

Obſtu-

Niſi ſi id eſt.] Conjecturale argumentum. *Donatus.*

15. *Aliquid monſtri alunt : ea*] Duplex contumelia , & *monſtri* & *aliquid.* minus enim eſſet, *aliquod monſtrum.* Sic, *Quid hominis uxorem habes ?* Et mutavit genus , dicendo *ea* : quoniam fœmina eſt. Sic in Eunucho , *Taces , monſtrum hominis ? non dicturus es ?* Idem.

Aliquid monſtri alunt : ea.] Dum *monſtrum* dixerat, *ea* ſubjunxit,tanquam non verbis , ſed ſententiæ ſerviens. *Idem.*

Monſtri alunt.] Monſtrum alitur, ubi quid occulti vitii latere ſignificamus, haud ſcio an inde ſumpta Metaph. Quod monſtra ob pudorem clanculum alantur. Eraſm. *Farnabius.*

Nemini obtrudi.] Mire *obtrudi* , quaſi invito & totum cum iracundia. *Obtrudi*, infringi , impingi. *Donatus.*

16. *Itur ad me.*] Dotem amator non cogitat : & ad vilitatem trahit, quod ultro venit, & quod ſe repetit Chremes. *Idem.*

Itur ad me.] Quaſi ad hoſtem. Plautus in Pſeudolo;

Itur ad me.

Et Virgilius :

---- *ſimul enſe relicto*
Ibat in Euryalum propere.

Idem.

Oratio hæc.] Etiam pauca verba veteres *orationem* dicebant. *Idem.*

17. *Nam quid ego*] Quaſi dicat, quid ego de patre dicam , qui alienum accuſaverim Chremetem. *Idem.*

Nam quid ego.] Redit ad patrem , in quo nove hoc accuſat , negligenter eum agere , quod nolit fieri. *Idem.*

Nam quid ego nunc dicam de patre? ab,] Verſus eſt dimeter jambicus , ſi ex *quid*, d, elidatur. *Faernus.*

18. *Tantamne rem.*] Summam voti ac nuptias. *Donatus.*

Præteriens modo.] Hic oſtendit ſpecialiter quid peccaverit. *Idem.*

Pater præteriens modo mihi apud forum.] Undique conflatur excuſatio. ex facto,quod præteriens.ex tempore,quod modo.ex loco, quia in foro. ex modo & ex verbis , Uxor tibi ducenda eſt.*Idem.*

Præteriens modo mihi apud forum &c.] *Donatus : undique conflatur excuſatio* [lege *accuſatio :* ita enim volunt præcedentia , *redit ad patrem , in quo hoc accuſat* &c.] *ex facto , quod* præteriens ; *ex tempore , quod* modo ; *ex loco , quia* in foro ; *ex modo & ex verbis* , uxor tibi ducenda eſt. ſcilicet per partes oſtendit, quid eſſet , negligenter agere tantam rem. Eſt ſane in his mira ἐνέργεια. mox παρῳδία μιμητικῇ veluti interpretando accendit Pamphilus magnitudinem doloris , per inopinatam exaggerationem inferens : *id mihi viſus eſt dicere, abi cito & ſuſpende te.* ubi celeritas admirabilis, tanquam in præceps mœrentem rapere animum ,videtur. quam elementa literarum ,numeri vocum , ſententiæ abſolutio , nimium quantum perficiunt. hæc conſternatio ſtuporem animo induxit; *obſtupui*: ſtupor , incluſit vocem ; *obmutui.* pudeat illos , qui languorem in Terentio ſuſpicari potuerunt. *Boeclerus.*

19. *Ducenda.*] Mire *ducenda.* ſemper hoc genus declinationis , neceſſitatem oſtendit. ut Virgilius :

Et pacem Trojano ab rege petendum.

Salluſtius :

Agendum , atque obviam eundum eſt.

Donatus.

20. *Abi cito,& ſuſpende te*] Ad *Hodie*, *Cito* retulit. ad *Uxor tibi ducenda eſt*, *Suſpende te.* Idem.

Abi cito , & ſuſpende te.] Ex Plauti Pænulo. *Abi domum , & ſuſpende te.* 1. act. 2. ſc. *Farnabius.*

21. *Ob-*

Obstupui: censen' me verbum potuisse ullum proloqui?
Aut ullam causam, ineptam saltem, falsam, iniquam? obmutui.
Quod si ego rescissem id prius; quid facerem, si quis nunc me roget;
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem. sed nunc quid primum exsequar?

Tot

21. *Obstupui. censen' ullam me verbum potuisse proloqui?*] O. l. 2. ita collocant, *obstupui. censen me verbum potuisse ullum proloqui?* qua ratione versus est trochaicus, ut ceteri. atque is quoque qui proxime sequitur, si ejus prima syllaba præcedenti applicetur. Vaticanus, & Decurtatus *obstipui* habent, quemadmodum & alibi Bembinus. & apud Virgilium antiquissimus liber Romanus. *Faërnus.*

22. *Ineptam saltem, falsam.*] Duo comparantur in defensionem, aut vera aut ad tempus accommodata. *Ineptum* est, quod a quovis reprehendi potest. *Falsum* quod etiam prudentem possit fallere. *Donatus.*

23. *Quod si ego rescissem.*] Si mecum communicasset prius. *Idem.*

Quid facerem.] Ipse se reprehendit. *Idem.*

Quid facerem.] Ὑποφορά. Idem.

24. *Ut hoc ne facerem.*] Tacerem. & nota, *facerem*, pro tacerem. *Idem.*

Aliquid facerem, ut hoc ne facerem.] In hac traductione sensus est obscurior. *Donatus* ita accipit, ut putet hoc dici: aliquid facerem, ne tacere mihi ad hæc necesse foret; *ut ne hoc facerem* id est, ut ne tacerem. Alii hoc volunt significari: aliquid fecissem, ut ne hoc facerem, id est, ut minime ducerem, quam pater mihi obtrudit. aliquid fecissem quo hanc necessitatem ducendæ uxoris effugissem. Per ambages conquerentibus familiares scilicet indicat, se fuga sibi consulturum fuisse. nam eo progreditur amantium πάθος in Comœdia. Non placet illud Donati, de *tacendo.* Bœclerus.

Ut hoc ne facerem.] Ne ducerem aliam uxorem quam Philumenam. *Farnabius.*

Sed nunc.] Deliberatio, & partes ejus. *Donatus.*

Sed nunc, quid primum exequar?] Hactenus querela desæviit: nunc status ad consultandum capitur: proposito negotio, ex utraque parte. Ab una parte stat: *Amor & misericordia hujus*, Glyceris sc. statim enim pondus contribuit in hanc lancem, cum *misericordia* (in qua, & justitiæ & humanitatis nomina insunt) se moveri ostendit, quo minus amatam destituat; sed hoc postea oratoria copia & efficacia tractabit, nunc in alteram partem animum trahit, *nuptiarum sollicitudo, tum* (hoc momento enim illa prægravatur) *patris pudor*; nec qualiscunque patris, sed indulgentissimi: quod ex ore filii ingens testimonium, attollitur descriptione, *qui me tam len.* &c. cui honestissimi generis πάθος adjungitur: *eine ego ut adverser? heu mihi!* donec conficiatur illud pœne incredibile, in amante, & adolescente, & obstricto: *incertum est, quid agam.* Hic opportunum erat, Mysidem intervenire: quæ & hactenus fidam pro Glycerio sollicitudinem, theatro; & nunc, non sine successu consilii, Pamphilo approbat. in cujus oratione, penetrabilis illa instantia, quid non efficeret? cum, post renovata fidei pignora, pergit metuere: ---- *haud verear, si in te solo* (quidam cod. habent *solum*) *sit situm: sed vim ut queas ferre.* &, asseveratius iterum religionem firmante Pamphilo, cum diffidere non auderet, metuere non desistit, id est, denuo exhortati amantem: *unum hoc scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui.* denique adacto, ut arcana quoque faciendæ fidei communicaret, Pamphilo, ita discedit, ut quæ non ultra quam speraret: *ita spero quidem.* quid est effodere animum, & versare, & possidere, si hoc non est? Quam sit porro accurate facundus Pamphilus, in locis honestatis tractandis, ut denique conficiat, scelus esse, si nunc patri pareret, longum fuerit enarrare. & fuit diligentior hoc loco *Donatus.* quem vide. *Bœclerus.*

25. Diversi

Tot me impediunt curæ, quæ meum animum diverse trahunt;
Amor, misericordia hujus, nuptiarum sollicitudo, tum
Patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc,
Quæ meo cumque animo lubitum 'st, facere. ei ne ego ut advorser? ei mihi,
Incertum 'st, quid agam. M. *misera timeo, incertum hoc quorsum accidat.*
Sed nunc peropu' st, aut hunc cum ipsa, aut me aliquid de illa adversum hunc loqui.
Dum in dubio est animus, paulo momento huc vel illuc impellitur.
P. *Quis hic loquitur? Mysis salve.* M. *o salve Pamphile.* P. *quid agit?* M. *rogas?*

Labo-

25. *Diverse trahunt.*] Pro, in diversa trahunt. *Donatus.*

26. *Amor, misericordia.*] Hæc oratoria sunt, cum unum negotium in multas distrahimus partes. *Idem.*

Amor] A necessario. *Idem.*

Misericordia.] Ἀπὸ τῆ αἰσίε. Idem.

Misericordia hujus.] Ἀμφιϐολία. Idem.

Nuptiarum sollicitudo.] A perturbatione. Quibus colligit, consulere se non posse. *Sollicitudo* est, quæ inhæret mentibus. *Sollicitatio* quæ ab alio fit. *Idem.*

27. *Tum patris pudor.*] Ἀμφιϐολία Idem.

Qui me tam.] Explanatio, in quo pudendum sit sibi apud patrem. Et ad illud, spectat, *Tute his rebus finem præscripsti, pater.* Idem.

Qui me tam leni passus est animo.] Atqui accusabat eum. Sed amator est. *Idem.*

Qui me tam leni passus est animo usque adhuc.] Scen. 1. Indultam filio ad tempus licentiam excusat pater. & Sc. 2. idem. *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi animum ut expleret suum*, & 2. act. 6. sc. *Dum licitum est, dumque ætas tulit.* Farnabius.

28. *Ei ne ego.*] Pronomen hoc vim qualitatis habet. & est, An tali, tam bono. *Donatus.*

Egone ut adverser.] Videtur inclinasse, ut secundum patris animum consistat. sed amore ad incerta iterum devolvitur. *Idem.*

29. *Quorsum accidat.*] Ad quam rem, quo versus. *Idem.*

Hoc incertum quorsum accidat.] O. fere libri hunc ordinem verborum habent, *incertum hoc.* quæ melior compositio est. versus est trochaicus, aut etiam octonarius jambicus, ut proximi, si in *quorsum accidat* non fiat Synaloepha. *Faërnus.*

30. *Sed nunc peropus est.*] Calliditati fœmineæ & astutiæ sententia hæc congruit. *Donatus.*

Cum ipsa.] *Ipsa*, nunc domina mea, *Idem.*

Adversum hunc.] Apud hunc. ut alibi, *Et id gratum fuisse adversum te, habeo gratiam.* Idem.

Adversum hunc loqui.] Apud hunc. ut 1, act. 1. sc. *Et id gratum fuisse adversum te, habeo gratiam.* Farnabius.

31. *Dum in dubio est animus.*] Translatio hæc est a mole alicujus ponderis, quæ antequam in loco sederit, cum incerta pendet, facillime commovetur. *Donatus.*

Huc illuc impellitur.] Omnes libri antiquiores, & Donatus, *huc vel illuc.* Faërnus.

Paulo momento huc vel illuc impellitur.] Translatum a statera, cujus examinatio per linguam bilancis, parvi ponderis momento huc vel illuc inclinat. Achilles Tatius l. sc. τὴν ψυχὴν ἔχοντες ἐπὶ τρυτάνης ἐλπίδ[illegible] καὶ φόϐε. Farnabius.

32. *Quis hic loquitur?*] Hoc secum deinde conversus, ut vidit, *Mysis, salve.* Donatus.

Salve.] Difficile est aliud invenire ver-

Laborat e dolore; atque ex hoc misera sollicita est, diem
Quia olim in hunc sunt constituta nuptiæ, tum autem hoc timet,
Ne deseras se. P. *hem, ego ne istuc conari queam?*
Ego propter me, illam decipi miseram sinam?
Quæ mihi suum animum atque omnem vitam credidit,
Quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim,
Bene, & pudice ejus doctum, atque eductum, sinam

Coactum

verbum, quod sic declinetur, *Salve* & *salvete.* quippe hujus verbi per modos est rara declinatio. *Donatus.*

Quis hic loquitur?] Principium Terentianum in jungendis personis. *Idem.*

O salve.] O, interjectio optantis adventum, aut repente perculsi. *Idem.*

Quid agit?] Amatorie, & familiariter non addidit quæ. *Virgilius:*

Quæ mihi reddat eam, vel eo me solvat amantem. Idem.

Rogas?] Lenta quædam & tristis est responsio, & dolore plena. *Idem.*

33. *Laborat e dolore.*] Duplicem laborem Glycerii esse dicit, unum partitudinis, alterum curæ & sollicitudinis nuptiarum Pamphili. *Idem.*

Laborat e dolore] Callide aggreditur juvenem; nam utrumque propter illum perpetitur, & dolorem & solicitudinem. *Idem.*

Atque ex hoc.] Mysis, quæ contra patrem suasura est, incertum inveniens Pamphilum, facile ad se convertit mentione dominæ suæ, & maxime quod addidit, cur illam ægram esse dicat. quare statim perfectum est quod volebat, ut dicat Pamphilus, *Egone istuc conari queam?* Idem.

34. *Constituta.*] Nec addit, a patre: sed invidiose, quasi & a Pamphilo sint constitutæ. An timet in negotio? *Idem.*

Constituta nuptiæ.] A patre tuo. *Farnabius.*

In hunc diem] Idem enim dies est quo placuerant destinatæ nuptiæ, quamvis Chremes renuntiaverat. & supra, *His nuptiis dictus est dies.* Donatus.

Tum autem.] *Tum*, præterea. Tertiam sollicitudinem habere Glycerium ne deseratur a Pamphilo. *Idem.*

Sollicita est.] *Sollicitudo* rerum incertarum magis est. *Idem.*

Quod in hunc diem, &c.] Hic certior metus est, & gravior, *Idem.*

35. *Egone istuc conari?*] Ideo sic Pamphilus, quia illa invidiose non *deserere cogeris*, dixit: sed, *deseras.* Idem.

Ego ne istuc conari?] Non perficere, sed conari velle aliquid ad scelus, effectio est, etiam si non potest fieri. hic enim voluntas, non factum damnatur. ut *Virgilius*,

Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti. Idem.

Conari?] Levius est conari, quam facere. *Idem.*

36. *Egone propter me?*] Magna vis est in pronominibus. & diversa sunt, & singula, & non præcipitantur, nec dicuntur uno spiritu: sicut in Eunucho, *Egone illam, quæ me, quæ illum? Quæ illum*, deest, amat: *quæ me*, deest, non amat. *Idem.*

Egone?] Suadenter. subauditur, *ut fieri sinam.* Idem.

37. *Quæ mihi suum animum.*] Ab ejus beneficiis. *Idem.*

Suum animum.] Quantum ad amorem pertinet. *Idem.*

Atque omnem vitam.] Hoc est, ut maritum speraret. *Idem.*

Quæ mihi suum animum, atque omnem vitam credidit.] Argumenta a consequenti. Si eam deserit, hæc subjiciuntur. *Idem.*

38. *Quam ego animo egregie caram.*] *Egregie*, præter ceteras, id est, nimis. *Idem.*

39. *Bene & pudice.*] Hic illud solvitur, *Lana & tela victum quæritans;* ut hoc præstruat, bene & pudice Glycerium esse educatam, *Lana & tela victum quæritans.* Et non pertinet ad argumentum, nisi post vitam Glycerii intelligas. *Idem.*

Bene & pudice.] Ab honesto. *Idem.*

Bene & pudice ejus doctum.] Hanc sententiam

Coactum egestate ingenium immutarier?
Non faciam. M. *haud vereor, si in te solo sit situm:*
Sed vim ut queas ferre. P. *adeon' me ignavum putas?*
Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut ferum,
Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor
Commoveat, neque commoneat, ut servem fidem?
M. *Unum hoc scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui.*

P. *Me-*

tentiam quasi de exemplo probat. nam bene educata est a Chryside, quæ primo pudice vitam, parce, & duriter agebat. *Donatus*

40 *Coactum egestate*] Propterea quod Chrysis, inopia & cognatorum negligentia coacta. *Idem.*

Coactum egestate.] Non paupertate, sed egestate. cui contrarium, *Inopia, & cognatorum negligentia.* Idem.

Coactum egestate.] *Inopia & cognatorum negligentia* coactum, ut de Chryside dictum, scen. 1. *Farnabius.*

41. *Haud vereor.*] Acuit animum adolescentis contra patrem, cujus etiam nomen grave est. *Donatus.*

42. *Sed vim ut queas.*] Hic, *vereor* subauditur. *Ut*, pro *ne non* posuit: ut sit, Sed vereor ne non queas vim patris ferre. Et ne non possis, non damnatio est, verum adolescentis provocatio in contemptum patris. *Idem.*

Adeon' me ignavum.] A verisimili. *Idem.*

Ignavum.] Quod adversum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit, adesse sibi virtutem. quæ sequuntur, ad fidem pertinent. Ita pro tempore contemptum patris pro fortitudine habet. *Idem.*

Ignavum.] *Ignavus* est, qui vim non potest ferre, qui non est perseverans. *Idem.*

43. *Adeon' porro ingratum.*] *Porro*, Conjunctio est expletiva, alias adverbium temporis. *Idem.*

Ignavum & ingratum.] Αὔξησις est. inhumanum aut ferum post subjecta dixit. *Idem.*

Adeon' porro ingratum, aut inhumanum?] Mira omnis conversio. Non enim dixit, Adeon' me obsequentem patri existimas, adeo gratum, adeo pium, adeo mansuetum? Ita amatoris per omnia servat conditiones, ut oratorie hoc cogatur, scelus esse si pareret nunc patri. *Idem.*

44. *Ut neque me consuetudo.*] Non ordinem reddit; ferum enim reddit ad *mansuetum*, quod etiam feræ mansuescunt. *Idem.*

Consuetudo, neque amor, neque pudor.] Antithetorum ἀπόδοσις. *Consuetudo* ad ferum, *Amor* ad inhumanum, *Pudor* ad ingratum. *Farnabius.*

Neque amor.] Ad illud, *inhumanum.* Amor namque vehementior est in homines. Virgilius:

Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? ----.

Donat.

Pudor.] Ad *ingratum* retulit. *Idem.*

Ut neque me consuetudo, neque amor.] Ἀπόδοσις ad superiora. *Consuetudo*, adversus feritatem. *Amor*, adversus inhumanitatem. *Pudor*, adversus ingratum animum. *Idem.*

Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor] Puto *Donatum* hanc ἀπόδοσιν, *ad superiora*, ut vocat, bene notasse: ut *consuetudo, adversus feritatem; amor, adversus humanitatem; pudor, adversus ingratum animum*, ponatur· χιασμὸς *Hermogeni* dicitur. *Bœclerus.*

45. *Commoveat, neque commoneat.*] Αὔξησις est ad majora. *Donatus.*

Commoveat, neque &c.] Antonomasia. *Farnabius.*

Ut servem fidem.] Exquisite: non dixit, ut contemnam patrem. *Donat.*

46. *Unum hoc scio.*] In eodem hæret, ut excitet juvenem: neque audire se fingit quod dicit. *Idem.*

Unum hoc scio.] Vide quam callida sint, quæ a Myside subjiciuntur, ad irritandam promissionem Pamphili: quæ arden-

P. Memor essem? o Mysis Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta sunt in animo Chrysidis
De Glycerio. jam ferme moriens me vocat:
Accessi: vos semotæ: nos soli: incipit:
Mi Pamphile, hujus formam, atque ætatem vides:
Nec clam te est, quam illi nunc utraque inutiles

Et

ardentem incendant magis. nam dixit ille omnia, quibus cogitur servare fidem: sed de merito ejus aut nihil dixit, aut parum. *Donatus.*

Unum hoc scio.] Quasi hoc dicat, Quid tu facturus sis equidem nescio, sed unum scio. *Idem.*

Ut memor esses sui] Invidiose, quasi oblito: adeo commovetur hoc dicto Pamphilus. *Idem.*

Ut memor esses sui.] Bene præterito: quoniam quæ præterita sunt in recordatione magis lachrymabilia sunt. ut Virgilius:

---- Cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux, quondam tua dicta, relinquor?

Idem alibi,

Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat. Idem.

47. *O Mysis, Mysis.*] Primum vocandi, alterum increpandi est. *Idem.*

Etiam nunc scripta.] Id argumentum est; quam vivæ memor sit, qui etiam mortuæ verborum meminerit Chrysidis de Glycerio. *Idem.*

48. *Scripta illa dicta, &c*] Ἐγγέγραπται ταῖς φρεσί. Pindar. 10. Olymp. *Farnabius.*

49. *Jam ferme.*] *Ferme*, adverbium est festinantis. *Donatus.*

Moriens me vocat.] Ex tempore probavit locutam vera esse, non ficta & simulata. nam qui sani sunt, spe longioris vitæ adulantur. Virgilius,

Et dulces moriens reminiscitur Argos.

Idem.

Jam ferme moriens.] Affectus a tempore, quod postrema vox erat. *Idem.*

50. *Accessi; vos semota; nos soli.*] Figuræ propriæ Terentianæ, *ἀσύνδετον καὶ ἔλλειψις*. *Vos semota*, deest *estis*: *nos soli*, deest *remansimus*. ut est illud, *Egone illam, quæ illum, quæ me?* Idem.

Vos semotæ nos soli.] Habuit fidem, quod soli fuimus, quod nemo testis. an timuit, ne hoc pater ante firmatum amorem cognosceret? *Idem.*

Incipit.] Deest *dicere*. Præparatio, & quasi vestibulum orationis est. *Inceptio* dicitur orationis, quæ longa taciturnitate, meditate graviterque profertur. ut Virgilius,

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit ----

Idem.

Accessi; vos semota; nos soli; incipit] Est hæc talis partium brevitas, quæ longam tamen efficit summam, sed sine vitio. ut enim expectatam magis faceret *προσωποποιΐαν μιμητικὴν*, quæ sequitur, producit cum affectu principium. *Barclerus.*

51. *Mi Pamphile*] Μίμησις per *προσωποποιΐαν*. & principium a blandimento. *Donatus.*

Mi Pamphile] Imitatus est etiam blandimentum Chrysidis. *Idem.*

Mi Pamphile.] Vide redditam voci morientis densis intervallis interruptam orationem, utpote lasso anhelitu interveniente. *Idem.*

Hujus formam atque ætatem.] Amat compendium lassitudo. *Formam* enim dicendo, pulchritudinem significat: *ætatem*, quod parva. *Idem.*

Hujus formam atque ætatem.] Duplex causa commendationis, *forma & ætas* ut supra, *Forte unam aspicio adolescentulam, forma, &c.* *Idem.*

52. *Utraque inutiles*] Legitur & *utiles.* Idem.

Nec clam te est, quam illi utraque res inutiles] Omnes fere l. s. *quam illi nunc utraque res inutiles.* Duo tantum, scilicet Vaticanus, & Basilicanus itemque Donatus & Eugraphius hæc habent sine dictione, *res*: quod & placet. *utraque* enim, refertur & ad formam, & ad ætatem

Et ad pudicitiam, & ad rem tutandam sient.
Quod ego te per hanc dextram oro, & ingenium tuum,
Per tuam fidem, perque hujus solitudinem
Te obtestor, ne abs te hanc segreges, neu deseras:
Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive te hac solum semper fecit maxumi,

Seu

tem: itaque legendum, *quàm illi nunc utraque inutiles.* ita stat versus, qui aliter admissa dictione *nunc*, impeditus est. *Faërnus.*

Quam illi utraque res inutiles.] Al. *quam illi nunc utraque inutiles & ad pudic.*

Lis est cum forma magna pudicitiæ:
& Juvenal.
Rara est adeo concordia formæ atque pudicitiæ. 10. Sat. *Farnabius.*

53. *Et ad pudicitiam.*] Propter formam dixit. *Donatus.*

Et ad rem tutandam] Propter ætatem. Ἀ'πόδοσις. *Idem.*

Et ad tutandam rem] O. l. s. & Donatus ita collocant, *& ad rem tutandam.* Faërnus.

54. *Quod te per.*] *Quod*, propter quod: ut, *Quod te per superos.* Et est ordo, propter quod te oro. *Donatus.*

Per hanc dextram.[Tenet eum, ut apparet. *Idem.*

Per hanc dextram.] Fidei & fœderis membrum. Ad manum fit conventio. *Idem.*

Et ingenium.] Legitur & *genium.* Idem.

Quod ego per hanc te dextram oro, & genium tuum.] O. l. s. & Donatus ita collocant, *quod ego te per hanc.* quod vero sequitur, *& genium*, in omnibus libris, itemque Donato; & Eugraphio est, *& ingenium.* quod & versui magis convenit. exponemus autem ingenium, id est, naturam; quam cum laude intelligendo, tanto magis quadrabit, ut sit per tuam stabilem constantemque naturam, per tuum probum & amabile ingenium: ut & infra de Pamphilo, *Quandoquidem ipse est ingenio bono.* elidetur autem in scansione, d, ex *quod.* ut *quod ego te* sit anapæstus. *Faërnus.*

Per hanc dextram, & ingenium tuum] *Ingenium* habent plerique libri nec mutari debet. *Horatius* in simili obtestatione, genium adhibet:

Quod te per genium, dextramque, deosque penates
Obsecro & obtestor. Bœclerus.

Dextram oro, & ingenium tuum.] Fœderis & fidei pignus.

Per ego te has lacrymas dextramque tuam, te.
Dido Virgiliana 6. Æn. *Farnabius.*

55. *Per hujus solitudinem.*] Legitur & *solicitudinem.* Donatus.

56. *Obtestor.*] *Obtestatio* dicitur, quando eum adjuramus, quem rogamus. *Oramus* per eas res, propter quas rogamus. Virgilius,

— per eversæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obtestor. — Idem.

Te obtestor.] Sextum περίλλον. dixit enim jam, *Quod ego te per hanc dextram oro.* Idem.

Ne abs te hanc segreges, neu deseras.] Ad fidem, *ne segreges*, retulit: *ad solitudinem*, ne deseras: hoc est, ne aliam ducas, aut amare desinas, etiamsi aliam ducas. *Idem.*

Ne abs te hanc segreges.] Quasi ipsam manu tenens. *Hanc*, propter formam & ætatem. *Idem.*

Segreges.] Hoc verbum simplex fieri non potest. *Neu deseras*, postremo. *Id.*

57. *Si te in germani.*] Sic tunc dicimus, quando præstitimus aliquid, & tamen nolumus exprobrare. ut *Virgil.*

Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit. —
Et alibi:
Si bene quid de te merui. — Idem.

In germani fratris.] Non fratris solum, sed etiam germani. *Idem.*

Germani fratris.] *Sororem esse ajunt Chrysidis.* Simo. 1. scen. *Farnabius.*

58. *Sive te hac solum.*] Si aut te mihi prætulit, aut nullum alium noverit amatorem in domo meretricis. *Donatus.*

Sive hac te solum.] Aliqui libri, inter

quos

Seu tibi morigera fuit in rebus omnibus.
Te isti virum do: amicum, tutorem, patrem.
Bona nostra hac tibi permitto, & tuæ mando fidei.
Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipsam occupat:
Accepi: acceptam servabo. M. *ita spero quidem.*
P. *Sed cur tu abis ab illa?* M. *obstetricem accerso.* P. *Propera.*
Atque audin'? verbum unum cave de nuptiis;

Ne

quos Vaticanus & Basilicanus: item Donatus, & Priscianus sic collocant, *sive te hac solum.* & stat versus, si in *te hac* non fiat sinalœpha: erit enim *sive te,* dactylus. Quod vero sequitur, *semper fecit maximi,* omnes recentes libri habent, *fecit maximum,* & ita etiam Priscianus citat. infra quoque in eisdem recentibus legitur, *maximum feci Chreme.* sed utrobique in antiquis, *maximi.* Faërnus.

Si te in germani fr. &c.] Παρίσωσις suavissima: ut mox v. 61. παρομοίωσις. cum sententia loci confer. *Hec.* 3, 3, 29. *&c.* Bœclerus.

59. *Morigera*]Hoc quasi amanti utile fuit. *Virgilius:*

---- *fuit aut tibi quidquam*
Dulce meum ----

Donatus.

Morigera.] *Ætas & corpus tenerum, & morigeratio. Hæc sunt venena formosarum mulierum.* Afranius in Vopisco. *Farnabius.*

60. *Te isti virum do.*] Hæc, ut diximus, & singula sunt, & non præcipitantur, nec dicuntur uno spiritu. *Donatus.*

Te isti virum do.] Apparet quod junctis dextris hæc dicebat. ideo &, *Per hanc dextram te oro.* Idem.

Amicum.] Potest enim & maritus esse, & non amicus, sed affectu mariti retulit amicum. *Idem.*

Virum.] Ne segreges, *Idem.*

Amicum.] Ne deseras. *Idem.*

Tutorem.] Quasi orbæ. *Idem.*

Patrem.] Quasi parvæ. *Idem.*

Patrem.] Ad illud quod ait, *Et ad pudicitiam.* Idem.

Te isti virum do, amicum, tutorem, patrem.] *Donatus* erudite: *hæc & singula sunt, & non præcipitantur, nec dicuntur uno spiritu.* & mox: *virum, ne segreges: amicum ne deseras: tutorem, quasi orbæ: patrem, quasi parvæ.* oratorie autem unum hic per multa dicitur. maritum enim voluit signare. Similis locus *act.* 4. *sc.* 3. *v.* 2, 3. *&* 4. quæ ex Homero sumpta *Donatus* ibi annotat. *Bœclerus.*

61. *Bona nostra tibi hac permitto, & tuæ mando fidei.*] Conclusio per mandatum & obtestationem efficax satis. *Donatus.*

Bona nostra.] Hæc verba quasi supellectilem suam ostendentis sunt. *Idem.*

Bona nostra.] Hoc est, *Ad rem tutandam.* Idem.

Bona nostra hac.] Peculium, supellectilem. *Farnabius.*

Tibi permitto, &c.] Tanquam justo atque legitimo heredi, fiduciario. *Idem.*

62. *Hanc mihi in manum dat.*] Confirmatæ sunt legitime nuptiæ per in manum conventionem. Et mire *hanc:* non, *hujus manum.* Donatus.

Mors continuo ipsam occupat.] Quo magis memorem esse oportet eorum, post quæ illa nihil locuta est. *Idem.*

63. *Accepi.*] Proprie, quasi uxorem. *Idem.*

Acceptam servabo.] Conclusit partem deliberationis suæ per electionem. *Idem.*

64. *Sed cur tu.*] Corripit, quod abeat ab illa. *Cur,* non interrogantis, sed corripientis est, & increpantis quod Glycerium deserat. *Idem.*

Obstetricem.] Quæ opem tulerit parienti, *obstetrix* dicitur: unde & parturientes, *Fer opem,* clamant. *Idem.*

Sed cur tu abis ab illa? M. obstetricem accerso. P. propera.] Versus est trimeter jambicus: sed ex *abis* elidendum est, s. & in quinta sede dactylus collocandus. *Faërnus.*

65. *Propera, atque audin'?*] Et interrogatio quo eat, & revocatio, ad argumentum magni amoris accedit. *Donatus.*

Ne ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*

Verbum unum cave de nuptiis.] Deest *dicas.* figura ἔλλειψις. *Donatus*

De nuptiis.] Non quod hodie futuras nescierit Glycerium: sed quod illas hodie indixerit pater filio, cum supra & Pamphilo & Glycerio disturbatæ viderentur, quia sunt constitutæ in hunc diem. *Idem.*

Cave.] Annotant quidam *cave* hic corripiendum esse. *Idem.*

66. *Ne ad morbum hoc etiam.*] Iterum ἔλλειψις. deest enim, *accedas.* Idem.

Ne ad morbum hoc etiam. M. *teneo.*] Versus est jambicus dimeter catalecticus. nam quod alii hunc supplent ex insequenti scena, ut, *quid ais Byrria*, perficiat senarium, primum hæc ordinatio versuum in nullo libro invenitur. deinde versus qui sequuntur, impediti remanent, ut non facile certum eis genus possit assignari. *Faërnus.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA

CHARINUS *adolescens.* BYRRIA *servus.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Sollicitudo Charini adolescentis, qui ex Byrria servo resciverat Pamphilum eo die uxorem ducturum Philumenam, quam ipse Charinus misere deperibat. Idem rogat Pamphilum ne ducat.* Thesis. *Amatores stulti, temerarii, pervicaces; & tandem miseri sunt.*

C. *Quid ais Byrria? datur ne illa Pamphilo hodie nuptum?* B. *sic est.*

C. *Qui*

Hæc quoque scena *satura* est ex *Jambicis & trochaicis, catalecticis & acatalecticis:* metro varie ordinato. in qua re, *Mureto* iterum palmam defert *Fr. Fabricius:* eo quod optimus libris ille usus sit. Atque hoc quidem an ita se habeat, non immerito disquirendum sibi *Franc. Guyetus* existimavit. Certe tam multa in metris Terentianis, contra omnium aliquando Codicum auctoritatem, immutavit *Muretus*, ut fortasse magis probandi sint, qui vel vitiosum metrum, ubi codices consentiunt, retinere, quam tantum sibi licentiæ sumere instituerunt. v. 2. duo MSS. nostri habent, *e Davo*; tertius *ex Davo.* v. 4. unus: *lassus cura & confectus.* v. 5. & 6. duo MSS. *quoniam non potest fieri, quod vis, id velis quod possit.* tertius: *quoniam non potest fieri id quod vis, id velis quod possit.* circa 7. plurimus labor. vide *Faërnum*, qui nihil mutare audet; & *Guyetum*, qui duos facit & emendat. *unus* ex nostris codicibus habet, ut reliqui: sicut edidimus: *duo* autem: *qui istum amorem ab animo moveas tuo.* vide etiam. *Antesignani editionem.* v. 11. pro *agit*, duo præferunt, *ait.* v. 13. pro *prodat*, omnes nostri *protrahat* v. 17. pro *rem*, omnes, *crucem.* quod rectum arbitror. v. 21. unus: *ita ajunt.* v. 26. duo *nunc te per amicitiam & amorem obsecro*, v. 30 duo: *liberi esse puto hominis.* v. 31. omnes: *promereatur.* & v. 36. *cujus.* v. 37. *scire*, non *sciri.* Boeclerus.

1. *Quid ais Byrria?*] *In hoc colloquio altera pars ostenditur fabula. Siquidem Andria ex duorum adolescentum pavoribus gaudiisque componitur, cum fere solam Hecyram Terentius ex unius comœdia adolescentis effecerit.* Donatus.

C. *Quid, &c.*] Has personas Terentius addidit fabulæ, nam non sunt apud Menandrum, ne τραγικώτερον fieret, Philumenam spretam relinquere sine sponso, Pamphilio aliam ducente. *Idem.*

Quid ais, &c.] Ex verbis Charini apparet Byrriam nuntiasse nuptias futuras cum Pamphilo: nec adducitur tamen, ut statim credat, & accommodet animum. Sæpius ergo repetit interrogando. Et bene *illa*, velut amatorie de certa loqueretur persona. Sic Virgilius:

---- solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus.

Ergò

Ergo non Æneas, sed ille. Et item hic, non *Philumena*, sed *illa* dixit. *Donatus.*

Quid ais, Byrria?] Miratur magis, quam interrogat, vel potius indignatur. *Idem.*

Quid ais Byrria? daturne illa hodie Pamphilo nuptum.] O l. 8. hanc collocationem habent *daturne illa Pamphilo hodie.* & infra, *modo e Davo*, ut etiam Donatus legit, non *de Davo.* quæ vero paulo infra sequuntur, ita & apud Priscianum citantem hunc locum libro XVIII. & in omnibus Terentii l. 8. collocata sunt, *Quoniam non potest id fieri quod vis, id velis quod possit.* Qua collocatione constituta, versus ita ordinamus:

CH. *Quid ais Byrria? daturne illa Pamphilo hodie nuptum?* B. *sic est.*
CH. *Qui scis?* B. *apud forum modo e Davo audivi.* CH. *va misera mihi,*
Ut animus in spe, atque in timore, usque antehac attentus fuit,
Ita postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.
B. *Quaso edepol Charine; quoniam non potest id fieri quod vis,*
Id velis quod possit. CH. *nihil volo aliud nisi Philumenam.*

Ut primus & quintus hujus scenæ versus, sint trochaici tetrametri acatalectici, sextus catalecticus, secundus octonarius jambicus, contracto *audivi* in duas syllabas. item tertius & quartus.

B. *Ah. quanto satius est te id dare operam,*
Qui istum amorem ex animo amoveas tuo.

Hos duos versus unum tantum trochaicum acatalecticum putamus esse, rejecta prima ejus syllaba in finem præcedentis versus, detractoque in scansione pronomine *tuo.* quod subditicium putamus, & tamen ob reverentiam omnium librorum, in impressione retinemus. aliter hi duo versus adeo impediti sunt, ut non facile cujus sint generis, agnoscatur. *Faërnus.*

Quid ais, Byrrhia?] Consilium senis de Pamphilo ad uxorem ducendam adigendo, etiam Charino mature innotescere, argumenti causa, debebat. is ergo, ut primum ex servo cognovisset, quid pararetur, anxius animi ad Pamphilum properat; quo familiter utebatur. Quærunt ergo aliqui *cur Charinus nusquam se conscium amoris Pamphili erga Glycerium ostendat, homo sodalis & amicus? & propterea existimant factum, ut nihil ex anxietate Charini relaxaretur: quod futurum erat, si ei constaret, Pamphilum alio amore occupatum esse.* possitque ad hunc sensum trahi, quod *act.* 2. *sc.* 6. *v.* 13. *clam* dicitur amasse, & *ne infamia sibi esset, cavisse.* Ex diverso; non potuit latere Charinum, quam assidue in domum Chrysidis ventitarit Pamphilus, eaque defuncta, amorem Glycerii in funere ipse prodiderit: adeo ut Chremes mox, velut ex communi fama, *comperisse* se dicat, *Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam.* vide omnino *Donatum* ad illa verba. Jam, quando Charinus in Davum, increpat *act.* 4. *sc.* 1. *v.* 42. *cho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias inimici vellent, quod nisi hoc consilium darent?* multum decedet de vi objurgationis, si ab ignaro amorum Pamphili hæc verba proficiscantur. & *scena insequente*, Charinus audit Pamphili querelam & cum Myside, de Glycerio, sermones, non tanquam rem novam, sed probe sibi notam. Videatur itaque id timuisse Charinus, vim ut posset ferre Pamphilus, & patris imperium detrectare. tum nec illud ad fidem difficile erat Pamphilum fecisse, aut facturum esse, quod sæpe adolescentes solebant; ut ab ejusmodi amore, ad nuptias tum auctoritate patris, tum suo quodam consilio, revocari se pateretur. hæc ad anxietatem Charini excitandam & alendam satis momenti habere potuerunt. Quod enim nullam hujus rei mentionem facit, neque in primo colloquio, neque in jurgio, duabus de caussis factum videri potest: quarum altera ad τὸ πάθος Charini, cui nihil aliud nisi Philumena in ore erat, altera ad rationem pertinet. nullum enim hinc argumentum peti poterat, quo Pamphilus a nuptiis avelleretur. nec decebat Charinum, ingenuum & honestum adolescentem, aperte suadere Pamphilo, ut amori potius quam pudori patris obsequeretur. Fiebat enim sæpe ut diximus, & fieri debere videbatur, ut ab amoribus ad nuptias, adolescentes traducerentur. Sed hæc utcunque animadversa & existimata erunt, haud in magno equidem ponam discrimine. *Boeclerus.*

C. Qui scis? B. apud forum modo e Davo audivi. C. væ misero mihi.

Ut animus in spe, atque in timore usque antehac attentus fuit,

Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus, stupet.

B. Quæso edepol Charine, quoniam non potest id fieri quod vis,

Id velis, quod possit. C. nihil volo aliud, nisi Philumenam.

B. Ah quanto satius est, te id dare operam, qui istum amorem ex animo amoveas tuo,

Quam id loqui, quo magis lubido frustra incendatur tua.

C. *Facile*

C. *Quid ais, Byrrhia?*] Ne Philumena, a Pamphilo repudiata, omnino spreta & deserta videretur, ad plenam Comœdiæ Catastrophen introducitur alter amator. *Farnabius.*

Sic est.] Hoc cum indignatione stomachi dicit. *Donatus.*

2. *Qui scis?*] Non vult enim verum esse. *Qui?* quatenus? unde hoc scis? *Idem.*

Apud forum.] De loco. De tempore, *modo.* De persona, *de Davo.* Idem.

Apud Forum e Davo audivi.] Plurima dixit ad confirmandum Byrria, quando interrogatus est, a loco, a tempore, a persona. *Idem.*

Apud forum modo e Davo audivi] *Donatus* bene jubet observari Poëtæ nostri accuratam diligentiam in omnibus brevitate nonnunquam admirabili absolutam, quando notat: *plurima dixit ad confirmandum Byrria quando interrogatus est; a loco, a tempore, a persona.* Bœclerus.

Væ misero.] Tandem aliquando pervictus est ut crederet. *Donatus.*

Væ] Interjectio in his rebus quas execramur. *Idem.*

3. *Ut animus in spe atque in timore &c.*] Huc usque animus sustinebatur æquius inter spem & timorem, jam vero spei nervo inciso labascit, consilii auxiliique inops torpet, tanquam arcus antehac intentus; nunc spe deplorata, laxus flaccessit. *Farnabius.*

Usque antehac.] Id est antequam tua verba audirem. Et duas præpositiones posuit, ut dicitur: sed una est tantum, velut adverbium, non jam præpositio. Nulla præposito præpositioni adjungi separatim potest. *Usque*, ejusmodi est, ut sine aliqua præpositione raro inveniatur. *Donatus.*

Attentus fuit.] Ut attentus audire dicitur. *Idem.*

4. *Lassus cura, confectus, stupet.*] *Lassus cura*, ex præterita spe: nunc *confectus*, id est, sic vulneratus, aut percussus ut sanari non possit. *Idem.*

Lassus, cura confectus stupet.] *Lassus*, adempta attentione. *Cura confectus*; confirmato timore. *Stupet*, abjecta spe. *Idem.*

5. *Quæso edepol.*] Objurgantis est *Quæso*, vel etiam rogantis. *Idem.*

Quoniam non potest.] Consolatio ad id, quod fieri non potest, suadens. *Id.*

Quoniam id fieri, quod vis, non potest.] Citat hunc Terentii locum Augustinus l. 14. de Civitate Dei. c. 15. & 1. de vita beata. Crito infra act. 4. sc. 5 *Ut quimus, quando ut volumus* ὃ δυνάμενος ὃ θέλεις, θέλης ὃ δύνασαι. *Farnabius.*

6. *Id velis quod possit.*] Proverbiale. *Donatus.*

Nihil aliud.] Hoc magis gemitu amatorio, quam ut responderet Byrriæ, dicit: quasi magis Philumenam velit, quam vitam & lucem. Idem alibi, *In eo me abiecto, solum id est charum mihi.* Non enim dixit, Nullam volo aliam, quam Philumenam: sed nihil volo aliud: quod infinitum est. *Idem.*

Nihil aliud.] Apud Terentium flagitiosus adolescens insana flagrans cupidine, Nihil volo aliud, & Augustin. l. 14. cap. 8. *Farnabius.*

7. *Qui istum.*] *Qui*, pro ut. *Donatus.*

Ex animo amoveas.] Legitur, *ex corde, ejicias.* Idem.

9. *Facile*

C. *Facile omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus.*
Tu si hic sis, aliter sentias. B. *age age, ut lubet.* C. *sed Pamphilum.*
Video, omnia experiri certum'st prius quam pereo. B. *quid hic agit?*
C. *Ipsum hunc orabo: huic supplicabo: amorem huic narrabo meum:*
Credo impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prodat dies,
Interea fiet aliquid, spero. B. *id aliquid nihil est.* C. *Byrria,*
Quid

9 *Facile omnes, cum valemus &c.*] Pertinet huc illa apud *Ciceronem* disputatio (3. *Tuscul. cap.* 29.) quando *Crantor dolori cedendum putat. premit enim*, inquit, *atque instat, nec resisti potest. Itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte consolatus esset, is cum audisset de fato suo, fractus est. de cujus commutata mente sic dicitur:*

Ne vero tanta præditus sapientia
Quisquam est, qui aliorum ærumnam dictis allevans
Non idem, cum fortuna mutata impetum
Convertat, clade ut subita frangatur sua,
Ut illa ad alios dicta & præcepta excidant.

Græcorum Poëtarum in hanc rem sententias collegit *Muretus V. L.* 1. 7. *Bœclerus.*

Facile omnes, cum valemus, &c.]Thales interrogatus, quid esset difficillimum? respondit. ἑαυτὸν γνῶναι: quid facillimum? ἄλλῳ ὑποτίθεσθαι. Laërtius. ἅπαντές ἐσμεν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί, αὐτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν. Menander. ῥᾷον παραινεῖν ἢ παθόντα καρτερεῖν. Idem. ὁ ὑγιὴς νοσοῦντα ῥᾷστα πᾶς τις νουθετεῖ. Idem. *Farnabius.*

10. *Tu si hic sis.*] Hoc gestu scenico melius commendatur. Nam hæc magis spectatoribus, quam lectoribus scripta sunt. *Hic* ergo, se ipsum ostendens, dicit. & est *hic* pronomen. *Donatus.*

Hic sis, aliter sentias.] Δεικτικῶς se ipsum indigitans, vel *hic*, meo loco. *Farnab.*

Age age ut lubet.] Adversus hæc non habuit quod loqueretur. & est permissio reprobantis ea quæ consentit. *Donat.*

Sed Pamphilum] *Sed*, inceptivum, pro atque eccum Pamphilum: ut Sallustius, *Sed Metellus in vulnere.* Hoc non discretivum: ut si dicas, sapiens, sed miser: hic enim discretivum erit. *Idem.*

Sed Pamphilum video.] Hæc per ἀποστροφὴν finguntur. *Idem.*

11. *Omnia experiri.*] Idem alibi *Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.* Virgilius hanc posuit sententiam:

Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat. Idem.

12. *Ipsum hunc.*] Bene *ipsum*, quasi auctorem & principem. refertur etiam ad dignitatem. *Idem.*

Orabo: huic supplicabo.] *Oramus* quæ bona sunt: *Supplicamus* in adversis magis, vel cum lachrymis. *Idem.*

Hunc orabo, huic supplicabo.] Proœmia sunt petitionis, quibus ostendit Poëta rationem, qua nova & improba res tamen petitur. *Idem.*

Amorem huic narrabo meum.] Non studium aut voluntatem; sed amorem, Nec petam, sed *narrabo* dixit: totum magnifice. *Idem.*

13. *Ut aliquot saltem prodat dies.*] *Saltem*, desperatis rebus solam petentes salutem, hoc verbo utimur. *Prodat* vero, proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto, *An porro prodenda dies sit?* Idem.

Prodat dies.] Protrahat, proferat. *Farnabius.*

14. *Interea fiet aliquid.*] Tale est hoc, quale illud, *Interea aliquid accidet boni.*

Quid tibi videtur? adeon' ad eum? B. quid ni? si nihil impetres,
Ut te arbitretur sibi paratum mœchum, si illam duxerit?
C. *Abin' hinc in malam rem cum suspicione istac, scelus?*
P. *Charinum video. salve.* C. *o salve Pamphile.*
Ad te advenio, spem, salutem, auxilium, consilium expetens,
P. *Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.*

Sed

Sed nihil illum dixisse poëta per servum ostendit, dicendo; *Id aliquid nihil est.* Donatus.

Fiet aliquid.] Ut supra, *Impetrabo.* Idem.

Interea fiet aliquid.] Infra plenius *act.* 2. *scen.* 3. *v.* 24. *Interea aliquid acciderit boni.* qui locus de sensu & usu hujus formulæ non sinit dubitare. Vehementer cupientes etiam ubi sperandi causa adempta videtur, in spem revolvuntur, utut incertam & obscuram. Apud *Plautum in Mercatore* 2. 4. 24. *invenietur, exquiretur, aliquid fiet.* Bœclerus.

15. *Adeon' ad eum.*] Consuetudine magis, quam ratione dicitur. unum enim *ad* abundat. *Donatus.*

Quidni? si nihil impetres.] Aut. *Quid, nisi nihil impetres, ut te, &c.* In utroque idem sensus est: sed superior per *εἰρωνείαν*, inferior per simplicem explanationem, solvitur. Et si *quidni* legitur, subaudiendum, adeas: ut si, Quidni adeas? ut si nihil impetres, te arbitretur paratum mœchum, si illam duxerit. *Idem.*

Si nihil impetres.] *Impetres*, per *ὑστερολογίαν* dictum videtur, pro *petas.* quoniam petitionem sæpe impetratio sequitur. *Idem.*

17. *Abin' hinc in malam crucem cum suspicione istac scelus.*] Libri Vaticanus & Victorianus, *Abin hinc*, licet deinde ex *abin*, abrasum utrobique sit, n. præterea hi duo, & alii omnes fere l. s. *in malam rem* habent. qua lectione admissa versus, qui aliter stare non potest, est trochaicus catalecticus. *Faernus.*

Malam rem &c.] Exitium, in crucem, supplicium te dignum, ad corvos. *Farnabius.*

18. P. *Charinum, &c.*] Non imperite Pamphilum priorem loqui fecit, sed ut fiduciam det Charino loquendi: quod & Virgil. eleganter,

Heus, inquit, juvenes monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum.

Ad hoc prior incipit Pamphilus ut ad confessionem Charino minus clausa præ pudore sit via. *Donatus.*

P. *Charinum video. salve.*] *Ad hoc prior incipit Pamphilus, ut ad confessionem Charino minus clausa sit præ pudore via. Don.* Bœclerus.

19. *Ad te venio.*] Aliqui libri scripti, & in iis antiqui, & Priscianus, *Ad te advenio.* Faërnus.

Ad te venio, spem, salutem, auxil. cons. expet.] Rhetorice & copiose hic agit Principium enim vim præparandi habet: *ad te venio, sc. advenio. Spem* primo loco nominat, jam scilicet desperatam, nisi a Pamphilo redderetur; & cum ea *Salus.* perire enim destinaverat, nisi omnia experto, nova spes affulgeret. *auxilium* inde, aut si minus id fieri possit, *consilium* nec petit sed *expetit.* Responsio Pamphili v. 20: *neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam*, ex mente *Donati*, conditionem ejus describit, qui & amans & miser esset, suisque ipse rebus nec consilio, in perturbatione animi, nec auxilio, in tanta fortunæ turba superesse posset. *Bœclerus.*

Salutem, auxilium, consilium expetens.] Ut in petitionibus fieri solet, beneficium petens, utitur partibus deliberativæ. *Donatus.*

Consilium expetens.] Eleganter. quoniam demens & improbum est quod petit, novissimum posuit consilium: ut si non possit concedi, vel consilium expetat ad sanandam dementiam. Cicero, *Tu da salutem, qui spem dedisti.* Idem.

20. *Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam.*] Apud amantem neque consilii facultas: apud inopem neque copia auxilii, His duobus ostendit

etiam

Sed istuc quidnam'st? C. *hodie uxorem ducis?* P. *ajunt.* C. *Pamphile,*
Si id facis, hodie postremum me vides. P. *quid ita?* C. *hei mihi,*
Vereor dicere: huic dic quæso Byrria. B. *ego dicam.* P. *quid est?*
B. *Sponsam hic tuam amat.* P. *na iste haud mecum sentit. ehodum dic mihi:*
Numquidnam amplius tibi cum illa fuit Charine? C. *ah Pamphile,*
Nihil. P. *quam vellem.* C. *nunc te per amicitiam, & per amorem obsecro.*

Prin-

etiam sese amatorem. Neque pol consilii locum habeo, quia amo: neque auxilii, quia sum miser. *Idem.*

Neque pol consiliis locum habeo.] o. l. s. Donatus & Eugraphius *consilii.* & ita Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

Neque pol consilii locum habeo] Ab amante nullam consilii facultatem, a misero & inope nullam auxilii copiam exspectes, *Magisque ei adeo consiliarius hic amicus est, quam auxiliarius.* Plautus in Truculento act. 2. sc. 1. *Farnab.*

21. *Sed istuc quidnam est?*] Hoc si non adderet, locus confitendi amoris Charino nullus fuisset. *Donatus.*

Hodie uxorem ducis?] Vide miram interrogationem ante confessionem. *Idem.*

Ajunt.] De ea re dicimus quam volumus esse falsam. *Idem.*

22. *Si id facis.*] Nihil prius, quam se moriturum dixit, pudenda dicturus. Inde datum est, ut ille instantius quæreret causam. *Idem.*

Hodie postremum.] Plus dixit, quam si dixisset, *Morior hodie.* Idem.

Hodie postremum.] A necessario: quia vivere non potest. Et *postremum*, adverbium est. *Idem.*

Si id facis hodie postrem. me vides.] Servantur gradus semel instituti: *spem expetebat*; hoc illo responso Pamphili, *ajunt*, iterum imminuta, ad consilium pereundi aut profugiendi revolvitur, quod hac verborum ambage, notatur, cui conferri meretur locus in *Phormione act. 3. sc. 3. v. 16. &c.* Subinde cum Pamphili de nuptiis animum perspexisset, cum spe, *salus* redit *v. 39. reddidisti animum.* ubi *Donatus*: *plus dici non potuit. de auxilio & consilio* dein-ceps agitur, sociata opera, etiam in scena sequente. *Boeclerus.*

23. *Vereor dicere*] Eloqui me vetat verecundia. *Farnabius.*

24. *Sponsam hic tuam.*] Nulla cunctatione Byrrhia, sed facete, παῤῥησίᾳ servili paratissime narrat. *Donatus.*

Sponsam hic tuam amat.] Callide & *sponsam*, & *amat*: hoc est, nec adhuc uxor tua est, neque aliquid admisit, quia amat tantum. *Idem.*

Na iste haud.] *Na*, valde: ut & Cicero, *Na illi vehementer errant.* Sensus hic est, Non id amat quod amo, nec id odio habet quod odi. hoc est, valde iste, inquit, non mecum sentit: id amat quod ego odi. *Idem.*

Na iste haud mecum sentit.] *Na*, valde: aut ut quidam volunt, *o quam.* Lucilius in x.

Na in arce bovem discerpsi magnifice, inquit. *Idem.*

25. *Num quidnam amplius tibi cum illa fuit?* Artificiose personam expressit Terentius, nuptias recusantem: & simul τὸ πρέπον virgini servavit. *Idem.*

Num quidnam amplius tibi cum illa fuit &c.] Pudori serviit, consuetudinem veneream notando sequitur: *quam vellem.* sub. tibi aliquid amplius fuisset cum illa. *ut scilicet esset causa recusandæ,* quod *Donatus* annotat. *Boeclerus.*

26. *Quam vellem.*] Utique ut esset causa recusandæ. *Donatus.*

Quam vellem.] Utinam esset! quo mihi illius recusandæ daretur causa *Farnab.*

Per amicitiam.] Suam & Pamphili. *Donatus.*

Et per amorem.] Suum tantum circa virginem. *Idem.*

Principio ut ne ducas. P. *dabo equidem operam.* C. *sed si id non potes,*
Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi. P. *cordi?* C. *saltem aliquot dies*
Profer, dum proficiscor aliquo, ne videam. P. *audi nunc jam:*
Ego Charine neutiquam officium liberi esse hominis puto,

Cum

Nunc te per amicitiam & per amorem obsecro.] Per amicitiam, *suam* & Pamphili: per amorem, *suum tantum circa virginem. Donatus.* Interpres *Gallus* synonymiam agnoscit, per amicitiam & amorem nostrum, id est, quo inter nos amamus. Donati expositio, *oro te per amorem Philumenæ*, nihil hic efficaciæ videtur habere. Cæterum hæc petitio Charini, affectum & artem servat. obtestatione præmissa, gradus facit, ut si id, quod unice cupiebat, impetrari nequiret. [illegible], aliud tanquam ultimum & qualecunque levamentum desperationis rogaret. *Bœclerus.*

27. *Ut ne ducas.*] Sufficeret dixisse, *ne ducas.* Donatus.

Dabo equidem operam.] Plus ille promisit, quam ille poposcit. *Idem.*

Dabo equidem operam.] Pronuntiatione levandum est Plus enim dixit, *dabo operam*: quam si diceret, *non ducam.*

Non potes.] Deest, *fieri*, & hoc ad patrem retulit *Idem.*

28. *Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi.*] Hoc ad Pamphilum pertinet non enim unum & idem est. nam si idem esset: *nuptiæ hæ sunt tibi cordi*, supervacuum esset additum. *Idem.*

Cordi.] Animo, acute. *Idem.*

Cordi?] Repetitio interrogatoria cum indignatione. *Farnabius.*

Saltem aliquot dies profer.] Primo quæ majora sunt petit: postremo quæ ex his videntur minima: & hoc arte: ut

Incute vim ventis, submersasque obrue puppes.

Et ad postremum,

Aut age diversas, & disjice corpora ponto.

Donatus.

29. *Profer.*] Prolata, produc, differ. *Idem.*

Profer.] Prolata, differ, protrahe. supra hac eadem scena; *Credo impetrabo, ut aliquot saltem nuptiis prodat dies, interea fiet aliquid spero.* Farnabius.

Aliquo.] *Aliquo* dixit, ut exilium esset incertum. *Donatus.*

Audi nunc jam] Correptio impatientis, qui non sustineat audire de exilio. *Idem.*

Audi nunc jam &c.] *Donatus correptionem* hic agnoscit, *tanquam impatientis, qui non sustineret audire de exilio*, id est, tanquam a Pamphilo, non sustinente audire de exilio, factam Serviunt & hæc verba asseverationi, qua mox eminentem sententiam infert, ut Charinum de suo animo certum reddat. Ad de sententiam [illegible] *Adelph* 4. 31: de eadem honestate circa officiorum communicationem *Bœclerus.*

30. *Ego, Charine.*] Sententiæ quæ ex pronominibus incipiunt, feria semper, sed vera promittunt Virgilius:

Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat. -----

Donatus.

Ego Charine, neutiquam officium.] Sensus hic est, Non puto, inquit, hominem liberum, qui, cum nihil præstet, haberi gratiam sibi poscat, ergo cum tibi nihil præstem, nolo mihi gratias agas. non enim tui causa fugio, quod priusquam me peteres, magis nolebam ducere, quam tu cupis. *Idem.*

Neutiquam.] Una pars est orationis, pro nequaquam. Aut alio modo dicitur, cum is nihil promereat, id est, præstet: ut Virgilius:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Et,

---- *Nunquam regina negabo*
Promeritam.

E contrario lædit:

Quid commerui, aut peccavi, pater?

Idem.

Officium esse liberi puto.] Deest dictio *hominis*, quæ in omnibus est l. s & in plerisque ita collocata, *officium liberi esse hominis puto.* quo modo etiam melius procedit trochaicus; liberi autem hominis intelligendum, non ejus modo qui non est servus, sed & qui nobilitate & bona existimatione inter suos cives

ves

Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.
C. *Reddidisti animum.* P. *nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrria,*
Facite, fingite, invenite, efficite, qui detur tibi.
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. *sat habeo.* P. *Davom optume*
Video: cujus consilio fretus sum. C. *at tu hercle haud quicquam mihi,*

Nisi

ves censetur. Juvenalis:

Tu tibi liber homo: & regis conviva videris,
Captum te nidore suæ putat ille culinæ.

Cicero libro primo officiorum: *Nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.* Faërnus.

Neutiquam officium liberi.] Neque ingenui hominis esse arbitror officii gratiam admittere, ubi nihil præstiterit, promeritus fuerit. Ego nihil præsto; non enim tui causa Philumenæ nuptias fugio, sed Glycerii, quam intime & constanter amo. *Farnabius.*

31. *Cum is nihil promereat.*] *Mereri*, est aliquid mercedis pro labore sumere. cum dicimus, *Nihil meretur*, hoc intelligitur, nihil mercedis dignus est accipere. *Donatus.*

Cum is nihil promereat.] Laboret, vel mereatur, vel mercedis petere debeat. ut, *Quid meret machæra?* Plautus in Pseudolo. *Idem.*

Id gratiæ apponi sibi.] Addi in gratiam suam, id est: sibi gratiam merere. *Idem.*

32. *Nuptias effugere.*] Interposita distinctione, vultuose hoc dicitur, hoc est cum gestu. *Idem.*

33. *Reddidisti animum.*] Plus dici non potuit. *Idem.*

Aut tu, aut hic Byrrhia.] *Hic* δεικτικῶς quasi efficaciorem ostendit. ergo ad comparationem alterius refertur. *Idem.*

34. *Facite, fingite, invenite, efficite.*] *Fit*, quod verum est. *Fingitur* quod falsum est. *Invenitur*, ne temere fiat. *Invenite* ergo, agite dicit post cogitationem. *Idem.*

Efficite.] Id est, in effectum perducite. Sallustius, *Nam & priusquam incipias, consulto: & ubi consulueris, mature facto opus est.* Idem.

Facite, fingite, invenite.] Mire expressit Pamphili animum nuptias metuentis, cui quicquid dixerit, parum est *Idem.*

Facite, fingite, invenite, efficite.] Rhetorice contorquet verba: ad animum Pamphili asseveratius demonstrandum. in quibus tamen non oportet λεπτολογεῖν. *Boeclerus.*

35. *Ego id agam, mihi qui ne detur.*] Non dixit, *ego non instabo ut ducam:* sed quod est amplius. Et recte. utriusque opera opus. Non enim continuo ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. *Donatus.*

Qui detur.] *Qui* pro quemadmodum. *Idem.*

Ne mihi.] Veteres frequenter *ne* pro *non* dicebant. *Idem.*

Mihi qui ne detur.] Qua ratione mihi non detur. *Farnabius.*

Sat habeo.] Sic antiqui pro sufficit, *sat habeo* dicebant. an vel abundat? *Donatus.*

36 *Cujus consilio fretus sum.*] οἰκονομικῶς hic Davi in hac fabula partes designantur. quo etiam Byrriæ contentio spectat; tanquam & inutilis, & tristia tantum nuntiantis, recte enim *Donatus*, *ea quæ nihil opus sunt scire*, ad *Scenæ* principium refert; ubi Byrria tristi nuntio Charinum exterruerat: qui affectus in hæc verba duravit. *Boeclerus.*

At tu hercle.] Deest, adfers, dicis, nuntias. *Donatus.*

37. Nisi

Nisi ea, quæ nihil opus sunt scire. fugin' hinc. B. *ego vero ac lubens.*

57. *Nisi ea quæ.*] Hoc est,
——*daturne illa hodie Pamphilo nuptum?* BY. *sic est.*
CH. *qui scis?* BY. *apud forum modo de Davo audivi.*
Quod memor est Charinus, se non libenter audisse. *Donatus.*

Fugin' hinc.] Comminantis est, & abigentis a se. *Idem.*

Ego vero, ac lubens.] Nemo lubenter fugit, nisi coactus necessitate. Hic etiam *lubens* dixit, quod est lubenter. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

DAVUS *servus.* CHARINUS *adolescens.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Comperta nuptiarum simulatione Davus exultat, & Pamphilo narrat, quibus conjecturis signisque eam deprehenderit, & est aditus ad Epitasin. Dexteritatem præterea servilis ingenii hæc scena describit: & dolosam jactantiam, & animum ad circumveniendos dominos natura propensum, ut difficile sit cavere: totidemque nobis esse hostes quot servos. Amantium insuper affectus exprimitur, qui libidinis caligine obducti, consilio servi dolosi reguntur, quod vel maxime dedecet.*

D. *Di boni, boni quid porto? sed ubi inveniam Pamphilum,*
Ut metum in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?
C. *Lætus est, nescio quid.* P. *nihil est: nondum hæc rescivit mala.*
D. *Quem ego nunc credo, si jam audierit sibi paratas nuptias.*
C. *Au-*

Hæc scena constat *trochaicis septenariis, sive tetrametris catalecticis.* Quicquid variæ lectionis *Faërnus* annotavit, in nostris quoque MSS. reperitur. præterea alia sunt quædam diversa: quæ non operæ pretium est annotare *v. ult.* pro *etsi* habent nostri *tametsi*; pro *me, mea. v.* 22. frustra substitui vocem *suspectio* eruditi pridem monuerunt. *v.* 28. *intro aspexi*, unus e meis habet. *v. Fr. Fabric. v.* 7. *abeo* retinent omnes nostri. vide autem *Donatum & Fr. Fabric.*

Narrationis Davi τὸ ἐξεταζόμενον per argumenta & rationes ac conjecturas; itemque τὸ ἐνδιαθέμενον per figuras & mores, non indiligenter *Donatus* signavit, opportunis locis. *Boeclerus.*

1. *Di boni.*] *Hac scena consilium continet personarum, ad quas maxime pertinet argumentum. Et hic est locus in quo, ut fieri solet, fortuna mixta rebus dispositis, magnas turbas dat.* Donatus.

Di boni, boni quid porto?] Non mirum quod insolentius Davus exultat, qui, ut Simo dicebat, timidus fuit, ut ipse Davus, etiam desperavit ex nuptiarum terrore, quas nunc falsas comperit *Idem.*

Di boni, boni quid porto?] Ex proximo repetivit bis: sed tamen alterum nominativo plurali, alterum genitivo singulari dictum est. *Idem.*

Di boni, boni quid porto?] Accurate observata ἤθη. Davi subtile: cui ex tenui aut nullo apparatu suboluerat simulari nuptias. Pamphili sibi constantis honestum. Charini socordis leve & humile. *Farnabius.*

Quid porto?] Non solum corpore, sed etiam animo portamus tam bona, quam mala. Sic alibi, *Ne quid Andria apportet mali.* Donatus.

2. *Ut metum in quo nunc est, adimam, atque expleam animum gaudio?*] Ordine locutus est. prius enim metum adimere, sic demum gaudio perfundere. Hic ordo etiam in laude servatur. *Idem.*

3. *Nescio quid.*] Deest *propter*: ut sit propter nescio quid. *Idem.*

Quid.] Adverbiale. *Idem.*

C. *Audin'*

C. *Audin' tu illum?* D. *toto me oppido exanimatum quærere.*
Sed ubi quæram: aut quo nunc primum intendam: C. *cessas adloqui?*
D. *Abeo.* P. *Dave: ades. resiste.* D. *quis homo 'st, qui me? o Pamphile.*
Te ipsum quæro. euge Charine: ambo opportune: vos volo.
C. *Dave, perii.* D. *quin tu hoc audi.* C. *interii.* D. *quid timeas scio,*
P. *Mea quidem hercle certe in dubio vita 'st.* D. *& quid tu, scio.*
P. *Nuptiæ mihi.* D. *etsi scio.* P. *hodie.* D. *obtundis, tametsi intelligo.*

Id

5. C. *Audin' tu illum.*] Interruptus sermo, alio interloquente. *Farnabius*

Exanimatum.] Perterritum perturbatum, *Donatus.*

6. *Sed ubi quæram?*] Nunc in omnes se partes versat, quærens quo dirigat cursum. *Idem.*

7. *Abeo.*] Videtur quasi constitisse, deinde quasi elegisse quo pergat. *Habeo* per *h* inveni. legitur & *abeo*: uti merito illi dicatur, *Resiste* Idem:

Quis homo est qui me? o Phamphile.] Ante videt, quam compleat orationem. *Idem.*

8. *Te ipsum quæro, euge o Charine ambo opportune vos volo.*] nec Donatus, nec l. s. habent o, interjectionem, & stat versus ommittendo facere synalœpham, in *teipsum*, vel dissolvendo diphthongum in *quæro*. Faërnus.

Euge, Charine.] *Euge*, modo pro interjectione positum est. *Donatus.*

Opportune.] Deest, *adestis*: non opportune vos volo. *Idem.*

9. *Dave, perii.*] Proprium est dolentibus, præfestinare ad indicanda quæ dolent. Α'πωλόμεθα. Habet nonnullum affectum quod addidit, *Dave.* Idem.

Dave perii, interii.] Hæc verba Charino Donatus adscribit: & bene. *Faërnus.*

Quin tu.] *Quin*, modo pro imo, alias, cur non? *Donatus.*

10. *Mea quidem hercle.*] Videtur Charinus plus dixisse, *Perii*, quam Pamphilus, *Mea quidem hercle certe in dubio est vita.* Sed non est hoc. plus enim Pamphilus dixit: Nam qui vivit non potest interiisse: is autem qui vivit, vitam potest in dubio habere. Ideo & juravit *hercle*: & affirmans jusjurandum, *certe* addidit. Bene *certe* quasi illud *interii*, falsum sit. Ita Pamphilus plus fecit, periturum se esse dicendo, quam Charinus interiisse. *Idem.*

Mea quidem hercle.] Donatus his addit adverbium, *certe*, & tres libri vetustiores. *Faërnus.*

Hercle certe.] Geminatio asseverationi serviens. Ita πάνυ σφόδρα apud *Aristophanem*, in *Pluto.* ubi *Scholiastes antiquus*: ὅτι συνήθες αὐτοῖς παράλληλα τιθέναι τὰ ἰσοδυναμοῦντα, δηλοῦται δὲ ἐν τῷ ἐξ ἀμφοτέρων. οὕτως ἔχει καὶ τὸ, τυχὸν ἴσως. *Boeclerus.*

Et tu quid, scio.] Mira compendia, quæ contrahit Poëta longitudine fabulæ: nec tamen perdit affectus personarum. *Donatus.*

Et tu quid.] Deest *timeas.* Idem.

Et tu quid scio.] Iidem libri, *& quid tu.* Faërnus.

11. *Et id scio.*] E'ν ἀπορίᾳ. tanquam dicat, nihil est. *Donatus.*

Et id scio.] Legitur *etsi scio*. *Idem.*

Et id scio.] Affirmat Donatus etiam legi *& si scio.* & ita habent omnes vetustiores libri. *Faërnus.*

Hodie.] Tempus addidit tanquam rem sciens. *Donatus.*

Obtundis.] Sæpe repetendo dicere, *obtundere* est. translatio a fabris, qui sæpe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt & hebetant. *Idem.*

Obtun-

Id paves, ne ducas tu illam: tu autem, ut ducas. C. *rem tenes.*
P. *Istuc ipsum.* D. *atque istuc ipsum, nihil pericli est: me vide.*
P. *Obsecro te, quamprimum hoc me libera miserum metu.*
D. *hem,*
Libero: uxorem tibi non dat jam Chremes. P. *qui scis.* D. *scio,*
Tuus pater modo me prehendit: ait tibi uxorem dare sese
Hodie; item alia multa, quæ nunc non est narrandi locus.
Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi hæc.
Ubi

Obtundis, tametsi.] Potest esse ἀνταστροφή: sed sincerius est & melius subdistinguere. *Donatus.*

Obtundis, tametsi intelligo.] Eadem sæpius repetendo mihi aures obtundis; metaphora a pugilibus qui crebris cestuum ictibus Antagonistarum aures obtundunt, vel etiam a fabris qui ferrum malleis tundunt hebetantque. *Farnabius.*

12. *Id paves.*] Deest *ob*, ut sit, *ob id.* hoc autem Pamphilo dicit. *Donatus.*

Tu autem, ut ducas.] Pro, ne non, *ut* posuit. Hoc Charino. *Idem.*

13. *Atque istuc ipsum.*] Ἐν ὑποκρίσει. Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione: quod quasi vanum contemnit. *Idem.*

Me vide.] Utrum, lætus sum? an, me specta fidei datorem? ut dici solet, *me habe, me respice.* Idem.

Me vide.] Me respice, a me salutem exspecta. *Farnabius.*

14. *Obsecro te, quamprimum me libera miserum metu.*] Cum precibus, & tempus admiscuit. Et bene *libera*, perfecta enim securitas, *liberatio* nominatur. *Donatus.*

Hem.] Ecce. demonstratio est facti. *Idem.*

15. *Uxorem tibi non dat jam Chremes.*] Oratorie a summa cœpit: cujus partes, multis dicentur. *Idem.*

Jam non dat.] Bene *jam.* quod si non dixisset, intelligeret Pamphilus, vel postea Chremetem filiam esse daturum. Sed addito *jam*, plena securitas est. *Jam* enim renuntiatio est perpetuitatis. *Idem*

Uxorem tibi jam non dat.] Iidem libri vetustiores & aliqui alii, & Donatus ita collocant, *tibi non dat jam. Faernus.*

Scio.] Præparatio est auditoris ad eam narrationem, quæ ostendit argumenta falsarum nuptiarum. *Donatus.*

16. *Me prehendit.*] Pro *prendit.* Addita aspiratione geminavit syllabam. Et *prehendit* dixit, quasi vitantem ac fugientem. *Idem.*

Ait tibi.] *Ait* proprie: quia contemnenda dicuntur. *Idem.*

Ait tibi uxorem dare se.] Conjecturam facit ex malis, quæ præcesserunt. *Idem.*

Ait tibi uxorem dare se.] Dicit cur primo crediderit veras, dicturus subinde cur falsas. *Idem.*

Uxorem dare se.] o. l. s. *dare sese.* ita erit trochaicus acatalecticus. *Faernus.*

17. *Item alia multa.*] Bene distulit narrationem, ne si audirent Charinus & Byrria, desinant dolos struere adversum vigilantissimum senem. *Donatus.*

Item alia multa.] Commoda narratio a necessariis tantum. Minas autem senis prætermisit, ne corrumperet bona quæ nuntiabat. *Idem.*

Quæ nunc non est narrandi locus.] Non vult dicere, quam minaciter secum egerit senex, quamque instet nuptiis, ne Charinum Byrriamque de spe dejiciat, quos vult secum adniti, ne uxorem Pamphilus ducat. *Idem.*

Quæ nunc.] Argumentum est, quærere potuisse eum qui sit territus. nam timor curam parit. *Idem.*

Narrandi locus.] Modo tempus, spatium. *Idem.*

Locus.] Tempus, spatium. *Farnabius.*

18. *Properans percurro.*] Vide quantum dixerit, *Properans* & *percurro*, ut continuationem cursus ostenderet. *Donatus.*

19. *Ubi*

Ubi te non invenio, ibi ascendo in quendam excelsum locum.
Circumspicio. nusquam. forte ibi hujus video Byrriam;
Rogo: negat vidisse. mihi molestum. quid agam, cogito.
Redeunti interea ex ipsa re mihi incidit suspicio: hem,
Paululum obsoni: ipsus tristis: de improviso nuptiæ?
Non cohærent. P. *quorsum nam istuc?* D. *ego me continuo ad Chremem.*
Cum illo advenio: solitudo ante ostium: jam id gaudeo.
C. *Recte dicis.* P. *perge.* D. *maneo: interea introire neminem*
Video, exire neminem, matronam nullam. in ædibus
Nihil ornati. nihil tumulti. accessi: intro aspexi. P. *scio.*
Magnum signum. D. *num videntur convenire hæc nuptiis?*

P. Non,

19. *Ubi te non invenio.*] *Ubi*, modo non est adverbium loci, sed temporis, pro *postquam*. Donatus.

Ubi te non invenio, ibi.] A summo ad imum divisiones, quibus dicta & facta continentur: sub quorum genere sunt species nunc dictorum, nunc factorum, cum consideratione rerum personarumque. *Idem.*

20. *Nusquam.*] Deest, *vidi*. Idem.

Video Byrriam.] Deest *servum*. & recte. dixerat enim, *Apud forum modo de Davo audivi. Idem.*

Hujus video Byrriam.] Charini video servum. *Farnabius.*

21. *Rogo. negat vidisse.*] Mira brevitas, & imitanda: *Donatus.*

23. *Paululum obsoni*] Hinc est quod ait, *Nimium parce facere sumptum.* Idem.

Obsoni.] Obsonium est pulmentum, aut quicquid ultra panem & vinum adjicitur in cibum. Persæ ad panem nihil addebant, præter nasturtium, *Xen.* Socrates cum ad vesperum contentius ambularet, rogatus, quid ita faceret, respondit, se obsonare ambulando famem. Cic. 5. Tusc. quæst. vide infra. *Farnabius.*

Ipsus tristis: de improviso nuptiæ.] Mire. & moraliter. ex his enim quæ facta non sunt, docet quid fecisse deberet. &, *de improviso nuptiæ*, pronunciandum. *Donatus.*

24. *Ego me continuo*] Et bene, *continuo* ad Chremem: ut si ab utroque hoc fieret, esset vera suspicio Davi. *Idem.*

Ego me continuo.] Deest, *duco*. Consuetudine dictum est. ἐλλειπτικῶς. *Idem.*

Egomet.] Una pars orationis est. *Idem.*

Chremem.] *Chremem* & *Chremetem*, ut *Darem* & *Daretem*. Idem.

25. *Cum illo advenio*] o. l. s. Donatus, *cum illoc.* Faërnus.

25. *Solitudo ante ostium*] Signa ab his quæ sunt, quæ non esse deceret. *Donat.*

Jam id gaudeo.] Quasi adversum, & non consentientem Pamphilum, excitat ad gaudium lætitia sua. *Idem.*

Jam id gaudeo.] Sic Virgilius,
Cum venit, aulæis jam se regina superbis.
Idem.

26. *Recte dicis. perge*] Vultu enunciandum. Hoc dicit Pamphilus. *Idem.*

Maneo.] Ne, at parum temporis fuisti. *Idem.*

Interea.] Temporis longi significatio *Idem.*

Introire neminem] A non factis. *Idem.*

27. *Exire neminem.*] Quid si intus erant? ideo ait, *exire neminem*. Idem.

28. *Nihil ornati.*] Ἀρχαϊσμός. Sic Sallustius, *Ergo Senati decreto serviundumne sit.* Idem.

Nihil ornati.] Nullum apparatum, qui nuptiis conveniat. adi act. 2. sc. 6. *Farnabius.*

Tumulti] Archaismus, pro *ornatus tumultus*. quartæ inflexionis. *Idem.*

29. *Signum.*] Proprie pro argumento. *Donatus.*

Num videntur.] A consequentibus argumentum. *Idem.*

30. *Non*

P. Non, opinor Dave. D. opinor, narras? non recte accipis.
Certa res est. etiam puerum inde abiens conveni Chremis,
Olera & pisciculos minutos ferre obolo in cœnam seni.
C. Liberatus sum hodie Dave tua opera. D. ac nullus quidem.
C. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. D. ridiculum caput.
Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere:
Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. C. bene mones.
Ibo: etsi hercle sæpe jam me spes hæc frustrata'st. vale.

30. *Non opinor.*] Ille opinionem accommodat tantum, hic multum tribuit conjecturis. *Donatus.*

Non opinor.] Quoniam argumenta sunt & conjecturæ, *opinor* dixit. Nam contra opinionem, certa res est, quæ autem opinamur, putamus: quæ putamus, incerta sunt. *Idem.*

Opinor, narras?] Bene a prima ad secundam personam. *Idem.*

31. *Etiam puerum.*] *Etiam* pro præterea. *Idem.*

Chremi.] Sic *Chremi*, ut *Ulyssi* & *Achilli.* Idem.

32. *Olera & pisciculos minutos.*] Sufficeret diminutive *pisciculos* dixisse. Quod sic, *minutos* dixit: & pretium, obolo esse emptos: quæ est ultima nummorum significatio. Sunt enim genera minutorum piscium, quæ magno væneant. Hic ergo etiam ex pretio vilissimos pisces significavit. Et, quid si minutos, sed omnibus? *Seni* dixit, ut obsonationis ostenderet causam. *Idem.*

Olera & pisciculos] Quod supra generaliter, *pauxillum obsoni*: hic specialiter dixit. *Idem.*

Et pisciculos, &c.] Ἀγοράσας εἰς τοὺς λιβανωτὸν ὀβολοῦ τοῖς θεοῖς, &c. ἡμῖν δὲ τοῖς θνητοῖς ἐπριάμην κωβιούς. Athen. 7. l. 17. c. Omnia opsonia ὄψα appellantur. solus tamen piscis obtinuit tandem, ut ὄψον simpliciter cum dicitur, piscis intelligatur. Casaubon. in Athenæum 7. l. c. 17, *Farnabius.*

In cœnam seni.] Mire *seni*, cujus est major cura domi. *Donatus.*

Nullus.] Pro, *non*, ut alibi, *Nullus dixeris.* Idem.

33. *Dave hodie tua opera.*] o. l. s. *hodie Dave.* Faërnus.

Ac nullus quidem.] o. l. s. *ac nullus q.* Idem.

34. *Quid ita?*] Una pars orationis. *Donatus.*

Ridiculum caput.] Pro toto homine. nemo enim ore contempto, ex aliis membris hominem velit significare. & est συνεκδοχὴ ὄντως. *Idem.*

35. *Quasi necesse sit, si huic non det; te illam uxorem ducere.*] Ostendit ἐνθύμημα vitiosum hoc esse, in quo, altero sublato, non necessario alterum relinquatur: *Idem.*

36. *Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis.*] Hoc laborat Davus, quemadmodum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur uxorem. *Idem.*

Nisi vides, nisi senis amicos oras.] Artificiose Davus Charinum excitat, ut si fieri possit adjuvetur negotium Pamphili, dum ille sibi providet. *Idem.*

Nisi vides.] Provides. *Idem.*

Nisi vides &c.] Non tantum diligentiam Charini incitat Davus, ipsumque in hanc partem argumenti conficiendam trahit; sed etiam amoliri hinc cupit, ut cum Pamphilo novi rationem consilii inire sine arbitris posset: *Bœclerus.*

Ambis.] Magnarum rerum desiderium & appetitus, *ambitio* dicitur. Confirmata re a factis & a personis deliberativa nascitur. *Donatus.*

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PAMPHILUS *adolescens.* DAVUS *servus.*

Argum. *Consulit Pamphilo Davus, ut dicat patri se ducturum uxorem, cujus consilio major oritur perturbatio.* Thesis. *Servi non sapientia, sed malitia vincunt.*

P. *Quid igitur sibi volt pater? cur simulat?* D. *ego dicam tibi.*
Si id succenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes,
Ipsus sibi esse injurius videatur, neque id injuria:
Prius, quam tuum, ut sese habeat, animum ad nuptias perspexerit.
Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illa turbæ fient. P. *quid? vis patiar?* D. *pater est, Pamphile.*
Diffi-

COnstat scena, quam aliqui codices cum superiore conjungunt, trochaicis, ut ante; & deinde *Iambicis sen.* & *octon.* In *v. 5. tres nostri MSS.* post transferet, ponunt *omnem.* ex glossa, ut arbitror. *v.* 10. omnes: *egone. v.* 11. *suadere noli hoc*: unus, *hac. v.* 17. pro *hæccæ*, omnes, *hæc. v.* 22. omnes: *inveniet inopem. v.* 28 omnes: *alia.*

Persuadet Davus Pamphilo, ut patri dicat, se ducturum esse Chremetis filiam: ita enim fore, ut honestati satisfecisse videatur, ut se periculo, turbis, difficultatibus simul & semel explicet; ut patris consilia confundat, sibique securitatem paret. quod magnæ instar utilitatis habendum. Arte autem tractat, difficultate & turbis ostensis, antequam promat consilium: mixtis etiam, ut penetrabilius moveant, argumentis. *Boeclerus.*

Quid igitur, &c.]In MSS. quibusdam continuatur hæc scena cum præcedente. *Farnabius.*

Quid igitur sibi volt pater.] *Hac scena deliberationem continet Davi & Pamphili.* Donatus.

1. *Igitur.*] Bene *igitur.* si enim falsæ sunt nuptiæ, quid cogitat? stomachose etiam hoc dixit *sibi volt*: Virgilius,

— quid vult concursus ad amnem?

Idem.

Ego dicam tibi.] Præter figuram, consilium nota in his: dum sollertiam suam & quandam quasi *αὐτονομίαν* Davus, hoc loquendi genere commendat. *Boecler.*

2. *Si id.*] *Id*, ob id, propter id. *Donatus.*

Quia non dat tibi uxorem Chremes.] Complures libri, *dat.* Faërnus.

3. *Neque id injuria.*] Id est, usque adeo injustus sibi videbitur ut se injustitiæ ipse condemnet. *Donatus.*

4. *Perspexerit.*] *Perspicere* est ad plenum & perfectum videre. *Idem.*

Priusquam tuum ut sese habeat animum.] Trajectio verborum minime insolens *πρὸς τὸ χηματίζειν τ̀ λόγον.* Minus familiariter *ὑπερβατὸν καθ' ὑπόθεσιν* adhibetur in *v.*27. *&* 28. *Hanc fidem sibi, me obsecravit, qui se sciret non deserturum, ut darem.* Ordo enim est, quod *Donatus* jam notavit: *ut hanc fidem sibi darem, me obsecravit, qui se sciret non deserturum.* vel: *obsecravit me, ut sibi darem hanc fidem, qui sciret, me non deserturum se.* quo genere noster tamen parcius utitur, & vix sine ratione: quæ neque hic deesse videtur. *Boeclerus.*

6. *Tum illa turba.*] *τὸ illa* ad terrorem retulit. *Donatus.*

Quid? vis patiar?] Hoc est, patiarne uxorem ducere? *Idem.*

Quid vis patiar?] Sunt qui *quidvis*, pro quicquid evenerit, intelligant: quia dixerat, *Adeon' me ignavum putas?* Alii pronunciant, ut sit sensus, Quid me vis fa-

Difficil'est, tum hæc sola'st mulier. dictum ac factum invenerit
Aliquam causam, quamobrem eiciat oppido. P. *eiciat?* D. *cito.*
P. *Cedo igitur, quid faciam Dave?* D. *dic te ducturum.* P. *hem.*
D. *quid est?*
P. *Egone dicam?* D. *cur non?* P. *numquam faciam.* D. *ne nega.*
P. *Suadere noli.* D. *ex ea re quid fiat, vide.*

P. *Ut*

cere? an ut hoc patiar, uxorem mihi dari? *Donatus.*

Quid? vis patiar?] Al. *quid vis? patiar?* Farnabius.

Pater est, Pamphile.] Hoc vultuose pronuntiandum est, & mire *pater* dixit: ut ipso nomine videatur habere auctoritatem & veluti dormitantem & oblitum potestatis paternæ, his tribus excitat; *Pater est, Pamphile, difficile est, hæc sola est mulier.* Donatus.

Pater est.] A necessario argumentum. *Idem.*

Pater est, Pamphile: difficil'est, tum hæc sola est mulier.] Suasionem hanc ita tractari, jam cœpimus dicere, ut animus Pamphili periculi metu territus, admittat consilium. itaque hic quo brevius, eo validius, necessitati juris, periculum facti conjungit: veluti per summam, undique & ab omni parte conspiciendam. non minus autem hic pronuntiatio ac vultus gestusque suadentis τὸ πιθανὸν absolvit, quam ipsa oratio. vide & Donatum. Illis autem, quæ brevius nunc signantur, statim [illegible] subjicitur demonstratio periculi, de ejectione ex oppido: quo tanquam ictu Pamphili animus effossus, [illegible], ejiciat? inquit: quod cum iterum affirmaret Davus, jam consilium de periculo vitando, in quo demonstrato tantus terror inerat, ultro expetit: *Cedo igitur, quid faciam, Dave?* Hæc cum revera vim suasionis ingrediantur, actionis tamen Comicæ gratia veluti ad [illegible] struuntur. sicut &, proposito mox consilio, *dic te ducturum*, interturbat Pamphilus, ut argumenta, potentius inferantur, quod contentius resistit ille. *Bœclerus.*

Pater est, Pamphile.] Patri adversari importunum est: vim neque parenti neque patriæ afferre oportet. ex Platone Cicero 1. l. 9. Epist. Famil. *Farnabius.*

7. *Difficil'est.*] Hoc est, resistere, contradicere, Pamphilo difficile, perniciosum Glycerio. *Donatus.*

Difficile est] Ἀποσιώπησις cum vultu. Deest *resistere.* Idem.

Sola.] Sine auxilio, ac per hoc deserta. *Sola* autem, sine defensoribus propriis & *sola* & *mulier* dixit. *Idem.*

Dictum ac factum.] Proverbium celeritatis. id est, cito. *Idem.*

Invenerit.] Pro inveniet. Conjunctivo modo pro indicativo usus est: & est honesta locutio. *Idem.*

Dictum factum] Ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον. astutum. *Farnabius.*

8. *Quamobrem eiciat oppido.*] Callide ad ejus periculum se convertit, cui plus amator timet, quam sibi. ideo vincitur statim. Apparet autem Davum male suadere: qui tum caveat Pamphilo, cum maxime formidat senem. *Donatus.*

Oppido.] Ex civitate. *Idem.*

Eiciat?] Miratur & stupet. *Idem.*

Cito] Illo admirante, hic etiam confirmavit. addidit & tempus celeritatis. *Idem.*

9 *Cedo.*] Singularis tantum numeri est: cætera pluralis, ut *Salve salvete.* Idem.

Dic te ducturum.] Pronuntia *dic:* quasi rem facilem & nullius præjudicii. *Id.*

Dic te ducturum] Hoc est, quod ab initio nitebatur. *Idem.*

Dic te ducturum.] Consilium quidem callidum; sed quod Pamphilum inscientem in discrimen conjiciat. *Farnabius.*

10. *Egone dicam?*] τὸ *Ego*, ἔμφασιν habet: hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conveniat fallere, atque mentiri. *Donatus.*

Cur non?] Non interrogat, sed facilitatem rei ostendit. *Idem.*

Nunquam.] Plus habet negationis, quam *non.* Idem.

11. *Ex ea re quid fiat vide.*] Ἀπὸ τοῦ ἐμβάσιμος. *Idem.*

12. *Ut*

P. Ut ab illa excludar, huc concludar. D. *non ita'st.*
Nempe hoc sic esse opinor dicturum patrem,
Ducas volo hodie uxorem: tu, ducam, inquies:
Cedo, quid jurgabit tecum? hic reddes omnia,
Quæ nunc sunt certa ei consilia, incerta ut fient,
Sine omni periclo: nam hocce haud dubium'st, quin Chremes
Tibi non det gnatam. nec tu ea causa minueris
Hæc quæ facis, ne is mutet suam sententiam.
Patri dic velle: ut cum velit tibi jure irasci, non queat.

Nam

12. *Ut ab illa excludar, huc concludar.*] Mire hanc cum pronomine significat, dicens *ab illa.* Illi nec sexum servavit, ne uxor esse videatur. Et ex ferarum translatione *concludar* dixit. ut alibi, *conclusam hic habeo uxorem sævam.* Donatus.

Ut ab illa excludar.] Ἐν ὑπονοίᾳ: nam aliud infert atque intelligit Davum dicere. *Idem.*

Ut ab illa excludar, huc concludar.] Ἐνέργεια est in his verbis suavissima: quam auget μίμησις. pertinet huc illud *Aristotelicum*, πρὸ ὀμμάτων ταῦτα ποιεῖν, ὅπως ἐνεργοῦντα σημαίνῃ. *Excludi* enim & *concludi*, non tantum translationem, sed evidentiam habent. *Boeclerus.*

Huc concludar.] In Philumenæ nuptias. *Farnabius.*

13. *Nempe hoc sic esse.*] Conjectura atque divinatio, an hoc, an illud venturum sit. *Donatus.*

Nempe hoc sic esse opinor.] Ab imitatione (μίμησις enim dicitur) deducitur. *Idem.*

Nempe hoc.] A possibili. *Idem.*

Nempe hoc opin. dict. patr. &c.] Ἐν ὑπονοίᾳ sæpe & multa dicuntur apud Nostrum. nam id est, poësi Dramaticæ aptissimum & pæne perpetuum σχῆμα. *Boeclerus.*

15. *Cedo.*] *Cedo* singulariter tantum: cætera pluraliter. *Donatus.*

Cedo, quid jurgabit?] Ab utili. *Idem.*

Hic reddes omnia.] *Hic* adverbium loci non est, sed adverbium temporis. ut Virgilius:

Hic annis gravis atque animi maturus Alethes. Idem.

Reddes] Facies, restitues. *Idem.*

16. *Incerta ut fient.*] Hic est eventus. *Idem.*

17. *Sine omni periclo.*] Hoc est, sine ducenda Philumena. *Idem.*

Sine omni periculo] Nisi legas *periclo*, & ex *omni* m elidas, impeditus est versus. *Faernus.*

18. *Nec tu ea causa minueris.*] Hoc est, quod supra, *Id mutavit, quoniam me immutatum videt.* Donatus.

Nec tu ea causa.] Quia promiseris te esse ducturum. *Idem.*

Nec tu ea causa minueris.] Omnino retinenda est vox, auctoritate & consensu MSS codicum. Accedit locus παράλληλος nostri Poëtæ *in Hecyra* 4, 3. 10. ubi vox *minuendi* ita usurpatur. Sensus hic est: *nec tu ea causa* id est, quia promiseris te esse ducturum; *minueris hæc quæ facis* id est, Glycerium habere desinas; *ne is* (id est, Chremes) *mutet suam sententiam* id est, rursus tibi filiam suam dare velit. *Nannius in miscellaneis* mallet *timueris hæc quæ facis* id est, ob hæc. sed bene se tuetur sententia quam dixi etiam *Donato* & *Eugraphio* probata, quamvis minus explicate proposita. *Boeclerus.*

Nec tu ea, &c.] Tu interea, ne sententiam suam mutet Chremes, hæc quæ facis mutare noli, vive tuis moribus, amicam frequenta. Nannius legit *timueris* hoc sensu. *Farnabius.*

19. *Ne is.*] Chremes scilicet. *Donat.*

Ne is mutet.] Ad consilium redit, & conjungit eventum. *Idem.*

20. *Patri dic velle: ut, cum velit.*] Scilicet ne securus, quod non sit Chremes daturus filiam suam, parvi faciat iram patris, & neget uxorem ducere, utpote fretus

Nam quod tu ſperas, propulſabo facile. uxorem his moribus
Dabit nemo: inveniet inopem potius, quam te corrumpi ſinat.
Sed ſi te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris:
Alia otioſus quæret: interea aliquid acciderit boni.
P. *Itan' credis?* D. *haud dubium id quidem 'ſt.* P. *vide quo*
me inducas. D. *quin taces.*

P. *Di-*

ſretus, neminem alium ſibi commiſſurum conjugem. *Donatus.*

21. *Nam quod tu ſperes*] Sunt qui pro *ſperes*, *timeas* habeant: ut ſit, Nam quod tu timeas, ſcilicet aliam daturum. *Idem.*

Nam quod tu ſperas.] Liber Vaticanus & Donatus, *ſperes.* Faernus.

Propulſabo] Hoc eſt, cauſam inanem eſſe monſtrabo. Id eſt, oſtendam nihilominus te eſſe ducturum aliam uxorem, etiam ſi hanc non duxeris. *Idem.*

Propulſabo.]Eleganter, pro eo quod eſt *repellam.* Idem.

Propulſabo.]Quod enim tu ſperas tibique perſuades non futurum, ut quiſquam tibi ita morato filiam committat ſuam, facile refutabo. Indotatam potius tibi pater dabit, quam te apud Glycerium corrumpi ſinat, Plaut.

Neque illum, me vivo, corrumpi ſinam. Farnabius.

Uxorem his moribus dabit nemo.] Ne alteram quærat. *Donatus.*

His moribus.] Deeſt aliquid. ut ſit, his moribus agenti aut his moribus prædito. *Idem.*

Nam quod tu ſperas propulſabo facile, &c.] Torſit hic locus eruditos *Donatus*, pro *ſperes*, *timeas* habere quoſdam; *Eugraphius*, τὸ *ſperare* pro *timere* per ἀκυρολογίας accipi, ait. Nihil eſt mutandum; niſi quod τὸ *ſperas* τῷ *ſperes* prætulimus, *MSS.* noſtris ſuffragantibus. Senſum operoſe *Fr. Fabricius* expoſuit. Nos paucis notamus, quodam quaſi χιασμῷ hæc ita dici: *nam quod tu ſperas*, qua una ſpe niteris, *propulſabo facile* id eſt, repellam, refutabo, oſtendam nihil eſſe, quo niti poſſis. Nunc reſumitur prius, & expletur μιμητικῶς; ſcilicet hoc ſperas, hoc tecum animo agitas: *uxorem his moribus* agenti mihi id eſt, alibi animum amoribus deditum habenti, *dabit nemo.* ſequitur refutatio hujus argumenti ſive ſpei, de qua dixerat, *propulſabo facile:* nam pater tuus *inveniet inopem potius* indotatam, eamque tibi collocabit, *quam te* amore meretricio apud Glycerium porro *corrumpi ſinat.* Supereſt ut oſtendatur connexio cum ſuperioribus. *nam quod tu ſperas,* ſcilicet recuſando nuptias, hocque indicio, vel etiam adjuncta confeſſione amoris erga Glycerium, oſtendendo, tuum animum avelli non poſſe, ſatis tutum te futurum; eo quod nemo filiam ſuam velit in matrimonium dare homini aliis amoribus irretito: id nihil eſſe oſtendam. accendetur enim potius animus patris, ut te ab amore meretricio quamprimum abſtrahat, quæſita quacunque conditione, &c. *Boeclerus.*

22. *Inveniet inopem*] Ὑπονοητικῶς, ἰσοκλινῶς. Sed nec inopem quærat. *Donat.*

Inveniet.] Sunt qui κατ' ἀνθυποφορὰν dici putant, *Inveniet inopem.* Idem.

Dabit nemo. inveniet inopem potius quam te corrumpi ſinat.] Ex *dabit* t, eliditur ut ſit anapæſtus in prima. ſi quis tamen contrahere velit, τὸ *potius* in pyrrichium, non repugno. *Faërnus.*

23. *Negligentem feceris.*] Hoc eſt, etiam in paratis nuptiis. *Donatus.*

24. *Otioſus.*] Ex otio, hoc eſt, ſecurus. *Idem.*

Aliam otioſus quæret.] O. l. s. Donatus *alia.* Faërnus.

Interea aliquid boni acciderit.] Scilicet ne quærendo inveniat. *Donatus.*

Interea aliquid.] Mortem patris adoleſcenti in delicto pro bono ſervus oſtentat. *Idem.*

Acciderit.] Et ad cauſam refertur: & certe quia mortem patris bonum denuntiat. *Idem.*

Acciderit.] Nota *acciderit* etiam pro bono & ab hoc, & apud veteres frequentatum. *Idem.*

Interea aliquid acciderit boni.] Mortem patris ſubindicari, *Donatus* putat. *Boeclerus.*

25. *Haud dubium.*] Plus intulit, quam

eſt

P. *Dicam. puerum autem ne resciscat mihi esse ex illa, cautio est:*
Nam pollicitus sum suscepturum. D. *o facinus audax.* P. *hanc fidem*
Sibi, me obsecravit, qui se sciret non deserturum, ut darem.
D. *Curabitur. sed pater adest. cave, te esse tristem sentiat.*

est interrogatus. *Donatus.*

Inducat.] In eadem translatione permansit, quia supra dixit, *Huc concludar.* Bona *οἰκονομία*, ut mox juste Davo succenseat Pamphilus. *Idem.*

Quin taces? P. dicam.] Cur non securus es? significat jam nunc *tacere*, securum esse, ut in Adelph. *Tace, egomet conveniam Pamphilum.* Et ideo ille, ut consentire dicenti *Quin taces,* videretur: ait, *dicam,* ut scias illum, non silentium, sed securitatem imperasse. *Idem.*

Quin taces?] Correptio est silentium præcipientis, de eo duntaxat, ne timeat de nuptiis. id est, esto securus. nam tacere, securi est. *Idem.*

26. *Puerum autem.*] Videtur hoc illi contrarium esse, quod dixit, *Quicquid peperisset decreverunt tollere.* Sic ergo solvitur; Quod ibi servus cum stomacho dixit, hic tantum, Pamphilum verecunde locutum accipimus. *Idem.*

Puerum autem ne resciscat] Aut divinat. aut *puerum* pro quolibet sexu. sobolem, hoc est, fœtum: ut, *Quicquid peperisset, decreverunt tollere.* ut Græci pueros παῖδας: Homerus, Πρίαμος Πριαμοίο τε παῖδες. & Horatius:

Dicam & Alciden, puerosque Ledæ.
Idem.

Cautio est] Cautione opus est, hoc est, cavendum est. *Idem.*

Puerum autem ne resciscat mihi esse ab illa cautio est.] Mihi magis placet *ex illa,* quod in multis libris, præsertim antiquioribus, legitur. *Faernus.*

Cautio est.] Cato opus est. cavendum est. *Farnabius.*

27. *Nam pollicitus sum.*] *Promissio* & *pollicitatio* eandem vim habent: sed *pollicitatio* majoris asseverationis est. *Donatus.*

Suscepturum.] Act. 1. sc. 3. supra Et Eunuch act. 4. sc. 6. *Farnabius.*

Hanc fidem.] Ordo est: ut hanc fidem sibi darem, me obsecravit, qui se sciret non deserturum. *Donatus.*

29. *Curabitur.*] Non *curabo*, sed impersonaliter, cum difficultate: quod quasi arduum esset, & grave, ostendit. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

SIMO *senex.* DAVUS *servus.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Monet Pamphilum Davus, apud patrem ne titubet; sed animo præsenti loquatur. Servilis sagacitas, & cura de filio describitur hac scena, & præparatio ad consilii executionem.* Thesis. *In rebus arduis & gravibus rara est constantia.*

S. *Reviso quid agant, aut quid captent consilii.*
D. *Hic*

Senariis Iambicis constat. v. 4. *MSS.* meorum unus habet *rationem.* ut & *Argentoratensis*; sed secunda manu, ante enim fuit, *orationem.* v. 5. omnes: *qua diff. ta.*

Quæ ad fabulæ rationem hic pertinent, in dissertatione Andriæ præmissa tetigimus. *Bœclerus.*

Reviso.] *Hac scena nodum injicit erroris fabulæ, & periculum comicum. Facit etiam executionem consiliorum.* Donatus.

1. *Reviso quid agant, aut quid captent consilii.*] *Quid agant*, auribus opus est. πρὸς τὸ *quid captent consilii*, prudentia & sagacitate. & quod supra dixit, non pœnituit idem repetere, *observes filium, quid agat, quid consilii cum illo captet.*

D. *Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.*
Venit meditatus alicunde, ex solo loco:
Orationem sperat invenisse se,
Qui differat te: proin tu fac apud te ut siês.
P. *Modo ut possim Dave.* D. *crede inquam hoc mihi Pamphile.*
Numquam hodie tecum commutaturum patrem
Unum esse verbum, si te dices ducere.

Quod enim prudenter dictum fuerit, non piget repetere. Actio tamen ex his tribus consistit, cogitatione, dicendo, gerendo. *Donatus.*

Reviso.] Redeo ut videam. *Idem.*

Quid agant.] Quid respondeant, quid dicant. *Idem.*

Quid agant, aut quid captent consilii.] Retulit ad id quod supra *act.* 1. *scen.* 1. dictum est: *observes filium, quid agat, quid cum illo consilii captet.* Boeclerus.

2. *Hic nunc non dubitat.*] Non dixit, senex, aut pater: sed *Hic*, cum odio, quoniam animo adverso loquitur. *Donatus.*

3. *Venit meditatus alicunde.*] Terror objurgaturi patris, hortatio est ad promittendum Pamphilo, quod jubetur. *Idem.*

Ex solo loco.] *Solo*, deserto, ubi meditari facilius possit. *Idem.*

Venit meditatus alicunde ex solo loco.] Ex *Menandro* sententiam explicat *Donatus*: ἀφορμὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες. i. e. philosophi. *Boeclerus.*

Meditatus alicunde &c.] Ἐσκεμμένος· ἀφορμὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν. In secessu & silentio consilium. *Farnabius.*

4. *Orationem*] *Orationem* dixit, quod quasi ad plenum cogitari potuisset, quippe meditatus ex solo loco. *Menander*, ἀφορμὴν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες. *Donatus.*

5. *Differat.*] Disturbet, & in diversum ferat. Virg.

--- *atque arida differt*
Nubila. --

hoc est: in diversum rapit, dissipat. Et in Adelphis,

Miseram me! differor doloribus. Idem.

Qui differat te.] Libri Basilicanus & Decurtatus, *qui differat* & ita etiam in Victoriano & Vaticano emendatum. *Faërnus.*

Qui differat te.] Qui consilia disturbet tua, teque in diversum rapiat. Adelph. *differor doloribus.* act. 3 sc 4. *Farnabius.*

Apud te ut sies.] Non, ne timeat, cavet Davus, sed ne amore a consilio suo alienetur Pamphilus. *Donatus.*

Apud te sies.] Præparatus sis cui contrarium est, *Non sum apud me.* Idem.

6. *Modo ut possim.*] *Ut*, pro ne non. *Idem.*

Modo ut possim.] A possibili, Possim apud me esse. *Idem.*

Modo ut possim.] Hic versus ita legi debet addita dictione *Dave.* ex o. l. s. & Donato, *Modo ut possim Dave.* D. *crede inquam hoc mihi Pamphile.* eliditur, t. ex *ut*. Faërnus.

7. *Nunquam hodie.*] Ab utili eventu. *Nunquam*, plus asseverationis habet, quam *non*. ut Virgilius,

--- *nunquam omnes hodie moriemur inulti.* Donatus.

Commutaturum.] Jurgium habiturum; hoc est enim *verba commutare.* Idem.

Commutaturum verbum.] Altercaturum. Sic in Phormione, *Tria non commutabitis verba inter vos hodie.* hoc est, dabitis atque accipietis, id est, jurgabitis. Ego puto *commutare verba* hoc esse, pro bonis dictis mala ingerere: hoc est, iracundia in maledicta compelli. *Idem.*

Tecum commutaturum.] Altercaturum, pro bonis dictis mala ingesturum. in Phormione act. 4. sc. 3. *ut est ille bonus vir, tria non commutabitis verba hodie inter vos.* Farnabius.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

BYRRIA *servus.* SIMO *senex.* DAVUS *servus.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Explorat animum filii de nuptiis pater, cui assentitur Pamphilus impulsu Davi: & Byrria heri sui causa, audito Pamphili responso, perturbatur.*

B. *Herus me, relictis rebus jussit Pamphilum*
Hodie observare, ut, quid ageret de nuptiis,
Scirem: id propterea nunc hunc venientem sequor.
Ipsum adeo præsto video cum Davo: hoc agam.
S. *Utrumque adesse video.* D. *hem, serva.* S. *Pamphile.*
D. *Quasi de improviso respice ad eum.* P. *ohem pater;*
D. *Probe.* S. *hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.*
B. *Nunc nostræ timeo parti quid hic respondeat,*

P. Ne-

SEnarii sunt. v. 8 *nostri MSS. nunc nostra timeo parti.* v. 12. omnes: *ab uxore excidit.* v. 14. unus: *nulla ne in re decet esse cuiquam homini fidem.* alter omittit, *cuiq*

Byrriæ quarta persona in hac scena, non admiscetur tamen. notat *Donatus.* ut custodiatur sc. illud --- *ne quarta loqui persona laboret.* Boeclerus

Herus me relictis rebus.] *Vide quam mire, quum omnes consulto consilio sibi agere videantur, tamen omnes rerum exitu inopinato ludificantur, & Simo, & Davus, & Pamphilus, & Charinus, & ipse Byrria.* Donatus

1. *Herus me relictis*] Ad hoc venit Byrria, ut in crebrem conciliet Charinum. & in hac scena quatuor personæ sine implicatione intellectus loquuntur. *Idem.*

Herus me relictis rebus.] Imponitur manus rebus, cum perficitur id quod cœperit: ut *Virgilius.*

Imponit regina manum. ---

Relinquuntur vero res, cum imperfectæ relinquuntur. Item *Virgilius,*

Atque opere in medio defixa reliquit aratra. Idem.

Relictis rebus.] Adeo præposuit hoc negotii rebus omnibus. *Idem.*

Herus me relictis.] Adverte mirum poëtæ artificium, quum omnes consulto consilio sibi agere videantur, omnes tamen rerum exitu inopinato ludificantur, & Simo & Davus, & Charinus & Pamphylus, & ipse Byrria. *Farnabius.*

2. *Hodie observare*] Observatio duplex est, vel captionis, vel obsequii. *Donat.*

3. *Id propterea.*] Necesse est aut alterum esse supervacuum, aut *propterea* post accipiendum. *Idem.*

4. *Hoc agam.*] In gestu est: nam est figura corporis, observantis quid agatur. *Idem.*

Hoc agam.] Rituale a Sacrif. & auguriis sumptum, in quibus sacerdos aut præco alta voce exclamabat: *Hoc age:* qua vox eos qui interessent monebat, ut ad rem, quæ ageretur, tota mente vacarent. *Farnabius.*

5. *Utrumque*] Et Davum & Pamphilum. *Donatus.*

Serva.] Observa. *Farnabius.*

6. *Quasi de improviso respice.*] Interest ejus qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolose locuturus: ut,

--- *magnam respexit ad urbem.* Donat.

De improviso.] Scilicet, ne meditata intelligat eum habuisse consilia. *Idem.*

7. *Hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.*] *Nolo* & *volo*, nimis imperiosa & superba dictio est. ut alibi, *Pisces cæteros purga, Dromo. Congrum istum maximum in aqua sinito ludere Paulisper. ubi ego venero, exossabitur: Prius nolo.* Idem.

8. *Nunc nostra parti timeo*] O. fere l.s, ita collocant, *nunc nostra timeo parti.* Faërnus.

 9. *Usquam*

P. Neque istic, neque alibi tibi usquam erit in me mora.
B. hem.
D. Obmutuit. B. quid dixit? S. facis ut te decet,
Cum istuc quod postulo, impetro cum gratia.
D. Sum verus? B. herus quantum audio, uxore excidit.
S. I nunc intro, ne in mora, cum opus sit, sies.
P. Eo. B. nullane in re esse homini cuiquam fidem?
Verum illud verbum'st, vulgo quod dici solet,
Omnes sibi malle melius esse, quam alteri.

Ego

9. *Usquam erit in me mora.*] Recusantis est magis, quam non volentis. consensio ea segnis ac tepida, si penitus consideres. *Donatus.*

Hem.] Perculsus hoc dicto Byrria, interjectione magis, quam verbo exclamavit. *Idem.*

Neque isthic neque alibi usquam tibi erit in me mora] *Donatus: Recusantis est magis, quam non volentis. consensio ea segnis & tepida, si penitius consideres,* Non debuit tam manifestum mendum adhuc tolerari. Lege omnino: *Non recusantis est magis quam volentis* &c. Puto autem de cetero, Grammaticum hic λεπτολογεῖν.. nam de mente quidem Pamphili non est quod dicatur: res enim dubitatione caret. forma autem orationis plenam & promtam asseverationem habet; idque & οἰκονομία poscebat: qua constitutum erat, ut diceret se ducturum uxorem. Sed & alibi hoc genus locutionis indubiam promti animi significationem habet. *Boeclerus.*

10. *Obmutuit.*] Simo. *Farnabius.*

Quid dixit?] Nota hic Byrriæ personam quartam, sed non admixtam. *Donatus.*

11. *Quum istuc, quod postulo, impetro.*] Nimis obsequenter locutus est pater. Et *postulo*, pro jubeo: & *Impetro*, pro extorqueo. *Postulo*, juste volo. Petimus enim precario: Poscimus imperiose: Postulamus jure. *Impetro*, pro cum impetrem. *Idem.*

12. *Sum verus?*] Id est, veridicus: ut *falsus*, pro falsidicus. *Idem.*

Sum verus.] Hoc Davus submissa voce, conversus ad Pamphilum. *Farnab.*

Uxore excidit.] *Cadere spe* dicuntur, qui levati animo, a summo ad inferiora labuntur. *Uxore*, hoc est, matrimonio ac nuptiis. *Donatus.*

Uxore excidit.] Quod Græci dicunt, ἐξέπεσεν καὶ ἀπέτυχεν. *Idem.*

Excidit.] Ἐξέπεσε, ἀπέτυχε. ut *caussa cadere* dicimus. *Farnabius.*

14. *Nullane in re esse homini cuiquam fidem?*] Non in nullis terris, sed neque in terris, neque in persona. ut *Virgil.*

Nusquam tuta fides. ---

cum in amore fracta esset ab eo,

Quem subiisse humeris confectum ætate parentem!

Alibi Terentius, *Cujus tu fidem in pecunia perspexeris, Verere ei verba credere? ubi quid mihi lucri est Te fallere?* Donatus.

Nullane in re esse homini cuiquam fidem?] *Donatus: non, in nullis terris; sed neque in terris neque in persona.* ut *Virgilius: Nusquam tuta fides.* &c. τὸ αὐξητικὸν τῆς φράσεως notare voluit: quod & verbis frequentatur: *nullane in re*; & mox *homini* additur τὸ *cuiquam*. Boeclerus.

15. *Illud verbum.*] Id est, proverbium & sententia. & sic veteres *verbum* pro sententia. *Donatus.*

16. *Omnes sibi melius.*] Sic alibi, *Proximus sum egomet mihi.* Idem.

Omnes sibi melius malle esse quam alteri.] Nullum fere librum invenias hac collocatione verborum, sed plerosque ea quæ infra scripta est, *Omnes sibi esse melius malle, quam alteri.* Vaticanus & Basilicanus, *omnes sibi malle melius esse quam alteri*, numero etiam meliore. *Faërnus.*

Omnes sibi malle melius esse quam alteri.] Ex *Euripide* repetit sententiam *Petrus Victorius* in *V L.* adde *Erasm. in Chil.* Nam in *Medea* Pædagogi versus ille: ὡς πᾶς τις αὑτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ. qui a *Scho-*

Ego illam vidi virginem forma bona.
Memini videre : quo æquior sum Pamphilo,
Si se illam in somnis quam illum, amplecti maluit.
Renuntiabo, ut pro hoc malo mihi det malum.

a *Scholiaste Græco* στίχος παροιμιώδης dicitur. *Bœclerus.*

Melius esse, quam alteri.] Πᾶς τις ἑαυτὸν μᾶλλον τοῦ πέλας φιλεῖ. Eurip. Medea. Φιλεῖ ἑαυτὸν πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα. Menander. *Farnabius.*

17. *Ego illam vidi*] Hic corrigitur a Poëta, quod per iracundiam dixit Pamphilus, *Aliquid monstri alunt.* Donat.

Forma, bona] Distinguitur. *Idem.*

Ego illam vidi virginem: forma bona memini videre] Distinguatur post vidi. ut, *virginem* ad insequentia referatur, hoc modo. *ego illam vidi :* deinde subdatur, *virginem forma bona memini videre.* Faernus.

Ego illam vidi, &c.] *Faërnus* ita vult distingui: *ego illam vidi : Virginem forma bona memini videre.* Alii ita: *Ego illam vidi Virginem : forma bona memini videre.* *Donatum* apparet distinxisse, ut posuimus in editione nostra. *Bœclerus.*

18. *Memini videre*] Aut memor sum me vidisse. Aut *memini videre*, hoc est, intelligo, scio. aut memini quod viderim. *Memini videre*, pro, vidisse. Ennius: *Memini me tum fieri pavidum.* Alibi sic, *Memini videre*, non probare. *Donatus.*

Quo æquior.] Hoc est, quare æquior Pamphilo, benevolentior, non iratus, vel minus iniquus. *Idem.*

19. *In somnis.*] Per noctem. ait Virg. *Libra dies somnique pares ubi fecerit horas.* Plautus, *Miris modis ludos faciunt hominibus, mirisque exemplis omnia in somnis.* Alii *insomnis*, vigilans; sed melius per noctem. *Idem.*

Quam illum amplecti.] Dicit nunc quod vulgo dicitur, *cum illa manere, cum illa dormire.* Idem.

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

DAVUS *servus.* SIMO *senex.*

Argum. *In hac scena Davus admodum astute Simonem ludificatur, atque illum dubitantem confirmat, suspicionem callide avertit, ex quo promovetur epitasis. Tum alter de altero male suspicatur & timet falli.* Thesis. 1. *Servi ut sunt veteratores, fallaces tamen esse nolunt.* 2. *Senes fere sunt avari, etiam in rebus honestis.* 3. *Conjugium est amantium tutissimus portus.*

D. *Hic nunc me credit aliquam fallaciam*
Portare, & ea me hic restitisse gratia.

S. *Quid*

S*Enariis* constat hæc scena. *v.* 8. *tres. MSS.* nostri *propter hujusce hospita consuetudinem. v. Faërn* v.10 unus: *etenim ipsus secum eam rem recta putavit via.* *Faërnus* delet τὸ *recta*; quasi *via* hic sine epitheto stare posset & valere Sed exempla parum conveniunt huic loco. *v.* 14. unus: *ea sibi res esset.* *v.* 16. unus: *subtristis aliquantulum visus est mihi.* *v.* 17. unus: *nihil est propter hanc rem sed est, quod succenseat tibi.* τὸ *succenseat*, etiam alius habet & *Donatus*, qui ita legit: *sed est quod tibi succenseat.* *v.* 19. unus: *ait te nimium perparce f. s.* &c. ubi τὸ *perparce* ex *v.* 24. huc illatum est. alius: *te nimium ait parce facere sumptum.* *v* 20. duo: *vix, inquit, drachmis est obsonatus decem.* tertius: *vix, inquit, est obson. drachmis decem.* *v* 21. duo: *non filio vid.* &c. *v.* 26. omnes: *quid hic vult vet. s.* Bœclerus.

Hic nunc me credit] *Hæc scena dolos continet utriusque personæ, quibus utraque capit, & capitur miro modo.* Donatus.

1. *Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam*] Davus ita videtur loqui, ut nullus spectator audiat: sed hoc ait, ut velit audiri a sene. *Idem.*

2. *Gratia.*] *Gratia* veteres pro caussa ponebant. *Idem.*

S. Quid Davus narrat? D. æque quicquam nunc quidem.
S. Nihil ne? hem. D. nil prorsus. S. atqui expectabam quidem.
D. Præter spem evenit: sentio: hoc male habet virum.
S. Potin' es mihi verum dicere? D. nihil facilius.
S. Num illi molestæ quippiam hæ sunt nuptiæ,
Propter hujusce hospitæ consuetudinem?
D. Nihil hercle: aut, si adeo, bidui est, aut tridui
Hæc sollicitudo: nosti? deinde desinet.
Etenim ipsus secum recta reputavit via.
S. Laudo.

3 *Quid Davus narrat?*] Videtur illi blandius locutus esse. *Donatus.*

Æque quicquam nunc quidem.] Bene *nunc quidem*: similiter *nunc nihil*, ut paulo ante, cum dixit, *Id populus curat scilicet.* Idem.

Æque quicquam nunc quidem.] Hoc est, nihil. *Idem.*

4. *Nihil ne? hem.*] *Hem* interjectio est irati, adversum eum, qui neget se aliquid locutum esse. simul quid sit *Æque quicquam nunc quidem*, senex explicat, cum ait, *Nihil?* Et est ἀρχαϊσμὸς antiquorum, pro nihil. *Idem.*

Nihil prorsus.] Id est, neque prorsus. *Nihil prorsus* dicitur, in quo nulla est ambiguitas. & est confirmatio negantis. *Idem.*

Atqui expectabam quidem.] *Expectamus* tam bona quam mala. *Speramus* bona. *Idem.*

5. *Præter spem evenit.*] *Præter*, pro contra, ut, *Præter ætatem tuam.* Idem.

Hoc male habet virum.] Εἰρωνικῶς virum dixit defessum senem. Modo enim *virum* jculariter dixit. *Idem.*

Virum.] Ad vituperationem cum ironia: ad laudem vero sine ironia. *Idem.*

Præter spem, &c.] Hoc Davus aversus a sene. *Farnabius.*

6. *Potin' es verum.*] Integrum, *potisne*, id est, potes. ut *Virgilius*,

Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
& deest illi *es*. Est enim nomen *potis*: & facit, *potis, potior, potissimus.* Donatus.

Nihil facilius.] Ἀεὶ κράτιστόν ἐστι τἀληθῆ λέγειν. Menander. *Farnabius.*

7. *Num illi molestæ quippiam.*] *Quippiam*, significationem minimæ rei habet. *Donatus.*

8. *Propter hospitæ hujusce consuetudinem.*] Hæc omnia pronominibus bene mollita sunt; etenim atrocia sunt, si cum suis nominibus nuda ponantur. Et *hujusce hospitæ*, non meretricis: & *consuetudinem*, non amorem dixit. ita omnia extenuat, ut Davus audeat confiteri. *Idem.*

Propter hospitæ hujusce consuetudinem.] O. l. s. quos vidimus, & Donatus, habent hanc collocationem, *propter hujusce hospitæ consuetudinem.* utroque modo scanditur versus elisione r, ex *propter*, & dissolutione diphthongi in voce *hospitæ.* Faërnus.

9. *Aut si adeo, bidui est aut tridui.*] Bene, *aut si adeo*: ne si omnino negaret, *cur igitur tristis est ille?* diceret. *Donat.*

Bidui aut tridui est.] O. l. s. & Donatus, *bidui est aut tridui.* ita & melius versus procedit. *Faërnus.*

Bidui est, aut tridui.] Ovid. de Remedio amoris 503

Intrat amor mentes usu, dediscitur usu.
Farnabius

10. *Sollicitudo.*] Propter turbationem. *Donatus.*

Nosti?] In significationem multorum, quæ compendio facimus, *Nostin'* dicimus. *Idem.*

11. *Recta reputavit via.*] *Reputavit*, retractavit: quia *putare*, purgare est. unde & *arbores*, & *vites putare* dicimus. *Idem.*

Via] Consilio, ratione. *Idem.*

Etenim eam secum rem recta reputavit via.] Non ita habent l. s. sed hoc modo, *Etenim ipsus secum eam rem recta reputavit via*: sed senarius impeditus est, quem nos expedimus delendo dictionem, *recta*: quæ nec est in libro Vaticano; nec

Ponitur

S. *Laudo.* D. *dum licitum est ei, dumque ætas tulit,*
Amavit: tum id clam: cavit, ne umquam infamiæ
Ea res sibi esset, ut virum fortem decet:
Nunc uxore opus est: animum ad uxorem appulit.
S. *Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.*
D. *Nihil propter hanc rem: sed est, quod succenset tibi.*
S. *Quidnam'st?* D. *pueril'est.* S. *quid est?* D. *nihil.* S. *quin dic quid est.*

D. *Ait*

ponitur a Donato: qui *via*, exponit consilio, ratione Nec ab Eugraphio, cujus hæc verba sunt. *Via*, id est, ratione: ut Virg.

Inveni germana viam. ---

hæc ille ita & M Tullius libro De claris oratoribus, *Via*, inquit, *& arte dicere* & ad Atticum *Utor via.* item libro secundo de natura deorum: *Vim participem rationis atque ordinis, tanquam via progredientem.* Faërnus

12. *Laudo.*] Senex inducitur, & credit. *Donatus.*

Dum licitum est.] Deest, *per te*: hoc est, dum tu permisisti. Et mire utitur verbis senis. ipse enim supra dixit, *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum* Idem.

Dum licitum est.] Sic veteres & *placitum*, & *puditum* dicebant: quæ nos, *placuit*, *puduit.* Idem.

Dumque ætas tulit.] Dum esset ætas immatura nuptiis. *Tulit*, duo significat: attulit, & abstulit, passus est, & pertulit. *Idem.*

Dum licitum est illi, &c.] Ex mente, & verbis ipsius senis, supra 2. scen. *Farnabius.*

13. *Tum id clam.*] Bene clam, quia nunc liquido apparet, Pamphilum voluntatem, propositumque mutasse. *Donatus.*

Cavit, ne unquam infamiæ ea res sibi esset.] Mire utitur senis verbis. ipse enim supra dixerat, *Dum tempus ad eam rem tulit, sivi, animum ut expleret suum.* Idem.

Tum id clam. &c.] Caute, si non caste. *Farnabius.*

15. *Nunc uxore opus est.*] Quasi denuntiatio est quædam necessitatis seni impositæ. *Donatus.*

Animum ad uxorem appulit.] Et bene *appulit*, quasi ab jactatione fluctuum, & marini æstus has enim tempestates habet amor. Et sic dicit, *Ad uxorem animum appulit*; ut supra, *Animum ad scribendum appulit* Idem.

16. *Subtristis visus est.*] *Sub*, temperamentum est plenæ pronuntiationis. ut *subtristis*, *subridet*, non ad plenum tristis aut ridet: ut confessionem eliceret. *Idem.*

Subtristis visus est aliquantulum mihi.] Mire servatum est in adolescente libero τὸ πρέπον, & in amatore τὸ πιθανόν. Nam & honesto juveni non congruebat versipellis vultus: & in amatore absurdum fuerat, ingenuam cœlare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit, quia dixit *Cælanda res erat*: nec gaudium fuerat, quia ingenium & amoris necessitas in tristitiam retrahebat. *Idem.*

Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.] Aliqui libri & Donatus, *visus est aliquantulum mihi.* Faërnus.

17. *Sed est quod tibi succenset.*] Quod ille a summo ad imum opposuit, hic causæ derivationem opposuit. *Donatus.*

Quod succenset tibi.] *Succensere*, potioris est. *Succenseri*, in re gravi & justa irasci. *Idem.*

Sed est quod succenset tibi.] Antiquissimi libri hoc verbum succenseo, non per duo c, sed per s, &c. habent. *Faërnus.*

Quod succenset tibi.] Al. *quod succenseat tibi.* sed vetat lex Pedia. *Farnabius.*

18. *Pueril'est.*] Apparet Davum nunc quærere quid respondeat: & ad quam causam derivet aversa suspicione tristitiam Pamphili, quam animadvertit senex. *Donatus.*

Pueril'est.] Utrum magis ideo suspendit, ut senex audire desideret: an quia necdum commentus est causam, contra rependendam propositioni senis? *Idem.*

Nihil

D. *Ait nimium parce facere sumptum.* S. *me ne?* D. *te.*
Vix, inquit, drachmis est obsonatus decem:
Num filio videtur uxorem dare?
Quem, inquit, vocabo ad cœnam meorum æqualium
Potissimum nunc? &, quod dicendum hic siet,
Tu quoque perparce nimium. non laudo. S. *tace.*
D. *Commovi.* S. *ego, istac recte ut fiant, videro.*
Quidnam hoc rei est? quid hic vult veterator sibi?
Nam si hic mali est quicquam, hem illic est huic rei caput.

ACTUS

Nihil.] Videtur invenire non posse. *Donatus.*

19. *Ait nimium parce facere sumptum.*] Mire ipsum dicere veluti *facit*, & *nimium*, & *parce*. Idem.

Nimium parce facere.] Pepercit, ne diceret sordide. *Idem.*

Me ne?] Perturbati indicium est, quia se ipsum pronomine ostendit. *Idem.*

Ait nimium parc. f. s. &c.] Tentantur arcana senis, servili calliditate: quæ obtentum videtur habere ex consuetudine Comica, qua & alias servi, cum res seria agitur, de victu cogitant, & ventri opportuna loquuntur. *Barclerus.*

20. *Obsonatus est decem.*] Vaticanus & nonnulli alii, *est obsonatus.* Faërnus.

21. *Num filio, &c.*] Leges Sumptuariæ nuptiis aliquid de rigore remiserunt, convivia & saltationes indulserunt. vide in Plutarchi Symposiacis caput, in quo tractatur, *Διὰ τί πλείονας ἐν γάμοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον καλοῦσιν.* *Farnabius.*

22. *Meorum æqualium potissimum*] *Æqualium* ætate, *potissimum* dignitate: etenim *potis*, *potior*, *potissimus* facit. *Donatus.*

23. *Et quod dicendum hic fiet.*] Bene *hic*, ubi non fit adolescens. *Idem.*

24. *Tu quoque perparce.*] Bene *quoque.* quasi dicat, cum ille peccet, quod puerilitér succenseat: tu quoque peccas, perparce nimium faciendo sumptum. *Idem.*

Tu quoque perparce nimium.] Et *perparce*, & *nimium*, cum sufficeret unum. Et *nimium*, vituperatio est. ut, *Ne quid nimis.* Idem.

Non laudo.] Et quia *perparce*, & quia *nimium.* Nam parce agere, laudis: nimium, peccati. Et magna moderatione, *non laudo*, dixit potius, quam *vitupero.* Idem.

25. *Commovi.*] Ideo *commovi*, quia argumenta dixit seni, quibus proditur non esse veras nuptias. *Idem.*

Commovi.] Supra *solicitavi* dixit, modo *commovi.* & *commovi* dicit apud se, ut spectator audiat, non senex. *Idem.*

Commovi.] Hoc tacite & apud se. *Farnabius.*

26. *Quidnam est hoc rei?*] Verba sunt secum cogitantis senis, aut de his quæ nunc locutus est Davus, aut de adventu mulierum, quæ in scenam veniunt. *Donatus.*

Quidnam hoc est rei?] Pulsatus est senex argumento falsarum nuptiarum, *paululum obsonii:* tanquam se illuderet Davus. *Idem.*

Quidnam hic vult veterator sibi?] *Veterator* est vetus in astutia, & qui in omni re callidus est. Et hi duo versus ostendunt, pulsatum esse senem argumento falsarum nuptiarum: illo argumento quod ait, *paululum obsonii:* tanquam se illuderet Davus. Sunt ergo verba, ut diximus, secum cogitantis senis, aut de his quæ nunc Davus locutus est, aut de adventu mulierum, quæ in scenam veniunt modo. *Idem.*

Quidnam hic volt veterator sibi?] O. L. s. & Donatus, *quid hic volt.* Faërnus.

Quidnam, &c.] Atque hæc senex mussat, a Davo aversus. *Farnabius.*

Veterator sibi?] Vetus in astutia, qui omni in re callidus est. Mancipium veteranum & vafrum, technis & dolis diu ac probe exercitatum. *Idem.*

27. *Nam si hic est mali quicquam.*] Si promissa non compleverit Pamphilus. *Donatus.*

Illic

Illic est huic rei caput.] *Caput*, est origo & summa uniuscujusque rei. ut Virgil.
O Latio caput horum, & causa malorum.
Donat.

Illic est huic rei caput.] *Priscianus lib.* 12. citat hunc locum, ut ostendat, *illic* ab *illice* per ἀποκοπὴν factum servare accentum. *Boeclerus.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

MYSIS *ancilla.* SIMO *senex.* DAVUS *servus.* LESBIA *obstetrix.* GLYCERIUM *Chremetis filia.*

Argum. *Terretur mulierum adventu senex, & se a Davo decipi putat, cui irascitur.*
Thesis. *Suspicaces sua sagacitate falluntur.*

M. *Ita pol quidem res est, ut dixti Lesbia:*
Fidelem haud ferme mulieri invenias virum.
S. *Ab Andria'st ancilla hæc. quid narras?* D. *ita'st.*
M. *Sed hic Pamphilus.* S. *quid dicit?* M *firmavit fidem.* S. *hem.*
D. *Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.*

M. Nam

Senarii sunt. v. 9. in *nostris* ita legitur: *sed sequere me intro, ne in mora illi sies cum opus sit. sequor.* τὸ *cum opus sit*, *tres* habent; nisi quod unus *siet.* de cetero unus: *sed sequere intus, ne &c.* v. 12. omnes: *quid hic sensisse se ait?* v. 13. duo: *hæc pr. aff. jam ab hoc mihi fall.* v. 18. duo: *divisa temporibus Dave hæc tibi.* v. 19. omnes: *non immemor es disc.*

Quinque hic sunt personæ: sed Mysis & Lesbia inter se, non cum ceteris loquuntur; Glycerii intus clamantis vox auditur. *Boeclerus.*

Ita pol quidem res est.] *In hac scena novo modo cessante Davo, fallitur Simo per nimiam sagacitatem suam. Simul in hac scena id agit poëta, ut ad nuptias faciendas magis accendatur Simo. & quædam industria, quædam velut casu eveniunt: ut nunc suspicio senis. In multis enim οἰκονομίᾳ comicorum poëtarum ita se habet, ut casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit.* Donatus.

1. *Ita pol quidem res est, ut dixti, Lesbia.*] Ex hoc sermone, quem habent ingredientes, scenæ apparet principium. quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicunt. *Idem.*

Ita pol quidem.] Productio est narrativa, ad explendum modo potius jusjurandum. *Idem.*

Ut dixti.] Et *dixti*, & *dixisti* legitur. *Idem.*

2. *Fidelem haud ferme.*] *Fidelem* maluit, quam *fidum* dicere. *fidum* enim honestius dixisset. *Ferme* pro facile posuit. & *ferme*, facilitatem significat, quia sunt adverbia extenuationis. *Idem.*

Invenias.] Secundam pro tertia persona posuit; pro *inveniat quis*, vel invenire possit. ut Virgilius:
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Idem.

Fidelem haud ferme mulieri inven. vir.] Nota *varietatem* in Nostro poëta: qui eandem querelam, de inconstantia & perfidia amatorum tractat, etiam *act.* 4. *sc.* 3. item in *Adelphis* 3, 2, 32. &c. *Hec.* 1, 1, 1. & omnino adde *Catullum*, qui potenter hunc affectum movit *carm. Argon.* 65. *Boeclerus.*

3. *Ab Andria est ancilla hæc.*] Simpliciter dixit *ab Andria est*, pro Andriæ est: nam & usu sic dicere solemus. Ergo *ab Andria est*, hoc est, Andriæ favet, Andriæ est. ut cum dicimus, *Ab illo est*, hoc significamus, illi favet, illi accommodat suffragium. *Donatus.*

4. *Sed hic.*] Semper *Sed* contrariæ sententiæ significatio est. Et bene *hic*, ut ostendat de illo fuisse sermonem. *Idem.*

Hem.] Interjectio est accipientis verba, & admirantis. *Idem.*

5. *Utinam aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.*] Comice & facete. *Aut hic surdus*, qui audire non possit: *aut hæc muta facta sit*, ne possit dicere. *Idem.*

Aut hic surdus, aut hæc muta facta sit.] Σύλληψις per genera. *Idem.*

6. Insist

M. Nam quod peperiſſet, juſſit tolli. S. o Juppiter.
Quid ego audio? actum'ſt, ſiquidem hæc vera prædicat.
L. Bonum ingenium narras adoleſcentis. M. optumum.
Sed ſequere me intro, ne in mora illi ſis. L. ſequor.
D. Quod remedium nunc huic malo inveniam? S. quid hoc?
Adeon' eſt demens? ex peregrina? jam ſcio, ah
Vix tandem ſenſi ſtolidus. D. quid hic ſenſiſſe ait?
S. Hæc primum adfertur jam mihi ab hoc fallacia:
Hanc ſimulant parere, quo Chremetem abſterreant.

G. Ju-

6. *Juſſit tolli.*] Hæc eſt fides: ſuſcipi filios legitimos faciunt parentes. Et ſublatio matris eſt: patris tollere. *Donat.*

Nam quod peperiſſet, juſſit tolli.] Ad honeſtatem futuri matrimonii pertinebat, hoc non ſemel inculcari. *Bœclerus.*

Tolli.] Educari a patre agnitum pro legitimo; non tanquam ſpurium exponi. ſupra act. 1. ſc. 3. *Farnabius.*

7. *Juppiter quid ego audio?*] Bene rurſum adducitur ad deſperationem ſenex Myſidis verbis. *Donatus.*

Actum eſt.] In ſumma rerum deſperatione ponitur, *Actum eſt, Ilicet, Periiſti.* Hæc res ſecundum jus civile dicitur: in quo cavetur, ne quis rem actam apud judices repetat. Sic ipſe in Phormione, *Actum, ajunt, ne agas.* Idem.

8. *Bonum ingenium.*] *Ingenium*, naturam. *Idem.*

10. *Quid hoc?*] Secum ſenex ἐλλειπτικῶς. deeſt enim, *rei eſt.* Idem.

11. *Adeon' eſt? demens ex peregrina?*] Ἐπιλέγει per ἀποσιώπησιν, apta cogitanti. reliquum autem ſic pronuntiat, quaſi reperto conſilio. Et bene *adeo*: quia tam demens eſt, quod amat ex peregrina id eſt, ex meretrice. Mulieres enim peregrinæ, inhoneſtæ ac meretrices habebantur. Sic ipſe alibi, *Samia mihi mater fuit, ea habitabat Rhodi.* Et ſervus, *poteſt taceri hoc quidem.* hoc eſt, meretricem habuiſſe te matrem veriſimile eſt. *Idem.*

Demens?] Mentis ſanitate deturbatus, emota mente. παράφρων. *Farnabius.*

Ex peregrina.] Ἀποσιώπησις. deeſt enim, *ut filium ſuſcipiat?* aut aliquid tale. *Donatus.*

Ex peregrina.] Male audiebant peregrinæ, tanquam meretrices. act. 1. ſc. 1. *Farnabius.*

12. *Vix tandem ſenſi ſtolidus.*] Pulchro colore inducto, poëta oſtendit non minus falli ſuſpicioſum, quam qui ſtultus eſt. huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis eſt acutus, ac perſpicax. & hoc eſt, quod ab eventu fingit poëta non enim in Davo eſt: ſic errare nunc ſenem. *Donatus.*

Vix tandem ſenſi ſtolidus.] Quinque ſunt ſenſus, quorum duos, viſum & auditum, magis ſenſibiles habemus, quam pecora. Unde *Cicero*, *Non ſolum videam, ſed etiam audiam, planeque ſentiam.* quaſi ad tactum retulit, quo etiam pecora impelluntur ad ſenſum. Duabus ergo rebus ſcimus: aut ratiocinatione, aut ſenſu: quibus maxime præſtamus cæteris animalibus. Ergo ſenex ſe non ſenſu, non ratiocinatione ſenſiſſe, ſed veluti calcaribus & ſtimulis punctum. *Idem.*

Vix tandem ſenſi ſtolidus.] *Donatus* hic oſtendit artem Poëtæ, qui ſua ſibi ſagacitate impoſuiſſe ſenem, nemine dolum ſtruente, fecit. unde & τὸ διοικούμενον καὶ δεινὸν ἔργον ſignatur, quando principia ipſa inceptioneſque comprehendere videtur ſenex in iſtis: *hæc primum mihi ab hoc adfertur fallacia, &c.* Sed quæ de ſenſibus affert, πάρεργα ſunt. *Bœclerus.*

13. *Hæc primum.*] Satis ſe ſagacem ſenex oſtendit, quando principia ipſa inceptioneſque comprehendit. *Donatus.*

Hæc primum.] Bene *primum*: quaſi ex multis, quas paraverat Davus contra Chremetem. *Idem.*

Hoc.] Davo. *Farnabius.*

14. *Quo.*] Quare. *Donatus.*

15. Iuno

G. *Juno Lucina fer opem, serva me obsecro.*
S. *Hui, tam cito? ridiculum: postquam ante ostium*
Me audivit stare, adpròperat. non sat commode
Divisa sunt temporibus tibi Dave hac. D. *mihin'?*
S. *Num immemor es discipuli?* D. *ego quid narres nescio.*

S. *Hic-*

15. *Juno Lucina fer opem: serva me.*] Juno Lucina, Junonis filia, Græce Εἰλίθυια, Latini *Nixos* dicunt: Juno a juvando dicta, Lucina ab eo quod in lucem producat. Et gemina vota sunt, ut & partus, & pariens servetur. nam *fer opem*, propter partum. *serva me*, propter parientem dicitur. *Donatus.*

Juno Lucina fer opem: serva me obsecro.] Nota, hoc versu totidem verbis uti omnes puerperas in Comœdiis, nec alias induci loqui in proscenio, nam hæc vox post scenam tollitur. *Idem.*

Fer opem]. Propter quod Lucina est inde *obstetrix*, quod opem tulerit. *Idem.*

Serva me obsecro] Hoc extra etiam hanc potestatem Junoni attribuitur: quamquam illam *Menander* Dianam appellet, & hoc sentiat in Bucolicis *Virg.* Idem.

Juno Lucina fer opem! serva me obsecro!] Totidem verbis habetur infra *Ad.* 3,4,41. Apud *Plaut. Aulul.* 4, 7, 11 *Juno Lucina tuam fidem!* Reprehensus est autem Poëta Noster, quod in Comœdia palliata, Romano *Lucinæ* nomine usus sit quem defendit *Scaliger poët. lib.* 6. *cap.* 3 sed melius *Turnebus*, laudatus *Taubmanno* ad *Plaut. l.* & *Fr Guyetus ad l. Adelph* Risum autem non responsionem meretur qui hic interrogat: *quare Terentius Glycerium facit semel tantum Junonis Lucinæ opem implorare, cum Lucinam ter a parientibus vocari solitam, dicat Horatius?* Bœclerus.

Iuno Lucina.] Præses puerperii, Diana, Ilithyia. Juno Lucina, dea Nixia, quam invocabant puerperæ ad opem ferendam. *Rite maturos aperire partus, Lenis Ilithyia, tuere matres.* Horat. in Carm. seculari. Per prolepsin poëticam, Lucinæ nomen invocatum a Græca, fieri excusat Jul. Scal. 6. l. poët. c. 3. *Farnabius.*

16. *Hui, tam cito?*] *Tam cito*, ut facilitatem partus ostendat incredibilem. *Tam cito*, ad reprehensionem. *Donatus.*

Ridiculum.] Ad irrisionem & inspice, *ridiculum*, adverbium sit, an nomen; ut sit, *vide hominem ridiculum*: sed adverbium est magis. *Idem.*

Ridiculum: postq.] In *Donati* commentario, cui multæ sunt assutæ ineptiæ, hic dubitatur, utrum nomen sit τὸ *ridiculum*, an adverbium. &, si nomen sit, exponi debere ait, *ridiculum hominem* sc. vide. omnino autem dubio caret, nomen esse, non tamen suppresso *hominis* vocabulo supplendum; sed, *ridiculum* sc. est negotium. res ridicula est. *Bœclerus.*

17. *Non sat commode divisa sunt.*] Confusa sunt tibi omnia, inquit: nec unumquodque suo tempore geritur. qua re proderis. *Donatus.*

Non sat.] Non satis. *Idem.*

18. *Divisa sunt.*] Digesta & composita, & distributa. *Idem.*

Temporibus.] Id est, per tempora. *Idem.*

Mihin'?] Adhuc Davus non percipit. & bene. quasi dicat, cum ille loquatur, illæ agant. *Idem.*

19 *Num immemor es discipuli?*] Discipuli Mysis, Lesbia, & Pamphilus, omnes per quos agitur fallacia. Bene ergo discipulos imperitos ostendit, & magistrum Davum. quia supra dixit, *Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.* Idem.

Num immemor es discipuli?] Alii hic Pamphilum significari putant discipulum: quia Davus magister. Nam nomina ad aliquid sunt, discipulus & magister. & tunc *discipuli*, genitivus est singularis casus. Alii nominativi pluralis putant: ut discipulos dixerit, omnes per quos agitur fallacia, secundum illud: *Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum.* Idem.

Num immemor es discipuli?] Deest, *nunc.* Et bene *discipuli*: quia ipsum magistrum supra fecit. *Idem.*

Num immemor es discipuli?] *Eugraphius* sine interrogatione accipit: *non immemor*

es

Hiccine me si imparatum in veris nuptiis
Adortus esset, quos mihi ludos redderet?
Nunc hujus periclo fit, ego in portu navigo.

es discipuli, Pamphili sc. cujus *magistrum* Davum etiam supra appellitaverat senex. *Donatus* interrogationem retinet, sed duas lectiones proponit: 1. *num immemores discipuli?* sc. tui; Mysis, Lesbia, Glycerium, Pamphilus. num tuis præceptis non obsequuntur recte & ordine? num, per imperitiam aut oblivionem offendunt in iis, quæ mandasti? dum nimirum tempora non recté observant. 2. *num immemor es discipuli?* id est. num discipuli tui Pamphili oblivisci potes? an non semper de eo cogitas, atque, ut tuis obsequatur præceptis, operam das? *Bœclerus.*

Ego quid narres, nescio.] Quasi fabulam. *Donatus.*

Ego quid narres, nescio.] Semper ita respondet Davus seni, tanquam non intelligat quid loquatur. *Idem.*

20. *Hiccine me si imparatum.*] Redit ad illam sententiam, *Simul sceleratus Davus, si quid consilii habet, ut consumat nunc, cum nihil obsint doli.* Idem.

21. *Adortus esset.*] *Adortus* dicitur, qui ex insidiis repente invadit. dictum ab eo, quod corpora aggredientium exurgant subito atque increscant. *Idem.*

Adortus.] Aggressus. Omnia hæc ex translatione maris dicta sunt μεταφορικῶς. *Idem.*

22. *Nunc hujus periclo fit.*] Sub. Davi, qui tergo pœnas pendet. *Bœclerus.*

Nunc hujus.] Virg. 7. Æn.
Nunc mihi parta quies, omnisque in limine portus. *Farnabius.*

In portu navigo.] *In tranquillo, in vado, in tuto.* ut alibi noster. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LESBIA *obstetrix.* SIMO *senex.* DAVUS *servus.*

Argum. *Confirmatur in errore senex, verbis obstetricis ad ancillam, & multo magis Davi, qui prædicit fore quæ ipse facturus erat, ut a se suspicionem fallaciæ avertat. Pro more Medicorum, bene de ægrota pollicetur, sed cum dubitatione, ut sua opera desideretur deinde præcipit, quid sit agendum.*

1. *Adhuc Archillis, quæ adsolent, quæque oportet*
Signa

Metra varia sunt. *Trochaici & jambici mixti: senarii & octonarii, acatalectici & catalectici.* de quibus vide *Glareanum, Antesignanum, Fr. Fabricium.* v. 2. *tres nostri MSS. signa esse ad salutem.* v. 4. unus: *quod jussi dare ei bibere.* alius: *quod jussi ei dare bibere.* tertius: *quod jussi ei date bibere.* v. 6. unus: *per edecastor scitus puer est e Pamphilo natus.* alter: *per ecastor scitus puer natus est e Pamphilo.* tertius: *per ecastor scitus puer est natus e Pamphilo.* v. 9. omnes: *vel quis hoc non credat, qui te norit* unus etiam postea omittit τὸ *esse* v. 15. unus meorum: *certe hic hercle nunc ipsus se fallit, haud ego; edixin id tibi?* Argentoratensis: *certe ercle nunc ipsus* (τὸ *ipsus* est a secunda manu; videtur fuisse *ipsum*) *se fallit, haud ego. dixin tibi.* v. 18. duo omittunt *ego*; interposita copula: *& quid agam habeo.* v. 20. omnes: *assimularier.* v. 32. duo: *jam prius.* v. 38. duo pro *abstraxit*, habent *extraxit* v. 41. omnes: *& id spero adjutores deos,* unus interponit, ex glossa scilicet *habebis.* v. *Fr. Guyet.* v. 51. unus: *atque adeo Chremetem in ipso tempore eccum ipsum obviam.* alter: *atque adeo ipso tempore eccum ipsum obviam.* tertius: *atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam Chremetem.* Jan. *Gulielmius* legit: *atque adeo tempori ipsum eccum obviam Chremem.* Fr. Fabricius & Goveanus: *atque adeo in tempore eccum ipsum obviam Chremem.* quod minori mutatione conficitur. *Bœclerus.*

1. *Adhuc*

Signa esse ad salutem, omnia huic esse video.
Nunc primum fac, istæc ut lavet: post deinde,
Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi,

5 Date

Adhuc, Archillis.] *In hac scena spectá, quam scite expressa sit consuetudo medici, vel medicæ egredientis ex agri domo. Nam veniens, de negotiis ejus loquitur: abiens, de morbo. & hæc sunt præter οἰκονομίας, quæ dicuntur ὑπομνήματα. Donatus.*

1. *Adhuc, Archillis.*] Sic veteres scribebant *adhuc*, quando incerti futurarum rerum, ex præsentibus firme nuntiabant: quod est genus certissimæ promissionis & cautæ. *Idem.*

Adhuc, Archillis, quæ adsolent, quæque oportet.] Medicina aut in ratione, aut in consuetudine, aut in exemplis. *Adsolent* ergo, consuetudinis est: *oportet* rationis. *Idem.*

Adhuc Archil. &c.] Possis & hic dicere, *hui tam cito!* vix ingressa ad parturientem Lesbia obstetrix mox egreditur. sed hæc condonari scriptoribus fabularum puto ad absolvendam fabulam. valeatque hic illud Plautinum: *Sic quoque satis longa fabula.*

Notat *Donatus*, scite a Poëta exprimi consuetudinem medici aut medicæ in oratione Lesbiæ, obstetricibus enim & *Ulpianus*, *artem* attribuit *l. 1. pr. de ventre inspic.* tanquam *quæ medicinam exhibere videntur l. 1. §. sed & obstetr. de extraord. cogn.* Athenis permissum iis hoc erat, pudoris & necessitatis causa. Pertinet huc locus *Pollucis extremo libro quarto: διδῦσι φάρμακα αἱ μαῖαι ταῖς δυστοκούσαις, ὁ Πλάτων λέγ.* Ita hic potionem medicatam offerri puerperæ jubet. *Bœclerus.*

Oportent.] Arch. sic Heautontim. 3. act. 2. sc. *hæc facta ab illo oportebant, Syre. Adsolent* consuetudinis est: *oportent* rationis. Al. leg. *oportet.* Farnabius.

2. *Signa ad salutem esse.*] Deest hærentia aut pertinentia. sic in Heautontimor.

Atque hæc sunt ad virtutem omnia. Ergo absolute dixit, ut desit aliquid tale, unde & nos dicimus, *Quid ad rem?* vel, *Quid ad me?* Donatus.

Signa ad salutem.] o. l. s. & Donatus, *signa esse ad salutem.* Faërnus.

3. *Nunc primum fac, istæc ut lavet.*] Imperitiæ notantes *Menandrum*, aut *Terentium*, ipsi ultro imperiti inveniuntur: nam λῦσατε αὐτὴν dicens, a consuetudine non recessit. cum lavisse, aut non lavisse dicimus, a parte totum significantes. Et Terentius propius ad significationem accessit, *istæc* dicendo, ne pudenda nominaret. Et sunt qui adhuc Archillis correptionem esse nimium sollicitæ nutricis putent, quod ego non probo. *Donatus.*

Fac istæc ut lavet.] *Istæc* quæ ex puerperio sordebant. Quidam *istæc*, ipsam puerperam dicunt. sic enim & Menander, λῦσατε αὐτὴν τάχιστα. sed imperitiæ accusantur, quod non continuo solent post puerperium lavare, sed diebus omissis. *Idem.*

Istæc ut lavet.] Tum quæ ex puerperio sordebant; tum ipsam puerperam. sic enim Menander, λῦσατε αὐτὴν τάχιστα. *Postquam peperit pueros lavare jussit nos.* Plaut. Amph. 1. act. 5. & Trucul. act. 1. sc. 2. vide Meursium de puerperio. *Farnabius.*

4. *Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi, date.*] Consuetudine magis, quam ratione dixit, pro, *Date ei potionem. Lucilius in sexto: Date bibere summo.* Nam duo verba activa, nullam habent significationem sine nomine, aut pronomine: ut si dicas, *Dic facere.* Donatus.

Quod jussi ei dare bibere, & quantum imperavi date.] Et qualitatem, & modum rei dixit. *Idem.*

Quod jussi ei dare Bibere.] Invenio emendatum, *date bibere*, quemadmodum & Donatus legit. alii habent *dari bibere*: ut Vaticanus & Decurtatus. in aliis quoque antiquis ita emendatum est. *Faërnus.*

Quod jussi, ei date bibere.] *Quod jussi ei dare bibere* legunt alii, citantque ex Lucilio, *date bibere summo*: & Charisius *jubebat bibere dari.* Farnabius.

Date : mox ego huc revertor.
Per ecastor scitus puer est natus Pamphilo.
Deos quæso, ut sit superstes, quandoquidem ipse 'st ingenio bono.
Quumque huic veritus est optumæ adolescenti facere injuriam.
S. Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te esse ortum ?
D. Quidnam id est ?
S. Non imperabat coram, quid opus facto esset puerperæ.

Sed

5. *Mox ego huc.*] Vide ut auctoritatem & jactantiam medicorum imitetur, dicendo, quod jussi. & non sufficiebat: sed etiam, *imperavi* dixit. simul, hæc quæ solent medici promittere frequenter *Mox ego huc revertar.* Donatus.

Mox ego huc revertar.] Aliqui libri, & Donatus, *revertor.* Faernus.

6. *Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo.*] Per Castorem & Pollucem ornative funt jurandi, apta fœminis. *Donatus.*

Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo.] Priscianus lib. XIIII. ita citat: *Perecastor scitus puer est natus Pamphilo.* & in hunc modum omnes fere Terentii, l. s. habent, & aliqui Donati. Vaticanus tamen & alii antiqui habent *Per ecastor*, sine diphthongo, ut & Edepol. quam lectionem sequimur constituendo anapæstum in prima hujus versus: correpta antepænultima in *perecastor.* Faernus.

Per ecastor scitus puer est natus Pamphilo.] M. Perecastor, id est, per ædem Castoris, jusjurandum fœmineum : *edepol* viro & fœminæ commune Agell. XI. l. 6. c. *Farnabius.*

Scitus.] Elegans pulcher. quem Græci κόσμιον dicunt. Quod enim quis scit, hoc scitum & pulchrum. Et est ὑπέρβατον. nam ordo est, *Perscitus ecastor.* ut in Hecyra : *Per pol quam paucos reperias meretricibus fideles evenire amatores.* ut sit, per quam paucos. Et *natus est Pamphilo.* ut Virgilius :

--- *Quem Dardanio Anchisæ*
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam.

Donatus.

Scitus puer.] Satis obstetrici est, adhuc incertum ævi, &c. ut ita dicam, a matre sanguinolentum, non pulchrum (quod ipsum nimium videretur cito) dicere, sed scitum pronuntiat. Ideo subblanditur, ut operæ pretium majus accipiat. *Idem.*

7. *Deos quæso ut sit superstes.*] *Superstes* nunc salvus. alias *superstites* sunt senes & anus; quia ætate multis superstites, jam delirant. Unde & *superstitiosi*, qui deos timent nimis. quod signum est deliramenti. *Idem.*

Deos quæso, ut sit superstes.] Recens natis bene precandi formula. *Farnabius.*

Quandoquidem ipse est.] *Quando* & *Cum* interdum sunt conjunctiones causales. & *quando* pro quoniam, & pro quia intelligimus. *Donatus.*

Quandoquidem ipse.] Transit a puero ad ipsum Pamphilum. *Idem.*

9. *Vel hoc quis non credat ?*] Εἰρωνεία est. *Vel*, modo est disjunctiva conjunctio, sed pro *etiam* posita. ut apud *Virgilium :*

Vel Priamo miseranda manus ---

Et.

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam,

Et bene, *vel hoc :* subaudias, exceptis illis quæ reprehendit supra. *Idem.*

Abs te esse natum.] Et *ortum* legitur, ut sit, instructum, commentum, & compositum. *Idem.*

10. *Non imperabat coram.*] *Coram*, ad certas personas refertur. *Palam* ad omnes. *Idem.*

Non imperabat coram &c.] Mire sua placet sibi sagacitate Simo, quando suspectans vera, falsis ultro decipitur. *Baclerus.*

Quid opus facto esset, puerpera. Esset impersonative dicitur. *Donatus.*

Opus

Sed postquam egressa 'st, illis quæ sunt intus, clamat de via.
O Dave, itan' contemnor abs te? aut itane tandem idoneus
Tibi videor esse, quem tam aperte fallere incipias dolis?
Saltem accurate, ut metui videar. certe si resciverim,
D. *Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.* S. *edixin' tibi,*
Interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid retulit?

Opus facto esset, puerpera.] Dativus casus est, ut sit, ipsi puerperæ coram non imperabat, quid facto opus esset. Sic enim dicimus, *Quid vis tibi faciam?* *Donatus.*

Puerpera] Omnis quæ peperit, *puerpera*, πρωτοτόκος, quæ primum. Et non quod puerum, sed quod filium peperit, *puerpera* dicta est. Et apud veteres *puer puellus, puera puella.* Idem.

11. *Illis quæ sunt intus.*] Argumentum ex eo quod non factum est, cum fieri potuerit: & ex eo quod factum est, cum fieri non opportuerit. *Idem.*

Intus, clamat de via.] Ut ex Horatii præcepto, epist. ad Pisones *nec tamen intus Digna geri, promes in scenam.* ad Glycerii invocationem, scena præcedenti, *Juno Lucina fer opem:* apponitur vox *intus* in M. plurimis: apud Plautum *intus conficiunt negotium* sæpe, & noster in ult. hujus comœdiæ, *intus despondebitur, intus transigetur.* Ita & egredientibus moris erat, illos, qui erant intus alloqui, si quid opus dicto aut facto esset. *Farnabius.*

Clamat de via.] Mire *clamat*, quasi dicat, maluit clamare, quam sine labore intus imperare. *Donatus.*

12. *O Dave, itan' contemnor abs te &c.*] Describit cum affectu & figura contumeliam, a sua & servi persona, factoque: quod sine pudore flagitii aperte herum contemnere ac ludibrio habere nihil vereatur. *μᾶλλον δὲ τοῖς ἥττοσι μὴ ὀλιγωρεῖν. nihil minus enim inferioribus convenit, quam superiores contemnere*, ut *Aristoteles*, inquit, cum irascendi causas exequitur. (2. *Rhetor.*) Boeclerus.

Itane contemnor abs te?] Hoc est usque adeone contemnor? valde contemnor? *Temnor* autem, Græcum est, id est, *cados & rejicior*, τὸ τέμνεσθαι. nam veteres *temno* dicebant sine præpositione. *Donatus.*

Itane tandem idoneus.] Indignatio est ad æstimationem revocantis ejus dicta vel facta, a quo comtemnitur quis. *Idem.*

Idoneus.] Aptus & ei rei natus. *Idem.*

13. *Tibi videor quem tam aperte.*] Ex omnibus fere, l. a, legendum est, *tibi videor esse.* aliter non staret octonarius. *Faërnus.*

Aperte fallere.] Δύο δι' ἑνός, & *fallere, & aperte.* Donatus.

14. *Saltem accurate.*] Mire *saltem.* quod ponitur in desperatione rerum. Primo enim fuerat hortatus Davum, ut non conaretur fallere. *Idem.*

Saltem accurate.] Ζεῦγμα a superiore, *fallere incipias.* aut certe σύλληψις *fallere incipias.* Idem.

Saltem accurate.] Saltem accurate fallacias te intendisse oportuit. *Farnab.*

Certe si resciverim.] Et utrum pro cum resciverim: an quia stultum me putas? *Donatus.*

15. *Certe hercle nunc hic se.*] Hoc ita dicitur, ut audiat spectator, non ut Simo. *Idem.*

Certe hercle &c.] Aversus a sene ad spectatores, hæc, & voce submissa, unde tacuisse videtur seni quærenti *quid taces?* Farnabius.

Edixin' tibi.] Hic illud reddit,
Edico tibi ne temere facias.
Donatus.

Edixin tibi?] Supra *act.* 1. *sc.* 1. *v.* 33. *sed dico tibi ne temere facias.* Boeclerus.

16 *Interminatus sum.*] Pro minatus sum. *Plautus in Aulularia:*

--- præterea tibicinam, quæ mihi interbibere sola.
Si vino scateat, Corinthiensem fontem & Pyrenæum potest. Donatus.

Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?
D. *Teneo quid erret: & quid agam habeo.* S. *quid taces?*
D. *Quid credas? quasi non tibi renunciata sint hæc sic fore.*
S. *Mihin' quisquam?* D. *eho an tute intellexti hoc adsimularier?* S. *irrideor.*
D. *Renuntiatum 'st: nam qui isthæc tibi incidit suspicio?*
S. *Qui?*

Num veritus?] *Veretur* liber, *metuit* servus. & deest *es*: apta ellipsis irascenti. Alibi, *Non simultatem meam revereri?* Donatus.

Quid retulit?] *Retulit*, profuit, vel interfuit: & producit *re* syllabam & est sensus; Sic contempsisti, quasi tibi non comminatus sim. *Idem.*

18. *Teneo, quid erret*] Hoc dixit, non ut Simo, sed ut spectator audiat. hoc denique senex probat, dicens Davo, *Quid taces?* Idem.

Et quid ego agam habeo.] Et quid respondeam scio. *Idem.*

Teneo quid erret, quid ego agam habeo. s. quid taces.] o. l. s. & Donatus, *& quid agam habeo.* Faërnus.

Teneo quid erret & quid agam habeo.] Eugraphius: *intellexit Davus, mulierum consilium hoc senem suspicari; quod illæ ad terrendas nuptias videantur ista simulare. idcirco vult commodare consensum, quo domino suo error augeatur.* Clare: *Teneo quid erret*, id est, jam intelligo quid suspicetur, scilicet, meo & mulierum consilio partum simulari, ad disturbandas nuptias. itaque hunc ejus errorem non minuam aut tollam, sed consensum commodando augebo, sive responsionibus meis efficiam, ut magis confirmetur in animo ejus hæc suspicio, hic error. huic extemporali astutiæ suæ applaudit, *quid agam habeo.* Hæc dum secum Davus constituit, Simo *quid taces*, inquit? cur mihi non respondes? tum Davus: *quid credas?* repetens verbum Simonis, & pronuntiatione adjuvans. dixerat enim Simo: *Credon' tibi hoc?* Bœclerus.

19 *Quid credas.*] Propter quid, aut propter quam rem, aut quo modo, aut propter quid. *Donatus.*

Quid credas.] Repetit verbum ejus quod ait, *Credon'*. quare adjuvandum pronuntiatione est. *Idem.*

Quasi non tibi renuntiata.] Nuntiata. Compositum pro simplici. *Idem.*

Renunciata sint.] Nunciata. Tesi inquit Scal. in hac scena ponit Terentius, *renunciare*, pro aperte significare vel nunciare. Proprie enim *renunciare* est referre, quid actum sit, aut velit aliquis. *Farnabius.*

20. *Mihin' quisquam?*] Favet sibi senex in eo, quod se vult perspicaciorem videri. *Donatus.*

S. Mihin quisquam? DA. eho, an tute intellexti hoc assimulari? S. irrideor.] Plerique libri scripti inter quos antiqui, habent assimularier. & stabit octonarius, si *mihin*, in unam syllabam contrahatur. item *eho*, quod per synaloephen elidatur. *Faërnus.*

Eho! an tute.] *Eho* modo interjectio est admirantis, alias ad se vocantis, *Eho dum ad me.* Donatus.

Eho an tute intellexti &c.] *Fr. Guyetus* legit: *eho non tute*, id est, annon. *v. not. ejus.* Sensus certe eo tendit, etiamsi τὸ *an* retineatur. *Bœclerus.*

Irrideor.] Hoc eam vim habet, ut velit significare, sibi prorsus nihil de hac renunciatum esse. *Idem.*

21. *Renuntiatum'st. nam qui. &c.*] Possis hæc ita accipere: cum Simo interrogasset, *credon' tibi hoc; nunc peperisse hanc e Pamphilo?* minime scilicet sibi credibile hoc fieri significans, Davus arrepta occasione augendi erroris: *quid credas*, inquit *aut ex me requiras*, cui hoc dudum nuntiatum haud dubie est, fore, ut partus simuletur. cumque senex negaret factum, id est, nihil sibi quicquam hac de re ex quoquam cognitum pertenderet, Davus astute in admirationem compositus, qui posset fieri, ait, ut tibi hæc incideret suspicio, si nemo aliquid renuntiasset? unde senex: nihil debes mirari. qui enim incidisset hæc suspicio? quia te noram,

& ID

S. Qui? quia te noram. D. quasi tu dicas, factum id consilio meo.

S. Certe enim scio. D. non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.

S. Ego ne te? D. sed, si quid narrare occœpi. continuo dari Tibi verba censes. S falso. D. itaque hercle nihil jam mutire audeo.

S. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic. D. intellexti.
Sed nihilo secius mox deferent puerum huc ante ostium.
Id ego nunc tibi renuntio here futurum, ut sis sciens.

Ne

& ad nuptias disturbandas omnia facturum, satis sciebam. tuus ergo hic dolus est; tua techna, quicquid hic simulatur. Hoc, vultu gestuque Davus pernegat: & ad illud κωμικὸν delabitur: *non satis me pernosti etiam, qualis sim Simo*. quod cum Simonem de fide & probitate vellet intelligere, spectatores non poterant non de calliditate & versutia hominis, hoc ipso tempore herum decipientis accipere. unde facetiis Comicis origo. Hæc paulo operosius: quia vidi, pleraque confundi hoc loco. *Bœclerus.*

Nam qui.] *Qui* unde. *Donatus.*

Tibi incidit suspectio.] o. l. & etiam vetustissimi *suspicio* scriptum habent per c. tantum. nec timendum versui, antepenultima enim hujus vocis longa est. Martialis;

Oblinitur minima si qua est suspicio rima. Faërnus.

22. *Quasi tu dicas.*] *Dicas*, pro credas. non enim dicimus, nisi quod credimus: ab eo quod sequitur, id quod præcedit: figura μετάληψις, a posterioribus ad priora. Idem alibi, *Audacter dicito.* Et alibi, *Fœneratum istud beneficium pulchre tibi dices.* Id est, credes, scies, senties. *Donatus.*

23. *Etiam qualis.*] *Etiam* pro adhuc. ut *Virgilius,*

Idemque etiam currus, etiam arma tenentem. Idem.

24. *Egone te?*] Duobus istis pronominibus ostendit se senex scire omnia. *Idem.*

Sed si quid narrare occœpi.] *Occœpi* melius, quam *incepi*. dicitur ab occipio: est enim *occœpi*, quasi caput rei institui. *Id.*

25. *Falso.*] Potest & εἰρωνικῶς *falso* pronuntiari: potest & *falso loqueris* dici. ut *Sallustius*, *Falso queritur de natura sua humanum genus.* Et vocalitatis causa sic dixit, ut *sedulo, optato, certo*: quasi sedule, optate, certe. *Idem.*

Falso.] *Pronuntiatio hic εἰρωνείαν indicare debet.*] Mirum vero, si fallar ita de te opinando, fallacias tuas suspectando! scilicet mihi non satis causæ est, cur censeam te mihi verba dare, quotiens narrationem occipis! *Guyetus* adscripsit: *j'ay grand tort! ah que cela est faulx!* Bœclerus.

Falso.] Ironice. *Farnabius.*

Nihil jam mutire audeo.] Ennius, *Nec dico, nec facio.* Unde & *mutos* dicimus. Quod Græci φθέγγεσθαι. Donatus.

26. *Neminem peperisse hic.*] *Neminem* dicendo, majorem confirmationem fecit non solum Glycerium non peperisse, sed etiam neminem. Et *hic* dicendo, ostendit domum. Et est *neminem*, nullum hominem Et nota in fœminino genere etiam *neminem* positum. *Idem.*

Neminem peperisse hic.] *Neminem* in fœminino hic usurpari vides. *Farnab.*

27. *Mox deferent puerum.*] Quasi dicat, *nobis*. Donatus.

28. *Id ego jam nunc tibi renuntio.*] Fingit se prodere, quod ipse facturus est: ut non credat senex ab eo fieri, quod prædixerit fore. *Idem.*

Id ego jam nunc tibi renuntio here futurum.] *Re* syllaba, apud veteres interdum abundat: ut modo *renuntio*, pro nuntio, & Cicero, *Renuntiatur mihi.* *Idem.*

 Renun-

Ne tu hoc mihi posterius dicas, Davi factum consilio, aut dolis.
Prorsus a me opinionem hanc tuam esse ego amotam volo.
S. *Unde id scis?* D. *audivi, & credo: multa concurrunt simul,*
Qui conjecturam hanc nunc facio. jam primum hæc se e Pamphilo
Gravidam dixit esse: inventum est falsum. nunc, postquam videt

Nu-

Renuntio] Quasi secretum consilium: ut supra *Renuntiatum est*. Donatus.

29. *Ne tu hoc posterius dicas.*]o.l.s quotquot sunt, habent *ne tu hoc mihi posterius dicas. mihi* autem non utique Davo intelligendum est, sed ea vox ex consuetudine sermonis est addita. ut in Phormione, *Qui mihi ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.* versus est trochaicus ut ceteri, sed hypercatalecticus. *Faernus.*

Davi factum consilio aut dolis.] Commodius, & magis cum invidia dixit, *Davi*, quam si *meo* dixisset: ut *Virgilius*: cum Turnus incusaretur, dixit, *Nulla mora in Turno.* Donatus.

30. *Prorsus a me.*] *Prorsus*, quasi porro versus: quod Græci μακρὰν dicunt. *Idem.*

Prorsus a me.] Quidam *prorsus*, pro quare positum putant. Ego pro eo quod est omnino. Sunt qui conjunctionem velint esse. *Idem.*

Prorsus a me opinionem hanc tuam ego esse amotam volo.] In l. s. etiam antiquis melior collocatio, & elegantior compositio est; *esse ego amotam volo*, stabit autem trochaicus, si *tuam* una sit syllaba, quæ per synaloepham abjiciatur. *Faernus.*

Opinionem hanc tuam.] *Hanc tuam*, cum tædio dixit, hoc est, nimis molestam, nimis suspicacem, nimis accusatricem. Sic dixit *hanc tuam*, ut *ille* de apibus, *Vere suo.* Et, *Solemque suum, sua sydera norunt.* Et in Adelphis, *Jam vero omitte Demea tuam istam iracundiam.* Donatus.

31. *Audivi, & credo.*] Locus communis, an famæ credendum sit. Et bene subjunxit, *credo*, non enim audisse, statim credere est. *Idem.*

Multa concurrunt simul.]Restat enim, ut multis concurrentibus signis, una conjectura confletur. *Idem.*

Multa concurrunt simul &c] *Ex multis concurrentibus signis conjecturam constat: & a summo ad imum, & ex factis & dictis, & ex rebus atque personis sumit argumenta.* ita *Donatus* τὸ ἐγχειρητικὸν hujus loci notat. opus enim erat argumentis ad instruendum dolum, & decipiendum senem. *qui conjecturam hanc nunc facio*, id est, quare, quibus rebus. *v.* 33. *inventum est falsum* sc. ut tu, Simo, credis, ejus enim errore utitur Davus. *v.*35. *& puerum ut adferret simul.* Gallus interpres ad obstetricem retulit. simplicius videtur, ad ancillam referre: *ut puerum simul afferri curaret Mysis, quæ obstetricem accersitum missa erat.* hæc Davus ad Simonem. infra *act.* 4. *sc.* 4. ad Chremetem alia techna suppositionem partus vult arguere, quasi vidisset ipse pridie aliquid deferri in domum Glycerii. *Bæclerus.*

Multa concurrunt simul.] Adverte quam serio & sobrie laboret Davus a se suspicionem omnem amovere, quam doctis dolis, technisque artificiose consutis seni os oblinat Ex rebus ante Simoni notis aut suspectis: (habuisse Pamph. pro uxore hanc peregrinam, gravidam ex eo dictam, Mysidem missam accersitum obstetricem, Glycerium peperisse) quæ omnia cum simulata & falsa esse insimulet, conjecturam etiam facit habere eos in animo puerum suppositititium deferre ante senis ostium ad disturbandas nuptias, quas apparari audierant. *Farnabius.*

32. *Jam primum hæc se e Pamphilo gravidam dixit esse: inventum est falsum.*] Secundum quod credit senex Et a summo ad imum, & ex factis, & ex dictis, & ex rebus atque personis sumit argumenta. *Donatus.*

33. *Postquam videt nuptias domi apparari.*]

Nuptias domi apparari, missa'st ancilla ilico
Obstetricem accersitum ad eam, & puerum ut adferret simul.
Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil moventur nuptiæ.
S. *Quid ais? cum intellexeras*
Id consilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
D. *Quis igitur eum ab illa abstraxit, nisi ego? nam omnes nos quidem*
Scimus, quam misere hanc amarit. nunc sibi uxorem expetit.
Postremo id mihi da negotî: tu tamen idem has nuptias
Perge facere ita, ut facis: & id spero adjuturos deos.

S. Im-

rari.] Elegánter omisit, in cujus domo *Donatus.*

34. *Missa'st ancilla ilico.*] Quod Græci dicunt αὐτόθεν ἐπιμόθεν. Nam loci significatio est, etiam brevitatem temporis notans. *Idem.*

35. *Puerum ut adferret.*] Infra 4. *act. 5. scen.*

Quemne ego heri vidi adferri vesperi?
Farnabius.

36. *Hoc nisi fit, nihil moventur nuptiæ.*] Inepte explicant, qui dicunt, id est, *non promoventur.* Sensus est: nisi hoc fit, quod dixi futurum, sc. ut puerum suppositum videas ostentari, nihil erit, quod movebit, id est, perturbabit, differet, irritas reddet has nuptias. *Bene Gallus Scholiastes in tertio exempl. edit. Antesignani: Tenez pour asseuré, que si les nopces ne sont troublées par ce moyen, qu'elles ne le seront point par aucun autre.* Boeclerus.

Nihil moventur nuptiæ.] Non perturbantur nuptiæ. *Moventur*, differuntur. *Donatus.*

Nil moventur nuptiæ.] Non perturbari posse nuptias credunt. *Farnabius.*

Quid ais cum intellexeras id consilii capere.] Quaqua se verteret Davus, obvium infestumque invenit senem; & tamen ita versute it obviam, ut etiam comprehensus elabatur. *Donatus.*

Quid ais? cum intellexeras.] Dimeter trochaicus catalecticus. *Faërnus.*

37. *Cur non dixti extemplo Pamphilo?*] Culpæ convincit eum, quod revelanda reticuisset. *Donatus: quaqua se verteret Davus, obvium infestumque invenit senem: & tamen ita versute it obviam, ut etiam comprehensus elabatur.* Boecler.

38. *Quis igitur eum ab illa abstraxit?*] Non frigide intulit, dixisse se: sed cum magna asseveratione. & *abstraxit* proprie, ut supra, *Me a Glycerio miserum abstrahat?* &c.

— Divellimur inde
Iphitus & Pelias mecum — Donat.

Quis igitur eum.] Hoc sic audiendum est, quasi dicat, *Dixi.* Idem.

39. *Misere hanc.*] *Misere*, valde, nimis. *Idem.*

Nunc sibi uxorem expetit.] Oratorie, pro eo quod est, non recusat, *expetit*, Idem.

40. *Id mihi da negotii.*] De projectione pueri pro foribus. *Idem.*

Id mihi da negotii.] Ut caveatur ab appositione pueri ante ostium. *Idem,*

Id mihi da negotii.] Ut filium tuum in officio & honesto nuptiarum proposito retineam; atque omnia herum consilia & machinas intervortam. *Farnabius.*

Tu tamen idem.] *Idem* abundat. Apud veteres, *Tamenidem*, integrum fuit. unde apud nos, *tandem*, & *tamen* natum est. sic & *idem* & *totidem* dictum. *Donatus.*

Tu tamen idem.] *Tamen idem*, aut pro tamen positum est, aut pro tandem: ut sit, *Tu tandem has nuptias perge facere ita ut facis.* Idem.

41. *Et id spero adjuturos deos.*] In antiquis libris est, *adjuturos*: in recentibus habent *adjutores.* Faërnus.

Et id spero adjuturos deos.] Quam ex MSS quibusdam adducit lectionem Rivius *& id spero adjutores deos*, neque placet. *Farnabius.*

S. Immo abi intro: ibi me operire, & quod parato opus est para.
Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.
Atque haud scio, an, quæ dixit, sint vera omnia:
Sed parvipendo: illud mihi multo maxumum'st,
Quod mihi pollicitu'st ipsus gnatus. nunc Chremem
Conveniam: orabo gnato uxorem: si impetro,
Quid alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam gnatus quod pollicitu'st, haud dubium'st mihi,
Si nolit, quin eum merito possim cogere.
Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam.

42. *Quod parato opus est.*] Diserte & Latine dixit, *Quod parato opus est.* Donat.

43. *Non impulit me, hæc nunc omnino ut crederem.*] *Non impulit*, non persuasit, non perfecit, ut crederem Glycerium peperisse. Et cum dixit *omnino*, ostendit quædam se credidisse, in quibusdam jam esse circumventum. Mire autem cautum capi inducit senem, ut crederet, quod Glycerium non peperisset. *Idem.*

44. *Quæ dixit sint vera omnia.*] Quæ postea dixit Davus. Et bene *omnia*: ut appareat senem multa credere vera esse, quæ Davus dixit. *Idem.*

45. *Multo maximum.*] *Multo* etiam comparativis antiqui adjunxerunt. *Idem.*

46. *Quod mihi pollicitus est.*] *Pollicitatio*, multarum rerum promissio. *Idem.*

47. *Gnato uxorem.*] Subauditur, *ut det.* Idem.

48. *Quid alias.*] Pro cur alias, alio tempore. *Idem.*

Quid alias malim &c.] *v. Chrestomath.* in alias. *Boeclerus.*

51. *Atque adeo in ipso tempore eccum ipsum obviam.*] Numerus & sensus pulchre constat hoc modo: utique enim, per hoc pronomen, *ipsum*, intelligimus Chremetem: quem jam Simo convenire velle se dixit: nec ab eo qui secum loquitur, exigi debet, ut omnia voce exprimat; sed aliquid tacito sensui suo relinquat. Donatus tamen videtur addere *Chremem*, in fine hujus versus. quæ dictio & in aliquibus libris Terentii est. mihi tamen magis probantur exemplaria, quæ eam non habent. *Faërnus.*

In ipso tempore.] In ipsa opportunitate, in ipso articulo. *Donatus.*

Eccum ipsum obviam Chremetem.] Continuo mutavit declinationem: ut, *Jubeo Chremetem.* Idem.

Chremem.] Optime constat numerus & sensus absque foret ultimus hic pes *Chremem* qui a Donato videtur additus: quam tamen vocem non agnoscunt plurimi MSS. & exemplaria. *Farnabius.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

SIMO *senex.* CHREMES *senex.*

Argum. *Simo Chremetem orat, ut filiam suam Pamphilo det uxorem. Hic jam nobile amicorum par producitur: tum quæ amicorum partes sint, ostenditur.* Thesis. *Magna est facilitas exorandi inter bonos amicos.* 2. *Occasio in amatoribus distrahendis non est negligenda.*

S. *Jubeo Chremetem.* CH. *o, te ipsum quærebam.* S. *& ego te.* CH. *optato advenis.*

Aliquot

Jambici sunt *senarii & octonarii acatalectici*; cum *dimetro. v.* 1. ex *MSS. nostris* unus: *Jubeo Chrem. C. o te ips. quærebam Simo. Sy. & ego te &c. v.* 2. idem: *aliquot me adierunt, ex te auditum qui ajebant filiam meam hodie nubere tuo gn. v.* 3. *duo: tun'.* unus, *tu. v.* 4. Omnes: *ausculta paucis.* τὸ *ego* & *quod*

unus

Aliquot me adiere, ex te auditum qui ajebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: id viso, tun' an illi insaniant.
S. *Ausculta: paucis, & quid ego te velim, & tu quod quæris scies.*
CH. *Ausculto: loquere quid velis.*
S. *Per te deos oro, & nostram amicitiam, Chreme,*

Qua

unus omittit. vide Guyeti *not.* v. 6. omnes: *per ego te deos oro.* v. 7. unus: *quæ incepta a parvulis* v. 10. omnes, *ut* pro *uti.* v. 12. unus: *quasi te hoc orando impetrare a me oporteat.* v. 14. duo: *si in re est utr. v. f. accersiri jube.* v. 23. unus: *reintegratio.* v. 27. omnes: *reducant.* v. 30. duo: *deinde fac.* v. 31. unus: *tibi hoc ita videtur.* alter: *ita tibi videtur.* v. 36. unus: *dissensio.* v. 48. omnes: *atque eccum.* Bœclerus.

Jubeo Chremetem.] *Hæc congressio duorum senum ad tale periculum adigit fabulam, ut id non videatur consilio, sed eventu posse vitari, eventus est Critonis præsentia, nam nunc ex falsis fient veræ nuptiæ.* Donatus.

1. *Jubeo Chremetem.*] Firme aliquid jubere, velle est. *Jubeo* ergo, volo, & deest, *salvere*: quod exprimitur ab alterius personæ interventu, ut *Virgilius,*

-- *Reddique viro promissa jubebat.*

Et μεταληπτικῶς: quia qui dicit salve, jubet. Volumus enim animo: jubemus verbis. *Idem.*

Jubeo Chremetem.] Duorum senum congressu & consensu in id discrimen adigitur fabula, ut non videatur consilio aut arte vitari posse. Importunitate Simonis exoratur mitis Chremes, versutia Davi vacillat pene interitura. *Farnabius.*

Jubeo Chremetem] Sc. Salvere. *Idem.*

O! te ipsum quærebam.] Placabilis & lenis amicus per totam fabulam inducitur Chremes, ut cognitioni ad ultimum interesse possit. *Donatus.*

Optato advenis.] *Optato*, adverbium est, ut *Virgilius,*

Ac velut optato ventu --- Idem.

2. *Aliquot me adiere.*] *Aliquot*, hoc est nec multi, nec pauci. *Adiere*, non accesserunt: quia aditus arduus difficilisque est. Ergo *adiere*, quasi importune, & interpellantes adierunt. Sic alibi, *Byria quid tibi videtur? adeon' ad eum?* Idem.

Ex te auditum.] Ut est, *De Davo modo audivi.* Idem.

Ex te auditum.] Ergo non rumor, sed veritas. *Idem.*

3. *Id viso.*] Ob id viso. deest *te*: ut *viso*, ad videndum venio. *Idem.*

Tune, an illi insaniant.] Tu insanis, si dixisti: illi insaniunt, si non audita referunt. *Idem.*

Tune an illi insaniant.] In antiquis libris est, *tun an illi in.* Faërnus.

Tune, an illi insaniant.] Tu, si dixisti, illi, si non audita referunt. *Farnabius.*

4. *Ausculta pauca.*] Alii leg. *Ausculta paucis.* Idem.

Paucis.] Et *paucis*, & *pauca* legitur. *Donatus.*

Et quid ego te velim.] A docilitate. *Idem.*

6 *Per te deos oro.*] Ordo est, te per deos oro, ut *Virgil.*

Per ego te has lachrymas ---

Idem.

Per ego te deos oro.] Pronomen *ego*, non fere est in antiquis libris: nec ponitur a Donato. qua dictione sublata bene procedit senarius, alias impeditus, nisi quis ex *per* r, elidat. *Faërnus.*

Per te deos oro & nostr. amic.] Imitatur *Horat. Satyr.* 2. 4.

Docte Cati per amicitiam divosque rogatus.

Ducere me auditum perges quocunque memento.

Bœclerus.

Per te deos oro, &c.] Obtestatio valida, per divina atque humana, per ea quæ sunt charissima amicitiam antiquam, liberos, eorumque salutem ex deplorata sartam tectam. *Farnabius.*

Et nostram amicitiam Chremes.] Legitur & *Chreme.* Donatus.

 7. *Qua*

Quæ incepta a parvis, cum ætate adcrevit simul,
Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus tibi potestas summa servandi datur,
Ut me adjuves in hac re: atque ita, ut nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. CH. *ah ne me obsecra:*
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi jube.

Sed

7. *Quæ incepta a parvis, cum ætate adcrevit simul.*] Mire autem, *incepta a parvis cum ætate*, ut ostendat, non nuper coitam amicitiam, sed antiquam. ut,
--- veterem Anchisen agnovit amicum.
Idem alibi,
--- neque enim novus iste Dianæ
Venit amor --- Donatus.

Adcrevit.] Ut supra, *Adcurate.* *Ad* præpositione utitur familiariter. *Idem.*

Adcrevit.] Hinc *Virgilius,*
--- Crescent illæ, crescetis amores.
Idem.

8. *Et gnatum meum.*] Ineptum est sic adjurare aliquem, *Per salutem filii mei, ut facias id quod te rogo.* Sed huic etiam subjungit: *cujus tibi &c. Idem.*

Et gnatum meum.] Vidit *Donatus*, ineptum fore si quis ita obtestetur alterum, *per salutem filii mei, ut facias id quod te rogo.* itaque subjungi, ait, *cujus tibi potest. &c.* Sed nimirum oratorie, cum *gnatam Chremetis amicam* appellasset, filium suum conjungit, non tantum ut sponsum olim propter virtutes alteri ei destinatum, sed nunc ut servandum hoc matrimonio per benignitatem Chremetis, quæ hic omnino attendenda est. ad eum enim loquitur Simo, qui non passurus esset, amici filium corumpi. *Bœclerus.*

9. *Cujus tibi potestas summa servandi datur.*] In tua est inquit potestate, & tuus est. hæc ergo *obtestatio* dicitur, cum per eas res adjuramus aliquem, de quibus agitur causa. Ut,
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum.
Idem alibi,
--- per eversa genitor fumantia Trojæ
Excidia, obtestor. --- Donatus.

10. *Ut nuptiæ fuerant futuræ, fiant.*] Breviter & Latine. Et hoc genus compositionis veteres non mutabant. *Idem.*

Ne me obsecra.] Pro, ne obsecres. * τυ ελλειπCμON MhλιNANEK EMNMACOR. [*Fortasse a vero non abest, si legatur, τοῦ ἐλλειπτικοῦ. Μὴ λιπάνευε, μὴ μάχου.*] *Idem.*

11. *Ne me obsecra.*] Vox plena charitatis & officii, verum sub hac conditione, si quod petitur justum sit & ex æquo utile utrique. *Fernabius.*

12. *Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.*] Hæc plena vox est, & charitatis & officii. quod enim amicus ab amico petit, justum esse debet, nec pro eo quod non est justum, supplicare oportet. *Donatus.*

13. *Alium esse censes nunc me atque olim, cum dabam?*] Non personæ, sed rei conditio est commutata. *Idem.*

Olim, cum dabam?] Non dicimus, *cum darem.* Virgilius,
Tum docuit, cum sceptra dabam: En dextra fidesque.
Et nota *olim* pro nuper. *Idem.*

14. *Si in rem est utrique.*] Τοῦ διλήμματος συλλογισμοῦ prave proposuit, ut recte replicaret. Hic syllogismus negativus dicitur. nam in secundo λήμματι negat quod prius dixit. Sed si ex ea re plus mali est, quam commodi. *Idem.*

Si in rem est utrique.] Ab utili argumentum. Uterque duobus constat. Bene *utrique*, mihi & tibi: non, alteri utile, alteri inutile. *Idem.*

Si in rem est utrique.] Ita antiqui libri ut in vulgata. nonnulli vero, & cum iis Donatus, *in re*: sane & apud auctores, ubi in impressis est *in rem*, fere reperias in scriptis, *in re.* Faërn.

15. *Sed*

Sed si ex ea re plus mali'st, quam commodi
Utrique, id te oro, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
S. *Immo ita volo, itaque postulo, ut fiat Chreme:*
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat. CH. *quid est?*
S. *Iræ sunt inter Glycerium, & gnatum.* CH. *audio.*
S. *Ita magna, ut sperem, posse avelli.* CH. *fabula.*
S. *Profecto sic est.* CH. *sic hercle, ut dicam tibi:*
Amantium iræ, amoris integratio'st.

S. Hem

15. *Sed si ex ea re.*] Id est, nuptiarum: mutavit numerum, ex plurali singularem, *Fiant*, & *Ex ea re.* Donatus.

16. *Utrique, id oro te in commune ut consulas.*] O. l. s. *id te oro*; habent. *id te oro* autem non fiet synaloepha. quod vero sequitur, Donatus legit, *in commune consule*: quod parvi refert utro modo dicatur. *Faërnus.*

In commune consule.] Id est, ex æquali provide. *Donatus.*

17. *Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.*] Nota suavissimam varietatem. non dicit, quasi tua sit, & ille meus. *Idem.*

18. *Imo ita volo*] Quia utile est, quia in rem est. *Idem.*

Itaque postulo.] *Itaque*, modo duæ partes orationis sunt: ut in Hecyra,

Itaque nos una inter nos ætatem agere liceat. Idem.

19. *Neque postulem.*] Quia postulo prætulit. *Idem.*

20. *Iræ sunt inter Glycerium & gnatum.*] Hoc læto vultu pronuntiat Simo: & hoc a possibili est. loquitur enim apud eum, ex quo audiverat, Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. *Idem.*

Audio.] Eiρωνεία. *Idem.*

Audio &c.] Chremes de voluntate officiosa satis testatus erat: sed humanitatem suam fraudi sibi esse non vult. itaque, cum Simo instaret; admirabundus, *quid est*, inquit? sc quod tu mihi ad suadendam rem tam periculosam afferre novum possis? & mox: *audio*; ironice. *fabula.* adhuc clarius. & cum sententia eodem tendente: quid *amantium iras* mihi memoras, quæ *amoris integratio est*? Iterum: *tibi ita hoc videtur: at ego* &c. denique *istuc periculum in filia fieri grave est.* quam sententiam usque ad proverbii auctoritatem *Donatus* evehit. quæ omnia induxit Poëta, ne Chremes imprudentia potius, quam bonitate & obsequio, Simonis petitioni veniam dedisse ad extremum, videretur. *Barclerus.*

Audio.] Negligenter dictum. *Farnabius.*

21. *Fabula.*] Et hic paulo sapientior inducitur, & minus obnoxius dolis. *Donatus.*

22. *Profecto sic est.*] *Profecto*, confirmatio est. *Idem.*

23. *Amantium iræ amoris integratio est.*] Sententia γνωμικὴ, in qua a specie receditur, & in omnes aliquid dicitur: παροιμία est autem sine auctore sententia *Idem.*

Amantium iræ amoris.] Expressit Terentius illud Menandri. Ὀργὴ φιλοῦντος ὀλίγον ἰσχύει χρόνον. Atque hujusmodi dissidiola, quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modo absit amaritudo, quasi renovant amicitiam, excusso diuturnæ consuetudinis tædio. Quod eleganter indicat mimus ille, ni fallor, Publianus. *Discordia fit charior concordia.* Erasmus. Plautus item in Amphitryone. act. 3 sc. 2. *Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam: verum iræ si quæ eveniunt hujusmodi, inter eos rursum, si reventum in gratiam est: bis tanto amici sunt inter se, quam prius.* Agathonis resp. de suis cum Pausania dissidiis lege apud Ælian. 2. var. hist. *Farnabius.*

Integratio.] Instauratio. *Donatus.*

Amoris reintegratio est.] Antiqui libri & aliquot alii, & Donatus habent *integratio.* Faërnus.

24. *Id*

S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa'st contumeliis.
Priusquam harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
CH. At istuc periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates vide:
Principio amico filium restitueris:

Tibi

24. *Id te oro.*] Deest *ob id*: ut Virgilius.
Quod te per superos oro ---
Donatus.

Ante eamus: &c. *Uxorem demus.*] ἠθικῶς, inquit *Donatus.* ad amicum scilicet virum tam humanum, familiaritatis & fiduciæ erat, ita loqui tanquam de communi negotio. *Boeclerus.*

26. *Priusquam harum.*] Invidiosius, *harum*, quum una sit. sic Eunucho,
Non perpeti meretricum contumelias.
Donatus.

27. *Reducunt animum.*] Iidem antiqui libri *reducent.* Faërnus.

Animum ægrotum ad misericordiam.] Hoc ut supra, *Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem applicat.* Donatus.

28. *Uxorem demus.*] Ἠθικῶς: ut in Heautontim.
Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. Idem.

29. *Et conjugio liberali devictum.*] Antiqua lectio *devinctum.* Faërnus.

30. *Dehinc facile.*] Aliquot libri, inter quos Vaticanus, *Dein.* Idem.

31. *Tibi ita videtur.*] *Tibi ita hoc videtur*, est in o. l. s. *Idem.*

32. *Neque illum hanc perpetuo.*] Ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut utrumque significat. *Donatus.*

33. *Nisi periculum feceris?*] *Periculum*, tentamentum. Cicero, *Tute melius periculum feceris.* Idem Terentius,
Fac periculum in literis.
Idem.

34. *At istuc periculum in filia fieri, grave est.*] Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium cesserit. *Idem.*

At istuc periculum in filia fieri grave est.] Ita ut posuimus ordinandus est hic versus ex l. s. eleditur autem s, ex *istuc*: ut *at istuc*, fit anapaestus. *Faërn.*

36. *Quod Di prohibeant.*] Παρένθεσις per ἀποδιοπομπήν. *Donatus.*

Discessio.] Divortium. quod vel adulterii vel veneficii causa primum permittebatur apud Rom. mox etiam sterilitatis, A. V. ICXXIII. Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit. Repudii formula erat, *Conditione tua non utor.* Divortii. *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito.* tandem levioribus de causis factum est, unde a Simone *incommoditas tantum & discessio* dicitur. *Farnabius.*

37. *At si corrigitur,*] Alter est syllogismus per contraria λήμματα, & ipse negativus. *Donatus.*

38. *Principio, amico filium.*] *Principio,*

nec.

Tibi generum firmum, & filiæ invenias virum.
CH. *Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile.*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
CH. *Sed quid ais?* S. *quid?* CH. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Davos, qui intimu'st eorum consiliis, dixit.*
Et is mihi suadet, nuptias quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

nec intulit, secundo. *Donatus.*

Amico filium.] Ab honesto, *Amico filium.* Idem.

Restitueris, & filiæ invenias virum.] Ergo ἀνακόλουθον duplex. *Idem.*

40. *Quid istic.*] Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam si diceret, *quid?* & abundat *istuc.* Vel potius, *quid istuc*, significat hominem de loco ac de sententia decedere. ut e contrario, *perstare ac resistere* dicitur, qui aliquid negat *Idem.*

Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile.] Ex libris antiquis, & Donato, lego *quid istic?* deinde in iisdem libris & omnibus aliis sequitur, *si ita istuc.* Faërnus.

Si istuc animum induxti.] Legitur & *animum induxisti.* sed illud plenum est: hoc per μεταπλασμὸν συγκοπὴν diminuitur. *Donatus.*

41. *Nolo tibi ullum &c.*] Per me non stabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui sententia: habes me ad omnia officia promptum & paratum. *Farnab.*

44. *Ipsus mihi Davus dixit.*] Commendatio testis: ut, *In foro modo de Davo audivi.* Ergo *ipsus*, quasi qui maxime sciat. *Donatus.*

47. *Tute adeo.*] Παρέλκει) *adeo* modo, & abundat. ut *Virgilius*,

Tuque adeo quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum. ----

Idem.

Tute adeo jam ejus audies verba.] In libro scripto inveni ita ut sequitur collocatum: qua collocatione, & Robertus Stephanus impressit, *Tute adeo jam ejus verba audies.* ita versus aliter impeditus procedet, & quidem cum jambo in quarta sede, si tamen vox *ejus* monosyllaba fiat. *Faërnus.*

48. *Atque eccum.*] *Eccum*, quasi ecce eum. Veteres dixerunt, *eccum, eccujus, ellum*; quod apertius significat *ecce illum*, & obscurius *ellum.* Donatus.

Sed eccum video ipsum foras.] O. l. ac & Donatus, *atque eccum.* Faërnus.

ACTUS

S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa'st contumeliis.
Priusquam harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
CH. At istuc periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates vide:
Principio amico filium restitueris:

Tibi

24. *Id te oro.*] Deest *ob id*: ut Virgilius.
Quod te per superos oro ——
Donatus.

Ante eamus: &c. *Uxorem demus.*] ἠθικῶς, inquit *Donatus*. ad amicum scilicet virum tam humanum, familiaritatis & fiduciæ erat, ita loqui tanquam de communi negotio. *Boeclerus*.

26. *Priusquam harum.*] Invidiosius, *harum*, quum una sit. sic Eunucho,
Non perpeti meretricum contumelias.
Donatus.

27. *Reducant animum.*] Iidem antiqui libri *reducunt*. Faërnus.

Animum ægrotum ad misericordiam.] Hoc ut supra, *Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem applicat*. Donatus.

28. *Uxorem demus.*] Ἠθικῶς: ut in Heautontim.
Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. Idem.

29. *Et conjugio liberali devictum.*] Antiqua lectio *devinctum*. Faërnus.

30. *Dehinc facile.*] Aliquot libri, inter quos Vaticanus, *Dein*. Idem.

31. *Tibi ita videtur.*] *Tibi ita hoc videtur*, est in o. l. s. *Idem*.

32. *Neque illum hanc perpetuo.*] Ἀμφιβολίας de industria posuit, aut utrumque significet. *Donatus*.

33. *Nisi periculum feceris?*] *Periculum*, tentamentum. Cicero, *Tute melius periculum feceris*. Idem Terentius,
Fac periculum in literis.
Idem.

34. *At istuc periculum in filia fieri, grave est.*] Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium cesserit. *Idem*.

At istuc periculum in filia fieri grave est.] Ita ut posuimus ordinandus est hic versus ex l. s. eleditur autem s, ex *istuc*: ut *at istuc*, sit anapæstus. *Faërn.*

36. *Quod Di prohibeant.*] Παρένθεσις per εὐφημισμόν. *Donatus*.

Discessio.] Divortium. quod vel adulterii vel veneficii causa primum permittebatur apud Rom. mox etiam sterilitatis, A. V. ICXXIII. Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit. Repudii formula erat, *Conditione tua non utor*. Divortii. *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito*. tandem levioribus de causis factum est, unde a Simone *incommoditas tantum* & *discessio* dicitur. *Farnabius*.

37. *At si corrigitur,*] Alter est syllogismus per contraria λήμματα, & ipse negativus. *Donatus*.

38. *Principio, amico filium.*] *Principio*,

nec.

Tibi generum firmum, & filiæ invenias virum.
CH. *Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile.*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
CH. *Sed quid ais?* S. *quid?* CH. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Davos, qui intimu'st eorum consiliis, dixit.*
Et is mihi suadet, nuptias quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

nec intulit, secundo. *Donatus.*

Amico filium.] Ab honesto, *Amico filium.* Idem.

Restitueris, & filiæ invenias virum.] Ergo ἀνακόλουθον duplex. *Idem.*

40. *Quid istic.*] Concedentis, & velluti victi verbum: tanquam si diceret, *quid?* & abundat *istuc.* Vel potius, *quid istuc*, significat hominem de loco ac de sententia decedere. ut e contrario, *perstare ac resistere* dicitur, qui aliquid negat *Idem.*

Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile.] Ex libris antiquis, & Donato, lego *quid istic?* deinde in iisdem libris & omnibus aliis sequitur, *si ita istuc.* Faërnus.

Si istuc animum induxti.] Legitur & *animum induxisti.* sed illud plenum est: hoc per μεταπλασμὸν συγκοπὴν diminuitur. *Donatus.*

41. *Nolo tibi ullum &c.*] Per me non stabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui sententia: habes me ad omnia officia promptum & paratum. *Farnab.*

44. *Ipsus mihi Davus dixit.*] Commendatio testis: ut, *In foro modo de Davo audivi.* Ergo *ipsus*, quasi qui maxime sciat. *Donatus.*

47. *Tute adeo.*] Παρέλκεται *adeo* modo, & abundat. ut *Virgilius*,

Tuque adeo quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum. ----

Idem.

Tute adeo jam ejus audies verba.] In libro scripto inveni ita ut sequitur collocatum: qua collocatione, & Robertus Stephanus impressit, *Tute adeo jam ejus verba audies.* ita versus aliter impeditus procedet, & quidem cum jambo in quarta sede, si tamen vox *ejus* monosyllaba fiat. *Faërnus.*

48. *Atque eccum.*] *Eccum*, quasi ecce eum. Veteres dixerunt, *eccum*, *eccujus*, *ellum*; quod apertius significat *ecce illum*, & obscurius *ellum.* Donatus.

Sed eccum video ipsum foras.] O. l. sic & Donatus, *atque eccum.* Faërnus.

S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa'st contumeliis.
Priusquam harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
CH. At istuc periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates vide:
Principio amico filium restitueris:

Tibi

24. *Id te oro.*] Deest *ob id*: ut Virgilius.
Quod te per superos oro ---
Donatus.

Ante eamus: &c. *Uxorem demus.*] ἠθικῶς, inquit *Donatus*. ad amicum scilicet virum tam humanum, familiaritatis & fiduciæ erat, ita loqui tanquam de communi negotio. *Boeclerus.*

26. *Priusquam harum.*] Invidiosius, *harum*, quum una sit. sic Eunucho,
Non perpeti meretricum contumelias.
Donatus.

27. *Reducant animum.*] Iidem antiqui libri *reducunt*. Faërnus.

Animum ægrotum ad misericordiam.] Hoc ut supra, *Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem applicat*. Donatus.

28. *Uxorem demus.*] Ἠθικῶς: ut in Heautontim.
Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. Idem.

29. *Et conjugio liberali devictum.*] Antiqua lectio *devinctum*. Faërnus.

30. *Dehinc facile.*] Aliquot libri, inter quos Vaticanus, *Dein*. Idem.

31. *Tibi ita videtur.*] *Tibi ita hoc videtur*, est in o. l. s. *Idem.*

32. *Neque illum hanc perpetuo.*] Ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut utrumque significet. *Donatus.*

33. *Nisi periculum feceris?*] *Periculum*, tentamentum. Cicero, *Tute melius periculum feceris.* Idem Terentius,
Fac periculum in literis,
Idem.

34. *At istuc periculum in filia fieri, grave est.*] Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium cesserit. *Idem.*

At istuc periculum in filia fieri grave est.] Ita ut posuimus ordinandus est hic versus ex l. s. eleditur autem s, ex *istuc*: ut *at istuc*, sit anapaestus. *Faërn.*

36. *Quod Di prohibeant.*] Παρένθεσις per διαφωνισμόν. *Donatus.*

Discessio.] Divortium. quod vel adulterii vel veneficii causa primum permittebatur apud Rom. mox etiam sterilitatis, A. V. ICXXIII. Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit. Repudii formula erat, *Conditione tua non utor.* Divortii. *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito*. tandem levioribus de causis factum est, unde a Simone *incommoditas tantum* & *discessio* dicitur. *Farnabius.*

37. *At si corrigitur,*] Alter est syllogismus per contraria λήμματα, & ipse negativus. *Donatus.*

38. *Principio, amico filium.*] *Principio,*

nec.

Tibi generum firmum, & filiæ invenias virum.
CH. *Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile.*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
CH. *Sed quid ais?* S. *quid?* CH. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Davos, qui intimu'st eorum consiliis, dixit.*
Et is mihi suadet, nuptias quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

nec intulit, secundo. *Donatus.*

Amico filium.] Ab honesto, *Amico filium.* Idem.

Restitueris, & filiæ invenies virum.] Ergo ἀνακόλουθον duplex. *Idem.*

40. *Quid istic.*] Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam si diceret, *quid?* & abundat *istuc.* Vel potius, *quid istuc*, significat hominem de loco ac de sententia decedere. ut e contrario, *perstare ac resistere* dicitur, qui aliquid negat *Idem.*

Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile.] Ex libris antiquis, & Donato, lego *quid istic?* deinde in iisdem libris & omnibus aliis sequitur, *si ita istuc.* Faërnus.

Si istuc animum induxti.] Legitur & *animum induxisti.* sed illud plenum est: hoc per μεταπλασμὸν συγκοπὴν diminuitur. *Donatus.*

41. *Nolo tibi ullum &c.*] Per me non stabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui sententia: habes me ad omnia officia promptum & paratum. *Farnab.*

44. *Ipsus mihi Davus dixit.*] Commendatio testis: ut, *In foro modo de Davo audivi.* Ergo *ipsus*, quasi qui maxime sciat. *Donatus.*

47. *Tute adeo.*] Παρέλκει *adeo* modo, & abundat. ut *Virgilius*,

Tuque adeo quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum. ----

Idem.

Tute adeo jam ejus audies verba.] In libro scripto inveni ita ut sequitur collocatum: qua collocatione, & Robertus Stephanus impressit, *Tute adeo jam ejus verba audies.* ita versus aliter impeditus procedet, & quidem cum jambo in quarta sede, si tamen vox *ejus* monosyllaba fiat. *Faërnus.*

48. *Atque eccum.*] *Eccum*, quasi ecce eum. Veteres dixerunt, *eccum*, *eccujus*, *ellum*; quod apertius significat *ecce illum*, & obscurius *ellum.* Donatus.

Sed eccum video ipsum foras.] O. l. et & Donatus, *atque eccum.* Faërnus.

ACTUS

S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa'st contumeliis.
Priusquam harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
CH. At istuc periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates vide:
Principio amico filium restitueris:

Tibi

24. *Id te oro.*] Deest *ob id*: ut Virgilius.
Quod te per superos oro ---
Donatus.

Ante eamus: &c. *Uxorem demus.*] ἠθικῶς, inquit *Donatus*. ad amicum scilicet virum tam humanum, familiaritatis & fiduciæ erat, ita loqui tanquam de communi negotio. *Boeclerus.*

26. *Priusquam harum.*] Invidiosius, *harum*, quum una sit. sic Eunucho,
Non perpeti meretricum contumelias.
Donatus.

27. *Reducunt animum.*] Iidem antiqui libri *reducunt.* Faërnus.

Animum ægrotum ad misericordiam.] Hoc ut supra, *Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem applicat.* Donatus.

28. *Uxorem demus.*] Ἠθικῶς: ut in Heautontim.
Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. Idem.

29. *Et conjugio liberali devinctum.*] Antiqua lectio *devinctum.* Faërnus.

30. *Dehinc facile.*] Aliquot libri, inter quos Vaticanus, *Dein.* Idem.

31. *Tibi ita videtur.*] *Tibi ita hoc videtur*, est in o. l. s. *Idem.*

32. *Neque illum hanc perpetuo.*] Ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut utrumque significat. *Donatus.*

33. *Nisi periculum feceris?*] *Periculum*, tentamentum. Cicero, *Tute melius periculum feceris.* Idem Terentius,
Fac periculum in literis.
Idem.

34. *At istuc periculum in filia fieri, grave est.*] Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium cesserit. *Idem.*

At istuc periculum in filia fieri grave est.] Ita ut posuimus ordinandus est hic versus ex l. s. eliditur autem *s*, ex *istuc*: ut *at istuc*, fit anapaestus. *Faërn.*

36. *Quod Di prohibeant.*] Παρένθεσις per δυσφημισμόν. *Donatus.*

Discessio.] Divortium. quod vel adulterii vel veneficii causa primum permittebatur apud Rom. mox etiam sterilitatis, A. V. ICXXIII. Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit. Repudii formula erat, *Conditione tua non utor:* Divortii. *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito.* tandem levioribus de causis factum est, unde a Simone *incommoditas tantum & discessio* dicitur. *Farnabius.*

37. *At si corrigitur,*] Alter est syllogismus per contraria λήμματα, & ipse negativus. *Donatus.*

38. *Principio, amico filium.*] *Principio,*

nec

Tibi generum firmum, & filia invenias virum.
CH. *Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile.*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
CH. *Sed quid ais?* S. *quid?* CH. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Davos, qui intimu'st eorum consiliis, dixit.*
Et is mihi suadet, nuptias quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

nec intulit, secundo. *Donatus.*

Amico filium.] Ab honesto, *Amico filium.* Idem.

Restitueris, & filia invenies virum.] Ergo ἀνακόλουθον duplex. *Idem.*

40. *Quid istic.*] Concedentis, & velut victi verbum: tanquam si diceret, *quid?* & abundat *istuc.* Vel potius, *quid istuc*, significat hominem de loco ac de sententia decedere. ut e contrario, *perstare* ac *resistere* dicitur, qui aliquid negat *Idem.*

Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile.] Ex libris antiquis, & Donato, lego *quid istic?* deinde in iisdem libris & omnibus aliis sequitur, *si ita istuc.* Faërnus.

Si istuc animum induxti.] Legitur & *animum induxisti.* sed illud plenum est: hoc per μεταπλασμὸν συγκοπὴν diminuitur. *Donatus.*

41. *Nolo tibi ullum &c.*] Per me non stabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui sententia: habes me ad omnia officia promptum & paratum. *Farnab.*

44. *Ipsus mihi Davus dixit.*] Commendatio testis: ut, *In foro modo de Davo audivi.* Ergo *ipsus*, quasi qui maxime sciat. *Donatus.*

47. *Tute adeo.*] Παρέλκει *adeo* modo, & abundat. ut *Virgilius*,

Tuque adeo quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum. ----

Idem.

Tute adeo jam ejus audies verba.] In libro scripto inveni ita ut sequitur collocatum: qua collocatione, & Robertus Stephanus impressit, *Tute adeo jam ejus verba audies.* ita versus aliter impeditus procedet, & quidem cum jambo in quarta sede, si tamen vox *ejus* monosyllaba fiat. *Faërnus.*

48. *Atque eccum.*] *Eccum*, quasi ecce eum. Veteres dixerunt, *eccum*, *eccujus*, *ellum*; quod apertius significat *ecce illum*, & obscurius *ellum*. Donatus.

Sed eccum video ipsum foras.] O. l. et & Donatus, *atque eccum.* Faërnus.

ACTUS

Quæ incepta a parvis, cum ætate adcrevit simul,
Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus tibi potestas summa servandi datur,
Ut me adjuves in hac re: atque ita, ut nuptiæ
Fuerant futuræ, fiant. CH. *ah ne me obsecra:*
Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.
Alium esse censes nunc me, atque olim cum dabam?
Si in rem est utrique, ut fiant, accersi jube.

Sed

7. *Quæ incepta a parvis, cum ætate adcrevit simul.*] Mire autem, *incepta a parvis cum ætate*, ut ostendat, non nuper coitam amicitiam, sed antiquam. ut,

--- *veterem Anchisen agnovit amicum.*

Idem alibi,

--- *neque enim novus iste Dianæ*
Venit amor --- Donatus.

Adcrevit.] Ut supra, *Adcurate. Ad* præpositione utitur familiariter. *Idem.*

Adcrevit.] Hinc *Virgilius*,

---- *Crescunt illæ, crescetis amores.*

Idem.

8. *Et gnatum meum.*] Ineptum est sic adjurare aliquem, *Per salutem filii mei, ut facias id quod te rogo.* Sed huic etiam subjungit: *cujus tibi* &c. *Idem.*

Et gnatum meum.] Vidit *Donatus*, ineptum fore si quis ita obtestetur alterum, *per salutem filii mei, ut facias id quod te rogo.* itaque subjungi, ait, *cujus tibi potest.* &c. Sed nimirum oratorie, cum gnatam Chremetis amicam appellasset, filium suum conjungit, non tantum ut sponsum olim propter virtutes ultro ei destinatum, sed nunc ut servandum hoc matrimonio per benignitatem Chremetis, quæ hic omnino attendenda est. ad eum enim loquitur Simo, qui non passurus esset, amici filium corumpi. *Boeclerus.*

9. *Cujus tibi potestas summa servandi datur.*] In tua est inquit potestate, & tuus est. hæc ergo *obtestatio* dicitur, cum per eas res adjuramus aliquem, de quibus agitur causa. Ut,

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum.

Idem alibi,

--- *per eversæ genitor fumantia Trojæ*
Excidia, obtestor. --- Donatus.

10. *Ut nuptiæ fuerant futuræ, fiant.*] Breviter & Latine. Et hoc genus compositionis veteres non mutabant. *Idem.*

Ne me obsecra.] Pro, ne obsecres. * τω ιλλιιCμON MhλιNANEK EMNMACOR. [*Fortasse a vero non abest, si legatur, τῷ ἐλλειπομένῳ. Μὴ λιπάνει με μὴ μάχου.*] *Idem.*

11. *Ne me obsecra.*] Vox plena charitatis & officii, verum sub hac conditione, si quod petitur justum sit & ex æquo utile utrique. *Farnabius.*

12. *Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat.*] Hæc plena vox est, & charitatis & officii. quod enim amicus ab amico petit, justum esset debet, nec pro eo quod non est justum, supplicare oportet. *Donatus.*

13. *Alium esse censes nunc me atque olim, cum dabam?*] Non personæ, sed rei conditio est commutata. *Idem.*

Olim, cum dabam?] Non dicimus, *cum darem.* Virgilius,

Tum decuit, cum sceptra dabat: En dextra fidesque.

Et nota *olim* pro nuper. *Idem.*

14. *Si in rem est utrique.*] Τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ prave proposuit, ut recte replicaret. Hic syllogismus negativus dicitur. nam in secundo λήμματι negat quod prius dixit. Sed si ex ea re plus mali est, quam commodi. *Idem.*

Si in rem est utrique.] Ab utili argumentum. Uterque duobus constat. Bene *utrique*, mihi & tibi: non, alteri utile, alteri inutile. *Idem.*

Si in rem est utrique.] Ita antiqui libri ut in vulgata. nonnulli vero, & cum iis Donatus, *in re*: sane & apud auctores, ubi in impressis est *in rem*, fere reperias in scriptis, *in re.* Faërn.

15. Sed

Sed si ex ea re plus mali'st, quam commodi
Utrique, id te oro, in commune ut consulas,
Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
S. *Immo ita volo, itaque postulo, ut fiat Chreme:*
Neque postulem abs te, nisi ipsa res moneat. CH. *quid est?*
S. *Iræ sunt inter Glycerium, & gnatum.* CH. *audio.*
S. *Ita magnæ, ut sperem, posse avelli.* CH. *fabula.*
S. *Profecto sic est.* CH. *sic hercle, ut dicam tibi:*
Amantium iræ, amoris integratio'st.

S. *Hem*

15. *Sed si ex ea re.*] Id est, nuptiarum: mutavit numerum, ex plurali singularem, *Fiant*, & *Ex ea re.* Donatus.

16. *Utrique, id oro te in commune ut consulas.*] O. l. s. *id te oro*; habent. *id te oro* autem non fiet synaloepha. quod vero sequitur, Donatus legit, *in commune consule*: quod parvi refert utro modo dicatur. *Faërnus.*

In commune consule.] Id est, ex æquali provide. *Donatus.*

17. *Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.*] Nota suavissimam varietatem. non dicit, quasi tua sit, & ille meus. *Idem.*

18. *Imo ita volo*] Quia utile est, quia in rem est. *Idem.*

Itaque postulo.] *Itaque*, modo duæ partes orationis sunt: ut in Hecyra,
Itaque nos una inter nos ætatem agere liceat. Idem.

19. *Neque postulem.*] Quia postulo prætulit. *Idem.*

20. *Iræ sunt inter Glycerium & gnatum.*] Hoc læto vultu pronuntiat Simo: & hoc a possibili est. loquitur enim apud eum, ex quo audiverat, Pamphilum pro uxore habere hanc peregrinam. *Idem.*

Audio.] Εἰρωνεία. *Idem.*

Audio &c.] Chremes de voluntate officiosa satis testatus erat: sed humanitatem suam fraudi sibi esse non vult. Itaque, cum Simo instaret; admirabundus, *quid est*, inquit? sc quod tu mihi ad suadendam rem tam periculosam afferre novum possis? & mox: *audio*; ironice. *fabula.* adhuc clarius. & cum sententia eodem tendente: quid *amantium iras* mihi memoras, quæ *amoris integratio est*? Iterum: *tibi ita hoc videtur: at ego &c.* denique *istuc periculum in filia fieri grave est.* quam sententiam usque ad proverbii auctoritatem *Donatus* evehit. quæ omnia induxit Poëta, ne Chremes imprudentia potius, quam bonitate & obsequio, Simonis petitioni veniam dedisse ad extremum, videretur. *Bæclerus.*

Audio.] Negligenter dictum. *Farnabius.*

21. *Fabula.*] Et hic paulo sapientior inducitur, & minus obnoxius dolis. *Donatus.*

22. *Profecto sic est.*] *Profecto*, confirmatio est. *Idem.*

23. *Amantium ira amoris integratio est.*] Sententia γνωμικὴ, in qua a specie receditur, & in omnes aliquid dicitur: παροιμία est autem sine auctore sententia *Idem.*

Amantium iræ amoris.] Expressit Terentius illud Menandri. Ὀργὴ φιλοῦντος ὀλίγον ἰσχύει χρόνον. Atque hujusmodi dissidiola, quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modo absit amaritudo, quasi renovant amicitiam, excusso diuturnæ consuetudinis tædio. Quod eleganter indicat mimus ille, ni fallor, Publianus. *Discordia fit charior concordia.* Erasmus. Plautus item in Amphitryone. act. 3 sc. 2. *Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam: verum iræ si quæ eveniunt hujusmodi, inter eos rursum, si reventum in gratiam est: bis tanto amici sunt inter se, quam prius.* Agathonis resp. de suis cum Pausania dissidiis lege apud Ælian. 2. var. hist. *Farnabius.*

Integratio.] Instauratio. *Donatus.*

Amoris reintegratio est.] Antiqui libri & aliquot alii, & Donatus habent *Integratio.* Faërnus.

24. *Id*

S. Hem, id te oro, ut ante eamus, dum tempus datur,
Dumque ejus lubido occlusa'st contumeliis.
Priusquam harum scelera, & lacrymæ confictæ dolis
Reducunt animum ægrotum ad misericordiam,
Uxorem demus. spero consuetudine, &
Conjugio liberali devinctum Chreme,
Dein facile ex illis sese emersurum malis.
CH. Tibi ita hoc videtur: at ego non posse arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere, neque me perpeti.
S. Qui scis ergo istuc, nisi periclum feceris?
CH. At istuc periclum in filia fieri, grave est.
S. Nempe incommoditas denique huc omnis redit,
Si eveniat, quod Di prohibeant, discessio.
At si corrigitur, quot commoditates vide:
Principio amico filium restitueris:

Tibi

24. *Id te oro.*] Deest *ob id*: ut Virgilius.
Quod te per superos oro ---
Donatus.

Ante eamus: &c. *Uxorem demus.*] ἠθικῶς, inquit *Donatus*. ad amicum scilicet virum tam humanum, familiaritatis & fiduciæ erat, ita loqui tanquam de communi negotio. *Boeclerus.*

26. *Priusquam harum.*] Invidiosius, *harum*, quum una sit. sic Eunucho,
Non perpeti meretricum contumelias.
Donatus.

27. *Reducant animum.*] Iidem antiqui libri *reducunt*. Faërnus.

Animum ægrotum ad misericordiam.] Hoc ut supra, *Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem applicat*. Donatus.

28. *Uxorem demus.*] Ἠθικῶς: ut in Heautontim.
Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. Idem.

29. *Et conjugio liberali devictum.*] Antiqua lectio *devinctum*. Faërnus.

30. *Dehinc facile.*] Aliquot libri, inter quos Vaticanus, *Dein*. Idem.

31. *Tibi ita videtur.*] *Tibi ita hoc videtur*, est in o. l. s. *Idem.*

32. *Neque illum hanc perpetuo.*] Ἀμφιβολίαν de industria posuit, aut utrumque significat. *Donatus.*

33. *Nisi periculum feceris?*] *Periculum*, tentamentum. Cicero, *Tute melius periculum feceris.* Idem Terentius,
Fac periculum in literis.
Idem.

34. *At istuc periculum in filia fieri, grave est.*] Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium cesserit. *Idem.*

At istuc periculum in filia fieri grave est.] Ita ut posuimus ordinandus est hic versus ex l. s. eliditur autem s, ex *istuc*: ut *at istuc*, sit anapaestus. *Faërn.*

36. *Quod Di prohibeant.*] Παρένθεσις per διοπομπισμόν. *Donatus.*

Discessio.] Divortium. quod vel adulterii vel veneficii causa primum permittebatur apud Rom. mox etiam sterilitatis, A. V. ICXXIII. Sp. Carvilius primus divortium cum uxore fecit. Repudii formula erat, *Conditione tua non utor.* Divortii. *Res tuas tibi habeto*, vel *Res tuas tibi agito.* tandem levioribus de causis factum est, unde a Simone *incommoditas tantum* & *discessio* dicitur. *Farnabius.*

37. *At si corrigitur,*] Alter est syllogismus per contraria λήμματα, & ipse negativus. *Donatus.*

38. *Principio, amico filium.*] *Principio*, nec.

Tibi generum firmum, & filiæ invenias virum.
CH. *Quid istic? si ita istuc animum induxti esse utile.*
Nolo tibi ullum commodum in me claudier.
S. *Merito te semper maxumi feci Chreme.*
CH. *Sed quid ais?* S. *quid?* CH. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
S. *Ipsus mihi Davos, qui intimu'st eorum consiliis, dixit.*
Et is mihi suadet, nuptias quantum queam, ut maturem.
Num censes faceret, filium nisi sciret eadem hæc velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davum.
Atque eccum: video ipsum foras exire.

nec intulit, secundo. *Donatus.*

Amico filium.] Ab honesto, *Amico filium.* Idem.

Restitueris, & filiæ invenies virum.] Ergo ἀναπόλυθον duplex. *Idem.*

40. *Quid istic.*] Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam si diceret, *quid?* & abundat *istuc.* Vel potius, *quid istuc*, significat hominem de loco ac de sententia decedere. ut e contrario, *perstare ac resistere* dicitur, qui aliquid negat *Idem.*

Quid istuc? si istuc animum induxti esse utile.] Ex libris antiquis, & Donato, lego *quid istic?* deinde in iisdem libris & omnibus aliis sequitur, *si ita istuc.* Faërnus.

Si istuc animum induxti.] Legitur & *animum induxisti.* sed illud plenum est: hoc per μεταπλασμοῦ συζυγίαν diminuitur. *Donatus.*

41. *Nolo tibi ullum &c.*] Per me non stabit, quin commodo fruaris omni ex animi tui sententia: habes me ad omnia officia promptum & paratum. *Farnab.*

44. *Ipsus mihi Davus dixit.*] Commendatio testis: ut, *In foro modo de Davo audivi.* Ergo *ipsus*, quasi qui maxime sciat. *Donatus.*

47. *Tute adeo.*] Παρέλκεται *adeo* modo, & abundat. ut *Virgilius*,

Tuque adeo quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum. ----

Idem.

Tute adeo jam ejus audies verba.] In libro scripto inveni ita ut sequitur collocatum: qua collocatione, & Robertus Stephanus impressit, *Tute adeo jam ejus verba audies.* ita versus aliter impeditus procedet, & quidem cum jambo in quarta sede, si tamen vox *ejus* monosyllaba fiat. *Faërnus.*

48. *Atque eccum.*] *Eccum*, quasi ecce eum. Veteres dixerunt, *eccum*, *eccujus*, *ellum*; quod apertius significat *ecce illum*, & obscurius *ellum.* Donatus.

Sed eccum video ipsum foras.] O. L. et & Donatus, *atque eccum.* Faërnus.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

DAVUS *servus.* SIMO *senex.* CHREMES *senex.*

Argum. *Approperat Davus, urgetque nuptias, quas tamen nolit fieri. Qui ubi cognoscit rem agi serio, consilium suum detestatur.* Theses. 1. *Dolus dolum vincit.* 2. *Incidit in foveam quam fecit, suaque ipsius vafsia irretitur.* 3. *Quot servi, tot hostes. Hic interim videmus callidissima quaque consilia fere pessime cadere.*

D. *Ad te ibam.* S. *quidnam est?*
D. *Cur uxor non accersitur? jam advesperascit.* S. *Audin' tu illum?*
Ego dudum non nihil veritus sum Dave abs te, ne faceres idem,
Quod

Iambici sunt *tetrametri acatalectici*: an & *catalect.* & *hypercatal.* misceantur, v. Fabr. *Antesignan. Fabrin. Glarean.* dimoveat unus.

v. 2. *ei uxor*, tres nostri *MSS.* habent, v. 5. duo: *egone istuc facerem?* v. 6. pro, quid? omnes: *quid est?* v. 7. duo: *cognosti.* & ante, unus: *jam tibi sid.* v. 10. unus: *Ego nunquam istuc quivi intelligere.* duo: *nunquam istuc quivi intelligere.* v. 13. omnes: *gnatam gnato ut det oro.* v. 14. duo: *optume inquam factum est.* v. 22. unus pro *jam*, *ita perturb. omnia.* v. 25. omnes: *hem astutia.* v. 27. unus: *utinam esset aliquid mihi, quo me praecip. darem.*

Personæ huic scenæ præscribuntur: *Davus, Simo, Chremes*; ex quo Typographi errore factus est *Charinus.*

Falsum est autem omnino, quod in Donati commentario ad initium hujus se inseritur: *Locus est, in quo jam ad discrimen mali perducta Comœdia, in meliorem partem jam incipit inclinare.* Nulla adhuc σ-δ?αγμὴ τ̃ ἐπιτάσεως cogitari, potest hoc loco res ipsa loquitur. *Bœclerus.*

Davus.] *Davus ut recte scribatur, Davos scribendum est: quia nulla litera vocalis geminata, unam facit syllabam. Sed quia ambiguitas vitanda est nominativi singularis & accusativi pluralis, necessario pro hac regula, digamma utimur, DaFus, serFus, Fulgus, corFus.* Donatus.

1. *Ad te ibam.*] *Locus est, in quo jam ad discrimen mali perducta comœdia, in meliorem partem jam incipit inclinare.* Idem.

Ad te ibam.] Resciscit Davus consilia sua omnia in contrarium esse versa. unde apud senes licet bene dissimulet, sese tamen perditus atque desperabundus damnat. *Farnabius.*

Advesperascit.] Noctu uxor ducebantur, domum. *Idem.*

3. *Ego dudum nonnihil veritus sum Dave abs te.*] Semper gravis inceptio orationis, quæ exordium sumit, a pronomine *ego* ut,

— *ego te quam plurima fundo*

& *Ego postquam te emi a parvulo.* Donat.

Ego dudum.] Adverbia temporis, aut certa sunt, ut hodie, cras: aut incerta, ut dudum, nuper. Itaque incertis certum additur tempus: ut jam dudum, nunc nuper. *Idem.*

Nonnihil veritus sum Dave abs te.] Breviter, pro veritus ne quid abs te fieret. sic ut supra, *Hem metui a Chryside.* Et Cicero, *Quod precatus sum a diis immortalibus.* pro eo quod est, quæ a diis petii, precatus eos. *Idem.*

D. *Ad te ibam.* S. *quidnam est?*
D. *Cur uxor non accersitur? jam advesperascit.* S. *audin tu illum?*

Ego dudum nonnihil veritus sum Dave abs te, ne faceres idem.] Donatum super hoc loco consideranti, apertissime liquet legisse eum sine illis verbis, *ne faceres idem*: sic enim ait, *Nonnihil veritus sum Dave abs te. Breviter, pro veritus ne quid abs te fieret. sicut supra, Ei metui a Chryside.* hæc Donatus. sed verbis illis demptis quomodo versus ordinari possint, nescio. quare quemadmodum in impressis est, relinquemus; ita ut hemistichium compleat imperfectum versum præcedentis scenæ: ut sit tetrameter catalecticus. qui vero sequitur hypercatalecticus, & qui post hunc est acatalecticus, omnes jambici. *Faërnus.*

Quod

Quod volgus servorum solet, dolis ut me deluderes:
Propterea quod amat filius. D. *egon' istuc facerem?* S. *Credidi:*
Idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam. D. *quid?*
S. *scies:* (*qui siem.*
Nam propemodum habeo tibi jam fidem. D. *tandem cognosti*
S. *Non fuerant nuptiæ futuræ.* D. *quid? non?* S. *sed ea gratia*
Simulavi, vos ut pertentarem. D. *Quid ais?* S. *sic res est.* D. *vide!*
Nunquam istuc quivi ego intelligere. vah consilium callidum.
S. *Hoc audi. ut hinc te intro ire jussi, oportune hic fit mihi obviam.*
D. *Hem, numnam perimus?* S. *narro huic, quæ tu dudum narrasti mihi.* (D. *occidi.*
D. *Quidnam audio?* S. *gnatam ut det oro, vixque id exoro.*

S. *Hem,*

4. *Quod volgus servorum solet.*] Totum cum extenuatione protulit, tanquam qui satisfactum voluerit Davo, ob comprobatam fidem ejus. *Donatus.*

Volgus servorum.] Servi plerique omnes, astuti, versuti, ad fraudandum herum callidi, ad comminiscendas fraudes & fallacias ingeniosi. oderunt enim quos metuunt, neque enim amori bene convenit cum timore, unde proverbium illud citat Seneca Epist. 47. *Totidem esse hostes, quot servos. Non habemus illos hostes, sed facimus, &c.* Farnabius.

5. *Ego istuc facerem?*] Omnes fere l. s. habent *egon'*: ita etiam melius procedit octonarius. *Faërnus.*

7. *Nam propemodum habeo jam tibi fidem.*] Ridicula dilatio ejus rei, quæ jam dudum nota est auditori. *Donatus.*

Nam propemodum habeo jam.] Hoc est, *prope modum.* cujus accusativus est a *modus.* Idem.

Habeo jam fidem.] Dictionem *tibi*, quæ interciderat, ex fide o. l. s. restitue hoc modo, *habeo tibi jam fidem.* Faërnus.

8. *Sed ea gratia.*] *Gratia*, pro causa posuit, nove. *Donatus.*

9. *Sic est res.*] Quod Græci dicunt, οὕτως ἔχει. *Idem.*

Sic est res.] Antiqui libri & aliqui alii, & Donatus, *sic res est.* Faërnus.

10. *Vide! nunquam istuc quivi ego int.*] Arte poëtæ factum est, ut lætetur nunc Davus, & velut in sinu gaudeat, quo magis ex commutatione rerum inopinata mox doleat: *hem numnam perimus? &c.* ad spectatores sc. sicut & v. 13. *quidnam audio.* & *occidi.* quod tamen obscure exaudiit Simo. & postea: *ego vero solus!* nam & hoc secum, ad spectatores conversus dolenter dicit. *Barclaeus.*

Nunquam quivi ego istuc intelligere.] O. l. s. ita collocant hæc verba: *Nunquam istuc quivi ego intelligere.* numero & compositione meliore. *Faërnus.*

Callidum.] *Versutos appello, quorum celeriter mens versatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, sic animus usu concalluit.* Cic. 3. de natura Deorum. *Farnabius.*

11. *Ut hinc te jussi intraire.*] O. l. s. *intraire jussi.* Faërnus.

12. *Hem, numnam periimus?*] Antiqui libri, & Donatus, *perimus.* more Terentii: qui hoc verbum in præterito per unum, i, scribebat, teste Probo. *Idem.*

Hem, &c.] Hæc aversus. & apud se. *Farnabius.*

Numnam.] Nam παρέλκει, ut in *quisnam.* Donatus.

Narro quæ tu dudum narrasti mihi.] Post *narro*, adde pronomen *huic*, quod in omnibus est l. s. *Faërnus.*

13. *Quidnam audio?*] Legitur & *audiam.* *Menander* enim sic ait, τί δή ποτ' ἀκούω. *Donatus.*

Occidi. optime.] Bene usus est παρομοίῳ, *occidi* & *optime*, ut similitudine falleret audientem. *Idem.*

Occidi

S. *Hem, quid dixti?* D. *optume inquam factum.* S. *nunc per hunc nulla'st mora.*

CH. *Domum modo ibo: ut apparentur, dicam: atque huc renuntio.*

S. *Nunc te oro Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.*

D. *Ego vero solus!* S. *corrigere mihi gnatum porro enitere.*

D. *Faciam hercle sedulo.* S. *potes nunc, dum animus irritatus est.*

D. *Quiescat.* S. *age igitur, ubi nunc est ipsus?* D. *mirum, ni domi est.*

S. *Ibo ad eum: atque eadem hæc, quæ tibi dixi, dicam itidem illi.* D. *nullus sum.*

Quid

Occidi. optime.] Hæc ita conjunguntur in *commentario Donati*, cum ἐπιχειρεῖ: *Bene usus est παρομοίῳ occidi & optime, ut similitudine falleret audientem.* Nec παρόμοιον est *occidi* & *optime*; & manifestum errorem, miror qui tam diu toleraverint editores. Annotavit hæc verba, quisquis est, non ad *occidi* & *optime*, sed ad, *oro vixque id exoro.* non opus est verbis in re manifesta. nisi quod de animadversionibus Donati passim vitiatis, suppletis, infectisque sæpe moneri possumus, *Baclerus.*

Optume.] Παρόμοιον, *occidi*, *optime*, ut similitudine soni falleret audientes. *Farnabius.*

14. *Per hunc.*] Chremetem scilicet. *Donatus.*

Nunc per hunc nulla est mora.] Id est, Chremetem, δεικτικῶς, ut v. 11. *opportune hic fit mihi obviam.* de eodem. *Baclerus.*

15. *Ibo: atque huc renuntio.*] Varie, *ibo* & *renuntio.* Donatus.

16. *Nunc te oro, Dave.*] *Te*, id est, per quem stat summa negotii. Et modo magis vere rogat, quam tunc cum ait, *Dehinc postulo, sive æquum est, te oro, Dave.* ibi enim iracundia latet, cum dixit, *sive æquum est.* Idem.

Effecisti has nuptias.] Non *fecisti.* est enim *efficere*, perficere faciendo. Et bene *has*: quarum causa laboro. *Idem.*

17. *Ego vero solus.*] Διάνοια. Et hoc ad increpationem dicit, non ad confirmationem. *Idem.*

Solus.] Id est, cui non assentiebat Pamphilus. *Idem.*

Porro.] In futurum, deinceps: Futuri temporis adverbium. vel adhortantis: ut, *Porro, Quirites.* Idem.

Enitere.] Labora: quasi difficile sit, & conatu sit opus. *Idem.*

18. *Hercle sedulo.*] Productiones sunt Comici styli, ad fucum orationis positæ. *Idem.*

Potes nunc.] A possibili argumentum. *Idem.*

Dum animus irritatus est.] Quia dixerat, *Iræ sunt inter Glycerium & gnatum.* *Irritatus est*, commotus, ira provocatus ut in Phormione. Ducitur autem verbum a canibus, qui restrictis dentibus hanc literam *r* imitantur. *Idem.*

19. *Quiescat.*] Id est, conquiesce: imperativi modi, ne injuriosum videretur. *Idem.*

Quiescat.] Pro quiesce. aut deest volo, aut facito. *Idem.*

Age igitur.] *Age*, dic: ut est, *Egi, atque oravi tecum:* aut adverbium est hortandi. *Idem.*

Mirum ni domi est.] Existimationem intulit, incertum fugiens. *Idem.*

Mirum ni domi est.] Compositum est, quasi, hoc est mirum, ni domi est. Caute servus callidam interrogationem senis paratus excepit. Memor simulatæ discordiæ cum amica, fingit, non se alibi eum esse suspicari, quam domi. *Idem.*

20. *Dicam eadem illi.*] In aliis *itidem* scriptum est: quod si est, pro *item* accipiamus. An ergo *idem* pro item? *Idem*

Ubi

Quid causæ est, quin hinc in pistrinum recta proficiscar via?
Nihil est preci loci relictum: jam perturbavi omnia:
Herum fefelli: in nuptias conjeci herilem filium;
Feci hodie ut fierent, insperante hoc, atque invito Pamphilo.
Hem astutia! quod si quiessem, nihil evenisset mali.
Sed eccum ipsum video: occidi.
Utinam mihi esset aliquid hic, quo nunc me præcipitem darem.

Ibo ad eum, atque eadem hac, qua tibi dixi, dicam itidem illi.] Hoc vult Simo: quæ tibi dixi de Chremete iterum orato atque exorato, ut suam gnatam filio meo det uxorem, eadem dicam illi, ut sciat nuptias hodie futuras. *Bœclerus.*

Nullus sum.] Plus est *nullum esse*, quam *periisse*. nam qui perit, vel corpus habet reliquum: qui vero nullus est, ita non est, ac si natus non sit. *Donatus.*

Nullus sum.] De me actum est, perii, penitus interii. Δειλος δ᾽ εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ. Eurip. ex Iphigenia in Tauris. Τὸν οὐκ ὄντα μᾶλλον ἢ μηδένα. Sophocles in Antigone. *Farnabius.*

21. *Hinc.*] Id est, ex hoc loco. *Donatus.*

Pistrinum.] Ubi, molis jumentorum servorumque opera circumactis fruges comminuebantur. in pistrina servi, ad pœnas detrusi, molebant. *Farnabius.*

Recta proficiscar via?] Bene *recta*, ut corporis impulsionem lucrifaciam. aut *recta*, ut non eam ad precatorem, aut ad Pamphilum. Et bene *Proficiscar*. *Proficisci* enim in rem ægram ac difficilem dicimus. Et *recta via*; plana dixit, non tantum recta. *Donatus.*

22. *Nihil est preci loci relictum.*] Subjungit ergo causas cur proficiscatur in pistrinum. *Idem.*

Nihil est preci.] Quod prædixit senex. *Idem.*

Nihil est preci loci relict.] Propter minas senis, *supra act.* 1. *sc.* 2. *v.* 28 *&* 29. unde etiam pistrini mentionem hic facit. *Bœclerus.*

Preci loci relictum.] Dativo hoc utitur etiam, in Phormione, 3. act. 3. sc. *Farnabius.*

Jam perturbavi omnia.] Allocutio, in qua quid metuat, quid velit, manifestum est. *Donatus.*

23. *Herum fefelli.*] Hæc enumeratio causarum est, qua magnifice exaggeravit errores suos. *Idem.*

Conjeci.] Nec immisi, sed *conjeci*: quod impetum & injuriam significat. *Idem.*

Herilem filium.] Τὸν δεσπόσυνον. *Idem.*

24. *Feci hodie.*] Nec solum *feci*, verum etiam addidit tempus, *hodie*: ut ne diecula quidem ejus sit, quod fecerat, mali. *Idem.*

Insperante hoc, atque invito.] *Insperante & invito*, duplex offensio. *Idem.*

Insperante hoc, atque invito Pamphilo.] *Donatus: insperante & invito, duplex offensio*. videtur ad Pamphilum retulisse utramque vocem. Alii τὸ *insperante hoc*, ad Simonem referunt. *Bœclerus.*

Hoc.] Simone. *Farnabius.*

25. *Hem astutias!*] Bona εἰρωνεία. Pluraliter dixit *astutias*, quasi is qui abundet astutiis, ut ei una non sufficeret. *Donatus.*

Hem astutia!] De consensu librorum nostrorum diximus. Apparet & *Eugraphium* ita legisse. At Donatus: *astutias* legit, & αὐξητικῶς interpretatur. *Bœclerus.*

Hem astutia!] Hem, quonam mea evasit astutia. Al. *astutias*. Farnabius.

27. *Utinam mihi esset aliquid.*] Non dixit gladium, aut laqueum: ne esset tragicum. Ergo expressit bene, dicens, *Quo me nunc præcipitem darem*. Donatus.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PAMPHILUS *adolescens.* DAVUS *servus.*

Argum. *Expostulat cum Davo Pamphilus, quod se in nuptias suo consilio conjecerit.* Thesis. 1. *Nemo læditur nisi a seipso.* 2. *Falluntur nimium creduli amatores, vel a suis ipsorum servis. Servi fere sui similes sunt. Non cujuslibet sequenda consilia, neque cuivis fortunas nostras committere nos debere, hac scena docet.*

P. *Ubi illic est scelus, qui me perdidit?* D. *perii.* P. *atque hoc confiteor.*
Jure mihi obtigisse, quandoquidem tam iners, tam nulli consili
Sum. servon' fortunas meas me commisisse futili?

Ergo

JAmbici octonarii acatal. 14. reliqui 4. trochaici tetram. catalect. v. 1. MSS. unus: *ubi illic est scelus.* alter: *ubi est illic scelus?* omnes: *qui me hodie perdidit.* v. 2. duo: *jure mihi obtigisse.* unus: *mihi jure obtig.* v. 4. varie scribitur. v. 5. duo: *hoc nunc si devito malum.* v. 6. duo: *sed quid ego nunc dicam p.* v. 7. duo: *qui sim pollicitus.* v. 9. omnes: *dicam aliquid me jam inveni.* v. 10. omnes: *ohe, &: tuo consilio.* v. 12. unus: *hoc tibi ut credam ego f.* alter: *hoc tibi vis ego ut cred. f.* tertius: *hoc tibi ego ut cr.* v. 13. duo: *tu rem impeditam & perditam restituas? hem quo fretus fiem.* v. 15. & 16. unus: *quid meritus es? crucem. sed sine paul.* alter: *quid est meritus? crucem. sed sine Pamphile ad me ut redeam.* v. 17. omnes: *cur non hab. sp.* v. 18. unus: *namque hoc tempus præcavere mihi me monet, haud te ulcisci sinit.* alter: *namque hoc tempus monet præcavere mihi me, haud te ulc. s.* Boeclerus.

Ubi illic est scelus.] *Hac scena, cujus perturbationis esse debeat, etiam supra poeta præstruxit, quum ad consentiendum Davi consilio tardum Pamphilum faceret.* Donatus.

1. *Ubi illic est scelus.*] Accusatio. *Idem.*

Ubi illic est scelus.] Nimium terribile est, sævire antequam videas eum, contra quem irasceris. *Idem.*

Ubi illic est scelus, qui me perdidit?] Ad intellectum, non ad verba redegit. & est figura σύλληψις per genera. *Virgilius, Pars in frusta secant.* Sed hic figura est per numeros: nam quia scelus scelestus intelligitur, modo *qui* subjunxit, non *quod.* Idem.

Ubi illic scelus est qui me perdidit? D. perii P. atque hoc confiteor.] Multi l. s. & Donatus, *ubi illic est scelus:* est autem versus trochaicus catalecticus contracto per synizesin, *confiteor,* in dactylum. *Faërnus.*

Scelus est.] Scelestus. abstractum pro concreto. cum respectu ad sensum, qui sanus, genere licet videatur peccatum. vide syllepsin in Grammatica nostra. *Farnabius.*

2. *Jure obtigisse.*] Interpone pronomen *mihi,* ex omnibus l. s. ut sit, *jure mihi obtigisse,* quod & sensus exigit & ratio versus, qui est trochaicus hypercatalecticus, vel forte acatalecticus, si ex *quidem* m, elidatur, ut in quinta sede sit anapæstus. *Faërnus.*

Tam iners.] Sine arte, id est, sine ἀρετῆ. *Donatus.*

Tam nulli consilii.] Una pars orationis est, *nulli consilii.* nos, *nullius* & *solius:* recte autem veteres, *nullo nulli, solo soli,* declinabant. *Idem.*

Tam nulli consilii.] Ἀρχαϊκῶς pro, nullius, bis *Priscianus* explicat *lib. 6. & 13.* Boeclerus.

Nulli consilii.] Archaice, pro *nullius.* qua super voce, ut & aliis ejusdem generis, consule eandem Grammat. *Farnab.*

3. *Me commisisse.*] Non commendasse; sed, *Commisisse. Committimus* enim quæ cum magno periculo volumus esse servata. *Donatus.*

Futili.] Levi. nam a vase, quod *futile* dicitur, quod non deponunt ministri sacrorum, quod est acuto fundo, & patulo ore, eoque instabile est. *Virgil.*

Consiliis habitus non futilis author. Idem.

Futili.]

Ergo pretium ob stultitiam fero: sed inultum id nunquam auferet.
D. *Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si devito hoc malum.*
P. *Nam quid ego nunc dicam patri? negabon' velle me, modo*
Qui sum pollicitus ducere? qua fiducia id facere audeam?
Nec, quid me nunc faciam, scio. D. *nec quid de me, atque id ago sedulo.*
Dicam aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam moram.
P. *Ohe.* D. *visus sum.* P. *ehodum bone vir, quid ais? viden me tuis consiliis*

Mi-

Futili.] Levi & vano, qui quicquid in buccam venerit, effutit, plenus rimarum. Metaphora ducta a vase futili, quo utebantur in sacrificiis Vestæ, ore patulo, fundo acuminato, quod stare non posset, quin aqua statim effunderetur: piaculum autem erat, si aqua ad sacra hausta, in terra poneretur. *Farnabius.*

4. *Ergo pretium ob stultitiam fero.*] Ergo pretium & præmium generaliter pro bene aut male facto redditur. sed discernitur ita. nam pretium pro stultitia, est pœna; pretium pro virtute, honor est & lucrum. *Donatus.*

Pretium ob stultitiam.] Sic *Plautus* locutus est, *Pretium ob asinos:* pro. asinorum pretium. *Virgil.*

Rem magnam, pretiumque moræ fore.

Et alibi,

Illum Tytides alio pro talibus ausis
Afficit pretio. ——

& est figura ἰλλειψις. ut apud *Virgil.*

Invidisse deos patriis ut redditus oris.

Idem.

5. *Posthac incolumem sat scio fore me.*] Sic dicere solemus in magno periculo positi: nunquam nos periclitaturos, si illud periculum potuerimus evadere. *Id.*

Posthac.] Audacter se incolumem in futurum promittit fore, cum vita hominis tam variis multisque sit periculis conferta. sed hoc dicit: Sic, inquit, periclitor; si hoc evasero, scio me non postea periclitaturum. *Menander* sic: ἂν Θεὸς ΦΕΥΓΕΙ ΟΥΚ ΑΝ ΑΠΟΛΥΜΠΠΕ * (*Fortasse sic legendum:* Ἐν ϑεν ἀποφύγω, οὐκ ἂν ἀπολοίμην ποτέ.) & est sensus, Tam difficile est hinc evadere, ut qui hinc evaserit, videatur immortalis futurus. *Idem.*

Post hac incolumem sat scio f. &c.] *Donatus* bene: *sic dicere solemus in magno periculo positi. nunquam nos periclitaturos, si illud periculum potuerimus evadere.* Bœclerus.

6. *Sed quid ego.*] Donatus & aliqui libri, inter quos antiqui, *nam quid ego.* Faërn.

Dicam patri] Bene *patri*, non Simoni: ut de auctoritate hujus nominis summus terror exurgat. *Donatus.*

Modo qui sum pollicitus.] *Modo*, mire. etenim majorem vim habent recentiora promissa. *Idem.*

7. *Qui sum pollicitus.*] Oratorie. melius *pollicitus sum* dixit, quam si *promisi* diceret. *Idem.*

Qua fiducia.] *Qua fiducia*, ad personam suam retulit. & *fiducia* modo impudentiam significat. *Idem.*

8. *Nec quid me nunc faciam, scio.*] Nos, *quid faciam*, veteres autem *me* addebant. Et nota *faciam*, cum ablativo casu. Ablativus casus, *me.* Idem.

Me.] De me. *Farnabius.*

Atque id ago sedulo.] Id quæro, hoc est, ut inveniam quid faciam. *Donatus.*

9. *Dicam aliquid jam inventurum.*] In aliquibus libris est, *jam me* in aliquibus & inter hos, Vaticano, & Basilicano, solummodo est, *me.* Faërnus.

Aliquam producam moram.] *Producturum* legitur & *producam.* Significat autem differam, protendam, prolatem. *Donatus.*

10. P. *Oh.* D. *visus sum.* P. *ehodum bone*

Miserum impeditum esse? D. *at jam expediam.* P. *expedies?*
D. *certe Pamphile.*
P. *Nempe ut modo.* D. *immo melius spero.* P. *oh, tibi ego ut credam furcifer?*
Tu rem impeditam & perditam restituas? hem quo fretus siem,
Qui me hodie ex tranquillissima re conjecisti in nuptias,
An non dixi hoc esse futurum? D. *dixti.* P. *quid meritus?*
D. *crucem.*

Sed

vir, quid ais? viden me tuis consiliis] Et Vaticanus & omnes alii libri quos vidi, non *oh* sed *ohe*, habent: pro quo tamen libenter legerim, *oho*: quæ interjectio est exclamantis irati ut & in Adelphis, *Oho, scis & pateris?* Sed sive *ohe* sive *oho* legas, est hæc dictio necessaria sustentando octonario: ita ut *ohe*, sit spondeus: ex *quid* vero d, abjiciatur, ut in quinta sede sit tribrachus; *tuis* una syllaba sit; *consiliis* creticus; utrumque per synizesin. *Faernus.*

Ehodum bone vir.] Gravis interrogatio, & minantis cum iracundia. Et hoc εἰρωνείᾳ prosequitur, cum omne genus contumeliæ leve in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *Donatus.*

Viden' me?] Hoc est, nunquid negare potes? *Idem.*

11. *Impeditum esse?*] *Impeditus* est proprie, qui ita pedes habet illigatos, ut progredi non possit. Sed hic ad negotium retulit] *Idem*

Impeditum esse?] Implicitum, intricatum, pedibus quasi illigatum, ut progredi non valeam. *Farnabius.*

At jam expediam] Non se defendit, sed emendaturum promittit. & bene ad impeditum, *expediam* retulit. duo promisit simul: & tempus cum celeritate, & effectum. *Donatus.*

12. *Imo melius spero.*] Bene *melius* comparativo est usus, quasi hoc bonum sit, illud melius. *Idem.*

Furcifer?] *Furciferi* dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis, ignominiæ magis, quam supplicii caussa, circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, & prædicare peccatum suum, simulque summonere cæteros, ne quid simile admittant. Itaque & Cicero de servo, *Quid inde furcifer? quo progreditur?* Idem.

Furcifer?] Adi Eunuch. act. 5. sc. 2. *Farnabius.*

13. *Tu rem impeditam & perditam restituas?*] Multum progressus est, *impeditam* dicere: modo *perditam* dixit. Sensus hic est, Integram perdidisti, & perditam restituas? *Donatus.*

Tu.] Hoc est, qui integram expeditamque turbasti. *Idem.*

Quo fretus siem] Est memor se ante dixisse, Davum video, cujus consilio fretus sum. *Idem.*

Hem quo fretus siem.] Versus, & sermo exigit *sum*, ut & alicubi scriptum invenimus. *Faernus.*

14. *qui me hodie ex tranquill. re conjec*] Plautus Captiv. 3, 4, 6.

Qui ex parata re imparatam omnem facis.

Bœclerus.

15. *Hoc esse futurum.*] Ut ab illa excludar, huc concludar. & vide quo me inducas. *Donatus.*

Quid meritus?] Scenæ Atticæ accommodatum. Athenis enim convicti capitalis facinoris & condemnati nullo expresso supplicio, interrogabantur quid se meritos putarent, illi, ad misericordiam movendam in majus suam pœnam æstimabant. Quod quia non fecit Socrates, sed pœnæ loco, ut ex publico in Prytaneo aleretur, respondit, ad cicutam damnatus periit, sed a gloria propter scientiam & virtutem non perivit. *Carcerem*, inquit Seneca, *intravit, ignominiam ipso loco detracturus, neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* consol. ad Helviam. *Quem intrando purgavit, omnique honestiorem curia reddidit.* Sen. 2. l. de Benefic. 27. *Farnabius.*

Quid

Sed sine paululum ad me redeam: jam aliquid dispiciam,
P. hei mihi,
Cum non habeo spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo:
Namque hoc tempus, præcavere mihi me, haud te ulcisci sinit.

Quid meritus es?] Aliqui libri & in his antiquiores non habent verbum *es*, quod nec a Donato quidem ponitur. *Faernus.*

Crucem.] Plena satisfactio est, confessio peccati sine recusatione pœnarum. nam mitiores eos reddimus, quibus vultu operæ pretium pro delictis nostris offerimus. Virgilius,

-- *Equidem merui, nec deprecor, inquit.* Donatus.

16 *Sed paululum sine ad me ut redeam.*] O. l. s. & Donatus, *sed sine paululum.* quod vero sequitur in libris antiquioribus & plerisque aliis est sine particula *ut*; est autem versus trochaicus, ut qui sequuntur. *Faernus.*

Ad me ut redeam.] *Redire ad se* dicitur, qui animum recipit, & sedem mentis. *Virgilius*,

- *Victus redit ad se.*

& hic de corpore dixit. Ad se autem redit, qui amens esse desistit. *Donatus.*

Dispiciam.] *Dispicere*, est disquirere consilium, *Despicere*, deorsum aspicere. *Donatus.*

Hei mihi quum non habeo sp.] *Plaut. Menæchm.* 2, 2, 29:

---- *heu mihi cum nihil est, illi qui homini diminuam caput.*

Bœclerus.

Ei mihi, cur non habeo tempus.] Omnes antiqui libri habent, *cum non habeo*: cum enim, etiam indicativo temporis præsentis jungitur, ut & in Phormione.

Peccandi cum ipse de se finem non facit. Faërnus.

17 *Cur non habeo spatium.*] Οἰκονομία. Donatus.

18. *Namque hoc tempus, præcavere.*] Sic *Virgilius*,

--- *sed motos præstat componere fluctus.*

Et est εὐπρεπές. illud enim cogit, hoc sinit. *Idem.*

Namque hoc tempus.] Et hic quoque o. l. s. & Donatus *hoc tempus* habent ut & exigit ratio trochaici. *Faërnus.*

Præcavere mihi me, haud te ulcisc.] Sententiam hanc *Tacitus* ita extulit 11. A. 31. *securitati antequam vindictæ consulendum.* vide infra *Eu.* 4, 6, 24. Bœclerus.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

CHARINUS *adolescens.* PAMPHILUS *adolescens.* DAVUS *servus.*

Argum. *Epitasis est alterius partis fabulæ. Periclitatur enim Charinus de amica, & cum Pamphilo expostulat de soluta fide.* Thesis. 1. *Injurii sunt, qui sua commoda ex aliorum incommodis comparant.* 2. *Perfidi sunt, qui fidem violant, & promissorum immemores sunt.* 3. *Qualis herus est, talis servus.* *In Charino est de perfidia hominum conquestio. In Pamphilo est per translationem in Davum expurgatio. In Davo est descriptio boni servi juxta officium, deinde & purgatio facinoris admissi.*

C. H*occin' est credibile, aut memorabile,*

Tantæ

VErsus sunt varii: misti ex Iambis & trochaicis: de quibus vide interpretes supra laudatos & *Guyetum.*

v. 3. & 4. nostri omnes: *gaudeat* & *comparet.* duo omittunt τὸ *aliunis.* v. 5. duo: *imo id est pessimum genus hominum.* v. 6. omnes, ut edidimus, v. 7. omnes: *post ubi tempus est promissa, iam perfici.* v. 9 unus.

Tanta vecordia innata cuiquam ut siet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius, sua ut comparent commoda? ah
Id ne est verum? immo id est genus hominum pessumum,

In

9. unus *transpremis eo.* v. 10. duo, ut edidimus. v. 14. unus: *ubi opus non est*, alter: *ubi non locus est.* v. 16. omnes: *ingeram mala multa mala.* unus addit *illi.* & mox: *atque si aliquid d.* a glossa. v. 20. omnes: *seducere.* duo: *his dictis.* v. 23. omnes: *nonne.* duo: *esse, satis hoc solidum visum est. s.* v. 26. duo: *quantasque is.* v. 35. omnes: *nondum scis. C. scio equidem illam ducturum esse te.* v. 37. omnes, ut edidimus. v. 39. omnes habent: *interturbat omnia.* unus bis tantum nomen *Davi.* v. 41. *το scio,* duo omittunt. omnes: *qui auscultaverim ei,* ut edidimus. Senarius erit si τα ei contrahas in unam syllabam. v. 42. duo: *factum est hoc Dave? D. factum.* ubi τα *est* etiam tertius omittit. v. 47. omnes: *aggrediamur.* v. 48. unus: *quia successit primo parum.* alter: *quia primo successit parum.* Argent. *processit.* v. 49. omnes: *non posse i. a. s. hoc converti malum.* v. 56. duo: *si parum succed. q. a.* v. 57. omnes: *tute,* sed diverso positu. v. 58. omnes, ut edidimus. v. 59. omnes: *hem. sed mane. concrepuit a Gl. o.*

Charini querelam, illustre philosophiæ & eloquentiæ Terentianæ specimen, egregia annotatione & paraphrasi prosecutus est *Guyetus.* Bœclerus.

Hoccine credibile est.] *Elegans perturbatio, in qua inter se Simo, Pamphilus, Davus, Charinus, Byrria, Chremes, omnes omnibus redduntur offensi.* Donatus.

1. *Hoccine credibile est.*] Et incredibile est, inquit, & nefandum. e contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt, qui nimis irascuntur. ut & illud, *Hoccine humanum factum?* Et totum hoc in pronuntiatione est. hoc enim genus interrogationis vim negandi exprimit. *Idem.*

Hoccine credibile est.] A generalitate incipit, ut *Cicero, Quam facile serpat injuria & peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur, videte, judices.* Idem.

Hoccine credibile'st.] O. l. s. & Donatus, *hocine est credibile.* Faërnus.

2. *Cuiquam ut siet.*] Singulari & plurali numero respondet. *Donatus.*

Cuiquam ut siet, ut malis gaudeant.] Cum dixisset *cuiquam,* intulit numerum pluralem. ut alibi,

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis, & minime multos lædere:
In his poëta hic nomen profitetur suum.

Idem.

3. *Ut malis gaudeant.*] Legitur & *gaudeat.* Idem.

Ut malis gaudeat.] Vaticanus liber & Basilicanus, & Donatus, *gaudeant.* Faërnus.

Atque ex incommodis alterius, sua comparent ut commoda?] Hoc est, non intelligunt commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea æstimaverint. *Donatus.*

Ex incommodis alterius.] Et hic *gaudeant,* subauditur. *Idem.*

Ex incommodis alterius sua ut comparent commoda.] *Livius,* simili sententia dixit: *ex incommodo alieno suam occasionem petere.* 4, 58. Bœclerus.

4. *Sua comparent*] Hoc est, acquirant, vel æstiment, metiantur. *Donatus.*

Alterius, sua comparet ut commoda?] Particulam, *ut,* post *sua,* ex o. l. s. collocamus: *comparent* autem scribimus ex Donato & duobus antiquis libris paulo ante adductis. *Faërnus.*

5. *Id ne est verum? imo id genus.*] Alii sic, Verum est; hoc genus hominum hominem se probavit esse, cum malus sit: & sic contra hoc, Imo non hominem, sed pessimum hominem se probavit. *Donatus.*

Id ne est verum? imo id genus.] Parum accusaverat, dicens, Id ne est verum hominum genus? & ideo addidit, Imo id genus hominum est pessimum, ut hoc facere, non hominis modo sit, sed pessimi hominis. *Idem.*

Id ne est verum?] Inanes nugæ quædam in *commentario Donati* ad h. l. leguntur. Alii *Servium* auctorem secuti sine causa, *verum* hic interpretantur *æquum,* Melius Guyetus: quem vide. *Bœclerus.*

Verum? &c.] Ἀληθινὸν non verum tan-

In denegando modo quis pudor paululum adest:
Post ubi jam tempus est promissa perfici,
Tum coacti, necessario se aperiunt:
Et timent: & tamen res premit denegare.
Ibi tum eorum impudentissima oratio est,
Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi?
Hem, proximus sum egomet mihi. attamen ubi fides

Si

tantum, sed justum & probum significat, Priscian. l. 17. *Farnabius.*

Immo id genus hominum est pessimum, in.] Ita legendum, *immo, id est, genus hominum pessimum.* ita Donatus & o. l. s. in quibus tamen extremorum verborum alia collocatio est, quam in Donato: particulam autem *in*, non huic versui, sed sequenti attribuunt. *Faërnus.*

6. *In denegando modo.*] *Modo*, pro tantummodo. *Donatus.*

Quis pudor paululum adest.] Adest pudor, ne denegent, non adest, ut & præstent. *Idem.*

In denegando modo quis pudor est paululum] Scripsimus ex Donato, & o. l. s. *pudor paululum adest.* Faërnus.

In denegando modo &c.] Modo, cum peteretur quid ab iis, promittebant, puduit quippe negare: jam ubi beneficium verbis initum re comprobandi tempus adest, produnt animi sui malignitatem & vecordiam. *hominem alterius incommodo suum commodum augere, magis est contra naturam quam mors.* Cic. Offic. Sed adi Plutarchum lib. *περὶ δυσωπίας. Farnabius.*

7. *Post ubi tempus.*] Deest *est*: ut sit, *tempus est.* Donatus.

Promissa est jam perfici.] Antiqui libri, & aliqui alii non habent verbum *est*; cum quibus & Donatus concordat. *Faërnus.*

8. *Necessario se aperiunt.*] Mire ait *necessario*, quia natura sunt tales: necessitas autem in natura est constituta. *Donatus.*

Aperiunt.] Mire, *aperiunt*: quoniam tunc cum promittebant, mali erant: sed latebat malitia intra pectoris altitudinem. *Idem.*

Tum necessario.] Interponimus verbum *coacti* ex o. l. s. & Donato. *Faërnus.*

9. *Et timent; & tamen res cogit denegare.*] Bis numero subauditur *denegare.* Et melius *timent*, quam si diceret, *pudet eos.* nam timor est etiam malorum: pudor, tantum bonorum. *Donatus.*

Res.] Malitia scilicet, tanquam mali sint ad rem, quam præstare non possunt. *Idem.*

Et tamen res cogit denegare.] In nullo l. s. præterquam in Victoriano, hanc lectionem invenio, sed ita, *& tamen res eos premit denegare:* sic & apud Donatum, licet alia collocatione: antiqui sane libri non habent pronomen, *eos.* Faërnus.

10. *Ibi tum impudentissima eorum oratio est*] O. l. s. ita collocant: *eorum impudentissima.* Idem.

11. *Quis tu es? quis mihi es?*] *Quis tu es*, ad dignitatem refertur: *quis mihi es*, ad necessitudinem: id est, frater, aut cognatus. Et hæc verba, mollia sunt dictu, sed animo aspera. *Donatus.*

Cur meam tibi?] Ἔλλειψις. *Idem.*

12. *Hem proximus sum.*] *Hem* significatio est modo nominis, ad intentionem considerationemque revocandi. *Idem.*

Proximus sum egomet mihi.] Id est, charior mihimet ipsi sum, quam quisquam alienus. *Idem.*

Proximus.] Charus, benevolus. & hoc est quod ait supra, *Quo æquior sum Pamphilo, si se illam in somnis, quam illum amplecti maluit.* Inde *proximi* & *propinqui* dicuntur, qui nobis chari esse debent. *Idem.*

Proximus.] Supra act. 2. sc. 5. *Omnes sibi malle melius esse quam alteri.* φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει ἐστί. Plato de legib. Tunica pallio propior est & γόνυ κνήμης ἔγγιον. Arist. Moral. 9. Amicitia

 & cha-

Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus est,
Non verentur: illic ubi nihil opus est, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, & cum eo injuriam hanc expostulem?
Ingeram mala multa. atque aliquis dicat, nihil promoveris:
Multum. molestus certe ei fuero: atque animo morem gessero.
P. *Charine, & me & te imprudens, nisi quid Di respiciunt, perdidi.*

C. *Ita*

& charitas a seipso incipiunt. *Farnabius.*

Attamen ubi fides est] In plerisque l. i. etiam antiquis non habetur verbum *est*, itaque id delevimus. *Faernus.*

Ubi fides.] O Jupiter! ubi est fides? Phorm. *Sero hac est fides?* Nero cum sibi manus intulisset, irrumpente quasi in auxilium Tribuno, *Suetonius.* Farnabius.

13. *Si roges*] Abundat, *si roges*: sed ἠθικῶς additum est. *Donatus.*

Nihil pudet.] *Pudor* est mali facti: *verecundia* recti & honesti. Ergo mire posuit. *Idem.*

Hic ubi opus est.] Salvo pudore. *Idem.*

14. *Non verentur, &c.*] Non verecundantur: antea, ubi opus non erat, nempe in promittendo, vitioso, quodam pudore, non audebant polliceri quod postea non erant præstituri. *Plerique sunt, quos cum nihil refert, pudet; ubi pudendum est, ibi deserit pudor.* Plaut. Epidic. act. 2. sc. 1. *Farnabius.*

Illic.] Ubi promiserant. *Donatus.*

Illic, ubi nihil opus est, ibi.] *Illic* & *ibi*, aptum irascenti repetitionis genus. *Idem.*

Illic.] Legitur & *illi.* Idem.

Ubi nihil opus est.] Ubi nondum promiserunt, ibi verentur; quod ait supra, *In denegando modo quis pudor est paulum.* Idem.

15. *Adeamne ad eum*] Hic locus deliberationis est. an adeat ad Pamphilum. & unum *ad* abundat, & moraliter verba Charini sunt posita. *Idem.*

Injuriam.] Pro, de injuria. *Idem.*

Expostulem] *Expostulatio* est adversus eum, quem incusamus. nam *expostulare*, est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit injuriam. *Postulare* autem, querelam dicere de altero apud alterum. *Idem.*

16. *Ingeram mala multa.*] Quasi tela, ita se dicit ingesturum mala. *Idem.*

Atque aliquis dicat, Nihil promoveris.] Hoc dicit, Etsi existat aliquis qui mihi dicat, Quid profeceris? respondebo, Multum. *Idem.*

Atque aliquis dicat] Irati mores expressit, quibus dulcis vindicta est: quique instar solatii habent λυπεῖν τοὺς λυπῶντας. itaque *multum* Charino videtur, si molestus fuerit Pamphilo, atque in eum suum dolorem per convitia evomuerit. Sed ad hunc impetum irati, opportune Poëta objecit confessionem & excusationem Pamphili, dolenter & affectuose factam v. 18. cui quamquam Charinus ironiam acerbam reponeret, custodivit tamen Pamphilus specimen innocentis animi, quando cum fiducia, *quid tandem?* inquit. quid me putas ac dicis *tandem* voluisse invenire ut liberasse fidem, quam tibi dedi, videri possem? item: *Quid istuc est? &c. falsus es.* omnia, quantum ad me, bona fide gesta sunt. aliunde turba intervenit nostro negotio. quod mox scies, si imperare tuo affectui & auscultare velis, quæ dicam. *Boeclerus.*

17. *Multum.*] Non subjunxit, quo modo multum? sed, illud faciam. *Donatus.*

Multum.] Subauditur, *promovero.* Idem.

Molestus certe ei fuero.] Transitum fecit dicendo, *Molestus certe ei fuero.* hoc est, si nihil aliud promovero, certe ei molestus fuero. *Idem.*

Atque animo morem gessero] Erit fructus iracundiæ ex vindicta. Et per iracundiam atque turbationem non invenit quod sit multum: aliud ergo invenit; molestus certe ei fuero. *Idem.*

18. *Charine, & me, & te*] Mire & artifi-

C. *Ita ne imprudens? tandem inventa'st causa. solvisti fidem.*
P. *Quid tandem?* C. *etiam nunc me ducere istis dictis postulas*
P. *Quid istuc est?* C. *postquam me amare dixi, complacita'st tibi.*
Heu me miserum, qui tuum animum ex animo spectavi meo.
P. *Falsus es.* C. *nonne tibi satis esse hoc visum solidum'st gaudium,*
Nisi me lactasses amantem, & falsa spe produceres?
Habeas. P. *habeam? ah nescis, quantis in malis verser miser.*
Quan-

tificiose fecit, Pamphilum priorem alloqui, ad perfringendam iracundiam Charini. alioquin si prior vociferari potuisset, tragica exclamatione usus fuisset. *Donatus.*

Imprudens.] Defensio ab imprudentia. etenim nisi bonæ esset conscientiæ, nunquam diceret, *te perdidi*, purgaturus. *Idem.*

19. *Itane imprudens.*] *Imprudens*, distingue. & attende, hoc illum repetere, quod indignatur magis, quasi audierit imprudens & non audierit reliqua. *Idem.*

Itane imprudens.] Quia articulus, omnis defensionis per concessivam qualitatem hoc dicto est constitutus: idcirco hoc ipsum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere Pamphilo, quo ille maxime nititur. *Idem.*

Inventa est causa.] Orator negare factum non potuit, neque defendere, recte factum esse: confugit itaque ad purgationem, quæ excusat factum esse non voluntate, sed imprudentia. *Farnabius.*

Solvisti fidem] Ironice. *Idem.*

20. *Quid tandem? etiam nunc me subducere istis dictis postulas?*] L. s recentes *seducere* habent antiqui vero, *ducere* quod & placet. ita versus est trochaicus ut præcedens, & sequentes: ducere autem, falsa spe subaudiendum, ut in Phormione:

Ut phaleratis dictis ducat me.

Paërnus.

Ducere istis.] Blandis dictis delinitum ὑπαγάγῃ αὐ σε κ) φιλεῖ τ̃ ἐρωτ: φαντίζαι. Lucian. dial. Jovis & Junonis. *Farnabius.*

21. *Postquam me amare dixi, complacita est tibi.*] Vide ingenium æmulæ suspicionis, quæ hic compendio promit, quicquid in pectore Charini turbarum conciverat. *Barlerus.*

22. *Qui tuum animum.*] Legitur, & *cum.* Donatus.

23. *Falsus es.*] Modo participium est, id est, falleris: si Pamphilus id dicit. Si vero conjungitur, pro *fallax* accipitur. *Idem.*

Falsus es.] Falleris, qui sic de ingenio meo judices. *Farnabius.*

Hoc solidum] *Solidum*, plenum, idoneum, integrum. *Donatus.*

24. *Nisi me lactasses.*] Produxisses, oblectasses, induxisses. quæ significatio frustrationem ostendit. *Lactare*, est inducere in aliquam voluptatem, a *lactando*, unde & *oblectare* dicitur. *Idem.*

Lactasses amantem.] Metaph. a matribus. infra 5. act. 4. sc. *sollicitando & pollicitando eorum animos lactas.* Farnabius.

25. *Habeas.*] Permissio animi irati. *Donatus.*

Habeas.] Permissio cum indignatione. *Farnabius.*

Habeam?] Ut supra,

Aut si tibi hæ nuptiæ sunt cordi. P. cordi?

Donatus.

Quantis in malis verser miser. Quantasque hic suis consiliis mihi confecit solicitudines.] Εἰρωνεία, ut supra, *Cujus consilio fretus sum.* Et cum *verser* protulerit, *conficiat* debuit inferre est ergo ἀνακόλουθον. aut ut illud, *Principio, amico filium restitues, tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.* Idem.

Quantasque hic suis consiliis mihi confecit sollicitudines
Meus carnifex. C. *quid istuc tam mirum st, de te si exemplum capit?*
P. *Haud istuc dicas, si cognoris vel me, vel amorem meum.*
C. *Scio: cum patre altercasti dudum: & is nunc propterea tibi*
Succenset: nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres.
P. *Immo etiam, quo tu minus scis ærumnas meas,*
Hæ nuptiæ non apparabantur mihi:

Nec

26. *Confecit.*] Legitur & *conflavit.* Donatus.

Sollicitudines.] Perturbationes. *Idem.*

27. *Meus carnifex.*] Id est, in me carnifex, qui me torserit. ut alibi, *Deo irato meo*: hoc est, in me irato deo. *Idem.*

Si de te exemplum capit?] Utrum, si te imitatur: an si de te exigit pœnas? ut ipse alibi, *Uterque exempla in te edent.* sed melius, te imitatur, accipimus. *Idem.*

De te si exemplum capit.] Credamne, Donatum hanc dubitationem proposuisse: *utrum, si te imitatur; an, si de te pœnas exigit?* Quam diversum est enim quod subjicitur. *uterque exempla in te edent?* Apage nugas. quas & *Eugraphius* recoxit. Hoc dixit Charinus: quid tam mirum fuerit, si servus tuus tuo exemplo adversum te utatur; id est, tibi eam fidem præstet, quam tu præstes aliis; sive tali te mactet ægritudine, quali tu alios, id est, me? vim accipit sententia ex eo, quod dominorum mores servi facile imitantur. *Bœclerus.*

28. *Haut istuc dicas, si cognoris.*] Nosti enim: sed si cognoris, non ita dicas. *Donatus.*

29. *Cum patre altercasti.*] Ab iis quæ acta sunt, ad ea quæ facta non sunt. *Idem.*

Cum patre altercasti.] Legitur & *altercatus es.* non enim *alterco* dicimus. *Idem.*

30. *Nec te quivit hodie cogere.*] Hoc argumentum attulit ex iis, quæ non sunt facta, cum fieri debuerint. *Idem.*

31. *Imo etiam.*] Propterea & amplius. *Idem.*

Imo etiam.] Deest, *audi.* Idem.

Quo tu minus scis ærumnas meas: hæ nuptiæ non apparabantur mihi.] *Quo*, id est, quod. & deest, *audi*, vel *accipe*: ut sit, quod, vel quoniam minus scis. Vel *quo*, id est, ex quo, aut quare. Aut certe erit sensus, cum hujusmodi tamen subauditione, Imo etiam quo tu minus scis ærumnas meas, eo magis audi. Aut, Imo etiam hæ nuptiæ non parabantur mihi, quo ipso minus tu scis ærumnas meas. id est, falsæ nuptiæ erant: quæ res te fallit magis, irascique mihi cogit merito. *Idem.*

Imo etiam, quo tu minus scis ær. meas &c.] *Donatus* non satis expedivit sententiam. Facit tamen consensus omnium MSS. codicum, ut eruditam sane, *Fr. Guyeti* emendationem amplecti vix audeam. Puto illa verba, *quo tu minus scis ær. meas*, in trajectione hac, veluti παρενθετικῶς accipi debere, ad hunc modum: *immo etiam hæ nuptiæ non apparabantur mihi; quo minus tu scis ærumnas meas*, id est, immo longe gravius est infortunium meum quam tu putas. tu enim existimas, patrem voluisse mihi serio uxorem dare, cum me de ea re appellavit. is vero minime id constituerat. quod quia tu ignoras, necesse est, eo minus tibi notas esse ærumnas meas. qui scilicet, ut mox dicam, fraude servi ex re tranquilla prorsus, in periculum ingens præcipitatus sum. *Bœclerus.*

32. *Hæ nuptiæ.*] Legitur & *hæc nuptiæ.* sic enim veteres dixerunt. *Donatus.*

Non apparabantur.] *Apparari* cum dativo casu semper cladem & perniciem significat. ut *Virgilius*,

--- *mihi*

Nec postulabat nunc quisquam uxorem dare.
C. *Scio: tu coactus tua voluntate es.* P. *mane:*
Nondum scis. C. *scio equidem illam ducturum te.*
P. *Cur me enicas? hoc audi. nunquam destitit*
Instare, ut dicerem, me esse ducturum, patri:
Suadere, orare, usque adeo donec perpulit.
C. *Quis homo istuc?* P. *Davos.* C. *Davos?* P. *Davos omnia.*
C. *Quamobrem?* P. *nescio: nisi mihi deos satis*
Scio fuisse iratos, qui auscultaverim ei.
C. *Factum hoc est Dave?* D. *factum.* C. *hem quid ais scelus?*

At

--- *mihi sacra parari.*
Donatus.

34. *Scio; coactus tua voluntate es.*] Post *scio* interponimus pronomen *tu*, ex o. l. s. & Donato. *Faernus.*

Coactus tua voluntate.] Hæc est accusatio: ille enim excusat per imprudentiam: hic arguit voluntatem. hoc ergo dixit: eo gravius, quod nullo cogente peccasti. *Donatus.*

Coactus tua voluntate es.] Ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ. Hom. Il. *Farnabius.*

36. *Cur me enecas.*] Excrucias *Donatus.*

Nunquam destitit instare suadere, orare &c.] Recte notat *Donatus*, dicta esse hic quæcunque dici potuerunt. suasioni adjunctæ preces magnam vim habent; sed mirifice auxit utrumque, instantia describenda; *nunquam destitit instare* suadendo sc. orandoque; &c; *usque adeo donec p.* Bœclerus.

37. *Instare, suadere, orare.*] Quis dixit, *instare, suadere, orare*, non plus dicere posset, quando nihil potest esse. *Donatus.*

Instare ut dicerem esse ducturum patri.] Omnes quidem libri habent *me esse ducturum*, sed impedita est ratio scandendi, nisi aut ex *dicerem*, m, abjicias. aut legas sine verbo, *esse* ut Donatus. *Faernus.*

39. *Quis homo istuc*] Sc. fecit mox τὸ *interturbat* non tantum retinet sed explicat *Donatus.* Vox *Plautina* est in *Bacchid.* 4. 4. 51. *ut interturba*, sed fateor, mihi non idem videri quod *Donato* de vi vocis hoc loco. Judicet peritus lector. *Bœclerus.*

Davus?] *Davus*, cum admiratione pronuntiandum. *Donatus.*

Interturbat.] Deerat & hic, ut Davus diceret; sed plus intulit, *interturbat.* Et *inter*, modo non mediocriter significat; est enim adauctiva particula, ut *interfectus, interemptus.* Modo posuit;

--- *hunc inter fluvio Tyberinus amœno*
Verticibus rapidis, & multa flavus arena
In mare prorumpit. ---

Idem.

Omnia.] Aposiopesis. Illud *interturbat* irepserat ex annotationibus. *Farnabius.*

40. *Nescio.*] Quia irascitur Davo, dixit *Nescio*, alioquin scit. *Donatus.*

Nisi mihi deos satis scio fuisse iratos.] Deest, *quia*: ut sit *nisi quia.* *Idem.*

Nisi mihi deos satis.] Diis invitis aut iratis nihil prospere evenire, nihil feliciter geri, semper fuit hominum opinio.

Memini relinqui me, Deo irato meo.
In Phorm. act. 1. sc. 1.

Iratis natus paries Diis.
Horat. sat. 3. l. 2.

Diis iratis, genioque sinistro.
Pers. sat. 4.

Diis iratissimis.
Plaut. Pœn. act. 2. *Farnabius.*

42. *Factum est hoc.*] Non quod non credat, interrogat: sed quod increpet. *Donatus.*

Factum est hoc Dave?] Omnes libri antiquiores, *Factum hoc est Dave?* Faernus.

43. *At*

At tibi Di dignum factis exitium duint.
Eho, dic mihi, si omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent; quod, nisi hoc, consilium darent?
D. *Deceptus sum, at non defatigatus.* C. *scio.*
D. *Hac non successit, alia aggrediemur via.*
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse jam ad salutem converti hoc malum.
P. *Immo etiam: nam satis credo, si advigilaveris,*
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
D. *Ego Pamphile hoc tibi pro servitio debeo,*
Conari manibus, pedibus, noctesque & dies:
Capitis periclum adire, dum prosim tibi:

Tuum'st

43. *At tibi DI.*] *At*, principium increpationi aptum. ut *Virgilius*,
At tibi pro scelere. ——
Et *Horatius*,
At o deorum quisquis in cœlo regis
Terras, & humanum genus.
Donatus.

44. *Eho, dic mihi.*] *Eho*, interjectio est intentionem audientis exposcens. *Idem.*

Dic mihi.] Semper τὸ *dic mihi*, injuriosum est: ut *Virgilius*,
Dic mihi Damœta, cujum pecus? ——
Idem.

45. *Quod nisi hoc consilium, darent.*] Cum odio *hoc* pronuntiandum est. ideo *conjectum* dixit. *Idem.*

46. *Deceptus sum.*] Concessio. *Idem.*

Deceptus sum at non defat.] Δεινότητα Davi Poëta res maxime necessarias in tractatu negotiorum conjunxit, constantiam in pertendendo; & fortunam in promovendo. *Deceptus sum, at non defatigatus.* sequitur quod proprium est τοῦ Δάου: *hac non successit alia aggrediemur via.* atque hinc, forma sententiæ convincentis, & ad exempla comunis vitæ provocantis: *nisi id putas* (q. d. absurde id & contra experientiam putaretur) *quia primo successit parum, non posse jam ad salutem converti hoc malum.* fortuna enim, præsertim fidentibus & constantibus æqua, sæpe res in contrarium commutare solet &c. Illud, *scio*, quod Charinus; & *immo etiam*, quod Pamphilus interponit, εἰρωνικὰ sunt. *Barclerus.*

Deceptus sum.] Πάλιν ἂν ἀμεινόνων ἐξ ἀρχῆς δευτέρων ἐπαναπολήσομεν. ea quæ prima experientia parum successerant, secunda nonnunquam commodius eveniunt. δευτέρων ἀμεινόνων. Æl. Arist. a sacris videtur ortum. in quibus si prima victima non esse litatum, iterabant sacrum, succidaneam immolantes. *Farnabius.*

Scio] Τὸ *Scio*, non ad deceptionem, sed ad defatigationem reddit. ergo cum εἰρωνείᾳ sonandum. *Donatus.*

47. *Hac non successit.*] Deest, *quod conabamur*: & proprie de bono sic dicitur. *Idem.*

Alia aggredimur via.] Vel *adoriemur*, id est, enitemur. *Adoriri* proprie dicitur repente ex insidiis aliquem invadere. *Idem.*

52. *Hoc tibi pro servitio debeo.*] Μεταληπτικῶς vel μετωνυμικῶς, *Servitium* pro servitute posuit: ut,
—— *Servitio mixe tulimus.*
Idem.

53. *Conari manibus, pedibus, noctesque & dies*] Ad id intulit, quod ait supra,
Quem ego credo manibus, pedibusque obnixe omnia facturum.
Et accusativo casu sine intermissione significat, *Noctes & dies.* Idem.

Manibus, pedibus.] Ὑπερβολικῶς. *Idem.*

Manibus, pedibus.] Extremo conatu at-

Tuum'st, si quid præter spem evenit, mihi ignoscere.
Parum succedit quod ago: at facio sedulo.
Vel melius tute reperi, me missum face.
P. *Cupio: restitue, in quem me accepisti locum.*
D. *Faciam.* P. *at jam hoc opus est.* D. *hem, st, mane: Concrepuit a Glycerio ostium.*

P. Ni-

cii atque discrimine, assidua & indefatigata diligentia. *Farnabius.*

55. *Tuum est si quid præter spem evenit ignoscere.*] Ex l. 2 interpone post *evenit*, pronomen *mihi*. & stat senarius, si *tuum* & *mibi* monosyllaba fiant. *Faërnus.*

Præter spem evenit.] *Evenit*, productum magis: quia hoc perpetuo non vult Pamphilo accidere. Ergo *evênit*, non autem *evenit* media correpta. *Donatus.*

Si quid præter spem evenit: mihi ignosc.] Hic enim proprius æquitatis in ignoscendo locus. unde *Eustratio* (ad 6. *Eth. Aristot.*) dicitur ἡ τῆς ἐπιεικείας ἕξις, συγγνωμονικῶς διατιθεμένη περὶ τὰ δοκοῦντα συμβαίνειν ἀβούλητα ἐν ταῖς πράξεσι. expressit Nero apud *Suetonium* ad judices certaminum, eleganter: (c. 23.) *omnia se facienda fecisse sed eventum in manu esse fortunæ: illos, ut sapientes & doctos viros, fortuita debere excludere.* Bœclerus.

56. *Parum succedit quod ago.*] Si nostrum est, officia præbere: at nostrum non est, fortunam posse præstare. Et bene, *succedit*, ut quod agimus, ostendat successus esse fortunæ. *Donatus.*

Parum succedit quod ago.] Utilis sententia pro sapiente contra fortunam. *Idem.*

Parum successit quod ago.] Victorianus, & aliqui alii libri etiam antiqui & Donatus, *parum succedit.* Faërnus.

Sedulo.] Id est, ex animo, & sine dolo. *Donatus.*

57. *Vel melius tu aliud reperi.*] Non fere invenias librum scriptum in quo non legatur *vel tute*: vox vero *aliud* non est in aliquibus libris, inter quos Victoriano. ut & versus exposcit. *Faërnus.*

Me missum face.] Id est, noli uti opera mea. *Donatus.*

58. *Cupio: restitue in quem me accep. loc.*] *Plaut. Mil. Glor.* 3. 1. 107.

Haud facile te in eundem rursum restitues locum.

Cupio sc. te missum facere: sed prius me restitue in locum in quo me accepisti. *Bœclerus.*

Restitue, in quem me accepisti locum.] Sensus hic est, Omnia mihi integra & salva redde, qualia tibi tradidi consulturo, vel quum nihil promisissem patri. *Donatus.*

Restitue in quem me accepisti locum.] Omnes antiqui libri, *restitue quem a me accepisti locum.* ita legit & Eugraphius. Ita videtur legisse & Donatus. nam quamvis aliter verba Terentii citet, tamen in expositione sic dicit: *omnia mihi integra & salva redde, qualia tibi tradidi consulturo.* quæ verba Donati optime quadrant cum *restitue mihi locum.* Faërnus.

Restitue in quem me accepisti locum.] Omnia mihi integra & salva redde, restitue me in statum quo prius, ut loquuntur vulgo. *Farnabius.*

59. D. *Faciam:* P. *at jam hoc opus est.* D. *hem sed mane. concrepuit a Glycerio ostium.*] Post *Hem* nullam videtur habere significationem dictio *sed.* quare licet reclamantibus omnibus libris accedimus sententiæ Mureti legentis, *st*, quæ nota silentii est. ita etiam optimo procedente octonatio iambico. *Faërnus.*

Hem! st, mane.] Hoc quasi incipientis, demonstrantisque, aliquid novi se invenisse. *Donatus.*

Hem. sed mane, concrep.] Davus, urgente Pamphilo, ut expediret, si quid haberet consilii, alio vertere animum adolescentis conatur. sed ille instat: *nihil ad te* sc. ille forium sonitus. tum ergo demum Davus, ad id, quod Pamphilus dixerat, *at jam opus est*, respondet sed cum dilatione: *quæro*, id est, id jam ago, in eo sum ut excogitem, inveniam remedium. Pamphilus dilationem

P. *Nihil ad te.* D. *quæro.* P. *hem, nunccine demum?* D. *at jam hoc tibi inventum dabo.*

tionem castigat, & illud prius *jam* suum pertendit: *hem nuncine demum?* donec cœtera ambages & tergiversationem. Davus: *at jam hoc tibi inventum dabo.* Ita Poëta circumduxit affectum Pamphili remedium cupientis, cui nihil satis festinabatur. ita *sc. seq. v. 21. jam hoc opus est. D. quin jam habeo.* Bœclerus.

Erepunt à Glycerio.] Vide Adelph. 2. act. 3. scen. *Farnabius.*

60. *Nihil ad te.*] Hæc enim ad cogitantem nihil pertinere oportuit. *Donatus.*

Nuncine demum!] Pro denique. *Idem.*

At jam hoc tibi inventum dabo.] Consilium scilicet, quo in pristinum locum restituaris. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MYSIS *ancilla.* PAMPHILUS *adolescens.* CHARINUS *adolescens.* DAVUS *servus.*

Argum. *Ut ad summum Epitasis procedat, Glycerium quoque in discrimen venit amittendi Pamphili, quem acceperat eo die uxorem ducturum. Ea gratia Mysidem jusserat Pamphilum accersere. Hæc ancilla interim illius animum erga Glycerium confirmat, & ad novum consilium se parat Davus.*

M. *Jam, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum*
Tuum Pamphilum: tu modo anime mi noli te macerare.

P. My-

Jambici sunt octonarii catalectici. *v. 8. e MSS. Argent. potuerat. v.* 18. omnes: *in proclive quod est. v.* 19. duo: *fortis es. v.* 24. omnes: *hinc vos amolimini.* ubi τὸ *vos* nimis præfracte *Palmerius* amolitur. *v.* 30. duo: *ago ego veniam. v* 31. duo: τὸ *me habent*, sed diverso positu. *Bœclerus.*

Jam, ubi ubi erit.] *In scena hac, instauratio est adhortationis Pamphili per Mysidem. Optime est enim exhortari rursus adolescentem, ne sub patris oppressione frangatur.* Donatus.

1. *Jam ubi ubi erit.*] Opportune rursus æstuante Pamphilo, amicæ mentio objicitur per Mysidem, ne succumbat ad nuptias patri, quamvis promiserit patri se ducturum conjugem. adversus quam difficultatem, quia ipsius persona non sufficit, id agit, ut ad Glycerium modo adducat Pamphilum: cujus affectum excitat, non ex eo solum, quod eum puella vocat: sed etiam quod desiderat eum videre. *Idem.*

Ubi ubi erit.] *Ubi ubi*, in prima parte vim suam tenet, in posteriore productionem: & est quemadmodum *ut ut, qua qua, unde unde*: pro ubicunque, utcunque, quacunque, undecunque. *Idem.*

Jam, ubi ubi erit, inventum tibi curabo.] Non solum se adducturam promisit, sed & tempus addidit. Et bene *tibi*, quasi amanti. *Idem.*

Jam.] Mysis ad Pamphilum adducendum missa, accensas in animo adolescentis flammas amoris oratione sua ventilat. Davus novum init consilium. ἦθος Pamphili facile, mansuetum, simplex: Davi audacissimum & promptum: Charini amore cœcum. *Farnabius.*

Ubi ubi erit.] In egressu conversa alloquitur Glycerium intus. *Idem.*

2. *Anime mi.*] Mollis oratio & fœminea, multis implicata blandimentis. Ait enim, *Tu modo, anime mi. Mi,* pro *meum.* Donatus.

3. P. My-

P. *Mysis quid est?* M. *hem Pamphile, optume te mihi offers,* P. *Quid est?*
M. *Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad se venias:*
Videre ait te cupere. P. *Vah, perii: hoc malum integrascit.*
Siccine me, atque illa opera tua nunc miseros sollicitarier?
Nam idcirco accersor, nuptias quod mihi apparari sensit.
C. *Quibus quidem quam facile potuerat quiesci, si hic quiesset.*
D. *Age, si hic non insanit satis sua sponte, instiga.* M. *atque edepol*
Ea res est: proptereaque nunc misera in mœror' est. P. *Mysis,*
Per omneis tibi adjuro deos, numquam eam me deserturum,
Non, si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.

Hanc

3. P. *Mysis.* M. *quid est?*] Hæc verba omnia in Vaticano & aliquibus aliis personæ Pamphili ascribuntur. quod vero sequitur, *mihi te offers*, ita collocatum legitur, *te mihi offers.* est autem utroque modo iambicus tetrameter catalecticus, si *quid* per dialysin, dissyllabum fiat. *Faernus.*

4. *Orare &c.*] *Priscianus* Lib. 12. ita citat: *orare jussit hera si se amet, ut ad se venias.* Bœclerus.

5. *Hoc malum.*]Amor meus, aut Glycerii sollicitudo, quam nescire oportuit nuptias. *Donatus.*

Hoc malum integr.] Sollicitudo sc. de nuptiis. declarant v. 6. 7. 10. *Boeclerus.*

Integrascit.] *Integratur*, quod ad integrum redit, quod repetitur, quod inflammatur. *Virgilius,*

—— *ramoque sedens miserabile carmen*
Integrat. ——

Donatus.

6. *Sollicitarier.*] Perturbari. *Idem.*

7. *Quod mihi apparari.*] *Apparari*, ad horrorem & timorem refertur: & dativo casui subjunctum, cladem & perniciem significat. ut *Virgilius,*

—— *Mihi sacra parari.*

Idem.

8. *Quibus quidem quam facile poterat.*] Antiqui libri *potuerat*. Faërnus.

9. *Age, si hic non insanit satis.*] Hic excitus, comprimit Charinum, ne fomenta iracundiæ Pamphilo præberet. Aut, si pœnitet te, quantum hic sua sponte insanit. *Donatus.*

Si hic non insanit satis.] Εἰρωνεία est, aut laus ad mitigandum Pamphilum. *Idem.*

Age si hic non insanit sua sp.] Heri objurgationem & reprehensiones fert Davus, Charini castigat: εἰρωνείᾳ quadam exprobans, quod irritatum per se satis Pamphili animum, suis quoque querelis incenderet. *Boeclerus.*

Instiga.] Igni fomenta, flammæ oleum, *oleum adde camino.* Hor. 2. l. 3. sat. commotum irrita. *Farnabius.*

10. *Ea res est.*] Id est, nuptias apparari sensit. *Donatus.*

Mysis.] Asseveratio est, si a nomine ejus incipias, cum quo loqueris. *Idem.*

11. *Per omnes tibi adjuro deos.*] *Ad*, auctiva particula est: ut *admirabiliter*, valde mirabiliter. *Idem.*

Adjuro.] Et hoc superest, amissa fide ut adjurandum sit. *Idem.*

12. *Inim. omnes hom.*] Recte Donatus honestatem ... sicut hic agnoscit, quod patrem in hac oratione non nominatim, sed significare voluerit Pamphilus. In sequentibus, conjugis affectum sententiose & graviter, ad rationem argumenti retulit: *hanc mihi expet.* &c. *Boeclerus.*

Omnes homines.] Mira verecundia *omnes homines* maluit dicere, ut in his quoque parentes significaret, quam aperte dicere patrem, cujus metu promisit nuptias.

Hanc mihi expetivi, contigit: conveniunt mores: valeant,
Qui inter nos dissidium volunt: hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.
C. *Resipisco.* P. *non Apollinis magis verum, atque hoc responsum est.*
Si poterit fieri, ut ne pater per me stetisse credat,
Quo minus hæ fierent nuptiæ, volo. sed si id non poterit,
Id faciam, in proclivi quod est, per me stetisse, ut credat.

Quis

nuptias. & est contra illud. *Sed vim ut queas ferre.* Donatus.

Omnes homines.] Ita dixit de uno, hoc est, patre, *Omnes homines:* ut idem alibi, *O cœlum, o terra, o maria Neptuni.* Nuncquid & cœlum Neptuni est? non utique: sed omnia hæc maria voluit esse. ut *Virgilius.*

Omnia vel medium fiant mare ---
Idem.

13. *Contigit.*] Quod vix evenit, *contigisse* dicitur. *Idem.*

Conveniunt mores.] Recte: & id quod matrimonium firmat. *Idem.*

Valeant.] Hoc est, abeant, recedant, quia & discedentibus & mortuis, *vale* dicitur. ut *Virgilius.*

---- *salve æternum mihi maxime Palla,*
Æternumque vale. ----

Vel potius τοῦ δυσφημισμοῦ, cum male optaturus esset, considerato patre, παραδόξως locutus est: & non dixit, quod intenderat, pereant. Et attende quam moderate pluraliter dixerit, cum significaret patrem. *Idem.*

Valeant] Renuntiationis & imprecationis est verbum *Idem.*

Valeant.] Abeant, facessant. Renunciationis est non execrationis, ne male optet etiam patri. *Farnabius.*

14. *Qui inter nos dissidium volunt.*] Antiquissimi libri *discidium* per s, & c. scriptum habent; unde conjicimus a discindo venire discidium, sicut ab excindo excidium. quod ita esse ipsa vocabuli hujus significatio ostendit. usurpatur enim & hic & alibi apud auctores non pro discordia, in quem sensum necesse esset hoc nomen accipi, si a dissideo veniret, sed pro separatione violenta, & abruptione duorum inter se conjunctorum. quod & hic ipse locus probat. & ille in Hecyra:

Neque mea culpa hoc evenisse discidium, id testor deos.

Et Ciceronis ad Atticum libro quarto *Acerbissime discidium nostrum tulisse.* Faernus.

Hanc nisi mors, mihi adimet nemo.] Etsi valeant, hanc, nisi mors, nemo adimet. Concessio hic est, hoc enim per concessionem dicitur. *Donatus.*

Hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.] Perseverat, ne dicat pater: pro, Non adimet pater. *Idem.*

15. *Resipisco.*] Spiritum revocat sensus. *Idem.*

Resipisco.] Ut supra act. 1. sc. 5. *Reddidisti animum.* Farnabius.

Non Apollinis.] *Hac ex Oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta, nihil potest esse verius.* Cic. ad Brutum epistol. 2. *Idem.*

Magis verum.] Aut *magis verum*, aut *verius*, dicimus. *Donatus.*

16. *Ut ne pater.*] *Ut ne*, pro ne non. *Idem.*

Per me stetisse.] *Stetisse*, hoc est, esse, ut *Virgil.*

---- *desertaque montis*
Stat domus. ----

Aliter plenum est. ut idem,

Stant & juniperi, & castaneæ hirsutæ.

Aliter horret. ut,

---- *Stant lumina flamma.*

Et *Lucilius*,

---- *Stat sentibus fundus.*

Idem.

Per me stetisse.] Hoc est, per me factum esse, ne fierent nuptiæ. *Idem.*

18. *In proclivi quod est.*] Quod factu facile est, pronum, declive, præceps. *Farnabius.*

19. *Quis*

Quis videor? C. *miser æque, atque ego.* D. *consilium quæro.*
C. *fortis.*
P. *Scio quid conere.* D. *hoc ego tibi profecto effectum reddam.*
P. *Jam hoc opus est.* D. *quin jam habeo:* C. *quid est?* D. *huic,*
non tibi habeo, ne erres.
C. *Sat habeo.* P. *quid facies? cedo.* D. *dies mihi hic ut satis*
sit vereor.
Ad agendum: ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas:
Proinde hinc vos amolimini: nam mihi impedimento estis.

Ego

19. *Quis videor? miser. &c.*] *Donatus* hic orationem interruptam Davi verbis continuat illo, *fortis es*: quasi Pamphilus, constantiam suam probari concupiverit, cum interrogaret Charinum: *quis videor?* Charinus autem comparationem suæ fortunæ interposuerit, antequam τῷ *miser*, τὸ *fortis* conjungeret. *Fr. Guyetus*, erudite sane, eandem Poëtæ artem fortius expedit. vide *notas ejus*. Bœclerus.

Miser æque, atque ego.] Bene, *atque ego*: quia hic amore vexatur. Et intulit ἀπροσδόκητον. Nam volebat Pamphilus sibi dici, & fortis: quod illi tamen mox dicetur. Hic igitur aliter respondet, atque interrogat Pamphilus, ideo quod videat impossibile esse, palam resistere parenti. *Donatus.*

20. *Scio quid conere.*] Sensus est, Scio quidem quid coneris: sed an efficere possis, nescio. *Idem.*

Scio quid conere.] Si Pamphili est persona, cum εἰρωνείᾳ dicitur: si Charini, simplex laudatio est. sed si Pamphili est, hoc significat quod supra,
Ex unis geminas mihi conficies nuptias.
Sed non esse personam Pamphili, ex subjectis ostenditur. *Idem.*

Scio quid conere.] Frustra *Donatus* putat, hæc alii, quam Pamphilo tribuenda esse. cetera explicatio placet. *Bœclerus.*

21. *Huic, non tibi habeo, ne erres.*] Deterret etiam nunc Charinum, ut & ipse adjuvet Davum, ne Pamphilo nubat Philumena. Et eodem sensu utitur Davus adversus Charinum, quo supra, *quasi necesse sit, si huic non dat, te illam uxorem ducere. Donatus.*

Huic, non tibi habeo, ne erres.] Vel ut etiam pro se Charinus sentiat, hoc dicit. Vel ut solent servi contumaciores adversum amicum domini, quia nuper a Charino accusatus est: vel quia, & quid dicat non habet, & videt tacendum non esse. *Idem.*

22. *Sat habeo.*] Quia dilatio facta est. *Idem.*

C. *Sat habeo.* P. *quid facies cedo.* D. *dies mihi ut sit satis vereor.*] Ita hæc colloca ex l. s. *dies mihi hic ut satis sit vereor.* & versus procedit, qui est ejusdem generis cum superiore, aliter impeditus est. *Faërnus.*

Ut sit satis.] *Ut*, pro ne non. *Donatus.*

23. *Ne vacuum esse me.*] *Ne*, pro nedum. aut adverbium est prohibentis: ut sit, *ne non. Salustius* secundo libro, *Ne illa tauro paria sint*, pro nedum. *Idem.*

24. *Proinde hinc vos amolimini.*] *Amoliri* dicuntur ea, quæ cum magna difficultate & molimine summoventur & tolluntur e medio. sic dixit quasi odioso & molesto. *Discedere* dicitur, qui facile abit e medio: *Amolitur*, qui vix recedit. *Idem.*

Proinde hinc vos amolimini.] Molestum impedimentum ex rei magnitudine jacentis in medio, & ideo impedientibus se dixit, *Amolimini hinc*, non, abite. *Idem.*

Proinde hinc vos amolimini.] Spe injecta etiam domino imperat servus callidus. *Idem.*

Proinde hinc vos amolimini.] Consiliis meis & expeditioni gravis ac molesta est hæc vestra apud me mora quin amovete vos, si fieri potest. *Farnabius.*

Nam mihi &c.] Utrum hoc vere di-

H cit,

P. *Ego hanc visam.* D. *quid tu? quo hinc te agis?* C. *verum vis dicam?* D. *immo etiam:*

Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet?*

D. *Eho tu impudens, non satis habes, quod tibi dieculam addo,*

Quantum huic promoveo nuptias? C. *Dave attamen.* D. *quid ergo?*

C. *Ut*

cit, an fingit, qui adhuc consilium non invenit quod narrare possit. *Donatus.*

25. *Hanc.*] Glycerium scilicet. & cum miseratione puellæ, *hanc.* Idem.

Quo hinc te agis?] Ut tarditatem discedentis ostendat. *Agere se* enim & tardi & tristes dicuntur. Sic *Virgilius,*

Amissis remis atque ordine debilis uno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.

Idem alibi:

Ecce gubernator sese Palinurus agebat.

Idem.

Quo hinc te agis?] Admonitio discedentis, ut solet. nam a quo discedere desideramus, admonemus eum quo vadat, vel quo eat. Id facere per interrogationem admonet Davus Charinum, ut ipse abscedat Charinus, qui nunc ultimus remanet. *Idem.*

Quo hinc te agis.] Admonitio obliqua ad hærentem non fine tædio Charinum, ut discedat stupidus: aguntur enim bruta. *Farnabius.*

Verum vis dicam.] Pro initio sedulæ narrationis hoc sumimus. Ac sic respondet Charinus, tanquam qui intelligat, non dicere velle Davum quo eat: sed id agere ut abscedat. *Donatus.*

Verum vis dicam? immo etiam narrationis incipit mihi initium.] Sensum *Donatus* & *Eugraphius* tam obscure agressi sunt demonstrare, ut vix interpretis partes satis h. l. tueantur. Hoc autem videntur voluisse dicere: cum Davus amoliendi Charini causa, interrogasset, *quid tu, quo hinc te agis?* atque is, non animadverso Davi proposito, nescio quam narrationem vellet incipere (id enim notat procemium: *verum vis dicam?*) Davus, *immo etiam,* respondet, *narrationis incipit mihi initium.* rejiciendo ejus narrationem scilicet, ut intempestivam, & importunam. sicut *Eugraphius* quidem putat. *sed Donatus* videtur existimasse, hæc postrema submisse & lente a Davo dici, in Charinum. Ego prius illud Charini, *verum vis dicam?* gestu & pronuntiatione adjuvandum arbitror, non tam ut dicere vellet, quo se ageret, sive quo iturus esset, quam ut suam causam denuo commendare Davo, tali exordio ἐμπλικῶς studeret. Davus, qua erat sollertia, *immo etiam,* inquit, jam scio quo tendas: jam *narrationis* tuæ (hac enim voce sollenne illud exordium perstringit) *incipit mihi initium.* unde Charinum, quod cum apparatu voluerat dicere, confessione τῶ πάθους in compendium mittit, & *quid me fiet?* interrogat. q. d. antequam hinc discedam, ex te volo discere, quid spei sit mihi reliquum tibique causam meam commendare. tu potes efficere, ut ducam Philumenam. *Bœclerus.*

26. *Narrationis incipit mihi initum.*] Narrationis, scilicet, quo eat. quia, *Verum vis dicam,* velut procemium narraturi est. *Donatus.*

Quid me fiet?] Quid igitur? inquit. quid de me fiet? Ab eo hoc, quasi a jocante, pronuntiandum est. nam sic illi imprudens respondet. *Idem.*

Quid me fiet?] De Philumena ducenda. *Idem.*

27. *Eho tu impudens.*] Proprie Charino dixit *impudens,* quasi insolita & multa poscenti. quippe qui & sponsam alienam petere ausus sit, & non satis habeat, per Davum sibi moram præstitam Pamphili nuptiarum. *Idem.*

Quod tibi dieculam addo.] *Dieculam,* horam. & est ὑποκόρισμα. *Dieculam* hoc est, tempusculum: & sumitur ab eo, quod est *hæc dies. Diecula,* mora, & quasi parva dies. & *dieculam,* in qua scilicet ambias, quantum poteris, ad ducendam Philumenam. Vult enim se Davus adjuvari per Charinum & Byrriam. *Idem.*

28. *Promoveo.*] Differo. *Idem.*

Pro-

C. *Ut ducam.* D. *ridiculum.* C. *huc face ad me, ut venias, si quid poteris.*

D. *Quid veniam? nihil habeo.* C *at tamen si quid.* D. *age, veniam.* C. *si quid,*

Domi ero. D *tu Mysis dum exeo, parumper opperire me hic.*

M. *Quapropter?* D. *ita facto est opus.* M. *matura:* D *jam inquam hic adero.*

Promoveo nuptias.] Memoriter Davus. scit enim illum his verbis petisse,

Saltem aliquot dies profer, dum proficiscar aliquo, ne videam.

Cujus rei oblitus Charinus, etiam ut ducat uxorem, petit. *Donatus.*

Promoveo nuptias.] Protraho differo. *Farnabius.*

29. *Ut ducam*] Scil. fac quæso, effice. sequitur: *ridiculum.* *Donatus* subaudit hominem. al. caput. actio autem & gestus facit, ut idem sensus emergat qui ante, *abo tu impudens* &c. negare vult quod rogatur Davus, ut intendat Charini industriam. *Baclerus.*

Ut ducam.] Sc. Philumenam. *Farnabius.*

Ridiculum.] Deest, *hominem.* Donatus.

Si quid poteris?] An sub. sc. meam causam juvare? an [illegible] si quid poteris venire, id est, si quo modo poteris venire? *Baclerus.*

30. *Attamen si quid*] Sc. habueris. hoc enim præcessit. repetit mox: *si quid, domi ero*, id est, si quid habueris, & ad me renuntiare volueris. *Idem.*

Age, veniam.] Vix concedentis, vix consentientis est, *Age, veniam.* Donatus.

31. *Dum exeo.*] A Glycerio scilicet. *Idem.*

Dum exeo.] Sc. ex domo Glycerii, in quam nunc ingrediebatur. *Baclerus.*

Ita facto opus est.] Lege ex ratione versus & libro scripto, *ita facto est opus.* Faernus.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

MYSIS *ancilla.* DAVUS *servus.*

Argum. *Remanet sola in scena Mysis, quæ ut spectatorem detineat, & ne sit κωφὸν πρόσωπον, de rerum inconstantia queritur.*

M. NIhilne esse proprium cuiquam? Dii, vestram fidem:

Sum-

Senarii sunt *Jambici.* *v.* 5. *MSS.* omnes: *dolorem.* *v.* 8. unus: *malitia atque astutia.* alter: *memoria atque industria.* Argentoratensis, *memoria atque astutia.* *v.* 9. omnes: *quidnam incepturus es?* *v.* 13. unus: *quia si opus sit ad herum jurejurando mihi.* alter: *quia forte si opus sit ad herum jurejurando mihi.* Argent. *quia si forte opus fiet ad herum jusjurandum mihi.* sed τὸ *jusjurandum*, prima sui parte est a secunda manu. *v.* 17. omnes: *quid est?* *v.* 18. unus: *repudio quod consilium primum intend.* Boeclerus.

Nihilne esse proprium cuiquam?] *Hac scena administrationem doli habet, quo fit ut deterreatur Chremes filiam suam Pamphilo dare. Et vide non minimas partes in hac comœdia Mysidi attribui, hoc est, persona feminea: sive hac personatis viris agitur, ut apud veteres; sive per mulieres, ut nunc videmus.* Donatus.

Summum bonum esse heræ putavi hunc Pamphilum;
Amicum, amatorem, virum in quovis loco
Paratum: verum ex eo nunc misera quem capit
Laborem? facile hic plus mali est, quam illic boni.
Sed Davus exit. mi homo, quid istuc obsecro 'st?

Quid

1. *Nihilne.*] *Ne*, adverbium percunctantis. *Donatus.*

Nihilne esse proprium cuiquam.] Omne quod habemus, aut mutuum est, aut proprium. Ergo *proprium*, perpetuum: ut *Virgilius*,

--- *propria hæc si dona fuissent.*

Ergo nihil nobis proprium esse potest. quod enim non fuit, nec esse quidem potest. aut quod eripi potest, non est nostrum: nisi illa quæ eripi non possunt, ut sapientia, justitia, prudentia: quæ fortuna neque dare, neque eripere cuiquam potest. Et simul hoc ipsum & a re, & a persona hic ostendit. A re, *Nihilne esse proprium?* A persona, *Cuiquam proprium*, perpetuum, non temporale ac mutuum. *Idem.*

Proprium cuiquam?] Peculiare, perpetuum, sincerum. ut infra act. 5. sc. 5.

Cum sciam, nihil esse in vita proprium
mortali datum.

Lucil. apud Non. 27. 1.

Βέβαιον οὐδὲν ἐν βίῳ δοκεῖ πέλειν.

Menander. Farnabius.

DI vestram fidem!] Admirantis adverbium cum exclamatione. *Fidem* dixit opem & auxilium: ut,

Tyrrhenamque fidem --- Donatus.

2. *Summum bonum esse.*] Mire, pro pleno. Et neutro extulit, *summum bonum.* Idem.

3. *Amicum, amatorem, virum.*] *Amicus*, animi est: *Amator* vero, corporis. non enim continuo amator est, qui bene vult. ut, Dido amavit quidem Æneam: sed non & amica fuit, quæ ait,

Non potui avulsum divellere corpus, &
undis
Spargere. ---

Et item *Catullus*,

Cogit amare magis, sed bene velle minus.

Et est hic officium & blandimentum. Amatorem & virum dixit ad discretionem: ut per ea quæ enumerat, maritum ostenderet. *Idem.*

4. *Paratum.*] *Paratum* dixit ad omnes affectus, quicunque de proximo esse possunt & maxime ad *Homericam* sententiam respexit:

Ἕκτορ ἀτὰρ, σύ μοί ἐσσι πατὴρ καὶ
πότνια μήτηρ,
Ἠδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς
παρακοίτης.

Idem.

Verum ex eo.] Id est, Pamphilo. *Idem.*

Nunc misera quem capit dolorem?] Cum admiratione pronuntiat *quem*, & cum exclamatione quadam. *Idem.*

Quem capit dolorem?] Multi libri scripti, etiam antiqui, habent, *quem capit laborem?* ita legit & Donatus, licet variare videatur, ita Eugraphius, qui hic *laborem* accipit pro dolore, sic ut periculum pro temptamento. *Faërnus.*

5. *Dolorem.*] *Dolorem* distinxit probe: & post intulit separatim quod sequitur, *Facile hic plus mali est*, in dolore & metu scilicet amittendi, *quam illic boni*, in voluntate retinendi. *Donatus.*

Facile hic plus mali est, quam illic boni.] *Facile*, adverbium confirmantis est, id est, liquido & manifesto. Veteres dicebant, *facile*, pro certo. Ut *Cicero*, *Illius civitatis facile princeps.* Idem.

Facile hic plus mali est.] *Plus mali*, in dolore & metu, ut diximus. *Idem.*

Facile hic plus mali est.] Certe plus doloris exoritur a metu amittendi, quam fuit gaudium in voluptate & spe potiundi. *Farnabius.*

Quam illic boni.] In summo bono. Dicit enim, ex bonis quæ bona existimamus, plus nos mali capere, cum aut amissuros nos credimus, aut amittimus: quam boni, cum habemus. *Donatus.*

Quam illic boni.] Id est, in amico, amatore, & viro. *Idem.*

6. *Mi homo, quid istuc obsecro est?*] Ex Mysidis verbis, quid Davus faciat, demonstratur. *Idem.*

Quid

Quo portas puerum? D. *Mysis, nunc opus est tua*
Mihi ad hanc rem exprompta malitia, atque astutia.
M. *Quid nam incepturus?* D. *accipe a me hunc ocius,*
Atque ante nostram januam appone. M *obsecro,*
Humine? D. *ex ara hinc sume verbenas tibi,*
Atque eas substerne. M. *quamobrem id tute non facis?*
D. *Quia si forte opus sit ad herum jusjurandum mihi*

Non

Quid istuc obsecro est?] Involutum puerum portabat Davus: & ideo dicit mulier. *Quid istuc obsecro est?* Tum ille evolvit puerum, & profert. quem postquam expedivit, tum illa dixit, *Quo portas puerum?* Donatus.

7. *Quo portas puerum?*] Glycerii infantem involutum profert in scena Davus, traditque ancillæ, quasi puerum mater ante Simonis fores exponi curasset. *Farnabius.*

Mysis, nunc opus est.] Hæc scena actuosa est. magis enim in gestu, quam in oratione est constituta. *Donatus.*

Mysis, nunc opus est.] Properantis & impense agentis Davi verba monstrantur. *Idem.*

Mysis nunc opus est &c.] Sc ad id quod sequetur, ut orationi meæ subservias verbis: Id enim inter apparatum doli distulit in sequentia. *Baccierus.*

8. *Exprompta.*] In medium prolata. *Donatus.*

Exprompta memoria.] Ut videantur non ex composito & studio præmeditati dolum hunc dolare, sed ex tempore omnia facere ac dicere. ut mox. sc. 6. *Davum interesse censes*, &c. Farnabius.

Memoria atque astutia.] *Memoria*, ut præcepta Davi retineat. *Astutia*, ad agendum strenue quæ imperet. *Donatus.*

Memoria.] Simpliciter magis, ut memor sit Davi præceptorum. Et *memoria*, modo pro intelligentia. ut *Virgilius*,

Instamus tamen immemores —
Idem.

Memoria atque astutia.] Liber Vaticanus & Basilicanus, pro *memoria* habent *malitia*, & aliqui alii. ita legit & Eugraphius. in aliquibus corrupte legitur *militia*. Faërnus.

11. *Ex ara hinc sume verbenas tibi.*] *Ex ara*, scilicet Apollinis, quem ἀγυιεῖον *Menander* vocat, aut quod Apollini comœdia dicata est: in cujus honorem aram constituebant, comœdiam celebrantes. Apollini ergo comœdia, Libero patri tragœdia. *Donatus.*

Sume verbenas tibi.] *Verbena* quasi *herbena*, redimicula sunt ararum. *Idem.*

Tibi.] Tò *tibi*, quasi gestum quendam & motum stomachantis habet: ut alibi, *Quid vis tibi?* Et *tibi sume*, dixit: non, *tibi substerne.* Idem.

Ex ara sume verbenas.] *Verbena*, sunt omnes herbæ frondesque festæ ad aras coronandas. vel omnes herbæ frondesque ex aliquo loco puro decerptæ. *Verbena* autem dictæ, quasi *herbena* sic *Menander* * ΚΟΔΕΞΙΑCCΤΜΥΡΡΤΝΑC ΧΧΗCΔΙcΤeΙΝc.* *Idem.*

Ex ara hinc sume.] In scena, inquit Jul. Scalig. 1. Poët. c. 21. duæ fuerunt aræ; Dextra *Baccho* in tragœdia. *Apollini* in Comœdia. Sinistra, ei cui fiebant ludi. in iis aris verbenæ imponebantur *Apollini*, ut est in Andria Terentiana *Baccho* hederæ. *Farnabius.*

Verbenas tibi.] Verbena est ἱεροβοτάνη *sagmina* prisci vocabant. Hæc de loco sacro Capitolii sumpta coronabantur feciales, & Pater patratus, fœdera facturi aut bellum indicturi: hoc nomine & omnes sacræ frondes appellantur. *Idem.*

12. *Quamobrem id tute non facis?*] *Tute* tunc dicitur, cum pronomen ad eam revocatur personam, a qua sumitur. ut verbi gratia, cum dicimus, *Tu lege*: ille nobis respondeat, *Cur tute non legis* Donatus.

13. *Quia, si forte opus sit ad herum jurandum*

Non appoſuiſſe, ut liquido poſſim. M. *intelligo:*
Nova nunc religio in te iſtac inceſſit, cedo?
D. *Move ocius te, ut quid agam, porro intelligas.*
Proh Juppiter. M. *quid eſt?* D. *Sponſæ pater intervenit.*
Repudio, quod conſilium primum intenderam.
M. *Neſcio quid narres.* D. *ego quoque hinc ab dextera*
Venire me adſimulabo: tu, ut ſubſervias
Orationi, utcunque opus ſit, verbis, vide.
M. *Ego, quid agas, nihil intelligo: ſed, ſi quid eſt,*
Quod mea opera opus ſit vobis, aut tu plus vides,

Ma-

randum mihi.] Sic locutus eſt ut explicari atque intelligi non poſſit. aut enim deeſt *jus*, ut ſit *jurandum* pro *jusjurandum*: aut (ut vulgo dicitur) *juramentum*. Et *opus eſt illam rem*: non *opus eſt illa re*. Donatus.

Quia ſi forte opus ad erum jurandum mihi.] Poſt *opus* deeſt verbum *ſit*, quod in omnibus ſcriptis eſt, & videtur neceſſarium. *Faërnus.*

Quia ſi opus ſit ad her. &c.] Duo agit poëta: primo, ut ſpecimen ſervilis calliditatis oſtendat; deinde, ut λιγουργικὸς traducat. Cavillationes iſtæ in jurejurando non diſſolvunt, ſed diſtringunt perjurium. quod propoſito pejerandi conſtat. itaque ancilla, *nova religionis* exprobratione, veterem malitiam, nunc quoque ſe agnoſcere, haud obſcure indicat. *Boeclerus.*

14. *Ut liquido poſſim*] *Liquido*, pure & manifeſte. Nam quæ ſunt pura & defæcata, liquida ſunt. *Donatus.*

Liquido poſſim.] Sincere, pure, ſine exceptione, aut conſcientiæ ſcrupulo. *Farnabius.*

15. *Nova nunc religio.*] Bene jusjurandum metuere ſervum, monſtri ſimile eſt. *Donatus.*

Nova nunc religio.] Servum nolle mentiri, nova religio eſt. *Idem.*

Nova religio.] In ſervo & *ſubita*. Id.

Nova nunc religio.] Hunc verſum citat Auguſtin. 1. l. c. de ordine. *Farnab.*

Cedo.] Porrigentis eſt manum. *Donatus.*

16. *Porro intelligas.*] *Porro*, modo adverbium eſt ordinis: alias temporis. *Idem.*

17. *Pro Juppiter. M. quid?*] Additur verbum *eſt*, ex o. l. s. ita ex *quid*, d, eliſo, factaque ſynalœpha, verſus procedet. *Faërnus.*

Sponſæ pater intervenit.] Mire non dixit, *Chremes*: ne quum dixiſſet; quis Chremes? rurſus hic reſponderet, ſponſæ pater. & non temere hoc facit poëta; nam promiſerat ſe rediturum domum Chremes,

Domum modo ibo: ut apparentur dicam: atque huc renuntio.

Donatus.

18. *Repudio conſilium quod primum intenderam.*] Antiqui libri ita collocant, *repudio quod conſilium p. i.* Faërnus.

Quod primum intenderam.] Verbum a venatoribus tranſlatum, qui retia intendunt ad feras captandas. Quia ergo parat Chremem & Simonem fallere, *intenderam* dixit. Vel a ſagittis atque arcu. *Donatus.*

19. *Neſcio quid narres.*] Bene *narres*. *Narrare* enim aliena, & quæ nobis non ſunt neceſſaria, dicimus. *Idem.*

Ego quoque.] Bene ait *quoque*: quia & Chremes veniebat. *Idem*

20. *Tu ut ſubſervias.*] Recte, *ut ſubſervias*, dixit. non enim tantum loquitur Myſis, quantum Davus. *Idem.*

21. *Orationi, utcunque opus ſit verbis.*] Tuis verbis orationi meæ. plura enim loquetur Davus, inde *orationi* dixit. ille ſubſequetur, ideo *verbis*. Idem.

Vide] Cauta eſto, intellige, ſpecta. *Idem.*

23. *Quod mea opera op. ſit v*] Videtur ſexto caſu accipiendum: ob quod

mea

Manebo, ne quod vestrum remorer commodum.

mea opera opus sit vobis. alii, sexto casu malunt. *Boeclerus.*

Aut tu plus vides.] Si sapis, intelligis. *Donatus.*

24. *Manebo.*] Nam dum ejus *astutia* opus esse dixit, itemque *orationi verbis subservire* jussit, manere etiam voluit. hinc respondet illa: *manebo.* Boeclerus.

Remorer commodum.] *Remorer,* retardem, retineam. *Remorari* à remora pisce minutissimo, qui naves retinet. nam Græce ἐχενηΐς vocatur. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CHREMES *senex.* MYSIS *ancilla.* DAVUS *servus.*

Argum. *Conspecto ante ædes Simonis puero, Chremes a nuptiis absterritur. Jurgat cum Ancilla Davus, quæ ob consilii ipsius ignorationem, fallaciæ non subservit; sed omnia serio respondens, ridiculam facit concertationem.*

CH. *Revertor, postquam, quæ opus fuere ad nuptias*
Gnatæ, paravi, ut jubeam accersi. sed quid hoc?
Puer hercle'st. mulier, tun' apposuisti hunc? M. *ubi illic est?*
CH. *Non mihi respondes?* M. *nusquam est. væ miseræ mihi,*
Reliquit me homo, atque abiit. D. *Dii vestram fidem,*
Quid

Senarii sunt *Jambici*, nisi quod in uno & altero varietas codicum dubitationem affert. v. 11. duo MSS. nostri: *qui hic n. al. videam.* v. 12 omnes: *dicturane es quod rogo?* v. 16. omnes: *mulier si faciat meretrix.* v. *Fuerit.* v. 26. omnes: *cujus nostri?* v. 34. duo non habent τὸ *Chremes.* v. 37. ubi? *jamnunc ego in mediam viam.* v. 42. omnes: *eho abs.* v. 45. unus: *ad hic tu omnia?* alter: *haccin omnia.* tertius: *ha nondum omnia.* v. 50 ut edidimus. v. 51. unus: *attigas*: duo, *attingas.* v. 54. omnes omisso τὸ *bene,* tantum, *prædicares.* v. 55. omnes: *pandulum.* Boeclerus.

Revertor.] *Adest nunc ipse Chremes, cujus causa scenis fraudibus instructa est, ne promissas compleat nuptias.* Donatus.

1. *Revertor.*] Summo artificio Chremetem circumvenit Davus, quo illum à nuptiis deterreat. *Farnabius.*

2. *Ut jubeam accersi.*] Recte *jubeam*: quia summa potestas nuptiarum in patre puellæ est. *Donatus.*

Ut jubeam accersi.] Sc. sponsam & cognatos in domum Simonis. *Boeclerus.*

Sed quid hoc?] Non interrogantis, sed mirantis & non intelligentis est. & apparet eum non oculis prius, quam corporis offensu puerum sensisse latentem. *Donatus.*

3. *Puer hercle est.*] Ornativa particula est *Hercle.* Idem.

Mulier.] Magis quam Mysis. *Idem.*

Mulier. tun' apposuisti.] Annotatur apud *Donatum*: *Mulier magis quam Mysis.* Sed quomodo potest hoc dici, cum Chremes ignoraverit, cujus esset hæc ancilla, nedum quo vocaretur nomine? itaque postea demum agnoscit, Glycerii ancillam esse. v. 17. *ab Andria est ancilla hæc, quantum intelligo.* Boeclerus.

Ubi illic est.] Davum quærit, qui nunc abscessit, ut & ipse de foro venire videatur. *Donatus.*

4. *Non mihi respondes?*] Bene, *non respondes.* Se enim memor est vetitam quidquam dicere, nisi subserviat orationi Davi. *Idem.*

5. *Reliquit homo me.*] Mire hominem, non

Quid turba est apud forum? quid illic hominum litigant,
Tum annona cara'st. quid dicam aliud? nescio.
M. *Cur tu obsecro hic me solam?* D. *quæ est hæc fabula?*
Eho Mysis, puer hic unde est? quisve huc attulit?
M. *Satin' sanus es, qui me id rogites?* D. *quem ego igitur rogem?*
Qui hic neminem alium video? CH. *miror, unde sit.*
D. *Dicturan' es, quod rogo?* M. *au!* D. *concede ad dexteram.*

M. *De*

non *Davum* dixit: ut etiam si audiat Chremes, incertam personam hominis audiat, non Davum. *Donatus.*

Homo.] Davus, qui recesserat, ut de foro venisse videatur; namque hoc agit, ut ipse videatur simplex & ignarus, atque ut Pamphili amor prodatur Chremeti. *Farnabius.*

DI vestram fidem!] Adverbium admirantis cum exclamatione. *Donatus.*

6. *Quid turba est apud forum?*] Hæc verba sunt venientis de foro. *Idem.*

Quid illic hominum litigant?] Legitur & *litigat.* Idem.

7. *Tum annona cara est.*] Comminiscentis est potius, quam alicui referentis, *Idem.*

Quid dicam aliud.] Hoc post spectatores. *Idem.*

Quid dicam aliud nescio.] Hæc ad spectatores conversus dicit. suamque ipse technam indicat. in theatro enim omnes omnia rescisunt: ita ut, quæ personæ colloquentes se invicem celant, spectatoribus patere debeant. *Baclerus.*

8. *Cur tu obsecro hic me solam?*] Ἀποσιώπησις tertia. *Donatus.*

Cur tu obsecro &c] Aposiopesis, obstruente illi os Davo & multa simul interrogante. *Farnabius.*

Fabula.] Fabulam se dicit audire, qui rei principium rationemque ignorat. *Donatus.*

9. *Eho.*] *Eho* interjectio est vel principium animadversionem in se poscentis, aut repente cernentis. *Idem.*

10. *Quem igitur rogem.*] Post *quem*, o. l. 1. habent pronomen *ego*: quod in scansione in unam syllabam contrahendum &, per synalœpham abjiciendum est. *Faërnus.*

11. *Qui hic neminem alium video.*] Callide affirmat non sibi visum Chremem, cum & præviderit venientem, & præsentem videat. *Donatus.*

Qui hic neminem alium video?] Ita & Donatus; sed o. l. s. Terentii, *videam.* *Faërnus.*

Qui hic neminem alium video?] Dissimulat sibi visum Chremetem. *Farnab.*

Miror unde sit.] *Miror* veteres cum *unde*, pro nescio ponebant. nam admiratio ab ignorantia descendit. *Plautus,*

Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.
Donatus.

Miror unde sit.] Dilutum nimis esse videtur *Donati* τὸ *nescio*, quo, *miror unde*; explicat. Davus enim admirabundus, vultum cogitantis præfert, & inquirere se ostendit, unde sit hic puer. *Baclerus.*

12. *Dicturan quod rogo?*] Liber Victorianus, *dicturan es:* alii omnes, *dictura ne es*, itaque Priscianus citat libro xv. versus autem sustentatur vel abjectione s, ex *es*, vel d, ex *quod.* primo modo, secundus pes erit anapæstus, tertius jambus; altero secundus erit jambus, tertius anapæstus. *Faërnus.*

Au.] Interjectio consternatæ mulieris. *Donatus.*

Concede ad dexteram.] Et bene *dexteram.* sinistra enim venit Chremes: & non vult proximum ei Chremetem, sed juxta. supra enim dixit,

Ego quoque hinc dextera venire me adsimulabo.
Donatus.

Dex-

M. *Deliras: non tute ipse?* D. *verbum si mihi*
Unum, præter quam, quod te rogo. faxis cave.
M. *Maledicis.* D. *unde'st, dic clare.* M. *a nobis.* D. *ab eh eh.*
Mirum vero impudenter mulier si facit meretrix.
CH. *Ab Andria est ancilla hæc, quantum intelligo.*

D. *Ad-*

Dexteram.] A sinistra enim stabat Chremes, quem omnia audire nondum vult. alia quippe clare, alia dici jubet suppresse. *Farnabius.*

13. *Deliras: non tute ipse?*] Deest, eum mihi dedisti. Sed & supra, & nunc interturbat Davus, ne mulier totum dicat. *Donatus.*

Non tute ipse?] Submissa voce. *Idem.*

Verbum si mihi unum.] Accomodate comminatur Davus: pene enim Mysis universa narrabat. *Idem.*

Verbum si mihi.] Hoc ipse voce submissa. *Farnabius.*

14. *Prætterquam quod te rogo.*] Hoc, est sensim, & ut senex sentiat, pronuntiari potest. *Donatus.*

Faxis, cave.] Gestu comminantis est & vultu: ut suspenderet comminationem, deinde inferret gestum. Ordo, *Cave faxis.* Idem.

15. *Male dicis.*] Cum contemptu loqueris, convitium facis. Apparet ergo, *Maledicis* lentius esse dictum, quum subjungit, *Dic clare.* Idem.

Male dicis.] Nove *Male dicis*, pro comminatione posuit, quum pro convitio soleat poni. Nisi forte, quia contumeliæ genus est comminatio. Quidam putant esse unam personam. Davi scilicet, dictum superius Mysidis, non satis manifestum Chremi, in maledicti similitudinem derivantis. *Idem.*

Unde est? dic clare.] Hic expressius dixit. *Idem.*

Unde est? dic clare. M. a nobis.] Non fere invenias librum ullum scriptum, qui non habeat, *a nobis*: quemadmodum etiam Donatus legit, ita dicens, *Quia a nobis, parum intelligebatur, hic addidit morem meretricis. ut vel sic intelligat senex.* hæc Donatus. Ceterum qui *a vobis* legunt, ex eo falsi sunt, quod *unde est*, acceperunt pro, *cujus est*. quod si ita intelligeretur, jam illud quod infra dicitur, *cedo, Cujum puerum hic adposuisti?* ut geminatum, supervacaneum esset. Duo ergo Davum interrogare dicendum est, unum unde sit puer, id est, ex cujus domo exportatus, ad quod Mysis respondet, *a nobis*, id est, ex domo nostra: ut revera erat: alterum, Cujum puerum adposuerit ante ædes Simonis: ad quod illa respondet, Pamphili: quod vero Davus Mysidem, cum respondisset, *a nobis*, impudentiæ insimulat, ad id respicit, quod infra dicturus erat, *quem ne ego heri vidi ad vos adferri vesperi*: in eo enim videri vult eam accusare, quod puerum ut ipse vult credi suppositum Glycerio, adposuerit ante ædes Simonis, tanquam filium Pamphili. *Faërnus.*

A vobis.] Quia *a vobis* parum intelligebatur, hic addidit morem meretricis, ut vel sic intelligat senex. *Donatus.*

13. 14. & 15. Lentius quædam a Myside & Davo dicuntur: quibus raptim ad occultandam fraudem ingestis. Davus instat interrogando: *unde est, dic clare?* τὸ *male dicis*, quod præcedit, aliqui Davo tribuunt, teste Donato, sed cum aliter quam ille facit, explicandum fuerit. quasi scilicet illud, *deliras, non tute ipse?* Mysis clare dixerit; dictique veritatem Davus in suspicionem maledicti a deprehensa & irata muliere, verterit. Tota hæc scena est actuosa: & plurima ostendit vultu, gestu, pronuntiatione. *Boeclerus.*

16. *Mirum vero.*] Sæpe ad *εἰρωνείας* refertur. *Donatus.*

Impudenter mulier si facit.] Bono ordine locutus est. primo enim, causa impudentiæ natura est, deinde conditio. *Idem.*

Mirum vero, impud.] *Εἰρωνεία* est, sed cum indignatione conjuncta, quæ erumpit v. 18. *Boeclerus.*

17. *Ab Andria est ancilla hæc.*] Effecit quod volebat Davus. nam intellexit Chre-

D. *Adeon videmur vobis eſſe idonei,*
In quibus ſic illudatis? CH. *veni in tempore.*
D. *Propera adeo puerum tollere hinc ab janua:*
Mane: cave quoquam ex iſtoc exceſſis loco.
M. *Dii te eradicent, ita me miſeram territas.*
D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid vis?* D. *at etiam rogas?*
Cedo, cujum puerum hic appoſuiſti? dic mihi.
M. *Tu neſcis?* D. *mitte id, quod ſcio: dic, quod rogo.*
M. *Veſtri.* D. *cujus, veſtri?* M. *Pamphili.* D. *hem quid?*
Pamphili?
M. *Eho, an non eſt?* CH. *recte ego ſemper fugi has nuptias.*
D. *O facinus animadvertendum,* M. *quid clamitas?*

Quem

Chremes, ex qua ſit Pamphilo natus puer. *Donatus.*

18. *Adeone videmur vobis eſſe idonei.*] *Idoneus* eſt aptus ad omnia, & bona, & mala. *Idem.*

Adeon'.] Adeone, an adeone ad eum? *Idem.*

19. *In quibus ſic illudatis?*] Et *illudo in te*, ſeptimo caſu: & *illudo te*, accuſativo dicimus. ſed in primo ſupervacuum eſt: ut ſit, quibus illudatis. *Idem.*

Veni in tempore.] Cum proviſus ſit, interveniſſe putat. *Idem.*

Veni in tempore.] Opportune. nos ſine præpoſitione dicimus, *tempore* & *tempori.* Idem.

20. *Propera adeo puerum tollere.*] Hic verſus clare dicitur: ſequens, ne ſenex audiat, preſſe. *Idem.*

21. *Cave quoquam ex iſtoc exceſſis loco.*] Neceſſario Davus retinet Myſidem. nondum enim omnia audivit Chremes, nondum comperit unde ſit mulier, & puer de quo ſuſceptus ſit. *Exceſſis*, pro excedas: ut *faxis*, pro facias. *Idem.*

20. & 21.] Clare jubet puerum tolli Davus: cui cum parere Myſis vellet, non audiente ſene, *mane*, inquit, *cave quoquam, &c.* Boeclerus.

Cave &c.] Hoc ipſe voce ſubmiſſa. *Farnabius.*

Exceſſis loco.] Exceſſeris, excedas. *Id.*

23. *At etiam rogas?*] Rurſum jurgium repetit, & turbulentam orationem. *Donatus.*

24. *Cedo.*] *Cedo* idem ſignificat quod dic, & da mihi. Ergo repetitionem ſignificat, non ſupervacuam orationem, & eſt dictum cum quadam fiducia, & contemptu ejus, cum quo ſermo eſt, interrogantis aliquid. *Idem.*

25. *Mitte id quod ſcio.*] Hoc lentius & ſummiſſe. *Idem.*

26. *Veſtri: cujus? noſtri? Pamphili,* &c.] Tò *noſtri* etiam *Donatus* & *Eugraphius* agnoſcunt. interrogat autem crebrius, ut nomen Pamphili Chremeti inculcetur, qui etiam ſtatim hoc audito, veluti in plenam rei notitiam deductus, *recte ego ſemper*, inquit, *fugi has nuptias.* Boeclerus.

Hem! quid? Pamphili?] Apparet mulierem *veſtri* & *Pamphili* lentius pronuntiaſſe, quam Davus vellet: & ideo nunc repetiſſe nomen *veſtri* & *Pamphili.* Donatus.

Hem! quid? Pamphili.] Duas res operatur Davus ſimul, & ut ignariſſimum ſe oſtendat, & ut Pamphilus nominetur. Et argute repetit nomen Pamphili; quaſi per indignationem, ut ſoceri auribus, adoleſcentis nomen inculcet. metuit enim, ne non audiat velut ſenex. *Idem.*

Pamphili.] Repetit nomen Pamphili quaſi cum indignatione: verum ut id diſerte audiat Chremes. *Farnabius.*

27. *Recte ego ſemper fugi has nuptias.*] Et hic efficit quod voluit Davus, ut Pamphili Chremes puerum eſſe cognoſcat, & recuſet generum. *Donatus.*

Has.] Id eſt, hujuſmodi. *Idem,*

28. *O facinus animadvertendum.*] Ἀ-
ποσιώπησις

D. Quem ne ego heri vidi ad vos adferri vesperi?
M. O hominem audacem. D. verum vidi Cantharam
Suffarcinatam. M. Diis pol habeo gratias,
Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.
D. Næ illa illum haud novit, cujus causa hæc incipit,
Chremes, si positum puerum ante ædes viderit,
Suam gnatam non dabit: tanto hercle magis dabit.

CH. Non

ποιούσεως quarta. *Donatus.*

Quid clamitas] Clamavit enim Davus, ut puerum audiret Chremes. *Idem.*

29. *Quemne ego heri vidi ad vos adferri vesperi!*] Vult negando irritare mulierem ad confirmanda quæ vult. *Idem.*

Quemne ego heri vidi ad vos afferri vesperi.] Id est, eum ne quem, *&c.* audaci mendacio urget Mysidem ad veritatem proferendam. quod cum illa cœpisset facere, impudentem ejus audaciam accusando, respondet: *verum.* id est, verum est quod dixi. expectabatur repetitio oculati testimonii, *ego vidi.* a quo dilapsus de industria Davus, *vidi*, inquit, *Cantharam suffarcinatam.* unde nondum conficitur, quod dictum erat. neque sane hoc confici volebat. sicut ex toto mimo apparet. Dicendum tamen aliquid erat, quod a corruptis Atticorum moribus non abhorreret. in quibus crimen suppositi partus non adeo insolitum fuisse, festive *Aristophanes κωμῳδεῖ in Θεσμοφοριαζούσαις. Bœclerus.*

Quemne ego, &c.] Supposititium inquit infantem adlatum. *Farnabius.*

30. *O hominem audacem.*] Exclamatio Mysidis, testimonium veritatis est. *Donatus.*

Verum vidi Cantharam suffarcinatam.] Vide infirmum argumentum prius, *vidi puerum afferri*, dixit, post, non puerum, sed *Cantharam suffarcinatam: Canthara*, nomen est anus. Et hoc dicit, ut leviter redarguat Mysidem, non ut vincatur. hoc enim vidisse se innuit, *Cantharam suffarcinatam*, non puerum portantem. *Idem.*

Cantharam suffarcinatam.] Anum crassam & suffarcinatam, ut quæ puerum, una, attulerit quem Pamphili filium esse prætenderent. vid. Adelph act 2. sc. 1 Per. vero Nannius, ut & F. Lindebrog *cantharam* legi volunt, ex recepto Athenis more exponendi quicquid natum nollent in fictilibus vasis, corbibus aut sportulis. χύτραις, vel λείκνοις. Aristot. 7. I. Polit. c. 16. Aristoph. in Ranis de Oedipode exposito. Callimachus Hymn. in Jovem. *Farnabius.*

Suffarcinatam.] Proprium est anibus suffarcinatas esse. ut *Persius*, *Pannucia Bancis.* Et *Plautus*, *Doliarem, claudam, crassam.* Donatus.

32. *Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberæ.*] Indicium secum confirmatio est, quam expressit Davi refutatio. Superest etiam ut & concludatur effectus doli, negante Chremete se daturum filiam: quod subinde efficit Davus dolo. *Idem.*

Aliquot liberæ.] Nec paucæ, nec multæ. *Idem.*

Liberæ.] Testimonia libera contra servum. Et hoc proprium *Terentii* est. nam de Romano more hoc dixit. *Idem.*

Liberæ.] Quæ testimonium super vero partu perhiberent, natum sc. ex Glycerio, non allatum. *Farnabius.*

33. *Ne illa illum.*] *Ne*, valde, *Cicero*, *Ne illi vehementer errant.* Donatus.

Ne illa illum.] Chremetem scilicet. *Idem.*

34. *Chremes si positum puerum.*] Ἐν ὑποκρίσει. Et est μίμησις. transit enim a mixto ad imitativum characterem. *Idem.*

Chremes, si positum puerum.] Μίμησις, quando aliqua verba sic pronunciamus, ut vana videantur. *Idem.*

Chremes si positum p. &c.] Scil. ita ratiocinatur, quæ hoc incepit. μιμητικῶς. nam hæc figura in dramatico genere, præsertim ut quidque actuosius exhibetur, perpetua est. ita mox v. 41: *eandem legibus eam uxorem ducet.* Bœclerus.

36. Non

CH. *Non hercle faciet.* D. *nunc adeo ut sis sciens,*
Nisi puerum tollis; jam ego hunc in mediam viam
Provolvam: teque ibidem pervolvam in luto.
M. *Tu pol homo non es sobrius.* D. *fallacia*
Alia aliam trudit. jam susurrari audio,
Civem Atticam esse hanc. CH. *hem.* D. *coactus legibus*
Eam uxorem ducet. M. *eho, obsecro, an non civis est?*
CH. *Jocularium in malum insciens pene incidi.*
D. *Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus advenis.*
Ausculta. CH. *audivi jam omnia.* D. *anne tu omnia?*
CH *Audivi inquam a principio.* D. *audistin' obsecro?*
Hem scelera. hanc. jam oportet in cruciatum hinc abripi.

Hic

36. *Non hercle faciet.*] Bene enim de se tertiam personam fecit, ut supra, *At nunc faciet.* Donatus.

Ut tu sis sciens.] Eloquenter, sic enim veteres pro *scias* dixere. *Idem.*

37. *Ni puerum tollis;*] O. l. s. *nisi.* Faernus.

In mediam viam provolvam.] Bene *in mediam viam:* quia ante fores positus jacebat. *Donatus.*

38. *Teque ibidem pervolvam in luto.*] De proximo *παρόμοιον* repetit. Et quando nomina sunt, *παρονομασία*: quando verba, *παρόμοιον* dicitur. *Idem.*

Pervolvam.] Id est, porro volvam. & dolo quidem minatur, quod facturus non est: verum sedulo id agit, ut jam puer tollatur e medio, simul eum servat Chremeti, ut ipse recuset generum, non ut a quoquam passus videatur injuriam. *Idem.*

Provolvam.] Nannius legit *proluam.* tanquam scropham in volutabro. *Farnabius.*

39. *Tu pol homo non es sobrius.*] *Sobrius,* est sanæ mentis, quasi *sebrius,* hoc est, ab ebrio separatus, secretus, separatus ab iis qui discernuntur. *Donatus.*

40. *Fallacia alia aliam trudit.*] Proverbium. cui subjacet, *memorem mendacem esse oportere.* Idem.

41. *Civem Atticam esse hanc.*] Transit ad imitationem. *Idem.*

Legibus.] Lex erat: H' βιασθεῖσα, ἢ γάμον, ἢ θάνατον αἱρείσθω τ̃ βιασαμένου. *Farnabius.*

42. *Eho.*] Interjectio est conturbatæ mulieris. *Donatus.*

Eho obsecro.] Donatus legit *au*, dicens esse interjectionem perturbatæ mulieris. *Faernus.*

43. *Jocularium in malum.*] E contrario pro gravi, & molesto, ac nimio. *Jocularium* igitur *κατ' ἀντίφρασιν.* *Donatus.*

44. *Quis hic loquitur? o Chreme, per tempus advenis.*] Principium loquendi Davus Chremeti dat, perfecturus quæ ipse conatus est. *Idem.*

Per tempus advenis.] Idem est *per tempus*, quod in tempore, aut certe *per tempus*, tempestive. *Idem.*

O Chreme, per tempus advenis.] Astute, quasi eum nunc primum viderit. *Idem.*

45. *Audivi omnia.*] Omnes fere libri & in his plerique antiquiorum, *audivi jam omnia.* versu etiam id postulante. Faernus.

Ah, ne tu omnia.] Aut *ne* pro non legitur. aut *ne tu omnia*, ut *ne* producatur, & accipiatur pro non. *Donatus.*

Tu omnia.] Audisti, subauditur. *Idem.*

46. *Audistin' obsecro? hem.*] Exultans Davus infert, & inculcat, frequenter repetendo. *Idem.*

Audistin' obsecro? hem.] Difficile credendo Chremetem, affirmat se non scivisse præsentem, ut hac confirmatione nihil illum de se faciat suspicari. *Idem.*

47. *In cruciatum.*] Non in crucem, sed cruciatum. *Idem.*

48. *Hic*

Hic est ille: non te credas Davum ludere.
M. *Me miseram: nihil pol falsi dixi, mi senex.*
CH. *Novi omnem rem. sed est Simo intus?* D. *est.*
M. *Ne me attingas, sceleste. si pol Glycerio non omnia hæc.*
D. *Eho inepta. nescis quid sit actum.* M. *qui sciam?*
D. *Hic socer est. alio pacto haud poterat fieri,*
Ut sciret hæc, quæ volumus. M. *hem prædiceres.*
D. *Paulum interesse censes, ex animo omnia,*
Ut fert natura, facias, an de industria?

48. *Hic ille est.*] Cum ἐμφάσει, quasi vir magnus, sed hoc, Chremetem ostendens, dicit cum εἰρωνείᾳ. *Donatus.*

Hic ille est.] Libri omnes & Donatus, *hic est ille*, & τὸ *hic* præcedenti versui in scansione attribuitur. *Faërnus.*

Hic ille est.] Chremes κατ' ἐξοχήν. *Farnabius.*

Non te credas Davum ludere] *Virgilius:*

Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis? Donatus.

49. *Mi senex.*] Bene *senex*, quia quasi alienior est, & ignotus Mysidi. *Idem.*

Mi.] Suppalpatio muliebris. *Idem.*

Novi rem omnem, sed est Simo intus? D. *est.*] L. s. o. *novi omnem rem:* particula vero *sed*, non est in antiquis libris: versus autem est dimeter jambicus. *Faërnus.*

51. *Ne me attingas.*] Quædam ostenduntur aperte in comœdiis: quædam ex aliis personis intelliguntur. *Donatus.*

Attigas.] Ab *attigo* pro attingo. post Chremetis egressum Davus gestiens præ lætitia ludos facit Mysidi & blanditias. *Farnabius.*

Si pol Glycerio non omnia hæc.] Ἀποσιώπησις tertia, quod alienæ personæ interventu reticeatur. Fiunt autem ἀποσιωπήσεις, id est, reticentiæ, tribus modis. Aut enim tacet per se ipsum, & ad alium transit: & est prima. aut tacet, nec ultra aliquid dicit: & est secunda. aut alterius interventu personæ silet: & est tertia. *Donatus.*

52. *Nescis quid sit actum?*] *Nescis*, plerumque dicitur ei, non quem volumus redarguere imperitiæ aut ignorantiæ, sed quem facere volumus ut velit libenter audire. *Idem.*

Quid sciam] O. l: s. *qui sciam.* *Faërnus.*

53. *Alio pacto haud pot. f. ut sciret h. q. v.*] His verbis omne fraudis mysterium revelavit Poëta: quod εἰς τὸ δηλῶσαι τὴν σύνθεσιν τοῦ πράγματος studiose facit. *Bœclerus.*

Ut sciret hæc quæ volumus. prædiceres.] Hunc versum sustentamus dissolutione ex diphthongis, alterius quæ in hoc versu sunt. *Faërnus.*

Hem prædiceres.] Τὸ *hem* non reperitur fere in *MSS.* itaque *Gabr. Faërnus* dissolutione diphthongi sustentandum existimat versum. ceteri, metri causa, τὸ *hem* libenter admiserunt. quorum exemplum an debuerim sequi, nescio: sed secutus sum. ita tamen ut nihil pertendendum ac ne contendendum quidem, existimem. *Bœclerus.*

55. *Paulum interesse.*] Nove, pro multum. Et est ταπείνωσις σχῆμα. *Donatus.*

Ex animo omnia, ut fert natura, facias.] Figura ἐπεξήγησις. Nam quid est *ex animo*, nisi, ut fert natura? Et hæc sententia a *Terentio* ἐρωτηματικῶς prolata est, quam *Menander* ἀποφαντικῶς posuit. *Idem.*

56. *Ut fert natura.*] Hoc est, naturalis & ingenita actio. *Idem.*

An de industria?] Id est, scientia & providentia. ea enim quæ discimus & scimus, operatione genita & industria quadam scimus. ut *Virg.*

Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando.) Idem.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

CRITO *hospes.* MYSIS *ancilla.* DAVUS *servus.*

Argum. *Crito veniens ex Andro Athenas, de Glycerio percontatur, an parentes repererit suos: audiens non reperisse, dolet, quod videat hoc sibi obfuturum in adeunda hæreditate: sicque ejus adventu periculum tunc discutitur, & est præparatio ad catastrophen.* Thesis. 1. *In Critone est probi & honesti & gravis viri imago atque exemplum.* 2. *Res nostræ subinde non sunt, quales quis optaret.*

CR. *In hac habitasse platea, dictum'st Chrysidem,*
Quæ sese inhoneste optavit parere hic divitias
Potius, quam in patria honeste pauper vivere:

Ejus

SEnarii sunt *Iambici.* v. 2. omnes MSS. nostri: *quæ sese inhoneste optavit parare hic divitias potius,* &c. v. 6. omnes: *consobrinus.* v 8. unus geminat τὸ *bene.* v. 9. omnes: *Satin recte? norme ut q. ai.* v. 12. unus prima manu *attuli.* v. *Fr. Guyet.* v. 14. omnes: *semper ejus dicta est hæc (hæc est) atque habita est soror.* v. 18. omnes: *amicum & defens. ejus.* v. 22. unus: *optime hospes pol morem antiquum Crito obt.* duo: *opt. h. pol Cr. antiquum morem obtines.* Bœclerus.

In hac habitasse platea] *In hoc loco persona ad catastrophen machinata, nunc loquitur. Nam hic Crito nihil argumento debet, nisi absolutionem erroris ejus: simul ex verbis suis, quam gravis, quam modestus, quamque justus sit, ostendit.* Donatus.

1. *In hac habitasse.*] Non *habitare:* sed quia mortua est, *habitasse* dicit. *Idem.*

In hac, &c.] Παρασκευὴ ad Catastrophen fabulæ, ex interventu Critonis. *Farnabius.*

Platea.] Græci πλατεῖαν dixerunt, quam nos *plateam* dicimus. Secundum formam ejusmodi, Μηδείαν & *Medeam,* ἀνδρεῖον & *spondeum* scribimus. *Donatus.*

2. *Quæ sese inhoneste optavit.*] *Optare,* est unum de duobus eligere, *Virgilius,*

Pars optare locum tecto. ----

Idem.

Quæ se inhoneste optavit parare hic divitias.] Ex o. l. s. & Donato geminamus pronomen *se;* pro *parare* autem, *parere* habent omnes libri antiquiores & aliqui alii, tam Terentii, quam Prisciani hunc locum citantis. atque ita ratio versus requirit. *divitias* autem per synizesin coëuntibus vel duabus primis syllabis vel duabus extremis contrahitur in creticum. ita remanet jambus in fine. atque hoc modo sæpe ab Terentio & Plauto usurpatur hæc dictio. *Faernus.*

Quæ se inhoneste, &c.] Quæ patriam, paupertatem, pudicitiam fugit. *Farnabius.*

Parare hic divitias potius.] Animo heredis dixit *parare divitias.* Donatus.

3. *Quam in patria.*] Primum dolet Crito, quod meretrix fuit Chrysis. secundo progressus, queritur quod mortua est. Et nota quod tria dixit Crito contempsisse Chrysidem: patriam, honestatem & paupertatem. Τὸ πρέπον etiam servatum est gravi viro, quum illum sobrinæ pudet. simul hic ostenditur ejus generis fuisse Chrysidem, ut quæ probe vivere potuerit: nisi, ut ait, necessitas cogeret. *Idem.*

Quam in patria honeste.] Ἀντίθετον primum. *Idem.*

In patria honeste pauper vivere.] His verbis a poëta jam honestus inducitur Crito, & dignus cui credi oporteat. *Idem.*

Pauper vivere.] Ad illud reddidit, *Sed inopia & cognatorum negligentia coacta.* Idem.

Potius quam in patria honeste] Ita & Donatus, & antiquiores libri Terentii, sed omnes alii, *potius quam honeste in patria.* Faernus.

4. *Ea.*]

Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos perconter, video. salvete. M. *obsecro,*
Quem video? est ne hic Crito sobrinus Chrysidis?
Is est. CR. *o Mysis salve.* M. *salvus sis Crito.*
CR. *Itan' Chrysis? hem.* M. *nos quidem pol miseras perdidit.*
CR. *Quid vos, quo pacto hic? satin recte?* M. *nos ne? sic,*
Ut quimus, ajunt; quando, ut volumus, non licet.
CR. *Quid Glycerium? jam hic suos parentes repperit?*
M. *Uti-*

4. *Ea ad me lege redierunt bona.*] Hic jus tractavit dicendo *Redierunt*: quia in familiam redeunt, si non est heres de proximo, aut ex testamento. *Donatus.*

Bona.] Redire dicitur hæreditas, quæ tum primum defertur. In familiam redeunt, si non est hæres de proximo, aut ex testamento. *Farnabius.*

5. *Perconter.*] Interrogatio est, cui necessario responderetur, aut *etiam*, aut *non*. Percontatio, cui nihil horum. Ut si quis dicat, ubi habitabat Chrysis, dicatur, Ecce hic. Percontatio, ut si quis dicat, Cur adulterium commisisti? Simul etiam modeste & mature, & de se nihil interrogaturus, cœpit a blandimentis. *Donatus.*

6. *Est ne hic Crito sobrinus Chrysidis?*] *Sobrini* sunt consobrinorum filii: nam sic dicit *Menander*: verum ut alii putant, de sororibus nati, ut sint *sobrini*, quasi sororini. *Idem.*

7. *Salvus sis, Crito.*] *Salvus*, asseveratio salutantis est, non quasi responsio. *Idem.*

8. *Itane Chrysis? hem.*] Non nunc interrogat, sed commiseratur: & ita sequebatur ut diceret, periit. sed magis gemitus significat, quod minus dixerat. *Idem.*

Nos quidem pol miseras perdidit.] Hic intelligitur; supra subaudiendum *periit*. Nam pro *periit*, hæc reposuit, *perdidit*. Idem.

Itan Chrysis? &c.] In verbis Critonis sub. *periit*. ad quod Mysis, cum affectu, ejus morte afflictam domum ostendit. *Boeclerus.*

9. *Quid vos? quo pacto hic?*] Progressio loquentis ad interrogandum. Id est, puto, inquit, quod illa periit: vos autem quo modo? *Donatus.*

Quo pacto hic?] Significatio est peregrinantis. *Idem.*

Quid vos, quo pacto hic? satin recte? nos ne? sic.] Ratio versus exigit ut *satine* legatur. quæ vox non minus quam satin Terentio est familiaris; aut in *pacto* non fiet synalœpha. ex *satin* vero, n, elidetur. quæ omnes licentiæ cessarent, si legeretur, *satine.* Faërnus.

Quo pacto, &c.] Agitis. *Farnabius.*

10. *Nosne? sic, ut quimus, ajunt, quando ut volumus, non licet.*] Et ad præsentis, & ad præteritæ vitæ excusationem pertinet ista responsio, qua purgatur voluntas Chrysidis in quæstu meretricio. *Cæcilius* in Plocio:

Vivas ut possis, quando nequis ut velis.
Donatus.

Ut quimus ajunt, &c.] *V. Fr. Guyetum.* vult dicere: non satis ex voto. Sed ferenda nobis est sors nostra. quæ oratio ad præsentes turbas spectat: quæ nondum patiebantur animum mulierculárum consistere. *Donatus* putat excusationem & præsentis & præteritæ vitæ, quantum ad quæstum Chrysidis meretricium, hic strui. *Boeclerus.*

Ut quimus] Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα? *vivas ut possis, quando nequis ut velis.* Cæcilius in Plotio. *Farnabius.*

11. *Quid Glycerium? jam hic suos.*] Convenit hereditatem petenti, convenit judici futuro, de pluribus indagare Ergo recte & ordine quæsivit? Quid Chrysis? quid vos? quid Glycerium? *Donatus.*

12. *Uti-*

M. *utinam.* CR. *an nondum etiam? haud auspicato huc me attuli:*
Nam pol, si id scissem, numquam huc tetulissem pedem:
Semper enim dicta est ejus hac atque habita est soror.
Quæ illius fuerunt, possidet: nunc me hospitem
Lites sequi, quam hic mihi sit facile, atque utile,
Aliorum exempla commonent: simul arbitror,
Jam aliquem esse amicum, & defensorem ei: nam fere

Gran-

12. *Utinam.*] Novo genere exoptationem pro negatione intulit. *Donatus.*

Haud auspicato huc me appuli] Id est, inauspicatus, quod non esset auspicatus. & usitatum veteribus sic dicere, si quid aliquando aliter evenisset, quam vellent. *Idem.*

13. *Nunquam huc tetulissem pedem.*] *Virgilius:*

Mene efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? ----

Et,

Ferte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ.

Sed Critici adnotant, alienius esse a charactere comico, *tetulissem pedem.* Idem.

Tetulissem pedem.] *Qui huc in hanc urbem pedem nunquam intro tetuli.* Menæch. 2. act. 3. sc. *Farnabius.*

14. *Semper enim ejus dicta est hac atque habita est soror.*] Aut veris credendum est, aut etiam falsis, quæ tamen inveteraverint. Hinc *Cicero, Ita habeantur, itaque dicantur. Habita* ergo plus est, quam *credita.* Donatus.

Semper ejus.] A possibili & utili. *Idem.*

Semper enim ejus dicta est hac atque habita est soror] Hic versus varie legitur. Vaticanus & Basilicanus sic: *Semper enim dicta est esse hac, atque habita est soror.* Alii omnes: *Semper ejus, &c.* Donatus vero quem & sequimur: *Semper enim dicta est ejus hac atque habita est soror.* versus autem stat contracto *ejus,* in unam syllabam longam. *Faernus.*

Semper enim dict. &c.] Animo heredis ut sobrinus, venerat, ut ab initio scenæ ostendit. nunc expendit *facultatem* totius negotii, sive difficultates objectas, judicio viri prudentis considerat: primo, quod communi errore Glycerium habita Chrysidis soror, in possessione bonorum esset: *quæ illius fuerunt, possidet.* itaque communis illa & fama & opinio pro ipsa stabat, tanquam proxima herede. deinde expendit, quam sit peregrino arduum, Athenis litigare, quod ad corruptum judiciorum morem spectat, quem etiam alibi Poëta noster κωμῳδεῖ. tertio conjicit (non sine οἰκονομίᾳ, quæ omnia in dramate ad σύστασιν refert) jam aliquem esse Glycerio amatorem; quem ipse *amicum* honestius, & *defensorem,* si judicio experiendum sit, designat. Ex his difficultatibus, etiam famæ suæ, cujus præcipua tali viro cura est, metuit, atque sic ad *honestatem* transit. Posse enim fieri ait, ut *Sycophanta & mendicus* dicatur: qui cum excidisset suis, aliena appeteret bona. honesta oratio: sed adhuc honestior, qua se ipsum judicem metuit, neque ab animo suo impetrare potest, ut jus suum persequatur, cum incommodo mulieris orbæ & desertæ, quæ parentes suos nondum reperisset. summam rei, inquit, complectar: *ipsam despoliare non licet.* Ita animum heredis, quem jure attulerat, æquitate singulari ductus omittit. ut in eum conveniat illud Poëtæ,

Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit --- Bœclerus.

15. *Nunc me hospitem lites sequi.*] Mire dicit *me,* cum ἐμφατικῶς, id est, senem & remotum a litibus. *Hospitem,* id est, peregrinum. *Lites sequi,* id est, pauperem. totum per ἔμφασιν. *Donatus.*

16. *Quam hic mihi sit facile atque utile.*] Id est, difficile & inutile, & est comicum. *Idem.*

Lites sequi, &c.] Super Chrysidis bonis, quæ possidet Glycerium, repetendis. *Farnabius.*

20. *Gran-*

Grandiuscula jam profecta'st illinc. clamitent,
Me sycophantam hereditates persequi,
Mendicum : tum ipsam despoliare non libet.
M. *Optime hospes pol Crito antiquum obtines.*
CR. *Duc me ad eam : quando huc veni, ut videam.* M. *maxime.*
D. *Sequor hos : nolo, me in tempore hoc videat senex.*

19. *Grandiusculà jam.*] Ad partem ætatis refertur grandis, id est, grandis natu est. Major autem, generaliter & ad summam ætatis refertur, & ad comparationem ætatis pariter positum est. *Donatus.*

20. *Sycophantam.*] Hoc est, quum in me conveniunt lites. *Idem.*

Sycophantam] Bene, *sycophantam*: quia bonam causam habet, nihil aliud timet quam convitia. Et *sycophantam* subdistingue : & sic infer sequentia. *Idem.*

Me sycophantam hereditatem persequi.] Invidiosius est *hereditateis*; ut apud Donatum legitur scena quarta actus quinti. *Faernus.*

Sycophantam.] Calumniator; vitilitigator. Καὶ συκοφάντης φιδὸς ὁ τὸ πρεσβύτιον ἔχων, καλεῖται, κἂν ἀδικούμενος, τύχῃ. Menander γεωργῷ. sed vide act. 5. sc. 4. infra. *Farnabius.*

21. *Tum ipsam despoliare non licet.*] Ab honesto. & bene, quia nihil suum habet, nisi Chrysidis. *Donatus.*

22. *Antiquum obtines.*] *Antiquum* absolute dixit: ut *æquum* aut *bonum*, quod antiqui solebant : aut certe per ἔλλειψιν, id est, morem & ingenium. *Idem.*

23. *Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam.*] Vel hoc inquit, ut videam. cur autem ut videam? quia timet. & est ordo, *Duc me ad eam, ut videam, quando huc veni.* Idem.

24. *Videat senex.*] Bene *senex.* Simo enim cum Chremete est. propter hoc videri non vult, ne ejus utatur apud socerum testimonio, rem esse Pamphilo adversus Glycerium : & rursus nuptiæ confirmentur. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* SIMO *senex.*

Argum. *Chremes vehementer iratus, ob ea quæ audierat ex Davo, quæque viderat de puero, Simonem compellat, ut quod jam ceptum erat de nuptiis, id prorsus deleretur. Conatur Simo lenibus verbis iram Chremetis sedare, & probare nititur, meretricem ista omnia esse molitam ad disturbandas nuptias.* Theses. 1. *Non temere fit periculum in puella.* 2. *Beneficium verbis initum, re comprobandum est.*

CH. *Satis jam, satis Simo spectata erga te amicitia'st mea :*

Satis

TRochaici sunt *tetrametri catalectici.* v. 2. *nostri MSS.* omnes : *incepi adire.* v. 4. omnes: *imo enim nunc quam max. &c.* v. 6. omnes: *vides quam iniq. s. p. st. dum id efficias, q. c.* v. 9. duo : *at rogitas?* v. 11. omnes : *filiam ut darem.* v. *Faern.* v. 20. omnes : *neuter tum præsenserat.* Boeclerus.

Satis jam, satis, Simo.] *Hæc scena officiorum disceptationem continet, patrum inter se de officio amicorum, & paterna pietate tractantium.* Donatus.

1. *Satis jam, satis.*] Hæc veluti quædam controversia est : namque injuriarum reus fit Simo. contradicitur per conjecturam, falsum esse quod intendit: cum Pamphilus neque amet, neque ex eo natus sit filius : & adhibetur derivatio

Satis pericli cœpi adire : orandi jam finem face.
Dum studeo obsequi tibi, pæne illusi vitam filiæ.
S. *Immo enim nunc quam maxime abs te postulo atque oro, Chreme,*
Ut beneficium verbis initum dudum, nunc re comprobes.
CH. *Vide*

causæ, qua dicitur meretricem ista omnia esse molitam, ad disturbandas nuptias. *Donatus.*

Satis jam, satis.] Bene, negaturus filiam, purgat prius officium suum de fide promissi: & ultro accusat ipsum. *Idem.*

Spectata.] Probata. ut *Virgilius* ait,
---- *rebus spectata juventus.*
Idem.

Satis jam Simo satis, &c.]Quia mitem ubique & placidum Chremetem fecit poëta, igitur hic quoque de suo prius periculo conqueritur, quod adiverit studio obsequendi Simoni, ejusque petitioni gratificandi: donec nova, & importuna Simonis instantia permotus, aperte eum accusat ob injuriam: præmissa prius demonstratione pathetica immodesti & officia vitæ ac amicitiæ male ratiocinantis animi:

Vide quam iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis;
Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas.

& graviter & modeste hæc dicuntur: nec sine figura, qua majorem iniquitatis culpam, non ad propositum, sed ad incogitantiam refert:

Nam si cogites, remittas jam me onerare injuriis.

Inde sequitur versibus sex accusatio, brevi ambitu, copiosa vi, conclusa, non sine affectibus:

at rogitas? perpulisti me

(quod importuni erat) *ut homini adolescentulo* (cum quodam contemtu) *in alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria* (in quo jam iniquitas versatur, si matrimonium ejus offeratur honestæ virgini, qui meretricios amores, ut putabat, sed mitius eloquebatur Chremes, conjugio præfert) *filiam darem in seditionem atque incertas nuptias.* hoc enim citra vehementiam, signate tamen, ostendi poterat atque debebat. unde & causa prægravatur hæc injuria:

Ejus labore atque dolore gnato ut medicarer tuo.

Novus iniquitatis titulus, ipso naturali jure infamatus, si ex amici, imo alterius cujusvis hominis infortunio tua comparare commoda studeas. Sed (ita pergit Chremes) vide quo mea me bonitas, & nimium amicis obsequendi studium, induxerit! quod a nemine te oportebat impetrare, a me *impetrasti.* rem magnam & mihi non immerito semper suspectam *incepi* tamen, & ad exitum promovere connisus sum, *dum res tetulit. nunc non fert.* consumtis consiliis & remediis nihil aliud restat, quam ut tuum infortunium tute *feras.* non enim ita amat filius tuus, ut avelli per matrimonium ullo modo queat. *illam hinc civem esse ajunt: puer natus est: nos missos face.* cumulavit denique & festinavit, quæ Pamphilum alibi attinerent, hinc expedirent, adeoque, quod nunc agebatur, affinitatem hanc dissolverent. *Bœclerus.*

Satis jam, &c.] Acris expostulatio Chremetis cum Simone. Et plana nuptiarum renunciatio. *Spectatum satis & donatum rude.* Hor. 1. epist. 1. l. *Farnabius.*

3. *Obsequi tibi.*] Consequimur, inquiunt, studio: obsequimur officio, persequimur injuria: prosequimur ordine; assequimur voto. *Idem.*

4. *Imo enim nunc quam maxime abs te postulo*] Renuntiare affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo, aut subtiliter dissimulat, ut ad fidem promissi hominem compellat. *Donatus.*

Imo enim.] *Enim* παρέλκον est figura. *Idem.*

Immo enim quam maxime abs te postulo, atque oro, Chreme.] O l. s. *immo enim nunc quam maxime.* Donatus vero, *nunc cum maxime.* ita & Eugraphius. & ita legendum est. superest ut versui consulatur: quod ita fiet, si vel in *immo*, priore correpta per parellipsin, primus pes sit ana-

CH. *Vide quam iniquus sis præ studio, dum id efficias quod cupis:*
Neque modum benignitatis, neque, quid ores, cogitas:
Nam si cogites, remittas me onerare injuriis.
S. *Quibus?* CH. *ab rogitas? perpulisti me, ut homini adolescentulo.*
In alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria,
Filiam darem in seditionem atque incertas nuptias;
Ejus labore, atque ejus dolore, gnato ut medicarer tuo:
Impetrasti: incepi: dum res tetulit: nunc non fert: feras.
Illam hinc civem esse ajunt: puer est natus: nos missos face.
S. *Per ego te deos oro, ut ne illis animum inducas credere,*

Quibus

anapæstus: vel ex *enim* abjecto m, *dactylus*. Paërnus.

5. *Initum.*] Cœptum, ab *ineundo*: unde & *initia* quoque dicta. *Donatus.*

6. *Quod cupis.*] Quod velis. Legitur & , *quod jubes*. Idem.

Dum efficias id quod cupis.] O. l. s. & Donatus, *dum id efficias*. Paërnus.

Studio.] *Quasi vero hoc te a me impetrare oporteat.* Ah! *ne me obsecra.* supra act. 3 scen. 3. *Farnabius.*

7. *Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas.*] Id est, non cogitas, aut quantum de benignitate amoris exigendum; aut præsumendum sit: aut quam sit impossibile, quod petis. *Donatus.*

8. *Remittas.*] *Remittas*, pro mittas. *Idem.*

9. *Perpulisti me, ut homini adolescentulo.*] Hæc est tota accusatio. *Idem.*

Homini adolescentulo.] Sic *Sallustius*, *Occultans se tugurio mulieris ancillæ.* Idem

Perpulisti me, &c.] Ut ut periculum in filia fieri grave sit, tuo tamen ut obsequerer studio, precibus tuis exoratus, pene illusi vitam filiæ; quam prope conjeceram in nuptias incertas & divortium. supra act. 3. scen. 3. *Farnabius.*

11. *Filiam darem.*] Invidiose; non, promitterem, inquit, sed darem quantum in te est. *Donatus.*

Filiam darem in seditionem atque incertas nuptias.] O. l. s. & Donatus, *filiam ut darem.* quod si recipimus, particula *ut*, vel hic, vel supra, superfluit. & tantum ad majorem expressionem posita est; præterea omnes fere l. s. & maxime antiqui habent, *atque in incertas.* qua lectione admissa, *in*, abjiciendum in scansione est. ut in Eunucho: *In hanc nostram plateam.* Paërnus.

13. *Dum res tetulit.*] Compositum pro simplici est *tetulit*. & altius quam decet comicum characterem, dictum videtur. *Donatus.*

Feras.] Ει τὸ φέρον σε φέρει, φέρε καὶ φέρου, &c Pallada Anthologia, 1. l. *Farnabius.*

15. *Per ego te deos oro.*] Defensio per conjecturam. & est ordo, *Per deos te oro ego.* Donatus.

Per ego te deos oro, &c.] Negationem suam Simo prece munit, & adhuc de fallacia conficta, Chremeti persuadere vult: ipsam personarum vilitatem pro argumento habens, *ut ne illis animum inducas credere, quibus id maxime utile est, illum esse quam deterrimum.* id est, meretricibus, servis, ancillis. nam ab his *nuptiarum gratia*, id est, ad disturbandas, de quibus agimus, nuptias, *hæc sunt ficta atque incepta omnia. ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, desinent* id est, ubi nuptiis Pamphili cum Philumena confectis, non erit, quod sperent se confictis istis dolis posse proficere, evanescent omnia: ementiri hæc talia & in vulgus edere desinent, cum sibi nil prodesse amplius mendacium videbunt. *Baclerus.*

Quibus id maxime utile'st, illum esse quam deterrimum.
Nuptiarum gratia hæc sunt ficta, atque incepta omnia.
Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt, erit adempta his, desinent.
CH. *Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam.* S. *Scio.* CH *at*
Vero vultu; cum, ibi me adesse, neuter dum præsenserat.
S. *Credo: & id facturas, Davus dudum prædixit mihi:*
Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui, dicere.

16. *Quibus id maxime utile est.*] Argumentum a persona, *Quibus id maxime utile est.* A causa ratiocinativa. *Donatus.*

17. *Nuptiarum gratia.*] Cum tua filia cavendarum & cum Glycerio conficiendarum. *Farnabius.*

18. *Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt.*] Ἀνακόλουθον. nam non intulit, ob quam causam: cum supra dixerit *ea causa.* sed quasi dixerit, Ubi ea res intulit, quamobrem hæc faciunt. *Donatus.*

Ubi ea causa, quamobrem hæc faciunt.] Aut *rem* abundat, aut *causa.* Idem.

19. *Erras, &c.*] Pertendit, quod dixerat, Chremes, urgetque Simonem, ut expedire se ex tempore nequeat; itaque Poëta Davum, & mox Pamphilum adducit, ut Simoni minuatur paulatim de fallacia suspicio, ne Chremeti molestus esse pergat. retinebitur tamen in scena Chremes, partim ad temperandam Simonis iracundiam; partim & præcipue ob agnitionem Glycerii filiæ. *Boeclerus.*

Cum Davo, &c.] Modo 4. scen. præcedentis actus. *Farnabius.*

20. *Vero vultu.*] Quasi dixerit Simo, *simulabat ancilla:* Donatus.

Cum ibi me adesse neuter tum præsenserat.] Credit. aut etsi visus a Myside erat, tamen ignorabatur esse Chremes; donec diceret Davus, *Hic ille est, non te credas Davum ludere.* Idem.

Cum ibi me adesse.] *Tum* deest, ut sit integrum, *Tum, cum.* Idem.

At vero vultu, cum ibi me adesse neuter tum præsenserat.] Hic versus in libro Bembino incipit ab dictione *at:* ceterum in scansione ea particula in finem præcedentis versus rejicitur. quod vero sequitur *neuter tum*, conjicit Lolgius legendum *neuter dum.* quod nobis maxime placet. hoc tamen addimus videri nobis legendum esse, *persenserat.* Faërnus.

21. *Davus dudum prædixit mihi.*] Hic ostenditur quod vidit callidus Davus, ut prædiceret futurum seni id, quod ipse erat facturus. *Donatus.*

Davus dudum, &c.] Supra 3. act. 2. scen. *Farnabius.*

22. *Nescio quid.*] Deest *Propter:* ut sit, Propter nescio quid, aut nescio pro qua re: ut sit adverbiale. *Donatus.*

Ac volui.] *Ac*, pro contra quam. *Idem.*

Et nescio quid tibi sum oblitus hodie, ac volui dicere] *Donatus: nescio quid* id est, *propter quid. ac volui* id est, *contra quam volui.* ita esset duplex ellipsis: *nescio quid* id est, nescio ob quid: & *ac volui*, id est, secus ac volui, quod porro explicatur, contra quam volui. Melius hoc sane quam altero illo modo, qui nonnullis placuit; *nescio quid tibi sum oblitus hodie dicere: ac volui* id est, & quidem volui dicere, destinaveram dicere. quasi ita in domum suum invitaret & attractum vellet, ut nunc audiret, quod antea non prædictum erat. Videndum tamen, an non sit, *ac volui*, ut volui, sicut volui. Noster *Heaut.* 2. 3. 24. *animus te erga idem ac fuit* id est, ut fuit, sicut fuit. nam cum explicant, *qui fuit*, non ad significationem τοῦ *ac* respiciunt, sed ad sensum, qui illo quoque modo procedit. Hoc loco igitur sensus esset: *nescio quamobrem aut quomodo oblitus hodie sum tibi dicere id, sicut volui, sicut destinaveram.* Boeclerus.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

DAVUS *servus.* CHREMES *senex.* SIMO *senex.* DROMO *lorarius.*

Argum. *Simo, cum vidisset Davum egredientem a Glycerio, & cum ex eo audisset, venisse, qui Glycerium diceret civem esse Atticam, ira accensus, Davum intro raptum conjicit in vincula.* Theses. 1. *Ter conatur servus fallere, sed suæ perfidiæ dat pœnas.* 2. *Non quibuslibet conceditur testimonii dictio.*

D. *Animo nunc jam otioso esse impero.* CH. *hem Davum tibi.*

S. *Unde egreditur?* D. *meo præsidio atque hospitii.* S. *quid illud mali est?*

D. *Ego commodiorem hominem, adventum, tempus, non vidi.* S. *scelus.*

Quem-

TRochaicis tetrametris catalecticis & Senariis Jambicis scena constat. v. 3. duo: *MSS.* mei: *adventum ad tempus.* quod nonnemo pro participio accipit. male. melior est omnino lectio, *hominem, adventum, tempus,* ut figurate distribuatur, *tempestivus hominis adventus,* s. opportunus. v. *Donat.* v. 5. duo: *o Simo.* v. 6. unus: *omnia jam sunt apparata.* v. 7. omnes: *is enimvero hinc nunc abest.* v. 8. unus: *etiam hoc tu responde, quid tibi istbic neg.* alter meorum. *etiam tu hoc responde mihi, quid ist. t. n.* Argentoratensis etiam habet, *responde.* v. 9. duo: *tibi ego.* tertius: *tibi ergo.* v. 10. omnes: τὸ *crucior miser,* Davo tribuunt; nisi quod *Argentoratensem* secunda manus correxit. v. 14. omnes: *nescio quis senex.* item: pro *catus, cautus.* v. 18. Argentor. *Glycerium civem esse Atticam.* mei duo: ut edidimus. v 20. diversa trajectio verborum. v. 22. duo: *si quicquam invenies me mentitum.* unus: *me inven. ment.* v. 24. omnes: *tu cura adserv.* v. sicut in MSS. Palatinis invenit *Pareus.* v. 25. duo. *jam ego pol hodie, si vivo, tibi Dave ostendam.* unus insuper ante τὸ *hodie,* interponit *furcifer.* Bœclerus.

Animo jam nunc otioso esse impero.] *Hac scena, principium indicii, & iracundiam senis continet: atque in ea vehementer exprimitur consuetudo patris ac domini offensi, & indignantis.* Donatus.

1. *Animo jam nunc otioso.*] Exultans egreditur Davus, nuntians prona esse omnia ad securitatem. Et *otioso,* securo: quia negotium, sollicitudo est. *Idem.*

Impero.] Pro volo. An ut statim fiat, tanquam illud quod imperatur? Et *impero,* superbe dixit. summum enim indicium securitatis est superbia. *Idem.*

Animo jam nunc otioso.] *Nunc jam* o. l. s. & Donatus, & stat versus divisa voce *jam* in duas syllabas. *Faërnus.*

Animo nunc jam otioso.] Ut major videatur turba, quæ excipit Davum, securus inducitur, & tanquam re confecta exultans. ita enim solet Poëta. Itaque oratio gestientis statim interstinguitur indignantis Simonis suspicione: *unde egreditur?* nam e domo Glycerii egrediebatur. id quod merito suspectum Simoni fuit. unde mox perturbatio Davi: *herus est, quid agam?* Bœclerus.

Animo jam nunc.] Insolentem & triumphantem gaudio Davum jubet Simo iratus vinciri atque in pistrinum abripi. *Farnabius.*

Otioso.] Securo & tranquillo. ut Eun. 5. act. 3. scen. *Idem.*

2. *Unde egreditur?*] Hic non interrogat: sed cum admiratione, vel magis cum indignatione dicit. *Donatus.*

Meo præsidio atque hospitis.] Id est, Animo jam nunc otioso esse impero. *Idem.*

Atque hospitis.] Scilicet Critonis. *Idem.*

Meo præsidio &c.] Mea hoc factum opera, atque Critonis adventu. *Farnabius.*

3. *Ego commodiorem hominem.*] Hic Da-

Quemnam hic laudat? D. *omnis res est jam in vado.* S. *cessa alloqui?*

5 D. *Herus est: quid agam?* S. *o salve bone vir.* D. *ehem o Simo, o noster Chremes,*

Omnia apparata jam sunt intus. S. *curasti probe.*

D. *Ubi voles, accerse.* S. *bene sane: id enimvero hic nunc abest.*

Etiam tu hoc respondes? quid istic tibi negotii'st? D. *mihin?* S. *Ita*

Davus admiratur, quod in ipso articulo periculi supervenerit Crito. *Donatus.*

Ego commodiorem hominem, adventum, tempus non vidi. Potest enim & commodus esse quis, & alieno tempore supervenire potest: & commodum in homine est. sed & opportunus malum etiam adventum habere potest. Nam *commodum*, in homine est: *adventus*, in facto ejus: *tempus* in opportunitate facti. *Commodiorem hominem, adventum, tempus,* ἀσύνδετον. *Idem.*

4. *Scelus, quemnam hic laudat?*] Non est *hic* solœcismus: ad sensum enim, non ad verba respexit: etenim propter sensus, verba sunt: non propter verba sensus. *Idem.*

Scelus.] Scelestus supra 3. Act. 5 Scen. *Farnabius.*

Omnis res est jam in vado] *In vado*, in securitate. nam ut in profundo periculum est: ita in vado securitas est. Proverbiale, *In vado*, in tuto. *Donatus.*

In vado] In tuto, citra discrimen. a natantibus vel navigantibus sumptum. *Farnabius.*

5. *Quid agam?*] Plus est dicere, *quid agam*, quam cogitare de fuga. *Donatus.*

Salve bone vir.] Εἰρωνεία major est quam increpatio. quum enim omne genus criminis aliquis superaverit: tunc exclusi, εἰρωνεία laudamus. *Idem.*

Bone vir.] Ironia. *Farnabius.*

Hem.] Interjectio perturbati est. *Donatus.*

O noster Chreme.] *Noster* dicendo, latenter significat Glycerium filiam Chremetis esse inventam. *Idem.*

O Noster Chremes.] Argutius hic quam verius *Donatus* annotat: *Noster dicendo, latenter significat Glycerium filiam Chremetis esse inventam. Noster* blandimentum est, ut sæpe alias. nec Davus tum scire potuit, filiam Chremetis esse. Mox: *omnia apparata jam sunt intus* sc. in domo nostra, quantum ad Pamphilum attinet. nam supra (*act.* 3. *sc.* 4.) dixerat senex: *domum modo ibo, ut apparentur dicam.* Davus ergo, dissimulandi causa, omnia jam apparata esse ait; *ubi voles accersi* sc. sponsam Philumenam. sed interfatur senex ringens: *curasti probe.* sicut & illud quod sequitur, iracunda ironia est: *bene sane.* de quo intolerabiles nugæ in *Donati* commentario leguntur: *bene sane; valide, quia qui sanus est, idem & validus.* quis credat *Donatum* hæc scripsisse? *Boeclerus.*

6. *Omnia apparata jam sunt intus.*] Quia infecta sunt de paratis. *Donatus.*

Curasti probe.] *Probe*, memoriter, ut solet. supra enim dixerat senex, *Imo abi intro; ibi me operire: & quod parato opus est, para.* Idem.

7. *Ubi voles, accerse.*] *Ubi*, pro quando; non est enim loci, sed temporis adverbium. *Idem.*

Bene sane.] Valide: quia qui sanus est, idem & validus. *Idem.*

Abest.] Pro deest. Idem.

Bene sane, id enimvero hic nunc abest.] Omnnes fere l.s. & Donatus habent *hinc nunc abest:* item Eugraphius, qui hoc ita exponit, *Id enimvero. s.* solum. *hinc nunc abest*, id est, puella. *Faërnus.*

Id enimvero hic nunc abest.] Bene, *id.* vide Guyet. *Eugraphius* etiam ita legit, & explicat: *hoc enim solum jam deest, ut ipsa puella debeat evocari.* Boeclerus.

Is enim vero.] Pamphilus. *Farnabius.*

8. *Etiam tu hoc respondes?*] Deest, *an non.* Donatus.

Etiam tu hoc respondes?] *Etiam*, aut hor-

S. Ita. D. mihine? S. tibi ergo. D. modo introii. S. quasi ego, quam dudum, rogem.

D. Cum tuo gnato una. S. anne est intus Pamphilus? crucior miser.

Eho, non tu dixti esse inter eos inimicitias carnifex?

D. Sunt. S. cur igitur hic est? CH. quid illum censes? cum illa litigat.

D. Immo vero indignum Chremes jam facinus faxo ex me audias.

Nescio qui senex modo venit: ellum, confidens, catus:

hortatio est, aut conjunctio. Et vide quanta dixerit, & *quid* & *istic*, & *tibi*. Donatus.

Istic.] Apud Glycerium. *Farnabius.*

Mihine?] Quando non sumus parati ad respondendum, ducendo tempus eludimus. *Donatus.*

Mihine?] Apparet ita turbari Davum modo, consilio poëtæ, ut omnes amittat fallacias: & oppressus prodat Pamphilum, dum malum cominus perhorrescit: totumque hoc ex argumento est. Vult enim jam poëta catastrophen fieri. *Idem.*

Mihin? mihine? modo introii. cum tuo gnato una.] Quam evidenter & ἐν ἤθει tergiversationem servi perturbati expressit? qua tamen proditur Pamphilus, omnisque jam fallaciis fides abrogatur. Sed mire Poëta Chremetis urbanam εἰρωνείαν huic turbæ inserit, ut Davus, cum hero jam loqui non audens, occasionem arripiat, alio vertendi sermonem, &, quæ ex Critone audiverat, commemorandi. quod, recollecto animo, astute facit: ut elevare videretur, quæ certa esse credebat. *Bœclerus.*

9. *Modo introii.*] Hoc signum, perturbatum induci ob conscientiam Davum. *Donatus.*

Modo introii.] Consternatus Davus & non in prompto habens quid respondeat, eadem repetendo, aliud quam interrogabatur, respondendo, vacillat; denique ut se excuset, Pamphilum accusat. *Farnabius.*

10. *Cum tuo gnato una.*] Servi excusatio, filii accusatio est. & hoc quasi a perturbato dicitur servo: sed consilio poëtæ ad exitum festinantis & resolutionem fabulæ. *Donatus.*

Anne est intus Pamphilus?] Causa iræ vehementior inventa est. *Idem.*

11. *Non tu dixti, &c.*] Supra 3. act. 2. scen. *Farnabius.*

12. *Sunt.*] Nulla ratione dicit, *sunt*: sed ne nihil respondeat. nam turbatus est, utpote oppressus. *Donatus.*

Quid illum censes?] Deest, *propter*: ut sit, propter quid illum esse censes? *Idem.*

Cum illa litigat.] Chremeti convenit hic sermo: hoc enim irridet: qui & supra dixit, *Amantium iræ, amoris integratio est.* & sic hoc dicit, ut alibi, *Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.* Idem.

Cum illa litigat.] Irridet Simonem Chremes, quia dixerat: *Iræ sunt inter Glycerium & gnatum.* Idem.

Cum illa litigat.] Amara Ironia. *Farnabius.*

13. *Imo vero indignum, Chreme.*] Bene ad eum loquitur, qui est a nuptiis deterrendus: vel qui non interturbet orationem suam, vel quem etiam sibi precatorem destinet. Ita loquitur quasi hæc sit causa, cur sit Pamphilus ingressus: quod quasi ei lis intendatur a Critone hospite ducendæ uxoris, quam civem Atticam vitiaverit. *Donatus.*

Imo vero, &c.] Causam reddit, cur Pamphilus intus sit. *Farnabius.*

14. *Nescio quis senex modo venit.*] Bene, *nescio quis* etenim si notus esset, videretur gratificari, id est, gratiosus esse testis & minus verus. *Donatus.*

Cum faciem videas, videtur esse quantivis pretii,
Tristis severitas inest in vultu, atque in verbis fides.
S. *Quidnam apportas?* D. *nihil equidem nisi quod illum audivi dicere,*
S. *Quid ait tandem?* D. *Glycerium se scire civem esse Atticam.*
S. *Hem Dromo, Dromo.* Dr. *quid est?* S. *Dromo.* D. *Audi.* S. *verbum si addideris. Dromo.*
D. *Audi obsecro.* Dr. *quid vis?* S. *sublimem hunc intro rape quantum potes.*
Dr. *Quem?* S. *Davum.* D. *quamobrem?* S. *quia lubet. rape inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.*

Ego

Nescio quis senex.] In antiquo Decurtato est *nescio qui.* Faërnus.

Ellum.] Veteres quod nos *illum* dicimus, vel *ellum*, vel *ollum* dicebant. quamvis *ellum*, quidam *ecce illum*, velint intelligi: tanquam pro ipso domum Glycerii ostendat Davus, dicens, *Ellum*, quasi *en illum.* est enim, ut alii volunt, pronomen: ut alii adverbium demonstrantis: nam pronomen hujusmodi veteres sic proferebant, *ille, ellus, ollus*, sed (ut diximus) adverbium compositum ex pronomine videri potest: ut sit, *en*, vel *ecce illum. Donatus.*

Confidens] *Confidentem* hic pro constanti non mala significatione posuit. *Idem.*

Catus.] Callidus, doctus, ardens, ἀπὸ τὸ καίειν. unde *Cato* dictus, ingeniorum etenim igneus vigor esse videtur. *Idem.*

Catus.] Prudens, cordatus. *Farnabius.*

15. *Quantivis pretii.*] Ad magnitudinem refertur *quantivis*, non ad parvitatem pretii. Et totum oratorie. scite enim locutus est. Sed interest inter *quamvis* & *quantivis.* nam alterum contemptionis, alterum laudis. *Donatus.*

Quum faciem videas.] Horatius habuit in animo *Satyr.* 2, 3.
Atque vultus erat multa & præclara minantis. Bœclerus.

16. *Tristis.*] Ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem, *tristis. Cicero, Judex tristis & integer.* Donatus.

18. *Glycerium se scire civem esse Atticam*] Bene: constanter & ea quæ locutus est, *scire se* dixit. *Idem.*

Glycerium se scire esse civem Atticam] Ex vetustioribus libris, & Donato, versusque ratione lege, *civem esse.* Faërnus.

Atticam.] Viros, Ἀθηναίους: mulieres, Ἀττικάς appellari auctor est Eustathius. *Farnabius.*

19. *Dromo, Dromo.*] Commotus ira & dolore nihil dixit: nisi quod lorarium repetendo sæpius vocat. *Donatus.*

Verbum si addideris.] Bene, qui omnia præsente socero contra nuptias loquitur. *Idem.*

20. *Audi obsecro.*] Plerumque a verberandis, vel indulgentia loquitur, vel mora. *Idem*

Sublimem.] Id est, in sublime, per altum. *Idem.*

sublimem hunc intro rape q. potes.] *Plaut. Asinar.* 5, 2, 18. *quin tu illum jubes ancillas rapere sublimem domum.* Bœclerus.

Sublimem hunc.] Sublatum, ut terram non tangat. *Farnabius.*

Quantum potes.] Hoc est, celerrime: quia segniores se ostendunt servi ad puniendos collibertos, scilic mora veniam captantes indignantium dominorum. *Donatus.*

21. *Quia lubet.*] Hoc sensu & supra dictum est, *Aut si libitum fuerit, causam ceperit, quo jure, quaque injuria.* Idem.

Quia lubet.] Davo dicit. *Idem.*

Quia lubet.] *Stat pro ratione voluntas.*

Ju-

D. Si quicquam invenies me mentitum, occidito. S. nihil audio,
Ego jam te commotum reddam. D. tamen, & si hoc verum est? S. tamen.
Cura adservandum vinctum, atque audin? quadrupedem constringito.
Age nunc, jam ego pol hodie, si vivo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, &
Illi patrem. CH. ah ne sævi tantopere. S. o Chreme,
Pietatem gnati! nonne te miseret mei?

Tantum

Juven. 6. Sat. ubi servum cruci affigendum jubet mulier imperiosa *Farnabius.*

Rape inquam.] Hoc Dromoni. *Donatus.*

22. *Si quidquam mentitum invenies, occidito.*] Hic plus dixit. ubi enim *verbera* supra dixit: nunc *occidito.* Idem.

Si quicquam mentitum invenies occidito.] Antiqui libri, *si quicquam invenies me mentitum occidito.* alii eandem collocationem verborum habent, sine pronomine *me*; alii, & cum iis Donatus, *si quicquam invenies mentitum me.* Faërnus.

23. *Commotum.*] Citum, celerem. *Donatus.*

Ego te commotum reddam.] *Don. citum, celerem* quæ res nonnullis suspicandi causam dedit, quasi ad Dromonem hæc, veluti cunctantem dicerentur. sed non dubito ad Davum dici: qui cum supra *otiosus* incessisset, aliosque animo otioso esse jussisset, Senex, *ego jam te commotum reddam*, inquit. sicut *Heaut.* 4, 4, 8. dicitur: *dormiunt; ego pol istos commovebo.* an alludit ad labores pistrini, in quod post vincula & verbera dedendus erat? *Fr. Guyetus* tamen emendat *cantum*, & erudite explicat. *Boeclerus.*

Tametsi hoc verum est? S. tu tamen] Omnes fere l. s. & in his antiquiores, *tamen & si.* quod vero sequitur, *tu tamen*, omnes libri habent *tamen tu.* Solus Vaticanus non habet vocem *tu*, quæ etiam versui incommodat. Itaque delenda est, & distinguendum est post *tamen.* ut ad eam interrogationem Davi, *tamen & si hoc verum est?* respondeat Simo, *tamen.* Deinde subdat ad Dromonem, *cura adservandum vinctum.* Faërnus.

24. *Quadrupedem.*] Utrum ligaturæ genus sic dicitur; *quadrupes?* an quadrupedem, ut feram? an quadrupedem, id est, cum pedibus & manibus? an quadrupedem, pro servo ac fugitivo posuit? Sic *Virgilius*,

Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit. Donatus.

Constringito.] Mire. ne quid fiat tragicum in comœdia, usque ad vincula ira progreditur: nec quicquam tentat ulterius. *Idem.*

Quadrupedem.] Manibus ac pedibus colligatis: erat etiam Κυφωνισμὸς apud Athenienses supplicii genus, quo colla cippis incurvarentur pessum, ne possent caput erigere, quadrupedum instar inclinati. *Farnabius.*

25. *Si vivo.*] Qui certa minari volunt; incertam faciunt vitam suam. *Donatus.*

26. *Herum quid sit pericli fallere.*] Herum & patrem cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi,

Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut
Audebit, tanto magis audebit ceteros.

Idem.

27. *Et illi patrem.*] Sc. Pamphilo ostendam, *quid sit pericli f.* quantum sit periculum *patrem* fallere. *Boeclerus.*

Ne sævi tantopere.] *Ne*, imperativo magis quam conjunctivo adjungitur. ut *Virgilius*,

--- ne sævi magna sacerdos. Donatus.

Ah ne sævi tantopere. S. Chreme.] Omnes fere l. s. *o Chreme.* & sane majorem emphasin habet adjecta ea interjectio. *Faërnus.*

28. *Pietatem gnati.*] Ἔλλειψις. deest enim *vides*, aut quid tale. Et est εἰρωνεία,

Tantum laborem capere ob talem filium?
Age Pamphile: exi Pamphile: & quid te pudet?

pro impietate. Et vide invidiam, quasi parricidam accusantis. non enim pudorem dixit, sed pietatem. *Donatus.*

Pietatem gnati.] *Ellipsis.* vide sne, quænam sit pietas gnati? Iron. quantum distet a pietate. *Farnabius.*

29. *Tantum laborem capere.*] Ἔλλειψις. assumendum est enim extrinsecus *me.* *Labor*, pro molestia. *Donatus.*

28. & 29. Magni affectus amant ellipses, & abruptas orationes. *pietatem gnati*, sc. vide. contrarium autem intelligit, impium filium suum esse indignans. *tantum laborem capere ob tal. fil.* id est; tantumne laborem me capere, tantam ærumnam, ob talem filium? sc. annon indignum est? &c. *Boeclerus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PAMPHILUS *adolescens.* SIMO *senex.* CHREMES *senex.*

Argum. *Evocatur Pamphilus e domo Glycerii, & graviter a patre accusatur: confessus crimen filius, veniam petit, ac se totum paternæ subjicit voluntati. Nimis commotum senem placare nititur Chremes, & tandem exorat.* Theses. 1. *Irati parentes obedientia filiorum & blandis verbis placantur.* 2. *Parentes sese filiorum amentia excruciant.*

P. *Quis me vult? perii, pater est.* S. *quid ais omnium?*
CH. *ah!*

Rem

COnstat *Senariis Jambicis* & *Trochaicis tetrametris catalecticis.* v. 5. omnes MSS. nostri: *o ingentem confid.* v. 6. omnes: *pudet.* v. 7. omnes: *vide num ejus color si pud. sign.* v. 10. duo: *studeat.* v. 11. omnes: *bene modo ne &c.* v. 15. omnes: *sed quid ago.* v. 16. omnes: *meam senectutem.* v. 16. & 17. omnes, ut edidimus. v. 23. & 24. unus: *at tamen Simo audi. S. ego audiam? quid audiam Chreme? C. attamen dicat. S. age dicat*, &c. alter: *tandem Simo audi. S. audiam? quid ego audiam, o Chremes?* &c. tertius: *attamen Simo audi. S. audiam? quidnam audiam Chreme? C. attamen dicat sine.* v. 27. omnes, ut edidimus v. 29. omnes: *sine me ut expurgem.* v. 31. omnes: *quidvis cupio.* duo; *comperiam.* v. 32. duo: *paululum:* Bœclerus.

Quis me vult? perii] *Hic accusatio est: quæ solvitur defensione, in eo quod ad amorem pertinet, per concessionem; in eo quod ad Critonis personam, per conjecturam.* Donatus.

1. *Quid ais omnium?*] Ἀποσιώπησις tertia & est ad deformationem personæ. Et est irati familiaris ἀποσιώπησις, quum pro dignitate peccati, non inveniat convitium. *Idem.*

Quid ais.] Non interrogantis, sed invehentis; & est ἔλλειψις, multa significans, in eo quod ait, *omnium.* Idem.

Quis me vult, &c.] Flagrante inprimis iracundia parentis adversus filium, opportunus adhibetur moderator Chremes, de qua re *Donatus*: *Artificiose interponit loquentem Chremetem, quem volens usque ad cognitionem filiæ suæ retinere, non facit irasci Pamphilo ob contemtum filiæ suæ* (alterius sc. Philumenæ) *& posthoc abire de medio.* Et Chremes quidem iracundiam patris in filium temperat, revocando ad rationem & æquitatem; quasi dicat; cuicunque etiam nocenti defensionem dandam; in quo ipso subest pudor quidam, ut intelligeret Simo, se præter decorum incautius efferbuisse: deinde, veluti expleta vindicta, satis jam pœnarum esse, scilicet in tam gravi objurgatione, aurea illa, meritoque laudata sententia ostendit: *pro peccato magno, paulum supplicii satis est patri.* quod jam *Plautus* patri placato dederat *in Mostellar.* 5, 2. 43. si

Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
S. *Quasi quicquam in hunc jam gravius dici possiet.*
Ain' tandem, civis Glycerium'st? P. *ita prædicant.*
S. *Ita prædicant? o ingentem confidentiam!*
Num cogitat quid dicat? num facti piget?

Num

43. *si hoc pudet, fecisse sumtum, supplicii habeo satis.* Pamphilus ipse, demissius se gerendo, confitendo, pœnitudinem & animi cruciatum præ se ferendo, iracundiam patris expugnare contendit. Vide omnino, quæ *Aristoteles* habet 2. *Rhet.* quando τὸ πραΰνεσθαι & τὴν πραΰνσιν tractat: atque confer exemplum *Nostri in Phormione* 5, 9. Bœclerus.

Quid ais omnium?] Sub. pessime. *Idem.*

Omnium.] Pessime, sceleratissime, Aposiopesis, ex ira. *Farnabius.*

2. *Male loqui.*] Convitiari. *Idem.*

3. *Quasi quidquam in hunc jam gravius dici possiet*] Quam quod fecit, quam quod peccavit. *Donatus.*

Gravius dici possit.] *Donatus supplet: quam quod fecit, quam quod peccavit.* Videtur autem hoc dicere: cum Chremes submonuisset, non esse *maledictis* agendum cum filio, sed demonstratione peccati utendum; Simo, *quasi quicquam in hunc jam gravius dici possit*, inquit id est, quasi in hominem tamen nocentem peccari posset male dicendo: quasi non eo usque flagitiis suis processerit, ut nihil jam in eum nimis grave aut nimis durum dici queat. *gravius dicere*, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐμφάσεως fere apud bonos scriptores notat. *Bœclerus.*

4. *Ain' tandem?*] Quærit Probus, *ain'* quæ pars orationis sit: & an una sit. est autem *ain'* quasi *aisne*. Et mire, quasi ipse dicat, quod Davus dixerat. Ergo *ain'*, percontativum verbum est *Donatus.*

Tandem. Pro *tamen.* Idem.

Ain' tandem, &c.] Irascenti & jurganti convenit, abrupta interrogatio: qua significare vult, Davum pridem allegatum, ut ementiretur, Glycerium civem esse Atticam: unde nunc, audes ne, inquit, hoc dicere scilicet, quod tuo allegatu modo sceleratus Davus apportavit? ita *scena seq.* Critonem statim adoritur: *eho tu, Glycerium hinc civem esse ais?* Bœclerus.

Prædicant.] Artificiose pro *dicunt* posuit: adeo in hac re vehementer commotus senex hoc ipsum repetit, *Ita prædicant*, per iracundiam. Et *ita est* ἐν ἤθει, ut repetantur verba, in quibus arguitur impudentia. Donatus.

5. *Ita prædicant?*] Potest & sine interrogatione legi, & pronuntione adjuvari. & hoc vult *Donatus*, cum annotat: *artificiose pro* dicunt *posuit, adeo in hac re vehementer commotus senex hoc ipsum repetit*, ita prædicant, *per iracundiam. & ita est* ἐν ἤθει, *ut repetantur verba, in quibus est impudentia.* Bœclerus.

O ingentem confidentiam!] Et *confidentiam* modo pro audacia est cum improbitate. ut in Phormione, *Homo confidens.* Aliter hic supra *confidens*, pro constanti & gravi. Ergo confidentia interdum in bona significatione, interdum in mala ponitur, sed fiducia semper in bona. *Donatus.*

6. *Num cogitat quid dicat? num facti piget?*] Amens est qui nesciat quid dicat, amentior, quem non pœniteat facti sui. *Idem.*

Num cogitat quid dicat?] Quia injuriarum se alligat. *Idem.*

Num facti piget?] Quia dicit prædicant: non dicunt. & ut solent irascentes, avertit orationem a secunda ad tertiam personam: ab ea cum qua loquebatur, ad aliam. *Idem.*

Num cogitat, quid dicat? &c.] Accusatio Simonis huc tendit, quod Pamphilus offirmaverit animum, sive obstinate operam dat, ut Glycerium uxorem ducat. id exaggeratur, tamquam contra mores & leges civitatis, iteroque contra voluntatem patris, cujus in hoc negotio præcipua auctoritas esse deberet, susceptum. amplificantur ista, dum tribuit Pamphilo impudentiam in verbis (quia falsa asseverare nihil vereatur) & vultu (quia non erubescat) & animo, qui nec probri metu a tali consilio queat retineri. agit hoc, brevi sed efficaci compre-

hensione

Num ejus color pudoris signum usquam indicat?
Adeon' impotenti esse animo, ut præter civium
Morem, atque legem, & sui voluntatem patris,
Tamen hanc habere studeat cum summo probro?
P. Me miserum. S. hem, modo ne id demum sensti Pamphile?
Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi:
Eodem die istuc verbum vere in te accidit.
Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero?

Cur

hensione rerum verborumque: figuris ad excitandum, cumulandum, augendum pertinentibus. nam de ratiocinatione jam dictum est. *Boeclerus.*

7. *Num ejus color pudoris signum usquam indicat?*] *Signum*, est parva quædam significatio, indicans totius rei qualitatem. *Donatus.*

Num ejus color pudoris signum usquam indicat?] Paterno animo dicit. Namque patribus velle erubescere filios, pudentesque esse, familiare est: cui contrarium est, *Erubuit, salva res est.* Hoc ergo dicit: Nec timet, inquit, nec enim pœnitet, nec pudet. *Idem.*

Vide num ejus color.] Donatus legit sine dictione *Vide.* Faërnus.

Num ejus color, &c.] Numnam erubuit? ecquis illi pudoris color, atque virtutis tinctura in facie apparet. *Farnabius.*

8. *Impotenti.*] Nimis potenti. vel certe debili & devicto. *Donatus.*

Adeo impotente.] O. l. s. *adeon*, quam tamen dictionem oportebit per synizesin contrahere in pyrrichium. *Faërnus.*

Impotenti.] Sui moderamen non habenti. *Farnabius.*

9. *Civium morem atque legem, & sui voluntatem patris.*] Tria contempta sunt, mos, lex, imperium patris. *Donatus.*

Præter civium morem.] *Præter*, contra nunc significat. *Idem.*

Legem.] A Pericle latam, quæ cautum, nothos eos esse qui non ex duobus Atheniensibus nati essent, prolemque illam, honorum, magistratuum & civilium commoditatum adeoque conjugii minime capacem videri. Plutarch. in Pericle. *Farnabius.*

10. *Tamen.*] Quum non dixerit *quamvis*, subjecit, *tamen*: & figura est ἀνακόλουθον. *Donatus.*

11. *Me miserum.*] Initium defensionis, deploratio calamitatis & miseriæ: quia in amorem culpam removet a voluntate sua, quum pater, quod amat filius, vitium mentis dicat esse, non impulsum Dei. *Idem.*

Modone id demum sensti, Pamphile?] Comprobatione ostendit eum esse miserum. *Demum* autem, signum est tarditatis. Et *sentire* dicitur, qui vix colligit se, vixque animadvertit: ut alibi,

Vix tandem sensi stolidus.

Idem.

Modo ne id demum sensti Pamphile?] O. l. s. quotquot vidi, post ascriptam Simonis personam habent, *hem.* Faërnus.

12. *Olim istuc, olim*] Objurgatio est, quod dictum est *olim.* confirmationem autem per repetitionem ostendit. Ut *Virgilius*:

---- divum, inclementia divum
Has evertit opes. ----

Donatus.

Olim istuc, olim, cum ita an. ind. &c.] Facunde describit pervicax animi propositum, s. lubidinem animi. Confer, *supra* 2, 1, 6. *&c.* & *Eun.* 2, 3, 28. & 29. Boeclerus.

13. *Aliquo pacto.*] Quoquo modo. *Donatus.*

14. *Accidit.*] Evenit, fuit. *Idem.*

15. *Sed quid ego?*] Proprium est parentibus, indignatione velut abjicere curam filiorum, quum destomachati fuerint. *Idem.*

Sed quid ego?] Ἔλλειψις per ἀποσιώπησιν, scilicet promoveo. *Idem.*

16. Cur

Cur meam senectutem hujus sollicito amentia? an
Ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?
Immo habeat, valeat, vivat cum illa. P. *mi pater.*
S. *Quid mi pater? quasi tu hujus indigeas patris.*
Domus, uxor, liberi inventi invito patre.
Adducti, qui illam civem hinc dicant: viceris.
P. *Pater licet ne pauca?* S *quid dices mihi?*
CH. *Tamen Simo audi.* S. *ego audiam? quid audiam? o*
Chreme? CH. *attamen dicat sine.* S. *age dicat: sino.*
P. *Ego me amare hanc fateor. si id peccare est fateor id quoque.*

Tibi

16. *Cur meam senectutem.*] Non me, sed meam senectutem: quod plus est & miserabilius, dicit. *Donatus.*

Sollicito.] Sollicitam reddo, id est, contristo & perturbo. *Idem.*

18. *Imo habeat, valeat.*] Non irascitur ut pater, sed dissimulat ut alienus: quia vehementer dolet. Et *habeat*, subauditur *illam.* Idem.

Imo habeat, &c.] Tales indignantium mores etiam alibi signat Noster. v. *Hec.* 3, 5, 61. sed παθητικώτερον *Ad.* 1, 2, 54. & 55. Boeclerus.

Imo habeat, &c.] Epitrope, quasi renunciantis. *Farnabius.*

Mi pater.] *Mi, meus.* & principium factum a conciliatione personæ. *Donatus.*

19. *Quasi tu hujus indigeas patris.*] *Hujus*, ostendens se dixit. ut *Virgilius*,
Est hic, est animus lucis contemptor —
Idem.

20. *Domus, uxor, liberi inventi.*] Mira gravitate sensus elatus est. nec de *Menandro*, sed proprium *Terentii.* Et *liberi inventi* dicit, quum unus esset: sed invidiosius *liberi.* Et *inventi*, non *geniti*; secundum illud, *Hoc ego scio, neminem peperisse hic. Domus* addidit, non lupanar. Et oratorie de uno pluraliter loquimur. *Idem.*

21. *Viceris.*] Verbum est ejus, qui vix sibi extorquet, ut abjiciat curam. Et proprium patribus, ac familiare iratis. *Idem.*

Viceris.] Te penes sit victoria: sed Cadmea. *Farnabius.*

22. *Pater, licetne pauca?*] Titubans & balbutiens oratio pudore & conscientia. *Donatus.*

Pater, licetne pauca?] Τὸ *pater* non sine emphasi pronuntiandum est, ut *Hec.* 4, 3, 6. hoc est magistris Græcis, περὶ πλείονα οἶκτον καὶ ἔμφασιν τοῖς φυσικοῖς ὀνόμασι χρῆσθαι. Itaque aliquoties in satisfactione Pamphili, repetitur vox. *Boeclerus.*

CH. *Attamen Simo audi.* S. *ego audiam? quid ego audiam Chreme.* CH. *attamen dicat sine.*] Liber Bembinus, qui hic fere incipit posse legi, nam reliquum Andriæ vetustate corrosum est, habet *tamen Simo audi:* ut & Basilicanus, quod numero magis servit, habet etiam idem liber Bembinus, *quid audiam Chremes?* sine geminatione pronominis, *ego*, ut &, Victorianus: & pro *attamen dicat*, hic & Vaticanus, & nonnulli alii, præsertim antiqui, *attandem dicat.* verbum vero *sine*, Bembinus liber non habet, nisi superadditum. CH. *Tamen Simo audi.* S. *ego audiam? quid audiam Chremes?* CH. *at tandem dicat.* S. *age dicat, sino.* Faërnus.

24. *Age dicat: sino.*] Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est. *Donatus.*

25. *Ego me amare hanc, fateor.*] Ἀμφιβολία τῆς ἐρωμένης. *Idem.*

Hanc fateor.] Et bene *hanc* dicit, non Glycerium, cujus nomine offenditur senex: nec peregrinam, ignominiam scilicet vitans. *Idem.*

Si id peccare est, fateor id quoque.] Noli, inquit, me accusare quia amo. aman-

tem

Tibi pater me dedo. quidvis oneris impone: impera:
Vis me uxorem ducere, hanc vis amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obsecro, ut ne credas a me allegatum hunc senem,
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. S. *adducas?* P. *sine pater.*
CH. *Æquum postulat: da veniam.* P. *sine te hoc exorem.* S. *sino.*
Quodvis cupio, dum ne ab hoc me falli comperiar, Chremes.
CH. *Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.*

tem enim nemo accusat, ut febricitantem nemo accusare potest cur febricitet. Sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor etiam me hoc peccasse. Mire igitur, & subdefendit culpam: & assensus irato est. *Donatus.*

Si id peccare est.] *Peccare* dicit: quia amor Deus est, non voluntas. *Idem.*

Fateor quoque.] Peccare me scil. *Idem.*

Fateor id quoque.] *Vitia sua confiteri, sanitatis indicium est.* Seneca 53 Epist. *Numen confessis aliquod patet.* Ovid. 11. Metam. *Farnabius.*

26. *Tibi, pater, me dedo.*] Bene *dedo*, quasi hostilia & contraria volenti. nam deditio in hoste fieri solet. *Donatus.*

Quidvis oneris impone: impera.] Executus est translationem oneris, dicendo, *impone, ut potero feram.* Idem.

27. *Vis me uxorem ducere? hanc vis amittere?* Et quod unum est, duo fecit: ut ostendat se non posse ferre. *Idem.*

Hanc vis amittere?] Ex *vis* elidendum est, *s*, ut sit trochaicus. expeditius tamen mihi videretur si legeretur, *mittere.* Faërnus.

Ut potero, feram.] Obsequium sine voluntate ostendit: & multum valet sub Chremetis præsentia hæc confessio, ad recusandas nuptias. *Donatus.*

28. *Ut ne.*] Pro ut non. *Idem.*

Allegatum.] Adhibitum. *Idem.*

Hunc senem.] Critonem scilicet. Et non Critonem, sed senem dicit: ut de hac appellatione pondus adjiceret testimonio. *Idem.*

Allegatum.] Subornatum. *Farnabius.*

30. *Æquum postulat: da veniam.*] Artificiose interponit loquentem Chremetem quem volens usque ad cognitionem filiæ suæ retinere, non facit irasci Pamphilo ob contemptum filiæ suæ, & post hoc abire de medio. *Donatus.*

Da veniam.] Concede, indulge. *Idem.*

Sine te hoc exorem.] Id est, ut me purgem, non, adducam. *Idem.*

31. *Ab hoc me falli comperiar.*] O paterna pietas! ipse accusator est, & redargui se cupit. *Idem.*

32. *Paululum supplicii.*] *Supplicium* dicit ipsam accusationem. *Idem.*

Paululum supplicii.] Aliqui recentes libri habent *paulum*, ut & exigit versus. omnes tamen antiqui, & Donatus *paululum.* Item Eugraphius, qui super hoc loco ita dicit; *Adverbia frequenter fiunt nomina cum pro casu accipiuntur; ut paululum, & satis.* Horatius, *Jam satis nivis misit pater.* Faërnus.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

CRITO *hospes.* CHREMES *senex.* SIMO *senex.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Opera Critonis Andrii (cujus hic cum Simone & Chremete congressus continetur) Glycerium Chremetis filia agnoscitur, & conceditur Pamphilo, & Davus liberatur.* Theses. 1. *Inopinatus casus in rebus dubiis maxima est medela.* 2. *Adolescentuli facile falluntur.* 3. *Impotenti sunt animo amatores voti compotes.* 4. *Non sunt sponsalia, nisi consensu parentum, & dote constituta.*

CR. *Mitte orare. una harum quævis causa me, ut faciam, monet,*
Vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi cupio Glycerio.
CH. *Andrium ego Critonem video? certe is est.* CR. *salvus sis Chreme.*
CH. *Quid tu Athenas insolens?* CR. *evenit. sed hiccine'st Simo?*

CH. *Hic*

Constat scena Trochaicis tetrametris catalecticis; & Jambicis tetrametris acatal. v. 3. duo MSS. nostri τὸ & omittunt; omnes autem ita distinguunt: CR. *salvus sis Chremes.* CH. *Quid tu Ath. &c.* v. 6. duo: *& tu negas.* omnes: *qua de re?* v. 7. omnes: *hoc fac.* v. 12. duo: *bonus est hic vir.* v. 17. omnes: *si mihi perget q.* v. 19. unus: *n. ego quæ dico.* duo: *dixi.* v. 20. omnes: *Atticus quidam olim navi fracta apud Andrum ei. est.* v. 25. *& seq.* ut edidimus, omnes habent, præter paucula diversæ scripturæ, quæ non est operæ pretium annotare. v. 30. omnes ut edidimus. v. 34. omnes: *q. de illo s. f.* v. 36. omnes: *sine istam multis modis tuam inj. g.* v. 39. ut edidimus. v. 45. Argentoratensis: *jamdudum res reduxit ipsa* (prima manu erat *ipsam*) *in gratiam tuam.* Mei duo: *jamdudum res reduxit me ipsa jam in gratiam tuam.* Iidem 47. *nisi quid pater ait aliud.* P. *nempe ut tu.* S. *id scilicet.* Argentor. non habet, *ut tu.* v. 51. unus: P. *qui non potest?* S. *quia aliud habet ex sese & magis.* alter: *quia habet aliud ex sese & majus.* v. ult. unus non habet τὸ *hunc.* Boecleirus.

Mitte orare.] *Hic in scenam progreditur Crito: in cujus verbis non modo ipsi promittitur; sed etiam quod & Pamphilus dixerit, demonstratur. Et hic omnis error absolvitur fabulæ.* Donatus.

1. *Mitte orare. una harum quævis causa.*] Pamphilo dicit. & dicendo *una harum*, ostendit multas esse causas: etiam pares magnitudine esse, dicendo *quævis.* Idem.

Mitte orare.] Exoraverat Pamphilus patrem, ut liceret adducere Critonem. ad illum curriculo contendit, atque ut edissereret apud patrem, quæ ad agnitionem Glycerii pertinerent, rogavit. is ergo inter accedendum officiose pollicetur, sibi hanc rem non unam ob causam commendatam esse debere. *Boeclerus.*

Mitte orare.] Post errores, iras, altercationes Catastrophe prospera. *Farnabius.*

Mitte orare.] Pamphilum in via alloquitur. *Idem.*

3. *Andrium ego Critonem video?*] Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii causa, non laborat de agnitione personæ Critonis, ut ab eo facile doceri possit. *Donatus.*

Andrium ego, &c.] Agnoscit Chremes veterem amicum & hospitem Critonem. *Farnabius.*

Salvus sis, Chreme.] Ne laboret ad persuadendum: initio compendio poetæ, jam Crito notus est Chremi. *Donatus.*

4. *Quid tu Athenas, insolens?*] *Insolens, insolitus, insuetus. Cicero, Moveor etiam loci insolentia. Gellius, Insolens vero*

CH. *Hic est.* S. *men' quaris? eho, tu Glycerium hinc civem esse ais?*
CR. *Tu negas?* S. *ita ne huc paratus advenis?* CR. *qua de re?* S. *rogas?*
Tu ne impune hoc facias? tune hic homines adolescentulos
Imperitos rerum, eductos libere, in fraudem inlicis,
Sollicitando, & pollicitando eorum animos lactas? CR. *sanus ne es?*
S. *Ac meretricios amores nuptiis conglutinas?*
P. *Perii: metuo, ut substet hospes.* CH. *si Simo hunc noris satis*
Non

vera accipiendi. Insolens & arrogans intelligitur. Qui præter legem agit humanam & naturalem, *insolens* dicitur. Cicero, *In victoria, quæ natura insolens & superba est.* Donatus.

Insolens.] Insolitus, insuetus. *Farnabius.*

Evenit.] Pudet fateri propter hereditatem venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerit supra, *Clamitent me sycophantam, hereditates persequi.* Donatus.

Evenit.] *Ut huc venirem. v. Guyet. i'y suis venu par rencontre. c'est cas d'avanture. Gall.* Bœclerus.

5. CH. *Hic. S. men quæris? eho tu Glycerium hinc civem esse ais?*] Ita in omnibus vetustioribus libris & aliquot recentibus. sed huic trochaico dimetiendo necesse est diphthongum dissolvere in *quæris.* in *Glycerium* vero non facere ultimæ syllabæ collisionem. *Faërnus.*

6. *Paratus advenis?*] Hoc est, subornatus, & compositus dolo. *Donatus.*

CR. *Quare. s. rogas?*] O. l. s. *qua de re:* & sic quoque stat trochaicus. *Faërnus.*

7. *Tune impune hoc facias?*] Mire acriter Critonem aggressus, dilatavit incusationem, & generale fecit virtute oratoria, quæ δεινότης dicitur. *Donatus.*

Tune hic.] Id est, Athenis, ubi delicta vindicantur. *Idem.*

Tu ne impune hoc facias?] Antiqui libri *hæc facias:* quod & invidiosius est. *Faërnus.*

Tune hic homin. adolesc. &c.] ἀλλ' ἔμπαλιν τὸ δεινὸν τῷ λόγῳ ἐπαίρει, ut Græci dicerent. tanquam in convictum & compertum flagitii, *tune impune hæc facias?* increpat. & jam facinus partitione quodammodo multiplicat, lenocinii cujusdam Critonem insimulans: quod exaggerat & a loco (*hic*, ubi leges bono in usu) & ab ætate, & ab honestate filii sui quasi seducti arte lenonia, & ab illecebris persuasionum ac pollicitationum; & ab hyperbolica descriptione facti, quasi plus quam lenocinium vellet objicere. accedit interrogatio tam instanter & iracunde facta: tum, ut majus videretur crimen, *homines adolescentulos,* &c. nominat, cum de uno sermo esset. *Bœclerus.*

8. *In fraudem illicis?*] Illigas. unde *Virgilius,*

Terna tibi hæc primum triplici circumdata filo
Licia circumdo. ——

Licia enim dicta sunt; quasi ligia. *Donatus.*

9. *Eorum animos lactas?*] Hinc etiam *oblectatio* dicitur. *Idem.*

Lactas?] Quasi teneros animos. *Lactare,* est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere: unde & *delectare* & *oblectare* dicimus. *Idem.*

Lactas.] Demulces. supra act. 4. scen. 1. *lactasset amantem, & falsa spe produceres.* Farnabius.

10. *Ac meretricios amores nuptiis conglutinas?*] Vide oratorie agi. ut gravius Critonem accuset Simo, nunc defendit filium, quem dudum increpaverat. *Donatus.*

Ac meretricios amores.] Pejus lenocinio crimen ingessit: non amicam facere de meretrice, sed conjugem. *Idem.*

Nuptiis conglutinas.] Hoc gravius est lenocinio. *Idem.*

11. *Metuo ut substet hospes.*] *Ut*, ne
non,

Non ita arbitrere: bonus est hic vir. S. *hic vir sit bonus?*
Ita ne adtemperate venit hodie in ipsis nuptiis,
Vt veniret antehac numquam? est vero huic credundum Chremes!
P. *Ni metuam patrem, habeo pro illa re illum quod moneam probe.*
S. *Sycophanta.* CR. *hem.* CH. *sic Crito est hic: mitte.* CR. *videat qui siet.*
Si mihi pergit quæ vult dicere, ea quæ non vult audiet.
Ego istæc moveo, aut curo? non tu tuum malum æquo animo feres?

Nam

non. *Lucil. Tuam ut memoriam retineat.* Et bene *hospes* ait, non *homo*, vel *Crito*. est enim ipso nomine causa diffidentiæ. *Donatus*

Ut subsistat hospes.] Ne non subsistat hospes. *Farnabius.*

12. *Non ita arbitrere.*] Id est, non arbitreris. *Donatus.*

Bonus hic vir est.] Cum pondere & distinctione inferendum. *Idem.*

Bonus hic est vir.] Q. l. s. *bonus est hic vir*, & Donatus. *Faernus.*

Hic vir sit bonus?] *Hic*, per εἰρωνείαν, nec virum, nec bonum esse dixit. *Donatus.*

Hic vir sit bonus.] Mire poëta, cum oportuerit Critonem inimiciorem Chremi esse quam Simoni, sic rem inducit, ut notior ei sit contra quem maxime venerat, atque ab eo defendatur, magis ut res progredi ad catastrophen possit. *Idem.*

13. *In ipsis nuptiis.*] In ipso articulo nuptiarum. *Idem.*

14. *Ut veniret antehac nunquam?*] Plerumque casus imitatur industriam: & hoc sæpe fit, ut etiam sedulo facta, sint suspecta. *Idem.*

15. *Ni metuam patrem, habeo pro illa re eum quod moneam probe.*] Vide omnino *Guyeti* expositionem, quæ proba est. τὸ *monere* est hic submonere. *pro illa re*, id est, de illa re. quid respondendum sit scilicet. *Boeclerus.*

16. *Sycophanta.*] Hoc est, quod minime voluit sibi dici Crito. nam ita locutus est supra, *Clamitent me sycophantam hereditates persequi.* Donatus.

Sycophanta.] Vetitum caricas in Attica nascentes exportare. Cum vero multi furtim avehere deprehenderentur, delatores qui illos apud judices accusarent, vocatos principio Sycophantas. *Athenæus* Deipnosoph. c. 2. Cum e ficuum mercatura, vini, olei, tributa colligerentur ac portoria, & mulctarentur, qui ea non solvissent, coactores appellatos fuisse Sycophantas Ibidem. Alias originis nomina habes apud *Plutarch.* in Solone & interpret. *Aristophanis* in Philo. *Farnabius.*

Hem.] Principium iracundiæ. audivit enim quod maxime vitabat: nam ut supra, *Clamitent me sycophantam.* Donatus.

Sic Crito est hic: mitte.] Hic Chremes traducit illum ab iracundia, dicendo sic esse eum. *Menander:* οὗτος αὐτός ἐστιν * Et recte: quia naturæ ignoscitur, voluntati non item. *Idem.*

Sic Crito est, &c.] Sic homo est. Eunuch 3 act. 1. sc. iracundus sc. οὗτος αὐτός ἐστιν. *Menander.* Farnabius.

17. *Si mihi pergit, quæ vult dicere.*] Graviter, mature. *Donatus.*

Si mihi pergit, &c.] *Plaut. Asinar.* 2, 4, 82.: *Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?* Boeclerus.

Si mihi pergit, &c.] Ὁπποῖόν κ' εἴπησθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις. *Hom.* Il. υ. plura super hoc adagio, vide apud *Erasm.* Chiliad. *Farnabius.*

18. *Ego istæc moveo, aut curo?*] Est enim sycophantæ perturbare rem bonam, & curare malam. Hoc igitur dicit

Nam ego qua dico, vera an falsa audieris, jam sciri potest.
Atticus quidam olim navi fracta ad Andrum ejectus est,
Et istæc una parva virgo. tum ille egens forte applicat
Primum ad Chrysidis patrem se. S. *fabulam inceptat.* CH. *sine.*
CR. *Itane vero obturbat?* CH. *perge.* CR. *tum is mihi cognatus fuit,*
Qui eum recepit. ibi ego audivi ex illo sese esse Atticum.
Is ibi mortuus est. CH. *ejus nomen?* CR. *nomen tam cito tibi? Phania.*

CH. *Hem*

cum ὑπακρίσει. Ego hæc turbo, aut cogito, quemadmodum tu dicis, Simo? *Donatus.*

Non tu tuum malum æquo animo feres?] Non filium, sed amorem in filium significat. An quia iratus est? Et quæritur, an conveniant hæc verba Pamphilo veniente. Imo enim conveniunt: nam quanto magis dissimulat favorem, tanto plus acquirit fidei ad ea quæ loquitur. *Idem.*

Non tuum malum æquo animo feres?] Explicatius eadem sententia *Hec.* 4,4,27. *non tute incommodam rem, ut quæque est, in animum induces pati?* *Aristophanes* Θεσμοφορ. ἀλλ' αὐτὸς ὅ γε σὸν ἐστιν οἰκείως φέρε. Duo vult sententia hæc: non tantum, quæ accidunt incommoda, ferenda (quod *Euripidi* est τἀναγκαῖα τ' ἐκ φέρειν) sed etiam per se ferenda, id est, aliis nullam inde molestiam exhibendam. *Boeclerus.*

19. *Nam ego quæ dixi vera an falsa audieris jam sciri potest.*] Liber Bembinus habet, *nam ego quæ dico*, quod etiam magis quadrat: nam si utique jam dixisset, quid opus erat iterum dicere, ea quæ jam dixisset? idcirco in præsens tempus ait, *nam ego quæ dico*; in futurum autem *vera an falsa audieris.* sane in libro Bembino erat *audierim*. quod forte malum sensum non habet. *Faërnus.*

Jam sciri potest.] Addidit & temporis celeritatem, & magna maturitate dixit. *Donatus.*

20. *Atticus quidam olim.*] Hæc pars argumenti est: quæ & supra jam dicta. *Idem.*

Apud Andrum ejectus est.] Liber Bembinus, *ad Andrum.* Faërnus.

21. *Forte applicat*] *Applicat*, proprie de naufrago in litus ejecto atque egenti. *Donatus.*

22. *Primum ad Chrysidis patrem.*] Quid est *primum*? an quia postea mortuus est? *Idem.*

Fabulam inceptat.] Aut ad comœdiam retulit *fabulam*: quia *fabula* comœdia: & quia argumentum quasi fabulæ narratur. aut certe ad irrisionem narrationis dicit. etenim *olim* fabulæ proprium; ut *Horatius*,

——— *olim*
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum.

Idem.

23. *Itane vero? obturbat.*] Si subdistinguit, *interstrepit* accipe: si non distinguit, *evertit* intelligas. *Idem.*

Itane vero obturbat?] Potest, *itane vero*, subdistingui: & sic cum comminatione inferri, *obturbat.* Idem.

Tum is mihi cognatus fuit.] Sc. Chrysidis pater. *Boeclerus.*

24. *Ibi ego audivi ex illo.*] Magna confirmatio veritatis est. *Donatus.*

Ibi ego.] Id est, apud Chrysidis patrem. *Boeclerus.*

25. *Is ibi mortuus est.*] Idem liber, cum quo omnes alii fere concordant, ita ordinatos habet hos versus:

Is ibi mortuus est. CH. *ejus nomen?* CR. *nomen tam cito tibi? Phania.*
CH. *Hem perii.* CR. *verum hercle opinor fuisse Phaniam. hoc certo scio,*

Rham-

CH. Hem; perii. CR. *verum hercle opinor fuisse Phaniam; hoc certo scio,*
Rhamnusium se ajebat esse. CH *o Juppiter.* CR. *eadem hac Chreme,*
Multi alii in Andro tum audivere. CH. *utinam id sit, quod spero. eho, dic mihi,*
Quid eam tum? suam ne esse ajebat? CR. *non.* CH. *cujam igitur?* CR. *fratris filiam.*
CH. *Certe mea'st.* CR. *quid ais?* S. *quid tu ais?* P. *arrige aures Pamphile.*
S. *Qui credis?* CH. *Phania illic, frater meus fuit.* S. *noram & scio.*
CH *Is hinc bellum fugiens, meque in Asiam persequens proficiscitur.*

Tum

Rhamnusium se ajebat esse. CH, *o Juppiter.* CR *eadem hac Chreme*
Multi alii in Andro tum audivere CH. *utinam id sit, quod spero: eho dic mihi*
Quid eam tum? suam ne esse ajebat? CR. *non.* CH *cujam igitur.* CR. *fratris filiam.*

Jambici octonarii sunt quorum in primo, *ejus* monosyllabum est. secundi prima syllaba fini præcedentis adjungitur. in quarto *audivere*, trisyllabum est. in quinto, ex *quid* d, abjicitur. *eam*, vero monosyllabum est. *Farnab.*

Nomen tam cito tibi?] Non negantis est, sed difficile se dicturum ostendit. *Donatus.*

Phania.] Hoc ita dicit Crito, ut nemo audiret: scilicet adhuc dubitans, an ipse sit. *Idem.*

26. *Hem.*] Sunt qui putant, Simonem dicere, irascentem filio, Critonem submonenti. *Idem.*

Perii.] Hoc Pamphilus post iracundiam patris. An Chremis est dolentis, vel ad ejus mentionem, vel quod in filiam pene peccarat. *Idem.*

Verum hercle opinor.] Hoc adhuc cunctanter est dictum: & ideo indiget confirmatione. *Idem.*

Verum hercle opinor f.] Potest sub. nomen. *v. Donat.* de *distinct. pers.* & *Guyet.* Boeclerus.

27. *Rhamnusium st.*] Piræus & Rhamnus & cætera hujuscemodi, maritima Atticæ oppida intelligenda sunt. *Rhamnus* pagus Atticæ est. *Donatus.*

Rhamnusium.] Rhamnus erat pagus in agro Attico. Strabo. 9 l. *Farnabius.*

28. *Multi alii in Andro.*] Hoc *testimonium cæcum* dicitur. Testimoniorum enim modus duplex est: & *manifestus* & *cæcus*. *Manifestus* est, qui certos testes, & præsentes habet. *Cæcus*, in quo multitudinem, aut civitatem dicimus scire. ut *Cicero: Testis est tota Sicilia.* quod tamen audientem consternat. Est etiam in cæco jusjurandum, tabulæ, absentesque personæ. *Donatus.*

Cujam igitur?] Vetuste, *cujam* quod omnibus generibus & casibus servit. *Idem.*

29. *Quid eam tum? suamne ajebat esse.*] Id est, quam eam tum ajebat esse, suamne? *Boeclerus.*

30. *Arrige aureis, Pamphile.*] Translatio a pecudibus. quibus verbis intendit, accipiendam esse vocem. *Donatus.*

Arrige aures, Pamphile.] Hoc Simo videtur dicere. Ut alii putant, ipse sibi Pamphilus. *Idem.*

Arrige aures Pamphile.] *v. Donat.* & *Guyet* Boeclerus.

31. *Noram, & scio*]Noram Phaniam. scio fratrem fuisse. Ergo & ad personam & ad rem retulit. *Donatus.*

32. *Meque in Asiam persequens, proficisci-*

Tum illam relinquere hic est veritus post illa nunc primum audio,
Quid illo sit factum. P. *vix sum apud me, ita animus commotu'st metu,*
Spe, gaudio, mirando hoc tanto, tam repentino bono.
S. *Næ istam multimodis tuam inveniri gaudeo.* P. *credo pater.*
CH *At mihi unus scrupulus etiam restat, qui me male habet.*
P. *dignus es*

Cum

ciscitur.] Bene *in Asiam*, ubi bellum non erat, sed in Græcia. *Et persequens* dicit, perseverationem sequentis ostendens. *Persequitur* enim qui non desinit sequi. *Virgilius*,

Quæ te sola, puer, multis e matribus, ausa
Persequitur. ----

Donatus.

33 *Tum illam hic relinquere est veritus*] Nullus est liber, qui ita collocet: sed omnes in hunc modum: *Tum illam relinquere hic est veritus* sed versus impeditus est, nisi *post illa* in duas dictiones dividas ita ut *illa* sit pyrrichius *Faërnus*.

34 *Vix sum apud me*] Hoc est argumentum, sapientibus lætitiam vehementem in bonis moderandam: cum unusquisque gaudens ita perturbetur, ut apud se ipsum jam non sit. *Donatus*.

Vix sum apud me] *Non sum apud me*, magis consuetudine quam ratione dicitur. Aut forte sic dicit, quasi abierit animus, & rursus redierit *Idem*.

Ita animus commotus est metu.] Duo carnifices futurarum rerum sunt, spes & metus. Dolor enim & gaudium, præsentium rerum sunt. *Virgil*.

Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudentque, nec auras
Respiciunt. ------

Sed dolorem hic in lætitia non posuit. & mire ordinem servavit sic enim se hæc invicem sequuntur. Et ἀ τωδὶ τως di stinguendum est, spe, gaudio, ut separatim inferantur *Idem*.

35. *Mirando*] *Mirando*, dum miror. & est participium. *Idem*.

36. *Ne istam multis modis tuam*] Non multis modis inveniri gaudeo, sed tuam inveniri. Alii, *multis modis tuam inveniri gaudeo*: non, *inveniri gaudeo*. Hic jam redit in gratiam Simo cum filio: nisi forte patrem socerum appellat. ut Turnus apud *Virgilium*,

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus. ----

Sed quomodo infra dicit, *Quid restat, pater?* an *restat* ideo, quia hæc jam major pars reconciliationis est? *Idem*.

Ne istam] *Ne* nimis. *Cicero*, *Ne isti vehementer errant Sallustius*, *Ne ista nobis mansuetudo & misericordia.* Idem.

Ne istam multis tuam inveniri gaudeo.] O libri antiqui & Donatus, *multis modis*, habent. Sed Bembinus, *multimodis*. quod & ad versum optime quadrat, qui est octonarius, ut ceteri. *Faërnus*.

Multimod.] Multis modis. *Farnabius*.

Gaudeo] *Gaudemus* nostris: *gratulamur* alienis Ut *Sallustius*. *Et ea voce magna vehementer gratulabantur*. Donatus.

Credo pater] Incertum, utrum, cui gratulatur, Simo sit, quamvis Pamphilus respondeat. potest enim Chremes & pater videri. *Idem*.

Credo, pater] Sic responderi solet dicenti, gaudeo *Idem*.

37 *At mihi unus scrupulus etiam restat.*] *At*, discretivum est superiorum dictorum. *Scrupulus* a scrupo lapide dictus, lapillus minimus. nam nimis molestæ sunt pedibus scrupulosæ viæ. ut *Virgilius*,

Scrupea tuta lacu nigro, nemorumque tenebris

Idem.

Etiam] Pro adhuc. *Idem*.

Scrupulus etiam restat] Dubium quoddam non ita magnum superest. Scrupulus dim. a scrupo, lapillus qui offen-

Cum tua religione, odio. nodum in scirpo quaeris. CR. *quid istuc est?*

CH. *Nomen non convenit.* CR. *fuit hercle huic aliud parva.* CH. *quod Crito?*

Nunquid meministi? CR. *id quaero.* P. *Egon' hujus memoriam patiar mea*

Voluptati obstare, cum ego possim in hac re medicari mihi?

Non patiar. heus Chreme, quod quaeris, Pasibula'st. CR. *ipsa'st* CH. *ea'st.*

P. *Ex ipsa millies audivi.* S. *omnes nos gaudere hoc, Chreme.*

Te credo, credere. CH. *ita me Dii ament, credo.* P. *quid restat pater?*

S. *Jam dudum res reduxit me ipsa in gratiam.* P. *o lepidum patrem!*

De

offendit pedes hinc pro re molesta, difficili, anxia capitur *Donat.* sed *Nannius* a scriptulo seu scrupulo, vigesima quarta unciae parte sumptam vult Metaphoram *Chremetis* in filia examinanda satisfieri pleno pondere, nisi quod unus scrupulus desit, nomen sc. non convenire. *Farnabius.*

38. *Dignus es cum tua religione odium*] Aut accusativus pro ablativo casu est positus, pro odio. aut separatim *odium* legendum est, ut sit, dignus qui male habearis. *Donatus.*

Cum tua religione odio] *Odium* habet liber Bembinus & Vaticanus, quemadmodum & Donatus legit *Faernus.*

Dignus es cum tua religione odium.] Ita *Donatus* & apud *Faërnum* liber *Bembinus*, *ac Vaticanus* Recte dici, exemplis *Plautinis* ostendit *Pascasius Grosippus* sc. *Caspar Scioppius in Grammatica Philosophica* (p. 30.) ut sit, dignus aliquid, id est, ad aliquid. *Boeclerus*

Religione] Tam solicita disquisitione, superstitione. *Farnabius.*

Nodum in scirpo quaeris.] *Scirpus*, palustris res, & levissima. *Lucilius* in primo,

Nodum in scirpo insane facere vulgus.

Est autem *scirpus*, sine nodo & levis junci species Alibi ipse, *Reddunt*, *curatura junceas* *Plautus*, *Scirpea inducitur ratis.* Donatus.

Scirpo quaeris.] Scirpi sunt junci leves & enodes, ut scribit *Alciatus.* nodum in scirpo quaerit, qui in re minime dubia dubitandi occasionem quaerit. *Plautus* in Menaechm. act 2 sc. 1. idem habet proverbium:

Nodum in scirpo insane facere vulgus.

Lucilius *Farnabius.*

40 *Id quaero*] Rursus Crito obliviosus est, utpote alienarum rerum. *Donatus.*

41. *Voluptati obstare.*] Nunc laetitiae & gaudio. *Idem.*

42 *Heus Chreme.*] *Heus* dicendum erat, quia Chremes Critonem intuebatur. *Idem.*

Pasibula] Per unum s. & in Bembino & Vaticano, & in multis aliis est libris. *Faërnus.*

43 *Ex ipsa audivi millies.*] Duas res ostendit Pamphilus, & quod verum sit quod ex ipsa saepe audierit, & quod sit Glycerium. *Donatus.*

Omnes nos gaudere hoc, Chreme.] Aut *hoc* correpte, aut *hoc* producte: ut sit, hac re gaudere. Et *gaudere* nostris est, ut supra adnotavimus: alienis vero, *gratulari.* *Sallustius*, *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* Plus est ergo gaudere, quam laetari. *Idem.*

44 *Quid restat, pater?*] Hoc est, ne irascaris. *Idem.*

45. *O lepidum patrem!*]In quo leporis est plurimum, *lepidus* dicitur. Nam *lepo* est

De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremes. CH. *causa optima'st :*

Nisi quid pater ait aliud. P. *nempe.* S. *id scilicet.* CH. *dos, Pamphile, est,*

Decem talenta. P. *accipio.* CH. *propero ad filiam, eho, mecum* Crito *:*

Nam illam me credo haud nosse. S. *cur non illam huc transferri jubes?*

P. *Recte admones, Davo ego istuc dedam jam negoti.* S. *non potest.*

P. *Qui?* S. *quia habet aliud magis ex sese, & majus.* P. *quidnam?* S. *vinctus est.*

P. *Pater, non recte vinctu'st.* S. *haud ita jussi.* P. *jube solvi obsecro.*

S. *Age*

est venustas. *Donatus.*

47. *Nisi quid pater aliud ait.*] Bembinus & multi alii, *ait aliud.* item *dos Pamphile est.* Faërnus.

Nempe, scilicet.] *Nempe* & *Scilicet* dicentes, manu vel vultu dotem significant. quod mox intelligit Chremes. Alii *Nempe* & *scilicet*, Chremetis personam faciunt. *Donatus.*

Dos Pamphile est.] Id est, Pamphilo pro uxore dabuntur decem talenta. *Idem.*

48. *Accipio.*] Ille nisi dixisset, *accipio*, dos non esset. datio enim ab acceptione confirmatur : nec potest videri datum id, quod non sit acceptum. *Idem.*

Eho.] *Eho* hic admiratio est intentionis, ad id quod dicturi sumus. *Idem.*

49. *Nam illam me haud nosse credo.*] Antiqua exemplaria, *nam illam me credo haud nosse.* Faërnus.

50. *Davo istuc dedam jam negotii.*] Omnes fere libri, & in iis vetusti, post *Davo* habent pronomen *ego.* & stat versus, si ex *istuc* s, elidatur. *Idem.*

Dedam jam.] Addidit & temporis celeritatem. *Donatus.*

51. *Qui*] Quamobrem. *Idem.*

52. *Non recte vinctus est.*] Id est, non juste. Sed hic ad causam retulit, *non recte* : senex vero, ad rem retulit. *Idem.*

Vinctus est.] Festivum est, quod ἀπροσδοκήτως infertur ad majus negotium sc. Respondet Pamphilus *pater non recte vinctus est* q. d. pater non crediderim serio te loqui, id est, non putem recte, id est, serio & vere vinctum esse. itaque Simo, *haud ita jussi* inquit, sc. ut parum serio vinciretur, ut non recte vinciretur. quod cum dicit, κωμικῶς alludit ad imperia sua : *quadrupedem* enim *constringi*, adeoque accuratissime vinciri jusserat. hæc simplicissima expositio, cui cur aliquis ceteras præferat, nihil causæ est. *Boeclerus.*

Non recte vinctus est.] Iusserat enim quadrupedem vinciri modo scen. 2. hujus act. ludit in ambiguitate τοῦ *recte.* Farnabius.

Haud ita jussi.] Quia quadrupedem stringi jusserat, quasi recte ac diligenter. Et hoc ipsum non vacat. nam jam jlocaliter loqui, & minus irascentis est, & placabilis animi. *Donatus.*

Haud ita jussi.] Eleganter lusit ad ἀμφιβολίαν, & simul ostendit, quam propitius sit Pamphilo pater, & quam facile veniam Davo impetrare possit ab eo, quippe qui jam etiam jocetur. Pamphilus autem dixerat non juste : ille sic respondit, quasi dixerit, non diligenter vinctus est. Et *haud ita jussi* : sic enim preceperas, *Quadrupedem constringito.* Idem.

35 *O fan-*

S. Age fiat. P. at matura. S. eo intro. P. o faustum & felicem diem.

35. *O faustum & felicem hunc diem.*] In Bembino, & aliquibus aliis libris non est pronomen *hunc*, quod & consuetudini dicendi accommodatius est. *Faernus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

CHARINUS *adolescens.* PAMPHILUS *adolescens.* DAVUS *servus.*

Argum. *Charinus hic prodit in scenam, ut quæ acta sunt e Pamphilo sciat. Et Pamphilus de felicitate, quæ sibi obtigit, exultat.* Thesis. *Voluptas amatoribus & libidinosis summum est bonum. Docet ergo hæc scena, nos e prospero rerum successu majorem percipere voluptatem, si felicitatem nostram aliis quoque, qui nobiscum una gaudeant, quique nobis gratulentur, communicare contingat.*

C. Proviso quid agat Pamphilus: atque eccum P. aliquis forsan me putet
Non putare hoc verum: at mihi nunc sic esse hoc verum lubet.
Ego Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror,
Quod

Sunt *Trochaici tetrametri catalectici. Muretus,* Jambicos miscet. v. 1. unus *MS: reviso* duo: *forsitan.* v. 2. omnes: *non putare hoc.* v. 5 omnes: *si nulla ægritudo.* v. 6. unus: *sed quem ego mihi potissimum optem nunc hoc cui narrem dari.* alter meorum: *sed q. e. m p. exoptem nunc cui hoc narrem dari.* Argentor. *sed q. e. m. p. exopt cui nunc hoc narrem dari.* v. *ultim.* τὸ *esse* abest ab omnibus. *Boeclerus.*

Proviso quid agat Pamphilus.] *Hac scena alterum generum Chremeti comparat: ne aut Charinus tristis recedat, aut non provisum videretur Philumenæ.* Donatus.

1. *Proviso quid agat.*] Hoc colloquium post compendium fabulæ inducitur: ut una narratione etiam negotium Charini transigi possit. *Idem.*

Proviso quid agat.] Dupliciter res ab oculis spectatorum moventur: aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. *Proviso*, duo significat: & provideo & procedo. *Idem.*

2. *At mihi nunc sic esse hoc verum lubet.*] *Sic delicate pronunciandum est, & separatim distinguendum. Idem.*

At mihi nunc sic esse hoc verum lubet.] Sensus hic est, alii putent, ut volunt: ego autem verum esse confirmo, quod mihi lubet verum credere. *Idem.*

At mihi nunc sic esse hoc verum l.] ἔμφασις est in τῷ *nunc*. Lætitiæ enim præsentis exultationem exprimit. ita in *Eunucho* 3. 5. 3. *nunc est profecto &c.* ubi idem πάθος significatur. *Boeclerus.*

3. *Ego Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror.*] Omne quod habemus autem mutuum est, aut proprium. Mutuum est quicquid ad tempus habemus nec postmodum nostrum futurum est, ut uxor, domus, villa, servi, & cetera in hunc modum: Proprium, ut virtus animi, & bonum sempiternum. quod proprie de Diis dicitur. non enim aliunde venerunt, sed apud se ipsos sunt semper. Et Epicurum secutus hoc dixit: Proprie ergo de Diis sempiternum dicitur. Nam inter *sempiternum* & *perpetuum* hoc interest: quod *sempiternum* ad deos, *perpetuum* proprie ad homines pertinet. *Donatus.*

Ego Deorum vitam propterea.] Hanc sententiam totam *Menandri* de Eunucho transtulit: & hoc est quod dicitur, *Contaminari non decere fabulas.* Idem.

Quod voluptates eorum propriæ sunt. nam mihi immortalitas
Parta'st, si nulla ægritudo huic gaudio intercesserit.
Sed quem ego mihi potißimum optem nunc, cui hæc narrem, dari?
D. *Quid illud gaudii est?* P. *Davum video, nemo'st, quem mallem omnium:*
Nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia.

Ego deorum vitam]. Non dixit, quod scit: sed quod verum putet. Et est δόγμα Ἐπικούρειον, quod a ceteris philosophis repudiatur, de otio Deorum ac perenni voluptate. *Donatus.*

Ego vitam deorum.] Ita Bembinus & Basilicanus libri, sed omnes alii, & Donatus, *ego deorum vitam*. Faërnus.

Ego vitam deorum.] Τοῦτο τὸ ζῆν τὸ καλλίμαχον Θεῶν ἀληθῶς βίον. *Apollodorus. Deorum vitam adepti sumus.* Heautont. act. 4. sc. 3.
Immortalis ero, si altera talis erit.
Namque Deos didici securum agere ævum &c. ex schola Epicuri. Horat. 6. S. 1. l. *Farnabius.*

4. *Propria sunt.*]Perpetuæ, sempiternæ, quæ non sunt accommodatæ ad tempus, ac mutuæ sic & supra,
Nihilne esse proprium cuiquam?
Donatus.

Propria sunt.] Peculiares & perpetuæ.
-- *propria hæc si dona fuissent.*
Virg. Æn. 6. de Marcello, cui diuturnæ vitæ usura negata. *Sempiternum* ad Deos, *perpetuum* proprie ad homines. *Farnabius.*

5. *Si nulla ægritudo huic gaudio*] Scilicet secundum supradictam sententiam, Si propria, inquit, hæc fuerit voluptas, Deus sum. *Donatus.*

6. *Sed quem ego potissimum.*] Bembinus liber & multi alii hæc verba sic collocata habent, *Sed quem ego mihi potissimum exoptem nunc, cui hæc narrem dari?* ita trochaicus, aliter impeditus, procedit. Ceterum liber Bembinus pro *exoptem*, habet *optem*. Faërnus.

7. *Quid illud gaudii est?*] In aliis, Davi persona infertur. *Donatus.*

8. *Nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia*] Α'ρχαϊσμός. *Idem.*

Solide solum.] Figura παρόμοιον. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

DAVUS *servus.* PAMPHILUS *adolescens.* CHARINUS *adolescens.*

Argum. *Davus revinctus, quærit ubinam sit Pamphilus: eo invento, uterque de fortunis suis recenset. Supervenit Charinus, audit Pamphilum ducturum quam amarat Glycerium. Id gaudet sc. & ad Philumenæ nuptias accingitur. Rumorem alicujus infortunii cito in populum vulgari; ut quod quis nactus sit mali, prius quam quid evenerit boni, rescisçamus, docet hæc fabula.*

D. **P**amphilus ubinam hic est? P. Dave. D. quis homo'st? P. ego sum. D. o Pamphile.

P. Ne-

Trochaici sunt *tetrametri catalectici.* v. 1. duo MSS. *quinnam homo est.* Argentor *quinnam hic est.* Idem v. 2. glossam inseruit: *certe nescio.* Id enim subauditur in aliis. v. 3. & 4. omnes, ut edidimus. v. 6. unus: *pater am. summus est nobis.* alter: *p. a. est sum. n.* v. 10. unus: *adibo & colloquar.* alter: *adibo ut coll.* Argent. *adibo colloquar.* omnes: *o Charine.* v. 11. unus: *hem audistin.* ceteri omit-

P. *Nescis quid mihi obtigerit?* D. *certe: sed quid mihi obtigerit, scio.*
P. *Et quidem ego.* D. *more hominum evenit, ut quod sim nactus mali,*
Prius resciesceres tu, quam ego illud, quod tibi evenit boni.
P. *Mea Glycerium suos parentes repperit.* D. *o factum bene.* C. *hem.*
P. *Pater amicus summus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* D. *narras probe.*
P. *Nec mora ulla est, quin eam uxorem ducam.* C. *num ille somniat*

Ea,

Ri omittunt τὸ *hem.* omnes τὸ *secundis.* addunt *rebus*, sed diverso positu. v. 14. omnes: *apud Glyc* unus omittit, *hac.* v. 17 omnes: *quod restat.* duo ante τὸ *plaudite* habent hoc signum *GG.* Argentor. *valete & plaudite*, absque hoc signo prævio. Subjiciunt omnes: *Calliopius recensui.* Bœclerus.

Pamphilus ubinam hic est?] *In hoc actu mira arte ea qua restant de Comœdia breviter explicantur, & designantur duorum sociorum bina nuptiæ.* Donatus.

1. *Pamphilus ubinam hic est? P. Dave. D. quisnam homo est?*] In affectu gaudentis Pamphili, & Davi gratulatione, cognitionem rerum Charino præbuit: cujus persona parce utitur post compendium. *Idem.*

Pamphilus ubinam hic est?] Davus, e quadrupede redditus bipes, id est, vinculis exutus gratulatur Pamphilo prosperas nuptias. Charino ne quis læto destituatur exitu, spes bona ducendi Philumenam facta *feliciter.* Farnabius.

Dave. D. quisnam homo est? &c.] *Donatus: in affectu gaudentis Pamphili, & Davi gratulatione cognitionem rerum Charino præbuit: cujus persona parce utitur post* (leg. *propter*) *compendium.* Talis compendii specimen mox est etiam v. 8. 11. 13. *Bœclerus.*

D. *Quisnam homo est.*] Antiqui libri *quis homo'st*, ut versus exposcit: qui trochaicus esse debet ut ceteri. *Faernus.*

2. *Sed quid mihi contigerit scio.*] *Scio,* id est, persensi. *Donatus.*

3. *Et quidem ego.*] Retulerat Simo supra sc. 4. *vinctus est* Farnabius.

More hominum.] *Hominum* abundat. *Donatus.*

More hominum evenit, ut id quod sim nactus mali.] Quia fama mali celerior, quam boni, id est, ut facilius mala, quam bona nuntientur. Ad hoc ergo dixit, quod ille prior scierit quod esset vinctus, quam ipse cognitam Glycerium cognosceret. *Idem.*

Ut quod &c.] Velocior ficti pravique est fama, quam nuncia veri ac boni. *Farnabius,*

4. *Quam ego quod tibi evenit boni.*] O. l. s. post *ego* habent pronomen *illud.* stat trochaicus abjecto uno l. ex *illud* Faërnus.

5. *Mea Glycerium suos parentes repperit.*] Hæc ita narrantur Davo, ut eadem opera etiam Charinus audiat. *Donatus.*

O factum bene.] Bembinus, & aliqui alii libri non habent interjectionem o, sicut hic ipse antiquissimus liber, nec in Eunucho eam habet, nisi superadditam, in eo versu, *quidni habeam? factum bene.* Faërnus.

6. *Pater amicus summus.*] Hæc omnia, ut diximus, propter Charinum dicuntur, ut audiat. *Donatus.*

Amicus summus.] Deest *ejus.* Idem.

7. *Num ille somniat ea, quæ vigilans voluit?*] Hinc *Virgilius.* Eccl. 8.

Credimus? an qui amant ipsi sibi somnia fingunt?

Idem.

8. De-

Ea, quæ vigilans voluit? P. *tum de puero, Dave?* D. *ab desine.*
Solus est, quem diligunt Dii. C. *salvus sum, si hæc vera sunt.*
Colloquar. P. *quis homo'st? o Charine, in tempore ipso mihi advenis.*
C. *Bene factum.* P. *audistin?* C. *omnia. age, me in tuis secundis respice.*
Tuus est nunc Chremes: facturum quæ voles, scio esse omnia.
P. *Memini: atque adeo longum'st, nos illum expectare, dum exeat.*
Sequere hac me. intus apud Glycerium est nunc. tu Dave abi domum,

Pro-

8. *Desine.*] Compendium attulit. *Donatus.*

9. *Quem diligunt dii.*] Scripsimus, *diligant*, ex antiquis libris. *Faërnus.*

10. *Conloquar. P. quis homo est? Charine in tempore.*] Omnes quot quot sunt l. s. habent, *o Charine*; & stat versus, si vel ex *consequar* r, vel ex *quis* s, eliditur r, *Idem.*

11. *Bene factum.*] A gratulatione cœpit. *Donatus.*

Hem audistin?] Aliqui libri, inter quos Bembinus, non habent interjectionem *hem*. Faërnus.

Omnia.] Compendium. *Donatus.*

Age, me in tuis secundis rebus respice.] Hæc sunt quæ absolute dicuntur, & est commonitio. Sunt enim qui felicitate elati, ne respicere quidem velint amicos. Et *respicere*, est proprie retro aspicere. Id est, quem præcedis felicitate, non obliviscaris. *Idem.*

Me in secundis respice.] Libri vetusti, *me in tuis secundis.* Donatus, *tuis secundis rebus.* quod tamen dicit esse ex iis, quæ absolute dicuntur; ex quo apparet eum legere, *ex tuis secundis.* nam si adderetur *rebus*, non esset absolutum. Sane versus hic est octonarius jambicus; si vero legeretur, *audistin?* esset trochaicus, ut ceteri. quod & placet. *Faërnus.*

12. *Tuus est nunc Chremes.*] *Lucilius* in secundo,

Nunc præter tuus est, meus si discesserit horno Gentilis.

Donatus.

13. *Atque adeo longum est nos illum expectare.*] Quia & audacter & artificiose binos amores duorum adolescentium, & binas nuptias in una fabula machinatus est: & id extra præscriptum *Menandri*, cujus Comœdiam transferebat: idcirco aliud in proscenio, aliud post scenam retulit: ne vel justo longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur. *Idem.*

14. *Sequere hac me intus ad Glycerium.*] Jam post scenam itur: quia ulterius in proscenio nihil agitur. *Idem.*

Sequere hac me intus. apud Glycerium est nunc.] Liber Bembinus ita habet:

Sequere hac me intus ad Glycerium nunc.

Donatus sic:

Sequere me intus apud Glycerium.

Faërnus.

Tu Dave abi domum.] Hi versus, usque ad illum,

Gnatam tibi meam Philumenam uxorem,

negantur *Terentii* esse: adeo ut in pluribus exemplaribus bonis non inferantur. *Donatus.*

Tu Dave abi Domum.] Donatus: *hi versus usque ad illum* gnatam tibi meam Philumenam uxorem, *negantur Terentii esse: adeo ut in pluribus exemplaribus bonis non inserantur.* Habes eos apud Guyetum, quem vide. *Boeclerus.*

Qui

Propera, accerse, hinc qui auferant eam. quid stas? quid cessas? D. eo.
Ne expectetis, dum exeant huc: intus despondebitur:
Intus transigetur, si quid est, quod restet. Ω. *Plaudite.*

15. *Qui auferant eam.*] Rite namque virgo nuptui data simulabatur ex gremio matris, aut ea si deesset, ex proxima necessitudine rapi, cum ad virum transferebatur; quod ea res feliciter Romulo suisque cessit, Sabinas rapientibus. *Farnabius.*

16. *Ne expectetis.*] Mire dicit, latenter se laudans: quo verbo avidum adhuc audiendi populum, adeoque cupidum & intentum ostendit, ut finem Comœdiæ evenisse non senserit. *Donatus.*

17. *Intus transigetur, si quid est quod restet.*] Artificiose poëta hereditatis justam petitionem ex Critonis persona prætermisit, quæ ei Glycerio cognita jure tribuebatur: ne vel parvo rei Critonis tractatu, aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulæ ad lætum exitum spectans. *Idem.*

Si quid est quod restet.] Quia narratione dignum non est, quod Charinus rogat. *Idem.*

Plaudite.] Hic ante verbum *plaudite*, in omnibus vero aliis fabulis ante ea verba *vos valete*, Bembinus liber & omnes alii antiqui hanc notam habent, Ω, super quo loco ita Eugraphius: Verba sunt recitatoris, qui dum fabulam terminaret, elevabat aulæa scenæ: & dicebat ad populum: *Vos valete & plaudite.* Faërnus.

Ω. *plaudite.*] *Faërnus* in antiquis libris hanc notam reperit. quam *Petitus* existimat enaluisse ex duplici ω o Græco, quasi notare voluissent ὁ ὄχλος. non uno modo infirmari potest hæc conjectura. nihil certius puto, quam literam *G* fuisse, quæ *gregem* notaret. habetur illa geminata in duobus nostris codicibus MSS. ea forma, qua Longobardicus character utitur. *Grex* vocabulum scenicum. *Plaut. Asinaria prologo: hoc agite ------ gregique huic & dominis atque conductoribus face jam nunc tu præco omnem auritum populum. v. Chrestom. v. Grex. Boeclerus.*

EUNU-

EUNUCHUS TERENTII.

Fabulæ interlocutores.

PHAEDRIA *adolescens.*
PARMENO *servus.*
THAIS *meretrix.*
GNATHO *Parasitus.*
CHAEREA *adolescens.*
THRASO *miles.*
PYTHIAS *ancilla.*
CHREMES *senex.*
ANTIPHO *adolescens.*
DORIAS *ancilla.*
DORUS *Eunuchus.*
SANGA *servus.*
SOPHRONA *nutrix.*
LACHES *senex.*

ACTA LVDIS MEGALENSIBVS L. POSTVMIO ALBINO L. CORNELIO MERVLA AEDILIBVS CVRVLIBVS EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO L. ATILIVS PRAENESTINVS TIBIIS DVABVS DEXTRIS GRAECA MENANDRV. ACTA II. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI M. VALERIO C. FANNIO COSS.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Sororem falso dictitatam Thaidis,
Id ipsum ignorans miles advexit Thraso,
Ipsique donat. erat hac civis Attica.
Eidem eunuchum, quem emerat, tradi jubet
Thaidis amator Phædria, ac rus ipse abit,
Thrasoni oratus biduum concedere.
Ephebus frater Phædriæ, puellulam
Cum deperiret dono missam Thaidi,
Ornatum eunuchi induitur: suadet Parmeno:
Introiit, vitiat virginem: sed Atticus
Civis repertus frater ejus, collocat
Vitiatam ephebo: Phædriam exorat Thraso

PUBLII TERENTII EUNUCHI PROLOGUS.

Invehitur suo more in adversarium, quem, quibusdam erratis ipsius commemorandis, in quam maximum potest odium & invidiam adducit. Deinde Poetam defendit, ab eo furti insimulatum; qui dicebat hanc fabulam ex Nævio & Plauto magna ex parte ablatam esse. Tandem attentionem postulat ad fabulam agendam.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quamplurimis, & minime multos lædere.
In his Poëta hic nomen profitetur suum.
Tum si quis est, qui dictum in se inclementius
Existimabit esse, sic existimet,

Respon-

SEnarii sunt. v. 5. MSS. nostri omnes: *existimavit esse, sic existimet, sciat, præsumat* nisi quod Argent *extimavit*, & *extimet*. duo illa verba *sciat præsum.* etiam in aliis codicibus glossemate intrusa, *Faërnus* jam monuit v. 7. omnes, ut edidimus. v. 10. duo: *atque a thesauris scr.* Argentor *atque de thesauris sumsit* v. 12. unus: *quam dicat ille.* alter *quam illi qui pet.* τὸ *illi* etiam Argentoratensis, sed secunda manu præfert v. 14 omnes: *frandetur.* v 17 omnes: *condonabuntur.* sed in Argentor secunda manu v 19 ut edidimus. v. 24. Argent. *& nihil dixisse verb* v. 41. omnes. ut ed. *Bœclerus.*

Si quisquam est, qui placere, &c.] Attendenda poëtæ copia, quod in tot prologis de eadem causa iisdem fere sententiis, variis verbis utitur. *Donatus.*

Bonis quam plurimis] Commendat personam. *Idem.*

Bonis quam plurimis.] Super his verbis ita Eugraphius: *Bonis quam plurimis. quidam intelligunt, quam plurimis bonis. nos intelligamus extrinsecus plurimos, nihil aliud posuisse nisi malos. boni enim admodum pauci sunt. ita quod dixit in numero plurimis, qualitatem potius declaravit.* Faërnus.

Qui placere se, &c.] Qui placere studeat bonis potius quam malis; & subauditur *potius.* sic Plautus *Certum est mori, quam hunc pati lenonem in me grassari.* Rudens 3. act. 3. sc. Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Hom. a. Iliad. Θέλω προγνοίας σπλαγχνὸν ἢ τύχης πλέον. *Farnabius.*

2. *Plurimis, &c.*] *In dissensione civili, cum boni plus quam multi valent.* Cic. de Rep. 6. 1. *Idem.*

Et minime multos lædere] Ἀντίθετον πρῶτον. *Donatus.*

3. *In his Poëta hic nomen profitetur suum.*] Cum dixisset, *quisquam*, intulit *in his*, & alibi, *Cujus mos maxime est consimilis vestrum: hi se ad vos applicant.* Idem.

Nomen, &c.] Translatio a militibus, qui nomina in militiam dant. *Farnab.*

4. *Tum si quis.*] Bene, *si quis*: cum *L. Lavinium* significet, ne vel ipsum a se læsum esse fateretur. Et *Tum*, præterea: ut, *Tum canit Hesperidum.* Donatus.

Si quis.] Lavinium innuit. cujus calumniis respondit in prologo Andriæ. *Farnabius.*

Inclementius] Pro *inclementer.* ut,

Jam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus. Virg. [illegible] Donatus.

5. *Existimet*] Pro existimavit. *Idem.*

Existimet esse, sic existimet.] Donatus videtur legisse *existimat*, pro *existimavit.* sed non stat versus. liber vero Bembinus & Eugraphius in hunc modum habent, *existimavit esse, sic existimet.* ita & alii fere o 1. 8 sed eo amplius, post *existimet*, in aliquibus est *præsumat*, in ali-

quibus

Responsum, non dictum esse, quia læsit prior.
Qui bene vertendo & eas describendo male
Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit:

10 *Al-*

quibus vero, *sciat præsumat.* ut facile appareat ea verba inculcata ex glossemate alicujus interpretantis verbum *existimet.* Faërnus.

6. *Responsum, non dictum esse*] Deest ei, ut in Phormione, *Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.* Donatus.

Non dictum esse.] Superius *dictum*, participium est. inferius, nomen. A quo etiam *dicaces* dicuntur, qui jocosis salibus maledicunt. *Idem*

Responsum, non dictum esse.] Figura πλοκη. nam *dictum* modo bis numero positum, supra nomen significat, infra participium. ut in Heautont. *In quem quidvis harum rerum convenit, quæ sunt dicta in stultum.* Idem.

Quia læsit prius.] *Prior*, quod est in Bembino, & Vaticano, mihi magis probatur. *Faërnus.*

7. *Qui bene vertendo*] *Bene*, pro valde. Et *Vertendo*, in linguam Latinam transferendo. *Plautus*, *Vertit barbare.* Aut *vertendo*, corrumpendo. *Donatus.*

Qui bene vertendo & eas describendo male.] Lego ex libro Bembino, *& easdem scribendo male*; ut sit sensus: elegit ille quidem bonas quas verteret, sed easdem male scripsit. quem sensum confirmat insequens versus: *Ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.* est & hæc lectio in libro Victoriano, licet is pro *scribendo*, habeat *conscribendo*. ita legit & Eugraphius sic dicens: *bene vertit, de Græco in Latinum: male scribit, male verba componit.* Faërnus.

Qui bene vertendo, & eas describendo male] Varie laborant eruditi in hoc versu explicando. nec *Donatus* quicquam expedit. *Nannius* autem bene prolixa oratione, de vitio & laude interpretum ita differit, ut sensum hujus loci tamen reliquerit ambiguum. *Fr. Fabricius* τὸ describere, ad dispositionem refert. *Faërnus: elegit ille quidem bonas quas verteret, sed easdem male scripsit.* sed Latinitas vix patitur, ut *bene vertere*, sit, *bene eligere vertenda*. *Fr. Guyetus* ab emendatione præsidium repetivit. Nihil autem fortehorum est, in quo aliquis possit satis tuto acquiescere: quin amplius sibi cogitandum putet. in eo tamen *Guyetum* sequi placet, quod vix persuadeor, Luscio *bene vertendi* laudem a Nostro tribui. *Bæclerus.*

Qui bene, &c.] Bene ad verbum transferendo sed disponendo male. *Se mirari non modo diligentiam, sed etiam solertiam ejus a quo essent illa dimensa atque descripta.* Lysander de Cyro. apud Cic. de senect. *Farnabius.*

9. *Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit*] Τὸ αὐτὸ apparet pronontiatum, quasi hoc ipso admonuerit spectatorem, quam turpiter & imperite hæc fabula scripta sit. Et bene, *nunc nuper:* ut ex vicinitate facti ostendat, nihil esse dicendum, quam displicuerit hæc comœdia *L. Lavinii:* propterea quod res recens sit, & omnes meminerint. *Phasma* autem, nomen est fabulæ *Menandri*: in qua noverca superducta adolescenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtim eductam, cum haberet in latebris apud vicinum proximum, hoc modo secum habebat assidue nullo conscio. Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perfodit, ut in ipso transitu sacrum locum esse simularet. Cumque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem divinam sæpe faciens, evocabat ad se virginem. Quod cum animadvertisset adolescens, primum aspectu pulchræ virginis, velut numinis visu perculsus exhorruit: unde *Phasma* est nomen fabulæ. deinde paulatim re cognita, exarsit in amorem puellæ: ita ut remedium tantæ cupiditatis, nisi ex nuptiis, non reperiretur. Ita ex commodo matris ac virginis, & ex voto amatoris, consensuque patris, nuptiarum celebratione finem accipit fabula. Utrum ergo hoc dicat, quod totam fabulam transferendo, læserit *L. Lavinius:* an hoc tantum, de quo reprehendat. sed his signis velit ostendere, quem dicat vitiose *Thesaurum* composuisse; ut in *Thesauro* sit culpa, non in *Phasmate*? *Donatus.*

Nunc

Atque in Thesauro scripsit, causam dicere

Prius

Nunc nuper dedit.] *Nuper*, ex illis verbis est, quæ veteres propter ambiguitatem cum adjectione proferebant. nam nisi adderet: *nunc*: hoc *nuper*, olim, pridem, & jam significasset. *Donatus.*

Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.] Hanc fabulam totam damnat, ut apparet, silentio: *Thesaurum* vero, non totum, sed ex uno loco. *Idem.*

Phasma nunc, &c.] Comœdiam, cujus argumentum satis longum refert Donat. *Farnabius.*

10. *Atque in Thesauro scripsit, causam dicere.*] *Thensaurum* Latini veteres secundum Græcos, sine *n* litera proferebant. *Donatus.*

Atque in Thesauro scripsit, causam dicere.] Arguit *Terentius* quod *Luscius* contra consuetudinem litigantium, defensionem ante accusationem induxerit. Hujusmodi enim est *Luscii* argumentum. Adolescens, qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, servum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi vivus magnis opibus apparaverat, ut id aperiret, illaturus epulas, quas pater post annum decimum caverat sibi inferri. Sed eum agrum in quo monumentum erat, senex quidam avarus ab adolescente emerat. Servus ad aperiendum monumentum auxilio usus senis, thesaurum cum epistola ibidem reperit. Senex thesaurum tanquam a se per tumultum hostilem illic defossum retinet, & sibi vendicat. Adolescens judicem capit: apud quem prior senex, qui aurum retinet, causam suam sic agit: Athenienses, bellum cum Rhodiensibus quod fuerit, quid ego hic prædicem? & cetera, quæ contra naturam jurisque consuetudinem posita argumenta notat *Terentius*: quod ille ordo potior erat, ut adolescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur. *Idem.*

Atque in Thesauro scripsit, causam dicere, &c.] Prius de verbis aliqua notabimus. *Thesaurum* (θησαυρὸν) potius quam *thensaurum*, quod posterioris sæculi est, scribi oportere, & *Donatus* monuit, & *Guyetus* merito inculcavit. Interpunctio sive ita fiat, *causam dicere prius unde petitur, aurum quare sit suum*: sive, *causam dicere prius unde petitur aurum, quare sit suum*: sensus tamen mutandus non est. qui talis est: prius eum unde petitur id est, reum causam dicere, quare thesaurum suum esse contendat: quam ille qui petit (actor) demonstrasset, unde sibi vindicaret thesaurum sc. cur thesaurus ipsi deberetur. *unde petitur*, id est, is unde petitur, reus est: *qui petit*, petitor, actor.

Objicit ergo Terentius Luscio Lavinio adversario suo, quod in Comœdia cui Thesauro titulum dedit, ordinem juris & consuetudinem judiciorum perverterit: in eo, quod reum primo loco causam dicere fecerit, antequam actor intentionem suam probasset. Sicut autem Luscius ille Lavinius *Phasma* suum ex Menandro transtulerat; ita idem in *Thesauro* fecisse colligitur, cum sciamus Menandri drama hoc vocabulo extitisse. Quod autem hic præpostere in Thesauro factum arguitur, illud nequaquam ad Menandri Thesaurum pertinet, sed ad Luscii Lavinii. qui ex bona Græca fabula, non bonam fecit Latinam. Nec frustra hoc monemus.

Sed apponemus huc totam causam ex *Donato* & *Eugraphio*. *Donati* hæc est annotatio. *Arguit Terentius, quod Luscius contra consuetudinem litigantium, defensionem ante accusationem induxit. hujusmodi enim est Luscii* (nota, non Menandri, qui aliter ordinaverat) *argumentum: Adolescens, qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, servum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi vivus magnis opibus apparaverat, ut id aperiret, illaturus epulas, quas pater post annum decimum caverat sibi inferri.* (hoc ipso haud dubie consilio, ut reperiretur thesaurus) *sed eum agrum, in quo monumentum erat, senex quidam avarus ab adolescente emerat. Servus ad aperiendum monumentum auxilio usus senis, thesaurum cum epistola ibidem reperit. Senex thesaurum, tanquam a se per tumultum hostilem illic defossum retinet, & sibi vindicat. Adolescens judicem capit. apud quem, prior senex, qui aurum retinet, causam suam agit: Athenienses, bellum cum Rhodiensibus quod fuerit, quid ego prædicam? & cætera. quæ contra naturam jurisque consuetudinem posita argumenta notat Terentius, quod ille ordo*

Prius unde petitur aurum, quare sit suum,
Quam ille, qui petit, unde is sit thesaurus sibi:
Aut

ordo potior erat, ut adolescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur Addit mox de eodem errore Luscii: *nam possessorem fecit priorem agere, quam petitorem: quod abhorret a consuetudine juris & litium.* Hæc *Donatus. Eugraphius* ita exhibet argumentum comœdiæ Luscii. *Quidam agrum vendidit. illic habebat patrium monumentum, in quo thesauros emptor invenit, comperit venditor.* (nam ita legendum est) *in judicium venitur. utique ex ratione & ex consuetudine prior loqui debet ille, qui petit. Petitor autem hic, venditor est: ut secundo loco respondeat, a quo petitur,, hoc est emptor. At contra Luscius Lavinius fecit; ut prior loqueretur, unde petitur, quam ille, qui petit.* Ad hanc causam, ex jure civili Romano, cujus peritissimus est, hæc annotavit Clarissimus vir *Jo. Henr. Schroterus: Emtor, a quo, tanquam reo, thesaurus petebatur, causam dicebat, ob quam suus esset; quia scilicet a se ipso, & in suo repertus esset, l. un. C. de thesaur. atque id quidem, prius quam venditor, qui petebat & actor erat, prop sueras, cui probatio incumbebat, unde in patrium monumentum is thesaurus pervenisset. quod nisi aliunde potuisset constare, debebat venditor ad exhibendum agere, ut vel ex signatura nummorum, liceret aliquid colligere Perez. num. 11. in l. 1. C. de thesaur.* quamquam in hoc casu etiam præsumtio, quod sc. ipse pater monumentum id extruxerat, pro eo pugnasse videatur. *thesaurum verum non esse, ut qui ignotum dominum jam minime haberet l. 31. §. 1. de A. R. D. & manifeste ejus, cujus antea fuerat, licet perditus hactenus, & ab eo, ad quem pertinebat, non ablatus l. 67. R. V. nam jus possessionis ei, qui eum condidit, non videtur peremtum. & quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest l. 11. de R. I. Quapropter non immerito reprehenditur Poëta, qui contra naturam ordinis & negotii. ante petitorem, in scena facit causam dicere reum, cui tamen sufficere debuisset, quod possidebat l. 1. §. 6. uti possid. cui etiam veluti possessori actio ultro, id est, ut prior ageret, nunquam dari poterat. d. §. 6. nam in controversiis rerum corporalium actio negatoria, per quam negetur res alterius esse, prodita non est, §. 2. in f. Inst. de Action.* Epistolam, quam adolescentis venditoris pater una cum thesauro deposuerat, haud dubie cum ipso thesauro retinuisse senem emtorem, intelligendum est. alioquin futurum erat, ut res controversia careret. Vidit sane servus adolescentis, epistolam thesauro additam, sed antequam inspecta esset & exhibita, senex ementiri potuit, se pecuniæ custodiæ causa depositæ illam addidisse, ut constaret, quis & quo fine deposuisset. Potuit postea, spatio dato, & supponere aliam epistolam. Deposuerat autem pater adolescentis illic thesaurum, ne filius statim ut hereditatem paternam adiisset, prodigeret omnia. fore enim sperabat, ut absumendi libidinem mitigaret ratio & ætas. itaque decem annos interponi voluit, antequam filius rescisceret, sicut in argumento apud *Donatum* amplius exponitur. Vide etiam, quæ magnum quondam nostræ Academiæ ornamentum *Caspar Bitschius, Jurisconsultus de Thesauro parte priore & posteriore*, annotavit. *Bœclerus.*

Thesauro, &c.] Alia Menandri fabula, in qua præpostere inducit reum agentem ante petitorem, qui poscebat thesaurum patris sui in monimento conditum, & a reo ablatum. *Farnabius.*

11. *Prius, unde petitur aurum*] *Unde*, a quo. *Virgilius, Genus unde Latinum.* Nam possessorem fecit priorem agere, quam petitorem: quod abhorret a consuetudine & juris & litium. *Donatus.*

12. *Quam ille qui petit.*] Deest *dicat*, Idem.

Qui petit.] Id est, petitor. *Idem.*

Quam ille qui petit.] Esset recta locutio si diceret, *quam petitorem:* aut *quam illum qui petit.* Sed *quam ille*, maluit: ut subaudiamus *causam dicat*, per ζεῦγμα a superiore figuratum. *Idem.*

Quam illum qui petit.] Liber Bembinus ac Vaticanus & Donatus, *quam ille qui* habent. qua lectione stante illæ tres dictiones anapæstum faciunt, correpta priore syllaba in *ille*; *petit* vero iambus est, posteriore item correpta more veterum. *Faërnus.*

14. Di-

Aut unde in patrium monumentum pervenerit.
Dehinc, ne frustretur ipse se, aut sic cogitet,
Defunctus jam sum, nihil est quod dicat mihi,
Is ne erret, moneo: & desinat lacessere.
Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur,
Quæ proferentur post, si perget lædere
Ita, ut facere instituit. quam nunc acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam Ædiles emerunt,
Perfecit, sibi ut inspiciendi esset copia.
Magistratus cum ibi adesset, occepta 'st agi.
Exclamat, furem, non poëtam, fabulam
Dedisse, & nihil dedisse verborum tamen:

Co-

14. *Dehinc.*] Si loquatur. *Donatus.*

Ne frustretur ipse se.] Παρὰ προσδοκίαν dicitur: sed post addit. *Idem.*

Aut sic cogitet.] Si taceat. *Idem.*

15. *Defunctus jam sum.*] Σχῆμα διανοίας, ἠθοποιΐα. id est, omni labore liberatus sum, auctoritate jam confirmata & inviolabili. *Idem.*

Defunctus jam sum] Id est, jam egi fabulas meas: aut jam destiti periclitari in edendis comœdiis: aut certe, jam edidi quam tu reprehendis fabulam. *Idem.*

Defunctus jam sum, nihil est quod dicat mihi.] Non sit, inquit, de suis vitiis securus propter vetustatem, nihilominus enim a me reprehendetur. *Idem.*

Defunctus jam, &c.] Μίμησις defendentis se Lavinii. Jamdudum emeritus sum, defunctus labore & discrimine tum scenæ, tum populi: nihil est quod mihi objiciat Terentius. *Farnabius.*

16. *Is ne erret, moneo.*] Σχῆμα, ἡ πείραξις. *Donatus.*

Is ne erret.] Respondet Poëta noster. *Farnabius.*

17. *Quæ nunc condonabitur.*] Sic in Phormione, *Argentum quod habes, condonamus te.* Nam & *dono*, ablativo casui jungebant veteres, *condono* vero accusativo. *Donatus.*

Condonabitur.] Quæ in præsenti condono illi. Phorm. 5. act. 8. scen. *Argentum quod habes, condonamus te.* Plaut. frequens. Sed phrasin hanc explodit Jul. Scal. Poëtices. lib. 7. c. 2. partis 2. improbatque Erasmo. acriter interim tuetur lectionem, *condonabuntur.* Scazontas sc. interseri quandoque, probat multis adductis exemplis Plauti. idque fieri varietatis gratia & excitandi spectatores. *Farnabius.*

19. *Nunc quam acturi sumus.*] Obliqua narratio facti est, secundum casum accusativum. *Donatus.*

Nunc quam acturi sumus.] O.l.s. *quam nunc*, qua collocatione admissa, primam hujus versus syllabam præcedenti versui in scansione applicabimus. *Faërnus.*

20. *Postquam ædiles emerunt.*] Mire, cum ordo melior videretur, si sic diceret: Postquam ædiles emerunt, quam nunc acturi sumus, perfecit sibi ut inspiciundi esset copia. *Emerunt* autem, mediam corripe ut,

Matri longa decem tulerunt fastidia menses. Donatus.

Ædiles.] Ædilibus curæ erant urbis ædes, annona, ludi solennes & stati publico, interdum suo sumptu ludos edebant. *Farnabius.*

Emerunt.] Penultimam defendit Turnebus 18. l. 2. c. *Idem.*

21. *Perfecit.*] Mire, quasi difficile & illicitum. *Donatus.*

23. *Exclamat, furem, non Poëtam.*] Mire reprehendit ante vitium, quam de causa maledicti dicat. *Idem.*

Exclamat, furem, non Poëtam.] Adhuc nulla reprehensio est: si quidem licet transferre de Græco in Latinum. *Idem.*

24. *Et nihil dedisse verborum tamen.*]

Colacem esse Nævii, & Plauti veterem fabulam:
Parasiti personam inde ablatam, & militis.
Si id est peccatum, peccatum imprudentia' st
Poëtæ: non qui furtum facere studuerit.
Id ita esse, vos jam judicare poteritis.
Colax Menandri est: in ea est parasitus Colax,
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam,
Ex Græca: sed eas fabulas factas prius
Latinas, scisse sese, id vero pernegat.
Quod si personis eisdem uti aliis non licet:

Qui

Aut, neminem fefellisse: aut, nihil apposuisse de suo. *Donatus.*

Et nihil dedisse verborum tamen.] Aut neminem fefellisse: *dare enim verba*, decipere est. Quia qui rem expectat, & nihil præter verba invenit, deceptus est. unde alibi, *Verba istæc sunt.* & e contrario, *Rem cum videas, censeas.* Aut aliter: nihil addidisse de stylo suo *Terentium.* Idem.

v. 23. & 24. *Fabulam dedisse, & nihil dedisse verborum tamen.*] *Donatus: aut, neminem fefellisse, aut nihil apposuisse de suo placet prius.* Bœclerus.

Et nil dedisse.] Et nihil de suo stylo dedisse tamen. *Farnabius.*

25. *Colacem esse.*] A κόλοις cibus dictum refert Athenæus lib. 6. Deipnosoph. 18. cap. *parasitus* itidem a σίτῳ. *Idem.*

26. *Parasiti personam inde ablatam*] Et hoc mire: non versus objicit, sed personam esse translatam. quid stultius, aut calumniosius dici potest? *Donatus.*

27. *Peccatum imprudentia est.*] Id est, ignorantia: ut imprudens harum rerum. non enim stultitia. Idem.

Si id est peccatum, peccatum imprudentia est Poëtæ.] Primo negat peccatum, deinde concedit & purgat. *Idem.*

Imprudentia.] Ignorantia, non imperitia. *Idem.*

Si id peccatum.] Πλοκή. Nam *peccatum* superius, nomen est: & sequens, participium. Et primo negat, peccatum, deinde si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiæ partibus. *Idem.*

Imprudentia est.] Ut sexto ab hoc versu. *Farnabius.*

28. *Non qui furtum facere studuerit.*] Antiquissimi libri *quo*, habent, non *qui*. *quo* autem pro quod exponendum. *Faernus.*

32. *In Eunuchum suam.*] Ad fabulam, non ad hominem retulit. ut *Virgilius*. *Centauro invehitur magna.* Donatus.

Eunuchum suam.] *Fabulam respexit*, aut comœdiam, Synthesis. *Farnabius.*

34. *Latinas scisse sese.*] Hæc lectio placet mihi propter versum. quamvis o. l. a. non habeant nisi unum, *se*; & in Bembino, ubi geminatum erat, posterius sit deletum. *Faernus.*

Id vero pernegat.] Annis tamen prope XL ante hanc fab. editam obierant Nævius & Plautus. *Farnabius.*

35. *Quod si personis iisdem uti aliis non licet.*] In Bembino est, *iisdem huic uti non licet.* quarum lectionum utra melior sit, statuere nescio. interim vulgatam tenebimus. *Faërnus.*

36 *Qui magis licet currentes servos scribere.*] Ego potiorem arbitror lectionem, quam continet liber Bembinus, *currentem servum*; ut & in Heautontim. *Ne semper servos currens.* Idem.

Currentes, &c.] Subjecta hæc, personæ & ἤθη Comœdiarum *Terentius meretrices malas, avaros lenones, tristes senes, edaces parasitos commemoravit.* Victorinus in Cic. Rhet. l. 1.

Dum servus fallax, durus pater improba lena,
Et meretrix fuerit blanda, Menander erit.
Ovid. 1. Amor. 15. eleg. *Farnabius.*

37. Bonas

Qui magis licet currentem servum scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per servum, senem;
Amare, odisse, suspicari? denique
Nullum est jam dictum, quod non sit dictum prius.
Quare aequum est vos cognoscere, atque ignoscere,
Quae veteres factitarunt, si faciunt novi.
Date operam, & cum silentio animum attendite,
Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus velit.

37. *Bonas matronas.*] Ut Naustratam, *Donatus*

Bonas matronas f.] Egregius locus, quo ὑποθέσεις κωμικὰ summatim exhibetur. Adde *Horat. Epist.* 2, 1.

--- *aspice Plautus,*
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi
[illegible]
Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi:
Quantus sit Dorsennus edacibus in parasitis.
Boeclerus.

Meretrices malas.] Ut Thaidem atque Bacchidem. Sic est in Heautont. *Scortari crebro nolunt, nolunt crebro convivarier.* Et artificiose ostendit omnem materiam comicorum. *Donatus.*

38. *Parasitum.*] Ut Gnatonem. *Idem.*

Gloriosum militem.] Ut Thrasonem. *Idem.*

Gloriosum militem.] *Facere* subauditur. *Idem.*

39. *Falli per servum senem.*] Ut Demeam & Simonem. *Idem.*

40. *Amare, odisse, suspicari?*] Mire a personis ad gesta cum varietate transitum fecit. Omne enim quod in orationem venit, vel persona, vel factum est. *Idem.*

Odisse.] Quia *odere*, non est Latinum. *Idem.*

41. *Nullum est jam dictum, quod non dictum sit.*] Σχῆμα λόγου, πλοκή. Nam *Dictum*, bis positum: ut superius *peccatum* diversa significat. *Idem.*

Nullum est, &c.] *Praeceptor meus Donatus*, inquit Hieronymus in 1. cap. Ecclesiastici, *cum ipsum hunc versiculum exponeret: Pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt.* Farnabius.

42. *Vos cognoscere, atque ignoscere.*] Σχῆμα λόγου, παρόμοιον. *Donatus.*

43. *Quae veteres factitarunt, si faciunt novi.*] Et varie dixit, *factitarunt* & *faciunt*, & cum magna defensione *Terentii*, semel facientis id quod saepe veteres. *Idem.*

44. *Animadvertite.*] Nos ἐλλειπτικῶς dicimus *advertite*, quod veteres plene, *animum advertite.* Idem.

Date operam & cum silentio animadvertite.] Ab antiquis libris abest copula *&*; sed hoc amplius Bembinus & Basilicanus habent, *animum attendite* eandem lectionem continet & Donatus, licet aliqua ex parte corruptus: ita enim dicit: *Nos dicimus attendite, quod veteres plene animadvertite.* ubi pro *animadvertite* legendum *animum attendite.* lectionem vero Donati quae impressa est, in nullo l. s. ejus inveni. est autem locutio Terentiana ut in Phormione: *Nunc quid velim animum attendite.* Faërnus.

45. *Quid sibi Eunuchus velit.*] Ἀρχαϊσμός, *velit sibi.* ut alibi: *Nam proh Deum atque hominum fidem, quid vis tibi, aut quid quaeris?* Donatus.

L 2 ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PHÆDRIA *adolescens.* PARMENO *servus.*

Argum. *Phædria iratus, quod exclusus fuerit, cum servo Parmenone deliberat, utrum a Thaide nunc accersitus, ire ad eam debeat. Est vero in Phædria insigne exemplum rationis cum cupiditate pugnantis: in eoque exprimitur immoderati amoris insania; & quam difficulter cordatus etiam animus, ex tam impotenti malo se eripiat.* Theses. 1. *Amor cæcus est, cum mentes hominum excæcet.* 2. *Amor paulatim temperandus, & non exacerbandus.*

PH. *Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem*

Cum

SEnariis constat hæc scena. *v.* 1. duo *MSS.* nostri: *num adeam?* tertius *non adeam? ne nunc eam quidem?* *v* 6 omnes: *perficies.* *v.* 10. unus: *illudet.* *v.* 16. τὸ *tu*, duo omittunt; quorum unus, *postulas.* *v.* 22. omnes, ut ed. *v.* 24. unus: *accusabit.* duo, *accusabis.* omnes *& dabis ei* *v.* 25. duo: *o in indign f.* *v.* 29. omnes, *quam queas.* Bœclerus.

Quid igitur faciam?] *In hac περιόδῳ exemplum proponitur, quam non suæ potestatis sit, qui amat: quam sapiat, qui non amat, neque aliter affectus est.* Donatus.

1. *Quid igitur faciam?*] Διαλογισμὸς, σχῆμα διανοίας. Apparet & multa tacitum cogitasse adolescentem, & tandem in hæc verba prorupisse. *Igitur*, pro deinde. Ut *Plautus* in Amphitryone:

Sin aliter sient animati, neque dent quæ petat,
Sese igitur summa vi, virisque, eorum oppidum expugnassere.

Idem.

Quid igitur faciam?] *Menander*, εἶτα τί ποιήσω; Sic *Virgilius*, *Heu quid agam?* Et est διαλογισμὸς perditæ mentis post multam frustra cogitationem. *Idem*

Non eam, ne nunc quidem.] Hoc videtur non esse contrarium: sed est. Nam dubitet utrum meretricis satisfactionem expectet: an illam omnino non quærat. *Idem.*

Non eam, ne nunc quidem.] *Non eam*, *Probus* distinguit. Jungunt qui secundum *Menandri* exemplum legunt. *Idem.*

Quid igitur faciam? &c.] Ex medio amoris argumento initium repetitur, in quo mira arte affectum ægroti amore animi exprimit Poëta. exclusus erat; inde revocatus amator, per solitas amantium iras. hinc opportunum erat, deliberare, an injuria exclusionis, an blandimentum revocantis potius attendi, par esset. Expressit & interpretatus est nobili imitatione summam hujus scenæ *Horatius* *Sat.* 2, 3.

----- amator
Exclusus qui distat agit ubi secum, eat an non
Quo rediturus erat non accersitus: & hæret
Invisis foribus. nec nunc, cum me vocet ultro
Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit; revocat: redeam? non si obsecret. ecce
Servus non paulo sapientior, o here, quæ res
Nec modum habet, neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. in amore hæc sunt mala: bellum
Pax rursum. hæc si quis tempestatis prope ritu
Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa, sibi nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.

Addendus est *Persius sat.* 5. *Cicero* 3. *de nat. deor.* 29. ad *levitates Comicas* refert: ut & *Lucretius libro* 4. quæ ab aliis jam producta sunt loca. *Bœclerus.*

Quid igitur, &c.] Adi Horatium, qui hunc locum transtulit. *Amator Exclusus* &c. 3. Sat. 2. lib. Adi & Persii Sat. 5. *Fernabius.*

2. Com-

Cum accersor ultro? an potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?
Exclusit: revocat: redeam? non, si me obsecret.
PA. *Si quidem hercle possis, nihil prius, neque fortius:*
Verum si incipies, neque perficies gnaviter,
Atque ubi pati non poteris, cum nemo expetet,
Infecta pace, ultro ad eam venies: indicans
Te amare, & ferre non posse, actum est. ilicet.
Peristi. eludet, ubi te victum senserit.
PH. *Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita.*
PA. *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum*
Habet

2. *Comparem.*] Constituam. ut, *Quam inique comparatum est.* Donatus.

3. *Non perpeti meretricum contumelias?*] Sic in Andria, *Prinsquam harum scelera & lacrimæ confictæ dolis.* Cum uni sit iratus, de omnibus queritur. *Idem.*

4. *Exclusit: revocat.*] Utrumque injuriam fecit ex verbo, dicendo, *Exclusit* potius, quam, *non admisit.* &, *revocat* potius, quam, *petit ut redeam*, quod erat moderatius. *Idem.*

Redeam? non, si me obsecret.] Vides ergo superiorem partem dubitationis in eo fuisse, ut rogatus rediret: inferiorem, ut ne rogatus quidem. *Idem.*

Non, si me obsecret.] Bene de ea, quæ totum proterve agens, exclusit & revocat: non petat, nec roget, nec oret, sed obsecret, inquit: quod horum omnium in majorem partem est ultimum. *Idem.*

5. *Si quidem hercle possis.*] Διαλογισμὸς quasi ad alterum: ut,

---- nescis heu perdita, necdum
Laomedonteæ sentis perjuria gentis.
Idem.

Nihil prius, neque fortius.] Deest, *est.* ut,

---- multum ille & terris jactatus & alto.

Et *prius* modo ad laudem, non ad ordinem pertinet. ut *Sallustius*, *quæ prima mortales ducunt.* Et ipse in Heautont.

Et suavia quæ essent, prima habere.
Idem.

Prius, neque fortius.] Melius, præstantius. Τὸ βέλτιον καὶ τὸ τιμιώτερον, πρότερον τῇ φύσει δοκεῖ. Aristot. in Categor. *Farnabius.*

6. *Naviter.*] A navi ductum, a qua in alto nullum diversorium est. *Donatus.*

Verum si incipies neque perficies naviter.] *Pertendes naviter*, videtur antiquius: quod in Bembino & nonnullis aliis antiquis libris est. *Faërnus.*

Neque perficies gnaviter.] Plautina illa huc pertinent *Trucul* 2. 5, 12.

Male quod mulier facere incepit, nisi id efficere perpetrat, &c.

& v. 16.

Nimis quam paucæ efficiunt, si quod inceperint bene facere. Bœclerus.

8. *Infecta pace.*] Ἔμφασις per μεταφοράν. *Donatus.*

9. *Indicans te amare.*] Non verbis indicans ut alibi, *Ibi tum exanimatus Pamphilus Bene dissimulatum amorem, & celatum indicat.* Idem.

Actum est! ilicet! peristi!] De jure translatum. *Actum est*, ad *Ultro ad eam venies*, relatum est. *Ilicet*, ad *Indicans te amare: Peristi*, ad *Ferre non posse.* Idem.

Ilicet.] Semper in fine transactæ rei ponitur. *Idem.*

Ilicet.] De judicio. *Idem.*

Peristi.] Ὑπερβολή. *Idem.*

Peristi.] De supplicio. *Idem.*

10. *Eludet.*] *Eludere* proprie gladiatorum est, cum vicerint. *Cicero, Quam diu etiam furor iste tuus eludet? Eludere*, est finem ludo imponere. *Idem.*

11. *Proin tu.*] Ut *exin* & *exinde*, sic *proin* & *proinde* dicitur. *Idem.*

12. *Here, quæ res, &c.*] Concessum est in Palliata poëtis comicis, servos dominis

 minis

Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt vitia: injuriæ
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum: incerta hæc si tu postules,

Ra-

minis sapientiores fingere: quod idem in Togata non ferre licet. *Donatus.*

Eam consilio regere non potes.] Nunc domino servus est sapientior: quia nec amator, nec amans. Ut idem in Andria,

Facile omnes cum valemus, recta consilia ægrotis damus. Idem.

Here quæ res, &c.] *Donatus* hic: *concessum est in palliata poëtis Comicis servos dominis sapientiores fingere: quod idem in togata non ferre licet.* quæ res forte huc parum facit. Servus ab Horatio etiam *non paulo sapientior* hic nominatur hero, propter πάθος heri, quod facit, ut ratio omnis succumbat ægritudini animi. quæ res infra apud Nostrum Poëtam satis declaratur. De cetero servi vetuli adolescentibus in Comœdia suasores fere inducuntur. Ubi iterum nulla annotatione opus est, servos esse sapientiores dominis. cum præsertim de calliditate servorum, nunquam de prudentia Noster agat. quantum autem ad heros majores, id est, ad patresfamilias attinet, permittit sane Terentius, ut interdum a servis illi fallantur (nunquam prudentiæ sed fallaciarum ope & versutia) plerumque tamen illos aut succumbere, aut metuere facit. iterum ergo non est opus dicere: servos in Comœdiis palliatis dominis sapientiores esse. Hæc ad *Donati* annotationem.

Quantum attinet ad rem ipsam, *Cicero* iterum hoc loco utitur ad demonstrandam animi levitatem *Tuscul* 4, 35. *Plautus* autem amoris incommoda exequitur omnium copiosissime, in *Merca.* 1, 1, 18.

Nam amorem hæc cuncta vitia sectari solent,
Cura, ægritudo, nimiaque elegantia, &c.
Sed amori accedunt etiam hæc, quæ dixi minus,
Insomnia, ærumna, error, terror, & fuga.
Ineptia, stultitiaque adeo, & temeritas,
Incogitantia, excors immodestia,
Petulantia, cupiditas, malevolentia;
Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria,
Inopia, contumelia, & dispendium,
Multiloquium, pauciloquium.

Bœclerus.

Here quæ res, &c.] Servus non paulo sapientior. *O here quæ res,* Horat. sat. dicta. *Farnabius.*

Consilium neque modum.] Amor ex iis affectibus est, quorum virtus regula esse non potest: mediocritas autem & modus affectionum a virtute dependet, &c. Aristot. 2. l. Ethic. Nicom. 6. c. *Idem.*

14. *In amore hæc omnia insunt vitia.*] Duæ præpositiones, *in amore insunt.* Donatus.

In amore, &c.] *Amorem hæc cuncta vitia sectari solent, Cura, ægritudo,* &c. vide prologum Mercatoris Plautin. *In amore & ira, jurgia, preces, exprobratio, satisfactio,* &c. Tacit. An. 13. *Farnabius.*

15. *Inducia.*] *Induciæ*, sunt pax in paucos dies, vel quod in diem dentur, vel quod in dies otium præbeant. *Donatus.*

Bellum, pax rursum.] ut supra in *Andria, amantium iræ, amoris integratio* erat. quod de communi vita dictum, apud *Plautum*, ad amantes præcipue pertinet, *Amphitr.* 3, 2, 57. *&c.*

Nam in hominum ætate multa eveniunt hujusmodi;
Capiunt voluptates, capiunt rursum miserias.
Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam.
Verum iræ si quæ forte eveniunt hujusmodi
Inter eos, rursum si reventum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.

Bœclerus.

16. *Pax rursum.*] Bene, ut consolaretur, ultimam partem posuit. *Donatus.*

Hæc si tu postules.] Id est, si velis, vel coneris. *Idem.*

17. Ni-

Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.
Et quod nunc tute tecum iratus cogitas,
Ego ne illam? quæ illum? quæ me? quæ non? sine modo,
Mori me malim: sentiet qui vir siem:
Hæc verba, una mehercle falsa lacrimula,
Quam oculos terendo, misere, vix vi expresserit,
Restinguet: & te ultro accusabis: & dabis ei
Ultro supplicium. PH. *o indignum facinus! nunc ego*
Et illam scelestam esse, & me miserum sentio:

Et

17. *Nihilo plus agas.*] Id est, nihil agis. *Donatus.*

19. *Et quod nunc.*] Pro, *quæ*, ut sit consequens, *hæc verba* sic in Andria,

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Horum ille nihil egregie Idem.

20. *Egone illam? quæ illum? quæ me?*] Familiaris ἔλλειψις irascentibus, nam singula sic complentur, *Egone illam non ulciscar?* quæ illum recepit? quæ exclusit me? quæ non admisit? Etenim necesse habet, nec potest complere orationem, qui & secum loquitur, & dolore vexatur. Nam amat ἀποσιώπησιν nimia indignatio ut *Virgilius,*

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. Idem.

Egone illam? &c.] Supplet hanc orationem *Donatus.* & juxta suam emendationem *Guyetus Bœclerus.*

Egone illam, &c.] Egone illam adeam? quæ illum mihi prætulit? quæ me sprevit? quæ me heri non admisit? *Farnabius.*

21. *Sentiet qui vir sim.*] Possis interpretari illo *Horatii Epod.* 15.

O dolitura mea multum virtute Neæra;
Nam, si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes.
Bœclerus.

22. *Hæc verba.*] *Verba* ἐμφατικῶς Dixit, quæ scilicet nihil effectura sint. *Donatus.*

Me hercle una falsa lacrymula, quam oculos terendo misere, vix vi expresserit.] Expressio ad αὔξησιν ducens. & non vera, sed falsa: & non *lacrima* sed lacrymula: & non *ultro fletu*, sed oculos terendo: & non *facile*, sed vi: & non, *extillaverit*, sed expresserit. sic *Virgilius,*

---- *captique dolis lachrymisque coacti.*
Idem.

Una falsa, &c.] Juvenal Satyr. 13:
Docta oculos vexare humore coacto.
Farnabius.

23. *Quam oculos terendo misere, vix vi expresserit.*] Totum sensum verbis significantibus protulit: ut,
Stridenti miserum stipula disperdere carmen.
Et:
Una dolo divum si fœmina victa duorum est. Donatus.

24. *Et te ultro accusabis.*] Si hoc dicere voluisset, rectum erat ut diceret, *& te ipse accusabis:* quare melior mihi videtur ea lectio, quæ est in Bembino & tribus aliis antiquis libris, & omnibus fere aliis: *& te ultro accusabis:* ut sit ultro pro, insuper: ut non modo Thais minas Phædriæ una lacrimula restinctura, sed insuper eum accusatura dicatur. *Faërnus.*

Et dabis ei ultro suppl.] Ut in illo summi Poëtæ

Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animum submittere amori. Bœclerus.

Et dabis, &c.] Vide act. 5. scen. 8. *Farnabius.*

25. *Nunc ego & illam.*] *Nunc*, id est, sero. ut *Virgil.*

Nunc scio quid sit amor. ---
Et,
--- *nunc augur Apollo,*
Nunc Lyciæ sortes. Donatus.

Et tadet: & amore ardeo & prudens, sciens,
Vivus vidensque pereo: nec quid agam, scio.
PA. *Quid agas, nisi ut te redimas captum quam queas*
Minimo: si nequeas, paululo, at quanti queas:
Et ne te afflictes. PH. *itane suades?* PA. *si sapis.*
Neque, praterquam quas ipse amor molestias
Habet, addas: & illas, quas habet, recte feras.
Sed ecca ipsa egreditur, nostri fundi calamitas:
Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit.

27. *Et prudens, sciens.*] *Prudens* est, qui intelligentia sua aliquid sentit *Sciens.* qui alicujus indicio rem cognoscit. Ergo prudens, per sese: sciens, per alios. *Donatus.*

28 *Vivus, vidensque pereo.*] Mire & nove, *vivus pereo:* & propterea sic dixit, ut intelligamus, occidor & *vivus*, quasi sapiens & sentiens. *Idem.*

Vivus, vidensque pereo.] Bene addidit *videns*, nam vivus perit, qui etiam dormiens opprimitur: videns autem, qui vigilans vim patitur & perit. Nam *videre*, pro vigilare posuit, ut etiam *Virgilius*, quum de silentio dicit,

—— jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.

Ergo vivus, non mortuus: videns, non dormiens. *Idem.*

Prudens, sciens, viv. vid. &c.] δεινοποιεῖ impotentia πάθους ἐρωτικοῦ, quando succumbit ratio, id quod *Propertio*, sine amplificatione, est *nullo vivere consilio.* Sed & τὸ δίμαθρον ἀνακρεόντειον apud *Scholiastem Aristophanis* huc potest accommodari: καὶ μαίνομαι κοὐ μαίνομαι. cum ratione enim insaniunt quodammodo, & pugnantia loquuntur hi tales. ut apud *Ovidium* (metamorph. 7, 1.)

Sed trahit invitam nova vis; aliudque cupido
Mens aliud suadet; video meliora proboque,
Deteriora sequor. ——

Eustratius non omisit notare, in 6. Ethic. Aristot. cap. 2. ubi ὄρεξιν ὀρθὴν explicat: ἵνα μὴ διάστροφος ᾖ καὶ αὐτὸ, οὐκ ὀρέγηται ἐκείνου, ὃ ὁ διάνοια δίκαιον εἶναι συνιστησάνει, ἀλλὰ πρὸς τοὐναντίον ὁρμᾷ. πολλάκις γὰρ ἐπὶ τῶν ἐμπαθῶν τοῦτο γίνεται. οἷον δὴ καὶ ἡ Μήδεια, εἰδυῖα μὲν ἐκ τοῦ λόγου ὅτι φαῦλα ἦν ἅπερ ἔμελλε δρᾶν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἐκ θυμοῦ νικωμένης ὀρέξεως, ἔδρασεν ἐκεῖνα, ἃ ὁ λόγος εἶναι φαῦλα ἀπέδειξε. *Bæclerus.*

Vivus, &c.] Lucret. 3.

Mortua cui vita est prope jam vivo atque videnti. Farnabius.

Pereo.] Interpretetur, quid hoc sit perire, *Plautus Truculento 1, 1. & 2.* Bæclerus.

29 *Captum.*] *Sallustius*, *Sin captus pravis cupidinibus.* Donatus.

Quam queas minimo.] Perseveravit in translatione, quam jamdudum sumpsit a bello. *Idem.*

31. *Si sapis.*] Id est, si sapias. ad inferiora jungendum est: nam aliter non intelligitur. *Idem.*

34. *Sed ipsa egreditur.*] Nullum librum vidi, in quo non ita legatur, *Sed ecca ipsa egreditur.* ratio carminis constat, si ex *sed*, elidas t. *Faërnus.*

Nostri fundi calamitas.] Proprie *calamitatem* rustici grandinem dicunt, quod comminuat calamum, hoc est, culmum ac segetem. *Donatus.*

Calamitas.] Grandinis tempestas quæ calamos. id est, culmos frangit & segetem sternit, a rusticis vocatur *calamitas*: Illa vero non intercipit, sed plane disperdit. Meretrici propius convenit καλαμαία, id est, locusta, quod nomen indidit Theocritus puellæ quæ depascebatur, messemque agricolis destinatam intercepit. Idyll. 10. *Farnabius.*

35. *Intercipit.*] Proprie, quasi totum capit. *Plautus* in Aulularia,

Qua mihi interbibere sola, si vino scateat,
Corinthiensem fontem & Pyrenæum potest.

Donatus.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

THAIS *meretrix.* **PHRÆDRIA** *adolescens.* **PARMENO** *servus.*

Argum. *Phædria purgat se Thaïs de exclusione; & per occasionem narrat argumentum. Tandem ab ipso impetrat aliquot dierum illi ut concedat. Quantum blanda meretricum verba & nequitia valeant ad persuadendum, docet hæc scena, difficiliusque esse voluptati resistere, quam iræ.*

TH. *Miseram me, vereor ne illud gravius Phædria*
Tulerit, neve aliorsum, atque ego feci, acceperit,
Quod heri intromissus non est. PH. *totus Parmeno*
Tremo, horreoque, postquam aspexi hanc. PA. *bono animo es:*
Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis.
TH. *Quis hic loquitur? ehem, tun' hic eras mi Phædria?*
Quid

ITerum Senarii sunt. v. 6. nostri MSS. *tune hic eras mi Phadr.* v. 9. unus: *sane, quia vero hæ mihi semper patent fores.* alter: *sane, vero quia hæc mihi p. f. f.* Argent. *sane quia hæ mihi semper pat. f.* v. 15. omnes, non geminant τὸ *mi.* v. 22. omnes, ut ed. ut & v. 26. v. 28. omnes: *tum ibi.* v. 30. omnes: *arreptam.* v. 35. duo: *unde eam emerat.* v. 37. omnes: *educare ita ut si.* v. 41. omnes: *rogat quia.* v. 46. duo: *interea loci te ... ign.* v. 49. duo: *nec hoc quidem t.* v. 51. duo: *aliquantulum.* v. 52. omnes, ut ed. v. 54. duo: *producit ac vendit.* v. 60. lectio est codicis *Argentoratensis*, quæ metro convenientior visa est. τὸ *tam* v. ceteri quoque nostri omittunt. v. 72. omnes: *nihil mihi respondes.* PH. *pessima es.* v. 75. duo: *at ego nesc.* unus: *aut v. n.* v. 81. duo: *quo addicta est.* unus: *advecta,* v. 82. τὸ *aliud* omnes habent. v. 99. unus: *ego ex animo dico.* alter: *ego ex an. misera dico.* tertius: *ego non ex an. mis. dico.* v. 108. omnes: *morigerandum est Thaïdi.* v. 117. omnes: *parvam.* v. 119. omnes: *certe.* v. 126. duo: *veniat.* Bœclerus.

1. *Miseram me, &c. neve aliorsum.*] *Aliorsum*, in aliam partem: ut *seorsum*, dicitur. *Donatus.*

3. *Quod heri intromissus non est.*] Hæc levius, ut de facto suo loquens. At Phædria, *Exclusit, revocat*, inquit. *redeam? non, si me obsecret.* Idem.

4. *Tremo horreoque.*] Ex amore nimio. Nimius ignis, effectum frigoris reddit: & ex frigore nimio effectus ignis existit: secundum illud quod physici ajunt. hinc & *Virgilius*,

--- aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Idem.

Tremo horreoque, postquam aspexi hanc.] Natura magni caloris etiam horrorem incutit, ut nimiæ febres. *Idem.*

Tremo horreoque.] Sanguine ad cor refugiente, *extremos tremor occupat artus.* Farnabius.

5. *Accede ad ignem hunc.*] Potius *ignem* meretricem accipimus, quam aram Apollinis: vel quia amator uritur. Ut *Virgilius*,

At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.

Vel quia avida & avara est, ut ignis alimentorum. *Donatus.*

Jam calesces plus satis.] Nove, sed intelligitur *quam*, id est, plus æquo. ut alibi,

Quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.

Hoc quidam putant: at mihi de his videtur esse, quæ a veteribus geminabantur: ut, *plerique omnes*, hoc est, omnes: &, *pleraque omnia*, id est, omnia. sic &, *plus satis*, pro satis. *Idem.*

Ignem hunc.] Aram, inquiunt, Apollinis in scena (vide 4. act. 4. sc. Andriæ) vel aram Veneris in atrio meretricis. imo ipsam Thaïdem. *Nam si te vel modice meus igniculus afflaverit, ureris intime.* Photis 2. l. Apul. asin. *Farnabius.*

6. *Quis hic loquitur?*] Non imperite intel-

Quid hic stabas? cur non recta introibas? PA. *ceterum*
De exclusione verbum nullum. TH. *quid taces?*
PH. *Sane, quia vero hæ mihi patent semper fores,*
Aut quia sum apud te primus. TH. *missa istæc face.*
PH. *Quid missa? o Thais, Thais, utinam esset mihi*
Pars æqua amoris tecum, ac pariter fieret,
Ut aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet;
Aut ego istuc abs te factum nihili penderem.
TH. *Ne crucia te obsecro, anime mi, mi Phædria.*

Non

intelligunt, qui existimant meretricem etiam hoc simulare, quod non providerit Phædriam. Nam & personæ, & dictis ejus ceteris hoc convenit: & tunc erunt gratiora omnia, quæ supra dixit. *Donatus.*

Tun' eras hic mi Phædria?] O. l. s hanc collocationem habent, *tun' hic eras mi Phædria?* qui ordo verborum versum reddit expeditiorem. *Faërnus.*

7. *Cur non recta introibas?*] Quasi parum fuerit *introibas*: satis mire additum *recta.* Donatus.

Quid hic stabas? cur non recta introibas?] Exquisitioribus blanditiis meretrix apud *Plautum:*

Animule mi, mihi mira videntur,
Hic te stare foris, fores cui pateant
Magis, quam domus tua, domus cum hæc tua sit.

Terentius apte divisit, ut [illegible] postulabat. *Baclerus.*

8. *De exclusione verbum nullum.*] Plus admirationis est ~~[illegible]~~, nec satisfactioni locum reliquisse meretricem, callide dissimulata injuria. *Donatus.*

Quid taces?] Et hoc callide: quasi innocens ne suspicetur quidem, quid succenseat adolescens. *Idem.*

9. *Sane, quia vero semper, &c*] Tolle, *sane* & *vero*, & pronuntiandi adjumenta vultumque dicentis: & in verbis non negatio, sed confessio esse credatur. Nam *vero* ironiæ convenit. ut *Virgilius,*

Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis.

Idem.

Sane quia, &c.] Ironice. *Farnabius.*

10. *Aut quia sum apud te primus.*] Duo dixit quæ doleat: & quia clausæ fores, & quia posterior habetur, prælato milite. *Idem.*

Aut quia sum apud te primus.] Subauditur, *Non recta introivi.* Idem.

Missa istæc face.] Alia dissimulatio, & durior post admonitionem. sed bene intelligit, qui hoc a meretrice ridente molliter, & osculum porrigente dici accipit. *Idem.*

11. *Quid missa?*] Magna virtus poëtæ est, non sententias solum de consuetudine ac de medio tollere, & ponere in comœdia: verum etiam verba quædam ex communi sermone, quale est quod ait hunc, *Quid! missa!* Idem.

Utinam esset mihi pars æqua amoris tecum.] Vel amandi, vel non amandi scilicet. *Idem.*

Quid! missa? o Thais, utinam, &c.] Expressit Poëta animum amatoris mobilem; & in ipso conatu conquerendi de exclusionis injuria, remollitum in confessionem desiderii ac amoris sui. *Baclerus.*

Utinam esset, &c.] Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν Ἔρωτες Νῶϊν. Theocrit. Idyl. 12. *Farnabius.*

12. *Ac pariter fieret.*] *Pariter*, similiter, *Sallustius*, *Cui nisi pariter obviam iretur.* Donatus.

Ac pariter fieret, ut.] In libro Bembino particula, *ut*, subsequenti versui adjungitur. ita *fieret*, primam producit. *Faërnus.*

13. *Ut aut hoc tibi doleret, itidem ut mihi dolet.*] Si ambo amaremus. *Donatus.*

15. *Ne crucia te; obsecro! anime mi.*] *Mi*, vocativus est, ab eo quod est *meus.* Vide quam familiariter hoc idem repetit blandimentum. Vult enim *Terentius*

velut

Non pol, quo quemquam plus amem, aut plus diligam,
Eo feci: sed ita erat res: faciundum fuit.
PA. *Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.*
TH. *Siccine agis Parmeno? age: sed, huc qua gratia*
Te accersi jussi, ausculta. PH. *fiat.* TH. *dic mihi*
Hoc primum, potin' est hic tacere? PA. *egone? optime.*

Ve-

velut peculiare verbum hoc esse Thaïdis. ideo toriens dictum est, *Tune hic erat, mi Phædria? Ne crucia te, obsecro anime mi; Phædria.* Idem.

Ne crucia te.] Hæc nisi amplectens adolescentem mulier dixerit, videbitur *ne crucia*, sine affectu dicere. Sed sic dicet, *ne crucia te*, eo gestu quasi in eo etiam ipsa crucietur: nam ideo subjecit, *anime mi*, hoc est animus meus. *Idem.*

Ne crucia te obs. anime mi, mi Phædria.] Merito secuti sumus *Donatum*, cujus testimonio geminatur τὸ *mi. v. Fr. Fabric. & Guyet.* Bœclerus.

Anime mi, &c.] Vox blanda & nequam digitos habet, ait Juvenalis 6. Sat. Ζωὴ καὶ ψυχή. *mon ame, mon petit cœur.* Gall. *mi vida, mi alma, mis entranas.* Hisp. *Farnabius.*

16. *Non pol quo quemquam plus amem.*] Hoc totum nimis blande, & cum contrectatione adolescentis, dicit meretrix. *Donatus.*

17. *Faciundum fuit.*] Legendum, faciendum, scribendum, totum hoc semper necessitati adjungitur. *Virgilius,*
—— *aut pacem Trojano ab rege petendam.*
Et alibi,
Arma acri facienda viro. ——
Idem.

Ita res erat, faciendum fuit.] Σχῆμα παρμικόν. ita expediunt, & absolvunt, compendio simul ac dissimulatione, quibus non est facile defendere, quod factum est. *Bœclerus.*

18. *Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.*] Oratorie ac facete additum, *misera*. Et cum illa a derivatione causæ argumentetur, mire a Parmenone correpta est, verisimile non esse, ut quis, quem amet, eundem possit excludere. *Donatus.*

Exclusit hunc foras.] Παρὰ προσδοκίαν intulit, intuens puellam, & ei ostendens Phædriam: ut ostendat quam falsa & repugnantia loquatur meretrix. *Idem.*

Credo, ut fit, misera præ amore exclusit hunc foras.] Ita ut supra habent omnes antiqui libri. at omnes recentes & Donatus ac Priscianus *exclusisti*. ego *exclusit* legendum arbitror, ordine tantum duarum litterarum ex antiqua lectione immutato. ita conveniet cum verbis Donati dicentis Parmenonem hoc intulisse παρὰ προσδοκίαν, intuendo puellam, & ei Phædriam ostendendo; quæ in *exclusit* locum habere non possunt. *Faërnus.*

Misera præ amore exclusit h. f.] Opportune poeta, ad narrationis & contentionis levandum tædium, servum vernili dicacitate inducit meretricem ludere. *Priscianus* lib. 14. hunc versum ita scribit:
Credo, ut fit, misera præ amore hunc exclusit foras.
Bœclerus.

Exclusisti, &c.] Menander in prologo fabulæ, Thaïs inscriptæ. [illegible] ejus expressit. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην θεά, Θρασεῖαν, ὡραίαν δέ, καὶ πιθανὴν ἅμα, Ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πυκνά, Μηδενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ' ἀεί. citat Plutarchus de audiend. Poëtis. *Farnabius.*

19. *Sicine agis?*] Quinque antiqui libri, *sicine agis?* ut sit sensus: hocine modo me tractas? *Faërnus.*

Age.] Corripientis est modo *age*, non hortantis adverbium. *Donatus.*

20. *Te accersi jussi*] Hoc est, quod supra ait, *Non eam, ne nunc quidem, cum accersor ultro?* Idem.

Dic mihi.] Meretricia calliditate commendat, quæ dictura est. *Idem.*

21. *Egone? optume.*] Bene. non expectavit servus, ut pro se dominus responderet Thaïdi. *Idem.*

Te-

Verum heus tu, hac lege tibi meam adstringo fidem:
Quæ vera audivi, taceo, & contineo optime:
Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est:
Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.
Proin tu, taceri si vis, vera dicito.
PH. *Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.*
PA. *Potest taceri hoc.* TH. *ibi tum matri parvulam*

Puel-

Potin' est hic tacere?] Præstructum, ut inferri possit.

—— quam intimum
Habeam te; & mea consilia ut tibi credam omnia.

Boeclerus.

22. *Verum heus tu.*] Astute servus repomit Thaidi vicem. Nam illa ut magnum voluit expectari, quod dictura est, iste ut falsum contemnit. *Donatus.*

Meam astringo fidem.] Fidem promitto: quia *vincula fidei* dicuntur. *Idem.*

23. *Quæ vera audivi, taceo.*] Mire vicem Parmeno reddidit meretrici. Nam ut servum difficile est tacere commissa: Ita meretricem rarum est vera dicere. *Idem.*

Quæ vera audivi.] Figura ὑπόζευξις. *Idem.*

Contineo optume.] Proprie a metaphora vasorum transtulit verba. *Idem.*

24. *Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est.*] *Falsum* est, quo tegitur id quod factum est. *Vanum*, quod fieri non potest. *Fictum*, quod non est factum, & fieri potuit. Vel *falsum*, est fictum mendacium simile veritati. *Vanum*, nec possibile nec verisimile. *Fictum* totum sine vero, sed verisimile. Falsum loqui, mendacis est: Fictum, callidi: Vanum, stulti. Falsum loqui, culpæ est. Fictum, virtutis Vanum, vecordiæ. Falsis decipimur: Fictis delectamur: Vana contemnimus. *Idem.*

Sin falsum aut van. aut fict.] *Priscianus lib.* 14. concise affert: *si falsum, aut fictum, continuo palam est. v. Guyet.* Boeclerus.

25. *Plenus rimarum sum.*] Vilis atque abjecta translatio, & apta apud meretricem loquenti: translata autem est ab aquario vase fictili. *Donatus.*

Hac atque illac perfluo.] Contra, *Contineo optume.* Idem.

Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.] *Donatus: vilis atque abjecta translatio, & apta ad meretricem loquenti. translata autem est ab aquario vase fictili. ubi, quod de meretricis persona addidit, argutius est quam verius. & servus jam huic translationi, ut apte succederet, viam paraverat, cum diceret:* contineo optime. *sicut vas integrum, continet infusa, rimosum effundit. Alterum illud, de vase aquario fictili, Scaliger putat referendum ad Futile,* quod *ad Persii satyr. Lutatius, ad Andriam* :(3, 5, 3) *Donatus describunt. sed rimarum ibi nulla mentio. instabile tantum, sive quod stare ac deponi non posset, describitur.* Boeclerus.

Plenus rimarum, &c] Κλειθρώδης. *Sum cui rimosa male deponuntur in aure Arcana* Sumptum a vasis fractis & futilibus. *Farnabius.*

26. *Proin tu, taceri si vis, vera dicito.*] Utrum te taceri, aut tuum dictum? an impersonaliter, & infinito modo? *Donatus.*

27. *Samia mihi mater fuit.*] Puduit dicere Thaidem, *Meretrix mihi mater fuit.* quod tamen significavit, dicendo aliunde civem alibi habitasse. Nam ideo meretrices, *peregrinæ* dictæ sunt in comœdiis. ut in Andria,

Adeone est demens ex peregrina.

Idem.

Samia mihi mater fuit.] Valde sunt bonæ narrationes Terentianæ. Hic Thais ab initio, fidei causa faciendæ, lente & cum mora quadam narrat. subinde contrahit in summam nonnulla: quæ seriem negotii contexebant quidem, consilio autem, cui narratio tota destinatur, haud perinde permixta erant. *Boeclerus.*

Samia mihi, &c.] Ex Samo insula Icarii maris, Jonio adjacenti. *Farnabius.*

Rhodi.] Ins. maris Carpathii. *Idem.*

28. *Potest taceri hoc.*] Id est, verisimile est.

Puellam dono quidam mercator dedit,
Ex Attica hinc abreptam. PH. *civem ne?* TH. *arbitror;*
Certum non scimus: matris nomen & patris
Dicebat ipsa: patriam, & signa cetera
Neque sciebat, neque per ætatem etiam potuerat.
Mercator hoc addebat: e prædonibus,
Unde emerat, se audisse, abreptam e Sunio.
Mater ubi accepit, cœpit studiose omnia
Docere, educere, ita uti si esset filia.

Soro-

le est. Nec *hoc* ad laudem proficit, sed ad dedecus meretricis. *Donatus.*

Potest taceri hoc.] *Hoc*, peregrinam nasci meretricem. Et ideo potest verum videri. *Idem.*

29. *Puellam dono quidam.*] Ætas & sexus amoris causa sunt, cur eam Thaïs puellam diligat. *Idem.*

Puellam dono quidam mercator dedit.] Propter hoc ostendit meretricem fuisse matrem: & dono ideo accipere puellam potuisse. *Idem.*

30. *Ex Attica hinc abreptam.*] Quia Athenis est constituta scena. *Idem.*

Attica hinc abreptam.] Regione litorali ἀκτῇ olim vocata, h. *Ducato de Sethimes.* In qua urbs Athenæ. *Farnabius.*

Arbitror.] Bene *arbitror*, & nihil certi. quando enim ausurus esset Parmeno adornare Chæream ad vitiandum hanc virginem, si præscisset civem esse? *Donatus.*

31. *Matris nomen & patris dicebat ipsa.*] Quæ infantis memoriæ proxima sunt. Nam quid prius ætas illa, quam patrem matremque cognoscit? *Idem.*

32. *Et signa cetera neque sciebat.*] Id est, domum patris, regionemque ejus. *Idem.*

33. *Neque per ætatem etiam potuerat.*] Hoc ideo addidit, ne esset minus elegans, quæ nesciret. *Idem.*

34. *Hoc addebat.*] Ad matris scilicet nomen & patris, quod puella dicebat. *Idem.*

35. *Unde.*] Id est, a quibus, ut *Virgilius*,

--- *Genus unde Latinum.*

Et,

Causam dicere prius, unde petitur aurum.

Idem.

E Sunio.] *Sunium*, promontorium est Atheniensium: & in eo forum rerum venalium, ἐμπόριον. *Idem.*

Abreptam e Sunio.] *Cicero ad Attic. Ep.* 7. 3. legit: *captam e Sunio.* an μνημονικὸν ἁμάρτημα? *Boeclerus.*

Sunio.] Promontorio Atticæ. h. *Capo delle Colonne.* inter Piræum portum Athenarum & Leonum promont. Euboeæ. citat hunc locum Plinius: *Mercator hoc addebat, captam e Sunio: quod si δήμους oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium, quam Piræus.* 7. l. 3. Epist. *Farnabius.*

36. *Mater ubi accepit.*] Hæc figura in narrationibus βάσις dicitur, cum omnia pedetentim dicuntur insinuandi gratia: ut nunc, *Matri mercator dono dedit. Mater ubi accepit.* Et simul convenit mulieri loquenti hujuscemodi mora. Donatus.

Mater ubi accepit.] *Accepit*, simpliciter, aut audivit ingenuam: ut, *Capiendi &c. a. t.* Sed melius prius. *Idem.*

Cœpit studiose omnia docere.] Mire: nam non docuit, sed *cœpit docere.* τῷ μελλητισμῷ. Et vide quam satis muliebriter. *Idem.*

37. *Ita ut si esset filia.*] Ergo velut soror habenda est Thaïdi: & ideo sequitur, *Sororem plerique esse credebant meam.* Et oratorie cumulat dignitatem & amorem puellæ: ut ejus comparatione leniatur injuria facta Phædriæ. *Idem.*

Docere, educere ita ut si esset filia.] Videtur hæc lectio inde sumpta, quod infra dicitur, *eduxit mater pro sua.* Sed nullus liber est in quo sit, *educere.* Sed in omnibus *educare*: quam lectionem si admit-

tere

Sororem plerique esse credebant meam.
Ego cum illo, quo cum tum uno rem habebam hospite,
Abii huc: qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.
PA. *Utrumque hoc falsum est: effluet.* TH. *qui istuc?*
PA. *quia*
Neque tu uno eras contenta, neque solus dedit:
Nam hic quoque bonam magnamque partem ad te attulit.
TH. *Ita est: sed sine me pervenire quo volo.*
Interea miles, qui me amare occeperat,
In Cariam est profectus: te interea loci
Cognovi. tute scis, post illa quam intimum

Ha-

tere voluerimus, non oportebit synalœphum facere in, *ita ut.* Faërnus.

39. *Ego cum illo, quo cum uno tunc rem habebam hospite.*] Totum dixit, & quod hospitem, & quod rem habebat. Et bene *tunc*, & non *nunc*. Nam nunc, cum duobus. *Donatus.*

Quo cum uno tunc rem habebam.] Id est, consuetudinem, amorem. *Idem.*

Hospite.] Id est, Attico. *Idem.*

Quo cum uno rem habebam tum hospite.] Reposuimus ex o. l. e. & Donato hanc collocationem verborum, *quo cum tum uno rem habebam hospite.* & stat versus, si in *rem*, collisionem non facias. *Faërnus.*

40. *Abii huc.*] Rhodo Athenas scilicet. *Donatus.*

Qui mihi reliquit hæc, quæ habeo, omnia.] Hoc ideo, ne tantundem obsequii exigat Phædria. Ideo contra Parmenonem. *Idem.*

41. *Utrumque hoc falsum est: effluet.*] Ipse exponit *hoc utrumque* quid dicat. & contradicendum est, quia præsens amator gravatur hoc dicto. *Idem.*

42. *Neque tu uno eras contenta.*] Quippe qui admiseris militem. *Idem.*

Neque solus dedit.] Quippe quia non omnia tua illius fuere mortui. *Idem.*

Neque tu, &c.] Admisisti namque militem, dein herum meum. Juven. 6. Sat.

--- *ocyus illud*
Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.

Farnabius.

43. *Nam hic quoque.*] Δεικτικῶς. non Phædria, sed *hic* dixit. tangens illum, & quasi invito illo hoc exprobrat. *Donatus.*

Bonam magnamque partem ad te attulit.] Hæc dicuntur ισοδυναμοῦντα: ut *Abs te petere & poscere.* An potius bonam specie, magnam quantitate? & nunc discretive dictum est: nam alias bonam, pro magna & multa accipimus. *Idem.*

44. *Ita est.*] Non erat negandum, quod dixit Parmeno meretrici satisfacere cupienti, & non tacenti culpam in conscientia esse. *Idem.*

46. *Te interea loci cognovi*] Oratorie priorem amatorem facit militem, quam Phædriam. Nam posterius dicit hunc cognitum per absentiam militis. Ergo cum militi Phædria rivalis superductus sit, consequens est ut miles queri debuerit, non Phædria: & propterea nihil peccatum, si ordine servato miles antepositus fuerit amatori postmodum cognito. & hoc sine puella, & munerum causa, multum pro milite contra Phædriam valet. Sed vide meretricem, quia rem dixit peturentem, quot & qualia blandimenta subjicit, dicendo, *Tute scis post illa, quam intimum habeam te, &c.* Idem.

Cariam est, &c.] Provinciam minoris Asiæ, inter Joniam ad Bor. & Lyciam ad Ort. mare Carpathium ad Occid. Rodium ad Austrum. h. *Aidineli & Mentesseli.* Farnabius.

47. *Cognovi.*] Proprie *cognovi.* Donatus.

Tute scis post illa, &c.] Ἐπιπλοκὴ figura: nam hoc ad narrationem non pertinet. *Idem.*

48. Et

Habeam te: & mea consilia, ut tibi credam omnia.
PH. *Ne hoc quidem tacebit Parmeno.* PA. *oh, dubium ne id est?*
TH. *Hoc agite amabo. mater mea illic mortua est*
Nuper: ejus frater aliquantulum ad rem est avidior.
Is ubi hanc forma videt honesta virginem,
Et fidibus scire; pretium sperans, illico
Producit: vendit, forte fortuna adfuit
Hic meus amicus: emit eam dono mihi,
Imprudens harum rerum ignarusque omnium.
Is venit: postquam sensit me tecum quoque

Rem

48. *Et mea consilia ut tibi credam omnia*]Ex præsenti actu sumpsit argumentum, quod eum nunc tanquam consultorem adhibuerit. Et bene *Credam*. secundum illud, *Potin' est hic tacere?* Donatus.

49. *Ne hoc quidem.*] Id est, hoc quoque falsum est. *Idem.*

Ne hoc quidem tacebit Parmeno.] Aut ex *quidem*, m, elidendum, quamvis sequente consonante: aut legendum ut in Vaticano: *Neque hoc tacebit Parmeno.* quod minus placet. *Faërnus.*

Ne hoc.] Utpote falsum. *Farnabius.*

Dubiumne id est?] Me non taciturum scilicet. *Donatus.*

50. *Hoc agite*] Pro adverbio corripientis est positum: aut certe pro adhortatione audientiæ præbendæ. Sic *Plautus*, *Hoc agite sultis spectatores.* Et convenit velut nutu audientiam significantis, & gestu hoc ipsum adjuvari. *Hoc agite*, Id est, illud desinite, & hoc attendite. *Idem.*

Hoc agite.] Imperatæ attentionis formula, in Sacris usitata. *Farnabius.*

51. *Nuper.*] Ut adhuc amor flagrare videatur, addidit *nuper*. *Donatus.*

Aliquantulum ad rem est avidior.]Vultu accomodato ad reprehensionem pronuntiandum est. *Idem.*

Ad rem avidior.] Proprie *avidior*. Et *rem* pecuniam modo dicit. *Idem.*

52. *Is ubi hanc forma.*] Ex aliena persona vult ostendere præter affectum, quanti sibi æstimanda sit: & quanto munere miles Phædriæ meruerat anteponi. *Idem.*

53. *Et fidibus scire.*] Vetusta ἔλλειψις. *Idem.*

Pretium sperans.] Deest *magnum*. ut, *& stabulo frenos audire sonantes.* Idem.

54. *Producit, vendit.*] Proprie. Nam *produci* res venales dicuntur. *Idem.*

Producit: vendit.] Hæc celeritas vendibilem indicat mercem. *Idem.*

Forte fortuna.] Id est, bona fortuna. *Idem.*

Producit, &c.] Venalem exponit venditque. *Farnabius.*

55. *Hic meus amicus.*] Quia locus est meritorum, non jam miles, sed meus amicus. Vide enim quid sequatur: *Emit*, inquit, *eam dono mihi, imprudens harum rerum.* Hic ostenditur quam avidus id faceret, si rem penitus nosset simul etiam ostenditur quanta secreta dicat Phædriæ: utpote quæ rivalis nesciat. *Donatus.*

Hic meus amicus.] Miles, Thraso. *Farnabius.*

56. *Imprudens harum rerum, ignarusque omnium.*] *Prudentia*, naturalis est: gnaritas, extrinsecus venit. *Imprudens*, per se: *Ignarus*, per alios. Hoc est, qui nec suspicatus sit, neque ex aliquo audierit. *Donatus.*

57. *Venit.*] Ex Rhodo Athenas. *Farnabius.*

Postquam sensit me tecum quoque rem habere.] Non dictum, sed quasi cælatum. *Donatus.*

Sensit me tecum quoque rem habere.]

Me-

Rem habere, fingit causas, ne det, sedulo:
Ait si fidem habeat, se iri præpositum tibi
Apud me; ac non id metuat, ne, ubi acceperim abeam,
Se se relinquam; velle se illam mihi dare.
Verum id vereri. sed, ego quantum suspicor,
Ad virginem animum adjecit. PH. *etiam ne amplius?*
TH. *Nihil: nam quæsivi. nunc ego eam mi Phædria,*
Multæ sunt causæ, quamobrem cupio abducere:

Pri-

Magno pondere dixit, *tecum quoque:* tanquam irascendi justa magis sit causa militi, quam Phædriæ. Nam *sensit*, & *tecum*, & *quoque*, hoc significat. *Donat.*

Rem habere] Sic dixit, ut honeste res impura dicatur. *Idem.*

58 *Ne det, sedulo.*] *Sedulo*, sine dolo, hoc est, impense. *Idem.*

59. *Ait*] Semper *ait* dicimus, quum vel invisa nobis & audientibus, vel vana dicta narramus alicujus. *Idem.*

Si fidem habeat] Hoc est si faciam aliquid, unde credat se tibi præponi. *Idem.*

Si fidem habeat.] Si credere cogatur, id est, si credat: unde *fidejussor* dicitur, hoc est, auctor credendi. *Idem.*

Se iri præpositum tibi apud me] Ἀνασφώνησις in verbo, *præpositum iri*, ac necessaria implicatio in his, quæ dura dictu sunt. *Idem.*

62. *Sed ego quantum suspicor.*] Alta & acuta inventio. Scit meretrix hoc solo amatores inimicos esse, quod idem diligunt. Magnifice igitur, ut rivalis odium deliniret, vult persuadere Phædriæ non se amari, sed virginem. *Idem.*

63. *Ad virginem animum adjecit.*] Cur hoc inferat? ut vel lædendi militis causa, Phædria patiatur, eum, quam amet, & nolit, virginem dono dare.

Ad virginem, &c.] *Sed præcanto est opus: Ne ad illam me animum adjecisse aliqua sentiat.* Plaut. Mercat. 2. sc. 2. act. *Farnabius.*

Etiamne amplius?] Mundat *Terentius*, ut solet res hujusmodi per ἔλλειψιν suam. *Donatus.*

Etiamne amplius? nihil. nam quæsivi.] *Etiamne amplius*, sc. militi cum illa virgine aliquid fuit? ut supra plenius in Andria 2, 1, 25. interrogabatur, respondet Thais: *nihil. nam quæsivi.* in hac re studiose inprimis curavi ut resciscerem omnia. Et Phædriæ interrogatio, & Thaïdis responsio mire serviunt τῇ οἰκονομίᾳ. Interrogatio enim illa, ut bene *Donatus* notat, honestati virginis & matrimonii Chæreæ consultura erat, ut intacta a milite intelligeretur cujus nuptiæ adolescenti nobili debebantur. simul avebat Phædria cognoscere, si forte animus rivalis sui a Thaïde ad aliam translatus nosceretur. Responsio autem Thaïdis auctura erat suspicionem Phædriæ, quasi ea amore militis potissimum teneretur, & æmulatione stimulata metueret, ne is alio amorem suum conferret. id quod ante pernegaverat. unde postea Phædriæ occasio fuit, eam arguendi, & ex omni oratione ejus hoc conficiendi, *plus amari militem quam se. v. 78. &c.* Bœclerus.

64 *Nihil: nam quæsivi nunc ego eam, mi Phædria.*] Optime purgavit *Terentius*, quod mox liberalibus nuptiis fuerat obfuturum, si vitiatam virginem duceret Chærea. Necessario ergo defenditur, tanquam quæ honeste nuptura est. *Donatus.*

Nam quæsivi. &c.] Optime cavit poëta ut virgo integra & casta servaretur, quam liberalibus nuptiis destinarat. *Farnabius.*

65. *Multæ sunt causæ*] Non indiligenter consideraverunt hanc meretricis orationem, qui illam instar controversiæ retulerunt. Nam & principium est, *Me miseram, vereor ne illud gravius Phædria tulerit.* Et narratio, *Samia mihi mater fuit.* Et partitio cum confirmatione, ut, *Nunc ego eam, mi Phædria, multæ sunt causæ quamobrem cupio abducere: primum quod soror est dicta,* & cetera. Re-

pre-

Primum quod soror est dicta: præterea ut suis
Restituam, ac reddam. sola sum: habeo hic neminem,
Neque amicum, neque cognatum. quamobrem Phædria,
Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Id amabo adjuta me, quo id fiat facilius.
Sine illum priores partes hosce aliquot dies
Apud me habere. nihil respondes? PH. *pessima,*
Egon' quicquam cum istis factis tibi respondeam?

PA. *Heu*

prehensio quoque, *Egone id timeo?* &, *Egone non ex animo misera dico?* Et conclusio per conquestionem: ut, *Quam joco rem voluisti a me tandem, quia perfecerit? Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum saltem ut concedas solum.* Donatus.

Quamobrem cupio abducere.] Etiam hoc verbo gratificatur Phædriæ: non enim *accipere*, ut ab amico remunerante: sed *abducere*, ut ab stulto, & experte. *Idem.*

Multa sunt causa quamobrem cupio abducere.] Liber Bembinus & alii antiqui, *cupiam.* quamvis recentes & Donatus, *cupio.* Faërnus.

Abducere.] A milite. *Farnabius.*

67. *Ut suis restituam, ac reddam.*] *Restituimur* iis, quibus nos volumus: *Reddimur* iis, qui nos volunt. Ergo restituimus volentem, reddimus volentibus. Sed in hac utrumque est. *Donatus.*

Sola sum: habeo hic neminem.] *Sola sum*, ad familiarium refertur absentiam. *Habeo hic neminem*, ad alienorum amicitiam. Potest enim sola domi esse, habere tamen aliquem foris. Et *habeo hic neminem*, plus sonat, quam, *Neminem hic habeo.* Et, *Sola sum*, ab iis quos natura conciliat per se. *Habeo neminem*, eorum qui voluntate junguntur, *Idem.*

68. *Neque amicum.*] Bene hoc apud amatorem: quia est aliud *amator*, aliud *amicus. Amator*, qui ad tempus: *Amicus*, qui perpetuo amat. An quia in patris potestate est Phædria? *Idem.*

Quamobrem, Phædria] In necessariis interponi nomen licet audientis. *Idem.*

69. *Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.* Hic ostendit specialiter, cujusmodi amicos quærat, ne Phædriam contemnere videatur. *Idem.*

Parare amicos beneficio meo.] Quia parantur, & suo, sed minus diligunt. *Idem.*

Cupio aliquos parare amicos beneficio meo] Scio & Donatum & o. l. s. consentire in hanc lectionem, sed video versum impeditum, nisi legatur ut in Bembino, *cupio aliquos parere amicos.* ut & supra legitur in Andria, *parere hic divitias.* ita enim versus stat, & sensus idem est. *Faërnus.*

70. *Id, amabo! adjuta me, quo id fiat facilius.*] Παρέλκον. bis *id* posuit. *Donatus.*

Adjuta me] Mira coactio. pro patere excludi, *adjuta me*, dixit. *Idem.*

71. *Sine illum.*] Blande *sine illum*, tanquam in manu ejus sit, injuriam non pati, & excludi militem. Non enim dixit *fer*, aut *patere*, sed *sine*. Idem.

Priores partes hosce aliquot dies.] Honeste circumloquitur: & oratorie, ne dicat, Abi foras, atque excludi te patere. *Idem.*

Priores partes, &c.] Quos in honore, gratia aut amore habent homines, hos πρότερες παρ' αὐτοῖς εἶναι dixerunt. Arist. Categ. *Farnabius.*

72. *Nihil respondes?*] Jam silentium accusat: quia scit nihil responsurum contrarium. Et satis blande, *Nihil respondes* dixit: tanquam qui debeas amoris vicem. *Donatus.*

Nihil respondes?] Ita quidem omnes antiqui libri, sed alii omnes & Donatus inter hæc duo verba, habent pronomen *mihi.* quod etiam ita a Donato considératur: *Satis blande mihi, dixit, tanquam cui debeas amoris vicem.* Faërnus.

Pessima.] Læsa patientia excitavit dolorem, dolor iram. *Farnabius.*

73. *Ego quidquam.*] Facete exprimitur illud, *Amantium ira amoris integratio est.* Donatus.

M 74. Tan-

Pa. *Heu noster, laudo: tandem perdoluit: vir es,*
Ph. *At ego nesciebam, quorsum tu ires! parvula*
Hinc est abrepta: eduxit mater pro sua:
Soror dicta est: cupio abducere, ut reddam suis:
Nempe omnia hæc nunc verba huc redeunt denique,
Ego excludor: ille recipitur qua gratia?
Nisi quia illum amas plus quam me: & istam nunc times,
Quæ advecta est, ne illum talem præripiat tibi.
Th. *Egon' id timeo?* Ph. *quid te ergo aliud sollicitat? cedo.*
Num solus ille dona dat? nuncubi meam

Beni-

74. *Tandem perdoluit.*] Nimis doluit, id est, persensit dolorem. Et *tandem*, quasi qui nimis patiens fuit. *Donatus.*

Tandem perdoluit: vir es.] Eleganter variavit personam secundam, & tertiam. *Idem.*

Vir es] Non puer, sed jam vir, qui meretricem contemnis. *Idem.*

Heu noster, laudo.] Bembinus & nonnulli alii antiqui libri *Eu* sine aspiratione habent. *Faernus.*

75. *At ego nesciebam quorsum tu ires.*] Tres antiquissimi libri habent, *aut ego.* alii omnes *haud ego* quod & placet, id est, non eram nescius. *Idem.*

At ego nesciebam, &c.] Τὸ *at*, longe significantius est hoc loco, quam *haud.* an autem cum *Guyeto* κατ' ἀντίφρασιν accipi debeat, id est, haud nesciebam, possis dubitare, videtur enim Phædria apte assimulare, se non satis animadvertisse antea, quo tenderent illæ ambages: donec tam importuna petitio, rem ultro proderet. considera, an magis opportunum hoc sit moribus, hactenus cum silentio & benevole audientis, nunc autem ad mentionem præferendi rivalis, subito impetu ad indignationem concitati. Ceterum μίμησις hæc, excerpit odiose summam dictorum, ac interpretatione quasi violenter illata in accusationem mendacii & perfidiæ cujusdam definit. *Bœclerus.*

Parvula hinc est abrepta: eduxit mater pro sua.] Vide μίμησιν cum odio inductam, & depravatam pronuntiatione: ita ut & ὁμοιοτέλευτα non vitarentur industria, *Parvula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, soror est dicta.* Donatus.

Parvula, &c.] Mimesis cum odiosa repetitione & gestu deformi. *Farnabius.*

77. *Soror dicta est*] Liber Bembinus cum quo hic consentiunt omnes fere libri recentes, habet *soror dicta est.* nec versus repugnat, si abjicias r, ex *soror*, ut primus pes sit anapæstus, sicut & supra in, *nuper ejus frater.* at alii antiqui libri *soror est dicta.* Faernus.

78. *Hæc nunc verba.*] Id est, falsa dicta. *Donatus.*

Huc redeunt.] Ut excludar. *Idem.*

80. *Nisi illum plus amas, quam me.*] Repudiatis causis, quas illa attulerat, per derivationem causæ: hic aliud dicit esse cur repellatur. *Idem.*

Et istam nunc times qua advecta est.] Adeo, inquit, amas militem, ut etiam invideas si quam amaverit. *Idem.*

81. *Talem præripiat tibi.*] Εἰρωνεία stomachantis amatoris. *Idem.*

Ne illum talem prærip. tibi.] Hæc vel ita accipi possunt, ut habet *Guyetus*, *illum talem*, nescio quem, cum contemtu: vel *illum talem*, μιμηλικῶς quasi judicio Thaidis talem ac tantum, id est, quem tu tanti facis, quem tibi præ omnibus tenendum putas, *&c.* quo possit pertinere *Donati* annotatio, qui *εἰρωνείαν stomachantis amatoris* hic agnoscit. *Bœclerus.*

82. *Quid te ergo aliud solicitat?*] Quid est, inquit, si hoc non est? *Donatus.*

83 *Num solus ille dona dat?*] Jam quasi quæstiones tractantur: sed ille munus advexit. *Idem.*

Num solus ille dona dat.] Post locum amoris, apte mercedis & donorum tractatu utitur apud meretricem, cui omnia pretio metiri, disciplina est. itaque nec exprobratio aliena fuit. in qua hoc custodivit

Benignitatem sensisti in te claudier?
Nonne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia
Ancillulam, relictis rebus omnibus,
Quæsivi? porro Eunuchum dixti velle te,

Quia

studivit Poëta, ut animus Phædriæ in dando valde honestus, Thaidis in accipiendo, vilis ostenderetur. & animo promtus, nec operæ aut pecuniæ parcus signatur ille; adeoque vere benignus. at Thais nec de muneribus recte judicat, & auctori ultro pro gratia injuriam reddit. Debuerunt hæc gravia esse, ut mobilis amatoris inconstantia paulo post veluti exadversum spectaretur, quando tanta ratione, tanto affectu huc provectus, unico verbo labascit, expugnatur, succumbit. *Barclerus.*

Nuncubi meam benignitatem.] Possunt enim dona dari, sed exigua, aut minus liberaliter: & ideo mentionem benignitatis adjecit. *Donatus.*

Nuncubi meam benignitatem] Sed ille benignus est. *Nunc ubi*, numquid alicubi. Aut si, *nuncubi*, legimus, erit adverbium temporis: ut sit ubi, quo in loco, qua in re. *Idem.*

Nuncubi meam benignitatem] Intelligit se & dona obtulisse, & id benigne sæpe fecisse. nam plerumque ingrata dona sunt, in quibus benignitas non apparet: quæ aut in quantitate rerum est, aut in facilitate præstantis. *Idem.*

Nuncubi meam benignitatem.] Liber Bembinus & aliqui ex antiquis, & omnes fere recentes, *num ubi.* ita & Donatus. *Faërnus.*

84. *Claudier?*] *Claudi*, aut claudicare. *Sallustius, Neque enim ignorantia claudit res.* &c, *Nihil socordia claudebat* Donatus.

In te claudier.] Ita Bembinus, & omnes recentes libri ac Donatus. at ex antiquis alii *intercludier*, alii *interclaudier.* Faërnus.

Claudier?] Qui lectionem *calvier* verbo obsoleto significante *frustror, frustratus habeo*, frustra sunt; ut & qui *claudier* pro *claudicare.* nec minus qui *interclaudier.* Namque Ciceronis auctoritate nitendum, cui eadem est Metaphora, 2. l. de Officiis. *Nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita reseranda, ut pateat omnibus.* libri vulgati habent *referanda*, sed perperam. *Farnabius.*

85. *Nonne ubi mihi dixti cupere te.*] Plus dixit, *ubi dixti cupere te:* quam si diceret, fecisti ut emerem. Plus est enim id præstitisse, quod qui acceperit, non ausus fuerit postulare. *Donatus.*

Cupere te.] Vult rem parvi pretii, ex illius cupiditate & suo labore perpendi. *Idem.*

Ex Æthiopia.] Non Æthiopissam sed honestius *ex Æthiopia.* Idem.

Ex Æthiopia.] Æthiopissarum ministerio utebantur matronæ nobiles & divites. ut & Eunuchorum, ad lectorum custodiam. unde iis nomen ex εὐνὴ & ἔχειν. *Farnabius.*

86. *Relictis rebus omnibus, quæsivi?*] Hæc jam omnia in beneficiis considerari solent. *Donatus.*

87. *Quæsivi?*] Vide quemadmodum exhibeat, atque ærumnas sibi difficilium munerum dicat imposuisse meretricem. Ex Æthiopia ancillulam, inquit, dixti te cupere. Quid ego feci in re cœli, & solis, ac pene orbis alterius? quæsivi. non enim in promptu erat. Deinde, non petisti, sed dixisti: nec velle te, sed cupere: non nigram, sed ex Æthiopia: nec dedi, sed relictis rebus omnibus quæsivi. Quid hic non exquisitum? quid non ita expressum, ut nihil addi possit? *Idem.*

Eunuchum porro velle.] Eunuchos a Persis institutos putant ex captivis. A Babyloniis enim Hellanicus auctor est id habuisse. *Idem.*

Eunuchum porro dixti velle te.] Vide quemadmodum ut majus faciat quod præstitit, non semel imputat duo mancipia: sed primo puellam, deinde eunuchum. *Idem.*

Eunuchum.] Εὐνοῦχος εἴρηται, ὡς ἐὰν τὴν εὐνὴν ἔχων, τοῦτ' ἔστι, φυλάττων OCOCeIN ryNeN KeCANΔPOC. * *Idem.*

Porro.] Deinde, vel postea, vel multo post. *Idem.*

Eunuchum porro.] O. l. s. & Donatus, *porro eunuchum.* Faërnus.

Quia solæ utuntur his reginæ: repperi.
Heri minas viginti pro ambobus dedi.
Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria,
Ob hæc facta abs te spernor. TH. *quid istuc Phædria?*
Quamquam illam cupio abducere, atque hac re arbitror
Id fieri posse maxime: verumtamen,

Potius

88. *Quia solæ utuntur his reginæ.*] Illam, quia ex Æthiopia: hunc, quia solæ his reginæ utuntur. *Quid tale Thaidi rivalis dedit?* Donatus.

Quia solæ utuntur his reginæ] Varie Eunuchum dixit, & intulit *His.* ut

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis, & minime multos lædere:
In his poeta hic nomen profitetur suum.

Idem.

Reginæ] Id est, divites. sed ἐμφατικώτερον est. Idem.

Quia solæ utuntur his reginæ.] Nota, quum Eunuchum in singulari numero præposuerit, *his* subjunxisse. sed *his* non ad Eunuchum retulit, sed ad delicias, aut quid tale: quia solæ utuntur hujusmodi deliciis servitiisque reginæ. Et oratorie hic subdidit, quod in ancillula prætermisit. quia nulla Æthiopissa honesta dici potuit. Et *reginas* modo divites dicit. ut in Phormione, *Regem me esse oportuit.* Idem.

Quia solæ utuntur his reginæ] *Donatus, reginas* hic pro *divitibus* accipit. non placet. vide *Chrestomath.* τὸ *his, Donatus* non ad Eunuchos refert, sed ad delicias; curiosius quam par est. *Bæclerus.*

Repperi.] Plus est quam *emi*. Et vide quam propriis & amplissimis verbis usus est, quia & ancillam ex Æthiopia, & Eunuchum: quo solæ utuntur reginæ. illam quæsivi, & hunc repperi: neutrum enim horum facile positum erat. *Donatus.*

89. *Heri minas viginti pro ambobus dedi.*] Recentiora beneficia graviora adversum ingratos sunt. Ergo a tempore inducitur exprobratio. *Idem.*

Pro ambobus dedi.] Melius amborum pretium dixit, quam ut separatim diceret, quanto emerit ancillulam nigram: de qua mox dicetur, *Hic sunt tres minæ.* Nam constat Eunuchum solum emptum esse minis viginti, ut ipse Parmeno confitebitur seni. *Idem.*

90. *Tamen contemptus abs te.*] Et hoc servatur in beneficiis. Nam majora sunt cessantibus meritis eorum, quibus præstantur. *Idem.*

Tamen contemptus abs te, hæc habui in memoria.] i. e. quamvis excluseris me adeoque contemseris, non tamen desii curare munera tibi destinata. *hæc habui in memoria*, i. e. non abjeci curam de muneribus tibi destinatis, sed ut emerentur ac adducerentur ad te ancilla cum Eunucho, accurandum mihi duxi. Benignitatem voluntas commendat; ne injuriis quidem absterrita. *Bæclerus.*

91. *Ob hæc facta abs te spernor.*] Sic Virgilius,

---- *nos munera templis*
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.

Et *Vel quas tulit*, cum interrogatione aut cum increpatione proferri potest. *Donatus.*

Ob hæc facta abs te spernor.] Hic duplex est pronuntiatio: vel per invidiosam prolationem, vel per interrogationem. Et melius hoc modo, quam interrogative profertur: hic enim est multo gravior illo. *Idem.*

Quid istic?] Hoc adverbium consentire incipientis est. & est ἐλλειπτικόν: deest enim *remoramur*, aut quid tale. *Idem.*

92. *Cupio abducere.*] *Abducere* dixit, tanquam ab stulto: nec per verum meritum, sed per fraudem. *Cicero, Per vim atque dolum abducta ab Rhodio tibicine.* Idem.

Atque hac re arbitror.] Non dicit qua, hoc est, ex te. Veruntamen scit meretrix, contentione quadam negari. Ergo fingit se vinci; ut adolescentem molliat:

Potius quam te inimicum habeam, faciam ut jusseris.
PH. *Utinam istuc verbum ex animo, ac vere diceres;*
Potius quam te inimicum habeam: si istuc crederem
Sincere dici, quidvis possem perpeti.
PA. *Labascit, victus uno verbo quam cito!*
TH. *Ego non ex animo misera dico? quam joco*
Rem

liat: & ipsa cedit, ut & ille remittat pertinaciam. *Donatus.*

94. *Potius quam te inimicum habeam, faciam ut jusseris.*] Hoc totum loquitur, tanquam magis ipsa amet Phædriam, quam ab illo ametur. *Idem.*

Te inimicum habeam] Huic contrarium est, *Ut te amicum habeam.* Idem.

Faciam ut jusseris.] Nec voluntate, nec vultu consentientis hoc meretrix agit: sed callide tentat omnia. Nam quia persistendo non perficit quod expectabat, docet Phædriam etiam ipsum negligentius negare quod poscitur. & adeo hoc subtile est, ut statim impetraverit. Pervulgatum est enim, Quod summa vi defenderis, quum extorqueretur, hoc idem postmodum remitte remittenti. *Idem.*

Faciam, &c.] Cedendo vincit, remittendo impetrat. *Farnabius.*

95. *Utinam istuc verbum.*] Et *istuc verbum*, pro tota sententia. *Verbum* pro dicto. Sed proprie ἀξίωμα, id est, sententia vel enuntiatio, quæ uno ligatur & astringitur verbo, *verbum* a veteribus dicebatur. *Donatus.*

Ex animo, ac vere diceres] Certe, quia est qui ex animo dicat, fallat tamen. *Idem.*

Utinam istuc verbum ex animo ac vere diceres.] imitatur & interpretatur *Catullus Carm.* 100.

Dii magni facite, ut vere promittere possit,
Atque id sincere dicat & ex animo.

Boeclerus.

96. *Potius quam te inimicum habeam.*] Tantum in animum Phædriæ hoc descendit, ut etiam repetat quod amica dixerat adulando. *Donatus.*

97. *Sincere dici, quidvis possem perpeti.*] *Sincerum*, purum, sine fuco, & simplex: ut mel sine cera. Bene ergo, ut mel, blandimentum meretricis dulce fatetur, sed negat esse sincerum. *Idem.*

98. *Labascit*] Omnia inchoativa trisyllaba, fere media producta enuntiantur. *Idem.*

Victus uno verbo quam cito?] *Quam cito* ait, qui illum falsa lacrymula vinci crediderat posse. Plus factum est: uno victus est verbo, & cito. *Idem.*

Victus uno verbo] *Utinam istuc verbum.* Et *uno verbo*, ut diximus, sic accipe: ut verbum dictum intelligas, quod verbo complectitur, & completæ sententiæ pronuntiationem, quod ἀξίωμα nominabatur. *Idem.*

Labascit, &c.] Metaph. sumpta ab ædificio tenui tibicine fulto, aut ab arbore multis ferri ictibus succisa, adeoque ruinam minitante.

Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ,
Nec dubio nubes vertitur atra Noto:
Quam facile irati verbo mutantur amantes. Propert. Farnabius.

99. *Ego non ex animo misera dico?*] Quod sensit multum valuisse, hoc Thais inculcat animo amici sui. Et *ego*, vide quanta significet. Convenit hoc pronomen blande multa exprobranti: ut *Virgilius*, *Mene fugis?* Donatus.

Quam joco rem voluisti.] Contra illud refertur, quod ait Phædria, *Nonne, ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia ancillulam, relictis rebus omnibus quæsivi?* Sed hoc vehementius & disertius, *Quam joco rem voluisti.* Non munus, inquit, sed quod plus est, rem. & non serio, sed joco. A facilitate præstantis. Et *voluisti*, non etiam *dixisti*. Mirandum obsequium, ex voto animi pendens. Non expectat imperium: ne voluptati mora sit, dum jubetur. Tum illud quod ait, *perfeceris*: nonne pondus hoc verbi & potentiam Phædriæ circa amicam, & illius obsequium vehemens, & rerum difficultatem quæ extortæ sint, monstrat, atque omnem obterit querelam Phædriæ? *Idem.*

Rem voluſti a me tandem, quin perfeceris?
Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum
Saltem ut concedas ſolum. PH. *ſi quidem biduum,*
Verum ne fiant iſti viginti dies.
TH. *Profecto non plus biduum, aut.* PH. *aut? nihil moror.*
TH. *Non fiet: hoc modo ſine te exorem.* PH. *ſcilicet*
Faciundum eſt quod vis. TH. *merito te amo.* PH. *bene facis.*
Rus ibo: ibi hoc me macerabo biduum:
Ita facere certum'ſt: mos gerundu'ſt Thaidi.
Tu Parmeno huc fac illi adducantur. PA. *maxime.*
PH. *In hoc biduum Thaïs vale.* TH. *mi Phædria,*

Et

101. *Ego impetrare nequeo hoc abs te.*] Tu & joco, & non petiſti, cum perfeceris tamen. at ego hoc impetrare non poſſum. *Donatus.*

102. *Saltem ut concedas ſolum.*] Argute additum *ſaltem* & *ſolum.* Et bene, *concedas*, ut voluntatis ſit: ſic enim dixit ſupra, *Sine illum priores partes hoſce aliquot dies apud me obtinere.* Idem.

103. *Verum ne fiant iſti viginti dies.*] Facete biduum decuplavit: & ſimul quia ex eadem ratione ſunt viginti, ex qua duo; & ex qua viginti, ducentis duo millia, & ſic deinceps. *Idem.*

104. *Profecto non plus biduum, aut.*] Α'ποσιώπησις ſecunda. *Idem.*

105. *Hoc modo ſine te exorem.*] Nove nunc, non *De te exorem, ſed te exorem.* *Hoc* abſolute. *Idem.*

106. *Faciundum eſt quod vis.*] Non *quod oportet*, ſed *quod vis* dicendo, multum addidit obſequio ſuo. *Idem.*

Merito amo te.] Bene amoris mentionem ad auferendam ſuſpicionem contemptus Phædriæ fecit. *Idem.*

Bene facis.] In conſuetudinem venit, *Bene facis*, & *bene feciſti*, non judicantis eſſe, ſed gratias agentis. *Idem.*

Bene facis.] Non judicantis aut approbantis, ſed gratias agentis pro oblato officio formula. ſic *Benigne.* Epiſt. 7. l. 1. Horat. *Pyris veſci Calaber jubet hoſpes veſcere ſodes:* Reſp. *Jam ſatis eſt.* Hoſpes: *at tu quantum vis tolle.* Reſp. *benigne.* Farnabius.

107. *Rus ibo.*] Et hoc amatorium eſt, odiſſe urbem ſine amica. Nec dixit, *Ibi ero:* ſed, *Ibi hoc me macerabo biduum* Pronuntiandum eſt *biduum*, ac ſi dixiſſet biennio. *Donatus.*

108. *Ita facere certum eſt.*] Ex his apparet verbis, quam ſibi amator hoc ægre imperet. *Idem.*

Mos gerendus eſt Thaïdi.] Cum pronuntiatione & geſtu: ut oſtendat, quæ vis amoris ſit, ut Thaidi mos geratur. *Idem.*

109. *Huc fac illi adducantur.*] Eunuchus & ancilla, figurate *Illi:* ſed prævalet genus maſculinum. *Adducantur*, pro, adducito eos. Et bene adjectum eſt, ne dilatis ob retentionem muneribus, non procederet actus fabulæ, & ſimul quia abſentia Phædriæ opus eſt, dum per Chæream ludificatur meretrix. *Idem.*

Illi adducantur.] Eunuchus & Æthiopiſſa. *Farnabius.*

110. *In hoc biduum Thaïs vale.*] Nunc *vale* abſceſſum ſignificat, non ſalutationem: nam ſi mera ſalutatio eſt, biduo ſolum amicam valere optat. Sed præſcribere conatur, quanto tempore abfuturus ſit & ſimul oſtendit, quam invitus abſcedat. *Donatus.*

In hoc biduum Thaïs vale.] Accuſativo utens caſu expreſſit amatoris impatientiam: *Biduum* dicens, præſcripſit de tempore. Et *vale*, majorem vim habet ex dolore diſcedentis, quam obſequio ſalutantis. *Idem.*

111. *Num-*

Et tu : num quid vis aliud ? PH. *ego ne quid velim ?*
Cum milite isto præsens, absens ut sies :
Dies noctesque me ames : me desideres :
Me somnies : me expectes : de me cogites :
Me speres : me te oblectes : mecum tota sis :
Meus fac sis postremo animus, quando ego sum tuus.
TH. *Me miseram, forsitan hic mihi parvam habet fidem.*
Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicat.
Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certo scio,
Neque me finxisse falsi quicquam, neque meo
Cordi esse quemquam cariorem hoc Phædria :

Et

111. *Numquid vis aliud egone, &c.*] Apud *Plautum Amphitruone* 1, 3, 44. *numquid vis ?* AL. *ut cum absim me ames me tuam absentem tamen* Bœclerus.

Et tu : numquid vis aliud?] *Vale* subaudiendum salutatorium Et subintelligendum est post osculum dici, *Numquid vis aliud?* quasi recte factum. *Donatus.*

112. *Cum milite isto.*] *Isto* bene additum, quasi odioso; ut alibi, *Jam vero mitte Demea, tuam istam iracundiam* Et *Virgil. Aut quid petis istis?* Hæc enim pronomina, spernentis sunt, odiumque monstrantis *Idem.*

Præsens, absens.] Κακόζηλον. *Idem.*

Præsens, absens] Dido Virg. Æn. 4.
—— *illum absens absentem auditque videtque.* Farnabius.

113. *Me desideres.*] Αὔξησις. quia plus est amore desiderium. *Donatus.*

114. *Me somnies, me expectes.*] Ἐπιτροχασμὸς prima Cum amare & desiderare sit voluntatis, atque etiamnum obsequii. somniare, satis amatorie dictum est. *Idem.*

115. *Me speres.*] Cum *me expectes*, jam dixerit: quid sibi vult iterum *me speres?* Inter spem & expectationem hoc interest: quia *expectatio*, certorum est: *spes* vero, incertorum. Et *expectatio*, propinquarum rerum: *Spes*, longinquarum. Et *Expectatio*, destinat tempus: *Spes*, non destinat. An? *me speres idem facere*. id est, de te cogitare. ut sit *speres*, credas: ut statim in subditis invenies: *Nam ejus fratrem spero jam propemodum reperisse.* Id.

Me te oblectes.] Septimus casus *me.* Idem.

Mecum tota sis.] Toto animo. Nam illam nunc animum vult esse, non corpus. & simul quod ipse ab ejus corpore patitur: id vult militi ejus mente contingere, tanquam penitus excluso ab amica. *Idem.*

116. *Quando ego sum tuus.*] Animus scilicet. *Idem.*

Animus, &c.] *Anima est amica amanti: si abest, nullus est: si adest, res nulla est: ipsus est nequam & miser.* Plaut. Bacchid. 2. act. 2. sc. *Farnabius.*

117. *Me miseram! forsitan hic mihi*] Recte Thais nunc partem argumenti exequitur tacitam apud Phædriam, propter præsentiam servi: quem poëta vult ita nescire, ut audeat ad vitiandam virginem subornare Chæream. *Donatus.*

118. *Atque ex aliarum ingeniis nunc me judicet.*] Hic *Terentius* ostendit virtutis suæ hoc esse, ut pervulgatas personas nove inducat: & tamen a consuetudine non recedat: ut puta meretricem bonam cum facit, capiat tamen & delectet animum spectatoris *Idem.*

120. *Neque me finxisse falsi quidquam.*] Aut, *dixisse* debuit dicere. aut abundat *falsi*. aut ideo, quia & vanum aliquid fingi potuit ut supra, *Si vanum, aut falsum, aut fictum est.* Idem.

121. *Esse quemquam chariorem*] Melius, *quemquam*, quam si dixisset, *militem quemquam chariorem.* Idem.

Quemquam chariorem.] Quasi mere-

trix

Et quicquid hujus feci, causa virginis
Feci: nam me ejus spero fratrem propemodum
Jam repperisse, adolescentem adeo nobilem:
Et is hodie venturum ad me constituit domum.
Concedam hinc intro, atque expectabo, dum venit.

trix non charum alterum, sed chariorem negat. *Donatus.*

122. *Et quidquid hujus feci.*] *Hujus* absolute; aut per ἔλλειψιν, ut desit *rei.* In Hecyra,

Ne quid sit hujus oro.

In Heautontimorumeno,

Nihil me istius facturum patri.

Virgilius,

—— *aut quid petis istu?*

Idem.

Quidquid hujus.] *Rei* subaudiendum est, quod eum exclusi foras. *Idem.*

Et quicquid hujus feci, causa virg.] Exprimendum hoc erat iterum, propter *οἰκονομίας* argumenti, quod ab una parte huc præcipue tendebat: ut intelligeretur, quid ac quomodo in epitasi huic primario consilio intercederet.

Quæ ad meretricis artes & eloquentiam spectant, diligenter executus est *Donatus.* Bœclerus.

Quicquid hujus, &c.] Quod heri non intromisi Phædriam. *Farnabius.*

123. *Spero propemodum.*] Nove *spero*, pro credo vel confido. *Propemodum* ideo, quia hominem quidem novit, sed fratrem esse virginis nondum probavit. *Donatus.*

124. *Adeo nobilem.*] *Adeo*, pro nimis positum est, aut pro expletiva particula. *Idem.*

126. *Atque expectabo dum venit.*] Futurum actum promittere voluit: non quo aliquis gestus sit expectantis. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

PHÆDRIA *adolescens.* PARMENO *servus.*

Argum. *Rus concessurus Phædria, mancipiorum deductionem ad Thaïdem servo mandat, & multa ridicule loquitur; illudente interim Parmenone, qui heri sui mutationem ob nimium amorem admiratur. Amantium prodigalitatem, verba complurima & vana, inconstantiam, debilitatem consilii & amoris imperium, amantisque durissimam servitutem hæc scena exprimit.*

PH. Fac, *ita ut jussi, deducantur isti.* PA. *faciam.* PH. *at diligenter.*
PA. *Fiet.* PH. *at mature.* PA. *fiet.* PH. *satin' hoc mandatum est tibi?* PA. *ab*

Ro-

SCena hæc satura est, ex *Trochaicis*, *Jambicis*, mixtisque metris. de quibus v. *Guyet.* v. 3. omnes *MSS.* nostri, *sit.* v. 4. ut edid. v. 5. duo: *carius est.* v. 8. omnes: *quoad poteris.* duo: *etiam.* v. 9. v. 10. unus: *hau memini* alter: *abis mem.* v. 16. τὸ *est*, in duobus legitur, *sed situ non eodem.* mox omnes: *mihi indulg.* v. 21. omnes: *nec magis seu.* v. 24. omnes: *hic dabo.* nisi quod Argent. manu correctoris, *hinc d.* Bœclerus.

1. *Fac ita ut jussi*] Jam amatorium multiloquium & vaniloquium continet ista actio: nam & repetit quod jam dictum est: & id facit magis & odiose nimis. *Donatus.*

Deducantur.] Eunuchus & Æthiopissa deducantur ad Thaidem. *Farnabius.*

3. *Ab,*

Rogitare? quasi difficile sit.
Utinam tam aliquid invenire facile possis Phædria,
Quam hoc peribit. PH. *ego quoque una pereo, quod mihi est carius:*
Ne istuc tam iniquo patiare animo. PA. *minime: quin effectum dabo.*
Sed numquid aliud imperas?
PH. *Munus nostrum ornato verbis, quod poteris: & istum æmulum,*

Quod

3. *Ah, rogitare? quasi difficile sit.*] Deest *vis*, vel *pergis*: ut sit, rogitare pergis? Vel *te*, si ipsum respicit: vel *hunc*, si adversus hoc dicit: ut sit, Ah, rogitare te? aut, rogitare hunc? Et distinctione interposita, inferendum vultuose, quasi difficile sit id quod mandat. Ita & ineptiam nimiam circa hoc solliciti amatoris expressit: & ostendit, nihil esse facilius, quam deducere ad meretricem munera: cum contra illud sit difficillimum, poscenti aliquid non dare. *Donatus.*

Rogitare?] Subauditur *te*. Ut sit, mirum est te rogitare; quasi sit difficile complere quod jubes. *Idem.*

Ah rogitare?] Pergin' id rogitare? *Farnabius.*

4. *Aliquid invenire facile possis.*] *Invenire*, acquirere. Sic Heautontim.

Non quæris patri quo modo obsequare: & ut serves quod labore invenerit.

Nam ideo a præcedenti etiam *quæstus* dicitur. *Donatus.*

Utinam tam invenire aliq fac. possis.] Nullam occasionem urbanitatis & joci opportune captandi prætermisit in hac Comœdia Poëta. adeo quidem, ut inter ipsam tristitiam Phædria παθ@- ipsolexiv

Ego quoque una pereo; quod mihi est carius,
Ne istuc tam iniquo patiare animo.

ubi erudite *Donatus: pro, qui mihi sum carior. sed ego dixit absolute, occurrens huic pronomini* quod. *αὔξησις* magno judicio usurpata. *Bæclerus.*

5. *Quam hoc peribit.*] Deest *facile*: ut sit, Facile hoc peribit. *Donatus.*

Hoc quam peribit.] Damnum in proclivi & præcipiti est. Nec ingrato tantum, sed quod meretrici datur, perit. *Meretricem ego idem esse reor, mare ut est quod des devorat, nec unquam abundat, &c. huic des quantumvis, nusquam apparet, neque datori neque acceptrici.* Plaut. Truculent. 2. act. 7 scen. *Farnabius.*

Quod mihi est carius:] Pro, qui mihi sum carior. Sed *ego* dixit absolute, occurrens huic pronomini *quod*. Donatus.

Quod, &c.] Quod damnum mihi gravius est, & carius. *alii*, qui mihi sum charior. *Farnabius.*

6. *Quin effectum dabo.*] *Quin* pro imo. ut in Heautontim. *Quin nolo mentiare.* Donatus.

Ne istuc tam iniquo patiare animo. v. minime, quin.] Hunc versum ita ordinamus:

Ne istuc tam iniquo patiare animo. v. minime, quin effectum dabo.
Sed numquid aliud imperas?

Quorum prior non faciendo collisionem in *tam iniquo*, est trochaicus tetrameter hypercatalecticus: posterior dimeter jambicus. duos vero versus, qui hos sequuntur, ita ordinamus:

Munus nostrum ornato verbis quod poteris, & istum æmulum,
Quod poteris, ab ea pellito.

Faernus.

7. *Sed numquid aliud imperas?*] In his servus nihil vult, nisi coactus facere, propter majorem dominum: sic & alibi, *Jubesne inquit?* responderet ei Chærea, *Cogo atque impero.* Donatus.

8. *Munus nostrum ornato verbis.*] Ἠθικῶς non dixit *meum*, quasi & Parmenonis sit. *Idem.*

Et istum.] Id est, molestum & odiosum: nam hoc significat *istum*. Idem.

Munus nostrum ornato verbis, &c.]

Sen-

Quod poteris, ab ea pellito.
PA. *Memini, tametsi nullus moneas.* PH. *ego rus ibo, atque ibi manebo.*
PA. *Censeo.* PH. *sed heus tu.* PA. *quid vis?* PH. *censen' posse me offirmare*
Et perpeti, ne redeam interea? PA. *te ne? non hercle arbitror:*
Nam aut jam revertere; aut mox noctu te adigent horsum insomnia.
PH. *Opus faciam, ut defetiger usque, ingratiis ut dormiam.*
PA. *Vigilabis lassus: hoc plus facies.* PH. *ah, nihil dicis Parmeno.*

Eji-

sententia valde proba & elegans, certatim ad imitationem placuit eruditis. *Boeclerus.*

9. *Ab ea pellito.*] *Ab ea*, ab ejus animo: & non, *pelli facito*: sed, *pellito*: Donatus.

10. *Tametsi nullus moneas.*] Properat servus carpere vaniloquium domini. Et *nullus*, pro non. sic in Hecyra, *Nullus dixeris. Plautus* in Trinummo, *Nullus credas.* Idem.

Ego rus ibo.] Et hoc jam dictum est: sed ostendit, quam moleste id incipiat Phædria. *Idem.*

11. *Censen' posse me obfirmare, & perpeti.*] Arbitrariis: ut *Censores*, qui morum alienorum habent summum arbitrium. Et ideo hunc putant non censere, quia ipsa desiderat fieri *Idem.*

Posse obfirmare, & perpeti.] Verba sunt desperantis. non firmare, sed obfirmare: non pati, sed perpeti. *Idem.*

12. *Te ne?*] *Te* quod ait, hanc vim habet, ut significet perditum amore Phædriam esse. *Idem.*

13. *Nam aut jam revertere.*] Modo *jam*, pro statim. *Idem.*

Te adigent horsum.] Hoc est, ad urbem agent. *Idem.*

Insomnia] Vigiliæ. Legitur & *adiget*, ut sit *insomnia* numeri singularis. *Idem.*

Te adigent horsum in somnia.] Donatus affirmat legi etiam, *adiget*, in singulari; quam lectionem in uno tantum libro Terentii inveni. *Faërnus.*

Noctu te, &c.] Quum in solicitudine cogitatio versatur, fit ingens animi perturbatio, nec tamen adeo valida, ut etiam somnum convellat. unde & dormientibus quandoque contingit ut per somnum ambulent. *Farnabius.*

14. *Ut defatiger usque.*] Ordo est, usque ut defatiger. *Donatus.*

Ut defatiger usque.] Labor diffundit in nobis quædam quæ vicem incocti alimenti præbent: atque eadem ratione qua cibus, vapores in sublime efferunt, qui a cerebro refrigerati distillant, sensoria ad tempus obstipant, somnumque conciliant. *Farnabius.*

Ingratiis ut dormiam.] Id est, etiam invitus & coactus Nam *ingratiis*, non ultro significat: quia ultronea grata sunt: ingrata, quæ ab inimicis fiunt, ac recusantibus. *Donatus.*

Ingratiis, &c.] Ἀκουσίως, ἄκοντι, Gal *malgré*. Plaut. Casin. 2. act. 5. sc. *Vobis invitis atque amborum ingratiis.* Farnabius.

Opus faciam ut defatiger usque ingratiis ut dormiam.] Donatus & liber Bembinus habent *ingratis*, utroque modo impedita scansione octonarii. Ubaldinus Bandinellus legebat, *ingratiis*: quod & mihi probatur. nam & versus stat & usitata est ea dictio Terentio, & Plauto. præterea antiqui libri habent, *defetiger*. Faërnus.

15. *Vigilabis lassus hoc plus facies.*] Explicat *Guyetus* optime. ut & *Fr. Fabricius.* Boeclerus.

16. Ni-

Ejicienda hercle hac est mollities animi: nimis me indulgeo.
Tandem non ego illa caream, si sit opus, vel totum triduum? PA. *hui.*
Universum triduum? vide quid agas. PH. *stat sententia.*
PA. *Dii boni, quid hoc morbi est? adeon' homines immutarier*
Ex amore, ut non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit
Minus ineptus, magis severus quisquam, nec magis continens.

Sed

16. *Nimis me indulgeo.*] *Me* sic veteres, quod nos *mihi* dicimus. Alibi, *Te indulgebant, tibi dabant.* Donatus.

Nimis me indulgeo.] *Donatus* quoque sic legit recte opinor. τὸ *mihi* ab iis substitutum videtur, qui omnia sui sæculi voluerunt esse. *Bœclerus.*

Me indulgeo.] Archaïce, pro, *mihi.* Farnabius.

17. *Tandem non ego illa caream, si sit opus, vel totum triduum?*] Sic cœpit tanquam aliquid foret dicturus magnificum: non autem est πρὸς ὑπερβολήν; sed vere amator magnum hoc putat. *Donatus.*

Vel totum tridum?] Magna professio virtutis, cum biduo sit opus triduo posse durare. Et *totum triduum*, dicit universum triduum, εἰρωνικῶς: quasi sit triduum in multo numero. *Idem.*

Tandem ego non illa caream.] Ex o. l. s. & Donato, ita colloca hæc verba, *tandem non ego illa.* stabit autem versus, si ex *illa*, unum l abjicias. & ex libro Bembino, scribe *universum.* *Faërnus.*

18. *Vide quid agas.*] Sic dicitur magna aggredientibus. *Donatus*

Stat sententia.] Et vultu & gestu magis spectabile quod dixit, *stat sententia:* vel maxime eo, quod tanto sonitu hæc de se promittat Phædria continuo rediturus: vel potius non accessurus ad villam: tantum autem aberit, quantum temporis opus est ad vitiandam virginem. *Idem.*

19. *Quid hoc morbi est?*] Excusatio amoris, quando non culpa, sed morbus est. *Idem.*

Morbi est?] Hoc ex Stoicorum scholis, quibus animi perturbationes appellantur morbi, νοσήματα, & ἀῤῥωστήματα. *Farnabius.*

Adeon' homines immutarier ex amore, ut non cognoscas eundem esse?] More suo a plurali numero ad singularem se convertit. *Donatus.*

20. *Ut non cognoscas eundem esse?*] Non solent stulti induci adolescentes: & ideo ad amorem retulit stultitiam Phædriæ. *Idem.*

Hoc nemo fuit minus ineptus, &c.] Compara ingenium nostri Poetæ, quam absolverit & impleverit locum, quem ex *Plauto* imitatus est *Mostellar.* 1, 1, 29. &c.

Quo nemo adæque juventute ex omni Attica
Antehac est habitus parcus, nec magis continens:
Is nunc in aliam partem palmam possidet.

v. 80. ἠπικρῶς summatim notatur: *corruptus ex adolescente optimo*, id quod & efficacius & civilius extulit Terentius: *ut non cognoscas eundem esse.* Bœclerus.

21. *Minus ineptus, magis severus.*] Nisi enim hoc esset, quid esset quod illum mulier præferret militi? aut quid relinqueretur proprium personæ militis, si & hic stolidus est? *Donatus.*

Magis severus quisquam, nec magis continens.] Animadverte ut amet *Terentius magis* addere positivo, potius quam comparativum facere. Nam neque *severior*, neque *continentior*, tam valuit dicere, quam *magis severus*, & *magis continens.* Idem.

21 *Hic*

Sed quis hic est, qui huc pergit? attat, hic quidem est parasitus Gnatho
Militis: ducit secum una virginem dono huic: papæ,
Facie honesta. mirum, ni ego me turpiter hodie hic dabo
Cum meo decrepito hoc Eunucho. hæc superat ipsam Thaïdem.

22. *Hic quidem est parasitus Gnatho.*] Hæc apud *Menandrum* in *Eunucho* non sunt, ut ipse professus est, parasiti persona & militis; sed de *Colace* translatæ sunt. *Donatus*

Attat, hic quidem est parasitus Gnatho.] Nisi vox *quidem* in unam syllabam contrahatur, quocumque id modo fieri possit, trochaicus mihi impeditus videtur. *Faërnus.*

Virginem huic dono.] O. l. s. *dono huic.* ita & in Bembino emendatum. *Idem.*

24. *Facie honesta.*] Οἰκονομία, qua ostenditur amaturus Chærea: siquidem hanc Parmeno ipse miratur. *Donatus.*

Facie honesta.] Sic *Virgilius:*
--- & latos oculis afflarat honores.
Et mox idem:
Ita me dii ament, honestus.

Ni ego me turpiter hodie hic dabo.] *Ni dabo*, pro dedero. *Virgilius,*
Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
Idem.

Me turpiter &c.] *Shall shame and disgrace my self.* Farnabius.

25. *Cum meo decrepito hoc Eunucho.*] Facete *meo*, ad parasitum retulit, cum pulchro munere venientem. Et præparatio est ad ducendum Chæream potius, quam deformem Eunuchum. *Donatus.*

Decrepito hoc Eunucho] *Decrepiti* sunt dicti, quorum crepitu & plangore familiæ, fuerant jam conclamata funera. *Idem.*

Decrepito hoc Eunucho.] In senium vergente; stante quasi in crepera, ancipiti, & extrema ætatis regula atque ipso vitæ crepusculo. *Farnabius.*

Hæc superat ipsam Thaïdem] Hoc sic accipias, non vituperari Thaïdem, sed tanquam ὑπερβολικῶς dici. Ideo addidit *ipsam*, quasi nimiæ pulchritudinis. Et bene *ipsam*, propter quam datur. *Donatus.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

GNATHO *parasitus.* PARMENO *servus.*

Argum. *Parasiticos mores sub persona Gnathonis, eleganter depingit, & vitiosos sui temporis mores reprehendit: & ut Cic. in Lælio ait: In amicitia nulla major pestis quam adulatio, blanditiæ, assentatio. Gnatho igitur ex mandato militis deducens puellam ad Thaïdem, saltum adulandi instituit: interea forte in Parmenonem incidit; in quem multa dicacitate illudit, eumque mordacibus salibus lacessit.*

GN. *Dii immortales, homini homo quid præstat? stulto intelligens*

Quid

TRochaici & Jambici acatalectici sunt. v 10. *MSS.* nostri omnes: *amisisti.* v. 15. duo: *istic.* v. 19. omnes: ut ed. v. 22. unus: *uberior.* alter in margine adscriptum habet: *al. uberior.* v 23. omnes: *prorsus*, v. 24. omnes: *adventamus.* v. 25. duo: *omnes*; ex quibus alter tamen in margine, *al. homines.* tertius: *homines* eo loco præfert. v. 26 omnes, ut ed. v. 29. duo ut edidimus: tertius, *esse tanto honore.* v. 32. omnes: *ex ipsis philosophis* a glossa. v 34. omnes: *faciat* v. 35. omnes: *rogare.* v. 38. omnes: *eludere.* & mox unus: *hisce.* v. 42. duo: *quiddum.* omnes

omnes: *nihil quidem.* v. 43. omnes: *ut falsus animo es.* v. 48. unus: *sed quid heo te.* alter: *heo quid b. t.* in margine. *al. eho al. &.* v. 49. omnes: *profecturus*, v. 50. unus: *tum tute ig.* Argentoratensis quoque τὸ *tute* superscriptum habet. alter *tum igitur.* & in marg. *al. tum tu al. tu tu.* v. 55. Argent. *etiam tu nunc hic st.* duo: *etiam nunc tu hic st.* & mox unus: *eho numquid nam hic relictus custos.* alter: *eho numnam relictus custos.* Argentor. ut ed. v. 56. omnes: *cursitet.* v. 57. in Argent. & meorum altero *facete* quidem legitur, sed manu correctoris. ibi in marg. appon. *al. facere.*

Observa, quam accurate Poëta, parasiticum morem descripserit: cujus duplicem vult esse disciplinam, veterem & novam, ut in præfatione demonstravimus. Commune parasitis de utroque genere hoc erat, ut suis rebus per prodigentiam absumtis, alieno cibo sustentari, summam voti & instituti haberent. Gnatho igitur veterem illum (ut nunc ita vocemus) parasitum *sui loci & ordinis hominem, patria itidem qui abligurrierat bona*, agnoscit. ubi *Donatus*, *locum* ad ingenium & natales; ordinem ad paupertatem & fortunam, non satis accurate refert. melius *Eugraphius*: *mei loci*, pauperem dicit; *ordinis*, parasitum. Quidam ὡς συλλήβδην accipiunt: *mei loci atque ordinis* id est, meæ sortis & conditionis. Disciplinæ & artis discrimen ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τοῦ τέλους, a summo ad imum exhibuit Gnatho. In tempore, primum ad differentiam momentum. non idem ætatum genius est: mutanturque cum tempore ingenia hominum, ut quæ apud patres nostros in honore fuerunt, a nobis spernantur. Prima ergo lex disciplinæ parasiticæ, ad genium sæculi apposite apteque parasitari: ut Plautina voce utar. Itaque quod olim apud *seclum prius* obtinuit, novo invento, nova via, nunc mutandum est. Cujus vicissitudinis, nec rationem obscure signatam voluit: simpliciora fuisse, quam hoc tempore, sæculi prioris ingenia: nunc novo astu, novo aucupio opus esse, ne esuriat Parasitus. Producuntur subinde veteris disciplinæ genera duo: *Ridiculi* & *Plagipatidæ*, ut Plautus nobis hoc vocabulum de suo penu mutuetur. nam

Olim isti fuit generi quondam quæstus apud seclum prius.

Alterutro aut utroque genere delectari, hominum est nec intelligentiæ multum, nec elegantiæ quicquam habentium unde in veteri scena vulgo & vulgaribus animis hæc oblectamento fuerunt.

Gnathonica ars, sive nova disciplina Parasitorum, assentatione constat. cujus prima lex: nosse, quibus assentandum sit; arrogantibus scilicet iisdemque stolidis ac aures Midæ habentibus. nam qui prudens est,

huic male si palpere, recalcitrat, undique tutus.

Proxima ratio est: ingenio, propositis, consiliis auriti illius, cui assentationes placent, abblandiri idque (ut porro perstringamus parasitica mysteria) ementiendo vana, amplificando inania.* ut non erraturus sit, qui ὑπερβολὰς proprium parasitorum schema & habuerit & crediderit. ὅτι οἱ κόλακες, ἐφ' ὅσον οἷόν τε αὐτοῖς χρῶνται ταῖς ὑπερβολαῖς *Luciano* demonstrante. atque ita gratiam sui Midæ, & ex gratia lucrum quærunt. dum is & amari se ab his plurimum & coli reputat. Hæc summa. *Boeclerus.*

DI IMMORTALES! HOMINI HOMO QUID PRÆSTAT.] *In hac scena non stans, sed quasi ambulans persona inducitur. Consistit tamen aliquantulum intuens spectatores, dum secum loquitur. Exprimit autem parasitum, & sub ejus verbis corruptos mores in assentationem ostendit: prorsus ut honesta quoque persona in hujusmodi culpa inventa sint: ut alibi, Obsequium amicos, veritas odium parit.* Donatus.

1. *DI immortales*] Hoc jam mire, & pro seculi ac temporum reprehensione satyrice *Terentius*, quod apud eum *stultum* vocat simplicem parasitus, & *intelligentem* malum. *Idem.*

DI immortales.] Admirantis exclamatio est, cum parasiti gesticulatione. *Idem.*

DI immortales! homini homo quid præstat?] Morata narratio a sententia incipi solet: quæ dicitur προμύθιον. *Idem.*

Homini homo quid præstat?] Alii distinguunt, *Quid præstat stulto intelligens.* Alii *stulto intelligens quid interest?* quia sic veteres loquebantur. *Idem.*

2. Qui

Quid interest? hoc adeo ex hac re venit in mentem mihi:
Conveni hodie adveniens quendam mei loci hinc, atque ordinis
Hominem haud impurum, itidem patria qui abligurrierat bona:
Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum.
Quid istuc, inquam, ornati est? quoniam miser, quod habui, perdidi: hem
Quo redactus sum? omnes noti me, atque amici deserunt.

Hic

2. *Quid interest?*] Hoc admirantis est, & ideo sic pronunciandum. *Donatus.*

3. *Conveni hominem.*] *Convenisse*, non vidisse tantum, sed etiam collocutum fuisse significat. *Idem.*

Conveni, &c.] Parasitus, qui luxum pro summo bono posuit, collaudat hominem suorum natalium & fortunarum, qui in cupediis liguriendo absumpserat patrimonium. *Farnabius.*

4. *Mei loci atque ordinis*] *Loci*, ingenuum: *ordinis*, pauperem. Illud natalium, hoc fortunæ est. *Donatus.*

Hominem haud impurum.] Non dixit prodigum, quia hoc ipsum probat: sed non avarum, non improbum. Et sic laudamus eos, in quibus nihil est quod magnopere efferamus. *Idem.*

Itidem patria qui abligurierat bona.] Hoc joculari vultu dicitur. Et eleganter ex persona parasiti non culpatur quod comederit bona. *Idem.*

Abligurierat.] Suavibus escis consumpserat. Nam [illegible] est ligurire & λιγυρὸν Græci suave appellant. *Idem.*

Itidem, &c.] Eodem quo ego ipse modo. *Farnabius.*

5. *Video sentum.*] Quam bene *video*, postquam dixit *conveni*. & tempus mutavit & verbum. *Donatus.*

Sentum.] Horridum. *Idem.*

Sentum.] Ad horrorem retulit. *Idem.*

Sentum.] Asperum, quasi sentibus horrentem. *Farnabius.*

Squalidum.] Ad sordes. *Donatus.*

Squalidum.] Sordidum, incultum. *Farnabius.*

Ægrum.] Ad maciem. *Donatus.*

Pannis annisque obsitum.] Ad vestitum & ad tristitiam. Sed *pannis* & *annis*, *μωρολογίαι* parasitorum sunt. *Idem.*

Pannis annisque obsitum.] Vel parasitica vernilitate καθ' ὁμοιοτέλευτον dictum: vel quia Homerus dixit, αἶψα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι, & est miseriæ senium deditum. Unde huic magis tristitia gravitasque displicuit, aliena semper ab omnibus parasitis. *Idem.*

Annisque obsitum] Bene addidit *annis*, quia ut quisque miserior est ita senior videtur. *Idem.*

Obsitum.] Ut sentum, dixit *obsitum*. μεταφορὰ ab agro. *Idem.*

Pannis, &c.] Lacero vestitu, pannosum, *senectute*, ut habet Plautus Menæchm. 5. act. 2. sc. *consitum*. Metaph. ab agris. *Farnabius.*

6. *Quid istuc ornati, inquam?*] Scire nos convenit, cum recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum. Ut si dicas, *Quis hic homo est?* Si autem in obliquo, contemptum significari. ut, *Quid hoc est hominis? quid mulieris? quid ornatus?* Donatus.

Quid istuc ornati, inquam?] *Ornatus*, τὸ μῖσον est, ad dedecus & ad turpitudinem. Vel simpliciter, hoc accipe, vel εἰρωνικῶς. Et *ornati*, ut *senati*, antiquus genitivus. *Idem.*

Ornati est?] Genitivus antiquus, originem testatus, tanquam secundæ formæ declinandi. *Farnabius.*

Quod habui, perdidi.] Non dixit, id quod erat comedi, aut consumpsi. *Donatus.*

Quid istuc inquam ornati'st? quoniam miser quod habui, perdidi] Ex *quid*, eliso d, item ex *miser* r, stat trochaicus. Farn.

7. *Hem, quo redactus sum?*] Vel habitum

Hic ego illum contempsi præ me; quid homo, inquam, ignavissime?
Itan' parasti te, ut spes nulla reliqua in te esset tibi?
Simul consilium cum re amisti? viden' me ex eodem ortum loco?
Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis?
Omnia habeo, neque quicquam habeo: nihil cum est, nihil desit tamen.

At

bitum suum, vel corpus ostendens, hoc dicit. Nec quicquam hic, nisi ex media consuetudine collocatum est. *Donatus.*

Omnes noti me, atque amici deserunt.] Sententiose atque mordaciter in mores. *Idem.*

8. *Hic ego illum contempsi præ me*] Hoc est illud, *Homo homini quid præstat? stulto intelligens?* Idem.

9. *Ita ne te parasti.*] Quam objurganter! tanquam in illo sit, quod miser est. Et alibi,

Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
Quin ita paret sit, abs te ut blanditiis suis,
Quam minimo precio, suam voluptatem expleat.

Et hoc proprie verbum ad exprimendam inhumanitatem & ignaviam factum est. *Idem.*

Ut spes nulla reliqua in te fiet tibi?] Sententiose, ad illud quod & *Virgilius* ait,

Ponite spes sibi quisque.

Idem.

Ut spes nulla reliqua in te fiet tibi.] Bene quasi qui rem a fortuna acceperit. *Idem.*

Ut spei, &c.] Ut nulla tibi tui supersit fiducia. An utique effugit spes, *ima qua sola in pixide mansit:* Ευδὸν ἔμιμνε πίθε ὑπὸ χείλεσιν. Hesiod. 1. l. ἔργ. *Farnabius.*

10. *Simul consilium cum re amisti?*] *Virgilius,*

---- nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit; vanum etiam, mendacemque improba finget.

Et *Sallustius*, *Neque fortuna eget: quippe quæ probitatem, industriam, aliasque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam potest.* Ergo hæc interrogatio, increpantis est: nec desiderat responsionem. Nam consilium in bonis animi: res in potestate fortunæ. *Donatus.*

Simul, &c.] Ovid. 4. de Ponto, Eleg. 12.

An sensus cum re consiliumque fugit?

Farnabius.

Ex eodem ortum loco?] Ex eadem fortuna. *Donatus.*

Ita ne parasti te ut spes nulla reliqua in te fiet tibi?
Simul consilium cum re amisti? viden me ex eodem ortum loco?] O. fere l. s. & Donatus pro *itane*, *itan*, pro *fiet*, *fit*, habent. solus Bembinus *esset*, quam lectionem recipimus, ut & antiquiorem & elegantiorem. versus tamen impediti remanent, maximeque posterior. aliqui, τὸ *simul* in priorem versum rejecerunt: ejusque versus primam syllabam præcedenti applicarunt. nos ordinationem versuum vulgatam retinentes, quæ eadem est in o. l. s. ex *simul*, l, ex *viden*, n, elidimus: ut eæ dictiones pyrrichii vim in versu habeant, & sit hic trochaicus catalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

11. *Qui color, nitor, vestitus, quæ habitudo est corporis!*] Hoc contra illud, *Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum.* *Color* ergo ad *sentum*: *Nitor* ad *squalidum*: *Vestitus* ad *pannis annisque obsitum*: *Habitudo* corporis, ad *ægrum* refertur. *Donatus.*

Quæ habitudo est corporis!] *Plautus* in Epidico, *Corpulentior hercle, atque habitior.* Idem.

12. *Omnia habeo*] Ad *quod habui, perdidi.* Idem.

Neque quidquam habeo.] Ad *mei loci atque ordinis hominem.* *Omnia habeo*, ad industriam retulit. *Neque quidquam habeo*, ad fortunæ culpam. Et item denuo, fortunæ crimen, *Cum nihil est.* ad suam laudem, *Nihil desit tamen.* Idem.

Omnia habeo, neque quidquam habeo.]

Alte-

At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati
Possum. quid tu his rebus credis fieri? tota erras via.
Olim isti fuit generi quondam quæstus apud sæclum prius.
Hoc novum est aucupium: ego adeo hanc primus inveni viam.
Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,
Nec sunt; hos consector, hisce ego non paro me ut rideant.
Sed his ultro arrideo, & eorum ingenia admiror:
Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque:

Ne-

Alterum horum, neutrumve potest cuivis accidere: utrumque nulli. *Donatus.*

Nihil cum est, nihil defit tamen.] Figura ὀξύμωρον. Ut apud *Virgilium,*

---- *Sequiturque sequentem.*

Et *Cicero, Cum tacent, clamant.* Idem.

13. *At ego infelix.*] Jam transit ἀπὸ τ̃ μιμητικοῦ πρὸς τὸ πραγματικόν. *Idem.*

At ego infelix neque ridiculus.] Vehementer invectus est in tempora & mores poeta, sub hac persona: in qua hominem ita inducit pœnitere probitatis suæ, ut se infelicem, non honestum dicat. Et, non *nolo*: sed, *non possum* Idem.

At ego infelix &c.] Neque sum ego ex numero parasitorum qui ridiculis dicteriis cibum alienum captant, γελωτοποιούς: neque ex iis, qui *colaphos perpeti possunt, frangique aulas in caput.* Plaut. captivi. πλήγας ὑπομένειν κονδύλων καὶ τρυβλίων Athenæus quem vide lib. 6. c. 6. 8. 9. &c. quos Plauti Ergasilus in captivis appellat plagipatidas & Lacones. *Farnabius.*

14. *Quid tu his rebus credis fieri?*] Dum quis ridetur, aut vapulat. *Donatus.*

Tota erras via.] Παρόμοιον per μεταφοράν. *Idem.*

15. *Apud sæclum prius.*] Scilicet cum essent tempora meliora. *Idem.*

16. *Hoc novum est aucupium.*] Vide quid intersit, cum illud *quæstum* dicat, hoc *aucupium*: illud de sapientibus, hoc de stultis. *Idem.*

Hoc novum, &c.] Tertium adulatorum genus est, novum & inventum meum, [illegible], qui manducones ad nutum, laudicœnæ [illegible], Oti, umbræ. *Farnabius.*

17. *Est genus hominum.*] Quia multi sunt hujusmodi, non dixit, *homines sunt*, sed, *est genus hominum.* Donatus.

Qui esse, &c.] Gloriosi, φίλαυτοι, φιλοπρωτεύοντες. *Farnabius.*

18. *Hisce ego non paro me ut rideant.*] Quia ille dixerat, *Ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.* Donatus.

19. *Sed his ultro arrideo.*] Quid est, *his arrideo?* aut veluti pareo, id est, obsequor: aut veluti dictis delector. Atque *arrideo*, non sicut in parasitis fieri solet, ut his arrideatur a regibus, quum potius ipsi dictis factisque rideant alienis, hic esse intelligendum, etiam res ipsa indicat ex contrario. Nam quod ait supra, *His ego non paro me ut rideant:* hoc e contrario ostendit, quod subjiciatur ex dictis. *Idem.*

Sed his ultro arrideo.] *Ultro*, versa vice. an prior? an etiam insuper, hoc est, ultra. *Idem.*

Admiror.] Plus intulit, quam si *laudo* dixisset. *Idem.*

20. *Quidquid dicunt.*] Non, *quod dicunt*: sed, *quidquid dicunt*, id est, bene vel male. ne vel si interclusa fuisset assentatio, se impediat, quod contrarium laudaverit. *Idem.*

Quicquid dicunt.] Citat hæc Cic. in Lælio, vide Juvenal. 3. Sat.

rides? majore cachinno
Concutitur. flet, si &c. Farnabius.

Id rursum si negant, laudo id quoque.] Præclare *Terentius*, quod a Satyrico de aliis diceretur, id hic de se dicentem inducit, facetius multo, quam si aliter fecis-

Negat quis, nego: ait, ajo: postremo imperavi egomet mihi,
Omnia assentari: is quæstus nunc est multo uberrimus.
PA. *Scitum hercle hominem! hic homines prorsum ex stultis insanos facit.*
GN. *Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi adventamus;*
Concurrunt læti mihi obviam cupedinarii omnes;

Ce-

fecisset: scilicet καθαπτόμενος mores temporum jam tum vitiatos per assentationem, quod fere in plerisque fabulis, monstrat. Ut etiam in Andria:

Nam hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit.

Et in Adelphis:

— quod te isti facilem & festivum putant,
Id non fieri ex vera vita: neque adeo ex æquo & bono;
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Donatus.

21. *Negat quis, nego.*] Bene sic dixit: *negat* & *ait* contraria sunt. Ut *Plautus* in Rudente, *Vel tu ais, vel tu negas.* Idem.

Negat quis, nego. ait; aio, &c.] Quanto concinnius Poëta noster Parasitum facit hoc ad alios dicentem, quam Plautus ad eum, cui assentatur? *In Menæchmis* enim (1, 2, 52.) cum Menæchmus interrogasset, *sed quid ais?* respondet parasitus: *egone? id enim quod tu vis, id aio atque id nego.* Explicavit autem hoc ἦθος parasiticum *Cicero in Lælio (cap. 25.)* ubi ceteris subjiciuntur ista: *quid potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus ejus, qui ad alterius, non modo sensum & voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur?*

Negat quis? nego. ait? aio. postremo imperavi egomet mihi
Omnia assentari;

ut ait Terentius. Sed ille sub Gnathonis persona, quod amici genus adhibere omnino levitatis est. multi autem Gnathonum similes cum sint, loco, fortuna, fama superiores, horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas. Boeclerus.

22. *Is quæstus nunc est multo uberrimus.*] Quam ille apud seculum prius fuerat. Et vide quemadmodum illiberalem vitam honestiore nomine primo *aucupium*, post etiam *quæstum* nominaverit. ΡΟΠΟΚΑΡΗC * hic inducens. *Donatus.*

23. *Scitum hercle hominem.*] Mire *Terentius* longæ orationi interloquia quædam adhibet, ut fastidium prolixitatis evitet; velut nunc Parmeno procul audiens Gnathonem, hæc loquitur. *Idem.*

24. *Interea loci.*] Duæ partes orationis, cum conjunctæ unam fecerint, mutant accentum. *Idem.*

Dum hæc loquimur, interea loci ad macellum ubi venimus] Versus, qui est jambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri qui sequuntur, constat, si *venimus* præsentis sit temporis, vel certe legatur *adventamus*, ut in Bembino est, & nonnullis aliis libris, attestante Io. Rivio. sane in antiquis aliis libris est *advenimus*; quod non ita multum distat ab *adventamus*. Faërnus.

25. *Concurrunt læti mi obviam.*] Et multos, & properos uno verbo ostendit, & ex adverso ad se festinantes. *Donatus:*

Cupedinarii.] Varro humanarum rerum: *Numerius Equitius Cupes*, inquit, *& A. Omanius Macellus, singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta. His in exilium actis publicata sunt bona, & ædes ubi habitabant dirutæ: eque ea pecunia scala Deum Penatium ædificata sunt. ubi habitabant, locus, ubi venirent, ea quæ vescendi causa in urbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum est.* Idem.

Cupedinarii.] Omnes qui esculenta & poculenta vendunt, a rebus Cupedinis ob alimentum *cupedinarii* appellantur. Et ipse subjecit, qui accipiendi sunt cupedinarii. *Idem.*

Cupedinarii omnes.] Lautiorum epularum caupones. *Ægrotationi subjecta*

N *sunt*

Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores aucupes,
Quibus & re salva, & perdita profueram, & prosum sæpe:
Salutant: ad cœnam vocant: adventum gratulantur.
Ille ubi miser famelicus videt me esse in tanto honore,

Et

sunt avaritia, ambitio, mulierositas, pervicacia, liguritio, vinolentia, cupedia, Cic. 4. Tusc quæst. id est, deliciarum cupiditas. λιχνεία. *Farnabius.*

26. *Cetarii, Lanii, Coqui, Fartores.*] Ἀμάρτημα comicum: in Palliata Romanas res loquitur. *Donatus.*

Cetarii.] Qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent. *Idem.*

Lanii.] Qui laniant pecora: unde & *lanistæ* dicti, qui laniandis præsunt gladiatoribus. Sic & *Macellum* a mactandis pecoribus dictum. *Donatus.*

Fartores.] Qui insitia & farcimina faciunt. *Idem.*

Piscatores.] Qui recentem piscem præbent. *Idem.*

Concurrunt læti mi obviam cuppedinarii, cetarii.

Lanii, coqui, fartores, piscatores, aucupes.] O fere l. 8 post *cuppedinarii*, habent dictionem *omnes*; vocem vero *aucupes*, nec Donatus habet, nec liber Bembinus; nec M. Tullius, hunc versum citans libro primo officiorum. qua dictione detracta, digeruntur hi versus in jambicos tetrametros catalecticos, ut & præcedentes sunt, & sequentes; hoc modo:

Concurrunt læti mi obviam cuppedinarii omnes,
Cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores.

Faërnus.

Cetarii lanii, &c.] In sordidis hæc ponit *Cicero*, 1. *offic.* 42. *minimeque artes hæ probandæ, quæ ministræ sunt voluptatum, cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores, ut ait Terentius: adde huc, si placet, unguentarios, saltatores, totumque ludum talarium.* Quia hic *Cicero, aucupes* omittit, quos nec *Donatus* ponit, visum est nonnullis, non esse a Terentio illam vocem. nos secuti sumus consensum Codicum MSS. Quod *Donatus* hic Terentium vult postulare ἁμάρτημα κωμικὸν, quasi in palliata fabula res Romanas loqueretur; ad id partim *Muretus* respondit, partim tolli dubitatio potest per ea, quæ *Casaubonus* annotat ad *Theophrasti Charact.* περὶ ἀπονοίας. *Bœclerus.*

Cetarii, &c.] Citat hæc Cic. 1. de officiis. *Artes ministra voluptatum, cetarii, lanii, coqui, fartores, piscatores.* Hor. 3 Sat. 2. lib *piscator uti, pomarius, auceps. Cum scurris fartor, cum velabro omne macellum.* Farnabius.

Fartores.] Donatus, de iis qui farcimina & insitia faciunt, exponit. Plaut. Truculent. *de nostro sæpe edunt, quod fartores faciunt.* Sanius, qui de iis qui alunt saginantque aves, ex vet. inscriptione *Antigonus Drusi Cæs. avium fartor.* Idem.

27. *Quibus & re salva.*] Cum de meo impenderem. *Donatus.*

Et perdita profueram.] Cum de alieno nanciscor & expendo. *Idem.*

Re salva, &c.] Re salva, de meo; re perdita, de alieno. *Farnabius.*

Sæpe.] Expletivæ significationis est. *Donatus.*

28. *Ad cœnam vocant.*] Utrum ad emendam cœnam? an ad convivium? *Idem.*

Adventum gratulantur.] Accusativum casum pro dativo, pro *adventui gratulantur.* Et *adventus* proprie expectatorum, necessariorumque dicitur. *Idem.*

29. *Ille ubi miser famelicus videt me.*] Hic ostendit, quæ res coegerit ad discendum: & simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum, miserum & famelicum, hominem honestis moribus præditum. *Idem.*

Ille ubi miser famelicus videt me.] Vide ut sententiose demonstret malos ex bonis contagione fieri, exemplis in pravum prævalentibus. Videt mihi hoc prodesse, & discere optat, quod negabat se posse. *Idem.*

Famelicus] a fame & edendo dictus est, quasi famedicus. *Idem.*

Tanto honore.] Quia concurrunt, salutant. *Idem.*

Ille ubi miser famelicus videt me esse in tantum honorem.] Ex omnibus libris nullus

Et tam facile victum quærere, ibi homo cœpit me obsecrare,
Ut sibi liceat discere id de me: sectari jussi,
Si potis est, tanquam Philosophorum habent disciplina ex ipsis
Vocabula, Parasiti item ut Gnathonici vocentur.
PA. *Viden', otium, & cibus quid faciat alienus?* GN. *sed ego cesso*

Ad

lus est in quo hæc vulgata lectio reperiatur, præterquam in Bembino, sed ex emendatione & extra contextum: nam in eo prius erat, *videt mihi esse tantum honorem* alii antiqui libri in hoc cum eo concordant, quod præpositionem *in*, nec ipsi habent. omnem autem hunc locum ita, *videt me esse tanto honore:* in omnibus vero aliis cum præpositione sic legitur, *videt me esse in tanto honore.* alicubi tamen hæc lectio est sine verbo, *esse:* quemadmodum & Donatus legit quam lectionem, detracta tamen præpositione *in*, quæ, ut diximus, ab omnibus antiquis libris abest, omnium commodissimam & locutioni & sensui judicamus, ac versui quoque: nam & jambus erit in quarta, quod in hoc versuum genere prope solemne est, & non erit necesse ullam licentiam admittere. *Faërnus.*

In tantum honorem.] Archaïce, sed adi Agell. 1. l. 7. c. *Farnabius.*

30. *Tam facile victum quærere.*] Quia ad cœnam vocant. *Donatus.*

Ibi.] Pro tunc. *Idem.*

Homo.] Mire addidit *homo.* aut additum supervacue *homo.* Ut,

Donat habere viro decus, & tutamen in armis. Idem.

31. *Ut sibi liceret discere.*] Quasi disciplinam, aut artem: tantum auctoritatis criminum felicitas sumpsit. *Idem.*

Discere id de me.] Magis, *de illo*, *& de me*, veteres dicebant: quam ut nos dicimus *a me*, aut *ab illo* Idem.

Sectari jussi] Proprie. nam & *secta* philosophorum ab eo dictæ sunt. *Idem.*

32. *Ex ipsis.*] Philosophis scilicet. *Id.*

Ex ipsis vocabula.] Ut Pythagorica, Platonica. Hoc igitur non est consequens ad illud, quod vult dicere: nisi forte *disciplinam* pro discipulis posuerit. *Idem.*

Si pote tanquam philosophorum habent disciplina ex ipsis vocabula.] *Si potis est* corrigo ex o. l. a. versumque sustento, contrahendo per syncopam *philosophorum*, in *philosophum.* ita erit in quarta sede pyrrichius: præterea testatum relinquimus in contextu libri Bembini pro *disciplina*, esse, *disciplinam.* quemadmodum & Donatus legit, dicens hoc inconsequens esse, nisi exponatur, disciplinam pro discipulis; quam & veram esse lectionem putamus. *Faërnus.*

33. *Vocabula.*] Ut vocentur Pythagoræi, Platonici, Epicurei. *Farnabius.*

33. *Parasiti item ut Gnathonici vocentur.*] Non hoc intulit, quod cœperat dicere: nisi forte *disciplinam* pro discipulis accipimus. *Donatus.*

Parasiti itidem ut Gnathonici vocentur.] Sic o. l. præter Bembinum & impressum ab Aldo, in quibus pro *itidem* est dictio *ita* pro qua ego *item* legendum puto, atque eo magis, quod in aliquo libro legitur, *idem*, quod fere est *item.* hæc autem lectio quam nos probamus & perinde ad versum quadrat, ut *ita*: facit enim jambum in quarta; & sensui servit, *ut itidem*: consuevere enim antiqui *item ut*, pro *similiter ut*, ponere. ut in Adelphis, *Ille ut item contra me habeat facio sedulo.* & in Heautontim. *Item ut filium meum amico atque æquali suo.* Faërnus.

Gnathonici vocentur.] Ipsi Gnatoni nomen a Gnatone parasito Siculo. Turneb. 28. l. 5. c. *Farnabius.*

34. *Viden', otium & cibus quid faciat alienus?*] Rursus Parmeno & facetias dicit, & distinguit longiloquium parasiti. *Donatus.*

Quid faciat.] Legitur &, *quid facit* ut sit figura per modos, pro, *quid faciat.* *Idem.*

Ad Thaïdem hanc deducere, & rogitare ad cœnam ut veniat?
Sed Parmenonem ante ostium Thaïdis tristem video,
Rivalis servum: salva res est: nimirum hic homines frigent.
Nebulonem hunc certum est ludere. PA. *hice hoc munere arbitrantur*
Suam Thaïdem esse. GN. *plurima salute Parmenonem*
Summum suum impertit Gnatho. Quid agitur? PA. *statur.*
GN. *video.*

Num

Viden otium & cibus quid faciat alienus?] Donatus etiam *facit*, legi affirmat; & ita habent plerique antiqui libri: ut & ratio versus exposcit, jambum vel pyrrichium in quarta exigentis. ceterum quod aliquibus visum est in libro Bembino pro *otium*, *ossum* scriptum esse, qui diligentius observarunt eum librum, adnotarunt signa impressa calamo vocis *otium*, detrito vetustate atramento: *ossum* vero ut videatur aliquibus esse scriptum, effecit macula quædam, quæ sequenti paginæ hærebat, ex cujus conglutinatione superinductum est huic dictioni instar duorum s, loco t, & i; sed & omnes alii libri scripti quotquot sunt & antiqui & recentes vulgatam lectionem continent. præterea & Donatus, & Eugraphius, qui in hunc locum dicit, duo hic posita esse ad vituperationem Gnathonis, otium, & cibum alienum. Quin & Dionysius Romanus Pontifex, & Martyr ante annos mille trecentos, apertissime hanc lectionem tenet, ita scribens ad Saturum: *Verentissi comedere vultis alienum cibum, videte ne in vos illud conveniat: Vide quid faciat otium, & alienus cibus.* hæc ille. adde huc rationem versus qui cum *otium* optime stat: cum *ossum* pessime. de cetera absurditate ejus lectionis *ossum* plura diceremus, nisi hæc sufficere existimaremus. *Faërnus.*

Otium, &c.] Al. *ossuum.* sunt enim *ossua* eadem quæ *ossa.* *Farnabius.*

35. *Hanc deducere.*] Proprie. Nam *ducitur* quis ad supplicium: *Deducitur* ad lætitiam. *Donatus.*

Et rogitare ad cœnam.] Vide parasitum magis optare ad cœnam Thaidem vocari, quam munus capere. *Idem.*

Et rogitare ad cenam ut veniat.] *Rogitare* videtur legisse Donatus: o. l. s. Terentii *rogare* habent. quod parvi refert. *Faërnus.*

36. *Thaïdis.*] Legitur & *Thaïs.* Donatus.

Sed Parmenonem ante ostium Thaïdis tristem video.] Sunt qui versui consulere volentes, ne sit trocheus in quinta, quem pedem hoc genus carminis non admittit, legant *Thaeidis.* quod ego, quamvis in scriptis exemplaribus non inveniam, tamen non improbo: cum præsertim Donatus hoc nomen varie hic legi affirmet. *Faërnus.*

37. *Salva res est.*] Quia & ante ostium, & tristem video, *salva res est.* Nec hoc valet ad lætitiam, quod Parmeno est, sed quod rivalis servus. *Donatus.*

Salva res est.] Proverbialiter. *Idem.*

Nimirum hic homines frigent.] Ab omnibus antiquis libris abest dictio *hic*; quæ & versum impedit, & sensui non est necessaria. *Faërnus.*

38. *Nebulonem.*] Vel furem, quia nebulas objiciat: vel mollem, ut nebulam: vel inanem & vanum, ut nebula est. *Donatus.*

Hice.] Pro *hi.* vetuste. *Virgilius,*
Hi certe neque amor causa est, vix ossibus hærent.
quia *hisce* debebat dicere. *Idem.*

Hice hoc munere arbitrantur.] Non immerito Gnathonem deridet Parmeno, qui penitus noverit meretricis consilium. *Idem.*

Hice hoc munere arbitrantur] Omnes fere antiqui libri & in his Bembinus, sed & Donatus, habent *hisce.* Faërnus.

40. *Summum suum.*] Ἔλλειψις. *Donatus.*

Summum suum impertit Gnatho.] Hæc tota locutio, parasiticæ elegantiæ, & simul

Num quidnam quod nolis, vides? PA. *te.* GN. *credo: at num quid aliud?*

PA. *Qui dum?* GN. *quia tristis es.* PA. *nihil equidem.* GN. *ne sis: sed quid videtur*

Hoc tibi mancipium? PA. *non malum hercle.* GN. *uro hominem.* PA. *ut falsus animi est?*

GN. *Quam hoc munus gratum Thaïdi arbitrare esse?* PA. *hoc nunc dicis,*

Ejectos hinc nos: omnium rerum heus vicissitudo est.

GN. *Sex*

mul *εἰρωνείας* plena est. Nam & plurimam dicit ei salutem, quem ne exiguam quidem velit continere: & summum dicit eum, qui nec levis amicus sit sibi: & Parmenonem Gnatho, non ego te. Donatus.

Summum suum.] Quam venuste, quod summum amicum non resalutet Parmeno. *Idem.*

Impartit Gnatho.] *Impertit* antiqui libri. *Faërnus.*

Suum impertit Gnato.] Scoppa l. 2. collectan. c. 7. interpretatur *parcorum*, nimis, ut credo, scoptice, & longe petitum. *Farnabius.*

Quid agitur?] Pro blandimento, non pro interrogatione nunc ponitur. ut *O noster, quid fit?* Donatus.

Quid agitur? statur.] Pro, *quid agis? sto.* Et facete: nam stat, cui ingredi non licet. *Idem.*

Quid agitur? statur.] *Plaut. Pseudolo 1, 5, 42.*

Salve. quid agitur? PS. statur hic ad hunc modum.

Bœclerus.

41. *Num quidnam hic quod nolis vides?*] Liber Bembinus non habet vocem *hic.* quæ & abesse potest sine detrimento sensus, & versus. *Faërnus.*

At numquid aliud?] Cum jurgio hic de illo respondit. & ideo repetit dictum Gnatho. *Donatus.*

42. *Qui dum?*] Interrogat interrogantem, ne ipse respondeat. *Idem.*

Nihil equidem.] Dicens *nihil*, mutavit vultum Parmeno in lætitiam. Ideo illi facete Gnatho agenti hoc ipsum, *ne sis*, dixit: ut probaret tristem fuisse. *Idem.*

Nihil equidem.] Pro *non.* & infra, *Nihil dixit ut sequerer si.* Idem.

43. *Hoc tibi mancipium?*] *Ταπεινῶς.* *mancipium* dicit puellam, aut virginem. *Idem.*

Non malum hercle.] Inimica laudatio. *Idem.*

Uro hominem.] Sibi hoc gestu & vultu parasitico dicit. & pro eo quod est, dolere cogo. *Idem.*

Ut falsus animi est?] Similiter & Parmeno secum gestu servili. & *animi* pro animo, *ἀρχαϊσμὸς* veterum: qui, *ingens es virium*, &, *dives es opum*, amabant dicere. *Idem.*

Ut falsus animi est?] Ex hoc falsus animi est, quod putat hujusmodi munere capi posse Thaïdem. *Idem.*

Uro hominem. PA. *ut falsus animi est.*] Tò *uro hominem* ad spectatores versus dicit, ut Parmeno non debeat audire. & Parmeno itidem secum: *ut falsus animi est!* sc. putat, Thaïdem hoc munere capi posse. ut recte *Donat.* Bœclerus.

Uro hominem.] *I gall the fellow.* ut *calceus urit.* Horat. 10. epist. l. 1. hoc aversus loquitur, ut, quod sequitur. Parmeno. *Farnabius.*

44. *Quam hoc munus gratum Thaïdi.*] Mire insultat Gnatho. Quanto enim magis munus gratum fuerit, tanto erit rivalis exclusior. *Donatus.*

Hoc nunc dicis ejectos hinc nos.] *Dicis*, legitur in libro Bembino & aliquibus aliis, & est sensus, ita dicendo, hoc dicis, ejectos hinc nos. id est, hoc significare, hoc innuere vis. *Faërnus.*

45. *Omnium rerum heus vicissitudo est.*] Vide locum in quo erumpere dolor Parmenonis potuit, nisi commissa servaret, & cœlaret Thaïdis consilium. *Donatus.*

GN. *Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam:*
Ne sursum, deorsum cursites; neve usque ad lucem vigiles:
Ecquid beo te? PA. *men'? papa.* GN. *sic soleo amicos.* PA. *laudo.*
GN. *Detineo te fortasse: tu profecturus alio fueras.*
PA *Nusquam.* GN. *tum tu igitur paululum da mihi opera: fac ut admittar*
Ad illam. PA. *age modo, nunc tibi patent fores hæ, quia istam ducis.*
GN. *Num quem evocari hinc vis foras?* PA. *sine biduum hoc prætereat:*
Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus,

Ne

46. *Sex ego te totos, &c.*] Quid est *totos*? an diebus & noctibus? utpote amatoris servum: ac per hoc sine ulla cessatione & intermissione. *Donatus.*

Hos menses.] *Hos*, qui nunc aguntur, id est, hoc tempore. *Idem.*

Quietum reddam.] Facete: quasi hoc ipse fecerit. & hoc est quod ait, *Plurima salute Parmenonem summum suum impertit Gnatho:* tanquam amico consulit. *Idem.*

47 *Ne sursum, deorsum cursites.*] Quod est laboris. *Idem.*

Ne sursum, &c.] Οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω. Menander, citante Plutarcho in lib. περὶ εὐθυμίας. *Farnabius.*

Neve usque ad lucem vigiles.] Quod est exitii. *Donatus.*

48. *Sic soleo amicos.*] Hoc εἰρωνικῶς. *Idem.*

49. *Detineo te.*] Valde teneo. *Idem.*

Fortasse tu profecturus alio fueras.] Vult exprimere confessionem, quod ad Thaïdem venerit, sed intrare non possit. *Idem.*

50 *Paululum da mihi opera.*] Hoc quasi supplicantis vultu ad irrisionem dicitur. *Idem.*

Paulum da mihi opera.] Proprie sic dicitur, adjuva me. Sic in Adelphis, *Hac opera ut data sit.* Idem.

Tum tu igitur paulum da mihi opera.] *Paululum* legendum ex o. fere l. s. & maxime antiquissimis, versusque ratione: ut in quarta sede sit jambus. *Faërnus.*

51. *Nunc tibi patent fores hæ.*] Ex eo quantum licere oportuit ostendit, quam misere nihil liceat Parmenoni. *Donatus.*

Quia istam ducis.] Hoc quasi ad Gnathonem: sed lente, ac sub lingua murmurat. *Idem.*

52. *Num quem evocari hinc vis foras?*] Quia ipse intrare non potest. *Idem.*

Sine, biduum hoc prætereat] Et hoc lentius. nam si aliter pronuntiaveris, secreta produntur. *Idem.*

Sine biduum hoc prætereat, &c.] Secum hæc Parmeno, & ad spectatores versus, Gnathone non exaudiente. vide *Eugraphium.* phrasin illustrant illa Trabeæ apud *Ciceronem Tuscul.* 4. 31.

Lena delinita argento nutum observabit meum,
Quid velim, quid studeam: adveniens digito impellam januam;
Fores patebunt. &c.

sententiæ *Horatius* magnitudinem circumdedit *Epod.* 15.

At tu quicunque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo;
Eheu translatos alios mærebis amores;
Ast ego vicissim risero.

Boeclerus.

53. *Qui mihi.*] *Mihi*, τῷ ἀποσιωπᾶν dictum est. *Donatus.*

Fortunatus.] Ut ipse videris tibi. *Idem.*

54. Ne

Næ, tu istas, faxo, calcibus sæpe insultabis frustra.
GN. *Etiam nunc hic stas Parmeno? eho numnam hic relictus custos?*
Ne quis forte internuntius clam a milite ad istam curset?
PA. *Facete dictum: mira vero militi quæ placeant.*
Sed video herilem filium minorem huc advenire.
Miror quid ex Piræo abierit: nam ibi custos publice est nunc.
Non temere est; & properans venit: nescio quid circumspectat.

54. *Na tu.*] *Na*, valde. *Idem.*

Na tu istas faxo calcibus.] Mira eloquentia, in qua utraque ὑπερβολὴ expressissima est. Nam neque *uno digitulo* minus aliquid dici potest, neque *calcibus sæpe insultabis*, aut amplius, aut ingentius. *Idem.*

Insultabis fores.] *Sallustius, multos tamen ab adolescentia bonos insultavit.* Idem.

55. *Numnam.*] Hic *nam* abundat: ut *quidnam*. Idem.

Relictus custos.] Bene *relictus*: quasi ab excluso. *Idem.*

Etiam tu hic stas Parmeno? eho numnam tu hic relictus custos.] Multi l. s. & in his antiqui omnes, præter Bembinum, neutrobi habent *tu*, sed pro priore adverbium *nunc*; quod & locutioni & versui est aptius. in Bembino non est nec *tu*, nec *nunc*. Faërnus.

56. *Nequis forte internuntius.*] Proprie, *internuntius*. Donatus.

Ne quis forte internuntius.] Ex his verbis datur intelligi, parasitum e domo meretricia egredi. *Idem.*

Ne quis forte internuntius clam a milite ad istam cursitet?] Et hoc facete: quasi ipse sibi Thaïdem totam vindicaverit, quod miles facit. *Idem.*

Clam a milite ad istam cursitet.] Corrige *curset*, ex eodem libro, ut versus sit iambicus tetrameter catalecticus, quemadmodum ceteri. *Faërnus.*

57. *Facete dictum.*] Εἰρωνικῶς, quia inficete. *Donatus.*

Mira vero militi quæ placeant.] *Mira*, pro mirum. *Virgilius*, *nota tibi*. & est εἰρωνεία. Quid mirum est, inquit, facete loqui eum, qui militi placeat? Potest tamen & pluraliter intelligi. *Idem.*

Mira vero militi quæ placeant.] *Donatum* vide & *Guyetum*; cui, non est mirum, quod non satisfecerit *Donati* ex-explicatio. *Bœclerus.*

Mira vero, &c.] Ironice. *Farnabius.*

58. *Sed video herilem filium.*] Non potest *Terentius* δεσπόσυνον proprie dicere: & ideo *herilem filium* dicit. *Donatus.*

59. *Miror quid ex Piræo abierit.*] Hic causa ostenditur, cur potest ignotus esse vicinis, & pro Eunucho fingi. *Idem.*

Miror] Pro nescio. *Idem.*

Miror quid ex Piræo abierit.] Ut ex Piræo discederet, symbola amicorum: ut hic perveniret omisso negotio, aspectus virginis fecit. *Idem.*

Nam ibi custos publice.] Adversus prædonum incursus illic excubabat juventus Attica. *Piræum*, ut *Sunium*, est maritima & accessu littoris pars clementior. *Idem.*

Publice est nunc.] *Nunc* ambigua distinctione positum est. *Idem.*

Ibi custos, &c.] Athenienses postquam ex ephebis excesserant, qui decimus octavus iis ætatis annus, militiæ daturi nomina, publice custodes erant in urbe, per biennium, deinde in suburbana mittebantur castella, e quibus unum erat Piræum, portus 40 ab urbe stadiis, excubituri adversus prædonum incursus. *Farnabius.*

60. *Non temere est.*] Ut *Virg. Haud temere est visum.* Donatus.

Et properans venit.] Mire locuturum ante formavit, ut gestus verba præcedant, verba habitum consequantur. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

CHÆREA *adolescens.* PARMENO *servus.*

Argum. *Chærea frater Phædriæ, Virginem, quam Gnathone deducente, secutus erat ex Piræo in urbem, ob singularem ipsius pulchritudinem, propter quam in ipsius amorem exarserat, e conspectu suo amissam queritur. Deinde consilio Parmenonis sub Eunuchi habitu ad Thaidem deducitur: unde motus oritur in fabula.*

CH. OCCIDI.
Neque virgo est usquam: neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.
Ubi quæram? ubi investigem? quem perconter? qua insistam via?

Incer-

S*Atura* est hæc scena; *Jambicis octonariis & senariis, Trochaicis* item *septenariis* constans. *v.* 4. *MSS.* meorum unus: *latere* pro *celari.* *v.* 7. omnes: *o fortunatum senem.* & *v.* 8. *si occeperit amare.* & *v* 10. *ut illum dii deaque omnes senem perdant* *v.* 11. unus: *qui non illum flocci fec.* duo: *qui illum non flocci fec.* *v.* 14 omnes: *ita prorsus sum oblitus mei.* & *v.* 16 *scis tu te s.* & *v.* 18. *pene omne.* *v.* 19. unus: *promissa ipsa appar.* alter: *promiss. app. ipsa.* *v.* 20. omnes: *si adeo d* unus verba hujus versus Parmenoni tribuit. *v.* 22. omnes: *graciles.* *v.* 27. duo: *anni quot?* *v* 30. omnes: *nec id quidem.* *v.* 40 unus: *sex* (in margine *al.* septem) *prorsus non vid pr.* *v.* 49. duo: *dum hac loquitur.* *v.* 55. omnes: *ipsa est scilicet.* & *v.* 60. *& ei dono d. e* & *v.* 62. *duras partes fratris pr.* *v.* 68. *to me*, ab omnibus abest; *memini* autem in omnibus, diverso positu verborum additur. *v.* 71. unus: *nunquid vis aliud?* Cher. *quid nunc is domum?* Par. *ut manc.* alter: *nuncquid me aliud vis.* Cher. *quid nunc is domum?* Par. *ut manc. b.* ita etiam Argentoratensis. *v.* 76. duo: *prope dorm.* ut & *v.* 81. *v* 79. omnes: *te illum esse dicam* *v* 80. duo, *tum* pro *tu.* *v.* 85. omnes: *abduc quantum potes.* *v.* 93. omnes: *ut ab hiis fallimur.* & *v.* 94. *an potius hac pati æquum est fieri, ut a me ludantur dolis.* *v.* 97. omnes: *jubeo immo cogo atque imp.* *v.* 98. omnes addunt *tuam*, sed duplici positu. ex inepto glossemate. corrumperetur enim sensus & locutio.

Chærea hic inducitur, tanquam adolescens *indomitus, plenus amoris & lascivia,* ut verbis *Plauti* dicam ex *Trinum.* 3, 3, 22. Bœclerus.

Occidi.] *In hac scena novus amor adhuc ephebi, & consilium potiunda virginis demonstratur: tanta virtute poëta comici, ut hoc commentum non quæsitum esse, sed occurrisse sua sponte videatur.* Donatus.

1. *Occidi: neque virgo est usquam.*] Non habuit quid dicere debeat aliud, properans, & circumspiciens, nisi *occidi*, *Idem.*

Occidi] Produc mediam syllabam verbi hujus, & contrarium significat. *Idem.*

Occidi.] Licet o. l. s. aliter habeant, necesse est hanc dictionem, & a præcedentis scenæ ultimo & ab hujus primo versu separare, & monometrum trochaicum catalecticum per se constituere. sunt autem jambici tetrametri, præcedens quidem catalecticus: sequens vero acatalecticus. *Faërnus.*

2. *Neque ego, qui illam e conspectu amisi meo.*] Amatorie, dum illam non invenit, & se perdidit. *Donatus.*

3. *Ubi quæram?*] Hoc circumspectantis est. *Idem.*

Ubi investigem?] Plus intulit. *Idem.*

Quem perconter?] Hoc tertium plus intulit: nam ubi nec vestigia reperiuntur, superest interrogatio. *Idem.*

Quam insistam viam?] Si nec, qui interrogetur, apparet. *Idem.*

Quam insistam viam?] Et *qua via*, legitur. *Idem.*

4. *Ubi*

Incertus sum. una hæc spes est; ubi ubi est, diu celari non potest.
O faciem pulchram: deleo omnes dehinc ex animo mulieres:
Tædet cotidianarum harum formarum. PA. *ecce autem alterum,*
Nescio quid de amore loquitur: o infortunatum senem.
Hic vero est, qui si occeperit, ludum jocumque dices

Fuisse

4. *Ubi ubi est, diu celari non potest.*] Ob nimiam scilicet formæ gratiam. *Donatus.*

5. *O faciem pulchram!*] Faciem modo, non partem corporis dicit, sed totam speciem quæ apparet & cernitur. *Virgilius,*

--- quibus aspera quondam
Visa maris facies ---

Idem.

Deleo omnes dehinc ex animo mulieres.] Πρὸς τὸ πιθανὸν argumentatus est, ut ostenderet nunc grandem jam ephebum, etiam amoris expertem non fuisse. Sic & alibi, *Cum me ipsum noris, quam elegans formarum spectator siem, In hac commotus sum.* Idem.

6. *Cotidianarum.*] Hoc est, levium & usitatarum: est quippe huic contrarium, *Nova figura oris. papæ!* Idem.

Tædet harum cotidianarum formarum.] Ex libris scriptis & Donato hæc verba sic colloca: *cotidianarum harum.* ut & exigit versus.
Faërnus.

Ecce autem alterum]Sic dicimus,cum propter alterum de altero venit in mentem. *Donatus.*

7. *Nescio quid de amore loquitur.*] Ut jamdudum Phædria loquebatur. *Idem.*

O infortunatum senem!] Hoc dictum præstruxit ad exitum fabulæ ac Catastrophen. Nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic senex, per fallaciam Pythiæ, & indicium Parmenonis: atque ita firmabuntur nuptiæ virginis, quam ducet Chærea. *Idem.*

O infortunatum senem.] *Donatus* annotat: *o infortunatum senem. hoc dictum præstruxit ad exitum fabulæ ac Cathastrophen. nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic senex per fallaciam Pythiæ & indicium Parmenonis: atque ita firmabuntur nuptiæ virginis, quam ducet Chærea.* Ex his verbis colligere debemus, *Donatum* legisse, *o fortunatum senem.* ex Cathastropha enim illa, infortunatum dicere senem, parum convenit consuetudini Comicæ. Sed nimis Grammaticalis fuerit illa cogitatio, si quis opinetur, Parmenonem præsagiisse hic catastrophen fabulæ. Hoc vult Parmeno dicere: *o infortunatum senem*, herum meum Lachetem, cujus alter filius Phædria pridem amore meretricis deperit, alter Chærea nunc, quantum ex his sermonibus colligo, longe magis ex amore insanire incipiet. Quæ mox ad illa, *hic vero est*, in *Donato* notantur, undecunque potius quam ab ipso profecta putare malim. *Boeclerus.*

Infortunatum senem!] Lachetem, cui tales contigere filii. *Farnabius.*

8. *Hic vero est.*] Utrum senex: an Chærea? sed senex potius. Hic vero est senex. *Donatus.*

Qui] Scilicet Chærea. *Idem.*

Hic vero est qui si amare occeperit, ludum jocumque.

Dices fuisse illum alterum praut hujus rabies quæ dabit.] Priscianus libro XIIII hunc locum citans, non ponit verbum, *amare*: quod ne in Bembino quidem libro est, in quo etiam pro *dices*, *dicet* legitur: ut ad senem referatur; quod & placet: præmisit enim, *o infortunatum senem.* sane hos versus ita ordinamus:

Hic vero est qui si occeperit, ludum, jocumque dices
Fuisse illum alterum, praut hujus rabies quæ dabit.

Ut sint jambici tetrametri, prior quidem catalecticus, posterior acatalecticus, nulla in eo facta collisione. putarim tamen legendum *illunc*, ne duo hiatus in uno versu interveniant. *Faërnus.*

Fuisse illum alterum, praut hujus rabies quæ dabit.

CH. *Ut illum dii deæque senium perdant, qui me hodie remoratus est;*

Meque adeo qui restiterim; tum autem qui illum flocci fecerim.

Sed eccum Parmenonem. *salve.* PA. *quid tu es tristis? quidve es alacris?*

Unde is? CH. *ego ne? nescio hercle, neque unde eam, neque quorsum eam:*

Ita

9. *Praut hujus rabies quæ dabit.*] *Præ*, ex comparatione significat. Ergo proprie, & est integra locutio. & ordo est, Præ ut illa sunt, quæ hujus rabies dabit. Et bene *dabit*, quasi de re violenta. Ut,

— dabit ille ruinam
Arboribus — Donatus.

Praut hujus rabies quæ dabit.] Hic ex parte characteris inscius quidem est personæ Chæreæ, quem moribus conjicit servus ardentiorem in amorem ferri posse, simul ac cœperit. *Idem.*

Praut hujus rabies quæ dabit.] Et hic ostenditur jampridem motum in res Venereas Chæream. Et magna poëtæ cura est, ne incredibile videatur adolescentulum qui pro Eunucho deduci potuerit, tam expedite virginem vitiasse. Quocirca artifex summus, quod ætati non potest, naturæ attribuit Chæreæ: ut calidior ingenio, & ante annos amator, non libidinem in sese, sed quandam rabiem designaverit in Venereos appetitus. *Idem.*

Alterum, &c.] Phædriam. *Farnabius.*

10. *Ut illum.*] Pro utinam. *Donatus.*

DI Deæque senium perdant.] Plus dixit *senium*, quam *senem*. Nec mireris, post *senium*, *qui* additum: ideo quia declinationem ad intellectum retulit: ut alibi, *In Eunuchum suam.* Et *senex*; ad ætatem refertur: *Senium*, ad convitium. Sic *Lucilius* ait *At quidam te senium, atque insulse sophista.* Idem.

Ut illum, &c.] Cum respectu ad intellectum, *illum senem qui*, ut habent nonnulli codices. *Farnabius.*

Remoratus est.] A remora pisciculo, qui & ἐχενηΐς vocatur, *remoratio* & *remoratus* dicitur. *Donatus.*

11. *Tum autem, qui illum non floccifecerim*] *Tum autem*, pro, *&*. Duas vult enim causas esse, cur se ipsum DI perdant: unam, quod restiterit: alteram, quod senem perveritus diu remanserit a persequenda virgine. Et nota *floccifecerim*, & contemnere, & non contemnere significare: ut nunc, *Qui illum floccifecerim:* deest *vel:* ut sit vel floccifecerim. *Idem.*

Floccifecerim.] Floccus, inquit Rivius in castigationibus, particula est lanæ quæ inutilis a vellere divulsa evolat. res nullius pretii aut momenti. qui itaque *flocci facit*, is plane parvi aut nihili pendet. male itaque legi a nonnullis, *non flocci facit.* Farnabius.

12. *Quid tu es tristis? quidve es alacris?*] Proverbiale est, in hominem perturbatum & incerti vultus. Aut lætus es. nam *alacris*, *L.* litera pro *D* posita, non tristis, id est, ἄδακρυς intelligitur. *Idem.*

Quidve es alacris?] Et *alacer* & *alacris* dicitur: ut habes apud *Virgilium:*

Ergo alacris, cunctosque putans excedere pugna. Idem.

Quidve es alacris?] *Alacritas* est mutatio quædam vultus gestientis in spem aliquam. *Idem.*

Sed eccum Parmenonem. salve. PAR. *quid tu es tristis? quidve es alacris?*] Versus est trochaicus acatalecticus eliso d, ex *sed.* Faërnus.

Quid tu es tristis, quidve es alacris?] *Donatus: proverbiale est in hominem perturbatum & incerti vultus.* sententia ab argumento loci non aliena. *Guyetus* plane resecat. *Boeclerus.*

13. *Unde is?*] *Modo, ad quid venis,* signi-

Ita prorsum, oblitus sum mei.
PA. *Qui quaeso?* CH. *amo.* PA. *hem.* CH. *nunc, Parmeno, te ostendes, qui vir sies.*
Scis te mihi saepe pollicitum esse; Chaerea, aliquid inveni
Modo quod ames: in ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam:
Cum in cellulam ad te patris penum omnem congerebam clanculum.

PA. *Age*

significat. sed eo, de loco ad locum veteres dicebant: quod mox in subjectis probabitur. *Donatus.*

Unde is? CH. ego nescio hercle.]Bembinus liber ita habet, *ego ne? nescio hercle.* ita optime versus procedit. in quo animadvertendum, *hercle*, posteriorem corripere, ut in quarta sede sit dactylus. nam & *Hercule*, quod integrum est, ultimam corripit. Persius: *Nemo hercule nemo.* *Faërnus.*

Quorsum eam] Bene: quia proxime dixerat, *ubi quaeram? ubi investigem? quem perconter? quam insistam viam? incertus sum.* Donatus.

Quorsum eam.] Hinc ut diximus, manifestum est, *ire* & adventum significare. *Idem.*

14. *Ita prorsum oblitus sum mei.*]Huic contrarium,

Dum memor ipse mei. ----

Ergo oblitus mei, insanus. *Idem.*

Ita prorsum oblitus mei.] *Prorsum*, recta, id est, omnino: nam *prorsum*, est porro versum, id est, ante versum. Hinc & *prorsa oratio*, quam non inflexit cantilena. *Idem.*

15. *Hem*] *Si* cum *h*, Parmeno: si leniter, Chaerea. *Idem.*

Ostendes qui vir sies.] Non, *si vir sies:* sed, *qui vir sies:* quod est ἐμφατικώτερον. Si quaesisset quidem, qui vir sies, an debeat praestare, qui virum se sic monstraturus est? Et *vir* modo, non ad sexum, nec ad aetatem dicitur, sed ad laudem. *Donatus.*

Qui vir sies.] In veteribus invenitur. *Idem.*

Nunc te Parmeno ostendes.] Non stat octonarius nisi leges ut in Bembino, Basilicano, & aliis: *nunc Parmeno te ostendes.* hic autem non fiet collisio. *Faërnus.*

16. *Saepe pollicitum esse.*] *Pollicitum*, quod promittentem ultro significat, dixit. & saepe pollicitum se, en necesse sit praestare eum, qui promiserit? *Donatus.*

Chaerea, aliquid inveni] Induxit μίμησιν pragmatice, more suo, non contentus dicere qui pollicitus sit tantum, sed quomodo etiam, & quibus verbis. *Idem.*

17. *Modo quod ames.*] Tantummodo. quasi haec mora sit promissis complendis. *Idem.*

In ea re utilitatem ego faciam ut cognoscas meam.] An possit, qui posse se affirmavit? plus est promiserit, quam ostendere quod possit. *Idem.*

18. *Cum in cellulam.*] Sic dicit anus * quae & acceperit beneficium. *Idem.*

Patris penum omnem.] Ipsum penum: non ex eo aliquid, ὑπερβολικῶς. Et hoc *penu*, & hic *penus*, & haec *penus*, veteres dixerunt. Ergo & *omnem* & *omne* legitur. *Idem.*

Penum omnem.] Sic in libro Bembino & Vaticano, & sic etiam legi Donatus testatur: & ita etiam Priscianus citat libro quinto. *Faërnus.*

Congerebam clanculum.] Λάθρα ὁ χρόνος. Donatus.

Penum omnem congerebam.] *Priscianus* lib 15. legit *congregabam.* Boeclerus.

Cellulam, &c.]Nec promptuariam hoc in loco, nec penuariam, ut volunt interpretes: sed in qua dormiebant servi. Exstruebant divitis famulis, servis & amicis minorum gentium excipiendis cellas, *In quibus indignor si tibi cella fuit,* Martialis l. 9. Ep. 74. *Conchiliatis peristromatis servorum in cellis lectos stratos videres*, Cic. ad Attic. l. 14. Epist. 22. *Cellis servilibus extracta corpora & coerci-*

tmo

PA. *Age inepte.* CH. *hoc hercle factum'st : fac sis nunc promissa appareant.*
Sive adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos.
Haud similis virgo est virginum nostrarum : quas matres student
Demissis humeris esse, vincto pectore, ut gracila fient.

Si

rui sua adjecit, Val. Max. 7. l. 6. c. Cic. Philippica 2. *Farnabius.*

19. *Age, inepte!*] Qui dubitas de promissis: an, qui exprobres te multa esse largitum. *Donatus.*

Hoc hercle factum est.] Inveni quod amem: hoc quod dicebas, inquit, mone esse, jam factum est; amo. *Idem.*

Promissa appareant.] Utilitatem ut cognoscam tuam. *Idem.*

Faxis nunc promissa appareant.] Ita & in libro Bembino. sed Vaticanus & alii, *fac sis.* quin & in Bembino est glossema indicans dictum esse *faxis* pro *fac sis.* Faërnus.

20. *Sive adeo digna res est.*] Si persona Parmenonis est, *sive* abundat: & pro expletiva conjunctione modo est: in quibusdam omnino non legitur. *Adeo* autem abundat, aut nimis significat, vel satis. Si Chærea dicit, hic ordo & sensus est. Fac, si vis nunc, sive adeo digna res est, ubi tu nervos intendas tuos, ut promissa appareant. ut sit *sis*, si vis: & addatur, *ut*, quod deest. Fac ut promissa appareant. *Donatus.*

Sive adeo digna res est.] Hæc verba ex auctoritate Donati, Chæreæ attribuimus. *Faërnus.*

Ubi tu nervos intendas tuos.] Utrum obscœne hoc, ut servus? an μεταφορικῶς, ubi laborare ac periclitari debeas? Sed melius legunt, qui hoc totum ad personam applicant Chæreæ: & melius, quam, qui Parmenonem hoc putant loqui, *Sive adeo digna res est ubi tu nervos intendas tuos.* Donatus.

21. *Haud similis virgo est virginum nostrarum.*] Civium scilicet, id est, terræ ac patriæ nostræ. ut *Virgilius:*

Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.

Et Sallustius, Nostri fœda fuga, &c. Idem.

Quas matres student.] Hoc verbo ostendit cultum industriæ, non pulchritudinem naturalem. *Idem.*

22. *Demissis humeris esse, vincto pectore*] Antiqui enim Græci etiam virginibus suis præbebant palæstram, ad componenda corpora. Vel, *demissis humeris esse*, liquide & molliter deductis, neque extantibus, alæ in modum. *Idem.*

Demissis humeris esse, vincto pectore.] Non accipiendum est quasi hoc dicat, Ad hoc illas student matres demissis humeris esse, & vincto pectore, ut graciles fient: quasi hæc duo propter unum illud fiant. sed varie tria dixit, ne diceret * aut student illas demissis humeris, & vinctum pectus, ut graciles fient. *Idem.*

Demissis humeris esse.] Thoracis parietes a nutricibus plerumque depravantur, dum ipsos educatione prima nimium arcte extrinsecus vinciunt, &c. Cæs. Rhodginus 4. l. 4. c. ex Galeno. *Farnabius.*

Vincto pectore.] Castigato ac tenui, & velut vincto. Deest ergo *velut*. Donatus.

Ut graciles fient.] A singulari *gracilis* venit hæc declinatio. *Idem.*

Ut graciles fient.] Donatus legit *gracila*, dicens a singulari gracila venire hanc declinationem. Sic & in Vaticano erat, sed superaddito, *s*, factum *graciles*. contra in Basilicano ex voce *graciles*, *s*, expunctum. *Faërnus.*

Vincto pectore, ut gracila fient.] Opportune ex *Galeno* quædam adfert, de hac re, *Jo. Weizius*. adde de toto loco *Jos. Scalig.* in *Conjectaneis Varronianis*. Bœclerus.

vincto pectore, &c.] Strophio, fascia, zona filiarum sororiantes mamillas cohibebant matres ut graciles essent, Marcellus. cogebant & rore vesci, tanquam cicad. vide Plutarch. in αἰτίαις φυσικαῖς. *Farnabius.*

23. *Si*

Si qua est habitior paulo, pugilem esse ajunt: deducunt cibum:

Tametsi bona est natura, reddunt curatura junceas:

Itaque ergo amantur. PA. *quid tua istac?* CH. *nova figura oris.* PA. *papæ!*

CH. *Color verus, corpus solidum, & succi plenum.* PA. *anni?* CH. *anni? sedecim.*

PA. *Flos ipse.* CH. *hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario,*

Fac

23. *Si qua est habitior paulo.*] Unde & *habitudo* dicitur: ut, *Qua habitudo est corporis?* nam *habitior*, aptior intelligitur. ut,

Namque humeris de more habilem suspenderat arcum.

Ergo *habitior* legendum est: *Donatus.*

Habitior paulo.] *Corpulentior*, Plaut. Epidic. 1 act. 1. sc. Gnatho supra. 2. sc. hujus act. *qua habitudo est corporis?* Farnabius.

Pugilem esse ajunt.] Laus in Virginem. *Donatus.*

Deducunt cibum.] Mire vituperavit formam, quam accuraverit fames. Et proprie *deducunt.* Idem.

24. *Tametsi bona est natura.*] *Bona*, id est, plena, magna, & pinguis. *Idem.*

Reddunt.] Exhibent, perficiunt. *Idem.*

Curatura.] *Cura*, mentis est: *Curatio*, medicinæ: *Curatura*, diligentiæ. *Idem.*

Junceas.] Tenues & pallidas. *Idem.*

Junceas.] Tenues, graciles, teretes, leves admodum ad formam junci. *Farnabius.*

25. *Itaque ergo amantur.*] Itaque, inquit, nemo illas amat. *eirôneia* est. Aut vere amantur: ut eo magis hæc amanda sit, quæ naturæ beneficio, non factis comptibus, aut industria, est pulchra. *Donatus.*

Itaque ergo amantur.] Atque ita fit, ut amentur: non naturæ merito, sed industria. *Idem.*

Quid tua istac?] Recte: sic enim ipse dicet, *At nihil ad nostram hanc.* Idem.

Quid tua istac?] Deest, *qualis est, dic.* Idem.

Nova figura oris.] Laudis genus est, *nova*, quia dixerat, *Tædet cotidianarum harum formarum.* Idem.

Papæ!] Interjectio mira subito accipientis. *Idem.*

26. *Color verus.*] Quia non de cura est ac de fuco, id est, naturalis, non fucatus. *Idem.*

Color verus.] *Ex color, r,* elidendum, ut in prima sede sit anapæstus. *Faërnus.*

Corpus solidum.] Quia non vitiatum. *Donatus.*

Corpus solidum.] Plenum & forte, id est, non flaccidum. *Idem.*

Corpus solidum.] Lucilii 9. citantur a Nonio.

Hic corpus solidum invenies, hic stare papillas
Pectore marmoreo. *Farnabius.*

Succi plenum.] Quia nemo deduxit cibum. nam succus, est humor in corpore, quo abundant bene valentes. *Virgilius:*

Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

Succus proprie, *quasi sugus:* quem sibi ex alimentis membra sugunt, ut se repleant. *Donatus.*

Succi plenum.] *Succus*, est interior pinguedo membrorum. *Idem.*

Anni sexdecim.] Vide quemadmodum ætatem virginis maturæ Poëta ex occasione demonstraverit. *Idem.*

27. *Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario.*] Hæc tria sunt, quibus non rite res agitur, vel vi, vel clam, vel precario: sine pretii mentione. vel quia virgo, non meretrix: vel quia nulla Ephebo spes est fallendi Senis. *Idem.*

Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas.] Secundum jus locutus est. Nam his tribus mala fide aliquid possidetur: vi, clam, precario. *Vi*, quia virgo

Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modo.

PA. *Quid? virgo, cuia est?* CH. *nescio hercle.* PA. *unde est?*
CH. *tantundem.* PA. *ubi habitat?*
CH. *Ne id quidem.* PA. *ubi vidisti?* CH. *in via.* PA. *qua ratione amisisti?*
CH. *Id equidem adveniens mecum stomachabar modo:*
Nec quemquam esse ego hominem arbitror, cui magis bonæ Feli-

virgo: *clam*, quia custoditur: *precario*, quia pretium non habet Chærea. *Donatus.*

Flos ipse. CH. *hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario*] Videtur hic jambicus septenarius esse, inusitatum genus. ego puto legendum *hance:* & in *ipse* non faciendam synalœpham. *Faërnus.*

Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas.] *Donatus: secundum jus nam his tribus* (modis) *aliquid mala fide possidetur: vi, clam, precario.* Est autem figura αὐξητικὴ, qua potiendi cupiditas exprimitur, quo jure quave injuria, per fas aut nefas. *Horatius* eandem juris formulam uberius explicavit, & proprietati opposuit, hos possidendi modos *Epist.* 2,2.

---- *tanquam*
Sit proprium quicquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema
Permutet dominos, & cedat in altera jura.

vide *l.* 22. *de acquir. rer dom.* ubi *Ulpianus* vi, clam, precario itidem conjungit. *Boeclerus.*

28. *Mea nihil refert, dum potiar modo.*] Non hoc personæ attribuendum est, sed affectui, non enim quia Chærea est: sed quia amator, de se cupit facere quemadmodum potiatur. *Donatus.*

29. *Quid? Virgo, cuja est?*] Utrum serva, an filia? *Idem.*

30. *Ne id quidem.*] Pulchra varietas, *Nescio, Tantumdem, Ne id quidem.* Idem.

Qua ratione amisti?] Figura συγκοπὴ, pro *amisisti*. Idem.

Qua ratione amisisti?] Si non remansisset Chærea, sed consecutus virginem vidisset, quo deducta esset prius, quam Parmenonem conveniret: non ita procederet fabula, ut nunc procedit. Irruisset enim in cognitionem meretricis importune Chærea, nec pro Eunucho adduceretur ulterius. *Idem.*

Qua ratione amisti?] Donatus quidem ita legit. sed ratio versus, qui est jambicus tetrameter catalecticus ut præcedens, exigit *amisisti*: ut & in Bembino & in omnibus aliis fere libris est. qui vero sequuntur versus senarii sunt: itaque in eo libro cum hoc, quem supra diximus, versu ordinantur:

CH. *Ne id quidem.* P. *ubi vidisti?* CH *in via* P. *qua ratione amisisti?*
CH. *Id equidem adveniens mecum stomachabar modo.*
Nec quemquam esse hominem arbitror, cui magis bona.

Faërnus.

31. *Id equidem.*] Deest *ob*, aut *propter*: ut sit, *ob id*, aut *propter id.* Donatus.

Mecum stomachabar.] Bene *mecum*: quia acriorem dolorem sustinet, qui ipse sibi irasci cogitur. *Mecum* ergo, pro *apud me*, vel *mihi*. *Idem.*

32. *Hominem esse arbitror*] Deest *quam me.* Idem.

Cui magis bona felicitates] *Bona*, magnæ. Nove autem dixit, magnas felicitates sibi adversari; eo quod virginem tantæ pulchritudinis ex oculis amiserit. Nam vidisse eam, felicitatis judicat: sed amisisse, adversæ felicitatis. Et quod *bona* dixit, vel magnæ, vel nimiæ intelliguntur. Vel ἐπίθετον est proprium & perpetuum felicitatum. *Idem.*

Felicitates.] *Felicitas* adversa est, cum ex prosperitate, quod lædat nascitur. *Idem.*

Bona felicitates.] Ἔμφασις est, eo quod *felicitates* pluraliter posuit. Ἐπίθετα autem de tribus causis nominibus adduntur

Felicitates omnes adversæ sient.
PA. *Quid hoc est sceleris?* CH. *perii.* PA. *quid factum est?* CH. *rogas?*
Patris cognatum atque æqualem Archidemidem
Nostin? PA. *quidni?* CH. *is, dum hanc sequor, fit mihi obviam.*
PA. *Incommode hercle.* CH. *immo enimvero infeliciter?*
Nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno.
Illum liquet mihi dejerare, his mensibus
Sex, septem prorsum non vidisse proximis,
Nisi nunc, cum minime vellem, minimeque opus fuit.
Eho, nonne hoc monstri simile'st? quid ais? PA. *maxime.*
CH. *Con-*

duntur: discretionis, proprietatis, ornatus. Discretionis: ut,

--- *Phrygia molimur montibus Ida.*

Proprietatis; ut,

Terribili impexum seta & dentibus atris.

Ornatus, ut,

Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad [illegible]dam.

Donat[illegible]

34. *Quid hoc est sceleris?*] Propter hoc quod patior, inquit. nunc enim scelus dicit a sese commissum. *Idem.*

Quid hoc est sceleris?] *Donatus*, Chæreæ hæc verba tribuit. merito. *v. Guyet.* Bœclerus.

35. *Archidemidem nostin'?*] Hoc sic pronunciandum est, ut appareat ex ipso nomine statim, odiosum nescioquem occurrisse ac permolestum. *Donatus.*

Æqualem, &c.] Æquævum, ætate parem. *Farnabius.*

Quidni?] Correptio est ab se manifesta inquirentis. Est enim sensus, Quid nisi, aut cur non noverim? est enim *quidni*, aut quid nisi, aut cur non. Quia veteres *ni* pro *ne* ponebant, & *ne* pro *non.* ut *Plautus*, *Ni stulta sis*, pro ne. & *ne vult*, pro non vult. *Donatus.*

Nostin? P. quidni? CH. is, dum sequor hanc, fit mihi obviam,] L. o. hanc collocationem verborum habent, *dum hanc sequor.* sed, ut versus constet, vel legendum est *novistin*, ut in libro Bembino est, vel ex *quidni*, nihil elidetur. *mihi* autem in unam syllabam contrahendum. *Faërnus.*

37. *Imo enimvero infeliciter.*] Bene hoc interponit, quod incredibile est, tardiorem futurum amatorem incessu virginis *Donatus.*

38. *Nam incommoda alia sunt dicenda.*] Quæ minora sunt scilicet, aut similia. *Idem.*

39. *Illum liquet mihi dejerare.*] Liquidum est, constans & manifestum, & certum. Et sic *liquet*, pro liquidum est; ut *claudit*, pro claudum est Ut apud *Sallustium*, *nihil socordia claudebat.* Et est *liquet* verbum juris, quo utebantur judices, quum *amplius* pronuntiabant, obscuritate commoti causæ magis, quam negotii simplicitate. *Dejerare*, valde jurare: ut *demiror*, & *deamo te Syre.* si de producta legeris. si correpta, Deos jurare intelligitur. *Idem.*

Liquet, &c.] Liquido jurare possim. *Farnabius.*

40. *Prorsum non vidisse proximis.*] Quia non vidisse dixit *proximis*, præteritis intelligimus. Proxima enim nobis aut præterita, aut futura sunt. nam præsentia ea sunt, in quibus nunc sumus. *Donatus.*

41. *Nisi nunc quum minime vellem.*] Quia semper nolui, ideo nunc minime, utpote adolescens senem. *Idem.*

Minimeque opus fuit.] Sæpe enim nolumus tantum, nunc etiam opus non est. *Idem.*

43. *Quam*

CH. *Continuo accurrit ad me, quam longe quidem,*
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens:
Heus, heus, tibi dico Chærea, inquit, restiti.
Scin' quid ego te volebam? dic. cras est mihi
Judicium. quid tum? ut diligenter nunties
Patri, advocatus mane mihi esse ut meminerit.
Dum hac dicit, abiit hora. rogo num quid velit.

Recte

43. *Quam longe quidem.*] Bene *longe* dixit: quia *a longe* non potuit dicere. an subauditur *erat*, ut sit, quam longe erat? *Idem.*

Quam longe quidem.] A longe τηλόθεν. *Farnabius.*

V.43. *Et seq.*] Nota figuras πραγματικὰς per μίμησιν & διατύπωσιν rem accurate exhibentes: tum narrationis comicæ habitum; de quo sæpius. senis adventus, accessus, habitus, gestus, oratio, mandata, cum tædio & odio omnia referuntur. vide *Donatum* Bœclerus.

44. *Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens.*] Ut omnia ostendat in contrarium sibi versa esse, etiam cursum attribuit seni. *Labra*, sunt superiora: *labia*, inferiora, *Labra* asinorum proprie dicuntur. *Gemens* autem, ob continuam tussim. Sic *Lucilius:*

Ante fores autem, & triclini limina quidam
Perditus Tiresia tussi grandævus gemebat. Donatus.

Incurvus.] Valde curvus. Sic *Virgilius*,

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt. ----

Infractos enim valde fractos significat. nam *in* præpositio nunc auget, nunc minuit dictionem. Recte etiam deformitatem describit senis, qui præter ætatem post pulchram virginem fœdior videbatur. Et quam importune omnia? pro puella, senex occurrit: pro virgine, incurvus, tremulus: pro pulchra, labiis demissis, gemens: & cum amator sit, inaniter adolescenti ipse judicium loquitur: dum festinandum sit, remoratur. *Donatus.*

Labiis demissis.] Majora labra, unde *labeones*. Alii *labia* inferiora, & *labra* superiora. *Idem.*

45. *Heus, heus, tibi dico, Chærea.*] *Tibi dico, Chærea*, non adderet, nisi videret Chæream dissimulantem præterire. *Idem.*

Heus, &c.] Adverte tædium senis Chæream festinantem remorantis. *Farnabius.*

Inquit.] Aliter *inquit* pronuntiandum est, hoc est, concitate. nam senis verba aliter proferenda sunt. *Donatus.*

46. *Scin' quid ego te volebam?*] Hic ostenditur odiosa tarditas senis, apud festinantem Chæream. nam non dicit, sed promittit se dicturum. *Idem.*

Cras est mihi judicium.] Huic moræ etiam illud additum, quod quum debeat dicere quid velit, prius dicit quod non est necessarium, quare velit [illegible].

47. *Judicium.*] Causa fo[illegible]s, dicenda *Farnabius.*

Ut diligenter nunties.] *Diligenter.* nihil tam abundanter, nihil tam moraliter dici potuit. *Donatus.*

48. *Esse ut meminerit.*] Non ut sit: sed, ut esse meminerit. O prolixitas! *Idem.*

Advocatus mane mihi esse ut meminerit.] Inter solennia amicorum officia. Advocatus enim non tantum est patronus qui causam orat, aut qui jus suggerit, sed etiam qui amico præsentiam suam commodat, teste *Asconio Pediano.* vide *Chrestom.* voc. *Advoc.* Locus *Plauti* huc referatur *Epid.* 3, 3, 41.

Res magna amici apud forum agitur. ei volo
Ire advocatus.

Bœclerus.

49 *Dum hac dicit.*] Dat tempus verbis: quæ non potuit, quamvis imitaretur, exprimere. *Donatus.*

Rogo numquid velit.] Hoc est, significo me abire. Nam abituri, ne id dure facerent, *Numquid vis*, dicebant his, quibuscum constitissent, Quid est ergo? Rego

Recte, inquit. abeo. cum huc respicio ad virginem,
Illa sese interea commodum huc adverterat
In hanc nostram plateam. Pa. *mirum, ni hanc dicit, modo*
Huic quæ data est dono. Ch. *huc cum advenio, nulla erat.*
Pa. *Comites secuti scilicet sunt virginem?*
Ch *Verum; parasitus cum ancilla.* Pa. *ipsa est: ilicet:*
Desine: jam conclamatum est. Ch *alias res agis.*
Pa. *Istuc ago quidem.* Ch. *nostin quæ sit? dic mihi: aut*

Vi-

go numquid velit? hoc est, dico quod abeuntes solent. *Donatus.*

Numquid velit.] Formula abire cupientis. *Farnabius.*

50. *Recte, inquit.*] Pro eo quod est *nihil*, & moraliter τῷ ἀπ̓ινισμῷ. *Donatus.*

Recte, inquit.] Tantum est. *Farnabius.*

Cum huc respicio ad virginem, illa sese, &c.] In hanc partem scilicet, qua meretrix habicabat. *Donatus.*

51. *Interea commodum.*] Tantum quod, *vel ipso eodemque tempore.* Idem.

Interea commodum.] Una. Et hoc significat: ut si dicas, Eodem tempore quo hoc agebatur. Nam *interea*, nunc conjunctio accipienda est: non, ut alias, pro adverbio ponitur. *Idem.*

52. *In hanc nostram plateam.*] Recte, quia vicina est illis Thaïs, ad quam deducitur. *Idem.*

In hanc nostram plateam. P. mirum ni hanc dicit modo.] Versus potest sustentari elidendo ex in, n. *Faernus.*

53. *Huic, &c.* Thaidi. *Farnabius.*

Nulla erat.] Etenim ingressa jam fuerat. *Donatus.*

54. *Comites secuti scilicet sunt virginem?*] Interrogative quidem: sed sic, ut scire videatur id quod quærit. sed ad hoc quærere, ut quod scit, confirmet. *Idem.*

55. *Verum: parasitus.*] *Verum*, modo inceptiva est, non relativa particula. ut in Andria, *Verum vidi Cantharam suffarcinatam.* Idem.

Ilicet, desine: jam conclam.] Explicamus in *Chrestomathia*, voce *conclam.* Bœclerus.

Ilicet.] Finitæ rei & cognitionis plena vox post sententiam a judice latam dimisso consilio per vocem præconis *Ilicet*, id est, *ire licet*, in sacris item & funeribus usitatum, *Farnabius.*

56. *Jam conclamatum est.*] Transactum ac finitum. Ut conclamata corpora nihil reliqui jam habent ad vitæ officia. *Donatus.*

Conclamatum est.] Manifestum significat, ipsam eandem * esse, vel pulchram esse, quia & ipse dixerat, *Hæc superat ipsam Thaïdem.* ut in conclamatis funeribus nulla dilatio est doloris & luctus. unde *Lucanus* ait:

---- *corpora nondum*
Conclamata jacent. ----

Aut *conclamatum*, satis deploratum; satisque vociferatum est: quia dixerat, *O infortunatum senem: si & hic amare cœperit.* Tanquam dicat, Jam occisum patrem tandem scimus, jamque deflemus. *Idem.*

Conclamatum est.] Exploratum, manifestum *Rituale*, a familia expirantem ac certo. jam defunctum conclamante,

---- *cum corpora nondum*
Conclamata jacent ----

Lucan. 2. l. vel a funebri officio, quo absoluto, funus comitati conclamabant & nomine ter vocatum jubebant æternum valere. *Farnabius.*

Alias res agis.] Recte, quia dixit ille, *Jam conclamatum est.* Donatus.

Alias res agis.] Aut, *non attendis ad id quod dico*, significat, ut nulla sit in eo attentio. nam hinc natum est, *Agite amabo.* Aut, *nugatorias res agis*, hoc est, jocaris: quasi dicat, vanas res agis. *Idem.*

57. *Istuc ago quidem.*] Ita & in libro Bembino. *Faernus.*

Vidistin? PA. *vidi, novi: scio quo abducta sit.*

CH. *Eho Parmeno mi, nostin?* PA. *novi.* CH. *& scis ubi siet?*

PA. *Huc deducta est ad meretricem Thaïdem; ei dono data est.*

CH. *Quis is est tam potens cum tanto munere hoc?* PA. *miles Thraso*

Phædriæ rivalis. CH. *duras fratris partes prædicas.*

PA. *Immo si scias quod donum huic dono contra comparet,*

Tum magis id dicas. CH. *quodnam quæso hercle?* PA. *Eunuchum.* CH. *illum ne obsecro*

In-

58. *Scio quo abducta sit.*] Plus dixit, quam interrogabatur. credo tædio interrogantis; nam properat, ut dicturus est, ad deducendum Eunuchum ad Thaïdem cum ancilla ex Æthiopia. *Donatus.*

Scio quo abducta sit.] Secunda ἀποσιώπησις. *Idem.*

59. *Eho Parmeno mi, nostin'? & scis ubi siet?*] Amatorie satis repetuntur quæ semel dicta suffecerant. *Idem.*

60. *Huc deducta est ad meretricem.*] Et hoc confundit semel, quum acervatim dicit, velut odio interrogantis sæpius, & festinatione ad mandata Phædriæ peragenda. *Idem.*

O Parmeno mi nostin? P. novi. CH. *scis ubi siet?*

P. Huc deducta est ad Thaïdem meretricem, ei dono data'st.] O. l. s. *eho Parmeno* habent: item hi & Donatus, *ad meretricem Thaïdem.* aliqui vero, inter quos Bembinus, *& scis*; omnesque fere antiqui præter eum, in quo est, *& dono data'st*, habent, *ei dono data est.* itaque sic legemus:

CH. *Eho Parmeno mi nostin? P. novi.* CH. *& scis ubi siet?*

P. Huc deducta'st ad meretricem Thaïdem, ei dono data'st.

Quorum versuum prior senarius jambicus est, ut præcedentes: posterior trochaicus, ut sequentes. *Faernus.*

62. *Phædria rivalis.*] Cum pronuntiatione addendum, quo magis doleat Phædriæ rivalis. *Donatus.*

Duras fratris partes prædicas.] Scilicet contra æmulum & divitem & largissimum. *Et partes duras*, μεταποιοῦσιν ab actoribus scenicis. *Idem.*

63. *Comparet.*] Hic jam ostenditur miles, illustrior per rivalis dona, quam per sua. Et est qualitas comparativa. *Comparet* pro emat, aut, comparandum putet. *Idem.*

64. *Tum magis id dicas.*] Duras partes fratris esse. *Idem.*

Tum magis id dicas.] Pro nomen *id*, varie collocatur. antiqui enim libri & Donatus verbo præponunt; omnes alii postponunt. ego hanc vocem *id* cum videam [illegible] habere, & versui incommodare, ne sit trochaicus catalecticus, ut ceteri, subditicium arbitror, & ab aliquo adjectum, putante non satis intelligi, *tum magis dicas*, pro *tum magis id dicas*: quod tamen Latine, & antique dicitur. Plautus in Milite glorioso: *Ei mihi. magis dicas si scias quod ego scio.* Faërnus.

Quodnam quæso hercle?] Curiositatem addidit, παρελκόντων *Quæso* & *Hercle.* Et vide quam molliter, & sine intellectu spectatoris ad argumenti spectati ordinem Poëta perveniat: ut de Eunucho facta mentione consilium nascatur supponendi Chæreæ. *Donatus.*

Eunuchum.] Mire *Terentius* primo simpliciter Eunucho nomen posuit, huic quoque detracturus. *Idem.*

65. *In-*

Inhonestum hominem, quem mercatus est heri, senem, mulierem?

PA. *Istunc ipsum* CH. *homo quatietur certe cum dono foras.*
Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam. PA. *haud diu est.*

CH. *Perii, numquam ne etiam me illam vidisse. ehodum dic mihi:*

Est ne, ut fertur, forma? PA. *sane.* CH. *at nihil ad nostram hanc* PA. *alia res est.*

CH. Ob-

65. *Inhonestum*] Fœdum: ut contra, *facie honesta.* ut apud *Virgilium*,
— — — *Et lætos oculis afflarat honores.*
Donatus.

Hominem.] Opportune *hominem* dixit, tanquam incerti sexus. *Idem.*

Inhonestum, &c.] Fœdum. ut act. 4. sc. 4. *Nunc tibi videtur fœdus.* Farnabius.

Quem mercatus est here.] O. l. s. *heri.* quæ tamen vox sic quoque posteriorem corripit. *Faernus.*

Senem, mulierem?] Non communi genere dixit *senem*: quippe qui alibi separaverit, dicendo, *senex atque anus*: sed subdistinguendum est: ut sit duplex vituperatio: una ab ætate, quod ait *senem*: altera a membrorum mollitie, quod ait *mulierem*. Donatus.

Mulierem?] Mollem, glabrum, quia eviratum. *Farnabius.*

66. *Quatietur certe cum dono foras.*] Mire *cum dono*: tanquam illi repulsæ causa donum futurum sit. Tum deinde non rejicietur, sed *quatietur.* Vide quam contumeliosius dictum sit, *quatietur foras*: vel verberibus impelletur foras, non expulsione, sed detrusione. Vel sic dixit, *foras quatietur*: ut desit, *versum*: ut sit, foras versum verberabitur, ut verberetur & fugetur foras. Nam & pervulgatæ consuetudinis dictum est, *Feri canem foras*, hoc est, feriando canem foras ejice. *Donatus.*

67 *Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam.*] Quomodo enim pro Eunucho veniet, si aut novit, aut notus est? Et si mulierem adolescens ne novit quidem, ipse multo maxime nescietur. *Idem.*

Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam.] Οἰκονομία contra illud, quod meretrix vicina erat. *Idem.*

Sed istam Thaïdem non scivi nobis vicinam.] Ut nihil molitur inepte aut ex abrupto Poëta! virginis conspectæ desiderium, facit Chæream curiosum etiam circa domum Thaïdis: ut postea facili descensu inferatur occasio audacis consilii,

O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc datur domum!

Bœclerus.

Haud diu est.] Vicina scilicet. Et est causa, an verisimile sit nescire potuisse vicinam. Et nota, apud *Terentium* vicinas poni sæpius adolescentibus meretrices, ut hæc sit prima amoris illecebra. *Donatus.*

Haud diu est.] Parmenonis confessio, Thaïdem haud diu fuisse vicinam, Chæreæ itidem, se nunquam vidisse, ut qui plurimum in Piræeo commoratus fuerit, fidem faciunt ignotum omnino fuisse Thaidi & familiæ Chæream, ut Pythias infra 4. act. 4. scen. *hunc oculis suis, Nostrarum nunquam quisquam vidit.* & infra hac eadem sc. *Farnabius.*

68. *Numquamne etiam me illam vidisse?*] Artificiose inculcat poëta τὸ ἀγνοεῖν, *Donatus.*

Nunquamne, &c.] Ἄλλος γάρ τ' ἀλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις. Odyss. 6. & suum cuique pulcrum. *Farnabius.*

69. *Estne, ut fertur, forma?*] Hoc propter illud, quod supra diximus. Sed nimio lepore Terentiano, jam illud agitur: Nam hic ostenditur, verisimile esse pro Eunucho creditum apud vicinam meretricem Chæream, qui adeo ignotus sit mulieri, ut nec ipse eam noverit: quod erat facilius & promptius. Et additur color, quod & illa non diu vicina

CH. *Obsecro hercle Parmeno, fac ut potiar.* PA. *faciam sedulo, ac*
Dabo operam, adjuvabo. nunquid me aliud? CH. *quo nunc is?* PA. *domum,*
Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaïdem.
CH. *O fortunatum istum Eunuchum, qui quidem in hanc detur domum!*
PA. *Quid ita?* CH. *rogitas? summa forma semper conservam domi*
Videbit, colloquetur: aderit una in unis ædibus:

Cibum

est, & quod adolescens plurimum in Piræo commoratus est. *Donatus.*

Nihil ad nostram hanc.] Moraliter *nostram* dixit, pro meam. *Idem.*

Alia res est.] Non potuit melius suam utrique gratiam reservare; nam & illa & hæc amantur. *Idem.*

Alia res est.] Liber Bembinus non habet verbum, *est.* ita versus est trochaicus catalecticus ut ceteri: nisi quis eum vellet acatalecticum facere retento, *est.* quod non placet mihi. *Faërnus.*

70. *Faciam sedulo.*] Mire in promissis posterioribus difficultas rei ostenditur: quum primo *faciam* dixerit. *Donatus.*

71. *Numquid me aliud vis?*] Hoc dicere abeuntes solent. Et bene, *Numquid me aliud vis?* quia festinat. & simul quia hinc noscitur dolus fallendæ meretricis. *Donatus.*

Numquid me aliud vis?] *Vis*, non est in libri Bembini contextu, nec in aliis antiquis. itaque eam dictionem delevimus, quæ & impedit versum, nec adjuvat sensum: utique enim subauditur, *vis.* Faërnus.

72. *Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaïdem.*] Vide Terentium ut non quæsita esse hæc fallacia, sed ipsa se obtulisse videatur. *Donatus.*

Ut mancipia hæc, ita ut jussit frater, deducam ad Thaïdem.] Liber Bembinus & aliquot alii ex antiquis habent, *ducam.* quod probo. & versus constabit, si vel in, *ita ut*, non facias synalœpham: vel legas, *ita uti.* Faërnus.

73. *O fortunatum istum Eunuchum.*] *Istum*, sæpe annotavimus, aut ad contemptum, aut ad odium referri. ut *Virgilius*,

--- *aut quid petis istis?*

Et,

Ista quidem quia nota mihi tua magna voluntas,
Juppiter. ---- Donatus.

Qui quidem in hanc detur domum.] Quid facilius quam imitari velle, quod laudes? nec quisquam, nisi qui cupit, eligitur pro Eunucho, qui Eunuchum putat esse beatum. Vide, quam molli descensu ad hoc consilium pervenitur. Res enim hoc suggerit potius, quam Parmeno: ideo quia servum hoc suadere Chæreæ, nimis temerarium fuit. *Idem.*

74. *Quid ita?*] Potuit intelligere statim servus: sed ad hoc interrogat, ut doceatur spectator. *Idem.*

75. *Videbit: colloquetur: aderit una, &c.*] Amatorie nimis, quinque lineas amoris executus est: adeoque diligenter, ut etiam ordinem custodierit. *Idem.*

Videbit: colloquetur: aderit una in unis ædibus.] Mire amator non simul effudit hoc bonum, sed particulatim digessit: ut major voluptas futura esse noscatur. *Idem.*

Videbit: colloquetur: aderit, &c.] Istæ enim sunt amoris lineæ: etsi eas non omnes est persecutus. *Idem.*

Videbit: colloquitur &c.] Σὺ δὲ βλέπεις ἀεὶ, καὶ ἀκούεις ἀεὶ, καὶ συνδειπνεῖς, καὶ συμπίνεις. Achil. Tatius Amor. l. 1. amoris lineæ gradus & incentiva. Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε, τρὶς ὄλβιος ὅστις ἀκούει. Ἡμίθεος ὁ φιλῶν· Ἀθάνατος δ' ὁ συνών; Antholog. *Farnabius.*

77. Quid

Cibum non numquam capiet cum ea: interdum propter dormiet.

PA. *Quid si nunc tute fortunatus fias?* CH. *qua re Parmeno?*
Responde. PA. *capias tu illius vestem.* CH *vestem? quid tum postea?*

PA. *Pro illo te deducam.* CH. *audio.* PA. *te esse illum dicam.* CH. *intelligo.*

PA. *Tu illis fruare commodis, quibus tu illum dicebas modo:*
Cibum una capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias:
Quandoquidem illarum neque te quisquam novit, neque scit qui sies.
Praeterea forma, & aetas ipsa'st, facile ut pro Eunucho probes.

CH. *Dixti*

77. *Quid si nunc tute fortunatus fias?*] Hic videtur Parmeno dicere, potius ut jocetur, quam ut fieri credat posse. *Donatus.*

Quid si nunc tute fortunatus fias, &c] Τὸ τολμηρὸν καὶ ἄτοπον τοῦ πράγματος τῷ τοῦ κωμῳδοῦντος λόγῳ σχηματίζεται. latet, artificio poëtae, sub comica festivitate, consilium, quod sine flagitio proponi serio sermone non potuit, quae servilis calliditatis pars est. *Boeclerus.*

78. *Capias tu illius vestem.*] Non semel ostenditur, quod futurum sit: quia particulatim potest etiam quod turpe est, tamen mitti ad persuasionem: Simul in gestum respicitur. Ergo non dixit, ibis pro Eunucho: sed primo, Capias illius vestem: tum deinde, hoc ipsum non aspernante domino, pergit servus ad cetera, quae audaciora sunt. *Donatus.*

Vestem] Quam libenter audiat, repetitio dictorum per interrogationem ostendit. *Idem.*

79. *Audio.*] Id est, libenter hoc admitto, & consentio. Ut in Phormione, *Audio, & fateor.* & contra; *Non audio.* Idem.

Intelligo.] *Audio* & *intelligo* vim modo non usitatam exprimunt, scilicet consentientis immodicum affectum. *Idem.*

81. *Cibum una capias.*] Bene servus interturbavit supra dictas amandi lineas, & ordinem voluptatum: quippe qui amare non noverit. *Idem.*

Cibum una capias, adsis, tangas, ludas, propter dormias.] Etsi satis erat superior versus, tamen incentiva sunt amoris, etiam sigillatim haec enumerata, quae una sententia superior versus ostenderat. *Idem.*

82. *Quandoquidem illarum quisquam.*] Pro, *ex illis.* *Idem.*

Quisquam.] Quia *quaquam* dicere, absurdum est. *Idem.*

Illarum quisquam.] *Quisquam*, multis exemplis probatur etiam foeminino genere veteres protulisse: ita ut in numeris & generibus haec pronomina infinita sint. *Idem.*

Neque quisquam te novit.] In l.o. est, *neque te quisquam.* Faërnus.

Neque scit qui sies.] Hoc est, quod supra callide poëta praestruxit. *Donatus.*

83. *Forma, & aetas ipsa est.*] Deest, *in te.* Idem.

Praeterea forma, aetas.] O. fere libri, & in iis antiqui, & Donatus, *forma & aetas:* quod si recipimus, versus est jambicus tetrameter acatalecticus: sin aliter, trochaicus. *Faërnus.*

Facile ut pro Eunucho probes.] Formam scilicet & aetatem. Formam, quia pulcher es: aetatem, quia ephebus. *Donatus.*

Facile ut pro Eunucho probes.] *Probes*, fingas, atque persuadeas: Ut in consuetudine dicimus, *Homo sacrilegus pro innocente.*

CH. *Dixti pulchre : numquam vidi melius consilium dari.*
Age eamus intro : nunc jam orna me , abduc , duc quantum potes.

PA. *Quid agis ? jocabar equidem.* CH. *garris.* PA. *perii, quid ego egi miser ?*

Quo trudis ? perculeris jam tu me. tibi equidem dico mane.

CH. *Eamus.* PA. *pergin ?* CH. *certum est.* PA. *vide ne nimium calidum hoc sit modo.*

CH. Non

nocente si probavit. Et *Cicero* , *Hoc tu hic probabis ?* Itaque deest *te* , quod subaudiamus. ut sit, *pro Eunucho te probes.* Donatus.

Probes.] Ut, *Migrantes cernas* aut *probes* , persuadeas. Et simul honeste non dixit , quod erat rectum , ut Eunuchum probes , sed pro Eunucho : ne esset contumeliosum in Chæream. *Idem.*

Forma & ætas ipsa est , facile ut pro Eun. probes] vide simile genus commenti in *Aristophanis Θεσμοφορ.* ubi muliebri habitu vir assimulatur. de quo , & ad quem :

Ἀνὴρ μὲν ἡμῖν οὑτοσὶ καὶ δὴ γυνὴ
Τό γ' εἶδος. ἢν λαλῇς δ', ὅπως τῷ φθέγματι
Γυναικιεῖς εὖ καὶ πιθανῶς.

Barclerus.

Probes.] Pulcer enim & Ephebus. *Farnabius.*

85. *Nunc jam orna me.*] Hortative *orna* dixit : non despolia , aut exue me. *Donatus.*

Abduc.] Abducimur unde volumus: Ducimur quo volumus. *Idem.*

Quantum potes.] Deest , *cito.* Idem.

86. *Quid agis?*] Callide servus non vult se auctorem videri tanti facinoris. *Idem.*

87. *Quo trudis?*] Comici semper ea ostendunt fieri ab altero verbis alterius personæ , quæ ostendi per se ipsa non poterant: ut nunc manu agere Chæream Parmenone ipso dicente cognoscimus. *Idem.*

Quo trudis?] Præbet se vi cogendum domino , quem compulit dictis. *Idem.*

Perculeris jam tu me?] Perverteris. unde proverbium , *Bene plaustrum perculit.* Idem.

Perculeris , &c.] Prope me evertisti. Ductum ab iis qui onusta plaustra percellebant h. e. evertebant. Festus Plaut. Epidic. 4 act. sc. 2 *plaustrum perculi.* & Pers. 5. act. 2. sc. *Vehiculum argenti miser ejeci , neque quamobrem ejeci habeo.* Farnabius.

Tibi equidem dico , mane] Sigillatim ista pronuncianda sunt : ex quibus intelligatur , non cessare Chæream , quin adhuc impellat & trudat. *Donatus.*

88. *Pergin'.*]Quasi vero joco dixerit, non serio. *Idem.*

Ne nimium calidum.]Periculosum. sed melius *callidum* legitur. *Idem.*

Nimium] Adverbiale : quia *nimium* propria vox est. *Idem.*

Vide ne nimium callidum hoc sit modo.] Donatus & *calidum* , & *callidum* legi affirmat: sed *callidum* videtur magis probare , nulla quidem ratione : cum potius Parmeno , præceps & inconsultum hoc consilium afferat , quam versutum : & dictionem, *callidum*, quæ primam habet productam , versus ratio non admittat , nisi forte ex magna licentia , demendo in scansione unum l. Mihi libros scriptos Donati consideranti, videtur omnis expositio hujus loci esse corrupta; omninoque legendum *calidum* per unum l, & ex sensu & ex versu, ut & aliqui l.a. habent , & Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

Calidum, &c.] Nimium præceps, subitum , periculosum. *Reperias multos, quibus periculosa & calida consilia.* Cic. 1. l. de officiis. *Cedo calidum consilium cito.* Plaut. Mil. act. 2. sc. 2 Epidic. act. 2. sc. 2. *θερμὸν ἔργον , κἀνόητον καὶ παρὰ νόμον.* Aristop. *Farnabius.*

89. At

CH. *Non est profecto: sine.* PA. *at enim istac in me cudetur faba.* CH. *ah!*

PA. *Flagitium facimus.* CH. *an id flagitium est, si in domum meretriciam*

Deducar, & illis crucibus, quæ nos nostramque adolescentiam

Habent despicatam, & quæ nos, semper omnibus cruciant modis,

Nunc referam gratiam: atque eas itidem fallam, ut ab illis fallimur?

An

89. *At enim istac in me cudetur faba.*] Id est, in me hoc malum recidet, in me hæc vindicabitur culpa: ut laborat solum, in quo cuditur, id est, batuitur faba, quum filiquis exuitur tunsa fustibus: ut in areis more rusticorum fit. Vel quod quidam male coctam fabam, & quæ non maduerit, sed dura permanserit, supra caput coqui, velut ipsi fabæ irati, saxo comminuunt. tum universum malum, & omnis dolor ad coquum pervenit. Simile & alibi e pulmento proverbium est:

Tute hoc intristi, tibi hoc est exedendum: accingere. Donatus.

v. *At enim istac in me cudetur faba. ah flagitium facimus.*] In libro Bembino, & Victoriano, interjectio *ah*, Chæreæ ascribitur, reliqua Parmenoni. *Faërnus.*

At enim istac in me cudetur faba] Ex duabus *Donati* explicationibus, prior erudita est: posterior minime accipi debet. Nimis opportunus esset *Plinii* locus *Turnebo* laudatus ex 18, 27. si legeretur, ut ipse voluit: *faba metitur, deinde cuditur.* sed in Codicibus est: *concutitur.* hoc interim certum est *cudendi* vocem τὸ concutere posse ἰσοδυναμεῖν. est enim cudo, κολάπτω, τυπόω in veteribus *Gloss.* Boeclerus.

At enim, &c.] At enim mihi imputabitur hæc culpa. luam ego pœnas, quasi fuerim area in qua cuditur, id est, batuitur fustibus faba, vel, ut crudeles domini fabam durinsculam seu male coctam supra caput coqui saxo comminuunt: ita in caput meum tanquam immaturi consilii auctoris recidet hoc malum. *Farnabius.*

90 *Flagitium facimus.*] *Flagitium* more militari dicitur, res flagitatione, hoc est, increpatione digna Nam *flagitatio*, a strepitu dicitur: unde *flamma.* & *flagella*, & *flagitare*, id est, personare intelligimus dici Nam hæc omnia sine sonitu crepituque non sunt. *Donatus.*

An id flagitium est?] An liceat? an deceat? Et prius, quia licet? *Idem.*

An id flagitium est?] *Terentius* laudat argumentum hujus fabulæ: in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus, obsit meretricibus: & simul deliberationibus tractans id faciendum. *Idem.*

Si in domum meretriciam deducar.] Hoc tale est; nulla lex prohibeat, & defendatur ut licitum. *Idem.*

91. *Et illis crucibus.*] Hoc jam ad illud pertinet, ut ostendatur decere. & primo a persona ejus fit. *Idem.*

Crucibus.] *Meretricibus. Farnabius.*

92. *Habent despicatam.*] Contemptam atque despectam. & ita est ἐπίφθονος & μισαπλάσμος. Vel certe alterius verbi declinatio, ab eo quod est *despicor*, ut *conspicor. Sallustius, Quum interea Metellus monte digrediens cum exercitu conspicatur, primo dubius quidnam insolita facies ostenderet.* Donatus.

Habent despicatam.] Sic Donatus & omnes antiqui libri præter Bembinum. & stat versus rejecta prima ejus syllaba in finem præcedentis. omnes alii libri recentes, *despectam* habent, ut Bembinus. Faërnus.

93. *Nunc referam gratiam.*] Non esto, inquit, lacessam: sed quod justum est vi-

An potius hac patri aquum est fieri, ut a me ludatur dolis?
Quod qui rescierint, culpent; illud merito factum omnes putent.

PA. *Quid istic? si certum'st facere, facias: verum ne post conferas*
Culpam in me. CH. *non faciam.* PA *jubes ne?* CH. *jubeo, cogo, atque impero;*

Nun-

vicem reddam: quasi ipse in aliis læsus sit. *Donatus.*

Nunc referam gratiam.] Colorem juris vult suo facto inducere: quem expressit *Aristoteles* 1. *Rhetor.* ubi inter eos, qui facile injuria afficiuntur, recenset etiam τοὺς πολλὰ ἠδικηκότας, ἢ τοιαῦτα οἷα ἀδικοῦνται. ἴσον γάρ τι δοκεῖ τοῦ μὴ ἀδικεῖν εἶναι, ὅταν τι τοιοῦτον ἀδικηθῇ τις, οἷον εἰώθει καὶ αὐτὸς ἀδικεῖν. sed ex opinione, non ex veritate ita disputant. quare *Donatus*, ad v. 95. *illud merito factum omnes putent*, annotat: *Bene: non judicent.* quia *& hoc ipsum non satis probum est, vel meretricem fallere.* Boeclerus.

Ut ab illis fallimur?] Non dixit, *alii falluntur.* Donatus.

94. *An potius hac pati, aquum est fieri.*] Illic vicissitudo extat in *Pati dolos.* Idem.

An potius, &c.] An potius æquum est hæc a me fieri adversus patrem, quem dolis eludam, pecunias ab eo per fallacias auferendo quas in meretrices insumam, cum liceat ipsas meretrices ulcisci sine omni dispendio & culpa, imo cum omnium approbatione. Vulgo legitur *Pati.* Farnabius.

Ut a me ludatur dolis.] Σύλληψις: subauditur *pati.* Donatus.

95. *Quod qui rescierint.*] Ex consequentibus argumentum: nam aliud factum vituperatio sequitur, hoc approbatio. *Idem.*

Illud merito factum omnes putent.] Bene, non *judicent:* quia & hoc ipsum non satis probum est, vel meretricem fallere. *Idem.*

An potius hac pati? aquum est fieri ut a me ludatur dolis.

Quod qui rescierint culpent, illud merito factum omnes putent.] Liber Bembinus & omnes alii antiqui pro *pati* habent *patri.* ac Donatus quoque, licet aliqua ex parte corruptus: nam quamvis citando hæc verba dicat *pati*, tamen in expositionis progressu legit *patri.* & sane *pati* nullum habet sensum; *patri* autem si legas, sensus est: cur non has meretrices debeam fallere? an potius æquum est, hæc a me fieri adversus patrem, ut eum ludam dolis, pecuniam scilicet ab eo per fallacias auferendo, quam in amores & voluptates meas insumam? cum liceat, fallendo has meretrices, cupiditatem meam, sine ullo sumptu aut dispendio explere. illud enim si facerem, id est, si patrem dolis luderem, qui hoc rescierint, culpent; hoc autem, id est, a me deceptam esse meretricem, merito factum omnes putent. atque hunc esse germanum sensum poëtæ, omnia fere argumenta comica ostendunt, ubi plerumque inducuntur adolescentes amatores patribus struere fallacias, ad pecuniam auferendam, quam meretricibus aut lenonibus dent. huc etiam spectant & ea quæ supra dixit, *o infortunatum senem*; & ea quæ infra, *Eam conferet, sine molestia, sine sumptu, sine dispendio*; nam si sumptus intervenisset, utique eum a patre oportuisset auferri. *Faërnus.*

96. *Quid istuc?*] Adverbium est ægre concedentis. *Donatus.*

Facias.] Pro facito. *Idem.*

Verum, ne post conferas.] Si *ne* prohibentis est, nihil deest: si percontantis, ut sit *ne forte:* deest, *timeo.* Idem.

Verum ne post conferas culpam in me.] In hoc negotio non auctor vult interesse, sed servus. *Idem.*

Verum.] Deest, *vide.* Idem.

97. *Cogo atque impero.*] Evidenter ostendit plus esse *imperare* quam *jubere.* Idem.

98. *Num-*

Numquam defugiam auctoritatem. sequere. PA. *Dii vertant bene.*

98. *Numquam defugiam auctoritatem.*] Non, inquit, recusabo facere, dum tu auctor sis facti. *Donatus.*

Numquam defugiam auctoritatem. sequere. CH. *Di vertant bene.*] Accedo eorum sententiæ, qui putant has personas male esse inscriptas; & priora quidem in persona Chæreæ continuanda, posteriora Parmenoni tribuenda. ut *nunquam defugiam auctoritatem*, in ore Chæreæ sit, perinde ac si dixisset, numquam negabo me tibi auctorem hujus rei fuisse. *Faërnus.*

Nunquam, &c.] Non inficiabor hoc factum me auctore, neque culpam in te conferam. Cic. pro Sylla. *Attende jam Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei.* quam non inficier, quæ a me Consule gesta sunt, ea omnia me auctore gesta esse. vide & Plaut. Pœnul. 1. act. 1. sc. *Farnabius.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

THRASO *miles.* GNATHO *parasitus.* PARMENO *servus.*

Argum. *Hac scena continet assentationem parasiticam, & ostentationem stultitiamque stolidi & gloriosi militis. Nam Gnatho parasitico more, militi sibi stulte blandienti assentatur, assentanti credit Thraso, seque & facta sua immodice jactitat. Consulit item Gnatho, ne miles purget se Thaïdi de amore Pamphilæ, imo potius augeat suspicionem, & sic par pari referat.*

TH. *Magnas vero agere gratias Thaïs mihi?*
GN. *Ingentes.* TH. *ain tu, læta est?* GN. *non tam ipso quidem*
Dono, quam abs te datum esse: id vero serio
Trium-

SEnariis constat. *v.* 7. & 8. *MSS.* nostri, *gratias*, diverso positu, ex glossa inserunt. *v.* 8. omnes: *itidem.* *v.* 11. duo: *qui in te est.* Argentoratensis, itidem: sed a manu correctoris. legebatur ante *quod*, ut vestigia non obscura ostendunt. *v.* 12. omnes: *gestire.* & *verum.* *v.* 17. duo: *adducebat.* unus: *adhibebat.* *v.* 34. omnes: *cœpit ad id ludere.* *v.* 35. unus: *quid agis homo inquam impudens.* *v.* 41. omnes: *perditus est.* *v.* 55. omnes: *par pari referto.* Bœclerus.

1. *Magnas vero agere gratias.*] Hic sermo sic prodit, ut post scenam inchoatus esse videatur. Continet autem assentationem parasiticam, & stultitiam gloriosi militis. *Donatus.*

Agere.] Plus sonat infinitus modus, finito. *Idem.*

Magnas vero agere gratias Th. mihi.] Explicat *Cicero in Lælio* cap. 26. *nec parasitorum in comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi?*

Magnas vero agere gratias Thaïs mihi? *Satis erat respondere, magnas: ingentes, inquit. semper auget assentator id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult esse magnum.* Assentatio scilicet parasitica, & stultitia gloriosi militis ἀντίςροφοι. *Bœclerus.*

2. *Ingentes.*] Vide quantum adjiciat parasitus. Ille, *magnas* dixit, hic respondit, *ingentes*: ille, *læta est*: hic, *triumphat.* Donatus.

Ingentes.] Cic. in Lælio: *Satis erat respondere,* magnas: Ingentes, *inquit. semper auget assentatio id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult esse magnum.* Farnabius.

3. *Quam abs te datum esse.*] Majoris est gratiæ, tantum posuisse amorem militis,

 litis,

Triumphat. PA. *huc proviso ut ubi tempus fiet,*
Deducam. sed eccum militem. TH. *est istuc datum*
Profecto, ut grata mihi sint, quæ facio omnia.
GN. *Adverti hercle animum.* TH. *vel rex semper maximas*
Mihi agebat, quidquid feceram, aliis non item.
GN. *Labore alieno magnam partam gloriam*
Verbis sæpe in se transmovet, qui habet salem:
Quod in te est. TH. *habes.* GN. *rex te ergo in oculis.* TH. *scilicet.*

G. *Ge-*

litis, ut meretrix minus lætaretur ob lucrum. *Donatus.*

Id vero serio.] *Id,* ob id: ut, *Id amabo adjuta me.* Alias παρέλκεται, id est, productionis locus est. *Idem.*

4. *Triumphat.*] Ut militaribus dictis tangit Militem Parasitus. *Idem.*

Huc proviso.] Tertia persona venit in scenam: sed separatim loquitur, & secum. *Idem.*

5. *Sed eccum militem.*] Injuriose Militem. honorifice proprio nomine dicitur: ut in subjectis, *Audire vocem visa sum modo militis.* Idem.

Est istuc datum.] Fato decretoque concessum: ut,

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis. Idem.

6. *Ut grata mihi sint, quæ facio omnia.*] Gratæ nobis sunt aut res, aut personæ: sed nunc res dicit. *Idem.*

Quæ facio omnia.] Ἔλλειψις vel σύλληψις. *Idem.*

Profecto mihi ut grata sint quæ facio omnia.] Alia verborum collocatio in ordine & Donato invenitur, hoc modo, *profecto ut grata mihi sint quæ facio omnia.* grata autem mihi, non jocunda mihi exponendum est, sed talia, ut pro iis mihi gratia habeatur; ut & in Heautontim. *tum cum gratum mihi esse potuit, nolui,* id est, tum cum mihi potuit haberi gratia. *Faërnus.*

7. *Adverti hercle animum.*] Approbat dictum & hoc, *Ait, aio.* Donatus.

Vel rex semper maximas Mihi agebat.] Quam intempestive miles ad regem transitum fecit, cum de meretrice agatur. *Idem.*

Vel rex.] Ut in Hecyra,

Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi, quam sancte! Idem.

Vel rex semper maximas.] Subauditur *gratias:* ab eo quod supra dixit, *Magnas vero agere gratias Thaïs mihi.* Idem.

9. *Partam gloriam.*] Id est, quæ paritur. ut, *Vectus equo spumante Sages.* Idem.

Labore alieno magnam partam gloriam verbis in se tr.] Jocum ex ambiguo ferit parasitus. dum enim videri vult dicere, nihil mirum esse quod Rex ipsi maximas semper gratias egit, aliis non item; eo quod viri sapientes, qualis Thraso esset, non tantum suorum factorum gloriam referrent, sed aliena etiam merita peritia fandi & dexteritate orationis aulica, suum ad decus traherent: revera hoc ait; gloriosos homines & ineptos alieni laboris gloriam magnificis verbis impudenter sibi vindicare. τὸ γὰρ τὰ ἀλλότρια αὑτοῦ φάσκειν, ἀλαζονείας σημεῖον. apud *Aristot.* 2. *Rhetor.* Satis poterat persentiscere sannam Gnathonis, ni fuisset lapis. *Beclerus.*

Labore, &c.] Hæc Gnatho, aversus, ne miles audiat. *Farnabius.*

10. *Verbis in se sæpe transmovet, qui habet salem.*] Mire adulator hoc attribuit militi, quod minime habet, vel verba, vel salem. *Donatus.*

Qui habet salem.] *Sal* neutraliter, condimentum est: masculini, sapientia. *Idem.*

Qui habet salem.] Hæc conversus, & coram; ut audiat. *Farnabius.*

11. *Qui in te est.*] Quem tu habes. *Donatus.*

Qui in te est.] Urbanitatem, leporem, facetum ingenium. Legitur &, *Quod in te est,* cum respectu ad *sale* antiquitus Neutrius generis. adi Grammaticam nostram. *Farnabius.*

Habes.] Intelligis. Quod enim tenemus corpore, habemus animo: quodque item

GN. *Gestare.* TH. *vero. credere omnem exercitum,*
Consilia. GN. *mirum.* TH. *tum sicubi eum satietas*
Hominum, aut negotii si quando odium ceperat,
Requiescere ubi volebat, quasi: nostin? GN. *scio.*
Quasi ubi illam expueret miseriam ex animo. TH. *tenes.*

Tum

stem animo habemus, intelligimus. *Donatus.*

Habes] Pro intelligis. Sic dicitur *accipe*, & *da*. *Habes* etiam, id est, dicis. ut *Sallustius*: *Tartessum Hispaniæ civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gadirum habent.* Idem.

Rex te ergo in oculis scilicet. gestire. verum.] Vide inconditam properationem laudari se cupientis adeo, ut non finat verba impleri, quin præfestinet, *scilicet & verum* dicere. *Idem.*

Gestare.] Omnes libri quotquot sunt, & antiqui & recentes, tum Terentii, tum Donati, habent *gestire*. quam lectionem admittentes, exponemus, lætum esse, & gaudere ex convictu, scilicet tuo: quod vero supra dictum est, *Rex te ergo in oculis*, hic subaudiemus vel habere, vel ferre. *Faërnus.*

Gestare. vero]Vide omnino *Guyetum.* Boeclerus.

Gestare.] *Ferre* vel *gestare* in *oculis* est, valde diligere. male ergo legitur. *gestire.* Muretus 9. l. Var. 18. c. *Farnabius.*

Credere omnem exercitum.]Magis ridebis, si consideres militem notum esse, qui * *Donatus*

Credere omnem exercitum, consilia.]Sub obtentu militis, ex stultitia, descripsit breviter comitem regium, acceptumque imperatori. Nam qui nunc credit exercitum, credit & consilia. *Virgilius:*

Nulla meis sine te quæretur gloria rebus,
Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumque fides. ——

Idem.

THR. *Verum credere omnem exercitum.*] Pro *verum*, liber Bembinus habet, *vero*: quæ vox est asseverantis, & in principio orationis ponitur ab respondente: ut in Adelphis, *An quicquam est etiam amplius? vero amplius.* Faërnus.

13. *Consilia.*] Αὔξησις. plus enim est consilia, quam totus exercitus. *Donatus.*

Mirum.] Melius per εἰρωνείας pronuntiamus *mirum*. quasi dicat, Quis non crederet tali viro? sed potest etiam simpliciter pro admirantis gestu accipi. *Idem.*

Ubi satietas hominum, aut negotii si quando odium ceperat.] Reipubl. princeps duas res patitur, homines & negotia, id est, personas & res hominum. *Idem.*

Satietas hominum, aut negotii si quando odium ceperat.] Proprie reddidit & decenter, hominum satietas, negotii odium. Non enim par erat Reip. principem hominum odio laborare. *Idem.*

15. *Requiescere ubi volebat*]Bono verbo usus est. Nam *cessat* desidiosus: *requiescit* defessus. *Idem.*

Quasi: nostin'?] Grate expressit stulti infantiam militis, qui ante vult intelligi quod sentit, quam ipse dicat. Et proprie hoc morale est stolidi, sive ruditer loquentis. *Idem.*

Quasi: nostin'?] Ἀποσιώπησις, pro habes hoc? hoc est, quod supra, *Intelligis?* Idem.

Quasi: nostin?]Venuste notatur infantia militis, qui intelligi vult ab aliis, quod ipse exprimere non valet. *Farnabius.*

16. *Quasi ubi illam expueret miseriam.*] *Ubi* pro quando, & in his, & supra. *Donatus.*

Expueret.] *Expuere* est cum fastidio aliquid rejicere & expellere. Nam *expuere*, est extra pus mittere, id est, foras. Nam *pus* est omnis humor copori onerosus. *Idem.*

15. & 16. *Scio, quasi ubi illam exp.*] Nota promtum ad figuras suæ artis parasiti ingenium. & supplet ex tempore orationem militis, & auget sensum, qui inchoatus erat. longe enim plus est in *miseria*, quam in *satietate* & *odio*; tum in *expuendo* talia, quam in *requiescendo* a talibus. *Boeclerus.*

17. *Tum*

Tum me convivam solum abducebat sibi. GN. *hui,*
Regem elegantem narras. TH. *immo sic homo est*
Perpaucorum hominum. GN. *immo nullorum, arbitror,*
Si tecum vivit. TH. *invidere omnes mihi,*

Mor-

17. *Tum me convivam solum abducebat, sibi.*] Hoc supererat, ut, qui esset minister magnarum rerum, id est, consiliarius, voluptatum quoque regis particeps esset. Et vide quo significatu dicatur, *Me* & *Convivam*, & *Solum*, & *Abducebat:* nam non vocabat. Et *Sibi*, quasi non propter me, sed ut sibi bene esset. *Donatus.*

Tum me convivam.] Id est, quum satietas hominum esset, cum odisset negotia. *Idem.*

Convivam solum abducebat.] Ut,
--- *solam nam perfidus ille*
Te colere. ---
Significat autem, sæpiuscule factum. *Idem.*

18. *Regem elegantem narras.*] Qui eligere sciat, aut qui ipse sit eligendus. *Idem.*

19. *Perpaucorum hominum.*] Aut qui paucis utitur: aut qui de paucis est, aut qui paucis placet, hoc est, bonis & sapientibus, qui fere pauci sunt. *Idem.*

18. & 19. *Sic homo est, perpaucorum hom.*] Ex interpretationibus *Donati* prima præferri videtur debere quam & *Engraphius* probat: *talis est*, inquit, *ut cum paucis esse velit. denique hoc intellexit & Gnatho cum dixit: imo nullorum arbitror, si tecum vivit*, ut sit Gnathonis verborum sensus: immo si tecum vivit, sive te assiduum habet, nullis præterea hominibus utetur familiariter. fieri enim nequit, quin præ homine tam elegante & sapiente reliquos omnes contemnat. nam ita accipi posse, *Donatus* quoque fatetur: apud quem altera expositio legitur, quasi aversus Gnatho, ne miles audiret, dixerit. Geminantur autem fere sensus in his δι᾽ παρυπονοίαις Gnathonis: ut aliud dicat, aliud velit intelligi. unde non opus est, ut se avertat parasitus. nihilo enim minus & laudare militem & irridere videbitur. *nullorum hominum est, si tecum vivit:* eo sensu, quo vult *Engraphius*, ut diximus. & illo altero latente; neque enim tu homo es. *Horatio*, Mæcenas est *paucorum hominum Sat.* 1, 9. Bœclerus.

Perpaucorum hominum.] Paucos habet sui similes, vel, qui paucos habet intimæ admissionis amicos. Horat. de Mecænate. 9. Sat. 1. lib. *Paucorum hominum*, & *mentis bene sana*, mox æque *Difficiles aditus primos habet.* Farnabius.

Imo nullorum arbitror, si tecum vivit.] Hoc aversus, ne miles audiat. Potest tamen & aliter intelligi, maxime cum milite. *Donatus.*

Imo, &c.] Hæc submissa voce, & aversus. *Farnabius.*

20. *Invidere omnes mihi.*] Plus potest ad significandum infinitum tempus, quam finitum. *Donatus.*

21. *Ego non flocci pendere*] Quod morderent clanculum, vel quod inviderent. *Idem.*

22. *Illi invidere misere.*] *Miser* enim est, cui animi miseria inest. *Idem.*

Verum unus.] Proprie *unus.* nam *unus* ex multis dicitur. Et mire est facta nullius ponderis repetitio, ad inertiam loquentis exprimendam. Nam postquam dixit, *Invidere omnes mihi:* repetit, *Illi invidere misere.* Quin & *impense* & *misere* idem significant: & mox tamen sine ullo auctu addidit, *Verum unus tamen impense.* Aut plus est *misere* quam *impense.* Idem.

20. *Invidere omnes mihi.* & 22. *illi invidere misere verum unus impense.*] *Donatus* hoc ad ἦθος militis refert: *Guyeto* intolerabilis visa est repetitio. itaque resecat aliqua. sed ἦθος militis clarius explicandum est. ἀλαζονικὸν est omnia exaggerare, & in majus enunciare. quæ res sæpe ad multiloquium & garrulitatem ejuscemodi accedit. Adduntur in *Donato*, quæ corrupta sunt: *quin & impense & misere idem significant, aut plus est misere quam impense.* quis non videt legendum: *aut plus est impense, quam misere?* crescit oratio, & Stratonis major invidia quam ceterorum describitur. *Misere*, comicum magis est *impense* amplius sonat & delecta vi significandi apud scriptores fere usurpatur. *Bœclerus.*

23. *Ele-*

Mordere clanculum : ego non flocci pendere :
Illi invidere misere ; verum unus tamen
Impense , elephantis quem Indicis præfecerat ;
Is ubi molestus magis est , quæso , inquam , Strato ,
Eone es ferox , quia habes imperium in belluas ?
GN. *Pulchre mehercule dictum & sapienter. papæ,*
Jugularas hominem. quid ille ? TH. *mutus illico.*
GN. *Quid ni esset ?* PA. *Dii vestram fidem. hominem perditum,*
Miserumque : & illum sacrilegum. TH. *quid illud, Gnatho*
Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio,
Nunquid tibi dixi ? GN. *numquam : sed narra obsecro.*

Plus

23. *Elephantis quem Indicis præfecerat.*] Et hoc stulte: cum hoc ad dignitatem sumit, & sic pronuntiat, ut magna esse præfectura videatur hæc ipsa. Et hoc a stolido milite sic profertur, tanquam magnum hominem velit esse, qui sibi invideret. Et *Indicis* dixit ἀντὶ *Maurorum*, qui & mitiores sunt. *Donatus.*

24. *Is ubi molestus magis est.*] More suo *magis* addidit, ne diceret *molestior*. Idem.

Quæso, inquam , Strato.] *Strato*, nomen accommodatum militiæ. *Idem.*

25. *Eone es ferox.*] Causale est, *ideone* significans. *Idem.*

Quia habes imperium in belluas ?] Mire extulit, *Imperium in belluas.* Sic Virgilius :

—— illa se jactet in aula
Æolus , & clauso ventorum carcere regnet.

Idem.

26. *Pulchre me hercle dictum.*] Immodica laudatione vertit, etiam si quid facete dictum est. sufficeret enim, *pulchre*, quod est *sapienter*. Quod & , *Jugularas hominem :* pulchre tangit militem , *Jugularas* dicendo, non occideras : quasi gladio , non verbo usus sit. *Idem.*

27. *Mutus ilico.*] Tam hoc stultum est, quam si diceret , statim nihil. Recte autem diceret, *Ex illo mutus fuit.* Tale est & illud , *Tacere festinat.* Idem.

28. *Quidni esset?*] Hoc est , ut posset esse *jugularas.* Idem.

Hominem perditum.] Deest , *o* : ut sit, o hominem perditum! sed sic melius sonat: majoris enim stuporis est, hoc modo pronuntiatum. *Idem.*

Hominem perditum miserumque, & sacrilegum.] Vide quantum addiderit, qui non hominem simpliciter, sed perditum, & miserum illum: nec malum, sed sacrilegum dixerit. *Idem.*

Hominem perditum miserumque , & illum sacrilegum.] Opportune judicium de milite & parasito Poëta interposuit voce Parmenonis. quem ideo maturius in scenam reduxerat. perditus & miser est , qui cœco sui amore nec vera a falsis discernit , & hæc præ illis amat: sacrilegus impense improbum notat , qui adulando scilicet ex stultis insanos facit homines. *Barclerus.*

30. *Tetigerim.*] Luserim , fatigaverim. nam *Tangere* , cum multa, tum etiam hoc significat. *Donatus.*

Quo pacto Rhodium tetigerim.] Τὸ εὔθικτον in dictis , vult sibi miles attribuere. *Barclerus.*

Tetigerim.] Salse & acriter taxaverim , sic ἅπτεσθαι a Græcis etiam usurpatur. *Farnabius.*

31. *Nunquid tibi dixi ?*] Liber Bembinus & omnes alii antiqui , *numquam* ; quod magis videtur quadrare : nam si per *nunquid* , interrogatus esset , sufficisset respondere , non : nunc per *numquam* interrogatus , apposite per *numquam* respondet. *Faërnus.*

Numquam ; sed narra , obsecro.] Calli-

Plus millies audivi. TH. *una in convivio*
Erat hic, quem dico, Rhodius adolescentulus:
Forte habui scortum: cœpit ad id alludere,
Et me irridere. quid ais, inquam, homo impudens?
Lepus tute es, & pulpamentum quæris. GN. *ha, ha, ha.*
TH. *Quid est?* GN. *facete, lepide, laute, nihil supra.*

Tuum

de parasitus intelligit ad hoc se interrogatum, ut audire postulet. *Donatus.*

32. *Plus millies jam audivi.*] Τ' περίσσολόν aut superfutura * ut sequatur: aut subjacet, ut tantum non millies convenit stultum eundem & immemorem esse, qua & intelligentia est. *Idem.*

Plus milies jam audivi.] Nec in libro Bembino, nec in Donato est dictio *jam.* itaque eam delevimus. *Faërnus.*

Plus millies audivi.] Non ad militem, sed de milite ad spectatores aversus dicit parasitus. sicut apud *Plautum*, de Pyrgopolinice, cui assentabatur, Artotrogus: tamen verbosior est, & notabilius se avertit cum ille dicit:

Perjuriorem hoc homine si quis viderit,
Aut gloriarum pleniorem quam illic est,
Me sibi habeto, ei ego me mancupio dabo, &c.

Itaque miles pæne deprehendit, saltem ut aliud agentem, & revocat ad hoc agendum: *ubi tu es?* Noster modum servare, apprime doctus est. *Bœclerus.*

33. *Rhodius, &c.*] Ex Rhodo MS. *Farnabius.*

34. *Forte habui scortum.*] Vide quemadmodum miles, dum multa ad dictum suum pervenire fateatur, interim quam contemptus sit atque derisus. Abdomen in corpore fœminarum, patiens injuriæ coitus, *scortum* dicitur: ideo quia *scorta* sunt dura coria. A parte ergo sui meretrices *scorta* dicuntur: vel ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, quod Græce palpitare intelligitur: quod illæ faciunt saltando assidue: vel potius crissando, ut *Lucretius* ait, lib. 4. ob eam causam, ut concinniorem Venerem exhibeant viris: aut sibi abigant conceptum, quod in vulvam fœminæ, in ipso coitu non se moventis, incidit. *Donatus.*

35. *Quid ais, inquam, homo impudens?*] Ita omnes antiqui libri: sed recentiores *quid agis*; quod non displicet; nam miles facta, non verba castigat. sane Bembinus pro *homo*, *homini*, in contextu habet. ut sit impudens, absolute: ut & apud Plautum, *quid ais impudens?* Faërnus.

36. *Lepus tute es, & pulpamentum quæris.*] *Lepus* pro infamia multa ponitur: vel quod magis a posteriori parte, hoc est, armis, pulpamentum de se præbeat, cum in convivio carpitur appositus. ut *Horatius* ait,

Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos.

Vel quod venantur illum, & persectantur canes: quos pro amatoribus ἀλληγορικῶς intelligimus: ut ipse *Terentius* ait,

Cervum videre fugere, sectari canes.

Vel quod illum sic fugiunt omnes, constituat ut hunc libido effœminatum. Vel quod a physicis dicitur incerti sexus, ac esse modo mas, modo fœmina. *Donatus.*

Lepus tute es, & pulpamentum quæris.] Quod in te habes, hoc quæris in altero & est τρόπος ἀλληγορία. *Idem.*

Lepus, &c.] Dictum, ut habet C. Fabricius verbis tectum, re impudens, & hunc locum tanquam Sirenis scopulum transeundum censet. in Erasmi adagiis hoc ipsum vide. & δασύπους κρεῶν ἐπιθυμεῖ. quod in te habes, quæris in altero. *Farnabius.*

Lepus &c.] Flav. Vopiscus in Numeriano Imp. scribit. Ipsi Comici plerumque milites inducunt vetera usurpantes dicta. nam, *Lepus tute es & pulpamentum quæris*, Livii Andronici dictum est. *Idem.*

Ha, ha, ha.] Parasitus hic interjectionem risus addidit: quo magis, nunc primum hoc audisse, credatur. *Donatus.*

37. *Quid est?*] Hæc interrogatio gestum vultumque continet cujusdam alacris,

Tuum ne obsecro, hoc dictum erat? vetus credidi.
TH. *Audieras?* GN. *sæpe, & fertur in primis.* TH. *meum est.*
GN. *Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero.*
PA. *At te Dii perdant.* GN. *quid ille quæso?* TH. *perditus.*
Risu omnes qui aderant, emoriri: denique

Me-

cris, & certi, quod laudandus sit. *Donatus.*

Facete.] *Facetus* est, qui facit verbis quod vult. *Idem.*

Lepide] *Lepidus*, qui politus est, ut λεπὶς. id est, lamina. *Idem.*

Laute.] *Lautus*, qui mundus & splendidus est. *Idem.*

36. & 37. *Ha, ha, he! facete, lepide, laute, nihil supra.*] Unum genus ἤθους κολακικοῦ notarunt *Theophrasti Characteres*, καὶ σκώψαντι ψυχρῶς (sive ψυχρῶς) ἐπιγελάσαι, τό τε ἱμάτιον ὦσαι εἰς τὸ στόμα, ὡς δὴ οὐ δυνάμενος κατασχεῖν τὸν γέλωτα. *solet assentator, si is, cui adulatur, aliquem sale perstrinxerit, aut dicto tetigerit, suo risu istud approbare. sibique vestem in os trudere, quasi risum tenere non possit.* Alterum: καὶ ἐπισημήνασθαι δὲ, εἰ παύσεται (λέγων) ὀρθῶς. *solet dicenti applaudere, ac, ubi desinit loqui, acclamare, pulcre, bene, recte,* ut *Horatius* effert, illam ἐπισημασίαν. *Donatus* non sine περιεργίᾳ sedat in explicandis illis, *facete, lepide, laute.* Bœclerus.

38. *Tuum obsecro ne hoc dictum erat.*] Et dicta, & proverbia, & adagiones, quod rem agant, facetis hominibus ascribuntur: & hoc laudis genus est, ad potiores referre, quod alter probatur dixisse. *Donatus.*

Tuum obsecro ne hoc dictum erat?] O. l. 1. & Donatus, *tuum ne obsecro.* & hoc amplius, antiqui libri habent, *te:* ut sit, *obsecro te.* Faërnus.

Vetus credidi.] Quia omnia vetera, magna sunt. *Donatus.*

39. *Sæpe.*] Non ex ipso: nam esset contrarium superiori. *Idem.*

Meum est.] Non sensu tantummodo, sed verbis quoque ipsis agreste est, quod nunc dicit *Meum est.* Idem.

40. *Dolet dictum imprudenti adolescenti & libero.*] Deest *mihi*, ut sit, *Dolet mihi.* Et *dictum*, participium est, id est, quod dixisti. addidit enim parasitus, quo gravius sit dictum, commiserationem ejus in quem dictum est, utpote imprudentem adolescentem & liberum. Scit enim homines stultos, malos videri velle. Et vide parasitum in iisdem versari, cum ait supra, *Jugularas*, hic, *Dolet dictum. Idem.*

Imprudenti.] Scilicet qui minime crederet, tali se percuti posse convitio: aut cum tali viro sibi rem futuram. & sic laudat militem; ut miseratione jam dignus sit adolescens. Tam festive * ut etiam misereri inimicorum vacet. *Idem.*

Dolet dictum imprudenti adolesc. & lib.] *Donatus* Gnathoni tribuit; & curiosius explicat. Alii Thrasonis narrationi contribuunt. *Guyetus* plane expungit. *Bœclerus.*

41. *At te Dii perdant.*] Nove Parmeno, non ipsi, sed de ipso loquitur, non audiente eo. Εἰρωνικῶς. Parmeno hic male facit; *At te Dii perdant*, inquit. *Donatus.*

Quid ille quæso? perditus.] *Guyetus* mallet *perceitus.* nisi τὸ *perditus* velis accipere, ut αὐξητικῶς dictum sit: in pudorem datus erat, nec quid responderet, habebat, perierat. ut supra, simili ὑπερβολῇ: *jugularat hominem.* Ita apud *Plautum:*

Me periisse. ——
Hoc volo scire te, perditus sum miser.
Curcul. 1, 2, 44. Bœclerus.

42. *Risu omnes qui aderant emoriri.*] Disciplina est comicis, ut stultas sententias, ita etiam vitiosa verba, ascribere ridiculis imperitisque personis. ut *Plautus*,

Latronibus ego denumerem stipendium,

inquit ex persona militis. Itaque hic *Emoriri* dixit. At vero Atticus adolescens in Heautont. *Emori cupio.* Vide igitur Poëtam, pro loco ac tempore scire quid dicat. *Idem.*

43. Me-

Metuebant omnes jam me. GN. *non injuria.*
TH. *Sed heus tu, purgon ego me de istac Thaïdi*
Quod eam me amare suspicata est? GN. *nihil minus.*
Immo auge magis suspicionem. TH. *cur?* GN. *rogas?*
Scin? si quando illa mentionem Phædriæ
Facit, aut si laudat, te ut male urat? TH. *sentio.*
GN. *Id ut ne fiat, hæc res sola est remedio.*
Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo. si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus commissatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. si laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra. denique

Par

43. *Metuebant omnes jam me.*] Ne, cui dicerem, *Lepus tute es, & pulpamentum quæris.* Aut, *Eone es ferox, quia habes imperium in belluas?* Donatus.

Non injuria.] Hoc sic pronuntia, quemadmodum illud supra, *Quidni esset?* Idem.

44. *Purgon' ego me de istac Thaïdi.*] Οἰκονομία ad litem futuram inter militem & Thaïdem. *Idem.*

Sed heus tu, purgon' ego me, &c.] Formula ad aliud vocantis colloquium, seu consilium. dignus enim hoc imperatore consiliarius. præstruuntur autem hæc ad rixam, de qua *infra* 4, 1. ut recte *Donatus* notat. *Bœclerus.*

45. *Quod eam me amare suspicatur.*] Quia apparet illam militi quoque κατὰ τὸ ἐνστασιμώτερον ostendisse, quod dixit Phædriæ. *Donatus.*

Quod eam me amare suspicatur?] O.l.s. & Donatus, *suspicata est?* Faërnus.

46. *Imo auge magis suspicionem.*] Hæc erit causa rejiciendi militis. *Donatus.*

47. *Scin'?*] Monentis est dicere *scin'*, vel *scito.* Idem.

Si quando illa mentionem.] *Siquando* & prima syllaba acui potest, & media. tamen variat sententiam. *Idem.*

48. *Urat.*] Cruciet, κνίζῃ, ἀγχόμενα. supra 2. act. 2. sc. *Farnabius.*

49. *Id ut ne fiat.*] Modo *Ne*, non, significat. *Donatus.*

Hæc res sola est remedio.] Si te suspicetur amare Pamphilam. *Idem.*

50. *Ubi nominabit.*] Et locum & tempus significat *Ubi.* Idem.

Ubi nominabit Phædriam.] *Cicero Epist. fam.* 1, 9. hoc consilium repungendi lacessentes, ad forensia cum gratia transtulit. *Bœclerus.*

Tu Pamphilam continuo.] Hic magna οἰκονομία est, qua *Terentius* præparat, quemadmodum jurgium inter Thaïdem militemque, & Gnathonem, per duas partes serpat fabulæ. Et bene *continuo* ut intelligat meretrix, non tam Pamphilam amari, quam sibi vicem dari. *Donatus.*

Ubi, &c.] Citat hos septem versus Cicero, 9. Epist. fam. 1. Epist. *Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in Judicio cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi.* Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam Continuo, &c. *Farnabius.*

52. *Intromittamus commessatum.*] Vaticanus & Basilicanus *commissatum*, habent: itemque Bembinus, sed is per duo, s, & in ejus margine ascriptum est, *Commissatio est propria conviviorum meretricum & adolescentulorum.* Faërnus.

Pamphilam cantatum provocemus.] Eleganter, quia ille foris est, hæc intus: illum intromittamus, illam provocemus. Hæc est in verbis Poetæ germana proprietas. *Donatus.*

54. *Tu hujus contra.*] Hic *contra*, vicem significat. *Idem.*

55. *Quid*

Par pro pari referto, quod eam mordeat.
TH. *Si quidem me amaret, tum istuc prodesset, Gnatho.*
GN. *Quando illud quod tu das, exspectat, atque amat,*
Jam dudum te amat: jam dudum illi facile fit,
Quod doleat: metuit semper, quem ipsa nunc capit.
Fructum, ne quando iratus tu alio conferas.
TH. *Bene dixti: ac mihi istuc non in mentem venerat.*

GN. Ri-

55. *Quod eam mordeat.*] *Quod par.* Aut absolute *Quod*, quæ res. *Donatus.*

Par pro pari referto, quod eam mordeat.] Ita est in antiquis libris. quod testatum relinquere voluimus, ne quis amplius hanc lectionem in dubium vocet. *Faërnus.*

Par pro pari referto.] *Faërnus* ex antiquis libris hanc lectionem pro indubia asserit. legitque ita *Eugraphius.* Et metrum sane concidet, nisi fulciatur. Alii tamen maluerunt ab ingenio opem petere, &, *tu par pari referto*, legerunt cum viderent, scriptores non aliter loqui *Noster Phorm.* 1, 4, 35. *verbum verbo, par pari ut respondeas.* quod jam *Plautus* dixerat in *Mercatore* 3,4,44. *Lindenbrogius* hac occasione de proverbio Siculo μοῖτον ἀντὶ μοίτου, disputat. *Bœclerus.*

56. *Si quidem me amaret: tum istud prodesset Gnatho.*] His versiculis personam militis & Gnathonis continentibus, οἰκονομία inducitur, quod verisimile fit, facile militem ferre posse, anteponi sibi Phædriam, qui se semper intellexerit non amari. Nam si hoc tollas, aut excludendus est Phædria, aut ex dolore militis in hac fabula fit exitus tragicus. Et hoc miles, ut sapiens, locutus est. Ergo meminisse convenit ridiculas personas non omnino stultas & excordes induci a Poëtis comicis. Nam nulla delectatio est, ubi omnino, qui deluditur, nihil sapit. Stultitia autem est in his quatuor modis: aut non venire in mentem, quod oportet: aut si venerit, non tenere: aut bonum consilium amittere, aut malum admittere. Vide ergo, ut hoc quod commode miles viderat, non tenuerit, totumque amiserit. Hoc autem idcirco interposuit Poëta, ut ostenderet, quid veneni haberet assentatio: per quam non modo errantes decipiuntur, ac præcipites eunt: verum etiam sapientes interdum, sanique evertuntur. *Donatus.*

Si quidem me amaret.] *Donatus*, argutius quædam hic disserit; in quibus nec boni nihil, nec sana omnia. Inducta est hæc militis dubitatio, ad producendum consilium & persuadendum. Non potuit autem non obvia Thrasoni esse, imo infixa: tum quia non sine rivali amabat (rivalis autem semper rivalem metuit, ne sibi præferatur) tum quia Thaïs ostenderat, se suspicari, militem promissæ virginis amore teneri: quæ suspiciones animum facile alienare possunt. Respondetur ita, ut eadem opera, qualis sit meretricum amor, quamque non affectu sed pretio teneantur, ostenderetur. itaque hæc pars scenæ proprie ad οἰκονομίαν pertinet, & tanquam seria res τοῖς ἀγωνιστικοῖς succedit. *Bœclerus.*

57. *Quando illud quod tu das, expectat.*] Hac sententia tollitur militi, quod recte senserat: nec persuadetur tamen, quod ametur ab amica. *Donatus.*

58. *Jamdudum te amat.*] Vel nimium & valde, vel jampridem. *Idem.*

Jam dudum amat te.] Ex o. l. s. ita colloca, *jamdudum te amat.* versum autem sustenta, non faciendo collisionem. *Faërnus.*

59. *Quod doleat.*] Hoc ad illud refertur, quod supra dixit, *Par pari referto, quod eam mordeat.* Donatus.

Metuit semper quem ipsa nunc capit.] Liber Bembinus & aliqui alii, *metuit.* utrumque stare potest. *Faërnus.*

60. *Ne quando iratus tu alio conferas.*] Et hic locum pro persona posuit, ut ne diceret, *ad aliam.* Donatus.

61. *At mihi istuc non in mentem venerat.*] Sic pronuntiandum est, quasi militi monstri simile videatur, sapiens dictum alii prius venisse in mentem, quam sibi. *Idem.*

61. Ri-

GN. *Ridiculum : non enim cogitaras : ceterum*
Idem hoc tute melius quanto invenisses Thraso ?

62. *Ridiculum.*] Vel hominem, vel dictum significamus. *Donatus.*

Ridiculum.] *Donatus : vel hominem vel dictum significamus.* si hominem, tum aversus ad spectatores dixerit Gnatho; sin aliter accipimus, tum ad figuras *παρρησιαστικὰς* adulatorum pertinebit, & satis commode explicabitur. posterius hoc omnino tenendum arbitror. *Boeclerus.*

Non, &c.] Adulatorie. *Farnabius.*

Ceterum hoc tute melius quanto invenisses, Thraso!] Scilicet, si cogitasses. *Donatus.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA

THAIS *meretrix.* THRASO *miles.* PARMENO *servus.* GNATHO *parasitus.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Parmeno dona Phadriæ offert, præsente milite rivali, qui ea contemnit & inepte cavillatur assentante interim Gnathone, & Parmenoni insultante : tandemque Thaïs cum milite ad cœnam proficiscitur.* Thes. 1. *Blandimenta scortorum sunt veluti venena, quæ fugienda.* 2. *Scorta habent, ut Plautus ait, oculatas manus.*

TH. *Audire vocem visa sum modo militis.*
Atque eccum. salve mi Thraso. THR. *o Thais mea,*
Meum suavium, quid agitur ? ecquid nos amas

De

Hæc quoque *Senariis* constat. *v.* 1. e *MSS.* nostris unus, ut edidimus. alter : *audire visa vocem sum m. mil.* Argentoratensis : *audire visa sum modo vocem militis.* *v.* 3. & 4. Argent. *eho quid amas de fidicina istac.* Meorum unus : *ecce me ecquid nos amas de fidicina hac.* alter: (superscr. *nos*) *amas de fidicina hac.* *v.* 6. omnes Thrasoni tribuunt hæc verba: *eamus ergo ad cœnam.* illa Gnathoni : *quid stas?* *v.* 9 duo : *hem.* *v.* 10. omnes, ut edidimus. *v.* 15. omnes : *perpulcra dona credo.* & *v.* 41. *non convenit.* & *v.* 48. *fac ut cures.* *v.* 51. unus : *quid volui dicere.* alter : *quid aliud volui dicere*, sine geminatione ꝶ *quid.* Boeclerus.

Audire vocem visa sum modo militis.] *Hic inducitur multiplex concursus dissimilium personarum, & tamen virtute & consilio Poëtæ discretarum, ut confusio nulla sit facta sermonis : simul etiam pro se cuique accommodata mire repræsentatur oratio.* Donatus.

1. *Audire vocem visa sum modo militis.*] Omnes sensus *visa* dicuntur, ab eo quod est certissimum oculorum : Ergo *visa sum*, sensi. ut *Virgilius*

--- *visaque canes ululare per umbram,*
Adventante Dea. ---

Idem.

Audire vocem visa sum milit.] Εὕρημα blandimenti meretricii, ad congressum & colloquium. *Boeclerus.*

2. *Salve mi Thraso.*] Quia secum, *Militis*: quia apud illum, *Thraso.* Est quædam actio cujus nomen honestum est: sicut orator, philosophus. est quædam, cujus nomen offensum est, ut miles, lanarius. *Donatus.*

3. *Meum Suavium.*] Tria sunt osculandi genera. *osculum* scilicet, *basium*, & *suavium.* *Oscula* officiorum sunt: *Basia*, pudicorum affectuum : *Suavia*, libidinum vel amorum. *Idem.*

Meum Suavium.] Cum oscularetur, dixit. *Idem.*

Quid agitur?] Et hoc blandimenti genus est post osculum. sed duri est & agrestis : infert enim, *Ecquid nos amas?* Et *Ecquid*, aliquantulumne significat: & ideo illa *plurimum*, recitat. *Cicero in Catilinam*, *Quid est, Catilina ? ecquid attendis*

De fidicina istac? PA. *quam venuste: quod dedit*
Principium adveniens. TH *plurimum merito tuo.*
GN. *Eamus ergo ad cœnam: quid stas?* PA. *hem alterum:*
Ex homine hunc natum dicas. TH. *ubi vis, non moror.*
PA. *Adibo, atque assimulabo quasi nunc exeam.*
Ituran' Thais quopiam es? TH. *ehem Parmeno,*

Bene

tandis? ecquid animadvertis horum silentium? Donatus.

Suavium, &c.] Putant quidam *suavium* hic non accipi pro *osculo*, sed *suavitate*, ut Plauto Stich. 5. act. 5. sc. *Age mulsa mea, suavitudo, salta.* Farnabius.

Ecquid, &c.] Ironia. Invenusta sc. atque inepta salutatio. nam in beneficiis debet oblivisci qui dedit, meminisse qui accepit. *Idem.*

4. *De fidicina istac?*] *De*, propter: ut sit, propter fidicinam. Et vide non puellam, sed *fidicinam*, quasi ab amatore dictam, & eo amatore, qui qu[illegible] memor sit artis, qua delectatur: & quia puella sit æmula meretricis: nam meretricum est fidicinam esse. *Donatus.*

Quam venuste! quod dedit principium adveniens!] Bene reprehendit Parmeno. nam in beneficiis debet oblivisci qui dedit, meminisse qui accepit. Est gravis εἰρωνεία, *Quam venuste!* Idem.

5. *Plurimum merito tuo.*] Facete meretrix amorem suum non ad avaritiam retulit, sed ad officium. Et cum de fidicina, inquit, te amem præcipue merito tuo. Alii sic respondere intelligunt, ut ipsa de fidicina gratias agat. nam cum ille dixerit, *Ecquid nos amas?* illa respondit, *Plurimum.* Quod autem de fidicina hæc dixit ille, subjecit hæc, *Merito tuo.* id est, quoniam mereris, dando eam. Sed melius est, ut præter munus *Meritum* dixerit. quamquam multi *munus meritum* intelligant. ut est illud *Virgilii:*

Quique sui memores alios fecere merendo:

Id est, gratos sibi reddidere munerando. *Idem.*

6. *Eamus ergo ad cœnam.*] Decuit parasitum de cœna etiam importune admonere. cum quadam ἐμφάσει, velut magnæ rei. *Idem.*

Eamus ergo ad cœnam.] parasito Donatus attribuit. *Bœclerus.*

Cœnam] Thraso exprobrans beneficium Thaïdi, grates sibi & amorem reddi postulat, Gnatho cœnam. supra act. 2. sc. 2. *Farnabius.*

Hem alterum. Bene *alterum*, quia duo sunt. *Donatus.*

Hem alterum.] Si hic reprehenditur miles, *alterum dictum*: si parasitus, *alterum hominem.* Vult enim Parmeno & parasito esse versutior, & debet esse, cum pejoris conditionis sit. *Idem.*

Hem alterum.] *Alterum.* non respective, sed absolute. ac si dixisset, aliud dictum, vel alterum stultum. *Idem.*

7. *Ex homine hunc natum dicas.*] Recte reprehendit Parmeno duos, quorum unus beneficium Thaïdi exprobrat, alter pro beneficio cœnam ostendit, tanquam ad eum currendum sit: nam hoc significat, *Quid stas?* quasi sit causa properandi. *Idem.*

Ubi vis, non moror.] Ad *Eamus ad cœnam*, *Ubi vis* retulit: Ad *Quid stas*, *Non moror.* Idem.

8. *Quasi nunc exeam.*] Mire, *Nunc exeam*, quippe qui jamdudum procul steterit. *Idem.*

9. *Iturane Thaïs quopiam es?*] Ut experiatur Thaidis animum, fingit nescire quo eat. *Idem.*

Hem! Parmeno.] Vide deprehensam meretricem velle blandimentis satisfacere Parmenoni. *Idem.*

Itura ne Th[illegible] quopiam es. ehem Parmeno, &c.] *Donatus* in his aliquot versibus, nihil expedit. Thais ad Parmenonem accedentem quodammodo conversa propius, interroganti blande respondet, id est, more meretricio, gratulata adventum conspectumque, *ehem Parmeno bene fecisti* sc. quod venisti. (quæ alias gratias agentium formula, hic blanditiis servit.) si enim paululum cessasses, non reperisses me domi. *hodie iturà.* nam quod me interrogas, iturane

Bene fecisti: hodie itura. PA. *quo?* TH. *quid, hunc non vides?*

PA. *Video, & me tædet. ubi vis dona adsunt tibi*

A Phædria. THR. *quid stamus? cur non imus hinc?*

PA. *Quæso hercle ut liceat, pace quod fiat tua,*

Dare

quopiam sim, hoc quidem die egrediar domo. Quæ cum dicit Thais, & comitate aperta erga servum rivalis, animum militis cupidiorem voluit reddere; & clanculum vocabulo *hodie* Parmenoni demonstrare, non diu se cum milite futuram, neque præter promissum aliquid facturam. Parmeno, in dissimulationem compositus, iterum interrogat, *quo?* itura sc. es. Thais, non exaudiente milite (qui se tædio servi rivalis aliquantulum averterat) *quid*, inquit, interrogas, an *hunc non vides?* quem nutu oculorum demonstrat. ecquid oblitus es, quid inter nos de hoc actum sit? Parmeno itidem conscientia rei, familiarius, submisse tamen respondet: *video, & me tædet.* ut ex affectu heri sui Phædriæ loquatur. mox clarius, ut qui audiri a milite hoc vellet: *ubi vis, dona adsunt tibi a Phædria.* itaque miles cupiens abducere Thaidem a servo rivalis, donaque ne traderentur efficere, urget Thaidem ut eat: *quid stamus? cur non imus hinc?* & moræ, & loci tædium, ubi servus rivalis adesset, cui Thais auscultaret, verba præferunt. hinc occasio Parmenoni oblata, non sine occulta εἰρωνείᾳ deprecandi militem, ne pauxillam moram ægre ferret, dum dona Phædriæ traderentur Thaidi. qua in re non tam voluntas militis, quam præsentia quæsita est, ut donorum præstantia (poterat enim subdito Eunucho suo satis confidere Parmeno) hominem ureret. *Bœclerus.*

10. *Bene fecisti.*] Quid bene fecit Parmeno? An quasi perturbata hæc loquitur, etiam de nihilo blandiens, utpote meretrix & faceta? An quod illuserit convitio? *Donatus.*

Hodie.] Dulciter additum *hodie*, quasi cum exceptione: quo se significat non perpetuo obsecuturam militi & ut quæ promiserat, biduum tantum abfuturum Phædriam. *Idem.*

Quid? hunc non vides?] Si dixerit militem, lædit præsentem; si amicum, lædit Parmenonem. Mire igitur pronomen invenit: *Idem.*

Quid hunc vides?] Legitur in o. l. s. & apud Donatum, *quid, hunc non vides?* itaque & Robertus Stephanus impressit. stat autem versus eliso d, ex *quid* Faërnus.

11. *Video, & me tædet.*] Opportune Parmeno fatetur odium militis, ut retundat ab eo amorem Thaidis. *Donatus.*

Ubi vis, dona adsunt tibi a Phædria.] Nil potuit exitiosius militi contingere, quam ut continuo rivalis mitteret munus, & posterior, & coram ipso. *Idem.*

Dona sunt tibi a Phædria.] Cum illa sub pronomine celaverit nomen militis, ex arte Parmeno pronuntiavit, *A Phædria.* Idem.

12. *Quid stamus?*] *Quid stamus?* ad moram refertur. *Idem.*

Quid stamus.] His verbis miles insulsus dolere se indicat. *Idem.*

Quid stamus.] Rivalis servum conspicere non sustinet. *Farnabius.*

Cur non imus hinc?] Ubi servus rivalis est Parmeno. *Donatus.*

13. *Pace quod fiat tua*] *Pace*, aut gratia, aut voluntate: & deest *cum.* & sic locutus est, quasi bellum his verbis omnibus indixerit. *Idem.*

Pace quod fiat tua, dare huic quæ volumus, convenire & conloqui.] Proprie: quia *pax, datio, deditio, conventio, colloquium*, militiæ verba sunt, & invidiose sic ait, quasi per eum non accipere liceat dona Thaidem. Et sic pronuntiandum, ut subaudiatur *vel*: ut sit: vel dare, vel convenire, & colloqui: ut inter hostes solet. *Sallustius: Quæ pacta in conventione non præstitissent.* Et alibi, *Cujus ad verba voluntate, colloquio militibus promisso, corruptio facta paucorum, & exercitus Sylla datus est.* Idem.

14. *Dare*

Dare huic quæ volumus, convenire & colloqui.
THR. *Perpulchra credo dona haud nostris similia.*
PA. *Res indicabit. heus jubete istos foras*
Exire, quos jussi. ocius procede tu huc.
Ex Æthiopia est usque hæc. THR. *hic sunt tres minæ.*
GN. *Vix.* PA. *ubi tu es Dore? accede huc: hem eunuchum tibi.*
Quam liberali facie, quam ætate integra?

TH. *Ita*

14. *Dare huic quæ volumus.*] Hæc singula cum invidia pronuntianda sunt. *Donatus.*

Convenire & conloqui.] Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te miles, quod etiam inter hostes, & in bello licet. *Idem.*

15. *Perpulchra credo dona.*] Εἰρωνεία de fiducia pulchræ virginis. *Idem.*

Nostris similia.] Et *his similia, & horum similia,* dicimus. *Idem.*

Haud nostris similia] *Aut*, melius mihi videtur, ut perseveret eironia per particulam disjunctivam. *Faërnus.*

16. *Res indicabit*] Scit Eunuchi nomen posse contemni: & ideo videri vult potius, quam sperari munera sua, id est, Chæream. *Donatus.*

Jubete istos foras exire, quos jussi, ocius.] Cum fiducia & alto vultu pronuntiat: & festinat, ne occupet miles prius abire, quam videat. Et est ordo, *ocius exire.* Idem.

17. *Procede tu huc.*] Bene *procede* dixit, non accede, aut veni: ut appareat dignitas in incessu. Et callide ab inferiore incipit munere, hoc est, a puella ad Chæream venturus, simul ut a vero mancipio incipiens, ad falsum sine suspicione transiret. *Idem.*

18. *Ex Æthiopia est usque hæc*] Quod Thais cupiebat nam supra, *Nonne ubi dixti cupere te ex Æthiopia ancillulam.* *Usque* additum, ut longinquitas monstraretur. & hoc est quod facit, *Munus nostrum ornato verbis, quod poteris.* Idem.

Ex Æthiopia est usque.] Hic ostendit quid sit ex Æthiopia, addendo *usque*: ut ex longinquitate dignitas muneris ponderetur. & quid erit jam criminis in colore, quando ipse dicere gloriatur unde sit? Et mire ab inferiore cœpit, ut αὔξησιν doni faceret in Chærea: & turpi præcedente lenocinium comparat secuturo pulchro. *Usque* modo adverbium de loco est: ut, *Siculo prospexit abusque Pachinno.* Idem.

Ex Æthiopia est.] Supra. 1. act. 2. sc. *ubi mihi dixti cupere te ex Æthiopia ancillulam.* Farnabius.

Usque hæc.] Usque extendit e longinquo raritatem muneris. *Idem.*

Hic sunt tres minæ.] Callide munus ad pretium revocavit, ut ad avaritiam converteret meretricem: ne officio donantis & gratia leniretur. & ideo non dixit, tribus minis valet, sed, *hic sunt tres minæ*; quasi jam vendenda sit. *Donatus.*

19. *Vix.*] Aut difficile significat, aut non: ut sit, *nec hoc.* *Lucilius: Carcer vix carcere dignus.* Idem.

Ubi tu es, Dore?] Tanquam quærat eum, ut nomen indicet: quo audito magis dissimulet Chæream. *Idem.*

Accede huc.] Vultu eo dicitur, quo debuit dicere, & dicto æmulorum læsus, & confidentia destitutus, velut in eo duntaxat conspectu Chæreæ confidens. *Idem.*

Hem! Eunuchum tibi.] Mire postquam dixit,

---- Eunuchum porro dixti velle te,
Quia sola utuntur his reginæ; repperi.

Idem.

20. *Quam liberali facie.*] Non narrative laudat, sed per interrogationem, quæ major fiducia est. *Idem.*

Quam ætate integra.] Id est, qua florent puberes, ut *Virgil.*

--- atque integer ævi
Ascanius. Idem.

21. *Ita*

TH. *Ita me Dii ament, honestus est.* PA. *quid tu ais Gnatho?*
Num quid habes, quod contemnas? quid tu autem Thraso?
Tacent: satis laudant. fac periculum in litteris,
Fac in palaestra, in musicis: quae liberum
Scire aequum est adolescentem, sollertem dabo.
THR. *Ego illum eunuchum, si opus siet, vel sobrius.*

PA. *At-*

21. *Ita me DI ament.*] Juravit ideo, ut non amore Phædriæ, sed veritate cogi ad laudandum videatur coram milite. *Donatus.*

Honestus.] Pulcher. *Virgilius,*
— & latos oculis afflarat honores.
Idem.

Honestus.] Hic subdidit, quod in ancilla prætermisit, quia Æthiopissa honesta dici non potuit *Idem.*

22. *Numquid habes.*] *Habes* pro invenisti *Idem.*

Quod contemnas] Plus est, *contemnas*, quam vituperes: & deest, *in hoc*: ut sit, numquid habes quod in hoc contemnas? *Idem.*

23. *Tacent: satis laudant.*] Taciturnitas, confessionis genus est, præsertim contra adversarii interrogationem. Ideo tacere hoc, vel quasi laudis argumentum est: quia supra tacere vituperavit: ideo & ipse sic ait, *Quid tu ais, Gnatho? numquid habes quod contemnas? Tacent: satis laudant.* Et, *Quid tu, Thraso?* quia supra contempserat puellam. *Idem.*

Tacent, &c.] Κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ, ἀλλ' ἐκ τοῦ σιωπᾶν, πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει. Menander. Tacendo loqui, non inficiando confiteri videris. Cic. pro Sestio. *Farnabius.*

Fac periculum in literis, fac in palaestra, in musicis.] Si totum singulariter diceret, esset ἰσοσύλλαβον, *Litera, palaestra, musica.* Donatus.

Fac periculum in literis, &c.] Pro servo quidem Chærea nunc deducebatur: Parmeno tamen, augendi causa, & occulte œconomiæ serviens, *quae liberum scire aequum est adolescentem, sollertem dabo*, inquit. Nimirum & servi, ut carius venirent, liberorum artibus erudiebantur, sicut loco παραλλήλῳ perspicias licet apud *Horat. Ep.* 2, 2. De ipsis studiis *Plaut. Mostell.* 1,2. & *Bacchid.* 3,3. Boeclerus.

Literis, &c.] Ex Laconica, apud Xenophontem, institutione, Εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων μαθησομένους καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν, καὶ τὰ παλαιστρικά. Servi utique Grammaticam & alias artes docebantur, quo carius venderentur. Videatur Aristoteles 7. l. Polit. ubi addit & γραφικὴν: nec non Lucianus in Amoribus, & Horatius. 2. lib. 2. epist. *Farnabius.*

24. *Quae liberum Scire aequum est.*] Quondam liberi pueri his artibus erudiebantur: Et est figura ἔλλειψις: deest enim, *Hu.* Donatus.

25 *Sollertem.*] Id est, disertum. Utrum hæc *sollertem*, ut *Horatius*, *Doctè sermones utriusque linguæ*. An assumendum est *Hu* extrinsecus? *Idem.*

Sollertem.] Deest, *Hu. Soler*, quasi totus ex arte consistens, ut ὅλος ἀρετὴ, quod Latinis verbis, quasi solus in arte sit. Huic *iners* contrarium. Nam *solers*, quasi ὅλος ἐν ἀρετῇ dictus. Ὅλον *solum.* ut ἓξ *sex*, & ὗς *sus* dicimus. *Idem.*

26. *Ego illum Eunuchum, si fiet opus, vel sobrius.*] Hoc ut militare est, ita importunum præsente Thaide extra quam, miles si saperet, nihil amatorie contemplari debuit. Sed & hoc accedit ad ejus odium, præterquam quod jam in suspicione est amicæ suæ, quod fidicinam magis diligat. Et hoc mire, quod nemo prior Eunuchum esse Chæream, quam Miles, credidit: adeo stultus etiam nomine ipso appellavit. Sed statim stulte Miles, primo quidem convitium ipsi Eunucho facit: in quo potest jam lædere amicam. deinde attestatur hoc dicto pulchritudinem hujus muneris. Quid igitur proficit? Satis autem joculare est, si co-

PA. *Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat*
Te vivere, & sua causa excludi ceteros,
Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas
Ostentat: neque tibi obstat, quod quidam facit:
Verum ubi molestum non erit, ubi tu voles,

Ubi

si cogites Chæream esse, qui hæc de se audiat, & tacere cogatur. *Donatus.*

Vel sobrius.] Honesta E᾿λλειψις, propter mulieris præsentiam. ut *Virgilius, Novimus & qui te.* Et ipse in Heaut.

Qui se vidente amicam patiatur suam. Hoc tamen miles coactus a Parmenone dicit, quia reprehensus est tacuisse. *Idem*

Si sit opus vel sobrius.] Liber bembinus, *si opus sit*, sed hic non fiet synalœpha: quam licentiam vitaremus, si legeremus, *si opus siet*, ut omnes alii l. s. & Donatus. *Faërnus.*

Ego illum Eunuchum si opus sit, &c.] Hoc genus ἐλλείψεως, suppressio scilicet, pudori servit. ob præsentiam mulieris, ut opinantur interpretes. Mihi nihil rectius videtur fieri posse, quam si putemus, Militem ad solum Gnathonem suum, submissius nec audientibus ceteris, inter orationem Parmenonis hoc dicere. *Bæclerus.*

Ego illum, &c.] E᾿λλειψις honesta in re inhonesta. *Farnabius.*

27. *Atque hæc qui misit.*] Id est, tanta munera. hoc enim *hæc* significat. *Donatus.*

Non sibi soli postulat.] Hoc est, *Istum æmulum, quod potes, ab ipsa pellito.* Idem.

Atque hæc qui misit, &c.] Bene *Eugraphius* monstrat, servari ordinem mandatorum Phædriæ. Is enim præceperat: *munus nostrum ornato verbis, quod poteris.* id factum est hactenus a Parmenone. additum erat: *& istum æmulum, quod poteris ab ea pellito.* igitur nunc ad conflandam militi apud Thaidem invidiam accingitur. *Bæclerus.*

Atque, &c.] Ex obliquo invidiam facit militi. dumque domini sui modestiam prætendit, odium importunitatis conflat militi. *Farnabius.*

28. *Sua causa excludi ceteros.*] Nihil potuit dici invidiosius. Non enim dixit Phædriam, sed *ceteros*, quasi futuri amatores fuissent, nisi metueretur exemplum Phædriæ. *Donatus.*

29. *Neque pugnas narrat.*] Descriptio militis, tantum excepto nomine. *Idem.*

Neque cicatrices.] Insigne fœditatis. Nam apud meretricem quid aliud cicatrices valent? Nam cicatrices etsi semper gloriosæ sint, non tamen etiam apud meretrices, quibus post precium forma placet. ut *Sallustius* quoque fatetur, *Hæc sunt virtutis insignia: dehonestamento tamen esse corpori, maxime latabatur.* Idem.

30. *Neque tibi obstat.*] Qui a te repellat amatores tuos. *Idem.*

Quod quidam facit.] Quidam recte. nam & figuratum & aptum sententiæ est, & contemptum indicat hoc verbum. *Idem.*

31. *Ubi molestum non erit.*] Ad superiora retulit, quod nunc dicit: Scilicet ad *Non sibi soli postulat te vivere, & sua causa excludi ceteros: neque pugnas narrat, &c. Ubi molestum non erit, ubi tu voles.* Ad *Neque tibi obstat: Ubi tempus tibi erit.* Et mire occupat animum meretricis cum illam hujus impulsu inducit facere, quidquid dure fecit excludendo Phædriam. Hic igitur qui scit præcepta de beneficiis æstimandis, intelligit oratorie in utramque partem dicta omnia. *Idem.*

Verum ubi molestum.] Utrum tibi molestum, an aliis? sed aliis, quia illaturus est. *Idem.*

Ubi molestum non erit, ubi tu voles, ubi tempus tibi erit.] Præterquam, quod officii comitatem hæc verba exprimunt, insuper ingenium meretricum & accissmos, quibus amantium cupiditatem dum differunt, incendunt, spectare videntur. possis describere verbis *Plauti in Milite* 2, 2, 95. &c.

Ubi tempus erit, ſat habet, ſi tum recipitur.
THR. *Apparet ſervum hunc eſſe domini pauperis*
Miſerique. GN. *nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,*
Qui haberet, qui pararet alium, hunc perpeti.
PA. *Tace tu: quem ego eſſe infra infimos omnis puto*
Homines: nam qui huic animum aſſentari induxeris,
E flamma petere te cibum poſſe arbitror.

THR. *Jam*

---- trecenta poſſunt cauſæ colligi:
Non domi eſt; abiit ambulatum: dormit, ornatur, lavat,
Prandet, potat, occupata eſt, opera non eſt, non poteſt.
Quantum vis prolationum.
Boeclerus.

32. *Ubi tempus tibi erit.*] Non amatori. Et ubi tu voles: non ut nunc in Milite pateris. *Donatus*

Ubi tempus tibi erit, ſat habet, ſi tum recipitur.] His dictis & Militem repulit ab animo Meretricis, & commendavit Adoleſcentem & perfecit ne injuria videatur apud Thaidem, quod ſponte ſuſceperit Phædriam. *Idem.*

33. *Apparet ſervum hunc eſſe domini pauperis.*] Triſtiores enim ſunt ſervi pauperum, & ob hoc ipſum nequiores. & hoc melius erat: quamvis illud aliter Paraſitus exponat. *Idem*

Domini pauperis miſerique] Bene additum *miſeri*: quia non continuo pauper etiam miſer eſt. *Idem.*

34. *Nam hercle nemo poſſet.*] Secundum illud, *Ait, aio.* approbat paraſitus quod Miles dixit. Et eſt ordo. Nam hercle ſatis ſcio, nemo poſſet hunc perpeti, qui haberet qui pararet alium ſervum. *Idem.*

Nam hercle nemo poſſet.] Aliam cauſam ſubtiliorem aſſignat Paraſitus, quam quam dixerat Miles *Idem*

35. *Qui haberet qui pararet.*] Prius *Qui*, pronomen. ſequens adverbium eſt. *Idem.*

36. *Quem ego eſſe puto infra omnis infimos homines.*] Multum dixit, *infra infimos omnis homines* nam hac ſententia vult, illum hominem ſervis etiam eſſe pejorem: quia & ſervus, homo. ut in Phormione,

Servum hominem cauſam orare leges non ſinunt. Idem.

Quem ego eſſe puto infra omnes infimos.] Hic quoque magna facta eſt tranſpoſitio, contra omnium librorum fidem ſic habentium, *quem ego eſſe infra infimos omnis puto* & Donati quoque, niſi quod habet, *infra eſſe.* Faernus.

Infra infimos omnis puto.] Ovid 5. Triſt. 8. eleg.
Non adeo cecidi, quamvis abjectus; ut infra
Te quoque ſim, inferius quo nihil eſſe poteſt.
Farnabius.

37. *Qui huic animum aſſentari induxeris.*] Proprie: nam animus inducitur adverſum objectas difficultates. *Donatus.*

38. *E flamma te petere cibum poſſe arbitror.*] Unde ſine damno aut malo nihil poteſt auferri. *Idem.*

E flamma.] Hoc intelligit, non ex foco, ſed ex medio igni, vel incendio flammæ. Nam antiquum verbum eſt, *Petere cibum e flamma.* mordetque utrumque ſimul. ut neſcias quem pejus vituperaverit, hujuſne famem, an illius immanitatem, vel voraginem. Et ſimul vide convitium redditum, unde conjectum eſt: id eſt, de paupertate & egeſtate. *Idem.*

E flamma te petere cibum poſſe arbitror] Victorianus liber & alii plerique, ac Donatus, *E flamma petere te cibum p. a.* qui melior eſt numerus. *Faernus.*

E flamma, &c.] Epulas pro inferiis in rogum conjicere moris erat; extremæ autem mendicitatis & impudentiæ habebatur inde cibum petere. Lucilius apud Nonium in Marcel. *Mordicus petere aurum ex flamma expediat, e cœno cibum.* & Catullus. *Uxor Meneni, ſæpe quam in ſepulcretis Vidiſtis ipſo rapere de rogo cœnam*, &c. hoc factitaſſe ſcurras, meminit Plutarchus, βωμολοχεῖν καὶ πλανώμενον γένος, *Farnabius.*

39. *Iam*

THR. *Jam ne imus?* TH. *hos prius introducam, & quæ volo*
Simul imperabo: postea continuo exeo.
THR. *Ego hinc abeo, tu istam operire.* PA. *haud convenit*
Una ire cum amica imperatorem in via.
THR. *Quid tibi ego multa dicam? domini similis es.*
GN. *Ha ha he.* THR. *quid rides?* GN. *istud quod dixti modo:*
Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.
Sed Thais exit. THR. *abi: præcurre, ut sint domi*

Para-

39. *Jamne imus?*] Odium Parmenonis, & stomachum militis ista indicat festinatio. & *Jam*, increpatio moræ est. *Donatus.*

Jamne imus?] Iterum urget Thaidem miles ad eundum. cumque illa, aliquid moræ interponeret, non sine offensione, & futuræ litis augurio, *ego hinc abeo*, inquit: *tu istanc opperire.* cui dicto parasitus suo more statim rationem adulatorie subjicit: quasi non deceret imperatorem una cum amica in via ire. *Baclerus.*

40. *Post huc continuo exeo.*] Legitur & *postea*, & post, ut sit *post* pro *postea*. ΑΠΟΡΩΤΙΗDΕ * quomodo pro postremo *post*. Donatus.

Postea continuo exeo.] Liber Bembinus, *post.* sed & Donatus ita etiam legi affirmat sustentatur autem versus non faciendo synalœpham in, *continuo exeo.* Faërnus.

41. *Ego hinc abeo.*] Consequens erat ut offenderetur miles, tam diligenter rivalis munus suscipiente meretrice. *Donatus.*

Ego hinc abeo, tu istam opperire.] O. l. s. *istanc*; sed ut versus stet, prima hujus versus syllaba præcedenti attribuetur, vel ab eo in pyrrichium contrahetur. *Faërnus.*

42. *Una ire cum amica imperatorem in via.*] Vide προαναφώνησιν futuræ litis inter Thaidem & militem. *Donatus.*

Cum amica.] Mirifice *amicam* dixit, non meretricem. *Idem.*

Imperatorem in via.] Congrue in militem: quasi ipse sit, sub quo est. & hic servat Parmeno, quod sibi mandatum est, *Et istum æmulum, quod poteris, ab ea pellito.* Et bene mutat nomina, hinc ad honorem, hinc ad invidiam. Hanc, non, Meretricem, sed Amicam dixit: hunc, non Militem, sed Imperatorem. *Idem.*

Una ire amica cum imperatorem in via.] *Cum amica* lege ex Donato, & o. l. s. nec versui timendum, si in *cum* non fiat elisio. sane liber Bembinus habet *in viam.* Faërnus.

Una cum, &c.] Scoptice, meretricem *amicam*, militem *Imperatorem* agnominat. *Farnabius.*

43. *Quid tibi ego multa dicam?*] Non habuit aliud miles stultus: & redit ad illa quæ supra dixit, *Domini pauperis miserique.* Donatus.

Domini similis es.] Ineptus jocus, in quo servus injuriæ vice domino comparatur. *Idem.*

Domini similis es.] Redit ad illud quod modo dixerat. *Apparet servum hunc esse domini pauperis miserique* Farnabius.

44. *Quid rides?*] Et hoc eo vultu dicitur, quasi sibi conscius sit miles facete dicti convitii. nam non quod nesciat causam risus, eo interrogat quid riserit: sed ideo, ut denuo laudetur. *Donatus.*

45. *Et illud de Rhodio dictum.*] Hoc est illud, *Eorum ingenia admiror simul.* Et huic, ut apparet, sit amicior: ideo facilius ab amica, quam a parasito separabitur. *Idem.*

Et illud de Rhodio dictum in mentem venit.] Liber Bembinus & Victorianus post vocem *dictum*, habet adverbium *cum.* & subaudiendum est, rideo: nec versus repugnat. *Faërnus.*

46. *Abi præ, curre, ut sint domi parata omnia.*] Non dixit *quæ* quia intelligitur. *Donatus.*

Domi ut sint parata omnia.] Ἔλλειψις ἠθικὴ, in qua plus vultu significatur, quam verbis. *Idem.*

Parata. GN. *fiat.* TH. *diligenter Pythias*
Fac cures si Chremes huc forte advenerit,
Ut ores, primum ut maneat: si id non commodum est,
Ut redeat: si id non poterit, ad me adducito.
PY. *Ita faciam.* TH. *quid? quid aliud volui dicere?*
Ehem curate istam diligenter virginem:
Domi adsitis, facite. THR. *eamus.* TH. *vos me sequimini.*

Ut sint domi parata omnia.] Vox *omnia*, nec in ullo l. s. legitur, nec in Donato: sine qua dictione versus optime stat. *Faërnus.*

47. *Fiat.*] *Faciam*, vel *fiet*, diceret servus: liber vero, *fiat:* tanquam & ipse jubeat sibi. *Donatus.*

48. *Si Chremes huc forte ad me venerit.*] Οἰκονομία ad litem futuram, & exitum fabulæ. Et hoc non audit miles: nam si audiret, nimis irasceretur. *Idem.*

Si Chremes huc forte advenerit.] Liber Bembinus *hoc*, pro *huc*, ut Virgilius: *Hoc tunc ignipotens*, pro *huc*. Faërnus.

50. *Ad me adducito*] Modo *ubi sum* significat. *Donatus.*

51. *Quid? quid aliud volui dicere?*] Pro, *quid aliud?* hinc est illud *Ciceronis*, *Quem, quemnam? recte admones; Polycletum esse dicebant.* Idem.

52. *Curate istam diligenter Virginem.*] Hæc res est, quæ faciet Virginem claudi, in lectulo collocari, & obdormire. *Idem.*

Curate istam diligenter Virginem.] Ridiculum, quum contra eventurum sit. *Idem.*

53. *Vos me sequimini.*] Κωφὰ πρόσωπα sunt puellæ, quæ sequuntur. *Idem.*

Vos me sequimini.] Puellæ pedissequæ, quas δουλάρια vocat Lucianus in Lexiphane. *Farnabius.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

CHREMES *senex.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Hic Chremes surreptæ Virginis frater erat: cumque Thaïs nihil aliud cuperet, quam ei sororem reddere: hic, ut est rusticus, credit ad se fallendum omnia fieri. Admirabili autem suavitate describitur in hac scena rusticorum natura semper temere suspicax, & blanditiarum aversatrix.*

CH. P*Rofecto quanto magis magisque cogito,*

Ni-

ET hæc *Senariis* constat scena. *v.* 3. *MSS.* nostri omnes: *ita me astute ab ea video lab.* *v.* 4. duo: *ad sese.* omnes: *accersier domum.* *v.* 5. duo: *quid tibi cum ea?* *v.* 7. duo: *fecisse se.* *v.* 16. omnes: *& quis cum e.* *v.* 18. τὸ *si* omittunt. *v.* 24. unus: *quis hem hic est?* alter: *quis hic est?* Argentoratensis: *ecquis hic est.* prima manu. *v.* 27. unus: *ne cures redire.* *v.* 30. unus: *malam in rem hinc abi.* alter: *malam in crucem hinc abi.* Argentor. *malam in rem hinc ibis* prima manu. *v.* 32. omnes: *deduc.* Boeclerus.

1. *Profecto quanto magis magisque cogito.*] Hæc persona apud *Menandrum* adolescentis rustici est, & inconsequens oratio est. Sed conceditur secum loquentibus multa transcendere, quæ taciti intelligunt: est enim integrum hoc modo, Profecto quanto magis magisque cogito, nimirum intelligo vel invenio, quod dabit hæc Thais mihi magnum malum. Potest autem *nimirum* & pro confirmatione accipi, ut nihil desit: ut sit *nimirum*, sine dubio, pro certo. *Donatus.*

Profecto, &c.] Ἦθος rustici, severi, frugi, suspiciosi, & blanditias aversantis. *Farnabius.*

2. Ni-

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum:
Ita me video ab ea astute labefactarier,
Jam tum cum primum jussit me ad se accersier.
Roget quis, quid tibi cum illa? ne noram quidem.
Ubi veni, causam, ut ibi manerem, repperit:
Ait rem divinam fecisse, & rem seriam
Velle agere mecum. jam tum erat suspicio,
Dolo malo hæc fieri omnia. ipsa accumbere
Mecum; mihi sese dare: sermonem quærere.
Ubi friget, huc evasit, quam pridem pater

Mihi

2. *Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum.*] Solve *nimirum*, & fac, non est mirum: & statim consequens erit per ἀσύνδετον tota sententia, quasi dixerit, non est mirum: & subdistinctione interposita mox intulerit, *dabit hæc Thais mihi magnum malum*. Nam *Ni*, ne significat: & *Ne* non. *Ni* pro ne, *Virgilius*,

---- *Lati discrimine parvo*
Ni teneant. ----

Ne pro non: *Plautus*, *Ne vult*, inquit, pro non vult. *Donatus.*

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum.] His verbis intelligitur se sentire paulatim labi in amorem meretricis, quamvis invitum, & adhuc retinentem mentem. *Idem.*

5. *Roget quis quid tibi cum illa.*] Prius intulit, quam interrogavit. *Idem.*

Roget quis, quid tibi cum illa.] Si distinguitur oratio eo modo quo edidimus, non opus erit ad duram illam & intolerabilem παρένθεσιν confugere, quæ nonnullis placuit. *Boeclerus.*

6. *Ut ibi manerem.*] *Manerem*, modo, non dormirem, sed remanerem significat. *Donatus.*

7. *Et rem seriam velle agere mecum.*] Scilicet, quæ non posset nunc agi, cum operetur. An rem seriam magis agendam tunc putabat, cum rem divinam fecisset? *Idem.*

Rem divinam, &c.] Veteres nihil aggrediebantur serium, quin Diis prius sacra fecissent. *Farnabius.*

9. *Dolo malo hæc fieri omnia.*] *Dolus* a lædendo dictus, id est, a dolando, id est, minuendo. nam & δόλος Græce læsio dicitur, & *dolones*, tela quædam bellica, & *dolare* fabri, lignum est ascia cædere. Quod autem addidit *malo*: aut ἀρχαϊσμὸς est, quia sic in duodecim tabulis a veteribus scriptum est: aut ἐπίθετον doli est perpetuum: aut diastole est, quia est bonus, quo a medentibus falli ægros, non tamen decipi, *Lucretius* Poëta testatur initio lib. 4. *Donatus.*

Dolo malo, &c.] Dolus malus est, cum aliud agitur, aliud simulatur. *Cic.* Offic. 3. l. & Topic. Erat etiam *dolus bonus* adversus hostem sc. vel latronem. *Farnabius.*

Accumbere mecum.] *Mecum*, penes me significat. *Donatus.*

10. *Mihi sese dare.*] Non potest magis significari profusa petulantia. *Idem.*

Sermonem quærere.] *Sermonem quærimus*, quando non solum quod dicamus quærimus, verum etiam quomodo alter nobis respondeat & obloquatur: puta cum deficientibus sermocinandi causis, *quota sit hora*, &c, *satis recte quis valuerit*, percontamur. *Idem.*

11. *Huc evasit.*] Tanquam impudenter contenderit ad hanc inquisitionem. *Idem.*

Quam pridem pater mihi & mater mortui essent.] Hoc propter ætatem puellæ inquisitum est. *Idem.*

Quam pridem pater mihi & mater mortui.] Hæc ex argumento quærit Thais, cujus consilium dum ignorat Chremes, meræ garrulitatis esse omnia existimat. qui error diligentissima suspicione tractatus, leporis habet non parum. *Boeclerus.*

Ubi friget, &c.] Ubi re aut verbis destituta,

Mihi & mater mortui essent. dico, jam diu.
Rus Sunii ecquod haberem, & quam longe a mari.
Credo ei placere hoc, sperat a me avellere.
Postremo ecqua inde parva periisset soror;
Ecquis cum ea una; quid habuisset, cum perit,
Ecquis eam posset noscere. hæc cur quæritet?
Nisi si illa forte, quæ olim periit parvula
Soror, hanc se intendit esse, ut est audacia.
Verum ea si vivit, annos nata est sedecim:
Non major: Thais, quam ego sum, majuscula est.
Misit porro orare, ut venirem serio.
Aut dicat quod vult, aut molesta ne siet.
Non hercle veniam tertio. heus, heus. PY. *ecquis hic?*

CH. Ego

stitutæ, quasi cum nihil haberet quod diceret. *Farnabius.*

12. *Jamdiu.*] Jam olim Donatus.

13. *Rus Sunii ecquod habeam*] Libri antiqui fere omnes, *& quod haberem:* quod magis consequens & præcedentibus, & sequentibus verbis est. *Faërnus.*

Sunii, &c.] Promontorii Atticæ. supra 2. sc. 1. act. *Farnabius.*

Et quam longe a mari] Hoc ideo meretrix inquisivit, ut sciret, utrum rapina prædonibus fuisset: quippe ad mediterraneum locum, qui accessus esse potuit Piratis. Sed tamen non abhorret a suspicione hujus meretricio, quod & scire vellet cujus pretii fundum habeat Chremes: hoc est, quam amœnum, vel quam maritimum. *Donatus.*

14. *Sperat se a me avellere.*] Bono usus est verbo *avellere*, tanquam a pertinaciter retinente. *Idem.*

16. *Quid habuisset, cum perit.*] *Cum*, pro quando: aut cum periret. *Idem.*

17. *Hæc cur quæritet.*] In gestu ac vultu id quod restat ostenditur. Nam deest, *nescio.* Idem.

18. *Nisi illa forte.*] Liber Bembinus, *nisi si illa forte.* Faërnus.

19. *Hanc se intendit esse.*] Proprie *intendere*, est crimen in adversarium jacere. *Donatus.*

20. *Annos nata est sexdecim.*] Tot annos nominaverat ex conjectura, Chærea 2, 3, 26. *Boeclerus.*

21. *Majuscula est.*] Diminutive dixit, ut ostenderet utramque esse primævam. *Donatus.*

Ego quam sum majuscula est.] O. l. s. *quam ego sum.* & sustentatur versus, non facta collisione in, *quam ego.* Faërnus.

22. *Misit porro orare.*] *Porro*, pro postea. *Donatus.*

Ut venirem serio.] Utrum, ut venirem serio, an orare serio? *Idem.*

23. *Aut dicat quid vult.*] Pro *quid velit.* In Hecyra, *Ac vide quam immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te Sostrata.* Idem.

Aut molesta ne siet.] Aut hoc moraliter (nam cui hoc imperat?) aut cum quo hoc agit. *Idem.*

24. *Heus, heus. hic quis est.*] Hæc separatim pronuntianda sunt, nam apparet inter hæc verba pulsatam januam personare. *Idem.*

Heus heus, PY. *hic quis est?* CH. *ego sum Chremes.*] Apparet Donatum omnia hæc uni Chremetis personæ attribuere: præterea o. l. s. recentes habent, *quis hic est?* vetusti vero & Donatus, *ecquis hic est?* in Bembino tamen adjectum fuit alia manu verbum, *est*: quo nos propter versum detracto, eam lectionem tenemus. *Faërnus.*

25 *Ego*

CH. *Ego sum Chremes.* PY. *o capitulum lepidissimum.*
CH. *Dico ego mihi insidias fieri?* PY. *Thais maximo*
Te orabat opere, ut cras redires. CH. *Rus eo.*
PY. *Fac amabo.* CH. *non possum, inquam.* PY. *at tu apud nos hic mane,*
Dum redeat ipsa. CH. *nihil minus.* PY. *cur mi Chremes?*
CH. *Malam in rem hinc abis?* PY. *si istuc ita certum est tibi,*
Amabo, ut illuc transeas, ubi illa est. CH. *eo*
PY. *Abi Dorias, cito hunc deduce ad militem.*

25. *Ego sum Chremes.*] Vide quantum distet, ac varia sit hujus rusticitas, *Ego sum Chremes*: a faceta Meretricis disciplina. *Donatus.*

O capitulum lepidissimum.] Nam rusticum esse statim magis apparebit, ubi dixerit, *Rus eo*: & ὑποκορισμα τῷ συω ΠΟΝΙCΜΩ. *Idem*

26. *Dico ego mihi insidias fieri.*] Blandimentum rusticus insidias putat. *Idem.*

Dico ego, &c.] Blandimenta rusticus insidias sibi structas suspicatur. Menander τότε τὰς γυναῖκας δεδιέναι μάλιστα δεῖ ὅταν περιπλέκωσι τοῖς χρυσοῖς λόγοις. *Farnabius.*

27. *Rus eo.*] Pro potiore negotio rus posuit. & major negatio est, quam si diceret, *Non huc venio.* Donatus.

Rus eo. non possum inquam. nihil minus. malam in rem hinc abis?] Vide, ut omnia rusticæ ferociæ apta fecit. cujus ... jam erat in illo: *aut dicat quod vult, aut molesta ne sit. non hercle veniam tertio.* Boeclerus.

28. *Non possum, inquam.*] Plus est, quam *nolo.* Donatus.

At apud nos hic mane.] O. l. a post *at*, habent pronomen *tu.* versus autem stat si ex *apud*, d elidas. *Faërnus.*

29. *Dum redeat ipsa.*] *Ipsa*, vel domina, vel ipsa de qua agitur. *Donatus.*

Nihil minus.] Deest *faciam.* Idem.

30. *Malam rem! hinc ibis.*] Hoc adverbialiter dixit: quemadmodum dicimus, *Domum ibis.* Et apparet illum manu tactum esse, qui sic irascitur, quia dixit Pythias, *Cur, mi Chremes?* quasi dicat, Cur meus sic indignatus est adolescens? nam ab eo quod est *meus*, vocativus *mi* facit. *Idem.*

Malam rem hinc ibis.] Liber Bembinus & omnes fere libri recentes, *hinc abis.* ita & Donatus, nisi quod non habet vocem *hinc.* sustentatur versus non faciendo collisionem. *Faërnus.*

31. *Amabo, ut illuc transeas ubi illa est.*] Vide non esse otiosum, quod omnia prætenta sunt potius, quam res importuna fieret, ut ad Militis domum Chremes deduceretur. neque enim hoc conveniebat personæ Bacchiali: quoniam aut infacetum, & præter usum, aut importunum: ideo hoc ipsum Doriæ præcepit. *Donatus.*

Ut illuc transeas ubi illa est] Ut brevem viam demonstraret, non eas, sed transeas, dixit. *Idem.*

Amabo.] Interjectio est amantis: sic verbum sonat. *Idem.*

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

ANTIPHO *Adolescens.*

Argum. *Inducitur Antipho, ut per occasionem doceatur spectator, cur ex Piræo abierit Chærea, & est præparatio ad sequentem scenam.*

A. *Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræo*
In hunc diem ut de symbolis essemus. Chæream ei rei
Præfecimus: dati anuli: locus, tempus constitutum est.
Præteriit tempus, quo in loco dictum est, parati nihil est.
Homo ipse nusquam est: neque scio quid dicam, aut quid conjectem.

Nunc

Octonarii sunt catalectici. v. 3. omnes: *locus inventus, tempus constit.* v. 8. unus: *quid hoc hominis est quid hic ornatus est* alter: *quid hominis? qui hic ornatus est?* Argentor *quid hominis hoc est? quid hoc ornati est?* v. 10. duo: *sciscitarier.* Boeclerus.

Heri aliquot adolescentuli coïmus in Piræo.] In hoc prologuio insinuatio personæ ejus est, cui narraturus est Chærea, quæ a se post scenam facta sunt. Fit autem hoc populi causa, ut spectator auribus accipiat, quod subjicere oculis Poëta non potuit. Donatus.

1. *Heri aliquot adolescentuli.*] Bene inventa persona est, cui narret Chærea, ne unus diu loquatur: ut apud *Menandrum.* Idem.

Coïmus.] *Coïmus*, consensimus, ac pepigimus: ne sit solœcismus. *Idem.*

In Piræo.] Pro in Piræum. *Idem.*

Heri aliquot adolescentuli coïmus, &c.] Respexit ad ἦθος adolescentum φιλόφιλον καὶ φιλέταιρον. illorum enim est, χαίρειν τῷ συζῆν. Hunc locum adducit *Cicero Ep. ad Attic.* 7, 3. laudans Terentium tanquam optimum Latinitatis auctorem, in quæstione Grammatica, quam Atticus moverat. De Ciceronis hac disputatione non inerudite quidem, sed intemperantissime more suo differit *Scioppius in Paradoxis literariis Ep.* 3. Boecler.

Coïmus in Piræo.] Cicero ad Atticum. l. 7. epist. 3. legit, *coïimus in Piræeum,* seque defendit quod scripserat *ad Piræa,* non *Piræeum.* & quod Præpositionem addidisset. *non enim hoc*, inquit, *ut oppido præposui, sed ut loco.* Erat autem Piræum portus & oppidum 40. ab urbe stadiis. *Farnabius.*

2. *Ut de symbolis essemus.*] *Plautus* in Menæchmis, *Minore nunquam fui dispendio.* Sed melius *Essemus*, producta (e) litera. *Donatus.*

Symbolis.] Vide Andriam, 1. act. 1. sc. *Symbolam dedit.* Farnabius.

Essemus.] Commessaremur. ἀπὸ συμβολῆς δειπνεῖν. Eustat. *Idem.*

Ei rei.] Ut esset ἑστιατὸς, συμποσίαρχος, βασιλεὺς, ὀφθαλμὸς, θαλίαρχος, convivii curator, arbiter. *Idem.*

3. *Præfecimus.*] Id est, συμποσίαρχον fecimus. *Donatus.*

Dati annuli] Nihil interim de scorto. apparet enim ephebos esse. *Idem.*

Dati annuli.] Συμβολὴν ἢ δακτύλιον δέδωκας. Lucianus, ærthæ loco. *Farnabius.*

Locus, &c.] Convivium constat ex rebus quatuor, si belli homunculi collecti sunt, si lectus locus, si tempus lectum, si apparatus non neglectus, *&c.* Varro apud Agellium lib. 13. c. 11. & Horat 8. epist. 1. lib. *Idem.*

4. *Præteriit tempus.*] Quia tempus constitutum est. *Donatus.*

Quo in loco.] Quia locus constitutus est. *Idem.*

5. *Homo ipse.*] Quia Chæream ei rei præfecimus. *Idem.*

6. *Ce-*

Nunc mihi hoc negoti ceteri dedere, ut illum quaeram.
Ibo ad eum, visam, si domi est. sed quisnam hinc ab Thaide exit?
Is est, an non est? ipsus est. quid hoc hominis? qui hic ornatus est?
Quid illud mali est? nequeo satis mirari, neque conjicere.
Nisi quidquid est, procul hinc lubet prius, quid sit sciscitari.

6. *Ceteri dedere.*] *Ceteri*, exceptis me atque illo. *Donatus.*

Dedere illum ut quaeram.] O. l. s. numero meliore sic habent, *dedere ut illum quaeram.* Faërnus.

7. *Quisnam hinc a Thaide.*] Causa sciscitandi est admiratio de habitu commutato, & vix agnitus Chaerea. *Donatus.*

8. *Is est, an non est? ipsus est.*] Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoscitur. *Idem.*

Quid hoc hominis?] Vide an longam narrationem possit audire, qui nondum amico narrat, & jam affectus pendet. *Idem.*

Quid hoc hominis?] Quod a Thaïde ephebus exit. *Idem.*

Qui hic ornatus est?] Quia Eunuchi veste indutus est. *Idem.*

9. *Quid illud mali est?*] Quod timidus egreditur. *Idem.*

10. *Quid sit sciscitari.*] *Sciscitari*, est occulta magis & secretiora rimari, ac velle cognoscere. ut,

Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phoebi
Mittimus. ----

Idem.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

CHÆREA *adolescens.* ANTIPHO *adolescens.*

Argum. *Per occasionem Chaerea a Thaïde egrediens, ac nimio perfusus gaudio quod amata virgine ad arbitrium potitus fuerit, Antiphoni forte obvio suam felicitatem miro affectu narrat; quae exultantis Chaereae narratio jucundissima est & pulcherrima.*
Thesis 1. *Adolescentes voluptatum illecebris adducti, mire vel ipsa turpitudine sibi placent & gestiunt.* 2. *Offendicula in picturis & aliis rebus quibuslibet sunt tollenda.*

CH. *NUm quis hic est? nemo est. num quis hinc me sequitur? nemo homo est.*

Jam

SAtura est scena, *Jambicis & Trochaicis Catalecticis & Acatalecticis* constans; varietate metri ad animi motus in Chaerea congruente. v. 3. omnes: *nunc est tempus profecto.* reliqua in hoc & seq. versu eo ordine, ut edidimus. nimium enim sibi permiserunt nonnulli in commutandis omnibus. v. 5. omnes: *sed neminem hic curiosum, &c.* v. 11. duo: *sanus ne satis es?* v. 14. duo: *ut audiat istuc.* v. 15. omnes: *nempe ut opinor Thaidem.* v. 18. omnes: *cum me ipsum n.* v. 19. duo: *in hanc commotus sum.* duo: *illam scio si videris.* v. 23. omnes: *tacitus sis, citius audies.* v. 26. duo: *& viderem.* v. 28. omnes: *adduxit.* v. 47. duo: *& ventulum huic facito.* v. 56. omnes: *quid tum? an. quid tum fat.*

Ab initio hujus scenae describitur exemplum *laetitiae gestientis*, in qua est *levitas*; sicut notat *Cicero* 3. *Tuscul.* 13. cui etiam dicitur *inanis alacritas*, quando homo *alacritate futili* gestiens deliquescit. (4. *Tusc.* 16. & 17.) *Hac laetitia quam turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. & ut turpes sunt, qui effe-*

runt

Jam ne erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Juppiter,
Nunc est profecto, interfici, cum perpeti me possum,
Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.
Sed neminem ne curiosum intervenire nunc mihi,
Qui me sequatur, quique jam, rogitando obtundat, enecet:
Quid gestiam, aut quid lætus sim, quo pergam, unde emergam, ubi siem

Vesti-

runt se lætitia tum, cum fruuntur veneris voluptatibus; sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. quod iterum verbis *Ciceronis* dicendum putavi 4. *Tuscul.* 32. Bœclerus.

Num quis hic est? nemo est.] *In hac scena, verba gestum vultumque indicant exeuntis: cui obvia persona objicitur, sed cujus occasione spectatoribus gesta narrabuntur.* Donatus.

1. *Numquis hic est? nemo est. Numquis hinc me sequitur.*] Duo metuit, ne quis obvius comprehensor occurrat: & ne quis sui persecutor existat. *Idem.*

Nemo homo est] Quamvis per *nemo*, homo intelligatur: tamen addidit *homo*, ut veteres solent, τῷ ἀρχαϊσμῷ. *Idem.*

Homo est.] Pleonasmus. Cicero. *Nemo homo.* 2. de Natur. Deor. *Nemo nec homo, nec Deus.* 1. l. de Nat. Deor. *Farnabius.*

2. *Jamne erumpere hoc licet mihi gaudium?*] *Erumpere*, quasi activum verbum posuit, pro neutrali: ut sit, Licetne mihi erumpere hoc gaudium? Aut *erumpere* quasi exire. *Mihi*, pro a me. *Donatus.*

Erumpere.] Utrumne, *erumpere*, pro emittere posuit? An *erumpere* pro exclamare? ut *erumpere vocem* dicitur, qui exclamet. nam, *Pro Juppiter* dicturus est. *Idem.*

Erumpere, &c.] Cic. 3. epist. 16. l. ad Attic. *Ne in me stomachum erumpant, cum tibi sint irati.* Farnabius.

3. *Nunc est profecto.*] Ordo & sensus hic est, Nunc est profecto tempus, cum perpeti me possum interfici. Hoc autem cur ipse dixerit, statim subjicit causam. *Donatus.*

Cum perpeti me possum.] Animadvertendum est, quod si *cum* conjuncte legeris, *quando* significat: si separatim, *dum* significat. *Idem.*

Nunc est profecto.] Figurate, ac conjuncte lege sine disjunctione. *Idem.*

4. *Contaminet vita ægritudine aliqua.*] Mire vitæ crimen ostendit: velut ipsa sit campus, possessioque fortunæ instabilis variorum. *Idem*

5. *Sed neminem curiosum, &c.*] Apparatus ad intentionem futuræ narrationis dicitur. *Idem.*

Sed neminem ne curiosum.] Testatum relinquimus ita esse in libro Bembino: ne quis unquam revocet in dubium. *Faërnus.*

6. *Qui me sequatur*] Id cupit gaudens, quod tristibus molestum est. nam contra *Menedemus* gravatur narrare quæ dolet. *Donatus.*

Obtundat.] Odiose instet ac repetat, molestus & odiosus sit. *Idem.*

Enecet.] Εὐφωνότερον quam *enicet.* Idem.

7. *Quid gestiam*] Deest *quærens*: ut sit, rogitando obtundat & enecet, quærens quid gestiam. *Gestire*, est motu corporis monstrare quid sentias. Constat autem, a pecudibus ad homines esse translatum. *Idem.*

Quid gestiam.] *Gestire* proprie est, sensum corporis gestu indicare: quod magis brutorum est animalium. *Virgilius*, *Et studio in cassum videas gestire lavandi.* Idem.

Aut quid lætus sim.] Propter quid. *Idem.*

Quid gestiam? quid lætus sim?] Hinc sumsit *Cicero* appellationem *lætitiæ gestientis*, qua delectatur. *Bœclerus.*

Gestiam, &c.] Gestire est, animi affectum gestu corporis indicare. *Farnabius.*

Unde emergam.] Proprie dixit *Emergam*, ut ex lustris atque inhonestis locis, utpote meretricis domo. *Cicero, At ne tum quidem emersisti lutulente Cæsoni ex miserrimis naturæ tuæ sordibus.* Donatus.

8. *Ve-*

Vestitum hunc nactus, quid mihi quaeram, sanus sim, anne insaniam?
AN. Adibo, atque ab eo gratiam hanc, quam video velle, inibo.
Chaerea, quid est, quod sic gestis? quid sibi hic vestitus quaerit?
Quid est, quod laetus sis? quid tibi vis? sati'ne sanus? quid me.
Aspectas? quid taces? CH. *o festus dies hominis: amice.*
Sal-

8. *Vestitum hunc nactus.*]Bene *Nactus* dixit: ut qui non sumeret, nisi suasisset hæc occasio. *Donatus.*

9. *Adibo: atque ab eo gratiam, &c.*] Sensus & ordo hic est, Adibo, atque ab eo gratiam hanc inibo. *Gratiam inire*, est dare beneficium, ac per hoc alicujus inire gratiam, id est, amicitiam. sed hæc est elocutio, *Gratiam ab eo inibo*, pro, ejus gratiam merebor. Nam *ab eo*. amat *Terentius* pro *ejus* ponere: ut in Andria,

Hac primum animadvertenda ab eo injuria est.

Id est, ejus injuria. *Inire autem gratiam*, est mereri gratiam. *Plautus:*

Iniet tamen solidam & grandem gratiam. Idem.

Ab eo, &c.] Gratiam hanc ejus demerebor. *Farnabius.*

10. *Quid est quod sic gestis?*]Facete repetit verba ejus interrogationis, ut sciat se jampridem esse præsentem. *Donatus.*

Quid sibi hic vestitus quaerit?] Facete & figurate dictum est, sic & alibi,

Ut pernoscatis quid sibi Eunuchus velit.

Idem.

Quidve sibi hic vestitus quaerit.] Disjunctionem aliqui libri nullam habent, aliqui vero hoc modo, *aut quid sibi*. in nullo est, *quidve*: ut in impressis. *Faernus.*

11. *Quid est quod laetus sis?*] Vide aliud esse *gestire*, aliud *laetum esse*. Donatus.

Quid tibi vis?]Πρὸς τὸ Quid mihi velim. *Idem.*

Satin' sanus?]Πρὸς τὸ, Sanus sim, an insaniam? *Idem.*

Quid me aspectas? quid taces?] His duabus interrogatiunculis descripsit vultum dicturi. *Idem.*

12. *Quid aspectas? quid taces?*] Observa, quantus artifex sit Poëta noster, in describendo & ob oculos ponendo, immodico illo affectu, quo elatus levitate adolescens, inanique lætitia exultans & temere gestiens suo animo morem gerit. ante desideravit, cui narraret fortunas suas. nunc voti compos, non statim sermonem expedit præ magnitudine exundantis lætitiæ. dum erumpere quærit affectus, se moratur ipse. Antiphonis personam adducit poëta, cui hæc narrarentur: juvenem & familiariter notum ad juvenilem & familiarem auscultationem. finge aliam personam, cui narraret ista. non posset narratio talis esse, qualem Poëta hic argumenti ergo esse voluit. *Boeclerus.*

O festus dies hominis! Amice! salve.] Decet a salutatione incipere luculente dicturum. Illud autem verisimile est, & percussum re nova, & audiendi cupidum, immemorem extitisse salutandi. *Donatus.*

O festus dies.] Utrum quia causa est festi ac læti diei? an quia ipse tantus sit, quantus est festus dies? *Idem.*

O festus dies hominis.] Pro, *homo festi diei*. Sic dicitur enim *scelus homo*. Ennius, *O pietas animi*. Idem.

O festus, &c.] O homo fauste, mihi optatissime, tanquam sis mihi festus dies. Plaut. in Casina. 1. act. 1. scen. *Sine, amabo, te amari, meus festus dies.* apud quem feriari mihi licet. *Farnabius.*

Salve. nemo est omnium, quem ego nunc magis cuperem videre, quam te.

AN. *Narra istuc quæso quid fiet.* CH. *immo, ego te obsecro hercle, ut audias.*

Nostin hanc, quam amat frater? AN. *novi, nempe opinor Thaidem.*

CH. *Istam ipsam.* AN. *sic commemineram.* CH. *quædam hodie est ei dono data*

Virgo; quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem, aut laudem Antipho,

Cum

13. *Quem ego magis nunc.*] Bene additum *Magis.* ut his amicis se antepositum intelligat, quos cum optet videre Chærea, tamen eum magis, adeo ut aliis amicis antepositum neminem cupiat. *Donatus.*

Nemo est quem ego magis nunc cuperem] Post vocem *est*, aliqui l. s. & Dotus habent, *omnium*; sed multo plures, *hominum*: quod & versui magis servit, & Terentianum est, ut & infra; *Nemo'st hominum qui vivat minus.* collocatio vero verborum hæc in omnibus est, *quem ego nunc magis cuperem.* sane in libro Bembino & compluribus aliis scriptis, hic versus & duo præcedentes ita ordinantur:

Quid est quod latus sis? quid tibi vis? satin' sanus? quid me aspectas?
Quid taces? o festus dies hominis. amice salve.
Nemo est hominum quem ego nunc magis cuperem videre quam te.

Sunt autem jambici tetrametri catalectici; si tamen, *quid*, in primo elidatur, in secundo per dialysin in duas syllabas distractum, sit pyrrichius ita ut d, eliso, hæc dictio, & prima syllaba insequentis, faciat tribrachum in prima sede. *Faernus.*

14. *Imo ego te obsecro hercle ut audias*] Bonum compendium, ne multa diceret ad commendandum, ut solet, narrationem futuram. *Donatus.*

Imo te obsecro hercle ut audias.] Bene contulit verba: ut ex his appareat, quid agere velit. Ille dixit *Quæso*, hic *Obsecro* Idem.

15. *Nostin' hanc, quam amat frater?*] Quæritur an verisimile sit Antiphoni notam esse Thaidem, quam frater ipse nesciverit. Sed intelligere debemus, modo notitiam non vultus, sed famæ positam esse: quam famam potuit ex Phædria & Antipho scire. At vero aliam notitiam negaverat Chærea sibi fuisse cum Thaide, hoc est, visus, vultus, oris, & corporis *Donatus.*

Novi; nempe, opinor Thaïdem.] Verisimile est hæc scire Antiphonem, qui adeo sit familiaris Chæreæ. Et est ordo hic; Novi, nempe, opinor, Thaidem. *Idem.*

Opinor, Thaidem.] Optime & ab illo tacitum, & ab hoc nomen ablatum est; ut appareat quam noverit, & quam possit assequi quæ dicentur. *Idem.*

17. *Faciem prædicem, aut laudem.*] *Prædicamus*, ut res sunt: *Laudamus* extollendo. Vel *prædicamus* voce: *Laudamus* argumentis. *Idem.*

Quid ego ejus tibi.] Ordo hic esse debet, *Quid ego ejus tibi nunc faciem prædicem aut laudem, Antipho? in hac commotus sum: cum me ipsum noris, quam elegans formarum spectator siem,* ut sit sensus, In hac commotus sum: ille scilicet, qui, ut scis, formas solet eligere, ac fastidire pro merito. *Idem.*

18. *Quam elegans formarum spectator siem?*] Elegans spectator est, qui sit cunctantis & fastidiosi judicii: cui non quid placet facile. *Idem.*

Spectator.] Probator: ut *pecuniæ spectatores* dicuntur. *Idem.*

Formarum, &c.] Formarum explorator, probator, δοκιμαστής. sumptum volunt a triumviris monetalibus ad quos nummi

Cum ipsum me noris, quam elegans formarum spectator siem?
In hac commotus sum. AN. *ain tu?* CH. *primam dices, scio, si videris.*
Quid multa verba? amare cœpi. forte fortuna domi
Erat quidam eunuchus, quem mercatus fuerat frater Thaidi:
Neque is deductus etiam dum ad eam. submonuit me Parmeno
Ibi servus, quod ego arripui. AN. *quid id est?* CH. *tacitus, citius audies:*
Ut vestem cum eo mutem, & pro illo jubeam me illoc deducier.
AN. *Pro eunuchon'?* CH. *sic est.* AN. *quid ex ea re tandem ut caperes commodi?*
CH. *Rogas? viderem, audirem, essem una qua cum cupiebam, Antipho.*
Num parva causa, aut parva ratio est? traditus sum mulieri.

Illa

summi spectandi deferebantur. *Farnabius.*

19. *In hac commotus sum.*] Non est consequens: esset autem, si diceretur, In hac commotum me scias. Erit ergo ordo, & sensus qui supra. *Donatus.*

Primam dices, scio.] O fiduciam elegantiæ, & de alienis oculis judicare. *Idem*

Primam, &c.] Nulli secundam. præ qua reliquæ mera sunt *pithecia & spinturnicia.* Plaut. Mil. 4. act. 1. sc. *Farnabius.*

20. *Quid multa verba? amare cœpi.*] Ordine egit. nam prius est, commoveri: inde amare. Et bene non ante dicit, quid aggressus fuerit, nisi amoris mentione prælata: quo cogente nihil est infectum cupientibus. *Donatus.*

22. *Neque is deductus etiam tum ad eam.*] Liber Bembinus, *etiamdum.* Faërnus.

Submonuit.] Leviter monuit & recte, quia *arripui* dicturus est. Et totum optime: nam ut non erat boni adolescentis, hanc machinam reperire: sic ab illo repertam, fuit plane veri amatoris arripere. *Donatus.*

23. *Tacitus citius audies.*] In oratione solemus corripere extra ordinem percontantes. Et bene celeritatem promisit, qua facile tenetur auditor. Et mire, tanquam sola interrogatio moram fit. *Idem.*

24. *Et pro illo jubeam me illuc ducier.*] *Jubeam* amico dixit, tanquam inter honesta sit, quod utile sit. & turpe factum plerumque perseverante impudentia relevatur. *Idem.*

Et pro illo jubeam me ducier.] Omnes præter Bembinum, libri scripti, & Donatus, *me illoc deducier.* quod & versui quadrat. *Faërnus.*

25. *Quidnam ex ea re tandem.*] Transit a reprehensione facti, ad causam ipsius facti. *Donatus.*

26. *Viderem, &c.*] Supra act. 3. sc. 3. *Farnabius.*

27. *Num parva causa, aut parva ratio est.*] Sic illata interrogatio est, quasi ad hanc annuere, & vultu consentire Antipho sit coactus. *Donatus.*

Illa illico ubi me accepit, læta vero ad se abducit domum:
Commendat virginem. AN. *cui? tibi ne?* CH. *mihi* AN. *satis tuto tamen.*
CH. *Edicit ne vir quisquam ad eam adeat, & mihi ne abscedam, imperat.*
In interiore parte ut maneam solus cum sola: annuo
T[illegible]rram intuens modeste. AN. *miser.* CH. *ego, inquit, ad cœnam hinc eo:*
Abducit secum ancillas: pauca, quæ circum illam essent, manent
Novitiæ puellæ. continuo hæc adornant ut lavet.

Ad-

28. *Læta vero ad se abducit domum. commendat virginem.*] Omnia mire, quod læta, quod abducit, quod domum, quod commendat virginem. Specta singula, & mirare virtutem Poëtæ. hic enim commendandus est locus, erroris initium continens, apud Thaïdem convitium. *Donatus.*

Læta vero ad se abducit domum commendat virginem] Apponam *Donati* elegantem annotationem, sed in fine corruptam: *Omnia mire: quod* læta, *quod* abducit, *quod* domum, *quod* commendat virginem. *Specta singula & mirare virtutem Poëtæ. hic enim commendandus est locus, erroris initium continens apud Thaidem convicium.* Nihili est: *apud Thaidem convitium.* itaque lacunam hic fecerunt ante *convitium*. Sed veteres libri nihil tale ostendunt. An nefas fuerit legere? *hic enim commendandus est locus, erroris initium continens, apud Thaidem convictum.* hinc erroris initium quod in familiam Thaidis pro Eunucho venit Chærea, & in convictum virginis, qui ante describebatur; *ut una esset cum ea.* nam is convictus ad virginem referendus est, quo potitur Chærea apud Thaidem sive in Thaidis domo. *Bœcler.*

29. *Tibi ne?*] Non interrogat, sed miratur. *Donatus.*

Satis tuto tamen?] Quid hic facit *tamen?* Utrum hoc? etsi meretrix, tamen satis tuto agit. An? etsi Chæreæ, satis tuto tamen: quia nullus accedet alius. *Idem.*

Satis tuto tamen.] Æque ac, *ovem lupo.* infra 5. act. 1. sc. *Farnabius.*

30. *Edicit.*] *Edicimus,* jubemus: vel jure dicimus. *Edicta* enim Imperatoris sunt. *Donatus.*

Et mihi, ne abscedam, imperat.] Certe nullus vir accedit. *Idem.*

31. *Maneam solus.*] Remaneam, perseveremque in loco, ac per hoc sim miser, utpote dono datus, & serviens meretrici. & est *εἰρωνεία.* *Idem.*

In interiore parte ut maneam solus cum sola] Dum diligentiam mandantis videtur signare, *κωμικαῖς εἰρωνείαις* occulte miscet. ut mox; *adhortor properent.* Bœclerus.

32. *Terram, &c.*] Pudoris signum & verecundiæ. *Farnabius.*

Ego, inquit, ad cœnam hinc eo.] Μίμησις; ad imprudentiam mulieris exprimendam, quæ hoc die erit secura de custode Eunucho. *Donatus.*

33. *Abducit secum ancillas.*] Memoriter: nam dixerat abiens, *Vos me sequimini.* Idem.

Pauca, quæ circa illam essent.] Relictæ nonnullæ, ut lavari possit ea virgo, quæ sub vitii hujus occasione nuptura est. Hoc enim totum sic inducit Poëta, ut non abhorreat a legitimis nuptiis, in ea præsertim quæ uxor futura est. *Idem.*

Manent.] Pro remanent. ἀφαίρεσις. *Idem.*

34. *Novitia puella*] Αὔξησις, *novitia,* & *puella.* *Idem.*

Continuo hæc adornant ut lavet.] *Hæc* pluraliter, pro *hæ.* ut in Phormione, *Hæc illæ erant itiones.* *Adornant* autem, ex medio

Adhortor properent. dum apparatur, virgo in conclavi sedet

Suspectans tabulam quandam pictam: ibi inerat pictura hac, Jovem

Quo pacto Danaæ misisse ajunt quondam in gremium imbrem aureum.

Egomet

medio significatu, pro apparent. *Donat.*

Adornant, ut lavet.] Ita *Plautu Rudente* 4, 6, 2. *adorna ut rem divinam faciam.* Boeclerus.

Hac, &c.] Antiquis moris erat, ut singulis diebus lavarent; hinc tot balnea publica & privata. alii *ha.* al. *adornant ut hac lavet.* Farnabius.

35. *Dum apparatur, virgo in conclavi sedet.*] Impersonaliter dixit. & *dum apparatur*, pro *dum apparetur*: & *sedet*, pro *sedebat.* Donatus.

Virgo in conclavi sedet.] *Conclave*, est separatior locus in interioribus tectis: vel quod intra eum loca multa & cubicula clausa sint adhærentia triclinio. *Idem.*

36. *Suspectans tabulam quandam pictam.*] Bene. accedit repente pictura ad hortamenta aggrediendæ virginis: ideo quia non ad huc venerat Chærea, ut continuo vitiaret puellam, sed ut videret; audiret, essetque una: cum nihil amplius cogitaret, ausus, incitatusque dum picturam cerneret. *Idem.*

Tabulam, &c.] Aptam domo meretricis tabulam: in qua Jovis amores, puellæ aurea doma. *Lege Propert.* l. 2. eleg. 6. *Farnabius.*

Ibi inerat pictura hac.] In præfatione diximus, Poëtam hic *κωμῳδεῖν* fabulas de deorum flagitiis, eademque opera ostendere meretricio potius cubiculo quam honestis palatiis aut ædibus dignas esse ejuscemodi picturas, moribus noxias, sicut & virginis & Chæreæ exemplo, insigni prorsus arte, declaratum voluit: quasi & virgo intacta & casta, vel aspectando hæc talia oculos incestare cœperit. quæ quasi *οἰκονομικὰ* [illegible] est ad infortunium puellæ. nam Chærea inflammato ad libidinem animo citra ambages, argumentum & auctoritatem peccandi hinc arripit. *Propertii* illud huc pertinet *Eleg.* 2, 6.

Quæ manus obscœnas depinxit prima tabellas,
Et posuit casta turpia visa domo,
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.

Unde Poëta noster honestæ domui nunquam talem picturam tribuisset; quæ inter meretricias illecebras, ut genus instrumenti domestici, hoc loco ponitur, *Donatus* [illegible] *explicat.* Vide *Lindenbrogii* annotationem. *Boeclerus.*

Jovem quo pacto.] Mira inventio, quia hæc pictura domui tribuitur meretricis, adversus omnium pudicitiam amorum, contra parsimoniam, contra dignitatem, contra pudicitiam. *Donatus.*

37. *Misisse ajunt.*] Bene *Ajunt*: & quia fabula est, & quia tam turpis Jovi, quam apta meretrici. *Idem.*

Quo pacto Danaæ misisse ajunt quondam in gremium imbrem aureum.] Quæ aptior pictura domui meretricis ad amatorum illecebras quam hæc, quæ exemplum continet amoris, & amoris puellæ, & amoris ad Jovem pertinentis: & amoris non gratuiti, nec parvi propositi, sed auro in gremium fluente venalis. Tum quod in gremium Danaæ etiam ipse Jupiter, ut splendidus imber illabitur: nonne videtur meretrix dicere adolescentulis, illam corporis partem auctore Jove velut inauratam fuisse? *Idem.*

Imbrem aureum.] Non rorem vel pluviam, sed *Imbrem* addiderat. o avaritiam meretricis! *Idem.*

Misisse, &c.] Fabricius ait, in codice MS. invenisse se *ninxisse* hinc autumat *ninxisse* scribendum. dictum autem ex imitatione Pindari in Isthmiis *χρυσῷ μεσονύκτιον νίφοντα δεξαμέναν τὸν φέρτατον θεῶν.* Farnabius.

Egomet, quoque id spectare cœpi: & quia consimilem luserat.
Jam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi.
Deum sese in hominem convertisse; & per alienas tegulas
Venisse clanculum per impluvium fucum factum mulieri.
At quem deum? qui templa cæli summa sonitu concutit.
Ego homuncio hoc non facerem? ego illud vero ita feci, ac lubens.

Dum

38. *Egomet quoque id spectare cœpi.*] Moris est ad id oculos vertere, quod videmus: & eum quem aspicimus, intueri. *Donatus.*

Luserat.] Nequiore sensu, ut Græce παίζειν. *Farnabius.*

39. *Jam olim ille ludum.*] Bene, non scelus, sed *ludum* dixit. *Donatus.*

Impendio.] Id est, magis magisque luserat. Et *luserat ludum*, ut, *Hunc oro sine me furere ante furorem.* figura ἀρχαϊσμός. *Idem.*

40. *Deum sese in hominem convertisse*] Philosophice nunc *Terentius* demonstravit, quam cladem moribus hominum, & civitatibus afferant figmenta Poëtarum, cum exempla scelerum afferunt peccaturis. *Idem.*

Deum sese in hominem convertisse.] Utrum quia Juppiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabulis, non pro Jove aurum? *an in hominem*, id est, hominis audaciam atque flagitia? *Idem.*

In hominem convertisse] In humanos sensus. in imbrem enim se aureum convertit, non in hominis formam. *Farnab.*

Atque per alienas tegulas.] Hic apparet Jovem separatim, separatim aurum fuisse pictum. *Donatus.*

In alienas tegulas.] Satis comico charactere locutus est, & presso stylo. *Idem.*

Atque per alienas tegulas venisse clanculum per impluvium fucum factum mulieri.] Ex libro Bembino & Victoriano lego, *atque in alienas.* ut sit ordo, & sensus, ad faciendum fucum mulieri per impluvium. versus autem, qui est octonarius jambicus, stat, si ex *per*, elidas *r*, ut sæpe. *Faernus.*

41. *Venisse clanculum per impluvium.*] Hæc omnia non ut difficilia factu, sed ut humilia, & Jove indigna proferuntur, ut merito sequatur, *Ego homuncio hoc non facerem*, quod non solum non Jovi, sed ne homini quidem, nisi furi, aptum erat? *Donatus.*

Venisse, &c.] Ut faceret fucum virgini; est autem fucus herbæ genus, tingendis lanis utile. unde pro artificioso ac adulterino colore usurpatur. Sunt qui *furtum* legunt, amoris sc. illicitum gaudium. *Farnabius.*

Fucum factum mulieri.] Id est, ut fucum faceret, hoc est, insidias & fraudem. *Fucum*, astutam fraudem: & *mulieri*, pro *fœmina.* Donatus.

Fucum factum mulieri.] *Eugraphius fucum factum mulieri. fraudem scilicet. sunt enim cum fraude, quæ fuco videntur infecta.* cui loco ἀνάλογος est ille *Quintiliani* 12, 10. *lana tincta fuco citra purpuram placet; at si contuleris etiam lacernæ, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait.* Bœclerus.

42. *Qui templa cæli summa sonitu concutit.*] Ab auctoritate personæ, ut fit in exemplis. *Donatus.*

Templa cæli.] Sententia tragica: sed de industria, non errore. *Idem.*

Sonitu concutit.] Παρῳδία de Ennio. *Idem.*

Templa, &c.] Παρῳδία ex Ennio. Lucr. 6. 1.
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa.
Idem 2. lib.
-- *cœlique serena*
Concutiant sonitu.
Farnabius.

43. *Ego homuncio hoc non facerem?*] Oratorie. ut Jovem extulit, ita, detraxit sibi: ut puta, Ille est Deus, & magnus: ego

Dum hæc mecum reputo, accersitur lavatum interea virgo:
It, lavit, redit; deinde eam in lectum illæ collocarunt.
Sto exspectans, si quid mihi imperent, venit una, heus tu, inquit, Dore
Cape hoc flabellum, ventulum huic sic facito, dum lavamus:
Ubi

ego non homo, sed homuncio. *Donatus.*

44. *Dum hæc mecum reputo, accersitur lavatum.*] Servavit ordinem nuptiarum: & proprio verbo, quasi de nuptura dixit. *Idem.*

Accersitur.] Ut alibi,
Quam mox virginem accersant.
Nam ipse illam est habiturus uxorem. *Idem.*

Dum hæc mecum reputo.] Hic ostendit, non sibi primum hæc nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata, cum nondum esset in domo meretricis. *Idem.*

Dum hæc mecum reputo.] Mendosa est *Donati* annotatio: *Hic ostendit, non sibi primum hæc nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata, cum esset in domo meretricis.* & quando fuit ante in domo meretricis, quam nunquam viderat, aut ubi habitaret, norat? sicut docent. quæ præcesserunt. Lege ergo: *cum non* (aut *nondum*) *esset in domo meretricis.* Bœclerus.

45. *It, lavit, redit*] Σευλοριλα, qua solet, utitur. *Donatus.*

Deinde illam in lecto illa collocant.] Vide an aliquid deest legitimis nuptiis: nam & ipsum verbum *collocant* proprium est, & adscribitur pronubis. *Idem.*

It, lavit, redit; deinde illam in lecto illa collocant.] O. l. s. & Donatus pro *illam*, *eam* habent: libri vero antiqui omnes fere, & cum iis Donatus, *conlocarunt.* Sunt & aliquot libri, inter quos Vaticanus, & duo alii antiqui qui, *in lectum*, habent, & cum iis Donatus; Bembinus pro *lecto illa*, *lectulo*, habet. quo tamen modo non potest versus procedere: qui admissa dictione, *conlocarunt*, Iambicus est tetrameter catalecticus cum iambo in quarta sede, ut ceteri; prima tamen ejus syllaba in præcedentem versum rejecta. nos omnibus consideratis neque *in lecto*, neque *in lectum*, sed *in lectu*, antiqua declinatione legi posse arbitramur. teste enim Prisciano, etiam hujus lectus, antiquissimi protulerunt Cornificius in primo de Cenis deorum: *Ipsis vero Cereris memoria novandæ gratia lectus sternuntur.* Plautus in Amphit. *Prius abii quam lectus, ubi cubuisti, concaluit locus.* nos tamen legemus *in lectum*, ne ab antiqua lectione discedamus:
It, lavit, redit, deinde eam in lectum illæ conlocarunt. Faërnus.

In lecto, &c.] A balneis in lectum se recipere moris erat, ut se reficerent a lassitudine & sudore. *Farnabius.*

46. *Sto expectans, siquid mihi imperent.*] Ἐνέργεια. Non enim dixit *stabam.* *Expectans*, desiderans. Et mire omne tempus executus est salva veritate, in qua *Virgilius* negligens invenitur: cum post occisum *Mezentium*, non facta noctis mentione, statum intulit,
Oceanum interea surgens aurora reliquit.
Donatus.

47. *Cape hoc flabellum.*] Præclare non sensum, sed verba ipsa per μίμησιν induxit, per quam puellaris error exprimitur. *Idem.*

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito.] Quam particulatim, cum qua diligentia & δεικτικῶς jubet, quasi novitio & imperito? *Idem.*

Ventulum huic sic facito, dum lavamur.] Demonstrativum, & gestu explicandum. *Idem.*

Et ventulum huic.] Conjunctio *&*, non est in antiquis libris, Bembino & Victoriano; quæ & majore gratia abest. *Faërnus.*

Ventulum huic sic facito.] Vide *Scaligeri* annotationem in *Conjectan. Varron.* de phrasi; de re ipsa *Casaub. ad Sueton.* 82. ubi copiose mos ille *ventilandi* explicatur. *Bœclerus.*

Flabellum, &c.] Cujus usus erat, ut astans aliquis ventulum faceret; simul refrigerandi caussa & abigendorum culicum & muscarum. Παρὰ βόστρυχον αὔραν Ἑλένας ἀπαγεῖ κύκλῳ πτερίνῳ πρὸ πα-

Ubi nos laverimus, si voles, lavato. accipio tristis.
AN. *Tum equidem istuc os tuum impudens videre nimium vellem,*
Qui esset status, flabellum tenere te asinum tantum.
CH. *Vix elocuta est hoc, foras simul omnes proruunt se;*
Abeunt lavatum, perstrepunt; ita ut fit, domini ubi absunt.
Interea somnus virginem opprimit. ego limis specto
Sic per flabellum clanculum: simul alia circumspecto
Satin' explorata sint. video esse. pessulum ostio obdo.
AN. *Quid tum?* CH. *quid, quid tum? fatue.* AN. *fateor.*
CH. *an ego occasionem*

Mihi

πείρμισ᾽ ... οἴκων. Eurip. Orest. *Farnab.*

Dum lavamur.] Ita Donatus & iidemmet antiqui libri. *Faërnus.*

48. *Ubi nos laverimus,*] Vide usum verbi tam cito variatum, *Dum lavamur:* & *Ubi laverimus.* Donatus.

Si voles, lavato.] Quasi satisfacientis est, cum solum illum relinquant cum virgine. *Idem.*

Accipio tristis] Id est, tristi similis: ut,
Namque ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit ---- Idem.

Accipio tristis] Bene *Tristis*, tanquam aliud magis vellet, hoc est, lavare, aut ludere: metuit enim ne quod cupit, prodatur gaudio. *Idem.*

49. *Os tuum impudens.*] Licet jocanti & amico convitium jocunde facere. *Idem.*

50. *Qui esset status.*] *Statura* corpori adscribitur: *Status* ad habitum refertur. Ergo *status* est *σχῆμα*: *Statura*, longitudo corporis. *Idem.*

Te asinum tantum.] Quia hoc ministerium delicatorum servorum est *Idem.*

Quis esset status, flabellum tenere te asinum tantum] Hic versus nulla ratione stare potest, nisi legas *flabellulum.* sane liber Bembinus & Basilicanus habent, *qui esset.* Faërnus.

51. *Omnes proruunt se*] Verbo neutrali quasi activo usus est. *Donatus.*

Proruunt se.] Sic Adelph. 3. act. 2. sc. *ceteros ruerem.* Active. *Farnabius.*

52. *Ubi absunt.*] *Ubi*, & temporis & loci potest esse. *Donatus.*

53. *Interea somnus virginem opprimit.*] Utpote compressam somno, & oblectatam flabello, atque ab Eunucho nihil metuentem. *Idem.*

Ego limis specto.] *Limis*, si nominativus singularis est, transversus significat: si septimus pluralis, deest *oculis*. Nam *limis*, est transversus: unde *limen* dicitur quoque, quod ingredientibus exeuntibusque transversum est. Quum igitur dissimulant homines se videre quod vident, & non recta facie, sed transversa intuentur, *limis* dicuntur *aspicere* Idem.

Limis specto.] Cum *limi* dicantur obliqui generaliter, hoc tamen de oculis dicitur. *Idem.*

Ego limis aspecto.] Ex libro Bembino & aliis antiquis ac ratione versus, *specto* legendum. *Faërnus.*

Ego limis specto.] Subaudi *oculis.* non quidem *conjunctis ad flabellum*, ut aliqui apud *Eugraphium* explicant; sed *paululum tortis* ut alii melius, quos *limos oculos* amatoribus vindicat *Lindenbrogius* ad h. l. *Boeclerus.*

Limis specto.] Ex obliquo, transversa tuentibus oculis, & limis. *Farnabius.*

54. *Sic per flabellum clanculum*] *Sic* *δεικτικὸν* est, & necessario additum. nam & *limis* & per *flabellum*, sine demonstratione parum intelligitur. *Donatus.*

Et simul alia circumspecto.] Copula *&*, non est in libro Bembino, nec Basilicano, quæ adeo non necessaria est, ut & cum gratia ab[illegible] *Faërnus.*

55. *Pessulum [illegible] obdo*] Scilicet ut amoveret arceretque auxilium Virginis. *Donatus.*

56. *Quid tum Fatue?*] Quid enim

præter

Mihi ostentatam, tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam
Amitterem? tum pol ego is essem vere, qui simulabar.
AN. *Sane hercle ut dicis. sed interim de symbolis quid actum est*
CH. *Paratum est.* AN. *frugi es: ubi? domin?* CH. *immo apud libertum Discum.*
AN. *Perlonge est; sed tanto ocius properemus: muta vestem.*

præter vitium superest, ubi amator est adolescens, & virgo dormiens & inclusa? Grate explicata narratio est, quam audientis curiositas finit, & cujus in extrema parte major attentio est. *Donatus.*

Quid tum fatue.] Antiqui libri bis habent, *quid*; quæ particula geminata necessaria & versui videtur & sensui: interrogat enim Chærea Antiphonem, cur *quid tum*, interrogarit, qui per se ipse poterat quid secutum esset, conjicere. lege ergo hoc modo: *Quid, quid tum? fatue.* quasi dicat, quid sibi vult tuum istud, quid tum? *Faërnus.*

Fateor.] Me fatuum qui hoc quæsierim, subauditur. *Donatus.*

An ego occasionem mihi ostentatam tantam, tam brevem, tam optatam, tam insperatam, amitterem?] Vide quanta dixerit: non voluntatem, sed occasionem: non animadversam, sed ostentatam: non hanc, sed tantam: non angustam, sed brevem: non appetitam, sed optatam: non repentinam, sed insperatam. Et bene *insperatam:* aliud enim sibi promiserat; ut supra diximus, non quod pictura occasioque persuasit. *Idem.*

57. *Mihi ostentatam, tam brevem.*] Post *ostentatam*, Donatus & omnes l. s. præter Bembinum, habent *tantam.* versus autem stat si legas *ostentam*, ut & in aliquibus libris est. atque hæc dictio etiam in Phormione reperitur. vox autem, *mihi*, in scansione monosyllaba erit. legendum ergo est, *mihi ostentam, tantam, tam brevem.* Faërnus.

58. *Tum pol ego is, &c.*] Eunuchus scil. *Donatus.*

Is essem vere.] Non mihi displicet hæc lectio: ea tamen videtur antiquior, quæ est in libro Bembino, *is essem vere:* ut & in Heautontim. *mihi illac vero ad rastros res redit.* Faërnus.

Qui assimulabar.] Aliqui libri, *qui simulabar:* antiquissimi Bembinus & Victorianus, *qui simulabar.* Idem.

Qui simulabar.] Id est, Eunuchus. *Farnabius.*

59. *Sane hercle ut dicis.*] Deest, *ita est.* Donatus.

Sed interim de symbolis quid actum est?] Bene memor est personæ, quam induxit Poëta, per hanc interrogationem. *Idem.*

Sed interim de symbolis.] Παρεσιωπᾶτο, ἀλλὰ περὶ τῆς χορηγίας. *Idem.*

60. *Frugi es.*] Utilis & necessarius: ut fruges humano generi. *Frugi* est ergo, in quo est aliquid quo fruamur, id est, utamur. *Idem.*

Ubi? domine?] Satisne inepte hic nonnemo dubitat in hunc modum? *Mirum est, Antiphonem quærere de symbola loco, cum scena præcedenti dixisset, locum constitutum. quare Chærea mutasse locum debuit, quod vacare iis mandandis non posset, quæ domi facto opus fuissent, & ea liberto Disco commisisse.* Mirum certe foret, Antiphonem non quærere de loco, cum scena præcedente dixisset; *quæ in loco dictum est, parati nihil est.* Quando ergo nunc Chærea dicit, *paratum* esse, necesse fuit alio loco paratum intelligeret Antipho, quam in eo, qui *constitutus* ab initio fuerat, & in quo *nihil parati* viderat, cum inde jam veniret. *Bœclerus,*

61. *Sed tanto ocius properemus.*] *Properemus* dixit, pro ambulemus. *Donatus.*

Muta vestem.] Hæc οἰκονομία est ad id, quod in domum Thaïdis rediturus est Chærea. *Idem.*

CH. *Ubi mutem? perii: nam domo exulo nunc: metuo fratrem.*
Ne intus sit: porro autem, pater, ne rure redierit jam.
AN. *Eamus ad me, ibi proximum est, ubi mutes.* CH. *recte dicis.*
Eamus: & de istac simul quo pacto porro possim
Potiri, consilium volo capere una tecum. AN. *fiat.*

62. *Ubi mutem?*] Vultu ostendit, quod subaudiatur *nescio*. Idem.

Nam domo exulo.] Deest *Prope*, aut *Veluti*: ut sit, Prope jam exulo. *Exulo* duobus modis dicitur & de loco in quo exul est, & de loco ex quo ejectus est. *Idem.*

Nunc metuo fratrem.] Causas ostendit, cur domo penitus veluti exulet. *Idem.*

63. *Pater ne rure redierit*] Præparatur jam interventus senis: & est ζεῦγμα ad superiora nam & hic *metuo* est subaudiendum. *Idem.*

62. & 63. *Metuo fratrem ne intus sit: porro autem pater ne rure redierit jam.*] Nam ad fratris injuriam pertinebat hoc facinus, quasi is pro Eunucho adolescentem subornare, eaque re illudere muneris specie Thaidi voluisset. Patrem autem indicium variæ vestis ad vestigia sceleris inquirendi deducturum erat. Utrumque [illegible] ad ea, quæ sequuntur. *Boeclerus.*

64. *Ibi proximum est.*] Hoc est domus mea. *Donatus.*

Recte dicis. Eamus.] Ipsa verba quodammodo festinationem sonant. *Idem.*

65. *Quo pacto porro.*] *Porro*, postea, deinceps. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DORIAS *ancilla.*

Argum. *Ancilla ab hera rediens, ut aurum ipsius domum referat, hac occasione docet spectatores, quid in convivio militis actum sit: nempe initium jurgii, inter Thaidem & Thrasonem ob interventum Chremetis; & ita viam sternit ad epitasin. Muliebris timiditas, cautio meretricia & hominis stolidi zelotypique importunitas hac scena exprimitur.*

Ita me Dii bene ament, quantum ego illum vidi, non nihil timeo misera,

Ne

HÆc quoque *Satura* est, e *Trochaicis & Jambicis octonariis acatalecticis & catalecticis*, & *Senariis*. v. 3. *MSS.* nostri duo omittunt τὸ *Chremes*. v. 4. omnes ut ed. v. 1. omnes, *incipit.* unus præmittit *illico*. v. 12. duo: *miles tendere in jurgium* v. 14. unus: *signum.* Boeclerus.

Ita me DI bene ament.] *Ea persona quæsita est, quæ terribilem credat militem: ut eo magis in experiendo vanus ac ridiculus esse possit.* Donatus.

1. *Ita me DI bene ament.*] Hoc loco quid post scenam gestum sit, hoc est, in convivio militis, ancilla demonstrat: ut jam quæ in proscenio agantur, ex his possimus agnoscere. *Idem.*

Ita me dii bene ament.] In contextu libri Bembini & in aliis plerisque l. s. Terentii, & Donati, non est dictio, *bene*. utroque modo versus est trochaicus acatalecticus, sequens vero catalecticus: tertius est octonarius jambicus: quartus trochaicus tetrameter acatalecticus, correpta priore syllaba in dictione, *illum*, & *ille*, per elisionem unius l. quintus, & sex-

Ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaidi.
Nam postquam iste advenit Chremes adolescens, frater virginis,
Militem rogat, ut eum admitti jubeat: ille continuo irasci,
Neque negare audere: Thais porro instare, ut hominem invitet.
Id faciebat retinendi illius causa: quia illa, quæ cupiebat,
De sorore ejus indicare, ad eam rem tempus non erat.
Invitat tristis. mansit. ibi illa cum illo sermonem occipit.
Miles vero sibi putare adductum ante oculos æmulum:

Voluit

sextus generis ejusdem: reliqui trochaici catalectici. *Faërnus.*

Ita me dii ament &c.] Ad narrandum, quæ in convivio militis gesta sunt, inducitur persona, *quæ terribilem credat militem: ut eo magis in experiendo vanus & & ridiculus esse possit.* quod bene *Donatus* annotat. Bœclerus.

Quantum ego illum vidi] Metus ob oculos ponit ea, unde metuitur. ancilla hæc, terribilem sibi accidisse militis vultum gestumque recordatur, indeque ex jurgii ferocia, turbam; ex turba vim, muliebriter, progressa metuendo ominatur. itaque mira vis & copia est in verbis:

Ne quam ille hodie insanus turbam faciat aut vim Thaidi.

Idem.

Ne quam ille hodie insanus.] *Illum,* & *Ille insanus*, sic effertur, ut omnibus insuavis miles esse noscatur. *Donatus.*

Ille hodie, &c.] Thraso, importunus, insuavis, furiosus, propter Chremetem, quem sibi rivalem adductum credebat. *Possem rivalem non ego ferre Jovem.* Tibullus. *Farnabius.*

3. *Nam postquam iste advenit.*] Instanter admonet, qui scilicet sit Chremes. *Donatus.*

4. *Militem rogat.*] Et hoc quasi de odioso *Militem* dixit, non *Thrasonem.* Idem.

Continuo irasci.] Ut rivali. *Idem.*

5. *Neque negare audere.*] Ut amicæ poscenti. *Idem.*

Instare ut hominem invitet.] Vide impudentiam Meretricis. primum petit ut jubeat eum admitti: postea ut invitet, quod est majus. *Idem.*

6. *Id faciebat retinendi illius causa.*] Admonet spectatorem, ne existimet alteri rivali injuriam fieri Phædriæ. Et simul est hic παρασκευὴ virginis agnoscendæ. *Idem.*

8. *Invitat tristis.*] *Tristis,* invitus, non libenter. Ut e contrario *Virgilius,*

—— *Vobis*
Lætus ego hunc candentem in littore taurum
Constituam ante aras, voti reus. ——

Et, *Accipio tristis*, eodem modo. *Idem.*

Mansit ibi] Adolescens scilicet. Et *Mansit* pro remoratus est. id est, accubuit, nec recessit, *mansit* significat. Simile est, *Mansit*, passus est. Sic *Chremes mansit*, immoratus est, conviva necessitate discessit, accipiendus est. *Idem.*

Sermonem occipit.] *Sermonem*, colloquium dicit. *Idem.*

· *Invitat tristis mansit ibi. illa cum illo sermonem ilico.*] Omnes libri præter Bembinum habent *sermonem occipit.* Donatus vero, *sermonem occipit.* itaque Robertus Stephanus impressit. ego ita legendum, itaque distinguendum puto, *Invitat tristis: mansit. ibi illa cum illo sermonem occipit.* stat autem versus correpta priore in dictione, *illo*, elisione alterius, l. *Faërnus.*

9. *Adductum æmulum.*] Plus dixit *Adductum*, quam *Admissum*: & simul quia videbat furibundum Chremem, & totum crimen revocat ad Thaidem. Et hæc est causa, cur a Milite in ejus domo

nullam

Voluit facere contra huic ægre: heus, inquit, puer, Pamphilam
Accerse, ut delectet hic nos. illa exclamat, minime gentium,
In convivium illam? miles tendere. inde ad jurgium.
Interea aurum sibi clam mulier demit, dat mihi ut auferam:

Hoc

nullam rixam patiatur Chremes. *Donatus.*

10. *Huic ægre*] Huic Thaïdi, non adducto. *Idem.*

Heus, inquit, puer.] Hic ostenditur, quod supra apparatum est. *Idem.*

Pamphilam accerse.] Non *provoca*, sed *accerse*: quia non est aptum militi. *Idem.*

11. *Ut delectet hic nos.*] Quasi dicat, quod hæc non facit. Sed delectare, fidicinæ est: quia supra de illa dixerat, *Et fidibus scire.* Et bene *hic*, quasi insuaviter nunc tractemur. *Idem.*

Illa exclamat.] Non *respondit*, inquit: sed *exclamat*. Idem.

Minime gentium.] Hoc magis mirum, *minime gentium*, quam *nusquam gentium*. Idem.

12. *In convivium illam?*] Ἐμφατικῶς. ut, *Cantando tu illam?* Idem.

Illam?] Deest, *accersas*: & est figura ἀποσιώπησις. *Idem.*

Tun' in, &c.] Cic. accusatione in Verrem. *Quæso, inquit Rubrius, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? tum ille negavit moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres.* Demosth. idem in oratione de Pyrrhi cujusdam hæreditate. Item Varro apud Nonium. v. *Acerbum. Virgo de convivio [...]dicatur ideo, quod majores nostri virginis acerba aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* Farnabius.

Miles tendere.] Proprie dixit *tendere*. quod significat pertinacem contentionem. *Virgilius,*

---- *Vasto certamine tendunt.*

Donatus.

Inde ad jurgium.] Subauditur, *ventum est.* Idem.

Miles tendere. inde ad jurgium.] Ita *Donatus* distinguit, & explicat: *scilicet ventum est.* Bœclerus.

13. *Interea aurum sibi clam mulier demit.*] Ne aurum pro virgine, quod retinebat, amitteret. vel *aurum demit*, ut esset ad fugam expeditior, vel ad rixam. Et opportune mulierem dixit, non *Thaïdem*: ut ostenderet malitiam sexus. *Donatus.*

Interea aurum sibi clam demit mulier.] Quam rem agit *Donatus*, cum annotat? *ne aurum pro virgine, quod retinebat amitteret.* quid illud *aurum pro virgine?* nugæ. nihil certius, quam aurea ornamenta meretricis intelligi. neque est quod timeat hic aliquis, ne legi Atticæ vis fiat, qua cautum erat: ἑταίρα χρυσία εἰ φοροίη, δημόσια ἔστω. a quo metu etiam *Petitus* se non potuit expedire. Auro ornatas meretrices Atticas non hic tantum sed in *Plauto*, & alibi legimus. Quid illustrius loco accuratissimi *Pollucis* 4, 19, 5. ubi de personis comicis agit? describitur, in genere meretricum, Διάχρυσος ἑταίρα πολὺν ἔχουσα τὸν χρυσὸν ἐπὶ τῇ κόμῃ. *deaurata meretrix, quæ multum auri in capite gestat. Videmus ergo* non omnem auri usum meretricibus lege illa ademtum esse. quod & *Cicero* disertis verbis monuit, quando *Latine* ita interpretatur (2. *de inventione* 40.) *Meretrix coronam auream ne habeto si habuerit, publica esto.* De corona sermo est, non de quibusvis aureis ornamentis. Inter ornamenta enim capitis in mundo muliebri *Pollux* (*lib.* 5. *cap.* 16.) etiam recenset τὴν στεφάνην: tandemque addit fuisse ea omnia χρυσᾶ καὶ ἐπίχρυσα. quæ res expectari debuit ab *Octavio Ferrario*, cum *de re vestiaria lib.* 3. *cap* 23. etiam de vestitu meretricio agit. sed altum ibi de his silentium. quærit equidem, an meretricibus aurum & gemmas gestare licuerit? sed non distinguuntur postea, quæ Græci quæ Romani moris fuerunt. si enim de Romanis tantum agere voluit,

Hoc est signi, ubi primum poterit, se illinc subducet scio.

luit, quis Jocus erit *Plauti* meretricibus, quæ ex fabulis palliatis, Græcæ sunt? sin Græca quoque complecti visum, est, qui potuit omitti illa lex Attica? Locus *Apuleji Milesia secunda principio*, ad Romanos, de quibus potissimum *Ferrarius* agit, non pertinet; neque aurum omnino matronis proprium facit, sed certum auri gestamen. *Aurum*, inquit, *in genis & in tunicis, ibi inflexum, hic intextum, matronam professo consitebatur*. Boeclerus.

Aurum sibi, &c.] Aurea ornamenta, quibus in convivio & domi utebatur, non tamen ausa in publicum prodire auro ornata. lege quippe Athen[illegible]cautum. Εταίρα χρυσία εἰ φοροίη, δημοσία ἔστω. *Farnabius.*

14. *Hoc est signi, ubi primum poterit.*] Ad quam rem *signi*? Utrum hoc est signi, *Quamobrem metuam ne quam ille hodie insanus turbam faciat, aut vim Thaidi?* An hoc est signi, *Unde scio quod ubi primum poterit, se illinc subducet?* Erit igitur subaudiendum sic, *unde & quod* ut sit, Unde scio, quod ubi primum poterit. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA *adolescens.*

Argum: *Revertitur rure Phædria cum, ut amatorum inconstantiam cernas; tum ut ejus adventu promoveatur epitasis alterius partis fabula.* Thes. 1. *Intemperantis amoris hic est effiguratio. Sunt enim fere amatores moræ impatientes.* 2. *Amantium animus non est præsens, sed absens adest.*

Dum rus eo, cœpi egomet mecum inter vias,
Ita ut fit, ubi quid in animo est molestiæ,

Aliam

SEnarii sunt. v. 1. *MSS.* duo habent *ego* pro *egomet.* v. 4. omnes: *dum hac reputo.* v. 11. unus: *nec videndi quidem erit.* & ita legisse videtur *Eugraphius.* v. 12. & 13. duo: *certe extrema linea amoris haud nihil est.* v. 14. omnes: *sed quid hoc est quod tim.* Boeclerus.

Dum rus eo, cœpi egomet.] *Hic nunc causa narratur, cur statim in urbem redeat Phædria, qui discesserat abfuturus biduum, ad tollendum jurgium militis, & importune redit.* Donatus.

1. *Dum rus eo.*] Jam tempus est revocandi in scenam Phædriam, postquam acta sunt omnia, quæ illius absentiam desiderabant. *Idem.*

dum rus eo.] Reducit Phædriam morbus, quem ante Poëta signavit: nihilo saniorem, nisi quatenus perturbatio theatri ad alias cogitationes adventantem convertit. Narratio est in hac scena & deliberatio vere παθητικὴ, oratione, gestu, ratiocinatione conspicua; & quæ magna pars decori est, argumenti ergo interrupta. Vide nunc, an impleatur lucta, quam supra denotaverat:

Et tædet, & amore ardeo: & prudens sciens
Vivus vidensque pereo: nec quid agam scio.

Jam intervalla illa; quo rapuit curarum & solicitudinis impetus:

Præterii imprudens villam. ——

quo revocavit memoria capti tanto apparatu consilii:

Ubi ad ipsum veni diverticulum, constiti. ——

Quo cupiditas desiderio incitata retraxit: *villam prætereo sciens:* quantum habent vel ἐνεργείας, vel evidentiæ vel affectus? *Boeclerus.*

Cœpi egomet mecum.] Ordo, cœpi aliam rem ex alia re cogitare. *Donatus.*

Inter vias.] Figurate & novo *inter vias.* Idem.

Aliam rem ex alia cogitare, & ea omnia in
Pejorem partem: quid opus est verbis? dum hæc puto,
Præterii imprudens villam. longe jam abieram,
Cum sensi: redeo rursum, male vero me habens:
Ubi ad ipsum veni diverticulum, constiti:
Occepi mecum cogitare, hem, biduum hic
Manendum est soli sine illa? quid tum postea?
Nihil est. quid? nihil? si non tangendi copia est.
Eho ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit. certe extrema linea

Ama-

3. *Et ea omnia in pejorem partem.*] Utrum subaudiatur, cogitare? an, ibant, aut vergebant, aut quid tale? *Donatus.*

4. *Dum hæc puto.*] Id est, existimo. ut *Virgilius*,

Multa putans, sortemque animi miseratus iniquam.

Et est ἀναίρεσις pro reputo. *Putamus* enim instantia: *Reputamus* præterita. *Idem.*

7. *Ubi ad ipsum veni diverticulum.*] *Diverticulum* est, ubi iter de via flectitur. & proprie *diverticula* dicuntur in via domicilia, ad quæ de itinere divertendum sit. *Idem.*

Ubi ad ipsum veni diverticulum.] Tres antiquissimi libri, *deverticulum.* Faërnus.

Constiti.] Plus est nunc scientem stetisse, quam præteriisse nescientem. *Donatus.*

8. *Hem, biduum hic manendum est.*] Interjectio laborantis animi. *Biduum* sic pronuntia, ut longum nimiumque tempus. Tum deinde *hic*, tanquam in loco solo atque tristi. *Idem.*

9. *Soli sine illa.*] Aut sine alio oblectamento? *Idem.*

Sine illa?] Satis amatorie. *Idem.*

Sine illa?] Jam causa est, cur biduum gravetur loco tristi, cur solatium conquirendum. Sunt autem qui idem putant, *soli esse*, & *sine illa*: ut *sine illa* ἐξήγησις ejus sit, quod dixerat, *Soli.* *Idem.*

10. *Nihil est: quid nihil?*] Amantium disputationes intermiscent quædam consilia sanæ mentis, quæ tamen statim resurgentis amoris sævitia devincuntur. *Idem.*

11. *Eho, ne videndi quidem erit*] *Eho*, ridicule additum: tanquam omnino non secum loquatur, sed cum altero. *Idem.*

Si illud non licet, saltem hoc licebit.] Bene bis dictum *licet*, *licebit*: quasi de re magna loquatur. totum ergo amatorie. *Idem.*

12. *Certe extrema linea.*] Et hoc recte: quia quinque lineæ perfectæ sunt ad amorem. prima visus, secunda loqui, tertia tactus, quarta osculari, quinta coitus. An sic dixit *extrema linea*, quemadmodum dicitur *longis lineis quid fieri?* Id est, de longinquo. *Idem.*

Extrema linea.] Post 16 interpretes ariolos qui hic laborant, & a recta linea discedunt, Christianus Becmannus cap. 12. Manuductionis ad Ling. Lat. concludit. Loquitur Phædria de initio amoris, processu & fine. Initium est *visus*, extrema sc. linea, & terminus a quo; Proper. l. 2. eleg. 15. *oculi sunt in amore duces.* Virg. 1. Æneid. *ardescitque tuendo.* Achilles Tatius lib. 1. ὀφθαλμὸς γὰρ ὁδὸς ἐρωτικοῦ τραύματι. Euripid. Hippol. Ἔρως ἔρως, ὁ κατ' ὀμμάτων στάζεις πόθον. Sophocl. ἔρωτος ἀστραπὴν τὴν ὀμμάτων ἔχει. Extrema itaque linea prima illa Visus. processus. 2. Alloquium. 3. Tactus. 4. Osculum. 5. Συνουσιασμὸς, qui finis & potissimus si ita loqui liceat, ut qui potiundi est, & τέλος σκοπιμώτατον. Εὐδαίμων ὁ βλέπων σε. Τρὶς ὄλβιος, ὅστις ἀκούει. Ἡμίθεος δ' ὁ φιλῶν, ἀθάνατος δ' ὁ γαμῶν. Antholog. ζ. Interpres hujus

Amare haud nihil est. villam prætereo sciens.
Sed quid hoc, quod timida subito egreditur Pythias?

hujus loci Ovidius 3. lib. Metam.
--- liceat, quod tangere non est,
Adspicere & misero præbere alimenta furori. Farnabius.

13. *Amare haud nihil est.*] *Amare* modo frui amore dicit. *Plautus*, in Bacchidibus,
Prius hic adeo, quam te amare desinam.
Et, *Sine te amem.* Donatus.

Villam prætereo sciens] Sciens quidem, sed non minus amator, quam prius. *Idem.*

14. *Sed quid hoc, quod timida subito egreditur Pythias?*] Ex his verbis persona in scenam veniens, & locutura describitur. & *Timida*, modo ægra, turbata, commota. *Plautus*,
Manum ex mari, timide.
Et hic ipse, *Uxorem* inquit *Philumenam pavitare nescio quid dixerunt.* Timidum aliud naturale, aliud eventu est: ut,
Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle. Idem.

Sed quid hoc est quod timida subito egreditur Pythias?] Deleto verbo, *est*, qui non est in libro Bembino, senarius procedit; si tamen ex *quid*, elidas, d. *Faërnus.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

PYTHIAS *ancilla.* DORIAS *ancilla.* PHÆDRIA *ad lectens.*

Argum. *Quæritur de Eunucho Pythias ancilla, ob stupratam virginem. Superveniens Phædria, factum non credit. Est autem conjecturalis status: an sit ab Eunucho vitiata virgo: Idque per ἀδύνατον refellit Phædria. Jucunda itaque est concertatio & plurimum habet voluptatis.*

PY. *VBi ego illum scelerosum misera, atque impium inveniam? aut ubi quæram?*
Hoccine tam audax facinus facere esse ausum? PH. *perii: hoc quid sit vereor.*
PY. *Quin etiam insuper scelus, postquam ludificatu'st virginem,*
Vestem

Satura est ex Trochaicis & Iambicis octonariis catalecticis & acatalecticis, & Senariis. v. 1. MSS. meorum unus omittit, ego v. 4. unus: *capillos.* unus: *capillo concidit.* v. 8. duo: *quid istuc est?* v. 11. duo: *Eunuchus* v. 19. unus: *de domo.* alter: *a domo.* v. 20. omnes: *posses.* & v. 21. *scias.* Boeclerus.

Ubi ego illum.] *In hac scena opera pretium delectationis est spectatoribus ex querela ancillæ Thaidis, atque errore Phædriæ.* Donatus.

1. *Ubi ego illum.*] Hoc initio ostenditur tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. *Idem.*

Scelerosum.] *Scelerosus*, est multorum: *Scelestus*, vel unius. *Scelerosus*, proprie auctor est sceleris: *Sceleratus*, in quo scelus sit constitutum vel commissum. *Idem.*

Scelerosum atque impium.] *Scelerosum* in Thaidem, *Impium* in virginem. *Idem.*

Ubi ego illum scelerosum misera.] Hic & subsequens versus trochaicus est, tetrameter acatalecticus. *Faërnus.*

2. *Audax facinus facere.*] *Facinus facere*, figura ἀρχαϊσμός. *Donatus.*

Hoc quid sit vereor.] Pro duobus unum dixit, scilicet *vereor*, pro, & nescio, & vereor. *Idem.*

3. *Quinetiam insuper.*] Accusatio facti. *Idem.*

Scelus.] Κύριος. Plus enim est *scelus*,

Vestem omnem misera discidit, tum ipsam capillo conscidit.
PH. *Hem* PY. *qui nunc si detur mihi*
Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico?
PH. *Nescio quid profecto absente nobis turbatum est domi.*
Adibo. quid istuc? quid festinas? aut quem quæris Pythias?
PY. *Ehem*

lus, quam *scelestus.* Ut *Lucilius*, *Carcer, vix carcere dignus.* Donatus.

Postquam ludificatus est virginem.] Argumentum ab his quæ sunt post negotium gesta. Et mire, *Postquam ludificatus est*, *Discidit* dixit: cum ille videlicet, dum virgo reluctatur, hoc fecerit. Et mire expressit vitium illatum virgini ab eo quidem, qui vitiare jam posset: sed tamen ejusmodi adolescentulo, cujus propter teneras adhuc vires ad explendam venerem; longiore noxa adversus virginem utendum fuit. Nam ideo præter occasionem familiæ discedentis, tempus, locus, & cetera attributa negotio, etiam somnus virginem opprimens, adjuvat Chæream. Et mire *Ludificatus* potius, quam complexus est, tale aliquid, quod amorem indicaret. *Idem.*

Ludificatu', &c.] Contumelia affecit, vitiavit. namque ὑβρίζειν, καλλωπίζειν sequiori sensu accipi solent. Suetonius in Tiberio. Tacit. 13. an. *Farnabius.*

4. *Vestem omnem misera discidit.*] Adeo ut non amore fecerit, sed injuria. Et vide, ut ex his appareat multum virginem reluctatam esse. *Donatus.*

Vestem, &c.] Cum virgo reluctaretur, aut potius, ipsa devirginata præ dolore sibi vestem & comas discidit & laniavit. *Farnabius.*

Tum ipsam capillo conscidit.] Multo melius, quam si diceret, *Capillum illi conscidit.* Donatus.

6. *Uti ego unguibus facile illi in oculos involem.*] Nonne credis Pythiam id comminari, quod a virgine minus factum sit? quod, quia puella, non potuit. *Idem.*

Unguibus.] Quibus armatur hic sexus. *Idem.*

In oculos.] Quasi amatori. *Idem.*

Venefico.] Mutanti homines, & ex virginibus mulieres facienti. An *venefico*, amatori? quia amor, venenum occultum est. ut *Virgil.*

Occultum inspires ignem, fallasque veneno.

Et,

Longumque bibebat amorem.

Idem.

Ut ego unguibus facile illi in oculos involem.] & fœminæ, & ancillæ, & iratæ moribus convenit hic sermo gestusque. *Involare*, inquit *Nonius*, *est irruere, insilire, aut a volatu aut a media vola, dictum.* prius verum est. *Bœclerus.*

Venefico.] *Donatus: mutanti homines, & ex virginibus mulieres facienti. an venefico, amatori? quia amor venenum occultum est.* En acumen Grammaticale! id est, ineptias. quas a Donato esse, quis credat? Notum est, majorum criminum vocabula, sacrilegus, veneficus, impurus, αὐξητικῶς ad minora, affectu conviciantium transferri. Recte ergo *Eugraphius*, *venefico; scelerato; malo.* Idem.

7. *Absente nobis turbatum est domi.*] Aut subdistinguendum est, & subaudiendum, *me*, aut ἀρχαϊσμὸς figura est, *absente nobis*, pro nobis absentibus. *Pomponius*, *Sine ergo istuc, præsente amicis inter cœnam.* *Varro* in Marcellum, *Id præsente togatis omnibus, exercitu, pronuntiat.* Donatus.

Absente nobis.] Cum sic dicit, pro præpositione ponit *Absente:* ac sic diceret, Coram amicis. *Idem.*

Absente nobis.] Hujus ἀρχαϊσμοῦ exempla *Donatus* congerit. Idem facit *Nonius Marcellus* cap. 2. 660. *Plautus Amphitruone* 2, 2, 194. *nec nobis præsente aliquis nisi servus Sosia adfuit.* Importune tamen egerit, qui adverbium ideo fecerit, τὸ *præsente*, *cum Becmanno.* Bœclerus.

Absente nobis.] Archaismus, vide Grammaticam nostram, in Synthesi pag. 53. *Farnabius.*

8. *Quid festinas?*] Properas, turbatis & ne-

PY. *Ehem Phædria, ego quem quæram? abi hinc, quo dignus, cum donis tuis*
Tam illepidis. PH. *quid istuc est rei?*
PY. *Rogas me? eunuchum, quem dedisti nobis, quas turbas dedit?*
Virginem, quam hera dono dederat miles, vitiavit. PH. *quid ais?*
PY. *Perii.* PH. *temulenta es.* PY. *Utinam sic sint qui mihi male volunt.*
DO. *Au obsecro mea Pythias, quid istuc nam monstri fuit?*

PH *In-*

& trepidas? *Sallustius, Festinantibus in summa inopia patribus* Donatus.

9. *Egon' quem quæram?*] Deest *rogas.* Idem.

Egon quem quæram? abi hinc quo dignus es.] In libro Bembino hæc antiqua est lectio, ut pro *egon*, *ego* legatur, ut & in aliquot aliis libris: pro *abi hinc*, *in hinc.* quam lectionem liber quoque Vaticanus, licet abraso n, ex *in*, confirmat. item Victorianus, in quo est, *is nunc:* in aliquibus aliis est *i hinc:* est autem hic, hæc particula *in*, ex duabus concreta, *is* & *ne*, ut *abin*, ex *abis* & *ne.* qua dictione & infra utitur, *in intro nunc jam*, pro *is ne intro.* sane in libro Bembino non est verbum *es*, quo dempto versus hos sic ordinamus:

Hem Phædria ego quem quæram? in hinc quo dignus cum donis tuis
Tam lepidis? PH. *quid istuc est?*

prior versus est octonarius, posterior dimeter, uterque jambicus. *Faernus.*

11. *Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit.*] Aut ἀντίπτωσις: ut,

Urbem quam statuo, vestra est. ---

Aut *quem* cum interrogatione pronuntiandum, ut sit, *qualem.* Donatus.

Eunuchum quem dedisti.] Quidam volunt *quem* distinguere: quasi dicat *qualem:* sed nesciunt, hac figura multum veteres usos esse. *Eunuchum* enim ad *dedisti* verbum retulit. Nunc ergo addit propter aliud ἀξίωμα assumendum extrinsecus, *is Eunuchus.* Nam quoties uno nomine, aut pronomine diversæ declinationis enuntiationes comprehenduntur, necesse est quod alteri accommodatum fuerit, ab altero discrepare. *Idem.*

Quem dedisti, quas turbas] In *quem* & *quas* sic accipe, quasi dixerit, *qualem Eunuchum*, & *quales turbas.* Idem.

Eunuchum, &c.] In Gram. nostra vide Ellipsin Relativi pag. 50. *Farnabius.*

12. *Quid ais?*] Hoc admirantis est magis, quam interrogantis. *Donatus.*

Virginem, quam era dederat dono miles, vitiavit. PH *quid ais?*] *Dono dederat*, est in libro Bembino, & Basilicano: versus autem est trochaicus tetrameter acatalecticus. *Faernus.*

13. *Temulenta es.*] Ebria. a *temeto*, quo nomine antiqui grave vinum appellabant, eo quod tentaret mentem, id est, labefactaret. *Virg.*

--- *Tenuisque Lagæos*
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam. Donatus.

Temulenta es.] Ebria, temetum, vinum est merum. Τὸ μέθυ οἶνος ἄκρατος. *Farnabius.*

Utinam sic sint, qui mihi male volunt.] Bene. non ebriam esse, in maledictum vertit: quasi vero temulentam esse, felicitatis sit. An non negat se esse ebriam, sed non vino, verum malo ebriam vult intelligi? *Donatus.*

Utinam sic sint qui mihi male volunt.] Optima sententia, quam *Donatus* & *Guyetus* explicant. male reponitur & temere: *utinam sic sit! qui mihi male volunt.* Boeclerus.

Utinam, &c.] *Istuc inimicis siet. Heautont.* act. 5. scen. 3.

Eveniat nostris hostibus ille pudor.

Ovid. lib. 3. eleg. *Farnabius.*

14. *Mea Pythias.*] *Mea*, & *mea tu*, &

PH. *Insanis, qui istuc facere eunuchus potuit?* PY. *ego illum nescio*
Qui fuerit: hoc quod fecit, res ipsa indicat:
Virgo ipsa lacrumat, neque cum rogites, quid sit audet dicere.
Ille autem bonus vir nusquam apparet. etiam hoc misera suspicor,
Aliquid domo abeuntem abstulisse. PH. *nequeo mirari satis*
Quo ille abire ignavus possit longius: nisi si domum

Forte

amabo, & alia hujuscemodi, mulieribus apta sunt blandimenta. *Donatus.*

Au obsecro mea Pythias.] An egressam veluti ad fugitivum requirendum Pythiadem, consequitur altera ancilla Dorias; an adhuc in scena substitit, necdum domum ingressa, Pythiadis sermone audito accurrit? debuit autem adesse, ut turba domus, trepidatione familiæ amplius ostendatur Phædriæ. Vultu ergo perturbato hæc loqui intelligitur. illud *mea*, & mox, *mea tu*, familiaris blandimenti sunt, sed hic ex consuetudine perturbationi serviunt inter studiosius requirentes & admirantes. *Bœclerus.*

Quid istuc nam monstri fuit?] Quippe *monstrum* est omne contra naturam. Si igitur Eunuchus est, & vitiavit virginem, contra rerum naturam factum est, & recte monstrum est. Et ordo est, *Quid istucnam monstri fuit?* Donatus.

Quid istuc nam monstri fuit?] Antiquissima lectio ex libro Bembino, *quod istuc nam monstrum fuit?* habet & Basilicanus, *quod istuc.* Faernus.

15. *Qui istuc facere Eunuchus potuit.*] *Istuc facere*, honestius apud puellam, quam si *Vitiare* dixisset: & potest videri aliquid nutu significare. *Donatus.*

Qui istuc facere Eunuchus potuit?] Iterum castiganda est ineptia, quæ in *Donati* commentario legitur: *istuc facere, honestius, apud puellam, quam si vitiare dixisset.* hactenus bene. quamquam hæc quoque minuta possit videri industria, cum ipsa puella (Pythias) modo dixerit: *virginem vitiavit.* sed quod sequitur, *& potest videri aliquid nutu significare*, quam est ἀσύμφορον? *Bœclerus.*

Ego illum nescio qui fuerit.] Σχῆμα ἤθους. Bene vitavit Eunuchi nomen, ut vitiasse Virginem obtinere possit. *Donatus.*

16. *Hoc quod fecit, res ipsa indicat.*] Bene & expedite argumenta conjecturæ colligit. conferendus est similis locus *Adelph.* 3, 4, 32. *&c.* egregie autem signatur virginis imminutæ πάθος. *Bœclerus.*

17. *Virgo ipsa lacrumat.*] Nunc ostendit quid fecerit, & ostendit argumentis. *Donatus.*

Neque cum rogites, quid sit, audet dicere.] Quid si verberata esset? sed non puderet queri. Hæc autem injuria apud Virginem non habet nomen. *Idem.*

18. *Bonus vir.*] Εἰρωνικῶς. non enim jam Eunuchus. Bene igitur *vir*: quia hoc illum esse contendit. *Idem.*

Nusquam apparet.] Nescias utrum fuga ejus quæratur, an culpa. sed constat, hæc argumenta esse, quod ipse virginem vitiaverit. *Idem.*

Etiam hoc misera suspicor.] Bene *etiam*: quia & hoc suspicatur, virginem vitiatam. *Idem.*

Etiam hoc misera suspicor.] Adhuc tanquam de servo fugitivo loquitur; qui fugam plerumque cum furto conjungebant, sicut expressit Noster *Phormione* 1, 4, 13. *&* 14. *suspicatur* autem hoc *Pythias* ex ancillis Thaidis promtior, & ad rem familiarem attentior, & cui Thais domo digressa omnia curanda commendaverat. *Bœclerus.*

19. *Nequeo mirari satis.*] Bene hic omnes suspiciones ad Eunuchum, quem novit, revocat: nescit Chæream siquidem hunc esse. Et mira locutio, pro eo quod est, *nescio.* Donatus.

20. *Ignavus.*] Al. *ignarus* hospes scil. viarum ignarus. *Farnabius.*

21. *Visi*

Forte ad nos rediit. PY. *vise amabo, num sit.* PH. *jam faxo scies.*

DO. *Perii, obsecro tam infandum facinus, mea tu, ne audivi quidem.*

PY. *At pol ego amatores mulierum esse audieram eos maximos,*
Sed nihil potesse: verum misera non in mentem venerat:
Nam illum aliquo conclusissem, neque illi commisissem virginem.

21. *Vise amabo num sit.*] *Domi* subaudiendum est: aut, *Num sit quod dicis.* Donatus.

Forte ad nos redierit. PY. *vise amabo, num ibi sit.* PH. *jam faxo scies.*] In omnibus quotquot sunt libris, pro *redierit* est *rediit:* & pro *num ibi sit*, *num sit:* solus Bembinus, recenti manu superadditum habet, *ibi:* quæ dictio nec necessaria est, nec a Donato ponitur, ita hunc locum exponente, *num sit*, *domi subaudiendum est; aut num sit quod dicis.* Faërnus.

23. PY. *At pol amatores audieram esse mulierum eos maximos.*] Varie collocantur hæc verba in libris scriptis: sed elegantius in libro Bembino: *At pol ego amatores mulierum esse audieram eos maximos.* Idem.

24. *Sed nihil potesse.*] Ut voluntatis rei sint, non etiam facti. *Donatus.*

Sed nihil posse.] Priscianus legit, *potesse*, ut & in plerisque antiquis libris est. in omnibus vero l. s. Donati est *potuisse*; corrupte quidem, sed tamen unde appareat, eum non *posse* legisse, sed *potesse:* quo quidem modo melius procedit octonarius; contracta tamen dictione *nihil*, in unam syllabam *Faërnus.*

Sed nihil potesse.] Jul. c. Scalig. exerc. 275. coëunt, inquit, sed nihil emittunt Juvenal Sat. 6. *Sunt quas Eunuchi imbelles, &c.* Martial. 6 l. 39. ep. & 62. Aphrodisæus l. 1. Problem. Philostrat. l. 1. c. 23. Hieron. Epist. ad Lætam. *Farnabius.*

Verum misera non in mentem venerat] Non, nihil posse eos, sed amatores esse maximos. Ad partem enim sententiæ pertinet quod dicit, *Non in mentem venerat:* non ad totum quod audivisset dudum. Etiam nisi penitus negative consideraveris, controversia fuerit. Si enim nihil posse audieras, quid est quod in mentem non venerit ut vitares? utrum igitur amatores mulierum esse maximus audieras? quod ipsum vitandum fuit. Neque enim hoc satis est ad pudicitiam, stuprum vitasse cum impudica fieri vel solo osculo possit, quam omnino integram & illibatam velis. An *Verum* non erit conjunctio, sed nomen? ut illud quasi falsum audierit. hoc autem, quod verum inventum est, non ipsa suspicata sit. Nam *in mentem venire*, non reminisci tantum, sed etiam cogitare significat. Sic *Cicero, In mentem tibi non venit, causam publicam sustinere*, id est, non cogitas, non suspicaris. *Donatus.*

Verum misera.] Si *verum* pro conjunctione accipimus, subaudiendum erit, *amatores mulierum eos esse maximos.* Idem

In mentem non venerat.] Non quod audieram: sed, quod hic fecit. An non aliud in mentem venerat? non scilicet facturum fuisse quod fecit. *Idem.*

Non in mentem venerat.] Aut non erat cogitatum: aut non eram recordata. *Idem.*

Verum misera non in mentem ven.] Egregie nugantur, qui *verum* hic pro veritate accipiunt; *quasi illud falsum audierit, hoc autem quod verum inventum est, non ipsa suspicata sit*; apud *Donatum* ubi clara sententia misere intricatur. *Boeclerus.*

25. *Nam illum aliquo conclusissem.*] Mire *Conclusissem* dixit, ut sævam feram. sic alibi: *Conclusam hic habeo uxorem sævam.* Donatus.

Nam illum aliquo conclussem.] In omnibus libris legitur *conclusissem.* nec sane hic necessaria est syncope, cum versus stet eliso uno, l, ex *illi.* Faërnus.

Neque illi commisissem virginem.] Si vel amatorem tantum meminissem. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHÆDRIA *adolescens.* DORUS *eunuchus.* PYTHIAS *ancilla.*
DORIAS *ancilla.*

Argum. *Phædria multis & acerbis conviciis Dorum Eunuchum petit, quem Virginem vitiasse putat. Per hunc dolus Chareæ proditur: quare veritus Phædria Thaïdem, Eunuchum submonet ut quod dixerit, neget.* Thes. 1. *Peccata non sunt dissimulanda, sed castiganda.* 2. *Camerina non est movenda, ut est in proverbio.*

PH. *Exi foras sceleste: at etiam restitas*
Fugitive? prodi male conciliate. D. *obsecro.* PH. *oh,*
Illud vide os, ut sibi distorsit carnifex.
Quid huc reditio est? quid vestis mutatio?

Quid

I*Ambicis Senariis* & *Trochaicis septenariis* constat hæc scena. v 2 fine, Argentoratensis codex, *ehe:* nostri MSS. *oh.* v. 4. unus: *mutatio est* v. 8. duo: *istuc pol non bene.* unus addit, *factum.* v. 13. unus: *nam alium habuit neminem.* v. 17. omnes: *nunc eo tibi videtur?* & v. 18. *paululum.* v. 21. unus: *hic est vetus, incurvus, vetern.* v. 24. unus: *ehe tu, ego emi te.* v. 27. omnes: *hoc mihi nunc expedi.* v. 35 duo: *jamne satis cr.* v. 40. duo: *& eam est indutus.* v. 47. omnes: *intro,* omittentes, *nunc jam.* v. 54. duo: *quod sciam nescis.* tertius: *quod sciat nesciat.* v. 55. omnes: *ab omni turba.* Bœclerus.

1. *Exi foras sceleste.*] Jocundus error, in quo non dubitet Phædria ipsum esse qui quæritur: verum insuper sic aggreditur, tanquam sit ipse. *Donatus.*

Sceleste.] Quale est scelestum appellari, qui nihil sciat? *Idem.*

Restitas.] Necessario restitat, qui miratur se protrahi. *Idem.*

2. *Fugitive?*] Et scelestum & fugitivum increpat, in hunc crimen transferens Chereæ. *Idem.*

Male conciliate.] Oportune adolescens hic exprobat munus magno emptum. *Male*, magno significat, ut *Plautus* in Amphitryone,

Hac nox scita est exercendo scorto conducto male.

Ergo *Male conciliate*, magno empte significat. nam omnis conventio, *conciliatio* nominatur. *Conciliatum* ergo, magno emptum. *Idem.*

Prodi, male conciliate.] Vide *Chrestomath* voc. *Concil.* Imitatio est *Plautina*, ex *Pseudol.* 1, 2, 1. *exite, agite, ite ignavi, male conciliati.* Bœclerus.

Male conciliate.] Maximo meo dispendio empte. Omnis conventio, conciliatio est, *Farnabius.*

3. *Os ut sibi distorsit.*] Et hic memor adolescens insinuandi muneris, dicit illum sibi os distorsisse, qui natura sit pulcher. *Os* autem dicimus illi *distorquere*, quem natura pulchrum deturpamus. *Donatus.*

Illud vide, os ut sibi distorsit] Ita enim distinguendum est. Ita *Plautus:*

Illuc sis vide, ut incedit.

Aulul. 1, 1, 7. nam & ibi verissima hæc distinctio est. *Bœclerus.*

4. *Quid huc reditio est?*] Eleganter ei reditio objicitur, qui revera loco se non moverit. *Donatus.*

Quid huc reditio] Interponendum post *huc*, pronomen *tibi*, ut in Donato, & libro Bembino est: *Quid huc tibi reditio'st.* & versus stabit eliso d, ex *quid.* Quod vero sequitur, *quid vestis mutatio est*, ab omnibus antiquis exemplaribus, præter Bembinum, abest verbum, *est.* quod nec necessarium est. nam a superiore repetitur. *Faërnus.*

Quid huc reditio est?] Ἀρχαϊσμῶ exempla & *Donatus* affert, & alii sæpe. Bœclerus.

Quid huc reditio est?] Quid sibi vult tua huc reditio? Periphrasis per Verbalia Comicis usitata. *Quid tibi accessio est ad has ædes prope aut Pulsatio.* Plaut. Trucul. act. 2.

Quid narras? paulùlum si cessassem Pythias,
Domi non offendissem, ita jam adornabat fugam.
PY. *Habes ne hominem amabo?* PH. *quid ni habeam?* PY *factum bene,*
DO. *Istuc pol vero bene.* PY. *ubi est?* PH. *rogitas? non vides?*
PY. *Videam? obsecro quem?* PH. *hunc scilicet.* PY. *quis hic est homo?*
PH. *Qui ad vos deductus hodie est* PY. *hunc oculis suis*
Nostrarum numquam quisquam vidit Phædria.
PH. *Non vidit?* PY *an tu hunc credidisti esse obsecro*
Ad nos deductum? PH. *nam quem? alium habui neminem.* PY. *au*

Nec

act. 2. sc. 2. & alibi frequens. *Farnabius.*

Quid vestis mutatio est?] Sic veteres. *Plautus* in Trinummo,

Quid tibi interpellatio, aut in consilium huc accessio est?

Cæcilius ἀσπαζομένη, *Quid tibi aucupatio est argumentum, aut de meo amore verbificatio est patri? Donatus.*

Quid vestis, &c] Nam liberi vestem habebat, utpote Chæreæ: servi vero atque Eunuchi deposuerat. *Idem.*

5. *Paululum si cessassem, Pythias*] Familiare est iratis, avertere se ad aliam personam ab ea, in quam commoveantur. *Idem.*

6. *Ita jam adornabat fugam.*] Ut supra, *Adornant ut lavet* Idem.

Ita jam ornabat fugam] Omnes alii libri & Donatus, *adornabat*. solus Bembinus, quem ut antiquissimum sequimur, *ornarat*. Basilicanus *adornarat* præterea in eodem Bembino legitur, *factum bene*, sine interjectione, o. *Faërnus.*

Ornabat fugam.] Parabat, ut, *ornare nuptias, convivium, exercitum.* & supra act. 3. sc 5. *adornant ut lavet.* Farnabius.

7. *Habesne hominem amabo?*] Hæc omnia Pythias, cernens Eunuchum, loquitur. id enim erit jocundum, ut quærat illum quem videt. *Donatus.*

Quid ni habeam?] *Quid ni*, quid nisi? hoc est, cur non habeam? *Idem.*

8. *Ubi est.*] *Dorum* contemplata, dicit *Ubi est?* quia non ipsum, sed alterum novit. *Idem.*

Rogitas? non vides?] Stomachatur uterque errans mirifice: illa, quod Eunuchum credidit, Chæream videns: hic quod Eunucho objecit, quod commisit Chærea. *Idem.*

9. *Hunc scilicet.*] Hoc jam, tangens Eunuchum, dicit Phædria. *Donatus.*

10. *Hunc oculis suis nostrarum numquam quisquam vidit.*] Ἀρχαϊσμὸς est figura, pro *nostrum*; vel *nostrarum*, id est, quæ familiæ nostræ sunt: ut parum sit non vidisse Thaidem, nisi addatur, ne familiarium quidem ullam esse, quæ hunc viderit. *Idem.*

Hunc oculis suis nostrarum nunq quisquam v.] *Priscianus* lib 13. ita citat: *hunc oculis nostrarum quisquam non vidit, Phædria.* Boeclerus.

Nostrarum, &c.] Nostræ familiæ nulla. *Quisquam* in fœmineo usurpata, archaice. Plaut. Rud. 4. act. 4. sc. Cistel. 2.3. Pers. 4 3. *Farnabius.*

11. *Quisquam*] Antiqua locutio est. *Donatus.*

12. *Non vidit?*] Totidem, iisdemque verbis repetit. Et interrogatio stuporem admirantis ostendit, & jam veluti consentientis. *Idem.*

13. *Namque alium habui neminem.*] Bene ad illud quod ait, *An tu hunc:* quasi ex multis. *Idem.*

Namque alium habui neminem.] Solus Bembinus liber habet, *namque*; omnes

alii

Nec comparandus hic quidem ad illum est. ille erat
Honesta facie, & liberali. PH. *ita visus est*
Dudum, quia varia veste exornatus fuit:
Nunc tibi videtur fœdus, quia illam non habet.
PY. *Tace obsecro: quasi vero paulum intersiet.*
Ad nos deductus hodie est adolescentulus,
Quem tu videre vero velles Phædria.
Hic est vietus, vetus, veternosus, senex,

Colore

alii quotquot sunt, item Donatus, *nam quem.* quam & veram lectionem puto: ita ut interrogative distinguatur post, *nam quem?* & subaudiatur deductum credam: deinde affirmative subdatur, *alium habui neminem.* Faërnus.

14. *Au! nec comparandus hic quidem est*] *Au*, interjectio est conturbatæ fœminæ, nec constantis sibi. *Donatus.*

Ne comparandus hic quidem.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, pro *ne*, *nec* habent. quod magis videtur negare. *Faërnus.*

Ille erat honesta facie & liberali.] Τῷ ἰδιωτισμῷ, *erat*, quasi de mortuo, aut qui non est, scilicet Thaidi, quia fugit. *Donatus.*

15. *Honesta facie & liberali*] Commode descriptus est Chærea. *Idem.*

Honesta facie, &c] Miles supra act. 3. sc. 2. *Ita me dii ament, honestus est.* Farnabius.

16. *Quia varia veste indutus fuit.*] Eugraphius: *Eunuchi, veste utebantur versicolore, ut multis coloribus texta fulgerent.* proprie ergo locutus est Poëta, nam *varietas quidem proprie in disparibus coloribus dicitur: sed transfertur in multa disparia*, inquit *Cicero* 2. *de fin.* 3. Vide, quæ *Cl. Salmasius ad Vopisci Aurelianum* notavit de *paragaudis.* Bœclerus.

Quia varia, &c.] Variegata, coloribus aut liciis versicolori cujusmodi veste ornabantur Eunuchi, ut multis coloribus texta fulgerent. *Farnabius.*

17. *Nunc eo tibi videtur fœdus.*] Facete, *fœdus videtur*, non est enim. *Donatus.*

Nunc eo tibi videtur fœdus.] Non potest hic versus stare, nisi dempta particula *eo*, quæ nec in libro Bembino est. *Faërnus.*

18. *Tace obsecro.*] Apte dictum est *Tace*, fœmineo stomacho, quasi impudenter assistenti formæ improbæ, & argumenta inaniter pertinaciterque invocanti. *Donatus.*

Tace obsecro.] De consuetudine dictum est *Tace.* & bene additur *Obsecro*: ne *Tace* ipsum, videatur injuria. *Idem.*

20. *Quem tu vero videre velles, Phædria.*] Commota adversus Phædriam, cogitur eum laudare, cui irata est: & ideo totum callide. *Idem.*

Quem tu vero videre] Facete, quasi nec hunc, nec ipsum qui misit, conspectum velit. *Idem.*

Quem tu] *Quem*, talem. & breviter ejus forma laudata est: cum prolixius illius sit describenda deformitas. *Idem.*

Quem tu vero videre] *Vero*, Pulchre. Pulcher enim est, cujus forma nec odium, nec convicium commeruit. *Lucilius* in Satyra Athymnidis *ex facie florem detegeris.* Idem.

Quem tu videre] Quare *tu*, an quia iste jam non velit videre, iratus scilicet ob vitiatam virginem? An *tu?* quasi spectator elegans formarum, & qui amator sis Thaidis? *Idem.*

Quem tu vero videre] Muta verborum ordinem, ut est in o. l. s. & Donato, *Quem tu videre vero*, ut & in sequenti versu, *vetus, vietus.* Faërnus.

21. *Hic est vetus, vietus, veternosus, senex.*] Sic hoc totum pronuntiandum, quasi irascatur huic, propter quem laudaverit Chæream. *Donatus.*

Vietus.] Mollis, flaccidusque, & flexibilis corpore. unde & *vimina*, & *vites*, & *vietores* dicuntur. & *viere*, religare dicitur: quia vietis virgis magis religare possumus quidlibet. *Lucretius aranea* dixit *vietam vestem*, id est, putri mollitia præditam. *Vetus*, Ad vituperationem

Colore mustellino. PH. *hem, quæ hæc est fabula?*
Eo redigis me, ut quid egerim, egomet nesciam.
Eho tu, emin' ego te? D. *emisti.* PY. *jube mihi denuo*
Respondeat. PH. *roga.* PY. *venistin' hodie ad nos? negat.*
At ille alter venit annos natus sedecim:
Quem secum adduxit Parmeno. PH. *agedum, hoc mihi expedi*

Primum

rationem modo, non ad laudem ponitur: ut,

Veteris Poëta maledictis respondeat.

Vetus est, cujus diminutivum est *vetulus.* Donatus.

Veternosus] Morbo vetere confectus, id est, veterno: quales sunt qui hydropem patiuntur. Et recte. Nam sæpe Eunuchi in senecta veternosi fiunt; & cito hoc laborant morbo. *Idem.*

Senex.] Ex morbo ægritudineque rugosus. *Idem.*

Senex.] Utrum senex? an quia ita videtur ob deformitatem? *Idem.*

Vietus.] Incurvus a *vieo.* Farnabius.

Veternosus, senex.] Veterno laborans, somnolentus, piger. *Idem.*

22. *Colore mustellino.*] Erravit *Terentius*, non intelligens *Menandricum* illud, ὗτος ἐςὶν γαλεώτης γέρων. Ait autem stellionem, animal quod lacertæ non dissimile est, maculoso corio: nempe ad id genus coloris facies exprimitur Eunuchorum corporis, quia plerique lentiginosi sunt. Hinc ergo erravit ideo, quia γαλῆ *Mustella* dicitur, γαλεώτης *Stellio.* Ὡς παρ' Ἀριστοφάνει ἐν νεφέλαις. ἤδιον γαλεώτῃ καταχέσαντι Σωκράτους. Ego Adesionem sequor, qui recte intellexit, *Terentium* scientem, mustellino colore Eunuchum dixisse coloratum, velut sublivido: quia vere Eunuchi, aut ex candidissimis lentiginosi fiunt, ut ex Gallis, & hujusmodi occidentalibus: aut ex fuscis, sublividi, ut ex Armeniis, & aliis orientalibus. *Donatus.*

Colore mustellino?] Vide *Donat.* & *Guyet.* Boeclerus.

Mustellino.] Menander; ὗτος ἐςὶ γαλεώτης γέρων. Cur facies lentigine maculosa, ut stellionicorium. Defendit Turnebus Terentium reprehensum, quod *mustellinum* colorem pro *stellionale* vertisset. lib. 12. c. 10. *Farnabius.*

23. *Ut quid egerim, Egomet nesciam.*] Pro non meminerim, vel non agnoscam. *Donatus.*

Eo redigis me, ut quid egerim, egomet nesciam] In libro Bembino est, *rediges.* at in Donato pro *egerim*, est *emerim.* *Faërnus.*

24. *Eho tu, emin' ego te?*] Miro stomacho quod ipse fecit, id ex alio conatur audire: & donec hæc audiat, an hoc fecerit, dubitat. *Donatus.*

Jube mihi denuo respondeat.] Hoc est, quod in rhetoricis *Cicero* ait, *Contra firmam argumentationem, aliam æque firmiorem opponimus.* hæc est autem æque firma. *Denuo* autem, ad *respondeat* pertinet, non ad *jube.* *Idem.*

Denuo respondeat.] Jube vero, mihi denuo respondeat, intelligendum est. *Idem.*

25. *Roga*]Mire utriusque fiducia confertur, & apud utrumque est veritas, cum uterque fallatur. *Idem.*

Respondeat. PH. *roga.* PY. *venistin hodie ad nos? negat.*] Sunt qui septenarium jambicum hunc faciant. nos etiam senarium ut ceteros esse posse arbitramur; contracto per synizesin, *respondeat*, in tres syllabas: at in *roga*, posteriore correpta: ut Martialis:

In solio puta te Marce lavare caput.

Faërnus.

26. *At ille alter venit.*] Bene instat, quasi ex parte jam obtinuerit Pythias. *Donatus.*

Annos, &c.] Errare potuit Pythias, vel etiam, per μείωσιν, voluit. neque n. Chærea, potuit esse publice custos in Piræo ante annum decimum nonum vel decimum octavum, minimum, ut dictum supra ad act. 2. sc. 2. *Farnabius.*

27. *Age dum, hoc mihi expedi.*] Hæc *Plautina* sunt, cum in iisdem longa sit disputatio: sed mire a *Terentio* proferuntur

Primum: istam, quam habes, unde habes vestem? taces?
Monstrum hominis, non dicturus? D. *venit Chærea.*
PH. *Fraterne?* D. *ita.* PH. *quando?* D. *hodie.* PH. *quam dudum?* D. *modo.*
PH. *Qui cum?* D. *cum Parmenone.* PH. *noras ne eum prius?*
D. *Non.* PH. *unde igitur fratrem meum esset sciebas?* D. *Parmeno*

Dice-

tur ad ejus exemplum, &, quod est plus, carent *Plautinis* nugis. *Donatus.*

Age dum.] *Dum*, περίλκον est, & adjuvat ex animo loquentem. *Idem.*

Agedum hoc mihi expedi.] *Donatus: Hæc Plautina sunt, cum in iisdem longa sit disputatio: sed mire a Terentio proferuntur ad ejus exemplum, & quod est plus, carent Plautinis nugis.* Quantum in plerisque omnibus Plautum vincat Terentius, & meliora imitando faciat, quæ inde transferuntur, alias non parce demonstrabimus. *Bœclerus.*

28. *Taces?*] Et recte tacet: quia metuit Chæream. *Donatus.*

29. *Monstrum hominis.*] Bene Eunucho dictum est *Monstrum hominis:* hoc est, nec mas, nec fœmina existens. Sic & supra, *senem mulierem* dixit. *Idem.*

Monstrum, &c.] Bene, de Eunucho; qui neque mas, neque fœmina. *Farnabius.*

30. *Modo.*] Nota *modo* aperte pro præterito tempore dictum esse, id est, jamdudum. nam qui vitiaverat virginem, non modo, sed longe ante vestem mutavit cum Eunucho Phædriæ. *Donatus.*

Quamdudum? modo] *i. e. jam dudum,* inquit *Donatus: nam qui vitiaverat virginem, non modo sed longe ante vestem mutavit cum Eunucho Phædria.* Sed non opus est, ad vocabulum potius, quam ad mentem respondentis attendere. interrogavit Phædria, *quamdudum?* respondet Eunuchus, non sine tergiversatione, non ita dudum esse. metu Chæreæ scilicet. itaque antea, *tacebat*, nolebat nisi adactus loqui. & nunc iterum timide loquitur. *modo*, non definit hic tempus, sed potius vage significat ex affectu respondentis. Bene *Gallus interpres* hæc ἑρμηνεύει: *y a il long temps? il n'y a pas long temps.* Bœclerus.

31. *Quicum.*] Præpositio *cum*, his dictionibus supponitur, *quicum, nobiscum, vobiscum* Ceteris vero, ita ut ipsum nomen præscribit, præponitur: ut, *Cum amicis, cum exercitu, cum advocatu.* Donatus.

32. *Unde igitur fratrem meum esse sciebas?*] Utpote novitius: & eum qui ex Piræo raro discesserit: & longo intervallo εἰς τὸ ἄστυ venerit. Et hæ sunt obliquæ interrogationes, quibus uti oratores videmus, cum derivare testimonium nituntur. Et ideo sic ait Phædria, ut frustretur omnia, quæ confessus est Dorus. vult enim fratri esse consultum. *Donatus.*

Parmeno dicebat eum esse.] Prope infirmatum testimonium est. quod enim sic ait, Parmeno dicebat eum esse: falsum esse potest. Et mire sic ait: ut,

Sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Sic autem dicimus, quando non semel quod factum fuerit, sed sæpius demonstramus. *Idem.*

DO *Non. PH. unde igitur fratrem meum esse sciebas?* DO. *Parmeno.*] Loco hujus unici versus, omnes alii, præter Bembinum & Basilicanum, binos habent, hoc modo:

DO. *Non. nec quis esset, unquam audieram dicier.*
PH. *Unde igitur fratrem meum esse sciebas?* D. *Parmeno*

Et sane unicus ille versus est impeditus. sed rursum non videntur hæc mihi *Doro*, homini minime verboso, utpote novicio, convenire. quare, utcunque se habeat versus, lectionem vulgatam, quæ eadem antiquissima est, prætulerim. versum tamen sustentare possemus, si *meum* una sit syllaba: *esse* vero per parellipsin

Dicebat eum esse, is dedit mihi hanc vestem. PH. *occidi.*
D. *Meam ipse induit: post una ambo abierunt foras.*
PY. *Jam satis credis sobriam esse me, & nihil mentitam tibi?*
Jam satis certum est virginem vitiatam esse? PH. *age nunc bellua,*
Credis huic quod dicat? PY. *quid isti credam? res ipsa indicat.*
PH. *Concede istuc paulum. audin? etiam nunc paululum. sat est.*

Dic

tellipsin priorem corripiat: in *sciebat* vero duæ primæ syllabæ in unam contrahantur. *Faërnus.*

33. *Dicebat eum esse, is dedit hanc mihi vestem*] Dictionem *vestem*, aliqui l. s. non habent, inter quos Bembinus. hanc vero collocationem verborum in nullo invenio, sed in plerisque eam quæ sequitur, *is dedit mihi hanc*. versus procedet contrahendo in unam syllabam *mihi*, & non faciendo collisionem in *eum esse*. vel in, *mihi hanc*. Idem.

34. *Occidi*] Hoc secum Phædria non ut Pythias audiret; quam celari vult, quod ipse jam animadvertebat. sed illa promte arripit, quæ ad explicandum errorem in persona faciebant, & arguendo infert: injuriam sibi factam ante, cum temulentam & insanam adeoque mentitam Phædria reprehenderet; rem nunc ipsam loqui, adolescentem pro Eunucho venisse, domuique meretricis & virgini, prætextu doni, per insignem injuriam illusum esse. ibi tum Phædria, cum rerum argumentis urgeretur, assimulata fiducia, testimonii fidem indignitate testis elevat, vultuque ad severitatem composito interrogat iterum, sed contentius, & sperans, Eunuchum, ne perseveraret in illa confessione, absterritum iri. videntur & nutus aliqui accessisse. quibus cum parum pro spe Phædriæ, Eunuchus pareret, denuoque Pythias instaret, eo confugit Phædria confusus (& *quid ageret nesciens*) ut Eunuchum juberet negare, quæ affirmaverat; & vel sic obtineret, indignum fide esse, qui negaret quod ante asseverasset. hinc, ut quæstioni subjecturus tergiversantem, ceterum quia quod responderi posset in re tam manifesta non haberet, sese amolitur Phædria. *Boeclerus.*

35. *Jam satis credis me esse sobriam.*] Quia supra dixit, *Temulenta es*: & quasi gravem injuriam hoc dicto passa sit, memoriter dictum retulit. ut, *En ego victa sim?* &, *Pulsus ego?* Donatus.

Jam satis credis me sobriam esse, & nihil mentitam tibi?] Ratio versus, qui est trochaicus ut ceteri qui sequuntur, hanc collocationem verborum, quæ est in omnibus fere l. s. & Donato, exigit, *jam satis credis sobriam esse me, & nihil mentitam tibi?* primus pes est dactylus, abjecta ex *satis* s, quintus spondeus, contracto *nihil* in unam syllabam. *Faërnus.*

Sobriam, &c.] Supra dixerat Phædria, *temulenta es.* Farnabius.

36. *Jam satis certum est virginem vitiatam esse?*] Ordine ait, quum primum de se, tum de adversario loquitur. *Donatus.*

37. *Credis huic quod dicat?*] A personæ qualitate derogat fidem. nam quid credendum est servo Eunucho fugitivo? *Idem.*

Quid isti credam? res ipsa indicat.] Hic a persona quæ convincebatur, oratorie ad factum se retulit. *Idem.*

38. *Concede istuc paululum.*] Ad se versum dicit istuc: ut longe sit a Pythia. Eunucho enim dicit Phædria. *Idem.*

Concede istuc paululum. audin? etiam nunc paul. sat est.] Ut remotior esset a Pythiade, seorsum hoc dicit Eunucho. ita melius suggerere poterat, quæ postea suggessit. compara cum hoc versu *loc.*

Plauti-

Dic dum hoc rursum, Charea tuam vestem detraxit tibi?
D. *Factum.* PH. *& ea est indutus?* D. *factum.* PH. *& pro te huc deductus est?* D. *ita.*
PH. *Juppiter magne, o scelestum atque audacem hominem.* PY. *va mihi:*
Etiam nunc non credis indignis nos esse irrisas modis?
PH. *Mirum ni tu credas, quod iste dicat. quid agam nescio.*
Heus negato rursum. possum ne ego hodie ex te exsculpere
Verum? vidistine fratrem Chaream? D. *non.* PH. *non potest*
Sine malo fateri, video: sequere hac: modo ait, modo negat.

Ora

Plautinum Aulul. 1, 1, 16.
Abscede. etiam nunc: etiam nunc: etiam. ohe!
Istic adstato. Bœclerus.

39. *Dic dum hoc rursum, Charea tuam vestem.*] Et in libro Bembino & in aliis antiquis est, *Charea.* ita in tertia sede erit trocheus, in quarta anapæstus. *Faernus.*

41. *O scelestum, atque audacem hominem!*] Chæream scilicet vel Parmenonem. sed sic pronunciandum est, ut putet Ancilla de Eunucho dici, hoc ipso quod præsto est. ideo illa infert,

Va mihi, etiam nunc credis, indignis nos esse irrisas modis!

Donatus.

O scelestum, &c.] Pronunciatum hoc de Chærea, voluit a Pythia intelligi quasi dictum de Doro. *Farnabius.*

Va mihi.] Hoc totum, *Va mihi*, quidam a Pythia, usque ad *irrisas modis*, dici existimant. *Donatus.*

43. *Mirum ni tu credas, quod iste dicat.*] Utrum an serva, quod servus? an stulta. quod stultus? an fœmina, quod Eunuchus? *Idem.*

Mirum ni tu.] Clare dicit, quidam pressius putent. *Idem.*

Mirum ni tu credas quod iste dicat.] Liber Bembinus in contextu non habet pronomen *tu*, nec hic nec in sequenti versu. in quo quidem versu nec ulli alii scripti eam vocem habent, sed post *possumne* sequitur in omnibus, *ego*; qua lectione admissa, hi trochaici optime constant; potest tamen etiam stare in superiori versu, *tu*: eliso d, ex *quod.* Faërnus.

44. *Heus tu, negato rursum?*] *Rursum*, non ad negationem pertinet, sed ad interrogationem: ut sit, *rursus interrogatus.* *Rursus*, retro, id est, e contrario: ac per hoc contrarium superioribus dicito. *Donatus.*

Heus tu, &c.] Hoc voce submissa, ne exaudiat Pythias. *Farnabius.*

45. *Non potest sine malo fateri, video.*] Ampliatio & dilatatio quæstionis, argumento est, nihil constitisse. Adde quod pœnam minatur, non tanquam jam incerto, sed falso testi. Deinde ipsum *fateri* consideremus quale sit. Non est testis fateri, sed rei. Hic igitur ut in illum culpam transferat universam, fateri dixit, non indicare: ut ipse reus, non alieni facti testis esse dicatur. *Donatus.*

Non potest sine malo.] Quasi nec hæc fuerit, nec illa confessio, in quibus nulla veritas sit. *Idem.*

Verum? vidistin fratrem Chaream? DO. *non.* PH. *non potest sine.*] In libro Bembino est *vidistine* & dictio, *sine*, sequenti versui adscribitur. quod placet mihi, ut sint trochaici, quemadmodum ceteri. *Faërnus.*

46. *Malo*] Tormentis. *Omnes imperio, metu, vi, malo adacta.* Cic. 4. Verrina. *Farnabius.*

Sequere hac.] Quasi ad tormenta. *Donatus.*

Modo ait, modo negat.] Testis aut ab adversario convincitur falsitatis: aut a se ipso, si variaverit dicta. Ergo priora

quia

Ora me. D. *obsecro te vero Phædria.* PH. *i intro nunc jam.* D. *oi ei.*

PH. *Alio pacto honeste quo modo hinc abeam nescio.*

Actum est, siquidem tu me hic etiam nebulo ludificabere?

PY. *Parmenonis tam scio esse hanc technam, quam me vivere.*

Do. *Sic est.* PY. *inveniam pol hodie parem ubi referam gratiam.*

Sed nunc, quid faciendum censes Dorias? Do. *de istac rogas*

Virgine

quia non potuere convinci, ab inconstantia testis præsidium defensionis inquisitum est. *Donatus.*

47. *Ora me.*] Hoc lentius: ut sit causa non sæviendi. *Idem.*

Ora me.] Salvo honore meo, & fratris. *Farnabius.*

Obsecro te vero, Phædria] Bene *vero*. nam quia ille dixerat, ut simularet preces hic annixus *vero* addidit, ostendens, serio se rogare, & ex animo: non ut ille jubebat, dolo. *Donatus.*

I intro.] Terribiliter, dummodo eum summoveat. *Idem.*

Intro.] Utrum *intro* domum ad Phædriam? an ad Thaidem? Sed non oportet ad Thaidem intelligi, ne cœlandarum rerum index teneatur. *Idem.*

Oi, ei.] Bene *oi ei* χετλιασμὸν rusticum posuit, utpote & servi & novitii. & est deploratio ab eis sic dicta. *Idem.*

PH. *I intro* DO. *hei, hei.*] Liber Bembinus, *In intro nunc jam?* DO. *oi, ei.* quæ ut antiquissima, ita vera est lectio & versui congruens. *in* autem, pro *i ne*, ut & supra, *in hinc quo dignus.* Faërnus.

48. *Alio pacto honeste.*] Contra officium fuit, mentiri docuisse servum, & adfuisse mendacio liberalem adolescentulum. Sed vide quemadmodum defendatur, dum se mentiri coactum dicit, dum consulit honestati. Hanc autem causam longæ sermocinationis, ad hoc induxit artifex Poëta, ut apud omnes jam certum sit, a Chærea vitiatam virginem, ne ullo errore impediantur ulterius nuptiæ, vel finis fabulæ differatur. *Donatus.*

Alio pacto honeste.] Nullo alio scilicet, nisi per hanc fallaciam. *Idem.*

48. & 49. Priorem versum secum & ad spectatores versus loquitur: posteriori clare minas in Eunuchum continuat. Bene autem *Donatus* de hac scena: *hanc causam longa sermocinationis, ad hoc induxit artifex Poëta, ut apud omnes jam certum sit, a Charea vitiatam virginem, ne ullo errore impediantur ulterius nuptiæ, vel finis fabulæ differatur.* *Nebulonis* vocem *Eugraphius* explicat de *fraudatore & pessimo.* sed si peculiaris significatio voci aptanda est, quæ latius etiam usurpatur, μάλθων potius ad Eunuchum pertineat i. e. ὁ γύνανδρος. nam in *Glossis vet.* nebulo etiam ita explicatur. *Boeclerus.*

49. *Actum est siquidem*] Hoc rursus clare. & sic dicit tanquam adhuc iratus Eunucho suo. *Donatus.*

Actum, &c.] Aposiopesis siquidem hæc ita sint. *Farnabius.*

Tu me, &c] Conversus ad Dorum hæc, quem introire quasi ad supplicium & tormenta jussum sequitur Phædria. *Idem.*

50. *Quam me vivere.*] Deest *magis*: ut sit, *Magis scio, quam me vivere.* Donatus.

Parmenonis tam scio esse hanc technam, q. m. v] Græca vox Latio invecta est, dolum, fraudem, significans. *Scholiastes Aristophanis in Plut.* τέχναι λέγονται τὰ τῶν ἀνθρώπων σοφίσματα, οἷον χαλκευτικὴ, τεκτονικὴ καὶ ὅσαι ἄλλαι τοιαῦται. τέχνη λέγεται καὶ ἡ μηχανὴ καὶ ὁ δόλος. ἀφ' ἧς καὶ τεχνάζομαι, ἀντὶ τοῦ δολιεύομαι καὶ μηχανῶμαι. *Boeclerus.*

51. *Inveniam hodie pol.*] Hæc est προοικονομία ad futurum exitum fabulæ. nam dum se ulciscitur Pythias, fit indicium

Virgine? PY. *ita, utrum taceam ne, an prædicem?* DO. *tu pol, si sapis,*
Quod scis, nescis, neque de eunucho, neque de vitio virginis.
Hac re, & te omni turba evolves, & illi gratum feceris.
Id modo dic, abiisse Dorum. PY. *ita faciam.* DO. *sed videon' Chremem?*

Thaïs

ælum patri Chæreæ, & confirmantur nuptiæ. *Donatus.*

DO. *Sic est* PH. *inveniam hodie parem ubi pol referam gratiam.*] In Bembino & omnibus fere l. s. *pol*, ante *hodie*, collocatum est qua collocatione trochaicus, alioqui claudicans, sustentatur *Faërnus*

53. *Utrum taceamne, an prædicem?*] Tertium παρέλκον: abundat enim aut *utrum*, aut *ne*: aut certe hoc fit, ut sit figura τμῆσις *Donatus*

Virgine PY *ita, utrum taceam ne, an prædicem.* DO *tu pol, si sapis.*] Omnis hujus versus difficultas est in verbo *prædicem*. nam si id deducimus a prædico prædicas, versus non stat, qui trochaicus est, jambum non admittens: si a prædico prædicis, ut sit prædicem, pro prædicam (antiqui enim dicem efferebant in futuro, pro eo quod nos dicam) stat quidem versus, sed verbum prædicere videndum est ut sensui congruat. Vaticanus, qui aliqua sæpe meliora habet, quam Bembinus & quam omnes alii, hic non *prædicem*, sed *prædicam* habet: quamvis deinde addito e, & dispuncto a, mutatum fuerit in *prædicem*. at Decurtatus, qui & ipse quoque ex eadem bibliotheca est, sanam & integram habet vocem, *prædicam* sed ut dixi sensum requiro in *prædicam*, vel *prædicem*, penultima producta. *Faërnus.*

Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.] Non possumus nescire quod scimus. sed ita, ut *Concordia discors.* & *Virgilius,*

--- *sequiturque sequentem.*

Donatus.

Tu pol si sapis, quod scis, nescis.] Videamus, cur nolit Poëta de vitio virginis continuo scire Thaidem: utrum ne improviso malo vehementius commoveatur, ac doleat? an ut ex ejusdem Virginis habitu, vultuque ista cognoscat? quod est æstuosius. an quod proximum vero est, ut illam & Thais, & Frater ignorantes vitiatam, animosius adversus Militem defendant, repetitum eam venientem, cum tanto strepitu ac minis? Nam quo ore præterea diceret Thaïs Chremeti, de sororis pudore sollicito, *Educta est ita uti teque illaque dignum est:* si sciret eam virginem non esse? *Idem.*

Quod scis, nescis.] Unde in Heautont. *Nescias quod scis, si sapis.* Et hoc est quod χαριέντισμὸν dicitur. *Idem.*

54. *Quod scis, nescis*] Proverbiale est & multum apud dialecticos tractatum: ut *Facio, & non facio:* & *Amicus sum, & non sum:* &, *Audio, & non audio:* & cetera hujusmodi. *Idem*

Quod scis nescis.] Bene causam silentii ad οἰκονομίας retulit *Donatus*, quem vide. *Plaut mil. glor.* 2, 6, 89 *etiam illud quod scies, nescíveris.* Boeclerus.

Quod scis, nescis.] Nescieris. dissimula te scire. Heauton. act 4. sc. 4. *Tu nescis id quod scis* Plaut. Mil 2. act. 6. sc. *Linguam comprimes Posthac etiam illud quod scies, nesciveris. Ne videris, quod videris.* Farnabius.

De Eunucho] Quod Chærea sit, non Eunuchus. *Donatus.*

De vitio virginis.] Quod jam mulier facta sit. *Idem.*

55. *Hac re te omni turba evolves.*] Causa quæsita, cur ante jurgium cum milite Thaïs nesciat vitiatam virginem. *Idem.*

Hac re & omni te turba evolves.] O. fere l. s. & Donatus ita collocant, *& te omni.* ita stat trochaicus. *Faërnus.*

Et illi gratum feceris.] Cui, nisi virgini? cujus crimen, ut supra, silentio texeris, præsertim tacentis injuriam suam, & sic dolentis amissam virginitatem, ut nec confessionem suæ calamitatis subire possit. *Donatus.*

56. *Id modo dic.*] *Id* pro *hoc*, subjunctivum pro præpositivo. *Idem.*

57. *Thaïs*

Thaïs jam aderit. PY. *quid ita?* DO. *quia, cum inde abeo, jam tum inceperat*
Turba inter eos. PY. *tu aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid fiet.*

57. *Thaïs jam aderit*] Bene dixit, *Aderit.* huic enim aderit Thais. *Idem.*
Quia cum inde abeo.] Aliam causam ex alia supposuit: quasi diceret, *Video causam.* Idem.

58. *Turba inter eos.*] Jurgium, rixa: *Farnabius.*
Aurum, &c.] Aurea ornamenta Thaidis. supra sc 1. hujus act. *Idem.*
Ex hoc.] Chremete. *Idem.*

Actus Quarti Scena Quinta.

CHREMES *senex.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Revertitur Chremes a milite semipotus. Hæc vero scena magis ad delectationem spectatorum, quam ad argumenti seriem pertinet: exprimitque naturam & effecta ebrietatis, quia sæpe labefactantur obstinati animi, & in luxum solvuntur.*

CH. *Attat data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.*
Ac dum accubabam, quam videbar mihi esse pulchre sobrius?
Postquam surrexi, neque pes neque mens satis suum officium facit.

PY. Chre-

Octonarii Jambici sunt. v. 1. *MSS.* nostri omnes: *vicit me vinum.* v. 2. duo: *accumbebam.* v. 4. omnes: *hem.* v. 5. omnes, ut ed. v. 8. omnes: *lites sunt factæ.* v. 11. duo: *correxit me mil.* v. 12. omnes, ut ed. *Bœclerus.*

Atat! data hercle verba mihi sunt.] *Hic semigravis inducitur vino Chremes priorum memor, titubans in præsentibus, ut fere adpoti solent.* Donatus.

1. *Atat!*] Interjectio est paulatim percepti atque intellecti mali. *Idem.*
Data verba.] Fraus facta. *Idem.*
Data hercle verba] A milite, an a meretrice, cujus jampridem dolum malum in omni re suspicatus est? an magis a vino, quasi captioso aliquo, data verba sunt? quia bibere, dulce est: ebrium fieri, turpissimum adeo his quæ sequuntur, quasi subtilem fraudem ebrietatis inducit. *Plautus* de vino,
Pedes captat primo, luctator dolosus.
Virgilius de uva,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam. Idem.

2. *Ac dum accubabam.*] Hic verba data sunt. *Idem.*
Quam videbar mihi esse pulchre sobrius?] Nihil elegantius. non dixit, videbar mihi tunc esse sobrius, sed ut hoc ipsum jam erroris esset, ac vinolentiæ accumulatio, *Videbar*, inquit, *mihi nimium sobrius* Idem.
Pulchre.] Fortiter ac nimis. *Idem.*
3. *Neque pes.*] Ad incessum. *Idem.*
Neque mens.] Ad facta ac dicta. *Idem.*
Neque pes neque mens.] Pleniori descriptione *Lucretius lib.* 3.
Consequitur gravitas membrorum: præpediuntur
Crura vacillanti: tardescit lingua: madet mens:
Nant oculi: Bœclerus.
Pes, &c.] *Magnum hoc vitium vino est, pedes captat primum, luctator dolosus est.* Plaut. Pseud. act. 5. sc. 1. *Farnabius.*
Mens, &c] οἶνος ἔχει φρένας. Hom. Odyss. 6. *Idem.*
Satis suum officium facit.] Bene. non enim omnino non facit, nam hoc insani est.

PY. *Chremes.* CH. *quis est? ehem Pythias, vah, quanto nunc formosior*

Videre mihi quam dudum? PY. *certe tu quidem pol multo hilarior.*

CH. *Verbum hercle hoc verum erit, sine Cerere & Libero friget Venus.*

Sed

est: sed non satis facit, quod est ebrietatis. *Donatus.*

4. *Quis est? ehem Pythias.*] Γνωμικῶς & satis miro exemplo mutatam credit, postquam ipse mutatus est. *Idem.*

Quanto nunc formosior, videre mihi, quam dudum?] Hoc múltum Academicos juvat, qui ajunt, Prout habiti fuerimus atque affecti, ita nobis aliud atque aliud videri; & ideo nihil certi comprehendi posse. *Idem.*

Quanto, &c.] Ebriis Τὰ μὴ καλὰ, καλὰ πέφανται. quod de amatoribus pronunciavit Theocriti Daphnis. Idyl. 6. *Heus puer, vinum funde meracius, ut illam formosam reddam*; Anacharsis, cum ex convivis quidam dixisset, uxorem ipsum duxisse deformem. *Farnabius.*

5. *Certe tu quidem pol.*] Et *Certe* & *Pol*; hæc dixit, ut appareret hanc vere loqui, quæ sobria est: illum vero ex vino falli. Et honorifice: atque ut sobria, non dixit, temulentior, aut lascivior, sed alacrior. *Donatus.*

Certe tu quidem pol.] Liber Bembinus *certo* quod antiquius videtur. *Faërnus.*

Multo hilarior.] Quærit *Guyetus*, unde *Muretus* habeat τὸ *alacrior*, quod prætulit τῷ *hilarior*? Ex *Donato* habet, cujus ista est annotatio: *non dixit temulentior, aut lascivior, sed* alacrior. *Boeclerus.*

6. *Verbum hercle hoc.*] *Verbum*, proverbium. ut idem in Andria: *Verbum illud verum est, vulgo quod dici solet.* Donatus.

Sine Cerere & Libero friget Venus.] Hoc si ad sententiam revoces, non conveniet ebrio: si ad petulantiam quam * sic ante dictum est. Nam & improbior factus est. & quum tropice locutus sit, tamen ordinem naturalem servavit: nam primum cibus, deinde potus, postremo libido venerea. *Friget* autem, quia omnis ejusmodi voluptas in calore sanguinis constituta est, qui his rebus alitur. Et *Friget* proprie, non adhæret. Translatum enim hoc proverbium a picatione vasorum, quæ frigida picem non tenent quum alia multa meliora sint ad usum frigida, ut ferrum, argentum, aurum, & cetera hujusmodi. nam sic alibi, *Ubi friget, huc evasit.* Et vide tres μετωνυμίας, Cererem, Liberum, Venerem. *Idem.*

Verbum hercle hoc verum est, sine Cerere & Libero friget Venus.] Liber Bembinus, itemque Decurtatus pro *est*, habent *erit*, quomodo & prius habebat Victorianus, ut adhuc litura demonstrat. Hoc autem verbo *erit*, antiqui etiam præsentia & præterita asseverabant. Plautus in Persa: *Hæc erit bono genere nata, nihil scit nisi verum loqui.* Terentius in Heautontim. *subditum se suspicatur. subditum? ain tu? certe sic erit.* Item in Phormione *Cognatam comperi esse nobis quid? delirat sic erit.* Lucanus in primo:

Non tu Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit.

quod Priscianus libro decimo octavo de constructione exponit, pro cognoscetur, stat autem versus, admisso in quartam sedem proceleusmatico. *Faërnus.*

Sine Cerere & Libero frig. Ven.] Denominationis hujus licentiam consignat *Lucretius* lib. 2.

Hic si quis, mare, Neptunum, Cereremque, vocare
Constituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mavult, quam laticu proprium proferre vocamen;
Concedamus, ut hic terrarum dicat & orbem
Esse Deum matrem.

Non tamen nihil discriminis ista licentia habet. *Neptunum* enim pro mari, *Virgiliana* potius majestas capit (*Neptuno immerserit Eurus*) quam Comœdiæ novæ temperatus dicendi modus. Plautus

Sed Thaïs multo ante venit? PY. *an abiit jam a milite?*

CH. *Jamdudum: ætatem. lites factæ sunt inter eos maxumæ.*

PY. *Nihil dixit, ut sequerere sese?* CH. *nihil, nisi abiens mihi innuit.*

PY. *Eho, non ne id sat erat?* CH. *at nesciebam id dicere illam, nisi quia*

Correxit miles, quod intellexi minus: nam me extrusit foras.

Sed

tus videtur temperare voluisse, cum *loca* potius *Neptunia* (altius quidem, quam noster *maria Neptuni*) dixisset *Trinum.* 4, 1, 4. & præsertim *Milite* 2, 5, 3. sed mox corrupit temperamentum, cum adjecit *templa turbulenta*, quod Epico magis aut Tragico quam Comico concedi poterat. sed hæc ὁδοῦ πάρεργον. *Barclerus.*

Verum hoc est.] Atque ἐν οἴνῳ ἀλήθεια. *Farnabius.*

Sine, &c.] Ψυχρὸν Ἀφροδίτη Διονύσου δίχα καὶ Δήμητρος. Eurip. Ἐν πλησμονῇ τοι Κύπρις. vide Senecæ Hyppolytum vers. 203. Aristophanem citat Athenæus. Ἡδύς τε πίνειν οἶνος Ἀφροδίτης γάλα. lib. 10. cap. 12. additque. Οἱ πολλῷ ἀσωτῶν ἔνιοι παραγενόμενοι ἀφροδισίων ὄρεξιν λαμβάνουσι. *Idem.*

7. *Sed Thaïs multo ante venit?*] Interrogative pronuntiandum hoc. Et scias de his interrogationibus hanc ipsam esse, in quibus ita quærimus, ut qui interrogantur, responsuri nobis se nescire videantur. *Donatus.*

PY. *An ne abiit jam a milite?*] Particula *ne*, non est in libro Bembino: in alio quoque libro vetusto delatam eam inveni: & certe non est necessaria. *Faërnus.*

8. *Jam dudum; ætatem.*] Quia *jamdudum* infinitæ moræ est, addit *ætatem*, ut ostendat multum abiisse temporis, ut factum est. *Jam dudum, ætatem*, pro longinquo tempore. *Lucilius*,

-- ut multos mensesque diesque
Non tamen ætatem.

Donatus.

Ætatem.] Diu, longinquoque tempore ac prolixo, ut est ætas nam sic dicimus de die: & *dieculam*, aliquantulam moram. *Idem.*

Jam dudum; ætatem. lites sunt inter eos factæ maximæ.] Ita colloca hæc verba ex o. l. s. *lites factæ sunt inter eos maximæ.* Faërnus.

9. *Nihil dixit tum, ut sequerere sese?*] *Nihil*, pro non *Virgilius:*

Deponunt animos nil magnæ laudis egentes. Donatus.

Nihil dixit tum ut sequerere sese?] Aliqui libri & Donatus, non habent, *tum*; & pro ea dictione, in libro Bembino est *tu*. mihi utrunque & *tu* & *tum*, otiosum videtur: & geminatis adjacentibus litteris, factum. *Faërnus.*

Nihil, nisi abiens mihi innuit.] Apparet quasi iratam discessisse Thaidem a Milite, & tamen sic iratam, ut illi ira consilium non ademerit. *Innuit* inquit, *quum abiret.* Donatus.

10. *Eho nonne id sat erat?*] Adeo simplex hic inducitur adolescens, ut a Pythia reprehendi possit. nam quid opus fuit dicere, si innuit? *Idem.*

At nesciebam id dicere illam.] *Dicere* pro velle, vel significare. *Sic alibi*,

Quasi tu dicas id factum consilio meo.

Idem.

Nisi quia correxit miles, quod intellexi minus] Hoc videtur facetius & sapientius, quam dici ab ebrio, rustico, & adolescente debuisset. Hoc vitium tunc fit, quum Poëtæ ingenium suum in personas conferunt. *Idem.*

11. *Quod intellexi minus.*] Verisimile hunc tantum extrusum fuisse, non etiam vapulasse: quia miles Thaidi magis, quam huic irascitur. *Idem.*

Correxit miles, quod intell.] Suo potius ingenio, quam personæ moribus obsequi

Sed eccam ipsam : miror ubi ego huic anteverterim.

qui putat poëtam nostrum *Donatus*; cum ebrio, & rustico & adolescenti acutius dictum tribuit. Mirum, qui hoc tanti acuminis visum sit Donato? nisi acumen ipse voluit suum, non in tempore forsitan, ostentare. *Boeclerus.*

12. *Miror ubi ego huic anteverterim.*] Id est, hanc præcesserim. *Donatus.*

Ubi.] In qua parte viæ. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

THAIS *meretrix.* CHREMES *senex.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Thaïs a milite rediens, adeo commota est, ut etiamnum in absentem invehatur. Adversus hunc Chremetem confirmat, seque ad pugnam parat, Chremes vero timidus abit, quæsiturus advocatos sibi.*

TH. *Credo equidem illum jam adfuturum esse, ut illam a me eripiat; sine veniat.*
Atqui si illam digito attigerit uno, oculi ilico effodientur.

Usque

TRochaicis tetrametris catalecticis constat, intermixtis duobus *Jambicis tetram. catal. v.* 1. *MSS.* meorum unus: *& habetur & refertur Thaïs a me, ita uti* &c. alter: *& habetur & refertur tibi a me Th.* Argent. *& h & ref. Th. a me tibi ita v.* 14 unus: *nam hac est, quam miles a me nunc vi erept. v.* Argent. *nam hac ea est, quam miles nunc ereptum venit. v.* 17. duo: *militem s. a. t. q. copias video adducere. v.* 19. omnes: *qui metuat minus. v.* 26. omnes: *mane mane. v.* 31. duo: *fac animo hac ut præsenti dicas.* tertius: *fac hac animo præsenti ut dicas.* Bœclerus.

1. *Credo equidem illum jam adfuturum esse, ut illam a me eripiat.*] Vide ut ex ipsis appareat verbis, quam concita & recens a litigio veniat Thaïs. Itaque nec nominat Militem, nec Virginem: sed pronomine utrumque significat, quasi in medio constituta negotio. *Donatus.*

Adfuturum esse.] Id est, adventurum: ut *Affuit & Mnestheus.* Idem.

Sine ut veniat.] Quasi dicat, sine * nullis. & comminantis est: ut, *Sine modo.* *Idem.*

Credo equidem illum jam adfuturum ut illam a me eripiat. sine.] Hunc versum ita in aliquibus l. a. ordinatum invenio, ut comprendat etiam verbum *veniat*, quod in impressis sequenti versui attribuitur. ita erit trochaicus tetrameter acatalecticus, correpta priore in *illam.* ceterum quod sequitur, *qui si illam*, ita solus liber Bembinus habet. alii omnes, aut *atqui*, ut & Donatus, aut *atque* quarum vocum alterutra admissa, is versus qui secundus est, ejusdem est generis, cujus primus: ejusdem & tertius: ita ut in prima sede sit dactylus, qui capiat primam syllabam dictionis *ego.* secundus pariter dactylus; tertius & quartus trochei: quintus vel anepæstus abjecto p, ex *ineptias*, vel trocheus, aut eliso s, ex *ea* voce, aut legendo *ineptiam*, ut est in libro Bembino, & fuisse in Victoriano & Decurtato ex rasura ultimæ litteræ apparet. quartus item versus ejusdemmet est generis, ita ut dactylum in tertia sede habeat, eliso m, ex *enim*, quamvis sequente consonante. Item quintus, sextus, septimus, octavus, & decimus; nonus vero trochaicus dimeter catalecticus, vel etiam jambicus dimeter acatalecticus, si tamen in, *me hem*, non fiat collisio. undecimus trochaicus tetrameter catalecticus. *Faërnus.*

2. *Atqui si illam digito attigerit uno.*] Moris comminantium est, ad exiguum revocare commissa, quæ se ulturos prædicent. *Donatus.*

Oculi ilico effodientur.] Et fœmineæ minæ sunt, & in libidinosos quam maxime. nam hunc suspicatur amatorem

esse

Usque adeo ego illius ferre possum ineptias, & magnifica verba,
Verba dum sint: verum enim, si ad rem conferentur, vapulabit.
CH. *Thaïs, ego jam dudum hic adsum,* TH. *o mi Chremes, te ipsum exspectabam:*
Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeo ad te attinere hanc
Omnem rem? CH. *ad me? qui? quasi istuc.* TH. *quia, dum tibi sororem studeo*
Reddere ac restituere, hæc atque hujusmodi sum multa passa.
CH. *Ubi ea est?* TH. *domi apud me.* CH *hem.* TH. *quid est?*

Edu-

esse virginis. Sic & alibi, *Ut ego unguibus facile illi in oculos involem venefico.* In oculos autem maxime sævire fœminas, & tragœdiæ fere omnes, & comœdiæ protestantur. *Donatus.*

Oculi illico.] Minæ Amazoniæ, apud Comicos. Plaut. Aul. 1. act. 1. sc. & 2. 2. Trin. 2. 4. sc. *Farnabius.*

3. *Usque adeo ego illius ferre possum ineptias, & magnifica verba.*] Non dixit, Usque adeo illum possum amare: sed, quam insuavis jam diu sit, ostendit, dicendo, *Ferre possum.* Et cito ostendit, quæ sit amicitia Militis. *Ineptias*, inquit, *& magnifica verba.* Donatus.

4. *Verba dum sint.*] Hoc est, quæ vim non adimisceant rerum. *Idem.*

Verum enim si ad rem conferentur, vapulabit.] Si discesserit a verbis, & rem experiri cœperit, vapulabit. Et bona locutio: ut si dicas, Verba ad rem contulit, hoc est, agere quod dicebat aggressus est. *Idem.*

7. *Ad me? qui? quasi istuc.*] Et rusticus, & timidus, & pudens commotus est Meretriculæ dicto. *Idem.*

Ad me? qui? quasi istuc.] Mire expressit Poëta perturbationem adolescentis parum assueti turbis, & timidioris. *quasi istuc. Guyetus* supplet: *moverim.* Thaïs antequam absolvat orationem, respondet. *quia dum &c.* Bœclerus.

Quasi istuc.] Aposiopesis. quasi ego istuc commoverim. *Farnabius.*

Quia dum tibi sororem studeo reddere.] *Quæ* enim Thaïs *cupiebat de sorore* Chremeti *indicare, ad eam rem tempus non erat* in domo militis: & cœptos cum adolescente sermones, jurgium interrupit. *supra* 4, 1. itaque nunc, urgentibus, quæ imminebant, litibus, Chremeti sororem indicat, & restituit; ut adversus militem jam suum negotium ille gerere posset. commendat tamen suum beneficium Thaïs in hac ipsa festinatione: multisque sibi laboribus stetisse hanc rem ostendit. Chremes ad mentionem sororis, expectatione suspensus, *ubi ea est?* inquit. & cum Thaïs responderet, *domi apud me*; confusus, *hem!* ait; metuens, ne pudori ejus male consultum in domo meretricis esset. quo metu mox eum liberat Thaïs: *quid est?* quid perturbaris? *educta est soror tua ita, uti teque illaque dignum est.* quod adversus dubitantem (*quid ais?*) mox amplius confirmat: *id quod res est.* Bœclerus.

8. *Hæc atque hujusmodi sum multa passa.*] Mulier facunda Meretrix, hæc imputat adolescenti quæ vidit, & alia quibus interfuit. *Donatus.*

Reddere & restituere.] Proprie *redditur* cupientibus, ut domino servus: *Restituitur* cupiens, ut patriæ civis. *Redditur, & restituitur*, cupiens cupientibus, ut parenti filius. Ergo in hac utrumque est, & reddi & restitui. *Idem.*

9. *Hem.*] Extimuit adolescens, cum sororem suam in domo meretricis esse

Educta ita, uti teque, illaque dignum est. CH. *quid ais?*
TH. *id quod res est.*
Hanc tibi dono do, neque repeto pro illa quicquam abs te pretii.
CH. *Et habetur & refertur Thaïs a me, ita uti merita es, gratia.*
TH. *At enim cave, ne prius, quam hanc a me accipias, amittas Chreme:*
Nam hæc ea est, quam miles a me vi nunc ereptum venit.
Abi tu, cistellam Pythias domo effer cum monumentis.

CH. *Vi-*

audivit: cui rei statim occurrit Thaïs. *Donatus.*

Hem.] Indignantis est; ubi sororem suam in domo meretricis esse audiit. *Farnabius.*

10. *Educta.*] Subauditur *est.* Donatus.

Uti teque illaque dignum est.] Bene purgavit, quod ex fastu meretricio expectabatur. non, inquit, ut me dignum est, apud me est. *Idem.*

Quid ais?] Recte: quia mirum apud meretricem liberaliter educatam. *Idem.*

11. *Hanc tibi dono do*] Melius dixit, quam *Dono:* ut donum placidius videatur & præstantius. *Idem.*

Neque repeto pro illa abs te quicquam pretii.] Ex eo quod potuit jure facere, beneficium demonstravit oratorie, dicens serio, non esse facturam. *Idem.*

12. *Et habetur & refertur a me, Thaïs.*] Qui habet apud se gratiam, nondum retulit. *Retulit* qui destitit habere. Multum ergo hic dixit, *& habetur gratia & refertur.* Quem sensum transtulit *Sallustius* in bellum Jugurthinum, *Arma, pecuniam, sume, utere: & quoad vixero, numquam redditam tibi gratiam putarem, semper apud me integra erit.* Idem.

Et habetur & refertur a me Thaïs tibi, ita uti merita es, gratia.] In hoc versu pro *refertur*, *referetur* legendum est ex Bembino & aliis antiquis libris, & ex sensu. referre enim gratiam, utique re & factis intelligendum est, quod hic locum habere nondum poterat. non ergo indicat se referre: sed pollicetur relaturum. dum vero hæ dictiones, *a me*, nec in Bembino aut Victoriano sunt, nec apud Donatum, aut Priscianum hunc locum citantem libro XVIII. præterea pronomen *tibi*, in nullo alio libro, præterquam Bembino, fere invenias. Unus id habet superscriptum in glossematis modum; & sane sine eo stat sermo, & pulchre intelligitur, & antiqua locutio est, habeo gratiam, pro habeo tibi gratiam. ut in Andria: *& non neglexisse habeo gratiam.* idem & de refero: ut supra in Eunucho, *Inveniam pol hodie parem ubi referam gratiam.* ita versus erit octonarius jambicus expeditissimus, ut sequens, qui tamen si in *cave* posteriorem corripias, potest esse trochaicus catalecticus: cujusmodi est, qui eum sequitur. *Faernus.*

13. *Ne prius, quam hanc a me accipias, amittas Chreme.*] Hoc in Comœdia licet more vulgi dicere. Ceterum non potest amitti, quod nondum acceptum sit. An quia jam dudum sumptum sit? *Donatus.*

14. *Nam hæc ea est, quam Miles a me vi nunc ereptum venit.*] Non ad deterrendum, sed ad præparandum animum adolescentis hæc dicit, quem audacem putat, aliter ac res ipsa est. nam mox Thaïs mutabit orationem, & dicet, *Quicum res tibi est, peregrinus est: Minus potens quam tu, minus notus, amicorum hic habens minus. Idem.*

15. *Cum monumentis.*] *Monumenta* sunt, quæ Græci dicunt γνωρίσματα καὶ ἀναγνωρίσματα. *Idem.*

Abi tu, cistellam domo effer cum monumentis] Vide *Lindenbrogii notas:* & *Petrum Victorium, comment.* in *Poët. Aristot.* ubi Philosophus agit de agnitione, quæ per signa fit. *Boeclerus.*

Cum momentis &c.] Infantibus cum fortunæ aut misericordiæ alienæ exponeban-

CH. *Viden' tu illum Thaïs?* PY. *ubi sita est?* TH. *in risco. odiosa cessas?*

CH. *Militem secum ad te quantas copias adducere?*

Attat. TH. *num formidolosus obsecro es mi homo?* CH. *apage sis.*

Egon' formidolosus? nemo est hominum, qui vivat, minus.

TH. *Atque ita opus est.* CH. *ah, metuo qualem tu me esse hominem existimes.*

TH. *Immo hoc cogitato: quicum res tibi est, peregrinus est:*

Minus potens quam tu, minus notus, minus amicorum hic habens.

CH. *Scio*

bantur uti adnotatum ad act. 4. sc. 5. Andriæ, apponebantur simul ἐπίσημα, quibus tempore futuro & meliore possent agnosci. hæc Græci λείψανα, σπάργανα & γνωρίσματα, Latini monumenta, vel crepundia vocabant. Pamphilæ, licet exposita non erat, verum a prædonibus abrepta, supererant procul dubio, crepundia quædam & σπάργανα quibus agnosci posset. *Farnabius.*

16. *Viden' tu illum, Thaïs?*] Longe videre, timoris est indicium. *Donatus.*

Viden' tu, &c.] Trepidare incipit rusticus, viso Thrasone cum comitatu. *Farnabius.*

Ubi sita est.] Trepidantes personas immiscuit. *Donatus.*

In risco.] Cista pelle contecta: nomen Phrygium. *Idem.*

17. *Quantas copias.*] Proprie dixit *Copias:* nam sic dicuntur legiones in unum collectæ. convenit tamen rudi & rustico adolescenti, sex homines, *copias* dicere: Militem scilicet, Parasitum, Donacem, Syriscum, Simalionem, Sangam. *Donatus.*

18. *Num formidolosus obsecro es, mi homo?*] *Formidolosus*, & terribilis, & timidus intelligitur. *Idem.*

Apage sis.] *Plautus* in Trinummo, *Apage amor.* Idem.

19. *Ego formidolosus?*] O. l. s. *egon*, sequentis vero dictionis *formidolosus*, ante penultimam Bembinus liber & aliqui alii antiqui libri per *u*, non per *o*, habent. *Faernus.*

20. *Atque ita opus est.*] Ut minus formidolosus sis. *Donatus.*

Metuo qualem tu me esse hominem existimes.] Videtur ebrius factus hic Chremes jam etiam displicere nolle mulieri. nam idcirco fatetur, se timere malam opinionem Thaïdis de se. Et *metuo qualem tu me existimes*, nove dixit pro, *Metuo ne ignara sis.* Idem.

Hau, metuo qualem tu me.] Omnes fere l. s. inter quos Bembinus, non *hau*, sed *ah* habent. quod magis placet. *Faernus.*

21. *Peregrinus est, minus potens quam tu.*] Quam * post quam tamen ipse non eloquitur, quid efficiatur, ex eo quod ait, *Peregrinus est, minus potens quam tu:* bene sic dixit: quia tardum fuit dicere: *Ille impotens, tu potens, & cetera.* *Donatus.*

Peregrinus est, minus potens, &c.] Locus de facultate & difficultate litigandi, etiam alibi apud nostrum tractatur; *Andr.* 4, 5, 15. *&c.* *Adelph.* 2, 2. *&* 3, 4. *Phormion.* 4, 3. Boeclerus.

22. *Amicorum hic habens minus.*] Ea quæ in libris omnibus est collocatio, vehementiorem videtur reddere orationem: *minus amicorum hic habens.* quod ex toto versu melius videri potest,

Minus potens quam tu, minus notus, minus amicorum hic habens.

Faernus.

23. Sed

CH. *Scio istuc. sed tu quod cavere possis, stultum admittere est.*

Malo ego nos prospicere, quam hunc ulcisci accepta injuria.

Tu abi: atque obsera ostium intus, dum ego hinc transcurro ad forum:

Volo ego adesse hic advocatos nobis in turba hac. TH. *mane.*

CH. *Melius est.* TH. *mane.* CH. *omitte, jam adero.* TH. *nihil opus est istis Chreme.*

Hoc modo dic, sororem illam tuam esse, & te, parvam virginem

Ami-

23. *Sed tu, quod cavere possis, &c.*] Ostendere vult *Terentius*, plures sententias ad timiditatem congruere, quam ad audaciam. nam & mox dicturus est, *Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.* Quia ex providentia timor, ex audacia temeritas provenit. *Donatus.*

Admittere est.] Fieri sinere. & melius dixit, quam *Pati.* hoc generale est. nam nunc admittere, pati fieri significat. *Idem.*

Quod cavere, &c.] Pol cavere quam pœnitere præstat. Σωφρονίστερον δὲ εἶναι ἢ μετὰ τὸ παθεῖν ἐλέγχειν, τὸ πρὶν παθεῖν φυλάξασθαι τὸ μὴ παθεῖν. *Stobæus. Farnabius.*

24. *Malo ego nos prospicere.*] Providere ne fiat: id est, prospicere & cavere. ab eo quod præcedit, id quod sequitur. *Donatus.*

Malo ego nos prospicere] Vide *Andr.* 3, 5, 18. & adde *Sallustii* illud: *res monet, cavere ab illis magis, quam quid in illos statuas consultare. Catil.* 25. Laudat autem suam hanc cautionem, *consilium vocans*, Chremes *scena sequente v.* 14. Bœclerus.

Accepta injuria] Hic causa ostenditur, cur illud malit. *Donatus.*

25. *Ostium obsera intus.*] Pavidi consilium nihil aliud continet præter claustra & fugam. nam *sera* est claustrum januæ. *Idem.*

Transcurro ad forum.] *Transcurro* dixit, non *Curro*; ut proximitatem fori ostenderet. *Idem.*

Tu abi: atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum] Collocatio in libro Bembino & aliquibus aliis, & Donato hæc est: *Obsera ostium.* In omnibus vero quotquot sunt itemque Donato, *Dum ego hinc.* versus trochaicus est, & bene constat, si ex *dum* nihil abjiciatur. *Faërnus.*

Ad forum] In foro obambulabant causidici. Forum autem intelligo *Piazzant*; quam vocant. ab una parte locus est a fronte apertus, in quo exercentur judicia. ibi tribunal & subsellia. nobis, *the Sessions hous.* in area ipsa, tabernæ, ubi habentur res venales, *the Market place*, inibi spatiantur mercatores, fœneratores, & quos recenset Choragus in Plauti Curculione act. 4. sc. 1. *the exchange. Farnabius.*

26. *Volo ego.*] Quasi minus timeat: *cupio* non inquit, sed *volo. Donatus.*

In turba hac.] Vide timidum *turbam* appellare, quam mulier non timet. *Idem.*

27. *Melius est.*] Fugæ occasionem hic cupit dari. *Idem.*

Mane.] Hoc gestu jam adjuvatur. *Idem.*

Omitte: jam adero.] Ex hujus verbis apparet, etiam manu comprehensum esse adolescentem. *Idem.*

Omitte: jam istuc adero.] Quia causam probari non videt, celeritatem redeundi pollicetur. *Idem.*

Nihil opus est istis.] *Istis*, utrum advocatis, an istis omnibus quæ dixisti? *Virgilius,*

— *Aut quid petis istis?*

Idem.

Istuc.] Advocatis. *Farnabius.*

28. *Hoc dic modo, sororem illam tuam esse.*] Ordine est executus: primo utrum

per-

Amisisse: nunc cognosse. signa ostende. PY. *adsunt.* TH. *cape,*

Si vim faciet, in jus ducito hominem. intellextin? CH. *probe.*

TH. *Fac animo hac præsenti dicas.* CH *faciam.* TH. *attolle pallium.*

Perii: huic ipsi est opus patrono, quem defensorem paro.

personam habeat, *Dic, sororem*, inquit, *illam tuam esse.* Utrum negotium habeat. *Et te parvam virginem amisisse.* Cur hodie agat, *Nunc cognosse.* Et unde probet, *Signa ostende.* Hæc omnia sic pronuntianda sunt, ut & justa & factu facilia demonstrentur. *Donatus.*

Hoc dic modo.] O. l. 2. & Donatus, *hoc modo dic.* Faernus.

30. *Si vim faciet, in jus ducito hominem*] Et recte: quia violento civiliter resisti solet *Idem.*

31. *Fac animo hac ut præsenti dicas.*] Hæc non dicerentur a Thaide, nisi in illius vultu pavor nimius appareret. *Idem.*

Faciam.] Adjuvandum pronuntiatione: *Faciam* enim, timide dictum est. *Idem.*

Attolle pallium.] His verbis Chremetis demonstravit, nimium liberaliter pavidi adolescentuli animum. *Idem.*

Attolle pallium.] Vel quia simplex est, vel quia ebrius, pallium trahit Chremes. *Idem.*

Attolle pallium.] Non satis sobrius, nec urbanæ elegantiæ studiosior, adolescens rusticus, pallium trahit, quod attolli & subduci jubet Thais. vide, quæ notat *Octav. Ferrar. de re vest. part. 2. lib. 4. cap* 8 Bœclerus.

Pallium.] Humeris delapsum, vel per negligentiam madidi & ebriosi, vel ex concertatione tendentis in forum & abeundi occasionem captantis. *Farnabius.*

32. *Perii! huic ipsi est opus patrono, &c.*] Hæc Meretricis querela, rudem Adolescentulum magis & honeste natum, quam culpandum esse demonstrat, *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

THRASO *miles.* GNATHO *parasitus.* SANGA *servus.*
CHREMES *senex.* THAIS *meretrix.*

Argum. *Furens Miles accedit ad Thaïdis domum oppugnandam: & ridicule imperatorem agit in instruenda acie; quem tamen interim Gnatho salse irridet. Tandem pertimidus re infecta relinquit Thaïdem; Proverbium enim Græcum est, θρασὺς πρὶν ἔργυ, ἐν πολλῷ κακός. Id est, audax ante negotium, plerumque ignavus.*

THR. H*anccine ego ut contumeliam tam insignem in me accipiam Gnatho?*

Mori

Iambici sunt *tetrametri acatalectici*; & *Trochaici catalectici, sive septenarii.* v. 2. *MSS* nostri omnes, *dorax* (*v. Guyet.*) &, *sequimini me.* v 4. omnes: *recte.* & v. 10. *domum.* v. 13. Gnathoni omnes ista tribuunt: *idem hæc jam Pyrrhus factitavit.* v. 15. unus: *sane qui tibi nunc vir videtur, hic neb. magn* e alter: *sane qui nunc tibi vir videtur esse, neb. m. e.* Argent. *sane qui nunc vir tibi videtur esse hic? nebulo magnus est.* v. 16. duo: *quid tibi videtur?* tertius: *quid videtur tibi?* v. 17.

Mori me satius est. Simalio, Donax, Syrisce sequimini.
Primum ædes expugnabo. GN. *recte.* THR. *virginem eripiam.* GN. *probe.*
THR. *Male multabo ipsam.* GN. *pulchre.* THR. *in medium huc agmen cum vecti Donax.*

5 *Tu*

v. 17. duo omittunt, *tu*: tertius, *illos*. v. 18. duo: *quam mox irruamus?* tertius: *quam mox irruemus?* & superscript. *irruamus*. v. 19. omnes: *experiri consilio*. in uno tamen superscript. *consilio*: v. 21 unus: *accedo ad te*. v. 25 duo: *quid tu cum illoc agis?* unus: *quid cum illoc agis?* v. 27. unus: *an tu illam tangas*. alter: *an tu eam tangas*. tertius: *aut tu eam tangas*. mox duo: *ah quid ais? tace*. v. 28. omnes Chremeti tribuunt hæc: *quid tu tibi vis?* v. 30. omnes: *sese*. mox unus: *si quicquam hodie turbæ feceris*. alter: *si quicquam hodie hic turbæ feceris*. v. 33. unus interponit, *tibi*. v. 34. duo: *sic agis*. Argent. *sic ain*. v. 37. unus: *ne vim facias ullam in illam; ego ad Sophronam eo nutr.* alter: *ne vim f. v. i. ill. ego eam ad Sophronam mittere, ut eam adduc.* Argentor. *ne v. f. v. in ill. ego eam ad Sophronam nutricem ut eam add.* v. 39. Argentor. *fortis*. v. 41. duo: Gnathoni totum attribuunt. v. 44. duo: *Sanga, ut fortes decet milites*. v. 45. omnes: *domique focique*. v. 46. omnes hæc verba, *vos me hac sequimini*, Sangæ tribuunt: unus omittit, *me*. Bœclerus.

1. *Hanccine ego contumeliam.*] Hic rursus inepti vanitas Militis demonstratur, ad Amicam tanquam ad hostilem exercitum pergentis irritato animo, concitato cursu, inclinata chlamyde, trepidi & quatientis caput. Et hæc verba pro hortatu Imperatoris accipienda sunt: quandoquidem omnia de exercitu transferuntur. *Contumeliam* vero proprie, & ut miles. *Sallustius, Ne qua contumelia, &c.* Donatus.

Contumeliam tam insignem in me accipiam Gnatho?] Apparet Gnathonem & dehortatorem esse certaminis, & ad pocula Militem provocare: maxime cum videat persuasisse ista consilia, ut hoc certamen moveretur. *Idem.*

Tam insignem.] *Insignem*, ut miles dixit, quia *insignia* armorum sunt. *Idem.*

2. *Mori me satius est.*] Ridicula præsumptio: tanquam adversus meretricem jurgia nunquam Thraso sumere ausus esset, nisi morte proposita. Ergo velut mortis contemptu opus est ad tale prælium. *Idem.*

Mori me satius est.] Tanquam aliter miles adversus mulierem audere non posset, vel quia nihil, vel quia amator. *Idem.*

Mori me satius est.] Quasi ille sibi dicat, vel molestum esse certamen, vel amicam non esse lædendam. *Idem.*

Mori me satius est.] *Donatus: tanquam aliter miles adversus mulierem audere non posset, vel quia nihil, vel quia amator.* Lege: *vel quia nihili, vel quia amator.* sequentia docent, in illa annotatione. *Bœclerus.*

Simalio] Et hoc concitate pronuntiandum est. *Donatus.*

Sequimini.] Hujusmodi militia per tumultum repente suscipitur; & dicitur *Evocatio*: ubi dux alloquitur cives, *QUI REMPUBLICAM SALVAM VULTIS, ME SEQUIMINI.* Unde *Virgilius* sic ait,

---- Desuetaque bello
Agmina in arma vocas subito, ferrumque retractas:
Ipse vocas pugnas, sequitur tum cætera pubes Idem.

3. *Primum ædes expugnabo*] Debet hic esse vociferatio vana ad hoc, & verbum militis cum quodam motu ingenti, & per immanes minas, sine ulla vi rerum. Vanaque comminatio est, velle ædes expugnare, cum foris sit Meretrix. *Idem*

Recte, &c.] Ex decoro personæ & instituto parasiti, qui sibi imperaverat omnia assentari, *recte, probe, pulcre.* Farnabius.

4. *Male mulctabo ipsam.*] Vide ordinem belli. Primo expugnatio mœnium, tum recuperatio captarum rerum, demum pœna prædonum. *Donatus.*

Pulchre.] Postquam non obtinuit quod vole-

Tu Simalio in sinistrum cornu. tu Syrisce in dexterum,
Cedo alios: ubi centurio est Sanga, & manipulus furum?
SA. *eccum adest.*
THR. *Quid ignave? peniculon' pugnare, qui istunc huc portes, cogitas?*
SA. *Ego ne? Imperatoris virtutem noveram, & vim millitum:*
Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem vulnera?

THR.

volebat Gnatho, assentatur ad omnia. Vide autem manifestam irrisionem ex ipso genere laudandi: nam quid est in aedium expugnatione recti? quid in virginis ereptione probitatis? quid in male mulctanda muliere pulchritudinis? Sed hoc est, quod ait supra de se ipso parasitus, *Quidquid dicunt, laudo* Donatus.

In medium huc agmen cum vecti, Donax.] Mire composita ad contemptum nomina legionariorum sunt. Nam *Donax* ab arundine, veluti sit inanis & fragilis, nomen sortitus est. *Idem.*

In medium huc.] Ridicule satis armaturas leves non putat adversus Thaidem idoneas: & ideo agmen cum vecti vult venire in medium. An ideo cum vecti, quia ad expugnationem venitur aedium? *Idem.*

5 *Simalio*]A simio vel a simia derivatum est, ob foeditatem oris vel nasi *Idem.*

Syrisce]Jam diminutivum est a *Syro.* Idem.

Tu Simalio in sinistrum cornu, tu Syrisce in dexterum.]Hic agmen instruitur. Facetum autem est, cum a rebus magnis res ridiculae deriventur. *Idem.*

6. *Cedo alios.*] Non *reliquos* dixit, sed *alios*, quasi multi sint. *Idem.*

Sanga.] Nec sangarius saltem, ut nomen esset. *Idem.*

Manipulus furum.] *Manipulus* proprie est militis. Cum Romani & Latini & sub uno Centurione bellum aggressuri deputabantur, sibi sertum vel coronam ex manipulo herbae, vel hujusmodi, conficiebant, quem pro signo sequebantur. Merito ergo Centurionem videns, manipulum desideravit: hoc est, coquum videns, convivas desiderat: qui apparaverat, quoties locus affuit, id est, convivium est constitutum. Alii *manipulum furum*, condiscipulos dici putant. *Idem.*

Manipulus.] Manus militum sub eodem papilione degentium, sub eodem signo pugnantium. Veget. l. 2. Plutarchus in Romulo, scribit Romulum duxisse magnas quasdam manus militum in centurias distributas, in quibus singulis unus vehebat manipulum foeni aut herbae in conto vel hasta, hinc mansisse nomen manipulis. Ovid. 3. Fast.

Pertica suspensos portabat longa maniplos.

In legione centuriae erant 60. manipuli 13, cohortes decem. Agel. l. 16. c. 4. *Farnabius.*

Furum.] Servorum culinariorum sub Archimagiro Sanga. Coquos autem pro furibus celebrat Plautus in Aulul. Pseudol. alibi. *Idem.*

Eccum adest.] Pro se ac pro discipulis Sanga. *Donatus.*

7. *Quid ignave?*] Apparet, coquum ad repentinum strepitum sic exisse, ut artem suam fuerat expeditus. *Idem.*

Quid ignave, peniculon pugnare, qui istuc huc portes, cogitas?]Ex *quid*, elidendum est *d*, ex *istuc* *s*, ut octonarius constet. *Fairnus.*

8. *Egone?*] Haec causa est. *Donatus.*

Imperatoris virtutem noveram, & vim militum.] Hoc plus habebit salis, si sic intellectum fuerit, ut *Sanga* uno eodemque tempore & quaerat quid dicat, simulque respondeat, *Hoc noveram, sine sanguine fieri non posse*, scilicet [illegible]. Quid igitur si hoc sciebat? *Idem.*

Egone? imperatoris virtutem noveram, & vim mil.] Laudat hunc versum *Priscianus lib.* 9. Infeliciter admodum, & sine ulla necessitate, *Jo. Pricaeus (ad 8. Apulei. Miles.)* corrigit: *ne ego imperator.* &c. de peniculo vide *Lindenbrog.* Boeclerus.

9. *Qui abstergerem vulnera?*] Quasi

hoc

THR. *Ubi alii?* SA. *qui, malum, alii? solus Sannio servat domi.*

THR. *Tu hosce instrue: hic ego ero post principia: inde omnibus signum dabo.*

GN. *Illuc est sapere: ut hosce instruxit, ipsus sibi cavit loco.*

THR. *Idem hoc jam Pyrrhus factitavit.* CH. *viden' tu Thaïs, quam hic rem agit?*

Nimi-

hoc fuerit auxilii genus. Quid hoc est? unde vulnera? quorum vulnera? utrum utriusque partis? an, quod magis ridiculum est, suorum? *Donatus.*

Abstergerem vulnera.] *Volnera* est in libro Bembino & Victoriano. Octonarius autem stat producta penultima in *abstergerem.* Priscianus lib. VIIII. *Faërnus.*

10. *Qui malum.*] *Malum*, per παρένθεσιν suaviter infertur. *Plautus* in Epidico, *Qua (malum) hæc impudentia est?* Et non interponitur *malum*, nisi oculis conversis ad eum, qui id quod reprehendimus, dixerit. *Malum* nunc interjectio est. *Donatus.*

Solus Sannio servat domum.] Hæc figura παρόμοιον dicitur. *Idem.*

Solus Sannio servat domum.] Ut,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Idem.

Servat domum.] Pro remanet, ut observet. Nam *servat domum*, rectum erat: non, *servat domi*, si *custodit* intelligeretur. Vel *Servat*, pro sedet: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. nam non servat, nisi qui prius in eo loco sederit. *Idem.*

Servat domi.] *Donatus*, *domum* legit: ut & *MSS.* nostri. sed vindicarunt alteram lectionem *Nonio Marcello* probatam *vet. Sanniones, Eruditi*, & nunc *Guyetus.* Bœclerus.

Servat domi.] Custodit res quæ sunt domi. Plaut. *Nemo in ædibus servat.* act. sc. 2. *Quia nos eramus peregre, tutatus est domi.* Plaut. Amphit. 1. act. 1. sc. legitur & *domum.* Farnabius.

11. *Post principia.*] Magnifice ad risum commovendum. nam dicere debuit, *post vos.* Et hunc locum sibi optimum elegit, ut timidus. *Donatus.*

Post principia.] Militare dictum est. Et ambigunt multi, an in extremo agmine sit hic locus, an in medio. *Idem.*

Post principia] In prima acie stabant Hastati: in secunda Principes: post hos Triarii. Inter quos sibi cavit Thraso. & milites ipsi *principes*, dicti sunt *Principia*; ut servi, servitia. *Farnabius.*

Inde omnibus signum dabo.] Tanquam non omnibus dari possit, si aliunde detur. *Donatus.*

12. *Ipsus sibi cavit loco.*] An *Loco* simpliciter, quia post principia? an *Loco*, in loco, opportune & δικαίως? *Terentius* in Adelphis, *Pecuniam in loco negligere, interdum maximum est lucrum.* An pro, de loco? *Idem.*

13. *Idem hoc jam Pyrrhus factitavit.*] Irridet quidem Poëta: veruntamen ostendit, officium Imperatoris hoc esse, ne se in periculum projiciat. Sic *Sallustius*, *Et in præliis actu promptus.* Et hoc totum, quasi in Palliata: sed concessum Poëtis fuit. *Pyrrhus* autem peritissimus stratagematon fuit: primusque quemadmodum ea disciplina per calculos in tabula traderetur, ostendit. *Idem.*

THR. *Idem hocce Pyrrhus factitavit.* CH. *Viden tu Thaïs quam hic rem agit?*] Liber Bembinus & Basilicanus ac Donatus, *idem hoc jam*; alii scripti alia quidem collocatione, omnes tamen, *jam* habent: quo recepto, versus stat, si ex *viden* elidas n. *Faërnus.*

Idem hoc jam Pyrrhus fact.] Suavitatem Comœdiæ juvat, quod homo nihili, & nebulo magnus, ut infra dicitur, clarissimorum hominum exempla suis ineptiis prætexit: hic Pyrrhum, infra Herculem. Tota hæc scena lepore & festivitate comica conditur, sicut in præfatione ostendimus. *Bœclerus.*

Pyrrhus, &c.] Epirotarum rex quem Anti-

Nimirum consilium illud rectum est de occludendis ædibus.

TH. *Sane, quod tibi nunc vir videatur esse hic, nebulo magnus est:*

Ne metuas. THR. *quid videtur?* GN. *fundam tibi nunc nimis vellem dari,*

Ut tu illos procul hinc ex occulto caderes: facerent fugam.

THR.

Antigonus ducem optimum pronunciavit, siquidem consenuit, superstes variis bellis. Annibal vero primas Alexandro dedit, quia &c. Pyrrho secundas, quia castra metari primus docuisset, stratagematum in urbibus capiendis & præsidiis ponendis esset peritissimus, artem conciliandi homines optime calluisset. sibi denique tertias, &c. Liv. dec. 4. l. 5. *Farnabius*.

14. *Nimirum consilium illud rectum est*] *Illud rectum est*, & nova locutio, & superiori similis, *Nimirum dabit hac Thais mihi magnum malum*: pro sine dubio rectum est. *Donatus*.

15. *Sane quod tibi nunc vir videatur esse, hic Nebulo magnus est: ne metuas.*] Figurata locutio, & præterea ὑπερβατὸν intermixtum. nam hic ordo est, Sane hic nebulo est, ne metuas. An hic erit ordo & sensus, ut sit dictum, Ne metuas: sane qui tibi vir videtur esse, hic nebulo magnus est. Et recte: nam obterretur adolescens, & ætate Militis, quod jam vir est: & magnitudine, quod magnus corpore: quæ utraque in illo vana esse, meretrix ut experta denuntiat. *Nebulo* autem, vel inanis, vel vanus, aut mollis, ut est nebula, dicitur. Et hoc εἰρωνικῶς dictum est. Meretrix, frustra metuentem corripiens Chremetem, *Sane, inquit, quod tibi nunc vir videatur esse.* & deest, *Non est*: ut sit, Non est quod tibi nunc vir videatur esse: hic nebulo magnus est. Sic & alibi,

Si in platea hac te offendero post unquam, nihil quid dicas mihi,
Alium quæritam: iter hac habui: periisti.

Ut sit, Non est quod dicas mihi. *Idem*.

Sane quod tibi nunc vir vid.] *Donatus* explet ἔλλειψιν: *Deest*, inquit, *non est, ut sit: non est quod tibi nunc vir videatur esse* comparatque alterum locum *act. 5. sc 9. v. 34. v. infra, & Chrestomath. voc. Quod.* *Scioppius* supplet: *ob id nomen seu negotium, quod, &c. ab eo vel ex eo negotio seu nomine, quod.* Boeclerus.

16. *Quid videtur?*] Non diceret miles, si staret in sententia: sed jam videtur timore mutatus. *Donatus*.

Quid videtur?] Dubitandi est quod dictum sit, *Quid videtur?* Ego sane hoc Militem puto dicere, quem paulatim a violentis atque acribus principiis ad terrorem desidiamque perducit timor. Nam primo ipse præcedit, utpote qui dicat, *Sequimini*. Dum denique propius ventum est, post principia refert pedem. Post jam nihil ipse audet, sed quærit consilium Parasiti. Denique, ubi cominus res gerenda est, dixit *Mane*, & continet irruentes. Ad postremum diffisus, nescit quid agat: ad parasitum spectans, *Quid agimus,* inquit? *Idem*.

Fundam tibi nunc.] Mire Parasitus hoc ait: vel quia Militem nolle videt, vel quia non audet impugnare, consilium formidolosum & aptum metuenti dedit, subtiliter tamen: nam funda pugnant, qui cominus non possunt: & ex occulto, qui non audent palam. Sed honesta causa, non, quia timeas, inquit, sed ut fugiant: tanquam nisi hostes fugerint, non sit tutum accedere. *Idem*.

Fundam tibi.] Non dixit hastam, aut lanceam: sed sagittam, *fundam*, quæ nimirum longe jactatur. ut ex hoc intervallo pavorem ostenderet non audentis accedere. Et mire *tibi*: tanquam ipse Parasitus nec hoc audeat. Sunt autem qui putent hæc a Thaide ad Chremetem dici. sed male. non enim conveniunt ista Meretricis dictis superioribus: nisi quia movet me, quod *ex occulto* dicit: quasi constet ei, jamdudum videri militem & ipsum non vidisse, cum qua pugnaturus sit. *Idem*.

17. *Ut tu illos.*] Meretricem scilicet cum

THR. *Sed eccam Thaidem ipsam video.* GN. *quam mox irruimus?* THR. *mane.*

Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Qui scis an quæ jubeam sine vi faciat? GN. *Dii vestram fidem,*

Quanti est sapere? nunquam accedo quin abs te abeam doctior.

THR. *Thaïs, primum hoc mihi responde: cum tibi do istam virginem,*

Dixtin'

cum suis, ut alibi,

Nos prius introducant.

Donatus.

Ut caderes.] Pro cædendo cogeres, ut facerent fugam. *Idem.*

Procul, &c.] Ut Paris Homericus, Ex λόχυ ἐμπίδιος. *Farnabius.*

Facerent fugam.] Deest rursus *ut*, sic, *Ut facerent fugam.* vel ἀσυνδέτως illatum est. *Donatus.*

Facerent fugam.] Desiderat conjunctionem *enim*: ut sit, *Facerent enim fugam.* Idem.

Facerent fugam] Ex duobus, quæ in *Donato* proponuntur, alterum ineruditum est. quis enim putaret, hic accipi posse, *ut facerent fugam?* Bœclerus.

18. *Sed eccam Thaidem ipsam.*] *Eccam & ipsam*, figura ἔμφασις. quasi *eccam* principem belli: *& ipsam*, contra quam pugnaturus est. *Donatus.*

Sed eccam Thaidem ipsam video.] Vultu hæc juvanda sunt. Miles vultu gestuque, tanquam ad certamen composito, cum strepitu hoc infert: *sed eccam Th. ipsam video.* itaque parasitus ex more συντραγῳδῶν, *quam mox irruimus?* inquit. sicut subinde, cum militem, obtentu consilii cunctari videt, & ipse orationem vertit, contrariam priori viam laudans: *dii vestram fidem, quanti est sapere!* Bœclerus.

Quam mox irruimus?] Hoc parasitus irridens Militem dixit. Et *irruere* proprie dicuntur, qui cum furore prælium ineunt. *Donatus.*

19. *Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.*] Animadverte quantam vim habeant ad delectandum in Comœdiis severæ sententiæ, cum a ridiculis personis proferuntur: quale est apud *Plautum*, ubi Miles suam formam admirans, ait,

Nimia est miseria nimis pulchrum esse hominem. Idem.

Quam armis.] Ἀνακόλουθον pro, *quam arma.* Aut ἔλλειψις est, si subaudiamus *agere.* Et mire non dixit *Me*, sed *Sapientem*, quod magis ridiculum est. *Idem.*

20. *An quæ jubeam.*] Et mire non *velim*, sed *jubeam* dixit. *Jubeam* pro *velim*: ut, *Jubeo Chremetem.* Idem.

DI vestram fidem.] Bona ἀναλογία: qui leviora laudaverat, hic exclamare jam debet. Et hoc est quod supra ait, *Id rursum si negarit, laudo id quoque.* Nam negat rursum male pugnandum esse, qui superius retineri non poterat, quin in prælium vel moriturus irrueret. *Idem.*

DI vestram fidem, quanti est sapere! nunquam accedo, quin abs te abeam doctior.] Mire egit personam admirantis per trinam ἀποστροφήν. Ad Deos, ut, *DI vestram fidem*: ad se ipsum, *Quanti est sapere!* ad militem, *Nunquam accedo, quin abs te abeam doctior.* Et ridicule Parasitus, Nunquam accedo ad te, dixit, qui nunquam recedit. *Idem.*

21. *Quin abs te abeam doctior.*] Nimis impudens assentatio, se fieri doctiorem ex Militis sapientia. *Idem.*

22. *Thaïs, primum hoc mihi responde.*] Omissa contentione repetendæ Virginis, non enim jam puellam, sed pactum exigit, ut Amator. *Idem.*

Cum tibi do.] Pro, *cum tibi darem.* Idem.

Thaïs, primum &c.] Non minus nunc inepti litigatoris, quam hactenus, inepti militis specimen dabit Thraso. sed ut

mos

Dixtin' hos mihi dies soli dare te? TH. *quid tum postea?*
THR. *Rogitas? quæ mihi ante oculos coram amatorem adduxti tuum.*
TH. *Quid cum illoc agas?* THR. *& cum eo clam te subduxti mihi.*

TH. *Li-*

mos est huic generi, satis speciose & graviter orditur; & ne jure nullo reposcere virginem videatur, causam ante omnia id est, perfidiam Thaidis commemorat, ut conficiatur: quæ sub pacto & conditione tradita tibi est virgo, pacto non servato, merito jure reposcitur. Itaque non bene annotatur apud *Donatum: Thais, primum hoc mihi responde: omissa contentione repetendæ virginis. non enim jam puellam, sed pactum exigit, ut amator.* atqui ad ordinem litis, potius, quam ad affectum litigantis, hoc referri debet. nam reposcit certe virginem, ut primum, præmissa demonstratione juris, consequens erat, inferri: *Pamphilam ergo huc redde, nisi vi mavis eripi.* Boeclerus.

23. *Dixtin mihi hos dies soli dare te?*] Ex libro Bembino ita facta collocatione verborum, *Dixtin hos mihi*, item ex eo libro & omnibus aliis, ac Donato, *coram amatorem*, ita hos versus ordinamus:

Dixtin hos mihi dies soli dare te? TH. *quid tum postea?*
THR. *Rogitas? quæ mihi ante oculos coram amatorem adduxti tuum?*

In priore versu *mihi* dissyllabum est; ita ut, *hos mi*, sit trocheus, sequens pes dactylus: in posteriore monosyllabum *mihi*, eliditur. *Faërnus.*

Quid tum postea?] Aut, *dixi*, respondendum erat: aut, *Non dixi.* Sed vide contumaciam Meretricis: in contemptionem Personæ Militis interrogantem. interrogare maluit, quam per inductionem capi. *Donatus.*

Quid, &c.] Insolenter, & ut meretricem sapit. *Farnabius.*

24. *Rogitas?*] Contentionis genus interrogativæ. *Donatus.*

Quæ mihi ante oculos coram.] Utrum significat inepti Militis dictum? An *Ante oculos*, minus est quam *Coram*? Idem.

Ante oculos coram.] Potest *ante oculos*, & longe tamen intelligi: *coram*, proximitatem significat. *Idem.*

Quæ mihi ante oculos coram amat.] Probandum erat, Thaidem pactum violasse. adducit miles probationem infirmam, præpropera suspicione nixam. neque enim Thaïs Chremetem, ut amatorem, invitari voluerat apud militem, sed ex alia causa. Apud *Donatum* inepte annotatur: *quæ mihi ante oculos coram. utrum significat inepti militis dictum? an ante oculos minus est quam* coram? Mireris, quomodo, qui Terentium legit, nodum in scirpo hic quærat, & ad geminationem ferxiας, id est, ad assiduam figuram comicam obhærescat. nunquam solet *Terentius* ineptos mores hominum, vitiose loquendo designare. aliæ ipsi artes, & procul ab istiusmodi confugiis remotæ. copia, & frequentatio verborum ubique in promtu, longe petitarum aperγia explicationum temerari non debet. res ipsa plerumque rationem demonstrat: cujus testimonium, minutiis scrupulorum Grammaticorum longe potentius est. *Boeclerus.*

25. *Quid cum illo agas?*] Omnino Meretrix non putat illum idoneum, cui reddenda sit ratio, cuique se purget: adeo apud illam amicitiæ ejus pertæsum est. Nam errant qui dicunt, eam se velle militi reconciliare. *Donatus.*

Et cum eo clam subduxti te mihi?] Invidiose, *Et cum eo*: nam ut supra legimus, exclusit Chremem. *Idem.*

Subduxti te mihi?] Furtim subtraxisti mihi. *Virgil.*

--- *Et fidum capiti subduxerat tristem.*

Idem.

Quid cum illo agas? THR. *& cum eo clam subduxti te mihi.*] Hunc ordinem verborum habent omnes fere l. s. & Donatus, ut pronomen *te*, sit antepenultima dictio hujus versus. Ceterum in aliquibus & quidem antiquis exemplaribus est *cum illoc.* ita melius constat trochaicus, non facta tamen in, *cum eo*, synalœpha. *Faernus.*

Quid cum illoc agas?] *Sariberiensis* ad patrocinium Thaidis, quo tueatur Chre-

TH. *Libuit.* THR. *Pamphilam ergo huc redde, nisi vi mavis eripi.*

CH. *Tibi illam reddat, aut tu illam tangas? omnium.* GN. *ah quid agis? tace.*

THR. *Quid tu tibi vis? ego non tangam meam?* CH. *tuam autem furcifer?*

GN. *Cave sis: nescis cui maledicas nunc viro.* CH. *non tu hinc abis?*

30 *Scin*

Chremetem, hæc verba refert. *Donatus* melius, contemtu militis dicta exponit. Thais enim indignum hactenus denotat, cum quo litiget. Itaque Chremes vices ejus excipit, postquam ad repetitionem Pamphilæ perventum est. hoc enim demum erat, quod contradictione egeret: suspicionem de rivali, quamvis vanam, confirmari volebat potius Thais apud militem, ad ea, quæ sequentur. *Boeclerus.*

26. *Lubuit.*] Superbum est, & meretricium verbum. Sic de Chelidone *Cicero* ait, *Libenter ait se facturam.* Donatus.

Huc redde.] Idioma est, pro contumelia reposcentis. sic & in Hecyra, *Renumeret dotem huc: eat.* Idem.

Nisi vi mavis eripi.] Utrum *nisi* pro *non* & *si*? ut sit, *Si tibi illam non mavis eripi.* Idem.

27. *Tibi illam reddat?*] Se primum interponit Chremes, ut Adolescentulus potuit jam fracto milite. *Idem.*

Aut tu illam tangas? Omnium.] Ait utrumque Chremes. nam quia dixit, *Nisi si tibi mavis eripi*, ait, *Tu illam tangas?* & addidit *Omnium.* & est ἀποσιώπησις secunda. sic autem loqui solent plus gestu, quam verbis conciti. *Idem.*

Tibi eam reddat? aut tu eam tangas, omnium?] Magna vis in pronominibus & significatio est. ut, *Cantando tu illum?* Idem.

Tibi illam reddat? aut tu eam tangas?] Omnes fere libri & in iis antiquissimi, & Donatus, *aut tu illam tangas* Sed esset octonarius jambicus inter tot trochaicos, nisi quis hanc vocem *illam*, postremo loco positam, elisione alterius l, & m, quamvis sequente consonante, Pyrrichium faciat. *Faërnus.*

Omnium.] Aposiopesis, *pessime* aut tale quippiam. *Farnabius.*

Ah quid ais?] O. l. s. etiam antiquissimi, *ah quid agis?* & eo amplius solus Bembinus, *aha*, quod & placet. quæ vero sequuntur verba, *quid tu tibi vis*, ea Thrasoni, ut videtur, & recte, Donatus & liber Bembinus attribuunt. *Faërnus.*

28. *Quid tu tibi vis?*] Recte. cum Thaide enim loquebatur, non cum hoc. *Donatus.*

Ego non tangam meam?] Bene addidit *Meam.* hinc enim probatur injuste dictum, *Tu illam tangas?* Idem.

Tuam autem furcifer?] Incongrue, ut imperitus Adolescens, liberum servilibus convitiis exagitat. *Idem.*

28. *Tuam autem furcifer.*] *Donatus incongrue ut imperitus adolescens liberum servilibus convitiis exagitat.* Intempestivum acumen Grammatici. An non *Cicero* liberos *hom* hoc vocabulo incessit? ὀνειδισμοῦ αὐξητικοῦ. *Boeclerus.*

Furcifer.] Vide quæ ad Scen. 5. act. 3. *tibi ut ego credam, furcifer.* Farnabius.

29. *Cave sis, nescis cui maledicas nunc viro.*] Animadverte, Parasitum neque tacere omnino, ne defuisse patrono videatur: neque in aliena causa rixam in se transferre. *Donatus.*

Cave sis.] Quia imperativa sunt contumeliosa, addebant veteres, *sis*: quod significat *si vis.* Idem.

Non tu hinc abis? scin' tu ut tibi res se habeat?] Hoc Parasito, illud Militi Chremes. *Idem.*

30. *Scin'*

Scin tu ut tibi res se habeat? si quicquam hodie hic turbæ cœperis,
Faciam ut hujus loci, dieique, meique semper memineris.
GN. *Miseret tui me, qui hunc tantum hominem facias inimicum tibi.*
CH. *Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.* GN. *ain vero canis?*
Siccine agis? THR. *quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est?*
CH. *Scibis: principio eam esse dico liberam.* THR. *hem.* CH. *civem Atticam.* THR. *hui.*

CH. *Meam*

30. *Scin' tu.*] Non parasito, sed militi dicit. *Donatus*

Non tu, &c.] Hoc parasito dictum. *Farnabius.*

Scin' tu, &c.] Hoc militi. *Idem.*

Non tu hinc abis? scin' tu ut tibi se res hab.] Prius Parasito; posterius Militi Chremes dicit. quod recte *Donatus* notat. *Bœclerus.*

31. *Faciam ut hujus loci, dieique, meique semper memineris.*] Moris est magnas esse minas hominum meticulosorum. Specta ergo quam acriter timidus comminetur. *Donatus.*

Hujus loci, dieique, meique] *Loci*, in quo læsus. *Diei*, quo cæsus. *Mei*, a quo cæsus. *Idem.*

Faciam ut hujus loci dieique meique.] De Plauto sumtum, *Captiv.* 3, 2, 20. Bœclerus.

Dieique, &c.] Dieique. vide Grammat. nostram & Agellium l. 9. 24. c. *Farnabius.*

32. *Miseret tui me.*] Hic Parasitus nunc quasi monitor Chremeti respondet. *Donatus.*

Qui hunc tantum hominem inimicum facias tibi.] Ne nunc quidem Parasitus a Militis assentatione discedit. *Idem.*

33. *Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.*] Rusticius dixit, *Caput tuum diminuam*, quam si diceret, *Diminuam tibi caput.* Idem.

Diminuam ego caput tuum hodie] *V. Chrestomath* Nugantur qui de status mutatione hoc loco accipiunt. Donatus quoque inepte: *Rusticius dixit*, caput tuum diminuam, *quam si diceret, diminuam tibi caput.* non habuit aliud, quod diceret. *Bœclerus.*

Diminuam, &c.] Capitis diminutio erat prioris status mutatio: 1. Cum aliquis simul & civitatem & libertatem amittebat. 2. Cum civitas amittebatur, libertas retinebatur. 3. Cum civitas retinebatur & libertas, sed status hominis commutabatur. Caput diminuere ait Nonnius l. 9. Misc. c. 10. est caput perdere Hinc illa, truculenta Chremetis apud Terentium in Eunucho comminatio, quum mortem denunciaret. *Diminuam ego tibi caput.* Farnabius.

Ain' vero, canis?] Hoc verbo impudentibus inimicis convitium fieri solet. Nam militare dictum est in hostem, *canis*: & apud *Homerum* pro gravi contumelia in adversarium dicitur, velut in illo loco, *τί μὴν ἀρνύμενος Μενελάῳ σοί τε, κυνῶπα;* *Donatus.*

Canis.] Κυνῶπα, Κυνὸς ὄμματ' ἔχων. Iliad. α. Hom. i. e. impudens. *Farnabius.*

34. *Quis tu homo es? quid tibi vis?*] Ἐπιτροχασμὸς figura est, ubi multa terribiliter interrogantur, ut,

State viri: quæ causa viæ, quive estis in armis?
Quove tenetis iter? Donatus.

35. *Scibis.*] Non obsequenter, sed figurate dicitur ab irato. *Idem.*

Scibis.] Et *scies*, & *scibis* dicitur post productionem tertiæ conjugationis. *Idem.*

Principio eam esse dico liberam.] Quo tollitur, *Tuam videri.* Idem.

Prin-

CH. *Meam sororem.* THR. *os durum.* CH. *miles nunc adeo edico tibi,*

Ne vim facias ullam in illam. Thaïs, *ego eo ad Sophronam*

Nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc. THR. *tun' me prohibeas*

Meam ne tangam? CH. *prohibeo inquam.* GN. *audin' tu? hic furti se alligat:*

40 *Sa-*

Principio.] In tria divisit officium defensionis suæ. In assertoris, *Principio eam esse dico liberam.* In cognitoris, *Civem Atticam.* In fratris, *Meam sororem.* Et bonus est ordo, *Libera, civis, nobilis.* Idem.

Civem Atticam] Quo etiam negotium potest ei fieri, qui se pro domino gessit in civem. *Idem.*

Hui.] *Hui, hem,* & cetera hujusmodi generis, sanum sunt adversus eos, quibus irascimur. *Idem.*

Principio eam esse dico liberam, civem Atticam, meam sororem.] Tria officia agnoscit hic *Donatus: assertoris, cognitoris, fratris.* Bene & illud notavit: *civem Atticam: quo etiam negotium potest ei fieri, qui se pro domino gessit in civem.* Ordinem etiam merito commendat: *liberam, civem, sororem.* Tria enim sunt quæ habemus, libertatem, civitatem, familiam, sicut Romani quoque Jureconsulti statum hominis explicant. vide *l.* 11. *de cap. min.* Bœclerus.

36. *Meam sororem.*]Quo constat, præsto esse defensionem puellæ. *Donatus.*

Os durum.] Quasi ex omnibus hoc fit impudentius, quod & sororem suam dicat. *Idem.*

Os durum.] Os impudens: ut contra, *mollis frontis* dicuntur, qui sunt verecundi. *Idem.*

Os durum.] Perfrictæ frontis homo, vel, durioris. *Farnabius.*

Nunc adeo edico tibi.]Ut superbe, quasi Militi: nam *edictum,* Prætoris dicitur & Imperatoris. *Donatus.*

Miles, nunc adeo tibi.] *Miles,* contumeliose dixit. De iis enim est officiis, quæ suo nomine contumeliosa censentur. sicut in Adelphis, *Delibera hoc, dum ego redeo, leno.* Idem.

37. *Ne vim facias ullam in illam.*]Servavit præcepta meretricis: adeo ut meminerit, *si vim faciat, in jus ducito hominem.* Idem.

Ego eo ad Sophronam.] Hoc lentius a Thaide Chremeti. *Idem.*

39. *Prohibeo inquam.*]Non satis exercitate adolescens totidem verbis dictum repetit Militis. *Idem.*

Prohibeo inquam.] Omnes antiqui libri in futurum habent, *prohibebo.* Faërnus.

Prohibeo, inquam.] Apud *Donatum* legas: *non satis exercitate adolescens totidem verbis dictum repetit militis.* quid potuisset ineptius annotare, quisquis est, qui hæc Donati commentario assuit? *Bœclerus.*

Audin' tu? hic furti se alligat.] Gnatho occasionem finiendi litigii jamdudum quærit, ob desiderium mensæ & cibi: & ideo quasi de jure consilium suggerit, hunc reum Militis esse posse, qui paratus est alienam rem suam dicere, & id in jure profiteri, hoc est, apud Prætorem. Ergo *furti se alligat,* id est, reum se efficit fraudis. Nam μεταληπτικῶς *furtum* pro omni fraude & dolo accipimus & injuria. *Donatus.*

Alligat.] Astringit, illaqueat, & obnoxium facit. Omne igitur quod fraude fit, furtum est. Sic *Virgilius, Furta paro belli,* id est, insidias. & *Dulcia furta,* id est, adulteria. Omne malum factum.

Quæ quis apud superos furto lætatus inani,

Distulit in seram commissa piacula mortem.

Furtum duobus modis dicitur. Uno, cum omne maleficium generaliter significatur: altero, cum res surrepta demonstratur. Nunc ergo *furtum,* maleficium est. *Idem.*

Audin' tu? hic furti se alligat. satis hoc tibi est.]*Eugraphius* legit *te.* Apud *Donatum* duplex interpretatio ponitur, nec ab una manu, ut apparet: quarum altera, *se alligat,* altera, *te alligat,* explicare contendit

Satis hoc tibi est. THR. *idem hoc tu ais Thaïs?* TH. *quære qui respondeat.*

THR. *Quid nunc agimus?* GN. *quin redeamus: jam hæc tibi aderit supplicans*

Ultro. THR. *credin'?* GN. *immo certe: novi ingenium mulierum:*

Nolunt ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro. THR. *bene putas.*

GN. *Jam dimitto exercitum?* THR. *ubi vis.* GN. *Sanga ita ut fortes decet*

Mi-

tendit. Optima est lectio, quam retinuimus hoc sensu: nascitur tibi adversus Chremetem titulus novæ actionis. furti enim adversus ipsum agere potes, quod rem tuam, sibi vindicat. satis est hoc tibi, scilicet, *ad repetendam virginem, sumendamque injuriæ vindictam*, ut *Donatus* supplet. *Bœclerus.*

Furti se alligat.] Reum se, quasi apud prætorem, furti astringit, professus se dolo malo rem a proprio domino auferre & detinere. Rei ligantur, innocentes absolvuntur. *Farnabius.*

40. *Satin hoc est tibi*] Ad repetendam scilicet Virginem, sumendamque injuriæ vindictam. *Donatus.*

Satin hoc est tibi.] Non temere in ullo invenias l. s. hanc lectionem: sed in omnibus & Donato, *satis hoc tibi est*, quæ verba militi, & recte, Donatus attribuit. Gnatho enim, cui rixa displicebat, persuadere vult militi, sufficere ei furti actionem contra Chremetem, qui professus erat se prohibiturum ne miles suam tangeret. sed ut trochaicus constet, vel *tibi* erit una syllaba, vel ex *est*, a, elidetur. *Faërnus.*

Idem hoc tu ais.] Id est, hoc quod Chremes, & tanquam Chremes. Et ipsam circumventurus interrogat. quod illa intelligens, malitiose ait. *Quære qui respondeat.* Satis contumeliose: illud enim quæritur, quod difficile reperitur. Ergo non modo indignus es, inquit, cui ego respondeam: sed vix invenies, qui te dignum responso judicet. *Donat.*

Quære qui respondeat.] Et contempsit interrogantem: & indixit inimicitias professione iracundiæ, cum dixit indignum Militem. *Idem.*

41. *Quid nunc agimus?*] Vide ut evanuerit actio Militis. Primo dixit,

Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Post,

Idem hoc tu ais, Thaïs?

Et postremo,

Quid nunc agimus?

Et,

Quid nunc agimus?

consilium quærentis est. *Idem.*

Quid nunc agimus?] Languidi atque defessi est. *Idem.*

Quid nunc agimus?] Ubi est illud quod ait, *Primum ædes expugnabo*, & cetera. Sed vani impetus hunc exitum semper accipiunt. *Idem.*

Quin redeamus.] *Quin*, modo imo, Non abeamus, inquit, sed redeamus: ut irritos conatus uno verbo ostenderet. *Idem.*

42. *Credin'?*] Ex parte consentit, qui sic interrogat. *Idem.*

Credin'?] *Credere*, dubitantis est: *Certum esse*, fidentis. *Idem.*

43. *Ubi nolis, cupiunt ultro.*] Plus intulit spei, non revocando verbum quod expectabatur, hoc est, *volunt*: sed *cupiunt*. Ergo variavit: non enim intulit, *Volunt ultro.* Idem.

Bene putas.] Hoc est, recte putas, sapis, vel intelligis. *Virgilius.*

Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.

Vel conjicis. Vel *putas*, disputas. Vel *putas*, cogitas. *Idem.*

44. *Jam dimitto exercitum.*] *Dimitti exercitus*, dicitur, vel pace facta, vel vexatis hostibus. Ridicula ergo magnificentia verborum est, cum sint facta deformia. Idem.

Jam, &c.] [illegible]

[illegible]

Milites, domi, focique, fac vicißim ut memineris.
SAN. *Jamdudum animus est in patinis.* GN. *frugi es.* THR. *vos me hac sequimini.*

θεῖν, ἔπειτα δ' φεύγ. inquit Epicharmus qui antea minas vociferabatur. *Sequimini, primum ædes expugnabo. Virginem eripiam. Male multabo ipsam.* Jam *ubi ad rem ventum est, cavet sibi post principia, manere* jubet & *rem consilio experiri.* Quod quærit a parasito. *Quid nunc agimus?* denique receptui canit turpiter, & *exercitum*, i. e. *manipulum furum dimittit.* Farnabius.

Sanga, uti fortes decet milites, domi focique fac vicissim ut memineris.] Ut mire in coquum, qui focum curat in domo. quia milites hi fortiter pugnant, qui sunt memores domorum. Vide ergo quam utrumque comicum. Ad ineundum prælium, resque bellicas, Donax primus est: ad res domesticas Sanga, qui coquus est. *Donatus*

Domi focique] *Domi* & *Foci*, genitivi sunt *Cæcilius*, *Decora domi. Plautus*, *Quanquam domi cupio, opperiar tamen.* Idem.

45. *Milites domique focique.*] Unam tantum copulam continet liber Bembinus, & alii antiqui, ac Donatus, *domi focique.* quod & meliorem habet numerum. *Faernus.*

Domi, &c.] Contestatur parasitus principiis suis, quæ cum mediis tendunt ad finem, gulæ & ingluviei. *Farnabius.*

46. *Jam dudum animus est in patinis.*] Hic aperuit causam Poëta, cur & invitus Gnatho iret ad litem, & libens domum redeat. *Donatus.*

Jamdudum est animus.] Donatus & omnes libri scripti Terentii, præter Bembinum, habent hanc collocationem, *jamdudum animus est*, quæ & versui commodior est. *Faernus*

Frugi es.] Utilis & necessarius: a frugibus, quæ quod his fruamur, dictæ sunt. Inde *fructus* & *frumentum*. *Frui* autem est vesci. a frumine, quæ est summa pars gulæ: a qua re, etiam his, quæ nec cibo nec poculo sunt, *frui* dicimur καταχρηστικῶς: utpote rebus venereis & delectatione odoris, visus, auditus, & ceteris. *Donatus.*

Jam dudum animus est in patinis. GN. *frugi es.*] Gnatho non belli, non contentionis, sed ciborum potius memorem se κωμικῶς præbet; *domique & foci meminisse*, festive milites, non tam ad pugnandum pro aris & focis scilicet idoneos, quam ad consumendas fruges natos factosque, jubet. posset ingenium ejus interpretari *Martialis* illo vers. 2. 40. *Novi hominis mores: esurit atque sitit.* quod enim potius parasiti negotium studiumque? *Bœclerus.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

THAIS *meretrix.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Regreßio ad epitasin. Nam cognito Virginis vitio, Thaïs cum ancilla expostulat; quæ se criminis remotione defendit & interventu Chareæ lætatur, sperans hominem se nactum ad ulciscendum, ad quod heram, quoad potest, instigat. Perplexos ancillarum dolos & meretricum curiositatem & conjecturam hac scena exprimit.*

TH. *Pergin' scelesta mecum perplexe loqui?*

Scio,

Senarii sunt, v. 2. unus *MSS.* meorum: *audivi, non affui.* v. 10. omnes: *aut quamobr. add.* unus, *deductus.* v. 15. omnes: *jussisti.* v. 20. omnes: *potes.* & v. 22. *aspicis.* Bœclerus.

1. *Pergin', Scelesta, mecum perplexe loqui?*] Nunc demum virgo vitiata esse cognoscitur a Thaide, opportune, post-

Scio, nescio, abiit; audivi, ego non adfui.
Non tu istuc mihi dictura aperte es, quidquid est?
Virgo conscissa veste lacrimans obticet;
Eunuchus abiit, quamobrem? quid factum'st? taces?
PY. *Quid tibi ego dicam misera? illum eunuchum negant*
Fuisse. TH. *quis fuit igitur?* PY. *iste Charea.*
TH. *Qui Charea?* PY. *iste ephebus frater Phadria.*
TH. *Quid ais venefica?* PY. *atqui certo comperi.*
TH. *Quid is obsecro ad nos, quamobrem adductus est?*
PY. *nescio,*

Nisi

postquam magnopere & defensa est, & retenta. Nam statim consequentur nuptiæ ejus & Chæreæ, qui illam vitiavit. *Donatus.*

Perplexe loqui?] Ideo *Perplexe*, quia statuerat crimen virginis cœlare. *Idem.*

Perplexe loqui?] Περιπλίγδην. intricato tortiloquio. *Farnabius.*

2. *Scio; nescio; abiit; audivi.*] Mire ex dictis omnibus pauca decerpit: & ostendit quid perplexe dixerit: & stomachum sævientis expressit. *Donatus.*

Scio.] Flere puellam. *Idem.*

Nescio.] Vitiatam. *Idem.*

Abiit.] Eunuchus. *Idem.*

Audivi.] Domi hoc admissum. *Idem.*

Ego non adfui.] Cum hæc fierent. Acriter iratorum est, ea repetere, quæ proxime dixerint, quibus irascuntur. ut,

En ego victa situ, verique effœta senectus. Idem.

Scio, nescio &c.] Ellipses non bene explet *Donatus.* Bœclerus.

3. *Non tu istuc, &c.*] Non est hic interrogatio. *Donatus.*

4. *Virgo conscissa veste lachrymans obticet.*] Hæc omnia rixam esse significant. *Idem.*

Virgo obticet.] *Tacemus* consilia: ut,

Nec tacui demens,

Reticemus dolores: ut,

Ne verere, ne retice.

Obticemus quorum nos pudet: ut in Phormione,

Heu quidnam obticess! Idem.

5. *Eunuchus abiit.*] Non *Charea*, sed *Eunuchus*: non *fugit*, sed *abiit* dixit. *Idem.*

Quamobrem? quid factum est? taces?] *Hac* ἀσύνδετα instantis Dominæ vultum habitumque demonstrant. *Idem.*

7. *Quis fuit igitur?*] Hæc cunctative pronuntianda sunt: aut quia invita indicat, aut dubitat de nomine ignoti: aut trepidat per timorem: aut, ut non videatur affuisse, cum fuerit factum: aut quia non libenter dicat ejus nomen, cui irascitur. Sed ego agnosco ancillarum consuetudinem, quæ obliviosæ sunt. *Idem.*

Quis fuit igitur &c.] Non satis cohærent, quæ apud *Donatum* leguntur. postrema autem illa quæ *ancillam obliviosam* faciunt, ferri nullo modo possunt. multarum de argumento rerum obliviscatur necesse est, qui oblivionem hic Pythiadi tribuit. *Bœclerus.*

8. *Iste ephebus*] *Ephebus* nomen ad ætatem retulit, non ad facinus commissum. *Donatus.*

Ephebus.] Cito ostendit, cur iste Eunuchus creditur. *Idem.*

9. *Quid ais, venefica?*] Redit rursum ad iracundiam. aptum convitium & comicum in ancillas; *venefica, lupa, vipera & sacrilega*, & cetera. *Idem.*

10. *Quid is obsecro ad nos?*] Non rogantis est *obsecro*, sed dolentis. *Idem.*

TH. *Quid is obsecro ad nos, aut quamobrem adductus est?* PY. *nescio.*] Senarius hic impeditus, optime procedit, quemadmodum legitur in libro Bembino,

Quid is obsecro ad nos quamobrem adductu'st. PY. *nescio.*

ita & Victorinus; nisi quod habet *adductus*, sine verbo, *est*. Faernus.

11. *Nisi*

Nisi amasse credo Pamphilam. TH. *hem, misera occidi,*
Infelix, si quidem tu istac vera prædicas!
Num id lacrimat virgo? PY. *id opinor.* TH. *quid ais sacrilega?*
Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?
PY. *Quid facerem? ita ut tu justi, soli credita est.*
TH. *Scelesta, ovem lupo commisisti. dispudet*
Sic mihi data esse verba. quid illuc hominis est?

PY. *Hera*

11. *Nisi amasse credo Pamphilam.*] Deest *quod*: ut sit, *nisi quod.* Donatus.

12. *Siquidem tu ista vera*] o. l. s. *istac vera.* Faërnus

13. *Num id lachrimat virgo?*] Ut supra: *Id vero serio triumphat*: pro, ob id Donatus.

Id opinor.] Callide Pythias *Opinor* dixit, cum sciat. *Idem.*

Quid ais sacrilega?] Αὔξησις. nam primo *scelesta*, deinde *venefica*, postremo *sacrilega.* Idem.

14. *Istuccine interminata sum*] Satis moraliter *Istuccine interminata sum*: pro, *Num istuc tibi comminata sum?* Idem.

Istuccine interminata sum hinc abiens tibi?] Apparet hæc post scenam esse mandata. nam supra non meminit: sed dixerat, *Tamen hos prius introducam, & quæ volo simul imperabo: postea continuo exeo.* Idem.

Abiens tibi?] Supra, act 3. sc. 2.
Quid aliud volui dicere?
Hem, curate istam diligenter virginem.
Farnabius.

15. *Ita ut tu justi, soli credita est*] Dixerat enim prius Chærea,
Edicit ne vir quisquam ad eam adeat, & mihi ne abscedam, imperat.
Donatus.

Justi] Συγκοπὴ καὶ μεταπλασμός, pro *jussisti.* Idem.

Soli credita est] Act. 3. sc. 5. Antiphoni narrat Chærea sibi commodatam à Thaide virginem.
Edicit, inquiens, ne vir quisquam ad eam adeat, & mihi ne abscedam, imperat.
In interiore parte ut maneam solus cum sola.
Farnabius.

16. *Scelesta, ovem lupo commisisti.*] Bene dilatum tot occasionibus proverbium, personæ Thaidis adscriptum est. continet enim fœmineam reverentiam & meretricium sensum, reditque rursus ad minora convitia; quia videt se esse convictam. Et est proverb. *Ovem lupo commisisti* Donatus.

Scelesta, ovem lupo commisisti. dispudet.] Qui *commisti* legunt, facile se ex hujus versus difficultate explicant. sed & Donatus, & o. l. s. *commisisti*, habent. quam lectionem tenendo, necesse est ex, *ovem*, m, elidere, quamvis sequente consonante. *Faërnus.*

Ovem lupo commisisti dispudet] Plaut. Pseudol: act. 1. sc. 2.
Ut mavelis lupos apud oves relinquere, quam hos domi custodes.
Antonius in concione dixerat, futurum se custodem urbis, usque ad Calendas Maias. *O præclarum*, inquit Cicero, *custodem ovium, ut ajunt, lupum.* 3. Philipp. *Sed quis custodiet ipsos custodes?* Juv. 6. Sat. Farnabius.

17. *Sic mihi data esse verba.*] Videtur plura fuisse dictura, nisi supervenisset Chærea. *Donatus.*

Quid hominis illic est?] Per genitivum casum injuriose dicitur: per nominativum, honorifice. *Idem.*

Quid hominis illic est?] Non continuo agnoscit hunc hominem Meretrix. Quia etsi adhuc Eunuchi veste indutus est, attamen exuit spadonis incessum: vultum, habitumque mutavit: & præter vestem, totus in Chæream rediit. *Idem.*

Quid hominis illic est?] Non fere in ullo libro invenias hanc collocationem, sed eam quæ sequitur, *quid illic hominis est?* ita & Donatus. Bembinus vero hoc amplius pro *illic*, *illuc* habet. Victorianus prius quidem *illuc* habebit, sed postea in *illic* mutatum est. eademque manu

PY. *Hera mea, tace, tace obsecro, salvæ sumus:*
Habemus hominem ipsum. TH. *ubi is est?* PY. *hem ad sinistram.*
Vides ne? TH. *video.* PY. *comprendi jube, quantum potest.*
TH. *Quid illo faciemus stulta?* PY. *quid facias, rogas?*
Vide amabo, si non, cum aspicias, os impudens
Videtur? non est? tum quæ ejus confidentia est?

manu in margine ascriptum *illud* quæ mihi lectio, id est, vel *illac*, vel *illud* magis placet, quam *illic*. Faërnus.

18 *Hera mea tace; tace, obscero.*] Blande ac puellariter arridet. *Donatus.*

Tace] Non silentium indicentis est, sed securam facientis: ut,

Tace, egomet conveniam ipsum.

Idem

19. *Habemus hominem.*] Mire *hominem* dixit, ut reum *Idem.*

Habemus hominem ipsum.] Hunc versum & sequentem alii aliter ordinant. nos sic ex libro Bembino:

Habemus hominem ipsum. TH *ubi is est?*
PY. *hem ad sinistram.*
Vides ne? TH *video* PY. *comprendi jube*
quantum post.

Ut ambo sint trimetri Jambici; prior quidem catalecticus, sequens acatalecticus, id est senarius, in quo sit proceleusmaticus in secunda & in quarta dactylus, correpta in *jube*, posteriore syllaba. *Faërnus.*

20. *Jube comprehendi.*] Pro *comprehende. Jube* enim voce significat. *Donatus.*

21. *Quid illi faciemus, stulta?*] Subauditur *comprehenso.* Idem.

Quid facias, rogas] Moraliter expressit puellæ stupentis verba, & non habentis quid respondeat ad ea quæ dicta sunt *Idem.*

TH *Quid illi faciemus stulta?* PY *quid faciam rogas?*] Donatus & liber Bembinus pro *illi*, *illo*; pro *faciam*, *facias* habent. & hoc posterius habent aliqui alii l. s. etiam ex antiquis. *Faërnus.*

22. *Vide amabo, si non, cum aspicias, os impudens videtur.*] Mire ab eo quod respondere cœperat, ad aliud transit. mirata confidentiam Chæreæ. Non est impudens, inquit, non est nisi similis impudenti. Sic alibi, *Severitas inest in vultu, atque in verbis fides.* Donatus.

Os impudens videtur. TH *non est.* PY. *tum quæ ejus confidentia est?*] Hæc omnia sine interpositione personæ Thaidis in libris antiquis leguntur. quin & Donatus quoque hæc ipsa omnia personæ Pythiæ attribuit, sic dicens, *Vide amabo, si non cum aspicias, os impudens videtur. mire ab eo quod respondere cœperat ad aliud transit, mirata confidentiam Chæreæ: non est impudens, inquit: non est nisi similis impudenti.* Hæc Donatus. ergo hæc ita intelligenda sunt: vide amabo, si non os impudens quidem videtur, non autem est *Faërnus.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CHÆREA *adolescens.* THAIS *meretrix.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Chærea domum redire cogitans in Thaidem incidit, & sic nulla illi fuit facinoris negandi facultas. Siquidem potuisset ornatu mutato, se illum esse negare. Cum eo Thais expostulat, joco quidem primum de fuga: deinde serio de stupro virginis. Ceterum ipsi virginem petenti, facile conciliatur. Est autem initium catastrophes & finis epitaseos.*

CH. *Apud Antiphonem uterque, mater & pater,*
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin viderent me. interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obviam
Venit. ubi vidi, ego me in pedes quantum queo
In angiportum quoddam desertum; inde item

In

ITerum Senarii. *v. 5. MSS.* nostri omnes: *egomet in pedes. v. 9.* pro *hares*, duo habent, *horreo. v 13* omnes: *abiturum. v. 22. & 23.* omnes: *quid vero* (unus interponit, *ita*) *abeam? credon' isti quicquam furcifero? præsertim cum se*, &c. *v. 32.* duo: *pararem*, unus, *parerem. v. 35* omnes: *ex malo princ. v 36.* omnes: *& quid si. v. 44.* pro *hera*, duo habent, *Cherea.* collocatio verborum in hoc versu varia est. *v. 65.* omnes Thaidi tribuunt illud, *apage te. v. 69.* omnes: *sequar. v. 70.* omnes: *Chremetem.* Bœclerus.

1. *Apud Antiphonem uterque.*] Rediens in viciniam suam, causam reddit Chærea, cur non mutaverit vestem. Oportuit autem, & de necessitate argumenti fuit, Chæream non mutasse vestem, ut cum meretrix virginem a Chærea vitiatam audiret, & eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatæ virginis putaret. *Apud Antiphonem*, dixit, pro, in domo ejus. *Donatus.*

Apud Antiph.] Causam reperire debuit Poëta, quamobrem habitu Eunuchi, in quo facinus admiserat, Chærea reduceretur, adeoque agnosceretur, & deprehensus nuptias vitiatæ polliceretur. *Bœclerus.*

Uterque, Mater & Pater.] Non, uterque pater, & utraque mater, sed *uterque parens*: quia pater & mater. *Donatus.*

Mater, & pater.] Antiphonis parentes. *Farnabius.*

2. *Quasi dedita opera domi erant.*] Non tam mirum, si domi erant: sed illud magis mirum, quod in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adolescentulo. *Donatus.*

Ut nullo modo introire possem.] Superius causa continetur, cur non mutaverit vestem: inferius autem, cur huc redierit. *Idem.*

3. *Quin viderent me.*] *Quin*, modo pro *quo minus.* Idem.

4. *Dum ante ostium sto.*] Antiphonis scilicet. *Idem.*

Notus mihi quidam obviam venit.] An notus, qui me posset agnoscere? an qui me noverit, id est, amicus? *Idem.*

5. *Quantum queo.*] Deest *velociter.* Idem.

Ego me in pedes quantum queo.] Omnes antiqui libri, *egomet*; cujus vocis extremam litteram conjicit Lolgius esse debere d, & legendum, *Egomed in pedes.* versum sustentando elisione, n, ex *in*, ut sæpe alibi. *Faërnus.*

In pedes, &c.] Ellipsis. conjeci sc. aut dedi, id est, fugi. *Farnabius.*

6. *In angiportum.*] Vide illum non vitasse sub una clausula bis in dicere, *in pedes,*

In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed est ne hac Thaïs, quam video? ipsa est. hareo.
Quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
TH. *Adeamus. bone vir Dore, salve: dic mihi,*
Aufugistin'? CH. *hera, factum.* TH. *satin' id tibi placet?*
CH. *Non.* TH. *credin' te impune habiturum?* CH. *unam hanc noxiam*
Dimitte: si aliam admisero umquam, occidito.

TH.

pedes, in angiportum. Angiportum dicebant vicum non pervium, viam publicam. *Donatus.*

In angiportum quoddam desertum.] Deest, fugiens. *Idem.*

7. *Ita miserrimus fui fugitando.*] Id est, fatigatus, lassus, & languidus sum dum fugio. Et honesta locutio est: ut, *Miser amando, miser currendo.* Idem.

8. *Ne quis me cognosceret.*] Nota improprie dictum, pro *Agnosceret.* Idem.

9. *Sed estne hac Thaïs, quam video?*] Jampridem ipse visus, nunc primum videt. *Idem.*

Hareo.] Incertus remaneo atque defigor. Primus metus adimit consilium: sed recogitatio reddit confidentiam. *Idem.*

10 *Ah quid faciam?*] Non fere invenitur *ah*, in ullo l. s. sine quo stat optime versus, & nihil sensui deperit. *Faërnus.*

Quid mea autem?] Colligit se rursus ad impudentiam Chærea. & vide si non eadam est audacia in Chærea, quæ in suscipiendo facinore fuit. Et [illegible], *quid mea autem?* Donatus.

Quid faciet mihi?] Opportune se confirmavit, quia si extimuisset & fugisset, nihil nuptiæ promoverentur. *Idem.*

11. *Bone vir, Dore.*] Hoc totum figurate dixit, ut Meretrix, & subtiliter. Nam scit Chæream esse quem alloquitur, non Eunuchum. Et hic magna occasio datur Meretrici adeundi Adolescentis, qui habitum non mutavit, & adhuc quasi Eunuchus & Servus est. *Idem.*

Bone vir, Dore, salve.] Major objurgatio est, per hanc dissimulationem Thaidis adversus Chæream, quam si illum id, quod est, appellet. *Idem.*

Bone vir, Dore, salve.] Εἰρωνείᾳ irascentibus familiari orditur; eaque re occasionem præbet lepori comico. nam Chærea, nomine servili compellatus, eadem figura ludens, pro servo se gerit: fatetur, causatur, deprecatur, ad modum fugitivi reprehensi. cumque Thaïs jam contentius cœptaret agere; *ehe, paulum, impudens, an paulum hoc esse tibi videtur, virginem vitiare civem?* ille astute in ironia perstat: *conservam esse credidi.* quæ res Thaidem adegit, serio agere, & nominatim jam accusare: *missa hac faciamus* (sc. hæc verborum ludibria, ironiam hanc) & serio agamus. *non te dignum, Charea, fecisti, &c.* Bœclerus.

12. *Hera, factum.*] Non potuit subtilius respondere Chærea, quam accommodare se interroganti. *Donatus.*

Satin' id tibi placet?] Hoc potest & non figurate dici, sed aperte. *Idem.*

13 *Credin' te impune abiturum?*] In aliquot antiquis exemplaribus, inter quæ est & Bembinum, legitur, *habiturum*, cum aspiratione. quæ minime dubia est lectio; dicimus enim, impune habere, ut & infra:

Siquidem istuc impune habueris.

& Virgilius:

Non impune feres ——

Faërnus.

Unam hanc noxiam omitte.] Trisyllabo nomine *Noxiam* dixit, quasi noxam. Alibi aliter, *Dominam* dixit *extra noxam.* Donatus.

Unam, &c.] Cic. pro Ligario. *Ignoscite judices, lapsus est, non putavit. Si umquam posthac, &c.* Farnabius.

14. *Si aliam admisero unquam, occidito.*] Verba servorum, quibus nihil horri-

TH. *Num meam sævitiam veritus es?* CH. *Non.* TH. *quid igitur?*
CH. *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.*
TH. *Quid feceras?* CH. *paululum quiddam.* PY. *eho paululum impudens.*
An paululum hoc esse tibi videtur, virginem
Vitiare civem? CH. *conservam esse credidi.*
PY. *Conservam? vix me contineo, quin involem in*
Capillum. monstrum; etiam ultro derisum advenit.
TH. *Abin' hinc insana?* PY. *quid ita vero? debeam;*
Credo, isti quicquam furcifero, si id fecerim;

Præ-

horribile est post præsentes plagas. Et non *Cadito*, sed *Occidito*: & non *alias* dixit, quasi illa Chæreæ dixerit, *at his irrisor es, ut fugitivus.* Donatus.

Mitte, si aliam unquam admisero ullam, occidito.] Hanc lectionem in nullo l. s. invenio. Sed hanc quæ sequitur in plerisque, *Amitte, si aliam admisero unquam, occidito.* quæ & elegans est compositio & versui optime serviens. *Faernus.*

15. *Num meam sævitiam veritus es?*] Ut fugeres. *Donatus.*

TH. *Num meam sævitiam veritus es.* CH. *non.* TH. *quid igitur.*] Aliquot antiqui libri, & in iis Bembinus, item Donatus non habent verbum *es*. quo dempto stat versus, vel dissolvendo *quid*, in duas Syllabas ut in quinta sede sit tribrachus, vel in *sævitiam*, dividendo diphthongum. præterea in libro scripto Donati legitur *sævitiem*, quod magis antiquum videtur. *Faernus.*

Num &c.] Quod aufugisti. *Farnabius.*

16. *Hanc metui ne me criminaretur tibi.*] Perfecte imitatus est verba fugitivorum, quæ apud dominos faciunt comprehensi. *Donatus.*

Hanc metui, &c.] Pythiam. *Farnabius.*

TH. *Quid feceras?* CH. *paululum quiddam.* PY. *eho paululum impudens?*] Et utrobique in hoc versu, & in sequenti legendum, *paulum*, ex libro Bembino, versusque ratione. *Faernus.*

19. *Vitiare civem.*] Bene intulit *Civem*: quod plus est, quam Virginem vitiare. Αὔξησις gradatim facta. *Donatus.*

Conservam esse credidi.] Locus erat ut diceret, *Servam esse credidi*, sed admirabiliter *Conservam* dixit & hoc ipsum, miserabiliter pronuntiandum est. tanquam miserabiliter crediderit conservam esse, quæ civis erat, atque eam quasi conservam vitiare debuerit. *Idem.*

20. *Conservam!*] Opportune stomachabatur Pythias, facta mentione conservæ. *Idem.*

Vix me contineo quin involem in capillum.] Minæ istæ proprie fœminarum sunt, & in se, & in alios unguibus sævientium: ut,

Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Sed *involem*, ab avibus tractum est; ut apud *Virgilium*,

--- *prædam pedibus circumvolat uncis.*

Ergo hoc gestu, & dicto, & corporis motu, est adjuvandum. *Idem.*

Involem in capillum] Apparet, more veterum intonsum esse. *Idem.*

21. *Etiam ultro derisum advenit*] Mire nunc addidit accusationem, quod non saltem fugeret. *Idem.*

22. TH. *Abi hinc insana* PY. *quid ita vero? debeam.*

Credo isti quicquam furcifero si id fecerim] Liber Bembinus, pro *abi*, *abin*, pro *fecerim*, *fecero*, habet. Ceterum quod Donatus in expositione horum verborum, *debeam Credo isti quic*[illegible] *fero*, dicit subaudi[illegible] video cur eam[illegible] mutata [illegible] si eni[illegible]

Præsertim cum se servum fateatur tuum?
TH. *Missa hac faciamus. non te dignum Chærea*
Fecisti: nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque edepol, quid nunc consilii capiam, scio
De virgine istac: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis
Ita ut æquum fuerat, atque ut studui, tradere:
Ut solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
CH. *At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam*
Fore Thais. sæpe ex hujusmodi re quapiam, &

Malo

net vox *vero* subsequentibus applicata, hoc modo, *quid ita? vero debeam credo isti quicquam furcifero* Facinus.

23. *Debeam credo isti quicquam furcifero.*] Subauditur *vero*, aut *eiρωνικῶς* pronuntiandum est. Sane debere dicimur pœnas pro injuria ei, cui injuriam fecerimus: quas se non debituram Chæreæ ut Furcifero dicit Pythias, si illi cædem intulerit in servili habitu constituto. *Donatus.*

Debeam credo isti quicquam furcifero] *Donati* eruditam annotationem bene illustravit *Guyetus*. Bœclerus.

Furcifero] Servi ob leve aliquod furtum, fugam, aut aliud delictum, furcam gravem e ligno in collo ferre cogebantur, subligatis ad collum manibus & per forum aut viciniam ignominiæ causa traducebantur, prædicantes peccatum suum. exinde a vicinis pro furibus, fugitivis aut infidis noti, agnominabantur furciferi. *Farnabius.*

Si id fecerim.] Si involaverim in capillum ejus. *Donatus.*

25. *Missa hac faciamus.*] Hæc scilicet jocularia & futilia. *Idem.*

Non te dignum, Chærea, fecisti.] Artificiose Meretrix ab eo quod licuit, ad id quod oportuit transit: nec trac[illegible] sit legitimum, sed quid hones[illegible] que totam illam partem fac[illegible] omittit, & [illegible]dentib[illegible] adolesc[illegible] verb[illegible] m[illegible]

Non te dignum] *Dignum*, pro digne. aut deest *facinus*: ut sit, *non te dignum facinus fecisti*. Mira accusatio mixta laudi & blandimento. *Idem.*

26. *Nam si ego digna hac contumelia sum.*] Deest, *&*, ut sit ordo. Nam etsi maxime. & bene additum est *Maxime*, ut appareat, quod etsi digna pati sit meretrix, non tamen maxime digna pati Thais est. *Idem.*

27. *At tu indignus qui faceres tamen.*] Recte dixit. Quatuor enim sunt modi in hujusmodi rebus: ita ut aut uterque dignus sit, aut uterque indignus: aut alter dignus, alter indignus: aut contra. *Idem.*

28. *Neque edepol, quid nunc consilii capiam, scio, de virgine istac.*] Intelligit Thais amari virginem ab hoc: & ideo sic ait, ut conciliet nuptias. nam satis signi est, quod Eunuchi habitum propter hanc sumpsit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais, sed ostendit adolescenti conjecturis, quem tentat, sciens amantem virginem: & viam ostendit petendæ sibi uxoris. *Idem.*

32. *Hoc mihi ben[illegible]ium, Chærea.*] [illegible]lande nomen [illegible], Chærea. [illegible]

[illegible] *solidum* [illegible] & inte[illegible]atam tr[illegible] *Farnabius.*

[illegible]3. *At* [illegible] Nunc jam [illegible]ærea v[illegible]s, recedit [illegible]ocular[illegible]

34 *S*[illegible]e.] Hoc est, [illegible]urbul[illegible]

Qua-

Malo ex principio magna familiaritas
Conflata est. quid si hoc voluit quispiam Deus?
TH. *Equidem pol in eam partem accipioque & volo.*
CH. *Immo ita quaeso. unum hoc scito, contumelia*
Non me fecisse causa, sed amoris. TH. *scio.*

Et

Quapiam.] Quacumque, vel aliqua. *Donatus.*

Sæpe ex hujuscemodi re quapiam, &c.] In venia tractanda, solennes quodammodo sunt hi duo loci, *de eventibus vitæ humanæ & casibus*, tum *de fato & divina potentia, multa in humanis, præter quam expectatio erat, efficiente.* Priorem locum tractavit *Plautus*, *Amphitruone* 3, 2, 57. *&c.* posteriorem, *Aulularia* 4, 10, 10. non sine licentia improbiore:

---- factum est illud, fieri infectum non potest.
Deos credo voluisse; nam ni vellent, non fieret scio.

& præcesserat *v.* 7.

Deus impulsor mihi fuit: is me ad illam illexit.

Poëta noster longe ἠθικώτερον, tractavit hanc καταγέλω: *quid si hoc quispiam* (nec otiosa est vox illa) *voluit Deus?* Bœclerus.

Sæpe, &c.] Idem facinus, raptum sc. Sabinarum eadem sententia excusat Romulus apud Livium: *Sæpe ex injuria postmodum gratiam ortam.* Farnabius.

35 *Malo ex principio.*] Præpositio *ex*, abest ab omnibus antiquis libris. in reliquis collocata est ante dictionem *malo*, ubi stare propter versum non potest. quare subditiciam rati sumus. *Faërnus.*

36. *Quid si hoc quispiam voluit Deus?*] Pleraque repentinis impulsionibus nata, mirisque proventibus, Deo ascribi solent. Ut,

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior. ---

Et,

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Et Sallustius, *Ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur.* Donatus.

Quid si hoc quispiam voluit Deus?] Vult amorem intelligi Deum. *Idem.*

Quispiam, &c.] Plaut. 4. act. 10. sc. *Deus mihi impulsor fuit, is me ad illam illexit,*

Εὐτάδιστα γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ πρὸς τὴν Ἐρῶτα δυναστείαν οὐκ εὔπορον. Libanius progymnasm. contra homicid. *Farnabius.*

37. *Equidem pol in eam partem accipioque, & volo*]Evenire subauditur:& est σύλληψις tertia. *Donatus.*

Equidem pol in eam partem.]Et *familiaritatis spes, & divinæ voluntatis* mentio, quid nisi matrimonium, unicam vitiatæ satisfactionem, pollicebatur? itaque accipit ambabus manibus, & mox ut placata loquitur; *scio*; te non contumeliæ causa, sed amoris fecisse. *scio* i. e. credo, nec dubito. asseverate. jam enim pars consilii, ad catastrophen necessarii erat, non dubitari de animo Chæreæ. *Bœclerus.*

38. *Imo ita quæso.*] Utrum Meretricem, an Deos quæso? utrumque enim accipi potest. *Donatus.*

Unum hoc scito. Scio] Unde hoc sciat Thais, inepte quæritur, quum ipsa res clamet, nunquam hanc conditionem subiturum Chæream, ut pro Eunucho, etiam servo, se fingeret sine amoris impulsu. *Idem.*

39. *Contumeliæ non me fecisse causa, sed amoris.*] In quo veluti vis quædam ἀναγκαστικὴ figuratur. unde mox Thais: non tam imperita sum, *ut*, *quid amor valeat, nesciam.* Potenter tractatur hic locus in actione Neptuni apud *Libanium* (*tom.* 1. *declam.* 22.) εἰ μὲν γὰρ ὕβρεως τοῦ Ἁλιρρόθιος ἐποίει, καὶ ἀσέλγεια καὶ λυπεῖν ἐθέλων, ὡς ἄν τις ὑπερορῶν καὶ καταφρονῶν, καλῶς τέθνηκεν. οὐκ ἀντιλέγω, εἰ δ' οὐχ οὕτως ἐμαίνετο καὶ παρεφέρετο, ὡς ἐκ ἴσης ἀνάγκης, τῇ μὲν προσθεῖναι, σὺ δὲ μὴ δεδιέναι, μὴ τῆς δρασάντος μᾶλλον ἡγώμεθα τὸ ἔργον ὡς τῆς ἀναγκασάντος. τὴν δὲ τοῦ ἔρωτος δύναμιν, ὡς ἄμαχος ὁ θεός, ὡς ἀνίκητος, ὡς πάντας αὐτοῦ ποιεῖ ἀσθενεστέρους, τίς ἀγνοεῖ; κτλ. *Bœclerus.*

40. Nunc

Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum Charea,
Neque ita imperita, ut quid amor valeat, nesciam.
CH. *Te quoque jam Thaïs, ita me Dii bene ament, amo.*
PY. *Tum pol tibi ab istoc hera cavendum intelligo.*
CH. *Non ausim.* PY. *nihil tibi quicquam credo.* TH. *desinas.*
CH. *Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix sies.*
Ego me tuæ commendo, & committo fidei.
Te mihi patronam capio Thaïs: te obsecro:
Emoriar si non hanc uxorem duxero.

TH.

40. *Nunc ignosco tibi.*] Quod culpa non sit hominis, sed amoris. *Donatus.*

41. *Non adeo inhumano ingenio sum, Charea.*] Hoc est, immitis non sum, quantum putas: ut,
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni. Idem.

Non adeo, &c] Virg. Æn.
Non obtusa adeo gestamus pectora, &c.
& ibid.
Non ignara mali. Farnabius.

42. *Neque tam imperita.*] Id est, non experta *Donatus.*

Neque tam imperita.] Omnes fere antiqui libri, & in iis Bembinus, *Neque ita imperita.* Faernus.

Ut quid amor valeat, nesciam.] Non *inhumana*, quia homo. non *imperita*, quia meretrix. Et *neque tam imperita* inquit: quasi dicat, Neque tam pudica sum, ut quid amor valeat, nesciam. *Donatus.*

43. *Te quoque jam, Thaïs*] Bene *quoque*: non enim jam hanc ita amat, ut negligat illam: sed hanc illius causa. *Idem.*

44. *Pol tibi ab istoc, hera, cavendum.*] Facete. tanquam qui soleat capillum & vestem ejus conscindere, quam amaverit. *Idem.*

Tum pol tibi ab isto.] Plerique l. s. etiam antiqui & Donatus, *ab istoc*, habent. quo quidem modo melius stat senarius: aut legendum ut in Bembino, *cavendum esse.* Faërnus.

45. *Non ausim.*] Pro, *non audebo*: & est verbum hujus temporis tantum. *Donatus.*

Non ausim.] Utrum propter ætatem? an propter fratrem suum Phædriam potius? *Idem.*

Nihil tibi quidquam.] Παρέλκον quartum. aut *nihil*, pro *non*. Idem.

Desinas.] Pro eo quod est, *desine*: an deest *fac*: ut sit, *fac desinas.* Idem.

47. *Ego me tuæ commendo & committo fidei.*] Satis amatorie, ut appareat, nunc maxime captum Chæream, ac mancipatum virgini. *Commendamus* nos cognitis: *Committimus* ignotis. Ergo αὔξησις est majoris officii, fideique circa Thaidem. *Idem.*

Ego me tuæ commendo] Hujus versus & sequentis ordinem ex l. s. o. commutamus, ut qui nunc prior est, sit posterior. *Faërnus.*

48. *Te mihi patronam capio.*] *Te* adjectum, vim habet, & ex animo supplicantis habitum adolescentis ostendit. *Donatus.*

Te mihi patronam cupio.] Omnes quotquot sunt l. s. *capio* habent. idque in aliquibus etiam Donati libris est: in aliquibus *cupio*. Faërnus.

Patronam, &c.] Tanquam, e servo tuo jam libertus. *Farnabius.*

49. *Emoriar, si non hanc uxorem duxero*] Vide Amatorem adolescentulum, cui in ipso flore nihil dulcius vita est, ipsam despicere, si sibi uxor non datur. *Donatus.*

Emoriar, &c.] Ne vivam. *Farnabius.*

TH. *Tamen si pater.* CH. *quid? ah volet, certo scio:*
Civis modo hac sit. TH. *paululum opperirier*
Si vis, jam frater ipse hic aderit virginis:
Nutricem accersitum iit, qua illam aluit parvulam:
In cognoscendo tute ipse hic aderis Charea.
CH. *Ego vero maneo.* TH. *vine interea dum venit,*
Domi opperiamur potius, quam hic ante ostium?
CH. *Immo percupio* PY. *quam tu rem actura obsecro es?*
TH. *Nam quid ita?* PY. *rogitas? hunc tu in ades cogitas*
Recipere posthac? TH. *cur non?* PY. *crede hoc mea fidei,*
Dabit hic pugnam aliquam denuo. TH. *au, tace obsecro.*

PY. *Pa-*

50. *Tamen si pater.*] Ε῎λλειψις, aut ἀποσιώπησις secunda. *Donatus.*

Quid? ah volet, certo scio.] *Quid?* deest *dicat.* sed ista omnia ad confirmationem valent. *Idem.*

TH. *Tamen si pater.* CH. *quid? ah volet, certo scio.*] Ut senarius sustentetur, elide r, ex *pater*, vel n, ex *tamen.* Faërnus.

Quid? &c.] Aposiopesis assenserit. *Farnabius.*

51. *Civis modo hac sit.*] Mire hic in votum conversum est, quod timere potuit, non ducturus uxorem. *Donatus.*

Paululum opperirier si vis, jam frater ipse hic aderit virginis] Adeo cito probari potest. *Idem.*

53 *Nutricem, &c.*] Supra act 4. sc. 7. *Ego eo ad Sophronam nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hac.* Farnabius

55. *Ego vero maneo*] Modo *vero* consentientis est adverbium: alias confirmantis: alias conjunctio: alias particula ironiam juvans: ut,

Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus. ----

Donatus.

Vis ne interea dum is venit.] Ita aliqui libri habent. aliqui vero, *dum venit is*, quæ variatio facit ut eam dictionem subditiciam putem: eo magis quod nec in libro Bembino est, ubi ita legitur, *vin interea dum venit* Faërnus.

56. *Domi opperiamur potius, quam hic ante ostium?*] Non ignara illecebrarum Meretrix, non solum Chæream retinet: verum etiam vocat, ubi Virgo est. & satis callide interrogat an velit: quasi nesciat velle. *Donatus.*

57. *Imo percupio.*] Amatorie, non *Volo:* sed *Percupio.* Idem.

58. *Hunc tu in ades.*] Pronomen in his plus valet, quam accusatio *Idem.*

Hunc tu in ades cogitas?] Mire: cum illa jam velit, *Cogitas* dixit, volens ut recogitet. *Idem.*

In ades cogitas recipere posthac?] Per ancillæ verba vult ostendere, quam sit tractandorum adolescentium perita Meretrix. *Idem.*

59. *Posthac?*] Post hoc factum, post hanc audaciam. *Idem.*

Crede hoc mea fidei] Puellariter dixit, *Mea fidei.* Idem.

60. *Dabit hic aliquam pugnam denuo.*] Pro stupro: ut,

At non in Venerem segnes, nocturnaque bella.

Ut,

Veretur que bella & ingens facinus.

Ut *Lucilius*,

Vicimus, o socii, & magnam pugnavimus pugnam.

Dabit, autem proprie pro inducet: ut,

---- *magnam dabit ille ruinam.*

Idem.

Dabit hic pugnam aliq. den.] *Guyetum* vide & adde *Plautum. Epid.* 3. 4. 57. *frugi es, pugnasti. Captiv.* 3. 4. 53.

Hegio, vide sis, ne quid tu huic temere insistas credere.
Atque, ut perspicio, profecto jam aliquid pugna edidit. Bœclerus.

Dabit

PY. *Parum perspexisse ejus videre audaciam.*
CH. *Non faciam Pythias.* PY. *non pol credo Charea,*
Nisi si commissum non erit. CH. *quin Pythias*
Tu me servato. PY. *neque pol servandum tibi*
Quicquam dare ausim, neque te servare: apage te.
TH. *Adest optime ipse frater.* CH. *perii hercle: obsecro*
Abeamus intro Thais: nolo me in via
Cum hac veste videat. TH. *quamobrem tandem? an quia pudet?*
CH. *Id ipsum.* PY. *id ipsum? virgo vero* TH. *i præ sequor.*

Tu

Dabit, &c.] Inducet aliquod stuprum, ludificabitur, illudet nobis, ut antea *Farnabius.*

Au tace obsecro.] *Au* interjectio est perturbatæ mulieris: ut apud Græcos ἰώ. *Donatus.*

61. *Parum perspexisse ejus videre audaciam*] *Parum* εἰρωνεία est. Et non *Sensisse*, sed *Perspexisse* dixit: ut jam non sit, experienda illius audacia, quæ sit perfecte cognita *Idem.*

62. *Non faciam, Pythias*] Bene & moraliter appositum, *Pythias.* Donatus.

Non pol credo, Charea nisi si commissum non erit.] Iculariter, ut ille, *Pythias* dicit: ita hæc *Charea.* Idem.

Non pol credo Charea.] Dictio *pol*, non est in libro Bembino, nisi recenti manu addita. quæ & impedit versum: non tamen adeo ut non possit aliquo modo sustentari. *Faërnus.*

63. *Quin Pythias.*] Iterum nomen vultuose est additum. *Quin.* pro imo. *Donatus.*

64. *Tu me servato.*] *Plaut. Bacchid.* 4, 9, 142.
Nolo inquam aurum concredi mihi,
Vel da aliquem, qui me servet.
Bœclerus.

Neque pol servandum tibi quidquam dare ausim.] Totum garrule & gesticulose, ut puellam cum adolescentulo fabulari videas. *Donatus.*

66. *Adest optume ipse frater.*] *Optume*, oportune. Et non est additum, cujus frater: utpote in re manifesta *Idem.*

67. *Nolo me in via cum hac veste videat.*] Subtiliter adolescens, quia nihil profecerat, dicendo, *Percupio*; invenit causam, qua tandem ingredi possit. *Idem.*

68. *Quamobrem tandem.*] Pro *tamen.* Interrogatio hæc increpationem continet impudentissimi facti. *Idem.*

An quia pudet?] Hæc interrogatio irrisionis plena est, in eum quem nihil pudet. *Idem.*

69. *Id ipsum.*] Hoc veluti molesto vultu dicitur: adeo ut imitetur dictum vultumque ejus Pythias. *Idem.*

Virgo vero!] *Vero* εἰρωνικῶς: nam εἰρωνεία est. ut, *Egregiam vero laudem!* *Virgo.* Quasi qui minime pudicitiæ statum ac verecundiæ virginalis veneretur. *Idem.*

Virgo vero.] Donatus non per interrogationem, sed affirmative legit, ut, *Egregiam vero laudem.* dicente enim Chærea se nolle in via videri cum veste Eunuchi, subjicit Pythias: *virgo vero.* quasi diceret, en qui sit virginalis pudoris. *Faërnus.*

Virgo vero.] Virginem vero vitiare, vestes discindere, capillum ejus laniare; id tibi pudori non erat. ibi nulla pudicitiæ nec verecundiæ ratio. *Farnabius.*

I præ, sequor.] Manifestum est, cur meretrix docta capiendorum juvenum, præire velit Chæream, & in consequendo ipsa sit tardior. vult enim liberum sine arbitris cum puella esse colloquium, & licitum amorem. Nisi forte putamus *Terentium* hæc sine causa fecisse, qui sit artificiosissimus Poëta. nam neque ipsa ingreditur cum Chærea neque ingredi simul permittit Phædriam. *Donatus.*

I præ.]

Tu istic mane, ut Chremem introducas Pythias.

I pra, sequar.] Antiqui libri, & Donatus, *sequor*. Faërnus.

70. *Tu istic mane, ut Chremem introducas*] Relicta est Pythias ob multas causas: & in primis, ut possit per eam delusus Parmeno pavore suo Senem compellere, ingredi ad Meretricem, & præsentem fieri ad confirmandas nuptias. *Donatus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PYTHIAS *ancilla*. CHREMES *senex*. SOPHRONA *nutrix*.

Argum. *Præparatio ad Parmenonis ludificationem, ne sceleris auctor sit periculi expers.*

PY. *Quid, quid venire in mentem nunc possit mihi?*
Quidnam, qui referam sacrilego illi gratiam
Qui hunc supposuit nobis? CH *move vero ocyus*
Te nutrix. SO *moveo.* CH. *video sed nihil promoves.*
PY. *Jam ne ostendisti signa nutrici?* CH. *omnia.*
PY. *Amabo, quid ait? cognoscitne?* CH. *ac memoriter.*
PY. *Bene*

Senarii sunt. v. 1. duo *MSS.* nostri, *quicquid.* sed in altero, secunda manu. erat enim: *quidquid.* v. 6. unus: *at memoriter.* reliqui: *ac m.* v. 10. omnes: *ut otiosus sit.* Boeclerus.

Quid? quid venire in mentem.] In hoc loco cogitantis disputatio est apud se ipsam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo possit ulcisci. *Donatus.*

2. *Quidnam?*] Sic Cicero, *sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant.* Idem.

Qui referam.] *Qui*, quomodo, vel ut. *Idem.*

Referam.] Meditatur vindictam Pythias. quo pacto ulciscatur Parmenonem.

--- quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio, continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam fœmina. ---

Juvenal. Sat. 13. *Farnabius.*

Illi sacrilego gratiam.] o. l. s. *sacrilego illi.* Faërnus.

3. *Qui hunc supposuit nobis.*] Proprie *supposuit.* nam ut *subducta* dicuntur, quæ nolumus amittere, ita *supponi*, quæ non desideramus. Sic *Plautus*,

Et pro scorto supponatur hircus unctus nautea.

Donatus.

3. *Move vero ocius te, nutrix.*] *Vero* pro interjectione posuit stomachantis. *Idem.*

3. *Move vero ocyus.*] Plaut. Trinum. 3, 3, 73.

Quid nunc stas? quin tu hinc amoves, & te moves.

Bœclerus.

Move vero ocius.] Nutricis gradum segnem increpat Chremes. *Farnabius.*

4. *Video. sed nihil promoves.*] Hinc est illud *Virgilianum*,

Illa gradum celerans studio properabat aniti.

Scilicet non re celerabat, sed studio. *Donatus.*

Promoves.] Proficis. *Idem.*

6. *Amabo; quid ait? cognoscitne?* Exhibitum spectatori est, quid post scenam geratur, id est, agnitio puellæ. *Donatus.*

Ac

Py. Bene edepol narras: nam illi faveo virgini.
Ite intro; jamdudum hera vos exspectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: vide ut otiosus it, si Diis placet.
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

Ac memoriter.] Plus intulit quam interrogabatur: nam magna sunt signa, in quibus anilis memoria non errat. *Donatus.*

Ac memoriter.] Responsionis brevitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. *Idem.*

Ac memoriter] Plaut. Asinar. 3, 2, 38.

Ut memoriter me Sauream vocabat atriensem!

Captiv. 2, 1, 52.

Hem, istuc si potes
Memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

similem ὁμοιωσιν vide apud *Non. Marcell. cap.* 11. voc. *memore.* Boeclerus.

7. *Nam illi faveo virgini.*] Quasi dicat, illi faveo, non Chæreæ. & simul causa est, cur illum ulcisci cupiat: quia scilicet multum illi favet. *Donatus.*

9. *Virum bonum.*] Εἰρωνεία. Idem.

Eccum Parmenonem incedere video.] Res odio dignior, novitate scilicet incessus. *Idem.*

Virum bonum eccum Parmen.] Dum ultionem meditatur & concupiscit, ulciscendus præsto adest, & quidem meriturus amplius iram Pythiadis eo sermone, cui scena sequenti egressa subito Pythias supervenit. ut congruant ad consilia & personas, congressiones illæ & adventus ac superventus, Poëtæ stupent. idque compendio: ut alias dixi: ne moras nimis trahat fabula. *Boeclerus.*

10. *Vide ut otiosus it.*] Invidit illi securitatem, quem sollicitum reddritura est: non enim ulla alia erit vindicta post, præter istam. *Donatus.*

Vide, ut otiosus it.] Vultu dicit, & gestu, eum esse securum. Et mire Poëta lætum describit, ut repente ostendat esse commotum. *Idem.*

Ut otiosus sit.] Liber Bembinus *it.* quamvis hoc verbum per d, scriptum sit. *Faërnus.*

Si diis placet!] Proprium est exclamantis propter indignitatem alicujus rei. *Donatus.*

11. *Spero me habere.*] Pro *habituram.* aut, *spero* pro *credo*, more suo. *Idem.*

Meo modo.] Id est, ut volo. *Idem.*

Meo, &c.] Meo arbitratu. *Farnabius.*

12. *Ibo intro, de cognitione ut certum sciam.*] Eleganter defatigare Parmenonem, non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intro: exitura autem, ut ipsum in timorem conjiciat. *Donatus.*

De cognitione] De agnitione Pamphilæ. *Farnabius.*

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CHÆREA *adolescens.* THAIS *meretrix.* PYTHIAS *ancilla.*

Argum. *Chærea domum redire cogitans in Thaïdem incidit, & sic nulla illi fuit facinoris negandi facultas. Siquidem potuisset ornatu mutato, se illum esse negare. Cum eo Thaïs expostulat, joco quidem primum de fuga: deinde serio de stupro virginis. Ceterum ipsi virginem petenti, facile conciliatur. Est autem initium catastrophes & finis epitaseos.*

CH. *Apud Antiphonem uterque, mater & pater,*
Quasi dedita opera, domi erant, ut nullo modo
Introire possem, quin viderent me. interim
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam obviam
Venit. ubi vidi, ego me in pedes quantum queo
In angiportum quoddam desertum; inde item

In

ITerum *Senarii. v. 5. MSS* nostri omnes: *egomet in pedes. v. 9.* pro *harto*, duo habent, *horreo. v 13* omnes: *abiturum. v. 22. & 23.* omnes: *quid vero* (unus interponit, *ita*) *abeam? credon' isti quicquam furcifero? præsertim cum se*, &c. *v. 32.* duo: *pararem*, unus, *parerem. v. 35* omnes: *ex malo princ. v 36.* omnes: *& quid si. v. 44.* pro *hera*, duo habent, *Cherea.* collocatio verborum in hoc versu varia est. *v.65.* omnes Thaidi tribuunt illud, *apage te. v. 69.* omnes: *sequar. v. 70.* omnes: *Chremetem.* Bœclerus.

1. *Apud Antiphonem uterque.*] Rediens in viciniam suam, causam reddit Chærea, cur non mutaverit vestem. Oportuit autem, & de necessitate argumenti fuit, Chæream non mutasse vestem, ut cum meretrix virginem a Chærea vitiatam audiret, & eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatæ virginis putaret. *Apud Antiphonem*, dixit, pro, in domo ejus. *Donatus.*

Apud Antiph.] Causam reperire debuit Poëta, quamobrem habitu Eunuchi, in quo facinus admiserat, Chærea reduceretur, adeoque agnosceretur, & deprehensus nuptias vitiatæ polliceretur. *Bœclerus.*

Uterque, Mater & Pater.] Non, uterque pater, & utraque mater, sed *uterque parens*: quia pater & mater. *Donatus.*

Mater, & pater.] Antiphonis parentes. *Farnabius.*

2. *Quasi dedita opera domi erant.*] Non tam mirum, si domi erant: sed illud magis mirum, quod in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adolescentulo. *Donatus.*

Ut nullo modo introire possem.] Superius causa continetur, cur non mutaverit vestem: inferius autem, cur huc redierit. *Idem.*

3. *Quin viderent me.*] *Quin*, modo pro *quo minus.* Idem.

4. *Dum ante ostium sto.*] Antiphonis scilicet. *Idem.*

Notus mihi quidam obviam venit.] An notus, qui me posset agnoscere? an qui me noverit, id est, amicus? *Idem.*

5. *Quantum queo.*] Deest *velociter.* Idem.

Ego me in pedes quantum queo.] Omnes antiqui libri, *egomet*; cujus vocis extremam litteram conjicit Lolgius esse debere d, & legendum, *Egomed in pedes.* versum sustentando elisione, n, ex *in*, ut sæpe alibi. *Faërnus.*

In pedes, &c.] Ellipsis. conjeci sc. aut dedi, id est, fugi. *Farnabius.*

6. *In angiportum.*] Vide illum non vitasse sub una clausula bis in dicere, *in pedes*,

In aliud, inde in aliud. ita miserrimus
Fui fugitando, ne quis me cognosceret.
Sed est ne hac Thaïs, quam video? ipsa est. hæreo.
Quid faciam? quid mea autem? quid faciet mihi?
TH. *Adeamus. bone vir Dore, salve: dic mihi,*
Aufugistin'? CH. *hera, factum.* TH. *satin' id tibi placet?*
CH. *Non.* TH. *credin' te impune habiturum?* CH. *unam hanc noxiam*
Dimitte: si aliam admisero umquam, occidito.

TH.

pedes, in angiportum. Angiportum dicebant vicum non pervium, viam publicam. *Donatus.*

In angiportum quoddam desertum.] Deest, fugiens. *Idem.*

7. *Ita miserrimus fui fugitando.*] Id est, fatigatus, lassus, & languidus sum dum fugio. Et honesta locutio est: ut, *Miser amando, miser currendo.* Idem.

8. *Ne quis me cognosceret.*] Nota improprie dictum, pro *Agnosceret.* Idem.

9. *Sed estne hac Thaïs, quam video?*] Jampridem ipse visus, nunc primum videt. *Idem.*

Hæreo.] Incertus remaneo atque defigor. Primus metus adimit consilium: sed recogitatio reddit confidentiam. *Idem.*

10. *Ah quid faciam?*] Non fere invenias *ah*, in ullo l. s. sine quo stat optime versus, & nihil sensui deperit. *Faërnus.*

Quid mea autem?] Colligit se rursus ad impudentiam Chærea. & vide si non eadem est audacia in Chærea, quæ in suscipiendo facinore fuit. Et ἀποσιώπησις, *quid mea autem?* Donatus.

Quid faciet mihi?] Opportune se confirmavit, quia si extimuisset & fugisset, nihil nuptiæ promoverentur. *Idem.*

11. *Bone vir, Dore.*] Hoc totum figurate dixit, ut Meretrix, & subtiliter. Nam scit Chæream esse quem alloquitur, non Eunuchum. Et hic magna occasio datur Meretrici adeundi Adolescentis, qui habitum non mutavit, & adhuc quasi Eunuchus & Servus est. *Idem.*

Bone vir, Dore, salve.] Major objurgatio est, per hanc dissimulationem Thaidis adversus Chæream, quam si illum id, quod est, appellet. *Idem.*

Bone vir, Dore, salve.] Εἰρωνεία irascentibus familiari orditur; eaque re occasionem præbet lepori comico. nam Chærea, nomine servili compellatus, eadem figura ludens, pro servo se gerit: fatetur, causatur, deprecatur, ad modum fugitivi reprehensi. cumque Thaïs jam contentius cœptaret agere; *eho, paulum, impudens, an paulum hoc esse tibi videtur, virginem vitiare civem?* ille astute in ironia perstat: *conservam esse credidi.* quæ res Thaidem adegit, serio agere, & nominatim jam accusare: *missa hæc faciamus* (sc. hæc verborum ludibria, ironiam hanc) & serio agamus. *non te dignum, Chærea, fecisti, &c.* Bœclerus.

12. *Hera, factum.*] Non potuit subtilius respondere Chærea, quam accommodare se interroganti. *Donatus.*

Satin' id tibi placet?] Hoc potest & non figurate dici, sed aperte. *Idem.*

13 *Credin' te impune abiturum?*] In aliquot antiquis exemplaribus, inter quæ est & Bembinum, legitur, *habiturum*, cum aspiratione. quæ minime dubia est lectio; dicimus enim, impune habere, ut & infra:

Siquidem istuc impune habuerit.

& Virgilius:

Non impune feres ----

Faërnus.

Unam hanc noxiam omitte] Trisyllabo nomine *Noxiam* dixit, quasi noxam. Alibi aliter, *Dominam* dixit *extra noxam.* Donatus.

Unam, &c.] Cic. pro Ligario. *Ignoscite judices, lapsus est, non putavit. Si unquam posthac, &c.* Farnabius.

14. *Si aliam admisero unquam, occidito.*] Verba servorum, quibus nihil

 horri-

TH. *Num meam sævitiam veritus es?* CH. *Non.* TH. *quid igitur?*
CH. *Hanc metui, ne me criminaretur tibi.*
TH. *Quid feceras?* CH. *paululum quiddam.* PY. *eho paululum impudens.*
An paululum hoc esse tibi videtur, virginem
Vitiare civem? CH. *conservam esse credidi.*
PY. *Conservam? vix me contineo, quin involem in*
Capillum. monstrum; etiam ultro derisum advenit.
TH. *Abin' hinc insana?* PY. *quid ita vero? debeam,*
Credo, isti quicquam furcifero, si id fecerim;

Præ-

horribile est post præsentes plagas. Et non *Cædito*, sed *Occidito*: & non *alias* dixit, quasi illa Chæreæ dixerit, *at hic irrisor es, ut fugitivus.* Donatus.

Mitte, si aliam unquam admisero ullam, occidito.] Hanc lectionem in nullo l. s. invenio. Sed hanc quæ sequitur in plerisque, *Amitte, si aliam admisero unquam, occidito.* quæ & elegans est compositio & versui optime serviens. *Faërnus.*

15. *Num meam sævitiam veritus es?*] Ut fugeres. *Donatus.*

TH. *Num meam sævitiam veritus es.* CH. *non.* TH. *quid igitur.*] Aliquot antiqui libri, & in iis Bembinus, item Donatus non habent verbum *es.* quo dempto stat versus, vel dissolvendo *quid*, in duas Syllabas ut in quinta sede sit tribrachus, vel in *sævitiam*, dividendo diphthongum. præterea in libro scripto Donati legitur *sævitiem*, quod magis antiquum videtur. *Faërnus.*

Num &c.] Quod aufugisti. *Farnabius.*

16. *Hanc metui ne me criminaretur tibi.*] Perfecte imitatus est verba fugitivorum, quæ apud dominos faciunt comprehensi. *Donatus.*

Hanc metui, &c.] Pythiam. *Farnabius.*

TH. *Quid feceras?* CH. *paululum quiddam.* PY. *eho paululum impudens?*] Et utrobique in hoc versu, & in sequenti legendum, *paulum*, ex libro Bembino, versusque ratione. *Faërnus.*

19 *Vitiare civem.*] Bene intulit *Civem*: quod plus est, quam Virginem vitiare. Αὔξησις gradatim facta. *Donatus.*

Conservam esse credidi.] Locus erat ut diceret, *Servam esse credidi*, sed admirabiliter *Conservam* dixit & hoc ipsum, miserabiliter pronuntiandum est. tanquam miserabiliter crediderit conservam esse, quæ civis erat, atque eam quasi conservam vitiare debuerit. *Idem.*

20. *Conservam!*] Oportune stomachabatur Pythias, facta mentione conservæ. *Idem.*

Vix me contineo quin involem in capillum.] Minæ istæ proprie fœminarum sunt, & in se, & in alios unguibus sævientium: ut,

Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.

Sed *involem*, ab avibus tractum est; et apud *Virgilium*,

--- *prædam pedibus circumvolat uncis.*

Ergo hoc gestu, & dicto, & corporis motu, est adjuvandum. *Idem.*

Involem in capillum] Apparet, more veterum intonsum esse. *Idem.*

21. *Etiam ultro derisum advenit*] Mire nunc addidit accusationem, quod non saltem fugeret. *Idem.*

22. TH. *Abi hinc insana* PY. *quid ita vero? debeam.*

Credo isti quicquam furcifero si id fecerim.] Liber Bembinus, pro *abi*, *abin*, pro *fecerim*, *fecero*, habet. Ceterum quod Donatus in expositione horum verborum, *debeam Credo isti quicquam furcifero*, dicit subaudiri debere, *vero*, non video cur eam dictionem desideret, quæ mutata tantum distinctione præsto est; si enim post *quid ita*, distinguas, remanet

Præsertim cum se servum fateatur tuum?
TH. *Missa hac faciamus. non te dignum Chærea*
Fecisti: nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime, at tu indignus qui faceres tamen.
Neque edepol, quid nunc consilii capiam, scio
De virgine istac: ita conturbasti mihi
Rationes omnes, ut eam non possim suis
Ita ut æquum fuerat, atque ut studui, tradere:
Ut solidum parerem hoc mihi beneficium, Chærea.
CH *At nunc dehinc spero æternam inter nos gratiam*
Fore Thaïs. sæpe ex hujusmodi re quapiam, &

net vox *vero* subsequentibus applicata, hoc modo, *quid ita? vero debeam Credo isti quicquam furcifero* Faërnus.

23. *Debeam credo isti quicquam furcifero.*] Subauditur *vero*, aut εἰρωνικῶς pronuntiandum est. Sane debere dicimur pœnas pro injuria ei, cui injuriam fecerimus: quas se non debituram Chæreæ ut Furcifero dicit Pythias, si illi cædem intulerit in servili habitu constituto. *Donatus.*

Debeam credo isti quicquam furcifero] *Donati* eruditam annotationem bene illustravit *Guyetus.* Bœclerus.

Furcifero] Servi ob leve aliquod furtum, fugam, aut aliud delictum, furcam gravem e ligno in collo ferre cogebantur, subligatis ad collum manibus & per forum aut viciniam ignominiæ causa traducebantur, prædicantes peccatum suum. exinde a vicinis pro furibus, fugitivis aut infidis noti, agnominabantur furciferi. *Farnabius.*

Si id fecerim.] Si involaverim in capillum ejus. *Donatus.*

25. *Missa hac faciamus.*] Hæc scilicet jocularia & futilia. *Idem.*

Non te dignum, Chærea, fecisti.] Artificiose Meretrix ab eo quod licuit, ad id quod oportuit transit: nec tractat quid sit legitimum, sed quid honestum. Itaque totam illam partem facti accusandi omittit, & ab accidentibus personæ adolescentis objurgat. scit enim, uno verbo obstari posse, *Licuit mihi*, in domo meretricia scilicet: ne videatur irrationabilis esse audacia illa ingenui a Poeta inducta esse. *Idem.*

Non te dignum] *Dignum*, pro digne. aut deest *facinus*: ut sit, *non te dignum facinus fecisti*. Mira accusatio mixta laudi & blandimento. *Idem.*

26. *Nam si ego digna hac contumelia sum.*] Deest, *&*, ut sit ordo. Nam etsi maxime. & bene additum est *Maxime*, ut appareat, quod etsi digna pati sit meretrix, non tamen maxime digna pati Thais est *Idem*

27. *At tu indignus qui faceres tamen.*] Recte dixit. Quatuor enim sunt modi in hujusmodi rebus: ita ut aut uterque dignus sit, aut uterque indignus: aut alter dignus, alter indignus: aut contra. *Idem.*

28. *Neque adepol, quid nunc consilii capiam, scio, de virgine istac.*] Intelligit Thais amari virginem ab hoc: & ideo sic ait, ut conciliet nuptias. nam satis signi est, quod Eunuchi habitum propter hanc sumpsit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais, sed ostendit adolescenti conjecturis, quem tentat, sciens amantem virginem: & viam ostendit petendæ sibi uxoris. *Idem.*

32. *Hoc mihi beneficium, Chærea.*] Blande nomen repetitum est, Chærea. *Idem.*

Ut solidum, &c.] Integram & intaminatam fratri suo restituere. *Farnabius.*

33. *At nunc dehinc spero.*] Nunc jam Chærea vera veris æquiparans, recedit a jocularibus. *Donatus.*

34. *Sæpe ex hujusmodi re.*] Hoc est, turbulenta. *Idem.*

Malo ex principio magna familiaritas
Conflata est. quid si hoc voluit quispiam Deus?
TH. *Equidem pol in eam partem accipioque & volo.*
CH. *Immo ita quæso. unum hoc scito, contumeliæ*
Non me fecisse causa, sed amoris. TH. *scio.*

Et

Quapiam.] Quacumque, vel aliqua. *Donatus.*

Sæpe ex hujuscemodi re quapiam, &c.] In venia tractanda, solennes quodammodo sunt hi duo loci, *de eventibus vitæ humanæ & casibus*, tum *de fato & divina potentia, multa in humanis, præter quam expectatio erat, efficiente.* Priorem locum tractavit *Plautus*, *Amphitruone* 3, 2, 57. *&c.* posteriorem, *Aulularia* 4, 10, 10. non sine licentia improbiore:

---- *factum est illud, fieri infectum non potest.*
Deos credo voluisse; nam ni vellent, non fieret scio.

& præcesserat v. 7.

Deus impulsor mihi fuit: is me ad illam illexit.

Poëta noster longe ἠθικώτερον, tractavit hanc καταστροφὴν: *quid si hoc quispiam* (nec otiosa est vox illa) *voluit Deus?* Bœclerus.

Sæpe, &c.] Idem facinus, raptum sc. Sabinarum eadem sententia excusat Romulus apud Livium: *Sæpe ex injuria postmodum gratiam ortam.* Farnabius.

35 *Malo ex principio.*] Præpositio *ex*, abest ab omnibus antiquis libris. in reliquis collocata est ante dictionem *malo*, ubi stare propter versum non potest. quare subditiciam rati sumus. *Faernus.*

36. *Quid si hoc quispiam voluit Deus?*] Pleraque repentinis impulsionibus nata, mirisque proventibus, Deo ascribi solent. Ut,

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior. ---

Et,

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Et *Sallustius, Ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur.* Donatus.

Quid si hoc quispiam voluit Deus?] Vult amorem intelligi Deum. *Idem.*

Quispiam, &c.] Plaut. 4. act. 10. sc.

Deus mihi impulsor fuit, is me ad illam illexit,

Ἐβιάσθην γὰρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. καὶ πρὸς τὸν Ἔρωτα δυναστείαν οὐκ εὐπορῶν. Libanius progymnasm. contra homicid. *Farnabius.*

37. *Equidem pol in eam partem accipioque, & volo*] Evenire subauditur: & est σύλληψις tertia. *Donatus.*

Equidem pol in eam partem.] Et *familiaritatis spes, & divinæ voluntatis* mentio, quid nisi matrimonium, unicam vitiatæ satisfactionem, pollicebatur? itaque accipit ambabus manibus, & mox ut placata loquitur; *scio*; te non contumeliæ causa, sed amoris fecisse. *scio* i. e. credo, nec dubito. asseverate. jam enim pars consilii, ad catastrophen necessarii erat, non dubitari de animo Chæreæ. *Bœclerus.*

38. *Imo ita quæso.*] Utrum Meretricem, an Deos quæso? utrumque enim accipi potest. *Donatus.*

Unum hoc scito. Scio] Unde hoc sciat Thais, inepte quæritur, quum ipsa res clamet, nunquam hanc conditionem subiturum Chæream, ut pro Eunucho, etiam servo, se fingeret sine amoris impulsu. *Idem.*

39. *Contumeliæ non me fecisse causa, sed amoris.*] In quo veluti vis quædam ἀναγκαστικὴ figuratur. unde mox Thais: *non tam imperita sum, ut, quid amor valeat, nesciam.* Potenter tractatur hic locus in actione Neptuni apud *Libanium* (*tom. 1. declam. 22.*) εἰ μὲν γὰρ ὕβρεως τοῦδ' Ἁλιρρόθιος ἐποίει, καὶ ἀσελγείᾳ καὶ λυπεῖν ἐθέλων, ὡς ἄν τις ὑπερορῶν καὶ καταφρονῶν, καλῶς τέθνηκεν. οὐκ ἀντιλέγω. εἰ δ' οὐχ οὕτως ἐμαίνετο καὶ παρεφέρετο, ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης, τῇ μὲν προσθεῖναι, σὲ δὲ μὴ δεδιέναι, μὴ τοῦ δράσαντος μᾶλλον ἡγούμεθα τὸ ἔργον ὡς τοῦ ἀναγκάσαντος. τὴν δὲ τοῦ ἔρωτος δύναμιν, ὡς ἄμαχος ὁ θεὸς, ὡς ἀνίκητος, ὡς πάντας αὐτοῦ ποιῶν ἀσθενεστέρους, τίς ἀγνοεῖ; κτλ. *Bœclerus.*

40. *Nunc*

Et pol propterea magis nunc ignosco tibi.
Non adeo inhumano ingenio sum Charea,
Neque ita imperita, ut quid amor valeat, nesciam.
CH. *Te quoque jam Thaïs, ita me Dii bene ament, amo.*
PY. *Tum pol tibi ab istoc hera cavendum intelligo.*
CH. *Non ausim.* PY. *nihil tibi quicquam credo.* TH. *desinas.*
CH. *Nunc ego te in hac re mihi oro ut adjutrix sies.*
Ego me tuæ commendo, & committo fidei.
Te mihi patronam capio Thaïs: te obsecro:
Emoriar si non hanc uxorem duxero.

TH.

40. *Nunc ignosco tibi.*] Quod culpa non sit hominis, sed amoris. *Donatus.*

41. *Non adeo inhumano ingenio sum, Charea.*] Hoc est, immitis non sum, quantum putas: ut,
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni. Idem.

Non adeo, &c] Virg. Æn.
Non obtusa adeo gestamus pectora, &c. & ibid.
Non ignara mali. Farnabius.

42. *Neque tam imperita.*] Id est, non experta. *Donatus.*

Neque tam imperita.] Omnes fere antiqui libri, & in iis Bembinus, *Neque ita imperita.* Faërnus.

Ut quid amor valeat, nesciam.] Non *inhumana*, quia homo. non *imperita*, quia meretrix. Et *neque tam imperita* inquit: quasi dicat, Neque tam pudica sum, ut quid amor valeat, nesciam. *Donatus.*

43. *Te quoque jam, Thaïs*] Bene *quoque:* non enim jam hanc ita amat, ut negligat illam: sed hanc illius causa. *Idem.*

44. *Pol tibi ab istoc, hera, cavendum.*] Facete. tanquam qui soleat capillum & vestem ejus conscindere, quam amaverit. *Idem.*

Tum pol tibi ab isto.] Plerique l. s. etiam antiqui & Donatus, *ab istoc*, habent. quo quidem modo melius stat senarius: aut legendum ut in Bembino, *cavendum esse.* Faërnus.

45. *Non ausim.*] Pro, *non audebo:* & est verbum hujus temporis tantum. *Donatus.*

Non ausim.] Utrum propter ætatem? an propter fratrem suum Phædriam potius? *Idem.*

Nihil tibi quidquam.] Παρέλκον quartum. aut *nihil*, pro *non*. Idem.

Desinas.] Pro eo quod est, *desine:* an deest *fac:* ut sit, *fac desinas.* Idem.

47. *Ego me tuæ commendo & committo fidei.*] Satis amatorie, ut appareat, nunc maxime captum Chæream, ac mancipatum virgini. *Commendamus* nos cognitis: *Committimus* ignotis. Ergo αὔξησις est majoris officii, fideique circa Thaidem. *Idem.*

Ego me tuæ commendo] Hujus versus & sequentis ordinem ex l. s. o. commutamus, ut qui nunc prior est, sit posterior. *Faërnus.*

48. *Te mihi patronam capio.*] *Te* adjectum, vim habet, & ex animo supplicantis habitum adolescentis ostendit. *Donatus.*

Te mihi patronam cupio.] Omnes quotquot sunt l. s. *capio* habent. idque in aliquibus etiam Donati libris est: in aliquibus *cupio*. Faërnus.

Patronam, &c.] Tanquam, e servo tuo jam libertus. *Farnabius.*

49 *Emoriar, si non hanc uxorem duxero*] Vide Amatorem adolescentulum, cui in ipso flore nihil dulcius vita est, ipsam despicere, si sibi uxor non datur. *Donatus.*

Emoriar, &c.] Ne vivam. *Farnabius.*

TH. Tamen si pater. CH. quid? ah volet, certo scio:
Civis modo hæc sit. TH. paululum opperirier
Si vis, jam frater ipse hic aderit virginis:
Nutricem accersitum iit, quæ illam aluit parvulam:
In cognoscendo tute ipse hic aderis Chærea.
CH. Ego vero maneo. TH. visne interea dum venit,
Domi opperiamur potius, quam hic ante ostium?
CH. Immo percupio. PY. quam tu rem actura obsecro es?
TH. Nam quid ita? PY. rogitas? hunc tu in ædes cogitas
Recipere posthac? TH. cur non? PY. crede hoc meæ fidei,
Dabit hic pugnam aliquam denuo. TH. au, tace obsecro.

PY. Pa-

50. *Tamen si pater.*] Ἔλλειψις, aut Ἀποσιώπησις secunda. *Donatus.*

Quid? ah volet, certo scio.] *Quid?* deest *dicat.* sed ista omnia ad confirmationem valent. *Idem.*

TH. *Tamen si pater.* CH. *quid? ah volet, certo scio.*] Ut senarius sustentetur, elide r, ex *pater*, vel n, ex *tamen.* Faërnus.

Quid? &c.] Aposiopesis assenserit. *Farnabius.*

51. *Civis modo hæc sit.*] Mire hic in votum conversum est, quod timere potuit, non ducturus uxorem. *Donatus.*

Paululum opperirier si vis, jam frater ipse hic aderit virginis] Adeo cito probari potest. *Idem.*

53 *Nutricem, &c.*] Supra act 4. sc. 7. *Ego eo ad Sophronam nutricem, ut eam adducam, & signa ostendam hæc.* Farnabius

55. *Ego vero maneo.*] Modo *vero* consentientis est adverbium: alias confirmantis: alias conjunctio: alias particula ironiam juvans: ut,

Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus. ----

Donatus.

Vis ne interea dum is venit.] Ita aliqui libri habent. aliqui vero, *dum venit is,* quæ variatio facit ut eam dictionem subdititiam putem: eo magis quod nec in libro Bembino est, ubi ita legitur, *vis interea dum venit* Faërnus.

56. *Domi opperiamur potius, quam hic ante ostium?*] Non ignara illecebrarum Meretrix, non solum Chæream retinet: verum etiam vocat, ubi Virgo est. & satis callide interrogat an velit: quasi nesciat velle. *Donatus.*

57. *Imo percupio.*] Amatorie, non *Volo:* sed *Percupio.* Idem.

58. *Hunc tu in ædes.*] Pronomen in his plus valet, quam accusatio *Idem.*

Hunc tu in ædes cogitas?] Mire: cum illa jam velit, *Cogitas* dixit, volens ut recogitet. *Idem.*

In ædes cogitas recipere posthac?] Per ancillæ verba vult ostendere, quam sit tractandorum adolescentium perita Meretrix. *Idem.*

59. *Posthac?*] Post hoc factum, post hanc audaciam. *Idem.*

Crede hoc mea fidei] Puellariter dixit, *Mea fidei.* Idem.

60. *Dabit hic aliquam pugnam denuo.*] Pro stupro: ut,

At non in Venerem segnes, nocturnaque bella.

Ut,

Veretur que bella & ingens facinus.

Ut *Lucilius,*

Vicimus, o socii, & magnam pugnavimus pugnam.

Dabit, autem proprie pro inducet: ut,

---- *magnam dabit ille ruinam.*

Idem.

Dabit hic pugnam aliq. den.] *Guyetum* vide & adde *Plautum. Epid.* 3, 4, 57. *frugi es, pugnasti. Captiv.* 3, 4, 53.

Hegio, vide sis, ne quid tu huic temere insistas credere.
Atque, ut perspicio, profecto jam aliquid pugnæ edidit. Boeclerus.

Dabit

PY. *Parum perspexisse ejus videre audaciam.*
CH. *Non faciam Pythias.* PY. *non pol credo Chærea,*
Nisi si commissum non erit. CH. *quin Pythias*
Tu me servato. PY. *neque pol servandum tibi*
Quicquam dare ausim, neque te servare: apage te.
TH. *Adest optime ipse frater.* CH. *perii hercle: obsecro*
Abeamus intro Thaïs: nolo me in via
Cum hac veste videat. TH. *quamobrem tandem? an quia pudet?*
CH. *Id ipsum.* PY. *id ipsum? virgo vero* TH. *i præ sequor.*

Tu

Dabit, &c.] Inducet aliquod stuprum, ludificabitur, illudet nobis, ut antea *Farnabius.*

An tace obsecro.] *An* interjectio est perturbatæ mulieris: ut apud Græcos ἄν.. *Donatus.*

61. *Parum perspexisse ejus videre audaciam*] *Parum* εἰρωνεία est. Et non *Sensisse*, sed *Perspexisse* dixit: ut jam non sit, experienda illius audacia, quæ sit perfecte cognita *Idem.*

62. *Non faciam, Pythias*] Bene & moraliter appositum, *Pythias.* Donatus.

Non pol credo, Chærea nisi si commissum non erit.] Jculariter, ut ille, *Pythias* dicit: ita hæc *Chærea.* Idem.

Non pol credo Chærea.] Dictio *pol*, non est in libro Bembino, nisi recenti manu addita. quæ & impedit versum: non tamen adeo ut non possit aliquo modo sustentari. *Faërnus.*

63. *Quin Pythias.*] Iterum nomen vultuose est additum. *Quin.* pro imo. *Donatus.*

64 *Tu me servato.*] *Plaut. Bacchid.* 4, 9, 142.
Nolo inquam aurum concredi mihi,
Vel da aliquem, qui me servet.
Bœclerus.

Neque pol servandum tibi quidquam dare ausim.] Totum garrule & gesticulose, ut puellam cum adolescentulo fabulari videas. *Donatus.*

66. *Adest optume ipse frater.*] *Optume*, oportune. Et non est additum, cujus frater: utpote in re manifesta *Idem.*

67. *Nolo me in via cum hac veste videat.*] Subtiliter adolescens, quia nihil profecerat, dicendo, *Percupio*; invenit causam, qua tandem ingredi possit. *Idem.*

68. *Quamobrem tandem.*] Pro *tamen.* Interrogatio hæc increpationem continet impudentissimi facti. *Idem.*

An quia pudet?] Hæc interrogatio irrisionis plena est, in eum quem nihil pudet. *Idem.*

69. *Id ipsum.*] Hoc veluti molesto vultu dicitur: adeo ut imitetur dictum vultumque ejus Pythias. *Idem.*

Virgo vero!] *Vero* εἰρωνικῶς: nam εἰρωνεία est. ut, *Egregiam vero laudem!* *Virgo.* Quasi qui minime pudicitiæ statum ac verecundiæ virginalis veneretur. *Idem.*

Virgo vero.] Donatus non per interrogationem, sed affirmative legit, ut, *Egregiam vero laudem.* dicente enim Chærea se nolle in via videri cum veste Eunuchi, subjicit Pythias: *virgo vero.* quasi diceret, en qui sit virginalis pudoris. *Faërnus.*

Virgo vero.] Virginem vero vitiare, vestes discindere, capillum ejus laniare; id tibi pudori non erat. ibi nulla pudicitiæ nec verecundiæ ratio. *Farnabius.*

I præ, sequor.] Manifestum est, cur meretrix docta capiendorum juvenum, præire velit Chæream, & in consequendo ipsa sit tardior. vult enim liberum sine arbitris cum puella esse colloquium, & licitum amorem. Nisi forte putamus *Terentium* hæc sine causa fecisse, qui sit artificiosissimus Poëta. nam neque ipsa ingreditur cum Chærea neque ingredi simul permittit Phædriam. *Donatus.*

I præ.]

Tu istic mane, ut Chremem introducas Pythias.

Ipra, sequar.] Antiqui libri, & Donatus, *sequor*. Faërnus.

70. *Tu istic mane, ut Chremem introducas*] Relicta est Pythias ob multas causas: & in primis, ut possit per eam delusus Parmeno pavore suo Senem compellere, ingredi ad Meretricem, & præsentem fieri ad confirmandas nuptias. *Donatus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PYTHIAS *ancilla.* CHREMES *senex.* SOPHRONA *nutrix.*

Argum. *Præparatio ad Parmenonis ludificationem, ne sceleris auctor sit periculi expers.*

PY. *Quid, quid venire in mentem nunc possit mihi?*
Quidnam, qui referam sacrilego illi gratiam
Qui hunc supposuit nobis? CH *move vero ocyus*
Te nutrix. SO *moveo.* CH. *video sed nihil promoves.*
PY. *Jam ne ostendisti signa nutrici?* CH. *omnia.*
PY. *Amabo, quid ait? cognoscitne?* CH. *ac memoriter.*
PY. *Bene*

Senarii sunt. *v.* 1. duo *MSS.* nostri, *quicquid.* sed in altero, secunda manu. erat enim: *quidquid. v.* 6. unus: *at memoriter.* reliqui: *ac m. v.* 10. omnes: *ut otiosus sit.* Bœclerus.

Quid? quid venire in mentem.] In hoc loco cogitantis disputatio est apud se ipsam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo possit ulcisci. *Donatus.*

2. *Quidnam?*] Sic *Cicero, sed earum rerum artificem, quem? quemnam? recte admones, Polycletum esse dicebant.* Idem.

Qui referam.] *Qui*, quomodo, vel ut. *Idem.*

Referam.] Meditatur vindictam Pythias. quo pacto ulciscatur Parmenonem.

--- quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio, continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam fœmina. ---
Juvenal. Sat. 13. *Farnabius.*

Illi sacrilego gratiam.] o. l. e. *sacrilego illi.* Faërnus.

3. *Qui hunc supposuit nobis.*] Proprie *supposuit.* nam ut *subduci* dicuntur, quæ nolumus amittere, ita *supponi*, quæ non desideramus. Sic *Plautus,*

Et pro scorto supponetur hircus unctus nautea.

Donatus.

3. *Move vero ocius te, nutrix.*] *Vero* pro interjectione posuit stomachantis. *Idem.*

3. *Move vero ocyus.*] Plaut. Trinum. 3. 3. 73.

Quid nunc stas? quin te hinc amoves, & te moves.

Bœclerus.

Move vero ocius.] Nutricis gradum segnem increpat Chremes. *Farnabius.*

4. *Video. sed nihil promoves.*] Hinc est illud *Virgilianum,*

Illa gradum celerans studio properabat anili.

Scilicet non re celerabat, sed studio. *Donatus.*

Promoves.] Proficis. *Idem.*

6. *Amabo; quid ait? cognoscitne?* Exhibitum spectatori est, quid post scenam geratur, id est, agnitio puellæ. *Donatus.*

Ac

PY. *Bene edepol narras: nam illi faveo virgini.*
Ite intro; jamdudum hera vos exspectat domi.
Virum bonum eccum Parmenonem incedere
Video: vide ut otiosus it, si Diis placet.
Spero me habere, qui hunc meo excruciem modo.
Ibo intro de cognitione ut certum sciam:
Post exibo, atque hunc perterrebo sacrilegum.

Ac memoriter.] Plus intulit quam interrogabatur: nam magna sunt signa, in quibus anilis memoria non errat. *Donatus.*

Ac memoriter.] Responsionis brevitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. *Idem.*

Ac memoriter] Plaut. Asinar. 3, 2, 38.

Ut memoriter me Sauream vocabat atriensem!

Captiv. 2, 1, 52.

Hem, istuc si potes
Memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

similem ἱμφασιν vide apud *Non. Marcell. cap.* 11. voc *memore.* Boeclerus.

7. *Nam illi faveo virgini.*] Quasi dicat, illi faveo, non Chaereae. & simul causa est, cur illum ulcisci cupiat: quia scilicet multum illi favet. *Donatus.*

9. *Virum bonum.*] Εἰρωνεία. Idem.

Eccum Parmenonem incedere video.] Res odio dignior, novitate scilicet incessus. *Idem.*

Virum bonum eccum Parmen.] Dum ultionem meditatur & concupiscit, ulciscendus praesto adest, & quidem meriturus amplius iram Pythiadis eo sermone, cui scena sequenti egressa subito Pythias supervenit. ut congruant ad consilia & personas, congressiones illae & adventus ac superventus, Poëtae stupent. idque compendio: ut alias dixi: ne moras nimis trahat fabula. *Boeclerus.*

10. *Vide ut otiosus it.*] Invidit illi securitatem, quem sollicitum reddītura est: non enim ulla alia erit vindicta post, praeter istam. *Donatus.*

Vide, ut otiosus it.] Vultu dicit, & gestu, eum esse securum. Et mire Poëta laetum describit, ut repente ostendat esse commotum. *Idem.*

Ut otiosus sit.] Liber Bembinus it. quamvis hoc verbum per d, scriptum sit. *Faërnus.*

Si diis placet!] Proprium est exclamantis propter indignitatem alicujus rei. *Donatus.*

11. *Spero me habere.*] Pro *habituram.* aut, *spero* pro *credo*, more suo. *Idem.*

Meo modo.] Id est, ut volo. *Idem.*

Meo, &c.] Meo arbitratu. *Farnabius.*

12. *Ibo intro, de cognitione ut certum sciam.*] Eleganter defatigare Parmenonem, non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intro: exitura autem, ut ipsum in timorem conjiciat. *Donatus.*

De cognitione] De agnitione Pamphilae. *Farnabius.*

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

PARMENO *servus*. PYTHIAS *ancilla*.

Argum. *Hic Parmeno gloriatur Chæream pro Eunucho subornasse, ita ut virgine præter sumptum & dispendium potitus sit. Deinde meretricum ingenia & sordes commemorat: quare Pythiam quam non adesse percipit, prius satis commotam, magis irritat.* Thesis. *Improbus suo facinori gratulatur. Est & hic morum meretriciorum notatio & in nectendis dolis astutia.*

PA. *Reviso, quid nam Charea hic rerum gerat.*
Quod si astu rem tractavit, Dii vestram fidem,
Quantam & quam veram laudem capiet Parmeno?
Nam ut omittam, quod ei amorem difficillimum, &
Carißimum ab meretrice avara, virginem
Quam amabat; eam confeci sine molestia,
Sine sumptu, sine dispendio: tum hoc alterum.
Id vero est, quod ego mihi puto palmarium

Me

ITerum *Senarii* sunt. v. 6. omnes *MSS.* nostri, *eam confeci, ut potiretur sine mol.* Bœclerus.

2. *Astu.*] Pro *astute*, modo adverbium est. alias nomen: ut, *An in Astu venit?* Donatus.

Di vestram fidem!] Modo non invocantis est, sed admirantis. & est figura ἐπιφώνημα per ἀποσιώπησιν facta. *Idem.*

4. *Nam ut omittam quod ei amorem difficillimum & carissimum.*] Quum dicere deberet, quod ei amorem & difficillimum & carissimum confeci: primo quasi oblitus dicti superioris, transit ad virginem, deinde addit causam ex abundanti. Quod si dixisset, *amorem confeci:* posset intelligi *confeci*, expedivi, perfeci. At vero *virginem confeci*, quid intelligemus, nisi hoc unum, quod insultat Parmeno confectam virginem: quasi dicat superatam atque devictam? Nam proprie hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus occubuerunt. Sic *Cicero* in Catilinam, *Gladiatori illi confecto & saucio.* Convenit ergo servilibus verbis, & velut jocose verniliterque jactanti, rem confectam esse in puella Virgine, & non exhibere Chereæ damnum vel negotium. *Idem.*

Nam ut omittam.] Bembinus, *mittam.* Faërnus.

5. *Ab meretrice avara: virginem quam amabat.*] Ἀποσιώπησις secunda. *Difficillimum*, quia virginem quam amabat: *Carissimum*, quia a meretrice avara. *Donatus.*

6. *Eam confeci sine molestia*] Nimium est, quam sibi placeant suo acumine Grammatici, in rebus obscœnis suspicandis. quo magis Terentius subterfugit talia, eo magis illi tanquam in scirpo nodum requirunt. longe cordatius *Donato*, *Guyetus* explicat, quem vide. *Plautus* simili loquendi genere usus est, *Pseudolo* 1, 1, 110.

Satin est, si hanc hodie mulierem efficiam tibi
Tua ut sit.

Bœclerus.

8. *Id vero est.*] *Vero*, nisi ornativum esset, nihil significaret. *Donatus.*

Palmarium.] Palma dignum. *Idem.*

Palmarium.] Insigne facinus, palma & triumpho dignum, ἀξιόνικος propterea (inquit Plutarchus Sympos. 8.) in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ; quoniam ingenium ejusmodi ligni est, ut urgentibus opprimentibus-

Me repperisse, quo modo adolescentulus
Meretricum ingenia, & mores posset noscere,
Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit.
Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum quicquam, nec magis elegans.
Quæ, cum amatore cum cœnant, ligurriunt.
Harum videre illuviem, sordes, inopiam,

Quam

tibusque ponderibus non cedat. Aristot. 7. Problematum. Agell. 3. l. 6. c. *Farnabius.*

10. *Meretricum ingenia.*] Optime, non *meretrices* dixit, sed potius *meretricum.* Donatus.

11. *Mature.*] Cito & ante tempus *Idem.*

Ut cum cognorit.] Suaviter non *Noverit*, sed *Cognorit*, dixit, quod est plenæ perspicaciæ. *Idem*

Mature ut cum cognorit.] Bene addidit *Mature.* Fere enim cito cognovisse obfuit: sed id ad illecebram fuit quod * cognitus est cito. *Idem.*

12. *Quæ dum foris sunt.*] Apud amantes scilicet. *Idem.*

Nihil videtur mundius] Bene *Videtur:* non enim sunt *Idem.*

Nihil videtur mundius.] Nam
Munditia illecebra est animo amantum. Plaut Menæchm 2,3,4. pertinetque huc illud *Lucretii lib 4. f*

Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit, ut forma muliercula ametur:
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis,
Morigerisque modis & munde corporis cultu,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.

In duobus optimis MSS. codicibus, quos in Serenissimæ Suecorum Reginæ Bibliotheca contuli cum editis, legitur:
---- *& munde corpore cultu.*
Bœclerus.

Quæ dum, &c.] Elegantiæ meretricum, foris amatoribus quando cœnant, in victu, vestitu, ornatu. opponit ingluviem, sordes, inopiam, domi ubi sunt. *Farnabius.*

13. *Nec magis compositum quidquam.*] Bona varietas. nam hæc omnia per *magis* adverbium profert: nec omnia per comparativum gradum. *Donatus.*

Nec magis elegans.] More suo, ne diceret compositius aut elegantius, ut supra,

Hoc nemo fuit minus ineptus, magis severus

Idem.

14. *Quæ cum Amatore suo quum cœnant.*] Unum *Cum*, præpositio est: alterum conjunctio. & dicitur hæc figura λεξπλοκή. *Idem.*

Ligurriunt] Ἀπὸ τῶ λιγυρῶ quod secundum Græcos suave intelligitur. *Ligurire* dicitur, qui eleganter & more senum multo fastidio suaviora quæque degustat. *Idem.*

Quæ cum amatore suo cum cœnant, ligurriunt] Tres antiquissimi libri *ligurriunt* per duo r, scribunt. posset ergo hic versus sustentari eliso per parellipsin altero ex eis: melius tamen est detrahere dictionem *suo*; quæ nec in libro Victoriano est nisi superaddita. nec sane sensui est necessaria ita pulchre procedet senarius, habens dactylum in prima, non facta collisione in *cum*. Faernus.

14. *Ligurriunt.* Exemplum probe descriptum vide in *Heautont.* 3, 1, 48. *&c.* Bœclerus.

Ligurriunt] Delicate, cum delectu & fastidio suaviora quæque delibant, *tangentes male singula dente superbo.* Horat. Sat. 6. l. 2. Farnabius.

15. *Harum videre ingluviem.*] Ordo erat, *Harum videre ingluviem, sordes, inopiam, quam inhonesta sola sint domi:* id est, cum solæ sint, ut inhonestæ, atque avidæ cibi: quæ quum foris sunt, cœnant scilicet. *Donatus.*

Harum videre ingluviem, sordes, inopiam.] Paucissimos libros scriptos invenias, in quibus pro *ingluviem* non lega-

Quam inhonesta sola sint domi, atque avida cibi,
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent;
Nosse omnia hæc salus est adolescentulis.
PY. *Ego pol te pro istis dictis & factis scelus*
Ulciscar; ut ne impune in nos illuseris.

legatur *illuviem*, vel *inluviem*, ut in omnibus antiquis. & sane ita legendum esse etiam ipsa oppositorum ratio ordoque ostendit. duo attulit supra, quæ in meretricibus decora videantur; munditiem, & in capiendo cibo modestiam: illam quidem ubi dixit, *nihil videtur mundius, nec magis compositum quicquam, nec magis elegans:* hanc vero ibi: *Quæ cum amatore cum cœnant ligurriunt.* ad quæ nunc eodem ipso ordine quo proposita sunt, respondet; mundiciei quidem, inluviem, sordes, inopiam opponens; modestiæ vero in cibo capiendo, inhonestam voracitatem, quam duobus versibus his describit: *Quam inhonesta sola sint domi atque avida cibi. Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent.* esse autem opposita mundiciem & inluviem ex eo liquet, quod per inluviem, immundus quis dicitur. Terentius in Heautont.

Neglecta immunda inluvie.

Virgilius:

Fœda illuvies.

Quod si *ingluviem* legas, præterquam quod oppositorum ordo non servaretur, etiam in hoc poëta peccaret, quod nec in electo quidem ab se ordine permaneret: sed transeundo ab ingluvie ad sordes, & inopiam, deinde rursus ad ingluviem, revertendo, confusione indecora, diversa inter se rerum genera permisceret. *Faernus.*

16. *Quam inhonesta sola sint domi.*] Apud *Plautum* legas *Asinar.* 1, 2, 16. *sordido vitam oblectabas pane. Inhonestas, domi*, eleganter dixit Terentius, quæ mundæ & compositæ & elegantes foris conspiciuntur. Itaque ipsis inter artes est, hæc *vitæ postscenia* celare: ut *Lucretium* scripsisse (*lib.* 4) eruditi existimant. hinc Parmeno suo consilio palmam dat, in prodendis, quæ celabantur. *Boeclerus.*

17. *Quo pacto ex jure.*] *Ex* pro *cum* positum est. aut deest *madidum*, aut *maceratum*, aut *emollitum*; nam apparet & sordidum esse, & quasi atrum durumque panem, qui ex jure hesterno sit comedendus. Cui contrarium *Sallustius* posuit, de deliciis militum loquens, *Panes enim in dies mercari*, inquit. *Donatus.*

Ex jure hesterno panem atrum vorent.] Hoc est, ut quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quasi dicat, panem mucidum hesterno jure accipientes deglutiunt. *Idem.*

Panem, &c.] Τὲς δὲ ῥυπαρὲς ἄρτες φαιὲς σιτόμενοι Ἄλεξις. Athenæus l. 3. c. 29. *Farnabius.*

19. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus, ulciscar.*] Miro artificio Poëtæ & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et insuper nunc mire a Parmenone irritatur magis, ut per eam Parmeno terreatur, & per Parmenonem ingredi ad Thaidem cogatur Senex: & demum per Senem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis, cetera spectatoribus Poëta exhibet. *Donatus.*

Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus, ulciscar.] Ita *Plautus Amphitruone* 1, 1, 129. *ego pol te istis tuis pro dictis & malefactis, furcifer, accipiam.* Boeclerus.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

PYTHIAS *ancilla.* **PARMENO** *servus.*

Argum. *Insigni astutia Parmenonem exterret Pythias; & in maximam perturbationem conjicit, ut ita ipsius indicio certior factus senex, ad nuptias confirmandas, intromittatur; atque ita fabulæ exitus promoveatur.*

PY. *Pro Deum fidem, facinus fœdum: o infelicem adolescentulum,*

O sce-

TRrochaici tetrametri catalectici seu *septenarii* sunt. *v.* 3. *MSS.* nostr. unus: *ut ne id viderem.* *v.* 10. posterius, *esse*, unus, omittit. *v.* 15. duo. *sese id facturum.* unus: *sese id facere.* pro *mœchis* Argent. habet *Eunuchis.* *v.* 17. duo: *facere tantum facinus audet.* mox Argent. *quid id tantum,* PA. *an non hoc tibi maximum est?* τὸ *tibi*, etiam mei habent. in quorum uno, personæ ita distinguuntur: PY *quid ait?* PA. *tantum.* PY. *an non tibi hoc maximum est?* PA. *quis homo,* &c. in altero eadem distinctio in margine annotata est. *v.* 20. duo: *dico & edico vobis.* *v.* 23. duo omittunt τὸ *ne* Argentor. *ne ut illi prosis.* & in margine: *al. nam nec illi prosis.* *v.* 24. omnes: *a te esse ort.* Argent. *quicquid hoc fact. est a t.* *v.* 28. omnes: *tu isti narrato omnem ordinem ut f. f.*

In hac scena per insignem astutiam Pythias Parmenonem exterret: ut specie muliebris vindictæ, ad exitum promoveatur fabula; & ex magno strepitu, comica festivitate apud spectatores temperato, in tranquillum omnia subducantur. Pythias non minus gestu, quam verbis efficit: atque imprimis actuose periculi imaginem effingit. Illud egregia arte: quod invidiam in Parmenonem, misericordiam in Chæream concitat; ut pessimus videretur, qui adolescentulum ad fœdum facinus impellendo, miserandum fecisset. unde ad vices dramaticas opportunum fuit, illum qui modo magnam & veram laudem ex spe rei bene gestæ sibi otiose pollicebatur, in maximam perturbationem conjici: in qua per moras quasdam callide Pythias eum detinet. quam enim sunt apta illa ad torquendum paventis animum:

colligavit primum eum, miseris modis.
Atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.

quanquam læsa, quamquam irascente ipsi.

Nunc minatur porro, sese id quod mœchis solet

fieri deprehensis, facturum. & quæ seq. *Bœclerus.*

1. *Prob Deum fidem!*] Vim magnam ostendit, deorum implorans fidem: quasi in hoc negotio nihil possit humanum consilium. *Donatus.*

Prob Deum fidem!] Simulata perturbatione sui, Parmenonem terret Pythias. *Idem.*

Prob Deum fidem!] Hæc singula pronuntianda sunt pavido & attonito vultu. *Idem.*

Pro fidem deum.] Solus liber Bembinus habet hanc collocationem verborum: quamvis deinde eadem fere manu, eorum inversio sit notata ab indicante legendum, *pro deum fidem*, ut habent omnes alii libri & Donatus. quod si recipimus, oportebit in secunda sede trochaici dactylum collocare, eliso m, ex *fidem*, quamvis sequente consonante. sane in antiquissimis libris hæc superioribus junguntur, in unam eamdemque scenam. *Faërnus.*

Fœdum.] Crudele. *Sallustius, Fœdi oculi.* Donatus

O infelicem adolescentulum!] Plus est miseriam adolescentis dicere Pythiam, quam irasci ei. *Idem.*

O scelestum Parmenonem, qui istum huc adduxit. PA. *quid est?*

PY. *Miseret me: itaque ut ne viderem, misera huc effugi foras.*

Quæ futura exempla dicunt in eum indigna? PA. *o Juppiter,*

Quæ illæc turba est? numnam ego perii? adibo. quid istuc Pythias?

Quid ais? in quem exempla fient? PY. *rogitas audacissime?*

Perdidisti istum, quem adduxti pro eunucho adolescentulum,

Dum studes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedo.*

PY. *Dicam: virginem istam, Thaïdi quæ hodie dono data est,*

Scis eam hinc civem esse? & fratrem ejus esse apprime nobilem?

PA. *Ne-*

2. *O scelestum Parmenonem!*] Ut verba sunt, periit profecto miser adolescens, quum in eodem peccato irascitur Parmenoni Pythias, non Chæreæ. *Donatus.*

3. *Miseret me.*] Hæc omnia quasi secum loquitur: & fingit se nescire, quod assistat Parmeno. *Idem.*

4. *Quæ futura exempla dicunt in eum indigna?*] Graves pœnæ, quæ possunt ceteris documento esse, *exempla* dicuntur. *Idem.*

In eum indigna.] Modo per *indigna*, fœda, crudeliaque significat. Ut *Virgilius*,

--- atque illi Misenum in littore sicco,
Ut venere, vident indigna morte peremptum.

Idem.

Exempla, &c.] Tria pœnarum genera statuit Plato in Gorgia; κόλασιν, τιμωρίαν, παράδειγμα. Tertia hæc vindicandi ratio est; cum punitio propter exemplum est necessaria, ut ceteri similibus a peccatis, metu cognitæ pœnæ deterreantur. Vide Agell. lib. 6. cap. 14. *Farnabius.*

5. *Quæ illic turba est?*] Quæ loquitur: aut quam ostentat ex vultu ac dictis. sed apparet, vultum Pythiæ turbam dicere. ut in Andria, *Sed quid Pamphilum exanimatum video? Vereor quid siet: operiar ut sciam nunc, quidnam hæc turba tristitiæ adferat.* Donatus

6. *Rogitas, audacissime?*] Totum hoc terribile est in gestu ac vultu Pythiæ, & nimis usitatum & fœmineum *Idem.*

7. *Perdidisti istum, quem adduxti, &c.*] Artificiose non accusat, quid peccaverit adversus Thaidem, quasi ex pœna adolescentis plus doleat, quam irascatur Parmenoni. *Idem.*

8. *Dum studes dare verba nobis.*] Bene, *Studes dare:* neque enim dedisti. *Idem.*

Quid ita?] Deest *dicis:* ut sit, *Quid ita dicis? Idem.*

9. *Hodie quæ dono data est.*] Liber Bembinus, *quæ hodie.* Faërnus.

10. *Scis eam hinc civem esse*] *Eam* abundat: quemadmodum supra,

Quam amabat virginem, eam confici sine molestia.

Donatus.

Et ejus fratrem apprime nobilem?] Hæc ad terrorem & gratiam aucta sunt. Nam primo *Virginem* posuit, post *Civem*, ad ultimum *nobilis Sororem*. Idem.

Et ejus fratrem adprime nobilem?] O. l. s. ita collocant, *fratrem ejus;* & Donatus quoque. ac præterea is ipse & libri scripti Terentii fere omnes, post, *ejus*, habent verbum, *esse* quod & versui necessarium est, & sermoni, quamvis gemina-

PA. *Nescio.* PY. *atqui sic inventa est: eam iste vitiavit miser.*
Ille ubi id rescivit factum, frater violentissimus,
PA. *Quid nam fecit?* PY. *colligavit primum eum miseris modis.*
PA. *Colligavit?* PY. *atque equidem orante, ut ne id faceret,* Thaide.
PA. *Quid ais?* PY. *nunc minatur porro sese id quod mœchis solet:*
Quod ego numquam vidi fieri, neque velim. PA. *qua audacia*

Tan-

minatum videatur, non incommodum. *Faernus.*

Fratrem, &c.] Hæc ad terrorem omnia. *Farnabius.*

11. *Nescio*] Perturbatur Parmeno: nec negare potuit, nec consentire valebat: sed quasi defensionis loco dixit, *nescio.* Donatus.

Atqui sic inventa est.] Facile est ut credat, qui dicit *nescio.* Ergo Pythias non laborat, ut suadeat civem esse. *Idem.*

Atqui sic inventa est.] Magnum horrorem incutit audienti, non accusando, sed miserando Chæream. *Idem.*

12. *Ille ubi id rescivit factum.*] Bembinus liber non habet particulam *id*, nisi superadditam: qua dempta, *factum* nomen erit, & perinde erit ac si diceret, ubi rescivit rem, quod elegantius sine pronomine dici videtur. *Faernus.*

Frater violentissimus.] Hoc inventum est, quod daretur ad nobilem. *Donatus.*

Quidnam fecit? [illegible] *colligavit primum eum miseris modis.* [illegible]] Liber Bembinus, particulam *hem* in sequentem versum rejicit. qui hoc modo esset octonarius, cum alii sint trochaici. sed melius est eam interjectionem delere ex fide aliorum vetustorum librorum, versuumque ratione: ita enim erunt omnes trochaici. *Faernus.*

13. *Colligavit primum eum.*] Mira tarditas, ad torquendum Parmenonem simul etiam relictus ad succurrendum locus. *Donatus.*

14. *Atque equidem orante, ut ne id faceret, Thaide.*] Adeo violentissimus & recte hoc additum, ne speret auxilium a Thaide. *Idem.*

15. *Nunc minatur.*] *Minatur*, ut succurri posse ei, qui non sit passus. *Idem.*

Minatur porro, sese.] Deest *factorum.* Idem.

Quod mœchis solet.] Deest *fieri.* Idem.

Id quod mœchis solet.] Ideo *violentissimum* dixit antea fratrem virginis, ne mirum esset, si pro adultero punire cuperet, qui innuptam violaverat. Quid deprehensis mœchis factum sit Athenis, vide apud *Aristophanis Scholiastem* in *Plut. Plaut. mil. glor.* 5, 27. *Juvenal. sat.* 10. *Muret. ad* 5. *Eth. Aristot.* a Weitzio congesta. *Boeclerus.*

Quod mœchis solet.] Atheniensibus lege Draconis, capitale erat in adulterio deprehendi. usitatissima pœna [illegible], *Aristophanis* interpres in Pluto & Nubibus. Lucian de Peregr. Caput, ep. 15. Horat. 1. lib. 2. sat.

--ut quidam testes caudamque salacem
Demeterent ferro.

Juvenal. 10. Sat.

-- necat hic ferro, secat ille cruentis
Verberibus quosdam mœchos & mugilis intrat.

Farnabius.

16. *Quod ego numquam vidi fieri, neque velim.*] *Julii Scaligeri* cogitatio de hoc loco (*Poët.* 1, 7.) curiosior quam verior est. revera enim ad abominationem muliebriter factam pertinent hæc verba. *Boeclerus.*

Tantum facinus audet? PY. *quid ita tantum?* PA. *an non hoc maximum est?*
Quis homo pro mœcho umquam vidit in domo meretricia
Deprehendi quemquam? PY. *nescio.* PA. *at ne hoc nesciatis, Pythias.*
Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. *hem,*

Ob-

17. *Quid ita tantum?*] Nimis callide Pythias hunc dicit violentum: & tamen injustum, audacemque dici non patitur, sed defendit, ut magis terreat parmenonem. *Donatus.*

18. *Quis homo pro mœcho unquam.*] Caussa finalis. Virginem Civem apud Meretricem vitiavit: mercedem offert: petitur ad supplicium. *Idem.*

Quis homo pro mœcho unquam vidit in domo meretricia deprehendi quemquam?] *Donatus* Controversiam proponit: *Virginem civem apud meretricem vitiavit: mercedem offert: petitur ad supplicium.* In quo genere controversiarum, multa adversus quæstum induci solent. unde jam ante Chærea vulgari illo colore usus erat, non fieri meretricibus injuriam, si illudantur. Et apud *Quintilianum declam.* CCCLXXXV. ubi *lenoni reus est qui meretrici amatorium dedit*, tentantur illæ quæstiones: *an leno damni injuria dati agere possit, an impune illi injuria fieri? an cum suam injuriam vindicare non possit, mancipii possit*, &c. Apud *Calphurnium autem Flaccum declam.* 32. *amator meretricis domina*, inde defenditur, quod amasset amari solitam: *esset meum crimen*, inquit, *aut error, si te solus adamassem.* De *Lege Solonis.* videndus *Sam. Petitus in Legibus Atticis.* Jure civili Romano, *si quis virgines appellasset, si tamen ancillari veste vestitas* (vide omnino etiam declam. CCCL *Quintil*) *minus peccare videtur: multo minus, si meretricia veste fœmina, non matrumfamilias vestitæ fuissent, l.* 15. §. 15. *de injur.* In *Institutionibus Oratoriis Quintiliani* (7, 3.) proponitur quæstio: *adulterium est, cum aliena uxore domi coire: an & in lupanari?* Pertinet huc, quod Chærea dixerat: *conservam credidi.* Boeclerus.

Pro mœcho, &c.] Lege item Solonis cautum, *Ne quis pro mœcho prehenditor in ea quæ vel in lupanari, vel publice prostat.* Per lupanaria namque & ancillulas libido permittitur. Hieronymus in vita Fabiolæ. Augustin. De civitate Dei l. 14. c. 16. Lactant. l. 6. Divin. institut. c. 23. *Farnabius.*

19. *Deprehendi quemquam?*] Hic versus est octonarius jambicus, cum alii hujus scenæ sint trochaici catalectici; sed in dictione *deprehendi*, variant l. s. alii enim *deprendi*, alii *apprehendi*; Bembinus & Vaticanus, *prehendi.* quæ mihi lectio probatur. ex qua facio *prendi*; duas in unam priores syllabas contrahendo: præsertim cum aliqunt libri eam partem ita contractam habeant in, *deprehendi.* ita versus est trochaicus catalecticus. *Faernus.*

Nescio.] Quam astute dixit *Nescio*: ne laborans ad contradicendum, amitteret fidem supplicis personæ, ac vera dicentis. vult enim magis nuntii officio fungi, quam persuadentis. *Donatus.*

Nescio.] Tollendum est iterum ex annotatione *Donati* vitium: *quam astute dixit*, nescio: *ne laborans ad contradicendum, amitteret fidem supplicis personæ ac vera dicentis. vult enim magis nuntii officio fungi, quam persuadentis.* Quis non videt, legendum esse: *simplicis personæ?* non, *supplicis.* cum enim dolo omnem hanc scenam instruxisset Pythias, candorem & simplicitatem morum verbis vultuque præfert. *Boeclerus.*

20. *Dico, edico vobis.*] Αὔξησις, ut supra, *Ubi quæram, ubi investigem?* Donatus.

Dico.] Tibi, Pythias. *Idem.*

Edico.] Omnibus tuis. Ergo ad universos utrumque refertur, & *Dico* & *edico.* Idem.

21. Ob-

Obsecro an is est? PA. *ne quam in illum Thaïs vim fieri sinat.*
Atque adeo autem cur non egomet intro eo? PY. *vide Parmeno.*
Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas: nam hoc putant,
Quidquid factum est, ex te esse ortum. PA. *quid igitur faciam miser?*
Quidve incipiam? ecce autem video rure redeuntem senem.
Dicam huic, an non? dicam hercle: etsi mihi magnum malum
Scio paratum: sed necesse est: huic ut subveniat. PY. *sapis.*
Ego abeo intro: tu isti narrato ordine, ut factum siet.

21. *Obsecro an is est?*] Insultantis. ut in Phormione, *Hiccine erat?* nam sciebat eum esse. *Donatus.*

Obsecro an is est?] Non bene *Donatus* comparavit hunc locum, cum *εἰρωνείᾳ* Phormionis, 5. 7. 52. ibi enim vera insultatio erat, nec sine petulanti cavillo & illusione. hic autem Pythias, vultu attonito, in admirationem se miserabunda componit. quæ res tacite quidem vim insultandi habere potest, non palam id enim agitur, ne insultari videatur. *Bæclerus.*

Ne quam in illum Thaïs vim fieri sinat.] Quam bene providet Pythias! *Idem.*

Ne quam in illum Thaïs vim fieri sinat.] Hæc *Donatus* Pythiadi non Parmenoni tribuit, cum annotat: *quam bene providet Pythias!* nec male congruit ad simulationem ejus. *Bæclerus.*

22. *Atque adeo autem cur non egomet intro eo?* PY. *vide, Parmeno, quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas.*] Totum hoc ad id addidit, ut senex intromittatur ad confirmandas nuptias: sed Poëta hoc agit, personæ nesciunt. *Donatus.*

Vide Parmeno, quid agas.] *οἰκονομικῶς* detinetur Parmeno, & ne introeat, absterretur: ut scilicet seni, ad promovendum exitum fabulæ sive ad solvendum erroris nodum adducto, suos metus & falsa Chæreæ pericula indicaret. *Bæcler.*

25. *Quidve incipiam?*] *Facimus* mediocria, *Incipimus* ingentia. *Donatus.*

Ecce autem video rure redeuntem senem.] Choragii est administratio, ut opportune in proscenium. *Idem.*

26. *Dicam huic, an non?*] Hoc non esset verisimile, nisi dubitasset. Quid enim ad Chæream pertinet, dubitat. *Idem.*

27. *Scio paratum: sed necesse est.*] Hæc causa dubitandi fuit: quod hinc Parmenonis, illinc adolescentis periculum cernitur. *Idem.*

Sed necesse est.] *Dicere*, subaudiendum est: ut sit, *Sed necesse est dicere*, & *ἀσυνδέτως* inferendum est quod sequitur. Deest enim *propterea*, vel quid tale. *Idem.*

Sapis.] *Sapis* dicit, non videns quid futurum sit: sed tantum derisisse contenta. *Idem.*

28. *Ego abeo intro: tu isti narrato omnem rem ordine ut factum siet.*] In magnam difficultatem incidit & hic versus. sed cum liber Victorianus & Bembinus non *narrato*, habeant, sed *narra*: cumque & ab his libris, & ab omnibus aliis absit dictio *rem*: ita enim in omnibus legitur, *omnem ordinem, ut factum siet*, unus etiam pro *omnem*, *omne*, habeat, crediderim & versui commode & sermoni, legendum: *Ego abeo intro: tu isti narra omne ordine, ut factum siet.* quod autem *omne* absolute dici possit, ostendit Plautus in Amphitryone, *Ordine omne ut quidque actum est, dum apud hostes sedimus, edissertavit:* Faërnus.

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

LACHES *senex* PARMENO *servus*.

Argum. *Parmeno impulsus dolo ancillæ, incaute se, Phædriam & Chæream prodit, & seni in urbem redeunti rem totam ut gesta erat, aperit.* Thes. 1. *Magna opportunitas est in vicino fundo & jucunditas.* 2. *Male sibi conscii pene obmutescunt.* 3. *Servi afflicti & suos heros affligi exoptant. Credulitas etiam in scena damnatur.*

LA. *Ex meo propinquo rure hoc capio commodi:*
Neque agri neque urbis odium me umquam percipit.
Ubi satias cœpit fieri, commuto locum.
Sed est ne ille noster Parmeno? & certe ipsus est.
Quem præstolare Parmeno hic ante ostium?

PA.

SEnarii sunt. v. 5. MSS. unus: *ante Thaïdis ostium.* duo: *ante ostium Thaïdis.* v. 6. duo: *advenisse* v. 8. omnes: *quid est? quid trepidas?* Argent. *tu* interponit. v. 9 omnes: *id quod res est* v. 11. unus: *quid id est?* v. 21. duo: *ad Thaïdem hanc.* v. 31. omnes: *is* pro *iis*. Bœclerus.

Annotandum, quod hujus Senis nomen apud Terentium *non est: apud* Menandrum *Simon dicitur.* Donatus.

Lachetis nomen, Grammatici apposuerunt: Terentius tantum *Senis* usurpaverat, quod *Donatus* annotat. Idem, qui securum hujus senis animum, perturbationi augendæ factum, bene observat. *Bœclerus.*

1. *Ex meo propinquo rure hoc capio commodi.*]Firmatur mentis status trepidantis Senis, ut appareat, quam inopinato malo amens fieri possit: quod ipsum superius & in Parmenone servatum est. Imparatis enim mentibus mala majora sunt. Ergo nunc tam otiosus incedit senex, ut neque mores increpet, nec quidquam suspicetur mali: sed agat gratias proximæ villæ, cujus beneficio non scit, quid in urbe agerent filii. Et nunc adest, ubi opus est Poëtæ. Et vide hanc causam fuisse, cur non ad villam diverterit. Omnes villas comicas suburbanas esse, commoditatem ipsam nunc explicat & ostendit. *Donatus.*

2. *Neque agri, &c.*] Tragicus apparatus. Delicias memorat, qui pericula cogniturus est. *Idem.*

Odium me unquam percipit.] Fastidium, ex abundantia est. *Idem.*

3. *Ubi satias cœpit fieri.*] Suffecerant ad hanc sententiam duo superiores ii versus: sed ἐνέργεια est senilis eloqui, faceti & garruli simul. *Idem.*

Ubi satietas est.] Deest *Nam*: ut sit, *Nam ubi satietas cœpit fieri.* Et, *cœpit*, pro *cœperit*. *Satietas*, odium: ab eo quod præcedit, id quod sequitur *Idem.*

Ubi satias fieri cœpit, commuto locum.] Frustra annotat *Donatus*: *suffecerant ad hanc sententiam duo superiores ii versus: sed ἐνέργεια est senilis eloquii, faceti & garruli simul.* Si Grammaticus inspexisset locum penitius, deprehendere potuit, non nisi abruptam indecore orationem, statim illuc præcipitari: *sed estne ille noster Parmeno?* Animadvertere debuit amplius; institutam tam frequentibus verbis sententiam, non jam supervacua, sed necessaria ἐξηγήσει peragendam fuisse. *Bœclerus.*

Commuto locum.] Mira brevitate duas res explicuit simul. *Donatus.*

4. *Sed est ne ille noster Parmeno? & certe ipsus est*] Et dubitavit, & firmavit postea: utpote senex, visu jam languido, atque oculis ætate defessis. *Idem.*

5. *Quem præstolare, Parmeno, hic ante ostium.*]

PA. *Quis homo est? ehem salvum te advenire here gaudeo.*
LA. *Quem præstolare?* PA. *perii: lingua hæret metu.*
LA. *Hem, quid est quod trepidas? sati'ne salva? dic mihi.*
PA. *Here, primum te arbitrari, quod res est, velim.*
Quidquid hujus factum est, culpa non factum est mea.
LA. *Quid?* PA. *recte sane interrogasti. oportuit*
Rem prænarrasse me. emit quendam Phædria

Eu-

ostium?] Nove: non, *Cui præstolare*: sed, *Quem* dixit. Aliter *Tullius* in Catilinam. *Qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur.* *Præstolari*, est præsto esse & apparere, hoc est, obsequi. *Donatus.*

Quem, &c.] Cic. tamen cum Dativo. 2. invectiva. *Farnabius.*

6. *Quis homo est?*] Quare, *Quis homo*, quum providerit venientem? Utrum non vult videri providisse, ne quid fallaciæ parasse videatur? Sic & in Andria,

Quasi de improviso respice ad eum.

Vel, quia perturbatur exanimatus, qui dum quid apud Thaidem geratur, auscultat, non videt Senem propius accedere, quem longe viderat? An vero idcirco hoc fingit, quia quod parabat dicere de Chærea, postquam cominus ventum est, non audet loqui? *Donatus.*

Quis homo est?] Quasi de improviso respicit ad herum, quem ante viderat. *Farnabius.*

7. *Lingua hæret metu.*] *Virgilius,*

---- *& vox faucibus hæsit.*

Donatus.

8. *Quid est quod trepidas?*] Instandum est seni ad audienda, quæ de facili nunquam fateretur Parmeno. *Idem.*

Satisne salve?] *Salve*, integre, recte, commode. *Plautus* in Trinummo,

Benevolens tuus atque amicu'st. LE. *satin' salve?*

Idem.

Satisne salve?] Nunc adverbium est; producta est e litera. *Salustius*, *Inde ortus sermo, percontantibus utrimque, satin' salve, quam grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis agerentur.* Idem.

Satine salva.] Vide *Chrestomath.* voc. *salv.* Boeclerus.

Sati'ne salva?] Satisne salvæ sunt res nostræ? Legitur & *salve* Adverbialiter. quam lectionem astruit Brissonius l. 8. auctoritate Livii, Salustii, Plauti, Ausonii, Apuleji, &c. *Farnabius.*

9. *Here, primum te arbitrari quod res est velim.*] Quod ante narrationem confirmatio inducitur, contra morem & præcepta est: sed merito, quia perturbatus est, licet simul * ut non possit dicere. *Donatus.*

Here primum te arbitrari, quod res est, velim, &c.] *Donatus*, ordinis immutati, ut confirmatio ante narrationem induceretur, causam a perturbatione repetit Est autem arti potius tribuendum. Sic *Heaut* (4. 1, 10) Sostrata incipit *primum hoc te oro, ne quid credas me advorsum edictum tuum facere esse ausam.* ubi Servus:

Nescio quid p[...]ti portat hæc purgatio.

Bœclerus.

Primum, &c.] Præmunitio & excusatio præpostera male conscii animi, se purgantis, antequam accusetur. *Farnabius.*

10. *Quidquid hujus factum est.*] Absolute, ut supra,

Et quidquid hujus feci, causa virginis feci.

Aut deest *rei* ut sit, *hujus rei*. Stomachose. *Donatus.*

11. *Quid?*] *Quid*, interrogat. quis enim ante, crimen, quam objiciatur, aut proponatur, neget? *Idem.*

Recte sane.] Docte *Terentius* ipse se reprehendit. Nam ordine factum non est, præ timore & conscientia. *Idem.*

12. *Emit quendam Phædria Eunuchum.*] Vide, narrationem a necessariis & urgentibus cœptam, non in se continere, nisi quod rei conditio cogit fateri. *Emit*, inquit, *quendam Eunuchum*, *quem dono huic daret.* Non dixit, *Cui dono daret.* Aliter ab amoris mentione cœpisset.

Deinde

Eunuchum, quem dono huic daret. LA. *cui?* PA. *Thaïdi.*
LA. *Emit? perii hercle. quanti?* PA. *viginti minis.*
LA. *Actum est.* PA. *tum quandam fidicinam amat hic Charea.*
LA. *Hem quid? amat? an scit jam ille quid meretrix siet?*
An in astu venit? aliud ex alio malum.
PA. *Here ne me spectes: me impulsore hæc non facit.*
LA. *Omitte de te dicere. ego te furcifer*
Si vivo. sed istuc quidquid est, primum expedi.
PA. *Is pro illo eunucho ad Thaïdem deductus est.*

LA.

Deinde τὸ *quendam* ἐξουθενισμὸν significat, & ὑπτίλεται ἀνδρός. Donatus.

13. *Huic.*] *Huic*, more suo dixit potius, quam, *Meretrici.* Quinetiam interrogatus, Thaidi potius dicturus est, quam ut nomen dicat, quo offenditur Senex. Eunuchi autem solius mentio necessaria est: quia dicturus est, pro Eunucho deductum Chæream. *Idem.*

14. *Viginti minis.*] Tantum dederat Phædria pro Eunucho & ancilla Æthiopica, ut ex *act.* 1. *sc.* 2. *v.* 89. constat. servus hic compendi[illegible]git: fatetur summam; & Eunuchum nominat solum, unde occasio periculi comici ad alterum filium, Chæream, profecta est. *Boeclerus.*

15. *Actum est.*] Desperantis verbum. *Donatus.*

Tum quandam fidicinam amat hic Charea.] Mire & necessario variavit. ille *Emit*, ut Eunuchum mittat ad Thaidem: hic *Amat*, ut deduci se pro Eunucho velit. *Idem.*

Quandam fidicinam.] Extenuatio criminis est: non quod Virginem, quod Civem vitiaverit. *Idem.*

Hic Charea] Adverb. in hac urbe, vel, in ædibus Thaidis. *Farnabius.*

16. *Hem! quid? amat?*] Hæc singula pronuntianda sunt, ut stuporem nimiæ indignationis ostendat. *Donatus.*

An scit jam ille quid meretrix siet?] Quia fidicina, meretrix est. *Idem.*

17. *An in Astu venit*] *In Astu*, in urbem de Peireo. sic Athenienses vocabant urbem suam: unde ipsi incolæ ἀστοὶ vocantur. *Idem.*

Aliud ex alio malum.] Hoc separatim dixit Senex, fixis in Parmenonem oculis. *Idem.*

In astu, &c.] In urbem ex Piræeo. εἰς ἄστυ αἱ Ἀθῆναι, ἀστοὶ καὶ ἀστικοὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς καὶ ἐπὶ Ῥώμης λέγεται. Stephan. de Urbibus & Cic. l. 2. de legib. Vestri Attici, priusquam eos Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod appellabatur, omnes se conferre jussit. *Latomus* proverbium esse ait, dicique de callidis ex usu peritis. sed nullo fultus tibicine. adagiographi non agnoscunt. *Farnabius.*

18. *Here, ne me spectes.*] Conscientia trepidus Parmeno heri vultum terrore & iracundia plenum non sustinet: & purgationem priorem repetit. *Boeclerus.*

Me impulsore hæc non facit.] Ipsum accusat conscientia. non enim quod levius est, dixit, *me sciente:* quum plus inferat, *me impulsore.* Donatus.

19. *Ego te, furcifer, si vivo.*] Modo omnis sævitia comica aut in comminatione est, aut in apparatu verborum. *Idem.*

20. *Si vivo.*] Ἀποσιώπησις: *te ulciscar.* quia necessario sequitur. *Idem.*

Sed istuc quidquid est.] Inventa causa cur supplicia differantur, donec uxorem ducat Chærea, & ipse purget Parmenonem: secundum argumenta, quæ sibi ipse prospexit, jussu coactuque fecisse, & imperio herilis filii sui, Chæreæ scilicet. *Idem.*

21. *Ad Thaïdem deductus est.*] Unde ductor ipse sceleratus. *Idem.*

Ad Thaïdem hanc.] Pronomen *hanc* non est in libro Bembino, & certe super-

LA. *Pro eunuchon'?* PA. *sic est. hunc pro mœcho postea*
Comprehendere intus, & constrinxere. LA. *occidi.*
PA. *Audaciam meretricum specta.* LA. *numquid est*
Aliud mali damnive quod non dixeris
Reliquum? PA. *tantum est.* LA. *cesso huc intro irrumpere?*
PA. *Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum.*
Nisi quia necesse fuit hoc facere; id gaudeo
Propter me hisce aliquid esse eventurum mali:

Nam

perfluit, cum jam supra dixerit, *huic Thaidi*. Faërnus.

22. *Pro Eunuchon'!*] Non interrogat, sed exhorrescit. *Donatus.*

Hunc pro mœcho postea] Bene studuit, *Terentius, pro,* bis numero dicere: & *pro* Eunucho, & *pro* Mœcho. *Pro mœcho* autem quasi excusans dixit. Nam vere in Virginem Atticam, non pro mœcho, sed mœchus est. *Idem.*

Hunc pro mœcho postea.] Bene utrumque *pro* quia neque Eunuchus est, qui vitiavit virginem: neque mœchus, qui in domo meretricis. Et specta quam oratorie transtulerit mentionem vitiatæ virginis. *Pro mœcho*, inquit, ut culpam Chæreæ sub meretricis accusatione cœlaret. *Idem.*

Hunc pro mœcho.] Bene totum *pro:* quia neque Eunuchus, qui Ephebus: neque Adulter, qui Amator. *Idem.*

23. *Comprehendere intus, & constrinxere.*] Quo dicto vim ingentem inferri significat Chæreæ. *Comprehendere*, significat strictim aliquem in facinore deprehensum. *Idem.*

24. *Audaciam meretricum specta.*] Major ἔμφασις accusationis est per pluralem numerum, quam singularem. Sic alibi:

An potius ita me comparem,
Non perpeti meretricum contumelias?

Idem.

Audaciam meretricum] Oratorie avertit iram Senis a se, & a Chærea: atque derivat in Meretricem. *Idem.*

Numquid est aliud mali, damnive?] Bene interrogat: quia omnia invitus servus dicere videbatur. Et cum damnum, malum sit, de proximo collatum discernitur: & damnum ad emptionem Eunuchi, malum ad comprehensum pertinet & constrictum Chæream. *Idem.*

v. 24. & 25. *Nunquid est aliud mali damnive.*] Damnum in sumtu; malum in corruptis filiorum moribus, & alterius periculo: quod ut depelleret, prætrepide festinat senex. *Boeclerus.*

26. *Cesso huc introrumpere?*] In tantam formidinem conjectus est Senex, ut non miremur, quod tam cito nuptias firmet Ephebi & Virginis: & quamvis non honeste, tamen quia ex ingenti metu, vel indigno matrimonio, Filii vitam pacisci velit. *Donatus.*

Reliquom. PA. *tantum est.* LA. *cesso huc intro irrumpere?*] Liber Bembinus & Victorianus & aliqui alii, *introrumpere.* Plautus in Rudente, *Introrumpam jam huc in Veneris fanum.* utroque modo versus stat, si in *cesso huc*, synalœpha non fiat. *Faërnus.*

Tantum est, &c.] Nihil præterea. *Farnabius.*

27. *Non dubium est, quin mihi magnum ex hac re sit malum.*] Suave est nescire personas, quid agat Poëta. Ita non periclitaturus Parmeno. *Donatus.*

28. *Nisi quia necesse fuit.*] *Necesse*, est nomen. Nam *necessus, necessis*, & *necessitas*, & *necessum*, lectum est. *Idem.*

Nisi quia necesse fuit.] In libro Bembino scriptum est *necessus*, quod & Donatus admittit. *Faërnus.*

Quia, &c.] Ut filio suo Chæreæ succurreret. *Farnabius.*

Id gaudeo.] Scilicet, ut succurratur Chæreæ periclitanti. *Donatus.*

29. *Propter me.*] Plus dixit, quam si *per me* diceret. *Idem.*

Hisce aliquid.] Meretricibus, non adolescen-

Nam jam diu aliquam causam quærebat senex,
Quamobrem insigne aliquid faceret iis; nunc repperit.

lescentibus. & item pluraliter, suo more: Ut,

Audaciam meretricum specta.

Et;

Non perpeti meretricum contumelias.

Donatus.

Propter me hisce aliquid esse event.] Mea opera. ita sæpe *ego propter me illam decipi miseram sinam?* Andr. 1,5,36. Bœclerus.

30. *Nam jam diu aliquam causam quærebat senex*] Nota *causam*, pro occasione. *Donatus*

Nam jam diu aliq. caus.] Egregio invento, suavitatem exitus comici cumulare voluit poeta: dum facit senem, meretricibus & domui Thaidis infestum, quam mox in clientelam suscipit; servum gloriantem de vindicta in easdem mulieres, quæ nulla futura erat. ut omnia exspectatis contraria mox evenirent. *Bœclerus*

jam diu, &c.] Infestus meretrici propter corruptum ab ea Phædriam. *Farnabius.*

31. *Quamobrem insigne aliquid faceret*] Manifestius hoc *Menander* explicat, jampridem infestum Meretrici Senem, post corruptum ab ea Phædriam: nunc demum se inventa occasione vindicaturum. *Donatus.*

Quamobrem.] Quamvis dixisset *causam*, intulit *quamobrem*. Idem.

Insigne aliquid.] Magnum & nobile facinus. *Idem.*

Faceret.] Γ'δικτικῶς dixit. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

PYTHIAS *ancilla.* PARMENO *servus.*

Argum. *Pythias muliebri cachinno Parmenonem irridet, quod se ipsum prodiderit & decipiendum præbuerit. Ac proinde illud Menandri subinde oportet meminisse, μὴ πάντα πειθοῦ πᾶσι πιστεύειν ἀεί.* Thes. 1. *Mirum est quam sibi applaudant puellæ voti sui compotes.* 2. *Mulieres sunt vindictæ cupidissimæ.*

PY. *Numquam edepol quicquam jamdiu, quod magis vellem evenire,*

Mihi

IAmbici tetrametri catalectici. v. 6. MSS. nostri omnes: *pergin? PY. ha ha he (ah ah eh) perii.* v. 7. Argent. vitiose: *ad te ridendo.* meorum unus: *de te ridendo.* alter: *de te irridendo.* v. 9. duo: *non satis potest narrari.* Argent. ut ed. v. 15. duo: PAR. *quid est?* PY. *jam scis te per.* v. 17. duo: *itane lep.* v. 18. duo: *reddam hercle vicem.* tertius: *reddam vicem hercle.* v. 20. omnes: *denobilitas.* duo addunt: *istum.* v. 21. unus: *utrique.* sed in marg. *al. uterque.* Bœclerus.

Pythias egreditur veluti irrisura Parmenonem, ut ipsa putat, egredi autem a Poëta cogitur, ut doceat populum, quid intus egerit senex. Ergo persona cachinnans inducitur, quærens Parmenonem: aspectuque ejus ob nimium risum vix loqui posse. Donatus.

1. *Numquam edepol quidquam.*] Rarum est evenire quod velis & quod maxime velis, id rarum magis. *Idem.*

Nunquam edepol quicquam jamdiu.] Jam ille prioris scenæ pavor & consternatio, effusissimo risu dissolvitur. genus lætitiæ gestientis cum insultatione & irrisu novum ac singulariter tractatum: sicut videbatur callidæ ac petulanti ancillæ convenire. Initium frequentatione verborum solita, affectum signat. accedit vultus, gestus & commotio corporis. muliebriter enim æstuosa est Pythias. *Bœclerus.*

2. *Venit*

Mihi evenit, quam quod modo senex intro ad nos venit errans,
Mihi sola ridiculo fuit, quæ quid timeret sciebam.
PA. *Quid hoc autem est?* PY. *nunc id prodeo, ut conveniam Parmenonem.*
Sed ubi obsecro is est? PA. *men' quærit hæc?* PY. *atque eccum video: adibo.*
PA. *Quid est inepta? quid tibi vis? quid rides? pergin?* PY. *perii:*
Defessa jam sum misera te ridendo. PA *quid ita?* PY. *rogitas.*
Nunquam pol hominem stultiorem vidi, nec videbo. ah!
Non potest satis narrari, quos ludos præbueris intus.
At etiam primo callidum & disertum credidi hominem.
Quid? ilico ne credere ea quæ dixi, oportuit te?

An

2. *Venit errans, &c.*] Non gressu errans, nec via: sed animo & opinione. *Donatus.*

3. *Mihi sola ridiculo fuit.*] *Soli* regulariter dicitur: *sola* non recte, sed antique, ut alibi,
Hæc ipsa in itinere, altera dum narrat, forte audivi. Idem.

Mihi sola.] Hujus archaismi exempla e *Priscian.* lib. 6. & 13. ubi hunc versum laudat, repetenda. *Boeclerus.*

Sola, &c.] Archaïce, pro *soli.* ut *altera, ista,* &c. adi Grammat. nostram. *Farnabius.*

4. *Quid hoc autem est?*] Ridentem miratur Parmeno. *Donatus.*

Nunc id prodeo.] Propter id. *Idem.*

5. *Men quærit hæc.*] In antiquis libris legitur affirmative, *me quærit hæc.* item, *numquam pol.* Faërnus.

6. *Quid rides? pergin'?*] Ex hujus verbis ostendit, quam multum rideat petulans puella. *Donatus.*

Perii.] Proprie hic verbum est aptum, quasi sit lassa ridendo. *Idem.*

8. *Numquam edepol hominem stultiorem vidi.*] Postquam *rogas* dixerat, quasi narratura videbatur: & redit ad insultationem. *Idem.*

9. *Quos ludos præbueris intus.*] Ex errore & metu nimio Senis, credentis constrictum Filium se offensurum in domo Meretricis. *Idem.*

Non pote, &c.] Al. *Non satis potest narrari.* Al. *Non pote satis narrari.* i. e. possibile. *Farnabius.*

10. *At etiam primo callidum ac disertum credidi hominem.*] Hæc omnia sic in scena pronuntiata sunt, ut risu interrumpi verba puellæ viderentur. Majorisque insultationis est, si is qui fatigat alterum, dicat se ante de illo multo aliter sensisse. *Donatus.*

At etiam primo callidum & disertum.] Mire auget irrisionem, exprobratio stultitiæ, a muliere facta, ei, qui hactenus magnam in se vim astutiæ ac potestatem habere, sibi videbatur. τὸ *disertum* non intellexit *Donatus.* bene explicat *Guyetus.* ita apud *Plautum*, *doctus & callidus* Epid. 3, 3, 47. Boeclerus.

Callidum, &c.] Video autem te stolidum esse, qui temere credideris; & futilem, qui falsa pro veris narraveris. *Farnabius.*

11. *Iliconе credere.*] Non ideo hoc dicit, quod personæ suæ fidem deroget: sed quod res incredibilis fuerit, quam illi persuaserit: aut certe si credendum fuerit, non statim, neque examinata, neque facta rei cognitione. *Donatus.*

Ilicone,

An pœnitebat flagitii, te auctore quod fecisset
Adolescens, ni miserum insuper etiam patri indicares?
Nam quid illi credis animi tum fuisse, ubi vestem vidit
Illam esse eum indutum pater? quid est? jam scis te periisse?
PA. *Hem quid dixisti pessima? an mentita es? etiam rides?*
Itan' lepidum tibi visum est, scelus, nos irridere? PY. *nimium.*
PA. *Siquidem istuc impune habueris.* PY. *verum.* PA. *reddam hercle.* PY. *credo.*

Sed

Ilicone credere.] Objurgatio de tempore. *Donatus.*

PAR. *Quid?* PY. *ilico ne credere*] In antiquis libris & omnibus fere aliis etiam dictio *quid*, Pythiæ tribuitur. *Faërnus.*

12. *An pœnitebat flagitii.*] Illud quod supra, a stulto: hoc quod nunc dicit, a malo fieri potuit. Illud, ab imprudente: hoc quod pejus est, a sciente. *Donatus.*

An pœnitebat flagitii.] Parvum videbatur. Ipse alibi,

Quantum hic operæ fiat, pœnitet.

Plautus Truculento,

Pœnitetne te, quod ancillam solam nimis erumpere? Idem.

An pœnitebat flagitii.] An non satis videbatur, id flagitium adolescenti præmonstrasse? an non satis visus es tibi peccasse, quod flagitii auctorem adolescenti te præbuisti, nisi insuper proderes eum? *Donatus:* an *parvum videbatur?* nota Latinam elegantiam. *Bœclerus.*

13. *Ni miserum insuper etiam patri indicares?*] Duo objicit. unum, quod male consuluerit: alterum, quod male prodiderit consilia sua. Et bene *indicares.* nam *indicium* dicitur ejus, qui una peccaverit. *Donatus.*

Ni miserum insuper etiam patri indicares?] Ad invidiam Parmenonis, miserum dicit adolescentem: eo modo quo Juno accusans Venerem, ait,

---- *An miseros qui Troas Achivis*
Objecit. ----

Sic enim agimus, quum ab his qui falso rei sunt, in auctores culpam sceleris removemus. *Idem.*

14. *Nam quid illi.*] Adolescenti scil. *Idem.*

15. *Quid est? jam scis te periisse?*] Hoc non stupentibus, ac culpam patientibus dicitur. *Idem.*

Quid est?] Si Pythias hoc dicit, referendum est ad vultum Parmenonis, verbis ancillæ consternati, & in eam ἐμπαθῶς ἀτενίζοντος. *Bœclerus.*

16. *Hem, quid dixisti, pessuma?*] Nunc demum intelligit Parmeno se esse del[illegible]sum. *Donatus.*

Hem quid dixti pessuma?] Non potest hic versus ullo modo stare, nisi *dixisti* legas; ut & in aliquibus libris scriptis Terentii & Donati invenio. *Faërnus.*

Etiam rides?] Apparet eam ex hujus stomacho vehementius cachinnare. *Donatus.*

17. *Nos irridere?*] *Nos* superbius dixit, quam si diceret *Me.* Idem.

Scelus, &c.] Scelesta. vide Andr. act. 3. scen. 5. *Farnabius.*

18. *Siquidem istud impune habueris.*] Subauditur, *Tum nimium.* Donatus.

Si quidem istuc impune habueris.] Hic vel subaudiri potest *peream si quidem ist.* ut sit directa comminationis formula. vel obliqua denuntiatione vindictæ: *mirum fuerit si quidem istuc impune habueris.* atque ita forte *Donatus* scripsit, ubi legitur: *si quidem istuc impune habueris. subauditur: tum nimium.* quid est, *tum nimium?* quanto facilius? *tum mirum* fuerit. *Bœclerus.*

Verum?] Irridentis interrogatio. *Donatus.*

Verum?] *Donatus: interrogatio irridentis.* q. d. credamne istuc tibi? itane vero ais? itane credam futurum? Bene *Gallus Scoliastes: dis tu vray! veux tu dire! ne te moques-tu point! parles-tu a bon escient!* vultus supplet verba in talibus. *Bœclerus.*

Reddam

Sed in diem istuc Parmeno est fortasse, quod minare.
Tu jam pendebis, qui stultum adolescentulum nobilitas
Flagitiis, & eundem indicas: uterque in te exempla edent.
PA. *Nullus sum.* PY. *hic pro illo munere tibi honos est habitus: abeo.*
PA. *Egomet meo indicio miser, quasi sorex hodie perii.*

Reddam hercle.] Subaudi: vicem. sicut in *MSS.* nostris & *Palatin.* apud *Pareum* additur. *Boeclerus.*

19. *Sed in diem istuc.*] In longam dilationem, unde *dilatio* est dicta, diei prolatio. *Donatus.*

Fortasse quod minitare.] Antiqui libri *minare.* Faernus.

20. *Tu jam pendebis.*] *Jam*, nimiam velocitatem significat. *Donatus.*

Pendebis, &c.] E trabe pendens vapulabis. *Farnabius.*

Nobilitas flagitiis, & eundem indicas.] Duas res significat simul: & cogis flagitia facere, & facientem indicas. *Donatus.*

Et eundem indicas.] Notum (notorium dicerent Juris consulti) facis. *Nobilito* autem in utramque partem accipitur. ut *Testis est Phalaris, cujus præter cæteros nobilitata est crudelitas.* Cic. 2. l. de offic. *Farnabius.*

21. *Uterque in te exempla edent.*] Nova ac mira tormenta, quæ pro exemplis narrentur, aut quæ documenta sint ceteris ne delinquant, *Exempla* dicuntur. *Et edent*, & *edet* legitur. Si *edent*, figuratum est: si *edet*, recte. Et plus est *edet*, quam *dabit.* Donatus.

Exempla edet.] Supra scen. 5. hujus actus. *Farnabius.*

22. *Nullus sum.*] Hoc secum Parmeno. *Donatus.*

Hic pro illo munere tibi honos est habitus: abeo.] Εἰρωνικῶς & μεταφορικῶς. *Idem.*

Pro munere.] Et honos rumigerulis haberi solet. *Idem.*

Hic pro illo munere tibi honos est habitus. abeo.] Quam præclara & rebus consentanea clausula huic scenæ imponitur: Pythiadis ἐπιφώνημα χλευαστικὸν, & Parmenonis ὀδυρμὸς μελαγχολικός. *Boeclerus.*

23. *Egomet meo indicio, miser, quasi sorex, hodie perii*] Proprium soricum est, vel stridere clarius quam mures, vel strepere magis, quum obrodunt frivola: ad quam vocem multi se intendentes, quamvis per tenebras noctis, transfigunt eos. *Plautus:*

Confossiorem te faciam soricina nania.

Donatus.

Egomet meo indicio] Proverbium in eos, qui ipsi se produnt. quia sorex non facile caperetur, nisi emitteret vocem noctu. *Idem.*

Quasi sorex hodie perii.] Quia latere potuit, nec occidi, si taceret. *Idem.*

Quasi, &c.] Sorices strepitu aut stridore vocis vel arrosionis se produnt, unde etiam noctu & per tenebras, ab iis qui attendunt, transfiguntur,

-- tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, & rixæ multo minus invidiæque.

Horat. 17. epist. l. 1. *Farnabius.*

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

GNATHO *parasitus.* THRASO *miles.*

Argum. *Redit ad Thaidem Thraso, non animo bellandi ut prius; sed ut deditionem faceret, seque illi tradat in servitutem: idque Herculis exemplo, qui Omphalæ servivit in lanificio.* Thes. 1. *Mulieriosi pene cuncti se mulieribus dedunt.* 2. *Infelicissime cadunt omnia iis qui adulatores audiunt: & hic initium ad catastrophen fabulæ fit.*

GN. *Quid nunc? qua spe, aut quo consilio huc imus? quid inceptas Thraso?*

TH. *Ego ne? ut Thaidi me dedam, & faciam quod jubeat.*

GN. *quid est?*

TH. *Qui minus huic quam Hercules servivit Omphalæ?*

GN. *exemplum placet.*

Utinam

TEtrametri *Trochaici catalectici* sunt. v. 1. unus *MSS.* meorum; *quid nunc? qua spe? quo consilio huc imus? quid coeptas Thraso?* τὸ *coeptas* alter quoque habet v 6 duo: *quidnam hic properans prosilis?* tertius: *etiam hic quidnam properans prosilis?* Boeclerus.

1. *Quid nunc? qua spe, aut quo consilio huc imus?*] Reminiscere, hunc esse, qui supra Militi dixerit de Thaide, *Jamdudum te amat.* & rursus, *Jam tibi hæc aderit supplicans ultro.* & hinc videbis quos exitus habeat assentatio. nam idem Militi auctor est summæ desperationis. Et animadverte, quod semper a mensa Gnatho invitus abstrahatur: nam & supra quum ad litem venitur, ex verbis Thrasonis manifestum est, & Gnathonem invitum sequi, ubi dicit, *Hanccine ego ut contumeliam tantam? tam insignem in me accipiam, Gnatho? Mori me satius est.* Et bene, *Qua spe, aut quo consilio:* tanquam omnia expertus, & nec muneribus gratus, nec terroribus metuendus. *Donatus.*

Qua spe.] Parasitus intelligit quid agat miles: sed ad hoc inducitur interrogare ipsum militem, ut populus audiat, quo consilio veniat ad Thaidem. *Idem.*

Quid nunc? qua spe.] Summa desperatio est apud Militem reconciliandæ amicæ, ad hoc ut æquo animo ferat admitti phædriam, dum ipse quoque recipiatur. nam non in fine fabulæ contristandus est. *Idem.*

Quid nunc?] Sub. agimus. quid nunc agimus? qua spe aut quo consilio huc imus? comicæ figuræ genus, interrogatione multiplicare, & rem unam interrogando diffundere. *Boeclerus.*

Quid inceptas, Thraso?] *Incipere,* magnorum facinorum est, & audaciæ. *Donatus.*

2. *Ut Thaidi me dedam.*] Post indictionem belli, & instructionem pugnæ quid sequetur, nisi deditio superatorum? *Donatus.*

Et faciam quod jubeat?] Proprie: nam in deditione victores jubent, victi obsequuntur. *Idem.*

3. *Qui minus, quam Hercules servivit Omphalæ?*] Hic *Terentius* exprimit consuetudinem in qua ignavis rationes criminum, & exempla suppeditant. nam sic & supra de Pyrrho. Omphale Lydiæ regina fuit, quæ Herculem sibi servientem etiam ad lanificium compulit: quum ipsa calathum, & colum, cultusque fœmineos, sagittis & clava, leonisque tegmine mutasset. *Idem.*

Hercules servivit Omphalæ.] Subauditur, & ego serviam Thaidi? *Idem.*

Qui minus huic.] Supple: qui minus huic i. e. Thaidi me dedam serviamque? *Boeclerus.*

Omphalæ.] Lydiæ reginæ, cui servivit

Her-

Utinam tibi commitigari videam sandalio caput.
Sed fores crepuerunt ab ea. TH. *perii. quid hoc autem est mali:*
Hunc ego nunquam videram etiam: quidnam properans hinc prosilit?

Hercules, clava & leonis pelle exutus, muliebri ornatu purpuraque indutus colum tractavit, eique supplicium sui dedit. Πειθόμενος τῷ σανδάλῳ. Lucianus lib. de scribenda historia. *solea puer objurgabere rubra.* Pers. Sat. & quæ nos ibi. *Farnabius.*

Exemplum placet] Potest hoc dictum videri militi, approbando applaudendoque (quod mihi potius placeat) vel ad spectatores seorsum. sequens certe versus spectatoribus, non militi dicitur. *Boeclerus.*

4. *Utinam tibi commitigari videam sandalio caput.*] *Commitigari*, est tundendo deprimi atque deponi. *Donatus.*

Sandalio caput.] Plus dixit *Caput*, quam si aliam partem corporis diceret verberari. Et mire, calceamento caput verberari. *Idem.*

5. *Perii! quid hoc autem est mali?*] Eunuchi habitu Chærea, sed virili confidentia prosilit, & militem velut novi rivalis terret aspectu. *Donatus.*

Sed fores crepuere ab ea. perii. THR. *quid autem hoc est mali?*] In o. l. *a. crepuerunt*, legitur. & verbum *perii*, Thrasoni attribuitur quemadmodum & apud Donatum est. verba autem quæ sequuntur ita collocantur, *quid hoc autem est. m.* Ita versus qui trochaicus est, optime constat, eliso ex *quid*, d. *Faërnus.*

6. *Hunc ego nunquam videram.*] Ideo Chæream miratur. *Donatus.*

Hunc ego, &c.] Chæream *Farnabius.*

Etiam hic quidnam properans prosilit.] Antiqui libri, *& jam quidnam hic properans prosilit.* Faërnus.

Quidnam properans hinc prosilit?] Poëta, non orationem modo Chæreæ, scena sequenti; sed etiam gestum hic, τῇ χειρὶ [illegible] præsultantem denotare voluit. *Boeclerus.*

ACTUS QUINTI SCENA NONA.

CHÆREA *adolescens.* PARMENO *servus.* PHÆDRIA *adolescens:* GNATHO *parasitus.* THRASO *miles.*

Argum. *Chærea juveniliter exultat, quod Philumenam permissu parentis sit uxorem habiturus. Dein & laus Thaïdis continetur. Tum etiam miles parasiti precibus, nonnulla in parte recipitur apud Thaïdem, & ita absolvitur catastrophe utriusque partis fabulæ.*

CH. *O Populares, ecquis me vivit hodie fortunatior?*

Nemo

TEtrametris Jambicis acatalecticis & Trochaicis catalecticis constat scena. v. 3. omnes MSS. nostri: *contigera.* v. 7. unus meorum: *bene ita me dii bene ament, factum.* Argent. *bene ita me dii ament, bene factum.* mox unus: *audin tu hunc quid ait?* v. 10 duo: *fratris ergo tota est Th.* v. 11. duo: *quia miles pellitur foras.* v. 15. τὸ *me* omnes omittunt. mox duo: *aut me.* v. 19. duo novam scenam incipiunt ab illis verbis: *Dii vestram fidem* v. 25 duo: *precibus aut pretio.* omnes: *tandem pro tamen.* v. 26. omnes: *si quid tibi collibuit, facile est (est facile) novi te.* v. 27. duo: *donum aut pram.* unus, *don. & pram.* v. 29. unus: *te præsente & te abs.* alter: *te præs. absenteque.* v. 33. omnes: *scin quam fretus.* v. 34 omnes: *nihil est quod dicas mihi.* v. 36. duo addunt, *genus.* v. 39. omnes: *vola.*

Nemo hercle quisquam : nam in me plane Dii potestatem suam
Omnem ostendere : cui tam subito tot contigerint commoda.
PA. *Quid hic latus est ?* CH. *o Parmeno mi, o mearum voluptatum omnium*
Inventor, inceptor, perfector, scin' me in quibus sim gaudiis ?
Scis Pamphilam meam inventam civem? PA. *audivi.* CH. *scis sponsam mihi.*
PA. *Bene, ita me Dii ament, factum.* GN. *audin tu, hic quid ait ?* CH. *tum autem Phadria*
Meo fratri gaudeo esse amorem omnem in tranquillo : una est domus.

Thaïs

lo. v. 41. duo : *vos non id facere.* v. 48. omnes : *nemo potest esse.* v. 52. omnes : *accipit hominem n. m. p.* & v. 53. *nisi.* v. 54. omnes omittunt, τὸ *hoc.* v. 59. duo : *sed mores postquam ostendi tuos*, etiam tertius addit : *sed.* v. 63. omnes : *eloquentiam. Boeclerus.*

1. *O Populares, ecquis me vivit hodie fortunatior?*] *Hic persona Charea est, fervens gaudio, ut Adolescentuli est in prosperis rebus.* Donatus.

O populares] Non mirum si insane exultat nuptiis, qui jamdudum ob id solum, quod vitiaverat virginem, lætabatur. *Idem.*

O populares.] Bene Poëta adolescentem, qui supra nimia levitate, exultaverat, nunc honestiore lætitia delibutum reddit. Suntque hæ ἐπαινέσεις τῆ διχαριστήσιον ad catastrophen factæ. compara *Phorm.* 5. 6. Bœclerus.

O populares.] Cives. *Farnabius.*

2. *Nemo hercle quisquam.*] Et interrogavit, & respondit sibi. *Donatus.*

Nemo hercle quisquam.] Παρέλκον tertium. *Idem.*

Nemo hercle quisquam.] Respondet sibi eodem genere amplificandæ sententiæ, quod vices loquentium alibi habet. *Heaut.* 4, 3, 7. Clin. *cui æque audisti commodius quicquam evenisse ?* SY. *nulli.* Bœclerus.

3. *Cui tam subito tot contigerint commoda.*] *Tam* qualitatis, *Tot* quantitatis est. *Donatus.*

Congruerint commoda.] Confluxerint, simul depluerint. *Farnabius.*

4. *Quid hic latus est?*] Inventa persona est, ad quam gesta hæc narret Chærea, ut populus & miles instruatur, quid intus gestum sit. *Donatus.*

5. *Inventor, inceptor.*] *Invenire* sapientis est : *incipere*, audacis : *perficere*, constantis. Ergo plena laudatio est. & constat, hoc Chæream laudative dicere. nam in subditis solum consilium attributurus est Parmenoni. *Idem.*

Scin' me in quibus sim gaudiis] Σύλληψις. Et nota *Scin' me* : quum sufficeret *scin'*. Ergo *me* abundat : & est figura ἀρχαϊσμός. *Idem.*

6. *Scis Pamphilam meam.*] Amatorie dixit *meam* : vel potius sponsam meam, vel quam amo. *Idem.*

Inventam] Cognitam. *Idem.*

Civem.] Deest *esse.* Idem.

Scis sponsam mihi?] Deest & *esse.* & est *sponsa* nunc participium. *Idem.*

7. *Bene, &c.*] Gratulationis formula. *Farnabius.*

Audin' tu illum quid ait?] Hoc vultu mutato & turbato dicitur. *Donatus.*

GN. *Audin tu illum quid ait?*] Lege ex o. l. s. & Donato, *audin tu hic quid ait?* *Faërnus.*

8. *Amorem esse omnem in tranquillo.*] Bene, *in tranquillo*, quia mari & tempestatibus, amicæ mobilitas & instabilitas comparatur. Sic *Horat.*

Simplex munditiis ? heu quoties fidem
Mutatosq;

Thaïs patri se commendavit: in clientelam & fidem
Nobis dedit se. PA. *fratris igitur Thaïs tota est.* CH. *scilicet.*
PA. *Jam hoc aliud est, quod gaudeamus: miles pellitur foras.*
CH. *Tum tu, frater ubi ubi est, fac quamprimum hac audiat.* PA. *visam domum.*
TH. *Numquid Gnatho tu dubitas quin ego nunc perpetuo perierim?*
GN. *Sine dubio opinor.* CH. *quid commemorem primum, aut laudem maxime?*

Illum

Mutatosque Deos flebit; & aspera
Nigris aequora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea, &c.
Donatus.

Amorem esse omnem in tranquillo.] In nullo libro hanc collocationem invenio, sed in omnibus fere & Donato, hanc quae sequitur: *esse amorem omnem*, &c. Faërnus.

In tranquillo.] Securum. *omnis res jam in vado.* Andr 4. act. 2. sc. *Ego in portu navigo.* Andr. 3. act. 1. sc. *Farnabius.*

Una est domus.] Post Pamphilae nuptias. *Donatus.*

9. *Thaïs Patri se commendavit.*] Hoc est quod profuit Phaedriae. *Idem.*

In clientelam & fidem.] *Clientelam*, ut ametur: *in fidem*, ut defendatur. *Idem.*

In clientelam.] Ex jure applicationis, cujus meminit Cicero. 1. de Oratore. peregrini se opulento alicui in clientelam dabant. quod Athenienses νέμειν προστάτην appellabant. ἀπροστασίου δίκη lis contra eum qui sibi nullum patronum adoptarat. *Farnabius,*

10. *Fratris igitur Thaïs tota est?*] Bene *Tota*: ut ne ex parte quidem sit militis. *Donatus.*

11. *Miles pellitur foras.*] Sunt gaudia ex nostris bonis: sunt gaudia ex aliorum malis, hostium aut inimicorum. Ergo utrumque genus gaudiorum complexus est. *Idem.*

12. *Frater ubi ubi est.*] In principio hujus versus adde dictionem *tu*, ex libro Bembino, alii libri habent *tum tu*: quod stare non potest. *Faërnus.*

12. *Visam domum.*] Bene domi quaeritur Amator exclusus: nam neque ruri, neque in foro est. *Donatus.*

13. *Perpetuo perierim.*] Quia illud periisse supra, temporale videbatur. *Idem.*

Quin ego nunc perpetuo perierim.] Hic jam Militi neque serviendi Amicae, ut apparet, praebetur locus. *Idem.*

14. *Sine dubio, opinor.*] Quia non quis dicitur perpetuo periisse. Quid enim opus hac exceptione est, quando nemo ita perit, ut temporaliter pereat, & postea fiat non perditus? Correxit Parasitus stulti dictum Militis: non illum perpetuo, sed sine dubio periisse, opinari respondens. non est enim contrarium, *Opinor te periisse sine dubio*, pro certo periisse. Confirmatur periisse Miles, ut post tanta munera ex desperato supplex, ex supplice patiens rivalis existat. *Idem.*

Sine dubio opinor.] Περιεργία mera est *Donati*, quod de emendata militis locutione, hoc loco disquiritur. *sine dubio, opinor*, perpetuo periisti. omnino ita esse opinor, ut dicis. *perpetuo perire*, comica locutio. *Barclerus.*

Quid commemorem primum?] Διαπόρησις oratoria, familiaris laudantibus. *Cicero*; *Unde igitur potius incipiam?* Hoc autem fit, ubi omnia & magna videntur & paria. *Donatus.*

YII. *Numquid Gnatho dubitas quin ego perpetuo perierim?* GN. *sine Dubio opinor.* CH. *quid commemorem primum? aut quem laudem maxime?*] Alia lectio est in libro Bembino: nam is solus post *Gnatho*, habet *tu*; Item post

Illum ne qui mihi dedit consilium ut facerem; an me qui ausus sim
Incipere? an fortunam collaudem, quæ gubernatrix fuit,
Quæ tot res, tantas, tam opportune in unum conclusit diem?
An mei patris festivitatem & facilitatem? ô Juppiter.
Serva obsecro hæc bona nobis. PH. Dii vestram fidem, incredibilia
Parmeno modo quæ narravit. sed ubi est frater? CH. præsto adest.
PH. Gaudeo. CH. satis credo. nihil est Thaide hac frater tua

Di-

ego nunc, licet deletum. pronomen vero, *quem*, non habet. atque in his duobus postremis o. l. s. consentiunt, id est, ut dictionem *nunc* habeant. *quem* vero non habeant. sed in Bembino ita ordinati sunt, hi duo versus:

THR. *Numquid Gnatho tu dubitas quin ego nunc perpetuo perierim?*
GN. *Sine dubio opinor.* CH. *quid commemorem primum aut laudem maxime?* Faërnus.

15. *Illumne qui mihi dedit consilium.*] Attribuuntur Personis consilia, facta, casus, & orationes. Ergo hic laudatur consilium Parmenonis, factum Chæreæ, casus Fortunæ, id est, eventus: oratio Senis. *Donatus.*

Illum, qui mihi dedit consilium.] Tria sunt in vita hominum, consilia, facta, successus. Consilium, animi est. Factum, corporis: Successus, fortunæ. *Idem.*

Illum.] Parmenonem scilicet. *Idem.*

Illum qui mihi dedit consilium.] Liber Bembinus *illum ne*, quod expeditiorem reddit versum. qui tamen, & juxta vulgatam lectionem utcumque sustentari potest. *Faërnus.*

16. *Fortunam, &c.*] Quæ *rerum humanarum domina*, &c. Cic. pro Marcello. Quæ in vita humana utramque facit paginam, rerum acceptarum, & expensarum. Plin. *Farnabius.*

17. *Quæ tot res.*] Bene, *Tot res* quasi dicat, Eunuchum pro quo duceretur, commendationem virginis, absentiam meretricis, occasionem vitii inferendi, patris interventum in nuptias. *Donatus.*

18. *An mei patris festivitatem!*] Etiam Patri laus impertienda est. nam non erat transeundum *Festivitatem*, qui & festivus Amatori non obstitit, quod ignovit ut facilis: unde *festivitas* in dictis, *facilitas* vero in animo & factis. *Idem.*

Festivitatem.] Lætitiam: ut, *Festivus dies est.* Idem.

An mei patris festivitatem & facilitatem?] Patris hujus personam solius καταστροφῆς causa poëta induxit. igitur, quæ intus perfecta sunt, merito vocabulis καταστροφῆ quodammodo propriis celebrantur. *Bæclerus.*

19. *Serva obsecro hæc nobis bona.*] O. l. s. *hæc bona nobis.* Faërnus.

19 *Di vestram fidem!*] Cito intervenit Phædria, utpote qui domi erat. *Donatus.*

20. *Quæ narravit.*] Nimius affectus in utramque partem defectus orationis amat! est ergo ἔλλειψις: deest enim *Gaudeo.* Idem.

21. *Satis credo.*] Sic dici nota agentibus solet. Recte igitur huic dicitur, cui fiunt nuptiæ, *gaudeo*: & ille sic respondet, ut amicis gratulantibus decet, *Satis credo. Credo* autem ideo, quia multi se fingunt gratulari, quum invideant: & gaudere, quum doleant. *Idem.*

Nihil est Thaide tua dignius.] Desunt hic post dictionem *Thaide*, duo verba, quæ in o. l. s. sunt, *hac frater*. & in sequenti versu Bembinus habet, *ita nostris omnis est fautrix f.* & recte: dicemus enim, sum fautor tui, quod in casu dandi non temere reperias. versus autem ita in trochaicos ordinamus:

PH. *Gaudeo.* CH. *satis credo nihil est Thaide hac frater tua*

Di-

Dignius quod ametur: ita nostra omni est fautrix familia.
 PH. *hui,*
Mihi illam laudas? TH. *perii, quanto minus spei est, tanto magis amo.*
Obsecro Gnatho, in te spes est. GN. *quid vis faciam?* TH. *persice hoc,*
Precibus, pretio, ut haeream in parte aliqua tandem apud Thaidem.
GN. *Difficile est.* TH. *si quid collibuit, novi te. hoc si effeceris,*

Quod-

Dignius quod ametur, ita nostra omni'st fautrix familia.
PH. *Mihi illam laudas?* TH. *perii. quanto minus spei est, tanto magis amo.*
Faërnus.

Nihil est Thaide hac frater tua dignius, quod ametur.] Quae possit delicatior esse verborum collocatio, etiam in soluto sermone? ita mox *cur te ergo in his ego conspicor regionibus?* Quod semel hic attingitur. exempla in nostro perpetua sunt. *Boeclerus.*

23. *Mihi illam laudas?*] Scilicet amatori ejus. Et *mihi* pronuntiatione juvandum est. *Donatus.*

Perii: quanto minus spei est, tanto magis amo.] Hic vero est ardor insanissimus: ut *Virgilius,*

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin:
Delicias domini. ——

Et profecto sic est, Sapientes spe maxime ad amorem coguntur: stulti forma tantum. *Idem.*

Hui, mihi illam laudas?] Eadem forma sententiae in *Adelphis* 3, 4, 35. *vigilantiam tuam tu mihi narras?* Boeclerus.

Quanto, &c.] Insani militis amor insanissimus. Amor spe intenditur, metu crescit & flagrat. *Farnabius.*

24. *Obsecro, Gnatho, in te spes est.*] Mire, quasi desperatis omnibus auxiliis, abjecta nimis supplicatio inducitur. Nam & *obsecro*, & *Gnatho*, id significant, & *in te spes est.* Donatus.

Quid vis faciam?] Non est hoc interrogantis, sed est ostendentis non esse quid faciat. *Idem.*

25. *Precibus, pretio*] Nihil Militi superest praeter precem, ut victo: & pretium, ut diviti. Nihil aliud optat, quam sic res eant, ut persona Thaidis conveniri possit. *Idem.*

Precibus, pretio.] Ἀσύνδετα, velut afflicta, & lassa, pronuntianda sunt. *Idem.*

Pretio.] Varie: quia alibi dixit, *precario.* Idem.

Ut haeream.] Τὸ *haeream* ultimum genus beneficii est. *Idem.*

In parte aliqua] Non enim *Parte* dixit, ut aequa intelligatur. *Idem.*

Tandem.] Et desperantis est, & difficulter credentis. *Tandem*, non est adverbium temporis: sed *Saltem* significat. *Idem.*

Ut haeream, in parte aliqua, tandem, apud Thaidem.] Per singula momenta signavit abjectum militis animum. ad minuendum apta sunt: *haerere, in parte aliqua tandem.* τὸ *tandem* hic *Guyetus* explicat, *post tantum temporis. Donatus, saltem.* non vi vocis, sed supplemento sensus: *tandem* enim est hoc loco, ubi nil aliud impetrari poterit: quicquid id erit, qualecunque id erit, quod impetrabitur. *ἐν μέρει τινὶ που.* *Boeclerus.*

26. *Difficile est*] Vultu & pronuntiatione, asseveratione firmandum est. *Donatus.*

Siquid collibuit.] Ἔλλειψις: pro, Siquid collibitum est, efficis. *Idem.*

Novi te.] Deest *Perficis.* sed ubique plura gestu significat miles, utpote insanissimus. *Idem.*

Quodvis donum præmium a me optato, id optatum feres.
GN. *Ita ne?* TH. *sic erit.* GN. *si efficio hoc, postulo ut mihi tua domus*
Te præsente, absente pateat; invocato ut sit locus
Semper. TH. *do fidem futurum.* GN. *accingar.* PH. *quem ego hic audio?*
O Thraso. TH. *salvete.* PH. *tu fortasse, quæ facta hic sient*
Nescis. TH *scio.* PH. *cur te ergo in his ego conspicor regionibus?*

TH. *Vo-*

27. *Quod vis donum, & præmium a me optato.*] *Donum*, præmium est: & *munus*, præmium est. Sed *donum*, præmium Diis datur: *munus*, præmium hominibus. nam seperatum, donum Deorum est: præmium virorum est fortium: munus hominum. Et donum munusque, tam ante factum, quam post factum datur: præmium non nisi post factum est. Donum, voluntarium: præmium, debetur. Alii ergo ἀσυνδέτως pronuntiant, primo *donum*, & sic *præmium*, quasi unam partem orationis. *Donatus.*

Qodvis donum & præmium.] *Donum*, ut a largo homine: *præmium*, ut a præclaro facinore. *Idem.*

Quodvis donum & præmium a me optato, id optatum feres.] Donum optato, ob quod præmium accipias. *Idem.*

Præmium a me optato.] Totum militariter: nam & *optatio* dicitur, & *optari* a militibus. ut alibi, *Vir fortis optet quod volet præmium.* Idem.

Quodvis donum, præmium a me opt.] Copiose *Donatus.* Bœclerus.

Quodvis, &c.] Εὖξαι τί βούλει πάντα σοι γένοιτο. Menander. *Farnabius.*

28. *Si hoc efficio, postulo ut mihi tua domus te præsente absente pateat.*] Proverbiale est, *Præsente absente*, ut *sursum deorsum, ultro citro*, & cetera hujusmodi: *fanda nefanda, justa injusta, digna indigna, velit nolit.* Donatus.

Si hoc efficio.] l. 1. & Donatus, *si efficio hoc.* Faërnus.

Postulo, &c.] Stat sibi & principiis suis parasitus, ut ventri sit bene, cavet. *Farnabius.*

29. *Invocato ut sit locus semper.*] *Invocato*, non vocato significat. *In* etenim auget & minuit dictionem. *Donatus.*

Invocato] Male intelligitur precibus vocato, quum sit αὐτομάτῳ, id est, etiam non invitando, quin ultro venire debeat suam domum. *Idem.*

Invocato ut sit locus] Non vocato, ex disciplina parasitica, quam signat ejusdem loci ac ordinis homo apud *Plautum captiv.* 1, 1, 1. & 2.

Juventus nomen indidit scorto mihi,
Eo quia invocatus soleo esse in convivio.

Bœclerus.

Invocato, &c.] Crobylus apud Athenæum l. 2. c. 1. parasitum αὐτόσιτον vocat. quod ipse ultro ad cibum veniat, & non invitatus. Dalecham. Αὐτόματος quod sponte venit. Hom. *Farnabius.*

30. *Do fidem.*] Juro, confirmo, spondeo. *Donatus.*

Do fidem ita futurum.] Delevimus dictionem *ita*, quæ in Bembino & aliquot aliis libris non est. sine qua & versus & sensus optime constant. *Faërnus.*

Accingar] Non quia facile est, quod negavit supra, sed suis votis Parasitus adductus est ad cœnandum: ideo & *Accingar* dixit: sic enim dicimus in magnis rebus suscipiendis, ut *Accingunt omnes operi.* Donatus.

PH. *Quem hic ego audio?*] O. l. s. quotquot sunt, *quem ego hic audio?* nec versus repugnat, si in dictione *quem*, non fiat collisio. *Faërnus.*

31. *Salvete.*] Supplex sine gratia & sine timore, modo inimicus & infestus. *Donatus.*

Tu fortasse quæ facta hic sint, nescis?] Hoc totum superbe ac minaciter inquit Adolescens. *Idem.*

32. *Scio.*] Compendium Poëtæ, ne rursus eadem dicerentur. *Idem.*

Con-

TH. *Vobis fretus.* PH. *scis quam fretus? miles edico tibi,*
Si te in platea offendero hac post umquam, quod dicas mihi
Alium quærebam, iter hac habui: periisti. GN. *heia, haud sic decet*

PH. *Di-*

Conspicor.] Commune verbum est *conspicor.* Donatus.

O Thraso. TH. *salvete.* PH. *tu fortasse quæ facta hic sint nescis.*

TH. *Scio.* PH. *cur ergo in his ego te conspicor regionibus?*] Hi versus in libro tantum Bembino juxta vulgatam lectionem leguntur, nisi quod pro *conspicor,* habet *conspicior.* Alii antiqui libri habent *conspicor* cum Donato. & in superioribus, *quæ facta hic sient.* præterea & antiqui & recentes omnes libri & Donatus ita ferme verba collocata, versusque ordinatos habent:

O Thraso. TH. *salvete.* PH. *tu fortasse quæ facta hic sient.*
Nescis. TH. *scio.* PH *cur te ergo in his ego conspicor regionibus.*

Faërnus.

In his, &c.] In hac parte urbis. dividebantur urbes in regiones, ut Roma in 14 regiones. Athenis hic scena. vide Meursium. *Farnabius.*

33. *Vobis fretus.*] Et hoc stulte, quis enim & rivalibus & inimicis fretum se esse dicat? Deinde ἀνακόλουθον, & vitiosa responsio est. nisi enim addideris *Sum*, erit solœcismus conveniens loquenti, impolito homini & militi. *Donatus.*

Scin' quam fretus?] Est ab * ei subaudiendum est. *Idem.*

Miles edico tibi.] Hoc contumeliose, & proprie ut Militi: *Miles*, inquit, *edico tibi.* Idem.

34. *Si te in platea offendero hac.*] Hoc est, Si vel casu invenero. Et in *platea*, inquit, non circa Meretricis fores. *Idem.*

Si te in platea hac offendero.] Ennius Medea: *si te secundo lumine hic offendero.* apud *Ciceronem in Rabiriana.* Bœclerus.

Nihil est quod dicas.] *Nihil*, pro non: ut sit, non est quod dicas mihi: id est, nihil est quod dicas, pro ut dicas mihi. ut sit, *quod*, pro *ut*: aut Quod, pro, quid dicas mihi. Certum est autem, sic veteres locutos esse. *Donatus.*

35. *Alium quærebam.*] Aut *alium* pro *Quendam* posuit: ut sit, *quendam quærebam*, id est, aliquem. aut *alium*, hoc est, non quem tu putas: hoc est, alium, non Thaidem. sed si *aliam* diceret, neque commode, neque ὁμοίως loqueretur. prævalet enim masculinum genus. *Idem.*

Periisti.] Ordo est, postquam in platea hac te offendero, periisti. *Idem.*

Si in platea hac te offendero post unquam, nihil quod dicas mihi
Alium quærebam, iter hac habui, periisti.] O. l. s. quot quot sunt, ita habent: *Si te in platea offendero hac, post unquam nihil est quod dicas mihi.* ita versus esset trochaicus hypercatalecticus, cujusmodi & alibi apud Terentium inveniuntur. quare si quis hinc detrahere quid velit, ut versum faciat catalecticum, negabo ex sola ratione versus, id facere licere, nisi testimonium librorum scriptorum afferat. nos ergo ex libri Bembini auctoritate hunc locum emendamus, detrahendo has duas dictiones, *nihil est.* quam lectionem & Donatus hic & supra scena VII. actus quarti, si bene consideretur in libris scriptis, licet ex parte corruptis, tenet. Puto ego illa duo verba, *nihil est*, ab aliquo inculcata, qui non intellexerit Terentii modum loquendi. hic enim adverbium, *quod*, significat id quod vulgo dicimus, quantum ad id. ac si dixisset, quantum ad id quod dicas mihi, alium quærebam, iter hac habui, periisti. ut sit sensus: omnia hæc, quibus prætexere poteris adventum huc tuum, nihil proderunt tibi, quin statim pereas. eundem modum loquendi & in Adelphis poëta usurpavit, *ut id ostenderem, quod te isti facilem & festivum putant, id non fieri ex vera vita.* item scena supra dicta actus quarti septima *Sane quod tibi nunc vir videatur esse hic, nebulo magnus est.* Ita versus est trochaicus expeditissimus: pariter & sequens. in quo tamen in, *periisti*, pænultimum i, in scansione geminandum est. *Faërnus.*

Eia.] Interdum hortantis est. ergo nunc

PH. *Dictum est.* GN. *non cognosco vestrum tam superbum.*
PH. *sic erit.*
GN. *Prius audite paucis: quod cum dixero, si placuerit,*
Facitote. PH. *audiamus.* GN. *tu concede paululum istuc Thraso.*
Principio ego vos credere ambos hoc mihi vehementer velim,
Me hujus quidquid facio, id facere maxime causa mea:
Verum si idem vobis prodest, vos non facere inscitia est.
PH. *Quid est?* GN. *militem ego rivalem recipiendum censeo.* PH. *hem.*

Reci-

nunc *eia*, correctionem significat. *Donatus.*

36. *Non cognosco vestrum tam superbum.*] Locutio annotanda: mire laudavit, ut persuadere potuisset. *Vestrum tam superbum.* Non, *vestrum superbum.* Idem.

Vestrum tam superbum.] Absolute: ut, *Pol, Crito, antiquum obtines.* Ergo subaudiamus vel *ingenium*, vel *animum*, vel *amorem*, vel *rem*, vel *institutum.* Idem.

37. *Prius audite paucis*] Mira insinuatione agit: qui non ut consentiant, sed ut audiant, paucis petit. Et bene *Prius*, quasi non obstet, quo minus faciant quod velint. Tum deinde quo attentiores existant, addidit *paucis* deinde *si placuerit.* facilius enim flectitur, cum quo non pugnamus, ut consentiat. *Donatus.*

Prius audite.] Fiduciam ostentat persuasoriam rem dicturi. *Idem.*

38. *Audiamus*] Bene non *Faciamus*, sed *Audiamus* dixit: nam prima oratoris impetratio in mala causa est, audiri meruisse. *Idem.*

Tu concede paululum istuc, Thraso] Thraso hoc in bonam partem accepit: & ideo paret: putat enim vel turpe esse, si humiliter precetur suo nomine, seque audiente, Parasitus: vel incongruum sibi, si in os præsens a Gnathone laudetur. *Idem.*

Istuc, Thraso] Non ad se vocat: sed locum ostendit, quo abeat atque concedat. *Idem.*

39. *Principio, ego vos.*] Videt neque se odio haberi, neque offendi animos audientium in militis nomine. Hoc ergo oratorie: pro eo homine in quo offenditur, eum in quo non offenditur, posuit. *Idem.*

Principio ego vos credere ambos.] Antiqui libri & Donatus, ita collocant, *vos ambos credere.* Faërnus.

Principio, &c.] Advertenda subit assentatorum fides, qui sibi, suo commodo & gratiæ, in negotiis sibi delegatis, velificantur, imo prævaricantur; & destituta, quam in mandatis habuere, causa; adversam juvant. Ulpian. *Farnabius.*

40. *Me hujus quidquid facio, id facere maxime causa mea.*] Deest *rei*, aut *est*: ut sit,

Me hujus quidquid est quod facio, id facere maxime causa mea.

Hic a persona discessit: & rem non odiosam pro odiosa posuit, id est, parasiticam, pro æmuli amore & commodo. *Donatus.*

41. *Verum idem si vobis prodest.*] Multum attulit ad persuadendum: non esse commodum Militi admitti, & suum commodum ipsorum esse commodum. *Idem.*

Verum id si vobis prodest.] O. l. s. & Donatus, *verum si idem.* nec versus repugnat, si synalœpha non fiat. *Faërnus.*

Vos non facere, inscitia est.] Oratorie, & secundum insinuationis præcepta sic dixit: nam remittendo & dubitando, magis flectit animos, quam si aperte ac pertinaciter asseveret. *Donatus.*

42. *Militem ego rivalem recipiendum censeo.*] Artificiose satis, semel intulit omne

Recipiendum? GN. *cogita modo. tu hercle cum illa Phædria*
Et libenter vivis, & enim bene libenter victitas.
Quod des, paulullum est: necesse est multum accipere Thaidem,
Ut tuo amori suppeditare possit, sine sumptu tuo,

Ad

omne quod durum dictu ad persuadendum erat. nam quod *Militem* & *Rivalem* dixit, ad eam rem valet, ut magis admittendus sit, quam excludendus: & simul fiducia sic dicentis parat animos ad audienda quæ dicet. *Donatus.*

Militem ego rivalem recipiendum censeo.] *Rivales* dicuntur æmuli de mulieribus, facta translatione nominis a feris bestiis: quæ sitientes cum ex eodem rivulo haustam petunt, in prælium contra se invicem concitantur. Sic *Cicero* pro Cælio, *Sin erit ex illo fonte rivalis*, inquit. *Idem.*

Militem rivalem ego.] Considera quo vultu hoc dicendum sit: & intelliges, & *militem*, & *rivalem*, & *recipiendum*. & *ego censeo*, quanta significet. Non enim dixit *Thrasonem*, sed *Militem*: quod nomen ad stultitiam valet. Non *Socium*, sed *Rivalem*: quo ostendit, quandoquidem rivalis in Meretrice capiendus est, hunc potius eligendum. Nec, non *Excludendum*, sed *Recipiendum* dixit: ut & ostendit, adeo prodesse, ut etiam de industria retinendus sit. Non, *volo* aut *rogo*, sed *censeo*: ut consiliarius, non Parasitus, videatur loqui. Nam quod *ego* addidit, eo dicto usus est, quo uti solent qui plus in negotio vident. Nam sic in Phormione Jurisconsulti:

Ego quæ in rem tuam fuerint, ea velim facias.
Ego sedulo hunc dixisse credo.
Ego amplius deliberandum censeo.

Idem.

Militem rivalem ego recipiendum.] Donatus & o. l. s. præter Bembinum, *militem ego rivalem*, meliore numero & compositione. *Faernus.*

Censeo.] Vide virtutem Poëtæ. non enim dixit *Peto*, sed *Censeo*: tanquam illis modo consulat, neque pro milite agat. *Donatus.*

43. *Cogita modo.*] *Modo*, aut tantummodo significat: aut temporis est adverbium. & simul incerta distinctio est. *Idem.*

44. *Et libenter vivis.*] Id est, bonorum ciborum edax es. *Idem.*

Etenim bene libenter victitas.] Dictio *etenim*, in multis libris est in duas divisa. & sane ratio sermonis exigit, ut postquam *&*, præcessit, aliud *&*, sequatur: nam illud, *&*, quod sequitur in principio sequentis versus,

Et quod des paululum, & necesse est multum accipere Thaidem,

omnes antiqui libri & multi alii ex recentibus non habent. omnes vero quotquot sunt post *paululum*, habent verbum *est*, & post id in contextu Bembini non est conjunctio *&*; qua dempta, versui commodius est. *Faernus.*

Et libenter vivis, & enim bene libenter victitas.] *Guyetus*, ad strenua remedia confugit. quem vide. Potest alterum ὁμιλίαν, s. convictum, alterum ἑστίασιν s. convivium notare. ut sit *libenter cum illa vivis* i. e. libenter apud illam versaris; *& enim bene libenter victitas* i. e. atque tum quidem genio indulgere, convivari juvat. meretricum enim hæc consuetudo, quam Philotis tangit, *Hecyra* 1, 2, 17 & 18.

Antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos libere convivium.

Libenter, in utroque membro, ad προαίρεσιν & studium spectaret. *bene victitare*, esset, laute victitare, epulari ut apud *Plautum*, ex diverso, *victitare suo succo* i. e. parce ac duriter. *Bœclerus.*

Etenim, &c.] Usque laute & opipare frequens epulari vis. *Farnabius.*

45. *Et necesse, &c.*] supra ad Scen. 1. act. 2.

Meretricem idem esse reor, mare ut est, &c.
Idem.

46. *Suppeditare possit sine sumptu tuo.*] Aut *suppeditare*, pro *suppeditari*: aut deest *se*. Ut,

Accingunt omnes operi.

Donatus:

Suppeditare, &c.] Se, sumptus. *al.* pro *suppetere.* Farnabius.

Ad omnia hæc magis opportunus, nec magis ex usu tuo,
Nemo est. principio & habet quod det: & dat nemo largius.
Fatuus est, insulsus, tardus, stertit noctesque & dies:
Neque istum metuas ne amet mulier: facile pellas ubi velis.
PH. *Quid agimus?* GN. *præterea hoc etiam quod ego vel primum puto,*

Ac-

47. *Ad omnia hæc magis opportunus, nec magis ex usu tuo nemo est.*] Locutio est ex negativis tertia: ut,

Agrum in his regionibus meliorem nemo habet. Donatus.

Magis ex usu.] Pro utilior, & *Magis oportunus*, pro oportunior. *Idem*.

Nemo est.] Hoc est, oportunus. *Idem*.

48. *Habet quod det.*] Ut dives. *Idem*.
Et dat nemo largius.] Ut liberalis. *Idem*.

49. *Fatuus.*] Inepta loquens. A fando *fatuus* dicitur: inde *Fauni Fatui*: & nymphæ *Fatuæ* dictæ sunt. *Idem*.

Fatuus est.] Hoc ex usu tuo. *Idem*.

Insulsus.] Sine sale & sapientia: aut sine saltu & facilitate. *Idem*.

Fatuus est, insulsus.] *Fatui* sunt, qui verbis & dictis fatui sunt: *Insulsi* vero, corde & animo. *Idem*.

Fatuus est, insulsus.] Sunt qui *fatuum*, animo putant: *Insulsum*, dictis. sed male. Nam *Fatui* quoque Dii sunt, qui & *Fauni* dicuntur: & non stulti, sed multum fantes, id est, loquentes. *Idem*.

Fatuus est, insulsus.] Hæc quæ nunc addidit, non ex superioribus pendent: sed cum superiora valeant plurimum, (nam quia dives & liberalis, potuit obesse rivalibus) hæc omnia bona in Milite corrumpuntur, quod fatuus, quod insulsus, & cetera, quæ ipse persequitur. *Idem*.

Fatuus est, insulsus.] Hæc bene adduntur: quia dixit,

Et habet quod det, & dat nemo largius.
Ad rem eam valebat, ut amaretur Miles a Meretrice, & præponendus omnibus esset: sed ingrata sunt mulieribus, maximeque lascivis, hæc omnia quæ subjicit. *Idem*.

Fatuus est, insulsus] Hoc pro acervo vitiorum, cum quadam vultus improbitate prolatum est, quo magis res in medio posita esse videatur. *Idem*.

Fatuus est, insulsus] Insipidus, a sapore ciborum sumptum. Martial. *ut sapiant fatua fabrorum prandia beta.* 13. l. 13. ep. *Farnabius*.

Tardus.] In Venerem scilicet. *Donatus*.

Tardus.] Corpore & membris: quamquam & intellectu *tardos* vocamus, qui stulti sunt. Sed melius est sic intelligi, ut ea vitia videatur dicere, quæ inamabilem faciant etiam divitem, largumque amatorem. Nam aut verba commendant: ut,

Pendetque iterum narrantis ab ore:
hic fatuus. Aut sapientia gratum facit: ut

Multa viri virtus animo:
Hic insulsus est. Sed mihi videtur *fatuum* dicere, qui tantum glorietur; & blandiri amicæ nesciat. *Insulsum*, qui non sit salax, & cupidus coitus. *Tardum*, qui non facile explicet Venerem: quæ res Meretricibus odiosa est. *Idem*.

Tardus.] Ingenio & sensu hebes. *Elephanti corio circumtectus.* i. e. stupidus. Plaut. mil. 2. act. 2. sc. *Farnabius*.

Stertit.] Plus dixit quam *dormit*. Donatus.

Noctesque & dies.] Plus significat, quam si diceret, *diebus & noctibus*: ut hoc ipso nomine consiliarii auctoritas inesse videatur. *Idem*.

Noctesque & dies.] Bembinus & nonnulli alii, mihi probati libri, non habent copulam, *que*. *Faernus*.

50. *Ubi velis.*] Quando vel quum. *Donatus*.

51. *Quid agimus?*] Initium consensionis, dubitatio est ejus qui negaverit. *Idem*.

Hoc etiam.] *Deest*, vel *abest*. Idem.

Quod ego.] Parasitus scilicet. *Idem*.

Primum puto.] *Primum puto*, quasi parasitus. *Idem*.

52. *Ac-*

Accipit homo nemo melius prorsus, neque prolixius.
PH. *Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est.* CH. *idem ego arbitror.*
GN. *Recte facitis. unum etiam hoc vos oro, ut me in vestrum gregem*
Recipiatis: satis diu hoc jam saxum volvo. PH. *recipimus.*
CH. *Ac libenter.* GN. *at ego pro istoc Phædria, & tu Chærea,*
Hunc comedendum, & deridendum vobis propino. CH *placet.*

PH. *Di-*

52. *Accipit hominem.*] *Accipit*, pascit, invitat: ut,

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Donatus.

Nemo melius prorsus, neque prolixius.] Horum alterum apparatum indicat, alterum copiam. *Idem.*

Accipit hominem nemo melius] In tribus antiquis libris legitur, *homo nemo*. Ita, *accipit*, absolute intelligendum est. & sic quoque stat versus, assignando primæ sedi trochæum. *Faernus.*

Accipit homo, &c.] Invitat & excipit, nemo liberalius ac benignius.

Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Virg. Æneid. 3. *Farnabius.*

53. *Mirum, ni illoc homine quoquo pacto opus est.*] Facete dixit Adolescens rei parcus, & qui putet amorem sine damno esse oportere, quique fefellerit Meretricem; non solum ejiciendum non esse Militem, sed etiam quovis modo sustinendum ac perferendum. *Donatus.*

Mirum, ni illoc homine.] Obtinuit parasitus jam quod negabatur. Primo deliberatum: ut,

Quid agimus?

Post concessum: ut,

Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est. Idem.

Mirum, ni illoc] Hic, inquit, ejusmodi est, ut etiam cum mala conditione patiendus sit. *Idem.*

Idem ego arbitror.] Sane opus fuit consensione, præcipue Phædriæ, cujus res agitur: nam ita & servata persona est tarde consentientis amatoris. *Idem.*

54. *Recte facitis.*] Gratiarum actio est. *Idem.*

Unum etiam hoc vos oro.] Subtiliter etiam Parasitus hic se adjungit, suasque partes circa hos agit. *Idem.*

Ut me in vestrum gregem.] Jam hos laudat: & nimis Parasitus est, si recorderis, eundem dixisse, *Facete, lepide, laute, nihil supra.* Idem.

55. *Satis diu hoc jam saxum volvo.*] Vide quemadmodum serpat paulatim etiam in eorum assentationem, ex vituperatione Militis. *Idem.*

Hoc saxum volvo]Proverbium in eos, qui inextricabili labore afflicti sunt. Et bene *Saxum* de stulto Milite ait: & se ipsum Sisyphum fecit. *Idem.*

Hoc saxum volvo.] Velut Sisyphus apud inferos. *Idem.*

Satis, &c.] Jamdiu hoc ego ut militem ac me in vestram admittatis societatem. a saxo quod volvit Sisyphus, tractum. Ovid. Met. 3. *Farnabius.*

56 *At ego pro istoc, Phædria.*] Subaudiamus & *sum hic.* aliter non, ut parasitus sit. *Donatus.*

Phædria, & tu Chærea.] Ambos nominat, quasi legibus paciscantur. *Idem.*

57. *Hunc comedendum.*] Cum ceteris rebus, summus Poëta etiam fidem ostendit amicitiæ parasiticæ, exemplo Gnathonis de Milite loquentis hoc modo. *Idem.*

Propino.] Facete sic dixit, ut parasitus, & quasi de convivio loqueretur. *Idem.*

Hunc comedendum & deridendum vobis propino.] Recentissimus quisque, & pessimus liber, *præbeo*: Bembinus vero & omnes alii antiqui, *propino*, habent, ut in lectione vulgata. ita & Donatus, qui

 dicit

PH. *Dignus est.* GN. *Thraso. ubi vis accede.* TH. *obsecro te quid agimus?*

GN. *Quid? isti te ignorabant: postquam eis mores ostendi tuos:*

Et collaudavi secundum facta & virtutes tuas,

Impetravi. TH. *bene fecisti. gratiam habeo maximam.*

Nunquam etiam fui usquam, quin me omnes amarent plurimum.

GN. *Dixin ego in hoc esse vobis Atticam elegantiam?*

PH. *Ni-*

dicit Gnathonem facete sic dixisse, ut parasitum, & ut qui de convivio loqueretur. at qui si dixisset, deridendum praebeo, quid faceti esset in dicto? nec versui propterea timendum, quod propino primam corripiat; nam & eandem producit. Martialis in I.

Cenat, propinat, poscit, negat, innuit, una est.

item in VIII.

Hac propinavit Bitia pulcherrima Dido.

Item in XII.

Hoc quoque nonnihil est, quod propinabis in istis.

Item in tertio,

Crystallinisque myrrhinisque propinat.

Faernus.

Propino.] Nostri *MSS.* omnes, *praebeo.* quod tanto studio *Muretus* & *Fr. Fabricius* reponunt. sed causae non sunt hujusmodi, ut antiquissimi cujusque codicis lectionem, etiam *Nonio* ac *Donato* retentam postferamus. vide *Christom. voc. comed.* Boeclerus.

Praebeo.] Sic MSS. plurimi. Sunt tamen qui habent *propino* eodem sensu, quo usurpatur ab iis qui se invicem ad pocula invitant. προπεπωκότες, inquit Suidas, ἀντὶ τοῦ προδεδωκότες, &c. ab antiquorum consuetudine regum, qui phialas argenteas aut aureas compotoribus propinabant, quas illi secum auferrent. προπίνειν ἀντὶ τοῦ χαρίζεσθαι. Philostratus in vita Apollonii, προπίνω σοι ἄνδρα Ἕλληνα. *venenatam partem fratri edendam propinans,* Spartian. in Antonino. *Farnabius.*

58. *Dignus est.*] Haec verba ultima longi sermonis, ejusmodi sunt, ut Miles haec audiens, laudatum se esse, & approbatum existimet. *Donatus.*

Ubi vis] Honorifice revocat ablegatum cum injuria, dicendo *Ubi vis:* quia *accede* imperativum erat: & *ubi*, nisi *quando* intellexeris, vitium est. *Idem.*

59. *Isti te ignorabant.*] Figura ἀκυρολογία. Ad utrumque enim pertinet, & ad laudem, & ad mores. Et hoc ambiguum. *Idem.*

60. *Secundum facta & virtutes tuas.*] Et hoc ἀμφίβολον. Nam *virtutes* εἰρωνικῶς pro vitiis posuit: ut, *Nescio qui vir fiet:* & *Ornatus esses ex tuis virtutibus.* Idem.

Facta & virtutes.] Proprie *facta* militibus adscribuntur. *Idem.*

Facta & virtutes.] Amarior est εἰρωνεία in vitiosos homines, quam veritas. *Idem.*

62. *Nunquam etiam fui usquam.*] *Nunquam* & locum, & tempus significat: *Usquam*, locum magis. *Nunquam*, non. Et *nunquam usquam*, τῷ ἀρχαϊσμῷ, pro *non usquam*, id est, nusquam. *Idem.*

Quin me omnes amarent plurimum.] Contrarium superiori. quid est enim quod bene non fecerit quicquam, si in illo est, ut ametur? *Idem.*

63. *Atticam eloquentiam.*] Et hoc εἰρωνικῶς, ut illa quae supra. *Atticam* dicit veram atque germanam, quia excultior eloquentia, dicitur Attica: & summi oratores, *Attici* appellati sunt. *Idem.*

Atticam eloquentiam?] Ita omnes recentes libri, cum Donato; sed antiqui, *elegantiam.* quod magis videtur huic loco, & personae militis convenire, si Atti-

PH. *Nihil præter promissum est.* GN. *ite hac. Vos valete, & plaudite.*

Atticam elegantiam intelligas, pro lepore sermonis Attici. *Faërnus*

Atticam elegantiam.] Hoc quoque, quam *eloquentiam* malim: cujus hic significatio parum efficax est. Hunc locum in animo habuisse videtur *Auctor libri de Tragœdia & Comœdia*, cum scripsit: *Athenienses namque Atticam custodientes elegantiam, cum vellent male viventes notare*, &c. Egregium specimen scilicet, Atticæ morum in hoc milite elegantiæ est, quod homo ἀηδὴς & omnibus molestus, nunquam se usquam fuisse dicit, quin omnes eum amarent plurimum. Hanc εἰρωνείαν, qui non intellexerunt, *eloquentiam* substituerunt. *Bœclerus.*

Atticam elegantiam.] Genuinam & germanam, puram putam Ironice, ut & quæ præcedebant. *Farnabius.*

64 *Prætermissum*] Et hoc anceps est, intellectu gemino ad utrumque. *Donatus.*

Ite hac.] Quo vocat parasitus? an ad Meretricem? an ad cœnam Militis, ut promisit?

Hunc ego comedendum & deridendum vobis propino.

Idem.

Ite hac.] Comessatum ad militem, vel ad Thaidem. Sic cœnæ interfuit meretrix: quomodo post acta sunt omnia, cum mentio noctis non facta sit? Omnia post cœnam gesta sunt & non completa per rixam cœna, superfuit plurimum temporis ad agendum. *Idem.*

PH. *Nihil prætermissum est. ite hac omnes. vos valete & plaudite.*] Nullus omnino liber scriptus habet dictionem *omnes*; qua dempta, non stat versus. antiqui omnes hanc continent lectionem, *Nihil præter promissum est. ite hac vos valete & plaudite.* quo quidem modo versus contracta dictione *nihil* in unam syllabam, optimus est trochaicus. nunc qui sit horum verborum sensus, videndum est: & puto hunc esse, ut interroganti Gnathoni, *dixin ego in hoc esse vobis atticam elegantiam*, plus respondeat Phædria, dicendo, *nihil præter promissum est*, quam si responderet, dixisti. dicendo enim *nihil præter promissum est*, & Gnathonem promisisse, & Thrasonem præstare significat. si, enim nihil præter promissum est, ergo omnia sunt ut promissa sunt. sane in libro Victoriano antiquum glossema in margine ascriptum est; in hunc modum, *Omnia promisso tuo respondent, & nihil extra illud est.* Faërnus.

HEAU-

HEAVTONTIMORVMENOS TERENTII.

Fabulæ interlocutores.

CHREMES *ſenex.*
MENEDEMUS *ſenex.*
CLITIPHO *adoleſcens.*
CLINIA *adoleſcens.*
SYRUS *ſervus.*
DROMO *ſervus.*
BACCHIS *meretrix.*
ANTIPHILA *Chremetis filia.*
SOSTRATA *mulier.*
CANTHARA *anus.*
PHRYGIA *ancilla.*

GRAECA EST MENANDRV. ACTA LVDIS MEGALENSIBVS. L. CORNELIO LENTVLO. L. VALERIO FLACCO AEDILIBVS CVRVLIBVS. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO. L. ATILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS. DEINDE DVABVS DEXTRIS. ACTA'ST III. M. JVVENTIO TI. SEMPRONIO COSS.

C. SVLPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

In militiam proficiſci gnatum Cliniam,
Amantem Antiphilam, compulit durus pater:
Animique ſeſe angebat, facti pœnitens.
Mox ut reverſus eſt, clam patre devertitur
Ad Clitiphonem. is amabat ſcortum Bacchidem.
Cum arceſſeret cupitam Antiphilam Clinia:
Ut ejus Bacchis venit amica, ac ſervolæ
Habitum gerens Antiphila, factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho. hic technis Syri,
Decem minas meretriculæ aufert a ſene.
Antiphila Clitiphonis reperitur ſoror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

PUBLII TERENTII HEAUTONTIMORUMENOS

PROLOGUS.

Argum. *Hæc oratio, quæ legem Prologi non servat, in L. Lavinium stringit aculeos, docet auditores, Terentio benevolentiam parat, & objecta diluens, utitur statu absoluto: id petens, quod honestum habetur imprimis, & civili disciplinæ conducit, quæ ingenia pro communi utilitate nutrit ac fovet.*

Ne cui sit vestrum mirum, cur partes seni
Poëta dederit, quæ sunt adolescentium:

Id

Joach. Camerar. de nomine Fabulæ:

Nomen fabulæ Græcum significat eum, qui de se ipse supplicium sumit. quem admodum ait senex: *illi de me supplicium dabo.* hic est igitur ὁ αὐτὸν κολάζων, id est, puniens. Hoc docuit & *Galenus* commentatione prima in librum *Hippocratis* περὶ ἄρθρ. διαφέρει γὰρ τὸ τιμωρεῖν τοῦ τιμωρεῖσθαι, ὃ μετὰ τῆς κολασθῆναι αἰτιατικῆς πτώσεως σημαίνει τὸ κολάζειν. οὕτω γοῦν καὶ ἑαυτὸν τιμωρούμενος ἐπιγέγραπται τὸ Μενάνδρου δρᾶμα. Etsi in *Electra* est,

ἐμοῦ δὲ πάντα πατρὶ τιμωρουμένης.

pro τιμωρούσης i. e. ulciscente patris injuriam. sicut ait Electra, se eduxisse Orestem πατρὶ τιμωρὸν φόνου. nam τιμωρεῖν significat cum dativo auxilium & βοήθειαν, cum accusativo, pœnam.

Georgius Fabricius ad prolog.

Solebant, ut in *libro de poëtica Aristoteles* scribit, ὑπὸ μίαν περίοδον τοῦ ἡλίου absolvere opus suum Tragici & Comici actores. Sed istius fabulæ recitatio, Liberalibus ante cœnæ tempus cœpta, & sub crepusculum media finita, altero demum die peracta est. unde in primo & secundo actu vesperæ cœnæque mentio fit; & insequentis diei actum orditur hoc verbo senex, *Luciscit.* Hæc temporum mutatio actionisque tarditas ipsi argumento, quod statarium est, respondet. Si enim uno die accerseretur, eodemque ex una familia in alteram deduceretur muliebris pompa, & ancillarum grex, nimis turbarum fieret in scena, & nihil ab aliis comœdiis hæc differret. Quamobrem proprium Terentii est, non solum bonas meretrices facere, hoc est, mutare τὸ ἦθος, sed uti etiam novo agendi genere, & mutare ὑπόθεσιν. Hæc autem ex Terentianis sola stataria est atque integra: nam reliquæ motus plures habent, & non semper unius dramatis atque auctoris imitationem.

Senarii sunt. v. 1. omnes *MSS* nostri: *ne cui vestrum sit mir.* v. 18. omnes: *id esse factum hic non negat.* v. 30. duo: *nec ille pro se d. e.* v. 43. omnes, *mihi pro seni.* & v. 44. *decurritur.* Bœclerus.

Omnes hæ comœdiæ de Græco translatæ sunt, a Menandro quidem quatuor; duæ ab Apollodoro. Heautontimorumenos Menandri est. cujus prologus partitionem tenet, in qua docet, quid in quæstione sit, id ipsum ne populus miraretur, dissolvere. Eugraphius.

1. *Ne cui sit vestrum mirum cur partes seni*

Id primum dicam: deinde quod veni, eloquar.
Ex integra Græca integram comœdiam
Hodie sum acturus Heautontimorumenon:
Duplex quæ ex argumento facta est simplici.

No-

seni Poëta dederit, quæ sunt Adolescentium] Duas partes proponit, unam quod contra consuetudinem Senex Prologus processit in publicum: solet enim istud officium Adolescentibus dari Ergo quoniam contra consuetudinem in prologum persona processit senex, idcirco hanc primam populo vult solvere quæstionem. *Eugraphius.*

Ne cui sit vestrum mirum, cur partes seni poëta dederit.] Partes prologi, intellige cum *Eugraphio.* aliter accepit *Scaliger poët.* 6, 3. Bœclerus.

Cur partes, &c.] Cur mihi seni poëta dederit partes prologi. *Farnabius.*

3. *Deinde quod veni eloquar.*] Altera hæc pars est. simile autem mihi videtur huic esse principium divinationis. namque & illic quod subito mutata voluntate ad accusandum descenderant, mirum dixit videri, vel judicibus, vel circumstantibus: ac propterea se primum id velle dissolvere Si quis vestrum, Judices, aut eorum qui adsunt, forte miratur. Vides hic verbum *noverit*, semper apponi: ita enim & hic dixit, *ne cui sit vestrum mirum.* Hanc igitur partitionem solvit, uti dicat cur partes seni Poëta dederit, quæ sunt adolescentium. Quod primo proposuerat, primo solvit.

Oratorem me esse voluit, non prologum.
Vestrum judicium fecit, me actorem dedit.

Quod autem dixit, *quod veni, eloquar,* illud est: *nam quod rumores distulerunt malivoli, multas contaminasse Græcas, dum facit paucas Latinas, id esse factum hic non negat.* Ergo ut propositio collocata est, ita etiam solutionis est ordo servatus. Sed nunc ad interpretationem superiorum revertamur. *Eugraphius.*

Id primum dicam; deinde quod veni eloquar.] An aliter poëta hic proponat, quam exequatur, quod ei objectum est, disputat *Scaliger,* loco quem dixi. *Guyetus* transponit voces. *Bœclerus.*

4. *Ex integra Græca integram Comœdiam sum hodie acturus.*] Quoniam Andria ex duabus comœdiis videtur esse confecta, quippe illic & Perinthia, & Andria continentur: quod quidem criminis loco adversarius dederat. Ideo hic ex integra, inquit, comœdia integram comœdiam acturus sum, ne videatur ab altera tacta, aut ipse alteram tetigisse, sed unam comœdiam & integram, ad Latinum sermonem interpretatione mutasse Denique ideo adjecit:

Duplex, quæ ex argumento facta est simplici:

ut simplex argumentum sit, duplex comœdia: dum & Latina eadem & Græca est. Novam esse ostendit propterea, cum a Græco tantum dicta est, & Latine nunc acta est. Nunc primum in scenam procedit, idcirco dicitur nova, & quæ esset, supra dixit, Heautontimorumenon: & cuja Græca sit, ni partem maximam existimarem scire vestrum, id dicerem. Duplex hic pronuntiatio est, qui scripserit, & cuja Græca sit, ni partem maximam existimarem scire, id ut post inferatur. *Eugraphius.*

4. *Ex integra Græca.*] In libro Bembino, ut per omnes alias comœdias, antiquissima manu glossemata ex Donato in margine ascripta sunt ad locorum quæ incidunt expositionem, ita in hanc ipsam Heautontimorumenon multa visuntur, quæ Donati similiter putamus esse, cujus in hanc fabulam commentarii interciderunt. Sed sive Donati sint, sive cujuspiam alius, optima certe & eruditissima sunt. quorum aliqua ponere non gravabimur, ut in hunc locum: *Ex integra Græca,* A nullo tacta. Faernus.

Integram comœdiam.] Integri dramatis, unius auctoris, e Menandri Græca versam, non mistam e duabus fab. uti Andriam calumniabatur Luscius ex Andria & Perinthia contaminatam. vide Prologum Andr. *Farnabius.*

6 *Duplex quæ ex argumento facta est simplici.*] *Duplici* prius erat in libro Bembino, postea mutatum in *simplici.* sed si *duplici* legas, hic erit sensus: duo adolescentes in hac fabula introducti,

cum

Novam esse ostendi, & quæ esset: nunc qui scripserit,
Et cuia Græca sit, ni partem maximam
Existimarem scire vestrum, id dicerem.
Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis dabo.
Oratorem esse voluit me, non prologum:
Vestrum judicium fecit: me actorem dedit.
Sed hic actor tantum poterit a facundia,
Quantum ille potuit cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.
Nam quod rumores distulerunt malevoli

Qui

cum sua uterque amica, patre, servo, argumentum duplex efficiunt, atque ita duplicem comœdiam, ut sunt omnes Terentianæ, excepta Hecyra. Eugraphius tamen legit, *simplici*; cujus expositionem, in totum hunc locum vide. Faernus.

Duplex quæ ex argumento facta est simplici] *Nannius, duplicem* intelligit ex duplice argumento, sicut describitur ab *Euanthio de Comœd. & Trag. Georgius Fabricius*, ad tempus refert: quia non simul, ut ceteræ, sed intervallo noctis interposito, peracta est. nam quæ de insperata agnitione Antiphilæ adjicit, non debuerunt viro erudito excidere, inde enim nulla duplicatur fabula. Vera est sine dubio Nannii sententia. *Boeclerus.*

Duplex, &c.] Dimidium fabulæ actum vesperi: nocte transacta ludis: alterum dimidium (ab illo Chremetis *Lucescit.* 3. act. 1. sc.) sub lucem unam igitur quasi duas. ait Jul. Scal. 6. Poetices. c. 3. Ego, quod tanti viri pace dixerim, duplicem ex simplici dictam puto quod in Menandri Heautontimorumeno cum unus fuerit senex, filius unicus, una amica, servus unus, in hac sua Terentius omnes conduplicaverit atque mira arte Comœdiam ediderit πολυπρόσωπον, adeoque venustiorem. *Farnabius.*

10. *Nunc quamobrem has partes didicerim, paucis dabo*] Illud quod supra positum est, videtur adjectum: nunc redit ad partitionem supra collocatam, cur partes adolescentium senex sumpserit. *Eugraphius.*

11. *Oratorem me esse voluit, non prologum.*] Ut apud vos agerem causam potius, non officio fungerer Prologorum. Prologi enim, sicuti jam dictum, aut argumentum narrant, aut Poetæ personam commendant, aut audientiam postulant: nunc autem ego apud vos acturus sum causam, & defendam, si quid fuerit forte in *Terentium* ab adversario, loco criminis intentatum. Ideo enim dixit, *vestrum judicium fecit, me actorem dedit, sed hic actor tantum poterit a facundia, quantum ille potuit cogitare commode, qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum.* Poeta inquit, me actorem esse voluit, qui tantum in facundia excellit, & prævalet ingenio, quantum & ego qui eandem comœdiam acturus sum, in agendo prævaleo: ita *hic actor*, hoc est, ego, tantum potero a facundia, hoc est, non degenerabo ab eo qui cogitavit. *Idem.*

13. *Sed hic actor tantum poterit a facund.*] Actorem, præsertim senem, jactantius quædam differere, non absurdum videtur poeta judicasse. Sed *Guyetus* non tolerat. *Boeclerus.*

Sed hic, &c.] Atque utinam hic actor (δεικτικῶς ego) tantum valeret eloquio, quantum inventione poeta. *Farnabius.*

16. *Nam quod rumores malevoli.*] Hic jam incipit causam dicere cur venerit, sicut supra diximus, ut purget quæstiones ipsas, & objecta ab adversariis solvat. *Malevoli* autem, quod dixit, vel numero plurali, ut malivoli rumores ipsi: vel singulari, ut sit hujus malivoli, hoc est, *Lavinii* *Lanuvini*. *Eugraphius.*

Distu-

Multas contaminasse Græcas, dum facit
Paucas latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se id pigere, & deinde facturum autumat.
Habet bonorum exemplum: quo exemplo sibi
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod malevolus vetus poëta dictitat,
Repente ad studium hunc se applicasse musicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium vestrum, vestra existimatio
Valebit. quamobrem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquum poßit quam æquum oratio.

Qui

Distulerunt.] Id est, in diversum disseminatum. *Engraphius.*

16. *Nam quod rumores.*] Vide Prologos Andriæ & Hecyræ. *Farnabius.*

Distulerunt, &c.] Sparserunt, divulgarunt. *Idem.*

17. *Multas contaminasse.*] Hoc est illud quod diximus, quando hic prælocutus est, ut diceret, *ex integra Græca integram comœdiam sum acturus hodie.* ita & hic hoc sibi crimen dicit objectum, quod *Terentius* multas Græcas contaminaverit comœdias, dum paucas Latinas facit. hoc autem crimen *Terentius* non negat factum, sed sibi licere demonstrat. & licere scilicet per aliorum exempla. Quemadmodum *Tullius* dixit: *Adductus sum, judices, fide, misericordia, multorum exemplo bonorum.* Et hic habet bonorum exemplum. *Facturum autumat,* facturum dicit & profitetur. *Engraphius.*

19. *Neque se id pigere.*] Liber Bembinus non habet dictionem *id.* Faërnus.

20. *Bonorum, &c.*] Nævii, Plauti, Ennii. *Farnabius.*

21. *Tum quod malevolus vetus dicit.*] Aliud crimen est, quod objectum nunc proponit quoniam *Luscius Lavinius* dicit, *Terentium* non peritum artis musicæ, ad comœdias scribendas accessisse, præsumente potius ingenio amicorum, non suo. *Engraphius.*

Malevolus, &c.] Luscius Lavinius. Prolog. Andr. *Farnabius.*

23. *Musicum.*] Poëticum, ut daret operam Comœdiis scribendis: sic prologo Hecyræ atque Phormionis. *Idem.*

24. *Amicum ingenio, &c.*] Lælii, Scipionis, nobilium, quorum familiaritate usus est. prolog. Adelph. & vita Terentii. *Idem.*

25. *Arbitrium vestrum, vestra existimatio valebit.*] Hoc locutionis genus satis mirum est, cum dicit, de hac re vos judicare poteritis: an id quod objicitur nobis, verum sit, ut *Terentius* non natura sua fretus, neque ingenio, sed amicorum potius, ad scribendas comœdias accesserit. Est namque rumor, quod *Terentius* cum *Scipione Africano* familiarissimus fuit, semper istas comœdias cogitarit: hoc igitur prologus nititur solvere. Et quoniam non est erubescendum, tali viro fuisse conjunctum, idcirco minus curat hoc crimen dissolvere: dicit tantummodo, vestrum judicium est, & vestra existimatio. *Eugraphius.*

26. *Quare vos omnes oratos volo.*] Hic jam sequitur officium prologi, ut benivolentiam petat: quæ benivolentia & in adversarios odium concitat. quod adjecit. *Idem.*

Quamobrem omnes vos oratos volo.] In Bembino est *quare:* in Victoriano autem ascriptum in modum variæ lectionis, *vel quare.* Faërnus.

27. *Ne plus iniquum possit quam æquum oratio. date crescendi copiam novarum, qui spectandi faciunt copiam sine vitiis.*] Quoniam petitio generaliter fuerat collocata, uti novis Poëtis faverent auditores: adjecit *novis*, sed qui sine vitiis comœdias

dant

Facite æqui sitis: date crescendi copiam,
Novarum qui spectandi faciunt copiam
Sine vitiis: ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit servo currenti in via
Decesse populum: cur insano serviat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias novas; nisi finem maledictis facit.
Adeste æquo animo: date potestatem mihi,
Statariam agere ut liceat per silentium,

Ne

dant: illis *Luscius Lanuinus* comœdias profert, sed cum vitio. Adjecit, *Ne ille pro se dictum existimet.* Et ne *Luscius Lanuinus* etiam pro se petitum arbitretur. *Eugraphius.*

Ne plus iniquum possit, quam æquum oratio] *Guyetus*, *iniquum* genit. plur. τὸ *æquum*, recto casu singul. *Priscianus* autem *lib.* 7. utrobique concisionem agnoscit, explicatque, *iniquorum* & *æquorum*. Bœclerus.

28. *Date, &c.*] Date crescendi (in gratia apud vos) copiam iis poëtis, qui faciunt vobis copiam spectandi novarum fabularum, earumque quæ vitiis carent. vide Prolog. Hecyræ κατὰ φράσιν. *Farnabius.*

29. *Novarum qui spectandi faciunt copiam.*] Hujus locutionis multa apud optimos scriptores exempla extant. quasi quis suppleat; qui faciunt copiam spectandi spectaculi novarum fabularum. semper enim hic subaudiunt nomen verbi (seu verbum infinitum pro nomine acceptum) qui participia existimant illa, vulgo pro verbis Gerundiis habita. Qua de re *Scioppius in Paradoxis Litterariis, ep.* 2. Bœclerus.

30. *Ne ille, &c.*] Neque enim hæc in suam defensionem dicta putet L. Lavinius, qui scurriles servorum discursiones, & insanas turbas nuper populo ostendit in fabula motoria. *Farnabius.*

31. *Qui nuper fecit servo currenti in via decesse populum.*] Proponit vitium quod admiserit Poëta *Luscius Lanuinus*: quippe cum omnis comœdia aut errorem teneat ex amatoribus, aut injuriam meretricum, aut suppositionem filiorum, aut aliquid tale, quod ad moralitatem videtur esse conjunctum. Quod tale hic est: Cum servus currit, cum populus decedit, quod domino insano obediat servus: ne potius aliena a comœdiis sint, aperte, ait, ac breviter ea, quæ sunt comœdiarum, explicemus. Omnis comœdia aut amoris habet agnitionem, aut suppositionem amoris habet. Ut ex Andria, quam quidem in agnitionem esse cognoscimus: nam cognoscitur Glycerium quia civis sit. Suppositionem habet, ut apud *Plautum* qui est Truculentus: militi enim supponitur filius, ut exinde in meretricis affectum arctius & strictius colligetur. Ergo cum videamus hæc esse necessaria in comœdiis teneri, vehementer erravit *Lanuinus*, qui extra hæc comœdiam instituit: & servum currere, populum per viam discedere, quod insano serviat domino. Unde apertissimum vitium in comœdia reprehendit Terentius. *Eugraphius.*

32. *Cur insano serviat?*] *Eugraphius* multa hic movet, sed nihil promovet. *Calphurnius*, quem plerique sequuntur, de populo dictum accipit: *cur insano serviat?* sc. populus, *insano*, servo scil. de quo dixerat: *Guyetus* emendat, *serviam.* v. not. Bœclerus.

36. *Statariam agere ut liceat per silentium.*] Quidam *statariam* genus esse putant comœdiæ: alii in quibus stantes: unde hanc *statariam* nominant. Mihi enim videtur *statariam agere ut liceat per silentium*, ideo dixisse, ut perpetuo & stabiliter agatur hæc comœdia, neque populi adversis suffragiis foras pellatur. Ideo adjicit, *ut liceat per silentium.* & subjungit: *Ne semper servus currens, iratus senex, &c. assidue agendi sint mihi, Clamore summo, cum labore maximo.* Hæc autem, quæ nunc nominantur, propria viden-

Ne semper servus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,
Avarus leno, assidue agendi sint mihi,
Clamore summo, cum labore maximo.
Mea causa causam hanc justam esse animum inducite,
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc novas qui scribunt, nihil parcunt seni:
Si qua laboriosa est, ad me curritur:
Si lenis est, ad alium defertur gregem.
In hac est pura oratio. experimini,
In utramque partem ingenium quid possit meum.
Si nunquam avare pretium statui arti meæ,
Et eum esse quæstum in animum induxi maximum,

Quam

videntur esse personarum, nam servi officium est currere, senis irasci: parasitus autem edax est, impudens sycophanta, leno avarus est: ergo sunt hæc propria sermonis, quæ necesse habeo ex necessitate personarum complere. Debetis mihi potius favere, quam adverso suffragio conatus facere. *Eugraphius.*

Statariam agere ut liceat.] Recte *Eugraphius*; *ut perpetuo & stabiliter agatur hæc comœdia, neque populi adversis suffragiis foras pellatur.* Frustra sunt, qui *statariam* hic capiunt, de illo genere fabulæ quod a *materia* distinguitur. *Bœclerus.*

Statariam, &c.] Comœdiam, in qua non ita discurritur, ubi τὰ ἤθη feria, sedatiora & graviora, tanquam statarii milites, qui servant ordinem singuli. *Farnabius.*

38. *Parasitus.*] Prolog. Eunuch. *Idem.*

Sycophanta, &c.] Andr. Act. 5. sc. 4. *Idem.*

41. *Mea causa causam hanc justam esse animum inducite, Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.*] Quantum ad eum qui comœdiam scribit, pertinet: potuit enim secundum morem ingenio universa complere: ergo quia hæc pronuntiaturus sum, necesse habeo silentium. Ideo, inquit, propter me hanc mihi operam exhibete, ut cum silentio attendatis. *Eugraphius.*

Mea causa, &c.] Qui senio confectus sum, cui parcendum erat. *Farnabius.*

44. *Si qua laboriosa est, ad me curritur.*] In libro Bembino est *si qua*, ut exigit versus. *Faërnus.*

Si qua labor. est ad me curritur.] Ex *Bembino* codice est τὸ *qua*. In *MSS.* nostris omnibus: *si qua laboriosa est, ad me decurritur.* Bœclerus.

Si qua, &c.] Si qua fabula gravis sit argumenti, ut quæ laboris multum desideret, ad me itur. *Farnabius.*

45. *Sin lenis.*] Bembinus & plerique alii libri, *si lenis.* Faërnus.

45. *Ad alium defertur gregem.*] *Calphurnius*, hic *gregem* per contemtum dici, sine causa autumat. *Bœclerus.*

Gregem.] Scenicorum ad alios actores. *Farnabius.*

46. *In hac pura est oratio.*] Quoniam dixerat, laboriosas potius comœdias ad se deferri, leves ad alium: ne præjudicium huic comœdiæ fecisse videretur, adjecit, *in hac pura est oratio: experimini in utramque partem ingenium quid possit meum.* Modo utrumque possum: & levia perferre, & gravia complere. Ita ait *in utramque partem*; quoniam semper in asperioribus comprobastis, nunc quoque in levioribus nosse debetis. *Eugraphius.*

In hac est pura oratio.] *Pura*, *Scaligero*, hic est *lecta*. 4. poët. 1. *Bœclerus.*

In hac, &c.] In hac fab. præter τὴν οἰκονομίαν τῶν ἠθῶν, & venustatem, pura erit dictio. *Farnabius.*

51. *Ut*

Quam maxime servire vestris commodis:
Exemplum statuite in me, ut adolescentuli
Vobis placere studeant potius quam sibi.

51. *Ut adolescentuli vobis placere studeant potius quam sibi*] Si mihi nunc honorem per silentium dederitis, facile eos adolescentes compelletis, ut vobis placere potius velint, quam sibi. quoniam officium prologorum adolescentes sumunt, multa in comoediis ipsi acturi sunt, ita factum cum mihi ex hac actione esse cognoverint, facile ipsi laborem hunc capere possint, ut vobis placeant. *Eugraphius.*

Ut adolescentuli.] Ut adolesc. qui in comoediis partes suas acturi sunt posthac, meo exemplo, vestris potius commodis quam suis servire studeant. i. e. placere magis vobis, quam quaestui operam dare cupiant; judicium vestrum ante lucrum suum ponant. *Eugraphius* non expedit satis. *Guyetus*, animosius medicina usus, delet. *Boeclerus.*

Adolescentuli.] Poetae, actores, histriones. *Farnabius.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* MENEDEMUS *senex.*

Argum. *Menedemum excrucianiem se in agro laboribus, Chremes alloquitur: sedulo causam inquirens, cur praeter aetatem ille suam id faciat. Respondens Menedemus, sui moeroris causam dicit esse filii abitionem, quem jurgiis & contumeliis domo ejectum, impatientius desiderat.* Thesis 1. *Menedemus nimium severus aut lenis, affectibus suis temperare nequit.* 2. *Non omnia ad vivum resecanda.* 3. *Ut severitas parentum animus filiorum dejicit; ita indulgentia supra modum corrumpit.*

CH. Q*uanquam haec inter nos nuper notitia admodum est:*

SEnariis constat scena. v. 4. duo MSS. *vel virtus tua vel mea vicinitas.* v. 9. & 10. duo: *quid vis tibi, aut quid quaeris?* v. 17. duo: *facere:* unus, *ferre.* v. 19. omnes: *certe.* v. 24. unus: *ea & quae nihil ad.* alter: *ea quae ad te nihil attinent.* atque ita etiam Argentor. prima manu. v. 29. duo: *mihi sic est.* tertius: *mihi est.* v. 36. duo: *dicetur tibi.* v. 40. duo: *sic meritum meum.* v. 45. omnes post *perdite,* addunt, *virginem.* v. 47. omnes: *ubi rem scivi.* v. 63. omnes, ut ed. v. 66. omnes: *clam me est profectus.* v. 69. omnes: *ex his.* duo: *consoeii.* Argent. *consilii.* v. 72. duo: *assidue.* v. 84. omnes: *vir. ill. incolas.* v. 90. & 91. unus, ut ed. alter, *exercent.* ut & Argent. v 93. omnes omittunt, *ad.* v. 97. unus: *nefas esse, ulla me voluptate frui.* v. 101. omnes: *neque.* v. 102. unus: *hoc ibi fit ubi non vere vivitur.* alter: *hoc qui* (*superscr.* ibi) *fit ubi non vere vivitur.* Argentor. *hoc quidem fit ibi* (hoc *ibi* ab alia manu est) *ubi non vere vivitur.* v. 103. Argent. *fateor peccatum meum maximum esse.* Meorum unus: *fi. peccatum maximum meum est.* alter: *fat. peccatum meum maximum est.* v. 113. omnes: *impulerint.* v. 116. duo: *ut dixi.* v. 121. duo: *ibo hinc intro.* Boeclerus.

1. *Quamquam haec inter nos.*] *Haec scena continet injustam accusationem, quod gravis senex de se exigat poenas. defensionemque continet justam. meruerat quippe, ita se meritum, ut ipse de se exigat poenas.* Quare qualitatis esse intelligimus status, & non tam esse accusationem, quam objurgationem. Hujusmodi etenim in auctoribus, qui non apud judicem controversiam dicunt, vim debemus potius intelli-

Inde adeo quod agrum in proximo hic mercatus es,
Nec rei fere sane amplius quicquam fuit:
Tamen vel virtus tua me, vel vicinitas,
Quod ego in propinqua parte amicitiæ puto,
Facit ut te audacter moneam & familiariter,
Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præter quam res te adhortatur tua.

Nam

telligere, quam controversiam: non enim judices præsunt. Sed quoniam talis est actio, ut videatur vim controversiæ continere, idcirco status hic est, & secundum istum cuncta dicuntur. Ergo in hac scena status qualitatis est absolutæ, utrum juste fecerit, vel faciat, quod de se senex exigat pœnas. Quam rem docet juste fieri, ex eo quod se meritum dicit, propterea quia ipse filium suum, amantem adolescentum more, miserit in militiam duram, sæpius accusando: inde sibi juste imponi has ipsas, quas implet, gravissimas pœnas. *Eugraphius.*

Quanquam hæc.] Chremes vicinus, cum conspiceret senem, eundemque olim divitem, graviter laborare ac tota die in opere consistere vehementer, accedit interrogans: & ut oportet apud ignotum, longa utitur oratione, simulque sibi etiam quæstionem facit, & quasi ipse sibi respondet. Quo pacto vim ostendit ejus qui interrogat, cum sit ignotus. Aliter enim senem in dolore positum, & calamitatibus pressum, ad loquendum provocare non posset; nisi secum in se interrogans illud ita loqueretur, uti adjiceret quæ ipse respondere potuisset. Ac primo purgat personam: quamvis antea familiaritas nulla fuerit, audeat tamen hodie accedere, & eum alloqui, dicit * quod nimius labor, quem ipse de se exigat, ille, qui senex & dives est, in se taciturnitatem esse non permiserit, sed potius compulerit ad interrogandum, etiamsi parva amicitia fuisset atque notitia, ex hoc quod vicinum agrum non longe ante mercatus est. *Idem.*

Quamquam hæc, &c.] Exordium hoc adeo præclarum est, & oratorium, ut in gravioribus etiam argumentis exempli loco esse queat. considera partitionem rei, sententias, numeros; prorsus nihil accuratius reperies, neque facundius. Διάθεσις animi in Chremete loquente, notabiliter signatur a *Cicerone* 2. *de Fin* 4. Incipit autem a Communi humanitate. *homo sum, humani nihil a me alienum puto.* hic sensus, ut ita dicam, humanitatis, subinde ad propositum officiosi animi proficit:

Crede, inquam, mihi,
Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

testimonium sequitur duplex, nec exiguum: invitatio ad convivium, minuendæ ægritudini; & lacrymæ misericordia profusæ. mox opera, consilium, & quæ ab amico familiari possunt proficisci reliqua. *Barclerus.*

3. *Nec rei sane amplius.*] Nec aliquid inter nos fuit rei, ex quo facilius jungeremur. *Eugraphius.*

4. *Vel virtus tua me.*] Quam honesto verbo usus! laborem & calamitatem virtutem potius nominavit. * *Idem.*

Vicinitas.] Ἑλκυστικόν τι, ad notitiam atque amicitiam arctiorem. *Farnabius.*

5. *In propinqua parte.*] Vicinitas agrorum & domorum, quasi quædam pars amicitiæ est. *Eugraphius.*

6. *Audacter moneam & familiariter.*] *Audacter*, quod quædam dicturus est, veluti accusans. *Familiariter*, quod ita accedit, quasi ex notitia præterita. *Idem.*

7. *Quod mihi videre, &c.*] Ipse partitionem suam persequitur. Nam propter ætatem sic subjungit, *Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut conjicio: agrum in his regionibus meliorem, neque pretii majoris nemo habet. Meliorem*, ad usum refert: *pretii majoris*, ad opinionem populi de ipso agro. *Idem.*

Præter, &c.] Ἐργατικῶν, βουλαῖ δὲ μείζων ἀρχαὶ δὲ γερόντων. *Farnabius.*

9. *Quid*

Nam pro Deum atque hominum fidem, quid vis tibi?
Quid quaeris? annos sexaginta natus es,
Aut plus eo, ut conjicio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris nemo habet:
Servos complures: proinde quasi nemo siet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior, neque tam vesperi
Domum revertor, quin te in fundo conspicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique.
Nullum remittis tempus: neque te respicis.
Haec non voluptati tibi esse, satis certo scio.
At enim dices me quantum hic operis fiat, poenitet.

Quod

9. *Quid vis tibi, aut quid quaeris?*] Disjunctio *aut*, a duobus antiquissimis libris abest, Bembino & Victoriano. *Faërnus.*

14. *Officia fungere.*] Archaismus *Farnabius.*

15. *Numquam tam mane, &c.*] Hic est labor ille qui fit plurimus, quo cotidie .... labore constitutus, quod aut fodere invenitur, aut aliquid facere. *Eugraphius.*

Nunquam, &c.] *Terentianus Chremes non inhumanus, novum vicinum non vult fodere aut arare, aut aliquid ferre denique: non ut illum ab industria, sed ab illiberali labore deterreat.* Cic. 1. l. de Finibus. *Farnabius.*

16. & 17. *Quin te in fundo conspicer fodere, aut arare, aut aliquid f. d.*] Humanitati hanc dehortationem merito tribuit *Cicero* 1. *de fin.* 1. *Terentianus Chremes non inhumanus, &c.* Boeclerus.

18. *Denique nullum remittis.*] *Nullum remittis*, ad illud pertinet quod dicit, *nunquam tam mane egredior, neque tam vesperi domum revertor.* Eugraphius.

Neque te respicis.] Ad illud, vel quod senex est, vel quod dives. *Idem.*

18. *Neque te respicis.*] Non parcis tibi, non cogitas quid aetas & valetudo tua postulet. Ita in Phorm. 2, 3, 87. *respice aetatem tuam.* Boeclerus.

19. *Haec non voluptati esse satis certo scio.*] In o. l. s. antiquis, recentibus, post *voluptati*, est pronomen *tibi*: quod & sensui necessarium videtur. superest ut versui consulatur; qui ita stabit, si ex *voluptati* p, elidas: ita ut antepenultima correpta remaneat. & in *esse* priorem syllabam corripias, altero s, abjecto, aut *tibi* monosyllabum efficiatur. *Faërnus.*

20. *At enim dices.*] Optima ut diximus ratione, ipse sibi quaestionem facit, & utitur respondentis ratione, ut eum provocare possit ad loquendum, qui frequenter pressus dolore conticescit. Sed dices mihi, inquit, *poenitet me quantum hic operis fiat?* cui respondet, tanquam hoc sibi propositum sit. Sed in opere faciendo quod consumis, si id consumas in exercendis servis, plus agas. *Eugraphius.*

At enim dices, me hic quantum operis fiat, poenitet.] In libro Bembino & Donato in Eunuchum actus v. scena VII. non est dictio *me.* & praeterea, non *hic quantum*, sed *quantum hic* scriptum est. utroque modo necesse est, *fiat*, in unam syllabam contrahi. *Faërnus.*

At enim dices.] Sensus est: Scio quid dicturus sis. non contentum te esse eo (non satis tibi videri) quantum hic (in tuo agro) operis fiat. at vero, si tu eum laborem, quem in opere rustico consumis, poneres in exercendis servis tuis, plus

plus

Quod in opere faciundo opera consumis tua,
Si sumas in illis exercendis, plus agas.
ME. *Chreme tantum ne ab re tua est otii tibi,*
Aliena ut cures, eaque, nihil quæ ad te attinent?
CH. *Homo sum: humani nihil a me alienum puto.*
Vel me monere hoc, vel percontari puta:
Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream.

ME.

plus agas. plus tua præsentia, inspectio, cohortatio (vox enim *exercendi* notabiliter hic significat) proficiet, opera servorum, quam si manu opus facias. *Boeclerus.*

At enim me] At enim (dices) piget me videre quantulum hic promoveant opus meum servi pigri & cessatores. *Farnabius.*

22. *Si sumas, &c.*] Respondet sibi. *Idem.*

23. *Tantum ne est ab re.*] Bene tanquam alienum alloquitur Menedemus, ut illi & otium esse dicat, & tantum otium a rebus suis, ut aliena curet, & ea quæ ad se nihil attinent. *Eugraphius.*

Chreme tantum ne est ab re tua] In Bembino & aliquibus aliis libris, ita hæc verba sunt collocata: *Chreme tantum n ab re tua'st.* & ita etiam a Cicerone citantur libro XII. ad Atticum. *Faërnus.*

Chreme, tantumne ab re tua est otii tibi.] *Cicero (Epist. ad Attic.* 12. 6.) proverbiali schemate induit hanc sententiam: ex familiari usu Terentianæ lectionis. *Boeclerus.*

Tantumne, &c.] *Tantumne ab re tua est otii tibi, ut, &c.* Cic. ad Attic. l. 12, 6. Epist. *Farnabius.*

25. *A me nihil alienum puto.*] O. l. s. *nihil a me.* Faërnus.

Homo sum, humani nihil a me alien. p.] *Cicero* hanc quoque sententiam, ut apprime probam, & quandam quasi naturæ vocem, ad societatem civilem colendam, accommodat 1. *de Legib. &* 1 *de Off.* καὶ γὰρ διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς ἡμᾶς εἶναι φύσεως, ἀλλήλοις [illegible] χρή, καὶ διὰ τοῦτο ἐξυββρίζειν εἶναι πρὸς τὰ πάθη. ut *Scholiastes* ad memorabilem locum *Appollonii Argonaut* 4 v. 1015. *& seq.* Boeclerus.

Homo sum, &c.] *Est enim difficilis cura rerum alienarum: quanquam Terentianus ille Chremes humani nihil a se alienum putet.* Cic. 1. l. de offic. *Isti versus in pectore & ore sint: Homo sum, nihil humani a me alienum puto.* Senec. Epist. *Farnabius.*

26. *Vel me monere hoc vel percontari.*] *Monere,* si sciam quod facias: *percontari,* si nescit. *Eugraphius.*

27. *Rectum est, ego ut faciam.*] Ad superiora pertinet sensus, ut intelligi possit. Vel percontari puta si rectum est: ideo quæro ut faciam; si non est rectum, ut te deterream. *Idem.*

Non ut deterream.] Lege *non est, te ut deterream.* Hunc locum, præterquam quod duarum dictionum defectus in omnibus impressis corruperat, etiam obscurabat confusa distinctio: sic enim distinguendum est; *Vel me monere hoc, vel percontari puta: Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream* ita autem pronuntianda sunt ea verba *rectum est, & non est* ac si diceremus, si rectum est, & si non est. ut sit sensus: puta me vel percontari hoc, vel monere: percontari quidem, ut si rectum est quod tu facis, cum tantum laboras, ego quoque cum id cognovero rectum esse, idem faciam: monere vero, ut si non est rectum, te ab ea re deterream. Hujus loci intelligentiam Hieronymo Suritæ, doctissimo Hispano, debemus: emendationem vero omnibus l. s. *Faërnus*

Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream.] Bene explicat *Guyetus,* studium hoc Chremetis æquitate mixtum, quod verbis *Horatii* extuleris ex *Ep.* 1, 14.

Certemus, spinas animone ego fortius, an tu
Evellas agro.

Boeclerus.

28. *Mihi*

ME. *Mihi sic est usus : tibi ut opus facto est, face.*
CH. *An cuiquam est usus homini, se ut cruciet ?* ME. *mihi.*
CH. *Si quid laboris est, nollem : sed quid istuc mali est*
Quæso ? quid de te tantum meruisti ? ME. *eheu.*
CH. *Ne lacrima : atque istuc, quicquid est, fac me ut sciam.*
Ne retice : ne verere : crede inquam mihi,
Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.
ME. *Scire hoc vis ?* CH *hac quidem causa, qua dixi tibi.*
ME. *Dicetur.* CH. *at istos rastros interea tamen*
Appone, ne labora. ME *minime.* CH. *quam rem agis ?*
ME. *Sine me, vacuum tempus ne quod dem mihi*

La-

28. *Mihi est usus.*] Mihi sic expedit. *Eugraphius.*

Mihi sic est usus.] Hæc explicantur ab ipso poëta v 40. 83. 95. 96. & amplius a *Cicerone*, qui ostendit, quomodo hic Terentianus senex decreverit se cruciare; & malo se dignum deputarit, nisi miser esset, 3. *Tuscul.* 27; idque ab affectus magnitudine proficisci, cum nemo sibi inimicus ipse sit, declarat 5 *de fin.* 10. Boeclerus.

Tibi ut opus est facto, face] Liber Bembinus & Victorianus, *tibi ut opus facto st, face* & infra, *an quoiquam.* & in eodem versu, in omnibus ferme libris, *mihi*, legitur sine verbo *est*. Faërnus.

30. *Si quid laboris est, nollem.*] Parum boni sensus hinc elicueris. itaque interpretes more suo prætereunt, aut, quid dicant, ipsi nesciunt. *Guyetus.* expungit. *Boeclerus.*

31. *Quid de te tantum meruisti.*] *Male de se mereri*, *Cicero* in hoc ipso genere *ταῦτα*, se excruciantium, describendo, dixit. *Plautus* alio sensu; *videre commeruisse in te aliquid mali* (*Epid.* 1, 1, 59. & 60.) i. e. commeruisti noxiam adeoque pœnam s. ob quam pœna te manet. *Idem.*

34. *Aut consolando, aut consilio, &c.*] Apponit causas cur aliena incommoda queri videatur. Hoc enim quod interrogo proderit tibi • ita boni amici ordinem custodivit, ut crederet se aliquo modo prodesse • *Eugraphius.*

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.] Ex *Plauti Pseudolo* 1, 1, 17.

Fac me certum, quid tibi est,
Juvabo aut re aut opera aut consilio
bono.

Mutuatur nobilem, & quæ humanitatis officiose numeros explet, sententiam *Cicero Ep. Famil* 7, 10. *quare omnibus de rebus, fac ut quam primum sciam. aut consolando, aut consilio, aut re juvero.* Boeclerus.

M. *Scire vis ?* CH. *hac causa equidem qua dixi tibi.*] o. l. s. *hac quidem causa.* sed ut versus stet, ex *quidem* m, abjicietur. *Faërnus.*

35. *Hac quidem causa.*] Non curiose se interrogare, ab initio suspicatus erat Menedemus, sed officiose & amanter, iterum homini morose misero inculcandum duxit. *Boeclerus.*

36. CH. *Istos rastros interea tamen depone.*] Ex o. l. s lege *at istos.* ex Bembino vero & plerisque aliis, maxime antiquis, *adpone.* quod idem est quod *depone.* Terentius in Andria:

ante nostram jannam adpone.

Plautus in Pœnulo:

At urget onus. at tu appone, & respice ad me.

Faërnus.

38. *Sine me vacuum tempus ne quod dem mihi.*] Versus hic nullo modo, ut quidem nunc legitur, sustentari potest: mendum est in dictione *vacuum*, cujus loco Bembinus habuit *vocivom*, quod postea emendatum est in *vacivom*, quod idem est quod *vacuum*, quæ dictio & a Plauto usurpatur in Pseudolo:

Laboris. CH. *non sinam, inquam.* ME. *ah non æquum facis.*
CH. *Hui tam graves hos quæso?* ME. *sic meritum est meum.*
CH. *Nunc loquere.* ME. *filium unicum adolescentulum*
Habeo. ah, quid dixi habere me? immo habui Chreme:
Nunc habeam nec ne incertum est. CH. *quid ita istuc?*
ME. *scies.*
Est e Corintho hic advena anus paupercula:
Ejus filiam ille amare cœpit perdite,
Prope jam ut pro uxore haberet: hæc clam me omnia.
Ubi rem rescivi, cœpi non humanitus,
Neque ut animum decuit ægrotum adolescentuli,
Tractare, sed vi & via pervolgata patrum:
Cotidie accusabam: hem tibi ne hæc diutius

Li-

Fac sis vacivas Pseudole adis aurium. Faërnus.

41. *Filium unicum adolesc.*] Narratio hæc plane consentit argumento. atque, dum vult conficere, merito Menedemum se ipsum excruciare, inter narrandum, se excruciantis, specimen præbet. Et quia magno affectu res geritur, prævertunt nomina desiderii & doloris, seque per causas singillatim indicant: *filium, & unicum, & adolescentulum*; quod felicitatis erat, *habeo:* nisi παθητικῶς ἐπανόρθωσις in contrarium verteret, quod dictum est; *ah! quid dixi habere me?* augeri vult dolor tractatu vulneris, *immo habui, Chreme.* nec sufficit: *nunc habeam nec ne incertum est.* Ita affectus narrationem prævenit; cujus nunc demum, confecta rei summa, solita procedunt primordia:

Est e Corintho hic advena anus paupercula, &c.

Bæclerus.

42. *Habui, Chreme.*] Miserum istuc verbum & pessimum est, *habuisse, & nihil habere.* Plaut. Ruden. act. 5. sc. 2. *Farnabius.*

44. *Corintho, &c.*] Peloponesi, ad Isthmum inter Ionium & Ægeum maris, urbe celeberrima. h. *Corintho & Corranto,* Turcis *Gereme.* Farnabius.

46. *Prope jam uxoris in loco?*] Liber Bembinus & alii antiqui, *prope jam in uxoris loco?* Faërnus.

Prope jam pro uxore.] Ita in *Andria.* Sed observa accuratam Poëtæ nostri industriam nunquam hoc genere loquendi utitur, nisi de ea, quæ vere uxor futura est ejus, qui pro uxore habuit summam amoris familiaritatem non magis descriptione, quam præsagitione demonstrans *Bæclerus.*

Uxore haberet.] Res odiosa, matrimonium in re cum peregrinis mulieribus, quæ præter egestatem atque civium contemptum male audiebant, tanquam meretrices. *Farnabius.*

47. *Cœpi non humanitus*] Hic jam se arguit, quod juste de se exigat pœnas: siquidem cum animadvertisset filium amare mulierem, non humano modo neque uti decuit, adolescentuli animum, sic tractavit, sed aperta vi, & more patrum, cotidie accusavit. Subjungit deinde allocutionem, qua usus est cum accusaret filium: *Ego te meum tantisper dici volo, Dum quod te dignum est, facies.* Dici te filium meum tam diu volo quam diu facis quod te dignum est Sin autem non feceris, ego inveniam quod in te dignum sit facere. *Eugraphius.*

49. *Patrum*] Qui plerunque, ut & patrui & senes, sunt *laudatores temporis acti Se pueris.* Horat. Epist ad Pisones. *Censores castigatoresque minorum.* Farnabius.

50. *Cottidie accusabam: hem! tibi ne hæc diutius licere sp.*] Egregia oratio ἐπιτιμητική, & digna, quæ compareretur per singula, cum *Plauti* prorsus simili sed

hac

Licere speras facere me vivo patre,
Amicam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum quod te dignum est, facies. sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero.
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi ex nimio otio.
Ego istuc ætatis, non amori operam dabam,
Sed in Asiam hinc abii propter pauperiem, atque ibi
Simul rem & gloriam armis belli repperi.
Postremo adeo res rediit, adolescentulus
Sæpe eadem, & graviter audiendo, victus est.
Putavit me & ætate, & benevolentia
Plus scire & providere, quam se ipsum sibi.
In Asiam ad regem militatum abiit, Chreme.

CH.

uberiore [illegible], *Mercatore* 1, 1, 46. *& seq.*

objurgare pater hæc me noctes & dies &c.

Bœclerus.

57. *Ex nimio otio.*] Ovid. de Remedio Amoris. l. 1.

Fac monitis fugias otia prima meis.
Hæc ut ames faciunt, hæc, ut fecere, tuentur:
Hæc sunt jucundi causa cibusque mali, &c.

Farnabius.

58. *Istuc ætatis, &c.*] Plaut. Merc. Prolog.

Sese exemplo ex ephebis postquam excessferit,
Non ut ego amori neque desidiæ in otio operam dedisse:

Idem.

60. *Simul & rem, & gloriam.*] Ut uno tempore militiæ labore proprio, & fortunas reperirem & dignitates. *Engraphius.*

v. 60. Feliciter, arbitror, correxit *Guyetus* quamquam forte non fuit, quod eum copia verborum offenderet: *armis, belli, reperi.* *Plautus* etiam uberius *Epidico*, 3. 4, 6.

Virtute, belli, armatus, promerui, ut --

Belli autem, ut & *militiæ*, tanquam, *belli tempore*, sive, *in bello*, significare, multis & magnis exemplis constat. *Bœclerus.*

62. *Sæpe eadem & graviter.*] His onerat causam suam, quod frequenter dixerit, & graviter. Tandem adolescens victus discesserit in militiam. *Eugraphius.*

Sæpe eadem & graviter audiendo.] Odiosius eadem sententia exprimitur in illo *Hec.* 1, 2. 48.

Tundendo atque odio denique effecit senex.

Bœclerus.

63. *Putavit me ætate & benivolentia.*] Aliquot libri ita habent, *& ætate:* quod & elegantiæ conducit, & versui: non enim habebit tantum hiatum. quamvis & sic quoque non oportebit facere synalœpham in *me &:* ut in secunda sede sit dactylus. vel certe dissolvenda erit diphthongus. *Faërnus.*

65. *In Asiam ad regem militatum.*] Singula in pronuntiatione sunt collocanda. Nam *in Asiam*, quod dixit, intelligere debemus, in longinquum locum. *Ad Regem* vero hoc est, quasi ad servitutem. *In militiam*, ubi scilicet durus labor & periculum est. *Eugraphius.*

In Asiam ad regem militatum abiit Chreme.] Recte *Eugraphius*, hæc singula, & significanter dici vult:

In Asiam ad regem militatum abiit.

CH. *Quid ais?* ME. *clam me profectus menses tres abest.*
CH. *Ambo accusandi: etsi illud inceptum tamen*
Animi est pudentis signum, & non instrenui.
ME. *Ubi comperi ex iis, qui ei fuere conscii,*
Domum revertor mastus, atque animo fere
Perturbato, atque incerto præ ægritudine.
Adsido: accurrunt servi: soccos detrahunt:
Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare: pro se quisque sedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miseriam.
Ubi video hæc, cœpi cogitare: hem, tot mea

So-

ut in unoquoque sit aliquid oneris. Ipsaque appellatio, *Chreme*, affectum sive πάθος loquentis, ei, ad quem loquitur, demonstrat. *Bœclerus.*

Regem, &c.] Regem Persarum, quem Græci κατ' ἐξοχὴν βασιλέα, & μέγαν βασιλέα dixerunt. *Farnabius.*

66. *Clam me est profectus.*] Hic curavit quod facile illi poterat opponi: cur ergo non cum eum videres proficisci? *Eugraphius.*

Menses tres abest.] Hic dolorem suum exprimit, temporis longinquitate. *Idem.*

67. *Ambo accusandi.*] Necdum tota exposita est, idcirco æqualem partem accusationis suæ posuit Chremes, quod dixit, *ambo accusandi.* Quanquam inclinavit ut adolescentem defendere videatur, cum inquit, *etsi illud inceptum videtur esse pudentis animi signum, & non minus obsequentis.* Hoc est enim quod dixit, *non instrenui.* Idem.

Ambo accusandi.] Libertati amici, humanitas erudite miscetur. reprehensio est, sed duplici solatio edulcata. nam nec solius esse patitur senis culpam, qui sibi soli tribuebat; & adolescentis ingenium in ipsa culpa liberale, gratissimo scilicet misero parenti acroamate, deprædicat. *Bœclerus.*

68. *Animi est pudentis signum, & non instrenui.*] *Liberum ingenium atque animum* intelligit, quem paterna correptio ab otio ad laborem *reduxisset*, ut huc conferamus illam sententiam in *Adelphis* 3, 3, 42 & 43. *pudentis:* Plautus *Asinaria* 1, 1, 67:

Me habere honorem ejus ingenio decet,
Quum me adiit, ut pudentem gnatum æquum est, patrem.

hinc petenda est vocis explicatio. *Idem.*

70. *Domum revertor mæstus, atque animo fere perturbato.*] Vide quam non obiter describat suam miseriam. mœstitia, ægritudo animi, perturbatio, inopia consilii, ut singula, constant cruciatum, quo se affligat senex. *Guyetus* τῷ *fere*, substituit *bene.* nisi tamen eodem pertinere potest lectio vulgata. *Idem.*

72. *Soccos detrahunt.*] Dixi jam, comœdias istas esse palliatas: hoc est, ibi personæ sunt Græcæ: ideo ergo dixit, *soccos detrahunt.* ** *Eugraphius.*

73. *Lectos sternere.*] De more discumbendi, de lectis, & tricliniis, &c. videndi Alexander ab Alexandro, 5. l. Genial. c. 21. Cœlius Rhodig. Stuckius, Lipsius, 3. antiq. lection. Pet. Ciacconius. Rosinus, Dempsterus, alii. *Farnabius.*

76. *Ubi video, cœpi cogitare: hem! tot mea solius soliciti sunt causa.*] Figura comicis narrationibus perfamiliaris, insuper huc tendit, ut jure meritoque i. e. non impetu, sed ratione, videatur Menedemus ἑαυτὸν τιμωρεῖν, se ipsum punire ac excruciare; & quasi supplicium de se nato absenti dare, quod postea ait. *Bœclerus.*

77 Sol-

Solius sollicitì sunt causa, ut me unum expleant?
Ancillæ tot me vestiant? sumptus domi
Tantos ego solus faciam? sed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius,
Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est,
Eum ego hinc ejeci miserum injustitia mea:
Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam. nam usque dum ille vitam illam colet
Inopem, carens patria ob meas injurias,
Interea usque illi de me supplicium dabo,
Laborans, quærens, parcens, illi serviens.
Ita facio prorsus: nihil relinquo in ædibus,
Nec vas, nec vestimentum: conrasi omnia.
Ancillas, servos, nisi eos qui opere rustico
Faciendo, facile sumptum exercerent suum,
Omnes produxi, ac vendidi. inscripsi ilico

Ædes

77. *Solliciti, &c.*] Menander. βίον ὡς οἰκετεῖς ἐξαντλοῦσιν. *Farnabius.*

82. *Eum ego ejeci hinc.*] Melior numerus est in libro Bembino & aliquibus aliis, *Eum ego hinc ejeci.* Faërnus.

Eum ego hinc ejeci miserum injustitia mea.] Frequentatio verborum vere παθητική. singula seorsum vim habent nec præcipitanter exaudiri volunt: *eum, ego, hinc, ejeci, miserum, injustitia mea.* Bœclerus.

84. *Vitam illam incolit.*] Liber Bembinus *colit*, Vaticanus & Victorianus *colet* quod & placet. *Faërnus.*

86. *Supplicium dabo.*] Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. *Farnabius.*

87. *Laborans, quærens, parcens, illi serviens*] Quæ possit esse absolutior descriptio laboriosi senis? confer alteram *Adelph.* 5, 3, 26 & 27.

Eandem illam rationem antiquam obtine.
Conserva, quære, parce: fac quam plurimum illis relinquas.

Bœclerus.

Laborans, &c.] Adelph. 5. act. 3. sc. imitatione Menandri, συλλέγει καὶ φείδεται in Leucadia. *Farnabius.*

89. *Nec vas nec vestimentum.*] Vestimenta intellige quæ ad stratum pertinent ut infra *act* 5. *sc.* 1. *v.* 30. Bœclerus.

Conrasi omnia.] Hoc est, collegi universa quæ venderem. *Eugraphius.*

91. *Opere faciundo facile sumptum.*] Servos universos produxit & vendidit, exceptis his qui suo opere suos sumptus tolerare possent. *Idem.*

Sumptum exerceant suum.] *Exercerent,* quod & elegantius & numerosius est, habent tres antiquissimi libri. *Faërnus.*

Facile sumtum exercer. s.] Guyetum vide. *Bœclerus.*

Exercerent suum.] Festus, Lambinus & codex Coloniensis præferunt *exsercirent a sarcio.* Bembus, Muretus, aliique retinent *exercerent.* Turnebus item l. 3. cap. 51. idque auctoritate Divi Ambrosii 2. officiorum. *Sed direptione alicujus & amissione patrimonii in eam recedere injuriam ut sumptum exercere non queat.* V. βίον ἐργάζεσθαι, ἐργάζεσθαι vel ἐκπορίζεσθαι: ut, quod in ipsos insumitur, ipsi labore suo acquirant. *Farnabius.*

92. *Produxi ac vendidi.*] Venum exposui, quasi hasta posita. *Idem.*

Inscripsi illico ædes.] Hoc est ædes

meas

Ædes mercede. quasi talenta ad quindecim
Coëgi: agrum hunc mercatus sum: hic me exerceo.
Decrevi tantisper me minus injuriæ
Chremes, meo gnato facere, dum fiam miser;
Nec fas esse, ulla me voluptate hic frui,
Nisi ubi ille huc salvus redierit meus particeps.
CH. *Ingenio te esse in liberos leni puto,*
Et illum obsequentem, si quis recte aut commode
Tractaret. verum nec tu illum satis noveras,
Nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur,

Tu

meas locavi. *Eugraphius.*

Inscripsi ilico ædes mercede.] *Eugraphius*, locationem hic non venditionem intelligit. *Boeclerus.*

Inscripsi ilico.]Deserta domus (inquit Plinius 27. epist. l. 7.) proscribebatur tamen, seu quis emere illam aut conducere vellet. *Farnabius.*

94. *Hic me exerceo.*] Non hic ad voluptatem positum *exerceo*, sed ad laborem. quemadmodum *Virgil.*

---- *Nate Iliacis exercite fatis.*

Eugraphius.

95. *Decrevi tantisper me.*] Hoc enim judicavi, me non tantam injuriam facere meo filio quem expuli, si & ipse miser sim. *Idem.*

Decrevi, &c] *Quid ille Terentianus ipse se puniens: Decrevi, tantisper me minus, &c. Hic decernit ut miser sit. Nam quis igitur quidquam decernit invitus!* &c. *Malo se dignum deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non natura malum.* Cic. Tusc. qu. 3. idem l. 5. de finibus. *Farnabius*

98. *Meus particeps.*] Quem sc. pariter uti his decuit, ut antea dixit. Sed & ibi jus respicit, quo filii, secundum spem, domini censentur. Ita & juris Romani conditores loquuntur: *In suis heredibus evidentius apparet continuationem dominii eo rem perducere, ut nulla videatur hereditas fuisse, quasi olim hi domini essent, qui etiam vivo patre quodammodo domini existimantur*; & quæ plura addit Paulus *l. 11 de lib. & posth.* Boeclerus.

99. *In liberos.*] Liberos dixit multitudinis numero, cum Menedemus unicum tantum haberet filium. *Farnabius.*

100. *Si quis recte aut commode*]Supra accusaverat utrumque, cum diceret, *ambo accusandi*: modo utrumque defendit, quod hunc ingenio leni dicit, & illum obsequentem, si aliquis recte & commode tractaret alterum; nam hoc factum esse dicit, quod neuter se noverit. *Eugraphius.*

Si quis recte aut commode.] *Eugraphius: supra accusaverat utrumque, cum diceret, ambo accusandi: modo utrumque defendit*, &c. Quod non est accurate dictum. absolvit enim hic, quod supra cœperat, atque iterum utrumque accusat, sed mitiorem facit accusationem mixta laude aliqua. laudat ingenium, accusat mores, ut supra. & hoc ipsum est ὑπόθεσις κωμικῆς. hinc, inquam, tota πραγματεία comica deducitur: quod ingenium & naturam suam homines ad illud vivendi temperamentum, quo actiones inter nimium & parum cohiberi debebant, non assuefaciunt; indeque variis perturbationibus vitam atque ætatem suam complent. *Boeclerus.*

Si quis, &c.] Severitas parentum animos filiorum dejicit & prosternit, indulgentia corrumpit. *Inter utrumque* (monet Seneca) *regendus est animus institutione liberorum, ut modo frenis utamur, modo stimulis* 2. l. de Ira 21. cap. sed & 20. præcedens, & quod sequitur 22. c. lectione sunt dignissima, nec non 23. *Farnabius.*

102. *Ubi non vere vivitur.*] Ubi non integre vita ostenditur, ubi non pudetur,

Tu illum numquam ostendisti quanti penderes,
Nec tibi ille est credere ausus quæ est æquum patri.
Quod si esset factum, hæc numquam evenissent tibi.
ME. *Ita res est fateor: peccatum a me maxime est.*
CH. *Menedeme, at porro recte spero, & illum tibi*
Salvum adfuturum esse hic confido propediem.
ME. *Utinam ita dii faxint* CH. *facient. nunc si commodum est,*
Dionysia hic sunt, hodie apud me sis volo.

ME. *Non*

tur, quis qualis sit, agnosci queat. *Engraphius.*

Hoc ibi fit, ubi non vere vivitur.] In aliquibus est *hoc qui fit* in Bembino, *hocque fit.* Faërnus.

Hoc quod fit ubi non vere vivitur.] Genere loquendi inprimis elegante, utitur etiam alibi poëta: *id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono. Ad.* 5. 9. 30. *vere vivere*, & *vera vita*, est τὸ λόγῳ ζῆν, non lubidini sed rationi obsequi, non affectu, sed consilio vivere. *Engraphius* non assequitur mentem Poëtæ. *Bœclerus.*

103. *Quanti penderes.*] Quantum diligeres. *Eugraphius.*

104. *Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquum patri.*] Itaque pater ille *Plautinus* tantopere probat filii ingenium, quum se dignum, *cui concrederet, habuisset*, loco quem ante cœpimus laudare, ex *Asinaria.* Bœclerus.

105. *Quod si esset factum, hæc numquam.*] Si autem tu mores tuos, aut ille tibi qualis esset, ostenderet, facile ad hoc calamitatis genus non perveniretis. *Eugraphius.*

106. *Ita res est.*] Quoniam utrumque quodammodo accusaverat Chremes, quod neuter ibi mores ostendisset, omne crimen potius derivat senex, ac dicit, *fateor, peccatum a me maximum est.* Idem.

Peccatum a me maximum est.] Ita liber Bembinus & Vaticanus. Victorianus vero, *maxime.* priore modo *peccatum* nomen est; ut sit sensus: a me, id est, a parte mea maximum peccatum invenitur. posteriore participium. *Faërnus.*

107. *Menedeme.*] Ad personam. Hoc ex illis quæ supra promisit: inveniet quod adferat; scilicet consolationem. siquidem dicit: *filium adfuturum hic confido propediem. Confido*, hoc est, fiduciam gero. *Eugraphius.*

Recte spero illum tibi salvum adfuturum.] Post *spero*, o. l. s. habent conjunctionem, *&*: ita post *spero* distinguendum; neque id verbum ad sequentia referendum, sed absolutum relinquendum, hoc modo:

Menedeme at porro recte spero: & illum tibi
Salvum adfuturum esse hic confido propediem. Faernus.

108. *Et illum tibi salvum adf. esse hic conf. propediem.*] OEconomiæ servit, prædicitur, quod mox futurum est, accidit, quo maxime expectatur tempore, itaque votum miseri parentis, *utinam ita dii faxint*, πάθος theatro præparat in sequentia. *Bœclerus.*

109 *Utinam di ita faxint.*] Bembinus liber & Victorianus, *Utinam ita di faxint*, meliore collocatione, nec versu repugnante, si vel in primam sedem proceleusmaticus admittatur, vel primam hujus versus syllabam finem præcedentis absumat. *Faërnus.*

110. *Dionysia hic sunt.*] Optume factum, ut post narratam calamitatem, cui quidem præter consolationem subvenire non poterat, tamen in eo quod ex ipso auxilio esse potuisset, vult eum ad cœnam vocare: quia dicit, *hodie Dionysia sunt.* quæ sunt sacra Liberi patris apud Athenas. *Eugraphius.*

Dionysia, &c.] Liberi patris festa, Liberalia, Bacchanalia, ludi annui in honorem Bacchi victoriam ex India deportantis οἱ κατ' ἀγρὰς ubi senes istos habitasse verisimile est, acti autem post æquin-

ME. *Non possum.* CH. *cur non? quæso tandem aliquantulum*
Tibi parce: idem absens facere te hoc vult filius.
ME. *Non convenit, qui illum ad laborem impellerim*
Nunc me ipsum fugero. CH. *siccine est sententia?*
ME. *Sic.* CH. *bene vale.* ME. *& tu.* CH. *lacrimas excussit mihi,*
Miseretque me ejus: sed ut diei tempus est,
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad cœnam ut veniat: ibo, visam si domi est.
Nihil opus fuit monitore: jam dudum domi
Præsto apud me esse ajunt: egomet convivas moror.
Ibo adeo hinc intro. sed quid crepuerunt fores
Hinc a me? quis nam egreditur? huc concessero.

æquinoctium autumnale. Athen. l. 14. c. 2. *Farnabius.*

113. *Non convenit qui illum ad laborem impulerim.*] Versum hunc esse impeditum omnes vident. mendum est in verbo *impulerim*; quo stante, aut deest una syllaba senario, aut est trochæus in quinta, qui pes in hunc versum non cadit: quæ difficultates vitantur ex antiqua lectione libri Vaticani, in quo erat *impellerim*, sed deinde abrasis mediis literis mutatum in *impulerim*; sic tamen ut prior lectio conjici possit. idem factum & in Victoriano, nisi quod hic habebat *impelerim* per unum l. Quod autem verbum impello, facere potuerit in præterito, non modo impuli secundum usum, sed & impelli secundum analogiam, indicio sunt multa verba, quæ præteritum apud antiquos utroque modo habent, ut haurio hausi & haurivi vel haurii. Varro ad Ciceronem, *Quam deinde haurierint.* Neglego neglexi & neglegi. Æmilius Macer XVI. annalium, *Omnium nostrum neglegerint auctoritatem.* Soleo solitus sum, & solui. Salustius, II. historiarum: *Neque subsidiis uti soluerat, compositis.* pellicio pellexi & pellicui. Varro belli Sequanici libro II. *Deinde ubi pellicuit dulcis levis unda saporis.* nemo ergo miretur si & impello, impelli in præterito potuit facere, secundum analogiam. *Faërnus.*

Impellerim.] Præteritum antiquæ monetæ, novæ namque *impulerim*, quod non fert lex. Pedis. *Farnabius.*

117. *monere oportet me.*] Jam ante invitatum. *Bœclerus.*

118. *Ibo ut visam si domi est.*] Ex fide omnium l. s. deleo particulam, *ut.* Faërnus.

119. *Nihil opus fuit monitore.*] Jam in domo inventus est ille. atque mire cupiebat illum vocare ad cœnam; monitore ergo opus, inquit, non fuit, nunciatum illum in domo esse. *Eugraphius.*

Monitore, &c.] Vocatore, servo qui moneret convivas. Plin. l. 35. c. 10. Apul. l. 3. videntur hi esse δειπνοκλήτορες Artemidori. *Farnabius.*

120. *Ajunt præsto apud me esse.*] O. l. s. ita collocant, *Præsto apud me esse ajunt.* erit autem in prima sede dactylus, abjecto d, ex *apud.* Faërnus.

Jam dudum domi præsto apud me esse ajunt.] Hæsitantem hic sine causa, quomodo Chremes scire hoc potuerit, ex novitiis interpretibus aliquem, *Guyetus* expediet. *Bœclerus.*

Ajunt, &c.] Videtur hoc rescivisse a quodam ex famulis. *Farnabius.*

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

CLITIPHO *adolescens.* CHREMES *senex.*

Argum. *Clinia demum ex Asia reversus, mirum in modum sollicitus est de amica, quam abiens Athenis reliquerat. De Cliniæ in patriam reditu, magna cum animi voluptate Clitipho nunciat patri suo Chremeti: Chremes filio ex Clinia vita & moribus, vivendi modum præscribit, capiendumque ex aliis docet exemplum, quod ex usu nostro fiet.* Thes. 1. *Gaudium parentum ob filiorum reditum.* 2. *Liberi, molestorum parentum conspectum fugiunt.* 3. *Egregia, de filiorum in parentes officio, doctrina.*

Nihil adhuc est, quod vereare Clinia: haudquaquam etiam cessant:
Et illam simul cum nuntio, tibi hic ego adfuturam

Ho-

Satura est scena ex *Iambicis tetrametris & senariis*, atque *Trochaicis.* v. *Guyet. Antisign. & alios.* v. 4. duo ex *MSS.* nostris, *omittas.* v. 7 duo: *audiv. in Asia esse.* v. 9. omnes: *adduxi.* atque ita *Priscianus* legit *lib.* 7. v. 12. omnes: *objicerem ei domi.* v. 14. duo: *quia incertum est etiam, quid de se faciat.* v. 19. omnes: *quæ quidem esse in homine d. b.* v. 21. omnes: *at illius animus est.* v. 22. duo: *ei bona sunt.* v. 26. duo: *quid tu tecum.* v. 27 omnes: *propter.* v. 28. & 29. unus, *feret*, utrobique. v. 32. Argent. *Scortari crebro non vult, crebro convivarier, præbet exigue sumtum: at hæc si ad* v. meorum unus: *Scort. crebro nolunt, crebro convivarier, pr. ex. si atque hæc*, alter etiam, τὸ *atque* habet. v. 37. *cœna quid nobis fiet.* Boeclerus.

1. *Nihil adhuc.*] *Hac scena habet Cliniæ adolescentis suspicionem, quod amica sua se absente corrupta est.* Sumit igitur per conjecturam argumenta, quæ suo loco plenius apertiusque narrabimus. Ac primum quasi quoddam argumentum, servum qui missus sit non redire, cui jam multum temporis videatur assumptum. Unde efficitur consolatio a Clitiphone amico, cum dicit, Nihil quod videaris esse sollicitus, *haudquaquam cessant*, hoc est, non diutissime tardant. Verum cum intus positum Cliniam allocutus esset, Clitipho egreditur, patrem prospicit, ei commendet officium suum, ne videatur nescio quem adolescentulum recepisse, ut merito hoc effecisse declaret. Sumit igitur exordium, quod commendat, adolescentem sibi olim jam fuisse cognitum, ac se coactum amicitia, eum recepisse: ideo adjecit,

Nam mihi cum eo magna ex pueritia familiaritas.

Eugraphius.

Nihil adhuc est quod vereare Clinia: haudquaquam etiam cessant.] Versus est trochaicus tetrameter acatalecticus. *Fairnus.*

Nihil adhuc.] Intus relictum Cliniam alloquitur Clitipho, in proscenium egrediens. *Farnabius.*

Cessant.] Syrus & Dromo servi in urbem missi ad accersendam Antiphilam, videtur hinc scena in suburbano constituta, quo accersenda ex urbe Antiphila. *Idem.*

Et illam simul cum nuntio tibi hic ego adfuturam hodie scio.] Versus hic novem pedum est: qui si ex eo demas pronomen *ego*, quod neque in libro Bembino est, neque in plerisque aliis, adhuc tamen remanet impeditus, nisi *tibi* in unam syllabam contrahas, & quod frequentius est, in dictione *illam*, prima corripiatur eliso uno l. hoc modo versus erit octonarius iambicus. *Fairnus.*

3. *Pro-*

Hodie scio. proin tu solicitudinem istam falsam, quæ
Te excruciat, mittas. CH. *Quicum loquitur filius?*
CL. *Pater adest, quem volui: adibo. pater opportune advenis.*
CH. *Quid id est?* CL. *hunc Menedemum nostin nostrum vicinum?* CH. *probe.*
CL. *Huic filium scis esse?* CH *audivi esse in Asia.* CL. *non est, pater:*
Apud nos est. CH. *quid ais?* CL. *advenientem, e navi egredientem, ilico*
Abduxi ad cœnam: nam mihi magna cum eo jam inde usque a pueritia
Fuit semper familiaritas. CH. *voluptatem magnam nuntias.*
Quam

3. *Proin tu sollicitudinem istam falsam, quæ te excruciat omittas*] Plerique l. s. inter quos Bembinus, habent *mittas*; ita versus est trochaicus tetrameter acatalecticus, ut primus hujus scenæ. *Faërnus.*

4. *Qui cum loquitur filius?*] Satis magna erat causa, quæ Chremetem ad convivas properantem moraretur. argumenti enim intererat, sciri adventum Cliniæ, antequam ingrederetur. itaque Clitipho, ut hoc nuntiaret ei, egressus erat, neque potuit negligere occasionem Chremes, quin filium hoc exemplo ad virtutem cohortaretur: aliorum scilicet rebus intentus, suarum sedulo ignarus. quod ipsum est οἰκονομικόν. quid? quod ante cœnam omnia illa geri debebant, quæ actum 2. constituunt. quæ moræ, scilicet plurimum rationis, adeoque necessitatis habent. quo enim differrentur ista? *Boeclerus.*

Qui cum loquitur filius?] Versus trochaicus dimeter catalecticus. *Faërnus.*

6 *Quid est?*] Plerique fere o. l. s. habent *quid id est*, ut ratio versus requirit. ita enim ordinandus est versus, qui est trochaicus, quemadmodum in libro Bembino est. ut dictio *probe*, eum finiat hoc modo:

CH. *Quid id est?* CL. *hunc Menedemum*
nostin nostrum vicinum? CH. *probe.*

Idem.

7. CH. *Audivi in Asia.*] Hic deest verbum *esse*, quod o. l. s. habent post dictionem *Asia*, præter Bembinum, qui post *audivi*; quod numero magis quadrat. *Idem.*

8. CL. *Venientem e navi.*] o. l. s. *advenientem*: nec versus repugnat, si ex *apud* d. abjicias. *Idem.*

Advenientem e navi.] Adventoria cœna amicos peregre redeuntes excipere moris erat Martial. Epist. l. 12.

Ut familiarissimas mihi aures tuas acciperem; adventoria:

Et quæ nos ibi. de libro tanquam cœna adventoria locutus, quam vovebant, quam ex voto solvebant passim apud Horatium, Martialem, alios. *Farnabius.*

9. *Adduxi ad cenam.*] Liber Bembinus & plerique alii *abduxi*: prima autem hujus versus syllaba pertinet ad præcedentem, ut hic sit octonarius jambicus, ut ceteri. *Faërnus.*

10. *Voluptatem magnam.*] Scit enim Chremes, vehementer patrem esse sollicitum. Quod audit ergo reversum adolescentem, dicit sibi natam magnam voluptatem. Denique hujus voluptatis caussam in animo habens, subjunxit: *Quam vellem Menedemum invitatum amplius, ut hanc lætitiam nec opinanti primus objicerem domi!* Uti non suspicanti, amplius etiam quam speret, hanc lætitiam domi objiceret. *Eugraphius.*

Sem-

Quam vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum esset hodie, amplius:
Ut hanc lætitiam nec opinanti primus objicerem domi.
Atque etiam nunc tempus est. CL. *cave faxis; non opus est pater.*
CH. *Quapropter?* CL. *quia enim incertum est etiam, quid se faciat. modo venit.*
Timet omnia, patris iram, & animum amicæ se erga ut sit suæ.
Eam misere amat: propter eam hæc turba, atque abitio evenit. CH. *scio.*
CL. *Nunc servulum ad eam in urbem misit, & ego nostrum una Syrum.*
CH. *Quid narrat?* CL. *quid ille? se miserum esse.* CH. *miserum? quem minus credere est?*

Quid

Semper fuit familiaritas. CH. voluptatem magnam nuntias] o. l. s. *fuit semper.* quod parvi refert: octonarius stat eliso p, ex *voluptatem*, ut & supra, *hac non voluptas tibi esse.* Faërnus.

11. *Esset hodie amplius.*] *Hodie* dissyllabum faciendum est, ut stet octonarius. *Idem.*

12. *Primus ei objicerem.*] o. l. s. ita habent, *primus objicerem ei domi*, præter Bembinum, in quo omnino non erat dictio *ei*, sed deinde superaddita est, quæ tamen mihi non placet. *Idem.*

Nec opinanti primus objicerem domi?] Non paucis ex repentino atque insperato aliquo casu in tantum ripis superans abundavit pectus lætitia, ut spiritus interclusi imaginatione, i. e. motu animæ, quem sensus in actu positus creat, subito exspirarint. vide Liv. 3. dec. 2. l. de fœminis quæ conspectis filiis ex prælio reversis, quos cæsos fuisse audierant, nimio gaudio exanimatæ &c. Val. Max. l. 9. c. 12. & A. Gell. l. 3. c. 15. *Farnabius.*

13. *Cave faxis.*] Cave facias, nec enim necesse est. Nescit namque a patre filium desiderari, ideo prohibet patrem suum aliquid facere, qua vindicetur adolescens reversus. *Eugraphius.*

Atque etiam nunc tempus est. CL. cave faxis, non est opus pater.] Ex o. l. s. ita transpone hæc verba, *non opus est*, & ut octonarius stet, non facies synalœpham in *atque etiam*; aut si facis, erit trochaicus inter octonarios iambicos. *Faërnus.*

16. *Atque abitio.*] Hoc est, discessio. *Eugraphius.*

17. *Nunc servulum ad eam in urbem misit*] Ergo scena in suburbano. *Boeclerus.*

18. *Miserum? quem minus est*] Quoniam ille dixit, miserum esse adolescentem; vel quod ipse se adolescens miserum putet, negat esse hic miserum, siquidem omnia habet, quæ quidem in homine dicuntur bona. Et subjungit:

Atque hæc perinde sunt, ut illius animus est, qui ea possidet.

Atque hæc talia sunt qualis animus illius est, qui hæc tenet. Nam qui scit uti his omnibus, bona sunt; illi vero qui non utitur recte, utique mala sunt. Simul & disjectionem collocavimus, & intellectum didicimus,

Ne quid in illum plus satis faxit pater.

Hoc amplius vereor, ne aliquid amplius habeat. quidquid satis est faciat pater, ideo injustum est patri ostendere. Siquidem Poëta negat esse contemptum erga ad hunc laboret filius. *Eugraph.*

Quid reliqui est, quin habeat qua quidem in homine dicuntur bona?
Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias.
Atque hac perinde sunt ut illius animus, qui ea possidet:
Qui uti scit, ei bona; illi, qui non utitur recte, mala.
CL. *Immo ille fuit senex importunus semper: & nunc nihil magis*
Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit pater.
CH. *Ille ne? sed reprimam me: nam in metu esse hunc illi est utile.*
CL. *Quid tute tecum?* CH. *dicam. utut erat, mansum tamen oportuit.*
Fortasse aliquantum iniquior erat prater ejus libidinem.

Pa-

19. *Qua quidem in homine.*] Ut vestes non adferunt calorem, ipsæ cum sint frigidæ; sed teporem qui a corpore provenit, stipant, & coërcent, ita vita beata, non est ab extra, non ab ædibus, possessionibus, amicis &c. sed ab ipso animo, qui si sit rectus & bene compositus, cetera juvando &c. Plutarch. de virtute & vitio. Bona quæ sunt, quæ dicuntur. Aristot. Ethic. Nicom. 1. l. cap. 4. 5. 6. &c. interpretes ipsius. Senec. Epist. 71. 74. 76. Boët. 1. 3. l. Apul. de Deo Socratis, &c. *Farnabius.*

20. *Parentes, patriam incol.* &c.] Vide *Chrestomath* voc. *Bona fortuna.* & adde *Phorm.* 1, 3, 18. Boeclerus.

21. *Atque hac perinde sunt.*] Bona vel sunt ἁπλῶς bona, & tum semper per se sunt & dicuntur bona; vel respectu hominum, in quorum usum creata sunt. tum vero neque bona sunt, neque mala, nisi quatenus homines bene vel male iis utuntur, Arist. Eth. Nic. 5. l. 1. c. Rex noster est animus. hoc incolumi, cetera manent in officio &c. Sen. epist. 114. *Farnabius.*

23. CH. *Immo ille senex fuit importunus semper & nunc nihil magis*] Ita quidem optime stat octonarius, contracto *nihil* in unam syllabam: sed nullus est liber scriptus, qui ita habeat, sed ad unum omnes,

Immo ille fuit senex importunus semper

meliore collocatione, & numero non repugnante, si vel ex *semper* r, abjicias, vel τὸ *senex* in unam syllabam contrahas. *Faërnus.*

Importunus semper.] Austerus, acerbus, quasi portu i. e. quiete carens, sibi & aliis molestus, inquietus. *Farnabius.*

25. *Illene?*] Hoc utique intelligitur propterea dictum; quia scit Chremes animum Menedemi. Hæc ne proderet, repressit se, & reliqua verba contexuit; dicens hanc causam, quod in metu esse filium, patri vehementer est utile. *Eugraphius.*

Sed reprimam me.] Callide se reprimit senex, ne apud Clitiphonem aperiat luctum, & dolorem Menedemi, super discessu filii. simul ut suum celet filium, animi teneritudinem, defendit auctoritatem patrum, exigitque filiorum officia. *Farnabius.*

26. *Ut ut erat, mansum.*] Qualiscunque, inquit, fuit, tamen oportuit patrem sustinere. *Eugraphius.*

CL. *Quid tu tecum?*] Liber Bembinus & aliquot alii: *quid tute tecum?* itaque octonarius exigit. *Faërnus.*

27. *Fortasse aliquanto iniquior.*] Liber Bembinus *aliquantum.* *Faërnus.*

For-

Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?

Huncceinne erat æquum ex illius more, an illum ex hujus vivere?

Et quod illum insimulat durum, id non est. nam parentum injuriæ

Uniusmodi sunt ferme; paulo qui est homo tolerabilis.

Scortari crebro nolunt; nolunt crebro convivarier:

Præbent exigue sumptum: atque hæc sunt tamen ad virtutem omnia.

Verum ubi animus semel se cupiditate devinxit mala,

Necesse est Clitipho consilia consequi consimilia. hoc

Scitum est, periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu siet.

CL. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intro, ut videam nobis quid cœnæ siet.*

Tu

Fortasse aliq. iniq.] Egregia sunt de parentum disciplina: non qualis esse debuit; sed qualis fuit Athenis. *injuria parentum*, hic dicuntur, ex opinione liberorum. *Bæclerus.*

30. *Durum, &c.*] Σκληρὸν πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νοῦν ἔχειν. Menander. *Farnabius.*

Nam parentum injuria, &c.] Præter hunc morem qui est innatus parentibus, hic ferme paulo est tolerabilis. præbent exigue sumptum & modice: *Eugraphius.*

31. *Paulo qui est homo tolerabilis.*] In libro Bembino hæc interpretatio adscripta est, *Aut ei subauditur, aut eum: si ei, sic intelligimus, uniusmodi sunt ei, qui est homo tolerabilis. aut eum scortari crebro nolunt, ut sit, filium, qui sit tolerabilis. aut singularem numerum pro plurali posuit, id est, qui sunt tolerabiles.* Faërnus.

33. *Exigue sumptum.*] Parce. *Farnabius.*

Et hæc sunt tamen ad virtutem omnia.] Bembinus liber, sine conjunctione habet dictionem hæc, alii cum conjunctione *atque*. quod & placet *Faërno.*

34. & 35. *Verum ubi animus semel se cup.*] His duobus versibus omnis comici erroris origo demonstratur. *Bæclerus.*

36. *Scitum est.*] Optima occasione senex, dum aliorum mores & facta demonstrat, occasionem filii corrigendi, repperit, ut moneret. Scitum est, inquit & perelegans, ex aliis periculum facere, hoc est, tentamentum, quod tibi vehementer expediat. *Eugraphius.*

Scitum est periculum ex aliis facere, tibi quod ex usu siet.] Repetitur sententia *περιπετικῶς* act. 2. sc. 1. v. 9. & cum ἐξεργασίᾳ memorabili *Adelph.* 3, 3, 61.

Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium

Jubeo: atque ex aliis sumere exemplum sibi:

Hoc facito, &c.

Boeclerus.

Periculum, &c.] Βλέπειν τὰ τῶν ἄλλων κακά. Menander feliciter sapit; qui alieno periculo sapit.

--- *felix quicunque dolore*

Alterius discit posse carere suo.

Tibullus 3. l. eleg. 6. *Farnabius.*

37. *Ut videam nobis quid cœna siet.*] Nullus L. s. hanc habet collocationem, sed omnes ita, *ut videam cœna quid nobis fiat* vel *fiet.* Solus Bembinus, *quid in cœn fiet.* deinde deleto, *in*, post *cœn* superadditum est, *æ*, ut fieret *cœnæ.* ego legendum puto, *quid in cœnam fiet*: ut & in Andria, *ferre obsonio in cœnam seni.* nec versus repugnat, si ex *quid*, elidas d. *Faërnus.*

Tu ut tempus est diei, vide sis ne quo hinc abeat longius.

38. *Tu ut tempus est diei.*] Tempus non solum summum est, sed & pars partis est; sicuti hic posuit, *diei tempus*, cum temporis dies esse videatur. *Engraphius*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CLITIPHO *adolescens.*

Argum. *Solus hic Clitipho remansit, qui de patre conqueritur, ut mos est adolescentium qui paterna præcepta moleste ferunt, præsertim cum ab amore dehortantur.*

Quam iniqui sunt patres in omnes adolescentis judices:
Qui æquum esse censent nos a pueris ilico nasci senes;
Neque illarum affines esse rerum, quas fert adolescentia.
Ex sua libidine moderantur, nunc quæ est, non quæ olim fuit.
Mihi si umquam filius erit, næ ille facili me utetur patre:
Nam & cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus:
Non ut meus, qui mihi per alium ostendit suam sententiam.

Perii

I*Ambici Octonarii acatalectici* sunt. v. 5. unus *MSS.* meorum: *næ ille facili utetur patre.* Argent. *certe ne ille f.* v. 6. duo: *peccatis* v. 8. Argent. *perii, u pater ut adbibit.* v. 10. omnes: *narrat.* Bœclerus.

1. *Quam iniqui.*] *Remansit solus Clitipho, & secum conqueritur de patris hortatione,* Ordo est: Quam iniqui sunt judices patres in omnes adolescentes. *Eugraphius.*

Quam iniqui sunt patres] De Cliniæ amore, hactenus satis multa, Menedemus pater & postea Clitipho dixerunt; nunc indicanda est altera pars argumenti, ipsius Clitiphonis amor. *Bœclerus.*

2. *Nos a pueris ilico.*] Qui arbitrantur, justum esse, in pueritia moribus senum nasci. *Eugraphius.*

Nos jam a pueris.] Nec liber Bembinus, nec plerique alii habent particulam *jam* Faërnus.

Neque illarum affines rerum esse.] O. l. *s. esse rerum*, versu non repugnante, si in *illam* abjecto l, primam corripias, ut sæpe in hoc poëta. *Idem.*

4. *Ex sua libidine, &c.*] Modum imponunt adolescentibus de moribus suis, quos nunc habent in senectute, non quos in adolescentia habuerunt. *Engraphius.*

Ex sua libidine moderantur, quæ est, nunc.] O. l. *s. nunc quæ est.* Faërnus.

5. *Mihi si unquam filius.*] Si aliquando mihi filius contingat. *Engraphius.*

Facili me utetur patre.] Id est, valde me utetur bono & facili patre. *Idem.*

6. *Nam & cognoscendi, &c.*] Facile, inquit, filio meo hanc facultatem dabo, ut universa ejus facta cognoscam: tamen si peccarit, ignoscam. *Idem.*

Nam & cognosc. & ignoscendi dab pecc. loc.] Vide *Crestomat.* voc. *æquus.* Bœclerus.

Cognoscendi, &c.] Cic. pro Cœlio: *Leni vero & dementi patri, cujusmodi ille est, Fores effregit? restituentur. Discidit vestem? resarciatur: Cœlii causa est expeditissima.* Farnabius.

7. *Per alium, &c.*] Sub Menedemi persona cujus causam modo egit, atque invehebatur in Cliniam, adeoque omnes me & in genere adolescentes. *Idem.*

8. *Ubi*

Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facinora?
Nunc ait: periclum ex aliis facito, tibi quod ex usu siet.
Astutus: na ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.
Magis nunc me amicæ dicta stimulant: da mihi, atque adfer mihi:
Cui quid respondeam nihil habeo: neque me quisquam est miserior.
Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet bene & pudice eductam, ignaram artis meretriciæ.
Mea est potens, procax, magnifica, sumptuosa, nobilis.

Tum

8. *Ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facin.*] Nullam occasionem prætermisit poëta, quin demonstraret corruptæ educationis Atticæ vitia, & ex suis caussis atque originibus requireret: Igitur nollem, *Guyeto* delendum videri hunc versum. quomodo enim sequens, cum præcedentibus bene copularetur? *Boeclerus.*

Plus paulo, &c.] Largius æquo. *Farnabius.*

9. *Nunc ait, periculum ex aliis facito.*] *Periclum* exigit ratio octonarii, ut & in libro Bembino est. *Faërnus.*

Nunc ait, &c.] Μίμησις, recitantis sententiam patris sui. *Farnabius.*

10. *Na ille, &c.*] Quanti a liberis parentum fiant verba, docet pastor apud Theocritum Idyl. 9. quod τῶ δὲ θέρεος φρύγριθ ἐγὼ τόσσαν μελεδαίνω ὅσσον ... πατρὸς μύθων καὶ ματρὸς ἀκούειν. Neque enim *amentes* (ut habet Afranius) *quibus animi non sunt integri, surde audiunt*, sed & amantes. *amor surdis auribus esse solet.* Prop. *Farnabius.*

11. *Da mihi atque affer mihi.*] Multum addidit sententiæ, ὑποκρίσει. *Boeclerus.*

12. *Cui quid respondeam.*] Expressit inopiam; siquidem non solum dixit, cui quidem nihil habeo, verum, ad respondendum verba desunt. *Eugraphius.*

13. *Suarum rerum satagit*] Etsi is quoque de suis rebus plurimum cogitat. *Idem.*

Nam Clinia hic, & si is suarum rerum.] Olli s. *nam hic Clinia, & si is quoque suarum.* utroque modo constante octonario. *Faërnus.*

Etsi is quoque rerum suarum satagit.] Optime *Guyetus* explicat. *Boeclerus.*

14. *Habet bene & pudice eductam.*] Sæpe conjungi videas. *Plaut. Cistellar.* 1, 3, 24 & 25.

Educavit eam sibi pro filia,
Bene ac pudice.

comparatio utriusque ad οἰκονομίαν refertur. *Idem.*

15. *Mea est potens.*] Ad hoc positum, ut ex nobilitate plurimum audeat postulare. *Procax* a petendo dictum est; unde & *proci* dicuntur nuptiarum petitores. *Eugraphius.*

Mea est potens; procax.] Prorsus non probare possum *Guyeti* τὸ *patens*. Ceterum ad hanc descriptionem congruit *Pomponii* versus in Satyra, apud *Priscianum*, *sine sexti a blanda, fallax, impotens, superba, discordis.* Boeclerus.

Sumptuosa.] Ut & necessitatem sibi petendi propter suos sumptus faciat. *Eugraphius.*

Nobilis.] Ab omnibus nota. *Idem.*

Nobilis.] Nota magis quam nobilis. *Farnabius.*

Tum quod dem ei recte est: nam nihil esse mihi, religio est dicere.
Hoc ego mali non pridem inveni: neque etiam dum scit pater.

16. *Tum quod dem ei recte est.*] Nihil omnino affertur ab interpretibus, quod probare queat eruditorum quisquam. omnium minime *Tares* explicatio admitti potest. An ita licet capere? *tum quod dem ei.* constituitur hic ἀποσιώπησις. ut voluerit absolvere; *tum quod dem ei, nihil est mihi*; cum tamen necesse sit multum accipere talem meretricem, qualis nunc descripta est. Sed reprehendit sermonem nec absolvit: interjecta correctionis formula: *recte est.* q. diceret; sed quid dicere volui? religio mihi est ac vel ominis vitandi causa esse debet, *dicere, nihil mihi esse* sperat enim, more talium amatorum se inventurum alicunde argentum. itaque timet dicere, nihil sibi esse. quod etsi te nihil esset, in spe tamen haberet, unde meretrici procaci suppeditari posset. Illud *recte est*, ita usurpari, ut dictum est, vel hæc exempla doceant: quærenti matri, *quid es tam tristis?* respondet Pamphilus: *recte mater. Hec.* 3, 2, 19. Interroganti perturbatum Æschinum Micioni, *quid est* respondet ille: *nihil; recte. Adelph.* 4, 5, 19. Ad prius exemplum *Donatus* erudite: *sic dicimus, cum sine injuria interrogantis aliquid reticemus.* neque quisquam facile dubitet, per suppressionem ibi dici τὸ *recte.* Bœclerus.

Nam nihil esse mihi, religio est.] Dicere, me hoc non habere, maxima mihi religio est. Ut *Virgil.*

Religio est patrum multos servata per annos. Eugraphius

Religio est dicere] Dies *religiosi*, inquit Agellius, dicti, quos propter ominis diritatem, relinquimus: Idcirco Terentius in Heaut. *Tum quod dem ei, recte est: nam nihil esse mihi, religio est dicere.* lib. 4. c. 3. h. e. Tum quod dem ei obsequii tantum voces & blanditiæ cujusmodi sunt, *Recte benigne*, Nam nihil esse mihi, nefas dicere, non licet, non ausim dicere. *Farnabius.*

17. *Hoc ego mali non pridem inveni: neque etiam dum scit pater.*] Utrumque ad οἰκονομίαν relatum est: & quod non inveteratus amor (abducet enim inde animum & ad uxorem in fine fabulæ applicabit) & quod patri ignotus. nam hæc ignorantia præcipui erroris ἀφορμὴν peperit. *Bœclerus.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

CLINIA *adolescens.* CLITIPHO *adolescens.*

Argum. *Clinia cessatione & mora Antiphilæ amicæ nimium torquetur: solet enim amantis animus, omnis moræ, quantumvis brevis, impatientior esse.*

CL. *Si mihi secundæ res de amore meo essent, jam dudum scio*
Venis-

IAmbici octonarii acatal. sunt. v. 8. MSS. duo: *sub imperio cujus est.* v. 6. omnes: *etiam cave ne videat forte hic te a patre al. eo.* v. 8. duo: *quam sciat.* unus: *quam scies.* v. 10. omnes: *non cogitas hinc longius abesse.* v. 11. duo: *dum conantur.* Argentorat. *comantur.* quod unus meorum in margine adscriptum habet ad τὸ *conantur: al. comantur.*

Muretus & Goveanus hinc incipiunt *actum secundum*, sed ratio illa, quæ tam secure jactatur, quod Clitipho in proscenio remanserit Chremete domum digresso, non est tanti ponderis. Non dicam de *actus quarti* initio, in hac fabula; nam & ibi *Muretus* corrigit. cujus aucto-

Venissent: sed vereor, ne mulier me absente hic corrupta sit.
Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exaugeant:
Occasio, locus, ætas, mater, cujus sub imperio est, mala:
Cui nihil jam præter pretium dulce est. Cli. *Clinia.* Cl.
hei misero mihi.

Cli. Et-

auctoritatem si sequeremur, in omnibus Terentianis fabulis aliter ordinandi essent actus. id quod facile non erit ubique. nisi velimus dura quædam, & a consuetudine comica plurimum diversa, admittere. *Boeclerus,*

1. *Si mihi secunda.*] *Hic illud est, quod supra diximus, quod per conjecturam Clinia credit, amicam se absente corruptam,* Ac primum argumentum fecit ex eo, quod missus servus nondum redit. Deinde proponit ipsam suspicionem. *Sed vereor, &c.* Eugraphius.

Si mihi secunda res.] Clinia plenus desiderii & curarum, ex domo Chremetis progreditur, si redeuntes servos & amicam adventantem posset conspicere. Clitipho (si hinc novum actum ordiri placet) egressum consequitur, nomine vocat, monetque, ut caute apud hæc loca obversetur, unde a familiaribus patris seu Menedemi conspici posset. Sin priore scena actum inchoamus, inter querelam Clitiphonis egressus Clinia, nominatim ab eo inclamatur, atque cavere jubetur, sicut dictum est. Est autem oratio Cliniæ, qualem gignit desiderium & suspicio; quæ omnia in pejorem partem conjectare solent. *Boeclerus.*

Sed vereor, ne me absente hic corrupta sit. &c.]Adjungit & opiniones & argumenta a tempore, quod est *occasio*: occasionem autem hic intelligimus, quod absens fuit ipse. Deinde ponit locum Athenas, ubi magna hominum multitudo est & civium, variis moribus viventium. Adjungitur ætas, hoc est, a persona, & a tempore, quod adolescentula; ac propterea vario ingenio. Deinde addidit, *Mater.* Hoc nomen parum est; ni adderetur *mala.* Sed ne rursus suæ voluntatis & judicii ..... ideo adjecit, *Cujus sub imperio est: Cui nihil jam præter precium dulce est.* Eugraphius

Ne me absente mulier corrupta sit] l. s. alii alia collocatione; omnes tamen habent adverbium *hic*; Bembinus vero & Basilicanus & nonnulli alii, hoc modo, *ne mulier me absente hic corrupta sit.* Faërnus.

Mulier me, &c.] Antiphila. Virginem viripotentem Ulpianus & Cajus mulierem vocant. scen. sequente, idem. *Farnabius.*

3. *Quæ mi animum exaugeant.*] *Mihi,* exigit octonarius, & ita habent o. l. s. est autem in libro Bembino ad hæc verba ascripta interpretatio, *Quæ mihi animum exaugeant, quæ me terreant. animum autem dicit, quem illi præsens efficit metus sollicitum cogitationum.* Faërnus.

Quæ mihi animum exaugeant.] Magna ratio movit *Guyetum*, ut *Palmerio* subscriberet, *exangeant*, reponenti; pro *exaugeant*; cujus significatio obscura est. *Boeclerus.*

Concurrunt, &c.] *In angiendo, mærore exangeor.* Plaut. Stich. 1. act. 1. sc. Alii leg. *exangeat*, volumque veteres usurpasse 2. conjugationis, pro *ango.* verum neque conjugatio neque compositio placet. *Farnabius.*

4. *Locus, occasio, ætas, mater, sub imperio cujus est, mala.*] Ex o. l. s. ita colloca, *occasio, locus.* item ex libro Bembino & Basilicano, & nonnullis aliis, teste Joanne Rivio, *cujus sub imperio, est mala.* aliter nullo modo stat octonarius. ita legit & Eugraphius, qui etiam ita sensum ordinat, ut sit mater mala sub cujus imperio est: *Faërnus.*

Occasio, locus, ætas, mater.] Suspicioni argumenta in promptu sunt. explicat *Eugraphius.* in ultimo tamen argumento immoratur Clinia, inter ipsam suspicionem, amoris non oblitus. matris enim ingenium potiur, quam ceteras illecebras a se timeri ostendit. reliqua invitare ad libidinem, mater cogere poterat, itaque non frustra adjecit, *mater, sub cujus imperio est, mala.* Boeclerus.

Occasio, &c.] Μικρὰ ποιοῦσι τὸ πρᾶγμα κακόν. Menander. *Farnabius.*

CLI. *Etiam caves, ne videat forte hinc te a patre aliquis exiens?*

CL. *Faciam: sed nescio quid profecto mihi animus præsagit mali.*

CLI. *Pergin istuc prius dijudicare, quam scis quid veri siet?*

CL. *Si nihil mali esset, jam hic adessent.* CLI. *jam aderunt.* CL. *quando istuc erit?*

CLI. *Non cogitas hinc longule esse? & nosti mores mulierum:*

Dum moliuntur, dum conantur, annus est. CL. *o Clitipho,*

Ti-

8. *Pergin' istuc prius.*] Perseveras ante hoc quasi certo judicio tenere, quam scias quod in vero sit. *Eugraphius.*

Pergin istuc prius dijudicare.] Ex *istuc* s, elidendum: ut in prima sede hujus octonarii sit dactylus. *Faërnus.*

Pergin istuc prius dijudicare, quam scis quid veri siet.] Nihil est mutandum in hoc versu, satis bene se habet. *Boeclerus.*

9. *Si nihil mali esset.*] Ad consequentiam argumentum cepit ex eo, quod non redit missus servus. Certa mihi, inquit, suspicio est, illam esse corruptam; nam hic adessent. *Eugraphius.*

Quando istuc erit?] Illud enim quod dixit, *Jam aderunt*, hoc amanti tardum est: ideo adjecit, *Quando istuc erit?* Idem.

Quando istuc erit.] Istuc *jam*, scilicet. impatientis vox est, non sine exprobratione quadam ad prius solatium referenda; quod describebatur *act.* 1. *sc.* 2. *princ.* q. d. jam ante dixisti, mox adfuturam amicam meam; nunc iterum affirmas: ecquando istuc erit? *Boeclerus.*

10. *Non cogitas hinc longius abesse?*] Liber Bembinus, *hinc longule esse*, id est, aliquantum longe. Plautus in Menæchmis: *Ingressum fluvium rapidum ab urbe haut longule.* hoc modo optime stat octonarius, aliter impeditus. *Faërnus.*

Non cogitas hinc longule esse.] Bembini codicis auctoritate se tuetur hæc lectio: testanturque etiam *Glareanus & Georgius Fabricius*, se vidisse in quibusdam codicibus. Relinquam lectori arbitrandum, amore *Plautinæ* locutionis, an re vera hæc lectio obtinere debeat. *Boeclerus.*

Dum moliuntur, dum comuntur.] Pro *comuntur* omnes fere l. s habent *conantur*: & in his Bembinus, Basilicanus, Victorianus. alii, sed pauci, *comantur*; nullus, quem viderim, *comuntur*. quare *conantur* repono, quod synonymum est verbi moliuntur. *Faërnus.*

Dum moliuntur.] Subaudi, quid rerum; i. e. dum moliuntur seu cum quodam labore apparant, ea, quæ sibi ad eundum necessaria credunt. *Petrus Marsus: i. e. dum se præparant multiplici cultu, ædificant formam variis rebus.* hactenus sensum, non verba sequi, æstimari potest. Sed quod addit, quo referemus? *inde demoliri, est destruere id quod ædificatum est.* Sic quoque putabimus, melius eum sensisse, quam locutus est. Cur enim exagitare libeat viros, quorum studium non simplici nomine laudari debet? *Boeclerus.*

Dum moliuntur.] Dum surgunt, movent, promovent, apparant, ornant se. *Farnabius.*

Dum conantur.] Nihil dubito hanc veram lectionem esse. cum præsertim *τὸ conari τῷ moliri ἐν παραλλήλῳ* congruat; & *MSS.* auctoritas affirmet. *τὸ comantur* pauci habent; qui *comuntur* præferret, nullus est. quam iterum, ut sæpius, ex *Plauto* nobis vocem nonnulli substituerunt. apud illum enim legas, *Sticho* 5, 4, 19.

Sed amica mea dum comit, dumque se exornat, &c.

Geor-

Timeo. CLI. *respira: eccum Dromonem cum Syro una adsunt tibi.*

Georgius tamen *Fabricius* τὸ *comantur* defendit. *Baclerus.*

12. *Respira.*] Unico vocabulo poëta voluit solicitudinem Cliniæ, non tantum quæ in animo, sed quæ in vultu etiam erat, ostendere. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

SYRUS *servus.* DROMO *servus.* CLINIA *adolescens.* CLITIPHO *adolescens.*

Argum. *Clinia ex Syro intelligit, se absente pudice admodum vixisse Antiphilam; qua ex re ingenti gaudio perfunditur: Bacchis Clitiphonis amica ad cœnam adducitur, quæ tamen interim fingitur esse amica Cliniæ.* Thes. 1. *Amatores sunt suspicaces.* 2. *Magnum facinus sine periculo patrari nequit.*

A*In tu?* DR. *sic est.* SY. *verum interea dum sermones cædimus,*

Ille

SAtura est *Jambicis Octonariis* & *Senariis*, tum *Trochaicis septenariis* constans. v. 2. omnes *MSS.* nostri: *illa relictæ sunt.* v. [illegible] omnes: *quid bibent.* & v. 17. *collocupletasti Antiphila te.* v. 20. duo: *monuisse frustra dolet.* tertius: *dolet monuisse frustra.* v 29. unus omittit, *esse.* Argentor. pro *esse ei*, habet *ejus.* v. 38. omnes: *hinc sciri potuit, haud usquam alibi.* v. 46. omnes: *quæ tum erat mortua.* v. 48. omnes: *malam.* nisi quod in uno, τὸ *m* secunda manu superscr. v. 49. omnes: *capillus sparsus.* v. 52. omnes *subtegmen.* duo *prætercam.* v. 54 & 55. unus: *si hæc vera sunt Clinia, ita ut credo.* alter: *si hæc vera sunt Clinia, ita ut hic dicit, quis te fortunatior?* Argent. *si hæc v. s. Cl. ita ut dicit hic, q. t. f.* v. 57. omnes: *noxam.* v. 64. omnes, ut ed. v. 71. duo: *quo illam adducis.* v. 73. unus: *mirabile.* v. 76. unus: *quid illo in tempore facias.* ex glossa. v. 80. post τὸ *tace*, Argentor. habet: *Clit. quid est? Syr. vis am.* unus meorum geminat: *Clit. quid est. S. quid est? vis am.* v. 85. duo: *vide, cogita, examina,* ex glossa. v 86. omnes: *etsi hoc consilium.* v. 90. duo: *exper. hoc scies.* v 94. omnes: *deducetur.* v 98. omnes *istiusmodi quæso aliq. rep.* v 99 duo: *ibo obviam hu, d.* unus: *ibo obv. huic d. v. revertatur d.* v. 102. duo: *quod bonum est* v. 112. unus: *ridiculum est, istuc te me monere Clit.* v. 122. omnes: *quæ solet quosque spernere.* 124. omnes *nam miserum quendam offendi ibi militem.* v. 123 omnes: *eademque ut esset apud te ob hoc quam gratissima.* v. 138. omnes: *abeas si sapis,* Bœclerus.

1: *Ain' tu?*] *Hæc scena exolvit illam suspicionem, quam Clinia habuit.* Et hæc conjectura deinde rursus habet aliam causam, quod amicam Clitiphonis adduxerit servus, ita ut in domo patris esse possit. Quæ res an fieri possit, deliberationis vim tenet. Ita prior causa incontroversia est, secunda in deliberativa: aut controversia est ex conjectura. Ergo partibus tractabitur hoc est, uti dicta & affectus, quod πάθος Græce dicunt, suggerunt argumenta: sicut suis locis explanabimus. *Eugraphius.*

Ain' tu?] Supplet *Guyetus.* quale hic γελοῖον observatum, quod nonnemo annotat, haud repereris. consuetudine comica personæ una ingredientes in theatrum, veluti continuant sermonem e. g. hic inter vias agitatum. *Baclerus.*

Dum sermones cadimus.] *Cadere sermones* dicuntur, qui frequenter & plurimum loquuntur. *Eugraphius.*

Sermones cadimus.] Κόπτειν λόγους & κόπτειν ῥήματα dici a Græcis monet Priscianus l. 18. quod interpretatur Nonius, *commiscere sermones.* qui *serere* legunt,

Illa sunt relicta. CLI. *mulier tibi adest, audin Clinia?*

CL. *Ego vero audio nunc demum & video, & valeo Clitipho.*

SY. *Minime mirum: adeo impeditæ sunt: ancillarum gregem*

Ducunt secum. CL. *perii. unde illi sunt ancillæ?* CLI. *men' rogas?*

SY. *Non oportuit relictas: portant quid rerum.* CL. *hei mihi.*

SY. *Aurum, vestem: & vesperascit, & non noverunt viam.*

Fa-

gunt, non metiuntur versum; quanquam *serere sermones* habeatur apud Virgilium & Livium. *Farnabius.*

2. *Mulier tibi adest.*] Quia ita locutio servi fuerat, ut diceret, *relictæ mulieres.* Eugraphius.

Mulier tibi adest, audin Clin.?] Pergit consolari & gratulari, ut cœperat, Clitipho: *mulier tibi adest*, sc. illa, ἡ ἐρωμένη, cum quadam ἐμφάσει. *audin Clinia?* servos de mulieribus, ad quas accersendas missi erant, colloquentes. cui Clinia ἐμπαθῶς respondet: *ego vero* (utraque vox asseverationi apta) *audio nunc demum* (post anxiam & sollicitam expectationem) *& video & valeo Clitipho.* mire additum τὸ *video.* Conspectiorem autem voluit esse poëta affectum, respirantis ex ægritudine adolescentis, ut illustraretur fortuna amantium, quando statim, ex nova suspicione, in priorem solicitudinem incidit. *Bœclerus.*

4. *Minime mirum adeo impedita.*] Mirandum non est quod impeditæ sunt mulieres, quæ & ancillarum gregem ducunt secum, & plurima comportant. *Eugraphius.*

4. *Minime mirum.*] Sc. quod relictæ sint, quod tardius consequuntur nos. *Dromoni* potius volunt alii convenire hæc verba, quam Syro, cui in MSS. fere tribuuntur. vide *Guyet.* Bœclerus.

Ancillarum gregem.] Indecorum nimirum olim visum matronis & inhonestum, sine comitatu ancillarum in publicum prodire. Præibant ex officio Anteambulatrices, subsequebantur Pedissequæ. Martianus Capella. l. 2. *Periergia vero aliis comitata pedissequis dotalibusque mancipiis curiose universa perscrutans atque interrogans sequebatur.* Farnabius.

5. *Perii! unde illa sunt.*] Crescit error Cliniæ: ut magis credat esse corruptam, quod ancillas habeat & aurum. Hæc omnia meretricis, non illius mulieris sunt. Sed adhuc ignorat adolescens. *Eugraphius.*

Perii, unde illi sunt ancillæ?] Hic error inductus est a poëta, sicut totus Bacchidis comitatus, ad demonstrandam ex comparatione Antiphilæ innocentiam, & utriusque amoris discrimen, Syro cœpti auctore. propagaturque egregia οἰκονομίας arte per pleramque argumenti seriem: ut quæ juvenum primo animos tenuerat suspensos, apud senes majorem deinde turbam concitet, mulierum ignoratio. *Bœclerus.*

Men' rogas.] Ex me quidem nihil horum sciri potest. *Idem.*

6. *Portant quid rerum?*] *Muretus* interrogatione attollit & exemplis illustrat. i. e. multum rerum: *Idem.*

Portant, &c.] Quam multas res & magnas portant secum? Nannius Miscellan. l. 1. c. 21. *Farnabius.*

7. *Aurum, vestem.*] De ornamentis muliebribus, & paratu. erat enim Bacchis meretrix, ut ante dictum est, *Magnifica, sumtuosa.* Gallus interpres: *elles portent des d'aureures, comme sont cheines, carquans, couliers & bagues, & aussi elles portent des robes & ornements precieux.* Addi debet hic locus ad ea, quæ diximus in *Eunuch.* 4, 1, 13. Bœclerus.

Aurum, vestem.] Aurea ornamenta, monilia. vide Eunuchi 4. act. 1. scen. infra. *sine auro tum ornatam.* Farnabius.

Et vesperascit.] Hoc est, nox fit: a *vespere* factum verbum est. *Eugraphius.*

9. Pro-

Factum a nobis stulte est, abi dum tu Dromo illis obviam:
Propera: quid stas? CL. *væ misero mihi, quanta de spe decidi.*
CLI. *Quid istuc? quæ res te sollicitat autem?* CL. *rogitas quid fiet?*
Viden' tu? ancillas, aurum, vestem, quam ego cum una ancillula
Hic reliqui, unde ea esse censes? CLI. *vah, nunc demum intelligo.*
SY. *Dii boni quid turba est? ædes nostra vix capient scio.*
Quid comedent? quid ebibent? quid sene erit nostro miserius?
Sed video eccos quos volebam. CL. *o Iupiter ubinam est fides?*

Dum

9. *Propere, quid stas?*] Ubaldinus Bandinellus legebat *propera*, quod & nos in aliquibus libris invenimus, inter quos Victoriano, licet deinde abraso *a*, substitutum fuerit *e*. & sane *propera* majoris instantiæ est. *Faërnus.*

11. *Viden' tu, ancillas, aurum, vestem.*] Vel ita distingues: *viden' tu ancillas, aurum, vestes?* i. e. audin tu animadvertis, intelligis, ancillas, aurum, vestes memorari a servis? unde ea esse censes, cum ego hic reliquerim eam cum una ancillula? unde ea esse censes, nisi quia interim inhoneste potius divitias parere hic optavit, quam reditum meum expectando pauper vivere? Sive augendo affectui malis dividere, *audin' tu? ancillas, aurum, vestem.* ut ἀποσιώπησις vel ἀπότομος præcidas sermonem. *ancillas, aurum, vestem* (repetitis ἐν ὑπομνήσει) memorant servi, de ea, quam ego hinc abiens cum una ancillula pauperem reliqui. unde ergo habet hæc nisi ab amatore novo? *Boeclerus.*

Viden tu ancillas, aurum, vestem, quam ego cum una ancillula
Hic reliqui; unde ea esse censes?] Liber Bembinus & Basilicanus non habent dictionem *ea*. in Victoriano sic erat, *unde esse ea censes?* sed deinde verbum *ea* deletum est, quod & in aliis libris varie collocatum est. quo sublato sic distinguemus:

Viden tu? ancillas, aurum, vestem, quam ego cum una ancillula
Hic reliqui, unde esse censes?
Et subaudiendum est ei, ut sit ei, quam ego reliqui. ut autem stet trochaicus, vel in *viden*, fiet dialysis, ut sit anapæstus in prima, vel ex ea dictione n, abjicietur: & erit pariter anapæstus in prima, sed in *quam ego*, synalœpha non fiet. *Faërnus.*

12. *Vah nunc demum intelligo.*] Producitur industria Poëtæ error, & increscit, ne Clitiphone quidem jam ad minuendam æquali suo suspicionem satis prompto; qui ante increpitaverat *pergin' istuc prius dijudicare, quam scis, quid siet?* nunc enim & ipse cedit argumentis, quibus Clinia volebat conficere, mulierem se absente corruptam esse. Estque hoc in Clitiphone eo suavius, quod non animadvertit aut divinat, suam amicam describi, non Cliniam. *Boeclerus.*

13. *Dii boni, quid turba est?*] Augendo errori, oratio in admirationem formata, servit; ut supra: *portant, quid rerum? aurum, vestem.* cohærent enim. *Idem.*

14. *Quid seni erit nostro miserius?*] O. l. s. *sene.* Faërnus.

15. *O Jupiter! ubinam est fides?*] Necdum soluta sibi suspicione queritur adolescens se esse deceptum, ... omisso amo-

Dum ego propter te errans patria careo demens, tu interea loci
Collocupletasti te Antiphila, & me in his diseruisti malis,
Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens.
Cujus nunc pudet me & miseret; qui harum mores cantabat mihi:
Monuisse frustra, neque eum potuisse umquam ab hac me expellere:
Quod tamen nunc faciam: tum, cum gratum mihi esse potuit, nolui.

Nemo

amore amatoris sui in meretricios mores esse delapsam. *Eugraphius.*

O Jupiter, ubinam est fides?] Quid hac oratione absolutius, qua amoris & fati sui summam Clinia dequeritur? ad summum enim procedere debuit error, antequam finiretur. Adjiciuntur verbis gestus miserabiles. donec his conspectis auditisque, propior interea factus Syrus, quid errent, animadvertit, & suspicione Antiphilam, accurata & longa narratione exsolvit. *Boeclerus.*

Ubinam est fides?] Quonam abiit fides mihi data ab Antiphila, fore se amori nostro constantem? Hæc sibi Clinia suspicatus amicam suam corruptam esse, ubi conspexisset tantum auri, gregem ancillarum, vestes suppetere illi quam pauperem abiens reliquisset. *Farnabius.*

16. *Dum ego propter te errans patria careo demens.*] Frequentibus verbis & impletur & attollitur sententia, more Terentiano: id est, ubere copia, citra redundantiam. Hæc enim singula ita valent, ut pauciora sufficere videantur: ita conjunguntur, ut demere aliquid aut intercipere non ausit, qui consertam momentorum seriem intelligit. *Boeclerus.*

Tu interea loci]. In libro Bembino hic ascriptum est: *Loci*, parelcon: nam *loci*, omni significationi addi solet. Ennius: *Flamma loci postquam concussast turbine sævo.* Faernus.

17. *Collocupletasti.*] Divitem fecisti. *Eugraphius.*

19. *Cujus nunc me pudet.*] Patris me pudet & miseret, qui frequenter harum mores dixit mihi, & frustra monuit. *Idem.*

Cujus nunc pudet me.] ἀμφιβολίᾳ eleganter usus est. *pudet me patris*, id est, αἰδοῦμαι τὸν πατέρα. ut in *Hecyra* 5,2,27. *pudet Philumenæ.* ita loquitur Bacchis meretrix, *pudet sc. conscientia communis viri & pellicatus*, quod *Donatus* annotat. *Pudet* enim, ut amplius ibi notatur, *dub significat: sive ille peccavit, quem pudet, sive ille, cujus pudet. pudet me patris & miseret:* pudore afficior, & misericordia, si parentem meum cogito: pudore quidem, quod inobediens illi factus sum, & admisi, quorum me pœnitet: misericordia autem, quod multum laboris in me corrigendo & monendo frustra sumsit. Tali loquendi genere, *pudor patris, & misericordia hujus*; in *Andria* dicuntur. *Boeclerus*

Cantabat mihi] Sæpe repetens monebat. *Hæc dies noctesque tibi canto ut caveas.* Plaut. Trinum. *Farnabius.*

20. *Neque potuisse unquam.*] Post *potuisse* omnes fere l. s. habent pronomen *eum*; quod & placet, maxime propter versum. *Faernus.*

Monuisse frustra, neque eum pot.] hæc suspendunt aliqui, ab illo, quod præcessit: *pudet & miseret me patris, monuisse frustra*: ut trajectio verborum admitteretur. alii παθητικώτερον hic novam ordiuntur sententiam: *monuisse frustra*, sc. oportetne? nonne indignum est, frustra monuisse? vide *Guyetum*. Boeclerus.

21. *Quod tamen nunc fac.*] Vide

Chæ-

Nemo est miserior me. Sy. hic de nostris verbis errat videlicet,
Quæ hic sumus locuti. Clinia aliter tuum amorem, atque est, accipis;
Nam & vita est eadem, & animus te erga idem ac fuit,
Quantum ex ipsa re conjecturam cepimus.
Cl. *Quid est obsecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium est*
Quod malim, quam me hoc falso suspicarier.
Sy. *Hoc primum, ut ne quid hujus rerum ignores, anus*
Quæ est dicta mater esse ei antehac, non fuit:
Ea obiit mortem: hoc ipsa in itinere altera
Dum narrat, forte audivi. Cli. *quænam est altera?*

Sy.

Chrestomath. voc. *gratus*. Bœclerus.

24. *Nam & vita est.*] Prima propositione volens servus solvere errorem suspicionis Cliniæ; dicit, Et vita est eadem amicæ; & animus ille qui circa te fuit. verum meminisse debemus duas res esse propositas, ut & vita eadem probetur, & idem animus. Potuit enim in eadem muliere castitas perseverare, ut esset eadem vita; non tamen idem animus: potuit namque oblivisci amatoris sui, & non eum desiderare. Ideo adjecit: *& animus te erga idem ac fuit.* Eugraphius.

Nam & vita est eadem, & animus te erga.] Bene partitur ubique poëta, quod conficiendum est. Duo suspicabatur Clinia: *ne collocupletasset se interim Antiphila*, & commutata parcæ pudicæque vitæ consuetudine, quæstum occepisset; tum adeo, *ne deseruisset* amores pristinos, alioque animum contulisset. utrique errori respondetur. *Bœclerus.*

25. *Quantum ex ipsa re conjecturam fecimus.*] Solus liber Bembinus, *fecimus*; omnes alii quotquot sunt, *cepimus.* quam & veram lectionem arbitror; licet & illa altera stare possit. *Faernus.*

Quantum ex re ipsa conjecturam cepimus.] Ut diligens est Poëta! Cliniæ conjectura ita tractabatur, ut *concurrerent multæ opiniones* (2, 2, 3.) ei opponitur *conjectura*, non ex opinionibus collecta, sed *ex ipsa re capta.* Alii Codices habent *fecimus.* sed *Rivius* τὸ *cepimus* tuetur. *Bœclerus.*

26. *Quid est obsecro?*] aliqui omittunt τὸ *est.* cupit Clinia audire, quam ex ipsa re conjecturam ceperint, de vita & animo Antiphilæ: dic mihi, obsecro te, quid est illud, quo mihi fidem facias, vitam animumque Antiphilæ manere, qualis fuit? *Idem.*

28. *Ne quid hujus rerum.*] Quod nunciet servus anum periisse, quæ ei mater esse dicebatur, ad causam minime pertinebat. ideo adjecit: Hoc primum tibi dico, ne aliquid harum rerum ignores. *Eugraphius.*

Ut ne quid hujus rerum.] Vide *Guyet.* Bœclerus.

30. *Altera dum narrat.*] Hic jam præmissio alterius narrationis effecta est. Nata est suspicio ut quæreretur, quæ sit altera: cujus narrationem differt: prior enim est de amica Cliniæ narratio. *Eugraphius.*

In itinere altera dum narrat.] *Priscianus* hujus versus exemplo ἀρχαϊσμὸν illum declarat *lib.* 6. & 13. Bœclerus.

Altera.] Alteri ut *nulli* Andr. 3. act. sc. 5. & *soli.* Eunuch. 5. act. 6. Cic. l. 2. de Divin. *alia pecudis.* sed vide Grammat. nostram. *Farnabius.*

31. *Quænam est illa altera.*] Bene desiderat Clitipho hoc scire, & vix æquo animo patitur, se differri; quasi præsagiret aliquid ad se pertinens. *Bœclerus.*

33. *Jam*

ST. Mane: hoc quod cœpi, primum enarrem Clitipho:
Post istuc veniam. CLI. *propera.* SY. *jam primum omnium*
Ubi ventum ad ædes est, Dromo pultat fores:
Anus quædam prodit: hæc ubi aperuit ostium,
Continuo hic se conjecit intro, ego consequor:
Anus foribus obdit pessulum, ad lanam redit.
Hic sciri potuit, aut nusquam alibi Clinia,
Quo studio vitam suam te absente exegerit,
Ubi de improviso est interventum mulieri:
Nam ea res dedit tum existimandi copiam,
Cotidianæ vitæ consuetudinem,
Quæ cujusque ingenium ut sit, declarat maxime.
Texentem telam studiose ipsam offendimus;
Mediocriter vestitam veste lugubri
Ejus anuis causa opinor, quæ erat mortua;

Sine

33. *Jam primum omnium.*] Vita Antiphilæ cognoscenda datur, accuratissima ac pæne curiosa descriptione. a summo ad imum. *Bœclerus.*

34. *Ubi ventum ad ædes.*] Hic ergo breviter omnia argumenta, quæ a summo ad imum sunt, colligamus. Ac primum collocetur. Casta est mulier, & eadem quæ fuit ante, perseverat: quod anus processit: quod ostium aperuit: quod continuo ingressus est servus: quod postquam ingressus, statim anus pessulum rursus foribus obdit: quod ad lanam redit: quod texentem telam studiose ipsam invenerit: quod mediocriter vestitam: quod sine auro: quod ita ornatam, quemadmodum sibi ornatur: quod nulla mala re expolitam muliebri: quod capillus ab ea rejectus circum caput fuerat negligenter: quod cum ancilla ea texebat, pannis ipsa contexta. Hæc sunt quæ vitam probant. Rursus subjungitur, an idem animus circa Cliniam perseveret. Ideo interrogavit:

Quid ais ubi me nominas?

Subjungit ille:

Ubi dicimus rediisse te, &c.

Ergo & hic conjectura est, an idem animus perseveret. Probamus autem quod perseveret, ex eo, quod ubi te nominavimus, *mulier telam deserit continuo, & lacrumis opplet os totum sibi, ut facile scires, desiderio id fieri tuo.* Completa igitur omni re, ad alteram narrationem necessario cito devolvitur, ut ostendat quæ illa altera sit mulier, de qua ante dixerat. *Eugraphius.*

Ædes.] Servius in 2. Æneid. Omne ædificium *ædes* dicuntur. Sed Varro locum quatuor angulis conclusum ædem vocari docet. revera *ædes* quæ ab omni parte tecta est, non sub dio, non oculo pervia, ἀειδὴς αἴδης. *Farnabius.*

38. *Hinc sciri potuit.*] Liber Bembinus & nonnulli alii, *hic* quod & magis placet: nam quod sequitur, *aut nusquam alibi*, requirit, *hic*, præcessisse, non autem *hinc*. Faërnus.

40. *Mulieri.*] Antiphilæ, virgini nubili, ut sc. 2. hujus act. & supra hac ead. sc. *Farnabius.*

43. *Quæ cujuscunque ingenium ut sit.*] Egregie tractatur hic locus in historia Lucretiæ apud *Livium* 1, 57. Bœclerus.

44. *Texentem, &c.*] Ἐξ ἱστίου γὰρ ἐμφαίνεται φιλοπόνως πάνυ. Menander. *Farnabius.*

45. *Vestitam, &c.*] Antiphilam. *Idem.*

46. *Ejus anuis causa.*] Auctoritatem hujus loci *Priscianus*, antiquum loquendi

Sine auro, tum ornatam, ita uti quæ ornantur sibi,
Nulla mala re esse expolitam muliebri:
Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus negligenter. pax! CL. *Syre mi obsecro*
Ne me in lætitiam frustra conjicias. SY. *anus*
Subtemen nebat: præterea una ancillula.

Erat

quendi morem probat *lib.* 6. *&* 7. Bœclerus.

Anuis causa] Veteres in quarta declin. retinuere gignendi casum in *is*. ut *anuis*, *fructuis*, *Senatuis*, testati hujus declinationis originem a tertia. ante contractionem: adi Grammatic. nostram. *Farnabius.*

47. *Sine auro tum ornatam, uti quæ ornantur sibi.*] O. l.s. præter Bembinum, præponunt dictionem *ita*. quomodo etiam melius habet senarius. Sed si Bembinum sequamur, non erit facienda collisio in *ornatam*, *uti*. Faërnus.

Sine auro.] Ut statim intelligeret Clinia, illud aurum, quod portaretur, ad Antiphilam non pertinere. *Bœclerus.*

Sine auro] Mundus nimius & cultus meretrici potius quam castæ convenit.

Ad mœchum veniet lota cute, quando videri
Vult formosa domi? ---

Juven. 6. sat. vide Phorm. Act. 1. sc. 2. *Farnabius.*

Ornatam ita uti quæ ornantur sibi.] Nollem ejectos hos duos versus, a *Guyeto*. exquisiti generis sententia est, *sibi ornari*; non ad aliorum oculos scilicet tenendos. Bene *Gallus* interpres: *pour leur necessité, & usage de la maison tant seulement, sans vouloir estre regardées ny aimées des hommes.* Vide, quid sit non sibi, sed amatori ornari apud *Plautum Mostellar*, 1, 3, 10. *&* 11. Bœclerus.

48. *Nulla mala re expolitam muliebri.*] Libri omnes, quotquot sunt, post vocem *re*, habent verbum *esse*. in reliquis Bembinus liber cum vulgata lectione consentit. alii vero omnes pro *mala*, habent *malam*, [illegible] expositione addita, id est, maxillam. quod quam ineptum sit omnes vident. quod si cui tamen hæc recens lectio placeat, nos antiquam sequemur. *Faërnus.*

Nulla mala re esse expolitam muliebri.] Vide de hoc genere *Plauti Pseud.* 1, 2, 10. *&c. MSS.* nostri, ut diximus, omnes habent: *nulla malam re.* sicut & de aliis *Lindenbrogius* in erudita annotatione, testatur nonnulli *malas* præferunt. vide *Georgium* & *Franc. Fabricios*, *Faërnum*, & alios. *mala res muliebris*, an Latine dicatur, non immerito dubites. *Bœclerus.*

Nulla mala, &c.] Non cerussa, stibio, purpurisso, aliisve offuciis & pigmentis fucatam. Nonnulli codd. habent *malam*, alii *malas*. Farnabius.

50. *Rejectus negligenter, pax.*] Dictioni *pax*, hæc verba in libri Bembini margine ascripta sunt; *Tranquillantis, admirantis & sollicitudinem adimentis.* sic infra, *unus est dies, dum argentum erit: pax. nihil amplius.* Faërnus.

Pax.] *Priscianus* vocat adverbium comicum, Græcum; & explicat, παντελῶς. *lib.* 14. Bœclerus.

Pax.] Interjectio Silentii, vel approbationis; Plauto frequens. Pseud. 5. act. 1. sc. Mil. 3. 1. Stich. 5. 5. Huc respexit Ausonii Grammaticomastix in Idyllio 12. *Totum opus hoc sparsum; crinis velut Antiphila pax.* ad quem locum vide Jos. Scalig. lectiones. ut infra. 4. act. 3. scen. *Farnabius.*

52. *Subtegmen nebat.*] Libri antiqui, inter quos Bembinus, *subtemen*. & huic dictioni, in eo libro hæc adscripta sunt: *Subtemen dictum ab eo quod subeat stamen.* Faërnus.

Præterea una ancilla erat, Ea texebat una pannis obsita.] *Ancillula* legendum ex iisdem antiquis: præterea ex libro Bembino, ita hi versus sunt ordinandi, ut *erat*, pertineat ad inferiorem versum: aliter non stat ille senarius. *Idem.*

Præterea, &c.] Καὶ θεράπαινα ἦν μία. αὕτη συνύφαινεν [illegible] Menander. *Farnabius.*

53. *Pannis*

Erat; ea texebat una, pannis obsita,
Neglecta, immunda inluvie. CLI. *si hac sunt Clinia*
Vera, ita uti credo, quis te est fortunatior?
Scin tu hanc, quam dicit sordidatam & sordidam?
Magnum hoc quoque signum est, dominam esse extra noxiam;
Cum ejus tam negliguntur internuntii.
Nam disciplina est eidem, munerarier
Ancillas primum, ad dominas qui adfectant viam.
CL. *Perge obsecro te, & cave ne falsam gratiam*
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
SY. *Ubi dicimus redisse te, & rogare uti*
Veniret ad te, mulier telam deserit
Continuo, & lacrumis opplet os totum sibi:
Ut facile scires desiderio id fieri tuo.
CL. *Prae gaudio, ita me dii ament, ubi sim nescio:*
Ita timui. CLI. *at ego nihil esse sciebam, Clinia.*
Agedum vicissim Syre, dic qua illa est altera.
SY. *Adducimus tuam Bacchidem.* CLI. *hem, quid? Bacchidem?*

Eho

53. *Pannis obsita.*] Ut Eunuch. 2. act. 2. sc. *Farnabius.*

56. *Scin tu hanc, quam dicit sordidam.*] *Rivius*, ex *Calphurnio*, *sordidatam* refert ad illud. *pannis obsita: sordidam*, ad illud, *illuvie immunda* & erudite explicat. Vel sola auctoritas *Ciceronis*, qui eodem genere loquendi utitur, efficere debuit, ne *Guyetus* deleret versum. *Boeclerus.*

Sordidatam, &c.] *Sordidatam* referunt ad vestitum, *sordidam* ad illuviem. *Farnabius.*

Cum ejus tam negliguntur internuntii.] Hinc item adscriptum in libro Bembino: *Internuntios pro servis posuit, sed sententia hoc ita est, qui non negligerentur, si essent internuntii.* Faërnus.

Internuntii.] Ministri & ministrae, Internuntiae, conciliatrices. *Farnabius.*

59. *Munerarier.*] Ovid. de arte am. l. 2. v. 251. *Farnabius.*

62. *Quid ait, ubi me nominas?*] Hactenus demonstratum est, quod vita Antiphilae sive consuetudo vitae, a priori nihil immutata sit: nunc, quod animus erga Cliniam idem, qui fuit, maneat, declarandum est. *Boeclerus.*

64. *Mulier telam deserit.*] Non displicet mihi *deserit*, sed quod est in libro Bembino magis antiquum videtur, *telam desinit.* ut dicimus, desinere artem. *Faërnus.*

Mulier telam deserit.] Ut apud summum poetam in diverso affectus genere (*Æn.* 9.)
Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
Boeclerus.

CLIT. *At ego nihil esse sciebam Clinia.*] Verbo *sciebam*, haec in eo libro interpretatio adjecta est, *Quod timebat.* *Faërnus.*

69. *Agedum vicissim, Syre, dic.*] Nunc ad alteram argumenti partem transit narratio: &, quo pacto error fabulae conseratur deinceps, ostendit. τὸ *vicissim.* bene explicat *Guyetus.* Boeclerus.

70. *Adducimus tuam.*] Quo facilius blandiri

Eho scelestе quo illam ducis? SY. *quo ego illam? ad nos scilicet.*
CLI. *Ad patrem ne?* SY. *ad eum ipsum.* CLI. *o hominis impudentem audaciam.* SY. *heus*
Tu, non fit sine periculo facinus magnum, & memorabile.
CLI. *Hoc vide: in mea vita tu tibi laudem is quæsitum, scelus.*
Ubi si paululum modo quid te fugerit, ego perierim,
Quid illo facias? SY. *at enim.* CLI. *quid enim?* SY. *si sinas dicam.* CL. *sine.*
CLI *Sino.* SY. *ita res est hac nunc, quasi cum.* CLI. *quas, malum, ambages mihi*
Narrare occipit? CL. *Syre, verum hic dicit: mitte. ad rem redi.*

blandiri adolescenti possit." *Eugraphius.*

Adducimus tuam Bacchidem.] Donatus in Adelphis scena 4. actus 4. legit *abducimus:* quod magis proprium dicit esse, quam *adducimus:* abduci enim quod alienum est. *Faërnus.*

71. *Quo illam adducis?*] In libro Bembino & aliquot aliis est, *ducis. Idem.*

73. *Non fit sine periculo.*] Quoniam interrogatus servus, quo duceret Bacchidem, respondit, ad patrem. Quod ægre ferens adolescens, cum indignatione audacem servum pronunciavit. continuo ille respondit, facinus magnum & memorabile fieri nunquam posse sine aliquo periculo. Ita in hoc quoque periculum esse, cum patre præsente in domo futura sit meretrix. Tamen studet, ut nihilominus cœlari possit. *Eugraphius.*

Heus non fit sine periclo facinus magnum, & memorabile.] In libro Bembino, dictio *heus,* præcedenti versui ascribitur: *memorabile* vero, non cum conjunctione, *&,* sed cum negatione, *nec,* positum est: hoc modo, *nec memorabile.* ita conjicio & in Victoriano fuisse; sed deinde *nec* mutatum est in *&. Faërnus.*

Non fit, &c.] Μέγα καὶ περίβλεπτον ἔργον. Menander. Plotio. Cui contrarium illud Juvenalis 14. Sat. "

Nullus enim magni sceleris labor.

ad quem Scholiastes laudat hunc Terentii locum. *Farnabius*

74. *Hoc vide; in mea vita.*] Scelus, quam astutus ad gloriam! Siquidem meo periculo tu tibi comparare vis laudem. *Eugraphius.*

Hoc vide.] Vide hoc factum! en facinus! præmittitur reprehensioni, admiratio, vi exaggerandi. *Boeclerus.*

75. *Modo quid fugerit.*] In quo negotio si te fefellerit aliqua consilii pars, ego continuo perierim. *Eugraphius.*

76. *Quid illo facias.*] Quid deinde facturus es. At enim pendens oratio hac intercessione efficitur adolescentis, qui non patitur eum ambagibus circuire. Ideo enim dicit, *Quid enim? Idem.*

77. *Ita res est.*] Hic nunc voluit servus quasi quandam similitudinem dare, ut sic ostenderet, quale sit illud consilium quod ipse disposuit. Sed quoniam similitudo cum datur, quidam est in oratione circuitus, idcirco adjecit,

Quas, malum, mihi ambages narrare occipit!

Denique & alter adolescens hoc intellexit, unde adjecit:

Syre, verum hic dicit; mitte ista quæso. Scilicet externa & per similitudinem translata. unde admonuit eum quod dixit, *atque ad rem redi. Idem.*

Quas, &c.] Aposiopesis, oratio imperfecta, ex Clitiphonis impatientia audiendi, dum interrumpit Syri *quasi.* confer Thrasonis *quasi.* Eunuch. act. 3. sc. 1. *Farnabius.*

SY. *Enimvero reticere nequeo: multimodis injurius*
Clitipho est: neque ferri potis est. CL. *audiendum hercle est, tace.*
SY. *Vis amare: vis potiri: vis quod des illi, effici:*
Tuum esse in potiundo periclum non vis: haud stulte sapis:
Siquidem id sapere est, velle te id, quod non potest contingere.
Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt.
Harum duarum conditionum nunc utram malis, vide:
Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio:

Nam

79 *Enimvero reticere nequeo.*] Multimodis injuriosus Clitipho es: unde jam tacere non possum. Bene indignationem suam servus extulit, quo facilius sibi adolescentem per suam iracundiam præpararet. *Eugraphius.*

Multis modis injurius.] Ex ratione versus legendum *multimodis*: ut in Andria emendavimus, ex fide libri Bembini. *Faërnus.*

80. *Clitipho est, neque ferri potis est.*] Liber Bembinus, *Clitipho es, neque ferri potes.* sed *potis es* exigit ratio trochaici. *Idem.*

Audiendum hercle est, tace.] Non cogitavit negligenter *Janus Gulielmius*, cum suspectavit hunc versum Clitiphoni non interloquenti silentium imponentem. nisi ita velis accipere: quasi Clinia Syri incusationem, (*multis modis injurius es neque ferri potis es*) ad priorem Clitiphonis iracundiam (*quæ, malam, ambages*) retulerit: atque adeo, ne iterum obloqueretur, prævenerit. medium enim se gerit Clinia: & sicut modo Syrum commonuerat, ut ambages vitaret, ita nunc Clitiphonem aliquid Syri orationi, cujus principium ægre ferebat, iracunde reponere parantem coërcere videtur. *Boeclerus.*

81. *Vis amare, vis potiri, &c.*] Adolescentem πρωτόπειρον & ad audendum adhuc rudem, per gradus præparat veterator: periculis voluptates emi; quas subterfugere, vel stulti vel segnis amatoris sit. Deinde illuc pervenit, ut metus periculi minuatur adolescenti: tutum enim esse, rectis verisque rationibus ita provisum destinatumque consilium, ut ad finem votorum scilicet & statim perveniri queat. Sic accenso, & requirenti, consilii summam cum aperuisset; neque probasset, ad illud ultimum servilis contumaciæ præsidium descendit, quo etiam in *Andria* Davus, Pamphilum mitigaverat:

melius tute reperi; me missum face.

Tum demum, Clitipho, inter spei metusque ancipitia destitutus, Syro se suaque omnia permittit. *Idem.*

82. *Haud stulte sapis.*] Non stulte, inquit, sapis, & cum ames, & potiri desideres, & pecuniam dari, interea tu nullum periculum velis sustinere. Hoc autem stultitiæ est, protinus velle id, quod non potest contingere. *Eugraphius.*

84. *Aut hæc cum illis sunt.*] Aut enim debent fructum & potiundi utilitatem cum periculo sustinere: aut pariter & commoditas omittenda est, si periculum devitatur. *Idem.*

Aut hæc, &c.] Aut pericula cum & pro emolumentis subeunda, aut emolumenta illa, *amare, potiri, habere quod des illi* cum periculis simul amittenda. *Farnabius.*

Aut illa cum his amittenda sunt.] *Mittenda*, versus exposcit, & ita etiam habet liber Bembinus. *Faërnus.*

85. *Harum duarum nunc.*] De duabus illis propositis conditionibus aut periculum, aut fructum capiat, aut si periculum fugiat, utilitatem etiam pariter contemnat. Ex his, inquit, quamlibet conditionem eligat. *Eugraphius.*

Harum, &c.] Periculi, aut fructus. *Farnabius.*

86 *Etsi consilium &c.*] Incitare adolescentem cupit, ne frustra operam perdiderit, quod meretricem adduxit: itaque osten-

Nam apud patrem tua amica tecum sine metu ut sit, copia est.
Tum quod illi argentum es pollicitus, eadem hac inveniam via:
Quod ut efficerem, orando surdas jam aures reddideras mihi.
Quid aliud tibi vis? CLI. *siquidem hoc fit.* SY. *siquidem, experiundo scies.*
CLI. *Age age, cedo istuc tuum consilium: quid id est?* SY. *assimulabimus,*
Tuam amicam, hujus esse amicam. CLI. *pulchre: cedo quid hic faciet sua?*
An ea quoque dicetur hujus, si una hæc dedecori est parum?
SY. *Immo ad tuam matrem abducetur.* CLI. *quid eo?* SY. *longum est Clitipho,*
Si tibi narrem, quamobrem id faciam: vera causa est. CLI. *fabulæ:*
Nihil satis firmi video, quamobrem accipere hunc mihi expediat metum.
SY. *Mane, habeo aliud, si istuc metuis, quod ambo confiteamini*

Sine

ostendit tutum consilium esse, quod suscepit: ut apud patrem amica sit sine metu: & argentum, quod promissum est, inveniri possit. *Eugraphius.*

88. *Tum ilis quod argentum es pollicitus.*] O l. s. *tum quod illi:* & stat trochaicus, si vel ex *quod* d, vel ex *illi* unum l, elidas. *Faërnus.*

89. *Orando surdas jam aures reddideras mihi.*] Me obtundere; aures meas obtundere, non destiteras. dictum, quasi quadam ἀκυρολογίας ἀντόνυμον. *Boeclerus.*

90. *Siquidem hoc fit.*] Quam cito est motus adolescens, quando utrumque esse dixit præparatum? & ut amica in domo patris sine metu sit, & argentum ei quod debitum est, reddi possit. *Eugraphius.*

Experiundo scies.] Ipsa actione expertus agnosces. *Idem.*

91. *Assimulabimus.*] Protasis ex parte Clitiphonis Bacchis simulabitur esse amica Cliniæ. Antiphila ducetur pro ancilla Bacchidis. extorquebitur argentum a sene quod Bacchidi Clitipho promiserat. *Farnabius.*

92. *Tuam amicam hujus esse amicam.*] Aliqui libri non habent dictionem *amicam*, nisi semel in principio: quæ geminata & superfluit sensui, & impedit versum. *Faërnus.*

94. *Immo ad tuam matrem deducetur.*] Liber Bembinus *abducetur.* & trochaicus optime constat. *Faërnus.*

95. *Fabula.*] Nugæ sunt istæ, meræ gerræ. *Farnabius.*

96. *Nihil satis firmi.*] Nullam rationem video firmitatis in consilio, ut debeam talem metum suscipere, ut apud patrem amica mea sit. *Eugraphius.*

97. *Mane. habeo aliud.*] Hoc irridens dicit. vult enim obvius ire meretrici, & dicere ut domum revertatur. Aliter enim incitari adolescentis animus non potest, qui fastidiosus cœpit esse per copiam, nisi id quod cupit denegetur. *Idem.*

Mane habeo aliud.] Augetur gratia ironiæ, quod Clitipho accipit, tanquam serio dicta: adeoque τὸ [illegible]

 cont

Sine periclo esse. CLI. *hujusmodi, obsecro, aliquid reperi.* SY. *maxime :*
Ibo obviam hinc; dicam, ut revortantur domum. CLI. *hem,*
Quid dixti? SY. *ademptum tibi jam faxo omnem metum :*
In aurem utramvis otiose ut dormias.
CLI. *Quid ago nunc?* CL. *tu ne? quod boni est.* CLI. *Syre dic modo*
Verum. SY. *age modo: hodie sero ac nequicquam voles.*
CL. *Datur : fruare dum licet : nam nescias*
Ejus sit potestas posthac, an numquam tibi.
CLI. *Syre inquam.* SY. *perge porro, tamen istuc ago.*
CLI. *Verum hercle istuc est : Syre, Syre inquam, heus heus Syre.*
SY. *Concaluit : quid vis?* CLI. *redi, redi.* SY. *adsum, dic quid est?*
Jam hoc quoque negabis tibi placere. CLI. *immo Syre*
Et me, & meum amorem, & famam permitto tibi.
Tu es judex : ne quid accusandus sis, vide.
SY. *Ridiculum est, te istuc me admonere Clitipho :*
Quasi istic minor mea res agatur, quam tua,

Hic

consequentis orationis percellitur. *Boeclerus.*

Mane, habeo aliud.] Indignatus Syrus improbari a Clitiphone consilium suum, simulat se aliud invenisse, quod absque periculo fiet : obviam se iturum Bacchidi, dicturumque ut domum revertatur. *Farnabius.*

101. *In aurem utramvis otiose ut dormias.*] Proverbiale est, sicut ex *Plauti Pseudolo* (1, 1, 121. &c.) patet. ubi, cum servus διαστρεμμένως extulisset captandi joci causa.

De istac re in oculum utrumvis conquiescito ;

adolescens corrigit :

Oculum utrum, anne in aurem?

respondet servus :

at hoc pervulgatum est minus.'

Boeclerus.

In aurem, &c.] Ex Menandri Plocio. Ἐπ' ἀμφότερα ἐν ἐπίκληρος ἡ μέλλει καθευδήσειν. unde lusit Plautus Pseud. 1. sc. 1. act. *De istac re in oculum utrumvis conquiescito. Ca. oculum utrum, anne aurem? Pseud. At hoc pervulgatum est nimis.* h. e. ut animo sis securo atque otioso. *Farnabius.*

102. *Quid ago nunc? &c.*] Hujus loci explicationem *Muretus* reperit, *Guyetus* absolvit. *Boeclerus.*

Tune; quod boni.] Præcisa hæc oratio ordine tali. Tu, ne quod boni est fruare, dum licet? Rursus alia præcisa: *Nam nescias.* cujus ordo est; ejus sit potestas posthac nunquam. *Eugraphius.*

104. *Datur modo.*] Delemus dictionem *modo*, quam in nullo l. s. invenimus. *Faernus.*

108. *Concaluit.*] Calore subito concitatus est. *Eugraphius.*

Concaluit.] Irane, an amore? ut Eunuch. 1. act. 2. sc. hæc conversus adspectatores. Farnabius.

113. *Quasi minor istic.*] In hoc consilio magis mihi periculum propositum est, quam tibi. Nam si aliquid adversi contigerit, tibi verba sunt præparata, mihi vero

Hic si quid nobis forte adversi evenerit,
Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.
Quapropter hac res neutiquam neglectui est mihi:
Sed istunc exora, ut suam esse aßimulet. CL. *scilicet*
Facturum me esse: in eum jam res rediit locum,
Ut sit necesse. CLI. *merito te amo Clinia.*
CL. *Verum illa ne quid titubet.* SY. *perdocta est probe.*
CL. *At hoc demiror, qui tam facile potueris*
Persuadere illi, qua solet quos spernere.
SY. *In tempore ad eam veni: quod rerum omnium est*
Primum: nam quendam misere offendi militem
Ejus noctem orantem: hac arte tractabat virum,

Ut

bi vero verbera. Unde hanc rem negligere omnino non possum. *Eugraphius.*

Istic quasi minor.] O. l. s. *quasi istic minor.* stat autem senarius, si ex *istac* s, elidas. *Faërnus.*

115. *Verba, &c.*] Paronomasia. *Farnabius.*

116. *Quapropter neutiquam hac res.*] In o. l. s. hæc verba hunc ordinem habent: *quapropter hac res neutiquam:* in *neutiquam* autem fit dialysis, & remanet anapæstus. *Faërnus.*

Mihi] Mihi δεικτικῶς. *Farnabius.*

Sed istum exora.] Liber Bembinus, Basilicanus & multi alii, *sed istunc.* versus sustentatur rationibus totiens repetitis. *Faërnus.*

118. *In eum jam res rediit.*] Intelligit Clinia, cum apud illum sit hospes, necessitatem sibi impositam, uti hoc quod ab eo petitur, negare possit, ut assimulet amicam suam esse meretricem. *Eugraphius.*

119. *Ut sit necesse.*] Liber Bembinus & hic & alibi habet *necessus*, pro *necesse.* Faërnus.

Ut sit necesse.] Ex Menandro. Τρία γὰρ ἐστι ἀναγκαῖα, δι' ὧν ἅπαντα γίγνεται, Ἢ κατὰ νόμους, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἔγε περί τοῦθ' τινί. *Farnabius.*

120 *Verum illa ne quid titubet.*] *Plaut. Pseud.* 4, 1, 32. *at vide ne titubes.* & cum explicatione:

onerabo meis praceptis Simiam,
Quid agat, ne quid titubet, docte ut hanc
ferat fallaciam.

Boeclerus.

122. *Qua solet quos spernere*] Clitiphonis hæc verba sunt; quæ male in impressis codicibus Cliniæ tribuuntur. res ipsa expostulat, quod dixi: *qua solet quos spernere:* accipe *quos*? i. e. quales, quantos homines. *Idem.*

Illi, &c.] Bacchidi, quæ solet aliquos amatores spernere. *Farnabius.*

123. *In tempore ad eam.*] In occasione Ut:

Sola viri molles aditus & tempora noras.

Eugraphius.

In tempore, &c.] *Romana sic est vox, veni in tempore. Vester quoque ille Comicus Terentius Rerum omnium primum esse tempus autumat, ad Antiphilam, &c.* Ausonius in Pittaco. *Farnabius.*

124. *Quendam offendi militem.*] Hæc fuit occasio, quod voluit miserum militem denegatione sua, in amorem amplius suscitare. *Eugraphius.*

Nam misere quendam offendi militem.] Magis placet collocatio, quæ est in libro Bembino, *nam quendam misere.* & erit ordo, misere orantem. hic quoque in eo libro ascriptum glossema est, *Misere, nimis: quia omne nimium non bonum: alibi eam misere amat.* Faërnus.

Misere, &c.] Valde, sollicite orantem. *Farnabius.*

125. *Hac arte tractabat virum*] Ut alibi, *astu tractare:* ita hic, *arte tractavit*

Ut illius animum cupidum inopia incenderet:
Eademque ut esset apud te hoc quam gratissimum.
Sed heus tu, vide sis, ne quid imprudens ruas.
Patrem novisti, ad has res quam sit perspicax:
Ego te autem novi, quam esse soleas impotens;
Inversa verba, eversas cervices tuas,
Gemitus, screatus, tussis, risus abstine.
CLI. *Laudabis.* SY. *vide sis.* CLI. *tutemet mirabere.*
SY. *Sed quam cito sunt consecutæ mulieres?*
CLI. *Ubi sunt? cur retines?* SY. *jam nunc hæc non est tua.*

CLI. *Scio*

vit virum. Nimis animose *Palmerius* adverbium nobis pro nomine obtrudit. *Boeclerus.*

127. *Eademque ut esset aput te ob hoc quam gratissima.*] Varie legitur hic locus in libris sed optime judicio meo, in Bembino: *Eademque ut esset apud te hoc quam gratissimum.* *Eadem* vero adverbialiter sumendum, quemadmodum & in antiquo glossemate hujus libri exponitur, sic habente:

Eademque antique posuit pro una.

hæc ibi. Scaurus apud Charisium negans, *obiter*, Latinum esse, addit veteres consuevisse dicere, *eadem*, non addentes, via ut Plautus inquit:

Eadem bibes, eadem tibi dedero savium.

Nos quoque apud eundem Plautum multa hujus vocis in hac significatione reperimus exempla, quorum hic aliqua subjiciemus In Menæchmis:

Hercle qui tu recte dicis; eadem ignorabitur,
Ne uxor cognoscat te habere, si in via conspexerit.

In Captivis:

Ad fratrem modo captivos alios inviso meos:
Eadem percontabor, ecquis hunc adolescentem noverit.

In Milite glorioso:

Eadem insidias dabo.
Quam mox ad stabulum junix recipiat se pabulo.

Faërnus.

130. *Impotens*] Ad affectus moderandos coram patre perspicaci & verba tua, nutus, gestus advertente. *Farnabius.*

131. *Eversas cervices.*] Quod jactantis & superbi est penitus. *Eugraphius.*

Inversa verba, eversas cervices tuas.] Hic ascriptum, *Inversa ambigua, figurata. eversas dejectas* at Eugraphius ita exponit, *Inversa verba quod adolescentuli faciunt, ut syllabarum ordinem mutent, & intellectum confundant. eversas cervices, jactantia & superbia est.* Faërnus.

Inversa verba, &c.] *Guyetus* duos hos versus delet. atqui priorem laudat *Nonius Marcellus.* neque sane tantum est incommodi in his vocibus, sicut nonnullis visum est. *Inversa verba* facile possunt explicari: sed *eversas cervices* qui explanarit, eum ego putabo non vulgariter sapere. hoc unum est, ubi Grammaticos pudere debuit. An absurdum fuerit, legere *aversas cervices?* nam πληθυντικῶς efferri antiquitus, notius est, quam ut hoc loco repeti debeat. *avertendi* causa, non absurde; *evertendi*, nulla dari potest. sed hæc attinguntur nunc, non explicantur. *Boeclerus.*

132. *Gemitus, screatus.*] Hæc omnia adolescentuli faciunt, quotiescunque videre, aut videri volunt ab his, quos desiderant; ita sub quodam metu, ut quasi dum aliud necessitate conficiunt, sic impleant voluntatem. *Eugraphius.*

Gemitus, screatus, tussis] *Hæc adolescentuli faciunt, &c.* hæc ex Eugraphio. *Faërnus.*

Abstine.] Cohibe. *apage, potin' ut abstineas manum. Sermonem. Culpam,* &c. Plaut. *Farnabius.*

136. *Apud*

CLI. *Scio, apud patrem: at nunc interim.* SY. *nihilo magis.*
CLI. *Sine.* SY. *non sinam inquam.* CLI. *quæso paulisper.*
SY. *veto.*
CLI. *Saltem salutare.* SY. *abeas si sapias.* CLI. *eo.*
Quid istic? SY. *manebit.* CLI. *o hominem felicem.* SY. *ambula.*

136. *Apud patrem, &c.*] Coram patre non erit. *Farnabius.*
138. *Abeas si sapis.*] In duobus antiquissimis libris, Bembino, & Vaticano est *sapias*, quod & versui convenit. *Faërnus.*
139. *Istic? &c.*] Clinia. *Farnabius.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

BACCHIS *meretrix.* ANTIPHILA *Chremetis filia.* CLINIA *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Collatio meretricis & honestæ virginis, quia vita utriusque exprimitur. Bacchis laudat Antiphilam ob formam & bonos mores, eamque fortunatam esse affirmat. Et hic jucunda amantium congressio signatissimè exprimitur.* Thes. 1. *Et malis insitum, probare meliora.* 2. *Meretricia vita & studium non parum periclitatur.* 3. *Amantes vel amicæ, primo conspectu obstupescunt.*

BA. ÆDepol te mea Antiphila laudo & fortunatam judico,

Id cum

TRochaicis tetrametris catalecticis, Jambicis tetram. acatal. & Senariis constat scena. v. 6. *MSS* nostri omnes, ut edidimus. quid non permittunt sibi, qui graviter MSS. auctoritatem insuper habere in animum inducunt suum? v. 11. omnes: *nisi prospectum interea aliquid nobis est.* v. 12. omnes: *simul* pro *semel.* v. 17. omnes: *vah.* v. 21. omnes: *ingenio.* & v. 23. *intuetur.* v. 24. *disperii misera.* B. *quid stup. A.* v. 27. omnes, *advenisse.* duo, *te,* addunt. v. 28. unus: *expectata.* quæ vox sæpius cum *exspect.* permutatur. *Bœclerus.*

1. *Ædepol te, mea.*] *Hac scena comparationem continet earum mulierum quæ amicæ sunt, ita ut uni serviant, & earum quæ plurimis sui corporis exhibent potestatem.* Et ne videantur meretrices injustæ, defensio est, & quasi forma quædam hic controversiæ continetur. Res enim sunt meretricis, quum injustæ sunt amatoribus suis & adversæ, dum plurimum petant. Quam rem purgans meretrix, dicit se hoc quod faciunt facere necessitate, ne cum ætas abierit, & senectute extincta pulchritudo discesserit, inopia maneat, nisi antea quæsiverint lucrum, quo possint sustentare decrepitam ac miseram senectutem. *Eugraphius.*

Laudo; & fortunatam judico.] Vehementer te beatam felicemque judico, cum id egisti, ut mores tuæ formæ convenirent. Ut oportuit, jam defensionem suam videtur meretrix exorsa. Siquidem scit quod oporteat fieri, & laudat eam quæ cum pulchritudine tenet integram castitatem. *Idem.*

Edepol te, mea Antiph. laudo.] Oratio hæc meretricis, quia ad honestam & pudicam virginem fit, nullam habet licentiam meretriciam: sed potius, quod poëta machinari solet, laudat conjugium & matronarum virtutem, probat Antiphilæ ingenium, fatetur diversos meretri-

Id cum studuisti, isti forma ut mores consimiles forent.
Minimeque, ita me dii ament, miror, si te sibi quisque expetit.
Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.
Et cum egomet nunc mecum in animo vitam tuam considero,
Omniumque adeo vestrarum, vulgus quæ ab se segregant;
Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est:
Nam expedit bonas esse vobis; nos, quibus cum est res, non sinunt:
Quippe forma impulsi nostra nos amatores colunt:

Hæc

retricum mores, & quodammodo excusat. *Bœclerus.*

2. *Mores ut consimiles forent.*] O. l. s. *ut mores.* ita melius habet trochaicus. *Faernus.*

Isti formæ, &c.] Ὅταν φύσει τὸ κάλλος ἐπικοσμεῖ τρόπος χρηστὸς, διπλασίως ὁ προσιὼν ἁλίσκεται. Menander apud Stobœum. Socratis præceptum de speculo consulendo vide apud Diog. Laërtium, & Plutarch. Conjug. præcept. Senec. Natur. quæst. l. 1. Apul. Apolog. *Farnabius.*

3. *Minimeque, ita me DI.*] Etenim non valde miror, si cum his moribus & hac sis pulchritudine, ne non sit aliquis qui te diligat, & te sibi petat. *Eugraphius.*

Si te sibi quisque expetit.] vide *Chrestomath.* voc. *expet.* *Eugraphius* videtur legisse, *quisquam.* quod & *Argentoratensis* codex præfert, & ex *Palatino* aliquo, *Pareus* affert. ita enim interpretatur: *etenim non valde miror, si cum his moribus & hac sis pulcritudine, ne non sit aliquis, qui te diligat, & te sibi petat.* Quæ ὑφήγησις tota minuit sententiam, quam Poëta auctum ivit. *Bœclerus.*

4. *Nam mihi quale.*] Namque mores tuos mihi sermonibus indicasti. *Eugraphius.*

Quale, &c.] Sermo est animi χαρακτήρ. Viva animi imago. Solon apud Laërtium. *Loquere ut te videam.* Plato. *Farnabius.*

5. *Et cum egomet.*] Hic jam reparat accusationis defensionem, quæ in se esse possit: dicitque merito, hujusmodi mulieres, quæ uni serviunt, hoc est, quæ se separant a vulgo, recte scilicet & bene facere. Nec minus mirabile esse, quod meretrices malæ sunt. Hoc enim dixit:

Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile est.

Vobis enim cum sit voluntas cum uno viro semper esse, debetis servare bonitatem: nos autem bonas esse non sinunt hi, cum quibus rem habemus. Nam propter pulchritudinem nostram amatores esse volunt, qui continuo mutant voluntatem, si fuerit forma mutata. Ergo nisi prospectum ante fuerit, desertæ & cum inopia in senectute vivimus. Unde sic purgatum, quod male audire potuisset, non juste malas esse meretrices. *Eugraphius.*

6. *Vestrarum, &c.*] Vestri similium. *Farnabius.*

8. *Nam expedit vobis esse bonas.*] In o. l. s. ita est, *bonas esse vobis.* & stabit trochaicus, si ex *bonas* eliso s, synalœpha sequatur. *Faërnus.*

Expedit, &c.] Bene vertit. utile est. *Farnabius.*

Non sinunt.] Tales esse. *Ipsa merces est auctoramentum servitutis.* Cic. 1. de Officiis. *Idem.*

9. *Quippe forma impulsi nostra, nos amant.*] Hunc locum tractavit uberius *Plautus Mostellar.* 1, 3, 33. ubi ancilla anus ad meretricem juvenculam:

Tu ecastor erras, quæ quidem illum expectas unum, atque illi
Morem præcipue sic geras, atque alios asperneris.
Matronæ, non meretricium est, unum inservire amantem.

& cum illa exciperet: *nolo ego mihi male*

te,

Hæc ubi immutata est, illi suum animum alio conferunt.
Nisi si prospectum interea aliquid est, deserta vivimus.
Vobis cum uno semel, ubi ætatem agere decretum est viro,
Cujus mos maxime est consimilis vestrum; hi se ad vos applicant;
Hoc beneficio utrique ab utrisque vero devincimini;
Ut numquam ulla amori vestro incidere possit calamitas.

AN. Ne-

te, Scapha, præcipere; Scapha sic prosequitur, quod cœptaverat:

stulta es plane, quæ
Illum tibi æternum putes fore amicum & benevolentem.
Moneo ego te; te deseret ille ætate & satietate.

adjicit suum exemplum:

Postremo, si dictis nequis perduci, ut vera hæc credas,
Mea dicta ex factis nosce. rem vides: quæ sim, & quæ sui ante.
Nihilo ego, quam nunc tu, amata sum, atque uni modo gessi morem:
Qui pol me, ubi ætate hoc caput colorem mutavit,
Reliquit deseruitque me. tibi idem futurum crede.

Repetit & divinat:

At hoc unum facito cogites, si illum inservabis solum,
Dum tibi nunc hæc ætatula est, in senecta male querere.

Hæc Terentius omnia, expedita φράσει, rotunde complexus est. *Boeclerus.*

10. *Hæc ubi immutata est.*] Liber Bembinus *imminuta*; quod & aptius videtur. nam immutari quid, & in melius potest. *Faërnus.*

11. *Nisi prospectum interea aliquid nobis est, deserta vivimus.*] Legendo *nisi si*, ut in libro Bembino, & dictionem *nobis*, delendo, quæ nec in eo libro, nec in Victoriano & Decurtato est, stat trochaicus, nec quicquam sensui deperit; procul dubio enim intelligitur, prospectum nobis. *Idem.*

12. *Vobis cum uno simul ubi ætatem agere decretum est viro.*] Pro *simul*, scribimus *semel*, ex libro Bembino, ut sit ordo, *semel decretum est.* Idem.

Vobis cum uno semel ubi ætatem agere decretum est viro.] Eadem descriptione & contentione utitur *Plautus Cistellaria* 1, 1, 79. &c.

Quia ego illum unum mihi exoptavi, quicum ætatem degerem.
GY. *Matronæ magis conducibile est istuc, mea Silenium,*
Unum amare, & cum eo ætatem exigere, cui nupta est semel.
Verum enim meretrix fortunati est oppidi simillima,
Non potest suam rem obtinere sola, sine multis viris. Boeclerus.

Viro, hi, &c.] Adverte Syntaxin. *Viro hi.* Farnabius.

13. *Cujus mos maxime est.*] Verum his moribus se sociant vobis, qui habent hunc morem, & similem voluntatem. *Eugraphius.*

Cujus mos maxime est consimilis vestrum.] Quam honeste & sententiose de matrimonio loquitur! repetitur sententia, novaque elegantia vestitur *Phormione* 1, 2, 94. & 95. de adolescente marito;

huc transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est. Boeclerus.

14. *Hoc beneficio utrique ab utrisque vero devincimini.*] Ut hunc versum insititium ac delendum putaret *Guyetus*, vox *vero* effecit: quæ se approbare ei non potuit. *Argentoratensis Codex* habet: *atque hoc beneficio utrique ab utrisque vestrum devincimini.* Sane quin τὸ *vero* mutandum sit, vix dubitem. cetera sententia bona est & elegans, constabitque si vel, *ultro*, legas, vel: *beneficio uterque utrique vestrum devincimini.* s. *utrique utraque vestrum.* quamquam illud elegantius est, si libri astipularentur. certe in meorum *MSS.* uno, τῷ *utrique* superscriptum est: *al. uterque.* nescio an malit aliquis tali remedio perfungi, quam recidere. In *Phormione* (5, 3, 17) legas: *quia uterque utrique est cordi.* Boeclerus.

15. *Ut nunquam ulla amori vestro incidere*

cadere

AN. *Nescio alias: me quidem semper scio fecisse sedulo,*
Ut ex illius commodo meum compararem commodum. CL. *ah.*
Ergo mea Antiphila tu nunc sola reducem me in patriam facis:
Nam dum abs te absum, omnes mihi labores, fuere, quos cepi, leves,

20 Pra-

cidere possit calamitas.] Ut semper inter vos amor valeat, neque senectute aut ullo morbo discidium possit existere. *Eugraphius.*

Ut nunquam, &c.] Ut, *Quos irrupta tenet copula, Non malis divulsus querimoniis suprema citius solvat amor die.* Horat. 13. od. 1 l. *Farnabius.*

16. *Nescio alias; me quidem.*] Quid agam, vehementer ignoro: illud certum est, nunquam meum me commodum sine illius commodo comparasse. *Eugraphius.*

Nescio alias: me scio quidem semper fecisse sedulo ut.] Aliqui libri, inter quos Bembinus & Basilicanus ita collocant: *me quidem semper scio.* quo modo oportebit ex *quidem* m, elidere: quamvis sequente consonante. vel forte *me quidem* erit, *me equidem*, elisa e ex *me*, quod & in scriptura, non solum in scansione fiebat antiquitus. dictionem vero *ut*, libri Bembinus & Victorianus sequenti versui attribuunt. qui hoc modo fit octonarius ut sequentes. *Faërnus.*

Nescio alias: me quidem s. scio f.]Quid *Eugraphius* sibi vult, cum annotat? *quid agam, vehementer ignoro: illud certum est, nunquam meum me commodum sine illius commodo comparasse.* corrupta hæc videntur. *nescio alias:* τὰ τῶν ἄλλων γυναικῶν μὴ πολυπραγμονῶ. honesta, & apta virgini domi conclusæ oratio. alteram quoque partem, *Eugraphii* interpretatio facit elanguescere. quæ attollenda est in vigorem sententiæ destinatum: ego semper operam dedi, *ut ex illius* (amici mei Cliniæ) *commodo meum compararem commodum. illius* longe efficacius est hoc loco, quam *alius*, quod *Guyetus* substituit. perpetua consuetudo stili Comici monstrat, & Interpretes monent, *iste, ista, ille*, amatorie de nota persona usurpari, & τὴν ἐρωμένην aut τὸν ἐρώμενον

notare. *comparandi* vox hic, eleganter significat, ac si dixisset; ut meum commodum æstimarem ex ipsius commodo. exigendo scilicet & comparando ad illius commodum. quam significationem proponit ac commendat Donatus, ad illud in *Andria* 4, 1, 3. *ex incommodis alterius, sua ut comparent commoda.* Bœclerus.

17. *Vah.*] In libro Bembino est, *ah.* ut & exigit versus. *Faërnus.*

Ah.] Libri fere, *vah*, ex quo metri caussa τὸ *ah* fecerunt. Quod si a spectatoribus, affectu Cliniæ χολοιδῶντος seu contentis ac tumentibus oculis in Antiphilam adventantem conversi, animique motus vultu præferentis, cum admiratione acclamantibus, tribuimus hanc particulam, nihil erit, quod metro timeatur. *Bœclerus.*

Ah.] Clinia Antiphilam venientem prospiciens hæc secum. *Farnabius.*

18. *Ergo, mea Antiphila.*] Adolescens venientem amicam intuetur, & secum loquitur, quod ejus amore factum sit, ut in patriam reverteretur. *Eugraphius.*

Ergo mea Antiphila.] Semel sibi permisit Terentius, nec sæpius, ut induceret spectaculum, quod in theatro non facile exhibetur. Alias enim studiose abstinuit. Invenit tamen verba affectui paria. in quibus ἐμπαθὴς inprimis est hoc principium: *ergo mea Antiphila.* incomparabilis est vis in voce *ergo*, cum incipit orationem. *Bœclerus.*

19. *Nam dum abs te absum, omnes mihi.*] Cum enim abs te discessi, universos labores leves arbitratus sum, excepto hoc, quod te carebam. *Eugraphius.*

Omnes mihi labores.] Quicquid durum, triste, molestum accidit: miseriæ, ærumnæ. *Bœclerus.*

20. *Tui carendum quod erat.*] Ita magna

Præter quam, tui carendum quod erat. SY. *credo,* CL. *Syre, vix suffero.*

Hoccine me miserum non licere meo modo ingenium frui?

SY. *Immo, ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.*

BA. *Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos?* AN. *ah, retine me obsecro,*

BA. *Amabo quid tibi est?* AN. *disperii.* BA. *perii misera. quid stupes*

Antiphila? AN. *videon Cliniam, an non?* BA. *quem vides?*

CL. *Salve anime mi.* AN. *o mi Clinia, salve.* CL. *ut vales?*

AN. *Salvum venisse gaudeo.* CL. *teneo ne te*

Antiphila, maxime animo exoptata meo?

SY. *Ite*

gno consensu *MSS* codices, nec ignotus est archaismus. *Bœclerus.*

Syre, vix suffero] Plus in sensu est, quam in verbo. *Idem.*

21. *Hoccine me miserum*] * hoc ingenio bono amicæ meo modo frui non licere vehementer ingemisco *Eugraphius.*

Ingenio frui] Bembinus liber, *ingenium.* & erit ordo, *hoccine ingenium me frui non licere* fruor enim, ut & alia verba usum significantia, amabant antiqui etiam accusativo jungere. Terentius in Phormione:

Ut mihi tamdiu liceat quod amo frui.

Plautus in Asinaria:

Ut sinat sese alternas cum illo noctes hanc frui. Faërnus.

Hoccine me mis. &c.] Ordo est: *hoccine ingenium* (Antiphilæ scilicet tam honestum, tam cordatum) *non licere me miserum frui, meo modo?* meo arbitratu. deplorat, se non videre amoris sui exitum. *Bœclerus.*

Ingenium frui?] Archaïsmus. ingenio. *Farnabius.*

22. *Ut patrem tuum vidi, &c*] In quantum patris tui affectum & dispositionem perspexi, diu duras etiamdum partes dabit. sunt qui *puras* legi volunt, & *noctes* exponunt mihi hic alta nox. *Idem.*

Diu etiam duras dabit.] Diu etiam durus .... existet. *Eugraphius.*

Diu etiam duras dabit] Hic in libri Bembini margine adscripta hæc interpretatio, *H. e. durum se præbebit, vel absolute, duras, ut dicitur bonas ei dedit, vel dabit pœnas* Cicero: *Quam primum adveniens dedisti.* & in Verrinis: *Verum illa est pra.* * Faërnus.

Diu etiam duras dabit] Sub. plagas i. e. diu te satis cruciabit, te differet, suspensumque animi tenebit, antequam matrimonio Antiphilæ potiri queas. *Calphurnius*, voluit subaudiri *partes* aut *lites*, quod merito equidem reprehendit *Palmerius*; sed infelicissime *puras* substituit. *Bœclerus.*

23. *Qui intuetur nos.*] Multum fecit, in exprimendo affectu Cliniæ. nunc Antiphilæ animum, concursione magnorum motuum liquescentem inducit; apta sexui & negotio commentus. quæ vix explicari verbis possunt. Estque hic locus totus actuosus. aguntur enim plura & demonstrantur, quam exhibentur. *Idem.*

Retine me obsecro.] Deficit exanimis præ lætitia deliquio. *Farnabius.*

24. A *Disperii* B *perii misera quid stupes?*] Sicut *Guyetus* corrigit, ita unus habet meorum MSS codicum. alter eodem tendit in hunc modum: A. *disperii misera.* B *quid stupes?* Bœclerus.

Cliniam, &c.] Etiam præ inopinato gaudio dubitat.

Verane te facies, verus mihi nuntius affers, &c.

Andromache Virg. 3. Æneid. *Farnabius.*

28. *Antiphila maxime animo exoptata meo?*] Optime staret senarius, si exo-

ptatam

SY. *Ite intro: nam vos jamdudum exspectat senex.*

ptatam legeretur. & ita scripsisse Terentium existimo. quod ut facilius credam, facit alibi quoque perversus mos, errorque librariorum a nobis observatus, qui finiente priorem dictionem una littera, a qua posterior dictio inciperet, alteram earum litterarum sæpe omittebant. idque etiam in syllabis, atque aliquando in integris dictionibus factum est. *Faernus.*

28. *Animo expectata meo.*] Ita MSS. meorum unus. adi *Faern.* & *Guyet.* Sed qui addunt, *sc. ad cœnam*, enervant sententiam, & τὸ ἦθος non intelligunt. *Bœclerus.*

29. *Nam vos jamdudum expectat senex.*] Hic versus dividit fabulam: & eadem rationem moræ reddit. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* MENEDEMUS *senex.*

Argum. *Chremes Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium: ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes, qui plus satis foris sapit, non videt de suo capite agi comitia & sæpe in discrimine esse.* Thesis 1. *Patres nimia sæpe indulgentia peccant.* 2. *Et filii cum vident parentum indulgentiam, sibi temperare nequeunt, nec modum servant.* 3. *In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus.*

CH. L*Uciscit hoc jam. cesso pultare ostium*

Vicini:

SEnariis constat. *v.* 1. *mss.* nostri omnes: *lucescit.* duo addunt *cur: cur jam cesso. jam cur cesso. v.* 7. omnes: *nam quantum potero, adjuvabo senem. v.* 11. duo: *ad miseriam. v.* 21. omnes: *hic apud me domi. v.* 37. duo: *perterruisti.* unus etiam, *hunc.* & mox duo: *ea re coacta ingrat. v.* 43. omnes: *veste & auro. v.* 47. unus: *quod si iterum sit dandum. v.* 53. duo: *facturum. v.* 54. Argent. *sic me dii ament. v.* 64. omnes: *consusurrant. v.* 67. ut ed. *v.* 89. omnes: *apprehendendus. v.* 92. omnes: *paul. hoc negotii. v.* 98. omnes: *judicent.* Bœclerus.

1. *Luciscit hoc jam.*] Notandum ex hac comœdia, quod in nulla alia licet reperiri, ut biduum tempus in comœdia sit. Omnes enim uno die actus suos explicant, ex eo ipso quo cuncta effici possunt, ut aut nuptiæ celebrentur, aut cognitio fiat expo- . . . . aliquid at hic bidui rationem versari intelligimus. Ergo dixit, *Luciscit hoc. Habet hac scena allocutionem, in qua ostendit se properare, uti Menedemo nunciet filium rediisse: quamquam hoc nolit adolescens, cum patris sui nesciat voluntatem.* Eugraphius.

Luciscit hoc jam.] Hemistichium Plautinum in Amphitruone, ubi *hoc* absolute pro cœlo ponitur. ut & in Gurgulione: *Nam hoc quidem edepol haut multo post luce lucebit.* & apud Lucretium libro quinto: *Denique jam tuere hoc, circum supraque, quod omnem Continet amplexu terram.* putamus tamen ex gestu motuque dicentis addi aliquam demonstrationem: ut manus elatione, in cœlumque suspectu. *Faërnus.*

Hoc jam.] Fabulæ hujus datæ actæque in ludis Megalensibus, duo actus priores acti sunt vesperi. curabatur nempe cœna, intermissa per noctem ludis transactam. reliqui tres actus sub lucem agebantur. vide prologum, & Jul. Scalig. 6. l. poetic. 3. c. *Farnabius.*

2. *Pri-*

Vicini: primum ex me ut ſciat ſibi filium
Rediiſſe: etſi adoleſcentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miſerum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam inſperatum gaudium,
Cum illi pericli nihil ex indicio ſiet?
Haud faciam: nam quod potero adjutabo ſenem,
Item ut filium meum amico, atque æquali ſuo
Video inſervire, & ſocium eſſe in negotiis.
Nos quoque ſenes eſt æquum ſenibus obſequi.
ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miſerias*
Natus ſum, aut illud falſum eſt, quod vulgo audio

Dici,

2. *Primum ex me ut ſciat.*] Liber Bembinus, *e me.* Faërnus.

Primum ex me ut ſciat] Ratiocinator hic inducitur officii ſui Chremes: & præparantur vices mutuæ opis ac conſilii. dum enim amicitiam modo cœptam tanto ſtudio ac humanitate colit, dignum ſe oſtendit cui Menedemus ſe committat, atque ſubinde, ubi uſus erit, viciſſim inſerviat. *Boeclerus.*

6. *Cum illi nihil periculi.*] Ut celem tam inſperatum gaudium, cum ipſi adoleſcenti nihil periculi ſit, ex eo quod indicatur. *Eugraphius.*

7. *Nam quam potero adjutabo ſenem.*] In libris Bembino & Victoriano & Baſilicano, & præterea nonnullis aliis atteſtante Jo. Rivio, legitur, *quod potero. quod* autem accipitur pro quantum. itaque exponitur in margine libri Bembini. *Faërnus.*

8. *Ita ut filium meum amico, atque æquali ſuo*] In iiſdem duobus antiquiſſimis libris eſt *item ut.* utroque modo prima huius verſus ſyllaba ad præcedentem pertinet verſum. *Idem.*

10. *Eſt æquum &c.*] Ex Menandro. Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει. Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ. *Farnabius.*

11. *Aut ego profecto.*] Hæc ſcena perſuaſionem habet, quemadmodum pater filium ſuſcipiat, & falli ſe per ſervos ſinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, ſi ſemel facilitatem erga ſe patris agnoſcat. Tenebit ergo diviſiones, ut omnis deliberativa ab utili & honeſto ſimiliter fieri poſſit. quæ omnia ſuo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quæ obſcura ſunt dicamus. *Eugraphius.*

Aut ego profecto ingen.] Quid aliud loqueretur, qui decreverat ſe cruciare? id eſt dolori ſuo indulgere, remedia detrectare. Amplificatur ægritudo, cum fortunæ adverſanti, ingenium miſerum ſua ad dolendum mœrendumque proclive accedit, quod eo vehementius, ſcilicet, quo diutius ſuas ærumnas commentatur ac interpretatur. ita venit ad opus; ita diſcedit. hic in labore labor eſt. De phraſi dubitatur inter eruditos. *Palmerius* emendat; *aut ego profecto genio egregio ad miſeriam natus ſum. Acidalius* & hic & in Plautino loco, quem Palmerius itidem correxit, *ingenium* tuetur. Uterque alias ingenio ſæpe ad corrigendum plus ſatis promto fuit. Sed ego malim, hic auctoritatem librorum cum *Acidalio* ſequi. videtur poëta quæſiſſe novitatem locutionis, ad exprimendam efficacius ſententiam. ut ſit, *egregio ingenio natus ſum*, ὑπερφερόντως αὐξητικῶς: omnino præter ceteros natus ſum, prorſus natus ſum ad ferendas miſerias. quid? quod *genius*, ſi pertenderes Palmerii opinionem, nihil poſſet aliud quam *ingenium* notare, ſi quidem Latine loquendi conſuetudinem velimus tueri. *Boeclerus.*

Ingenio egregio ad miſeriam] Perſpicue mihi melior videtur lectio libri Bembini, *egregie ad miſerias.* quæ dictio *miſerias*

SY. *Ite intro: nam vos jamdudum exspectat senex.*

ptatam legeretur. & ita scripsisse Terentium existimo. quod ut facilius credam, facit alibi quoque perversus mos, errorque librariorum a nobis observatus, qui finiente priorem dictionem una littera, a qua posterior dictio inciperet, alteram earum litterarum sæpe omittebant. idque etiam in syllabis, atque aliquando in integris dictionibus factum est. *Faernus.*

28. *Animo expectata meo.*] Ita MSS. meorum unus. adi *Faern.* & *Guyet.* Sed qui addunt, *se. ad cœnam*, enervant sententiam, & τὸ ἦθος non intelligunt. *Bœclerus.*

29. *Nam vos jamdudum expectat senex.*] Hic versus dividit fabulam: & eadem rationem moræ reddit. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* MENEDEMUS *senex.*

Argum. *Chremes Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium: ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes, qui plus satis foris sapit, non videt de suo capite agi comitia & sæpe in discrimine esse.* Thesis 1. *Patres nimia sæpe indulgentia peccant.* 2. *Et filii cum vident parentum indulgentiam, sibi temperare nequeunt, nec modum servant.* 3. *In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus.*

CH. L*ucifcit hoc jam. cesso pultare ostium*

Vicini:

SEnariis constat. *v.* 1. *mss.* nostri omnes: *lucescit.* duo addunt *cur: cur jam cesso. jam cur cesso.* *v.* 7. omnes: *nam quantum potero, adjuvabo senem.* *v.* 11. duo: *ad miseriam.* *v.* 21. omnes: *hic apud me domi.* *v.* 37. duo: *perterruisti.* unus etiam, *hunc.* & mox duo: *ea re coacta ingrat.* *v.* 43. omnes: *veste & auro.* *v.* 47. unus: *quod si iterum sit dandum.* *v.* 53. duo: *facturum.* *v.* 54. Argent. *sic me dii ament.* *v.* 64. omnes: *consusurrant.* *v.* 67. ut ed. *v.* 89. omnes: *apprehendendus.* *v.* 92. omnes: *paul. hoc negotii.* *v.* 98. omnes: *judicent.* Bœclerus.

1. *Luciscit hoc jam.*] Notandum ex hac comœdia, quod in nulla alia licet reperiri, ut biduum tempus in comœdia sit. Omnes enim uno die actus suos explicant, ex eo ipso quo cuncta effici possunt, ut aut nuptiæ celebrentur, aut cognitio fit expo- . . . . aliquid at hic bidui rationem versari intelligimus. Ergo dixit, *Luciscit hoc.* *Habet hac scena allocutionem, in qua ostendit se properare, uti Menedemo nunciet filium rediisse: quamquam hoc nolit adolescens, cum patris sui nesciat voluntatem.* Eugraphius.

Luciscit hoc jam.] Hemistichium Plautinum in Amphitruone, ubi *hoc* absolute pro cœlo ponitur. ut & in Gurgulione: *Nam hoc quidem edepol haut multo post luce lucebit.* & apud Lucretium libro quinto: *Denique jam tuere hoc, circum supraque, quod omnem Continet amplexu terram.* putamus tamen ex gestu motuque dicentis addi aliquam demonstrationem: ut manus elatione, in cœlumque suspectu. *Faernus.*

Hoc jam.] Fabulæ hujus datæ actæque in ludis Megalensibus, duo actus priores acti sunt vesperi. curabatur nempe cœna, intermissa per noctem ludis transactam. reliqui tres actus sub lucem agebantur. vide prologum, & Jul. Scalig. 6. l. poetic. 3. c. *Farnabius.*

2. *Pri-*

Vicini: primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse: etsi adolescentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi pericli nihil ex indicio siet?
Haud faciam: nam quod potero adjutabo senem,
Item ut filium meum amico, atque aquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est aequum senibus obsequi.
ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miserias*
Natus sum, aut illud falsum est, quod vulgo audio

Dici,

2. *Primum ex me ut sciat.*] Liber Bembinus, *e me.* Faërnus.

Primum ex me ut sciat] Ratiocinator hic inducitur officii sui Chremes: & praeparantur vices mutuae opis ac consilii. dum enim amicitiam modo coeptam tanto studio ac humanitate colit, dignum se ostendit cui Menedemus se committat, atque subinde, ubi usus erit, vicissim inserviat. *Boeclerus.*

6. *Cum illi nihil periculi.*] Ut celem tam insperatum gaudium, cum ipsi adolescenti nihil periculi sit, ex eo quod indicatur. *Eugraphius.*

7. *Nam quam potero adjutabo senem.*] In libris Bembino & Victoriano & Basilicano, & praeterea nonnullis aliis attestante Jo. Rivio, legitur, *quod potero. quod* autem accipitur pro quantum. itaque exponitur in margine libri Bembini. *Faërnus.*

8. *Ita ut filium meum amico, atque aquali suo*] In iisdem duobus antiquissimis libris est *item ut.* utroque modo prima huius versus syllaba ad praecedentem pertinet versum. *Idem.*

10. *Est aequum &c.*] Ex Menandro. Γέροντι γέρων γλῶτταν ἡδίστην ἔχει. Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ. *Farnabius.*

11. *Aut ego profecto.*] Haec scena persuasionem habet, quemadmodum pater filium suscipiat, & falli se per servos sinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, si semel facilitatem erga se patris agnoscat. Tenebit ergo divisiones, ut omnis deliberativa ab utili & honesto similiter fieri possit. quae omnia suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quae obscura sunt dicamus. *Eugraphius.*

Aut ego profecto ingen.] Quid aliud loqueretur, qui decreverat se cruciare? id est dolori suo indulgere, remedia detrectare. Amplificatur aegritudo, cum fortunae adversanti, ingenium miserum sua ad dolendum moerendumque proclive accedit, quod eo vehementius, scilicet, quo diutius suas aerumnas commentatur ac interpretatur. ita venit ad opus; ita discedit. hic in labore labor est. De phrasi dubitatur inter eruditos. *Palmerius* emendat; *aut ego profecto genio egregie ad miseriam natus sum. Acidalius* & hic & in Plautino loco, quem Palmerius itidem correxit, *ingenium* tuetur. Uterque alias ingenio saepe ad corrigendum plus satis prompto fuit. Sed ego malim, hic auctoritatem librorum cum *Acidalio* sequi. videtur poëta quaesisse novitatem locutionis, ad exprimendam efficacius sententiam. ut sit, *egregie ingenio natus sum,* ἐξαιρέτως ἀυξητικῶς: omnino praeter ceteros natus sum, prorsus natus sum ad ferendas miserias. quid? quod *genius*, si pertenderes Palmerii opinionem, nihil posset aliud quam *ingenium* notare, si quidem Latine loquendi consuetudinem velimus tutari. *Boeclerus.*

Ingenio egregie ad miseriam] Perspicue mihi melior videtur lectio libri Bembini, *egregie ad miserias.* quae dictio miserias

SY. *Ite intro: nam vos jamdudum exspectat senex.*

ptatam legeretur. & ita scripsisse Terentium existimo. quod ut facilius credam, facit alibi quoque perversus mos, errorque librariorum a nobis observatus, qui finiente priorem dictionem una littera, a qua posterior dictio inciperet, alteram earum litterarum sæpe omittebant. idque etiam in syllabis, atque aliquando in integris dictionibus factum est. *Faernus.*

28. *Animo expectata meo.*] Ita MSS. meorum unus. adi *Faern.* & *Guyet.* Sed qui addunt, *sc. ad cœnam*, enervant sententiam, & τὸ ἦθ☉ non intelligunt. *Bœclerus.*

29. *Nam vos jamdudum expectat senex.*] Hic versus dividit fabulam: & eadem rationem moræ reddit. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* MENEDEMUS *senex.*

Argum. *Chremes Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium: ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes, qui plus satis foris sapit, non videt de suo capite agi comitia & sæpe in discrimine esse.* Thesis 1. *Patres nimia sæpe indulgentia peccant.* 2. *Et filii cum vident parentum indulgentiam, sibi temperare nequeunt, nec modum servant.* 3. *In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus.*

CH. L*uciscit hoc jam. cesso pultare ostium*
Vicini:

SEnariis constat. v. 1. mss. nostri omnes: *lucescit.* duo addunt *cur: cur jam cesso. jam cur cesso.* v. 7. omnes: *nam quantum potero, adjuvabo senem.* v. 11. duo: *ad miseriam.* v. 21. omnes: *hic apud me domi.* v. 37. duo: *perterruisti.* unus etiam, *hunc.* & mox duo: *ea re coacta ingrat.* v. 43. omnes: *veste & auro.* v. 47. unus: *quod si iterum sit dandum.* v. 53. duo: *facturum.* v. 54. Argent. *sic me dii ament.* v. 64. omnes: *consusurrant.* v. 67. ut ed. v. 89. omnes: *apprehendendus.* v. 92. omnes: *paul. hoc negotii.* v. 98. omnes: *judicent.* Bœclerus.

1. *Luciscit hoc jam.*] Notandum ex hac comœdia, quod in nulla alia licet reperiri, ut biduum tempus in comœdia sit. Omnes enim uno die actus suos explicant, ex eo ipso quo cuncta effici possunt, ut aut nuptiæ celebrentur, aut cognitio fit expo- . . . . aliquid at hic bidui rationem versari intelligimus. Ergo dixit, *Luciscit hoc. Habet hæc scena allocutionem, in qua ostendit se properare, uti Menedemo nunciet filium rediisse: quamquam hoc nolit adolescens, cum patris sui nesciat voluntatem.* Eugraphius.

Luciscit hoc jam.] Hemistichium Plautinum in Amphitruone, ubi *hoc* absolute pro cœlo ponitur. ut & in Gurgulione: *Nam hoc quidem edepol haut multo post luce lucebit.* & apud Lucretium libro quinto: *Denique jam tuere hoc, circum supraque, quod omnem Continet amplexu terram.* putamus tamen ex gestu motuque dicentis addi aliquam demonstrationem: ut manus elatione, in cœlumque suspectu. *Faernus.*

Hoc jam.] Fabulæ hujus datæ actæque in ludis Megalensibus, duo actus priores acti sunt vesperi. curabatur nempe cœna, intermissa per noctem ludis transactam. reliqui tres actus sub lucem agebantur. vide prologum, & Jul. Scalig. 6. l. poetic. 3. c. *Farnabius.*

2. *Pri-*

Vicini: primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse: etsi adolescentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miserum hunc tam èxcruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi pericli nihil ex indicio siet?
Haud faciam: nam quod potero adjutabo senem,
Item ut filium meum amico, atque aquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est aquum senibus obsequi.
ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miserias*
Natus sum, aut illud falsum est, quod vulgo audio

Dici,

2. *Primum ex me ut sciat.*] Liber Bembinus, *e me.* Faernus.

Primum ex me ut sciat] Ratiocinator hic inducitur officii sui Chremes: & præparantur vices mutuæ opis ac consilii. dum enim amicitiam modo cœptam tanto studio ac humanitate colit, dignum se ostendit cui Menedemus se committat, atque subinde, ubi usus erit, vicissim inserviat. *Bœclerus.*

6. *Cum illi nihil periculi.*] Ut celem tam insperatum gaudium, cum ipsi adolescenti nihil periculi sit, ex eo quod indicatur. *Eugraphius.*

7. *Nam quam potero adjutabo senem.*] In libris Bembino & Victoriano & Basilicano, & præterea nonnullis aliis attestante Jo. Rivio, legitur, *quod potero. quod* autem accipitur pro quantum. itaque exponitur in margine libri Bembini. *Faërnus.*

8. *Ita ut filium meum amico, atque aquali suo*] In iisdem duobus antiquissimis libris est *item ut.* utroque modo prima huius versus syllaba ad præcedentem pertinet versum. *Idem.*

10. *Est aquum &c.*] Ex Menandro. Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει. Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πεπειραμένῳ. *Farnabius.*

11. *Aut ego profecto.*] Hæc scena persuasionem habet, quemadmodum pater filium suscipiat, & falli se per servos sinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, si semel facilitatem erga se patris agnoscat. Tenebit ergo divisiones, ut omnis deliberativa ab utili & honesto similiter fieri possit. quæ omnia suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quæ obscura sunt dicamus. *Eugraphius.*

Aut ego profecto ingen.] Quid aliud loqueretur, qui decreverat se cruciare? id est dolori suo indulgere, remedia detrectare. Amplificatur ægritudo, cum fortunæ adversanti, ingenium miserum sua ad dolendum mœrendumque proclive accedit, quod eo vehementius, scilicet, quo diutius suas ærumnas commentatur ac interpretatur. ita venit ad opus; ita discedit. hic in labore labor est. De phrasi dubitatur inter eruditos. *Palmerius* emendat; *aut ego profecto genio egregio ad miseriam natus sum. Acidalius* & hic & in Plautino loco, quem Palmerius itidem correxit, *ingenium* tuetur. Uterque alias ingenio sæpe ad corrigendum plus satis promto fuit. Sed ego malim, hic auctoritatem librorum cum *Acidalio* sequi. videtur poëta quæsisse novitatem locutionis, ad exprimendam efficacius sententiam. ut sit, *egregio ingenio natus sum,* εὐφυῶς ἀτυχής: omnino præter ceteros natus sum, prorsus natus sum ad ferendas miserias. quid? quod *genius*, si pertenderes Palmerii opinionem, nihil posset aliud quam *ingenium* notare, si quidem Latine loquendi consuetudinem velimus tutari. *Bœclerus.*

Ingenio egregie ad miseriam] Perspicue mihi melior videtur lectio libri Bembini, *egregie ad miserias.* quæ dictio *miserias*

SY. *Ite intro: nam vos jamdudum exspectat senex.*

ptatam legeretur. & ita scripsisse Terentium existimo. quod ut facilius credam, facit alibi quoque perversus mos, errorque librariorum a nobis observatus, qui finiente priorem dictionem una littera, a qua posterior dictio inciperet, alteram earum litterarum sæpe omittebant. idque etiam in syllabis, atque aliquando in integris dictionibus factum est. *Faernus.*

28. *Animo expectata meo.*] Ita MSS. meorum unus. adi *Faern.* & *Guyet.* Sed qui addunt, *sc. ad cœnam*, enervant sententiam, & τὸ ἦθος non intelligunt. *Bœclerus.*

29. *Nam vos jamdudum expectat senex.*] Hic versus dividit fabulam: & eadem rationem moræ reddit. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CHREMES *senex.* MENEDEMUS *senex.*

Argum. *Chremes Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium: ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes, qui plus satis foris sapit, non videt de suo capite agi comitia & sæpe in discrimine esse.* Thesis 1. *Patres nimia sæpe indulgentia peccant.* 2. *Et filii cum vident parentum indulgentiam, sibi temperare nequeunt, nec modum servant.* 3. *In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus.*

CH. L*uciscit hoc jam. cesso pultare ostium*

Vicini:

SEnariis constat. v. 1. *mss.* nostri omnes: *lucescit.* duo addunt *cur: cur jam cesso. jam cur cesso.* v. 7. omnes: *nam quantum potero, adjuvabo senem.* v. 11. duo: *ad miseriam.* v. 21. omnes: *hic apud me domi.* v. 37. duo: *perterruisti.* unus etiam, *hunc.* & mox duo: *ea re coacta ingrat.* v. 43. omnes: *veste & auro.* v. 47. unus: *quod si iterum sit dandum.* v. 53. duo: *facturum.* v. 54. Argent. *sic me dii ament.* v. 64. omnes: *consusurrant.* v. 67. ut ed. v. 89. omnes: *apprehendendus.* v. 92. omnes: *paul. hoc negotii.* v. 98. omnes: *judicent.* Bœclerus.

1. *Luciscit hoc jam.*] Notandum ex hac comœdia, quod in nulla alia licet reperiri, ut biduum tempus in comœdia sit. Omnes enim uno die actus suos explicant, ex eo ipso quo cuncta effici possunt, ut aut nuptiæ celebrentur, aut cognitio fit expo- . . . . aliquid at hic bidui rationem versari intelligimus. Ergo dixit, *Luciscit hoc. Habet hæc scena allocutionem, in qua ostendit se properare, uti Menedemo nunciet filium rediisse: quamquam hoc nolit adolescens, cum patris sui nesciat voluntatem.* Eugraphius.

Luciscit hoc jam.] Hemistichium Plautinum in Amphitruone, ubi *hoc* absolute pro cœlo ponitur. ut & in Gurgulione: *Nam hoc quidem edepol haut multo post luce lucebit.* & apud Lucretium libro quinto: *Denique jam tuere hoc, circum supraque, quod omnem Continet amplexu terram.* putamus tamen ex gestu motuque dicentis addi aliquam demonstrationem: ut manus elatione, in cœlumque suspectu. *Faernus.*

Hoc jam.] Fabulæ hujus datæ actæque in ludis Megalensibus, duo actus priores acti sunt vesperi. curabatur nempe cœna, intermissa per noctem ludis transactam. reliqui tres actus sub lucem agebantur. vide prologum, & Jul. Scalig. 6. l. poetic. 3. c. *Farnabius.*

2. *Pri-*

Vicini: primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse: etsi adolescentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi pericli nihil ex indicio siet?
Haud faciam: nam quod potero adjutabo senem,
Item ut filium meum amico, atque æquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est æquum senibus obsequi.
ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miserias*
Natus sum, aut illud falsum est, quod vulgo audio

Dici,

2. *Primum ex me ut sciat.*] Liber Bembinus, *e me.* Faërnus.

Primum ex me ut sciat] Ratiocinator hic inducitur officii sui Chremes: & præparantur vices mutuæ opis ac consilii. dum enim amicitiam modo cœptam tanto studio ac humanitate colit, dignum se ostendit cui Menedemus se committat, atque subinde, ubi usus erit, vicissim inserviat. *Bœclerus.*

6. *Cum illi nihil periculi.*] Ut celem tam insperatum gaudium, cum ipsi adolescenti nihil periculi sit, ex eo quod indicatur. *Eugraphius.*

7. *Nam quam potero adjutabo senem.*] In libris Bembino & Victoriano & Basilicano, & præterea nonnullis aliis attestante Jo. Rivio, legitur, *quod potero. quod* autem accipitur pro quantum. itaque exponitur in margine libri Bembini. *Faërnus.*

8. *Ita ut filium meum amico, atque æquali suo*] In iisdem duobus antiquissimis libris est *item ut.* utroque modo prima huius versus syllaba ad præcedentem pertinet versum. *Idem.*

10. *Est æquum &c.*] Ex Menandro. Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει. Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ. *Farnabius.*

11. *Aut ego profecto.*] Hæc scena persuasionem habet, quemadmodum pater filium suscipiat, & falli se per servos sinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, si semel facilitatem erga se patris agnoscat. Tenebit ergo divisiones, ut omnis deliberativa ab utili & honesto similiter fieri possit. quæ omnia suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quæ obscura sunt dicamus. *Eugraphius.*

Aut ego profecto ingen.] Quid aliud loqueretur, qui decreverat se cruciare? id est dolori suo indulgere, remedia detrectare. Amplificatur ægritudo, cum fortunæ adversanti, ingenium miserum sua ad dolendum mœrendumque proclive accedit, quod eo vehementius, scilicet, quo diutius suas ærumnas commentatur ac interpretatur. ita venit ad opus; ita discedit. hic in labore labor est. De phrasi dubitatur inter eruditos. *Palmerius* emendat; *aut ego profecto genio egregio ad miseriam natus sum. Acidalius* & hic & in Plautino loco, quem Palmerius itidem correxit, *ingenium* tuetur. Uterque alias ingenio sæpe ad corrigendum plus satis promto fuit. Sed ego malim, hic auctoritatem librorum cum *Acidalio* sequi. videtur poëta quæsisse novitatem locutionis, ad exprimendam efficacius sententiam. ut sit, *egregio ingenio natus sum,* περιφερόντως αὐξητικῇ: omnino præter ceteros natus sum, prorsus natus sum ad ferendas miserias. quid? quod *genius*, si pertenderes Palmerii opinionem, nihil posset aliud quam *ingenium* notare, si quidem Latine loquendi consuetudinem velimus tutari. *Bœclerus.*

Ingenio egregie ad miseriam] Perspicue mihi melior videtur lectio libri Bembini, *egregie ad miserias.* quæ dictio *mi-*

serias

AN. *Nescio alias: me quidem semper scio fecisse sedulo,*
Ut ex illius commodo meum compararem commodum. CL. *ah.*
Ergo mea Antiphila tu nunc sola reducem me in patriam facis:
Nam dum abs te absum, omnes mihi labores, fuere, quos cepi, leves,

20 *Præ-*

cidere possit calamitas.] Ut semper inter vos amor valeat, neque senectute aut ullo morbo discidium possit existere. *Eugraphius.*

Ut nunquam, &c.] Ut, *Quos irrupta tenet copula, Non malis divulsus querimoniis suprema citius solvat amor die.* Horat. 13. od. 1 l. *Farnabius.*

16. *Nescio alias; me quidem.*] Quid agam, vehementer ignoro: illud certum est, nunquam meum me commodum sine illius commodo comparasse. *Eugraphius.*

Nescio alias: me scio quidem semper fecisse sedulo ut.] Aliqui libri, inter quos Bembinus & Basilicanus ita collocant: *me quidem semper scio.* quo modo oportebit ex *quidem* m, elidere: quamvis sequente consonante. vel forte *me quidem* erit, *me equidem*, elisa e ex *me*, quod & in scriptura, non solum in scansione fiebat antiquitus. dictionem vero *ut*, libri Bembinus & Victorianus sequenti versui attribuunt. qui hoc modo fit octonarius ut sequentes. *Faërnus.*

Nescio alias: me quidem s. scio f.] Quid *Eugraphius* sibi vult, cum annotat? *quid agam, vehementer ignoro: illud certum est, nunquam meum me commodum sine illius commodo comparasse.* corrupta hæc videntur. *nescio alias*: τὰ τ͂ ἄλλων γυναικῶν μὴ πολυπραγμονῶ. honesta, & apta virgini domi conclusæ oratio. alteram quoque partem, *Eugraphii* interpretatio facit elanguescere. quæ attollenda est in vigorem sententiæ destinatum: ego semper operam dedi, *ut ex illius* (amici mei Cliniæ) *commodo meum compararem commodum. illius* longe efficacius est hoc loco, quam *alius*, quod *Guyetus* substituit. perpetua consuetudo stili Comici monstrat, & Interpretes monent, τὸ *illa, ille*, amatorie de nota persona usurpari, & τὴν ἐρωμένην aut τ͂ ἐρώμενον notare. *comparandi* vox hic, eleganter significat, ac si dixisset; ut meum commodum æstimarem ex ipsius commodo. exigendo scilicet & comparando ad illius commodum. quam significationem proponit ac commendat Donatus, ad illud in *Andria* 4, 1, 3. *ex incommodis alterius, sua ut comparent commoda.* Bœclerus.

17. *Vah.*] In libro Bembino est, *ah.* ut & exigit versus. *Faernus.*

Ah.] Libri fere, *vah*, ex quo metri caussa τὸ *ah* fecerunt. Quod si a spectatoribus, affectu Cliniæ κολοιδιωντ@ seu contentis ac tumentibus oculis in Antiphilam adventantem conversi, animique motus vultu præferentis, cum admiratione acclamantibus, tribuimus hanc particulam, nihil erit, quod metro timeatur. *Bœclerus.*

Ah.] Clinia Antiphilam venientem prospiciens hæc secum. *Farnabius.*

18. *Ergo, mea Antiphila.*] Adolescens venientem amicam intuetur, & secum loquitur, quod ejus amore factum sit, ut in patriam reverteretur. *Eugraphius.*

Ergo mea Antiphila.] Semel sibi permisit Terentins, nec sæpius, ut induceret spectaculum, quod in theatro non facile exhibetur. Alias enim studiose abstinuit. Invenit tamen verba affectui paria. in quibus ἐμπαθὲς inprimis est hoc principium: *ergo mea Antiphila.* incomparabilis est vis in voce *ergo*, cum incipit orationem. *Bœclerus.*

19. *Nam dum abs te absum, omnes mihi.*] Cum enim abs te discessi, universos labores leves arbitratus sum, excepto hoc, quod te carebam. *Eugraphius.*

Omnes mihi labores.] Quicquid durum, triste, molestum accidit: miseriæ, ærumnæ. *Bœclerus.*

20. *Tui carendum quod erat.*] Ita ma-

gno

Prater quam, tui carendum quod erat. SY. *credo*, CL. *Syre, vix suffero.*
Hoccine me miserum non licere meo modo ingenium frui?
SY. *Immo, ut patrem tuum vidi esse habitum, diu etiam duras dabit.*
BA. *Quisnam hic adolescens est, qui intuitur nos?* AN. *ah, retine me obsecro,*
BA. *Amabo quid tibi est?* AN. *disperii.* BA. *perii misera. quid stupes*
Antiphila? AN. *videon Cliniam, an non?* BA. *quem vides?*
CL. *Salve anime mi.* AN. *o mi Clinia, salve.* CL. *ut vales?*
AN. *Salvum venisse gaudeo.* CL. *teneo ne te*
Antiphila, maxime animo exoptata meo?

SY. *Ite*

gno consensu *MSS* codices, nec ignotus est archaismus. *Boeclerus*

Syre, vix suffero] Plus in sensu est, quam in verbo. *Idem.*

21. *Hoccine me miserum*] * hoc ingenio bono amicæ meo modo frui non licere vehementer ingemisco *Eugraphius.*

Ingenio frui] Bembinus liber, *ingenium.* & erit ordo, *hoccine ingenium me frui non licere* fruor enim, ut & alia verba usum significantia, amabant antiqui etiam accusativo jungere. Terentius in Phormione:

Ut mihi tamdiu liceat quod amo frui.

Plautus in Asinaria:

Ut sinat sese alternas cum illo noctes hanc frui. Faërnus.

Hoccine me mis. &c.] Ordo est: *hoccine ingenium* (Antiphilæ scilicet tam honestum, tam cordatum) *non licere me miserum frui, meo modo?* meo arbitratu. deplorat, se non videre amoris sui exitum. *Boeclerus.*

Ingenium frui?] Archaismus. ingenio. *Farnabius.*

22. *Ut patrem tuum vidi, &c*] In quantum patris tui affectum & dispositionem perspexi, diu duras etiamdum partes dabit. sunt qui *puras* legi volunt, & *noctes* exponunt mihi hic alta nox. *Idem.*

Diu etiam duras dabit.] Diu etiam durus .... existet. *Eugraphius.*

Diu etiam duras dabit] Hic in libri Bembini margine adscripta hæc interpretatio, *H. e. durum se præbebit, vel absolute, duras, ut dicitur bonas ei dedit, vel dabit pœnas* Cicero: *Quam primum adveniens dedisti.* & in Verrinis: *Verum illa est pra.* * Faërnus.

Diu etiam duras dabit] Sub. plagas i. e. diu te satis cruciabit, te differet, suspensumque animi tenebit, antequam matrimonio Antiphilæ potiri queas. *Calphurnius*, voluit subaudiri *partes* aut *lites*, quod merito equidem reprehendit *Palmerius*; sed infelicissime *puras* substituit. *Boeclerus.*

23. *Qui intuetur nos.*] Multum fecit, in exprimendo affectu Cliniæ. nunc Antiphilæ animum, concursione magnorum motuum liquescentem inducit; apta sexui & negotio commentus. quæ vix explicari verbis possunt. Estque hic locus totus actuosus. aguntur enim plura & demonstrantur, quam exhibentur. *Idem.*

Retine me obsecro.] Deficit exanimis præ lætitia deliquio. *Farnabius.*

24. A *Disperii* B *perii misera quid stupes?*] Sicut *Guyetus* corrigit, ita unus habet meorum MSS codicum. alter eodem tendit in hunc modum: A. *disperii misera.* B *quid stupes?* Boeclerus.

Cliniam, &c.] Etiam præ inopinato gaudio dubitat.

Verane te facies, verus mihi nuntius affers, &c.

Andromache Virg. 3. Æneid. *Farnabius.*

28. *Antiphila maxime animo exoptata meo?*] Optime staret senarius, si exoptatam

Vicini: primum ex me ut sciat sibi filium
Rediisse: etsi adolescentem hoc nolle intelligo.
Verum, cum videam miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, celem tam insperatum gaudium,
Cum illi pericli nihil ex indicio siet?
Haud faciam: nam quod potero adjutabo senem,
Item ut filium meum amico, atque aquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est aquum senibus obsequi.
ME. *Aut ego profecto ingenio egregie ad miserias*
Natus sum, aut illud falsum est, quod vulgo audio
Dici,

2. *Primum ex me ut sciat.*] Liber Bembinus, *e me.* Faernus.

Primum ex me ut sciat] Ratiocinator hic inducitur officii sui Chremes: & præparantur vices mutuæ opis ac consilii. dum enim amicitiam modo cœptam tanto studio ac humanitate colit, dignum se ostendit cui Menedemus se com mittat, atque subinde, ubi usus erit, vicissim inserviat. Bœclerus.

6. *Cum illi nihil periculi.*] Ut celem tam insperatum gaudium, cum ipsi adolescenti nihil periculi sit, ex eo quod indicatur. *Eugraphius.*

7. *Nam quam potero adjutabo senem.*] In libris Bembino & Victoriano & Basilicano, & præterea nonnullis aliis attestante Jo. Rivio, legitur, *quod potero. quod* autem accipitur pro quantum. itaque exponitur in margine libri Bembini. *Faërnus.*

8. *Ita ut filium meum amico, atque aquali suo*] In iisdem duobus antiquissimis libris est *item ut.* utroque modo prima huius versus syllaba ad præcedentem pertinet versum. *Idem.*

10. *Est aquum &c.*] Ex Menandro. Γέρων γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει. Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ, Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ ληφθεὶς, ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ. *Farnabius.*

11. *Aut ego profecto.*] Hæc scena persuasionem habet, quemadmodum pater filium suscipiat, & falli se per servos sinat. Neque tanta facilitate utatur, ne corruptis filius moribus vivat, si semel facilitatem erga se patris agnoscat. Tenebit ergo divisiones, ut omnis deliberativa ab utili & honesto similiter fieri possit. quæ omnia suo loco plenius explicabimus, ne tantum ea quæ obscura sunt dicamus. *Eugraphius.*

Aut ego profecto ingen.] Quid aliud loqueretur, qui decreverat se cruciare? id est dolori suo indulgere, remedia detrectare. Amplificatur ægritudo, cum fortunæ adversanti, ingenium miserum sua ad dolendum mœrendumque proclive accedit, quod eo vehementius, scilicet, quo diutius suas ærumnas commentatur ac interpretatur. ita venit ad opus; ita discedit. hic in labore labor est. De phrasi dubitatur inter eruditos. *Palmerius* emendat; *aut ego profecto genio egregio ad miseriam natus sum. Acidalius* & hic & in Plautino loco, quem Palmerius itidem correxit, *ingenium* tuetur. Uterque alias ingenio sæpe ad corrigendum plus satis promto fuit. Sed ego malim, hic auctoritatem librorum cum *Acidalio* sequi. videtur poëta quæsisse novitatem locutionis, ad exprimendam efficacius sententiam. ut sit, *egregio ingenio natus sum,* ἀξιοφυῶς αὐξητικῇ: omnino præter ceteros natus sum, prorsus natus sum ad ferendas miserias. quid? quod *genium*, si pertenderes Palmerii opinionem, nihil posset aliud quam *ingenium* notare, si quidem Latine loquendi consuetudinem velimus tutari. *Bœclerus.*

Ingenio egregie ad miseriam] Perspicue mihi melior videtur lectio libri Bembini, *egregie ad miserias.* quæ dictio *miserias*

Dici, diem adimere ægritudinem hominibus:
Nam mihi quidem cotidie augescit magis
De filio ægritudo; & quanto diutius
Abest, magis cupio tanto, & magis desidero.
CH. *Sed ipsum foras egressum video: ibo, alloquar.*
Menedeme salve: nuntium apporto tibi,
Cujus maxime te fieri participem cupis.
ME. *Num quidnam de gnato meo audisti Chreme?*
CH. *Valet, atque vivit.* ME. *ubinam est quæso?* CH. *apud me domi.*
ME. *Meus gnatus?* CH. *sic est.* ME. *venit?* CH. *certe.* ME. *Clinia*

Meus

striæ etiam in libro Decurtato est. *Faërnus.*

Ingenio] Al. *genio* qui sc. infantibus, cum nascerentur, præficiebatur. *Farnabius.*

13. *Adimere ægritudinem hominibus.*] Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων χρόνος ἐστί. οὗτος καὶ σε νῦν ἰάσεται. Menander. Τοὺς ἄφρονας ὁ χρόνος, τοὺς δὲ φρονίμους ὁ λόγος τῆς λύπης ἀπαλλάττει. Epictet. apud Stobæum. *Idem.*

14. *Nam mihi quidem augescit magis*] *Seneca (consol. ad Marc. 8): in προχειρότερον: illud ipsum naturale remedium temporis, quod maximas ærumnas quoque componit, in te una vim suam perdidit.* Sed hæc talia non congerimus. *Boeclerus.*

17. *Adibo, alloquar.*] Liber Bembinus & Basilicanus *ibo*; quod magis versui servit. eoque magis id recepimus, quod particula *ad*, mox sequitur in, *adloquar.* ut infra, *Syrus est prendendus, atque adhortandus mihi.* cui loco ascriptum in libro Bembino glossema, quia ad hanc rem facit hic ponere libuit: *Prehendendus, deest ad: sed ideo prætermisit, quia dicturus erat, adhortandus.* Faërnus.

18. *Nuntium adporto.*] Bene generaliter in nuntio votum futurum esse promisit, ut animus cupidus probari possit, cum non aliud suspicatur, quam quod in desiderio fuerat collocatum. Deinde jungit:

Numquid nam de gnato meo audisti, Chremes? Eugraphius.

18. *Nuntium apporto tibi, cujus maxime te participi:*] Expectatam facit rem tali principio, & officio pretium conciliat mora. itaque primum de filio hoc tantum nuntiat; *valet atque vivit.* quod ad illud congruit, *habui filium nunc habeam nec ne incertum est.* Sequitur plenum & solidum gaudium: rediit filius, *apud me est.* ut Menedemus Chremetem non consolatorem modo, sed fortunæ melioris interpretem & quasi conciliatorem sibi oblatum animadverteret. Tum vero senex, vix capiens gaudii sui modum, admiratur, resipiscit, frui cupit hoc nuntio: *meus gnatus venit? Clinia meus venit?* per singula momenta animi commotionem signavit Poëta. & mox: *eamus, duc me ad eum, obsecro.* Boeclerus.

21. *Valet.*] Temperavit primo nuntium, ut cresceret gaudium. Nam primo *valet, atque vivit,* inquit. quod utique diversum esse manifestum est. Nam *valemus* cum spiritum ducimus. *Eugraphius.*

Ubinam est.] Parum credit gaudii, quod sibi salus filii nuntiatur Nunc de loco quærit. Ipse quippe qui ejus absentiam dolere videatur. *Idem.*

ME. *Quæso ubinam?* CH. *apud me domi.*] O. l. s. quot quot sunt, ita habent, *ubi nam est quæso?* sed ut senarius fiet, elidemus d, ex *apud.* Faërnus.

Atque vivit, &c.] Vivit, atque valet. dicendum illud potuit absque hoc: contra, non hoc sine illo. *Farnabius.*

22. *Meus gnatus.*] Cum iterum quod

cupie-

Meus venit? Ch. *dixi.* Me. *eamus, duc me ad eum obsecro.*
Ch. *Non vult te scire se rediisse etiam: & tuum*
Conspectum fugitat propter peccatum: tum hoc timet
Ne tua duritia antiqua illa etiam adaucta sit.
Me. *Non tu ei dixisti, ut essem?* Ch. *non.* Me. *quamobrem Chreme?*
Ch. *Quia pessime istuc in te, atque in illum consulis,*
Si te tam leni, & victo animo esse ostenderis.
Me. *Non possum: satis jam, satis pater durus fui.* Ch. *ah,*
Vehe-

cupiebat senex audisset, tanquam parum credat, interrogationem repetit. Denique percussis omnibus cum confirmationem nuntii audisset, perseverat gaudium: ideoque adjecit,

Duc me ad eum, obsecro. Eugraphius.

26 *Ne tua duritia illa antiqua*] Liber Bembinus & Victorianus *antiqua illa.* quæ elegantior videtur collocatio. *Faernus.*

27. *Non tu ei dixti ut essem?*] Non tu ei dixisti, quemadmodum nunc essem? *Eugraphius.*

Non tu ei dixisti, ut essem. Chr. *non*] *Consolando* hactenus juvit Menedemum Chremes: nunc *consilii* tempus adest. quod ex omni parte egregium fecit poëta, ut prodesset ei, cui daretur; ut ei, de quo agebatur, conduceret; ut sene & amico consultore dignum esset. Hoc unum ad singularem *οἰκονομίας* pertinet, quod, qui tanta sedulitate suadet, & de filiorum disciplina tam *πολιτικῶς* atque ut prudentia patria dignum est, differit, sua se tractare mala, dum aliena in oculis habet, non sentit. Itaque non facile speciosius atque exquisitius tractatum invenias exemplum, quomodo ad aliena acuti, ad sua hebetes persæpe sint homines. *Boeclerus.*

Non tu ei dixisti ut essem] Quantum ab antiqua duritia illa immutatus, & ex acerrimo patre lenissimus sim factus, qui nihil magis in votis habeat, quam filio obsequi, largiri. *Idem.*

28. *Quia pessime in te*] Hic jam incipit suasoria illa quæ animum patris componit, ut circa filium temperet lenitatem, aut largitatem nimiam, aut parcitatem. Utroque genere peccas, dum aut nimium largus es, aut ut ante nimium parcus. ex hoc, ut in unum malum ex diversis moribus venias. *Eugraphius.*

In te atque illum] O. l. s. *in te atque in illum.* eliditur autem unum l, ex *illum,* ut fit dactylus in quarta sede senarii. *Faërnus.*

29. *Si te tam leni & victo animo esse ostenderis*] Patria auctoritas remitti aliquando, nunquam solvi debet. nisi velit pater, non sibi tantum, sed iis etiam, quibus gratificari studet perversam gratiam, vehementer officere. Temperavit Chremes reprehensionem, & ad mitiora vocabula transtulit, *animo tam leni,* inquit, *& victo* (quod proba admodum sententia additur) esse non decet. in hoc enim genere certaminis, filios patribus æquum est concedere, non patres filiis. quod jam ante extulerat Chremes:

huccine (patrem) *erat aquum ex illius more, an illum* (filium) *ex hujus vivere?* Boeclerus.

Et victo esse animo] O. l. s. *& victo animo esse.* Faërnus.

30. *Non possum, satis jam, satis pater durus fui*] *Non possum* aliter facere, non possum contineri, quin faciam quod decrevi, ut antiquam illam duritiam in contrarium mutem. video, quantum peccaverim illa duritia; quantum mihi ærumnæ consciverim, quas gnato hactenus pœnas dederim. tanta igitur nunc mihi facilitate utendum intelligo, quanta ante sævitia filium coërcui. *Boeclerus.*

Satis pater &c.] Quantum mutatus ab illo. *Farnabius.*

31. *Ah vehemens in utramque partem es*] Hic jam tempus fuit, nominatim repre-

Vehemens in utramque partem Menedeme es nimis,
Aut largitate nimia aut parsimonia.
In eandem fraudem ex hac re atque ex illa incides.
Primum olim potius quam paterere filium
Commeare ad mulierculam, quæ paululo
Tum erat contenta: cuique erant grata omnia,
Proterruisti hinc. ea coacta ingratiis
Post illa cœpit victum vulgo quærere.

Nunc

reprehendere in Menedemo animum a vera vivendi ratione satis alienum. Atque hic est cardo, ut sic dicam, totius argumenti: in Patrum nimia largitate, & nimia duritia. vel ubi in diversis considerantur personis; vel ubi in uno, hic quidem vere, in Adelphis non absque simulatione, conspiciuntur. Singulare est, in Menedemi exemplo, quod duritia nimia, pœnitentiam, ægritudinem, miseriam peperit; & exinde præcipitem in contrarium defectionem. Neque futurum erat, ut duraret in illa quoque parte, moris intemperanter demissi habitus: id quod prædicit Chremes, fore ut Menedemo *non suave sit vivere*, si videat rem & filium una perire. sed hoc periculum a Menedemo in alium transivit, nuptiisque filii, mutationibus novis ademta vis est. *Bœclerus*.

In utramque partem &c.] Sanum consilium monentis ut medium inter severitatem & indulgentiam teneret, nec incideret in Scyllam cupiens vitare Charybdim. redi ad ea quæ supra adnotavi ad 1. scen. sub fine. & lege Senec. 2. l. de Ira. 20, 21, 22, 23. capp. *Farnabius*.

33. *In eandem fraudem.*] Crimen..pœnam. Ulp. *Capitalem fraudem admittere* Idem.

34. *Primum, olim potius.*] Hoc tibi Initium mali fuit, quod non filium permisisti ad mulierculam commeare. ..... quod tunc paulo videbatur esse contenta, cum omnia grata esse potuerunt, quæ filius faceret. At tu injustitia eum adolescentem tuis sermonibus terruisti, exinde illa coacta necessitate, ingratiis cœpit victum sibi quærere. *Engraphius*.

Primum, olim potius quam pat.] Exequitur, quod proposuerat: & nunc nimiam parcimoniam simul, & nimiam largitatem, sententiis ad disciplinæ Atticæ ingenium factis, demonstrat. in quo ad commendationem Cliniæ tendit, quod honestum tamen amorem, non meretricium ab initio elegerit. Antiphilam ipsa injuria commendabit: cui nunc Bacchidis mores per errorem aptantur. ut posset procedere hæc reprehensio, olim non sivisti filium, dum honesta mulier fuit, amare; nunc postquam inopia quæstum occepit, meretricem sumtuosam ei concedis. *Bœclerus*.

35. *Commeare ad mulierculam quæ paululo*] Hic versus stat, contractis in unam duabus mediis syllabis verbi *commeare*; ultima vero per synalœphen non elisa. aut forte senarius est generis confusi, admittens in principio trochæos, in fine jambos. *Faernus*.

Quæ paululo] Quam putavit Bacchidem, procacem, magnificam, sumptuosam, nobilem cujusmodi laudavit illam Clitipho. Act. 1. sc. 2. *Farnabius*.

36. *Cuique grata erant omnia.*] Parce quippe & tenuiter vivere assueta, modicis muneribus gaudebat. opponitur hæc descriptio, fastidio meretricum, quibus cum semper datur, semper affertur, nihil tamen satis pretiosum est. Hinc illud intertrimentum, illa fraus, in amatores, & eorum parentes. *Plautinæ Comœdiæ* abundant exemplis. *Bœclerus*.

37. *Ea coacta ingratiis post illa cœpit victum vulgo quærere*] Ita per suspicionem & errorem personæ. conjectura tamen modestius utitur, tanquam de ea, cui præter peregrinitatem in oratione Menedemi nihil antea objici meminerat. *Idem*.

39. *Nunc*

Nunc cum ſine magno intertrimento non poteſt
Haberi, quidvis dare cupis. nam, ut tu ſcias,
Quam ea nunc inſtructa pulcbre ad perniciem ſiet;
Primum, jam ancillas ſecum adduxit plus decem,
Oneratas veſte, atque auro: ſatrapes ſi ſiet
Amator, numquam ſufferre ejus ſumptus queat:
Nedum tu poſſis. ME. *eſt ne ea intus?* CH. *ſi ſit rogas?*
Senſi: nam unam ei cœnam, atque ejus comitibus
Dedi: quod ſi iterum mihi ſit danda, actum ſiet.
Nam, ut alia omittam, pytiſſando modo mihi

Quid

39. *Nunc cum ſine magno intertrimento.*] Unde modo ſine magno damno haberi non poteſt. *Intertrimenta* autem ſunt, quæ intus terendo damna perficiunt. *Eugraphius.*

Nunc ſine magno intertrimento, non poteſt] Hic adſcriptum eſt in libro Bembino: *Inter & de, tantundem ſignificant ad augmentum oſtendendum. hinc dicitur, interfectus.* Faërnus.

40. *Quidvis dare cupis.*] Scio enim quodcunque deſideras dare. *Eugraphius.*

41. *Quam ea nunc inſtructa.*] Verum ut poſſis intelligere, quemadmodum nunc illa meretrix inſtructa ſit adverſus filium tuum, & ad quam perniciem adjecta. *Idem.*

Inſtructa pulcre ad perniciem] Suavitatem comici ſermonis augent illa: pulcre, probe, præclare, egregie, cum quadam elegantiore ironia, pro valde. *Bœclerus.*

43. *Oneratas veſte atque auro.*] Parum dixerat, *ancillas decem*, quæ res tantum in numero collocata videbatur: adjecit *oneratas veſte atque auro*, ut pudori ſit ancillas tales ita veſtitas levi cibo paſcere, aut certe ſervili. *Eugraphius.*

Satrapes ſiet.] Apud Babylonios ſatrapæ appellantur ditiſſimi, & ſatellites regum. *Idem.*

Oneratas veſte atque auro] *Eugraphius* ad veſtitum ancillarum hoc refert. an oblitus eſt, quod ſupra poſuit Poëta *act. 5. ſc. 3. v. 6 & 7: portant, quid rerum? aurum, veſtem.* Mundum & ſupellectilem meretricis gerebant ſcilicet illæ ancillæ. unde hic ſenex: *adduxit ſecum ancillas, oneratas veſte atque auro*, ſeu portantes veſtem atque aurum, pompam enim meretricis voluit deſcribere. *Bœclerus.*

Satrapes ſi ſiet amator] Receperunt Latini vocem peregrinam, de qua *Briſſonius*, & alii. hic ad modum proverbii, uſurpatur, *Satrapes ſi ſiet amator, non queat ſufferre ſumtus. Eugraphius* annotat: *apud Babylonios Satrapæ appellantur ditiſſimi, & ſatellites regum.* Græcis σατραπεία (nam & hi retinuerunt vocem Perſicam) eſt ἐπαρχία. *Idem.*

Satrapes ſi ſiet.] Præfectus provinciæ apud Perſas, quorum imperium in provincias CCCLX. quas Satrapias vocabant, a totidem Satrapis ſub Magno Rege imperatas. a שמר אנפא. *apparitor faciei.* Farnabius.

45. *Sit rogas? ſenſi*] Rogas an ſit intus? ſi ſit? ſatis ego ſenſi. *Bœclerus.*

46. *Senſi: nam ei unam cenam*] O. l. ſ. *nam unam ei cenam.* & hic in libro Bembino adjectum eſt vetuſtiſſimum gloſſema: *Senſi, cum gemitu pronuntia.* verſus autem ſtat ſi ſpondeus ſit in *ei*, quemadmodum a Lucretio ponitur. Faërnus.

48. *Pytiſſando modo mihi.*] Quantum vini abſumpſerit vide, dum pytiſſat. Proprie autem *pytiſſare* dicitur, quod guſtare, quaſi cum quadam probatione expuere. Denique adjecit:

Sic hoc dicens,
Aſperum pater hoc eſt, aliud lenius ſodes vide.

Eugraphius.

Pitiſſando] In libro Bembino, *pytiſando* ſcriptum eſt per y in prima ſyllaba, & per unicum s; licet deinde alterum

terum

Quid vini absumpsit? sic hoc, dicens; Asperum
Pater hoc est; aliud lenius sodes vide:
Relevi dolia omnia, omnes serias:
Omnis sollicitos habui: atque hæc una nox:
Quid te futurum censes, quem aßidue exedent?
Sic me dii amabunt, ut me tuarum misertum est
Menedeme, fortunarum. ME. *faciat quod lubet:*
Sumat, consumat, perdat, decretum est pati,

Dum

terum adjectum sit. & ad hoc verbum hæc adnotata: *Expressis labris spuendo, dum saporem vini probat* Victorianus & Decurtatus *pytissando* per duo s, habent; item Vaticanus & Basilicanus, sed hi duo cum aspiratione post t *Faërnus*.

Pytissando] Vide *Chrestomath* Boeclerus.

Pytissando] Leviter quasi primoribus labris delibando, quid igitur bibendo, tibi absumtum iri, putas? *Farnabius*.

49. *Sic hoc dicens*] Durum hoc videatur. sed [illegible] convenit, eamque evidentius signat. Egregie describitur illud delicatum fastidium, quo meretrices alienam apud mensam liguriunt, cum domi atrum panem ex hesterno jure avide deglutiant *Bœclerus*

Sic hoc dicens; asperum pater hoc est. aliud lenius] Dictioni *pater*, hæc adscripta sunt. *Et hoc ei displicet, quod eum meretrix patrem appellet.* Ceterum ordo horum verborum hic est, *dicens* scilicet Bacchis, *sic hoc*, subaudi est ut sit, hoc est, quod dicere solemus, cum quid vel improbamus vel mediocre esse ostendimus *Faërnus*.

Asperum] Austerum. *Farnabius*.

50. *Pater, &c.*] Honoris & reverentiæ appellatio *Idem*.

51. *Relivi dolia omnia.*] *Linire* est contegere & operire: contrarium est *relevi*, id est, aperui *Eugraphius*.

Relevi dolia omnia] Vide omnino *Guyetum*. Bœclerus

Serias] Vasa fictilia, in quibus vinum recondebatur obturabant, pice, calce & resina. *quod ego ipse testa conditum levi.* hinc *relevi*, aperui *Farnabius*

52. *Omnes sollicitos habui*] Hoc est, ebrios. Significat enim *sollicitos*, id est, solo citatos, quod ebriis contingit, quibus non sunt firma vestigia, sed mota corporis citu sunt *Eugraphius*

Omnes, &c.] Omnes habui servos variis officiis occupatos ac distractos dum iis ministrarent. *Farnabius*.

53 *Quem assidue exedent*] Quem quotidie comedent, vel certe frequenter. *Eugraphius*.

54. *Ut me tuarum fortunarum*] In meo damno magis misericordiam pro te passus sum, & pro fortunis tuis. *Idem*.

Ita me di amabunt, ut tuarum misertum est] Non ita, sed *sic* est in o I s. & post *ut*, additur *me*. verbum autem *amabunt*, in libro Bembino exponitur pro *ament* Faërnus.

Sic me dii amabunt] *Guyetus, amassint* substituit quinquam & *Plautus* ita loquitur *Menæchm.* 2, 2, 6: *dii te amabunt*. id est, dii te ament. Quod sequitur, *ut me tuarum miseritum est fortunarum!* nondum pœnitet ita explicasse: ut me miseret tuarum fortunarum! nam & contextui aptius, & moratum magis est. *Bœclerus*.

55. *Faciat quod lubet.*] Indulgentissimus Pater, & qui vehementissime Filium desiderabat, licet damna audisset, tamen omnia se dicit filio permittere velle, dummodo ipsum habeat in potestate. *Eugraphius*.

Faciat quod lubet; sumat, consumat, perdat] Ecce imaginem ejus, qui jam in alteram partem vehemens nimis est. qui antea parsimonia & severitate proterruerat filium, sive, ut profugeret, effecerat: nunc vel omnium fortunarum periculo & jactura domi retinere eum concupiscit τὸ *sumat*, esse hic, fœnori sumat, vix persuadetur mihi. incremento notabili, *sumere, consumere, perdare*,

Dum illum modo habeam mecum. CH. *si certum est tibi*
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut nescientem sentiat te id sibi dare.
ME. *Quid faciam?* CH. *quidvis potius quam quod cogitas:*
Per alium quemvis ut des: falli te sinas
Technis per servulum: etsi subsensi id quoque,
Illos ibi esse, & id agere inter se clanculum.
Syrus cum illo vestro consusurrant: conferunt
Consilia adolescentes: & tibi perdere

Ta-

dere, ἐν παρενθήκῃ posuit. sumat de meis id est, sumptus faciat *&c.* hoc enim impendio vult sibi stare præsentiam filii, cujus absentiam diutius ferre nequiverat. *Bœclerus.*

57. *Si certum est tibi*] Hic jam persuadet, ut illud quod supra diximus, velit adolescentis animo veluti nesciens dare, cum artibus servi inductam pecuniam dat, & ad luxuriam ministrat. Denique ipsum consilium suum, quod sit, proponit:

Falli te sinas technis per servum.

An fieri possit adjungit:

Subsensi illos hoc quoque agere.

Ex eo enim quod jam agunt & præparant, fieri potest. Deinde ab utili adjunxit,

Et tibi perdere talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.

Melius est velut insciens plurimum perdas, quam sciens minimum: cum ex hoc filius quod licentiam agnoverit, jam ei lubebit majora committere. Dein adjungit ab honesto, *nunc non de pecunia, &c.* Eugraphius.

Si certum est tibi sic facere] Dixerat enim: *decretum est pati.* Nunc ergo consilii nova ratio nascitur: ut damnis quam minimo dedecore & noxa defungatur Menedemus, cui non minus jam decretum est, damnosum esse, quam antea miserum. Damnis ergo saltem moram aliquam interjiciendam; tum inprimis, ne etiam turpitudine filii ea cumulentur, providendum, egregius consultor monet. *Bœclerus.*

59. *Ut nescientem sentiat te id sibi dare.*] Optima est *Guyeti* emendatio: *ut ne scientem sentiat te id sibi dare.* Idem.

62. *Etsi subsensi id quoque illos ibi esse.*] Opportune hoc adjicitur: ne Menedemus, obsequi jam cupiditatibus filii certus, moleste ferat ambages, & moras itaque etiam ἐξηγητικῶς asseverata inculcat: *subsensi: illos ibi esse atque id agere clanculum.* nimirum *Syrus* noster *cum illo vestro* servo *consusurrat:* & ipsi *conferunt consilia adolescentes*, meus Clitipho cum tuo Clinia jamjam ad te fallendum instruuntur doli. mox argento te emungere parabunt. *Idem.*

63. *Illos ibi esse, & id agere inter se clanculum.*] Aliquot libri, inter quos Bembinus, Basilicanus, Victorianus hæc habent sine conjunctione. quod & elegantiæ & versui servit. *Faërnus.*

Illos ibi, &c.] In ea officina, in qua fabricent dolum aliquem quo te argento emungant. *Farnabius.*

64. *Syrus cum illo vestro consusurrat.*] Omnes fere antiqui libri *consusurrant.* quod vero sequitur, *conferunt consilia adulescentes*, in Bembino est, *ad adulescentes.* ut & versus exposcit; & est sensus, consilia quæ ceperint servi, ad adulescentes deferunt. vel *ad*, pro apud exponendum, & *conferunt*, pro communicant. vel forte legendum est, ut conjicit Lolgius, *consilia ad adulescentes* ut *d* interponatur hiatus vitandi causa, sicut in *med erga.* Faërnus.

Illo vestro, &c.] Dromone. *Farnabius.*

65. *Et tibi perdere talentum hoc pacto satius est.*] Honestissimi generis sententia; ut &, quæ sequitur:

Non nunc de pecunia agitur: sed illud, quomodo
Minimo periclo id demus adolescentulo.

Tum

Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.
Non nunc de pecunia agitur, sed illud quo modo
Minimo periclo id demus adolescentulo.
Nam si semel tuum animum ille intellexerit,
Prius proditurum te tuam vitam, & prius
Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium: hui
Quantam fenestram ad nequitiem patefeceris?
Tibi autem porro ut non sit suave vivere:
Nam deteriores omnes sumus licentia.
Quodcunque inciderit in mentem, volet: neque id
Putabit pravum an rectum sit, quod petet.

Tu

Tam accurate, aliis sapit, qui sibi desipit! *Bœclerus.*

66. *Talentum, &c.*] Talentum minus seu profanum erat minarum Atticarum lx. majus seu sacrum cxx. minarum seu librarum Attic. *Farnabius.*

Minam.] Mina, major fuit drachmarum c. minor lxxv. *Idem.*

67. *Nunc non de pecunia agitur.*] Ostendit honestum, & utile declaravit, Denique perseverat circa id ipsum, ut dicat: Cum enim intellexerit animum tuum, te prius vitam tuam proditurum & omnem pecuniam, quam abs te filium dimittas; vide quam fenestram ad turpitudinem, ad luxuriam, nequitiamque patefeceris, hoc est, quantam januam dederis, peccatorem perire. *Eugraphius.*

69. *Is intellexerit.*] O. l. s. *ille intellexerit.* Faërnus.

70. *Prius proditurum te tuam vitam, & prius pecuniam omnem.*] In libro Bembino scitissime atque appositissime adscriptum est, *Minor est pecunia quam vita; sed in oratione potiora nobis sunt, de quibus agitur.* Idem.

Prius proditurum te tuam vitam & pecun.] Gravi censura, sed citra offensionem, dum sermo ad Menedemi decretum accommodatur, indulgentia illa & lenitas prava notatur. Simul iterum exquisitum illud loquendi genus, quo ad *vitam* referuntur, quæ homini maxima sunt, in scenam venit. mox eodem pertinet: *Ut tibi porro non sit suave vivere.* Simplicissime: si intellexerit, te ita animatum esse, ut te ipse tuamque rem familiarem prodere velis potius, quam filium abs te amittere. *filium* significanter hic posuit. *Guyetus* ita exponit: *proditurum tuam vitam i. e. potius amissurum vitam, vitæ jacturam facturum, quam abs te amittas filium.* Simplicius hoc fuerit, & nihil incommodi habuerit, si velis ad hunc modum interpretari. vide tamen an potius *vita* hic ea phrasi ponatur, de qua dictum: atque ut in *Andria* 5, 1, 3: *dum studeo obsequi tibi, pene illusi vitam filiæ.* quod idem est ac si dixisset, prodidi vitam filiæ. *Phorm.* 1, 4, 41: *vobis commendo Phanium, & vitam meam. vitamne tuam tutandam aliis dedisse?* *Ph.* 3, 1, 2. iterum *Andria* 1, 5, 37: *quæ mihi suum animum atque omnem vitam credidit.* In *Heaut.* 2, 3, 74: *in mea vita tu tibi laudem quæsitum is.* in quibus, ni fallor, τὸ τ̃ φράσεως ἰδιωκότερον, eruditi satis agnoscunt. *Bœclerus.*

71. *Te amittas, &c.*] Dimittas, a te segreges. *Farnabius.*

74. *Licentia.*] Maxima & pessima peccandi illecebra & lenocinio. *Farnabius.*

75. *Neque id putabit, pravum an rectum fiet.*] *Putabit*, ut alias reputabit. nihil pensi habebit, pravum an rectum sit. *pravum an rectum.* Sic *Phorm.* 5, 2, 6. *qui recta, prava faciunt.* *Horatius:*

Ædibus in nostris quæ prava aut recta geruntur. Bœclerus.

76. *Putabit pravum an rectum, quod petet, fiet.*] Omnes fere l. s. *putabit pravum*

Tu rem perire, & ipsum non poteris pati.
Dare denegaris: ibit ad illud ilico,
Quo maxime apud te se valere sentiet,
Abiturum se abs te esse, ilico minabitur.
ME. *Videre verum, atque ita uti res est, dicere.*
CH *Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,*
Dum id quæro, tibi qui filium restituerem.
ME. *Cedo dextram: porro te idem oro ut facias Chreme.*
CH. *Paratus sum* ME. *scin, quid nunc facere te volo?*
CH. Dic. ME. *quod sensisti illos me incipere fallere,*
Id ut maturent facere: cupio illi dare,

vum an rectum sit, quod petet. aliqui, *an rectum fiet.* quod tamen non adjuvat versum. in uno tantum libro est, *pravum ne an rectum.* quo quidem modo stat optime senarius. aliter oportebit abstinere ab elisione posterioris syllabæ in *pravum.* Faërnus.

77. *Ipsum non poteris pati.*] Statim tu interire bona, & filium vivere luxuriose & malis operibus non patieris. *Eugraphius.*

78. *Dare denegabis*] Multi l. s. inter quos Bembinus & alii antiqui, *denegaris.* Faërnus.

Dare denegaris.] Si denegaveris dare, quantum postulaverit, continuo eo decurret, ut minitetur, se hinc a te abiturum: qua scilicet una re animum se tuum expugnare posse, probe intelliget. *Eugraphius* enarravit sententiam illa annotatione: *sibi veluti remedium suscipiet, &c.* quasi legisset, *quod maxime apud te se valere sentiet.* Bœclerus.

Ibit ilico ad illud.] Sibi veluti remedium suscipiet, ut abiturum se esse minitetur, maxime cum scit apud te se plurimum valere. *Eugraphius.*

81. *Videre verum atque ita.*] Videre mihi verum dicere, & ita quemadmodum res est. *Idem.*

Videre verum.] Liber Bembinus, *vera,* & expositionem habet adscriptam; *Vera, utilia:* Salustius. Verba Salustii antiquitate detrita sunt. *Faërnus.*

Videre verum, atque ita uti res est, dicere.] Lucta animi exprimitur, videntis vera probantisque, sed lubidine & affectu in alteram partem allicefacti. *Bœclerus.*

82. *Somnum oculis non vidi.*] Somnum oculis meis non cepi, quærens quemadmodum filium reddam. *Eugraphius.*

Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis.] Prudentiam consilii luculentis rationibus explicatam, fidei studiique i. e. animi vere amici testimonio obsignat, atque adeo mensuram boni consultoris implet. cui proposito servit asseveratio, ipsa frequentatione verborum, in hoc versu, conspicua. *Bœclerus.*

Somnum, &c.] Somnum non admiserunt hac nocte, non senserunt oculi mei. nam *videre somnum* Hebraismus est, ut *videre mortem.* & Aristophanes in Vespis. ὕπνου δ᾽ ὅσα τῆς νυκτὸς οὐδὲ πασπάλην. *Farnabius.*

83. *Tibi qui filium restituerem.*] Scilicet ita dispositis provisisque rationibus, ne te atque se perditum ire velit. talem, qui possit a te sine periculo, de quo dictum, suscipi. Itaque Menedemus dextram amici tam fidelis amplexus, ut pergat facere, quod cœpit, orat; ac præsertim maturet rem effectam dare: neque enim desiderium filii posse se diutius ferre. *Bœclerus.*

84. *Cedo dexteram: porro te idem oro ut facias Chreme.*] Liber Bembinus, *dextram.* ita stat versus, si tamen in *te idem* non fiat elisio. *Faërnus.*

85. *Scin quid nunc te facere volo?*] Varie collocantur hæc verba, sed hæc mihi

Quod vult: cupio jam videre. CH. *operam dabo:*
Syrus est prehendendus atque exhortandus mihi.
A me nescio quis exit: concede hinc domum,
Ne nos inter nos congruere sentiant.
Paulum negotii mihi obstat: Simus, & Crito
Vicini nostri hic ambigunt de finibus:
Me cepere arbitrum: ibo ac dicam ut dixeram
Operam daturum me, hodie non posse iis dare.
Continuo hic adero. ME. *ita quæso. dii vestram fidem!*
Ita comparatam esse hominum naturam omnium,
Aliena ut melius videant, & dijudicent,
Quam sua? an eo fit, quia in re nostra, aut gaudio

Su-

hi collocatio omnium, quas inveni, commodissima videtur, ob numerum, *Scin quid nunc facere te volo?* ita plerique libri scripti habent, & in iis aliquot ex antiquis, ut Basilicanus. *Faërnus.*

86 *Quod sensisti, &c.*] Ἦθος, animi per indulgentiam impotentis. *Farnabius.*

91. *Ne nos inter nos congruere sentiant*] Nisi *congruere* penultimam producat, ut quod forte sit secundæ declinationis, deducaturque a congrueo congrues, non stat versus, & necesse est aliquid deesse. *Faërnus.*

Congruere sentiant] Penultima ut longa sit exigit modulus, tanquam a *congrueo* secundæ Conjug. ut apud veteres *viveo, claudeo. diceo.* Nonius ex Nævio. *Farnabius.*

93. *Vicini nostri hic ambigunt de finibus*] Litem vicini habent de limitibus. *Eugraphius.*

94. *Me cepere arbitrum.*] Me judicem esse voluerunt. *Idem.*

96. *Dii vestram fidem, ita comparat. esse hom.*] Auget jucunditatem hujus φράσεως, quod in utrumque senem invicem quadrat. sicut principio actus ultimi. Simul & semel ea res exhibebitur. Ad sententiam convenit illud *Plauti Persa 4. 4. 46: quantum est adhibere hominem amicum, ubi quid geras?* Bœclerus.

97. *Itan' comparatam esse, &c.*] Sensus hic est: Satis miror cur prudentius sapit Chremes. An ita natura hominum comparata est, ut melius videant ea quæ aliena sunt, quam quæ sunt sua. An hoc ideo fit, quia, dum nos in re nostra sumus, aut gaudio impedimur, aut ægritudine, animum occupatum ad prehendendas vel respuendas res adhibere non possumus? *Eugraphius.*

Itan comparatam esse hominum naturam omnium.] Aliqui l. s. inter quos Bembinus, non *itan*, sed *ita* habent. Sed Bembinus eo amplius quod *comparatum* habet; ex quo tamen postea effectum est *comparatam*, a littera superscripta, & *naturam* quidem habuit, sed, m, deinde deleto, remansit *natura* quod si recipiatur simul cum voce *comparatum*, erit ordo: Ita comparatum esse natura omnium hominum; ut natura, sit ablativus casus. quæ quidem locutio bonis auctoribus usurpata est. Columella lib. XII. *Maritale conjugium sic comparatum esse natura.* Livius libro tertio ab urbe condita: *Natura hoc ita comparatum est, ut qui apud multitudinem sua causa loquitur, gratior eo sit, cujus mens nihil præter publicum commodum videt.* Quod tamen, diligentius totum animadversum, non placet. *Faërnus.*

Aliena melius ut videant & judicent.] Ex o. l. s. ita collocamus hæc verba, *aliena ut melius.* & præterea ex Bembino legimus *dijudicent.* quo quidem modo stat optime versus. *Idem.*

Aliena, &c] Οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ Πάμφιλε. Σαφῶς ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται. Menandri senten-

tias

Sumus præpediti nimio, aut ægritudine?
Hic mihi quanto nunc plus sapit, quam egomet mihi?
CH. *Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem.*

tias solet Terentius variare, alias per interrogationem, modo per admirationem, nonnunquam per contrarium.

Nemo potest de se recte judicare, quod nobis Poeta testatur:
Itane comparatam esse hominum naturam, &c.

Lactantius de falsa sap. 4. cap. 4. *Farnabius*

101. *Hic mihi quanto nunc.*] O. I. a. *nunc quanto* Faernus.

102. *Dissolvi me ocius.*] Cito revertens ab eo quo iverat Chremes, dicit, se ex eo negotio solutum, & amico operam traditurum. *Eugraphius.*

Dissolvi me, ocius operam ut tibi darem.] Tres antiquissimi libri, & aliqui alii, pro *ocius* habent *otiosus*. qua lectione & versus stat, & sensus est optimus. distinguendum autem est post *me*. Faernus.

Dissolvi me, otiosus operam ut tibi darem.] Bariando, qui hic hæsit, jam responsum est. vereor autem ne *Guyetus* quoque properantius, hunc versum sibi adscititium videri, pronunciaverit. Nisi enim Chremetem modo digressum, aliquo indicio poeta reduxerit, valde ex abrupto, & inopinato, sequente scena audientur illa: *num me fefellit*, &c. non enim solet ita poeta. Dixerit itaque Chremes ad Menedemum, jamjam, domum suam ingressurum. *otiosus* legendum esse, *Faernus* & *Muretus* ostendunt. *MSS.* nostri omnes habent *ocyus*. Si legeretur, *dissolvi me otiosus operam ut huic darem*; sequentis scenæ initio constituendus videretur hic versus. *Bœclerus.*

Dissolvi me, &c.] Expedivi me ceteris negotiis, ut tibi vacem. *Farnabius.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

SYRUS *servus.* CHREMES *senex.*

Argum. *Instigat Syrum Chremes ad fabricam, qua argentum a Menedemo Cliniæ extorqueretur, fingendam: sed suo malo, incidit in foveam quam fecit, nam hac occasione sua ipsius conjectura & solertia fallitur. Sic sæpe videmus malum in authorem redundare.*

SY. *Hac illac circumcursa: inveniendum est tamen*
Argen-

SEnarii sunt. v. 7. *MSS* nostri omnes: *recte quidem* mox duo: *sed te demiror.* unus: *admiror.* Arg. ad τὸ *mane* addit *surrexisse*. glossam scilicet. v. 11 omnes: *hac est meretr.* v. 16 unus: *quasi si u.* v. 18. duo: *scis ne factum esse.* v. 19 omnes: *istum serv.* v. 24. unus: τὸ *invitum* omittit. v. 32. duo: *at nunquid exp.* v. 33. omnes: *illius* pro *hujus* v. 43 duo: *in illum.* v 48 unus: *nunquam commodius quam nunc h a l* Bœclerus.

1. *Hac illac circumcursa.*] *Servus, argentum desiderans, quod dare meretrici possit, tamen hoc quod loquitur, non videtur domino præsenti esse suspectum. Quoniam enim supra dixerat servus, Syrum quasi in Menedemum dolos tendere, uti argentum meretrici per fallacias quæreret, ideo in senem generaliter dictum. Denique hoc suspicatus Chremes, quod si in Menedemum ita fiat, dixit:* Num me fefellit hosce id struere? fortasse ille Cliniæ servus tardus est, ideo noster Syrus hanc provinciam sumpsit, hoc est, istud officium suscepit, ut ipse quærat argentum. *Eugraphius.*

Cir-

Argentum; intendenda in senem est fallacia.
CH. *Num me fefellit hosce id struere? videlicet*
Ille Cliniæ servus tardiusculus est;
Idcirco huic nostro tradita est provincia.
SY. *Quis hic loquitur? perii. numnam hæc audivit?* CH. *Syre.* SY. *hem.*
CH. *Quid tu istic?* SY. *Recte equidem: sed te miror Chreme,*
Tam mane, qui heri tantum biberis. CH. *nihil nimis.*
SY. *Nihil narras? visa vero est, quod dici solet,*
Aquilæ senectus. heia. SY. *mulier commoda, &*

Faceta

Circumcursa, &c.] Apostrophe ad seipsum. *Farnabius.*

2. *Intendenda in senem est fallac.*] Pro Clitiphone inveniendum erat argentum: itaque in ejus patrem Chremetem intendendam esse fallaciam, Syrus intelligit. Sed Chremes, Menedemo hæc parari autumat. περὶ τὸ δρᾶμα τῆς κωμῳδίας. *Bœclerus.*

Senem, &c.] Chremetem quod tamen Chremes de Menedemo intelligit. *Farnabius.*

3. *Num me fefellit hosce id struere?*] Cum prædixi scilicet Menedemo, *scena praced. v. 62. & seq.* Quo enim magis decipitur bonus ille Chremes, eo magis sua sagacitate sibi placet. sicut in *Andria* Simo. *Bœclerus.*

Num me, &c.] Num me latuit? *Farnabius.*

4. *Est ille Cliniæ servus tardiusculus.*] Omnes quotquot sunt l. s. verbum *est*, habent post *tardiusculus*. nos tamen scribimus *tardiusculust*, ut versus stet, diphthongo in verbo *Cliniæ* dissoluta, & ex *ille*, uno l, eliso. *Faërnus.*

Tardiusculus est.] Infra *v.* 34. stolidus est. sc. ad fabricam aliquam fingendam, ad intendendam fallaciam, ad instruendam fraudem. comparatur servorum hinc calliditas, inde hebetudo; sicut in *Andria*, Davi & Byrriæ exemplum habuimus. *Bœclerus.*

Ille servus tardiusculus.] Dromo. *Farnabius.*

5. *Provincia.*] Negotium, munus quærendi per techas argenti. Metaph. a provinciis Rom. *Idem.*

7. *Te miror, Chreme.*] Te valde miror mane vigilare, qui heri tantum biberis. *Eugraphius.*

SY. *Recte equidem te demiror Chreme.*] Aliter habetur in libro Bembino, *recte equidem, sed te miror Chreme:* ut non post *recte*, sed post *equidem* distinguatur, quæ lectio non dubito quin vera sit. *Faërnus.*

Recte equidem.] V. *Guyet.* adjuvatur hæc reticentia vultu, quasi ad negligentiam composito. *Bœclerus.*

Recte, &c.] Nihil. Adelph. 4. act. 5. sc. *Æ. perii Mi. quid est? Æ. Nihil. recte perge.* Farnabius.

8. *Nihil nimis.*] Non multum. *Eugraphius.*

Here tantum biberis. &c.] Heri. *Farnabius.*

9. *Nihil narras, &c.*] *Guyetus* bene explicat. In annotatione Eugraphii ad illud, *forma luculenta*, repetuntur verba poëtæ, *ita non ut olim, sed uti nunc.* quæ fœde corrupta diligenter transcribunt editores. *Bœclerus.*

10. *Aquilæ senectus.*] Aiunt aquilam in senectute, quod ei rostri superior pars vetustate & incremento curvata foramen includat, ad cadavera accedere, & sic sanguinem in potum sumere, & quodammodo bibendo vivere. Hoc igitur ait servus domino, quasi bibendo totum tempus hesterna cœna exegerit; visa vero est quasi aquilæ senectus. *Eugraphius.*

Aquilæ senectus.] Adulatorie gratulatur hero hilaritatem a vino, quod Plato 2. de Legib. interdictum pueris ad annum, usque 18. indulsit senibus, ut redire

Faceta hæc meretrix. CH. *ſane. idem viſa eſt mihi,*
SY. *Et quidem hercle forma luculenta.* CH. *ſic ſatis.*
SY. *Ita non ut olim, ſed uti nunc, ſane bona.*
Minimeque miror, Clinia hanc ſi deperit:
Sed habet patrem quendam avidum, miſerum atque aridum.
Vicinum hunc noſtin? at quaſi is non divitiis
Abundet, gnatus ejus profugit inopia.
Scis eſſe factum ut dico? CH. *quid ego neſciam?*
Hominem piſtrino dignum. SY. *quem?* CH. *iſtunc ſervulum*
Dico adoleſcentis. SY. *Syre tibi timui male.*
CH. *Qui paſſus eſt id fieri.* SY. *quid faceret?* CH. *rogas?*
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,

Unde

dire ad juventutem videantur, moleſtiarum obliti. Interpretes ad bibacitatem ſenum referunt, ut qui potu magis alantur quam cibo, non ſecus atque aquilæ quæ roſtro per ſenium adunco, prædæ carnibus veſci cum nequeant, ſanguine epoto victitant. Ariſtot. lib. 9. nat. animal. Plin. l. 10. c. 3. Alex. Aphrodiſ. l. 2. probl. 127. Farnabius.

11. CH. *Sane idem viſa eſt mihi.* SY. *& quidem hercle forma luculenta.*] In libro Bembino pro *mihi*, legitur *tibi*: ſed perſonæ, aliter ibi notatæ, id quadrare faciunt, quod alioqui videtur abſurdum. CH. *ſane.* SY. *idem viſa eſt tibi. & quidem hercle,* &c. *Faërnus.*

12. *Forma luculenta*] Non ſolum commoda & faceta mulier, & ſpecioſa forma: ita enim ut olim ſeduci nunc ſane bona. Hic intelligi datur, quod ſenex ſciat eandem ante fuiſſe caſtam, ante pauperem, nunc vero, meretricio more viventem. Ideo adjecit ſervus, non quemadmodum antea bona, ſed uti nunc ſibi ipſi compararetur, ſane bona. *Eugraphius.*

13. *Non ut olim, &c.*] Non ut in flore ætatis. *Farnabius.*

Clinia, &c.] Perſuadere vult Chremetem, hanc Amaſiam eſſe Cl. *Idem*

15. *Avidum miſer. atque arid.*] Vide *Chreſtomath.* Bœclerus.

16. *At quaſi is non divitiis abundet.*] Ex more inopiam male meritis adjecit *Eugraphius.*

18. *Scin eſſe factum ut dico?*] Liber Bembinus, Baſilicanus, & Victorianus, & aliqui alii *ſcis*, alii *ſciſne.* Faërnus.

Quid? ego neſciam.] Ut facilius ſervum dominus incitare poſſet, quod cupiebat ſervo adjutorem eum eſſe, ad tendendam in Menedemum fallaciam propter argentum, fingit ſe iraſci ſervo Cliniæ, *Hominem*, inquit, *piſtrino dignum.* Cui jungitur, *qui paſſus id fieri?* Callide ſervum, tanquam ignoret quid fieri debuiſſet, incuſat, ut majorem ſuſcipiat voluntatem. Qui fallendi dominum hunc ipſum cum * denique ſibi hoc præparans, ſic poſtea dixit: *Laudas qui heros fallunt.* Eugraphius.

19. *Piſtrino dignum.*] Servorum ſupplicio. Andr. 3. act. 4. ſc. *Farnabius.*

Iſtum ſervulum.] Liber Bembinus *iſtunc ſervolum.* Faërnus.

Servulum.] Dromonem. *Farnabius.*

20. *Syre tibi timui male*] Ad ſpectatores verſus, ſecum hæc, more Comico. *Bœclerus.*

Syre tibi, &c.] Averſus, apud ſe hæc Syrus. *Farnabius.*

21. & 22. *Quid faceret? aliquid reperiret, fingeret fallacias.*] Quid facere debebat

Unde esset adolescenti, amica quod daret,
Atque hunc difficilem invitum servaret senem.
SY. *Garris.* CH. *hæc facta ab illo oportebat, Syre.*
SY. *Eho quæso laudas, qui heros fallunt?* CH *in loco*
Ego vero laudo. SY. *recte sane.* CH. *quippe quia*
Magnarum sæpe id remedium ægritudinum est:
Jam huic mansisset unicus gnatus domi.
SY. *Jocon' an serio illæc dicat nescio,*
Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.
CH. *Et nunc quid exspectat Syre? an dum hinc denuo*

Abeat

bebat? debebat aliquid reperire, debebat fallacias fingere. *Bœclerus.*

24. *Atque hunc difficilem invitum servaret senem.*] Hic enim color adjiciendus fuit, qui mox amplius tractatur; ne improbius loqui senex videretur. quasi, quicquid in talibus peccatur, utilitate ejus, qui decipitur rependeretur. sive non posse aliter nonnullos, quam decipiendo juvari. *Bœclerus*

25. *Garris.*] Vernili libertate in speciem assumta. *Plautus* plene: *nugas garris Curcul.* 5, 2, 6. contradicentis. non enim audebat Syrus credere aliter, quam deludi se ab hero. captat uterque & capiatur in hac scena. *Idem.*

Garris.] Nugaris, aliud atque loqueris sentiens *Farnabius.*

Oportebant Syre] *Quæ assolent, quæque oportent* Andr. 3 act. 2 sc. *Idem.*

26. *In loco vero laudo*] Bene adjecit, ne perpetuam male faciendi licentiam servis daret. *Eugraphius.*

In loco.] Non semper & in omnibus; verum quandoque & circumstantiarum opportunitate observata. *Farnabius.*

27 *Quippe quia magnarum.*] Nam quia fallunt tempore, maximum sæpe remedium est, ne gravior ægritudo videatur *Eugraphius.*

Quippe quia] In libris antiquis est, *quippe qui*; & huic dictioni hæc adscripta sunt in Bembino: *Pareicon: abundat qui.* nos vero eam dictionem etiam alibi invenimus, idem significantem quod *quippe* Plautus in Aulularia:

Horum tibi istic nihil eveniet, quippe qui ubi quod surripias nihil est.

Faërnus.

28. *Magnarum sæpe remedium ægritudinum est.*] 10. l. 8 *id remedium.* Idem.

30. *Jocone an serio illa.*] An consilio isthæc dicat, an joco, intelligere non possum: unum tantummodo intelligo, quod mihi ad hoc, quod disposui, cumulat voluntatem *Eugraphius.*

Jocon' an serio illæc dicat nescio] Iterum ad spectatores conversus, secum loquitur. *Bœclerus.*

Jocone an serio illa.] Hæc aversus, apud se & spectatores. *Farnabius.*

31. *Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis*] τὸ *quidem* totum sententiæ habitum componit. *nisi*, pro, *nisi quod. quo lubeat magis.* hic ἔμφασις plus significationi addit, quam verbis demit. quomodo enim allubescat Syro consilium fallendi heros, quodam reticentiæ hujus genio signatur. *Bœcler.*

32 *Et nunc quid expectat*] Hic jam dum accusat adolescentis servum, hortatur suum dominus, qui ipse hos dolos tendat. Denique adjecit,

At te adjutare oportet adolescentuli causa. Eugraphius.

At nunc quid exspectat?] Liber Bembinus, & alii antiqui habent *&* *nunc*: quod magis consequens videtur. *Faërnus.*

Et nunc quid exspectat.] Hoc illud erat, cujus causa colorem illum induxit. volebat decipi Menedemus; atque ut mature deciperetur, negotium Chremeti dederat is prehendit Syrum i. e. ambit, demulcet hactenus; & mox palam exhortatur, ut fiat quod ante dictum est:

Syrus

Abeat, cum tolerare hujus sumptus non queat?
Nonne ad senem aliquam fabricam fingit? SY. *stolidus est.*
CH. *At te adjutare oportet adolescentuli*
Causa SY. *facile equidem facere possum, si jubes:*
Etenim quo pacto id fieri soleat, calleo.
CH. *Tanto hercle melior.* SY. *non est mentiri meum.*

CH. *Fac*

Syrus est prehendendus, atque adhortandus mihi;
Id est, comiter inducendus, & subinde cohortatione firmandus, ut subserviat nostro consilio. *Bœclerus.*

Expectat.] Dromo. *Farnabius.*
33. *Abeat.*] Clinia. *Idem.*

Cum tolerare hujus sumptus non queat] Cum amicæ somtuosæ non habebit quod det: si pater avidus & durus nihil suppeditat. ea enim res amatores ad consilium profugiendi aliquo solet adigere, si non est quod dent amicæ. *Bœclerus.*

Hujus, &c.] Bacchidis. *Farnabius.*

34. *Nonne ad senem aliquam fabric.*] Festive hoc auditur, quod senex fallendi senis consilia suggerit, eo tempore, quo ipse decipitur maxime: & quasi alienam causam contra se agit. *Bœclerus.*

35. *At te adjutare oportet adolescentuli causa*] Bene additum: *adolescentuli causa.* ut antea, *servandi senis causa.* ut detraheretur facto pravitas, si eo pertineret. *Idem.*

36 *Facile equidem facere possum, si jubes*] Peritiam suam circa hujusmodi rem declaravit servus: sed dixit, metuere domini voluntatem, & posse se facile, si ipse voluerit imperare. *Eugraphius.*

Facile equidem facere poss.] In occasionem joci comici vertit confessionem suæ nequitiæ: atque ita porro tentat animum heri, jocon' an serio agat. ita enim composita est hæc oratio, ut vel agnoscere vel abnuere posset, quod de fallendis heris dictum est atque ita propius acceditur ad efficienda destinata. cum enim Chremes laudaret ejus peritiam, (*tanto hercle melior es*, quod *calles* vias ad decipiendum Menedemum & juvandum Cliniam) Syrus denuo experturus heri animum, *non est mentiri meum*, inquit. dixi quod res est, cum callere me rationem fingendi aliquam fabricam dixi. illa ipsa tamen magnifica asseverationis species, *mentiri non est meum*, cum subrisu infertur; ut in figuram verti possit, si usus veniat, quicquid libertatis & asseverationis ostentatur. pergit senex consilio imperium addere, quod expectaverat Syrus: *fac ergo.* tum demum propius tangit senis animum exploratque, sed elegantissima οἰκονομίᾳ; ut prædicere, & denuntiare videatur nihil intelligenti fraudem, quæ nunc ut cum maxime agitabatur. hic nimirum Syrus poterat deinde vere & merito dicere, quod in *Andria* Davus, cum quid aliud diceret non haberet, hero obnuntiavit:

quasi non tibi renuntiata sint hæc, sic fore.

& quod sequitur:

eho an tute intellexti hoc assimularier?

Iterum autem Syro, τὸ παῤῥησιαστικὸν pro larva est: *at heus tu, facito ut memineris.* & ne quid ad ornandum mimum desit, etiam sententias loquitur carnifex:

ut sunt humana.

quod alii nunc accidit, tibi accidere potest. more hominum evenit, si adolescens aliquis amori dat operam &c. Quæ in sequentibus, sub specie futuri, revera per accuratam apologiam eorum, quæ jam evenerant, tractantur. *Bœclerus.*

37. *Calleo.*] Peritus & doctus sum. *Eugraphius.*

38. *Non est mentiri meum.*] Infra act. 4. sc. 4.

Non

CH. *Fac ergo.* SY. *at heus tu, facito dum eadem hac memineris,*
Si quid hujus simile forte aliquando evenerit,
Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.
CH. *Non usus veniet, spero.* SY. *spero hercle ego quoque:*
Neque eo nunc dico, quo quicquam illum senserim:
Sed si quid, ne quid; quæ sit ejus ætas, vides:
Et næ ego te, si usus veniat, magnifice, Chreme,

Tracta-

Non mea est simulatio. Farnabius.

39. *Facito dum eadem hac.*] Jam præparat sibi dominum: monetque ut meminerit, si quando hæc omnia evenerint, sicut humana sunt omnia, ut & filius ejus possit ista perficere. *Engraphius.*

Ut sunt humana] Syrus apud Senecam: *Nam cuivis accidere potest, quod cuiquam potest.* Farnabius.

42. *Non usus veniet.*] Non hoc continget, neque fieri potest. *Engraphius.*

Non usus veniet, spero.] Ordinario schemate affectibus theatri vel ad irrisum, vel ad miserationem offeruntur isti errores: quando qui splendide decipitur, sagacem se ostentat; qui periculo proximus est, otiosum se gerit. Chremes hic quam se irrisui obnoxium præbet, cum oculatus in alienis, sibi nihil videt, ne dicam, prævidet? de alieno filio curam suscipit, qui sui mores ignorat. *Boeclerus.*

Non usus veniet.] i. e. non eveniet, spero. *Farnabius.*

43. *Neque eo nunc dico.*] Bene purgat, id, quas immiserat suspiciones, ne vero jam credat adolescentem filium pater talia vel facere vel cogitare. Dixitque se servum ex suspicione ista metuere, quod ejus ætas jam talis, uti, si necessitas, ut Chremetem, ita ducat & tractet quemadmodum nunc senex videtur hortari. *Engraphius.*

Neque eo nunc dico quod quicquam illum senserim] Liber Bembinus, *quo quicquam.* Faërnus.

43. & 44. *Quo quicquam illum senserim*] Callide utitur ἐλλείψει. etiam in sequentibus: *sed, si quid, ne quid.* ubi oratio vultu & actione suppletur, non sine specie fiduciæ & securitatis assumta. non eo nomine, ea causa hoc dico, quasi quicquam senserim filium tuum hujusmodi rerum cogitare aut tales sibi in animo parare cupiditates: sed ideo tantum, ut, si quid forte ejus generis præter spem nostram eveniret unquam, ne quid ægre feras tum, aut mireris, filio tuo me adjutorem esse, sicut nunc Cliniæ amori subservire me jubes. si legatur: *in illum,* subintelligit *Nannius: in illum competere.* Boeclerus.

Illum senserim] Quo quidquam tale in illo senserim. *Farnabius.*

44. *Sed si quid, ne quid*] Sed si quid tale evenerit, ne quid gravius feras. quam obnoxia istis rebus sit illius ætas, vides. *Idem.*

45. *Et næ ego te, si usus veniat, magnifice, Chreme tractare possim.*] Joco diluit, in quibus tam serio videri potuit [illegible]. *Nannius* magnifice in *Calphurnium* invectus, sensum tantum hujus loci, phrasin non magis quam ille explicat. *tractare,* est διαχειρῆσαι. ψηλαφῆσαι. ita figulus, lutum; plastes ceram tractat & inter manus versat. hinc transfertur ad ea, quæ consilio, & ratione versantur sive agitantur: & in utramque partem significat. optimus nobis interpres *Terentius* ipse: *Heaut.* 1, 1, 101:

Puto illum obsequentem, si quis recte aut commode tractaret.

& v. 49.

Cœpi animum ægrotum adolescentuli, non ut decuit, tractare sed ut.

act. 3. sc. 3. v. 125.

hac arte tractabat virum.

Ita hic: *possim te magnifice tractare.* non sine quadam ironia. præclare calleo, quo pacto animum tuum tractare debeam, ut decipiaris scilicet. nam ipsum, *tractare,* non significat illudere aut fallere

lere

Tractare possim. CH. *de istoc, cum usus venerit,*
Videbimus quid opus sit: nunc istuc age.
SY. *Numquam commodius umquam herum audivi loqui,*
Nec cum malefacerem, crederem mihi impunius,
Licere. quinnam a nobis egreditur foras?

lere. Sed a consequenti, qui perite tractat animos hominum, facile fallit. *magnifice tractare*, id est quod, *arte tractare.* quo scopo id fiat, ex contextu intelligitur. itaque frustra sunt, qui *magnificam*, nescio quam tractationem hic requirunt. quis enim nescit, *magnifice, splendide, praeclare, luculente*, non infrequente figura in iis rebus dici, quae perite fiunt, atque ut opus est, ex arte aut regula. *Plautinus* locus in Milite 2, 6, 10 & 30, nullo modo huc comparari potest. servus ibi *tractavit* mulierem i. e. manu injecta arripuit in aedes tracturus: ut ex scena praecedente constat. *tractata* ergo *hospita* est ibi, quasi raptata, vi arrepta, tracta. nullus circumventioni locus. nam quod additur, *ludificata*, descriptionem injuriae significat. *Boeclerus.*

Et na ego te, &c.] Neque indigneris, si, ubi tale quid evenerit, ego te magnifica aliqua & insigni techna excipiam. *Farnabius.*

46. *De isthoc cum usus.*] Si quid tale contigerit, tunc videbimus, quod necessitas coget, facere. *Eugraphius.*

49. *Ne quum male facerem.*] Nisi cum me senex adhortatur. *Idem.*

49. *Nec cum malefacerem, cred.*] *Muretus* detraxit literam, facilioremque fecit sententiam, legendo, *malefacere.* Sed libri scripti, constantissime praeferunt τὸ *malefacerem.* Constabit sic quoque sensus, si subaudias τὸ *ubi*, aut aliquid simile. nam & illa Mureti lectio opus habet aliquo supplemento, in ellipsi comica. Integra oratio ordine ad mentem Mureti haec esset: *nunquam commodius unquam herum audivi loqui, nec* unquam fuit tempus *cum crederem, mihi licere impunius malefacere.* juxta lectionem Codicum: *nec* unquam fuit tempus, quo (vel, ubi) *crederem impunius mihi licere* id facere, *cum male facerem.* Boeclerus.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

CHREMES *senex.* CLITIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Chremes filium objurgat & immodestiae arguit, quem ludentem viderat cum Bacchide, quam Cliniae amicam credebat. Tum Syrus fallaciam de emungendo a Menedemo argento invenisse referens, consilium fraudulentum a Chremete datum in eum ipsum intendit.* Thes. 1. *Amicorum candor sit in verum executione.* 2. *Hospitii ratio debet esse fidelis.* 3. *Dominorum est, ne sua facilitate servos deteriores reddant.* 4. *Juvenilis incontinentia diligenter refraenanda.*

CH. *Quid istuc quaeso? qui istic mos est Clitipho? ita ne fieri oportet?*

CL. *Quid*

Satura est, ex metris *Trochaicis & Jambicis tetrametris acatalecticis & catalecticis*, & dim *Jamb.* v. 4. MSS. nostr. unus: *qui nisi abstin. man.* v. 10. unus, *putat*, pro *pater.* v. 11. τὸ *hinc* omnes omittunt. v. 15. omnes: *piget.* v. 19. omnes: *hominis frugi & temperantis functus officio.* v. 21. duo: *quin etiam mihi*

CL. *Quid ego feci?* CH. *vidin ego te modo manum in ſinum huic meretrici*
Inſerere? SY. *acta hac res eſt. perii.* CL. *me ne?* CH. *hiſce oculis, ne nega.*
Facis adeo indigne injuriam illi, qui non abſtineas manum:
Nam iſtac quidem contumelia eſt:

Homi-

mihi mel eſt. mox omnes: *pergin' h. v.* 23. omnes: *effero. v. 27.* omnes: *dicis. & v 20. iſthinc. v 31.* duo: *dent. v. 32.* duo: *obſervandus eſt.* unus: *ſervandus eſt. v. 33.* duo: *ſi ſapis. v 36. dicis inveni. q. n.* unus: *dicis ehem inv. q n v 39* duo: *hoc vide q i. f. v. 40.* duo: *mutuo v. 43* duo: *ad ux. t. v. 44* omnes: *Clinia erat ſibi n n d. ill. v. 45.* duo: *& poſcet quidem v. 46.* omnes: *dubiumne id eſt? v. 48.* omnes: *eſſe* pro *ineſſe.* collocatio verborum variat. *Bœcler.*

1. *Quid iſtuc.*] *Hac ſcena locum communem tenet in eum, qui hoſpitis ſui amicum corrumpat. Pater tamen non ſicuti eur tanquam communi* * *at ita reſpondet filius tanquam negans, ut magis conjectura cauſa ſit, quam communis locus. Verum patrem tanquam communem locum dicentem accipiamus hoc primum generaliter cum invidia: deinde cum interrogatus eſſet, quidnam feciſſet, ille continuo non factum ſed vere factum protulit, dicendo,* Vidine ego? *ut, a probatione exordiretur, & poſt oſtenderet crimen, quod manum adoleſcens in ſinum meretricis inſerebat.* Eugraphius.

CH. *Quid iſtuc quaſo?*] Duo primi verſus hujus ſcenæ ſunt trochaici tetrametri acatalectici; item ſextus, ſeptimus, octavus, undecimus, tertius decimus, decimus nonus, & vigeſimus primus. quintus vero dimeter jambicus, eliſo ex *quidem* m, quamvis ſequente conſonante. ceteri his intermixti, trochaici catalectici. ſequentes vero, partim jambici octonarii, & unus dimeter: partim trochaici catalectici. ut quidem hi omnes verſus in libro Bembino, & aliis ordinati ſunt, nam hucuſque in impreſſis aliter habent. *Faërnus.*

Quid iſtuc?] Senex a ſermone Syri digreſſus, cum primo ingreſſu in ædes ſuas deprendiſſet Clitiphonem licentius ſe gerentem apud Bacchidem, quam adhuc Cliniæ amicam eſſe credebat, regreditur, eumque ſevocat, atque cum eo injuriam hanc, quaſi amico & hoſpiti factam, expoſtulat. *Bæclerus.*

2. *Manum in ſinum huic meretrici inſerere?*] Liber Bembinus *ingerere*, quod mihi æque placet *Faërnus.*

Manum in, &c.] ἄπλειϑς μαςῶν. Ariſtænet. lib. 1. epiſt. 9 *Farnabius.*

3. *Acta hac res eſt.*] Syrus ſervus credit ſenem inveniſſe filium amare meretricem, quæ res antea [illegible] dolum cœlabatur: ideo veheme[illegible]er metuit. *Eugraphius.*

Acta eſt, &c.] De me actum eſt, adeoque re tota inquit Syrus, metuens ne compertum haberet, ex ſalaci illa manu, Chremes, filii ſui amaſiam eſſe Bacchidem *Farnabius.*

4. & 5. *Facis adeo indigne injuriam illi, nam iſtac quidem contumelia eſt.*] Accuſando amplificavit crimen, injuriam *indignitate* & *contumelia* deſcribens: & poſtea ſingillatim explicans, quod amico, quod hoſpiti, quod præſenti facta eſſet. *Nam iſthac quidem contumelia eſt,* ad formulas ſolennes accedit. ſic: *iſta quidem vis eſt.* Hoc unicum eſt, licentius factum ab amatore meretricis, quod ſibi permiſit Terentius in ſcena, non tamen oſtendere, quod *Plautus* fecit, ſed narrare: non quidem eo ſenſu, quem *Eugraphius* & ex eo alii, quadam libidine obſcœna requirendi, arripuerunt, ſed quo rectiſſime *Guyetus* explicat. Alias pudentius etiam: *cœpit ad ſcortum alludere* in *Eun.* Bœclerus.

5. *Iſthac quidem contumelia eſt.*] Supra quidem *injuria* dixerat, verum adjecit *contumelia ſunt.* Eſt enim injuria, quaſi cum violentia aliquid in corpus efficitur: contumelia vero, cum præter violationem corporis eſt. Et violatio opinionis, *ejus amicam ſubagitare.* Hoc eſt crimen quod ſupra poſuit. *Subagitare* autem, perfectionem ipſam libidinis intelli-

Hominem amicum recipere ad te, atque ejus amicam subagitare.
Vel heri in vino quam immodestus fuisti? SY. *factum.* CH. *quam molestus,*
Ut equidem, ita me dii ament, metui quid futurum denique esset.
Novi ego amantium animum: advertunt graviter quæ non censeas.
CL. *At mihi fides apud hunc est, nihil me istius facturum, pater.*
CH. *Esto: at certe concedas hinc aliquo ab ore eorum aliquantisper.*
Multa fert libido: ea facere prohibet tua præsentia.
Ego de me facio conjecturam. nemo est meorum amicorum hodie

Apud

intelligimus. *Eugraphius.*

Hominem, &c] Contra jus hospitii. *Farnabius.*

7. *Vel heri in vino.*] Hoc ex antecedentibus argumentum colligens dixit *Novi ego amantium animos, advertunt graviter quæ non censeas.* Ita enim mos est amatoribus: ampliora suspicantur, quam tu haud poteris suspicari. *Eugraphius.*

Vel heri in convivio.] Omnes fere l. s. inter quos Bembinus, non *in convivio* habent, sed in *vino* in quo etiam libro versus finit, non in, *factum*; sed in, *quam molestus*; hoc modo: *Vel heri in vino quam immodestus fuisti?* SY *factum.* CH. *quam molestus?* Faernus

Vel heri in vino.] Omnes nostri *MSS.* ita habent. in Argent. ascribitur in margine: *at in convivio.* Bœclerus.

Factum est] Testatur & hoc contra herilem filium ipse Syrus, quo se insinuet magis in gratiam heri.

Quam suspiciosi sint, neque æmulum ferre possint. Farnabius.

8. *Ut equidem metui quid fut.*] Facit consensus codicum MSS ut tueamur, præ Guyeti emendatione, hanc lectionem ut hic est *quantum quam:* sicut recte *Calphurnius* explicat. Interpunctio talis esse debet:

Vel heri in vino, quam immodestus fuisti!
S. factum. quam molestus!
Ut equidem, ita me Dii ament, metui,
quid futurum denique esset!

continuatione τῆς πάθους in oratione Chremetis *ut metui!* quantus me metus incessit! *Bœclerus.*

At mihi fides, &c] At mihi tantum habet fidei Clinia, ut nihil a me hac in re metuat. *Farnabius.*

9 *Novi ego amantium animos.*] O. l. s. *Animum* ita procedit optime trochaicus. *Faernus.*

11. *Esto at certe.*] Hic mandat pater, ut discedat a domo filius: aliter enim negat fieri posse, ut impudentia adolescentis comprimi possit. Dicit enim multa libidinem velle, eamque sub cujusque præsentia se minus audere complere. *Eugraphius.*

Esto: at certe concedas aliquo ab eorum ore aliquantisper.] Liber Bembinus & alii antiqui, ita collocant, *ab ore eorum.* Ceterum Victorianus & Decurtatus habent *concedas hinc*, qua particula addita melius versus procedit, qui est trochaicus acatalecticus. *Faernus.*

At certe, &c] Utcunque volo ut ex domo mea secedas ad tempus. Visu læditur tua castitas, tui conspectus illius libido. *Farnabius.*

12 *Ea prohibet facere.*] Liber Bembinus *facere prohibet* Faernus.

13 *Ego de me facio*] Hoc est, ita ex me suspicor: nam nemo est amicorum,

apud

Apud quem expromere omnia mea occulta Clitipho audeam.
Apud alium prohibet dignitas; apud alium ipsius facti pudet,
Ne ineptus, ne protervus videar, quod illum facere credito.
Sed nostrum est intelligere; utcunque, atque ubicumque opus sit, obsequi.
SY. *Quid istic narrat?* CL. *perii.* SY. *Clitipho hæc ego præcipio tibi,*

Hominis

apud quem universa velim exponere, atque narrare ea, quæ occulta habeo, quippe aut in summa honestate amicus, & id quodcunque cogito, ejus dignitate deterreor ne indicem: aut ipsa certe res, propter sui turpitudinem, eam narrationem comprimit. Hoc est quod dicit, ipsius facti pudet; ne ineptus; ne protervus videar, si cum eo loquar, qui habet maximam dignitatem. *Eugraphius.*

Ego de me facio conjectur. &c.] Huic ἦθος, ad diligentiam cottidianæ consuetudinis & familiaritatis in vita commendandam, Poëta quæsivit locum. pervulgatus enim error, quasi inter familiares & æquales nihil pensi aut moderati habendum sit, quid fiat dicaturne, revincendus fuit. sine verecundia & modestia, nihil rectum esse potest, in quocunque convictionis genere, aut tempore. cavendum ergo, non tantum, ne Cynicus videaris, sed, quod electiori loquendi sentiendique formula præscribit Poëta, *ne ineptus, ne protervus habeare.* Boeclerus.

15. *Ipsius facti piget.*] In libro Bembino, & aliquot aliis antiquis *pudet*. quod magis videtur convenire. *Faernus.*

Apud alium, &c.] Apud alium prohibet gravitas, & auctoritas, ne protervus videar, apud alium pudor, ne videar ineptus. *Farnabius.*

16. *Quod illum facere credito.*] Hic locus ex iis esse potest, qui de figura comica, totam aliquam orationem uno pronominis complexu includente, abunde testari potest. *quod illum facere credito* i. e. ut tua præsentia impediatur libertas ejus. ut abstineat iis, quæ animus fert. *hoc ille facit.* i. e. non audet omnia sua occulta expromere. *Boeclerus.*

17. *Utcunque, &c.*] Pro re, loco, tempore, personis morem gerere. *Obsequium amicos, adversari aliis, odium parit.* Farnabius.

18. *Quid istic narrat?*] Quæ Syrus huic jurgio patris adversus filium interfatur, parum in expedito sunt. v. 3 *acta hæc res est, perii,* secum loquebatur, metuens consilio suo & instructæ fraudi. Nunc, *quid isthic narrat?* ita videntur accipi debere, ut venditet Syrus suum officium seni, & increpationem ejus adjuvet; sicut sequentia amplius ostendunt. quasi diceret: *quid istic* (Clitipho) *narrat?* quid respondet ad hæc? quid habet quod dicat? unde Clitipho: *perii.* i. e. etiam hic me urget? etiam hic contra me stat? cumque nihilominus Syrus pergeret, rogat eum ut taceat: *tace sodes.* Alii ad Clitiphonem ista dici putant: *quid istic narrat?* ut sit, cum vultu ὑπομεμηνότος: audis, *quid istic* (pater tuus) *narret?* an non dixi, hoc esse futurum? Rursus alii, Syrum loqui secum, volunt. Quod quidem minimam ἔμφασιν videtur habere. certe quæ sequuntur, clare dici, & Chremete audiente, nihil est; quod dubites. ita autem acceperim: *Clitipho, hæc ego præcipio tibi? hominis frugi & temperantis functus officium!* i. e. an hæc ego præcepi tibi? ita ne memor es præceptorum meorum? jactat enim Syrus sua officia, ut cognominis ille in *Adelphis* 5, 9, 6. *docui, monui, bene præcepi semper quæ potui omnia.* Subjicit nunc exprobratione εἰρωνικῶ: *hominis frugi* scilicet *& temperantis functus es officium.* q. d. minime tu quidem fecisti, quod hominem frugi & temperantem, ad quod exemplum te semper formare studui, par erat facere. Sequitur Clitiphonis oratio: *tace sodes,* qua ad Syrum versus, ne augeat molestias, precatur. Respondet Syrus: *recte sane.* quod quidam ironice accipiunt, sicut

Hominis frugi, & temperantis functus officium. CL. *tace sodes.*

SY. *Recte sane.* CH. *Syre pudet me.* SY. *credo: neque id injuria.*

Quin mihi molestum est. CL. *pergis hercle* SY. *verum, dico quod videtur.*

CL. *Non accedam ad illos?* CH. *eho quæso una accedendi via est?*

SY. *Actum est: hic prius se indicarit quam ego argentum effecero.*

Chreme, vin tu homini stulto mihi auscultare? CH. *quid faciam?* SY. *jube hunc*

Abire hinc aliquo. CL. *quo ego hinc abeam?* SY. *quo lubet: da illis locum:*

Abi

sicut dicere solemus, *heia vero*. Alii: *recte sane*, scilicet a me dictum est. merito te reprehendi. placet prius. Jam Chremes, Syrum appellat, satis familiariter: *Syre pudet me*. filii causa scilicet. Prompte Syrus reponit: *credo, neque id injuria: quin* (sub. etiam) *mihi molestum est*. q. d. ego juxta tecum hoc ægre fero. ad quem iterum Clitipho conversus dolenter: *pergis hercle*. ubi *perdis* alii legunt. præferam tamen *pergis*, quod in plerisque est libris *MSS*. ita melius quadrabit, quod sequitur Syri responsum: *verum; dico quod videtur*. i. e. omnino pergo, & *dico quod videtur*. loquor, ut sentio. Syrus enim, ut mimo serviret, per totam hanc scenam adversari videtur Clitiphoni. *Baclerus*.

19. *Hominis, &c.*] Ut, hominis frugi & temperantis functus officio. sed interrumpit illius sermonem Clitipho, nec audire vult ipsius consilium, quo velificare voluit mandato patris, ut e domo aliquantisper concederet aliquo. *Farnabius*.

21. *Quin mihi molestum'st.* CLIT. *pergin hercle.*] In libro Bembino est pro *pergin*, *perdis*. ego *pergis* lego affirmative; quod cum *hercle* magis congruit. ut & in Phormione:

Pergis hercle. numquam tu odio tuo me vinces.

Faërnus.

22. *Nonne accedam ad illos?*] Libri aliquot, inter quos Bembinus, *non accedam*. Idem.

Una, &c.] An hæc tantum via est accedendi ad eos, ut te immisceas ipsorum amoribus? *Farnabius*.

23. *Actum est; hic prius se indicarit quam ego argentum effero. Chreme.*] Liber Bembinus pro *effero* habet *effecero*. quod quanto melius sit, neminem arbitror non videre. nam *effero* nullo modo quadrat, cum necdum argentum esset in promptu, ut posset efferri. *effecero* autem exponendum, confectum reddidero. præterea idem liber Bembinus & aliquot alii ita digerunt hos versus:

Actum'st: hic prius se indicarit, quam ego argentum effecero.

Faërnus.

24. *Vin' tu homini stulto auscultare mihi?*] Quemadmodum in proverbio est: mihi si vis, stulto homini auscultare licet, hoc est, obaudire. *Eugraphius*.

Chreme vin tu homini stulto mihi auscultare? CH. *quid faciam?* SY. *jube hunc.*] Sed in *quam ego*, non fiet elisio: & in *Chreme*, posterior syllaba corripietur. *mihi* vero, monosyllabum erit. *Faërnus*.

Vin' tu homini stulto mihi auscultare?] Obedire, consilium meum sequi. Veteres distinxerunt ita. *Cacilius*.

Abi deambulatum. CL. *deambulatum, quo?* SY. *vah, quasi desit locus.*
Abi sane istac, istorsum, quovis. CH. *recte dicit, censeo.*
CL. *Dii te eradicent Syre, qui me hinc extrudis.* SY. *at tu pol tibi istas.*
Posthac comprimito manus.
Censen vero? quid illum porro credis facturum Chreme,
Nisi eum quantum tibi opis dii dant, servas, castigas, mones?
CH. *Ego istuc curabo.* SY. *atqui nunc here hic tibi adservandus est.*
CH. *Fiet.* SY. *si sapias: nam mihi jam minus minusque obtemperat.*
CH. *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egisti Syre? aut*
Repperisti tibi quod placeat, an nondum etiam? SY. *de fallacia*

Dicis?

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.
Pacuvius: bis ----
Magis audiendum, quam auscultandum censeo. Bœclerus.

28. *Dii te, &c.*] Et cum dicto exit Clitipho, Syrum exsecratus; hic illum prosequitur monitum ut exinde manus libidinantes comprimat. *Farnabius.*

Qui me istinc extrudis] Ex ratione versus, & fide libri Bembini, & aliquot aliorum, lego, *hinc extrudis.* versus est trochaicus tetrameter acatalecticus: at qui sequitur, & ipse trochaicus dimeter catalecticus. *Faërnus.*

29. *Istas Posthac comprimito.*] Quoniam pater dixerat, vidi ego te manus modo meretrici huic in sinum inserere: ideo servus ait, istas ergo manus comprimito tibi. *Eugraphius.*

30. *Censen' vero?*] Subblanditur domino per obsequium servus, cum de adolescente quasi quendam metum habere se dicit: Vide jam, inquit, qualis fit: qualem futurum putas, nisi eum, quantum tibi facultatis numina concedunt, servas, mones, atque castigas? *Idem.*

Censen' vero?] *Eugraphius* de blandimento servi ad herum, & quadam quasi προθεραπεία ejus quod dicet, accipit. *Guyetus*, feliciter, ut arbitror, personas distinguit. *Bœclerus.*

31. *Quantum di dant tibi opis.*] Melior videtur compositio, quæ est in libro Bembino, & aliis antiquis, *quantum tibi opis di dant.* *Faërnus.*

Castigas, mones?] Increpas, reprehendis. *Farnabius.*

32. *Atqui nunc, here.*] Bene præsens tempus in metu ponit, ut ille sciat, jam filium, nescio quid, moliri. *Eugraphius.*

33. *Minus minusque.*] Et pro pulchre videtur adjectum, quo si quis in culpa inventus fuerit filius, continuo jam videatur servus purgatus, quod ejus imperium filius contemnat. *Idem.*

Mihi jam, &c.] Videtur Syrus pædagogus, i. pueri custos & doctor, fuisse Clitiphoni. *Farnabius.*

35. & 36. *De fallacia dicis? hem inveni nuper quandam*] In nullo l. s. invenio dictionem *hem*, quæ & alioqui hic inepta est, & nullum sensum habet. aliqui loco ejus *nihil prorsus* habent: aliqui has duas voces *inventa est.* quod stare non potest: in Bembino & aliis antiquis

Dicis? st. inveni quandam nuper. CH. *frugi es. cedo quid id est?*
SY. *Dicam: verum, ut aliud ex alio incidit.* CH. *quidnam Syre?*
SY. *Pessima hæc est meretrix.* CH. *ita videtur.* SY. *immo si scias*
Hoc quod inceptat facinus. Fuit quadam anus Corinthia
Hic; huic drachmarum hæc argenti mille dederat mutuum.
CH. *Quid tum?* SY. *ea mortua est: reliquit filiam adolescentulam.*
Ea relicta huic arraboni est pro illo argento. CH. *intelligo.*
SY. *Hanc*

quis legitur, *est.* quod cum hic nullo modo cohæreat, sine dubio corruptum putamus: & pro *est*, legendum *st*, quæ nota est indicentis silentium. quasi nolit Syrus fallaciam ab se inventam enuntiari foras, ne qua forte ad Menedemum permanet. *Faernus.*

De fallacia dicis? st. inveni q. n.] Vide omnino *Franc. Fabricium* & *Guyetum.* Bœclerus.

Quandam nuper, &c.] Fingit veterator succurrisse sibi fallaciam, nondum tamen certam & compositam. *Farnabius.*

Cedo quid id est.] Liber Bembinus & nonnulli alii non habent particulam *id:* sed utroque modo stat versus. *Faërnus.*

37. *Verum ut aliud ex alio.*] Hoc videtur obscurum quidnam sit, sed ex his quæ consequuntur, manifestum fiet. Nam interrogatus a domino quid esset, respondit: *pessima hac est meretrix.* Ita quod hic pessime de meretrice pronunciatum est, supra contrario dictum, *commoda & faceta hac est meretrix.* Ergo jure dictum, *aliud ex alio incidit.* Eugraphius.

Verum, ut aliud ex alio incidit.] Id est, non conserto ordine narrationis, sed ut quidque in mentem venerit dum enim metuit, senem non admissurum omnia, quæ parabat loqui, non vult videri meditato agere. Notæ sunt artes tergiversationis servilis in hoc genere: longum esse; non posse omnia simul dicere; & similia. *Eugraphius* magna diligentia hic nihil agit. *Bœclerus.*

38. *Immo si scias.*] Vidit dominum servus quasi consensum commodasse, non quo verum indicium de meretrice * ideo adjecit, *Vide quod inceptet facinus.* Eugraphius.

Immo si scias.] Hanc ἔλλειψιν non aliunde debemus supplere, quam ex ipso Terentio: immo magis dicas (quod dixisti sc.) si scias. *Bœclerus.*

39. *Fuit quadam anus.*] Hoc consilium dicit se servus adversus Menedemum sumpsisse, quo possit pecuniam ab eo exprimere, quæ meretrici daretur. Verum hoc consilium in hoc provenit, ut prosit vehementer Clitiphoni. Namque fingit nunc Antiphilam, quæ amica sit Cliniæ, apud meretricem ac quandam anum Corinthiam arrhabonis nomine collocatam: & nunc velle ad Menedemum pergere, ut ab eo pecuniam accipiat, quæ data sit pro puella: ut si eandem redimeret, maxima inde lucra possit accipere. Sed hoc displicet domino consilium. Verum provenit ad adventum futurum. Nam cum cognita fuerit, quod filia sit Chremetis, jam fiet necessarium, uti meretrici hoc sine Chremete debeatur argentum. *Eugraphius.*

40. *Huic drachmarum hac argenti mille dederat mutuum.*] Aliqui *mutuo.* Sed antiquos dixisse, mutuum dare, accipere, erudite disputat *Cl. Gronovius de Sestertiis lib. 3. cap. 1.* Bœclerus.

42. *Arrhaboni.*] Pignori. *Eugraphius.*

Arrhaboni, &c.] Arrhabo est particula pretii, quæ velut in antecessum datur, ut sit pignus eruptionis. *an earnest*

SY. *Hanc secum huc adduxit, eaque est nunc apud uxorem tuam.*

CH. *Quid tum?* SY. *Cliniam orat; sibi uti id nunc det, illam illi tamen*

Post daturam. mille nummum poscit. CH. *& poscit quidem?* SY. *hui,*

Dubium id est? CH. *ego sic putavi, quid nunc facere cogitas?*

SY. *Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc esse captam ex Caria,*

Ditem

pennis, Agel 17. l. 2. c. *pignori* exponunt interpretes: quibus non subscribo. neque enim convenit summa. *Farnabius.*

43. *Ea qua est nunc ad uxorem tuam.*] Libri Bembinus, Victorianus, & Decurtatus, *apud uxorem.* Basilicanus, & alii *ad*, quod magis placet. *Faërnus.*

Ad uxorem tuam.] Apud uxorem tuam. *Farnabius.*

44. CH. *Quid tum?* SY. *Clinia orat sibi*
uti nunc det illam: illi tamen

Post daturam mille nummum poscit.] Qui præcedentia bene consideravit, id est, *pessima hac est meretrix: & vide quod inceptet facinus*; cum postea viderit eam nihil moliri, nihil omnino agere, neque mali, neque boni, nimirum existimabit locum esse corruptum; quem nos ex auctoritate librorum antiquissimorum, Vaticani & Bembini, ita emendamus, ut pro *Clinia Cliniam*, pro *daturum daturam*, legamus. quod posterius etiam in libro Victoriano est, & eo amplius ex Vaticano & Basilicano & nonnullis aliis pro, *uti nunc*, *uti id nunc* itaque distinguemus: CH. *Quid tum?* SY. *Cliniam orat, sibi uti nunc det; illam illi tamen Post daturam mille nummum poscit.* ut sit sensus. hæc meretrix Cliniam orat, ut sibi nunc det id argentum, quod ipsa mutuum dederat anui illi Corinthiæ: illam enim puellam, quæ relicta est arraboni, post daturam illi, id est, Cliniæ: mille nummum. Quid vero hic significet verbum *poscit*, non sane ex grammaticis liquet. ratio tamen sensusque cogit, id intelligi, pro pollicetur, aut offert. *Faërnus.*

CH. *Et poscit quidem.*] Alii *poscet*, legunt. Sed utroque modo hoc mihi non satis clarum. *Idem.*

Cliniam orat, sibi uti id n. d.] Cui *Guyeti* annotatio non satisfaciet in obscurissimo hoc loco, illi, de ceteris nihil est, quod sperem approbari posse. Interpunctio hæc est facienda:

Cliniam orat, sibi uti id nunc det; illam
illi tamen
Post daturam. mille nummum poscit. CH.
& poscet quidem. S. *hui.*
Dubium id est? CH. *ego sic putavi. quid*
nunc facere cogitas?

Ad hunc modum corrigenda est nostra editio, in qua Typographorum incuria distinctio turbata est. τὸ *poscet* etiam in *MSS* vide supra. *Boeclerus.*

Cliniam orat, &c.] Meretrix Cliniam orat, ut sibi nunc, i. e. præsentis pecuniæ, det id argentum, quod ipsa mutuum dederat anui illi Corinthiæ: illam autem puellam, quæ arrhaboni relicta est, post daturam illi. i. e. Cliniæ mille numum poscit. h. e. promittit, spondet. sic Faërnus. aliter Nannius. 2. Miscel. c. 2. Pr. Fabricius legit, *illi tamen post daturum mille numum, poscit:* hoc sensu. nam cum Clinia sibi, filiam arrhaboni relictam, ita dari peteret, ut diceret, se meretrici tamen, ne omnino gratuitum donum foret, post mille numum daturum. Syrus fingit, meretricem id jam poscere. *Farnabius.*

46. *Dubiumne id est?*] Liber Bembinus non habet particulam *ne*, sine qua melius procedit trochaicus & personam Chremetis annotat post *putavit.* Faërnus.

49. *Errat*

Ditem & nobilem: si redimat, magnum inesse in ea lucrum.

CH. *Erras.* SY. *quid ita?* CH. *pro Menedemo nunc tibi ego respondeo.*

Non emo: quid ais? SY. *optata loquere.* CH. *atqui non est opus.*

SY. *Non opus est?* CH. *non hercle vero.* SY. *quid istuc? miror.* CH. *jam scies;*

Mane, mane, quid est, quod tam a nobis graviter crepuerunt fores?

49. *Erras. quid ita? pro Mened.*] Hos versus quatuor *Guyetus* delet. Sed certum est, scenam hanc ita abrumpi non posse. itaque saltem ultimus versus erat relinquendus, quo significaretur, colloquium Chremetis & Syri interventu personæ egredientis abrumpi. Qui volunt & ceteros retinere, illi aliter sane accipient, quam Guyetus putavit, ab interpolatore acceptos id enim, sicut recte monet, οἰκονομίαν argumenti confunderet. Sententia Chremetis plane fuerit incerta; quæ ne divinari quidem possit. cum enim se ad dicendum is composuisset, abrumpitur colloquium quidvis ergo potius, quam de Antiphilæ agnitione loqui voluisse Chremetem, existimes. τὸ *mane*, est sermonem comprimentis. *Boeclerus.*

50. *Non emo. quid ais?*] Aliqui libri *quid agis?* inter quos Bembinus, & Basilicanus. *Faërnus.*

CH. *Atqui non opus est.*] O. l. s. *non est opus.* liber vero Bembinus, hic sic notatas personas habet: CH. *qui.* SY. *non est opus.* CH. *non opus est.* SY. *non hercle vero.* CH. *quid istuc? miror.* SY. *jam scies. Mane mane,* &c. hæc adnotare placuit, si quis forte clariorem aliquem sensum possit elicere, quam ex impressa distinctione. *Idem.*

Optata loquere. &c.] Εὐφήμει. bona verba. *Farnabius.*

52. *Mane mane. quid est quod tam a nobis graviter crepuere fores?*] O. l. s. *crepuerunt.* ita optime stat trochaicus, correpta priore syllaba verbi *mane*, ut sæpe alibi: vel ex *quid*, d, eliso. *Faërnus.*

Mane mane, &c.] Andr. act. 4. sc. 1. *Farnabius.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

SOSTRATA *mulier.* CHREMES *senex.* NUTRIX. SYRUS *servus.*

Argum. *Hac scena Antiphilæ continet agnitionem; unde jurgium inter virum & uxorem oritur. Chremes enim jusserat exponi partum, si ipsa puellam peperisset; quod factum non est. Post agnitam Antiphilam, Syro novum quæritur de invenienda pecunia consilium.* Thes. 1. *Matres liberos suos vehementius amant quam patres.* 2. *Mulieres sæpe sibi parum constant.* 3. *Uxores decet maritos iratos, verborum lenitate placare, nec abuti debent maritorum facilitate.*

So. *Nisi me animus fallit, hic profecto est anulus, quem ego suspicor,*

Tetrametris constat, primum *Iambicis Acatalecticis*; postea *Trochaicis acatalecticis.* v. 3. *MSS* nostri omnes: *ubi mihi ostendisti.* v 4. omnes: *at vide*

Is, quicum exposita est gnata. CH. *quid vult sibi Syre hæc oratio?*
So. *Quid est? isne tibi videtur?* Nu. *dixi equidem, ubi ostendisti, ilico,*
Eum esse. So. *at ut satis contemplata modo sis, mea nutrix.* Nu. *satis.*
So. *Abi jam nunc intro; atque illa si jam laverit, mihi nuntia.*
Hic ego virum interea operibor. SY. *te vult: videas quid velit:*
Nescio quid tristis est: non temere est: metuo quid sit. CH. *quid siet?*
Næ ista hercle magno jam conatu magnas nugas dixerit.

So. *Ehem*

vide ut sat. *v.* 6. duo: *hic ego virum jam interea opperibor.* *v.* 9. omnes, *hem.* bis. *v.* 11. omnes: *vu.* *v.* 12. *portet.* *v.* 13. omnes: *& mihi ta maximopere interminatum.* *v.* 17. omnes, *tantamne.* unus, *inscientiam.* *v.* 18. omnes addunt τὸ *at*, duo: *at rogitas?* unus: *at rogas?* *v.* 31. duo: *nunc te obsecro.* *v.* 32. duo: *tanto ignoscentior.* unus: *ignoscentior tanto.* *v.* 33. τὸ *in* omnes omittunt. *v.* 38 unus: *extraho.* *v.* 41. omnes *adolescentula.* *v.* 43. omnes, *anulum* pro *animum.* *v.* 46. unus: *pre gaudio interii.* Bœclerus.

1. *Nisi me animus*] *Hac scena tenet maximam controversiam; quippe maritus dum gravidam videret uxorem, mandavit, ut puellam si peperisset, extingueret. Mater puellam peperit, & exposuit: qua cum exponeretur, anulum dedit. Inventus est apud quandam puellam anulus; interrogatur unde sit: illa respondit ipsum esse cum quo esset exposita. Hoc cum cognovisset senex, agnitam puellam quam extingui jusserat, ream facit uxorem, quod adversus edictum suum fecisset. Hic primo venialis est status.* Feci: sed pietate feci. *Ergo primo inter se loquuntur, an ipse annulus sit, cum quo exposita sit filia.* Eugraphius.

Annulus, quem ego suspicor.] Portentosos fœtus abjicere aut necare, tanquam prodigia, intererat Reipublicæ. mox etiam mutilos aut illegitimos. eo tandem processerunt ἀστοργίας, ut & liberos nec mutilos nec illegitimos exponerent, vel morti, vel misericordiæ. uti dictum ad 6. sc. 4. act. Eunuch. Ita expositis apponebantur una ἐπίσημα, unde agnosci possent, si qua gratior iis arrideret fortuna, hæc γνωρίσματα vocabant. erant vero aurum, monilia, annuli, pretiosa quædam, ut si quis eos tolleret, suppeteret educationis præmium; si moreretur, sepulturæ sumptus. *Farnabius.*

2. *Is qui cum exposita est gnata.*] Vide *Chrestomath.* voc. *expon.* Bœclerus.

3. *Quid est? is ne tibi videtur? N. dixi equidem ubi mihi ostendisti ilico.*] Versus hic hoc modo stat, ut *mihi* in unam syllabam contracto, & per synalœphen eliso. item eliso *s*, ex prima syllaba dictionis *ostendisti*, in sede sexta sit anapæstus. *Faërnus.*

4. *At ut satis contemplata.*] Sed ut satis integre pleneque perspexeris, nutrix mea. *Eugraphius.*

At ut satis contempl.] Sub. vide. quod *MSS.* nostri addunt. *Bœclerus.*

5. *Abi jam nunc intro.*] o. l. s. *abi nunc jam intro.* ita erit iambus, qui aliter esset pyrrichius. *Faërnus.*

7. *Metuo quid fiet*] o. l. s. *quid sit:* ita bene versus procedit. sed hoc amplius Bembinus & Victorianus pro *metuo*, *timeo* habent. *Idem.*

8. *Magno cum conatu.*] Magno cum impetu unaquæque pronunciat. *Eugraphius.*

9. *Ehem*

So. *Ehem mi vir.* CH. *ehem mea uxor.* So. *te ipsum quæro.*
CH. *loquere quid velis.*
So. *Primum hoc te oro, ne quid credas me adversum edictum tuum*
Facere esse ausam. CH. *vin me istuc tibi, etsi incredibile est credere?*
Credo. SY. *nescio quid peccati portat hæc purgatio.*
So. *Meministin' me esse gravidam, & mihi te maximo opere dicere*
Si puellam parerem, nolle tolli? CH. *scio quid feceris.*
Sustulisti. SY. *sic est factum domina? ergo herus damno auctus est.*

So. Mi-

9. *Ehem! mi vir.*] Hinc exordium sumptum, quod ab obsequio cepit, ut benevolentiam comparare possit. Deinde adjectum quod purgationis loco ponitur, quæ res ad veniam pertinet, quod tamen adhuc principium sit,

Primum hoc te oro, ne quid credas, me adversus edictum tuum.

Denique sic adjunctum ex persona servi:

Nescio quid peccati portet hæc purgatio.

Finit principium: narratio supponitur:

Meministin' me esse gravidam, & mihi te maxumopere dicere,

Si puellam parerem, nolle tolli, &c. Eugraphius.

10. *Primum hoc te oro*] Timentis est hoc exordium. sicut in fine scenæ ostenditur. *Bœclerus.*

Primum hoc te oro] Præmunitio causæ & animi male conscii. sic Parmeno, Eunuch. act. 5. sc. 6. *Farnabius.*

11. *Etsi incredibile est.*] Liber Bembinus, *& incredibile est.* quod si admittimus, per parenthesin legetur. ita trochaicus optime constat. aliter *tibi*, in unam syllabam contrahendum: vel ex *ut* t. elidendum. *Faërnus.*

12. *Portet hæc purgatio.*] Omnes fere l. s. inter quos Bembinus, & alii antiqui, *portat.* Faernus.

Nescio quid peccati portat hæc purg.] Purgatio ante accusationem arguit malefacti conscientiam. *Farnabius.*

13. *Meministi me esse gravidam, & mihi te magnopere interminatum.*] Omnes quotquot sunt l. s. *maximopere interminatum.* Soli Bembinus, & Victorianus, *maxumo opere dicere*; quam antiquam & veram esse lectionem puto: hanc enim & sensus admittit, & ratio versus: qui trochaicus est, ut ceteri: habens proceleusmaticum in penultima sede. *Faërnus.*

14. *Puellam parerem*] Filias exponebant potius quam filios, ne damno augerentur parentes in educandis iis, elocandis, atque dotandis. *Farnabius.*

Tolli?] Nutriri, educari. *Idem.*

15. *Sustulisti* SY *sic est factum, domina.*] Liber Bembinus post *sustulisti*, ita notatas habet personas:

So. *sic est factum.* SY. *domina ergo erus damno auctus est.*

sed hæc lectio non videtur procedere, cum infra Sostrata dicat, *minime.* hoc enim dicendo aut negat se sustulisse, quod cum præcedentibus pugnat; aut negat Chremetem damno auctum; quod probabile non videtur, ea dicere, cum ipsa de damno nullam infra mentionem faciat omnes alii libri, & antiqui, & recentes, hæc omnia verba Syro attribuunt. *Faërnus.*

15. *Ergo herus damno auctus.*] Nove positum *auctus damno*, quod ei cohæres puella venerit, quam dedit exponendam. Quia supra dixerat senex, *Sustulisti.* idcirco ait, *exponendam dedi*, quo minus videatur esse delictum. Hic iam immuratus vehementer senex, quod exposita puella esset, & exposita adver-

 sus

SO. *Minime: sed erat hic Corinthia anus haud impura: ei dedi*
Exponendam. CH. *o Juppiter, tantam esse in animo inscitiam?*
SO. *Perii. quid ego feci?* CH. *rogitas?* SO. *si peccavi mi Chreme,*
Insciens feci. CH. *id equidem ego, si tu neges, certo scio,*
Te inscientem atque imprudentem dicere ac facere omnia,
Tot peccata in hac re ostendis. nam, jam primum, si meum
Impe-

sus edictum. Ita cum impetum generalis accusationis sumpsisset, statim illa ad quæstionem descendit, & statum apertissime collocavit venialem, cum dixit,

Si peccavi, mi Chremes,
Insciens feci.

Deinde supponitur plenior accusatio:

Id quidem ego, & si tu neges, certum scio,
Te imprudentem dicere aut facere omnia.

Deinde post principium accusationis, subjunguntur omnia crimina, quæ a summo ad imum dicuntur:

Tot peccata in hac re ostendis.

Et proponit sibi quasi quandam quæstionem mulier, quæ contra imperium mariti fecisset, & dicit se hoc pietate & materno egisse animo. *Eugraphius.*

Sic est factum &c.] Alii, *si sic est f.* v. *Franc. Fabric.* & *Guyet. Casaubonus* hunc Poëtæ locum bene comparavit cum illo *Theophrasti in charactere μεμψιμοιρίας.* Sicut *Weitzius* jam monuit. Boeclerus.

16. *Minime. sed hic erat anus Corinthia haud impura: ei dedi*
Exponendam. CH. *o Juppiter tantam esse in animo inscitiam.*] o. l. s. *tantamne*, habent; sed nos Bembinum sequimur, in quo est vulgata lectio. in ceteris omnes in hanc lectionem consentiunt, quæ & optime versibus servit, qui aliter impediti sunt:

Minime. sed erat hic Corinthia anus haud impura: ei dedi
Exponendam. CH. *o Juppiter, tantam esse in animo inscitiam.*

Faernus.

Minime. sed erat hic Corinthia anus] Eadem absolvit purgationem, quam inceperat; nihil se contra imperium mariti fecisse: & suspicioni mariti, quæ ponitur *v.* 26 *&* 27, viam præcludere parat. *Boeclerus.*

Haud impura.] Pudica & proba. *Farnabius.*

Ei dedi] Non sustuli puellam, sed dedi anui exponendam. *Idem.*

17. *o Juppiter tantamne esse in animo inscitiam.*] Impetus hic est iracundiæ senilis, ob spretum edictum. ἐπιχεῖ τὸ πάθος ἐκφωνητικῶς. longeque plus dicit; *tantam in animo esse inscitiam*, quam si posuisset: *tantamne esse tuam inscitiam.* scil. credibile est; fas est, decet. Inscitiam hanc describit subinde, neglectu juris, & socordia futuri. *Boeclerus.*

19. *Insciens feci*] Suaviter poëta, inscitiam s. inscientiam hic distinguit: quatenus alterum genus ad veniam valet, & propositum peccandi negat; alterum supinæ negligentiæ culpam significat. quæ comice, & apposite hic commutantur: quando senex, arrepta occasione vocis, uxorem ait,

Inscientem atque imprudentem dicere ac facere omnia.

ἀντανάκλασις τῆς ἀβλεψίας αὐξητική. Idem.

Id equidem ego, etiamsi tu neges,] Liber Bembinus non habet vocem *etiam*, quæ & versum impedit, & sensui non est necessaria. alii omnes libri habent, *& si tu neges.* quod & ipsum stare potest. præterea solus Bembinus *equidem*, alii omnes *quidem* habent. Faernus.

21. *Tot peccata in hac re ostendis*] Admirari hic licet exemplum copiæ Terentianæ, in amplificando augendoque due

Imperium exequi voluisses, interemptam oportuit:
Non simulare mortem verbis, re ipsa spem vitæ dare,
At id omitto: misericordia, animus maternus: sino.
Quam bene vero abs te prospectum est: quid voluisti? cogita:
Nempe anui illi prodita abs te filia est planissime
Per te, vel uti quæstum faceret, vel uti veniret palam:
Credo id cogitasti: quidvis satis est, dum vivat modo.
Quid cum illis agas, quid neque jus, neque bonum, atque æquum sciunt?

Me

duæ accusationis partes sunt: quod non satis obsecuta esset Sostrata, & quod non satis providisset. at ille, multiplicat: *tot peccata in hac re ostendis:* quasi per singula crimen & quidem in una re, proderet ac *ostenderet*, sive spectandum omnibus exhiberet, quæ peccasse dicitur. & jam cum apparatu, ut in longa partitione: *nam, jam primum, si* &c. ut multa enumeraturus videatur, qui *primum* tam asseverate signat. inde imperia loquitur, quæ ad mentem jubentis obsequi, non interpretando imminuere, opus sit. Adimit præsidia excusationis in utraque accusationis parte. Primum, quod potentius erat, favore animi materni; ingruente alterius criminis accusatione, veluti convolvit. non sine oratorio artificio. tum quod iterum dici poterat, de vita quovis pretio redimenda servandaque, constantissime negat: non ausus tamen, quod ipsum inter artes est, causas tractare; sed amplificata thesi, frequentibus & affirmantibus verbis: imperitos non capere discrimina rerum expetendarum & fugiendarum; neque eas, uti oportet, comparare. *Boeclerus.*

23. *Spem vitæ*] Scilicet non oportuit simulare re ipsa, sed verbis. Huic respondetur:

Quam bene abs te prospectum est, &c.
Unde epilogorum loco adjunctum est, quantum incommodi consecutum sit. *Eugraphius.*

24. *Misericordia, &c.*] Verum te ad misericordiam movit credo animus maternus. Matrum autem affectus major quam patrum. Quod cum labore fit, magis diligitur, ut habet Aristoteles l. 9. Ethic. Nicom. atque ideo matres filios magis amant, quia partus labores iis sunt graves, & certius sciunt prolem esse suam. *Farnabius.*

25. *Quam bene vero abs te prospectum est? quid voluisti? cogita.*] Instantius agit, & ironiam interrogationibus cumulat. *Boeclerus.*

26. *Nempe anui, &c.*] Nempe tua atque anus illius proditione reservata est, ut quæstum faceret corpore, vel venialis exponeretur in gravem servitutem. *Farnabius.*

28. *Quidvis satius est,*] o. l. s. *satis est.* ut & exigit versus. *Faërnus.*

29. *Quid cum illis.*] Sensus hic obscuritatem habet, qui talis est: Exposita tibi est filia, suscepta ab ea quæ pudorem filiæ tuæ venderet: sed tu cogitasti, satis esse, dummodo viveret. Ego nunc cogor eam suscipere, sed defendere ejus pudorem non possum. *Eugraphius.*

Quid cum illis agas] Sibi dicit violata filia nullam esse posse vindictam. *Idem.*

Quid cum illis agas, qui neque jus] Hæc ad descriptionem inscitiæ pertinent, quam Sostratæ Chremes tribuit, ut cœpimus dicere: & πληθυντικῶς efferuntur, amplificationis causa. q. d. non potest cum illis disputari, non possunt erudiri, quorum pectori tanta inscitia inest, quique affectu seu lubidine animi, non ratione & consilio ducuntur. Ita in *Eunucho* 4, 2, 25.

quid cum illo agas?
scilicet, qui talis est. ubi *Donatum* vide. *Eugraphius* hunc locum, ad eos refert

Melius, pejus, prosit, obsit, nihil vident, nisi quod lubet.
So. *Mi Chreme, peccavi, fateor: vincor. nunc hoc te obsecro,*
Quanto tuus est animus natu gravior, ignoscentior,
Ut mea stultitia in justitia tua sit aliquid præsidi.
Ch. *Scilicet equidem istuc factum ignoscam: verum Sostrata*
Male docet te mea facilitas multa. sed istuc quidquid est,
Qua hoc occeptum est causa loquere. So. *ut stultæ & misere omnes sumus*
Religiosæ; cum exponendam do illi, de digito anulum
Detraho: & eum dico ut una cum puella exponeret,

Si

qui violassent pudorem filiæ; si forte. i. e. magno conatu magnas nugas dicit. *Bœclerus.*

Quid cum &c.] Quid agat quis cum hisce viris & fœminis, qui neque &c. *Farnabius.*

30. *Melius, pejus, prosit, obsit*] *Donatus* hujus generis locutiones proverbiales vocat. *Bœclerus.*

31. *Chreme, peccavi.*] Hic jam deprecantis venia supponitur, cum dicit, *Obsecro: quanto tuus animus, &c.* Quod tuus enim animus ætate major est, pietate & clementia: stultitiæ meæ debet in tua justitia esse præsidium: id est, aliquid defensionis & auxilii. *Eugraphius.*

Mi Chreme peccavi, fateor, vincor. nunc hoc te obsecro] Singula ad veniam valent, & verbis ac sententiis probe consequentibus dicuntur. Sed qui sequitur versus,

Quanto tuus est animus natu gravior, ignoscentior,

neque explicari commode, neque connecti potest. etiam si cum *Cantero* legas, *innocentior.* Bene usus est sua libertate *Guyetus*; qui non agnoscit pro genuino. *Bœclerus.*

Nunc te obsecro,] Post *nunc*, aliqui libri, inter quos Bembinus, habent pronomen *hoc*, ita etiam versu exposcente. *Faërnus.*

32. *Quanto tuus &c.*] Quanto tuus est animus annis & experientia prudentior, tanto sit ad ignoscendum pronior. *Farnabius*

33 *Ut mea stultitia justitia tua sit aliquid præsidii.*] Liber Bembinus præpositionem *in*, addit post *stultitia.* quæ lectio quanto melior sit, omnes vident. ita etiam habebant Victorianus, & Basilicanus, sed nunc *in*, abrasum est. *Faërnus.*

34. *Istuc factum ignoscam.*] Hanc quidem veniam tibi dabo. Verum mea clementia multum ad peccata compelleris. *Eugraphius.*

35. *Sed istuc quicquid*] Perempta controversia ad originem res ducitur, facto a generali ad speciale argumento. *Eugraphius.*

Sed istuc quidquid.] De exponenda puella dictum; verum qua occasione, quibus indiciis sit inventa, dic tandem. *Farnabius.*

36. *Qua hoc occeptum est causa, loquere.*] Qua causa hanc narrationem de exposita filia occepisti. quo tendant illi sermones tui. quid factum sit ergo. *Bœclerus.*

37. *Religiosæ;*] Superstitiose sollicitæ. *Farnabius.*

Quum exponendam do.] Cum dedissem puellam exponendam, annulum de digito mihi detraho, ut una cum puella exponeretur. Et subjungit causam, si moreretur, ne aliena esse a nostris bonis potuisset. Neque enim liberos

Si moreretur, ne expers partis esset de nostris bonis.
CH. *Istuc recte: conservasti te atque illam.* SO. *is hic est anulus.*
CH. *Unde habes?* SO. *quam Bacchis secum adduxit adolescentulam:* SY. *hem.*
CH. *Quid ea narrat?* SO. *ea lavatum dum it, servandum mihi dedit,*
Animum non adverti primum: sed postquam aspexi, ilico
Cognovi, ad te exilui. CH. *quid nunc suspicare, aut invenis*
De illa? SO. *nescio, nisi ut ex ipsa quæras, unde hunc habuerit,*
Si potis est reperiri. SY. *interii: plus spei video quam volo:*
Nostra

ros etiam mortuos, fas erat fraudari bonis. *Engraphius.*

39 *Ne expers partis esset de nostris bonis*] Ad superstitionem qui referunt, ipsius Poëtæ auctoritatem in interpretando sequuntur: quæ prima nobis esse debet. *Engraphius* irrito conatu laborat, quando annotat: *neque enim liberos etiam mortuos, fas erat fraudari bonis.* itaque nec opus est leges Atticas de hæreditate filiorum, & dote filiarum huc afferre. sicut nec ex diverso, *dico* hic pro *dedico, consecro*, fas est capere. ordo totius loci est: *cum exponendam do filiam illi anui Corinthiæ, detraho anulum de digito, & dico, ut eum una cum puella exponeret; ne expers partis esset de nostris bonis.* quod ego quidem superstitione feci; *ut mulieres nos omnes sumus stultæ & misere religiosæ.* Bœclerus.

Ne expers partis esse de nostris bonis.] Hæreditatem Athenis non adibant filiæ, si essent filii. in dotem tamen dari debebat decima bonorum paternorum pars. Isæus. *Farnabius.*

40. *Istuc recte. conservasti te atque illam.*] Εἰρωνικῶς dictum *Calphurnius* accipit. *Bœclerus.*

Hic est anulus.] o. l. s. *hic is est.* Bembinus & Victorianus, quos & sequimur, *is hic est.* Faërnus.

41. *Quam Bacchis secum adduxit adolescentulam.*] Ab illa adolescentula, quam Bacchis adduxit secum. *Farnabius.*

43. *Anulum non adverti primo: sed postquam aspexi ilico.*] Libri Bembinus, & Vaticanus pro *anulum* habent *animum*, ut sit, non adverti animum. ita optime procedit trochaicus, aliter impeditus. sane pro *primo*, Bembinus liber habet *primum* Faërnus.

Animum non adverti prim.] *Muretus* cum præcedentibus ita jungit: *ea servandum mihi dedit anulum. non adverti primum.* ut in nostris etiam *MSS.* est. *Bœclerus.*

44. *Cognovi.*] Mire suo genio indulsit, qui hic annotavit: *mirari certe subit sterilitatem Terentii, cujus fabulæ exitum inveniunt per filiarum deperditarum agnitionem, & hic indicio annuli. in hac scena & in Hecyra act. 5. sc. 2.* nec sufficit: additur: *sed rarum prorsus, quemquam in inveniendo facilem, & in judicando esse.* Rogo, ut, qui Terentium familiarius noverunt, respondeant, quid judicent de hoc judicio? *Bœclerus.*

45. *Nisi ut ex ipsa quæras,*] In libro Bembino non est particula *ut*, qua sublata versus nihilominus stat, & sensus est optimus, exponendo *nisi*, pro *sed*; ut sæpe in hoc auctore. *Faërnus.*

Nescio, nisi ut ex ipsa quæras.] Solius *Bembini* codicis auctoritate *Faërnus* delevit, τὸ *ut*, quod in omnibus *MSS.* codicibus legitur. *nescio, nisi* quod censeo consultum esse, *ut ex ipsa quæras, si potest reperiri, unde hunc habuerit.* Bœclerus.

46. *Plus spei video.*] Hoc servus cum gemitu dicitu: siquidem fieri potest, ut cogno-

Nostra est, si ita est. CH. *vivit ne illa, cui tu dederas?*
So. *nescio.*
CH. *Quid renuntiavit olim?* So. *fecisse id quod jusseram.*
CH. *Nomen mulieris cedo quod sit, ut quaeratur.* So. *Philtere.*
SY. *Ipsa est. mirum ni illa salva est, & ego perii.* CH. *Sostrata,*
Sequere me intro hac. So. *ut praeter spem evenit! quam timui male,*
Ne nunc animo ita esses duro, ut olim in tollenda, Chreme.
CH. *Non licet hominem esse saepe ita ut vult, si res non sinit.*
Nunc ita tempus est mihi, ut cupiam filiam; olim nihil minus.

cognoscatur hæc Antiphila, quod filia domini sit. Quo facto vehementer metuit, ne incipiat Clinia amicam suam confiteri, & cognoscat pater quod meretrix, amica Clitiphonis sit. Denique ideo dicit, cum nomen dictum esset ejus, cui data esset puella ut exponeretur,

Mirum ni illa salva est, & ego perii. Eugraphius.

Interii.] Syrus hæc propterea dicit, quod videt interiisse spem Menedemi decipiendi, adeoque suum consilium interverti. Sequentia verba, *plus spei video, quam volo*, imperite *Calphurnius* Sostratæ tribuenda putat: dum non intellexit ἀμφιβολίαν κωμικήν. melius *Eugraphius* interpretatur. & mox ipse Poëta *scen. seq. v. 4. nostra est, si ita est,* sc. ut narrat hera mea Sostrata. *Boeclerus.*

Interii.] Non vult Syrus agnosci Antiphilam, priusquam interceperit argentum quod detur Bacchidi. *Farnabius.*

48. *Quid renuntiavit olim?*] Post hæc verba adnotata est in libro Bembino persona Sostratæ, recentiori tamen manu. ita prius erat & in Victoriano, sed deinde ut in vulgata lectione, mutatum est. *Faërnus.*

50. *Mirum ni illa salva est, & ego perii*] Antiphila scilicet. *Boeclerus.*

51. *Sequere me intro hac.*] In libro Bembino non est dictio *hac.* qua sublata versus stabit, non faciendo synalœpham in *me intro.* eo magis quia antiqui dicebant *med intro.* Faërnus.

52. *Ut olim in tollenda*] Liber Bembinus *tollendo.* quod & melius videtur. *Idem.*

53. *Non licet hominem.*] Non licet nobis perpetuam gerere voluntatem, maxime cum res non permittat: ita mutamus cum tempore voluntatem. *Eugraphius.*

54. *Nunc ita tempus est mihi*] Olim in tenui fortuna nolui filiam alere, nunc in *tanta & bene aucta*, ut 5. scen. hujus actus, gaudeo mihi esse filiam. pro re, pro tempore mutantur hominum animi. *Farnabius.*

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

SYRUS *servus.*

Argumen. *Post agnitam Antiphilam Syrus anxius, novum de extorquenda pecunia consilium quærit.* Thes. 1. *Incidit in foveam quam fecit.* 2. *Malitiosus homo semper animi pendet.* 3. *Incertum esse humanorum consiliorum eventum, hac scena docet.*

Nisi me animus fallit, haud multum a me aberit infortunium:
Ita hercle in angustum oppido nunc meæ coguntur copiæ:
Nisi aliquid video, ne esse amicam hanc gnati rescifcat senex.
Nam quod de argento sperem, aut posse postulem me fallere,
Nihil est: triumpho, si licet me latere tecto abscedere.

Cru-

I*ambici octonarii* sunt. v. 1. duo ex *MSS.* nostris, *abierit.* v. 3. duo: *videro* v. 5 omnes: *triumpho scilicet me latere tecto & abscedere.* duo ante τὸ triumpho ista verba, ut glossam inserunt: *qui olim magnas sperassem ex ingenio meo prædas, nunc omnem in latebris spem reponens triumpho.* v 6. omnes: *mihi esse erept. tam subito.* v. 10. duo: *optime est.* unus, *optimum est.* Boeclerus.

1. *Nisi me animus.*] *Servus hic vehementer æstuat, quod animadvertit fieri posse ut puella agnoscatur: & ingemit quod sibi multum infortunium adfuturum sit.* Eugraphius.

Nisi fallit me animus] Hinc in plerisque lib nova incipit scena. *Farnabius.*

2. *In angustum oppido.*] Translatio facta est ab illo, cum periclitatur exercitus, in angustum coactus. *Oppido*, valde significat. *Eugraphius.*

In angustum oppido nunc mea cog. copia] Duo cod. *MSS.* ex nostris habent, *angusto.* melius est, *angustum.* videturque a sciolo quodam immutata scriptura, qui vocem *oppido* non intellexit. phrasin inter proverbia explicat *Erasmus.* adde *Fr. Fabricium.* Boeclerus.

In angusto &c.] Translatio a re militari, ubi exercitus in angustias coactus non sine magno periculo se expedire valeat. *Farnabius.*

4. *Nam quod sperem de argento,*] Libet Bembinus, Victorianus, & Basilicanus, *nam quod de argento sperem.* Faërnus.

Argento] Quo senem ferire & circumducere cogitarem. *Farnabius.*

5. *Triumpho, si licet.*] Summum gaudium est, si tutus sine vulnere discedam: hoc est, latere tecto & custodito. Non ergo de argento cogitare debeo, quemadmodum id eripiam, sed quemadmodum tutus ipse discedam. *Eugraphius.*

Triumpho si licet me latere tecto abscedere] Quid vult sibi *Calphurnius*, cum annotat? *verba proprie servorum, quoties vident, se quod inceperant, perpetrare non posse.* quid potest hic servis proprium esse? itaque merito reprehenditur etiam a *Nannio.* Qui glossam in codicibus *MSS.* nostris, quam præmisi, adjecerunt, *latere*, ut verbum accepere; onde & copulam ante τὸ *abscedere* infercire, illis placuit. Sed nomen est, *latere tecto. abscedere tecto & custodito latere*, sumta a militari re locutio: quod recte *Eugraphius*, cum sensum hujus loci explicaret, animadvertit. Secuti sunt *Nannius*, *Fabricius*, & alii; ad quorum mentem opportuna sunt loca scriptorum, quæ apud *Weitzium* annotantur. *Muretus*, a re gladiatoria deducere maluit. *Boeclerus.*

Si

Crucior bolum tantum mihi ereptum tam desubito e faucibus
Quid agam? aut quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.
Nihil tam difficile est, quin quærendo investigari possiet.
Quid, si hoc nunc sic incipiam? nihil est. quid, si sic? tantumdem egero.
At sic opinor. non potest. immo optime. euge, habeo optimam.
Retraham hercle, opinor, ad me idem illud fugitivum argentum tamen.

Si licet latere tecto abscedere.] Continuat in Metaphora a re militari, ubi agmen iniquitate loci vel numero hostium oppressum ab alterutro latere vel tergo, in hastam aut scutum se inclinare solet, quasi frontem hosti obvertere, adeoque tuto ac honesto receptu discedere. *Farnabius.*

6. *Bolum.*] Prædam. *Eugraphius.*

Crucior bolum tantum mihi ereptum tam desub. e faucibus] v. *Guyet.* & *Parœmiographos. Eugraphius* erudite: *bolum; prædam.* unde *Calphurnius: translatio ab animalibus, quibus aufertur præda.* Apud *Plautum* legas, *tangere bolo* aliquem. ubi interpretes vide. *Bœcle.*

Bolum] Metaph. ab alitibus, canibus, aut feris prædam captantibus. *Farnab.*

7. *Quid comminiscar.*] Quid argumenti capiam. & est *comminiscor*, invenio vel recordor, cujus simplex in usu non est. *Eugraphius.*

8. *Nihil tam difficile.*] Adde verbum, *est*, ex o. l. s. Faërnus.

Nil tam difficile est] Ἁλωτὰ γίνεται ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ ἅπαντα. Menander. τὸ δὲ ζητούμενον ἁλωτόν. ἐκφεύγει δὲ τ' ἀμελούμενον. Sophocl. Oedip. Farnabius.

9. *Quid si hoc.*] Cogitantis animo, quasi dum multa deliberando quærit, invenit quædam, non placita repudiat. Post id quod sit optimum, invenisse se dicit, ut ad se illud argumentum revocare possit, quod omiserat. *Eugraphius.*

Quid si hoc sic incipiam nunc?] Aliqui libri, recentes tamen, non habent dictionem *nunc.* qua sublata procedit octonarius. aliter est trochaicus hypercatalecticus. Bembinus ita collocat, *quid si hoc nunc sic incipiam?* ita & Basilicanus, & Victorianus, in quo tamen *nunc* expunctum est. *Faërnus.*

Quid si hoc] *Eugraphii* verba ab editoribus emendari debuerunt in manifesto vitio. Ita enim scripsit haud dubie *Eugraphius*, cum præmisisset, eum, dum multa deliberando quærit, quædam invenisse, non placita repudiasse: *post, id quod sit optimum invenisse se dicit, ut ad se illud argentum revocare possit, quod amiserat.* Scilicet, quantum ad prius consilium, quod in irritum nunc recidebat. nullus hic, *argumento*, locus. *Bœclerus.*

10. *Euge optimam habeo.*] Liber Bembinus *habeo optumam.* ita & Victorianus, & Basilicanus: quæ collocatio numerosior est *Faërnus.*

11. *Illud idem fugitivum argentum tamen.*] Omnes fere l. s. *idem illud.* Idem.

Fugitivum &c.] Metaph. dominata a servo scilicet fugitivo. *quem retractum ex itinere parens necari jussit.* Salust. Farnabius.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

CLINIA *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Clinia exultat, quod agnita Antiphila mox ei nuptura sit. Et Syrus Cliniæ consulit, quod amicam Clitiphonis suam esse dicat.* Thes. 1. *Felix rerum successus lætitiam parit.* 2. *In rebus secundis amicorum res & salus non est negligenda.* 3. *Servis volupe est, dominos fallere.*

Nulla mihi res posthac potest jam intervenire tanta,
Quæ mihi ægritudinem adferat: tanta hæc lætitia oborta est.
Dedo patri me nunc jam, ut frugalior sim quam vult.
SY. *Nihil me fefellit: cognita est, quantum audio hujus verba.*
Istuc tibi ex sententia tua obtigisse lætor.
CL. *O mi Syre, audistin' obsecro?* SY. *quid ni? qui usque una adfuerim.*
CL. *Cui æque audisti commodius quicquam evenisse?* SY. *nulli.*

CL. At-

IAmbici & Trochaici Tetrametri Catalectici sunt, cum senario horizonte. v. 14. omnes: *MSS.* nostri: *quid faciam mi Syre?* v. 19. omnes: *noster resc. il.* v. 35. omnes interponunt, *mihi*, ante τὸ *eripis.* v. 37. unus, ut edidimus, nisi quod addit *de.* duo; *parvi curas.* v. 38. omnes, *tandem* pro *ætatem.*

Confer hoc exemplum, Cliniæ lætantis, cum Chærea in *Eunucho*: & vide, quam illa Chæreæ lætitia, sit proterva & levis, quippe ob facinus: hæc Cliniæ sincera & honesta, spe innocua exoptati matrimonii. Utraque immodica: sed altera invidiæ exposita; altera favori & indulgentiæ propior. *Bœclerus.*

1. *Nulla jam mihi res.*] *Allocutio est Clinia exultantis gaudio, quod sua amica sit cognita.* Ita dicit mentem suam oneratam gaudio, ut nulla res possit intercedere, quæ adferat ægritudinem. *Ægritudinem* dixit, pro ægrimonia, id est, tristitia vel infirmitate. *Eugraphius.*

3. *Dedo patri me.*] Uti frugalitatem, id est, parcitatem, quam in me voluit, compleam; quippe cum velit eam me habere uxorem, quæ sit honestis moribus, scilicet Chremetis filiam. Unde non mea causa lætor, sed potius ipsius puellæ, quam diligo. *Idem.*

Dedo patri me.] Patris me imperio & voluntati de hinc submitto. *Tibi pater, me dedo, quidvis oneris impone; impera.* Andr. 5. act. 3 sc. *Dare* est quod repetas. *Dedere* est ad perpetuum. *Damus* amicis, *Dedimus* tantum hostibus. *Farnabius.*

4. *Nihil me fefellit.*] Hæc quoque pertinent ad explicandum versum 46. *sc.* 1. *hujus actus.* Bœclerus.

6. *O mi Syre, audistin obsecro?*] Liber Bembinus, *audisti.* ita erit jambus in quarta. *Faërnus.*

Qui usque una adfuerim] Scilicet, cum Sostrata marito commemoraret, quæ ad agnitionem Antiphilæ spectant. *Bœclerus.*

7. *Cui æque audisti commodi quicquam evenisse? SY. nulli.*] Liber Bembinus & Victorianus *commode*: quod magis placet: ut sit, quicquam magis evenisse, æque commode. *Faërnus.*

9. Quam

CL. *Atque ita me dii ament: ut ego nunc non tam meapte causa*
Lætor quam illius: quam ego scio esse honore quovis dignam.
SY. *Ita credo: sed nunc Clinia age, da te mihi vicißim:*
Nam amici quoque res est videnda, in tuto ut conlocetur.
Ne quid de amica nunc senex CL. *o Iuppiter.* SY. *quiesce.*
CL. *Antiphila mea nubet mihi.* SY. *siccine mihi interloquere?*
CL. *Quid faciam Syre mi? gaudeo: fer me.* SY. *fero hercle vero.*
CL. *Deorum vitam apti sumus.* SY. *frustra operam opinor sumo.*

CL. *Lo-*

9. *Quam ego scio esse honore quovis dignam.*] Quid *Calphurnio* accidit, ut annotaret? *Amica, etsi impudica est, dummodo amatori placeat, ab eo commendatur, amore eum impellente.* Scilicet opportunum erat, hic de impudicis mulieribus loqui, ubi de Antiphila agitur, cujus pudicitiæ & honestati Poëta tanto studio cautum ubique & prospectum voluit! *Bæclerus.*

Illius, &c.] Antiphilæ. *Farnabius.*

10 *Da te mihi vicissim.*] Id est, quemadmodum nunc ego verba tua audivi, ita vicissim te mihi da; uti quod necessarium est facias, ne rescissat pater amicam filii sui esse meretricem. *Engraphius.*

Da te mihi vicissim.] Ut modo, in distinctione usitata verborum, *Do* & *Dedo*. Farnabius.

11. *Amici quoque.*] Clitiphonis. *Farnabius.*

In tuto ut collocetur.] Liber Bembinus *in tutum ut conlocetur,* licet infra, *in tuto*. Faërnus.

12. *Ne quid de amica nunc senex.*] *Argentoratensis codex,* glossam adjicit: *aliud suspicetur.* i. e. ne senex noster de amica Clitiphonis, quæ hactenus dicta est tua, aliud quam dictum est suspicetur. vide, quomodo *Guyetus* suppleat ἔλλειψιν decore usurpatam. *Bæclerus.*

Ne quid, &c.] Ne quid de Bacchide rescissat Chremes. *Farnabius.*

O Juppiter.] Per παρασιώπησιν omissis vocibus servi, secum Clinia gaudet. Parum credit sibi contigisse, quod efficitur in gaudio repentino, nisi aliquid procreatur. *Eugraphius.*

O Juppiter! &c.] Suavem hunc fecit ludum Poëta, inter adolescentem, lætitia, & servum solicitudine, correptos. Clinia, qui vix apud se esset insperato ac repentino gaudio, ut Syri orationi operam daret, ægre, & postquam iterasset affectum suum, quodam quasi jurgio & convitio adigitur. *Bæclerus.*

13. *Antiphila mea, &c.*] Exsultat immodice Clinia. nondum constabat de Chremetis voluntate super nuptiis namque is mox scen. 5. *At ego illi neque do, neque despondeo.* Farnabius.

15. *Deorum vitam apti.*] Πάρισον seu ὑπερβολή, quæ sunt species ὁμοιώσεως. se quasi Deum esse asserit, ut in Andria,

Deorum vitam propterea esse sempiternam arbitror.

Apti significat adepti. *Eugraphius.*

Deorum vitam adepti sumus.] Liber Bembinus pro *adepti* habet, *apti*, a verbo *apiscor*. quod idem est cum adipiscor. ita optime procedit octonarius jambicus catalecticus sine ulla licentia. quod si quis maluerit *adepti*, sic quoque stare versus potest, si ea dictio, p, *eisse*, fiat anapæstus. *Faërnus.*

Deorum vitam] Vide Andr. 5. act. 5. sc. quæ ad illa Pamphili: *Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbitror,* &c. Farnabius.

Adepti sumus.] Al. *apti sumus*, ab antiquo *apiscor*. ut procedat octonarius jambicus catalecticus sine licentia. *Idem.*

Frustra

CL. *Loquere, audio.* SY. *at jam hoc non ages.* CL. *agam.*
SY. *videndum eſt, inquam,*
Amici quoque res, Clinia, tui in tuto ut collocetur;
Nam ſi nunc a nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,
Senex reſciſcet ilico, eſſe amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, celabitur itidem, ut celata adhuc eſt.
CL. *At enim iſtoc nihil eſt magis Syre meis nuptiis adverſum:*
Nam quo ore appellabo patrem? tenes, quid dicam? SY. *quid ni?*
CL. *Quid dicam? quam cauſam afferam?* SY. *quin nolo mentiare:*
Aperte, ita ut res ſeſe habet, narrato. CL. *quid ais?* SY. *jubeo*
Illam te amare, & velle uxorem: hanc eſſe Clitiphonis.
CL. *Bonam atque juſtam rem oppido imperas, & factu facilem.*

Et

Fruſtra operam hanc opinor ſumo.] Ab libro Baſilicano, & omnibus fere recentibus abeſt dictio *hanc*, & in Victoriano deleta eſt, ut & nos delemus: numeroſiore ob hoc verſu; ſic enim Jambum in quarta habet. Bembinus & alii antiqui eam vocem habent, ſed ita collocatam, ut verſus ſtare non poſſit. *Faernus.*

16. *Videndum eſt, inquam.*] Perſuadet ſervus Cliniæ, uti ſecum ducat meretricem ad domum patris, ne ſi remanſerit in domo, facile ſenex filii amicam poſſit agnoſcere. *Eugraphius.*

19. *Noſter reſciſcet ilico.*] Liber Bembinus, *ſenex reſciſcet il.* Faërnus.

Senex reſciſcet illico, eſſe amicam hanc Clit.] Conſilium ſervi novum, ad augendas turbas, quibus adhuc cataſtrophe differtur, comparatum. quod priore ſcena & excogitaverat, & laudaverat, nunc perſuadere inſtituit. *Boeclerus.*

21. *At enim iſthoc.*] Hæc res mihi videtur eſſe vehementer contraria. nam quomodo rogabo patrem ut mihi filiam det, ſi ſciat meam amicam eſſe meretricem? *Eugraphius.*

At enim iſthoc nihil eſt magis, &c.] *Eugraphii* annotatio mutila eſt, & ſupplenda: *Hæc res mihi videtur eſſe vehementer contraria* meis nuptiis. *nam quomodo rogabo patrem, ut mihi filiam* Chremetis *det, ſi ſciat, meam amicam eſſe meretricem?* Boeclerus.

22. *Quo ore,*] Qua fronte. *Farnabius.*

Tenes, quid dicam? quid ni? quid dicam?] Quidam ſic accipiunt: *tenes, quid dicam?* i. e. teneſne, quid debeam dicere? Sed melius eſt ita: teneſne, quid velim dicere? ſcilicet de pudore patris, ſi ante oculos ipſi adducam meretricem. reſpondet Syrus: *quid ni?* quidni intelligerem metum tuum? ſtatim ingeminat Clinia: *quid* enim *dicam quam cauſam adferam?* quid cauſæ dicam? Repetitio ꝑ *dicam* a more comico non aliena eſt; & ſignificatu novatur. *Boeclerus.*

23. *Quin nolo mentiare.*] Hoc ex conſilio dicit ſervus uti non mentiatur, ſed continuo dicat, illam filiam Chremetis ſe uxorem velle, & eſſe hanc amicam Clitiphonis. Sic enim perſuaſurus eſt poſtea domino ſervus, tale repperiſſe ſe conſilium, uti a Menedemo filius petat pecuniam, quo quaſi dicat, ſe velle filiam Chremetis uxorem ducere, uti ad nuptias habeat neceſſaria. Et hoc credat ſenex propterea adoleſcentulum petere, quo per fallaciam dari poſſit: ita ut cum utrumque dixerit adoleſcens, per fallaciam dicere credatur. *Eugraphius.*

25. *Illam*] Antiphilam. *Farnabius.*
Hanc.] Bacchidem. *Idem.*

26. *Bonam atque juſtam rem oppido imperas.*]

Et scilicet jam me hoc voles, patrem exorare, ut celet
Senem vestrum. SY. *immo ut recta via rem narret ordine omnem.* CL. *hem,*
Satin sanus es, aut sobrius? tu quidem illum plane perdis:
Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi?
SY. *Huic equidem consilio palmam do: hic me magnifice effero,*
Qui vim tantam in me, & potestatem habeam tantæ astutiæ,
Vera dicendo, ut eos ambos fallam; ut cum narret senex
vester nostro, esse istam amicam gnati, non credat tamen.
CL. *At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis.*

Nam

peras.] Bene *Calphurnius*, εἰρωνικῶς dici notat. Nihil facilius fuerit, quam hoc facere quod imperas, sive postulas. Sed quid deinde futurum est? scilicet tum hoc jubebis, ut *&c.* Bœclerus.

27. *Patrem exorare ut celet.*] Liber Bembinus, *orare.* quod magis videtur convenire: non enim tanta res erat ut magna mole precum impetranda esset. sed *orare*, versus ratio non admittit, nisi legas *orare patrem*. quæ collocatio etiam ex libro scripto est. *Faërnus.*

Ut cœlet senem nostrum.] Nesciens adolescens hoc consilium adjecit. Et fortasse hoc velis, ut cœlet patrem Clitiphonis noster senex, quod ipsius amica sit meretrix. *Eugraphius.*

28. *Senem vostrum.* SY. *immo ut recta via rem narret ordine.* CLIN. *hem.*] O. l. s. præter Bembinum, habent, *rem narret ordine omnem*, quemadmodum exigit versus, qui est jambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri, si ex *senem* m elidatur, quamvis sequente consonante; aut utique ea dictio in unam syllabam contrahatur. potest & aliis rationibus versus hic sustentari. *Faërnus.*

29. *Satin sanus es, & sobrius? tu quidem illum plane prodis.*] Liber Bembinus pro *prodis*, habet *perdis*: quod magis videtur convenire cum eo, quod mox sequitur. *nam qui ille poterit esse in tuto.* Idem.

Tu quidem illum plane perdis.] Tò *perdis* est ex libro *Bembino*. Quod *Faërno* placet. Debebat autem editio nostra retinere τὸ *prodis*, quod etiam *MSS.* nostri habent: & Terentio familiare est illo eleganti significatu, quo idem est, ac perdere. *Bœclerus.*

30. *Qui ille poterit esse in tuto.*] Vis est in repetitione verbi, quod antea dixerat Syrus: rem Clitiphonis *in tuto collocandam* esse. *Idem.*

31. *Consilio palmam do.*] Id est, maximam victoriam & gloriam mihi concedo, ut verum dicendo ambos fallam. Secundum hoc quod supra diximus, ut non credat senex noster amicam filii sui esse meretricem, etiamsi audierit. Quod fit per figuram ἀληθευσμὸν, quæ est elevatio, quando auditorem vera dicendo in errorem inducit. *Eugraphius.*

Huic equidem consilio palm.] Non frustra commendatur paulo operosius, novi ac singularis commenti genus, quo fabula intricanda denuo erat. Hoc ex instituto Poëtæ: quod non dedecet interim περιεργία servilis jactantiæ, in his versibus. *Bœclerus.*

Palmam do.] Tanquam palmarium sit, vincat & magnifice triumphet. *Farnabius.*

34. *Istam esse amicam gnati.*] In libro Bembino venustior collocatio est, *esse istam amicam gnati.* Faërnus.

Istam amicam gnati.] Narret Chremes Menedemo Bacchidem istam esse amicam Clitiphonis, quam domum ad se per dies aliquot recipiat. Interea aliquid fiet. Vide Argumentum hujus fabulæ, ab Antonio Mureto scriptum. *Farnabius.*

35. *At enim spem.*] Si enim crediderit senex amicam filii sui esse meretricem

Nam dum amicam hanc meam esse credet, non committet filiam.
Tu fortasse quid me fiat parvi pendis, dum illi consulas.
SY. *Quid, malum, me ætatem censes velle id assimularier?*
Unus est dies, dum argentum eripio: pax! nihil amplius.
CL. *Tantum sat habes? quid tum quæso, si hoc pater resciverit?*
SY. *Quid si redeo ad illos qui ajunt, quid si nunc cœlum ruat?*
CL. *Metuo, quid agam.* SY. *metuis? quasi non ea potestas sit tua,*
Quo velis in tempore ut te exsolvas, rem facias palam.
CL. *Age, age, traducatur Bacchis.* SY. *optume, ipsa exit foras.*

tricem, filiam suam mihi non dabit. *Eugraphius.*

36. *Nam dum amicam*] Qui potuerunt non animadvertere editores, mendum, in annotatione *Eugraphii: si enim crediderit senex, amicam filii sui esse meretricem; filiam suam mihi non dabit.* Legendum: *si enim non credid. sen.* nam dum illud non credet, putabit, meam esse amicam. *Bœclerus.*

37. *Tu fortasse quid me fiat parvipendis, dum illi consulis.*] Versus trochaicus hypercatalecticus, vel etiam catalecticus, ut ceteri, si ex *quid*, d, eliso: eaque syllaba brevi remanente, sit dactylus in secunda. *Fiat vero* in unam syllabam contrahatur. Sane in Bembino & omnibus fere antiquis est, *parvipendis*; in recentibus, *parvi curas.* Faernus.

Parvi curas.] Al. *parvi pendis* Farnab.

38. *Quid malum.*] Credis hoc me velle simulare. *Malum* autem interjectio nihil significat, sed exclamationis continet locum. Quomodo *Cicero* pro Scauro: *Quæ malum est ista ratio.* Eugraph.

Ætatem.] Diu, in longinquum, sive perpetuum. *Farnabius.*

39. *Pax! nihil &c.*] Tantum est. sat est. *basta*, Hispan. vide 2. sc. 2. act. supra. unde Clinia reperit. *Etiamne? tantum est? sat habes.* Farnabius.

40. *Tantum sat habes?*] Repetitur ex oratione Syri, qui dixerat: *unus est dies. pax. nihil amplius.* q. d. tantum est. Repetit Clinia: *tantum sat habes?* Sufficit ne tibi hoc? Nondum plane annuit: sed nova dubitatione moras nectit: *quid tum quæso, si hoc pater resciverit?* Quam solicitudinem curiosam Syrus proverbio irridet: cumque ne sic quidem Cliniæ satis persuaderet, tandem, *metuis!* inquit. i. e. dubitas, incertus es? Quasi vero ullum tibi periculum sit: cui licebit simulationem exuere, quandocunque videbitur. Cunctatio Cliniæ partim honestatis, partim affectus est: pudori est ei meretrix; & simul concupitis tantopere nuptiis aliquam moram metuit. *Bœclerus.*

41. *Quid si nunc cœlum ruat?*] Stultus metus est de cœlestibus metuere. Ergo stulte id in metu & sic ponis, quod fieri omnino non potest. Ut sit argumentum ab impossibili. *Eugraphius.*

Illos &c.] Qui, tutissimis in rebus, omnia timent, etiam, ne ruat cœlum. Aristoteles l. 5. Phys. scribit. priscis illis & rudibus mortalibus persuasum fuisse, Cœlum Atlanticis humeris sustineri, quod si ille subduxisset, fore, ut in terram decideret. Prudentiores illi Scytharum legati ad Alexandrum, qui ab eo rogati nunquid illum non timerent, respondebant, nos certe nihil omnino timemus, *nisi ne cœlum ruat.* De Phenace quodam videatur Plutarchus lib. de facie quæ apparet in orbe Lunæ. *Farnabius.*

42. *Quasi ea potestas non sit.*] Pulchre persuadet ut faciat hoc quod monetur, cum dicit in potestate ejus futurum, quo velit tempore, ut se exsolvat. *Eugraphius.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

BACCHIS *meretrix*. CLINIA *adolescens*. SYRUS *servus*.
DROMO *servus*. PHRYGIA *ancilla*.

Argum. *Bacchis irata ob decem minas nondum traditas, abituram se assimulat. Cum Syro expostulat. Tandem placata, suasu ejusdem cum omni strepitu ac turba transit ad Menedemum, tantisper dum Chremes fallatur. Ubi exprimitur meretricia improbitas in emungendis amatoribus: amor enim meretricius tantisper durat, dum quod dent, amatores habent.*

BA. *Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt:*
Decem minas, quas mihi dare pollicitus est. Quod si is nunc me
Deceperit, sæpe obsecrans me, ut veniam, frustra veniet;
Aut cum venturam dixero, & constituero, cum is certe
Renuntiarit, Clitipho cum spe, pendebit animi,
Decipiam: ac non veniam. Syrus mihi tergo pœnas pendet.
CL. *Satis*

Jambici sunt *tetrametri Catalectici*. *v.* 7. unus *MSS.* nostrorum: *satis Syre promitt. tibi.* In altero eadem lectio adscripta margini visitur. *v.* 9. omnes: *homo iste.* & *v.* 10. *dexteram.* & *v.* 15. *quin ego hic maneo.* & *v.* 16. *at scin quid sodes facias?* *v.* 17. omnes omittunt τὸ *nunc*. *v.* 21. duo: *sequere me hac.* *v.* 25. omnes: *hoc paululum lucri.* Bœclerus.

1: *Satis pol proterve.*] Satis aspere. *Eugraphius.*

2. *Decem minas*] Propter decem minas. *Farnabius.*

Quod si is nunc me decep.] Ordinem hujus orationis descripsit Guyetus. Suavitatem, quæ ex specie simplicitatis, & repetitione ejusdem verbi nascitur, singularem, commentatus est *Scaliger Poët.* 4, 29. Bœclerus.

3. *Me deceperit, sæpe obsecrans.*] Et ratio versus requirit, ut dictio *me*, præcedenti versui ascribatur, & in eum modum eam habent o. l. s. *Faernus.*

4. *Aut cum venturam.*] Immo potius vero, me esse venturam. *Eugraphius.*

5. *Clitipho cum spe pendebit animi.*] Plenior videtur lectio libri Bembini, *cum in spe*, ut sit ordo, cum Clitipho pendebit animi in spe. Plautus in Mercatore:

Obsecro dissolve jam me: nimis diu animi pendeo. Faernus.

Clitipho cum spe pendebit animi.] Ita *MSS.* nostri. Videtur autem ita accipiendum: *cum Clitipho, spe pendebit animi.* Quod & *Calphurnius* putavit. Ut integra oratio sit: *cum venturam dixero & constituero, cum is certo* jam *renuntiarit* Clitiphoni, *cum Clitipho spe pendebit animi*, tum ego *decipiam ac non veniam.* Bœclerus.

Animi;] Vide Grammaticam nostram. pag. 74. reg. Syntaxeos. 46. *Farnabius.*

6. *Tergo pœnas.*] *Tergo*, id est, dorso. Siquidem *tergum tergi*, dorsum: *Tergus* vero *tergoris*, corium dicitur. *Eugraphius.*

Syrus mihi tergo pœnas pendet.] Ita ulciscar Syrum. Verberabitur enim, si hero renuntiaverit pro certo, me venturam, & ego tamen non venero, adeoque spem ejus fefellero. Putabit enim Syri negligentia factum. *Bœclerus.*

Pœnas pendet.] *Vindicta nemo magis gaudet quam fœmina.* Juvenal. Sat. 13. præcipue, mala merx, meretrix. *Farnabius.*

7. *Satis*

CL. *Satis scite promittit tibi.* SY. *atqui tu hanc jocari credis?*
Faciet nisi caveo. BA. *dormiunt: ego pol istos commovebo.*
Mea Phrygia audisti, modo iste homo quam villam demonstravit
Charini? PH. *audivi.* BA. *proximam esse huic fundo ad dextram?* PH. *memini.*
BA. *Curriculo percurre: apud eum miles Dionysia agitat.*
SY. *Quid hæc inceptat?* BA. *dic me hic oppido esse invitam atque asservari;*
Verum aliquo pacto verba me his daturam esse & venturam.
SY. *Perii hercle: Bacchis, mane mane: quo mittis istanc quæso?*
Jube, maneat. BA. *i.* SY. *quin est paratum argentum.* BA. *quin ego maneo.*
SY. *Atqui jam dabitur.* BA. *ut lubet, num ego insto?* SY. *at scin quid sodes?*

BA. *Quid?*

7. *Satis scite promittit.*] Id est, valde eleganter promissa tibi dabit, per utrique per. . . . intelligitur. *Engraphius.*

Satis scite] Ex alieno corio abunde liberalis. Minatur. *Farnabius.*

8. *Dormiunt: ego pol.*] Vult excitare eos, qui sibi pecuniam promiserant, nec dederunt: uti fingat se evocatam esse a nescio quo, & velle discedere. Itaque consentiente ancilla fingit mendacium. *Engraphius.*

Dormiunt.] Otiose agunt, mei negligentes. *Farnabius.*

9. *Mea Phrygia audistin, homo iste modo quam villam demonstravit.*] O. l. s. hanc collocationem habent, *audistin modo homo iste quam:* at Bembinus, Victorianus, & Decurtatus hanc; *audistin modo iste homo quam.* Ita versui optime consulitur, ut etiam jambum habeat in quarta, eliso tamen s, ex *iste*, ut sit in tertia dactylus. Sane Bembinus habet *audisti. Faërnus.*

11. *Curriculo percurre.*] Propera & festina. *Engraphius.*

Curriculo percurre.] Propera quasi cisio celeriter vecta. *Farnabius.*

Apud eum miles Dionysia agitat.] Meretrix argentum extorquere cupiens, alterius amatoris mentionem injicit, de quo ante *act.* 2. *sc.* 3. *v.* 124 confingens, se constituisse, ut ad convivium illuc veniret. *Boeclerus.*

Dionysia agitat.] De Dionysiis, vide quæ supra ad 1. sc. sub exitu. *Farnabius.*

12. *Invitam.*] Ex arte, fastu & protervia meretricia. *Idem.*

Atque servari.] Omnes fere l. s. *atque asservari*, ut versus exposcit. *Faërnus.*

13. *Verba his me.*] Hoc est, me dicturam aliquid, unde decipiam illos. *Engraphius.*

Verba his me daturam.] O. l. s. *verba me his daturam.* Quæ collocatio jambum constituit in quarta. *Faërnus.*

15. *Jube maneat.* BA. *abi.*] Liber Bembinus, *i.* quo quidem modo melius habet versus. *Idem.*

Quin est paratum.] Intellexit servus callidus, quod idcirco se adcersiri diceret, quod argentum quæreret. Et hac ratione ei pollicetur. *Engraphius.*

Quin ego hic maneo.] Qui argentum dari posset, & nihilominus illud fieri, quod dispositum est. Itaque & de tempore adjecit, *atqui jam dabitur.* Idem.

 17. *Quid?*

BA. *Quid?* SY. *transeundum nunc tibi ad Menedemum est, & tua pompa*
Eo traducenda est. BA. *quam rem agis, scelus?* SY. *ego? argentum cudo,*
Quod tibi dem. BA. *dignam me putas, quam illudas?* SY. *non est temere.*
BA. *Etiam ne tecum hic res mihi est?* SY. *minime: tuum tibi reddo.*
BA. *Eatur.* SY. *sequere hac: heus Dromo.* DR. *quis me vult?* SY. *Syrus.* DR. *quid est rei?*
SY. *Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos propere.*
DR. *Quamobrem?* SY. *ne quaeras: & ferant, quae secum huc attulerunt.*
Sperabit sumptum sibi senex levatum esse harunc' abitu,
Nae ille haud scit, paulum lucri quantum ei damni apportet.

Tu

17. *Quid? SY. transeundum est nunc tibi ad Menedemum.*] O. l. s. praeter Bembinum, non post *transeundum*, sed post *Menedemum* habent verbum *est*, etiam ex ratione versus. *Faërnus.*

Tua pompa.] Id est, nobilis comitatus, scilicet ancillae decem, & ceteri comites qui venerunt. *Eugraphius.*

Et tua pompa.] Comitatum ancillarum ante descriptum eleganter notat. Ita *Plautus* de servili comitatu, *Curcul.* 1, 1, 1 & 2.

Quo ted hoc noctis dicam proficisci foras
Cum istboc ornatu, cumque hac pompa,
Phaedrome? Boeclerus.

Tua pompa.] Comitatus ancillarum, aurum, vestes, mundus muliebris. *Farnabius.*

18. *Egone? argentum cudo.*] Quaeris cur te ad Cliniam transire volo? argentum cudo: id est, procudo quod tibi dem. *Cudo* proprie est compono vel tundo. Unde *Incus*, ubi tunditur ferrum. *Eugraphius.*

SY. *Egon? argentum cudo.*] Liber Bembinus, *ego.* & melior est numerus. *Faërnus.*

Argentum cudo.] Quod tibi promissum est, argentum. *Farnabius.*

19 *Quam illudas.*] Per accusativum casum dictum est. *Virgilius, Certantque illudere capto;* per dativum. Item ipse:
---- *Virtutem illude superbis.* Eugraph.

Non est temere.] I. e. non illudo te. Vera caussa est. Vera ratio est, ob quam volo te ad Menedemum transire. *Boecler.*

20. *Etiamne tecum hic res mihi est?*] Non dubito, quin haec contineant illam insolentiam meretricis, ironia mixtam: *num ego insto? quam rem agis scelus? dignam me putas, quam illudas? etiamne tecum hic res mihi est?* aspernatur enim, quod petebat Syrus; nec ad rationem consilii eius vult accedere donec mox, subito flexu, annuit: *eatur.* Idem.

23. SY. *Ne quaeras: & ferant.*] Idem liber, *ne quaeras: efferant.* Quod ita, id est, sine conjunctione, venustius videtur. *Faërnus.*

Efferunt.] Innuit meretrices habere viscatas manus. *Farnabius.*

24. *Sumptum sibi levatum.*] Cum discesserit tanta ancillarum multitudo, dominus credet sibi allevatum sumptum, id est, impensam. Sed nescit ex ea re damnum ad se esse venturum, dum hac re maxime ab eo extorquebitur argentum. *Eugraphius.*

Levatum esse harum abitu.] Ex libro Bembino & aliis antiquis, versusque ratione, scribe *harunc.* Faërnus.

25. *Nae ille haud scit.*] Verum decollabit ea spes. Major illi imminet sumptus.

Tu nescis, id quod scis Dromo, si sapies. DR. *mutum dices.*

ptus. Damnum gravius. Emungendus est argento. *Farnabius.*

26. *Tu nescis.*] Id age, ut nescisse videaris; & ille per ὑποβολιῶ, *mutum me dices* Eugraphius.

Tu nescis quod scis Dromo.] Hic quoque ex versus ratione, & ex o. fere l. a. post *nescis*, adde dictionem *id*. *Faernus.*

Tu nescis, id quod scis Dromo.] Hunc versum bene *Eugraphius* explicat: *id age, ut nescisse videaris. Et ille per ὑποβολιῶ, mutum me dices. Guyetus* ejicit, tanquam ex *Eunucho* interpolatum. *Boeclerus.*

Tu nescis &c.] Vide quæ ad 4. sc. act. Eunuch. ibi. *Tol, si sapis, quod scis, nescis.* Farnabius.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

CHREMES *senex.* SYRUS *servus.*

Argum. *Per fallaciam Syrus ab hero Chremete argentum accipit. Menedemi rursum miseretur Chremes ob traductam ad illum cum omni pompa sumptuosam Bacchidem, quam Cliniæ, non sui filii amicam putat.* Thes. I. *Amici boni & vicini est alterius incommodis condolere.* 2. *Sæpe lugemus amici vicem, & non observamus gravius malum nobis præ foribus esse.*

CH. *Ita me dii amabunt, ut nunc Menedemi vicem*
Miseret me; tantum devenisse ad eum mali.
Illanccine mulierem alere cum illa familia?
Etsi scio, hosce aliquot dies non sentiet:
Ita magno desiderio fuit ei filius.

Verum

Senarii. v. 1. Argentor. ut edidimus. in margine adscrib. *al. vitam.* meorum unus: *ita me dii ament*, alter: *ita me dii bene ament.* v. 10. omnes: *exoptabam.* v. 12. duo: *dictum & factum.* unus, ut ed. v. 13. duo: *bona fide.* v. 17. duo: *vah gloriare istuc evenisse ex sententia.* v. 22. omnes: *immo sic satis.* v. 26. omnes: *hanc se cupere ux.* & : *meden q. inv. e.* v. 30. uterque meorum: *aurum atque vestem qui comparet. tenesne?* Chr. *comparet?* Argentor. ad eundem modum, nisi quod, *vestes*, habet. v. 31. duo: *non do.* unus: *spondeo.* v. 33. duo: *perpetuo.* unus, *pro perpetuo.* v. 40. Argent. *aqui benique caussa facio.* ex glossa. v. 50. omnes: *bene alia parte.* v. 52. omnes: *in hunc.* v. 56. duo: *affer*, & *affero.*

1. *Ita me DI.*] *Discedentibus ancillis senex ingemiscit, quod tanta ad Menedemum multitudo ventura sit: quam & ipse cum unam diem sustineret, magno se dixit affectum damno. Nam & modo pytissando, id est, leviter gustando & sputando multum vini absumit & reliqua familia. Siquidem per χαρακτηρισμὸν, id est, futura rei descriptionem, argumentatur quid sit consequens: videlicet filii discessio. Et est ἠθοποιΐα, quæ fit, quando loquentem introducimus quamlibet personam.* Eugraphius.

Ita me dii am.] Argumento servit poëta, cum iterum inducit Chremetem alienis malis dolentem, quum sua esse ignorat. Vt conspectior fiat rerum commutatio, quæ consequetur. *Boeclerus.*

Ut nunc.] Μέγιστον ἐστὶν ἄρα τοῖς ἐπταικόσι τὸ παρόντας ἰδεῖν τοὺς συναλγοῦντας βλέπειν. Menander. *Farnabius.*

Vicem.] Ellipsis. *Ob* vel *propter vicem.* V. Syntaxin nostram. *Idem.*

5. *Magno desiderio fuit.*] Tantum desiderium filii absentis pater habuit, ut primis

Verum ubi videbit tantos sibi sumptus domi
Cotidianos fieri, nec fieri modum,
Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optime eccum. SY. *cesso hunc adoriri?* CH. *Syre.*
SY. *hem.*
CH. *Quid est?* SY. *te mihi ipsum jamdudum optabam dari.*
CH. *Videre egisse jam nescio quid cum sene.*
SY. *De illo quod dudum? dictum ac factum reddidi.*
CH. *Bonan' fide?* SY. *bona hercle.* CH *non possum pati,*
Quin tibi caput demulceam: accede huc Syre:
Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens.
SY. *At si scias quam scite in mentem venerit.*
CH. *Vah gloriare evenisse ex sententia?*
SY. *Non hercle vero, verum dico.* CH. *dic quid est?*
SY. *Tui*

primis diebus damna a meretrice non sentiat. *Eugraphius.*

7. *Nec fieri modum.*] Cum gratia repetitur verbum: sumtus fieri, nec fieri modum sumtuum. *Bœclerus.*

8. *Optabit rursum.*] Hos versus ita ordina ex libro Bembino, & aliquibus aliis:

Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optume eccum. SY. *cesso hunc adoriri.* CH. *Syre.* SY. *hem,*

Faërnus.

9. *Syrum optime eccum. S. cesso hunc adoriri?*] Mira suavitate, error comicus designatur. Chremes gratulatur sibi de conspectu Syri, ex quo cognoscere cupit, quemadmodum techna ad fallendum Menedemum, falli desiderantem scilicet, instructa sit. Syrus gaudet, offerri sibi Chremetem, egregie scilicet, sub alienis nominibus decipiendum, quo tempore nihil tale suspicabatur. *Bœclerus.*

10. *Te mihi ipsum dudum exoptabam dari.*] Liber Bembinus, & aliquot alii habent *jamdudum optabam*; & hunc versum ita ordina ex l. s.

CH. *Quid est?* SY. *te mihi ipsum jamdudum optabam dari.*

Faërnus.

11. *Videre egisse.*] De eo quod tecum locutus sum, videris jam aliquid fecisse. Nam supra ait, *Huic nostro tradita est provincia.* Eugraphius.

12. *Dictum & factum.*] Hoc est, cum dixisses, factum continuo reddidi. *Idem.*

Dictum factum &c.] Quod dixi, expedivi. Simul cum dicto, celeriter. ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον. Legitur &, *dictum ac factum reddidi.* Nihil hac in re omisi. Nihil intentatum aut infectum reliqui. *Farnabius.*

14. *Tibi caput demulceam.*] Quod solet fieri his qui placent, ut manus per caput tractu ducta, quasi quædam videatur esse laudatio. *Eugraphius.*

Quin tibi &c.] Quod pueris fieri solet per blanditiarum delicias ab iis qui eos collaudent, *strobe hi head.* Farnabius.

15. *Faciam boni tibi aliquid pro ista re ac lubens.*] Blande dicere & benigne facere, cupiunt, qui indulgent, aut assentantur. Induxit hoc ἦθος etiam in *Adelphis* 5, 5, 5 & 6. *tibi lubens bene faxim.* & 5, 6, 7 & 8: *&* *tibi ob eam rem, si quid usus venerit, lubens bene faxim.* Bœclerus.

17. *Gloriare evenisse?*] Hoc tibi pro voluntate contigisse gloriaris? *Eugraphius.*

Gloriare evenisse &c.] Quia Menedemus nondum circumductus erat argento, sed dolus tantum struebatur. Nannius

SY. *Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem*
Menedemo dixit Clinia; & ea gratia
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.
CH. *Probe.* SY. *dic sodes.* CH. *nimium inquam.* SY. *immo si scias:*
Sed porro ausculta quod superest fallaciæ.
Se se ipse dicet tuam vidisse filiam:
Ejus sibi complacitam formam, postquam aspexerit:
Hanc cupere uxorem. CH. *modone quæ inventa est?* SY. *eam:*
Et quidem jubebit posci. CH. *quamobrem istuc Syre?*
Nam prorsum nihil intelligo. SY. *vah, tardus es.*
CH. *Fortasse.* SY. *argentum dabitur ei ad nuptias,*
Aurum, atque vestem, qui, tenes ne? CH. *comparet?*
SY. *Id ipsum.* CH. *at ego illi neque do neque despondeo.*
SY. *Non?*

nius conjicit legendum *hariolare.* Id est, inani divinatione jactas. 2. l. Miscell. c. 5. *Farnabius.*

19. *Tui Clitiphonis.*] Hoc est, illud consilium quod supra significatum est, ut veritas dicta nihilominus implicare possit errorem. Quippe cum dicit Clinia patri, Clitiphonis amicam esse hanc: ut hoc dum indicat servus, nihilominus dominus filii sui amicam meretricem esse non credat. *Eugraphius.*

22. S. *Dic sodes.* C. *nimium inquam.*] Affectibus theatri hoc gratificatur Poëta, ut senex fraudes adversus se paratas laudet, auctori gratias agat, misera ignorantia alens augensque mala sua. *Boeclerus.*

Immo sic satis.] Liber Bembinus, & Vaticanus, *si scias*, & infra, *se se ipse dicit*, non *dicet.* Faërnus.

25. *Postquam aspexerit.*] Geminavit sententiam, ut vis pulcritudinis amare cogentis exprimatur. *Boeclerus.*

26. *Hanc se cupere uxorem, modo quæ inventa'st? SY. eam.*] Numerosior est hic versus in libris Bembino, & Victoriano: *Hanc cupere uxorem. CH. modone quæ inventa'st? SY. eam.* Videtur & Basilicanus habuisse *modone*, sed pars ultima ejus dictionis abrasa est. *Faërnus.*

27. *Et quidem jubebit posci.*] Et volet ut filiam tuam pater suus postulet. Quam rem cum non intellexisset, cum simulata videretur, respondit ille, uti argentum filio dari possit ad nuptias necessarium. *Eugraphius.*

Posci.] Peti in uxorem, quod facit Menedemus. sc. 7. *Farnabius.*

28. *Nam prorsus nihil intellego.*] Parvi hoc refert, liber tamen Bembinus habet, *prorsum.* Faërnus.

Nam prorsum nihil intelligo.] Apte, primum dubitat senex, in re quam denegaturus est: & per gradus veterator depellitur. *Boeclerus.*

30. *Aurum.*] Quo argento aurea ornamenta, vestes, &c. per Aposiopesin (supplet Chremes) comparet. *Farnabius.*

31. *SY. Id ipsum. CH. at illi ego neque do, nec spondeo.*] O. l. s. *at ego illi;* qua collocatione id quod sequitur hujus versus stare non potest, nisi legas *despondeo*, ut in Victoriano, Vaticano, Basilicano, & omnibus aliis fere, tam antiquis, quam recentibus libris est. Nec me ab hoc dimovet distinctio Donati, dicentis, *spondere patrem puellæ, despondere patrem adulescentis:* perspicue enim apparet poëtam hanc distinctionem negligere: cum infra in persona ejusdemmet Chremetis, patris puellæ dicat: *Egon, cui daturus non sim ut ei despondeam?* in quo versu legimus, *non sum*, ex libro Bembino, & multis aliis, cum in Basilicano, & aliquibus aliis sit, *non sim.* Utraque lectione versus

SY. Non? quamobrem? CH. quamobrem? me rogas? homini? SY. ut lubet.
Non ego dicebam, in perpetuum illam illi ut dares:
Verum ut simulares. CH. non mea est simulatio:
Ita tu istæc tua misceto, ne me admisceas.
Ego, cui daturus non sum, ut ei despondeam?
SY. Credebam. CH. minime. SY. scite poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere jusseras,
Eo cœpi. CH. credo. SY. ceterum equidem istuc Chreme,
Æqui bonique facio. CH. atqui cum maxime
Volo te dare operam ut fiat, verum alia via.
SY. Fiat: quæratur aliud: sed illud quod tibi

Dixi

stat, vel abjiciendo n, ex *egen*, vel *eam* dictionem in unam syllabam contrahendo. *Faernus.*

Neque despondeo.] Id est, non promitto: unde *sponsa* dicitur. Nam & sponsio & dos a patre puellæ dabatur. *Eugraphius.*

Despondeo] *Spondeo*, legendum putat G. Fabricius, quod Donatus dicat, *spondet puellæ pater, despondet adolescentis* Promisque tamen usurpantur a probatissimis autoribus. *Farnabius.*

32. *Me rogas? homini.*] Ex *Andria* 5, 1: *homini adolescentulo, in alio occupato amore, abhorrenti ab re uxoria.* Ei ego filiam darem in seditionem atque incertas nuptias? *Bœclerus.*

Homini.] Aposiopesis. Subaudi, fugitivo, qui a patre aufugerat, meretrici superbæ & sumptuosæ addicto. *Farnabius.*

33 *Non ego in perpetuum dicebam ut illam illi dares:*] Liber Bembinus, *Non ego dicebam, in perpetuum ut illam illi dares.* Faërnus.

34. *Non mea est simulatio*] Boni & sapientis viri hic sensus est, ut nunquam audeat, quod nunquam sic facturus polliceri. *Eugraphius.*

Non mea &c.] Supra dixerat Syrus, *mentiri non est meum* Reddit illi Chremes: *non est mea simulatio.* Tu tibi habe consarcinatas tuas technas; neque me iis admisceas. *Farnabius.*

35. *Ita tu istæc.*] Ita igitur hæc efficito, ut sine mea persona hæc compleas. *Eugraphius.*

37. *Credebam.*] Scilicet, tibi persuaderi hoc posse, ut assimules interim. Nota, hæc ad epitasin machinatum esse Poëtam: & ad differendam catastrophen. Quando enim ante dixerat Clinia, *Antiphila mea nubet mihi*; spes erat sola: res adhuc differebatur. Nondum enim Antiphilæ pater Chremes auctor his rebus factus erat. Quod ideo monendum est, quia eruditorum aliquos in συστάσει τῶν πραγμάτων obhæsisse video. *Bœclerus.*

40. *Atqui tum maxime.*] Liber Bembinus, *quam maxime.* Ego lego *cum maxume*, usitatissimo antiquis dicendi modo: ut & habet Vaticanus liber, & habebat Victorianus. *Faernus.*

42. *Sed illud quod tibi dixi de argento.*] Depulsus eo, quod agitaverat, consilio Syrus, alio vertit. Voluit enim Poëta in hoc præcipue servorum extemporalitatem comminiscendi ac fraudandi ostendere. Sed in nova hac fraude, exceptiones juris, quibus uti poterat Chremes, occupat Syrus, atque adeo in hoc etiam calliditatis suæ specimen edit. Comparavit illa cum jure civili Romano eximius *Schroterus* noster, in hunc modum: *poterat Chremes dicere, 1. quod factum alienum sibi non deberet damnum inferre l. 25 §. 1. ad SC. Trebell. cum nihil commodi exinde ad se redundarit, ideoque sua non interfit. 2. Multo minus dici posse, se ex illo contractu teneri, cum sibi nihil datum sit, quod tamen in mutuo, utpote in contractu reali, requiritur. 3. Nec se mandante id factum fuisse. Quin imo*

4. Ita

Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi,
Id nunc reddendum est illi: neque tu scilicet
Eo nunc confugies, quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud Chreme
Dicunt, jus summum sæpe summa est malitia.
CH. *Haud faciam.* SY. *immo aliis si licet, tibi non licet.*
Omnes te in lauta, & bene aucta parte putant.
CH. *Quin egomet jam ad eam deferam.* SY. *immo filium*
Jube potius. CH. *Quamobrem?* SY. *quia enim in eum suspicio est*

Transla-

4. *invito potius & ignorante. Adeoque ipsam oppignorationem invalidam esse. Cum res aliena sine consensu domini non possit obligari, l. 1. C. si res aliena pign. & præterea liber homo sit ex iis rebus, quæ nexum non recipiunt. l. 6. C quæ res pignor. obl.* Adde *Engraphii* annotationem.

Ad hæc omnia opponit Syrus vulgatum istud: *jus summum sæpe summa est malitia.* Ad quod multa congessit *Weitzius.* i. e. a jure summo ad æquitatem invitat Chremetem, quæ est propria bonorum virorum laus. Æquitatem autem designat *Aristoteles* (5. *Ethic.*) summi juris remissione: & virum æquum, τὸν μὴ ἀκριβοδίκαιον ἐπὶ τὸ χεῖρον. Vbi *Michaël Ephesius:* Ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐστὶν ἀκριβοδίκαιος ὁ τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς νόμοις πάντα φυλάσσειν βουλόμενος κατὰ τὸ χεῖρον ἐξηγούμενος. Boeclerus.

43. *Quod tibi dixi de argento.*] Quod supra nos diximus, ut eventus impleret consilium, hic nunc conficit: siquidem postea puella cognita est, pro qua jam debitor Chremes factus est, cum constet eam arrabonis nomine apud meretricem collocatam. *Engraphius.*

44. *Neque tu &c.*] Occurrit veterator servus iis, quæ poterat Chremes objicere & respondere. *Farnabius.*

45. *Quid mea?*] Quid mea refert? *Idem.*

Num mihi datum.] Sane dominus hac responsione uti posset, ut non redderet argentum. Sed servus callidus occurrit: non potes dicere istud, non te accepisse, neque jussisse neque invito filiam oppignorare potuisse. *Engraphius.*

48. *Summum jus.*] Id enim quod datum est, utique reddendum est. Sed jure cautum est, ut filia quidquid acceperit, vel filiæ nomine datum fuerit, quæ in familia est, non recte datum videatur. Itaque æquitas est, ut debitum solvi debeat; jus est ut sic datum reddatur. Sed ille renititur causa quod non debeat, & fit controversia ex negotio. *Idem.*

Summum jus.] Vulgo dicitur, *Qui plus potest, pejus facit.* Idem.

Jus summum.] Rigor, ut vocant, ex verbis juris, non ex mente & sensu ejus qui scripsit. *Summum jus summa est injuria.* Citat Cic 1. l. de offic. *Nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Columell. prolog. l. 7. Ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους λίαν ἀκριβῶς, συκοφάντης φαίνεται. Menander. *Farnabius.*

Sæpe summa malitia est.] *Est malitia,* liber Bembinus numero meliore: nam in trimetris non fere invenias tribrachum in quinta. *Faërnus.*

50. *Omnes te in lauta.*] Hoc a persona persuadet, potius reddere quam negare. *Engraphius.*

Omnes te in lauta & bene acta parte putant.] Versus impeditus. *Faërnus.*

Omnes in lauta & bene aucta parte putant.] *Palmerius, uncta* mallet. Frustra autem, hic explicant hoc vocabulum. Satis bene dicitur, *aucta.* Sed an *pars,* hoc loco satis recte dicatur, id debebat

Translata amoris. CH. *quid tum?* SY. *quia videbitur*
Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit:
Et simul conficiam facilius ego, quod volo.
Ipse adeo adest: abi: effer argentum. CH. *effero.*

bebat ostendi: *esse in lauta parte.* Bœclerus.

Bene parte &c.] Al. *bene parte uncta.* Alii, *uncta.* Al. *parti aucta.* Farnabius.

53. & 54. *Quia videbitur, magis verisimile id esse.*] Sc. quod Bacchis sit amica Clitiphonis; si argentum ad eam deferet. *Bœclerus.*

56. *Effero.*] Mox elaturus sum. ut: *mox huc revertor*, & similia. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

CLITIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Redit Clitipho stomachabundus, verum a Syro placatur, cum paratum argentum & Bacchidem apud Menedemum esse intelligit: simulque quibus moribus verbisque uti debeat apud Patrem, præscribit.* Thes. 1. *Nulla non res, quam inviti facimus, difficilis est.* 2. *Molestissimum est adolescentibus amica privari.*

CL. *Nulla est tam facilis res, quin difficilis siet,*
Quam invitus facias. Vel me hac deambulatio,
Quam non laboriosa ad languorem dedit:
Nec quicquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem.
Ut te quidem omnes dii deæque, quantum est, Syre
Cum tuo istoc invento, cumque incepto perduint.

Hujus-

Iterum *Senarii* sunt. *v* 2. unus *MSS.* nostr. *quam tu invit. f.* *v* 6 duo omittunt, *quidem.* *v.* 7. omnes: *perdant.* *v.* 10. unus, *prodidit.* *v.* 19. omnes: *unde id?* *v.* 21. & sequent om[illegible] ordinem servant, quo edidimus. *Bœclerus*

1. *Nulla est tam facilis.*] *Nunc adolescens Clitipho redit, graviter ferens quod ab amica sit exclusus.* Eugraphius.

2. *Quam invitus facias.*] Etiamsi facilis sit, ex animo faci[illegible]tis, habet maximam difficultatem. *Idem.*

Invitus facias.] Voluntas numeratur inter actionum principia, qua propensa vel aversa redduntur labores graves vel leves. *Farnabius.*

3. *Quam non &c.*] Quamvis non admodum laboriosa. *Idem*

4. *Nec quicquam magis metuo.*] Reducit Poëta Clitiphonem, quo tempore opus erat: amatorie conquerentem desiderium amicæ; &, ne quid hujus generis iterum accidat, metuentem. *Bœclerus.*

6. *Ut te quid.*] Ad jurgium excitandum hæc facta sunt. Hæc enim Clitiphonem, dum ingreditur, dicentem Syrus audit & mox invicem incusat. *Idem.*

Ut te omnes equidem.] Plerique l. s. inter quos Bembinus, *ut te quidem omnes.* Pauci, *ut te omnes quidem*; nullus vero est liber, ubi legatur, *ut te omnes equidem.* Quod vero sequitur, *Di deaque quantum est Syre:* in scansione impeditum est. Aliqui ut versui consulerent, conjunctionem *que*, sustulerunt.

Quod

Hujusmodi res semper comminiscere,
Ubi me excarnifices. SY. *i tu hinc quo dignus es,*
Quam pœne tua me perdidit protervitas.
CL. *Vellem hercle factum, ita meritus.* SY. *meritus? quomodo?*
Næ me istuc ex te prius audivisse gaudeo,
Quam argentum haberes, quod daturus jam fui.
CL. *Quid igitur dicam tibi vis? abiisti, mihi*
Amicam adduxti, quam non liceat tangere.
SY. *Jam non sum iratus. Sed scin ubi nunc sit tibi*
Tua Bacchis? CL. *apud nos.* SY. *non.* CL. *ubi ergo?*
SY. *apud Cliniam.*

CL. *Pe-*

Quod contra omnium librorum fidem est, quos quidem nos viderimus. *Faernus.*

Ut te quidem &c.] Quantum est Deorum, Dearumque, quicunque, quodcunque. *Farnabius.*

9. *Excarnifices.*] Minutim excrucies. *Idem.*

SY. *I tu hinc quo dignus es.*] Magis antiqua videtur lectio libri Victoriani, *In hinc*; & sic quoque versus stat. Bembinus habet, *is hinc.* Faernus.

I tu hinc &c.] Non excusat se Syrus. Sed recriminatur, fiducia argenti jam parati fretus. Quæ clavis conciliationis. *Farnabius.*

10. *Protervitas.*] Asperitas vel superbia. *Eugraphius.*

Quam pœne tua me perdidit protervo.] Vocem *Eugraphii* non intellectam, explicat *Guyetus.* i. e quam pœne protervitas tua & incontinentes illæ manus, mea consilia disturbassent, meque periculo & iræ patris tui obtulissent! *Bœclerus.*

11. *Vellem hercle factum. Ita meritus.*] Defendit Clitipho suam iracundiam. Cui Syrus μιμητικῶς, *meritus?* Egone meritus sum ut perirem, ut malo mactarer? vultu augetur sententia. Loquitur, qui conscius sibi est magnorum in Clitiphonem meritorum. Itaque mox de mutando in posterum animo minas jacit: quasi beneficium interea Clitiphoni paratum, intercepturus ingrato. *Bœclerus.*

12. *Ex te prius audisse.*] Gaudeo quod istuc ex te prius audivi, unde me læsisti, antequam tibi argentum dedi, quod daturus fui. *Eugraphius.*

Audisse gaudeo.] O. l. s. *audivisse*; & sustentatur versus contractione hujus verbi in antibacchium. *Faernus.*

14. *Quid igitur dicam.*] Quid enim possum tibi dicere, cum mihi amicam adduxeris, quam non liceat tangere? Bene . . . longe factus est adolescens ab injuria, postquam comperit argentum jam paratum. *Eugraphius.*

Quid igitur dicam tibi vis.] Minus hæc contumaciter, vultuque remissiore, per speciem tamen defensionis, dicit: quomodo igitur vis me loqui tecum; qui tantam mihi molestiam confeceris, dum eadem ostentas amicam, & interdicis; meque ne præsentibus quidem bonis frui permittis? *Bœclerus.*

16. *Jam non sum iratus.*] Mittamus ista. Facile ignosco tibi. Lubido tua, non seria aliqua indignatio, talia tibi verba dictavit. Potieris voto. Quod indicat interrogatione, plurimum spei demonstrante: *sed scin ubi nunc sit tibi tua Bacchis?* Interponitur aliqua spei mora; comico invento: ut augeatur beneficii gratia. Sed abrumpitur mox familiariter illa mora: *bono animo es, jam argentum ad eam deferes.* Hoc enim est primarium istud consilium Syri, cujus causa, Bacchidem adduxerat: cuique difficultates comicæ hactenus intercesserant, sicut ex *scena* 4. *hujus actus* intelligi potuit. *Idem.*

17. CL. *Ubi igitur?*] Omnes fere l. l. *ubi*

CL. *Perii.* SY. *bono animo es: jam argentum ad eam deferes;*
Quod ei pollicitus. CL. *garris.* *Unde?* SY. *a tuo patre.*
CL. *Ludis fortasse me.* SY. *ipsa re experibere.*
CL. *Næ ego fortunatus homo sum. Deamo te Syre.*
Qua causa id fiat obsecundato in loco.
SY. *Sed pater egreditur.* *Cave quicquam admiratus sies:*
Quod imperabit facito: loquitor paucula.

s. ubi ergo? quod expeditiorem versum facit *Faërnus*

19. CL. *Garris. Unde id?*] Particula *id*, non est in libro Bembino, ut & exigit versus. *Idem.*

Garris] Nugaris. Metaph. ab avibus. *Farnabius.*

20. *Ipsa re experibere.*] Hunc versum aliter legit *Priscianus lib.* 8: Terent. in Heaut. *cur ego gratificor, ipsa re experibere.* Unde intelligitur, antiquam esse perturbationem hujus loci. Quomodo autem sequentes versus ordinet & personas distinguat *Muretus*, vide in *ejus not.* & adde *Fr. Fabric.* & *Guyet.* qui explicat. *Boeclerus.*

Experibere.] Archaismus. Experiere. *Farnabius.*

21. *Deamo te.*] Id est, valde amo. *Eugraphius.*

22. *Qua causa id fiat.*] Qua causa fiat noli quærere, tantum obtempera & obsequere. *Idem.*

23. *Cave quidquam admiratus.*] Id vide ne præ nimio gaudio admireris, id tibi patrem præcipere: sed quasi nescius suspicionem ejus a te dolo amove. *Idem.*

Cave quicquam admiratus sies.] Omnes quidem libri ita, sed ratio versus exigit *sis*, ut sit jambus in fine senarii, eliso ex *admiratus s.* *Faërnus.*

24. *Quod imperabit facito.*] Cum quadam dignitate ita loquuntur: quæ in antiqua formula retinetur: *factum est quod imperasti.* Boeclerus.

Loquitor paucula.] Ne ex sermonibus tuis nascatur ulla suspicio. *Eugraphius.*

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

CHREMES *senex.* CLITIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Chremes argentum adfert, quod det Clitiphoni: ad postremum queritur de sumptu faciundo filiæ causa.* Thes. *Parentum ea est* στοργὴ φυσικὴ, *ut etiam volentes suos redimant.*

CH. *Ubi Clitipho nunc est?* SY. *eccum me, inque.* CL. *eccum hic tibi.*
CH. *Quid rei esset dixti huic?* SY. *dixi pleraque omnia.*

CH. Ca-

Senarii. *v.* 2. omnes *MSS.* nostri: *dixtin* duo addunt, *Syre*, ante τὸ *huic.* *v.* 3 omnes: *hei quid stas l.* *v.* 4 duo: *sequere me hac nunc ocyus.* unus: *sequere me nunc hac oc.* *v.* 8. omnes: *dico.* *v.* 10. omnes: *apposcent.* Boeclerus.

1. *Ubi Clitipho nunc est?*] Qui argentum ad Bacchidem deferat. Hinc appareт, quam opportune Poëta, non modo præsentem, sed & præparatum Clitiphonem huc sistat. *Idem.*

Eccum hic tibi.] Ecce eum tibi, quem quæris. Comice circumloquitur, quod brevius modo; *eccum me.* i. e. adsum. *Idem.*

2. *Quid rei esset dixti huic?*] Ob quam illum

CH. *Cape hoc argentum, ac defer.* SY. *i. quid ſtas lapis?*
Quin accipis? CL. *cedo ſane.* SY. *ſequere hac me ocyus:*
Tu hic nos, dum eximus, interea operibere:
Nam nihil eſt illic, quod moremur diutius.
CH. *Minas quidem jam decem habet a me filia,*
Quas pro alimentis eſſe nunc duco datas;
Haſce ornamentis conſequentur altera;
Porro hæc talenta dotis apposcunt duo.

Quam

illum requiro. Quam illum volo facere. Seu plenius: quid, aut cur, ad Bacchidem deberet deferre. *Bœclerus.*

Dixi pleraque omnia.] Supra diximus in Andria, *omnia*, abundare; & *pleraque*, ſignificationem ſuam propriam continere. *Eugraphius.*

Dixi pleraque omnia.] Adjectio hæc ad *Andr.* (1, 1, 28.) a *Donato* explicatur; ſive potius a diverſis Grammaticis. Alius enim ibi vult τὸ *plerique*, abundare; alius τὸ, *omnes*, ut hic *Eugraphius.* Bœclerus.

3. *Hei, quid ſtas lapis?*] Liber Bembinus, pro *hei*, *ii* habet, quam lectionem per unicum tamen *i*, recipio. *Faërnus.*

I, quid ſtas, lapis?] V. *Franc. Fabric.* Hæc verba Chremeti *Guyetus* tribuit, adempta Syro: cui tamen ideo deberi potius videntur; ut admiratione cunctantem adoleſcentem impellat, memor præcepti ſui; *cave quicquam admiratus ſies.* Nunc enim defixum quodam modo adoleſcentem admiratione, urget; ne ſeni fraus ſuboleat. *Bœclerus.*

Hei, quid &c.] Accelerare jubet, ne mora trahat periculum. Ignavum & brutum, inſtar lapidis ſtupidum inſimulans. *Farnabius.*

4. *Sequere me.*] Poſteaquam argentum traditum eſt, continuo hunc adoleſcentem vocat ſervus, ne aliquid aut ex admiratione, aut locutione ſuſpicionis pater poſſit accipere. *Eugraphius.*

4. & 5. *Sequere hac me ocyus: tu hic nos, dum eximus*] Syrus callide feſtinat: ut ſeni quidem induſtriam ſuam approbare videatur; re vero autem, ut Clitiphonem, non ſatis idoneum docte ferre fallaciam, amoveat. Addit etiam: *nam nihil eſt illic, quod moremur diutius.* Ne Chremes ſuſpicetur, cauſam quæſitam apud Bacchidem manendi. Sero tandem agnoſcit Chremes, ſibi fucum eſſe factum, quando *act.* 5. *ſc.* 1. *v.* 9. miratur: *ſed interim quid illic jamdudum gnatus ceſſat cum Syro?* qui tamen dixerat; nihil eſſe illic quod morentur diutius. *Bœclerus.*

Tu.] Chreme. *Farnabius.*

Opperibere.] Archaïce opperiere. *Idem.*

6. *Nam nihil eſt illic.*] Pulchre adjectum, ut omnino ſuſpicio tolleretur, non eſſe amicam Clitiphonis: ſiquidem non diu illic moraturus eſt. *Eugraphius.*

Illic,] Apud Menedemum, ubi jam Bacchis. *Farnabius.*

7. *Minas quidem decem.*] Conſuetudo patris ſemper eſt, ut de damnis cogitet, tametſi filiis det. *Eugraphius.*

Minas quidem &c.] Computat quaſi digitis ſenex. Quot quantiſque auctus ſit damnis, inventa filia, ad alimenta, ornamenta, dotem. *Farnabius.*

8. *Quas pro alimentis*] Eugraphius legit, *hortamentis.* Hoc eſt, nutrimentis. *Hortatores* enim dicuntur, qui equos nutriunt. Denique alia hortamentis, alia ornamentis contulit. *Eugraphius.*

Quas pro alimentis.] Liber Vaticanus, *quas hortamentis*, ita & Baſilicanus, ſed ſine aſpiratione. Victorianus & Decurtatus, *Quas pro ornamentis.* Bembinus *quas ornamentis*; recentiores omnes, *quas pro alimentis.* Ego ſuſpicor aliquid ineſſe mendi. *Faërnus.*

Quas pro alimentis eſſe nunc duco datas.] Vide *Chreſtomath.* voc. *Expon. Eugraphius* legit *hortamentis: alia hortamentis, alia ornamentis contulit.* & addit. *hortatores dici, qui equos nutriunt.* In altero meorum *MSS* in margine adſcribitur: *al. augmentis.* Sed, *alimentis*, retinendum. *Bœclerus.*

10. *Porro hæc talenta*] *Talentum* genus

Quam multa injusta ac prava fiunt moribus?
Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona.

nus est ponderis, quod habet in se XLII. aut LXX. libras. *Eugraphius.*

Porro hæc talenta dotis apposcent duo.] Liber Bembinus, *apposcunt.* Quod & placet: magis enim convenire hic videtur præsens tempus, nubili jam puella. *Faërnus.*

11. *Quam multa justa, injusta.*] Siquidem nunc relictis omnibus rebus quærendus mihi est aliquis, cui meo labore inventa dare possim, ut filiam meam ducat uxorem. *Eugraphius.*

Quam multa injusta ac prava f. m.] Vide *Guyetum.* Ceterum hæc sententia inducta est, ut haberet χίουν οἰκονομικὴν ad illud supra positum: *herus damno auctus est.* Hippolytus apud *Euripidem*, itidem inter damna, dotem, deputat: ex vulgari scilicet sensu, atque, ibi quidem, χρήματι διαβλητικῷ. Bœclerus.

12. *Mihi nunc relictis omnibus.*] O. l. s. *relictis rebus.* Faërnus.

13. *Labore &c.*] Cui rem meo partam labore dem cum filia dotata. *Farnabius.*

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

MENEDEMUS *senex.* CHREMES *senex.*

Argum. *Chremes dum Menedemum credit per Syrum decipi, ipse per Syrum & Clitiphonem delusus est.* Thes. 1. *Parentum ex liberorum resipiscentia magna est felicitas.* 2. *Amatores ad matrimonium pelliciendi sunt.*

Multo omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse gnate, cum te intelligo
Resipiscere. CH. *ut errat!* ME. *te ipsum quærebam Chreme:*
Serva

Senarii. *v.* 3. *MSS.* nostr. unus: *resipisse.* alter vitiose: *recepisse.* Argent. *resipiscerre. v.* 10. *& seq.* omnes: *quod dixti* (unus, *dixisti*) *Chreme.* Cre. *erravi sic res acta est.* Men. *quanta de spe decidi.* Cre. *& quidem hac qua apud te est.* (unus, *& equidem qua apud te est*) Unus in margine: *al.* Me. *quid dixti Chreme? erravi.* Cre. *sic res acta est. v.* 13. omnes Menedemo tribuunt illud: *ita ajunt. v.* 14. omnes, *despondérim. v.* 15. unus: *tu des ei aliquid, qui. v.* 30. omnes: *sed hac ista ut sunt.* & *v.* 31. *postulent.* Bœclerus.

1. *Multo omnium.*] *Scena hæc actionem tenet: quippe Menedemus gaudet plurimum, quod filium videt & integris moribus, & uxorem eam velle ducere, quæ honestissimi viri filia sit. Et quod dixit,* quum te intelligo resipisse, *quasi hoc nesciat, quod eadem puella sit quam amaverat, quæ nunc filia sit Chremetis: aut dissimulat, quod quasi a meretrice animum filii ad nuptias transtulerit: aut errat ex dolis servi. Credit Chremes interpellatum Menedemum esse a filio, non vero ut uxorem duceret, sed ut nuptiarum gratia, argentum a patre susciperet.* Eugraphius.

Multo omnium nunc me fortun.] Hæc egrediens domo senex, intro ad filium loquitur, more comico, ut statim intelligant spectatores, quæ agenda deinceps in scena sint. *Bœclerus.*

Multo omnium &c.] Apostrophe ad filium absentem, vel domi residentem. Cum ipse fores egreditur. *Farnabius.*

3. *Respicere.*] Codices fere, *resipisse.* Quem ἀρχαϊσμὸν etiam *Priscianus* notat. Apud *Plautum Rudente* 4, 1, 8. legasi

Serva quod in te est filium, & me, & familiam.
CH. *Cedo, quid vis faciam?* ME. *invenisti hodie filiam.*
CH. *Quid tum?* ME. *hanc sibi uxorem dari vult Clinia.*
CH. *Quæso, quid tu hominis es.* ME. *quid est?* CH. *jam ne oblitus es*
Inter nos quid sit dictum de fallacia,
Ut ea via abs te argentum auferretur? ME. *scio.*
CH. *Ea res nunc agitur ipsa.* ME. *quid dixti Chreme?*
Erravi,

gas: *pol magis sapisset, si dormivisset domi* Bœclerus.

Resipisse] E vitiorum gurgite ad sanam mentem & rectam vivendi rationem emersisse. *Farnabius.*

Ut errat!] Sc. quod putat, eum a Bacchide amorem contulisse ad aliam; cum nuptias obtentui sumat, ad emungendum argento parentem. Hoc autem dicit ille, qui per totam fabulam sollennia errat. *Bœclerus.*

Errat.] Uterque, Chremes præcipue qui Menedemum credit decipi, cum ipse decipitur. *Farnabius.*

4. *Serva quod in te est.*] Petens nuptias filio suo, posteritatem respicit totam. *Eugraphius.*

7. *Quæso quid hominis.*] Redigere vult in memoriam Chremes Menedemo * Arguit igitur quod veluti stultus non intelligat, quod de dolo nunc agatur. *Eugraphius.*

CH. *Quæso quid tu hominis es?* ME. *quid?*] Plenior videtur lectio libri Bembini M. *quid est?* nec versus repugnat, eliso ex verbo *es*, *s* littera. *Faërnus.*

Quæso, quid tu hominis es?] Ut paulo post stultior appareat, ubique nunc suæ sapientiæ plaudit. Hæc enim liberior castigatio, cum arrogantia conjuncta est *Hecyr.* 4. 4. 21: *sed quid mulieris uxorem habes?* cum quodam contemtu. Continuantur autem ista: *quæso, quid tu hominis es? jamne oblitus es, inter nos quid sit dictum de fall.* μνημονικὸν ἁμάρτημα ei objicit Quod vitium Latini non possunt aliter fere, quam per *oblivionem*, efferre. *Vide Sueton. Claud.* 39. Bœclerus.

10. ME. *Quid dixti Chreme.*] Liber Bembinus, *quid narras.* Sed hoc non magni refert. Illud majoris momenti est ex versu, qui sequitur. *Faërnus.*

10. *Et seq. quid dixti Chreme? erravi.*] Si hæc distinctio personarum servatur, tum accommodata moribus Menedemi oratione, ostenditur, quomodo se in quamcunque partem trahi passus sit: quando & statim Chremetis suspicioni credidit; & cum subinde recordatus esset, quod de Clitiphonis amica Bacchide cognovisset, levi contradictione cessit cognitæ possessione veritatis. *Guyeti* lectionem & distinctionem *v.* 13. 14 15. juvant *MSS.* nostri, de quibus ante, ita esset: *sic res acta est*, i. e. actum est. Quod in re perdita aut mala dicitur. Alii ita distinguunt:

CH. *Ea res nunc agitur ipsa.* M. *quid dixti Chreme!*
CH. *Erravi: sic res acta est.* M. *quanta spe decidi!*
CH. *Immo hæc; quæ apud te est, Clitiphonis est*
Amica M. *ita ajunt.* CH. *& tu credis?* M. *omnia.*
CH *Et illum ajunt velle uxorem, ut cum desponderim,*
Des, qui aurum ac vestem &c.

Ita illa verba; *erravi; sic res acta est*, ἐπανορθωτικὴν διάνοιαν haberent: *ea res nunc agitur ipsa*, &, quid dico agitur? *erravi: jam sic res acta est.* Jam facta transacta omnia. Jam reliqua μιμητικῶς, figura ad sagacitatis opinionem aptissima proferuntur a Chremete: *Immo hæc, quæ apud te est, Clitiphonis est amica.* Tum: *& illum ajunt velle uxo-*

Ee rem,

Erravi, sic res acta est: quanta spe decidi!
Immo hæc quidem quæ apud me est, Clitiphonis est
Amica. Ita ajunt. CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et illum ajunt velle uxorem, ut cum desponderis,*
Des qui aurum ac vestem, atque alia quæ opus sunt, comparet.
ME. *Id est profecto? id amicæ dabitur.* CH. *scilicet*
Datu-

rem. Seriem enim doli ἐν ὑπορείοις exhibet. *Baclerus.*

11. *Erravi. Sic res acta est. Quanta spe decidi.*] In contextu libri Vaticani non esse nisi primam dictionem, *erravi:* in Bembino vero illum versum omnino non esse, & sane eum esse subditicium ex insequentibus patet, ubi Menedemus tum denique errorem suum agnoscens, in hæc verba prorumpit, id est: *profecto id amicæ dabitur.* Et interposito Chremetis assensu, *vah, frustra igitur gavisus miser.* Ita liquido apparet, quidquid ante hæc est, dissensionem esse Menedemi & Chremetis, hoc contendente, Bacchidem amicam esse Cliniæ: illo Clitiphonis. Quid ergo opus fuit Menedemum hic dicere *erravi*, & cetera quæ sequuntur, paulo post eadem illa dicturum? quare eum versum omnino delendum arbitramur. Quæ vero sequuntur ea ex libro Bembino personæ Menedemi attribuimus:

Ea res nunc agitur ipsa. ME. *quid narras Chreme?*
Immo hæc quidem, quæ aput me est, Clitiphonis est
Amica. Ita ajunt. CH. *& tu credis?* ME. *omnia.*
CH. *Et illum ajunt velle uxorem, ut cum desponderis,*
Des qui aurum, ac vestem, & alia quæ opus sunt, comparet.

Faërnus.

12. *Nempe hæc quæ apud te.*] Ut facile docere possit senem, non vero ad nuptias peti filiam suam, sed uti nuptiarum gratia adolescenti dari possit argentum, commemorat nempe, *Hæc quæ apud te est, Clitiphonis est amica:* uti ex his quæ apud eam gesta sunt, sciat Menedemus esse fallaciam. *Engraphius.*

13. *Ita ajunt.*] Clinia, Syrus, Dromo. *Farnabius.*

14. *Cum desponderis.*] Vide scen. 4. *Nec do, nec despondeo.* Idem.

16. ME. *Id est profecto.*] Hic primo negat Menedemus, id quod asserit Chremes, scilicet per speciem desiderii nuptiarum fallaciam in se a Clinia filio intendi, ad extorquendum argentum, quod Bacchidi detur: non enim hanc ejus amicam esse sed Clitiphonis. Contra asseverante Chremete id esse compositum inter adolescentes, ut Bacchis, amica Clitiphonis esse dicatur, atque ut Clinia uxorem velle se fingat, ut per speciem uxoris ornandæ, & nuptiarum apparandarum, argentum a patre accipiat, quod det Bacchidi. Tandem Menedemus in opinionem Chremetis inducitur; actum demum dicit, *id est profecto*, & quæ sequuntur. *Faërnus.*

Id amicæ dabitur.] Vel confirmantis pronuntiatione accipi potest, vel quasi cum affirmatione interrogantis, ... Nam interrogatio interdum ad negationem, interdum ad affirmationem dirigitur. *Engraphius.*

Scilicet daturum.] Licet damnum intelligat senex, & deceptus de gaudio sit, tamen memor doloris pristini & calamitatis, omnia vult sustinere, quam id quod passus est, rursus pati. *Idem.*

Id est profecto: id amicæ dabitur.] Si cum interrogatione accipitur, tarditas Menedemi major intelligitur. Si absque interrogatione, jam sensit monitus fallaciam. *Engraphius: vel confirmantis pronuntiatione accipi potest, vel quasi cum affirmatione interrogantis.* Ceterum omnis difficultas hujus loci, quem variis remediis & sæpe valde accersitis tentarunt eruditi, in expedito erit, si hæc tota oratio Menedemo tribuatur, neque Chremes illa dicat, *scilicet datu-*
ru-

Daturum. ME. *vah, frustra sum igitur gavisus miser.*
Quidvis tamen jam malo, quam hunc amittere.
Quid nunc renuntiem abs te responsum Chreme:
Ne sentiat me sensisse atque ægre ferat?
CH. *Ægre? nimium illi Menedeme indulges.* ME. *sine:*
Inceptum est: perfice hoc mihi perpetuo Chreme.
CH. *Dic convenisse; egisse te de nuptiis.*
ME. *Dicam, quid deinde?* CH. *me facturum esse omnia,*
Generum placere; postremo etiam, si voles,
Desponsam quoque esse dicito. ME. *hem, istuc volueram.*

CH. *Tan-*

turum, sed Menedemus. Ut sit: *id est profecto, id amicæ dabitur. Scilicet daturum.* i. e. intelligo jam quid agatur. Quod obtentu nuptiarum a me petent, id amicæ (meretrici. Nam hic error senem adhuc tenet) dabitur. Sed quid agam? *scilicet daturum* me, decrevi; vel daturum me esse dicam, quod postulabit filius. *Vah! frustra sum igitur gavisus miser*, quasi filius animum revera ad nuptias adjecisset. *Quidvis tamen jam malo, quam hunc amittere.* Hæc unica est ratio explicandi loci, si hariolari velle desinemus. *Eugraphius* vidit & monuit, imo in suis codicibus ita reperit. Sic enim annotat: *scilicet daturum. Licet damnum intelligat senex, & deceptus de gaudio sit, tamen memor doloris pristini & calamitatis, omnia vult sustinere, quam id quod passus est, rursus pati.* Quis non videt, de Menedemo hæc dici, non de Chremete? *Bœclerus.*

17. *Daturum.*] Al. *Datum.* Farnabius.

Frustra igitur gavisus miser.] In omnibus libris est verbum *sum*; in Bembino quidem, post *frustra*: in aliis post, *igitur*. Sed antiquiorem lectionem admittendo, versum ita expedimus, ut vox *frustra* hic ultimam corripiat, quod exemplo non caret. ex *igitur* vero *r*, elidatur. *Faërnus.*

Frustra igitur &c.] Frustra gavisus sum, siquidem filius non resipuerit, neque tu daturus filiam in uxorem, uti poscebat ipse, sperabam ego, tu visus promittere. *Farnabius.*

19. *Quid nunc renunciem.*] Quid ergo vis renunciem filio abs te esse responsum, ne intelligat, me hoc intellexisse, quod non vere nuptias petit? *Eugraphius.*

22. *Perfice hoc mihi perpetuo.*] Elegantia & vis est in sententia: sicut semel cœpisti mihi operam dare, ita porro etiam des rogo; neque defatigeris continuandis officiis. Te *perficere*, possis ἀντίθετον accipere ex illis in *Andria* 5, 1, 5: *ut beneficium verbis initum dudum, nunc re comprobes.* Additur *perpetuo*. Bœclerus.

24. & 26. *Quid deinde?* & : *hem, istuc volueram.*] Chremes tractatu operosius fecit suum officium, apud desiderantem & singillatim elicientem: subjecta etiam absolutione totius consilii:

Tanto ocyus te ut poscat, & tu id, quod cupis,
Quam ocyssime ut des.

Alii distinguunt: *& tu, id quod cupis, quam ocyssime ut des.* Ut confessio sit, ἐμφατικῶς & πάθει adjuta: *cupio.* Idem.

Desponsam quoque esse.] Petitionis uxorum nomina, hæc sunt. Nam primum *inventa* dicitur, deinde *pacta*,

 tertia

Ch. *Tanto ocyus te ut poscat, & tu id quod cupis,*
Quam ocyssime ut des. Me. *cupio.* Ch. *na tu propediem,*
Ut istam rem video, istius obsaturabere.
Sed hac utut sunt, cautim & paulatim dabis,
Si sapies. Me. *faciam.* Ch. *abi intro: vide, quid postulet.*
Ego domi ero, si quid me voles. Me. *sane volo:*
Nam te sciente faciam, quicquid egero.

tertio *desponsata*, quarto *uxor*. Ita, ut vicinum nomen jam petitionis ostenderet circa nuptias, dixit, *Postremo desponsam quoque esse dicito*. Hoc enim vicinum ad uxorem. Nam supra *pacta* dicitur. Ut est apud *Virgilium*:

---- *Et pacta conjugis ostro.*

Denique primo Menedemus, cum audisset Chremetem, *Dic, convenisse, egisse te de nuptiis.* Quoniam conventæ nomen dixerat, quod longe est positum, quæsivit, *Quid deinde?* Quasi hoc parum est: & pervenit usque ad appellationem prope uxoris. *Eugraphius.*

Desponsam quoque esse dicito.] Ex *esse*, unum s, elidendum, vel ex *desponsam*, m. *Faernus.*

27. *Poscat*,] Argentum. *Farnabius.*

29. *Istius obsaturabere.*] Facile ejus fastidium habere poteris. *Eugraphius.*

Istius obsaturabere.] Quantum video sumptum quem es facturus, brevi satias te illius capiet usque ad tædium & fastidium. *Farnabius.*

30. *Sed hac ita ut sunt.*] Ubaldinus Bandinellus legebat, *sed hac ut ut sunt*; & est in libro Vaticano. At in Bembino, *sed hac utut sunt:* quæ placet lectio. *Faernus.*

31. *Abi intro, vide quid postulent.*] Liber Bembinus, & Victorianus, *postulet*, & Clinia subauditur; de quo jam dictum est, *tanto ocius te ut poscat*. Idem.

33. *Nam te sciente faciam*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, *te scientem faciam*, id est, tibi renuntiabo. Ita habebat & Victorianus: sed postea ex *scientem*, m, abrasum est. *Idem*

Nam te sciente faciam] Ita *Eugraphius* legit: & *MSS.* nostri omnes. *Bœclerus.*

Te scientem faciam.] Te consulam, te certiorem faciam. Al. leg. *te sciente*. *Farnabius.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

MENEDEMUS *senex.* CHREMES *senex.*

Argum. *Ad exitum jam properante Comœdia, Syri fallacia (ut scilicet Cliniæ nubat Antiphila) per Menedemum detegitur: Qui narrat Chremeti totum negotium ordine, & Bacchidem Clitiphonis esse amicam ostendit.* Thes. 1. *Multi in alienis oculatiores sunt, in suis cæcutiunt.* 2. *Præceps abit, ductus aut ira, aut nimio amore.*

Me. *Ego me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio:*

Sed

Septenarii Trochaici, & in medio Senarii Jambici sunt. *v.* 1. omnes *MSS.* nostri: *id certe scio*. *v.* 6. duo: *congratulando*. *v.* 8. duo: *dictum sit e.* *v.* 15. omnes: *itidem istuc mihi v.* *v.* 18. & 19. unus: *nam ubi desp. nunt. scio contin. injec.*

Sed hic adiutor meus & monitor & præmonstrator Chremes
Hoc mihi præstat: in me quidvis harum rerum convenit,
Quæ sunt dicta in stultum, caudex, stipes, asinus, plumbeus:

In

injec. alter: *nam ubi desponsam nuntiasti filio tuo scio contin.* ita etiam Argent. v. 20. omnes omittunt τὸ *atque.* v. 25. unus: *sed ille tuus quoque Syrus itidem m. f. f.* alter: *sed ille tuus quoque servus idem m. f. f.* Argent. *Sed ille quoque tuus Syrus itidem mire finxit filium.* v. 30. unus: *& vestimentu stratus est.* v. 33. unus: *ubi abire intro, operire ostium.* v. 39. omnes omittunt *ne*, duo habent *communi* pro *comi.* v. 51. Argent. ut edidimus. In margin. adscrib. glossa, *paulo ante.* Quam unus meorum in textum recepit: *id quod me fecisse ajebas paulo ante.* omisso τῷ *parum.* alter: *id quod me fecisse ajebas parumper.* v. 55 duo: *immo abeat multo malo q. g.* tertius: *malo multo.* v. 57. omnes, *pergam.* Argent. *illius.* v. 60. duo: *ostendis.* v. 61. duo: *& id erit ingratum.* Argent. *& ingratum id erit.* v. 68. duo: *& filium & rem.* v. 70. duo: *id emirari te sim.* tertius: *id amirari te assim.* v. 72. duo: *ut illius animum.* tertius, *ut illi an.* v. 73. omnes: *defluit.* v. 74. duo: *quid au?* mox omnes: *mitte ac sine me i. h. r.* v. 75. omnes: *præparet.* Argent. addit *te.* Bæclerus.

1. *Ego me non tam.*] *Hac scena conjecturalem statum continet: quoniam argumentis collectum est, Clitiphonem amicam habere meretricem. Hoc ut probari possit, argumenta dicentur.* Sumpsit exordium a persona sua & Chremetis. *Ego me non tam astutum:* hoc est, acutum & perspectorem rerum. *Eugraphius.*

Ego me non tam ast.] Jucunda vice, exsoluto nunc suis erroribus Menedemo, Epitasis in Chremetem fortius incumbit. Cujus quo serior est perturbatio, eo vehementior. Sed temperatur, ut ante, χαρουργικοῖς τισι πλάσμασι. Vide, quot res, quam apta consecutione, quo artificio, una eademque opera poëta in hanc scenam conduxit? Senex a lacrymis & summa ægritudine animi, ad lætiora vix; nec aliter adductus, quam ut satagere rerum suarum perseveraret, nunc eo usque expedivit se, ut jocari & ridere vacet. Ridetur, & perturbatur ille alter, qui alienæ hactenus stultitiæ irrisorem se præbuerat, & miseriæ auxiliatorem. Miscentur jocis seria; ironiæ, veritas; dictis, officia. *Bæclerus.*

Ego me non tam astutum, neque ita perspicacem esse id scio.] Ἀνακόλουθον. Supplendum enim est: sicut opus est, sicut debebam esse, *& sim.* Idem.

2. *Sed hic adjutor meus & monitor & præmonstrator Chremes.*] Cumulavit nomina, ut insigniretur τὸ ἀστεῖον τῆς εἰρωνείας. Quin & in ipsa significatione inest lepos. Magistri & rectoris elogio Chremetem honestat, quod is sibi tantum hactenus tribuisset, sive, tantum sibi præ Menedemo sapere visus esset, ὥστε παιδαγωγεῖν αὐτὸν ἱκανῶς, ut regere ipsum & moderari, se posse putaret. *Præmonstrandi* voce etiam *Plautus* ita usus est. *Guyeto* laudatis adde, *Trinummo* 1, 2, 61:

Sed ego hoc verbum cum illi cuidam dico, præmonstro tibi.

Ut & *monstrandi.* *Bacchid.* 1, 2, 25:

Jam perdidisti te atque me atque operam meam,
Qui tibi nequicquam sæpe monstravi bene. Idem.

Monitor, adjutor &c.] Ironice ista. *Farnabius.*

3. *Hoc mihi præstat.*] In hoc me antecedit. *Sed hic.* * stapait potaoyeta . . . ponis eum tractat, in se multa maledicta. *Eugraphius.*

Hoc mihi præstat.] *Hoc*, i. e. τῷ non esse astutum & perspicacem i. e. stultitia, stupiditate. *Guyetus* adscripsit suo codici. *Bæclerus.*

4. *Caudex, stipes, &c.*] *Caudex* est truncus arboris, conversa *o* in *au*, fit pro *codex caudex*, sicut pro *cote cautes.* *Stipes* similiter est truncus cujuslibet ligni, & declinatur *stipes stipitis.* *Stipes* vero *stips* est præbenda militum. Hæc singula pronuncianda sunt per ἀστεϊσμόν, ut stulti vis exprimi possit. *Eugraphius.*

Stipes.] Ita *Plauto*, *frutex* inter ea, quæ

In illum nihil potest : nam exsuperat ejus stultitia hac omnia.
CH. *Ohe, jam desine deos uxor gratulando obtundere,*
Tuam esse inventam gnatam : nisi illos ex tuo ingenio judicas,
Ut nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies.
Sed interim quid illic jamdudum gnatus cessat cum Syro?
ME. *Quos ais homines, Chreme, cessare?* CH. *ehem, Menedeme advenis?*
Dic mihi, Clinia qua dixi nuntiastin? ME. *omnia.*
CH. *Quid ait?* ME. *gaudere adeo cœpit, quasi qui cupiunt nuptias.*
CH. *Ha, ha, he.* ME. *quid risisti?* CH. *servi venere in mentem Syri*
Calliditates. ME. *ita ne?* CH. *vultus quoque hominum fingit scelus.*
ME. *Gnatus quod se adsimulat lætum, id dicis?* CH. *id.* ME. *istuc mihi*

Venit

quæ in stultum dicuntur, *Mostellaria* 1, 1, 12 Bœclerus.

Caudex, stipes, &c.] Plaut. Bacch. act. 5. sc. 1. *Stulti stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones; hos solus ego omnes longe anteeo stultitia.* Farnabius.

5. *In illum nihil.*] Hoc est quod supra dixi, contra opinionem dictum: nam adjecit, *Exuperat stultitia ejus hac omnia* Eugraphius

In illum nil potest : nam exsuperat ejus stultitia hac omnia.] Pro *nil* o. l. s. habent *nihil* : quæ tamen dictio in scansione est contrahenda. Bembinus vero adverbium *nam*, in contextu non habet. Sine quo sermo consuetudini accommodatior videtur. Ut vero versus sit trochaicus, ut ceteri, eliso ex *illum* l, prior syllaba corripienda; dictio vero *ejus*, monosyllaba facienda. *Faërnus.*

Nam exsuperat ejus stultitia hac omnia.] Non dubito τὸ *astutia*, quod in nonnullis codicibus repertum est, a manu interpolatoris esse, qui ad principium scenæ referendum putavit. Et quæ Latinitas prodibit, *astutia ejus hac exsuperat omnia? Stultitia* vox hic apta fuit ad absolvendum inexpectata interpretatione ἀλληγορουμένην. Bœclerus.

6. *Ohe jam desine deos uxor grat. obt.*] Severa satis sapientia; domo egrediens uxorem castigat is, qui mox experietur, se longe fuisse uxore insipientiorem, quæ filia recuperata gaudet, dum ipse de recuperando filio nullam cogitationem suscipit. *Bæclerus.*

Ohe, jam desine &c] Egrediens Chremes, conversus ad ædes hæc uxori quæ est intus, Andr. act. 2. v. scen. 2. *Farnabius.*

Gratulando] Diis agendo gratias, tibique gratulando, super inventa filia. *Idem.*

7. *Nisi illos ex tuo &c.*] Nisi Deos tui similes judices, ut nil, &c. *Idem.*

9. *Sed quid interim illic.*] O.l.s. *sed interim quid illic.* Et versus constat rationibus sæpe repetitis. *Faërnus.*

Quid illic jamdudum gnatus cessat cum.] *Jamdudum cessat.* Jamdudum est, quod rediisse debuerunt. Cessant enim, qui hærent in loco, ubi jam nihil est quod agant. Ubi nulla morandi caussa est. Promiserat enim celerem reditum Syrus:

Nam nihil est illic quod moremur diutius. Bœclerus.

14. *Vultus quoque hominem.*] Adhuc perseverat Chremes, ut credat a Syro

ad

Venit in mentem. CH. *veterator!* ME. *magis si magis noris putes*
Ita rem esse. CH. *ain tu?* ME. *quin tu ausculta.* CH. *mane. hoc prius scire expeto,*
Quid perdideris. nam ubi desponsam nuntiasti filio,
Continuo injecisse verba tibi, Dromonem scilicet,
Sponsæ vestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares.
ME. *Non.* CH. *quid non?* ME. *non inquam.* CH. *neque ipse gnatus?* ME. *nihil prorsus Chreme.*
Magis unum etiam instare, ut hodie conficerentur nuptiæ.
CH. *Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quicquam?* ME. *nihil.*
CH. *Quamobrem?* ME. *nescio equidem: sed te miror, qui alia tam plane scias.*

Sed

ad Menedemum compositam esse fallaciam, ita ut & vultus hominem sceleratissimum fingat. *Eugraphius.*

Vultus quoque hominum fingit scelus.] Vide *Chrestomath.* & *Jo. Riv.* Bœclerus.

Vultus quoque &c.] Scelestus ille Syrus non se tantum, sed & alios instruit omnem induere personam, vultum fingere & componere ad omnem animi habitum, mox versu abhinc 12. *Farnabius.*

16. *Veterator.*] Versutissimus veterator est Syrus iste. Vid. act. 2. Andr. sc. 6. *Idem.*

Si magis noris, putes.] Hic jam aperit veritatem Menedemus. Magis qualis sit Syrus intelligas, si magis quæ fecerit cognoscas. *Eugraphius.*

17. *Mane. Hoc prius.*] Cum narrare vellet Menedemus, ut crederet Syrum adversus Chremetem potius insidias tetendisse, intercedit, & dicit, quidnam perdiderit. Quod negatum a Menedemo est: Unde se mirari vehementer dicit, quod hæc non fuerit suspicatus. *Idem.*

Mane: hoc prius scire expeto.] Cupiditas sciendi aliena damna, cum quadam lubidine ignorandi propria, jucunde hic depinguntur, in ipso articulo manifestandæ fraudis, in quam Chremetem sollertia præpostera, & curiosus in alienis, socors suarum rerum animus præcipitabat. *Bœclerus.*

18. *Quid perdideris.*] Quantum argenti tibi extorserit Syrus. *Farnabius.*

19. *Continuo injecisse verba tibi Dromonem scilicet.*] *Calphurnius* subaudit: *an non verum est?* Manuscripti nostri omnes explent per, *scio.* Unus etiam ante, *scilicet*, addit, *comperi.* Quod absurde fieri, palam est. Liquet tamen hinc τὸ *scilicet*, particulam illis habitam, *δηλαδή.* Alii ut verbum capiunt, *scire licet.* Quod alibi *Donatus* etiam notat. *Bœclerus.*

Dromonem scil.] Voluit Chremes celare autorem, & transferre in Dromonem, deinde in Cliniam, denique in Syrum, unde habuit ista, act. 4. sc. 4. *Farnabius.*

20. *Sponsæ vestem, aurum, ancillas.*] Liber Bembinus, & alii antiqui fere omnes, *atque ancillas:* ita etiam versu requirente. *Faernus.*

Aurum, &c.] Λυτρὸν, θεράπαιναι, καὶ ἀργυρώματα. Menander apud Athenæum. l. 6. *Farnabius.*

21. *Quid non?*] Melius & significantius distinxeris: *quid? non?* Bœclerus.

24. *Sed te miror, qui alia tam plane scias.*] Vide *Guyetum.* Menedemus propius accedit ad errorem Chremetis, ipsi velut in speculo ostendendum,

fa-

Sed ille tuum quoque Syrus idem mire finxit filium,
Ut ne Paululum quidem suboleat esse amicam hanc Cliniæ.
CH. *Quid ais?* ME. *mitto jam osculari, atque amplexari: id nihil puto.*
CH. *Quid est quod amplius simuletur?* ME. *vah.* CH. *quid est?* ME. *audi modo:*
Est mihi in ultimis conclave ædibus quoddam retro,
Huc est intro latus lectus: vestimentis stratus est.
CH. *Quid postquam hoc est factum?* ME. *dictum factum, huc abiit Clitipho.*

CH *So-*

facete & urbane assimulata simplicitate, narrationem exorsus, cujus singula membra ad conficiendum id, quod agebatur, valida sunt. *Bœclerus.*

Sed te miror, qui &c.] Miror interim te, qui Lynceus alter tam acutum cernis aliena arcana, ut scias quam filii mei vultum finxerit Syrus, in rebus propriis in tantum esse talpam, ut non videas eundem Syrum tuum quoque filium tam mire finxisse, ut tibi glaucomam ob oculos objiceret, ne discernas Bacchidem hanc simulari amicam Cliniæ, esse revera Clitiphonis. *Farnabius.*

25. *Sed ille tuum quoque*] Hic jam prorumpit in narrationem. Ille, inquit, Syrus mire tuum finxit filium, ut amicam ejus tu Bacchidem suspicari non possis. Hæc argumenta colligit a factis. Mitto jam osculari, & amplexari. Deinde a loco, quod in ultimis ædibus retro, conclave positum sit, quo eis introlatus est lectus. Utique discessio hæc, longe a conspectu multorum posita, ideo sumpta conspicitur, ut magis facinus celaret. Deinde quod ingressi sunt solus Clitipho & sola Bacchis. Hæc dicens, a præcedentibus argumentatur, quid consecutum sit. scilicet concubitus. Unde quia rem conjecturaliter collegeras, addit, *operuere ostium, & Clinia hæc fieri videbat.* Fieri enim non potest, ut si amica Cliniæ esset meretrix, ipso præsente cum altero adolescente concluderetur. Qua re probata, Chremes vehementer exclamat, memor cœnæ datæ, *Decem dierum vix mihi est familia.* Ut dicat, haud esse unde familiam sustentet. *Eugraphius.*

Sed ille tuum quoque Syrus idem mire finxit filium.] Liber Bembinus, & Victorianus, *sed ille tuum*, ut sit, tuum filium. *Faërnus.*

25. & 26. Ironia est satis lepida in his duobus versibus, quam agnovit & explicat, cum sequentibus, *Eugraphius. Ut ne paululum quidem suboleat* sc. cuiquam homini. *Bœclerus.*

Ut ne paululum quidem suboleat.] Hujus versus secundus pes est trochæus, tertius anapæstus, eliso m, ex *paululum*, quamvis sequente consonante. *Faërnus.*

27. *Mitto jam &c*] Omitto oscula, amplexus, manus salaces. Levia sunt illa, præut quod jam audies. *Farnabius.*

28. *Vah!*] Sive *Guyeti* distinctionem hic accipias, sive vulgarem retineas; τὸ *vah*, risu Menedemi attollitur. Sive apud hanc particulam oratio Menedemi risu interciditur. *Bœclerus.*

29. *Est mihi ultimum conclave in ædibus.*] Liber Bembinus, & omnes fere alii, etiam ex antiquis, ita collocant, *Est mihi in ultimis.* Procedet versus, vel vitando synalœpham, vel disjungendo diphthongum, in voce *ædibus.* Faërnus.

Est mihi in ultimis conclave æd.] Seriam speciem narrationis initio accommodavit: quæ subinde ἀλληγορισμοῖς figuratur, πάθεσιν adaugetur, absolutione perficitur. Singulare prorsus hoc exemplum dixeris, narrationis comicæ, quæ rem statim & totam accurata demonstratione conficit. *Bœclerus.*

30. *Huc est intro latus lectus.*] Exemtiles olim lectos & portatiles habere moris erat, quos hinc inde deportabant. Hom. Odyss. 24. Ἀλλ' ἄγε οἱ στόρεσον πυκινὸν λέχος ἐκτὸς, &c. *Farnabius.*

31. *Dictum factum.*] Ῥηθὲν καὶ πραχθέν. Supra act. 4. sc. 4. *Idem.*

25 *Fi-*

CH. *Solus?* ME. *solus.* CH. *timeo.* ME. *Bacchis consecuta est ilico.*
CH. *Sola?* ME. *sola.* CH. *perii.* ME. *ubi abiere intro, operuere ostium.* CH. *hem,*
Clinia hæc fieri videbat? ME. *quid ni? mecum una simul.*
CH. *Filii est amica Bacchis Menedeme: occidi.*
ME. *Quamobrem?* CH. *decem dierum vix mihi est familia.*
ME. *Quid? istuc times quod ille operam amico dat suo?*
CH. *Immo quod amicæ.* ME. *si dat.* CH. *an dubium id tibi est?*
Quemquamne animo tam comi esse, & leni putas,
Qui se vidente amicam patiatur suam?
ME. *Quidni? quo verba facilius dentur mihi.*
CH. *Derides? merito mihi nunc ego succenseo;*

Quot

35. *Filii est amica Bacchis Menedeme! occidi!*] Tandem ergo Chremes, veluti somno excussus, se & filium & suam fortunam sapientiamque agnoscit. Ἐμπαθῶς, hæc pronuntianda sunt. *Boeclerus.*

36. *Quamobrem?* & v. 37. *Quid? istuc times quod ille operam amico dat suo?*] Ignorantiam rei, quam tam designate depinxerat, assimulat: πρὸς τὸ θυμηδὲς τῆς λεπτουργοῦ κωμικῆς. Quo etiam spectat v 38 *si dat.* Crescit urbanitas, quod Chremetem sua simulatione eo adigit, ut argumentis agere incipiat: *an dubium id tibi est? quemquamne animo tam comi esse, & leni putas, qui* &c. *Idem.*

Decem dierum &c.] Res mea familiaris intra 10 dies tota exhaurietur. Ut in re militari dicitur, *trium dierum commeatus.* Farnabius.

37. *Quid? istuc times.*] Inscitia se rem probatam habere Menedemus illudit faceta satis urbanitate. *Eugraphius.*

38. *Immo amicæ.*] L. s. fere o. *Immo quod amicæ*, quæ particula explendo & sermoni & versui necessaria est. *Faërnus.*

39. *Quemquam animo tam communi esse, aut leni putas.*] Et hic quoque o. fere l. s. inter quos Bembinus & omnes fere antiqui, præter Basilicanum, habent, *quem quam ne:* aliqui vero pro *communi*, *comi*; quod mihi maxime placet. Sed multo maxima pars ita scriptum, ut & pro *communi* & pro *comi* accipi possit, hoc modo *cõi.* Movet me ut *comi* malim, non modo ratio versus, qui, si *communi* legas, stare non potest; sed etiam quod non fere vocabulum *communis* invenias in hac significatione, qua hic ponitur, nisi (& id quidem judicio nostro mendose) apud Suetonium, in vita Claudii, de quo in notationibus emendationum ejus auctoris fusius differemus. Sane & quibusdam libris impressis *comi* legi testatur Jo. Rivius, ut sciatur non nos hoc primum animadvertisse, nec publicasse. Certis tamen de causis lectionem vulgatam retinebimus. *Idem.*

Tam comi.] Tam patienti, miti. Legitur & *communi*, utrumque a *MSS.* *cõi.* Farnabius.

40. ME. *Ah ah eh*] Hæc non sunt in libro Bembino, & certe risus non videtur habere hic locum. Sed nec versus hæc recipit. *Faërnus.*

ME. *Ha, ha, ha.*] Verecunda & honesta Aposiopesis. *Farnabius.*

41. *Ut facilius mihi verba dentur.*] Hæc facta sunt. *Eugraphius.*

42. *Derides?*] Tam diu irridendus erat scilicet, donec se irrideri animadverteret. *Boeclerus.*

Merito mihi nunc ego succenseo.] Hic jam

Quot res dedere, ubi possem persentiscere,
Ni essem lapis? quæ vidi? væ misero mihi.
At næ illud haud inultum, si vivo, ferent:
Nam jam. ME. *non tu te cohibes? non te respicis?*
Non tibi ego exempli satis sum? CH. *præ iracundia,*
Menedeme, non sum apud me. ME. *te ne istuc loqui?*
Non ne id flagitium est, te aliis consilium dare,
Foris sapere, tibi non posse auxiliarier?
CH. *Quid faciam?* ME. *id quod me fecisse aiebas parum:*
Fac te patrem esse sentiat: fac ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere & poscere:
Ne quam aliam quærat copiam, ac te deserat.
CH. *Immo abeat potius multo quovis gentium,*
Quam hic per flagitium ad inopiam redigat patrem:
Nam si illi pergo suppeditare sumptibus,
Menedeme, mihi illac vero ad rastros res redit.

ME. *Quot*

jam ab argumentis, quæ a Menedemo dicta sunt, alia colligit Chremes de præterito, quod illum in sinum meretricis viderit manum inserere. *Eugraphius.*

43. *Dedere.*] Sc. occasionem. *Farnabius.*

44. *Nisi essem lapis?*] L. o. s. *ni essem lapis?* Faërnus.

46 *Nam jam.*] Affectio est illa irascentis, de qua sæpe diximus. Ut quod ait *Virgilius*, *Quos ego.* Eugraphius.

Non tu te cohibes?] Aposiopesis, ex ira effervescente. *Farnabius.*

47. *Non ego tibi exempli.*] Παράδειγμα est, ad deterrendum dictum. *Eugraphius.*

Non tibi ego exempli satis sum?] Ne sc. irascendo nimium amoribus filii, aliquid facias, unde tibi cruciatum ipse parias. Sicut mihi accidit. *Bœclerus.*

48. *Non sum apud me*] Non sum mei compos. Iræ sc. motu incalescit cor, inflammantur spiritus & sanguis, mens de cardine tollitur. *Farnabius.*

49. *Te aliis consilium dare.*] Euripides. Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. *Idem.*

50. *Foris sapere. &c.*] Chremeti regerit Menedemus sua ipsius verba, & consilium in ipsum retorquet, non sine tacita curiositatis exprobratione. *Confer act.* 1. *sc.* 1. Idem.

52. *Fac te patrem.*] Comœdiarum vice versa sunt omnia. Nam ille qui accipiebat ante consilium, nunc dare cœpit. Mores enim per comœdiam expressit, & qualis humana hominum vita, declaratur. *Eugraphius.*

Fac te esse patrem sentiat.] Antiqua collocatio,

Fac te patrem esse. Faërnus.

Fac te patrem esse sentiat.] Totus hic locus fabulæ vices permutatas χαρακτηρίζει: & conferendus est, cum oratione Chremetis, *act.* 1. *sc.* 1. *v.* 101. &c. *Bœclerus.*

54. *Ne quam aliam quærat copiam.*] Vide *Guyet.* Idem.

57. *Nam si illi pergam.*] Liber Bembinus *pergo.* Ita habuit & Victorianus. *Faërnus.*

Nam si illi pergo suppeditare sumtibus.] *Plautus: suppeditare clamori.* Bœclerus.

58 *Mihi illac vero.*] *Vero,* liber Bembinus. *Faërnus.*

Ad rastros res.] Ad rastros sum, non

ME. *Quot incommoda in hac re capies, nisi caves?*
Difficilem ostendes te esse, & ignosces tamen
Post, & id ingratum. CH. *ah nescis quam doleam,* ME. *ut lubet.*
Quid hoc quod rogo, ut illa nubat nostro? nisi quid est
Quod mavis. CH. *immo & gener, & affines placent.*
ME. *Quid dotis dicam te dixisse filio?*
Quid obticuisti? CH. *dotis?* ME. *ita dico.* CH. *ah.* ME. *Chreme,*
Ne quid vereare, si minus: nihil nos dos movet.

CH. *Duo*

non dolore, sed paupertate rediturus. *Eugraphius.*

Ad rastros res redit] Allusum ad rastros Menedemi, act. 1. sc. 1. & Emphatice: mihi illæc vere præ inopia ad rastros res redit, non ut tibi modo obstinato dolore. Idque proverbialiter, ut; *ad restim res rediit*; *Ad incitas redactus sum.* Farnabius.

59 *Quot incommoditates in hac re accipies, nisi caves?*] Hic versus vix mihi videtur sustentari posse, nisi forte elidendo ex *quot* t: quæ dictio in libro Bembino per d, scripta est; neque id errore aliquo, sed perpetuo more ejus librarii, & abjiciendo per synalœpham ultimam syllabam dictionis *commoditates*: eliso prius s. Ceterum o. l. s. præter Bembinum, ita habent hunc versum eodem sensu, sed numero meliore.

Quot incommoda tibi in hac re capies nisi caves? Faernus.

Quot incommoda.] Ita etiam *MSS.* nostri; *Guyeti* emendationem confirmantes. *Bœclerus.*

60. *Difficilem ostendis.*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, & Victorianus, habent *ostendes*: ut referatur ad id tempus, quo venia petetur per Clitiphonem a Chremete. *Faernus.*

61. *Ut lubet.*] Hæc quoque respondent superioribus 1, 1, 114 & 115: CH. *siccine est sententia?* ME. *Sic.* CH *bene vale.* Menedemus hic cum ratione ad suum negotium, de Cliniæ matrimonio, properat reverti. *Bœclerus.*

64. *Quid dotis dicam te dixisse*] Proprium juris est verbum, cum dicitur dos, quod exprimitur. *Eugraphius.*

65. *Quid obticuisti?*] Postea quod dos petita est, Chremes diu deliberavit consilium quærens, non quo summam quæreret dotis * quod intelligi datur ex sequentibus. Compromissa dote adjungit, *si me vis salvum*: aliter enim filium corrigi non posse credit, nisi dotis nomine omnia bona filiæ promisisse videatur, unde crederet filius exhæredem se. Denique, *id*, inquit, *mirari te simulato*, ut ad ejus notitiam veniat. Quam quidem rem cum intellexisset Menedemus, explanat, se idcirco promisisse, ut animum adolescentis luxuria & lascivia diffluentem inopia retunderet, & ad integram frugem necessitate revocaret. *Idem.*

CH. *ah*] Deliberationem significat hæc conctatio, non tam de dote, quam de ratione emendandi & ad frugem revocandi filii. Hic enim consilium illud ad ἐπιτροπίαν unice factum, veluti ex re præsenti arripitur: ut, dum turbæ in Clitiphonem augeri videntur, ad καταστροφὴν paretur via. Differt enim hæc ira Chremetis patris ab aliorum patrum indignatione, ubi plus affectus quam ratio dominatur. Hic in rationem se composuit affectus, nec impeditur sed tegitur iracundia consilium. Quod ut conspectius esset, adjecit Poëta & comparavit senis in servum indignationem; quæ ultionem & minas spirat. Filius *dictis confutabitur*, ad emendationem: servus verberibus male multabitur, ob vindictam facinorum. *Bœclerus.*

66. *Nihil dos nos movet.*] O. l. s. nihil

CH. *Duo talenta pro re nostra ego esse decrevi satis:*
Sed ita dictu opus est, si me vis saluum esse, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixisse illi. ME. *quam rem agis?*
CH. *Id mirari te simulato, & illum rogitato simul,*
Quamobrem id faciam. ME. *quin ego vero, quamobrem id facias, nescio.*
CH. *Ego ne? ut ejus animum, qui nunc luxuria & lascivia*
Diffluit, retundam; & redigam ut quo se vertat, nesciat.
ME. *Quid agis?* CH. *mitte: sine me in hac re gerere mihi morem.* ME. *sino:*
Ita ne vis? CH. *ita.* ME. *fiat.* CH. *age jam, uxorem ut accersat, paret.*
Hic, ita ut liberos est æquum, dictis confutabitur.
Sed Syrum. ME. *quid eum?* CH. *ego ne? si vivo, adeo exornatum dabo,*
Adeo depexum, ut dum vivat, meminerit semper mei:
Qui sibi me pro ridiculo, ac delectamento putat:

Non,

hil nos dos movet. Faërnus.

67. *Pro re nostra.*] Pro facultatibus meis. *Farnabius.*

70. *Et illum rogitato simul.*] Liber Bembinus, *& illum hoc rogitato simul.* Faërnus.

71. *Quin ego vero, quamobrem id facias nescio*] Duo egit poeta; tum, ut eliceretur consilium, de quo modo dictum est, atque expressius signaretur; tum ut discrimen ingenii ac morum senis consignaretur, de quo in præfatione *Bœclerus*

74 *Quid agis? mitte ac sine*] In libro Bembino asyndeton est, *mitte. sine.* Quod concitate loquenti aptius. *Faërnus*

Gerere mihi morem.] Animo meo satis facere, arbitrio meo facere. *Farnabius.*

75. CH. *Age jam ut uxorem accersat, paret.*] Liber Bembinus, *ac jam.* Omnes vero quotquot sunt l[illegible]s. ita collocant: *Uxorem ut accersat* Faërnus.

Age jam, uxorem ut accersat paret] To *age* huc probe quadrat, & Mss. auctoritate defenditur. Ut fortasse alio remedio opus non sit. *Bœclerus.*

Uxorem ut accersat.] Deductio uxoris vesperi adeo & noctu fiebat. *Farnabius.*

76. *Dictis confutabitur.*] Solis sermonibus male tractabitur. *Eugraphius.*

Ut liberos est æquum &c.] Clitipho convictus dictis castigabitur sc. 4. infra *gerro, iners, &c.* servili mulctabitur supplicio. *Farnabius.*

77. *Sed Syrum.*] Cum utique majora tormenta servo minatus sit, irascentis more, quod esset facturus, exprimere non potuit. *Eugraphius.*

Sed Syrum.] Erudite *Eugraphius: Cum utique majora tormenta servo minatus sit; irascentis more, quod esset facturus, exprimere non potuit.* Bœclerus.

Sed Syrum?] Aposiopesis ex ira. *Farnabius.*

Adeo exornatum] Id est, comptum, per εἰρωνείαν. Eugraphius.

Adeo exornatum dabo.] Verberibus & cruciatu carminatum. *Istuc sc. trim him.* Farnabius.

78 *Adeo depexum.*] Hoc est, compositum pœnis & tormentis. *Eugraphius.*

De

Non, ita me dii ament, auderet facere hæc viduæ mulieri,
Quæ in me fecit.

Depexum] Flagris. Plaut. Menæch. *Pecto pugnis*. act. 5. sc. 7. Pœn. act. 3. sc. 2. *Leno pugnis pectitur*. Rud. act. 3. 2. sc. *Farnabius*.

80. *Viduæ mulieri*.] Facilis enim illusio est in eam, quæ & mulier & vidua est. *Eugraphius*.

Hæc facere viduæ mulieri.] Omnes fere l. 1. *facere hæc*. Quæ collocatio rationi trochaici servit. *Faërnus*

Viduæ mulieri.] In quam injuria plerumque impunita. Quintil. Declam. *Imbecilla res est fæmina, & affert infirmitati naturali non leve pondus, quod vidua est*. Farnabius.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CLITIPHO *adolescens*. MENEDEMUS *senex*. CHREMES *senex*. SYRUS *servus*.

Argum. *Pater Clitiphonem filium objurgat propter amicam: idque adeo fit, ut admonitus redeat in viam, & Bacchide relicta uxorem ducat. Continet hæc scena callidum Syri consilium, quo catastrophen, id est, exitum eventumque negotii machinatur.* Thes. 1. *Adolescentuli ad meliorem frugem propositis damnis revocandi sunt.* 2. *Compescendus est appetitus, ut rationi morem gerat.* 3. *Disciplina & justa educatio præstantiores viros efficiunt.*

CL. *Itane tandem quæso est Menedeme, ut pater*
Tam in brevi spatio omnem de me ejecerit animum patris?
Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi miser?
Vulgo faciunt. ME *scio, tibi esse hoc gravius multo, ac durius,*
Cui fit: verum ego haud minus ægre patior, id qui, nescio,

Nec

Satura est, ex *Trochaicis catalecticis & Jambicis acatalecticis* v. 2. unus *MSS*. omittit, *de me*. v. 7 omnes, ut ed. v. 11. omnes: *ut neque tu egeres*. v. 18. Argent. *primo Clitipho disce*. v. 19. idem ex glossa: *istoc voto*. v. 22. duo: *nemo te accusat Syre* v. 25. omnes: *quid Syre?* v. 33. omnes: *quod in mente mihi est*. v. 43. duo: *cujus sis fictus*, cum glossa. v. 44 unus omittit τὸ *in*. v. 46. omnes: *anne*. v. 47. duo: *ob hoc* pro *adhuc* v. 48. omnes: *hinc nunc ad Mened pergam*. Bœclerus.

1. *Itane tandem*.] Ad satisfaciendum valet hæc scena, & veniam petit. *Eugraphius*.

Itane tandem quæso.] His addebat Ubaldinus verbum *est*. Quod & in aliquibus libris legitur, præsertimque in omnibus antiquis, præter Bembinum. *Faërnus*.

1 & 2. *Ut pater tam in brevi spatio omnem de me ejec. anim. patris?*] Ἐνεργεία singularis in verbis, quæ frequentia voluit esse poëta: *pater ejecit animum patris, & in tam brevi spatio*. Hoccine est credibile aut memorabile: *itane tandem, quæso, est, Menedeme?* Nota, quam significet graviter τὸ *tandem*. Bœclerus.

4. *Vulgo faciunt*.] Quod meretrices omnes amant adolescentes. Et argumentatur: quia quod omnibus licet, uni licet. *Eugraphius*.

Vulgo

Nec rationem capio; nisi quod tibi bene ex animo volo.

CL. *Hic patrem astare ajebas?* ME. *eccum.* CH. *quid me incusas Clitipho?*

Quicquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ.

Ubi te vidi esse animo omisso; & suavia in præsentia

Quæ essent, prima habere, neque consulere in longitudinem:

Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut hæc posses perdere.

Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,

Abii

Volgo id faciunt.] Nullus l. s. habet dictionem *id*, præter Victorianum. *Faernus.*

Volgo id faciunt.] Purgatio popularis, exemplum. *Nam quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant. Atque aliquid atque adeo multa afferunt de suo.* Cic. epist. 3. l. 4. *Farnabius.*

6. *Nescio, nec rationem capio.*] Dissimulat Menedemus se scire, quod ex Chremete audiverat. Ita enim erat juvandus Clitipho solatio & officio, ut parenti constaret auctoritas, neque corrumperetur consilii fructus. *Bœclerus.*

7. *Hic patrem astare ajebas?*] In libro Bembino pro *astare* legitur *esse*; & versus expeditus est. Quamquam & illo modo stare utrumque possit. *Faërnus.*

Hic patrem astare ajebas.] Menedemus, negotio Cliniæ nuptiarum apud Chremetem confecto, propere ingressus, ut filium parare juberet ad nuptias, eadem opera Clitiphoni exposuit, quemadmodum pater ipsum exhæredem vellit esse; magnaque permotus iracundia, omnia sua bona, doti dixerit filiæ, Clinii sponsæ. Hoc nuntio perculsus Clitipho, properat ad satisfaciendum patri; qui interea substiterat; meditabundus & cogitationis multæ manifestus. Subsequitur Clitiphonem Syrus consternationis particeps, ut ante consiliorum. Menedemus autem paululum officii causa cum Clitiphone egressus regreditur mox: neque interest jurgio. Nondum enim tempus deprecandi pro adolescente aderat. *Bœclerus.*

8. *Quidquid ego hujus.*] Quidquid ego tale feci. *Eugraphius.*

Quicquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiæ tuæ.] Dictis jam confutat filium, ut ante constituerat. In qua objurgatione poëta exemplum dedit notabile: quanto sit major vis in rationibus, quam in vehementia & tumultu castigantis. Dissolutos filii mores, turpitudine præteritorum, noxa futuri, graphice describit pater; ut inferatur potentius necessitas coërcitionis, & descendat in animum gravius. Inter Demeæ asperitatem & Micionis indulgentiam, meditatum temperamenti genus. Sententiose autem τὴν ἀσωτίαν, *stultitiæ* nomine Poeta describit. Itaque apud *Aristophanem* Plutus conqueritur; *se, ut primum in hominem stultum inciderit, in meretrices & aleam projici, minimoque temporis nudum domo expelli.*

Ἢν δ' εἰς παραπλῆγ' ἄνθρωπον εἰσελ-
θὼν τύχω,
Πόρναισι καὶ κύβοισι παραβεβλημένος,
Γυμνὸς θύραζ' ἐξέπεσον ἐν ἀκαρεῖ χρό-
νῳ.

Ubi *Scholiastes vetus* erudite: Ἀληθῶς γὰρ ἡ ἀσωτία παραπεπληγμένη ἐστὶ διάνοια. Bœclerus.

9. *Esse animo omisso*] Negligenti, non in futurum prospicienti, sed voluptates præsentes habere potiores quam utilia in posterum & honesta. Adelph. 5. act. 3. sc. *Omissiores paulo.* Farnabius.

Et suavia in præsentia] Ut tantum præsentia cogitares, neque de futuris curam gereres. *Eugraphius.*

12. *Ubi decuit.*] Quia primo tibi non licuit dare. Hoc enim optimum est parentibus, semper filiis bona tradere. Sed hoc cum mihi non licuerit, proximo tibi qui erat tradidi, hoc est, leviro, qui sororem tuam ducit uxorem. *Idem.*

Cui decuit primo, tibi.] Comico genere loquendi per frequentia pronomina: *ubi per te non licuit mihi dare tibi,*

cui

Abii ad proximos, tibi qui erant: eis commisi & credidi.
Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium, Clitipho,
Victus, vestitus, quo in tectum te receptes. CL. *hei mihi.*
CH. *Satius est, quam te ipso herede hæc possidere Bacchidem.*
SY. *Disperii: scelestus quantas turbas concivi insciens?*
CL. *Emori cupio.* CH. *prius quæso disce, quid sit vivere.*
Ubi scies, si displicebit vita; tum istoc utitor.
SY. *Here, licetne?* CH. *loquere.* SY. *at tuto?* CH. *loquere.*
SY. *quæ ista est pravitas:*
Quæve amentia est? quod peccavi ego, id obesse huic? CH. *ilicet,*
Ne te admisce: nemo accusat, Syre, te: nec tu aram tibi,
Nec precatorem pararis. SY. *quid agis?* CH. *nihil succenseo,*
Nec

cui primo decuit sc. me dare, aut debuit dari. *Bœclerus.*

Per te.] Tua ipsius culpa. *Farnabius.*

13. *Abii ad proximos tibi qui erant: eis commisi & credidi*] Ordinem juris accurate exprimit hic versus. Vult enim Chremes justissime videri hoc facere, quod filio minabatur: postquam illi non potuerit dare, qui in suis hæredibus primus erat, sibi progrediendum fuisse ad proximos i. e. ad sororem, sicut postea v. 26. explicatur: illis *commisisse se & credidisse.* In quibus verbis non simplex vis inest: primum quidem, *commisi & credidi*, ut tutanda, ne profusione intereant, quod in Clitiphone verendum erat; deinde, ut dispensanda, quantum ad necessitates vitæ attinet, etiam in Clitiphonem. Quin & consulto, ut de pluribus locutus est, quia dotis tutandæ ac dispensandæ cura ad maritum dotatæ pertinet: quo eleganter etiam valet τὸ *committere & credere.* Eugraphius non videtur satis cepisse vim ordinis, cum *proximos* explicat. *Bœclerus.*

Proximos.] Hæredes, sororem tuam & maritum ejus, levirum. *Farnabius.*

14. *Ibi tuæ stultitiæ sit præsidium.*] Circa victum atque vestitum: & tectum habeas quo te recipias. *Eugraphius.*

Ibi.] Apud illos. *Farnabius.*

18. *Quid sit vivere.*] *Vere vivere*, ut *act.* 1. *sc.* 1. Bœclerus.

Quid sit vivere.] Secundum rationem & virtutem, quæ vera est vita. Lactantius. l. 3. c. 18. *Nonne igitur verus & communis omnium pater Terentianum illud jure increpaverit, Prius disce quid sit vivere.* Farnabius.

Istoc.] Moriendi voto atque consilio. *Idem.*

20. *Quæ isthæc est.*] Servus iram domini in personam suam inclinare cupiens, ut adolescenti possit succurrere; interponit hæc verba. *Eugraphius.*

21 & 22. *Quæ ista est pravitas? quæve amentia est.*] Comica αὐξήσεως usurpata sunt hæc vocabula, de ordine juris perverso, de præpostera ratione factorum. *Bœclerus.*

Quæve amentia.] O. l. s. hic addunt verbum *est.* Faërnus.

22. *Aram.*] Athenis, urbe media fuit ara, Misericordiæ sacra, asylum, ad quod confugerent cives miseri, nec non servi. Ἔχει γὰρ καταφυγὴν δοῦλος βωμοὺς θεῶν. Eurip. Andromach. Plutarch. lib. de superstitione dicitur φύξιμος βωμός. *Hæc ara tuebitur omnes.* Hecuba apud Virg. 2. Æn. *Farnabius.*

23. *Nec precatorem pararis*] Ne, inquit, ut adsolent servi, velis & tu habere precatorem, qui pro te roget. Vobis enim non irascor, cum multa feceritis: ita æquum est & mihi vos ne irascami-

Nec tibi, nec huic: nec vos est æquum, quod facio, mihi.

SY. *Abiit: vah rogasse vellem.* CL. *quid?* SY. *unde mihi peterem cibum:*

Ita nos alienavit: tibi jam esse ad sororem intelligo.

CL. *Adeon' rem rediisse, ut periculum etiam a fame mihi sit, Syre?*

SY. *Modo liceat vivere, est spes.* CL. *quæ?* SY. *nos esurituros satis.*

CL. *Irri-*

scamini. Post iracundiam apta sententia est. *Eugraphius.*

Precatorem.] Deprecatorem, qui pro te intercedat. Plaut. Asin. act. 2. *Precator adfuisset, malam rem effugies nunquam.* Farnabius.

23 & 24. *Nihil succenseo nec tibi, nec huic: nec vos est æquum, quod facio, mihi.*] Custodit modum sui consilii senex; qui hanc castigationem non iræ, sed rationis esse; nec litigando, sed con[illegible]cendo; adeoque plus rerum quam verborum argumentis constare voluit. Dissimulat ergo iram in servum, & in occasionem ultionis differt. Cum præsertim meminisset, quomodo huic ipsi servo nequam, animum ad peccandum addiderit. Quæ denuo jactari, inter pudorem erroris sui, non vult. *Nec vos est æquum*, ob id *quod facio*, *mihi* succensere. Ita supplet MSS. Argent. codex, cum Guyeto. De ara & precatoribus, *Barlandus* (in cujus annotatione editores diligenter scilicet *Lactantium* pro *Luctatio* reponunt) & melius, *Weitzius.* Bœclerus.

24. *Nec vos est æquum*] Nec vos æquum est mihi succensere. *Farnabius.*

25. *Abiit.*] Quo facilius terreret senex discessit. *Eugraphius.*

Abiit. vah rogasse vellem.] Nullo modo debuit ejicere hos versus duos *Guyetus.* Quam necessarium est indicari, senem abrupto colloquio, abiisse? & quæ potest esse opportunitas orationis *v.* 27. cœptæ, si sermoni Chremetis statim subjiciatur? Durior videatur illa ἔλλειψις, *tibi jam esse ad sororem intelligo.* Sed propo est, unde suppleatur. Dixerat servus, *unde mihi peterem cibum*, & interposuerat πάθους caussa; *ita nos alienavit:* continuatur præcedentibus oratio: *tibi jam esse* sub. cibum *ad sororem* i. e. apud sororem, *intelligo* Bœclerus.

SY. *Abiit, & rogasse vellem.*] Aliqui libri pro *&*, *ah*; aliqui, *hi:* antiquissimi *vah*, habent, quod & placet. *Faërnus.*

Abiit.] Senex, Chremes. *Farnabius.*

26. *Ita nos abalienavit.*] Multi l. s. inter quos Bembinus, Vaticanus, & Basilicanus, habent *alienavit.* Ita est trochaicus, ut ceteri.

Adeon rem rediisse ut periculum etiam fame mihi sit.

Faërnus.

Ad sororem.] Apud sororem. *Farnabius.*

27. *Adeone rem.*] Optimum equidem sensum ex necessitate collectum in dolore adolescens collocavit. Quippe cum postremum omnium malorum fames sit. Denique, *Obscœnamque famem, quæ prima pericula, vito.* Eugraphius.

Fame] A fame. Vel genitivus antiquus 5 declin. vid. Agel. lib. 9. c. 14. *Farnabius.*

Syre?] Hic trochaicus ita sustentandus est, ut prima syllaba in præcedentem versum rejiciatur; & *periculum* in *periclum* contrahatur. Ut primus pes sit spondeus: secundus anapæstus: nam *redisse* scribebat Terentius, quod nos *rediisse:* tertius Jambus, quartus dactylus. *Faërnus.*

28. *Modo liceat vivere est spes.*] Hic versus octonarius Jambicus est, ponendo in prima sede proceleusmaticum, & diphthongum dissolvendo in *quæ*, ut sit spondeus. *Idem.*

Modo liceat vivere.] Οὐδὲν τοῦ ἀθυμεῖν τὸ κακῶς πράσσοντα ἄνδρα, τὰ βελτίονα προσδοκᾶν ἀεί. Apollodorus. *Farnabius.*

Nos

CL. *Irrides in re tanta; neque me quicquam consilio adjuvas?*
SY. *Immo & ibi nunc sum; & usque id egi dudum, dum loquitur pater:*
Et, quantum ego intelligere possum, CL. *quid?* SY. *non aberit longius.*
CL. *Quid id ergo?* SY. *sic est; non esse horum te arbitror.* CL. *quid istuc, Syre?*
Satin' sanus es? SY. *ego dicam, quod mihi in mentem: tu dijudica.*
Dum istis fuisti solus, dum nulla alia delectatio,
Quæ propior esset, te indulgebant; tibi dabant: nunc filia
Postquam est inventa vera; inventa est causa, qua te expellerent.

CL. *Est*

Nos esurituros satis] Tristia aliquo joco distingui, comici leporis est. Sed videndum qui & ubi & a quo fieri id debeat. Servum hic non dedecuit, ab inexpectato, aliud jlocaliter inferre, quam quod interrogabatur. *Bœclerus.*

Nos esurituros satis.] Ἀ᾽... servilis joci in periculo. *Farnabius.*

29. *Neque me quicquam consilio adjuvas?*] Opportune instigatur servus, ut consumat, quod super est fallaciæ, in astuto pectore. Οἰκονομικὸν & plane insigne δρᾶμα: ad exheredationem, suspicio subditivi partus. *Bœclerus.*

30. *Immo & ibi nunc sum, & usque id egi dudum &c*] Commendat in his ἀγχίνοιαν ingenii sui Syrus: vultuque sermonem adjuvat. *Idem.*

Ibi nunc sum &c.] Totus in hoc sum, hoc nunc ago, & dudum egi, usque dum pater tuus aderat, ut meditando aliquod consilium extunderem. *Farnabius.*

32. *Sic est.*] Diu finxit, nescio quid cogitare, servus, reperit tamen astute. Consulit uti dicat, hunc adolescentem filium non esse, & quærit argumenta, quod antequam puella esset inventa, hunc diligebant, postea exhæredatur. Adjicit & illud, cum matres semper pro filiis intervenire consueverint, nunc in iracundia non rogat mater. Compellit igitur adolescentem, uti parentes roget, aut enim precibus ad misericordiam commoturus est ambos, aut suos parentes facile cognoscet. Sed conventum ex posteriori oratione cognoscimus, cum dixit, *Satis recte.* Cum enim in periculo majore positus fuerit filius, tum facile parentibus potest movere pietatem, vel pacem ab iracundo patre suscipere. *Pacem* autem dixit veniam, ut *Virgil.*

--- *Pacemque per aras*
Exquirunt.

Id est, benevolentiam ac veniam. *Eugraphius.*

Sic est: non esse horum te arbitror.] Bene *Eugraphius: diu finxit, se nescio quid cogitare, servus; reperit tandem* (ita legendum est) *astute.* Itaque hæc oratio, *sic est*, continuat cogitationes, nota & familiari Comicis figura. Mox consilio suo fidem & benevolentiam parat: *ego dicam, quod mihi in mentem: tu dijudica.* Atque hinc duobus argumentis (quam ex proximo & re præsenti petitis!) & adolescentis & consternati animum facile impellit. *Bœclerus.*

Non esse horum te arbitror.] Arbitror te non esse filium horum, nec dignatus est dicere, *parentum*, aut, *Chremetis & Sostratæ.* Farnabius.

33. *Ego dicam quod mihi in mentem.*]

CL. *Est verisimile.* SY. *an tu ob peccatum hoc esse illum iratum putas?*

CL. *Non arbitror.* SY. *nunc aliud specta: matres omnes filiis*

In peccato adjutrices, auxilio in paterna injuria

Solent esse: id non fit. CL. *verum dicis: quid ego nunc faciam, Syre?*

SY. *Suspicionem istanc ex illis quære: rem profer palam.*

Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces cito:

Aut scibis, cujus sis. CL. *recte suades: faciam.* SY. *sat recte hoc mihi*

In mentem venit: namque adolescens, quam minima in spe situs erit,

Tam

O l. s. *in mente est*, præter Vaticanum. Puto vulgatam veram esse, & subaudiendum, *venit. Faërnus.*

38. *Matres omnes filiis &c.*] Menander. Ἔστι δ' ἡ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός. *Farnabius.*

39. *Auxilio in paterna injuria.*] Sicubi pater infestus sit & iniquior, mater plerunque indulgentior excusat peccata filii. Jam autem lentior est, neque id facit. *Idem.*

40. CL. *Verum dicis: quid ergo nunc faciam Syre.*] Difficilis octonarius, nisi legas, *quid ego.* Quam lectionem in aliquibus l. s. inveni. *Faërnus.*

41. *Suspicionem istam.*] In libro Bembino est *istanc*, ut & Priscianus citat, & ratio versus exigit. *Idem.*

42. *Si non est verum, ad misericordiam ambos adduces cito.*] Quid enim validius esse poterat ad tentandum animum parentum? Itaque postea mater nec ferre potest hujus rei mentionem. *Calphurnius* hujus sententiæ hanc rationem affert: *quia parentes veri cito filiis ignoscunt.* Quod frigidum esset hoc loco. Vult enim significare, parentes prorsus ferre non posse, ut γνησιότης τῆς στοργῆς in dubium vocetur. *Boeclerus.*

43. *Scibis.*] Antique, pro *scies. Farnabius.*

Faciam.] Cum hoc verbo, statim digreditur ad matrem Clitipho; & cum ea talem orationem habere instituit, ut præceperat Syrus. Qui in theatro subsistit, & mutatas quasi in melius sibi propositi vias exequitur. *Boeclerus.*

Sat recte mihi.] O. l. s. post *recte*, habent *hoc.* Faërnus.

44. *In mentem venit: namque adolescens quam maxime in spe situs erit.*] Hunc versum habet contextus libri Bembini sine dictione *quam*; quæ tamen ut sensui necessaria, deinde superaddita est. Ego & ex libro scripto satis antiquo, & ex ratione versus, pro *namque*, *nam quam* lego. Particulam vero *in*, ita exposcente sensu, detraho, ut sit, *nam quam adolescens maxume spe situs erit. Situs* autem *spe*, expone, derelictus, sive dimissus a spe: *sino* enim & pro dimitto accipitur, ut & supra in Heautontim. *sine me vacivom tempus ne quod dem mihi laboris.* Item in Adelphis *quisquis es sine me.* Et in Phormione, *imprudens timuit adolescens, sino.* Quæ duo extrema etiam a Donato citantur in Hecyra, probare volente idem esse *sino*, ac *mitto.* Sane hanc lectionem non habebat a principio liber Bembinus: sed aliam quandam, ut ex vestigiis ejus abrasæ conjicere licet, longe & ab hac, & ab ea quæ est in aliis libris, diversam. Nos tamen hanc, quam supra posuimus, quæ illi abrasæ substituta fuit, ut ceteris antiquiorem, & ab Aldo jam receptam, secuti sumus, detracto ut supra diximus, in, propter sensum. *Idem.*

Quam

Tam facilime patris pacem in leges conficiet suas:
Etiam haud scio, an uxorem ducat: ac Syro nihil gratiæ.
Quid hoc autem? senex exit foras: ego fugio. Adhuc quod factum est
Miror, non jussisse illico me arripi: ad Menedemum hinc pergam:
Eum mihi precatorem paro, seni nostro fidei nihil habeo.

quam minima in spe situs erit.] Torsit hic locus eruditos: in quibus duo maximi viri *Faërnus* & *Guyetus* vix approbabunt suam interpretationem (de voce *situs* aut *citus*) cuiquam diligentius cogitanti. Sensus quidem patet: & ab *Eugraphio* recte consignatur: *cum enim in periculo majore positus fuerit filius, tum facile parentibus potest movere pietatem, vel pacem ab iracundo patre suscipere.* Hinc constat primo, Eugraphium hic non legisse, *quam* & *tam*; sed *quum* & *tum*: deinde τὸ *situs* eum accepisse, pro positus. Prius illud *Guyeti* emendationem confirmat, cum itidem hic legit, *quum*, *tum*. Bœclerus.

Quam min. in spe situs erit &c.] Quanto magis fingit suspicari se nec posse sperare se esse eorum filium, tanto facilius patris benevolentiam sibi conciliabit, idque ad arbitrium, conditiones & voluntatem suam. *Farnabius.*

45. *Tam facillime boni patris pacem.*] Dictionem *boni*, auctoritate omnium librorum delevimus. *Faërnus.*

Patris pacem in leg. confic. suas.] *Plaut. Mostellar.* 5, 2, 5 & 6:

Nunc ego de sodalitate solus sum orator datus,
Qui a patre ejus conciliarem pacem. ——

Bœclerus.

46. *Etiam haud scio an ne uxorem ducat.*] Aliquot libri, inter quos Bembinus, non habent particulam *ne*, sine qua versus est trochaicus, ut ceteri. *Faërnus.*

At Syro nihil sit gratia.] Certus sum quod ex hoc consilio in gratiam est filius reversurus, ut forsasse etiam concedat veniam, & uxorem ducere compellat. *Eugraphius.*

Ac Syro nihil gratiæ.] Τὸ *ac*, *Eugraphius* habet; sed nostri *MSS.* & alii præferunt, *at*. Quod & *Guyetus* tuetur. De sensu disputant. *At Syro nihil gratia* scilicet apud Clitiphonem erit. Reconciliabitur quidem ille parenti, si præsertim animum a meretrice avulsum ad nuptias transferat; quæ una placandis parentibus ratio superesse videtur. At mihi nihil gratiæ erit ex hoc consilio; nec apud adolescentem, qui ægre feret se abstrahi a Bacchide; nec apud Chremetem, qui me ut amoris meretricii adjutorem oderit. Abrumpitur autem oratio imperfecta, interventu senis. *Bœclerus.*

47. *Quid autem hoc?*] O. l. s. *quid hoc autem?* versus est trochaicus tetrameter acatalecticus, ut sequentes. *Faërnus.*

Ego fugio.] Non conscientiæ tantum iste metus est, sed sagacitatis. Intellexerat enim veterator, dissimulari tantum & differri Chremetis iram. *Bœclerus.*

48. *Miror non jussisse me adripi; ad Menedemum hinc pergam.*] Omnes fere recentes libri, & cum his Basilicanus, ita habent; *miror non jussisse ilico arripi me. Hinc nunc ad Menedemum pergam.* Victorianus, & Decurtatus priorem partem hujus versus, similiter ac recentes habent: posteriorem hoc modo, *arripi me; ad Menedemum hinc pergam.* Bembinus sic, *Miror continuo non jussisse me adripi: ad Menedemum hunc pergam.* Qui versus est trochaicus acatalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

49. *Eum precatorem mihi paro.*] O. l. s. *eum mihi precatorem paro.* Idem.

Precatorem.] Deprecatorem, ut modo. *Farnabius.*

Seni nostro fidei nihil habeo.] Non credam seni quasi ignoscenti; itaque Menedemum precatorem parabo. *Eugraphius.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

SOSTRATA *matrona.* CHREMES *senex.*

Argum. *Sostrata cum marito expostulat, & pro filii salute plus æquo solicita monet maritum, ne pergat exhæredare filium: at maritus contra falsis objurgatiunculis eam refutat, in ipsius inobedientiam & mores acerbe invehens.* Thes. 1. *Tales sunt filii, quales parentes.* 2. *Sæpe mulieres ineptæ maritorum consiliis adversantur propter filios.*

So. *Profecto nisi caves, tu homo, aliquid gnato conficies mali:*
Idque adeo miror, quomodo
Tam ineptum quicquam tibi venire in mentem, mi vir, potuerit.
Ch. *Pergin, mulier, odiosa esse? nullamne ego rem unquam in vita mea*

Volui

Jambici Octonarii, & Trochaici septenarii; intermixtis duobus *dimetris Jamb. v 4.* omnes: *oh pergin mulier esse. v 5* duo: *mihi adversatrix fueris* unus omittit, *mihi. v. 13.* omnes: *istuc nostris inimicus fiet. v. 16.* duo: *quo magis cr. v 19.* duo: *quin itidem sit tibi* unus: *quin ididem sit tibi* Bœclerus.

1. *Profecto nisi*] *Coërcet hic uxor maritum, quod exhæredationem filii velit errore* Ex illo consilio sexus jam continuo notatur. Quasi morum vitium est; ut alibi, *Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem putas.* Aliud tamen est mulierem dicere per naturam, aliud per vitium: *Eugraphius*

Profecto nisi caves.] Magna celeritas est rerum, quæ hic concluduntur. Clitipho ad matrem cucurrit, querelam ferens de severitate patris exhæredare ipsum volentis; atque hinc suspicionem moverat de statu suo: quod verisimile nemini videretur, patrem tam acerbe acturum cum filio, quem pro vero & suo agnosceret. Mater Chremetem maritum statim ea de re aggreditur, domoque exeuntem pone consequitur, atque hoc jurgium in scenam infert Interponitur nihil aliud, quam sermo ille Syri brevis *scena precedente.* Hæc, inquam, celeritas condonatur fabulis, quarum mensuram & modum custodire, inter artes poëtæ est. Neque nulla ratio subest, inter perculsos re atroci, & paucis verbis, multo affectu festinantes. Frustra hic nonnemo confusionem suspicatur, & ad scenam sequentem requirit, qui jam hac scena Sostratæ de suspicione Clitiphonis potuerit constare?

In senili hoc jurgio, quin justo duriorem se præbeat adversus uxorem Chremes, negari non potest. Atque illos ipsos morosorum adversus uxores senum mores aliquoties videtur κωμῳδεῖν poëta noster. *Bœclerus.*

2. *Idque adeo miror, quomodo.*] Hunc versum dimetrum jambicum ab ceteris separamus: reliqua ut in libro Bembino, in quo est. *pergin mulier odiosa esse?* in hos versus octonarios jambicos ordinamus, servata etiam collocatione illorum verborum, quæ est in antiquis libris, *mihi fueris adversatrix.*

Ch. *Pergin mulier odiosa esse? nullamne ego rem umquam in vita mea*
Volui, quin tu in ea re mihi fueris adversatrix Sostrata?

Faërnus.

4. *Pergin' mulier esse.*] Sunt qui legunt,

Volui, quin tu in ea re mihi fueris adversatrix, Sostrata?
At si rogitem jam; quid est quod peccem, aut quamobrem hoc faciam, nescias.
In qua re nunc tam confidenter restas, stulta? SO. *ego nescio.*
CH. *Immo scis, potius quam quidem redeat ad integrum eadem oratio.*
SO. *Oh iniquus es, qui me tacere de re tanta postules.*
CH. *Non postulo: jam loquere: nihilo minus ego hoc faciam tamen.*
SO. *Facies?* CH. *verum.* SO. *non vides, quantum mali ex ea re excites?*
Subditum se suspicatur. CH. *subditum! ain' tu?* SO. *certe inquam, mi vir.*

CH. Con-

legunt, *pergin' mulier odiosa esse? odiosa* tollitur a Fabricio tanquam surrepticium. Satis est si sexui imputetur impotens, intempestiva & temeraria sapientia. Plaut. Casin. act. 2. sc. 2. *I foras, mulier es.* Farnabius.

5. *Quin tu in ea re mihi fueris adversatrix.*] Vide *Chrestomath.* Apud *Plautum* opponitur *assentatrix*, *Mostellaria* 1, 3, 100.

Nunc assentatrix scelesta est, dudum adversatrix erat.

Bœclerus.

6. *At si rogitem*] Quam stulta sis, perspice. Quid faciam vides, cur faciam nescis, unde stulte resistis. *Eugraphius.*

7. *Ego nescio? immo scis potius.*] Illud, *ego nescio.* vel dolenter & ἐμπαθῶς proferendum est, ut contrarium intelligatur: vel, quod simplicius videtur, idem sensus interrogatione effici debet: *ego nescio?* itane ego nescio, quid facias? in re scilicet tam manifestæ acerbitatis. Atque in hac sententia, *Calphurnio* etiam probata, nihil opus est emendatione, aut commutatione τῦ *nescio* in *nesciam*, invitis codicibus. Respondet Chremes iracunda concessione, *immo scis potius, quam quidem redeat ad integrum eadem oratio* i. e. desine modo contradicere; non dico jam te nescire: quin scis (εἰρωνικῶς) quin te scire fateor potius, quam ut eadem oratio redintegretur, quam ut iteratis tuis contradictionibus me obtundas. Τὸ *scis*, nihil incommodi hic habet: vultu præsertim & pronuntiatione figuram affirmantibus, & formam τῆ εἰρωνείᾳ largientibus. *Bœclerus.*

Ego nescio] Ironice. *Farnabius.*

8. *Hac eadem oratio.*] Nullus est liber, præter Bembinum, qui habeat pronomen *hac*; quo dempto (neque enim multum ad sensum facit) versus melius habebit. Sensum autem hunc puto esse horum verborum, ut Sostrata per interrogationem dicente, ego nescio, ipse fateatur eam scire potius, quam amplius super hac re contendendum sit, & eadem oratio utrinque repetenda,

Subditum se suspicatur. CH. *subditum! ain tu?* SO. *certe inquam mi vir.*

Faërnus.

9 & 10. *Oh iniquus es, qui me tacere de re t. p. non postulo*] In his verbis, κρίσις τῦ ἤθους continetur in hac scena: quod plerumque solet facere Terentius singulari diligentia. Satis est semel monuisse rem non vulgaris observationis. *Bœclerus.*

11. *Verum*] I. e. omnino. Verum est, quod dixi me facturum. *Idem.*

12. *Subditum se suspicatur.*] Hic jam intelligendum, venisse adolescentem, & matri, hoc est, mitiori de parentibus, suam suspicionem indicasse. *Eugraphius.*

Subditum! ain tu?] Cum admiratione,

CH. *Confitere tuum non esse.* SO. *au, obsecro te, istuc inimicis fiet.*
Egon' confitear meum non esse filium, qui sit meus?
CH. *Quid?*

ne, sed severa, & contradicendi studio excitata, dici hæc, responsio matronæ monstrat magna asseveratione: *certe, inquam, mi vir.* Bœclerus.

Subditum.] Subdititium, suppositicium, ὑποβολιμαῖον. Farnabius.

13 CH. *Confitere tuum non esse.* SO. *ah obsecro te, istuc inimicis fiet.*] In libro Bembino legitur, *certe sic erit.* Et pro *ah, au.* eæ vero tres dictiones, *tuum non esse*, penitus in eo libro non sunt. Quam nos lectionem ut vetustissimam & sensui, ac versibus, qui aliter stare non possunt, accommodam reponimus. Sunt autem tetrametri trochaici; prior quidem hypercatalecticus, posterior catalecticus. Mallem tamen (si demere liceret ex responsione Chremetis dictionem *subditum*) quod fieri posset nullo detrimento sensus, etiam superiorem esse catalecticum. Sed quia sic quoque stare potest, sic relinquemus. Itaque legemus:

Subditum se suspicatur. CH *subditum! ain tu?* SO *certe sic erit,*
Mi vir. CH. *confitere.* SO. *au, obsecro te, istuc inimicis fiet.*

Quod autem in futuro dicit, *certe sic erit*, confirmando id quod jam in præsenti dixit, *subditum se suspicatur*, hujus locutionis multa jam exempla veterum adduximus in Eunucho, super eo versu: *Verbum hercle hoc verum erit.* Faernus.

Confitere, tuum non esse.] Arripit occasionem senex διασυρμοῦ in uxorem: sed acerbe & violente. Ubi hoc vere κωμικὸν, quod ex re nata cooriuntur ista: de cetero morosi moris nota minime in obscuro est. Sensus: tu scire inprimis potes, subditusne sit an verus filius. Et si quid secus, quam par est, accidit, non abhorret a tuis moribus suspicio imposturæ, *confitere tuum non esse.* Hæc fere alii. Mihi nihil certius videtur, quam vim hujus orationis in pronuntiatione & vultu quærendam esse; ut dixerit Chremes vultu serio, sententia ironica, pronuntiatione inter utrumque media, *confitere tuum non esse.* Ita enim eludere parat Chremes, ex nec-opinato objectum sibi ab uxore terriculamentum. Plus autem intelligi vult, quam dicere videtur: in aperto enim, tanquam ex facili jubere videtur; *confitere tuum non esse:* quandoquidem id movet filius, auge ejus opinionem, confitere ex te non esse natum. Occulte autem, ut sequentia docent, contrarium εἰρωνείᾳ penetrabili signatur. Confitere, si potes, filium tuum non esse, qui te ingenio & moribus prorsum refert. Cumque Sostrata ad id, quod erat in verbis potius, quam ad id, quod in sensu suberat, responderet abominando; pergitChremes suam ironiam pertendere, ac interpretari: *quid? metuis, ne non, cum velis, convincas esse illum tuum?* quid repugnas, quid abominaris? non debes metuere, etiamsi nunc dicas, non esse filium tuum, quin postea tamen, quo velis tempore probes & convincas omnino esse filium. Potest enim & hic ferri usitata lectio. Excipit Sostrata; quid ita hoc dicis? an *quod filia est inventa?* quæ probet me non sterilem fuisse, neque adeo opus habuisse, ut de supponendo puero unquam cogitarem. Sumatur enim sensus, qui est simplicior, Sostrat æque ingenio accommodatior. Manet Chremes in acerba sua irrisione, & ad hæc uxoris verba refert: *non* hoc dico, *sed* aliud fortius argumentum probandæ γνησιότητος in animo volvo, & *quod magis credendum fiet*, ob *id quod est consimilis moribus. Nam tui probe est similis*; quicquid est in ipso vitii, etiam in te cernitur: *nam illi vitii nihil est relictum, quin sit & idem tibi.* (Si quid hic insititii est, hunc saltem versum credam, ut glossam, adjectum.) Hinc ergo *facile convinces, ex te esse natum.* Cui tam invidiosæ exprobrationi immoratus, denuo infert: *tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium. Talem:* tam vitiosum, sicut scena seq. describitur. *Bœclerus.*

Confi-

CH. *Quid? metuis ne non, cum velis, convincas esse illum tuum?*
So. *Quod filia est inventa?* CH. *non; sed quod magis credendum siet,*
Id quod est consimilis moribus,
Convincas facile ex te natum: nam tui similis est probe:
Nam illi nihil vitii est relictum, quin sit & idem tibi.
Tum praeterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.
Sed ipse egreditur; quam severus! rem cum videas, censeas.

Confitere tuum non esse.] Confitere itaque eum esse subdititium. *Farnabius.*

Istuc inimico fiet] Imprecatio, Ovid. *Hostibus eveniat.* Horat. *Hostium uxores puerique caecos sentiant motus orientis Austri.* Idem.

15. *Quid metuis? nonne cum velis, convincas illum esse tuum?*] Omnes fere l. s. & in his Bembinus, ita collocant: *Quid? metuis, ne non cum velis, convincas esse illum tuum?* versu & compositione meliore. *Faernus.*

16. *Quod filia est inventa?*] Exinde putas posse inveniri hunc esse filium meum, quod & inventa est filia? Hoc est, eodem pacto, ut & hic noster, quemadmodum & illa inventa est, inveniri possit. *Eugraphius.*

18. *Ex te natum.*] Κακοῦ κόρακος κακὸν ᾠόν. Farnabius.

19. *Quin id itidem sit tibi.*] In nullo libro scripto est dictio *id*, qua dempta versus stare non potest. Nos Bembinum sequemur, in quo est, *quin sit & idem tibi.* Versumque sustentamus producendo dictionem *&*. Faernus.

21. *Severus!*] Tristis & gravis, abdicatus sc. re perdita, ad Censorum severitatem allusum. Qui tamen non ex vultu sed ex re censent. *Farnabius.*

Rem cum videas, censeas.] Cum videas, ex vultu mores ejus agnoscas. *Eugraphius.*

Rem cum videas censeas.] Quid non comminiscuntur hic durae, contortae, ineptae interpretationis? in quibus etiam censori & censorio supercilio locus datus est, si diis placet: prorsusque multa allata sunt, quae nec Latina, nec tolerabili sententia, quisquam dixerit. Neque expedivit rem impeditam, aut perditam restituit *Guyeti* emendatio. Quis enim non videat eam quoque longe accersitam, nec praecedenti sententiae probe congruere? Est, qui, sed leviter tantum, dubitavit, an legi debeat: *quam severum eum, cum videas, censeas!* Verum consensus codicum *MSS.* interdicere nobis tam praesentibus remediis videtur. An ergo potius ita accipimus, sicut accepere, qui verbis vim facere veriti, pronuntiatu juvandam sententiam putarunt? *quam severus* & alicujus pretii, non instrenuus, videtur, cum faciem videas! *rem* autem ipsam *cum videas*, tum vero *censeas*, qualis sit; ut ipsa ὑποσιώπησις quod verbis detrahit, sententiae adjiciat. An vero? *rem cum videas, censeas.* Rem ita esse censeas, revera severum censeas esse, cum videas, cum faciem videas. Non satisfaciunt mihi ista, qui nihil a Terentio durum aut insolens proficisci persuasum habeo: sed ex omnibus, quae afferuntur, malim haec tolerare. *Boeclerus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

CLITIPHO *adolescens.* SOSTRATA *matrona.* CHREMES *senex.*

Argum. *In hac scena matrum indulgentia ac facilitas: patrum vero severitas ostenditur. Clitipho cum matre colloquitur, suos sibi parentes commonstrari cupiens: qua oratione illam admodum reddit sollicitam: Chremes contumeliose filium objurgat.* Thes. 1. *Castigatio parentum liberos erudit.* 2. *Filiorum est, obsequi parentibus suis.*

CL. *Si unquam ullum fuit tempus, mater, cum ego voluptati tibi*
Fuerim, dictus filius tuus tua voluntate, obsecro
Ejus ut memineris, atque inopis nunc te miserescat mei;
Quod peto, & volo, parentes meos ut commonstres mihi.
SO. *Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,*
Alienum esse te. CL. *sum.* SO. *miseram me! hoccine quaesisti obsecro?*
Ita mihi atque huic sis superstes, ut ex me, atque hoc natus es:

Et

T*rochaici tetrametri catalectici*, sive *septenarii* v. 1. MSS. meorum alter omittit *ullum.* v 2. Arg. addit *aut.* v. 7. omnes ut ed. v. 8. Argent. *ne unquam.* Unus meorum, *nunquam.* v. 13. omnes: *ut idem ut a* Boeclerus.

1. *Si unquam ullum*] Ad commovendam pietatem commemorat praeteritos affectus, quo sic facilius possit agnosci. Ut,

Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum. ---- Eugraphius.

Si unquam ullum f. t.] Preces admuliebre ingenium & animum maternum maxime efficaces. Ordo est *mater* (in quo nomine affectus inest) *si unquam ullum fuit tempus, cum ego voluptati tibi fuerim* tractatu frequentium verborum valescit sententia, commemoratione praeteritorum affectuum) *dictus filius tuus tua voluntate* (si non fui, tua certe voluntate dicebar esse, quae me pro filio tibi esse voluisti) *ejus temporis obsecro, ut memineris, atque ut inopis mei nunc te miserescat* (iterum producitur, & veluti animo materno imprimitur τὸ πάθος) *ut parentes meos commonstres mihi*, in eo, ne graveris meos mihi parentes commonstrare, *quod* unice *peto & volo* seu cupio, desidero Ita enim saepius τὸ *velle* significat. *Guyetus* sub. *propter* sive *ob*, ante *quod.* Boeclerus.

Cum ego vol tibi &c.] Hoc ex consilio servuli Syri, supra, sc 2 hujus actus *Farn.*

2. *Dictus filius tuus tua voluntate.*] Liber Bembinus, *vestra volontate.* Quod & placet; ut consensum in hoc utriusque parentis ostendat. Non tamen multo. *Faërnus.*

6. *Hoccine quaesisti obsecro*] ---- ποιεῖν σε ἔπος αἰγαν τοχ⊛ δόϊλων: hoccine tu interrogare non es veritus? Bene *Gallus Scholiastes: n' as tu point honte d'avoir fait une telle demande? n' as tu bien osé faire cette demande?* Boeclerus.

7. *Ita mihi atque huic sis superstes.*] Ὅρκος ἠθικός, ex solenni parentum voto. De quo etiam Romani Jureconsulti

Et cave posthac, si me amas, unquam istuc verbum ex te audiam.

CH. *At ego, si me metuis, mores cave in te esse istos sentiam.*

CL. *Quos?* CH. *si scire vis, ego dicam; gerro, iners, fraus helluo,*

Ganeo, damnosus: crede, & nostrum te esse credito.

CL. *Non sunt hæc parentis dicta.* CH. *non, si ex capite sis meo*

Natus

sulti non semel pronuntiant. Apud *Quintilianum* (*instit orat* 9, 2.) Ita effertur. *ita mihi contingat herede filio mori*, de qua re multa annotantur ad illud *Plaut Asin.* 1, 1, 1:

Sicut tuum vis unicum gnatum tua
Superesse vita sospitem & superstitem.
Ita te obtestor Idem.

Ita mihi &c.] Religiosum utique & solenne parentum votum fuit, filios sibi relinquere superstites. Plaut. Asin 1. Act 1. sc *Sicut tuum vis unicum gnatum tua superesse vita sospitem & superstitem.* Martial. 7. l 95. epigr *Sic ad Lethæas*, &c. alii. *Farnabius*

8 & 9 *Et cave posthac, si me amas. At ego, si me metuis*] Vide *Chrestomath* voce *demum*. Bœclerus.

10. CL *Quos?*] Clitipho ad extenuationem vult confugere, quali sententia sc. 2 ante dixit:

Quodnam ob facinus? quid ego tantum sceleris admisi?
Vulgo faciunt. Idem.

Gerro, iners.] *Gerro* est piscis nullius saporis vel momenti. Aut *gerro* dicuntur machinamenta, quæ adversus civitates fiebant, magno impetu cum * dejicerent: eadem *gerras* appellabant. *Helluo*, est invasor, & qui plurimum consumit. *Eugraphius*

Fraus, helluo.] In libro Bembino & aliis antiquis *belluo*, per duo l, scriptum est *Faërnus.*

Gerro, iners, fraus, helluo.] Frequentationis genus, inprimis validum & affectibus aptum. *Iners*, sine arte i. e. ἄρετοι, *Donato in Andr.* & *Ciceroni* 2. *de fin.* 34. *Fraus*, magna & rara αὔξησις, pro fraudulento, qui fallere consueverit patrem. *Bœclerus.*

Gerro.] Nugator, gerræ enim nugæ. *Farnabius.*

Fraus.] Fraudulentus, fallax. *Idem.*

11. *Ganeo.*] Tabernis operam dans & conviviis turpioribus. *Eugraphius.*

Damnosus.] Hoc in postremum reservavit, ut quod intus male urebat senem x minis Syri dolo emunctum, atque Bacchidi à Clitiphone datis. *Farnab.*

Crede, & nostrum te esse credito] εἰρωνικῶς & cum ἤθει hæc dicta accipi debent, ut plura Chremetis. *Crede* hoc quod dixi: verissimum est scilicet, te esse qualem descripsi. *Crede*, inquam, hoc, de quo nulla tibi dubitandi caussa est; & eadem opera, si potes, *credito, te nostrum esse* filium. Innuit tacita vi castigationis, non tam de nativitate, quam de moribus agi. Quis enim, vult dicere, talem filium pro suo agnosceret? parentes scilicet ita sentiunt, ut ab initio fabulæ Menedemus ἠθικῶς enuntiavit.

Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum, quod te dignum est, facies: sed si id non facis,
Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero.

Id est, non eris mihi amplius pro filio, exhæredaberis. Atque hujus sententiæ vim, mox etiam proverbiali genere αὐξητικῶς amplificat Chremes: *non si ex capite sis meo natus, item ut ajunt Minervam esse ex Jove*, adeoque singulari modo tibi pater sim, pro filio te habeam his moribus, atque *ea causa me ex patiar flagitiis tuis me infamem fieri.* Quomodo *Guyetus* emendare conetur, vide. *Bœclerus.*

12 *Non sunt hæc jam parentis dicta*] *Jam*

Natus, item ut ajunt Minervam esse ex Jove, ea causa magis
Patiar Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri.
SO. *Dii isthac prohibeant.* CH. *deos nescio: ego quod potero, enitar sedulo.*
Quæris id, quod habes, parentes: quod abest, non quæris, patri
Quo modo obsequare, & ut serves quod labore invenerit.
Non mihi per fallacias adducere ante oculos? pudet
Dicere hac præsente verbum turpe: at te id nullo modo
Facere puduit. CL. *eheu quam ego nunc totus displiceo mihi!*
Quam pudet! neque quod principium capiam ad placandum, scio.

Jam non est in ullo l. s. quod & ratio trochaici respuit. *Faërnus.*

Si ex capite sis meo.] Si æque certus essem de partu ac matres sunt aut Jupiter, cujus e cerebro natam esse Minervam ajunt; non tamen me infamem flagitiis tuis fieri patiar. *Farnabius*

13. *Minervam esse ex Jove.*] Poëtæ, Stesichorus primus, mox Apollonius, deinde alii. Lucianus in dialogo Jovis & Vulcani, adi Mythologos. *Idem.*

15. *Dii isthac prohibeant.* CH. *Deos nescio.*] *Plautus*, ἐν ἀπαλλάκτω(?), *Cistellaria* 1, 1, 53:

GY. *Dii faxint.* LE. *sine opera tua nihil dii horunc facere possunt.*

Nescio deos sub. quid facturi sint, an prohibituri sint, ut recte *Guyetus*. Alii non ceperunt. *Bæclerus.*

Deos nescio, ego quod potero enitar sedulo.] Ex auctoritate libri Bembini dempto *enitar*, trochaicum hunc sanamus, nec vero sensui quicquam deest: subaudiendum est enim, *prohibebo*, ab eo quod dictum est supra, *Di istuc prohibeant.* Faërnus.

CH. *Nescio Deos.*] Supple, *prohibeant.* Sed vocem hanc intercidit ira Chremetis cui dolor impiam hanc vocem expressit. *Farnabius.*

16. *Quæris quod habes.*] Scilicet parentes. *Eugraphius.*

Quod abest non quæris.] Hoc est, quemadmodum patri obsequaris. Et est compositum ex contrariis, quæ figura dicitur ἀντίθετον, vel πάρισον, id est, æquatio sententiæ. *Idem.*

18. *Pudet.*] Aposiopesis ex pudore. Quanquam iratus, coram uxore tamen *meretricem* dicere sibi interdicit. *Farnabius.*

19. *At te illud nullo modo facere piguit.* CL. *eheu quam ego nunc*] Bembinus & aliquot alii libri, ita habent: *At te id nullo modo facere puduit.* Ita optime stat trochaicus. Quæ vero sequuntur in Bembino, sunt sine pronomine *ego.* Faërnus.

21. *Neque quod principium incipiam*] Ita in Bembino: at in Vaticano & Basilicano, *principium incapiam.* Ex quo conjeci legendum forte, *principium capiam*, sicut & in Eunucho: *quod dedis principium.* Idem.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

MENEDEMUS *senex.* CHREMES *senex.* CLITIPHO *adolescens.* SOSTRATA *matrona.*

Argum. *Menedemi interventu, post tantas turbationes, tranquilla fiunt omnia: Archonidis filia Clitiphoni volenti uxor datur. Syro a Chremete ignoscitur.* Thes. 1. *Nimis austeri parentes & morosi non sunt collaudandi.* 2. *Castigati liberi in viam redeunt, & matrimonio tanquam capistro refrænantur.*

ME. *Enimvero Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum;*
Nimisque inhumane. Exeo ergo, ut pacem conciliem: optime
Ipsos video. CH *ehem, Menedeme, cur non accersi jubes*
Filiam, & quod dotis dixi, firmas? SO. *mi vir, te obsecro*
Ne facias. CL. *pater obsecro mihi ignoscas.* ME. *da veniam Chreme:*
Sine te exoret. CH. *egon' mea bona ut dem Bacchidi dono sciens?*
Non faciam. ME. *at id nos non sinemus.* CL. *si me vivum vis pater,*

Ignosce

Eodem metro. v.6. MSS. omnes: *sine te exorem* & mox: *egone. v.9.* omnes: *quid istuc?* & *v.* 10. *si id faciat. v.* 14. Argent. cum glossa: *aut illam accipiat, aut me inimicum habeat, utrum vult. v.* 15. omnes: *cognoveris. v.* 21. omnes: *Archonidis.* Sed in uno, secunda manu, deleta est litera postrema. *Archonidi* enim scripsisse Poëtam, testatur *Priscianus lib. 6.* Bœclerus.

1. *Enim vero Chremes.*] *Procedit Menedemus, ut omnis persona in postrema parte præsens sit. Venia datur filio, ut cunctus error possit absolvi. Adhuc tamen perseverans Chremes convenit Menedemum, ut filiam ducat.* Eugraphius.

Enim vero Chremes.] Conveniunt hæc verba personæ Menedemi, ut qui experientia didicisset quam male sibi cessserit austeritas patris. *Farnabius.*

3. *Cur non accersi jubes filiam, & quod dotis dixi, firmas?*] Duo una & eadem opera agit Chremes; ut in fine fabulæ, promoverentur nuptiæ filiæ, quam desponderat; & ut Clitiphoni, cujus animus pœnitentia jam infractus erat, venia daretur, proposita conditione commutandæ prioris vitæ. Nihil autem efficacius erat ad permovendum Clitiphonem ut peteret veniam (huc enim res deducta erat, ut aliter non posset finiri) quam injecta denuo mentio dotis, in qua exhæredatio ipsius, ut ante cognitum est, continebatur. Itaque statim, matre deprecationem incipiente, Clitipho: *pater, obsecro, mihi ignoscas.* Et subinde: *si me vivum vis pater, ignosce.* Bœclerus.

4. *Et quod dixi dotis.*] O.l. s. *Et quod dotis dixi.* Faërnus.

6. *Sine te exorem.*] In libro Bembino scriptum fuerat *exorent*; postea de-

leto

Ignosce. SO. *age Chremes mi.* ME. *age quæso, ne tam offirma te Chreme.*
CH. *Quid istic? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere.*
ME. *Facis, ut te decet.* CH. *ea lege hoc adeo faciam: si facit*
Quod ego hunc æquum censeo. CL. *pater, omnia faciam: impera.*
CH. *Uxorem ut ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil audio.* ME. *ad me recipio;*
Faciet. CH. *nihil etiam audio ipsum.* CL. *perii.* SO. *an dubitas Clitipho?*
CH. *Immo utrum vult.* ME. *faciet omnia.* SO. *hæc dum incipias, gravia sunt;*
Dumque ignores: ubi cognoris, facilia. CL. *faciam pater.*
SO. *Gnate mi, ego pol tibi dabo illam lepidam; quam tu facile ames,*
Filiam Phanocratæ nostri. CL. *rufam ne, illam virginem,*
Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum pater.

CH. *Heia,*

leto n, remansit *exoret*; quod & placet. Nam cum eo quadrat, quod dictum est: *Da veniam.* Idem

8. 80. *Age Chremes*] Bembinus liber his addit dictionem *mi* Ita conjicio fuisse scriptum & in Victoriano, in quo vacat locus hujusmodi particulæ abrasæ. *Idem.*

9 *Quid istic?*] Ita melius legitur. Usita formula concedentium, qui expugnati tandem dicunt; *quid istic?* sub. ago, resisto *Bœclerus.*

Quid istuc? &c.] Menander. Ὁ σκληρότατος πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν, τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ. Farnabius.

10. *Si faciat.*] Idem liber, *si facit*; ut exigit versus. *Faërnus.*

12. *Ad me recipio*] Id est, ego facio ut hic promittat. *Eugraphius.*

14. *Hæc dum incipias*] In exordio habent hæc semper difficultatem, ubi aggressus fueris, facilia fiunt. *Idem.*

Hæc dum incipias &c] Imitatur Lactantius lib. 6. c. 23. *Omnia gravia sunt, dum ignoras: ubi cognoveris facilia.* Δοκεῖ οὖν πλεῖστον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶναι ἡ ἀρχή. Aristot. Ethic. 1. l. c. 7. Initium arduum, imbecillæ mentis & ægræ est formidare inexperta. Senec. l 6. ep. 50 *Farnabius.*

16. *Ego tibi illam*] Hic illudit, ut joco tristitia solvatur, cum promittit filiam nescio cujus, admodum fœdam. *Eugraphius.*

Ego pol tibi dabo illam lepidam] Joco occasionem quæsivit poëta, mox [illegible] quadam subjecto. Neque tamen putandum est matrem consulto talem nominasse, quæ illa descriptione irrideri posset. Sed cum illa honestatem familiæ, divitias, & talia spectaret in eligenda conditione: adolescens pro ætate ac ingenio, formæ primam sibi rationem ducit habendam. *Bœclerus.*

Ego pol tibi dabo puellam lepidam.] Ex eodem libro lego *illam lepidam*: ita stat trochaicus. Aliter esset octonarius jambicus, inter trochaicos. *Faërnus.*

18. *Cæsiam.*] Id est, oculis obtortis, vel

CH. *Heia! ut elegans est! credas animum ibi esse.* SO. *aliam dabo.*

CL. *Quid istic? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum*

Quam volo. SO. *nunc laudo gnate.* CL. *Archonidi hujus filiam.*

SO. *Perplacet.* CL. *pater hoc nunc restat;* CH. *quid?* CL. *Syro ignoscas volo,*

Quæ mea causa fecit. CH. *fiat. Vos valete, & plaudite.*

vel cæsoras, id est, rugas, habentem; aut lenticulosam. *Eugraphius.*

Casiam.] Cæsiis, glaucis oculis. *Farnabius.*

Sparso ore.] Id est, dissoluto. Aut ore dixit vultu, & significat sparso quasi maculis quibusdam infecto vultu. *Eugraphius.*

19. *Ut elegans est!*] Id est, prudens in discernendis puellis. Quia ibi, id est, in hac electione, totus est. Quod vero subjunxit, *Archonidis filiam*, aut Bacchidem dicit, aut aliam quamlibet, ad quam adolescens contumeliis patris appulerat animum. *Idem.*

Ut elegans est.] Eunuch. act. 3. sc. 5. *Quam elegans formarum spectator siem.* Farnabius.

20. CL. *Quid istic?*] Liber Bembinus *immo.* Faërnus.

21. *Archonidis filiam.*] Idem liber *Archonidi hujus filiam.* Nec aliter stat trochaicus. Et ita etiam citat Priscianus libro sexto. *Idem.*

Archonidis filiam.] Penultima longa, quasi Ἀρχονείδης ab Ἀρχονίδης. Farnabius.

22. *Syro ut ignoscas.*] Petit veniam etiam Syro, sed non omnium factorum, ne infinitum esset quod petere videtur. Et transfert in se crimen servi, dicens; *quod fecit, mea causa, fecit.* Eugraphius.

PUBLII TERENTII
COMOEDIÆ SEX.

CUM

Integris Doctorum Virorum
Commentariis,

TOMUS SECUNDUS.

LUGD. BATAVORUM,
Apud JACOBUM HACKIUM.
AMSTELODAMI,
Apud ABRAHAMUM WOLFGANG.
CIƆ IƆ C LXXXIV.

ADELPHI TERENTII.

Fabulæ interlocutores.

MICIO *senex.*
DEMEA *senex.*
SANNIO *leno.*
ÆSCHINUS *adolescens.*
SYRUS *servus.*
CTESIPHO *adolescens.*
SOSTRATA *matrona.*
CANTHARA *nutrix.*
PAMPHILA *puerpera.*
GETA *servus.*
HEGIO *senex.*
DROMO *servus.*

ACTA LUDIS FUNEBRIB. ÆMILI PAULLI, QUOS FECERE Q. FABIUS MAXIMUS, P. CORNELIUS AFRICANUS. EGERE L. ATILIUS PRÆNESTINUS, MINUTIUS PROTHIMUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI, TIBIIS SARRANIS. FACTA GRÆCA MENANDRU, L. ANICIO. M. CORNELIO COSS.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Duos cum haberet Demea adolescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Æschinum:
Sed Ctesiphonem retinet. hunc citharistria
Lepore captum, sub duro ac tristi patre,
Frater celabat Æschinus; famam rei,
Amorem in sese transferebat: denique
Fidicinam lenoni eripit. vitiaverat
Idem Æschinus civem pauperculam;
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea jurgare, graviter ferre. mox tamen,
Ut veritas patefacta est, ducit Æschinus
Vitiatam; potitur Ctesipho citharistriam,
Exorato suo patre duro Demea.

PUBLII TERENTII ADELPHORUM

PROLOGUS.

Postquam poeta sensit, scripturam suam
Ab iniquis observari, & adversarios
Răpere in pejorem partem, quam acturi sumus:
Indicio de se ipse erit: vos eritis judices,
Lau-

Senarii sunt *Jambici*. *v.* 4. duo *MSS.* nostri: *& vos eritis judices.* *v.* 5. omnes: *laudin' an vitio duci factum oporteat.* *v.* 8. omnes: *eripuit.* Ita & *Donatus* legerat. *v.* 23. omnes: *senes q. p. v. eam partem aper.* *v.* 24. duo: *ut aequanimitas.* Tò *vestra* autem *v. seq.* abest ab omnibus. Quod & *Donatus* deesse notavit. *Boeclen.*

1. *Postquam Poëta sensit, scripturam.*] *Postquam*, pro *quoniam*: cujus reciprocum, *quoniam*, pro *postquam*. PLAUT. in *Aulul.*

Quoniam is moritur, ita avido ingenio fuit. Donatus.

Postquam Poëta sensit, scripturam suam.] Indifferenter omnis qui aliquid scripsisset, *scriptor* a veteribus dicebatur. *Idem.*

2. *Ab iniquis.*] Inimicis: ut, *Fatis Junonis iniquae.* Idem.

Observari.] *Observatio*, ad honorem refertur: ut,

Praeterea regem non sic Aegyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes
Observant ---

Sed nunc *Observari*, captari significat & audiri. *Observari* ergo & honorari, & captari, & audiri significat: ut Plautus,

Observatote, ut blande palpetur mulieri. Idem.

Adversarios.] Luscium Lavinium, & alios. Vide prologos Andriae & Heautontimorumenon. *Farnabius.*

3. *Rapere in pejorem partem.*] Varietas per genera verborum; & utrique sententiae apte jungimus *Scripturam suam.* Donatus.

Rapere in pejorem partem.] Id est, vitio dare, vituperare. *Idem.*

4. *Indicio de se ipse erit.*] Mire expressit simplicitatem vera dicturi, quum indicaturum de se dixit, non narraturum. Et *Indicio erit*, pro *Index erit.* Idem.

Indicio de se.] *Indicat* is, qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit, sed *confitetur* qui de se tantum, & qui invitus. *Idem.*

Indicio de se ipse erit.] Commodum videtur huic versui sustentando ex *ipse* vel p, vel s, elidere: vel ex *erit*, t. *Faërnus.*

Indicio de se ipse erit &c.] Simplicitatem narrationis vult Poëta hic conspici, quod recte *Donatus* observat, & *Guyetus* repetit, sed aliter explicat. Putat enim nihil aliud quam narrari causam, sine ulla juris mentione aut defensione: illos enim tres versus (12. 13. 14.) spurios esse. Offendit virum eruditi ac delicati judicii, illa locutio: *pernoscite, furtumne factum existimetis*, quod idem esse, putat; ac si quis diceret, *existimate, an existimetis.* Mihi satis videntur ista distingui: *pernoscite* (hoc enim simile est cognitioni causae in judicio, quam & alias petit) *an existimetis furtum factum &c.* Hoc ad sententiam judicantium spectat, quae cognita causa pronuntiatur. Pernoscite causam, ut decernere possitis, quid existimare sive judicare debeatis; furtumne fecerit Poëta (quod adversarii ei crimen intendunt) an

Laudin' an vitio duci id factum oporteat.
Synapothnescontes Diphili comœdia est;
Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.
In Græca adolescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula. eum Plautus locum
Reliquit integrum, eum hic locum sumpsit sibi
In

an potius genere quodam imitationis probabili locum ab aliis præteritum reprehenderit. Longe minus etiam videantur distare, quæ *prologo Andriæ* legimus: ---- *rem cognoscite, ut pernoscatis ecquid spei sit reliquum &c. spectanda an exigenda sint vobis prius.* Præterea locum Diphili a Plauto, judicio potius quam negligentia præteritum, cuivis videri debere, *Guyetus* contendit. Recte: sed forte non opus est, graviore significatu vocem accipere. *Præteritus negligentia locus*, est ὑπεξεχσικῶς, neglectus i. e. præteritus, relictus. Quin enim citra vituperationem, Latine dicamus, rem negligere i. e. prætermittere, dubio carere arbitror. Sicuti nec *reprehensum* male per resumtum, Donatus interpretatur. Ipse contextus orationis pro expositione est: *reprehendi* enim dicuntur, quæ præterita & neglecta sunt. *Reprehensus*, Eugraphio, *iterum prehensus.* Bœclerus.

Indicio de se ipse erit.] Ipse erit sui index, vos eritis judices. *Farnabius.*

Vos eritis judices.] Bene: quia apud judices indicium profitentur, qui accusatorem adjuvant. *Donatus.*

5. *Laudin' an vitio.*] Medium non fecit: ut appareat, si crimen non sit, laudi debere esse. *Idem.*

Duci factum oporteat.] Interpone pronomen *id* post *factum*, ex libro Bembino & Victoriano. *Faërnus.*

6. *Synapothnescontes Diphili comœdia est.*] Nec numeri, nec genera respicienda sunt, contra sententiam remque ipsam. *Donatus.*

6. *& 7. Συναποθνήσκοντες Diphili Comœdia est, Eam Commorientes Plautus fecit fab.*] Ita tamen, ut interdum & Græco nomine vocaretur. Quod fere solebat in fabulis ex Græco translatis. *Plautus* ipse *Mercatore act. 1. scen. 1. v. 9. & 10.*

Græca hæc vocatur Ἔμπορος Philemonis, Eadem Latine Mercator Marci Accii. Ita quæ Latine *Mostellaria* noscitur, Græce *Phasma* appellabatur, quod *Jan. Gulielmius in quæstionibus Plautinis* monuit. *Bœclerus.*

Synapothnescontes.] Συζῶντες καὶ συναποθνήσκοντες ἀὐχωλιμαῖοι, id est, *devoti.* Hi, ex voto, eandem cum rege suo & vitæ & mortis subeunt sortem, eodem victu & corporis cultu. *Sive rex intereat morbo, sive cadat in prælio, utcunque procedit, supremum carpere iter comites parati.* Σολιδοῦροι hi Athenæo l. 6. c. 13. *Soldarii* Cæsari l. 3. Bel. Gal. nobis, *Soldiours.* Farnabius.

Diphili.] Poëtæ Comici, κωμικωτάτα, Clementi Alex. & Eusebio Pamphilo. *Idem.*

7. *Eam Commorientes Plautus fecit fabulam.*] Sic apud Græcos δρᾶμα, sic apud Latinos generaliter *fabula* dicitur, cujus species sunt: *Tragœdia, Comœdia, Togata, Tabernaria, Prætexta, Crepidata, Attellana, μιμος Rhintonica.* Donatus.

8. *In Græca adolescens est.*] Diphili scilicet. Quasi diceret, Quidam adolescens est qui lenoni eripuit meretricem. *Idem.*

Qui lenoni eripuit.] Omnes fere l. s. & Donatus *eripit:* quod & versum juvat, & convenire alioqui magis videtur loquenti de argumento fabulæ, uti præsenti quam præterito. Ut in prologo Eunuchi, *in ea est parasitus Colax.* Faërnus.

9. *In prima fabula.*] Hoc est, in prima parte: ut dicimus, *in primis digitis*, non enim aut secunda, aut tertia fabula est. *Donatus.*

In prima fabula.] in prima parte fabulæ. *Farnabius.*

10. *Reliquit integrum.*] Quum aliam transferret. *Donatus.*

Integrum.] Intactum. *Farnabius.*

In Adelphos: verbum de verbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus novam: pernoscite
Furtumne factum existimetis; an locum
Reprehensum, qui præteritus negligentia est.
Nam quod isti dicunt malivoli, homines nobiles
Eum adjutare, aßidueque una scribere,
Quod illi maledictum vehemens esse existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, cum illis placet,
Qui vobis universis & populo placent;
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.
Dehinc ne exspectetis argumentum fabulæ:

Senes

Sumpsit sibi.] Libere tulit: hoc est, non furatus est: ut *Sume, pater.* Donatus.

11. *In Adelphos.*] Latine declinavit. *Donatus.*

Verbum de verbo expressum extulit.] Hæc approbatio est, de Græco esse sublatum, non de Plauto, ut dicit adversarius. *Idem.*

Extulit.] Mire non dixit *Transtulit*, sed *Extulit*: ut ornasse Græca videatur Latino stylo. *Idem.*

Extulit.] Transtulit & Latinitate sua donavit. *Farnabius.*

12. *Eam.*] Adelphos scilicet. *Donatus.*

Novam.] Veterem Græcam esse intelligimus. *Idem.*

13. *Furtumne factum.*] Hoc est vitio duci. *Idem.*

An locum reprehensum.] Hoc est laudi duci. *Idem.*

14. *Reprehensum.*] Retentum, resumptum. *Idem.*

Locum reprehens.] Resumptum a poëta nostro locum, quem Plautus neglectum per incuriam omiserat. *Farnabius.*

Negligentia est.] Plauti scilicet; cujus æmulari nunc exoptat negligentiam. *Donatus.*

15. *Nam quod isti dicunt.*] *Nam*, incipiendi vim habet modo, ut, *Nam ego hanc macharam meam dico.* Idem.

Homines nobiles.] Scipionem Africanum significat, & Lælium Sapientem, & Furium Publium. *Idem.*

Homines nobiles.] Scipionem Afr. Lælium, Sulpicium Gallum, Q. Fabium Labeonem, M. Popilium. Vide Terentii vitam. *Farnabius.*

16. *Eum adjuvare.*] Legitur & *adjutare.* *Pacuvius* in Chryse: *Adjuta mihi.* Donatus.

Assidueque una scribere] Non sic dicit adversarius: verum hic oratorie crimen non tangit. *Idem.*

17. *Quod illi maledictum vehemens existimant.*] Post *vehemens*, interpone verbum *esse*, ex o. l. s. *Faërnus.*

18. *Cum illis placet, qui &c.*] Modeste, & de industria ita loquitur, quasi vellet dicere: *cum ad familiaritatem eorum admittitur, cum talium virorum judicio in recensendis fabulis suis utitur.* Bœclerus.

19. *Qui vobis universis & populo placent.*] *Universis*, qui in cavea sunt, dicit. *Populo*, qui etiam præter theatrum, id est, universam urbem. *Donatus.*

20. *In bello.*] Scipionis. *Idem.*

In otio.] Furii Publii. *Idem.*

In negotio.] Scilicet Lælii Sapientis. *Idem.*

Quorum opera in bello, in otio, in negotio.] *Donatus* τὸ *in bello*, ad Scipionem Africanum; *in otio*, ad Furium Pium; *in negotio*, ad Lælium Sapientem refert. *Eugraphius* in primo nihil mutat: *in otio*, ad Lælium; *in negotio*, ad Philum, vel Servilium commodat. *Bœclerus.*

21. *Suo quisque tempore usus est sine super-*

Senes qui primi venient, hi partem aperient;
In agendo partem ostendent. facite, æquanimitas,
Poeta ad scribendum augeat industriam.

superbia.] *Eugraphius bene: Quorum opera unusquisque usus est in necessitatibus suis, sine aliqua eorum superbia.* Δημοτικῶς, ut in theatro, viros illustres a civilitate potissimum, & officiorum exprompta humanitate commendavit. *Bœclerus.*

24. *In agendo partem ostendent.*] Σχῆμα ἀποσιώπησις. Hic enim jam non senes accipiendi essent: imo potius ceteræ personæ. Sed ipsi senes in statario charactere partem aperient: in motorio, partem ostendent. Nam duo agendi sunt principales modi, Motorius & Statarius: ex quibus ille tertius nascitur, qui dicitur μικτός. *Donatus.*

Æquanimitas.] Favor & propitius animus: & deest, *vestra.* Idem.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

MICIO. *senex.*

Argum. *Micio ostendit se admodum esse solicitum de Æschino adoptivo, quod nondum de cœna hesterna redierat. Tum ex hac scena, ratio educandi liberos peti potest, quos lenitate potius quam asperitate aut vi instruendos præscribit.* Thes. 1. *Patrum est anxia solicitudo de filiis.* 2. *Urbana vita rusticæ anteferenda est.* 3. *Institutio puerorum sit liberalis.* 4. *Civilitas ubique prodest.*

Storax, non rediit hac nocte a cœna Æschinus?

Ne-

Senarii sunt Jambici. v. 4. duo *MSS.* mei: *aut ubi si cess.* *Argentoratensis* quoque prima manu habuit, *ubi* quod corrupit aliquis in *ibi.* v. 8. omnes: *atque animo obsequi.* v. 11. omnes: *& quibus nunc soll.* v. 12. Argentorat. prima manu habuit, *præfregerit.* v. 13. omnes: *instituere in animo.* v. 15. omnes: *atqui.* v. 25. omnes: *itidem.* v. 27. & 28. duo: *clanculum patre q. f.* v. 30. omnes: *insueverit.* Duo omittunt, *aut audebit.* v. 35. omnes: *clamitans.* v. 37. omnes: *sumtus.* v. 38. unus: *vestitum nimio indulges.* Duo: *vestitu nimio indulges.* v. 39. omnes: *nimium ipse durus est, præter æquum & bonum.* v. 47. omnes: *ille quem benef. adjung.* v. 48. duo: *præsens absens.* v. 52. duo: *fateatur se nescire.* Bœclerus.

1. *Storax*] Nomina personarum, in comœdiis duntaxat, habere debent rationem & etymologiam. Etenim absurdum est, comicum aperte argumenta confingere: vel nomen personæ incongruum dare, vel officium quod sit a nomine diversum. Hinc servus fidelis *Parmeno:* infidelis vel *Syrus,* vel *Geta:* miles *Thraso,* vel *Polemon:* juvenis *Pamphilus:* matrona *Myrrhina,* & puer ab odore *Storax:* vel a ludo & a gesticulatione *Circus:* & item similia. In quibus summum Poëtæ vitium est, si quid e contrario repugnans contrarium diversumque protulerit, nisi per ἀντίφρασιν nomen imposuerit joculariter, ut *Misargyrides* in *Plauto* dicitur trapezita. Et fere hoc modo apud alios a Poëtis nomina componuntur describendo per ἀντίφρασιν, quod designat *Storax.* Primæ partes, sicut in prologo ipse promisit, a senibus aguntur: quorum contentione ad argumentum relata, vita aspera cum leni, & pater comis cum severissimo comparatur. *Donatus.*

Storax.] Storacem vocavit, non Æschinum: quo tacente puerum, id est, Æschinum absentem credit: quia servuli adolescentibus præstolantur. Ut in

Neque servulorum quisquam, qui adversum ierant?
Profecto hoc vere dicunt: si absis uspiam,
Aut ubi si cesses, evenire ea satius est,
Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat
Irata, quam illa, quæ parentes propitii.
Uxor, si cesses, aut te amare cogitat,
Aut tete amari, aut potare, atque animo obsequi,

Et

in Andria, *Observabam mane illorum servulos venientes, aut abeuntes.* Sed quia fieri poterat, ut domino absente adesset Storax; commodissime adjecit: *Neque servulorum quisquam qui adversum ierant.* Donatus.

Storax non rediit hac nocte.] Hoc alii interrogative, alii pronuntiative proferunt; sed magis pronuntiative dicendum. *Idem.*

Storax &c.] Interrogationem hic vulgo ponunt. Sed magis placet *Fr. Guyeti* sententia, quam vide. Ut hic Storax ex iis servis fuerit, qui obviam iverant, necdum redierant. *Bœclerus.*

Storax.] Egressus in proscenium alloquitur Storacem qui intus. *Farnabius.*

Non rediit.] Hæc nonnulli interrogatorie pronunciandum censent. *Idem.*

2. *Neque servolorum quisquam*] Propter Storacem, quem abesse non respondendo intelleximus. *Donatus.*

Qui adversum.] Proprie locutus est. Nam *adversitores* dicuntur. *Idem.*

Ierant.] Producte *I* pronuntiando: quod nos addita *v*, *Iverant* dicimus. Tale est illud *Virgilii.*

Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas. Idem.

Servulorum, qui adversum ierant.] Adversitorum, qui domino foris cœnanti, officii & tutelæ gratia processerunt obviam. *Farnabius.*

3. *Profecto hoc vere dicunt.*] Absolute: non addidit *Qui.* Donatus.

Si absis uspiam.] Abundat *uspiam*, aut deest *profectus*, aut quid tale. Aut *ubi uspiam:* significat enim scilicet *uspiam* & in loco, & ad locum. *Idem.*

Si absis uspiam, Aut ubi si cesses.] *Si absis*, ad parentes propitios: *Si cesses*, ad uxorem iratam refert in desertorem. *Idem.*

4. *Aut ubi si cesses.*] Omnes antiqui libri, *aut ibi.* Ita & Donatus, qui in hunc locum hæc dicit: *Aut ubi, uspiam: significat enim scilicet uspiam in loco, & ad locum.* Faernus.

Ubi.] Sicubi. Anastrophe. *Farnabius.*

5. *Uxor.*] Subaudiendum est, *Dicit irata uxor.* Donatus.

Quæ in animo.] Omne quod sentimus, aut cogitamus, aut dicimus: & utrumque pro oratione est. Sed illa ἐνδιαθετικὸς, quæ in cogitatione est: hæc προφορικὸς λόγος dicitur, quæ in verbis est constituta. *Virgilius;*

Et mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.

Et ipse alibi:

Nunc si quis est qui hoc dicat, aut sic cogites. Idem.

6. *Irata.*] Zelotypa, rixosa. *Farnabius.*

Quam illa quæ parentes.] Erudite. Non addidit in quem dicat, quia scit, nomina uxoris & parentum τῶν πρός τι esse. *Donatus.*

7. *Uxor, si cesses.*] Quare non, *si absis?* an quia justius cessanti, quam absenti succensemus? an quia irata uxor, si cesses? *Idem.*

Aut te amare cogitat.] Ἐπεξήγησις cum ἐξεργασίᾳ, *Aut te amare cogitas:* aut minus peccati est, amori proprio cedere, quam alieno amori obsequi, nulla re impellente, sine uxore potare, aut velle delicias. Ergo αὔξησις est: nisi forte τῷ ἰδιωτισμῷ hoc putamus dictum. *Idem.*

Aut te amare cogitat, aut tete amari] Quum duo proposuerit, alterum sumpsit. Nam quum dixisset, *Quæ in te uxor dicit, & quæ in animo cogitat:* intulit, *Aut te amare cogitat.* Idem.

8. *Aut te amare cogitat, aut tete amari.*] Qui *Te amare* ἀμφιβόλως dixerat,

cito

Et tibi bene esse soli, cum sibi sit male.
Ego quia non rediit filius, quæ cogito!
Et quibus nunc sollicitor rebus! ne aut ille alserit,
Aut uspiam ceciderit, aut præfregerit
Aliquid. vah, quemquam ne hominem in animo instituere, aut
Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?
Atque ex me hic natus non est, sed ex fratre. is adeo
Dissi-

cito intulit quod certum est, *Aut tete amare.* Et quia illud *te* dixerat, hoc geminavit, & *Tete* dixit, tanquam significantius. *Donatus.*

Aut te amari.] Liber Bembinus, Basilicanus & Donatus: *aut te te amari*, ut & versus exposcit. Victorianus habet, *aut de te amari.* Faërnus.

Aut animo obsequi.] Ἐπαναφορά. Donatus.

Aut animo obsequi.] Iidem libri vetusti: *atque animo obsequi.* Donatus, *aut.* Faërnus.

9. *Tibi bene esse.*] Antiqui libri omnes habent, *& tibi.* Sicut & infra, *& quibus nunc sollicitor rebus:* sed hic *&*, transit in scansione in præcedentem versum. *Idem.*

10. *Ego, quia non rediit filius.*] Plus est quod dixit *Ego*, quam si diceret, *Pater.* Donatus.

Ego quia non, &c.] Ἀνακόλουθον; non enim *Pater* dixit. *Idem.*

Ego, quia non rediit filius, quæ cogito &c.] His quinque versibus, singulari ἐνεργείᾳ διατυποῖ curam & affectum patris. ---- *Neque enim patrius consistere mentem Passus amor.* Usque ad summum extulit τὸ πάθος illa inopinabili sententia: *quemquamne hominem in animo instituere aut parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?* id quod nec posse nec debere fieri, sed ad ὑπερβολὰς ἐρωτικὰς (quo referas etiam figuras τὴν στοργὴν exaggerantes) aut affectationem philosophiæ parum rectæ pertinere, disputatur apud *Ciceronem* 3. *Tuscul.* 29. Itaque in communi quidem more vivendi, ubi spectatur τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γιγνόμενον, verissimum est illud *Nostri in Andria:* plerosque *omnes sibi esse melius malle quam alteri.* In perfecta autem amicitia, quæ rarissima est, amicus alter ego est. i. e. quem ita amat amicus, ut se ipsum. Quod ex Philosophis non pauci tradiderunt. Atque, ne res dubia esse possit, divina sapientia amoris perfectionem summam non in ὑπερβολῇ, sed in æqualitate collocat: i. e. si ames alterum, sicut te ipsum. *Boeclerus.*

Quæ cogito! & quibus, &c.] Hoc sic pronuntiandum est, ut horrere videatur ipse cogitationem suam. *Donatus.*

11. *Quibus nunc sollicitor rebus!*] Hoc est, quam malis! non ut uxor, bonis. *Idem.*

Ne aut ille alserit.] Vide quam teneri sit amoris hic timor, in juvene præsertim. *Idem.*

Ne aut ille alserit &c.] Indulgens supra modum, & sollicita teneritudo. *Farnabius.*

12. *Aut uspiam.*] *Uspiam* & in loco, & ad locum significat. *Donatus.*

Ceciderit, aut perfregerit aliquid.] Jungendum, ut non solum *Ceciderit*, sed etiam *Perfregerit.* Hæc sunt quæ sibi nemo evenire velit. *Idem.*

Ne aut ille alserit, aut uspiam ceciderit.] Nimium tenere amat, qui hæc in juvene pertimescit, quæ circa infantulos caveri solent. *Idem.*

Aut perfregerit.] Omnes fere antiqui libri, *præfregerit.* Faërnus.

13. *Quemquamne hominem.*] Sic dicimus de ea re, quam miramur fere ab omnibus fieri. *Donatus.*

14. *Quam ipse est sibi.*] Tanquam duo sint. Sed hoc Poetæ comico licet. *Idem.*

15. *Atqui ex me hic non natus est.*] Quasi dicat, ex me non est, & sic afficior: quid paterer si genuissem? *Idem.*

Dißimili studio est jam inde ab adolescentia.
Ego hanc clementem vitam urbanam, atque otium
Secutus sum: &, quod fortunatum isti putant,
Uxorem nunquam habui. ille contra hæc, omnia:
Ruri agere vitam, semper parce ac duriter

Se

Ex me hic non natus est.] Quasi dicat, non est meus. *Donatus.*

Atqui ex me hic non natus est.] In libro Bembino & aliis antiquis pro, *Atqui*, est, *atque*, particula inceptiva. Quod vero sequitur in o. l s. ita collocatum est, *hic natus non est*. Faërnus.

Sed ex fratre] Hoc est, omnino non alienus est. *Donatus.*

Is adeo.] Transitus ad argumentum subtilissimus. *Adeo* aut abundat, aut *nimium* significat. Ut in Eunucho, *Adolescentem adeo nobilem*. Idem.

Is.] Frater. *Farnabius.*

17. *Ego hanc clementem vitam urbanam.*] Ὀρθῶ διήγησις καὶ ἀντίθεσις. *Clementem vitam*, figura ipsa. *Vitam clementem* dicimus quæ clementes facit. *Clemens* autem est, qui colit mentem. *Donatus.*

Atque otium.] Deest *Urbanum*. Idem.

18 *Secutus sum.*] Bene *Secutus*, quasi magistram recte beateque vivendi. *Idem.*

Et quod fortunatum isti putant.] Romani scilicet, qui *cœlibem* quasi *cœlitem* dicunt. Et item Græci, apud quos sunt hujusmodi sententiæ:

ΕΙΤΑ ΦΙΛΟΣ ΕΧΟΙΝΙΩΝ ΠΩΔΟΥΜΕΝΟΝ. * & alibi:
ΓΑΜΕΙΠΑΜΦΙΛΟΣ ΓΑΜΕΙΤω ΚΑγΑΡΙΔΑΗΑΙΚΗΣΕΝ ΜΕ.

Idem.

Fortunatum isti putant.] Me utique uxorem non ducere. Dicit autem, Romanis id videri: quos spectatores habet Menander: Ὦ μακάριόν με! γυναῖκα οὐ λαμβάνω. Idem.

Quod fortunatum isti putant.] Quidam putant sic pronuntiandum, & quod fortunatam isti putant uxorem. Et hæc bona & concinna locutio est. Et *putant* bene dicit is, cui displicet aliena sententia. *Idem.*

Isti putant.] Id est, hi qui a me dissentiunt. *Idem.*

Quod fortunatum isti putant &c.] Quo minus eruditissimo *Guyeto*, qui *infortunatum* rescribit, subscribamus, ipsius Poetæ nostri auctoritate prohibemur. Quid enim clarius est ipsius Demeæ testimonio *act 5. sc. 4. v. 13. duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi! nati filii: alia cura.* Ecce miseria, & cura in matrimonio. Fortunatum ergo multi putarunt, non ducere uxorem. Immo ipsius Menandri est apud *Stobæum*:

Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παιδίων, ὦ φίλε,
Πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει.

Et illud alterum:

Ὅστις γαμεῖν μέλλει ζῆν ἡδέως,
Ἕτερον γαμεῖ θέλων αὐτὸς ἀπέχεσθαι γάμου.

Id quod plane ad mentem Micionis facit. Ne de aliis *Menandri* versibus dicam. *Boeclerus.*

Quod fortunatum isti putant.] Cœlibatum a κοίλη ex κοίτη & λείπω. Ital. *Franco, sciolto, slegato, Cepieu, che felice stato!* Farnabius.

19. *Uxorem nunquam habui.*] Si *non habeo* dixisset, poterat videri habuisse. *Donatus.*

Ille contra.] *Ex iis fratribus qui in Adelphis sunt, quanta in altero duritas, in altero comitas!* Cic. in Catone majore. Horatius l. 2. epist. 2. *Cur alter fratrum cessare, & ludere, & ungi præferat Herodis palmetis pinguibus: alter dives & importunus,* &c. *Farnabius.*

20. *Ruri agere vitam.*] Contra hæc omnia suffecerat brevitas: sed subjunxit fratris descriptionem, ut verbis ipsis malam vitæ conditionem ostendat. *Donatus.*

Semper parce, ac duriter.] *Semper*, licet incertam distinctionem habeat, tamen recte additum est: quia vel ruri agere, voluptatis est: vel parce ac duriter se habere, virtutis. Sed *Semper*,

ad

Se habere. uxorem duxit: nati filii
Duo: inde ego hunc majorem adoptavi mihi:
Eduxi a parvulo, habui, amavi pro meo:
In eo me oblecto: solum id est carum mihi.
Ille ut item contra, me habeat, facio sedulo:
Do, prætermitto; non necesse habeo omnia
Pro meo jure agere: postremo alii clanculum
Patres, quæ faciunt, quæ fert adolescentia,

Ea

ad vitium: *Parce* autem, ad servandum: *Duriter* vero, ad laborem referendum est. *Donatus.*

Ruri agere vitam, semper parce ac duriter se habere] Variavit, ut in Andria. *Idem.*

21. *Uxorem duxit.*] Recte *Duxit*, non *Ducere*. Semel enim hoc fecit Demea. *Idem.*

Uxorem duxit.] Varie per modos discurrit. *Idem.*

Uxorem duxit.] Adjuvandum pronuntiatione est, ne singula utrinque assecuti videantur. Nam sic in fine fabulæ ait Demea, *Uxorem duxi: quam ibi miseriam vidi! nati filii: alia cura.* Idem.

22. *Inde ego hunc, &c.*] Mire *inde* subjungit, quum personam prætulerit. Sic alibi, *E prædonibus unde emerat, se audivisse abreptam e Sunio.* Idem.

Inde ego, &c.] *Inde* pro *ex quibus.* Et *mihi* abundat. Et bene *hunc* dixit, quia de ipso loquebatur. *Idem.*

Inde ego hunc majorem adoptavi mihi. &c.] Nota frequentationem sententiarum: *adoptavi mihi* (non sine affectu) *eduxi a parvulo* (labore & solicitudine haud exigua) *habui, amavi pro meo* (animo vere patrio) *in eo me oblecto* (ἐμπαθῶς loquitur) *solum id est carum mihi.* αὐξητικῶς, ne quid superesse possit ad dilectionis vim ostendendam. *Bœclerus.*

23. *Eduxi a parvulo.*] Quos nos *educare* dicimus, *educere* veteres dicebant: ut,

Educet sylvis regem regumque parentem. Donatus.

Habui, amavi pro meo] Quæritur quid sit *habui.* Et quum multa dicantur, hoc solum verum est, *habui*, credidi, duxi, existimavi. Ut alibi, *semper ejus dicta est hac atque habita soror.* Et, *sic itaque habeantur, itaque dicantur.* Ergo *pro meo* subaudiendum est bis: & *habui pro meo* & *amavi pro meo.* Idem.

24. *In eo me oblecto: solum id est carum mihi.*] Absolute utrumque, & *in eo*, & *solum.* Idem.

In eo.] Quasi in ea re. *Idem.*

In eo me oblecto] Nove dixit, pro, *eo me oblecto.* Idem.

Solum id est carum mihi.] Plus autem significat, quam si diceret, *solus is est carus mihi.* Idem.

25. *Ille ut item contra, me habeat.*] *Item*, similiter: *contra*, vicissim. *Plaut.*

Ut illa illum contra, qui est amoris cultor optimus. Idem.

Ille ut item contra, me habeat &c] Hic quoque inprimis πιθανώτατα noster agit: & de disciplina patria, meras sententias, si spectentur in ἤθει, loquitur; sed in ὑποθέσει meros colores reperias. *Bœclerus.*

Facio sedulo] Secus a dolo, id est, sine dolo, & impense. *Donatus.*

26. *Do, prætermitto.*] *Do* sumptum: *prætermitto* delicta. *Idem.*

Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.] Etsi liceat, non necesse est patrem sævire, quia pater est. Inter *Jus* & *Æquitatem* hoc interest: *Jus* est quod omnia recta & inflexibilia exigit: *Æquitas* est, quæ de jure multum remittit. Ergo hic sensus, non necesse est, etiam si liceat, sævum esse patrem. Et mire ostendit, jus suum nisi necessitate, non esse servandum. *Idem.*

27. *Postremo alii clanculum.*] Non alii patres: sed alii adolescentes, clanculum patres suos. *Idem.*

28. *Quæ fert adolescentia.*] Veniam addidit statim, peccata ab adolescentibus ad ætatem removendo. Et vide quam

Ea ne me celet, consuefeci filium:
Nam qui mentiri aut fallere insueverit
Patrem, tanto magis is audebit ceteros,
Pudore & liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo quam metu.
Hæc fratri mecum non conveniunt, neque placent.
Venit ad me sæpe clamitans, quid agis Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?

Cur

quam breviter, quam pudice, quam ignoscenter locutus est. *Donatus.*

29. *Ea ne me celet, consuefeci filium.*] Tribus enim vivitur modis, natura, consuetudine, & ratione. *Idem.*

30. *Nam qui mentiri, aut fallere insuerit Patrem.*] Separatim subaudiendum est, *insuerit*, πρὸς τὸ *mentiri.* Idem.

Nam qui mentiri & fall. &c.] Bene *Fr. Guyetus* monuit, *insueverit* legendum esse. Et quoniam a *MS.* illud glossema (*aut audebit*) abest, liceat mihi, quod facile fieri potuit, ut negligeretur, unicam syllabam geminare, & pro *magis*, legere *magis is*. Constabit versus, constabit sensus, negotio non magno. Argumentum ipsum comparationem a minore habet, sicut apud *Aristotelem* (2. *Rhet.*) τὸ δ᾽ ὅτι τοὺς πλησίον τύπτει, (τοῦτο) ὅτι καὶ τὸν πατέρα τύπτει, ἐκ τοῦ εἰ τὸ ἧττον ὑπάρχει, καὶ τὸ μᾶλλον ὑπάρχει. *Verberaturum omnes, qui patrem cædit. Nam si quod minus futurum credebatur, fit, etiam fiet quod magis credi potest futurum.* Bœclerus.

31. *Ceteros.*] Quia jam deceperit patrem. *Donatus.*

32. *Pudore & liberalitate.*] *Pudore*, ad filios retulit: *liberalitate*, ad parentes. Argumentum a conjugatis. Liberalitate inquit regendi sunt: propter quod liberi dicuntur. *Liberalitatem*, autem, bonitatem dicit. *Idem.*

Pudore, & liberalitate &c.] Ingenua & liberali educatione liberos retinere in officio satius esse duco quam metu. Vid. Plutarch. περὶ παίδων ἀγωγῆς. Quintilian. l. 1. c. 1. Pulcerrima liberalis educationis præcepta lege apud Senecam lib. 2. de Ira. c. 21, 22, 23. *Farnabius.*

33. *Retinere satius esse credo.*] Bene *Retinere*: a vitiis scilicet. Nam vitia filios tenent: quos retinent patres a vitiis scilicet. Nam *retinet*, qui adversum aliquem tenet. *Donatus.*

34. *Hæc fratri mecum non conveniunt.*] Nova locutio. Et *non conveniunt*, pro, non congruunt: ac per hoc, *in his ego & frater dissentimus*, id est, dissimiles sumus. *Idem.*

35. *Venit ad me sæpe, clamitans.*] Et importunitatem odiosam ostendit, *ad me* dicendo: & inconditam assiduitatem, addendo *sæpe*. Et congrue, postquam *sæpe*, dixit, adjecit aptius verbum non dicens *clamans*, sed *clamitans*. Idem.

Venit sæpe ad me clamitans] Et Donatus & liber Bembinus & Basilicanus, & Victorianus, & multi alii, ita collocant, *Venit ad me.* Faërnus.

Venit ad me sæpe clamit. &c.] Ad hunc locum notanda sunt *Ciceronis* verba 1. *de invent.* 19. *Illa narratio, quæ versatur in personis, ejusmodi est, ut in ea simul cum rebus ipsis personarum sermones & animi perspici possint; hoc modo.*

Venit ad me sæpe clamitans, quid agis Micio?

Cum quatuor seq. versibus. Τὸ ἠθικὸν intelligit: cui valde inserviunt μιμήσεις ὑποκριτικαὶ & προσωποποιΐαι. Bœclerus.

Quid agis, Micio?] Reminiscere lectionem, & invenies, interrogationem hujusmodi, vel invectionis principio convenire, vel objurgationis. *Donatus.*

Quid agis Micio?] Prosopopœiam hanc multis laudat Cicero lib. 1. de inventione. *Farnabius.*

36. *Cur perdis adolescentem nobis?*] Recte *nobis* additum est, & ἠθικῶς, ut alibi,

Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimio indulges: nimium ineptus es.
Nimium ipse est durus præter æquumque & bonum;
Et errat longe, mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse, aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adjungitur.
Mea sic est ratio, & sic animum induco meum:
Malo coactus qui suum officium facit,

Dum

bi, *Psaltriam nobis, si Diis placet, paravit.* Donatus.

37. *Cur amat? cur potat?*] Vide quemadmodum, ut durum objurgatorem ostendat Demeam, quum ab eo ea dicantur in crimen vocari, quæ aut ætatis sunt: ut, *cur amat?* aut naturæ; ut, *cur potat?* aut pietatis: ut *cur tu his rebus sumptum suggeris?* & cætera. *Idem.*

Cur amat? cur potat?] *Cur amat?* ad illud refertur, quod ait supra, *Do, prætermitto.* Nam *prætermitto* delicta intelligimus ex amore. *Cur potat?* revocamus ad illud quod ait, *Do sumptum.* Idem.

Sumptus suggeris?] Aliqui libri, inter quos Bembinus, item Donatus: *sumptum suggeris?* Faërnus.

38. *Vestitu nimio indulges.*] Vestitui, ut Virg. 1. Æn. *Parce metu Cytherea.* Et 4. Georg. *Quod neque concubitu indulgent.* Farnabius.

Nimium ineptus es.] Utrumque durè, & *nimium*, & *ineptus es.* Donatus.

39. *Nimium ipse durus est præter æquumque & bonum.*] Bembinus liber commodius versui collocat, *est durus.* Faërnus.

Præter æquumque & bonum.] Potuit & non addi, *præter æquum bonum.* Donatus.

40. *Et errat longe.*] Melius est, *longe* simpliciter accipiendum, ut locale sit, quam valde. *Idem.*

Et errat longe mea quidem sententia &c.] Duodecim istis versibus magnifica ῥῆσις continetur de imperio patrio, seu disciplina patria. Quo tanquam specioso colore Micio nimiam suam indulgentiam & lenitatem obducit: magno ætatis & sapientiæ prætextu γνωμολογῶν. Quanta asseveratione ἀνασκευῆς: *& errat longe, mea quidem sententia, qui &c?* nec minor auctoritas κατασκευῆς: *mea sic est ratio, & sic animum induco meum &c.* tum illatio ex ἤθους τοῦ δογματοποιουμένου: *hoc patrium est, potius consuefacere fil. &c.* Et conclusio fidentius arrogantiusque, nec sine contumelia in fratrem, ut pondus & summa dictorum, epiphonematis ritu subjecta: *hoc qui nequit, fateatur nescire imperare liberis.* Sententias autem, probabili civilitate conspicuas in hac ῥήσει, & explevit liberaliter & decore vinxit. *Boeclerus.*

Mea quidem sententia.] Modeste addidit, *mea quidem sententia:* ne quis hoc pro præcepto dici existimet. *Donatus.*

41. *Qui imperium credat.*] Utrum cujuslibet, an Demeæ tantum? *Idem.*

Gravius esse aut stabilius.] *Gravius*, ad vim; *stabilius* ad tempus refertur. *Idem.*

42. *Vi quod fit.*] Id est, metu ac malo. *Idem.*

Quam illud quod amicitia adjungitur.] Illud fit, quod vi: hoc adjungitur, quod amicitia. *Idem.*

43. *Mea sic est ratio, & sic animum induco meum.*] *Mea sic est ratio*, ad superiora pertinet confirmanda. *Sic animum induco meum*, ad ea pertinet, quæ dicturus est. *Idem.*

Mea sic est ratio.] Iterum modeste & ἰδιωτικῶς. *Et sic animum induco meum:* Senilis μακρολογία. Idem.

Mea est sic ratio.] O. l. s. & Donatus, *mea sic est ratio.* Faërnus.

44. *Malo coactus.*] Duo dicit, *malo*, & *coactus.* Donatus.

Malo coactus.] Male respondent coacta ingenia. *Farnabius.*

Qui

Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet:
Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.
Ille quem beneficio adjungas, ex animo facit:
Studet par referre; præsens absensque idem erit.
Hoc patrium est, potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu.
Hoc pater ac dominus interest. hoc qui nequit,
Fateatur nescire imperare liberis.
Sed est ne hic ipsus, de quo agebam? & certe is est.

Nescio

Qui officium suum.] Ὁ τὸ καθῆκον ποιῶν, id est, qui recte facit. *Officium* autem dicitur, quasi *efficium*, ab *efficiendo*, quod unicuique personæ congruit. *Donatus.*

45. *Dum id rescitum iri credit.*] Quod facit scilicet. *Idem.*

Tantisper.] *Tantisper*, quasi *Tantumper*. Et *Paulisper*, quasi *paulumper*: unde *Parumper*, dictum est. *Idem.*

Tantisper cavet.] *Peccare* subaudiendum est. Nam totum ἐλλειπτικῶς, & obscure dictum est. Et bene, *cavet*: quasi malo. *Idem.*

46. *Si sperat fore clam.*] Iterum *quod facit* subaudiendum. *Idem.*

Rursum ad ingenium redit.] Mire, non intulit: *cavet: ad ingenium redit.* Et *rursum* est retro versum, ut *prorsum*, prius versum. *Idem.*

Rursum ad ingenium.] Antiqui libri, præter Basilicanum, & omnes fere alii, & Donatus, *rursus*. Immo Bembinus prius habebat *rursum*: ut & habet Basilicanus. *Faernus.*

47. *Ille quem beneficio adjungas.*] Non dicit, *beneficio adjunctus*, ut supra, *malo coactus*. Donatus.

Ille quem beneficio adjungas.] Καλαντίθεσιν AN * [κατ' ἀντίθετον.] Ille malo, hic beneficio. Ille coactus, hic adjunctus. Ille dum id rescitum iri credit, tantisper cavet: hic, præsens absensque idem erit. Et τὸ *præsens* & *absens*, non ad aliquem locum: sed ad custodem retulit & monitorem. *Idem.*

Ille quem beneficio adjungas.] Contra illud ait, *malo coactus.* Idem.

Ex animo facit.] Officium scilicet. *Idem.*

48. *Studet par referre.*] Vel ex *studet* t, elidetur: quod est insolens, vel ex *par* r. *Faernus.*

Studet par referre.] Id est, benefacere. *Donatus.*

Præsens, absensque idem erit.] Contra illud, *si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit.* Idem.

49. *Hoc patrium est.*] Superius a re tractum est: hoc jam a persona ducitur argumentum. *Idem.*

Consuefacere.] Non *Cogere*, sed *Consuefacere.* Idem.

50. *Quam alieno metu.*] Vide quemadmodum suum ad indulgentiam affectum revocet optimæ disciplinæ. *Idem.*

51. *Hoc pater ac dominus.*] A differentia personarum & officiorum. *Idem.*

Interest.] Differentia est. *Idem.*

Hoc qui nequit.] Longe melius *nequit*: quam si diceret, *non vult.* Idem.

52. *Fateatur se nescire imperare liberis.*] Hoc indicat, & se melius consulere, & volentem hoc exercere. *Idem.*

Nescire imperare liberis.] Oratorie, quasi artis sit, indulgentissime agere. *Imperare*, modo non ad superbiam, sed ad *Regendum*, est referendum. *Idem.*

Fateatur nescire.] Deest *se.* Idem.

53. *Sed estne hic ipsus, de quo agebam.*] Κατ' οἰκονομίαν supervenit, de quo sermo est, ut factis dicta ostendantur. *Idem.*

Sed estne hic ipsus &c.] *Donatus:* κατ' *οἰκονομίαν supervenit, de quo sermo est, ut factis dicta ostendantur.* Mox ad illa, *nescio quid tristem video &c.* *Orationis apparatus ex vultu ostenditur*, ut

----- stetit acri fixa dolore.
Tum quassans caput hanc effundit pectore vocem.

Postrea

Nescio quid tristem video: credo jam, ut solet;
Jurgabit. salvum te advenire Demea
Gaudemus.

Postrema hujus scenæ verba, *salvum te adven.* &c. sequentis scenæ initio constituenda esse, jam alii monuerunt. *Bœclerus.*

Et certe is est.] Bene nunc confirmat ipsum esse eum, quum propior est, utpote senili, nec in longum prospiciente conspectu. *Donatus*

54. *Nescio quid tristem video.*] Orationis apparatus ex vultu ostenditur: ut,

------ *stetit acri fixa dolore,*
Tum quassans caput, hanc effundit pectore vocem. Idem.

Nescio quid.] Deest *propter*: ut sit, *nescio propter quid.* Idem.

Ut solet.] Causa cur illum æquo animo frater ferat. *Ut solet,* inquit. *Idem.*

55. *Salvum te advenire, Demea, gaudemus.*] Ut asperior ostendatur Demea, etiam salutatur ab eo, quem objurgaturus est. *Idem.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

DEMEA *senex.* MICIO *senex.*

Argum. *Demea homo durus & asper graviter cum Micione expostulat de Æschini absentis petulantia, cupiditatibus & injuriis: excusat eundem Micio plus nimis indulgens pater.* Thes. 1. *Vita aspera & morosa laudi non ducitur.* 2. *Ut pertinacia in corrigendis delictis vituperatur, ita & nimia ad condonandum facilitas.*

DE. Ehem, *opportune: te ipsum quærito.*
MI. *Quid tristis es?* DE. *rogas me? ubi nobis Æschinus*
Siet,

Jambici sunt trimetri, s. Senarii, ut in scena præcedente. *v.* 1. nostri *MSS.* omnes: *hem. Faërnus* mallet *ehem*, quod in quibusdam reperit. *v.* 2. duo: *rogitas me? v.* 4. omnes: *quid is fecit? v.* 16. omnes: *nullum hujus factum simile. v.* 18. omnes: *nihil quicquam injustius est. v.* 25. duo: *quod tunc fec. inop. v.* 31. duo: *tu homo rediges me ad insan.* Argentor. *redigis. v.* 34. duo: *adoptatum. v.* 38. omnes: *unde hæc fiant*, excluso τῷ *&. v.* 44. omnes: *te plura in hac re p. o. v.* 47. omnes: *nunc cons.* & seq. *siccine ais? an ego toties* &c. pro *consulis* Argentor. *habet consiliis. v.* 55. duo: *si verbum ullum posthac.* Alter ex his interponit glossam, *jam peream si* &c. ut mox. *v.* 58. uterque: *& est diis agenda gratia. v.* 60. omnes: *posterius, nolo in illum quicquam gravius dicere. v.* 65. omnes: *tamen vix humane p. v.* 66. duo: *aut ejus adjutor sim iracundiæ.* Bœclerus.

1. *Hem! opportune; te ipsum quærito.*] *In hoc actu diversi homines, diversi patres, diversa studia proponuntur. Hic lenis, hic amarus: hic facetus, hic impolitus: hic facilis, hic pertinax & difficilis.* Donatus.

Hem! opportune; te ipsum quærito.] Melius quam Menander, quum hic illum ad jurgium promptiorem, quam ad resalutandum faciat. *Idem.*

Hem, opportune.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, & Basilicanus, *ehem*: quod magis convenit actibus repentinis, ut est subitus ejus, quem quis quærit, aspectus. *Faërnus.*

2. *Quid tristis es?*] Bene interrogat. Potuit enim non iratus frater quærere. *Donatus.*

Rogitas me?] Liber Bembinus & Victori-

Siet, quid tristis ego sim? MI. *dixin' hoc fore?*
Quid fecit? DE. *quid ille fecerit? quem neque pudet*
Quicquam, nec metuit quemquam, neque legem putat
Tene-

ctorianus, & multi alii, *rogas me?* Faërnus.

Rogas me, ubi nobis Æschinus siet?] *Fr. Guyetus* explicat: *cum filium habeamus Æschinum.* Quod sumpsit ex *Eugraphio* ita annotante: *interrogas me quid ego tristis sim, cum Æschinum filium habemus?* Et sensus quidem patet etiam in *Donato*, qui causam tristitiæ hic signari putat. Phrasis autem per hæc non explicatur: Forte rectius fuerit, ἔλλειψιν indignanti familiarem hic agnoscere. *Rogas me? ubi nobis Æschinus siet.* Sc. id quæro potius, id tu nunc afferre debebas. Indignantes enim requirunt eos, quibus indignantur: *ubi illic scelus est* &c. *ubi est ille sacrilegus?* ut subjiciatur *&* ὑποκρίζει cum affectu: *quid ego tristis siem* Quod & cum interrogatione & absque ea accipi potest. Ita τὸ *nobis* abundaret. Nam & Latine instanter ita requirimus: *ubi nobis est ille?* si cui hæc non placent, is etiam atque etiam cogitet, an satis Latine dicatur: *rogas quid ego tristis sim, ubi Æschinus nobis siet* i. e. cum Æschinum habeamus, filium? certe exemplum, quod congruat, frustra quæsieris in tota antiquitate. *Bœclerus.*

Ubi nobis Æschinus siet.] Quasi quædam causa sit tristitiæ. *Donatus.*

3. *Dixine hoc fore?*] Credo jam, ut solet, objurgabit. *Idem.*

4. *Quid is fecit?*] Dictionem, *is*, delemus ex auctoritate libri Bembini & Basilicani: quæ nec alioqui necessaria videtur: de Æschino enim sermo est, & de eo utique intelligitur. *Faërnus.*

Quid ille fecerit!] Animadvertendum, ut interrogatus interroget more indignantium. Quod ideo facit, quia videt Micionem eo vultu interrogare, ut videatur minus reprehendere culpam Æschini. *Donatus.*

Quid ille fecerit? &c.] Stomachantis affectu: at rogitas etiam quid ille fecerit? & jam non statim describit factum, sed animum facientis corruptum ostendit, atque a pudore (qui homines regit & ne obliviscantur honestatis admonet) a metu eorum, quibus auctoritas est, (ut parentibus in filios) a reverentia legum (quæ civitatis mores continet) alienum, atque ultro effrenem. Ut ἐμπαθέστερον mox raptio citharistriæ ex domo lenonis, οὐκ ἄνευ γοργότητος, non sine expedita celeritate, accusetur: *fores effregit* &c. ubi *Donatus* recte: *totum quidem unum crimen est: rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demea, de moribus Æschini nihil nisi inania* (quis non videt legendum esse necessario, *immania?*) *referentis.* Subjicitur accusatio totius populi, & vox famæ publica, quæ in talibus vim singularem obtinet. Nam actio de vi ad omnes pertinet: neque tam figura, quam ratio est, quæ infra ab ipso Sannione inducitur *act.* 2. *sc.* 1. *Obsecro populares.* Hinc etiam est, quod quiritatio pleno & optimo jure petitur: ad quam Demea hic alludit efficaci figura: *clamant omnes, indignissime factum esse.* Sannioni scilicet quiritanti succlamantes. Aliter argumentum a rumore petitur in *Andria* 1, 2, 14. & apud *Plautum Pseud.* 1, 5, 4 ubi patet de filio: *ita nunc per urbem solus sermo est omnibus.* Sed quiritatio aliam vim habet. Igitur ad summum exaggerationis hæc procedunt. Qua consumta (quod probe hic notandum) ad minora revolvi necesse erat Demeam. Neque aliter debuit Poëta ἠθοποιεῖν hoc jurgium. Exemplum ergo fratris, ab accusatione ad emendationem degressus, comparat: μάλα δικονομικῶς. Ut major fieret perturbatio ex Ctesiphonis amore, quo minus aliquid tale suspicari Demea potuerat. Denique ab Æschino, in cujus nomen effuderat illum indignationis impetum, Micionem aggreditur: *hæc cum illi Micio dico, tibi dico* &c. ut contentioni occasio & via quæreretur. *Bœclerus.*

Quem neque pudet.] Menander apud Prisc. Ὅς δ' οὔτ' ἐρυθριᾷν οἶδεν, οὐδὲ δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει. *Farnabius.*

5. *Quem neque pudet quidquam, neque*

Tenere se ullam: nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designavit? MI. *quidnam id est?*
DE. *Fores effregit, atque in ædes irruit*
Alienas: ipsum dominum atque omnem familiam
Multavit usque ad mortem: eripuit mulierem
Quam amabat: clamant omnes, indignissime
Factum esse. hoc advenienti quot mihi, Micio,

Dixe-

que metuit quemquam. Varie per casus discurrit, *Quem neque pudet quidquam:* contra illud quod alibi pater dicit, *Erubuit, salva res est.* Donatus.

Quem neque pudet quidquam.] Magno ordine accusavit. Non (inquit) pudore movetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim *αὔξησις* oratoria processit. *Idem.*

Neque metuit quemquam.] Omnes fere l. s. *nec.* Faërnus.

6. *Tenere se ullam.*] Bene *Tenere*, quia *legem.* & est *ἀμφιβολία* oratoria. *Donatus.*

Nam illa que ante hac facta sunt, omitto.] Accusatio duo tempora recipit; præteritum, ab ante gestis: & præsens, ab iis quæ objiciuntur. Ergo utrumque mira brevitate perstrinxit. *Idem.*

7. *Omitto.*] Παράλειψις. Idem.

Modo quid designavit!] *Designare*, est rem novam facere. In utramque partem, & bonam & malam. Nam & *designatores* dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova & spectanda: simul etiam turba retineatur. Quæ sunt aut in spectaculis, aut in litibus. *Idem.*

Modo quid designavit!] Puto ego, *designationem*, contractionem, aut conductionem populi in unum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in se oculos & ora convertit, & spectaculo est vulgo: quemadmodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. *Idem.*

Designavit!] Hoc verbum apud veteres duas res significabat: etenim prave & recte facta, *designata* dicebantur. *Idem.*

Quidnam id est?] Et hoc etiam contemnens interrogat Micio. *Idem.*

8. *Fores effregit.*] Hæc singula magna cum vociferatione inferenda sunt. stomachatur enim adversus male interrogantem. *Idem.*

Fores effregit, atque in ædes irruit alienas.] Totum quidem unum crimen est; Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demeæ, de moribus Æschini nihil nisi inania referentis. *Idem.*

Fores effregit, atque in ædes irruit alienas.] Hæc singula consideranda sunt. Et bene dicit *alienas*, quia si lenonis diceret, parva res videretur. *Idem.*

9. *Ipsum dominum.*] Iterum suppressa est infamis persona. *Idem.*

Atque omnem familiam multavit.] Aut *Familiam* pro servis lenonis dicit, aut pro meretricibus. *Idem.*

10. *Multavit.*] Laceravit, mutilavit, mollivit, atque dissolvit. Unde *Mulciber* a multando, quasi *Multiber*. Idem.

Multavit.] Omnes antiqui libri, *mulcavit*. Faërnus.

Usque ad mortem.] Magna invidia cædis & mortis mentione, quæ tamen nulli accidit. *Donatus.*

Eripuit mulierem quam amabat.] Omnia magno colore & accusatorie dicta sunt, & ex hoc maxime, quod lenonem & meretricem non dixit, contentus facti atrocitate, personarumque vilitatem reticens. *Idem.*

Mulierem eripuit.] Non *Abduxit*, sed *Eripuit*. Idem.

11. *Clamant.*] A præjudicato, & auctoritate rumoris. *Idem.*

12. *Hoc advenienti quot mihi, Micio, dixere?*] Quasi dicat, Displicet omnibus, & multi eum accusant, nec tamen lenonis querelæ mentio fit. Vide oratorem. *Hoc* autem, vel articulus, vel adverbium loci est. *Idem.*

Hoc.] Pro *huc*. secundum antiquum morem, ait Servius ad illud Virg. 8. Æn.

Hoc

Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum. hæc cum illi, Micio,
Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis.
MI. *Homine imperito numquam quicquam injustius,*
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE. *Quorsum istuc?* MI. *quia tu Demea hæc male judicas.*
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum

Scor-

Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto. Farnabius.

13. *In ore est omni populo.*] Sallustius, *In ore gentibus agens, populo, civitati.* Donatus.

14. *Si conferendum exemplum est.*]Tanquam non sit conferendum. *Idem.*

Non fratrem videt rei dare operam.] Satis comice hoc infertur legentibus argumentum: nam magis in culpa ille ipse est, quem laudat. *Idem.*

15. *Rei dare operam.*]Non amori. *Idem.*

Rei dare operam.] Quam facete Poëta hæc omnia falsa, & e contrario facit Demeam credere. *Idem.*

Rei dare operam.] Rusticæ, familiæ sustentandæ, augendæ. *Farnabius.*

Ruri esse.] Non in urbe. *Donatus.*

Parcum.] Non prodigum. *Idem.*

Sobrium.] Non insanum. *Idem.*

Parcum ac sobrium.] Contra illud: *Cur amat? cur potat?* Idem.

16. *Nullum hujus simile factum.*] Hoc cum admiratione. Micio tangitur, quasi ipsius culpa sit fratris natura. *Idem.*

Nullum hujus simile factum.]Hoc cum admiratione indignantis pronuntiandum est, & ardentibus in Micionem oculis. Et subaudiendum est *Esse*, aut *Invenire.* Idem.

Hæc quum illi, Micio, dico, tibi dico.] *Illi*, pro *in illum*: & *tibi*, pro *in te.* Idem

Hæc cum illi Micio dico &c.] *Donatus: illi, pro in illum: tibi, pro, in te.* Ad sensum respexit, ut sæpe; phrasin non explicavit. *Hæc cum illi dico* s. dicta volo; *tibi dico* s. dicta volo. i. e. hæc cum ita loquor, ut ad Æschinum pertinere illique dici videantur, tu satis intelligere debes, ad te quoque pertinere tibique dici. *Boeclerus.*

17. *Tu illum corrumpi sinis.*] Deest *nam.* Sed ferventius ἀσυνδέτως dicitur. & hoc *tibi* & *tu* pronuntiandum est intento digito, & infestis in Micionem oculis. nam hoc agi stomacho adversum dissimulatores solet. *Donatus.*

Tu illum corrumpi sinis.] Mitius modo dixit, *sinis corrumpi*: mox vehementius dicet, *an laudi putat fore, si perdiderit gnatum?* Idem.

18. *Homine imperito nunquam quidquam injustius.*] Miro stomacho apud ipsum de ipso tanquam apud alterum loquitur. *Idem.*

Homine imperito &c.] Prorsus bene exposuit hæc *Donatus.* Quem vide, & insuper nota Micionis σόφισμα. Ut homo urbanus & peritior, adversus fratrem agrestem, prudentiæ sibi arroga aliquid, & sententia καθολικῇ ad prætexendas, quas subinfert, fraudes fucatæ orationis abutitur. *Boeclerus.*

Homine imperito nunquam &c.]De hoc sic Menander. Οὐκ ἔστ' ἀνοίας οὐδὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον. *Farnabius.*

19. *Nisi quod ipse fecit.*] Αὐθάδεια. Hoc enim proprium rusticorum est, atque imperitorum. *Donatus.*

Nihil rectum putat.] Proprie *putat.* Nam hoc verbum imperitorum est. Ordo est, qui nihil rectum putat, nisi quod ipse fecit. *Idem.*

20. *Quorsum istuc?*] Deest *pertinet*, aut *dicis.* *Idem.*

Quia tu, Demea.] Id est, homo imperitus. *Idem.*

Hac [illegible]
leniter [illegible]

Scortari, neque potare; non est, neque fores
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Injurium est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet:
Potius quam, ubi te exspectatum ejecisset foras,

Alie-

tum negat esse: sed flagitium non esse contendit, & ideo subindignanter pronuntiandum est: ut si dicat, Scortari quidem adolescentulum, delictum est, sed non est flagitium. & veniæ locus non tam in facto, quam in persona est constitutus. *Donatus.*

Non est flagitium, mihi crede, adolescentem scortari.] Mire respondit, & oratorie, ad hæc quæ invidiose dicta sunt. Nam quod ait ille, *Eripuit mulierem quam amabat:* hic *scortum* dicit. Quod *irruit in ædes alienas*, quasi ex vino furens, *potare:* quod cum aliis grave propositum est, hoc solum dicendo, leve reddit, id est, *fores effringere.* Idem.

21. *Non est flagitium &c.*] Cum pudore & flagitio ὑποκοριστικῶς(?) [illegible]. Quo genere etiam utitur apud *Plautum* Callipho in *Pseudolo* 1, 5, 18. *&c.* Mutuatur tamen Cicero, & Cæciliano duro patri hunc Terentianum mitem comparat in *Cæliana cap.* 16 non sane, philosophia aliquid tale dictante, sed licentia patronorum, quacunque specie reorum causas pingentium; & prætextu temporis ab emendata disciplina plurimum degeneris. Ita fit nimirum, quod *Historicus* notat, ut *facilem assensum oratori, sub nominibus honestis confessio vitiorum & similitudo audientium conciliet.* 2. *Ann* 33. Bœclerus.

Non est flagitium] Mitio sub hujus scenæ exitu fatetur se omnia hæc ex animo non dixisse, utcunque huic [...] tiæ laxarint habenas cum Græ[...] mani. Cic. pro Cœlio. *De*[...] *huic ætati* [...] *sit adolescentia* [...] [illegible]

Mihi crede.] Quasi imperito dicit, *mihi crede*, non enim, *me intellige.* Quod imitatus *Cicero* sic Cælium exagitat; *Magna sunt mihi crede: noli hæc contemnere.* Hic enim & authoritas dicentis, & contemptus ostenditur audientis. *Donatus.*

23. *Hæc si neque ego, neque tu, fecimus.*] Quia dixit: *Qui nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat.* Idem.

24. *Non sivit egestas.*] Non voluntas prohibuit, sed necessitas: & ideo nulla laus. *Idem.*

Non sivit egestas.] Liber Bembinus, *non siit.* Faërnus.

25. *Quod tum fecisti inopia.*] Nota *fecisti*, in eo quod significat *non fecisti.* Donatus.

26. *Injurium est.*] Quia nihil quicquam injustius homine imperito. *Idem.*

Nam si esset unde id fieret.] Non est necessario consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores: non enim omnes qui habent unde faciant, continuo etiam faciunt. *Idem.*

Unde id fieret.] *Fieret*, producta prima syllaba. *Ennius*, *Memini me fiere pravum.* Idem.

26 & 27. *Si esset unde id fieret, faceremus.*] I. e. unde id fieri potuisset, fecissemus. *Bœcler*[...]

27. *Et tu il*[...] *esses homo.*] Multum pro[...] [...]usans accusantem. *D*[...]

Et tu.] [...] vocamus. [...] [illegible]

Alieniore ætate post faceret tamen.
DE. *Pro Juppiter, tu homo adigis me ad insaniam.*
Non est flagitium facere hæc adolescentulum? MI. *ah.*
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.

Tuum

exspectamus ante diem unde avidior intelligitur, qui exspectat, quam ille qui sperat. *Donatus.*

Quum ubi te exspectatum] Eo rem produxit, ut ipse magis videatur consulere disciplinæ, quam Demea. *Idem.*

Ejecisset foras.] Non dixit *amisisset*: sed, ut quiddam abjiciendum, *ejecisset*. Idem.

Exspectatum.] Juv. Sat. 14. *Nam grave tardas exspectare colos &c.* *Farnabius.*

30. *Alieniore ætate, post faceret tamen.*] Ἀνακόλουθον. Deest enim *quamvis*. Et *faceret* ultimum, magnam vim habet, nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab istis filium juvenem. *Alieniore* pro *aliena* dicens, comparativum gradum pro positivo posuit. *Donatus.*

Alieniori ætate.] Libri antiqui & Donatus, *alieniore* Faernus.

31. *Pro Juppiter!*] Tragica exclamatio est. & bene; tanquam ipse reprehenderet Demea, adjecit; *Tu homo adigis me ad insaniam.* Et *tu homo* dicens, negat illi familiaritatem. *Donatus.*

Pro Juppiter, tu homo adiges me ad insaniam.] Liber Vaticanus, Basilicanus, & Donatus, *rediges*. Idem Donatus in sequenti scæna super eis verbis, *qui insanire incipiunt ex injuria*, citans hunc locum, legit *redigis*, quod lectionem Bembini, Victoriani & Decurtati ex parte confirmat, in quibus *adigis* legitur: quod probamus. *Faernus.*

32. *Non est flagitium, facere hæc.*] Moraliter indignatio expressa est, iisdem verbis, quæ frater dixerat, repetitis. *Donatus.*

33. *Ne me obtundas.*] Ne me sæpe & moleste interpelles. Nam *obtundere*, est aliquid sæpe odiose repetere. *Idem.*

Ausculta, ne me obt.] Micio jurgium vult ad disputationem conferre. Sicut enim in exprobrando, clamitando, male-dicendo mores Demeæ plus valebant; ita in orando & disputando, non posse se ab homine iracundo superari, satis confidebat Micio. Duplex erat accusatio, *flagitii & damni*. De flagitio jam differverat quo modo diximus: nunc de damno respondet, argumento ab adoptionis jure petito: quod etiam retro valet in ea, quæ flagitium spectabant. *Tuum filium dedisti adoptandum mihi: is meus est factus.* i. e. omnis in Æschinum potestas, disciplina, regimen ad me transiit a te, cum in adoptionem mihi dedisti filium. Sicut & damna mea sunt, quatenus damnosus est ille. Excipit Demea: *cura est mihi*, q. d. natura illi pater sum; non possum abjicere omnem de moribus ejus & educatione curam. Respondet Micio: habere eum domi, quod curet, alterum sc. filium Ctesiphonem, quem retinuerit. Nam, quantum ad Æschinum, *& mihi*, inquit, *cura est*, meliori sc. jure, postquam hæc cura in me per adoptionem est translata. Hoc est quod dicit: *Verum Demea curemus æquam uterque partem; tu alterum* (Ctesiphonem) *ego item alterum*, Æschinum scilicet. Ita enim inter nos convenit, cum Æschinum in adoptionem dares mihi. *Nam ambos curare, propemodum reposcere illum est quem dedisti.* i. e. si tu rebus Æschini te vis admiscere, in alienum jus involabis, vim facies conventioni inter nos factæ, adeoque adoptionem cujus tu ipse auctor fuisti, everies: cum ex meo filio tuum vis facere, quem adoptio ex tuo meum fecit. Hujus, quod pro se adfert Micio, juris tanta vis fuit, tanta argumentatio, ut Demea non potuerit se tueri, nisi negaret, sibi hoc propositum esse, & paternæ ac naturalis sollicitudinis affectu tantum excusari cuperet: *repeton' quem dedi?* non tam iniquus sum, ut semel placita & conventione utriusque nostrum firmata convellere, aut in tuum jus me immittere cogitem. *Dictum hoc inter nos fuit* (ita ipse Demea fatetur act. 5. sc. 9. v. 20.) *ut tu curares meum, neve ego tuum.* Tuum enim esse factum Æschinum ipsa adoptionis, qua in tuam domum eum dedi,

Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maximam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta? de meo.
Amat,

di, formula probe commemini. Itaque quantum ad jus attinet, tu illi pater es non ego: *alienus* tamen *non sum:* nec ex animo affectum naturæ possum expellere: *ægre est* ergo, nec aliter fieri potest, cum ad omne facinus eum prolabi audio. Si tamen hanc quoque naturæ solicitudinem ferre non potes, concedam tuæ voluntati; verbum post hac unum non addam. Poëta igitur studiose custodivit in omni deinde fabula, ut Demeæ constantem servandi, quæ convenerant, voluntatem tribueret. De Ctesiphone, *illum*, inquit, *curo unum; ille ad me attinet. quando ita vult frater, de istoc* (Æschino) *ipse viderit* Non pati quidem poterat severitas Demeæ, quin Micionis disciplinam subinde accusaret, arbitrium sibi tamen in toto negotio nullum vindicavit. Ita, cum Hegio vitium virgini ab Æschino oblatum commemorasset, ad Micionem omnia referenda decernit. (*act.* 3. *sc.* 4.) imo solius Micionis arbitratu ad nuptias res deducitur (*act* 4. *sc.* 7.) nam quæ *actu quinto* videtur jubere Demea, ea consilii sunt ad ingenium & voluntatem Micionis accommodati, eo *εἰρωνείας* artificio, de quo ante. Paulo hæc uberius consignavi, quia illustris inprimis hæc disputatio in Adelphis est, de translata apud Græcos per adoptionem patria potestate. Id quod in jure civili Romano, aliter postea Justinianus Imperator, egregia philosophia usus, constituit. *Boeclerus.*

34. *Tuum filium dedisti adoptandum mihi.*] Mira argumentatio per *ἐπαγωγὴν*, quæ *inductio* ab oratoribus dicitur, quum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum. *Donatus.*

Adoptandum mihi.] Adoptationis formulam vide apud Agell. l. 5. c. 19. *Farnabius.*

35. *Is meus est factus.*] Sic progreditur, quasi confessionis genus sit, adversarium tacuisse. *Donatus.*

Si quid peccat, Demea.] Conclusio dubiæ rei a non dubiis sumpta. *Idem.*

Si quid peccat, Demea] Τοῦ ἰδιωτισμοῦ interposuit *Demea*: & repetitum est, *peccat*. Idem.

36. *Ego illi maximam partem feram.*] Errant, qui putant *illi* esse pronomen, quum sit adverbium loci: ut,

— — illi mea tristia fata,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Illi ergo *ibi*, *ubi ille peccat*. Quare quidam etiam *li* syllabam discretionis causa, ut locum significet, corripiunt. Et *maximam partem*, optime dicit. Non enim *universam*, quia non solus pater Æschini est: sed *maximam*, quia ejus magis est, cujus filius cœpit esse per adoptionem. *Idem.*

Feram.] Sustinebo, tolerabo. *Idem.*

Ego illi maximam partem feram.] *Donatus*, *illi* i. e. ibi, ubi peccat, accipit. non tamen hæc sola ratio forte est, explicandæ vocis, si quis cogitare velit. addit *Donatus* præterea: *Et maximam partem, optime dicit. Non enim universam, quia non solus pater Æschini est: sed maximam, quia ejus magis est, cujus filius cœpit esse per adoptionem.* Nunc quidem, universam. Ita enim mox dicit: *de meo.* Sed, si sermo hinc ad ulteriora porrigitur, Æschinus hereditatem Demeæ, ex quo natus erat, olim cum Ctesiphone fratre debebat cernere. Sicut habetur infra *act.* 5. *sc.* 3. *v.* 28. *&c.* Boeclerus.

37. *Obsonat, potat, olet unguenta &c.*] συντάσει quadam hæc coacervat. *Varro lib. 6. de L. L.* ita citat: *Scortatur, potat, olet unguentum de meo*, in quo non dubitandum est, quin eum memoria fefellerit. Nec movent me *Fr. Floridi Sabini* rationes, ut omnes potius codices Terentianos corrigendos, quam ἁμάρτημα μνημονικὸν Varroni tribuendum putem. Alias enim & *unguentum* legere deberemus, sicut est apud *Varronem*, non *unguenta*, ut habent codices.

Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur: discidit
Vestem? resarcietur. est, dis gratia,
Et unde hæc fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemvis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE. *hei mihi,*
Pater esse disce ab illis, qui vere sciunt.

MI. Na-

Interpres & *Priscianus lib. 8 & lib. 9.* Jam si, *scortatur* Poëta posuisset, quam frigide inferretur mox versu sequente: *amat? dabitur a me arg.* quæ vel sola ratio neminem dubitare sinit, de veritate scripturæ usitatæ. *Boeclerus*

Olet unguenta?] A summo ad imum proposita solvuntur. Et mira varietas est, *Olet unguenta?* ne diceret, obsonat, potat, ungitur, ne scilicet hæc exercitationis palæstricæ, non luxuriæ dicerentur. *Donatus.*

38. *Amat?*] Πρὸς τὸ, Cur amat? *Idem.*

Dum erit commodum.]. Dare scilicet. *Idem*

Dum erit commodum] *Asconius Pedianus in 4. Verrin.* Aut eum judicem, quem commodum erat. *Venuste posuit pro eo, quem volebat. Sic Terentius:* amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum. *Nam meretrici dare quando est commodum? sed est positum pro eo, quam diu libuerit.* Boeclerus.

39. *Ubi non erit.*]. Argentum scilicet: sed *commodum dare*, subaudiendum est. *Donatus.*

Fortasse excludetur foras.] Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse, si gratis forte fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc τοῦ ἐξουθενισμοῦ legendum est. Et mire *fortasse* dicit, ut pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam amari ab amica: non enim affirmavit, ut diceret, *excludetur foras.* Idem.

Fortasse excludetur foras] Ab amica sc. seu meretrice. *Donatus* mores Micionis in voce *fortasse* agnoscit. Quem vide *Boeclerus*

40. *Fores effregit? restituentur.*] Pervenit ad præsens crimen: illa enim ante acta fuerant. *Donatus.*

Fores effregit? restituentur.] Non sine pœna quidem in eum, qui vim fecerat, si res in judicium esset deducta. Sed Micio mores & tempora in oculis habet: ubi multi, ob calumnias litium Athenis usitatas, ob spem lucri, & similes causas, malebant omittere persecutionem juris sui, & privatim satisfactionem ac restitutionem accipere. Quæ res aluit licentiam potentiorum. Describit accurate *noster* infra *act* 2. *sc.* 1. *v.* 41 *&c & sc.* 2. *v.* 40. *&c.* Erat enim res cum lenone, cujus animi vilitas (descripta *act* 2 *sc* 1 *v.* 52. *&* 53) promtam impunitatis spem ostendebat. Sed cur non addidit Micio: *mulierem eripuit? reddetur.* hoc enim quoque Demea in sua accusatione, cui nunc respondetur, posuerat. Per artem reticuit caput flagitii, de quo nec responsio, neque satisfactio tam facilis Micioni erat futura, antequam Æschini animum in ea re perspexisset. *Boeclerus.*

Fores effregit?] Citat hæc Cicero pro Cœlio, sub persona mitioris patris. Vide ad Heaut. sc. 1. act. 2. *Farnabius.*

41. *Resarcietur.*] *Re* abundat *Donatus.*

42. *Et unde hæc fiant.*] Iterum subaudiendum, *est.* Idem.

Et adhuc non molesta sunt.] Quia non est flagitium, adolescentem scortari. *Idem.*

45. *Ab aliis qui vere sciunt*] Superbum fuisset, *a me* dicere. Melius ergo, *ab aliis*, dictum est. *Idem.*

Pater esse disce ab aliis qui vere sciunt.] *Ab aliis* Donatus citat: nos tamen malumus *ab illis*, ut & in antiquis libris est, & multis aliis. *Faërnus.*

46. Na-

MI. *Natura tu illi pater es, consiliis ego.*
DE. *Tun' consulis quicquam?* MI. *ah, si pergis, abiero.*
DE. *Siccine agis?* MI. *an ego totiens de eadem re audiam?*
DE. *Cura est mihi.* MI. *& mihi cura est. verum, Demea,*
Curemus aquam uterque partem; tu alterum,
Ego item alterum. nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est quem dedisti. DE. *ah Micio.*

MI. Mi-

46. *Natura tu illi pater es, consiliis ego.*] Urbane Micio *consiliis* subjunxit. Plus enim valet ad laudem consilium, quam natura. Et simul ostendit Poëta verbis Mictonis, qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapientem: cum vero posse sine perturbatione perfrui iis quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura, hoc est, qui filium adoptaverit Et mire, quum *natura* singulariter dixerit, pluraliter intulit, *consiliis ego* Donatus.

Natura tu illi pater es, consiliis ego.] Vidit *Donatus* in voce *consiliis* aliquid artis & sententiæ latere: sed parum diserte expedivit. Verum est comparari patrem, quem natura fecit, & quem ratio. Cum enim Demea exprobrasset Micioni, quod patrem gerere, sive patris officio fungi nesciret, qui nunquam liberos genuisset, adeoque suum exemplum, qui vere sciret patria munia fungi, tacite commendaret: respondet Micio, se non tanti putare, quod natura, quam quod ratio faciat, q. d. tu quidem natura Æschino pater es, atque hoc fortuitum est: sed ego qui destinato proposito ac deliberato animo personam patris in adoptatum indui, nihil prætermitto, quin ita ei consulam, sicut liberis consuli æquum est. Patris enim proprium est, liberis consulere. *Boeclerus*

47. *Tun' consulis quidquam?*] Apertior contumelia: & ideo sequitur denuntiatio discedendi. *Donatus*

Tun' consulis quidquam?] Quia dixit, *consiliis ego pater sum*: a conjugatis argumentatus respondit, *Tun' consulis quidquam?* quia a consulendo *consilia* dicuntur, & *consultores*. Idem.

Si pergis, abiero.] Ut,
—— *donec me flumine vivo*
Abluero. —— Idem.

Si pergis, abiero.] Ἀιχαϊσμὸς, pro *abibo* Et hoc, gestu abeuntis, vel abituri pronunciatur *Idem.*

48. *Siccine agis?*] Recte, quia jam abibat: quasi revocantis correptio est. *Idem*

An ego totiens.] Hoc conversum intelligas dicere *Idem.*

Audiam.] Deest *te*: sed exprimere durum fuit. Et hoc est obtundere. *Idem.*

49. *Cura est mihi*] Æschinus scilicet. *Idem.*

50. *Curemus aquam uterque partem.*] Proprie *uterque* & *aquam*, quasi particeps fratris. *Idem.*

51. *Propemodum.*] Nisi addidisset *propemodum*, falsa videretur esse sententia. *Idem.*

52. *Ah Micio*] Religiose commotus est: ac veluti incusatio est perfidiæ: & ideo exclamat dolens, & transit in iracundiam, conquestionemque, quæ ἐπίπληξις dicitur. *Idem.*

Ah Micio] Liber Bembinus, *a*, sine aspiratione habet: Victorianus & Basilicanus *aha*; Decurtatus & aliquis liber Donati *ha*. Supra etiam per exclamationem dixit, *ah, si pergis* Faërnus.

Ah Micio. M. *mihi sic videtur.* D. *quid istic? &c.*] Dicit Demea: *ah Micio* sub. quid dixisti? tune perfidiam in me incuses, aut me non staturum putes eo, quod inter nos convenit, & ipsa adoptionis formula continetur? Cum enim Micio dixisset, dum vis Æschinum curare, reposcis eum quem dedisti, adeoque non ratum vis esse, quod inter nos dictum actumque est; Demea *religiose commotus* (ut h. l. *Donatus* loquitur) eo quod perfidiæ incusationem in hac exprobratione inesse cerneret, exclamat, *ah Mi*[illegible]*ud dixisti? &*, affirmante

Mi. Mihi sic videtur. De. quid istic? si tibi istuc placet,
Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac. Mi. rursum, Demea,
Irascere? De. an non credis? repeton' quem dedi?
Ægre est: alienus non sum: si obsto, hem desino.
Unum vis curem: curo. & est diis gratia,
Cum ita, ut volo, est; iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum gravius dicere.
Mi. Nec nihil neque omnia hæc sunt, quæ dicit; tamen

Non

te iterum, quamvis sub mitigatione quadam, Micione, *mihi sic videtur*; καὶ ὑπεροχὴν concedit denique: *Quid isthic?* sc. resisto, repugno. *v. Faern* & *Guyet. si tibi istuc placet, profundat, perdat, pereat* &c. quæ cumulatio & celeritas iracundiæ apta est. *Iam si verbum un. posth.* sc. dixero, peream. Quæ vox in uno MS. meorum ex glossa comparet. *Boeclerus.*

53. *Mihi sic videtur.*] Rationabiliter non *est sic*, dixit: sed, *sic videtur*: non vult enim verum esse. *Donatus.*

Quid istuc?] Deest *loquor* aut *resisto*: nam proprie significatio est de sententia sua decedentis. *Idem.*

Quid istuc? tibi si istuc placet.] Liber Bembinus & Victorianus, *quid istic?* & Donatus quoque, si bene consideretur, ita legit: exponens enim hæc duo verba sic dicit, *quid istuc?* deest *loquor*, *aut resisto*, hæc ille. Certum est autem non dici, resisto istuc, sed istic. Quæ vero sequuntur verba, ita in omnibus libris scriptis collocata sunt, *si tibi istuc placet.* Versus autem stat, eliso, ex *quid*, d, & ex *tibi istuc*, u. *Faërnus.*

54. *Profundat, perdat.*] Ἐπιτροπὴ figura. *Virgilius:*

Sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Donatus.

Profundat, perdat, pereat.] Hæc sic pronuntianda sunt, ut ostendatur gestu, nolle quod loquitur. *Idem.*

Profundat, perdat.] Permissio Ironica irati. *Farnabius.*

55. *Si verbum unum posthac.*] Ἀποσιώπησις. Deest, *tibi fecero*, aut tale hujusmodi. *Donatus.*

Rursum.] Quasi curans irasceris? *Idem.*

56. *An non credis?*] Irasci scilicet. *Idem.*

An non credis?] *Pareus* in uno MS. Palat. *ah* reperit. *Donatus* supplet ἐλλεῖπον· *an non credis, irasci scilicet.* An non credis me irasci? merito scilicet irascor. *Boeclerus.*

Repetone quem dedi?] Minus erat, si Æschinum diceret. sed plus est, *quem dedi.* Donatus.

57. *Ægre est.*] Quasi dictum sit, quid ergo loqueris? quia ægre est. Cur ægre est? quia alienus sum. *Idem.*

Alienus non sum:] Mire *alienus non sum*: quasi timeat jam dicere, *pater sum.* Idem.

Alienus non sum.] Satis cum stomacho, quasi dicat, si patrem me esse jam non licet, alienus non sum. *Idem.*

Si obsto, hem desino.] Vide de his & præcedentibus *Fr. Guyet.* Boeclerus.

59. *Iste tuus.*] Memoriter *iste tuus*, ad illud quod dixerat, *meus est factus.* Donatus.

Iste tuus ipse sentiet posterius.] Quantus sis, quantumque eum ames: hoc est, ut decipiatur per indulgentiam tuam. *Idem.*

Ipse sentiet.] *Sentire* multi pro malo posuere, ut ipse alibi, *Sit rogas? sensi: nam unam ei cœnam atque ejus comitibus dedi.* Idem.

60. *Posterius.*] Etenim Demea satis hoc grave existimat dictum in eum, qui non provideat in futurum: & arctius, quia pater est. *Idem.*

Nolo in illum gravius.] Scilicet quam hoc. *Idem.*

61. *Nihil, & omnihil.*] Nota figura

est,

Nonnihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui: nam ita est homo:
Cum placo, adversor sedulo, & deterreo;
Tamen vix humane patitur. verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem, aut [illegible] non dedit

Ali-

est, conveniens placidissimo seni, qui in reprehendendo adolescente moderatus est. *Donatus.*

Nec nihil.] Apparet Terentium favere lenissimis patribus: unde subjecit etiam rationem facti Micionis. *Idem.*

Neque omnia sunt quæ dicit.] Bene a Micione hoc dicitur: quia indulgentioris est, plura scire: & supra dixit, *ea ne me celet consuefeci filium*. Et hic sensus est: Nec contemnenda sunt quæ dicit, nec omnia dicit tamen. Hoc est, non sola sunt quæ dicit, sed multa alia. Et ordo est, neque tamen hæc quæ dicit, sunt omnia. *Idem.*

62. *Nonnihil molesta*] Placidissime *nonnihil* dixit: & *nonnihil* maluit repetere, quam vehementer iracundiam demonstrare. Est enim altera διπλότης. Idem.

Nonnihil molesta hæc sunt mihi.] Optime Poeta Micionem fecit commotum: ne si omnino immobilis esset, non indulgere adoptivo filio, sed omnino eum non curare videretur. Ergo sic in eum servat placidum animum, ut tamen retineat patris affectum. *Idem.*

Nonnihil molesta hæc sunt mihi.] Quæ ad finem usque scenæ sequuntur, bene explicantur a *Donato*: vel quatenus ad τὸ ἦθος pertinent (quid enim indulgentius illa μεσότης, *nonnihil molesta sunt:* &: *etsi Æsch. nonnullam in hac re nobis facit injuriam*) vel quatenus οἰκονομίαν τεχνικῶς μεθοδευθεῖσαν spectant, cum ignorans adhuc vitium virgini oblatum Micio, de tædio amoris meretricii, & proposito uxoris ducendæ aliquid refert probatque. *Boeclerus.*

63. *Illi.*] Demeæ scilicet. Aut *illic*, id est, ibi ubi Demea litigabat. *Donatus.*

Sed ostendere, me ægre.] Constat ergo, ægre pati: nam aliter non erat parens. *Idem.*

Nam ita est homo.] *Homo* dixit mordaciter, sic enim de iis dicimus, quos parce reprehendimus, ut alibi, *Ut homo est, ita morem geras.* Idem.

Ita est homo] Morosus sc. & intractabilis. *Farnabius.*

64. *Quum placo.*] Id est, quum volo placare. *Donatus.*

Cum placo.] Ubi placare conor. *Farnabius.*

65. *Tamen vix humane patitur.*] Ex *tamen* n, eliditur ut stet versus: alii modico negotio se explicuerunt, legendo *vix tamen*: quam nos collocationem non admittimus, quia in nullo eam libro scripto invenimus. *Faernus.*

Verum si augeam.] Argumentum a contrario. Nam *placare*, contrarium est irritantibus augentibusque iracundiam. *Donatus.*

66. *Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ.*] Σύλληψις. Nam a genitivo casu accusativus assumptus est. *Idem.*

67. *Insaniam cum illo*] Plaut. Amphitr. act. 5. sc. 2.

Baccha bacchanti si velis adversarier, ex insana insaniorem facies.

Farnabius.

Etsi Æschinus nonnullam in hac re] Rursus διπλότης, ut fit mitis reprehensio: & hoc ipso gravis: nam *etsi*, & *nonnullam nobis*, temperamento sunt posita. *Donatus.*

69. *Quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit aliquid?*] Ἦθος ὑπερβολῆς. *Quam non*, & *cui non*. Et tamen hæc sunt, ut non gravi sono accusationis proferantur, sed solam reprehensionem contineant. *Aliquid* vero

admi-

Siet, quid tristis ego sim? MI. *dixin' hoc fore?*
Quid fecit? DE. *quid ille fecerit? quem neque pudet*
Quicquam, nec metuit quemquam, neque legem putat
Tene-

ctorianus, & multi alii, *rogas me?* Faërnus.

Rogas me, ubi nobis Æschinus siet?] *Fr. Guyetus* explicat: *cum filium habeamus Æschinum.* Quod sumpsit ex *Eugraphio* ita annotante: *interrogas me quid ego tristis sim, cum Æschinum filium habemus?* Et sensus quidem patet etiam in *Donato*, qui causam tristitiæ hic signari putat. Phrasis autem per hæc non explicatur. Forte rectius fuerit, ἔλλειψιν indignanti familiarem hic agnoscere. *Rogas me? ubi nobis Æschinus siet.* Sc. id quæro potius; id tu nunc afferre debebas. Indignantes enim requirunt eos, quibus indignantur: *ubi illic scelus est* &c. *ubi est ille sacrilegus?* ut subjiciatur ἐν ὑποκρίσει cum affectu: *quid ego tristis siem.* Quod & cum interrogatione & absque ea accipi potest. Ita τὸ *nobis* abundaret. Nam & Latine instanter ita requirimus: *ubi nobis est ille?* si cui hæc non placent, is etiam atque etiam cogitet, an satis Latine dicatur: *rogas quid ego tristis sim, ubi Æschinus nobis siet* i. e. cum Æschinum habeamus, filium? certe exemplum, quod congruat, frustra quæsieris in tota antiquitate. *Boeclerus.*

Ubi nobis Æschinus siet.] Quasi quædam causa sit tristitiæ. *Donatus.*

3. *Dixine hoc fore?*] Credo jam, ut solet, objurgabit. *Idem.*

4. *Quid is fecit?*] Dictionem, *is*, delemus ex auctoritate libri Bembini & Basilicani: quæ nec alioqui necessaria videtur: de Æschino enim sermo est, & de eo utique intelligitur. *Faërnus.*

Quid ille fecerit!] Animadvertendum, ut interrogatus interroget more indignantium. Quod ideo facit, quia videt Micionem eo vultu interrogare, ut videatur minus reprehendere culpam Æschini. *Donatus.*

Quid ille fecerit? &c.] Stomachantis affectu: at rogitas etiam quid ille fecerit? & jam non statim describit factum, sed animum facientis corruptum ostendit, atque a pudore (qui homines regit & ne obliviscantur honestatis admonet) a metu eorum; quibus auctoritas est, (ut parentibus in filios) a reverentia legum (quæ civitatis mores continet) alienum, atque ultro effrenem. Ut ἐμπαθέστερον mox raptio citharistriæ ex domo lenonis, οὐκ ἄνευ γοργότητος, non sine expedita celeritate, accusetur: *fores effregit* &c. ubi *Donatus* recte: *totum quidem unum crimen est: rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demea, de moribus Æschini nihil nisi inania* (quis non videt legendum esse necessario, *immania*?) *referentis.* Subjicitur accusatio totius populi, & vox famæ publica, quæ in talibus vim singularem obtinet. Nam actio de vi ad omnes pertinet: neque tam figura, quam ratio est, quæ infra ab ipso Sannione inducitur *act. 2. sc. 1. Obsecro populares.* Hinc etiam est, quod quiritatio pleno & optimo jure petitur: ad quam Demea hic alludit efficaci figura: *clamant omnes, indignissime factum esse.* Sannioni scilicet quiritanti succlamantes. Aliter argumentum a rumore petitur in *Andria* 1, 2, 14. & apud *Plautum Pseud.* 1, 5, 4 ubi pater de filio: *ita nunc per urbem solus sermo est omnibus.* Sed quiritatio aliam vim habet. Igitur ad summum exaggerationis hæc procedunt. Qua consumta (quod probe hic notandum) ad minora revolvi necesse erat Demeam. Neque aliter debuit Poëta ἠθοποιεῖν hoc jurgium. Exemplum ergo fratris, ab accusatione ad emendationem degressus, comparat: μάλα δικανικῶς. Ut major fieret perturbatio ex Ctesiphonis amore, quo minus aliquid tale suspicari Demea potuerat. Denique ab Æschino, in cujus nomen effuderat illum indignationis impetum, Micionem aggreditur: *hac cum illi Micio dico, tibi dico* &c. ut contentioni occasio & via quæreretur. *Boeclerus.*

Quem neque pudet.] Menander apud Prisc. Ὅς δ᾽ οὔτ᾽ ἐρυθριᾶν οἶδεν, οὐδὲ δεδιέναι, τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει. *Farnabius.*

5. *Quem neque pudet quidquam, neque*

Tenere se ullam: nam illa, quæ antehac facta sunt,
Omitto: modo quid designavit? MI. *quidnam id est?*
DE. *Fores effregit, atque in ædes irruit*
Alienas: ipsum dominum atque omnem familiam
Multavit usque ad mortem: eripuit mulierem
Quam amabat: clamant omnes, indignissime
Factum esse. hoc advenienti quot mihi, Micio,

Dixe-

que metuit quemquam. Varie per casus discurrit, *Quem neque pudet quidquam:* contra illud quod alibi pater dicit, *Erubuit, salva res est.* Donatus.

Quem neque pudet quidquam.] Magno ordine accusavit. Non (inquit) pudore movetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim *αὔξησις* oratoria processit. *Idem.*

Neqe metuit quemquam.] Omnes fere l. s. *nec.* Faërnus.

6. *Tenere se ullam.*] Bene *Tenere*, quia *legem.* & est *ἀμφιβολία* oratoria. *Donatus.*

Nam illa quæ ante hac facta sunt, omitto.] Accusatio duo tempora recipit; præteritum, ab ante gestis: & præsens, ab iis quæ objiciuntur. Ergo utrumque mira brevitate perstrinxit. *Idem.*

7. *Omitto.*] Παράλειψις. Idem.

Modo quid designavit!] *Designare*, est rem novam facere. In utramque partem, & bonam & malam. Nam & *designatores* dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova & spectanda: simul etiam turba retineatur. Quæ sunt aut in spectaculis, aut in litibus. *Idem.*

Modo quid designavit!] Puto ego, *designationem*, contractionem, aut conductionem populi in unum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in se oculos & ora convertit, & spectaculo est vulgo: quemadmodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. *Idem.*

Designavit!] Hoc verbum apud veteres duas res significabat: etenim prave & recte facta, *designata* dicebantur. *Idem.*

Quidnam id est?] Et hoc etiam contemnens interrogat Micio. *Idem.*

8. *Fores effregit.*] Hæc singula magna cum vociferatione inferenda sunt. stomachatur enim adversus male interrogantem. *Idem.*

Fores effregit, atque in ædes irruit alienas.] Totum quidem unum crimen est: Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio Demeæ, de moribus Æschini nihil nisi inania referentis. *Idem.*

Fores effregit, atque in ædes irruit alienas.] Hæc singula consideranda sunt. Et bene dicit *alienas*, quia si lenonis diceret, parva res videretur. *Idem.*

9. *Ipsum dominum.*] Iterum suppressa est infamis persona. *Idem.*

Atque omnem familiam multavit.] Aut *Familiam* pro servis lenonis dicit, aut pro meretricibus. *Idem.*

10. *Multavit.*] Laceravit, mutilavit, mollivit, atque dissolvit. Unde *Mulciber* a mulcando, quasi *Multiber.* Idem.

Multavit.] Omnes antiqui libri, *mulcavit.* Faërnus.

Usque ad mortem] Magna invidia cædis & mortis mentione, quæ tamen nulli accidit. *Donatus.*

Eripuit mulierem quam amabat.] Omnia magno colore & accusatorie dicta sunt, & ex hoc maxime, quod lenonem & meretricem non dixit, contentus facti atrocitate, personarumque vilitatem reticens. *Idem.*

Mulierem eripuit.] Non *Abduxit*, sed *Eripuit.* Idem.

11. *Clamant.*] A præjudicato, & auctoritate rumoris. *Idem.*

12. *Hoc advenienti quot mihi, Micio, dixere?*] Quasi dicat, Displicet omnibus, & multi eum accusant, nec tamen lenonis querelæ mentio fit. Vide oratorem. *Hoc* autem, vel articulus, vel adverbium loci est. *Idem.*

Hoc.] Pro *huc.* secundum antiquum morem, ait Servius ad illud Virg. 8. Æn.

Hoc

Dixere? in ore est omni populo. denique,
Si conferendum exemplum est, non fratrem videt
Rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?
Nullum hujus simile factum. hæc cum illi, Micio,
Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis.
MI. *Homine imperito numquam quicquam injustius,*
Qui, nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.
DE. *Quorsum istuc?* MI. *quia tu Demea hæc male judicas.*
Non est flagitium, mihi crede, adolescentulum

Scor-

Hoc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto. Farnabius.

13. *In ore est omni populo.*] Sallustius, *In ore gentibus agens, populo, civitati.* Donatus.

14. *Si conferendum exemplum est.*] Tanquam non sit conferendum. *Idem.*

Non fratrem videt rei dare operam.] Satis comice hoc infertur legentibus argumentum: nam magis in culpa ille ipse est, quem laudat. *Idem.*

15. *Rei dare operam.*] Non amori. *Idem.*

Rei dare operam.] Quam facete Poëta hæc omnia falsa, & e contrario facit Demeam credere. *Idem.*

Rei dare operam.] Rusticæ, familiæ sustentandæ, augendæ. *Farnabius.*

Ruri esse.] Non in urbe. *Donatus.*

Parcum.] Non prodigum. *Idem.*

Sobrium.] Non insanum. *Idem.*

Parcum ac sobrium.] Contra illud: *Cur amat? cur potat?* Idem.

16. *Nullum hujus simile factum.*] Hoc cum admiratione. Micio tangitur, quasi ipsius culpa sit fratris natura. *Idem.*

Nullum hujus simile factum.] Hoc cum admiratione indignantis pronuntiandum est, & ardentibus in Micionem oculis. Et subaudiendum est *Esse*, aut *Invenire.* Idem.

Hæc quum illi, Micio, dico, tibi dico.] *Illi*, pro *in illum*: & *tibi*, pro *in te.* Idem

Hæc cum illi Micio dico &c.] *Donatus: illi, pro in illum: tibi, pro, in te.* Ad sensum respexit, ut sæpe; phrasin non explicavit. *Hæc cum illi dico* f. dicta volo; *tibi dico* f. dicta volo. i. e. hæc cum ita loquor, ut ad Æschinum pertinere illique dici videantur, tu satis intelligere debes, ad te quoque pertinere tibique dici. *Bœclerus.*

17. *Tu illum corrumpi sinis.*] Deest *nam.* Sed ferventius ἀσυνδέτως dicitur. & hoc *tibi* & *tu* pronuntiandum est intento digito, & infestis in Micionem oculis. nam hoc agi stomacho adversum dissimulatores solet. *Donatus.*

Tu illum corrumpi sinis.] Mitius modo dixit, *sinis corrumpi:* mox vehementius dicet, *an laudi putas fore, si perdiderit gnatum?* Idem.

18. *Homine imperito nunquam quidquam injustius.*] Miro stomacho apud ipsum de ipso tanquam apud alterum loquitur. *Idem.*

Homine imperito &c.] Prorsus bene exposuit hæc *Donatus.* Quem vide, & insuper nota Micionis σόφισμα. Ut homo urbanus & peritior, adversus fratrem agrestem, prudentiæ sibi arroga aliquid, & sententia καθολικῇ ad prætexendas, quas subinfert, fraudes fucatæ orationis abutitur. *Bœclerus.*

Homine imperito nunquam &c.] De hoc sic Menander. Οὐκ ἐπ' ἀνοίας οὐδὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τολμηρότερον. *Farnabius.*

19. *Nisi quod ipse fecit.*] Αὐθάδεια. Hoc enim proprium rusticorum est, atque imperitorum. *Donatus.*

Nihil rectum putat.] Proprie *putat.* Nam hoc verbum imperitorum est. Ordo est, qui nihil rectum putat, nisi quod ipse fecit. *Idem.*

20. *Quorsum istuc?*] Deest *pertinet*, aut *dicis.* *Idem.*

Quia tu, Demea.] Id est, homo imperitus. *Idem.*

Hæc male judicas.] Pari virtute hæc leniter dicta sunt, qua superiora vehementer. *Idem.*

21. *Non est flagitium.*] Non peccatum

Scortari, neque potare; non est, neque fores
Effringere. hæc si neque ego, neque tu fecimus,
Non sivit egestas facere nos. tu nunc tibi
Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia.
Injurium est: nam si esset unde id fieret,
Faceremus: & tu illum tuum, si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet:
Potius quam, ubi te exspectatum ejecisset foras,

Alie-

tum neget esse: sed flagitium non esse contendit, & ideo subindignanter pronuntiandum est: ut si dicat, Scortari quidem adolescentulum, delictum est, sed non est flagitium. & veniæ locus non tam in facto, quam in persona est constitutus. *Donatus.*

Non est flagitium, mihi crede, adolescentem scortari.] Mire respondit, & oratorie, ad hæc quæ invidiose dicta sunt. Nam quod ait ille, *Eripuit mulierem quam amabat:* hic *scortum* dicit. Quod *irruit in ædes alienas*, quasi ex vino furens, *potare:* quod cum aliis grave propositum est, hoc solum dicendo, leve reddit, id est, *fores effringere.* Idem.

21. *Non est flagitium &c.*] Cum pudore & flagitio [illegible]. Quo genere etiam utitur apud *Plautum* Calipho in *Pseudolo* 1, 5, 18. *&c.* Mutuatur tamen Cicero, & Cæciliano duro patri hunc Terentianum mitem comparat in *Cæliana cap.* 16. non sane, philosophia aliquid tale dictante, sed licentia patronorum, quacunque specie reorum causas pingentium; & prætextu temporis ab emendata disciplina plurimum degeneris. Ita fit nimirum, quod *Historicus* notat, ut *facilem assensum oratori, sub nominibus honestis confessio vitiorum & similitudo audientium conciliet.* 2. *Ann* 39. Boeclerus.

Non est flagitium] Mitio sub hujus scenæ exitu fatetur se omnia hæc ex animo non dixisse, utcunque huic licentiæ laxarint habenas cum Græci tum Romani. Cic. pro Cœlio. *Detur aliquid huic ætati, sit adolescentia liberior, non omnia voluptatibus denegentur &c.* verum restringit eam postea, *Revocet se aliquando ad curam rei domesticæ, rei forensis, reipublicæ &c. Farnabius.*

Mihi crede.] Quasi imperito dicit, *mihi crede*, non enim, *me intellige.* Quod imitatus *Cicero* sic Cælium exagitat; *Magna sunt mihi crede: noli hæc contemnere.* Hic enim & authoritas dicentis, & contemptus ostenditur audientis. *Donatus.*

23. *Hæc si neque ego, neque tu, fecimus.*] Quia dixit: *Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat.* Idem.

24. *Non sivit egestas.*] Non voluntas prohibuit, sed necessitas: & ideo nulla laus. *Idem.*

Non sivit egestas.] Liber Bembinus, *non siit.* Faërnus.

25. *Quod tum fecisti inopia.*] Nota *fecisti*, in eo quod significat *non fecisti.* Donatus.

26. *Injurium est.*] Quia nihil quicquam injustius homine imperito. *Idem.*

Nam si esset unde id fieret.] Non est necessario consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores: non enim omnes qui habent unde faciant, continuo etiam faciunt. *Idem.*

Unde id fieret.] *Fieret*, producta prima syllaba. *Ennius*, *Memini me fiere pravum.* Idem.

26 & 27. *Si esset unde id fieret, faceremus.*] I. e. unde id fieri potuisset, fecissemus. *Boeclerus.*

27. *Et tu illum tuum, si esses homo.*] Multum progressus est, accusans accusantem. *Donatus.*

Et tu.] Recriminatio, ut vocamus. *Farnabius.*

Illum tuum.] Ctesiphonem. *Idem.*

29. *Exspectatum.*] Odiosum & male vitæ. Nam filiis parentes aut amabiles sunt, aut exspectati. Amabiles, boni: exspectati, mali: quorum mors in dies singulos exspectanda & optanda sit. nam

Alieniore ætate post faceret tamen.
DE. *Pro Juppiter, tu homo adigis me ad insaniam.*
Non est flagitium facere hæc adolescentulum? MI. *ah.*
Ausculta, ne me obtundas de hac re sæpius.

Tuum

exspectamus ante diem unde avidior intelligitur, qui exspectat, quam ille qui sperat. *Donatus.*

Quam ubi te exspectatum] Eo rem produxit, ut ipse magis videatur consulere disciplinæ, quam Demea. *Idem.*

Ejecisset foras.] Non dixit *amisisset*: sed, ut quiddam abjiciendum, *ejecisset.* Idem.

Exspectatum.] Juv. Sat. 14. *Nam grave tardas exspectare seius &c. Barnabius.*

30. *Alieniore ætate, post faceret tamen.*] Ἀνακόλουθον. Deest enim *quamvis*. Et *faceret* ultimum, magnam vim habet, nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab istis filium juvenem. *Alieniore* pro *aliena* dicens, comparativum gradum pro positivo posuit. *Donatus.*

Alieniori ætate.] Libri antiqui & Donatus, *alieniore* Faernus.

31. *Pro Juppiter!*] Tragica exclamatio est. & bene; tanquam ipse reprehenderet Demea, adjecit; *Tu homo adigis me ad insaniam.* Et *tu homo* dicens, negat illi familiaritatem. *Donatus.*

Pro Juppiter, tu homo adiges me ad insaniam.] Liber Vaticanus, Basilicanus, & Donatus, *rediges.* Idem Donatus in sequenti scena super eis verbis, *qui insanire incipiunt ex injuria*, citans hunc locum, legit *redigis*, quod lectionem Bembini, Victoriani & Decurtati ex parte confirmat, in quibus *adigis* legitur: quod probamus. *Faernus.*

32. *Non est flagitium, facere hæc.*] Moraliter indignatio expressa est, iisdem verbis, quæ frater dixerat, repetitis. *Donatus.*

33. *Ne me obtundas.*] Ne me sæpe & moleste interpelles. Nam *obtundere*, est aliquid sæpe odiose repetere. *Idem.*

Ausculta, ne me obt.] Micio jurgium vult ad disputationem conferre. Situs enim in exprobrando, clamitando, male dicendo mores Demeæ plus valebant: ille in orando & disputando, non posse se ab homine iracundo superari, satis confidebat Micio. Duplex erat accusatio, *flagitii & damni.* De flagitio jam disserverat quo modo diximus: nunc de damno respondet, argumento ab adoptionis jure petito: quod etiam retro valet in ea, quæ flagitium spectabant. *Tuum filium dedisti adoptandum mihi: is meus est factus.* i. e. omnis in Æschinum potestas, disciplina, regimen ad me transiit a te, cum in adoptionem mihi dedisti filium. Sicut & damna mea sunt, quatenus damnosus est ille. Excipit Demea: *cura est mihi*, q. d. natura illi pater sum; non possum abjicere omnem de moribus ejus & educatione curam. Respondet Micio: habere eum domi, quod curet, alterum sc. filium Ctesiphonem, quem retinuerit. Nam, quantum ad Æschinum, *& mihi*, inquit, *cura est*, meliori sc. jure, postquam hæc cura in me per adoptionem est translata. Hoc est quod dicit: *Verum Demea curemus æquam uterque partem; tu alterum* (Ctesiphonem) *ego item alterum*, Æschinum scilicet. Ita enim inter nos convenit, cum Æschinum in adoptionem dares mihi. *Nam ambos curare, propemodum reposcere illum est quem dedisti.* i. e. si tu rebus Æschini te vis admiscere, in alienum jus involabis, vim facies conventioni inter nos factæ, adeoque adoptionem, cujus tu ipse auctor fuisti, evertes: cum ex meo filio tuum vis facere, quem adoptio ex tuo meum fecit. Hujus, quod pro se adfert Micio, juris tanta vis fuit, tanta argumentatio, ut Demea non potuerit se tueri, nisi negaret, sibi hoc propositum esse, & paternæ ac naturalis sollicitudinis affectu tantum excusari cuperet: *repeton' quem dedi?* non tam iniquus sum, ut semel placita & conventione utriusque nostrum firmata convellere, aut in tuum jus me immittere cogitem. *Dictum hoc inter nos fuit* (ita ipse Demea fatetur act. 5 sc. 9 v. 10.) *ne tu curares meum, neve ego tuum.* Tuum enim esse factum Æschinum ipsa adoptionis, qua in tuam domum eum dedi,

di,

Tuum filium dedisti adoptandum mihi:
Is meus est factus: si quid peccat, Demea,
Mihi peccat: ego illi maximam partem feram.
Obsonat, potat, olet unguenta? de meo.

Amat,

di, formulæ probe commemini. Itaque quantum ad jus attinet, tu illi pater es non ego: *alienus* tamen *non sum*: nec ex animo affectum naturæ possum expellere: *ægre est* ergo, nec aliter fieri potest, cum ad omne facinus eum prolabi audio. Si tamen hanc quoque naturæ solicitudinem ferre non potes, concedam tuæ voluntati; verbum post hac unum non addam. Poëta igitur studiose custodivit in omni deinde fabula, ut Demeæ constantem servandi, quæ convenerant, voluntatem tribueret. De Ctesiphone, *illum*, inquit, *curo unum; ille ad me attinet. quando ita vult frater, de istoc* (Æschino) *ipse viderit*. Non pati quidem poterat severitas Demeæ, quin Micionis disciplinam subinde accusaret, arbitrium sibi tamen in toto negotio nullum vindicavit. Ita, cum Hegio vitium virgini ab Æschino oblatum commemorasset, ad Micionem omnia referenda decernit. (*act.* 3. *sc.* 4.) imo solius Micionis arbitratu ad nuptias res deducitur (*act.* 4. *sc.* 7.) nam quæ *actu quinto* videtur jubere Demea, ea consilii sunt ad ingenium & voluntatem Micionis accommodati, eo *εἰρωνείας* artificio, de quo ante. Paulo hæc uberius consignavi, quia illustris inprimis hæc disputatio in Adelphis est, de translata apud Græcos per adoptionem patria potestate. Id quod in jure civili Romano, aliter postea Justinianus Imperator, egregia philosophia usus, constituit. *Boeclerus.*

34. *Tuum filium dedisti adoptandum mihi.*] Mira argumentatio per *ἐπαγωγῆς*, quæ *inductio* ab oratoribus dicitur, quum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum. *Donatus.*

Adoptandum mihi.] Adoptationis formulam vide apud Agell. l. 5. c. 19. *Farnabius.*

35. *Is meus est factus.*] Sic progreditur, quasi confessionis genus sit, adversarium tacuisse. *Donatus.*

Si quid peccat, Demea.] Conclusio dubiæ rei a non dubiis sumpta. *Idem.*

Si quid peccat, Demea] Τῷ ἰδιωτισμῷ interposuit *Demea*: & repetitum est, *peccat*. Idem.

36. *Ego illi maximam partem feram.*] Errant, qui putant *illi* esse pronomen, quum sit adverbium loci: ut,

— — illi mea tristia fata,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Illi ergo *ibi, ubi ille peccat*. Quare quidam etiam *li* syllabam discretionis caussa, ut locum significet, corripiunt. Et *maximam partem*, optime dicit. Non enim *universam*, quia non solus pater Æschini est: sed *maximam*, quia ejus magis est, cujus filius cœpit esse per adoptionem. *Idem.*

Feram.] Sustinebo, tolerabo. *Idem.*

Ego illi maximam partem feram.] *Donatus*, *illi* i. e. ibi, ubi peccat, accipit. non tamen hæc sola ratio forte est, explicandæ vocis, si quis cogitare velit. addit *Donatus* præterea: *Et* maximam partem, *optime dicit. Non enim universam, quia non solus pater Æschini est:* sed maximam, *quia ejus magis est, cujus filius cœpit esse per adoptionem.* Nunc quidem, universam. Ita enim mox dicit: *de meo.* Sed, si sermo hinc ad ulteriora porrigitur, Æschinus hereditatem Demeæ, ex quo natus erat, olim cum Ctesiphone fratre debebat cernere. Sicut habetur infra *act.* 5. *sc.* 3. *v.* 28. *&c.* Boeclerus.

37. *Obsonat, potat, olet unguenta &c.*] *συνθέσει* quadam hæc concervat. *Varro lib. 6. de L. L.* ita citat: *Scortatur, potat, olet unguentum de meo*, in quo non dubitandum est, quin eum memoria fefellerit. Nec movent me *Fr. Floridi Sabini* rationes, ut omnes potius codices Terentianos corrigendos, quam *ἁμάρτημα μνημονικὸν* Varroni tribuendum putem. Alias enim & *unguentum* legere deberemus, sicut est apud *Varronem*, non *unguenta*, ut habent codices.

Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum:
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.
Fores effregit? restituentur: discidit
Vestem? resarcietur. est, diis gratia,
Et unde haec fiant, & adhuc non molesta sunt.
Postremo aut desine, aut cedo quemvis arbitrum:
Te plura in hac re peccare ostendam. DE. *hei mihi,*
Pater esse disce ab illis, qui vere sciunt.

MI. NA-

Interpres & *Priscianus lib.* 8 *& lib.* 9. Jam si, *scortatur* voëta posuisset, quam frigide inferretur mox versu sequente: *amat? dabitur a me arg.* quæ vel sola ratio neminem dubitare finit, de veritate scripturæ usitatæ. *Boeclerus*

Olet unguenta?] A summo ad imum proposita solvuntur. Et mira varietas est, *Olet unguenta?* ne diceret, obsonat, potat, ungitur, ne scilicet hæc exercitationis palæstricæ, non luxuriæ dicerentur. *Donatus.*

38. *Amat?*] Πρὸς τὸ, Cur amat? *Idem.*

Dum erit commodum.]. Dare scilicet. *Idem*

Dum erit commodum] *Asconius Pedianus in* 4. *Verrin.* Aut eum judicem, quem commodum erat. *Vetuste posuit pro eo, quem volebat. Sic Terentius:* amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum. *Nam meretrici dare quando est commodum? sed est positum pro eo, quamdiu libuerit.* Boeclerus.

39. *Ubi non erit.*] Argentum scilicet: sed *commodum dare*, subaudiendum est. *Donatus.*

Fortasse excludetur foras.] Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse, si gratis forte fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc τοῦ ἐξουθενισμοῦ legendum est. Et mire *fortasse* dicit, ut pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam amari ab amica: non enim affirmavit, ut diceret, *excludetur foras.* Idem.

Fortasse excludetur foras] Ab amica sc. seu meretrice. *Donatus* mores Micionis in voce *fortasse* agnoscit. Quem vide *Boeclerus.*

40. *Fores effregit? restituentur.*] Pervenit ad præsens crimen: illa enim ante acta fuerant. *Donatus.*

Fores effregit? restituentur.] Non sine pœna quidem in eum, qui vim fecerat, si res in judicium esset deducta. Sed Micio mores & tempora in oculis habet: ubi multi, ob calumnias litium Athenis usitatas, ob spem lucri, & similes causas, malebant omittere persecutionem juris sui, & privatim satisfactionem ac restitutionem accipere. Quæ res aluit licentiam potentiorum. Describit accurate *noster* infra *act.* 2. *sc.* 1. *v.* 41 *&c. & sc.* 2. *v.* 40. *&c.* Erat enim res cum lenone, cujus animi vilitas (descripta *act.* 2. *sc.* 1 *v.* 52. *&* 53) promtam impunitatis spem ostendebat. Sed cur non addidit Micio: *mulierem eripuit? reddetur.* hoc enim quoque Demea in sua accusatione, cui nunc respondetur, posuerat. Per artem reticuit caput flagitii, de quo nec responsio, neque satisfactio tam facilis Micioni erat futura, antequam Æschini animum in ea re perspexisset. *Boeclerus.*

Fores effregit?] Citat hæc Cicero pro Cælio, sub persona mitioris patris. Vide ad Heaut. sc. 1. act. 2. *Farnabius.*

41. *Resarcietur.*] *Re* abundat *Donatus.*

42. *Et unde hæc fiant.*] Iterum subaudiendum, *est.* Idem.

Et adhuc non molesta sunt.] Quia non est flagitium, adolescentem scortari. *Idem.*

45. *Ab aliis qui vere sciunt*] Superbum fuisset, *a me* dicere. Melius ergo, *ab aliis*, dictum est. *Idem.*

Pater esse disce ab aliis qui vere sciunt.] *Ab aliis* Donatus citat: nos tamen malumus *ab illis*, ut & in antiquis libris est, & multis aliis. *Faërnus.*

46. Na-

MI. *Natura tu illi pater es, consiliis ego.*
DE. *Tun' consulis quicquam?* MI. *ah, si pergis, abiero.*
DE. *Siccine agis?* MI. *an ego totiens de eadem re audiam?*
DE. *Curae est mihi.* MI. *& mihi curae est. verum, Demea,*
Curemus aequam uterque partem; tu alterum,
Ego item alterum. nam ambos curare, propemodum
Reposcere illum est quem dedisti. DE. *ah Micio.*

MI. Mi-

46. *Natura tu illi pater es, consiliis ego.*] Urbane Micio *consiliis* subjunxit. Plus enim valet ad laudem consilium, quam natura. Et simul ostendit Poëta verbis Micionis, qui non natura, sed affectu fit pater, nullum patrem esse sapientem: eum vero posse sine perturbatione perfrui iis quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura, hoc est, qui filium adoptaverit Et mire, quum *natura* singulariter dixerit, pluraliter intulit, *consiliis ego* Donatus.

Natura tu illi pater es, consiliis ego.] Vidit *Donatus* in voce *consiliis* aliquid artis & sententiæ latere: sed parum diserte expedivit. Verum est comparari patrem, quem natura fecit, & quem ratio. Cum enim Demea exprobrasset Micioni, quod patrem gerere, sive patris officio fungi nesciret, qui nunquam liberos genuisset, adeoque suum exemplum, qui vere sciret patria munia fungi, tacite commendaret: respondet Micio, se non tanti putare, quod natura, quam quod ratio faciat, q. d. tu quidem natura Æschino pater es, atque hoc fortuitum est: sed ego qui destinato proposito ac deliberato animo personam patris in adoptatum indui, nihil prætermitto, quin ita ei consulam, sicut liberis consuli æquum est. Patris enim proprium est, liberis consulere. *Barclerus*

47. *Tun' consulis quidquam?*] Apertior contumelia: & ideo sequitur denuntiatio discedendi. *Donatus*

Tun' consulis quidquam?] Quia dixit, *consiliis ego pater sum*: a conjugatis argumentatus respondit, *Tun' consulis quidquam?* quia a consulendo *consilia* dicantur, & *consultores*. Idem.

Si pergis, abiero.] Ut,
—— *donec me flumine vivo*
Abluero. —— Idem.

Si pergis, abiero.] Ἀρχαϊσμὸς, pro *abibo* Et hoc, gestu abeuntis, vel abituri pronunciatur *Idem.*

48. *Siccine agis?*] Recte, quia jam abibat: quasi revocantis correptio est. *Idem*

An ego totiens.] Hoc conversum intelligas dicere *Idem.*

Audiam.] Deest *tea* sed exprimere durum fuit. Et hoc est obtundere. *Idem.*

49. *Curae est mihi*] Æschinus scilicet. *Idem.*

50. *Curemus aequam uterque partem.*] Proprie *uterque* & *aequam*, quasi particeps fratris. *Idem.*

51. *Propemodum.*] Nisi addidisset *propemodum*, falsa videretur esse sententia. *Idem.*

52. *Ab Micio*] Religiose commotus est: ac veluti incusatio est perfidiæ: & ideo exclamat dolens, & transit in iracundiam, conquestionemque, quæ ἐπίτροπή dicitur. *Idem.*

Ah Micio] Liber Bembinus, *a*, sine aspiratione habet: Victorianus & Basilicanus *aha*; Decurtatus & aliquis liber Donati *ha*. Supra etiam per exclamationem dixit, *ah, si pergis* Faërnus.

Ah Micio. M. *mihi sic videtur.* D. *quid istuc? &c*] Dicit Demea: *ab Micio* subquid dixisti? tune perfidiam in me incuses, aut me non staturum putes eo, quod inter nos convenit, & ipsa adoptionis formula continetur? Cum enim Micio dixisset, dum vis Æschinum curare, reposcis eum quem dedisti, adeoque non ratum vis esse, quod inter nos dictum actumque est; Demea *religiose commotus* (ut h. l. *Donatus* loquitur) eo quod perfidiæ incusationem in hac exprobratione inesse cerneret, exclamat, *ab Mi*[illegible]ud dixisti? &c, affirman-

Mi. Mibi sic videtur. De. quid istic? si tibi istuc placet,
Profundat, perdat, pereat: nihil ad me attinet.
Jam si verbum unum posthac. Mi. rursum, Demea,
Irascere? De. an non credis? repeton' quem dedi?
Ægre est: alienus non sum: si obsto, hem desino.
Unum vis curem: curo. & est diis gratia,
Cum ita, ut volo, est; iste tuus ipse sentiet
Posterius: nolo in illum gravius dicere.
Mi. Nec nihil neque omnia hac sunt, qua dicit; tamen

Non

te iterum, quamvis sub mitigatione quadam, Micione, *mihi sic videtur*; κατ' ἐπιτροπὴν concedit denique: *Quid istic?* sc. resisto, repugno. *v. Faërn* & *Guyet. si tibi istuc placet, profundat, perdat, pereat* &c. quæ cumulatio & celeritas iracundiæ apta est. *Iam si verbum un. posth.* sc. dixero, peream. Quæ vox in uno MS. meorum ex glossa comparet. *Bœclerus.*

53. *Mibi sic videtur.*] Rationabiliter non *est sic*, dixit: sed, *sic videtur*: non vult enim verum esse. *Donatus.*

Quid istuc?] Deest *loquor* aut *resisto*: nam proprie significatio est de sententia sua decedentis. *Idem.*

Quid istuc? tibi si istuc placet.] Liber Bembinus & Victorianus, *quid istic?* & Donatus quoque, si bene consideretur, ita legit: exponens enim hæc duo verba sic dicit, *quid istuc?* deest *loquor*, *aut resisto*, hæc ille. Certum est autem non dici, resisto istuc, sed istic. Quæ vero sequuntur verba, ita in omnibus libris scriptis collocata sunt, *si tibi istuc placet.* Versus autem stat, eliso, ex *quid*, d, & ex *tibi istuc*, i. *Faërnus.*

54. *Profundat, perdat.*] Ἐπιτροπὴ figura. *Virgilius:*

Sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

Donatus.

Profundat, perdat, pereat.] Hæc sic pronuntianda sunt, ut ostendatur gestu, nolle quod loquitur. *Idem.*

Profundat, perdat.] Permissio Ironica irati. *Farnabius.*

55. *Si verbum unum posthac.*] Ἀποσιώπησις. Deest, *tibi fecero*, aut tale hujusmodi. *Donatus.*

Rursum.] Quasi curans irasceris? *Idem.*

56. *An non credis?*] Irasci scilicet. *Idem.*

An non credis?] *Pareus* in uno MS. Palat. *ab* reperit. *Donatus* supplet ἐλλεῖψιν· *an non credis, irasci scilicet.* An non credis me irasci? merito scilicet irascor. *Bœclerus.*

Repetone quem dedi?] Minus erat, si Æschinum diceret. sed plus est, *quem dedi.* Donatus.

57. *Ægre est.*] Quasi dictum sit, quid ergo loqueris? quia ægre est. Cur ægre est? quia alienus sum. *Idem.*

Alienus non sum:] Mire *alienus non sum*: quasi timeat jam dicere, *pater sum.* Idem.

Alienus non sum.] Satis cum stomacho, quasi dicat, si patrem me esse jam non licet, alienus non sum. *Idem.*

Si obsto, hem desino.] Vide de his & præcedentibus *Fr. Guyet.* Bœclerus.

59. *Iste tuus.*] Memoriter *iste tuus*, ad illud quod dixerat, *meus est factus.* Donatus.

Iste tuus ipse sentiet posterius.] Quantus sis, quantumque eum ames: hoc est, ut decipiatur per indulgentiam tuam. *Idem.*

Ipse sentiet.] *Sentire* multi pro malo posuere, ut ipse alibi, *Sit rogas? sensi: nam unam ei cœnam atque ejus comitibus dedi.* Idem.

60. *Posterius.*] Etenim Demea satis hoc grave existimat dictum in eum, qui non provideat in futurum: & arctius, quia pater est. *Idem.*

Nolo in illum gravius.] Scilicet quam hoc. *Idem.*

61. *Nihil, & omnia nihil.*] Nota figura est,

Nonnihil molesta hæc sunt mihi: sed ostendere,
Me ægre pati, illi nolui: nam ita est homo:
Cum placo, adversor sedulo, & deterreo;
Tamen vix humane patitur. verum si augeam,
Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ,
Insaniam profecto cum illo. etsi Æschinus
Nonnullam in hac re nobis facit injuriam.
Quam hic non amavit meretricem, aut [illegible] non dedit

Ali-

est, conveniens placidissimo seni, qui in reprehendendo adolescente moderatus est. *Donatus.*

Nec nihil.] Apparet Terentium favere lenissimis patribus: unde subjecit etiam rationem facti Micionis. *Idem.*

Neque omnia sunt quæ dicit.] Bene a Micione hoc dicitur: quia indulgentioris est, plura scire: & supra dixit, *ea ne me celet consuefeci filium* Et hic sensus est: Nec contemnenda sunt quæ dicit, nec omnia dicit tamen. Hoc est, non sola sunt quæ dicit, sed multa alia. Et ordo est, neque tamen hæc quæ dicit, sunt omnia. *Idem.*

62. *Nonnihil molesta*] Placidissime *nonnihil* dixit: & *nonnihil* maluit repetere, quam vehementer iracundiam demonstrare. Est enim altera διπλότης. Idem.

Nonnihil molesta hæc sunt mihi.] Optime Poëta Micionem fecit commotum: ne si omnino immobilis esset, non indulgere adoptivo filio, sed omnino eum non curare videretur. Ergo sic in eum servat placidum animum, ut tamen retineat patris affectum. *Idem.*

Nonnihil molesta hæc sunt mihi.] Quæ ad finem usque scenæ sequuntur, bene explicantur a *Donato*: vel quatenus ad τὸ ἦθος pertinent (quid enim indulgentius illa μειώσις; *nonnihil molesta sunt:* &: *etsi Æsch. nonnullam in hac re nobis facit injuriam*) vel quatenus οἰκονομίαν τεχνικῶς μεθοδεύουσαν spectant, cum ignorans adhuc vitium virgini oblatum Micio, de tædio amoris meretricii, & proposito uxoris ducendæ aliquid refert probatque. *Boeclerus.*

63. *Illi.*] Demeæ scilicet. Aut *illic*, id est, ibi ubi Demea litigabat. *Donatus.*

Sed ostendere, me ægre.] Constat ergo, ægre pati: nam aliter non erat parens. *Idem.*

Nam ita est homo.] *Homo* dixit mollliter, sic enim de iis dicimus, quos parce reprehendimus, ut alibi, *Ut homo est, ita morem geras.* Idem.

Ita est homo] Morosus sc. & intractabilis. *Farnabius.*

64. *Quum placo.*] Id est, quum volo placare. *Donatus.*

Cum placo.] Ubi placare conor. *Farnabius.*

65. *Tamen vix humane patitur.*] Ex *tamen* n, eliditur ut stet versus: alii modico negotio se explicuerunt, legendo *vix tamen*: quam nos collocationem non admittimus, quia in nullo eam libro scripto invenimus. *Faërnus.*

Verum si augeam.] Argumentum a contrario. Nam *placare*, contrarium est irritantibus augentibusque iracundiam. *Donatus.*

66. *Aut etiam adjutor sim ejus iracundiæ.*] Σύλληψις. Nam a genitivo casu accusativus assumptus est. *Idem.*

67. *Insaniam cum illo*] Plaut. Amphitr. act. 5. sc. 2.

Bacchæ bacchanti si velis adversarier, Ex insana insaniorem facies.

Farnabius.

Etsi Æschinus nonnullam in hac re.] Rursus διπλότης, ut sit mitis reprehensio: & hoc ipso gravis. nam *etsi*, & *nonnullam nobis*, temperamento sunt posita. *Donatus.*

69. *Quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit aliquid?*] Ἦθος ὑπερβολῆς. *Quam non, & cui non.* Ea tamen hæc sunt, ut non gravi sono accusationis proferantur; sed solam reprehensionem contineant. *Aliquid vero* a

 admi-

Aliquid? postremo, nuper (credo jam omnium
Tædebat) dixit velle uxorem ducere.
Sperabam jam defervisse adolescentiam:
Gaudebam. ecce autem de integro: nisi quidquid est
Volo scire; atque hominem convenire, si apud forum est.

admirantis est. Quod addidit *meretricem*, ostendit Micionem hoc solum adhuc scire: nihil autem de vitiata virgine. *Donatus.*

Quam hic non amavit meretricem?] Et hoc cum venia & defensione. Nam colere meretricem, non est flagitium. Et simul etiam vitiatæ virginis adhuc ignarus ostenditur Micio. *Idem.*

Aut cui non dedit aliquid?] *Aliquid* dicendo, prætermisit vel meretricem vel numerum. *Idem.*

70. *Credo jam omnium tædebat.*] Παρένθεσις μέση. etenim addimus ad ea quæ apud nos parum certa sunt, aut *credo*, aut *puto*. Idem.

71. *Dixit velle uxorem ducere.*] Mirum est apud Terentium, quum etiam per nescias personas indicet argumenta. nam quum Micio nesciat amari ab Æschino civem virginem: tamen dicit, *Credo jam omnium tædebat*, &, *dixit se velle uxorem ducere.* Sic ex parte magna ostendit nescius argumentum: ideo quia verisimile est, amantissimum Æschini Micionem omnes scire affectus adolescentis & consuetudines. Et apparet præterea, conatum ex parte fateri vitiatum amore Æschinum, & pudore impeditum, tantum hoc dixisse, quod honeste potuit, velle se uxorem ducere: quam autem vellet, tacuisse confusum. *Idem.*

72. *Sperabam jam defervisse adolescentiam*] Recte *sperabam*, pro *gaudebam*: sic enim dicimus, quum errasse nos cernimus. Et mire: non dixit, *sperabam illum jam corruptum*: sed mitis senex totum ætati attribuit, nihil filio. *Idem.*

Defervisse adolescentiam] Servat propositum circa ætatis veniam. *Idem.*

Defervisse.] Quasi deorsum a fervore tenuisse. Legitur & *desævisse*. Idem.

73. *Ecce autem de integro. nisi quidquid est.* Ἀποσιώπησις prima: quia non vult credere *Idem.*

Nisi quidquid est] Deest: *quia*: ut sit, *nisi quia*. Et est sensus, nisi quia non temere credo; & volo scire quidquid est. *Idem.*

74. *Hominem.*] Æschinum. *Farnabius.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

SANNIO *leno*, ÆSCHINUS *adolescens.*

Argum. *Omissis senibus, describitur Æschini factum, jurgantis cum lenone, propter puellam ereptam. Protervi adolescentis fidentia & impetus hac scena exprimitur. Honestiorum enim est, potius injuriam propulsare, quam inferre.*

SA. *Obsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium:*

Subve-

Ne cui forte, putanti Demeam in superiore scæna Micioni narrasse ea, quæ inducuntur hic fieri, ordo rerum præposterus esse videatur, animadverti debet, bis Æschinum cum lenone esse rixatum: prius quidem, cum ex domo lenonis fidicinam abduxit, cujus rei sparso statim per urbem rumore, ad Demeam-

Subvenite inopi. ÆS. *otiose, nunc jam ilico hic consiste:*

Quid

Demeamque delato, mox ad id Micioni nuntiandum, Demeam cucurrisse. Interim Æschinum fidicinam deducentem insequente eum lenone, domum suam, id est Micionis, pervenisse. quo cum introducere eam vellet, tum lenone id prohibente, secundam rixam extitisse. Hæc ita esse clarissime ostenditur, cum de priore quidem rixa dictum sit, *fores effregit:* nimirum lenonis: & *abduxit mulierem, quam amabat.* in posteriore autem, servo quidem dicatur, *Abi prærenue, ac fores aperi:* fores scilicet ædium Micionis patris Æschini: ipsi vero fidicinæ, *i intro nunc jam.* Faërnus.

Satura est hæc Scena ex Trochaicis & Jambicis, quos alii aliter metiuntur. Vide *Faërni not.* & *Antesignani edit.* v. 2. MSC. Argentor. *otiose jam nunc ilico hic consiste* unus meorum: *ot. jam ilico nunc consiste.* alter: *otiose ilico jam nunc consiste.* v. 3. unus: *nunquam ego dum adero hic tanget te.* alter: *nunq. d. a. hic tanget te.* v. 5. duo: *quamquam sit scelestus, n. e. h. v. ut iterum vapulet.* v. 6. omnes, ut editum est, ut & v. 7. 8. 10. 11. v. 14. Argent. *i intro jam tu nunc.* meorum uterque. *i intro jam nunc tu.* v 15. omnes ut edidimus. v. 16. omnes: *dimoveas.* unus omittit, *oculos.* v. 17. duo: *innuero.* v. 18. omnes: *istuc volo ego i. e.* v. 19 omnes: *o miserum facinus.* Æ *gemin.* & Argent. meorumque alter *hei miseram.* unus: *hei miseriam.* quod nihili esse puto. omnes omittunt τὸ *mihi.* v. 21. duo omittunt, τὸ *tu.* v. 25. unus: *qui tibi licet magis m. h.* alter: *quid tibi licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?* v. 26. duo: *hoc convitium.* v. 27. duo: *nam si mol. perges jam esse, intro arripiere.* v 29. omnes, ut edidimus. v. 31. duo: *egone debacchatus sum in te, an tu in me.* unus: *egone in te debacchatus an tu in me.* v. 46. omnes pro *hoc*, id habent. duo: *etiam hercle.* duo: *quod coepisti.* v. 39. duo: *venum dandam.* v. 40. duo: *nam ego liberali illam assero causam manu.* v. 42. omnes: *summe Iupiter.* v. 45. & 46. ut edidimus. ut & v 48. nisi quod in posteriore parte duo: *sed hoc ego hariolor.* v. 51. *id quoque f. possum.* v. 52. omnes: *inceperis.* v. 54. duo: *deputo;* unus, *reputo.* Boeclerus.

1. *Obsecro, populares.*] Popularitas *in omnis rei consortium sumitur. Nunc autem* populares *cives dicit Et hoc est, quod veteres* quiritari *dicebant, quirites conclamare.* Donatus.

Obsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium.] Hic exemplum est contumeliosi per potentiam divitis, & in perniciem suam pauperis contumacis. *Idem.*

Obsecro populares.] Tres primi versus hujus scenæ, item sextus, octavus, & undecimus sunt trochaici tetrametri acatalectici: reliquorum versuum, qui sunt in principio hujus scenæ, quartus jambicus dimeter est: quintus, qui videtur jambicus tetrameter acatalecticus, si tamen in eo in *scelestus* penultimam corripias, abjecto, *s*, erit simul cum septimo, nono, decimo, duodecimo, quartodecimo, quintodecimo, & sextodecimo, trochaicus catalecticus. Item tertiusdecimus, abjecto *s*, ex *fores:* factaque synalœpha. Reliqui versus, partim trochaici catalectici sunt, partim octonarii jambici. *Faërnus.*

Obsecro, &c.] Ipse raptus præcesserat, cujus rumor a populo ad Demeam delatus illum efferavit, ut in scena præcedente. Continuatur hic rixa dum Æschinus, quam eripuerat meretricem ad fratrem Ctesiphonem, qui in domo Micionis exspectabat, deducit. Sequitur in via leno. *Farnabius.*

Ferte mis. atque innoc. a.] Quæ de secundo hoc jurgio Æschini cum Sannione, *Faërnus* habet, vide. Quiritationem diligenter explicavit *Donatus.* Quæ verba, ad quas personas in hac Scena referantur (non parum enim interest) *Guyetus* annotavit. Qualia nunc non repetenda sunt. *Boeclerus.*

2. *Subvenite inopi.*] Vide quam posteriora vehementiora sunt, ad incendendum populum. Primo, *miserum:* post, *innocentem:* ad ultimum, *inopem* posuit. Et primo, *ferte auxilium:* post, *subvenite.* Et totum hoc principium a benevolentia sumitur: quæ comparatur ex invidia potentiæ Æschini. Nam,

 con-

Quid respectas? nihil pericli est: numquam, dum ego adero, hic te tanget,

SA. *Ego istam invitis omnibus.*

ÆS. *Quamquam est scelestus, non committet hodie umquam, iterum ut vapulet.*

SA. *Æschine audi, ne te ignarum fuisse dicas meorum morum, Leno ego sum.* ÆS. *scio.* SA. *at ita, ut usquam fuit fide quisquam optima.*

Tu

contraria in Æschino esse vult intelligi. *Donatus.*

Misero atque innocenti auxilium: Subvenite inopi] Tria sunt, *Miser, Innocens, Inops.* Idem.

Otiose nunc jam] *Otiose*, secure significat. Nam nisi qui securus est, otiosus non est. *Idem.*

Otiose nunc jam ilico hic consiste] Simul imperavit modum, tempus, locum, factum. Modum, *otiose*: tempus, *nunc*: locum, *hic*: factum, *consiste*. Nam *jam* & *ilico*, alterum tempori adjungitur, alterum loco. At *consistere*, est audacter & constanter stare: ut,

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque. Idem.

Otiose, nunc jam ilico hic consiste.]Servum ducentem puellam morari jubet, & consistere. *Farnabius.*

Ilico] Modo locum, non tempus significat *Donatus.*

3. *Quid respectas?*] Meretricem timide respectantem jubet esse securam a lenone insequente. *Farnabius.*

Nunquam.] Pro *non.* Virgilius,

Numquam omnes hodie moriemur inulti. Donatus.

4. *Istam invitis omnibus.*] Deest *abducam* Idem.

Ego istam invitis omnibus.] Bona ἔλλειψις· nemo enim plene loquitur, qui luctatur. *Idem.*

Ego istam.] Abducam sc. aut retinebo. *Farnabius.*

5. *Quamquam est scelestus, non committet.*] Ἀνακόλουθον primum: nam quum proposuisset *quamquam*, non subjecit *tamen*. Donatus.

Quanquam est scelestus, &c] Cautum erat sub exheredationis pœna, ne filius familias lenonem pulsaret. Æschinus itaque non denuo & in publico sibi depalmandum lenonem statuit, ne id patrem hoc emanet, atque hinc ipse perpetuo perierit. infra act. 2. sc. 4. *Farnabius.*

Committet.] Perficiet. sed hoc proprie de illicitis & puniendis facinoribus dicimus. Et simul hic ostendit Comicus adolescens cedere se lenoni, invitum se noxam intulisse: & id quod fecerit, fecisse lenonis culpa, non sua. *Donatus.*

Iterum ut vapulet.] Mirrrciter Poëta priorem litem sustulit, dicendo *iterum*: ut non eadem lis esset, de qua supra Demea questus est: sed instaurata nascatur. *Idem.*

7. *Leno ego sum.*] *Leno*, terribiliter pronuntiandum est: quasi dicat, cui supplex eris. Sed ex argumento est, quod contemnit Æschinus minas lenonis: utpote qui jam uxorem decreverit ducere. *Idem.*

Leno ego sum &c.] *Donatus*, ad terrorem; *Eugraphius* ad contemtum retulit. Placet *Eugraphii* potius sententia. Hoc vult Sannio dicere: nolo te meæ conditionis ignarum esse; leno sum, fateor; sed ut in hoc genere, homo cetera non pessimus. Nihil autem tibi hoc proderit, quo minus ereptæ mulieris nomine reus peragi possis. Tam mihi jus dicetur, quam alii. In bene constituta enim republica judicium redditur, etiam vilibus personis; atque, ut propius ad nostram rem loquamur, jure civili Romano bene constitutum est, ut restitutio non impediatur, etiamsi spolians objiciat, spoliatum prædonem esse. *Boeclerus.*

Scio.] Hic sic respondit, quasi in lenone imminutio capitis tantum consisteret,

Tu quod te posterius purges, hanc injuriam mihi nolle
Factam esse, hujus non faciam. crede hoc, ego meum jus persequar:
Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re malefeceris.
Novi ego vestra hæc, nollem factum: jusjurandum dabitur, te esse
Indignum injuria hac; indignis cum egomet sim acceptus modis.
Æs. *Abi præ strenue, ac fores aperi.* Sa. *ceterum hoc nihil facis.*

Æs. *I in-*

fleret. *Fide usquam optuma.* *Fides* in concipiendis comminationibus: nam *denuntiatio* comminantis est. *Donatus.*

8. *Tu quod te posterius purges &c.*] Hic quoque sententias juris loquitur: neminem teneri, ut privatim transigat, aut pœnitentia ejus, qui vim intulit, contentus sit. Non enim idem est pœnitere ac restituere. Sed *nec prodest ei, qui vi rapuit, ad evitandam pœnam, si ante judicium restituat rem quam rapuit*, ut est in *l. 5. ff. vi bon. rapt.* Boeclerus.

Nolle hanc injuriam mihi factam esse.] Hoc e solemni satisfactionis more apud Romanos: ubi jurejurando agnoscebat quis, indigno se contumeliam intulisse, & nolle factum. Sic Liv. 29. *Locrensibus Senatum respondisse, quas injurias sibi factas quererentur, neque Senatum, neque populum R. factas velle.* Consimilem sui purgationem a Iove simulatitio habes apud Plaut. Amphitr. act. 3. sc. 2. *Farnabius.*

9. *Hujus non faciam.*] Figurate ergo. *Quod te purges*, id est, purgationem tuam. *Hujus* autem, δεικτικῶς est. Aut enim stipulam, aut floccum moverat, aut summum digitum. *Donatus.*

Hujus non faciam.] Cicero: *Ne tantulum quidem commotus est.* Idem.

Ego meum ius persequar.] Hoc est lenonium. *Idem.*

Meum jus.] Meam libertatem. *Meum jus.* Meam vindictam. Nam ut illa injuria est, quæ fit innoxio: ita jus vindicta illa, quæ redditur reo. *Idem.*

Persequar.] Ulciscar. Cicero: *Tu dum tuas injurias per te, id quod non potes, persequi conaris.* Idem.

10. *Neque tu verbis solves unquam, quod mihi re male feceris.*] Νομικῶς. Et *solves*, lues, persolves, id est, satisfacies, ac te purgabis. *Idem.*

Re male feceris.] Acuendum est *re*, & significanter proferendum. ibi enim est sententia. Et plus dixit, *re malefeceris*, quam *injuriam feceris.* Idem.

11. *Novi ego vestra hæc.*] Ἔλλειψις: deest enim *verba.* Idem.

Novi ego vestra hæc &c.] Vide quæ huc ex aliis annotavit *Io. Weitzius.* Formula satisfactionis valde insignis: in qua pœnitentia, & confessio injuriæ cum quadam palinodia conspicitur, adhibita jurisjurandi religione. Exemplum est apud *Plaut. Amphitr.* 3, 2, 50. *&c.* Quod præcesserat, *verbis non solvi quod re male factum est*, itidem νομικῶς sive ex regula juris communis dici, *Donatus* annotat. *Boeclerus.*

Jusjurandum dabitur.] Hoc est, jurabimus te esse indignum cui injuria fiat hujusmodi. Aut separatim, *jusjurandum dabitur*: & separatim, *te esse indignum injuria hac.* Et sic melius. Verba enim satisfaciunt, quum res colligitur in generalibus causis. nam sæpe iræ ac lites jurejurando sunt terminatæ. *Donatus.*

12. *Indignum injuria hac.*] Comice *indignum* & *indignis.* Idem.

13. *Abi præ strenue.*] Aut *abi præ*, id est, prior: aut *abi præ*, id est, præi: ut, *I præ, sequar.* Aut *præstrenue*? ut, *Prædivitis urbe Latini.* Idem.

Abi præ strenue.] Magna contemptio minarum lenonis, non respondisse Æschinum ad ea quæ dixerat. *Idem.*

Abi

Æs. I intro nunc jam. SA. *at enim non sinam.* Æs. *accede illuc Parmeno:*
Nimium istoc abisti: hic propter hunc adsiste. hem, sic volo.
Cave nunc jam oculos a meis oculis quoquam dimoveas tuos:
Ne mora sit, si innuerim, quin pugnus continuo in mala hæreat.
SA. *Istuc volo ergo ipsum experiri.* Æs. *hem serva, omitte mulierem.*
SA. *O facinus indignum!* Æs. *geminabit, nisi caves.* SA. *hei misero mihi.*
Æs. *Non innueram: verum in istam partem potius peccato tamen;*

I nunc

Abi præ strenue, ac fores aperi.] Parmenonem præire jubet, ac fores Mitionis ædium aperire. Inhibet leno. *Farnabius.*

Ceterum hoc nihil facis] *Nihil* pro *non*. Legitur & *nihili*. Donatus.

Ceterum hoc nihil facis.] V. Guyet. frustra id conaris. Obsistit enim leno, ut mox *at enim non sinam*; dum rei suæ possessionem sibi vindicat, donec plagis coërcetur, ut amplius resistere nequeat. *Donatus* videtur legisse: *enim non sinam*, excluso τῷ *at*; dum annotat, *enim inceptivam particulam esse apud veteres*. Boeclerus.

14. *I intro nunc jam*] Fidicinam alloquitur. *Farnabius.*

At enim non sinam] *Enim*, inceptiva particula apud veteres fuit: sed & convenit perturbationi. *Donatus.*

15. *Nimium istoc abisti*] Quasi ex contumacia lenonis appareat, quod multum abierit. *Idem.*

Propter hunc.] Juxta hunc, ut *Virgilius*

---- *templum de marmore ponam*
Propter aquam ----

Idem

Hem, sic volo.] Mire Comicus, ex alterius verbis, quid faciat alter, ostendit. *Idem*

SA. hem, sic volo. Æs. cave nunc] Ex auctoritate libri Bembini personæ his verbis ascriptæ deleantur: sunt enim omnia verba Æschini. *Faërnus.*

16. *Quoquam dimoveas tuos.*] Liber Bembinus & alii antiqui, *demoveas*. Idem.

17. *Ne mora sit, si innuerim*] *Innuero* est in omnibus recentibus. nos tamen lectionem antiquam sequemur: ita est octonarius jambicus, ut præcedens, & duo sequentes. *Idem.*

Quin pugnus continuo.] *Pugnus* a pugna dictus: aut ab illo *pugna*. Donatus.

Pugnus continuo] Id est vestigium litigantis. *Idem.*

18. *Istuc volo ergo ipsum experiri.*] Expresse ostendit pauperioris loquacem contumaciam usque ad pericula cædis. *Idem.*

Istuc volo ergo ipsum experiri.] Hoc illo dicente, servus lenonem verberat. *Idem.*

Hem serva.] Nescias cui dicat hæc Æschinus, an lenoni, an servo: sed servo magis est verisimile. *Idem.*

Hem serva.] Parmenoni imperat ut mulierem retineat, lenoni ut omittat. *Farnabius*

19. *Geminabit nisi caves*] Hoc comminantis est, non jubentis ferire. Sed quia longe stat Parmeno, *gemina* putavit dictum. Et *geminabit*, subaudiendum est *plagam*. Donatus.

Geminabit nisi caves] Non singularem pugnum, & unum dabit, sed *geminabit*: quasi dicat, geminato duplicatoque numero inferet. *Idem.*

Hei misero mihi!] Leno pulsatur. *Idem.*

20. *Non innueram.*] Convenienter

Poëtæ

I nunc jam. SA. *quid hoc rei est? regnum ne Æschine hic tu possides?*

ÆS. *Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.*

SA. *Quid tibi rei mecum est?* ÆS. *nihil.* SA. *quid? nostin' qui sim?* ÆS. *non desidero.*

SA. *Tetigin' tui quicquam?* ÆS. *si attigisses, ferres infortunium.*

SA. *Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego argentum dedi?*

Respon-

Poëta avidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, quum supra dominum invitum ostenderet cogi ad inferendam injuriam *Idem*.

In istam partem potius peccato.] Ut verberes non jussus potius, quam jussus non verberes *Idem*.

21. *Nunc jam.*] Duæ partes istæ sunt Et bene *jam*, quia sero, & post plagas Et utrum hoc lenoni, ut abeat, an puellæ ut introeat, dicitur? sed facetius est, si lenoni intelligas dici: quasi hoc factum sit quod voluerit: & quasi venerit ut vapulet. Et *jam* etiam tarditatis incusatio est, ut *Virgilius*,

Jam melior, jam diva precor. ---- Idem.

Regnumne Æschine] Invidiosa moraliter exclamatio, & ardentior ad plagas. *Idem*.

Regnumne. Æschine, hic tu possides?] Bene *hic*, id est, Athenis, ubi gravius crimen est dominari velle: nam tyranni ibi semper oppressi sunt, & maxime a proximis. *Idem*.

Hic.] Athenis, civitate libertatem semper adversus tyrannos asserente, atque ubi Democratica administratio *Farnabius*.

22. *Si possiderem.*] Ἠθικὴ εἰρωνεία contemnentis in invidiam. *Donatus*.

Ornatus esses ex tuis virtutibus] Cito ostendit quantum a se longe sit regnum, qui dixerat ornari potuisse lenonem *Idem*.

Ex tuis virtutibus] Sic veteres per εἰρωνείαν *virtutes* pro flagitiis dicebant. Lucilius, *animo ac virtutibus*. Idem.

23. *Quid tibi rei mecum est?*] Hoc, quia verberatus est, dicit. ut sit, *quid tibi debeo?* non quia nihil sibi debeatur. *Idem*.

Quid tibi rei mecum est?] *Donati & Guyeti* expositionem juvat locus [illegible] in *Heaut.* 4, 4, 2. ubi Bacchis ad Syrum: *etiamne tecum hic res mihi est?* Resp. Syrus: *minime: tuum tibi reddo*. Bœclerus.

Nihil.] Facete: quia ipse abstulit, & *nihil* vult a se repeti. *Donatus*.

Quid? nostine qui sim?] Proprie: sic enim dicit qui nihil quicquam debet, *Non me novit*, non quod ignoretur, sed quod in jure non cernatur *Idem*.

Nosti qui sim? Æs. non desidero.] *Plautus Menæchm* 2, 2, 22 *Ego te non novi, neque novisse adeo volo. Catull. ep* 94.

Nil nimium studeo Cæsar tibi velle placere,
Nec scire utrum sis albus an ater homo.

adde *Ph* 2, 3, 85. Bœclerus.

24 *Si attigisses.*] Plus dixit *attigisses*. quam *tetigisses*. Est enim multo majus *attingere*, quam *tangere*. Donatus.

25. *Qui tibi magis licet.*] Hic non tam ratiocinatio est, quam exclamatio per dolorem. *Idem*.

Qui tibi magis.] Si mihi, inquit, non licet attingere tuam: cur tibi licet meam, non tangere, sed habere? Et *habere*, utrum domi in consuetudine: an corrumpere, id est, stuprare intelligimus? *Idem*.

Meam habere, pro qua ego argentum dedi?] *Meam* suffecerat: sed magna moralitate additum, *pro qua argentum dedi*, ad vociferationem. Simul esse ostendit leno quod repetit. *Idem*

Qui tibi magis licet meam habere, pro qua

Responde. Æs. *ante ædes non fecisse erit melius hic convicium :*
Nam si molestus pergis esse, jam intro arripiere; atque ibi
Usque ad necem operiere loris. Sa. *loris liber ?* Æs. *sic erit.*
Sa. *O hominem impurum! hiccine libertatem ajunt esse æquam omnibus ?*
Æs. *Si satis jam debacchatus es leno, audi si vis nunc jam.*
Sa. *Egon' debacchatus sum autem, an tu in me ?* Æs. *mitte ista, atque ad rem redi.*

Sa. *Quam*

qua ego argentum dedi ?] Bona fide se emisse, ostendere vult, adeoque bonæ fidei possessorem esse, qui in suo jure neminis hominis facto debuerit turbari. *Boeclerus.*

26. *Ante ædes non fecisse erit melius hic convicium.*] Non erat quod ad hæc juste responderet. & ideo sic respondet, ut convicium dicat, quod verum est. *Donatus.*

Ante ædes non fecisse erit melius hic conv.] *Guyeti* explicationem possit firmare locus *Plautinus in Bacchid* 4,8, 33: *Ut ne clamorem hic facias neu convicium.* *Donatus* aliter accipit. *Melius erit non fecisse*, formulam sapit, ut in illo veteri : *quievisse melius erit.* Et : πολλῶ τὸ ἄμεινον. Minarum autem vim habent hoc loco illa verba : quas mox clarius exprimit Æschinus : cujus ἦθος tale facit poëta, ut disputationi juris, vim opponeret. *Boeclerus.*

27 *Jam intro arripiere.*] Liber Bembinus & Decurtatus, *abripiere.* Faërnus.

28. *Loris liber ?*] *Lora* apud veteres *laura* dicebantur, a lauro triumphorum: sub qua mos erat captivos vinciri, ducique per pompam. Ideo autem, ut conditionis reminiscantur, loris cæduntur mancipia : nam *mancipia* dicuntur, quod manu capta sunt : *servi*, qui servati sunt, quum eos occidi oporteret jure belli. Unde *Virgilius* sic inducit captivum rogantem,

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque patrique. Donatus.

Loris, liber ?] Novus injuriæ titulus. Loris cædere sive flagellare liberum hominem, Athenis non licebat. Servorum id supplicium fuit. Quam rem Sannio hic ex *libertate democratica* deducit : *Hiccine libertatem ajunt esse æquam omnibus ?* i. e. annon vivimus in republica populari, ubi omnes cives, eo ipso quod cives sunt, æquo jure agitant & libertatis beneficiis perfruuntur ? Unde & *Cicero pro C. Rabirio*, legem Porciam, quæ exemplo juris Attici virgis cædi civem Rom. vetabat, libertatis favore commendat. (*cap.* 4.) ac *in Verrina* 5. *cap.* 63. cum affectu & figura amplificat : *O nomen dulce libertatis ! o jus eximium nostræ civitatis ! o lex Porcia, legesque Semproniæ !* Boeclerus.

Loris liber?] Loris quippe cædi illiberale ac servile fuit : ut magistratus virgis in noxios utebantur, ita domini in servos loris. *Farnabius.*

29. *O hominem impurum !*] Sic veteres *impurum* generaliter pro improbo ponebant : ut eadem hac fabula, *Persuasit ille impurus, sat scio.* Donatus.

Hiccine libertatem.] Scilicet Athenis. *Idem.*

Æquam esse omnibus ?] Quasi diceret, ubi non est, quando Æschinus loquitur. Et bene *omnibus* : ut ne lenones quidem videantur excepti. *Idem.*

Æquam esse omnibus?] O. l. a. *esse æquam.* Faërnus.

31. *Egon debacchatus sum in te, an tu in me?*] Variant hic libri scripti : nos antiquissimos sequemur, in quibus omnibus ita est : *Egon debacchatus sum autem, an tu in me?* Cum enim non dixerit Æschinus lenonem in se debacchatum, sed tantummodo debacchatum, leno quoque id simpliciter negat, subdens

SA. *Quam rem? quo redeam?* ÆS. *jam ne me vis dicere id quod ad te attinet?*

SA. *Cupio, aqui modo aliquid.* ÆS. *vah. leno iniqua me non vult loqui.*

SA. *Leno sum, fateor, pernicies communis adolescentium:*
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla orta est injuria.

ÆS. *Nam hercle etiam hoc restat.* SA. *illuc quaso redi, quo cœpisti, Æschine.*

ÆS. *Minis viginti tu illam emisti, qua res tibi vertat male.*
Argenti tantum dabitur. SA. *quid si ego tibi illam nolo vendere,*

Coges

subdens eum potius in se debacchatum. Sane prima hujus versus syllaba pertinet ad præcedentem. *Idem.*

Mitte ista, atque ad rem redi.] Superbe adolescens maleficium non putat lenonis esse purgandum. *Ad rem* autem, ad negotium de quo agitur, dicit. *Donatus.*

Omitte ista.] O. l. s. & Donatus, *mitte ista.* Faërnus.

32. *Quam rem?*] *Quam abduxisti. Res* enim, pecunia intelligitur: vel id pro quo pecunia danda est. *Donatus.*

Quo redeam?] Ad, *quam evertisti domum:* quia, *fores effregit, atque in ædes irruit alienas.* Idem.

Quod ad te attinet.] Quod tibi prodest, & commodum est. *Idem.*

Quod ad te attinet?] Liber Bembinus, Basilicanus, Victorianus, & multo maxima pars aliorum, his præponit pronomen *id.* Et stat versus abjiciendo d, ex *quod.* Faërnus.

33. *Cupio.*] Ille, *vis*, dixit: hic *cupio.* Donatus.

Modo aqui aliquid.] Subaudiatur, *dicas.* Idem.

Cupio, modo aqui aliquid.] Et Bembinus & Victorianus, & omnes fere alii l. s. *Cupio: aqui modo aliquid.* Faërnus.

Vah. leno iniqua me non vult loqui.] Nomen sacrilegum, & injustum *leno*, iniquitatem agitat, justitiam patrocinatur. Hoc totum εἰρωνικῶς pronuntiandum est. *Donatus.*

Vah. leno iniqua me non vult loqui.] Vah. unde nobis nova incessit religio! gratemur nobis reformatum rerum statum: siquidem lenones impuri, impii, sacrilegi iniquitatem agitare, æquum exigere, de virtute loqui, justitiæ patrocinari incipiant. *Farnabius.*

34. *Leno sum.*] Figura συγχώρησις. Donatus.

Pernicies, &c.] Diphilus. Οὐκ ἔστιν οὐδὲν τεχνίον ἐξωλέστερον τοῦ πορνοβόσκου. Farnabius.

35. *Est orta injuria.*] *Orta*, cœpta. *Donatus.*

36. *Nam hercle etiam id restat.*] Liber Bembinus, *hoc restat.* Faërnus.

Illuc quaso redi quo cœpisti, Æschine] Figurate: rectum enim erat, *unde cœpisti.* Nisi forte *quo* pronomen est modo accipiendum: ut sit, *a quo.* Et bene memor est, dixisse Æschinum, *Omitte ista, atque ad rem redi.* Donatus.

37. *Qua res tibi vertat male.*] Adjicit contumeliam, quasi & hoc multum sit & inimicum. *Vertumnus* dicitur deus, qui rebus ad opinata revertentibus præest. Sæpe autem male cedit, quod bonum putatur: & hoc est male vertisse: ut ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti, de quo *Virgilius.*

---- *ensemque recludit*
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus. Idem.

38. *Argenti tantum tibi dabitur.*] Idem liber & Basilicanus, & Victorianus & multi alii non habent dictionem *tibi*, ut & exigit versus, qui est octonarius

Coges me? ÆS. *minime.* SA. *namque id metui.* ÆS. *neque vendendam censeo,*

Quæ

narius attributa tamen prima ejus sylliba versui præcedenti. *Faërnus.*

Quid si ego tibi illam nolo vendere?] Hæc majoris sunt stomachi, & ideo stultiora: nam quod jam amisit, venditurum se negat. Et, *quid si nolo*, nove dictum est, & τῷ ἰδιωτισμῷ. Donatus.

Quid si ego tibi illam nolo vendere? coges me?] potest autem dici, *quid si nolo? coges me?* Idem.

38 & 39. *Quid si ego illam tibi nolo vendere, coges me?*] Iterum jure nititur. In ipsa enim dominii & proprietatis natura hoc inest, ut re nostra, non alieno, sed nostro arbitratu utamur, &, in hoc negotio, an vendere, & cui vendere velimus, constituamus. Itaque naturalem æquitatem sequuntur juris civilis R. conditores, quando decernunt, neminem cogi ut suam rem invitus vendat, aut vendat alii, quam cui vult. Vide omnino Imperatorum Constit. *l.* 14. *C. de contrah. emt.* ut & *l.* 11. *eod.* & adde *l.* 9. *ff. de act. rer. amot.* *l.* 16. *C. de jure delib.* quæ loca ad Terentium suum notavit, Vir doctrina, humanitate, pietate, Germano candore, inprimis præcellens *Joh. Henricus Schraterus*, cujus amicitia perlibenter & familiariter utor. *Boeclerus.*

39 *Minime.*] Εἰρωνεία. Donatus.

Namque id metui] Εἰρωνεία contumax & ridicula in eo, quod jam amisit id de quo dixit se cogi non posse. *Idem.*

Neque vendendam censeo, quæ libera est &c.] Æschinus, qui hactenus Sannioni jure agenti nihil responderat, præter vim & minas, & denique pretium pro erepta muliere, citra mentionem ulterioris satisfactionis obtulerat, cum videret, Sannionem recusare pactionem, extemporali astutia, calumniæ metum injicit, & vindicias libertatis prætexit, confingens liberam esse mulierem, quam eripuerat. q. d. *Quia liberam mulierem, quæ vendi non potest, alienare vis, ego illam liberali causa h. e. directa legis, qua liberos homines alienare prohibitum est, actione, assero manu.* Hæc Iurisconsulti celebria verba rem satis explanant, si modo contextus Poëtæ propius attendatur. ita enim voluit dicere Æschinus: Tu dicis, Sannio, cogi te non posse, ut mihi vendas mulierem. recte. Non cogam te. Imo ostendam, nec fas tibi esse, vel mihi vel cuiquam mortalium eam vendere. Libera est enim (στρατήγημα ἀγωνιστικὸν hoc est, quod interjicit) quam tu hactenus ut servam, ut venalem detinuisti. Eo nomine te in jus vocabo, assertaque in libertatem muliere, ut sine omni pretio eam dimittere cogaris, imo ultro puniaris, efficiam. Vide ergo, num satius sit, argentum quod obtuli accipere, *an causam meditari tuam.* Hujus astutiæ Pamphilo hæc subsidia præsto erant, quod lenones valde vulgo suspecti essent, tanquam qui liberas puellas, abductas alibi aut raptas, nec ignorantes modo, sed scientes sæpe mercarentur: eoque quæstus ipsorum apud judices, in judicio libertatis, parum esset favorabilis. Apud *Plautum in Persa* 4. 9: *ambula in jus leno ---- ---- qui hic commercaris cives homines liberos.* Unde mox κωμικῶς *feles virginaria* dicitur. ut & *in Rudente act.* 3 *sc.* 4. ubi Poëta talis lenonis propositum ἠθοποιεῖ, dum ita inducit loquentem:

Argentum ego pro istisce ambabus, cujæ erant, domino dedi:
Quid mea refert, hæ Athenis natæ an Thebis sient,
Dum mihi recte servitutem serviant.

Respondet Trachalio:

---- ---- itane impudens,
Tune hic feles virginalis liberos parentibus
Sublectos habebis, atque indigno quæstu conteres?

Propter hujusce rei suspicionem, aliquando ita emebantur a lenone puellæ, ut teneretur ille emtori pretium restituere, si vendita puella in libertatem assereretur. Exemplum est in *Curculione Plauti act.* 5. *sc.* 2. *v.* 66. *&c.* ubi miles, de puella; quam a lenone emerat, postea libera inventa;

Et leno hic debet nobis triginta minas.
PH. *Quamobrem istuc?* MI. *quia ille ita repromisit mihi:*

Si

Quæ libera est : nam ego liberali illam assero causa manu.
Nunc vide utrum vis ; argentum accipere , an causam meditari tuam
Delibera hoc , dum ego redeo , leno. SA. *pro supreme Jupiter !*
Minime miror , qui insanire occipiunt ex injuria.
Domo me eripuit, verberavit : me invito abduxit meam :
Ob malefacta hæc tantidem emptam, postulat sibi tradier.
Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.

Si quisquam hanc liberali asseruisset manu ,
Sine controversia omne argentum redderet.

Adde *Scen. seq. v.* 31. *&c.* In eadem *Plautina* fabula (*act.* 5. *sc.* 2. *v.* 22.) formulam & elogium ejusmodi accusationis, non quidem in lenonem sed in militem , proponi videmus :

Qui sciat mercari furtivas atque ingenuas virgines ,
Ambula in jus.

Itaque Sannioni ista comminatio Æschini terribilis fuit , cum vindicias secundum libertatem se postulaturum diceret. Quibus secundum mulierem datis , vel futurum erat , ut convinceretur , quod sciens in libertatem mulieris peccasset , adeoque pœnam quoque ferret ; vel si ambiguum illud maneret , restituere & ab se dimittere eam statim cogeretur , nemine pretium reddente , quanti emerat. *Bœclerus.*

40. *Nam ego illam liberali assero causa manu.*] Ordo est, *ego liberali causa, manu assero.* Et sunt juris verba : a quibus etiam *assertores* dicuntur vindices alienæ libertatis. Nam & causa ipsa, *liberalis* dicitur , quæ actionem in se continet libertatis. *Donatus.*

Nam ego illam liberali assero causa manu.] Donatus & o. l. s. *nam ego liberali illam a. c. m.* Faërnus.

Nam ego illam liberali assero causa manu.] Ego illam , quæ libera est , ex servitute tua , injecta manu , secundum vindicias, in libertatem assero. *Farnabius.*

42. *Pro supreme Jupiter !*] Hæc locutio ad hoc inducta est , ut ex verbis lenonis appareat quam facile mitis fieri possit, & quidvis & libenter accipere. *Donatus.*

Pro supreme Jupiter!] *Supremum* nunc dicit summum. [illegible] eo quod est *superior* & *superius* fit *supremum. Virgil.*

----- rex ipse Jovis de gente suprema ,
Troius Æneas tua nos ad limina misit.

Et non abhorret a persona & plebeji , & lenonis, & vim passi, Jovem ipsum convitio persequi , ut quotidie videmus ab hominibus ejus loci & ordinis fieri. *Idem.*

43. *Minime miror qui insanire occipiunt ex injuria.*] Sensus hic est : Insanos fieri per injuriam plerosque mirabar , sed jam non miror , postquam ego ipse per injuriam quam sum passus , insanire compellor : adeo ut exclamem , *pro Jupiter !* Et simul adverte vigilantem Poëtam , ut ubicunque in comœdia vocem tragicam extulerit , statim personam insanam dicere faciat. Sic supra , *Pro Iupiter ! tu homo nunc adiges me ad insaniam.* Idem.

Minime miror , qui &c.] Menander. Οἴμαι. τὸ γὰρ ἄφνω δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ. *Farnabius.*

44. *Me invito abduxit meam.*] Honestiori personæ hæc querela sufficeret , *abduxit meam.* Sed leno bene addidit , *me invito.* Nam abducuntur meretrices absque voluntate lenonum. Et decora locutio est per ἔλλειψιν, *Me invito abduxit* , non enim addidit , *puellam* , aut quid tale. *Donatus.*

45. *Tantidem emptam postulat.*] Legitur & *totidem emptam.* Idem.

46. *Homini misero.*] Secundum illud *Menandri :* * ΛΙΓΟC ΤΗ ΠΟΙωΝ ΤΟΙΓΟεΡΠΑΤΟ ΤΟΝ ΓΡωΝΟΝ

Verum enim, quando bene promeruit, fiat: * *suum jus postulat.*
Age jam cupio, si modo argentum reddat. sed ego hoc hariolor:
Ubi me dixero dare tanti; testes faciet illico,
Vendidisse me. de argento somnium: mox, cras redi.
Id quoque possum ferre, si modo reddat: quamquam injurium est.
Verum cogito id, quod res est; quando eum quæstum occeperis;

Acci-

ΟΙΚΕΤΗΝ λάζων. * Donatus.

Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.] Contumeliosa cædes, *colaphus*, & digna lenone. *Idem.*

Infregit.] Ut illudens hoc fecisse Æschinus videatur, cum sonitu se colaphizatum significat. *Infregit* autem, illisit, inflixit: ut sit sensus, *inflixit homini misero plus quam quingentos colaphos.* Et flebiliter pronuntiandum est. hoc enim exprimitur, ut tamen incusset in alieno facto fortunam suam. Et vide quantum hoc distet ab illo quod supra dicebat, *ipsum istuc volo experiri.* Hoc, quia solus est: illud, quia cum adversario *Idem.*

Colaphos infregit mihi] *Colaphum infringere*, est compressa in pugnum manu cædere. *Alapam infligere*, deducta manu percutere. *Farnabius.*

47. *Bene promeruit.*] *Bene*, multum. *Promeruit*, adjuvit, profuit, cui contrarium est *commeruit* Nam *mereri & promereri*, est præstare beneficium. *Virgilius.*

Quique sui memores alios fecere merendo.

Et,

---- nunquam regina negabo
Promeritam.

Donatus.

48. *Age jam cupio; si modo argentum reddat. sed ego hoc hariolor.*] Ex *sed* d, aliso, & τὸ *hoc* correpto, dactylus erit in sexta sede trochaici. *Faërnus.*

49. *Ubi me dixero dare tanti.*] Recte dixit. Ubi enim pactio intercesserit pretii, jam ereptionis actio sublata erit & pretium debebitur. *Donatus.*

Ubi me dixero dare tanti, testes faciet ilico me vendidisse.] *Donatus: recte dixit. Ubi enim pactio intercesserit pretii, jam ereptionis actio sublata erit: & pretium debebitur.* Duo veniunt in deliberationem. Primum reputat Sannio, si transigat cum Æschino de pretio, cæteram actionem de foribus effractis, de verberibus ac tot injuriis, quas paulo ante exaggeravit, hac ipsa transactione extingui: deinde metuit, si semel fidem emtori habuerit, difficulter se accepturum, quod debeatur: Æschinum enim singula dicturum, quæ morosi debitores solent:* *mox* solvam, *cras redi* ut accipias. donec per tales moras evanescat denique forsitan res tota. hoc enim vult, cum dicit: *de argento somnium* i. e. nihil accipiam. quasi quis diceret, *argentum non videbo, nisi per somnium*, ut est in *Codice Guyeti.* Moras equidem ferre possum, dum modo reddat denique pecuniam. *quamquam injurium est*, adigi ut vendas quod nolis scilicet. *Bæclerus.*

50. *De argento somnium.*] Quantum ad argentum spectat, procrastinatione & mora evanescet instar somnii. *Farnabius.*

Mox; cras redi.] Mire transit ad μιμητικόν. Donatus.

51. *Id quoque possum ferre*] Id *mox, cras redi*, id est, moram. *Idem.*

Quanquam injurium.] Vendere quod nolis. *est*, scilicet. *Idem.*

52. *Id quod res est*] Pro, *id quod verum est:* bona locutio. *Idem.*

Quando eum quæstum occeperis.] Ut in Andria, *Deinde quæstum occipit.* Idem.

Quando eum quæstum occeperis, &c] Verum in turpi quæstu, voranda nobis non raro est injuria, imo decoquenda. *Farnabius.*

53. *Mus-*

Accipienda, & mussitanda injuria adolescentium est.
Sed nemo dabit: frustra egomet mecum has rationes puto.

53. *Mussitanda.*] Patienda, considerenda cum silentio, & ut in amatore putanda, atque per hoc perferenda. *Mussitare* enim proprie est dissimulandi causa tacere, dictum vel a *muto*, vel ab *M*: quæ litera est nimium pressæ vocis ac pene nullius, adeo ut sola omnium quum inter vocales inciderit, atteratur atque subsidat. Hinc *Virgilius*,

---- *Mussat rex ipse Latinus.*

Donatus.

54. *Frustra egomet mecum.*] Præparationis genus ad accipiendas viginti minas: totius summæ desperatio. *Idem.*

Sed nemo dabit. frustra egom.] Revolvitur ad deteriora timenda: *sed nemo dabit* sc. argentum. *frustra egomet mecum has rationes puto.* Ad quæ verba *Donatus* non inerudite: *præparationis genus ad accipiendas viginti minas totius summæ desperatio* Bœclerus.

Frustra egomet mecum has rationes deputo.] Duo antiquissimi libri Bembinus & Victorianus, *puto:* & sic quoque stat versus: immo etiam numerosior est. *Faernus.*

Puto.] Voluto, computo. *Farnabius.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

SYRUS *servus.* SANNIO *leno.*

Argum. *Sannio queritur de injuria sibi facta ab Æschino & Syri consiliis eluditur; qui eum callide impellit, ut accipiat pretium pro erepta virgine.* Thes. 1. *Lenones non tanti colaphos faciunt, quanti pecuniam.* 2. *Hic perspicitur, ut clavum clavum trudit, ita dolus dolum.*

SY. *Tace, egomet conveniam ipsum: cupide accipiat jam faxo: atque etiam*

Bene

Jambici octonarii, & postea senarii. v. 1 & 2. meorum *MSS.* unus: *Tace egomet conveniam ipsum ut cupide accipiat jam faxo atque etiam Bene ut dicat s.* &c. alter: *Tace egomet conveniam eum ut cupide accipiat faxo atque etiam B. ut d. s.* Argentor. *Tace e. c. i. v. c. a. faxo atque e. b. d. s.* v. 3. omnes, ut edidimus. v. 4. duo *quam qua hod.* v. 8. τὸ *hus* unus, *Syro*; duo *Sannioni* tribuunt. v. 9. duo, pro *nunc* habent *huic.* v 20 duo: *istuc vide* v. 23. duo: *veniam.* Argentor. *venio.* v. 24. omnes: *omittam.* Verba collocantur, ut edidimus. v. 27. omnes, ut edidimus. v. 34 duo: *minas corradet alicunde decem.* v. 38. omnes: *etiam insuper defraudat.* unus: *nusquam habeo.* alter: *nusquam abiero.* v. 39 duo: *imo jam hercle* v. 42. duo: *scio te non esse usum a.* tertius: *scio non te e. v.* v. 45. duo: *quicquid te oro.* Bœclerus.

Tace, egomet conveniam jam ipsum.] *In hac scena actus, est exemplum continens vitæ avarorum, qui sæpe in damnum ipsius avaritiæ rationibus ruunt: simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quædam vicissim & dolosa captio est.* Donatus.

1. *Tace, egomet conveniam jam ipsum.*] *Tace*, si pro adverbio est, omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Ctesiphoni maxime sollicito, & supplicanti omnibus, ob metum patris. *Jam* autem, non tarditatis est; sed properationis significatio. *Idem.*

Tace: egomet.] Versus hic trochaicus tetrameter acatalecticus. *Faernus.*

Tace &c.] Syrus egrediens intro loquitur ad Æschinum, qui jusserat eum ad Sannionem exire, ipsique persuadere, ut acciperet quod oblatum erat. Bene meritus est de hac quoque scena Guye-

Bene dicat secum esse actum. quid istuc Sannio est, quod te audio
Nescio quid concertasse cum hero? SA. *numquam vidi iniquius*
Certationem comparatam, quam hac hodie inter nos fuit:
Ego vapulando, ille verberando, usque ambo defessi sumus.
SY. *Tua culpa.* SA. *quid facerem?* SY. *adolescenti morem gestum oportuit.*

SA. *Qui*

Guyetus designandis quæ obscuriora videbantur. *Baclerus.*

Tace.] Progressus Syrus alloquitur Æschinum vel Ctesiphonem, qui intus. *Farnabius.*

Ipsum.] Sannionem. *Farnabius.*

2. *Bene dicat secum esse actum*] *Actum*, recte additum est: nam multa etiam cupide accipimus, ita tamen ut male nobiscum esse dicamus actum *Donatus.*

Quid istuc, Sannio, est.] Illu[illegible]ora post scenam, hoc jam in proscenio dicitur. Et vide quam ingeniose *Terentius*, qui supra ab Æschino Lenonis nomine facit Sannionem vocari, utpote ab homine arroganti & feroci ob ætatem & negotium: at hunc blande circumvenientem honorificentius inducit cum Lenone loqui, & Sannionem eum vocare. Sane qui in sordidis professionibus agunt vitam honorifice nomine proprio appellas: sed qui in splendidis artibus sunt constituti, gaudent artis nomine nuncupari, ut Imperator, Orator, Philosophus. Sic & in Eunucho, *Audire vocem visa sum modo militis*, apud se loquens meretrix: & postquam illum cominus videt, *salve mi Thraso*, inquit, non, *salve miles*: quod erat durissimum. Et mox irata persona, *miles, nunc adeo edico tibi.* Idem.

3. *Nescio quid concertasse cum hero?*] Argute positum *nescio quid*: vult enim ex illo audire, ut nanciscatur initium, quod persuadendum suscepit. *Idem.*

Concertasse.] Οἰκονομία. Honorifice nomen tractat, ut & placidum sibi reddat, & ut eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. Nam honestas adimit avaritiam. *Idem.*

4. *Certationem comparatam.*] Διασύρει, quia ille concertasse dixit, non cæsum esse. *Idem.*

Comparatam.] Proprie; alias *constitutam*. Et *comparatam* ad dictum Syri refert, qui ait concertationem fuisse, pares faciens Æschinum & Lenonem, nam Sannio vult sibi deberi pro eo quod vapulavit: quod abstulit illi *Syrus*, dicendo eum non verberatum esse, sed potius concertasse. Et proprie dixit *concertationem*, ipsum actum. Nam *certamen* est res ipsa de qua certatur, uter columbam sagitta feriat, uter prior decurrat ad metas. Nam sic *Virgil.* in Bucolicis:

Velocis jaculi certamina ponit in ulmo.

At vero *certatio*, ipse actus contentioque certantium est. *Idem.*

Nunquam vidi iniquius concertationem comparatam, &c.] Similiter Juvenal. Sat. 3. *Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.* Farnabius.

Quam qua hodie inter nos fuit.] In libro Bembino & Victor. est *quam hac hodie:* ut & versus exposcit. *Faernus.*

5. *Ille verberando usque, ambo defessi sumus.*] Incerta est distinctio, vel *verberando usque*, vel *usque defessi.* & est *usque* adverbium, significans aut *diu*, aut *multum*. *Donatus.*

6. *Tua culpa.*] Potest & nominativus & septimus casus esse, si nominativus est, deest *est:* si septimus, deest *factum est*. Idem.

Quid agerem?] Duo antiqui libri, inter quos est Bembinus, *quid facerem?* utroque modo proceleusmaticus est in tertia sede octonarii iambici. *Faernus.*

Adolescenti morem gestum oportuit.] Ab ætate adjuvatur sententia. Ideo *adolescenti* dixit, non *Æschino*. Et *morem gerere*, proprie lenonis & meretricis est; unde & ipse sic respondet, ut non fugiens κακόφατον, dicat, *usque præbui.* Donatus.

Adolescenti morem gestum oportuit.] Cum ἐμφάσει *Adolescenti* pronuntiandum

Sa. *Qui potui melius, qui hodie usque os præbui?* Sy. *age, scis quid loquar?*
Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.
Sa. *hui:*
Sy. *Metuisti, si nunc de tuo jure concessisses paululum; atque*
Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime,
Ne non tibi istuc fœneraret. Sa. *ego spem pretio non emo.*
Sy. *Numquam rem facies: abi, nescis inescare homines Sannio.*
Sa. *Credo istuc melius esse: verum ego numquam adeo astutus fui,*

Quin

dum est, scilicet qui facilius assentatione caperetur. *Donatus*

7. *Qui potui melius, qui hodie usque os præbui?*] Subauditur, *morem gerere.* Et hoc subtiliter Leno, quum morem gerendum fuisse in meretricis pretio dixerit Syrus. *Hodie* autem, non tempus significat, sed iracundiam, eloquentiam ac stomachum. Ut *Virgil.*

Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

Idem.

Age.] Modo *age* corripientis est adverbium. *Idem.*

Scis quid loquar?] Argute: quia simulaverat Leno non intellexisse, quid dixerat servus. *Idem.*

Scis quid loquar?] Legitur & sic: *sed scis, quod loquar.* Idem.

Age, scis quid loquar?] Pronuntiatione blandiori & familiari exprimenda est horum verborum sententia. Ut subinde: *age novi tuum animum.* Bœclerus.

8. *In loco negligere, maximum interdum est lucrum.*] Bene additum est *in loco*, & *interdum:* non enim semper. *Donatus.*

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.] Opportune & tempestive, tempori & loco convenienter. Plaut. Capt. act. 2. sc. 2.

Est etiam ubi damnum præstet facere quam lucrum. Farnabius.

Sa. *Hui.* Sy. *metuisti si nunc.*] Hæc omnia in iisdem libris & Basilicano, Syro adscribuntur. *Faërnus.*

9. *Si nunc de tuo jure concessisses.*] Bene *tuo jure:* ne diceret: non erat res mea quam vænalem habui. Aut *de tuo jure*, de lenonia duritia: ut alibi, *Meo jure utar, ut potior sit, qui prior ad dandum sit.* Donatus.

11. *Ne non tibi istuc fœneraret.*] *Fœneratum*, est cum lucro redditum & multiplicatum. *Fœneraret* ergo, non Æschinus, sed ipsa res in qua fœneratio. *Idem.*

Ego spem pretio non emo.] Ἀντιστοιχία; contra *Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.* Idem.

12. *Nunquam rem facies.*] Leno quidquid agit, ad lucrum refert: & sic lucri genus dicit esse Syrus a Lenone, quemadmodum persuadet. Et nota, *rem*, & litem, negotium meretricis, & patrimonium, & omnem pecuniam nominari. *Idem.*

Nunquam rem facies.] Secundum personam servi Lenonem Syrus hortatur, hominem ad lucrum excitans, non ad honestatem. *Idem.*

Nescis inescare homines, Sannio.] Μεταφορὰ ab aucupibus, qui avibus capiendis offundunt cibum. *Idem.*

Nescis inescare homines.] Plaut. Asin. act. 1. sc. 3.

Hic noster quæstus aucupii simillimus est:
Auceps quando concinnavit aream, offundit cibum:
Aves adsuescunt. Necesse est faciat sumptum, qui quærit lucrum, &c.

Farnabius.

13. *Credo istuc melius esse.*] Vide comicum errorem utriusque personæ, &

 calli-

Quin quidquid possem; mallem auferre potius in præsentia.

SY. *Age novi tuum animum: quasi jam usquam tibi sint viginti minæ,*

Dum huic obsequare. præterea autem te ajunt proficisci Cyprum. SA. *hem.*

SY. *Coëmisse hinc quæ illuc veheres multa; navem conductam, hoc scio.*

Animus tibi pendet. ubi illinc, spero, redieris, tamen hoc ages.

SA. *Nusquam pedem: perii hercle. hac illi spe hoc incèperunt.* SY. *timet;*

In-

callidi Lenonis, & captiosissimi Syri servi. *Donatus.*

15. *Age.*] *Age*, nunc verbum est, significans *dic.* quia jam prope est, ut consentiat persuadenti. *Idem.*

Tuum animum.] Deest *liberalem.* Idem.

Quasi jam usquam tibi sint viginti minæ.] Sensus, Quasi numero in aliquo ducas, & in aliqua æstimatione constituas: & non si velis, penitus contemnas viginti minas, dummodo huic obsequaris. *Idem.*

Age, novi tuum animum, &c.] Novi animum tuum præsentis lucri avidum. Quid vero profecisti? ideo ne accepisti, aut jucundæ tibi sunt 20 minæ, dum animo obsequeris tuo? Turnebus insinuationem esse vult; quasi vero viginti minæ tanti essent, ut eas malles quam hero meo ad tempus obsequi. l.20. c.31. *Farnabius.*

16. *Præterea autem.*] Ἀρχαϊσμὸς est figura. Nam veteres libenter conjunctiones multiplicabant. *Donatus.*

Te ajunt proficisci Cyprum.] Et eum non profecturum dixit, sed jam *proficisci*: & non ab uno dicit se audivisse, ne negaret: sed *ajunt* inquit. *Idem.*

Cyprum.] Insulam in mari Mediterraneo Veneri dicatam. quo inter alias meretrices vehat, alias inde avehat. *Farnabius.*

17. *Coëmisse hinc quæ illuc veheres, multa.*] Nusquam hoc ostendit alias *Terentius*: sed apparet ex confessione Lenonis vera hæc omnia esse. Et mira varietas est. *Proficisci, coëmisse, conductam navem.* ne diceret, *proficisci, emere, & conducere navem.* Et *conductam navem* addidit, ut dilationem res habere non possit. *Donatus.*

Hoc scio, animus tibi pendet.] *Hoc* & correpte legi potest, ut articulus demonstrativus sit: & producte, ut significet aut hanc rem, aut hunc locum, id est, Cyprum. *Idem.*

18. *Ubi illinc spero redieris*] Ex spe sua vult Syrus ostendere, quid Leno debeat sperare, id est, non se accepturum modo. *Idem.*

Ubi illinc spero redieris, tamen hoc ages.] Callide Syrus ostendit, nunc ex tempore nihil posse Sannionem sperare; sed rem totam differri oportere in reditum ex Cypro: neque sibi dubium esse, quin tum hoc ipsum facturus sit Sannio, quod nunc suadetur, sc. ut obsequatur Æschino; & ex neglecta pecunia majus lucrum expectet. *Bœclerus.*

Tamen hoc ages.] Hoc est, exiges debitum. Nam *hoc agere* dicimus eum, qui instat negotio suo. *Donatus.*

Tamen hoc ages.] Ut ab Æschino pecuniam exigas. *Farnabius.*

19. *Nusquam pedem.*] Quia exclamatio est, per ἀποσιώπησιν non completur. *Donatus.*

Hac illi spe hoc inceperunt.] Pertinet huc illud *Aristotelis* (1 *Rhetor.*) ubi tractat de iis, qui aliorum injuriis obnoxii sunt, sive injuria facile afficiuntur. In quo numero sunt etiam ii, οἷς μὴ λυσιτελεῖ διατρίβειν ἐπιτηροῦσιν ἢ δίκην ἢ ἐκ-

Injeci ſcrupulum homini. SA. *o ſcelera! illud vide,*
Ut in ipſo articulo oppreßit. empta mulieres
Complures, & item hinc alia quæ porto Cyprum.
Niſi eo ad mercatum venio, damnum maximum eſt.
Nunc ſi hoc omitto, actum agam. ubi illinc rediero,
Nihil eſt; refrixerit res: nunc demum venis?
Cur paſſus? ubi eras? ut ſit ſatius perdere,
Quam aut hic nunc manere tamdiu, aut tum perſequi.

SY. *Jam*

ἢ ἐκπίζειν. Οἷον οἱ ξένοι καὶ αὐτουργοί. Ἐπὶ μικρῷ τε γὰρ ἀγαλλόντες, καὶ ῥᾳδίως οἱ τοιοῦτοι καταπαύονται, *quibus utile non eſt* (ita *Hermolaus Barbarus* paraphraſi mágis quam verſione reddidit) *opperiri judicii animadverſionem, aut expectare tempus ulciſcendi: quales ſunt advenæ, & operariorum ſive opificum genus: nam & quæſtu quamlibet tenui leniuntur, & ab actione injuriarum facile tædio litium revocantur.* Et temporis, & quæſtus & cæterarum rerum ratio apprime in hunc lenonem congruit. Cujus deliberatio affectu, figuris, imitatione, abſolutione eximia hic proponitur. *Bœclerus.*

20. *Injeci ſcrupulum homini.*] Hoc Leno non audit. ſimul enim dicitur, quum ille clamat. & ideo ſimul legi non poteſt. Et hic oſtendit Syrus, quo hæc conſilio locutus ſit. *Donatus.*

Illuc vide] O. l. s. *illud vide.* Faërnus.

Illuc vide.] *Vide,* τοῦ ἰδιωτισμοῦ dicit. *Donatus.*

21. *In ipſo articulo oppreſſit.*] Μεταφορὰ perſeverans a ſcrupulo, id eſt, lapillo, qui nos in calceo latens plerumque lædit Et *oppreſſit*, vel Æſchinus, vel res ipſa quam ſubjicit, id eſt, quod ait, *empta mulieres complures.* Idem.

In ipſo articulo.] Temporis, quo mihi ad mercatum navigandum eſt. *Farnabius.*

Mulieres.] Σύλληψις. Legitur *empta,* & *empta.* Donatus.

22. *Item hinc alia.*] In Lenonis mercibus ἐξοχή. Idem.

Quæ porto Cyprum.] Hanc inſulam poſuit Poëta, vel quod Veneri ſacrata ſit, ut *Horatius*,

Sic te diva potens Cypri.

Vel quod mercatus in eo ſit, ut idem:

Numquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta ſecet mare.

Idem.

23. *Niſi eo ad mercatum venio.*] *Eo* nunc adverbium eſt loci, id eſt, Cyprum. *Mercatum* autem, locum tempuſque ſignificat. *Idem.*

Niſi eo ad mercatum veniam.] Donatus & o. l. s. *venio.* Faërnus.

Damnum maximum eſt.] Quia & hoc damnum in pretio mulieris eſt. *Donatus.*

24. *Nunc ſi hoc omitto.*] Quod damnum eſt ſcilicet. Hoc autem dicit negotium cum Æſchino. *Idem.*

Nunc ſi hoc omittam, actum agam] Liber Bembinus & Victorianus & Donatus, *omitto.* Faërnus.

Actum agam.] Proverbium, id eſt, nihil agam. quod enim in jure ſemel judicatum fuerit, reſcindi & iterum agi non poteſt. Sic in Phormione, *actum ajunt ne agas.* Donatus.

Actum agam] Incaſſum contendam. Sumptum a foro & judiciis, ubi non licet cauſam iterum agere, de qua jam ſit pronuntiatum. *Farnabius.*

25. *Nihil eſt.*] Nove *nihil eſt:* pro nulla ſpes eſt. *Donatus.*

Refrixerit.] Pro *refrigeſcit.* Idem.

Nunc demum venis?] Mimeſis forenſium. *Farnabius.*

26. *Ut ſit ſatius perdere.*] Per ὑπερβολὴν hoc accipe. nam non convenit perſonæ lenonicæ damna contemnere. *Donatus.*

27. *Aut nunc manere.*] Dum non navigo. *Idem.*

Quam aut hinc nunc manere.] Idem liber & aliquot alii, *quam aut nunc manere.*

SY. *Jam ne enumerasti id quod ad te rediturum putes?*
SA. *Hoccine illo dignum est? hoccine incipere Æschinum?*
Per oppreßionem ut hanc mihi eripere postulet?
SY. *Labascit. unum hoc habeo. vide si satis placet;*

Potius

nere. Alii & Donatus, *quam aut hic manere.* His duobus modis stat versus, aliter impeditus *Faërnus.*

Tum persequi.] Quum rediero. *Donatus.*

28. *Jamne enumerasti.*] Finxit Syrus se non intellexisse, quid apud se ipsum Leno lucurus sit. ideo illi aliud ait, quam ille secum disputaverit *Idem.*

Iamne enumerasti, id quod ad te rediturum putes?] *Donati* commentarius revera hic nugas habet Reliquerat Syrus, veluti per dissimulationem, Sannioni spatium deliberandi; postquam is negaverat se peregre iturum. nam hoc erat ulcus, quod Syrus callide tangere, leno callide contegere cœperat. Nunc, post interpositam moram, Syrus *jamne enumerasti*, inquit, & rationem satis subduxisti, quid sit i. e. quantum sit, quod ad te redibit, sive, quantum lucri sis facturus, Cyprium mercatum negotio Æschini, aut hoc illi præferendo? hac enim dubitatione animum lenonis diverse trahere volebat Sequentia clare id ostendunt: quando Sannio simulat, Cyprium iter se posthabiturum. *Boeclerus.*

Quod ad te rediturum putes?] Hoc dicto tantum illum accepturum significat, quantum dederat in puella. Nam ad nos redit, quod a nobis abierit. Et dicendo *rediturum*, ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere: sic enim supra. *Minas viginti tu illam emisti, quæ res tibi vertat male.* Donatus.

Quod ad te rediturum putes?] Multi antiqui libri, inter quos Bembinus, item Donatus, his anteponunt dictionem *id* Faërnus.

29. *Hoccine illo dignum est?*] Hujusmodi comploratio summam desperationem Lenonis ostendit. *Donatus*

Hoccine incipere Æschinum?] Quasi de magno facinore dixit. Ut in Heautontimorumeno, *Vide quod inceptet facinus.* Æschinum autem cum laudatione dixit, quasi quem non deceat male facere. Et vide quam omnia experiatur impotens & miser, ob recuperandam rem suam. *Idem.*

30. *Ut hanc mihi eripere postulet.*] Non dicit de qua: quia de illa sermo est. *Postulet*, velit, aut speret. Cicero, ut *temporibus reipubl. cedat, non est postulandum:* id est cupiendum, aut expectandum. *Idem.*

Eripere postulet.] Ἐν τῷ ἤθει dixit non eripuerit, tanquam adhuc non fecerit. Et sic loquuntur, qui nolunt circa se perseverare injuriam. *Idem*

31 *Labascit.*] Hoc presse dicitur. Et proprie dicit *labascit*, ut & suam instantiam, & cunctationem tarde incipientis consentire monstraret. nam inchoativum verbum est. Et est metaphora ab arbore facta: quæ multis succisa ictibus ferri, tandem incipit in casum ponderis, ruinamque minitari. *Idem.*

Labascit.] *V.* 19 *&* 20 dixerat: *Timet; injeci scrupulum homini* nunc, *labascit.* Ut gradus ostenderentur, quibus servilis astutia, lenonis invicem Syrum captantis, calliditatem superavit. Cum lente hoc dixisset Syrus, mox clare ad Sannionem, veluti rem præcipuam consulturus: *unum hoc habeo*, unum hoc est, quod tibi queat promitti, aut cujus spem tibi facere ausim, Æschinum daturum esse (si statim fere & antequam in Cyprum proficiscaris, argentum postules accipere) decem minas. *vide si satis placet.* Quibus verbis in ipso exordio consilium suum commendaverat ratione valida subjecta, quod satius sit partem quam totum amittere. Quod eo pertinebat, ut metu damni leno accenderetur, ad desiderandum, quod ante repudiaverat. *Scit*, inquit, *Donatus, illum viginti (minas) posse accipere: sed idcirco agit, ut optet leno, quod paulo ante nolebat* Unde &, lenone adhuc cunctante, discessurum se simulat: ut servaretur, quod dictum est; *unum hoc habeo.* Id quia tibi non placet, fac ut lubet. Ego abeo. *Boeclerus.*

Unum

Potius quam venias in periclum Sannio,
Serves ne, an perdas totum, dividuum face:
Minas decem corradet alicunde. SA. *hei mihi,*
Etiam de sorte nunc venio in dubium miser.
Pudet nihil: omnes dentes labefecit mihi:
Præterea colaphis tuber est totum caput:
Etiam insuper defraudat? nusquam abeo. SY. *ut lubet:*
Numquid vis, quin abeam? SA. *immo hercle hoc quæso*
Syre,

Utut

Unum hoc habeo.] Hoc clare & subaudiendum est, *quod dicam*, vel *dicere*. Donatus.

Vide, si satis placet.] Non *placet* dixit: sed *satis placet*. veluti magnum consilium præbiturus. *Donatus.*

32. *Potius, quam venias in periculum.*] Oratorie: comparatione pejorum, dicit, hoc esse, quod soggerit, eligendum *Idem.*

33. *Servesne, an perdas totum, dividuum face*] Martial. 1. Epigr. 75.

Dimidium donare Lino quam perdere totum
Qui mavult, mavult perdere dimidium.

Farnabius.

Dividuum face.] Hoc est, divide: figura μακρολογία. *Dividuum*, a divisione: *dimidium*, a dimensione dicimus. *Donatus.*

34. *Minas decem.*] Scit illum viginti posse accipere: sed idcirco agit, ut optet Leno quod paulo ante nolebat. *Idem.*

Corradet alicunde.] *Alicunde* dictum est, quasi non habentis: nam nec ipsa in promptu sunt. *Idem.*

35. *Hei mihi! Etiam de sorte nunc venio in dubium miser.*] *Sors* est summa, cui extrinsecus acquiritur fœnus. Ergo *sortem* dicit de pretio quo empta est, id est, viginti minis. Et vide illum damno potius exclamare, quam injuria. *Idem.*

Nunc venio in dubium.] Id est, in periculum. *Idem.*

36. *Omnes dentes labefecit mihi.*] Injuria Lenoni tunc dolet, quum adjuncta damno est: ut supra,

---- quando eum quæstum occeperis,
Accipienda & mussitanda injuria adolescentium est.

Vel idcirco, enumeratis contumeliis adjecit, *Etiam insuper defrudet?* Et vide ut eadem quæ dixit supra, repetat; sed ardentius tamen & cum αὔξησει. Sic *Virgil.* in majus repetit, quod non semel dicit. *Idem.*

37. *Colaphis tuber est totum caput.*] *Tuber* est genus cibi, collectum ex tumentibus & quasi prægnantibus arenis. Plus autem hic, quam supra, dixit. supra enim dixit, *plus quingentos colaphos infregit mihi*; hic vero, *colaphis tuber est totum caput.* Idem.

38. *Etiam insuper defrudet.*] Αὔξησις apta Lenoni avaro. nam honestior persona non hunc ordinem faceret. *Idem.*

Defrudet.] Fraude decipiat. *Idem.*

Etiam insuper defraudet?] Ad avaritiam personæ refert *Donatus* hunc ordinem, quod cæteris injuriis, tanquam majus quidpiam, periculum damni subjicit. quasi omnia facilius perpeti leno, quam damnum, posset. *Boeclerus.*

Nusquam abeo.] Hoc dictum vim habet comminantis: nisi illud contemptu susceperit Syrus. *Donatus.*

Ut lubet.] Negligenter servus respondet, ut rogetur a lenone. *Idem.*

39. *Numquid vis quin abeam?*] Hæc est plena locutio. *Numquid vis*, desiderat supplementum. Et hoc uti dicto discedentes solent, *quin*, nunc, *quare non* significat. *Idem.*

Imo hercle hoc quæso Syre; ut ut hæc sunt facta.] Ipse sibi satisfacit. *Ut ut* enim, quoquo modo significat, diverticulum ad preces faciens. *Idem.*

Utut hæc sunt acta, potius quam lites sequar,
Meum mihi reddatur, saltem quanti empta est Syre.
Scio te non usum antehac amicitia mea:
Memorem me dices esse & gratum. SY. *sedulo*
Faciam. sed Ctesiphonem video: lætus est

De

40. *Potius, quam lites sequar.*] Quia dixerat Æschinus, *nunc vide, utrum vis argentum accipere, an causam meditari tuam.* Donatus.

Utut hæc sunt acta, potius quam lites sequar meum mihi redd.] Quis ille metus, ante satis est expositum, a persona, a tempore, a loco. Leno tamen, ut dissimularet metum, quasi per ἱμείξεταν, honesta oratione utitur, *potius quam lites sequar.* Sicut alibi bonis moratus moribus senex:

Etsi mihi facta injuria est; verum tamen
Potius quam lites secter &c.
---- *Minas quinque accipe.*

Phorm. 2, 3, 60 *&c* Bœclerus.

Ut ut hæc sunt facta, potius, quam lites sequar] Plaut. Persa, act. 5. sc. 2.

Stultitia est, cui bene esse licet, eum prævorti litibus.

Farnabius.

41. *Meum mihi reddatur.*] Sortem, quam solam supra recusabat. Et oratorie: non enim *quanti emi* dixit: sed invidiose, *meum mihi reddat.* Donatus.

Saltem] Τέσσαλον. Natum est autem a captivis *saltem*, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt. *Idem.*

42. *Scio te non usum antehac amicitia mea*] Figura ἀξιοπιστία, per quam ostendit, se fideliter promittere, quod promittit. *Virgilius:*

-- *scis me Danaïs e classibus unum,*
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.

Idem.

Scio non te usum.] Liber Bembinus ita collocat: *scio te non usum* Ita & omnes alii, nisi quod post *usum*, addunt verbum *esse.* Quod stare non potest. Basilicanus, *scio te non esse usum.* Faërnus.

Scio te non us. anteh. &c.] Totum hunc versum, pro indocti hominis fœtu, ejecit *Guyetus.* Nollem factum. Nam ne videtur quidem abesse posse, adeo necessarium erat ad οἰκονομίαν, Sannionem, aliquo prætexto non obscure retineri in theatro & differri, donec Æschinus exiret. Cum ergo Syrus vidisset Ctesiphonem, & in occursum ejus tenderet, Sannio, ut mos est vehementer aliquid cupientium, denuo suum negotium ei volens commendare, aut aliquid de eo submonere, *quid quod te oro?* inquit i. e. antequam abeas, oro te ut. Sed Syrus intertatur, & differt Sannionem, *paulisper mane* i. e. Ctesipho mihi alloquendus est; post ad te redeo. Quis non videt, de industria Poëtam hoc egisse, ut leno retineretur ad ea, quæ scena 4. sequentur. Nihil incommodi in phrasi, *quid? quod te oro?* i. e. quid volui dicere amplius de eo quod te oro? & jam secutura erat petitio, nisi Syrus abrupisset. Convenit etiam instantiæ lenonis, quæ iterum *sc.* 4. *v.* 14. *&* 16. signatur. Cui conferas licet similem affectum Charini *Andr.* 4, 2, 28. *&c.* Bœclerus.

43. *Memorem me dices.*] Figurate est inducta promissio præmiorum. Et bene utrumque narrat. nam non continuo qui memor est, etiam gratus est. *Memor* enim est, qui apud se meminit. *Gratus* qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. Nam multi sunt memores, ingrati tamen. *Donatus.*

Sedulo faciam.] Sic promittit, ut nihil sua interesse credatur. *Idem.*

Sedulo.] De industria, sine dolo. *Idem.*

44. *Sed Ctesiphonem video*] Adventus in proscenium personarum quum consulto consilio fingantur a Poëta, tanquam superveniant aliis rebus in medio positis, quæ ipsarum interventu finiantur, mire tamen, quod quasi ex argumento fit, ut futuri actus sui, antequam loqui incipiant, describuntur. *Idem.*

Lætus est de amica.] Hoc lentius & summisse. *Idem.*

45. *Quid.*

De amica. SA. *quid quod te oro?* SY. *paulisper mane.*

45. *Quid, quod te oro?*] Deest *agis*: seu deest *ego*. Idem.

Quod te oro] Aut *si quid*, aut *propter quod*, subintelligimus: ut sit, quid mihi non respondes de eo, propter quod te oro: aut si quid te oro? Et quam bene fastidiosum lenonem facit Syrus, ut optans ille desperando viginti minas accipiat. Nam & supra non intendenti dicit totiens in uno sensu hoc idem Syrus de amica. Potest hoc interrogative pronuntiari. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

CTESIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Ctesipho fratrem laudat & commendat, agitque gratias absenti pro accepto beneficio. 1. Fratrum concordia est res suavissima. 2. Beneficium sæpe judicatur, quod est maleficium.*

CT. *Abs quivis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas:*
Verumenimvero id demum juvat, si quem æquum est bene facere, is facit.
O frater, frater, quid ego nunc te laudem? satis certo scio,
Num-

Iambici sunt *octonarii* sive *tetrametri acatalectici.* v. 2. *MSS.* meorum unus: *verumenimvero id juvat demum, si quem æquum est facere, is bene facit.* Alter & Argent. τὸ *bene* geminant. *vide Faërn.* v. 3. duo: *quid ego te nunc l.* omnes: *certe.* v. 6. omnes: *neminem.* duo: *fratrem.* nisi quod in altera, correctum est *homini.* v. 8. unus: *illius opera nunc vivo Syre.* duo: *o festivum caput.* omnes autem Ctesiphoni non Syro hoc tribuunt. v. 9. unus: *qui omnia sibi post putaverit pro meo commodo.* duo interserunt, *esse*, ex quibus unus, *putarit.* v. 11. duo: *nihil supra potest.* in quorum uno superscribitur *esse.* tertius exprimit: *nihil potest super esse* mox omnes: *sed quisnam fores crepuit.* Boeclerus.

Abs quivis homine, quum est opus, beneficium accipere gaudeas.] *In hac scena gratiarum actio est ex persona ejus qui præstitit, & ejus cui præstitum est, & ex ipsius pretii quantitate. Nam omne quod geritur, aut in rebus est, aut in personis aut in attributis eorum.* Donatus.

1. *Abs quivis homine.*] Bene sic cœpit, dicturus, *o frater, frater!* Et qui secundum regulam dixit. quia dicimus *quibus.* Cæterum a *qua*, *quo* facit, non *quibus.* Et incerta distinctio est; *quum est opus accipere beneficium*, vel *quum beneficium est opus.* Hoc vetus, illud communiter. *Idem.*

Abs quivis homine, &c.] Abundat Ctesiphoni pectus lætitia, quæ ripas exsuperat, tum potito triumphans amore; tum, quod illi hoc beneficium a charitate fratris profectum est non sine despectu & dispendio maledicentiæ atque infamiæ. *Farnabius.*

2. *Id demum juvat.*] Ostendit plus esse quod juvat, quam gaudium. *Donatus.*

Si quem æquom'st benefacere, is facit.] Donatus & liber Bembinus, Victorianus, & Decurtatus: *si quem æquom'st facere, is bene facit.* Reliqui omnes libri geminant lectionem *bene*: quod stare non potest. *Faërnus.*

Is facit.] *Bene* subaudiendum est bis numero. *Donatus.*

3. *O frater, frater!*] Virgilius,
---- *Et fratrem ne desere frater.*
Unum relatum est ad appellationem: alterum

Numquam ita magnifice quicquam dicam, id virtus quin superet tua:

Itaque unam hanc rem me habere præter alios præcipuam arbitror,

Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.

SY. *O Ctesipho.* CT. *o Syre, Æschinus ubi est?* SY. *ellum, te exspectat domi.* CT. *hem.*

SY. *Quid*

terum ad laudem; subdistinguendum, ut videatur quæsivisse, quid ultra diceret, & plus invenire se non potuisse quam *frater.* Donatus.

Quid ego nunc te laudem!] *Quid* propter quid. Et *nunc te*, τῷ ἰδιωτισμῷ additum est de superfluo: ut,

--- tu nunc Carthaginis alta
Fundamenta locas? ---

Idem.

Quid ego nunc te laudem!] Quia laus, genus causæ est, quod non adhiberetur, nisi dubiæ rei. *Idem.*

Quid ego nunc te laudem.] Distiguendum. *Quid* autem: pro *ad quid.* Idem.

4. *Numquam ita magnifice.*] Deest *quod:* ut sit, quod nunquam ita magnifice. Duplex causa omittendæ laudis, si res aut nimium mala est, aut nimium bona. *Idem.*

Id virtus quin superet tua.] Bona ἀφαίρεσις. *Virtus tua* potius, quam *tu.* Idem.

5. *Itaque unam hanc rem me habere.*] *Itaque* & subjunctivum potest esse, media syllaba correpta: & præpositivum, producta eadem syllaba, ut sit *itaque. Idem.*

6. *Fratrem.*] Nove dixit *unam rem* fratrem. Sed ego puto *fratrem* non subdistinguendum, sed legendum contexte usque ad *principem.* Nam si distinxeris *fratrem*, erit bis, ut arbitror, subaudiendum, & supra, & infra. Quod si *fratrem* inferioribus junxeris, & cum admiratione pronuntiabitur, & subaudietur *quam mihi.* Hanc sane locutionem scire debemus, propter personam elaboratam. nam nimium gaudet, & rusticus adolescens est, qui laudare conatur Æschinum: quasi titubans, & pene balbutiens. *Idem.*

Homini nemini.] Nove auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est. nam quum *nemini*, hominem significet, quid opus fuit dicere, *homini nemini?* Sed ut diximus, figura est ἀρχαϊσμός. Idem.

Fratrem hominis neminem esse.] Lego, ut in libro Bembino & aliquibus aliis, *homini nemini.* Ita etiam videtur legisse Donatus, licet aliter habeant ejus libri. nam cum comparative legat, dicens subaudiendum esse, quam mihi, procul dubio debet esse cui comparetur, id est *homini nemini.* Faërnus.

Fratrem hom. nem &c.] De *MSS.* nostris jam dixi; & dixerunt alii de suis. *Donatus* quoque sic legit: sicut *veteres codices* (nam reliqui immutarunt in, *hominis nemini*) testantur; imo, sicut res ipsa evincit. Nisi enim ita legisset, nulla esset annotatio, quam opposuit. Sed quod expedire non potuit, quid aliud quam comice ad rusticitatem loquentis retulit? *v. Fr. Fabricii not. & Riv.* Bœclerus.

7. *O Ctesipho*] Mire cœpit, gaudium significans, *o Ctesipho.* Donatus.

O Syre!] Ille ut gaudens: hic, ut qui non præviderit, *o* dicit. *Idem.*

O Syre! Æschinus ubi est?] Bene statim de illo, cui agebat gratias, loqui cœpit. *Idem.*

Ellum.] Ecce illum: vel pronomen est, vel adverbium demonstrantis. Alii interrogative legunt: ut sit, *ellum dicil te expeltat domt.* Ut sit *ellum* pronomen, id est, *illum.* Nam & *illum*, & *ellum*, & *ollum* veteres dixerunt. *Idem.*

Domi.] Adverbium est in loco. *Idem.*

Hem.] Interjectio est lætantis. *Idem.*

8. *Quid*

SY. *Quid est?* CT. *quid sit? illius opera Syre nunc vivo festivum caput,*
Qui omnia sibi post putarit esse præ meo commodo:
Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in se transtulit.
Nihil pote supra. sed quisnam? foris crepuit. SY. *mane, mane. ipse exit foras.*

8. *Quid sit!*] Deest, *quæris?* sed est admirantis magis, quam interrogantis. *Donatus.*

Illius opera.] Dicendo *opera*, & corporeum laborem Æschini ostendit, & religionem. Ut,

Hunc mihi da proprium, virgo, sata Nocte, laborem;
Hanc operam. ----

Hanc religionem ait: ut,

---- *annua magna*
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis.

Idem.

Illius opera, Syre, nunc vivo.] O miram amplificationem beneficii. Non dixit, Illius opera amicam habeo: sed quod satis grave, & satis amatorium, *illius opera nunc vivo*, inquit. *Idem.*

Festivum caput.] Huic contrarius sensus est, *ridiculum caput*. Alii putant, *festivum caput*, non Æschini intelligendum, sed orationis, quam habet Ctesipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho, *quam venuste quod dedit principium adveniens!* Quod si est, nihil potest supra hanc laudationem: nam supra hoc factum erit accipiendum. Sed male: nam *caput Æschini*, id est, ipsum Æschinum: ut in toto pars sit per συνεκδοχὴν: in qua figura & pars pro toto ponenda est, quæ aut eminet ex toto, aut majoris pretii est ad id quod agitur. Quod ipsum sic esse observatum a bonis authoribus, si exempla συνεκδοχῆς penitus considerare studes, invenies. *Idem.*

9. *Quin omnia.*] Admirative *quin*: & sic pronuntiandum *quin*, τὸ παρέλκον usque ad *maledicta, famam*. Idem.

Qui omnia sibi post putarit esse præ meo commodo.] Donatus pro *qui*, legit *quin*: dicens admirative pronuntiandum. Et ita habet liber Vaticanus, ita & in Bembino emendatum est. Itaque etiam exigit versus, qui est octonarius iambicus: sed si legas *quin putarit*, non convenit, sed *putavit*. Quod & ipsum in aliquot libris scriptis inveni. Est autem plenum *quine*, ut *quemne ipsa reliqui*. Deinde abjecto e, remanet *quin*. Faërnus.

Præ meo commodo.] Id est, mei commodi comparatione: ut in Eunucho, *Hic ego illum contempsi præ me*, id est, mei comparatione. *Donatus.*

10. *Maledicta, famam.*] *Maledicta*, aut lenonis, aut Demeæ: *famam* autem, populi. Nam si aliter acceperis, idem maledictum videbitur & mala fama. *Idem.*

Meum amorem, & peccatum.] De rapienda meretrice, & amanda. *Idem.*

Meum amorem, & peccatum.] Quum dixisset *omnia*, duo tantum intulit, *maledicta* & *famam*: ut, *Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque*. Et hoc, ut sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. *Idem.*

In se transtulit.] Pulchra ὑπόθεσις, qua erratura est Sostrata circa Æschinum, quemadmodum jam erravit Demea, eo quod ab illo credidit amari meretricem. *Idem.*

11. *Nihil pote supra.*] Ἔλλειψις per admirationem est; subaudiendum est enim vel *esse*, vel *dici*. Ut *pote* pro *potis*, & *mage* pro *magis*. Τῷ ἀρχαϊσμῷ. Idem.

Sed quid nam? foris crepuit.]Resonuit: ut *decrepiti* dicti sunt clamosi senes. *Foris* singularis numeri, nominativi casus. *Idem.*

Sed quisnam foris crepuit?] Idem liber, item Donatus, non habent dictionem *sed*; & pro *quisnam*, *quidnam* legunt, ut & liber Victorianus. *Fores* vero, pro *foris* tantum Donatus, & idem liber Victorianus, ac Decurtatus, & Basilicanus; exponemus autem *quidnam fores crepuit*, qua de causa sonuit janua. *Faërnus.*

Sed

Sed quisnam? foris crepuit.] Videtur hæc lectio & distinctio commodissima esse. *Vide Faern. & Guyet. Plaut. Casina* 5, 1, 17: *Vestra foris crepuit.* & alibi. *Bœclerus.*

Fores crepuit?] Fores in ædificiis antiquis in publicum aperiebantur. Exituri fores ab intus manu pultabant, quò caverent qui foris erant, ne a foribus repente in viam protrusis læderentur. Scholiast. Aristophanis in Nubibus.

Ἐπὶ δὲ τὸ ἔσω ἐψόφηκε τὴν θύραν ἐξιών.

Farnabius.

Mane.] *Mane*, gaudentis est hoc dictum, non operiri jubentis. *Donatus.*

SY. *mane, ipse exit foras.*] O. l. s. & Donatus geminat dictionem *mane*; quare totum versum ita legerim: *Nihil pote supra quidnam fores crepuit? mane mane, ipse exit foras.* Ut in quarta sede sit proceleusmaticus, eliso ex *fores*, s. *Faernus.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS *adolescens.* SANNIO *leno.* CTESIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Colloquuntur fratres: agitur de pecunia reddenda lenoni, & de paranda corona.* Thes. 1. *Fraternus congressus & colloquium, non sit assentatorium.* 2. *Occasio in rerum desiderio non est negligenda.*

Ubi est ille sacrilegus? SA. men' quærit? num quidnam effert? occidi:

Nihil

Octonarii Iambici sunt. *v.* 1. MSS. nostri omnes: *men' quærit?* duo: *numquidnam effertur?* *v.* 3 omnes: *tristitiam.* *v.* 4. omnes: *ego illam facile vero omitto &c.* unus: *qui tandem te habeam fratr.* *v.* 7. unus: *quasi nunc non norimus nos inter nos, o Ctesipho.* alter, omittit *nunc.* tertius corruptus est *v.* 8. omnes: *sed hoc mihi dolet.* *v.* 9: *tibi nihil possent auxiliarier.* *v.* 11. omnes: *ex patria.* *v.* 17. duo: *istum hom. impuriss.* *v.* 20. omnes: *bono animo esto.*

Pleraque hujus scenæ bene interpretatur *Donatus*: quem vide. *Bœclerus.*

1. *Ubi ille est sacrilegus?*]Mire Æschinus servat adversus Lenonem superbiam; quæ ostenditur tanto esse alienior ab amoribus Meretricis, quanto audacior in Lenonem. *Donatus.*

Mene quærit? num quidnam effert?] Sperat nunc leno se aliquid accepturum propter convitium. Ut alibi, *minis viginti tu illam emisti: quæ res tibi vertat male. Argenti tantum tibi dabitur.* Et vide quanti faciat leno præ lucro injuriam, qui se *sacrilegi* nomine significari non solum non dolet, sed etiam cupit. Oportet autem *mene quærit?* cum quadam gesticulatione & subsultatione sperantis Lenonis ad hoc se quæri, ut accipiat, pronuntiare. *Idem.*

Men quærit?] Melius liber Bembinus, *me quærit.* Nec interrogative pronuntiandum est: non enim quicquam dubitat, audito sacrilegi nomine, quin ipse quæratur. *Faernus.*

Num quidnam effert?] An utique argentum effert, pretium fidicinæ raptæ? *Farnabius.*

Occidi: nihil video.] *Occidi*, non quia sacrilegus dictus est, sed quia nihil accipit. Et simul gestum considera loquentis ex verbis. *Donatus.*

Occidi: nihil video.] Mire hoc verbo apparet, in vultu lenonis & spem mortuam, & extinctum gaudium. nam & apta est ἔλλειψις hæc dicentis: *nihil video.* neque enim addidit *proferri*, aut quid tale. *Idem.*

2. *Ehem.*]

Nihil video. ÆS. *ehem, opportune: te ipsum quærito: quid sit Ctesipho?*
In tuto est omnis res; omitte vero tristitiam tuam.
CT. *Ego illam hercle vero omitto, qui quidem te habeam fratrem: o mi Æschine,*
O mi germane: ah vereor coram in os te laudare amplius,
Ne id assentandi magis quam quo habeam gratum, facere existimes.
ÆS. *Age inepte, quasi nunc norimus nos inter nos, o Ctesipho.*

Hoc

2. *Ehem.*] Interjectio repentinæ rei. *Donatus.*

Opportune: te ipsum quærito.] Ἀσύνδετον. Deest *venisse*: non enim sequenti nectitur. *Idem.*

Te ipsum quærito.] Omnes fere l. s. *quæro*. Utroque modo stat versus. *Faërnus.*

Quid sit, Ctesipho?] *Quid sit*, blandum initium est. non enim nunc interrogat, quum ipse dicat, *in tuto est omnis res.* sic ipse mox in subditis, *jam nunc hac tua*, addidit præter naturam quæstionis. *Donatus.*

Quid sit?] Quid agitur? *Idem.*

3. *In tuto est omnis res.*] Quasi amatori, omne dixit negotium de amica. An *omnis res*, & lenonis jurgium, & suspicio patris Demeæ? *Idem.*

Omitte vero.] *Vero*, abundat: aut correptivum est, jamdudum non omittentis. *Idem.*

Tristitiam tuam.] Sic dixit, quasi nimiam. *Idem.*

Tristitiam tuam.] Liber Bembinus, *tristitiem.* Faërnus.

4. *Ego illam hercle vero omitto.*] Apparet non nunc primum dici Ctesiphoni ab Æschino, *omitte vero tristitiam tuam.* Nec nunc primum responsum, *omitto*, & ideo additum est, *hercle vero.* Quia nunc demum data est plena securitas. *Donatus.*

Ego illam hercle vero omitto.] Hic & sequens versus, in libro Bembino, & multis aliis, ita ordinati sunt in octonarios iambicos:

Ego illam hercle vero omitto, qui quidem te habeam fratrem, o mi Æschine,
O mi germane, ah vereor coram in os te laudare amplius.

Sed in priore versu ex *quidem* m, elidetur; quamvis sequente consonante. *habeam* vero, in duas syllabas contrahetur. *Faernus.*

5. *O mi germane!*] *Mi, meus:* sed vocativi dixit casu. *Donatus.*

Coram in os te laudare amplius.] *Coram*, ad ipsum pertinet qui laudat, & ad eos qui audiunt: *in os*, ad ipsum qui laudatur. Nam *coram laudat*, qui non tacet apud alios, & hoc agit non per epistolam, sed ipse præsens. *In os*, qui apud ipsum loquitur, quem collaudat. *Donatus.*

Laudare amplius.] Quia laudavit. *Idem.*

6. *Ne id assentandi.*] Antiqua ἔλλειψις. Deest enim *causa*. Idem.

Assentandi.] Adulandi. Et utrum deest *causa*, an ad ipsam litem sic dicitur? *Idem.*

Ne id assentandi.] Specta si non rusticus adolescens est, & purissimæ simplicitatis, adeo ut etiam velle laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo quia præsens est, quum illum nimium laudarit absentem. *Idem.*

Quam quod habeam gratum.] Varie: non enim intulit, *quam gratias agendi.* Idem.

Quod.] Quia. *Idem.*

Quam quod habeam gratum.] Liber Bembinus *quo*, ut & exigit versus. *Quo* autem pro *quod*, expone. *Faernus.*

7. *Age, inepte.*] Non est injuria, quia

Hoc mihi dolet, nos pæne sero scisse: & pæne in eum locum
Rediisse, ut si omnes cuperent, nihil tibi possent auxiliarier.
CT. *Pudebat.* ÆS. *ah, stultitia est istæc, non pudor, tam ob parvulam*
Rem pæne e patria: turpe dictu. deos quæso ut istæc prohibeant.
CT. *Peccavi.* ÆS. *quid ait tandem nobis Sannio?* SY. *jam mitis est.*
ÆS. *Ego ad forum ibo, ut hunc absolvam: tu intro ad illam Ctesipho.*

SA. *Sy-*

quia & major frater est, & blanda dicturus. *Donatus.*

8. *Hoc mihi dolet.*] Τῷ ἰδιωτισμῷ *mihi dolet*, pro *doleo*. Et *dolet* bis subaudiendum est. *Idem.*

Sed hoc mihi dolet.] Donatus, & liber Bembinus, non habent dictionem *sed*: quod & venustius est & versui congruentius. *Faërnus.*

Et pene in eum locum redisse.] Insinuatio beneficii ex periculo & difficultate, ob tempus. *Donatus.*

9. *Ut si omnes cuperent.*] Non, si ego tantummodo aliis adversantibus. *Idem.*

10. *Pudebat.*] Deest *fateri*: Idem.

Stultitia est isthæc.] Hoc scilicet fateri ei, qui ipse patri numquam quidquam celaverit. *Idem.*

Stultitia est istæc.] Malus hic pudor atque inutilis, qui egentes impediat a poscenda amicorum ope & benignitate. Hesiod.

Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένον ἄνδρα κομίζει.

Homer. Odyss. ρ.

Αἰδῶ δ' οὐκ ἀγαθήν φασ' ἔμμεναι ἀνδρὶ προΐκτῃ.

Et ἀργὸς ὁ θεὸς Euripidi in Ione. Farnabius.

Tam ob parvolam rem.] Ergo diminutivis adjungitur *tam* particula. Et deest *perire*: sed τῷ εὐφημισμῷ tacetur. *Donatus.*

Tam ob parvolam rem.] Id est, meretricem. Et bene hic dicit Æschinus, quasi qui majora expertus sit, id est, vitium virginis. *Idem.*

11. *Pæne ex patria.*] Deest, *fugere*: quia amatores comici cito comminantur, patriam se deserturos, ut amicas sequantur. *Idem.*

Pæne ex patria.] Ἀποσιώπησις δὲ φημισμοῦ χάριν. *Menander*, mori illum voluisse fingit: *Terentius* fugere. *Idem.*

Pæne ex patria.] Liber Bembinus, *pæne e patria.* Faërnus.

Pæne e patria.] *Donato* annotante, *Menander mori illum voluisse fingit*, *Terentius fugere.* Unde apparet: nostrum Poëtam semper id quod minus est, i. e. a tragicis πάθεσι longius abest, sumere; adeoque modum Comœdiæ probe servare. *Bœclerus.*

Turpe dictu.] Te fugere scilicet. Et deest *est*. Donatus.

Ut istæc prohibeant.] Id est, exilium, fugamque patriæ. *Idem.*

12. *Peccavi.*] Approbavit ex periculo magnitudinem beneficii. *Idem.*

Quid ait tandem nobis Sannio?] *Nobis*, τῷ ἰδιωτισμῷ additum est. Non enim *nobis* intelligendum est. *Idem.*

Jam mitis est.] Quia debacchatus est supra leno, *jam mitis est* dixit. *Idem.*

13. *Ego ad forum ibo.*] Tunc enim, in foro & de mensæ scriptura magis, quam ex arca domoque, vel cista, pecunia numerabatur. *Idem.*

Ego ad forum ibo.] Donatus: *Nunc enim in foro & de mensa scriptura magis, quam ex arca domoque vel cista, pecunia numerabatur.* Ita in *Phorm.* 5, 8, 28. *Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi argentum rursum jube rescribi.* Bœclerus.

Ut hunc absolvam.] Id est, ut hunc, reddi-

SA. *Syre insta.* SY. *eamus: namque hic properat in Cyprum.* SA. *ne tam quidem:*
Quamvis etiam maneo otiosus hic. SY. *reddetur, ne time.*
SA. *At ut omne reddat.* SY. *omne reddet: tace modo; ac sequere hac.* SA. *sequor.*
CT. *Heus, heus Syre.* SY. *hem quid est?* CT. *obsecro hercle hominem istum impurissimum*
Quamprimum absolvitote; ne, si magis irritatus siet,
Aliqua ad patrem hoc permanet; atque ego tunc perpetuo perierim.

SY. *Non*

reddito illi pretio, dimittam. Nam veluti ligati sunt, quibus debetur aliquid. Dicuntur etiam *servi* illi *solvi*, qui quum debitores pretiorum fuerint, pecuniam reddunt debitam. Est ergo *absolvam*, pro, à me solvam. An jocatur in tristitia Lenonis, qui illum cum barba lenonia, & mœsto vultu sequitur, tanquam reus? *Donatus.*

Ut hunc absolvam.] Ut Sannioni argentum persolvam. *Farnabius.*

Tu intro ad illam, Ctesipho.] Bona ἔμφασις hic, significans lætitiam potiundæ meretricis. *Donatus.*

14. *Syre, insta.*] Jam Syrus, non ut adjuvet, sed ut instanter adjuvet, rogatur. *Idem.*

Eamus; namque hic properat.] Hoc clamat Syrus, ut beneficium ostendat: sane ita ut rursus Lenonem de profectione absterreat. *Idem.*

Ne tam quidem.] A Lenone inconstanter dicitur, ut perturbatio metuentis, magnum damnum possit ostendere. *Idem.*

Ne tam quidem.] *Tam* pro *tantum* an *tam* pro *tamen*? & deest, *dicas me, properare*, aut *propero*: ut sit etiam adverbium hortantis, vel consentientis. *Idem.*

15. *Quamvis etiam.*] Pro *In quantum vis. Etiam* particula, utrum consentientis adverbium, an conjunctio, quæ significat & properare se, & non in tantum ut negligat quod sibi debetur. *Idem.*

Maneo otiosus hic.] Hoc separatim inferendum est, quasi pertinaciter asserentem Lenonem instaturum se exclamationem * facere denotetur. *Idem.*

Maneo otiosus hic.] Dixerat enim *propero*: & rursum consenserat in Syri verba, *properasse se* dicentis. *Idem.*

Reddetur; ne time.] Quod desperaverat Leno, Syri ostendit sermo. *Idem.*

16. *Ut omne reddat.*] Propter illud quod Syrus dixerat, *dividuum face.* Et probatum est, completumque quod ait, *Cupide accipiat faxo.* Et hoc ipsum, cum trepida & vultuosa supplicatione pronuntiandum est. *Idem.*

Tace modo, ac sequere hac.] Sic ait Syrus, quasi nunc Lenonem doceat, quæ sit ars non perdendi. Et totum cum supercilio præstantis magnum beneficium dicit. *Idem.*

Sequor.] Hoc verbo Leno satis commitigatus ostenditur. *Idem.*

17. *Heus, heus, Syre.*] Ex argumento est, ostendere, quantum timeat Ctesipho sævum patrem. *Idem.*

Heus, heus.] Vox est de longinquo revocantis. *Idem.*

Obsecro hercle, hominem istum impurissimum.] Satis mansuete, quasi Lenonem, aut non possit rusticus, aut non audeat dicere, *hominem* dixit. *Idem.*

Istum impurissimum.] Avarissimum. Et totum cum execratione Lenonis. *Idem.*

18. *Ne, si magis irritatus siet.*] Velut clamet scilicet: & proprie de Lenone, quem irritari dicit ut canem. Nam *irritari*, proprie canes dicuntur. Lucilius de litera *R*: *Irritata canis quod homo quam plurima dictat.* Lenonem autem timet Ctesipho ut rusticus, ut sub patre duro, ut amator. *Idem.*

19. *Aliqua ad patrem hoc permanet.*] Non dicit quid: sed nos intelligimus raptum puellæ significari. *Idem.*

Aliqua ad patrem hoc permanet.] Pro-

SY. *Non fiet; bono animo es: tu cum illa te intus oblecta interim;*
Et lectulos jube sterni nobis, & parari cetera.
Ego jam, transacta re convertam me domum cum obsonio.
CT. *Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.*

prie secretum latens latici comparatur, intra vas clausum existenti: quod, quum effunditur, manat. Sic & alibi de committendis secretis loquens, *Plenus*, inquit, *rimarum sum: hac atque illac perfluo.* Donatus.

Atque ego tunc perpetuo perierim.] Quasi & nunc se periisse sentiat, sed non perpetuo. *Idem.*

Tunc perpetuo perierim.] Omnes fere l. s. *tum.* Faernus.

Ego tum perpetuo perierim.] Abdicandi filium causæ fuerunt: si filius noctu foris cubuisset; si comessaretur; si lenones pulsasset, si libidini incumberet. (Lucianus in abdicato) si paternæ voluntati repugnasset. Fab. l. 3. c. 7. & l. 7. c. 4. Plin. l. 7. c. 45. Cod. l. 8. l. 47. de patr. potest. *Farnabius.*

20. *Non fiet; bono animo esto.*] Ut illi liberalis timor est, ita Syro servilis confidentia. *Donatus.*

Bono animo esto] Liber Bembinus & Basilicanus *bono animo es.* ita optime versus procedit. *Faërnus.*

Tu cum illa te intus oblecta.] Moraliter *illa* dictum est. ut, *Daturne illa hodie Pamphilo?* &, *Illa quidem mea erit.* Donatus.

Tu cum illa te intus oblecta] Honeste explicavit turpe dictu. *Idem.*

21. *Et lectulos jube sterni nobis.*] Servus. * nihil tam comicum. Et vide ut totum superbe ac magnifice loquatur Syrus. *Idem.*

22. *Convertam me domum.*] *Convertam* magnifice dictum. verbum est enim magni moliminis & agminis ingentis. Nam *convertere se*, dicitur, quem pompa præcedit; ut Imperator proprie convertit exercitum. Et hoc spectatur, ut moribus arrogantes servi sint, quum lætantur. *Idem.*

Obsonio.] Andr. act. 2. sc. 2. *Farnabius.*

23. *Ita quæso, &c.*] Volunt quidam & hunc versum Syri personæ adjungendum: sed Ctesiphonis verba esse, ex subditis planum est, quum dicit, *Hunc diem misere nimis cupio, ut cœpi perpetuum in lætitia degere.* Donatus.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA

SOSTRATA *matrona.* CANTHARA *nutrix.*

Argum. *Sollicitam inducit Sostratam, ob filiæ, quæ ex Æschino gravida est, vicinum partum.* Thes. I. στόργη φυσικὴ *est, quoties matres liberorum suorum vitia celant.*

SO. *Obsecro te mea nutrix, quid nunc fiet?* CA. *quid fiat rogas?*

Recte

Octonariis & *septenariis* constat. *v.* 1. omnes *MSS.* nostri: *obsecro mea nutrix q.* &c. *v.* 8. unus: *nate melius fieri b. p.* &c. duo: *here nate m. f. h. p. vide Guyet. Donatus & Eugraphius* legunt: *è re nata. v.* 9. Argentor. ut edidimus. unus: *quando vitium ita obiatum est, quod illum attinet potissimum. v.* 10. omnes, ut edidimus. *Boeclerus.*

Obsecro, mea nutrix.] *Hæc scena Tragœdia*

Recte edepol spero. SO. *modo dolores, mea tu, occipiunt primulum.*

CA. *Jam nunc times, quasi numquam affueris, numquam tute pepereris?*

SO. *Miseram me, neminem habeo, solæ sumus: Geta autem hic non adest:*

5 Nec

gœdia ordinem servat. Nam Tragœdia in tria dividitur, Expectationem, Gesta, & Exitum. Hic ergo Expectatio est in Geta nuntio: Gesta, in planctu Sostratæ: Exitus, * Donatus.

1 *Obsecro, mea tu nutrix*] Hinc demonstratur, qui sit maternus affectus, quam grata in dominos servorum fides sit: eundemque laborem & dolorem esse ex falsis & veris malis. *Idem.*

Obsecro mea tu nutrix] Personæ aut suis verbis, aut aliorum insinuantur. Ex suis: ut nunc persona Sostratæ. Ex alienis: ut Micio Æschini persona ex Micionis oratione ac Demeæ. *Idem.*

Obsecro, mea tu nutrix.] *Mea* nunc pro blandimento ponitur. *Idem.*

Quid nunc fiet?] Imploratio est magis trepidantis, quam ignoratio & interrogatio. namque illius nutrix est, quippe anicula est: sed non sapientior nutrix est, quam domina sua. Ipsum etiam quod dicit, *nutrix*, honorificum est. Ut,

Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem.

Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus ab omnibus appellari. ut *Magister, Medicus, Orator.* Idem.

Quid nunc fiet? CA. quid fiet rogas?] Liber Bembinus, Victorianus, & Decurtatus, *quid fiat?* sane in omnibus libris hic versus terminatur in *rogas.* est autem trochaicus catalecticus, cum sequentes sint octonarii iambici. *Faërnus.*

2. *Modo dolores, mea tu, occipiunt primulum*] Evidenter hic *modo* temporis præsentis adverbium est. Et rursus *mea tu*, blandimentum est: sine quo non progreditur colloquium fœminarum, & maxime trepidantium. *Donatus.*

Dolores] Ὠδῖνες, dolores parturientis. *Farnabius.*

Primulum] Initium, & ipsa origo dolorum, diminutive demonstrata est. Non enim *primum*, sed *primulum* dicit. *Donatus.*

3. *Jam nunc times, quasi numquam adfueris, numquam tute pepereris?*] Docte duo proposuit, quibus experientes scientesque rerum sumus, videre & pati. *Virgilius* sic,

---- quæque ipse miserrima vidi;
Et quorum pars magna fui. ----

Tute, autem pro *tu*: παρέλκον est, quod * recitatu. & facit *tute*, & *tutemet*, & *tutemet ipse.* Idem.

Quasi nunquam adfueris, nunquam tute pepereris] Tanquam sc. esses ἀκύητος ὠδίνων. quod *Apollonius* 1. ἀρχονηλιχῶν dixit i.e. ἄπαις καὶ καθαρὰ ὠδίνων, ut *Scholiastes* habet. *Bœclerus.*

Numquam tute pepereris?] Vide προσκοπὴν doloris: nihil mali adhuc secutum est, & jam sic turbatur Sostrata. *Donatus.*

4. *Miseram me.*] Proprium est mulierum quum loquuntur, aut aliis blandiri: ut, *Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem.* Aut se commiserari. ut,

---- misera hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi. ----

Nam hæc omnia muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in acervum rediguntur, & enumerantur nullius momenti querelæ. *Idem.*

Neminem habeo.] Quid enim opus est? aut cur nunc quereris? *Idem.*

Neminem habeo, sola sumus.] Muliebriter queritur, & ex perturbatione sua æstimans, metu multa facit ea, quæ pauca sunt. *Idem.*

Sola sumus.] Numquam pluraliter *sola.* Idem.

Sola sumus.] Quum hoc nomen singularitatis sit, mire *sola* pluraliter dixit. *Idem.*

Geta autem hic non adest.] Hic apparatio est, ut ostendatur absens, qui supervenD 2 perven-

Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Æschinum.
CA. *Pol is quidem jam hic aderit: nam numquam unum intermittit diem,*
Quin semper veniat. SO. *solus mearum miseriarum est remedium.*
CA. *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est hera:*
Quando vitium oblatum est; quod ad illum attinet potißimum;
Talem, tali genere, atque animo, natum ex tanta familia.

So *Ita*

perventurus est. *Donatus.*

Geta autem hic non adest;] Interfuit quippe Geta jam rixæ qua Æschinus meretricem rapuit, uti mox narrabit ipse, scena quæ sequitur. *Farnabius.*

5. *Nec quem ad obstetricem mittam.*] Deest *habeo*. Sed in consuetudine est sic loqui, quum utrumque nobis, non alterutrum, deesse conquerimur. *Donatus.*

Nec quem ad obstetricem mittam, nec qui accersat Æschinum.] *Habeo* subauditur, & magis a trepidante, quam rationabiliter dicitur: nam refellit hoc totum nutrix Canthara. *Idem.*

6 *Numquam unum intermittit diem quin semper veniat*] *Nunquam*, pro *non*. Et *semper* non ad omne tempus retulit: nam qui potest? sed ad omnes dies, secundum quod ait, *Nam numquam unum intermittit diem.* Idem.

7. *Solus mearum miseriarum.*] Bona locutio. *Idem.*

8. *E re nata.*] Sic proprie dicimus de iis, quæ contra voluntatem nostram acciderunt: ut nunc vitium virginis. Ergo *E re nata*, ex vitio virginis. Sic *Lucilius*, ---- p. i. i. *Hic e re nata Sic ejus dedit: haud malus est.*

Et sic maluit dicere, quam nunc Æschino culpam, sed potius casui attributam vellet. Est autem ordo, Nihil potuit melius e re nata fieri, quam id quod factum est, hera. ut quandoquidem vitianda erat virgo, ab eo vitiaretur, qui erat expetendus ad matrimonium. Sensus enim hic est, Malum vim fieri virgini: sed ex conditione ejus quæ vitiata sit, nihil potuit melius evenire quam contigit, ut ab eo vitiaretur, cujus nos non pœniteret. Intelligere autem debemus, *fieri* & *factum esse*, pro *evenit* & *contigit* dici. *Idem.*

Melius fieri haud potuit.] Si *fieri* pro *evenit* acceperis, erit consequutio locutionis. sin minus: deerit, *quantum intelligo.* ut sit, *E re nata, quantum intelligo.* Idem.

E re nata.] Res nata dicitur, quæ repente accidit, πρᾶγμα νεωστὶ συμβεβηκὸς vel ὑπόγυιον πρᾶγμα, res quæ nuper accidit. Budæus. *Farnabius.*

9. *Quando vitium oblatum est.*] Hoc est, e re nata. *Donatus.*

Oblatum est.] *Oblatum* dicitur, quod offertur invito. *Idem.*

Quod ad illum attinet potissimum.] Quasi vitium oblatum sit potissimum, hoc est, bonum: sed ex persona ejus qui obtulit vitium, factum est bonum, quod per se ipsum malum est. Et hoc est quod melius haud fieri potuit, quam factum est. *Illum* autem dicit, Æschinum scilicet. *Potissimum* autem superlativum est ab eo quod est *potis*, & *potius*. Sic enim facit, *potis, potius, potissimum*. Et *quod*, modo exceptionem significat: ut sit; *quantum ad illum attinet*, id est, Æschinum. *Idem.*

10. *Talem.*] Scilicet a corpore, a forma, a pulchritudine. *Idem.*

Tali genere.] Laus, ante illum talem: & tali animo, in illo. Et *genus* jam ad vivos pertinet. *Familia* etiam ad defunctos. Alii *genus* ad nobilitatem referunt, *familiam* ad copias: unde & *paterfamilias* dicitur: ut sit, *ex tanta familia*, ex tam divite domo. Hæc omnis παρέκτασις tragica, est gaudiorum introductio, ante funestissimum nuntium. *Idem.*

Tali genere.] Id est, ab his quæ extra nsecus

So. *Ita pol est, ut dicis; salvus nobis, deos quaeso, ut fiet.*

trinsecus sunt, id est, honestate generis. *Donatus.*

Atque animo.] Id est, sapientia, modestia. Hoc modo igitur nihil præter-misit in laude. *Idem.*

11. *Salvus nobis, Deos quaeso, ut fiet.*] Quam bonus est, quum nihil ad vota præter salutem opus est? *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

GETA *servus.* SOSTRATA *matrona.* CANTHARA *nutrix.*

Argum. *Hic Geta, Sostratæ servus fidelis vehementer commotus, refert quomodo Æschinus alio amore captus, puellam lenoni eripuerit, deserta ac spreta Attica virgine.*

Thes. 1. *Intempestiva benevolentia & industria, sæpe magis obest, quam prodest.* 2. *Mores irati, nihil sibi temperantis hic exprimuntur.*

Ge. *Nunc illud est, quod si omnes omnia sua consilia conferant,*

Atque

Itidem *Octonariis Iambicis acatalecticis*, & *Trochaicis catalecticis* constat. v. 1. *MSS* nostri omnes: *omnia omnes sua c.* v. 6 omnes: *o hom impurum.* v. 13 duo: *illam tot. fam* tertius: *totam illam f* v. 14. duo: *omnes.* v. 20. omnes, ut edidimus. v. 22. omnes, ut edidimus; nisi quod unus, *impertire.* mox, duo: *o Geta.* v. 27. omnes, ut editum est. v. 28. itidem, nisi quod omnes habent *a nost f.* v. 31. omnes: *satis ne hoc certe? G. certe.* v 32. omnes: *quid jam credas.* & mox: *nostrum Æsch.* v 35. & 36. unus meorum, ut edidimus, alter corrupte, *qui senis sui gremio positurum puerum dicebat patrem ita obsecraturum, ut liceret sibi hanc in uxorem ducere.* in margine: qui *se in suo gremio.* Argentoratensis: *qui se in sui gremio positurum puerum dicebat, patrem ita obsecraturum, ut liceret hanc sibi uxorem ducere.* v. 38. unus: *au mi homo.* alter: *au, au mi homo.* Argent. *auch auch mi homo* v. 39. duo: *an proferendum hoc tibi videtur esse usquam.* tertius: *an hoc prof. tibi videtur esse usq* v. 41. omnes, *proferemus.* v 43 omnes: *dare.* v. 44. duo: *celato est opus.* tertius: *tacito*, sed superscrib. *celato.* v. 45 omnes: *quid agis.* v. 46. omnes, *potest.* v. 49. omnes: *quem ipse amiserat.* v. 52. omnes, *potes.* Boeclerus.

Liceat mihi hic aliqua ad *Donati* commentarios annotare, antequam de ceteris dicamus. Multa enim erudite notari video, præsertim quantum ad τὸ ἠθικὸν, quod inprimis curæ ei fuisse animadvertimus. Sunt tamen aliqua non ferenda; an ab ipso? nolim. Si in alios possit culpa transferri. Ab initio statim; *nunc illud est.* *utrum periculum, an tempus? est enim ἔλλειψις.* Quis credat hoc eum ipsum notare, qui modo dixerat: *nunc tale negotium est, nunc tale periculum est: aut vero consignificationem temporis habet, ut si diceret, quando aut quo tempore?* quid plenius? quod qui statim repeteret, nugaretur utique. Jam ad illud, *auxilii nihil afferant.* *mire de proximo repetitum est παρόμοιον, i. e. conferant & afferant.* *hoc convenit præsertim stomacho minus verba curantis.* *sic supra, omnes omnia.* Quid potest magis disconvenire ipsi figuræ, de qua agitur, quam *minus verba curare*? &, qui potuit hoc dicere, qui modo ad *omnes omnia*, duplicem figuram agnoverat, & Ciceronis auctoritate approbaverat? an hoc ejus est, qui ad Andriam scripserat: *amabant veteres de proximo similia dicere?* studii hæc notatio est: non negligentiæ, quæ nunc adfertur. hæc dum dico, Donati judicio, adversus Donatum utor. nam παρόμοια & παρονομασίας admitti cum ratione ab ele-

 gentibus

Atque huic malo salutem quærant, auxilii nihil afferant,
Quod mihique, heræque, filiæque herili est. væ misero mihi!
Tot res repente circumvallant, unde emergi non potest:
Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.

Hocci-

gantibus scriptoribus arbitror, non valde queri: & in eo, differre a Plauti instituto Terentium alias dixi. Porro ad illa, *adolescenti ipsi eriperem oculos. bene oculos, amoris indices, adjutoresque flagitii*: perdit vim sententiæ, qui tam minuta cogitatione utitur. affectus, non accersita longule ratio illa, iracundis hoc dictat, ut oculos effodere cupiant eorum, quos ulcisci volunt. si enim hoc genere interpretationis velles cetera hujus loci persequi, quo progrediendum foret? sed desinendum nunc est. *Bœclerus.*

Nunc illud est.] *Hic locus, secundum artem comicam servum currentem exprimit, & nuntiantem mala. Maxima itaque pars scenæ motoria est. Significat autem, nunc tale negotium est, nunc tale periculum est: aut vero consignificationem temporis habet, ut si diceret, quando aut quo tempore.* Donatus.

1\. *Nunc illud est.*] Utrum periculum, an tempus? Est enim ἔλλειψις. Idem.

Quod si omnes omnia sua consilia conferant.] Ὑπερβολὴ cum παρονομασίᾳ, *omnes omnia.* Hinc *Cicero*, *Omnes in hoc judicio conferant omnia.* Idem.

Illud.] Tempus, negotium, periculum. *Farnabius.*

2\. *Salutem quærant.*] Non *remedium*, ut ægro: sed ut pereunti *salutem*. Et nove dixit, *malo salutem*, pro *contra malum*. Donatus.

Auxilii nihil adferant.] Mire de proximo repetitum est παρόμοιον; id est, *conferant* & *afferant*. Hoc convenit præsertim stomacho minus verba curantis. Sic supra, *Omnes omnia.* Idem.

3\. *Quod mihique, heræque, filiæque.*] Mira in servo fides, quum primum se ponat in herili malo: & post se, matrem: in ultimo puellam. *Idem.*

Quod mihique, heræque, filiæque herili est.] Πολυσύνδετον secundum. ut,

--- *Omnia secum*
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.

Idem.

Væ misero mihi.] Ἐμπαθῶς σχετλιάζει. Idem.

4\. *Circumvallant.*] *Circumvallant* se circa nos, & stipant se invicem. nam *circumvallamus* nos & alios. tamen rara locutio est. Et *circumvallant* dixit, velut inimica acies contra nos. & ideo addidit, *unde emergi non potest.* Quum impressio est hostium, sic dicitur. Ut *Sallustius*: *Pressa undique multitudine. Cicero, Qui semper premuntur, & numquam emergunt.* Et *emergi*, nove: nam *emergo* dicitur, non *emergor*. sed ideo est usus, quia extra compositionem & *mergo* & *merger* facit. *Idem.*

Circumvallant.] Translatio a re militari, a castris obsidione cingendis. Demosthenes in prima Philippica; Κύκλῳ πανταχῇ μέλλοντας ὑμᾶς καὶ καθημένους περιστοιχίζεται: Farnabius.

Unde emergi non potest.] *Unde*, absolute. an deest *illud*? an *unde*? pro *ex quibus*. Donatus.

5\. *Vis, egestas, injustitia, solitudo, infamia.*] Hæ res sunt quæ circumvallant: Vis illata: Egestas ipsius puellæ: Injustitia judicum illius temporis: Solitudo a defensoribus: Infamia ab iis, qui credunt pretio vitiatam. Nam & in subditis sic habes, *Quando ego conscia mihi sum, neque pretium, neque rem ullam intercessisse.* Idem.

Vis, egestas &c.] Bene monet *Donatus*, vim puellæ illatam hic intelligi. *Et v. 8.* ad illa verba, *neque illum misericordia &c.* repetit: *quia vim intulit.* De quo genere flagitii, in fabula sequente, agendi locus erit. *Injustitiam*, *Donatus intelligit judicum illius temporis.* Bœclerus.

6\. *Hoc-*

Hoccine saeclum! o scelera! o genera sacrilega! o hominem impurum!

SO. *Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum & properantem Getam?*

GE. *Quem neque fides, neque jusjurandum, neque illum misericordia*
Repreßit, neque reflexit, neque quod partus instabat prope,
Cui miserae indigne per vim vitium obtulerat. SO. *non intelligo*
Satis, quae loquatur. CA. *propius obsecro accedamus, Sostrata.* GE. *ah,*

Me

6. *Hoccine saeclum.*] Ἐν ἤθει. Questurus de homine, seculum accusat prius: ut *o tempora, o mores.* & e contrario, secula in omnibus rebus laudantur: ut,

---- quae te tam laeta tulerunt
Secula? ----

Donatus.

Hocine saeculum?] Liber Bembinus, Victorianus, & Basilicanus, *saeclum.* Utroque modo stat trochaicus. *Faernus.*

O scelera! o genera sacrilega! o hominem impurum!] Moris est nimis dolentibus, incusare alia ex aliis. *Virgil.*

Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Et:

Quem non incusavi amens hominumque Deumque?

Donatus.

O hominem impurum!] Æschinum scilicet. & hoc αὐξητικῶς. nam semper ultimum ponimus eum, cui maxime irascimur. Ut in Andria, post accusatum socerum & vituperatam sponsam, *Nam quid ego dicam de patre?* Et in Phormione, *Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?* Et post multa, *O facinus audax? o Geta monitor!* Unde ille, *Vix tandem* inquit. *Idem.*

7. *Video timidum & properantem Getam.*] *Timidum*, perturbatum. non enim timet, sed dolet. Sic *Plautus* in Bacchidibus, *Nam ut ex navi vecta es, credo timida es.* Idem.

8. *Quem neque fides, neque jusjurandum.*] Ordo est, Hominem impurum, quem neque fides, neque jusjurandum. & saepe repetitum *neque*, exaggerat crimen admissum. *Idem.*

Quem neque fides.] Quia promisit. *Idem.*

Neque jusjurandum.] Quia juravit. *Idem.*

Neque illum misericordia.] Quia vim intulit. *Idem.*

Neque illum.] Secundum παρέλκον nam abundat *illum*: ut;

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.

Et ejus videlicet misericordia quam amavit, *neque repressit*, ne auderet: *neque reflexit*, ne faceret. & sic hoc dictum est, ut a *Virgilio*,

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est, &c.

ut si non potuit reprimi ne faceret, saltem ut in peccando esset mitior, debuit commoveri. sed melius quod supra. *Idem.*

9. *Neque quod partus instabat prope.*] Αὐξητικῶς addidit non tantum mariti, sed etiam patris scelus. *Idem.*

10. *Cui miserae.*] Deest, *ei.* Idem.

Indigne.] Impie, crudeliter. ut *Virgil.*

---- quae causa indigna serenos
Foedavit vultus? Idem.

Non intelligo satis quae loquatur.] Ad hoc Sostrata ignorans inducitur, ut malo nuntio repente feriatur. & quia oportuit ipsam priorem loqui, praesens loquitur. Quia autem non est perdenda tam suavis ἠθοποιΐα dolentis ad irascentem: idcirco non audit, ne ob illam rem Geta conservus loqui desinat. *Idem.*

11. *Satis quae loquatur.*] Adhuc non audien-

Me miserum, vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.
Nihil est quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obviam,
Ut ego iram hanc in eos evomam omnem, dum ægritudo hæc est recens:
Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.
Seni animam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:

Tum

audiente Geta loquitur. idcirco nec audit eum satis, nec videtur ab eo Sostrata. *Donatus.*

12. *Vix sum compos animi.*] Aut *vix*, tandem: aut *vix*, non. ut *Lucilius*, *Carcer vix carcere dignus.* Idem.

Compos animi] Id est, competentis animi, vel sani animi. cui contrarium est, *impos animi. Sallustius*, *Neque animo, neque lingua satis compotem.* quum de amente Septimio loqueretur. Alii, *compotem animi*, compositum animo intelligunt. *Idem.*

Vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.] Ira rationi inimica tollit mentem de cardine. cujus faciem vide apud Senecam l. 1. de ira c. 1. *Flagrant & micant oculi, multus toto ore rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine, &c.* Farnabius.

13. *Nihil est, quod malim &c.*] Accurate expressit irascentis mores. Dulcedinem vindictæ, primum. *Est* enim his *vindicta bonum vita jucundius ipsa.* Tantum Latinus poëta extulit hunc affectum, supra Homeri sententiam, ubi

Ὅς τε πολὺ γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο,
Ἀνδρῶν ἐν στήθεσσιν ἀέξεται.

Geta: *Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo.* Inde progreditur ad imaginem vindictæ, animumque explet, ut fiat, quod *Aristoteles* apposite ad naturam rei dixit: Ἡ οὖν τότε ἐγγινομένη φαντασία, ἡδονὴν ποιεῖ, ὥσπερ ἡ τῶν ἐνυπνίων. Bœclerus.

Quam illam totam familiam.] Hic non tam culpa familiæ, quam scelus Æschini ostenditur, propter quem omnes cruciandi sunt. *Donatus.*

Familiam.] Demeæ & Mitionis. *Farnabius.*

14. *Iram hanc.*] *Hanc* interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro utroque. ut,

---- *tuaque animam hac effundere dextra?*

Et,

Hunc ego te Euryale aspicio? ----

Sed nunc pro utroque, *hanc* dixit. ut *Sallustius*, descriptione Celtiberi ait, *Hunc igitur redarguit Tarquinius.* Donatus.

Ut iram hanc.] Lege ex libro Bembino, & aliis fere omnibus, *ut ego iram hanc.* Faërnus.

Evomam] Metaphora forte a serpentibus. *Farnabius.*

15. *Satis mihi id habeam supplicii*] Moraliter loquitur. nam fere quando quisquam irascitur, sibi videtur fortis, tanquam qui plus audet. *Donatus.*

Satis mihi id habeam supplicii, dum illos ulciscar modo] Juven. Sat. 13.

Vindicta bonum vita jucundius ipsa.

Farnabius.

Dum illos ulciscar modo] Verum est hanc esse vindictam, quæ ex recentissimis flagitiis properata sit. Sic *Virgil.*

----- *te Turne superbum*
Cæde nova quærens. ----

Donatus.

16. *Seni animam primum extinguerem ipsi*] Bene *extinguerem*: quia ignis est. *Virgilius*:

Igneus est illis vigor, & cælestis origo
Seminibus. ----

Et *Primum* addidit, quod ordinem significat. tunc enim adjicitur, quum multa subjicienda monstrantur: ut cui fractæ prius crura brachiaque, * & cætera vitia, in Æschinum totum promovens ostenditur; etiam per aliena supplicia. *Idem.*

Seni]

Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis!
Sublimem medium arriperem, & capite primum in terram statuerem,
Ut cerebro dispergat viam:
Adolescenti ipsi eriperem oculos: posthac pracipitem darem.
Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.
Sed cesso heram hoc malo impertiri propere. SO. *revocemus. Geta*
GE. *Hem, quisquis es, sine me.* SO. *ego sum Sostrata.* GE. *ubi ea est? te ipsam quarito:*
Te exspecto. oppido oportune te obtulisti mihi obviam,
Hera.

Seni.] Demeæ. *Farnabius.*

Scelus.] Æschinum. *Idem.*

17. *Syrum impulsorem.*] Causæ pœnæ. *Donatus.*

Vah, quibus illum lacerarem modis!] Hic voluntas immodica ostenditur, pœnam pro merito reposcentis. Et nota, quum Syrum dixerit, addidisse nutus de supercilio. *Idem.*

18. *Sublimem.*] Ista pœna. *Idem.*

Sublimem medium arriperem, capite primum in terram statuerem;] Alia collocatio mihi magis probata est in libro Bembino:

Sublimem medium primum arriperem,
& capite in t. s.

Faërnus.

19. *Ut cerebro dispergat viam.*] Et cerebrum & via dispergi potest: ideo videtur ambiguum. ut apud *Virgil.*

---- ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus. ----

Aliter enim dicitur,

Spargite humum foliis. ----

Aliter,

Sparserat & latices simulatos fontis Averni. Donatus.

20. *Adolescenti ipsi eriperem oculos.*] Bene *oculos*, amoris indices, adjutoresque flagitii. *Idem.*

Posthac pracipitem darem.] Gravior pœna cæcitatis, non providere quo cadat. *Idem.*

21. *Ceteros ruerem.*] *Ruere*, activam vim habet. *Sallustius* in secundo, *Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur.* *Ruere* enim, est toto corpore uti ad impellendum: quod faciunt, qui ipsi præcipites alios prosternunt. Unde proprie *sues ruere* dicuntur. *Virgil.*

Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus.

Et *Horatius:*

Hanc rabiosa fugit canis; ac lutulenta ruit sus Idem.

Ceteros.] Amoris indices & illices, scelerum duces. *Farnabius.*

Ruerem.] Impellerem & dominatur hic rabiosa litera canina. *Idem.*

Agerem.] Prosequerer, premerem. *Virgilius:*

Illa fretus agit ventos. ----

Id est, nimia celeritate persequitur, & pene occupat, prævenitque. *Donatus.*

Tunderem, & prosternerem.] Vide quam fortis sibi videatur, qui dolet & irascitur. *Idem.*

23. *Ego sum Sostrata.*] Hæc ideo inducitur, ut verisimile sit supra non visam Sostratam: quando etiam vix nunc agnoscitur ab irato. *Idem.*

24. *Te ipsam quarito, Te exspecto: oppido oportune.*] Incerta distinctio, utrum *Te expecto oppido opportune*, sit dicendum: an *expectare*, sit impatienter cupere, & sine præscriptione temporis sperare, juxta certum tempus. Unde apparet, ad *te expecto*, quia per se nimium est, non esse jungendum *oppido*. Idem.

Hera. SO. *quid est? quid trepidas?* GE. *hei mihi.* SO. *quid festinas mi Geta?*
Animam recipe. GE. *prorsus.* SO. *quid istuc prorsus ergo est?* GE. *perimus:*
Actum est. SO. *eloquere ergo obsecro te quid sit.* GE. *jam.* SO. *quid jam Geta?*
GE. *Æschinus.* SO. *quid is ergo?* GE. *alienus est ab nostra familia.* SO. *hem,*
Perii. quare? GE. *amare occepit aliam.* SO. *væ misera mihi.*
GE. *Neque id occulte fert, ab lenone ipsus eripuit palam.*

SO. *Sa-*

25. *Quid festinas, mi Geta.*] *Probus* assignat hoc Sostratæ. *Asper* non vult ad omnia servum respondere: sed nutricem putat hoc loqui. *Donatus.*

Quid festinas.] Perturbatio. Et commotus dicit *prorsus*, acto commoto, fesso, & anhelanti, ob perturbationem & contentum cursum. *Idem.*

Quid festinas mi Geta.] *Vide Don. & Guyet.* Bœclerus.

26. *Animum recipe.*] Quod in lectione gestu ostendi minime potuit, id ex verbis Sostratæ ostenditur in Geta. Nam ideo dicitur, *Animum recipere:* quia ille præ anhelitu crebriora verba continuare non possit. *Donatus.*

Animum recipe] Placet mihi lectio libri Bembini, *animam recipe:* hoc enim & Terentii sensui, & iis quæ Donatus de anhelitu dicit, magis quadrat. *Faernus.*

Animam recipe.] Namque præ anhelitu verba intermittens uno spiritu continuare non posse videbatur. *Farnabius.*

27. *Perimus. actum est.*] Jam bina verba junguntur. *Donatus.*

Perimus, actum est] Verba sunt desperationis. Nam *actum est*, dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia. *Idem.*

Eloquere obsecro quid sit] Bene *eloquere*. nam conatur tantum, quod nec explicatur, nec intelligitur: cui vitio contraria virtus est eloquentia. Jam plus hic gestu, quam dictu agitur: quia ut supra diximus, & lassus est qui nuntiat: & integratur dolor nuntii, quum apud illam loquitur; ad quam maxime calamitas pertinet: quo dolore, vox plerumque subtrahitur atque singultit: & simul dat signum perditarum rerum. *Idem.*

Eloquere obsecro quid sit.] Multi l. s. inter quos Bembinus, post *eloquere*, addunt *ergo*; quod vero sequitur, etiam præter eos libros & Basilicanum, Donatus habet hoc modo, *obsecro te quid sit*; quæ mihi plenior videtur oratio: versui certe optime consulit. *Faernus.*

28. So. *Quid ergo is?*] O. l. s. *quid is ergo?* & eo amplius liber Bembinus & alii antiqui, *ab nostra*. Idem.

Alienus est a nostra familia.] Bene *alienus*. Geta enim ipsi jam dominus, Sostratæ gener, Pamphilæ maritus vocabatur. *Donatus.*

29. *Amare occepit aliam.*] Pejus est *amare occepit*, quam *amat*. Nam in eo quod dixit, *occepit*, augmenta mali metuenda significat: ut in principiis quæ actum respiciunt, non statim imminutionem inspectant. Et *occepit* magnum facinus dixit. *Idem.*

Væ misera mihi.] Mire interponuntur mulieris affectus novo nuntio. *Idem.*

30. *A lenone ipsus eripuit palam.*] Sic nuntiat, ut ultima pejora sint. Et his argumentis vult probare, quod immodice amavit Æschinus, qui plus quam virginem, id ipsum quod pudor nec hortatur, nec consulit, amat. Quia autem magis potuit impudens esse, quam qui post honestum amorem, ab Lenone amet? Hoc etenim significat meretricem. Ergo non honestum, sed ab Lenone: non per alium, sed ipsius: nec emit, aut abduxit, sed ob impatien-

So. *Satin hoc certum est?* Ge. *certum: hisce oculis egomet vidi, Sostrata.* So. *ah,*
Me miseram, quid credas jam? aut cui credas? nostrum ne Æschinum?
Nostrarum vitam omnium, in quo nostræ spes, opesque omnes sitæ
Erant: qui sine hac jurabat se unum numquam victurum diem:
Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat patris;

Ita

tientiam valde amantis eripuit. neque id occulte, ut qui cœlaret factum, tanquam satisfacturus uxori videretur: sed palam. *Donatus.*

31. *Satin' hoc certo?*] Magnis malis non statim creditur. Hoc ergo ex dolore dixit, quod stupet audiens; non quia non habet fidem. *Idem.*

Satin hoc certe?] Donatus legit, *scisne hoc certo?* libri aliqui, inter quos Bembinus, *satine hoc certum'st:* quod vero sequitur, solus Bembinus ita habet: Ge. *certum.* Quam responsionem interrogatio, quæ per *certum est*, facta, videtur exigere. *Faërnus.*

Hisce oculis.] Ἰδιωτισμὸς asseverantis. *Donatus.*

Hisce oculis.] Δεικτικῶς testibus certissimis. *Pluris enim est oculatus testis unus, quam auriti decem.* Plaut. Truculent. act. 2. sc. 6. *Farnabius.*

Ah.] Interjectio est flentis. *Donatus.*

32. *Me miseram.*] Mira affectio. nam lacrymæ non sinunt finire sensum. *Idem.*

Quid credas jam? aut cui credas?] Fides, aut personæ qualitate servatur, si gravis persona est cui creditur: aut ipsius rei qualitate, si ea res creditur, in qua fallere cui creditur, aut non potest, aut non debet. Hic ergo mire in utroque jam fidem dixit nullam esse, & in persona, & in re. Quod *Vergilius* transtulit, breviusque dixit,

Nusquam tuta fides.

Hoc est, nec in re, nec in persona. Et hic ipse in Heautont.

Pro Juppiter, ubinam est fides!

Idem.

Quid credas jam, aut cui credas?] Plaut. Bacchid 3. 3. 87: *Satin ut quem tu habeas fidelem tibi, aut cui credas, nescias.*

Mox singulari amplificatione implevit affectum: *nostrumne Æschinum?* (in utroque vocabulo vis est) *nostrarum vitam omnium* (augetur veluti multitudo personarum, in quas infortunium competat) *in quo nostræ spes opesque sitæ erant* (præter quæ nihil dici potest) *qui sine hac jurabat se unum n. v. d.* (& fides & affectus & religio ex parte Æschini rem aggravant) *qui se in s. grem. &c.* asseveratio familiarius facta, non sine ἐνδείξει, præsentis periculi comparatione absorbet verba, & in lacrymas orationem cogit. *Bœclerus.*

Quid credas jam.] Epicharmus. Νᾶφε καὶ μέμνασο ἀπιστεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν. Farnabius.

Nostrum Æschinum?] *Nostrumne Æschinum?* habent aliqui libri etiam antiqui, inter quos Bembinus: qua lectione optime stat trochaicus. *Faërnus.*

33. *Nostrumne Æschinum, nostram vitam omnium.*] Ἐλλειπτικῶς omnia: quia fletus impedit verba. deest autem, *hoc fecisse*, vel quid tale. *Donatus.*

In quo nostra spes, omnesque opes sitæ.] O l. s. ita collocant, *spes opesque omnes sitæ.*

Qui se in sui gremio positurum puerum dicebat, patrem. Faërnus.

Sita erant.] *Sita*; positæ. nam *situm* est quidquid in loco suo positum non evertitur. *Donatus.*

35. *Positurum puerum.*] *Puerum* dixit, si puer nasceretur: non quia divinabat. Ad votum ergo cupientis retulit *puerum*: non quia necesse esset marem nasci. Et hæc omnia, magno stupore dicuntur, ad exaggerandam perfidiam illius cui creditur, & dolorem eorum qui crediderunt. *Donatus.*

Qui se in sui gremio positurum puerum

Ita obsecraturum, ut liceret hanc sibi uxorem ducere.
GE. *Hera, lacrimas mitte, ac potius, quod ad hanc rem opus est, porro prospice.*
Patiamur ne, an narremus cuipiam? CA. *au, mi homo sanus ne es?*
An hoc proferendum tibi videtur usquam esse? GE. *mihi quidem non placet.*
Jam primum illum alieno animo a nobis esse, res ipsa indicat.
Nunc si hoc palam proferimus, ille inficias ibit, sat scio;
Tua fama, & gnata vita in dubium veniet. tum si maxime
Fateatur, cum amet aliam, non est utile hanc illi dari.

Quae

rum dicebat patris ita obsecraturum &c.] *Scioppius in auctario Grammat phil p.55.* ita legit: *qui se in sui gremio positurum puerum dicebat: patres ita obsecraturum, ut liceret sibi hanc uxorem ducere* & addit: *Ita in Basilicano ac plerisque aliis codicibus legi Faërnus testatur, qui non animadvertit*, Patris (*quod in Bembi. & Vaticano codice invenerat*) *esse priscum accusativum Æschinus porro duos habebat patres, quos oraturus erat, Micionem & Demeam.* Id quod etiam *G. Fabricius* putat. Satis hæc speciose dici videantur. Mihi non videtur ex usu temporis aut sermonis fuisse, ut Æschinus diceret, se utrumque parentem obsecraturum. Unde & infra (*act. 4. sc.4. v.20.*) de uno tantum loquitur:

---- ---- non me hanc rem patri,
Utut erat gesta, indicasse? exorassem, ut eam ducerem.

Boeclerus.

36 *Ita obsecraturum, ut liceret sibi hanc uxorem ducere.*] Liber Bembinus & Vaticanus pro *patrem*, habent *patris*. Ut sit ordo, in gremio sui patris. In Basilicano, & plerisque aliis legitur *patres*; quod & hanc lectionem ex parte confirmat. Quod vero sequitur, ita Bembinus habet: *hanc si uxorem ducere*; ut conjicere detur *si*, pro *sibi*, sicut *mi* pro *mihi*, antiquos scripsisse. Nec sane aliter stat versus, nisi aut ita scribas, aut certe in scansione eam dictionem in unam syllabam contrahas: quæ deinde per synalœpham eliditur. *Faërnus.*

37. *Hera, lachrumas mitte: ac potius quod ad hanc rem opus est.*] Hinc *Virgil.*

Non lacrymis hoc tempus, ait, Saturnia Juno.

Sentit autem, non lacrymis agendum, ubi consilio opus est. *Donatus.*

Ac potius, &c.] Sed acta missa faciamus, videamus quid sit agendum. *Farnabius.*

Porro consule.] *Porro*, in reliquum, deinde, vel in futurum. *Porro* enim, ordinis & temporis adverbium est, non conjunctio. *Donatus.*

Porro consule.] Donatus & omnes, quotquot sunt l. s. præter Vaticanum, *porro prospice.* Faërnus.

38. *Au; mi homo, sanus ne es?*] Hoc ex persona nutricis legendum est. illa enim dissimulandam rem putat. *Mi*, pro *meus*. Donatus.

CA. *au au, mi homo*] Liber Bembinus & Victorianus & Donatus, semel tantum *au*, habent *Faërnus.*

39. *An hoc proferendum tibi usquam esse videtur?*] O l s. *tibi videtur esse usquam*, præter Bembinum, in quo legitur *usquam esse*. Ceterum prima hujus versus syllaba in præcedentem versum rejicitur. Versus vero stat abjecto r, ex *videtur*, item m, ex *quidem*: quamvis consonans consequatur. *Idem.*

41. *Nunc si hoc palam proferemus.*] Lectio libri Bembini, in quo est *proferimus*, versum hunc sustentat. *Idem.*

42. *Tua fama, & gnata vita.*] Tibi enim crimini erit, vitiatam esse filiam: illi etiam oberit. Et utrum *vitam*, salutem dicit? *Donatus.*

In dubium.] In periculum. *Idem.*

43. *Fateatur.*] Vitiasse filiam. Et com-

Quapropter quoquo pacto tacito est opus. SO. *ah, minime gentium:*

Non faciam. GE. *quid agis?* SO. *proferam.* GE. *hem, mea Sostrata, vide quam rem agas.*

SO. *Pejore res loco non potis est esse, quam in quo nunc sita est.*

Primum indotata est: tum præterea, quæ secunda ei dos erat,

Periit: pro virgine dari nuptum non potest. hoc relliquum est.

Sin inficias ibit, testis mecum est anulus, quem amiserat.

Postremo quando ego conscia mihi sum, a me culpam esse hanc procul,

Neque

complexio est διλήμματος oratoria, in qua utrum senseris, contrarium tollis: cogiturque * quod ex altera parte fit. hoc est tacere. *Donatus.*

44. *Quapropter quoquo pacto.*] Congrue & pro persona, & pro muliere hoc dictum est: eamque in malis constantem esse demonstrat. *Idem.*

Quapropter quoquo pacto celato est opus.] Liber Bembinus & omnes fere alii, *tacito'st opus.* Et ita versus stat: aliter non. *Faërnus.*

45 *Non faciam.*] *Non faciam*, dixit, pro *non tacebo:* quasi *tacere*, aliquam actionem habeat. sed moralis significatio est, & communis omnibus: sicut *advocatum* dicimus *male fecisse*, quum tacuerit. *Donatus.*

GE. *Quid agis?*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, *quid ages?* ut & exigit ratio, cum sequatur responsum Sostratæ in futuro, *proferam.* Faërnus.

46. *Pejore res loco non potest esse.*] Satis argute inter Getam & Sostratam sententias ex perturbatione facit nutare. *Donatus.*

Pejore res loco non potest esse, quam in quo nunc sita est.] Ex libro Bembino pro *potest*, lego *potis est*; aliter nullo modo potest procedere hic versus, neque ut iambicus, neque ut trochaicus. *Faërnus.*

Quam in quo nunc sita est.] Causa nihil timendi. *Donatus.*

47. *Primum indotata est.*] Ratio subjecta est causæ: & *indotatam*, pauperem modo dicit. *Idem.*

Tum præterea quæ secunda ei dos erat.] Videlicet, dari pro virgine nuptum. Et incerta distinctio est: etenim erat bis subaudiendum, *Pro virgine dari nuptum.* Idem.

Quæ secunda ei dos erat.] Pudor, quæ secunda dos vel potius prima. Unde Alcmena apud Plautum,

Non ego illam dotem mihi duco esse, quæ dos dicitur;
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatam cupidinem,
Deum metum, parentum amorem, & cognatum concordiam.

Farnabius.

48. *Non potest.*] Jungendum, *dari nuptum.* Et *pro virgine:* id est, virgo: ut, *Nunc plane est pro nova*, id est, nova. Aut nec virgo, nec pro virgine nubere potest. non virgo: quia vitiata est. nec pro virgine: quia res diffamata est. *Donatus.*

49. *Si inficias ibit.*] Si negabit. *Idem.*

Sin inficias ibit &c.] Ita omnino legendum. Quod etiam eorum *MSS.* scriptura arguit, qui habent, *si ininficias ib.* ut meorum unus. *Boeclerus.*

Testis mecum est annulus.] Locutio hæc sic capienda est: hoc est, annulus pro me testis. Vel sic, annulus & ego testes sumus. Sed melius quod supra. *Donatus.*

Amiserat.] Æschinus. *Farnabius.*

50. *Postremo quando ego conscia mihi sum.*] *Quando*, pro quoniam: vel *quando*, pro quidem. *Donatus.*

Quando ego conscia mi sum.] Ovid. 4. Fasto-

Neque pretium, neque rem ullam intercessisse, illa aut me indignam, Geta,
Experiar. GE. *quid istic? accedo ut melius dicas.* SO. *tu quantum potes*

Abi;

Factorum. *Conscia mens recti, famae mendacia ridet.* Conscientia mille testes; murus aheneus. *Farnabius.*

51. *Neque rem ullam.*] Hoc est internuntium, pactum clam, aut promissum. Et bene totum execrative dixit: ut alii facinora abhorreant. *Donatus.*

Illa.] Filia scilicet. *Idem.*

Neque pretium neque rem ullam intercessisse &c.] *Rem ullam* e. g. *internuntium, pactum clam, promissum*, ut habet *Donatus.* Ad *pretium* supra retulerat *infamiam, ab iis, qui crederent pretio vitiatam.* Illustris sed intactus interpretibus locus, de crimine stupri. Constat enim hinc, primo: stuprum non committi visum esse in eam, quae pudoris profanandi caussa pretium acceperit, suave aut matris pactione consenserit. Tale enim si quid factum esset, spem de eventu litis imminui, haud obscure Sostrata indicat. Secundo legem fuisse Athenis, hinc discimus, quae stupratorem cogeret stupratam ducere; nisi quis vellet graviores poenas expectare. nec parentibus stupratoris per hanc legem licuisse intercedere, quo minus id fieret. nam quod a parentibus exorabat hunc consensum filius stuprator (de qua re & hic mentio fit) in eo servata est reverentia pudoris naturalis. Quod si autem noluisset annuere pater, futurum erat, *ut jus eum cogeret.* Sicut est in *act 3. sc 4. v.44. &c* Quare in Comoedia patres statim videmus consentire, ut primum constiterit, liberae virgini a suis vitium oblatum esse; huncque veluti sollennem titulum expediendi periculi Comici haberi. neque enim idem juris fuit in stupratore, quod in raptore. De quo (apud *M. Senec. controv* 2, 11. *& Excerpt.* 2, 3.) lex erat: *raptor nisi suum aut raptae patrem intra trigesimum diem exoraverit, pereat.* cum & aliunde constet, Graecis in stupro mitiores, quam postea Romanis, placuisse poenas. Ac, ne prolixi simus, si stuprum Athenis capitale fuisset, Comoediam non ingrederetur hoc crimen, in qua omnis dica citra sanguinem citraque periculum capitis, impingitur. Porro intelligitur, actionem stupri, interposita satisfactione & matrimonii pollicitatione tolli potuisse, ut *ignosceretur, taceretur, crederetur* (3, 4, 28.) ita tamen, ut conditione non impleta, violatoque jurejurando, quod adhibebatur fere, repetere omissam actionem integrum esset. Sed de hac re, iterum alibi dicendum erit. Videtur tamen iis, quae posuimus, repugnare lex illa quae in *Excerptis M. Sen.* 8, 6. habetur: *vitiata vitiatoris aut mortem aut indotatas nuptias optet.* Sed hic vitiator idem est qui raptor, & cum rapto vitium illatum conjungitur, sicut subjectae monstrant sententiae. Insignis plane locus est in *actione Neptuni apud Libanium adversus Martem:* quem hic annotasse operae pretium fuerit. Neptunus enim ibi, cum stuprum in Alcippen non contumeliae sed amoris caussa, factum a filio suo, confessus esset, nullam id peccatum poenam, vel majorem vel minorem consequi debuisse ostendit; sed servandam fuisse consuetudinem passim inter homines receptam, ut stuprum matrimonio expiaretur. Verba sunt notabilia: Τί οὖν ἐκ τοῦ νῦν εἰρημένου δείκνυται; τὸ δίκας ἐφ' ἡμῖν εἶναι καιρὸν, μήτε μείζονος, μήτε ἐλάττονος. Γάμον δὲ καὶ παρεῖδον. Ὃ καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ὁπόταν τι προσχθῇ τοιοῦτον, κρατεῖ, καὶ χρῶνται τὸ συμβὰν πρὸς γάμον. Boeclerus.

52. *Experiar.*] Apud judices agam. *Donatus.*

Experiar.] Actionem intendam in judicio. Cic. pro Quintio. *Si quid in controversiam veniret, intra parietes, aut summo jure experietur.* Farnabius.

Quid istuc?] Verbum est aegre consentientis: quasi qui dicat, *quid hic resistam?* Donatus.

Quid istuc?] Aliqui libri, inter quos Bembinus, Basilicanus, & Victorianus, *quid istic?* ita & Donatus; nam quamvis

Abi; atque Hegioni cognato hujus, rem enarrato omnem ordine:
Nam is nostro Simulo fuit summus; & nos coluit maxime.
GE. *Nam hercle alius nemo respicit nos.* SO. *propera tu, mea Canthara,*
Curre: obstetricem accerse: ut cum opus sit, ne in mora nobis siet.

vis in eo mendose legatur, *quid istuc?* tamen in expositione asserit hoc ita dici, quasi diceretur, quid hic resistam? sane ita ordinantur versus in libro Bembino & aliquibus aliis, ut ponatur ante haec verba dictio *experiar*, & sit hic integer versus.

Experiar. GE. *quid istic? accedo ut melius dicas.* SO. *tu quantum potes.*

Est autem octonarius iambicus, ut ceteri, rejecta prima syllaba in praecedentem versum. *Faërnus.*

Accedo ut melius dicas.] Id est, ut consentiam, velut qui melius possim dicere. *Donatus.*

Quantum potes abi.] Deest *cito*: ut sit, quantum potes, cito abi. *Idem.*

53. *Atque Hegioni.*] Apud *Menandrum* Sostratae frater inducitur. *Idem.*

Hujus.] Filiae suae scilicet. *Idem.*

Abi atque Hegioni, cognato hujus, rem omnem enarrato ordine.] Aliqui l. s. inter quos Bembinus, ita habent, *rem enarrato omnem ordine.* In *Hegioni* autem duae mediae vocales in unam coëunt. Et pro *hujus*, Bembinus habet, *ejus.* Faërnus.

54. *Simulo.*] Nomen patris puellae: diminutivum a Simo, vel Simone. Et nota nomen in Palliata fabula Latine diminutivum. *Donatus.*

Simulo fuit summus.] *Summus*, an ad cognatum, an ad amicum refertur? an absolute ponitur, ut in Eunucho? *Plurima salute summum suum impertit Gnato.* Idem.

Et nos coluit maxime] Et miserabilius *coluit* dictum est, quam si diceret, *colit.* Virgil.

Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.

Colere enim, & majoribus & minoribus convenit. ut,

Post habita coluisse Samo. ——
Idem.

55. *Nos.*] Monosyllabo finit, vultuosam exprimens pronuntiationem. *Idem.*

Tu mea Canthara.] Tristis ac seriae foeminae blandimentum est *mea* potius, quam pronomen possessivum. Deest enim *chara*, vel quid tale: quo addito, pronomen staret *mea.* Idem.

56. *Curre.*] Mire dictum est ancillae *curre.* Idem.

Ut quum opus sit.] Id est, quum adesse coeperit partus. *Idem.*

Ne in mora nobis siet.] Locutio qualis supra. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

DEMEA *senex.*

Argum. *Male est Demeae, quod filium Ctesiphonem audiverit una adfuisse, cum eriperet mulierem Æschinus.*

DE. *Disperii: Ctesiphonem audivi filium*

Una

Iambici sunt senarii. *v.* 2. *MSS.* mei duo: *affuisse.* sicut *Nonius* etiam legit. *v.* 4. omnes: *qui alienjus rei est*, *etiam ad nequitiam eum*; duo: *adducere*; unus, *ducere. v.* 5. omnes: *credo abd. aliquo in gan. v.* 7. omnes, ut edidimus.

Una assuisse in raptione cum Æschino.
Id misero restat mihi mali, si illum potest,
Qui alicui rei est, etiam eum ad nequitiam adducere.
Ubi ego illum quæram? credo abductum in ganeum
Aliquo. persuasit ille impurus, sat scio.
Sed eccum Syrum ire video: hinc scibo jam, ubi siet.
Atque hercle hic de grege illo est: si me senserit

Eum

dimus. *v.* 10. unus: *me id velle.* Bœclerus.

Demeæ perturbatio illa summa, quæ sequetur, arte Poëtæ interea differtur, fallendusque a Syro Senex in scenam adducitur, donec ematurescat series οἰκονομίας. Idem.

1. *Disperii: Ctesiphonem audivi filium.*] Hic ostenditur quod severi homines, ac recti & honesti tenaces, vel ridiculi sunt, vel odio habentur quoquo accesserint. Magno autem affectu, & quasi exclamantis addidit *filium*: quasi caussam redderet cur dixerat, *disperii*. Donatus.

2. *Una adfuisse in raptione cum Æschino*] Οἰκονομία, in qua ostenditur, quantum commovebitur Demea ipsa re comperta, quum ex parva rei suspicione tantum se afficiat. *Raptio* autem ad personam refertur, *rapina* ad rem, *raptus* ad stuprum, si volumus proprie loqui. *Idem.*

Una affuisse.] Liber Bembinus, *fuisse.* Faërnus.

In raptione.] *Raptio* violenta perpetratio injuriæ; *raptus* vis & injuria perpetrantis: *rapina* lucrum injustum & præda per vim rapta. *Farnabius.*

3. *Id misero restat.*] Bene *restat*: tanquam jam summum malum sit, Æschinum esse corruptum. Et, *misero mihi*: quasi qui nihil nesciat, nihil curante Micione. *Donatus.*

Si illum potest.] Non dubitat velle: & ideo dicit *potest*. Idem.

4. *Qui alicui rei est.*] Recte. de hoc enim supra dixit, *Non fratrem rei dare operam videt? ruri esse parcum ac sobrium.* Idem.

Etiam eum ad nequitiam abducere] Quasi invitum dixit, non *vocare*, sed *abducere*. *Ducimus* enim volentes: sed *abducimus* invitos. *Nequitia* autem proprie libidinosa inertia dicta est: quod nihil queat, nullique rei apta sit. Unde & *nugæ*, quod nihil agant, vel a non agendo. *Idem.*

Ad nequitiam adducere.] Liber Bembinus *ad nequitiem*, quod magis sapit antiquitatem. *Faërnus.*

5. *Credo abductum.*] Non iisse, sed abductum esse: quasi adhuc culpa non sit illius. *Donatus.*

In ganeum aliquo.] Veteres *ganeum*, meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτ' ἐστι, τῆς γῆς. quod ipsa sit in terra, non ut cœnacula superius. Unde & *taberna*, quasi *trabena*, a validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt. *Idem.*

In ganeum.] Lupanar aut popinam, ubi γάνυσθαι. & luxuriæ indulgent homines nequam. Nonnullis quasi γάνδον. crypta subterranea, fornix. *Farnabius.*

6. *Persuasit ille impurus.*] *Suademus* facilia, *persuademus* difficilia. Et *suadere* facientis est, *persuadere* perficientis. *Impurus* autem pro improbo ponitur apud Terentium. Et hic quoque excusata voluntas est Ctesiphonis, cui a majore fratre & improbo ingesta sit persuasione nequitia. *Donatus.*

7. *Sed eccum Syrum ire video.*] *Ire*, & *abire*, & *venire* significat. *Idem.*

Ire video] *Ire*, pro venire: ut, *Nec vero Æacidem me sum lætatus euntem Accepisse lacu.* Idem.

8. *Atque hercle hic de grege illo est.*] Figura ἐπανάληψις, *de grege illo est.* *Ordo* vel bonorum, vel malorum dicitur, & gravium; ut *equester ordo*, *senatorius ordo*. *Grex* vel bonorum, vel malorum est, & levium. ut *Cicero*, *In his bonis gregibus omnes aleatores, omnes impuri impudicique versantur.* Idem.

Hic de grege illo est.] Ejusdem contubernii. *Farnabius.*

9. *Qua-*

Eum quaritare, numquam dicet carnifex.
Non ostendam id me velle.

9 *Quaritare.*] Instanter quærere *Donatus*

Carnufex.] Pro ganeo positum est. *Idem.*

10. *Non ostendam me id velle.*] Scilicet, scire ubi sit. *Idem.*

Non ostendam me id velle.] O. l. s. *id me velle.* Faernus.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

SYRUS *servus.* DEMEA *senex.*

Argum. *Commendatur Ctesipho vituperantur Micio & Æschinus: callide utrumque Syrus facit. Demea autem narratione virtutum Ctesiphonis plurimum gaudet.*

SY. *Omnem rem modo seni,*
Quo pacto haberet, enarramus ordine.
Nihil quicquam vidi latius. DE. *pro Juppiter.*
Hominis stultitiam! SY. *collaudavit filium:*

Mihi,

Itidem *senarii* sunt. v. 2. duo *MSS. enarrabimus* unus: *enarravimus.* v. 5. unus: *mihi qui consilium dedissem.* Argent *mihi qui ded. consil.* v. 8. τὸ *bem*, cum toto v. 9. deest in uno. & v. 11. *quid agatur* ceteri duo etiam ibi repetunt, *quid agitur?* v. 15 omnes *paulisper.* quod non debuit mutari in *tantisper* mox omnes: *ubi ego venero.* v. 24. τὸ *illa*, a duobus abest. v. 26. unus: *est etiam intus.* alter: *est hac jam intus.* Argent *est jam intus.* v 27 omnes: *haccine fieri flagitia!* v. 32. Argent. *ille futilis, somnium.* unus meorum: *ille futile somnium.* duo omittunt *illum* v. 34. uterque meorum *quam ille quicquam caperet* nisi quod in altero secunda manus, sed extante primæ lectionis vestigio, fecit, *caperit.* vide *Chrestomath.* v. 36. omnes habent, τὸ *quaso.* Argent. *ut q. suum filium v. esse i. e.* unus meorum: *ut quisque suum vult ita est.* alter: *ut quisque s. filium vult, ita est.* v. 38. *abigam hinc rus*, deest in uno meorum. alter: *abiit nunc rus.* Argent. *hinc rus*, in margine adscrib *abiit.* v. 40. omnes. *ne hareret huic.* v. 41. omnes: *adortus est.* v. 46. omnes: *pra gaudio.* v. 59 omnes: *planus est.* τὸ *phi* unus meorum habet. cæteri duo: *phos*, superscripta lineola. quod ab ineptis hominibus profectum est, qui voluerunt scribere, *philosophos domi habuit &c.* v 52. pro *in vitas*, omnes habent, *vitas.* unus etiam, *in speculo.* v. 61. Argent *cum conservis.* unus meorum, *cum servis ad eundem pracipio modum.* v. 63 duo: *mementote.* v. 70 omnes: *recte.* unus etiam *abis*, pro *ibis* v. 75. duo, *ille.* v. 78. duo, *haud scio.* Bœclerus.

Non exscribo quæ *Donatus* & *Guyetus* bene annotarunt quæ ad comicum leporem hujus scenæ pertinent in præfatione diximus. *Idem.*

1. *Seni.*] Mitioni. *Farnabius.*

2. *Quo pacto se haberet, enarramus ordine.*] Hoc recte: quia dixerat Mitioni, *Si quidquid est, volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.* Et *enarramus*, pro enarravimus. ut, *Omnis humo fumat Neptunia Troja.* Et *ordine* bene: quia simpliciter fatetur. Fallax autem & captiosa narratio est, quod timemus fateri. *Donatus.*

3. *Nihil quidquam vidi latius.*] Quartum παρέλκον. Idem.

4. *Hominis stultitiam.*] Scilicet quia lætatur, ignorans ubi Æschinus sit *Idem.*

Mihi, qui id dedissem consilium, egit gratias.
DE. *Disrumpor.* SY. *argentum adnumeravit ilico:*
Dedit praeterea in sumptum dimidium minae:
Id distributum sane est ex sententia. DE. *hem,*
Huic mandes, si quid recte curatum velis.
SY. *Ehem Demea, haud aspexeram te: quid agitur?*
DE. *Quid agatur? vestram nequeo mirari satis*
Rationem. SY. *est hercle inepta, ne dicam dolo,*
Atque absurda. pisces ceteros purga, Dromo:
Congrum istum maximum in aqua sinito ludere

Pau-

Collaudavit filium] Plus additum est. non enim solum non *accusavit*, sed & *collaudavit.* Donatus.

5. *Mihi, qui dedissem consilium.*] Est in aliquibus libris, & inter eos Bembino & Basilicano, *qui id dedissem.* Faërnus.

6. *Disrumpor.*] Mire: his enim verbis commovetur, *collaudavit* & *egit gratias.* Et vide αὔξησιν stomachi reservatam. *Donatus.*

Disrumpor.] Ira, indignatione, dolore. *Farnabius.*

Argentum adnumeravit ilico.] Contra illud est, *Cur tu his rebus sumptum suggeris?* Et non solum inquit, *adnumeravit:* sed quod pejus est, *ilico.* *Donatus.*

Adnumeravit.] Sannioni. *Farnabius.*

8. *Id distributum.*] *Distributum*, in diversa tributum: id est, dispartitum per pulmentaria. *Donatus.*

9. *Huic mandes, si quid recte curatum velis.*] Εἰρωνεία est majoris stomachi: quia ille dixit, ex sententia distributum: id est, ut indicat Demea, dilapidatum. Sic alibi, *Columen familiae nostrae, bone custos, salve.* Idem.

10. *Ehem Demea.*] *Ehem*, interjectio est commoti, & quasi perculsi re subita & nova. *Idem.*

Quid agitur?] Blandientis est, non interrogantis, ut alibi, *O noster quid fit? quid agitur?* Idem.

11. *Nequeo mirari satis rationem.*] Mira sunt etiam illa, quae vehementer prava sunt. Et ideo *mirari*, pro horrere & reprehendere positum est. Et *rationem* ἰδιωτικῶς dixit malam: quum non sit ratio nisi bona. sed sic loquitur populus. *Idem.*

12. *Est hercle inepta.*] Hoc ad senem. *Idem.*

Est hercle inepta &c. & v. 16. mihi quidem non placent] Legas hic licet illud *Ciceronis 2. de fin.* 17. ubi de callido improbo agit: *Is enim, qui occultus & tectus dicitur, tantum abest ut se indicet, perficiet etiam, ut dolere alterius improbe facto videatur. Quid est enim aliud, esse versutum.* Boeclerus.

Ne dicam dolo.] Ne mentiar, id est, ex contrario dicere videar: sed ut sedulo dicam. *Donatus.*

13. *Atque absurda.*] *Ineptum*, est stultum tantum: *absurdum*, quod & stultum est, & in ipsa stultitia diversum, & quasi repugnans sibi. Sic ergo locutus est, ut videatur ineptam rationem ad Æschinum referre: absurdam ad Micionem, quem jam fieri stultum, contrarium senectuti est. *Idem.*

Pisces ceteros purga.] Per neglectum Demeae, sermonem facit dividuum, Dromoni & conservis, qui intus, mandat de piscibus exenterandis, desquamandis, exossandis, & per otium vero & quasi παρέργως alloquitur Demeam. *Farnabius.*

14. *Congrum istum maximum.*] Διαστολή quia erant alii, non maximi. ut e contrario, *Argitisque minor*, quia est & major. Nam *istum* quod ait, δεικτικόν

Paulisper : ubi ego venero, exossabitur;
Prius nolo. DE. *haccine flagitia ?* SY. *mihi quidem non placent :*
Et clamo sæpe. salsamenta hæc Stephanio
Fac macerentur pulchre. DE. *dii vestram fidem !*
Utrum studio ne id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdiderit gnatum? væ misero mihi,
Videre videor jam diem illum, cum hinc egens
Profugiet aliquo militatum. SY. *o Demea,*
Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est

Vide-

xe: est. videtur enim ostendere digito, quem dicat. *Donatus.*

In aqua sinito ludere paulisper.] Sic ostenditur bene obsonasse, qui vivos adtulit pisces : nam non ludit piscis, nisi vivus. *Idem.*

Sinito ludere paulisper, ubi ego venero, exossabitur.] In Bembino pro *paulisper* est *tantisper* : quamvis deinde mutatum in *paulisper*. Sed retinendo antiquam lectionem, *tantisper* absolute ponitur : idemque est quod, *interea*. Sane in eodem libro pro *venero*, est *rediero* : quod & ipsum placet. *Faernus.*

16. *Prius nolo.*] Superbe, & pro authoritate : non dixit *non oportet*, sed *nolo*. subauditur, purgari eum. Et nihil ex mora corruptelæ accessurum pisci ex eo ostendit, quod ait *ludere* hoc est vivere, & non læsum vivere non enim dixit, *natare* : quod etiam possunt languidi pisces. Ipse insuper planum fecit quid sit *purga*, dicendo *exossabitur*. *purga* igitur, exossa significat ; non ut quidam putant, *exossabitur*, comedetur. *Donatus.*

Mihi quidem non placent] Plus hoc ad senem. & vide quam totum superbe, & confidenter dixerit ob amicitiam omnium dominorum, excepto uno Demea, quem tantum præ illis contemnit. *Idem.*

17. *Salsamenta*] Hoc ad discipulum. *Salsamenta*, aut salsi pisces sunt, aut laridum. *Idem.*

Salsamenta hæc, Stephanio.] In tota comœdia opera danda est, ut stomachetur Demea : excepto quod se ipse in hoc commutat. Hæc ergo caussa est, quare Syrus quoque illi objicitur, magnifice inferens se ut luxuriosum licentemque servum : præsertim qui adolescentum pædagogus fuerit. *Idem.*

19. *Utrum studio ne.*] Aut ordo est, *utrumne*. aut est περίλλον tertium. aut vero per ἔλλειψιν accipitur : quasi dicat, utrum est ? aut, utrum verum est ? quod qui accipit, *utrum* subdistinguat, & separet a sequentibus necesse est. *Idem.*

Utrum studione.] Aut *utrum* supervacuum est, aut *ne* : aut certe τμήσις figura est, pro utrumne studione id sibi habet, si sciens lædit filium ? *Idem.*

Laudi putat.] Quia decipit. *Idem.*

20. *Si perdiderit gnatum.*] Et magno affectu non dixit Æschinum : & mire, non addidit cujus gnatum. *Idem.*

Væ misero mihi.] Hoc est, quod supra dixit, *Æger est ; alienus non sum.* Idem.

21. *Videre videor jam illum diem.*] *Illum* dixit, quasi quendam tristem ac funestum. *Idem.*

23. *Istuc est sapere.*] Et sententias loquitur carnifex, aures senis demulcens verbis non tantum coquinariis, & providentiam illius collaudans veterator in arrogantiam ductat, adeoque errorem. *Farnabius.*

Quod ante pedes modo est videre.] Hoc sumpsit Poëta de illo in physicum pervulgato ancillæ dicto, *Non vides quod ante pedes : cœli scrutatur plagas.* Donatus.

Ante pedes.] Cic. lib. 2. de Divinatione ; *Quod est ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas.* Juxta illud de Thalo-

Videre, sed etiam illa quæ futura sunt,
Prospicere. DE. *quid? istæc jam penes vos psaltria est?*
SY. *Ellam intus.* DE. *eho, an domi est habiturus?* SY. *credo, ut est*
Dementia. DE. *haccine fieri.* SY. *inepta lenitas*
Patris, & facilitas prava. DE. *fratris me quidem*
Pudet, pigetque. SY. *nimium inter vos Demea, ac*
Non quia ades præsens dico hoc, pernimium interest.
Tu, quantus quantus, nihil nisi sapientia es:
Ille, somnium. sineres vero tu illum tuum
Facere hæc? DE. *sinerem illum? aut non sex totis mensibus*
Prius

Thalete tritum, qui sidera contemplans in scrobem cecidit. *Farnabius.*

24. *Sed etiam illa quæ futura sunt.*] Magis ridicula est assentatio, siquis maxime laudetur, quibus maxime caret. *Donatus.*

25. *Isthæc jam penes vos psaltria est?*] Dicendo *istæc*, ostendit jamdudum se hac indignari. *Idem.*

26. *Ellam intus.*] Ut, *Ellum confidens, catus.* Idem.

SY. *Est jam intus.*] Super his verbis Donatus hæc dicit: *Est jam intus: ut, Ellum confidens, catus.* Ex iis Donati verbis adducor ut credam: atque adeo pro certo teneam, legendum esse, *ellam intus.* aliter quæ ex Andria huc citat, non quadrant. *Faërnus.*

An domi est habiturus?] Proprie: quia *haberi uxor* dicitur, & *haberi mulier*, quum coit. *Donatus.*

Credo, ut est dementia.] Sic & in Eunucho, *Eam se intendit esse, ut est dementia.* Et nominativus casus esse potest, & septimus. Si septimus *perditus*, aut quid tale subaudimus. Sed melius nominativum accipimus casum. *Idem.*

27. DE. *haccine fieri flagitia.*] Liber Bembinus non habet dictionem *flagitia*, sine qua procedit senarius sine detrimento sensus. *Faërnus.*

Inepta lenitas patris, & facilitas prava.] *Lenitas*, ad permittendum: *facilitas*, ad agnoscendum. sic quidam. Sed ego *lenitatem* ad Micionem refero, qui hæc leniter patitur: *facilitatem*, ad Æschinum, cui hæc per licentiam facilitas datur. *Pravum* autem est, quod & ipsum lædit facientem: *malum*, quod alios tantum. *Donatus.*

28. *Fratris me quidem pudet, pigetque*] *Pudet*, in his quæ turpiter facit: *piget*, in his quæ cum damno malo. *Pudere*, etiam ad dedecus, *pigere*, ad dolorem refertur. *Pudet*, quod turpe est: *piget*, quod dolet. *Idem.*

29. *Nimium inter vos, Demea*] Μεταδιόρθωσις. nunc enim redditum est, quod supra dicebatur. & præterea repetendo *nimium*, confirmavit superius dictum, & τὸ CPEMANIE* non solvit. *Idem.*

31. *Tu quantus quantus.*] Id est, quantuscunque. *Idem.*

Nihil nisi sapientia es.] Ridicule prius additum *nihil*: quam quicquam laudis nomine. Deinde si *sapiens* dixisset, non tanta esset irrisio sed hyperbolicῶs accipitur, id est, stultus; *nihil nisi sapientia es.* Idem.

32. *Ille, somnium.*] Nec tu sapiens, sed sapientia: nec ille somniculosus, sed somnium. Ὑπερβολή. Idem.

Ille futilis, somnium. sineres vero illum tuum.] Τὸ *futilis* non habet, nec Donatus, nec liber Bembinus, aut Vaticanus: quæ dictio & valde impedit senarium, qui ea deleta sustentatur, corripiendo priorem in *ille*: addendoque dictionem *tu*, post *illum*, ex libro Vaticano & Basilicano, quam recentiores habent post *vero*: Bembinus vero nusquam. *Faërnus.*

Sineres vero illum tuum?] Ab argumento fabulæ repetit *sinerem*: & εἰρωνικῶς

Prius olfecissem, quam ille quicquam cœperet?
SY. *Vigilantiam tuam tu mihi narras?* DE. *sic siet*
Modo, ut nunc est, quæso. SY. *ut quisque suum vult esse, ita est.*
DE. *Quid, eum vidistin' hodie?* SY. *tuum ne filium?*
Abigam hunc rus. jamdudum aliquid ruri agere arbitror.
DE. *Satin' scis ibi esse?* SY. *oh, quem egomet produxi.* DE. *optime est.*

Me-

tinuit interrogat. *Donatus.*

33. *Totis sex mensibus.*] *Totis*, quasi longi sint: id est integris, ut ne unum quidem diem minus a sex mensibus sciat, quid cœpturus sit filius. Nimis comica & moralis assentatio. *Idem.*

An non sex totis mensibus.] O. l. s. *aut non.* Faërnus.

Non olfecissem.] Totum ridicule. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam scire cœpisset, cujusque naribus nihil objectum fuisset? Nam ideo *nares* a *naritate* dictæ sunt, quod nos odoratu doceant præsto & prope esse, quod adhuc oculi non vident. *Donatus.*

34. *Quam ille quicquam cœperit?*] Multum dixit; & *ante sex menses*, & *olfecissem*, & *prius quam cœperit.* Idem.

Quam ille quicquam cœperit?] In aliquibus libris Terentii, & Donati scriptum est, *cœperet:* & ita in hunc modum Priscianus citat. *Faërnus.*

35. *Vigilantiam tuam tu mihi narras.*] Id est, quam maxime scibo. *Donatus.*

Vigilantiam tuam tu mihi narras?] Pronunciatu juvantur hæc. Sunt enim laudationem, quæ præcessit, asseverantis. q. d. quid mihi de tua vigilantia memoras, quam commemini & scio singularem esse plane, sicut dixi. *Boeclerus.*

36. *Sic fiet modo, ut nunc est.*] Non dicit *qui:* sed respice ad argumentum, & ridebis hæc optantem Demeam. *Donatus.*

Ut quisque suum vult esse, ita est.] Hæ sunt sententiæ & semper probabiles, & pro personis ridiculæ. *Plautus* in Milite glorioso, *Nimia est miseria, nimis pulchrum esse hominem.* Idem.

Ut quisque suum vult esse, ita est.] Prout suum quisque educatione formarit, talem habebit. Neque enim puto culinarium hunc philosophum hoc ea mente dixisse, qua Seneca illud, *Putet sit innocentem civitas erit, &c.* Ad quam sententiam credo & illam effictam, *Satietas in fastu ne sit, erit.* Conferat lector locum l. 1. de Clementia c. 3. *Farnabius.*

37. *Quid eum? vidistine hodie?*] *Quid eum?* initium interrogationis futuræ de persona alicujus. Sic in Heautont. *Donatus.*

Sed Syrum quid eum? tuum ne filium?] Hoc clare, *tuumne filium?* Moris est ut qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur. *Idem.*

Eum?] Ctesiphonem. *Farnabius.*

38. *Abigam hunc rus.*] Ut pecudem, dixit *abigam;* non ut hominem, *mittam.* Donatus.

Abigam.] Hoc lentius & *abigam* quasi pecudem dixit: unde & *abactores* dicti sunt. *Cicero* in Verrinis, *Equarum greges istum abigendos curasse.* Idem.

Abigam hunc rus.] *Eugraphii* annotatio fœde corrupta exhibetur, quam ita legendam esse fateberis, ubi considerare libebit: *Abigam hunc rus. Hoc aversus paululum pronuntiat, ubi consilium sumpsit mentiendi, uti Demeam mittere possit.* Boeclerus.

Abigam hunc rus.] Aversus, & secum hæc. *Farnabius.*

Jamdudum aliquid ruri agere arbitror.] Hoc clare. *Donatus.*

Aliquid ruri agere arbitror.] Hoc plus est, quam illic esse: vult enim cum laude ejus loqui, ut supra:

Rei dare operam, ruri esse, parcum ac sobrium.

Et *agere*, proprie dixit, nam ab agendo, *ager* dictus est, quod in eo multa agenda sunt. *Idem.*

39. *Satis scis ibi eum esse?*] Dictio *eum*, in nullo est l. s. quam & alioqui versus respuit, nec sermo deside-

 rat:

Metui ne hæreret hic. SY. *atque iratum admodum.*
DE. *Quid autem?* SY. *adortus jurgio fratrem apud forum*
De psaltria istac. DE. *ain' vero?* SY. *vah, nihil reticuit.*
Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit
Homo de improviso: cœpit clamare, o Æschine,
Haccine flagitia facere te? hæc te admittere
Indigna genere nostro? DE. *ob. lacrimo gaudio.*
SY. *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.*
DE. *Salvus sit; spero est similis majorum suum.* SY. *hui.*
DE. *Syre, præceptorum plenus istorum ille.* SY. *phy:*

Do-

rat: utique enim intelligitur *eum*. Faërnus.

Qui egomet produxi] Mutata præpositione, non *deduxi*, sed *produxi*, dixit: id est, *porro duxi*. Donatus.

Qui egomet produxi.] Hic variant libri. alii *qui*; ut Bembinus & Basilicanus: alii, *quin*: alii, *quem*; ut Victorianus & Decurtatus ac Donatus: quos sequimur *Faernus.*

40. *Metui ne hæreret.*] Hæc translatio ut sublevat Ctesiphonem, ita Æschino invidiosa est. nam hæret avis, non animo, nec voluntate, sed visco decipientis aucupis. *Donatus.*

41 *Quid autem?*] *Quid* pro quare, vel ob quam causam *Virgilius:*

Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant. ----

Cui contrarium in significatione * id quod te oro. *Idem.*

Adortus jurgio est.] *Aggredimur*, de longinquo: *adorimur*, ex insidiis & ex proximo. nam *adoriri*, est quasi aliquem oriri, id est, exurgere *Idem.*

42. *De psaltria istac.*] Hic mire senem imitatus est, & memoriter r quia ille dixerit, *Quid? istac jam penes vos psaltria est?* Idem.

Nihil reticuit.] Mirum enim, minorem fratrem non pepercisse majori: nec reticuisse quicquid erat opus *Idem.*

43. *Intervenit homo de improviso*] *Intervenire*, est in medio negotio, quasi ex insidiis supervenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem cœlatam vellent. Et vide quam oratorie narret gestionem rei, quæ nunquam facta sit: his enim fides fit. *Idem.*

Cœpit clamare.] Ἠθικῶς totum, & *cœpit* & *clamare*: & quod sequitur. *Idem.*

44. *Æschine, haccine flagitia facere te?*] Est accusatio a persona: & vide pondus in nomine Æschini. *Idem.*

Hæc te admittere?] Αὔξησις. nam plus est *admittere*, quam *facere*. Idem.

Hæc te admittere indigna] Pronum est hæc statim credere Demeam, de eo quem superius laudaverit,

---- *non fratrem videt*
Rei dare operam ruri, esse parcum ac sobrium?

Unde mira Poëtæ arte, & initia & media, & postrema sibi congruunt atque respondent. *Idem.*

46. *Lachrumo gaudio*] Immoderata lætitia, maxime parentum, lachrymas habet. Recte ergo additum est, *gaudio*: quia lachrymæ solum mœrorem significant. *Idem.*

Lacrumo gaudio.] Vide infra, act. 4. sc. 1. *Farnabius.*

47. *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.*] Hæc figura oratoria δείνωσις dicitur: qua ostenditur, non esse mediocre quod factum est. *Donatus.*

48. *Hui*] Quasi admiretur ipse, quæ narrat. *Idem.*

49. *Syre, præceptorum plenus istorum ille*] Vide Demeam non desinere culpam Æschini in Micionem conferre, quum e contrario præceptorum suorum vult esse, quod sapit Ctesipho. *Idem.*

Istorum.] Quæ dicis; scilicet, *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.* Idem.

Phy.]

Domi habuit unde disceret. DE. *fit sedulo:*
Nihil prætermitto: consuefacio: denique,
Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium
Jubeo: atque ex aliis sumere exemplum sibi.
Hoc facito. SY. *recte sane.* DE. *hoc fugito.* SY. *callide.*
DE. *Hoc laudi est.* SY. *istac res est.* DE. *hoc vitio datur.*
SY. *Probissime.* DE. *porro autem.* SY. *non hercle otium est*
Nunc mihi auscultandi. pisces ex sententia
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est:
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa Demea,
Non facere vobis, quæ modo dixti: &, quod queo,

Conser-

Phy.] Interjectio mirantis est. *Donat.*

50. *Domi habuit unde disceret.*] *Unde*, id est, de quo. *Idem.*

Domi habuit, unde disceret] Vide quæ notantur ad *Plauti Mil. Glor.* 2, 2, 36. Boeclerus.

Domi habuit.] Te sc. autorem magnum præceptorem & exemplum. Cic. 2. Academic. *Domi nobis ista nascuntur.* Farnabius.

Fit sedulo.] H'θικῶς dictum est *fit.* Et *sedulo*, sine dolo, id est, instanter: quia negligentes dolosi dicuntur. *Donatus.*

52. *Inspicere, tanquam in speculum, in vitas omnium jubeo.*] Videndum an recte speculum induxerit, quum alienas vitas dicit inspiciendas esse. nisi forte hoc ad causam admovendi speculi, non ad effectum referamus. nam causa inspiciendi speculi, emendatio est vultus: effectus, formæ per imaginem resultatio. *Idem.*

Inspicere tanquam in speculum vitas omnium.] Liber Bembinus habet, *in vitas.* Faërnus.

Tanquam in speculum.] Notum est illud Socratis monentis juvenes formosos, ut consulerent speculum, & sibi pulchram formam adstruerent. Platonis item jubentis ebrios & iratos in speculo se contemplari, ut visa deformitate vitia fugerent. Confer huc Satyram 4. Horatii. lib. 1. sub fine, citantis [illegible] & [illegible] sibi a patre tradita, quæ sequeretur, quæ fugeret. *Farnabius.*

53. *Atque ex aliis sumere exemplum sibi &c.*] Mire hunc locum tractavit *Horatius Sat.* 1, 4:

---- *insuevit pater optimus hoc me,*
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.

Sequitur jucunda [illegible]: tum varietas exemplorum insignis: ut tandem clausula inferatur, initio concors:

Sic teneros animos aliena opprobria sæpe absterrent vitiis. Boeclerus.

54. *Callide.*] *Callidus* dictus est etiam qui exercet dolos. *Callidus* dicitur, qui callum sibi usu artis induxerit. *Donatus.*

55. *Hoc laudi est, hoc vitio datur.*] Non philosophice, sed civiliter monet. non enim dixit, *hoc bonum*: sed *hoc laudi est.* nec *hoc malum*: sed *vitio datur.* Ergo ut idiota & comicus pater, non ut sapiens & præceptor. *Idem.*

Istac res est.] Non quam rem gerit Micio: non ut ille agit. Et significat, *hoc verum est; hoc utile est.* Idem.

56. *Porro autem.*] Prope delinitus erat Demea, contra institutum argumenti. Artificiose igitur Poeta subjecit ex persona servi, unde illum ad amaritudinem provocet. *Idem.*

Porro autem.] At vero, & hujusmodi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur. *Idem.*

59. *Nam id nobis tam flagitium est*] Non dixit, *peccatum*, irridens senem; sed *flagitium.* Et quidem flagitium, corrumpi pisces, vel talia. *Idem.*

60. *Quod queo.*] Quod possum. Sed sic maluit dicere, ut allusionem de sua arte faceret Syrus: & hac re ostenderet,

nihil

Conservis ad eundem istunc præcipio modum :
Hoc salsum est hoc adustum est, hoc lautum est parum :
Illud recte : iterum sic memento : sedulo
Moneo, quæ possum pro mea sapientia :
Postremo, tanquam in speculum, in patinas, Demea,
Inspicere jubeo, & moneo quid facto usus sit.
Inepta hæc esse, nos quæ facimus, sentio :
Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.
Numquid vis ? DE. *mentem vobis meliorem dari.*

SY. *Tu*

nihil ab illo dici serio. *Donatus.*

Quod quo] A coquendo sumpsit παρόμοιον. Sic & infra : *Sedulo moneo quæ possum pro mea sapientia.* Et *Ciceronis* dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat, *Tu quoque aderas huic causæ.* Nam apud veteres *coquus* non per *C* literam, sed per *Q* scribebatur. *Idem.*

61. *Ad eundem istuc præcipio modum.*] Arguta imitatio ad deridendum Demeam, omnium quæ serio ille supra dixerat. *Idem.*

Conservis ad eundem istunc præcipio modum] Apposite scurrili enim μιμήσει & ἀποδείξει ἀλαζονείας moralì & œconomicæ ipsius philosophiæ conferens culinariam suam, quæ in sapore. Coqui præcipua ars erit servire palato, domini & hospitum nosse gustum. Athen. l. 9 c. 5. τὰ στόματα γινώσκειν τῶν κεκλημένων. Martial l. 14. 220. Petronius. *Namque ingeniosa gula est. Farnabius.*

62. *Hoc salsum est, hoc adustum est.*] Hæc contexte & conjuncte dicuntur : quia non vicissim Syro assentatur senex. *Donatus.*

64. *Pro mea sapientia.*] Διασυρτικῶς *sapientia* dixit ; quia condimentum gustu ac sapore temperant coci. *Idem.*

Pro mea sapientia] Donatus διασυρτικῶς dictum putat, cum allusione ad artem coqui. Quod si accipimus, vix dubitabitur, quin pronuntiatio aliquid adjecerit. Tale quid videtur esse in illo *Plauti Stich.* 2, 2, 36 *Hic homo nimium sapit.* Certum est autem, deterius legi, in uno & altero codice, *sententia.*

Quantum ad *παρῳδίαν* hic expressam attinet, conferenda est illa altera *Ph.* 2, 1, 17 &c. Ubi itidem servus sibi, contra herum, *sapientiam* tribuit. Id quod per se festivum est, nulla etiam exquisitiori figura accedente. *Boeclerus.*

65. *Tanquam in speculum.*] Et hic *Speculum* non ad imaginem vultus, sed ad contuitum contrapositæ rei retulit. *Donatus.*

66. *Et moneo quid facto usus fiet.*] Liber Bembinus *usus sit.* Ita pulchre stat senarius, eliso ex *usus*, posteriore s. *Faërnus.*

67. *Nos quæ facimus.*] Non coci, sed Micio, Æschinus, & familia. An *nos* pro *domini* posuit? An *nos*, pro *ego*? & hoc melius. *Donatus.*

Sentio.] Cum duratione & vultuose dicendum *sentio.* Idem.

68. *Verum quid facias?*] *Quid facias?* pro quid faciat. unusquisque scilicet. *Idem.*

Ut homo est ita morem geras] Utrum aptum proverbium sit servis, an etiam amicis? Ut est, *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Et hæc sententia modo velut querela, demissa voce proferenda est. *Idem.*

69. *Mentem vobis meliorem dari.*] Πρὸς τὸ vis : respondet agresti feritate. nam respondendum erat, *recte*, aut *valeas.* sed hic, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis amara supponit. Et memento etiam hunc eundem insalutatum relinquere, qui adveniens paulo ante, nec salutaverat nec resalutaverat fratrem. *Meliorem* autem, pro bona ac tolerabili posuit. non enim bonam credit, ut meliorem optet. Sic *Virgilius*,

Di meliora piis, erroremque hostibus illum. Idem.

70. *Tu*

SY. Tu rus hinc ibis? DE. recta. SY. nam quid tu hic agas,
Ubi, siquid bene præcipias, nemo obtemperet?
DE. Ego vero hinc abeo, quando is, quamobrem huc veneram,
Rus abiit: illum curo unum: ille ad me attinet.
Quando ita vult frater, de istoc ipse viderit.
Sed quis illic est, procul quem video? est ne Hegio
Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est. vah,
Homo amicus nobis jam inde a puero: dii boni,
Næ illiusmodi jam nobis magna civium
Penuria est. homo antiqua virtute ac fide.

Haud

70 *Tu rus hinc abis?*] Vult Syrus nosse an eat. *Donatus.*

Tu rus hinc abis?] Qui consuetudinis memor est, animadvertit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed admonitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igitur interrogat ut hortetur: & sic pronuntiat, ut & sciat, & approbet quod rogat. *Idem.*

SY. *Tu rus hinc abis?* DE. *recte.*] O. fere l. s. inter quos Bembinus & Victorianus, *hinc ibis*, ut & exigit versus. Solus vero Bembinus pro *recte*, habet *recta*; quod maxime placet: ut sit sensus, recta eo rus. *Faernus.*

Nam quid tu hic agas] Addidit hortatum, ut quam primum abeat. *Donatus.*

71. *Nemo obtemperat.*] *Obtemperet* est in aliquot libris etiam antiquis, & in iis, Bembino. *Faernus.*

72. *Quando is, quam ob rem*] Nova locutio, *is quam ob rem:* pro, *is propter quem.* sic & alibi, *In eo me oblecto: solum id est charum mihi.* Donatus.

73. *Illum curo unum*] *Unum* cum exceptione: & tamen sic loquitur, ut appareat illum non posse sibi imperare oblivionem Æschini. nam idcirco addidit, *Quando ita vult frater de istoc ipse viderit. Amare cœpit* & ideo tenet, *Nam ambo curare, propemodum reposcere est illum quem dedisti.* Idem.

75. *Quis illic est quem procul video? estne Hegio.*] Inventa causa est, cur non abeat Demea, propter reliquam fabulæ partem: & simul aliud additur, quo indignetur. Bene autem dubitat, & familiam * inveniat civem, & multum absens a conspectu civium. *Idem.*

Sed quis illic est quem procul video?] Aptior versus collocatio est, quæ est in libro Bembino, & Donato, *quem video procul.* in eo vero, quod mox sequitur, *est ne hic Hegio*, particulam *hic*, non habent nec Donatus, nec liber Bembinus, nec multi alii. *Faernus.*

76. *Tribulis noster?*] Hic versus & sequens, in libro Bembino, Victoriano, & aliis omnibus, ita ordinati sunt, *Tribulis noster? si satis cerno, is hercle est. vah. Idem.*

77. *Homo amicus nobis jam inde a puero. Di boni.*] Horum posterior versus optime procedit: prior hæret. & necesse est, aut eum facere trimetrum iambicum scazontem, aut legere, *hercule.* dictionem vero *vah*, sequenti versui applicare. *Idem.*

78. *Na illiusmodi jam nobis magna civium penuria est.*] *Ne*, valde. *Donatus.*

Illiusmodi] Cujusmodi est Hegio, id est, qualis. Et magna οἰκονομίᾳ senex laudatur, ut postulationi ejus statim adsit fides. *Idem.*

Na illiusmodi civ. &c.] Γεροντικῶς ταῦτα ἤθη ποιοῦντες. μᾶλλον ἡδέως. Insunt mores, insunt affectus similes: & condiuntur utrique simplicitate. *Laudator temporis acti se puero, senex.* Διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες, ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται. Inquit *Aristoteles* de senibus. *Rhet.* 2. Bœclerus.

79. *Antiqua.*] Simplici, pura, ingenua. Cic. l. 2. de leg. *Antiquitas proxime ad Deum accedit.* pro Roscio. *Homines antiqui.* i. e. simplices ac pro-

bi:

Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.
Quam gaudeo, ubi etiam hujus generis reliquias
Restare video. vah, vivere etiam nunc lubet.
Opperiar hominem hic, ut salutem & colloquar.

bi: pro Quintio. *Vestigia antiqui officii:* ad Atticum l 9. ep. 18 *Vide quam sim antiquorum hominum.* Farnabius.

80 *Haud cito mali quid ortum ex hoc sit publice.*] Utrum hoc optantis est, ne moriatur? an est testimonium vitæ hominis, numquam obfuturi reipublicæ? *Donatus.*

81. *Ubi etiam hujus generis reliquias restare video!*] Paucos ac raros bonos. nam *reliquias*, pro relictis paucisque dixit. ideo *restare* etiam dictum est. *Idem.*

82. *Vivere etiam nunc lubet*] Ex hac delectatione ostenditur Demea, & quam peccantibus sit amarus ac sævus: & quam facile hujus incusatione, tanquam gravi testimonio crediturus sit: & quantum doliturus super Æschino, qui displiceat talibus viris. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

HEGIO *senex.* GETA *servus.* DEMEA *senex.* PAMPHILA *mutus.*

Argum. *Hegio docet Sostratæ filiam inique ab Æschino tractatam, tandem vitiatam esse: id factum nunc Demeæ narrat.* Thes. 1. *Errantes, multis doloribus sæpe afficiuntur.* 2. *Fidi & sinceri patroni hic est exemplum.* 3. *Amicorum æqualium mutua debet esse opera.*

HE. *Pro dii immortales, facinus indignum! Geta*

Quid

Senarii sunt. v. 5. duo MSS. nostri, *de Ps hic audivit.* v. 6. omnes: *nihili.* v. 10 unus, ut edidimus. duo: *tu es pater.* v. 12 duo: *si deseru nos tu.* v. 13 duo, ut edidimus. ut & 18. v. 19. unus: *quid istuc rei est?* alter: *quid istuc est?* tertius: *quid istuc!* v. 22. unus, ut edidimus. duo: *an quicquam etiam est ampl.* v. 23. duo: *vero amplius est* unus; prorsus omittit. v. 25. unus; *ubi sic factum.* alter: *v. sit f.* v. 31. omnes: *deferat.* v. 34. omnes: *servulorum.* v. 39. duo: *nec quid huic resp.* v. 40. a *Miseram me &c.* duo, Argentoratensis & meorum alter, novam scenam incipiunt. v. 44. duo, ut ed. tertius quoque τὸ *ut* habet, & transponit illa, *jus cogit.* v 49. omnes: *educati.* duo: *ac domi.* v. 51. duo: *enitar.* v 54. omnes: *exequar:* cetera verba non eodem ordine ponunt. v. 55. duo: *ut tecum animo cogites.* tertius omittit *ut.* v. 61. duo omittunt, *intro.* v. 65. unus: *ibo & req. fr.* alter: *ibo ac req. fr.* Bœclerus.

Mores Hegionis in hac scena bene notavit *Donatus:* qui pro viro bono & amico voluerit omnia dicere & facere; & rem accusare, personas miserari hinc laudes familiæ, tum honestæ tum liberalis. Ex qua Æschinus ita accusabatur, ut utriusque rei immemor argueretur. Frustra enim argutatur *Donatus*, quid intersit inter bonum & liberalem virum, v. 17 & 18. Poëta ipse ab initio scenæ monstrat, *liberalem*, ad [illegible] adeoque ad ingenium, *bonum* ad mores & disciplinam vitæ referri oportere. *Idem.*

1. *Pro DI immortales!*] Hæc scena fidem amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis, & accusationem ejus, quem lædere nolit ipse accusator, continet. *Donatus.*

Facinus indignum.] Jam narravit Geta: & recte. non enim apud spectatores iterum fuerunt dicenda, quæ dicta sunt.

Illud

Quid narras! GE. *sic est factum.* HE. *ex illan' familia*
Tam illiberale facinus esse ortum? o Æschine
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. *videlicet*
De psaltria hac audivit: id illi nunc dolet
Alieno. pater is nihili pendit. hei mihi:
Utinam hic prope adesset alicubi: atque audiret hæc.
HE. *Nisi facient, quæ illos æquum est, haud sic auferent.*
GE. *In te spes omnis Hegio nobis sita est:*
Te solum habemus: tu es patronus, tu pater:

Ille

Illud sane admirandum, ejusmodi Hegionis verba induci, qualia esse debuerunt tantopere laudati viri, & ejusdem Hegionis ac Demeæ. *Donatus.*

2. *Quid narras!*] Mirantis est, non interrogantis. *Idem.*

3. *Tam illiberale facinus.*] Id est, non edisse cui succenseas, laudare homines, factum reprehendere. *Idem.*

O Æschine, Pol haud paternum.] Mira maturitas: in qua nescias utrum magis injuriam illatam orbæ virgini, an Æschinum peccasse, plus doleat. servatur enim in Hegione, quod vir bonus sit & amicus. *Idem.*

4. *Haud paternum istuc dedisti.*] Deest, *facinus.* & *dedisti*, pro fecisti. Sed sic dicitur in re magna: ut,

---- *dabit ille ruinas*
Arboribus, stragemque satis. ----

Idem.

Haud paternum.] Non ad exemplum patris, ab ingenio & instituto illius degener. *Farnabius.*

Videlicet de psaltria hac audivit.] *Videlicet*, confirmativum est. Ut *videlicet*, videre licet: sic *scilicet*, scire licet: *ilicet*, ire licet. *Donatus.*

5. *De psaltria hac audivit.*] Sic errat Demea, ut intelligatur quantum debeat irasci in iis, quæ inopinata audiet. *Idem.*

6. *Is nihili pendit.*] *Is*, abundat. ut in Heauton. *Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facinora!* Aut *is*, pro *ipse*: subjunctivum pronomen minus quam finitum. *Idem.*

Pater.] Mitio, qui illum adoptavit, jamque corrumpi sinit. *Farnabius.*

7. *Utinam hic prope adesset.*] Quasi sibi non crediderit dicenti, *In ore est omni populo.* Donatus.

8. *Ni.*] Si non, significat. *Idem.*

Ni facient.] O l. s. & Donatus, *nisi facient.* & est in prima sede proceleusmaticus. *Faernus.*

Quæ illos æquum est.] Subauditur, *facere*, a superiori, per σύλληψιν intellectum. *Donatus.*

Haud sic.] Δεικτικὸν est. *Idem.*

Haud sic auferent.] Quomodo accipimus, *haud sic auferent?* an, Factum suum auferent sic; An, si correxerint culpam, non silentio transituros ipsos, vel ipsum quod factum est. *Idem.*

Haud sic auferent.] Id est, leniter abibunt, vel subtrahent culpam. *Idem.*

Haud sic auferent.] Senilis & matura comminatio & est *sic* demonstratio, gestum continens levissimæ ac parvæ significationis. *Idem.*

9. *In te spes omnis, Hegio.*] Ut narratio non fuerit necessaria: ita preces interponendæ sunt. *Idem.*

10. *Tu es patronus, tu parens.*] *Patronus* aut temporale nomen est defensoris: aut certe appellatio est, per quam ostenditur, quid illi cultus & obsequii debeatur. est enim nomen ad aliquid. *Parens* autem, veri amoris nomen est: & æquali loco continet interpretationem. Et vide quam vigilanter Poëta, quum simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret, *coluit nos*, dixit: quum servus & supplex ad præsentem loquitur, *Tu es patronus*, inquit. *Idem.*

Tu es patronus, tu pater.] Solet Noster oratorie rem unam in multa partiri, præsertim ubi ἐμπαθῶς loquendum est. Confer in *Andria* 1, 5, 59. Bene autem hic illa elogia ad orbitatem & conditionem muliebrem retulit: ut mariti,

Ille tibi moriens nos commendavit senex.
Si deseris tu, perimus. HE. *cave dixeris :*
Neque faciam, neque me satis pie posse arbitror.
DE. *Adibo. salvere Hegionem plurimum*
Jubeo. HE *oh, te quærebam ipsum. salve Demea.*
DE. *Quid autem?* HE. *major filius tuus Æschinus,*
Quem fratri adoptandum dedisti, neque boni,
Neque liberalis functus officium est viri.
DE. *Quid istuc est?* HE *nostrum amicum noras Simulum*

Al-

tri, patronum; filiæ, patrem; imo domui toti patronum, & patrem familiæ assignaret. *Baclerus.*

11. *Ille tibi moriens nos commendavit, senex.*] Servus magnum veritatis indicium addidit dicendo *moriens :* nemo enim moriens non vera loquitur & urgentia. unde in jure ultima judicia certiora sunt. Sic alibi, *Hanc mihi in manum dat : mors continuo ipsam occupat.* Donatus.

Senex.] Simulus. *Farnabius.*

12. *Si deseris tu, perimus*] Proprie, quasi patrono. nam Socius deficit, Parens prodit, Patronus deserit. Sic *Sallustius, Post defectionem sociorum & Latii.* Et,

---- unius ob iram
Prodimur. ----

Et,

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum : quod quidem in te fuit.

Plautus,

Qui libertos habent, eos deserunt.

Hinc & milites, qui defensores patriæ deberent esse, *desertores* esse dicuntur. Hæc autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commovendum precibus Hegionem. Et, *tu es patronus*, ab honesto: *tu es parens*, a justo. *Donatus.*

Si deseris tu, periimus.] Et huic rei maxime respondet oratorie, quæ illum maxime commovit. Ut,

En ego villa sita. ----

Et,

Pulsus ego? ---

Alii περὶ τὸ *periimus*, τοῦ ἀφαιρεμοῦ responsum putant. *Idem.*

13. *Satis pie posse.*] Deest, *facere.* Idem.

Neque me satis pie posse arbitror.] Honesta locutio, qua significat, quicquid fecerit pro pietatis debito illis merito parum esse. Sensus autem hic est, Neque faciam quod nefas est, ut vos deseram : nec hoc ipsum quod facio, satis pium est pro tanta necessitudine. Et bene addidit *satis.* ut, *Et sapiens, non tamen satis.* Idem.

14. *Salvere Hegionem plurimum jubeo.*] Ideo providit Demea, non provisus est : quia oportuit illum audire quæ loqueretur Hegio, & ex illius jam verbis indignationem moveri. *Jubeo* autem, volo significat : ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Non jubemus enim, nisi quod voluerimus. & est *Homericum :*

Κέλεαι με πάντ' ἀποδῦναι, ἰδὲ ἐλθεῖν γὰρ ἔκλογα.

CYNENNIAICNA. *Idem.*

15. HE. *Te quærebam ipsum.*] Omnes fere l. s. inter quos Bembinus, *oh, te quærebam ipsum.* Faërnus.

16. *Major filius tuus Æschinus.*] Artificiosa postulatio: in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphonem curare debeat, infertur causa cur non dissimulet pater: quia filius: quia major est: quia Æschinus, si quid est in ipso nomine charitatis: quia fratris adoptivus, quia bonus & liberalis, & contra hæc, quibus laudatus est, fecit. *Donatus.*

17. *Neque boni.*] Quasi id quod est, velit quod esse debet. *Idem.*

18. *Neque liberalis functus est officium viri.*]

Atque æqualem? DE. *quidni?* HE. *filiam ejus virginem*
Vitiavit. DE. *hem.* HE. *mane, nondum audisti Demea,*
Quod est gravißimum. DE. *an quicquam est etiam amplius?*
HE. *Vero amplius: nam hoc quidem ferendum aliquo modo est:*
Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia:
Humanum est. ubi scit factum, ad matrem virginis
Venit ipsus ultro, lacrimans, orans, obsecrans,
Fidem dans, jurans se illam ducturum domum,

Igno-

viri.] Quærendum inter bonum & liberalem quid intersit. An *bonus* est, qui non nocet? *liberalis*, qui etiam prodest? An *bonus*, qui non peccat in facto? *liberalis*, qui nec verbo quidem. *Donatus.*

Functus est officium.] Antiqui libri ita collocant, *functus officium est.* Faërnus.

Functus officium.] Archaïsmus. Officio. *Farnabius.*

20. *Æqualem?*] Ὁμήλικα. Donatus.

Æqualem?] Coætaneum. *Farnabius.*

Quidni?] Plus est *quidni*, quam *noveram*. nam quasi corripit dubitantem, dicendo *quidni?* ut subaudiatur, *noverim*. Donatus.

Filiam ejus virginem vitiavit.] Vides quantum valeat injuria, vel dignitas personarum. Non contentus facinore, personas credidit ante proponendas. *Idem.*

Hem] Interjectio nunc est irati, & est irati vehementer: quippe qui aliud vitium audiebat, præter crimina quæ sciebat. *Idem.*

[illegible]. *Quod est gravissimum.*] Quia illud grave. *Idem.*

An quicquam est etiam amplius?] *Amplius*, quantitatis est. nam ideo, Nondum etiam audis quod est gravissimum. *Idem.*

Amplius] Id est, majus. *Idem.*

An quicquam est etiam amplius?] Liber Bembinus, *an quid est e. a.* Faërnus.

24. *Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia.*] *Plautus* in Bacchidibus:

Quia isthæc illecebrosius fieri nihil potest;
Nox, mulier, vinum, homini adolescentulo.

Et hæc omnia ab impulsionis parte dicuntur, non a ratiocinationis: ideo & *persuasit* dixit: nam instans persuasio, *impulsio*, dicitur: ut ipse, *Dum in dubio est animus, paulo momento huc illuc impellitur.* Donatus.

Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia.] Hæc inferuntur ἀσυνδέτως, ut multa videantur. *Idem.*

Persuasit nox, amor, vinum, adolescentia] Ovid.

Nox & amor vinumque nihil moderabile suadent.
Illa pudore vacat, Liber, amorque metu. Farnabius.

Vinum.] Plus dixit, quam si *vinolentiam* diceret. ut, *Tu nihil nisi sapientia es, ille somnium.* Proximum huic, & simile, est in Hecyra:

---- cum virgine una adolescens cubuerit
Plus potus sese illa abstinere ut potuerit.
Non verisimile dicis, nec verum arbitror.

Virgilius:

Bacchus & ad culpam causas dedit. ——

Donatus.

25. *Humanum est.*] Nihil tandem ex ea sumptum consuetudine est, quod non humanum. & hoc dicere solemus, ubi peccatum quidem non negamus, sed tolerabile esse dicimus. *Idem.*

Ubi scit factum.] Id est, intelligit & sentit: quia supra futuræ * peccaverit: & quia qui impulsione peccat, non peccat ratiocinatione. Hic locus illi rei occurrit, *Cur ergo tacuisti.* Idem.

26. *Venit ipsus ultro, lacrumans.*] Mire: & ad matrem venit ultro, lacrumans, ne, quod leniter aut mollius mulier tulisset, prope pactionem misisse videretur. *Idem.*

Orans, obsecrans.] *Orare*, est placidos petere: *obsecrare*, iratos rogare. Unde plus facit obsecrans, quam orans: plus vero orans, quam rogans. *Cicero, orare & rogare.* Idem.

28. *Igno-*

Ignotum est; tacitum est; creditum est. virgo ex eo
Compressu gravida facta est: mensis hic decimus est:
Ille bonus vir nobis psaltriam, si diis placet,
Paravit, quicum vivat, illam deserat.
DE. *Pro certon' tu istæc dicis?* HE. *mater virginis*
In medio est; ipsa virgo: res ipsa. hic Geta
Præterea, ut captus est servorum, non malus

Neque

28. *Ignotum est, tacitum est, creditum est.*] Ἀσυνδέτως per συνωνυμίαν, ut solet, hic loquitur: ut, *imus, venimus, videmus. Ignotum* est autem, quod ultro venerat & lacrumans: *tacitum* est, quod orabat & obsecrabat: *creditum* est, quod fidem dabat & jurabat. Et honestius impersonaliter, quam *ignovimus, tacuimus, credidimus.* Donatus.

Ignotum est, tacitum est, creditum est.] Venia data est, silentium indultum, habita fides. *Farnabius.*

29. *Virgo ex eo compressu gravida facta est.*] Hæc addidit, ne ex viliore usu & inhonesta patientia virginis ad conceptum libido pervenerit. & præterea quia & hoc potuit dici, Ille quidem vitiavit virginem: sed quid si ex alio concepit postea, quæ nunc gravida facta est? idcirco & a vitio virginis tempus ostendit, ut cum facto ratio conveniret. *Donatus.*

Decimus.] Lunaris. Virg. eclog.
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Menander Plocio. Γυνὴ κύει δεκάμηνα. Farnabius.

30. *Ille bonus vir nobis psaltriam, si Dis placet, paravit.*] Conclusio accusationis. &, *bonus vir*, εἰρωνεία quidem est, sed ab eo posita, qui indignetur virum bonum esse debuisse, qui non sit, ut supra, *Neque boni, neque liberalis est functus officium viri.* Et simul considera, quo nomine Æschinum vocet, virum appellans scilicet, qui vult ejus certa esse promissa, & qui illum jampridem videri maritum velit. *Nobis* autem, ex abundanti τῷ ἰδιωτισμῷ ad indignationem relatum est. *Donatus.*

Ille bonus vir, nobis psaltriam, si dis placet.] Vel *psaltriam* spondeus est per synizesin duarum extremarum vocalium: vel, quod magis placet, *ille bonus*, proceleusmaticus est, èliso uno l, ex *ille*, & *s*, ex *bonus.* Faërnus.

Si Dis placet.] Bene interpositum ad invidiam, *Si Diis placet*: scilicet per quos juratum est. *Donatus.*

Ille bonus vir] Εἰρωνεία indignantis in loco addita est verbis ardentibus. *Idem.*

Psaltriam nobis.] Τῷ ἰδιωτισμῷ. sic enim dicimus, & est consuetudinis pervulgatæ. *Idem.*

31. *Illam deserat.*] Id est, cui e contrario, dum vivat, obstrictus est. Et *deserat*, virginem scilicet. *Idem.*

Illam deserat.] Liber Bembinus, & aliqui libri Donati, *deserit.* quod forte melius est, contra o. l. s. *Faërnus.*

32. *Pro certone tu istæc dicis?*] Hoc ideo non dicit, quia fidem non habeat narranti: sed quia miratur scelera. *Donatus.*

Mater virginis in medio est.] Terribiliter satis, *in medio est*: quasi retineri non possit, nec cohiberi quin rem probet. Et præterea, quum argumentorum genera duo sint, ἔντεχνον καὶ ἄτεχνον: sicut in rebus manifestis, ἀτέχνῳ utitur. Hoc ergo sublatis superciliis dicendum est, *in medio est.* nam lentius erat, si diceret, *præsto est.* Idem.

33. *Ipsa virgo.*] Scilicet quæ in Æschinum reum & testis & crimen est. Et ideo addit, *res ipsa*: id est, pondus uteri, exactis ad pariendum mensibus. *Idem.*

34. *Præterea, ut captus est servorum non malus.*] Ad hæc, intelligamus aliter dici *non inertem Socratem*: aliter *non inertem servum*; aliter *non malum Scipionem esse*: aliter *non malum servum esse.* Idem.

Præterea, ut captus.] An, quantum capit animus servilis, tantum non malus,

Neque iners, alit illas; solus omnem familiam
Sustentat. hunc abduce, vinci, quare rem.
GE. *Immo hercle extorque, nisi ita factum est Demea:*
Postremo non negabit; coram ipsum cedo.
DE. *Pudet: nec, quid agam, neque quid huic respondeam*
Scio. PA. *miseram me, differor doloribus.*
Juno Lucina fer opem: serva me obsecro. HE. *hem,*

Numnam

lus, neque iners Geta? An *ut captus est servorum*, quemadmodum sæpe aucupium in servis habendis bonum evenit? Ut in captu avium, vel piscium, vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideo, quia servum evenire bonum, non ratio est aut natura, sed casus est, utpote in re rarissima: ut sit, *ut captus est servorum*, id est, eventus est in servis. *Donatus.*

Ut captus est servorum.] Id est, ut se habet conditio servorum. *Afranius* in Simulante, *Is ut servorum captus est, facillime domo atque nostra familia provenditur.* Ergo *captus* sortem intelligo. *Idem.*

Præterea, ut captus est servulorum, non malus.] Dictioni *servulorum* versus repugnat: servorum admittit: ut in libro Bembino est, itemque Donato, hos Afranii versus citante: *Is, ut servorum captus est, facillime domo atque nostra familia provenditur.* Faernus.

Non malus.] Id est, fidelis. *Donatus.*

35. *Neque iners.*] Id est, artem habens. Oratorie futurum testem & indicem laudat: sed ne improbe facere videatur, parcius id facit. non enim dixit, *bonus & solers*: sed, quod in servo sufficit, *non malus, neque iners.* Et proferendi Getæ hæc maxime causa est, ne quod permittere videatur in servo pauperis, atrocius fiat. & simul ut hæc προθεραπεύων non contristet Getam: quem prius laudat, dicturus, *Hunc abduce, vinci, quare rem.* Idem.

Alit illas: solus omnem familiam sustentat.] Duas hic res docet: & unde hæ vivant; quod testimonium pudicitiæ est: & gravem testem posse esse Getam. *Idem.*

Solus.] Incerta distinctio est, *solus.* sed melius, *solus omnem familiam sustentat.* Hoc verbo tenuis victus ostenditur, quod bene frugi esse monstratur in fœminis. *Idem.*

36. *Hunc abduce, vinci, quare rem.*] Non multum permittit, utpote de alieno servo; ideo Geta plus de se largietur. ipse tamen ἀσυνδέτως tria posuit, ut multa videretur dicere. *Idem.*

Hinc abduce] Ut, *Tu Voluste armari Volscorum adice maniplis.* Nam postea e litera, hujusmodi verbis aucta est. *Idem.*

Hunc abduce, vinci.] Bono ordine. & *abduce*: ab hoc illuc ubi nemo possit intercedere. & *vinci*: ne solutus, ut sciat si verum servus accuset. *Idem.*

Quare rem.] Latentes præter vincula, etiam tormenta significavit. nam hoc *quare rem*, pete rei veritatem, significat. *Idem.*

37. *Imo hercle extorque.*] Ἀντιχρόνισις. Et bene ipse de se plus & apertius, quam Hegio, largitur. *Idem.*

Extorque.] Multum dixit: non *torque*, sed *extorque*. *Torquemus* enim hominem: *extorquemus* veritatem. *Idem.*

38. *Coram ipso cedo.*] Liber Bembinus & Vaticanus: *coram ipsum, cedo*: id est, exhibe eum in conspectum nostrum. *Faernus.*

39. *Pudet.*] Adversus hoc dicit, & perturbatus Demea. Majoris erit ponderis *pudet* dictum, si *me* nec addas, nec subaudias. *Donatus.*

40. *Differor doloribus.*] Divellor, discrucior, dilaceror. Et proprie hoc genus querelæ convenit parturienti, & cui viscera distenduntur: & ei quæ inexpertum dolorem nunc primum sentiat. *Idem.*

41. *Juno Lucina, fer opem.*] Bona procuratio Poetæ: ut & vox parturientis, pro testimonio succedat, ad inflammandum Demeam. Et nota, puellarum

quæ

Numnam illa quæso parturit? GE. *certe Hegio.* HE. *hem;*
Illæc fidem nunc vestram implorat Demea:
Quod vos jus cogit, id voluntate ut impetret.
Hæc primum ut fiant, deos quæso, ut vobis decet.
Sin aliter animus vester est, ego Demea
Summa vi defendam hanc, atque illum mortuum.
Cognatus mihi erat: una a pueris parvuli
Sumus

quæ in comœdiis honestæ sunt, & ex amore dicuntur, aut nullam in scena esse, aut rarissimam vocem. *Donatus*.

Juno Lucina fer opem.] Andr. act. 3 scen. 1. *Farnabius*.

Fer opem] Partui. *Donatus*.

Serva me, obsecro.] Parturientem. Duas enim res poscit hæc precatio: & nascentis, & parturientis, salutem. *Idem*.

42. *Numnam illa quæso parturit?*] Illa scilicet de qua sermo est: quid enim opus fuerat nomine. *Idem*.

43. *Illæc fidem nunc vestram implorat.*] Hæc oratoria πλάσις est: non enim vere rogat: sed videtur hoc facere. Et *implorare*, est in malis positos cum ploratu aliquem rogare. *Idem*.

Hæc fidem vestram nunc impl. &c.] Oratorie & extemporali consilio, in subsidium causæ vertit, quod fors obtulerat. *Bœclerus*.

44. *Quod vos vis cogit, id voluntate impetret*] Artificiose: ne totum simpliciter agendo, diffidere causæ videatur. *Vis* igitur legum intelligitur. *Donatus*.

Quod vos jus cogit.] Antiqui libri pro *jus*, *vis* habent, sed Bembinus, etiam ascriptam in margine interpretationem, *vis*, necessitas legum. quanvis autem in libris Donati hæc dictio ita scripta sit, ut & pro *vis*, & pro *jus*, legi possit: si tamen interpretationis ejus verba considerentur, apparet eum *vis* legisse; dicit enim; *vis*, legum intelligitur; ubi si jus legisset, supervacue exposuisset *jus*, legum. *Faërnus*.

Jus cogit.] Menand. Τρία ἐστὶ δι' ἃν ἅπαντα γίγνεται, ἢ διὰ νόμους, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἢ γε τρίτον ἔθει τινί. Farnabius.

45. *Hæc primum ut fiant &c.*] Quod dixerat, *quod vos cogit jus, id voluntate ut impetret*, nunc amplificatione affectuque extollit: officii & humanitatis esse, sponte sua facere quod æquum est; idque se adeo, ut fiat, unice optare, (in qua parte adhibuerat preces parturientis, officii necessitudinem demonstraverat; adjicit & vota precesque, *deos quæso*) sin aliud animo agitent, tum vero non legibus auctoritatem, non sibi industriam defore ad defendendas partes Pamphilæ cujus efficit sui studium ex necessitudine non simplici deducit, ne quid inter utrinque amicos aliter, quam opus est suscipere aut tractare videatur. *Bœclerus*.

Deos quæso, ut vobis decet.] Hoc est, non voluntate adversarium fore. *Donatus*.

Ut vobis decet.] Παραστατικῶς dixit, non ut puellæ utile est, sed ut vobis decet. *Idem*.

Vobis decet] Græce dixit, ὑμῖν πρέπει. & deest, *facere* Idem.

Vobis decet] Hellenismus, adi Grammaticam nostram. *Farnabius*.

46. *Sin aliter animus vester est*] Officium amici exequitur in reddenda causa, cur adversarius futurus sit. *Donatus*.

Ego, Demea, summa vi hanc defendam.] Non dixit id quod est, *vos ulciscar*: sed *hanc defendam*. Idem.

47. *Hanc defendam,*] O. l. s. & Donatus, *defendam hanc*. ut & ratio versus exposcit. *Faërnus*.

Atque illum mortuum.] Idonea causa est, adversus vivos querimoniam faciendo, pro mortuo scilicet. Qua in re, & de officio suo locutus est, & exaggeravit culpam in Æschinum, qui videbatur in uno & eodem facinore vivos mortuosque læsisse. *Donatus*.

Hanc atque illum.] Pamphilam & Simulum. *Farnabius*.

48. *Cognatus mihi erat.*] Causa exposita, jam agit Hegio de persona sua, utrum

Sumus educti : una semper militia , & domi
Fuimus : paupertatem pertulimus gravem.
Quapropter enitar , faciam , experiar , denique
Animam relinquam potius quam illas deseram.
Quid mihi respondes ? DE. *fratrem conveniam Hegio :*
Is , quod mihi de hac re dederit consilium , id sequar.
HE. *Sed Demea hoc tu facito cum animo cogites,*
Quam vos facillime agitis , quam estis maxime

Poten-

utrum recte faciat : ut quam personam inducit * ostendat habiturus. Quum amicitiarum duo genera sint , unum necessarium , id est , propinquitas sanguinis : alterum voluntarium , quo nobis etiam alienissimi conjunguntur : Micionem dicit ac Demeam , & vivos & voluntarios tantum sibi amicos esse. Simulum vero , & mortuum , & non solum voluntate , sed & necessitudine amicum fuisse conjunctum. In qua re & illi non deerit , & his purgatur. Sed &, *Cognatus mihi erit* , vultu adjuvat : quia non a conjunctione inceptiva sumpsit exordium. *Donatus.*

Cognatus mihi erat.] Officia multa contra officium unum Demeæ amicitiæ ac Micionis. *Idem.*

Una a pueris parvoli.] Liber Bembinus , *parvolis.* alios quoque libros vidi , in quibus prius ita erat , sed deinde ex ea voce s , abrasum fuit. *Faernus.*

49. *Sumus educati.*] Vix stare hic versus potest , nisi legas , *educti.* quod tamen in nullo l. s. est. *Idem.*

50. *Paupertatem una pertulimus gravem.*] E'πανασοφα est. quia magis conjungat malorum consortium , quam bonorum. *Donatus.*

51. *Nitar, faciam , experiar.*] Sic dicit , ne dicat *vindicabo* : quod vult magis significatum esse , quam dictum. Et ne ei diceretur , nihil poteris ; quod ad incipiendum sufficit, dixit *experiar.* Idem.

Experiar.] Litem intendam , judicio agam. supra act. 3. sc. 2. *Farnabius.*

52. *Animam relinquam potius.*] Modesta comminatio : prius quid sibi possit evenire dixit , quam quid passurus sit Æschinus. *Donatus.*

53. *Quid mihi respondes ?*] *Respondere* proprie dicitur , quum lis intenditur. *Respondere* enim est priorem alloqui , quasi respondere , verba fundere. ut , *funditque has ore querelas. Respondere* , posteriore loco dicere. *Idem.*

Fratrem conveniam , Hegio.] Vultuose pronuntiandum , hoc quod addidit , *Hegio.* quasi dicat ; Res in manu fratris est constituta , non mea. *Idem.*

54. *Is quod mihi de hac re dederit consilium , id sequar.*] Hic versus totidem elementis habetur *in Phormione* 2,4, 21. ubi *Guyet.* Bœclerus.

Is quod mihi &c.] Est quippe Æschinus in illius potestate , non mea. *Farnabius.*

Consilium , id exequar.] Omnes libri antiqui , & plerique alii ex recentibus , *id sequar.* sane in Bembino totus hic versus deerat , sed qui eum in margine ascripsit , scripsit *exequar.* Faërnus.

55. *Sed, Demea, hoc tu facito.*] E'πιθεσπίσθως supra habitæ comminationis. *Donatus.*

Tecum animo cogites.] Lectio libri Bembini , Victoriani , Basilicani , *cum animo cogites,* sanat hunc versum. *Faernus.*

56. *Quam vos facillime agitis.*] Ut & supra , *Facilem victum parat.* Et vide quam oratorie laudes sumpserit argumenta suadendi. *Donatus.*

Quam vos facilime agitis.] Pertinent huc quæ ad *Curculionem Plauti* , *I. Douza* , & ex eo *Plauti Interpres* notavit ad *Epid.* 2, 5, 57. *add. Guyet.* Bœclerus.

Quam estis maximi.] Victorianus, & omnes fere l. s. *quam estis maxume* , ut consequentia sermonis videtur exigere : sequitur enim *tam maxume.* Faërnus.

Vos facillime agitis.] In otio & opulentia vitam agitis laute , poëtis Græcis Dii sunt ῥεῖα ζώοντες. Farnabius.

Potentes, dites, fortunati, nobiles,
Tam maxime vos æquo animo æqua noscere
Oportet, si vos vultis perhiberi probos.
DE. *Redito: fient, quæ fieri æquum est, omnia.*
HE. *Decet te facere. Geta, duc me intro ad Sostratam.*
DE. *Non me indicente hæc fiunt: utinam hoc sit modo*
Defunctum: verum nimia illæc licentia
Profecto evadet in aliquod magnum malum.
Ibo, requiram fratrem, ut in eum hæc evomam.

57. *Potentes, dites, fort. nob*] Horum enim mores mox notantur *act. 4. scen. 3:* —— *qui ita putant, sibi fieri injuriam ultro, si, quam ipsi fecere, expostules. Et ultro accusant.* Res ardua scilicet, opulentos & nobiles, non altiora spirare. *Aristoteli* divites plerique ὑβρισταὶ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντές τι ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου. quod alibi etiam de fortunatis notat: οὐκ οἴονται δὲ παθεῖν ἄν, ὅτι οἱ ἐν εὐτυχίαις μεγάλαις ὄντες καὶ θαρροῦντες, διὸ ὑβρισταὶ καὶ ὀλίγωροι καὶ θρασεῖς. & addit iterum: ποιεῖ δὲ τοὺς τοιούτους, πλοῦτος, ἰσχύς, πολυφιλία, δύναμις. quæ verba nostrum versum plane interpretantur. *Boeclerus.*

58. *Æquo animo æqua noscere oportet.*] Bene dixit, *æquo animo:* quia potentiori & fortiori contra naturam est æquitas. *Donatus.*

60. *Redito.*] Prosequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis. *Idem.*

61. *Decet te facere.*] Solicita obsequela Hegionis, ultima in loquendo, ostendit impotentiorem personam contra Æschinum, quo magis gaudium crescit comœdiæ: quando tali ac tanto pauperior puella, sed tamen cupita, jungetur. *Idem.*

62. *Non me indicente.*] Quia dixerat, *Ipse sentiet posterius.* Et nimis dura compositio est: sed apta irascenti. *Idem.*

Non me indicente hæc fient.] *Fient* Bembinus liber, sed alii omnes, *fiunt.* & ut videtur, etiam Donatus, qui asserit hoc Demeam dicere, quia dixerat, *ipse sentiet posterius.* Quod non quadraret, si nunc de futuro loqueretur: sensus enim est, hæc fiunt me non tacente, sed potius reprehendente: potest tamen sustentari *fient*, ut sit, hæc tacente me, non admittentur, quin ea reprehendam & objurgem. quod tamen durum est, cum hæc præterita jam sint, nec tractum præsentis temporis habeant. hic glossema ascriptum est in margine libri Bembini. *Indicente, tacente: nove, immo potius* κατ' ἀρχαϊσμόν· *nam nusquam legimus, nisi in hoc loco: indicentem enim dixit, non dicentem.* Faërnus.

Non me indicente hæc fiunt.] Hæc flagitia non fiunt ab Æschino me hortante, non vetante. atque utinam hoc sit ultimum. *Farnabius.*

Utinam hoc sit modo defunctum.] *Utinam*, desperandi vim habet. *Hoc*, id est, negotium; id est, raptus virginis. *Defunctum*, finitum, id est, ut non pejora committat. *Defunctum*, finitum, id est, ne ulterius peccet Æschinus. *Donatus.*

Utinam hoc sit modo defunctum.] Duo antiqui libri Bembinus & Victorianus, *utinam hic*, habent. ita *defunctum* impersonale erit: ut sit sensus: utinam sit defunctum hic, id est, in hoc negotio: ne Æschinus pejora committat. *Faërnus.*

63. *Nimia illæc licentia.*] Quam illi dat Micio. *Donatus.*

Verum nimia illæc licentia est.] Et ingenio soliciti iratique senis, nec minus tamen τῇ οἰκονομίᾳ convenit hic metus, & mali præsagium: ut Æschino luculentius decedat postea, quod fratris caussa contraxerat, infamiæ, & opinione patris honestior comperiatur ac liberalior. *Boeclerus.*

64. *Profecto evadet.*] Per ardua & prærupta veniet. *Donatus.*

65. *Hæc evomam.*] Non *effundam*, sed *evomam:* utpote quæ me ægrum faciunt, quibus me relevabo, cum languor ille egestus sit. nam *evomam*, hoc translatione significat. *Idem.*

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

HEGIO *senex.*

Argum. *Hegio Sostratam consolatur & dilemmate consilium suum concludit.*

HE. Bono animo fac sis Sostrata; & istam, quod potes,
Fac consolere. ego Micionem, si apud forum est,
Conveniam; atque, ut res gesta est, narrabo ordine:
Si est, facturus ut sit officium suum,
Faciat; sin aliter de hac re est ejus sententia,
Respondeat mihi: ut, quid agam, quam primum sciam.

Senarii sunt. Notat *Donatus*, *hos sex versus in quibusdam non ferri.* vide *Guyetum.* *v.* 4. *MSS.* nostri omnes: *si est facturus ut sit officium suum.* etiam *v.* 5. omnes, ut edidimus. In uno meorum, cohærent hi versus superiori scenæ. *Bœclerus.*

Bono animo fac sis, Sostrata.] *Hi sex versus in quibusdam non feruntur. In hac scena videtur jam locuta Sostrata Hegio respondere. Potest tamen & ipse incipere, tanquam qui & rem noverit, & mærore ejus moveatur.* Donatus.

1. *Bono animo fac sis, Sostrata.*] Meminisse debemus, quod dixit, *Duc me intro ad Sostratam.* & quia hoc *intro*, in proscenio est ΠΑΤΕΡΑ ΠΔΙΤΝΝΙΝ * non post scenam. nam aliud significat, *eamus intro*, ubi dicitur, *Intus despondebitur, intus transigetur, si quid est quod restat.* illud enim interius agitur extra omne proscenium. *Idem*

Bono animo fac sis.] Bene *Eugraphius*: *senex ingressus domum, vidit parturientem puellam, ejus matrem consolatur, promittens se conventurum Micionem Æschini patrem, & coacturum, ut vitiatam ducat uxorem ille, qui vitiavit.* Ad maturandum enim negotium, cito digreditur, & inter exeundum hæc intro ad Sostratam loquitur, ut mos est personis comicis. *Bœclerus.*

Bono animo fac sis.] In quibusdam exemplaribus sex isti versus pro genuinis non feruntur. *Farnabius.*

Fac sis, Sostrata.] *Sis* honorifice additur verbo, ne quod imperativo modo pronuntiatur, superbum fit. Deductum est autem a senatusconsulti formula: ubi enim aliquid senatus consulibus injungit, addit, *Si eis videatur.* Donatus.

Et istam quod potes.] Quia vox ipsa tristis, & circa tristem filiam, *quod potes* dixit. *Idem.*

Istam] Pamphilam. *Farnabius.*

2. *Fac consolere.*] Duas res dixit, quas & ordine locutus est; Et tu bonum habe animum, inquit, & filiam fac habere. *Donatus.*

Ego Micionem.] Quia Demeam jam vidit. *Idem*

4. *Si est facturus officium.*] Hoc dicendo, promittit eum esse facturum: nam facile est unumquemque suo officio fungi. *Idem.*

5. *Sin aliter de hac re est ejus sententia.*] Scandendus hic versus est contractione *ejus* in unam syllabam: aut ea dictio delenda, quæ nec in libro Bembino est. *Faërnus.*

Sin aliter &c.] Servat suos mores: ut antea dixerat: *sin aliter animus vester est &c* noluit enim vir optimus desperare, quin facturus esset officium Micio, ad quem Demea rem rejecerat; sed si tamen præter opinionem tergiversaretur, animum patroni & defensoris ostendere debuit Hegio in istis verbis: *ut quid agam quamprimum sciam.* i. e. ut in jus vocem, causam ad judices deferam. *Bœclerus.*

6. *Ut quid agam quam primum sciam.*] Mature, neque comminatur, neque segnem ostendit se fore. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA

CTESIPHO *adolescens.* SYRUS *senex.*

Argum. *Ostendit, filios sæpe optare parentum absentiam, si quando solutius vivere & genio indulgere statuerunt. Probi adolescentis ingenium moresque hac scena exprimuntur. Syrus Ctesiphonem instituit, quem ad modum respondere debeat patri.* Thes. 1. *Filium non decet, neque mentiri, nec patrem fallere.* 2. *Patrum est, de filiorum salute sollicitum esse.* 3. *Servi fallacissimi sunt & heris suis infideles.*

CT. *Ain' tu, patrem hinc abiisse rus?* SY. *jam dudum* CT. *dic sodes* SY. *apud*
Villam est. nunc cum maxime operis aliquid facere credo. CT. *utinam quidem,*
Quod cum salute ejus fiat, ita se defatigarit velim,
Ut triduo hoc perpetuo prorsum e lecto nequeat surgere.
SY. *Ita fiat, & istoc si quid potis est rectius.* CT. *ita: nam hunc diem*

Mise-

Iambici sunt octonarii. unus: *dimeter horizon.* v. 2. omnes *MSS* nostri; *nunc autem maxime.* v. 4. omnes: *prorsus e lecto neq. surg.* v. 6. omnes, ut edidimus. v. 9. duo: *prius nox oppressisset patrem illic.* v. 12. unus: *nihil nunc in mentem.* duo: *nihil ne in mente est?* & mox: *tanto nequior es.* v. 14. duo: *hisce ut opera d. s.* v. 16. omnes: *vah. q. vell. ut etiam n.* v. 21. omnes: *præ gaudio.* & mox: *quidnam. S. lupus est in fabula.* v. 23. duo: *potin es ut des.*

Hæc est scena, quæ Ctesiphonem demonstrat præcipue, rudem, simplicem, liberali ingenio; ad facinora & fraudes indocilem. *Bœclerus.*

Ain' patrem hinc abisse rus?] *Hic ostenditur timiditas boni adolescentuli, & verti* se ad peccandum ex delicti conscientia, & reverentia parentis apparet. Item mos verorum patrum circa filios, Syro Demeam describente.* Donatus.

1. *Ain' patrem hinc abisse rus?*] Compendio ostenditur, quid sit jam locutus Syrus. *Idem.*

Ain' patrem hinc abiisse rus? SY. jamdudum. CT. dic sodes. SY. apud villam est.] Versus hic est trochaicus tetrameter acatalecticus. *Faërnus.*

2. *Nunc cum maxume operis aliquid facere credo*] Vide quasi ἰδίωμα verborum Syri esse de opere loqui: sic enim dicit & Demea. sed illud falso, hoc serio. *Donatus.*

Nunc cum maxume operis aliquid facere credo.] Legendum, *nunc cum maxume*, ut in libro Bembino & Vaticano est. versus autem est trochaicus catalecticus. Donatus, in hac parte corruptus, nec *cum*, nec *cum*, sed *autem* habet. *Faërnus.*

Cum maxume.] Ὅτι μάλιστα. Al. *cum maxime.* Farnabius.

Utinam quidem.] *Apud villam sit*, subaudiendum, & distinguendum, ante quam inferatur quod sequitur. *Donat.*

3. *Quod cum salute ejus fiat.*] Hoc non est odisse patrem: sed tantum timere ex proprio delicto. servatur enim in eo & amor filii, & amoris effectus. *Idem.*

Quod cum salute ejus fiat, &c.] Correctio φιλόστοργος. Farnabius.

4. *Ut triduo hoc perpetuo.*] Quantum sufficiat amori. etenim non opus erat *perpetuo* dicere, si *triduum* dixisset. *Donatus.*

5. *Et istoc, si quid potis est rectius.*] Deest

Misere nimis cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.
Et illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia prope est:
Quod si abesset longius,
Prius nox oppreßisset illic, quam huc reverti posset iterum.
Nunc ubi me illic non videbit, jam huc recurret, sat scio:
Rogitabit me: ubi fuerim: quem ego hodie toto non vidi die:
Quid dicam? SY. *nihil ne in mentem?* CT. *numquam quicquam.* SY. *tanto nequior.*

Clieus,

Deest *addi*. nam si mortem significaret, non conveniret adolescentem ita dicere: videtur enim plus temporis optasse languori *Donatus*.

Istoc si quid potis est rectius.] Mortem ab improbo servo significari volunt: quod quia præsente filio importunum, videtur avertisse se a Ctesiphone. Muret. Variar. lect. l. 16 c 3. *Farnabius*.

6. *Nam hunc diem misere nimis cupio.*] Moriatur scilicet & hoc adversus servum debet dicere, ne indecorum adolescentis personæ sit, hæc ita dixisse. quamvis ejusmodi adolescentes inducant comici. ut *Nævius* in Tribaselo *Deos quæso, ut adimant & patrem & matrem meos* Donatus.

Misere nimis cupio.] *Nimis* abundat, more comicorum, qui hoc dicto asseverationem inculcabant. *Idem*.

Cupio, ut cœpi, perpetuum in lætitia degere.] Qui & supra dixit, *Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.* Idem.

7. *Et illud rus nulla alia causa tam male odi.*] Mire ostendit omnia ex deliciis in pravum verti: adeo ut miseram putet adolescens suburbanam villam, qua se cæteri delectantur. Illud ergo tanquam cum detestatione dixit: & *male*, & *nimis*, & *misere*. Nam *nimium*, & malum miserumque est; secundum illam sententiam, *ne quid nimis*. Idem.

Et illud rus.] Hunc versum & sequentem ita ordinatos habet liber Bembinus, *Et illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi quia prope'st. Quod si abesset longius.* Prior versus iambicus est octonarius, qui multis quidem rationibus sustentari potest, sed hæc mihi simplicissima videtur, ut ex *tam* m, elidatur, quanvis sequente consonante. posterior vero iambicus dimeter, non facta synalœpha in *si abesset*; vel facta, trochaicus dimeter catalecticus. *Faërnus*.

8. *Quod si abesset longius.*] Amori magis, quam rei consulit adolescens. *Donatus*.

9. *Quam huc reverti posset iterum.*] Finis est versus trochaici tetrametri acatalectici. puto tamen eum corruptum, & pro *posset* legendum esse *possiet*. dictionem vero *iterum*, delendam, eo magis quod in libro Bembino non omnino legitur, *posset iterum*, sed *posse iterum*. in quodam vero alio libro, *posset iter*. quod non ita multum distat a *possiet*. ita versus esset octonarius iambicus, ut ceteri. quod si etiam sensum spectes, si Demea, qui semel tantum rure venerat, nunc redisset, non reversus iterum, sed tantummodo reversus esset. *Faërnus*.

10. *Jam huc recurret, sat scio.*] Mire de sene, *recurret* dixit, ut ejus instantiam demonstraret. *Donatus*.

11. *Rogabit ubi fuerim.*] Liber Bembinus, *rogitabit*. quod instantius est. *Faërnus*.

12. *Nihilne in mentem?*] Sic hoc accipiendum est, ut adolescenti libero malitiam putemus, non sapientiam deesse: adeo in hac re magister est servus. *Donatus*.

Nihil ne in mente est?] Ita aliqui libri, sed plerique, inter quos Bembinus, *nihilne in mentem est*. ergo ex infra scriptis verbis Donati conjicio legendum sine verbo, *est: nihilne in mentem?* ut subaudiatur *venit*: dicit enim super eo versu: *Hisce opera ut data sit) A superiore subauditur, veniat in mentem*: Hæc Donatus. Non posset autem subaudiri, ve-

Cliens, amicus, hospes, nemo est vobis? CT. *sunt. quid postea?*

SY. *Hisce opera ut data sit.* CT. *quæ non data sit? non potest fieri.* SY. *potest.*

CT. *Interdiu: sed si hic pernocto, causæ quid dicam Syre?*

SY. *Vah, quam vellem etiam noctu amicis operam mos esset dari.*

Quin tu otiosus es: ego illius sensum pulchre calleo.

Cum fervet maxime, tam placidum quam ovem reddo. CT. *quo modo?*

SY. *Laudarier te audit libenter: facio te apud illum deum:*

Virtu-

niat, nisi supra esset, aut in voce, aut in sensu. Sane hic locus similis est ei, qui in Heautontimorumeno est, *Ego dicam, quod mihi in mentem.* Faërnus.

Numquam quidquam.] Παρέλκον, pro *numquam*, id est, non. *Donatus.*

Tanto nequior.] Sic hoc dictum est, ut e contrario dicimus, *tanto melior.* Idem.

13. *Cliens, amicus, hospes nemo est vobis?*] Vide magistrum ad nequitiam, ut simplici adolescenti mentiendi viam demonstret, & honestum tentet afferre argumentum ad mendacium, propter clientem, amicum, aut hospitem in urbe cessare visum: quod tamen nec sic intelligit rudis ac rusticus adolescens. *Idem.*

Cliens, amicus, hospes nemo est vobis?] Mire sic interrogavit, ut qui agrestes inhumanosque reprehendat, & insociabiles aliis, propter asperitatem rustici senis. *Idem.*

14. *Hisce opera ut data sit.*] A superiore subauditur, *veniat in mentem:* id est, cogita dari potuisse: & datam dicito. *Idem*

Quæ non data sit] Hic de facto quæstio est, in qua quidem disputant quædam tunc possibilia intelligi, quando facta sint. quum autem non fiunt, non modo non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda. qui locus περὶ δυνατῶν dicitur. *Idem*

Quæ non data sit?] Menander.

Ἀεὶ εὐσεβὴν ἐστὶ πάντας ἐπίστασθαι καλά.

Ἐλεύθερον γὰρ ἀνδρὸς τἀληθῆ λέγειν.

Farnabius.

Potest.] Iterum subauditur, *fieri*, ut data sit: vel, ut credatur data. *Donatus.*

15. *Interdiu.*] Bene: quia amatori maxime nocte opus est. *Idem.*

16. *Vah! quam vellem etiam noctu.*] Hoc utriusque personæ convenit, sed melius & Syro, & facetius dicitur. & quidam totum Ctesiphoni assignant, abusque *interdiu.* Et, *quam vellem*, proprie dicimus in his, quæ non videmus fieri. Bene igitur deficiente argumento, cum aliud non inveniret, in vota conversus est. unde videntur magis hæc verba Ctesiphonis esse. *Idem.*

17. *Calleo.*] Callide scio. *Idem.*

18. *Cum fervit maxume.*] Tertia conjugatione dixit, unde *fervere* dicitur, correpta media syllaba. *Idem.*

Cum fervit maxime, tam placidum quam ovem reddo.] Priscianus ita citat, *Cum maxime fervit tam placidum quasi ovem reddo.* est autem antiqua locutio, post *tam*, inferre, *quasi.* Faërnus.

Fervit.] Ira. quæ ebullitio dicitur sanguinis circa cor. *Farnabius.*

Quo modo.] Miratur, quia timet eum, quem ille contemnit. *Donatus.*

19. *Laudarier te audit libenter.*] Quod a Demea dicitur, in omnes parentes dici puta. nam nemo tam asper est pater, ut non statim mitescat laudato filio. *Idem.*

Facio te apud illum deum.] Laudibus te ad cœlum usque extollo. Socrates apud Platonem in Menone. Οἱ Λάκω-

νες

Virtutes narro. CT. *meas?* SY. *tuas: homini ilico lacrimæ cadunt,*
Quasi puero, gaudio. hem tibi autem. CT. *quidnam est?* SY. *lupus in fabula.*
CT. *Pater adest?* SY. *ipsus.* CT. *Syre, quid agimus?* SY. *fuge modo intro, ego videro.*
CT. *Si quid rogabit, nusquam tu me: audistin'?* SY. *potin, ut desinas?*

τις ὅταν τινὰ ἐγκωμιάζωσι ἀγαθὸν ἄνδρα, θεῖος φασὶν ἀνὴρ ἔστι. Farnabius.

20. *Virtutes narro.*] Non dicit elegantem indolem, sed *virtutes*. *Virtutes* autem sunt perfecti sapientis, vel divi alicujus. Et bene cum stupore respondet *meas?* ostendens quod nullæ essent. *Donatus.*

CT. *Meas? SY. tuas.*] Cum gestu pronuntiare debemus, ut intelligatur irrisio. *Idem*

Lacrumæ cadunt.] Hom. Il. 3. Δακρυόεν γελάσασα. Xenoph. rerum Græcarum 7. Κοινόν τι ἄρα καὶ λύπη δάκρυά ἐστι. Lacrymas in angulis oculorum se ostendere. prorumpere tamen ex spiramentis duobus, quorum unum sit in superiore gena, in inferiore alterum, autumant Philosophi. Lacrymas ex ira vel tristitia per inferius manare, quia cordis ea sunt accidentia: alia quæ ratione profluunt, per superius meare, quia eventus causa sit de cerebro. Cœl. Rhodig lib. 12. c. 4. *Farnabius.*

21. *Quasi puero, gaudio.*] Deest, *præ*: ut sit, *præ gaudio*. Donatus.

Lupus in fabula.] Silentii indictio est in hoc proverbio: atque ejusmodi silentio, vel in ipso verbo, ut ipsa fabula conticescat. Quia lupum vidisse homines dicimus, qui repente obmutuerint: quod fere iis evenit, quos prior viderit lupus: ut cum cogitatione in qua fuerint, etiam voce & verbis careant. Sic *Theocritus*, οὐ φθέγξῃ, λύκον εἶδες. Et *Virgil.*

--- *vox quoque Mœrin*
Jam fugit ipsa, lupi Mœrin videre priores.

Alii putant ex nutricum fabulis natum, pueros ludificantium terrore lupi, paulatim e cavea venientis usque ad limen cubiculi. Nam falsum est quod dicitur, intervenisse lupum Næviannæ fabulæ alimoniæ Remi & Romuli, dum in theatro ageretur. *Idem.*

Lupus in fabula.] Silentii indictio quoties intervenit is de quo fuerat mentio. Plato in Phœdro. Λέγεται γοῦν ὦ Φαῖδρε δίκαιον εἶναι, καὶ τὸ τοῦ λύκου εἰπεῖν. Obmutescere quippe creditum quos prior viderit lupus. vide quæ nos ad eclog. 9. Virgilii:

--- *vox quoque Mœrin*
Jam fugit ipsa, lupi Mœrin videre priores.

Farnabius.

22. *Fuge modo intro.*] Non dixit *i*, vel *abi*, vel *vade*: sed *fuge*, tanta celeritate opus est. *Donatus.*

23. *Si quid rogabit, nusquam tu me*] Magna virtute *Terentius* rudem, simplicem, timidumque inducit Ctesiphonem ab initio: ut is sit, qui mox opprimeretur cum meretrice accumbens interventu patris, ob imprudentiam ac rusticitatem suam. *Idem.*

Nusquam tu me.] Scil. vidisse respondeas. Familiaris ἔλλειψις & apta properanti. quare hæc omnia pressa voce cum celeritate pronuncianda sunt. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

DEMEA *senex.* CTESIPHO *adolescens.* SYRUS *servus.*

Argum. *Demea queritur, quod fratrem non repererit: idem a Syro deluditur, locum in quo sit frater bifariam describente.* Thes. 1. *Servorum animus, nihil integrum, nihil sanum in se habet.* 2. *Optimi quique a pessimis servis falluntur.*

DE. *Næ ego homo sum infelix. primum fratrem nusquam invenio gentium:*
Præterea autem, dum illum quæro, a villa mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam scio.

CT. *Sy-*

Trochaici octonarii catalectici sunt. *v.* 3. *MSS.* nostri omnes, ut edidimus. *v.* 5. duo: *discernere.* unus: *nescio* pro *nequeo.* *v.* 12. unus: *ego istuc hodie.* alter: *ego hodie istuc.* *v.* 13. omnes omittunt τὸ *jam.* *v.* 14. unus: *tum*; alter, *tantum* pro *tamen.* *v.* 17. omnes omittunt, *hem.* *v.* 22. duo: *prodiisse.* omnes: *factum est. verum venit post insan.* *v.* 23. omnes: *non puduit.* *v.* 24. unus omittit, *ego*, alter *modo.* *v.* 28. duo: *referre.* *v.* 29. duo: *idem sensit quod ego.* *v* 36. duo: *versum.* omnes: *hac te precipita.* *v.* 37. omnes: *prope est.* *v.* 38. duo: *quidnam.* unus: *quodnam.* omnes interponunt: *nostin? D. novi.* *v.* 43 duo, *templum* adjiciunt ex glossa, sed diverso positu. *v.* 44. duo: *locum.* in tertio τὸ *lacum* emendatur in *locum* *v.* 45 omnes: *ex adverso.* duo, *fabrica est.* *v.* 46. omnes: *illigneis.* *v* 47. τὸ *ubi potetis vos*, omnes Syro tribuunt, Demeæ signum præmittentes τῷ *bene sane.* *v.* 50. unus omittit τὸ *jam:* alter, *autem* pro eo habet. *v.* 51. unus: *unumquicquid.* alter: *unumquodque.* Argent. *atque unum quod quidem ferculum erit belliss.* Boeclerus.

Næ ego homo sum infelix!] *In hoc actu exemplum est, neminem facilius, quam optimum quemque falli atque deludi, ut Virgilius ait. Et næ valde significat. Et* næ illi vehementer errant; *Cicero in Catilinam.* Donatus.

1. *Næ ego homo sum infelix!*] Vide initium conveniens perpetuo mœrori Demeæ. Per totam fabulam, aut *disperii* dicit, aut *defessus sum*, aut aliquid tale semper est, quod queratur: ita tamen, ut cum augmento sit miseria, quotiescunque processerit. nam plus est quod nunc dixit; *Næ ego infelix homo sum!* quam *disperii* Idem.

Næ ego sum homo infelix.] Solenne Demeæ in scena carmen: quem sui mores vel iracundia exæstuantes, vel solicitudine trepidantes, felicem esse non patiebantur. *Boeclerus.*

Nusquam invenio gentium.] Abundat *gentium.* Donatus.

2. *A villa mercenarium vidi.*] Sapientissime *Terentius*, etsi proxima villa est, necessario senem ad reliquos actus fabulæ noluit ab urbe discedere, personæ senilis memor. nam & arduum fuerat, dum redit, & cruciabile ne fatigatio ejus in tragœdiam transiret. Recte igitur invenit, a mercenario illi in urbe narratum, ruri non esse Ctesiphonem. At ubi persona est adolescentis, & proficiscitur ad villam: & continuo redit. in Eunucho Phædria. Et *a villa:* utrum *a* pro *de* positum est? ut sit, *de villa.* an deest *venisse?* ut sit, a villa vidi venisse mercenarium. *Idem.*

3. *Nec quid agam, scio.*] Utrum fratrem an filium magis quæram. nam senex querulus tria dicit esse incommoda sibi: quod fratrem non inveniat: quod Ctesipho ruri non sit: quod utrum in urbe maneat, an ad villam abeat, ipse nesciat. *Idem.*

CT. *Sy-*

CT. *Syre.* SY. *quid ais?* CT. *men' quærit?* SY. *verum.*
CT. *perii.* SY. *quin tu animo bono es.*
DE. *Quid hoc, malum, infelicitatis? nequeo satis decernere:*
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis.
Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia:
Primus porro obnuntio: ægre solus, si quid fit, fero.
SY. *Rideo hunc: primum ait se scire: is solus nescit omnia.*
DE. *Nunc redeo: si forte frater redierit viso.* CT. *Syre,*
Obsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat. SY. *etiam taces?*

Ego

4. CT. *Syre.* SY. *quid ais?*] Bembinus liber, & omnes fere alii, *quid est?* Faërnus.

Verum.] Modo *verum*, nomen non est: sed adverbium confirmantis, id est, vere. *Donatus.*

Perii.] Hæc Ctesiphonis perturbatio huc tendit Poëtæ arte, ut deprehendatur cum amica filius, repente ingresso sene. *Idem.*

Quin tu animo bono es.] Nunc *quin*, pro *quinimo* positum est. *Idem.*

5. *Quid hoc (malum) infelicitatis?*] Abundat *malum.* Idem.

Quid hoc (malum) infelicitatis?] Deest, *deos testor.* Idem.

Quid hoc (malum) infelicitatis?] Hic autem *malum*, pro interjectione positum, quasi dicat, *o malum:* & est dictum anxii hominis, & perturbati nimis. *Idem.*

6. *Nisi me credo.*] Pro, nisi quia jam superest, ut me credam. hic enim sensus est in hujusmodi locutione, *Nisi me credo huic esse natum rei.* Idem.

Nisi me credo huic esse natum rei.] Nova locutio, pro, nisi quia credo. Et *huic rei*, potest subtrahi, incolumi sensu: ut, *Ni me credo natum esse ferundis miseriis.* Ergo *huic rei*, subdistinguendum: & sic inferendum, *ferundis miseriis.* Ergo *huic rei*, pro, ad hanc rem. *Idem.*

Huic esse natum rei, fer. mis.] *Huic rei, ferendis miseriis*; ἐπεξηγητικῶς, & comice. *Boeclerus.*

7. *Primus sentio mala nostra: primus rescisco omnia.*] Ἐπανάφορα. Donatus.

Primus sentio mala.] Ridiculus error D. meæ. Et *primus*, ad ordinem: *solus*, ad numerum dicitur. *Idem.*

8. *Primus porro obnuntio.*] Qui malam rem nuntiat, *obnuntiat:* qui bonam, *annuntiat.* nam proprie *obnuntiare* dicuntur augures, qui aliquid mali ominis scævumque viderint. Ergo, *obnuntio* malum imminens, quasi omen nuntio. inde enim ἐτυμολογία hujusce verbi est. *Idem.*

Obnuntio.] Qui bonam rem nuntiat, *annuntiat:* qui malam *obnuntiat.* i. e. contra nuntiat. unde Augures dicebant *obnuntiare*, ubi aliquid mali ominis scævumque vidissent. Cic. pro Sestio. *Cum auspiciis religionisque parens obnuntiaret.* Farnabius.

Ægre solus, si quid fit, fero.] Prave scilicet. *Donatus.*

9. *Is solus nescit omnia.*] Et bene *solus*, utpote de multis: quia quum sciat Micio, Syrus, Æschinus, Ctesipho, populus, hic solus fallitur. *Idem.*

10. *Si forte frater redierit, viso.*] Pro, si rediit. *Idem.*

11. *Vide ne ille huc.*] Jam metuitur quod futurum est. Et quum neutrum sit, *irruat*, nove intulit *se*. Præterea sic dixit, *irruat*, tanquam de eo qui pugnaturus sit. Ut in Eunucho, *quam mox irruimus?* Aut tanquam de sue. Ut Horatius, *hac lutulenta ruit sus.* Et *Virgilius*,

Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus.

Idem.

Huc prorsus se irruat.] Neutrum verbum, quasi activum, *se irruat*, posuit *Idem.*

Ego cavebo. CT. *numquam hercle hodie ego istuc committam tibi:*

Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam: id tutissimum est.

SY. *Age, tamen ego hunc amovebo.* DE. *sed eccum sceleratum Syrum.*

SY. *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*

Scire equidem volo, quot mihi sint domini: quæ hæc est miseria?

DE. *Quid ille gannit? quid vult? quid ais bone vir? est frater domi?*

SY. *Quid, malum, bone vir mihi narras? equidem perii.* DE. *Quid tibi est?*

SY. *Ro-*

Etiam taces?] Antique pro *tace.* Sic in Andria, *etiam tu hæc respondes?* pro *responde?* Est ergo correptionis significatio. *Donatus.*

12. *Hodie ego istuc committam tibi.*] Quod ago jam: id est, complexum mulieris. *Idem.*

Nunquam hercle hodie ego istuc committam tibi.] Notæ *Donati* nugantur: *Quod ago jam, id est complexum mulieris.* Sensus patet: *nunquam ego istuc committam tibi* sc. negotium amovendi patris. non audeo tuæ pollicitationi, de amovendo patre credere, adeoque securum me non prius putabo; quam donec in cellam me aliquam conclusero. *Boeclerus.*

13. *Nam me jam in cellam aliquam cum illa concludam.*] Id egit stulte adolescens, ut ibi deprehendatur, ubi conclusus est. sed sic ipse egit, ut possit subterfugere, non deprehensus, conspectum patris. *Donatus.*

In cellam aliquam cum illa.] Αἰτιότης figura; dicimus *in locum,* pro *in loco.* *In cellam concludam:* non *in cella* ait. Et mire; ut reclusum tutumque locum subiret, cellam scilicet, quam ob ea quæ in ipsa celantur, clausum esse conveniat. nam & *cella,* & *cellarium,* a reponendis celandisque rebus esculentis & poculentis dicitur. *Idem.*

14. *Age, tamen ego hunc amovebo.*] Mire *amovebo* dixit: non *deterrebo.* nam proprie amovetur saxum de loco. in quo verbo significat, imminere sibi magnum laborem in hoc opere. Et vide αὔξησιν. Supra, *Ut pecudem abigam hunc rus,* dixit: modo, *Ut saxum amovebo,* inquit. *Idem.*

Hunc amovebo.] Abigam hunc rus. supra act. 3. sc 3. *Farnabius.*

15. *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.*] Nimis moraliter expressa verba sunt Syri, verberatum se indicantis. quis non ex verbis servum verberatum intelligat? & servum recens verberatum? & servum fugam comminantem? Mire autem, *non ego,* sed *quisquam* dixit. nec *permanere,* sed *durare;* nam hoc verbum perferendis malis convenit. ut *Virgilius,*

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Hæc autem omnia sic dixit, quasi non videat Demeam. *Donatus.*

16. *Quot mihi sint domini.*] Et hic apparet non a legitimo domino verberatum esse. *Idem.*

Quæ hæc est miseria?] Deest *quam patior,* & quasi comploratio quædam est flebilis post querelas. *Idem.*

17. *Quid ille gannit?*] *Gannitus* est proprie veluti ploratus vapulantium. *Idem.*

Quid ille gannit?] Quid veterator ille conqueritur gannitu? quod vulpium est. Al. *garrit.* Farnabius.

18. *Quid malum?*] Et hic *malum,* pro interjectione abundat. *Donatus.*

Quid,

SY. *Rogitas? Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam*
Usque occidit. DE. *hem, quid narras?* SY. *hem, vide ut*
discidit labrum.
DE. *Quamobrem?* SY. *me impulsore hanc emptam esse ait.*
DE. *non tu eum rus hinc modo*
Produxe ajebas? SY. *factum: verum venit post insaniens:*
Nihil pepercit. non puduisse verberare hominem senem,
Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?
DE. *Lau-*

Quid, malum, bone vir mihi narras?] Hujus quoque loci sensum *Nannius* involvit obscura quadam diligentia. Sensus est: quid, malum, me contumeliæ causa appellas, quid mihi illud tuum, *bone vir* (μιμητικῶς, quo me scilicet irrides & vituperas) occinis? quasi non satis afflictus, satis miser sim, injuria sc. filii tui. ἠθικῶς poëta inducit servum ex alio & recente injuria contumacem. *Bœclerus.*

19. *Ctesipho me pugnis miserum, & istam psaltriam, usque occidit.*] Mire interjecit *miserum:* & necessario *usque* addidit: ut ostenderet, *occidit* nimiæ cædis verbum, non occisionis intelligi oportere. *Usque occidit*, prope *occidit.* aut *usque*, pro *valde* est. *Occidit*, pro *vehementer cecidit.* Nam *occidere*, & *perocciderе*, ad cædem referebantur apud veteres. *Donatus.*

Usque occidit.] Υ'περβολικῶς. non enim occisus loquitur. *Idem.*

20. *Hem, vide ut discidit labrum.*] Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum jam videnti, & intra os. *Idem.*

Hem, vide ut discidit labrum.] Asper mediam longam a cædendo accipit: ego mediam brevem a scindendo. *Idem.*

Hem vide ut discidit labrum] Difficulter hoc in scena ostendi potest itaque singularis est improbitatis ac fraudis hæc simulatio, eo sensu, quem Donatus posuit: *non ostendit, sed videtur ostendere seni parum jam videnti, & intra os.* Bœclerus.

Vide ut discidit labrum.] Hæc credo queritur apud luscitiosum aut oculis caligantem senem. *Farnabius.*

21. *Non tu eum rus hinc modo produxe ajebas?*] Mire *Terentius* eos ipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit: ut eo delectabilius spectatoribus procedant doli. nam quæ gratia est aut delectatio, non stultissimum falli? *Donatus.*

Non tu eum rus hic modo produxe ajebas?] Memoriter senex non solum quid sibi dixerit Syrus paulo ante, sed quibus verbis dixerit, refert. nam sic dixerat, *quem egomet produxi.* Idem.

Rus hinc modo.] Hæc verba præcedenti versui attribuimus, qui est trochaicus catalecticus, ut & hic ipse, qui superest demptis his verbis, si tamen *ajebas* in duas syllabas contrahatur; aliter esset octonarius iambicus. *Faërnus.*

22. *Verum venit post insaniens.*] Supra, *Produxi iratum admodum.* nunc αὐξητικῶς non iratum prædicat, sed insanum. *Donatus.*

23. *Nihil pepercit.*] Ut supra, *nihil reticuit.* sic dicimus in his, quæ præter expectationem gesta sunt. *Idem.*

Verberare hominem senem.] Miserum fit de ætate, id quod de conditione non poterat. *Idem.*

24. *Quem ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis?*] Addidit ætati invidiam & meritum recens. hoc est enim quod dicit *modo.* Et *tantillum*, δεικτικόν est. videtur enim manu fingere, quam parvulum. *Idem.*

Quem ego modo puerum &c.] Me bene de ipso meritum etiam ab infante. Penelope de Eurycleа: Odys. 22.

Η' κεῖνον δύστηνον ἐὺ τρέφεν ἠδ' ἀτίταλλεν,
Δεξαμένη χείρεσσιν, ὅτε μιν πρῶτον τέκε μήτηρ.

Puerculorum geruli isti veteribus vocabantur *tοrarii* a *toris.* i. e. ulnis. qui Græ-

DE. *Laudo Cteſipho : patriſſas : abi, virum te judico.*
SY. *Laudas ? ne ille continebit poſthac, ſi ſapiet, manus.*
DE. *Fortiter.* SY. *perquam, quia miſeram mulierem, & me ſervulum,*
Qui referire non audebam, vicit : hui perfortiter !
DE. *Non potuit melius. idem quod ego ſentit, te eſſe huic rei caput.*
Sed eſt ne frater intus ? SY. *non eſt.* DE. *ubi illum quæram, cogito.*
SY. *Scio ubi ſit, verum hodie numquam monſtrabo.* DE. *hem, quid ais ?* SY. *ita.*

DE. *Di-*

Græcis ὠλενοτρόφοι. Plauto in Milite act. 3. ſc. 1. ancilla dicitur *geraria*. Farnabius.

25. *Laudo ; Cteſipho : patriſſas*] Facile inductus eſt ſenex varietate fraudis & doli. nam Syrus & ſupra ut laudans, non ut vituperans Cteſiphonem : & nunc ut accuſans, idem perficit atque perſuadet. *Donatus.*

Patriſſas] Αὔξη(ʃ)ις. nam ut ſupra dixerat, *Spero eſt ſimilis majorum ſuorum* : hic confirmat quod ſperare ſe dixerat *Idem.*

Patriſſas] Attende quam bene inventum ſit, inanem ſe dicere. nonne videtur ibi ſtultiſſimus, cum hujuſmodi laude non modo ſe non laudare velle, quod odioſum eſt : ſed etiam filium apud intelligentes vituperare videatur ? ſiquidem non ſolum hic ſtultus. ſedetiam ille, quia *patriſſas* inquit. *Idem.*

Patriſſas.] Tam ſecurus eſt, ut ſe laudet. Et *abi* addidit : quaſi dicat, non eſt quod jam demorer ; perfectus es. *Idem.*

Laudo, Cteſipho.] Hic totus verſus mire deluſum oſtendit ſenem. *Idem.*

Abi, virum te judico.] Inquit ; non adoleſcentulum. hoc enim ad ætatem & probitatem, non ad ſexum, refertur. *Idem.*

Abi, virum te judico.] *V. Chreſtomath.* τὸ *abi*, hic idem eſt, quod, *age. age, virum te judico.* ſicut apud Græcos τὸ ἴθι ὥσπερ τὸ ἄγε interdum uſurpari, *Ariſtophanis Græcus Scholiaſtes ad Plutum* notat. *Bœclerus.*

26. *Ne ille continebit poſthac, ſi ſapiet manus.*] Comminatio eſt ſubtilis : & parcior, velut ſervi. *Donatus.*

Laudas ? ne ille poſthac &c.] Obſerva in hoc & ſequentibus verſibus illam contumaciam, de qua dixi, in ſpeciem confidentis innocentiæ, cæterum ornandi mimi cauſa, aſſumtam. *Bœcle-*

27. *Perquam.*] Nimis. εἰρωνεία. Donatus.

Miſeram mulierem.] Citharistriam a lenone abreptam. *Farnabius.*

Et me ſervulum.] Oratorie. non *ſervum*, ſed *ſervulum*, quum ſit ſenex. *Donatus.*

28. *Non audebam.*] Non poteram. *Idem.*

Hui ! perfortiter.] Hoc, geſtu ſervili, & nimis leviori perſonæ congrue dictum eſt. *Idem.*

29. *Non potuit melius.*] Id eſt, laudo te, Creſipho : & deeſt *fieri*. Idem.

Idem ſentit quod ego.] Id eſt : patriſſas, virum te judico. *Idem.*

Idem ſenſit quod ego.] Liber Bembinus, *idem quod ego ſenſit :* poſtea deleto s, medio, remanſit *ſentit*. quod perſpicue melius eſt. eadem collocatio eſt in Vaticano, Baſilicano, & in aliquibus aliis libris, & apud Donatum : licet verbum non habeat, ut poſſit ſciri, utrum legerit *ſenſit*, an *ſentit*. Faernus.

Caput.] Autorem. *Farnabius.*

30. *Sed eſtne frater intus ?*] Deeſt *reſponde :* ut ſit, reſponde. *Donatus.*

Ubi illum quæram cogito.] In Bembino eſt *inveniam.* Faërnus.

31. *Scio ubi ſit.*] In fine hujus verſus aſcri-

DE. *Diminuetur tibi quidem jam cerebrum.* SY. *at nomen nescio*
Illius hominis, sed locum novi ubi sit. DE. *dic ergo locum.*
SY. *Nostin' porticum apud macellum hanc deorsum?* DE. *quidni noverim?*
SY. *Præterito hac recta platea sursum: ubi eo veneris,*
Clivus deorsum vorsus est; hac præcipitato: postea
Est ad hanc manum sacellum: ibi angiportum propter est.
DE. *Quo-*

ascribe dictionem *ita*, quæ est prima subsequentis. sic hi duo versus erunt trochaici catalectici, ut ceteri. ita quoque ordinantur in Bembino & aliquot aliis libris. *Faërnus.*

Verum hodie nunquam monstrabo.] Volens senem avidius quærere, quod hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. *Hodie* autem aut abundat; ut *Nunquam omnes hodie moriemur inulti.* aut, *Numquam hodie*, pro, nullo tempore hujus diei. quia *numquam*, per se generale est. *Donatus.*

32. *Diminuetur tibi quidem jam cerebrum.*] Comminationis genus verba ipsa indicant: ut appareat senem baculum sustulisse. *Idem.*

At nomen nescio.] Flexu quodam, ἐπανόρθωσιν præferente, a contumacia ad obsequium redire se simulat: dolumque ex tempore arripit, quo iterum senem feriat, adeoque, ex consilio primum capto, amoveat hinc atque abigat. *Barclerus.*

33. *At nomen nescio illius hominis, sed locum novi ubi sit.*] Recte: quia si hominem diceret, non erat errandum agnita persona hominis: & ubi habitet cognito. si notus esset, nulla causa quærendi superesset. *Donatus.*

Dic ergo locum.] *Dic ergo*, quasi invitum coëgerit. *Ergo* semper addimus, ut hortemur tarde quid facientes. ut *Virgilius*,

Ergo age, chare pater, cervici imponere nostra.

Idem.

34. *Nostin' porticum apud macellum?*] Convenit rustico & parcissimo seni macellum in urbe nescire. & ideo sic interrogatur a servo. *Idem.*

Nostin' porticum &c.] Perplexa atque intricata loci descriptio, quo deludat senem. *Farnabius.*

Hanc deorsum?] Bene *hanc deorsum*, quia non est una. *Donatus.*

Quidni norim?] Correptive, *quidni?* pro *quid nisi?* Etenim quamvis rusticus, tamen est civis Demea. *Idem.*

35. *Hac recta.*] Proprie, hac parte: ut manu viam ostendere videatur. *Idem.*

Ubi eo veneris, clivos deorsum versus est: hac te præcipitato.] Hoc lentius. quidam clarius legunt: ut sit, *præcipitato*, cito descende. *Idem.*

36. *Clivos deorsum versum est. hac te præcipitato: postea.*] Liber Bembinus, *hac præcipitato* absolute habet. ut Virgilius: *nox humida cœlo præcipitat.* ita quoque videtur legere Donatus, ita dicens, *præcipitato) cito descende.* qua lectione admissa, licet versus sic quoque sustentari possit, tamen ut melius habeat, quia in aliquibus libris pro *versum* est *versus*, legerim *vorsus.* Faërnus.

Hac præcipitato.] Ex ambiguo. vel, propere descende, vel præcipitem te dato. *Farnabius.*

37. *Ad hanc manum.*] Τῶν πρός τι προσηγορικῶν dicitur, in quo non permanet certum dextrum, nec certum sinistrum: & ideo proficit in errorem. vult enim servus hæc signa esse perplexa. *Donatus.*

Est sacellum.] Ut *Varro* ait, *sacra cella est.* Idem.

Propter.] Prope. ut *Virgilius*,

---- *templum de marmore ponam*
Propter aquam. ----

Et *Lucretius*,

Propter

DE. *Quonam?* SY. *illic ubi etiam caprificus magna est.*
DE. *novi.* SY. *hac pergito.*
DE. *Id quidem angiportum non est pervium.* SY. *verum hercle; vah;*
Censen' hominem me esse? erravi: in porticum rursum redi:
Sane hac multo propius ibis, & minor est erratio.
Scin' Cratini hujus ditis ædes? DE. *scio.* SY. *ubi eas præterieris,*
Ad sinistram hac recta platea; ubi ad Dianæ veneris,
Ito ad dextram: prius quam ad portam venias, apud ipsum lacum

Est

* *Propter aquæ rivum sub ramis arboris alta.*
Donatus.

38. *Ubi etiam caprificus magna est.*] In hoc *Homerum* imitatus est, qui dicit caprificum prope Trojana mœnia constitutam. *Idem.*

Ubi etiam caprificus magna est, nostin?] Deleta ex auctoritate libri Bembini dictione *nostin*, versus remanet trochaicus catalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

Hac pergito.] Non *ito:* sed quia longum est, *pergito.* Donatus.

39. *Id quidem angiportum.*] Id est, angusta & curva via: quasi *anguiportus:* ut *angitia*, aut *anguitia.* Alii, quod inter portus sit locus angustus, hoc est, inter domos. Nam *domos*, vel *portus*, vel *insulas* veteres dixerunt. Et observa *Terentianam* consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos qui falluntur. *Idem.*

40. *Censen' hominem me esse? erravi.*] Calliditas est maxima, deprehensum mendacium non defendere, sed fateri: ut opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur ut ipse sibi succenseat, tanquam imprudens erraverit, non dolosus impulerit interrogantem. Et mire se negat hominem: tanquam homo corde sit, non corpore. *Idem.*

Censen' hominem me esse?] Non audio hic corrigentem. bona est lectio: & *Donati* interpretatio. censesne, me hominem esse i. e. apud me esse, mentis compotem esse. quasi qui insanire occiperet ex injuria. *vide Chrestomath.* Bœclerus.

Censen' hominem me esse?] Epanorthosis, quasi errantis. Humanum est errare. *Farnabius.*

In porticum rursum redi.] Romæ in singulis regionibus aliquot erant porticus, ubi, ad imbres subitos evitandos, aut in umbra ad cavendos solis ardores, deambularent. *Idem.*

41. *Sane hac multo propius ibis.*] Quasi errasse profuerit illa via. & *sane*, pro satis ac valde: quia qui sanus est, idem & validus. *Donatus.*

Minor est erratio.] *Erratio* est pecudum: *error* animi est, & loci in quo erratur. *Idem.*

42. *Cratini hujus ditis ædes?*] Congrue nomen invenit diviti. Cratinus, ἀπὸ τοῦ κράτους, id est a potentia. *Idem.*

43. *Ad sinistram hac.*] *Deest ito:* figura ἔλλειψις. Idem.

Ubi ad Dianæ veneris.] Sic absolute dicebant, non addito *templo.* Sallustius, *Ad Jovis mandem nostra* Idem.

44. *Prius, quam ad portam venias.*] *Portam* dicendo, ostendit usque ad muros finemque civitatis erraturum Demeam. *Porta* autem ab aratro portando dicta est, quod in eo loco coloniæ deductor & conditor, subjunctis vacca & tauro, aratrum, quo urbem designat, suspendit manu, ne imprimat sulcos, ubi civitatis aditus relinquendi sunt. *Idem.*

Apud ipsum lacum.] Credibiliter addidit *lacum.* Nam Varro docet, semper

Est pistrilla, & exadversum fabrica: ibi est. DE. *quid ibi facit?*
SY. *Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.*
DE. *Ubi potetis vos? bene sane. sed cesso ad eum pergere.*
SY. *I sane: ego te exercebo hodie, ut dignus es, silicernium.*
Æschinus odiose cessat: prandium corrumpitur:
Ctesipho autem in amore est totus. ego jam prospiciam mihi:

Nam

per lacum portis additum: scilicet ob usum jumentorum exeuntium: & praeterea ut adversum hostilem ignem portis de proximo subveniretur. *Donatus.*

45. *Est pistrilla.*] Veteres absolute dicebant *pistrinam*, *ut sutrinam*, & *medicinam*, ad tabernam referentes: nam pistrino pistrilla non convenit. Et simulata diminutiva diversa sunt a genere nominum primae positionis: ut *Rana*, *ranunculus*, *veterana*: *scutum*, *scutella*: *canis*, *canicula*. Idem.

Est pistrilla & ex adversum est fabrica.] Nullus l. s. habet verbum *est*, secundo loco. *Faernus.*

46 *Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.*] In urbe convivium, aut in sole, aut in umbra, pro conditione temporis instruebatur. Repente igitur interrogatus, quod minime opinabatur quaesiturum senem, arripuit statim lectulos. Et quia potuit senex dicere, *mentiris*: nam habet lectulos: addidit ex tempore, *in sole*. Et ne eos quoque habere diceret, addidit, *ilignis pedibus faciundos*. sed hoc gestu actoris adjutum est: quasi eodem tempore servus & quaerat quid dicat, & respondeat. *Donatus.*

Ilignis pedibus.] Liber Bembinus, *iligneis*. Virgilius:
Currentem ilignis potare canalibus undam. Faernus.

Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit.] Hic, inquit Turnebus. l. 20. c. 33. aqua haeret. videtur curasse ex ilice quasi ligno solidissimo faciundos pedes lectulorum in quibus apricari senes in *ἡλιοκαμίνοις* solebant, vel etiam sub sole & dio coenare. *Farnabius.*

47. *Ubi potetis vos.*] Incerta persona est: nam Syro vel Demeae hoc dictum jungi potest. *Donatus.*

Ubi potetis vos. DE. *sane bene.*] Idem liber haec omnia Demeae attribuit: in cujus persona optime quadrant. ut erat & in Victoriano, & ita collocat Bembinus cum Basilicano, *bene sane*, quod & venustius est. *Faernus.*

Bene sane.] Hic *εἰρωνεία* est, non approbatio. *Donatus.*

48. *I sane.*] Aut abundat *sane*: aut inferioribus jungitur. *Idem.*

Silicernium.] Coena quae infertur Diis manibus, quod eam silentes cernant, id est, umbrae possideant: vel quod qui haec inferant, cernant tantum, neque degustent. Nam de his quae libantur inferis, quisquis comederit, aut biberit, funestatur. Aut erit *silicernium* senex, qui jam jamque silentibus umbrisque cernendus fit: & sic est melius, quam ut quidam *Xenophonta* interpretantes putant, sic nos *silicernium* intelligere, hoc est, silicem cernentem senem, dum incurvus est, vel stratae saxo viae intentus, vel sarcophagi jam jam appropinquantis sibi. *Idem.*

Silicernium.] Silicernium est coena funebris, quae apparabatur, circa silicem. i. e. sepulcrum mortui. *Salmasius.* Ut ergastulus dictus qui in ergastulo opus exercebat: ita silicernius, qui dignus erat cui silicernium, apponeretur: inquit *Scal.* ad Festum. Imo quid obstat quo minus ipsi senes dicantur silicernia, ut ministeria & servitia; pro ministris & servis. mutari numerum licentia permittet Comica. *Farnabius.*

49. *Æschinus odiose cessat: prandium corrumpitur.*] Ἀσύνδετον. deest *et*. *Donatus.*

Prandium corrumpitur.] Ut coquus dixit: qui sciat conditionem quandam magis ferventem placere. *Idem.*

50. *Ctesipho autem in amore est totus.*]

Non

Nam jam adibo, atque unum quodque, quod quidem erit bellissimum,
Carpam: & cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem.

Non potuit plus dici de incondita ac nimia voluptate. *Donatus.*

Ego jam prospiciam mihi.] *Jam*, interdum significat festinationem, ut nunc. Interdum ad describendum ponitur, & increpandam moram. Ut,

---- jam melior, jam diva precor.

Et:

Vos quoque Pergamea jam fas est parcere genti,
Diique deaeque omnes. ----

Et *prospiciam mihi* dixit, tanquam hoc sentiat, illi sua agunt negotia: & ego illorum exemplo consulam mihi. Et bene *prospiciam:* quasi non pransurus, nisi providero mihi. *Idem.*

51. *Atque unumquidquid.*] *Plautus* hac voce utitur *Trinummo* 4, 2, 40: *Sin unumquidquid singillatim & placide percunctabere.* Boeclerus.

Bellissimum.] Proprie *bellissimum* dixit. unde & hujusmodi ad irritandam gulam cibi, *bellaria* dicuntur. *Donatus.*

52. *Carpam.*] Modo *eligam*. Alias *ladam* significat; ut,

Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Foemina. ----

Alias Fruar: ut,

Carpamus dum mane novum, dum flumina crescunt.

Et *Persius*,

Genio carpamus dulcia. ----

id est, fruamur rebus dulcibus. *Idem.*

Paulatim hunc producam diem.] Bono verbo usus est ad metaphoram, tanquam morientis diei. Ut est,

---- Nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos. ----

Idem.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

MICIO *senex*. HEGIO *senex*.

Argum. *Rogat Micionem Hegio, ut Sostratam adeat, narraturus illi suspicionem alienati a Pamphila Æschini, ortam esse propter ereptam Ctesiphoni psaltriam.* Thes. 1. *Boni viri est suum facere officium & si quod est peccatum corrigere.* 2. *Injuriosi saepe expostulant & ultro accusant, ut ipsi accusentur.*

MI. *Ego in hac re nihil reperio, quamobrem lauder tantopere, Hegio.*

Meum

Iambici sunt octonarii acatalecti. v. 3. *MSS.* duo: *nisi me in illo &c.* v. 5. duo: *Id quia a me non est factum.* v. 6. duo: *aliter quam es.* Boeclerus.

1. *Ego in hac re nihil reperio quamobrem lauder.*] *Haec scena est plena sententiarum senilium ad officia demonstranda.* Et *tantopere*, vim adverbialem in se continet; nam significat nimis. *Donatus.*

Ego in hac re &c.] Ut in *Andria*, 2, 1, 30:

Ego, Charine, neutiquam officium liberi esse hominis puto,
Quum is nihil promereat, postulare id gratiae apponi sibi.

Plautus in *Trinummo* 5, 2, 5. simili sententia:

Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.

Pergit autem Micio γνωμολογεῖν· ut & Hegio, per totam scenam. Senilis oratio sententias amat, praesertim de officiis.

Meum officium facio: quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.
Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant;
Sibi fieri injuriam ultro, si, quam fecere ipsi, expostules,
Et ultro accusant. id quia non est a me factum, agis gratias.
HE. *Ah, minime: numquam te aliter atque es, in animum induxi meum.*
Sed quæso ut una mecum ad matrem virginis eas, Micio,
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri;
Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse, & illam psaltriam.
MI. *Si ita æquum censes, aut ita opus est facto, eamus.* HE. *bene facis:*
Nam & illi animum jam relevabis, quæ dolore ac miseria
Tabe-

tiis. volunt enim officiorum & periti & amentes videri senes. *Boeclerus.*

2. *Quod peccatum a nobis ortum est, corrigo.*] Si diceret, *Peccatum est a nobis*, participium fuisset. nunc quia *ortum* addidit, nomen est. numquam enim eadem pars orationis jungi, nisi per ἀσυνδετον potest. *Donatus.*

3. *Nisi me.*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, Basilicanus, & Vaticanus, *nisi si me.* ita versus, aliter claudicans, sustentatur. *Faërnus.*

Qui ita putant &c.] Injuriosorum notat iniquitatem, qui ferre nolunt expostulantem injuriam, sed ultro accusant; putantque injuriam sibi fieri ultro, si tu expostules. *Farnabius.*

4 *Si, quam fecere, ipsi expostulant.*] Hic distingue: & separatim infer, *ipsi expostulant.* Donatus.

Si quam fecere, ipsi expostulant.] Sensus est manifestus: sed obscura sunt verba; & eorum collocatio & distinctio. nam incertum, utrum *si expostulant*, intelligendum sit: an, *siquam*, pro una parte orationis accipi oporteat. *Idem.*

5. *Ultro accusant.*] *Ultro*, nunc prave & perverse. *Idem.*

Qui ita putant, Sibi fieri injuriam, ultro si quam fecere ipsi expostulant, Et ultro accusant.] Valde se torquet Donatus super hoc loco, nec tamen explicat; nimirum & ipse in mendosum librum Terentii inciderat. legendum est ex libro Bembino, *expostules.* & sensus est, de facta ab eis tibi injuria, etiam insuper te accusant. *Faërnus.*

Id quia non est a me factum.] Hæc interrogatio, quasi subtristi vultu est proferenda. *Donatus.*

6. *Ah, minime.*] Non *minime ago*: sed, *minime te credo esse illorum in numero.* Idem.

7. *Quæso ut una mecum.*] Servavit τὸ πρέπον, adjiciendo, *una mecum eas*: quippe ad incognitam matremfamilias. *Idem*

8. *Tute dicas mulieri.*] In nomine ostendit, cur hæc ipse dicat. Mulieri enim, inquit, nimis pavidæ ac diffidenti. *Idem.*

9. *Suspicionem hanc propter fratrem ejus esse.*] Nimis breviter ac succincte, & ut oportuit inter scientes. *Idem.*

Et illam psaltriam.] Propter fratrem ejus esse, subaudiendum est. *Idem.*

10. *Si ita æquum censes.*] A justo & utili est tota sententia. Et sane hi versus desunt, quos multa exemplaria non habent. *Idem.*

Si ita æquum censes, aut si ita opus est.] Posterius *si*, non est in libro Bembino. *Faërnus.*

11. *Nam & illi animum jam relevabis.*] Et deinceps *illi* maluit dicere, quam

Tabescit: & tuo officio fueris functus. sed si aliter putas,
Egomet narrabo quæ mihi dixti. MI. *immo ego ibo.* HE. *bene facis:*
Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quo modo
Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis.
Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

Qua-

quam nurui, adhuc divitem reveritus. *Donatus.*

Dolore ac miseria.] *Dolore*, parturientis: *miseria*, injuria ab Æschino accepta. *Idem.*

Ac miseria.] Menander. 4.
Πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν αἴτια κακῶν
Λύπη, διὰ λύπης καὶ μανία γὰρ γίνεται.
Πολλοῖς τε γὰρ νοσήματ' οὐκ ἰάσιμα,
Αὐτοὺς τ' ἀνηρήκασι διὰ λύπην τινές.
Adi Plautum Aululariæ act. 2. sc. 2. *Farnabius.*

12. *Sed si aliter putas.*] Artificiose, remittendo quod petebat, extorsit magis. *Donatus.*

13. *Imo ego ibo.*] Hoc adverbio quod ait *imo*, ostendit se prompte agere, & instanter quod promisit. *Idem.*

14. *Minus secundæ.*] Dicere sic maluit, ne *misera* diceret. *Idem.*

Nescio quo modo.] Hoc est, vehementia, nulla palam ratione. *Idem.*

15. *Accipiunt magis.*] Mire additum *magis*: quum possit sensus & sine hoc esse integer. *Idem.*

16. *Propter suam impotentiam.*] Infirmitatem. Et rursus noluit humilitatem aut miseriam dicere. *Idem.*

Negligi.] Legitur & *claudere* & *claudicare*. Idem.

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.] Cum vidissem in libro Bembino pro *negligi* scriptum esse in contextu, *claudier*: Donatumque affirmare, legi etiam, & *claudere*, & *claudicare*, sane hunc locum semper habui de mendo suspectum: nam *negligi* quidem, quæ recentior lectio est, negotio quo de agitur, non convenit; non enim dicit Hegio Micioni, i tu ad Sostratam, & Æschinum illi purga, nuptiasque confirma, ne se putet a te neglectam, si per alium hoc feceris: non inquam hoc dicit. nam *negligi* sane, & admodum leve esset, & pauperibus ac miseris, cujusmodi erat Sostrata, usitatissimum, quorum fortuna adeo palam cunctis neglectui est, ut negligi se, non credant, sed pro certo sciant, perspicueque videant: sed hoc significare vult Hegio, si ego Sostratam tuo nomine convenirem, ut Æschinum ei purgarem, & nuptias confirmarem, illa, quæ non eam profecto fidem mihi tuo nomine nuntianti haberet, ac tibi ipsi, decipi se, sibique verba dari arbitraretur. *Omnes enim quibus res sunt minus secundæ, magis sunt nescio quomodo suspiciosi; ad contumeliam omnia accipiunt magis:* quam tu illi suspicionem dempseris, præsens præsentem alloquendo. Hæc contra recentiorem lectionem; vetustam vero, id est, *claudier*, quod est in libro Bembino, ad quod & Donatus alludit, omnes vident ad sensum poetæ non quadrare, quare in eam conjecturam venimus, ut pro *claudier*, unius tantum litteræ, id est *d*, detractione, & unius item litteræ transpositione, ut pro *cla*, *cal* scribatur, legendum arbitremur, *calvier*, qui est infinitivus modus verbi calvor, quod aliquando passivum invenitur apud auctores, & pro decipi, accipitur, ita exponente Prisciano. aliquando deponens, & pro frustrari exponitur a Pompejo Festo, item a Cajo jureconsulto Cap. Si calvitur. De verborum significatione. Exempla vero usurpati hujus vocabuli ab auctoribus, hæc ex Festo exscripta, subjeci, ex leg. XII. tabularum: *Si calvitur, pedem vestruit, manum endojacito.*
Plautus:
——— nam ubi domi sola sum,
Sopor manus calvitur.
Pacuvius in Medo:
Sentio pater te vocis calvi similitudine.

Sed

Quapropter te ipsum purgare ipsi coram, placabilius est.
MI. *Et recte, & verum dicis.* HE. *sequere me ergo hac intro.* MI. *maxime.*

Sed quid conspicio? num me lactans calvitur ætas?
Sed memet calvor: vos istum jussi ocyus abstrahite.

Lucilius Satyrarum libro XXVIII.
Si non it, capito inquit, eum: & si calvitur ergo
Fur dominum.

Pacuvius in Duloreste: *Me calvitur suspicio, hoc est quod fore occulte Ajax prædixit.* Sallustius historiarum libro tertio: *Contra ille calvi ratus.* Sane, quæ supra adduximus verba ex XII. tabulis, ita intelligi debent; *si calvitur*, active accipiendum, id est, si frustratur, & subaudiendum putamus, debitor, vel quid tale; *pedem struit*, id est fugit: ita enim exponitur a Ser. Sulpicio; *manum endojacito*, pro manum injicito: antiqui enim, teste eodem Festo, *endo* pro *in* ponebant; unde *endoitium*, pro initium: *endopiore* pro imploro; *endo procinctu* pro in procinctu. est ergo sensus: si debitor frustratur, aut fugit, manum injicito. *Faërnus.*

Propter suam impotentiam se semper cr.] Hinc, *minoribus*, *major æmulandi cura*, apud *Tacitum* 4. *H.* 48. *Gabriel Faërnus* pro *negligi* τὸ *calvier*, magno conatu hic inseruit, præter id quod res postulabat. *Boeclerus.*

17. *Quapropter te ipsum purgare*] Utrum *te ipsum*, una pars orationis sit? an divise accipiendum? ut sit, *te* Micionem, ipsum Æschinum purgare. *Donatus.*

Coram, placabilius est.] *Coram*, id est, præsentem, & coram præsentibus. & *coram* indiget adjectione: *palam* non indiget. Et præterea *coram*, ad cæteras personas refertur; *palam*, generaliter dicitur. *Idem.*

Purgare ipsis coram.] Idem liber, *ipsi coram.* ut sit ordo, purgare ipsi, id est matri; coram, id est præsentem præsenti. coram enim sine adiectione plerumque ponitur, ut, *Coram quem quæritis adsum.* quod autem purgare se matri, nec ulli alii intelligendum sit, ex iis, quæ supra dixit, apparet:
Sed quæso ut una mecum ad matrem virginis eas Micio,
Atque istæc eadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri.
Faërnus.

18. *Et recte, & verum dicis.*] *Recte*, ad verba retulit: *verum*, ad rem atque sententiam. Potest enim recte & falsum dici, dummodo nullo vitio verborum nominumque dicatur, quanquam & ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes, rectum putent. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

ÆSCHINUS *adolescens.*

Argum. *Dolet vehementer Æschinus in suspicionem se venisse apud Sostratam & Pamphilam, quod amare psaltriam ceperit; quam non sibi, sed fratri ut gratum faceret, ab lenone eripuerat.* Thes. I. *Mulieribus nihil arcani credendum est, cum sint futiles & garrulæ.* 2. *Amantium est maxima solicitudo, ne ab amica ob quam depereunt, excludantur.*

ÆS. *Discrucior animi; hoccine de improviso mali mihi objici* Tan-

Satura est hæc Scena: ex octonariis mistis, ac iambicis; & septenariis, unoque & altero *dimetro.* v. *Faërn.* & *Guyet.* & *Fr. Fabric.* v. 2. duo *MSS.* nec quid agam.

Tantum, ut neque quid me faciam, neque quid agam certum siet?
Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit:
Pectore consistere nihil consilii quit. vah,
Quomodo me ex hac expediam turba

Tan-

agam. v. 4. omnes: *nihil consilii quid potest.* v. 5. duo: *ex hac expediam me turba* v 7 & 8. omnes ut ed. v. 9. omnes: *ubi vidi eam* v. 12. duo: *satis diu dedisti verba nobis.* omnes: *satis adhuc tua &c.* v. 14. duo, *reprehendi*, unus, *repressi.* v. 16. omnes, ut edidimus. v. 19. duo: *ipse ego solvi arg.* omnes: *a me abducta est d.* v. 21. omnes: *ut erat gesta* cetera ut edid. v. 22 omnes: *cessatum usque adhuc est.* v. 23. duo: *nunc hoc est primum:* unus: *ad illam ibo.* v 24. duo, ut edidimus. unus: *fores miser.* Boeclerus.

Discrucior animi.] *Hoc loco χαρακτῆρα amantis modice juvenis, & senis facit indulgentis, ac lepidissimi patris.* Donatus.

1. *Discrucior animi.*] Ἀντίπτωσις figura, ut, *O præstans animi.* Idem.

Discrucior animi.] Primi hujus scenæ versus sane difficiles sunt: tres tamen in principio sitos, trochaicos catalecticos esse manifestum est. quorum primus dactylum habet in quinta sede, correpta ultima syllaba adverbii *deimproviso.* tertius vero in sexta sede trochæum, non facta synalœpha in *timore.* iambum vero in septima, duabus ultimis syllabis dictionis *obstipuit*, in unam contractis. quartus iambicus trimeter scazon. quintus iambicus dimeter hypercatalecticus. sextus trochaicus tetrameter acatalecticus, habens in penultima sede anapæstum, non faciendo collisionem in, *neque ea.* septimus cujus sit generis, aliis judicandum relinquo. octavus dimeter iambicus brachycatalecticus. Sed verius est hos omnes versus, præter duos primos, esse generis ejus, quod confusum vocavimus. *Faernus.*

Discrucior animi &c.] *Donatus: Hoc loco χαρακτῆρα amantis modice juvenis, & senis facit indulgentis ac lepidissimi patris.* Legendum est citra dubitationem, *immodice* pro *modice.* Res ita postulat: neque de adolescente ejusmodi comico, matrimonium amicæ pollicito, ἐν ἤθει diceretur, quod modice amet. & Donatus ipse v. 24. illa verba, *horresco semper &c.* comparat cum loco Eunuchi; *totus, Parmeno, tremo horreoque postquam aspexi hanc.* quæ profecto non modici sunt amoris. *Boeclerus.*

Animi.] Constructio Græca, partis affectæ, vide Grammaticam nostram, reg. 47. Syntaxeos. *Farnabius.*

Hoccine de improviso mali] Hæc verba repentino nuntio perculsum indicant Æschinum propter divortium stare: & iram circa se Sostratæ, & ejus filiæ ob rapium meretricis. *Donatus.*

Objici.] Proprie; quia inopinanti. Nam *objici* dicitur in utramque partem: ut si quos ante quis videt, quam expectaverit. quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improviso incommodo. *Idem.*

2. *Ut neque quid me faciam.*] Plus est, *quid me faciam:* quam, *quid faciam.* Illud enim de rebus: hoc, de ipso homine intelligitur. *Idem.*

Nec quid agam, certum siet.] *Certum siet*, pro *certum sit.* nisi forte, ut, *quam* significet. *Idem.*

3. *Membra metu debilia sunt, animus timore obstipuit.*] Metu patris: timore divortii. *Idem.*

Pectore.] Agel. l. 19. c. 1. *Visa animi, quas φαντασίας appellant Philosophi, non voluntatis sunt neque arbitrii, sed vi quadam sua inferunt sese hominibus, adeoque motibus quibusdam rapidis tollunt mentem de cardine, atque officium rationis vertunt.* Farnabius.

5. *Quomodo me ex hac exped. turba.*] Quam describit, & secum ipse conqueritur. culpæ, quam agnoscit, partim obtentui fuit officium in fratrem (cui succurrendum fuisse, ne res in eum locum rediret, ut si omnes cuperent nihil ei possent auxiliarier, supra ostendit) partim pudor patris, qui cunctationem

Tanta? nunc suspicio de me incidit: neque ea immerito:
Sostrata credit, mihi me psaltriam hanc emisse: id anus
Mihi indicium fecit.
Nam ut hinc forte ea ad obstetricem erat missa, ubi eam vidi, ilico
Accedo; rogito, Pamphila quid agat, jam partus adsiet,
Eo ne obstetricem accersat? illa exclamat, abi, abi, jam Æschine
Satis diu dedisti verba: sat adhuc tua nos frustrata est fides.
Hem, quid istuc obsecro, inquam, est? valeas, habeas illam quæ placet.

Sensi

tionem & diversa consilia attulit. *Barçiarus.*

6. *Nam suspicio.*] Modo ostenditur causa trepidationis Æschini. *Donatus.*

7. *Id anus mihi indicium fecit.*] Illa anus cui Sostrata dixerat, *curre, obstetricem accerse.* Idem.

8. *Anus.*] Canthara. *Farnabius.*

9. *Nam ut hinc forte ea ad obstetricem erat missa.*] Apparet, inter cetera anum dixisse, ad obstetricem se missam: an ultro hæc suspicatus est Æschinus? *hinc* autem addendo, ostendit se ante fores Sostratæ stare. ut alibi, *ex Andro commigravit huc viciniæ.* Donatus.

9, 10, 11. *Ut hinc forte ad obstetricem erat missa &c.*] Donatus: *Apparet inter cetera anum dixisse, ad obstetricem se missam: an ultro hæc suspicatus est Æschinus?* Hoc posterius tantum locum habet. nam si prius illud sumas, perierit omnis gratia & vis, & nexus illius orationis: *illa exclamat, abi abi jam &c* quis enim non videt, hæc ad primam interrogationem & pæne conspectum Æschini, abrupte, & ἐμπαθῶς ingeri? nec postea multum addidisse anum, præterquam ejusdem reprehensionis vocabula, abrupta itidem clausula ostendit: *valeas, habeas illam quæ placet.* sed nec rei nec personæ convenit, familiarius post hæc jurgia colloquium. Sciebat Æschinus tempus propinquæ parturitudinis, & in id animo intentus erat; viam quoque ad obstetricis domum ducentem institisse anum videbat. non aliud ergo affectus & ratio subjecit, quod quæreret potius ex illa. quæ cum ad hoc quidem nihil responderet, crimina autem objiceret, ac se corriperet porro ad domum obstetricis irata dolensque, ex re præsenti utique cognoscere, quid ageretur, Æschinus potuit. *Boeclerus.*

Ubi eam vidi.] Sunt qui addunt supervacue *hanc*: & legunt, *hanc ubi vidi.* Donatus.

10. *Pamphila quid agat: jam partus adsiet.*] Amatoria interrogatio, quæ monstrat Æschinus curæ sibi esse res omnes. *Idem.*

11. *Illa exclamat.*] Non *respondet*, sed *exclamat.* Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse. Ergo a vocis sono exclamat, non a verbis. *Idem.*

Abi, abi jam Æschine: satis diu verba dedisti nobis.] Usque dum intelligeremus. *Idem.*

Sat adhuc tua nos frustrata est fides.] Usque dum deciperetur. *Idem.*

12. *Satis diu verba dedisti nobis. satis adhuc tua frustrata est fides.*] O. l. s. ita collocant, *dedisti verba.* omnesque post *tua*, habent dictionem *nos*, itemque Donatus. dictionem vero *nobis*, nec Donatus habet, nec liber Bembinus: & pro *satis adhuc*, uterque habet *sat adhuc.* itaque versus aliter impeditus, iambicus octonarius est, ut ceteri, duabus primis dictionibus, anapæstum in prima sede facientibus, hoc modo: *Satis diu dedisti verba, sat adhuc tua nos frustrata est fides.* Faërnus.

13. *Hem, quid istuc obsecro inquam est?*] *Hem*, interjectio est novas res &

Inopi-

Sensi ilico id illas suspicari: sed me reprehendi tamen,
Ne quid de fratre garrulæ illi dicerem, ac fieret palam.
Nunc quid faciam? dicam fratris esse hanc? quod minime est opus
Usquam efferri: age, omitto: fieri potis est, ut ne qua exeat:
Ipsum id metuo ut credant: tot concurrunt verisimilia:
Egomet rapui: ipse egomet solvi argentum: ad me abducta est domum.
Hæc adeo mea culpa fateor fieri; non me hanc rem patri,
Utut erat gesta, indicasse? exorassem ut eam ducerem.
Cessatum usque adhuc est: nunc porro Æschine expergiscere:
Nunc hoc primum est: ad illas ibo, ut purgem me. accedam ad fores:
Perii. horresco semper, ubi pultare hasce occipio miser fores.

Heus,

inopinatas audientis. *Donatus.*

Valeat: habeat illam.] Quasi recedat & longe absit. ut in Andria, *Valeant qui inter nos dissidium volunt.* Idem.

15. *Garrulæ*] Utpote anus. *Idem.*

Garrulæ &c.] Taceri quod vis nemini dicas. ne mulieri quidem, cui si quid narraveris, hoc erit quod ait Antiphanes, πᾶσι τοῖς κήρυξιν ἐν ἀγορᾷ φράσαι. Farnabius.

Ac fieret palam.] Demeæ scilicet, cui minime opus fuit. *Donatus.*

16. *Nunc quid faciam.*] Figura διαπόρησις. Idem.

17. *Age mitto.*] Liber Victorianus *omitto.* Bembinus *ac mitto*, ut & in Phormione: *ac mitto imperium.* Faërnus.

Ut ne qua exeat.] Erumpat. ut,
---- *quum spumeus amnis*
Exit, oppositasque evicit gurgite moles.
Donatus.

18. *Ipsum id metuo ut credant.*] *Ipsum,* quod fratri rapui. & *ut*, pro *ne* non posuit. *Idem.*

Tot concurrunt verisimilia.] Ut mea esse credatur. *Idem.*

19. *Ad me abducta est domum.*] Proprie, non dixit *adducta*, sed *abducta*: *abducitur* enim alienum: ut in Heautontimorumeno, *Abducimus tuam Bacchidem.* *Ad me* autem *domum*, moraliter dixit, pro *ad domum meam.* An ideo *ad me*, quia & illic luctatus Leno est in retinenda contra Æschinum puella? *Idem.*

20. *Patri.*] Mitioni. *Farnabius.*

21. *Ut ut erat gesta, indicasse.*] Id est, sive male, sive bene gesta erat: *ut* enim, certam qualitatem significat: *ut ut* incertam: quasi dicat, Quoquo modo, male, bene. *Donatus.*

Exorassem ut eam ducerem.] Sic enim promiserat se Sostratæ facturum. *Idem.*

22. *Nunc porro Æschine expergiscere.*] Sic & alibi, *Enimvero Dave; nihil loci est segnitiæ, neque socordiæ.* Legitur & *jam*: quod est correptivum interdum. *Idem.*

Nunc jam porro Æschine] Donatus & aliqui libri, inter quos Bembinus, Basilicanus, & Vaticanus particulam, *jam*, non habent. sine qua stat trochaicus; aliter non, *Faërnus.*

23. *Nunc hoc primum.*] *Primum*, ab eo quod rogandus est pater. *Donatus.*

Accedam ad fores.] Sostratæ scilicet. *Idem.*

24. *Horresco semper.*] Satis amatorie. nam nimium semper est calor, & frigus recedit a corpore. ut, *Totus Parmeno tremo horreoque, postquam aspexi hanc.* Idem.

Horresco semper ubi.] *Donati* nota, habet ea, quæ stare non possunt. quis enim horroris causam ad nimium calorem

Heus, heus: Æschinus ego sum. aperite aliquis actutum ostium.

Prodit nescio quis: concedam huc.

lorem referat? itaque vitium loci manifestum est. Cur horrescat autem Æschinus fores pultans, hinc repetendum est: suberat hactenus perpetua solicitudo, & hinc cunctatio, de qua præcessit, quomodo res posset aperiri patri, & illius auctoritas nuptiis adhiberi. id enim sicut necessarium erat, ita pudor & metus quidam Æschini differebat. quod ἐν τῷ ἤθει sumtum, pars οἰκονομίας fit; ut adolescentes Comici non prius fere suum peccatum, & obligatam vitiatæ fidem parentibus aperiant, quam ubi res ipsa se prodit; aut casu aliquo manifestatur. hinc enim turbarum causæ, & series; tandemque solvendi erroris occasio. Accedebat in Æschino, ad priorem causam, nova hæc ex suspicione mulierum perturbatio. utrimque ergo miser, horrescit. *Boeclerus.*

Horresco semper.] Plaut. Captivis act. 1. sc. 1.

Quæ ades lamentariæ mihi sunt, quas quotiescunque conspicio, fleo.

Farnabius.

Ubi pultare hasce occipio fores.] Sic & in Bembino: in aliis varie legitur; plerique enim ita habent, *occipio fores miser.* aliqui, inter quos Victorianus, & Decurtatus, non habent vocem *fores*: itaque etiam Ubaldinus Bandinellus legebat. & sane hic dictio *fores* superfluit; utique enim ea vox subintelligitur ex proximo versu. hoc & Joannes Rivius annotavit. *Faërnus.*

.25. *Aperite aliquis actutum ostium.*] Vim pluralem habet *aliquis*, quamvis singulariter dicatur: non est enim *aliquis*, nisi de multis. recte ergo *aperite aliquis*, & nove. nam non placet illud, ubi duæ distinctiones sunt: unde *aperite* est una, altera *aliquis*. *Donatus.*

Aperite aliquis actutum ostium] H. e. aliquis e vobis aperiat. Synthesis, vel Σιώπησις. Plaut. Epidic. act. 3. sc. 3. *exite huc aliquis.* Farnabius.

Actutum ostium] Ut assumatur rursus, *aperiat.* proprie enim veteres & *quis*, & *aliquis*, & *quisquam*, non observabant quo genere, aut quo numero declinarent. Est ergo figura ἀρχαϊσμός. Donatus.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

MICIO *senex.* ÆSCHINUS *adolescens.*

Argum. *Mire faceto commento pater Æschino novum incutit metum; ostendens alii viro nupturam Pamphilam. Tandem amoto ludo, agere serio incipiens, filii animum gaudio explet, futurum promittens, ut illam ipse ducat uxorem.* Thes. 1. *Sibi male conscii, tacent.* 2. *Ex castigatis & erubescentibus spes aliqua concipitur.* 3. *Virgo nubilis, non diu sponsum exspectet.* 4. *Deus laborantium consilia conatusque secundat.* 5. *In nuptiis futuris Deus comprecandus.*

MI. *Ita uti dixi, Sostrata,*

Faci-

Trochaicis tetrametris catalect. & Iambicis tetram. acatal. ac Senariis constat. v. 2. *MSS.* nostri omnes: *facito, &: hac acta sunt.* v. 3. omnes: *pulsavit.* v. 6. omnes: *ipse mihi.* v. 12 duo: *quid? Mi. tibi dicam.* v. 14. omnes, ut ed. nisi quod pro *certo* habent *certe.* v. 20. omnes: *hem, ut virginem f.* duo *advehat*, ut & v. *prac.* v. 22. unus: *quid ipsa ajunt:* duo: *quid istas censes.* v. 28. omnes, ut ed. v. 30. dico: *immisericorditer* sine copula. v. 32. omnes: *qui cum illa*

Facite: ego Æschinum conveniam; ut, quomodo acta hæc sunt, sciat.
Sed quis ostium hoc pultavit? Æs. pater hercle est, perii. MI. *Æschine.*
Æs. Quid huic hic negoti est? MI. *tu ne has pepulisti fores?*
Tacet. cur non ludo hunc aliquantisper? melius est,
Quandoquidem hoc numquam mihi ipse voluit credere.
Nihil mihi respondes? Æs. non equidem istas, quod sciam. MI. *Ita?*

illa consuevit prius. v. 33. duo, *aiunt.* v. 36. duo: *quis despondit, & quis dedit?* v. 43. & 44. unus: *sed quid Æschine nobis cum illis?* v. 47. omnes: *o mi pater.* v. 48. unus omittit prius *me.* alter posterius mutat in *te* v. 55. duo omittunt posterius *numquid.* & pro *tute* alter *tum* habet. v. 60. omnes, ut ed. v. 65 omnes, *uxorem ut accersas* & v 66 *potes.* v. 68. Argent. *quid ubi ille?* omisso *Miles.* unus meorum: *quid, ubi est Milesius?* duo: *ne mora.* Bœclerus.

1. *Ita uti dixi, Sostrata facite*] Hic apparet Micionem jam multa dixisse. *Donatus.*

Ita ut dixi Sostrata.] Videtur elidendum t, ex *ut*, quemadmodum infra primo versu scenæ tertiæ actus quinti. *Faërnus.*

Ita uti dixi Sostr.] Ex *Donati* annotatione ad initium scenæ præcedentis, colligas hanc non separatam esse scenam. est tamen idonea distinguendi ratio. *Bœclerus.*

2. *Facite.*] Jubet vel securæ sint, vel adornent nuptias. *Donatus.*

Ego Æschinum conveniam.] Mire, occursurus Æschino, Æschinum quærit. *Idem.*

Quomodo acta hæc sint.] O. l. s. *sunt.* Faërnus.

Ut quomodo acta hæc sunt, sciat.] Sc. quod auctor his nuptiis factus sim, quod velim hodie apparari nuptias, eaque de re vobiscum omnia transegerim &c. Bœclerus.

3. *Pater hercle est.*] Quid est hoc, quod Micio timetur? an quia illi non est confessus? Ostendit autem Poëta, tantundem pudorem posse, aut amplius, quam timorem. *Donatus.*

4. *Quid huic hic negotii est?*] Alius timor, quod hinc egreditur pater. *Idem.*

Tune has pepulisti fores?] Sic cœpit interrogare, ut negationi locum præbeat. Et nota *pepulisti*, elatum verbum: & tragico cothurno magis, quam loquelæ comicæ accommodatur. *Idem.*

Tacet.] Hoc apud se loquitur Micio. *Idem.*

5. *Tacet. cur non ludo.*] Et hic quoque ex *tacet*, videtur elidendum t, ultimum: ut sit anapæstus in prima. *Faërnus.*

Tacet.] Conscii subito deprehensi, & ex improviso rogati tacent. Diphilus.

Ἡσυχίας αὐτὲς δεσποτάτες εἶναι ποιεῖ. Farnabius.

Cur non ludo hunc aliq.] Spectatoribus indicat suum consilium Micio; imo, Poëta cujus ingenium egregie hic elucet. Pater, qualis Micio erat, objurgare non potuit filium: ergo deridet, sive deludit. non acerbo illo irrisionis genere. quod omni objurgatione & castigatione gravius est, sed lenissimo ac lepidissimo, & quasi ad hoc facto *εἰρωνείας* commento. in quo explicando egregiam sane operam Donatus navat. *Bœclerus.*

Melius est.] Et non, *ludere bonum est:* sed *melius.* & hoc meliore affectu dixit, quam si diceret, *dignus est.* Donatus.

6. *Hoc nunquam mihi ipse voluit credere.*] Contra illud, quod ait,

---- Postremo alii clanculum
Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia,
Ea me celet, consuefeci filium.

Credere autem magno affectu dixit. non enim confitetur, ut patri: sed crederet, ut parenti aut sodali suo. *Idem.*

7. *Non equidem istas.*] Deest, *pulsavi.* Idem.

Quam

MI. Ita? nam mirabar quid hic negotii esset tibi.
Erubuit: salva res est. ÆS. dic sodes pater,
Tibi vero quid istic est rei? MI. *nihil mihi quidem.*
Amicus quidam me a foro abduxit modo
Huc advocatum sibi. ÆS. *quid?* MI. *ego dicam tibi:*
Habitant hic quædam mulieres pauperculæ:

Ut

Quam sciam.] Quantum scio. *Donatus.*

8. *Ita? nam mirabar quid hic negotii esset tibi.*] Accepit negationem Micio, ut ludere Æschinum possit. *Idem.*

MI. *Itan? nam mirabar.*] O. l. s. & Donatus, *ita:* Faërnus.

9. *Erubuit: salva res est.*] Nimis paterna sententia. & e contrario Simo in Andria, *Vide num ejus color pudoris signum usquam indicat.* Et quanti affectus est, non dixisse *erubuit; salvus est.* sed, *salva res est.* Nonne videtur tibi res ejus omnis in Æschino constituta? eodem animo & supra dixit, *In eo me oblecto, solum id est charum mihi.* Non enim solum intulit quod exspectabatur: sed absolute, quasi ex omnibus solum id est, inquit. *Donatus.*

Erubuit.] Menander Ὁμοπατρίοις. Ἐρυθριῶν πᾶς χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ. Verecundus iste color in adolescentiore ætate tinctura est virtutis. Est quippe αἰσχύνη φόβος δικαίου ψόγου. in senibus sceleris indicium. Aristot. Magn. Moral. l. 1. c 29. & Problem. *Farnabius.*

10. *Nihil mihi quidem.*] *Mihi*, id est, meæ propriæ rei. Et callida negatione cœpit: ut & illi adimat confitendi locum ac fiduciam: simulque fiat ei desperatio ducendæ ejus, cujus mentio tam contemptim ab ipso tractatur. *Donatus.*

11. *Amicus quidam me a foro abduxit modo huc advocatum sibi*] Hinc incipit mendacium, mistum vero. nam *Amicus quidam me a foro huc*, verum est: *advocatum*, falsum. Sed *huc* & *quidam*, modo ἔμφασιν habent levis negotii, & in quo nec magnæ personæ, nec res difficilis operæ aut longæ occupationis habentur. Et *advocatum* dicendo, alienum negotium demonstravit: nam & *sibi* non vacat. si enim *mulieribus* addidisset, potuit aliud sperari. *Idem.*

12. *Quam?*] Deest *ait:* ut sit, *quid ait? Ego dicam tibi.* Senile est. nam id jam dicendum fuit, & hoc ἔμφασιν habet vilis rei, quæ vel facile dici possit, vel non cœlanda sit. *Idem.*

Ego dicam tibi.] *Senile est. nam id jam dicendum fuit;* inquit *Donatus.* Pæne ego hic non ad Terentii, sed ad interpretis verba dicerem: ineptum est. nam id hic dicendum non fuit. Nihil hic senile, nihil ad moras aut ambages pertinens. Sed δραστικὸν actuosa, scenæ usitata, nec ab elegantiis Latinis aliena. Si qua κρίσις hic locum habet, hoc dicere voluisse Micionem, ut serio & studio agere videretur, adeoque etiam, ad voluntatem Æschini, officiose. nisi forte putabis, id quoque senile esse, cum, interrogante Pamphilo, *quid igitur sibi vult pater, cur simulat?* Davus respondet: *ego dicam tibi. Andr.* 2, 3, 1. ne alia nunc loca, in re manifesta, afferamus. *Bœclerus.*

13. *Mulieres pauperculæ.*] Non potuit magis cœlare dignitatem formæ & ætatis puellæ, quæ amatur ab Æschino, quam ut eam primo eodem nomine cum matre nominaret: deinde communiter diceret de ambabus universa, quibus contemni debeant. *Donatus.*

Quædam mulieres pauperculæ.] *Pauperculæ* addidit, ut magis desperet Æschinus impetrari posse has nuptias a patre. Et item *quædam:* ut ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc cum abjectione pronuntiandum est. *Quædam* & *pauperculæ* dicendo, adimit omnem spem nuptiarum: nam *quædam*, ignobilem indicat: *pauper*, indotatam. Quid ergo remanet quod speret Æschinus? *Idem.*

Pauperculæ.] Nec pauperes saltem. *Idem.*

Habitant hic quædam &c] Veluti altius repetiturus orditur, & expectatio-

nem

Ut opinor, has non nosse te, & certo scio:
Neque enim diu huc commigrarunt. ÆS. *quid tum postea?*
MI. *Virgo est cum matre.* ÆS. *perge.* MI. *hæc virgo orba est patre:*
Hic meus amicus illi genere est proximus:
Huic leges cogunt nubere hanc. ÆS. *perii:* MI. *quid est?*
ÆS. *Nihil: recte: perge.* MI. *is venit, ut secum avehat:*

Nam

nem arte dispensat: ignotas paulatim in notitiam deducens: *virgo est cum matre.* itemque: *hæc virgo orba est patre.* hæc moram & figuram habent: cetera festinantur, & inexpectato compendio profunduntur:

Hic meus amicus illi genere est proximus,
Huic leges cogunt nubere hanc.

quo telo improviso necesse fuit animum adolescentis percelli, ut sequeretur illa, se tantum non prodentis querela: *perii &c.* ubi non minus in vultu perturbationis fuisse intelligendum est *Bœclerus.*

14. *Opinor.*] Vel adeo obscuræ sunt, & nullius pretii, *ut opinor has non nosse te.* Potuit recte dicere & hoc, *ut opinor, has non nosti:* sed illud venustius. *Donatus.*

Ut opinor has non nosse te] Aut abundat *ut:* aut deest *scilicet.* Magnum autem crimen est, in forma vicinæ puellæ incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse de quo dixerit, *Quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit aliquid?* subdidit causam, ne dignitatis pudorisque esset, quod eam incognitam Æschino esse dixisset. neque enim diu huc, inquit, commigraverunt. Et *ut opinor,* mire ipse sibi sumit atque confirmat, quod nondum ille confessus est. *Idem.*

Ut opinor has non nosse te.] Ἀρχαϊκόν τι in his verbis agnoscere sibi videtur *Donatus,* nec expedit. unde labor junioribus natus: quorum aliqui τὸ *ut* expungunt: nescio an antiquis libris adjuti; quod jactitant. alii subobscure, quid mallent, significant: *ut opinor has non nosse te* quod si liceret facere, eadem libertate legeres, *& opinor h. n. n. t.* Sin retinendum est τὸ *ut,* simplicius fuerit, ἔλλειψιν admittere: *ut opinor, has non nosse te,* credendum est, quod prævenit & supplevit, vultu affirmante propositum τὸ *& certo scio.* Bœclerus.

Et certo scio.] Ἐπανόρθωσις. parum dixit, inquit *Donatus.*

15. *Quid tum postea?*] Gratissime proditur Æschinus amator, quum sedulo dissimulet. *Idem.*

16. *Virgo est cum matre.*] Vult Micio sic audire Æschinum, tanquam alienissimum: & idem veluti inscius facti, diligentius narrat. *Virginem* autem ἀρχαϊσμῷ pro *muliere* dixit. *Idem.*

17. *Hic meus amicus.*] Qui me advocatum abduxit de foro. *Idem.*

18. *Huic leges cogunt nubere.*] Non *permittunt,* dixit, nec *jubent:* sed *cogunt:* ad perturbandum Æschinum. & recte. alia enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo resisteretur illi, vult ut mulieres a lege cogantur. *Idem.*

Huic leges cogunt nubere hanc.] Phorm. act. 1. sc. 2.

Lex est, ut orbæ, qui sunt genere proximi,
Iis nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet,

Lex Solonis; exstat apud Demosthenem ad Macartatum: Plutarch. in vita Solonis. *Orbæ, qui sunt genere proximi, iis nubunto: aut iis orbis dotem danto.* Farnabius.

Perii.] Hoc audit Micio, sed dissimulat. *Donatus.*

Perii.] Pressa voce & submissa. *Farnabius.*

19. *Nihil: recte.*] Id est, recte quod perii. & nihil magis comicum. Et vide trisyllabum artificiose esse subjectum: ut qui *perii* dixit, vix hoc locutus fuisse videatur. *Donatus.*

Perge.]

Nam habitat Mileti. Æs. *hem, virginem ut secum avehat?*
Mi. *Sic est.* Æs. *Miletum usque obsecro?* Mi. *ita.* Æs. *animo male est.*
Quid ipsæ? quid ajunt? Mi. *quid illas censes? nihil enim.*
Commenta mater est, esse ex alio viro,
Nescio quo, puerum natum: neque eum nominat:

Prio-

Perge] Vide instantius interrogantem, quam extraneum decuit. *Donatus.*

Is venit ut secum avehat.] Aliud pejus in amatam, ut nec Athenis saltem alteri nuberet. *Idem.*

20. *Nam habitat Mileti.*] Πιθανῶς *Mileti:* & est adverbium locale. *Idem.*

Hem, ut virginem secum avehat?] Hic acrius commoveri proditur adolescens, ut affectu fateatur, quod verbis negat. *Idem.*

21. *Sic est. Miletum usque obsecro? ita animo male est.*] Ille oblitus sui, sic indignatur, ut in re propria: hic rursus callide vultu utitur, tanquam aliena narrantis. *Idem.*

Miletum usque, obsecro?] Bene *usque.* nam *Miletos*, colonia est Atheniensium in Ponto. *Idem.*

Miletum.] In Caria, hodie *Melasam.* Farnabius.

Animo male est.] *Animo male fieri* dicitur, quum ictu alicuius mœroris perculsus animus, non sustinet corpus: sequiturque ruina membrorum. *Donatus.*

22. *Quid ipsæ? quid ajunt?*] Non statim credit Æschinus pudicam matremfamilias statim consentire in nuptias novas viri ignoti. *Idem.*

Quid istas censes?] *Posse dicere,* subaudiendum. *Idem.*

Mi. *Quid istas censes?*] Hic quoque Donatus, & liber Bembinus & omnes recentes, *quid illas censes?* Faernus.

Nihil enim.] *Dicunt*, subaudiendum. & sic intelligendum *nihil.* non quod taceant, sed quod nihil confirmationis habeat id quod dicunt. *Donatus.*

23. *Commenta mater est.*] Nunc dicit quid dicat. etiam *commenta* dixit, id est, fallaciam confinxisse, verisimile comminisci. *Idem.*

Commenta mater est &c.] Artificiose causam, quæ hactenus simplex videbatur, dividere incipit: Æschini interrogatione, ad commenti productionem veluti ultro invitante. dixerat modo: *nihil enim* ajunt. scilicet quod alicujus momenti sit. *commenta mater est* (nam cum quod causarentur nihil haberent, mater a fallacia præsidium mutuari voluit confingens, quæ nemini veri similia videantur) *esse ex alio viro* (ut se agnoscat suamque causam Æschinus; eo magis, quo minus id agi videtur; additur enim) *nescio quo*; & mox iterum (postquam de *puero nato* adjecerat) *neque eum nominat.* Hæc diligenter, & cum mora, ad lacessendum Æschini animum. rationem juris, quæ pro ipso & amica staret, cito & per speciem negligentiæ transmittit: *priorem esse illum, non oportere huic dari.* itaque provocabatur denuo Æschinus, ad defendendam suam causam; ut, parum quidem caute (eam enim sibi oblectationem ex hac εἰρωνεία machinabatur senex) merito tamen & jure, asseverantius sane quam pro alio illo viro responderet: *eho nonne hæc justa tibi videntur postea?* q. d. quid? cum hæc ex matre virginis audires, an non justior postea tibi caussa hæc visa est, quam amici illius tui, qui te advocatum sibi huc adduxerat? Id cum Micio negaret, jam pene coactus, se aperire Æschinus, ac meros affectus loqui cœpit. in quibus hoc suavissimum seni esse debuit, cum, quæ posthac futura esset vita solitudoque illius viri, a cujus consuetudine abducenda erat Pamphila, tam ἐμπαθῶς dequereretur. ergo concludere eum undique parat, & cumulo rationum a perturbatione ad disceptationem traducit. in qua mirifice Poëta operam dedit, ut lenissimæ æquitatis virum, adolescens tantum non succumbens, demonstratione æqui bonique vinceret; & ad abrumpendam disputationem, specie ex-

cusandæ

Priorem esse illum, non oportere huic dari.
Æs. *Eho, nonne hæc justa tibi videntur postea?*
Mi. *Non.* Æs. *obsecro non? an illam hinc abducet, pater?*
Mi. *Quid illam ni abducat?* Æs. *factum a vobis duriter,*
Immisericorditerque, atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
Mi. *Quamobrem?* Æs. *rogas me? quid illi tandem creditis*
Fore animi misero, qui cum illa consuevit prior,
Qui infelix haud scio an illam misere nunc amat,

Cum

eusandæ advocationis, ceterum erumpente affectu, cogeret; atque in vicem ad exuendam omnem dissimulationem adigeretur. *Becclerus.*

Ex alio viro.] Jam de proximo tangit Æschinum. *Donatus.*

25. *Priorem esse illum.*] Mire tractat etiam partes Æschini. *Idem.*

Illum.] Ex quo natus est filius. *Farnabius.*

26 *Nonne hæc justa tibi videntur postea?*] Scilicet illa, quæ amicus tuus dixerat prius, quam hæc audires. *Donatus.*

Justa tibi.] *Justa*, quæ postea audisti, quam illa quæ pro Lemnio dicebas prius. Aut si hoc non est: quære quid sit *postea*. Videtur enim *postea* sic abundare, quomodo interdum *hodie*, de stomacho adjicitur loquentis. ut *Virgilius* dicit;

Numquam omnes hodie moriemur inulti. Idem.

27. *Non.*] Vultuose pronuntiandum est *non*. Idem.

An illam hinc abducet, pater?] *Hinc*, tanquam singultus ploraturi est; nam sic est pronuntiandum. *Idem.*

Pater.] Quasi hoc ad supplicandum dicatur. *Idem.*

28. *Quidni illam abducat?*] Omnes antiqui libri, & plerique ex recentibus, *quid illam ni abducat*. Faërnus.

Factum a vobis duriter.] Non *dure & crudeliter*: sed quasi dura mente, id est, inflexibili, & quod Græci dicunt ἀτεγκτῶς. Donatus.

29. *Immisericorditerque.*] Nota octo syllabarum adverbium, atque insuper compositum, & cum conjunctione prolatum. *Idem.*

30. *Illiberaliter.*] Αὔξησις. nam multa duriter, etiam si opus sit, immisericorditer quoque, & facienda sunt, & patienda, si ita ratio & causa cogat: & non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum. *Idem.*

Illiberaliter.] Injuste, inclementer, non bene. quia *liberalis*, bonus dicitur. *Idem.*

Si est, pater, dicendum magis aperte.] Id est apertius: quia jam apertum fuerat, duriter & immisericorditer. Et bene præfatus est, ne contumax adversus patrem videretur. *Idem.*

31. *Quam ob rem?*] Delectari magis cupiens Micio, Æschinum vult protrahere ad defensionem sui. *Idem.*

Illi.] Milesio. *Farnabius.*

32. *Fore animi misero.*] Quid de se plus diceret, si factum fateretur? *Donatus.*

Qui cum illa consuevit] Legitur & *illam*: & dicebant veteres, *hanc rem consuevit* & διεχημένως. ut *Plautus*, *Et clandestina ut celetur consuetudo.* Et majore affectu non amorem allegavit, sed quod est commune cum bonis, & multo justius, consuetudinem. *Idem.*

Qui cum illa consuevit prius] Donatus, & liber Bembinus, *qui illam* ceterum dictionem *prius*, non ponit Donatus: liber vero Bembinus & plerique alii antiqui, loco ejus, habent *prior*, ut & in Eunucho, *quia læsit prior*. Faërnus.

33. *Qui infelix*] Non *qui*: sed *qui, infelix*: & non *amat*, sed *misere* dixit. & ita affectu proditur, qui ut alienus vult loqui. *Donatus.*

An

Cum hanc sibi videbit præsens præsenti eripi,
Abduci ab oculis? facinus indignum pater.
MI. *Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?*
Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
Cur duxit alienam? ÆS. *an sedere oportuit*
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc

Illinc

An illam nunc misere amet.] O. fere I. s. & in iis Bembinus, & Basilicanus, *an illam misere nunc amat:* ut & versui convenit. *Faernus.*

34 *Præsens præsenti eripi.*] Adjuvant significationem hæc ex abundanti addita: ut,

Illam absens absentem auditque videtque.

Et,

---- *Fratrem ne desere frater.*

Sic *Cæcilius* in Eratosthene, *Hæc caterva plena gladiatoria, quum suum sibi alius sauciat: socius socium.* Et totus hic locus est translatus ex *Virgilio*, in IIII. Æneid.

Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus,
Quosve dabas gemitus, quum littora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor? Donatus.

36. *Istuc?*] Deest, *dicis.* Idem.

Quis despondit?] Latenter objurgat Æschinum rem sine patre gessisse. & dicitur figura ἐπεξεργασμός. Idem.

Quis despondit?] Quia non interfuit pater. *Idem.*

Quis despondit.] Latenter ex obliquo perstringit Æschinum, qui sine patris consensu & auctoritate se nuptiis illaqueaverat. *Farnabius.*

Quis dedit?] Quia rapuit ante quam pateret. *Donatus.*

37. *Quando nupsit?*] Quia nuptiæ non factæ sunt. Et *nupsit* moleste additum, quasi aliena sit, quæ non legibus ducta sit. *Idem.*

Auctor his rebus quis est?] Dativo casu. non *harum rerum.* Et *Sallustius*, *Qui tunc Romanis imperator erat.* Idem.

Auctor his rebus quis est?] Iterum objurgat, quia non interfuit pater. & agit sic dolens, velut sibi minus amoris præbitum fuerit, Micio: ut se his, quantum amor patitur, videatur ulcisci; quandoque sibi negotium non confiteatur Æschinus. *Idem.*

38. *Cur duxit alienam.*] Utrum filiam? an quæ possit aliena esse? nam omnes alienas filias ducunt. *Idem.*

Cur duxit alienam?] Possetne aliquid ineptius annotari, quam in *Donato* hic legimus? *utrum filiam? quæ possit aliena esse? nam omnes alienas filias ducunt,* valde a Terentii lectione arcendus fuerit, qui non primo statim intuitu animadvertat, *alienam* hic esse, alterius matrimonio debitam. v. *Chrestomath.* Boeclerus.

An sedere oportuit.] *Sedere* proprie ignavæ cessationis est. ut,

Sedeant spectentque Latini. ----

Et,

Quid sedes, Verres? quid spectas?

Donatus.

An sedere oportuit domi virginem tam grandem.] Proprie dictum de virginibus, quæ conditionem non reperiunt. Menander.

Θυγάτηρ ἐπίγαμος, κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ,
Διὰ τὴν σιωπὴν, πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει.

Domi etiam apud matrem sedebant virgines, nec in publicum prodibant. Hesiodus in Ἔργοις

Ἥ τε δόμων ἔντοσθε φίλῃ παρὰ μητέρι μίμνει
Οὔπω ἔργ' εἰδυῖα πολυχρύσου ἀφροδίτης. Farnabius.

39. *Tam grandem.*] *Grandem*, ad ætatem veteres retulerunt, non ad corpus. & in parte ætatis dicitur, *grandis*, non in tota vita, nisi si addatur *natu.* ut, *Grandis natu parens adductus ad supplicium.* Et *Grandis infans.*

&

Illinc veniret, exspectantem? hæc mi pater
Te dicere æquum fuit, & id defendere.
MI. *Ridiculum: adversum ne illum causam dicerem,*
Cui veneram advocatus? sed quid ista Æschine
Nostra? aut quid nobis cum illis? abeamus. quid est?
Quid lacrimas? ÆS. *pater obsecro, ausculta.* MI. *Æschine audivi omnia,*

Et

& *grandis puer*, & *grandis ephebus*, & *grandis virgo* recte dicitur. Et unde scit Æschinus, an grandem hic fingit ignotam? an quia dixit pater, Commenta mater est esse ex alio viro, nescio quo, puerum natum. Ergo & illa grandis: & servus Milesius, qui tunc virginem petit, quum jam alteri data sit, vel rapta sit alteri. *Donatus.*

Dum cognatus hinc illinc veniret.] Proverbialiter *hinc illinc.* Idem.

Virginem tam grandem, dum cognatus hinc illinc veniret?] In nota *Donati* fœdum iterum mendum fideliter reponunt, etiam splendidæ novitiæ editiones: *ergo & illa grandis & servus Milesius, qui tunc virginem petit, quum jam alteri data sit, &c.* quis enim servo hic locus? omnes vident, *serus* legendum esse. *serus Milesius*, i. e. qui ad sperata venit præreptaque gaudia serus. Neque hoc ago, ut ubique emendetur Donatus, quem hac vice nec edendum suscepi: sed obiter indico, quam non debuerint ista ab editoribus negligi. Mox *Donatus* legit: *hinc illinc veniret*, tanquam *proverbialiter* dictum. quod multis placuit. nos consensum MSS. secuti sumus. *v.* & *Guyet.* Boeclerus.

41. *Et id defendere*] Non potuit magis amatorie, & magis pueriliter loqui, quam ut non contentus quod ait, *Hæc dicere te æquum fuit*: etiam adderet, *Et id defendere.* Patet autem qualis affectus est, quum etiam patri ob alienam caussam blanditur, ut ipse nunc simulat. *Idem.*

Et id defendere.] Non est alius sensus quærendus, quam qui ad asseverationem ducit: hæc tanti momenti sunt; quæ dixi, ut omnino illi amico tuo debueris oggerere, & eam tam bonam causam defendere. agnoscit Donatus instantiam sententiæ, & ad amorem refert. sed quod de puerili locutione addit, nisi referas ad id, quod Micio mox exprobrat, de officio advocati, non poterit locum habere. *Boeclerus.*

42. *Ridicule.*] Vocativus est casus, ab eo quod est *ridiculus.* Donatus.

Adversumne illum causam dicerem, cui veneram advocatus?] Hoc est *Plauto*, *hinc stare, illinc caussam dicere*, *Menæchm.* 5. 2, 48. Boeclerus.

Caussam dicerem.] Nove hoc dictum. cum hoc sit proprie rei ac defensoris. *Farnabius.*

43. *Quid ista, Æschine, nostra?*] Hic jam ultima desperatio, & Æschinum in confessionem protrahet, & in finem fallaciæ senem deducet. Et bene quidem *nostra* dixit. memor est enim se respondisse Æschino interroganti, *Tibi vero quid istic rei est? Nihil mihi quidem.* Totum autem hoc senex ad id redegit, non tam ut torqueret Æschinum, quam ut majus faceret beneficium suum, exponendo id quod pene periculum amor ejus incideret. *Donatus.*

44. *Quid est? quid lacrumas?*] Quasi repente animadverterit flentem, & quasi causam omnem nesciat, sic inquirit. *Idem.*

45. *Quid lacrumas?*] Ἀγαθοὶ ἀριδάκρυες ἄνδρες. Farnabius.

Æschine.] Non exhibuisset personam patris, nisi pietate victus, pati filium nollet confessione torqueri. *Virgilius:*

—— nec plura querentem
Passa Venus, medio sic interfata dolore est.

Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt, perrecturum adhuc fuisse Micionem, nisi victus affectu, fallaciam projecisset. *Donatus.*

Æschine audivi omnia.] Victus animo patrio, non ultra ferre personam

Micio

Et scio : nam te amo : quo magis, quæ agis, curæ sunt mihi.
ÆS. *Ita velim me promerentem ames, dum vivas, mi pater,*
Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet :
Et me tui pudet. MI. *credo hercle : nam ingenium novi tuum*
Liberale : sed vereor ne indiligens nimium sies.
In qua civitate tandem te arbitrare vivere?

Virgi-

Micio potest : & objurgaturus, ab amore suo in objurgandum orditur : cujus pœnitentiam in partem laudis trahit ; ut de peccato magno mitius inferretur, quod dicendum erat. ibi quoque, excusatione aliqua ultro subjecta, brevius agens, pleramque orationem in negligentia castiganda consumere studuit. neque quicquam in hac fabula Micio indulgenter egit, quod plus rationis, aut minus ineptiarum haberet. *Barclerus.*

46. *Nam te amo.*] Bene addidit, *Nam te amo, &c.* nam & invidis, & inimicis mora est scire, quid agamus. *Idem.*

47. *Ita velim me promerentem ames.*] Quam pie additum est *promerentem* : tanquam illic sit votum Æschini, quum possit pater etiam immeritum amare. Et animadvertendum est, ut semper sequi vel statim, vel ex intervallo, maxime in hujusmodi confirmationibus. Sic *Cicero : Ita velim mihi Deos propitios, ut quum illius temporis mihi venit in mentem, &c. Velim* autem, pro *volo*, antique dicitur. *Idem.*

48. *Ut me hoc delictum admisisse in me.*] *Me, in me,* αὐξητικῶς adjectum est. *Idem.*

49. *Et me tui pudet.*] Ambiguum quidam hoc dictum putant : sed apparet adolescentem propter suum peccatum dicere, non quod quicquam turpe fecerit patri. *Idem.*

Et me tui pudet.] Donatus: *Ambigue quidam hoc dictum putant. sed apparet, adolescentem, propter suum peccatum dicere, non quod quicquam turpe fecerit patri.* legendum est *pater. pudet me tui,* hic est, tui caussa, propter te quem offendi. *Barclerus.*

50. *Ne indiligens nimium sies.*] Non ergo ingratus, sed negligens Æschinus: nec negligens, sed *indiligens* : nec in alterum, sed in se deliquit. Miræ clementiæ genus est, aut omnino ignoscere, aut crimen in levius commutare. nam tota objurgatio ita amica est, ut non multum a blandimento discrepet : magisque proficiat apud audientem, ut vult *Terentius* : quam illa aspera atque præfracta. *Donatus.*

51. *In qua civitate tandem te arbitrare vivere?*] Communem locum inducit a loco, a persona, a facto, a tempore. *Idem.*

In qua civitate?] Aliter pronuntiandum est, id est, presse ac leniter : ne faciat illud *Tullianum, Pro DI immortales, ubinam gentium sumus? quam rempublicam habemus? in qua urbe vivimus?* Et *tandem* pro *tamen. Idem.*

In qua civitate?] Hoc est, oblitus es Athenis te esse, ubi vivitur legibus? Vide omnes sententias poni accusatorias, & nihil amoris. isti sunt orationum colores difficillimi : sed elaboravit *Terentius* Micionem facere leniter accusantem, & inducere Demeam durissime blandientem. *Idem.*

In qua civitate?] Quod objurgat Micio, magni amoris est, & necessaria pro persona assentatio : non enim convenit, patrem nimium diligentem filium, ejus præterire peccata. *Idem.*

In qua civitate tandem &c.] Donatus: *Vide omnes sententias poni accusatorias, & nihil amoris. isti sunt orationum colores difficillimi : sed elaboravit Terentius, Micionem facere leniter accusantem, & inducere Demeam durissime blandientem.* bene & erudite hoc postremum illud, *nihil amoris*, qui non disconvenit? si hanc ipsam sententiam, & quæ præmisit, consideres : *nam tota objurgatio* (inquit) *ita amica est, ut non multum a blandimento discrepet ; magisque*

profi-

Virginem vitiasti, quam te jus non fuerat tangere.
Jam id peccatum primum magnum, at humanum tamen.
Fecere alii sæpe item boni. at postquam id evenit, cedo
Numquid circumspexti? aut numquid tute prospexti tibi
Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere,
Qua resciscerem? hæc dum dubitas, menses abierunt decem.

Prodi-

proficiat apud audientem, ut vult Terentius, quam illa aspera atque præfracta. Aut ergo aliquid excidit; quo post sententias accusatorias, a loco, a persona violata, a magnitudine peccati petitas, significaretur, statim leniri omnia verbis & consolatione; aut legendum, *& nihil amari.* accusat quidem, sed in accusatione nihil amari inest. id enim certe voluit notare *Donatus*. cujus annotatio, quæ sequitur, transposita est, & in suum locum obiter reducenda. Nam post ea, quæ diximus, iterum ponitur: *in qua civitate. quod objurgat Micio magni amoris est; & necessaria pro persona assentatio. non enim convenit patrem, nimium diligentem filium, ejus præterita peccata.* Non hæc ad *v.* 51. sed ad *v.* 46. annotata fuerunt: indeque huc in locum alienum demota sunt. vox *assentationis* parum explicate hic adhibetur. vide an verius sit *asseverationem* substituere. *Boeclerus.*

In qua civitate tandem te arbitrare vivere?] An utique oblitus es te Athenis esse, ubi vivitur legibus? *Farnabius.*

52. *Virginem vitiasti.*] Vide & rem dici, & abesse tragicam inclamationem, & ostendi delictum: & ad veniam festinari. nam statim dicet: *Jam id peccatum primum est magnum, at humanum tamen.* Et tota pronuntiatio hujusmodi verbis summissa debetur. *Donatus.*

Quam te jus non erat tangere.] O. l. *fuerat.* ita stat trochaicus. præterea liber Bembinus, ita collocat, *non jus fuerat.* Faërnus.

53. *Jam id peccatum primum magnum, at humanum tamen.*] Versus hic trimeter trochaicus est hypercatalecticus, cujusmodi nullum alium apud Terentium invenio. ego puto geminari debere dictionem, *magnum*, distinguendo utrobique hoc modo: *Jam id peccatum primum magnum: magnum, at humanum tamen.* Ita versus est trochaicus tetrameter catalecticus, ut ceteri: non tamen moveo vulgatam lectionem. *Idem.*

54. *Fecere alii, sæpe item boni*] Moris est exemplo lenire, quod purgare non possis. *Donatus.*

Fecere alii sæpe, item boni.] Consolatio ab exemplo. Et *boni*, non quum hoc facerent, sed alias boni. *Idem.*

Fecere alii sæpe item boni.] Sententiam a *Plauto* acceptam (in cujus *Epidico* 1, 1, 30: *edepol facinus improbum. at jam ante alii fecerunt idem*) validiorem fecit, addendo *sæpe*, & *boni*. Boeclerus.

Fecere alii sæpe, item boni.] Plaut. Mercat. act. 2. sc. 2.

Fecere talia ante alii spectati viri.

Heaut. act. 5. sc. 2.

Vulgo id faciunt. Farnabius.

At postquam id evenit.] *Evenit*, inquit, non *commissum est.* nihil innocentius dici potuit. *Donatus.*

55. *Numquid circumspexti?*] Συγκοπὴ ΗΑΛΗΤΑΝΑCΜΟC pro *circumspexisti. Circumspicimus* præsentia, *prospicimus* futura. *Idem.*

Nunquid circumspexti &c.] Hos versus quomodo *Guyetus* explicet vide. *Boeclerus.*

56. *Qua fieret.*] Id est, qua ratione, quo modo fieret? & *qua ratione*; id est, quibus adminiculis, vel per quas personas? *Donatus.*

Si te ipsum mihi puduit dicere.] Optime hoc additum est: quasi non debuerit Æschinum apud Micionem pudere. *Idem.*

57. *Qua resciscerem?*] *Qua*, id est, per quos. & ad omnia subauditur, *Numquid circumspexisti?* Idem.

Qua resciscerem?] Deest *re*, vel *ratione.* Idem.

Menses abierunt decem.] Mire *abierunt.* Quasi dicat, te cessante, menses cesse-

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.
Quid? credebas, dormienti hac tibi confecturos deos?
Et illam sine tua opera in cubiculum iri deductum domum?
Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.
Bono animo es, duces uxorem hanc. ÆS. *hem.* MI. *bono animo es, inquam.* ÆS. *pater,*

Obse-

cessere: & locus est incusationis a tempore. Et *abire* dicitur, quod paulatim nos deserit: hoc autem ex partu intelligit. *Donatus.*

58. *Prodidisti te, atque illam miseram.*] Vide festivum senem, quantum se adolescenti accommodet: non enim illum, quem causa deposcit, sed amatorium ordinem fecit, prius dicendo *prodidisti te*, quam *illam*; tum etiam *gnatum*, ut ex animo amare videatur id quod natum est. *Idem.*

Prodidisti.] Decepisti, vel deseruisti. ut *Virgilius*,

---- *unius ob iram*
Prodimur. ---- Idem.

Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum, quod quidem in te fuit.] Ex *illam* elidendum est alterum l, & ex *quod* d; ita *te, & illam*, & *quod quidem in*, erunt duo anapæsti, & versus procedet. *Faërnus.*

Quod quidem in te fuit.] Sallustius, *Quod in familia nostra fuit, præstitit ut in omnibus bellis adesset nobis.* Et Cicero, *Senator P. R. quod in vobis fuit, jacuit & pernoctavit in publico.* Donatus.

Quod quidem in te fuit.] Pro, id quod in te erat: id est, quantum in officio tuo spei & auxilii partiumque tuarum fuit: vel, quantum ad te spectabat. Et hic est illud, quod obsequentissimus pater vult, omnia per se esse correcta. *Idem.*

59. *Dormienti hac tibi confecturos Deos?*] Quam mitis, quam faceta objurgatio. Videtur satis Micio ille esse, qui ante est descriptus? *Idem.*

Quid credebas? dormienti hac, &c.] Incerta distinctio: nam & per se *quid*, & *quid credebas*, legi potest: & velut hic subaccusatur Æschinus, *Dormienti hac tibi confecturos Deos?* ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου. Et quæ sint, quæ a Diis cessantibus præstari non possint, sequenti versu docet, ne videatur de Diis male sensisse. *Idem.*

Dormienti.] Multo melius, quam si diceret *cessanti*. & non, *facturos*: sed, quod plenum est, *confecturos*. Et mire Deos ponit in eo negotio, quod ipse præstat: tanquam hic & se & Deos excuset, quod non fecerint Æschino quæ volebat, etiam dormienti. *Idem.*

Credebas dormienti hac tibi confecturos Deos?] Cato apud Salustium: *Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilium Deorum paratur: sed vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt: ubi socordia & ignaviæ te tradideris, nequicquam Deos implores; irati infestique sunt.* Apollon. 1. Οὐδέ τι κῶας Αὐτόματον δεῦρ' τὶς ἑλὼν θεὸς ἐξαμφήσει. Farnabius.

60. *Et illam sine tua opera in cubiculum iri deductum domum?*] Ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀδυνάτου. Ordo, *deductum iri domum.* Donatus.

61. *Nolim ceterarum rerum te socordem.*] Quam nihil imperiose ac pro authoritate patria fit. *Nolim*, inquit *te socordem ceterarum rerum esse:* non dixit *ne sis socors.* Idem.

Nolim ceterarum rerum te socordem eodem modo.] Fingunt hic puto elegantiam aliam [illegible], quam Poëta in animo habuit, cum τὸ *ceterarum rerum* non a *socors* suspendunt, sed ita supplent, *quod ad ceteras res attinet.* id quod *Scipioni Gentili*, *Rittershusio*, *Hotomanno*, & aliis, etiam placuit. *Vide Joh. Weitz.* Nihil causæ est, cur dubitemus, poëtam voluisse dicere: *Socordem ceterarum rerum.* nec aliter *Donatus* accepit. ita apud *Tacitum*, qui, secus quam *Scioppius* putavit, optimos quosque antiquiorum sedulo & erudite imitatur, *Socordem futuri* legas. 3. *Hist.* 31. Boeclerus.

62. *Bono animo es.*] Apparet flenti

Obsecro num ludis tu nunc me? MI. *ego te? quamobrem?*
Æs nescio:
Quia tam misere hoc esse cupio verum, eo vereor magis.
MI. *Abi domum, ac deos comprecare, ut uxorem accersas: abi.*
Æs. Quid, jam uxorem? MI. *jam.* *Æs. jam?* MI. *jam quantum potes.* *Æs. dii me pater*
Omnes oderint, ni magis te, quam oculos nunc amo meos.
MI. *Quid?*

hæc dicta omnia esse: & hoc decuit verecundum adolescentem, & ex vi tantæ orationis, & metu amittendæ puellæ. Et *es*, modo imperativi modi est, temporis præsentis. nam *esto*, futuri est. *Donatus.*

Duces uxorem.] Datur in ultima objurgatione & breviter, & plena securitas. *Idem.*

Hem.] Singultientis fletu & gaudio dixit *hem*. Idem.

63. *Obsecro, non ludis tu nunc me?*] Mœstus amatoris animus ludentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest & ob hanc causam dicere, *Ludis tu me nunc?* quod numquam eum antea luserit. *Idem.*

Ego te? quam ob rem?] Magna vis pronominum cur non ludat. quibus & accessit consideratio rei. nam primo *ego*, deinde *te*, deinde causæ propositio. Et recte *ludis*. Est enim amantis, in falsum metum conjicere imminente lætitia, qualibet sententia: inimici vero, in falsum gaudium quemquam impellere, sub alicujus mœroris adventum. & ideo negat se Micio in hac parte lusurum Æschinum, qui in aliis luserit. *Idem.*

Nescio.] Religiose dixit *nescio*: quasi non sit ratio, quare non credat patri, quamvis subjecerit causam. *Idem.*

64. *Quia tam misere hoc cupio esse verum.*] Pro nimis: quia nimia miseria: ut *ne quid nimis.* hoc enim putant, qui virtutes mediocritates esse dixerunt. *Idem.*

Nisi quia tam misere.] Et dictionem *nisi*, respuit versus: nec eam habet Donatus, nec ullus antiquus liber. *Faërnus.*

65. *Abi domum, ac Deos comprecare.*] Magnus institor sui beneficii est, qui a Diis petendum esse dixit, quod ipse præstabit. an ideo quia ordinis fuerat, prius rem divinam facere, & sic uxorem accersere? Et bene repertum est. *Abi:* quasi hærenti morantique: ut, *Vos istaec intro auferte: abite.* Donatus.

Abi domum ac deos comprecare, ut uxorem accers.] Donatus: *Magnus institor sui beneficii est, qui a diis petendum esse dixit, quod ipse præstabit.* non recte. neque enim voluit hoc Micio dicere. quod sequitur, verius est: *an ideo, quia ordinis fuerat, prius rem divinam facere, & sic uxorem accersere.* Bœclerus.

Deos comprecare.] Plin. Panegyric. *Quod nihil rite nihilque providenter homines sine Deorum immortalium ope, consiliis, honore auspicarentur.* Farnabius.

66. *Quid? jam uxorem?*] Accessit ad beneficium tempus. & ideo *jam* quasi gestiens repetit adolescens. *Donatus.*

Quid jam ne uxorem.] Particula *ne*, nec a Donato ponitur, nec est in libro Bembino. utroque tamen modo stat versus. *Faërnus.*

Quid, jam uxorem? &c.] Mire affectus in hac scena commutavit & variavit Poëta. post curam & sollicitudinem, Æschini animo incussam, gaudendi materiam abunde suppeditat Micio, iocoque insuper & familiaritate commendat. v. 68 Bœclerus.

Quantum potes.] Aut deest *cito*: aut *quantum potest esse.* Donatus.

67. *Ni magis te quam oculos nunc amo meos.*] Mire *nunc* addidit. & eleganter inventum est, quod in se amator multum

MI. *Quid? quam illam?* ÆS. *æque.* MI. *perbenigne.* ÆS. *quid? ille ubi est Milesius?*

MI. *Abiit, periit, navem ascendit. sed cur cessas?* ÆS. *abi pater,*

Tu potius deos comprecare: nam tibi eos certo scio,

Quo vir melior multo es quam ego, obtemperaturos magis.

MI. *Ego eo intro: ut quæ opus sunt, parentur: tu fac ut dixi, si sapis.*

ÆS. *Quid hoc est negoti? hoc est patrem esse, aut hoc est filium esse?*

Si frater aut sodalis esset, qui magis morem gereret?

Hic non amandus? hiccine non gestandus in sinu est? hem;

Itaque adeo magnam mihi injecit sua commoditate curam,

Ne

tum diligat, id est, oculos: ut e contra in Eunucho, *Adolescenti ipsi eriperem oculos.* id est, ipsos de quibus amat. *Donatus.*

Ni magis te, quam oculos nunc ame meos.] Catullus ad Licin. Calvum. *Ni te plus oculis meis amarem.* Farnabius.

68. *Quid? quam illam?*] Commendat se Micio, & familiariorem amatori facit, mentionem faciendo sæpius de amica in uxorem ducenda. *Donatus.*

Æque.] Sic infert hoc, quasi dubitando invenerit. *Idem.*

Perbenigne.] Multum putat, quia amator hoc dixit: ergo *benigne*, large abundeque. *Idem.*

Quid ille ubi est Milesius?] Non amat, si statim timere desinit. unde *Virgilius*,

Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem, cursumque parari.

Idem.

69. *Abiit e periit: navem ascendit.*] Facete, *abiit:* ne diceret, mentitus sum. atque ita dixit, ut infantibus nutrices de terriculis dicere solent: quas quum ipsæ confinxerint, abolitas volunt, postquam illos vident nimium pavere. Et mihi videtur ridens hæc dixisse: ut intelligat Æschinus, Micionem joco fuisse mentitum. *Idem.*

71. *Tibi obtemperaturos magis.*] Mira sententia, Deos obsequi bonis, quasi bonis hominibus multum debeant. & in excusationem precandi Deos, vide quæ facultas nata sit patrem sine assentatione laudandi. Non est autem injuriosum, ad patrem referre deprecationem Deorum: sed magis honorabile. nam tale est apud *Virgilium*,

Tu genitor, cape sacra manu, patriosque penates.

Ut ipse patrem portet, hic Deos. *Idem.*

72. *Ego eo intro, ut quæ opus sunt, parentur: tu fac, ut dixi, si sapis.*] Hic versus in quibusdam non invenitur. *Idem.*

MI. *Ego eo intro, ut quæ opus sunt parentur: tu fac ut dixi, si sapis.*] Hic trochaicus una syllaba est longior, nisi ex *ut t*, elidatur, ut & alibi. *Faërnus.*

73. *Quid hoc est negoti?*] Et mirantis hæc, & laudantis oratio est. & bene videtur hujusmodi patrem *Terentius* probare. *Donatus.*

74. *Qui magis morem gereret?*] *Qui* quo modo, qua re, qua ratione, magis mihi indulgeret. *Idem.*

75. *Hic non amandus?*] Omnia perfecit hic pater, ut & ametur, & laudetur, & foveatur. *Idem.*

76. *Magnam mihi injecit sua commoditate curam.*] Mira sententia; mala etiam de bonis nasci. an bonus parens magnæ curæ est filio? *Idem.*

Itaque adeo magnam mihi injec.] Non expedit bene sententiam *Donatus.* hoc

H 4 dict

Ne forte imprudens faciam, quod nolit. sciens cavebo:
Sed cesso ire intro, ne moræ meis nuptiis egomet siem?

dicit Æschinus: sibi nunc inprimis curæ fore, ut, pro tantis beneficiis & summa indulgentia, patri contra referat gratiam, obsequio cultuque. αὐξητικῶς dictum est, *injecit mihi magnam curam, ne quid imprudens faciam, quod nolit:* ut propositum studiumque obsequendi conspectius faceret, affectum demonstrando. *Boeclerus.*

77. *Sciens cavebo.*] Facere quod nolit scilicet. *Donatus.*

78 *Sed cesso ire intro, ne mora meis nuptiis egomet siem*] Bene hoc, utpote objurgatus. *Idem.*

Ne mora meis nuptiis egomet siem.] Liber Bembinus, *moræ.* utroque modo stat versus; sed hoc rectius. *Faërnus.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

DEMEA *senex.*

Argum. *Demea ambulando fatigatus, de Syro queritur, quod non aperte satis commonstravit locum, ubi frater esset Micio.* Thes. 1. *Magna est solicitudo parentum, pro liberorum salute.*

DE. *Defessus sum ambulando. ut Syre te cum tua*
Monstratione magnus perdat Juppiter!
Perreptavi usque omne oppidum: ad portam, ad lacum:
Quo non? nec fabrica illic ulla erat, nec fratrem homo

Vi-

Senarii sunt. *v.* 4. *MSS.* nostri omnes, ut edidimus. *v.* 5. τὸ *se*, unus tantum habet.

In tempore reducit Poëta Demeam: cui compositis jam, quarum caussa fratrem volebat convenire, turbis, futurum sane erat, ut minueretur de Æschino quidem cura; ex Ctesiphone vero augeretur. *Boeclerus.*

1. *Defessus sum ambulando.*] *Hic exemplum inducitur sævi patris ex affectu vero, & ob hoc invisi omnibus. non autem tantum amare vultu, quam ipsa re, inducitur: nam neque sibi, neque cuiquam alii; sed filio tantum consultum cupit. De* autem *valde* significat. Donatus.

Ut, Syre, te cum tua monstratione.] *Ut*, pro *utinam* & hoc omnia anhelans dixit. *Idem.*

Te cum tua.] Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. *Idem.*

Te cum tua monstratione.] Ἰδιωτικῶς, *Te cum tua monstratione.* Idem.

3. *Perreptavi usque omne oppidum.*] Tardus incessus, non perambulatio, sed *perreptatio* dicitur. *Ad portam, ad lacum.* Idem.

Perreptavi.] Aptus seni incessus. *Farnabius.*

Quo non?] Mire propinquiora omisit. utpote *porticum, macellum, Cratini ædes, templum Dianæ:* & ultima posuit, ut quantum peragraverit, demonstraret. *Donatus.*

Ad lacum.] Facete Poëta memorem inducit senem, quorum minime opus fuit meminisse. *Idem.*

4. *Quo non.*] Duobus dictis, *quo non* addidit: quasi & ad dicendum lassus appareat. *Idem.*

Neque fratrem homo.] Aliqui libri, in quibus est Bembinus, *nec fratrem homo.* Basilicanus utrobique habet *nec: Nec illic fabrica, nec fratrem.* Faërnus.

Neque fabrica ulla erat.] Amandarat Demeam Syrus, ad fabricam, quæ nulla

Vidisse se ajebat quisquam. nunc vero domi
Certum obsidere est usque donec redierit.

la erat, sc. 2. hujus actus. *Farnabius.*

5. *Vidisse se ajebat*] Aut *se* delendum; & sane librum vidimus, qui eam particulam non habebat: aut *ajebat* in duas syllabas contrahendum per synizesin, ut sæpe. *Faërnus.*

6. *Certum obsidere est, usque donec redierit.*] Proprie *obsidere* dixit. convenit enim & irato, & repente aggressuro. & ab eo quod est *obsideo*, *obsidere* facit, producta media syllaba: ab eo quod est *obsido*, *obsidere* facit, eadem syllaba correpta. *Donatus.*

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

MICIO *senex.* DEMEA *senex.*

Argum. *Demea de vitio virgini oblato & nuptiis rescîscit: is fingitur jam tumultuari, sed postea placatur.* Thes. 1. *Morositas omnis inepta & inutilis est.* 2. *Lepidis & facetis dictis quæ turbata sunt, mitigantur.* 3. *In necessitate, scena inserviendum est.*

MI. *Ibo, illis dicam nullam esse in nobis moram.*
DE. *Sed eccum ipsum: te jamdudum quæro Micio.*
MI. *Quid nam?* DE. *fero alia flagitia ad te ingentia*
Boni illius adolescentis. MI. *ecce autem.* DE. *nova,*

Ca-

Hæc quoque scena *trimetris* sive *senariis*, constat. *v.* 6. omnes *MSS* nostri, ut ed ut & *v.* 8. *v.* 20 omnes: *nequeo.* *v.* 26. omnes: *vel gratis. vide Faërn* *v.* 29. omnes, ut ed. *v.* 30. omnes: *sanum ne te cr.* *v.* 34. omnes: *testim dubitans.* *v.* 35. illud *probe*, quod Demeæ tribuitur abest ab omnibus. nisi quod in Argentor. in margine adscriptum visitur. *vide Faërn.* *v* 44 duo: *servare prorsus hanc familiam non poterit.* Argentor. eodem ordine collocat, sed pro servare, habet *salvare.* & in margine; *al. conservare.*

Scena hæc tota est ὀνειδιστικὴ & ἐπιτιμητικὴ, ex persona Demeæ: cujus tamen iracundia haud parum festive hebetatur compositis Micionis moribus & sermonibus. quod jurgium erat futurum, si incidisset Demea in eum qui contra tenderet, arte Poëtæ ad oblectationem theatri vertitur: dum tam commode partim excipit ictus adversarii, Micio, partim eludit. Serviunt huic Poëtæ instituto, brevia, & præter expectationem interrogantis, responsa: tum collecta celeriter rei summa & παρῳδία μιμητικὴ. & ironia assentiendi speciem induta, cum ceteris opportunissime dispensatis figuris. *Bœclerus.*

1. *Ibo, illis dicam.*] *In hac scena est exemplum intempestivæ objurgationis, ac per hoc ridicula.* Donatus.

Ibo illis dicam.] Sostratæ & filiæ. *Idem.*

3. *Fero alia flagitia ad te ingentia boni illius adolescentis.*] Magno sonitu, ac ingenti ostentatione futuræ accusationis exorsus est. magna sunt enim omnia. & *fero*, & *alia flagitia*, & *ingentia*, & quod εἰρωνικῶς, *Boni illius adolescentis*, dicit. *Idem.*

4. *Boni illius adolescentis.*] Εἰρωνεία, quæ semper amarius ponitur, quam criminatio manifesta. *Idem.*

Boni illius adolescentis.] Æschini Ironia. *Farnabius.*

Ecce autem.] *Ecce* dicitur, quum repente

Capitalia. MI. *ohe, jam.* DE. *nescis qui vir sit.* MI. *scio.*
DE. *Ab stulte, tu de psaltria me somnias*
Agere: hoc peccatum in virginem est civem. MI. *scio.*
DE. *Eho, scis & patere?* MI. *quidni patiar?* DE. *dic mihi,*
Non clamas? non insanis? MI. *non.* DE. *malim quidem.*
Puer natus est. MI. *dii bene vertant.* DE. *virgo nihil habet.*
MI. *Audivi.* DE. *& ducenda indotata est?* MI. *scilicet.*
DE. *Quid*

pente triste aliquid rebus intervenit lætis, aut certe, quum aliud agitur, aliud emergit novum: ut *Virgilius*,

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,
Horresco referens, immensis orbibus angues.

Et,

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus. ----

Et *Cicero*, *Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus ceteris, &c.* Donatus.

Nova] Recentia. an mira & magna? ut, *Pollio & ipse facit nova carmina.* Idem.

5. *Nescis qui vir sit.*] Εἰρωνεία. nam *vir*, ad laudem sumi solet. ut alibi, *Virum te judico.* Idem.

Scio.] Satis ridicule, nec quod ille cupit, abnegat Micio: ut consentiendo, iracundiam Demeæ acriorem fieri * possibilem sibi, mitigare queat. nam *scio* ad negotii totius gestionem retulit: non ad illud quod ait, *nescis qui vir sit.* Idem.

6. DE. *Ab stulte, tu de psaltria me somnias agere.*

Hoc peccatum est in virginem civem. MI. *scio.*] *O stulte*, habet liber Bembinus: quod magis videtur corripientis esse. præterea apud omnes l. s. hæc verba hunc ordinem habent, *hoc peccatum in virginem est civem*, versusque ita in Bembino & aliis ordinati sunt:

O stulte, tu de psaltria me somnias
Agere, hoc peccatum in virginem est civem. MI. *scio.*

Faërnus.

8. *Eho, scis? & patere?*] Jam & illi irascitur, non Æschino. *Donatus.*

Eho, scis & patere?] Ex libro Bembino corrige, *eho.* Faërnus.

9. *Non. malim quidem.*] Alii volunt Micionem dicere, *malim quidem*: alii Demeam. *Donatus.*

Malim quidem.] Respondet Mitio ad illa Demeæ, *scis & patere, quid ni patiar?* Malim quidem, si fieri posset, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum esse non potest, æquo animo fero. tale quid cum dicere pararet, interpellatur a Demea. *Farnabius.*

10. *Puer natus est. DI bene vertant.*] Hic bono exemplo inducitur Micio irascentem juste Demeam leniter ferre: quia exanimato ob mœrorem, non convenit inclementer iri obviam, quum possit in tempore objurgari, postquam destomachatus fuerit. Et vide quam facete: quum ille, *Puer natus est*, ad argumentum mali attulerit: hic ita respondit, quemadmodum solent illi, quibus puellam nasci metuentibus, nuntiatur puerum natum esse. nam in omnibus quæ cupite venerint, *Dii bene vertant*, dici solet: quia sæpe homines ea optaverunt, quæ aliis aliter atque expectaverunt, contigissent. quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem, Vertumno Deo superesse, veteres existimaverunt. *Donatus.*

Virgo nihil habet.] Vult rem sine remedio videri: quia scit posse nuptiis finiri sollicitudinem. Et vide amaritudinem Demeæ contra omnes, ut nec virgini ipsi parcat. *Idem.*

11. *Audivi.*] Ἀφελῶς & cum ἐξουθενισμῷ respondendum, quasi leve sit, quod admissum sit. *Idem.*

Et ducenda indotata est.] Ducenda scilicet, nisi damnandus sit Æschinus. & hoc verbum, necessitatis vim habet: ut, *Pacem Trojano ab rege petendum.* Idem.

Et ducenda indotata est.] Conjunge: *virgo nihil habet, & ducenda indotata est. Donatus* recte agnoscit necessitatem in, *ducenda est.* q. d. nihil aliud superest, quam ut ducat vitiatam, nisi malit judicio

DE. *Quid nunc futurum est?* MI. *id enim quod res ipsa fert:*
Illinc huc transferetur virgo. DE. *o Juppiter!*
Istoccine pacto oportet? MI. *quid faciam amplius?*
DE. *Quid facias? si non ipsa re tibi istuc dolet,*
Simulare certe est hominis. MI. *quin jam virginem*
Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ:
Dempsi metum omnem: hæc magis sunt hominis. DE. *ceterum,*
Placet tibi factum Micio? MI. *non, si queam*
Mutare: nunc cum non queo, animo æquo fero.
Ita vita est hominum, quasi, cum ludas tesseris.

Si

dicio cogi. ubi hoc est miserrimum, *uxorem sine dote*, domum deducere cogetur. quam solicitudinem patrum nobiliorum etiam alibi expressit poëta, in tali negotio. cum enim interrogatum esset,

Non, si redisset, ei pater veniam daret?

respondetur:

Ille ne indotatam virginem atque ignobilem
Daret illi? nunquam faceret.

Ph. 1, 2, 69 &c. *Boecleius.*

12. *Quid nunc futurum est.*] More irascentium, quum ipse sciverit quid futurum sit, Micionem interrogat. & hujusmodi interrogatio, secundum figuram suam non habet responsionem: sed Micio sic respondit, quasi simpliciter inquirenti. *Donatus.*

13. *Illinc huc transferetur virgo.*] *Virginem* quæ etiam cum viro fuit, vocat. *Virgilius*,

Ah virgo infelix! ----

Idem.

O Jupiter! istoccine pacto oportet?] *O Jupiter*, tragice adjecit a Micione versus. *Istoccine pacto*, ad ipsum Micionem respiciens dixit. *Idem.*

Virgo.] Quæ etiam cum viro fuit. Virgil. eclog. 6. de Pasiphaë.

Ah virgo infelix! Farnabius.

15. *Quid facias, rogitas? si non re ipsa tibi istuc dolet.*] Duo hic mutanda: nam & verbum *rogitas*, quod nec est in libro Bembino, & versui repugnat, delendum est. & hæc verba hoc ordine sunt ponenda: *si non ipsa re*; idque ex o. l. s. *Faërnus.*

Si non re ipsa tibi istuc dolet.] Nunc *rem* pro *veritate* posuit. *Donatus.*

16. *Simulare certe est hominis.*] Non hoc dixit, quia hominis est mentiri: sed quia sæpe iracundiæ simulatio, custodia disciplinæ est. *Idem*

Jam virginem despondi: res composita est: fiunt nuptiæ.] Ne diceret; *despondi*, *composui*, *facio*. Et *despondet puellam* qui petit: *spondet* a quo petitur. Recte ergo socer futurus, *despondi*, dixit. *Idem.*

18. *Hæc magis sunt hominis.*] Bene *hominis*: ille enim dixerat, *Simulare certe est hominis*. Idem.

Ceterum, placet tibi factum. Micio.] Nihil aliud volebat Demea, nisi ut sæviret Micio: quod impetrare non potuit, etiam ab eadem sentiente de pravitate & peccato Æschini. *Idem.*

21. *Ita vita est hominum.*] Ex Platonis lib. 10. de Rep. videtur hoc desumptum. Καὶ ὥσπερ ἐν πτώσει κύβων πρὸς τὰ πεπτωκότα τίθεσθαι τὰ αὑτοῦ πράγματα, ὅπῃ ὁ λόγος αἱρεῖ βέλτιστ' ἂν ἔχειν, quod & refert Plutarchus lib. περὶ εὐθυμίας. Κυβείᾳ ὁ Πλάτων τὸν βίον ἀπείκασεν. ἐν ᾧ καὶ βαλεῖν δεῖ τὰ πρόσφορα καὶ βαλόντα χρῆσθαι καλῶς τοῖς πεσοῦσι. Farnabius.

21. *Quasi quum ludas tesseris!*] Rectum erat si diceret, Ita vita est hominum quemadmodum tesseris ludere, aut, quemadmodum ludus est tesserarum. Nota ergo genus locutionis. *Donatus.*

Si illud, quod maxime opus est jactu, non cadit,
Illud quod cecidit forte, id arte ut corrigas.
DE. *Corrector! nempe tua arte viginti minæ*
Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,
Aliquo abjicienda est, si non pretio, at gratiis.
MI. *Neque est, neque illam sane studeo vendere.*
DE. *Quid igitur facies?* MI. *domi erit.* DE. *pro divum fidem,*
Meretrix & mater familias erit una in domo?
MI. *Cur non?* DE. *sanum te credis esse?* MI. *equidem arbitror.*
DE. *Ita me dii ament, ut video ego tuam ineptiam;*
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.
MI. *Cur non?* DE. *& nova nupta eadem hac discet?* MI. *scilicet.*
DE. *Tu inter eas restim ductans saltabis.* MI. *probe.*

DE. *Pro-*

22. *Si illud, quod maxime opus est jactu, non cadit.*] Utrum, quod opus est, jactu non cadit: incerta distinctio. *Donatus.*

Si illud quod est maxime opus.] Ex iisdem omnibus libris, & Donato, repone hunc ordinem verborum, *si illud quod maxime opus est.* Faërnus.

23. *Illud quod cecidit forte, id arte ut corrigas.*] Ars adhibenda pro fortuna. non enim si male jactus ceciderit, deserendus est ludus. & *forte* nunc pro *fortuna* intelligendum. *Donatus.*

Illud quod cecidit forte, id arte ut corrigas.] *Cæsari* hoc est, *fortunam industria sublevare* 3. *de bell. civ.* 73. Bœclerus.

24 *Corrector!*] Quia dixit, *arte ut corrigas.* sed moris est iratis ab ultimo verbo contradicentis incipere. *Donatus.*

26. *Si non pretio, at gratiis.*] Particulam *at*, non sane, necessariam, non habet liber Bembinus. Ceterum nos pro *gratis*, ex ratione versus, *gratiis* legendum esse contendimus. *Faernus.*

27. *Neque est, neque illam sane studeo vendere.*] In scopulo versatur Micio, in quo eligit ineptus potius videri, quam prodat Ctesiphonem patri. *Donatus.*

29. *Meretrix & materfamilias erit una in domo?*] Sic quidem etiam stare posset hic versus; sed melius habet, ut in libro Bembino, detracta dictione *erit.* quod ne sensui quidem quicquam nocet: utique enim subauditur, vel *erit*, vel *erunt*. Faërnus.

30. *Cur non.*] Posset dicere, non est Æschini amica: sed cœlanda est culpa Ctesiphonis. *Donatus.*

Sanum ne te credis esse?] Delenda est particula *ne*, juxta o. l. s. versusque rationem. *Faërnus.*

31. *Ita me DI ament, ut video ego tuam ineptiam.*] Ordo est, ita, me *DI* ament, te facturum credo, ut habeas, quicum cantites. Ipse se fallit, non inquirendo ulteriorem causam retentæ in domo meretricis. Mire autem *cantites*; quasi turpius sit cantare senem cum psaltria, quam coire. *Donatus.*

32. *Cantites.*] Amatoria cantica & meretricia. *Farnabius.*

33. *Et nova nupta eadem hac discet.*] Alius subaudiet *dicere.* sed o magna in verbis elegantia! vide enim quam vim significet *discet.* & ideo non *uxor*, sed *nova nupta*, quam ad omnia docilem esse, ipsum indicat nomen. *Donatus.*

34. *Tu inter eas restim ductans, saltabis*]

DE. *Probe?* MI. *& tu nobiscum una, si opus sit.* DE. *hei mihi.*
Non te hæc pudent? MI. *jam vero omitte Demea*
Tuam istanc iracundiam: atque ita uti decet
Hilarum ac lubentem fac te in gnati nuptiis.
Ego hos conveniam; post huc redeo. DE. *o Juppiter,*
Hanccine vitam? hoscine mores? hanc dementiam?
Uxor sine dote veniet: intus psaltria est:
Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:
Senex delirans. ipsa, si cupiat, Salus,

Ser-

bis.] Lusus est natus ab eo fune, quo introductus equus Durius in Trojam est, cum nexis manibus fune, chorum ducunt saltantes. Hoc a quibusdam dicitur, sed ego puto, manu consertos choros puellorum puellarumque cantantes, restim ducere existimari: & id maxime convenire ad exagitandam importunitatem senis, veluti pueros imitantis. Simul etiam quia iste connexus manuum lascivus ac petulans adimit discretionem conditionis, dignitatis, ætatis, inter meretricem, novam nuptam, & senem. Et hoc, quemadmodum dictum est: & quanto stomacho jam ab Æschino recessum est, & transitum ad Micionis luxuriam describendam. *Donatus.*

Restim ductans saltabis.] Κόρδακα ἕλκειν. ductans funem in saltatione comica, quam natam volunt ab eo fune, quo in Trojam introductus erat equus Durius. expressit Livius decad. 3. l. 7. *Et per manus reste data virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.* Jul. Pollux l. 4. Athenæus l. 14. c. 6. Aristot. in Nub. Lucian. περὶ ὀρχήσεως. Jul. Scaliger. poëtic. l. 2. c. 18. Meursius de Orchestra pag. 42. *Farnabius.*

MI. *Probe. & tu nobiscum.*] Liber Bembinus geminat dictionem *probe*, habens eam secundo loco sub persona Demeæ. quam lectionem & Rivius ex suo libro annotavit. ita etiam versus optime constat. *Faërnus.*

36. *Jam vero omitte, Demea.*] Mire urbanitatem expressit ultro objurgantis, qui objurgatus est. *Donatus.*

Jam vero omitte, Demea.] Postquam & disputatum & lusum satis esset, vultu serio sed comi Micio Demeam, ut tandem omissa iracundia, vultum animumque tempori ac nuptiis filii convenientem caperet, exhortatur. sed nondum venerat Demeæ, illud tempus, quo in lætiora tenderet. itaque animum ad hæc nondum potuit adjicere. Sed digresso Micione adhuc ringitur, suspicatur, & in præcipuas turbas suo impetu præcipitatur. *Boeclerus.*

37. *Tuam istanc iracundiam.*] *Tuam istanc* dicendo, & ridiculam, & supervacuam significat. Et bene *iracundiam*: nam *ira*, de causa est: *iracundia* de vitio multum irascentis. *Donatus.*

Atque uti decet, hilarum ac lubentem.] Bene addidit *lubentem*: multi enim hilares se simulantes, non lubentes sunt. *Idem.*

Hilarum.] Vetuste, non *hilarem.* Idem.

38. *In nati nuptiis.*] Liber Bembinus & plerique alii habent, *gnati in nuptiis.* Faërnus.

40. *Hanccine vitam? hoscine mores? hanc dementiam?*] Ἐλλειπτικῶς omnia, utpote stomachose secum loquens. deest enim *esse*, aut quid tale. *Donatus.*

42. *Domus sumptuosa.*] *Domus*, id est, homines. *Idem.*

43. *Ipsa si cupiat Salus, servare prorsus non potest hanc familiam*] Σωματοποιΐα. *Plautus, Lubentiorem te faciam, quam ipsa lubentia est.* Etenim ὑπερβολὴ est, *Ipsa Salus si cupiat servare, prorsus non potest hanc familiam.* Hinc licet æstimare quantum & caloris & gravitatis apud *Terentium* sit, ad imitatio-

Servare prorsus non potest hanc familiam.

nem Cæcilianam. Vide quantum creverit a superioribus, ut sic finiat. *Donatus.*

Salus.] Dea Romanis, ut ὑγίεια Græcis. cujus ædem C. Jul. Bibaculus vovit Cos. bello Samnitum, mox dictator dedicavit. Liv. l. 9. *Farnabius.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

SYRUS *servus.* DEMEA *senex.*

Argum. *Redit in proscenium Syrus temulentus exultans se laute opipareque curatum esse: hunc Demea ob temulentiam impetit & objurgat. Quantum improbitas servorum sibi sumat, absentibus dominis, hæc scena ostendit.* Thes. 1. *Temulenti intempestive non sunt objurgandi.*

SY. *Edepol Syrisce te curasti molliter,*
Lauteque munus administrasti tuum:
Abi. sed postquam intus sum omnium rerum satur,
Prodeambulare huc libitum est. DE. *illud sis vide*
Exemplum disciplinæ. SY. *ecce autem hic adest*
Senex noster. quid fit? quid tu es tristis? DE. *ob scelus.*
SY. *Ohe.*

Senarii sunt. v. 4. *MSS.* nostri omnes: *porro deambulare.* & *illud vide sis.* & v. 6. *ohe sceleus.* v. 8. duo; *tu si meus e.* v. 12. omnes; *potasti.* v. 13. duo; *hunc ocitum.*

Ut est varietatis artifex poëta noster, Syrum a semetipso diversum hic inducit i. e. de callido, incallidum ebrietate. non uti proderet adolescentem, quod sobrius in Andria ex alia causa Davus fecit, sed uti prodituro, imprudens ipse obtentui esset. *Bœclerus.*

1. *Ædepol, Syrisce.*] *Hic exemplum inducitur licentia servorum sub miti domino.* Donatus.

Ædepol, Syrisce te, curasti molliter.] Quia detexit Ctesiphonem, jam oportet ut ebrius inducatur Syrus: per cujus fallacias tegatur adeo. Et *Syriscum* se dicit, non *Syrum*, τῷ ὑποκορίσματι. Idem.

Syrisce.] Adblanditur sibi madidus servus, diminutiva sui nominis formula. *Farnabius.*

Molliter.] Delicate. *Donatus.*

2. *Lauteque munus administrasti tuum.*] Ut quicquid esset bellissimum, carperes: cyathosque sorbillares. Aut munus servile, esse & bibere. *Idem.*

3. *Abi.*] Verbum vel sibi, vel alteri cum laudatione blandientis. nam sic dicunt, qui jam compotes sunt votorum omnium, perfectique in rebus universis. *Idem.*

4. *Prodeambulare.*] Nota duas præpositiones uni dictioni adjunctas. Ut: *Pede prosubigit terram.* & ἀμφιπερικτήνευ. & optime ad delicias exprimendas hoc verbum convenit. nam procedere segnem, *deambulare* significat. nam deambulare etiam intus potuit. *Idem.*

Sis.] Si vis. *Farnabius.*

5. *Exemplum disciplinæ.*] Quia unus ex multis reliquis. An quia senior, & nuper etiam pædagogus, ut ipse ait, *Quem ego puerum tantillum in manibus gestavi meis.* Donatus.

6. *Quid fit? quid tu es tristis?*] Mire securitatem ebrii hic expressit. numquid enim pertimescit interventum senis,

SY. *Ohe jam tu verba fundis hic sapientia?*
DE. *Tun'? si meus esses.* SY. *dis quidem esses Demea;*
Ac tuam rem constabilisses. DE. *exemplum omnibus*
Curarem ut esses. SY. *quamobrem? quid feci?* DE. *rogas?*
In ipsa turba, atque in peccato maximo,

Quod

nis, ut solebat, Syrus? aut quicquam peccavet? Subblanditur tantum, & ita rerum oblitus est, ut quum eum sævum sciat, causam tristitiæ ejus inquirat. *Idem.*

Exemplum disciplina. SY. *ecce autem hic adest senex*
Noster. quid fit? quid tu es tristis? DE. *ohe scelus.*] Et Bembinus, & omnes fere alii libri, ita ordinant, ut in *adest* finiant versum, & sequentem incipiant a *senex.* & pro *ohe scelus*, aliqui, *o scelus*, vel *oh* habent ut Bembinus. ita ergo legimus:

Exemplum disciplina. SY. *ecce autem hic adest*
Senex noster, quid fit? quid tu es tristis? DE. *oh scelus.*

Multis autem modis sustentatur hic versus. *Faërnus.*

● 7. *Tu verba fundis hic, sapientia?*] Utrum *sapientia verba?* an *tu sapientia?* quia dixit supra, *Tu quantusquantus es, nihil nisi sapientia es.* Donatus.

Fundis.] Utrum sine ulla cessatione profers? An *perdis?* secundum illud, *Nam quid tu hic agas, ubi si quid boni præcipias, nemo obtemperat?* Idem.

SY. *Ehe jam tu verba fundis hic sapientia?*] Aliquot libri, *oh jam* habent; Bembinus *ohe jam.* quam lectionem recipimus, distinguendo post *jam*, quasi dicere velit, *ohe jam* desine: deinde per interrogationem reliqua subdendo *Faërnus.*

Ohe jam tu verba &c.] Fr. Guyetus delet hunc versum. *Donatus* retinet, nec satis expedit. in quo non placet illud, *tu sapientia.* poëta noster haud solet ex tam longinquo petere sententias. neque congruit exemplum illud, quod affert, tam ex prono & facili petitum, quam hujus loci explicatio a vero interpretandi modo abiret, si ad hunc modum institueretur. Ceterum, aut clare loquitur servus, in admirationem & simplicitatem compositus (q. d. ohe tu Demea, ut video, ad præcepta sapientiæ redis seu verba fundis sapientia, ut dudum: subindicans, se parum jam capacem esse talis philosophiæ. ita senex, non curans Syri verba, pergeret, ut cœperat *oh! scelus. tun' si meus esses, exemplum &c.*) aut secum hoc commentatur, ita ut nolit audiri a sene q. d. ohe parum tempestive huc processi, si tu philosophari tuo more ac de disciplina & moribus incipis loqui. possisque opinari, illa quoque, quæ comice subjiciuntur (*dis quidem esses Demea ac rem tuam constabilisses*) ad spectatores dici, Demea non audiente. imo non opineris jam sed scias, si attendas, hanc Demeæ orationem revera cohærere: *oh scelus! tun? si meus esses, exemplum omnibus curarem ut esses.* quicquid interponitur, non respondetur Demeæ. ad quem tum demum conversus Syrus: *quamobrem?* inquit, *quid feci?* & postea iterum non Demeæ sed secum, ut spectatores audirent: *sane nollem huc exitum.* Bœclerus.

8. *Dis quidem esses, Demea.*] Ab eo quod est *dis, ditis, dites* facit: ab eo quod est *dives, divitis, divites.* Donatus.

Dis quidem esses.] Dives esses, re tua familiari bene administrata. *Farnabius.*

9 *Exemplum omnibus curarem ut esses.*] Liber Bembinus, *exempla.* sunt autem *exempla*, exquisita supplicia: hic tamen accipit Terentius *exempla*, pro eo exemplo, quod omnibus datur ex exquisito supplicio alicujus facinorosi. *Faërnus.*

10. *Quamobrem? quid feci.*] Nihil nunc in Syro nisi simplex & purum ob ebrietatem. Et vide, *quamobrem, quid feci*, dicere non esse sobrii Syri. *Donatus.*

11. *In ipsa turba.*] Non minus ridicula importunitas Demeæ est, quam ebrietas Syri: qui adversum temulentum tantæ gravitatis oratione personat, ut ex dicentis vultu & verbis, & ex audientis

Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta. SY. *sane nollem huc exitum.*

dientis habitu & stupore, magnam voluptatem percipiant spectatores. vides enim quanto pondere verborum cum ebrio litiget *Donatus.*

12. *Potasti, scelus.*] Non quod plus videt senex, quam objicitur oculis: sed oratorie, *potastis*, dixit, quum unum ebrium cernat: propter illud quod ait, *exemplum disciplinæ.* quasi in omnibus sit, quod in uno nunc aspicitur. *Virgilius*,

---- Et crimine ab uno
Disce omnes. Idem.

13. *Sane nollem huc exitum.*] Et hoc dictum argumento est, Syrum oblitum omnium rerum nihil respondisse Demeæ per fallaciam: sed tantummodo pœnitere quod exierit. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

DROMO *servus.* SYRUS *servus.* DEMEA *senex.*

Argum. *Exitu parasiti cujusdam Ctesipho Demeæ proditur. Syrus senem ab ingressu avertere conatur, sed frustra.* Thes. 1. *Fallax servus semper sui similis.* 2. *Male sibi conscii liberi a parentibus sibi timent.*

DR. H*eus Syre, rogat te Ctesipho ut redeas.* SY. *abi.*
DE. *Quid Ctesiphonem hic narrat?* SY. *nihil.*
DE. *eho carnifex,*
Est Ctesipho intus? SY. *non est.* DE. *cur hic nominat?*
SY. *Est alius quidam, parasitaster parvulus:*
Nostin'?

Senarii sunt. *v.* 1. *MSS.* nostri omnes geminant τὸ *heus.* *v.* 2. duo; *quid de Ctesiphone.* *v.* 4. unus omittit, τὸ *quidam.* *v.* 5. duo; *mitte me ire.* ex glossa. *v.* 6. omnes; *non manus abstines m.* *v.* 7. omnes; *an tibi mavis cerebrum dispergi hic. abiit.* Bœclerus.

1. *Heus, Syre.*] Quam clare dicat, ostenditur ex eo quod præmisit, *heus*, antequam loqueretur. *Donatus.*

Ctesipho.] Mire additum nomen est: quum aut sine hoc, aut per pronomen intelligi possit Ctesipho. *Idem.*

Ut redeas.] *Redeas* dicendo, ostendit & illum inter pocula, a quo egressus est ebrius. *Idem.*

Rogat te Ctesipho ut redeas.] *Arcanum demens detegit ebrietas.* quod versutus Syrus diu celarat, prodit Dromo ebrius. *Farnabius.*

Cur hic nominat?] Quasi non sint alii Ctesiphones. *Idem.*

4. *Est alius quidam parasitaster parvolus.*] Non alius parasitaster, sed alius Ctesipho, qui est parasitaster. & bene *non aliter*, sed *alius*: quasi non duo, sed multi sint Ctesiphones. Et hoc sic pronuntiandum est, ut simul & quærat, & dicat *nostin'*: Quasi sycophanta, nunc addidit, *nostin'*: nam veteratoris est, etiam mentientem confidere. *Donatus.*

Est alius quidam parasit.] Nota poëtæ artem; qui Syrum ne in ebrietate quidem fallaciarum oblivisci facit; cum præsertim metu periculi præsentiore excitaretur. Denique hunc ebrium servum cum Plautinis compara, &, quid discrepent consilia utriusque poëtæ, considera. *Bœclerus.*

5. Quid

Nostin' ? DE. *jam scibo.* SY. *quid agis ? quo abis ?* DE. *mitte me.*
SY. *Noli inquam.* DE. *non manum abstines mastigia ?*
An tibi jam mavis cerebrum dispergi hic ? SY. *abit.*
Edepol commissatorem haud sane commodum,
Præsertim Ctesiphoni. quid ego nunc agam ?
Nisi dum hæ silescunt turbæ, interea in angulum
Aliquo abeam; atque edormiscam hoc villi. sic agam.

5. *Quid agis ? quo abis?*] Hoc jam ebrio convenit, non illi quem cognovimus Syrum. nam quod retinet senem, confessionis genus est. *Donatus.*

6. *Non manum abstines ? Mastigia.*] Etiam injecisse manum, ut teneret Demeam, ex ipsius verbis cernitur. *Idem.*

Mastigia?] Μαστιγίας. servus aut alius quispiam flagris onustus, aut dignus verberibus. a Μάστιξ, flagrum. *Farnabius.*

7. *An tibi jam mavis cerebrum dispergam hic.*] Ut apparet, baculo minatur. *Donatus.*

An tibi mavis cerebrum dispergi hic ? SY. abiit.] Multi l. s. post *tibi*, habent dictionem *jam*. Bembinus ita totum hunc versum habet:

An tibi jam mavis cerebrum dispergam hic ? SY. abit.

Sane *dispergam* minacius mihi videtur, quam *dispergi*; *abit*, quam *abiit*, numerosius. *Faërnus.*

Abiit.] Quia prohiberi non potuit, demisso & desperanti vultu, quid factum sit, dicit, & abiisse pronuntiat. *Donatus.*

Abit.] Evasit mihi e manibus atque introrupit. *Farnabius.*

8. *Ædepol comissatorem haud sane commodum.*] Τῷ χλευασμῷ, tantum inopinatus supervenit, ut omnia sic offendat, quemadmodum qui comissatum ingreditur: quia comissatoris est supervenire ad scortum, & vociferari aliquid in jocularem strepitum. quare totum false, totum ad Demeam contulit. *Donatus.*

Commessatorem haud sane commodum.] Convivam ingratum. Menander.

Ο' σκληρὸς ἀνήρ ἐστιν ἐν νέοις γέρων;

Farnabius.

9. *Præsertim Ctesiphoni.*] Bona exceptio, ut appareat omnibus incommodum, & in his Æschino, sed præcipue Ctesiphoni. *Donatus.*

10. *Nisi dum hæ silescunt turbæ.*] Non quæ jam sunt, sed quæ erunt. *Idem.*

11. *Edormiscam hoc*] Ὑποκοριστικὸν vini. Edormiscam crapulam hanc ex vino. *Farnabius.*

Hoc villi.] Ὑποκόρισμα est vini: ut *unus ullus*, *asinus asellus*, *vanus vallus*, *vinum villum*. Donatus.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

MICIO *senex.* DEMEA *senex.*

Argum. *Cognito Ctesiphonis amore Demea exclamat, & Micionem jurgio adoritur, ut liberorum corruptelam: per quem placatur tandem & Æschino & Ctesiphoni.* Thes. 1. *Morosi sunt senes & sæpe iracundiam reprimere nequeunt.* 2. *Urbanitatis est, temperare sibi inter morosos.* 3. *Senes ut plurimum avari, lucri appetentes. Indulgendum nonnihil juventuti pro loco ac tempore.*

M. *Parata a nobis sunt, ita ut dixi, Sostrata,*
Ubi vis. quisnam a me pepulit tam graviter fores?
DE. *Hei mihi quid faciam? quid agam? quid clamem? aut querar?*

O cæ-

Senarii sunt iterum. v. 1. *MSS.* nostri duo; *parata nobis sunt* omnes; *ita ut dixi Sostr.* v. 3 omnes omittunt, *quid agam.* unus; *conquerar.* v. 5. omnes, *scilicet.* unus, *propter id.* cum glossa. v. 10. duo; *dictum inter nos hoc fuit.* v. 11. *ex te adeo ortum est.* v. 14. omnes; *numquid.* v. 17. in omnibus distinctio est, quam editio præfert v. 22. omnes; *hæc tec. cog.* & v. 23. ut ed. v. 26 duo; *retine.* v. 28. omnes; *gloriam tu istanc tibi obtine.* v. 31. omnes; *omnia hæc si vol.* v. 33. omnes; *& tibi & mihi e. i.* v. 38. omnes; *hoc licet facere imp. h.* v. 39. omnes, ut ed. nisi quod *Argent.* glossam interponit; *quam faciunt.* v. 40. duo; *quæ in illis esse video.* Argent. post *quæ* interponit *ego.* v. 41. omnes; *video vos sapere.* v. 50. duo; *istuc nos rat.* v. 54. & 55. unus; *ceterum rus ibo cum illo cum prima luce hinc ibo.* alter meorum; *ceterum cum rus illo cum prima luce hinc ibo.* Argent. *ceterum rus cum filio cum prima luce hinc ibo.* v. 56. omnes; *hilarem.* v. 58. omnes, *prorsus*, & *illic.* v. 60. unus; *illic*, duo, *illa.* v. *ult.* unus; *& cui rei est opus, hilarem hunc sumamus diem.* alter meorum; *& cui rei opus est ei rei hil. h. sum. d.* ita etiam Argentoratensis. *Bœclerus.*

Parata a nobis sunt, ita ut dixi, Sostrata, ubi vis.] *In hac scena collatio est personarum mitis parentis ac sævi.* Donatus.

1. *Parata a nobis sunt.*] De verbis abeuntis vult ostendere Poëta, quam orationem cum Sostrata habuerit ingressus Micio. & vides quas ἐλλείψεις interposuerit. Primo, *Parata a nobis sunt:* quæ, non dixit: sed, *ita ut dixi* dicendo, significat se dixisse omnia. Deinde, *ubi vis*, fiant nuptiæ; vel quid tale, aut omisit: aut dicturus hoc ipsum audit vehementius fores esse pulsatas: & quod agebat abjecit. *Idem.*

2. *Quisnam a me pepulit.*] *A me*, modo, id est, *meas.* Idem.

Tam graviter.] Quia irati omnia concite faciunt, quum pulsandæ fores essent exituro foras Demeæ: sic eas pulsavit, ut & his ipsis irasci videretur. *Idem.*

Quisnam a me pepulit.] Aposiopesis, audito pulsu ædium suarum. *Farnabius.*

Pepulit tam graviter fores?] Vide Adelph. act. 2. sc. 3. *Idem.*

3. *Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem, aut querar? o Cœlum, o Terra, o Maria Neptuni!*] Multum laboravit *Terentius*, ut ἀναλογίας servaret in dolore Demeæ: quo major debet in Ctesiphone reprehensio esse, quam in delictis Æschini. Et nota, quod ubi non invenit quod dignum loqueretur, ab interjectione coepit, *hei mihi.* Et adhuc quum pro rei magnitudine oratio parva esset, *quid faciam*, inquit. In alieno indignatus est: in suo *quid faciam?* inquit. In alieno litigavit: hic ait, *quid agam?* In alieno clamavit & questus est: hic

O cœlum, o terra, o maria Neptuni. MI. *hem tibi.*
Rescivit omnem rem, id nunc clamat scilicet:

Para-

hic in suo relinquit. & præter διαπόρησιν in Æschini peccato Micionem accusavit: in Ctesiphonis, elementa cum Diis omnibus ac toto mundo. Mira αὔξησις, & quam imitatur *Virgilius* in Orpheo, post amissam rursus Eurydicen, *quid faceret?* inquit. omnia enim consumpserat primus dolor. *Quo se rapta bis conjuge ferret?* nam quid præter omnes terras atque inferos loci remanebat? *Quo fletu manes:* per quem fletum manes; quasi omnes primis luctibus impleverat lachrymis. *Qua numina voce moveret?* cui nec ira quidem inexperta remanserat. Et vide hic gradus doloris & iracundiæ: in tantum autem, ut jam crescere non possint. quippe in initio fabulæ tantum tristis est Demea. nam sic audit a Micione, *quid tristis es?* & ipse, *Rogas me (ubi nobis Æschinus siet) quid tristis ego sim?* Inde mox procedit in pejus: adeo ut sic incipiat, *Disperii: Ctesiphonem audivi filium una fuisse in raptione cum Æschino.* Inde postea dicit, *Ne ego homo sum infelix.* Ad postremum, *Hei mihi quid faciam? quid agam?* Et naturali quodam modo, postquam summus furor ad extrema pervenit, repente senex mutatur, & mitis est. *Donatus.*

Hei mihi quid faciam?] Post hæc verba addendum est, *quid agam?* ex libro Bembino, & aliquot aliis, ac Donato, versusque ratione. *Faërnus.*

Heu mihi quid faciam? &c.] *Donatus* operosus est in explicanda hac exclamatione: sed quod circa *maria Neptuni* suspicatur, velle Demeam diluvium & interitum rebus optare, ut omnia Neptunia fiant, nimis longe petitum est, nec Terentiani moris. *Bœclerus.*

Quid clamem?] Omnia accusat iracundus. Et hoc est quod habet Horatius, ep. ad Pisones; *Interdum tamen & vocem comœdia tollit, iratusque Chremes tumido delitigat ore.* Farnabius.

4. *O cœlum, o terra, o maria Neptuni!*] Neptunus, quia medius fit inter cœlum & inferos, dum utriusque regni particeps habetur, elementorum omnium potior. nam ideo tridentem habet, pro numero trium elementorum: ut apud *Virgilium* idcirco dicit, *Jam cœlum terramque meo sine numine venti Miscere.* Et apud *Homer.* sic idem,

Ὣς εἰπὼν, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλὼν, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων, σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε
Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον.

Et hoc est quod ait *Horatius*, in arte Poëtica, *Interdum tamen & vocem comœdia tollit.* In hæc enim tria, rerum natura dividitur. Ut *Virgilius*,

Principio maria, ac terras, cœlumque profundum.

Et per hoc totum mundum accusavit. *Donatus.*

O cœlum, o terra, o maria Neptuni!] Utrum Deos elementa vocavit, quod Diis quoque irascitur, qui in iis commorantur, ut dolentes solent? An quia Deos esse non putat, ideo hæc omnia Neptuni dicit: quasi dicturus esset, *Neptunia fiant:* nisi intercederet persona Micionis: quem videns, ad aliud conversus, desiit diluvium & interitum rebus optare, objecto fratre, cui maxime irascitur, & propter quem detestabatur omnia. Tale est apud *Virgilium:*

Omnia vel medium fiant mare.

An omnia accusat, ut indignantes solent? Ut,

Quem non incusavi amens hominumque, Deorumque?

Et ut,

Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.

Idem.

Hem tibi.] Τῷ ἰδιωτισμῷ. Idem.

Tibi.] Nulli enim Micio loquitur. *Idem.*

5. *Id nunc clamat*] *Id*, ob id. *Idem.*

Id nunc clamat scilicet: parata lites.] In libro Bembino pro *scilicet*, *ilicet* legitur; itaque prius erat & in Victorino, sed deinde priore i, abraso, remansit *licet.* Sed *ilicet* videtur etiam legisse Donatus, qui in hunc locum ita ait, (*scilicet parata lites*) *videtur & ipse parti-*

Parata lites: succurrendum est. DE. *eccum adest*
Communis corruptela nostrum liberum.
MI. *Tandem reprime iracundiam, atque ad te redi,*
DE. *Repreßi, redii, mitto maledicta omnia:*
Rem ipsam putemus. dictum hoc inter nos fuit,

Ex

pertimuisse dicendo scilicet, & parata lites. ex quibus conjicere licet, Donatum non *scilicet* legisse, quod nullam perturbationem metumve significat, sed *ilicet*, quod desperantis adverbium est: ut in Eunucho: *Actum'st, ilicet perîsti.* & apud Plautum in Cistellaria: *ilicet, actum'st.* Faernus.

Omnem rem.] De amore Ctesiphonis. *Farnabius.*

6. *Scilicet parata lites*] Videtur & ipse pertimuisse, dicendo *scilicet*, & *parata lites.* Sed ut rursus confirmet se ipsum, quia *succurrendum est*, ait *succurrendum est*, Ctesiphoni scilicet. *Donatus.*

7. *Communis corruptela nostrum.*] Qui communiter ambos corruperit *Idem.*

Communis corruptela nostrum liberum.] Major accusatio est ista quam prior: quippe quum jam modo de ambobus accusetur Micio, non de uno. *Idem.*

8. *Tandem reprime iracundiam.*] Mire. Quia reprehendere nequit irascentem, nimietatem reprehendit irati. Et *ira*, de causa est: *iracundia*, de moribus. *Idem.*

Atque ad te redi.] Quia ira, ab eo quod est *ire* dicitur, quod a se eat, qui irascitur & furit. Et, *ad te redi*, proprie dixit. *Virgil.*

Verum ubi nulla fugam reperit fallacia victus
In sese redit. ----

Et *Cicero:*

Redit ad se atque mores suos.

Idem.

Atque ad te redi.] Videntur quippe irati exiisse de potestate h. e. de consilio, de ratione, de mente. *Farnabius.*

9. *Repressi, redii.*] Non quid dicatur, sed quo gestu dicatur, specta: & videbis neque adhuc repressisse iracundiam, neque ad se rediisse Demeam. sed quam mira est atque perspicua moralitas, in hujusmodi rebus, apparet. *Donatus.*

Repressi, redii, mitto maled.] Quam subita mutatio? qui modo præ iracundia tantopere exclamaverat; qui fratri contumelias dixerat, nunc ad unam ejus vocem, qua iracundiam reprimere, atque ad se redire monebatur, mitescit. Sed notabis, non tam mitescere eum animo, quam destitui adversario. quam enim parum moveretur Micio tali tumultu & jurgio, satis expertus erat. itaque, cum se jam effudisset ille furor, neque quo proveheretur, haberet; & Micio non voce tantum, sed gestu etiam ei demonstrasset, quam turpe homini seni esset, præ iracundia de potestate mentis exire, pudore commoveri eum oportuit. cum præsertim cupidus esset convincendi Micionem de violata conventione; neque de victoria dubitaret; adeoque ad eam obtinendam, quocunque Micio vellet modo hoc specimen cerni, contenderet. Et sane Demea causa & actione hac tota superior est: cujus argumentis solidis & jure optimo nixis, Micio ambages, & figuras & σοφὰ φάρμακα opponit. *Boeclerus.*

10. *Rem ipsam putemus.*] Videtur paulo citius destomachatus, quam res etiam incertæ poscebant. Sed & hoc morale: nam juste irati, omissa sævitia, ad ratiocinationes sæpe festinant. & præterea illud accedit, quod non invenit jam, quod condigne dicat: simul etiam quia increpitus est a fratre, quod apud se jam non sit per iracundiam vehementem. *Donatus.*

Rem ipsam putemus.] Tractemus, purgemus. nam & hinc *putamina*, purgamenta dicta sunt: ut *Plautus* in Captivis ait,

Nucleum amisi, retinui pignori putamina.

Et *Virgilius*, *multa putans*, inquit. *Putare* proprie, est falsa & cassa a veris & utilibus resecare. unde arborum purgatores *putatores.* Et *rem*, causam ipsam

lius

Ex te adeo est ortum, ne tu curares meum,
Neve ego tuum? responde. MI. *factum est, non nego,*
DE. *Cur nunc apud te potat? cur recipis meum?*
Cur emis amicam Micio? num qui minus
Mihi idem jus æquum est esse, quod mecum est tibi?
Quando ego tuum non curo, ne cura meum.

MI. *Non*

litis ostendit: ut, *Mitte ista, atque ad rem redi.* Donatus.

Rem ipsam putemus.] Redeamus & ad calculos, reique ipsius inter nos pactæ computemus rationes. *Neque enim placet; quod omnes interpretantur, amputemus, purgemus. Metaph. ab arborum putatoribus ducta.* Farnabius.

Dictum inter nos hoc fuit.] Melior collocatio est in libro Bembino: *dictum hoc inter nos fuit.* Faërnus.

11. *Ne tu curares meum*] Nam ambos curare, propemodum reposcere illum est, quem dedisti. *Donatus.*

12. *Factum est.*] Apparet, Micionem invitum quidem fateri, sed facete contemnere objecta. *Idem.*

14. *Cur emis amicam, Micio?*] Inclamatio ista nominis, magnam invidiam significat. Ut,

Regnumne, Æschine, hic possides?

Et,

---- *Pacem te poscimus omnes,*
Turne. ----

Idem.

Num qui minus mihi idem jus æquum est esse.] Aut, *num*, aut *qui* abundat. & est ordo, Qui minus æquum est esse idem jus mihi, &c. *Qui* ergo, quare vel cur significat. *Idem.*

Numquid minus mihi idem jus aq. est esse &c.] Æquissima ratio. conventio enim reciprocam obligationem inducit. convenit inter nos, ut ego hoc faciam, tu illud facias. in hæc fidem dedimus & accepimus. tu postulas, ut servem, quæ recepi. recte. Sed non deteriori jure exigam a te, ut tu quoque serves, quæ recepisti. naturale enim est, hæc in vicem valere. Vult Demea par pari referre Micioni. quasi ita ageret: tu antea accusasti me, quod contra pactionem inter nos initam Æschinum curarem; quod equidem propositum mihi non fuit, sed naturali tantum affectu hortante de fama & vita ejus pertimui. Tu autem nunc Ctesiphonem filium meum, qui ejusdem conventionis lege ad te nihil attinebat, receptas, licentiamque ejus & amores adjuvas. id est, cujus me culpæ voluisti insimulare, eam ultro & manifesto committis. quasi vero tibi recedere a pactis liceret, quibus ut ego starem, tantopere exegisti.

Ecce enim quid respondet Micio? auctoritati conventionis, quæ distinxerat curam filiorum, obvertit vetus illud verbum: *communia esse amicorum inter se omnia* quod *Ciceroni, Græcorum proverbium* dicitur 1 *offic.* 16; & *Pythagorea vox,* τὰ τῶν φίλων κοινὰ, 1 *de legib.* 12. non simplici astu. nam neque ad omnia hæc sententia potest extendi, adeoque hoc est καθόλυ μὴ ὄντος, καθόλυ εἰπεῖν· neque conventio ita infirmatur, quæ ab hac regula exceperat disciplinam filiorum, ne pro communi curaretur. unde iterum jure nititur Demea, cum respondet, ridiculum esse, nunc demum ea afferre. quæ si contra conventionem valere unquam debuissent, ab initio statim exprimenda fuissent. cum præsertim conventio talis sit, ut cum illo, sicut nunc affertur, pronuntiato stare non possit. Postea Micio controversiam deserit, & a quæstione juris ad utilitatem transilit, de qua nihil præcipue movebat nunc Demea. qui etiam, postquam Micio ostendisset, Ctesiphonem non de ipsius bonis sed de suis, sumtum facere, notat hanc fraudem disputationi factam, & omitti jubet sermonem de re familiari; cum potius de consuetudine vitæ ac disciplina adolescentis corrupti agendum sit. Tum *denique* Micio, utrumque filium Demeæ excusat, neque corruptos, sed mox defervescente adolescentiæ impetu ad officium redituros, famæque &

MI. *Non æquum dicis.* DE. *non?* MI. *nam vetus verbum hoc quidem est,*
Communia esse amicorum inter se omnia.
DE. *Facete, nunc demum istæc nata oratio est.*
MI. *Ausculta paucis, nisi molestum est Demea.*
Principio, si id te mordet, sumptum filii
Quem faciunt, quæso hoc facito tecum cogites:
Tu illos duos olim pro re tollebas tua,
Quod satis putabas tua bona ambobus fore;
Et me tum uxorem credidisti scilicet
Ducturum: eandem illam rationem antiquam obtine;

Con-

rei studiosiores futuros, quibusdam signis & conjecturis ab ingenii liberalis indole conficit: animumque Demeæ varie versat, ut spem primum, subinde lubentiam admittat, ac tristitiam suam parum expetendam fateatur. Est autem eloquentia Micionis speciosa, & coloribus adornata, quæ apud simplicem Demeæ animum, impetrabilis esse potuit. *Bœclerus.*

17 *Non.*] Confidenter *non* repetivit, non habens rationem quam subjiceret: nisi illi proverbium venisset in mentem. Nam quia se videt in malam caussam incidisse totum vernaliter & facete agit: & subjicit æquitatem, ubi justo se tueri non potest. Quod tamen a Demea statim convincitur, dicendo, *Nunc demum isthæc oratio nata*, ut ostendat illum perturbatum contraria protulisse dictis suis superioribus. *Donatus.*

18. *Communia esse amicorum inter se omnia.*] Inter Pythagoreos ortum dicitur. *Idem.*

Communia esse amicorum inter se omnia] Menander in Adelphis.

Τὰ τῶν φίλων κοιν' οὐ μόνον τὰ χρήματα,
Καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινωνία.

quam sententiam Pythagoræ tribuit Cicero. 1. de leg. & Timæus apud Diog. Laërtium. *κοινόβιον* Pythagoricum laudat Agellius l. 1. c. 2. vide & Senec. de Benef. l. 7. c. 4. *Farnabius.*

19. *Facete: nunc demum istæc nata oratio est.*] Alii totum jungunt: alii separant. Et bene *nata est*: nam sic dicimus de rebus repentinis: ut supra, *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera.* Donatus.

20 *Ausculta paucis, nisi molestum est, Demea.*] In duas partes dividitur tota persuasio: nihil passurum Demeam damni, nihil corruptelæ. *Idem.*

21. *Principio si id te mordet, sumptum filii quem faciunt.*] Figurativa locutio est: ut,

Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit! Idem.

22 *Quæso.*] Modo objurgatorium est *quæso*. Idem.

Quæso facito hac tecum cogites.] Plerique libri habent, *hoc tecum*; Bembinus, *quæso hoc facito.* Faërnus.

23. *Pro re tollebas tua.*] Pro patrimonii tui qualitate. *Donatus.*

Tu illos duos olim pro re tollebas tua.] Idem liber, pro *duos*, *duo*, habet: ut Virgilius,

Si duo præterea tales Idea tulisset
Terra viros.

pro *tollebas*, *tollerabas*, per duo l. licet mendose. nam debet esse per simplex: *tolerabas* autem, id est, alebas, & sustentabas. Cæsar libro tertio belli civilis, *Equos eorum tolerari, reliqua vero jumenta interiisse.* Idem, *Ut foliis ex arboribus strictis, & teneris arundinum radicibus contusis, equos alerent, & cogerentur his rationibus equitatum tolerare.* *Tollebas* autem de adultis jam filiis non arbitror proprie dici: nec quid legerit hic Donatus, sciri potest: quia tantummodo habet, *pro re tua.* eaque dumtaxat verba exponit. *Faërnus.*

25. *Et me tum uxorem credidisti, scilicet, ducturum.*] Ἐπαγωγή. Donatus.

27. Con-

Conserva, quære, parce, fac quamplurimum
Illis relinquas: gloriam tu istam obtine:
Mea, quæ præter spem evenere, utantur sine:
De summa nihil decedet: quod hinc accesserit,
Id de lucro putato esse omne. hæc si voles
In animo vere cogitare Demea,
Et mihi, & tibi, & illis dempseris molestiam.
DE. *Mitto rem: consuetudinem ipsorum.* MI. *mane:*
Scio: istuc ibam. multa in homine Demea
Signa insunt, ex quibus conjectura facile fit,
Duo cum idem faciunt, sæpe ut possis dicere,
Hoc licet impune facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod is qui facit.

Qua

27. *Conserva, quære, parce, fac quam plurimum illis relinquas.*] Hoc sic pronunciandum, ut appareat hanc ipsam voluptatem displicere Micioni. *Conserva* parta. *Quære* nova. *Parce* omnibus. *Donatus.*

29. *Mea*] Meis, Archaice. *Farnabius.*

Utantur sine.] Aut deest, *his*, ut sit, *his utantur*: aut *mea utantur*, antique locutus est. *Donatus.*

30. *De summa nihil decedet.*] Rei tuæ scilicet. *Idem.*

31. *Id de lucro putato esse. omnia hæc si voles.*] Nos ex libro Bembino, versusque ratione ita legimus, *Id de lucro putato esse omne. hæc si voles.* Faërnus.

33. *Demseris.*] Pro *demes.* Donatus.

34. *Mitto rem.*] Pecuniam. Et hæc exclamatio est moralis nimis adversum tardos ac non intelligentes homines. *Idem.*

Consuetudinem ipsorum.] *Loquor*, aut quid tale, subaudiendum. *Idem.*

Mitto rem, consuetudinem ipsorum.] Vel ab utilitate ad honestatem transit: vel a rebus ad illos ipsos, de quibus agitur. Cavetur enim ne aut rem perdant, aut ipsi pereant *Idem.*

Mitto rem.] Rem familiarem & fortunæ bona nil moror: ingenium & mores eorum mala consuetudine corrumpi non est æquum. *Farnabius*

Mane scio: istuc ibam.] Moralis & faceta correptio, continens in se latenter blandimentum, quo deliniatur auditor. *Donatus.*

35. *Multa in homine, Demea, signa insunt.*] Obscurissimus sensus & re & verbis. *Idem.*

Multa in homine, Demea.]Homini intelligenti facile est de vita & moribus adolescentum æstimare animum ipsorum & ingenium. adeo etiam, ut cum duo idem facere videntur, dicat tamen peritus rerum æstimator, *hoc licet huic impune facere*, qui sc. liberali ingenio præditus est, nec facile corrumpi potest. *illi non licet*, quippe qui per naturæ improbitatem obsequio abutitur. sequitur hypothesis, *Quæ ego esse in illis video, &c.* Farnabius.

37. *Duo quum idem faciunt.*] Obscure locutus est, quum hic sit sensus: Duo idem faciunt, quorum uni licet facere, alteri non licet. *Donatus.*

Duo quidem idem faciunt.] Nam ambo & sapiunt, & intelligunt, & loco verentur. non ingenii vitium, sed ætatis est. *Idem.*

Sæpe, ut possis dicere.] Melius est *sæpe* ad superiora conjungere: nam possunt duo idem facere, & casu, non ut similitudinem facere videantur. tunc ergo erit signum, *sæpe idem faciunt.* *Dicere* autem posuit, pro intelligere & scire: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. ut, *Fœneratum istuc beneficium pulchre tibi dices.* &, *Memorem me dices esse & gratum.* Idem.

39. *Non quod dissimilis res sit.*] An

 quis

Quæ ego illis inesse video, ut confidam fore
Ita ut volumus. video sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium atque animum. quo vis illos tu die
Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen
Omißiores paulo: o noster Demea,
Ad omnia alia ætate sapimus rectius:
Solum unum hoc vitium adfert senectus hominibus,
Attentiores sumus ad rem omnes, quam sat est:
Quod illos sat ætas acuet. DE. *ne nimium modo*

Bonæ

quia huic licet? *Donatus.*

Non quod dissimilis res sit, sed quod is qui facit.] Idem liber pro *quod*, utrobique habet *quo*. liber vero Victorianus posteriore tantum loco, *sed quo is qui facit.* Faërnus.

40. *Quæ ego esse in illis video.*] Ordo & sensus hic est, Multa in homine, Demea, signa insunt, ex quibus conjectura facile fit: quæ ego illis inesse video, ut confidam fore ita ut volumus. *Donatus.*

Quæ ego esse in illis video, ut confidam fore ita, ut volumus.] Donatus ita habet: *quæ ego illis inesse*: at liber Bembinus, *quæ ego inesse illis.* qua lectione admissa, est tribrachus in prima, non elidendo diphthongum in *quæ*. omnes vero quotquot sunt libri, dictionem *ita*, posteriori versui adscriptam habent, cujus tamen prima syllaba in scansione ad præcedentem pertinet versum. *Faërnus.*

41. *Video eos sapere.*] Dictio *eos* non est in libro Bembino, nec sane versui, aut sensui necessaria est. *Idem.*

Intelligere, in loco vereri.] Non, *in loco intelligere*: sed, *in loco vereri.* Donatus.

42. *Inter se amare.*] Cito dixit *inter se*: quod est, quum alter alterum invicem amat. *Idem.*

Scire est liberum ingenium atque animum.] Ego sic exposuerim, scire licet, eorum ingenium atque animum, liberalem esse & nobilem. Juvenalis:

Tu tibi liber homo, & regis conviva videris.

Faernus.

44. *At enim metuas.*] Ἀνθύποφορὰ ad priorem tractatum pertinens, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. *Donatus.*

Ne ab re sint tamen omissiores paulo.] Quia amant, potant, olent unguenta. *Idem.*

At enim metuas, ne ab re sint tamen omissiores paulo.] Oratorie *paulo*: nam non paulo omissiores fore, Demea, sed plurimum fore credit & metuit. & *ab re*, a patrimonio. *Idem.*

Ne ab re sint tamen.] Ne rei familiaris sint paulo negligentiores. Heautont. act. 5. sc. 2.

Animo vidi te esse omisso.

Farnabius.

45. *Omissiores.*] Ἀμελέστεροι, ἀνετώτεροι, negligentiores. Sic in Heautontim. *Ubi te vidi animo esse omisso.* Donatus.

O noster Demea.] Blanda & cum quodam complexu ejus, qui reprehenditur, incusatio, & de more sublata. Et sic hoc dixit tanquam dicturus esses, Multa te latent, simplex homo es. nam hujusmodi sententia latenter quandam dicentis authoritatem fiduciamque designat. *Idem.*

46. *Ad alia omnia ætate sapimus rectius.*] Præterquam ad avaritiam. & per hoc, quod optas liberis, vitium senectutis est. *Idem.*

48. *Attentiores sumus ad rem omnes.*] Proprie *attentiores* reddit *omissioribus*. supra enim dixerat, *Ne ab re tamen sint omissiores paulo.* Idem.

Quam sat est.] Quasi dicat, attentos nos esse, non statim crimen est. *Idem.*

49. *Quod illos sat ætas acuet.*] Μεταφορικῶς, *acuet.* Idem.

Ne

Bonæ tuæ iſtæ nos rationes Micio,
Et tuus iſte animus æquus ſubvertat. MI. *tace;*
Non fiet. mitte jam iſtæc: da te hodie mihi:
Exporge frontem. DE. *ſcilicet ita tempus fert,*
Faciendum eſt: ceterum rus cras cum filio.
Cum primo lucu ibo hinc. MI. *de nocte cenſeo:*
Hodie modo hilarum fac te. DE. *& iſtam pſaltriam*
Una

Ne nimium modo Bonæ tuæ iſtæ nos rationes, Micio, Et tuus iſte animus æquus ſubvertit.] *Ne*, valde, *ſubvertit*, infra legendum eſt. Si *ne*, pro non, conjunctio eſt, *ſubvertat* legendum eſt, ita ut ſubaudiamus *timeo*, vel aliquid tale. *Et tuæ & iſtæ* quod ait, ſignificationem habent nulliuſmodi rationis & ineptam: nam apparet, non eas probari ab eo qui ſic loquitur, ut ſupra, *Jam vero omitte, Demea, tuam iſtanc iracundiam.* Donatus.

51. *Tace, non fiet.*] *Tace* nunc pro διϕημισμῷ poſitum eſt. quaſi diceret, Non ſubvertet: ne dixeris: quod mali ominis verbum eſt. *Idem.*

52. *Da te hodie mihi.*] Accommoda te ipſum voluntati meæ. nam in animum tranſtulit quod eſt corporis. ut in Eunucho: *Mihi ſeſe dare, ſermonem quærere.* Cicero, *Cerviculam jactare, & populo ſe accomodare.* Idem.

Da te hodie mihi.] Si non vis, inquit, propter te, vel propter me mitis eſto. *Idem.*

53. *Exporge frontem.*] Quia *contrahi* in verbo dicitur. Et verbo iſto oſtenditur, quanto conatu opus ſit, ad explicandam tantam contractionem ſenectutis & ſeveritatis. *Idem.*

Exporge frontem.] Serena, explica frontem corrugatam. *Farnabius.*

Scilicet, ita tempus fert, faciundum eſt.] Vide ſi non hoc ſit, quod Græci MIPCOKαλλήμερον dicunt: nam ſic, & *ita tempus fert*, & *faciundum* dicendo, oſtendit ſe magis cogi neceſſitatibus, ut paulo ſit tranquillior: & cum tanta difficultate promittit, tanquam mala ſubiturus ſit. Atque adeo majorem partem ſecum diſputat, neceſſario hoc velit nolit faciendum eſſe, ut ſit Lætior: & hoc quia tempus fert. *Donatus.*

54. *Faciundum eſt.*] Satis mire: tanquam neceſſitate cogatur ad gaudendum agreſtis ſenex & ξMICOKAΛHMEPOC. *Idem.*

Ceterum rus cum filio cum primo lucu ibo hinc.] Hoc ideo facit, quaſi gaudere interim non poſſit, niſi ſe vicinæ ſævitiæ proximitate ſoletur. *Idem.*

55. *Cum primo lucu.*] Α'ποσιώπησις. Idem.

Cum primo lucu.] Veteres dicebant *lucum*, pro *luce*, pro ſole ponentes. Ergo *cum primo lucu*, quum primum ſol cœperit illuceſcere. *Idem.*

Cum primo lucu.] Veteres maſculino genere dicebant, *lucem.* Idem.

Ibo hinc.] Tanquam de malo loco. *Idem.*

De nocte.] Abundat *de.* Idem.

Cum primo luce ibo hinc.] *Lucem* veteres maſculino genere dicebant. Alii leg. *lucu.* ut *nocte* & *noctu*; ita *luce lucu* uſurpantes. *Farnabius.*

Immo de nocte cenſeo.] Dictionem *immo*, delemus & ex ratione verſus, & ex auctoritate libri Bembini. *Faërnus.*

56. *Face te.*] Eodem verbo utitur, quo jamdudum: ut laborem ad lætitiam ſe convertentis oſtendat: id eſt elabora ut ſis hilaris. *Donatus.*

Et iſtam pſaltriam, una illuc mecum hinc abſtraham.] Vide ſingulas ſyllabas imbutas amaritudine ruſtica atque agreſti. Nam *iſtam* odium ſignificat. *Pſaltriam*: Sævitia in nomine eſt, quam delicioſam eſſe oportet. &, *una mecum*: quam cum adoleſcentibus eſſe convenerat. & *illuc*: ad quem locum pſaltriam ſecum ire compellit. Deinde ne vel in itinere pœna ceſſet, *Cum filio ibo hinc*, inquit, *illam vero abſtraham.* nam *illuc* eo animo dixit, quo ſupra, *ibo hinc.* Et apparet illum quaſi mancipium ducturum puellam, non ut fidicinam. *Idem.*

Una illuc mecum hinc abstraham. MI. *pugnaveris.*
Eo pacto prorsum illic alligaris filium.
Modo facito ut illam serves. DE. *ego istuc videro.*
Atque ibi favillæ plena, fumi, ac pollinis,
Coquendo sit faxo, & molendo; præter hæc
Meridie ipso faciam ut stipulam colligat:
Tam excoctam reddam atque atram, quam carbo est. MI. *placet.*
Nunc mihi videre sapere. atque equidem filium,

Tum

57. *Mecum hinc abstraham.*] Non abducam: sed quod est sævientis, abstraham. *Donatus.*

Pugnaveris.] Magnam rem feceris. Sic *Lucilius*,

Vicimus o Socii, & magnam pugnavimus pugnam.

Idem.

58. *Eo pacto prorsum illuc alligaris filium.*] Hæc cum risu dicit Micio. Et *ligare*, est injicere alicui vincula. Quis vero dicitur alligari ad aliquid, sine quo esse non possit? Ergo proprie ad amicam alligari adolescentem dixit amatorem. *Prorsus* autem, certe, recte, ac vere significat. *Donatus.*

Illic alligaris filium.] Ex iisdem & Donato, *illi* adverbialiter. *Faërnus.*

59. *Ut illam serves.*] Acuendum *illam*: hoc est, non jam filium, sed illam, serva, in qua utrumque retinueris. *Donatus.*

Ego istuc videro] Hoc est, ut illam servem. *Idem.*

60. *Atque ibi favilla plena, fumi ac pollinis coquendo sit faxo, & molendo.*] Atqui molere prius est, quam coquere: sed illud prius posuit, quo pulchritudo magis fœdatur. an quia prius torreatur triticum, ut tundi possit? Ut *Virgilius*,

Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

Idem.

61. *Coquendo sit faxo, & molendo.*] Ne ametur scilicet. *Idem.*

Coquendo sit faxo, & molendo: præter hæc.] Ἀπόδοσις octava. *Idem.*

Coquendo sit faxo & mol.] Notabilis locus est *Plauti* de operibus ancillarum, *Mercatore* 2, 3, 62.

Nihil opus nobis ancilla, nisi quæ texat, quæ moiat,
Lignum cædat, pensum faciat, ædes verrat, vapulet,
Quæque habeat cotidianum familiæ coctum cibum.

Bœclerus.

62. *Meridie ipso*] Quum sol vehementior est. Et nomen fecit de adverbio. *Meridiem* dixerunt veteres, quasi *medidiem*, *r* pro *d* posito, propter cognationem harum inter se literarum. *Donatus.*

Meridie ips. &c.] Possis interpretari versibus *Tibulli Eleg.* 1, 9:

Jam mihi persolvet pœnas, pulvisque decorem
Detrahet, & ventis horrida facta coma.
Uratur facies, urentur sole capilli,
Deteret invalidos & via longa pedes.

Bœclerus.

Ut stipulam colligat.] Quod sub sole fieri necesse est. *Donatus.*

63. *Tam excoctam reddam, atque atram.*] Ἰδιωτικῶς dixit *reddam*, pro *faciam*. Et *excoctam*, ad tenuitatem siccati coloris: *atram*, ad colorem retulit. Et vide quam aspera, quamque ingrata clausula sit, qua sævidici senis finitur oratio. *Idem.*

Placet nunc mihi videre sapere.] Non contradicit: timet enim suasor, ne lætitiam rursus provocet ad jurgium. *Idem.*

64. *Atque equidem filium.*] Non solum suadet lætitiam, sed etiam ridere cogit invitum. *Idem.*

65. *Co-*

Tum etiam si nolit, cogas, ut cum illa una cubet.
DE. *Derides? fortunatus, qui istoc animo sies:*
Ego sentio. MI. *ah. pergin ne?* DE. *jam jam desino.*
MI. *I ergo intro; & cui rei opus est, hilarem hunc sumamus diem.*

65. *Cogas ut cum illa una cubet.*] Huic versui laboranti, liber Bembinus & Basilicanus, & alii plerique antiqui, qui habent *cogam*, succurrunt. *cogam* autem exponendum pro, cogerem, si ego essem tu. *Faërnus.*

66. *Derides? fortunatus qui istoc animo sies*] Hoc verbum vultu Demeæ sic profertur, ut subrisisse videatur invitus. Sed rursus *ego sentio*, amare severeque dixit. Et *ridet*, qui simpliciter ridet: *Deridet*, qui cum alterius irrisione & contemptu ridet. *Donatus.*

Fortunatus qui istoc animo sies.] Non laudantis est quod ait, *fortunatus*: sed moraliter reprehendentis. ut si dicas, quum te aliquid cura offenderit; fortunatos stultos qui nihil sentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho,

At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.

Idem.

Fortunatus, qui istoc animo sies.] Lege, ut habet liber Bembinus, *isto*, & nullum scrupulum patietur hic versus. aut si *istoc* legis, constitue anapæstum in quarta, eliso s, ex *fortunatus*, & ex *istoc*. Faërnus.

Fortunatus.] In hoc felix videris, qui miseriarum sensu careas, ego vero sentio. Sophocles in Ajace. Ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μηδὲν, ἥδιστος βίος. Farnabius.

67. *Jam jam desino*] Et hic velut necessitatem queritur imponi sibi. *Donatus.*

68. *Et cui rei opus est.*] Cui rei credis, nisi nuptiis? hoc est, ludo atque lætitiæ, voto & gaudio nuptiali. *Idem.*

I ergo intro, & cui opus est rei, ei rei hilarem hunc sumamus diem.] Hic octonarius unicus post tot senarios non placet mihi. in libro Vaticano, Basilicano, & Bembino senarius est, ut ceteri, hoc modo:

I ergo intro, & cui rei est, ei rei hunc sumamus diem.

In hoc versu, *ei* monosyllabum est, & *rei* utrobique. eaque per synalœpham syllaba eliditur. absolute autem dictum est, *cui rei est*, & subintelligendum *dies*. ut sit cui rei dies hic dicatus est, vel destinatus, vel aliquid tale. *Faërnus.*

Hunc sumamus diem] Non accipiamus, sed impendamus, & consumamus. Unde & *sumptum* dicimus pecuniam, quæ insumenda est. *Donatus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

DEMEA *senex.*

Argum. *Demea cum videat non probari vulgo severitatem in liberos, diversam institutionis viam meditatur: atque ex duro atque agresti studet fieri benignus. Scopus ergo hujus fabulæ est*, Facilitate & clementia nihil esse melius. Thes. 1. *facilis pater moroso præstat.* 2. *Vita urbana præstantior rustica.*

DE. *Numquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit,*

Quin

Trochaici sunt *tetrametri catalectici.* v. 4. omnes *MSS.* nostri *in experiendo repudies*, omisso τῷ *ut*. v. 5. omnes, ut ed. v. 14. itidem. v. 16. duo: *exacta*

Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi;
Aliquid moneat, ut illa quæ te scire credas, nescias;
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo ut repudies.
Quod nunc mihi evenit: nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc,

Prope

ctare. v. 17. duo: *patria utitur commoda.* v. 23. duo habent *nunc* pro *jam.* omnes, *contra hac*, atque *&* omittunt. v. 24. omnes, ut ed. v. 26. unus: *obsequendo animo.* Argent. *post hac* aliter in textu, aliter in margine inserit. *Boeclerus.*

Numquam ita quisquam bene subducta ratione.] In hac scena exemplum inducitur hominum, qui virtutem tædio deserunt, ob contemptum ejus, quod apud omnes sævum esse, vitiosum sit. Et adeo favet Terentius clementioribus ac mitissimis patribus, ut hunc quoque adducat ad sententiam Micionis, non tamen hoc sentientem, quod ita fieri oportet; sed quod ita res cogat. Vult enim naturalem inesse veris patribus acrimoniam: sed eam semper invidiosam esse adolescentibus. Donatus.

1. *Bene subducta ratione.*] Bene disposita, bene computata: *ducere* enim est digitis computare. sed *ducere* est apud alium & palam: *subducere*, apud se ipsum & secreto. quo magis in verbo isto majoris attentionis & diligentiæ signum est. *Idem.*

Numquam ita quisquam &c.] Semper quidem decet senes, sententias loqui (ἁρμόττει γὰρ γνωμολογεῖν ἡλικίᾳ πρεσβύτερον, ut ostendit *Aristoteles* 2. *Rhet.*) sed ab hoc exordio, non frustra gravitatem singularem præferente, Demeam præcipue sententiosum voluit esse Poëta. hactenus enim iracundia & ægritudo animi plerumque obstiterat philosophanti. nunc, composita in novum quasi habitum mente, magnifica orditur ῥῆσιν· *experiendo semper disci.* Servatur & auctoritas senis, quibus hic ad gloriam titulus potissimum placet: & voluntas proficiendi commendatur, quæ nunquam sera esse potest: & occasiones disciplinæ, ex negotiorum varietate egregie demonstrantur. Undique conflatur orationi dignitas: *nunquam ita quisquam* (ne quis ἀμαθὴς videri possit, si sapientissimus quisque idem experitur) *tam bene subducta ratione ad vitam fuit* (exquisito loquendi genere prudentia & ars vivendi notatur) *quin, res, ætas, usus* (quam plene & feliciter partitur illud, quod experientiam vocamus?) *semper aliquid apportet novi* (adeoque animos cognoscendi & proficiendi cupidos) *aliquid moneat* (unde scilicet te profecisse scias, id est,) *ut illa quæ te scire credas, nescias* (imo non in παιδείᾳ tantum, sed etiam in δεσπόταις perficiaris) *& quæ tibi putaris prima, in experiendo ut repudies.* Prorsus nihil potuit exactiore vel eloquentia vel philosophia dici. *Boeclerus.*

Bene subducta.] Considerata recte vivendi via. translatum a calculatoribus. *Farnabius.*

2. *Quin res.*] *Quin*, modo, *cur non* significat. *Donatus.*

Quin res, ætas, usus] Tria posuit, ex quibus *res* pro experientia ponitur: & hac dicit se esse mutatum. nam mox dicet, *Re ipsa repperi, facilitate nihil esse homini melius, neque clementia.* Idem.

Ætas, usus.] Pindarus in Olymp.
Ἁμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

Pub. Syrus.
Discipulus est prioris posterior dies:
Farnabius.

3. *Aliquid moneat.*] Σύλληψις est per casus. subauditur enim *quem.* Donatus.

4. *Quæ tibi putaris prima*] Ante alia eligenda: quæ & primo loco ponenda, ac per hoc optima. *Idem.*

Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies] Bembinus liber, & Decurtatus ante *repudies*, habet adverbium, *ut.* in Victoriano quoque, instar ejus dictionis abrasum est. *Faërnus.*

5. *Quod mihi nunc evenit.*] Contrahe *mihi* in unam syllabam, eamque post *nunc*, colloca ex libro Bembino & aliis antiquis. ita stabit trochaicus. *Idem.*

Vitam duram quam vixit.] Ἀρχαϊσμός.

Prope jam excurso spatio mitto. id quamobrem? re ipsa reperi,
Facilitate nihil esse homini melius, neque clementia.
Id esse verum, ex me, atque ex fratre cuivis facile est noscere.
Ille suam semper egit vitam in otio, in conviviis:
Clemens, placidus, nulli lædere os, arridere omnibus:
Sibi vixit: sibi sumptum fecit: omnes bene dicunt, amant.
Ego ille agrestis, sævus, tristis, parcus, truculentus, tenax,

Duxi

μός. ut *Lucilius, Magnam pugnavimus pugnam.* Donatus.

Nam ego vitam duram, quam vixi usque adhuc.] Prius dixit quid faciat, quam cur faciat. *Idem.*

6. *Prope jam excurso spatio.*] Id est, ad calcem, propter ipsos decursus metasque vivendi. & est μεταφορὰ sumpta a cursoribus. *Idem.*

Excurso spatio.] Id est, in summa senectute. *Idem.*

Prope jam excurso spatio.] Consensus MSS. codicum omnium facit, ut hæc lectio retinenda sit. quamvis Priscianus sæpius hunc locum laudet, & legat *decurso spatio.* quæ & *Plautina* phrasis est. v. Fr. & *Georg. Fabricios.* & *Guyetum*, qui τὸ *decurso*, prætulit. *Bœclerus.*

Id quamobrem? re ipsa repperi] Quia secum loquitur, ideo multa reticet & deest, *faciam?* &, *si quis quærat?* &, *dicam.* Donatus.

Mitto] Omitto, muto. *Farnabius.*

7. *Facilitate*] Jam facilem se infert. Inter *facilitatem* & *clementiam* hoc interest: *facilis* enim, cujus ira cito solvitur: *clemens*, qui non irascitur. *Donatus.*

Facilitate nihil homini esse melius.] Nos ex o. l. s. ita collocavimus, *nihil esse homini.* Faërnus.

9. *Ille suam semper egit vitam.*] Hic jam quasi comparativa qualitas inducitur de utroque; & ut ille in initio fabulæ locutus est, sic in fine hic loquitur. *Donatus.*

10. *Clemens, placidus, nulli lædere os.*] Mira varietas & in locis, & in partibus orationis. Et *clemens* est qui colit mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Idem.*

Clemens, placidus.] *Clemens* est circa recte agentes: *placidus* etiam circa delinquentes. Et clementis est nulli lædere os: placidi arridere omnibus. Et clemens animo, placidus vultu. *Idem.*

Nulli lædere os.] Id est, nullum præsentem lædere. Et vide quam grate a nominibus verba transeant. *Idem.*

Nulli lædere os, arridere omnibus.] Voluptatis affectus est duplex: Aut enim ex quiete voluptas est, aut ex aliquo actu. ergo hic utrumque complexus est. *Idem.*

Et nulli lædere os.] Adeo ut nulli se contristem faciat. & hæc est figura ἀναδρομὴ, quum recurrimus per ea quæ diximus: & ἐξηγητικῶς omnia repetita sunt. *Idem.*

Nulli lædere os.] Nullius vultum offendere, nemini coram adversari, nulli pallorem aut ruborem ex ira aut pudore excitare. *Farnabius.*

11. *Omnes bene dicunt, amant.*] Juxta illud in *Andria*; *obsequium amicos parit.* 1. 1, 41. Bœclerus.

12. *Ego ille agrestis.*] Bene addidit *ille*, quasi jam notus, hoc ipse quod ferus atque agrestis. Et *sævus* factis: *tristis* animo: *truculentus* vultu. & aliter dici potest, ut *tristis* sit, qui dolet: *truculentus* & sævus, qui terret: & ideo αὔξησις mira per ista decurrit. *Donatus.*

Ego ille agrestis.] Non tantum notatur hic, quam *Horatius* describit, Ep. 1. 18.

Asperitas agrestis & inconcinna gravisque,

sed etiam illud alterum vitium, quo apud eundem Poetam signatur

Durus homo atque odio qui posset vincere regem;

 item-

Duxi uxorem: quam ibi miseriam vidi? nati filii,
Alia cura: porro autem, dum studeo illis ut quamplurimum
Facerem, contrivi in quærendo vitam, atque ætatem meam:
Nunc exacta ætate hoc fructi pro labore ab his fero,
Odium. ille alter sine labore patria potitur commoda:
Illum amant, me fugitant: illi credunt consilia omnia:
Illum diligunt: apud illum sunt ambo, ego desertus sum:
Illum ut vivat optant, meam autem mortem exspectant scilicet.
Ita eos meo labore eductos maximo, hic fecit suos
Paulo sumptu: miseriam omnem ego capio; hic potitur gaudia.
Age age, nunc experiamur porro contra hæc, & quid ego possiem

Blan-

itemque qui suis

Immeritur studiis & amore senescit habendi:

Bœclerus.

13 *Duxi uxorem.*] Pendet, *duxi uxorem:* sed *etiam* cum magno significatu addendum est: majore enim pondere sudtrahitur conjunctio: nam, *duxi etiam uxorem*, dicendum fuit. *Donatus.*

Duxi uxorem.] Menand.

Τὸ γυναῖκα ἔχειν εἶναί τε παίδων,
Παρμένων, πατέρα μερίμνας τῷ βίῳ
πολλὰς φέρει.

Et

Τὸ τρέφειν πατέρα παίδων, ἐστὶ λύπη,
φόβος, φροντίς.

Farnabius.

Quam ibi miseriam vidi.] *Ibi* inquit, quasi uxor locus sit. & hoc sine conjunctione, ut mala quæ enumerat, multa videantur. *Donatus.*

14 *Alia cura.*] Non altera. *Idem.*

Porro autem, dum studeo.] Non facile stat hic versus, nisi licentiis sustentatus, quarum necessitatem evitabit qui pro *porro*, *heia* legerit, ut in libro Bembino & Victoriano est, ut sit vox seipsum vel hortantis ad enumeranda, quæ restant; vel de uxore ducta reprehendentis: aut quod ætatem contriverit in quærendo. est enim *heia* adverbium corripientis, teste Donato in commentariis in Hecyram, super eo loco, *Nunc video in illarum potestate esse te.* sane amat hæc interjectio jungi cum adverbio, *autem*. Plautus in Amphitryone: *Heia autem inimicos?* Faërnus

16 *Fructi.*] Archaice, pro *fructus*. Farnabius.

17. *Patria potitur.*] Accusativo casu extulit quod nos ablativo dicimus. id est, *patrio potitur commodo.* *Accius* in Clytemnæstra, *feras potiuntur plagas.* Donatus.

Patria potitur.] Syntaxis vetusta pro, *patriis potitur commodis.* Farnabius.

19 *Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desertus sum.*] Hic ostendit *Terentius*, verum patrem & molestiorem & odiosum esse magis adolescentibus. *Donatus.*

20. *Illum ut vivat optant.*] Σόλοικισμός. nam sic veteres loquebantur. Nos vero dicimus *illi optant*, non *illum*. Idem.

Illum.] Micionem *Idem.*

Illum ut vivat optant.] Quidam quartum casum hic pro recto poni autumant, inter quos est *ex Don* Scioppius. alii ἀνακόλουθον agnoscunt. *Bœclerus.*

meam autem] Supra act. 1. sc. 2.

Ubi te exspectatum ejecisset foras.

Farnabius.

23. *Age, age, nunc experiamur contra hac quid ego possiem.*] Posset hic versus utcumque sustentari, melius tamen habet in Bembino, *Age, age, jam experiamur porro contra, & quid ego possiem.* ita trochaicus optime procedit, vel attribuendo primam ejus syllabam præceden-

Blande dicere, aut benigne facere, quando eo provocat.
Ego quoque a meis me amari, & magni pendi postulo,
Si id fit dando atque obsequendo, non posteriores feram.
Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maximus.

cedenti, vel ex *quid* d, elidendo. *Faërnus.*

Nunc experiamur.] Magis comice pluraliter *experiamur* dixit, quam si diceret, *experiar*. Donatus.

24. *Quando eo provocat.*] Non addit quis: sed intelligimus, Micionem significari. *Idem.*

Quando eo provocat.] Donatus, & liber Victorianus, ac Decurtatus pro *eo*, habet *huc*: quam lectionem Rivius in multis Terentii libris asserit invenisse. Bembinus vero *hoc*, antiquorum more pro *huc*; quod & placet. *Faërnus.*

25. *Ego quoque.*] Confer Plauti Asinariam, act.1. sc.1. *Omnes parentes &c.* Farnabius.

26. *Si id fit dando, atque obsequendo.*] Bene naturam secutus est, qui artem ignorat, putans agi verbis omnia debere, non dando & obsequendo. *Donatus.*

Si id fit] Id est, jam a liberis si magni pendor. *Idem.*

Non posteriores feram.] Subauditur *partes*: aut, *non parvi faciam*, id est, non vincar a Micione. Et translatio est a partibus histrionum in fabula. *Idem*

Non posteriores feram] Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo. *Idem.*

27. *Deerit: id mea minime refert*] Vide, remanere in Demea non penitus ejectam securitatem. *Idem.*

Id mea minime refert, qui sum natu maximus] Ut apud *Plautum Trinummo* 2, 2, 38:

Mihi quidem atas acta est fermetuna istuc refert maxime.

Bœclerus.

Natu maximus.] Adeoque provecta ætate. Cic ad Attic. l.16. epist.6. *non longe a sepulchro*. l. 14. ep. 21. *sed mihi quidem βεβίωται*. Farnabius.

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

SYRUS *servus*. DEMEA *senex*.

Argum. *Demea Syro prater naturam adulatur, & contra ingenium suum blandus esse conatur.* Thes. *Nihil recte fit quod contra naturam fit.*

SY. *Heus Demea, rogat frater ne abeas longius.*
DE. *Quis homo? o Syre noster, salve: quid fit? quid agitur?*

SY. Re-

Senarii sunt. *v.* 2. duo ex MSS nostr. *quis homo est?* tertius: *quis est homo.*

Arte Poëtæ factum est, ut Demea, qui hactenus non sueverat blande dicere, rudimenta novi consilii in servis experiretur. indicavit ipse scena sequente, *v.* 10. Bœclerus.

Heus Demea, rogat frater ne abeas longius.] *Hic ostendit Poëta, quam absurde blandus conetur esse, qui non soleat: & quam immodica sit repentina largitas, ubi animus a parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit.* Donatus.

1. *Heus Demea, rogat frater, ne abeas longius.*] Ut apparet, jam edormivit crapulam Syrus. Et satis moraliter dixit *frater*: nec addidit *tuus*. Idem.

Frater.] Moraliter. nam deest *tuus*. Idem.

2. *O Syre noster, salve: quid fit?*] Jam non hæc blanda, sed dura sunt. nam *salve* dixit ei, non solum quem sæpe vide-

SY. *Recte.* DE. *optime est. jam nunc hæc tria primum addidi*
Præter naturam: o noster, quid fit? quid agitur?
Servum haud illiberalem præbes te: & tibi
Lubens bene faxim. SY. *gratiam habeo.* DE. *atqui Syre*
Hoc verum est, & ipsa re experiere propediem.

viderit, sed cum quo toties litigaverit. *Donatus.*

Quid fit? quid agitur?] Interrogat & quum sciat, & quum damnet actus ejus. *Idem.*

2 & 3. *Guyetus* delet. quos tamen maxime sustentat, institutum Poëtæ, scena sequente *v.* 8 & 9. verbis Demeæ iterum ἐκ παραλλήλου expressum. quod & *Donato* observatum. *Bœclerus.*

3. *Recte.*] Bene respondit *rectè*: hæ enim interrogationes de salute atque incolumitate ejus sunt, qui interrogatur. *Donatus.*

Hæc tria.] Deest *verba.* Idem.

4. *Præter naturam.*] Plus dicit quam si diceret, *præter consuetudinem.* Idem.

Jam nunc hæc tria primum addidi præter naturam, O noster, quid fit? quid agitur?] Hoc pressius dictum est. *Idem.*

Præter naturam.] Cic. 2. de Oratore. *Qui neque natura neque arte lepidi sunt, prudenter tacent: aut non loquuntur nisi necessario; alioqui, dum faceti esse student, inepti, ridiculi, aut etiam molesti fiunt.* Farnabius.

5. *Servum haud illiberalem.*] Dura & importuna repente commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri, ostendit contra naturam suam nisi Demeam. *Donatus.*

Præbes te.] Id est, te ostendis, factis probas. *Idem.*

Et tibi lubens bene faxim.] Et *bene* ad quam rem adjectum est: an & *bene* hoc addidit. Quis enim credat tam subitis post sævitiam blandimentis, nisi factis quoque vera esse ostendatur? *Idem.*

Et tibi lubens bene faxim.] Et additum est, ut ostendat hanc esse sententiam, Non solum te laudo, sed etiam juvo: illud dicendo, hoc faciendo. *Idem.*

Et tibi lubens bene faxim.] Potest hoc & sic intelligi, Bene tibi faxim, & lubens. multi enim bene, sed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quæ placidum ostendant ipsum, atque clementem. *Idem.*

6. *Atqui, Syre.*] *Atqui* abundat per παρέλκον. Idem.

Syre.] Asseveratio est non credentis. *Idem.*

7. *Hoc verum est.*] Quasi falsum fuerit illud, quod jurgabat: & hoc sit verum, quod nunc dicit. *Idem.*

Propediem.] Τ'ἄυ. Nam *propediem* adverbium est temporis: ut si diceret, *cito.* Idem.

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

GETA *servus.* DEMEA *senex.*

Argum. *Pergit Demea adulando comis videri.* Thes. 1. *Tu nihil invita dices faciesve Minerva.* 2. *Dum vitant stulti vitia in contraria currunt.*

GE. *Hera ego hinc ad hos provisam, quam mox virginem*
Accer-

Eodem metro. v. 1. *MSS* nostri omnes: *hera ego hinc abiens ad hos provisam.* *v.* 6. omnes, ut ed. *v.* 7. unus, ob hanc rem. *v.* 9. duo: *cum hoc existimas*: alter, æstimas. *Bœclerus.*

1. *Hera, ego hinc ad hos proviso.*] *Ad hos,*

Accersant. sed eccum Demeam. salvus sies.
DE. *O, qui vocare?* GE. *Geta.* DE. *Geta, hominem maximi*
Pretii te esse, hodie judicavi animo meo:
Nam is mihi profecto est servus spectatus satis,
Cui dominus curæ est: ita ut tibi sensi Geta.
Et tibi, ob eam rem, si quid usus venerit,

Lubens

hos, ad Micionem & Æschinum scilicet. *Proviso* duas res significat: procedo & video. *Donatus.*

Era, ego hinc ad hos provisam.] Placet mihi lectio libri Bembini: *Era, ego huc ad hos proviso.* Basilicanus *hunc.* Faërnus.

Hos.] Micionem & Æschinum. *Farnabius.*

2. *Sed eccum.*] Hoc apud se. *Donatus.*

3. *O, qui vocare?*] Hac interjectione utimur, ubi ex intervallo notos videmus. *Idem.*

O, qui vocare.] Post o, nomine vocaturus, non habuit quod diceret: & ideo subjecit, *qui vocare. Virgilius,*

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominem sonat. o Dea certe,
An Phœbi soror? an Nympharum sanguinis una?

Moris est autem inferiores proprio nomine vocari, si blandiri velis, sed hic nominis oblitus, dum dubitat & inquirit, inhæsit pronomini. *Idem.*

Qui vocare?] Plaut. Trinum. act. 4. sc. 2.

Agedum; nomen tuum primum memora mihi.

Farnabius.

Geta, hominem maximi pretii esse te hodie judicavi animo meo.] Ridicula morositatis fuga, & affabilitatis affectatio; ubi dominus servulo, grandior minori blanditur. Sed,

Dum vitant stulti vitia in contraria currunt.

Horat. ad Pisones. *Idem.*

4. *Pretii esse te.*] Liber Bembinus *pretii te esse.* Faërnus.

Animo meo.] Hoc est, secundum animi mei sententiam, & quantum ad animum meum pertinet. *Donatus.*

5. *Nam is mihi est profecto servus.*] In hoc laudando quia non laborat, subjecit specialiter merita ejus: aut, ut existimo, nihil habuit quod diceret nisi laudem, sine ullius facti mentione. Et *mihi*, id est, quantum ad judicium meum pertinet. *Idem.*

Nam is mihi est profecto.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, verbum *est*, habent post *profecto.* Faërnus.

6. *Cui dominus curæ est.*] Quum hic dominas habeat, *dominum* dixit: quia prævalet masculinum. *Virgil.*

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior. ----

Et præterea sententia generalis inducitur, quum nullum specialiter dominum significat. *Donatus.*

Cui dominus curæ est.] In animo habuit *Horatius* hunc locum cum scriberet (*Sat.* 2, 7.)

---- *Davus ne?* sc. vult loqui. *ita Davus, amicum*
Mancipium domino & frugi; quod sit satis.

Bœclerus.

Ita, ut tibi sensi, Geta.] Maximum delinimentum infert, eum nomine vocans, quod tantum superioribus est. Et vide quam grate, postquam ipse dixit, nomine appellavit Getam. *Donatus.*

Ita ut tibi sensi Geta.] Ex libro Bembino lege, *uti.* & melius versus procedet. *Faërnus.*

7. *Et tibi ob eam rem.*] Quid & *tibi?* utrum quemadmodum aliis? an quemadmodum Syro? *Donatus.*

Et tibi ob eam rem si quid usus venerit.] Defectus quidam rustici præter naturam blandientis; cogit dicta repetere sine gratia. Hæ autem promissiones ad hoc præmittuntur, ut quum in subjectis agi a Demea hujusmodi res cœperint, non sit absurdum spectatoribus, Demeam

Lubens benefaxim. meditor esse affabilis,
Et bene procedit. GE. *bonus es cum hæc existimas.*
DE. *Paulatim plebem primulum facio meam.*

meam tam cito esse mutatum. *Donatus.*

Et tibi ob eam rem &c.] Donatus: *Defectus quidam rustici præter naturam blandientis, cogit dicta repetere sine gratia.* Minime hoc egit Poëta, quod suspicatur Donatus. quin potius οἰκονομίᾳ τῆς χαρακτηρος eo tendebat, ut humanitas Demeæ non in suos tantum, sed in novorum affinium familiam redundatura, integra συνοχῇ, ut solet noster, instrueretur. sed nec bene stabit hæc Donati κρίσις, cum illis quæ sequuntur: *hæ autem promissiones ad hoc præmittuntur, ut quum in subjectu agi a Demea hujusmodi res cœperint, non sit absurdum spectatoribus, Demeam tam cito esse mutatum.* Bœclerus.

8. *Meditor esse affabilis.*] Sic hoc lentius, ut illud supra, *Jam non tria hæc addidi præter naturam. O noster, quid fit? quid agitur?* Donatus.

Meditor esse affabilis] Sibi gratulatur suam morum humanitatem, submissa voce. *Farnabius.*

10. *Paulatim plebem.*] Moraliter inferiorum turbam, *plebem* dixit: hoc est, ut in urbe vulgus, ita in familia servos. Et fit translatio ab iis qui honores dolose, ac non pro merito petunt, ambitiosique sunt. *Donatus.*

Plebem primulum facio meam] Hoc est, mihi faventem. Et e contrario *Virgilius,*

Vadimus immisti Danais, haud numine nostro.

Idem.

Plebem primulum facio meam.] A servo initium sumo, & plebe: mox ab his rudimentis & experimentis ad dominos ascendam. *Farnabius.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

ÆSCHINUS *adolescens.* DEMEA *senex.* SYRUS *servus.* GETA *servus.*

Argum. *Indignatur Æschinus nimio apparatu differri nuptias: hunc Demea blande alloquitur; & materiam dirui jubet, qua puerperam traducat.* Thes. 1. *Parentes lepidi vocantur, dum blandiuntur.* 2. *Amantes moræ sunt impatientissimi.* 3. *Multi sunt liberales ex alieno marsupio.*

ÆS. *Occidunt me quidem, dum nimis sanctas nuptias*

Stu-

Eodem metro. *v.* 2. omnes: *totum conf. d.* unus interserit *hunc.* *v.* 5. omnes, ut ed. *v.* 6 duo: *uxorem quæso accersi.* unus: *quæso ux. acc.* *v.* 7. omnes ut ed. *v.* 9. unus: *turbas, hymen. l.* alter: *turbam, hymen l.* tertius: *hymenæum, turbam, lam.* *v.* 11. unus: *hanc transfer.* *v.* 14. duo: *fratris ad.* sed *Donatus* præfert fratri. *v.* 15. duo: *amittet.* unus, *admittet.* *v.* 17. omnes: *dinumeret ille babilo.* *v.* 18. omnes: *quid ago.* *v.* 20. omnes, *bene faciant.* *v.* 23. unus: *hac nunc duci per v.* alter: *hac nunc. d.* Argent. *duci nunc hac.* Bœclerus.

Occidunt me quidem] *Adolescens & Demea inter se affabiles, imaginem præbent, & quam dulcis sit junioribus assentatio, & quam ingrata censura.* Ὑπερβολικῶς autem dixit *occidunt me*, pro nimis *lædunt & cruciant me.* Donatus.

1. *Occidunt me quidem*] *Quidem* pro exspectatione est: tanquam in hac mora nullus alius occidatur, nisi qui amat, id est, ego. *Idem.*

Occidunt me quidem.] In libro Bembino pro *quidem* est *equidem* ita stat versus sine ulla licentia. si quis tamen retinere velit vulgatam lectionem, oper-

Student facere, in apparando consumunt diem.
DE. *Quid agitur Æschine?* ÆS. *hem pater mi, tu hic eras?*
DE. *Tuus hercle vero & animo & natura pater;*
Qui te amat plus quam hosce oculos. sed cur non domum
Uxorem accersis? ÆS. *cupio: verum hoc mihi moræ est,*
Tibicina, & hymenæum qui canat. DE. *eho*
Vin' tu huic seni auscultare? ÆS. *quid?* DE. *missa hæc face*
Hymenæum, turbas, lampadas, tibicinas:

At-

oporteret ex *quidem* m, elidere. *Faërnus.*

Dum nimis sanctas.] Et *nimis sanctas* ridicule additum est in ea ducenda, quæ jam peperit. nam *sanctum* est, quod omni observatione inviolatum est. Et bene additum est *nimis:* quia *nimium* pro vitio ponitur: juxta illam sententiam, qua dicitur: *ne quid nimis.* Donatus.

2. *Sanctas.*] Solenni & religiosa pompa apparatas. *Farnabius.*

Student facere, in apparando consumunt diem.] Credo elidi n, ex *in*, ut secundus pes sit anapæstus. *Faërnus.*

3. *Quid agitur, Æschine?*] Jam ipse docuit, *quid fit*, & *quid agitur?* blandimentum esse. Jam nunc hæc tria primum addidit præter naturam. *Donatus.*

O noster, quid fit? quid agitur? Ehem pater.] Non sine consternatione respondet Æschinus, etsi hic blande interrogat, & miti vultu: nam ex improviso objectus est Demea, & insperanti. *Idem.*

4. *Tuus hercle vero & animo, & natura pater.*] Totum eripuit Micioni, cui ne animum quidem reliquit. *Idem.*

5. *Qui te amat plus quam hosce oculos.*] Magis comicum, quam *amo.* Idem.

Plus quam oculos hosce.] Supra act. 4. sc. 5. *Farnabius.*

Sed cur non domum uxorem accersis?] Bene subjecit, quæ volenti esse credebat. *Donatus.*

6. *Verum hoc mihi mora est, tibicina, & Hymenæum.*] Hoc est quod ait, *Dum nimis sanctas nuptias student facere. Hymenæum* quidam Liberi & Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. ideo per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob hujusmodi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas prædonibus virgines, oppressis latronibus, intactas patriæ restituerit. Alii quod ὑμὴν dicatur membrana quædam, qua est munita virginitas, quæ primo disrumpitur coitu, *Hymenæum* putant, veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo sic accipe *Hymenæum* in nuptiis, quemadmodum θρῆνον in funere, vel in sacris *hymnum.* Idem.

Verum hoc mihi mora est.] Liber Victorianus *mora.* postea diphthongo superscriptum est, *a.* contra in Bembino, cum prius esset *mora'st* super additum est e, ut sit vel *mora est*, vel *moraest*, quod posterius placet. *Faërnus.*

7. *Tibicina.*] Plaut. Casin. act 4. sc. 3.

Quæ suavi cantu concelebret omnem plateam Hymenæo.

Farnabius.

Hymenæum.] Carmen nuptiale, Epithalamium. ὑμέναιον Photius deducit ἀπὸ τοῦ ὑμνεῖν. Æolice pro ὁμονοεῖν, quod concorditer noviter maritatos vivere optarent. Alii ab Hymenæo quodam, qui virgines Atticas, dum in littore sacris Cereris operarentur, a piratis raptas vindicavit, piratis, qui rapuerant, interfectis. vide quæ nos ad Senecæ Thebaid. vers. 262. Alii ab ὑμὴν membranula quæ virginibus in primo Veneris aditu rumpitur. *Idem.*

8. *Vin' tu huic seni auscultare?*] Contempsit se ipsum dicendo *huic seni:* hoc solum afferens causæ cur audiendus non sit, quod sit senex. Et totum hoc apparet lætissimo vultu dici. *Donatus.*

9. *Turbas, lampadas, tibicinas.*] Bene totum pluraliter: ut qui reprehendit sic multa. *Plautus, quos tu mihi parasitos, luscos, quos Summanos somnias?* Hæc igitur vultu pronuntianda sunt, ut appa-

rent

Atque hanc in horto maceriam jube dirui
Quantum potest: hac transfer: unam fac domum:
Traduce & matrem & familiam omnem ad nos. ÆS. *placet*
Pater lepidissime. DE. *euge, jam lepidus vocor.*
Fratri ædes fient perviæ: turbam domum
Adducet & sumptum: amittet multa: quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo viginti minas.

Syre,

reat ea displicere dicenti. *Donatus.*

Hymenæum, turbam.] Donatus & liber Bembinus, *turbas.* Faërnus.

Lampadas.] Faces quinque a pueris patrimis & matrimis prælatas. adi quæ adnotavimus ad vers. 507. vide & Rosinum lib. 5. c. 37. & quæ Dempsterus in paralip. ad idem caput. *Farnabius.*

10. *Atque hanc in horto maceriam jube dirui.*] *Maceria* dicitur paries nunc alicujus demacerata. *Donatus.*

11. *Unam fac domum.*] Hoc colore valde plausibili utitur ad eos, qui hanc affinitatem elegerant, i. e. Micionem & Æschinum. Unde scena seq. cum periphrasi & incremento: *Ego vero jubeo & hac re, & aliis omnibus, quam maxime unam facere nos hanc familiam; colere, adjuvare, adjungere.* Vix desinere potest in commendanda & ornanda necessitudine. *Bœclerus.*

13. *Euge, jam lepidus vocor.*] Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quod animo faciat. *Donatus.*

14. *Fratri ædes fient perviæ.*] Elegantius quam *fratris.* Idem.

14 & 15. *Turbam domum adducet & sumtum &c.*] Ex illis, quæ ductu MSS. codicum erui possunt, haud dubie commodius est, ut edidimus. vide etiam *Guyetum.* Bœclerus.

15. *Et sumptum admittet.*] Idem liber, *sumptum amittet*, deleta in eo conjunctione, *&*. quam & respuit versus. *Faërnus.*

16. *Ineo gratiam.*] In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. *Donatus.*

Ego lepidus.] Irridens adolescentis animum, sic inquit. *Idem.*

Jube nunc jam.] Insultantis est verbum *jube.* tanquam præstet Micioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit hoc. *Idem.*

Jube nunc.] Quasi insultantes dicere solemus, nunc minari, nunc assistere, quem afflictum tenemus: ita & Micioni Demea dicit, *Iube nunc.* Idem.

Iube nunc jam dinumeret Babylo illi viginti minas.] Nimis morale est, quum de absente tanquam de præsente agimus. Est autem, *Iube nunc jam* figura etiam apud *Plautum* frequentissima. *Idem.*

Iube nunc jam.] *Iube* sic dicit, quemadmodum supra ille, qui quum alius nemo adesset alicui diceret. *Idem.*

16 & 17. *Iube nunc jam, dinumeret illi Babylo &c.*] Certum est, neque *Donatum* hic quicquam expedire, neque doctorum virorum quenquam aliquid afferre, in quo vel leviter possis acquiescere. igitur *Guyetus* duos hos versus ejicit. mallem unum tantum *scil.* 17. nam cetera satis cohærent.

——— *quid mea?*
Ego lepidus ineo gratiam. jube nunc jam
Syre. cessas ire, ac facere?

Bœclerus.

17. *Dinumeret.*] *Dinumeret* dixit, quasi multum numeret. *Donatus.*

Dinumeret Babylo ille viginti minas.] Bembino libro hic finienti plura folia deficiunt, Donatus legit *dinumeret illi Babylo*: quam lectionem aliqui etiam libri Terentii habent; quæ & numero magis servit. *Faërnus.*

Illi.] Cui *illi*? Ctesiphoni? Lenoni? an Æschino? an Syro? *Donatus.*

Babylo.] Fratrem, *Babylonem* ob nimiam liberalitatem vocat: an *Æschinum* nimis prodigum? *Idem.*

Babylo.] Micionem frater Babylonem agnominat, quasi prodigum & profusum inquit Turneb. lib. 19. c. 10 Nannius vel *babalo*, vel *batalo*, vel *baccalo* legendum ariolatur: quem lege, Miscella-

Syre, cessas ire, ac facere? SY. *quid ergo?* DE. *dirue,*
Tu illas abi & traduce. GE. *Dii tibi Demea*
Benefaciant, cum te video nostræ familiæ
Tam ex animo factum velle. DE. *dignos arbitror.*
Quid tu ais? ÆS. *sic opinor.* DE. *multo rectius est,*
Quam illam puerperam nunc duci huc per viam
Ægrotam. ÆS. *nihil enim vidi melius mi pater.*
DE. *Sic soleo. sed eccum Micio egreditur foras.*

scellaneorum lib. 2. c. 12. *Farnabius.*

18. *Syre, cessas ire ac facere?*] Ἰδιωτικῶς dicitur. *Donatus.*

SY. *Quid ago?* DE. *dirue.*] Alii libri, *quid agam?* alii, *quid ago?* alii & ex his aliquot antiqui, *quid ego?* habent. quod postremum puto esse corruptum, a *quid ergo*; quod in libro vetusto se legisse asserit Rivius. *Faernus.*

Dirue.] Hoc vultu dicitur adhortante. *Donatus.*

20. *Quum te video nostræ familiæ tam ex animo factum velle.*] *Ex animo alicui facere*, est id facere, quod ille animo suo velit aut certe ex tota mente præstare, non perfunctorie sed ex animo factum, bene factum intelligere debemus; ut sit, *ex animo*, quasi ex sententia. *Idem.*

21. *Dignos arbitror.*] Multa desunt, & *vos*, & *esse*, & *qui fiant.* Idem.

22. *Quid tu ais?*] Eo vultu dicitur *quid tu ais*, quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu, quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturos esse. *Idem.*

25. *Sic soleo.*] Potest εἰρωνεία videri, quippe quando tale consilium probat Demea, quod probaret adolescens. *Idem.*

Sic soleo.] Formula applaudendi sibi, ut supra aliquotiens. nec sine εἰρωνείᾳ tamen. *Boeclerus.*

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

MICIO *senex.* DEMEA *senex.* ÆSCHINUS *adolescens.*

Argum. *Micio suadetur, ut uxorem ducat Sostratam, ac vix tandem persuadetur, & non sine risu spectantium, Demea præter naturam facilis esse studet.* Thes. 1. *Ineptus est, qui præter naturam affabilis esse studet.* 2. *Incommoda sunt matrimonia inter decrepitos: & non debent esse violenta.* 3. *Non est liberalitas ex alieno marsupio.*

MI. *Jubet frater? ubi is est? tune jubes hoc, Demea?*
DE. *Ego*

Senarii sunt, & Octonarii Iambici. v. 9. duo: *quam rem hic agit.* v. 12. duo: *quid tu asine huic auscultas.* v. 14. nostri: *insanis.* DE. *age. da veniam quæso filio.* v. 19. omnes: *ne gravare.* v. 23. duo: *hoc cum fit, quod volo.* v. 25. duo: *facere ipsi decet.* v. 26. omnes: *foris.* v. 27. ut edid. v. 33. *habitur quidem quando hic vult.* v. 34. Argent. *nunc mihi tu es germanus p. c. e. a.* alter meorum: *nunc tu mihi es germ. pariter & animo & corpore.* unus plane omittit. v. 35. duo: *suo gladio hunc jugulo.* Argent. *suo hunc gladio jugulo.* vide *Faerni* notas de metro ordinando in compluribus hujus scenæ versibus. *Boeclerus.*

1. *Jubet frater.*] *Apparet Micionem dixisse*, Cur diruis? *Syrum respondisse*,

DE. *Ego vero jubeo, & in hac re, & aliis omnibus,*
Quam maxime unam facere nos hanc familiam;
Colere, adjuvare, adjungere. ÆS. *ita quæso pater.*
MI. *Haud aliter censeo.* DE. *imo hercle ita nobis decet.*
Primum hujus uxoris est mater. MI. *quid postea?*
DE. *Proba, & modesta.* MI. *ita ajunt.* DE. *natu grandior.*
MI. *Scio.* DE. *parere jam diu hæc per annos non potest:*

Nec,

Quia hoc jubet frater tuus. *Donatus.*

Jubet frater.] Dirui maceriam scilicet *Idem.*

Jubet frater.] Videtur Mitio interdixisse servis ne maceriam diruerent, & quæsivisse, quisnam iis autor esset illius diruendæ, respondisse servos, *Jubet hoc frater tuus.* Farnabius.

Tune jubes hoc, Demea?] Interrogative pronuntiandum totum. ita erit una persona. Et ostenditur breviter ex hujus verbis, quid prior dixerit Syrus. Et mirum initium, ne procemio opus esset Demeæ, ad profitendam mutationem voluntatis. *Donatus.*

2. *Hac re*] Maceriæ disjectione. *Idem.*

Et in hac re & aliis omnibus.] Deme præpositionem *in*, ex fide omnium fere librorum. *Faërnus.*

Et aliis omnibus.] Ut nuptiis senilibus. *Donatus.*

4. *Colere, adjuvare, adjungere.*] *Colere*, ad nurum pertinet: *adjuvare*, ad Hegionem: *adjungere*, ad Sostratam. Et notandum *coli* a superiore. ut *Posthabita coluisse Samo, hic illius arma.* Idem.

Colere.] Subanditur *jubeo*, per ζεῦγμα. Idem.

Adjungere.] Plaut. Aulul.
Ad probos propinquitate proxime te adjunxeris. Farnabius.

5. *Imo hercle ita nobis decet*] Antiqui si addebant statim verbum, *Nos decet facere, nos decet dicere:* si non addebant, *nobis decet*, dicebant. *Donatus.*

Nobis decet.] Supra, act. 3. sc. 5. *ut vobis decet.* Græcismus *Farnabius.*

6. *Primum hujus uxoris est mater.*] Incipit a persuasione, sed latenter, ita ut ea quæ proposito consilio dicenda erant, ante demonstravit, quam dicat quid fieri velit. Et hoc semper fit ab oratoribus in his rebus, a quibus incipere non oportet, propter turpitudinem, aut incommoditatem rei, quæ persuadenda est. Considera adeo apud *Virgilium*, ubi persuadet Iris matribus, ut naves suas incendant: & invenies hoc ipsum consilium ultimum poni post argumenta quamplurima, *Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes.* Et initium a possibili factum est: nam dicit, *Hujus uxoris est mater.* Donatus.

Primum hujus uxoris est mater. MI. *est. quid postea?*] In responsione Micionis delemus verbum, *est.* quod in nullo legitur l. s. & versus melius procedet. sed & sic quoque, aut *hujus* monosyllabum est, aut *s* eliso, posterior ejus syllaba per synalœphen abjicitur. *Faërnus.*

Primum hujus uxoris mater.] Oratorie rei inopinabilis suasio, ita inducitur, ut argumenta prius absolvantur, quam res ipsa exprimatur. simul operam dat, ne quod consilio impedimentum objici queat a filio. hoc enim spectat quod ait, parere jam non potest. Post hanc expeditionem rei, cetera orando, instando, urgendo conficiuntur: non sine urbanitate. *Boeclerus.*

Primum hujus uxoris est mater.] Hujus uxor habet matrem. Primo autem proponit argumenta, prius quam quid fieri velit, indicet: quod in re minus alias plausibili, callide fieri recte notat hic Don. *Farnabius.*

7. *Proba & modesta*] Proba sibi: & Modesta apud alios. Et vide laudes consiliatoribus inventas & usitatas. *Donatus.*

Ita ajunt.] Hoc ita respondet, quasi dicat, *sed quid mea.* Idem.

8. *Scio.*] Adhuc Micio non intelligit, quo res tendat: sed tamen vultu quodam admirantis, cur hoc dicatur, respondet. *Idem.*

Pare-

Nec, qui eam respiciat, quisquam est: sola est. MI. *quam hic rem agit?*
DE. *hanc te æquum est ducere; & te operam, ut fiat, dare.*
MI. *Me ducere autem?* DE. *te.* MI. *me?* DE. *te inquam.* MI. *ineptis.* DE. *si tu sis homo,*
Hic faciat. ÆS *mi pater.* MI. *quid? tu autem huic, asine, auscultas?* DE. *nihil agis:*
Fieri aliter non potest. MI. *deliras.* ÆS. *sine te exorem, mi pater.*

MI. *In-*

Parere jam diu per annos hæc non potest.] Hoc autem addidit, ne contra filios Pater suadere videatur nuptias, si illis cohæredes esse procreandos suadeat. *Donatus.*

Parere jam diu per annos hæc non potest.] Aliam collocationem versui congruentem habent o. l. s & Donatus, *Parere jamdiu hæc per annos non potest.* Faërnus.

Per annos hæc non potest.] Bene *per annos*: quia non est sterilis. *Donatus.*

10. *Hanc te æquum est ducere.*] Te, Micio, scilicet. *Idem*

Et te operam.] Te, Æschine. nam ad illum conversus a Micione est. Et quare Æschinum operam dare æquum est? scilicet ut prosit socrui. *Idem.*

11. *Me ducere autem!*] Magna vis in pronominibus posita est. nam *me* ille sic dicit, quasi quem minime deceat. *Te*, ille sic respondet, quasi quem maxime oporteat. *Idem*

Ineptis] Verbum est, quod facit *ineptio, ineptis, ineptit.* Idem.

Si tu sis homo.] Non *si es*, sed *sis* dixit: quasi in eo se hominem sit Æschinus probaturus. *Idem.*

Si tu sis homo.] Æschine. *Si sis*, pro, si esse volueris, &, si credi homo volueris. *Idem.*

Si tu sis homo.] Hic facete & mire coëgit Æschinum ad persuadendum. non enim dixit, *Si tu sis homo, persuade*: sed sic, *faciat*: ut ab illo non factum, sed effectum exigeret. *Idem.*

Si tu sis homo.] Demea Mitionis nunc induta persona, etiam ipsissimis ejus verbis, quantum potest, utitur. act. 1. sc. 2.

Et tu illum tuum si esses homo,
Sineres nunc facere, dum per ætatem licet.

Et act. 4. sc. 7.

Fiunt nuptiæ ----
Dempsi metum omnem: hæ magis sunt hominis. Farnabius.

12. *Hic faciet.*] Placet mihi, *faciat*, ut & Donatus legit, & omnes fere l. s. & Basilicanus habent. item ex Donato lege, *aufer*, sine pronomine *te*. *Faërnus.*

Quid? tu huic, asine, auscultas?] Aptum convitium grandi & fatuo. *Donatus.*

Mi pater.] *Mi* vocativus casus est, ab eo quod est *meus* Idem.

Quid tu huic asine auscultas?] Plerique libri post *quid tu*, addunt adverbium *autem*. nos versus hos, in o. l. confusos, ita digerimus:

MI. *Me ducere autem?* DE. *te.* MI. *me?* DE. *te inquam.* MI. *ineptis.* DE. *si tu sis homo,*
Hic faciat. ÆS. *mi pater.* MI. *quid tu autem huic asine auscultas?* DE. *nihil agis.*
Fieri aliter non potest. MI. *deliras.* ÆS. *sine te exorem, mi pater.*
MI. *Insanis? aufer* DE. *age, da veniam filio* MI. *satin sanus es?*
Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo.

Sunt hi octonarii iambici acatalectici, in quorum quarto ex *satin* eliditur n: in quinto ex *novus* s, ut primus pes sit tribrachus, secundus anapæstus. *Faërnus.*

13. *Fieri aliter non potest.*] A necessario. *Donatus.*

Deliras.] Proprio vocabulo usus est, tanquam loquasi. *Idem.*

Mi. Insanis? aufer. De. age, da veniam filio. Mi. satin' sanus es?
Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo
Fiam; atque anum decrepitam ducam? idne estis auctores mihi?
Æs. Fac: promisi ego illis. Mi. promisti autem? de te largitor puer.
De. Age, quid, si quid te majus oret? Mi. quasi non hoc sit maximum;
De. Da veniam. Æs. ne gravere. De. fac, promitte. Mi. non omittis?
Æs. Non;

14. *Insanis: aufer.*] Congrue seni *deliras*: juveni *insanis*. Et *aufer*, vel te, vel manum: nam rogans, manum admovet scilicet, dicens *mi pater*. Donatus.

Aufer.] Aut *te* deest, aut *manum*. aut pro eo quod est *abi*: ut sit, Auferte. *Idem.*

Aufer.] Te scil. id est, abi. *Farnabius.*

Da veniam] Id est, sine te exorari. vide Hec. act. 4. sc. 2. *Idem.*

15. *Ego novus maritus.*] Apud *Menandrum* senex de nuptiis non gravatur. Ergo *Terentius* ἀρηλικῶς, *Ego novus maritus anno demum quinto & sexagesimo Fiam, atque anum decrepitam ducam?* Hic deest & *quis*, & *quid*, & *quando*, & *quomodo*: ut sit, quis? ego. Quid? novus maritus. Quando? anno demum quinto & sexagesimo. Quomodo? anum decrepitam ducam. *Donatus.*

Anno demum quinto & sexagesimo.] Hæc ætas est, ut *Varro* ait, etiam comicorum senum. Et *demum*, adverbium tarditatis est. *Idem.*

16. *Atque anum decrepitam ducam!*] Hoc facete addit, tanquam faciendum hoc esset, si puella duceretur seni. *Idem.*

Id ne estis autores mihi?] Hoc est, persuasores. ut *Virgil.*

Author ego audendi. ----
Idem.

Decrepitam.] *Decrepitam*, aut stomacho anili & iracundo: aut *decrepitam*, obtusi animi & læsæ senectutis. aut *decrepitam*, cui sæpe moribundæ crepuerit planctu familia, id est clamaverit. *Idem.*

17. *Largitor.*] Verbum est imperativi modi, futuri temporis. *Idem.*

De te largitor puer.] Acutius *de te* dictum est, quam *de tuo*. Et bene in eum, qui promiserat puellæ conjunctionem suam. *Idem.*

18. *Quasi hoc non sit maximum.*] O. fere l. s. *quasi non hoc*. ita octonarius optime constat. *Faërnus.*

19. *Da veniam.*] Præsta beneficium. concede quod petitur. *Donatus.*

Age da veniam. Æs. ne gravere De. fac. promitte. Mi. non omittis?] Verbum *age* delendum; nec enim in ullo *l. s.* est, & impedit versum, qui ne sic quidem mihi satisfacit: remanet enim iambicus tetrameter catalecticus, cum alii sint acatalectici. cujusmodi erit & hic versus, si pro *omittis*, legatur *omittitis*, ut in omnibus antiquis libris est, & nonnullis recentibus: sed quia potest nonnullis videri contra hanc lectionem facere, quod in singulari sequitur, *exorem*, cogitetur, ita in comœdiis induci multos rogare, ut ad unum pertineat exorare: ut in Heautontim. pro Clitiphone rogans Menedemus ad Chremetem dicit, *da veniam Chreme sine te exoret.* ita hic *non omittitis*, quia multi rogabant; *exorem* vero, quia hoc proprie ad Æschinum pertinebat. *Faërnus.*

Da veniam, ne gravere &c.] De *Plauto* expressa sunt hæc, in *Sticho* 1, 3, 32.

---- *sic face.*
Promitte vero, ne gravare. est commodum?

Vo-

Æs. *Non; nisi te exorem.* Mi. *vis est hæc quidem.* De. *age prolixe Micio.*

Mi. *Etsi hoc mihi pravum, ineptum, absurdum, atque alienum a vita mea*

Videtur: si vos tantopere istuc vultis, fiat. Æs. *bene facis:*

Merito te amo. De. *verum, quid ego dicam? hoc confit quod volo.*

Quid

Volo, inquam, fieri. non amittam, quin eat.
adde 3, 2, 19. *&c.* Bœclerus.

Ne gravere.] Ne te difficilem prabeas. quia *gravem se* dicitur *præstare*, qui id facile non præstat in beneficio; quod potest. *Donatus.*

Da veniam, ne gravere fac, promitte.] Altrinsecus agentium, fatigantiumque verba sunt. *Idem.*

20. *Æs. Non nisi exorem.*] Ex ratione versus & o l s. adde pronomen *te*, post *nisi*. Faërnus.

Age, prolixe, Micio.] Aut *age prolixe*, id est, age benigne; ut sit *prolixe* benigne, secundum veteres. aut per ἀσυνδετον, & ἔλλειψιν, *age*, correptivum: ut ad *prolixe* subaudiatur, *noster esto*, aut quid tale: & *Micio* velut insuavi dictum sic. *Donatus.*

Age, age, prolixe Mitio.] Vel posterius *age* cum *prolixe* jungendum, *age prolixe*: id est, benigne, ut Don. interpretatur: vel si ut hic editum est, tum sententia fuerit, prolixe te *Mitionem* (verum *Mitionem*, a morum suavitate & facilitate sic dictum) nobis exhibe: vah *prolixe noster sis Mitio*: ut Don. hic. *Farnabius.*

21. *Etsi hoc mihi pravum, ineptum, absurdum.*] *Pravum*, si anum ducis nullo commodo suo. *Ineptum*, qui non voto filiorum ducat uxorem. *Absurdum*, homini qui nunquam duxerit, & numquam ducere voluerit, seni duci uxorem, quæ adolescenti ducta non sit. *Donatus.*

Atque alienum a vita mea videatur] Reponimus *videtur*, ex o. l. s. *Faërnus.*

22. *Si vos tantopere istuc vultis, fiat.*] Cur hic non vertitur de voluntate Sostratæ? An quia illam consentire necesse est, vel propter pauperiem, vel ob amorem filiæ suæ? *Donatus.*

Si vos tantopere istuc vultis; fiat.] Ridicule dixit & comice, uxorem se ducere, non quia velit, aut debeat: sed ut obsequatur jubentibus. *Idem.*

23. *Hoc confit quod volo.*] Perficitur inquit quod volo ut sumptum & turbam domum recipiat Micio, & ego ineam gratiam. *Idem.*

Hoc confit, quod volo] Verius, *quom fit*, ut *Guyetus ex MSS* cui duo etiam nostri consentiunt, declarat. Secum hæc Demea. estque ἀφ᾽ ἑαυτοῦ novam suasoriam molientis. cujus altera pars, clare ad Micionem dirigitur. *quid nunc quod restat?* arte factum, ut plura suasurus, hoc tanquam ultimum demonstraret. Mox varietate notabili, præmissis iterum argumentis, non infert totum consilium simul; sed beneficium primo, communi nomine; postea demum peculiariter, usum fructum agri suburbani gratis Hegioni concedendum demonstrat, & objectionem allatam, quodam quasi ἐπιδοχασμῷ summatim & cumulatim, ut de facili, expedit: ---- *pro patre huic est; bonus est; noster est; recte datur.* quid absolutius aut celerius? hæc a re petebantur. quod superest ad personam pertinet: tu dixisti, effugiendam senibus avaritiæ infamiam; tu dicti veritatem re ipsa comprobabis. qua necessitate ita eum constrinxit, ut honeste non posset denegare, quod rogabatur. iterum autem cavet, ne ab Æschino aliquid obstare possit, aut, ne is ægre ferat hanc Micionis in alios liberalitatem. non enim, ut donetur ager, sed ut usus fructus, sine fœnore concedatur, suadet. itaque facile assensum suum Æschinus commodavit, cum interrogatur: *dabitur, quandoquidem hic* (i. e. Æschinus) *vult.* statim enim respondet: *mi pater sc. fac.* quod suadet

Quid nunc quod restat? Hegio his est cognatus proximus,
Affinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet.
MI. *Quid facere?* DE. *agelli est hic sub urbe paululum, quod locitas foras:*
Huic demus, qui fruatur. MI. *paululum id autem?* DE. *si autem multum siet,*
Faciendum est: pro patre huic est; bonus est; noster est; recte datur.
Postremo, non meum illud verbum facio, quod tu Micio,

Bene

Demea, da fruendum Hegionè hunc agrum. *Baclerus.*

Verum quid?] Hæc Demea secum, de successu sibi plaudens, & ad pergendum seipsum excitans. *Farnabius*

24. *Quid nunc quod restat?*] *Quod restat*, pro *quod sequitur*. An *quod restat* tanquam reliquiarum priorum, ac per hoc minimum? *Donatus.*

Hegio his est cognatus proximus.] Commendatio personæ quasi notæ: etiam Micioni, ob merita sua. Et bene addidit *proximus*: nam multi gradus & veluti rami sunt propinquitatis in affinitate & cognatione dispositi. *Idem.*

25. *Adfinis nobis.*] Recte. nam uxoris cognati, marito affines sunt. *Idem*

Pauper.] Jam hoc nomine apparet aliquid flagitari. *Idem.*

26. *Agelli hic sub urbe est paululum quod locitas foris.*] O. l. s. hunc ordinem verborum habent: *Agelli est hic sub urbe paululum* unus tantum habet *paulum*, ut ratio versus exposcit, licet & illo altero quoque modo utcunque versus sustentari possit. sane pro *foris*, liber Vaticanus & Donatus habent *foras*. Faërnus.

Sub urbe.] Suburbani. *Farnabius.*

26. *Quod locitas foras*] *Foras* dixit, locum pro persona ponens; quasi diceret, *nescio cui alieno* sic & nos dicimus, *audi quid dicit* * *ecce hac*, pro *ecce hic*. Cicero, *Hic tum alius ex alia parte*. Deest ergo aliquid, ut sit, *quid locitas foras versum*. Aut si *foris*: *foris posito*, id est, alieno. *Donatus.*

Sub urbe est paululum agelli hic.] Totum cum contemptione pronuntiandum. *Idem.*

Foras] Quasi diceret, nescio cui alieno *Farnabius.*

27. *Huic demus qui fruatur.*] Id est, qui fructum capiat, non proprietate potiatur. Proprie ergo, & quasi de jure dixit *fruatur* est autem *fruatur*, alatur: quia *frumen* dicitur summa gula, per quam cibum lingua dimittit in ventrem *Donatus.*

Qui fruatur.] Qui fructum ex eo percipiat, non qui proprietatem habeat ad usum non mancipium. *Farnabius.*

Si multum fit, tamen.] In aliquot antiquis libris ita legitur, *& si multum est, tamen.* alicubi, *si multum fit, tamen.* In aliis recentibus legitur, *si multum fit, faciundum est*; quod stare non potest. Ceterum admissa lectione antiqua in hunc modum, *si multumst, tamen*: versus est tetrameter acataiecticus, ut ceteri *Faërnus.*

28. *Bonus est, noster est, recte datur.*] Ἐπιτροχασμὸς hortantis, & ἀσύνδετον multa congerentis. *Donatus.*

Bonus est.] Potuit responderi, *quid mea?* Idem.

Bonus est, noster est.] Hæc omnia vultuose, tanquam invidiam parsimoniæ faciat Micioni. Et plus significat *noster*, quam si addatur, *quid noster*. Idem.

Noster est.] Bene addidit. namque dixit, *pro patre huic est*. Idem.

Recte datur.] Quasi non quæratur, an dandum sit: sed illud solum, an recte. *Idem.*

29. *Non meum illud verbum facio.*] Nunc. *Verbum* pro ἀξιώματι posuit, quod uno stringitur verbo. Ergo *verbum*, brevis sententia. *Idem*

Non meum illud verbum facio.] Nota

ver-

Bene & ſapienter dixti dudum; vitium commune omnium eſt,
Quod nimium ad rem in ſenecta attenti ſumus. hanc maculam nos decet
Effugere: dictum eſt vere; & re ipſa fieri oportet.
MI. *Quid iſtic? dabitur, quandoquidem hic vult.* ÆS. *mi pater,*
DE. *Nunc tu mihi es germanus pariter corpore & animo.* MI. *gaudeo.*
DE. *Suo ſibi hunc gladio jugulo.*

verbum, pro *ſententia*. ut, *Uno verbo dic, ſi quid eſt quod me velis*. Et, *Miſeram me, quod verbum audio? Verbum* dixit, veram ſententiam. nam verba eſſe a veritate dicta teſtatur Varro. *Donatus.*

Poſtremo non meum illud verbum.] Ad proprium ipſius teſtimonium provocat, quod maximum in judiciis momenti ſolet eſſe. & miro artificio dixit, *quod tu Mitio bene ac ſap.* q. d. laudem tam boni & ſapientis dicti tibi præreptam nolo: non id ego mihi vindico. Sed quanto plus meretur vel ipſum dictum, vel dicti autor; tanto probroſius fuerit Mitioni a ſua ipſius autoritate deſciſcere, & ſibi non conſtare. *Farnabius.*

31. *Hanc maculam nos decet effugere.*] *Maculam* τοῦ χλευασμοῦ dixit, irridens opinionem Micionis: quia parſimoniam, maculam putet. & ſimul auxit, primo *vitium*, deinde *maculam* dicendo. *Donatus.*

32. *Effugere, dictum eſt vere.*] Hujus & ſequentium verſuum ordinatio difficilis eſt: quæ in hunc modum videtur poſſe fieri,

Effugere dictum eſt vere, & re ipſa fieri oportet.
MI. *Quid iſtic? dabitur quando quidem hic volt.* ÆS. *mi pater.*
DE. *Nunc tu mihi germanus es pariter corpore & animo.* MI. *gaudeo.*
DE. *Suo ſibi gladio hunc jugulo.*

Ut primi duo ſint trimetri iambici: prior quidem hypercatalecticus, poſterior acatalecticus, tertius trochaicus tetrameter catalecticus: cujuſmodi generis eſt & ſequens, conſtans ex duobus hemiſtichiis, uno in fine hujus ſcænæ: altero in principio ſequentis. ſane in his verſibus hæc mutavimus, quod pro *iſtuc* fecimus, *quid iſtic?* quod ægre conſentientis eſt, ut ſæpe alibi: & pro *quidem quando*, *quandoquidem* ex libro Victoriano: & pro *hunc gladio jugulo*, collocavimus ex o. fere l s. & Donato, *gladio hunc jugulo*. Faernus.

Dictum eſt vere.] Sen. *Verba rebus proba. Facere docet Philoſophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat; ne orationi vita diſſentiat.* Vide & Phorm. act. 1. ſc. 4. *Farnabius.*

35. *Suo ſibi hunc gladio jugulo.*] Ἀλληγορία. & non *ſuo*, ſed *ſuo ſibi*, moraliter, & ut veteres ſolent loqui. *Donatus.*

Suo ſibi gladio hunc jugulo.] Τὸ *ſibi* redundat, ut alibi. Plaut. *Itaque me malum eſſe oportet, callidum, aſtutum admodum, atque hunc telo ſuo ſibi malitia a foribus pellere.* ut alibi, *inſcientes ſua ſibi fallacia.* Dicitur autem Mitio hic *ſuo gladio jugulari*, qui ſuis dictis, & proprio quaſi teſtimonio convincatur. *Farnabius.*

ACTUS QUINTI SCENA NONA.

SYRUS *servus.* DEMEA *senex.* MICIO *senex.* ÆSCHINUS *adolescens.*

Argum. *Hortatu Demeæ Syrus cum uxore libertate donatur, & filiis ambobus uxores optatæ conceduntur. Causam etiam Micioni refert Demea, cur tam repente mores mutaverit.* Thes. 1. *Servorum opera est varia, itaque subinde mercedem meretur.* 2. *Subita morum mutatio est suspecta. Prodigalitatis & intempestivæ largitionis damnosam temeritatem taxat hæc scena.*

SY. *Factum est, quod jussisti, Demea,*
DE. *Frugi homo es. ego edepol hodie mea quidem sententia*
Judico, Syrum fieri esse æquum liberum? MI. *istunc liberum?*
Quodnam ob factum? DE. *multa.* SY. *o noster Demea, edepol vir bonus es:*
Ego istos vobis usque a pueris curavi ambos sedulo,

Docui,

Trochaicis tetrametris catalecticis constat hæc scena. *v.* 1. *MSS.* nostri omnes, ut ed. *v.* 3. duo, ut ed. unus: *fieri Syrum esse æq.* *v.* 7. omnes: *in psalt. istac. em.* *v.* 12. unus: *denique hic fieri vult.* *v.* 17. omnes; *optim q. mul. equidem t. n.* & *v.* 19 *haud dubium est, q.* *v.* 21. omnes habent, *ora*, ex glossa, *v.* 25. duo: *frugi homo es.* & mox duo: *primo consulam.* *v.* 26 duo: *o mi pat. f.* *v* 27 omnes *mores m. tuos Demea.* *v.* 28. omnes: *quod proluvium* *v.* 31. duo: *sedassent.* *v.* 32. duo: *Æschine est.* *v* 33. duo: *quia non ista injusta.* *v.* 39. omnes: *quid opus facto est.* *v.* 40. duo: *valete plaudite.* unus: *valete & plaudite.* Boeclerus.

1. *Factum est quod jussi, Demea.*] Id est, diruta est maceria. *Donatus.*

2. *Frugi homo es.*] Utilis, ut fruges. *Idem.*

Frugi homo es, edepol hodie mea quidem sententia.] O. fere l. s. & Donatus post verbum *es*, habent pronomen *ego*; Basilicanus *ergo*: qua dictione, id est *ego*, adjecta, expeditior redditur versus, qui est trochaicus, ut ceteri, qui sequuntur. *Faernus.*

Ædepol hodie mea quidem sententia Judico Syrum fieri esse æquum liberum.] Hoc est quod jamdudum promiserat Syro: sed nunc oportune videtur enim modo meritum præcessisse. Et, *sententia judico*, κυριολογία. Donatus.

4. *Quodnam ob factum.*] Jure. ascribi enim causas manumissionis, in jure, formula est. *Idem.*

Quodnam ob factum.] Donatus: *Jure. ascribi enim causas manumissionis in jure, formula est.* Ita supra in Andria 1, 1, 10 & 11:

—— feci ex servo ut esses libertus mihi,
Propterea quod serviebas liberaliter.

unde & *pretium* v. seq appellatur libertas, ob merita scilicet persolutum. Recte autem *Donatus* vocat hanc *comicam manumissionem*, quæ mira festivitate conditur, & extemporali ludo festinatur. *Boeclerus.*

Multa.] Oratorie maluit generaliter dicere, quam quærere specialiter, quod invenire non possit Et Micio singulariter unum quærit, hic pluraliter multa respondet. *Donatus.*

Ædepol vir bonus.] Jurat bonum: quia præter opinionem est. *Idem.*

5. *Ego istos vobis usque a pueris.*] Intelligit Syrus, laborantem pro se Demeam

Docui, monui, bene praecepi semper; quae potui, omnia.
DE. *Res apparet. & quidem porro hac; obsonare, cum fide*
Scortum adducere: apparare de die convivium:
Non mediocris hominis haec sunt officia. SY. *o lepidum caput!*
DE. *Postremo hodie in psaltria hac emenda hic adjutor fuit:*
Hic curavit: prodesse aequum est: alii meliores erunt:
Denique hic vult fieri. MI. *vin' tu hoc fieri?* ÆS. *cupio.* MI. *si quidem*
Tu vis, Syre eho accede huc ad me: liber esto. SY. *bene facis:*
Omni-

meam non habere quod dicat: & ideo ipse prosequitur ordinem meritorum: secundum quem apparet, paedagogum fuisse. *Donatus.*

6. *Docui, monui, bene praecepi.*] Ridicule adduntur, & tantum consuetudine: quia imputantur etiam facta prave, pro bonis. *Idem.*

Quae potui omnia.] Bene *quae potui*: quasi plura vellet. *Idem.*

7. *Res apparet.*] Mire irridet Demea, sic tamen ut serio agere videatur. *Idem.*

Res apparet, & quidem porro hac.] Ita Basilicanus, Vaticanus, Victorianus: sed sunt aliquot libri, qui non habent pronomen *hac*: quod & versui incommodat, nec orationem adjuvat. versus tamen sic quoque sustentari potest, elidendo ex *quidem* m, quamvis sequente consonante. *Faërnus.*

Cum fide.] Alii, Scr. *obsonare cum fide.* Farnabius.

8. *Apparare de die convivium.*] Id est, repente neque ante praedictum, nec pridie constitutum. *Donatus.*

Apparare de die convivium.] Id est, repente, neque ante praedictum, nec pridie constitutum; ait hic Don. si tamen genuinus Don. quem mirum sit prisci moris & sermonis tam imperitum fuisse. Olim enim, (ab Hippocratis usque temporibus certe, ut ex ipso liquet) rarus erat prandiorum usus. sed nec alia (quibus in usu) prandia fere, quam parvi & privati (ut Plinii verbo utar) refectus. *De die* autem *potare*, vel (quod idem est) *epulari*, semper probro datum, ut intemperantiae ac voluptuariae vitae argumentum. Ita Q. Curtius luxum Alexandri notat, quod *de die convivia inirat*: Et Livius Poenorum, quod *de die epularentur*. Nec aliter apud Plautum, *de die potare*; aut Catullum, *convivia de die facere*, capienda. *De die* autem cum dicitur, *medio* supplendum est, quod expressit Horatius, *de medio potare die*: cum Sol adhuc altus, nec multo plus medii confecit itineris. Nam alioquin coena quoque ante Solis occasum; non coepta tantum, sed peracta, multis. Hinc lux opportuna verbis Apostoli, Act. 2. 15. & 1 Thess. 5. 7. Ceterum, *de die potare*, & *in lucem potare* (quae confundunt nonnulli) plane alia. sed nihil hoc ad Terentium. *Farnabius.*

9. *O lepidum caput.*] Ut alibi, *o festivum caput*: &c. Graece φίλη κεφαλὴ, &c. *Idem.*

10. *Postremo, hodie in psaltria hac emunda.*] Et hoc totum serio dicitur, ut magis ridiculum videatur. *Donatus.*

In psaltria ista emunda.] Aliqui libri habent *istac*, sed impedita est ratio versus. aliqui, & hi ex antiquioribus, *hac*, quod magis placet. *Faërnus.*

Hic adjutor fuit.] In re bona *adjutores*, in re mala *impulsores* dicuntur. Ergo hic adjutor dicitur a non irascente: a criminante autem & irato, impulsor. *Donatus.*

Hic adjutor fuit, hic curavit.] De more repetitum est *hic*: quum dicitur, *hic adjutor fuit, hic curavit.* Sic enim solemus onerare audientem meritis ejus quem laudamus. Deinde quid non praestitit, qui & officium corporis, ut adjutor: & curam animi praebuit, ut consultor. *Idem.*

12. *Denique hic vult fieri.*] Abutitur Demea sciens prodigam voluntatem adolescentuli. *Idem.*

13. *Syre, eho accede huc ad me.*] Utrum

Omnibus gratiam habeo: & seorsum tibi praeterea Demea.
De. *Gaudeo.* Æs. *& ego.* Sy. *credo: utinam hoc perpetuum fiat gaudium,*
Phrygiam ut uxorem meam una mecum videam liberam.
De. *Optimam quidem mulierem.* Sy. *& quidem tuo nepoti, hujus filio,*
Hodie primam mammam dedit haec. De. *hercle vero serio,*
Siquidem primam dedit, haud dubium quin emitti aequum fiet.
Mi. *Ob eam rem?* De. *ob eam: postremo a me argentum, quanti est sumito.*

Sy. *Dii*

ut eundem manu emittat, an ut palam fiat, jubet propius accedere, juris publici consuetudine ludens? Et vide quam comicam manumissionem, quam facete induxerit atque condigne. *Donatus.*

Accede huc ad me.] Ut te circumagam; qui usitatissimus manumissionis ritus. Pers. *Heu steriles veri quibus una Quiritem* (i. e. liberum hominem) *Vertigo facit.* Farnabius.

14. *Et seorsum tibi praeterea, Demea.*] Effecit Demea plus quam volebat. nam qui conabatur amari, praefertur etiam his qui amantur. *Donatus.*

15. *Gaudeo. Æs. & ego.*] Gratulantium Syro haec verba sunt: quibus de more ille, *credo*, respondet. *Idem.*

Credo.] Vide Hec. act. 5. sc. 4. v. 5. *Farnabius.*

Utinam hoc perpetuum fiat gaudium.] Integrum, solidum, & nusquam interruptum. *Donatus.*

Perpetuum fiat gaudium.] Cui nulla aegritudo comes intercedat. And. act. 5 sc. 5.
Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbitror,
Quod voluptates eorum. &c.
Farnabius.

16. *Phrygiam ut uxorem meam.*] Ut ipse Syrus, ita uxor Phrygia: secundum veteres. qui servis nomina a nationibus imponebant. *Donatus.*

Una mecum videam liberam.] Hoc sic pronuntiandum est, quasi gaudeat se recordatum Demeae: quod quum ultro cogitat habuisse * plene oblitus fuit. *Idem.*

17. De. *Optumam quidem mulierem. Sy. & quidem tuo nepoti, hujus filio.*] Pro *& quidem*, *equidem* in multis est l. s. sed adhuc tamen aliquam difficultatem patietur hic versus, nisi legeretur *optumam equidem*; quod non placet. ego lectionem vulgatam retineo, versumque sustento elidendo utrobique m, ex *quidem*, quamvis sequente consonante: dictionem vero *hujus*, in unam syllabam contrahendo. *Faërnus.*

18. *Hodie primam mammam dedit haec.*] Ridiculum meritum: siquidem oportuerit primam esse quamcumque. an quia causa est, quod ingenui dicuntur serio a nutricibus liberis educandi? *Donatus.*

Primam mammam dedit.] I. e. prima mammam dedit; mundi novum incolam prima cibavit. *Farnabius.*

Hercle vero serio.] Adverbia sunt confirmantia. παρέλκον. Donatus.

19. *Siquidem prima dedit.*] Nos *primam* reponimus ex aliquot l. s. quod convenientius videtur, ut referatur ad *mammam.* Faërnus.

Si quidem primam dedit.] Festive hoc Demea, cum alioquin quae serva esset, nihil magnum praestiterit, quod jussa mammam praebuerit. *Farnabius.*

20. *Ob eam rem?*] Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus, & ostendimus momenti esse nullius. *Donatus.*

Argentum, quanti est, sumito.] Quanto pretio valet. *Idem.*

Argentum, quanti est, sumito.] Hoc verbo utimur, ut faciunt qui persuadere aliquid cupiunt. *Idem.*

Quan-

SY. *Dii tibi Demea omnes ſemper omnia optata offerant.*

MI. *Syre, proceßiſti hodie pulchre.* DE. *ſi quidem porro Micio,*

Tu tuum officium facies; atque huic aliquid paululum præ manu

Dederis, unde utatur. reddet tibi cito. MI. *iſtoc vilius.*

ÆS. *Frugi homo eſt.* SY. *reddam hercle, da modo.* ÆS. *age pater.* MI. *poſt conſulam.*

DE. *Faciet* SY. *o vir optime.* ÆS. *o pater mi feſtiviſſime.*

MI. *Quid iſtuc? quæ res tam repente mores mutavit tuos?*

Quod

Quanti eſt] Quanti empta eſt: vel, quanti a te æſtimabitur, ſed verbo tenus hoc dici, ut tanto magis perſuadeat, cenſet Don *Farnabius*

21. *Dii tibi, Demea, oro omnes ſemper omnia optata offerant.*] *Omnes omnia:* antiqua elegan ia & figurata. *Donatus.*

Di tibi Demea oro omnes.] Verbum *oro* delemus. quod nec in ullo l s. eſt, nec a Donato ponitur, & verſum corrumpit *Faërnus*

Dii tibi Demea &c] Ita *Plautus Captiv.* 2, 2, 105:

Dii tibi omnes omnia optata offerant.

Horat. Satyr. 2, 8.

--- tibi Dii quæcunque preceris

Commoda dent. Bœclerus.

22. *Proceſſiſti hodie pulchre.*] Nunc vere pulchre proceſſit Syrus *Donatus.*

Proceſſiſti hodie pulchre.] Ex ſervo ſervæ marito, in liberum liberæ maritum. *Farnabius.*

Siquidem porro, Micio, tu tuum officium facies] Hoc eſt patroni, ut libertum non deſeras, ſed ut alas manumiſſum. *Plautus, Facis melius quam pars lenonum, qui libertos habent, & eos deſerunt.* Donatus.

23. *Tu tuum offic.*] *Donatus* recte, *patroni officium*, interpretatur; *ut libertum non deſerat, ſed alat manumiſſum.* Bœclerus.

Præ manu.] Quod Plautus non ſemel, *argenti præſentarii.* videtur enim τὸ *præ* hic, non temporis, ſed loci eſſe; ut cum dicitur *præ oculis.* quod & Plautus abſolute dixit, *Trecentos nummos Philippeos portat præ ſibi* plane ut & Angli vulgo, *before hand.* Farnabius.

24. *Unde utatur.*] *Utatur*, vivat: unde *uſura*, vita dicitur. ut, *Unius uſuram horæ gladiatori iſti non dediſſet.* An unde alatur, de quo uſumfructum capiat, & cujus tibi ſortem reddat? Ex hoc melius: nam ideo addidit, *reddet tibi cito* Donatus.

Reddet tibi cito.] Non rogat ut dono det, ſed ad uſum commodet. *Farnabius.*

Iſtoc vilius] Hoc egit *Terentius*, ut converſis officiis uſque adeo prodigum faceret Demeam; donec parcum redderet Micionem. *Donatus.*

Iſtoc vilius.] Quaſi nihil minus: negatio enim eſt floccum oſtendentis, aut quid tale, cum ἰκλείψ{. quia ſubauditur *quicquam*, & *non dabo.* Idem.

Iſtoc vilius.] Explicat ex *Donato*, *Guyetus.* Bœclerus.

Iſtoc vilius.] Q d. Egone ut tali dem utendam pecuniam, quo nihil vilius, levius, vel perfidius? ſed vel ipſe ſponte ſua reprimit ſe: vel ab Æſchino prævenitur, *frugi homo eſt*, opponente. *Farnabius.*

26. *Faciet.*] Ne quid negatum in fine fabulæ videatur, addidit Demea *faciet.* & *faciet*, quod petis ſcilicet. quod irridens dixit: quaſi de prodigo dicere videatur. Et mire *faciet*: quia nec credibile erat ſtatim conſenſurum qui negaverat, & perpetuo negatio eſſe in fine non debuit. *Donatus.*

O mi pater feſtiviſſime.] Laborat hic verſus, niſi legatur, *o pater mi*, ut in Victorino, & Decurtato collocatur. *Faërnus.*

27. *Quid iſtuc? quæ res tam repente mores*

Quod proluvium, quæ istæc subita est largitas? DE. *dicam tibi:*
Ut id ostenderem, quod te isti facilem, & festivum putant,
Id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono;
Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo, Micio.
Nunc adeo, si ob eam rem vobis mea vita invisa est Æschine,
Quia non justa injusta prorsus omnia, omnino obsequor;
Missa facio: effundite, emite, facite quod vobis lubet.
Sed si id vultis potius, quæ vos propter adolescentiam
Minus videtis, magis impense cupitis, consulitis parum,

Hæc

mores mutavit tuos?] Animadvertendum est, qua calliditate *Terentius* quærens finem fabulæ, complere lætitiam per ipsum Demeam nititur in universos, qui in tota comœdia tristis ac sævus interturbavit & vociferatus est. *Donatus.*

28. *Quod prolubium?*] *Prolubium*, quod Græci προθυμίας, id est, promptus animus ad largiendum. *Idem.*

Quod proluvium.] Liber Vaticanus, *quod prolubium.* & ita etiam legit Donatus, sic dicens: *proluvium quod Græci* προθυμίας· *id est promptus animus ad largiendum.* quæ expositio Donati cum *prolubium* optime quadrat: cum *proluvium* minime. *Faërnus.*

Prolubium?] Major quædam, & effusa libido, flagrans studium. Cæcil. apud Non. *Meretrstraria, quod prolubium, quæ voluptas? quæ te lactat largitas?* Apud A. Gel. *prolubium audiendi.* Alii legunt hic, *proluvium*, quod aliud est; quanquam & illud hic non male convenire possit. sed prius verius. *Farnabius.*

Subita est largitas.] Repentina, ac per hoc ipsa est ingrata & immoderata: ut evenit, quum ex nimis parcis non largi & liberales, sed effusi prodigique redduntur. *Donatus.*

29. *Ut id ostenderem.*] Abundat *id.* aut ἔλλειψις est, pro *per id.* Idem.

Quod te isti facilem, & festivum putant.] Multum detraxit Micioni, dicendo *te isti putant*, per quod significatur, errare adolescentes, & hunc non esse festivum. *Idem.*

Quod te isti facilem & festivum putant.] Bene in postremo dignitas personæ huius servata est, ut non perpetuo commutata videretur: ut Truculenti apud *Plautum.* Idem.

Ex vera vita] Ex vera & laudabili facilitate naturæ tuæ. *Farnabius.*

Ex æquo & bono.] Jure merito vel ex vera æquitate. *Idem.*

31 *Indulgendo.*] Attende indulgentiam a Demea culpæ adscribi denuo. *Donatus*

Et largiendo Micio.] Severe additum est nomen verbis ex animo plorantis. *Idem.*

33. *Quia non justa injusta, prorsus omnia omnino obsequor*] Proverbiales sunt hujusmodi elocutiones, *fanda nefanda, digna indigna, volis nolis.* Idem.

34. *Missa facio*] Omnia scil. *Farnabius.*

Effundite, emite, facite.] *Effundite*, ad Æschinum pertinet: *emite*, ad Ctesiphonem *facite*, ad omnes. *Donatus.*

Facite quod vobis lubet.] Proprie rediit rursus ad amaritudinem pristinam. Hæc ἐπιτροπὴ est figura, qua invitos nos permittere ostendimus quod nolumus fieri. *Idem.*

35. *Quæ vos potius præter adolescentiam minus videtis*] Hic ostendit *Terentius*, magis Demeam simulasse mutatos mores, quam mutavisse. *Idem.*

36. *Minus videtis, magis impense cupitis, consulitis parum*] Εἰρωνεία, *minus, magis, parum.* Idem.

Videtis.] Providetis: vel intelligitis. *Farnabius.*

37 *Hæc*

Hæc reprehendere, & corrigere me, & obsecundare in loco:
Ecce me, qui id faciam vobis. ÆS. *tibi pater permittimus:*
Plus scis quid facto opus est. sed de fratre quid fiet? DE. *sino.*
Habeat: in istac finem faciat. ÆS. *istuc recte. Plaudite.*

37. *Hæc reprehendere, & corrigere me, & secundare in loco.*] Tribus tria redduntur: & utraque περιοχικῶς. Illa in malam partem superiora: hæc in bonam, quæ inferiora sunt. Non tantum enim culpæ est, minus providere; quam impense cupere: nec tantum mali est, impense cupere, quantum parum consulere. Item reprehendere, bonum est: melius, corrigere: optimum, secundare. Nam qui reprehendit, non continuo corrigit: qui corrigit, non ilico secundat, id est, lætissimum reddit & fidelissimum. Alii *secundare*, obsequi dictum putant. & ideo additum esse *in loco:* quasi non semper faciendum sit. Ergo *secundare*, vel in melius convertere, vel obsequi intelligimus. *Donatus.*

Et corrigere me, & obsecundare in loco.] Sic quidem o. l. s. sed Donatus legit *secundare*, quod tamen non placet. *Fairnus.*

Obsecundare in loco.] Pro re nata obsequi vobis & indulgere. Mitio de se act. 1. sc. 2.

Amat? dabitur a me argentum, dum erit commodum.
Ubi non erit, fortasse excludetur foras.

Farnabius.

38. *Tibi, pater, permittimus.*] Noluit *Terentius* ab amoribus filiorum perpetuo repulsum patrem. *Donatus.*

39. *Plus scis quid facto opus.*] Sicut modo adolescentes descripserat rerum imperitos, ita senem nunc a peritia laudat, qui sciret *quid facto opus sit.* Tales enim senes, διὰ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας ὄμμα. *Aristot.* 6. *Eth.* 11. Bœclerus.

Sino, habeat, in istac finem faciat.] Hæc quidem permissio est: sed & exceptionem in se continet: & cum quodam stomacho, & velut minaci denuntiatione profertur. *Donatus.*

In istac finem faciat.] Hoc est, aut ne aliam amet, aut ne alteram comparet: ne post istam luxurietur ulterius. *Idem.*

40. *Istuc recte.*] Bene. Et Micio non discessit de proposito suo, qui ut peccasse alias ostenderet fratrem ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba ejus, *istuc recte* dixit. Quasi diceret, non ut cetera. Et simul reposuit ei, qui supra dixerat, *Ut id ostenderem, quod te isti facilem, & festivum putant,* id non fieri ex vera vita, neque adeo ex æquo & bono, &c. *Idem.*

HECY-

HECYRA TERENTII.

Fabulæ interlocutores.

PHILOTIS *meretrix.*
SYRA *anus.*
PARMENO *servus.*
LACHES *senex.*
SOSTRATA *mulier.*
PHIDIPPUS *senex.*
PAMPHILUS *adolescens.*
MYRRHINA *mulier.*
SOSIA *servus.*
BACCHIS *meretrix.*

ACTA LUDIS MEGALENSIB. SEX. JUL. CÆSARE CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDIL. CURULIB. NON EST PERACTA. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. TIBIIS PARIB. TOTA GRÆCA MENANDRU. FACTA EST. ACTA PRIMO SINE PROLOGO. DATA SECUNDO CN. OCTAVIO. T. MANLIO COS. RELATA EST. L. ÆMILIO PAULO LUDIS FUNERALIB. NON EST PLACITA. TERTIO RELATA EST Q. FULVIO L. MARCIO ÆDILIB. CURULIB. EGIT L. AMBIVIUS TURPIO. PLACUIT.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Uxorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Ejusque per vim quem detraxit anulum,
Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ:
Dein profectus in Imbrum est, nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut ægram ad se transfert. revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non vult. pater incusat Bacchidis
Amorem. dum se purgat Bacchis, anulum
Mater vitiatæ forte agnoscit Myrrhina.
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

PUBLII TERENTII
HECYRA.

PROLOGUS.

Hecyra est huic nomen fabulæ: cum data est
Nova, novum intervenit vitium, & calamitas,
Ut neque spectari, neque cognosci potuerit:

Ita

Senariis constat. In *MSS.* v 8. τὸ *nunc* interponitur. unus, *cognovistis.* Argentor. ut arbitror corrupte, *agnovistis.*

Duos esse prologos *Gabriel Faernus* operose docuit. *Fr. Guyetus*, utrumque supposititium credit. Ego malim *Donatum* hic & *Eugraphium* sequi: qui & artem hujus præfationis æstimant, & usum agnoscunt. aut enim nulla ex Terentianis fabulis, aut certe hæc opus habuit prologo. *Boeclerus.*

Hecyra est huic nomen fabulæ.] *Totus hic prologus subtilem conquestionem continet, ob hoc, ut aperte populum neglectæ fabulæ reum faciat, & facile revocet in favorem.* Donatus.

1. *Hecyra est huic nomen fabulæ.*] A nomine cœpit, ut incognitam probaret, & ideo spectandam. *Idem.*

Hecyra est huic nomen fabulæ.] Nominativo casu figuravit: quum in usu sit, ut dativo dicamus. quamvis præsto sint exempla, quibus veteres per omnes fere casus hoc genus locutionis enuntiabant. *Idem.*

Hecyra est huic nomen fabulæ.] Hæc primo data est sine prologo, ludis Megalensibus: quo Sex. Julius, & Cornelius Dolabella ediderunt, sed occupato populo studio funambuli, displicuit. Postea data est ludis Funebribus L. Æmilii Pauli: quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & Cornelius Africanus. Tunc quoque non peracta est, per studium populi circa gladiatores. Tertio ad postremum introducta, Q. Fulvio, L. Martio ædilibus: virtute actorum L. Ambivii. & L. Turpionis est commendata. *Idem.*

Hecyra.] Ἑκυρά; socrus. Inde autem nomen quia per socrus & soceros (ut Don. in præfatione:) pleraque hic aguntur. *Mer. Casaubonus.*

Hac quum data est nova.] Ita dicitur, *data est fabula*, ut *data est cœna*, *datum est prandium.* Et *edidit*, a *dato* descendit. *Donatus.*

Hac quum data est nova, novum intervenit vitium.] Sic & *Homerus.*

Κεῖτο μέγας μεγαλωστὶ λελασμένος ἱπποσυνάων.

Et *dari* dicitur *fabula*, quum agitur; *stare*, quum placet. *Idem.*

Hac quum data est nova, novum intervenit vitium.] Σύλληψις prima: deest enim *huic*: & est figura παρονομασία, *nova*, *novum.* Idem.

2. *Vitium & calamitas.*] Bene secundum augures. *Vitium* enim est, si tonet tantum: *vitium & calamitas*, si tonet & grandinet simul, & etiam fulminet. *Idem.*

Vitium & calamitas.] Translatio est ab augurio: & *vitio creati* dicuntur *consules.* *Calamitas* παρὰ τὴν καλάμην dicitur: *clades*, quia clamatur: ut alius sit grandinis culmum frangentis aliud, furti aut doli mali. Sic *probus.* Idem.

Vitium & calamitas.] Ex disciplina augurum petita verba. vitiosi enim magistratus, vel vitio creati, qui interveniente aliquo infausto omine creati. *Mer. Casaubonus.*

3. *Ut neque spectari.*] Vitium, quod non spectata est: Calamitas, quod non cognita. *Donatus.*

Ut neque spectari, neque cognosci.]

Mira

Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc hæc plane est pro nova:
Et is qui scripsit hanc, ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum possit vendere.
Alias cognostis ejus: quæso hanc nunc noscite.

Mira defensio. siquidem non judicio comœdia exacta est, si spectari cognoscique non potuerit placitura scilicet, si audiretur. *Donatus.*

Ut neque spectari, neque cognosci.] Ideo theatrum, ideo spectatores, ideo actores: quia major pars in gestu est, quam in verbis. *Idem.*

Cognosci.] Vel probari, vel sciri: an Hecyra sciri dicatur, quæ scita sit nomine. *Idem.*

4. *Ita populus studio stupidus.*] A derivatione causæ. Non quia mala, inquit, exclusa est: sed quia populus funambuli admiratione obstupuit: quod infra de gladiatoribus dicet, ad commutationem causæ inducendam. *Idem.*

Ita populus studio stupidus.] Hic excusatur & populus, qui neque judicavit de fabula, neque tamen stulte erravit. *Stupidus*, pro stupens. ut,
Timidisque supervenit Ægle.
Idem.

In funambulo.] Qui Græce, χοροβάταις, & in τ. θαυματοποιῶν (miranda repræsentantium) numero. *Mer. Casaub.*

5. *Pro nova.*] Recte: jam enim non est nova. *Donatus.*

6. *Et is qui scripsit hanc, ob eam rem.*] Id est, ob eam causam. quasi dicat non iterum acta est sine causa. Cur ergo non post funambulum relata est, ubi ille cessaret? in quo maluit avarum Poëtam populo inducere, quam suo operi diffidentem. *Idem.*

7. *Iterum referre.*] Supervacuum est iterum. Idem.

Ut iterum possit vendere.] Aliis scilicet ludis. hoc, ut diximus, ad laudem fabulæ referatur: postquam tantum fiduciæ Poëtæ dedit. *Idem.*

Ut iterum possit vendere.] *Donatus* ad laudem fabulæ refert: *Guyetus*, modestiam poëtæ desiderat, neque pudoris Terentiani hoc esse autumat. Aliter tamen de poëta actor, aliter de se ipse loqueretur. cum præsertim, nec dissimulandum unquam actori sit, se emisse fabulam; & voluntas emendi hic potius, quam avaritia vendendi spectari debeat, considera *v. xit. prologi sequentis.* Boeclerus.

Ob eam rem noluit iterum referre, ut iterum possit vendere.] Reddit causam, cur post funambuli spectacula, intermissa fabula non sit relata, sive denuo introducta. ideo scilicet, quia maluit in novos ludos differre, ut tum pro nova (tanta Poëtæ fiducia:) venderet. atque ita maluit avarum Poëtam (ut recte Don. hic) inducere, quam suo operi diffidentem. *Mer. Casaubonus.*

8. *Alias cognostis ejus; quæso nunc hanc noscite.*] Mire illi favorem petit ex aliis, quæ spectatori notæ sunt. *Donatus.*

Ejus.] Poëtæ. Quasi hæc omnino nota sit. At in *Andria*, quæ omnium prima est, aliter ait,
Ut pernoscatis & quid spei sit reliquum:
Posthac quas faciet de integro comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.
Idem.

ALTER PROLOGUS.

Orator ad vos venio ornatu prologi:

Sinite

Seniarii sunt. *v.* 1. in *MSS.* nostris; *cum ornatu prologi.* *v.* 4 unus; *veterascerent.* *v.* 6. duo; *quas Cæcilii prim. d.* *v.* 14. duo; *adversariorum.* *v.* 15. duo; *ab arte musica.* *v.* 17. omnes; *id deterrendo.* *v.* 19. duo; *describeret.* *v.* 20. Argen-

Sinite exorator sim: eodem ut jure uti senem
Liceat, quo jure sum usus adolescentior;
Novas qui exactas feci ut inveterascerent;
Ne cum poëta scriptura evanesceret.
In his, quas primum Cæcilii didici novas,
Partim sum earum exactus: partim vix steti:

Quia

Argentor. *advertite.* *v.* 27. duo; *strepitus* (pro) *studium.* *v.* 34. omnes, ut ed. ut & 41. *v.* 42. duo; *sed eum esse quæstum in animum induxi meum.* Bœclerus.

Orator ad vos venio ornatu prologi.] *Magna arte hic prologus scriptus est, & nimis oratorie. Nam totiens expulsa fabula, quomodo honeste revocari potuit in proscenium, nisi primo ipsa impudentia pro fiducia proferretur? deinde actor peritissimus ipse Ambivius, probaret & Poëtam & comœdiam, cujus authoritas eluceat ex verbu? tum deinde subtiliter novo Poëta, a vetusto & magna authoritatis* Cæcilio, *peteretur exemplum, & peteretur ingeniosissime? Nam quod rudi* Terentio *contigit, accidisse memoratur veteri* Cæcilio: *quod huic semel, illi sæpe: quod huic in aliis numquam, hoc illi fere in omnibus. quod huic præter Hecyram & acta, & probata sunt cetera: illi partim exacta, partim vix probata. Itaque his omnibus argumentis id actum est, ut neque desperandum sit de* Terentio, *quod explosus est: ut nihilominus illi tantum attribuendum sit, ut aut par* Cæcilio, *magno tunc Poëta, aut ultro melior etiam esse possit. Hic autem L. Ambivius histrio, fuit actor comœdiarum.* Donatus.

1. *Orator ad vos venio.*] Oratorem audire oportere, jus gentium est, oratorem non licet injuriam pati. Ideo ergo ne expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. *Plautus: Impia scelerate oratorem verberas.* Idem.

Orator ad vos venio.] Hic novus Prologus (ut in Plantin. & aliis plerisque, editione) incipit, cum bis jam exacta fabula tertio non sine periculo reduceretur, atque adeo Prologo singulari arte elaborato (qualem hunc esse, pluribus docet Don.) indigeret. Loquitur autem L. Ambivius, histrio; magnæ tum, ut videtur, apud populum existimationis. *Mer. Casaubonus.*

2. *Sinite exorator ut sim.*] *Orator* est dum agit: *exorator* quum impetraverit. Ita illud, dicentis: hoc, jam effecti significationem habet. Et *orator* est, cui causa defendenda mandatur. *Donatus.*

Eodem ut jure uti senem liceat.] Ut,
Me liceat casus miserari insontis amici.
Idem.

3. *Quo jure sum usus adolescentior.*] Tanquam aliud agens affert exempla, quibus ostendat, turpe non esse *Terentio*, exclusam esse unam illius fabulam, quum multorum Poëtarum multæ exactæ sint: & in his *Cæcilii*, cujus illo tempore magna authoritas fuit. *Idem.*

Adolescentior.] Hæc comparatio minus a positivo sonat, & vim diminutivam exprimit: ut,
Jam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus.
Idem.

4. *Novas qui exactas feci ut inveterascerent.*] Σύλληψις. *Inveterascerent*, denuo agerentur. quia nondum acta, nova dicitur fabula. *Idem.*

Novas.] Cæcilii sc. veteris poëtæ Comici celeberrimi. *Mer. Casaubonus.*

Exactas.] Expulsas. *Donatus.*

Inveterascerent.] In consuetudinem venirent, spectarentur, amarentur. *Idem.*

5. *Ne cum Poëta scriptura evanesceret.*] Causa facti honestior est, non se Poëtæ unius, sed ipsius Poëmatis causa laborare. *Idem.*

Scriptura.] Poëma, fabula. *Mer. Casaubonus.*

6. *In his, quas primum Cæcili didici novas.*] A simili argumentum, quod fit per comparationem artificiosam & oratoriam rerum ac personarum. *Donatus.*

7. *Partim sum earum exactus, partim vix steti.*] Vide, plus esse in exemplo: siquidem partim exactæ sunt *Cæcilii*

Quia ſciebam dubiam fortunam eſſe ſcenicam,
Spe incerta, certum mihi laborem ſuſtuli.
Eaſdem agere cœpi, ut ab eodem alias diſcerem
Novas, ſtudioſe; ne illum ab ſtudio abducerem.
Perfeci ut ſpectarentur. ubi ſunt cognitæ,
Placitæ ſunt. ita poëtam reſtitui in locum,
Prope jam remotum injuria adverſarium
Ab ſtudio, atque ab labore, atque arte muſica.

Quod

lii fabulæ, partim vix admiſſæ: quum una Hecyra excluſa ſit. Et eſt ſenſus, aut diſplicui, inquit, aut in aliquibus vix placui. *Donatus.*

Partim ſum earum exactus.] Pro, in aliis. Et ſimul ſplendida locutio eſt. *Partim* adverbium eſt. Et proprie locutus eſt: nam *fabulæ* aut *agi* dicuntur, aut *ſtare.* Idem.

Partim earum] In parte earum. ut, *partim hominum*, pro, pars hominum: de quo Aul. Gell. l. 10 c. 13. *M. Caſaub.*

Partim vix ſteti.] Quid igitur mirum, ſi Terentio Poëtæ in una accidit, quod Cæcilio in multis? *Idem.*

8. *Quia ſciebam dubiam fortunam.*] Non igitur Poëtæ culpa, ſed caſus eſt: nam ideo fortunæ eventum extulit. *Donatus.*

Dubiam fortunam eſſe ſcenicam.] Antiquiſſimi libri *ſcænicam* per æ diphthongum habent: & infra *ſcænicos.* ita & apud Virgilium *ſcænis decora alta futuris*, in antiquis libris ſcriptum eſt: ita & in vetuſtis marmoribus. eoque modo etiam ſcribendum aſſerit Varro libro de lingua latina: Item Priſcianus. Nam quod ad teſtimonia antiquorum lapidum facit, cum alia etiam citare poſſem, libet hic ponere inſcriptionem, quam mihi Petrus Victorius dedit, a ſe inventam Vulſiniis in hortulo quodam, notatamque diligenter: cum ipſi mirum videretur verbum, quod ducitur e Græco ſermone, a Latinis hominibus aliter atque ipſi faciant, ſcribi ſolitum: eſt enim Græcis σκηνὴ & προσκήνιον· littera vero η, in e productum mutari ſolet:

L. COMINIUS L. F. AN. C. CANULEJUS L. F.
T. TULLIUS T. F. KANUS L. HIRRIUS L. F. LATINUS.
IIII. VIR. THEATRUM. ET PROSCÆNIUM DE SUA
PECUNIA FACIUNDUM COERAVERUNT.

Faërnus.

9. *Spe incerta certum mihi laborem ſuſtuli*] Sententioſe, & verum. nam ubi certa ſpes eſt, nihil opus eſt labore certo ac vehementi. *Donatus.*

Spe incerta.] Pro, ſpei incertæ. an deeſt *in*? Idem.

Incerta certum.] Honeſta figura, quæ dicitur ἀντίθεσις. Idem.

10. *Eaſdem*] Exactas. *Idem.*

Cœpi.] Difficultatem facti & molimen oſtendit. *Idem.*

Ab eodem.] Cæcilio ſcilicet. *Idem.*

11. *Novas ſtudioſe, ne illum ab ſtudio.*] Παρόμοιον. Idem.

Ne illum ab ſtudio abducerem.] Iterum cauſa honeſtatis. *Idem.*

12. *Perfeci ut ſpectarentur.*] Attende quantum pondus habeat, quod non *feci* dixit, ſed potius *perfeci*: ut molem difficultatis oſtenderet. *Idem.*

13. *Placitæ ſunt.*] Nota participium ſine origine verbi. *Idem.*

Ubi ſunt cognitæ, placitæ ſunt.] Elegans promiſſio, & hanc placituram, ſi cognoſcatur. & eſt conjectura a futuro tempore. *Idem.*

Ita Poëtam reſtitui in locum.] Mire non *Cæcilium*, ſed Poëtam: ut hoc generaliter populo præſtitiſſe, non uni homini videatur. *Idem.*

Poëtam.] Cæcilium. ſc. *Mer. Caſaub.*

Reſtitui in locum.] Quia remotum & excluſum, dixit. *Donatus.*

14. *Prope jam remmotum.*] Geminavit *m* ſecundum antiquos, qui omnes in verbis liquidas duplicabant. *Idem.*

15. *Ab ſtudio, atque ab labore.*] Bene oſtendit ſe populo profuiſſe, *Cæcilium*

Quod si scripturam sprevissem in præsentia,
Et in deterrendo voluissem operam sumere,
Ut in otio esset, potius quam in negotio,
Deterruissem facile, ne alias scriberet.
Nunc quid petam mea causa, æquo animo attendite.
Hecyram ad vos refero, quam mihi per silentium
Numquam agere licitum est; ita eam oppreßit calamitas:
Eam calamitatem vestra intelligentia
Sedabit, si erit adjutrix nostræ industria.
Cum primum eam agere cœpi, pugilum gloria,

Funam-

nilium Poëtam ad laborem revocandi. *Donatus.*

Ab studio, atque ab labore, atque ab arte musica.] Ultimum *ab*, versus ratio non admittit;quam particulam,etiam Donatum ibi non agnovisse, quisquis verba ejus, quamvis aliqua ex parte corrupta, attentius consideraverit, judicabit. quæ nos, partim ex ipsius Donati libris scriptis, partim ex ejus sensu emendata, ita legimus. *Ab studio, atque ab labore.* (*bene ostendit se populo profuisse, Cæcilium poëtam ad laborem revocando. Atque arte musica.*) *ab, tertio commode subaudiendum est, ut,*

Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
Fundamenta locant alii: immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

qui versus Virgiliani idcirco ab Donato adducti sunt, ut ostenderet quod sicut in iis ter dici debebat, *hic alii*, & tamen non nisi bis dictum est, quia tertio loco commode subauditur, ita etiam fieri debet in hac particula *ab*, tertio loco subaudienda. Hæc cum scripsissemus, postea nacti librum Victorianum, Invenimus ita prorsus in eo scriptum fuisse, *atque arte musica*; sed deinde alia manu, alioque atramento interpositum fuisse *ab*. Faernus.

Atque arte musica.] *Ab* tertio commode subaudiendum est: ut,

Hic portas alii effodiunt, hic alta theatri
Fundamenta locant alii, immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris. Donatus.

16. *In præsentia.*] Statim ut a populo ejiciebatur. *Idem.*

Si scripturam sprevissem in præsentia.] Cum a populo spretæ & explosæ Cæcilii fabulæ. *Mer. Casaubonus.*

18. *Ut in otio esset potius quam in negotio.*] Ex ipsis rerum nominibus ostendit facilitatem deterrendi. *Donatus.*

20. *Nunc quid petam, mea causa.*] Bene *petam* & *mea causa*, quasi orator. *Idem.*

Mea causa æquo animo attendite] Commendatio personæ levis, per aliam personam gravem, secundum præcepta in Rhetoricis. *Idem.*

21. *Hecyram ad vos refero*] A causa principium narrationis inducitur. *Idem.*

Hecyram ad vos refero.] Principium a principali quæstione, an cognita sit, & an spectanda sit. *Idem.*

Quam mihi]A persona dicentis.*Idem.*

22. *Ita eam oppreßit calamitas.*] Hoc succedit pro illo, quod est a persona adversariorum. Simul ad fortunam retulit culpam populi: non enim dixit quod præsto erat. *Idem.*

23. *Eam calamitatem.*] *Calamitatem* repetit, ne nos fabulam illum dicere putaremus. *Idem.*

Vestra intelligentia.] Ab auditorum persona. *Idem.*

24. *Nostra industria*] Rursus a sua, & bene περιφράσει usus est: ne diceret, *vos nobis.* Idem.

25. *Quum primum eam agere cœpi*] Jam hinc narratio subtilis inducitur, & ut non lædat populum, & ut defendat Poëtam. *Idem.*

Pugilum gloria.] Περίφρασις ἀντὶ τοῦ, pugiles etiam gloriosi: ut minus turpe

L 2 sit,

Funambuli eodem acceßit exſpectatio :
Comitum conventus , ſtudium , clamor mulierum
Fecere , ut ante tempus exirem foras.
Vetere in nova cœpi uti conſuetudine.
In experiendo ut eſſem. refero denuo.
Primo actu placeo : cum interea rumor venit

Datum

ſit , antelatos eos eſſe Sicut *Virgilius,*
---- *vaſtu cum viribus effert*
Ora Dares , magnoque virum ſe murmure tollit ,
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra.
Hæc eſt gloria pugilum , gratia funambuli. *Donatus.*

Pugilum gloria.] *Pugil* dictus eſt a pugna : & *pugna* a pugno. Veteres namque ante uſum ferri & armorum , pugnis & calcibus , & morſibus , corporumque luctatione certabant. *Idem:*

Pugilum gloria , Funambuli eodem acceſſit expectatio] Πολυλογία. Idem.

Pugilum gloria , funambuli &c.] *Horatius* tractavit hunc locum *Epiſt* 2, 1.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam ,
Quod numero plures , virtute & honore minores ,
Indocti ſtolidique , & depugnare parati,
Si diſcordet eques , media inter carmina poſcunt
Aut urſum aut pugiles. his nam plebecula gaudet.
Verum equitu quoque jam migravit ab aure voluptas
Omnis , ad incertos oculos , & gaudia vana &c.
Bœclerus.

Pugilum gloria.] Qui pro gloria pugnant , & quorum victoriæ maxime glorioſæ ſolent eſſe Cic: *Acinas pugil, Olympionices , quod eſt apud Græcos prope majus & glorioſius , quam Romæ triumphaſſe* vel *pugilum gloria* , i. e pugiles; ut apud Græcos, βίη Πριάμοιο , i. e. Πρίαμος , ἱερὸν μένος Ἀλκινόοιο , i. e. Alcinous, & id genus alia *Mer Caſaub.*

Funambuli eodem acceſſit expectatio.] Duplex cauſa ad unam excluſionem adhibetur *Donatus.*

Acceſſit expectatio.] Narratio cur excluſa ſit. hoc eſt , non Poëtæ culpa dejecta eſt , nec judicio populi : & ideo nunc admittenda eſt. *Idem.*

.. *Expectatio.*] Deſiderium. ut *Virgil.*
---- *Expectate venis.*
Idem.

27. *Comitum conventus.*] Utrum eos comites dicit , qui ſunt pugilum aſſectatores? an ſervos , qui dominos ſequuntur ? *Idem.*

Comitum] Qui pugiles affectabantur, vel ſervi, & qui de plebe homines. Hor.
Arcta decet ſanum comitem toga.
Mer. Caſaubonus.

Studium.] Certamen diverſis faventium *Donatus.*

Clamor mulierum.] Bene *mulierum :* non enim timet eas , quibus ſuffragari vel refragari non licet in theatro. *Idem.*

28. *Ut ante tempus exirem foras.*] Τῷ ἐξουθενισμῷ , ne gravem paſſus videatur injuriam *Idem.*

29. *Vetere in nova.*] Ἀντίθετον primum. *Idem.*

Vetere in nova cœpi uti conſuetudine.] Niſi novam comœdiam intellexeris, non erit aperta ſententia. nam & ſupra dixit , *Nunc hæc plane eſt pro nova.* An a Terentio *nova* ideo dictum eſt , quia numquam alias excluſus eſt? Et bene *vetere :* ut oſtendat , turpe non eſſe , quod & aliis Poëtis ſæpe contigerit. *Idem.*

Vetere conſuetudine.] Qua uſus fueram in Cæcilianis fabulis. *Mer. Caſaubonus.*

In nova] Comœdia ſc. novæ enim Terentii Comœdiæ ſi cum Cæcilianis comparentur. *Idem.*

In experiundo ut eſſem.] Ovid.
Sed quid tentare nocebit. Idem.

Refero denuo.] Aut re abundat , aut *denuo.* Donatus.

31. *Primo actu placeo*] Rationabiliter dixit *primo :* quia quinque ſunt actus, partes fabulæ *Idem.*

Placeo.] *Placeo* dixit pro eo quod eſt; fabula

Datum iri gladiatores. populus convolat:
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco:
Ego interea meum non potui tutari locum.
Nunc turba nulla est: otium, & silentium est:
Agendi tempus mihi datum est: vobis datur
Potestas condecorandi ludos scenicos.
Nolite sinere per vos artem musicam
Recidere ad paucos: facite, ut vestra auctoritas
Meæ auctoritati fautrix, adjutrixque sit.
Si numquam avare pretium statui arti meæ;

fabula placet, aut *Terentius.* Et mire, Non diu, inquit, pependit judicium, sed statim placuit: ut quod sequitur, non judicio, sed perturbatione factum sit. *Donatus.*

Cum interea rumor venit datum iri gladiatores.] Hoc abhorret a nostra consuetudine: veruntamen apud antiquos gladiatores in theatro spectabantur. *Idem.*

32. *Datum iri.*] *Iri* dixit, ut fabulam commendet: ut & omnia spectatori & populo dicantur. *Idem.*

34. *Non potui tutari locum.*] Facete repetit *locum* Idem.

35. *Nunc turba nulla est.*] Ἀνταπόδοσις πρὸς τὸ *tumultuantur. Turba*, id est, θόρυβος. Idem.

Nunc turba nulla est: otium & silentium est.] *Turbam* retulit ad id quod sursupra dixit, *Clamor mulierum. Otium*, πρὸς τὸ *pugnant. Silentium*, πρὸς τὸ *Clamant* Idem.

Nunc turba nulla est: otium & silentium est.] Quæ adhortatio per enumerationem. *Idem.*

Nunc turba nulla est.] Liber Bembinus & Donatus, *non est.* Faërnus.

36. *Agendi tempus mihi datum est.*] Ab Ædilibus scilicet. *Donatus.*

Agendi tempus mihi datum est] Donatus: *ab Ædilibus scilicet.* Non puto. *tempus* est hic καιρὸς, εὐκαιρία quia turbæ nullæ sunt, ideo tempus mihi opportunum datur ad agendum. *Bœclerus.*

37. *Vobis datur potestas condecorandi ludos scenicos.*] Quasi & aliquid agat populus, quum spectet. *Donatus.*

38. *Nolite sinere per vos*] Σχῆμα διανοίας, [illegible]. Idem

Artem musicam] Oratoriæ: quasi non *Terentii* causa agatur, sed artis musicæ. *Idem.*

Artem musicam.] Poëticam. Supra, *atque ab arte Musica* Mer. Casaubonus.

40. *Meæ auctoritati.*] Quia jam senex est. *Donatus.*

Meæ auctoritati fautrix, adjutrixque sit.] Qua *Terentium* probo. & est figura ἀναλογία. Vult autem se esse ejus authoritatis, ut & populo placere jam debeat, qui ipsi placet. *Idem.*

Meæ auctoritati.] *Donatus*, ad fiduciam; *Engraphius*, ad spem actoris, non inerudite retulit. Utrum vis sumas, non deerit ratio explicandi. In *Eugraphii* nota pro, *ad clangendum*, lege, *ad agendum.* Adde ejusdem *Eugraphii* notam ad *v.* 47. ubi itidem, de auctoritate actoris. *Bœclerus.*

Meæ auctoritati.] Qui Terentium tutari & erigere in me suscepetim. *Mer. Casaubonus.*

41. *Si numquam avare.*] Commendatio ab ante dictis, id est, a personæ adtributis. *Donatus.*

Si numquam avare.] A meritis defensoris argumentum ad laudem fabulæ. *Idem.*

Si numquam avare] Per hæc verba *Terentius* vult demonstrare, quam gravis author sit, qui suas comœdias probet. Sic *Horatius*,

—— *ea quum respondere coneris*

Et eum esse quæstum in animum induxi maximum,
Quam maxime servire vestris commodis:
Sinite impetrare me, qui in tutelam meam
Studium suum, & se in vestram commisit fidem,
Ne eum circumventum inique iniqui irrideant.
Mea causa causam hanc accipite, & date silentium,
Ut libeat scribere aliis, mihique ut discere
Novas expediat, posthac pretio emptas meo.

Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit. Donatus.

42. *Et eum esse quæstum, in animum induxi*] Modo non *numquam* subauditur: sed *si.* ut sit, Et si eum esse, &c. *Idem.*

Maximum, quam maxime.] *Inique iniqui*, παρόμοιον. Idem.

43. *Quam maxime servire vestris commodis.*] Plus dixit *commodis*, quam si diceret *voluptatibus*. Idem.

Vestris commodis.] Vestræ voluptati. *Mer. Casaubonus.*

44. *Sinite impetrare me, qui in tutelam meam.*] Ordo est, Sinite impetrare me, ne eum circumventum inique iniqui irrideant, qui in tutelam meam studium suum, & se in vestram commisit fidem. *Donatus.*

44. & 45. *Qui in tutelam meam studium suum.*] Eugraphius: *Poeta enim quodammodo auctore commendatus est.* Lege: *actori commendatus est.* Boeclerus.

45. *Se.*] Suam personam. *Mer. Casaubonus.*

47. *Mea causa.*] Quasi orator, *causam* dixit. *Donatus.*

Mea causa, causam hanc accipite.] Hoc oratorie. sic enim fit, quum persona ad commendationem affertur. *Idem.*

Mea causa, causam.] Παρονομασία. Idem.

Mea causa causam hanc accipite.] Pronomen, *hanc*, nec habet liber Bembinus, & ratio versus omnino respuit. subaudiendum tamen aliquid erit, ut sit, causam ejus, vel causam poëtæ. *Faërnus.*

Et date silentium.] Quasi fabulæ ac Poëtæ. *Donatus.*

48. *Ut libeat scribere aliis.*] Oratorie ἀπὸ τοῦ * ICAΣHOS. Idem.

Mihique ut discere novas expediat.] Proprie *discere*; docet enim Poëta, discit scenicus. *Idem.*

49. *Novas expediat posthac.*] Ab utili argumentatio est. & bene, *ut expediat*: tanquam facturus sit, & si non expedierit, dum quæstum maximum servire populo putat. *Idem.*

Pretio emptas meo.] Æstimatione a me facta, quantum Ædiles darent: & proinde me periclitante, si abjecta fabula, a me pretium, quod Poëtæ numeraverint, repetant. Ergo *meo*, a me facto, a me statuto. nam quomodo alibi dixit, *Postquam Ædiles emerunt.* Et bene, ut sequatur populus judicium ejus, qui æstimare vere fabulas potuerit. *Idem.*

Pretio emptas meo.] Ut quidam volunt, periculo. *Idem.*

Pretio emptas meo.] Fabulas, interdum histriones, ut hic; interdum Ædiles, ut Eunuchum, (si ludi erant publici) emebant. *Mer. Casaubonus.*

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PHILOTIS *meretrix.* SYRA *anus.*

Argum. *Philotis & Syra indigne ferunt, Pamphilum uxorem duxisse, relicta quam amare videbatur Bacchide.* Thes. 1. *Juramenta amatoria flocci facienda.* 2. *Lenæ semper sui similes.*

PH. *Per pol quam paucos reperias meretricibus*
Fideles evenire amatores, Syra.
Vel hic Pamphilus jurabat quotiens Bacchidi,
Quam sancte, ut quivis facile posset credere,

Num-

Senarii sunt. *v.* 6. duo MSS. nostri: *hem duxit.* v 7. duo; *te misereat.* *v.* 8. omnes: *quemcunque.* unus; *sis nacta.* *v.* 9. omnes; *ut ne.* *v.* 10. omnes; *nam nemo quisquam illorum.* *v.* 11. duo; *praparet.* *v.* 14 omnes, ut ed. ut & *v.* *seq.* *v.* 16. unus; *aut qua via te illi captent.* duo; *te captent illi.* Bœclerus.

Per pol quam paucos reperias meretricibus fideleis.] *Novo genere hic utraque προτατικὰ πρόσωπα inducuntur. Nam & Philotis & Syra non pertinent ad argumentum fabula. Hoc autem maluit Terentius, quam aut per prologum narraret argumentum, aut θεὸν ἀπὸ μηχανῆς induceret loqui.* Donatus.

1. *Per pol quam paucos reperias.*] Hæ personæ *Terentii* more extrinsecus assumuntur, ut sic argumenti obscuritatem spectator effugiat. *Idem.*

Per pol quam paucos.] Animadvertendum est in hac fabula, Terentium, bonam meretricem inducturum, ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere: ut id exemplis fiat tritius, & usu verisimile. *Idem.*

Per pol quam paucos.] Ordo est, *Pol per quam paucos reperias.* Nam *per pol*, non est Latinum, sed κατὰ τμῆσιν *perquam*, id est, nimio. *Idem.*

Quam paucos.] Quidam non *paucos*, sed *paucis* legunt. sic enim Apollodorus αλπαICHPAS THC rei IONHNC THRAICCI PAγſbaiωC * Idem.

Per pol quam paucos &c.] Vide notata supra ad *Andr.* 3, 1. Bœclerus.

Per pol quam paucos.] Pol per quam paucos. *Mer. Casaubonus.*

Reperias.] Aptum verbum ad raritatem. & ideo non dixit *pauci sunt*, sed *paucos reperias*: quasi quærens. Non autem reperitur, nisi quod quæritur: non quæritur, nisi quod præsto non sit. *Donatus.*

2. *Fideleis.*] Hujusmodi sententias rhetores ἀδοξίας vocant. Et mire, non *esse*, sed *evenire* dixit: ut non rationis, sed casus sit id, quod rarissimum est. *Idem.*

Fideles.] *Fidi*, in maximis: *fideles*, in minoribus negotiis. *Idem.*

3. *Vel hic Pamphilus.*] Transitus a generali sententia ad specialem. *Idem.*

Vel.] Nunc *veluti*, alias conjunctio disjunctiva est, alias correptionem significat, ut apud *Ciceronem*, *Vel optimam*, *Messana vitam.* *Virgilius*,

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.

Aut *vel*, *ut* modo. *Idem.*

Jurabat quoties Bacchidi quam sancte.] Tria sunt: quod jurabat, & quoties, & quam sancte. Quod totum de more amatorum & meretricum dixit, quæ jurejurando teneant, quos lege non possunt. *Idem.*

4. *Ut quivis.*] Non modo Bacchis, quæ amica erat. *Idem.*

Ut quivis facile possit credere.] Parenthesis.

L 4

Numquam illa viva ducturum uxorem domum:
En duxit. SY. *ergo propterea te sedulo*
Et moneo, & hortor, ne cujusquam miserat:
Quin spolies, mutiles, laceres, quemque nacta sis.
PH. *Utin eximium neminem habeam?* SY *neminem:*
Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit,
Quin ita paret se, abs te ut blanditiis suis

Quam

thesis, *ut quivis fac. pos. credere.* Mer. Casaubonus.

5. *Numquam illa viva ducturum uxorem.*] Παρένθεσις prima. jurabat numquam illa viva uxorem ducturum. *Donatus.*

6. *Hem, duxit.*] Pronuntia ut mirantem ostendas. *Idem.*

Hem duxit.] *Hem* adverbium demonstrantis est: ut, *hem alter.* Idem.

Hem duxit.] Donatus legit, *en duxit*, quemadmodum testatur Rivius etiam nonnullos Terentii libros habere. in libro Bembino corrupte scriptum erat, *ex duxit.* sed postea emendatum, ut & in Victoriano legitur, *em duxit.* Faërnus.

En duxit.] Plures habent, *hem duxit.* quod & *Guyetus* probat: Argentoratensis codex: *en.* Bœclerus.

Ergo propterea.] Modo *ergo* affectum exprimit reprehendentis, tarde sibi consentientem: vel sic *Virgilius*,

Ergo age, chare pater, cervici imponere nostra

Donatus.

Propterea sedulo.] *Sedulo*, instanter, & ex animo: sine dolo. *Idem.*

7. *Et moneo, & hortor.*] *Monemus* consilio, *hortamur* impulsu. *Idem.*

Ne cujusquam misereat.] Deest *te.* Idem.

Ne cujusquam misereat.] Ita legit Donatus, adnotans deesse, *te*; sed durum id mihi videtur, magisque probaverim lectionem libri Bembini, *ne cujusquam misereas:* eo enim modo antiqui id verbum efferebant: Ennius; *Cogebant hostes, lacrumantes ut misererent.* Faërnus.

Ne cujusquam miser.] Paraphrasin sumas ex illo *Plauti*, in *Trucul.* 2, 1, 13 & *seqq.* Bœclerus.

8. *Quin spolies, mutiles, laceres.*] *Quin* pro quo minus. Et magna persuasio est ad malefaciendum. *Donatus.*

Spolies.] *Spoliare* est, non minimam partem auferre. *Mutilare*, aliquid detrahere, sine quo res esse non possit. *Lacerare* autem, quum omnino non habeas, quod imminuas. *Mutiles*, imminuas: unde *mutili* dicti sunt boves, aut capri, sine cornibus. nam male, qui a *multa* putant dici. & inde *Mulciber* Vulcanus quod sit mutilatus ac debilis: id est, claudus. nam proprie *Mulciber* dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat ac vincat. *Idem.*

Quenquem nacta sis] Legimus, *quemque*, ex libro Bembino, & aliquot aliis. *Faërnus.*

9. *Utin' eximium neminem habeam?*] *Utin'* pro *ut ne.* Ἀπόστροφος. Et perseverat in ἀλληγορίᾳ. Nam *eximia pecora* dicuntur, quæ a grege excepta sunt ad usus dominorum suorum ut uberius pascantur. Sed proprie *eximii* sunt porci majores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascuntur. Etenim boves, qui ad hoc electi sunt, *egregii* dicuntur. Et *oves lecta* ut *Virgilius*,

---- *Mactant lectas de more bidentes.*

Ita & *porci eximii.* Donatus.

Utin' eximium.] Deest, *censes*, ut sit, Censes ut eximium neminem habeam? vel certe, doces? *Idem.*

Utin' eximium.] Separatum ex omnibus. Proprie *eximius porcus* est, exemptus a grege, atque signatus macula aut nota. *Idem.*

Eximium.] Præter alios charum. *M. Casaubonus.*

Habeam.] Deest *censes*, aut *vis* aut *mones. Donatus.*

10. *Nam nemo quisquam.*] Παρέλκον tertium. nam abundat *quisquam* Idem.

Scito, ad te venit.] Bene additum est *scito:* & moraliter, & acutius pronuntiandum. est enim verbum illorum, qui familiares corrigunt. *Idem.*

11. *Quin ita parit se.*] Hoc verbum pa-

Quam minimo pretio suam voluptatem expleat:
Hiscine tu amabo non contra insidiabere?
PH. *Tamen pol eandem injurium est esse omnibus.*
SY. *Injurium autem est ulcisci adversarios?*
Aut qua via te captent, eadem ipsos capi?
Eheu me miseram: cur non aut istæc mihi
Ætas & forma est, aut tibi hæc sententia?

paret, adversum munificos & segnes sumitur. Ut alibi, *Itane te parasti, ut spes nulla reliqua in te fiet tibi?* Donatus.

Quin ita paret sese.] Liber Bembinus unum tantum, *se*, habet. quo etiam modo stat versus, non faciendo synalœpham. *Faërnus.*

Abs te] Pro ex te. *Donatus.*

12. *Suam voluptatem expleat.*] Bene *expleat*, quod contrarium meretrici est, amatorem voluptate satiari. *Idem.*

13. *Hiscine.* Ἐρώτησις. Id est, talibus. & vide si pulchra meretrix puella est. *Idem.*

Insidiabere.] Insidiari malum est: sed contra insidiari, justum est. *Idem.*

Non contra insidiabere] Eun. act. 3. sc. 1. *Par pari referes?* Mer. Casaubonus.

14. *Tamen eandem pol esse omnibus injurium est.*] Idem aliter, & vehementius intulit. nam pejus est eandem esse omnibus, quam nullum excipere. *Donatus.*

Tamen eandem pol esse omnibus injurium est.] O. l. s. & Donatus ita collocant, *tamen pol eandem injurium'st esse omnibus*, versu & compositione meliore. *Faërnus.*

Eandem pol esse omnibus.] Eodem modo omnes tractare. *Mer. Casaubonus.*

Injurium.] Iniquum. *Injurium* autem indignantis modo significatio est: & vim adverbii habet. *Donatus.*

15. *Ulcisci adversarios*] De more *adversarios* mutato nomine posuit. durum enim fuerat, si amatores diceret. *Idem.*

Injurium est autem ulcisci adversarios?] Donatus & liber Bembinus, Basilicanus, aliique fere omnes, hunc ordinem horum verborum habent: *injurium autem est.* Faërnus.

Injurium est autem ulcisci adversarios?] Recte hoc illa, ut fœmina; cum vindicta nulli magis delectentur quam fœminæ, & qui fœmineos animos gerunt: *Quippe minuti semper & infirmi est animi exiguique voluptas ultio. continuo sic collige quod vindicta*, ut optime Juven. Sat. 13. *Nemo magis gaudet quam fœmina.* qui longe aliter saniores quosque Philosophos olim præcepisse ibi docet. *Mer. Casaubonus.*

16. *Qua via te captent.*] Qui te captant sæpe, tu eos vel semel cape. *Donatus.*

Aut qua via captent te illi] O l. s. & Donatus, *te captent illi*; soli Bembinus & Victorianus non habent *illi*. quod tamen subaudiendum est. *Faërnus.*

Qua via captent te illi, eadem ipsos capi?] Plaut. *Tu si me impudicitia captas, non potes capere.* Mer. Casaubonus.

17. *Eheu me miseram!*] Bene, quia non persuasit: sed affectum doloris expressit. Intelligitur enim ex vultu ejus, non eam persuasisse quod voluit. *Donatus.*

Eheu me miseram! cur non aut istæc mihi ætas, & forma est.] Ἐμπαθῶς ait, quod reliquum est: quia quod volebat, persuadere non potuit. & bene *istæc ætas & forma*; quia utrumque non habet. & mire e contrario descripta est deformitas Lenæ, & formam & voluntatem malam gerentis. *Idem.*

Aut tibi hæc sententia?] Δεικτικῶς, simulque ostendit secundum φυσιογνωμικὴν, difficile deformem reperiri bonam. *Idem.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

PARMENO *servus.* PHILOTIS *meretrix.* SYRA *anus.*

Argum. *Redeunti peregre Philoti, Parmeno totius narrat argumentum fabulæ.* Thes. 1. *Meretrices de amore suo magis, quam de connubio honesto sunt solicitæ.* 2. *Et studiosius arcana perscrutantur.* 3. *Servilis garrulitatis hic est exemplum.*

PA. *Senex si quæret me, modo isse dicito*
Ad portum, percontatum adventum Pamphili.
Audin' quid dicam, Scirte? si quæret me, uti

Tum

Senarii iterum. *v.* 1. *MSS.* n. omnes; *quærat.* *v.* 3 & 4. Argent. *si quæret me ut tum ita dicas, si non quæret me* (in margine adscrib. *nullus dixeris*) *alias ut uti poss.* unus meorum: *si non quærat nulli dixeris.* alter: *si quærit, uti tum dicas, si non quæret nullus dixeris, alias uti tum possim. c.* Pro *Scirte* omnes habent *Syre.* *v.* 6. duo omittunt *ego.* *v.* 10. unus τὸ *me* omittit, duo transponunt. *v.* 12. duo; *portuli.* *v.* 16. unus; *& abeundi a mil.* *v.* 21. duo; *oratione tua.* *v.* 22. unus omittit, *hoc.* *v.* 26 omnes; *ut non s.* *v.* 31. omnes; *ita me dii bene ament.* *v.* 32. τὸ *hoc* duo omittunt. *v.* 36. omnes; *percuncter.* *v* 37. duo; *& illud vitium mihi maximum est.* *v* 40. unus omittit; *ut eum.* alter pro *ut* habet *&.* *v.* 43. omnes; *se senem esse dicere, illum autem esse unicum.* *v.* 49. unus; *spondet ei gnatam*, duo: *desp. ei gn.* *v.* 58. unus; *non potero hoc ferre malum P.* duo; *hæc* pro *hoc* habent. *v.* 73. *decreverim*, omnes. *v* 74. *eam*, unus omittit *v.* 83. duo; *se.* *v* 86. omnes; *sese.* *v.* 88. omnes, ut ed. *v.* 89. omnes; *ingenio esse.* *v* 93. omnes; *injuria.* unus: *hujusce.* *v.* 94. unus, *elapsus est Bacchide*, alter: *elapsus Bacchide est.* *v.* 97. duo: *horum.* *v.* 103. duo; *bene conv. inter eas sane.* *v.* 105. omnes; *neque lit. erant ullæ.* *v.* 108. duo; *nequit.* *v.* 110. duo; *complusculos.* *v.* 111. duo; *dixerunt tunc causam v.* *v.* 112. unus; *postquam accersivit sæpius.* Argentor. *accersita est s.* *v.* 118. duo; *nisi sane cura mihi est.* Bœclerus.

Senex si quæret me, modo isse dicito.] *Hoc servus dixit, in scenam de proscenio respiciens. Duæ conjecturæ sunt in hac scena: an vere sint nuptiæ, & an verisimile sit, abstinere potuisse adolescentem a virgine sibi nuptum tradita.* Donatus.

1. *Senex si quæret me.*] Magis expressit consuetudinem, dicendo *senex:* quam si diceret, *Dominus major.* Idem.

Senex si quæret me.] Ut ex verbis suis tam meretrix, quam lena descripta est: ita & Parmeno ipse qualis sit, ostenditur ex sua locutione. Exeundi autem causa de argumento sumitur: quia Pamphilus absens est, & exspectatur in dies ejus adventus. *Idem.*

Senex si quæret me, modo isse dicito ad portum.] Hæc omnia submissa & veloci pronuntiatione efferenda sunt. hoc enim desiderant hujusmodi verba, utpote & servi & festinantis. *Idem.*

2. *Percontatum adventum Pamphili.*] Honestam causam dixit, id est, Pamphili adventum. Et *percunctatum*, & *percontatum* scribitur: sed *percontatum* a conto dicitur, quo nautæ utuntur ad exploranda loca navibus oportuna. si vero *percunctatum*, ab eo quod a cunctis perquiratur, dicitur. *Idem.*

3. *Audin', quid dicam, Scirte?*] *Audis:* modo, sentis, intelligis. ut *Virgilius*,

Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat ----

Item alibi,

---- *Neque audit currus habenas.*

Idem.

Audin', quid dicam, Scirte?] *Audis* modo pro advertis. *Idem.*

Audin', quid dicam, Scirte?] Convenit nomen servo puero, παρὰ τὸ σκιρτᾶν,

Tum dicas, si non quæret, nullus dixeris:
Alias ut uti possim causa hac integra.
Sed videon' ego Philotium? unde hæc advenit?
Philotis salve multum. PH. *o salve Parmeno.*
SY. *Salve mecastor Parmeno.* PA. *& tu edepol Syra.*
Dic mihi Philotis, ubi te oblectasti tamdiu?
PH. *Minime equidem me oblectavi, quæ cum milite*
Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo:
Bien-

τᾶν, quod est gestire & ludere. *Donatus.*

Scirte.] Κωφὸν πρόσωπον inducitur. *Idem.*

4. *Nullus.*] Pro non. *Idem.*

Nullus dixeris.] Minime dixeris. ut And. Act. 1. sc. 2. *Liberatus sum, Dave, hodie tua opera. At nullus quidem.* i. e. minime vero. *Mer. Casaubonus.*

5. *Alias ut uti possim.*] Inter *alias* & *alia*, hoc interest: quod *alias*: alio tempore significat: *alia* aliter, aut per alia. *Donatus.*

Causa.] Προφάσει, prætextu. *Mer. Casaubonus.*

Integra.] Non dicta. *Donatus.*

6. *Sed videon' ego Philotium?*] Mire inventa est causa narrandi ideo, quia peregre venit meretrix: alioquin si Athenis esset, omnia sciret. *Idem.*

Sed videon' ego Philotium?] Sic solet dubitari, advenientibus ipsis, quos post multum temporis intervallum vident. *Idem.*

Sed videon' ego Philotium.] Ut narrandi argumenti occasio præberetur, assumitur persona hujus meretricis Corintho reducis, & a Bacchide sub primum statim adventum edoctæ; quemadmodum Pamphilus relicto amore pristino, ad nuptias animum adjecisset. hinc querela scenæ superioris de inconstantia amatorum; & nunc, cum obvium haberet de Pamphili domo servum, percunctandi libido & rem totam cognoscendi, quidnam illud esset, quod a Bacchide tantum amata Pamphilum disjunxisset. hujus enim fortunam quis miserari potuisset, nisi de eodem quæstu? Quoniam autem Poëta ad dissolvendum errorem fabulæ adhibiturus erat Bacchidem, familiaritas ejus cum Pamphilo, ex qua tanquam ex malo principio felix eventus artificiose quærebatur, opportune hic signari potuit. *Boeclerus.*

Unde hæc advenit?] Cum quodam contemptu ejus, *hæc* dicit Parmeno. *Donatus.*

8. *Salve mecastor, Parmeno.*] Olim salutantes addebant jusjurandum, ut hoc sedulo facere viderentur. *Idem.*

Me.] Aut adjectio est, & abundat, aut positum est pro μὰ syllaba: ut Græci μὰ τὸν Ἀπόλλωνα dicunt. *Idem.*

Et tu edepol, Syra.] Irrisit ad *mecastor*, addendo *edepol.* & quod illa *Parmeno*, ille hic addidit *Syra.* Idem.

Syra.] *Sura* veteres legunt, U pro Y ponentes: ut *Musia*, *Suria.* Idem.

9. *Dic mihi, Philoti.*] Vide licentiam: supra *Philotium*, hic *Philotis* dixit. *Idem.*

Dic mihi Philotis, ubi te oblectasti.] Ex *Philotis*, s, abjicitur, ut facta synalœpha, fit anapæstus in tertia. *Faernus.*

Ubi te oblectasti tam diu?] Facete dictum meretrici, non, *ubi fuisti?* sed, *ubi te oblectasti.* Donatus.

10. *Minime equidem me oblectavi.*] *Me* acutius proferendum est: & respondet πρὸς τὸ te. Idem.

11. *Corinthum hinc sum profecta.*] Hinc magnum ostendit dolorem habere Philotion, quod relictis Athenis Corinthi habitaverit. *Idem.*

Cum milite Corinthum hinc sum profecta inhumanissimo.] Multa dixit: & *milite*, & *hinc*, & *inhumanissimo.* Idem.

Inhumanissimo.] Quid potuit de milite dici, nisi in superlativo? namque omnis miles inhumanus: hic vero inhumanissimus. *Idem.*

Corinthum hinc sum profecta.] Hæc argu-

Biennium ibi perpetuum misera illum tuli.
PA. *Edepol te desiderium Athenarum arbitror,*
Philotium, cepisse sæpe: & te tuum
Consilium contempsisse. PH. *non dici potest,*
Quam cupida eram huc redeundi: abeundi a milite:
Vosque hic videndi, antiqua ut consuetudine
Agitarem inter vos libere convivium:
Nam illic haud licebat nisi præfinito loqui,
Quæ illi placerent. PA. *haud opinor, commode*

Finem

argumenta sunt, an se oblectare potuerit a persona, quia miles inhumanissimus: a loco, quod hinc profecta: a tempore, quod biennium: a re, id est, ab injuria quam tulit. *Donatus.*

12. *Biennium ibi perpetuum.*] Ut continuationem sui casus ostenderet, *perpetuum* dixit. *Idem.*

Misera.] Muliebris interpositio, τὸ *misera.* Idem.

Illum tuli.] Non, cum illo fui, sed *tuli*: adeo non me oblectavi. *Idem.*

Illum tuli.] Intra, act. 4. sc. 3. *Ibi ego te, & tu me feres.* Mer. Casaubonus.

13. *Desiderium Athenarum.*] Quod Corinthum profecta es. *Donatus.*

Athenarum arbitror.] Quod dixit *hinc* ante ποθεινὴν * Athenarum, & ἀμφιβολία *te desiderium cepisse.* Idem.

Ædepol te desiderium Athenarum arbitror cepisse sæpe.] Quod cum milite inhumanissimo. *Idem.*

15. *Consilium contempsisse.*] Pœnitudine esse possessam. *Idem.*

16. *Huc redeundi.*] Iterum a loco. *Idem.*

Huc redeundi & abeundi a milite.] Nos conjunctionem, &, demimus ex ratione versus, & fide libri Bembini & aliorum antiquorum. *Faërnus.*

Abeundi a milite.] A persona. *Donatus.*

Vosque hic videndi.] A re. *Idem.*

Redeundi, abeundi, vosque hic videndi.] Oratorie unam rem in tria divisit, Huc redeundi, Abeundi a milite, Vosque hic videndi: ut diceret, Huc veniendi. *Idem.*

18. *Agitarem inter vos libere convivium.*] Inter *agere* & *agitare* hoc interest: quod *agere*, est aliquid vel necessarium facere: *agitare*, voluptuarium. Ergo *agitarem*, exercerem. *Idem.*

19. *Nam illic haud licebat nisi præfinito loqui.*] Legitur & *illi*: ut sit circumflexus accentus, & significet illic: ut, *illi mea tristia facta.* & absolutum est. *Idem.*

Nam illic haud licebat nisi præfinito loqui.] Donatus dicit legi &, *illi*, pro *illic.* nec stat aliter versus. *Faërnus.*

Præfinito.] Deest tempore, aut quid tale. *Idem.*

Nisi præfinito loqui.] A tempore. Hic ostendit, quid dixit supra, *tuli*: & quid sit: *Agitare convivium libere.* Idem.

Nisi præfinito loqui quæ illi placerent.] Duo dixit & *præfinito*, & *quæ illi placerent*: ut neque quantum velles, neque quod velles, diceres. *Idem.*

20. *Haud opinor commode.*] *Commode,* pro blande, & bene: ut, *Nunquam tam dices commode.* Idem.

Haud opinor commode finem statuisse orationi militem.] Jocandi materiam arripit vernula more suo, ex verbis mulieris non alias sane valde ambiguis, sed quæ tamen in alium sensum torqueri possint. Dixerat Philotium, haud licuisse sibi nisi *præfinito loqui, &c.* apud militem scil. qui ejus esset ingenii, quale describitur Eun. act. 2. sc. 2. *Est genus hominum, &c.* Optime illa ostendunt quid hic sit, *præfinito loqui.* Quia autem & illi qui *ad legem & regulam,* (ut Quintil. alicubi loquitur) id est, ad amussim præceptorum rhetoricorum loqui student, & sermonem sollicite exigunt, ii quoque non male *præfinito*

loqui

Finem statuisse orationi militem.

PH. *Sed quid hoc negoti est, modo quod narravit mihi*

Hic intus Bacchis? quod ego numquam credidi

Fore, ut illa viva posset animum inducere

Uxorem habere. PA. *habere autem?* PH. *eho tu, an non habet?*

PA. *Habet: sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.*

PH. *Ita*

loqui dicantur; & militaris oratio ut plurimum incultior, (unde & illud ejusdem Quintil. *Simpliciora militares decent;* & in Eun. per ironiam, de milite, *Attica elegantia*) eo trahit Parmeno, quasi de oratione ex præceptis artis, cujus se magistrum profiteretur miles, instituenda locuta esset. Etiam Persius, *gentem hircosam centurionum*; & alio loco; *hircosos centuriones*, pro agrestibus & indoctis posuit ut ibi docti viri, qui & vetus proverbiorum στρατιωτικὴ ἀλογία, de homine stupido. *M. Casaub.*

21. *Pinem statuisse orationi militem.*] Argute *militem:* quia quasi inimicus sit orationi, quæ in pace plurimum potest. *Donatus*

22. *Sed quid hoc negoti est?*] Hic ad argumentum nunc descendit. In Phormione, *Sed quid tu es tristis?* prælatis scilicet allocutionibus, & separatarum & permistarum personarum: ne jejune ad argumentum veniens, non agere fabulam, sed narrare videretur. *Idem.*

Sed quid negotii hoc.] O. l. s. & Donatus, *sed quid hoc negotii est* eliditur autem, *d*, in *quid*, ut sæpe *Faernus.*

Quid hoc negoti est?] Bene addidit *negoti*, aut augeret invidiam facti. nam potuit dicere, *quid hoc est?* Sed, ut diximus, ad invidiam & magnitudinem rei, *negoti* dixit. *Donatus.*

Quæ narravit mihi] *Quæ*, qualia scilicet, & quanta *Idem.*

Modo quod narravit mihi.] *Quæ*, legendum est: ut sit, qualia & quanta: & hoc ἐν ὑπονοίᾳ. Idem.

23 *Quod ego numquam credidi.*] Hoc totum cum invidia pronuntiandum ex animo meretricis, quæ facinus indignum nuptias putat. *Idem*

24 *Ut hac ille viva posset.*] Mire ostendit ex eisdem verbis eandem hanc esse, quam supra dixit, *Numquam illa viva uxorem ducturum.* Idem.

Fore ut hac ille viva.] Ex o. l. s. & Donato ita collocamus, *fore ut ille hac viva.* Faernus

Posset animum inducere.] Quasi in rem duram & immanem. *Donatus.*

25. *Habere autem?*] Ostendit pronuntiatione, quod prope est, ut non habeat. *Idem.*

Habere autem?] Post verba familiaritatis, Philotis modeste quidem curiosa, sed cum aliqua tamen invidia & accusatione Pamphili orditur. quæ forma orationis, inconsideratum servum eo perduxit, ut excusandi heri causa temere negatum iret, de matrimonio. *habere autem?* quasi tu dicas Pamphilum habere uxorem. statim igitur capitari tam incaute progressus & constringi potuit: *eho tu, an non habet?* quid rem tam certam, tam manifestam celare inceptas? ut confiteri cogeretur, quod negare voluerat, & cito ab illo male callido, *habere autem?* ad simplex, *habet*, rejiceretur. non sine pudore aliquo. qui in novam eum fraudem præcipitavit dum enim quod deprehensus esset, excusare contendit, arcani herilis prodendi bonam de se spem præbet, familiarius & intentius subjiciens: *sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.* Arripit incallidi hominis familiaritatem meretrix, & instat; arcanaque & silenda caussantem, asseverantius primo, mox lepido irrisu, ad rem omnem ordine denarrandam pertrahit. *Boeclerus.*

26. *Sed firmæ hæ vereor ut sint nuptiæ.*] Bene pro persona servi, qui vult dominum uxorium esse magis, quam amatorem Bacchidis. *Donatus*

Sed firmæ vereor.] Animadverte Terentium in nuptiis hoc dictum servare, utrum firmas an infirmas dicat nuptias. *Idem.*

Fir-

PH. *Ita dii deaeque faxint : si in rem est Bacchidis.*
Sed qui istuc credam ita esse ? dic mihi Parmeno.
PA. *Non est opus prolato : hoc percontarier*
Desiste. PH. *nempe ea causa, ut ne id fiat palam.*
Ita me dii amabunt, haud propterea te rogo,
Ut hoc proferam, sed ut tacita mecum gaudeam.
PA. *Numquam tam dices commode, ut tergum meum*
Tuam in fidem committam. PH. *ah noli Parmeno,*
Quasi tu non multo malis narrare hoc mihi,

Quam

Firma hæ vereor ut sint nuptiæ.] Ne non, Andr. act. 2. sc. 2. *Id paves, ne ducas tu illam ; tu autem, ut ducas* : i. e. *ne non ducas* : ut ibi Don. *Mer. Casaubonus.*

Ut.] Ne non. *Donatus.*

27. *Si in rem est Bacchidis.*] Bene additum, *si in rem est Bacchidis*: ut ostenderet, se non malignitatis, sed benevolentiæ causa, talia vota suscipere. *Idem.*

In rem.] Pro, utilitatem : *ab re*, contra utilitatem. *Idem.*

28. *Sed qui istuc credam?*] Id est, nuptias esse infirmas. *Idem.*

Sed qui istuc credam, ita esse? dic mihi, Parmeno.] Superiore voto excusavit crimen curiositatis : jam videtur post Bacchidem audire velle. *Idem.*

29. *Non est opus prolato : hoc percontarier desiste.*] Vide quam convenienter Poëta, quum id agat, ut narrantem Parmenonem inducat, tamen multis diverticulis morales facetias internectat. *Idem.*

Non est opus prolato : hoc percontarier desiste.] Incerta distinctio, utrum, *prolato hoc*, an *hoc percontarier.* Idem.

30. *Ea causa, ut ne id fiat palam.*] Ea nempe tibi metuendi sive celandi causa, ne per me aliis innotescat, quod mihi dixeris. *Mer. Casaubonus.*

31. *Ita me Di bene amabunt.*] Pro *ament.* ut,

---- donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

Donatus.

Ita me di bene ament.] Τὸ *bene*, non habet liber Bembinus, nec Donatus; sed non stat versus, nisi legas, *amabunt*, ex eodem Donato. *Faërnus.*

32. *Ut hoc proferam*] Prodam, Bacchidi scilicet, vel cuilibet. *Donatus.*

Mecum gaudeam.] *Mecum*, intra me. *Virgil.*

Hæc secum. ---

Idem.

33. *Numquam dies tam commode.*] Hæc pronuntiatio ejusmodi esse debet, ut ex ea appareat prope delinitum Parmenonem, vix se posse continere quin narret. *Idem.*

Nunquam dices tam commode.] Quasi ex parte labefactus est : sic enim loquitur. *Idem.*

Numquam dices tam commode.] Ex o. l. s. *numquam tam dices commode.* Faërnus.

34. *Ah noli, Parmeno.*] Artificiose se fingit audire nolle, ut tacitura credatur, si audierit : quia curiositas signum est loquacitatis. Sic *Horat.*

Percontatorem fugito, nam garrulus idem est.

Donatus.

Ah noli Parmeno.] Minus explicat, quod vult, *Donatus* : cujus annotationes hoc loco nec ab una manu esse, videntur. Verbo, & clare *Guyetus.* Bœclerus.

35. *Quasi non tu multo malis.*] Deest, *ita dicis* : ut sit, *ita dicis quasi.* Et nunc Philotis non est instantior hac calliditate, ut magis servum ad dicendum provocet. *Donatus.*

Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi.] Ἔλλειψις deest enim, *ita gravaris dicere*, aut *ita negas te esse locuturum.* Idem.

Quam

Quam ego quæ percontor, scire. PA. *vera hæc prædicat:*
Et illud mihi vitium est maximum. si mihi fidem
Das, te tacituram, dicam. PH. *ad ingenium redis.*
Fidem do: loquere. PA. *ausculta.* PH. *istic sum.* PA. *hanc Bacchidem*
Amabat, ut cum maxime, tum Pamphilus,
Cum pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc communia omnium quæ sunt patrum,
Sese senem esse dicere, illum autem unicum:
Præsidium velle se senectuti suæ.

Ille

Quam ego quæ percunctor scire.] Liber Bembinus & Victorianus, *percunctor.* Faërnus.

37. *Et illud mihi vitium est maximum.*] Servile vitium est, tacere non posse. *Donatus.*

Vera hæc prædicat, & illud mihi maximum vitium est.] Hæc lentius apud sese: illud clare, *si mihi fidem das.* Etiam alia se habere vitia, exceptione significat, in hoc quod dicit, *illud mihi vitium maximum est.* Idem.

Et illud mihi maximum vitiumst.] Donatus, & liber Bembinus, & Basilicanus, & aliqui alii, ita collocant, *vitiumst maximum.* Faërnus.

Mi illud vitium maximum est.] Hæc ille secum, ut Philotis non audiat. *Mer. Casaubonus.*

Si mihi fidem das.] Animadverte his dilationibus etiam spectatorem suspendi, quo libentius audiat. *Donatus.*

Si mihi fidem das.] Fideliter, pro *des.* Idem.

38. *Ad ingenium redis.*] Quia a se discesserat, si taceret. Cicero, *redit a se.* Idem.

39. *Hanc Bacchidem amabat, ut cum maxume.*] Ejusmodi est hæc tota narratio, ut defensionem adolescentis continere videatur, quod meretricem amicam necessitate coactus deseruerit. Mire igitur, unde quæstio est, inde cœpit: *amabat*, inquit, *Bacchidem.* Sic & in secundo *Virgilius*, an fortiores Græci Trojanis:

-- *fracti bello*, inquit, *fatisque repulsi*
Ductores Danaum. --

Idem.

40. *Bacchidem amabat.*] Ordo & sensus hic est, Hanc Bacchidem tum amabat Pamphilus, ut cum maxime amabat, quum pater uxorem, ut ducat, orare occipit. Et *ut* positum pro *quemadmodum.* Et *maxime* bis numero subauditur. Et *cum maxime*, una pars orationis est: aut *cum maxime*, pro nimis. *Idem.*

Amabat, ut cum maxime.] Amabat tum, ut cum maxume (amabat scil.) *i. e.* nunquam magis quam tum amaverat. *Mer. Casaubonus.*

41. *Quum pater.*] *Quum*, modo adverbium est temporis, pro *quando.* Donatus.

Orare occipit.] Maxima necessitas est, orans pater. *Idem.*

42. *Et hæc, communia omnium.*] Quid si injustum est, quod orabatur? ostendit justum, & frequentatum, quod dicebat pater. *Idem.*

43. *Sese senem esse dicere.*] Omnem causam adolescentis senex amputavit, pro suo senili commodo rogans: potuisset enim adolescens dicere, Quam pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. *Idem.*

Senem esse dicere.] Illud posset agere amator contra utilitatem suam: sed non poterat filius contra utilitatem patris. Ergo ut cogeret pater, suam causam interponebat. *Idem.*

Se senem esse dicere; illum autem esse unicum.] Ex libro Bembino, ita corrige hunc versum; *Sese senem esse dicere; illum autem unicum.* Itaque in aliquibus libris comperisse se asserit Rivius. *Faërnus.*

44. *Præsidium velle se senectuti suæ.*]

Præ-

Ille primo se negare. sed postquam acrius
Pater instat, fecit animi ut incertus foret,
Pudorin' anne amori obsequeretur magis.
Tundendo, atque odio denique effecit senex:
Despondit ei gnatam hujus vicini proximi.
Usque illud visum est Pamphilo neutiquam grave;
Donec jam in ipsis nuptiis, postquam videt

Para-

Præsidium senectutis, sobolem & successorem dicit. *Donatus.*

45. *Ille primo se negare.*] Utrum deest *ducere?* an *negare se nuptiis*. Idem.

Ille primo se negare.] Meliorem collocationem continet idem liber, *ille se primo negare*. Faërnus.

Ille se primo negare &c.] Accuratius hunc locum tractavit poëta, ut suspicio levitatis averteretur a Pamphilo, qui juraverat Bacchidi, ut ante dictum est. simul difficultas ipsius rei, ut supra in *Heautontimorumeno* exemplo Clitiphonis & in parte argumenti demonstrata est, ita hic narratione non perfunctoria indicatur. *Bœclerus.*

Negare.] Posse ducere scil. *Mer. Casaubonus.*

Sed postquam acrius pater instat.] Tria dicit, & *acrius*, & *pater*, & *instat*. Donatus.

Sed postquam acrius pater instat.] Postquam, inquit, acrius instat, non compulsus est Pamphilus, sed tantum deliberavit. *Idem.*

46. *Pater instat*] Major vis est quum pater instat, quam quum rogat. *Idem.*

47. *Pudorine, anne amori obsequeretur magis.*] Sic ostendit in utramque partem, ut tantum in animo honesti adolescentis pudor amorem vincere debuisset. *Idem.*

Pudorine anne amori.] Ἀνακόλουθον. non enim præposito *utrum* intulit *anne*. Idem.

Pudorine, anne amori.] Latens excusationis ratio explicata est *Pudori*, Patris scilicet: *amori*, Meretricis. *Idem.*

Pudorin' anne amori obsequeretur magis.] Ovid

---- *Pudor est qui suadeat istinc,*
Hinc dissuadet amor, victus pudor esset amore:
Sed levis ſi munus, &c. Mer. Casaub.

48. *Tundendo, atque odio.*] *Tundere*, est sæpius idem repetere: translatio a fabrorum malleo. *Donatus.*

Odio.] Assiduitate. Attendenda est difficultas uniuscujusque verbi. *Idem.*

Tundendo, atque odio denique effecit.] *Denique* temporis longitudinem significat. *Efficimus* vero, quod cum magno conatu & molimine facimus, vixque per nos finem accipit. *Idem.*

Tundendo, atque odio denique effecit senex.] Mire interposuit moras, ad postremum confessurus uxorem ductam. Primo, inquit, negavit: post, deliberavit: ad postremum, duxit. Non, inquit, ipse: sed effecit hoc senex. Ita mutatione personæ totam voluntatem adolescentis absolvit. *Idem.*

Denique effecit.] Oratorie tempus apposuit: nam hoc significat *denique*. Idem.

Odio.] Hoc est, instantia. *Idem.*

Tundendo atque odio.] Sæpius eadem repetendo, atque importunitate. *Mer. Casaubonus.*

49. *Despondit ei gnatam.*] Vide, non hic dici, Duxit uxorem Pamphilus: sed totum ad patrem referri. *Donatus.*

50. *Neutiquam*] Non nimis. *Idem.*

51. *Donec jam in ipsis nuptiis.*] Nota locutionem sensu magis, quam verbis manifestam. *Idem.*

Donec jam in ipsis nuptiis.] Deest, positus constitutusve ita doluit, & ægre tulit. Aut repetere debemus sic, In ipsis inquam nuptiis. *Idem.*

Donec jam in ipsis nuptiis.] In mentione nuptiarum effervescit animus amatoris. *Idem.*

In ipsis nuptiis.] Positus constitutusve: ut hic Don. vel, *in ipsis nuptiis*. i. e. in nuptiarum tempore & celebritate. *Mer. Casaubonus.*

52. *Nec*

Paratas; nec moram ullam, quin ducat, dari:
Ibi demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo ibi ejus commiserescceret.
Ubicunque datum erat spatium solitudinis,
Ut colloqui mecum una posset: Parmeno,
Perii. quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre Parmeno. perii miser.
PH. *At te dii deæque perduint cum isto odio Laches.*
PA. *Ut ad pauca redeam, uxorem deducit domum.*

Nocte

52. *Nec moram ullam, quin ducat, dari.*] Ubi nec aliquam dieculam vel dilationem videt ad nuptias. *Donatus.*

Quin.] Quominus. *Idem.*

53. *Ibi demum*] Denique, postremo. Et mire additum est *ibi*: quia male pendebat, *in ipsis nuptiis.* & sic est, quasi dixisset, in ipsis inquam nuptiis. *Idem.*

Demum ita ægre tulit, ut ipsam Bacchidem, Si adesset, credo ibi ejus commiseresceret.] Hoc ὑπερβολικῶς. ut Virgilius, Vel *Priamo miseranda manus* Idem.

Ut ipsam R. Bacchidem] Quæ nunc accusatrix est. Et est argumentum ab animo. *Idem.*

Ægre tulit.] Idem Virgilius,

- - - quis talia fando,
Myrmidonum Dolopumve, aut duri miles Ulyssei,
Temperet a lachrymis? - - - -

Idem.

Ut ipsam Bacchidem] Credo ipsam Bacchidem; pro, credo quod ipsa Bacchis, &c. ut supra. *Metuo lenonem* pro, *metuo ne leno, &c.* Mer. Casaubonus.

54. *Credo ibi.*] *Ibi*; pro *tum.* Donatus.

56. *Ut colloqui mecum una posset.*] Παρέλκειν tertium. Et argumentum a persona, quod ait, *mecum* Idem.

Parmeno, perii.] Argumentum a dictis: quod ait, *Parmeno, perii* Idem.

Parmeno.] Moraliter, & antonomasice nomen repetit. Et significanter fecit, non addendo *dicebat*, & in μιμητικὰ διηγηματικῶν transeundo. Et mire interposuit nomen, ut affectum doloris ostenderet. Sic *Virgilius*:

Anna, fatebor enim. - - - -

Idem.

58. *Parmeno, &c. Parmeno.*] Ἐν ἤθει repetit nomen. *Idem.*

59 *At te DI Deæque perduint.*] Obtinuit & persuasit servus nam jam meretrix seni irascitur, non Pamphilo. *Idem.*

Atque te dii deæque perduint, cum istoc odio Laches.] Ex Bembino, & nonnullis aliis libris, legimus, *isto* sunt & aliqui, qui pro *perduint*, habent, *perdant.* sane libri scripti Donati, aut verbum non habent, aut habent *perdant*; qua lectione versus optime constat: aut *perduint* in spondeum contrahendum. *Faërnus*

At te dii deæque perd.] Hunc versum ejicit *Guyetus.* Sed magna est ratio *Donati*, & quæ merito eum tueatur. Bene enim consilium poëtæ videtur conjecisse, cum annotat: *Obtinuit & persuasit servus. nam jam meretrix seni irascitur, non Pamphilo.* id voluerat tam diligens amplificatio narrationis, de qua modo egimus *Bœclerus*

Cum istoc odio.] Cum instantia ac molestia *Donatus*

60 *Ad pauca ut redeam.*] Tanquam multa sint, quæ de Pamphili amore dici possint. *Idem.*

Ad pauca ut redeam] Præceptum oratorium in longa narratione, pro veritatis inquisitione. reddit enim auditorem acriorem, quem spes finis recipit fatigatum *Idem.*

Ad pauca ut redeam.] Ut paucis absolvam. Phorm 4 3. *Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias.* Mer. Casaubonus.

Uxorem deducit domum.] *Uxor* dicitur, vel ab ungendis postibus, & figenda

Nocte illa prima virginem non attigit :
Quæ consecuta est nox eam, nihilo magis.
PH. *Quid ais ? cum virgine una adolescens cubuerit*
Plus potus, sese illa abstinere ut potuerit ?
Non verisimile dicis : nec verum arbitror.
PA. *Credo ita videri tibi : nam nemo ad te venit*
Nisi cupiens tui : ille invitus illam duxerat.
PH. *Quid deinde fit ?* PA. *diebus sane pauculis*

Post,

da lana : id est, quod quum puellæ nuberent, maritorum postea ungebant, ibique lanam figebant. vel quod lotos maritos ipsæ ungebant. cujus rei testis *Ennius:*

Exin Tarquinium bona fœmina lavit & unxit. Donatus.

Uxorem deducit domum.] Quod vulgo, *uxorem ducit* vel *domum ducit*. Plaut. *Nam bona uxor, si ea quidem deducta est usquam gentium. ubi ea posset inveniri? verum egone eam ducam domum Quæ mihi dicat, &c.* Mer. Casaubonus.

61. *Nocte illa prima.*] Pronuntiandum acutius *illa prima*, quasi dicat, plena desiderii, plena cupiditatis. Similiter addidit *virginem*. & expresse, *Non attigit nocte illa prima.* Quasi dicat, plena amoris & plena dulcedinis : ut mirum sit quod infertur, *Non tactam virginem.* Et hic argumentum est, quantum fecerit Pamphilus erga amicam suam. *Donatus.*

Virginem non attigit.] *Virginem* ἔμφασις est : quamvis non amatam, virginem tamen. & non dixit, non amplexus est : sed, *ne attigit quidem.* Idem.

62. *Quæ consecuta est nox.*] Eam primam noctem scilicet. *Idem.*

Nihilo magis.] Quasi in nihilo possit esse magis aut minus. Et *nihilo magis*, asseverationis est. *Idem.*

Eam nihilo magis.] Ea nocte eam nihilo magis attigit. *Mer. Casaubonus.*

63. *Quid ais? cum virgine una.*] Invenitur quasi interjectio *una*, id est, simul uno loco. *Donatus.*

Quid ais ? cum virgine &c.] Comice narratio distinguitur & eleganter sermone ad meretricis ingenium apto. *Bœclerus.*

Cum virgine.] A persona. *Donatus.*

Una.] A loco. *Idem.*

Adolescens.] A persona. *Idem.*

Cubuerit.] Ab habitu & occasione. *Idem.*

Cum virgine una adolescens cubuerit.] Argumenta in conjecturam necessario posita ; quibus *Terentius* ex utraque parte disputans, τὸ ἀπίθανον purgat, ne quis illum stulte hæc posuisse judicaret. Hæc enim meretrix tarde credit argumentis, ne a Parmenone vincatur. Hinc est quod ait *Horatius*,

Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte. Idem.

64. *Plus potus.*] Ab impulsione, & ex accidentibus. *Idem.*

Plus potus se illa.] Liber Bembinus geminat dictionem, *se*, ut & versus requirit. *Faërnus.*

65. *Non verisimile dicis.*] Αὔξησις perversa : prius est enim verum, deinde verisimile. Sed ideo sic dicit, quia est sæpe non verisimile, verum tamen : ut, Decios pro alieno commodo mori voluisse. *Donatus.*

Non verisimile dicis.] Hoc jam plus est, tantum eum amasse Bacchidem, quantum non possit credi. *Idem.*

66. *Credo ita videri tibi : nam nemo ad te venit.*] Magno compendio usus est, non ostendens cur hoc falsum sit, quod putet meretrix : sed cur hoc putet. ita ex ejus persona totum refellitur, quod objicit. *Idem.*

67. *Ille invitus.*] *Invitus* dicendo, quasi admonet iterum iterumque. ut *Virgilius*,

---- *Italiam non sponte sequor.*

Idem.

68. *Quid deinde fit ?*] Interponitur persona ad exitum festinans : ut alibi, *Quam metui quorsum evaderes.* Idem.

Dic-

Post, Pamphilus me solum seducit foras;
Narratque, ut virgo ab se integra etiam tum siet:
Seque ante, quam eam uxorem duxisset domum,
Sperasse, eas tolerare posse nuptias.
Sed quam decrerim me non posse diutius

Habe-

Diebus sane pauculis post.] Hic exitus est. *Donatus.*

69. *Pamphilus me solum seducit foras.*] Ne testis quisquam & arbiter secretorum interveniat. *Idem.*

Me solum seducit foras.] Familiaris in servo jactantia, de dominorum familiaritate, simul quia decens est, ut per eum, quid gestum sit, spectatores sciant. *Idem.*

Pamphilus me solum sed.] Fides totius narrationis in hoc vertitur. *Boeclerus.*

70. *Narratque, ut virgo a se integra etiam tum siet.*] Hoc est illud quod supra dixerat, *Nocte illa prima virginem non attigit.* Donatus.

A se integra.] Tres antiquissimi libri & Basilicanus, *ab se integra.* & infra Victorianus, *ut accepi ab suis.* Faërnus.

71. *Seque ante, quam eam uxorem duxisset domum.*] Bonus color purgationis: diceretur enim, Quare si illam odio habebat, ducebat uxorem. *Donatus.*

Seque ante, quam eam uxorem.] *Antequam ux.* Mer. Casaubonus.

72. *Tolerare posse.*] *Tolerare*, verbum est male patientis. *Donatus.*

73. *Quam decrerim me non posse diutius habere.*] Ἀποστροφὴ καὶ ἠθοποιΐα, διηγήματος εἰς μεμπτικήν. Idem.

Decrerim.] Statuerim & defixerim. *Idem.*

Sed quam decrerim me non p. d. &c.] Vertitur narratio in ἀγχινοποιΐας μεμπτικὴν, ordinario apud Comicos schemate. quod & *Donatus* monet. Sensus & φράσις, aliqua declaratione opus habet. In prima consultatione, Pamphilus hoc dicit: Integra & intacta dimittenda est, quam segregare a me decrevi. In altera: Cum repudiari honeste non possit, operam dandum est, ut sua sponte abeat. Prius consilium in hunc modum proponitur: Quoniam decrevi, me non posse cum hac ætatem degere (id enim est, *diutius habere*) nihil aliud superest, quam ut a me discedat, sicut accepi. Si aliter fieret. i. e. si eam, dum mecum est, attingerem, contumeliæ me postulare & injuriæ haud immerito posset. cujus rei exemplum in Phormione poëta exhibet, quando conjugem *item ut meretricem, ubi abusus sis, amittere*, nefas esse ostenditur. atque hoc esset, *ludibrio haberi* unde in Pamphilum, infamia; in segregatam immedicabile detrimentum, quantum ad muliebrem insequentis temporis fortunam, emergebat Bene igitur & honeste Pamphilus *Quam decreverim me non posse diutius habere, eam ludibrio haberi, quin* (i. e. quo minus) *integram itidem reddam, ut accepi ab suis,* id vero, *neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.* qua figura, summam ibi infamiam; hic irreparabile damnum signari, palam est. vide omnino *Guyetum*

Altera deliberatio hoc fere ambitu concluditur Si remittere volo in domum patris, aut causa proferenda est repudii; aut absque causa & juris titulo, repudiare eam oportet Causam vero, quæ me ab illa abstrahit, & alibi attinet, in publicum efferri, non uno nomine *incommodum mihi esse arbitror.* Repudiare autem, nec repudii causam repudiatæ dicere, parentibus ejus approbare, incivile, *superbum,* insolens. Relinquitur, ut sperem, sponte abituram, si cognoverit, mihi animum ab hisce nuptiis prorsus abhorrere. Hæc verissima hujus loci sententia est in quo nec se nec alios expediunt eruditorum nonnulli. Sunt, qui τὸ *proferre*, in *perferre* mutatum cupiant. Non enim satis ceperunt, quid esset, *hoc* proferre. *hoc* i. e. quod amoris meretricii causa repudium cupiam, nec possim ad stabile connubium animum applicare. *Donatus: Hoc ego proferre. amorem scilicet meretricis.* recte. *cui tu nihil dicas vitii*, *Guyetus* explicat, erudite sane. vide *Chrestomath.*

Habere, eam ludibrio haberi Parmeno,
Quin integram itidem reddam, ut accepi ab suis,
Neque honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.
PH. *Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.*
PA. *Hoc ego proferre, incommodum mihi esse arbitror:*
Reddi patri autem, cui tu nihil dicas vitii,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit,
Non posse se mecum esse, abituram denique.

PH. *Quid*

Alii τὸ *cui*, ad patrem referunt. *Bœclerus.*

74. *Eam ludibrio haberi.*] Honesto verbo & pudoris pleno usus est: & nove pro vitiari. *Donatus.*

Ludibrio haberi.] Nove, inquit Don. pro vitiari: & honestum pudorisque plenum verbum pronuntiat. recte hoc, ex sanctæ linguæ consuetudine; ut Gen 39. 11. 14. &c. ubi vulgata non male, *illudere*, quomodo & alii Latini autores in eadem notione. *Mer. Casaubonus.*

75. *Quin.*] Quo minus. *Donatus.*

Integram.] Id est, honestam. non enim dixit, spoliatam virginem aut mulierem. *Idem.*

Ut accepi a suis.] Vigilanter quidem integram specificat: id est, talem, qualem accepit a suis. potuit enim vitiatam accepisse, ut sæpe evenit. Ergo non abundat, *ut accepi a suis*, sed habet significationem. *Idem.*

77. *Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.*] Erga meretricem *pium*, *pudicum* erga virginem. Cogitur pium dicere Pamphilum, quem perjurum putabat. *Idem.*

Pium & pudicum ingenium narras Pamphili.] An simul erga virginem & pium & pudicum? an pium erga meretricem, pudicum erga virginem? *Idem.*

Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.] Nusquam disertiores sibi videntur Grammatici, quam in explicandis, quæ ἐκ παραλλήλου ponuntur. Scire utique possunt, eruditos multam plerumque philosophiam hac figura concludere. sed interpretatio non est cujusvis operæ. *Donatus* hic: *erga meretricem*, pium; pudicum *erga virginem*. Et iterum in eodem commentario: *an simul, erga virginem & pium & pudicum? an* pium *erga meretricem*, pudicum *erga virginem?* Ad virginem & ejus domum spectare utrumque vocabulum, orationis series, & poëtæ consuetudo, non longe arcessentis judicia de moribus, ostendunt. *Pietati* honestatis & juris religio potenter inest. *Pium* ingenium idem hic est, quod in *Andria* Terentius dixerat *bonum*:

---- quandoquidem ipse est ingenio bono,
Quumque huic veritus est optimæ adolescenti facere injuriam.

Non alia hic sententia. *pudicum* autem, verecundiam illam notat, quam Pamphilus ipse sibi debuit, indignum se illud existimando, quod ab honestate tantum abiret. qui enim abuti honesta fœmina & postea dimittere eam in animum induceret, injuriam atrocem in illam, turpitudinem in se admitteret maximam. Injuriæ pietas obstat: turpitudini pudor. *Bœclerus.*

78. *Hoc ego proferre.*] Verba Pamphili sunt: non ut quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. *Donatus.*

Hoc ego proferre.] Amorem scilicet meretricis. *Idem.*

Incommodum esse mihi arbitror.] Ex o. l. s. ita collocamus, *mihi esse arbitror*; & stat versus, si *mihi* monosyllabum sit. *Faërnus.*

Incommodum esse mihi arbitror.] Propter patris iram, qui autor istarum nuptiarum. *Mer. Casaubonus.*

79. *Patri.*] Proprio patri Phidippo. *Idem.*

Cui nihil dicas vitii.] Nunc *vitii*, culpæ uxoriæ. *Donatus.*

Nihil dicas vitii.] Sine justæ caussæ allegatione. *Mer. Casaubonus.*

81. *Mecum esse.*] Uxoris loco: ut apud Plautum sæpe. *Idem.*

Abi-

PH. *Quid interea? ibat ne ad Bacchidem?* PA. *cotidie:*
Sed ut ſit, poſtquam hunc alienum ab ſeſe videt,
Maligna multo & magis procax facta ilico eſt.
PH. *Non edepol mirum.* PA. *atque ea res multo maxime*
Disjunxit illum ab illa; poſtquam & ipſe ſe,
Et illam, & hanc quæ domi erat, cognovit ſatis,
Ad exemplum ambarum mores earum exiſtimans.

Hac,

Abituram denique] *Denique*, moram ſignificat, & poſtremam tarditatem. itaque poſtremo, vel ſero abituram indicat. *Donatus.*

82. *Quid interea.*] Exultantis eſt, & geſtientis audire. *Idem.*

Interea] Inter eos dies. *Idem.*

83. *Poſtquam hunc alienum ab ſeſe videt.*] Pro *alienatum* dixit. ut in Phormione; *Quid ego vobis, Geta, alienus ſum?* Nam quomodo *alienum*, ſi amabat, dixiſſet? *Idem.*

Poſtquam hunc alienum] Oratorie, non jam Bacchidem excuſat, quam a veriſimili cauſa vult inducere, quod ipſa ſit in Pamphilum durior. *Idem.*

Alienum ab ſeſe videt.] Id eſt maritum: nam hoc nomen a meretricibus alienum eſt. *Idem.*

84. *Maligna multo*] *Maligna*, difficilis ac ſuperba. *Malignus* eſt, qui difficultatem ſui oſtendit. *Idem.*

Procax.] Diſpoliatrix & petax. *Procare* enim, eſt petere. *Virgil.*

---- *Procacibus auſtris.*

id eſt, impudentibus. nam qui multum petit, impudens eſt & procax. Unde & *proci* dicti ſunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt. *Idem.*

85. *Non edepol mirum.*] Obtinuit quod volebat Parmeno. nam credidit Philotis injuriam factam Pamphilo. *Idem.*

Non edepol mirum.] *Donatus* hic annotat: *Obtinuit quod volebat Parmeno. nam credidit Philotis injuriam factam Pamphilo.* credidit, inquam, dum excuſat: nec mirum eſſe, ait, ſi quid in Pamphilum durius conſuluiſſet Bacchis. *Boeclerus.*

Atqui ea res multo maxime.] Opportune concitatius Pamphilum defendit Parmeno, poſtquam Philotis inducta eſt, ut fateretur injuriam factam. *Donatus.*

Atqui ea res.] *Atqui*, imo. Legitur & *atque*. Idem.

Atqui ea res.] Multi libri, etiam ex antiquis, pro *atqui*, *atque*, & Baſilicanus. *Faernus.*

87 *Et illam.*] Meretricem malam. *Donatus.*

Et hanc, quæ domi erat.] Uxorem modeſtam. *Idem.*

Et illam, & hanc quæ domi erat.] *Illam* quæ meretrix eſſet: *hanc*, id eſt, uxorem. *Idem.*

Cognovit.] Diligentius & attentius conſideravit. nam *cognoſcere*, eſt diligenter & attente conſiderare. *Idem.*

Cognovit ſatis] Bene *ſatis*, ex ipſius moribus, & ex meretricis. *Idem.*

88. *Ad exemplum.*] Quaſi ad imaginem, & collationem, & ſpeciem comparationis. *Idem.*

Ad exemplum ambarum mores earum exiſtimans.] Donatus: *Quaſi ad imaginem & collationem, & ſpeciem* (leg. ſpecimen) *comparationis, intelligens.* Nihil ſatis expedivit. Res mira: omnes videntur ſibi intelligere, & interpretari hunc verſum, dum nihil agunt interim. non enim ſufficit dicere: *mores earum comparavit ac contendit, & de utriuſque moribus ex hac comparatione judicavit.* nondum enim nec de φράσει, nec de συντάξει conſtat. in qua re cum non parum incommodi videret *Franciſcus Guyetus*, verſum totum delevit. Majoris id eſſe candoris dixeris, quod fateri ita voluit, non ſatis commode explicari poſſe; ut cum Terentiana ſcilicet ſtili civilitate conſentiat explicatio ac eruditis approbari queat. Sive enim dicas: *earum ambarum mores, ad exemplum exiſtimavit*; ſatiſne Latinum erit, *ad exemplum exiſtimare*, ut efficiat ſenſum, quem vis? Sive ita diſtinguas: *ad exemplum ambarum, mores earum exi-*

Hac, ita uti liberali esse ingenio decet,
Pudens, modesta; incommoda, atque injurias
Viri omnes ferre; & tegere contumelias.
Hic animus partim uxoris misericordia
Devinctus, partim victus hujus injuriis,

Pau-

stimans, quid aliud poteris afferre melius quam ut dicas, *exemplum*, cottidianæ vitæ consuetudinem esse, *mores* ad ingenium notandum pertinere? q d. exigendo & comparando hujus consuetudinem, ad illius consuetudinem, quo ingenio utraque esset, facile judicare potuit & deprehendere. nam *cotidiana vita consuetudo, ut cujusque ingenium sit, declarat maxime. Heaut.* 2, 3, 43 Nec dubitandum est de re, quin de comparatione liberalis in Philumena ingenii, meretricis ingenium parum liberale perspexerit Pamphilus id quod *v.* 89 *& seq* satis ostenditur. sed quid in verbis desiderare queant eruditæ aures, norunt, qui castum Terentiani sermonis genium intelligunt *Bœclerus.*

Existimans] Intelligens. *Donatus.*

Mores earum æstimans.] Mores earum comparans ac contendens; & de utriusque moribus ex hac comparatione judicans. *Mer. Casaubonus.*

89. *Hac, ita ut liberali esse ingenio decet.*] Qualitas comparativa. *Donatus.*

Hac ita uti liberali esse ing. &c.] Egregie induxit hanc figuram Poëta, ut quantum præstaret matronæ virtus, meretriciis moribus, intelligendum daret. dum enim adolescens uni deditus meretrici fuit, non statim deprehendit fucatos mores, & nihil ex sincero trahentes. Verum postquam comparandi copia fuit, non potuit liberali Pamphili ingenio (tale enim facit poëta) dubium esse, quid amari, quid præferri deberet Ingenia enim similitudine sibi conciliantur invicem. atque ut pravi facile inter se conspirant; ita præstantes nec distortas naturas arcano quodam & elegante commercio consentire videmus. cujus sententiæ vim, quasi obiter, sed penetrabili efficacia, extulit noster in illis:

---- huc transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est. Bœclerus.

Uti liberali esse ingenio decet.] Ut eam decet, quæ liberali sit ingenio. Cæterum, posterius membrum comparationis consulto omittit ne meretricem absentem, insectando præsentem offenderet. *Mer Casaubonus.*

90. *Pudens, modesta.*] Hæc contra vitia meretricia posuit. Pudens hæc, illa procax: modesta hæc, illa maligna. reliqua vero superadduntur ornamenta, uxoris matronæque laudes. *Donatus.*

Incommoda atque injurias.] Callide, laudata uxore non repetit vitia meretricis apud meretricem: & simul contentus de uxoris laudibus, vitia meretricis intelligit. *Idem.*

Incommoda atque injurias viri omnes ferre.] Figura ἔλλειψις. Idem.

Tegere.] Hoc plus est, quam ferre. & *tegere*, quod meretricem amaret. Et plus dixit *tegere*, quam celare. *Tegere* enim ad hoc dixit: ut non solum cuiquam non ediceret, sed & ne quis sciret. *Idem.*

92. *Hic animus.*] Oratorie dixit. non enim Pamphilum dixit: sed animum Pamphili. *Idem.*

Hic animus.] *Hic* pro *tum. Virgilius,*
Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes. Idem.

Uxoris misericordia.] Ἀμφιβολία. Idem.

Uxoris misericordia.] Recte, quia ex misericordia amor nascitur. Sic & in Phormione, *Misertum est, virgo ipsa facie egregia. Virgilius,*
---- heu quibus ille
Jactatus fatis! ---- Idem.

93. *Devinctus, partim victus.*] De proximo repetivit παρόμοιον, *devinctus, victus.* Idem.

Devictus.] Alii melius, *Devinctus. devinctus, victus*, elegans παρόμοιον. Mer. Casaubonus.

Partim victus hujusce injuriis.] Qualitas relativa. *Donatus.*

Par-

Paulatim elapsus est Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem, postquam par ingenium nactus est.
Interea in Imbro moritur cognatus senex
Horunce. ea ad hos redibat lege hereditas.
Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem: nam senex
Rus abdidit se: huc raro in urbem commeat.

PH. *Quid*

Partim victus hujusce injuriis.] Omnes fere l. s. & in iis antiquissimi, *hujus*, quod in unam syllabam contrahendum est. *Faërnus.*

94. *Paulatim elapsus.*] Adeo est tardus amor Pamphili & magnus, ut etiam post injurias difficile discedat. *Donatus.*

Elapsus.] Animus, non Pamphilus. *Idem*

Atque huic transtulit.] Liber Bembinus, *huc*, perspicue melius. *Faërnus.*

Huic.] Alii, *huc*. Mer. Casaubonus.

95. *Postquam par ingenium nactus est.*] An sibi par? an absolute bonum? ut dicimus, *Si par est facere te.* Ergo aut sibi par, aut uxori: id est, liberali fœminæ. *Donatus.*

Par ingenium nactus est] *Par ingenium*, eandem voluntatem. *Sallustius*, *Quos eadem odisse, & eadem metuere in unum coëgit.* Idem alibi; *Nam idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.* Idem.

Par ingenium nactus est.] Quod mori & amori suo melius congrueret: illi *pius ac pudicus*, ut paulo supra; hoc, *pudens, modesta, &c.* ut modo. *Mer. Casaubonus.*

96. *Interea in Imbro moritur cognatus senex.*] Bene causa abitionis Pamphili narratur. *Donatus.*

Imbro.] Insula Thraciæ proxima. *M. Casaubonus.*

Moritur cognatus senex.] Bene quod ait *senex*: nam acerbum funus non conveniebat fabulæ. In comœdia itaque apud *Terentium*, aut meretrix molesta, aut ex duabus una uxor moritur, aut senex. Ita ex hujusmodi mortibus, vel incommodum vitatur, vel lucrum insuper nascitur, ut non sit causa lugendi. *Donatus.*

97. *Harum.*] Maluit *horum*, quam *dominarum*, dicere. *Idem.*

Horum. ea ad hos redibat lege hereditas.] *Horunce ad hos ea*, est in libro Bembino. ita versus melius procedit. in libro Victoriano *horunc* etiam scriptum fuisse conicio. nam *m*, in litura est. quod vero sequitur *redibat*, omnes antiqui libri, & quidam ex recentibus, itemque Donatus habent, *rediebat*. Faërnus.

Ea.] Quæ ex cognato sene. nam mortui senis commemoratio, ex communi loquentium consuetudine tacitam habet & hæreditatis significationem, quo spectat relativum illud, *ea*. Mer. Casaubonus.

Ad hos redibat lege hereditas.] Verbo juris usus est: ea enim legitima est hæreditas, quæ familiæ debebatur. *Donatus.*

98. *Eo amantem.*] Modo jam uxorem: non enim amicam. *Idem.*

Invitum Pamphilum extrudit pater.] Invitum recessisse vis verbi demonstrat. Nam proprie *extrudere* dicitur, qui manibus expellit: sed hic translatione usus est, ut ostenderet, tantum importunitatis verbis senis fuisse, quantum impulsio manuum efficere potuisset. *Idem.*

Extrudit.] Verbum necessitatis & aptum importunitati. *Idem.*

99. *Relinquit.*] Inertia præsentis temporis. Legitur & *reliquit.* Idem.

Relinquit cum matre hic uxorem] Præparatio ad futurum errorem. *Idem.*

Reliquit cum matre hic uxorem.] Ex iisdem libris Bembino & Victoriano & ex Donato, lego, *relinquit*. ita & Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

100. *Nam senex rus abdidit se.*] *Nam* hic inceptiva particula est. ut, *Nam meus conservus est homo haud magni pretii.* *Plautus* in Milite glorioso. *Donatus.*

PH. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?*
PA. *Nunc audies. primo dies complusculos*
Bene conveniebat sane inter eas. interim
Miris modis odisse cœpit Sostratam:
Neque lites ullæ inter eas, postulatio
Numquam. PH. *quid igitur?* PA. *si quando ad eam accesserat*
Confabulatum, fugere e conspectu ilico,
Videre nolle: denique ubi non quit pati,

Simu-

Rus abdidit se.] Verbum reprehendentis senem: quod, *se abdidit*, dixit. *Donatus.*

Huc raro in urbem commeat.] *Huc* bene dixit, ut ostendat Parmenonem in urbe esse. Mira οἰκονομία. fac enim præsentem, & nullus error in fabula est. *Idem.*

Commeat.] *Commeare* est abesse inde, ubi te esse oporteat. Ergo hoc dicto ostendit, quam raro ad urbem veniat senex. quippe *commeatus* est ex aliqua commoratione temporalis abscessus. *Idem*

101. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?*] Bene usque adhuc suspensa narratio est. & in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quod nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optaverit. *Idem.*

Quid adhuc habent?] Hoc tristior meretrix dixit. *Idem.*

Infirmitatis.] Instabilitatis. Phorm. act. 5. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

102. *Nunc audies.*] Sic ait, quasi jamdudum audire cupienti, vel quasi ad molestam percontatricem. *Donatus*

Primum dies complusculos] In libro Bembino erat *primos dies compl.* postea s, deleto, remansit *primo*, quod habuit & Victorianus. *Faernus.*

103. *Bene conveniebat sane.*] *Bene*, pro multum: & *sane*, valde. quia qui sanus, idem & validus. *Donatus.*

104. *Interim miris modis odisse*] Huc usque Parmenonem Poëta verba passus est dicere; cætera actibus servaturus. *Idem.*

Interim miris modis] Mire ad finem comœdiæ rerum explanatio reservatur. namque si quæras, fallitur Parmeno, quum non odio socrus, sed pudore simultatem adversus socrum Philumena simulaverit. *Idem.*

Interim.] Modo repente: & est adverbium temporis. *Idem.*

Miris modis.] Miris exemplis. *Idem.*

105. *Postulatio.*] Expostulatio, querela. sed proprie *expostulatio* est apud illum ipsum, qui peccaverit: *postulatio*, de illo apud alterum. *Idem.*

Postulatio.] Expostulatio, querela. ex quibus non solum amor sæpe confirmatur: (And. act. 3. sc. 3. *Amantium iræ, amoris redintegratio est.*) sed & dulcior interdum fit amoris fructus; ut apud Ælianum De Var. Hist. nescio quis, *εἰ δέ τι καὶ ἐγὼ ἠθῶν ἐπαΐω, ἥδιστον ὑπείληφα εἶναι τοῖς ἐρῶσι πρὸς τὰ παιδικὰ ἐκ διαφορᾶς καταλλάττεσθαι.* M. Casaubonus.

106. *Quid igitur?*] Recte dixit, si hoc non fuit, quid ergo? *postulatio*, querela & quasi justa interpositio querelarum. *Donatus.*

Quid igitur?] Unde igitur de odio tibi constat? *Mer. Casaubonus.*

107. *Fugere e conspectu illico*] Bene *e conspectu*: utpote, quæ caveret gravida intelligi. Sed tamen subjungit, *videre nolle*: ut ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odiorum credidit, quod Philumena neque videri vellet, neque videre. *Donatus.*

Fugere e conspectu.] Ne videretur. *Idem.*

108. *Videre nolle.*] Ne videret. *Idem.*

Denique, ubi non quit pati] *Pati* & sustinere, & sustineri intelligi potest hoc loco. utrum postquam non potuit susti-

Simulat se ad matrem accersi ad rem divinam. abit.
Ubi illic dies est complures, accersi jubet.
Dixere causam tum nescio quam. iterum jubet.
Nemo remisit. postquam accersunt sæpius,
Ægram esse simulant mulierem, nostra ilico
It visere ad eam: admisit nemo. hoc ubi senex
Rescivit, heri ea causa rure huc advenit,
Patrem continuo convenit Philumenæ.
Quid egerint inter se, nondum etiam scio:
Nisi sane curæ est, quorsum eventurum hoc fiet.
Habes omnem rem: pergam quo cœpi hoc iter.
PH. *Et quidem ego: nam constitui cum quodam hospite*

Me

sustinere socrum? an postquam illam socrus ferre non potuit, sic se cœlantem nurum? Potest etiam sic intelligi, Ubi non potuit argumenta odii sui ipsa nurus pati & continere, migravit ad socrum. *Donatus.*

Non quit pati.] Tolerare abt tolerari: quia *patior* commune est. nam *patior te*, & *a te*, dicimus. *Idem.*

109. *Simulat se a matre accersi ad rem divinam: abiit*] Idem liber pro, *a matre*, habet *ad matrem*: & pro *abiit*, *abit.* utrunque placet. ita habebat & Victorianus. postea emendatum fuit in lectionem vulgatam. *Faernus.*

Accersi ad rem divinam.] Tum enim amici & familiares vocari solebant. *M. Casaubonus.*

Abiit] Proprie *abiit*: quia non expectavit ut mitteretur. *Donatus.*

110. *Ubi illic dies est complures.*] Ἀρχαϊκῶς *dies*, non *diebus* dixit. *Idem.*

Accersi jubet.] Non addidit *quæ*, quia intelligitur. *Idem.*

Accersi jubet.] Socrus scil. *Mer. Casaubonus.*

111. *Dixere causam tunc, nescio quam.*] Ideo *nescio quam*, quia nullius momenti ac falsam. *Donatus.*

Dixere causam tunc nescio quam.] Nescio quid causati sunt. *Mer. Casaubonus.*

112 *Nemo remisit.*] Hic jam apertius odium videtur, ubi nec jam fingitur causa. *Donatus.*

Postquam accersunt.] Subauditur *nostri*, id est, missi a socru. *Idem.*

Postquam accersunt.] Id est, missi a nobis scilicet. Et mira varietas. *Idem.*

114. *It visere.*] Ut,

---- populare penates
Venimus. ---- Idem.

It visere ad eam] *Visere*, officii est: *videre*, quærentis aliquem. *Idem.*

Admisit nemo.] Injuriosa etiam ipsa pronuntiatio est. *Idem.*

Hoc ubi senex rescivit.] *Scimus* quæ ad nos deferuntur: *rescimus* cœlata. *Idem.*

115. *Heri ea causa*] Bene *ea causa* quippe qui se ruri abdidisset. *Idem.*

117. *Nondum etiam scio.*] Παρέλκει tertium: & deest *scire*. Et est σύλληψις, *scio scire*, cum ἀναβάσει. Idem.

Nondum etiam.] Recte servavit reliquis partibus fabulæ pendulum & attentum spectatorem. *Idem.*

118. *Nisi sane cura est, quorsum eventurum hoc fiet.*] Bene, quia curiosus est Parmeno, & idem garrulus. nam per totam fabulam talis inducitur. *Idem.*

Nisi sane cura est] Vide Phorm. act. 3. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

Quorsum eventurum.] Ἔλλειψις. deest *scire* Donatus.

119. *Habes omnem rem.*] Quasi dicat, quam audire expetisti. *Idem.*

Pergam quo cæpi hoc iter.] *Pergam hoc iter*: ut,

Tendere iter pennis. ----
Idem.

Quo cæpi hoc iter.] Ad portum scilicet. *Idem.*

120. *Nam constitui cum quodam ho-*

 spite]

Me esse illum conventuram. PA. *dii vertant bene*
Quod agas. PH. *vale.* PA. *& tu bene vale Philotium.*

spite.] Dicit causam cur in reliqua fabula non appareat persona hujus meretricis. *Donatus.*

Constitui.] *Constitui* proprie. nam de hujusmodi rebus dicitur convenire & constituere, de cujusmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. *Idem.*

Nam constitui.] Heaut. act. 4. sc. 4. *Aut cum venturam dixero & constituero, &c.* Mer. Casaubonus.

121. *DI vertant bene quod agas*] Saepe enim res eveniunt aliter, quam volumus: & ideo *vertumnus* colitur, qui praeest rebus vertentibus. *Donatus.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

Argum. *Sostratam uxorem accusat Laches, quod nurum Philumenam duritie sua & morum incommoditate, domo ejecerit: socrus contra, nihil tale a se peccatum esse contendit.* Thes. 1. *Socrus fere nurus suas odisse solent.* 2. *Uxoris est, familiam bene curare.*

LA. *Pro Deum atque hominum fidem, quod hoc genus est,*
quae haec est conjuratio?

Utin

Satura est haec scena *Octonariis & Senariis Iambicis*, tum *septenariis Trochaicis* constans. v. 4. duo *MSS. n. itaque uno animo adeo omn.* unus; *ita adeo uno an. o.* v. 6. duo; *in eodem mihi omnes vid.* unus; *in eodem omnes vid. m.* v. 7. omnes, *& ei ludo.* v. 9. unus, omissa negatione, *ita me d. b. a. m. L.* alter; *non ita me dii ament mi Lach.* Argentor. *non ita mi dii ament Laches.* v. 12. omnes; *te immerito accusatam.* v. 14. omnes; *tu autem.* v. 15. duo; *decreverint.* unus; *decreverunt.* v. 17. omnes; *ab egone?* v. 19. duo; *quo quisquam pacto.* v. 29. duo; *praeter aequum & aetatem meam.* v. 33. duo; *a curis ceteris.* v. 38. omnes; *odisse se assim.* v. 39 duo omittunt, *hoc.* v. 41. duo; *enim lassam esse oppido tum ajebant.* unus; *enim lassam eam opp. tum ajebant.* v. 42. omnes; *ad morbum.* Boeclerus.

Pro Deum atque hominum fidem!] *In hac scena accusatio socrus est: quae se conjecturaliter defendit dicens nihil a se factum in perniciem nurus.* Donatus.

1. *Pro Deum atque Hominum fidem!*] Ἐμπαθῶς ab exclamatione coepta scena est. Senex enim est difficilis & iratus. *Idem.*

Quod hoc genus est? quae haec est conjuratio?] Conatur *Terentius* adversus famam socrum bonam reperire, & incipit a generali exclamatione, quo vehementior sit ejus accusatio: paulatimque ad speciale crimen descendit. *Idem.*

Quod hoc genus.] Accusatio a persona: cui accidit ex sexu, & quod socrus est. *Idem.*

Quod hoc genus est, quae haec conjuratio.] O. l. s. & Donatus geminat verbum, *est*, *quae haec est conjuratio.* est autem extrema pars octonarii iambici, qui abjecto ex *quod*, d, bene procedit. *Fairnus.*

Quod hoc genus est.] *Quod genus* i. e. *hominum.* Virg. vel eo respicit, quia ut genus, ita & mores saepe: boni ex bonis, &c. Vide Phorm. act. 1. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

1. *& seq.* Ut aequissimam esse hanc socrum constaret, Poëta omnes socrus accusari fecit. nam & accusatio illustrabit virtutem innocentis & comparatio pertinetque hic locus ad explicandum

fabu-

Utin' omnes mulieres eadem æque studeant, nolintque omnia?
Neque declinatam quicquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.
Viris esse adversas, æque studium est, similis pertinacia est.
In eodemque omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam.
Ei ludo, si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.
SO. *Me miseram, quæ nunc, quamobrem accuser, nescio.*
LA. *hem,*

TU

fabulæ titulum. *Bœclerus.*

Conjuratio.] *Confessio* bonæ rei est: *conjuratio* malæ. & inde conjuratio Catilinæ dicta est *Donatus.*

Quæ hæc conjuratio.] Accusatio a re. *Idem.*

2. *Ut omnes mulieres eadem æque studeant*] Bono argumento utitur. Læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum *Idem.*

Ut omnes mulieres] Accusatio a causa eadem. *Idem.*

Ut omnes mulieres eadem æque studeant.] Concitatius est, quemadmodum legitur in libris Bembino & Victoriano, *utin omnes.* Faërnus.

Studeant.] Majoris operis est *studere*, quam *velle.* Donatus.

Nolintque omnia?] Menand. Γυνὴ γυναικὸς πάντοτ' οὐδὲν διαφέρει. Mer. Casaubonus.

3. *Neque declinatam quidquam.*] Id est, flexam vel inflexam, ab eo quod declinaverit: ne parum sit, diversam vel dissimilem dixisse. ut est illud, *Illum tumultum inflexit.* Donatus.

4. *Itaque adeo uno animo.*] Nescias an ex sententia hac, vel adeo ex hac scena nomen fabulæ sit inventum. *Idem.*

Itaque adeo.] Necessaria sententiæ ἀμφιβολία, ad describendam utramque personam. *Idem.*

Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.] Nemo potest hic dubitare, aut de ambiguo sensu queri, socrus enim accusantur, non nurus. *Donatus* summam ponit: *læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum.* mox non inerudite, *necessariam sententiæ ἀμφιβολίαν* agnoscit; *ad describendam utramque personam.* Bœclerus.

Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus.] Necessaria sententiæ ἀμφιβολία, ad describendam utramque personam, ait hic Don. ambiguitas autem ex eo, quod utrumque *Socrus*, & *nurus* vel ut accusativi, vel ut nominativi possint accipi; sed ideo quæsita ambiguitas, quia utrolibet accipias modo æque vera fuerit oratio, nam & τὰς socrus ut plurimum oderunt αἱ nurus: & τὰς nurus, αἱ socrus. *Mer. Casaub.*

5. *Viris esse adversas*] Aliud argumentum: Læsisti nurum, ut mihi adversareris. nam mulier es, & mulieres omnes adversantur viris. *Donatus.*

Viris esse adversas.] In *viris*, s, abjicitur, ut stet versus. *Faërnus.*

Æque studium est.] *Studium*, est voluntas hominis attentior atque impensior. *Donatus.*

Similis pertinacia est] Αὔξησις. nam *studium* & bonum est: *pertinacia* vero nunquam non mala. *Idem.*

6. *In eodemque omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam.*] Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt communia, unum ipsius. quod mulier est, & quod socrus, communia: quod ipsa specialiter magistra est ad malitiam Sostrata. Ex his colligit injuriam passam nurum per conjecturam. *Idem.*

In eodem ludo.] In eadem schola: vel eodem Gymnasio. *Mer. Casaubonus.*

7. *Et ei ludo, si ullus est, magistram.*] Magna amplificatio criminis. Dubitat an sit ludus malitiæ: & magistram non dubitat Sostratam, sed *certo scio* inquit. *Donatus.*

Et ei ludo.] Liber Bembinus non habet conjunctionem, &. Faërnus.

8. *Me miseram.*] Et hæc ἐμπαθῶς

cœpit

Tu nescis? So. *non, ita me dii bene ament, mi Laches,*
Itaque una inter nos agere ætatem liceat. La. *dii mala prohibeant.*
So. *Meque abs te immerito esse accusatam, postmodo rescisces.* La. *scio:*
Te immerito? an quicquam pro istis factis dignum te dici potest?

Quæ

cœpit, sed ad misericordiam spectat defendentis oratio. *Donatus.*

Quæ nunc, quamobrem accuser, nescio.] Oratorie pro se loquitur mulier. siquidem majoris innocentiæ est nescire crimen, quam defendere. & his verbis ostenditur, sine noxa esse etiam Philumenam: non solum hanc, quæ loquitur, Sostratam. *Idem.*

9. *Non, ita me DI ament, mi Laches.*] Modo *mi Laches* non est blandientis, sed ejus qui periclitetur innoxius. *Idem.*

Non ita me DI bene ament.] Ἀπιχνῶ-πίστε per jusjurandum. *Idem.*

Non, ita me DI bene ament.] Animadvertendum, veteres, non minus ἀφον-ρεισμὸν in verbis, quam κακέμφατον neglexisse: velut hic, *Ita me DI bene ament.* Idem.

Non ita me di bene ament.] Non fere invenias librum, in quo sit dictio *bene.* sed nec Donatus eam habet: qua dempta oportebit sustentare versum, qui est senarius, vel applicando ei ultimam particulam versus præcedentis, vel producendo posteriorem syllabam in, *ita.* Faërnus.

10. *Itaque*] Modo duæ partes sunt orationis. *Donatus.*

Una inter nos agere ætatem liceat.] Virg.

Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem.

Mer. Casaubonus.

DI mala prohibeant.] Seniliter odit uxorem, cujus amor optabilis fuit in adolescentia. *Donatus.*

DI mala prohibeant] Ut una inter nos agamus ætatem. *Idem.*

Dii mala prohibeant] Sc. *ut una inter nos agamus ætatem. Seniliter odit uxorem, cujus amor optabilis fuit in adolescentia.* ita *Donatus.* Satisne ἐνδίκως huc fieri putabimus, si senex iracundior sane, minime ex durissimis tamen, uxoris præsentis mortem optet, quod plerique hic putant intelligi? an Comœdia Terentiana huc progreditur? Manifesto hoc fieri vix crediderim. itaque rectius forte fuerit, ut credamus, secum hæc Lachetem in iracundia mussitare; non audiri ab uxore velle. Qui diversum sentiunt, tolerabilius ita explicarent, quasi Laches potius sibi optaret mortem, quam uxori. Sed quod ante dixi, verius videtur. inter orationem enim Sostratæ murmuratur: quæ connectenda est: *non, ita me dii ament, mi Laches: itaque una inter nos agere ætatem liceat: meque abs te immerito esse accusatam postmodo rescisces.* Bœclerus.

Mala prohibeant.] Ut una inter nos agamus ætatem. Plaut. in Trin. M. *Quid agit tua uxor, ut valet? plus quam ego volo:* & quæ ibi sequuntur. *M. Casaubonus.*

11. *Postmodum rescisces.*] Hæc figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur: in qua aliquid promittimus judicibus nos probaturos, quum metuimus, ne quid illis temere persuasum sit. *Donatus.*

Postmodum rescisces,] Fiducia innocentiæ. *Resciscere* est, quum quod de industria cœlatur, vix argumentorum vi agnoscitur. *Idem.*

Postmodum rescisses] Idem liber, *post modo,* habet, ut & exigit versus. in quo correpta extrema hujus dictionis syllaba, ut apud Ovidium, *post modo si perges:* est anapæstus in sexta. *Faërnus.*

12. *An quidquam pro istis factis.*] Amare; παρὰ προσδοκίαν. *Donatus.*

An quicquam pro istis &c.] Nota ἐπιτάσεις Poetæ & ἀντίθετα in augendo amplificandoque. crimen erat: *offendisti nurum, atque ut abiret effecisti.* Hæc sunt *facta ista,* quæ nulla reprehensione satis exag-

Quæ me, & te, & familiam omnem dedecoras, filio luctum paras.

Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis:

Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.

Tu sola exorere, quæ perturbes hæc, tua impudentia.

SO. *Ego ne?* LA. *tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem putas.*

An,

exaggerari possunt: quæ *dedecus* & *luctum* in omnem familiam inferunt; quæ *inimicitias* in affines spargunt: quæ sacra necessitudinis exoptatæ violant, ac perturbant. considera singula verba; & exquire, si quid potuit comprehendi plenius, aut gravius incusari. *Bœclerus.*

13. *Quæ me, & te, & familiam.*] Jam sic accusat, quasi probaverit crimen. & est amplificatio. *Donatus.*

Quæ me, & te, & familiam] Hæc exaggeratio est, quæ δεινότης appellatur, quum ex uno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. *Idem.*

Dedecoras] *Dedecoratur*, quod honestum est; *turpatur*, quod honestum est corporale. *Idem.*

Et familiam dedecoras.] In libro Bembino est, *& familiam omnem dedecoras* e versu etiam non repugnante. *Faernus.*

14. *Ex amicis inimici ut sint.*] Operosius locutus est. ut in *Andria* 1, 1, 10: *feci ex servo ut esses libertus mihi.* Ita *Cæsar* 3 *B. C.* 104: *plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt.* Et ex diverso; *cum te reveni ex inimicitia in amicitiam*, apud *Plautum Sticho*, 3, 1, 8. Bœclerus.

15. *Dignum, suos cui liberos committerent.*] Multum sonanter, & accusatorio strepitu, nec masculinum genus nec fœmininum posuit: nec unam, sed liberos. Sic *Cicero*, *En cui tuos liberos committas:* quum de uno ageret, &, *habemus enim liberos:* de puella. *Donatus.*

Dignum.] Sic dixit *dignum*, ut honoris genus sit, accipere uxorem meruisse. *Idem.*

Suos cui liberos committerent.] Nota liberos in significatione etiam unius filiæ. *Idem.*

16. *Tu sola exorere.*] Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat. *Cicero*, *Exortus est servus, qui quum in eculeo appellare non posset, tum accusat solutus.* Idem.

Exorere.] Existis. *Exoriri* dicitur, qui non expectatus invadit in aliquem. *Idem.*

Tu sola exorere] Emergis, reperiris, verbum hoc impudentiam notat Don. recte sane. nam τὸ *oriri* proprie, de magnis dicitur, ut de Sole, vulgo. & Hor. de Aug.

Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

Hic igitur de muliere, cum indignatione, ac contemptu: q. d. Tu muliercula inventa es, quæ tantum tibi pro tua impudentia sumeres, &c. *Mer. Casaubonus.*

17. *Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem putas.*] *Tu mulier*, ἔμφασιν malitiæ habet. & omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et lapis nunquam utilis, nisi ad telum, quem magis ad injuriam delegit, nam saxum melius, quam lapis. Ut *Virgilius:*

Saxaque subvectare humeris. ---

Donatus.

Tu inquam mulier.] Sic *Euripides:*

Πολλὰς ἂν εὕροις μηχανάς, γυνὴ γὰρ εἶ.

& *Virgilius:*

--- *varium & mutabile semper*
Fœmina. --- Idem.

Tu inquam mulier.] Versum hunc ita invenias in plerisque libris scriptis. *Faernus.*

So. *Ego ne?* LA. *tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem non hominem putas.*] Et stat optime hic octonarius, si primam ejus syllabam præcedenti attribueris. sane etiam Donatus legit, *non hominem putas.* Idem.

Quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.] Heaut. act. 5. sc. 1.

Non

An, quia ruri crebro esse soleo, nescire arbitramini,
Quo quisque pacto hic vitam vestrarum exigat?
Multo melius hic quæ fiunt, quam illic ubi sum assidue, scio:
Ideo quia, ut vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris.
Jampridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam:
Minimeque adeo mirum; & , ni id fecisset, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:
Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.

At

Non (ita me dii ament) auderet hæc facere vidua mulieri,
Quæ in me fecit. ibid.
Quot res dedere ubi possem persentiscere,
Nisi essem lapis?
Aut Plautus, etiam ad hominem vafrum & rigidum transtulit: ut in Mostell. *Alter hoc Athenis nemo doctior dici potest. Verba dare illi non magis hodie quisquam, quam lapidi potest.* Mer. Casaubonus.

Lapidem, haud hominem.] Sufficeret, *lapidem putas*: sed de stomacho; *haud hominem*, additum est. *Plautus, Herus meus, elephanti corio circumtectus est, non suo.* Donatus.

Haud hominem putas.] Ἐν ἤθει. Sic *Apollodorus*: Σὺ μὲ παιδάπα(ω*eHCAT λίθον. Idem.

18. *An quia ruri esse crebro soleo.*] Memor sui est, qui dixerat, *rus abis.* Idem.

An quia ruri crebro esse soleo] Donatus: *memor sui est, qui dixerat*, Rus abis. Ubi hoc dixerat? nuspiam. Corrige: *rus abdidit se.* quod extat. *act.* 1. *sc.* 2. *v.* 100. &, ne quid dubitationis relinquatur ad *v.* 27. *rus habitatum abii*, iterum annotat sive priorem annotationem repetit: *quia dixit, senex rus abdidit se.* quid agunt, qui semper tanta diligentia obvia errata typis ornant? *Bœclerus.*

19. *Quo quisque pacto hic vitam vestrorum.*] *Vestrorum*, pro *vestrum.* sic veteres. *Donatus.*

Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat.] In libro Bembino est, *vestrarum. nec.* Faërnus.

20. *Multo melius hic quæ fiunt.*] Ὑπερβολῇ usus est. ut in Adelphis, *An non prius totis sex mensibus olfecissem.* Donatus.

Illic.] Pro *illhic*, antique. *Mer. Casaubonus.*

21. *Ideo, quia, ut vos mihi domi eritis*] Mire confirmat, unde sciat: ne suspiciose crimen objicere videretur. Et bene *mihi*: quia commoditas familiæ ad hunc redundatura est. *Donatus.*

Proinde ego foris] Honestæ curiositatis excusatio: nempe quod ab illarum vita, & conversatione domestica sua fama foris penderet; quæ bona, si vita illarum talis; mala si & illa. *Mer. Casaubonus.*

22. *Pridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam.*] Primo objurgatio est Sostratæ, cur non amet nurum. Secundo, cur non ametur a nuru. Tertio, cur usque adeo puella nupta deserat domum. *Donatus.*

23. *Minimeque adeo mirum*]. Satis amare, pro merito dicit odium, contra meritum amoremque: simul excusat nurum, quæ oderit talem socrum: & simul prævenit, Quid si non læsa est, sed odio me habet. *Idem.*

24. *Sed non credidi adeo.*] Deest *osuram fuisse* Idem.

25. *Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras*] Senili jurgio, quo magis iniquam nurui socrum credit, tanto vehementius pro Philumena nititur; ut etiam officiorum ordinem pervertat. in quo suggeritur Sostratæ occasio ejus consilii, quod infra *act.* 4. *sc.* 2 & 3. simul, quod nimis a Lachete duriter hic dictum est, corrigitur a poëta, tum statim, quando effuso iracundiæ impetu ratiocinari incipit senex

&

At vide, quam immerito ægritudo hac oritur mihi abs te Sostrata:
Rus habitatum abii: concedens vobis, & rei serviens;
Sumptus vestros, otiumque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum, atque ætatem meam.
Non te pro his curasse rebus, ne quid ægre esset mihi?
SO. *Non mea opera, neque pol culpa evenit.* LA. *immo maxime:*

Sola

& honestius cum uxore loqui; tum accurata disputatione Pamphili, qua Sostrata vero officiorum ordine Philumenæ præfertur *act.* 4. *sc.* 2 & 3. Boeclerus.

26. *At vide, quam immerito ægritudo hac mihi oritur abs te, Sostrata.*] Ἠθικῶς post acrem invectionem, se ipsum miseratur, ut invidiam duræ inclamationis in ipsam convertat. Sic in Andria,

Age nunc: jam ego pol hodie, si vivo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere.

Et continuo,

---- Chreme,
Pietatem gnati! nonne te miseret mei,
Tantum laborem capere ob talem filium?

Donatus.

Quam immerito ægritudo hac oritur mihi abs te, Sostrata.] Postquam de injuria dixit, de persona ejus cujus fama est, id est, * cum *Ægritudo hac oritur. Oritur*, & magnitudinem rei significat, & repentinum impetum. ut supra, *Tu sola exorere.* Idem.

27. *Rus habitatum abii.*] Quia dixit, *Senex rus sese abdidit.* Idem.

Concedens vobis.] Ne diceretur, quod fit voluptatis causa, *Vobis*, melius pluraliter, quam si diceret *tibi*. Idem.

Concedens vobis, & rei serviens.] *Concedens vobis*, id est, ut vos in urbe essetis. *Idem.*

Rei serviens.] Res servit divitibus, quia abundant: rei serviunt pauperes, quia se coartant ad angustias rei. Ita ergo res pro qualitate sua & servit, & ei rei servitur. *Horatius*,*

Imperat aut servit collecta pecunia cuique. Idem.

Rei serviens.] Rei faciendæ & augendæ dans operam. *Mer. Casaubonus.*

28. *Vestros sumptus, otiumque.*] Sumptus vestros, idem quod alibi, *otium*, *vitam urbanam.* Vel quod nihil acquiritis, ut in Adelphis, *Hanc ego clementem vitam urbanam, atque otium secutus sum.* Donatus.

Otiumque.] Hoc est, amorem: quasi nihil agentibus. *Idem.*

Ut nostra res posset pati.] Mediocris scilicet: ut comici patresfamilias. *Idem.*

Otium.] Vitam otiosam. *Mer. Casaubonus.*

Nostra res.] Nostræ facultates. *Idem.*

29. *Præter æquum, atque ætatem meam.*] *Præter æquum*, quia vos estis domini: vel quia vos fruimini, quum ego doluerim. *Donatus.*

Præter æquum atque ætatem meam.] Heaut. act. 1. sc. 1.

Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præterquam res te adhortatur tua.

Mer. Casaubonus.

Ætatem.] Quia senex. *Virgil.*

---- vires ultra, sortemque senectæ.

Donatus.

30. *Non te pro his curasse rebus.*] Mirus sensus: Pro his, inquit, tot rebus unam & facilem redderes: curares, ne quid ægre esset mihi. Et *te* sic pronuntiandum, quasi dicat, Etsi alii non curarent, curare debuisti. *Idem.*

31. *Non mea opera, neque pol culpa.*] Vellet dicere, Nurus culpa evenit: sed melius dixit, *non mea*: ne accusando confirmaret, quod dixit senex, *Omnes socrus oderunt nurus.* Idem.

Neque pol culpa evenit.] Bene additum, *Neque pol culpa.* Potuit enim fieri ut

Sola hic fuisti: in te omnis hæret culpa sola, Sostrata.
Quæ hic erant, curares; cum ego vos solvi curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias, non pudet?
Illius dices culpa factum. So. *haud equidem dico, mi Laches.*
La. *Gaudeo, ita me dii ament, gnati causa: nam de te quidem,*
Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest.
So. *Qui scis, an ea causa mi vir me odisse assimulaverit,*

Ut

ri ut non fecerit ipsa injuriam: sed tamen permiserit fieri. mire tamen nec ipsa accusat nurum. *Donatus.*

Non mea opera, neque pol culpa.] Videtur unum dixisse *opera* & *culpa*: & tamen non est idem. *Opera* enim est, si scientes læserimus: *culpa*, si nescientes. quorum alterum sceleris, alterum stultitiæ est. *Idem.*

32. *Sola hic fuisti.*] Ratio. & deest *enim*: ut sit, Sola enim hic fuisti quod ad filium & maritum pertinet: nam non sola, cum qua nurus. *Idem.*

Sola hic fuisti.] *Sola*, quantum pertinet ad regendam domum: cæterum & filius, & nurus erant: sed *sola*, id est, sine me. *Idem.*

In te omnis hæret culpa.] Etsi in nuru culpa aliqua, in te omnis est tamen, Sostrata. *Idem.*

Sola, Sostrata.] Optime geminavit *sola*, more irascentium: nondum nomen posuit, & *Sostrata* additum ad amaritudinem inclamantis. *Idem.*

33. *Quum ego vos solvi curis cæteris.*] *Vos*, pro *te*: ut,

Desiste manum committere Teucris.

Idem.

Quum ego vos solvi.] Nova figura, *solvi vos.* Idem.

34. *Cum puella anum suscepisse inimicitias.*] Hoc dicit, tanquam concesserit etiam nurum iniquam esse. *Idem.*

Cum puella] *Puellam* blande dixit: ita hanc cum amaritudine, *anum.* Idem.

35. *Illius dices culpa factum.*] Prævenit defensionem: & eam sic pronuntiavit ut crimen. *Idem.*

Haud equidem dico, mi Laches.] *Mi Laches* modo dixit, quasi gravissimum accusatorem arguens, & quasi defatigata & delassata ejus inclamationibus. Non ergo blandientis est modo *mi*: sed invidiose rogantis *Idem*

36 *Gaudeo (ita me DI ament) gnati causa.*] Quod similis filius non sit, an quod talem uxorem habeat, quam nec inimica accusare possit? Et *gnati causa*, dixit, quia talem uxorem habens, sua causa quid gaudeat, non habet. *Idem.*

Nam de te quidem satis scio] Id est, nihil detrimenti fit si tu pecces. id est, nunquam, inquit, peccando pejor fieri potes: sed es eadem quæ semper es. Sensus est. Jam talis es, ut pejor fieri non possis. Sic Cicero, *Est idem Verres, qui fuit semper.* Idem.

37. *Peccando detrimenti.*] Servas, inquit, numerum peccatorum, nec fit ullum copiæ detrimentum. sed quum plurimum delinquas, tantundem semper admittitur. *Idem.*

Peccando detrimenti] Hic sensus obscurus est: attamen hic dum, quantumcunque inquit sceleris admiseris, id est, quantumcunque peccaveris, nihil de tua existimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuisti, quia pejor fieri non potes. *Idem.*

Peccando detrimenti.] Quidam hanc putant *eironeian*: quasi dicat, Certus sum, quod ex nullo peccato tuo damnum pati possumus: sed male. *Idem.*

Peccando detrimenti nil fieri potest.] Cic. *Scurra, exhausto rubore, qui se putaret nihil habere, quod de existimatione perderet, ut omnia sine fama detrimento facere posset.* Mer. Casaubonus.

38. *Qui scis, an ea causa, mi vir*] Defensio a derivatione causæ; in qua osten-

Ut cum matre plus una esset? LA. *quid ais? non signi* [illegible]
sat est,
Quod heri nemo voluit visentem ad eam te intro admittere?
SO. *Enim lassam oppido tum esse ajebant: eo ad eam non admissa sum.*
LA. *Tuos esse ego illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror.*
Et merito adeo. nam vestrarum nulla est, quin gnatum velit
Ducere uxorem: & quæ vobis placita est conditio, datur:
Ubi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

ostenditur non hanc esse, quam objicit causam senex, cur abierit nurus ad matrem suam. *Donatus.*

39. *Ut cum matre.*] Deest *sua*. Idem.

Ut cum matre una plus esset?] Ἰδιωτικῶς id est, diu, ac majorem partem. *Idem.*

Ut cum matre una plus esset?] *Una plus.* ita collocatur in antiquis libris Bembino, & Basilicano, & Donato. *Faërnus.*

Non signi sat est.] Liber Bembinus & alii antiqui ita habent, *non signi hoc sat est.* Idem.

40. *Quod heri nemo voluit.*] Bene infirmavit defensionem senex, dicendo, Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es, quum venires. *Donatus.*

Visentem te ad eam intromittere?] Nos ex eodem libro ita legimus, *visentem ad eam te intro admittere.* Faërnus.

41. *Enim lassam oppido.*] Infirmius defenditur socrus, ut error senis usque ad καταστροφὴν perseveret. *Donatus.*

Enim lassam oppido.] Pro, *oppido enim* dixit. Supervacua ponitur interdum hæc conjunctio, aut pro altera conjunctione. *Idem.*

Enim lassam oppido tum ajebant.] Non male videtur addi posse verbum, *esse*, ut in libro Bembino est, *enim lassam oppido tum esse ajebant.* Nec versus repugnat si τὸ *oppido* sit dactylus, ut *ilico.* sed utramvis lectionem sequare, prima hujus versus syllaba ad præcedentem pertinet versum: sunt autem trochaici. sane & in aliis antiquis legitur, *enim lassam oppido ajebant tum esse.* Faërnus.

Lassam.] Ægrotam. unde mox, *Tuos esse illi mores morbum magis, &c.* & sc. 2. *Quia ægra est, &c.* nec mirum, cum Græci τὸ κάμνειν, (unde κεκμηκότες;) & Heb. τὸ פגר. etiam de mortuis usurpent. Τὸ *enim* autem, pro *nam*, vel *siquidem* sæpius apud veteres. *Mer. Casaubonus.*

Oppido.] Valde. translatio a rusticis, qui interrogati, quemadmodum fruges provenissent; respondebant, *oppido*, id est, quæ sibi & oppido sufficere potuissent. *Donatus.*

Eo.] Propterea, ideo. *Idem.*

42. *Tuos esse illi mores.*] Acerbissime institit senex & accusationi uxoris, & defensioni nurus: siquidem hoc sensu dicat, nurum nec mendacii culpam incurrere, quæ vere ægrotet ex moribus malæ socrus. *Idem.*

LA. *Tuos esse illi mores morbum.*] Ex eodem libro interponimus pronomen *ego*, *tuos esse ego illi mores.* nec repugnat trochaicus, si *tuos* monosyllabum sit: *illi* vero priorem corripiat, uno, l, abjecto, ut sæpe alibi. *Faërnus.*

43. *Nam vestrarum nulla est.*] Pro *vestrum.* hoc enim venit ab eo quod est *vestra.* Donatus.

Quin gnatum velit.] *Quin*, qui non. *Idem.*

44. *Et quæ vobis placita conditio est, datur.*] Imago hic quædam argumentationis, quæ dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους: quod Latine dicitur, *Ab initio ad finem.* & ut generaliter cœpit invectionem, ita generaliter conclusit in socrus. & est sensus, Eo improbius facitis, quod illas, quas elegeritis, odistis. *Idem.*

Conditio.] Vide Phor. act. 4. sc. 1. *M. Casaubonus.*

45. *Ubi duxere impulsu vestro.*] Bene verba

verba eadem stomachose, & significanter. ... petivit, ut improbitas ex proximo appareat impulsu. *Donatus.*

Ubi duxere impulsu.] Videtur, ut supra diximus, hæc tota scena ad hoc interposita, ut fabulæ nomen hinc intelligeremus inventum. Et impudentiam socruum, impulsus repetitio demonstravit. *Idem.*

Impulsu vestro.] Sic in Heautontim. *Scortari crebro nolunt, nolunt crebro convivarier.* Idem.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

Argum. *Laches Pamphili pater, Phidippum Philumenæ parentem convenit super reditu suæ nurus, quam certe Phidippus negat apud socrum absente Pamphilo perdurare posse.* Thes. 1. *Patris est potestas, ut suos pro arbitratu cogat.* 2. *Non celando sed perferendo peccato dissidium tollitur. Exemplum paternæ indulgentiæ in Phidippo proponitur.*

PH. *Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse, ut te cogam,*
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus faciam,
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.

LA. *At-*

Iambici sunt *tetrametri catalectici.* v. 1. τὸ *ego* habent duo *MSS.* nostri. v. 2. unus: *paterno.* alter, *patrio an. devictus.* Argentor. *patris.* v. 4. unus: *jam scibo ex hoc quid siet.* alter: *ex hoc jam scibo quid siet.* Argentorat. *jam sciam ex hoc quid sit.* v. 5. omnes, ut ed. v. 6. duo, ut ed. v. 7. duo: *quod si tu idem faceres.* tertius: *quod si tu hoc idem faceres.* v. 9. omnes; *itidem incertum me dimisisti.* v. 10. omnes: *hanc vis esse affinitatem.* v. 15. omnes; *ne satis ut m. d.* v. 18. duo, *magnificare.* Argent. *magni facere.* v. 21 & 22. duo: *benignitatem quam exhibetis erga filiam meam*; ex glossa. v. 24. duo: *qua res id facere te prob.* tertius: *q. r. te id f. pr.* v. 30. omnes: *numquid vis aliud?* Bœclerus.

Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse.] *In hac scena moralis allocutio Phidippi est ad filiam, mitissimi patris colorem ostendens.* Donatus.

1. *Etsi scio.*] Apparet & hic multa prius patri suo Philumenam locutam fuisse. Ergo hæc responsio est, non principium. *Idem.*

Scio meum jus esse ut te cogam.] Hoc idem in Adelphis, *Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.* Idem.

Etsi scio Philumena.] Ex o. l. s. & Donato addimus pronomen, *ego*, hoc modo, *& si scio ego Philumena.* Faernus.

Ut te cogam.] Etiam invitam scilicet. *Donatus.*

2. *Quæ ego imperem facere.*] Iambicus est tetrameter catalecticus, qui bene procedet, & habebit iambum in quarta, si duos proceleusmaticos admiseris, unum in tertia sede, alterum in quinta. *Faërnus.*

2. *Patrio animo victus.*] Bene *victus*: quia non ratione facio. Victus est undecunque, qui recedit a jure. *Donatus.*

Ego tamen patrio animo victus.] *Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.* Mer. Casaubonus.

3. *Ut tibi concedam.*] Faciam ut tibi concedam: nec multo aliter in vulgari Idiotismo, *I do love: I do eat.* q. d. *facio ut edam: facio ut amem:* i. e. edo, amo. *Idem.*

Neque tuæ libidini.] *Libido* est quælibet voluntas temere suscepta. Et bene *libidini*: est enim non æquum, do-

mo

LA. *Atque eccum Phidippum optime video; hinc jam scibo quid fiet.*

Phidippe, etsi ego meis me omnibus scio esse apprime obsequentem;

Sed non adeo, ut mea facilitas corrumpat illorum animos:

Quod tu si idem faceres, magis in rem & nostram, & vestram id esset.

Nunc video in illarum potestate esse te. PH. *heia vero.*

LA. *Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amisti.*

mo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate posuit *libidinem*: tamen subaccusavit hoc nomine. *Donatus.*

Libidini.] Voluntati, simpliciter. vel, temerariæ, iniquæ voluntati. *Mer. Casaubonus.*

4. *Optume.*] Opportune. *Donatus.*

Ex hoc jam scibo.] Legitur & *hinc*, locale adverbium. & quasi comminatur uxori, modo se inventurum, ipsam peccasse non nurum. *Idem.*

Quid fiet.] Utrum quid fit rei? an quid fiet nurus? utrum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Sostratæ dicere: nam vicini sunt inter se proximi Laches & Phidippus. *Idem.*

Ex hoc jam scibo quid fiet.] Convenientior versui est lectio libri Bembini, quam & Donatus, ut varietatem lectionis, adducit, *hinc jam scibo*; propter versum tamen, qui est iambicus tetrameter catalecticus, ego legerim, *fit*, ubi est *fiet*. Faërnus.

Ex hoc jam scibo quid fiet.] Donatus: *Utrum quid fit rei? an quid fiet nurus? utrum innocens, an iniqua?* Male dubitavit. non potest σύνταξις nisi ad rem referri, si quis bene scribendi consuetudinem novit. *Boeclerus.*

5. *Phidippe, etsi ego meis.*] Expostulatio Lachetis apud Phidippum, accusationem continens, tanquam causam injuriarum intendat. *Donatus.*

Phidippe & si ego meis omnibus scio me esse apprime obsequentem] Versui aptior collocatio est in omnibus fere l. s. & Donato, *& si ego meis me omnibus scio esse apprime obsequentem.* Faërnus.

Scio me esse adprime obsequentem.] Principium a persona ejus cum quo agitur, & sua: & an utile sit, nimis obsequi hominem suis. *Donatus.*

Adprime] Vehementissime. *Idem.*

Obsequentem.] Facilem. *Mer. Casaubonus.*

6. *Sed non adeo ut mea facilitas.*] *Facilitas*, indulgentia. *Donatus.*

Sed non adeo, ut mea facilitas.] Deest tamen. & est ἀναχόλουθον tertium. *Idem.*

Sed non adeo ut facilitas mea illorum corrumpat animos.] Ex libro Vaticano & Basilicano ac Donato, ita collocamus, *mea facilitas*: ex omnibus autem l. s. *corrumpat illorum animos.* versus est iambicus tetrameter catalecticus, in quo contracta dictione, *mea*, in unam syllabam, est iambus in quarta. *Faërnus.*

7. *Quod si tu idem faceres.*] Melior est ordo verborum in libro Bembino, *Quod tu si idem faceres* Idem.

8. *Nunc video.*] Jucunde temperat ejus culpam, quem accusat, quum dicat illum coactum a suis facere sibi injurias. *Donatus.*

Eia vero.] Modo adverbium corripientis. *Idem.*

Eia vero.] Παρέλκον. Idem.

9. *Adii te heri de filia.*] Narratio. & memoriter Poëta: quia dixit *heri.* ea causa rure huc advenit, patrem continuo Philumenæ convenit. *Idem.*

Itidem incertum amisti.] Pro *amisisti.* συγκοπή. Et *itidem*, quid est? an id, Incertum amisisti, ut ac te incertus veni? Jungendum ergo *ut veni itidem* ut sit, Ut veni, amisisti itidem incertum. Incertus inquit veni: incertus a te recessi. *Idem.*

Ut veni, itidem incertum amisti.] Incertus veni: & incertum dimisisti. *M. Casaubonus.*

Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer e
Aut ea refellendo, aut purgando, vobis corrigemus
Te judice ipso. sin ea est causa retinendi apud vos,
Quia ægra est: te mihi injuriam facere arbitror Phidippe:
Si metuis, satis ut mea domi curetur diligenter.
At, ita me dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego: id adeo gnati causa;
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare.
Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam,

Hoc

10. *Haud ita decet.*] Non usque adeo decet. & est confirmatio. *Donatus.*

Haud ita decet.] Bene additum est *ita*. etsi enim cœlandæ iræ: non usque adeo tamen, ut discordiam pariant. *Idem.*

12. *Aut ea refellendo, aut purgando.*] *Refellit* qui negat: *purgat* qui fatetur. & sic defendit. Ergo *refellimus* per conjecturam: *purgamus* per ceteros status. *Idem.*

Refellendo.] Negando factum. *Mer. Casaubonus.*

Purgando.] Faciendi rationes ostendendo. *Idem.*

Vobis corrigemus.] Plus dixit *vobis*, quam *tibi*. Donatus.

13. *Te judice ipso.*] *Virgilius:*

Pan Deus Arcadia mecum si judice certet.

Quid enim est *te ipso*, nisi scilicet reo culpæ, & tibi ipsi ac tuis faventi? vel qui me speres vincere. *Idem.*

Sin ea est causa retinendi apud vos.] Reprehensio. *Idem.*

14. *Arbitror, Phidippe.*] Bene addidit nomen, excitans audientem. *Idem.*

15. *Satis ut mea domi curetur diligenter.*] *Ut*, ne non. & jungendum est, *Satis diligenter.* non enim, *metuis satis.* Idem.

Ut.] Ne non. Supra, 1, 2. *Mer. Casaubonus.*

16. *At, ita me DI ament, haud.*] Addidit jusjurandum: vix enim credibile est tantundem amare socerum, quantum patrem. *Donatus.*

Etsi illi pater es.] *Salustius* in primo libro, *Et liberis ejus avunculus erat.* Idem.

Etsi illi pater es.] Compendium attulit *Virgilius:*

Heu fuge nate Dea.

Hoc enim sentit, Quanquam natus Dea sis, fuge tamen. *Idem.*

17. *Id adeo gnati causa.*] Honesto amori nurus rationem subjecit piam. Nam non continuo rectum est, nimis amari a socero nurum, nisi propter filium diligatur. Bene ergo *gnati causa.* incredibile est enim, patrem non patris pietate superari. *Idem.*

18. *Quem ego intellexi.*] Et causam sui amoris ostendit, & mariti nullam erga conjugem culpam: quippe qui amet. & a Parmenone dictum, *Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.* Idem.

Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum magnifacere.] Hic subtiliter oneratur culpa nurus: si quidem indigne injuriam faciat socero & marito. *Idem.*

Quam se ipsum magnificare.] Ita & liber Bembinus, & fere omnes alii antiqui & recentes. *Faërnus.*

Magnificare.] Magnifacere. *Mer. Casaubonus.*

19. *Neque adeo clam me est, quam esse.*] Ingeniosissime Poëta jam præparat causam simulaturo ob hanc rem iracundiam

Hoc si rescierit. eo domum studeo hac, prius quam ille, ut redeat.
PH. *Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem*
Novi: & quæ dicis, omnia esse, ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. *quæ res te facere id prohibet?*
Eho, numquidnam accusat virum? PH. *minime: nam postquam attendi*
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sancte adjurat,

Non

diam Pamphilo. *Donatus.*

Neque adeo me clam est.] O l s. *clam me est.* quod vero sequitur *resciveris*, libri Bembinus & omnes alii antiqui, *scierit*, apposite ad rationem versus. *Faërnus.*

Quam esse eum graviter laturum credam.] Graviter laturus sit: ut τὸ *credam* redundet. *Mer. Casaubonus.*

20. *Eo domum studeo hac prius quam ille huc redeat.*] In antiquissimis libris Bembino & Victoriano & Decurtato pro, *huc redeat* legitur, *ut redeat.* & est ordo; eo studeo ut hæc redeat domum prius quam ille. *Faërnus.*

Studeo hac prius.] Ideo cupio ut hæc prius domum redeat, &c. *Mer. Casaubonus.*

Hac prius, quam ille ut redeat.] Hic subtiliter etiam terrorem injecit iracundiæ mariti. *Donatus.*

21. *Laches, & diligentiam vestram.*] Principium similiter a persona est factum. *Idem.*

Laches, & diligentiam vestram.] Remotivo statu agit Phidippus pro persona sua. nam in filiam removet culpam, cur non redeat: & relativam simul tentat qualitatem. potest enim videri, eam injuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. *Idem.*

Laches, & diligentiam vestram.] Ab eo cœpit, quo maxime motus est, & quod in primis purgandum sibi fuit: ne suspectam aut voluntatem, aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam & gemitu dixit *Laches*, quod ille ait *Phidippe.* & bene a nomine cœpit, ut consentire illi videatur. *Et diligentiam*, quod ille ait: *Sin metuis, satis ut mea domi, &c.* Et *vestram* melius, quam *tuam*: quum ille dixerit de se tantum. Et *benignitatem*, quod ait, *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam, &c.* Idem.

Et diligentiam vestram, & benignitatem.] Ἀπόδοσις ad utrumque. Diligentiam: quia dixit, *Si metuis, satis ut mea domi curetur diligenter.* Benignitatem: quia dixit, *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam salvam magis velis, quam ego.* Idem.

22 *Et quæ dicis, omnia esse, ut dicis.*] Quod juravit: & quod dixit gnati caussa, & quod addidit, *Quod illam amet Pamphilus.* Idem.

23. *Et te hoc mihi cupio credere.*] Melius, quam si & hic juraret. Idem.

Et te hoc mihi cupio credere.] Bene collegit ex vicissitudine, quod volebat. *Idem.*

24. *Si facere possim.*] Hic est remotio, *Si facere possim ullo modo.* & mollius dixit, quam si *Nec facere possum*, dixisset hoc enim vult intelligi, Volo, & non possum facere. *Idem.*

25. *Eho, num quidnam accusat virum?*] Gesticulatio quædam, secretiora quærentis. sæpe enim de maritis puellæ parentibus queri solent aliquid ejusmodi, quod solis ipsis committendum est. *Idem.*

Eho, num quidnam accusat virum?] *Eho*, interjectio ponentis aurem propiorem. nam illa quærit, quæ solent de maritis puellæ matribus queri: *Idem.*

Nam postquam adtendi.] Institi. Et vide, num desit *animum*: ut sit, *adtendi animum.* Non enim plenum est, sed nudum. Adverti enim oculos, aut animum subauditur. *Idem.*

26. *Sancte adjurat.*] Τὸ *ad*, nunc auctivum est: significat enim *valde.* Idem.

Tu nescis? So. non, ita me dii bene ament, mi Laches,
Itaque una inter nos agere ætatem liceat. La. dii mala prohibeant.
So. Meque abs te immerito esse accusatam, postmodo rescisces. La. scio:
Te immerito? an quicquam pro istis factis dignum te dici potest?

Quæ

cœpit, sed ad misericordiam spectat defendentis oratio *Donatus*.

Quæ nunc, quamobrem accuser, nescio.] Oratorie pro se loquitur mulier. siquidem majoris innocentiæ est nescire crimen, quam defendere. & his verbis ostenditur, sine noxa esse etiam Philumenam: non solum hanc, quæ loquitur, Sostratam. *Idem*.

9. *Non, ita me DI ament, mi Laches.*] Modo *mi Laches* non est blandientis, sed ejus qui periclitetur innoxius. *Idem*.

Non ita me DI bene ament.] Ἀντέγκλημα ἐστι per jusjurandum. *Idem*.

Non, ita me DI bene ament.] Animadvertendum, veteres, non minus εὐφημισμὸν in verbis, quam κακέμφατον neglexisse: velut hic, *Ita me DI bene ament*. Idem.

Non ita me di bene ament.] Non fere invenias librum, in quo sit dictio *bene* sed nec Donatus eam habet: qua dempta oportebit sustentare versum, qui est senarius, vel applicando ei ultimam particulam versus præcedentis, vel producendo posteriorem syllabam in, *ita*. Faërnus.

10. *Itaque*] Modo duæ partes sunt orationis. *Donatus*.

Una inter nos agere ætatem liceat.] Virg.

Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulcra faciat te prole parentem.

Mer. Casaubonus.

DI mala prohibeant.] Seniliter odit uxorem, cujus amor optabilis fuit in adolescentia *Donatus*.

DI mala prohibeant] Ut una inter nos agamus ætatem. *Idem*.

Dii mala prohibeant] Sc. *ut una inter nos agamus ætatem. Seniliter odit uxorem, cujus amor optabilis fuit in adolescentia.* ita *Donatus*. Satisne ἠθικῶς hoc fieri putabimus, si senex iracundior sane, minime ex durissimis tamen, uxoris præsentis mortem optet, quod plerique hic putant intelligi? an Comœdia Terentiana huc progreditur? Manifesto hoc fieri vix crediderim. itaque rectius forte fuerit, ut credamus, secum hæc Lachetem in iracundia mussitare; non audiri ab uxore velle. Qui diversum sentiunt, tolerabilius ita explicarent, quasi Laches potius sibi optaret mortem, quam uxori. Sed quod ante dixi, verius videtur. inter orationem enim Sostratæ murmuratur: quæ connectenda est: *non, ita me dii ament, mi Laches: itaque una inter nos agere ætatem liceat: meque abs te immerito esse accusatam postmodo rescisces*. Bœclerus.

Mala prohibeant.] Ut una inter nos agamus ætatem. Plaut in Trin. M. *Quid agit tua uxor, ut valet? plus quam ego volo:* & quæ ibi sequuntur. *M. Casaubonus*.

11. *Postmodum rescisces.*] Hæc figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur: in qua aliquid promittimus judicibus nos probaturos, quum meruimus, ne quid illis temere persuasum sit. *Donatus*.

Postmodum rescisces.] Fiducia innocentiæ. *Rescissere* est, quum quod de industria cœlatur, vix argumentorum vi agnoscitur. *Idem*.

Postmodum rescisses] Idem liber, *post modo*, habet, ut & exigit versus. in quo correpta extrema hujus dictionis syllaba, ut apud Ovidium, *post modo si perges*: est anapæstus in sexta. *Faërnus*.

12. *An quidquam pro istis factis.*] Amare; ἀπὸ παραδοξίας. *Donatus*.

An quicquam pro istis &c.] Nota ἐπαγγελίαν Poëtæ & δεινότητα in augendo amplificandoque. crimen erat: *offendisti nurum, atque ut abiret effecisti*. Hæc sunt *facta ista*, quæ nulla reprehensione satis exag-

Quæ me, & te, & familiam omnem dedecoras, filio luctum
paras.
Tum autem, ex amicis inimici ut sint nobis affines, facis:
Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent.
Tu sola exorere, quæ perturbes hæc, tua impudentia.
So. *Ego ne?* LA. *tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem,*
non hominem putas.

An,

exaggerari possunt: quæ *dedecus* & *luctum* in omnem familiam inferunt; quæ *inimicitias* in affines spargunt: quæ sacra necessitudinis exoptatæ violant, ac perturbant. considera singula verba; & exquire, si quid potuit comprehendi plenius, aut gravius incusari. *Bœclerus.*

13. *Quæ me, & te, & familiam.*] Jam sic accusat, quasi probaverit crimen. & est amplificatio. *Donatus.*

Quæ me, & te, & familiam] Hæc exaggeratio est, quæ δεινότης appellatur, quum ex uno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. *Idem.*

Dedecoras] *Dedecoratur*, quod honestum est; *turpatur*, quod honestum est corporale. *Idem.*

Et familiam dedecoras.] In libro Bembino est, *& familiam omnem dedecoras* e versu etiam non repugnante. *Faernus.*

14. *Ex amicis inimici ut sint.*] Operosius locutus est. ut in *Andria* 1, 1, 10: *feci ex servo ut esses libertus mihi.* Ita *Cæsar* 3 *B. C.* 104: *plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt.* Et ex diverso: *cum te reveni ex inimicitia in amicitiam*, apud *Plautum Sticho*, 3, 1, 8. Bœclerus.

15. *Dignum, suos cui liberos committerent.*] Multum sonanter, & accusatorio strepitu, nec masculinum genus nec fœmininum posuit: nec unam, sed liberos. Sic *Cicero*, *En cui tuos liberos committas*: quum de uno ageret, &, *habemus enim liberos*: de puella. *Donatus.*

Dignum.] Sic dixit *dignum*, ut honoris genus sit, accipere uxorem meruisse. *Idem.*

Suos cui liberos committerent.] Nota liberos in significatione etiam unius filiæ. *Idem.*

16. *Tu sola exorere.*] Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat. *Cicero*, *Exortus est servus, qui quum in eculeo appellare non posset, tum accusat solutus.* Idem.

Exorere.] Existis. *Exoriri* dicitur, qui non expectatus invadit in aliquem. *Idem.*

Tu sola exorere.] Emergis, reperiris, verbum hoc impudentiam notat Don. recte sane. nam τὸ *oriri* proprie, de magnis dicitur, ut de Sole, vulgo. & Hor. de Aug.

Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

Hic igitur de muliere, cum indignatione, ac contemptu: q. d. Tu muliercula inventa es, quæ tantum tibi pro tua impudentia sumeres, &c. *Mer. Casaubonus.*

17. *Tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem, non hominem putas.*] *Tu mulier*, [illegible] malitiæ habet. & omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et lapis nunquam utilis, nisi ad telum, quem magis ad injuriam delegit, nam saxum melius, quam lapis. Ut *Virgilius*:

Saxaque subvectare humeris. ---

Donatus.

Tu inquam mulier.] Sic *Euripides*:

Πολλὰς ἂν εὕροις μηχανάς, γυνὴ γὰρ εἶ.

& *Virgilius*:

--- *varium & mutabile semper*
Fœmina. --- Idem.

Tu inquam mulier.] Versum hunc ita invenias in plerisque libris scriptis. *Faërnus.*

So. Ego ne? LA. *tu inquam mulier, quæ me omnino lapidem non hominem putas.*] Et stat optime hic octonarius, si primam ejus syllabam præcedenti attribueris sane etiam Donatus legit, *non hominem putas.* Idem.

Quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.] Heaut. act. 5. sc. 1.

Non

An, quia ruri crebro esse soleo, nescire arbitramini,
Quo quisque pacto hic vitam vestrarum exigat?
Multo melius hic quæ fiunt, quam illic ubi sum aßidue, scio:
Ideo quia, ut vos mihi domi eritis, proinde ego ero fama foris.
Jampridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam:
Minimeque adeo mirum; &, ni id fecisset, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo, ut etiam totam hanc odisset domum:
Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras.

At

Non (ita me dii ament) auderet hæc facere vidua mulieri,
Quæ in me fecit. ibid
Quot res dedere ubi possem persentiscere,
Nisi essem lapis?
Aut Plautus, etiam ad hominem vafrum & rigidum transtulit: ut in Mostell. *Alter hôc Athenis nemo doctior dici potest. Verba dare illi non magis hodie quisquam, quam lapidi potest.* Mer. Casaubonus.

Lapidem, haud hominem.] Sufficeret, *lapidem putas:* sed de stomacho; *haud hominem*, additum est. *Plautus, Herus meus, elephanti corio circumtectus est, non suo.* Donatus.

Haud hominem putas.] E'ν ἤθ{. Sic *Apollodorus:* Σὺ μὲ παιδάπα(ω*eHCAT λίθον. Idem.

18. *An quia ruri esse crebro soleo.*] Memor sui est, qui dixerat, *rus abiit.* Idem.

An quia ruri crebro esse soleo] Donatus: *memor sui est, qui dixerat*, Rus abis. Ubi hoc dixerat? nusquam. Corrige: *rus abdidit se.* quod extat. *act.* 1. *sc.* 2. *v.* 100. &, ne quid dubitationis relinquatur ad *v.* 27. *rus habitatum abii*, iterum annotat sive priorem annotationem repetit: *quia dixit, senex rus abdidit se.* quid agunt, qui semper tanta diligentia obvia errata typis ornant? *Bæclerus.*

19. *Quo quisque pacto hic vitam vestrorum.*] *Vestrorum*, pro *vestrum.* sic veteres. *Donatus.*

Quo quisque pacto hic vitam vestrorum exigat.] In libro Bembino est, *vestrarum. nec.* Faërnus.

20. *Multo melius hic quæ fiunt.*] Ὑπερβολῇ usus est. ut in Adelphis, *An non prius totis sex mensibus olfecissem.* Donatus.

Illic.] Pro *illhic*, antique. *Mer. Casaubonus.*

21. *Ideo, quia, ut vos mihi domi eritis*] Mire confirmat, unde sciat: ne suspiciose crimen objicere videretur. *Et bene mihi:* quia commoditas familiæ ad hunc redundatura est. *Donatus.*

Proinde ego foris] Honesta curiositatis excusatio: nempe quod ab illarum vita, & conversatione domestica sua fama foris penderet; quæ bona, si vita illarum talis; mala si & illa. *Mer. Casaubonus.*

22. *Pridem equidem audivi cepisse odium tui Philumenam.*] Primo objurgatio est Sostratæ, cur non amet nurum. Secundo, cur non ametur a nuru. Tertio, cur usque adeo puella nupta deserat domum. *Donatus.*

23. *Minimeque adeo mirum*]. Satis amare, pro merito dicit odium, contra meritum amoremque: simul excusat nurum, quæ oderit talem socrum: & simul prævenit, Quid si non læsa est, sed odio me habet. *Idem.*

24. *Sed non credidi adeo.*] Deest *osuram fuisse.* Idem.

25. *Quod si scissem, illa hic maneret potius, tu hinc isses foras*] Senili jurgio, quo magis iniquam nurui socrum credit, tanto vehementius pro Philumena nititur; ut etiam officiorum ordinem pervertat. in quo suggeritur Sostratæ occasio ejus consilii, quod infra *act.* 4. *sc.* 2 & 3. simul, quod nimis a Lachete duriter hic dictum est, corrigitur a poëta, tum statim, quando effuso iracundiæ impetu ratiocinari incipit senex

&

At vide, quam immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te Sostrata:
Rus habitatum abii: concedens vobis, & rei serviens;
Sumptus vestros, otiumque ut nostra res posset pati,
Meo labori haud parcens, præter æquum, atque ætatem meam.
Non te pro his curasse rebus, ne quid ægre esset mihi?
So. *Non mea opera, neque pol culpa evenit.* La. *immo maxime:*

Sola

& honestius cum uxore loqui; tum accurata disputatione Pamphili, qua Sostrata vero officiorum ordine Philumenæ præfertur *act.* 4. *sc.* 2 *&* 3. Bœclerus.

26. *At vide, quam immerito ægritudo hæc mihi oritur abs te, Sostrata.*] Ἠθικῶς post acrem invectionem, se ipsum miseratur, ut invidiam duræ inclamationis in ipsam convertat. Sic in Andria,

Age nunc: jam ego pol hodie, si vivo, tibi
Ostendam, herum quid sit pericli fallere.

Et continuo,

---- Chreme,
Pietatem gnati! nonne te miseret mei,
Tantum laborem capere ob talem filium?

Donatus.

Quam immerito ægritudo hæc oritur mihi abs te, Sostrata.] Postquam de injuria dixit, de persona ejus cujus fama est, id est, * cum *Ægritudo hæc oritur. Oritur*, & magnitudinem rei significat, & repentinum impetum. ut supra, *Tu sola exorere.* Idem.

27. *Rus habitatum abii.*] Quia dixit, *Senex rus sese abdidit.* Idem.

Concedens vobis.] Ne diceretur, quod sit voluptatis causa, *Vobis*, melius pluraliter, quam si diceret *cui*. Idem.

Concedens vobis, & rei serviens.] *Concedens vobis*, id est, ut vos in urbe essetis. *Idem.*

Rei serviens.] Res servit divitibus, quia abundant: rei serviunt pauperes, quia se coartant ad angustias rei. Ita ergo res pro qualitate sua & servit, & ei rei servitur. *Horatius*,*

Imperat aut servit collecta pecunia cuique. Idem.

Rei serviens.] Rei faciendæ & augendæ dans operam. *Mer. Casaubonus.*

28. *Vestros sumptus, otiumque.*] Sumptus vestros, idem quod alibi, *otium*, *vitam urbanam*. Vel quod nihil acquiritis, ut in Adelphis, *Hanc ego clementem vitam urbanam, atque otium sequutus sum.* Donatus.

Otiumque.] Hoc est, amorem: quasi nihil agentibus. *Idem.*

Ut nostra res posset pati.] Mediocris scilicet: ut comici patresfamilias. *Idem.*

Otium.] Vitam otiosam. *Mer. Casaubonus.*

Nostra res.] Nostræ facultates. *Idem.*

29. *Præter æquum, atque ætatem meam.*] *Præter æquum*, quia vos estis domini: vel quia vos fruimini, quum ego doluerim. *Donatus.*

Præter æquum atque ætatem meam.] Heaut. act. 1. sc. 1.

Quod mihi videre præter ætatem tuam
Facere, & præterquam res te adhortatur tua.

Mer. Casaubonus.

Ætatem.] Quia senex. *Virgil.*

---- vires ultra, sortemque senectæ.

Donatus.

30. *Non te pro his curasse rebus.*] Mirus sensus: Pro his, inquit, tot rebus unam & facilem redderes: curares, ne quid ægre esset mihi. Et *te* sic pronuntiandum, quasi dicat, Etsi alii non curarent, curare debuisti. *Idem.*

31. *Non mea opera, neque pol culpa.*] Vellet dicere, Nurus culpa evenit: sed melius dixit, *non mea*: ne accusando confirmaret, quod dixit senex, *Omnes socrus oderunt nurus.* Idem.

Neque pol culpa evenit.] Bene additum, *Neque pol culpa.* Potuit enim fieri ut

Sola hic fuisti: in te omnis hæret culpa sola, Sostrata.
Quæ hic erant, curares; cum ego vos solvi curis ceteris.
Cum puella anum suscepisse inimicitias, non pudet?
Illius dices culpa factum. So. *haud equidem dico, mi Laches.*
La. *Gaudeo, ita me dii ament, gnati causa: nam de te quidem,*
Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest.
So. *Qui scis, an ea causa mi vir me odisse assimulaverit,*

Ut

ri ut non fecerit ipsa injuriam: sed tamen permiserit fieri. mire tamen nec ipsa accusat nurum. *Donatus.*

Non mea opera, neque pol culpa.] Videtur unum dixisse *opera* & *culpa*: & tamen non est idem. *Opera* enim est, si scientes læserimus: *culpa*, si nescientes. quorum alterum sceleris, alterum stultitiæ est. *Idem.*

32. *Sola hic fuisti.*] Ratio. & deest *enim*: ut sit, Sola enim hic fuisti quod ad filium & maritum pertinet: nam non sola, cum qua nurus *Idem.*

Sola hic fuisti.] *Sola*, quantum pertinet ad regendam domum cæterum & filius, & nurus erant: sed *sola*, id est, sine me. *Idem.*

In te omnis hæret culpa.] Etsi in nuru culpa aliqua, in te omnis est tamen, Sostrata. *Idem.*

Sola, Sostrata.] Optime geminavit *sola*, more irascentium: nondum nomen posuit, & *Sostrata* additum ad amaritudinem inclamantis. *Idem.*

33. *Quum ego vos solvi curis cæteris.*] *Vos*, pro *te*: ut,
Desiste manum committere Teucris.
Idem.

Quum ego vos solvi.] Nova figura, *solvi vos.* Idem.

34. *Cum puella anum suscepisse inimicitias.*] Hoc dicit, tanquam concesserit etiam nurum iniquam esse. *Idem.*

Cum puella] *Puellam* blande dixit: ita hanc cum amaritudine, *anum*. Idem.

35. *Illius dices culpa factum.*] Prævenit defensionem: & eam sic pronuntiavit ut crimen. *Idem.*

Haud equidem dico, mi Laches.] *Mi Laches* modo dixit, quasi gravissimum accusatorem arguens, & quasi defatigata & delassata ejus inclamationibus. Non ergo blandientis est modo *mi*: sed invidiose rogitantis *Idem.*

36 *Gaudeo (ita me DI ament) gnati causa.*] Quod similis filius non sit, an quod talem uxorem habeat, quam nec inimica accusare possit? Et *gnati causa*, dixit, quia talem uxorem habens, sua causa quid gaudeat, non habet. *Idem.*

Nam de te quidem satis scio] Id est, nihil detrimenti fit si tu pecces. id est, nunquam, inquit, peccando pejor fieri potes: sed es eadem quæ semper es. Sensus est. Jam talis es, ut pejor fieri non possis Sic *Cicero*, *Est idem Verres, qui fuit semper.* Idem.

37. *Peccando detrimenti.*] Servas, inquit, numerum peccatorum, nec fit ullum copiæ detrimentum. sed quum plurimum delinquas, tantundem semper admittitur *Idem.*

Peccando detrimenti] Hic sensus obscurus est: attamen hic dum, quantumcunque inquit sceleris admiseris, id est, quantumcunque peccaveris, nihil de tua existimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuisti, quia pejor fieri non potes. *Idem.*

Peccando detrimenti.] Quidam hanc putant *eironeian*: quasi dicat, Certus sum, quod ex nullo peccato tuo damnum pati possumus: sed male. *Idem.*

Peccando detrimenti nil fieri potest.] Cic. *Scurra, exhausto rubore, qui se putaret nihil habere, quod de existimatione perderet, ut omnia sine famæ detrimento facere posset.* Mer. Casaubonus.

38. *Qui scis, an ea causa, mi vir.*] Defensio a derivatione causæ; in qua osten-

Ut cum matre plus una esset? LA. *quid ais? non signi hoc sat est,*
Quod heri nemo voluit visentem ad eam te intro admittere?
SO. *Enim lassam oppido tum esse ajebant: eo ad eam non admissa sum.*
LA. *Tuos esse ego illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem arbitror.*
Et merito adeo. nam vestrarum nulla est, quin gnatum velit
Ducere uxorem: & quæ vobis placita est conditio, datur:
Ubi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

ostenditur non hanc esse, quam objicit causam senex, cur abierit nurus ad matrem suam. *Donatus.*

39. *Ut cum matre.*] Deest *sua.* Idem.

Ut cum matre una plus esset?] Ἰδιωτικῶς id est, diu, ac majorem partem. *Idem.*

Ut cum matre una plus esset?] *Una plus.* ita collocatur in antiquis libris Bembino, & Basilicano, & Donato. *Faërnus.*

Non signi sat est.] Liber Bembinus & alii antiqui ita habent, *non signi hoc sat est.* Idem.

40. *Quod heri nemo voluit.*] Bene infirmavit defensionem senex, dicendo, Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es, quum venires. *Donatus.*

Visentem te ad eam intromittere?] Nos ex eodem libro ita legimus, *visentem ad eam te intro admittere.* Faërnus.

41. *Enim lassam oppido.*] Infirmius defenditur socrus, ut error senis usque ad καταστροφὴν perseveret. *Donatus.*

Enim lassam oppido.] Pro, *oppido enim* dixit. Supervacua ponitur interdum hæc conjunctio, aut pro altera conjunctione. *Idem.*

Enim lassam oppido tum ajebant.] Non male videtur addi posse verbum, *esse,* ut in libro Bembino est, *enim lassam oppido tum esse ajebant.* Nec versus repugnat si τὸ *oppido* sit dactylus, ut *ilico.* sed utramvis lectionem sequare, prima hujus versus syllaba ad præcedentem pertinet versum: sunt autem trochaici. sane & in aliis antiquis legitur, *enim lassam oppido ajebant tum esse.* Faërnus.

Lassam.] Ægrotam. unde mox, *Tuos esse illi mores morbum magis, &c.* & sc. 2.

Quia ægra est, &c. nec mirum, cum Græci τὸ κάμνειν, (unde κεκμηκότας;) & Heb. τὸ חלה. etiam de mortuis usurpent. Τὸ *enim* autem, pro *nam,* vel *siquidem* sæpius apud veteres. *Mer. Casaubonus.*

Oppido.] Valde. translatio a rusticis, qui interrogati, quemadmodum fruges provenissent; respondebant, *oppido,* id est, quæ sibi & oppido sufficere potuissent. *Donatus.*

Eo.] Propterea, ideo. *Idem.*

42. *Tuos esse illi mores.*] Acerbissime institit senex & accusationi uxoris, & defensioni nurus: siquidem hoc sensu dicat, nurum nec mendacii culpam incurrere, quæ vere ægrotet ex moribus malæ socrus. *Idem.*

LA. *Tuos esse illi mores morbum.*] Ex eodem libro interponimus pronomen *ego, tuos esse ego illi mores.* nec repugnat trochaicus, si *tuos* monosyllabum sit: *illi* vero priorem corripiat, uno, l, abjecto, ut sæpe alibi. *Faërnus.*

43. *Nam vestrarum nulla est.*] Pro *vestrum.* hoc enim venit ab eo quod est *vestra.* Donatus.

Quin gnatum velit.] *Quin,* quæ non. *Idem.*

44. *Et quæ vobis placita conditio est, datur.*] Imago hic quædam argumentationis, quæ dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους: quod Latine dicitur, *Ab initio ad finem.* & ut generaliter cœpit invectionem, ita generaliter conclusit in socrus. & est sensus, Eo improbius facitis, quod illas, quas elegeritis, odistis. *Idem.*

Conditio.] Vide Phor. act. 4. sc. 1. *M. Casaubonus.*

45. *Ubi duxere impulsu vestro,*] Bene

verba eadem stomachose, & significanter repetivit, ut improbitas ex proximo appareat impulsu. *Donatus.*

Ubi duxere impulsu.] Videtur, ut supra diximus, hæc tota scena ad hoc interposita, ut fabulæ nomen hinc intelligeremus inventum. Et impudentiam socruum, impulsus repetitio demonstravit. *Idem.*

Impulsu vostro.] Sic in Heautontim. *Scortari crebro nolunt, nolunt crebro convivarier.* Idem.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

Argum. *Laches Pamphili pater, Phidippum Philumenæ parentem convenit super reditu suæ nurus, quam certe Phidippus negat apud socrum absente Pamphilo perdurare posse.* Thes. 1. *Patris est potestas, ut suos pro arbitratu cogat.* 2. *Non certando sed perferendo peccato dissidium tollitur. Exemplum paternæ indulgentiæ in Phidippo proponitur.*

PH. Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse, ut te cogam,
Quæ ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus faciam,
Ut tibi concedam, neque tuæ libidini adversabor.

LA. *At-*

Iambici sunt *tetrametri catalectici.* v. 1. τὸ *ego* habent duo *MSS.* nostri. v. 2. unus: *paterno.* alter, *patrio an. devictus.* Argentor. *patrio.* v. 4. unus: *jam scibo ex hoc quid fiet.* alter: *ex hoc jam scibo quid fiet.* Argentorat. *jam sciam ex hoc quid fit.* v. 5. omnes, ut ed. v. 6. duo, ut ed. v. 7. duo: *quod si tu idem faceres.* tertius: *quod si tu hoc idem faceres.* v. 9. omnes; *itidem incertum me dimisisti.* v. 10. omnes: *hanc vis esse affinitatem.* v. 15. omnes; *ne satis ut m. d.* v. 18. duo, *magnificare.* Argent. *magni facere.* v. 21 & 22. duo: *benignitatem quam exhibetis erga filiam meam;* ex glossa. v. 24. duo: *quæ res id facere te prob.* tertius: *q. r. te id f. pr.* v. 30. omnes: *numquid vis aliud?* Bœclerus.

Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse.] *In hac scena moralis allocutio Phidippi est ad filiam, mitissimi patris calorem ostendens.* Donatus.

1. *Etsi scio.*] Apparet & hic multa prius patri suo Philumenam locutam fuisse. Ergo hæc responsio est, non principium. *Idem.*

Scio meum jus esse ut te cogam.] Hoc idem in Adelphis, *Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.* Idem.

Etsi scio Philumena.] Ex o. l. s. & Donato addimus pronomen, *ego*, hoc modo, *& si scio ego Philumena.* Faernus.

Ut te cogam.] Etiam invitam scilicet. *Donatus.*

2. *Quæ ego imperem facere.*] Iambicus est tetrameter catalecticus, qui bene procedet, & habebit iambum in quarta, si duos proceleusmaticos admiseris, unum in tertia sede, alterum in quinta. *Faërnus.*

2. *Patrio animo victus.*] Bene *victus:* quia non ratione facio. Victus est undecunque, qui recedit a jure. *Donatus.*

Ego tamen patrio animo victus.] *Non necesse habeo omnia pro meo jure agere.* Mer. Casaubonus.

3. *Ut tibi concedam.*] Faciam ut tibi concedam: nec multo aliter in vulgari Idiotismo, *I do love: I do eat.* q. d. *facio ut edam: facio ut amem:* i. e. edo, amo. *Idem.*

Neque tuæ libidini.] *Libido* est quælibet voluntas temere suscepta. Et bene *libidini:* est enim non æquum, domo

LA. *Atque eccum Phidippum optime video; hinc jam scibo quid fiet.*

Phidippe, etsi ego meis me omnibus scio esse apprime obsequentem;

Sed non adeo, ut mea facilitas corrumpat illorum animos:

Quod tu si idem faceres, magis in rem & nostram, & vestram id esset.

Nunc video in illarum potestate esse te. PH. *heia vero.*

LA. *Adii te heri de filia: ut veni, itidem incertum amisti.*

Haud

mo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate posuit *libidinem*: tamen subaccusavit hoc nomine. *Donatus.*

Libidini.] Voluntati, simpliciter. vel, temerariæ, iniquæ voluntati. *Mer. Casaubonus.*

4. *Optume.*] Opportune. *Donatus.*

Ex hoc jam scibo.] Legitur & *hinc*, locale adverbium. & quasi comminatur uxori, modo se inventurum, ipsam peccasse non nurum. *Idem.*

Quid fiet.] Utrum quid fit rei? an quid fiet nurus? utrum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Sostratæ dicere: nam vicini sunt inter se proximi Laches & Phidippus. *Idem.*

Ex hoc jam scibo quid fiet.] Convenientior versui est lectio libri Bembini, quam & Donatus, ut varietatem lectionis, adducit, *hinc jam scibo*; propter versum tamen, qui est iambicus tetrameter catalecticus, ego legerim, *fit*, ubi est *fiet*. Faërnus.

Ex hoc jam scibo quid fiet.] Donatus: *Utrum quid fit rei? an quid fiet nurus? utrum innocens, an iniqua?* Male dubitavit. non potest σύνταξις nisi ad rem referri, si quis bene scribendi consuetudinem novit. *Boeclerus.*

5. *Phidippe, etsi ego meis.*] Expostulatio Lachetis apud Phidippum, accusationem continens, tanquam causam injuriarum intendat. *Donatus.*

Phidippe & si ego meis omnibus scio me esse apprime obsequentem.] Versui aptior collocatio est in omnibus fere l. s. & Donato, *& si ego meis me omnibus scio esse apprime obsequentem.* Faërnus.

Scio me esse adprime obsequentem.] Principium a persona ejus cum quo agitur, & sua: & an utile sit, nimis obsequi hominem suis. *Donatus.*

Adprime.] Vehementissime. *Idem.*

Obsequentem.] Facilem. *Mer. Casaubonus.*

6. *Sed non adeo ut mea facilitas.*] Facilitas, indulgentia. *Donatus.*

Sed non adeo, ut mea facilitas.] Deest tamen. & est ἀνακόλουθον tertium. *Idem.*

Sed non adeo ut facilitas mea illorum corrumpat animos.] Ex libro Vaticano & Basilicano ac Donato, ita collocamus, *mea facilitas*: ex omnibus autem l. s. *corrumpat illorum animos.* versus est iambicus tetrameter catalecticus, in quo contracta dictione, *mea*, in unam syllabam, est iambus in quarta. *Faërnus.*

7. *Quod si tu idem faceres.*] Melior est ordo verborum in libro Bembino, *Quod tu si idem faceres.* Idem.

8. *Nunc video.*] Jucunde temperat ejus culpam, quem accusat, quum dicat illum coactum a suis facere sibi injurias. *Donatus.*

Eia vero.] Modo adverbium corripientis. *Idem.*

Eia vero.] Παρέλκον. Idem.

9. *Adii te heri de filia.*] Narratio. & memoriter Poëta: quia dixit *heri.* ea causa rure huc advenit, patrem continuo Philumenæ convenit. *Idem.*

Itidem incertum amisti.] Pro *amisisti.* συγκοπή. Et *itidem*, quid est? an id, Incertum amisisti, ut ad te incertus veni? Jungendum ergo *ut veni itidem* ut sit, Ut veni, amisisti itidem incertum. Incertus inquit veni: incertus a te recessi. *Idem.*

Ut veni, itidem incertum amisti.] Incertus veni: & incertum dimisisti. *M. Casaubonus.*

Haud ita decet, si perpetuam vis esse affinitatem hanc,
Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:
Aut ea refellendo, aut purgando, vobis corrigemus
Te judice ipso. sin ea est causa retinendi apud vos,
Quia ægra est: te mihi injuriam facere arbitror Phidippe:
Si metuis, satis ut mea domi curetur diligenter.
At, ita me dii ament, haud tibi hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego: id adeo gnati causa;
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, magnificare.
Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam,

Hoc

10. *Haud ita decet.*] Non usque adeo decet. & est confirmatio. *Donatus.*

Haud ita decet.] Bene additum est *ita.* etsi enim cœlandæ iræ: non usque adeo tamen, ut discordiam pariant. *Idem.*

12. *Aut ea refellendo, aut purgando.*] *Refellit* qui negat: *purgat* qui fatetur. & sic defendit. Ergo *refellimus* per conjecturam: *purgamus* per ceteros status. *Idem.*

Refellendo] Negando factum. *Mer. Casaubonus.*

Purgando.] Faciendi rationes ostendendo. *Idem.*

Vobis corrigemus.] Plus dixit *vobis*, quam *tibi.* Donatus.

13. *Te judice ipso.*] *Virgilius:*
Pan Deus Arcadia mecum si judice certet.
Quid enim est *te ipso*, nisi scilicet reo culpæ, & tibi ipsi ac tuis faventi? vel qui me speres vincere. *Idem.*

Sin ea est causa retinendi apud vos.] Reprehensio. *Idem.*

14. *Arbitror, Phidippe.*] Bene addidit nomen, excitans audientem. *Idem.*

15. *Satis ut mea domi curetur diligenter.*] *Ut*, ne non. & jungendum est, *Satis diligenter.* non enim, *metuis satis.* Idem.

Ut.] Ne non. Supra, 1, 2. *Mer. Casaubonus.*

16. *At, ita me DI ament, haud.*] Addidit jusjurandum: vix enim credibile est tantundem amare socerum, quantum patrem. *Donatus.*

Etsi illi pater es] *Salustius* in primo libro, *Et liberis ejus avunculus erat.* Idem.

Etsi illi pater es.] Compendium attulit *Virgilius:*
Heu fuge nate Dea.
Hoc enim sentit, Quanquam natus Dea sis, fuge tamen. *Idem.*

17. *Id adeo gnati causa.*] Honesto amori nurus rationem subjecit piam. Nam non continuo rectum est, nimis amari a socero nurum, nisi propter filium diligatur. Bene ergo *gnati causa.* incredibile est enim, patrem non patris pietate superari *Idem.*

18. *Quem ego intellexi.*] Et causam sui amoris ostendit, & mariti nullam erga conjugem culpam: quippe qui amet. & a Parmenone dictum, *Eo amantem invitum Pamphilum extrudit pater.* Idem.

Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum magnifacere.] Hic subtiliter oneratur culpa nurus: si quidem indigne injuriam faciat socero & marito. *Idem.*

Quam se ipsum magnificare.] Ita & liber Bembinus, & fere omnes alii antiqui & recentes *Faërnus.*

Magnificare.] Magnifacere. *Mer. Casaubonus.*

19. *Neque adeo clam me est, quam esse.*] Ingeniosissime Poëta jam præparat causam simulaturo ob hanc rem iracundiam

Hoc si rescierit. eo domum studeo hac, prius quam ille, ut redeat.
PH. *Laches, & diligentiam vestram, & benignitatem*
Novi: & quæ dicis, omnia esse, ut dicis, animum induco:
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire studeo,
Si facere possim ullo modo. LA. *quæ res te facere id prohibet?*
Eho, numquidnam accusat virum? PH. *minime: nam postquam attendi*
Magis, & vi cœpi cogere ut rediret, sancte adjurat,

Non

diam Pamphilo. *Donatus.*

Neque adeo me clam est.] O. I s. *clam me est.* quod vero sequitur *resciverit*, libri Bembinus & omnes alii antiqui, *scierit*, apposite ad rationem versus. *Faërnus.*

Quam esse eum graviter laturum credam.] Graviter laturus sit: ut τὸ *credam* redundet. *Mer. Casaubonus.*

20. *Eo domum studeo hac prius quam ille huc redeat.*] In antiquissimis libris Bembino & Victoriano & Decuriato pro, *huc redeat* legitur, *ut redeat*. & est ordo; eo studeo ut hæc redeat domum prius quam ille. *Faërnus.*

Studeo hac prius.] Ideo cupio ut hæc prius domum redeat, &c. *Mer. Casaubonus.*

Hac prius, quam ille ut redeat.] Hic subtiliter etiam terrorem injecit iracundiæ mariti. *Donatus.*

21. *Laches, & diligentiam vestram.*] Principium similiter a persona est factum. *Idem.*

Laches, & diligentiam vestram.] Remotivo statu agit Phidippus pro persona sua. nam in filiam removet culpam, cur non redeat: & relativam simul tentat qualitatem. potest enim videri, eam injuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. *Idem.*

Laches, & diligentiam vestram.] Ab eo cœpit, quo maxime motus est, & quod in primis purgandum sibi fuit: ne suspectam aut voluntatem, aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam & gemitu dixit *Laches*, quod ille ait *Phidippe.* & bene a nomine cœpit, ut consentire illi videatur. *Et diligentiam*, quod ille ait: *Sin metuis, satis ut mea domi, &c.* Et *vestram* melius, quam *tuam*: quum ille dixerit de se tantum. Et *benignitatem*, quod ait, *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam, &c.* Idem.

Et diligentiam vestram, & benignitatem.]. Ἀπόδοσις ad utrumque. Diligentiam: quia dixit, *Si metuis, satis ut mea domi curetur diligenter.* Benignitatem: quia dixit, *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam salvam magis velis, quam ego.* Idem.

22 *Et quæ dicis, omnia esse, ut dicis.*] Quod juravit: & quod dixit gnati caussa, & quod addidit, *Quod illam amet Pamphilus.* Idem.

23. *Et te hoc mihi cupio credere.*] Melius, quam si & hic juraret. Idem.

Et te hoc mihi cupio credere.] Bene collegit ex vicissitudine, quod volebat. *Idem.*

24. *Si facere possim.*] Hic est remotio, *Si facere possim ullo modo.* & mollius dixit, quam si *Nec facere possum*, dixisset. hoc enim vult intelligi, Volo, & non possum facere. *Idem.*

25. *Eho, num quidnam accusat virum?*] Gesticulatio quædam, secretiora quærentis. sæpe enim de maritis puellæ parentibus queri solent aliquid ejusmodi, quod solis ipsis committendum est. *Idem.*

Eho, num quidnam accusat virum?] *Eho*, interjectio ponentis aurem propiorem. nam illa quærit, quæ solent de maritis puellæ matribus queri. *Idem.*

Nam postquam adtendi.] Institit. Et vide, num desit *animum*: ut sit, *adtendi animum.* Non enim plenum est, sed nudum. Adverti enim oculos, aut animum subauditur. *Idem.*

26. *Sancte adjurat.*] Τὸ *ad*, nunc auctivum est: significat enim *valde*. Idem.

 27. Non

Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.
Aliud fortasse aliis vitii est: ego sum animo leni natus:
Non possum adversari meis. LA. *hem Sostrata.* SO. *heu me miseram!*
LA. *Certumne est istuc?* PH. *nunc quidem, ut videtur. sed nunquid vis?*
Nam est quod me transire ad forum jam oporteat. LA. *eo tecum una.*

27. *Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.*] Bene hic addidit Poëta verba Philumenæ, ad quæ Phidippus respondebat: quum diceret, *Etsi scio ego, Philumena, meum jus esse, &c.* Donatus.

Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.] Magnifice contra illud quod Laches dixit, ægre laturum Pamphilum. & ita locutus est, quasi hoc Pamphilo gratius esse debeat. *Idem.*

Perdurare.] Proprie & muliebriter dixit. *Idem.*

Se absente perdurare.] Absente Pamphilo se perd. *Mer. Casaubonus.*

28. *Aliud fortasse aliis vitii est.*] Sic dixit, ne diceret, Sed coge ut redeat. & mollius dixit *aliis*, quam si *tibi* dixisset. *Donatus.*

Aliud fortasse alii vitii est.] Hor.
Vitiis nemo sine nascitur: optimus ille
Qui minimis urgetur.
Vetus Poëta cujus meminit Dem. Μηδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ θεῶν, καὶ πάντα κατορθοῦν. ἐν βιοτῇ μοῖραν δ᾽ οὔτι φυγεῖν ἔπορεν. Mer. Casaubonus.

Ego sum animo leni natus.] Hoc contra illud quod primum dictum est. Etsi ego meis omnibus scio me esse apprime obsequentem. sed non adeo, ut facilitas mea illorum corrumpat animos. *Donatus.*

Ego sum animo leni.] Qualitas venialis. *Idem.*

Animo leni natus.] Hoc est plenum. nam *Sum animo leni*, quum dicimus, ἐλλειπτικῶς profertur. *Idem.*

29 *Non possum.*] Conclusio. *Idem.*

Non possum adversari meis.] Lenem esse, non est vitium: sed adeo lenem esse, ut corrumpi sinas potius quam adverseris, magnum vitium est. merito igitur hoc addit, quod si non addidisset, se potius laudasset, quam culpam agnovisset. *Mer. Casaubonus.*

Hem Sostrata.] Quæ dixisti, *non mea opera neque pol culpa evenit.* Donatus.

Heu me miseram.] Ad se rediri totiens, quasi delassata, conqueritur. *Idem.*

30. *Certumne est istuc?*] Quod Philumena non redeat. *Idem.*

Certumne est istuc? nunc quidem ut videtur.] Certumne est istud? sc. quod non reditura sit Philumena ante adventum Pamphili. respondetur: *nunc quidem, ut videtur.* mitigavit enim Phidippus, quasi spei locum daret, posse aliquid accidere, quo Philumena animum mutaret; sibique, ut rediret, persuaderi pateretur.

Quod ad accusationis & defensionis, inter hos senes, momenta & argumenta pertinet, bene explanavit *Donatus.* Bœclerus.

Certumne est istud?] Itane stat sententia? *Mer. Casaubonus.*

Num quid vis?] Discedentis verbum. *Donatus.*

31. *Transire.*] Cito ire. *Idem.*

Nam est quod me adforum transire jam oportet. LA. *eo tecum una.*] Ex libro Bembino ita lego, *Nam est quod me transire ad forum jam oporteat.* LA. *eo tecum una.* ita etiam collocant alii omnes libri, & maxime antiqui, in quibus tamen scriptum est, *oportet.* versus est ejusdem cujus supra, generis, & ipse habens iambum in quarta. in quo tamen versu verbum, *eo*, in unam syllabam contrahendum est. *Faernus.*

Quod.] Propter quod; ut sæpe. *Mer. Casaubonus.*

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

SOSTRATA *mulier*.

Argum. *Sostrata queritur genus mulierum nimis esse suspectum viris.*

So. Edepol na nos sumus mulieres inique aque omnes invisa viris,
Propter paucas : qua, omnes faciunt digna ut videamur malo.
Nam, ita me dii ament, quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.
Sed non facile est expurgatu. ita animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas. haud pol me quidem. nam numquam secus

Habui

Trochaici septenarii sunt. v. 1. omnes *MSS.* nostri omittunt τὸ *inique.* v. 3. omnes : *noxam.* v. 5. omnes omittunt τὸ *esse.* v. 7. unus : τὸ *jam* omittit

Morata est apologia matronæ, opposita importunæ accusationi Lachetis in scena prima hujus actus. *Boeclerus.*

Ædepol ne nos mulieres sumus inique aque omnes.] *In hac scena est allocutio qua inducitur secum loquens anus : per quam orationem mores ejus, & animus mitis intelligi possit.* Donatus.

1. *Ædepol ne nos mulieres.*] Laches generaliter incusavit socrus ; hæc plurimas defendit. Causa accusationis iniquæ, Non enim omnes sumus malæ. *Idem.*

Edepol ne nos sumus mulieres inique aque omnes invisa viris.] Τὸ *mulieres* delemus ex auctoritate libri Bembini. quam dictionem alioqui nec oratio exposcit : utique enim subintelligitur, nec ratio trochaici admittit. *Faërnus.*

Inique aque.] Comicum παρόμοιον. Et vide sententiam, defensionem accusatarum socruum continentem : contra illud quod ait, *Itaque uno animo omnes socrus oderunt nurus.* Officium enim boni Poëtæ est, nullum genus hominum specialiter lædere. Sic *Virgilius*:

---- *Quod sæpe mala legere noverca.*

Id est, non omnes novercæ, sed tantum malæ. *Donatus.*

3. *Nam ita me DI ament.*] Bene jurat. nam sine jurejurando incredibile est, sit bona socrus. *Idem.*

Nam ita di me ament.] O. l. s. & Donatus, *nam ita me di ament.* Faërnus.

Quod me accusat.] Deest *in eo.* ut sit, In eo quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam. An *quod*, propter quod, *Donatus.*

4. *Ita animum induxerunt.*] *Inducere animum* est ita tenere, ut non amittant: id est, persuadere animo suo. *Idem.*

5. *Socrus omnes esse iniquas.*] Intelligitur, quibus iniquas, id est nuribus : quia socrus nomen est ad aliquid dictum. *Idem.*

Haud pol me quidem.] Esse iniquam subaudiendum est a superiore, ut sit *pol*, pro pleno jurejurando. *Idem.*

Haud pol me quidem.] Subaudiendum *scio esse*, aut *novi esse*, aut tale quid, secundum ἔλλειψιν, quæ familiaris est his, qui secum loquuntur. *Idem.*

Haud pol me quidem.] Ex *quidem*, m elidendum, licet consonans consequatur. ut sit dactylus in quinta sede hujus

N 4. uo-

Habui illam, ac si ex me esset nata: nec, qui hoc mihi eveniat, scio:

Nisi pol filium multi' modis jam exspecto, ut redeat domum.

trochaici, cujus hæc pars est. *Faërnus.*

6. *Nec, qui hoc mihi eveniat.*] *Qui*, unde. *Donatus.*

7. *Multis modis.*] Vehementer. *Idem*

Jam expecto, ut redeat domum.] Quia nihil mirum in matre est: expectare ut filius redeat: idcirco additum *multis modis.* Idem.

Nisi pol filium multis modis jam expecto ut redeat domum.] Ex ratione versus, qui est trochaicus catalecticus, legendum *multimodis*; quam dictionem & in Andria reposuimus, ex libro Bembino, ubi in vulgata lectione pariter erat, *multis modis.* Faërnus.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

PAMPHILUS *adolescens.* PARMENO *servus.* MYRRHINA *mulier.*

Argum. *Pamphilus reversus ex Imbro, ubi rescivit uxorem socru relicta ad matrem abiisse, deplorat suam in amore infelicitatem.* Thes. 1. *Nulla calamitas sola.* 2. *Mala ignota rectius tolerantur.* 3. *Iniquiores etiam parentes ferendi sunt.* 4. *Mulieres propter animum infirmum citius irascuntur.*

PA. *Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini umquam oblata,*

Quam

Satura est hæc scena: nec eodem modo ordinant metrum. vide *Antesignanum*, *Glareanum* & alios. *Guyetus* omnes *Iambicos* facit, *octonarios catalecticos & acatalecticos* ac *Senarios.* Alii *Trochaicos* etiam agnoscunt. Nimium autem sibi permiserunt iterum, qui voces ubique pro lubitu transponunt.

V. 1. e *MSS.* nostris unus; *Nemini plura ego acerba credo esse ex amore homini unquam oblata, quam mihi.* alter; *nemini plur. acerba &c.* Argent. *nemini ego plura a. c. e. homini ex amore v o. q. m.* *v.* 9. unus; *multo ha* [illegible] *facta fuissent ampl.* *v.* 13 omnes: τὸ *usquam* omittunt. ut & *v.* 19. τὸ *me.* *v.* 20. omnes; *quod cum ita esse inven.* atque ita edi debuit. typographi omisere τὸ *esse.* *v.* 25. duo omittunt; *inter eas.* *v.* 26. omnes habent *haud*: & *parvum.* unus, *equidem.* *v.* 33 duo; *verbulum* *v.* 35 unus; *trepidari sentio, & cursari rursum. aged.* alter corrupte: PAR *trepidari sentio & cursari rursum.* PAM. *prorsum agedum* *ad f.* *v.* 39. duo, *quid dum.* omnes: *quia perii.* *v.* 42. duo; *cur id mihi n. d.* *v.* 49. omnes; *intromittere.* *v.* 52. omnes; *dicerent.* *v.* 55. unus; *ego autem in m. m.* Boeclerus.

Nemini ego plura acerba.] *Hic allocutio est per conquestionem. Et bene non se amatoribus modo, sed infelicibus amatoribus comparavit: & principium est a summa totius mali.* Donatus.

1. *Nemini ego plura acerba.*] Ab eo loco conquestionis, in quo dicitur, quod nulli fere talia adversa contigerint. *Idem.*

Nemini ego plura acerba.] Nimis cothurnati & tragici in hac scena dolores essent, non comici, nisi adderet, *ex amore.* Idem.

Nemini ego plura acerba esse credo.] Acerba dupliciter evenerunt Pamphilo, ex præterito, de meretrice, ex præsenti, de uxore. *Idem.*

Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini umquam oblata

Quam

Quam mihi. heu me infelicem! hanccine ego vitam parsi perdere?
Haccine causa ego eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat præstabilius, ubivis gentium agere ætatem,
Quam huc redire? atque hæc ita esse miserum me rescifcere?
Nam nos omnes, quibus est alicunde aliquis objectus labos,

Omne

Quam mihi. heu me infelicem, hanccine ego vitam parsi perderet] Prioris versus verba alii libri scripti aliter collocant: sed nos antiquam lectionem, & Donatum sequemur, in quibus hoc tantum ab impressa lectione variatur, quod in iis est, *credo esse*. sane hic versus, contracto in unam syllabam pronomine, *ego*, ita ut, *nemini ego*, fit dactylus, est trochaicus tetrameter acatalecticus: posterior vero versus, dictione *mihi*, monosyllaba effecta, eademque per synalœphen elisa, & ipse trochaicus est, catalecticus tamen, ut sequentes. quartus vero & ipse trochaicus acatalecticus, coalescentibus in unam syllabam duabus extremis syllabis in voce *gentium*. Faërnus.

Nemini ego plura ac, &c.] Donatus: *Nimis cothurnati & tragici in hac scena dolores essent, non comici, nisi adderet*, ex amore. Vide an accurate dictum sit. *Boeclerus.*

2. *Heu me infelicem!*] Ab ipsa simplici exclamatione. *Donatus.*

Heu me infelicem!] Lachrymans hoc dicit. *Idem.*

Hanccine ego vitam?] Ab eo quod ab adversis ad adversa delatus sit. *Idem.*

Parsi perderet] *Parco*, conservo, parsi facis: *parco*, veniam do, *peperci*. Modo ergo continui, abstinui significat. *Idem.*

3. *Cupidus redeundi domum.*] Ab eo quod contra spem contigit malum. *Idem.*

4. *Ubivis gentium agere ætatem.*] A malorum suorum comparatione. *Idem.*

Ubivis gentium agere ætatem.] Magna detestatio præsentis loci, eligere quasvis terras, vel quamvis gentem potius, quam eam in qua est. *Virgilius:*

Tollite me, Teucri, quascunque abducite terras.

Et *Gentium* hic abundat. Et bene, *Ubivis gentium agere ætatem*: quia supra dixerat, *Hanccine ego vitam parsi perderet* Nimis enim tragicum fieret, *Satius erat in mari perire.* Idem.

5. *Atque hæc ita esse miserum me rescifcere.*] Quod ait, lachrymantis est. *Rescifcere*, est vix reperire, quod de industria fuerat cœlatum. *Idem.*

6. *Nam nos omnes, quibus est alicunde.*] Aut deest *apud*, ut sit, Apud nos omnes. Aut *nos omnes*, pro nobis omnibus. *Idem.*

Nam nos omnes.] Ratio superioris sensus. & deest *apud*, aut *penes*, aut quid tale. *Idem.*

Nam nos omnes, quibus est] Constat hanc ἀνακόλουθον esse. retulit enim *lucro est*, non ad *nos omnes*, sed ad *quibus est alicunde*: ut sit ordo, Nam quibus est alicunde aliquis objectus labos, lucro est tempus. hoc est, nos omnes. *Idem.*

Nam omnes, quibus est.] Hac figura usus est etiam *Tullius* pro Murena, *Prætor quoque ne se pulchrum ac beatum putaret, ei quoque carmen compositum est.* Nam ille dativum casum subjecit, cum præposuisset nominativum. Et totum Apollodori est, qui sic ait * ΟΙΓΑΡΑ-CICOΤΝΙΕC ΤΟΝ χρω CΝΟΤ ΔιεΝΤΙΚΗΚΟΤΗC. *Idem.*

Quibus est alicunde.] Hoc genus locutionis absolutum dicitur. Tale est apud *Virgilium:*

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabis cædis acervos.

Idem.

Nam nos omnes &c.] *Donatus* non inerudite ita ordinat & explicat: *nam quibus est alicunde aliquis objectus labor, lucro est tempus, i. e. nos omnes.* Subjicit: *hoc genus locutionis absolutum dicitur. tale est apud Virgilium:*

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,

 Ingens

Omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum est, lucro est.

PAR. *At sic citius, qui te expedias his ærumnis, reperias.*

Si non redisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores.

Sed nunc adventum tuum ambas, Pamphile, scio reverituras.

Rem cognosces: iram expedies: rursum in gratiam restitues:

Levia sunt hæc, quæ tu pergravia esse in animum induxti tuum.

PA. *Quid consolare me? an quisquam usquam gentium est æque miser?*

Prius quam hanc uxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum:

Jam

Pugnates Rutula spectabis cadis acervos. Boeclerus.

Labes.] Dolor, ærumna: ut Græcis, πόνος, pro dolore, vulgo. qui tamen eo nomine reprehenduntur a Cicerone Tusc. Quæst. 11. ubi discrimen ostenditur. *Mer. Casaubonus.*

7. *Rescitum est.*] Σχῆμα ἀνταποδοτικόν.* Donatus.

Prius quam id rescitum est, lucro est.] Quamdiu ignoramus mala nostra, non dolemus, & ista temporis intermedii mora, quoddam quasi lucrum est. *M. Casaubonus.*

8. *At sic.*] Sed sic. *Donatus.*

At sic, citius qui te expedias ærumnis reperias.] At hoc modo, quod venisti, & discordias esse celerius reperire poteris; & quo modo his ærumnis te absolvas. Et bene *expedias ærumnis.* aut enim solvunt nos curæ abeuntes, aut impediunt & ligant advenientes. Ut,

Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.

Idem.

At sic, citius qui.] Sententia contraria. nam supra sic collegit, Si ignorare mala sua unicuique bonum est: sequitur ut malum sit, ea cito cognovisse. Hic per contrarium. Si in adversis suis succurrere unicuique quamprimum bonum est: sequitur, ut cito ea cognovisse, sit quam optimum. *Idem.*

9. *Si non redisses, hæ iræ factæ essent multo ampliores.*] Versus est trochaicus tetrameter acatalecticus, si pro verbo *redisses*, in scansione fit *rediisses*: & in *hæ iræ* non fiat synalœpha. *Faernus.*

10. *Sed nunc adventum tuum ambas.*] Ne accusare alteram altera audeat. *Donatus.*

11. *Rem cognosces.*] Melius est *rem*, quam *litem.* Idem.

Rem cognosces.] Iram expedies: rursum in gratiam restitues. Τρίκωλος sententia. Et bono ordine usus est. Prius enim fit querela, deinde ponitur iracundia, postremo reditur in consilium. *Idem.*

12. *Levia sunt hæc quæ tu pergravia esse.*] Genus consolationis, non a substantia sed a quantitate. non dicit non esse causam solicitudinis, sed levem dicit. *Idem.*

Quæ tu pergravia esse.] Bene additum contra *levia*, non gravia, sed *pergravia.* Idem.

Levia sunt.] A quantitate. *Idem.*

In animum induxti tuum.] Id est persuasisti tibi. *Idem.*

13. *Quid consolare me? an quisquam usquam.*] Ut solet in vero angore, ipsa consolatione ægrescit dolor. Et ingeniose, non inquit *dicis*, sed *consolaris me*: & hoc ipso ostendis scire te, quod miser sum. *Idem.*

14. *Prius quam hanc uxorem duxi.*] Hoc refert ad illud caput in quo ait,

Nemi-

Jam in hac re, ut taceam, cuivis facile scitu est, quam fuerim miser:
Tamen numquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum;
Vixque huc contuleram: hem nova res orta est, porro ab hac quæ me abstrahat.
Tum matrem ex ea re me, aut uxorem in culpa inventurum arbitror.
Quod cum ita esse invenero, quid restat, nisi porro ut fiam miser?
Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet:

Tum

Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini unquam oblata. Donatus.

Prius quam hanc uxorem duxi.] Ante rem. *Idem.*

Habebam alibi animum amori deditum.] An miser sit in amore ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους, Ante rem, in re, & post rem. *Idem.*

Habebam alibi.] Gravius dixit *alibi*, quam si *in meretrice* diceret; & maluit *alibi* dicere, quam *ad meretricem*. Idem.

15. *Cuivis facile scitu.*] Addo, *est*, ex libro Bembino Vaticano & Basilicano, quod & in Victoriano erat, sed postea abrasum fuit. *Faërnus.*

16. *Quam mihi obtrudit.*] Recte enim dici potuit, Quomodo ergo uxorem duxit, si amabat? Et bene, *obtrudit*, quia invito. Sic alibi, *Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, itur ad me.* Et *obtrudit*, pro obtrudebat, ἐνάλλαγμα temporis. *Donatus.*

17. *Vix me illinc abstraxi.*] *Vix*, vel μόλις, vel *statim* significat. *Idem.*

Vix me illinc abstraxi.] Hic versus potest utcumque sustentari, ut sit trochaicus tetrameter hypercatalecticus. sed hujusmodi versus inter iambicos non placet mihi, quare legerim, ut in libro Bembino, *vix me illi abstraxi*; ita erit octonarius iambicus, ut ceteri. *illi* autem, vel dativus erit, pro, ab illa, vel adverbium de loco, sicut alibi, in loco. *Faërnus.*

Atque expedivi animum meum.] Curæ, ut diximus, aut ligant, aut solvunt. *Virgilius,*

Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.

amatoriæ enim curæ vincula dicuntur. *Donatus.*

18. *Vixque huc.*] Maluit *huc*, quam *ad uxorem* dicere. *Idem.*

Huc contuleram.] Supra, act. 1. sc. 2.

Paulatim elapsu' est Bacchidi, atque huic transtulit
Amorem. Mer. Casaubonus.

Hem nova res orta est, porro.] *Porro*, deinde: & vim habet deinde modo implicationem continuarum miseriarum referentis. *Donatus.*

19. *Tum matrem ex ea re, aut me uxorem.*] Idem liber, itemque Victorianus hæc verba sic collocant, *tum matrem ex ea re me, aut uxorem.* Faërnus.

20. *Quod cum ita esse invenero, quid restat nisi porro ut fiam miser.*] Ordinem servavit allocutionis, in quo a præteritis, a præsentibus, a futuris inducitur personæ loquentis oratio. *Donatus.*

Quod cum ita esse invenero.] Jam ante dixi, operarum incuria hic non comparere, vocem *esse*. quæ nunc restituitur. *Boeclerus.*

Nisi porro ut fiam.] *Porro*, postea, vel in postremum. Alii conjunctionem putant. *Donatus.*

21. *Matris ferre injurias me, pietas jubet.*] Pia sententia, quæ pluribus a divino Platone tractatur in 4. *de legib* ubi de liberorum erga parentes officio multa: & inter alia ista eximia, & sacris Oraculis

Tum uxori obnoxius sum: ita olim suo me ingenio pertulit;

Tot meas injurias quæ numquam in ullo patefecit loco.

Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno,

Unde ira inter eas intercessit, quæ tam permansit diu.

PAR. *Haud quidem hercle parum est: si vis vero veram rationem exsequi;*

Non maximas, quæ maximæ sunt interdum iræ, injurias

Faciunt.

culis valde consona: Παρὰ δὲ πάντα τὸν βίον ἔχειν τε καὶ ἐσχηκέναι χρὴ πρὸς αὑτοῦ γονέας εὐφημίαν διαφερόντως, διότι κούφων καὶ πτηνῶν λόγων βαρυτάτη ζημία. πᾶσι γὰρ ἐπίσκοπος τοῖς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐτάχθη, Δίκης νέμεσις ἄγγελος. Θυμουμένοις τε οὖν ὑπείκειν δεῖ καὶ ἀποπιμπλᾶσι τὸν θυμόν, ἐάντ' ἐν λόγοις, ἐάντ' ἐν ἔργοις δρῶσι τὸ τοιοῦτον. ξυγγιγνώσκοντας ὡς εἰκότως μάλιστα πατὴρ υἱεῖ δοξάζων ἀδικεῖσθαι, θυμοῖτ' ἂν διαφερόντως. Mer. Casaubonus.

21. *Pietas jubet*] Apte, quia *ferre* dixit, addit *jubet*. Donatus.

22. *Tum uxori obnoxius sum.*] Matris cum dixisset, non intulit *uxoris*, sed mutavit casus. *Idem.*

Ita olim suo me ingenio pertulit.] *Olim*, ad diuturnitatem retulit, non ad spatium præteriti temporis. *Idem.*

23. *Tot meas injurias*] Hæ sunt injuriæ quas supra dixit, *Noctu illa prima virginem non attigit: quæ consecuta est nox, eam nihilo magis* Et deinde, *Quid interea? ibatne ad Bacchidem? Quotidie.* Idem.

Tot meas injurias.] Aliam vim habet quod dixit, *me pertulit*: aliam quod adjecit, *injurias meas*: aliam, quod reticuit. *Idem.*

Quæ numquam ullo patefecit loco.] Non dixit *quas*, sed *quæ*, ut ad omnia, non ad *injurias*, referatur extrema conclusio. *Idem.*

24. *Sed magnum nescio quid necesse est.*] Bene de ambabus sentiens, putat magnam causam esse quæ iram fecerit, & iram diuturnam. *Idem.*

25. *Quæ tam permansit diu*] Et a re, & a tempore. *Idem.*

26. *Haud quidem hercle parum est.*] Servilis ratio & sordida: & non his respondens omnibus quæ dixit Pamphilus, sed tantum novissimæ parti. *Idem.*

Parum.] Subaudiendum, necesse est evenisse, vel evenit. nam consequens sententia tollit, quod ille dixit, Necesse est. *Idem.*

Haud quidem hercle parum est, si vis vero.] Et ejusdem libri & aliquot aliorum auctoritate, itemque Donati, delemus verbum *est*. & pro *parum*, scribimus *parvom*, quod & alii libri habent, & idem Donatus: licet per duo, *u*, scriptum. sane qui expositionem Donati super hoc verbo *parvum*, consideraverit, intelliget eum affirmative legere, non negative. ex quo conjecit Lolgius legendum, *at quidem hercle parvum*, ut subaudiendum sit ex sententia Donati, evenit: nam si negative legas, pugnabit cum consequente sententia, & cum eo quod infra dicit, *fortasse unum aliquod verbum*, quam & ego conjecturam probo, eo magisque in meo quodam libro scriptum erat *aut*. ut facilis lapsus fuerit per adjectionem unius litteræ ex *at* in *aut*. Hujus autem versus prima syllaba præcedenti attribuitur, ut versus sint octonarii iambici quadrati. *Faërnus.*

Haud quidem hercle parum est.] Donatus *Servilis ratio & sordida, & non his respondens omnibus, quæ dixit Pamphilus, sed tantum novissimæ parti.* Quid habuit causæ, cur hoc diceret? τὸ *haud* aliqui in *hoc*, aliqui in *at* commutarunt. vide *Guyeti* notas. *Bœclerus.*

Si vis vero veram rationem exequi.] *Vero*, vel nomen est, vel conjunctio, vel adverbium. *Donatus.*

27. *Non maximas, quæ maximæ sunt interdum iræ, injurias faciunt.*] Injuriæ faciunt iras, non iræ injurias. sed hic *faciunt* ὑπαλλακτικῶς dixit, secundum supe-

Faciunt. nam ſæpe eſt, quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt;
Cum de eadem cauſa, eſt iracundus factus inimiciſſimus.
Pueri inter ſeſe quam pro levibus noxiis iras gerunt?
Quapropter? quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem illæ mulieres ſunt ferme, ut pueri, levi ſententia.

For-

ſuperiorem rationem increpans errorem Pamphili, qui de iræ magnitudine æſtimet injuriæ quantitatem. Alii *faciunt*, probant, oſtendunt, intelligunt. Caute dixit *interdum*: plerumque enim ſic. *Donatus.*

Non maxumas, quæ maxumæ ſunt.] Senſus eſt, In quo primum, Non iræ injurias faciunt: accipiendum eſt, ſecundum, Non maxumas maxumæ. *Faciunt*, pro oſtendunt. *Idem.*

Non maximas, quæ maximæ ſunt interdum iræ, injurias faciunt.] Ex iis, quæ *Donatus* annotat, melius videtur: *faciunt pro oſtendunt. Guyetus* animoſe corrigit. *Bœclerus.*

28. *Faciunt.*] Arguunt, oſtendunt: *faciunt*, pro factas arguunt, ut apud Virgil. *circumdare*, & *erigere*, pro circumdatas & erectas (interprete Servio) canere: apud Ciceronem emere pro emptum ſcribere. Philoſophos γεννᾶν καὶ φθείρειν τὸν κόσμον, pro, genitum & corruptibilem aſſerere; & id genus alia non pauca, doctis obſervata. *Mer. Caſaubonus.*

29. *Cum de eadem cauſa*] Rectum erat ſi diceret, *cum in hiſdem rebus.* adjiciendo *cauſa* obſcuravit elocutionem ſuam. ſed convenit ſervo hæc humilitas orationis nam plenum erat ſi diceret Nam ſæpe eſt, quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt, cum de eiſdem rebus eſt iracundus factus inimiciſſimus. *Eſt* autem pro evenit dixit. & eſt ordo: Sæpe eſt, cum quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt: de eadem cauſa iracundus factus eſt inimiciſſimus. *Donatus.*

Iracundus factus inimiciſſimus.] *Iratus* quidem eſt, qui ex aliqua re laceſſitus iraſcitur *Iracundus*, qui ex parva nullave cauſa præcedente iraſcitur. *Idem.*

30. *Pueri inter ſeſe.*] Argumentum a ſimili. *Idem.*

Quam pro levibus noxiis.] Interrogative. *Noxiis*, injuriis, culpis *Idem.*

Pro levibus noxiis iras gerunt?] *Noxiis* exigit ratio octonarii, & ita eſt in multis libris, & in iis Bembino, Victoriano, Baſilicano, & Donato. *Faernus.*

31. *Quapropter*] Διαλεκτικῶς interrogat. *Donatus.*

Quia enim qui eos gubernat animus.] Αἰτιολογικὴ ἀπόκρισις. Idem.

Qui eos gubernat animus.] Inde Græcis. τὸ ἡγεμονικόν: & Sall. *dux & imperator vitæ.* Mer. Caſaubonus.

Infirmum gerunt.] Ἐσχηματισμένως, ἀντὶ τοῦ, *infirmus eſt.* Sed ἀνακολουθία iſta convenit ſervo. *Donatus.*

Infirmum gerunt.] Ira, ex impotentia (i. e. imbecillitate) animi: unde *impotentia*, apud Latinos, pro ira, aliove quovis affectu majore: & *impotentes*, qui affectibus cedunt & indulgent. *M. Caſaubonus.*

32. *Itidem illæ mulieres ſunt ferme ut pueri.*] Artificioſe *mulieres* a perſona: a ſimilitudine, *pueri*: a facto, *iras gerunt*: ab accidentibus ſimilitudinis, *animus infirmus*: a collatione perſonæ mulieris accidentium, *levi ſententia*: a facto, *Fortaſſe unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.* qua ſententia totum hic ſublatum eſt, quod ait: *Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt eveniſſe Parmeno, unde ira inter eas interceſſit.* Donatus.

Itidem illæ mulieres] Sexus alius ad ingenium, & ſenſus, idem eſt. Et mire ſimilitudinem contulit ad id quod agitur. *Idem.*

Itidem illæ mulieres.] Niſi quis, *mulieres*, triſyllabum faciat, eliſo medio, e, verſus non conſtat. ſed judicio meo delendum eſſet, τὸ *illæ*, quod alioqui

non

Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.
PA. *Abi, Parmeno, intro, ac me venisse nuntia.* PAR. *hem, quid hoc est?* PA. *tace.*
Trepidari sentio; & cursari rursum prorsum. PAR. *agedum, ad fores*
Accede propius. hem, sensistin'? PA. *noli fabularier.*
Pro Juppiter, clamorem audio. PAR. *tute loqueris; me vetas?*
MY. *Tace obsecro, mea gnata.* PA. *matris vox visa est Philumena.*

Nul-

non modo non adjuvat sensum, sed ei etiam incommodat. *Faërnus.*

Sententia.] Γνώμῃ, animo. *Mer. Casaubonus.*

33. *Fortasse unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.*] Sic *Plautus*, *Fortasse te amare suspicabere.* Nam veteres, infinitivo modo adjungebant. *fortasse.* Donatus.

Conciverit.] Commoverit. *Idem.*

Iram hanc conciverit.] Legitur & *conscivisse.* & *rem conscivisse*, est rem novam fecisse. *Idem.*

Conciverit.] Decreverit, fecerit. *Idem.*

34. *Me venisse nuntia.*] Ex consuetudine Rom. de qua Nann. Miscell. l. 2. ex Plutarcho. *Mer. Casaubonus.*

34 & 35. *Tace. trepidari sentio &c.*] In *MSS.* nostris personæ ita distinguuntur: PAM. *tace.* PAR. *trepidari sentio, & cursari &c.* PAM. *agedum ad f. a. pr.* PAR. *hem sensistin?* Bœclerus.

35. *Trepidari sentio, cursari rursum prorsum*] *Trepidatio*, ad vocem refertur loquentium: *cursatio*, ad sonum pedum. Et trepidatur primo ab his, qui morbum putant: cursatur ab his, qui partum sciunt. *Donatus.*

Cursari rursum, prorsum.] *Rursum* proprie *retro: prorsum*, *ante* significat. & est proverbiale, ut dicimus, *sursum deorsum*, *intro foras*, *hac illac*, & similia: Græci ἄνω κάτω. Idem.

Rursum prorsum.] Retro & ante, ultro citroque, quod vulgo, *to and fro.* Mer. Casaubonus.

Age dum ad fores accede propius. PAR. *hem, sensistine?*] Hæc omnia ascripta sunt in libro Bembino Parmenonis personæ: in eo tamen pro *accede*, legitur *accedo*, & pro *sensistine*, *sensistin*, quod posterius in omnibus libris est. est autem *age dum*, vox se ipsum hortantis ad exequendum herile mandatum. *Faërnus.*

37. *Pro Juppiter, clamorem audio.*] In libro Bembino & Victoriano est *audivi*: ut & exigit versus. *Idem.*

Tute loqueris, me vetas?] Mire expressus est mos auscultantium. *Donatus.*

38. *Tace obsecro, mea gnata.*] Non solum hic Juno Lucina non inducitur, sed etiam silentium parturienti insuper imponitur: quia furtiva conceptio est. & tamen ejusmodi verba sunt matris, ut duntaxat argumentum scientibus manifesta sint. Pamphilo vero & Parmenoni, tanquam ægram continentis filiam videantur. *Idem.*

Tace, obsecro, mea gnata.] Conceptum furvitum furtim convenit nasci. *Idem.*

Tace obsecro.] Hic *Argentoratensis codex* orditur novam scenam. In meorum uno ad marginem annotatur; in aliis hic novam scenam incipi, *eo quod hic Myrrhina introducitur.* hic erroris per imperitiam fons est. *Bœclerus.*

Matris vox visa est.] Omnia hæc quæ sensu percipi possunt, *visa* dicimus. *Virgilius*,

---- *Visaque canes ululare per umbram.*
Donatus.

Matris vox visa est.] Eun. act. 3. sc. 2.

Audire vocem visa sum modo militis.
Mer. Casaubonus.

39. *Nul-*

Nullus sum. PAR. *qui dum?* PA. *perii.* PAR. *quamobrem?*
PA. *nescio, quod magnum malum*
Profecto Parmeno me celant. PAR. *uxorem Philumenam*
Pavitare nescio quid dixerunt: id si forte est, nescio.
PA. *Interii: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia non poteram una omnia.*
PA. *Quid morbi est?* PAR. *nescio.* PA. *quid? nemon' medicum adduxit.* PA. *nescio.*
PAR. *Cesso hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid est, certum sciam?*
Quonam modo Philumena mea nunc te offendam adfectam?
Nam si periclum ullum in te inest, periisse me una haud dubium est.

PA. Non

39. *Nullus sum.*] Rursus se infelicem & miserum appellavit hic. *Donatus.*

Nullus sum.] Αὐξητικῶς. Idem.

Quia perii.] Satis amatorie. *Idem.*

Quia perii.] Aliqui libri, inter quos Bembinus non habent, *quia*, quod nec sensum juvat, & impedit versum, quem nos hoc modo ordinamus, ut sit tetrameter iambicus acatalecticus.

Nullus sum. PAR. *qui dum?* PAM. *perii.* PAR. *quamobrem.* PAM. *nescio quod magnum malum.* Faërnus.

40. *Me celant.*] Aliæ ed. *me celas.* Mer. Casaubonus.

Uxorem Philumenam pavitare.] *Pavitare*, τῷ ἐξυθενισμῷ. Donatus.

41. *Pavitare nescio quid.*] *Pavere* & *timere*, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus: *nam ut in mari vecta es, credo timida es.* Ergo, *pavitare*, ægrotare: quia sic horruisse visa ac palpitare venis, &c. *Idem.*

Pavitare.] Horrere, ægrotare. fortasse audierat ancillas mussitantes, Philumenam *paritare parere*: id est, ad partum properare; quod ille per errorem *pavitare* retulit. *Mer. Casaubonus.*

42. *Quia non poteram una omnia.*] Deest, *dicere.* Donatus.

Quia non poteram una omnia.] Cum stomacho pronuntiavit: & deest, *dicere.* Idem.

43. *Nemone medicum adduxit?*] Scilicet ex quo scire posses. *Idem.*

Nemone medicum adduxit?] Liber Bembinus, Basilicanus, Vaticanus, & Victorianus, *nemon.* Faërnus.

Nescio.] Perturbatus Parmeno idem repetit verbum. & verbum aptum est personæ servili. *Donatus.*

44. *Cesso hinc ire intro.*] In vultu proloquium. Sic autem dixit Poëta, ut gravem morbum in uxore suspectans maritus, protinus ingrediatur, & partum improvisus offendat. *Idem.*

Quidquid est, certum sciam.] Libri Bembinus, & Victorianus, *certe sciam.* Faërnus.

45. *Quonam modo, Philumena?*] Amatoria ἀποστροφή. Sic in Phormione, *Quod si eo mea fortuna redeunt; Phanium, abs te ut distrahar, nulla est mihi vita expetenda.* Donatus.

Offendam affectam?] Lassam possessamque morbo. ab eo quod est *affici*: unde affectus dicuntur, propter quos afficimur. *Idem.*

46. *Nam si periculum ullum in te inest.*] Multum dixit, Si in te periculum inest, me periisse non dubito. Tantus autem affectus non est mariti tantum, sed amatoris quoque. *Idem.*

Nam si periculum ullum.] Non permisit amor dicere Perituram: sed *si periculum.* Idem.

Nam si periculum ullum in te est.] Ita aliqui libri habent: Bembinus vero, *ullum inest*, Vaticanus, Basilicanus, & alii, ac Donatus, *ullum in te inest*, quam &

PA. Non usus facto est mihi nunc hunc intro sequi:
Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet,
Quod sane nolim, maxime heri causa mei;
Servum ilico introisse dicent Sostratæ,
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
Capiti atque ætati illorum, morbus qui auctus siet.
Hera in crimen veniet, ego vero in magnum malum.

& veram lectionem arbitramur; & ex Vaticano, & Basilicano legimus, *periclum.* Faërnus.

47. *Non usus facto est mihi.*] Vide artificem *Terentium*, quemadmodum alias per Pamphilum, alias per ipsum Parmenonem invenit, quemadmodum nesciatur a ceteris virginem ante nuptias ab ipso Pamphilo vitiatam esse. *Donatus.*

Non usus facto.] Non utile. *Facto* abundat. *Idem.*

Non usus facto.] Opus facto. id est, non expedit: non est ex re mea. *Mer. Casaubonus.*

48. *Nam invisos omnes nos esse illis sentio.*] Acute ejusmodi causam repetit, quæ vel hominem curiosum contineret: quæque non Parmenonem modo, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu. *Donatus.*

49. *Heri nemo voluit Sostratam.*] Quasi alius dixerit, *unde intelligis.* Idem.

Heri nemo voluit Sostratam.] Argumentum odii. *Idem.*

51. *Maxime heri causa mei.*] Bene *maxime:* qui & propter ipsam, vel propter invidiam socrus non velit fieri graviorem morbum. *Idem.*

52. *Servum ilico introisse*] Mire, ut criminosius, suspiciosumque sit: non Lachetis aut Pamphili servum, sed Sostratæ: nec Parmenonem saltem. *Idem.*

53 *Comminiscentur.*] Dicent, cum confinxerint. *Idem.*

54. *Capiti atque ætati illorum.*] Bene τῷ ἀφημισμῷ maluit *illorum*, quam *puellæ*, dicere: quod utique intelligitur. *Idem.*

Capiti atque ætati illorum morbus qui auctus siet] Sensus & ordo est: comminiscentur, *Sostratæ servum introiisse & aliquid mali secum tulisse* sive intulisse in domum, *qui* seu unde *morbus auctus siet capiti atque ætati illorum*, i. e. quare morbus Philumenæ major atque capitalior factus sit. αὔξησις *illorum.* cum de Philumena sermo sit, ad totam domum retulit. *capiti* ejus augetur morbus i. e. ipsi, eodem figuræ genere. additur amplius, *atque ætati*; non inelegantî incremento. in *caput* & *ætatem* hominis dicuntur fieri, quæ ad ipsum potenti quodam effectu spectant, aut vitam petunt. An malis? *tulisse aliquid mali capiti atque ætati illorum* i. e. intulisse aliquid veneficii in caput atque ætatem illorum parati, unde seu *qui morbus auctus siet.* Ita non quidem imprecatio fuerit, sed imitatio tamen φράσεως imprecantibus usitatæ. eo magis, quod inter veneficii genera, imprecationes quædam & devotiones habebantur. *Bœcierus.*

Capiti, atque ætati illorum, morbus.] Phorm. act. 3. sc. 2. *ne quid suo luat capiti.* & ibid. act 5 sc. 7. *Malum quod est, &c.* Mer. Casaubonus.

Qui] *Qui*, unde. *Donatus.*

Morbus qui auctus siet.] Ex ratione versus legendum videtur, *sit*; nisi quis velit, *siet*, monosyllabum facere, quod est durum, præsertim in fine versus. *Faërnus.*

55. *Hera in crimen*] Sostrata in litem. *Donatus.*

Era in crimen veniet. ego vero in magnum.] Arbitror ex priore *in*, n, elidi, ut fit in prima sede anapæstus. *Faërnus.*

Ego vero in magnum malum.] In quæstionis tormenta. *Donatus.*

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

SOSTRATA *mulier.* PARMENO *servus.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Pamphilus tristior egreditur a Philumena, deprehenso ejus partu, quem modis omnibus celare conatur ac tegere.* Thes. 1. *Fugiat eum, cui quis odio est.* 2. *Læto nuncio curæ ex corde excedunt.* 3. *Prudentiæ est pericula posse dissimulare.*

So. *Nescio quid jamdudum audio hic tumultuari misera:*
Male metuo, ne Philumenæ magis morbus adgravescat:
Quod te Æsculapi, & te Salus, ne quid sit hujus, oro.
Nunc ad eam visam. PA. *heus Sostrata.* SO. *hem.* PA. *iterum istinc excludere.*

So. *Ehem*

Iambici sunt *Octonarii catalectici.* v. 3. unus *MSS. ne quid sit ejus.* v 9 omnes, ut ed. v 12 duo; *jam ea te c. maxime nunc intrare nolo* v. 16. omnes; *atque eccum ipsum video egr.* & mox; *o mi gnate salve.* v. 17 duo; *venisse te salvum.* v. 21. omnes; *quotidianan?* Bœclerus.

1. *Nescio quid jamdudum hic audio tumultuari*] *In hac scena quasi quadam deliberatio est, continens suasionis dissuasionisque partes, quas in subditis considerabimus.* Donatus.

Nescio quid jam dudum hic audio.] Ordo verborum alius est in o l. s. & Donato, in hunc modum, *jam dudum audio hic.* quod & numerosius est: facit enim iambum in quarta sede versus, qui est iambicus tetrameter catalecticus. *Faërnus.*

Hic] Quia nimis vicini sunt. *Donatus.*

2. *Male metuo, ne Philumena magis.*] Instat Terentius bonam socrum facere, ut bonam meretricem faciat. *Idem.*

Male metuo.] Donatus: *Instat Terentius bonam socrum facere, ut bonam meretricem faciat.* Non debuit hæc conjungere. non enim æque mirum est, socrum bonam esse, quam meretricem. *Bœclerus.*

Magis morbus adgravescat.] Gravior fiat. Proprie, quia morbi graves sunt dicti. *Virgilius,*

---- *Ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis,*
Deficit. ----

Sallust. *Morbi graves ob inediam insolita vescentibus.* Donatus.

3. *Quod te Æsculapi, & te Salus.*] Deest *propter*: ut sit: *propter quod.* Idem.

Quod.] Deest *propter*; ut sit *propter quod*: ait hic Don. sed est solennis implorandi (ut *at*, imprecandi) particula; ut in Andr. act. 1. sc. 5.

Quod ego per hanc te dextram oro, & genium tuum, &c.

& apud Virgil.

Quod te per superos & conscia numina veri, &c.

& alibi passim, ubi Donati expositio non habet locum. *Mer. Casaubonus.*

Ne quid sit hujus.] Quod male metuo. *Idem.*

4. *Nunc ad eam visam.*] Sic *Virgil.*
Respice ad hæc. ----
Donatus.

Hem.] Interjectio est novas res audientis. *Idem.*

Heus Sostrata.] Vide quemadmodum per se ipsum Parmeno, per Parmenonem arceatur Sostrata: quæ neque deesse propter officium, neque ingredi propter socrum inducitur. *Idem.*

Heus Sostrata.] Tollendum est obiter mendum ex Donato, annotante: *Vide, quemadmodum per se ipsum Parmeno*

So. *Ehem Parmeno, tun' hic eras? perii, quid faciam miſera?*
Non viſam uxorem Pamphili, cum in proximo hic ſit ægra?
Par. *Non viſas, ne mittas quidem viſendi cauſa quenquam.*
Nam qui amat cui odio ipſus eſt, bis facere ſtulte duco.
Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam adfert.
Tum ſilius tuus introiit videre, ut venit, quid agat.
So. *Quid ais? an venit Pamphilus?* Par. *venit.* So. *dis gratiam habeo.*
Hem, iſtoc verbo animus mihi rediit, & cura ex corde exceßit.
Par. *Jam ea te cauſa maxime nunc huc introire nolo.*

Nam

(ſcen. præced.) *per Parmenonem arceatur Soſtrata: qua neque deeſſe propter officium, neque ingredi propter ſocrum* (lege omnino *ſervum*) *inducitur.* res clamat. *Bæclerus.*

Iterum iſtinc excludere.] Bene *iterum:* ut illi pudorem incuteret repetitione injuriæ. & memoriter. jam enim dixit, Noſtra ilico it viſere ad eam. admiſit nemo. Et ſimul vide, quam vehementius ad injuriam ſonet *excludi*, quam *non admitti.* Donatus.

5. *Ehem Parmeno.*] *Ehem*, interjectio eſt ejus, quæ commota ſit nova re. *Idem.*

6. *Non viſam uxorem Pamphili.*] Ut dixit ſupra, *ſervum Soſtratæ*, non Parmenonem: ſic hic, *uxorem Pamphili* dixit magis, quam Philumenam: ut animum & officium ejuſdem ſocrus, & matris breviter demonſtraret. *Idem.*

7. *Non viſas.*] Unam rem Soſtrata conſuluit, hic de duabus reſpondet: namque & illam non vult ingredi, & cavet ne ipſe mittatur. & bene, *quemquam:* ne aperte pro ſe loqui videatur. *Idem.*

Nec mittas quidem] Non fere invenias librum ſcriptum, in quo pro *nec*, non ſit, *ne.* Faërnus.

8. *Nam qui amat, cui odio ipſus eſt.*] Aliam cauſam ſubjunxit: quia durum fuerat ipſi Soſtratæ dici, quod ſupra dictum eſt. *Donatus.*

Nam qui amat.] Una cauſa a ſententia morali. *Idem.*

Cui odio ipſus eſt.] Deeſt *eam.* vel *eum.* Idem.

Bis facere ſtulte duco.] Plaut.
Nullum beneficium eſſe duco id, quod cui facias non placet,
& Hor.
Invitum qui ſervat, idem facit occidenti. Mer Caſaubonus.

9. *Laborem inanem ipſus capit, & illi moleſtiam adfert*] Hoc validiſſimum ad diſſuadendum fuit. *Idem.*

Et illi moleſtiam adfert.] Bene hoc adjecit, ne qui amat, hoc dicat, Laborem, dum promereat, quem amo. *Idem.*

10. *Tum autem filius.*] Alia cauſa ab eventu. *Idem.*

Tum autem filius introiit] Et hic quoque numeroſiorem lectionem habent o. l. s. & Donatus, *tum filius tuus i.* Faërnus.

Videre, ut venit, quid agat.] Quod ſupra, *viſere.* An *viſere*, officii eſt apud ægros: *videre*, cognitionis? & ideo additum, *quid agat.* Donatus.

Ut venit.] Statim ut rediit, aut advenit. *Mer. Caſaubonus.*

11. *An venit Pamphilus?*] Bene imitatur affectum. *Donatus.*

Dis habeo gratias.] Verſus eſſe debet iambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri. quare ex o. fere l. s ita legimus, *dis gratiam habeo.* Faërnus.

12. *Hem.*] Interjectio fœminina ac matronalis. *Donatus.*

Ex corde exceßit.] Geminavit præpoſitionem. *Idem.*

13. *Hunc nunc intro ire nolo.*] Cur ſi venit Pamphilus, non ſit introeundum, cauſa narratur. *Idem.*

Hus

Nam si remittent quippiam Philumenam dolores,
Omnem rem narrabit, scio, continuo sola soli,
Quæ inter vos intervenerit, unde ortum est initium iræ.
Atque eccum video ipsum egredi. quam tristis est! SO. *o mi gnate.*
PA. *Mea mater, salve.* SO. *gaudeo venisse salvum. salvan' Philumena est?* PA. *meliuscula est.* SO. *utinam istuc ita dii faxint.*
Quid tu igitur lacrimas? aut quid es tam tristis? PA. *recte mater.*

SO. *Quid*

Huc nunc introire nolo.] Hic quoque o. l. s. ita collocant, *nunc huc introire nolo.* ita *introire*, trisyllabum erit. *Faërnus.*

14. *Nam si remittent quippiam.*] Verbum activum quasi neutrum posuit. *Donatus.*

Nam si remittent quippiam Philumenam dolores.] Donatus legit *Philumena:* dicens, *remittent, verbum activum, positum esse, quasi neutrum.* ita etiam legit Ruffinus in libro de metris comicis. itaque etiam scriptum videtur fuisse in libro Victoriano; sed deinde mutatum in lectionem vulgatam. *Faërnus.*

Nam si remittent quippiam Philumena dolores.] Ita *Donatus.* qui explicat. potius videtur, quam, *Philumenam*, quod tamen in *MSS.* nostris est. vide *Guyet.* & *Rivium.* Bœclerus.

Philumena dolores.] Δραματικῶς errat; non enim vere dolor morbi est, cum sit partus. *Donatus.*

15. *Scio. continuo sola soli.*] Ut,
---- *Haud (credo) invisus cœlestibus, auras*
Vitales carpis. ----
Et sic, *sola soli* dicitur, quomodo *præsens præsenti.* sic *Virgilius*,
---- *Illum absens absentem auditque videtque.*
Idem.

16. *Unde ortum est.*] Pro *sit.* Ἀντανάκλασιν tertium. *Idem.*

Quæ inter vos intervenit.] Melius sic, quam si diceret, *quæ illi feceris.* Idem.

Quæ inter vos intervenit.] Liber Bembinus, *intervenerit.* ita sine ulla licentia procedit versus. ita etiam prius videtur fuisse in Victoriano, cui nimis sæpe scioli manus admoverunt. *Faërnus.*

Unde ortum est initium iræ.] A quo initio orta sit ira: quæ inter nos intervenit. *Mer. Casaubonus.*

17. *Quam tristis est!*] Χαρακτηρισμὸς locuturi Pamphili. *Donatus.*

O mi gnate] Ordo est, O mi gnate, gaudeo te salvum venisse. sed intercedit Pamphilus tristis. *Idem.*

18. *Gaudeo venisse salvum. salvane.*] Bembinus liber *salvam.* at aliqui alii, & in iis Victorianus & Basilicanus, itemque Donatus, *salvan*, habent. ita versus est tetrameter iambicus catalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

Salvan' Philumena est?] Cito probat Pamphilo se amare nurum, cum post salutationem nihil prius, quam de salute uxoris ejus inquirat. *Donatus.*

Salvan' Philumena est?] Mire obviam sibi exeuntem filium nihil aliud, nisi de Philumena interrogavit: ut ostenderet ejus morbum curæ sibi esse. *Idem.*

19. *Meliuscula est.*] Verum est, quantum ad morbum pertinet. *Idem.*

Meliuscula est.] Hoc & ad morbum, & ad eventum parturitudinis verum est. ita non mentitur Pamphilus matri. *Idem.*

Meliuscula est.] *Meliuscule est.* Cic. paulo supra, *si remittent quippiam dolores.* Mer. Casaubonus.

Utinam istuc ita DI faxint.] Diligentiore officio loquitur, ut rea apud filium socrus. *Donatus.*

20. *Quid tu igitur lachrumas?*] Locus ab eo quod agitur: quo significat, Si ita est, quare ergo tu tristis es? *Idem.*

Recte, mater.] Sic dicimus, cum sine

So. *Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?*
Pa. *Ita factum est.* So. *quid morbi est?* Pa. *febris.* So. *cotidiana?* Pa. *ita ajunt.*
I sodes intro, consequar jam te mea mater. So. *fiat.*
Pa. *Tu pueris curre Parmeno obviam, atque his onera adjuta.*
Par. *Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant?* Pa. *cessas?*

ne injuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene additum *mater*; ut duritia reticentiæ blando nomine molliretur. Alii *recte* sic accipiunt, ut intelligant, *nihil est mali*. Donatus.

21. *Quid fuit tumulti?*] Antiqui sic declinaverunt, *tumulti*, *senati* ut *Sallustius*, *Decretum senati fit*. Idem.

Dic mihi.] *Dic*, verbum est instantis audire, & curiosius interrogantis. *Virgilius*,

Dic mihi, Damœta, cujum pecus.

Idem.

Dolor repente invasit] Proprie *invasit*, quia repente. *Idem.*

22. *Ita factum est*] Moris est assentiri ad dicta interrogantium, qui quæ vera sunt celant. *Idem.*

Ita ajunt.] Bene aliis adscripsit: si falsum sit, ut ipsis adscribatur mendacium. *Idem.*

Ita ajunt.] In hac tota interrogatione & responsione, colorem induxit secretum, ægre objurgantis. *Idem.*

Ita ajunt.] Religiose mendacium ad rumorem retulit. *Ajunt* inquit, ne ipse falsum dicere videretur. *Idem.*

23. *I sodes intro.*] Metuit, ne ingrediatur mater ad socros & ideo dicit, *I sodes intro.* Et apparet *intro* dicentem, manu annuere, ut domum redeat: & simul quo magis faciat addit causam *Idem.*

Consequar jam te, mea mater.] Adjecit & tempus, *jam.* Idem.

Mea.] Necessario additum: *mea mater.* Et *sodes*; quia *intro*, durum est. *Idem.*

Fiat] Abiens dixit hoc mater. *Fiat* ne omnino jussis alienis parere videatur. quasi imperemus & nos, quæ nos ipsi facturi sumus. *Idem.*

24. *Tu pueris curre, Parmeno, obviam.*] Probabilis causa: qua ablegaret etiam Parmenonem, dum jubet eum pueris occurrere. Et simul notandum, quod in hac fabula ridicule vexatur usque ad ultimum servus & ablegatur, cum sit & piger & curiosus. *Idem.*

Atque eu onera adjuta] Locutio antiqua figurata. Et est ὑπαλλαγή, pro, ipsos onera portantes, eis onera adjuta. *Idem.*

Atque his onera adjuta] Liber Bembinus, & Donatus, *atque eu.* Faërnus.

25. *Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant?*] Jam vide quemadmodum servetur Parmenoni persona loquacis, curiosi, pigri. *Domum*, adverbiale est. *Donatus.*

Domum qua redeant?] *Qua* si locum significet, videbitur reliquum præceptum servus non audivisse. Sin audivit, *qua*, *quomodo* intelligemus. id est, quemadmodum onus portent de navi. ut, *quid fieret*, & *qua fieret*. Idem.

Domum qua redeant?] Idem liber *veniant* utrumque stare potest. *Faërnus*

Cessas?] De industria omnes ablegavit suos, ut non audirent quæ intus post scenam sunt acta: quæ tamen populo est narraturus. *Donatus.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Deliberat Pamphilus, velit uxorem recipere an repudiare.* Thes. 1. *Vultus est animi index atque adeo speculum.* 2. *Juxta fortunam animus mutatur.* 3. *Non omnia servis, qui ut plurimum futiles sunt, credenda sunt.*

PA. *Nequeo mearum rerum initium ullum invenire idoneum,*
Unde exordiar narrare, quæ nec opinanti accidunt,
Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus;
Qua me propter exanimatum citius eduxi foras.
Nam modo intro me ut corripui timidus, alio suspicans
Morbo

Trochaici sunt, & in fine *Senarii Iambici.* v. 3. duo *MSS. prospexi.* v. 6. omnes; *sensi uxorem esse.* v. 8. omnes; *derepente.* unus omittit, *id* v. 11. omnes; *una illarum forte int.* v. 12. unus; *me vidisse.* v. 13. omnes, ut ed. nisi quod duo omittunt τὸ *ejus.* v. 15. omnes; *conqueri poterat.* unus; *ipsi.* v. 18 duo; *occidit.* v. 19. omnes: *lacrimans misera, me misertum est.* v. 21. omnes, ut ed. v. 27. duo omittunt, *te.* v. 30. duo omittunt, τὸ *pro.* v. 32. omnes; *conscius es.* v. 35. unus, *quod te noscere, ipsa res indicat.* v 37. duo omittunt, τὸ *id.* v. 44. duo; *etsi amor graviter consuetudoque tenet.* v. 46. omnes; *solitudo* absque *que.* &: *es perpetuo bona.* v. 52. omnes; *exaudiat.* Bœclerus.

Nequeo mearum rerum initium ullum invenire idoneum.] *In hac scena conquestio est ad deliberationem descendens, an habeat Pamphilus, an excludat uxorem: in qua tota oratio Pamphili ad argumentum spectans, amatoria magis, quam maritalis est; nam aliter non perveniretur ad ultimam cognitionem omnium rerum, nisi adolescens furtivum conceptum uxoris, & partum, aliquanto lenius, quam conjugalis dolor expetit, toleravisset.* Donatus.

1. *Nequeo mearum.*] Hæc est *Homerica* illa λογοποίησις.

Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;

Idem.

Nequeo mearum rerum initium.] Hoc principium magna λογοποιΐα oneratur: ut ostendantur ærumnæ & multæ & graves. *Idem.*

Idoneum.] Aptum, conveniens. *Idem.*

2. *Unde*] A quo. *Idem.*

3. *Partim quæ perspexi his oculis.*] *His*, quasi miseris, vult intelligi, quibus perspexi, vel audivi mala. An sic dictum est, ut apud *Virgilium*,

Vocemque his auribus hausi.

Idem.

4. *Qua me propter exanimatum.*] Inter *exanimatum* & *exanimum* hoc interest: *exanimatus*, est conterritus, conturbatus. Ut,

Sed quidnam Pamphilum exanimatum
video?

Et *Virgilius*,

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Exanimus vero, est occisus. *Virgil.*

Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior.

Idem.

Qua me propter.] Qua propter me. *Mer. Casaubonus.*

Exanimatum.] Perterritum, consternatum. *Idem.*

5. *Nam modo me intro &c.*] Multum, opinor, decederet tractationi hujus affectus, & narrationi, si *undecim hi versus* ejicerentur, quod doctissimus *Guyetus* voluit. Vide etiam, an ad illa

Morbo me visurum affectam ac sensi esse uxorem, hei mihi,
Postquam me aspexere ancillæ advenisse, ilico omnes simul
Lætæ exclamant, venit: id quod me repente aspexerant.
Sed continuo vultum earum sensi immutari omnium,
Quia tam incommode illis fors obtulerat adventum meum.
Una illarum interea propere præcucurrit, nuntians
Me venisse: ego ejus videndi cupidus, recta consequor.
Postquam intro ii, extemplo ejus morbum cognovi miser:
Nam neque, ut celari posset, tempus spatium ullum dabat:
Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri.

Post-

Partim quæ perspexi his oculis, partim quæ accepi auribus,
Quæ me propter exanimatum citius eduxi foras;
bene statim consequatur:
Postquam aspexi, o facinus indignum, inquam, & corripui ilico
Me inde lacr. Bœclerus.

Me intro ut corripui.] Raptim ingressus sum. *Donatus.*

Timidus.] Pro timens, nomen loco participii. *Idem.*

6. *Morbo me visurum affectam.*] Quia & hic morbus est. *Idem.*

Hei mihi.] Interjectio dolentis est. *Virgilius,*
Eloquar, an sileam? ----
Et dicitur hæc figura ἐπιμονή. Idem.

Hei mihi!] Mire interposuit σχετλιασμόν. Idem.

7 *Postquam me aspexere ancillæ advenisse, ilico omnes simul.*] Aut ego fallor, aut ex, *omnes*, m, eliso, prioreque ejus dictionis syllaba correpta, erit in sexta sede dactylus, & versus procedet, ut ceteri, qui sunt trochaici tetrametri catalectici. *Faernus.*

8 *Id quod me repente.*] Deest *propter* ut sit, Propter id: ac per hoc, Ideo. *Donatus.*

Id quod me repente adspexerant.] Caussa cur lætæ exclamaverint. *Id ergo*, ob id. *Idem.*

9. *Sed continuo vultum earum sensi immutari omnium.*] Mire Pamphilus etiam ancillarum metu impellitur, ut alienum nasci puerum suspicetur: nec ullo modo in memoriam redeat, hanc se puellam, vel hujusmodi vitiasse. *Idem.*

Vultum earum] Quæ viderint. *Idem.*

10. *Fors obtulerat.*] *Offerri* dicuntur tam bona quam mala, si insperata objiciantur aspectibus. *Idem*

Obtulerat.] *Oblatum* dicitur in utramque partem, quidquid expectationem prævenit. *Idem.*

11. *Una illarum forte interea propere præcurrit, nuntians.*] Versum hunc in suum genus redigimus hoc modo: dictionem, *forte*, delemus ex auctoritate libri Bembini, & pro *præcurrit*, reponimus *præcucurrit*, ex Basilicano, & aliis multis l. s. ita procedit trochaicus. *Faernus.*

12. *Ego ejus videndi cupidus.*] Non erit plena vis repentini doloris, si aliquid præsentiens suspicatur. & ideo addidit, *Ego ejus videndi cupidus.* Donatus.

Recta consequor.] Absolute, & sine adjectione: non enim addit *via* Idem.

13 *Postquam introii, extemplo ejus morbum.*] Nec hic quidem trochaicus stat, nisi ad lectionem librorum Bembini & Victoriani emendetur, *Postquam intro adveni, extemplo ejus morbum.* Faernus.

Extemplo ejus morbum] *Morbum* Mitiore animo, quam vitium dixit, aut probrum. Et recte: quia dixit, *Aliæ me suspicans morbo visurum affectam, ac sensi, esse uxorem.* Donatus.

14. *Spatium.*] Moram. *Idem.*

15. *Ac res monebat.*] Partus. *Idem.*

16. O

Postquam aspexi, o facinus indignum, inquam: & corripui ilico
Me inde lacrimans, incredibili re, atque atroci percitus.
Mater consequitur. jam ut limen exirem, ad genua accidit,
Lacrimans misera: miseritum est. profecto hoc sic est, ut puto.
Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.
Hanc habere orationem mecum a principio institit:
O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit, causam vides:
Nam

16. *O facinus indignum!*] *Facinus indignum*, non ad illam, hoc est, Philumenam, sed ad authorem vitii refertur. *Donatus*.

Et corripui ilico.] Ardens scilicet dolore. Et est causa cur cito exierit. *Idem*.

17. *Lachrumans.*] Non furens, sed *lachrumans*: non iratus, sed *misertus*. Idem.

Atque atroci.] Id est, vehementi. *Idem*.

18. *Mater consequitur. jam ut limen exirem.*] Ostendit affectum misericordiæ suæ, *matrem* potius dicendo, quam *Myrrhinam*, & addendo *miseram*. Idem.

Jam ut limen exirem.] Jam in eo eram, ut limen exirem. *Mer. Casaubonus*.

Ad genua accidit.] *Accidere*, est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis: propter, *ad*, quod est juxta, & *cadere*. *Sallustius* autem sine præpositione dixit, *Quo accidam, aut quo*. Donatus.

Ad genua accidit.] Plin. *Hominis genibus quædam & religio inest, observatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant; fortassis quia inest iis vitalitas*. Mer. Casaubonus.

19. *Lachrumans misera.*] Miserabiliter se habens. *Donatus*.

Miseritum est.] Ut recte supra dictum sit de illo, *Pium & pudicum ingenium narras Pamphili*. Idem.

Miseritum est.] Hoc ipse sibi. *Idem*.

20. *Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.*] Mire dixit *dant sese*. Homerus:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Sed hic *sese* illo & validius dixit, & est hæc καθολικὴ sententia. *Apollodorus*: οὕτως ἕκαστος κατὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἐστὶ καὶ ταπεινός. Idem.

Omnibus nobis ut res dant sese.] Quæ ex *Apollodoro* & *Homero*, *Donatus* affert, *Guyeto* explicata, vide. *Bœclerus*.

Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus.] Prout se res habent nostræ, vel bene, vel secus, ita animos gerimus vel superbos, vel humiles. In eam autem cogitationem incidit hic, ex Myrrhinæ, nobilis matronæ, miseranda specie, quæ dignitatis suæ oblita, ad pedes ejus se abjecerat. *Mer. Casaubonus*.

21. *Mecum a principio institit.*] Placet mihi ut sine τὸ *a*, legatur: *principio institit*, ut est in libro Bembino. *Faërnus*.

22. *O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abierit.*] A nomine & blandimento. mire: quia secreta confitetur. Ut *Virgil*.

Anna, fatebor enim miseri post fata Sichæi

A principio idem elaboravit, ut adversus pudorem conscientiæ & voce & confessione duraret. *Donatus*.

O mi Pamphile, abs te quamobrem hæc abie-

Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo.
Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.
Sed cum orata ejus reminiscor, nequeo quin lacrimem miser.
Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit,
Per eam te obsecramus ambæ, si jus, si fas est, uti
Adversa ejus per te tecta tacitaque apud omnes sient.
Si umquam erga te animo esse amico sensisti eam, mi Pamphile,

Sine

abierit.] Venialis status, in quo confessio est & precatio. *Donatus.*

O mi Pamphile.] Exemplum eloquentiæ Terentianæ singulare hæc oratio esse potest. *Boeclerus.*

Abs te quamobrem.] Morale blandimentum ante confessionem. *Donatus.*

23. *Nam vitium.*] Est confessio. *Idem.*

Nam vitium est oblatum.] Cœpit a causa. *Idem.*

Oblatum.] Ad repentina pertinere superius annotavimus. & *oblatum*, quasi non expectanti & nolenti. *Idem.*

Virgini.] Quasi quæ falli posset. *Idem.*

Olim.] Recte *olim:* quia facilis venia circa vetera jam delicta. unde tentat temporis longinquitate extenuare peccatum. *Olim* ergo, ante menses novem. *Idem.*

Ab nescio quo improbo.] Mire contempsit personam, dicendo *nescio quo*, id est, nescio quem dixit. ut ostendat ignobilem, ita abjectum. nam si nomen illi est, habet & dignitatem: ut,

---- *Et nos aliquod nomenque decusque*
Gessimus. ----

Et ne placere videatur is qui fecit, *improbum* dixit. *Idem.*

25. *Sed quum orata ejus.*] Bona παρένθεσις. Idem.

Nequeo quin lacrumem miser.] Videtur quasi distillantes fletus detergere. *Idem.*

Nequeo.] Deest *continere.* Idem.

26. *Quæque fors fortuna.*] Τύχη. id est, subita fortuna. Et *fortuna*, in incerto: *fors fortuna*, in bono ponitur. *Virgilius*,

---- *Si qua in te fortuna fuisset.*

Et ipse, *O fors fortuna.* Idem.

Quæ quæ.] Al. plerique libri *quæque.* Mer. Casaubonus.

Fors fortuna.] Phor. act. 5. sc. 6. *Idem.*

27. *Per eam te obtestamur.*] Oratorie inducuntur & pro tacentibus preces. *Donatus.*

Per eam te obtestamur ambæ.] *Obtestatio*, est precatio cum mentione earum rerum, per quas petimus: ut,

---- *Per eversa genitor fumantia Trojæ*
Excidia obtestor. ----

Idem.

Si jus, si fas est.] Utrum hoc invidiose an quasi fœmina, quæ leges nesciat. *Idem.*

Si jus, si fas est.] *Utrum hoc invidiose, an quasi fœmina quæ jus nesciat.* ait hic vetus nescio quis Interpres. nempe, quia de jure dubitanter loquitur. in quo judicium Grammatici desidero. est enim pulcherrima, & usitatissima figura. quam etiam Apostolus adhibet in re omnium gravissima; Philip. 4: 8. Εἴ τις ἀρετὴ, εἴ τις ἔπαινος, &c. *Mer. Casaubonus.*

28. *Uti adversa ejus.*] Mire non crimen: sed *adversa.* Donatus.

Per te tecta, tacitaque.] *Tecta*, si reducis: *tacita*, si repudias sub alia excusatione. An idem significant? an potius, Neque te, neque verbo indices? An *tecta*, ne videantur: *tacita*, ne dicantur? *Idem.*

Tecta, tacitaque.] *Tecta* sint, ne hæc alii sciant: *tacita*, ne ipse indicet. *Idem.*

Adversa ejus per te tecta tacitaque ap. omn.] Imminutam pudicitiam, non ad crimen, sed fortunam retulit, humanitate figuræ. *Donati* περιεργία in distinguendis vocabulis, *tecta* & *tacita* involvit rem potius, quam declarat. *Boeclerus.*

29. *Si umquam erga te.*] *Virgilius*,
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.

Teren-

Sine labore hanc gratiam, te, ut sibi des pro illa, nunc rogat:
Ceterum de reducenda id facias, quod in rem sit tuam.
Parturire eam, neque gravidam esse ex te, solus conscius.
Nam ajunt tecum post duobus concubuisse eam mensibus.
Tum, postquam ad te venit, mensis agitur hic jam septimus:
Quod te scire, ipsa indicat res. nunc si potis est Pamphile,
Maxime volo, doque operam, ut clam eveniat partus patrem:

atque

Terentius in Andr. *Si te in germani fratris dilexi loco, sive hac te solum semper fecit maximi.* Donatus.

Si unquam erga te.] Ab anteacta vita. *Idem.*

30. *Sine labore.*] Ex quo tibi *nihil incommodi*; ut mox. *Mer. Casaubonus.*

Uti sibi des, pro illa.] Subauditur *gratia.* Donatus.

Hanc gratiam te uti sibi des.] Idem liber & Donatus, non *uti*, sed *ut*, habent. nec stat aliter versus, cum *uti*, posteriorem producat. & dictio *ut*, etiam erat in Victoriano, sed deinde factum, *uti* Faërnus.

Uti sibi des pro illa.] *Hanc gratiam* (silentii scil.) *rogat te ut sibi des pro illa*; gratia scil. vel pro amico illo, quo erga te fuit animo. *Mer. Casaubonus.*

31. *Ceterum de reducenda.*] Tentat etiam hoc persuadere, sed oratorie & verecunde. Et mire, *de reducenda* dixit, non *de respuenda*. Donatus.

Ceterum de reducenda.] *Redducenda* per duo d, scribimus: nam iambum trochaicus non admittit. & infra, *nam de redducenda.* Faërnus.

Quod in rem sit tuam.] Nam nisi reducatur, reddenda dos erit. *Donatus*

Quod in rem sit tuam.] Quod commodum tibi videbitur. Nam nisi reducatur, reddenda dos erit. *Mer. Casaubonus.*

32. *Solus conscius.*] A possibili. nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quod conscius sit ipse solus. *Donatus.*

Solus conscius.] Dextre insinuat, posse eum (si ita velit) uxorem sine mala fama retinere, ut qui solus sciat eam non ex se gravidam esse. Quo pertinet etiam quod de mense septimo mox sequitur, in quem cadebat abortus suspicio. *Mer. Casaubonus.*

33. *Nam ajunt.*] Honestius *ajunt*, pro *ait* dixit. nam quis aut scire, aut dicere potuit, nisi Philumena? ergo recte. *Ajunt* enim potius honestum est, quam *ait*. Donatus.

Post duobus concubuisse eam mensibus.] *Post duobus*, simpliciter accipiendum, non post duos. est enim ἀντιστροφὴ, pro *duobus post.* id est, non statim ut nupta sit; sed postquam nupta est, post duos menses nuptiarum: ut sint reliqui quinque menses. Et hinc apparet, ante duos menses, priusquam cum Pamphilo concumberet, vitiatam, quatuor mensibus cum Pamphilo fuisse: ex quibus duobus posterioribus amatam esse, reliquis tribus perigrinatum fuisse Pamphilum. An *post duobus*, pro post duos? ut *Plautus*: *Post principio denique.* &, *post paulo.* Idem.

Neque hic *Donatus* rem expedit. cujus annotatio etiam corrupta est. *Bœclerus.*

Concubuisse eam mensibus.] Vocem, *eam*, ex libri Bembini auctoritate sustulimus: quæ tamen subauditur ex præcedenti versu. *Faërnus.*

34. *Mensis jam hic agitur septimus.*] Ratio trochaici exigit hanc collocationem verborum, quæ est in omnibus fere l. *mensis agitur hic jam septimus.* Idem.

35. *Quod te scire ipsa indicat res.*] Quia contristatus corripuisti te foras. *Donatus.*

Quod te scire.] Rationem temporis inivisse. *Mer. Casaubonus.*

Si potis est.] Si fieri possit. ut Phorm. act. 2. sc. 2. *Idem.*

36. *Partus eveniat.*] Philumenæ scilicet. *Donatus.*

Ut clam partus eveniat patrem.] Li-

Atque adeo omnes. sed si fieri id non potest quin sentiant,
Dicam abortum esse. scio nemini aliter suspectum fore,
Quin, quod verisimile est, ex te recte eum natum putent.
Continuo exponetur. hic tibi nihil est quicquam incommodi:
Et illi miseræ indigne factam injuriam contexeris.
Pollicitus sum: & servare in eo certum est, quod dixi, fidem.
Nam de reducenda, id vero neutiquam honestum esse arbitror.
Nec faciam; etsi amor me graviter consuetudoque ejus tenet.

La-

ber Bembinus, Basilicanus, & multi alii, ac Donatus, *ut clam eveniat partus patrem.* utraque collocatione stat trochaicus. *Faërnus.*

38. *Abortum esse.*] Non est Latinum *aborsa est:* sed, *abortum fecit.* Donatus.

Abortum esse.] Deest, *natum*, vel *factum*, vel absolute. quomodo dicimus, *e re nata:* vel quemadmodum dicimus, *ex te mihi orta est injuria.* Idem.

Dicam abortum esse.] Rationabiliter dixit. fit enim abortus mense septimo sine pernicie fœminæ. *Idem.*

Suspectum fore.] Suspicabilem, suspiciosum. *Idem.*

39. *Ex te recte eum natum putent.*] Nove dixit *natum abortum:* quasi abortus nascatur. *Natum* ergo pro facto, conceptoque dixit. *Idem.*

Ex te recte eum natum.] Infantem abortivum. nam alioquin minus proprie dicatur abortus, *nasci.* Mer. Casaubonus.

40. *Exponetur.*] Ad mortem scilicet. *Donatus.*

Continuo exponetur.] Vide de toto exponendi infantis negotio, quod in hac fabula tractatur, *Chrestomathiam* nostram, *voc. Expon.* Bœclerus.

Hic tibi nihil est quidquam incommodi.] Quum alienus exponitur, & non tollitur pro tuo. Et mire necandi pueri non fit mentio: quia Pamphili filius invenietur, quum ei etiam per patrem puellæ Poëta succurrit. *Donatus.*

Hic tibi nihil est quidquam incommodi.] Ab utili. & est παρέλκον quartum: ut, *nihil vidi quidquam latius.* Idem.

41. *Et illi misera indigne.*] Ut non sit ἀνακόλουθον. Superiori versui τὸ & addendum est: ut sit, *Et tibi nihil est quidquam incommodi.* Idem.

Et illi misera.] Conclusio per enumerationem. Et non læderis inquit, & proderis miseræ. *Idem.*

Factam injuriam.] Mire *injuriam* dixit, ut non contemnenda sit; sed tollenda. *Idem.*

42. *Pollicitus sum.*] Plus quam promisi. *Idem.*

Quod dixi.] Quod promisi. *Idem.*

43. *Id vero neutiquam honestum esse arbitror.*] *Neutiquam*, non est omnino negativum, sed aliquid assensionis habet. Est enim *neutiquam*, non nimis, non valde. *Idem.*

Honestum.] Εὐπρεπές, decorum. *M. Casaubonus.*

44. *Nec faciam.*] Bene addidit, *nec faciam.* multa enim etiam inhonesta amore suspicimus. *Donatus.*

Etsi amor me graviter, consuetudoque tenet.] Hoc cum gemitu. *Etsi* non complexivum, neque præpositivum, sed subjunctivum, id est, pro tametsi. *Idem.*

Nec faciam; etsi me amor graviter consuetudoque ejus tenet.] Hunc versum ita habet liber Bembinus:

Nec faciam etsi amor consuetudoque ejus graviter tenet.

Ego tamen, aliorum collocationem sequens, & Bembinum librum, in eo quod non habet vocem *me*, ita legerim:

Nec faciam, etsi amor graviter consuetudoque ejus tenet.

Faërnus.

Amor me graviter, consuetudoque.] Quæ duæ res contra honestum & utile validissimæ. Et bene *tenet*, non tenuit. *Donatus.*

45. *La-*

Lacrimo, quæ posthac futura est vita, cum in mentem venit,
Solitudoque. o fortuna, ut numquam perpetuo es bona!
Sed jam prior amor me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego tum consilio, missum feci: idem nunc huic operam dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc minime est opus
In hac re adesse. nam olim soli credidi,
Ea me abstinuisse in principio, cum data est:
Vereor si clamorem ejus hic crebro audiat,

Ne

45. *Lachrumo, quæ posthac futura est vita*] Bene propensior in affectum est, ut verisimile fiat potuisse reticere. Et *Lacrumo* non pendet a superiori: sed interpositis diu fletibus dixit. *Donatus.*

Lachrumo, quæ posthac.] *Quæ*, modo vim pronominis non tenet, sed querelæ. Et *lacrumo*, sic dixit ut *Virgil.*

Sic affata, sinum lacrumis implevit obortis.

Et est ordo,

Lacrumo, cum in mentem venit.

Idem.

45. *Quæ posthac futura sit vita.*] Donatus & o. l. s. *futura est*, ut & trochaicus postulat. *Faërnus.*

46. *O fortuna.*] Hic *fortunam* pro bona posuit. *Donatus.*

Ut numquam perpetuo es bona.] Legitur & *data.* nam & sic pro bona intelligitur necessario. *Idem.*

O fortuna, ut nunquam perpetuo es bona.] Vide *Georg. Fabric. & Guyet. Horatius Sat.* 2, 8. itidem μέγιϛον παθητικὸν addidit sententiæ:

---- heu Fortuna, quis est crudelior in nos
Te Deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Bœclerus.

O Fortuna, ut numquam perpetuo es bona.] Andr. act. 5. sc. 5.

Ego vitam Deorum propterea sempiternam esse arbitror,
Quod voluptates eorum propriæ sint. ----

Plaut.

---- ita quoque comparatum est in ætate hominum; ita
Dis placitum, voluptati ut mæror Comes consequatur.

Mer. Casaubonus.

48. *Quem ego consilio missum feci, idem nunc operam huic dabo.*] O. l. s. habent, *quem ego tum consilio:* quæ vero sequuntur, ita & illi, & Donatus collocant, *nunc huic operam dabo*; sed hoc modo est iambicus octonarius, post tot trochaicos quod quamvis non placet nobis, tamen consensum omnium librorum sequemur. *Faërnus.*

Quem ego tum consilio missum feci.] *Magna* ratio movit *Guyetum*, ut ejiceret hunc versum. argumento enim & τῇ οἰκονομίᾳ obest, si dicatur Pamphilus, ad pristinum amorem Bacchidis animum referre. Repugnant, quæ habentur infra *act.* 4. *sc.* 4. *v.* 75. & *act.* 5. *sc.* 1. *v.* 25. & 26. Bœclerus.

Consilio.] Ratione & prudentia. *M. Casaubonus.*

Idem nunc operam huic dabo.] Si *idem*, ego. si *eidem*, hoc est amori. *Donatus.*

Operam dabo.] Difficultatem rei ostendit, dicendo *operam dabo.* Idem.

Idem nunc operam huic dabo.] Quod in illo amore feci, idem nunc in hoc conabor, vel operam dabo; ut faciam scil. vel *idem*, id est, idem ego; ut Don. *Mer. Casaubonus.*

49. *Adest Parmeno cum pueris.*] Quia idem Parmeno est secretorum conscius, addidit, *cum pueris.* Donatus.

Minime est opus.] Id est, omnino non est opus. *Idem.*

50. *Nam olim soli credidi.*] Vide supra, act. 1. sc. 2.

---- diebus sane pauculis
Post Pamphilus me solum seducit foras; &c.

Mer. Casaubonus.

52. *Hic crebro exaudiat.*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, *audiat*; quo

qui

Ne parturire intelligat. aliquo mihi est
Hinc ablegandus, dum parit Philumena.

quidem modo procedit trochaicus sine ulla licentia. *Faërnus.*

53. *Ne parturire eam intelligat.*] Nullus omnino liber scriptus habet, *eam*, quod nec necessarium est: commode enim ab versu superiore repetitur. *Idem*

Aliquo mihi est hinc ablegandus, dum parit Philumena] In tota comœdia non cessabit, cum sit piger; nec rescifcet aliquid, cum sit curiosus Parmeno. *Donatus.*

54. *Dum parit Philumena.*] *Dum*, alias dummodo, alias donec: nunc, quamdiu. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

PARMENO *servus.* SOSIA *servus.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Narrat Sosia quæ adierit maris pericula: servus Parmeno in arcem mittitur, ne parere Philumenam interim audiat.* Thes. 1. *Periculosum est ingredi mare.* 2. *Arcana servis non sunt credenda.*

PAR. *Ain' tu tibi hoc incommodum evenisse iter?*
SO. *Non hercle verbis Parmeno dici potest*
Tantum, quam re ipsa navigare incommodum est.
PAR. *Itane est?* SO. *o fortunate, nescis quid mali*
Præterieris, qui numquam es ingressus mare.

Nam

Senarii sunt. v. 16. *MSS* nostri omnes: *etiam nunc tu hic st.* & v. 19. *advectus.* v. 24. *& ne frustr.* v. 27. *cadaverosa facies.* & *perdant.* v. 29. duo: *fessus.* Bœclerus.

Ain' tu tibi hoc incommodum evenisse iter?] *Alia ratio est, currentis ad argumenta: alia actuum Comicorum. Sed perfecti Poëta est ita servire argumento, ut tamen spectator novis delectationibus teneatur. Nam in hac scena, donec perveniat ad Pamphilum Parmeno, hoc δρῆμα inducitur, cum hoc ostenditur, quid mali sit navigatio.* Donatus

1. *Ain' tu.*] Pro *aisne tu.* Et sic jam aliquid dixisse magni in præcedenti oratione ex respondentis sermone demonstratur. *Idem*

Ain' tu.] In scena nascitur oratio, aut in scenam defertur. *Idem.*

2. *Non hercle Parmeno verbis dici potest.*] Numerosior versus est in o. l. s. *Non hercle verbis Parmeno d. p.* Faërnus.

3. *Tantum quam re ipsa navigare incommodum est.*] Ἀνακόλουθον quartum, non enim intulit quantum. Ut *Virgil.*
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes:
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla. Donatus.

Re ipsa.] Plaut.
Nimio pol hominum fortuna minus misera memorantur,
Quam reapse experiundo iis datur acerbum.
Mer. Casaubonus.

4. *O fortunate, nescis quid mali præterieris.*] Bene majori affectu, dicens *o fortunate*, quam si responderet, *ita.* Donatus.

O fortunate, nescis quid mali præterieris.] *O fortunatos nimium, bona si sua norint Agricolas.* Mer. Casaubonus.

5. *Qui numquam es ingressus mare.*] Proprie dixit, *ingressus.* nam qui jam navigavit, *egressus* dicitur. sic *Virgil.*

Egres-

Nam alias ut omittam miserias, unam hanc vide:
Dies triginta aut plus eo, in navi fui,
Cum interea semper mortem exspectabam miser:
Ita usque adversa tempestate usi sumus.
PAR. *Odiosum.* SO. *haud clam me est: denique hercle aufugerim*
Potius, quam redeam, si eo mihi redeundum sciam.
PAR. *Olim quidem te causæ impellebant leves,*
Quod nunc minitare facere, ut faceres Sosia.
Sed Pamphilum ipsum video stare ante ostium:
Ite intro: ego hunc adibo, si quid me velit.
Here etiam tu hic stas? PA. *equidem te exspecto.* PAR. *quid est?*

PA. *In*

Egressi optata potiuntur Troës arena. Donatus.

6. *Nam alias ut mittam miserias.*] Παράληψις oratoria. Et *miserias*, navigationes scilicet. *Idem.*

Nam alias ut omittam miserias.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, *ut mittam.* Faërnus.

7. *Dies triginta.*] Accusativus casus plenum numerum & continuationem rei significat. *Donatus.*

Dies triginta, aut plus eo, in navi fui.] Hoc exitiosum vel sine periculo videri potest. Sed vide quid addat, *Aut plus eo, in navi.* Absolute *eo*, ut alibi, *Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut conjicio.* Idem.

Dies triginta aut plus eo, in navi fui.] *Priscianus lib.* 7. legit *ego* pro *eo* & ex *Heautont* ἁμαρτήματι μνημονικῷ citat. Donatus *eo*, retinet & explicat. *Bœclerus*

8. *Semper mortem exspectabam miser*] Dura est exspectatio mali Virgilius,
Inclusi pœnam exspectant. ----
Donatus.

Semper mortem exspectabam.] Id est, horis omnibus, cum continuatione triginta dierum. *Idem.*

9. *Ita usque.*] *Usque*, vel diu, vel valde. *Idem.*

10. *Odiosum.*] Esse scilicet in mari triginta dies. Et nomen pro adverbio posuit: *odiosum* pro odiose. *Idem.*

Haud clam me est.] Αὐτότης. pro Ego maxime intelligo, quam odiosum sit. Nam qui jungunt, & sic legunt, errant & non intelligunt. *Idem.*

Aufugerim] Sic veteres, quod nos, *fugerim* Idem.

12. *Olim quidem te causa impellebant leves.*] Mire in servum fugitivum, qui ob vitium hujusmodi, non ob causam fugiat. Et bene *leves* dixit, hæc enim non est levis. *Idem.*

13. *Quod nunc minitare facere.*] Ut sit ordo, Olim quidem te causæ impellebant leves, Sosia, ut faceres quod nunc minitaris facere hac occasione. Artificiose. Et in Andria sic ait recusanti perjurium servo Mysis,
Nova nunc religio in te incessit? Idem.

Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia] Q. d. Facile credo tibi te tanti mali, quantum videtur esse navigatio, vitandi causa fugam arrepturum, cum jam olim levibus de causis fugam adornaveris ita jocose ut servum nequam & fugitivum perstringit. *Mer. Casaubonus*

Facere.] Ut faceres. Comicum est & Terentianum *Donatus.*

14. *Sed Pamphilum ipsum video.*] *Ipsum* a quo missus sum: vel dominum, ut Græci dicunt αὐτόν. Idem.

15. *Ego hunc adibo*] Vel nova curiositate ait Parmeno. *Idem*

16. *Ere, etiam tu nunc hic stas?* PA *&*

qui-

PA. *In arcem transcurso opus est.* PAR. *cui homini?* PA. *tibi.*

PAR. *In arcem? quid eo?* PA. *Callidemidem hospitem*
Myconium, qui mecum una vectus est, conveni.
PAR. *Perii. vovisse hunc dicam, si salvus domum*
Redisset unquam, ut me ambulando rumperet.

PA. *Quid cessas?* PAR. *quid vis dicam? an conveniam modo?*

PA. *Immo, quod constitui me hodie conventurum eum,*

Non

quidem te exspecto. PAR. *quid est?*] Si quis conservare velit hanc lectionem, quæ est eadem libri Bembini & multorum aliorum, necesse est, ut contracta per synizesin voce *etiam* in duas syllabas, primus pes sit anapæstus; pro *nunc* vero *num* legatur: ut si ordo *etiamnum*, & fieri possit elisio, quod sæpe apud Statium invenitur; ex *quidem* vero, *m*, abjiciatur, quanvis sequente consonante. si vero eliam collocationem verborum, quæ est in aliquot antiquis admittas in hunc modum, *etiam nunc tu*, & pro *& quidem* legas *equidem*, ut aliqui recentiores libri & Donatus habent, planius versus procedet. *Faërnus.*

Equidem te exspecto.] Bene excepit Pamphilus Parmenonem, ut videatur vera dicturus. *Donatus.*

Equidem te exspecto.] Apparet Pamphilum Parmenonis absentiam desiderare: eo quod nunc prior Parmenonem alloquitur. *Idem.*

17. *In arcem transcurso opus est.*] Ostendit quam longe sit, cum *in arcem* dicat. Et bene *in arcem*, quam Minerva condidit *Idem.*

In arcem.] Pronuntia, ut ostendat quam longe sit in arcem transcurrere. *Idem.*

Transcurso.] Pro transcurrere. *Idem.*

In arcem transcurso opus est] Nescio quid illis hic in mentem venerit, qui arcem, Pyræeum interpretantur. Pyræeus portus longe extra urbem, sed longo muro urbi junctus: arx, in medio urbis, ἀκρόπολις proprie, & olim πόλις dicta. *Mer Casaubonus.*

Cui homini?] Hæc verba cum sua pronuntiatione vim recusationis in se continent. *Donatus.*

Cui homini?] Cum recusatione pronuntiandum & est pigri responsio, laborem ad alium transferentis. *Idem.*

19. *Qui mecum una advectus est*] Apparet eum cum eo aliquid negotii habere, cum dicit, *Qui mecum una est advectus* Idem.

Una advectus est mecum.] Repono *vectus*, ex libro Bembino. sed ex ratione versus, ex *vectus est*, *vectu'st*, faciendum. *Faërnus.*

Qui mecum una vectus.] *Faërnus* ex Bembino codice τὸ *vectus* attulit. Donatus, *advectus* (quod in plerisque MSS. est) habet. *Boeclerus.*

20. *Vovisse hunc dicam, si salvos domum Redisset unquam.*] Facete dixit. More enim hoc fit eorum, qui longis itineribus maris periclitati, vovent aliquid si pervenerint. Et convenit hoc Pamphilo quem supra male navigasse audierat. *Donatus.*

21. *Ambulando rumperet.*] *Rumpi* dicuntur, quibus ex nimis intentione vocis aut laboris, vel vena, vel peritoneum rumpitur. *Mer. Casaubonus.*

22. *Quid vis dicam? an conveniam modo?*] Non enim mandaverat quicquam, qui sine causa mittebat, oblitus bene dissimulare: ut qui mentiuntur. Et sic pronuntiandum, *An conveniam modo:* ut reprehendere dominum Parmeno videatur. *Donatus.*

An conveniam modo] Εἰρωνικῶς dixit. Nam non hoc interrogantis simpliciter. *Idem.*

23 *Imo quod constitui me hodie*] Deest, *nuntia:* ut sit, imo nuntia. & sumitur a superiori sententia, qua dixit, *quid vis dicam?* Idem.

Imo, quod constitui me hodie.] Appa-

ret

Non posse, ne me frustra illic exspectet. vola.
PAR. *At non novi hominis faciem.* PA. *at faciam ut noveris:*
Magnus, rubicundus, crispus, crassus, casius,
Cadaverosa facie. PAR. *dii illum perduint.*

Quid

ret eum hanc conquisitam, & vix corrasam invenisse causam. *Donatus.*

24. *Non posse, ne me frustra illic exspectet. vola*] In libro Victoriano scriptum erat *ille:* sed *illi*, exigit sensus, quod pro *illic* exponitur: pro *illic*, *illi* exigit versus. aut si *illic* legetur, c, in scansione, non pronuntiabitur. *Faërnus.*

Illi.] Pro *illhic*, ut supra. *Mer. Casaubonus.*

Vola.] Ἠθικῇ ὑπερβολῇ usus est. Ita curras, ut volare magis, quam currere videaris. Et antea transcurrere jusserat: nunc adjecit imperio, non *curre*, sed *vola*. Donatus.

25. *At non novi hominis faciem.*] Moralis expressio pigritiæ, in tot excusationibus posita est. *Idem.*

At faciam ut noveris.] Stomachose pronuntiandum *at.* quod & Pamphilus repetit dicens, *at faciam ut noveris.* Idem.

At faciam.] Bene monet Don. stomachose hæc esse pronuntianda. Nam quod irati solent, cum colloquentium verbis offenduntur, ut regerant illis sua verba, sed vel pronuntiando, vel leniter immutando perversa, & detorta: ita hic fit a Pamphilo. *At non novi hominis faciem*, dixerat Parm. servus. *At faciam* (*faciam* pro *faciem*) regerit ille, tristis, & intempestiva servuli sedulitate irritatus. *Mer. Casaubonus.*

26. *Magnus, rubicundus, crispus, casius, crassus.*] Properatio, συναθροισμός. & acervo sine conjunctivo est usus. *Donatus.*

Magnus, rubicundus.] Imperite *Terentium* de Myconio crispum dixisse ajunt, cum Apollodorus calvum dixerit. quod proprium Myconis est. ut *Lucilius, Myconi calva omnis juventus.* Unde etiam proverbium Græcum; Μυκόνιος φαλακρός. Sed ego *Terentium* puto scientem facetius Myconium crispum dixisse. *Idem.*

Magnus, rubicundus &c.] Effictio memorabilis; sed assimulata. in qua *cadaverosam faciem*, cum *rubicunda* parum convenire, plerique animadvertunt. *Donatus* dedit operam ne nihil diceret, nec expedivit. Vide etiam *Chrestomathiam* nostram voc. *Cadav.* Bœclerus.

Crispus.] Quanquam Myconii ut plurimum calvi, unde Proverbium Μυκόνιος φαλακρός. nihil obstat tamen quin inter illos etiam *crispi* nonnulli, ex alio fortasse genere, ut rufi inter Anglos. Aut fortasse Poëta ita consulto maluit, ut Myconium istum non hominem verum, sed merum Pamphili commentum, ad eludendum servum, intelligeremus. *Mer. Casaubonus.*

Casius.] Glaucis oculis, quasi felis oculos habens & glaucos. *Donatus.*

27. *Cadaverosa facie.*] Sublivida, ac personata rubore & livore. Rubicundi enim & crassiorem faciem sæpe habent: quod est proprium cadaveris. Potest & pulposa intelligi & crassa, quasi carnosa. Caro enim dicta est, eo quod careat anima. Et *caro* proprie dicitur mortuorum. *Virgilius:*

---- *Et corpora luce carentum.*

Unde *carnifices* dicti, quod carnes ex homine faciant. *Pulpa* vero, proprie ea quæ manducatur, eo quod pulsetur & conscindatur. Potest & *r* pro *d* poni, ut *caro* sit dicta quasi *cado.* ut *Virgil.*

Belloque caduci Dardanidæ.

Quod jam scilicet sine anima sit & cadat. *Idem.*

Cadaverosa facies.] Liber Bembinus, & Donatus legunt *facie*; & hæc verba non Parmenoni, sed Pamphilo attribuunt. *Faërnus.*

Cadaverosa facie.] Sublivida ac personata, rubore, & livore; ut Don. vel ut alii, fœda, & turpi: tetra & exsangui facie. Quod si *cadaverosa facies*, quod vulgo dicimus, *a pockie face:* scabiosa facies, a papulis & variolis erosa, & frequentibus maculis & cavernulis conspersa: si tamen variolos ut nunc vul-

Quid si non veniet? maneam ne usque ad vesperum?
PA. *Maneto: curre.* PAR. *non queo: ita defessus sum.*
PA. *Ille abiit. quid agam infelix? prorsus nescio*
Quo pacto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
Suæ gnatæ partum: nam me miseret mulieris.
Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam:

Nam

vulgo vocantur, vel eo, vel alio quocunque nomine veteribus notos fuisse concedent medici. *Mer. Casaubonus.*

Dii illum perduint.] More pigrorum, male optat ei, propter quem mittitur. *Donatus*

28. *Quid si non veniet?*] Omnia dicit, ne eat. *Idem.*

29. *Maneto: curre.*] Etiam Pamphilus tanquam de industria perseverat. *Idem.*

Non queo: ita defessus sum.] Hoc in gestu, & spectaculo plus est: nam incessu & author exprimit lassitudinem. *Idem.*

30. *Ille abiit.*] Quasi dicat, licet jam loqui. *Idem.*

Ille abiit.] Quasi cum difficultate completam rem ostendit hoc dicto. *Idem.*

32. *Suæ gnatæ partum.*] Ε'πεξήγησις. Idem.

33. *Quod potero, faciam.*] Id est, celabo quantum potero. an quasi projiciens curas, & fessus angore dixit, *Quod potero, faciam:* id est, si potero, cedam amori: & rursus, tanquam pietatis admonitus, adjecit exceptionem, *tamen ut pietatem colam.* Servat enim in illo amorem Poëta: cujus non pœnitebit, re cognita, & errore sublato. *Idem.*

Quod potero, faciam.] Id est, amori obsequar. nam misericordia mulieris de amore descendit. *Idem.*

Quod potero, faciam] Apparet, hoc dictum, defectus esse, non virtutis. *Idem*

Quod potero faciam &c.] Nihil præter argumentum dixit in his sententiis, ad honestatem ingenii in Pamphilo pertinentibus. Ut amorem retineret erga Philumenam Pamphilus, argumenti intererat. amor ille perfecit, ut tectum taciturnque, sicut rogatus erat, infortunium ejus vellet esse. Aliter autem tegi non poterat, nisi ut causa discessionis probe assimularetur, ex illo dissidio, quod in ore & animo omnium versabatur. nisi enim servaretur nomen illius dissidii, qui poterat Pamphilus recusare, quo minus reduceret, cujus famam & pudicitiam nolebat prodere. in assimulanda ergo hujus dissidii causa, (vult dicere Pamphilus) doleo equidem incusandam esse vel Philumenam vel matrem: licet utramque sciam innocentem esse. Sed licet amor ab incusanda Philumena me retineat, pietas tamen in matrem fortius urget; meritoque præferri a me debet. igitur sic mihi versandum in hoc negotio esse intelligo, ut primam pietatis rationem habeam, & eatenus Philumenæ parcam, quatenus innocentia matris omnibus modis defendenda patitur. Ut autem innocens videretur mater, in quam tam gravis turba incumbebat, necesse erat, non innocentem videri Philumenam. quam rem ita Pamphilus tractabit, ut ultra quam necesse est, non provehatur. Qui aliter explicant, non satis attendunt argumento. *Boecletus.*

Tamen ut pietatem colam] Recordatus est læsam matrem esse ab uxore: hoc enim credit & ideo se ad exceptionem revocavit; Ita se amori cedere oportere, ut non obliviscatur omnino pietatis. Et bene in eam causam contulit necessitatem non reducendæ uxoris, quæ invenietur nulla esse. Sunt tamen quæ manente eadem sententia, totum hoc jungunt· *Quod potero, faciam tamen ut pietatem colam;* hoc est, in quantum potero, dabo operam adversus amorem, ut omisso eo, pietatem colam. Et subjungitur causa. *Donatus.*

Tamen ut pietatem colam.] Deest *ita:* ut sit *tamen* pro duntaxat. Ut sit, Ita ut pietatem colam. dixerat enim, *quod potero:* & ideo addidit exceptionem,

Ta-

Nam me parenti potius quam amori obsequi
Oportet. attat eccum Phidippum, & patrem
Video. horsum pergunt. quid dicam hisce, incertus sum.

Tamen ut pietatem colam, id est, non sum oblitus & matris. *Donatus.*

Tamen] Pro ita tamen. *Idem.*

Tamen ut pietatem colam] Id est, si ita potest fieri, ut sine parentum graviore offensa & ira hoc uxoris vitium celem, (quod sane difficile, quia dimittendæ uxoris legitimam aliam causam reperire non in promptu) libenter celabo, & uxoris famæ consulam. Sin aliter, pietatem erga parentes amori præferam. Multus hic Don. qui tamen mentem verborum non videtur assecutus. *Mer. Casaubonus.*

34. *Nam me parenti potius, quam amori*] *Amori*, scilicet uxoris, quia dixit, *Quod potero, faciam.* & hoc est quod dixerat, *Quod potero, faciam* Donatus.

35. *Attat.*] Interjectio est conterriti & conturbati *Idem.*

36. *Horsum pergunt.*] Modo *pergunt*, pro eunt. alias perseverant. *Idem.*

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

LACHES *senex.* PHIDIPPUS *senex.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *De reducenda Philumena inter senes agitur. Pamphilus reducturum se negat. Fert eam rem indigne Phidippus.* Thes. 1. *Mariti est, fideli & amico & clementi animo in uxorem esse.* 2. *Repudii causa sæpe est quædam necessitas.* 3. *Ira sæpe est licita.* 4. *Ditioribus sublati animi adsunt. Quantum debeant parentibus liberi, docet hæc scena.*

LA. *Dixtin' dudum, illam dixisse, se exspectare filium?*
PH. FA-

Trochaici sunt *septenarii.* reliqui *Senarii Iambici.* v. 1. *MSS.* nostri omnes omittunt τὸ *se.* v. 3. unus, *audio.* v. 4. duo; *certum est*, *eff.* v. 5. duo: *ajebam*, pronuntiationis, ut arbitror, vitio intercedente. v. 6 omnes: *salve mi gnate.* v. 17. duo; *noli fodere latus.* mox unus; *sed eam remittet.* alter: *sed remittet.* Argent. *sed eam remittet jam.* v. 18. omnes; *adveniens audivi omnia modo.* v. 21. duo; *fieri a nobis posset.* & mox; *commemorare.* v. 23. omnes, *vero possum.* mox unus: *nisi ex ipsa te hæc magis velis rescipere.* alter: *nec tu ex ipsa hæc magis velis resc.* Argentor. *ni tu ex ipsa hæc magis velis resc.* v. 25. omnes; *cum illa, quæ in me nunc iniqua est.* v 27. omnes omittunt τὸ *esse.* v. 28. habent, *cujusque.* v. 30. τὸ *est*, duo omittunt. v. 31. omnes; *consequi.* v. 32. duo; *cessit.* v. 37. omnes; *& sæpe meritam quod vellem scio.* v. 43. *si sanus satis sies.* v. 55. omnes; *decidet ira hæc, etsi &c.* v. 61. duo; *postremo ut inter se transf.* tertius; *postr. ut inter transf.* v. 63. omnes; *porro feram hoc jurgium ad uxorem.* Boeclerus.

Dixtin' dudum, dixisse illam, se exspectare.] *Facete principium est interrogantis ita, ut sciat quid sibi responsurus sit, quem interrogat. Illatorius est enim argumentum per* ἐπαγωγήν. Donatus.

1. *Dixtin' dudum.*] Quia dixerat, *Sancte adjurat non posse Pamphilo se absente perdurare.* Idem.

Dixtin' dudum.] Captiosa interrogatione cœpit, dicturus, *Venisse ajunt: reddas.* Idem.

Dixtine dudum dixisse illam, se exspectare filium?] O.l.e. & Donatus, *dixtin*, habent; & *illam dixisse.* ita versus trochaicus est, ut qui sequuntur. *Faërnus.*

PH. *Factum.* LA. *venisse ajunt: redeat.* PA. *quam causam dicam patri*
Quamobrem non reducam? nescio. LA. *quem ego hic audivi loqui?*
PA. *Certum obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.*
LA. *Ipsus est de quo hic agebam tecum.* PA. *salve mi pater.*
LA. *Gnate mi salve.* PH. *bene factum te advenisse, Pamphile,*
Atque adeo, quod maximum est, salvum atque validum. PA. *creditur.*
LA. *Advenis modo?* PA. *admodum.* LA. *cedo, quid reliquit Phania*
Consobrinus noster? PA. *sane hercle homo voluptati obsequens*

Fuit,

2. *Factum.*] Id est, Dixisse illum, aut me. Et deest *est*: ut sit, *Factum est.* Donatus.

3. *Quamobrem non reducam, nescio.*] Habet causam: sed non vult veram dicere, & praeterea non vult cum invidia matris suae loqui: si in illam conferat, ut uxorem non reducat domum. *Idem.*

Quem ego hic audivi loqui?] Ut solet, primo personas inducit secum loquentes: deinde ipsas convenire invicem, ut alibi, *Quis hic loquitur? Mysis, salve.* Idem.

4. *Certum obfirmare est viam me*] Adversus omnia obstinate agere, id est, contra omnes. *Idem.*

Obfirmare est viam me, quam decrevi persequi.] Id est, ut matri potius, quam amori, morem gerat. *Idem.*

Obfirmare viam.] Firmiter & pertinaciter insistere viam (i. rationem, consilium) quam mihi insistendam sive persequendam proposui. nempe, ut dimittam uxorem, & dimittendae causam veram celem. *Mer. Casaubonus.*

6. *Bene factum.*] Id est, gaudeo. vide supra. *Idem.*

7. *Atque adeo, quod maximum est, salvum atque validum.*] Ordo est, primum *advenisse*, deinde *salvum*, postremo *validum.* Αὔξησις ad salutem. *Validus* namque, robustus & habitior corpore. *Donatus.*

Quod maximum est.] Legitur & *quod maxime est.* Idem.

Creditur.] Minus blande respondet, de repudio locuturus. *Idem.*

Creditur.] Donatus: *Minus blande respondet de repudio locuturus.* Melius *Guyetus*: submisse dici a Pamphilo ad spectatores converso. *Boeclerus.*

Creditur.] Vide act. 5. sc. 4. *factis ut credam facis.* Mer. Casaubonus.

8. *Advenis modo.*] Difficile invenitur praesentis temporis *modo.* Atque ut ostendat esse momentum etiam praesentis temporis, dixit *admodum*: quod est minus. *Donatus.*

Advenis modo.] *Virgilius,*
-- *vigilasne Deum gens Aenea? vigila.*
Idem.

Admodum.] Excusatio cur adhuc non viderit patrem. *Idem.*

Cedo, quid reliquit Phania consobrinus noster.] Utrum jactanter Laches de hereditate loquitur praesente socero, ut illum cupidiorem faciat ad revocandam filiam: & fit saepe hoc, ut ex alio principio pervenire quaeramus ad ea, quae volumus dicere. An ideo, ut sciat rem, & divitias suas, cupidiorem socerum redditurus. *Idem.*

9. *Consobrinus noster.*] Quasi sororinus. *Sobrini*, sunt ex duobus sororibus. *Consobrini*, ex fratre & sorore. Et propinquitate *Terentius* frequentata movetur,

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multum heredem juvant.
Sibi vero hanc laudem relinquunt: vixit, dum vixit, bene.
LA. *Tum tu igitur nihil attulisti huc plus una sententia?*
PA. *Quidquid est id, quod reliquit, profuit.* LA. *immo obfuit:*
Nam illum vivum & salvum vellem. PH. *impune optare istuc licet:*

Ille

vetur, ut heredum. *Donatus.*

Consobrinus noster.] Quum de fratre natus est alter, & alter ex sorore, *consobrini*: quum ex fratribus, *patrueles* dicuntur. *Idem.*

Sane hercle homo voluptati obsequens fuit.] *Sane*, satis, valide. nam qui sanus, & validus est. *Idem.*

Voluptati obsequens fuit.] Contra facit Pamphilus: disjungi enim volens, nihil dicit vel parum relictum. *Idem.*

10. *Et qui sic sunt &c.*] Peregregia & ex vitæ communis moribus opportune petita sunt ἀξιώματα, quibus tota hac fabula poëta utitur. *Bœclerus.*

Haud multum heredem juvant.] Parum consulunt heredi. *Donatus.*

Haud multum heredem adjuvant.] Liber Bembinus & alii antiqui, *heredem juvant.* Faërnus.

11. *Sibi vero hanc laudem relinquunt: Vixit, dum vixit, bene.*] Bene & facete, Nihil heredi relinquunt, sibi vero relinquunt. *Donatus.*

Hanc laudem reliquit.] Iidem libri, *relinquent.* ita & Donatus licet per duo, u. *Faërnus.*

Sibi vero hanc laudem relinquunt: vixit, dum vixit, bene.] Loquitur hic, ut Epicuri de grege porcus; si tamen ex sua, & non potius ex vulgi sententia; qui quid homo distet a bestia, parum intelligit. Aliter Philosophi, & quibus humanæ præstantiæ sensus aliquis. Sen. *Laudemus itaque ut in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contigit, bene collocatum est, &c. Alter post mortem quoque est; alter ante mortem perit.* Sall. *Multi mortales, dediti ventri atque somno, &c. verum enimvero, is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit.* Mer. Casaubonus.

Vixit, dum vixit, bene.] Πλοκή. unum *vixit* aliud significat: & alterum *vixit*, aliud. *Donatus.*

Vixit, dum vixit, bene,] Sententia est hortantis ad delicate vivendum. *Idem.*

Vixit, dum vixit, bene.] Hoc enim scilicet reliquit. *Idem.*

12. *Una sententia.*] Expressit animum avari senis. *Idem.*

13. *Quidquid est id, quod reliquit, profuit.*] *Quidquid*, & ad parvitatem refertur. ut, *At enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est.* Idem.

Quidquid est id quod reliquit.] Nullum in hoc sene fuit doloris officium, antequam sciret aliquid relictum. *Idem.*

Profuit.] Id est, pro nobis fuit: ut per hoc nostrum est. potest enim ipse profuisse, potest res ejus. *Idem.*

Profuit. L. immo obfuit.] In, *profuit*, postrema producitur, quod antiquissimi in dictionibus desinentibus in, t, sæpe faciebant. *Faërnus.*

Profuit.] Non est quod ejus pœniteat. *Mer. Casaubonus.*

Imo obfuit.] Morem eorum expressit, quibus relinquitur: qui quum audierint sibi aliquid esse relictum, tunc tristes se fingunt. *Donatus.*

14. *Nam illum vivum, & salvum vellem.*] Non idem *vivum*, quod *salvum*. Idem.

Impune optare istuc licet.] Bene *Impune*: quia heredi pœna est, mortuos reviviscere. An sine detrimento optas? ut quum medicus dicit de jam mortuo, *Ego si illum curarem, viveret.* Idem.

Impune optare.] Si optata evenirent,

Ille reviviscet jam numquam; & tamen, utrum malis, scio.

LA. *Heri Philumenam ad se accersi hic jussit. dic jussisse te.*

PH. *Noli fodere. jussi.* LA. *sed eam jam remittet.* PH. *scilicet.*

PA. *Omnem rem scio, ut sit gesta: adveniens audivi omnia.*

LA. *At istos invidos dii perdant, qui hæc libenter nuntiant.*

PA. *Ego me scio cavisse, ne ulla merito contumelia*
Fieri a vobis posset: idque si nunc memorare hic velim,
Quam fideli animo, & benigno in illam & clementi fui,
Vere possum; ni te ex ipsa hæc magis velim resciscere.
Namque eo pacto maxime apud te meo erit ingenio fides;

Cum

numquam, inquit, optares ut ille revivisceret. *Donatus.*

15. *Ille reviviscet jam numquam.*] Mire Poëta his verbis Phidippum quoque subinvidere indicat. Plus est *numquam*, quam *non*. Idem.

Et tamen utrum malis, scio.] Mortuum illum magis, quam ut reviviscat denuo *Idem.*

Et tamen utrum malis scio.] Quid malis de duobus, scio: utrum illum mortuum permanere, an reviviscere. *Idem.*

16. *Heri Philumenam.*] Hoc erat, quo omnis tendebat oratio. *Idem.*

Ad se accersi hic jussit.] Bene & *accersit* & *jussit*: ut nihil uxor sua sponte fecerit. *Idem.*

Heri Philumenam ad se accersi hic jussit.] Et *heri* & *jussit*, bene: ut breve tempus sit, & coacta videatur exisse. Et non *adduci*, sed *accersi*: nec *a nobis*, sed *ad se*. Idem.

Heri Philumenam.] Aut in, *heri*, posterior syllaba corripienda, aut, *here*, legendum; quod tamen in nullo l. s. invenimus. *Faërnus.*

Hera.] Alii, *Heri.* Mer. Casaubonus.

Dic jussisse te.] Hoc ille in aurem Phidippo, qui non adeo callidus. *Idem.*

17. *Noli fodere.*] Latus scil. quod faciunt interdum, qui minus promptos (digito pungentes) excitare volunt. *Idem.*

Sed jam remittet eam.] Trochaicum claudicantem corrigo, ordinando verba, ut in libro Bembino, & Victoriano, *Sed eam jam remittet.* Faërnus.

18. *Omnem rem scio ut sit gesta.*] *Virgilius:*

Trojanas ut opes & lamentabile regnum, &c. Donatus.

19. *At istos invidos DI perdant.*] Bene *invidos*, qui matrimonio invideant: ergo revocanda uxor est. & adeo non puduit mendacii honeste deprehensum senem, ut invidos faceret, qui vera prodiderant. *Idem.*

20. *Ego me scio cavisse.*] Principium a tempore, a dictis, factisque, tam suis quam adversariorum: & ab anteacta vita & præsenti. *Idem.*

Ego scio me cavisse, ne ulla merito contumelia.] Mire addidit *merito*. non enim cavere, inquit, ne fieret ea, potui: igitur, ne merito fieret, quod in me fuit. *Idem.*

Ego scio me cavisse.] Ita quidem liber Bembinus & Donatus: sed venustius videtur, quod in aliis omnibus libris est, *ego me scio cavisse.* Faërnus.

21. *Idque si nunc.*] Ab anteacta vita. *Donatus.*

Et clementi fui.] Pro *fuerim* indicativum pro conjunctivo posuit. *Idem.*

23. *Vere possim.*] Parvi quidem hoc refert, omnes tamen l. s. *possum*, habent. *Faërnus.*

Ni te ex ipsa hæc magis velim resciscere.] Παρέλλειψις. Donatus.

24. *Namque eo pacto maxime apud te meo erit ingenio fides*] Bene, non dictis, sed *ingenio*. Idem.

Meo ingenio.] Meis factis, moribus. *Mer. Casaubonus.*

25. Quum

Cum illa, quæ nunc in me iniqua est, æqua de me dixerit.
Neque mea culpa hoc dißidium evenisse, id testor deos.
Sed quando sese esse indignam deputat matri meæ,
Cui concedat, cujusque mores toleret sua modestia,
Neque alio pacto componi potest inter eas gratia;
Segreganda aut mater a me est Phidippe, aut Philumena:

Nunc

25. *Quum illa quæ nunc in me iniqua est, æqua.*] *Iniqua æqua*, παρονομασίαι sunt Terentianæ Et bonum argumentum. Nam & *Virgil.*

Ipse hosti Teucros insigni laude ferebat,

inquit, & *Cicero*, *Te ipso teste iniquo, atque improbo: verum ad hanc rem satis idoneo: te, inquam, teste, dicam.* Donatus.

In me iniqua est, æqua de me dixerit.] Quia adversarii testimonium, si contra se dicat, tam grave est, quam vel boni viri. *Idem.*

26. *Neque mea culpa hoc dissidium evenisse*] Non ergo quid fiat, verum per quos fiat, quærendum est. Et nimis abrupte dixit *evenisse*, non *evenire*. Idem.

Hoc evenisse dissidium.] Ad confirmationem, non *evenire*, sed *evenisse* dixit. *Idem.*

Neque culpa hoc evenisse dissidium mea, id testor deos.] Collocanda sunt verba, ut in libro Bembino, Vaticano, Basilicano, ac Victoriano & Donato:

Neque mea culpa hoc discidium evenisse,
id testor deos.

Faërnus.

27. *Sed quando sese esse indignam.*] Hoc sic profert, ut eam ostendat causam esse dissidii: & hoc ipso tentat, utrum dotem relinquere possit. & ideo supra,

Neque mea culpa hoc dissidium evenisse,
Id testor Deos,

inquit. *Donatus.*

Sed quando sese indignam deputat matri meæ cui concedat] Addimus ex o. l. a. verbum, *esse*, hoc modo, *sese esse*, ut & postulat versus. sane in libro Bembino legitur, *quæ concedat*; licet & in eo quoque libro prius esset, *cui*; sed *quæ*, etiam Ubaldino Bandinello placebat. nos tamen antiquam lectionem non mutamus. *Faërnus.*

Sed quando sese indign. &c.] Quidam *indignam* mutarunt in *indignum* neque sic tamen explicarunt satis locum. exempla enim, quæ de irregulari pronominis Syntaxi afferunt, non conveniunt. Optime igitur forsitan *Guyetus* fecit, qui emendavit, *quæ*. ita expedita omnia. *Beclerus.*

Deputat matri meæ, cui concedat] Fortasse ergo indigna est, & recte deputat: mihi tamen mater colenda est. hoc sentit. *Donatus.*

Deputat matri meæ, cui concedat.] Ἐν ὑποχρίσει *matri meæ*, ut idonea sit causa repudii: *Idem.*

Indignam deputat] Injurium putat, id a se exigi, ut ad socrus suæ mores se componat. Indignum se putat, eo usque se demittere, &c. *Mer. Casaubonus.*

28 *Cui concedat.*] Sensus: quæ concedat matri meæ. Syntaxis autem, *indignam matre mea*, postularet. Sed antecedens hic sequitur casum relativi, ut in Eunucho, *Eunuchum quem dedisti* & Virgil.

Urbem quam statuo, vestra est:

& alibi non raro. *Idem.*

Cujusque mores toleret.] Hoc melius, quam *obsequatur*, aut *inserviat*. Donatus.

Mores toleret] Bene *mores*, ut aniculæ: notat enim pravitatem. unde senes, *morosi* appellantur. *Horatius*, *Donec virenti canities abest Morosa.* Idem.

Mores toleret sua modestia] O temperamentum! *mores* potius quam *injurias* dixit. *Idem.*

29. *Neque alio pacto componi potest.*] Nisi ut concedat matri, toleretque mores ejus. *Idem.*

Neque alio pacto potest componi inter eas gratia.] Phorm. 4. 3. *Cum bonis componantur gratia.* Mer. Casaubonus.

30. *Segreganda aut Mater est a me, Phidippe.*] Bene tanquam ex deliberatione colligit, quod facturus est. Et mul-

Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi.

LA. *Pamphile, haud invito ad aures sermo mihi accessit tuus,*

Cum te postputasse omnes res præ parente intelligo.

Verum vide, ne impulsus ira prave insistas Pamphile.

PA. *Quibus iris impulsus nunc in illam iniquus sim?*

Quæ numquam quicquam erga me commerita est pater,

Quod nollem: & sæpe quod vellem, meritam scio:

Amo-

mollius *segreganda*, quam *excludenda*. Donatus.

Segreganda aut mater est a me.] Ex libro Bembino & aliis antiquis & ratione versus, hæc verba sic ordino, *mater a me est*. Faërnus.

Segreganda aut mater; aut Philumena. nunc me pietas matris commod. &c.] Hic impletur deliberatio illa *scena superiore. v.* 33 & 34 accusando excusavit Philumenam; quod summæ humanitatis erat: postea pietatis antiquiorem rationem esse duxit. quæ in sequentibus amplius illustrantur. *Boeclerus*.

31. *Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi*] Quam mollibus verbis repudium nuntiatum est a Pamphilo. *Donatus*.

Nunc me pietas matris potius commodum suadet sequi] Non mirum, ubi divortia tam frequentia & minimis ex caussis; si uxor potius quam parentes deseruntur. at ubi jus connubii sanctum & inviolabile, aliter res habet. *Mer. Casaubonus*.

32. *Ad aures haud invito.*] Optime dictum, *haud invito*. non enim in totum volenti, quippe de dissidio: sed tamen quia pie locutus est, mediocriter approbavit. *Donatus*.

Pamphile, ad aures haud invito.] Gravis oratio est a nomine incepta. *Virgilius*,

O præstans animi juvenis. ----

Et est figura Λιτότης. Sic *Virgil.*

Posthabui tamen illorum mea seria ludo. Idem.

Haud invito sermo mihi accessit tuus.] Senili loquacitate: pro, *Recte locutus es.* Idem.

Pamphile, ad aures haud invito] In o. l. s. & Donato, ita hæc verba inveniás collocata: *Pamphile, haud invito ad aures*. Faërnus.

33. *Omnes res*] Plus dixit, quam si *uxorem* diceret. *Donatus*.

Præ parente intelligo.] Bene *parente*, quod nomen commune & cum patre est, & cum omnibus, quos hæc necessitudo conjungit. Melius ergo, quam si diceret *matrem*. Idem.

34. *Verum vide, ne impulsus ira prave insistas, Pamphile.*] Leniter & suadenter. *Idem*.

Ira.] Non ergo judicio. *Idem*.

Ne impulsus ira prave insistas] Vide Phor. act. 1. sc. 5. ex Thucyd. Eunuch. act. 2. sc. 3. *quam insistam viam?* Mer. Casaubonus.

Insistas, Pamphile] Non enim *incipere*, sed *insistere* hic malum est. *Donatus*.

35 *Quibus iris impulsus*] Non dixit *qua ira*, ne superbe loqueretur, sed *quibus iris*: ut hoc ipsum per εἰρωνείας derideret, quod pater dixit, *impulsus ira*. An iris matris, aut meæ uxoris, & mea? an omnium trium? *Idem*.

Quibus iris impulsus.] Recte non vult iram esse, ne peccasse videatur uxor. Sic enim quasi nec ipsa peccaverit. *Idem*.

Quibus iris.] Ille *iram* singulariter dixit, hic *iras* pluraliter: ne videatur unius iræ caussa mittere uxorem. *Idem*.

36. *Quæ numquam quidquam erga me commerita est, Pater.*] Adverte, proprietatem expressit commerendi & merendi. *Idem*.

37. *Et sæpe, quod vellem, meritam scio*] *Mereri* bona dicimus. *Commereri* mala: id est, delinquere, peccare. Ergo hic *meritam*, pro præstitisse dixit. *Virgilius*,

----Ego

Amoque & laudo & vehementer desidero:
Nam fuisse erga me miro ingenio, expertus sum:
Illique exopto, ut relliquam vitam exigat
Cum eo viro, me qui sit fortunatior:
Quando quidem illam a me distrahit necessitas.
PH. *Tibi id in manu est, ne fiat.* LA. *si sanus fies,*
Jube illam redire. PA. *non est consilium pater:*
Matris servibo commodis. LA. *quo abis? mane,*
Mane inquam: quo abis? PH. *quæ hæc est pertinacia?*
LA. *Dixin' Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?*
Quamo-

— *Ego te quæ plurima fando*
Enumerare vales, nunquam regina, negabo,
Promeritam. —— Donatus.

38. *Amoque, & laudo.*] Non statim qui amantur, & laudantur: nec qui laudantur, etiam continuo desiderantur. Multa ergo dixit, *amoque, & laudo, vehementer desidero.* Et vide, amoris impulsus nimius hic est circa uxorem: & quasi oblitus suæ matris & vitiatæ, loquitur. sed tali opus est Pamphilo ad ejusmodi argumentum, donec perveniat ad καταστροφὴν, in qua uxorem reduci necesse est. *Idem.*

39. *Nam fuisse erga me.*] Quantum valet quod *fuisse* dixit, & non *esse*: quasi re transacta. *Idem.*

Erga me.] Hoc totum repudiaturus inaniter diceret, nisi ad exitum fabulæ Poëta respiciens, reducturi animum in Pamphilo reservaret. Et nota repudiantem eam, quam laudat, pietate sola compulsum. *Idem.*

40. *Ut reliquam vitam exigat.*] Satis flebiliter dixit, *reliquam exigat.* Virgilius:

Omnes ut tecum, meritis pro talibus, annos
Exigat. —— Idem.

41. *Cum eo viro.*] Non invidere, jam non est mariti. *Idem.*

42. *Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.*] Omnis conclusio verborum Pamphili, repudii confirmationem continet: plus tamen sententia significante, quam verbis. *Idem.*

Quandoquidem illam a me distrahit necessitas.] Excusatio in necessitate, quæ est inexorabilis. Et *necessitas*, partus scilicet, quam necessitatem domi offendit: quod ex alio scilicet peperit. Sed modo vult necessitatem, matris videri iracundiam, quæ a nuru ira offensa sit. *Idem.*

43. *Tibi id in manu est; ne fiat.*] Hoc opposuit, quod minime vult Pamphilus videri, & quod prodest socero. *Idem.*

Tibi in manu est.] Infra, act. 4. sc. 4. *Uxor quid faciat, in manu non est mea.* Mer. Casaubonus.

Si sanus fies, jube illam redire.] Pro, *si sanus es*: nam aliter *jubeas* dicere debuit. *Donatus.*

Si sanus fies] Bene pater supra *iram* dixit: nunc *insaniam* significat inesse Pamphilo. *Idem.*

Si sanus fies] Non ergo culpa est, cui ut redeat jubere potest. *Idem.*

44. *Non est consilium*]. Durius erat, *non reducere.* ergo hoc lenius dixit. *Idem.*

45. *Matris servibo commodis.*] Hoc verbo necessitatem, qua cogitur, ostendit. *Idem.*

Servibo] Ut *scibo*, & alia non pauca, antiquis usitata. *Mer. Casaubonus.*

Quo abis?] Factum Pamphili ex patris verbis ostenditur, quod discessit. & bene: nam ulterius præsente patre resistere durum fuit. *Donatus.*

46. *Mane, inquam; quo abis?*] Bene *quo abis?* quia patrem deseris & uxorem. *Idem.*

Quæ hæc est pertinacia?] Sicut decuit socerum. & subindignatur, quia coram sibi fit contumelia. *Idem.*

47. *Dixine, Phidippe.*] Artificiose Laches, ut minus miretur, & minus indignetur socer, irasci Pamphilum dicit:

Quamobrem te orabam, filiam ut remitteres.
PH. *Non credidi edepol, adeo inhumanum fore,*
Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?
Si est, ut velit reducere uxorem, licet:
Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.
LA. *Ecce autem tu quoque proterve iracundus es.*
PH. *Percontumax redisti huc nobis Pamphile.*
LA. *Decedet jam ira hac: etsi merito iratus est.*
PH. *Quia paululum vobis accessit pecuniæ,*

Subla-

eit: quando & prædictum est, & sic oportuit. *Donatus.*

Dixine, Phidippe, hanc rem ægre laturum esse eum?] Renovavit verba sua eidem personæ. nam ita dixerat, *Neque adeo me clam est, quam esse eum graviter laturum credam*, hoc si resciverit. *Idem.*

48. *Quamobrem te orabam, ut filiam remitteres*] Invidiose adversum Phidippum, tamquam in illo sit, unde se porget, & non accuset Pamphilum. *Idem.*

Ut filiam remitteres.] Liber Bembinus, *filiam ut remitteres.* Faërnus.

49 *Adeo inhumanum fore.*] Bene, quasi iratus, inhumanum esse inquit. *Donatus.*

Non credidi edepol adeo] Potuit enim dicere, Non credidi inhumanum fore: sed acerbe addidit *adeo*. Idem.

50. *Ita nunc is sibi me.*] *Sibi* & *me* magno pondere legendum est utrumque pronomen, ut, *Cantando tu illum?* Id est, genero socerum, vel Pamphilo Phidippum, vel si quid tale inveneris. *Idem.*

Supplicaturum] Parum est *satis facturum*; *supplicaturum* addidit *Idem.*

51. *Si est.*] Si ita res habeat. *Mer. Casaubonus.*

52. *Sin est alio animo, renumeret dotem huc; eat.*] Hoc recte socer. non tam ut dotem recipiat, quam ut terreat, hoc dicit. Et *renumeret*, proprie, quia dos, pecunia est. Et *ἰδιωτισμὸς* irascentis est, & exigentis debitum. *Eat* vero mire dictum: quasi ipse projiciatur, qui jubetur ire. & simul in hoc verbo quasi renuntiatio caritatis est. *Donatus.*

Renumeret dotem huc; eat.] Terrorem repetendæ dotis ostendit, quum dicit, *renumeret dotem*: simul cum injuria, *huc*: & iracunde, *eat*. Idem.

Renumeret dotem huc] Vide supra, actu 3. sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

Eat.] Valeat. *Idem.*

53. *Ecce autem tu quoque proterve iracundus.*] Addendo *quoque*, nonnihil assensus est: quasi dicat, *quomodo Pamphilus.* Donatus.

Proterve iracundus es.] *Proterve*, immoderate, & superbe, dictum est ideo, quod proterat alium, qui protervus est. Nam *protervus* est, qui dum alius obvius est, poterit: quod faciunt & tauri in appetitu coitus fœminarum, in quas calent. *Idem.*

54. *Percontumax redisti.*] Proprie *contumax* dicitur contemptor potiorum. *Idem.*

Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.] Magnæ indignationis est, absentes alloqui. ut alibi, *O Æschine, pol haud paternum istuc dedisti.* Idem.

Nobis, Pamphile.] Τῷ ἀττικισμῷ. nam aut abundat, aut significatu adjuvat pronuntiationem. *Idem.*

55. *Decedet jam ira.*] Quasi in ira sit culpa: non, *deponetur ira*, inquit, sed *decedet*. Idem.

Decedet jam ira hac.] Idem liber, & Donatus, *decedat* Faërnus.

56. *Quia paululum vobis accessit pecunia.*] Facete: quasi dicat, Quia habetis unde dotem reddatis. aut, Quia nullam causam habeatis repudii, sed ditiorem quæratis conjunctionem. *Donatus.*

Quia paululum vobis accessit pecunia, sublati animi sunt.] Et non, Major est tactus Pamphilus. simul majore stomacho, quod cum labore celabat, aperte ostendit. *Idem.*

Quia

Sublati animi sunt. LA. *etiam mecum litigas?*
PH. *Deliberet, renuntietque hodie mihi,*
Velit ne an non: ut alii, si huic non sit, siet.
LA. *Phidippe, ades, audi paucis, abiit. quid mea?*
Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtemperant:
Quæ dico parvipendunt. porto hoc jurgium
Ad uxorem; cujus hæc fiunt consilio omnia:
Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est, evomam.

Quia paululum vobis.] Aliqui libri, & in iis Vaticanus & Basilicanus habent, *paulum*: quod versui magis convenit. *Faernus.*

57. *Sublati animi.*] Pro *elati*, *sublati* dixit. Et hoc proprie ferarum est. ut,

Attollitque animos: Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, &c.

Nam bestiæ pro animi qualitate vel erigunt corpora, vel deponunt, ait *Cicero*. Donatus.

Sublati animi sunt.] Supra, act. 3. sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

Etiam mecum litigas?] Belle: & illum ex invidia iracundiorem, & hoc ad se dicentem, quod propter Pamphilum dicebat, effecit. *Donatus.*

Etiam mecum litigas?] Invidiose, quasi jam cum Pamphilo litigaverit. *Idem.*

58. *Deliberet, renuntietque hodie.*] Ferocius quam socerum deceret: attamen mature, quod *deliberet* dixit. *Idem.*

59. *Ut alii, si huic non sit, siet.*] Magna fiducia conditionem filiæ asserit: quoniam jam si Pamphilus nolit, paratum alterum dicit esse. *Idem.*

Ut alii, si huic non sit, siet.] Liber Bembinus, *si huic non est, siet.* quorum utrum melius sit, statuere nescio; & tamen antiquiorem lectionem semper elegerim. *Faernus.*

Si huic non sit.] Subauditur *uxor.* Sed dura dictu reticuit, ut debebat. *Donatus.*

Siet.] Uxor. scil. quod ut δύσφημον, reticetur. *Mer. Casaubonus.*

60. *Phidippe, ades*] Nomine appellat: quod facere solemus, iratos mitigare conantes. *Donatus.*

61. *Postremo inter se transigant.*] Non enim hæc votiva sunt, quibus interesse delectat. *Idem.*

62. *Quando nec gnatus, neque hic.*] Invidiose *gnatus*, & *non obtemperant*, & *Hic non familiariter* dictum, quasi ab irato. *Idem.*

63. *Quæ dico, parvi pendunt.*] Quia obtemperamus etiam tacitæ voluntati. *Idem.*

Porto hoc jurgium ad uxorem: cujus, &c.] Bene rursus in errorem reditur: ne quæ vera sunt, contra fabulæ propositum cognoscantur. *Idem.*

Porto hoc jurgium.] *Porto*, quasi aliquid magnum. *Idem.*

Porto hoc jurgium ad uxorem.] Ita postulat οἰκονομία, ut innocentis matronæ miseria ostendatur, in quam morosi senis suspicio & inhumanitas, magnam turbarum partem cumulat. *Bæclerus.*

64. *Ad uxorem: cujus fiunt hæc consilio omnia.*] In o. l. s. & Donato, hic est ordo verborum, *cujus hæc fiunt*. multis autem rationibus sustentari potest versus. *Faernus.*

Cujus hæc fiunt consilio omnia.] Non transacta objiciuntur uxori, sed quæ nunc aguntur. *Donatus.*

Consilio.] Utrum dispositione: an εἰρωνεία est in maleconsulentem. *Idem.*

65. *Atque in eam hoc omne, quod mihi ægre est.*] Non *quod irascor*, sed *quod mihi ægre est*, dixit. *Idem.*

Evomam] Bene: quia ægritudinem solet vomitus relevare: sic *Cicero* in Catilinam, quum dicit, *Quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque projecerit.* Idem.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

MYRRHINA *mulier.* **PHIDIPPUS** *senex.*

Argum. *Phidippus partum filiæ rescivit; & expostulat cum Myrrhina, quod partum celaverit, & quod auctor sit dissidii inter Pamphilum & Philumenam.* Thes. 1. *Subitanea animum perturbatum magis perturbant.* 2. *Rectus & legitimus partus non est celandus.* 3. *Non bene collocatur filia scortatori.* 4. *Maritorum vitia, ut & uxorum, si moderata fuerint, dissimulanda.*

MY. Perii. *quid agam? quo me vertam? quid viro meo respondebo*

Mise-

Satura est hæc scena *Iambicis* & *Trochaicis catalecticis* constans; & secundum quosdam *acatalecticis*. Iterum nimis sibi permiserunt multa eruditi. quo factum est, ut non emendatius metrum sed molestius fieret. *v.* 1. *MSS.* nostri omnes: *quid viro modo respondebo.* *v.* 6. omnes; *credo ipsum exire ad me.* & *v.* 9. *reputas.* *v.* 15. omnes; *hunc o. nos cel. v. p.* *v.* 17. duo; *pertinaci* & *peroptares.* *v.* 23. nostri; *nam negas nuptam filiam tuam posse te pati.* *v.* 24. *& qui pernoctaret f.* *v.* 25. unus; *quam veram ipsam*; alter, *quam veram illam, malo* *v.* 26. omnes; *habere amicam.* *v.* 28. *ac pol jam aderit tempus*, ex glossa. *v.* 29. duo: *sed cum olim te ostendisti nihil cessavisti tandem esse.* *v.* 32. omnes; *pervic. censes ei &c.* *v.* 39. duo; *evellere.* *v.* 40. duo: *consuevit.* omnes; *dicerem.* *v.* 46. omnes; *cujus consilio fuerat ea par prospici.* & *v.* 55. *fuerit.* *v.* 56 duo; *si puerum tollam ut cogit.* *v.* 58. omnes; *nescier.* *v.* 60. duo; *orata nostrum.* &, *queat.*

In hac scena alteram matronam senex maritus jurgio adoritur: sed illa plus constantiæ habet, quam Sostrata. itaque patientiam Sostratæ cum Lachetis iracundia; Myrrhinæ fiduciam cum lenibus Phidippi moribus apposite Poëta comparavit. *Boeclerus.*

Perii quid.] *Mire in hac scena iterum rixa est senis atque anus: & tamen varie & alio modo, ut mores inter se diversos, & tamen notos possimus agnoscere.* Donatus.

1. *Perii! quid agam?*] Hæc proloqui oportet Myrrhinam, ut ex ejus persona reminiscatur spectator gestæ rei: simulque ex hujus personæ verbis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phidippum universa conclavia & ire per totam domum cognito partu filiæ suæ, apparet ex præsentibus dictis. *Idem.*

Perii! quid agam?] Singula ita pronuntia, ut perturbatum ostendas. *Idem.*

Quid agam? quo me vertam?] Figura ἀπορησις, apta turbatis. *Idem.*

Quid meo viro respondebo.] O, I s. *quid viro meo.* est autem hic versus trochaicus acatalecticus, ejusdem generis est & secundus hujus scænæ versus, si tamen pro *audisse*, legas *audivisse*, ex libro Bembino ac Victoriano & Basilicano ac Donato. item quartus, si pro *resciverit*, *rescierit* legas, ex iisdem libris. Item octavus, cui tamen attribuimus hæc verba, *atque eccam*, dempta ex præcedenti versu: quam ordinationem versuum habet liber Victorianus, & Robertus Stephanus: in quo etiam versu ex eodem Victoriano, & Bembino lego, *quid ais?* interrogat enim Phidippus Myrrhinam, quid nam sit quod ipsa secum loquatur. item nonus, in quo ex libro Bembino lego, *vir ego tuus sim?* item undecimus, item duodecimus, eliso ex *taces*, s: item quartus decimus, & decimus septimus: ubi tamen *adeon* legendum ex o. l. s. item decimus nonus, in quo ex omnibus fere libris scriptis, versusque ratione legendum, *adversum.* quintus dimeter trochaicus catalecticus. Hi vero, quos infra dicam, tro-

Misera? nam audivisse vocem pueri visus est vagientis:
Ita corripuit derepente tacitus sese ad filiam.
Quod si rescierit peperisse eam, id qua causa clam me habuisse
Dicam? non edepol scio.
Sed ostium concrepuit: credo ipsum ad me exire: nulla sum.
PH. *Uxor ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.*

Atque

trochaici sunt tetrametri catalectici, tertius, & sextus, eliso tamen, d, ex *sed*, ut in prima sede sit trochæus. Item septimus, & decimus. item tertius decimus contracta dictione *nisi*, in unam syllabam. Item quintus decimus, deleta in hoc dictione, *hunc*, quæ nec est in libro Bembino, neque ponitur a Donato, neque sane multum sensui servit, & versui incommodat. item sextus decimus, vigesimus, vigesimus secundus, cujus postrema verba in libro Bembino, & Victoriano hunc ordinem habent, numero dulciore, *posse filiam tuam te pati.* ubi *tuam* monosyllabum est. item vigesimus quartus, non facta elisione in, *cum eo.* item vigesimus quintus, in quo pro *malo*, lego *mavolo*, ex eisdem duobus antiquissimis libris, versusque ratione. item vigesimus sextus, & vigesimus septimus At qui sequuntur quattuor versus, sunt octonarii iambici acatalectici: si tamen in vigesimo octavo, post τὸ *quoque*, addas dictionem, *etiam*, quæ est in omnibus libris. in vigesimo vero nono ex tribus antiquissimis, pro *eandem*, legas, *eadem:* distinguendo post *ostendisti*, ut sit ordo, nihil cessavisti usque adhuc eadem esse, ut olim te ostendisti: pro, quam olim te ostendisti *Faërnus.*

2. *Nam audisse vocem pueri visus est vagientis*] *Virgilius*,

Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo.

Et est ὀνοματοποιΐα. nam vox ipsa sic est, ut quasi vagitus sæpius sonet. *Donatus.*

Pueri visus est vagientis.] Proprie dixit *vagientis*, & infantium est. *Idem.*

Visus est] Quomodo, *Audire vocem visa sum modo militis.* Idem.

Audisse vocem pueri visus est.] Non erat certa, sed inde conjicit quia *ira corripuit*, *&c* Mer. Casaubonus.

3. *Ita corripuit derepente.*] Raptim intulit. Et *derepente*, una pars orationis est, ut *defessus.* adverbiis etiam præpositiones separatim non adduntur. *Donatus.*

Derepente.] Τ'οἰν. Nam si separaveris, non est Latinum, *de repente.* Idem.

4. *Quod si.*] *Quod*, pro, Nam, aut Itaque. sed & nos in hujusmodi significatione sic dicimus. *Idem*

Quod si te rescierit.] *Scimus* manifesta: *rescimus* occulta *Idem.*

Id qua causa.] *Id*, hoc ipsum, peperisse eam. *Idem.*

5. *Non edepol scio.*] Ideo quia vera causa dici non potest. *Idem.*

6. *Sed ostium concrepuit*] Plus est quam *crepuit*: nam *con* modo auctivum est. *Idem.*

Ad me] Bene *ad me*, quasi litigaturum. *Idem.*

7. *Ubi me ad filium ire sensit.*] Hoc ante rem: & simul argumentum delicti est, quod exiit a filia marito ingresso mulier. *Idem.*

Uxor ubi me ad filiam.] Mirantis est gestus & dictum. *Idem.*

Se duxit foras.] Ordo, *duxit se.* Et verbis usus est, intra domesticos parietes, artis, τοῦ ἰδιωτισμοῦ. *Se duxit*, pro *abiit.* Idem.

Se duxit foras.] *Servius ad 9. Æn.* cum explicat illud, *is enim se primus agebat*, addit: *Plautus in Mostellaria: unde agis te? ut enim nos e contrario dicimus, duco me: ita illi* (veteres) *agit se*, ἀπὸ τοῦ ἄγειν. Boeclerus.

Duxit.]

Atque eccam video, quid agis Myrrhina? heus tibi dico. MY. *mihi ne mi vir?*
PH. *Vir ego tuus sum? tun' virum me, aut hominem deputas adeo esse?*
Nam si utrumvis horum mulier umquam tibi visus forem,
Non sic ludibrio tuis factis habitus essem. MY. *quibus?* PH. *at rogitas?*
Peperit filia. hem, taces? ex quo? MY. *istuc patrem rogare est aequum?*
Perii: ex quo censes, nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?
PH. *Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed demiror,*

Duxit.] Subduxit. *Mer. Casaubonus.*

8. *Atque eccam video.*] Apparet mulierem fugere, & viri aversari praesentiam. & ideo hoc separatim pronuntiandum. *Donatus.*

Heus, tibi dico.] Ostendit Myrrhinam avertentem se: quasi nihil inveniat quod dicat de filia. *Idem.*

Mihine, mi Vir?] Sic & in Andria, *nihil respondes?* quum turbatum se ostendit Davus *Idem.*

Vir.] Ad maritalem conditionem retulit, non ad sexum. ut *Virgilius* in Bucolicis,

Vir gregis ipse caper. ---- Idem.

9. *Tun' virum me.*] Accusatio ab increpatione incipiens. *Idem.*

Tun' virum me, aut hominem.] Vide supra, act. 2. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

Aut hominem deputas adeo esse?] Ἀ[πό]δοσις perversa. *Adeo* autem abundat. *Virgil.*

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura Deorum
Concilia incertum est. ----

Donatus.

10. *Nam si utrumvis horum.*] Vir aut homo. *Idem.*

Mulier, unquam tibi visus forem.] Acerbe *mulier*: ut supra, *Tu, inquam, mulier, me qua omnino lapidem, non hominem putas.* Idem.

11. *Quibus?*] Callide mulier, & quasi nullius culpae conscia, *quibus* dixit: Et *quibus*, factis scilicet. *Idem.*

At rogitas?] Bene irascitur interroganti; nam interrogare quae sciat impudentiae est. *Idem.*

12. *Peperit filia?*] Propositio criminis. *Idem.*

Hem! taces?] Non *taces* nunc: sed *taces*, celas. *Idem.*

Ex quo?] Bene *ex quo*, quia argumentum impudicitiae est puerperium taciturnum. *Idem.*

Istuc patrem.] Mira calliditas. Rea mulier hoc solo defenditur, quod accusat. *Idem.*

Istuc patrem rogare est aequum?] Ex sua interrogatione accusavit accusatorem. *Idem.*

13. *Perii, ex quo censes*] Mire additum ad effectum *perii*. Idem.

Nisi ex illo, cui data.] A verisimili argumentum. *Idem.*

Nisi ex illo, cui data est nuptum?] Solutio criminis per fiduciam respondentis. *Sallustius, ita fiducia, quam argumentis purgatior es.* Idem.

14. *Credo, neque adeo arbitrari.*] Ab accusatione maritus ad defensionem sui conversus, omisit quod coeperat. *Idem.*

Sed demiror quid sit] Mollior factus, jam non irascitur, sed miratur. Adeo vides Phidippum nulla re alia, quam mulieris correptione lenitum. *Idem.*

Demiror.] Valde miror: quod minus est quam irascor. *Idem,*

Quid sit, quamobrem tantopere omnes nos celare volueris
Partum; præsertim cum & recte, & tempore suo pepererit.
Adeon' pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire,
Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires;
Potius quam adversum animi tui libidinem esset cum illo nupta?
Ego etiam illorum esse hanc culpam credidi, quæ te est penes.
MY. *Misera sum.* PH. *utinam sciam ita esse istuc. sed nunc mihi in mentem venit,*

Ex

15. *Quamobrem tantopere.*] Alia intentio criminis. *Donatus.*

Omnes nos celare volueris] Antiqua locutio, *Illam rem celo te.* Idem.

16. *Præsertim quum & recte; & tempore suo peperit.*] Vide, duæ causæ sunt celandi partus. si non tempore suo venerit, quod indicium stupri est: & si non recte evenerit: hoc est, monstri aliquid natum fuerit. Hic autem & tempore suo, & recte natum prædicat. *Idem.*

Præsertim quum & recte.] Attulit mulieri compendium credulitas senis semel correpti, ne aliter suspicetur. *Idem.*

Præsertim quum & recte, & tempore suo.] *Recte*, ad illud pertinet, Quod non monstrum peperit. *Tempore suo*, ad spatium, quo prægnantes esse consueverunt, id est, ad mensium dinumerationem: quia & septimo mense nasci solent. *Idem.*

Tempore suo pepererit.] Ergo tum apud Græcos partus septimestris, tempestivus habitus est. nam post nuptias hic mensis agebatur septimus. Videndus omnino *Gellius* 3, 16. ubi medicorum & philosophorum illustrium de tempore humani partus & varietate puerperii sententias ponit. Qua auctoritate etiam nititur *Paulus*, cum eum, *qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse credendum* confirmat *l.* 12. *de stat hom.* i. e. die 182, a nuptiis. *l.* 3. *in fin. de suis.* Bœclerus.

17. *Adeon' pervicaci esse animo.*] Invectio. *Donatus.*

Adeon' pervicaci esse.] *Pervicax* est perseverans cum quadam vi. *Idem.*

Ut puerum præoptares perire.] Ab ætate infantis invidia. *Idem.*

18. *Ex quo firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires.*] Ab accidentibus, Invidia. Et bene additur *scires*; quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorsit. *Idem.*

19. *Potius, quam adversum animi tui lubidinem.*] A voluntate peccantis, invidia. *Animi tui libidinem* dixit, ut minima causa magnis sceleribus subjecta esset. *Idem.*

Esset cum illo nupta.] Antiqui non *illi nupta*: sed, *Cum illo nupta.* Ergo ambo sibi invicem nubunt. *Idem.*

Adversus animi lubidinem.] Plaut.

Qui animum vincunt, quam quos animus semper probiores cluent.

Mer. Casaubonus.

Tui?] Al. edit. *Potius quam adv. animi tui libid. esset cum illo nupta. Ego etiam, &c.* minus bene. Plantin: ut hic. *Idem.*

20. *Ego etiam illorum esse hanc culpam.*] Bene, *etiam illorum*: non enim hoc se errasse ait, quod illorum putaverit culpam, quæ minor est: sed, *etiam illorum*: ut commune peccatum fuerit. sed nunc quidem totum credit esse Myrrhinæ. An *etiam*, pro adhuc, ut major sit dolor, qui nec opinanti acciderit. *Donatus.*

21. *Utinam sciam ita esse istuc.*] Te miseram esse. Alibi, *Miserum quem minus credere est.* Et erit sensus, Utinam vere sis misera. *Idem.*

Utinam sciam ita esse istuc.] Hoc quidam sic accipiunt, quasi Phidippus dicat, penes te culpa est, quam illorum esse credebam: & utinam quod credo, penes te esse culpam, ita non esse certo sciam. quia dixit, se miseram: & miseros non nisi innocentes dicimus.

Ille

Ex hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus:
Nam negabas nuptam posse filiam tuam te pati
Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.
MY. *Quamvis causam hunc suspicari, quam ipsam veram; mavolo.*
PH. *Multo prius scivi quam tu, illum amicam habere; Myrrhina:*
Verum id vitium numquam decrevi esse ego adolescentiæ:
Nam id omnibus innatum est. at pol jam aderit, se quoque etiam cum oderit.

Sed,

Ille enim hoc respondet: Utinam in hoc negotio miseram te, non sceleſtam reperiam. Sic *Salluſtius, Atque ea cogentes, non coactos: sceleſtos magis, quam miseros diſtringi.* Et ideo sequitur, *Sed nunc mihi in mentem venit.* Argumentum ex antecedentibus dictis & factis. *Donatus.*

Nunc mihi in mentem venit.] Recte *nunc*: quasi alias nihil suspicanti *Idem.*

22. *Quod locuta es olim.*] Pro Ante. *Idem.*

Quum illum generum cepimus.] Ut *arbitrum capere* dicimus, id est, eligere. & cum laude locutus est Pamphili. *Idem.*

Cepimus.] Elegimus. *Virgilius,*
Ante locum capio oculis. ——
Idem.

24. *Cum eo*] Viro. *Idem.*

Qui meretricem amaret: qui pernoctaret foris.] Non in hoc est accusatio, quod hæc locuta sit: sed argumentum est, quod celare voluerit partum, quæ hoc olim dixerit. *Idem.*

Qui pernoctaret.] Propter illud quod dixerat, *Quid interea? ibatne ad Bacchidem? Quotidie.* Et nota, familiariter hoc verbum poni a *Terentio.* Sic in Adelphis, *Sed si hic pernocto, causa quid dicam, Syre?* Idem.

25. *Quamvis causam.*] Hoc propter spectatorem dicitur, ut gestorum meminerit. *Idem.*

Quam ipsam veram.] Quia sola ex omnibus defendi non potest. *Idem.*

26. *Multo prius scivi, quam tu.*] Bene pergit: quia taciturnitas pro confessione accepta est. *Idem.*

27. *Verum id vitium.*] Hoc intelligi non potest, nisi vitium bis numero subaudieris. *Idem.*

Verum id vitium &c.] Exemplum disciplinæ Atticæ, non uno loco Poëta ostendit. quod propterea observandum est, quia ad rationem argumenti non raro inde aliqua petuntur. *Boeclerus.*

Decrevi.] Κέκρικα judicavi, censui *Mer. Casaubonus.*

Adolescentiæ] Melius dixit *adolescentiæ*, quam *Pamphili*: ut quod in ætate fuerat, non timeret in ingenio. *Donatus.*

28. *Nam id omnibus innatum est.*] Amare in Adolescentia. *Idem.*

At pol jam aderit, se quoque quum oderit.] Mire senectutem accusat senex, quum & velocem ostendit his verbis, *jam aderit*: & addit, *se quoque oderit*: quasi dicat, Non solum non amabit, sed & odio habebit: & non alienas mulieres modo, nec uxorem quoque, sed etiam se ipsum. Plus ergo illatum, quam ratio deposcebat: sed mire ad affectum senis exprimendum. *Idem.*

Se quoque etiam quum oderit] Id est, ut pœniteat eum sui facti Sed plus dixit, quam si diceret, *Facta sua.* Idem.

Se quoque etiam cum oderit.] Don. ad senectutem refert, quæ vulgo onus grave habetur, & omnium rerum fastidium afferre solet: sed male meo judicio. Non enim id vult, opinor, eum ad senectam amori illicito indulsurum, quod perditissimi fuisset ingenii; sed mox, (ut qui talis: *pius* alioquin, *ac pudicus.* act. 1. sc. 2.) ad saniorem mentem rediturum ac facti sui odium. Infra, act. 5. sc. 1.

Nam

Sed, ut olim te ostendisti, eadem esse nihil cessavisti usque adhuc:
Ut filiam ab eo abduceres; neu, quod ego egissem, esset ratum.
Id nunc res indicium hæc facit, quo pacto factum volueris.
MY. *Adeon' me esse pervicacem censes, cui mater siem,*
Ut eo essem animo, si ex usu esset nostro hoc matrimonium?
PH. *Tun' prospicere, aut judicare nostram in rem quod sit potes?*
Audisti ex aliquo fortasse, qui vidisse eum diceret
Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. quid tum postea,

Si

Nam neque hoc animo erit ætatem. &c. Ben. *Demus illi spacium, quo despicari quod fecerit possit. se ipse castigabit, &c.* Mer. Casaubonus.

29. *Sed, ut olim te ostendisti.*] Quum superiora dicta sunt. *Donatus.*

Sed ut olim te ostendisti, eadem esse.] Ostendisse eandem te esse, quæ olim fuisti. Al. ed. *Sed ut olim te ostendisti, eandem esse nihil cess. usque adhuc.* Mer. Casaubonus.

30. *Ut filiam ab eo abduceres.*] Vehementius dixit, quam si diceret, Ut filiam ei non redderes. *Donatus.*

Neu, quod ego egissem, esset ratum.] Quod ab eo abducis non bona socrus: quod filiam, non bona mater: quod irrita facis quæ gessi, non bona uxor es, inquit. *Idem.*

31. *Nunc res indicium facit.*] Hoc est, quod celavisti partum. *Idem.*

Id nunc res.] Quasi dixerit, *Unde scio.* Idem.

Quo pacto factum volueris.] Non solum quod fecit, sed etiam quod voluit, objicit. *Idem.*

Quo pacto factum volueris.] Deest *fieri.* Idem.

32. *Pervicacem*] Per vim agentem, perniciosam me esse censes. *Idem.*

Cui.] Deest *ei*, vel *circa eam.* Idem.

Cui mater siem.] Rursus a verisimili: an mater contra filiam faciat. *Idem.*

33. *Si ex usu esset nostro hoc matrimonium?*] Callide mulier, ex his quæ dixit senex, defensionem arripuit. Nam ille sic ait: Negabis posse filiam tuam te pati cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. *Idem.*

Ex usu nostro.] Modo, utile: si pro nostra esset utilitate. *Idem.*

Si ex usu esset nostro &c.] Myrrhinam quoque, ut alibi Pamphilum, contentio illuc abripit, ut aliquid dicendum esset, in speciem. itaque quod proximum erat & latius patebat, quam ut proderet aut nimis oneraret partem necessitate non animo segregatam, utilitatem obtendit. Sed haud molliter occurrit maritus; non muliebris id arbitrii aut sollertiæ esse, de utilitate matrimonii liberorum judicare; ut hic quoque exaudiri velit sui muneris auctoritatem, de qua postea dicet:

---- *aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici.*

Bœclerus.

Ex usu nostro.] E re nostra, & filiæ. *Mer. Casaubonus.*

34. *Tune prospicere.*] A persona. *Donatus.*

Tu ne prospicere.] Nos ex l. s. versusque ratione, *tun prospicere.* Faërnus.

Aut judicare.] *Prospicere* futura: *judicare* præsentia. *Donatus.*

35. *Audisti ex aliqua fortasse.*] Ἠθικῶς satis & oratorie. *Idem.*

Aliquo.] Non a certa persona. Bene *aliquo*: ademit judicibus authoritatem. *Idem.*

Qui vidisse eum diceret.] Non *Qui vidisset.* Idem.

36. *Exeuntem, aut introeuntem.*] Sic *Cicero, Tibi autem Balbe respondebo: primum precario, si licet, si fas est defendi a me eum, qui in hortis fuerit, qui unguenta sumpserit qui Bajas viderit.* Non

enim

Si modeste ac raro hoc fecit? nonne ea dissimulare nos
Magis humanum est, quam dare operam id scire, qui nos oderit?
Nam si is posset ab ea sese derepente avellere,
Quicum tot consuesset annos, non eum hominem ducerem:
Nec virum satis firmum gnatæ. MY. *mitte adolescentem obsecro:*

Et

enim dixit, *Amplectentem amicam.* Donatus.

Aut introeuntem.] Σύλληψις prima. *In ludum ducere & reducere.* Idem.

Exeuntem aut introeuntem.] Σύλληψις διανοίας & mollis est quia luditur de sequentibus ad amicam. ἐξουθενισμὸς criminis, de consuetudine. *Idem.*

Exeuntem aut introeuntem ad amicam.] Σύλληψιν διανοίας *Donatus* vocat, & comparat cum illo *Ph.* 1, 2, 36. *in ludum ducere & reducere.* Plura *Servius* ad illud *Virgilii*:

---- nec jam amplius armis
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem.

Homericum est, σῖτον καὶ οἶνον ἔδοντες. Boeclerus.

Quid tum postea.] Ἐξουθενισμὸς, quo contemnimus crimina leviora. *Donatus.*

37. *Si modeste.*] Adhibito modo: vel certe cum pudore ac modestia, ut celatum voluerit. *Idem.*

Nonne ea dissimulare nos.] Duobus modis feruntur peccata: vel ignoscendo, vel cohibendo. Modo *dissimulare,* est ignorantiam fingere. *Idem.*

38. *Magis humanum est.*] Bene, quia & illud humanum dissimulare. an magis humanum dissimulare: quia & irasci, & arguere humanum est? *Idem.*

Magis humanum.] Nota, pro *Humanius*, Terentiano more. *Idem.*

Qui nos oderit.] *Qui,* unde vel quamobrem. Et recte, nemo enim dolens quod non ametur, id facit quo magis odio fit. *Idem.*

39. *Nam si is posset ab ea sese derepente avellere.*] Oratorie. non contentus defendisse Pamphilum, hoc ipso illum, quo accusatus est, laudat. *Idem.*

Derepente.] Una pars orationis est. *Idem.*

40. *Quicum tot consuesset annos.*] Laudat ubique eos *Terentius*, qui consuetudine vincuntur. Et alibi, *Hic parva consuetudinis causa, hujus mortem tam fert familiariter.* Et mox, *Ut neque me consuetudo, neque amor, neque pudor commoveat, neque commoneat, ut servem fidem?* Ergo ferus, quem longa consuetudo non commovet. *Idem.*

Qui cum tot consuesset annos.] Non *quacum*, sed *quicum*: ut *a quibus*, & non *a quis*. Et *consuesset* proprie dicitur in stupro. *Idem.*

Non eum hominem ducerem.] Non solum, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra interesset: sed quod nobis maximum est, vir stabilis filiæ esse non posset. *Idem.*

Non eum hominem ducerem, nec virum satis firmum gnatæ.] Potest & sic intelligi, Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere abrumperet. *Idem.*

41. *Nec virum.*] *Vir* modo maritus. *Idem.*

Nec virum satis firmum gnatæ.] Quem res venereæ non moverent. nam *firmum* etiam hoc possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic *Horatius*,

---- Fortique marito
Destinet uxorem. ----

Idem.

Mitte adolescentem, obsecro.] His verbis solemus commentitia argumenta contemnere; ut,

Misericordia, animus maternus: sino.

Et alibi,

Mitte omnia. Adde istuc, Imprudens timuit adolescens: sino. tu servus.

Idem.

Mitte

Et quæ me peccasse ais. abi; solus solum conveni:
Roga, velit ne an non uxorem: si est, ut dicat velle se,
Redde: sin est autem ut nolit, recte ego consului mea.
PH. *Si quidem ille ipse non vult, & tu sensisti esse in eo, Myrrhina,*
Peccatum: aderam, cujus consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, esse ausam facere hæc te injussu meo.
Interdico ne extulisse extra ædes puerum usquam velis.

Sed

Mitte adolescentem.] Etenim ille dixerat:

Verum id vitium numquam decrevi esse ego adolescentia.
Adeon' pervicaci esse animo, ut puerum præoptares perire
Potius, quam adversus animi tui lubidinem esset cum illo nupta?

Donatus.

42. *Et quæ me peccasse ais. abi; solus solum conveni.*] Recte hæc dicit mulier, utpote memor quod cum Pamphilo sit locuta. Et *solus solum* ideo quia metuit, ne orata sua non servet Pamphilus, & ideo multi sciant. *Idem.*

43. *Roga, velitne uxorem, an non.*] Verba quibus cum Pamphilo loquatur socer: ne si aliter agat, respondeatur a genero. *Idem.*

Roga, velit ne an non uxorem. si est ut dicat velle se] *Roga* posteriorem corripiet. Martialis: *Incideris quotiens in basia fellatoris, In solio puta te Flacce lavare caput.* præterea liber Bembinus & Donatus hunc ordinem verborum habent, *roga velit ne uxorem an non?* sed sic versum sustentabimus, non faciendo collisionem vocalium in, *si est*. Faërnus.

44. *Recte consului mea.*] Illum, inquit, nolle, signum erit me providisse filiæ. *Donatus.*

Recte consului mea.] Nos addimus pronomen *ego* ex libris Bembino, ac Victoriano, & Donato, *recte ego consului mea.* Faërnus.

45. *Siquidem ille ipse non vult: & tu sensisti.*] Animadvertendum, quemadmodum omnia, quibus se defenderit Myrrhina, in malam partem accipit Phidippus: & hinc magis accusat, unde illa se purgat. *Donatus.*

Et tu sensisti esse.] Legendum videtur, *sensti*, per syncopam; aut certe ita in scansione pronuntiandum. *Faërnus.*

46. *Cujus consilio ea par fuerat prospici.*] Non dixit, cujus consilio repudium daretur Pamphilo. ita ad bonum omnia exitum spectant. *Donatus.*

47. *Quamobrem incendor ira te esse ausam facere hæc injussu meo.*] Ea collocatione verborum, quam habet liber Victorianus, stat trochaicus. ut pronomen *te*, post τὸ *hæc*, ponatur. *Faërnus.*

Esse ausam facere hæc te injussu meo.] Abducere filiam, celare partum, exponere puerum. *Donatus.*

48. *Interdico.*] Inter *edico* & *interdico*, hoc interest: *edicimus*, quod jubemus fieri: *interdicimus*, quod vetamus fieri. *edicimus* etiam uni generi hominum: *interdicimus* diversis. Itaque *Prætoris edicta* & *interdicta* dicuntur. *Interdico*, separatim dicendum legendumque. quia *interdico ne velis*, non est integrum. *Idem.*

Interdico ne extulisse extra ædes.] Id agitur, ne sub incerto intercipiatur puer, & tragœdia fiat ex comœdia. *Idem.*

Interdico, ne extulisse extra ædes puerum usque velis.] Don. separatim hæc legit, *Interdico; ne velis, &c.* quia, inquit, *interdico ne velis*, non est integrum. Id opinor vult, ideo non integrum, quia voluntas non cogitur: nec votis leges feruntur, sed factis. Sed hoc subtilius; cum, *ne velis extulisse*, valeat hic, *ne efferas*. Mer. Casaubonus.

Ne extulisse extra ædes puerum usquam velis.] Doctissimus *Muretus* subtiliter & ex-

Sed ego stultior, meis dictis parere hanc qui postulem.
Ibo intro, atque edicam servis, ne quoquam efferri sinant.
MY. *Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere.*
Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciverit,
Non edepol clam me est; cum hoc quod levius est, tam animo iracundo tulit:
Nec qua via sententia ejus possit mutari, scio.
Hoc mihi unum ex plurimis miseriis relliquum fuerat malum,
Si puerum ut tollam cogit; cujus nos qui sit nescimus pater:
Nam cum compressa est gnata, forma in tenebris nosci non quita est:
Neque detractum ei est quicquam, qui posset post nosci qui siet:

Ipse

exquisite explicat hoc genus loquendi ad 5. *Eth. Aristot.* omnia exempla interdictum habent, cui minæ insunt, adeoque τὸ πρὸ ὀμμάτων ποιεῖν, ad præsentius terrendum. eo facit hæc figura. *Bæclerus.*

49. *Meis dictis parere hanc qui postulem.*] Demonstrative & accusatorie dixit *hanc*, quasi tam contumacem. *Donatus.*

Hanc qui postulem.] Quid est *hanc*? utrum mulierem? an uxorem, an contumacem fœminam? *Idem.*

50. *Ibo intro.*] Sibi ipsi hoc dicit τῷ ἰδιωτισμῷ. Idem.

Edicam servis, ne quoquam efferri sinant.] Et hoc recte Poëta, quia ita opus est, ne compleat Myrrhina, quod promisit de exponendo puero. Ait enim, *Dein continuo exponetur.* Idem.

52. *Nam ut hic laturus hoc sit.*] Sic ostenditur causa, cur perpetuo celandum sit seni vitium virginis. *Idem.*

Nam ut hic.] Quantum iracundiæ habiturus sit, quantum furoris: hoc enim significat *ut*. Et simul Poëta, quod alibi obscure facit, hic aperte demonstrat, quod periculum sit in fabula, nisi καταστροφὴ succurrat. *Idem.*

53. *Non adepol clam me est.*] Id est, scio. *Idem.*

54. *Nec qua via sententia ejus possit mutari, scio.*] Nescio quo modo ex iracundo placidus fiat. *Idem.*

Sententia ejus.] De puero non exponendo. *Idem.*

Mutari possit, scio] O. l. s. & Donatus, *possit mutari*: quod numerosius est. *Faernus.*

55. *Hoc mihi unum.*] Hoc adbuc, inquit, malum non mihi evenerat, quum evenerint multa. Et vide, an *si puerum ut tollat cogit*, quasi cum gemitu & percontative pronuntiandum sit. etenim *si*, obscuram locutionem facit: nisi forte *cum*, vel *quod* significat. *Donatus.*

Hoc mihi unum ex plurimis miseriis reliquum fuerat malum] Ex omnibus malis reliquum quum dicat, maximum malum significat. Nam non mediocre est, quod omnium miseriarum est ultimum, & inter mala multa reliquum, quod sic accipimus. Possumus & nos interrogative pronuntiare. *Idem.*

56. *Puerum ut tollam cogit.*] Recte *tollam.* quæstio, unde sit. *Idem.*

57. *Forma in tenebris nosci non quita est.*] Ab activo *queo*, passivum fecit *queor*, retinendo participium, *quita est*, sed antique dixit. *Idem.*

Non quita est.] Antique, pro, *non potuit.* Mer. Casaubonus.

58. *Neque detractum.*] Solet enim fieri. *Donatus.*

Neque detractum ei tum quicquam est, qui post possit noscier qui siet.] Hic versus nullo modo potest stare: quem nos ex libro Bembino, ita corrigimus;

Ne-

Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini abiens anulum.
Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius
Celare, cum sciet alienum puerum tolli pro suo.

Neque detractum ei est quicquam, qui posset post nosci qui siet. ei autem hic spondeus est, ut sæpe apud Lucretium. *Faernus.*

Qui.] Vnde. *Mer. Casaubonus.*

59. *Ipse eripuit.*] Hic ad exitum spectat ἀναγνώρισιν, quia per annulum fiet cognitio. *Donatus.*

Ipse eripuit.] E contrario, inquit, factum est, ipsa ut non eriperet, sed ipsi eriperetur. *Idem.*

60. *Simul vereor Pamphilum, ne orata nostra.*] Scilicet si sustulerimus cogente sene eum puerum, quem expositum iri Pamphilo paulo ante promisi. *Idem.*

Simul vereor Pamphilum.] Arbitror ex *simul*, l, elidi, ut primus pes sit proceleusmaticus, secundus, spondeus. *Faernus.*

Simul.] Præterea. *Mer. Casaubonus.*

61. *Quum sciet alienum puerum tolli pro suo*]Non solum, inquit, tolli ægre feret alienum, verum etiam pro suo *Donatus.*

Cum sciet alienum puerum tolli pro suo.] cum ratione metuit eventum, quem virtus Pamphili discutit infra 4, 4, 82. *Boeclerus.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

SOSTRATA *mulier.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Mater expurgat se coram filio, ut nurus abitionem noluerit; neque quo minus Philumena ad Pamphilum redeat impedimento sit, rus abire mavult: filius autem dissuadet.* Thes. 1. *Filiorum est errata parentum dissimulare.* 2. *Parentes officiosis liberis gratiam referre satagunt.* 3. *Satius est mali causam abesse.* 4. *Ætas omnia aufert.*

So. *Non clam me est gnate mi, tibi me esse suspectam uxorem tuam*
Propter meos mores hinc abisse: etsi ea dissimulas sedulo.
Verum

Iambici sunt *Octonarii acatalectici.* *v.* 3. omnes *MSS.* nostri, *quæ opto mihi.* & *v.* 4. *illa.* *v.* 8. unus: *pietatis scias tua.* alter omittit, *tua.* Argentor. *pietati scias tua.* *v.* 10. omnes; *certe.* *v.* 20. omnes; *mortem ne exoptet meam.* Argent. *exoptent.* *v.* 24. τὸ *hac* omnes omittunt. *v.* 26. duo; *illam haud uxorem.* *v.* 29. omnes; *reduce.* Boeclerus.

Non clam me est, Gnate mi.] *In hac scena velut qualitas negotialis in disputationem venit: justumne sit repudiari conjugem causa matris, & omnino quid fieri debeat.* Donatus.

1. *Non clam.*] Vero ordine a purgatione sui incipit mater abitura: ne, quod discedit, iracundiæ videatur. *Idem.*

Non clam me est mi gnate.] Aliam collocationem verborum habet liber Bembinus, & aliquot alii, versui æque aptam, qui est octonarius iambicus quadratus; *Non clam me est gnate mi,* Faërnus.

Tibi me esse suspectam.] Id est, in suspicionem venisse. *Donatus.*

Uxorem tuam propter meos mores hinc abisse.] Blandius *uxorem* significat, quam si diceret *Philumenam:* Et *mores*, proprie senum dicuntur: unde *senectus morosa*, & *morosi homines*, qui sui cujusdam moris sunt. *Idem.*

2. *Etsi ea dissimulas sedulo.*] *Ea*, id est, quæ scio: & *ea* pro *eam rem.* sed absolute occurrit supra latæ sententiæ,

Verum ita me dii ament, itaque obtingant ex te, quæ exopto mihi

Ut numquam ſciens commerui, merito ut caperet illa odium mei.

Teque ante quam me amare rebar, ei rei firmaſti fidem.

Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto me habueris

Præpoſitam amori tuo: nunc tibi me certum eſt contra gratiam

Re-

& genere neutro. & eſt ordo, Etſi ea diſſimulas ſedulo, non clam me eſt, &c. *Donatus.*

Etſi ea diſſimulas ſedulo.] Bonum & honeſtum ingenium Pamphili demonſtrat mater hac ſententia. *Bœclerus.*

3. *Verum ita me DI ament.*] Conjectura, quæ ſolvitur jurejurando. *Donat.*

Itaque obtingant ex te.] Pro ſe jurat, & ita rem Pamphilo probat, ut blanda ſit. *Idem.*

Itaque.] Duæ partes orationis. *Idem.*

Quæ opto mihi.] *Quæ exoptem* habet liber Bembinus, reliqui fere, *exopto*; quod & placet. *Faërnus.*

4. *Numquam ſciens commerui.*] Bona exceptio: quia poſſumus aliquem inſcienter lædere, quæ res ad veniam pertinet. *Donatus.*

Ut nunquam ſciens.] Hic ordo eſt iuſiurandi, ut quum propoſuerit *ita*, ſequatur *ut*. *Cicero, Ita velim mihi Deos propitios, ut quum illius temporis mihi venit in mentem, &c.* Idem.

Merito ut caperet odium illa mei.] Bene dixit *merito*: nam ut nos immerito quis non oderit, non eſt in noſtra manu. hæc eſt exceptio. *Plautus* in Trinummo, *Quin dicant, non eſt: merito ut ne dicant, id eſt.* Idem.

Merito ut caperet odium illa mei.] Id enim eſt culpa ſine merito. *Idem.*

Ut caperet odium illa mei.] Hic eſt trochæus in ſeptima ſede octonarii, quem pedem verſus iambicus non admittit. quare aut legendum eſt, ut habent o. l. s. recentiores, *ut caperet illa odium mei*, aut conſervata collocatione verborum impreſſa, quæ eadem eſt in libro Bembino, & aliis antiquis, emendandum, licet reclamantibus omnibus libris, *illam*: ut ſit, *ut caperet odium illam mei*; & ſit ordo, ut odium mei caperet illam: ſicut & ſupra dicitur: *Jampridem equidem audivi, cepiſſe odium tui Philumenam.* & in Eunucho; *Tum ſicubi eum ſatietas hominem, aut negoti ſi quando odium ceperat.* hoc & Ubaldino Bandinello placebat. *Faërnus.*

5. *Teque antequam me.*] Deeſt *tam.* ut ſit ordo; Et quam te amare merebar, tantum firmaſti fidem ei rei. *Donatus.*

Teque antequam me amare rebar, ei firmaſti fidem.] Ordo & ſenſus hic eſt, Et quod ante rebar, ei firmaſti fidem meam: neque me fefellit, quod ante rebar, te me amare. nam ei rei hodie firmaſti fidem, id eſt, probationem attuliſti. *Donatus.*

Teque ante quam me amare rebar, ei rei firmaſti fidem.] Obſcuritatis cauſa hunc verſum ejecit *Guyëtus.* Donatus ita expedit, ut dura tamen adhuc videatur locutio, nec Terentiani moris: & quam amari me rebar, i. e. & quod exiſtimabam de tuo affecto, quam me egregie amares, *ei rei firmaſti fidem* & quam te amare me rebar, tantum firmaſti fidem ei rei. Nolo referre, quæ alii comminiſcuntur: non alio tamen ſucceſſu, quam ut hæreat ſententia, & dictio, & connexio. *Bœclerus.*

Ei rei firmaſti fidem.] Sed nec ſic male fortaſſe; ut nihil deſit: *Et firmaſti fidem ei rei quam ante rebar te amare.* M. Caſaubonus.

6. *Nam mihi intus tuus pater.*] Dixit enim ſupra, *Atque in eam hoc omne quod mihi ægre eſt, evomam.* potuit enim evomendo narraſſe, quod matrem filius præpoſuiſſet uxori. *Donatus.*

Tuus pater.] Familiarius, quam diceret, *Laches.* Idem.

7. *Propoſitam amori tuo.*] Plus dixit, *amori tuo*, quam ſi *uxori tuæ*, diceret. *Idem.*

8. *Ut*

Referre, ut apud me præmium esse positum pietatis scias.
Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum famæ arbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decrevi patre;
Ne mea præsentia obstet, neu causa ulla restet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. PA. *quæso quid istuc consilii est?*
Illius stultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres?
Non facies: neque sinam, ut, qui nobis, mater, maledictum velit,
Mea pertinacia esse dicat factum, haud tua modestia.
Tum tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies,

Mea

8. *Ut apud me præmium esse positum pietatis scias.*] Laborat mulier, ne quod dictura est, odio aut dolore, aut certe ira facere videatur. *Donatus.*

Præmium esse positum pietatis.] Sic *Virgilius*,

Hic pietatis honos, sunt hic sua præmia laudi.

Idem.

Ut apud me præmium esse positum pietatis scias.] Ex libro Victoriano lego, *pietati.* Faërnus.

9. *Mi Pamphile, hoc & vobis, & meæ commodum.*] Rem duram dictura, vide quantis præblanditur verbis, remque præmolliat, *Nunc tibi me certum est contra gratiam. Contra* nunc vicissim. *Donatus.*

Et meæ commodum famæ] Ab honesto. *Idem.*

Mi Pamphile, hoc & vobis & meæ.] Principium hoc aliquid est, precantis fœminæ. A blandimento ergo incipit, ut libenter audiat. *Idem.*

10. *Ego rus abituram hinc cum tuo me esse certo decrevi patre.*] *Certo* dixit, ne sit dissuadendi locus. *Idem.*

Cum tuo me esse certo decrevi.] Ad hoc addidit, *certo decrevi*: ut non audeat dissuadere filius. *Idem*

11. *Ne mea præsentia.*] Non dixit jam *culpa*, sed *præsentia.* Idem.

12. *Quid istuc consilii est.*] Bene: quia illa *decrevi*, dixerat. *Idem.*

13. *Illius.*] A persona. *Idem.*

Stultitia.] A causa. *Idem.*

Victa.] Non enim volens. *Idem.*

Urbe.] A loco. *Idem.*

Tu.] A persona. *Idem.*

Habitatum.] A facto. *Idem.*

Illius stultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres?] Vide quam oratorie omnia congesserit, a personis, a causis, a locis, a factis. *Idem.*

Illius stultitia.] Ab utili. Mire autem, & *rus*, & *ex urbe*, & *habitatum*, dixit. *Idem.*

Victa.] Impulsa, adacta. *Mer. Casaubonus.*

14. *Non facies: neque sinam.*] Primo, *non facies*: deinde, Si facere perseveraveris, *non sinam.* Et, *non facies*, non est interdicentis, sed quasi dicat, Scio te non facturam rem tam pravam. Sunt autem qui *neque sinam* jungant interioribus: sunt qui totum contexte legant, *non facies*, usque *modestia.* Donatus.

Ut qui nobis, mater, maledictum velit.] Ab honesto. *Idem.*

15. *Mea pertinacia esse dicit factum.*] Bene retinet, quum vult sua interesse ne fiat. *Idem.*

Mea pertinacia dicat esse factum.] Ex libro Bembino & aliis antiquis ac Donato, versusque ratione, ita ordinamus hæc verba, *esse dicat factum.* Faërnus.

Modestia.] Moderatione, facilitate. *Mer. Casaubonus.*

16. *Tum tuas amicas te.*] In dissuadendo commiscuit & honestatem & utilitatem. *Donatus.*

Tum tuas amicas te & cognatas deser.]

Q 3 Fortius

Mea causa, nolo. So. *nihil pol jam mihi isthac res voluptatis ferunt.*
Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias jam tenet
Studiorum istorum. hæc mihi nunc cura est maxima, ut ne cui mea
Longinquitas ætatis obstet; mortemve exspectet meam.
Hic video me esse invisam immerito: tempus est concedere.

Sic

Fortius hanc φαντασίας Catullus movet *carmine* 64:

Egone a mea remota hæc ferar in nemora domo?
Patria, bonis amicis, genitoribus abero?
Abero foro, palæstra, stadio & gymnasiis? Bœclerus.

Tuas amicas te, & cognatas deserere.] Quæ vitam urbanam, ut in re lauta, omnes amplectuntur. hinc, *ab hominibus relegati*, Ciceroni 3. de off. dicuntur, qui ruri habitare coguntur. *Mer. Cas.*

Et festos dies.] Tum enim præcipue convivia, & compotationes: unde Plaut.

Festo die si quid prodegeris,
Profesto egere liceat, nisi peperceris.

nisi *charistia* quæ vocabant, proprie intellexerit; de quibus Ovid.

Proxima cognati dixere charistia chari:
Et venit ad socios turba propinqua deos.

de quibus plura doctiss. Lindenbr. hic. *Idem.*

17. *Mea causa nolo.*] Non est superbum *nolo*: sed consuetudine dicitur. *Donatus.*

Nihil jam mihi istæc res.] Contra omnia. Et ab ultimis incipit. *Idem.*

Istæc res.] Amicæ, cognatæ, dies festi. *Idem.*

Nihil jam mihi istæc res voluptatis ferunt.] Liber Bembinus *ista res*; quamvis & *istæc*, genere feminino, nominativo plurali efferret antiquitas. Terentius in Eunucho, *Continuo hæc adornant ut lavet.* Faërnus.

18. *Dum ætatis tempus tulit.*] *Tulit*, pro passum est, permisit. & in bonis enim, & in malis dicitur. *Donatus.*

Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum.] Si, inquit, meæ voluptatis causa exercenda sunt, jam non delectant: si officii ac religionis, jam non possum, quæ sim anus. Necessaria divisio: quia ille & religionem incusserat festorum dierum. *Idem.*

Dum ætatis tempus tulit.] Non, inquit, reprehendat, quæ quum potuerim, perfuncta satis sum. Sic *Virgilius,*

Sat patriæ, Priamoque datum ——

Idem.

Satias me jam tenet.] Nimis materne atque aniliter. *Idem.*

Satias me jam tenet.] Delemus pronomen, *me*, ex auctoritate libri Bembini, & ratione versus. *Faërnus.*

19. *Hæc mihi nunc cura est maxuma.*] Hoc nimis serio pronuntiandum. & *ne cui* odiose, *ne tibi* diceret. *Donatus.*

Ut ne cui mea longinquitas ætatis obstet.] Hoc ad nurum, exspectationem ad filium refert. hinc enim odio digni parentes, *exspectati* appellantur. *Idem.*

Ne cui mea longinquitas ætatis obstet.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, & alii antiqui, habent, *mea.* Faërnus.

20. *Longinquitas ætatis obstet, mortemve exspectet meam.*] Quum sedulo agat socrus, ne quid per iracundiam statuisse videatur. Vide tamen ut intermisceatur indignatio, & multa dolore deprompta sint: quod Poëta non invitus facit, ad mores exprimendos, personasque reddendas. *Donatus.*

Longinquitas ætatis.] Longitudo, diuturnitas. *Mer. Casaubonus.*

Mortemve exoptet meam.] *Nos exspectet*, legimus, ex Donato, & libro Bembino. ita etiam scriptum fuisse in Victoriano, conjicere licet ex rasura, ubi reposita est dictio *exoptet.* Faërnus.

Exoptet.] Alii *exspectet*, quod puto verius: sed eadem sententia. *Mer. Casaubonus.*

21. *Hic video me esse invisam immerito.*] Quia rus decrevi pergere: non quasi nurum vitatura, sed locum. Et

mire

Sic optume, ut ego opinor, omnes causas pracidam omnibus:
Et me hac suspicione exsolvam; & illis morem gessero.
Sine me obsecro hoc effugere, vulgus quod male audit mulierum.
PA. *Quam fortunatus ceteris sum rebus; absque una hac foret;*
Hanc matrem habens talem; illam autem uxorem. SO. *obsecro mi Pamphile,*
Non tute incommodam rem, ut quaque est, in animum inducas pati?

Si

mire *invisam*, & non addidit cui: sed dixit, *tempus est concedere.* Quia anus sum? an quia nurus in domo? *Donatus.*

22. *Omnes causas pracidam omnibus.*] Bene *omnibus:* ne specialiter læsisset nurum. Et generaliter dixit. *Idem.*

23. *Et illis morem gessero.*] Mire *illis* non *nurui*. Et *morem gessero*, acriter dictum ut ostendat, hoc illos olim voluisse, ut expelleretur domo. ut si dicas, inimicum tibi morem gessisse, quod se suspenderet. *Idem.*

Morem gessero.] Obsequens, indulgens fuero. *Mer. Casaubonus.*

24. *Sine me obsecro effugere.*] Quia dixerat maritus ejus, *Omnes socrus oderunt nurus.* Donatus.

Sine me obsecro hoc effugere.] Potentissimum est ad extorquendum aliquod argumentum, quum illis quibus chari esse debemus, nostra causa potius, quam illorum, dicimus velle nos, aut nolle quod facimus. Nam & Pamphilus supra sic dixit, *non facies, neque sinam.* Idem.

Quod male audit.] Supra dixit ab honesto. *Idem.*

Quod.] Propter quod, ut alibi non semel. *Mer. Casaubonus.*

25. *Absque una hac foret.*] *Absque* extra: ut sit adverbium magis, quam præpositio. & *una*, *res* subaudienda. Et totum ἐν ὑπερβατῷ, statimque jungendum, *Hanc matrem habet talem, illam autem uxorem.* Vel certe, *absque foret*, pro abesset. Alii *hac* de uxore dici putant, ut *absque*, sit præpositio. *Donatus.*

Absque una hac foret.] Vide Phorm. act. 1. sc. 4. sed aliæ edit: *absque una hac foret:* ut τὸ *absque* sit adverb. non præpositio: q. d. hæc una res si abesset, aut, extra foret. Don. utriusque lectionis meminit. *Mer. Casaubonus.*

27. *Non tute incommodam rem, ut quaque est, in animum inducas pati.*] Horat.

Durum, sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Donatus.

Non tute rem incommodam.] Bembinus liber & aliqui alii, *non tute incommodam rem:* quæ collocatio versum, aliter laborantem, sustentat. & paulo post in eodem Bembino pro *inducas*, *induces.* & legendum est cum affectu hortantis ad patientiam, ut & tangere videtur Donatus. *Faërnus.*

In animum inducas pati.] Ita omnes quas vidi edit. claudunt hic sententiam, sed, ut arbitror, perperam. Id enim dicit: Obsecro te, mi Pamphile, non tu ita sponte tua animatus es, ut si quid tibi contra animi tui sententiam accidat, id æquo patiaris animo; dum certe reputas, alia esse, plura, & majora, quæ tibi pro voto succedant. Hoc certe est, quod passim ethnici inculcant Philosophi; quodque Græci vulgatissima ista (qua Cic. non semel utitur) sententia jactant, Ἄλλοτε ἐν ἐσθλοῖς τὸν δὲ ἀποθεῖν λόγον. Apud Virgil. autem, *fatis contraria fata rependens.* Ita igitur solum hunc locum distinguendum censeo: *Obsecro mi Pam. Non tute incomm. rem, ut quaque est, in an. ind. pati, Si cetera sunt ita, ut tu vis, itaque ut esse illam existumo?* per interrogationem, scil. Pamphilus enim cetera laudabat uxorem,

rem,

Si cetera ita sunt, ut vis, itaque, ut esse ego illam existimo;
Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam. PA. *va misero mihi.*
SO. *Et mihi quidem: nam hac res non minus me male habet, quam te, gnate mi.*

rem, ut optimam: hoc unum erat quod illi vitio verteret, quod ad mores socrus suæ, mores suos componere non poterat. *Mer. Casaubonus.*

28. *Si cetera sunt.*] Bene *cetera*, absque uno dicenti. *Donatus.*

Si cetera sunt, ita ut tu vis] Pronomen *tu*, non est in libro Bembino: ac ne necessarium quidem est: collocationem vero verborum u. l. s. eo excepto, & cum iis Donatus, hanc habent, *si cetera ita sunt.* Faërnus.

Itaque ut esse ego illam existimo.] Quia potuit dici ei, *o socrus*, ergo dubitas de integritate nurus: addidit, *itaque ut esse ego illam existimo.* Donatus.

Itaque ut esse ego illam existimo.] Redit flexu prono, oratorie, ad Philumenæ excusationem; estque hic aditus ad preces de reducenda ea. *Bœclerus.*

29. *Da veniam hanc mihi.*] *Mihi*, propter quam putas non reducendam. *Donatus.*

Da veniam hanc mihi.] Concede hoc mihi, ut Cornelius Nepos sæpe loquitur. Ita & Ad, act. 5. sc. 8. *Mer. Casaubonus.*

Va misero mihi!] Nec negat, nec promittit: sed intumescit, utpote qui penitus dolore commotus, æstum animi dissimulare jam non potest. *Donatus.*

Va misero mihi.] Nihil potuit pro rerum qualitate respondere, nisi ut ingemisceret. *Idem.*

30. *Et mihi quidem*] Ἄγ[illegible]. quid enim, *Et mihi*? an ei? multa sic in usu nostro sunt. *Idem*

Nam hac res non minus.] Hic in lacrimas solvitur Sostrata, quæ orationem absorbent. *Bœclerus.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Reconciliatur, & omne bellum inter se componunt vir & uxor: monetur Pamphilus, ut uxorem reducat.* Thes. 1. *Pro fortuna animus flectitur.* 2. *Ex duobus utilibus, utilius eligendum est.* 3. *Causa dissidii sedulo tollenda.* 4. *Senes odiosi sunt adolescentulis.*

LA. *Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi, uxor.*

Istuc

Scena Satura est *Iambicis Octonariis* & *Trochaicis Septenariis, senario* & *dimetro Iambicis*, constans. v. 2. *MSS.* nostri omnes: *possis animum fl.* v 3. duo; *quod sit faciendum post fortasse idem hoc nunc si f.* tertius; *quod faciundum sit fortasse post idem hoc nunc si non feceris.* v 4. omnes; *fors fiat pol.* v. 5 & 6. unus; *quæ simul tecum afferantur.* v. 7. omnes, ut edid. nisi quod unus; *quid istuc ita vis?* v. 9. unus; *retineor.* alter, *contineo.* v 11. omnes: *concordes magis.* v. 12. in omnibus glossa irrepsit: *nescias, nequeas* v 13. *odiosa est h. a.* v. 16. duo, ut ed. unus: *per tempus egredi.*

Guyetus egregiam in hac scena explicanda operam navavit. *Bœclerus.*

1. *Quem cum istoc sermonem habueris.*] *In hoc colloquio reconciliatio senum est*

Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere;
Quod faciendum sit post fortasse, idem hoc nunc si feceris.
SO. *Fors fuat pol.* LA. *abi rus ergo hinc: ibi ego te & tu me feres.*
SO. *Spero ecastor.* LA. *i ergo intro, & compone, quæ tecum simul*

Feran-

est post jurgium, missa disputatione Pamphili de non reducenda. Donatus.

Procul.] *Procul*, nunc prope. *Idem.*

Procul.] Tò *procul*, pro *prope* antiquis usitatum fuisse, notant Grammatici. *M. Casaubonus.*

Hinc stans accepi, uxor.] *Accepi*, audivi. Et modo, *uxor*, ante *mulier*: & de uxore, *DI mala prohibeant.* Donatus.

Istuc est sapere.] Tò *istuc*, exceptive dictum: quasi cetera stulte fecerit. & simul stomachum retinet, quo reprehendat cetera. *Idem.*

Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere.] Id est, quomodo; vel, ut. post τὸ *flectere*, semicolon, quod in quibusdam edit. reperio, rectum puto. Duo enim videtur dicere, quæ tamen eodem recidunt: nempe in eo veram sapientiam præcipue versari, ut ubic. opus sit, animum possis flectere, & quod faciendum tibi fortasse sit postea ingratiis, id si voluntate tua (ut alibi loquitur) prius quam cogat necessitas, feceris. *Mer. Casaubonus.*

Qui ubicunque opus sit.] *Qui* pro *qua*, interdum abundat. *Donatus.*

Animum possis flectere.] Modo non alienum animum, sed suum flectere. & unde flectere? a jurgio ad modestiam, ex concessione ex domo. *Idem.*

Animum flectere.] Ad hoc *flectere animum* dixit, ut ostenderet, ne nunc quidem purgatam apud se Sostratam de præterita culpa. *Idem.*

3. *Quod faciundum sit post fortasse.*] Hæc etiam sententia videri potest generalis: & deest *ad id:* ut sit flectere ad id quod faciundum. Potest & absolute accipi *quod*, pro, quæ res facienda sit. *Idem.*

Quod faciundum sit post fortasse.] Id est, concedendum. & vim necessitatis hoc verbum exprimit. *Idem.*

Quod faciundum fortasse sit post, idem hoc nunc si feceris.] Hic versus, ut trochaicus non potest stare, ut iambicus autem vix atque ægre, adeo impeditus est inversione verborum: quæ nos ex Donato, & libro Bembino ita collocamus: *Quod faciundum sit post fortasse*, ita trochaicus erit, in quo tamen in, *idem hoc*, non fiet collisio. Victorianus, & aliqui alii libri ita habent: *Quod faciundum sit fortasse post idem hoc nunc si feceris.* alii, *Quod sit faciundum fortasse*, & in his Basilicanus. *Faërnus.*

4. *Fors fuat pol.*] Fortuna faveat: quasi τῷ δυσφημισμῷ adversus triste dictum usa est. nam Fors fortuna bona est. Et *fuat*, *sit* significat. dixerat enim ille, *Quod faciundum sit fortasse.* Donatus.

Fors fuat pol.] Id est, bona eveniat. quasi τῷ δυσφημισμῷ dicat, Bona dicito potius. An bona fortuna sit per Pollucem? *Idem.*

Abi rus.] Hortantis est ad celeritatem. *Virgilius:*

Ergo age, chare pater, cervici imponere nostra. Idem.

Ibi ego te, & tu me feres.] Non dixit, Ibi nos invicem delectabimus: sed quia senex atque anus est, *Ego te, & tu me feres*, dixit. Et simul, quia nuper incusaverat mores senum, revocare vult causam abscessionis suæ & ad filii culpam aut nurus. *Idem.*

Ibi ego te, & tu me feres.] Aut quia noti inter nos sunt mores nostri: aut quia utrique una ætas est. & sic pronuntia, quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, cum dicit, *abi rus.* Ergo hinc; *Ibi ego te, & tu me feres*, ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis & senectute. *Idem.*

5. *Spero ecastor.*] Mire non confirmavit mulier, sed sperare se dixit, memor

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Natum puerum Laches rescit. Pamphilum ad recipiendam uxorem ambo senes hortantur. ille negat: meretricis amorem incusat pater.* Thes. 1. *Affinitas non est temere dirumpenda.* 2. *Liberi parentem sequuntur.* 3. *Communia fiunt cuncta inter uxorem & maritum, ne qua discordia oboriatur.*

PH. *Tibi quoque edepol sum iratus Philumena,*
Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter.
Etsi tibi causa est de hac re: mater te impulit:
Huic vero nulla est. LA. *opportune te mihi*
Philippe in ipso tempore ostendis. PH. *quid est?*
PA. *Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?*
LA. *Dic*

Senariis constat scena. *v.* 2. duo MSS. nostri: *est factu turp.* *v.* 3. omnes: *mater quæ te impulit.* *v* 4 duo: *optime.* *v.* 8. omnes: *ne vereatur* *v.* 11. omnes, ut ed. *v.* 21. unus: *natum illum tibi & vil. f.* *v.* 29. unus: *hunc videre semper optab.* *v.* 34. omnes: *certe.* *v.* 36. duo: *alienum a me esse.* tertius omittit τὸ *esse* *v.* 37. omnes: *arbitror.* & *v.* 40. *consessus.* *v.* 43. omnes vitiose. unus: *remissam sit vobis an reducta domum uxor quid f.* *v* 48 omnes: *neglexerit.* *v.* 50 unus, *perdemus.* alius: *dementia.* *v.* 60 duo: *aliquando tandem hunc animum volo ut adducas tuum.* tertius omittit *volo.* *v.* 71. duo: *cum fingis.* *v* 68. τὸ *me*, duo omittunt. *v* 86. unus: *mihi cede.* alter: *puerum Phid. concede.* *v.* 90. duo: *volueram.* *v* 100. duo, ut ed. tertius: *jam dudum dixi idem quod nunc dico.* omnes: *Laches.* Bœclerus.

Tibi quoque edepol.] *In hac scena ultimus error est vicinus* [illegible]. Donatus.

1. *Tibi quoque edepol sum iratus.*] Quasi dicat, Non solum matri tuæ, aut etiam socrui tuæ. *Idem.*

Tibi quoque edepol.] Recte: nam & amicos incusamus leniter incipientes, & graviora inferentes. Hanc ergo partus causa leniter incusat: deinde confirmat, inferendo, *graviter quidem* & statim causam subjungit, cur quidem ei irascatur. *Idem.*

2. *Factum est turpiter.*] Quod abscesserit domo mariti. *Idem.*

3. *Etsi tibi causa est de hac re.*] *Causam* more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione, *Quid mihi dicent, aut quam causam reperient, demiror.* Et quæ causa fuerit, ipse dicit. *Idem.*

Causa.] Πρόφασις, quo excuses te. *Mer. Casaubonus.*

Mater te impulit.] *Mater te impulit,* absolute: deest enim *nam.* ut sit, Nam mater te impulit. *Donatus.*

Mater te impulit.] Qualitas remotiva. *Idem.*

4. *Huic vero.*] Ipsi matri scilicet. *Idem.*

Opportune te mihi Phidippe in ipso tempore.] Utrum ταυτολογία est? an *opportune*, quia volebam: & in tempore, quomodo volebam? an, *opportune*, mihi: *in ipso tempore* tibi, id est, & mihi & tibi commode venisti. *Idem.*

5. *In ipso tempore ostendis.*] Ostenditur nobis id quod quærebamus. *Opportune*, & *in ipso tempore*, non est idem. Etenim *opportune* dicimus, quum, verbi gratia, invitati ad ipsum tempus incipientis prandii venimus: *in ipso tempore*, cum jam prandio apposito. *Idem.*

6. *Aut quo pacto hoc aperiam?*] Hoc modo

LA. *Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:*
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum. PH. *ah.*
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
Mutatio fit: ea nos perturbat, Laches.
PA. *Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.*
PH. *Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,*
Affini-

modo ostendit, nec esse quod simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse. *Donatus.*

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?] Complures libri scripti, inter quos antiquissimi habent, *aperiam:* quemadmodum & Donatus legit, ita dicens, *Hoc modo ostendit nec esse quod simulet, nec id quod verum est, dicendum sibi esse.* ita etiam Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

7. *Dic filiæ rus concessuram Sostratam.*] Blande non addidit *tuæ* quasi dicat communi filiæ. Et bene, non socrum, sed Sostratam. *Donatus.*

8. *Ne revereatur.*] Bene *revereatur:* ne odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. *Idem.*

Minus jam quo redeat domum.] Τμῆσις cum ἀναστροφῇ. ut sit ordo, Quo minus redeat. *Idem.*

9. *Nullam de his rebus culpam.*] Relatio criminis potest videri. *Idem.*

Tua.] Deest *uxor:* quod nomen inferius posuit. *Idem.*

Tua.] Cum percussione audiendum est, ut subaudiatur *uxor*, ab eo quod dicturus est, uxore. *Idem.*

11. *Mutatio fit.*] Mutationem, suspicionem dicit, erroremque jurgantium. *Idem.*

Mutatio.] Deest quarum rerum mutatio. ergo mutatio criminum, aut culparum. *Idem.*

Mutatio fit.] Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea uxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpam. *Idem.*

Mutatio fit: ea nos perturbat Laches.] Quod in *Donato* additur; *ea, non ea mutatio sed uxor, hoc est Myrrhina;* ineptum est & Terentio indignum. quæ præcedunt non male se habent: mutatio fit criminis scilicet & culpæ; quando culpa non amplius in tua domo hærere cognoscitur, sed in mea. non enim a tua sed mea uxore exorta sunt omnia. hæc mutatio nos jam perturbat. Phidippus hæc loquitur, perturbationem animi vultu præferens. *Fr. Guyetus* delet hunc versum. At *Priscianus* adducit *lib. 7.* Bœclerus.

Mutatio fit.] Commutatio, conversio rerum, καταστροφή. M. Casaubonus.

Ea nos perturbat, Laches.] *Ea:* non ea mutatio, sed uxor, hoc est, Myrrhina. *Donatus.*

Ea nos perturbat Laches.] Liber Bembinus, & Priscianus, *Lache.* sic & infra ex ratione versus legendum esse contendimus: *Vosmet videte jam Lache & tu Pamphile.* licet in omnibus libris sit *Laches.* Faërnus.

12. *Dum ne reducam, turbent porro.*] Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si parvi facit, utrum socrus sua perturbetur? an mater a senibus? Solvitur sic: quia *quam*, non est generis fœminini, sed est, *quantum. Turbent*, errent & tumultuentur, significat: vel turbentur. *Donatus.*

Turbent porro quam velint.] Quantum velint: aut eam, quam velint, mulierem, sed melius est quod supra diximus. *Idem.*

Quam.] Quantum. *Mer. Casaubonus.*

13. *Ego, Pamphile.*] Hoc pronomen initium continet orationis graviter inceptæ: ut, *Ego postquam te emi a parvulo.* Donatus.

Ego Pamphile, esse inter nos &c.] Nihil verius *Guyeti* sententia. *Lache*, hic legendum esse, non Pamphile. Illud, *si fieri potest*, *Donatus* ad supercilium soceri refert, non sustinentis rogare generum. quod sic quoque stare potest; i. e. potest tamen intelligi Pamphilus, licet

Actus Quarti Scena Quarta.

[illegible] LACHES [illegible] PAMPHILUS adolescens.

[illegible] Theis. [illegible]

[illegible] facium est

[illegible]

LA. Dic

[illegible] quidem [illegible]

[illegible]

vulgo [illegible]

ter [illegible]
ad hon[illegible]
tinent[illegible]
Philo[illegible]
tereta[illegible]
citum[illegible]
nium [illegible]

LA. Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum. PH. ab.
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
Mutatio fit: ea nos perturbat, Laches.
PA. Dum ne reducam, turbent porr[o], quam velint.
PH. Ego, Pamphile, esse inte[r ...] potest,

Affini-

modo ostendit, nec esse quod simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse. *Donatus.*

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc [a]periam?] Complures libri scripti, inter quos antiquissimi hab[...] quemadmodum & Don[...] [d]icent, *Hoc modo ostendi[t ...] simulet, nec id quod verum [...] sibi esse* ita etiam Robertu[s ...] impressit. *Faërnus.*

7. *Dic filiæ rus concessuram S[...]* [B]lande non addidit *tuæ* quasi dic[...] muni filiæ. Et bene, non socrum [...] Sostratam. *Donatus.*

8. *Ne revereatur.*] Bene *revereatur* [n]e odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. *Idem.*

Minus jam quo redeat domum.] Τμῆσις cum ἀναστροφῇ. ut sit ordo, Quo minus redeat. *Idem.*

9. *Nullam de his rebus culpam.*] Relatio criminis potest videri. *Idem.*

Tua.] Deest *uxor*: quod nomen inferius posuit. *Idem.*

Tua.] Cum percussione audiendum est, ut subaudiatur *uxor*, ab eo quod dicturus est, uxore. *Idem.*

11. *Mutatio fit.*] Mutationem, suspicionem dicit, erroremque jurgantium. *Idem.*

Mutatio.] Deest quarum rerum mutatio. ergo mutatio criminum, aut culparum. *Idem.*

Mutatio fit.] Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea uxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpam. *Idem.*

Mutatio fit: ea nos perturbat Laches.] Quod in *Donato* additur; *ea, non ea mutatio sed uxor, hoc est Myrrhina*; ineptum est & Terentio indignum. quæ præcedunt non male se habent: mutatio fit

[...]ndo culpa[...] gnos[...] sed mea[...] mutatio n[...] hæc loquitu[r ...] [...]tu præferens [...]n. At Pri[...] [...] fit.] Com[...] διαστροφ[...] [...]bas, [...] uxor, [...] [...]es.] L[...] [...]ho. [...] [...]um [...] La[...]

12. [...] Quomo[do ...] philus, [...] perturbetur [...] tur sic: quis [...] minini, sed e[...] rent & tumultu[...] bentur. *Donatus.*

Turbent porro qua[m ...] velint: aut eam, quam [...] rem, sed melius est quo[...] mus. *Idem.*

Quam.] Quantum. *Mer. Casa[ubonus].*

13. *Ego, Pamphile.*] Hoc pronom[en] initium continet orationis graviter inceptæ: ut, *Ego postquam emi te a parvulo.* Donatus.

Ego Pamphile, esse inter nos &c.] Nihil verius *Guyeti* sententia. *Lache*, hic legendum esse, non Pamphile. Illud, *si fieri potest*, *Donatus* ad supercilium soceri refert, non sustinentis rogare generum. quod sic quoque stare potest; i. e. potest tamen intelligi Pamphilus, licet

non veniet? maneam ne usque ad vesperum?
Maneto: curre. PAR. *non queo: ita defessus sum.*
Ille abiit. quid agam infelix? prorsus nescio
...cto hoc celem, quod me oravit Myrrhina,
...natæ partum: nam me miseret mulieris.
Quod potero faciam, tamen ut pietatem colam:

...lgo vocantur, vel eo ... cunque nomine veteri... concedent medici.

Dii illum perdui... male optat ei, p... *Donatus*

28. *Quid si* ... cit, ne eat. *I*...di-

29. *Mane*... les tanquam ... phi- ...erat. *Idem.*

Non q... gestu, &... oc in cessu &... m in- ... dinem. *Idem.*

30. ... licet jam ... difficultate ... hoc dicto.

... E'πεξήγησις.

...] Id est, celabo ... si projiciens cu- ... dixit, *Quod pote-* ... si potero, cedam ... nquam pietatis ad- ... exceptionem, *tamen* ... Servat enim in illo ... cujus non pœnitebit, ... rrore sublato. *Idem.*

... *faciam*] Id est, amori ... nam misericordia mulieris ... descendit. *Idem.*

... *potero, faciam*] Apparet, hoc ..., defectus esse, non virtutis.

Quod potero faciam &c.] Nihil præter argumentum dixit in his sententiis, ad honestatem ingenii in Pamphilo pertinentibus. Ut amorem retineret erga Philumenam Pamphilus, argumenti intererat. amor ille perfecit, ut tectum tacitumque, sicut rogatus erat, infortunium ejus vellet esse. Aliter autem tegi non poterat, nisi ut causa disc... probe assimularetur, ex illo d... quod in ore & animo omnium ... batur. nisi enim servaretur no... lius dissidii, qui poterat Pamph... cusare, quo minus reduceret, c... mam & pudicitiam nolebat prod... assimulanda ergo hujus dissidii ... (vult dicere Pamphilus) doleo eq... incusandam esse vel Philumena... matrem: licet utramque sciam in... tem esse. Sed licet amor ab inc... Philumena me retineat, pietas ... in matrem fortius urget; me... præferri a me debet. igitur sic... versandum in hoc negotio esse i... go, ut primam pietatis rationem ... beam, & eatenus Philumenæ pa... quatenus innocentia matris om... modis defendenda patitur. Ut ... innocens videretur mater, in qua... gravis turba incumbebat, necessi... non innocentem videri Philume... quam rem ita Pamphilus tractab... ultra quam necesse est, non pro... tur. Qui aliter explicant, non sat... tendunt argumento. *Bacletus.*

Tamen ut pietatem colam] Rec... tus est læsam matrem esse ab uxore ... enim credit & ideo se ad exceptio... revocavit; Ita se amori cedere op... re, ut non obliviscatur omnino p... tis Et bene in eam causam contul... cessitatem non reducendæ uxoris ... inveniretur nulla esse. Sunt tamen ... manente eadem sententia, totum ... jungunt *Quod potero, faciam tam...* *pietatem colam*; hoc est, in quantum ... tero, dabo operam adversus amor... ut omisso eo, pietatem colam. Et ... jungitur causa. *Donatus.*

Tamen ut pietatem colam.] De... ut sit *tamen* pro duntaxat. Ut si... ut pietatem colam. dixerat enim ... *potero*: & ideo addidit exceptio...

Nam me parenti potius quam am[illegible]
Oportet. attat eccum Phidippu[illegible]
[illegible] pergunt. quid [illegible]

[illegible] id est, me [illegible]
[illegible] Idem.

[illegible] Dedate filiam?

PH. Fa-

[illegible] pergunt ad uxorem. [illegible]

Dixtin' dudum, dixisti idem, si resp[illegible] [illegible] Facete praesumpsit [illegible] ut [illegible] Donatus.

1 Dixtin' dudum.] [illegible] Idem.

Dixtin' dudum] Captiosa [illegible] tione coepit, dixtinas, [illegible] Idem.

Dixtine dudum [illegible] idem, si [illegible]] [illegible] & Donatus [illegible] habent, & idem [illegible] [illegible] est, ut qui sequuntur [illegible]

[illegible] v. 25. omnes; [illegible] v. 27. [illegible] v. 28. habent, [illegible] duo omnino. [illegible] consequi. v. 32. duo, [illegible] 37. omnes; [illegible] v. 43. [illegible]

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Natum puerum Laches resciscit. Pamphilum ad recipiendam uxorem ambo senes hortantur. ille negat: meretricis amorem incusat pater.* Thes. 1. *Affinitas non est temere dirumpenda.* 2. *Liberi patrem sequuntur.* 3. *Communia sint cuncta inter uxorem & maritum, ne qua discordia oboriatur.*

PH. *Tibi quoque edepol sum iratus Philumena,*
Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter.
Etsi tibi causa est de hac re: mater te impulit:
Huic vero nulla est. LA. *opportune te mihi*
Phidippe in ipso tempore ostendis. PH. *quid est?*
PA. *Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?*
LA. *Dic*

Senariis constat scena. *v.* 2. duo MSS. nostri: *est factu turp.* *v.* 3. omnes: *mater qua te impulit.* *v* 4 duo: *optime.* *v.* 8. omnes: *ne vereatur* *v.* 11. omnes, ut ed. *v.* 21. unus: *natum illum tibi & vil. s.* *v.* 29. unus: *hunc videre semper optab.* *v.* 34. omnes: *certe.* *v.* 36. duo: *amicum a me esse.* tertius omittit τὸ *esse* *v.* 37. omnes: *arbitror.* & *v.* 40. *censeseis.* *v.* 43. omnes vitiose. unus: *remissam sit vobis an reducta domum uxor quid s.* *v* 48 omnes: *neviexerit.* *v.* 50 unus, *perdemus.* alius: *dementia.* *v.* 60 duo: *aliquando tandem huc animum volo ut adducas tuum.* tertius omittit *volo.* *v.* 71. duo: *cum fingis.* *v* 68. τὸ *me*, duo omittunt. *v* 86. unus: *mihi cede.* alter: *puerum Phid. concede.* *v.* 90. duo: *voineram.* *v* 100. duo, ut ed. tertius: *jam dudum dixi idem quod nunc dico.* omnes: *Laches.* Boeclerus.

Tibi quoque edepol.] *In hac scena ultimus erit est vicinus καταστροφῆς.* Donatus.

1. *Tibi quoque edepol sum iratus.*] Quasi dicat, Non solum matri tuæ, aut etiam socrui tuæ. *Idem.*

Tibi quoque edepol.] Recte: nam & amicos incusamus leniter incipientes, & graviora inferentes. Hanc ergo partim causa leniter incusat: deinde confirmat, inferendo, *graviter quidem* & statim causam subjungit, cur quidem ei irascatur. *Idem.*

2. *Factum est turpiter.*] Quod abscesserit domo mariti. *Idem.*

3. *Etsi tibi causa est de hac re.*] *Causam* more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione, *Quid mihi dicent, aut quam causam reperient, demiror.* Et quæ causa fuerit, ipse dicit. *Idem.*

Causa.] Παράφασις, quo excuses te. *Mer. Casaubonus.*

Mater te impulit] *Mater te impulit*, absolute: deest enim *nam.* ut sit, Nam mater te impulit. *Donatus.*

Mater te impulit.] Qualitas remotiva. *Idem.*

4. *Huic vero.*] Ipsi matri scilicet. *Idem.*

Opportune te mihi Phidippe in ipso tempore.] Utrum ταυτολογία est? an *opportune*, quia volebam: & in tempore, quomodo volebam? an, *opportune*, mihi: *in ipso tempore* tibi, id est, & mihi & tibi commode evenisti. *Idem.*

5. *In ipso tempore ostendis.*] Ostenditur nobis id quod quærebamus. *Opportune*, & *in ipso tempore*, non est idem. Etenim *opportune* dicimus, quum, verbi gratia, invitati ad ipsum tempus incipientis prandii venimus: *in ipso tempore*, cum jam prandio apposito. *Idem.*

6. *Aut quo pacto hoc aperiam?*] Hoc modo

LA. *Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:*
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum. PH. *ab.*
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
Mutatio fit: ea nos perturbat, Laches.
PA. *Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.*
PH. *Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,*
Affini-

modo ostendit, nec esse quod simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse. *Donatus.*

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?] Complures libri scripti, inter quos antiquissimi habent, *aperiam*: quemadmodum & Donatus legit, ita dicens, *Hoc modo ostendit nec esse quod simulet, nec id quod verum est, dicendum sibi esse.* ita etiam Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

7. *Dic filiæ rus concessuram Sostratam.*] Blande non addidit *tuæ*: quasi dicat communi filiæ. Et bene, non socrum, sed Sostratam. *Donatus.*

8. *Ne revereatur.*] Bene *revereatur*: ne odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. *Idem.*

Minus jam quo redeat domum.] Tmesis cum ἀναστροφῇ. ut sit ordo, Quo minus redeat. *Idem.*

9. *Nullam de his rebus culpam.*] Relatio criminis potest videri. *Idem.*

Tua.] Deest *uxor*: quod nomen inferius posuit. *Idem.*

Tua.] Cum percussione audiendum est, ut subaudiatur *uxor*, ab eo quod dicturus est, uxore. *Idem.*

11. *Mutatio fit.*] Mutationem, suspicionem dicit, erroremque jurgantium. *Idem.*

Mutatio.] Deest quarum rerum mutatio. ergo mutatio criminum, aut culparum. *Idem.*

Mutatio fit.] Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea uxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpam. *Idem.*

Mutatio fit: ea nos perturbat Laches.] Quod in *Donato* additur; *ea, non ea mutatio sed uxor, hoc est Myrrhina*; ineptum est & Terentio indignum. quæ præcedunt non male se habent: mutatio fit criminis scilicet & culpæ; quando culpa non amplius in tua domu hærere cognoscitur, sed in mea. non enim a tua sed mea uxore exorta sunt omnia. hæc mutatio nos jam perturbat. Phidippus hæc loquitur, perturbationem animi vultu præferens. *Fr. Guyetus* delet hunc versum. At *Priscianus* adducit *lib. 7.* Bœclerus.

Mutatio fit.] Commutatio, conversio rerum, καταστροφή. M. Casaubonus.

Ea nos perturbat, Laches.] *Ea*: non ea mutatio, sed uxor, hoc est, Myrrhina. *Donatus.*

Ea nos perturbat Laches.] Liber Bembinus, & Priscianus, *Lache.* sic & infra ex ratione versus legendum esse contendimus: *Vosmet videte jam Lache & tu Pamphile.* licet in omnibus libris sit *Laches.* Faërnus.

12. *Dum ne reducam, turbent porro.*] Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si parvi facit, utrum socrus sua perturbetur? an mater a senibus? Solvitur sic: quia *quam*, non est generis fœminini, sed est, *quantum*. *Turbent*, errent & tumultuentur, significat: vel turbentur. *Donatus.*

Turbent porro quam velint.] Quantum velint: aut eam, quam velint, mulierem, sed melius est quod supra diximus. *Idem.*

Quam.] Quantum. *Mer. Casaubonus.*

13. *Ego, Pamphile.*] Hoc pronomen initium continet orationis graviter inceptæ: ut, *Ego postquam te emi a parvulo.* Donatus.

Ego Pamphile, esse inter nos &c.] Nihil verius *Guyeti* sententia. *Lache*, hic legendum esse, non Pamphile. Illud, *si fieri potest*, *Donatus* ad supercilium soceri refert, non sustinentis rogare generum. quod sic quoque stare potest; i. e. potest tamen intelligi Pamphilus, licet

Si cetera ita sunt, ut vis, itaque, ut esse ego illam existimo;
Mi gnate, da veniam hanc mihi, reduc illam. PA. *væ misero mihi.*
SO. *Et mihi quidem: nam hæc res non minus me male habet, quam te, gnate mi.*

rem, ut optimam: hoc unum erat quod illi vitio verteret, quod ad mores socrus suæ, mores suos componere non poterat. *Mer. Casaubonus.*

28. *Si cetera sunt.*] Bene *cetera*, absque uno dicenti. *Donatus.*

Si cetera sunt, ita ut tu vis] Pronomen *tu*, non est in libro Bembino: ac ne necessarium quidem est: collocationem vero verborum o. l. s. eo excepto, & cum iis Donatus, hanc habent, *si cetera ita sunt.* Faërnus.

Itaque ut esse ego illam existimo.] Quia potuit dici ei, *o socrus*, ergo dubitas de integritate nurus: addidit, *itaque ut esse ego illam existimo.* Donatus.

Itaque ut esse ego illam existimo.] Redit flexu prono, oratorie, ad Philumenæ excusationem; estque hic aditus ad preces de reducenda ea. *Bœclerus.*

29. *Da veniam hanc mihi.*] *Mihi*, propter quam putas non reducendam. *Donatus.*

Da veniam hanc mihi.] Concede hoc mihi, ut Cornelius Nepos sæpe loquitur. Ita & Ad. act. 5. sc. 8. *Mer. Casaubonus.*

Væ misero mihi!] Nec negat, nec promittit: sed intumescit, utpote qui penitus dolore commotus, æstum animi dissimulare jam non potest. *Donatus.*

Væ misero mihi.] Nihil potuit pro rerum qualitate respondere, nisi ut ingemisceret. *Idem.*

30. *Et mihi quidem*] Ἀχθος. quid enim, *Et mihi?* an ei? multa sic in usu nostro sunt. *Idem.*

Nam hæc res non minus.] Hic in lacrimas solvitur Sostrata, quæ orationem absorbent. *Bœclerus.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Reconciliatur, & omne bellum inter se componunt vir & uxor: monetur Pamphilus, ut uxorem reducat.* Thes. 1. *Pro fortuna animus flectitur.* 2. *Ex duobus utilibus, utilius eligendum est.* 3. *Causa dissidii sedulo tollenda.* 4. *Senes odiosi sunt adolescentulis.*

LA. *Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi, uxor.*

Istuc

Scena Satura est *Iambicis Octonariis* & *Trochaicis Septenariis, senario* & *dimetro Iambicis*, constans. v. 2. *MSS.* nostri omnes: *possis animum fl.* v. 3. duo; *quod sit faciendum post fortasse idem hoc nunc si f.* tertius; *quod faciundum sit fortasse post idem hoc nunc si non feceris.* v. 4. omnes; *fors fiat pol.* v. 5 & 6. unus; *quæ simul tecum afferantur.* v. 7. omnes, ut edid. nisi quod unus; *quid istuc ita vis?* v. 9. unus; *retineor.* alter, *contineo.* v. 11. omnes: *concordes magis.* v. 12. in omnibus glossa irrepsit: *nescias, nequeas* v. 13. *odiosa est h. a.* v. 16. duo, ut ed. unus: *per tempus egredi.*

Guyetus egregiam in hac scena explicanda operam navavit. *Bœclerus.*

1. *Quem cum istoc sermonem habueris.*] *In hoc colloquio reconciliatio senum est*

Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere;
Quod faciendum sit post fortasse, idem hoc nunc si feceris.
SO. *Fors fuat pol.* LA. *abi rus ergo hinc: ibi ego te & tu me feres.*
SO. *Spero ecastor.* LA. *i ergo intro, & compone, quæ tecum simul*

Feran-

est post jurgium, mista disputatione Pamphili de non reducenda. Donatus.

Procul.] *Procul*, nunc prope. *Idem.*

Procul.] Tò *procul*, pro *prope* antiquis usitatum fuisse, notant Grammatici. *M. Casaubonus.*

Hinc stans accepi, uxor.] *Accepi*, audivi. Et modo, *uxor*, ante *mulier*: & de uxore, *Dî mala prohibeant*. Donatus.

Istuc est sapere.] Tò *istuc*, exceptive dictum: quasi cetera stulte fecerit. & simul stomachum retinet, quo reprehendat cetera. *Idem.*

Istuc est sapere, qui, ubicunque opus sit, animum possis flectere.] Id est, quomodo; vel, ut. post τὸ *flectere*, semicolon, quod in quibusdam edit. reperio, rectum puto. Duo enim videtur dicere, quæ tamen eodem recidunt: nempe in eo veram sapientiam præcipue versari, ut ubic. opus sit, animum possis flectere, & quod faciendum tibi fortasse sit postea ingratiis, id si voluntate tua (ut alibi loquitur) prius quam cogat necessitas, feceris. *Mer. Casaubonus.*

Qui ubicunque opus sit.] *Qui* pro *qua*, interdum abundat. *Donatus.*

Animum possis flectere.] Modo non alienum animum, sed suum flectere. & unde flectere? a jurgio ad modestiam, ex concessione ex domo. *Idem.*

Animum flectere.] Ad hoc *flectere animum* dixit, ut ostenderet, ne nunc quidem purgatam apud se Sostratam de præterita culpa. *Idem.*

3. *Quod faciundum sit post fortasse.*] Hæc etiam sententia videri potest generalis: & deest *ad id*: ut sit flectere ad id quod faciundum. Potest & absolute accipi *quod*, pro, quæ res facienda sit. *Idem.*

Quod faciundum sit post fortasse.] Id est, concedendum. & vim necessitatis hoc verbum exprimit. *Idem.*

Quod faciundum fortasse sit post, idem hoc nunc si feceris.] Hic versus, ut trochaicus non potest stare, ut iambicus autem vix atque ægre, adeo impeditus est inversione verborum: quæ nos ex Donato, & libro Bembino ita collocamus: *Quod faciundum sit post fortasse*, ita trochaicus erit, in quo tamen in, *idem hoc*, non fiet collisio. Victorianus, & aliqui alii libri ita habent: *Quod faciundum sit fortasse post idem hoc nunc si feceris.* alii, *Quod sit faciundum fortasse*, & in his Basilicanus. *Faërnus.*

4. *Fors fuat pol.*] Fortuna faveat: quasi τῷ δυσφημισμῷ adversus triste dictum usa est. nam Fors fortuna bona est. Et *fuat*, *fit* significat. dixerat enim ille, *Quod faciundum sit fortasse.* Donatus.

Fors fuat pol.] Id est, bona eveniat. quasi τῷ δυσφημισμῷ dicat, Bona dicito potius. An bona fortuna sit per Pollucem? *Idem.*

Abi rus.] Hortantis est ad celeritatem. *Virgilius:*

Ergo age, chare pater, cervici imponere nostra. Idem.

Ibi ego te, & tu me feres.] Non dixit, Ibi nos invicem delectabimus: sed quia senex atque anus est, *Ego te, & tu me feres*, dixit. Et simul, quia nuper incusaverat mores senum, revocare vult causam abscessionis suæ & ad filii culpam aut nurus. *Idem.*

Ibi ego te, & tu me feres.] Aut quia noti inter nos sunt mores nostri: aut quia utrique una ætas est. Sic pronuntia, quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, cum dicit, *abi rus.* Ergo hinc; *Ibi ego te, & tu me feres*, ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis & senectute. *Idem.*

5. *Spero ecastor.*] Mire non confirmavit mulier, sed sperare se dixit, memor

Ferantur. dixi. SO. *ita ut jubes, faciam.* PA. *pater.*
LA. *Quid vis Pamphile?* PA. *hinc abire matrem? minime.*
LA. *quid ita istuc vis?*
PA. *Quia de uxore incertus sum etiam quid sim facturus.*
LA. *quid est?*
Quid vis facere, nisi reducere? PA. *equidem cupio, & vix contineor:*
Sed non minuam meum consilium: ex usu quod est id persequar.
Credo ea gratia concordes, si non reducam, fore.

LA. Ne-

mor jurgii pristini, & senilis amaritudinis: maxime quod & ille non dixit, Ibi nobis jucunde erit: sed, *Ibi ego te, & tu me feres.* Donatus.

I ergo intro, & compone qua simul tecum ferantur.] Κωμικῷ χαρακτῆρι, & usu quotidiano, satisque moraliter: quia *Mulieres dum moliuntur, & dum comuntur annus est.* Idem.

Qua simul tecum.] Inversa verba sic colloca ex libro Bembino, & aliis antiquis, & ratione trochaici, *qua tecum simul.* Faërnus.

6. *Dixi.*] Denuntiatio est confirmandæ sententiæ, nec mutandæ: & translata est de foro & causidicis. *Cicero: præco dixisse pronuntiat.* Donatus.

Dixi.] Hoc verbum in fine additum superiora confirmat: & est proprium his, qui peroraverunt causam. *Idem.*

Dixi.] Vide Phorm. act. 1. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

Pater.] Ipsum nomen dehortationem significat, adjecta pronuntiatione. *Donatus.*

Pater.] Sic pronuntia, ut hoc vultuose dictum sit, *Hinc abire matrem.* Idem.

7. *Quid vis, Pamphile?*] Facete præsto *quid vis*, respondit. *Idem.*

Quid vis Pamphile?] Versus est trochaicus tetrameter acatalecticus, ut & sequens. *Faërnus.*

Quid ita istuc vis?] Rem supra audivit & personam: nunc causam quærit. quasi dicat, *Esto ut nolis: quid tantopere non vis?* Donatus.

8. *Incertus sum etiam quid sim facturus.*] Non, *quid faciam*, dixit: sed *quid sim facturus*: ut incerta molimina etiam verbis posset ostendere. *Idem.*

Quid est?] Et, *quid ita istuc vis*, & *quod est*, eo vultu pronuntiantur, ut consilium ejus & verba videatur contemnere pater. *Idem.*

9. *Quid vis facere, nisi reducere?*] Sic loquitur Laches, ut aliud Pamphilus respondere non audeat. & ideo dicit, *Equidem cupio, & vix contineor*: ut reducam scilicet. Adeo magna causa est non reducendi ut cum velim, non possim. *Idem.*

Equidem cupio & vix contineo.] Complures libri, & in iis antiquissimi, *contineor.* Faërnus.

Equidem cupio, & vix contineor.] Donatus: *ut reducam sc.* at *Guyetus*, Vix contineo me, quin partum Philumenæ aperiam. *Boeclerus.*

10. *Sed non minuam meum consilium.*] Caute satis, reducendi inquit cupiditas est, non reducendi consilium. *Donatus.*

Id persequar.] Non *sequar*, sed *persequar* ait, ut constantiam demonstraret. *Idem.*

11. *Credo ea gratia concordes magis.*] Sententiose dixit, nunc posse inter se congruere & concordare mulieres, quum & illa esse desierit socrus, & illa nurus. hæc enim inter illas est dissidiosa conjunctio. Et satis ingeniose dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatem, & nulla causa discordiæ est. *Idem.*

Concordes magis.] Non magis concordes, verum pro minus discordibus dixit. an ut serviret sententiæ. *Idem.*

Cre-

LA. *Nescias. verum id tua refert nihil, utrum illæ fecerint,*
Quando hæc aberit. odiosa hæc est ætas adolescentulis;
E medio æquum excedere est. postremo nos jam fabulæ
Sumus Pamphile, senex, atque anus.
Sed video Phidippum egredi per tempus. accedamus.

Credo ea gratia concordes magis, si non reducam, fore.] Quamlibet Donatus aliter legat, ex auctoritate libri Vaticani & Basilicani, versusque ratione, delemus adverbium, *magis*; quod etiam in Victoriano reperimus expunctum. *reducam* vero per duo d, scribimus ex libro Bembino. *Faërnus.*

Credo, si non reducam, ea gratia concordes magi' fore.] Credo si non ostendam me cupidum, & exspectem dum illa cupiat, & parentes offerant; eo magis in posterum fore obsequentem matri, &c. Don. aliter: sed hoc verius puto. *Mer. Casaubonus.*

12. *Nescias.*] Utrum concordes futuræ sint, an discordes. *Donatus.*

Verum id tua refert nihil.] Hoc verbum ex aliqua parte confirmantis est & consentientis. *Idem.*

Verum id tua refert nihil.] Τὸ *id*, non habent antiquissimi libri Bembinus, Vaticanus, Basilicanus. *Faërnus.*

Utrum illæ fecerint.] Utrum consentientes sint, aut dissentientes. *Donatus.*

Utrum.] Unum de duobus significat. *Idem.*

Utrum illæ fecerint.] Utrum ab ipsis, & earum consilio fuerit (matre scil. & filia:) quod redeat: quod tu tibi polliceris, si ipse reducere non festines: & inde, fore eas magis concordes in posterum. *Mer. Casaubonus.*

13. *Quando hæc abierit.*] Liber Bembinus, *aberit* quo quidem modo melius stat versus. *Faërnus.*

Quando hæc abierit.] Absente matre tua, non est quod sollicitus sis de earum concordia. *Mer. Casaubonus.*

Odiosa hæc est ætas adolescentulis.] Supra in personam socrus culpam iratus contulerat discordiæ: nunc & uxori placatus, & nurui parcens, odiorum causam a personis transtulit ad ætates: sed ita tamen, ut magis juniores accusaret, ei de adolescentibus questus, quum miseratur senes. *Donatus.*

Odiosa hæc est ætas.] *Hæc*, cum gemitu pronuntiandum est. *Idem.*

14. *E medio æquum est excedere.*] Utrum ex urbe rus, an ex vita in mortem. Et satis moraliter. nam in *medio stare* dicitur supervacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili. *Idem.*

E medio æquum est excedere.] Omnes antiqui libri, *æquum excedere est.* Faërnus.

Jam nos fabulæ.] Liber Bembinus, Basilicanus ac Victorianus, & Donatus, *nos jam fabulæ.* Idem.

15. *Senex atque anus.*] Hæc duo nomina, ut posita sunt, caput indicant & inceptionem hujusmodi fabularum. *Donatus.*

Sumus', senex, atque anus.] Per. *Cinis & manes & fabula fies.* Donatus putat alludi ad veterem fabulam, quæ ut plurimum ab his verbis, *senex atque anus*, incipiebant. Ita certe etiam in Plauto, nescio quis exorditur apologum, *Fuit olim quasi ego sum senex, &c.* Mer. Casaubonus.

Jam nos fabulæ sumus, senex atque anus.] Pronuntia *senex atque anus*, quasi initium fabulæ. τῷ ἰδιωτισμῷ additum, *Pamphile. Donatus.*

16. *Sed video Phidippum per tempus egredi.*] Multi l. a. inter quos Bembinus & alii antiqui, ita collocant, *Phidippum egredi per tempus:* qui restitutus ordo verborum, iambum constituit in quarta hujus versus sede, qui est iambicus tetrameter catalecticus. *Faërnus.*

Per tempus.] *Opportune*, ut mox. *M. Casaubonus.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* PAMPHILUS *adolescens.*

Argum. *Natum puerum Laches rescifcit. Pamphilum ad recipiendam uxorem ambo senes hortantur. ille negat: meretricis amorem incusat pater.* Thes. 1. *Affinitas non est temere dirumpenda.* 2. *Liberi patrem sequuntur.* 3. *Communia sint cuncta inter uxorem & maritum, ut quæ discordia obviatur.*

PH. *Tibi quoque edepol sum iratus Philumena,*
Graviter quidem: nam hercle abs te factum est turpiter.
Etsi tibi causa est de hac re: mater te impulit:
Huic vero nulla est. LA. *opportune te mihi*
Philippe in ipso tempore ostendis. PH. *quid est?*
PA. *Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?*
LA. *Dic*

Senariis constat scena. v. 2. duo MSS nostri: *est factu turp.* v. 3. omnes: *mater quæ te impulit.* v 4 duo: *optime.* v. 8. omnes: *ne vereatur* v. 11. omnes, ut ed. v. 21. unus: *natum illum tibi & vil. f.* v. 29. unus: *hunc videre semper optab.* v. 34. omnes: *certe.* v. 36. duo: *alienum a me esse.* tertius omittit τὸ *esse* v. 37. omnes: *arbitror.* & v. 40. *confessus.* v. 43. omnes vitiose. unus: *remissam sit vobis an reducta domum uxor quid f.* v 48 omnes: *neviexerit.* v. 50 unus, *perdemus.* alius: *dementia.* v. 60 duo: *aliquando tandem huc animum volo ut adducas tuum.* tertius omittit *volo.* v. 71. duo: *cum fingis.* v 68. τὸ *me*, duo omittunt. v 86. unus: *mihi cede.* alter: *puerum Phid. concede.* v. 90. duo: *volueram.* v. 100. duo, ut ed. tertius: *jam dudum dixi idem quod nunc dico.* omnes: *Laches.* Bœclerus.

Tibi quoque edepol.] *In hac scena ultimus erit est vicinus καταστροφῆς.* Donatus.

1. *Tibi quoque edepol sum iratus.*] Quasi dicat, Non solum matri tuæ, aut etiam socrui tuæ. *Idem.*

Tibi quoque edepol.] Recte: nam & amicos incusamus leniter incipientes, & graviora inferentes. Hanc ergo partus causa leniter incusat: deinde confirmat, inferendo, *graviter quidem* & statim causam subjungit, cur quidem ei irascatur. *Idem.*

2. *Factum est turpiter.*] Quod abscesserit domo mariti. *Idem.*

3. *Etsi tibi causa est de hac re.*] *Causam* more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione, *Quid mihi dicent, aut quam causam reperient, demiror.* Et quæ causa fuerit, ipse dicit. *Idem.*

Causa.] Πρόφασις, quo excuses te. *Mer. Casaubonus.*

Mater te impulit.] *Mater te impulit,* absolute: deest enim *nam.* ut sit, Nam mater te impulit. *Donatus.*

Mater te impulit.] Qualitas remotiva. *Idem.*

4. *Huic vero.*] Ipsi matri scilicet. *Idem.*

Opportune te mihi Philippe in ipso tempore.] Utrum ταυτολογία est? an *opportune*, quia volebam: & in tempore, quomodo volebam? an, *opportune*, mihi: *in ipso tempore* tibi, id est, & mihi & tibi commode evenisti. *Idem.*

5. *In ipso tempore ostendis.*] Ostenditur nobis id quod quærebamus. *Opportune*, & *in ipso tempore*, non est idem. Etenim *opportune* dicimus, quum, verbi gratia, invitati ad ipsum tempus incipientis prandii venimus: *in ipso tempore*, cum jam prandio apposito. *Idem.*

6. *Aut quo pacto hoc aperiam?*] Hoc modo

LA. *Dic filiæ, rus concessuram hinc Sostratam:*
Ne revereatur, minus jam quo redeat domum. PH. *ah.*
Nullam de his rebus culpam commeruit tua:
A Myrrhina hæc sunt mea uxore exorta omnia.
Mutatio fit: ea nos perturbat, Laches.
PA. *Dum ne reducam, turbent porro, quam velint.*
PH. *Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,*

Affini-

modo ostendit, nec esse quod simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse. *Donatus.*

Quid respondebo his? aut quo pacto hoc aperiam?] Complures libri scripti, inter quos antiquissimi habent, *aperiam:* quemadmodum & Donatus legit, ita dicens, *Hoc modo ostendit nec esse quod simulet, nec id quod verum est, dicendum sibi esse.* ita etiam Robertus Stephanus impressit. *Faërnus.*

7. *Dic filiæ rus concessuram Sostratam.*] Blande non addidit *tuæ:* quasi dicat communi filiæ. Et bene, non socrum, sed Sostratam. *Donatus.*

8. *Ne revereatur.*] Bene *revereatur:* ne odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. *Idem.*

Minus jam quo redeat domum.] Τμῆσις cum ἀναστροφῇ. ut sit ordo, Quo minus redeat. *Idem.*

9. *Nullam de his rebus culpam.*] Relatio criminis potest videri. *Idem.*

Tua.] Deest *uxor:* quod nomen inferius posuit. *Idem.*

Tua.] Cum percussione audiendum est, ut subaudiatur *uxor*, ab eo quod dicturus est, uxore. *Idem.*

11. *Mutatio fit.*] Mutationem, suspicionem dicit, erroremque jurgantium. *Idem.*

Mutatio.] Deest quarum rerum mutatio. ergo mutatio criminum, aut culparum. *Idem.*

Mutatio fit.] Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea uxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpam. *Idem.*

Mutatio fit: ea nos perturbat Laches.] Quod in *Donato* additur; *ea, non ea mutatio sed uxor, hoc est Myrrhina;* ineptum est & Terentio indignum. quæ præcedunt non male se habent: mutatio fit criminis scilicet & culpæ; quando culpa non amplius in tua domo hærere cognoscitur, sed in mea. non enim a tua sed mea uxore exorta sunt omnia. hæc mutatio nos jam perturbat. Phidippus hæc loquitur, perturbationem animi vultu præferens. *Fr. Guyetus* delet hunc versum. At *Priscianus* adducit *lib. 7.* Bœclerus.

Mutatio fit.] Commutatio, conversio rerum, καταστροφή. M. Casaubonus.

Ea nos perturbat, Laches.] *Ea:* non ea mutatio, sed uxor, hoc est, Myrrhina. *Donatus.*

Ea nos perturbat Laches.] Liber Bembinus, & Priscianus, *Lache.* sic & infra ex ratione versus legendum esse contendimus: *Vosmet videte jam Lache & tu Pamphile.* licet in omnibus libris sit *Laches.* Faërnus.

12. *Dum ne reducam, turbent porro.*] Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si parvi facit, utrum socrus sua perturbetur? an mater a senibus? Solvitur sic: quia *quam*, non est generis fœminini, sed est, *quantum. Turbent,* errent & tumultuentur, significat: vel turbentur. *Donatus.*

Turbent porro quam velint.] Quantum velint: aut eam, quam velint, mulierem, sed melius est quod supra diximus. *Idem.*

Quam.] Quantum. *Mer. Casaubonus.*

13. *Ego, Pamphile.*] Hoc pronomen initium continet orationis graviter inceptæ: ut, *Ego postquam emi te a parvulo.* Donatus.

Ego Pamphile, esse inter nos &c.] Nihil verius *Guyeti* sententia. *Lache*, hic legendum esse, non Pamphile. Illud, *si fieri potest*, *Donatus* ad supercilium soceri refert, non sustinentis rogare generum. quod sic quoque stare potest; i. e. potest tamen intelligi Pamphilus,

licet

Affinitatem hanc sane perpetuam volo:
Sin est, ut aliter tua siet sententia,
Accipias puerum. PA. *sensit peperisse: occidi.*
LA. *Puerum? quem puerum?* PH. *natus est nobis nepos.*
Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia,

Neque

licet ad eum sermo non dirigatur. hoc sensu: si fieri potest per contumaciam Pamphili, de qua actus præcedentis scena ultima. *Boeclerus.*

Si fieri potest.] Interposuit, ut supercilium soceri demonstraret. *Donatus.*

Si fieri potest.] Recte additum, *si fieri potest:* quia non convenit rogari a socero generum, ut supra dixit. *Idem.*

14. *Hanc sane perpetuam volo.*] Jam enim est confirmata: sed perpetuam cupit. *Idem.*

15. *Sin est, ut aliter tua siet sententia*] Τῷ δυσφημισμῷ vitavit illud quod est ominosum, ne diffidium diceret. ut *Virgilius,*

---- *Gravior ne nuncius aures*
Verberet. ---- Idem.

16. *Accipias puerum.*] Jure, quia liberi patrem sequuntur. Et mire hoc maxime adjecit, quod maxime recusat Pamphilus: & propter quod uxor quoque non reducitur. Et *accipias*, pro accipe: ut *quiescas*, pro quiesce. *Idem.*

Accipias puerum.] Donatus: *Jure, quia liberi patrem sequuntur.* Hoc jus postea agnoscit Laches *v.* 46. & sequentibus, tanquam indubitabile & translatitium. adde *v.* 77. *& seq.* ubi nec Pamphilus invenit, quod opponat auctoritati hujus juris. Quod enim opponi poterat, alienum scilicet puerum, & ex Pamphilo natum non esse, id vero summo studio celandum fuit. Alias hæc quæstio fuisset: *si divortium vis, alere filium debes ex te natum.* responderet Pamphilus: *non est meus, sive ex me natus.* controversia: *an sit Pamphili filius, qui ex Philumena natus est.* Nunc autem fidem de silentio promisso, servandam sibi duxit Pamphilus. Manet ergo hic quæstio, ad quem, divortio facto, pertineat, alere liberos. de qua re quid Imperatores Romani constituerint, vide *l. un. C. divort. fact. l. 3. Cod. de alend. lib. Novell.* 117. *c.* 7. Hoc interim ad artem Poetæ pertinet, ne absolvatur hæc controversia; neque de divortio ut plane facto, sed futuro agatur: nisi catastrophe in tempore subvenisset. *Boeclerus.*

Sensit peperisse. occidi.] Hoc maxime inopinatum est Pamphilo: quia socrus promiserat omnes ignoraturos. *Donatus.*

Sensit.] Proprie sic. *Idem.*

17. *Puerum! quem puerum?*] Moraliter primo dubitat quid audierit: deinde quasi certus quid audierit, admiratur, dicendo, *quem puerum?* Idem.

Puerum! quem puerum?] Bene cum consternatione animi: quod nunquam fando acceperat. *Idem.*

Natus est nobis.] Bene, quia ambo avi. *Idem.*

18. *Nam abducta a nobis.*] Bene, non *abierat*, sed *abducta fuerat:* ut magis sit culpa matris. *Idem.*

A vobis.] Pro, a Pamphilo. *Idem.*

Nam abducta a vobis prægnans fuerat.] Hoc totum cum indignatione in uxorem pronuntiandum est. *Idem.*

Nam abducta a vobis prægnans fuerat filia: Neque fuisse prægnantem.] Antiquissimi libri Bembinus & Vaticanus hanc vocem *prægnans* & *prægnantem* sine n, littera, habent hoc modo, *prægnas, prægnatem:* itaque semper & in Pandectis Florentinis scripta invenitur hæc dictio. Me vero non tantum usus scribendi vetustissimus movet, quantum hujus dictionis derivatio ab Donato tradita: is enim hunc locum exponens, ait, *Prægnans est ante gnatum vel ante genetricem; est enim præ, ante:* ex quibus Donati verbis liquet hanc vocem non esse participium, quod necessario per n, efferendum esset, sed nomen a præ & gnatus, vel a præ & genetrix; quæ utraque vox nullam necessitatem infert nomini ab se deducto, assumendæ litteræ, n. *Faërnus.*

19. Ne-

Neque fuisse prægnantem umquam ante hunc scivi diem.
LA. *Bene, ita me dii ament, nuntias: & gaudeo*
Natum illum, & tibi illam salvam. sed quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus moratam moribus?
Nosne hoc celatos tamdiu? nequeo satis,
Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.
PH. *Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.*
PA. *Etiamsi dudum fuerat ambiguum hoc mihi,*
Nunc non est; cum eam consequitur alienus puer.
LA. *Nulla tibi Pamphile hic jam consultatio est.*
PA. *Perii.*

19. *Neque fuisse prægnantem.*] Prægnans est ante gnatum, vel ante genetricem: est enim *præ*, ante. *Donatus.*

20. *Bene, ita me Di ament.*] Agit gratias nuntianti: gratulatur ob susceptum nepotem: gaudet liberatam nurum. *Idem.*

21. *Natum illum, & tibi illam salvam.*] Proprium affectum refert, sibi nepotem, illi filiam esse servatam. *Idem.*

Et tibi illam salvam.] Recte *tibi*, quia pater puerperæ est cui dicit. *Idem.*

Sed quid mulieris uxorem habes?] *Quid mulieris*, dixit: ne diceret, qualem mulierem, aut aliquid gravius. Et totum percunctative potius, quam pronuntiaret, & diceret, Pessimam mulierem, & male moratam uxorem habes. Et reprehensio est cum contemptu. sic &, *quid hominis?* ut *Virgilius*,

Tu mihi quodcunque hoc regni. ----

Ac contra cum honore sic dicimus, *Quem hominem habes?* Idem.

Quid mulieris.] Qualem; quod genus? ut Heaut. act. 4. sc. 7. *Quaso, quid hominis es?* Mer. Casaubonus.

22. *Moratam.*] Id est, institutam. & est participium sine verbo. *Donatus.*

23. *Nosne hoc celatos.*] Non partum celatos dicit: sed prægnantem filiam fuisse. *Idem.*

Nequeo satis, &c. proloqui.] Magna exaggeratio. *Idem.*

24. *Quam hoc mihi videtur factum prave.*] Totum modeste, quamvis indignetur: quia apud maritum uxor non est vehementius accusanda. *Idem.*

Quam hoc mihi.] Quod prægnans fuerit filia: non quod natus est puer. *Idem.*

25. *Non tibi illud factum minus placet, quam mihi, Laches.*] Utrum quia minus & magis, quoniam sequitur * an εἰρωνεία est? ut sit ordo, Non minus mihi placet, quam tibi. Et *placet*, pro displicet intelligamus: ut alibi: *Nunc me hospitem lites sequi, quam hic mihi sit facile atque utile, aliorum exempla commonens.* Idem.

Non tibi illud factum.] Sub εἰρωνεία est dictum. hoc enim ait, Tantundem tibi placet hoc factum, quam mihi. Alibi, *Nunc me hospitem lites sequi, &c.* Idem.

26. *Etsi jamdudum.*] Aliqui libri scripti, & in iis vetustissimi, *etiam si dudum.* Faërnus.

Etsi jam dudum fuerat ambiguum hoc mihi, Nunc non est.] Etsi antea de reducenda, vel non, uxore dubius animi eram, (vel, fuissem) quid statuerem; nunc non sum. certum est, non reducere, cum &c. *Mer. Casaubonus.*

27. *Nunc non est, cum eam jam consequitur alienus puer.*] Adverbium, *jam*, nullus habet liber scriptus: nec Donatus; nec id admittit ratio versus. *Faërnus.*

Quum eam consequitur alienus puer.] *Alienus*, quod senes gratulantur, id maxime lædit Pamphilum. *Donatus.*

Consequitur alienus puer.] Μεταφορὰ a pecoribus, quæ ut mox nata fuerint, matres sequuntur. *Virgilius*,

Atque ipsa memores redeunt in tecta, suosque
Deducunt. ---- Idem.

28. *Nulla tibi Pamphile hic jam consultatio est.*] De reducenda scilicet uxore. *Idem.*

29. Pe-

PA. Perii. LA. hunc videre sæpe optabamus diem,
Cum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem.
Evenit. habeo gratiam diis. PA. nullus sum.
LA. Reduc uxorem, ac noli adversari mihi.
PA. Pater, si ex me illa liberos vellet sibi,
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio,
Non me clam haberet, quod celasse intelligo.
Nunc cum ejus alienum esse a me animum sentiam,
Nec conventurum inter nos posthac arbitrer:
Quamobrem reducam? LA. mater quod suasit sua,
Adolescens mulier fecit. mirandumne id est?

Cen-

29. *Perii!*] Hoc sibi ipse Pamphilus dicit. *Donatus*

30. *Cum ex te esset aliquis qui te appellaret patrem*] Bene hoc putavit, quod Pamphilo non videtur: hoc est, ex illo esse quod natum est. *Idem.*

31. *Evenit.*] Proprie *evenit.* ideo & *bonorum eventus* dicitur. *Idem.*

Nullus sum!] Ipse sibi iterum hoc ulterius est, quam *perii*: quia quum aliquis perit, reliquum vel cadaver est. *Idem.*

32. *Ac noli adversari mihi*] Causam interposuit senex, quo magis facere filius non recuset. *Idem.*

33. *Pater, si illa ex me.*] Elegantior videtur collocatio, quæ est in libro Bembino, *Pater, si ex me illa.* Faërnus.

Si ex me illa liberos vellet sibi.] Ut apparet, tantum commentus est causam. *Donatus.*

Si ex me illa liberos vellet sibi.] Nactus est Pamphilus ex verbis senis causam aliam dissidii. *Idem.*

34. *Aut se esse mecum nuptam.*] Venuste *mecum nuptam*, dixit. Et recte: quia partus confirmat nuptias. Et melius, *nuptam mecum*: quasi tectam & opertam uno cubiculo mecum. *Nubere* enim, est operiri tegique: unde & *nubes*, quod tegere solent cœlum, dicuntur. *Vergilius*,

Arsurasque comas obnubit amictu. ----
Idem.

35. *Non me clam haberet.*] Id est, non tacuisset, partumque celasset. *Idem.*

Quod celasse intelligo.] Non dixit, natum filium: ne interposito affectu molliretur iratus. *Idem.*

Qua celasse intelligo.] Vaticanus liber: & unus tantum liber scriptus Donati, habet, *qua*; Bembinus, *quod*; omnes alii, & Donati, & Terentii libri, *quem*: quod forte procederet subintelligendo, partum: magis tamen placet, *quod*. Faërnus.

36. *Nunc quum ejus alienum esse à me animum sentiam.*] A præsenti tempore. *Donatus.*

37. *Nec conventurum*] A futuro. *Idem.*

38 *Quamobrem reducam?*] Firmior conclusio facta est per interrogationem, quam si esset pronuntiativa. *Idem.*

Mater quod suasit sua] A derivatione causæ defensio: & præterea status est venialis, ab imprudentia descendens. *Idem.*

Sua.] Pro *ejus*: ut,

Namque suam patriam antiquam civis
ater habebat.

Idem.

39. *Adolescens mulier fecit.*] Multa dixit: & *mater sua*, & *adolescens mulier.* & quasi docet hoc exemplo, parendum patri esse. *Idem.*

Adolescens mulier.] Supra, *etsi tibi* Philumena (adolescenti mulieri) *causa est de hac re, mater te impulit.* Mer. Casaubonus.

Mirandumne id est.] Bene *mirandum*, non *irascendum*, dixit. Miramur enim magis si amici peccaverint, quam irascimur. *Donatus.*

40. Re-

Censen' te posse ullam reperire mulierem,
Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?
PH. *Vosmet videte jam Laches & tu Pamphile,*
Remissan' opus sit vobis, an reducta domum;
Uxor quid faciat, in manu non est mea.
Neutra in re vobis difficultas a me erit.
Sed quid faciemus puero? LA. *ridicule rogas:*
Quidquid futurum est, huic suum reddas scilicet,

Ut

40. *Reperire ullam mulierem.*] Quasi dicat, si hanc repudiaveris. *Donatus.*

41. *An quia non delinquunt viri?*] Εἰρωνεία dictum: non enim non delinquunt. *Idem.*

An quia non delinquunt viri?] Si nec ipsi viri sunt immunes à culpa; quanto magis ferendæ mulieres? *Mer. Casaubonus.*

42. *Vosmet videte jam, Laches, & tu Pamphile.*] Nec rogare socerum, nec interesse convenit, ubi certior fit ad repudiandum gener. *Donatus.*

Vosmet videte jam, Laches] *Virgil.* *Vos, o Calliope, precor, aspirate canenti.* Idem.

43. *Remissam opus sit vobis, an reductam domum.*] In veris codicibus sic est, *Remissan', an reducta:* ut sit *Remissane, an reducta.* Idem.

Remissam opus sit vobis an reductam domum.] Liber Bembinus penultimam dictionem hujus versus habet per duo, d, ita etiam versus ratione exigente: & præterea hic liber & Basilicanus, & duo alii antiquissimi, item alii multi eam ipsam dictionem, id est, redductam, item aliam præcedentem id est *remissam*, per n, in fine habent. ita & Donatus, sic inquiens: *Remissa opus sit vobis) in veris codicibus sic est, remissam, reductam, ut sit remissane, reductane.* quæ expositio Donati facit, ut pro *remissam*, *remissan*; pro *reductam*, *reductan*, ipsum ex veris codicibus citasse conjiciam. Sed hoc modo dictio, *an*, & orationi supervacanea erit, & versui incommoda, quam nos ex auctoritate complurium librorum, in quibus aut expuncta est, aut non est omnino, delemus. *Faernus.*

Remissam opus sit vobis.] *Donatus* habet: *Remissam opus sit vobis an reductam.* Sed corrigit, & *in veris codicibus* sic esse ait: *Remissan' opus sit vobis an reducta.* ut sit, *Remissane an reducta.* Recte. Argentoratensis codex itidem vitiose: *Remissam an opus est vobis reductam domum.* sequenti versu *Donatum* merito refutat *Guyetus.* Bœclerus.

Remissam opu' sit vobis an reductam domum.] *Opus hanc rem*, &, *opus hac re*, utrumque legitimum. Sed Don. magis probat illorum codicum lectionem, qui habent, *Remissan'* (i. e. remissane) *opu' sit vobis, an reducta domum:* id autem dicit: Videte vos, an malitis exspectare, dum illa remittatur a nobis, (quo pertinet illud act. 3. sc. 5. *Ita nunc is sibi supplicaturum me putat?*) an ipsi reducatis. *Mer. Casaubonus.*

44. *Uxor quid faciat, in manu non est mea.*] Ordo, Uxor mea quid faciat, in manu non est: deest *ejus.* ut sit, in manu ejus non est: sed in mea potestate positum est. *Donatus.*

In manu non est.] Uxoris scilicet. Et est ordo, Uxor mea quid faciat, in manu ejus non est. *Idem.*

45. *Neutra in re vobis difficultas.*] Promittit facilitatem suam: ut tamen uxor roganda sit. An aliter, & ut supra annotavimus. *Idem.*

46. *Sed quid faciemus puero?*] *Quid me fiet*, & *Quid fiet mihi* dicitur. *Idem.*

Sed quid faciemus puero?] Qui utique quicquid erit, patri reddendus est. *Idem.*

Ridicule rogas.] *Ridicule*, vel adverbium esse potest, vel nomen: si nomen est, subdistingue *ridicule:* & sic interroga, cum vi pronuntiationis. *Idem.*

47. *Huic reddas.*] Pamphilo scilicet. *Idem.*

Huic suum reddas scilicet.] Sic dixit, *Huic suum*, & *reddas*; quasi reposcat Pam-

Ut alamus noſtrum. PA. *quem ipſa neglexit, pater,*
Ego alam? LA. *quid dixti? eho an non alemus Pamphile?*
Prodemus quæſo potius? quæ hæc amentia eſt?
Enimvero prorſus jam tacere non queo.
Nam cogis ea quæ nolo, ut præſente hoc loquar.

Igna-

Pamphilus. Et non ſubjunxit, *ut alat*, ſed, *ut alamus*: ut ſua quoque intereſſe monſtraret. *Donatus.*

Huic reddas ſuum ſcilicet.] Omnes fere libri, inter quos vetuſtiſſimi, & Donatus, ita hæc verba ordinant, *huic ſuum reddas ſ.* Faërnus.

48. *Ut alamus noſtrum.*] Scilicet Pamphili filium, nepotem meum, utrumque noſtrum. *Donatus.*

Quem ipſe neglexit.] Si *ipſe* legeris, clare dictum eſt: ſi *ipſa*, lenius eſt, & videbitur ſenex ob murmurationem ejus intellexiſſe, quod nolit puerum tolli: & ideo adpoſitum, *Quid dixit? eho! an non alemus, Pamphile?* Idem.

Quem ipſe neglexit.] Legitur & *ipſa*, & hoc eſt melius: ut ſit *pater* vocativus caſus. *Idem.*

Quem ipſa neglexit, pater, ego alam?] Hic ſibi obmurmurans, vultu & verbis oſtendit nolle ſuſcipere filium. *Idem.*

Quem ipſa neglexit, pater ego alam.] Lectio libri Bembini, Vaticani, Baſilicani, & aliquorum aliorum eſt, *quem ipſe*: aut hæc verba ſint Pamphili ſecum, ne pater & ſocer intelligant, obmurmurantis, alium eſſe patrem nati pueri, non ſe. quod autem hæc ſecum Pamphilus dicat, oſtenditur ex Chremetis verbis, ſtatim Pamphilum interrogantis quid dixerit. ſane Donatus *quem ipſa*, magis probat, quod (cum reverentia ejus dixerimus) non ſat bona ratione facere videtur. cui enim Pamphilus ſe probaturum hoc putet, quod ideo alere filium nolit, quia eundem mater neglexerit? id ne ſat cauſæ cuiquam videri poteſt, ut filium ſuum abjiciat, quod ſit a matre neglectus. *Faernus.*

Quem ipſa neglexit pater.] Recte *Donatus*, τὸ *ipſa* præfert τῷ *ipſe*. in eo autem nugatur, quod non vidit, τὸ *ipſe* nullo modo ſtare poſſe. quod & *Faernus* animadvertere debuit. quid enim ſibi hoc vellet? *quem ipſe pater neglexit.* an Pamphilus, prodit hic ſecretum, & alium filii patrem nominat? nihil magis ab argumento alienum, aut iis, quæ ſequuntur, adverſum. ſi hoc voluiſſet Pamphilus enuntiare, plane alius eſſet factus ſtatus fabulæ, neque ad illud periculum res perveniſſet, ex parte Pamphili, quod videmus a poëta ſignari, & ad καταστροφὴν maturandam intendi. *Omnia enim facit poëta, ut aut rem palam faciat, aut intercedat divortium*, ut recte *Donatus*. At enim, inquit, *Faërnus*, hoc non eſt ſatis cauſæ, ut filium ſuum abjiciat Pamphilus, quod ſit a matre neglectus. Equidem Pamphilus nolebat hanc diſputationem ingredi; ſed ſatis habuit, ſi ad declinandam omnem juris diſceptationem, injiceret hic ſuſpicionem majoris alienationis ac diſſidii, ex tam contumaci & incredibili diſſimulatione, ſicut ipſe explicat. *Bœclerus.*

Ipſa.] Mater ſcil. quem mater ipſa celatum voluit infra, act. 5. ſc. 1. *Sin autem eſt; ob eam rem iratus gnatus, Quod peperit uxor clam.* M. Caſaubonus.

49. *An non alemus, Pamphile?*] Quod faciendum ſit, a contrario vult ſenex pronuntiatione demonſtrare, quod ſcelus ſit non feciſſe. *Donatus.*

50. *Prodemus quæſo potius?*] Deſeremus, projiciemus, porro dabimus. *Vergilius*,

---- Unius ob iram
Prodimur. ----

Nam a quo defendendi ſumus, ſi nos deſerit pater. *Idem.*

51. *Enimvero prorſus jam tacere.*] Multa reticentia de filiorum vitiis, & defenſione quoque apud ſoceros uti parentes, ſæpe *Terentius* demonſtravit, & præcipue in Andria, quum dicit, *Ego illud ſedulo negare factum, ille inſtat factum.* Idem.

Jam tacere non queo.] Quamvis tacendum ſit. *Idem.*

52. *Ut præſente hoc loquar.*] Oſtendit Poëta, affectu ulterius, quam decet, prove-

Ignarum censes tuarum lacrimarum esse me?
Aut quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum hanc ubi dixti causam, te propter tuam
Matrem non posse habere hanc uxorem domi,
Pollicita est ea, se concessuram ex ædibus.
Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi causam vides;
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es.
Erras, tui animi si me esse ignarum putas.
Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,
Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi?
Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo æquo tuli?
Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres.
Tempus dixi esse. impulsu duxisti meo.
Quæ tum obsecutus mihi, fecisti ut decuerat.

Nunc

provehi senem, sed cum confessione morata: quæ patris officium in tegendis apud alios filiorum erratis declararet. adde v. 90. Bœclerus.

53. *Ignarum censes tuarum lachrumarum esse me?*] Conjectura quod amet meretricem Pamphilus. *Donatus.*

Ignarum tuarum lachrumarum esse me?] Apparet illum a Sostrata hoc audivisse, nam ipsa filium reprehenderat flentem. *Idem.*

Ignarum censes tuarum lacrim.] Quas non ipse sed Sostrata deprehenderat. *Bœclerus.*

54. *Sollicitere.*] Perturberis, commoveare. *Donatus.*

Ad hunc modum.] Id est, immoderate. *Idem.*

55. *Primum, hanc ubi dixti causam.*] A summo ad imum. *Idem.*

Primum ubi hanc dixti causam.] O. l. s. & Donatus, *hanc ubi dixti.* Faërnus.

58. *Ademptam quoque hanc.*] O. l. s. *ademptam hanc quoque.* Idem.

59 *Puer quia clam te natus est.*] Liber Bembinus, *clam te est natus.* Idem.

Nactus alteram es.] *Nancisci* proprie dicitur qui paratus ad tenendum, antequam possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit. *Donatus.*

61. *Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum.*] Mire est temporis invectio: Et *Aliquando tandem ut adjungas*, deest *fac*: sed plenum pronuntiatione est. *Idem.*

Huc.] Ad uxorem. *Mer. Casaubonus.*

62. *Quam longum spatium.*] Ab ante actis. *Donatus.*

63. *Sumptus, quos fecisti in eam.*] Recte hoc dixit: quia impetrabilior esse debet indulgentissimus pater. ut alibi, *Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo usque adhuc, Quæ meacunque animo libitum est facere: eine ego ut adverser?* Idem.

64. *Egi, atque oravi.*] *Agit*, qui justam rem dicit: *orat*, qui animo demisso precatur, ut quasi beneficium præstetur sibi. *Idem.*

Oravi tecum] Ita Plautus sæpe, *orare mecum, tecum, &c.* pro, *me, se: &c.* Mer. Casaubonus.

65. *Tempus dixi esse.*] *Tempus:* quia diu multumque sustinuit. *Donatus.*

Impulsu duxisti meo.] Multum valet ad suadendum laudatio ejus, apud quem agimus: & ex ea parte laudatio, qua illum volumus inflecti. *Idem.*

66. *Quæ tum, obsecutus mihi, fecisti, ut decuerat*] Ordo, Quæ fecisti tum obsecutus mihi, ut decuerat. *Idem.*

Quæ tum obsecutus mihi, fecisti.] Juveni-

Nunc animum rursum ad meretricem induxti tuum:
Cui tu obsecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem vitam te revolutum denuo
Video esse. PA. *me ne?* LA. *te ipsum: & facis injuriam:*
Confingis falsas causas ad discordiam,
Ut cum illa vivas, testem hanc cum abs te amoveris.
Sensitque adeo uxor. nam ei causa alia quæ fuit,
Quamobrem abs te abiret? PH. *plane hic divinat: nam id est.*
PA. *Dabo jusjurandum nihil esse istorum tibi.* LA. *ah,*
Reduc uxorem: aut, quamobrem non opus sit, cedo.
PA. *Non est nunc tempus.* LA. *puerum accipias: nam is quidem*

In

veniliter satis, quia non dixit, Multum amans. *Donatus.*

67. *Nunc animum rursum ad meretricem.*] Hoc vultuose & demisso labro: ut appareat invitum adduci ad reprehendendum, qui laudaverit modo. *Idem.*

68. *Cui tu obsecutus.*] O meretricis superbiam non ferendam! *Idem.*

Facis huic.] Scilicet uxori. *Idem.*

69. *Nam in eandem vitam.*] Parcius *vitam* dixit, quam flagitium atque libidinem. *Idem.*

Nam in eandem vitam te revolutum denuo.] Ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. 2 Pet. 2. v. 22. *Mer. Casaubonus.*

Te revolutum denuo.] Non *redisse*, sed *revolutum esse*: tanquam invitum aut nescium. relinquit enim quandam veniam, ut velit esse correctior. *Donatus.*

70. *Mene?*] Hoc genus interrogationis negativam habet significationem. *Idem.*

Et facis injuriam.] Pro, *facis injuste.* Idem.

71. *Cum fingis falsas causas.*] Quatuor antiqui libri, *confingis.* Faërnus.

72. *Ut cum illa vivas.*] Gravius est cum meretrice vivere, quam meretricem amare. *Donatus.*

Testem hanc quum abs te amoveris.] Laudata est hic uxor modesta, quum illam testem, non impeditricem appellat socer. *Idem.*

Testem hanc.] Uxorem tuam, testem (quamdiu domi tecum) tuæ impudicitiæ, & impuritatis. *Mer. Casaubonus.*

73. *Sensitque adeo uxor.*] Aliud argumentum, quo vult in Pamphilum referre, non solum illius, sed etiam uxoris culpam. Et hic vide non accusari socrum. *Donatus.*

Nam ei alia causa quæ fuit.] O. l. s. *Nam ei causa alia quæ fuit.* Faërnus.

74. *Plane hic divinat.*] *Divinat* dixit, pro verum dixit. & nota *divinat*, de præterito dictum. Unde proverbium, *Ajunt divinare sapientem.* quia qui dicit verum, divinus est. *Donatus.*

Divinat.] Verum dicit. ita quidem credebat Phidippus. Vide supra act. 4. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

75. *Dabo jusjurandum.*] Ubi argumenta & testimonia deficiunt, ibi jurejurando opus est: & id est ἄτεχνος πίστις. Donatus.

Nihil esse istorum.] Satis concinne dixit *istorum*, ne in singulis commoraretur. *Idem.*

76. *Reduc uxorem. aut quamobrem non opus sit, cedo.*] Quia Pamphilus hoc solum defendit, non id esse, quod pater putat: nec causam, quæ vera sit, protulit: ideo senex relicta tota quæstione, rediit ad id quod agitur, & ait, *reduc uxorem*: aut dic, quæ res vetat. *Idem.*

Non opus sit.] Reducta scilicet. *Idem.*

77. *Non est nunc tempus.*] Quia socer adest. Et oratorie confugit ad deditionem, defensione titubante. *Idem.*

Acci-

In culpa non est: post de matre videro.
PA. *omnibus modis miser sum: nec, quid agam: scio:*
Tot me nunc rebus miserum concludit pater.
Abibo hinc, præsens quando promoveo parum.
Nam puerum injussu credo non tollent meo;
Præsertim in ea re cum sit mihi adjutrix socrus.
LA. *Fugis? hem, nec quicquam certi respondes mihi?*
Num tibi videtur esse apud sese? sine:
Puerum Phidippe mihi cedo, ego alam. PH. *maxime.*
Non mirum fecit uxor mea, si hoc ægre tulit:
Amaræ mulieres sunt, non facile hæc ferunt.
Propterea hæc ira est: nam ipsa narravit mihi.

Id

Accipias.] Pro *accipe*. Causa cur accipiat. *Donatus.*

78. *Nam is quidem in culpa non est.*] In hoc dicto est quædam faceta irrisio ejus, qui nimis iracundus sit. *Idem.*

Post de matre videro.] Bene de matre concedit, ut de puero extorqueat: quia scit parentum concordiam firmam esse per filios *Idem.*

79. *Omnibus modis miser sum.*] Quid est, *omnibus modis?* utrum & circa parentem, & circa uxorem? an & in reducenda, & in non reducenda? *Idem.*

Miser sum.] An miser sum, cui maxime obtruditur quod maxime fugio, id est, puer. *Idem.*

Omnibus modis miser sum.] Sive reducam, sive non reducam. & hæc ille seorsim, ut senes non audiant. *Mer. Casaubonus.*

80. *Tot nunc me rebus.*] O. l. s. *tot me nunc rebus.* Faërnus.

Concludit pater.] Translatio de fera indagata. Sic *Cicero, circumdatos Verri cancellos* ait. *Donatus.*

82. *Nam puerum, credo*] Omnia facit Poëta, ne aut rem palam faciat, aut intercedat divortium. *Idem.*

Nam puerum credo injussu non tollent meo.] In o. l. s. & Donato hic est ordo verborum, *injussu credo*; pro *tollent* autem Donatus habet, *tollit*, corrupte ut opinor pro *tollet*, quod est in libro Bembino quod ideo placet ut referatur ad Lachetem, cujus utpote avi, in tollendo puero, summa potestas erat. *Faërnus.*

83. *Adjutrix socrus.*] Quæ dixit, *Continuo exponetur.* Donatus.

84. *Fugis? hem.*] Ex verbis patris ostendere voluit, quid agat Pamphilus. & ille *abibo* dixit, hic, *fugis.* Idem.

85. *Num tibi videtur esse apud sese?*] Quasi ob amorem meretricis insanus. *Idem.*

Apud sese.] Animi compos? *M Casaub.*

Sine] *Sine*, separatim accipe: quia vim habet comminantis. *Donatus.*

87. *Non mirum fecit uxor mea, si hoc ægre tulit.*] Aliqui, ut versui consulerent, impresserunt sine pronomine, *mea*; contra tamen omnium librorum fidem. nos ea dictione retenta, ita versum sustentamus, ut τοῦ *mea*, in unam syllabam brevem contracto, itemque τοῦ *hoc*, correpto, in quarta sede sit dactylus. *Faërnus.*

88. *Amaræ mulieres.*] Quasi vir, dixit amaras mulieres. non enim laudat, sed causam dicit, unde uxor offenderit Pamphilum *Donatus.*

Non facile hæc ferunt.] Non facile ferunt pellicatum, neque amorem aliarum in viris. *Idem.*

Non facile hæc ferunt.] Pellicatum scil. & furtivos maritorum amores. *M. Casaubonus.*

89. *Nam ipsa narravit mihi*] Utrum finxit hæc dixisse filiam sibi? an vere κατὰ τὸ συμβαῖνον factum est? Ego neutrum puto: & sic intelligo, quod de uxore sua dicat, ipsa narravit mihi: secundum illud quod supra dixit; Nunc

Id ego hoc præsente tibi nolueram dicere.
Neque illi credebam primo. nunc vero palam est.
Nam omnino abhorrere animum huic video a nuptiis.
LA. *Quid ergo agam Phidippe? quid das consilii?*
PH. *Quid agas? meretricem hanc primum adeundam censeo.*
Oremus: accusemus gravius: denique
Minitemur, si cum illo habuerit rem postea.
LA. *Faciam ut mones. eho puer, curre ad Bacchidem hanc*
Vicinam nostram: huc evoca verbis meis.
Et te oro porro in hac re adjutor sis mihi. PH. *ah,*
Jamdudum dixi, idemque nunc dico Lache,
Manere

mihi in mentem venit, de hac re quod locuta es olim, quum illum generum cepimus. nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. *Donatus.*

90. *Id ego præsente hoc, tibi nolebam dicere.*] O l. s *id ego hoc præsente:* Bembinus vero & Victorianus & aliqui alii, pro *nolebam*, *nolueram*. Faërnus.

91. *Neque illi credebam primo*] Quare non credebas? namque amaræ ad hanc rem mulieres sunt, & sæpe de nihilo suspiciosæ. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur. *Donatus.*

Nunc vero palam est.] Potest hæc lectio teneri, sed mihi ea, quæ est in libro Bembino vehementer placet, *nunc verum palam est.* ut *verum* sit nomen, & sit sensus, jam veritas manifesta est. *Faërnus.*

92. *Abhorrere animum huic video a nuptiis.*] Præpositio, *a*, non est in libro Bembino, & in Victoriano quoque abrasa est. *Idem.*

A nuptiis.] Non dixit *a filia mea:* sed quod pater Pamphili magis doleat, *a nuptiis* inquit. nam Philumenam nolle, irati est: odisse nuptias auctoris. *Donatus.*

93. *Quid ergo agam, Phidippe?*] Mire conturbatur pater, quasi res sua tantum agatur. Et vide quemadmodum Poëta latenter festinet ad rerum cognitionem. *Idem.*

94. *Meretricem hanc.*] Bene *hanc*, quasi eam quæ interturbat. sic enim sumitur hoc pronomen: ut,

Hanccine ego vitam parsi perdere?

Et,

Tuaque animam hanc effundere dextra.

Id est, malam. *Idem.*

Hanc] Quasi dicat, quæ nos perturbat. *Idem.*

Primum.] Bene *primum:* ut intelligamus deinde Pamphilum. *Idem.*

95. *Oremus.*] Utrum rogemus? an quod est verius, omni genere eloquii commoneamus? unde *oratores orare* & *perorare* dicuntur: & *orator* nomen accepit. *Virgilius,*

---- *Talibus orabat dictis.*

Nam qui orat, accusaturus aut commoniturus orat. *Idem.*

Oremus.] Id est, eloquamur. Potest intelligi & *rogemus:* sed non convenit personæ potiori, & causæ, & ipsi verborum ordini. *Idem.*

96. *Si cum illo habuerit rem postea.*] Ut in Eunucho, *Quocum uno rem habebam hospite.* Idem.

97. *Bacchidem hanc vicinam nostram.*] Sic maluit, quam meretricem dicere: ne grave sit cum ea seni loqui, nisi quia vicina est. *Idem.*

Huc evoca verbis meis] Bene servata sunt personis congruentia. Nam socerum monere hanc rem tantum decuit, non etiam facere, ut cum pellice filiæ suæ mitius sermocinaretur. Et, *Huc evoca verbis meis:* deest *eam.* Idem.

99. *Et te oro porro*] Liber Bembinus, pro *&*, *at*, habet: nos tamen, *&*, malumus. *Faërnus.*

100. *Itidemque nunc dico Lache.*] Non displi-

Manere affinitatem hanc inter nos volo,
Si ullo modo est ut possit; quod spero fore.
Sed visne adesse me una, dum istam convenis?
LA. *Immo vero abi, aliquam puero nutricem para.*

displicet mihi hæc lectio; omnes tamen l. s. quoscunque vidi, habent, *idemque*. Faërnus.

102. *Si ullo modo est ut possit.*] Manere scilicet, vel fieri ut maneat. *Donatus.*

103. *Sed visne adesse me una dum istam convenis?*] Melius pronuntiaveris, si renitente & improbante hoc vultu, dicere acceperis Phidippum: quasi non oporteat interesse socerum. Ideo mutat sententiam Laches, & relegat eum in procurationem alterius rei. *Idem.*

Sed vis ne adesse?] Liber Bembinus, & Donatus, *sed vin adesse?* Faernus.

104. *Nutricem para.*] Pro, quære. *Donatus.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

BACCHIS *meretrix.* LACHES *senex.*

Argum. *Laches Pamphili pater, Bacchidem meretricem alloquitur, illamque accusat, quod ad se recipiat filium; illa constanter negat. In hac autem scena, via munitur ad catastrophen.* Thes. 1. *Moderari iram prudentis est.* 2. *Meretrices non facile mores mutant.* 3. *Senis est, cuncta prudenter agere.* 4. *Purgatio post factam injuriam inutilis est.*

BA. *Non hoc de nihilo est, quod Laches me nunc conventam esse expetit.*
Nec pol me multum fallit; quin, quod suspicor, sit quod velit.
LA. *Vi-*

Satura scena, e *Iambicis* & *Trochaicis acatalect.* & *catalect.* v. 1. *MSS.* duo: *me conventam nunc esse.* tertius; *nunc me conv. esse.* v. 2. duo; *quin suspicor quid velit.* v. 8. duo; *ego quoque pol.* v. 9. omnes, ut ed. & v. 12. *res amnes.* v. 13. duo; *nam si id nunc facis* (*facias*) tertius: *nam si id facis nunc.* v. 14. τὸ *me* duo interponunt; *tibi me immer. me tibi imm.* v. 15. omnes, ut ed. v. 18. duo; *uxorem prinsquam hanc d.* v. 21. omnes omittunt *ætatem.* quæres *Guyeti* emendationem confirmat. v. 29. unus; *pollicitare.* Argent. *pollicere.* v. 32. duo; *sed esse falsa fama nolo gnatum s.* v. 39. omnes; *sed reprimam me.* Bœclerus.

Non hoc de nihilo est.] *Rarus vitæ color in hac locutione miscetur a Poëta. Nam meretrix loquitur & senex; & quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex. ut intelligas laborasse Terentium, ut & a lege comicorum recederet, & in actu tantum consuetudinem retineret.* Donatus.

1. *Non hoc de nihilo est.*] Debet mirari meretrix, quum ad senem ducitur: debet timere, quum ad patrem: debet suspicari aliquid, cujus amator jam maritus est. *Idem.*

Non hoc de nihilo] Conjecturalis causa est: Recipis Pamphilum? non recipio. *Idem.*

Nunc me conventam.] Liber Bembinus, Basilicanus, Vaticanus, *me nunc c.* meliore collocatione. *Faernus.*

2. *Ne pol me multum fallit, quin quod suspicor.*] Ordo & sensus hic est, Nec pol me multum fallit, quin quod velit hoc sit quod suspicor: vel, quin quod suspi-

LA. *Videndum est, ne minus propter iram hanc impetrem, quam poßiem:*

Aut ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit.

Adgrediar. Bacchis salve.

BA. *Salve Laches.* LA. *credo edepol te non nihil mirari Bacchis,*

Quid

suspicor, fit hoc quod velit. Ordo, Quin quod velit, fit quod suspicor. *Donatus.*

Nec pol me multum fallit] Non me fallit, quo minus id fit, quod me vocat, quod suspicor. *Idem.*

3. *Videndum est.*] Providendum, cavendum. *Idem.*

Videndum est, ne minus &c.] Laches conscius sibi commotioris animi, meditatur mitiora: idque ex præscripto Phidippi. hujus enim consilio obsequi decrevit, qui non poterat expedire suum. Phidippi ordo erat: *oremus: accusemus gravius; minitemur.* accusatio est. Bacchis receptat Pamphilum. Sequitur demonstratio criminis. quod cum jurejurando expurgaret Bacchis, non opus erat ad *minas* progredi. Laches tamen seniliter diligens illuc quoque descendere parat. v 39. *aliter si facias.* sed reprimit se. *Bœclerus.*

Ne minus propter iram.] Quia non erat verisimile, bonum esse patrem meretrici interturbanti: reddit rationem senex, cur agat mitius, ne videatur personæ modus non esse servatus. *Donatus.*

Ne minus propter iram hanc impetrem, quam possem.] Vide Phorm. act. 1. sc. 5. Etiam Quintil. *Bonus altercator vitio iracundiæ careat. Nullus enim rationi magis obstat affectus, & fert extra causam.* Mer. Casaubonus.

Impetrem] Perficiam, dictum a patrando: cujus rei difficultas, ob tarditatem complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia quæ sunt ardua, verbum hoc commodavit ac dedit. *Donatus.*

4. *Quod post me minus fecisse satius sit.*] Satisfaciendo minuisse. *Idem.*

Quod post me minus fecisse satius.] Si *sit* pro videatur acceperis, erit sensus, Ne quid faciam plus, quod post, dum pœniteat me, videatur satius minus fecisse. Si *sit* pro erit acceperis, erit sensus: Videndum est ne quid plus faciam: quod quum fecero, postea satius sit, me non fecisse & satisfacere. Aut certe duas res significat, quibus inter utrumque temperandum esse demonstrat: ut per illud supra lenitatem tenendam: per hoc intra, authoritatem defendendam esse commoneat. An *minus fecisse*, pro pœnitere. Sic enim veteres dicebant, *Mato factum*, & *nolo factum:* quum alicujus rei eos pœnitebat. *Idem.*

Sit.] Modo *sit* pro videatur posuit. *Idem.*

Quod me post minus fecisse satius sit.] Ex libro Bembino, ac Victoriano, & Donato hunc ordinem verborum repono, *quod post me:* eliditur autem, *s*, ex *satius*, ut sit iambus in ultima: est enim octonarius iambicus quadratus. sicut & tres primi hujus scænæ. sequentes vero ex eodem libro ita ordinamus:

Adgredior. Bacchis salve.

BA. *Salve Laches.* LA. *credo edepol te nonnihil mirari Bacchis,*

Quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare jussi.

ut primus horum sit dimeter iambicus catalecticus, secundus, contracto *nihil*, in unam syllabam, item tertius sunt iambici octonarii catalectici; qui vero sequuntur, ut in impressis ordinati sunt, ita eos conservamus. *Faernus.*

Quod post me minus fecisse satius sit.] Quod satius sit me non fecisse. Alludit ad vulgatum illud, *Ne quid nimis.* Dicebant etiam vulgo, *plus minusve aliquid facere:* quo etiam Terent. usus. Phorm. act. 3 sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

5. *Aggrediar. Bacchis, salve.*] Bene *aggrediar*, quasi rem arduam, & incongruam seni. vel, *aggrediar*, ut meretricem circumveniam. *Virgilius,*

Ta-

Quid sit, quapropter te huc foras puerum evocare jussi.
BA. *Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit mihi in mentem quæ sim:*
Ne nomen mihi quæstus obstet apud te: nam mores facile tutor.
LA. *Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli mulier:*
Nam jam ætate ea sum, ut non sit peccato mihi ignosci æquum:
Quo

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis. Donatus.

Bacchis, salve.] Non ita meretrici obsequitur senex: quanquam vult adimere timorem personæ suæ. *Idem.*

Credo adepol te nonnihil mirari.] Ipsum prooemium mollius & lenius est, ut ostendat se non jurgaturum senex. *Idem.*

7. *Quid sit.*] Deest rei: ut sit, *quid sit rei.* Idem.

8. *Ego pol quoque etiam timida sum.*] Παρέλκον tertium. Ut, *Multa quoque & bello passus.* Et obsequenter posuit non solum se mirari, sed etiam pavere. *Idem.*

Ego pol quoque etiam timida sum.] Bene *etiam*: ut hoc dicat, non solum miror, sed etiam timeo. Et nove, *timida sum*, pro timeo. *Idem.*

Ego pol quoque etiam timida sum, cum venit mihi in mentem, quæ sim.] *Venit*, quod præsentis temporis est, pyrrichius est, eliso t, aut certe τὸ *mihi* additicium est: utique enim *mihi* subintelligitur. ut & in Eunucho,

Et illud de Rhodio dictum cum in mentem venit.

Virgil.

Nec venit in mentem, quorum consederis arva. Faërnus.

9. *Ne nomen mihi quæstus*] Id est, nomen quod inest meo quæstui. *Donatus.*

Nomen quæstus obstet.] Quem exerceo scilicet: id est, *Quod est quæstui mihi.* Idem.

Ne nomen mihi quæstus.] Id est, quod meretrix sum. Legitur &, *nomen meo quæstui obstet.* Idem.

Ne nomen mihi quæstus obstet apud te: nam mores facile tutor.] *Quæsti* legitur in libro Bembino, antiqua declinatione. Ceterum nec in eo libro, nec in Vaticano, nec in Victoriano sunt duæ illæ dictiones, *apud te*, quæ multum incommodant versui, & parum sensui prosunt. sed ne sic quidem versus procedit, nisi ex magna licentia: deest enim una syllaba, quam nos unius tantum litteræ mutatione supplemus, legendo pro *obstet*, *obsiet.* ut sit, *Ne nomen mihi quæsti obsiet.* hoc modo, & versus est iambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri, & iambum habet in quarta, quod huic generi versuum prope solemne est, & antiquissima lectio conservatur. Si quis tamen malit *obstet*, versus sustentatur dissolutione diphthongi. *Faërnus.*

Ne nomen mihi quæsti obsiet.] Ne genus quæstus, quem exerceo, mihi fraudi sit apud te. meretricium scil. non enim omnis quæstus male audit. Unde Cic. *De artificiis & quæstibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, hæc fere accepimus.* *quæsti*, pro, quæstus, antique, ut infra, sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

Mores facile tutor.] Hoc empto, quod quæstus causa sum meretrix, ceteros mores facile præstabo innoxios, infra sc. 3.

Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.

& leno pariter, Ad. act. 2. sc 1.

Leno ego sum: ac ita ut usquam fuit fide quisquam optima.

Mer. Casaubonus.

10. *Si vera dicis.*] Interrogabo scilicet. *Donatus.*

Si vera dicis nihil tibi pericli a me est mulier.] Aliam collocationem verborum, quæ versui convenientior est, habent o. l. s. *nihil tibi est a me pericli mulier.* Faërnus.

11. *Jam ea ætate sum, ut non sit peccato mihi ignosci æquum.*] Qui jam ipse non do veniam. an quia mihi peccanti non danda est? Et est ordo, ut non sit mihi æquum peccato ignosci. Necessaria igitur ambiguitas. aut enim *sit* pro videatur: aut *peccato*, pro peccatorum:

Quo magis omnes res cautius, ne temere faciam, accuro.
Nam si facis, facturave es, bonas quod par est facere;
Inscitum offerre injuriam tibi: immerenti iniquum est.
BA. *Est magna ecastor gratia de istac re, quam tibi habeam.*
Nam qui post factam injuriam se expurget, parum mihi prosit.

Sed

aut *peccato mihi*: pro peccanti mihi, aut peccato meo. aut deest *in*, ut sit in peccato. *Donatus.*

Peccato.] Ἡμαρτηκότι, si peccaverim: ut *jurato mihi*, &c. Mer. Casaubonus.

12. *Cautius, ne temere faciam.*] Seniliter additum post *cautius, ne temere faciam.* Donatus.

13. *Nam si id nunc facis, facturave es.*] Τὸ *nunc*, non ponit Donatus, citans hæc super eo loco, *Fac eadem, ut sis porro.* ne liber quidem Bembinus eam vocem habet: ac neque particulam, *id.* Faërnus.

Facturave es.] Etiamsi non facies. *Donatus.*

14. *Inscitum.*] Me scilicet, si injuriam faciam. *Idem.*

Inscitum.] Inelegans, non bonum. Et bene non dixit *durum*, aut quid tale, sed *inscitum*: quo verbo maxime mulieres & meretrices utuntur. *Scitum* enim dicunt quod placet: *inscitum* quod displicet. ut *Per ecastor scitus puer natus est e Pamphilo.* Hoc tale est quod dixit *inscitum* ex abundanti: quale est apud *Virgilium*,

--- *Nec post arma ulla rebelles*
Æneada referent. Idem.

Offerre injuriam.] *Offerimus* injuriam non merenti: *reddimus* ei qui meretur. *Idem.*

Inscitum offerre injuriam tibi me immerenti iniquum est.] Bembinus liber non habet dictionem *me*; quam & Donatus, eam subaudiri volens, non esse in contextu ostendit: alii libri eam varie collocatam habent; aliqui enim dictioni *tibi* præponunt, aliqui postponunt: ut sæpe evenit dictionibus subditiciis. sane in aliquibus libris, inter quos est idem Bembinus & Victorianus, hi versus ita ordinati sunt:

Nam si facis, facturave es, bonas quod par est facere,
Inscitum offerre injuriam tibi: immerenti iniquum est.

Distinguendum est autem post *tibi*, ut sit sensus, offerre injuriam tibi, quæ vel mulier sis, vel meretrix, est inscitum: immerenti vero, etiam iniquum est. *Faernus.*

Iniquum est.] Non inscitum tantum (ut vos mulieres amatis loqui) & inelegans; sed palam injustum. Alii, iniquum fuerit, inscitum (i. insulsum) me, offerre, &c. ut sit accusativus. Alii cum Faerno legunt: *Inscitum offerre injuriam tibi*; (mulieri) scil. *immerenti, iniquum.* i. e. immerenti autem, & innocenti, etiam iniquum est. *Mer. Casaubonus.*

15. *Est magna ecastor gratia, de ista re, quam tibi habeam.*] Imitatur hic & senile, & fœmineum tardiloquium. Suffecerat enim, *ago gratias.* Donatus.

Est magna ecastor gratia] Donatus: *Imitatur hic & senile* (in præcedentibus sc.) *& fœmineum tardiloquium.* sed cur ad sexum & ætatem referimus, quod habet propiores in ipsa οἰκονομίᾳ causas? nam & Laches decreverat, accurate agere ac comiter; & Bacchis blandæ orationis subsidio ad senem, quem sibi adversum jam suspicabatur, uti constituerat. unde postea senex: *facilem benivolumque lingua tua jam tibi me reddidit.* Bœclerus.

Est magna ecastor gratia de hac re quam tibi habeam.] Incitatur hic & senile & fœmineum tardiloquium. Suffecerat enim, *ago gratias.* Mer. Casaubonus.

16. *Nam qui post factam injuriam se expurget.*] Sic in Adelphis ait: *Indignum te esse injuria hac, indignis quum egomet sim acceptus modis.* Donatus.

Parum mihi prosit.] Si sic accipiatur, ut scriptum est, λιτότης est aut ταπείνωσις, & ita intelligendum, quasi dixerit, multum mihi nocuerit, imo me everterit. *Idem.*

Nam

Sed quid istuc est? LA. *meum receptas filium ad te Pamphilum.* BA. *ah.*

LA. *Sine dicam: uxorem hanc priusquam duxit, vestrum amorem pertuli.*

Mane. nondum etiam dixi id quod volui. hic nunc uxorem habet;

Quare alium tibi firmiorem amicum, dum tempus consulendi est.

Nam

Nam qui post factam injuriam se expurget parum mihi prosit.] Hic necesse est vel ex *parum*, m, elidere, quamvis sequente consonante, ut dactylus sit in sexta, vel *injuriam* trisyllabum facere, coalescentibus in unum duabus extremis vocalibus. mihi tamen magis placeret, si deleto pronomine, *se*, quod ego arbitror ab interpretante superscriptum, deinde in contextum irrepsisse, absolute legatur, *Nam qui post factam injuriam expurget.* non tamen muto, neque detraho quicquam. *Faernus.*

Mihi parum prosit.] Λιτότης, pro, multum nocuerit. *Mer. Casaubonus.*

17. *Sed quid istuc est?*] Nunc demum ad rem redit. *Donatus.*

Meum receptas filium.] Intensio criminis. Et non *recipis*, sed *receptas.* Et ne diceret, Quid tua, *meum filium.* Idem.

Meum receptas filium ad te.] Status conjecturalis, quæ conjectura diluitur per ἄτεχνον πίστιν, id est, jusjurandum, ac tormenta servorum. *Idem.*

Ah!] Quod falsum est, reclamavit meretrix statim: & voluit contradicere, si permitteret senex. *Idem.*

18. *Sine dicam.*] *Virgilius,*

---- *Sine me hac haud mollia fatu,*
Sublatis aperire dolis. ----

Idem.

Uxorem hanc prius quam duxit.] Hanc quasi molestam, & quæ hæc nolit pati. *Idem.*

Uxorem hanc prius quam.] A persona sua, Prius quam hanc duxit, vestrum amorem pertuli. Et quia multum diuque amaverit, *pertuli* dixit, quæ est longi temporis significatio. *Idem.*

Hanc prius quam duxit.] Ante rem a præteritis & ante actis. *Idem.*

Vestrum amorem pertuli.] Ἀποσιώπησις, ut in Heautontim. *At ne illud haud inultum, si vivo, ferent. Non jam, non tute cohibes?* Idem.

Vestrum.] Non, ipsius Pamphili. Ergo blande & honorifice. Non enim illius amorem, & tuum quæstum: sed amorem vestrum. nihil potuit dici familiarius. *Pertuli* autem, quantam vim patientiæ habet, quantumque ponderis, ne lædi mereatur ulterius. *Idem.*

19. *Nondum etiam dixi id quod volui.*] Apparet senem tarde, & longe loquentem interpellari vultu responsuræ meretricis: quum ille sibi silentium præberi velit. Sic *Virgilius* Latinum inducit dicentem,

---- *Sine me hac haud mollia fatu*
Sublatis aperire dolis: simul hoc animo hauri,

Et ad postremum de Turno:

Ut primum fari potuit, sic incipit ore.

Idem.

Mane; nondum etiam.] Ἀποσιώπησις tertia. *Idem.*

Mane.] Interpellabat enim Bacchis, non sustinens audire, quæ sibi falso objici sciebat. *Mer. Casaubonus.*

Hic nunc uxorem habet.] Cum denuntiatione pronuntiandum est: quasi dicat, alia res est. *Donatus.*

20. *Quare alium tibi amicum firmiorem.*] Magna moralitas in denuntiatione, magna proprietas, sic enim dicimus, *Quare tibi.* Virgilius,

---- *Quærat sibi fœdera Turnus.*

Idem.

Quare alium tibi amicum firmiorem.] *Firmiorem* pro firmo. non enim firmum concedit esse Pamphilum: quem vult intelligi deceptorem esse Bacchidis, non jam amatorem stabilem. *Idem.*

Qua-

Nam neque ille hoc animo erit ætatem, neque pol tu eadem istac ætate.

BA. *Quis id ait?* LA. *socrus.* BA. *me ne?* LA. *te ipsam: & filiam abduxit suam:*

Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere.

BA. *Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem,*

25 *San-*

Quare alium tibi amicum firmiorem] Oratorie senex quasi consulit meretrici, quam vocaverat incusandam. *Donatus.*

Quare alium] A præsentibus & a futuris. *Idem.*

Amicum firmiorem] Callide senex, quasi jam non Pamphilo consulat, sed Bacchidi, *quare alium*, dixit. *Idem.*

Quare alium tibi amicum firmiorem, dum tempus consulendi est.] Aliqui libri non habent dictionem *amicum*, & ex iis est Victorianus: in quo tamen postea superscripta est. Bembinus eam dictionem præpositam habet dictioni *firmiorem*; alii libri & Donatus postpositam, ut jam diximus evenire subditiciis dictionibus, ut nullam certam sedem habeant. Ceterum quod sequitur, idem liber Victorianus & Bembinus ita habent, *Dum tibi tempus consulendi est.* ut exigit ratio versus, qui est trochaicus tetrameter acatalecticus, ut sequens. *Faërnus.*

Dum tempus consulendi est.] Sensus, dum ætas in flore posita est, facies vendibilis etiam nunc est. Et est ordo, Dum tempus est consulendi tibi. & bis subaudiendum est *tibi.* Donatus.

21. *Nam neque ille hoc animo erit ætatem.*] *Ætatem*, pro, tam diu quam longa est ætas. *Idem.*

Neque pol tu eadem istac ætate.] Σχῆμα λογχ πλοκή. prius *ætatem* adverbium, & posterius nomen. *Idem.*

Neque pol eadem ista ætate tu] Supra, act. 2. sc. 1. *cur non aut istac mihi ætas & forma est, aut tibi hæc sententia.* Mer. Casaubonus.

22. *Quis id ait?*] Non interrogatio, sed firma negatio est. *Donatus.*

Quis id ait?] Quum dicat senex, *Meum receptas filium:* mirum est illam dicere, *Quis id ait:* sed ab accusatore testimonium quærit. Et bene *ait*, quasi vanum. sic enim dicimus, *ait, aio*, de rebus nugatoriis. *Idem.*

Quis id ait?] Moraliter meretrix missa fecit omnia, quæ in medium senex contulit: & soli intentioni, Meum receptas filium ad te Pamphilum: *quis id ait*, respondit. *Idem.*

Socrus.] Terribiliter, quasi quæ maxime sciat, & quæ maxime doleat. Ergo & oculis & labris pronuntiandum est. *Idem.*

Et filiam abduxit suam.] Addidit ad personam testis, & facta: quia minus idoneum videbatur socrum dixisse de pellice. & simul ostendit, quantopere hoc animadvertendum sit, ex quo tantæ turbæ sint concitatæ. *Idem.*

Abduxit suam.] *Abduxit*, proprie. *Accersi* enim dicitur ad maritum: *abduci* a marito ad divortium. Sic *Virgil.*

---- *Et gremiis abducere pactas.*

Idem.

23. *Puerumque ob eam rem.*] Hoc sic pronuntiat senex, quasi qui dicat, Ecce quarum rerum tu causa. Et hæc oratio de iis est, quibus ostendimus, nos posse graviter accusare, sed nolle. *Idem.*

Qui natus est, extinguere.] Omnes fere libri scripti inter quos Bembinus & Victorianus, ita collocant, ut & ratio trochaici exposcit, *natus qui est.* Faërnus.

24. *Aliud si scirem, qui firmare.*] Mire, dum quærit quo firmet fidem, fidem sibi acquisivit atque adscripsit. *Donatus.*

Apud vos possem fidem.] Bene *vos*: quia & *hic* dicit, & *socrus.* Idem.

24 & 25. *Aliud si scirem, qui firmare*

Sanctius quam jusjurandum, id pollicerer tibi Lache,
Me ſegregatum habuiſſe, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.
LA. *Lepida es. ſed ſcin, quid volo potius ſodes facias?* BA. *quid vis? cedo.*
LA. *Eas ad mulieres huc intro, atque iſtuc jusjurandum idem*
Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine expedi.
BA. *Faciam: quod pol, ſi eſſet alia ex hoc quæſtu, haud faceret, ſcio,*
Ut de tali cauſa nuptæ mulieri ſe oſtenderet.
Sed nolo falſa fama eſſe gnatum ſuſpectum tuum:

Nec

re meam ap. v. p. fidem ſanctius quam jusjurandum.] De jurejurando, & explicatione hujus loci vide *Chreſtomath.* voc *jusjur.* Bœclerus.

25. *Sanctius quam jusjurandum.*] Bene dum aliud agit, etiam perſonam commendat. nam non eſt levis, quæ jurejurando nihil ſanctius ſciat. *Donatus.*

Sanctius.] Firmius. *Idem.*

Quam jusjurandum.] Cicer. *Nullum enim vinculum ad adſtringendam fidem jurejurando majores arctius eſſe voluerunt* Mer. Caſaubonus.

26. *Me ſegregatum habuiſſe.*] Bono ſignificatu uſa eſt: quaſi ipſa hæc fecerit. Et bene *ſegregatum:* non enim disjunctum aut repudiatum proprie diceret. *Donatus.*

Uxorem ut duxit.] *Ut*, adverbium eſt temporis, pro *ex quo.* Idem.

Ut duxit.] I. e. ex quo duxit. *Mer. Caſaubonus.*

27. *Lepida es.*] Senex cum meretrice loquens, eo potius nomine laudavit eam, quo meretrices ſolent laudari, quam quo matresfamilias. ſic & ſupra quum inſcitum ſe diceret, rationem habuit, quæ eſſet cum qua loqueretur. *Donatus.*

Sed ſcin' quid volo potius.] Hinc deliberativa incipit. *Idem.*

Sodes.] Si audes, ſi vis. *Idem.*

28. *Eas ad mulieres huc intro.*] Non dixit ad ſocrum & ad uxorem, terribilia nomina & inimica meretrici: ſed quod facile eſt, *ad mulieres.* Sic alibi, *mulier mulieri congruit.* Et ne longe videretur, addidit, *huc intro.* Idem.

Atque iſtic jusjurandum.] Id eſt, quod tu mihi pollicebaris. *Idem.*

29. *Exple animum hiis, teque hoc crimine expedi.*] *Explere*, pro *exinanire*, Terentianum eſt. *Expedire* dicitur, qui pedem retentum liberat. *Idem*

Exple animum.] Quod illis profis? *Idem.*

Exple animum iis.] Exonera ſollicitudine: Si quidem, ut Don. cenſet, τὸ *ex*, in *explere*, ſit privativa (ut interdum) particula. Sed præſtat ut pro ſatisfacere accipiamus: ut & And. act. 1. ſc. 2.

Dum tempus ad eam rem tulit, ſivi; animum ut expleret ſuum.

& ita videtur ipſe Terent. infra explicare; ſc. 2.

---- *Exquire, adeſt; quod ſatis ſit, faciet ipſa.* Mer. Caſaubonus.

30. *Quod pol ſi eſſet alia ex hoc quæſtu.*] Vigilanter Poëta, ne non veriſimile videretur, id ullam feciſſe meretricem, ille lectorem prævenit. & ſic fere in omnibus *Terentius*, quæ minus pervulgata ſunt, quæque abhorrent a conſuetudine, agit. *Donatus.*

31. *Ut de tali cauſa.*] Id eſt, amore mariti ejus & pellicatu. *Idem.*

Nupta mulieri ſe oſtenderet.] Plus dixit, quam, *Nuptam alloqueretur.* Idem.

32. *Sed eſſe falſa fama nolo gnatum*] Bene, quo ſit gratiolior, non propter ſe dicit, quod facit, facere. *Idem.*

Sed eſſe falſa fama nolo.] In Bembino deeſt τὸ *eſſe*, ſed perperam: ceterum hunc ordinem verborum habet, quem

&

Nec leviorem vobis, quibus est minime æquum, viderier
Immerito: nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.
LA. *Facilem, benivolumque lingua tua jam tibi me reddidit.*
Nam non sunt solæ arbitratæ hæ: ego quoque etiam hoc credidi.
Nunc cum ego te esse præter nostram opinionem comperi,
Fac eadem ut sis porro. nostra utere amicitia, ut voles.
Aliter si facias. reprimam me, ne ægre quicquam ex me audias.

Verum

& Donatus ponit, addito tamen verbo *esse: sed nolo falsa fama esse*; aliqui etiam libri sic habent, *sed nolo esse falsa fama.* utrumque melius quam quod in lectione vulgata est; quod quidem ad versum attinet. *Faërnus.*

33. *Nec leviorem vobis.*] Quid *leviorem*? an minus charum? ut contra *gravis*, honore dignus, & charus intelligitur. *Virgilius*,

Ferit ense gravem Tymbræum Osirim.

Gravis etiam molestus intelligitur. ut *Sallustius*, *Graviore bello qui prohibituri venerant socii, frigere.* *Gravis* etiam languidus. *Virgilius*,

Ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo.

Donatus.

Nec leviorem.] Ut contra, *gravis*, honore dignus & charus. *Idem.*

Leviorem.] Minus constantem, infidum. *Mer. Casaubonus.*

Quibus est minime æquum.] Parentibus scilicet. *Donatus.*

34. *Immerito.*] Bona exceptio. hoc enim & cavere nobis, & præstare aliis possumus. *Idem.*

Immerito.] Nam *meritus est de me.* Παρόμοιον. Idem.

Nam meritus de me est, quod queam, illi ut commodem.] Et hoc artificiose *Terentius*, ne vel meretricem dure a Pamphilo segregaret. *Idem.*

Quod queam, illi ut commodem.] Sic in Andria, *Magis id adeo mihi ut incommodet, quam ut obsequatur gnato.* Idem.

35. *Facilem, benevolumque, lingua tua*] *Facilem* ad peccatum, *benevolum* ad iracundiam retulit. *Idem.*

Lingua tua] Consuetudine magis, quam ratione dicit, *tua lingua.* ergo pro homine ipso. *Idem*

Lingua tua jam.] Subdistingue *jam*: ut appareat, Si lingua tua jam, quanto magis facta. *Idem.*

36. *Nam non sunt solæ arbitratæ hæ.*] Nunc fatetur, se quoque accusatorem fuisse: nunc vero benevolum factum. *Idem.*

Hæ.] Cum ἀποστροφῇ. Idem.

Ego quoque hoc etiam credidi] *Quoque* & *etiam* supervacue posita sunt: sed hic confirmationem ostendunt. *Idem.*

Ego quoque hoc etiam credidi.] Ex auctoritate libri Bembini deleo dictionem *hoc*, sine detrimento versus & sensus. *Faërnus.*

37. *Præter nostram opinionem.*] Pro contra. *Donatus.*

Præter nostram opinionem] Hoc est, innoxiam. *Idem.*

38. *Fac eadem ut sis porro.*] Hoc est, persevera purgata esse. vult enim & de futuro cautum esse: ut supra, *Nam si id facis, facturave es.* Idem.

Nostra utere amicitia.] Non jam *amore*, sed *amicitia.* Idem.

39. *Aliter si facias.*] Ἀποσιώπησις. Idem.

Sed reprimam.] Τὸ *sed*, delendum ex aucto-

Verum te hoc moneo unum, qualis sim amicus, aut quid possiem,
Potius quam inimicus, periclum facias. BA. *faciam sedulo.*

auctoritate libri Bembini ac Victoriani, & ratione trochaici. *Faernus.*

Ne agre quidquam ex me audias.] Utrum *agre* pro *male*? an *agre* pro *invita*? Donatus.

40. *Verum hoc te moneo unum.*] Hæc figura oratoria, δείνωσις dicitur. *Idem.*

Qualis sim amicus, aut quid possiem.] In secunda oratione *Sallust.* ad Jugurtham, *Nam vim magis, quam benevolentiam ejus experire mallem.* Idem.

Qualis sim amicus, aut quid possiem.] Hoc genus comminationis minus habet amaritudinis, sed plurimum gravitatis. *Idem.*

41. *Potiusquam inimicus, periculum facias.* BA. *faciam sedulo.*] Responsionem Bacchidis in hoc versu, Bembinus liber non habet, quam & in paucissimis aliis invenias: & putamus non necessariam. superest ut versui consulatur, quod sic facimus: ex aliquibus libris scriptis, in quibus est Victorianus, legimus *periclum*: & quattuor primis sequentis scenæ verbis hunc versum supplemus: ea sunt, *nihil apud me tibi.* ut *nihil*, in unam syllabam contracto, &, d, ex *apud* eliso, fit in sexta sede hujus trochaici, dactylus. *Faernus.*

Potius quam inimicus.] Contra quam ille (ut Don. hic) nescio quis apud Sall. *Nam vim magis quam benevolentiam ejus experiri mallem.* Est autem in his Terentii, tacita comminatio, cum professione benevolentiæ. *Mer. Casaubonus.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS *senex.* LACHES *senex.* BACCHIS *meretrix.*

Argum. *Quæ dudum Lacheti, eadem hæc Phidippo Bacchis promittit, se intro abituram ad Sostratam & Myrrhinam, & se a crimine objecto purgaturam.* Thes. 1. *Nutrices puerorum curam agere sedulo debent.* 2. *Nulla meretricibus religio neque fides.* 3. *Tormentis sæpe veritas exploratur.* 4. *Levia errata, ne sint dissidii causæ.*

PH. *Nihil apud me tibi*
Desieri patiar: quin quod opus sit, benigne præbeatur:

Sed

Iambicis Octonariis catalecticis constat. v. 4. MSS. nostri omnes; *adduxit.* & v. 6. *nec has resp.* & v. 7. *exquirere licet.* v. 15. duo; *discedet.* v. 17. post *ipsa*, omnes; *B. faciam.* v 21. unus; *i, atque exple animum his & coge ut credant.* illud *i*, a secunda manu est. antea fuit vel *ita*, vel *ito*. accessit glossema. v. 25. omnes; *cognoverint.* Bœclerus.

Nihil apud me tibi desieri patiar.] *Verba nutricis fuisse Poëta demonstrat, petentis ordine longo, quæ sibi præbenda sint. unde quasi tædio singulorum generaliter hæc respondit.* Donatus.

1. *Nihil apud me tibi desieri patiar.*] *Apud me*, dixit pro, Apud eum, ubi futura es. *Idem.*

2. *Desieri patiar.*] Noluit dicere *deesse*: sed *desieri* dixit, ut id quod minus usitatum est, magis delectet auditum. *Idem.*

Desieri.] Deesse, ut supra, & in Eun. *Nihil cum est, nihil desit tamen.* Mer. Casaubonus.

Desieri patiar, quin quod opus sit benigne præbeatur.] Hunc versum omnes fere l. a. simul ponunt, cum illis quattuor verbis, quibus ultimum versum prece-

Sed cum tu satura atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

LA. *Noster socer, video, venit: puero nutricem adducit.*

Phidippe, Bacchis dejerat persancte. PH. *haccine ea est?*
LA. *hæc est.*

PH. *Nec pol istæ metuunt deos: neque has respicere deos opinor.*

BA. *An-*

præcedentis scænæ supplevimus. sed illis detractis remanet ille quem ascripsimus, qui est trochaicus tetrameter, ut præcedentes: licet illi catalectici, hic acatalecticus. *Faërnus.*

Benigne prabeatur.] *Benigne*, large. hoc enim est gratius, non solum præbere, sed benigne præbere. *Donatus.*

3. *Sed quum tu satura, atque ebria eris.*] Hoc est in nutricibus non solum non turpe, sed etiam necessarium. Et, *hic satur*, & *hac satura* fecit. *Idem.*

Cum tu satura, atque ebria eris.] De saturitate concedo: sed ebrietas nutricum perniciosa sæpe infantibus non una ratione. Sed & apud Aul. Gell. *Si improba, si informis, si impudica, si temulenta est*, malæ nutricis signa, & notæ. Conjiciebant igitur τὸ *ebria* hic ἐν παρέλκοντι, ut Grammatici loquuntur, positum, non aliud quam bene saturam significare. Ita enim vocem *ebriam*, pro *pleno*, usurpari interdum, satis notum est. Etiam apud Plaut. *cœnam ebriam*, lautam, copiosam, exponunt vulgo. Idem, *saturitate ebrium*, dixit in Captivis. Sed contrarium suadet apertiss. Plauti testimonium; *Opus nutrici utrum habeat veteris vini, largiter ut dies noctesque potet.* Sed & vino *ali vires, sanguinem coloremque*, tradit. Plin. Nec tamen ista satisfaciunt, ut vinum nutricibus conducere credam ego: viderint medici. *Mer. Casaubonus.*

4. *Noster socer, video, venit.*] *Noster*, blandientis dictum est. *Virgilius*,

Noster eris. ----

Et magis hoc consuetudine dictum est, quam integritate. Aut certe ordo est, Noster socer venit: & deinde, *video*. Aut deest *ut*: ut sit, *ut video*. Donatus.

Puero nutricem adduxit.] Placet mihi, *adducit*, quod in libro Bembino est, ut per præsens tempus omnia enuntientur, *venit, adducit*. ita conjicere licet fuisse & in Victoriano, nam x, in litura est. *Faërnus.*

5. *Dejerat*] Deos jurat. ut,

---- *Maria omnia jura.*

Aut valde jurat. *Donatus.*

Bacchis dejerat.] Si correpte, *dejerat*, Deos jurat: si producte, valde jurat. Et bene senem iratum præoccupavit, dicendo, *dejerat sancte:* ne confligeret cum meretrice, & fieret fabula longior. *Idem.*

Haccine ea est] Imitanda irati contemplatio: quasi dicat, Hæc est, quam uxori Pamphilus anteponit. *Idem.*

6. *Nec pol istæ metuunt Deos.*] Hoc argumentum est, non illam vera jurare. Sanctum, ait, jusjurandum est, aut metu religioso, aut suppliciis sacrilegorum. At vero nec religiosæ sunt meretrices, inquit, nec dant pœnas: quippe quæ a Diis contemnantur. Tale est apud *Virgilium* de violato luco, qui vindicatus non est:

Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis:
Et quo sed faciles nymphæ risere sacello.

Idem.

Neque has respicere Deos opinor.] Et inferiores sunt, inquit, quam in quas Dii vindicent. *Idem.*

Neque has respicere Deos.] Nec merentur ut Diis pœnas teferant, quia nec curæ Diis esse dignæ sunt. Et est ἀμφιβολία, quæ sensu manifesta est *Idem.*

Neque has respicere Deos opinor.] *Plautus Persa* 4, 4, 33:

---- *nam generi lenonio*
Nunquam ullus Deus tam benignus fuit, qui fuerit propitius.

explicatio sententiæ habetur in *prologo Rudentis v.* 25. *&c.* Bœclerus.

Neque has respicere Deos opinor.] Vel præmiis vel pœnis afficere, ut quas non omnino dignentur Dii sua cura & providentia. Nam malos extra providentiam

Ba. *Ancillas dedo: quo lubet cruciatu per me exquire.*
Hac res hic agitur: Pamphilo me facere ut redeat uxor,
Oportet. quod si perficio, non pœnitet me famæ,
Solam fecisse id quod aliæ meretrices facere fugitant.
La. *Phidippe, nostras mulieres suspectas fuisse falso*
Nobis, in re ipsa invenimus. porro hanc nunc experiamur. nam si
Compererit crimini tua se falso uxor credidisse,
Missam iram faciet. sin autem est ob eam rem iratus gnatus,

Quod

tiam Deorum esse putabant antiqui non pauci. *Mer. Casaubonus.*

7. *Ancillas dedo.*] Repudiato jurejurando ad aliud transit firmius documentum. *Donatus.*

Quolibet cruciatu per me exquire.] *Per me*, hoc est, me permittente: ut quod per legem tibi non licet, per me liceat. *Per me* ergo, me authore & permittente. *Idem.*

8. *Hac res hic agitur.*] Aut sic intelligendum est, quasi dicat, Hoc agebamus quum tu advenires: aut cum asseveratione pronuntiandum est, ut sit *res* veritas: quasi dicat, Hic non verba sunt, sed res agitur. *Idem.*

Hac res hic agitur.] Propositio eorum quæ dictura est, hoc modo,

Hac res hic agitur. (quæ res?) *Pamphilo, me facere ut redeat uxor,*
Oportet: quod si perficio, non pœnitet me fama,
Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant.

Multa *Terentius* feliciter ausus est, arte fretus: nam & socrus bonas, & meretrices honesti cupidas, præter quam pervulgatum est, facit: sed tanta vigilantia causarum & rationum momenta subjungit, ut ei soli merito videantur omnia licere. Nam hoc contra illud est, quod alibi ait, commune esse jam omnibus comicis bonas matronas facere, meretrices vero malas. *Idem.*

Licet hac res hic agitur.] *Licet*, non est in libro Bembino nec Victoriano: nec ponitur a Donato, & a versu respuitur. *Faërnus.*

9. *Non pœnitet me fama.*] Hæc figura λιτότης dicitur: minus enim dicit, quam significat. nam, *Non pœnitet me famæ* pro eo quod est, Magnam famam cupide acquisiverim, significat. *Donatus.*

Non pœnitet me fama.] Ne quæreremus, qui hoc meretrici prodesse posset. *Idem.*

10. *Solam fecisse.*] Bene *solam*, ne nescisse officium meretricis Poëta videretur. *Idem.*

Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant.] Id est, reconciliasse uxorem marito. *Idem.*

11. *Nostras mulieres suspectas fuisse.*] Id est, in suspicione positas. Nam esse suspectas, ambiguum est: & nunc ejus partem manifestam videmus. *Idem.*

12. *Nobis, in re ipsa.*] *Nobis*, aut abundat, aut *cum molestia nostra* significat. *Idem.*

Porro hanc nunc experiamur.] *Porro nunc*, futurum tempus ostendit. nam si jam invenisti quid, experiaris & ea, quæ restant in reliquum tempus: quia jam de præteritis purgata est. *Idem.*

Hanc experiamur.] Id est, utamur opera ejus. *Idem.*

13. *Crimini tua se falso uxor credidisse.*] *Crimen* proprie dicitur id, quod factum est. *Cicero, veruntamen fac, tametsi criminosum id est.* Id est, falsa insimulatio est. *Idem.*

Crimini.] *Crimen* nunc, pro falsa suspicione. *Virgil.*

---- *Formidine crimen acerbat.*

Et,

---- *Semperque odiis, & crimine Drances*
Infensus juveni Turno. ----

Quod peperit uxor clam, id leve est: cito ab eo hac ira abscedet.
Profecto in hac re nihil mali est, quod sit dissidio dignum.
PH. *Velim quidem hercle.* LA. *exquire: adest: quod satis sit, faciet ipsa.*
PH. *Quid mihi istac narras? an quia non tute ipse dudum audisti,*
De hac re animus meus ut sit Laches? illis exple modo animum.
LA. *Quæso edepol Bacchis, quod mihi es pollicita, tute ut serves.*
BA. *Ob eam rem vis ergo introeam?* LA. *i, atque exple animum iis, ut credant.*
BA. *Eo; etsi scio pol his fore meum conspectum invisum hodie:*
Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.

LA. *At*

Id est, & quod eum odisse, & quod se illi odio esse suspicaretur. *Donatus.*

15. *Cito ab eo hac ira abscedet.*] Bene, in duabus enim personis causa videtur esse turbatum, socrus & Pamphili. *Idem.*

16. *Profecto in hac re nihil mali est quod sit dissidio dignum.*] Moraliter, quasi quærendo & discutiendo hoc intulit. *Idem.*

Dissidio.] Divortio. *Idem.*

Velim quidem hercle.] Ut nihil sit dignum: hoc est, non peccaverit Pamphilus. *Idem.*

17. *Quid satis sit, faciet ipsa.*] Id est, quicquid ad plenam ducit purgationem, faciet. *Idem.*

Quod satis sit, faciet. BA. *faciam*] In contextu libri Bembini non est responsum Bacchidis, sed loco ejus pronomen, *ipsa*, ita & Donatus legit, ita & o. l. s. nisi quod in iis sequitur responsum. Bacchidis, perperam id quidem: nam versus repugnat. *Faërnus.*

Quod satis sit, faciet ipsa.] Vide supra sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

18. *Quid istac mihi narras?*] Reprehensio est, quasi longorum verborum Lachetis. *Donatus.*

Quid istac mihi narras? an quia non tute ipse audisti dudum.] Liber Bembinus, & omnes fere alii, ac Donatus; *quid mihi istac:* Basilicanus *quid mihi istac.* & infra iidem libri, *dudum audisti.* Donatus vero non, *tute ipse*, sed, *tu ipse*, habet. ita est iambus, vel pyrrichius in quarta. *Faërnus.*

An quia non tu ipse dudum.] Correptio est. nam audivit, *Manere affinitatem hanc inter nos perpetuam volo.* Donatus.

An quia non tu ipse audisti dudum, De hac re animus meus ut sit Laches?] Utrum quia dixit, *Manere affinitatem hanc inter nos perpetuam volo:* an quia apud uxorem defendit adolescentem in amore meretricis? *Idem.*

19. *Illis modo exple animum.*] Quasi dicat, quæ amaræ sunt & molestæ. *Idem.*

Illis modo exple animum.] Liber Bembinus, & Donatus, *explete:* est enim sermo non ad Lachetem solum, sed & ad Bacchidem. versus quoque hanc lectionem exigit. *Faërnus.*

20. *Quod mihi es pollicita, tute ut serves.*] Id est, jusjurandum apud mulieres. *Donatus.*

21. *Ob eam rem vin' ergo introeam.*] Vis, dicit: ut ostendat in hac re cunctationem suam. *Idem.*

Vis ergo introeam?] Liber Bembinus, *Vin ergo introeam?* ita prius erat & in Victoriano. *Faërnus.*

23. *Nam nupta meretrici hostis est.*]

Cavte

LA. *At hæ amicæ erunt, ubi, quamobrem adveneris, resciscent.*

PH. *At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognorint. Nam illas errore, & te simul suspicione exsolves.*

BA. *Perii. pudet Philumenæ. sequimini me intro huc ambæ.*

LA. *Quid est, quod mihi malim, quam quod huic intelligo evenire,*

Ut gratiam ineat sine suo dispendio, & mihi prosit?

Nam

Caute etiam hoc præstruit Poëta, ne non verisimile videatur, potuisse meretricem concorditer cum pellice agere. Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica. *Donatus.*

Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.] Invisa semper, ut meretrix: sed tanto magis tum, ut pellex. *Mer. Casaubonus.*

24. *At hæ amicæ erunt.*] Liber Bembinus, *hac amica*, ut & exigit versus. *Faërnus.*

At hæ amicæ erunt.] Tibi scil. ut mox. *Mer. Casaubonus.*

25. *At easdem amicas fore tibi.*] Hic quidem senes: verum aliæ causæ sunt, quæ mulieres faciunt molestas: & hæ autem spectatoribus notæ sunt ex argumento. *Donatus.*

At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognoverint.] Hunc totum versum idem liber non habet, & sane supervacaneus videtur, quamvis a Donato ponatur, prima pars ejus: sane, si hunc versum retinemus, *cognorint* legendum ex ratione versus; contra omnium librorum fidem. *Faërnus.*

26. *Et te simul suspicione exsolves.*] Hoc est quod supra dixit, *crimen:* nos quoque suspicionem interpretati sumus. *Donatus.*

Exsolves.] Expedies. *Idem.*

27. *Pudet Philumenæ.*] *Pudet* duo significat: sive ille peccarit quem pudet, sive ille cujus pudet. Et familiariter *Philumenæ*, tanquam notæ ex Pamphilo. *Idem.*

Pudet Philumenæ.] Conscientia communis viri & pellicatus. *Idem.*

Perii. pudet Philumenæ: sequimini me intro huc ambæ.] Non temere est, quod nec liber Bembinus, nec Donatus habent dictionem, *huc*, aliique libri, qui eam habent, partim dictioni *intro*, præponunt, partim postponunt, ex quo apparet ut subditiciam, certum eam locum non habere. pronomen vero, *me*, non post *sequimini*, sed ante, habet liber Bembinus: alii libri, & hi complures & ante, & post habent: quam & veram arbitror lectionem, detracto adverbio *huc*. Faërnus.

Perii. pudet Philumenæ.] Impura meretrix, (sed in hoc pudica) pudicæ mulieris conspectum non sustinet. *Mer. Casaubonus.*

Sequimini me huc intro ambæ.] Ancillis dicit, quæ sunt κωφὰ πρόσωπα. Donatus.

Sequimini me intro ambæ.] Meretrices enim egredientes domo ancillas trahebant secum pedissequas. supra Thais *Eunucho* 3, 2, 53: *vos me sequimini* Bœclerus.

Me sequimini intro ambæ.] Ancillas alloquitur. *Mer. Casaubonus.*

28. *Quid est quod mihi malim, quam quod huic*] Sensus hic est, Quid est quod magis optem mihi evenire, quam quod simul proderit etiam meretrici? *Donatus.*

Quid est quod mihi, &c] Sic hoc ergo intulit pro novo. Mirandum est enim evenire potuisse, ut idem & seni & patri prosit, quod meretrici. *Idem.*

Quid est quod mihi malim.] Ut amicitia mihi & sibi prosit. Et ostendit, commune sibi bonum esse. *Idem.*

Evenire.] *Evenire*, bis subaudiendum. *Idem.*

29. *Ut gratiam ineat sine suo dispendio.*] Recte. Difficile est enim gratiam inire sine damno. *Idem.*

Et mihi prosit?] Mire: quia difficile

Nam si est ut hæc nunc Pamphilum vere ab se segregarit,
Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam, & gloriam esse;
Referetque gratiam ei, unaque nos sibi opera amicos junget.

est amicum sine damno acquirere. Et quia cum ideo non potuit dicere: & hoc ipsum bonum fecit, quia sine damno. Ergo velut tria sunt: ut gratiam ineat, ut sine damno, & ut mihi prosit. *Donatus.*

Et mihi una prosit.] Donatus, & liber Bembinus & Basilicanus, & Vaticanus & plerique alii non habent, τὸ *una*. quod & respuit versus. *Faërnus.*

Et mihi prosit?] Gratulatur sibi senex ita rem commode cadere, ut dum sibi studet, & suo ipsius obsequitur animo meretrix; eadem opera & quod sibi quoque gratissimum, factura sit. Hoc autem dicens ideo inducitur a Poëta, ne alioquin præter morem & verisimilitudinem bonam nimis & ingenuam meretricem fingeret, si totum hoc quod agit, studio commodandi aliis & gratificandi ageret. Quæ præcipua laus Terentii, & in quo palmam aliis Comicis præcipue præripuit, quod nihil fingit, nisi quod credi facile possit, & ad naturam omnia solertissime exigat. *Mer. Casaubonus.*

30. *Pamphilum vere ab se segregarit.*] Proprie ab meretrice, *segregari* dicitur: ab uxore, *disjungi*. Donatus.

31. *Scit sibi nobilitatem ex eo, & rem natam.*] Quasi dicatur, Ecce quam amavit Pamphilus! Sed hoc sentire & dicere patris est, stulta pietate magnificantis filium. Ut, *Meum gnatum rumor est amare.* Et proprie *nobilitatem* dixit. nam & *meretrix* & *gladiator nobiles* dici solent. *Idem.*

Scit sibi.] Quod nimis amat, ait *nobilitatem.* Idem.

Ex eo.] Utrum ex Pamphilo? an *ex eo*, ex ea re: id est quod segregaverit vere ab se Pamphilum? & hoc est melius. nam nobilis meretricis est, non timere ne alterum non inveniat. aut nobilis est, cognitam fieri etiam senibus. *Idem.*

Scit sibi nobilitatem] explicatur *versus* 11. Bœclerus.

Scit sibi nobilitatem ex eo.] Bacchis, ut videtur, ante Pamphili amorem, obscurior. ex ejus nobilitate, parta ipsi nobilitas, & gloria. *Mer. Casaubonus.*

Et rem natam.] Ex patrocinio & amicitia senis. *Donatus.*

Rem natam.] Quia multa in eam contulit. *Idem.*

Rem natam.] Supra, act. 4. sc. 4.

Sumptus quos fecisti in eam, quam æquo animo tuli?

Mer. Casaubonus.

Et gloriam.] Ex facto raro in meretricibus. *Donatus.*

Et gloriam esse] Quia defendit eum apud soceros & uxorem: & quod marito meretrix conjugem reddit. *Idem.*

32. *Referetque gratiam ei.*] Ex auctoritate libri Bembini & Victoriani delemus conjunctionem, *que*, nec sermoni necessariam, & versui incommodam, qui est iambicus tetrameter catalecticus ut ceteri, habens dactylum in secunda. *Faërnus.*

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PARMENO *servus.* BACCHIS *meretrix.*

Argum. *Per annuli cognitionem, quem Pamphilus dederat Bacchidi, Philumena ab eo compressa ostenditur.* Thes. 1. *Servi semper operam suam extollunt; eorumque curiositas damnanda.* 2. *Gloriantem meretricem & de suis beneficiis exsultantem, hæc scena exprimit.*

PA. *Edepol ne meam herus esse operam deputat parvi preti,*
Qui ob rem nullam misit, frustra ubi totum desedi diem,
Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.
Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,
Accedebam: adolescens, dic dum quæso, es tu Myconius?
Non sum. At Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum
Hic

Trochaicis & Iambicis septenariis constat scena. v 26 & 27. duo MSS. nostri; *o mi Pamphile.* omnes; *quid es exanimatus.* duo; *nactus es.* v 28. unus; *ille alias res sese agere simulare.* v 30. omnes; *virginem nescio quam* & v 31. *luctatur* v 34. duo *Philumenam esse compressam ab eo & filium hunc inde natum.* v. 40. duo; *de nuptiis* Bœclerus.

Ædepol ne meam Herus esse operam deputat parvi pretii.] *In tota hac fabula servus piger & curiosus inducitur: neque quidquam illi evenit ex sententia sua.* Donatus.

1. *Ædepol ne meam*] Totum a stomachante dicitur: quasi qui nunc maxime injuriam persenserit. *Idem.*

Ædepol ne meam.] In hac scena καταστροφὴ populo exponitur. *Idem.*

Edepol &c.] Τὸ δρᾶμα τῆς κωμῳδίας supra cœptum hic absolvitur, in persona Parmenonis. *Bœclerus.*

Ædepol ne.] Alii *ne:* pro, *non* scilicet: eodem redit; ut *flocci facio*, & *non flocci facio* Mer. Casaubonus.

Deputat parvi pretii] Quia sic scilicet abutitur. Deputat parvi eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam. *Donatus.*

Deputat parvi pretii.] Idem liber a *preti.* Faërnus.

2. *Frustra ubi totum desedi diem.*] Deest *illuc:* ut sit, illuc ubi frustra totum desedi diem. *Donatus.*

Totum desedi diem] Nota accusativo casu usum esse. *Idem.*

3. *Myconium hospitem dum exspecto.*] Memoriter & vigilanter servus Myconium hospitem & Callidemidem dixit: ne videretur negligentia, vel oblivione sua non invenisse, ad quem missus est. *Idem.*

Myconium hospitem.] Bene ostendit se memorem & signorum & nominum, ut videatur vere illusus, quum operam dederit. *Idem.*

4. *Itaque ineptus.*] Moraliter additum *ineptus.* & *ineptus*, quasi inaptus. *Donat.*

5. *Adolescens, dic dum, quæso*] Vernaliter & comice se ipsum servus imitatur. & est μίμησις. Idem.

Dic dum.] *Dic dum, vide desdum, facito dum*, & similia. Grammatici vocant *parelcon*, & syllabicam adjectionem. *Mer. Casaubonus.*

Es tu Myconius.] Nam ut tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine. *Donatus.*

6. *Non sum.*] Respondebat ille, scil. *Mer. Casaubonus.*

Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.
Denique hercle jam pudebat: abii. sed quid Bacchidem
Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hic est rei?
BA. *Parmeno, opportune te offers, propere curre ad Pamphilum.*
PA. *Quid eo?* BA. *dic me orare, ut veniat.* PA. *ad te?* BA. *immo ad Philumenam.*
PA. *Quid rei est?* BA. *tua quod nihil refert, percontari desinas.*
PA. *Nihil aliud dicam?* BA. *etiam, cognosse anulum illum Myrrhinam*
Gnatæ suæ fuisse, quem ipsus olim mihi dederat. PA. *scio.*
Tantum ne est? BA. *tantum: aderit continuo, hoc ubi ex te audierit.*

Sed

7. *Omnes negabant.*] Bene transit a μιμητικῷ ad διηγηματικὸν, & συντόμως. Donatus.

Neque enim quemquam esse arbitror.] Id est, non puto eum esse in mundo. *Idem*

Neque enim quemquam esse arbitror.] O. l. s. *neque eum.* ita & Donatus, si bene consideretur. *Faërnus.*

8. *Jam pudebat.*] Sedere, an interrogare? *Donatus.*

9. *Ab nostro adfine euntem video?*] Satis moraliter inducitur servus dicere, *ab nostro adfine:* quum domini ejus sit, non ipsius. Sic & prius, *Noster socer, video, venit*, pro Pamphili socer. *Idem.*

Exeuntem video] Docte Poëta præmonstrat locuturam personam. *Idem*

Quid huic hic est rei?] Rursus curiosus nihil sciturus est, & excursurus piger. *Idem.*

10. *Parmeno, opportune te offers*] Attendendum, quod ab initio comœdiæ usque ad finem, Parmeno mittitur ut currat: & celatur, ut nesciat, quod curiose desiderat. *Idem.*

Propere curre ad Pamphilum.] Facete Poëta inde incipientem facit, quod ille minime vult, dicendo *curre* Idem.

11. *Quid eo?*] Id est, ad Pamphilum. *Idem.*

Ad te?] Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. *Idem.*

Ad te?] Non ad te conveniendam: sed domum, *ad te* significat. *Idem.*

Imo ad Philumenam] Mire tota fabula invenit, quamobrem currat Parmeno. *Idem.*

12. *Quid rei est?*] Totum pro persona. *Idem.*

Tua quod nihil refert, percontari desinas.] Οἰκονομικὴ διάνοια & eximie dixit, quasi minus sit injurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere. Et memento hanc esse, cui in principio nihil cœlaverit Parmeno. *Idem.*

Tua quod nihil ref.] Ex Plauti Sticho 2, 1, 48: *tua quod nihil refert, ne cures.* Bœclerus.

13. *Nihil aliud dicam?*] Vult rem per mandata colligere. *Donatus.*

Nihil aliud dicam? etiam.] *Donatus* non expedit satis. *etiam* sub. dicas i. e. præterea hoc dicas. *Bœclerus.*

BA. *Etiam cognosce annulum illum Myrrhinam.*] *Etiam* adverbium est vel consentientis vel reminiscentis: sed magis reminiscentis modo. Sic *Cicero, Etiam, quod pene præterii, capella quadam est, mire facta. Scio*, non *audio*, inquit, sed *scio*. Donatus.

14. *Quem ipsus mihi olim dederat.*] Ex o. l. s. & ratione versus, ita colloco, *olim mihi.* Faërnus.

Scio.] Audio te, intelligo. *Mer. Casaubonus.*

15. *Hac ubi ex te audierit.*] O. l. s. *hoc*

Sed cessas? PA. *minime equidem. nam hodie mihi potestas haud data est:*
Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrivi diem.
BA. *Quantam obtuli adventu meo lætitiam Pamphilo hodie?*
Quot commodas res attuli? quot autem ademi curas?
Gnatum ei restituo, qui pœne harum ipsiusque opera periit:
Uxorem, quam nunquam est ratus postpac se habiturum, reddo:
Qua re suspectus suo patri, & Phidippo fuit, exsolvi.
Hic adeo his rebus anulus fuit initium inveniendis.
Nam memini, abhinc menses decem fere ad me nocte prima

Con-

hoc ubi, & in, *audierit*, penultima producenda, aut *audiverit*, legendum. *Faërnus.*

16. *Sed cessas?*] Hoc est, tardas & quiescis? urget autem cum cursu. *Donatus.*

Minime equidem.] *Cesso* subauditur. *Idem.*

Potestas haud data est.] Cessandi scilicet. *Idem.*

17. *Ita cursando atque ambulando.*] Est enim cursus & navigantis & equitantis. *Idem.*

18. *Quantam obtuli adventu meo.*] Reliqua pars argumenti per *μονῳδίαν* narratur. *Idem.*

19. *Quot commodas res attuli!*] *Quot*, tam multas. Et more suo *attuli* dixit. *Idem.*

Quot autem ademi curas!] Sic ante, *Ut metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam animum gaudio. Quot commodas res attuli!*

Quot autem ademi curas!] Hæc omnia admirantis sunt. ut *Virgil.*

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes? Idem.

20. *Gnatum ei restituo, &c.*] Ἐξαρίθμησις. Idem.

21. *Reddo.*] *Redditur* nobis, quod nostri cupidum est: *restituitur* nobis cujus cupidi sumus Bene ergo *Gnatum restituo, uxorem reddo* Idem.

22. *Qua re suspectus suo patri & Phidippo fuit.*] Ergo non unum beneficium, sed tria sunt. *Idem.*

Exsolvi.] Variavit tempora, *restituo, reddo, exsolvi.* Idem.

Exsolvi.] Exsolvi ejus rei suspicione, quam ob rem, vel, qua re susp. &c. *Mer. Casaubonus.*

24. *Nam memini abhinc menses decem.*] *Menses decem* dixit: & recte: ut de hoc peperisse demonstret. *Donatus.*

Abhinc menses decem fere.] Bene expressit tempus, ut nulla ex parte dubitaretur, Philumenam ex Pamphilo peperisse. unde mox in tota narratione, qua Bacchis spectatoribus rem exponit, accurate omnia colliguntur, sicut *Donatus* diligenter observat. *Bæclerus.*

Ab hinc menses decem.] Nono mense exacto, vel certe quadragesima præcise septimana parere fœminas hodie vulgo credunt; unde quæ in veteribus de decem mensibus, de lunaribus quidam (Turnebus aliique) interpretantur. At medici tum veteres, tum recentiores decimum mensem totum pro legitimo non minus habent, quam nonum, ut mirum non sit, si, ut nos noni, ita veteres decimi mensis meminerint. Gellius adeundus, Noct. Attic. l. 3. c. 16. Sed & Sennertus, aliique nostri temporis præstantissimi medici. *Mer. Casaubonus.*

Nocte prima] Primis partibus noctis, vel primore: ut, *Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem.* Donatus.

Nocte prima] Ineunte nocte. vel noctis prima parte, quam alii *concubium*, alii *conticinium* appellatam volunt.

Confugere anhelantem domum, sine comite, vini plenum,
Cum hoc anulo. extimui ilico. mi Pamphile, inquam, amabo,
Quid exanimatus es obsecro? aut unde anulum istum nactus?
Dic mihi. ille alias res agere se simulare. postquam video,
Nescio quid suspicarier magis cœpi, instare ut dicat.
Homo se fatetur vi in via, nescio quam compressisse:
Dicitque sese illi anulum, dum luctat, detraxisse.
Eum hæc cognovit Myrrhina in digito modo me habentem.
Rogat, unde sit: narro omnia hæc; inde est cognitio facta,
Philumenam compressam esse ab eo, & filium inde hunc natum.
Hæc tot propter me gaudia illi contigisse lætor:

Etsi

sunt. Ita alibi, *prima fabula*, pro, prima parte fabulæ: *ultima platea &c* Mer Casaubonus.

25. *Confugere anhelantem.*] Ex his argumentis potest colligi, hunc esse, qui virginem vitiaverit. *Donatus*

Confugere anhelantem] Vide signa conjecturalia: quod confugere vidit, timebat: quod anhelantem, colluctatus fuerat: quod domum, cœlari volebat: quod sine comite, pudendum fuerat facinus: quod vini plenum, temerarium: quod annulum habebat, raptum indicat Vides igitur his indiciis ut virginem apparet vitiatam. *Idem.*

27 *Mi Pamphile, inquam, amabo*] Hæc blandimenta sunt muliebria. *Idem.*

27. *Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?*] Principalia signa vitii illati, perturbatio & annulus. *Idem*

Quid exanimatus es, obsecro? aut unde annulum istum nactus?] Brevitati consulit *Terentius*: nam in Græcia hæc aguntur, non narrantur *Idem*

28 *Simulare*] Fingere, ac pro vero falsum tradere. *Idem*

Ille alias res agere se simulare.] Id est, alias res agentem se fingere: pudebat enim amicæ de alterius stupro fateri: & ei amicæ, quam tum deperibat *Idem*

Postquam id video] Pronomen *id*, in nullo est l s nisi in Victoriano, ubi & deletum est. *Faërnus*

29 *Nescio quid suspicarier.*] Pro aliquid. *Donatus*

Nescio quid suspicarier magis cœpi inst.] Distinguendum est: *nescio quid suspicarier magis cœpi, instare ut dicat* sub. & instare. minus elegans mihi hæc ellipsis hoc loco videtur sed sensui aliter succurri non potest *Bœclerus*

30. *Homo se fatetur vi in via virginem nescio quam compressisse*] Bene additum *homo*: & oratione *nescio quam* ex quo dicto omnis error est natus. Nam appone nomen, & nulla fabula est. *Donatus.*

Nescio quam.] Vel quia vere nesciebat: vel quia sic dicendum fuit, ne amare illam videretur. *Idem.*

Virginem nescio quam compressisse] Ex ratione versus, & ex fide libri Bembini, Vaticani, & Basilicani, & aliquot aliorum, ac Donato delemus τὸ *virginem*. Faërnus.

Nescio quam.] Apud *Donatum*: *nescio quam. vel quia vere nesciebat; vel quia sic dicendum fuit, ne amare illam videretur.* Non disjungit particula *vel*, sed conjungit i. e tum quia vere nesciebat (id enim fabula clamat) tum quia hoc genus loquendi, in quo *Donatus* μέμψιν agnoscit, opportunum erat apud amicam, ex causa addita *Bœclerus.*

31. *Dicitque se illi.*] *Se*, geminamus ex o. l. s. *Faërnus.*

Luctat] Antique, pro *luctatur* Mer. Casaubonus

34. *Philumenam esse compressam ab eo*] Hic ordo verborum est in libro Bembino, *compressam esse* Faërnus.

35 *Hæc tot propter me gaudia.*] Inclusit narrationem fabulæ more suo: ne

hæc

Etsi hoc meretrices alia nolunt. neque enim est in rem nostram,
Ut quisquam amator nuptiis lætetur verum ecastor,
Nunquam animum quæsti gratia ad malas adducam partes.
Ego, dum illo licitum est, usa sum benigno, & lepido, & comi.
Incommode mihi nuptiis evenit, factum fateor:
At pol me fecisse arbitror, ne id merito mihi eveniret.
Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre.

hæc in futuro actu exspectaremus. *Donatus.*

36. *Etsi hoc meretrices alia nolunt.* Color necessarius a verisimili. Se enim alibi dixisse, *Bonas matronas facere meretrices malas*, meminit. *Idem.*

Neque enim est in rem nostram] *In rem*, in utilitatem, id est, pro commodo. *Idem.*

38. *Ad malas adducam partes.*] Vide supra, sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

39. *Ego, dum illo licitum est*] An meruerit Pamphilus. *Donatus.*

Dum illo licitum est, usa sum benigno] Dum licitum est, usa sum illo benigno, &c. trajectio, sive transpositio, quales apud optimos scriptores non paucæ. *Mer. Casaubonus.*

40. *Incommode mihi nuptiis evenit.*] Sic dixit, quemadmodum dicimus, *Ei male evenit*, aut *bene ei contigit.* Donat.

Incommode mihi nuptiis evenit.] Ἀνθυποφορά. Et est ordo, Incommode mihi evenit ex nuptiis. & *incommode*, pro incommodo. *Idem.*

Nuptiis.] Deest *ex.* ut sit, *ex nuptiis.* Idem.

Incommode mihi nuptiis evenit.] Nuptiæ illæ non in rem meam: mihi incommodæ: fateor, sed id nulla mea culpa, quæ impedire non potui. *Mer. Casaubonus.*

Factum, fateor.] Ἀνθυποφορά. Donatus.

41. *Ne id merito mihi eveniret*] Ergo hæc dolemus, quæ merito contingunt. *Idem.*

42. *Multa ex quo fuerint commoda, ejus*] Ratio cur nova omnia fiant, & contra officium meretricis. *Idem.*

Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda æquum est ferre] Hoc eo tractu vocis, & ea æquanimitate dicendum, quale in Adelphis,

---- quando enim quæstum occeperis,
Accipienda & mussitanda injuria adolescentium est.

Idem.

Ejus incommoda] Vide supra. act. 4. sc. 2. *incommoda ejus*, pro *incommoda quæ ex eo.* Vide Phor. act. 5. sc. 8. *odio tuo, &c.* Mer. Casaubonus.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

PAMPHILUS *adolescens.* PARMENO *servus.* BACCHIS *meretrix.*

Argum. *Pamphilus multo gaudio perfunditur ex cognitione anuli, quem olim dederat Bacchidi. Ejusdemque mirifice laudatur uxor.* Thes. 1. *Prudentis est circumspicere, ne falso gaudio fruatur.* 2. *Nuntii subito plerunque sunt magis solliciti.* 3. *Rarissime æmulæ, uxores laudant.*

PA. *Vide mi Parmeno etiam sodes, ut mihi hæc certa & clara attuleris;*
Ne me in breve conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.
PAR. *Visum est.* PA. *certen'?* PAR. *certe.* PA. *deus sum, si hoc ita est.* PAR. *verum reperies.*

PA. *Mane*

Satura est hæc quoque scena ex *Trochaicis tetrametris catalecticis & acatalect.* itemque *Iambicis* non unius generis. vide *Faërnum* præsertim. *v.* 2. *MSS.* duo; *ne me breve in hoc conjicias tempus.* etiam tertius habet, *hoc.* alio verborum positu. *v.* 11. *boni,* unus omittit. *v.* 19. unus; *ut voluptati obvius sermo adv.* Argentoratensis; *ut voluptati habitus* (in margine, al. *abitus*) *sermo adventus tuus quocunque adveneris per semper sit.* *v.* 21. omnes, ut ed. *v.* 22. unus; *tunc mihi istuc.* alter; *tum mihi istuc.* *v.* 23. duo; *quo nossem.* *v.* 26. *placet non fieri itid.* duo, hæc verba, usque ad illa. *v.* 31. *optime est*, Bacchidi tribuunt. unus, solum τὸ *placet* Bacchidi, quæ sequuntur Pamphilo tribuit, usque ad *v.* 29. *v.* 27. duo; *scire.* *v.* 28. duo; *quos non autem est æquum scire.* tertius; *quos autem non scire æquum est.* *v.* 29. omnes interponunt *posse*, unus *occultare* pro *occultari.* *v.* 30. omnes, ut ed. *v.* 33. omnes; *licetne me scire ex te.* *v.* 37. duo; *nec hoc impr.* unus: *non hoc impr.* *v.* 40. duo; *vos valete & plaudite.* Argent. *valete & plaudite.* omnes addunt Grammatici recensentis nomen; *Calliopius recensui.* Bœclerus.

1. *Vide, mi Parmeno, etiam sodes, ut mihi hæc certa.*] Bene *hæc* repetit. verum est enim, ut quod misere cupimus, id etiam tardius credamus effectum. Sic & in Heautontimor. *Ego vereor magis.* Donatus.

Vide mi Parmeno.] Versus hi trochaici sunt tetrametri: sed hic & septimus, acatalectici. alii catalectici. *Faernus.*

2. *Ne me in breve hoc conjicias tempus.*] Ex aliquibus libris, inter quos est Victorianus, & ratione trochaici, deleo pronomen, *hoc.* Idem.

Ne me in breve conjicias tempus gaudio hoc falso frui.] an ordo est, *Ne me conjicias frui hoc falso gaudio in breve tempus?* ita volunt. Miro genere ὑπερβατικῆς συλλήψεως, ut sic vocemus, extulit hunc sensum, *Ne me conjicias in falsum & breve gaudium.* ne me conjicias in falsum gaudium, quo si breve ad tempus fruerer, evanesceret. Affectus ipse cum φορᾷ exprimitur ἐν παραλλήλῳ *Heaut.* 2, 3, 51: *ne me in lætitiam frustra conjicias.* & *v.* 61. *cave ne falsam gratiam studeas inire.* Latine scilicet dicitur, *in gaudium breve, in lætitiam brevem conjicere aliquem.* quam phrasin, non simplici, ut diximus, figura, ad *tempus* transtulit poëta: *Ne me in breve conjicias tempus, ad fruendum falso gaudio.* nam & ita potest, ac fortasse debet, ordinari. *Bœclerus.*

3. PAR. *Visum est.* PAM. *certone?* PAR. *certe.* PAM. *deus sum si hoc ita est.* PAR. *verum reperies.*] O. l. a. *certe ne*, habent, præter Bembinum & Victorianum, *qui certen,* quo posteriore modo versus trochaicus catalecticus, ut

ceteri,

PA. *Mane dum sodes: timeo ne aliud credam, atque aliud nunties.*
PAR. *Maneo.* PA. *sic te dixisse opinor, invenisse Myrrhinam,*
Bacchidem anulum suum habere. PAR. *factum.* PA. *eum quem olim ei dedi:*
Eaque hoc te mihi nuntiare jussit: itane est factum? PAR. *ita inquam.*
PA. *Quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?*
Egon' te pro hoc nuntio quid donem? quid? quid? nescio.
PAR. *At ego scio.* PA. *quid?* PAR. *nihil enim.*
Nam neque in nuntio, neque in me ipso tibi boni quid sit scio.

PA. *Egon'*

ceteri, correpto tamen τὸ *hoc.* Faërnus.

Visum est.] Dixerat Pamphilus. *Vide, mi Parmeno &c.* id est, cave diligenter, provide &c. respondet eodem verbo Parmeno, *visum est.* i. cautum a me est, provisum diligenter, &c. ita mox, *Manedum: maneo.* Mer. Casaubonus.

Deus sum.] Heaut. act. 4. sc. 3. *Deorum vitam adepti sumus.* Idem.

4. *Manedum.*] *Dum*, abundat. *Donatus.*

Timeo ne aliud esse credam, atque aliud nuncies.] Insperatum gaudium, somnio simile. *Mer. Casaubonus.*

5. *Sic te dixisse opinor.*] Miro affectu inducitur, vix adduci ad credendum, quod gaudet Pamphilus. *Donatus.*

7. *Ita inquam.*] Quasi jam ante fassus, dico. *Idem.*

8. *Quis me est fortunatior venustatisque adeo plenior?*] Ob beneficia Veneris; cui contrarium invenustus, cui contra reciderit, quod amat. *Idem.*

Qui me est fortunatior.] Hunc versum & tres sequentes, partim ex libro Bembino & Victoriano, partim ex aliis ita ordinamus:

PAM. *Quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?*
Egon te pro hoc nuntio quid donem? quid? quid? nescio.
PAR. *At ego scio.* PAM. *quid?* PAR *nihil enim.*
Nam neque in nuntio, neque in meipso, tibi boni quid sit, scio.

ut primus horum, eliso ex *venustatis*, s, item secundus sint trochaici tetrametri catalectici, item quartus, eliso tamen n, ex dictione *in*, bis posita. *Faërnus.*

Venustatisque adeo plenior.] Bene *Donatus* comparatione similis loci explicat. Sed *Nonius Marcellus* quorsum excedit, cum *vetustatem* hic nobis pro *venustate* reponit? *vetustas*, inquit, *& antiquitas, vel felix, vel sapiens, vel mansueta est habita. Terentius Hecyra: quis me est fortunatior vetustatisque adeo plenior?* Non est usus bono Terentii codice. aut habuit in animo v. 18. Bœclerus.

Venustatisque adeo plenior?] Id est felicitatis. Vide And. act. 1. sc. 5. ad illa
Adeon' hominem invenustum esse, aut infelicem quenquam ut ego sum?
Mer. Casaubonus.

9. *Quid donem? quid? quid? nescio.*] Μελλησμός. ut:
---- Pelagine venis erroribus actus,
An monitu divum: an quia te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires? Donatus.

Egon' te pro hoc nuncio quid donem?] Phorm. act. 5. sc. 7.
Argentum quod habes condonamus te.
Mer. Casaubonus.

11. *Nam neque in nuntio.*] Magis scire vult, quam munus accipere. *Donatus.*

Nam neque in nuntio, neque in me ipso boni quid sit, scio.] Facete agit *Terentius:* quanto magis Parmeno curiosus est, tanto magis nescit illa, quæ cupit. *Idem.*

Nam

PA. *Egon' qui ab orco mortuum me reducem in lucem feceris,*
Sinam ſine munere a me abire? ah nimium me ingratum putas.
Sed Bacchidem eccam video ſtare ante oſtium.
Me exſpectat credo: adibo. BA. *ſalve Pamphile:*
PA. *O Bacchis, o mea Bacchis, ſervatrix mea.*
BA. *Bene factum; & volupe eſt.* PA. *factis, ut credam, facis:*
Antiquamque adeo tuam venuſtatem obtines,
Ut voluptati obitus, ſermo, adventus tuus, quocumque adveneris,
Semper ſiet. BA. *at tu ecaſtor morem antiquum atque ingenium obtines;*

Ut

Nam neque in nuntio &c.] Monuimus ab initio peculiare hujus fabulæ artificium eſſe, celari quædam, ſecus quam in aliis fit comœdiis. Id poëtæ conſilium ſervi hujus curioſitas ſubinde laceſſit, ſed fruſtra: i. e. conſpectius reddit. Sed hæc omnia a *v.* 9 uſque ad 39. *Fr. Guyetus* una litura delet. Et ſunt ſane in his, quæ nemo quiſquam hactenus explicaverit, aut explicaturus forte ſatis ſit in poſterum. nec ſententiæ tantum, ſed & perſonæ commiſcentur. *Bœclerus.*

Neque in nuncio, neque in me ipſo, tibi boni quid ſit, ſcio] Andr. act 2. ſc. 1.

Ego Charine neutiquam officium liberi
eſſe hominis puto,
Cum is nihil promereat, poſtulari id gratiæ apponi ſibi. Mer. Caſaubonus.

16. *O Bacchis, o mea Bacchis, ſervatrix mea.*] Bene additum eſt, *ſervatrix mea*. Et *mea*, quod ſupra dixit, amatoris eſt. *Donatus.*

17. *Factis ut credam, facis.*] Difficile enim erat credere, his rebus gaudere meretricem. *Idem.*

Factis, ut credam, facis.] Olim cum lætum aliquid alicui gratulabantur, & gaudere ſe ſolenni formula profitebantur, reſpondebat ille, cui gratulabantur; *credo*, vel, *creditur*. Supra, act. 3. ſc. 5.

---- *Bene factum te adveniſſe Pamphile,*
Atque adeo, &c. P. *Creditur.*

Phorm. act. 2. ſc. 1. *Mi patrue, ſalve. ſalvum advenire* (gaudeo, ſcil. vide ibi) D. *credo.* Alibi quoque exempla obſervantibus occurrent. Hic igitur cum Bacchis ſolita formula Pamphilo felicitatem ſuam gratularetur, non contentus ille ſimplici reſponſione, *credo: factis* (inquit) *ut credam facis.* q. d. Si alii crederem, aut credere me ſaltem pro more reſponderem, qui ſe gaudere profiteretur; quanto magis tibi, cui potiſſimum debeo hanc felicitatem, quam mihi gratularis? Hæc vera loci ſententia, quam Don non eſt aſſecutus. Hinc etiam lux non uni Plauti loco, in Sticho, Antipho ſenex, Pamphilippo adoleſcenti ſolita formula incolumem reditum in patriam gratulatur: *Ita me Dii bene ament, &c.* reſpondet ille, jocoſe, *Satis abs te accipiam, niſi videam mihi te amicum eſſe Antipho: Nunc quia te amicum mihi experiar eſſe*, CREDITUR tibi. Mer. Caſaubonus.

19. *Ut voluptati obitus.*] *Obitus* occurſus: *ob* enim, ſignificat contra. Ergo *obitus*, aditus. Legitur &, *voluntate obitus.* Donatus.

Obitus, ſermo, adventus tuus.] Inter *obitum*, & *adventum* hoc intereſt: quod *obitus* eſt, quem caſus affert: *adventus* quem voluntas & deſtinatus locus. *Idem.*

Ut voluptati obitus.] In *voluptati*, elidi-

Ut unus hominum homo te vivat nusquam quisquam blandior.
PA. *Ha, ha, he, tun' mihi istuc?* BA. *recte amasti Pamphile uxorem tuam.*
Nam numquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram:
Perliberalis visa est. PA. *dic verum.* BA. *ita me dii ament Pamphile.*
PA. *Dic mihi, harum rerum numquid dixti jam patri?* BA. *nihil.* PA. *neque opus est:*
Adeo muttito. placet non fieri hoc itidem ut in comœdiis,
Omnia omnes ubi resciscunt: hic, quos par fuerat resciscere,
Sciunt:

elliditur, p, ut versus sit octonarius iambicus, ut sequentes. *Faërnus.*

Ut voluptati obitus, sermo, adv.] Donatus, *Obitum* & *adventum* hic distinguit. *Nonius* alibi *obitum* pro *adventu* accipit. *Bœclerus.*

Obitus.] Occursus. *Mer. Casaubonus.*

21. *Ut unus hominum homo.*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, *Ut unus omnium homo*, quod & probo: pulchre enim opponuntur, *unus*, *omnium*. Faërnus.

22. *Tune mihi istuc?*] Quia blandimentum magis meretricium est. *Donatus.*

Tu ne mihi istuc?] Ex eodem libro & Victoriano lege, *tun*, & versus procedit, si *mihi*, monosyllabum feceris. *Faërnus.*

Recte.] Non sine causa. *Mer. Casaubonus.*

23. *Numquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram.*] Hoc est, numquam sic videram, ut eam nossem. *Donatus.*

Nunquam ante hunc diem meis oculis eam, quod nossem, videram.] Potuit enim vidisse, cum non nosset. *Mer. Casaubonus.*

Quod nossem.] Id est, quod meminissem, quod scirem: ac per hoc, numquam videram. ut alibi, *Non equidem istuc, quod sciam.* Idem.

24. *Perliberalis visa est.*] *Plautus in Persa 4, 3, 75.*
Haeccine illa est furtiva virgo? To. *juxta tecum aque scio,*
Nisi quia aspexi. equidem edepol liberalis est, quisquis est.
Do *Sat edepol concinna est facie.*
Bœclerus.

Dic verum.] Bene instanter ex meretrice quærit, quid de forma uxoris sentiat. scit enim hanc judicem esse pulchritudinis posse: vel quod fœmina, vel quod æmula? *Donatus.*

25. *Numquid.*] Num aliquid. acuendum ergo *quid*. Idem.

Neque opus est, adeo mutito.] Vel tenui dicto. *Idem.*

26. *Adeo mutito.*] And. act. [illegible] sc. 2.
-- *Itaque hercle nihil jam mutire audeo.*
Mer. Casaubonus.

Non fieri hoc itidem, ut in comœdiis.] Mire: quasi hæc comœdia non sit, sed veritas. aut deest *alius*. *Donatus.*

Ut in comœdiis] Deest *fit*. Idem.

Ut in comœdiis.] Sed Terentio præivit Plautus. ut in Amphit. *Nam mihi quidem hercle qui minus liceat Deo, minitarier populo, ni decedat mihi, quam servulo in Comœdiis?* Mer. Casaubonus.

27. *Omnia omnes ubi resciscunt.*] In fine enim comœdiæ nihil cuiquam celari solet. *Donatus.*

Omnia omnes ubi resciscunt: hic quos par fuerat resciscere.] Hic versus trochaicus est tetrameter hypercatalecticus; sed tales non placent mihi. quomodo ergo possit esse catalecticus ex antiquis lectionibus eruendum. Bembinus ita habet, *hic quos fuerit par resciscere.* Donatus

Sciunt: quos non autem æquum est scire, neque resciscent, neque scient.

BA. *Immo etiam, qui hoc occultari facilius credas, dabo.*
Myrrhina ita Phidippo dixit, jurejurando meo
Se fidem habuisse, & propterea te sibi purgatum. PA. *optime est:*
Speroque hanc rem esse eventuram nobis ex sententia.

PAR. *Here, licet ne scire ex te, hodie quid sit quod feci boni?*
Aut quid istuc est, quod vos agitis? PA. *non licet.* PAR. *tamen suspicor.*
Ego hunc ab orco mortuum? quo pacto? PA. *nescis Parmeno*

Quan-

natus sic, *hic quos par fuerit.* Vaticanus, Basilicanus, & nonnulli alii pro *resciscere*, *sciscere*, habent. quod idem est, quod scire. Plautus in Amphitr. *Accedo ut sciscam quid velit.* sed ne sicquidem versus procedit. ego considerata lectione libri Bembini & Donati, quæ est *fuerit*, quod tamen cum de futuro sit, & in præsenti sequatur, *sciunt*, non sat bene cum eo cohæret, pro *fuerit*, *fuit* legendum censuerim. ita & versui & orationi optime consulitur, & antiqua lectio partim conservatur, partim minima immutatione emendatur; legemus ergo, *hic quos fuit par sciscere.* Faërnus.

Hic, quos par fuerat.] *Hic*, in hac comœdia, aut in hac re. *Donatus.*

28. *Sciunt: quos non autem scire æquum est.*] Bembinus liber hanc collocationem verborum habet: *Quos non autem æquumst scire* ita procedit trochaicus, contracto, *sciunt*, in unam syllabam. *Faërnus.*

Neque resciscent, neque scient.] *Resciscunt* ad quos pertinet. Et *resciscunt* qui nesciunt: *sciunt* qui negligunt. *Et resciscimus* ex alio, *scimus* etiam per nostram opinationem. *Rescire*, est recognoscere, & vix invenire quod quis nescierit. *Donatus.*

Neque resciscunt, neque scient.] O. fere l. s. & in iis Bembinus, & Victorianus, & Basilicanus: itemque Donatus, *resciscent.* Faërnus.

29. *Immo etiam hoc qui occultari possit.*] In libro Bembino, non est τὸ *posse*, sed & in Victoriano expunctum est. collocationem vero præcedentium verborum nullus liber scriptus eam, quæ in impressis est, habet. Sed Bembinus quidem: *qui occultari hoc:* alii omnes, *qui hoc occultari.* quam & veram arbitror: ita enim optime procedit trochaicus, *Immo etiam qui hoc occultari facilius credas, dabo.* Faërnus.

30. *Jurijurando meo.*] Omnes fere l. s. etiam antiquissimi, *jurejurando* per e habent. quod si recipimus, erit casus rectus, *jurejurandum.* Idem.

Jurejurando meo se fid. hab] Ita libri scripti. unde Faërnus putat, in recto casu dictum fuisse *jurejurandum.* Nolim huc descendere; cum propiora sint tuendæ locutioni præsidia. *Boeclerus.*

32. *Speroque hanc rem eventuram.*] Idem liber & aliqui alii ita habent, *rem esse eventuram.* quod & ad rationem trochaici pertinet. *Faërnus.*

33. *Here, licetne scire ex te.*] Ridicule instat scire, ignoraturus Parmeno. *Donatus.*

Ere licet ne me scire.] Si pronomen *me*, deleveris, quod nec est in libro Bembino, nec in aliquibus libris Donati, nihil sensui deperibit, & versui consultum erit. *Faërnus.*

34. *Tamen suspicor.*] In *tamen*, n, eliditur. ut & alibi, *tamen vix humane patitur.* Idem.

35. *Egone hunc ab orco mortuum?*] Verba sunt cogitantis. ideo & ἐλλειπτικῶς loquitur. *Donatus.*

Ego ne hunc ab orco mortuum?] Donatus,

Quantum hodie profueris mihi, ex quanta ærumna extraxeris.

PAR. *Immo vero scio; neque hoc imprudens feci.* PA. *ego istuc satis scio.*

PAR. *An temere quicquam Parmeno prætereat, quod facto usus sit?*

PA. *Se-*

natus, & liber Bembinus, *ego hunc.* Faërnus.

Nescis, Parmeno.] Addidit stimulos curiositati ejus. *Donatus.*

36. *Et ex quanta ærumna me extraxeris.*] In antiquis libris Bembino, Vaticano, & Basilicano, non est pronomen, *me.* & in Victoriano deletum est. *Faërnus.*

37. *Immo vero scio, neque hoc imprudens feci.*] Recte: parvum enim beneficii meritum, si ab imprudente præstitum videatur. *Donatus.*

Immo vero scio, neque hoc imprud f.] Nihil durius correctione *Petiti: immo vero scio: ne qua hic imprudens feci.* Qui novit Terentii stilum, nihil tale exspectat. an iterum tentat curiosius, rescifcere secretum, dum ad Pamphilum loquitur? Nam quod *v.* 40. ait, *imprudens plus boni feci &c.* id ad spectatores dicitur, & hoc significat: cum annulum Myrrhinæ repertum esse Pamphilo renuntiavi, quid inde sequeretur, ignorabam quidem; sed boni aliquid fuisse, nunc satis animadverto. *Bœclerus.*

Neque hoc imprudens feci.] Non hoc serio dicit Parmeno, sed servili quadam jactantia & exsultatione: neque aliter accipienda responsio Pamphili. *Mer. Casaubonus.*

38. *Temere quicquam Parmenonem prætereat.*] Quod interdum non temere prætereat, quod habet faciendi necessitatem. *Donatus.*

Temere quicquam Parmenonem prætereat.] Sibi ipsi hoc dicit, & se nominat. Ut,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Et,

Age nunc: Phormionem, qui volet, lacessito. Idem.

Temere quicquam.] Utrum hoc dicit, Non temere, neque per imprudentiam geritur, quicquid utile est. An hoc dicit, Nihil potest transire temere, quod utile factu est, quin gratiam sui habeat. An hoc dicit, An quicquam Pamphilus prætereat temere, ita ut non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi utile fuerit? Et convenit hoc dictum meretrici abeunti. *Idem.*

An temere quicquam Parmenonem prætereat quod facto opus sit?] In libro Bembino versus hic personæ Pamphili attribuitur; ubi etiam non *Parmenonem,* sed *Parmeno* legitur. ita *Parmeno* erit nominativus. *prætereat* autem pro transeat, vel omittat, exponetur, ut sit sensus, An quicquam Parmeno temere omittat, quod utile factu sit. & versus est octonarius iambicus ut ceteri. aliter impeditus est. *Faërnus.*

Omnes nostri *MSS.* habent: *An temere quicquam Parmenonem prætereat.* Ita etiam *Donatus* legit: sed dubitat, utrum ex persona Bacchidis hæc dicantur, quasi esset: *An quicquam Pamphilus prætereat temere, ita ut non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi utile fuerit?* Id quod durum fuerit; ut nesciam, quomodo potuerit Grammatici stomachus concoquere talem sensum, istis verbis enuntiatum. *Faërnus* ex *Bembino* libro hunc sermonem *Pamphilo* tribuit; & ex eodem legit, *Parmeno.* unde in nostram editionem irrepsit. Placet, quod de persona Pamphili affertur, cujus in servum ironiæ aptius videntur convenire hæc verba. nam quatenus Parmenoni tribuuntur, nihil satis constanter expedivit *Donatus.* simplicius tamen fuerit tum sic accipere, ut continuet suam εἰρωνείαν Parmeno, quam cœpit in illis; *Immo vero scio, neque hoc imprudens feci: an enim Parmenonis industriam facile effugiat aliquid, ex illis, quæ facienda sunt, quæ fieri debent?* Mallem autem retinere τὸ *Parmenonem.*

Ultimum versum ex *Plauti Captiv. prol.* imitatione traductum, non unus eruditorum monuerunt. *Bœclerus.*

39. *Plus*

PA. *Sequere me intro Parmeno.* PAR. *sequor. equidem plus hodie boni Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem umquam. Plaudite.*

39. *Plus hodie boni feci imprudens*] Bonum facere, recte potest & imprudens: bene facere, nemo, nisi prudens. Sen. *Non erant illi sapientes viri, etiamsi faciebant facienda sapientibus.* Mer. Casaubonus

40. *Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem unquam.*] Quia non convenit servo scienti, recte facere, bene addidit, imprudenti sibi evenisse, ut bene faceret, quod prudens nunquam fecerit. *Donatus.*

Imprudens, quam sciens.] Ἀντίθετον secundum. Nam imprudentem scienti reddit, non prudentem. *Idem.*

PHOR-

PHORMIO TERENTII.

Fabulæ interlocutores.

PHORMIO *Parasitus.*
DEMIPHO *senex.*
ANTIPHO *adolescens.*
GETA *servus.*
DORIO *Leno.*
CHREMES *senex.*
PHÆDRIA *adolescens.*
DAVUS *servus.*
SOPHRONA *nutrix.*
NAUSISTRATA *matrona.*
HEGIO, CRATINUS, CRITO } *advocati.*

ACTA LUDIS ROMANIS, L. POSTUMIO ALBINO, L. CORNELIO MERULA ÆDILIB. CURULIB. EGERE L. AMBIVIUS TURPIO. L. ATILIUS PRÆNESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIIS IMPARIB. TOTA GRÆCA APOLLODORU EPIDICAZOMENOS. FACTA EST IIII C. FANNIO, M. VALERIO COSS.

C. SULPICII APOLLINARIS PERIOCHA.

Chremetis frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, ac filiam;
Athenis aliam conjugem, & amantem unice
Gnatum fidicinam. mater e Lemno advenit
Athenas. moritur. virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam visam Antipho
Cum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
Pater & Chremes reversi fremere. dein minas
Triginta dant parasito, ut illam conjugem
Haberet ipse. Argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho, a patruo agnitam.

PUBLII TERENTII
PHORMIO.

PROLOGUS.

Postquam poëta vetus poëtam non potest
Retrahere ab studio, & transdere hominem in otium;
Maledictis deterrere, ne scribat, parat.
Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,

Te-

Senarii sunt. *v.* 3. *MSS.* nostri duo; *retrahere* pro *deterrere.* *v.* 21. omnes; *sibi esse id rel. p.* *v* 28. unus; *agetur.* *v.*33. duo; *autoris virtus.*

Donati annotatio in hunc prologum valde diligens & erudita est. *Bœclerus.*

Postquam Poëta vetus Poëtam non potest.] *Hoc initium a destructione personæ adversarii sumitur, conjunctum cum insinuatione persona Terentiana.* Donatus.

1. *Postquam Poëta vetus Poëtam non potest.*] Nota, *postquam* apud veteres non præterito modo, sed etiam præsenti tempori adjungi. Ut,

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Quamquam sunt, qui *postquam* simpliciter, pro *quoniam* accipi velint. *Idem.*

Postquam Poëta vetus] Qui jam diu est, non qui jam diu fuit. Ergo ut vinum, *vetus*: non vetus, ut Ennius. *Idem.*

Postquam Poëta vetus Poëtam.] Jocunda repetitio. ut,

Diva deum. ----

Et,

Notos pueri puer indue vultus.

Idem.

Postquam Poëta vetus Poëtam non potest.] Ἀντίθετον primum per σύλληψιν primam, ita ut extrinsecus novum audire Poëtam oporteat. *Idem.*

Poëta vetus.] Vide ad Audr. prolog. *Mer. Casaubonus.*

2. *Retrahere a studio.*] Sic loquitur, quasi rem scenicam magis lædere voluerit *Luscius*, quam *Terentium.* Donatus.

Retrahere a studio.] Liber Victorianus *ab*, ut & infra. *Faërnus.*

Transdere.] *Transdere* veteres sonantius, quod nos lenius dicimus *tradere*: ut *tralatum*, nos *translatum* e contrario. *Donatus.*

Et transdere hominem] Comice & venuste inseruit *hominem*: ut,

Levibus huic hamis consertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto;
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.

Idem.

Transdere.] Alii, *tradere.* Veteres *transdere*, quod nos mollius *tradere.* ut nos ex contrario, *translatum*, quod illi, *tralatum.* Don. *Mer. Casaubonus.*

3. *Maledictis deterrere.*] Sensus hic est: Ipse se inquit, adversarius fatetur victum, qui a rebus exclusus, ad verba delapsus est. *Donatus.*

Maledictis deterrere.] Deest *eum.* ut,

Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopejam
Connubio jungam stabili. ----

Idem.

4. *Qui ita dictitans.*] Impudentiam ostendit per frequentativum verbum. *Idem.*

Quas antehac fecit fabulas.] Et hic lea-

Tenui esse oratione, & scriptura levi.
Quia nusquam insanum scripsit adolescentulum
Cervam videre fugere, & sectari canes:

* Et

lentum accusatorem facit, qui præterita ingerat, & de quibus jam sit judicatum in melius. *Donatus.*

Quas antea fecit fabulas.] O. l. 2. & Donatus, *quas antehac.* Faërnus.

5. *Tenui esse oratione, & scriptura levi.*] Imperitum inducit criminatorem, qui hoc objiciat, quod proprium debet esse comici styli. Revera autem hoc deterior *Menandro Terentius* judicabatur, quod minus sublimi oratione uteretur. quod ipsum nunc purgat, dicens in tragœdia altiora transire posse. *Donatus.*

Tenui esse oratione, & scriptura levi.] Vide C. Julii Cæsaris de Terentio judicium, inter testimonia initio præfixa. *Mer. Casaubonus.*

6. *Quia nusquam insanum scripsit adolescentulum.*] Ideo videmur leves, tenuesque, inquit, quia non in comœdia prodigia facta sunt, & tragœdias concitavimus. Et callide hic non solum errorem reprehendentis, sed etiam imperite scripsisse ipsum ostendit *Luscium Lavinium.* Donatus.

Scripsit.] Legitur & *fecit.* Idem.

Adolescentulum.] Ut comicam personam ostenderet, artificiose imminuit *adolescentulum*, quo magis persona a sublimitate tragica discederet. *Idem.*

Quia nusquam scripsit insanum adolescentulum.] Iidem hæc verba ita collocant, *insanum scripsit adolescentulum.* Faërnus.

Quia nusquam insanum scripsit adolesc. &c.] Cautius omnino agere debuerunt, qui auctoritatem magni illius *Turnebi* secuti, nec de re tota satis cogitantes, hoc tantum secure crediderunt, quod is *ex Donato in Eun.* sumserat, *cervam* hic significare amicam, quam multi depereant amatores. Qui attendit, quid dicatur, non dubitat Luscium in eo reprehendi: quod introduxit in Comœdia adolescentulum μαινόμενον sive insanum; qui putaret adeoque diceret, se videre cervam fugientem insectantibus canibus, ipsique cum lacrimis supplicantem, ut subveniret sibi. Insani & furentes putant se videre, quod non vident. Οἴονται ἰδεῖν τὰ μὴ ὄντα, sicut vel ex Ajace *Sophoclis* cognoscas: adeoque μανίας ἔποχον ῥίπτουσι λόγον, sicut apud *Euripidem in Hippolyto* Phædra. in quibus μανιώδεσι λόγοις, consentaneum est τὰ τοῦ πάθους αἰνίττεσθαι. sicut exempla laudata ostendunt. Ajax enim iræ suæ argumentum διεστραμμένοις ὀφθαλμοῖς intuetur: Phædra amoris sui figuras loquitur, insanisque verbis τὰ τοῦ ἔρωτος αἰνίττεται. Ita apud Luscium ille adolescentulus, præ nimio desiderio amicæ, potuerit de sanæ mentis statu emoveri, & morbo intra præcordia sæviente, videre quæ non videbat, deque iis verba jacere, quibus interim voluerit Poëta causam insaniæ & morbi αἰνίττεσθαι. Sive autem continuus hic furor sit; ut Ajacis, quem θεήλατον Poëta fecit; sive vehementia perturbationis ad sermones parum sanos evectus refringitur, ut in Phædra, quæ πάλιν καταστᾶσα τῆς μανίας καὶ ἔμφρων γενομένη αἰδεῖται ἑαυτὴν παραπαίσασαν, καὶ μανιώδη φθεγξαμένην; quicquid inquam horum sumserit Luscius, non jam comicum sed tragicum πάθος in scenam attulit. nam κωμικὴν ὑπόθεσιν excedit, vel per intervalla, vel per συνεχῆ ἐκφέρουσαν. verba furentium loqui. Hoc est, quod Terentius in Luscio notavit: & in quo τὸν κωμικὸν ἐκωμῴδησεν. Boeclerus.

Scripsit adolescentulum.] Quæ tragœdiæ aptiora, quam comœdiæ. *Mer. Casaubonus.*

7. *Cervam videre fugere, sectari canes.*] Hic affectus a comœdiis removendus est. *Donatus.*

Cervam videre fugere, sectari canes.] Ambiguitas per accusativum casum, perseverans usque ad ultimum de industria, ut etiam ipsa perplexitas odiosa sit. *Idem.*

Videre.] Imo, *videri.* Nam procul dubio ita scriptum reliquit Comicus: quod verbum magis aptum personæ insanienti, de qua intelligit, quia *videri,* id est, τὸ δοκεῖν, καὶ φαντάζεσθαι, longe

Et eam plorare, orare ut subveniat sibi.
Quod si intelligeret, cum stetit olim nova,
Actoris opera magis stetisse, quam sua;
Minus multo audacter, quam nunc lædit, læderet.
Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet,
Vetus si poëta non lacessisset prior,
Nullum invenire prologum potuisset novus
Quem diceret, nisi haberet cui malediceret:
Is sibi responsum hoc habeat; in medio omnibus

Palmam

ge accommodatius turbatæ menti, quam τὸ ὁρᾷν. Nam ejusmodi homines putant se videre quod non vident: & hoc est δοκεῖν. Scal. in Catul. *Mer. Casaubonus.*

8. *Et eam plorare, orare, ut subveniat sibi.*] Hæc omnis οἴκτισις tragica est: & ideo in comœdia vitiose inducitur. *Donatus.*

Eam plorare.] Lacrymæ hominis propriæ, (ut solus vere gaudeat & mœreat) ex quadam tamen similitudine aliis aliquot animalibus tribuuntur: ut crocodilo, & cervo. De cervi lacryma Scal. exercit. 112. *Mer. Casaubonus.*

Orare ut subveniat sibi.] Plinius de cervis: *Urgente vi canum, ultro confugiunt ad hominem.* Idem.

9. *Quum stetit olim nova.*] Bene hoc positum est. potuit enim responderi, Cur igitur stetit, & non exacta est a populo? *Donatus.*

Quum stetit olim nova.] Recte *olim*: quasi dicat, Quum adhuc *Terentius* non scriberet, penuria meliorum est probata. Deinde quod ait *nova*, hoc significat, omnia carmina novitate ipsa commendari, etiamsi nullius momenti sint. *Idem.*

Cum stetit olim nova.] *Stetit* posteriorem hic producit, more antiquorum, apud quos finientia in, t, indifferentia erant. *Faërnus.*

10. *Actoris opera magis stetisse.*] Una opera & suffragium scenicorum comparat, & lædit adversarium. *Donatus.*

11. *Minus multo audacter.*] Nove dictum, *minus multo audacter*: ut cum dicamus nos, *minus audacter.* Idem.

12. *Et magis placerent quas fecisset fabulas.*] Versum hunc ut nec a Donato positum, nec in tribus antiquissimis libris Bembino, Vaticano, & Victoriano scriptum, nec boni quicquam sensus afferentem, delevimus. *Faërnus.*

Quas fecisset fabulas.] Andr. prol.

Populo ut placerent, quas fecisset fabulas.

vide ibid. *Mer. Casaubonus.*

13. *Nunc si quis est qui hoc dicat, aut sic cogitet*] Omne quod in mentem venit, aut cogitamus, aut dicimus. ut *Virgilius,*

---- Et mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.

Hic sensus est, Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut censeat, improbus est *Terentius*, qui omnes prologos de maledictis facit: habeat is hoc responsum sibi, adversarium coëgisse, qui provocaverit. Nam quid faceret *Terentius*, quum de palma artis musicæ certandum videat esse sibi. *Donatus.*

14. *Lacessisset prior.*] Aut *lacessisset* abundat, aut *prior.* Idem.

15. *Nullum invenire prologum*] *Prologum* modo, non hominem, sed verba significat. *Idem.*

Novus] Hic quod supra prætermisit, veteri supposuit novum. *Idem.*

16. *Nisi haberet cui malediceret*] Mire, *haberet*: quasi dubium non sit, maledicendum esse *Luscio.* Idem.

17. *Is sibi responsum hoc habeat.*] Huic rei per qualitatem respondet, adversarium cogere, ut sic agat. *Idem.*

In

Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
Ille ad famem hunc ab studio studuit rejicere:
Hic respondere voluit, non lacessere.
Benedictis si certasset, audisset bene:
Quod ab illo allatum est, id sibi esse relatum putet.

De

In medio omnibus palmam esse positam] Sensus hic est, Inveniret, inquit: sed maluit, quum de palma certandum sit, adversario respondere lædenti. Verum oratorie, manifesta solvere non curavit, hoc est, nullum invenire prologum potuisse *Terentium*. & hoc enim objiciendum fuit omnibus & novis, & veteribus Poëtis. *Palmam* pro causa certaminis posuit. Et ideo non est mirandum, si pugnant, quibus causa certaminis præsto est. *Donatus.*

In medio omnibus palm] Vide *Chrestomath in voc.* med. *Bæclerus.*

18. *Qui artem tractant musicam.*] *Virgilius,*

---- Nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.

Et περιφραστικῶς, ἀντὶ τῦ, qui comœdias scribunt. *Donatus.*

Qui artem tractant musicam.] Prol. Heaut.

Repente ad studium hunc se applicasse musicum.

vide ibid. *Mer Casaubonus.*

19 *Ille ad famem hunc ab studio.*] Hic maxime incipit solvere, quod sibi superius ipse proposuit. *Donatus.*

Ille ad famem hunc ab studio.] Nunc quid est, inquit, Poëtam vituperare, nisi ad famem rejicere? nam Poëtæ probi suas vendebant fabulas, & harum pretiis alebantur. *Idem.*

Ille ad famem hunc ab studio] Cur lacessitus respondes? certamen est, inquit. *Idem.*

Ab studio studuit:] Vetuste: ut, *Luserat indum & pugnam pugnavit.* Idem.

Ab studio studuit rejicere] Iidem tres antiquissimi libri, & Basilicanus habent *reicere* per unum. i, ut exigit versus. *Faernus*

Ab studio] Donatus hic: *ab studio studuit.* vetuste. ut, *Luserat ludum, & pugnam pugnavit:* sed fallitur. nam is ordo verborum, *studuit reicere* (i. rejicere) *ab studio ad famem.* nempe, ut cessante studio & industria fame periret, & inopia. Nam, *Magister artis ingenique largitor venter*, ut Pers. in prolog. & Theog. Ἡ πενία Διόφαντε μόνη τὰς τέχνας ἐγείρει. *Studium* autem vox, ex Hebr. צוד, quod *quærere*, *venari* significat. Id enim primorum hominum præcipuum studium, venatio. *Mer. Casaubonus.*

21. *Benedictis si certasset.*] Quia supra dixit, *In medio omnibus palmam esse positam.* quasi dicat, quicquid in certamen venerit, in eo vincendos æmulos esse. *Donatus.*

Si certasset, ἀντὶ τῦ provocasset: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. *Virgilius,*

---- Nec te certasse priorem
Pœniteat. -----

Idem.

Audisset bene] *Bene audire*, est bene dici, laudari. *Idem.*

Audisset bene.] *Donatus* supplere ἐλλεῖψιν videtur, quando notat: *bene audire, est benedici, laudari.* plenius: bene audire, est, audire bene dici. ita male audire, est audire male dici, sibi aut de se. hæc unica ratio locutionis. *Bæclerus.*

22. *Quod ab ipso allatum est.*] Id est, maledictum. *Donatus.*

Quod ab ipso allatum est, sibi esse id relatum putet.] Proverbiale est, *quod dedit, recepit.* Et geminavit, *l.* ut *reliquias Danaum.* Idem.

Quod ab ipso adlatum st, sibi esse id rellatum putet] o. fere l. s. & Donatus, *quod ab illo* sequentium vero verborum ordinem hunc habent omnes fere libri, *sibi esse id relatum* Donatus *sibi id esse.* quod & commodissimum est versui. Liber Bembinus *id sibi esse rellatum:* quam & sequemur. sustentatur contrahendo in scansione, *sibi*, in unam syllabam, vel elisione, d, ex *id*, ut fit dactylus in tertia, & quarta sede. *Faernus.*

De illo jam finem faciam dicendi mihi,
Peccandi cum ipse de se finem non facit.
Nunc quid velim animum attendite. apporto novam
Epidicazomenon quam vocant comœdiam
Græci, Latini Phormionem nominant;
Quia primas partes qui aget, is erit Phormio
Parasitus, per quem res geretur maxime.
Voluntas vestra si ad poëtam accesserit,

Date

Quod ab illo allatum est, id sibi relat.] Jure se defendit. de quo illud proverbiale apud *Donatum* testatur: *quod dedit, recepit.* Apud *Suetonium* Vespasianus de jurgio quodam Senatoris EquitisqueRomani ita pronuntiavit: *non oportere maledici Senatoribus: remaledici civile fasque esse.* *Ulpianus* quoque putat ignoscendum ei, qui voluit se ulcisci provocatus, retorquendo scilicet in eum crimina, a quo petitus erat *l.* 14. §. 6. *de bonis libert.* Bene *ignoscendum.* Bœclerus.

Quod ab illo allatum est, sibi id esse relatum.] Quod Angli vulgo venuste, *Such as you bring, &c.* Mer. Casaubonus.

23. *De illo jam finem faciam dicendi mihi.*] Ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ λέγοντος. Donatus.

Dicendi mihi, Peccandi quum ipse de se finem non facit.] Et *mihi*, & *de se*, proprie positum est: & præterea ἀμφιβολία. Idem.

24. *Peccandi*] Maledicendi. *Idem.*

Peccandi cum ipse de se finem] Prius, inquit, ego de illo finem faciam, quam ipse de se. An, Prius dicendi ego faciam, quam ille peccandi finem? *Non facit*, pro non faciat: ut, *Mirum ni ego turpiter hodie dabo.* Idem.

De se] An *de se* additum ad concinnitatem sententiæ, ut τῷ *de illo* respondeat? an. *de se*, i. ἀφ' ἑαυτοῦ, propria voluntate & motu; nulla a me injuria provocatur? *Mer. Casaubonus.*

25. *Nunc quid velim, animum attendite.*] Deest, *quæritis* ut sit, Nunc quid velim, quæritis? animum attendite. *Donatus.*

Adporto novam.] *Novam*, Latinam dicit. *Idem.*

26. *Epidicazomenon quam vocant comœdiam.*] Hic manifeste errat *Terentius.* nam hæc fabula quam transtulit, *Epidicazomene* dicta est, a puella de qua judicium est: quum sit alia *Epidicazomenos* ejusdem Apollodori. Debuit ergo dicere *Epidicazomenen* Græce. *Idem.*

Ἐπιδικαζόμενον quam vocant Comœdiam.] Defendit contra *Donatum* hanc lectionem *Guyetus*, quem vide. *Bœclerus.*

27. *Latini Phormionem nominant.*] Φόρμιον tegiculum dicunt Græci, quo insternitur pavimentum unde Phormio correpta prima syllaba apud Apollodorum est. Non ergo a formula, ut quidam putant, dictum est. Ergo inde parasitus, vilissimæ conditionis homo, nomen accepit. *Donatus.*

28. *Quia primas partes qui aget.*] *Primas* nunc, maximas ad actorem enim retulit *Cicero, Sæpe illum qui est secundarum aut tertiarum partium.* Idem.

Quia primas partes.] Bembinus & Victorianus, *partis.* Faërnus.

Phormio parasitus.] Si a formula esset nomen comœdiæ, primam produceremus syllabam: si a Phormione, corripere debemus. *Donatus.*

29. *Per quem res agitur maxime.*] Quia primæ partes etiam aliud significant. non ergo nunc primum actum dicit, sed summas partes. Et bene *maxime*: quia & per alios. *Idem.*

Per quem res agetur maxime.] Libri omnes antiqui ac Donatus, *geretur.* Faërnus.

30. *Voluntas vostra si ad Poëtam accesserit, date operam.*] *Si voluntas accesserit*: pro, si faveritis. nove sic *voluntatem*, pro favore ponit. *Donatus.*

31. *Adesse*

Date operam, adeste æquo animo per silentium;
Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Cum per tumultum noster grex motus loco est:
Quem actoris virtus nobis restituit locum,
Bonitasque vestra adjutans, atque æquanimitas.

31. *Adeste æquo animo.*] Favor in comœdiis silentium spectatoris est. Recte ergo addit *per silentium.* Donatus.

Æquo animo.] Nunc propositio est. *Idem.*

32. *Ne simili utamur fortuna atque usi sumus.*] Ne populum læderet, fortunam maluit accusare. *Idem.*

33. *Quum per tumultum noster.*] Apparet Hecyram ante Phormionem actam esse: cui contigit id quod queritur populum subaccusans. *Idem.*

Noster grex motus loco est.] *Locus*, est distributio temporum, quæ cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab Ædilibus. Unde *loco motus* dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter præcedentes & consecuturos. Ergo proprie. Sic & *Cicero*, *Loco ille motus est*, *quum est ex urbe pulsus.* Idem.

34. *Quem actoris virtus.*] Ubique laudat actorem. est enim Poëtæ utile. *Idem.*

Quem actoris virtus.] Qui exclusus toties, animum non abjecerit, sed perseveraverit agere. ideo *virtus.* Idem.

Restituit locum.] Bene repetivit locum, ut ἀμφιβολίας vitaret: ne *quem tumultum* dicere videretur. *Idem.*

35 *Bonitasque vestra adjutans, atque æquanimitas.*] *Bonitas* in omnibus generaliter rebus est: *Æquanimitas* in spectando. An *bonitas* in probandis his quæ bona sunt, *Æquanimitas* in agnoscendis vitiis atque delictis? An ταυτολογία est? An *bonitas* circa omnes: *Æquanimitas* circa *Terentium*? Idem.

Bonitasque vestra.] Ne totum actori tribuens, nihil populo præter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. *Idem.*

Adjutans.] Sic veteres dicere maluerunt, quam *adjuvans.* Idem.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

DAVUS *servus.*

Argum. *Davus exiens dicit adferre se, quam debet Geta pecuniam. & hæc persona extra argumentum inducitur, cui rem gestam narraturus est Geta.* Thes. 1. *Tenuioris fortunæ homines, ditioribus sæpe donant.* 2. *Frugalitas servilis in Geta depingitur.*

Amicus summus meus, & popularis Geta

Heri

Constat *Senariis* hæc scena. v. 7. *MSS. hi qui minus hab.* v. 11. omnes; *arripiet.* v. 12. duo; *quanto lab. sit partum.* Bœclerus.

Amicus summus meus, & popularis.] *Quod in omnibus fere comœdiis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet, id in hac quoque* Terentius *servat: ut πρόσωπον προτατικὸν adhibeatur, id est, personam extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena tota fabula est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum, fitque instructus ad cetera. In hac scena, quæ docendi atque instruendi spectatoris causa inducitur, miræ extrinsecus lepores facetiæque cernuntur & sales comici. Id enim est artis Poëticæ, ut quum narrationi argumenti detur ope-*

Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula
Jam pridem apud me relliquum pauxillulum
Nummorum: id ut conficerem. confeci. adfero.
Nam herilem filium ejus duxisse audio
Uxorem: ei credo munus hoc corraditur.
Quam inique comparatum est, ii qui minus habent,

Ut

ra; jam tamen res agi & comœdia spectari videatur. Donatus.

1. *Amicus summus meus, & popularis Geta.*] Insinuatio personæ ejus, quæ inducitur ad audiendum argumentum. Et vide servum ostendi Davum: & non ostendi cujus servus sit. *Idem.*

Amicus summus meus.] Causa cur in scenam procedat Davus. *Idem.*

Amicus] A voluntate. *Idem.*

Popularis.] A fortuna *Popularis*, ejusdem conditionis gentisque. *Sallustius, Popularis sui sceleris.* Et *popularis*, populo amatus, & *popularis* civis, & *popularis* humilis, & *popularis* vilis, e populoque factus: ut si quis dicat sordidum, *popularem civem* Idem.

Amicus summus meus.] Davus extra duas familias inducitur, quæ in hac sunt fabula, alienus, ac per hoc ignarus, cui narret Geta argumentum. *Idem.*

2. *Heri ad me venit.*] Apparet heri fuisse nuptias. *Idem.*

Heri ad me venit.] Propter cognationem *E* & *I* literarum, non dubitaverunt antiqui & *here* & *heri* dicere, & *mane* & *mani*, & *vespere* & *vesperi*. Idem.

Erat ei de ratiuncula.] Deest *nam:* sed mire subtractum est. *Idem.*

Erat ei de ratiuncula.] Opportuna diminutio in re servili, *ratiuncula* & *pauxillulum.* Idem

Erat ei de ratiuncula] Moraliter intulit, *erat ei.* magis enim facetum & comicum est, quum ἀσυνδέτως infertur, quam si diceret, *nam erat ei.* Idem.

3. *Jampridem apud me reliquum.*] De argumento sumitur causa colloquii. Nam debui, inquit, Getæ: & ille me exigit, ut muneretur domino ob nuptias factas. *Idem.*

Pauxillulum.] Quartus gradus diminutionis, *paulum, paululum, pauxillum, pauxillulum.* Idem

4. *Id ut conficerem.*] Ἔλλειψις prima. Et *conficerem* proprie: nam *fieri pecunia* dicebatur. *Sallustius, Qua pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat.* Idem.

Conficerem.] Quia in promptu non erat *Idem.*

Conficerem.] Compararem, paratum haberem. Cic *Duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut versura, aut tributo.* vide Act 5. sc. 9. *Mer. Casaubonus.*

Confeci: adfero.] Bene quasi reddendæ moræ, non habere, causa fuerit. *Donatus.*

5. *Nam herilem filium.*] Τρόφιμον Græci dicunt. atque haud scio, an Latini quoque *alumnum* dicere poterant, nisi hoc mallent. *Idem.*

Nam herilem filium ejus duxisse audio uxorem.] Mire se applicat argumento. *Idem.*

Nam herilem filium.] Antiphonem. *Mer Casaubonus.*

6. *Ei credo munus hoc conraditur.*] Mire. Heri quidem fuerunt nuptiæ, sed adhuc munus conraditur: quia in nuptiis etiam septimus dies instaurationem voti habet, ut in funere nonus dies, quo parentalia concluduntur. *Donatus.*

Ei credo.] Uxori scilicet. *Idem.*

Munus hoc conraditur.] *Hoc*, pecuniæ scilicet munus erit. Et est figura ἐπεξήγησις. Idem.

Credo] Pro vere scio. Et *ei*, an uxori, an absolute? ut sit, *ei rei.* Idem.

Conraditur.] Apta in verbo difficultas. Ut in Adelphis,

Minas decem conradit alicunde.

Et,

Conrasi omnia. ----

Idem.

7. *Quam inique comparatum est!*] Miro ἰδιωτισμῷ morem pro lege conqueritur. *Idem.*

Comparatum.] Constitutum est lege.

Et,

Ut semper aliquid addant divitioribus?
Quod ille unciatim vix de demenso suo,
Suum defraudans genium, comparsit miser,
Id illa universum abripiet, haud existimans
Quanto labore partum. porro autem Geta
Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:

Porro

Et, *Hi qui minus habent*, &, *divitioribus* dixit: ne diceret, servi dominis. vult enim latius patere quod dicit, & generalem esse sententiam. *Donatus.*

Quam inique comparatum est! hi qui minus habent.] Garrulos servos & sententiosos amat Comœdia: tristes & parce loquentes Tragœdia. *Idem.*

8. *Ut semper aliquid addant.*] Mire, non *dent*, sed *addant*: & non, *aliquando*, sed *semper*. Idem.

Divitioribus.] Pro, minus pauperibus. *Idem.*

Addant ditioribus.] O. l. a. & Donatus, *divitioribus.* Faërnus.

9 *Quod ille*] Docte ad singularem numerum transit a plurali. *Donatus.*

Quod ille.] Redit ad Getam. *Idem.*

Unciatim] Sic veteres, *multa unciatim.* Cum expensa pecunia ferretur more veterum; non, ut nunc, annumeraretur; *assis* libra erat, ejusque partes, *uncia.* Rursus unciæ unius duodecima pars, *libella* dicebatur. Merito ergo non per singulos sestertios, neque per singulos, denarios, neque per singulos asses: sed id quod ὑπερβολικῶς minimum fuit, per singulas uncias *unciatim* dixit. Et Cicero, *Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, libellam unam dedisset?* Idem.

Unciatim.] Vix posuit & unciatim, & cito conflari peculium. Ut multa pauxillatim, & cito fiunt maxima. Merito ergo additum est *vix.* Sed quid si & *unciatim*, & *vix*, & tamen de lucro dedit? *De demenso suo*, inquit. Quid si ex abundanti? *Suum defrudans genium.* Deinde, non *acquisivit*, sed *comparsit.* Et ad postremum, *miser*; ut iniquitas consuetudinis, comploratione finiretur. *Idem.*

De demenso suo] Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, & id *demensum* dicebatur. & utrum a mense, an a metiendo, incertum est. *Idem.*

Unciatim] Minimis portiunculis. *Mer. Casaubonus.*

10. *Suum defrudans genium.*] Ut contra, *genialia curare* dicitur, qui vivit lautius. *Donatus.*

Comparsit miser.] Liber Bembinus, *conpersit.* Faërnus.

11. *Id illa.*] Nopta scilicet. *Donatus.*

Universum abripiet.] Contra illud quod *unciatim* dixerat. *Idem.*

Universum abripiet.] Magna virtus pene in singulis syllabis: contra illud quod ait *ille*, *illa* retulit: contra *unciatim*, *vix*: & *de demenso suo*, *universum.* Contra id quod ait, *munus contraditur*, *abripiet.* Contra, *Suum defrudans genium*, & *comparsit miser*, *Haud existimans quanto labore partum.* Idem.

Haud existimans.] *Haud existimans*, vel intelligens, vel recogitans, ac reputans. *Idem.*

Haud existimans.] Pro, æstimans, *Sallustius, Si, Quirites, pacem existimaretis.* Idem.

12. *Quanto labore partum.*] Hoc sic pronuntiandum est, quasi nunc ei venerit in mentem sæpius passurum Getam, quod semel tolerare gravissimum judicaverit. *Idem.*

Quanto labore.] Ut,
Reliquias Trojæ ex ardente receptas.
Idem.

Partum] Proprie dicitur *partum*, de eo quod labore quæsitum est: quia nullus partus sine dolore est ac labore. *Idem.*

Porro autem Geta ferietur.] Ad paupertatem retulit *ferietur.* nam & damnum *plaga*: & res, *sanguis* noster dicitur. *Idem.*

13. *Ferietur alio munere.*] Significanter, non *fungetur* munere, sed *ferietur* dixit. *Idem.*

Ferietur alio munere.] Ex consuetudine, *ferietur.* Nam & *plagam*, damnum:

Porro autem alio, ubi erit puero natalis dies:
Ubi initiabunt. omne hoc mater auferet:
Puer causa erit mittendi. sed videon' Getam?

mnum: & sumptum, *sanguinem* nostrum dicimus. *Donatus.*

Ferietur alio munere.] Mactabitur. Quia autem τὸ *mactare* ambiguum, cum & *bono* mactare dicamus, & *malo.* (ut, *mactare infortunio, mactare honore* &c.) ideo & τὸ *ferire* synonymum taliter hic usurpatur. ut *munere*, τὸ *ferietur*, in bonam partem; sed ut *munere* quod damnum potius dicendum sit, ita τὸ *ferietur*, in malam partem. *Mer. Casaubonus.*

Ubi hera pepererit.] Quæ supra *illa* dicta est. *Donatus.*

Ubi hera pepererit.] Quinto a partu die, qui dies ἀμφιδρόμια vulgo dicebatur (qui etiam *dies lustricus*) apud Græcos. vide Casaub. in Perf. Sat. 11. ubi varii circa infantes ritus, tum Græci, tum Romani. *Mer Casaubonus.*

14. *Porro alio autem.*] Et *alio*, quod dicit, pro multis pronuntiandum est. *Donatus.*

Porro alio autem ubi erit.] Aliquot libri, inter quos Bembinus, hanc collocationem habent, *porro autem alio:* sed hoc modo oportet, *alio*, in duas syllabas contrahere: aut esse proceleusmaticum in secunda. *Faërnus.*

Ubi erit puero natalis dies.] Cum adjectione temporis, cujuslibet natalis dies melius dicitur: ut *natalis locus*, & *natale astrum.* sed *Virgilius*, serviens personæ rusticæ, *Meus est natalis, Iola*, inquit: nec addidit, *dies.* Donatus.

15. *Ubi initiabunt.*] Hoc vultuose pronuntiandum. *Idem.*

Ubi initiabunt.] Ut quidam cibo & potu: ut quidam, sacris. *Idem.*

Ubi initiabunt.] Legitur apud *Varronem*, initiari pueros Edulix, & Poticæ, & Cubæ, divis edendi, & potandi, & cubandi: ubi primum a lacte & cunis transierunt. quod *Virgilius*,

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Hoc adnotavit *probus.* Sed *Terentius Apollodorum* sequitur. apud quem legitur, in insula Samothracum, a certo tempore pueros initiari, more Atheniensium, quod, ut in palliata, probandum est magis. *Idem.*

Ubi initiabunt.] Hoc sic inferendum est: non quasi hoc solum sit, sed quasi defatigatus sit enumerando occasiones dandorum munerum. *Idem.*

Initiabunt.] A lacte depellent, & novi cibi præbendi initium facient: quod non sine multa superstitione. Alii ad sacra Samothracum referunt, quibus certo tempore, more Atheniensium, pueri initiari soliti. Vide Don. hic. *Mer. Casaubonus.*

Omne hoc mater auferet.] Hoc retulit ad offerentis irrisionem, qui putat se puero dare. *Donatus.*

Mater auferet.] An nutrix? an vera mater? *Idem.*

Omne hoc mater auferet: puer causa erit mittendi.] Inepte hic quæritur apud *Donatum; an nutrix, an vera mater?* non enim nisi de vera matre accipi debere, & Latinitas & contextus docet. *Boeclerus.*

16. *Puer causa erit mittundi.*] Proprie dixit *mittundi*, de muneribus. *Donatus.*

Sed videon' Getam?] Locuturum ostendit Getam. *Idem.*

Sed videon' Getam?] Apparet Poëtam nihil putasse amplius addendum, ad insinuandam populo personam Davi: & ideo jam induxit exeuntem Getam, ut sit causa commutandæ orationis. *Idem.*

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

GETA *servus.* DAVUS *servus.*

Argum. *Geta narrat quo sint profecti senes Demipho & Chremes: qua occasione coeperit amare Demiphonis filius Antipho: & quomodo captus amore virginis eam opera parasiti uxorem duxerit.* Thes. 1. *Quam perverse solventi debitum gratias agimus.* 2. *Multa incommoda accidunt domi, ubi domini peregre absunt.* 3. *Improbus magister, improbus discipulus.* 4. *Adversus stimulum calcitrare, difficile est.* 5. *Spectando puellam, magis ardescit amator.* 6. *Paupertas multis onus grave.* 7. *Consensus patris in matrimonio requiritur.* 8. *Quod fors fert, ferendum est æquo animo.*

GE. *Si quis me quæret rufus.* DA. *præsto est, desine.* GE. *oh,*
At ego obviam conabar tibi, Dave. DA. *accipe, hem:*
Lectum est. conveniet numerus quantum debui.
GE. *Amo te, & non neglexisse habeo gratiam.*
DA. *Præ-*

Iterum *senarii* sunt. *v.* 3. Argentoratensis; *debeo. v.* 7. duo; *scis q. in met. v.* 12. omnes; *hanc op. tibi dabo. v.* 41. omnes; *huic viciniæ. v.* 56. duo; *capillus passus. v.* 61. duo; *scin quantum?* unus; *scin quam.* in margine *al. quantum. v.* 64. duo; *illam hinc civem esse Atticam. v.* 76. omnes; *eis nubant. v.* 88. duo; *placet. v.* 90. omnes; *abeam.* & *v.* 91. *omitte.* Bœclerus.

Si quis me quæret rufus.] *Mire Poëta desideratum Geta ostendit Davum.* Donatus.

1. *Si quis me quæret rufus.*] De ipso loquitur, a quo reddi sibi debitum sperat. *Idem.*

Si quis me quæret rufus.] Ἀποσιώπησις secunda. nam apparet plura dicturum fuisse. *Idem.*

Præsto est; desine.] Tertia persona de se loquens usus est: quia ille nominativum prætulit. *Idem.*

2. *At ego obviam conabar tibi, Dave.*] *Conabar*, absolute. An ἔλλειψις est, ut desit *ire*? Et est adverbium loci *obviam.* Idem.

Accipe.] Prævenit petitionem, dicendo *accipe:* & hoc cum gestu offerentis dicitur. Et hoc est quod ait, *confeci; affero.* Idem.

3. *Lectum est.*] Absolute. nam non dicit quid: utrum debitum, an argentum lectum. *Lucilius, Lecti omnes Attici*on hoc est. Idem.

Lectum est: conveniet numerus.] Ordinem servavit. prius enim qualitas, deinde numerus pecuniæ spectari solet. *Idem.*

Lectum est: conveniet numerus quantum debui.] Quippe tribus modis debitum pecuniarum solvitur. pensione, *accipe.* spectatione, *lectum est.* numero, *conveniet numerus quantum debui.* Idem.

Lectum est.] *Lectum*, bonum, vel splendidum: ut,

--- *Arma Serestus*
Lecta refert humeris. ---

Quamvis quidam putant, *lecta*, ab eo quod est *lego*, dictum. *Idem.*

Quantum debui.] Pro, debitum tibi a me est. *Idem.*

4. *Amo te, & non neglexisse, habeo gratiam.*] Amat, quod reddiderit pecuniam: agit gratias, quod diligenter. Et quare? utrum quia creditum non fefellerit? an quia lectum attulerit, & numero congruenti. Et recte dixit: nam redhibitio debiti hoc agit, ut etiam gratias agamus. *Idem.*

Amo te & non neglexisse habeo gratiam.] Hoc pro gratiarum actione ponitur: & ostenditur vere, necessariam fuisse pecuniam. *Idem.*

Non neglexisse.] In Andria, *Et id gratum*

DA. *Præsertim ut nunc sunt mores. adeo res redit:*
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? GE. *egone? nescis quo in metu, &*
Quanto in periclo simus. DA. *quid istuc est?* GE. *scies,*
Modo ut tacere possis. DA. *abi sis, insciens:*
Cujus tu fidem in pecunia perspexeris,

Vere-

tum fuisse adversum te, habeo gratiam. Donatus.

5. *Præsertim ut nunc sunt mores.*] Sic & illud dictum est,

---- Namque hoc tempore
Obsequium amicos, veritas odium parit.

Quia consuetudinis imago est, vituperare præsentia. *Idem.*

Adeo res redit.] Figurate, pro, ita loqueris, *adeo res redit*, dicitur, quum aliquid pejus exspectatione contigit. *Idem.*

6. *Si quis quid reddit, magna habenda est gratia*] Id est, etsi rem non magnam, tamen magna habenda est gratia: hoc enim significat, *quid reddit*. Idem.

Si quis quid reddit.] Qui hoc interrogative pronuntiaverit, parum belle explicat conceptam sententiam. *Idem.*

Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.] Juven. *Nunc si depositum non inficietur amicus, Si reddat veterem cum tota ærugine follem, Prodigiosa fides.* M. Casaubonus.

Habenda est gratia] Deest, ei. Donatus.

7. *Sed quid tu es tristis?*] Hic admonemur omnem ab initio sermonem Getæ, quasi satagentis & anxii, pronuntiare, accommodatis præsertim ad vultum verbis. Nam &,

Si quis me quærit:

Et,

At ego obviam tibi conabar, Dave.

Et,

Amo te, & non neglexisse, habeo gratiam:

In se quoddam contractionis animi occupatique signum habent. *Idem.*

Sed quid tu es tristis?] *Sed* particula, transitum significat ad mentionem alterius rei. *Idem.*

Sed quid tu es tristis? egone? nescis quo in metu.] Descensus ad argumentum ab eo sermone, qui extrinsecus a Poëta informatus est, jam manifeste apparet. *Idem.*

Egone! nescis quo in metu.] Υ'πόθεσις comœdiæ, ne nuda appareat συνθεσις. Idem.

Nescis quo in metu, & quanto in periculo sim.] Pronuntiantis & interrogantis esse potest. *Idem.*

Nescis quo in metu.] Duæ perturbationum bigæ sunt: a malo una, ex cupiditis altera. Ergo a mali bigis, præsentis temporis periculum esse dicimus, & futuri metum. *Idem.*

Nescis quo in metu] Pronuntiative magis quam percontative efferendum est. sic enim solemus de magnis rebus dicere. *Idem.*

Nescis quo in metu, & quanto in periculo sim.] Vix alterum sustineri potest eorum, quæ utraque posuit nunc, & metum & periculum. *Idem.*

8. *Et quanto in periculo sim.*] Liber Bembinus & Basilicanus, *simus*. Victorianus & aliqui alii *sumus*. reliqui *sim*, & Donatus: nos tamen antiquam lectionem malumus, id est *simus*: id est ego & erilis filius, legendo ex libro Basilicano, & ratione versus, *periclo*. Faërn.

Quid istuc est?] Fac hunc scire: & narrandi non erit locus. Necessario igitur ignarus inducitur Davus. *Donatus.*

9. *Modo ut tacere possis.*] *Ut*, pro ne non. quod si est, subaudiendum est, *vide*, aut quid tale. *Idem.*

Modo ut tacere possis.] Vere argumentum est, cœlari id, quod Antipho non coactus, sed volens duxit uxorem. *Idem.*

Modo ut tacere possis.] *Modo*, pro tantummodo: ut, *Modo Juppiter adsit.* Idem.

Abi sis insciens.] Nunc pro inscito posuit. vel *inscientem* modo stultum dicit, alias ignarum. *Idem.*

Insciens.] Stulte. *Mer. Casaubonus.*

10. *Cujus tu fidem in pecunia perspexeris.*]

Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
Te fallere? GE. *ergo ausculta.* DA. *hanc operam tibi dico.*
GE. *Senis nostri, Dave, fratrem majorem Chremem*
Nostin'? DA. *quid ni?* GE. *quid? ejus natum Phædriam?*
DA. *Tanquam te.* GE. *evenit senibus ambobus simul,*
Iter illi in Lemnum ut esset, nostro in Ciliciam
Ad hospitem antiquum. *is senem per epistolas*
Pel-

ris.] Sententiose dixit: quasi in omnibus credendum sit, servaturum fidem esse eum, qui in pecunia servaverit. Et hoc ideo interposuit, ne longus esset, dum suadet ut dicat: quemadmodum in aliis fabulis. *Donatus.*

Cujus tu fidem in pecunia perspexeris.] Proprie locutus est de pecunia, & *fidem* dicendo, & *credere.* Nam *fides*, est eorum, quibus datur: *creditores* dicuntur ipsi qui dant. *Idem.*

In pecunia.] A majore ad minus *Idem.*

Perspexeris.] Non *inspexeris*, sed *perspexeris*, quod plus est, dixit. *Idem.*

11. *Verere verba ei credere?*] Verba cum pronuntiatione dicit, ut ostendat, multum distare inter pecuniam & verba. *Idem.*

Verba.] Caute hæc accipienda; & ex eorum numero, qui scite potius, quam vere dicuntur. Verba enim, κῦφον πρᾶγμα, per se, ut Plato loquitur, sed ex quibus res maximæ pendent: & secreti longe difficilior, ut plurimum, quam auri solet esse custodia. *M. Casaubonus.*

Ubi quid mihi lucri est te fallere.] Ab utili conjectura, & bene: quia servus nihil de honesto dicit. *Donatus.*

Ubi quid.] Significantius dixit *quid*, quam si diceret, *nihil.* Idem.

12. *Ergo ausculta*] *Ergo* nunc velut increpatio tarde facientis est. Quia hic igitur obloquendo impediverat narraturum, *ergo* dixit. Sic *Virgilius*,

Ergo age, chare pater, cervici imponere nostra. Idem.

Hanc operam tibi dico.] Auscultandi scilicet & audiendi. *Idem.*

Hanc operam tibi dico.] Plus est *dico*, quam *do. Dicatur* perpetuo. *Datur* ad tempus. *Idem.*

Dico.] Addico, audiendi, & auscultandi scil. *Mer. Casaubonus.*

13. *Senis nostri, Dave, fratrem majorem*] Dicendo *senis*, ostendit & adolescentem se dominum habere. dicendo *nostri*, ostendit esse & alienum. dicendo *fratrem*, non unum esse monstravit. dicendo *majorem*, etiam minoris fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans, jam in ipsa interrogatione transegit. Hæc autem omnia propter populum sic aguntur. Ideo ille, *quidni*, dixit, ne sit opus pluribus verbis. *Donatus.*

Senis nostri, Dave, fratrem.] Mirum compendium narrationis, quasi per interrogationem, fecit, ne ex alto repeteret. Sic *Virgilius:*

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures,
Belida nomen Palamedis, & inclyta fama.

Et,

Nostin' hanc quam amat frater?

In Eunucho. *Idem.*

14. *Quid? ejus gnatum Phædriam?*] Non dixit, quid? Phædriam? sed addidit, *ejus gnatum:* ut magis docere, quam interrogare videretur. *Idem.*

Quid? ejus gnatum Phædriam?] Deest *nosti.* Idem.

15. *Tanquam te.*] O varietas: quidni? tanquam te. *Idem.*

Evenit, senibus ambobus simul iter.] Non, evenit iter: sed, evenit ut iter esset. *Idem.*

Simul.] Uno tempore. *Idem.*

16. *Illi in Lemnum ut esset.*] Recte tacetur cur Chremes ierit, & dicitur cur Demipho. utrumque pro argumento est. *Idem.*

17. *Ad hospitem antiquum.*] Sic *Virgilius*,

Veteremque Anchisen agnovit amicum.

Hoc autem addidit, ut esset idonea caussa navigandi seni. *Idem.*

Senem per epistolas pellexit.] *Epistolas* dicen-

Pellexit, modo non montes auri pollicens.
DA. *Cui tanta erat res, & supererat?* GE. *desinas:*
Sic est ingenium. DA. *oh, regem me esse oportuit.*
GE. *Abeuntes ambo hinc tum senes me filiis*
Relinquunt quasi magistrum. DA. *o Geta, provinciam*
Cepisti duram. GE. *mihi usus venit, hoc scio:*
Memini relinqui me, deo irato meo.

Cœpi

dicendo, ostendit eum non semel scripsisse. *Donatus.*

18. *Pellexit*] Induxit. sic *Virgilius*,
--- *Pellacis Ulyssi.* Idem.

Modo non montes auri pollicens.] Proverbialis ὑπερβολὴ facta per exceptionem, aut per superlationem, aut æquam collationem. Ejusmodi est illud Demosthenis, μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφιείς. Idem

Modo non montes auri.] *Sallustius*, *Maria montesque polliceri cœpit.* Idem.

Modo non montes auri pollicens.] More veterum: quia hospites hospitibus multa donabant. *Idem.*

Montes auri pollicens] Sallust. *Maria montesque polliceri cœpit.* Vide Erasm. *Mer. Casaubonus.*

19 *Cui tanta erat res.*] *Cui*, dativus casus est. Dominone tuo, inquit, pollicebatur hæc, cui tanta res erat? *Donatus.*

Cui tanta erat res.] Deest, *eum* ut sit, Eum pellexit, cui tanta res erat? *Idem.*

Cui tanta erat res, & supererat?] Dominone tuo, cui tanta res ad usum suppetebat, & ultra quam usus postulabat? Magna autem stultitia tam opulentum senem, lucri causa a domo peregrinari, & longi itineris molestias & pericula subire. *Mer. Casaubonus.*

Et supererat?] Plus est *superesse*, quam *esse.* Donatus.

Desinas: sic est ingenium.] Necessaria est ad fabulæ ὑπόθεσιν avaritia Demiphonis: ut majore periculo, illo absente duxerit filius indotatam. nam mox dicturus est, *Illene indotatam virginem, atque ignobilem daret illi?* Idem.

20. *Sic est ingenium*] Præparatio bona, qua & dives, & avarus describitur Demipho, ut indotatas nuptias filii ferre non possit. *Idem.*

Sic est ingenium.] Recte, non enim, inquit, fortuna avarus est, sed natura. *Idem.*

Sic est ingenium] Omnium? an domini? sed magis domini. *Idem.*

Oh! regem me esse oportuit.] Ostendit pauperum affectiones, qui se solos uti divitiis scire ajunt, si eas habeant. *Idem.*

Oh! me regem esse oportuit.] Acue *me.* Idem.

21. *Abeuntes ambo hinc tum.*] *Hinc* & *hic* legitur. & est ordo, hic relinquunt filiis. *Idem.*

Abeuntes ambo hinc tum senes] Et *hinc*, & *hic*, legi testatur Donatus, in libro Bembino est, *hic.* Faërnus.

22. *Relinquunt.*] Id est, non secum abducunt. *Donatus.*

Quasi magistrum.] Bene *quasi*: qui non complevit hoc ipsum, nec vult esse. *Idem.*

Magistrum.] Sic Latini: quem Græci παιδαγωγὸν appellant. *Idem.*

O Geta provinciam cepisti duram.] Acquisitæ bello longè ab Italia regiones, *provinciæ* dictæ sunt, à porro, vel procul, & vincendo. ad quas quia Prætores cum officio mittebantur, officia quoque *provinciæ* nominantur. *Idem.*

O Geta, provinciam.] Splendide *provinciam* dixit. *Idem.*

23. *Mihi usus venit*] Ita plane accidit mihi. *Mer. Casaubonus.*

Mihi usu venit hoc, scio.] Omnes antiqui libri habent *usus venit*, solus Bembinus *usus avenit.* Faërnus.

24. *Memini relinqui me deo irato meo.*] Sic *Virgilius*,
--- *Nec dI tenere Cupentum*
Ænea veniente fui. ---
Hoc Asper. Sed mihi videtur ad hoc addidisse *meo*, ne esset ἀμφίβολον, cui diceret, *irato deo.* *Nævius* in Stalagmo, *Deo meo propitio, meus homo est.* Donat.

Memi-

Cœpi adversari primo. quid verbis opus est?
Seni fidelis dum sum, scapulas perdidi.
Da. *Venere in mentem mihi isthæc: namque inscitia est,*
Adversum stimulum calces. Ge. *cœpi his omnia*
Facere, obsequi quæ vellent. Da. *scisti uti foro.*
Ge. *Noster mali nihil quicquam primo. hic Phædria*
Continuo quandam nactus est puellulam

Citha-

Memini relinqui me deo irato meo.] *Domino* dixit: an vere deo? Et bene *meo*, ne esset ἀμφίβολον. Et sic dixit, *Memini relinqui*, ut in Andria, *Memini me videre*, &, *Memini me fieri parvum*, *Ennius*. Donatus.

* *Deo irato.*] Andr. 4. sc. 1. *si mihi deos satis scio fuisse iratos.* vide ibi not. *Mer. Casaubonus.*

25. *Quid verbis opus est?*] Repente infertur, *Quid opus est verbis?* & satis moraliter. *Donatus.*

26. *Seni fidelis dum sum.*] Opportune *seni* dixit, ut ostendat quam stultum est, seni adversus juvenes fidelem esse. *Idem.*

Seni fidelis dum sum.] *Fidus* est amicus: *fidelis* est servus. Plus est *perdidi*, quam si diceret, *dolui*. Et bene retulit *perdidi* πρὸς τὸ *fidelis*. Fidelis enim officium est, servare aliquid. *Idem.*

Scapulas perdidi] Vapulando, dum adolescentibus adversor, ut mandato munere fideliter fungar. *Mer. Casaubonus.*

27. *Venere in mentem istæc mihi*] *Venire in mentem*, non ad recordationem tantum dicitur: sed ad reputationem & intelligentiam. *Donatus.*

Venere in mentem istæc mihi.] Haud equidem miror, & parum abest quin id tibi merito contigisse pronuntiem. *Mer. Casaubonus.*

Venere in mentem istæc mihi] o. l. s. & Donatus, *mihi istæc.* & stat versus, si τὸ *mihi*, in unam syllabam contrahatur. *Faërnus.*

Nam quæ inscitia est, adversum stimulum calces?] Hoc dictum & superiori personæ esse potest, & alteri. *Donatus.*

Nam quæ inscitia est] o. fere l. s. & in iis quattuor antiqui, item Donatus pro duabus primis dictionibus, unam partem orationis habent, *namque*. hoc & Ubaldino Bandinello placebat. *Faërnus.*

28. *Adversus stimulum calces.*] Παροιμία cum ἐλλείψει: deest enim, *jactare*. *Stimulum* pro domino adolescente posuit. *Donatus.*

Calces.] Modo *calces*, non partes plantæ, sed percussiones pedum plagasque significat. Aliter *Virgilius*,

---- *Calcemque terit jam calce Diores.*

Idem.

Adversus stimulum calces.] Proverb. Græc. πρὸς κέντρα λακτίζειν, quo usi Euripides, Æschylus, alii. ut ridiculi sint, (Boccalius, Reuclinus, &c.) qui Christum, Act. 9. vers. 5. voce Terentii usum esse censuerunt. *Calces* autem hic, i. repititi calcis ictus. *Mer. Casaubonus.*

29. *Scisti uti foro*] Secundum illos negotiatores, qui ante locum commercii, non præscribunt quanti vendant quæ advehunt: sed secundum annonam fori quam deprehenderint, consilium divendendis aut non vendendis mercibus sumunt. *Donatus.*

Scisti uti foro.] *Forum* pro tribus intelligitur: loco, tempore, persona. Scisti, inquit, his uti. Et est vulgare proverbium. Sensus hic est, Scisti, inquit, quid facere te oporteret. *Idem.*

Uti foro.] Temporibus servire, occasionem arripere: exemplo negotiatorum, qui pro annonæ ratione, pretium mercibus suis statuunt. *Mer. Casaubonus.*

30. *Noster mali nihil quidquam.*] Quartum παρέλκον. Ut in Hecyra: *Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit.* Donatus.

Noster mali nihil quidquam.] *Noster* πρὸς ἀντιδιαστολὴν Phædriæ: qui non noster est. *Idem.*

Noster.] Antipho scil. herilis filius. *Mer. Casaubonus.*

Primo hic Phædria] Bene additum *primo*: quia non perpetuo. *Donatus.*

31. *Continuo quandam.*] Bene *Con-*

tinuo:

Cithariſtriam: hanc amare cœpit perdite.
Ea ſerviebat lenoni impuriſſimo:
Neque quod daretur quicquam, id curarant patres.
Reſtabat aliud nihil, niſi oculos paſcere,
Sectari, in ludum ducere, & reducere:
Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.
In quo hæc diſcebat ludo, exadverſum ei loco
Tonſtrina erat quædam. hic ſolebamus fere

Ple-

tiſſimo e quaſi vix exſpectaverit profectionem patris. *Donatus.*

Puellulam cithariſtriam.] Iſtis hoc nominibus agit, ut cauſa amoris & ex ætate, & ex arte puellæ videretur: nam ideo puellam dixit. *Idem.*

32. *Amare cœpit perditus.*] Legitur & *perdite.* Et *amare perdite*, ut puta puellulam & cithariſtriam. *Idem.*

Perdite] Præter modum, & rationem: ut homo perditus, cui nihil penſi quid agat, modo voti ſiat compos. vide Andr. act. 5. ſc. 3. *Mer. Caſaubonus.*

33. *Ea ſerviebat lenoni*] Et honeſte, & cito dixit *ſerviebat.* Donatus.

Lenoni impuriſſimo.] Et quare non fuiſſet libera, & cujus fuiſſet ancilla, & qualis hominis fuerit, demonſtravit. *Idem.*

Ea ſerviebat Lenoni impuriſſimo] Magna præparatio ad rerum difficultatem imminentium: Puellula cithariſtria, Avarus leno, Amator perditus, Inopia. *Idem.*

34. *Id curarant patres.*] Expedite dixit *patres.* ſi enim patrem ejus tantum dixiſſet; reſtabat, ut ei per patrui filium ſuccurreretur. ideo dixit ambos non habuiſſe. *Idem.*

35. *Niſi oculos paſcere.*] Hoc enim ſolum erat, quod leno non venderet. *Idem.*

36. *Sectari, in ludum ducere & reducere.*] Bene cavillatus eſt & joculariter in adoleſcentem, cui ætas ad ſectandos Philoſophos apta erat. Hinc etiam Philoſophorum ſectæ. Sed *ſectari* proprie eſt, ut taurus buculam, ut aries ovem. *Virgilius,*

Trahit ſua quemque voluptas. ----

Idem.

Reducere.] Σύλληψις, a ludo enim ſubauditur. *Idem.*

37. *Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.*] Cum τόνῳ dixit *nos*, velut magiſtrum excuſans obſequentem ei, cui cuſtos ſit datus. & ideo addidit *otioſi.* Idem.

Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.] Relatio ad illud quod mox, otioſi non erunt. *Idem.*

Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.] Aut ad pudorem ſumitur hoc pronomen in ſingulari numero: aut ad dignitatem. ſed poteſt *nos*, & propter Antiphonem dixiſſe. *Idem.*

Nos otioſi operam dabamus Phædriæ.] Apollodor. ΝΑλΚΕΙΣ διουιιομαλι μΕΟΛ *. Idem.

Operam dabamus Phædriæ.] Ille amicæ, nos illi. *Idem.*

38. *In quo hæc diſcebat ludó.*] Figurate, *In quo hæc diſcebat ludo*, eſt additum. *Idem.*

Ex adverſum ei loco] *Ei loco.* legitur, & *ilico.* Et adnotatur, ex abundanti additum, ut apud veteres multa ſunt. *Idem.*

Ex adverſum ei loco.] Παρέλκον quartum. *Idem.*

Ex adverſum ei loco.] Liber Bembinus, & multi alii ac Donatus, *ex adverſo*; ſed Bembinus hoc amplius; quod pro, *ei loco*, *ilico* habuit: quod deinde mutatum eſt in lectionem vulgatam. & ſane Donatus etiam *ilico*, legi affirmat: eſſeque dictionem ex abundanti additam, ut multa apud veteres. nos hanc ipſam vocem obſervavimus in Adelphis poſitam, pro additamento loci, ita eam exponente Donato, *Otioſe nunc jam ilico hic conſiſte*: quam vim & hic habere arbitramur. *Faernus.*

39. *Tonſtrina erat.*] Apta ſedes otioſis. *Donatus.*

Ton-

Plerumque eam operiri, dum inde iret domum.
Interea dum sedemus illi, intervenit
Adolescens quidam lacrimans: nos mirarier:
Rogamus quid sit? numquam æque, inquit, ac modo
Paupertas mihi onus visum est & miserum & grave.
modo quandam vidi virginem hic viciniæ
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
Ea sita erat exadversum: neque illi benevolent,
Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam,

Quis-

Tonstrina erat quædam.] Παρέλκον tertium, *quædam.* Donatus.

Hic solebamus fere plerumque] Παρέλκον tertium, *fere plerumque.* Idem.

40. *Dum inde iret domum.*] Ad se scilicet. *Iret domum*, pro rediret. vel certe, iret. Παρέλκον figura. *Idem.*

41. *Dum sedemus.*] Proprie *sedemus*, ut in tonstrina. *Idem.*

Illi, intervenit.] *Illi* pro *ibi.* ut, *Illi mea tristia facta* Et nota *illi*, pro *illic.* Idem.

42. *Adolescens quidam lachrumans.*] *Apollodorus* tonsorem ipsum nuntium facit, qui dicat se nuper puellæ comam ob luctum abstulisse: quod scio mutasse *Terentium*, ne externis moribus spectatorem Romanum offenderet. *Idem.*

Nos mirarier.] Recte: mirum enim in adolescentibus lachrumæ, ut contra,

------ *Tristisque senectus.*

Idem.

Nos mirarier.] Ut,

---- *Solam nam perfidus ille*

Te colere. ------ Idem.

43. *Rogamus quid sit.*] Quid lachrumet: non, Quid sit ipse, ut stulti putant. *Idem.*

Numquam æque, inquit, ac modo.] Mire ostendit semper sibi hoc visum, quod dicit: sed numquam æque. *Idem.*

44. *Paupertas mihi onus visum est.*] Statim fit mentio paupertatis, ut sit causa fallaciæ Phormionis. *Idem.*

45. *Modo quandam vidi virginem.*] Bene *quandam*: ne ob familiaritatem laudari videretur. *Idem.*

Modo quandam vidi virginem.] Vide sic agi, ut non tam morte mulieris, quam solitudine pulchræ virginis moveatur affectus. Simul & ea describi, quæ matronæ futuræ magis conveniant, quam quæ temere amanda sit. Nam hic obitus fœminæ ad comicum exitum spectat: quandoquidem plus ex ejus morte securitas, quam molestiæ, sentiat argumentum. *Idem.*

Hic viciniæ.] Adverbium in loco est, *hic viciniæ*: cujus ad locum, *huc viciniæ.* Et statim proximitas insinuatur, ut sit spes & causa videndi. *Idem.*

46 *Miseram.*] Ab affectu: & subdistinguendum est, ut ad virginem referatur. *Idem*

Lamentari mortuam.] A probitate, quæ piis adtribuitur. Et *lamentari mortuam*, ambiguitas, sed sensu manifesta. *Idem.*

47. *Ea sita erat.*] *Sita*, pro posita. *Sallustius* cum adjectione in H *cum prædixero positum insulæ.* Et hoc ei reciprocum est. *Idem.*

Ea sita erat exadversum.] Expositio paupertatis, & quam facile virgo videri possit. *Idem.*

Ea sita erat ex adverso] Hic liber Bembinus, & Victorianus habet, *exadversum.* ita habebat & Vaticanus, sed deinde, abrasis posterioribus litteris, o, suppositum est. *Faërnus.*

Ea sita erat ex adverso.] Collocata pro more, in vestibulo domus, versis in portam pedibus. *Mer. Casaubonus.*

48. *Neque notus, neque cognatus.*] Αὔξησις fit: quia res minuitur, crescit sententia. *Sallustius, Non repugnantibus modo: sed ne deditis quidem a b c m.* Donatus.

Neque notus, neque cognatus, extra unam aniculam.] Hæc præstruuntur, ut sit spes potiundæ virginis. *Idem.*

Quisquam aderat, qui adjutaret funus: miseritum est.
Virgo ipsa facie egregia. quid verbis opus est?
Commorat omnes nos. ibi continuo Antipho,
Vultisne eamus visere? alius, censeo,
Eamus, duc nos sodes. imus, venimus,
Videmus. virgo pulchra: &, quo magis diceres,
Nihil aderat adjumenti ad pulchritudinem.
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida:

Lacri-

Neque notus, neque cognatus.] Hæc descriptio paupertatis adjuvat argumentum, ut & visere audeant adolescentes virginem, & amet Antipho. *Donatus.*

49. *Qui adjutaret funus.*] Ipsum officium *funus* dixit *Idem.*

Miseritum est.] Hoc est miseritus sum ejus. Et hic videtur ostendisse cur lachrumaverit. *Idem.*

Miseritum est.] Heaut. act. 3. sc. 1. *ut tuarum miseritum est, Menedeme, fortunarum*, ut emendatiores quique codices: non ut nuperæ quædam editiones, *ut me tuorum &c.* quomodo Plautum quidem loqui non ignoramus: sed aliter solet Terentius. *Mer. Casaubonus.*

50. *Virgo ipsa facie egregia.*] A forma indignatio. *Donatus.*

Virgo ipsa]. Bene *ipsa*; quia quæ supra dixit, non ad ipsam, sed ad eventum ejus pertinebant. *Idem.*

Quid verbis opus est?] Sic dicit *Terentius*, ubi ad effectum properat. *Idem.*

51. *Commorat omnes nos.*] Figura συγκοπὴ pro *commoverat.* Et bene *omnes*; quia res ad Antiphonem tantum spectat. *Idem.*

Ibi continuo Antipho.] Hic redditur nomen adolescentis. & est πρόσθεσις. Idem.

52. *Voltisne eamus visere?*] Ut,

------ *Populare penates*
Venimus. ------

Idem.

Voltisne eamus visere?] Ipse hortator inducitur, qui amaturus est. *Idem.*

Alius, censeo, eamus, duc nos sodes.] Hæc omnia diversi dicunt. Et apparet tot esse homines, quot per μίμησιν ἀσύνδετα demonstrantur. *Idem.*

Alius, censeo.] Phædria vel quilibet. *Idem.*

53. *Imus, venimus, Videmus.*] Ἀσύνδετον primum per βραχυλογίαν, *imus, venimus, videmus.* Μετ' ἐνεργείας. Et, *virgo pulchra*, ταυτολογία mirantis. Duo ingentia, & *virgo*, & *pulchra.* Idem.

Imus, venimus, Videmus.] Βραχυλογία ἀσύνδετος, quale illud Cæsaris, *Veni, vidi, vici.* & mox, *persuasum est homini: factum est: ventum est: vincimur.* Mer. Casaubonus.

54. *Virgo pulchra*] Bene non dixit, Videmus virginem pulchram, sed ὑπὸ τὸ καταλλήλως, *virgo pulchra.* Illud enim frigidius, hoc concitatius; & hoc magis demonstratur σχήματι, quam relatione. *Donatus.*

Et quo magis diceres] *Diceres*, pro crederes. ut, *Audacter dicito.* Sæpe *Plautus.* Idem.

55. *Nihil aderat adjumenti.*] Proprie *aderat. Adest* enim id, quod adjuvat. *Idem.*

56. *Capillus passus.*] Singularem numerum, pro plurali, posuit. Sic & alibi, *Capillus pexus, prolixus, circum caput rejectus negligenter.* Idem.

Passus.] Temere dispersus. ut magna pars, à Græca oratione profluit hæc dictio. *Idem.*

Capillus passus, nudus pes.] Facetius, quam si pluraliter dixisset. *Virgilius*,

----- *Quibus acer Erix in prælia suetus*
Ferre manum -----

Idem.

Ipsa horrida.] Quasi extra ipsam sit id quod dixit, *Capillus passus, nudus pes.* Tale est apud *Virgilium*,

Illum

Lacrimæ, vestitus turpis; ut, ni vis boni
In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.
Ille, qui illam amabat fidicinam, tantummodo,
Satis, inquit, scita est: noster vero. DA. *jam scio:*
Amare cœpit. GE. *scin quam? quo evadat, vide:*

Post-

Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo cui tantum lingua palato,
Rejice. ----
Et alibi de arbore,
Tum fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Et,
---- *Domus sanie, dapibusque cruentis*
Intus opaca, ingens: ipse arduus altaque pulsat
Sidera. ---- Donatus.

57. *Lachrumæ, vestitus turpis.*] Ἀσύνδετον tertium. *Ipsa horrida & lacrumæ* ad luctum pertinent, *nudus pes & vestitus turpis* ad pauperiem. *Idem.*

Ut, ni vis boni.] Plus est *vis boni*, quam *bonum*. *Idem.*

Ni vis boni in ipsa inesset forma.] Veteres ignem & calorem quemdam, quasi fervorem, dixerunt *formam*: & ideo *fornaces, forcipes, formam & formosos*, ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus est ergo *Terentius* proprietate servata: qui quum formam prætulisset, subjecit *extinguerent*. Ideo & *Virgilius* sic ait,
At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas. Idem.

Ut ni vis boni in ipsa inesset forma.] *Lucretius* [illegible], *vim Veneris* dixit:
Sed tamen ipsa etiam quantovis illa honore,
Cui Veneris membris vis omnibus exoriatur.
diffundit *Propertius* 1, 2.
Quid juvat ornato procedere, Vita, capillo,
Et tenues Coa veste movere sinus?
Aut quid Orontæa crines perfundere myrrha,
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturæque decus mercato perdere cultu,
Nec sinere in propriis membra nitere bonis? Bœclerus.

Vis boni.] Exsuperantia pulcritudinis. *Mer. Casaubonus.*

58. *In ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.*] Figura πλοκή: aliud enim supra, aliud infra, *forma* repetita significat. *Donatus.*

In ipsa inesset forma.] Geminavit præpositionem, ut alibi, *In amore hæc omnia insunt vitia.* Idem.

Extinguerent.] Bene *extinguerent*: quia ab igne & calore forma dicta est. *Idem.*

59. *Ille, qui illam amabat.*] Bene *illam*: quia jam supra insinuavit personam citharistriæ. *Idem.*

Ille, qui illam amabat.] Ratio cur amaverit virginem. *Idem.*

Fidicinam.] Supra, *citharistriam*, ergo indifferenter. *Idem.*

Ille.] Phædria. *M. Casaubonus.*

Tantummodo, Satis, inquit, scita est.] Sensus est, Laudavit tantummodo; non etiam raptus est in amorem. *Donatus.*

60. *Satis, inquit, scita*] Magna laus formæ, amanti aliam placuisse. *Idem.*

Satis, inquit, scita.] *Scita*, bella. ut in Andria. *Scitus puer est natus è Pamphilo.* Idem.

Noster vero.] Ἀποσιώπησις tertia quæ succurrit, quotiens verba rebus minora sunt. *Idem.*

61. *Amare cœpit.*] Ille, inquit, laudavit tantum: hic amare cœpit. Et bene *cœpit*, non *amavit*: ut ostendat, vim amoris non parum esse, & rem, quæ semel suscipi possit. *Idem.*

Scin' quam?] Ἀποσιώπησις, qua in narrationibus in compendium *Terentius* uti solet. *Idem.*

Scin' quam?] Amare cœpit, subauditur. *Idem.*

Quo evadat, vide.] *Evadat*, perveniat. Nam *evadere*, est per obstantia pervenire. *Idem.*

 62. *Postri-*

Postridie ad anum recta pergit: obsecrat
Sibi ut ejus faciat copiam. Illa enim se negat:
Neque eum æquum ait facere: illam civem esse Atticam,
Bonam, bonis prognatam. si uxorem velit,
Lege id licere, facere: sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: & illam ducere
Cupiebat, & metuebat absentem patrem.
DA. *Non, si redisset, ei pater veniam daret?*

GE. *Ille*

62. *Postridie ad anum recta pergit.*] Hoc præstruens, aniculæ supra mentionem fecerat. Et bene memor & virginis, & honestæ, non ipsam adiri facit, sed anum: neque ab ipsa peti fructum voluptatis, ex cujus persona major desperatio noscebatur: sed a nutrice potius, per quam suaderi puellas posse creditur, quicquid libet. *Donatus.*

Postridie ad anum.] Ἐμφατικῶς, ad anum statim: ut qui posthabuerit omnia alia. *Idem.*

Recta.] Quia non per nuntium. *Idem.*

63. *Ut sibi ejus faciat copiam.*] Vide ut nihil de virgine speret, qui omnia ab anicula petat. *Idem.*

Ut sibi ejus faciat copiam. illa enim se negat:] In dimetiendo hoc versu commodum videtur, ut *sibi* in unam syllabam contrahatur, & ex τὸ *illa*, unum l, elidatur, ut in prima & tertia sede sit spondeus, in secunda dactylus, in quarta tribrachus. *Faërnus.*

Illa enim se negat.] Copiam facturam, subauditur. *Donatus.*

Enim.] Vero. *Mer. Casaubonus.*

64. *Neque eum æquum ait facere.*] Non quod amet, sed quod hoc petat. *Donatus.*

Neque eum.] Quod peteret scilicet. *Idem.*

Illam civem esse Atticam.] *Illam* cum ἐμφάσει dixit: quasi dicat, quam sic contemnat. *Idem.*

65. *Civem bonam esse.*] *Civem*, quod ad jura pertinet: *bonam*, quod ad ipsam. *Idem.*

Bonam.] Non vilem: quia boni non viles sunt. unde superlativus gradus *optimates* facit: quia *bonus*, *melior*, *optimus* dicitur. *Idem.*

Bonis prognatam.] Quod ad majores ejus. *Idem.*

Bonam, bonis prognatam.] Plato: ἀγαθοὶ δ' ἐγένοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν. Horat. *Fortes creantur fortibus, & bonis.* & Κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν vulgo dicimus. *Mer. Casaubonus.*

Si uxorem velit.] Recte subjunxit, *si uxorem velit*: postquam ea in virgine prætulit, quæ solent ornare nuptias. *Donatus.*

66. *Lege id licere facere*] Incerta distinctio est: utrum *uxorem velit lege*, an *lege id licere facere*. Idem.

Sin aliter, negat.] Et pudice anus, & tamen illecebrose, *licere facere* dixit, quod ille impudentius petit, ut sibi ejus faciat copiam. *Idem.*

Sin aliter, negat.] Σύλληψις facta ex eo quod sequitur, facere. *Idem.*

67. *Noster quid ageret, nescire.*] Proposita deliberatio: cujus tamen altera pars vincet. nam ducturus est per absentiam patris. *Idem.*

Quid ageret, nescire.] Pro *nesciebat*. sed recte sic ait: quia subjuncturus est. *Idem.*

68. *Cupiebat & metuebat.*] *Metuebat* proprie dixit. *Metuimus* enim eos qui nos amant: *timemus* etiam inimicos. *Idem.*

Illam ducere cupiebat, & metuebat.] Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt. *Idem.*

69 *Non, si redisset pater, ei veniam daret?*] Bene interrogat Davus: hoc enim sperari si posset, non opus erat fraudibus Phormionis. *Idem.*

Non, si redisset.] *Si*, pro postquam. *Virgilius*,

Præ-

GE. *Ille ne indotatam virginem atque ignobilem*
Daret illi? numquam faceret. DA. *quid fit denique?*
GE. *Quid fiat? est parasitus quidam Phormio,*
Homo confidens: qui, illum dii omnes perduint!
DA. *Quid is fecit?* GE. *hoc consilium, quod dicam, dedit.*

Lex

Præterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. -----
Donatus.

Pater ei veniam daret?] O. l. s. & Donatus, ita collocant, *ei pater*, quod & venustius est. *Faërnus.*

70. *Illene indotatam virginem*] Ἐμφατικῶς *ille*, de quo dixerat, *desinas*; *sic est ingenium*: & qui propter spem lucri navigarat senex. Insinuandum igitur fuit: hic enim erit omne periculum fabulæ. Et ordine *Terentius* prius insinuavit personam senis, ut graviora fierent quæ dirimebant nuptias. *Donatus.*

Illene indotatam virginem, atque ignobilem.] Duo dixit, & *indotatam*, & *ignobilem*. Hæc enim duo principaliter petuntur; cum sint quatuor quæ in sponsis quæruntur; forma, probitas, dos, nobilitas. Et manifestum est, cur de forma & probitate nihil dicat: quippe cum supra magnopere ea laudaverit in puella. *Idem.*

Ille ne indotatam.] In libri Bembini contextu non est τὸ *ne*, qua particula dempta, melius versus procederet; sed sic quoque sustentari potest. *Faërnus.*

Ille indotatam virginem atque ignobilem daret illi? numquam faceret.] Apud *Plautum* senex ad filium, *Trinum.* 2, 2, 97. *Egone indotatam te uxorem ut patiar?* sc. ducere. *Boeclerus.*

Virginem.] Simpliciter accipimus, *virginem?* an subaudimus, *quamvis*: ut sit *quamvis virginem.* Donatus.

71. *Daret illi?*] Bono affectu dixit, *daret illi?* Filius enim familiæ, non tam ducit uxorem, quam à patre accipit: quippe cum patri committatur puella potius in hujusmodi conditionibus, quam marito. *Idem.*

Daret illi? numquam faceret.] Ἀποσιώπησις secunda: hic enim non transit ad aliud, sed instat incepto: ut & per interrogationem diceret, *Daret illi?* & per responsionem inferret, *numquam faceret.* Et nota *numquam* pro *non*, in majorem negationis significationem poni semper. *Idem.*

Daret illi?] Mire *daret*: ut ostenderet nihil esse potestatis in filio. *Idem.*

Quid fit denique?] More suo *Terentius*, *denique* posuit in fine sensus. Et est adverbium ordinis. Sic in Heautontimorumeno, *Fodere, aut arare, aut aliquid facere denique.* ut sit *denique*, vel deinde, vel ad postremum. *Idem.*

Quid fiat.] Deest, *rogitas?* & est Ἀποσιώπησις quarta. *Idem.*

72. *Est parasitus quidam Phormio*] *Phormio*, non a formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos *eronem* dicimus trivialiter & pro consuetudine. *Idem.*

73. *Homo confidens.*] *Homo* comice additum: nam quis ignoret parasitum hominem esse? *Idem.*

Confidens.] Hic *confidens*, pro improbo, audaci ac temerario posuit. ut, *O ingentem confidentiam!* Idem.

Homo confidens.] Cicero. *Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur: ductum verbum à confidendo, quod laudis est.* Mer. Casaubonus.

Qui, illum] *Qui*, utinam est. ut *Lucilius* in secundo, *Qui te Momentane malum jam cætera perdat.* Aut, *Qui hoc consilium, quod dicam, dedit.* Donatus.

Qui, illum DI omnes perduint.] *Qui* ut expletivum, aut pronomen: quo incipiens Phormionem describere, cohorruit consideratione ejus, & in hanc vocem, quasi confusus erupit. hoc autem certum genus est παρενθέσεως. *Idem.*

74. *Quid is fecit?*] Servatur affectus tristis hominis. ut supra ait, *Sed quid tu es tristis?* Idem.

Quid is fecit?] Contexit interrogatione errantem: ut rediret ad nominativum casum *qui*, unde aberraverat, & *illum* dixerat. *Idem.*

Hoc consilium, quod dicam, dedit.]

Lex est, ut orbæ, qui sunt genere proximi,
Iis nubant, & illos ducere eadem hæc lex jubet.
Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
Paternum amicum me adsimulabo virginis:
Ad judices veniemus: qui fuerit pater,
Quæ mater, qui cognata tibi sit; omnia hæc
Confingam: quod erit mihi bonum atque commodum,

Cum

Secundum quosdam ordo est, Qui hoc consilium, quod dicam, dedit. *Donatus.*

75. *Lex est.*] *Lex*, ut in palliata, recte ponitur: nam Græcorum fuit: ideo & in Andria sic ait, *Inopia & cognatorum negligentia coacta.* Idem.

Lex est.] Alia narratio interponitur, & dicitur παρέξήγησις. Idem.

Lex est.] A causa litis: potuit enim dici, non habes causam. *Idem.*

Ut orba, qui sint genere proximi, eis nubant.] Orba proximo nubat, orbam proximus ducat, Atticum jus est. Et ordo, Lex est, ut orbæ eis nubant qui sint proximi. *Idem.*

76. *Et illos ducere.*] Bene additum: nihil enim ad rem, si ducendi necessitas non fuisset. *Idem.*

Et illos ducere eadem hac lex jubet.] Vide ad Adelph. act. 4. sc. 5. *Mer. Casaubonus.*

Eadem hac lex jubet.] Non duas res jubet hæc una lex: sed puellis permittit nubere: cognatos cogit ducere. *Donatus*

Eadem hac lex jubet.] Bene *jubet*: minorem enim vim habet ea lex, quæ aliquid permittit, quam illa quæ aliquid jubet. *Idem.*

77. *Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam.*] A persona ejus cum quo agitur. Potuit enim dici, *Quid mecum est tibi?* Idem.

Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam] Απὸ προσώπου & ἠθοποιΐα. Hæc narratio est, quam dicit *Tullius* constitutam: & ipse, *Tibi uni parcam*, inquit in Verrinis: repente enim transitur ad verba personarum ab earum descriptione: sed hoc ipsum ad commovendos auditores valet plurimum. *Idem.*

Et tibi scribam dicam.] A denuntiatione in personam: ne diceret, Non mihi denuntiasti. *Idem.*

Et tibi scribam dicam.] *Cicero: Scribitur Heraclio dica.* Idem.

Dicam] *Dicam* supra, verbum; infra, nomen est totidem literis, diverso accentu *Idem.*

Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam.] τὸ *dicam*, prius, verbum: hic, nomen, δίκη, *dica*, lis, causa, infra, Act. 2. sc. 3. *dicam impingam tibi grandem.* Mer. Casaubonus.

78. *Paternum amicum me adsimulabo virginis.*] A persona litigantis: potuit enim opponi, Personam non habes. *Donatus.*

79. *Qui fuerit pater.*] *Qui* hic pronomen est: infra quomodo significat. *Idem.*

80. *Quæ mater*] Virginis scilicet. *Idem.*

Qui cognata tibi sit.] *Qui*, quomodo, & qua ratione. *Idem.*

Omnia hæc confingam.] *Omnia hæc*, non ex abundanti posuit: sed oratorie, quasi tam multa. & est ἀρχαϊσμός. nam post enumerationem veteres hoc dicebant. *Salustius* in Jugurtha; *Hæc omnia præsidio adsunt.* Idem.

81. *Quod erit.*] Tuto confingam. *Idem.*

Quod erit mihi bonum atque commodum.] Εὐφημία. Quod mihi, inquit, faustum ac fœlix erit; hoc est, confingere atque mentiri. *Idem.*

Quod erit mihi bonum, atque commodum.] Totum jlocaliter parasitus: quippe qui *confingam* dicens, non solum non erubuerit falsiloquio, sed quasi præclari facinoris inceptionem etiam auspicatus sit, omenque susceperit, dicendo, *Quod erit mihi bonum atque commodum.* Sic enim veteres, *QUOD FAUSTUM FELIX-*

Cùm tu horum nihil refelles, vincam scilicet.
Pater aderit: mihi parata lites: quid mea?
Illa quidem nostra erit. DA. *jocularem audaciam!*
GE. *Persuasit homini: factum est: ventum est: vincimus:*
Duxit. DA. *quid narras?* GE. *hoc, quod audis.* DA. *o Geta,*
Quid te futurum est? GE. *nescio hercle. unum hoc scio;*
Quod sors feret, feremus æquo animo. DA. *places:*

Hem

FELIXQUE SIT, dicebant, aliquid aggressuri. *Donatus.*

Quod erit mihi bonum atque commodum.] Non per εὐφημίαν ista dicuntur, ut Don. autumat: sed, *quod erit mihi bonum & comm.* i. e quod erit in rem meam, & quod pro re nata, causæ quam suscepi, erit utile: ut apud Ciceronem sæpe. *Mer Casaubonus.*

82. *Quum tu horum nihil refelles.*] Hoc interrogative pronuntiandum est. *Donatus.*

Refelles.] Refutabis, redargues. Nam prorsus *refellere*, est redarguere falsitatem. *Idem.*

83. *Pater aderit: mihi parata lites. quid mea?*] Mire ὁ συκοφάντης, quod maxime aliter metueret, hoc pro ridicula re contempsit. *Idem.*

Pater aderit: mihi parata lites] Exquisite autem subjectum est, quum supra dixerit, *Mihi parata lites.* Idem.

Quid mea? pater aderit: mihi parata lites.] Ut Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito. *Idem.*

84. *Illa quidem nostra erit*] Ἠθικῶς *nostra*, quum Antiphonis tantum esse debeat. *Idem.*

Jocularem audaciam] Εἰρωνεία κατ' ἀντίφρασιν: hoc est, minime jocularem. An quæ ex ludo & joco in periculum venit? *Idem.*

Jocularem audaciam] Deest, *audio ex te*, aut *dicis.* Idem.

Jocularem audaciam.] And. act. 4. sc. 5. v. 43. *jocularium in malum insciens pene incidi.* per antiphrasin, pro minime jocularium: vel, quod joco & fabulæ similius videatur, quam rei gestæ & veræ. Ita & Angli vulgo τὸ *jest* usurpant. *Mer Casaubonus.*

85. *Persuasit homini.*] Hic jam de Antiphone quæritur, cui persuasum sit. *Donatus.*

Persuasit homini.] Idem liber, *persuasum'st*, habet. ut & videtur legere Donatus: parvi tamen refert, utrum legas. *Faernus.*

Factum est.] Adeo audax Phormio. *Donatus.*

Ventum est] Ἐπεξήγησις. Quo modo factum est: ventum est: vincimus: duxit. *Idem*

Factum est: ventum est: vincimus: duxit.] Ἀσύνδετον ut supra, *Imus, venimus, videmus.* Idem.

Factum est: ventum est: vincimus: duxit] Amat hoc *Terentius*, ut, *It, lavit, redit.* &, *Imus, venimus, videmus* &, *Funus interim procedit: sequimur: ad sepulchrum venimus: in ignem posita est: fletur.* His non modo brevis & comis narratio est: sed etiam auditoris animum, ad id quod restat, intendit. *Idem.*

86. *Quid narras?*] Admirantis vox est, non interrogantis. *Idem.*

O Geta, quid te futurum est?] Sic pronuntia, quasi periturum contempleris Getam, & jam eum in certo interitu defleas. *Idem.*

O Geta, quid te futurum est?] Scilicet qui magister relictus sis Antiphoni. *Idem.*

87. *Nescio hercle. unum hoc scio, Quod sors feret, feremus æquo animo.*] Ἠθικῶς desperatione rerum, fortis est servus, & simul vigilavit Poëta, ne si & hic ejularet, res tota migraret in tragœdiam. *Idem.*

88. *Quod sors feret, feremus æquo animo*] Hæ graves sententiæ, ex persona servorum quum dicuntur, ridiculæ sunt, & eo consilio interponuntur. *Idem.*

Quod sors feret, feremus æquo animo.] Hor. *Levius fit patientia Quicquid corrigere est nefas.* & And. act. 5. sc. 1. in- *ceps, dum res tetulit: nunc non fert, feras.* Mer. Casaubonus.

Hem istuc viri est officium. GE. *in me omnis spes mihi est,*
DA. *Laudo* GE. *ad precatorem adeam, credo, qui mihi*
Sic oret: nunc amitte, quæso, hunc; ceterum
Posthac si quicquam, nihil precor. tantummodo
Non addat; ubi ego hinc abiero, vel occidito.
DA. *Quid pædagogus ille, qui citharistriam?*

Quid

Feremus æquo animo.] Hoc secundum servos, qui futura contemnunt. Et mire meritum culpæ suæ ad fortunam retulit. *Donatus.*

89. *Hem, istuc est viri officium.*] Compendium consolationis est, quod hic libenter accepit: & ideo statim approbat. *Idem.*

Hem istuc viri officium est.] *Pacuvius in extremis Niptris* apud *Ciceronem* 2. *Tusc.* 21.

Id viri est officium.

ubi & totus hic locus de ferendis æquo animo adversis tractatur. *Bœclerus.*

In me omnis spes est mihi] Quo modo? an ut strenue se defendat? an ut fugiat? an ut patiens sit plagarum? *Donatus.*

In me omnis spes est mihi.] Ex eodem libro, ac Victoriano, & Basilicano, & Donato, versusque ratione, ita collocamus, *spes mihi est.* Faërnus.

In me omnis spes mihi est.] Cic. *Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas habere rationes.* & Eun. act. 2. sc. 2.

Itane parasti te, ut spes nulla reliqua in te siet tibi?

Mer. Casaubonus.

90. *Ad precatorem adeam credo.*] Bene Poeta omnia tractat, quæ in tali re tacenda servo essent, nisi aliud posceret argumentum. *Donatus.*

Ad precatorem adeam.] Sic in Heautontimorumeno, *Nec tu aram tibi, nec precatorem parasti.* Idem.

Ad precatorem abeam.] Ex libro Bembino legimus *adeam*, quod magis proprium videtur: nam adire, supplicis est. *Faernus.*

Qui mihi sic oret.] Id est, pro me oret. *Donatus.*

91. *Nunc amitte quæso hunc.*] Μίμησις dicitur, ubi non verba modo, verum etiam gestum vocemque fingimus alienam. *Idem.*

Nunc amitte quæso.] Hoc quod nos dicimus *dimitte*, antiqui etiam dicebant, *amitte.* Virgilius, *Amissos hinc jam obliviscere Grajos.* Et Sallustius, *Pactione amisso Publio legato.* Idem.

92. *Posthac si quidquam, nihil precor.*] Facile impetrat, qui non omnia extorquet. Ergo ars precatoria est, mitigare præsentia, futura permittere. Simul etiam, quia omnis causa in hoc est, ne videatur servus, ob impunitatem in delictis amplius peccaturus. *Idem.*

Posthac si quidquam.] Ut solet, eleganter per ἔλλειψιν. Et simul, non si tantumdem peccaverit: sed, si vel minimum. Tale est & illud, *Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis fallaciæ conari.* &, *Si quicquam invenies mentitum, occidito.* Idem.

Nihil precor.] *Nihil*, pro non: sed plena negatio, *nihil.* Idem.

93. *Non addat.*] Multi l. s. in quibus omnes antiquissimi, *non addit.* Faërnus.

Ubi ego hinc abiero.] Hic ostendit nullum precatorem ex animo postulare veniam servo. *Donatus.*

Vel occidito] *Vel*, pro etiam. *Idem.*

Occidito.] Tu tantum cædere volebas; ego dico, *etiam occidito.* Idem.

94. *Quid ille pædagogus, qui citharistriam?*] Moraliter quærit, volens audire de Phædria, postquam de Antiphone cognovit; maxime, quia hæc interrogatio responsionem elicit, qua spectator instruitur ad cognoscenda cetera. *Idem.*

Quid ille pædagogus, qui citharistriam?] Quia dixit, *Sectari, in ludum ducere & reducere*: & quia *puellulam* dixit, ab ætate; *pædagogus est illi*, ait. *Idem.*

Quid ille pædagogus, qui citharistriam?] Phædria scilicet, qui neque abscedit a custodia puellæ, neque illam ipse contingit. *Idem.*

Quid ille pædagogus.] O. l. s. & Donatus,

Quid rei gerit? GE. *sic, tenuiter.* DA. *non multum habet,*
Quod det fortasse. GE. *immo nihil, nisi spem meram.*
DA. *Pater ejus rediit, an non?* GE. *nondum.* DA. *quid? senem*
Quoad exspectatis vestrum? GE. *non certum scio:*
Sed epistolam ab eo allatam esse audivi modo,
Et ad portitores esse delatam; hanc petam.
DA. *Numquid, Geta, aliud me vis?* GE. *ut bene sit tibi.*
Puer heus, nemon' huc prodit? cape, da hoc Dorcio,

natus, *quid pædagogus ille*, habent; numero & compositione meliore. *Faërnus.*

Pædagogus.] Phædria scil. quem prius puellam *sectari, in ludum ducere &* (quod pædagogi munus) *reducere* dixerat Geta. *Mer. Casaubonus.*

Qui citharistriam?] Ἔλλειψις. Sequitur, amat, vel quid tale subaudiendum est. *Donatus.*

95. *Sic, tenuiter.*] Δεικτικῶς. *Sic* dicendum est, cum aliquo gestu. *Donatus.*

Non multum habet quod det fortasse.] Cum commiseratione amatoris adolescentis pronuntiandum est. *Idem.*

96 *Immo nihil, nisi spem meram.*] Bene *spem:* quia amat. nemo enim sine spe amat. *Idem.*

Meram.] Solam. *Idem.*

97. *Pater ejus rediit, an non?*] Chremes scilicet. *Idem.*

Nondum.] Subaudi, *venit.* Jam non plena negatio est. *Idem.*

Quid? senem quoad exspectatis vestrum?] Animadvertite, *quid*, secundum morem quotidianum tum dici, quum fit transitus e mentione alterius rei ad alteram. Sic & supra, *Quid pædagogus ille?* Idem.

98. *Quoad exspectatis vestrum?*] *Quoad,* quamdiu. Et recte locutus est: quia adventus, finis est exspectationis. *Idem.*

99. *Sed epistolam ab eo allatam esse audivi.*] Mire paratur inopinatus subito adventus senis: nam ipse veniet, cujus epistolam sperat. *Idem.*

100. *Et ad portitores esse delatam.*] More veterum magistri tributorum, id est, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum & efferendarum vectigal exigentes. *Idem.*

Ad portitores.] Ad eos qui in portu sunt. Et quo more hoc dixerit vide, Attico an Romano. *Idem.*

Portitores.] Qui in portu, rebus inferendis & efferendis operam dabant. *Mer. Casaubonus.*

101. *Numquid, Geta, aliud me vis?*] Absque illo argento, quo tibi a me opus fuit. *Donatus.*

Ut bene sit tibi.] Ἀρχαϊσμὸς, pro nihil. *Idem.*

102. *Puer heus: nemon' huc prodit?*] Moralis expressio: nam eos vocat, quibus initio egrediens dicebat, *Si quis me quæret rufus.* Idem.

Cape, da hoc Dorcio.] Ad κωφὸν πρόσωπον loquitur, *Dorcio. Dorcium* fœmininum nomen est, ut *Planesium, Glycerium.* Idem.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

ANTIPHO *adolescens.* PHÆDRIA *adolescens.*

Argum. *Querela Antiphonis, metuentis patrem, & Phædriæ correptio: contendunt autem inter se, uter magis miser sit. Phædria probat, Nostra nobis sordere, & improbas aliorum fortunas admirari.* Thes. 1. *Temerarium inceptum auctorem tristitia afficit.* 2. *Prudentis est prospicere quænam futura sint.* 3. *Amatores sunt fastidiosi: mox enim concupita spernunt. Sera est pœnitentia post factum.*

AN. *ADeon rem rediisse, ut, qui mihi consultum optime velit esse,*
Phædria, patrem extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?

Trochaicis & iambicis, acatalecticis & catalecticis constat scena, cum dimetro intermedio. *MSS.* v. 2. duo; *patrem nunc. extim.* duo; *ubi adventi ejus in mentem venit.* v. 5. omnes; *non pro ne.* sed *Priscianus lib* 15. retinet τὸ *ne*, & explicat. v. 7 duo; *fuisset tum illud mihi ægre al. d.* tertius; *fuisset. illud mihi. a. a. d.* v. 10. duo; *deest* pro *desit.* v. 14. omnes; *jam depacisci morte cupio.* v. 16. duo; *ingenuam ac liberalem* v. 19. omnes; *quod si tibi res cum lenone sit.* Bœclerus.

1. *Adeon' rem rediisse, ut qui mihi consultum optime velit esse.*] *In hac scena color vitæ est eorum qui id, quod immodice concupierint, spernunt postquam evenerit. quod apertiore sententia ostendit Poëta, dicendo,* Nostri nosmet pœnitet. *Donatus.*

Adeon' rem rediisse.] *Comparativa qualitas in hac scena est, inter Antiphonis vitam, & Phædriæ. Genus causæ demonstrativum. Contendunt autem, uter magis miser sit.* Idem.

Ut qui mihi consultum optime velit esse, Phædria.] *Mira sententia, qua ostendit adolescentulos in peccatis neminem magis metuere, quam eos a quibus maxime diliguntur. Simulque inducitur rerum imminentium præstructio: in qua sic audax inducitur Phædria, ut defensor futurus sit: sic timidus Antipho, ut fugiturus sit.* Idem.

Ut qui mihi consultum optime velit esse, Phædria, patrem extimescam] Ferienda pronuntiatio in eo quod ait, *Qui mihi consultum optime velit esse* hoc enim magis mirum est, ideo patrem timeri, quia consultum optime velit. *Idem.*

Adeon rem rediisse.] Primus hic versus trochaicus est tetrameter acatalecticus, item quartus, in quo ex libro Bembino legendum, *mi conscius sis.* item quintus; sextus vero & septimus ejusdem generis, sed catalectici. item octavus, in quo in secunda sede est dactylus. secundus vero, ubi ex multis libris, etiam antiquissimis, & Donato legendum est, *patrem ut extimescam*, licet aliud, *ut*, præcedat: item tertius, nonus, & reliqui, octonarii iambici, præter unum dimetrum iambicum. *Faërnus.*

2. *Ubi in mentem ejus adventi venit.*] Nota, *venire in mentem* veteres, non recordationis causa tantum, sed etiam recogitationis considerationisque posuisse. *Donatus.*

Ubi in mentem ejus adventi venit.] Sic veteres genitivo casu proferebant. *Idem.*

In mentem ejus adventi venit.] *Cicero, Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem.* Idem.

Adventi venit.] Multipliciter declinatur, & *adventi* & *adventus.* sic & in Andria, *Nihil ornati, nihil tumulti.* Idem.

Adventi.] Genitivus antiquus. Prisc. *Mer. Casaubonus.*

Venit.]

Quod ni fuissem incogitans, ita eum exspectarem, ut par fuit.
Ph. *Quid istuc est?* An. *rogitas? qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?*
Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset,
Neu me cupidum eo impulisset, quod mihi principium est mali;
Non potitus essem: fuisset tum illos mihi aegre aliquot dies.

At

Venit.] Legitur & *advenit*. Donatus.

3. *Incogitans*] Temerarius. *Probus*, *incogitans*, inquit, *in usu est: at non eodem modo Cogitans*. Idem.

Incogitans.] Temerarius, praeceps; quia pleraque mala potius ex incogitantia, quam ignorantia. Ideo Sen. (ut & alii passim Philosophi) *Quid prodest*, inquit, *aperta monstrare? plurimum interdum enim scimus, nec attendimus*, & mox, *Itaque subinde reducenda es ad memoriam: non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu*. Mer. Casaubonus.

Ita eum exspectarem, ut par fuit.] *Exspectarem* nunc opperirer: alias, sperarem. *Donatus*.

4. *Quid istuc est?*] Haec interrogatio stomachosa est, extenuare volentis metum fratris: diversa enim sentit ob diversum amoris eventum. *Idem*.

Qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?] Proprie ad terrorem, qui de facinore loquitur, *conscium* dixit. *Idem*.

Rogitas? qui tam audacis facinoris.] Bene timens inducitur Antipho, ut sit causa fugiendi. Ad hoc enim fugiet, ne ad amittendam conjugem cogatur, a patre ante errorem fabulae patefactum. *Idem*.

5. *Quod utinam ne Phormioni.*] Gravissime non Phormioni succenset, sed Phormionis invento. Et vide, ut & ipse se culpae subtrahat. *Idem*.

Quod utinam.] Et familiare est, initia rerum accusare eos, quos alicujus negotii poenitet. *Idem*.

Quod utinam ne Phormioni.] Vetus elocutio, *utinam ne*. *Ennius* in Medea. *Utinam ne in nemore Pelio securibus caesa accidisset abiegna ad terram trabes*. Et *ne*, non, accipiendum. *Idem*.

Quod utinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset.] Vide, ut custodiat Poëta τὸ ἦθος personarum. antea servus. *est parasitus quidam Phormio, qui (illum dii omnes perduint) hoc consilium dedit*. at quanto honestius Antipho, nihil mali imprecatur Phormioni, sed hoc tantum optat, ne in mentem venisset ei consilium dare & persuadere, quod cum tantis periculis esset conjunctum. Quae sequuntur, connectenda sunt in hunc modum: *at non cotidiana haec cura angeret animum, dum exspecto quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem*. nota auctam ipso verborum tractu solicitam exspectationem. *Boeclerus*.

6. *Neu me cupidum eo compulisset.*] Bene hoc addidit ad excusationem. potuit enim dici, *non consentires*. Donatus.

Eo compulisset.] *Eo*, ad uxorem ducendam. an *eo* in tantum? *Idem*.

Cupidum.] Ad nuptias scil. vel ad fictitiam illam dicam. *Mer. Casaubonus*.

Quod mihi est principium mali.] Bene, quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis. *Donatus*.

Quod mihi principium est mali.] Virgil. *Prima mali labes*. vel, quod mihi praecipuum malum, ut ἀρχὴ apud Graecos, interdum: & [illegible] apud Hebr. *Mer. Casaubonus*.

7. *Non potitus essem.*] More hominum loquitur: credit enim ex sequenti satietate, quod potuerit abstinere amoribus suis. *Donatus*.

Non potitus essem.] Ἀνθυποφορὰ μονομερής. Non enim, *Sed potiri vel nisi* posuisset: ut ille, *Verum anceps pugnae fuerat fortuna*. Idem.

Fuisset.] Hic enim utraque pars ponitur. *Idem*.

Fuisset tum illos mihi aegre aliquot dies.] Quidam

At non cotidiana cura hac angeret animum. PH. *audio.*

AN. *Dum exspecto quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.*

PH. *Alius, quia desit quod amant, ægre est: tibi, quia superest, dolet.*

Amore abundas, Antipho.

Nam tua quidem hercle certe vita hac expetenda optandaque est:

Ita

Quidam totum interrogative pronuntiant: nempe, *Fuisset tum illos mihi ægre aliquot dies?* Donatus.

8. *At non quotidiana cura hac angeret animum.*] Quum amatorie loquatur Antipho, errant qui putant eum pœnitere sui desiderii. nam si hoc est: nec maritus firmus videbitur fore. sed hoc dicit: facilius fuisse abstinere virgine intacta, quam ea cum qua jam consueverit. & ideo subjungit, *Dum exspecto quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem.* Idem.

Audio.] *Audio* per εἰρωνείαν dicitur modo a contemnente dictum Antiphonis. *Idem.*

Audio.] Omnia deridet Phædria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci. Est ergo *audio* εἰρωνείᾳ, pro *non audio*, hoc est, nihil dicis. *Idem.*

Audio.] Indignantis & cum impatientia audientis, hoc verbum. *Mer. Casaubonus.*

9. *Dum exspecto quam mox veniat.*] Non *quando*, sed *quam cito*: quia timet. *Donatus.*

Qui adimat hanc mihi consuetudinem.] Mire non amorem: tanquam amore carere potuerit, consuetudine non possit. Et nota proprietatem. nam *consuetudo* specialiter de coitu dicitur. *Idem.*

Consuetudinem.] Usum fructumque amoris. *Mer. Casaubonus.*

10. *Alius, quia desit, quod amant.*] Magnificentius *aliis* dixit, quam si diceret *mihi*. Donatus.

Desit.] Deest. Eun. act. 2. sc. 2. *Omnia habeo, neque quicquam habeo: nihil cum est, nihil defit tamen.* Mer. Casaubonus.

Tibi, quia superest, dolet.] Laboravit, ut ostenderet, plus esse *dolet*, quam *ægre est*. & ideo insanum ait Antiphonem: qui in ea fortuna positus, quæ adversa & contraria est, idem patiatur quod miser. & est figura ὑπόζευξις. Nam ad utrumque, *ægre est*, sufficere potuit. Scire autem debemus, & pronuntiative, & per interrogationem, hoc ipsum pronuntiari posse. *Donatus.*

Tibi quia superest.] Id est, eo quod desideras, abundas. Ordo est, *Tibi dolet, quia superest.* Idem.

11. *Amore abundas, Antipho.*] Sic hoc pronuntiandum, quemadmodum solet cum stomacho dici vituperanti cibum, *non esuris*, aut, *pleno ventre es.* vult enim ostendere, satietatis hoc esse, non ratiocinationis, quod nunc queritur Antipho. *Idem.*

Amore abundas, Antipho] *Abundare* dicitur, qui successu prospero affluit. *Lucilius* libro tertio,

> ---- *Ille alter abundans*
> *Cum septem incolumis pinnis redit, ac recipit se.*

Idem.

Amore abundas, Antipho.] Hoc cum pronuntiatione infert. *Idem.*

Amore abundas.] Τίκτει τοι κόρος ὕβριν. ex nimia satietate lascivis, delicias facis. *Mer. Casaubonus.*

12. *Nam tua quidem hercle certo vita hac expetenda.*] Bene *certo*: quia supra omnia cum εἰρωνείᾳ dixit. *Donatus.*

Vita hac expetenda.] *Vita* dixit, ut ostenderet, etiamsi non felicitas, sed vita dicatur, optandam esse. *Vita* autem & mores significat, & animam, & alimentum, & spatium vivendi, & fortunam accidentem viventibus: ut modo. *Idem.*

Expetenda optandaque.] Proprie dixit, *expetenda, optandaque*: omnia enim quæ amamus, aut industria, aut voto proveniunt, hoc est, aut in nobis sunt, aut in fortuna posita. *Idem.*

13. *Ita*

Ita me dii bene ament, ut mihi liceat tamdiu, quod amo, frui,
Jam depecisci morte cupio. tu conjicito cetera,
Quid ego ex hac inopia nunc capiam, & quid tu ex istac copia:
Ut ne addam, quod sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut voluisti, uxorem sine mala fama, palam:
Beatus, ni unum hoc desit, animus qui modeste isthac ferat.
Et si tibi res sit cum eo lenone, quo cum mihi est, tum sentias.

20 Ita

13. *Ita me dî bene ament, ut mihi liceat.*] Necessario jurat: quia quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credendum. *Donatus.*

Ita me dî bene ament, ut mihi liceat tamdiu, quod amo, frui.] Opportunus locus, in quo ostendatur, quam magno amore sit possessus Phædria, cui par impenditur argumentum. *Idem.*

Tam diu, quod amo frui.] Quamdiu uxore fruitur Antipho. An *tam diu*, δεικτικῶς? Idem.

Tam diu.] Tantisper, hoc est, vel tantillo tempore. *Idem.*

Quod amo, frui.] Deest *eo*: ut sit, *eo, quod amo, frui.* Idem.

14. *Jam depecisci morte cupio.*] Pactionem transigere. *Idem.*

Jam depecisci mortem cupio.] Αὐτίκα τεθναίην λεχίων ἐπιβὰς ... Ἥρης. Mer. Casaubonus.

Tu conjicito cetera] Aut *cetera* abundat, aut deest *per*: ut sit, *per cetera.* Donatus.

15. *Quid ego ex hac inopia nunc capiam*] Infortunium scilicet. *Idem.*

Quid ego ex hac inopia nunc cap. & quid tu ex ist. c.] Ὁ ζῆλος φθόνε χαρακτηρίζεται, οὐχ ὅτι ἄλλος, ἀλλ' ὅτι οὐχὶ καὶ αὐτῷ ἐστὶ τὰ ἀγαθά. *vide Aristot. 2. Rhet.* Boeclerus.

Et quid tu ex istac copia.] Fructum ac felicitatem. *Donatus.*

16. *Ut ne addam.*] Παράλειψις figura, in qua velut ex abundanti enumerantur adjecta. *Idem.*

Ut ne addam.] Σχῆμα παράλειψις. Quod Græci, ἵνα μή. Idem.

Ingenuam, liberalem nactus es.] Hoc natalium, illud morum est. *Idem.*

Sine sumptu, ingenuam, liberalem nactus es.] Contra ea quæ patitur, ista posuit omnia. hujus in amore copiam: suam inopiam. hujus desiderium nullo constitisse sumptu: sibi a lenone fuisse emendam puellam. hujus ingenuam: suam servam. hujus liberalem: suam citharistriam. hunc nactum esse: se sectari tantum. hujus uxorem: amicam suam. hujus amorem maritalem esse: suum velut prodigi, velut scortatoris. *Idem.*

17. *Quod habes, ita ut voluisti*] *Voluisti* subdistinguendum est, & sic legendum *uxorem.* Erit enim ἐμφατικώτερον. Idem.

Ut voluisti, uxorem.] Bona præparatio uxoris futuræ. *Idem.*

18. *Ni unum hoc desit, animus qui modeste istac ferat.*] *Modeste*, moderate. *Sallustius* libro secundo: *Modestus ad omnia alia, nisi dominationem.* Idem.

Ni unum hoc desit.] Tò *hoc*, non est in libris Bembino, & Victoriano. sed sive cum eo, sive sine eo legas, non magni refert. *Faërnus.*

Ni unum desit.] Al. *ni unum hoc desit.* Mer. Casaubonus.

Modeste.] Cum modo. *Donatus.*

Animus qui modeste istac ferat.] Virg.
O fortunatos nimium bona si sua norint
Agricolas.
Hor.
Bene ferre magnam disce fortunam.
Mer. Casaubonus.

19. *Et si tibi res sit cum eo lenone.*] *Et* modo non connexiva, sed inceptiva conjunctio est. *Sallustius* libro secundo, *Et Pœni ferunt adversus a u c m*. Donatus.

Et

Ita plerique ingenio sumus omnes, nostri nosmet pœnitet.
AN. *At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phædria,*
Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis;
Retinere, amare, amittere. ego in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi ejus sit amittendi, nec retinendi copia.
Sed quid hoc est? videon' ego Getam currentem huc advenire?
Is est ipsus. hei, timeo miser, quam hic nunc mihi nuntiet rem.

Et si tibi res sit &c.] Ita *Donatus* legit: quem multæ editiones sequuntur. annotatque: *&*, *modo non connexiva, sed inceptiva conjunctio est.* Vide Guyet. Bœclerus.

Sentias.] Sic alibi, *Sit rogas? sensi.* Donatus.

20. *Ita plerique ingenio sumus omnes, Nostri nosmet pœnitet.*] Παρέλκον tertium in Andria, *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli.* & est ἀρχαϊσμὸς: ut, *Accede ad ignem hunc; jam calesces plus satis.* Idem.

Nostri nosmet pœnitet.] Pœnitet eum, qui parum putat, ergo ipsi nos, inquit, nostri contemnimus. Sic & in Heautontimorumeno, *At enim hic dices, Me quantum hic operis fiat pœnitet.* Idem.

Nostri nosmet pœnitet.] Hor. *Qui fit, Mecœnas, ut nemo quam sibi sortem, Seu ratio dederit, seu sors objecerit, illa Contentus vivat, laudet diversa sequentes?* & quæ ibi sequuntur. *Mer. Casaubonus.*

22. *Cui de integro est potestas.*] Post, deinceps. An de *integro*, id est, integris rebus? *Donatus.*

Quid velis, retinere, amare, amittere.] An conjuncte legendum est, *Quid velis retinere?* ut duo sint, *amare, amittere:* quia & infra duo reddit, *Ut neque mihi sit ejus amittendi, neque retinendi copia. Amittendi*, propter amorem, *retinendi*, propter patrem. *Idem.*

Amittere.] And. act. 5. sc. 3.
Vis me uxorem ducere? hanc amittere? ut potero feram. M. Casaubonus.

25. *Sed quid hoc est? video ut ego Getam currentem advenire huc?*] O. l. e. *videon*, habent: &, *huc advenire?* quæ collocatio versui, alioqui non bene procedenti, consulit, elidendo ex *quid* d; vel corripiendo *hoc*. versus autem est iambicus tetrameter catalecticus, ita & sequens; si tamen ejus primam syllabam præcedenti attribuas; & ex o. fere l. s. hæc verba sic ordines, *quam hic nunc mihi nuntiet rem.* Faërnus.

26. *Hei timeo miser.*] Quam recte jam timet: quia in metu semper est præsaga mali mens. Et *hei* interjectio ingemiscentis est. ut,
——— *Hei mihi quantum*
Præsidium Ausoniæ, & quantum tu perdis Iule.
Donatus.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

GETA, *servus*. ANTIPHO, *adolescens*. PHÆDRIA, *adolescens*.

Argum. *Geta Antiphoni narrat, e Cilicia rediisse patrem, quo nuntio tantus injicitur metus male sibi conscio adolescenti, ut subducat illico sese.* Thes. 1. *Male sibi conscii perturbatissimi sunt.* 2. *Dies revelat omnia.*

GE. *Nullus es, Geta, nisi jam aliquod tibi consilium celere repperis.*
Ita nunc imparatum subito tanta te impendent mala:
Quæ neque uti devitem, scio, neque quomodo me inde extraham:

Nam

Satura est, ex *Iambicis Octonariis acatalecticis & catalecticis, senariis, dimetris*; & *Trochaicis septenariis.* v. 1. *MSS.* meorum unus; *reppereris.* sicut & *Priscianus* legit *lib.* 7. v. 2. omnes; *impendunt.* v. 10. omnes; *hem me misf. tum mihi paveo.* v. 13. omnes; *aliquid contrassissem.* & v. 20. *uno verbo exp.* v. 21. duo; *intellextin.* unus; *intellexistin'.* v. 27. duo; *quam maxime,* pro *cum maxime.* v. 30. duo, ut ed. unus; *aliquid gravius.* v. 32. duo; *quin abeam.* v. 33. omnes; *quid si sic assimulabo.* unus; *vultum contempl. hunc.* v. 34. omnes; *quid si sic? sat est.* v. 35. duo; *sic respondeas.* v. 37. unus; *vi coactum te esse & victum lege jud.* alter; *vi dic coactum te & lege, judicio.* v. 43. τὸ *pendens* a duobus abest. v. 48. duo; *nexam.* v. 50. duo; *potes.* v. 52. omnes, *insidiis* absque præpositione. *Boecleru*s.

Nullus es Geta.] *In hac scena servi concurrentis officium est, tendens ad perturbationem Antiphonis, quem oportet abesse a conspectu patris usque ad cognitionem rerum, & καταστροφὴν fabulæ.* Donatus.

1. *Consilium celere.*] *Hoc celere* Neutraliter dicitur. *Idem.*

Nullus es Geta, nisi aliquod jam tibi consilium celere repereris.] Omnes antiqui libri, & aliquot ex recentibus, ac Donatus hanc collocationem verborum habent, *nisi jam aliquod.* & pro *repereris,* antiqui omnes, *repperis.* Faernus.

Nullus es] Periisti, actum est de te. *Mer. Casaubonus.*

2. *Subito tanta te impendent mala.*] Accusativo casu *impendent* aut ἀρχαϊσμῷ, pro, *in te pendent mala.* Quum supra *Nullus es, Geta,* dixerit, hic transitum fecit ad primam personam. *Donatus.*

Nota in uno versu quam potentia frequentium verborum momenta! *Ita* (statim exspectationi movendæ aptum est) *nunc* (a tempore) *imparatum* (a statu personæ) *subito* (ab eventu) *tanta* (a comparatione) *te* (a demonstratione personæ) *impendent* (a repræsentatione periculi) *mala*, per cumulationem. Mirus ubique artifex est Poëta noster, in attollendis aut repræsentandis, frequentatione quadam verborum, sententiis, quæ affectum habent aut faciunt. *Boeclerus.*

Imparatum.] Cic. *Quoniam multum potest provisio animi & præparatio.* Mer. Casaubonus.

Te impendent.] Antique pro, *impendent tibi.* Plaut. *impendent in te.* Idem.

3. *Qui neque uti devitem, scio*] Ruina aut vitanda est, aut extrahenda sunt ex ea, corpora quæ oppresserit. *Donatus.*

Devitem.] Antequam irruerit. *Idem.*

Inde extraham.] Quum irruerit. *Idem.*

4. *Nam*

Nam non potest celari nostra diutius jam audacia.

Quæ si non astu providentur, me aut herum pessumdabunt.

AN. *Quidnam ille commotus venit?*

GE. *Tum, temporis mihi punctum ad hanc rem est. herus adest.* AN. *quid istuc mali est?*

GE. *Quod cum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiæ?*

Loquar ne? incendam. taceam? instigem. purgem me? laterem lavem.

Eheu

4. *Nam non potest celari nostra diutius jam audacia.*] Bene *nostra:* quia ipse partem maximam culpæ sustinet, ut magister. *Donatus.*

Celari] Nigidius, *celari*, quærit utrum plenum sit, an pressum. *Idem.*

5 *Quæ si non astu providentur*] Hic versus, totidem elementis legitur in *Andria* 1, 3, 3. ne quis miretur infra 2, 4, 2. repeti versum positum in *Adelphis* 3, 3, 54. Boeclerus.

Quæ si non astu providentur, me aut herum pessum dabunt] Ex Andr. integer hic versus, act. 1. sc. 3. ubi vide. *Mer. Casaubonus.*

6. *Quidnam ille commotus venit?*] Modo *commotus*, perturbatus atque conterritus. *Donatus.*

Quidnam ille commotus] Hic ostendit Poëta, idcirco confusum Getam induci, ut de ejus metu Antipho terreatur. *Idem.*

Quidnam ille commotus.] Hos versus ita ordinamus, partim ex ratione metrica, partim etiam adjuti ab libro Bembino:

AN. *Quidnam ille commotus venit?*
GE. *Tum temporis mihi punctum ad hanc rem est, herus adest.* AN. *quid istuc mali est?*

Versus iambici sunt, prior dimeter, posterior octonarius. *Faërnus.*

7. *Tum, temporis punctum mihi.*] *Punctum*, pro momentum. ut *Lucilius* in decimoquarto, *puncto uno, hora* * & qui quoque invasit. *Donatus.*

Punctum.] Angustissimum spatium. *Idem.*

Punctum.] Momentum. *Mer. Casaubonus.*

Ad hanc rem.] Ad deliberandum quod ago. *Donatus.*

Herus adest.] Vultu tristi ac superciliis arduis hoc dicendum est. *Idem.*

Quid istud mali est?] Mire περὶ τὸ, *herus adest*, *Quid istuc mali est*, posuit, ex persona Antiphonis: cui pro calamitate est patris adventus. *Idem.*

8 *Quod quum audierit*] Scilicet quod uxorem duxit Antipho. *Idem.*

Quod quum audierit.] Bene non addidit quid: secum enim loquitur. *Idem.*

Quod ejus remedium inveniam iracundiæ?] Plus est, quam si diceret, *nullum.* Donatus.

Quod ejus remedium inveniam iracundiæ?] Proprie, *remedium*, quasi iracundia morbus sit. *Idem.*

9. *Loquarne? incendam.*] Quia iracundia ignis est. *Idem.*

Taceam? instigem.] *Instigari* propria fera dicitur. *Idem.*

Loquarne? incendam. taceam? instigem.] Σχῆμα διαπόρησις. Duo sunt quæ fieri in placando solent: aut loqui, aut tacere. Sed quid vult sibi, *purgem me?* quum idem sit *loquar?* an quia potest purgatio & per defensorem, patronumve induci? sic quidam putant. Sed melius est hoc, ut perturbatæ & servilis imperitæque personæ verba sine arte esse, & vim significati non habere. *Idem.*

Purgem me? laterem lavem.] Παροιμία, πλίνθον πλύνειν. Idem.

Loquar ne? --- purgem me?] *Donatus* cum non posset explicare, quid differrent hic *loqui*, & *purgare se*; denique illuc confugit, ut dicat: *perturbatæ & servilis imperitæque personæ verba sine arte esse, & vim significandi non habe-*

Eheu me miserum! cum mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi:
Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam absque eo esset,
Recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam:
Aliquid convasassem, atque hinc me conjicerem protinus in pedes.

AN. *Quam*

habere. Nunquam id facit *Terentius*, crede mihi. *loquarne?* i. e. an interroganti de re tota hero respondeam? *taceam?* nihil respondendo. *purgem me?* a me culpam omnem & suspicionem amoliendo. *Boeclerus.*

Laterem lavem.] *Laterem* hic non aliud intelligendum quam massam vel ex argilla vel luto, maceriis ædificandis idoneam, non igne, sed sole induratam, quæ cum non sit nisi lutum exsiccatum, quanto magis eam lavas, eo magis lutescit & in cœnum resolvitur, multis probat Nannius, Miscellan l. 10. Aliud igitur *later*, simpliciter: aliud *later coctilis* (quanquam is vulgo *later* vocetur) in duritiem lapideam excoctus *Mer. Casaubonus.*

10. *Eheu me miserum*] Hic & sequens versus trochaici tetrametri acatalectici sunt. *Faërnus.*

Quum mihi paveo.] *Quum*, *prater quam quod* significat modo. *Donatus.*

Tum Antipho me excruciat animi.] Τῷ ἰδιωτισμῷ, pro eo quod est, propter Antiphonem me excrucio. *Idem.*

Me excrucio animi.] Sic in Hecyra, *Fecit, animi ut incertus foret.* Genitivo enim casu veteres figurabant hanc locutionem. *Idem.*

11. *Ejus me miseret: ei nunc timeo.*] *Miseret*, præteritorum, *timeo* de futuris. *Idem.*

Ejus me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet.] Figura πολύπτωτον, *ejus*, *ei*, *is*. Idem.

Is nunc retinet.] Si *retinet*, quomodo *excruciat?* Idem.

Nam absque eo esset.] Si ad eum res non pertineret: id est, si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum. *Idem.*

Absque eo esset.] Eleganter sic, quod vulgo, propter illam, aut, ex illius intuitu. ita Plaut. in Persa: *Si absque me foret*, & Menæchm. *Nam absque eo esset, hodie nunquam ad solem occasum viverem.* Mer. Casaubonus.

12. *Recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam*] Facete servus occasionem melioris conditionis esse existimat fugæ causam, tanquam sibi per eam & libertatis genus præstare posset & prædam. *Donatus.*

Recte ego mihi vidissem.] Ut dicimus, *vide tibi*, & *videte vobis*. Et recte, *vidissem*, ἀντὶ τοῦ *providissem*. Idem.

Recte ego mihi vidissem.] Providissem. *Mer. Casaubonus.*

Et senis essem ultus iracundiam.] *Senis* maluit, quam *domini*, dicere, ut in ipso nomine & hortamentum impune fugiendi appareat. & simul quia non *iram*, sed *iracundiam* dicturus erat. nam *ira* de causa, *iracundia* de moribus. *Donatus.*

Et senis ultus essem iracundiam.] Non dixit *evasissem*, sed *ultus essem*. faciunt enim servi fugiendo, ut dominos pœniteat iratos fuisse. *Idem.*

Ultus essem.] Sic *Virgilius*, *Ulta virum, pœnas inimico a fratre recepi.* Idem.

13. *Aliquid convasassem.*] Figuratum est a colligendis vasis. *Idem.*

Aliquid convasassem.] Hic & Donatus, & liber Bembinus, & Basilicanus habent *convasassem*, & ita emendatum est in Victoriano: quod si recipimus, deductum erit a, convaso convasis tertiæ declinationis. *Faërnus.*

Convasassem.] Ad furtum & fugam parassem, collegissem. Hor.
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes. M. Casaub.

Hinc me conjicerem.] Recte ego mihi vidissem. *Donatus.*

Protinus in pedes.] *Protinam* fuit: & sic *Nigidius* legit. *Idem.*

AN. *Quam hic fugam, aut furtum parat?*

GE. *Sed vbi Antiphonem reperiam? aut qua quærere insistam via?*

PH. *Te nominat.* AN. *nescio quod magnum hoc nuntio exspecto malum.*

PH. *ah, sanus ne es?* GE. *domum ire pergam: ibi plurimum est.* PH. *revocemus*

Hominem. AN. *sta ilico.* GE. *hem,*

Satis pro imperio, quisquis es. AN. *Geta.* GE. *ipse est, quem volui obviam.*

AN. *Cedo quid portas obsecro? atque id, si potes, verbo expedi.*

GE. *Faciam.* AN. *eloquere.* GE. *modo apud portum.* AN. *meum ne?* GE. *intellexti.* AN. *occidi.* GE. *hem.*

AN. *Quid*

Protinam.] Protinus, illico. *M. Casaubonus.*

14. *Quam hic fugam.*] *Conjicerem in pedes.* Donatus.

Aut furtum parat?] *Aliquid convasassem.* Idem.

Quam hic fugam, aut furtum parat.] Secunda ὑπόθεσις. prius enim furtum, quam fuga occurrere debuit. *Idem.*

15. *Sed ubi Antiphonem reperiam?*] *Sed*, pro ergo: ut sit, Ergo ubi Antiphonem reperiam? An *sed*, finis superioris sententiæ est? ut *Sallustius, Sed Metellus in ulteriore provincia.* Idem.

Reperiam.] Si alicubi cesset. *Idem.*

Aut qua quærere insistam via?] Si alicubi ambulet. omnis enim qui quæritur, aut cessat, aut ambulat. *Idem.*

Aut qua quærere insistam via?] Liber Bembinus, *viam*, & recte: dicimus enim insistere viam. *Faërnus.*

16. *Te nominat.*] Ad hoc diu auditur Geta, & ipse non videt adolescentes: ut plus illis terroris incutiat, dum secum loquitur. *Donatus.*

Nescio quod magnum hoc nuntio exspecto malum.] Diserte locutus est, *Nescio quod magnum hoc nuntio exspecto malum:* pro eo quod est, *Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.* Idem.

17. *Domum ire pergam*] Hoc nos ἐλλειπτικῶς dicimus, *Domum pergam.* Idem.

Ibi plurimum est.] Ostendit ab initio se domum pergere, & sic videtur deliberasse. *Idem.*

Ibi plurimum est.] Scilicet propter amorem uxoris suæ. *Plurimum* τὸ πλεῖστον. Idem.

Revocemus hominem.] Comice & moraliter addidit *hominem.* Idem.

18. *Hominem.* AN *sta ilico* GE *hem.*] Hic versus videtur monometer trochaicus hypercatalecticus. *Faërnus.*

Sta ilico.] Ille, *Revocemus hominem*, dixit: hic, non progredi jussit. *Donatus.*

19. *Satis pro imperio quisquis es.*] Hic ostendit, culpæ conscientiæ nullam auctoritatem reliquam in magistro Geta. *Idem.*

Satis pro imperio.] Id est, imperiose. *Idem.*

Satis pro imperio, quisquis es.] Satis imperiose loqueris, quisquis es. *Mer. Casaubonus.*

20. *Cedo, quid portas, obsecro? atque id si potes, verbo expedi.*] Mire expressit affectum de timore properantis. *Cedo quid portas, obsecro?* Ut; *Si vera feram, si magna rependam.* Nam *ferre* & *portare*, de negotiis majoribus dicitur. *Donatus.*

Verbo expedi.] Deest uno. *Idem.*

21. GE. *Faciam.* AN. *eloquere.* GE. *modo apud portum.* AN. *meum ne.* GE. *intellexti.* AN. *occidi.* GE. *hem.*] Ex his verbis,

AN. *Quid agam?* PH. *quid ais?* GE. *hujus patrem vidisse me, patruum tuum.*

AN. *Nam quod ego huic nunc subito exitio remedium inveniam miser?*

Quod si eo meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te ut distrahar;

Nulla est mihi vita expetenda. GE. *ergo istæc cum ita sint, Antipho,*

Tanto magis te advigilare æquum est. Fortes Fortuna adjuvat.

AN. Non

bis, quæ in duos versus in omnibus libris distincta sunt, unum facimus trochaicum tetrametrum catalecticum, cujusmodi sunt & ceteri. *Faernus.*

Eloquere.] Aliter ostendit, quid est, *verbo expedi*, dicendo *eloquere*. Donatus.

Modo apud portum.] *Patrem vidi*, dicturus Geta, præventus est ab eo, quem timor intelligentem fecerat. *Idem.*

Hem.] Propria, & sua cuique personæ exhibuit: celeritatem ex præsagio metuenti Antiphoni: & tarditatem intellectus quieti pectoris securo Phædriæ. *Idem.*

22. *Quid agam?*] Jam flet Antipho, & adhuc non intelligit Phædria. *Idem.*

Hujus patrem vidisse me, patruum tuum.] Mire Poëta Antiphoni minus quam oportet, & Phædriæ plus quam oportet, facit loqui nuntium. Ille enim pene divinat ex metu, hunc tardum securitas facit. *Idem.*

Hujus patrem vidisse me, patruum tuum.] Reddit utrique proprium: ut & ille qui timebat, paucis intelligeret: & ille qui securus erat, pluribus edoceretur. *Idem.*

23. *Nam quod ego huic nunc subito.*] *Nam* aut subjunctiva conjunctio est superiori dicto, quod ait, *quid agam?* aut ἀναστροφὴ est. *Nam quod*, pro *quodnam*. Idem.

Huic subito exitio remedium.] *Subito*, & adverbium, & nomen est. *Quum subito assurgens fluctu nimbosus Orion.* Idem.

Inveniam miser.] Quum ego supra dixerit, ἐμφατικῶς addidit, *miser*. Idem.

24. *Quod si eo meæ fortunæ redeunt.*] Tragice amator hoc negotium fortunas omnes dixit esse. *Idem.*

Fortunæ redeunt.] Bene *redeunt*: quasi in pejus, & a processu retro, & in deterius. *Idem.*

Phanium, abs te ut distrahar.] Amatoria προσφώνησις per ἀποστροφήν. Idem.

Abs te ut distrahar.] Non dixit, *a me detraheris*. Et vide verbum vim cohærentis ostendere. *Idem.*

25. *Nulla est mihi vita expetenda.*] *Nulla* pro *non*. Aut *nullius conditionis*. quasi dicat, Ne deorum quidem vita mihi dulcis est sine te. *Idem.*

Nulla est mihi vita expetenda.] Sine Phanio. *Idem.*

26. *Tanto magis te advigilare.*] *Ad*, vim auctivam nunc habet: ut *adlaudabile*, *admirabile*. Idem.

Fortes Fortuna adjuvat.] Παροιμία. Et *fortes* accusativus pluralis est. *Idem.*

Fortes Fortuna adjuvat.] Sententiam hanc proverbii vice *Cicero* cum ἐλλείψει effert 3. *de finib.* 4: *Sed Fortuna fortes. quare conare quæso.* cum explicatione 2. *Tuscul.* 4: *Fortes enim non modo Fortuna adjuvat, ut est in vetere proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quasi præceptis confirmat vim fortitudinis.* Qualia qui amat, plerumque apud *Joh. Weitzium* diligenter congesta reperiet. nostri enim instituti ratio illuc non pertinet. quod semel monendum est. *Boeclerus.*

Fortes Fortuna adjuvat.] Sall. *Non votis neque suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur. vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt. ubi socordia atque ignavia te tradideris,* nequi-

AN. *Non sum apud me.* GE. *atqui opus est nunc, cum maxime, ut sis Antipho:*
Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. PH. *hoc verum est.* AN. *non possum immutarier.*
GE. *Quid faceres, si aliud gravius tibi nunc faciendum foret?*
AN. *Cum hoc non possum, illud minus possem.* GE. *hoc nihil est, Phadria: ilicet:*
Quid hic conterimus operam frustra? quin abeo? PH. *& quidem ego.* AN. *obsecro,*

Quid

nequicquam deos implores: irati, infestique sunt. Dem. Οὐκ ἔνι δ᾽ αὖ τὸν ἀργύρια οὐδὲ φίλοις ἐπιτάττειν ὑπὲρ αὐτοῦ τι ποιεῖν, μήτιγε τοῖς θεοῖς. Mer. Casaubonus.

27. *Non sum apud me.*] Id agitur, ut supra diximus, quemadmodum Antipho præsens non sit: quem neque convenit contra patrem aliquid dicere, neque rursum præsentem opprimi a patre ex argumento. *Donatus.*

Atque opus est nunc quum maxime, ut sis, Antipho.] *Apud te* subauditur. *Idem.*

28. *Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur commeruisse culpam.*] Sic *Sallustius* in Historia, *Ita fiducia, quam argumentu purgatiores, dimittuntur.* Idem.

Nam si te senserit timidum.] *Timidum*, pro timentem. Ut, Virgilius. *Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle.* Idem.

Commeruisse culpam.] Pro *commisisse.* Idem.

Nam si te senserit.] O. l. s. & Donatus, *nam si senserit te.* ut & exigit versus. *Faërnus.*

29. *Hoc verum est.*] Congrue fit, ut & Geta & Phædria audaciores sint, qui & absque amore sunt: & hos oportet objici pro Antiphone irato seni. *Donatus.*

Non possum immutarier.] Vim negantis hoc habet, quod ait *immutarier*: ostendit enim naturæ suæ timiditatem nullis adhortationibus ejici posse. *Idem.*

30. *Quid faceres si aliud gravius tibi nunc faciundum foret.*] Bene *gravius*: quia hoc grave, ut vides, ipsam adhortationem vim habere concedentis, grave esse quod geritur. *Idem.*

Quid faceres, si aliud quid gravius tibi nunc.] Ex *quid gravius*, τὸ *quid*, delemus ex auctoritate omnium fere librorum, & Donati. & stat versus producendo posteriorem in, *tibi.* Faërnus.

31. *Quum hoc non possum, illud minus possem.*] Hoc intulit πρὸς παραδοξίαν. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam percontantis. & hæc ars est dialectica contra ἐπαγωγήν, quum male respondendo, callide interrogantis interrumpimus argumentum. *Donatus.*

Hoc nihil est Phadria: ilicet.] Utrum *hoc* relativum? an *hoc* cum contemptu, pro, Hic Antipho nihil est? Sic *Cicero* in Verrinis, *Etsi hoc nescio, quod nugatorem sciebam?* pro *hunc.* Idem.

Ilicet.] Semper *ilicet* finem rei significat, ut *actum est.* Idem.

Ilicet.] Per συγκοπήν. Sic judices de consilio demittebantur, suprema dicta quum præco pronuntiasset, *ilicet*: quod significat *ire licet.* Idem.

Ilicet.] Frustra hæc a nobis dicuntur, res conclamata est. vel, hic Antipho homo nihil est, actum est de illo. Eun. act. 2. sc. 3. *ilicet: desine: jam conclamatum est.* vide ibi. *Mer. Casaubonus.*

32. *Quid conterimus operam frustra? quin abeam?*] Liber Bembinus & Victorianus, *Quid hic conterimus operam frustra? quin abeo?* placet autem, *quin abeo.* pro, cur non abeo; ita enim *quin*, exponitur a Donato. sane in Victoria-

no

Quid si adsimulo, satin' est? GE. *garris.* AN. *vultum contemplamini. hem,*
Satine sic est? GE. *non.* AN. *quid si sic?* GE. *propemodum.* AN. *quid sic?* GE. *sat est.*
Hem, istuc serva, & verbum verbo, par pari ut respondeas,
Ne te iratus suis sævidicis dictis protelet. AN. *scio.*
GE. *Vi coactum te esse invitum, lege, judicio. tenes?*

Sed

no & Basilicano *abeo*, in *abeam* mutatum est. *Faërnus.*

Quin abes?] Hic terrore commovet Antiphonem. & *quin* dicit, pro *cur non.* Donatus.

Et quidem ego.] Ordo, Et ego quidem. & deest *abeo.* Idem.

33. *Quid si assimulo?*] Audacem scilicet. *Idem.*

Obsecro, quid si assimulo? satin' est?] Adeo morale vitium est ex conscientia pavor, ut ipse quoque Antipho nitatur contra, neque quicquam promoveat. *Idem.*

Quid si adsimulabo] Trochaicus exigit, *adsimulo*, quod & in libro Bembino est. *Faërnus.*

Satin' est?] Hic locus actoris magis, quam lectoris est. ostenditur enim conari ad simulandam audaciam, quo magis ridicula est, formidolosa persona. *Donatus.*

Satin' est?] Vultum mutat, & ad confidentiam se componit Antipho, ut abeuntes, aut abire simulantes retineat. *Mer. Casaubonus.*

Garris.] Nugæ. *Idem.*

34. *Satin sic est?* GE. *non.* AN. *quid si sic?* GE. *propemodum.* AN. *quid si sic?* GE. *sat est.*] Ut trochaicus stare possit, legendum est ex libro Bembino, & Basilicano, pro *satin*, *satine:* pro quo Victorianus habet, *satisne:* & ubi posteriore loco dicitur, *quid si sic*, lege *quid sic*, deleto *si* ex fide libri Bembini. *Faërnus.*

Propemodum.] Et hoc non plenæ consensionis est, quod ait *propemodum* Donatus.

Sat est.] Non dixit, *bene est*, sed *sat est.* & vide vix ad hoc ipsum esse perventum. *Idem.*

35 *Hem istuc serva.*] Dicendo *serva*, ostendit jam incipere deperire, quod finxit atque assimulavit audaciæ. *Idem.*

Hem istuc serva: & verbum verbo, par pari ut respondeas.] Animadverte, & quid doceat, & commachinetur artifex poëta, qui debitum reddat rebus atque personis. *Idem.*

Verbum verbo, par pari.] Duo dixit: non tantum *verbum verbo*, sed *par pari.* Idem.

Verbum verbo, par pari ut respondeas.] Quid hoc sit, non melius potest intelligi, quam ex contentione Demiphonis & Phædriæ scena sequenti. quod enim Antipho subterfugit, Phædria probe implevit officium *Bœclerus.*

36. *Ne te iratus suis sævidicis dictis protelet.*] Causalem vim habet quod ait hoc, *iratus:* hoc est, qui ob præsentem iram vehementius tecum agat. *Protelet* & *protelum* a πρὸ & ἕλκειν dictum est, quod est *ante* & *trahere.* Alii ab assiduo telorum jactu existimant dici. ut *Lucretius*, *Undique protelo plagarum continuato*, hoc est, tenore. *Donatus.*

Protelet.] Protrahat, præveniat, exagitet. *Idem.*

Ne te iratus suis sævis dictis.] In omnibus antiquis libris, & aliquot recentibus, item apud Donatum legitur, *suis sævidicis dictis.* ut & ratio versus exposcit. *Faërnus.*

Sævidictis.] Alii, *sævidicis dictis.* M. Casaubonus.

Protelet.] Protrahat, præveniat, exagitet. D. vel, longe arceat, abigat. Plaut. Argum. Mercat.
Eam domi deprehensam conjux illius
Vicini scortum insimulat: protelat virum. Idem.

Scio] Apparet hoc verbum eo vultu dici, ut manifestum sit, absenti animo esse eum, qui loquitur. *Donatus.*

37. *Vi coactum te esse invitum*] Mira brevitas, in quo tota defensio contine-

Sed quis hic est senex, quem video in ultima platea? AN. *ipsus est.*

Non possum adesse. GE. *ah, quid agis? quo abis, Antipho? mane,*

Mane, inquam. AN. *egomet me novi & peccatum meum:*

Vobis commendo Phanium, & vitam meam.

PH. *Geta, quid nunc fiet?* GE. *tu jam lites audies:*

Ego

tur. & subauditur, *fac respondeas*, aut quid tale. *Donatus.*

Vi coactum te esse invitum, lege, judicio.] Oratorie divisit rem unam, ut major videretur. *necessitas legis* intelligitur. *jus* dicitur *cogere* *Adelph.* 3, 5, 44. & *Phorm* 2, 1, 6. sententiis scilicet judicum, secundum jus & leges pronuntiantium. ita *v.* 49. *hujus scenæ*, defensionem facilem significare volens, partitione amplificavit & in majus audiri fecit: *justam illam causam, facilem, vincibilem, optimam* promta defensio, & simplex: *lex coëgit.* Bœclerus.

Invitum.] Bene idem repetit ad confirmandam memoriam trepidantis. non enim diversa sunt, sed repetuntur, ut teneri possit id, quod causæ opus est. Nam *vi coactum esse*, idem significat quod *invitum.* An ideo *vi coactum invitum*, jungendum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimus propria voluntate? ut ipse in Andria, *Tu coactus tua voluntate es.* Donatus.

Tenes?] Exquisite addidit *tenes:* ut appareat, Antiphonem vultu ostendere, quod horum nihil perturbatus advertat. *Idem.*

38. *Sed quis hic est senex.*] *Sed*, ut diximus, transitum significat ad aliam rem, ab ea quæ agebatur. *Idem.*

Quem video in ultima platea.] Sic dixit *ultima platea*, quemadmodum *Virgilius*,

---- imas
Obsedere fores. ----

Idem.

In ultima platea.] In ulteriore plateæ parte. ut *ima fores*, i. e. forium pars ima, &c. *Mer. Casaubonus.*

Ipsus est.] Et quia timidior est: & quia postea de proximo ipse agnoscit magis. *Donatus.*

39. *Non possum adesse.*] Apparet, ex conspectu patris magis confundi, quam ex nuntio adventus ejus, filium. *Idem.*

Quo abis.] *Abis, Antipho?* Sic *Virgilius:*

Quo fugis, Ænea? ----

Et,

Quo fugitis, socii? ----

Sic enim loquitur, qui vult ostendere conditionem locorum, in qua perverso modo alius petatur, alius linquatur. *Idem.*

Ah; quid agis?] Et perturbati intercessoris est dicere, *quid agis?* ut in Andria, *Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum* Idem.

Quo abis Antipho? mane.] Tò *mane*, in fine hujus versus delemus ex auctoritate libri Bembini & Vaticani: ipsumque versum sustentamus, ut in, *quo abis*, non fiat synalœpha. *Faërnus.*

40. *Mane, mane, inquam.*] Omnia hæc habent singularem vim in se revocantis. *Donatus.*

Egomet me novi, & peccatum meum] Duo dixit; & *hominem pavidum*, & *peccatum grave.* Idem.

Egomet me novi, & peccatum meum] Et natura, & ex conscientia criminis admissi (quod juvenem & ingenuum decebat) pavidus. *Mer Casaubonus.*

41. *Vobis commendo Phanium, & vitam meam.*] Comice, duobus duo retulit: Me & peccatum meum, Phanium & vitam meam. Et animadverte, quod amator prius ponit Phanium, quam vitam suam. *Donatus.*

42. *Geta, quid nunc fiet?*] Apparet, hæc sic pronuntianda, quasi adhuc tuto dicantur. *Idem.*

Tu jam lites audies: ego plectar pendens.] Non intulit quod quærebatur: sed verba sunt hominis omnia desperantis *Idem.*

Tu jam lites audies: ego plectar pendens.]

Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.
Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phædria.
PH. *Aufer mihi, oportet: quin tu, quod faciam, impera.*
GE. *Meministin' olim ut fuerit vestra oratio*
In re incipiunda ad defendendam noxiam?
Justam illam causam, facilem, vincibilem, optimam.
PH. *Memini.* GE. *hem, nunc ipsa est opus ea; aut siquid potest,*

Melio-

dens.] Tu audies, ego verberabor. ut alibi, *Tibi erunt parata verba, huic demum verbera* Quod ipsum mire: non, *facies lites*, sed *audies*. Donatus.

42 & 43. *Tu jam lites audies: ego plectar.*] Bene *Donatus* huc comparavit locum *Heaut.* 2, 3, 115: *Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* ἐν [illegible] enim hæc dicuntur. *Baclerus.*

43. *Ego plectar pendens*] *Plectar*, feriar: unde & *plectrum*, & *plaga* dictæ. *Donatus.*

44. *Sed quod modo hic nos.*] Deest *tamen*: ut sit, *sed tamen*. Idem.

Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus, id nosmet ipsos facere oportet, Phedria.] Sulpicius in præstantissima ad Cicer. epist. *Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueveris præcipere, & dare consilium, neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur se tenere medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius quæ aliis tute præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone.* Heaut. act. 5. sc. 1.

Nonne id flagitium est, te aliis consilium dare, &c.

Mer. Casaubonus.

45. *Id nosmet ipsos facere oportet.*] Quia *nos* supra dixit in significatione actus proprii, *ipsos* addit. *Donatus.*

46. *Aufer mihi; oportet.*] Τῷ ἀντικειμένῳ addidit *mihi*. sine hoc enim plena sententia est *Idem.*

Aufer mihi.] Redundat τὸ *mihi*: ut & infra. act. 5. sc. 6.

Sed ego nunc mihi cesso.

Ita, *tibi*, & *nobis*: haud raro. *Mer. Casaubonus.*

Quin tu quod faciam, impera.] Mire ad omnia paratum se indicat, qui *impera* dicat servo. *Donatus.*

Quod faciam impera.] *Quid faciam*, habet liber Bembinus & Victorianus. *Faërnus.*

Quin tu, quid faciam, impera.] Omnem ab officio, aut necessitate argumentationem missam fac, quæ non opus est, cum libenter ac sponte, quicquid faciendum suggesseris, obire paratus sim. *M. Casaubonus.*

47. *Meministin' olim ut fuerit vestra oratio.*] Mire & consilio & oratione compendiosus est: quo magis Phædriam propriis consiliis ac domesticis permoveret. *Donatus.*

Ut fuerit vestra oratio.] Ut magis excitaret, non *nostra* dixit, sed *vestra*. Idem.

Uti fuerit vestra oratio] O. l. s. & Donatus, *ut fuerit*. Faërnus.

48. *In re incipiunda.*] *Incipiunda* proprie, quasi de re magna, dixit. Sic alibi, *Vide quod inceptet facinus.* Donatus.

Ad defendendam noxiam.] *Noxiam* nunc culpam: alias pœnam. Et est ἐπένθεσις, ab eo quod est *noxam*: & hoc factum est propter jambum. *Idem.*

49. *Justam illam causam, facilem, vincibilem, optumam.*] Considera singula, & invenies & naturali ordine, & per αὔξησιν dicta *Causam* pro defensione posuit, & *vincibilem*, quæ facile vincat. *Idem.*

50. *Nunc ipsa est opus ea.*] Causa scil. *Idem.*

Meliore & callidiore. PH. *fiet sedulo.*
GE. *Nunc prior adito tu. ego in insidiis hic ero*
Succenturiatus, si quid deficies. PH. *age.*

Nunc ipsa'st opus.] Post τὸ *opus*, liber Bembinus habet dictionem, *ea*, ut sit, *ipsa ea.* ita etiam melius senarius procedit. *Faërnus.*

51. *Meliore & callidiore*] Bene *meliore & callidiore:* quia tunc prolusio fuit, nunc ipsum prælium. *Donatus.*

Fiet sedulo.] Παρέλκον *sedulo.* nam suffecerat, *fiet.* Idem.

52. *Nunc prior adito tu.*] *Adito*, quasi ad prælium. *Virgilius*,

---- *Nec quisquam ex agmine tanto*
Audet adire virum. ---- Idem.

Ego in insidiis hic ero.] Tota μεταφορὰ de re militari est. *Idem.*

In insidiis.] *In subsidiis*, apud Priscian. *Mer. Casaubonus.*

53. *Succenturiatus.*] *Succenturiati* dicuntur, qui explendæ centuriæ gratia subjiciunt se ad supplementum ordinum. Et est translatio a re militari. *Donatus.*

Age.] Potuit dicere *vero*, aut *ita.* sed *age* dixit, quod verbum vim hortantis maximam præbet. *Idem.*

Si quid deficies.] Melius videtur, *deficias*, quod in eodem libro est. *Faërnus.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

DEMIPHO *senex.* GETA *servus.* PHÆDRIA *adolescens.*

Argum. *Filium Antiphonem se absente uxorem duxisse, admodum ægre fert Demipho: a Phædria ille & Geta servo defenditur. Ad postremum Demipho convenire Phormionem constituit, ut injuriam cum eo expostulet, qui ducendæ puellæ auctor fuerat.* Thes. 1. *Uxor ducenda est jussu & consensu parentum.* 2. *Legibus cedendum.* 3. *Prudentiæ est & futuris malis prævidere.* 4. *Subitanea & insperata mala magis lædunt.*

DE. *Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?*
Nec

Constat *Trochaicis septenariis*, & *iambicis Octonariis ac senariis.* v. 5 unus *MSS. an hæc dicent mihi.* v. 6 duo; *audio & fateor.* v. 9 unus; *hoc mihi accidit.* v. 11. duo; *cum secundæ res sunt, tum maxime med.* v. 16. unus; *reputare.* v. 19. unus; *molendum mihi est usque in pistrino.* alter; *molendum mihi esse v. i p* v. 20. unus omittit, τὸ *quicquam.* v 25. unus; *salvum te advenire gaudeo.* alter; *salvum te venire.* v 30. unus: *egone illi succenseam.* alter; *egon non illi s.* v. 37. unus; *cum ille adest, hic pr. a.* duo; *cum ille abest, hic p a.* v. 45. duo; *nostran' culpa est an judicium.* v. 54. unus omittit: *tum.* v 60. omnes; *immeritissimum.* v. 64. unus; *adde huc.* v. 71. omnes; *vel fænore.* v. 73. duo; *non sic futurum est.* v. 84. duo; *cum adveniat Phormio.* alter; *cum advenerit Ph.*

Ratio quæ Muretum induxit, ut inepte hic novum actum incipi putaret, levis est, & exemplis Terentianis ultro refutatur. *Boeclerus.*

Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?] *In hac scena accusatio est & contradictio, per remotivam qualitatem, ergo controversia.* Donatus.

Itane tandem uxorem duxit Antipho?] *Hic exemplum vitæ est: in quo spectatur, nullam esse tam justam, & gravem iracundiam patris, quæ non & fiducia defensoris & intervallo temporis evanescat.* Idem.

1. *Itane tandem uxorem duxit Antipho injussu meo?*] Non potuit vehementius incipere, quam ut ipse crimen, quod objicit, miraretur. *Idem.*

Itane

Nec meum imperium, age mitto imperium, non simultatem meam
Revereri saltem? non pudere? o facinus audax! o Geta
Monitor! GE. *vix tandem.* DE. *quid mihi dicent, aut quam causam reperient?*

5 Demi-

Itane tandem uxorem duxit.] *Tandem*, hic expletiva conjunctio: ut *Cicero*, *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* Donatus.

Itane tandem.] Hic totus versus in hoc est, an factum sit: quid factum sit: a quo factum sit: in cujus injuriam factum sit. *Idem.*

2. *Nec meum imperium.*] Rara ἀποσιώπησις. nam non sequitur sed. intulit enim *age.* subauditur autem *revereri.* Sic *Lucretius*, *Nonne videre**. Idem.

Age, mitto imperium, non simultatem meam.] Σχῆμα [illegible]. ΜΗCΟΛΟ [illegible]*. Ut *Virgilius*,

Cujus ob auspicium infaustum, moresque sinistros.

Idem.

Age, mitto.] Legitur & *tace* Idem.

Age mitto imperium] *Ac mitto*, habet liber Bembinus, & habuit Victorianus. ita etiam videtur legisse Cicero in epistolis ad Atticum libro XII. Donatus hoc loco dicit, *legitur & jeci*: quod aliqui impresserunt, *legitur & taceo*: nos putamus legendum esse, *legitur &*, *ac.* Faërnus

Simultatem.] Jurgium, contentionem. *Donatus.*

Non simultatem meam revereri saltem? non pudere?] Neque metu, neque pudore (sine amore) deterritum esse. Ad. act. 1. sc. 1.

Pudore ac liberalitate liberos
Retinere, satius esse credo, quam metu.

Inde hic, *mitto imperium.* Utitur hoc loco Terentii Cic. ad Att. l. 2. ep. 19 *Mer. Casaubonus.*

3. *Non pudere?*] Hoc absolutum est, & nulli adnexum. *Donatus*

Non pudere?] *Hic Nigidius* adnotavit, neminem videri pudere ante delictum. *Idem.*

4. *Vix tandem*] Convenit hoc dictum ei, qui jam pridem se male audire putat: & ideo sero videtur ad hunc senex pervenisse, quum ille metuens, se primum ad accusatorem crederet. An *vix tandem*, ad hoc pertinet, quia ille *monitor* dixit? quasi dicat, Vix tandem factum est, ut me senex laudare cœpisset: quia *monitor*, quamvis in contrarium dixerit, tamen est nomen laudis. *Idem.*

Vix tandem] Εἰρωνεία, quasi dicat, Pene mei oblitus est. An, quia tarde ad ipsum pervenit senex, quem ille ob conscientiam a se cœpturum esse credebat? *Idem.*

Vix tandem.] Et multis aliis locis, & hoc, discet, qui volet, non esse ab una manu, quæ in *Donati* commentariis visuntur. Nihil interim dicitur, quod ad rem faciat. nimis enim, non frigidum modo, sed absurdum est, ita accipere, ac si Geta diceret, sero se accusari, qui primus omnium post Antiphonem, ipsoque Antiphone magis accusatur. Primum enim: *itane Antipho uxorem duxit? &c.* subjicitur statim, non sine derivatione culpæ in Getam, *o Geta monitor!* quasi non facturus id fuerit Antipho, nisi hoc monitore. ita enim accipi posset, ut in illo: *submonuit me Parmeno ibi servus, quod ego arripui. Eun 3, 5, 22.* Sin illo significatu velis exaudire, quo *Horatius*, magistros & rectores adolescentiæ signavit, cum juvenis *monitoribus asper* describitur, rursum pœne dixerim ineptum fuerit interpretari: *vix tandem* me laudat herus. Nihil verius quam senem hoc velle: *o Geta monitor:* id est, huic mandes si quid recte curatum velis. hunccine ego filio meo quasi magistrum & monitorem reliqui? facinorum scilicet monitor hic fuerit, non disciplinæ & probi moris magister. quin enim τὸ *monitor* duplicem vim habeat, tum ex destinatione ad officium, tum ex prævaricatione ejus, qui destinatus erat, nemo dubitaverit. Geta igitur cum facta & virtutes suas in hoc vocabulo, non modo ut dicebantur sed ut erant, agnosceret, ad Phædriam cum

X 5 subrisu

Demiror. GE. *atqui reperi jam. aliud cura.* DE. *anne hoc dicet mihi,*

Invitus feci; lex coëgit? audio, fateor. GE. *places.*

DE. *Verum scientem, tacitum causam tradere adversariis,*

Etiam ne id lex coëgit? PH. *illud durum.* GE. *ego expediam. sine.*

DE. *Incertum est quid agam; quia præter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit:*

Ita

subrisu & εἰρωνείᾳ μιμητικῇ *vix tandem*, inquit: q. d. ego vero monitor! ut in Andria Davus simili μιμήσεως genere dixerat: *ego vero solus!* 3, 4, 17. nam τὸ *tandem* hic ἐκ παραλλήλου significat *vero*, *equidem*. i. e. egregie cessit provincia, quam cepi. quasi vero illi adolescentes indiguissent hujus monitoris, qui lubidinem animi, ducem ad omnia & magistram haberent. Comicæ sunt hæ interruptiones, & festivæ, quas inter continuam senis orationem, actoribus & theatro poëta gratificatur. *Bœclerus.*

Quid mihi dicent aut quam causam reperient?] Quid dicent, si negare voluerint? quam causam reperient, si purgare. Omne enim crimen a defensore aut negatur, aut purgatur. *Donatus.*

5. *Demiror.*] Pro nescio. nam admirationem ignorantia facit. *Idem.*

Atqui reperi jam: aliud cura.] Eo animo hoc dicit, quo supra dixit *vix tandem*. Et quum ille pluraliter *reperient* dixerit, hic singulariter *reperi* respondit: quasi in se solo sit crimen. *Idem.*

Anne hoc dicent mihi?] Τὸ *ne*, non est in libro Bembino, quod nec orationi quicquam, nec versui prodest. & pro, *dicent*, habet is liber, *dicet*: & subaudiendum, Antipho, a plurali ad singularem numerum sermone translato, ut & sequentia ostendunt, *invitus feci*. &, *verum scientem, tacitum*. Faërn.

6. *Invitus feci: lex coëgit?*] Bene poëta jam scire facit senem, quid isti dicturi sint. ut videatur frangi posse, qui jam partem defensoris admittit. *Donatus.*

Audio, & fateor.] Idem liber, hoc asyndeton habet, *audio, fateor*. Faërnus.

7. *Causam tradere adversariis.*] Hoc cum majore exclamatione dicitur. non enim dixit, *concedere adversariis*, sed quod prius esset, *causam tradere*. Donatus.

8. *Illud durum*] *Illud durum* dicit, qui supra dixit: *Atqui reperi jam*, Idem.

Ego expediam: sine.] Vide præparationem futuræ defensionis: quam nisi hoc modo *Terentius* intulisset, incredibile videretur subito sedatum senem. *Idem.*

9. *Incertum est quid agam*] Nonnihil jam fracta indignatio est. Nam in his verbis, non jam ira, sed admodum mœror est. *Idem.*

9 & 10. *Incertum est quid agam &c.*] Duos hos versus *Dionis Cassii* ista, ἐν μέρει παραμυθούμενος, explicent: ἐπεὶ γάρ τι ἀπροσδοκήτως τινὶ καὶ μετὰ πλείστου παραλόγου προσπίπτει, τό, τε φρόνημα αὐτοῦ ταπεινοῖ, καὶ τὸ λογιζόμενον ἐκπλήσσει, ὥστ' αὐτὸν κάκιστόν τε καὶ ἀσθενέστατον τῶν προσηκόντων κριτὴν γίγνεσθαι. Bœclerus.

Quia præter spem, atque incredibile hoc.] *Virgilius*,

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem:
Et perferre, soror, potero.

Donatus.

Atque incredibile hoc mihi obtigit.] Gravius est *incredibile*, quam *præter spem*: & ideo posterius & in actu est. *Idem.*

Obtigit.] Pro *accidit*: cujus reciprocum est, si quis bonum accidisse dicat, non obtigisse. *Idem.*

Ita

Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
Quamobrem omnes, cum secundæ res sunt maxime, tum maxime
Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant:
Pericla, damna, exilia, peregre rediens, semper cogites,
Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ:

Com-

10. *Ita sum irritatus.*] *Irritatus*, provocatus, in iram impulsus: hoc est commotus & perturbatus. *Donatus.*

Ita sum irritatus, animum ut nequeam ad cogitandum instituere.] Thucyd. Νομίζω δὲ δύο τὰ ἐναντιώτατα τῇ εὐβουλίᾳ εἶναι, τάχος τε, καὶ ὀργήν. ὧν τὸ μὲν μετὰ ἀνοίας φιλεῖ γίγνεσθαι, τὸ δὲ μετὰ ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης. Mer. Casaubonus.

Animum ut nequeam ad cogitandum instituere.] Bene *instituere* dixit: quo verbo quies ostenditur cogitativæ mentis, quæ nunc non adest. *Donatus.*

11. *Quamobrem omnes &c.*] Ῥῆσις graviter incepta, subtiliter deducta, personæ senis & perturbationi rerum apta. Quam commode hoc dixerit Terentius a philosophia sumtum, ostendit *Cicero* 3. *Tuscul.* 14. allato simili *Euripidis* loco. De *Ciceronis* descriptione, quantum ad hujus loci lectionem attinet, *Guyetum* vide. Sicut autem præmeditatio futurorum malorum, eorum adventum lenit: ita & securos venturi, graviter percellit fortuna & affligit, ut exsurgendi curam amittant, sicut de exemplo Pompeji philosophatur *Dio principio libri* 42. Bœclerus.

Quum secundæ res sunt maxime, tum maxime.] Ut, *Nudus ara, sere nudus: hyems ignava colono.* Et bona sententia; tum maxime sapienti metuendum, quo tempore maxime securus est stultus. *Donatus.*

Omnes, cum secundæ res sunt maxume, tum maxume Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant.] Vide Cicer. Tuscul. 3. ubi totus hic Terentii locus. Sen. *In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra injurias fortunæ, inter beneficia formetur. Miles in media pace decurrit sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce.* M. Casaubonus.

12. *Meditari secum oportet.*] Bene additum *secum*: insani enim videbitur, hoc palam agere. *Donatus.*

Adversam ærumnam ferant.] Abundat *adversam.* Idem.

13. *Pericla, damna, exilia peregre rediens*] Superiora ἀσύνδετα sunt, inferiora intermissis conjunctionibus. *Sallustius, Nam quidem a Pyrrho, Hannibale, & æquore & terra.* Idem.

Pericla, damna, exilia.] Bene puto corrigi *exitia.* si tamen alicui placeat, *exilia*, retinere, quod codices præferunt, interpunctio & explicatio sic esset constituenda:

Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant,
Pericla, damna, exilia. peregre rediens semper cogitet
Aut filii peccatum &c.

ut *pericla, damna, exilia*, tanquam exempla adversæ ærumnæ, quæ, ut sunt humana, frequenter accidunt, subjiciantur: inde demum ad ea, quæ sunt hujus loci, progressus fiat. Quicquid sit de voce, interpunctio hæc unice convenit huic loco, quam & in nostra editione debuimus exhibere. *Bœclerus.*

Peregre rediens semper cogitet.] Mire a genere ad speciem non semel transit. Nam quum dicit, *peregre rediens*, jam de se loquitur, sed latenter. *Donatus.*

Semper cogitet.] A singulari ad pluralem transit. supra dixit *omnes*: at nunc *cogitet.* Et est ordo, Semper peregre rediens, quicunque peregre redit. *Idem.*

14. *Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ.*] Quamvis iratus

Communia esse hæc; fieri posse: ut nequid animo sit novum:
Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.
GE. *O Phædria, incredibile est quantum herum anteeo sapientia.*
Meditata mihi sunt omnia mea incommoda, herus si redierit:
Molendum usque in pistrino: vapulandum: habendæ compedes:

Opus

iratus filio, non potuit tamen dicere, *filii mortem.* Convenit autem seni, uxoris mortem non putare magnum incommodum. *Donatus.*

Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiæ] Varie, post enumerationem conclusam, hæc etiam intulit. *Virgilius,*

Sed neque Medorum silvæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis. Idem.

Aut filii peccatum] In eodem libro, ita etiam versus ratione exigente, qui est octonarius iambicus, legitur *fili* per unum i, in fine. *Faërnus.*

15. *Communia esse hæc: fieri posse.*] Ordo est, Semper cogitet, communia esse, & fieri posse, peccatum filii, uxoris mortem, filiæ morbum. *Donatus.*

Communia esse.] Commune est quod accidere omnibus potest. *Idem.*

Communia esse hæc.] Hic versus ita a M. Tullio, libro tertio Tusculanarum quæstionum, citatur, ut quidem legitur in libris scriptis, *Communia esse hæc; nequid horum unquam accidat animo novum.* quod quanvis nobis placeat, nos tamen lectionem vulgatam Terentii non mutamus: quia fieri potuit, ut & Cicero memoria laberetur & in citando Terentio sensum ejus reddiderit, melius etiam atque elegantius quam ipse Terentius. *Faërnus.*

Communia esse hæc, fieri posse.] Pub. *Cuivis accidere potest, quod cuiquam potest.* Mer. Casaubonus.

16. *Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.*] Vide jam senem fractum, non culpam filii magnam ducere: sed ideo indignari, quod non crediderit peccaturum, in quo ipse se reprehendit, & quod a peccatoribus dici solebat, hoc dicit, *communia esse,* & *fieri posse.* Donatus.

17. *Herum anteeo sapientia.*] Legitur & *anteo*: sed pro conjunctivo pronuntiandum, *anteeo* pro *anteeam.* Idem.

Quanto erum anteeo sapientia] O. l. s. præter Vaticanum, & Basilicanum habent, *quantum.* ut sit quantum anteeo. sane *anteeo* pro anteeam, Donatus exponit. *Faërnus.*

18. *Meditata mihi sunt omnia mea incommoda.*] Nimis comice, non clades, aut ærumnas posuit servus, sed incommoda: molere in pistrino, vapulare, habere compedes, & cetera quum hoc nomen leve quiddam significet: ut ipse in Eunucho, *Imo enim infeliciter: nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno* Donatus.

Meditata mihi sunt omnia mea incommoda.] Hæc est altera παρῳδία post illam in *Adelphis* 3, 3. ubi plura attulimus. *Bæclerus.*

Herus si redierit.] *Si* aut pro *cum*, aut serviliter. ut dubitet ex voto suo utrum dominus redeat, an non: quod cupit. *Donatus.*

19. *Molendum usque in pistrino.*] Facete enumerat servus universa supplicia suæ conditionis, excepta cruce & furca: quarum pœnam verbis extenuare non potuit. *Idem.*

Molendum usque in pistrino.] Liber Bembinus, ac Victorianus, & Donatus pro *usque*, habent *esse.* alii libri utramque dictionem continent, contra rationem versus. *Faërnus.*

Habendæ compedes.] Vitiosam locutionem servili personæ dedit *Terentius.* nam integra esset, si diceret, *habendas compedes.* Unde quidam non *esse*, sed *usque* legunt. *Donatus.*

Habendæ compedes.] Iterum nota, quam varia

Opus ruri faciundum. horum nihil quicquam accidet animo novum.

Quidquid præter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.

Sed quid cessas hominem adire, & blande in principio alloqui?

DE. *Phædriam mei fratris video filium mihi ire obviam.*

PH. *Mi patrue salve.* DE. *salve. sed ubi est Antipho?*

PH. *Salvum advenire.* DE. *credo. hoc responde mihi.*

PH. *Va-*

varia nobis fercula sub nomine *Donati* apponantur. Primum ita annotatur: *Habenda compedes. Vitiosam locutionem servili persona dedit Terentius. nam integra esset, si diceret, habendas compedes. unde quidam non esse, sed usque legunt.* Non novit Terentium, libere dicam & vere, qui servi causa vitiose locuturum putavit, quisquis est ille. hoc tantum bene factum, quod de veriore lectione (*usque* pro *esse*) mentio illata est. Jam sequitur: *Opus ruri faciundum. Varie: molendum, vapulandum, compedes habenda, opus ruri faciundum. & supra, verba gerundia sunt; infra participia.* Videnturne hæc ejusdem interpretis esse? sit *Donati*, quod melius est, id est, posterius. ubi nihil vitiatur, nihil implicatur. Concinnior longe oratio est hic in casu recto: quam qui non intellexerunt, τὸ *esse* interposuerunt, occasionemque nugandi iis præbuerunt, qui tum demum sapere sibi videntur, si dicant, quæ nec alii, multo minus ipsi intelligant. *Bœclerus.*

20. *Opus ruri faciundum.*] Varie, *molendum, vapulandum, compedes habenda, opus ruri faciundum.* & supra, verba gerundia sunt: infra, participia. *Donatus.*

Horum nihil quidquam accidet animo novum.] Recte addidit *animo.* omne enim quidquid acciderit novum erit, sed non animo. *Idem.*

Horum nihil quidquam.] Παρέλκον quartum. *Idem.*

Horum nihil quidquam accidet animo novum.] Tale est illud sapientis Æneæ:

---- *non ulla laborum,*
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.

Et,

Arma parate animis, & spe præsumite bellum.

Et,

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.

Idem.

21. *Quicquid præter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.*] Totidem verbis est usus, quot senex, ad irrisionem ejus. Sic & in Adelphis, *Postremo tanquam in speculum in patinas, Demea, inspicere jubeo.* Idem.

Omne id deputabo esse in lucro] Hoc idem senex oportere fieri dixit, quod hic facit: ergo sapientior Geta. *Idem.*

22. *Sed quid cessas hominem adire.*] Bene *adire*, quasi terribilem, & pugnaturum: ut *Virgilius, Audet adire virum.* & *hominem* comice addidit. *Idem.*

Sed quid hominem cessas adire, & blande in principio alloqui?] Ex præcepto Rhetorum. Vide Quintil. de exordiis, Instit. l. 4. c. 1. Virg.

Sola viri molles aditus ac tempora noras.

Mer. Casaubonus.

Et blande in principio alloqui?] Recte monuit, non perpetuo blande, sed in principio agendum: secundum præceptum Socratis, qui ait, *μηδὲ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἀπαντᾶν, ἀλλὰ θυμουμένοις μετὰ αὐτοῖς εἴκων, πεπαυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττειν.* Donatus.

23. *Phædriam mei fratris.*] Hæc verba ostendunt quam mitti pectore suscipiatur Phædria. *Idem.*

Mi patrue salve.] *Mi*, vim blandimenti habet: nam significat, *meus.* Idem.

24. *Salve. sed ubi est Antipho?*] Bene expressit promptum animum ad litigandum, partim addita salute, & potius ad jurgium prævertendo. *Idem.*

25. *Salvum advenire.*] Ἔλλειψις, vel ἀποσιώπησις secunda: *gaudeo* enim subaudi-

PH. *Valet: hic est. sed satin' omnia ex sententia?*
DE. *Vellem quidem.* PH. *quid istuc est?* DE. *rogitas, Phædria?*
Bonas me absente hic confecistis nuptias.
PH. *Eho, an tu id succenses nunc illi?* GE. *o artificem probum!*
DE. *Ego ne illi non succenseam? ipsum gestio*
Dari mihi in conspectum, nunc sua culpa ut sciat
Lenem patrem illum factum me esse acerrimum.

PH. *At-*

auditur. quod nisi acceperis, non intelliges cur hic responderit, *credo*. Donatus.

Salvum advenire.] Iracundiam frangere conatur obsequio & mora. *Idem.*

Salvum advenire.] Altera salutatio & ad leniendum, & ad criminis dissimulationem: sed & tertio addidit, *Satin' omnia ex sententia?* Idem.

Salvum advenire.] Liber Bembinus, *salvom venire*. Faërnus.

Salvum advenire.] *Gaudeo* scil. ut mox, cum Geta salutat. sed interrumpit æstus Demiphonis ob filii peccatum. *Mer. Casaubonus.*

Credo: hoc responde mihi.] *Hoc*, incerta distinctione pronuntiatur. *Donatus.*

Credo.] Et hoc quoque ex vetere formula, ita enim respondere solebant, qui solemni aliqua gratulatione compellati fuerant. Vide Hec. act. 5. sc. 4. ad ista, *factis ut credam facis*. Mer. Casaubonus.

26. *Valet*] Hic oratorie dissimulat, atque ita respondet, quasi senex non iratus quærat, sed de salute sollicitus sit Antiphonis. *Donatus.*

Sed satin' omnia ex sententia?] Quod vulgo, *omnia recte?* Et deest *quæris*, aut quid tale. *Idem.*

27. *Vellem quidem.*] Semper hoc verbum dolentis est, ac negantis evenire, quod voti sit. *Idem.*

Quid istuc.] Magnam vim habet contra iram hujusmodi interrogatio. *Idem.*

Quid istuc?] Adde verbum, *est*, ex o. l. s. & Donato; & in dimetiendo versu, d, elide. *Faërnus.*

28. *Bonas me absente.*] Mire consuetudinem expressit, dicendo *bonas*. Donatus.

Me absente.] Summa criminis. *Idem.*

Bonas me absente hic confecistis nuptias.] Crimen in duobus esse demonstrat: quod non *bonas*, & quod *absente patre*. Idem

29. *Eho, an id succenses nunc illi?*] Huc tendebat interrogatio, ut tam integris rebus admiraretur irasci senem. *Idem.*

Eho, an tu id succenses.] Pronomen, *tu*, nec habet liber Bembinus, nec Donatus; nec exigit versus. *Faërnus.*

O artificem probum!] Εἰρωνεία. nam non est artifex, cujus deprehenditur jocus. *Donatus.*

O artificem probum] Male in *Donato: εἰρωνεία. nam non est artifex, cujus deprehenditur jocus.* quid hoc ad rem? revera Geta laudat Phædriam, quod defensionem patruelis eo astu inceptet, qui optabatur: fronte composita, verbis fidem asseverantibus. conferri debent *v* 48 *&* 55. Bœclerus.

Artificem probum!] Hoc Geta seorsim, ut Demipho non audiat. *Mer. Casaubonus.*

30. *Egone illi*] In eodem libro & Basilicano est, *egon*; quod parvi refert. *Faërnus.*

Ipsum gestio dari.] Verbum *dari*, ex Bembino & aliquibus aliis libris, non huic versui, sed subsequenti applicamus: hoc modo, *Dari mihi in conspectum: nunc sua culpa ut sciat.* in cujus scansione, *mihi* & *sua*, in unam syllabam contrahuntur. *Idem.*

Gestio.] Plus *gestio*, quam *volo*. Donatus.

31. *Dari mihi in conspectum.*] Non dixit *venire*, ut filium: sed *dari*, ut reum. *Idem.*

32. *Lenem patrem illum.*] O artificium

PH. *Atqui nihil fecit, patrue, quod succenseas.*
DE. *Ecce autem similia omnia : omnes congruunt :*
Unum cognoris, omnes noris. PH. *haud ita est.*
DE. *Hic in noxa est, ille ad defendendam causam adest :*
Cum ille est, hic præsto est : tradunt operas mutuas.
GE. *Probe horum facta imprudens depinxit senex.*

DE. *Nam*

cium poëtæ ! in media patris sævitia mentionem lenitatis induxit : ut ostendat quam facile placari possit. *Donatus.*

Lenem patrem illum, factum me esse acerrimum.] Nota ἀντίθετον. non enim leni asperrimum, sed acerrimum reddidit, & mutavit gradum, positivo superlativum opponens. *Idem.*

Lenem patrem illum, factum.] Sic *Virgil.*

---- *Quantum mutatus ab illo*
Hectore! ----

Idem.

33. *Atqui nihil fecit, patrue.*] Summa contradictionis. & non dixit, *leniter peccavit:* sed, *nihil fecit.* Neque, quod punias, sed, quod succenseas: id quod levissimum est. *Idem.*

34. *Ecce autem similia omnia.*] *Ecce autem*, vox est apta his, quæ nova & improvisa animo accidunt. Sic *Virgilius*,

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.

Idem.

Similia omnia : omnes congruunt.] More stomachantis, *omnia* & *omnes*, de his dicit quæ ad duos pertinent. *Idem.*

Omnes congruunt.] Similes habent labra lactucas. Dignum patella operculum. *Mer. Casaubonus.*

35. *Unum cognoris, omnes noris.*] Iterum non *duos*, sed *omnes*. & varie, *cognoris, noris.* Donatus.

Unum cognoris, omnes noris.] Sic *Virgilius*,

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes. ---- Idem.

36. *Hic in noxa est, ille ad defendendam causam adest.*] Hoc Demipho non sine quadam delectatione dixit: quam tamen premit ob iram præsentem. *Idem.*

Hic in noxia est, ille ad defendendam causam adest.] O. fere l. s. præter Bembinum, & Basilicanum, & Vaticanum, *noxa*, habent: quod & adjuvat versum, qui ita sustentandus est, ut ex *ille*, unum, l, ex *ad*, d, elidatur, ita ut *ille ad de* sit anapæstus; aut forte melius ex *in*, n, elidetur, ita ut in prima sede sit is ipse pes. *Faërnus.*

36 & 37. *Guyetus* plane expungit. nollem factum. satis enim probi & eruditi & Terentio digni videntur: quos *Donatus* bene interpretatur, & exemplo *Ciceroniano* plane huc convenienti illustrat. sicut invicem *Asconius Pedianus* cum loco Ciceroniano hos duos versus comparat. *Boeclerus.*

37. *Quum ille est, hic præsto est.*] Huic loco reddidit *Cicero* illum locum in Verrinis: *Qui cives Romani erant, si Siculi essent, tum Siculos eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si cives Romani essent.* Nam subauditur ad *Qui cives Romani erant, judices dabantur*, ad *Si Siculi essent*, subauditur *rei.* Donatus.

Quum ille est.] Ζεῦγμα secundum. nam & hic subaudiendum est, *in noxia.* Idem.

Cum ille est, hic præsto est.] Nullum invenio librum qui ita habeat, præter Vaticanum, Basilicanum, & Victorianum. alii, sed pauci admodum, post *ille*, nullum verbum habent. in ceteris omnibus, inter quos est & Bembinus, legitur *abest.* quod etiam verbum habent o. l. s. Donati, duntaxat tamen ubi verba Terentii recenset: nam in expositione apertissime legit, *cum ille est.* quod & ego melius existimo. *Faërnus.*

Cum ille est.] In nota scil. vel culpa. *Mer. Casaubonus.*

Hic præsto est.] Ad defendendam causam, subauditur. *Donatus.*

Tradunt operas mutuas.] Mulus mulum scabit. *Idem.*

38. *Probe eorum facta imprudens.*] Ideo *imprudens*: quia nescit in amore citharistriæ esse Phædriam. *Donatus.*

Imprudens.] Modo insciens. *Idem.*

Probe

DE. *Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares, Phædria.*
PH. *Si est patrue, culpam ut Antipho in se admiserit,*
Ex qua re minus rei foret aut famæ temperans:
Non causam dico, quin, quod meritus sit, ferat.

Sed

Probe eorum facta] O l. 1. & Donatus, *horum.* Faërnus.

Imprudens.] Nondum enim ita rem habere compererat Demipho, sed quod ita suggerebat, & ex suspicione loquebatur *Mer. Casaubonus.*

39. *Nam ni hæc ita essent, cum illo haud stares, Phædria.*] Vide quemadmodum jam præstruat poëta ad ea quæ futura sunt, ad adjuvandum amorem Phædriæ *Donatus.*

Cum illo haud stares, Phædria] Cum Antiphone scilicet. Et *cum illo*, ἀντὶ τοῦ *pro illo.* In ejus parte stamus, pro quo facimus. Sic *Virgilius*,

Jupiter hic stat Idem.

Cum illo haud stares.] Non esses ab illius partibus, non illum tuereris. *M. Casaubonus.*

40. *Si est patrue, culpam ut Antipho in se admiserit.*] Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio: *Si est ut admiserit:* pro, si admisit. *Donatus.*

Si est, patrue, culpam ut Antipho.] Oratorium principium ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ αἰτιάτου. Idem.

Si est patrue, culpam ut in se.] *Priscianus lib.* 16. hoc loco τὸ *ut* per ὅτι interpretatur. Ceterum huic apologiæ compara orationem Lysitelis apud *Plautum Trinummo* 2, 2, 46. *&c.* Nisi festinandum esset, ostenderemus, quam pulcro artificio omnia, quæ senex accusat, a defensore transferantur ad molliora & placabiliora vocabula. *Bœclerus.*

In se admiserit.] Bono ornatu addidit, *in se*: quum & sine hoc plenum videri possit. Et hic est, quem *Cicero* succum orationis appellat. *Donatus.*

41. *Ex qua re minus rei foret aut famæ.*] Nota; hic comparativa qualitas est pauperis, neque strenui. Et docuit, in negotio nuptiarum duabus rebus consuli, rei & famæ, hoc est, facultatibus dotis, honestatique natalium. *Idem.*

Ex qua re minus rei foret.] Hæc tractatio est criminis oratoria: in qua defensor accusat crimen, reumque purgat. *Idem*

Ex qua re.] Haud venuste insertum *re*, cum præposuisset *culpam.* Idem.

Ex qua re.] Haud venuste insertum *re*, cum præposuisset *culpam*, ait hic D. Atqui ita Terent. haud dubie consulto maluit, ut orationi venustatem ex allusione in verbis, *re*, & *rei*, in diversa significatione positis, conciliaret. Notum est Atticos, agnominationibus valde delectatos esse: quos imitatus Ter. plenus est illis. Sed & extra πλοκὴν τὸ *res* interdum eleganter repetitur: ut a Cic. de off. *Valetudo sustentatur observatione earum rerum, quæ res aut prodesse soleant aut obesse.* & ad Qu. Fr. *Quæ res ad officium imperii pertinebunt, de iis rebus ne attingat.* Mer. Casaubonus.

Minus rei foret.] Quia pauperem. *Donatus.*

Rei.] Familiaris scil. Cicero quoque haud multo aliter, *Res autem familiaris quæri debet iis rebus, &c.* Mer. Casaubonus.

Famæ.] Quia ignobilem. *Donatus.*

Temperans.] Consulens, providens, moderatus. ut,

Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis. Idem.

42. *Non causam dico.*] Non recuso, non deprecor. *Idem.*

Quin quod meritus sit, ferat.] Rhetoricum θεώρημα in hujusmodi exceptionibus: quo uti solet, qui propositæ causæ fiduciam gerit. Si hoc aut illud, non oro veniam, non deprecor pœnam. *Idem.*

Quin quod meritus sit.] Hunc defensorem magis, & non judicem dicam. sed hic colligitur patrocinantis auctoritas: non enim dixit, *quod voluerit*, sed *quod meritus sit*, manente eo, si peccaverit tamen. *Idem.*

Quin quod meritus est, ferat.] Bembinus, & omnes fere alii libri, ac Donatus, *meritus sit.* Faërnus.

43. *Sed*

Sed si quis forte malitia fretus sua,
Insidias nostræ fecit adolescentiæ,
Ac vicit; nostrane ea culpa est, an judicum?
Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi.
GE. *Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui.*

DE. *An*

43. *Sed si quis forte malitia fretus sua.*] *Forte* quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus advenerit nec contendit verum esse quod dicit, ne sollicitum faciat ad credendum. Sic apud *Virgilium* Sinon, *Dum vela darent, si forte dedissent.* Donatus.

44. *Insidias nostra fecit adolescentiæ.*] Bene se adjungit ad crimen, ut elevet culpam. *Idem.*

Insidias nostra fecit adolescentia.] Mire *insidias* dixit: ut diu comparata causa, per ignorantiam dolosque capti videantur. *Idem.*

Adolescentia.] Opportuna ætatis commemoratio Πρὸς τὴν συγγνώμην. Idem.

45. *Nostrane ea culpa est, an judicum.*] Potentior facta sententia est τῇ ἐρωτήσει. Et oratorie, *Nostrane culpa, an judicum?* duplex μετάθεσις, altera in accusatorem, altera in judices. Et bene suam miscuit personam, ut reum sublevet & suo merito, & multitudine reorum. *Idem.*

Nostrane ea culpa, an judicum.] Mire assurrexit in fiduciam defensoris. nam quum supra de Antiphone dixerit, nunc intulit *nostra* Idem.

Ac vicit, nostrane ea culpa est, an judicum?] Plerique l. s. inter quos Vaticanus, Victorianus, & Basilicanus ita habent, & numerosius judicio meo *nostran culpa ea est.* Donatus, & liber Bembinus, in hac parte corrupti sunt. *Faërnus.*

46. *Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti*] Notum alteri * qui invident. *Donatus*

Qui sæpe propter invidiam adimunt diviti, aut propter misericord. addunt pauperi.] Quam hic τὸ *adimere* & *addere* μάλα φιλοσοφικῶς & ex intimis justitiæ ac injustitiæ rationibus dicantur, tum intelliges, si legeris, *quæ Aristoteles 5 Ethicorum* περὶ τῆς πλεονεκτεῖν disputat; *cap.* 5. & addideris *Michaëlem Ephesium.* utrumque autem genus injustitiæ hic tangitur a Poëta, quod *Marcianus* quoque Jureconsultus vitandum judici demonstravit nobili sententia *l.* 11 *de pœnis.* *Donatus* nimis hic timidus est, dum veretur ne judices indecore accusentur. certe *culpam judicum*, citra ambages, incusari videmus; & mox partitione describi. quin enim *sæpe* ad hunc modum Athenis judices peccarent, nemo rerum Atticarum peritus negaverit. itaque color, quo adolescens hic usus est, nihil habuit a moribus temporum abhorrens. nec enim poëta tam rudem faceret causæ defensorem. sed quia, hac quidem in re frustra in judices culpa conferebatur, non reliquit eos indefensos, cum senex mox infert. v. 49 & 50.

An quisquam judex est, qui possit noscere
Tua justa, ubi tute verbum non respondeas?

nam justa causa, etiam judici debet approbari. qui secundum ea, quæ probata sunt, sententiam ferre tenetur. *Boeclerus.*

47. *Aut propter misericordiam addunt pauperi.*] Posteriorem causam honestiorem posuit, ne non Antiphonem defendere, sed accusare judices videretur. *Donatus.*

Aut propter misericordiam.] Primum ἀντίθετον. Et oratorie naturam judicum τῷ διορισμῷ expedivit. *Idem.*

48. *Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui*] Suavissime laudavit oratorem: qui omnia ad persuadendum idonea advocans, solum conscium non adduxit ad credendum. *Idem.*

Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui.] Oblique Poëta se laudavit. *Idem.*

DE. *An quisquam judex est, qui possit noscere*
Tua justa, ubi tute verbum non respondeas,
Ita ut ille fecit? PH. *functus adolescentuli est*
Officium liberalis. postquam ad judices
Ventum est, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum timidum ibi obstupefecit pudor.
GE. *Laudo hunc: sed cesso adire quamprimum senem?*
Here salve: salvum te advenisse gaudeo. DE. *oh,*
Bone custos salve, columen vero familiæ,

Cui

49. *An quisquam judex est, qui possit, &c.*] Apparet, jam persuasum seni esse, verum adversarium fuisse Phormionem, non subjectum atque appositum sycophantam. unde ad aliud transit ut accuset segnitiem in respondendo, quæ levior culpa est. Ita, ut cedentibus mos est, paulatim seni singula extorquentur e manibus. *Donatus.*

50. *Tua justa.*] Diserte magis & absolute, *tua justa*: quam si aliter diceret. *Idem.*

Tua justa.] Justa tuæ causæ. Plin. Sec. *prævaricatio est transire dicenda.* M. Casaubonus.

Ubi tute verbum.] Non dixit, *parum dicas*: sed *verbum.* Donatus.

51. *Ita ut ille fecit.*] Unde scit? an illa Poëtæ virtus est, quod omnia ante inducit cognovisse: ne in scena, hæc ut nova audiens, tragicis moribus insaniret? *Idem.*

Functus adolescentuli est officium] Oratorie, quod objectum est, non purgavit modo, sed etiam ad laudem convertit. quod Rhetores ἀντίστασιν dicunt. Et hoc de Apollodoro. *Idem.*

Functus adolescentuli est officium liberalis.] Derivatio causæ: & est venialis status. *Idem.*

Functus adolescentuli est officium liberalis.] Ingeniose non negavit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumptum. *Idem.*

Officium liberalis.] Potenter *officium* nominat, quod ille *crimen* appellat. Et nota, *functus officium*, accusativo casu; quod nos ablativo. *Idem.*

52. *Postquam ad judices ventum est, non potuit cogitata proloqui.*] Hæc apud oratores μετάθεσις αἰτίας, hoc est, translatio causæ facti: quem vulgo *colorem* nominant. *Idem.*

53. *Non potuit cogitata proloqui.*] Ergo quod cogitavit, industriæ est: quod nihil dixit, pudoris. *Idem.*

54. *Ita eum tum timidum.*] *Timidum*, perturbatum. *Plautus, Nam ut ex mari timida es.* Et ipse in Adelphis: *Me miseram! quidnam est quod sic video timidum, & properantem Getam.* Idem.

Ita eum tum timidum obstupefecit.] Ex ratione versus legendum arbitror, ut in contextu est libri Bembini, *ibi stupefecit.* vel, *ibi obstupefecit*, ut in Victoriano: ita ut, *stupefecit* antepenultimam producat; ut apud Catullum: *Alta tepefaciet permixta flumina cæde.* potest tamen & juxta vulgatam lectionem sustentari versus, non faciendo elisionem in *timidum.* Faërnus.

Eum timidum obstupefecit pudor.] Quod multis contigisse, ex Cicerone aliisque notum. *Mer. Casaubonus.*

55. *Laudo hunc: sed cesso adire.*] Satis defensionis est, ubi Geta jam adire non timeat dominum. *Donatus.*

56. *Here salve: salvum te advenisse gaudeo.*] Principium a benevolentia. Et vide vernilitatem aptissimam servo callido. credasne hunc esse, qui supra dixerit, *Herus si redierit, molendum esse in pistrino, vapulandum, &c.* Idem.

57. *Ho! bone custos, salve.*] Ab initio idem motus servatus est seni. nam idem hoc est quod supra dixit, *O Geta, monitor.* quamquam per αὔξησιν plus significat quod dicit, *bone custos*: quam quod supra, *monitor.* Idem.

Columen vero familiæ.] *Columen*, culmen. an *columen*, columna? unde colu-

Cui commendavi filium hinc abiens meum.
GE. *Jamdudum te omnes nos accusare audio*
Immerito, & me omnium horunc' immeritissimo.
Nam quid me in hac re facere voluisti tibi?
Servum hominem causam orare leges non sinunt:
Neque testimonii dictio est. DE. *mitto omnia.*

Adde

lumella apud veteres, dicti servi majores domus. Lucil. XXII.

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam,
Lucili columella, hic situs est Metrophanes.

Tubero: *Hinc in millesimum annum certum columine civitas continebitur.* *Horatius* contra pro columine columnam, *Injurioso ne pede proruas Stantem columnam.* *Ennius* X. *Regni versatum, summamque columnam.* Donatus.

Columen vero familiæ.] Sustentatio vel decus. unde *columna* dicta. Et moralis αὔξησις ἐν εἰρωνείᾳ. Idem.

58. *Cui commendavi filium hinc abiens meum.*] Duplex excusatio est de eo quod fecerit. Hæc conveniunt in eas personas, quas spectare non oportuerit. *Idem.*

59. *Jamdudum te omnes nos accusare audio immerito.*] Vide quam in his verbis etiam vultus quidam servi contumacis appareat, & versute mali. Et hoc est quod dixerat, *Ego in insidiis hic ero succenturiatus.* Idem.

60. *Immerito, & me omnium horum immeritissimo.*] Tantum impudentiæ superest: ut non solum se, sed alios etiam defendat. Horum omnium immeritissimo, ὁ ἐνκλιτικός. *horum:* & sic nos *hanc* & *hunc* dicimus. *Idem.*

Immeritissimo.] Ut parvo, falso, de adverbiis est in O desinentibus. *Idem.*

Immerito, & me omnium horum immeritissimo.] In libro Bembino, ita hæc collocantur: *& me horum omnium.* Donatus vero, a quo bis hæc verba exponuntur, in secunda expositione, ita ea citat, *horum commerito.* quod nos ita legimus, *horunc. o. immerit.* id est, *Horunc omnium immeritissimo:* ita optime stat versus. postea in libro Basilicano invenimus scriptum *horunc.* Faërnus.

61. *Nam quid me in hac re facere voluisti.*] Bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit. *Donatus.*

In hac re voluisti tibi?] Quam contemnat iram domini, ut hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet, quod addidit *tibi.* Sic enim dicere solemus, *Quid tibi vis faciam?* quum alieno negotio frustra nos ostendimus laborare. *Idem.*

62. *Servum hominem causam orare leges non sinunt.*] Hoc enim quasi ignoranti dicit: sed stomachose admonet, velut stultum, qui rem manifestam non cogitet. *Idem.*

Servum hominem causam orare leges non sinunt.] Vetuste *hominem.* *Sallustius* in Jugurtha: *Quum interim Hiempsal reperiretur occultans se in tugurio mulieris ancillæ.* Idem.

Servum hominem causam orare leges non sinunt.] Mire extenuavit conditionem suam, dicendo non *me*, sed *servum.* Et addendo *hominem*, moraliter locutus. Sic *Virgilius*,

Venerat antiquis Coriti de finibus Acron
Grajus homo. ——

Idem.

Causam orare.] Non improprie. Sic *Virgilius*,

Orabunt causas melius.

Idem.

63. *Neque testimonii dictio est.*] Vis scire, inquit, quum non liceat servo pro domino dicere? nec testis loco produci potest. *Idem.*

Neque testimonii dictio est.] Varie: non enim dixit, *Neque testimonium dicere.* Idem.

Neque testimonii dictio est.] Neque dicendi testimonii servo copia, aut facultas: per easdem leges scil. *Mer. Casaubonus.*

Mitto omnia.] Et jam hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad accusationem. Ita gradatim illi singula

Adde istuc; imprudens timuit adolescens: sino:
Tu servus. verum si cognata est maxime,
Non fuit necesse habere: sed, id quod lex jubet,
Dotem daretis; quæreret alium virum.
Qua ratione inopem potius ducebat domum?
GE. *Non ratio, verum argentum deerat.* DE. *sumeret*
Alicunde. GE *alicunde! nihil est dicto facilius.*

DE. *Po-*

subducuntur, & accusationis impetus evanescit. *Donatus,*

64. *Addo istuc, imprudens timuit adolescens*] Hæc omnia verba, causalem ad argumentandum vim habent. *Idem.*

Adde istuc.] Idem liber, *addo istuc.* quod magis consequens videtur aliis, quæ in prima persona a Demiphone efferuntur, *mitto, sino.* hoc & Ubaldino Bandinello placebat. *Faërnus.*

Imprudens timuit adolescens, sino.] Σχῆμα, [illegible]. Et singula pronuntianda, ut plura videantur. *Mitto, sino*, vim habent contra voluntatem concedentis. *Donatus.*

65. *Tu servus. verum si cognata est maxime*] Sub obtentu hujus propositionis, in qua pars legis ostenditur, jam Poëta præparat locum fallaciæ Phormionis, de dote accipienda. *Idem.*

Verum si cognata est maxime.] Τῷ ἰδιωτισμῷ τὸ addidit *maxime:* nam sive est cognata, sive non est, non recipit τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. hoc est, non dicitur maxime cognata, & cognata minime: sed, aut est, aut non est. Alii sic ordinant, Non fuit necesse maxime habere. Alii, sed id quod lex jubet, maxime dotem daretis. *Idem.*

Si cognata est maxime] Ut ut de cognatione maxime constet, & explorata res sit. Nam Donatus hic nodum in scirpo quærit. *Mer. Casaubonus.*

66. *Sed id quod lex jubet, dotem daretis*] Id quod lex jubet: ordo. sic *Virgilius,*

Verum, id quod multo tute ipse fatebere majus. Donatus.

Sed id quod lex jubet, dotem daretis, quæreret alium virum.] Hic affertur altera pars legis, post eam quæ ponebatur *act.* 1. *sc.* 2. *v.* 75. *&c.* Integra ergo est: *Orbam proximus cognatus ducat, aut dotet.* pluribus verbis proponit *Eugraphius* ad initium *sc.* 3. *act.* 2. ergo lex optionem dat cognato. cur non elegistis, partem alteram, minusque onerosam? Unde & in jure Romano illud *l.* 110. §. 3. *de R. I. ubi verba conjuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factum*, proprie ad legum, edictorum & statutorum interpretationem pertinere, annotat *Jac. Gothofredus Commentario ad reg. jur.* Boeclerus.

67. *Dotem daretis.*] Vide ad Adelph. act. 4. sc. 5. *Mer. Casaubonus.*

Quæreret alium virum] *Quæreret*, quam idoneum est ad significationem odiorum? *Virgilius,*

Quærat sibi fœdera Turnus.

Donatus.

68. *Qua ratione inopem potius ducebat domum?*] Magno sonitu intulit, quod minus momenti habet adversus eos qui accusantur, quam illa superiora. *Idem.*

Inopem potius ducebat domum?] Non *inopem potius* sed *potius ducebat* subdistinguendum est. *Idem.*

Ducebat domum.] Quod absolute vulgo dicitur, *ducebat.* Mer. Casaubonus.

69. *Non ratio, verum argentum deerat.*] Hoc ita ludibundus absolvit Geta, ut etiam quasi per jocum respondeat. *Donatus.*

Non ratio, verum argentum deerat.] Plaut. Trin. *Ratio quidem hercle apparet, sed argentum* οἴχεται. Mer. Casaubonus.

70. *Alicunde! nihil est dictu facilius.*] Hoc quasi subridens, & averso ab illo vultu pronuntiavit Geta. quod genus actionis securitatem ostendit hominis, manifesta dicentis. *Donatus.*

Alicunde!] Demipho *alicunde* ad facilitatem retulit: hic sic intelligere se fingit, ut, quasi non habens ipse Demipho de proximo a quo dicere incipiat, dixerit *alicunde.* Idem.

Nihil

DE. Postremo, si nullo alio pacto, fœnore.
GE. Hui, dixti pulchre, si quidem quisquam crederet
Te vivo. DE. non, non sic futurum est: non potest.
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil suave meritum est. hominem commonstrarier
Mihi istum volo, aut, ubi habitet, demonstrarier.
GE. Nempe Phormionem? DE. istum patronum mulieris.
GE. Jam

Nihil est dictu facilius.] Mire, ut solet, proverbio uno dissolvit totam senis intentionem. ut in Heautont. *Quid si hoc pater resciverit? Quid si redeo ad illos qui ajunt, Quid si nunc cœlum ruat?* Donatus.

Nihil est dictu facilius.] Quod hoc, quod dixit Demipho, sit facillimum omnium ad dicendum, ex libro Bembino legimus, *dicto*. quod perspicue melius est. hoc enim dicere vult Geta, nihil facilius esse quam dicere. *Faernus.*

71. *Postremo, si nullo alio pacto, vel fœnore.*] Ostendit se senex hæc perdere: quum ab his alia transcendit exclusus. *Donatus.*

Postremo si nullo alio pacto, vel fœnore.] Te *vel*, & respuitur a versu, nec est in libro Bembino, ac ne in Victoriano quidem, nisi adjectum: nec a Prisciano ponitur, citante hunc locum libro XV. ut quidem in ejus libris scriptis legitur. *Faernus.*

72. *Dixti pulchre, siquidem quisquam crederet.*] Vide quam non laboret ad respondendum Geta: siquidem illi per εἰρωνείας respondit. *Donatus.*

Crederet.] Pecuniam committeret. *Idem.*

Si quidem quisquam crederet te vivo.] Iterum adimitur seni argumentum, quo pugnabat, adeoque causa iracundiæ imminuitur. Similis Græcæ, sive adeo Atticæ legis, qua minor viginti quinque annis, si quis ab eo stipulatus esset, in integrum restituebatur, apud *Plautum* fit mentio *Pseudolo* 1, 3, 69 ubi *lex qui navicenparia* appellatur; & *Rudente* 5, 3, 26. Ubi miror, tot viros eruditos, Romanam illam legem dicere. At Romanam Lætoriam ex hac Græca, cujus apud *Plautum* mentio, natam rectius dixeris. quod & de *Senatusconsulto Macedoniano*, propius huc pertinente, verum erit putare. *Bœclerus.*

73. *Non, non sic futurum est: non potest.*] Hic jam palmæ locus est debitæ Poëtæ, siquidem & omnia objecerit Demipho, & omnia solverit Geta: quibus actis, sola irrationabilis exclamatio relinquetur seni. *Donatus.*

Non, non sic futurum est: non potest] Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata. *Idem.*

74 *Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?*] Hic est de quo supra dictum est, *Illene indotatam virginem atque ignobilem daret illi? numquam faceret. Idem.*

Egone illam cum illo ut patiar nuptam.] Hic jam præstruitur, quam facile triginta minas perditurus sit Demipho, dum illam vult excludere. *Idem.*

75. *Nihil suave meritum est*] Ordo & sensus hic est, Nihil mihi mercedis suave est, ut ego illam cum illo nuptam feram. *Suave meritum* enim, suavem mercedem significat. *Idem.*

Nihil suave meritum est.] *Donati* annotatio plane inepta est. *Guyetus Goveanum* sequitur. possis tamen ut editur, eodem sensu accipere, ut *meritum* παθητικῶς ponatur, & ad totam causam adeoque Antiphonem & Getam porrigatur. *Bœclerus.*

Hominem commonstrarier.] Bono ordine pervenit ad Phormionem: a quo magis confutabitur. *Donatus.*

76. *Aut ubi habitet, demonstrarier.*] Mire ostendit, quam hic senex contemnat Phormionem modo, a quo mox superabitur. *Idem.*

77. *Nempe Phormionem.*] Apparet hic in, *Phormionem* primam corripi, quemadmodum & Apollodorum fecisse testatur Donatus. sed forte verius est in *nempe*, priorem corripi: ut sæpe apud Plautum: forte elisione, m. *Faernus.*

GE. *Jam faxo hic aderit.* DE. *Antipho ubi nunc est?* PH. *foris.*
DE. *Abi, Phædria, eum require, atque adduce huc.* PH. *eo*
Recta via equidem illuc. GE. *nempe ad Pamphilam.*
DE. *At ego deos penates hinc salutatum domum*
Devertar: inde ibo ad forum, atque aliquot mihi
Amicos advocabo, ad hanc rem qui adsient;
Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

Istum patronum mulieris.] Hic & contemptum adversarii, & sui fiduciam monstrat. *Donatus.*

78. *Jam faxo hic aderit.*] *Virgil.*
Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga.
Idem.

Jam faxo hic aderit.] Incauti sunt, ne dicam inepti, qui *Scioppio* tam secure credunt, scribenti *in annotationibus in paradigmata verborum: Bonos auctores* (retineo verba) *præsertimque veteriores, verbis, quæ indicativi, optativi & subiunctivi modi vulgo a Grammaticis perhibentur, nullo fere discrimine usos* esse. Quo nihil ille stultius in re Grammatica, cujus diligens investigator fuit, sæpius tamen alieno quam suo ingenio, scripsit, quasi non obvium sit, ex illis ipsis, quas *Scioppius* agnovit, regulis monstrare veriorem σύνταξιν, in iis exemplis, quæ satis multa affert. vide etiam *Chrestomath.* voce *ago.* Bœclerus.

Antipho ubi nunc est?] Mitius nunc quærit ubi sit Antipho. & utrum amatæ adhæreat, subtiliter quærit. quod servus intelligens respondit, *foris.* Donatus.

Foris.] *Foris* dixit, quum fugisse eum sciret. *Idem.*

79. *Abi, Phædria, eum require, atque adduce huc.*] Opportuna & apta simplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale de Phædria suspicanti. *Idem.*

80. *Eo recta via equidem illuc.*] Et amatorem ostendit Phædriam: & simul id agit, ne in conspectum patris veniat Antipho. *Idem.*

Recta via equidem illuc.] Hunc versum laborantem sanat lectio libri Bembini & Donati, in quibus pro, *equidem*, legitur *quidem.* Faërnus.

Nempe ad Pamphilam.] Nisi hoc Geta dixisset, non intelligerent spectatores quid dixisset Phædria. *Donatus.*

81. *At ego deos penates hinc salutatum domum devertar.*] Nulla mentio fit uxoris apud Demiphonem. non enim convenit argumento ut habeat. neque quid in Cilicia gesserit, demonstratur ideo, quia jam dictum est, *Noster in Ciliciam ad hospitem antiquum* causa enim quæsita est cur abesset, dum uxorem ducat Antipho: & causa ex argento, id est, avaritia, quo minus videatur pati nurum pauperem, qui ob spem lucri ab Attica in Ciliciam navigaret. *Idem.*

Hinc salutatum.] Ab hoc loco. *Idem.*

Salutatum.] Adoratum prima post reditum prece. *Idem.*

82. *Devertar.*] Bene *devertar*, quasi de via. *Idem.*

Atque aliquot mihi amicos advocabo.] Jam præparat ridiculam advocationem: qua plures adhibendo Jurisconsultos incertior reddetur. *Idem.*

83. *Amicos advocabo.*] *Amicos* & pro testibus, & pro advocatis veteres posuerunt. *Idem.*

Adsient.] Proprie *adsient*. *Adesse* enim dicuntur advocati. *Idem.*

84. *Ut ne imparatus.*] Pro *non.* Idem.

Cum adveniat Phormio.] Hic variant libri scripti, alii ut in impressis, habent: alii *cum adveniet*, quod non displicet nobis: alii, *cum advenerit*, quod stare non potest: Bembinus, *si adveniat*: quam postremam lectionem tanquam antiquissimam recipimus: forte enim dubitat, Phormionem non adventurum. *Faërnus.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PHORMIO *parasitus.* GETA *servus.*

Argum. *Adducitur Phormio ut factum defendat, qui hic se instruit cum sene litigaturus.* Thes. 1. *Causa mali in auctorem redundat.* 2. *Ditiores magis periclitantur quam pauperes.* 3. *Cujuslibet rei initium est arduum.*

PH. *Itane patris ais conspectum veritum hinc abiisse?* GE. *admodum.*
PH. *Phanium relictam solam?* GE. *sic.* PH. *& iratum senem?*
GE. *Oppido.* PH. *ad te summa solum, Phormio, rerum redit.*
Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum. accingere.
GE. *Ob-*

Septenarii sunt omnes. *v.* 5. unus; *ecce in re.* alter; *ecce rem.* tertius; *ecce quid si reddet.* v. 8. duo; *a crimine.* v 9. duo; *patru.* v. 20. Argent. *duceret damn. dom.* v 21. omnes; *mea quidem sententia.* v 25 omnes; *ad symbolum.* v. 31. omnes; *prabeat.* v 33. Argentorat. *post illam jam ut iubet licet.* Secunda manu additur, *ludas* mei etiam præferunt *illam.* Bœclerus.

Itane patris ais conspectum veritum hinc abiisse.] *In hac scena de parasitis vilioribus Terentius proponit imaginem vitæ: ut in Eunucho de potioribus, & his qui nuper processerint, id est, de assentatoribus. Animadvertendum autem, hujusmodi genus hominum magis a Terentio lacerari.* Donatus.

Itane patris ais conspectum veritum hinc abiisse?] *Adhuc narratur fabula de Terentio & Ambivio ebrio: qui acturus hanc fabulam, oscitans temulenter, atque aurem minimo inscalpens digitulo, hos Terentio pronuntiavit versus. quibus auditis exclamaverit Poëta, se talem quum scriberet, cogitasse parasitum: & ex indignatione, quod eum saturum potumque deprehenderat, delinitus statim sit.* Idem.

1. *Itane patris ais.*] Hæc & labia lingens, ut ebrius: & ructans, utpote satur, pronuntiavit actor bonus. *Idem.*

Itane patris ais conspect.] Nisi valde fallor, *Donatus* hic alias res egit, cum Phormionem parasitum e vilioribus denotat, & satyrico naso irridet. quem Terentius altero parasito Gnathone, omnino callidiorem fecit; & valde cavit, ne probris, ut ille, expositus foret. *Bœclerus.*

Admodum.] *Admodum* annuendi vim habet duntaxat modo: & subauditur veritum. *Donatus.*

2. *Phaniam relictam solam?*] Subauditur, *ais.* Idem.

Iratum senem?] Iterum *ais* subauditur. *Idem.*

3. *Oppido*] Non *ait*, sed iratum intellige. *Idem.*

Oppido.] Admodum, valde, ut supra. *Mer. Casaubonus.*

Ad te summa solum, Phormio, rerum redit.] Ideo velut expergefactus ad has causas accedit Phormio, quia non diu sollicitum convenit esse parasitum: nec quidquam aliud, nisi de convivio, vel propter convivium cogitare. adeo, nisi a Geta cogatur, modo etiam negotiorum Antiphonis negligens est, atque securus. *Donatus.*

Ad te summa rerum redit.] *Jul. Cæs.* 3. *de bello civ.* 5. alia non minus elegante formula: *ad illum summa imperii respiciebat.* Bœclerus.

4. *Tute hoc intristi, tibi omne est exedendum.*] Παροιμία apta parasito, quæ de cibo est. Hoc autem inter rusticos de alliato mortario dici solet. Et bene *intristi:*

GE. *Obsecro te.* PH. *si rogabit.* GE. *in te spes est.* PH. *eccere,*
Quid si reddet? GE. *tu impulisti.* PH. *sic opinor.* GE. *subveni.*
PH. *Cedo senem: jam instructa sunt mihi in corde consilia omnia.*
GE. *Quid ages?* PH. *quid vis? nisi ut maneat Phanium: atque ex crimine hoc*
Antiphonem eripiam: atque in me omnem iram derivem senis?

GE. O

tristi: proprie enim *intrita*, dicitur hujusmodi cibus. *Donatus.*

Accingere.] Appara te atque expedi. *Idem.*

5. *Obsecro te si rogitabit.*] Bembinus, & alii o. fere l. s *rogabit* Faërnus.

Eccere quid si reddet?] Totum hoc quasi alia agens loquitur parasitus: ut ex hoc appareat quid intersit inter audaciam sycophantæ improbi, & patrisfamilias perturbationem minime litigiosi. nam ille in bona causa advocatos quærit, & ipse sollicitus in toto actu est: hic in puncto temporis se ad calumniam præparavit. *Donatus.*

Eccere.] Adverbium jurandi, pro, *ecere.* i. per ædem Cereris: ut *edepol*, *ecastor &c.* Plaut.

Jam enim eccere ibo ad forum, atque hac
Facta narrabo seni.

Atque alibi sæpius. Nisi tamen diversa sunt *eccere*, pro, *ecce res*, jurantis; & *eccere*, pro *ecce res*, vel, *ecce rem*, confirmantis adverbium: ut & vetus Gloss. videtur distinguere. *Mer. Casaubonus.*

6. *Quid si reddet?*] Bene jam ad illud respicit fabula, quod futurum est, propter Phædriam. *Donatus.*

Quid si reddet?] Hoc est, quid si respondebit? An, quid si mulierem reddet. *Idem.*

Sic opinor] Non ad *tu impulisti* hoc pertinet: sed ad id, quod secum tacitus volvit Phormio. *Idem.*

Subveni.] Hæc omnia Phormio, (*si rogitabit, &c.*) secum profunde de negotio cogitans, & dolos ultro citroque varios agitans, nec, quid Geta diceret interim, attendens. *Mer. Casaubonus.*

7. *Cedo senem*] Hic alii exclusisse torporem somni inducunt parasitum. alii transglutisse quod in ore mandebat: quasi hoc moræ fuerit ad vincendum senem. *Donatus*

Cedo senem] Non parvi moliminis certamen impendet; quum senex dixerit, *Hominem commonstrarier mihi istum volo:* parasitus dicat, *Cedo senem.* Idem.

Instructa sunt mihi corde] Iidem libri, *in corde.* Faërnus.

Jam instructa sunt mihi in corde consilia.] *Cicero*, nunquam oblivisci solitus familiaris sui Terentii 3. *de nat. deor* 29. cum *dolos, fallacias, machinas, præstigias* considerat, hunc versum laudat quem [illegible] quadam diffundere poterunt illa *Plautina in Pseudolo* 2, 3, 10 & 11:

Jam instituta, ornata, cuncta in ordine animo ut volveram,
Certa, deformata habebam.

Bœclerus.

8. *Quid ages?*] Non interrogantis, sed metuentis hoc dictum est. *Donatus.*

Quid vis, nisi ut maneat Phanium] Tria promittit, in quibus omnis causa Antiphonis est constituta. *Idem.*

Nisi ut maneat Phanium.] Ex libro Bembino scribimus, *uti*, ita etiam versus ratione suadente *Faërnus.*

Atque ex crimine hoc.] Sic dixit, Ex crimine eripiam, quasi ex incendio. Considera, trium rerum, quas promittit, gradus per αὔξησιν esse servatos. *Donatus.*

Phanium.] Uxorem scilicet Antiphonis. *Idem.*

9. *Antiphonem eripiam*] Bene *eripiam* dixit: quo vim significat doli, pro eo qui jam teneatur oppressus. *Vergilius,*
— *Tune hinc spoliis indute meorum*

Eri-

GE. *O vir fortis atque amicus! verum hoc ſæpe, Phormio,*
Vereor, ne iſthæc fortitudo in nervum erumpat denique.
PH. *ah,*
Non ita eſt: factum eſt periclum, jam pedum viſa eſt via.
Quot me cenſes homines jam deverberaſſe uſque ad necem,
Hoſpites, tum cives? quo magis novi, tanto ſæpius.
Cedo dum, en unquam injuriarum audiſti mihi ſcriptam dicam?
GE. *Quid*

Eripiare mihi. ---- Donatus.

In me omnem iram derivem ſenis?] *Derivatio* dicitur inflexio criminis ab eo ad quem pertinebat, ad eum ad quem non pertinet *Idem.*

10. *O vir fortis atque amicus!*] Ordine laudavit plus eſt enim *amicus*, quam *vir fortis.* Et apparet, adverſum Getam exclamaſſe: quod majorem vim habet, quam ſi *amice* dixiſſet *Idem.*

O vir fortis, atque amicus!] Nominativum pro Vocativo poſuit. *Idem.*

Verum hoc ſæpe Phormio] Bene *ſæpe* addidit, ut ſententiam faceret de ſpeciali dicto *Idem*

11. *Vereor ne iſtac fortitudo in nervum erumpat denique*] Quid eſt *iſtac*? nimium audax ſcilicet Et convenit hoc dictum Getæ; qui & ſupra dixerat. Eſt paraſitus quidam Phormio, homo confidens. *Idem.*

Verum hoc ſæpe, Phormio, Vereor, ne iſtac fortitudo in nervum erumpat.] Et conſuetudine Romana dixit: quia ſæpe in nervum conjiciebantur, ex aliquo maleficio in carcerem miſſi. An numquid proverbium a ſagittariis natum eſt: quod immoderatæ plerumque vires, adducendo arcu non telum incitent, ſed nervum rumpant? An ex eo, quod ſæpe fortius ferientes, nervum ſibi aliquem lædant? Ergo fortitudine nimia ſæpe vinci, ſæpe decipi contigit. *Idem.*

In nervum erumpat denique] *Denique*, modo παρέλκον, Terentiana conſuetudine, qui hanc particulam in ultima ponit ſententia. *Idem.*

Vereor, ne iſtac fortitudo in nervum erumpat.] Metaph a ſagittariis, quorum arcus intentione nimia ſeu nervus rumpitur Poteſt etiam de nervo arcus. vel etiam corporis, quibus a nimia illa intentione periculum non minus, intelligi. Ad ſenſum verborum prope accedit illud Plaut.

Hei mihi quam iſtæc blanda dicta quo eveniant, madeo metu.

Vide act. 1. ſc. 4 v 4. *Mer Caſaubonus.*

12. *Non ita eſt, factum' ſt periculum.*] *Periclum* exigit verſus, & ita eſt in libris Vaticano & Victoriano & Baſilicano. item infra legendum, *aliis aliunde eſt periclum:* ut & in Baſilicano. *Faërnus.*

Jam pedum viſa eſt via.] *Pedum* pro pedibus. & *viſa* ἀντὶ τοῦ *proviſa* Et totum μεταφορικῶς. Donatus.

Jam pedum viſa eſt via] *Pedum*, pro *pedibus*: & *viſa*, pro, *proviſa* D. Aliis, *via pedum*, pro, veſtigia pedum ut ſit metaph. a venatoribus. alii denique ita diſtinguunt: *factum eſt periclum jam pedum: viſa eſt via:* quæ tamen omnia eodem tendunt, ut tritam ſibi ac exploratam viam ſe inſiſtere dicat Phormio, ac proinde non eſſe quod timeat Geta. *Mer. Caſaubonus.*

13. *Quot me cenſes homines jam deverberaſſe uſque ad necem?*] Paraſitice totum tranſlationibus loquitur. hujuſmodi eſt enim vis umbraticorum hominum, ſcurrilis oratio. *Donatus.*

Deverberaſſe.] Plaut.

Dilaceraviſſe: deartuaviſſe: malis exemplis excruciaviſſe.

Mer. Caſaubonus.

14. *Hoſpites, tum cives.*] Ἀνακόλουθον ſecundum: deeſt enim ſupra, *cum.* Et bene poſterius poſuit id quod majus eſt. *Donatus.*

Quo magis novi, tanto ſæpius.] Quo notior via, tanto plures quotidie perdo. Uſus promptum fecit: & quantum accedit peritiæ, tantum & maleficiis. *M. Caſaubonus.*

15. *Cedo dum, en unquam injuriarum* audi-

GE. *Quid istuc?* PH. *quia non rete accipitri tenditur, neque milvio,*
Qui male faciunt nobis: illis, qui nihil faciunt, tenditur,
Quia enim in illis fructus est, in illis opera luditur.
Aliis aliunde est periclum, unde aliquid abradi potest:
Mihi sciunt nihil esse. Dices, ducent damnatum domum,

Alere

audisti mihi scriptam dicam?] Plus est, hoc per interrogationem intulisse, quam si diceret, Nunquam mihi scripta est injuriarum dica. *Donatus.*

Injuriarum audisti mihi scriptam dicam?] Ἀκυρολογία, sic enim & *Tullius, Scribitur Heraclio dica.* Idem.

Dica.] *Dice* causa est Græce, quæ fit Latine *dica*: ut *Acte Acta, Calliope Calliopa.* Idem.

Scriptam dicam?] Supra act. 1. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

16. *Quid istuc.*] Interrogare dicitur & fingitur Geta, ut parasitica progrediatur oratio. *Donatus.*

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.] Rursus per ἀλληγορίας loquitur parasitus: ut totum triviale fit, a conviviis escisque translatum. *Idem.*

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.] Legitur & *tennitur.* habet enim *N* litera cum *D* communionem. *Idem.*

Neque milvio.] In o. l. invenies scriptum *milvo.* Faërnus.

17. *Qui malefaciunt nobis.*] Ore & unguibus scilicet. *Donatus.*

Illis qui nihil faciunt, tenditur.] Non sic accipe, *nihil faciunt*, quasi dicat, nec bene nec male: sed quum legeris *nihil faciunt*, subaudito, *nobis male.* Idem.

18. *Quia enim in illis fructus est.*] Παρέλκον tertium: quo aut *quia* (& sic *enim* subjungatur) aut ipsum *enim* supervacuum est. *Idem.*

In illis fructus est.] Quia nihil faciunt nobis male. *Idem.*

Quia enim in illis fructus est.] *Fructus*, cibus: quia *frumen* dicitur tractus gulæ, qua cibus in alvum demittitur. *Idem.*

In illis opera luditur.] Qui malefaciunt nobis. *Idem.*

Luditur.] Exercetur. An illuditur, id est, frustratur. *Idem.*

In his opera luditur.] In Bembino & Basilicano legitur, *in illis.* ita & apud Donatum. *Faërnus.*

19. *Aliis aliunde est periculum, unde aliquid abradi potest.*] Utrum hic sensus est, quasi dixerit, Aliud aliis periculum affertur, a quibus aliquid auferri potest? An alii aliunde periclitantur, quam creduntur? est enim illis causa periculi, non quæ videtur, sed quia ab his aliquid auferri potest. *Donatus.*

Unde aliquid abradi.] *Abradi*, per vim auferri. *Idem.*

20. *Mihi sciunt nihil esse.*] Rei scilicet. *Idem.*

Ducent damnatum domum.] Secundum jus scilicet, quo obærati, quum solvendo non essent, ipsi manu capiebantur. *Idem.*

Ducent damnatum domum.] Miris usus est verbis ad extenuandam pœnam, & rem ad commodum transferendam: nam quod obæratis inimicum est, id parasitus maxime optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem, *damnatum*; quasi qui irrideat genus damnationis, in qua victor pascere compellitur, & pascitur victus. *Idem.*

Dices, ducent damnatum domum.] Valde nollem, annotari: Poëtam respexisse hic mores Romanos, de nexis in vincula ducendis. Peccavit si hoc fecit Poëta: Græcos enim non Romanos mores respicere debuit. quibus si sæpe Romani fuerunt similes, non horum tamen sed illorum auctoritatem sibi propositam meminit arbitror. Ad id quod præcessit, *mihi sciunt nihil esse*, comparari potest illud Gaii in jure Romano: *nam is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam adversarii inanis actio est. l. 6. de dol. mal.* Bœclerus.

Dices, ducent damnatum domum.] Dices, quamvis injuriarum postulatus, & damnatus, non habeam quod pendam,

tamen

Alere nolunt hominem edacem: & sapiunt, mea sententia,
Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.
GE. *Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.*
PH. *Immo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.*
Tene asymbolum venire, unctum atque lautum a balneis,
Otio-

tamen addici possum ad servitutem, ut qui non sum solvendo. *Mer. Casaubonus.*

21. *Alere nolunt hominem edacem.*] Sensus est, Sciunt edacem, & ideo nolunt alere. Et hoc sic pronuntiandum ut facete totum videatur illatum, quando obæratus sit sub hujusmodi poena: nec accusari ab aliquo se queritur, neque damnari. *Donatus.*

Hominem edacem.] Se significat. *Idem.*

Sapiunt.] Sibi consulunt. *Idem.*

Et sapiunt mea quidem sententia] Sublata dictione *quidem*, quæ non est in libro Bembino, & contracto *mea*, in unam syllabam, versus constat, qui est trochaicus tetrameter catalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

22. *Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.*] Parasitice *beneficium summum* dixit *alere*. Donatus.

Pro maleficio.] Pro injuria. *Idem.*

Reddere.] Retribuere, reponere. *Idem.*

23. *Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.*] Multum promittit Geta parasito, quum dicat, nihil futurum, quod pro merito possit accipere. *Idem.*

Non potest satis pro merito ab illo.] Hujusmodi sententias inferunt Poëtæ parenthesi, cum his quæ volunt inferre. *Idem.*

Non potest satis pro merito ab illo.] Ex *satis*, s, posterius eliditur: ex *illo* unum, l, ut in secunda, & tertia sede sit dactylus, in quarta anapæstus. *Faërnus.*

Ab illo tibi referri gratia.] Non ab eo, qui te damnatum duxerit: sed Antiphone, de quo sermo est. *Donatus.*

Illo.] Antiphone. *Mer. Casaubonus.*

24. *Imo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.*] Bene parasitus, quidquid præstat, debere se dicit. Et est proprium personæ inferioris. *Virgilius,*

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere divum. Donatus.

Gratiam.] Vicem. *Idem.*

Nemo satis pro merito gratiam regi refert.] *Rex* alias regnator, alias dominus, alias dives significat. Sed nunc rationem habet nominis ad aliquid dicti, ad significandum parasitum. ut enim parasitus regis est, & libertus patronis sic e contrario rex parasiti est, & patronus liberti. quod si non esset, non *nemo* tantummodo, sed *nemo parasitus* diceret. *Idem.*

Immo enim nemo.] Vel ex *immo*, vel ex *enim*, elidetur, m: primo modo anapæstus in prima est, secundo dactylus. *Faërnus.*

Immo enim nemo satis &c.] Conqueritur de quinque horum versuum obscuritate *Scaliger Poëtic.* 4, 1. *Guyetus* animosius recidit tres versus: duosque insequentes pro suspectis habet. Sed *Donatus* monuit ex Ennii loco notabili hunc esse desumtum. Versus Ennii quomodo in *Variis* ordinet *Muretus* vide. Quam commodum sit aliena quadra vivere, hac βίος parasiti declaratur. cur, *asymbolum*, inter parasitos confictum putaret *Donatus*, nihil causæ habuit. qui reliqua satis bene explicat; nisi quod de procacitate parasitorum, in accumbendo, itidem frustra cogitavit. At *Eugraphii* nihil est annotatio ad illa, *prior bibat, prior decumbat: hac utique servorum est quadam libertas, ut ista prius sibi præstent.* Nihil hic de servis. & parasitus non tantum liber, sed ut conviva describitur. *Boeclerus.*

Regi.] Ita vocabant parasiti benefactores & alumnos suos. Mart.

Qui rex est, regem, Maxime, non habeat.

Plaut.

Parasitus, qui me complevit flagitii & formidinis,
Meus Ulysses, suo qui regi tantum concivit mali.

Mer. Casaubonus.

25. *Tene asymbolum venire, unctum, atque*

Otiosum ab animo; cum ille & cura, & sumptu absumitur,
Dum tibi sit, quod placeat? ille ringitur; tu rideas,
Prior bibas, prior decumbas, cœna dubia apponitur?
GE. *Quid istuc verbi est?* PH. *ubi tu dubites quid sumas potissimum.*
Hæc cum rationem ineas, quam sint suavia, & quam cara sint;

Ea

atque lautum e balneis.] Hæc non ab Apollodoro, sed e sexto satyrarum Ennii translata sunt omnia: *Quippe sine cura, latus, lautus, quum advenis, Infertis malis, & expedito brachio, Alacer, celsus, lupino exspectans impetu, Mox cum alterius abligurias bona: quid Censes dominis esse animi? pro divum fidem! Ille tristis cibum dum servat, tum tu ridens voras.* Donatus.

Tene asymbolum venire.] Et hoc nomen constat inter parasitos confictum, atque compositum esse. Contra illud in Andria, *Symbolam dedit, cœnavit.* Idem.

Asymbolum.] Sine symbola sine sumptu. vide And. act. 1. sc. 1. ad, *quid? symbolam dedit: cœnavit.* Mer. Casaubonus.

26. *Otiosum ab animo.*] Πλεονασμός. Nam addidit *ab*, quum sufficeret *animo*. Donatus.

Quum ille cura & sumptu absumitur.] *Cura* in apparando, *sumptu* in coëmendo. *Idem.*

27. *Dum tibi sit, quod placeat.*] Acuenda vox in eo, quod ait *tibi*. Et hoc eminenter adjectum est: non sui curam, sed convivarum gerere illum qui vocat. *Idem.*

Dum tibi sit quod placeat.] Libri Bembinus, & Victorianus *dum tibi sit*; quod forte melius est. *Faernus.*

Ille ringitur, tu rideas.] Poëtico lepore & iisdem syllabis diversa significantia prope invicem posuit, *ringitur* & *rideas.* Donatus.

Ille ringitur, tu rideas.] Varie. nam pronuntiativo conjunctivum miscuit. Non enim dixit, *ringatur. Ringi* est stomachari tacitum: est enim translatio a canibus latraturis. *Idem.*

28. *Prior bibas, prior decumbas.*] Hoc ad procacitatem parasitorum retulit. *Idem.*

Prior bibas.] *Prior*, monosyllabum: vel, r, posterius eliditur, ut primus pes sit tribrachus. *Faernus.*

Prior decumbas.] Sic alibi, *Mature veniunt, discumbitur*, inquit. *Donatus.*

Cœna dubia apponitur.] Et hoc adeo parasiticum verbum est, ut id non intelligat Geta. *Idem.*

Cœna dubia.] *Vide tu dubites, &c.* ut mox sequitur. Pari festivitate apud Plaut. act 3. sc. ult. Aulul. *agnus curiosus*, vel *curio* ubi pariter ut hic, *Volo ex te scire, qui sit agnus curio: &c.* Non dubium quin Plautum sit imitatus Terentius. *Mer. Casaubonus.*

29. *Quid istuc verbi est?*] Ut intelligat populus, idcirco non intelligit, & vult doceri Geta. Ostendit autem Poëta, pro unaquaque re verba propria esse, neque communia cum iis, qui diversi sunt actus. *Donatus.*

Ubi tu dubites, quid sumas potissimum.] Non *potius*, sed *potissimum* dixit: ut in re omni aliis alia monstraret potiora. *Plautus, Standum est in lecto, si quid de summo petas.* Idem.

30. *Hac cum ratione ineas.*] Intelligas, æstimes. *Idem.*

Hac cum ratione ineas.] Liber Bembinus, & Vaticanus & Basilicanus, *rationem ineas.* ita habuit & Victorianus: ut ex rasura notæ litteræ m, apparet. *Faernus.*

Quum rationem ineas.] Cum tecum serio reputes. *Mer. Casaubonus.*

Quam sint suavia, & quam cara sint.] Nonnihil philosophatus est Poeta, ostendendo multis suavia esse quæ cara sint. *Donatus.*

Cara.] Magni pretii. *Idem.*

31. *Ea*

Ea qui prabet, non tu hunc habeas plane præsentem deum?
GE. *Senex adest. vide quid agas: prima coitio est acerrima:*
Si eam sustinueris, post illa jam, ut lubet, ludas licet.

31. *Ea qui prabet, non tu hunc habeas plane præsentem deum?*] Hoc est quod ait, *Imo enim vero nemo satis pro merito gratiam regi refert.* Donatus.

Non tu hunc habeas plane præsentem deum?] *Præsentes* dii sunt, vel qui statim præstant: vel qui coluntur & videntur, ut Sol & Luna. Alii *præsentem* pro potentissimo accipiunt; ut *Virgil.*

---- *Quo non præsentius ullum.*

Idem.

Hunc habeas plane præsentem deum?] Virgil. in re non absimili,

Namque erit ille mihi semper deus.

Ab eadem mente & illud apud Plautum:

Siquidem mihi statuam, & aram statuis, atque ut
Deo mihi hic immolas bonam, nam ego tibi fatus sum.

Mer. Casaubonus.

32. *Senex adest: vide quid agas.*] Intervenit senex ultimo. & quidem, quod extra argumentum per inventionem dici potuit, consumptum est. *Donatus.*

Vide quid agas.] Non terrentis est, sed excitantis *Idem.*

Prima coitio est acerrima.] Translatio est a prælio. nam & congredi milites & coire dicuntur. *Idem.*

Prima coitio.] Primus impetus: ut Cæsar de militibus: & Florus, de Gallis, *Primus impetus eis major quam virorum est; sequens, minor quam fœminarum.* Mer. Casaubonus.

33. *Si eam sustinueris.*] Multum de illo exigit, quando non dicit, si eam repuleris: sed potius, si eam sustinueris. *Donatus.*

Post illa jam, ut lubet, ludas licet.] In officio militari omne negotium vel pugna, vel ludus. *Idem.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

DEMIPHO *senex.* GETA *servus.* PHORMIO *parasitus.*

Argum. *Hæc scena concertationem habet Demiphonis & parasiti. Clam patre uxorem duxerat Antipho: domum reversus pater illum vult ejicere: contra dicit Phormio.* Thes. 1. *Pauperes a ditioribus propter avaritiam fere negliguntur.* 2. *Servus fidelis herum suum traduci non patitur.*

DE. *En umquam cuiquam contumeliosius*
Audi-

Constat *Senariis* hæc scena. v. 3. duo *MSS* nostri: quin tu hoc *quod cepimus age, jam ego h.* tertius *quin tu hoc ages quod cepimus, i. e.* v. 4. duo: *proh deum immorta. fidem.* tertius *proh deum atque hominum fidem* v. 5. & *seq.* unus meorum ita *negat Phanium esse hanc sibi cognatam demipho.* GE. *negat.* PH *neque ejus patrem se scire qui fuerit.* GE. *negat.* alter: *negat phanium hanc sibi cognitam demipho neque ejus patrem se scire qui fuerit.* GE. *negat.* Argentor. *negat phanium hanc sibi esse cognatam Demipho negat esse gnatam.* GE. *negat.* v.21. omnes: *abi hinc in malam crucem.* & v. 22. *extimuissem* & v. 25. *absente.* v. 30. duo omittunt, *hodie.* duo; *ohe jam desine.* v. 31. omnes *hoc.* duo, expeto. v. 45. unus; *quisquis hoc nomine.* v 57. duo; *reddatur.* v. 66 & 67. unus; *ita ne tandem queso item ut meretricem abusus sis mercedem dare lex jubet ei atque emittere, an ut ne quid civis turpe.* alter: *ita ne tandem queso itidem ut meretri-*

Audistis factam injuriam quam hæc est mihi
Adeste quæso. GE. *iratus est.* PH. *quin tu hoc ages.*

Jam

retricem ubi abusus sis mercedem dare lex jubet atque emittere. v. 76. unus; *ducendi ætas.* v. 82. duo; *omnia tibi pr.* v. 88. unus; *minue ita iram.* Bœclerus.

En, unquam cuiquam contumeliosius audistis factam injuriam.] *In hac scena, ut rhetoribus placet, veluti quadam controversia est, quæ uno tempore ex utraque parte tractatur. Ut si quis dicat, legem esse, ne de eadem re bis agatur; & item, ut orbam proximus ducat. quidam absente patre sub hoc nomine uxorem coactus est ducere: vult illam pater adveniens ejicere: matrimonio contradicitur. Meminisse autem debemus, in omni contentione ea maxime dici, quæ simplici patrifamilias & calumnioso sycophantæ, improbissimoque parasito congruere, Poëtæ visa sunt.* Donatus.

1. *En unquam cuiquam contumeliosius audistis factam injuriam.*] Jam instructi sunt advocati, & recte. longum enim fuerat omnia hæc post scenam geri. *Idem.*

En unquam.] *En* vim habet indignationis post enarratam injuriam. *Idem.*

En unquam cuiquam &c.] Interpretes veteres, ut controversiam proponunt, describuntque hanc contentionem. sicut & ante, juris quæstio tractata est in prima disceptatione heri & servi; cui hæc ordine succedit. Poëtæ nostri δεινότητα ubivis observes licet: *en* (excitat ad considerandum rem magnam) *unquam* (a tempore) *cuiquam* (a persona) *contumeliosius* (a genere injuriæ) *audistis* (vel aliunde) *factam injuriam* (potentius jam infertur, ut & sequens particula, qua absolvitur conquestio indignitatis) *quam hæc est mihi?* ipsumque interrogationis σχῆμα rem attollit. cui ἀποστροφὴ, ad similitudinem quiritationis facta, pondus adjicit: *adeste quæso.* Bœclerus.

2. *Quam hæc est mihi?*] *Facta injuria*, subauditur. *Donatus.*

3. *Adeste quæso*] Interim advocati Demiphonem sequi inducuntur, & ridicule tacent prius, postea locuturi. Et *adeste* proprie. *Adesse* enim causæ, proprii dicuntur patroni & amici. *Idem.*

Adeste quæso.] Proprie ad vocatis *adeste* dixit. Et qui ipse properantius pergit, rogat ut assequerentur. *Idem.*

Iratus est.] Hoc ad excitandum Phormionem dicitur. *Idem.*

Quin tu hoc age. st.] Annuit ut taceat. *St* significat silentium. *Idem.*

Quin tu hoc age.] Super his verbis, ita dicit Donatus: *Annuit ut taceat, & significat silentium.* sed unde hoc Donato venit in mentem, quod per hæc verba quis annuat alteri ut taceat? non quidem ex eorum significatione: nullam enim talem vim habent, sed nimirum aliquid esse debuit in hujus poëtæ libris, quos habuit ipse castigatiores, quod eum ad ita intelligendum hunc locum induxerit; sane omnes antiqui libri pro *age*, habent *ages*: quod nobis viam aperuit ad hanc lectionem restituendam. nam littera s, ex *ages* detracta, seorsumque constituta, eique addito, t, fit nota silentii, *st*, ita erit, *quin tu hoc age st*: & clarissime intelligetur, Phormionem Getæ silentium indicere. superest ut verba Donati, quæ & ipsa corrupta sunt, emendemus. quis enim non videt quam otiosa sit illa repetitio post, *annuit ut taceat*, quod per se sensui sufficit, subdendo, *& significat silentium?* quam vero absurde dicitur, eum qui annuit alteri ut taceat, significare silentium, cum significandi facultas non personis, sed vocabulis attributa sit? quare pro, *&*, mutatione unius litteræ, *st*, legendum arbitramur; ut sit hæc lectio Donati, (*quin tu hoc age, st.*) *Annuit ut taceat, st, significat silentium.* Cum hæc scripsissemus, diligentius inspicere voluimus antiquissimos Terentii libros, & in Victoriano invenimus post *ages*, rasuram unius litteræ, instar t: ut facile conici possit, scriptum prius fuisse *age st.* id vero omnem nobis dubitationem, si qua de hac nostra emendatione restabat, exemit. *Faërnus.*

Hoc age.] Attentionis & silentii formula. Eun. act. 1. sc. 2. *Mer. Casaub.*

St.] Silentii indicti particula, vel nota. ut And. act. 4. sc. 1. alibique. *Idem.*

4. *Jam*

Jam ego hunc agitabo. pro deum immortalium,
Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Demipho?
Hanc Demipho negat esse cognatam? GE. *negat.*
PH. *Neque ejus patrem se scire qui fuerit?* GE. *negat.*
DE. *Ipsum esse opinor de quo agebam. sequimini.*
PH. *Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit?* GE. *negat.*
PH. *Quia egens relicta est misera, ignoratur parens:*

Negli-

4. *Jam ego hunc cogitabo.*] Modo *jam* celeritatis est signum. *Hunc* cum contemptu dixit. *Agitabo*, perturbabo. *Donatus.*

Pro deum immortalium!] Ἔλλειψις, deest *fidem*, aut quid tale. *Cicero* in Oeconomico, *Quid igitur, pro deum immortalium! primum eam docebat quasi?* Idem.

Pro deum immortalium!] Artificiose prior exclamat, ut Demipho qui injuriam passus est, ultro impetum accusationis incurrat. *Idem.*

Pro deum immortalium.] Cum priora submissa voce dixisset, ut solus Geta audiret; nunc exclamare incipit, ut Demipho audiat, & terreatur. Subauditur autem, *fidem.* Mer. Casaubonus.

5. *Negat Phanium esse hanc sibi cognatam?*] Additum pronomen est: quasi notam omnibus diceret. *Donatus.*

Phanium esse hanc sibi cognatam.] Magno ingenio *Terentius* impudentiam calumniatoris expressit. nam & prior incipit, & prior accusat. Et quia non potest dicere, expellit Phanium Demipho: *negat cognatam*, inquit. *Idem.*

Cognatam Demipho?] Hæc est flagitatio, quæ etiam nomen tumultuose persequitur atque exagitat. Ideo callidus sycophanta patrisfamilias proprium nomen non solum invidiose infert, sed etiam repetit. *Idem.*

6. *Hanc Demipho negat esse cognatam!*] Ovid. *Et me mihi perfide prodis, Me mihi prodis ait.* Repetitio testandæ indignationis quasi justissimæ. *Mer. Casaubon.*

Negat.] Una opera Geta in duplici versatur dolo. nam & audiente jam sene, se ejus defensorem tanquam absentis, assimulat: & irritat ad vociferationem Phormionem, qui clamandi ulterius causam non haberet, si taceret Geta. *Donatus.*

7. *Sequimini.*] Apparet, Demiphonem, ut patremfamilias, perturbari non mediocriter: quippe qui & advocatos conquisiverit adversus hominem sine advocatis agentem, & progredi non audeat, nisi illi sequantur. *Idem.*

Sequimini.] *Sequimini* dicit, qui properantius & concitatiore gradu pergit iratus. *Idem.*

8. *Neque ejus patrem se scire, qui fuerit.*] Ambiguitas, quæ tamen sensu discernitur. *Idem.*

9. *Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit?*] Hæc asseveratio mentientis est, imitata veritatem. *Idem.*

Nec Stilphonem ipsum scire.] Quam multa calumniatores clamandi causa dicunt, & vociferandi: ut ipso strepitu terreant. *Idem.*

Nec Stilphonem ipsum.] Tantundem quod supra, *neque ejus patrem.* Scire debemus, hoc nomen non fictum a parasito, sed auditum a puella, quæ uxor ducta sit, dici. *Idem.*

Negat.] Σύλληψις prima. nam extrinsecus audiendum est, *pater.* Idem.

10. *Quia egens relicta est misera.*] Communis locus in avaritiæ generalitate approbatior, facilius enim hoc de omnibus, quam de Demiphone credatur: & ideo *ignoratur* dixit, & *negligitur*; non ignorat, nec, Negligit Demipho. *Idem.*

Quia egens relicta est misera.] Illustrat hunc locum de despecta miserorum fortuna, *Muretus Var.* 2, 6. adde *Plaut. Stich.* 4, 1, 16. Bœclerus.

Ignoratur.] Non agnoscitur, ignorarique fingitur. hoc enim significat modo. *Idem.*

Parens.] Pater, nam ut variaret, *parentem* dixit, quem supra dixerat *patrem.* Patrem ergo dicit puellæ a Demiphone ignorari. *Idem.*

11. *Negli-*

Negligitur ipsa. vide, avaritia quid facit.
GE. *Si herum insimulabis malitiæ, male audies.*
DE. *O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit.*
PH. *Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam,*
Si illum minus norat. quippe homo jam grandior,
Pauper, cui opera vita erat, ruri fere

Se

11. *Negligitur ipsa*] Quia fieri potest, ut qui ignoret parentes puellæ, id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellam. utrumque conquestus est. *Donatus.*

Avaritia vide quid fecit!] Hæc conversus ad circulum & coronam circumstantium dicit, & conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quam si quis egenum contemnat. inde & *Sallust. Bonis invident, & malos extollunt.* Idem.

Avaritia vide.] Proprie *vide* stomachantibus convenit, qui indignatione coguntur quasi cum aliquo colloqui. Sic in Adelphis, *Illud sis vide exemplum disciplinæ.* Sunt qui putent illum alicui de corona circumstantium dicere moraliter. *Idem.*

Avaritia quid facit] Plaut.
Aurum, quæso, quid valet?
Mer. Casaubonus.

12. *Si herum insimulabis avaritiæ*] *Insimulare*, est crimen ingerere. *Donatus.*

Si herum insimulabis.] *Insimulatio* est & falsi & veri criminis incusatio. sic *Cicero, Nihil eorum quæ Galli insimulabant, negarunt. Insimulo* genitivo jungitur. *Idem*

Si herum insimulabis avaritiæ.] O l. s. quot quot vidi, & Donatus, *malitiæ.* Faërnus.

Male audies.] Scilicet a me. *Donatus*

13. *O audaciam!*] Hæc exclamatio ostendit quid absente patre defenderit filius. *Idem.*

O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit?] Hic jam ostenditur, persuasum esse Demiphoni, vim adhibitam filio suo, uxorem ducere: uno, quum hunc audacem appellat: altero, quod dicit *etiam.* quæ conjunctio & Antiphonem complectitur, & sic accusatum. *Idem.*

14. *Nam jam adolescenti nihil est quod succenseam.*] Sic subtiliter ac latenter purgatur a Phormione apud patrem Antipho. nam quum dicit, *Nihil est quod succenseam adolescenti:* ostenditur, adhuc succensuisse, & inimico fuisse animo. Quum autem addit, *Si illum minus norat:* ostenditur, contradixisse sibi, & restitisse judicio; & sic dicit, quod si adolescens non agnoscens puellam, veniam non meruerit: pater negata cognata ferri non possit. *Idem.*

Nihil est quod succenseam] *Succensere* dicimus eum, qui quum amare debeat, læsus irascitur. Et vide, ut veteratorie ostendat contradixisse adolescentem. *Idem.*

15 *Si illum minus norat.*] Non dixit non *norat:* sed, *minus norat:* quasi & ipse nosse debuerit. *Idem.*

Quippe homo.] Repente transit ad Nominativum, quum supra dixerit *illum:* & deest *erat:* quod assumitur ab inferiore. *Idem.*

Jam grandior.] Hic comparativus non habet significationem qua magis sive minus a positivo significet. Ut, *Jam senior, sed cruda deo, viridisque senectus.* Idem.

Quippe homo jam grandior.] Argumentalis narratio dicitur, quæ nunc subjecta est ad fidem faciendam, & constituendam personam defensoris. Et *grandior*, non *grandis.* quasi dicat, qui grandior fuit, quam ut illum adolescens optime nosse posset. *Idem.*

Jam grandior.] Proprie *grandis* ad speciem refertur ætatis. ut *grandis puer*, & *grandis virgo: grandis natu*, senex dicitur. *Idem.*

16. *Cui opera vita erat.*] Hic ostendit quam pauper fuerit. & *opera* sexti casus est, & *vita* Nominativi. *Idem.*

Cui opera vita erat] *Opera* pro victu posuit. & *opera* hic Ablativus casus est. *Idem.*

Cui

Se continebat: ibi agrum de nostro patre
Colendum habebat: sæpe interea mihi senex
Narrabat, se hunc negligere cognatum suum:
At quem virum! quem ego viderim in vita optimum.
GE. *Videas te, atque illum, ut narras.* PH. *in malam crucem:*

Nam

Cui opera vita erat.] Bene explicat *Guyetus*; & ante eum *Lindenbrogius*. Nimis devertit *Palmerius*. Bœclerus.

Cui opera vita erat.] *Vita* (ait hic D) ita enim legendum, non ut in nuperis editionibus, *opera*: pro *victu* posuit, & *òpera* hic Ablativus casus est. alii contendunt esse Nominativum, quibus potius assentior, quanquam sententiæ non multum intersit. Cic. *Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum, omniumque quorum operæ, non quorum artes emuntur.* Mer. Casaubonus.

Ruri fere.] Id est, ruri opera faciendo quærebat cibum. Et bene addidit *fere*. non enim semper, sed plerumque. *Donatus.*

Ruri fere se continebat.] Expresse ostendit miseriam hominis, qui in urbe natus interdixerat sibi accessu eius, ob pudorem inopiæ: nam hoc significat *continebat*: unde *contenti* dicuntur, in malis durantes. Hoc autem veteres faciebant nobiles, quum ad paupertatem redacti essent. *Idem.*

Ruri fere se continebat.] *Continere se* dicitur, qui contra voluntatem se continet. *Idem.*

18. *Colendum habebat.*] *Virgilius*,
Conductaque pater tellure serebat. ----
Idem.

Sæpe interea mihi senex narrabat.] Miserabiliter & invidiose positum *senex*: & majore fide *narrabat* dixit, non *querebatur*. Et vide congestionem argumentorum. Et ordo est, *Sæpe narrabat senex hunc suum cognatum se negligere.* Idem.

Sæpe interea mihi senex narrabat.] Habet misericordiam odiosa narratio. *Idem.*

19. *Se hunc negligere cognatum suum.*] Ἀμφιβολία. sed in sensu dissolvitur. *Idem.*

Cognatum suum.] Hoc crimen & causa est, quod *cognatum* addidit. *Idem.*

Se hunc negligere cognatum suum.] Ἀμφιβολία, ob duos (quod frequens est) accusativos. ordo verborum: *Hunc cognatum suum* (Demiphonem scil.) *negligere se.* Mer. Casaubonus.

20. *At quem virum!*] Qualitas injuriæ a dignitate personæ. multi enim tales fiunt, ut cognitione abdicandi sint. *Donatus.*

At quem virum!] Eun. act. 3. sc. 5.
At quem Deum! qui templa cæli summa sonitu concutit.
Mer. Casaubonus.

Quem ego viderim in vita optimum.] Modo in vita ac moribus. Et *in vita*, hoc est, quum viveret, & in eo quod a vivo fit. *Donatus.*

Quem ego viderim in vita optimum.] Modo *in vita*, in actu, in moribus. *Idem.*

21. *Videas te, atque illum.*] Melius hoc clare dictum a servo accipimus, ut defendisse dominum videretur. *Idem.*

Videas te, atque illum, ut narras.] Hoc est, parentem te illi existimo, atque illum tibi. An potius servus, sciens hanc personam fingi, vel certe etiam mortuum hominem induci, male precatur parasito: ut etiam ipse, aut nusquam sit, ut fictus: aut pereat, ut mortuus? An sic accipiendum? ut servus submissa voce hoc per jocum dixerit, Tantum in vita te videas optimum, quam fuit ille, quem narras. An sic intelligendum? ut servus hoc dicat, Si optimum est, victum opera quærere, & in alieno agro esse, ita te videas atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras vivere. Et allusit ad illud, quod ait, *Quem ego viderim in vita optimum.* Idem.

Videas te, atque illum.] Deest, *Vidisti*: scit enim illum non vera dicere. *Idem.*

Videas te atque illum, ut narras.] Nugarum

Nam ni ita eum existimassem, numquam tam graves
Ob hanc inimicitias caperem in vestram familiam,
Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.
GE. *Pergin' hero absenti male loqui; impurißime?*
PH. *Dignum autem hoc illo est.* GE. *ain' tandem, carcer?*
DE. *Geta.*

GE. *Bo-*

garum plena omnia apud veteres interpretes. neque juniores talia adferunt, quibus merito acquiescas. Id interea ex sequentibus certum est, non de Demiphone, sed de Stilphone Getam hic loqui. *Bœclerus.*

Videas te, atque illum.] Eun. act. 3. 2.
--- hem alterum!
Ex homine hunc natum dicas.
Mer. Casaubonus.

In malam crucem.] Adverbialiter, ut, *hac vicinia.* Donatus.

Abi in malam crucem.] In libro Bembino legitur, *i in malam crucem.* Donatus dicit, dictum hoc esse adverbialiter; quod erit, si dempto verbo *i*, legas ut Donatus, *in malam crucem. in*, autem pro *isse*: ut sæpe antea. *Faërnus.*

22. *Nam ni ita eum existimassem.*] Ut vita optimum judicarem. *Donatus.*

Nam ni ita eum existimassem.] Liber Bembinus in contextu habet, *nam ni eum esse existimassem*, exponemus autem *eum*, pro ejusmodi, eaque dictio in unam syllabam contracta, in scansione tota elidetur. Sane Donatus legit, *existimarem*, quod magis videtur convenire cum, *caperem.* Faërnus.

Nunquam tam graves.] Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus & fidelis loquitur Phormio. *Donatus.*

Nunquam tam gravis ob hanc inimicitias caperem in nostram familiam.] Aut ex *gravis*, elidendo, *s*, *ob* quæ prima hujus versus est syllaba, præcedenti versui adjungitur: aut scandat hunc versum, qui melius sciat: ego me nescire confiteor. *Faërnus.*

23. *Ob hanc.*] Tanquam præsens sit mulier, de qua iis est; sic demonstrativa particula usus est, dicendo *hanc.* Donatus.

Ob hanc.] Id est, pro filia ipsius *Idem.*

Inimicitias caperem.] *Capere* dicimus, quum id quod in nobis est, assumimus. unde *capere* pro eligendo ponitur. *Idem.*

In nostram familiam.] Aliqui libri sunt, qui habent, *in vestram.* ita & Bembinus, licet per o. quod vero sequitur, *Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter*, τὸ *quam* ad puellam referri Donatus affirmat. erit ergo ordo, Ob hanc, quam is aspernatur. *Faërnus.*

24. *Quam is aspernatur.*] Ordo est: Ob hanc, quam hic aspernatur. Ἀπόδοσις. *quam* enim supra revocavit, ad puellam referens: ut, *Quam regno Hesperio frando.* Et *Sallustius: Nam Sylla dominationem audebat.* Et interpositis quibusdam, *Neque est offensus dominationem Sylla.* Donatus.

Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter.] *Aspernari* est averti, non solum corpore, sed etiam animo. *Aspernari*, recusare, avertere, non agnoscere. Est autem dictum a sperno. *Idem.*

Illiberaliter.] Apud veteres *illiberaliter* dicebant *factum*, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in Adelphis,
---- Factum a vobis duriter,
Immisericorditerque: atque etiam, si est, pater,
Dicendum magis aperte, illiberaliter.
Vides more αὐξήσεως *illiberaliter* pro magno hic ultimum poni. *Idem.*

25. *Pergin' hero absenti male loqui.*] Ἀπόστροφος per παρένθεσιν. *Male loqui*, pro male dicere. Et quærit *Probus*, quis ante *Terentium* dixerit. *Idem.*

Hero absenti.] Argute *hero absenti*: ut videatur fidelior, qui defendat absentem quod præstans argumentum est, id in animo habuisse Getam, etiam peregrinante domino. *Idem.*

Impurissime.] Improbissime. *Idem.*

26. *Dignum autem hoc illo est.*] Non negat male loqui: sed hoc esse dignum contendit malo homine. *Idem.*

Ain'.] Ἀπόστροφος nota est, quæ separat E ab N, & intermittit S literæ sonum:

GE. *Bonorum extortor, legum contortor.* DE. *Geta.*
PH. *Responde.* GE. *quis homo est? hem.* DE. *tace.* GE. *absenti tibi*
Te indignas, seque dignas contumelias
Numquam cessavit dicere hodie. DE. *ohe, desine.*
Adolescens, primum abs te hoc bona venia peto,
Si tibi placere potis est, mihi ut respondeas:
Quem amicum tuum ais fuisse istum? explana mihi:

Et

sonum: est enim integrum, *aisne?* Donatus.

Ain' tandem, carcer?] Non carcerarium, sed carcerem asperius appellavit. Sic *Lucilius, Carcer vix carcere dignus.* Et *vix* pro *non.* Idem.

27. *Bonorum extortor.*] Ingeniose de ipso negotio sunt inventa convitia. *Idem.*

Bonorum extortor, legum contortor.] Fingit illi crimina de causa, & de negotio. *Idem.*

Bonorum extortor, legum contortor.] Ipsa vocabula veluti in re præsenti facta, gravius & significantius exaudiuntur. *Cicero in Pisonem* (cap. 27.) odium rei similis figuræ genere amplificavit: *Senatus odit te, afflictorem & perditorem non modo dignitatis & auctoritatis sed omnino ordinis ac nominis sui.* Bœclerus.

Bonorum extortor, legum contortor.] Proverb. in sycophantas & rabulas forenses. Hinc Aristophanica illa, στρεψοδικεῖν & στρεψοδικοπανουργία. Mer. Casaubonus.

28. *Responde.*] Timuit poëta, ne hujusmodi vociferatio Getæ, quasi veram discordiam apud populum fingeret: & ideo facit jam, a Phormione ipsum admoneri. *Donatus.*

Quis homo est?] Mire servus finxit, se non vidisse senem: ut ea quæ dixerit, in Phormionem sincere dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit *homo*: ut videatur nihil de præsentia domini cogitasse. *Idem.*

Absenti tibi.] Tunc fidelis opera est, si absens aliquis defendatur. hoc ergo confirmat, velut indicando. Sic in Andria,

O chreme, per tempus hic advenis. ausculta. Idem

29. *Seque dignas contumelias.*] Id est, quas ipse debet audire. *Idem.*

30. *Ohe desine.*] Hac voce ostendit, plus justo pro se locutum videri Getam. nam *ohe* interjectio est; satietatem usque ad fastidium designans. *Idem.*

Desine] Imponit silentium Getæ: quasi validiora dicturus sit. & supra *tace* dixit senex. *Idem.*

31. *Adolescens primum abs te.*] Et hæc auctoritas in senibus, ut qui minoris ætatis fuerint, illos appellatione pueri, vel adolescentis, vel juvenis etiam ostendant: ut hoc de nomine illis quidem detrahant, sibi vero auctoritatem attribuant. Sic *Virgilius*:

O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas. ----
Idem.

Bona venia.] Sine ira, sine discordia. *Idem.*

Adolescens primum abs te hoc bona venia peto] Metum senis, cui parum successerat prima de jure disputatio, intelligi vult poeta; quod commotior ingenio, & nunc ira non mediocri instigatus, tam placide adversarium alloquitur, veniamque præfatur. *Bœclerus*

Abs te hoc bona venia expeto] Liber Bembinus, & Victorianus, & multi alii, *peto.* Faërnus.

32. *Si tibi placere potis est.*] Pro *potest.* Donatus.

Mihi ut respondeas.] Bene *mihi*: utpote patri adolescentis, vel domino Getæ, vel etiam seni. Et verbum est scrupulose aliquid interrogantium. Sic *Virgilius*,

Mihique hæc edissere vera roganti.
Et,
Dic mihi, Damœta, cujum pecus?
Idem.

33. *Quem amicum tuum ais fuisse?*]

Et qui cognatum me sibi esse diceret.
PH. *Proinde expiscare, quasi non nosses* DE. *nossem?* PH. *ita.*
DE. *Ego me nego: tu, qui ais, redige in memoriam.*
PH. *Eho, tu sobrinum tuum non noras?* DE. *enicas:*
Dic nomen. PH. *nomen? maxime.* DE. *quid nunc taces?*
PH. *Perii hercle, nomen perdidi.* DE. *hem, quid ais?*
PH. *Geta,*
Si meministi id quod olim dictum est, subjice. hem,
Non dico: quasi non noris, tentatum advenis.
DE. *Ego ne autem tento?* GE. *Stilpho.* PH. *atque adeo quid mea?*
Stilpho est. DE. *quem dixti?* PH. *Stilphonem, inquam, noveras.*
DE. *Neque ego illum noram, neque mihi cognatus fuit*
Quisquam istoc nomine. PH. *ita ne? non te horum pudet?*
At si talentum rem reliquisset decem.

DE. *Dii*

Ais dicimus de iis, qui vana loquuntur: *dicere* autem dicimus de iis, qui validiora. *Donatus.*

Expiana] Manifesta, expone. *Idem.*

34. *Et qui cognatum.*] *Qui*, quomodo, unde. *Idem.*

35. *Proinde expiscare, quasi non nosses*] *Proinde*, ita similitudinis adverbium est modo, non conjunctio. ut, *Proinde tona eloquio solitum tibi.* *Expiscari*, est diligentissime quærere, ubinam pisces lateant. ergo verbum est tractum a piscatoribus *Idem.*

Proinde.] Perinde. *Mer. Casaubonus.*

Expiscare.] Diligenter quæris. *Idem.*

36. *Ego me nego, tu qui ais.*] Subauditur ad omnia, *nosse.* Donatus.

37. *Eho tu sobrinum tuum.*] Populari quadam, vulgarique fatigatione, utpote scurra, respondit *Idem.*

Sobrinum.] *Sobrini* (qui & *consobrini*: quanquam sunt qui distinguant) qui ex duabus pluribusve sororibus sunt nati: ut *patrueles*, qui ex fratribus cognati *Mer. Casaubonus.*

38. *Nomen? maxime*] Falsa non habent memoriam, hic ergo deest, nescio, vel necessarium est. *Donatus.*

Quid nunc taces?] Urget senex: quia intelligit eum nomen nescire. *Idem.*

39. *&c.* Egregia arte hic parasitus sycophanta partim seorsum cum servo de nomine quærit, partim aperte moram fiducia frontis & vulgari tergiversantium schemate prætexit. *Boeclerus.*

40. *Subjice.*] Suggere. *Donatus.*

41. *Non dico: quasi non noris.*] Mire: nam videtur arte cœlare id, quod invitus nesciebat. *Idem.*

42. *Stilpho.*] Σύλληψις. nam reddit ad nominativum *est* utique Stilpho, ut rursus ad accusativum, *noveras*, Stilphonem scilicet. *Idem.*

43. *Stilphonem inquam noveras*] Figura ἐπιτροχασμός. Est autem ἐπιτροχασμὸς verborum super se invicem effusio, quæ fit adversarii causa turbandi. *Virgilius:*

---- Nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis, circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
Semper erit? ----

Idem.

Stilphonem inquam noveras.] Quasi dicat, Convincam, si neges. *Idem.*

46. *At si talentum rem reliquisset.*] Ἀξιόπιστον illud fecit. *Idem.*

At

DE. *Dii tibi malefaciant.* PH. *primus esses memoriter*
Progeniem vestram usque ab avo atque atavo proferens.
DE. *Ita ut dicis.* *ego tum si advenissem, qui mihi*
Cognata ea esset, dicerem. *itidem tu face.*
Cedo, qui est cognata? GE. *eu noster, recte: heus tu, cave.*
PH. *Dilucide expedivi, quibus me oportuit*
Judicibus. *tum, id si falsum fuerat, filius*

Cur

At si talentum rem reliquisset decem] More Romanorum, apud quos hereditas pecuniæ erat. *Talentum* autem quod dixit, more Græcorum admiscuit. *Donatus.*

At si talentum rem reliq.] Donatus: *More Romanorum, apud quos hereditas pecunia erat. Talentum autem quod dixit, more Græcorum admiscuit.* An dedit operam, ne non aliquid diceret? frustra certe hoc loco ista vel cogitantur, vel dicuntur, de conjuncto more Græco Romanoque. *Bœclerus.*

Rem] Hereditatem, *οὐσίαν.* M. Casaubonus.

48. *Proferens.*] *Esses proferens*, pro, proferres: Græcismus, ut Andr. act 4. sc 5. *ut tu sis sciens*, i. ut scias. *Idem.*

49. *Ita ut dicis*] Ita sum, inquit, ut dicis, avarus & superbus. Et vide senem de injuria non agere: quia justæ confidit & nititur causæ. Plerumque enim hac constantia animi fulciuntur, qui juri confidunt. At contra, qui nullo jure freti sunt, litigant, & ad injurias prosiliunt: ut his saltem perturbent adversarium, qui jure non valent. Condono igitur, inquit, tibi omne contumeliæ genus. *Donatus.*

Ita ut dicis, ego tum si adv.] *Donatus* majoris moliminis interpretationem affert. *Guyetus* corrigit. Nihil putaverim expeditius, quam si ita distinguatur: *ita ut dicis, ego tum si advenissem, qui mihi cognata ea esset diceremt*; vel hoc ordine: Si ego tum, ita ut dicis, ad hereditatem adeundam advenissem, dicerem utique, qui mihi cognata esset. vel tali explicatione: esto, sicut tu dicis de hereditate, si ego tum advenissem, probanda mihi cognatio fuerat. *Bœclerus.*

Ita ut dicis.] Non repugno, quin ita res habeat. vel, fac ita rem habere. *M. Casaubonus.*

Ego tum si advenissem.] Deest *ad judicium*: ut sit, Quum ad judicium venissem. *Donatus*

Ego tum si advenissem.] Idem liber, *cum advenissem*, ita & Donatus in expositione hujus loci, quanvis recitando verba Terentii aliter dicat. Sane in Victoriano est *si*, sed in litura, ut appareat, aliud ibi prius fuisse. *Faërnus.*

Qui mihi cognata.] *Qui*, unde, quomodo. *Donatus.*

50. *Itidem tu face: cedo*] Liber Bembinus, & aliquot alii, τὸ *cedo*, sequenti versui attribuunt: qua ratione uterque versus sanatur. *Faërnus.*

51. *Eu! noster, recte*] Geta sic laudat senem, ut optet vincere Phormionem. *Donatus.*

Eu! noster, recte] Plaudit sibi *Terentius*, supposita persona: quasi recte dixisset. *Idem.*

Heus noster, recte] Alii libri sunt, qui *euge* habent, quod stare non potest: alii qui *heu*, ut Basilicanus habebat, & Victorianus; Bembinus & Vaticanus *eu*, sine aspiratione: quod & tenendum est; ut & infra, *eu Phormio*, ex Bembino & Victoriano. *Faërnus.*

Eu noster recte.] Hæc ad senis orationem, clare applaudens. *heus tu cave.* hæc ad Phormionem versus, lente. qui enim hactenus satis declinaverat senis disceptationem, nunc ita urgeri videtur, ut nec evitare æquitatem postulati, nec sine periclo respondere posse videatur. ita adhortatione servi, conspectior fit extemporalis Phormionis calliditas, qui rem judicio definitam, iterum in disceptationem mitti, nec juris nec moris esse, respondet. *Bœclerus.*

Heus noster, recte.] Geta laudat herum in os, qui tamen Phormionem cupit vincere. *Mer. Casaubonus.*

52. *Quibus me oportuit judicibus.*] Probavi judicibus, inquit. *Donatus.*

53. *Tum si id falsum.*] *Tum id si fal-*

sum,

Cur non refellit? DE. *filium narras mihi?*
Cujus de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
PH. *At tu, qui sapiens es, magistratus adi,*
Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi;
Quandoquidem solus regnas, & soli licet
Hic de eadem causa bis judicium adipiscier.
DE. *Etsi mihi facta injuria est, verum tamen*
Potius quam lites secter, aut quam te audiam,
Itidem ut cognata si sit, id quod lex jubet,
Dotem dare, abduce hanc, minas quinque accipe.

PH. *Ha,*

sum, ex eisdem libris Bembino, Basilicano, Victoriano. *Faërnus*.

Filius cur non refellit?] *Refellere*, est arguendo falsum ostendere. *Donatus*.

55. *Cujus de stultitia dici, ut dignum est*] Compendium convitiorum est, nihil dignum invenire, pro magna injuria quod respondeas. *Idem*.

57. *Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi.*] Immoratur amplificationi argumenti, quo irretitum senem obhærescere videbat: magnifica specie auctoritatem judiciorum extollens. quæ cum non civili tantum jure nitatur, sed naturali, maluit tamen inculcare legem Atticam, cujus rationem, potenti sententiæ momento ad rempublicam refert; ejusque libertate salva non posse violari, quod de auctoritate judiciorum servanda constitutum est, ostendit. Comparavit jus Atticum hac in re cum Romano *Lindenbrogius*. Adde *Weitzio* congesta. *Bœclerus*.

58. *Quandoquidem solus regnas.*] Quoniam regnum solutum legibus est, & opprimens libertatem. Sic alibi, *Regnumne hic, Æschine, possides?* Donatus.

Solus regnas.] Quod maxime invidiosum Athenis. Vide ad Adelph. *regnumne hic, Æschine, possides?* Mer. Casaubonus.

59. *Hic de eadem causa.*] *Hic*, videlicet apud Athenas, ubi leges, ubi libertas omnibus communis est. *Donatus*.

60. *Etsi mihi facta injuria est &c*] Senex confutatus a Phormione, cum parum in judicio spei reponeret, honesta ἐπιεικείας præscriptione, ad transactionem animum adjicit, quasi ex altera parte legis, de dotanda, quam proximus non vult ducere, orba. *Bœclerus*.

61. *Potius quam lites secter, aut quam te audiam*] Bis posuit *quam*. Quod genus figuræ primo ζεύγματι contrarium est. Ut in Heautontimorumeno, *Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens*. Item, *Cepi rationem, ut neque tu egeres, neque hoc posses perdere*. Donatus.

62. *Id quod lex jubet dotem dare.*] *Id*, pro *ob id*. Idem.

Id quod lex jubet dotem dare.] *Eugraphius* & *Fortunatianus*, *decem millia* dotis lege constituta exprimunt. *Bœclerus*.

Itidem ut cognata si sit.] Perinde ac si cognata esset. *Mer. Casaubonus*.

63. *Abduce hanc, minas quinque accipe.*] Modo id agit, quod reprehendit a filio non esse factum, *Dotem dares tu, quæreret alium*. Et dotem voluit custodem esse pudoris. *Donatus*.

Abduce.] Quoad leges vetant. ut ex Demosthene aliisque liquet. *Mer. Casaubonus*.

Minas quinque accipe.] Ita enim lex, de qua multi. Vide & supra, aliquid ad And. act 4. sc. 5. de dote; in genere. Postea, auctis rebus Atheniensium, a 5 minis, ad decem ventum est: ut Meursius accurate docet. Cæterum, quod in Fortun. & Eugraphii verbis, x. *millia*, pro *decem minis*, exhibent nuperæ editiones, & ita exponunt, ut hæc certa summa, dicis causa, pro magna posita fuerit, id amplectendum sit, (quod exemplo certe non caret, ut ibi doctiss. Lindebr.) an cum doctiss. Meur-

fio

PH. *Ha, ha, he, homo suavis.* DE. *quid est? num iniquum postulo?*
An ne hoc quidem ego adipiscar, quod jus publicum est?
PH. *Ita ne tandem quæso; item ut meretricem ubi abusus sis,*
Mercedem dare lex jubet ei, atque amittere?
An, ut ne quid turpe civis in se admitteret
Propter egestatem, proximo jussa est dari,
Ut cum uno ætatem degeret? quod tu vetas.
DE. *Ita, proximo quidem: at nos unde? aut quamobrem?* PH *obe,*
Actum, ajunt, ne agas. DE. *non agam? immo haud desinam*

Donec

sio *decem minas*, pro *decem millibus*, in utroque corrigendum, lectori judicandum relinquimus. Facilis sane lapsus. *decem* MILL pro, *decem MIN.* Mer. Casaubonus.

64. *Ha, hã, he*] Hic risu destruxit, quod serio intendebat senex. *Donatus.*

Homo suavis.] Præscriptio, quum jam alterum factum sit, fieri utrumque non posse. *Idem.*

65. *An ne hoc quidem adipiscar ego*] Quia enim a lege stat, recitat tantum id quod scriptum est. *Idem.*

66. *Itane tandem, quæso?*] Majora argumenta sunt quæ per interrogationem proferuntur. *Idem.*

Ita ne tandem quæso; civem item ut meretricem ubi abusus sis.] In antiquis libris non est τὸ *civem*; nec a Donato ponitur. qua dictione sublata, adhuc tamen in dimetiendo senario remanet aliqua difficultas. existimem ego, vel τὸ *ita*, hic monosyllabum esse, vel ex *ut*, t, abjiciendum. *Faërnus.*

66 *&c. Itane tandem quæso* ——— --- *Mercedem dare lex jubet.*] Egregia exceptione, & mentem legis, & consilium legislatoris adversario opponit: tanto successu, ut depulsus ille hoc conatu, ad priorem & jam profligatam disputationem se referret. ubi & Phormioni opportunum fuit, priori præscriptione rei judicatæ se tueri. *Barclaius.*

Ubi abusus sis] A scripti voluntate. *Utimur* cum honore, *abutimur* cum injuria. *Donatus.*

Ubi abusu' sis.] Hic vox *civem* (*civem ubi abusus sis*) quæ typographorum incuria ex Heinsiana editione præstantissima videtur excidisse, ex Plantiniana (quam ut plurimum, nec sine causa, secutus est vir ille doctiss. & de Terentio optime meritus) restituenda est. Al. minus bene (quanquam & Eugraphius ita videtur legisse) *item ut meretricem ubi abusus sis.* Mer. Casaubonus.

67. *Atque amittere.*] Bene *amittere*: quia finis cupiditatis amissio est. *Donatus.*

Atque amittere? an.] Τὸ *an*, in o. l. s. principium est insequentis versus: quæ tamen particula in scansione ad hunc ipsum pertinet. *Faërnus.*

68. *An, ut nequid turpe civis in se admitteret.*] Idoneum testimonium est, bonorum esse natalium, civem dixisse: nam apud veteres peregrinæ mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi, *Adeone est demens ex peregrina?* Et alibi, *Samia mihi mater fuit, ea habitabat Rhodi.* Et parmeno comprobans respondit, *potest taceri hoc.* id est, meretricem matrem te habuisse. *Donatus.*

An, ut ne quid civis turpe in se admitteret.] A voluntate. *Idem.*

70. *Ut cum uno ætatem degeret?*] Quid enim est pudicitia, nisi unius scientia viri? *Idem.*

72. *Actum, ajunt, ne agas*] *Ajunt* dicimus, quum proverbium significamus. *Acta res* est, de qua sententia prolata sit. *Idem.*

Donec perfecero hoc. PH. *ineptis.* DE. *sine modo.*
PH. *Postremo tecum nihil rei nobis, Demipho, est.*
Tuus est damnatus gnatus, non tu. nam tua
Præterierat jam ad ducendum ætas. DE. *omnia hæc*
Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere:
Aut quidem cum uxore hac ipsum prohibebo domo.
GE. *Iratus est.* PH. *tute idem melius feceris.*
DE. *Itane es paratus facere me advorsum omnia*
Infelix? PH. *metuit hic nos, tametsi sedulo*
Dissimulat. GE. *bene habent tibi principia.* PH. *quin, quod est*

Feren-

73. *Donec perfecero hoc.*] *Virgilius:* ---- *Donec me flumine vivo Abluero.* ---- Donatus.

Perfecero] Pro *perficiam* Idem.

Ineptis] Ut a *sapientia*, *sapis* dicimus, ita ab *ineptia*, *ineptis*. Idem.

Sine modo] Hæc minantis sunt verba. & bene. imitatus est enim comminantem. *Idem.*

75. *Tuus est damnatus gnatus, non tu*] Ludit Phormio quum dicit, *non tu*: & contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quam Antiphonem fuisse, dicit: simulque ætatem illius esse despectam. *Idem.*

Tuus est damnatus gnatus, non tu]Pro voluntate contendentis est prolatio sententiæ. *Idem*

77. *Illum putato, quæ ego nunc dico, dicere.*] Definitive respondit. *Idem*

Illum] Natum meum. *Mer. Casaubonus.*

78. *Cum uxore hac.*] Id est, tali. *Donatus.*

Ipsum prohibeo domo] Numerosius est, quod in duobus antiquissimis libris, & Baticano legitur, *prohibebo* hoc & Ubaldino Bandinello placebat. ita emendatum est & in Victoriano. *Faernus.*

79. *Tute idem melius feceris.*] Locus est hic, ut ostendat Phormio, de compacto egisse cum Antiphone. *Donatus.*

Tute idem melius feceris.] Quidam sic intelligunt, Tute idem melius feceris, ut senex potius exeat, quam ejiciat filium. Artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni consensionis & cohibentiæ inter parasitum & filium. *Idem.*

Tute idem melius feceris.] In *Donato* non jungenda junguntur. vide & *Guyetum.* ac obiter emenda *Donatum*; apud quem hic legas: *Artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni consensionis & conhibentiæ* (lege *conventiæ*: nam *convenientia Donato* est conventio, ut ad *act.* 3. *sc.* 1. *sub convenientia sua & Phormionis dicit*) *inter parasitum & filium.* quia de compacto scilicet, hi rem inter se gerebant. *Guyetus* mallet: *conniventiæ.* Bœclerus.

Tute idem melius feceris] Æquius est te domum relinquere, quam filium ejicere. Vide Hec. act. 4. sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

81. *Infelix?*] Κακοδαίμων, improbe. nihil enim improbitate miserius vel, alastor, per quem alii infelices. *Idem.*

Metuit nos, tametsi sedulo.] Hæc Geta ac Phormio inter se, ut Demipho non audiat. *Idem.*

Sedulo] Sine dolo, instanter. *Donatus.*

82. *Dissimulat.*] Fingit, mentitur. *Idem.*

Bene habent tibi principia]Eun. act.3. sc. 2. initio: *Bene habent tibi principia.* vulgo, *Dimidium facti qui bene cœpit habet.* Mer. Casaubonus.

Quin quod est ferendum feras.] Cur non, inquit, accommodas necessitati voluntatem? *Donatus.*

Quin quod est ferundum, feras: tuis factis dignum feceris] Liber Bembinus habet, *feres*: Ubaldinus Bandinellus legebat *fer*; nos, *fers.* ut sit, Quin fers quod est

Ferendum, feras: tuis dignum factis feceris,
Ut amici inter nos simus. DE. *egon' tuam expetam*
Amicitiam? aut te visum, aut auditum velim?
PH *Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam*
Senectutem oblectet: respice ætatem tuam.
DE. *Te oblectet: tibi habe.* PH. *minue vero iram.* DE. *hoc age:*
Satis jam verborum est. nisi tu properas mulierem
Abducere, ego illam ejiciam: dixi, Phormio.
PH. *Si tu illam attigeris secus, quam dignum est, liberam,*
Dicam tibi impingam grandem: dixi, Demipho.
Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. *intelligo.*

est ferundum; nam & Donatus, hæc per præsens tempus exponit, sic dicens, *Cur non inquit accommodas necessitati voluntatem* hæc ille. Ita procedit versus, aliter impeditus: quæ vero sequuntur, & ille ipse antiquissimus liber, & Vaticanus, & Basilicanus, & aliqui alii, ita collocant, *tuis dignum factis feceris.* Faërnus.

Quia, quod est.] Vide supra, act. 2. sc. 1 *Mer. Casaubonus.*

84. *Ego ne tuam expetam*] O. l. s *egon.* Faërnus.

86. *Qua tuam senectutem oblectet.*] Non *te*, sed *senectutem tuam* Donatus.

87. *Senectutem oblectet.*] In dimetiendo versu, *senectutem*, trisyllabum est, eadem ratione, qua, *senex*, monosyllabum *Faërnus.*

88 *Minue vero iram*] Contemnentis est dissuadere iracundiam. *Donatus.*

Hoc age] Annuentis est. *Idem.*

89. *Nisi tu properes*] Aliqui libri, & in iis Bembinus & Victorianus, *properas.* Faërnus

90. *Dixi, Phormio.*] *Dixi* solent dicere perorata causa. *Donatus.*

Dixi] Hoc verbo utebantur perorata causa. & ita mox, sc. 3. Sed hic minantis est, cum quadam feritate. ideo etiam a Phormione, ut par pari referat, repetitum. Hec. act. 4. sc. 3. Laches iratus uxorem alloquitur, *I ergo intro, & compone qua tecum simul ferantur: dixi*, respondit illa: *ita ut jubes faciam.* Mer. Casaubonus.

92. *Dicam impingam tibi grandem.*]. O. l. s. hunc ordinem verborum habent, *dicam tibi impingam.* puto autem, *tibi*, in unam syllabam contrahi, & per synalœphen elidi. *Faërnus.*

Dicam.] Supra, act. 2. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

Dixi, Demipho.] Mire comminationem & ferocitatem ejus imitatus est simili verbo. *Donatus.*

93. *Si quid opus fuerit.*] Hæc repentina discessio habet aliquam majorem litigaturi denuntiationem Et bene breviter: ne multiloquio infringeretur superior comminatio. *Idem.*

Si quid opus fuerit.] Hæc submisse dicta accipi debent. quod aliter *Donatus* videtur putasse. *Bœclerus.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

DEMIPHO *senex.* GETA *servus.* HEGIO *advocatus.* CRATINUS *advocatus.* CRITO *advocatus.*

Argum. *Consulit Demipho advocatos super filii conjugio: unus suadet, dissuadet alter; tertius, qui se alterutri addere debuisset, ejusmodi sententiam dicit, ut rursus deliberatione opus esse videatur.* Thes. *Rabulæ bonorum virorum consilia interturbant.*

DE. *Quanta me cura & sollicitudine afficit*
Gnatus, qui me & se hisce impedivit nuptiis!
Neque mihi in conspectum prodit, ut saltem sciam,
Quid de hac re dicat, quidve sit sententiæ.
Abi tu, vise redierit ne jam, an nondum, domum.
GE. *Eo.* DE. *videtis quo in loco res hæc siet.*
Quid ago? dic, Hegio. HE. *ego? Cratinum censeo,*
Si tibi videtur. DE. *dic, Cratine.* CR. *me ne vis?*
DE. *Te.* CR. *ego, quæ in rem tuam sint, ea velim facias. mihi*
Sic hoc videtur: quod te absente hic filius
Egit, restitui in integrum æquum est, & bonum;

Et

Iterum *Senarii* sunt. *v.* 1. *MSS.* nostri omnes; *affecit.* *v.* 3. unus omittit, *mihi.* *v* 4. duo; *quidve sit sententia illi.* *v.* 5. unus; *abi getha tu.* alter; *abi tu Getha.* *v.* 11. duo; *æquum ac bonum est.* alter; *æquum esse & bonum.* *v.* 21. omnes; *exequar.* Bœclerus.

Quanta me cura & solicitudine.] Hæc deliberativa est, in qua tres advocati sunt: quorum unus suadet, alter dissuadet, tertius, qui se alterutri addere debuisset, ejusmodi sententiam dicit, ut rursum deliberatione opus esse videatur. Donatus.

1. *Quanta me cura & solicitudine afficit Gnatus.] Cura* est in spe bonorum: *solicitudo* in metu malorum. *Idem.*

3 & 4. *Ut saltem sciam quid de hac re dicat, quidve sit sententia.]* Merito temperanda fuit patria potestas, in caussa jam integra. qui locus tentatur etiam apud *Senecam Controv.* 1, 6. cui titulus: *Archipirata filia: An pater propter matrimonium filium abdicare possit, cum libe cum hujus rei cuique arbitrium sit.* quod in contracto scilicet perfectoque matrimonio locum habere debuit, ne contra animi sententiam dimittere conjugem cogatur, qui eam amat. *Bœclerus.*

7. *Ego Cratinum censeo.]* Potest *ego* subdistingui: ut subaudiatur, *ego dicam.* Donatus.

Cratinum censeo.] Dicere debere, vel priorem interrogandum. *Mer. Casaubonus.*

9. *Quæ in rem tuam sint.]* Bene principio, ἀπὸ τῆς THOλKIS * AAITOY συμβουλεύοντος, benevolentiam suam commendavit: & sic consilium dedit. *Donatus.*

11. *Restitui in integrum.] Vid. Guyet.* De tota hac re agetur amplius in dissertatione de matrimonio. *Bœclerus.*

Restitui in integrum.] Ut quæ facta sunt, pro infectis habeantur, & irrita declarentur. Liv. *Quum præcipitata raptim consilia neque revocari, neque restitui in integrum possent.* Mer. Casaubonus.

Æquum

Et id impetrabis. dixi. DE. *dic nunc, Hegio.*
HE. *Ego ſedulo hunc dixiſſe credo. verum ita eſt,*
Quot homines, tot ſententiæ; ſuus cuique mos.
Mihi non videtur, quod ſit factum legibus,
Reſcindi poſſe: & turpe inceptu eſt. DE. *dic, Crito.*
CRI. *Ego amplius deliberandum cenſeo:*
Res magna eſt. HE. *nunquid nos vis?* DE. *feciſtis probe:*
Incertior ſum multo quam dudum. GE. *negant*
Rediiſſe. DE. *frater eſt exſpectandus mihi:*
Is quod mihi dederit de hac re conſilium, id ſequar.
Percontatum ibo ad portum, quoad ſe recipiat.
GE. *At ego Antiphonem quæram, ut, quæ acta hic ſunt, ſciat.*
Sed eccum ipſum video in tempore huc ſe recipere:

Æquum eſt.] Ab honeſto. *Donatus.*
Et bonum.] Ab utili. *Idem.*

12. *Et id impetrabis.*] A poſſibili. Et breviter deliberative tres locos tetigit, juſtum, utile, & poſſibile. *Idem.*

13. *Ego ſedulo hunc dixiſſe credo.*] Artificioſe perſonam defendit, ſententiam reprehenſurus: ne ſi inimicus ſit, adimat auctoritatem ſententiæ ſuæ. *Idem.*

Verum ita eſt.] Subjunxit locum χοινωνήσεως oratoriæ: ut invidiæ contradicturus occurreret. *Idem.*

14. *Quot homines tot ſententiæ.*] *Cicero, de fin. 5.* totidem verbis. *Boeclerus.*

15. *Mihi non videtur.*] A poſſibili. *Donatus.*

Quod ſit factum legibus.] Hic alio ordine locos ſuaſoriæ tetigit: primum a poſſibili, ſecundum ab honeſto. *Idem*

Quod ſit factum legibus, reſcindi poſſe.] *Quintilianus declam.* CCCLVIII. *in Sermone: hic adoleſcens jure infirmus eſt. nam quod lege agitur, non ſolet vindicari lege.* Et *declam.* CCCLXXII.; *quicquid lege factum eſt, vindicari lege non ſolet.* mox: *judicia tamen judiciis reſcindi non poſſunt.* Boeclerus.

16. *Et turpe inceptu eſt.*] Ab honeſto. Utilitatem autem prætermiſit per artem, quæ ubi non poteſt fieri, fruſtra ſpectatur. *Donatus.*

Et turpe inceptu eſt.] Liber Bembinus & Victorianus, *inceptum.* Faërnus.

18. *Res magna eſt.*] Cauſa ampliandi ſententiam. *Donatus.*

Nunquid nos vis?] Abiturientium formula. q. d. num quid aliud eſt, quod nos velis, priuſquam abimus. *Mer. Caſaubonus.*

19. *Incertior ſum multo quam dudum.*] Ex tribus enim unus ſuaſit, alter diſſuaſit, tertius nihil dixit. *Donatus.*

21. *Quod mihi dederit de hac re conſilium, id exequar.*] Juxta librum Bembinum dictionem, *is*, quæ præcedentem verſum finit, hujus principio attribuo & pro *exequar*, lego *ſequar.* Faërnus.

22. *Quoad ſe recipiat.*] Quando rediturus ſit. ſupra act. 1. ſc. 2. *ſenem quoad exſpectatis veſtrum?* Mer. Caſaubonus.

23. *Ut quæ acta hic ſunt, ſciat.*] Complures libri, in quibus antiquiſſimi quattuor, *ſint.* Faërnus.

24. *In tempore huc ſe recipere*] Εὐχαίρως. *Salluſt. Maximeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.* Donatus.

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

ANTIPHO *adolescens.* GETA *servus.*

Argum. *Antipho reversus seipsum incusat, quod patris conspectum veritus fugerit, quodque ita inconsulto discedens, causam suam aliis defendendam reliquerit: rem totam denique ex Geta cognoscit.* Thes. 1. *Stultum est aliis rem credere, quam ipse commodius expedires.* 2. *Decet honestum virum promissis stare.*

AN. *Enimvero, Antipho, multi' modis cum istoc animo es vituperandus.*
Itane te hinc abisse, & vitam tuam tutandam aliis dedisse?
Alios tuam rem credidisti magis quam tete animadversuros?
Nam, ut ut erant alia, illi certe, quæ nunc tua domi est, consuleres,
Ne quid propter tuam fidem decepta pateretur mali:
Cujus

Satura est scena ex *Iambicis & Trochaicis, octonariis & septenariis* quos non eodem modulo metiuntur eruditi, dum quidam utrumque metrum admittunt. *v.* 1. *MSS.* nostri omnes; *multis modis v.* 2. omnes omittunt, *te v.* 3 duo, *te* pro *tete. v.* 7. omnes; *equidem.* & *v* 10 *& quid. v.* 12. duo; *itidem hac re uti in aliis.* unus; omisso τῷ *itidem, in hac re ut in aliis. v.* 13. omnes, ut ed. *Bœclerus.*

1. *Enimvero, Antipho, multis modis cum isthoc animo*] *Cum isthoc animo:* pro hujus animi *Ennius: Omnia cum pulchris animis Romana juventus.* Donatus.

Enimvero Antipho multis modis cum istoc animo es vituperandus] Iisdem rationibus, quibus supra legendum arbitramur, *multimodis.* ita versus erit trochaicus tetrameter catalecticus, ut tres sequentes; si tamen *enimve*, sit anapæstus, ut sæpe in hoc poëta, & apud Plautum. *Faernus.*

Cum istoc animo vituperandus es] And act. 5. sc. 4. *dignus es cum tua religione odio.* Mer. Casaubonus.

2. *Itane hinc abisse, & vitam tuam.*] Ἐν ὑπακοῇ. ut,

Invidisse deos, patriis ut redditus oris
Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem?

Et,

Servon' fortunas meas commisisse futtili?
Donatus.

Ita ne hinc abisse] In libro Victoriano scriptum erat, *ita ne te hinc abisse.* quemadmodum & Ubaldinus Bandinellus legebat, quod & orationi & versui commodissimum videtur. *Faernus.*

3. *Alios tuam rem*] Ab infinitivo ad indicativum transitum fecit. *Donat.*

Credidisti] Pro *putasti.* Idem

Magis quam te animadversuros?] Liber Bembinus, *quam te te*, apposite ad rationem versus *Faernus*

Alios tuam rem credidisti, quam tete, animadversuros magis?] Quod raro contingere venustissimo docuit Æsopus olim apologo: qui apud Aul Gell Noct. Attic. l. 2. c. 29. & inde Ennii, *quadrati*, ut ait Gell. versus,

Hoc tibi erit argumentum semper in promptu situm;
Ne quid exspectes amicos, quod tu agere possis

Mer Casaubonus.

4. *Nam ut ut erant alia, illi certe quæ nunc domi tuæ est consuleres.*] Liber Bembinus, *quæ nunc tibi domi'st:* quomodo & infra dicitur, *Cui quod amat domi'st.* item, *mihin domi'st* ita versus quoque expeditissimus est *Faernus.*

Illi] Uxori. *Mer. Casaubonus.*

5. *Propter tuam fidem.*] Dum tibi fidem

Cujus nunc miseræ spes opesque sunt in te uno omnes sitæ.

GE. *Et quidem, here, nos jamdudum hic te absentem incusamus, qui abieris.*

AN. *Te ipsum quærebam.* GE. *sed ea causa nihilo magis defecimus.*

AN. *Loquere, obsecro, quonam in loco sunt res & fortunæ meæ:*

Numquid patri subolet? GE. *nihil etiam.* AN. *ecquid spei porro est?* GE. *nescio.* AN. *ah.*

GE. *Nisi Phædria haud cessavit pro te eniti.* AN. *nihil fecit novi.*

GE. *Tum Phormio itidem in hac re, ut aliis, strenuum hominem præbuit.*

AN. *Quid is fecit?* GE. *confutavit verbis admodum iratum patrem.*

AN. *Eu Phormio.* GE. *ego quod potui porro.* AN. *mi Geta, omnes vos amo.*

GE. *Sic*

fidem habet: tibi credit, vel, fidem illi dedisti, qua te illi obstrinxisti. *Mer. Casaubonus.*

Pateretur mali.] Legitur & *potiretur*, quia *potiri* τ̃ μέσων fuit. Plautus, *Hostium potitus est.* Donatus.

Pateretur mali]*Vide Guyet.* Bœclerus.

Potiretur] Alii, *pateretur.* sed Don. hanc etiam lectionem agnoscit, qui docet τὸ *potiri* τ̃ μέσων esse, quod tam in malam, quam bonam partem accipi possit. Ita & *spero*, pro *timeo*, *promitto*, pro *minor*: aliaque. *Mer Casaubonus.*

6. *Spes opesque sunt.*] Hæc quidem de his sunt, quæ amant jungi *Donatus.*

Spes opesque sunt.] Ut, *res fortunaque.* Idem

7 *Equidem ere nos jamdudum.*] Aliqui libri, inter quos tres antiquissimi, & Basilicanus, *& quidem*: quod inceptivum est, ut & in Hecyra, *& quidem te exspecto.* Faërnus.

Qui abieris.] Mollius, quam *fugeris.* Donatus.

8 *Sed ea causa*] Quia abieris. *Idem.*

10. *Numquid patri subolet?*] Sub convenientia sua & Phormionis dicit. *Idem.*

11. *Nisi.*] *Nisi*, pro, *sed.* ut Andr. act. 4. sc. 1.

---- nisi mihi deos satis
Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.

Sall *Piura de Jugurtha scribere dehortatur fortuna mea; nisi tamen intelligo, &c.* vide ibi Manutium, de his Terentii locis. *Mer. Casaubonus.*

12. *Itidem in hac re, ut in aliis*] Liber Bembinus secundo loco *in* præpositionem non habet, quam & respuit versus; tamen subaudienda est. *Faërnus.*

13. *Confutavit verbis.*] Convicit: ut si diceret, Refutavit. sed *refutatio* in rem est: *confutatio* in personam. *Donatus*

Admodum iratum patrem] *Iratum senem*, habet liber Bembinus: quod consuetudini sermonis videtur accommodatius. *Faërnus.*

Confutavit] Convicit, exagitavit. Supra, Heaut. act. 5. sc. 2. *Hic ita, ut liberos est æquom, dictis confutabitur.* vide ibid. *Mer. Casaubonus.*

14. *Ego quod potui porro.*] De se mediocriter per ἔλλειψιν. moraliter satis. *Donatus.*

Ego

GE. *Sic habent principia sese, ut dico: adhuc tranquilla res est:*
Mansurusque patruum pater est, dum huc adveniat. AN. *quid eum?* GE. *ut ajebat,*
De ejus consilio sese velle facere, quod ad hanc rem attinet.
AN. *Quantus metus est mihi, venire huc salvum nunc patruum, Geta!*
Nam per ejus unam, ut audio, aut vivam, aut moriar, sententiam.
GE. *Phædria tibi adest.* AN. *ubinam?* GE. *eccum ab sua palæstra exit foras.*

Ego quod potui porro.] Ordine. primo dominum, post Phormionem, ultimum se posuit. *Donatus.*

Omnes vos amo.] Vetus formula pro, gratias ago. *Mer. Casaubonus.*

15. *Sic habent principia.*] Hic & sequens versus trochaici sunt tetrametri acatalectici. *Faërnus.*

16. *Mansurusque.*] Exspectaturus. *M. Casaubonus.*

17. *De ejus consilio velle se facere.*] O. fere l. s. *sese velle facere.* Faërnus.

18. *Quantus metus est mihi.*] Venustius videtur, *quantum metus*, quod est in libro Bembino. *Idem.*

Quantus metus est mihi &c.] *Donati* annotatio obiter emendanda est: *Non optat salvum patruum venire, secundum Apollodorum; & ostendit, non congruere salutem ejus cum commodo suo.* vide, an non interrogatio hæc sit. sequitur: *An vero dicit, malum esse & incommodum sibi: sed tantum magni terroris plenum adventum patrui?* omnino legendum est, *an vero dicit, non malum esse & incommod. &c.* Bœclerus.

Huc salvum nunc patruum, Geta.] Non optat salvum patruum venire, secundum *Apollodorum:* & ostendit, non congruere salutem ejus cum commodo suo. An non dicit, *malum esse & incommodum sibi*, sed tantum magni terroris plenum adventum patrui? *Donatus.*

Venire huc salvom nunc patruum.] *Salvom* hic additum tantum ex veteri formula, salvum reditum amicis gratulantium. Nam id modo vult, non ut pereat patruus in via (quod ab Antiphonis persona valde alienum) sed adventum ejus, a quo sua vita pendeat, sibi magni metus causam fore. Hoc etiam voluit Don. ubi post allatam Apollodori sententiam: *An vero dicit*, (inquit) *non malum esse & incommodum sibi*; (ita enim legendum; non ut excusum in nuperis editionibus, *malum esse, &c.* ✠ *non* omisso) *sed tantum magni terroris plenum adventum patrui.* M. Casaubonus.

19. *Nam per ejus unam.*] Hic versus eliso, r, ex *per*, & *ejus*, in unam syllabam contracto, sustentari potest: ut sit trochaicus tetrameter catalecticus, aliter esset hypercatalecticus. *Faërnus.*

20. *A sua palæstra exit foras.*] Bene Palæstram ejus dixit lenonis domum, in qua est exercitus amator assidue. *Plautus* Bacchid.

--- *Homo adolescens*
Penetrem hujusmodi in palæstram, ubi damnis desudascitur!

Donatus.

A sua palæstra.] Idem liber & Victorianus, *ab sua.* Faërnus.

Ab sua palæstra exit.] Domo meretricia. *Mer. Casaubonus.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

PHÆDRIA *adolescens.* DORIO *leno.* ANTIPHO *adolescens.* GETA *servus.*

Agum. *Phædria lenonem orat, ut venditam militi Pamphilam non tam cito abducendam tradat: se intra triduum nummos adnumeraturum, quos pro illius redemptione sit pollicitus.* Thes. 1. *Lenones nisi præsente pecunia amatores non admittunt.* 2. *Promißis dives quilibet esse potest.* 3. *Fortunatiores sunt mariti, quam amatores.*

PH. D*orio, audi, obsecro.* DO. *non audio.* PH. *parumper.* DO. *quin omitte me.*
PH. *Audi, quod dicam.* DO. *at enim tædet jam audire eadem millies.*
PH. *At nunc dicam, quod lubenter audias.* DO. *loquere, audio.*
PH. *Nequeo te exorare, ut maneas triduum hoc? quo nunc abis?*
DO. *Mirabar si tu mihi quicquam afferres novi.*
AN. *Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.* GE. *idem ego vereor.*

PH. Non

In modulis hujus scenæ metiendis non consentiunt. Quidam *Trochaicos tetrametros catalecticos sive septenarios cum senario iambico horizonte*, agnoscunt: alii & *iambicos octonarios miscent.* v. 5. duo MSS. nostri: *afferas.* v. 6. duo: *ne aliquid suo suat capiti.* mox duo: *idem ego metuo.* Argent. *idem metuo.* v. 8. duo: *pulcre tibi d.* v. 9. duo; *verum hercle quod dico hoc est.* v. 11. duo; *tu mihi cognatus, tu mihi parens, tu amicus.* v. 15. unus; *ut phaleratis dictis nunc seducas me.* alter; *nunc ducas.* tertius; *ut phal. d. seducas me.* v. 16. omnes; *misertum est.* Argent. *quomodo uterque est sim. s.* v. 18. Argent. *cum esset hoc mihi objectum malum.* prima manu. corrector fecit *tum* & *esse.* mox duo; *quid istuc est Phædria.* v. 20. duo; *unquam tibi usus venit.* v. 22. Argent. *nam ego neque quo amittam invenio, neque ut retineam sciam.* alter meorum; *nam neque quomodo amittam inv. neque ut ret. sc.* v. 26 omnes; *meo.* v. 27. omittunt *me.* v. 31. omnes; *idem hoc tibi.* v. 39. unus; *proconstituta.* alter; *præconstituta.* mox unus; *non ego istuc nego.* alter; *num istuc nego.* Argent. *cujum istuc.* v. 43. duo; *hic decipit.* v. 45. duo; *is me fefellit.* v. 46. omnes; *sed ut hæc sunt.* Boeclerus.

Dorio, audi, obsecro.] *Hæc scena in petitione, quæ sæpe admittit deliberativa locum.* Donatus.

1. *Dorio, audi, obsecro.*] Sunt qui sic legunt, ut *Dorio* Phædria dicat, *audi* leno: *obsecro* iterum Phædria. *Idem.*

Quin omitte me.] *Quin*, modo corripiendi vel imperandi vim habet. ut, *quin age.* Idem.

Quin omitte me.] Videtur legendum, *mitte*, ex ratione versus, ut sit trochaicus tetrameter catalecticus, ut sequentes; in quo sit anapæstus in tertia. aliter esse potest ejusdem generis hypercatalecticus: in quo sit in ea sede spondeus producendo penultimam in, *obsecro.* Faërnus.

6. *Hei metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.*]

PH. *Non mihi credis?* DO. *hariolare.* PH. *sin fidem do.*
DO. *fabulæ.*

PH. *Fœneratum istuc beneficium pulchre dices.* DO. *logi.*

PH. *Crede mihi, gaudebis facto: verum hercle hoc est.* DO. *somnia.*

PH. *Experire, non est longum.* DO. *cantilenam eandem canis.*

PH. *Tu*

capiti] Deest *mali.* *Suat* autem, appingat atque affigat. *Donatus.*

AN. *Ei metuo lenonem, nequid suo suat capiti.* GE. *idem ego metuo*] Magis variatur oratio, lectione libri Bembini: *idem ego vereor* versus utroque modo est trochaicus tetrameter acatalecticus. *Faërnus.*

Hei metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.] Ex omnibus, quæ adferuntur, explicationibus, *Mureti* eruditior est. quasi quis nolit acquiescere, nihil reliquum video, quin hactenus assentiam *Guyeto*, qui nullam satis probare potuit. *Bœclerus.*

Hei, metuo lenonem, ne quid suo suat capiti.] *Metuo lenonem*, i. e. metuo ne leno, &c. ut recte Scal. Sed quid illud porro, *ne quid suo suat capiti? suere*, inquiunt, interdum significat struere, moliri: ut apud Græcos τὸ ῥάπτειν unde & *sutela*, pro dolo & fraude, fateor. *suo capiti.* i. e. capiti Phædriæ: *suo* scil. pro, illius. ita quidem Don quod tamen a puritate sermonis Terentiani nimis alienum videtur. Verissima igitur Mureti, viri doctissimi & facundissima sententia, quæ tamen illis, qui veterum morum minus gnari, non adeo fortasse probabilis videbitur. Cum dixisset (Mureti sunt ista) Antipho se metuere ne quid leno *sueret*, i. e. ne quid dolose moliretur; addit, *suo capiti:* quorum verborum ea vis est; Quæ quidem res lenoni vertat male, atque in ipsius caput recidat. ita autem loqui solitos veteres, exempla indicabunt Hactenus ille, qui plura dein exempla profert: nos plura quoque possemus, si suscepta brevitas pateretur. Quod alii proponunt, an Latine dici possit, *suo capiti aliquid suere*, qui dolis se vel fraude instruit: non puto. Quanquam enim in vulgari idiotismo nihil usitatius, non tamen est & Romanæ consuetudinis, ut *caput* pro animo, aut pectore, vel etiam corde (ut paulo ante Ter. *in corde instructa consilia* dixit) ponatur. Hæc eo pluribus, ut non sine causa Mureti sententiam nos amplecti, & aliorum expositionibus præferre ostenderemus. vide & infra, act 5. sc. 7. at Hec. act. 3. sc. 1. *capiti atque at. illorum.* Mer. Casaubonus.

Suo suat capiti.] Ἀποσιώπησις. λέγ τὸν εὐφημισμὸν, *suo capiti* dixit, quum dicturus esset, Phædriæ. ut, *Dardanisque regum capitis.* Donatus.

7. *Hariolare.*] Cic. *Non ariolans, ut illa, cui nemo credidit.* Mer. Casaubonus.

Fabulæ &c.] Similem mimum exhibebit tibi *Plautus in Pseudolo* 1, 3. quem conferre licebit cum Terentiana hac scena *Bœclerus.*

8. *Fœneratum*] Ab utili. *Donatus.*

Fœneratum istuc beneficium tibi.] Id est, mihi a te fœneratum. *Idem.*

Fœneratum.] Infra, *Idem hic tibi quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.* Plaut. Quod bonis benefit beneficium, gratia ea gravida est bonis. *Mer. Casaubonus.*

Tibi pulchre dices.] O. l. s. *pulchre tibi dices* Faernus.

9. *Verum hercle hoc est.*] Bene ipse dictum suum confirmavit. *Donatus.*

DO. *Somnium.*] Magis ex more sermonis est, *somnia*; quod in libro Bembino est præsertim cum & alia in plurali præcesserint *fabulæ, logi:* idem & in Victoriano fuisse, conicio ex rasura postremæ litteræ hujus dictionis. *Faërnus.*

10. *Cantilenam eandem canis.*] Ita dicit: ut, *Vetus & vulgata cantio.* Donatus.

11. *Tu*

PH. *Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu.* DO. *garris modo.*
PH. *Adeon' ingenio eſſe duro te atque inexorabili,*
Ut neque miſericordia, neque precibus molliri queas?
DO. *Adeon' te eſſe incogitantem, atque impudentem, Phædria,*
Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ductes gratiis?
AN. *Miſeritum eſt.* PH. *hei veris vincor.* GE. *quam uterque eſt ſimilis ſui.*

PH. Ne-

11. *Tu mihi cognatus.*] Ab honeſto. *Donatus.*

Tu parens, tu amicus, tu.] Secunda ὑποστιγμὴ (?) ... Idem.

Garris modo] Quanto venuſtius, quod eſt in o. l. s. *garri modo.* Faërnus.

Adeon ingenio te eſſe duro atque inexorabili.] Hunc trochaicum claudicantem ſic corrigo, ex libris Bembino & Victoriano: *Adeon ingenio eſſe duro te a. i.* Idem.

15. *Phaleratis dictis.*] Honeſtis atque ornatis: quia dixit, *Tu mihi cognatus, tu parens.* Et quaſi leno, irridet honeſtatem, & deſpicit. *Donatus.*

Et meam ductes gratis?] Liber Bembinus habet *gratiis*, ut ratio trochaici expoſcit. *Faërnus.*

Ductes.] Abducas. *Mer. Caſaubonus.*

16. *Miſeritum eſt*] Εἰρωνεία. Donatus.

Miſeritum eſt &c.] Tres iſtos verſus pro inſititiis habet *Guyetus.* Neque vel *Donatus* multum expedit; vel *Goveani*, *verba, veris* ſubſtituta, aut *Palmerii æque* in locum τοῦ *neque* repoſitum, difficultatem diſcutiunt potius quam augent. Liceat & mihi pauca annotare, Antipho cum audiret irritas Phædriæ ad lenonem inexorabilem preces, nondum ipſe a Phædria conſpectus, dolet vicem ejus, cui res eſſet cum tam impuro lenone: & ad Getam ſibi aſtantem converſus, *miſeritum eſt*, inquit. ut me miſeret ejus! ut me miſeritum eſt ejus, cum vidi hæc! Locus eſt huc omnino ſpectans, in *Heaut.* 3, 1, 54 & 55: *Sic me dii amabunt, ut me miſeritum eſt tuarum, Menedeme, fortunarum.* exſpectabatur: *ut me miſeret.* dixit: *ut me miſeritum eſt.* vide an non minus φορτικὸν hoc ſit, quam illa εἰρωνεία, de qua interpres. Deplorat interim fortunas ſuas Phædria: agnoſcens vera dicere lenonem, a quo ſcilicet nemo gratis amare, vel more, vel jure exſpectet. hoc eſt: *hei veris vincor:* jus ſuum poſtulat leno: cui verbis nemo ſatisfacit. ad hanc vocem, Geta Antiphoni modo miſeranti ſortem patruelis, *quam uterque*, ait, *eſt ſimilis ſui!* id eſt, avarus & durus leno, impatienter amans & mollioris animi Phædria. ſive; impurus leno, honeſtus Phædria. nam illa vox, *heu veris vincor*, honeſtatis index eſt. Sed magis placet prior expoſitio. ceterum querela Phædriæ, ab eo, quod veris ſe vinci videbat, illuc deſcendit, ut auxilii inopiam deploret. eum enim, in quo uno ſpes auxilii præcipua eſſe poterat, Antiphonem, maxima nunc ſolicitudine perturbari. Ordo verborum ex trajectione rariori ita reſtituendus eſt: *neque tum hoc malum mihi objectum eſſe, quum Antipho alia* (i. e. leviore) *occupatus eſſet ſolicitudine!* illud *neque* non habet, unde pendeat. Sed in orationibus παθητικαῖς, ubi perturbatus eſt animus, ad cogitata ſæpe referri ſolent, quæ ex abrupto offeruntur. quaſi ſi non voce expreſſum, certe animo hoc agitaſſet: hoccine malum nunc mihi tempore tam alieno objici; neque tum, quum animus Antiphonis propria ægritudine liber mihi auxiliari potuiſſet, objectum eſſe! His demum Antipho, Phædriæ, a quo nondum conſpectus erat, propior factus, familiari allocutione, *ah quid iſtuc eſt autem*, inquit, *Phædria?* de quo conquereris tantopere, & in quo auxilium meum deſideras. Converſus jam ad Antiphonem Phædria reſpondet: *o fortunatiſſime*

PH. *Neque Antipho alia quum occupatus esset sollicitudine,*
Tum hoc esse mihi objectum malum? AN. *ah, quid istuc est autem, Phædria?*
PH. *O fortunatissime Antipho.* AN. *ego ne?* PH. *cui quod amas domi est:*
Nec cum hujusmodi umquam usus venit ut conflictares malo.
AN. *Mihin' domi est? immo, quod ajunt, auribus teneo lupum:*
Nam neque quo amittam a me, invenio; neque, uti retineam, scio.

DO. *Ipsum*

Antipho. quamquam enim maxima itidem sollicitudine occupatus sis, uti modo dictum erat, fortunatissimus es tamen, si mecum compareris. nimirum suæ cuique calamitates maximæ videntur. In hac interpretatione, si non omnia satis commode videbuntur dicta, minus tamen forte incommodi habent, quam ea, quæ hactenus ab aliis allata sunt. *Boeclerus.*

Miseritum est.] Non de lenone per Ironiam dicit hoc Antipho, ut vult. D. sed de se ipso, vere ac serio: cognato Phædriæ συμπάσχων. Plaut. *& me ejus miseritum est.* vide supra, act. 1. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

Hei veris vincor.] Mirum quantum difficultatis in his verbis somnient quidam, ut etiam de mendo suspecta habeant. Sed sine causa. Agnoscit enim (ipsum se alloquens) his verbis Phædria, verum esse quod leno objecerat, ipsum scil. nihil hactenus nisi verba dedisse, cum pecuniam sæpius promisisset. Quid igitur *veris vincor?* plane nihil aliud quam quod Hec. act. 1. sc. 2. *vera prædicas.* Plaut. Mostell. *Profecto ita est, ut dico, vero vincam.* Idem.

Quam similis uterque est sui?] At ille leno, *pernicies communis adolescentium &c.* (Ad. act. 2. sc. 1.) impurissimus; & iste amator, perditus. *Idem.*

17. *Neque Antipho alia quum occupatus esset solicitudine.*] Hoc dolet Phædria quod in eadem re laboraverit Antipho, id est, in amore: quodque amare contigerit. *Donatus.*

Neque, Antipho alia.] Minore aliqua solicitudine quam hæc est, quam nunc gerit. An *alia*, præter hanc, quam de me gerit? Ordo & sensus hic est, Neque tum esse mihi hoc objectum malum, quum Antipho alia sollicitudine esset occupatus levi quapiam, non hac de nuptiis, quæ est gravissima. *Idem.*

18. *Tum esse hoc mi objectum malum?*] Imperfecta oratio est, ut secum loquentis & perturbati: quam ita suppleas: atque illud quoque gravissimum mihi, hoc malum mihi tum potissimum objectum esse, vel obvenisse; cum Antipho non dissimili sollicitudine conflictatur. *Mer. Casaubonus.*

19. *Qui.*] Pro *cui.* Idem.

20. *Unquam usus venit.*] Opus aut necesse fuit. *Donatus.*

21. *Mihi ne domi est? immo, quod ajunt.*] Legendum est ex o. fere l. 2. *mihin domi'st? immo id quod ajunt.* in dimetiendo autem versu, *mihi*, monosyllabum faciendum, ut sit trochaicus; ut proxime præcedentes, & sequentes. *Faernus.*

Auribus teneo lupum.] Græcum proverbium, τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον, οὔτ' ἔχειν, οὔτ' ἀφεῖναι δύναμαι. Donatus.

22. *Nam neque quomodo amittam a me invenio, neque uti retineam, scio.*] Versus hic est trochaicus hypercatalecticus, qui mihi non placet; in Bembino est catalecticus, ut ceteri, magis pressa locutione, magisque Terentiana: *Nam neque*

DO. *Ipsum istuc mihi in hoc est.* AN. *heia, ne parum leno sies.*
Numquid hic confecit? PH. *hiccine? quod homo inhumanissimus:*
Pamphilam meam vendidit. GE. *quid? vendidit?* AN. *ain' vendidit?*
PH. *Vendidit.* DO. *quam indignum facinus, ancillam are emptam suo.*
PH. *Nequeo exorare ut me maneat, & cum illo ut mutet fidem*
Triduum hoc: dum id, quod est promissum, ab amicis argentum aufero:
Si non tum dedero, unam praterea horam ne oppertus sies.
DO. *Obtundis.* AN. *haud longum est id, quod orat, Dorio: exoret sine.*
Idem hic tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.

DO. *Ver-*

neque quo pacto a me amittam, neque uti retineam scio. idem est & in Victoriano, nisi quod pro *pacto*, habet *quomodo.* Faërnus.

23. *Ipsum istuc mihi in hoc est.*] Leno arrepta occasione ex sermone Antiphonis: *ipsum istuc*, inquit, *mihi in hoc* (Phædria) *est.* quem neque diutius contra ingenium meum ferre, neque a me amoliri possum; ita obtundit rogando. *Boeclerus.*

Neque parum leno sies.] Ἔλλειψις. deest enim, *vereris?* Donatus.

24. *Nunquid hic confecit?*] Absolvitur interrogatio ante cœpta: *ah quid istuc est autem Phædria?* nunquid flagitii est, quod hic confecit leno? *Boeclerus.*

26. *Ære emptam suo.*] Bene *suo*, quasi de tertia persona. *Donatus.*

27. *Nequeo exorare ut maneat.*] In eodem libro est, *ut me maneat.* ita etiam trochaico postulante. conicio & in Victoriano fuisse, *me*, sed post *maneat*: tantum enim loci in rasura vacat. *Faërnus.*

Nequeo exorare ut me maneat, & cum illo ut mutet fidem.] Τὸ *maneat*, expectandi significationem habere, clarum est. sed nondum consulitur toti loco. an enim satis recte dicatur; *mutare fidem cum aliquo*, dispiciendum erat. & quam dura tum erit trajectio vocum, si τὸ *triduum hoc* referas ad illud, *ut me maneat. Mutare vestem cum aliquo*, in Eunucho legimus. *mutare cum mercatoribus res*, alibi. i. e. permutare. an autem, *fidem mutare cum aliquo*, dici possit, utinam probassent potius, qui tam secure crediderunt. *mutare fidem*, per se positum, satis notum est dici, vel ex *Plauto.* i. e. non servare. sed aliud hic quæritur. vide *Guyetum.* ut &, de sequentibus, *&* v. 34. *neque ego, neque tu.* Boeclerus.

Illo cum ut mutet fidem.] *Illo cum*, pro, *cum illo: mutare fidem*, i. pacto non stare, fallere, ut etiam Sallust. loquitur. *Mer. Casaubonus.*

30. DO. *Obtundis.* AN. *haud longum'st id quod orat, Dorio: exoret sine.*] Versus hic octonarius iambicus, inter trochaicos, quod, ut sæpe dixi, non placet mihi. sunt aliqui libri, inter quos est Victorianus, & Basilicanus, qui non *obtundis*, sed *obtunde* habent, imperandi modo; ut supra, *garri modo.* ita procedit trochaicus, si ex *quod*, d, abjicias. *Faërnus.*

31. *Idem hoc tibi quod bene promeritus fueris.*] In eisdem duobus libris non

DO. *Verba istæc sunt.* AN. *Pamphilam ne hac urbe privari sines?*
Tum præterea horunc' amorem distrahi poterin' pati?
DO. *Neque ego, neque tu.* GE. *dii tibi omnes id, quod est dignum, duint.*
DO. *Ego te complures adversum ingenium meum menses tuli,*
Pollicitantem, nihil ferentem, flentem: nunc contra, omnia hæc;
Repperi, qui det, neque lacrimet: da locum melioribus.
AN. *Certe hercle, ego si satis commemini, tibi quidem est olim dies,*
Quam ad dares huic, præstituta. PH. *factum.* DO. *num ego istuc nego?*
AN. *Jam ea præteriit?* DO. *non, verum hæc ei antecessit.* AN. *non pudet*

Vani-

hoc, sed *hic* legitur: quod placet. ut tamen sit adverbium, id est, in hoc negotio. *Faërnus.*

Conduplicaverit.] Conjunctivum pro indicativo, id est, *conduplicabit.* Hoc est aliter, *Fœneratum istuc beneficium pulchre tibi dices.* Donatus.

33. *Tum præterea horum amorem.*] Convenientius versui erit, si legas *horunc*: ut in libro Basilicano. *Faërnus.*

34. *Neque ego, neque tu. dii tibi omnes id, quod es dignus, duint.*] Quod Antipho de distractione seu separatione serio dixerat, id leno repetit, voce quidem ad miserationem composita; sed ut irridere illum appareat (unde & Getæ indignatio subsequitur) *dii tibi, &c.* q. d. absit ut vel ego, vel tu tam simus immisericordes, &c. *Mer. Casaubonus.*

DI tibi omnes id quod est dignum duint.] Magis figuratam lectionem continent omnes antiqui libri: *Di tibi omnes id quod es dignus duint.* Faërnus.

36. *Flentem, nihil ferentem.*] Ὅμοιον τῷ ζῷῳ usitatum veteribus. *Donatus.*

Nunc contra omnia.] Liber Bembinus addit in fine, pronomen *hæc*; aliqui alii quoque *id* habent, sed alia collocatione versui repugnante. *Faërnus.*

38. *Certe hercle si satis commemini, tibi quidem olim est dies.*] Aliqui libri post *certe*, habent pronomen, *ego.* Bembinus & Basilicanus, & Victorianus post *hercle*; quos & sequimur. Quæ vero sequuntur verba, omnes quotquot sunt, & Donatus, ita ordinant, *tibi quidem est olim dies.* Hæc laborantem trochaicum sanant. *Idem.*

Tibi quidem olim est dies.] Hic *olim*, futuri temporis. Nam leno de accipienda ab adolescente pecunia diem constituerat: & inventa meliori conditione anticipaverat tempus cum adolescente præscriptum. *Donatus.*

40. *Jam ea præteriit?*] Interrogative pronuntiandum. *Idem.*

Jam ea præteriit? non, verum hæc ei antecessit.] I. e. cras aderit. in crastinum finis constituti inter nos temporis incidit. *Donatus* nihil hic extricat. *Boeclerus.*

Non: verum ei hæc antecessit.] Urbane leno, *hæc antecessit.* ut alii putant, meretrix vendita: ut alii dies qua lenoni constitutum fuit. An aperte leno perfidus mentitur? unde sequitur, *Non pudet vanitatis?* Ergo plus est *antecessit*, quam *præteriit.* Donatus.

Verum ei hæc antecessit.] O. l. s. *verum hæc ei.* Faërnus.

Non, verum ei hæc antecessit.] Ridicula responsio, qua rationem anticipa-

ta

Vanitatis? DO. *minime, dum ob rem.* GE. *sterquilinium.* PH. *Dorio,*
Ita ne tandem facere oportet? DO. *sic sum: si placeo, utere.*
AN. *Siccine hunc decipis?* DO. *immo enimvero Antipho hic me decipit.*
Nam hic me hujusmodi esse sciebat: ego hunc esse aliter credidi.
Iste me fefellit: ego isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras mane argentum mihi
Miles dare se dixit: si mihi prior tu attuleris, Phædria,
Mea lege utar; ut potior sit, qui prior ad dandum est. Vale.

tæ diei reddere velle videtur, nec tamen ullam reddit, nisi quod prior dies (quod nemo dubitat) posteriori antecesserit. quare aperte agnoscit perfidiam suam leno, ut lenone dignum erat, cui nullus pudoris, nullus honesti sensus. sed & in verborum ambiguitate festive ludit poëta. Ita enim intelligi etiam possunt, ut hanc diem priorem ac potiorem, pretio scilicet oblato ac parato, merito sibi fuisse pronuntiet. Possis & de virgine intelligere, ut ante præstitutam diem hæc aliis cessisse dicatur. *M. Casaubonus.*

Non pudet vanitatis?] Apparet, supra, lenonem de perfidia anticipati temporis esse confessum. *Donatus.*

41. *Vanitatis?*] Falsitatis, perfidiæ. *Mer. Casaubonus.*

Rem] *Lucrum. Quocunque modo rem:* ut ille nescio quis. *Idem.*

Sterquilinium.] *Canum sordes:* ut Plin. Sec. de Pallante. *cloaca*, Plaut. de anicula multibiba, & merobiba. *Idem.*

45. *Is me fefellit.*] Bembinus liber, & multi alii, *iste me fefellit.* ut & exigit versus *Faërnus.*

47. *Miles se dare dixit.*] O. l. s. *miles dare se dixit.* Idem.

48. *Mea lege utar.*] Lenonia scilicet: in qua semper commodum est prius, quam fides. *Donatus.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

PHÆDRIA *adolescens.* ANTIPHO *adolescens.* GETA *servus.*

Argum. *Adolescentes persuadent Getæ licet difficulter, ut per fallaciam argentum extorqueat, pro citharistria redimenda lenoni dandum.* Thes. 1. *Non facile inveniet argentum cui minus nihilo est.* 2. *Æquum est, beneficium beneficio reddere.*

PH. *Quid faciam? unde ego nunc tam subito huic argentum inveniam miser,*

Cui

Trochaicis tetrametris catalecticis, sive septenariis constat. *v.* 2 & 3 *MSS.* duo: *quod si hic potuisset nunc exor. triduum hoc.* alter: *quod si hic p. exor. triduo hoc.* *v.* 5. unus omittit: *nunc me.* *v.* 15. unus; *alius ab oculis meis ignotum hinc abducet locum.* alter; *alius hinc ab oculis meis illam in ignotum deducet locum.*

Cui minus nihilo est, quod, hic si pote fuisset exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat? AN. *ita ne hunc patiemur, Geta;*
Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjuverit comiter?
Quin, cum opus est, beneficium rursum ei experimur reddere?
GE. *Scio equidem hoc esse aequum.* AN. *age ergo, solus servare hunc potes.*
GE. *Quid faciam?* AN. *invenias argentum.* GE. *cupio: sed id unde, edoce.*
AN. *Pater adest hic.* GE. *scio: sed quid tum?* AN. *ah, dictum sapienti sat est.*
GE. *Ita ne?* AN. *ita.* GE. *sane hercle pulchre suades. etiam tu hinc abis?*
Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali,

Ni

cum. Argent. alius ab oculis meis illam *ignotum hinc abducet tecum.* v. 16. omnes; *dum igitur licet*, omisso *tum.* v. 23. duo; *una tecum bona malaque tolerabimus* v. 25. duo; *precare.* v. 29 & 30 post, *ocyus*, omnes habent hæc verba; Phe. *abi dic presto ut sit domi.* quæ *Faërnus* delevit. *v.* 30. Argent. omittit, *opus.* Boeclerus.

1. *Quid faciam.*] Οἰκονομία *ad futurum exitum comœdiæ.* Donatus.

2. *Minus nihilo.*] Ὑπερβολή. Idem.

Quod si hic potuisset nunc exorarier] Aliqui libri, & in iis tres antiquissimi & Basilicano, ita hæc verba ordinant, *quod hic si*; quod vero sequitur, ita est in Bembino, *pote fuisset exorarier*; ita etiam fuisse in Victoriano apparet ex litura, rasuraque litterarum, in qua emendatum est, *potuisset.* Ceterum τὸ *nunc*, extra contextum additum est. sane exponendum, *pote fuisset*, pro potuisset: sicut & absolute dixit in Andria: *Si tibi placere potis est*, pro potest. In scandendo autem versu, ex *quod*, d, elidendum. *quod* vero nôn adverbium est, sed pronomen. est autem hic ordo constructioque verborum; unde ego miser cui minus nihilo est, nunc tam subito huic inveniam argentum, quod promissum fuerat, si hic pote fuisset exorarier triduum hoc. *Faërnus.*

Pote fuisset.] *Potuisset.* quod ex *pote fuisset* contractum, *pote sum*, possum, &c. *Mer. Casaubonus.*

4. *Adjuverit.*] Secundum *u.*, pronuntiari debet. *Donatus.*

Adjuverit comiter] *Comiter* veteres dixerunt ἀπὸ τὸ κόσμιον. Idem.

Adjuverit comiter?] Nos *adiverit* scribimus per subtractionem unius u, antepenultima hujus verbi correpta; ita & exigente versu, & legente Donato, qui super hoc verbo ita dicit, *secundum, u, pronuntiari debet.* ex iis Donati verbis liquet, secundum u, scriptum non fuisse, alioqui supervacuum fuisset de ejus pronuntiatione præcipere. *Faërnus.*

5. *Quin cum opus est, beneficium rursum ei experiamur reddere?*] Liber Bembinus *experiemur.* nos *experimur* legendum esse conicimus *Idem.*

7. *Quid faciam?*] Comiter. quamvis uterque intelligat quid alteruter dicat, dissimulant tamen. *Donatus.*

8. *Dictum sapienti sat est.*] Infra, act 4 sc. 2.

Vix dum dimidium dixeram, intellexerat.

Mer. Casaubonus.

9. *Hinc abis.*] *In malam crucem*, (ut supra, act. 2. sc. 3.) vel *rem*, volebat indignabundus dicere, sed repressit se. *Idem.*

10. *Ex tuis nuptiis.*] O. l. s. *ex nuptiis*

Ni etiam nunc me hujus causa quærere in malo jubeas crucem?
AN. *Verum hic dicit.* PH. *quid? ego vobis, Geta, alienus sum?* GE. *haud puto.*
Sed parumne est, quod omnibus nunc nobis succenset senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?
PH. *Alius ab oculis meis illam in ignotum hinc abducet locum? hem.*
Tum igitur dum licet, dumque adsum, loquimini mecum, Antipho:
Contemplamini me. AN. *quamobrem? aut quidnam es facturus? cedo.*
PH. *Quoquo hinc asportabitur terrarum, certum est persequi,*
Aut perire. GE. *dii bene vertant, quod agas: pedetentim tamen.*
AN. *Vide si quid opis potes adferre huic.* GE. *siquid? quid?* AN. *quare, obsecro,*
Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat, Geta.
GE. *Qua-*

ptiis tuis, ut & exigit versus: *tuis* autem monosyllabum est; sicut & *nihil*, quod sequitur. *Faërnus.*

11. *Ni etiam nunc me hujus causa quærere in malo jubeas crucem?*] Quasi dicat, In malo aliud malum. *Donatus.*

Ni etiam nunc me hujus quærere causa in malo jubeas crucem?] Non sufficit tibi, quod ex nuptiis tuis certum malum mihi imminet; nisi etiam hujus (cognati tui) causa quærere me jubeas in malo (i. e. præter, aut ad illud prius malum de quo dixi) quod malorum ultimum est; crucem scilicet? *Mer. Casaubonus.*

12. *Verum hic dicit.*] Vide, an prorsus hic locus similis sit, *praced. sc. v.* 16. *heu veris vincor.* quod ideo annotandum duxi, ut ἦθος utrobique idem cognoscatur, adeoque interpretatio nostra illustretur. *Bœclerus.*

14. *Relinquatur preci.*] Bene *preci.* Donatus.

15. *In ignotum hinc abducet locum?*] Tò *hinc*, non est in libro Bembino, nec Victoriano. qua dempta dictione, stat trochaicus, aliter impeditus. *Faërnus.*

16. *Dum igitur dum licet, dumque adsum.*] Hanc lectionem in nullo reperi libro scripto; omnes enim ita habent, *Dum igitur licet dumque adsum*, exceptis Bembino, Victoriano, qui ita, *Tum igitur dum licet*, quam nos lectionem, ut & antiquissimam, & versui commodam, ita recipimus, ut tamen, *dumque adsum*, legamus ex Victoriano, & ceteris, præter Bembinum, qui copulam non habet. *Idem.*

Dum igitur licet, dumque adsum, loquimini mecum.] Tanquam nunc ultimum allocuturi, & visuri. *Mer. Casaub.*

19 *Dii bene vertant quod agas.*] MSS. nostrorum unus: Antiphoni hæc tribuit, reliqui Getæ. vide *Don.* & *Guyet.* Bœclerus.

Pedetentim.] Caute. a pedibus & tentando. *Donatus.*

Pedetentim tamen.] Hoc quidam sic accipiunt, tanquam Getæ dicat Antipho, ut caute aggrediatur senem fallere. *Idem.*

Pedetentim tamen.] Σπεῦδε βραδέως. Mer. Casaubonus.

21. *Ne quid plus minusve faxit.*] Ne quid omnino faciat. *Idem.*

22. *Sal-*

GE. *Quaro : salvus est, ut opinor : verum enim metuo malum.*

AN. *Noli metuere : una tecum bona, mala, tolerabimus.*

GE. *Quantùm opus est tibi argenti? loquere.* PH. *solæ triginta minæ.*

GE. *Triginta? hui, percara est Phædria.* PH. *istæc vero vilis est.*

GE. *Age, age, inventas reddam.* PH. *o lepidum caput!* GE. *aufer te hinc.* PH. *jam opus est.* GE. *jam feres.*

Sed opus est mihi Phormionem ad hanc rem adjutorem dari.

AN. *Præsto est : audacißime oneris quidvis impone, & feret.*

Solus est homo amico amicus. GE. *eamus ergo ad eum ocyus.*

AN. *Numquid est quod opera mea vobis opus sit?* GE. *nihil. verum abi domum,*

Et illam miseram, quam ego nunc intus scio esse exanimatam metu,

Consolare. cessas? AN. *nihil est, æque quod faciam lubens.*

PH. *Qua via istuc facies?* GE. *dicam in itinere : modo te hinc amove.*

22. *Salvos est.*] Εὕρηκα. jam inveni, quod illum salvum faciat. *M. Casaubonus.*

23. *Bona malaque tolerabimus.*] Conjunctione deleta ex auctoritate ejusdem antiquissimi libri, hunc trochaicum sustentamus, aliter laborantem. *Faërnus.*

24. *Quantum opus est tibi argenti.*] Ratio trochaici exigit, ut *tibi* monosyllabum sit. *Idem.*

25. *Istæc vero vilis est.*] Amatorie. *Donatus.*

Istæc vero vilis est.] Si formam & dotes pendas. *Mer. Casaubonus.*

26. GE. *Age, age inventas reddam.* PH. *o lepidum caput.*] In libro Bembino non est ea dictio, *caput*, quam nos proinde delentes, ita versum ordinamus, ut sit trochaicus tetrameter catalecticus, ut ceteri hoc modo :

GE. *Age, age, inventas reddam.* PH. *o lepidum.* GE. *aufer te hinc.* PH. *jam opus est.* GE. *jam feres.*

Faërnus.

Jam opus est.] Instat illi ut festinet, præsenti pecunia opus esse affirmans. *Mer. Casaubonus.*

28. *Præsto est.*] Quis ferat *Palmerium* tanta asseveratione hic substituentem, *præs est?* qui etiam *versu ultimo* τὸ *te* sola codicis Veneti auctoritate contra omnes reliquos, ejicit. *Bœclerus.*

29. *Solus est homo amico amicus.*] *Apollodorus*, Μόνος φιλεῖν γὰρ τοὺς φίλους ἐπίσταται. Donatus.

Solus est homo amico amicus.] Interpretetur *Plautus* talem amicum, *Trinummo* 3, 1, 19 & 20: *nimium difficile est, reperire amicum, ita ut nomen cluet, cui tuam cum rem credideris, sine omni cura dormias.* Bœclerus.

Solus est homo amico amicus.] Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους: de eo qui amici causa nihil non audeat. *Mer. Casaubonus.*

30. *Numquid est, quod opera mea*] Ex *numquid*, & ex *quod*, d, eliditur : *mea*, & *nihil*, monosyllaba sunt. *Faërnus.*

PH. *Abi, dic præsto ut sit domi.*] Hæc verba neque in libro Bembino sunt, neque in contextu Victoriani : proinde subditicia suspicamur. *Idem.*

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DEMIPHO *senex*. CHREMES *senex*.

Argum. *Demipho & Chremes, senes & fratres colloquuntur; narrat hic illi cur in Lemno diutius hæserit: fit & mentio nuptiarum Antiphonis.* Thes. 1. *Filiæ nubiles maturius collocandæ.* 2. *Senectus ipsa morbus.* 3. *Inter amicos fideles omnia sunt patefacienda, etiam arcana.*

DE. *Quid? qua profectus causa hinc es Lemnum Chreme,*
Adduxtin' tecum filiam? CH. *non.* DE. *quid ita non?*
CH. *Postquam videt me ejus mater esse hic diutius,*
Simul autem non manebat ætas virginis
Meam negligentiam: ipsam cum omni familia
Ad me profectam esse ajebant. DE. *Quid illic tamdiu*
Quæso igitur commorabare, ubi id audieras?
CH. *Pol me detinuit morbus.* DE. *unde? aut qui?* CH. *rogas?*
Senectus ipsa est morbus. sed venisse eas
Salvas audivi ex nauta, qui illas vexerat.
DE. *Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chreme?*
CH. *Quod*

Senarii sunt. v. 1. *MSS.* nostri omnes; *Chremes.* v. 2. Argent. *abduxtin.* v. 7. idem omittit, *igitur.* v. 10. idem, *navita.* v. 13. omnes; *extraneo* v. 20. omnes; *quod si scit* v. 23. unus; *defatiscar.* al. *defetiscar.* tertius; *deficiscar.* & in margine, *defatiscar.* pro *ego* unus habet, *adeo.* vide *Guyet.* Bœclerus.

Quid? qua profectus causa.] *Hæc est narratio simplex.* Donatus.

1. *Quid? qua profect.*] Egregie se explicat οἰκονομία ἐπιτάσεως, dum post duorum adolescentum querelas, senes quoque congressi, suas fortunas lamentantur: ita tamen ut querela utraque, in officium & solatium ex argumenti serie deinceps processura desinat. ut fiat nimirum illud vere οἰκονομικὸν in comœdiis; quod in *Heautontimorumeno* signatur:

— *nam quod potero adjutabo senem,*
Item ut filium meum amico atque æquali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis.
Nos quoque senes est æquum senibus obsequi. Bœclerus.

4. *Non manebat ætas virginis Meam negligentiam.*] Ætas virginis jam nubilis longiorem moram non concedebat. *Mer. Casaubonus.*

6. *Ad me profectam esse ajebant.*] *Ajebant* dissyllabum est, ut stet versus. sunt tamen complures libri, qui versum hunc ea verborum collocatione habent, ut in dimetiendo nihil sit difficultatis, *Ad me esse profectam ajebant.* nos tamen vulgatam sequimur, ut antiquissimam. *Faernus.*

7. *Ubi id audiveras?*] Antiquissimi libri, & multi alii, *audieras.* sed & hoc modo penultima producenda. *Idem.*

9. *Senectus ipsa est morbus.*] *Apollodorus,*

CH. *Quod quidem me factum consilii incertum facit.*
Nam hanc conditionem si cui tulero extrario,
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
Te mihi fidelem esse aque atque egomet sum mihi,
Scibam. ille si me alienus affinem volet,
Tacebit, dum intercedet familiaritas:
Sin spreverit me; plus, quam opus est scito, sciet:
Vereorque, ne uxor aliqua hoc resciscat mea.
Quod si fit, ut me excutiam, atque egrediar domo,
Id restat. nam ego meorum solus sum meus.
DE. *Scio ita esse: & istac mihi res sollicitudini est:*
Neque defetiscar umquam ego experirier,
Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.

dorus, Τὸ ζῆθεῶς ἐστιν αὐτὸ νόσημα. Donatus.

12. *Quod quidem me factum.*] Arbitror ex *quod*, d, elidi, ut brevi remanente ea syllaba, primus pes sit anapæstus. *Faërnus.*

13. *Hanc conditionem si cui tulero.*] Κυριολογία. quia *ferre conditionem alicui* dicimus. *Donatus.*

Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo.] Si natam meam alicui nulla affinitate aut consanguinitate conjuncto, collocavero. *conditio*, conventio quævis: sed interdum de nuptiis, proprie: quod vulgo, *a match.* Mer Casaubonus.

15. *Te mihi fidelem esse aque.*] Mire admixtum ante completam sententiam de extraneo, *Te mihi fidelem esse, &c.* Donatus.

16. *Sciebam: ille si me alienus.*] Ex libro Bembino lego, *scibam:* ita versus sine ulla difficultate procedit. *Faërnus.*

17. *Tacebit, dum intercedat familiaritas.*] Incertum, quando proditum iri se dicat ante, an post nuptias. *Donatus.*

18. *Sin spreverit me.*] Aliquid intervenerit, cur mihi sit offensus. *Mer. Casaubonus.*

Plus, quam opus est scito, sciet.] Tum conscium eum esse hujus arcani, valde mihi nocebit. *Idem.*

19. *Vereorque ne uxor.*] Ad id, quod futurum est, figuram præsagitionis, proposito οἰκονομίας, hoc refertur. *Boecler.*

20. *Ut me excutiam.*] Legitur & excutiat. *Donatus.*

Uti me excutiam.] O. l. s. ut. Faërnus.

Quod si fit, ut me excutiam.] Si quid in me opis aut ingenii sit, id adhibeam, ut mihi de futuro prospiciam. *Mer. Casaubonus.*

21. *Meorum solus sum meus.*] *Apollodorus*, ἐγὼ γὰρ εἰμι τῶν ἐμῶν ἐμὸς μόνος. Donatus.

Nam ego meorum solus sum meus.] Ἐγὼ γὰρ εἰμὶ μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός. Cætera omnis familia, non mihi, sed uxori studet; illius omnes captant benevolentiam. *Mer. Casaubonus.*

23. *Neque defetiscar usque ego experirier.*] Maxima quidem pars librorum ita habet, ut in lectione vulgata. sed Bembinus ita: *Neque adeo defetiscar umquam experirier*, quod stare non potest, nisi τὸ *adeo*, penultima sit dictio hujus versus: quemadmodum & in libro Terentii scripto inveni eam collocatam, & apud Priscianum libro decimo hunc locum citantem. ita etiam Paulus Manutius impressit. nos tamen lectionem libri Bembini, ut antiquissimam maluimus, sustentantes versum, vel elisione r, ex *defetiscar*, vel e, ex *experirier*. Faërnus.

24. *Donec tibi id, quod pollicitus sum, effecero.*] *Virgilius,*
---- Donec me flumine vivo
Abluero. ----
Donatus.

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

GETA *servus.*

Argum. *Tota hac scena est Getæ exultantis, duos sibi senes offerri, quos fallere possit,*
Thes. *Servi voti sui compotes, mire sibi applaudunt.*

GE. *Ego hominem callidiorem vidi neminem,*
Quam Phormionem. venio ad hominem, ut dicerem
Argento opus esse, & id quo pacto fieret.
Vix dum dimidium dixeram, intellexerat:
Gaudebat: me laudabat: quærebat senem:
Diis gratias agebat, tempus sibi dari,
Ubi Phædriæ se ostenderet nihilominus
Amicum esse, quam Antiphoni. hominem ad forum
Jussi operiri: eo me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum. quis est ulterior? attat Phædriæ
Pater venit. sed quid pertimui autem bellua?
An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi dati?
Commodius esse opinor duplici spe utier.
Petam hinc, unde a primo institui. is si dat, sat est:

Si

Senarii. v. 15, MSS. nostri omnes; *ab hoc.* Bœclerus.

2. *Venio ad hominem.*] Venuste repetitum, *hominem.* Donatus.

3. *Argento opus esse.*] In Bembino legitur *argentum:* quod non displicet: antiqui enim, *opus esse*, etiam cum accusativo jungebant. *Faërnus.*

Et id quod pacto fieret.] *Fr. Guyetus* corrigit, *& is quo p. f.* quod eodem sensu accipiendum est, ac si τὸ *id* retineretur. Getæ enim hoc inventum fuisse, monstrat series argumenti. unde antea ipse suo invento gloriabatur: *quæro. salvus est ut opinor.* jam habeo optimam rationem juvandi Phædriæ. & *Phormionem adjutorem* sibi *dari*, subinde petierat. ex quo satis apparet, Getæ attribui commentum, quo Phormio de dote cum senibus deberet transigere. *Bœclerus.*

4. *Vix dum dimidium dixeram, intellexerat.*] Supra, act. 3. sc. 3.

---- *Dictum sapienti sat est.* Mer. Casaubonus.

8. *Amicum esse.*] Impletur, quod ante dictum erat: *solus est homo amico amicus.* quamquam enim in fallendis aliis quæ datur opera, amicitiæ tribui nequeat, nomina tamen & formulas officiosæ amicitiæ imitatur; commonetque homines, quid in veris officiis inter amicos facere par sit. quam est enim egregia hic descriptio prompti animi, & in quovis loco parati? *Bœclerus.*

Ad forum.] Apud forum. Plaut. *Ita mali mœroris montem maximum ad portam modo conspicatus sum.* Mer. Casaubonus.

10. *Quis est ulterior?*] Quis ille præterea? Idem.

11. *Pater venit.*] Ex *pater*, r, debet elidi. *Faërnus.*

13. *Commodius esse opinor duplici spe utier.*] Hunc versum laudat *Priscianus* lib.

Si ab eo nihil fiet, tum hunc adoriar hospitem.

lib. 7. Guyetus expungit, quod nollem factum. *Boeclerus.*

Duplici spe utier.] Duabus anchoris niti. quod vulgo, *Two strings to my bow.* Mer. Casaubonus.

15. *Si ab hoc nihil fiat.*] Liber Bembinus, *si ab eo.* & præterea, & hic liber, & omnes alii, *nihil fiet*, habent. *Faernus.*

Hunc adoriar hospitem.] Astute *hospitem*, de eo qui supervenit: nomen aptum imprudenti rerum, atque alieno ab earum scientia. *Sallustius*, *Vitam sicuti peregrinantes transegere*, *&c.* Donatus.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

ANTIPHO *adolescens.* GETA *servus.* CHREMES *senex.* DEMIPHO *senex.*

Argum. *Geta adoritur senes, & mira fallacia argentum cudit, & minas triginta ab ipsis aufert.* Thes. 1. *Servi astutissimi heros suos fallunt.* 2. *Credulitas sæpe obest.*

AN. *Exspecto, quam mox recipiat huc sese Geta.*
Sed patruum video cum patre adstantem. hei mihi,
Quam timeo, adventus hujus quo impellat patrem.
GE. *Adibo hosce, o noster Chremes!* CH. *salve Geta.*
GE. *Ve-*

Iterum *senarii* sunt. *v.* 1. *MSS.* duo; *expecto quam mox recipiat se Geta.* Argent. *sese.* & alia manu, *huc* addit. *v.* 10. unus, ut ed. alter; *nam hercle ego quoque id mecum agitans sed.* Argent. *nam hercle ego hic quidem cogitans mecum sedulo.* *v.* 11. duo; *ut opinor.* *v.* 16. omnes; *inter nos.* pro *sic*, Argentor. habet *si.* meorum alter omittit. *v.* 25. omnes; *pone.* *v.* 26. Argent. *non capitis ejus agitur.* *v.* 28. duo; *eho dic quid velis.* *v.* 33. Argent. *ut ille est bonus vir.* unus meorum τὸ *ille* omittit. *v.* 35. Argent. *non potest.* *v.* 37. duo; *a primo.* *v.* 38. GE. *quid? nimium.* DE. *quantum?* GE. *quantum lubet.* DE. *dic.* GE. *si q.d.* *v.* 39 & 40. unus; DE. *imo malum hercle. ut nihil pudet. quid dixti adeo ei queso.* GE. *quid filiam si suam v.l.* *v.* 50. & *seq.* Argentoratensis multum diversus est a ceteris; *quo dissolverem quæ debeo etiam si vult nunc dare demipho, quantum ab hac capio* (ita erat prima manu, correct. mutarunt in *cupio.* τὸ *capio* est etiam in altero meorum) *quæ desponsa est, nullam mihi malim uxorem quam istanc dari.* *v.* 58. τὸ *hei* omnes omittunt. *v.* 60. duo; *ancilla.* & mox; *tum autem plus.* *v.* 61. posterius, *opus est*, omnes omittunt. *v.* 62. omnes; *pone sane* Boeclerus.

Expecto, quam mox recipiat huc sese Geta.] *Ad errorem cumulandum, persona Antiphonis interponitur: ut ei adaucto metu amittendæ uxoris, major vis fiat repentinæ lætitiæ.* Donatus.

1. *Expecto quam mox recipiat huc sese Geta.*] Tres antiquissimi libri & Basilicanus non habent, τὸ *huc*, nec Donatus. *Faernus.*

Quam mox recipiat huc sese.] Rediturus sit. Supra, act. 2. sc. 4. quoad *se recipiat.* Mer. Casaubonus.

2. *Sed patruum cum patre video.*] O. l. 8. *Sed patruum video cum patre.* quæ collocatio meliorem efficit numerum. *Faërnus.*

4. *Adibo hosce: o noster Chremes.* CH. *salve Geta.*] Liber Bembinus ita habet, *O salve noster Chreme.* quod si recipimus, oportebit primam hujus versus syllabam præ-

Ge. *Venire ſalvum volup' eſt.* Ch. *credo.* Ge. *quid agitur?*
Ch. *Multa advenienti, ut fit, nova hic compluria.*
Ge. *Ita. de Antiphone audiſtin' quæ facta?* Ch. *omnia.*
Ge. *Tun' dixeras huic? facinus indignum, Chreme,*
Sic circumiri? De. *id cum hoc agebam commodum.*
Ge. *Nam hercle ego quoque id quidem agitans mecum ſedulo,*
Inveni, opinor, remedium huic rei. De. *quid Geta,*
Quod remedium? Ge. *ut abii abs te, fit forte obviam*
Mihi Phormio. Ch. *qui Phormio?* Ge. *is, qui iſtam.* Ch. *ſcio.*
Ge. *Viſum eſt mihi, ut ejus tentarem ſententiam.*
Prendo hominem ſolum: cur non, inquam, Phormio,
Vides, inter vos ſic hæc potius cum bona

Ut

præcedenti applicare. & vel ex *noſter* r, elidere, vel in *Chreme*, poſteriorem corripere. ita etiam numerus erit melior. nam in vulgata lectione duo medii pedes ſinguli ex integris conſtant partibus orationis, quod in ſenariis, & heroicis verſibus vitioſum eſſe, auctor eſt Gellius lib. XVIII. cap. ultimo. *Faërnus.*

5. *Volup' eſt.*] *Hoc volup* nomen eſt, ut *hoc facul*: ſic enim veteres per ἀποκοπὴν loquebantur. *Donatus.*

Ch. *Credo.*] Ita *Faërnus*, ex quo in noſtram editionem irrepſit. nam MSS. noſtri omnes *Chremeti*, non Demiphoni hoc tribuunt. merito. *Bœclerus.*

6. *Compluria.*] Secundum regulam locutus eſt. nam *hoc complure*, & *hæc compluria.* Donatus.

Nova hic compluria.] Sic veteres, quod noſtri dempta ſyllaba *complura* dicunt. Sic *Cato* Originum ſecundo; *Fana hoc loco compluria. Cicero* in Protagora, *Confirmandi genera compluria.* Credo quia veteres *hoc plure*, non *hoc plus* dicebant. *Idem.*

8. *Tun' dixeras huic?*] Vereor, ne nimium exquiſita ſit *Guyeti* interpretatio: *Nonne prædixeras huic deceptum iri a lenonibus?* Bœclerus.

9. *Circumiri.*] Circumveniri, decipi. *Mer. Caſaubonus.*

Commodum.] Commoda æſtimatio eſt temporis * Commodum, tantum quod *Lucilius*: *Quod mihi commodum eſt, aut uda veſtimenta depoſueram.* Donatus.

Cum hoc id agebam commodum.] O. L. *&. id cum hoc a. c.* Faërnus.

10. *Nam hercle ego quoque id quidem mecum agitans ſedulo.*] Soli libri Vaticanus, & Victorianus, & Baſilicanus ita habent; ut in lectione vulgata. at vero omnes alii, & in iis Bembinus, ſine τὸ *quidem*, hoc modo, *Nam hercle ego quoque id agitans mecum ſedulo*; qua lectione admiſſa, non fiet colliſio in, *nam hercle.* Idem.

11. De. *quid Geta?*] Hæc verba Chremeti liber Bembinus aſcribit, duo ſequentia Demiphoni. *Idem.*

13. *Qui Phormio?* Ge. *is qui iſtam.*] Faſtidio Demiphonis heri, aptavit ſervus hanc ἀποσιώπησιν. vultu adjuvatur oratio. *Bœclerus.*

Is qui iſtam.] Ἀποσιώπησις tertia. deeſt *obtruſit nobis*, aut, *defendit*, aut quid tale. *Donatus.*

Is, qui iſtanc.] Nobis obtruſit, ſcilicet vel tale quid. Ita dicturus, dum aliquamdiu quaſi præ indignatione ſubſiſtit, a Demiphone, de remedio audire feſtinante prævenitur. *Mer. Caſaub.*

16. *Inter vos ſic hæc potius &c.*] *Eugraphius* quoque legit *nos*, ut ex MSS. ſupra attulimus. ita enim explicat: *Vide potius ut hæc cum bona gratia componamus non mala, per injuriam atque litem.* Bœclerus.

17. *Quam*

Ut componantur gratia, quam cum mala?
Herus liberalis est, & fugitans litium:
Nam ceteri quidem hercle amici omnes modo
Uno ore auctores fuere, ut præcipitem hanc daret.
AN. *Quid hic cœptat? aut quo evadet hodie?* GE. *an legib'*
Daturum pœnas dices, si illam ejecerit?
Jam id exploratum est. heia, sudabis satis,
Si cum illo inceptas homine: ea eloquentia est.
Verum pone esse victum eum: at tandem tamen
Non capitis ejus res agitur, sed pecunia.
Postquam hominem his verbis sentio mollirier,
Soli sumus nunc hic, inquam: eho quid vis dari
Tibi in manum, ut herus his desistat litibus;

Hæc

17. *Quam cum mala?*] I. e. vi & ingratiis, ut apud Plaut. sæpius. verbum autem *gratia* esse τῶ μέσων non inde (quod quidam volunt) bene colligitur, quod *mala gratia* reperiatur hic; nisi etiam *malitia*, & *mœstitia* (ut alia omittam plurima) ejusdem sint ob eandem causam generis, cum *mala malitia*, & *mala mœstitia* sint apud Plautum. Sed neque illud arguit, quod *gratiam referre* dicatur interdum pro, malum malo rependere; quod ita dicitur, ut cum nebulonem & improbum, *bonum virum* indigitamus. *Mer. Casaubonus.*

18. *Fugitans litium*] Genitivo casui vim nominis habet *fugitans* junctum: accusativo, vim tantum participii. *Donatus.*

Fugitans litium] Quasi quod vult in domino facere, id jam in eo esse dicit: præparans hominem ad contemptum pecuniæ, quæ poscetur statim. *Idem.*

20 *Ut præcipitem hanc daret.*] Phanium scil. domo contumeliose proturbaret. *Mer. Casaubonus.*

24. *Ea eloquentia est.*] Quæ in judiciis præstare solet innocentiæ: ut in Aristidis vita observat Corn. Nepos. *Mer. Casaubonus.*

25. *Verum pone esse victum eum.*] Idem liber *pone*; quasi diceret, concedo. *Faërnus.*

Verum pone esse victum eum.] *Faërnus* ex libro *Bembino* reposuit, *pone.* Sed sequendus est omnino consensus codicum, & consuetudo loquendi. *Eugraphius* quoque non aliter legit.

Ceterum de difficultate injuriæ vindicandæ in potentiores, qui hic tangitur locus, illustrandus est philosophia *Aristotelis* 1. *Rhet.* ubi ostendit: facilius injuriam inferre, qui sperant se vel evasuros legum pœnas, vel certe minores eas credunt, præ commodo aut voluptate, ex suo facto speratis: tum eos, qui eloquentia præstant, usu fori. οἱ τοιοῦτοι γὰρ οἴονται δυνατοὶ εἶναι μάλιστα ἀζήμιοι ἀδικεῖν. Bœclerus.

Non capitis ejus res agitur, sed pecuniæ.] In scandendo versu, *ejus* monosyllabum est; quæ licentia vitaretur si legeretur, ut in contextu libri Victoriani: *Non capitis ejus agitur, sed pecunia.* aut ut in Bembino, *non capis.* quod forte procedit pro *capitis*, sicut antiqui, *lapis* dixerunt in genitivo. *Faërnus.*

28. *Soli sumus nunc inquam: eho dic quid velis dari.*] In o. l. s. *nunc hic inquam* legitur; in aliquibus non est verbum, *dic*, inter quos est Bembinus, qui etiam pro *velis*, *vis* habet, ut versus exposcit. ita legendum: *Soli sumus nunc hic, inquam; eho, quid vis dari* Idem.

Quid vis dari Tibi in manum.] *Argenti*; ut apud Plaut. *præsentarii*. Mer. Casaubonus.

29. *Dari tibi in manum.*] Datur ei in manum, qui furtum accipit sine arbitro,

Hac hinc facessat, tu molestus ne sies.
AN. *Satin' illi dii sunt propitii?* GE. *nam sat scio,*
Si tu aliquam partem æqui bonique dixeris,
Ut est ille bonus vir, tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. DE. *quis te istæc jussit loqui?*
CH. *Immo non potuit melius pervenirier*
Eo, quo nos volumus. AN. *occidi.* CH. *perge eloqui.*
GE. *At primo homo insanibat.* CH. *cedo, quid postulat?*
GE. *Quid? nimium: quantum libuit.* CH. *dic.* GE. *si quis daret*
Talentum magnum. CH. *immo malum hercle. ut nihil pudet?*
GE. *Quod dixi adeo ei: quæso, quid si filiam*
Suam unicam locaret? parvi rettulit
Non suscepisse: inventa est, quæ dotem petat.
Ut ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias,
Hæc denique ejus fuit postrema oratio:

Ego,

bitro, aut interprete: ut prævaricator, aut judex corruptus. *Donatus.*

30. *Hac hinc facessat.*] Pro, *hinc se faciat*, id est, abeat: *huc se faciat*, huc accedat, significat. *Idem.*

Hac hinc facessat.] Pro *cedat*, alias *faciat*. Ergo duas res significat hoc unum verbum. An *hinc facessat*, proverbialiter, quasi *hinc faciat*. *Plautus*; *Argentum hinc facite*. *Huc te fac* dicitur, pro, *huc accede*. Idem.

31. *Satin' illi dii sunt propitii.*] Antipho ignarus consiliorum Phormionis, putat eum insanire, qui de dimittenda sua uxore verba faciat. An dii, inquit, irati mentem illi ademerunt? *Mer. Casaubonus.*

32. *Aliquam partem.*] Et si non totum, vel aliquam partem. *Donatus.*

33. *Ut ille est bonus vir.*] O. l. s. habent: *ut est ille*: in dimetiendo versu ex *est*, s, elidetur; ut in prima sede sit anapæstus. *Faërnus.*

Tria non commutabitis verba hodie inter vos.] Sic dicebant, jurgium significantes. Proprie *verba commutare* est, quod *altercari* dicimus. *Donatus.*

37. *At primo.*] Omnino legi debet, *a primo*. quod & *MSS.* nostri habent, & ex editionibus *Faërni*, *Lindenbrogii*, aliæ. *Bœclerus.*

At primo homo insanibat.] Pro, insaniebat: antique: ut, *custodibat*, & id genus plura. *Mer. Casaubonus.*

38. *Quid? nimium: quantum libuit.*] Apud quosdam diversæ personæ cum verbis singulis. *Donatus.*

Quid? nimium quantum libuit.] *Guyeti* distinctionem confirmant MSS. codices: & *Donatus* agnoscit jam olim variam fuisse personarum distinctionem. *Bœclerus.*

39. *Talentum magnum.*] Quod minis 80 (singulæ autem minæ, drachmas 100 continebant) constabat: nostræ autem (ut vulgo subducunt) monetæ, 250 lib. conficiebat: cum minus talentum, (quod vulgo *talentum* simpliciter; & *talentum Atticum*: quanquam utrumque esset Atticum) 60 minis constaret; quod est de nostra, 187 lib. 10 Sol. *Mer. Casaubonus.*

41. *Parvi retulit.*] Nihil interfuit: vel parum interfuit, id est, nihil profuit. *Donatus.*

42. *Non suscepisse: inventa est quæ dotem petat.*] In Græca fabula senex hoc dicit, Quid interest me non suscepisse filiam, si modo dos dabitur alienæ? *Donatus.*

Non

Ego, inquit, jam a principio amici filiam,
Ita ut æquum fuerat, volui uxorem ducere.
Nam mihi veniebat in mentem ejus incommodum,
In servitutem pauperem ad ditem dari:
Sed mihi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,
Aliquantulum quæ adferret, qui dissolverem
Quæ debeo. & etiam nunc, si vult Demipho
Dare, quantum ab hac accipio, quæ sponsa est mihi,
Nullam mihi malim, quam istanc uxorem dari.
AN. *Utrum stultitia facere ego hunc, an malitia*
Dicam, scientem, an imprudentem, incertus sum.
DE. *Quid, si animam debet?* GE. *ager oppositus est pignori*
Ob decem minas, inquit. DE. *age, age, jam ducat: dabo.*
GE. *Ædiculæ item sunt ob decem alias.* DE. *hoi, hui,*

Nimium

Non suscepisse.] Non genuisse, non habuisse. *Mer. Casaubonus.*

48. *In servitutem pauperem ad ditem dari.*] Hoc Plauto est, *ab asinis ad boves transcendere:* qui istius conjunctionis incommoda festive enarrat in *Aulularia: Venit hoc mihi in mentem, Megadore, te esse hominem divitem, factiosum; me item esse hominem pauperum pauperrimum: Nunc si filiam locassim meam tibi, &c.* Et nescio an ad conjunctionis istius inæqualitatem melius exprimendam, anomala verborum constructione sponte poëta usus sit: *ad ditem*, pro *diti*. cujus tamen alibi quoque reperiuntur exempla; ut in Plauto, *ad herum nuntiare*; & alibi. *Idem.*

49. *Sed mihi.*] Παρένθεσις prima. *Donatus.*

Sed mihi opus erat.] Indictio doli est. nam antequam petat, petendi causam ingerit. *Idem.*

Fabuler.] Narrem. & hinc *fabula*, pro vera narratione interdum. *Mer. Casaubonus.*

50. *Quæ adferret, qui dissolverem.*] Quia, si opum causa habendarum dotatam quæreret, minor esset necessitas captandæ opulentioris. Æs alienum addidit, cui rei nihil opponi potest. *Donatus.*

52. *Ab hac accipio quæ sponsa est mihi.*] Mire *accipio:* non *accepturus sum.* Et definitivum modum ponit, ne de summa dotis supersit disputatio. *Idem.*

54. *Utrum stultitia facere.*] Παράλληλον tertium. hoc idem enim valet, *utrum*, quod *an.* Idem.

55. *Scientem, an imprudentem.*] Ἀντίθετον secundum. nam scienti imprudentem reddidit. *Idem.*

56. *Quid si animam debet?*] Græcum proverbium, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει. Idem.

Ager oppositus est pignori ob decem minas.] Astute non protinus *triginta minas* dixit, sed paulatim colligit, ut partibus congestis in summa senex minus gravetur. nam si semel diceret, deterreret parcissimum senem. Denique auditis decem minis, statim respondet *dabo.* conceduntur ab alio decem. de reliquis superest dubitatio; nam difficilis est ad dandum. *Idem.*

57. *Age, age, jam ducat, dabo.*] Hominem avarum & concitatioris animi, paulatim & ἐκ περιαγωγῆς ad perficiendum consilium comicum poëta inducit, eo usque, quo patiebatur ingenium. ante (*act. 2. sc. 3. v. 63.*) obtulerat *quinque minas.* nunc decem. nec ultra processurus est. itaque Chremes supplet quæ restabant, & his decem Demiphonis, viginti addit ipse, quot nimirum debebant confici. *Boeclerus.*

58. DE. *Hei, hui.*] Liber Bembinus, *ei, ei*, quam lectionem sequimur. *Fairnus.*

60. Tum

Nimium est. CH. *ne clama: petito hasce a me decem.*
GE. *Uxori emenda ancillula est: tum pluscula*
Supellectile opus est: opus est sumptu ad nuptias:
His rebus sane pone, inquit, decem minas.
DE. *Sexcentas proinde scribito jam mihi dicas:*
Nihil do. impuratus me ille ut etiam irrideat?
CH. *Quaeso, ego dabo, quiesce: tu modo filius*
Fac ut illam ducat, nos quam volumus. AN. *hei mihi:*
Geta occidisti me tuis fallaciis.
CH. *Mea causa ejicitur: me hoc est aequum amittere.*
GE. *Quantum potes, me certiorem, inquit, face:*
Si illam dant, hanc ut mittam: ne incertus siem.
Nam illi mihi dotem jam constituerunt dare.
CH. *Jam accipiat: illis repudium renuntiet:*
Hanc ducat. DE. *quae quidem illi res vertat male.*

CH. *Op-*

60. *Tum autem pluscula supellectile opus est.*] Tò *autem*, nullus habet liber scriptus, nec Priscianus hunc locum citans: sed nec versus admittit. *Faërnus.*

61. *Sumptu ad nuptias.*] *Opus est*, subauditur. *Donatus.*

62. *Pone sane, inquit, decem minas.*] Bene, *sane*: quasi plus quiddam exigat, sed hoc contentus sit. *Idem.*

63. *Sexcentas proinde scribito jam mihi dicas.*] Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis nam *Apollodorus μυρίας* dixit, pro multis. Et ut apud Graecos *μύρια*, ita apud nos *sexcenta*, dicere pro multis, usitatum est. *Cicero, Sexcenta possum decreta proferre.* Idem.

Sexcentas proinde potius scribito jam mihi dicas] Nec in libro Bembino, nec in Victoriano, nec etiam in quibusdam libris scriptis Donati est, τὸ *potius*: quod & versui incommodum est. & praeterea in omnibus antiquissimis scriptum est *sescentas* per, s. *Faërnus.*

Dicas] Supra act. 1. sc. 2. *Mer. Casaubonus.*

65. *Quaeso ego dabo. quiesce.*] Semper poëta morum ὑπερβολὴν comparatione moderatioris instituti temperat: iracundo, placidum; timido constantem componens. idque, non tantum varietatis causa, sed etiam ad argumentum & exitum fabulae aptando ista, quasi ita necesse foret, aut certe peropportunum. Demipho & Chremes hic conferuntur, ut in Andria Simo & Chremes. *Boeclerus.*

68. *Mea causa ejicitur. me hoc aequum est amittere.*] Ratio cur ipse viginti dare debeat minas, dante Demiphone decem. *Donatus.*

Aequum est amittere.] Ex o. l. s. & Donato ita colloca, *est aequum.* Faërnus.

69. *Quantum potes, me certiorem.*] Festinat Geta: scit enim dixisse lenonem, *Mea lege utar, ut potior sit, qui prior ad dandum est.* Donatus.

Quantum potes.] Liber Bembinus, *potest*: quae duae sunt partes orationis, *pote*, & *est.* ut sit sensus, tam celeriter quantum pote est me certiorem fac. *Faërnus.*

Quantum potest.] Al. *Quantum potes.* quod idem est. id est, celerrime, quamprimum. Utriusque exempla in Plauto passim. *Mer. Casaubonus.*

70. *Hanc ut omittam.*] Bembinus, & aliqui alii libri, *mittam.* Faërnus.

72. *Jam accipiet.*] Omnes fere libri: *jam accipiat.* ita & Bembinus & Victorianus & Basilicanus. *Idem.*

Illis.] Nuptiis scil. *Mer. Casaubonus.*

73. *Quae quidem illi res vertat male.*] Non desinit poëta ostendere avaritiam

CH. *Opportune adeo nunc mecum argentum attuli,*
Fructum, quem Lemni uxoris reddunt prædia:
Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.

Demiphonis, qui nec ideo libenter fert dari aliquid Phormioni, quia sic commodum ei est. *Virgilius*,

Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hædos. Donatus.

74. *Argentum mecum adtuli.*] Comicum, argentum præsto est. & causa additur cur præsto, & unde sit simul iracundiæ uxoris, & jurgio præparatur locus. *Idem.*

Nunc argentum mecum attuli.] Numero meliore collocantur hæc verba in aliquot libris scriptis, & Donato: *nunc mecum argentum a.* at in Bembino, *argentum nunc mecum a.* licet deinde annotata sit inversio. *Faërnus.*

75. *Fructum quem Lemni, &c.*] Et *Lemni*, & *Lemno* legitur. *Donatus.*

Reddunt prædia.] Σχῆμα ἐπεξήγησις. Et proprie de fructu, *reddunt.* Idem.

76. *Id sumam.*] Non fructum, sed argentum. *Idem.*

Id sumam] Impendam, unde & *sumptus* dictus. *Idem.*

Id sumam.] Sic & Donatus, sed liber Bembinus, *inde sumam.* prima autem hujus versus syllaba præcedentis fini applicabitur. *Faërnus.*

Uxori, tibi opus esse, dixero] Bene *esse*, non *fuisse*: ne jam repetendum videretur. *Donatus.*

Opus esse, dixero.] Adjunctivum, pro pronuntiativo. ut in Eunucho, *Perculerit jam tu me.* Idem.

Tibi opus esse.] Tibi commodatum esse. *Mer. Casaubonus.*

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

ANTIPHO *adolescens.* GETA *servus.*

Argum. *Objurgat Antipho Getam, cujus opera se in periculum venisse putat, ne uxore excidat. idem ab eodem placatur.* Thes. *Irridentur superstitiosi divinatores & barioli.*

AN. G*eta.* GE. *hem.* AN. *quid egisti?* GE. *emunxi argento senes.*
AN. *Satin' id est?* GE. *nescio hercle: tantum jussus sum.*
AN. *Eho*

Senarii sunt. *v.* 8. post hunc versum, unus e MSS meis addit: *qui te ad scopulum e tranquillo auferat.* Argentoratensis in margine eadem verba exhibet. *v.* 9. duo: *utile.* Argent. *utibile.* *v.* 16. Argent. *loquendo.* *v.* 20. idem omittit τὸ *quidem.* *v.* 23. duo: *rogitas.* *v.* 28. duo: *autem* pro *aliquid.* *v.* 31. duo: *abi & dic.* Boeclerus.

1. *Emunxi argento senes*] Mire, quum e contrario dicatur *emunctus homo*, elegans & facetus: ut *Horatius* de *Lucilio*, *Emunctæ naris*, inquit. *Donatus.*

2. *Satin' id est.*] Hoc est, id ne tibi videtur satis esse ad miserias meas? An quasi εἰρωνικῶς dicit, ut dicere solemus *Bene habet nunc:* aut *Fecisti certe quod debuisti.* Ideo autem subambigue locutus est, ut nequaquam posset aliter interpretari a Geta, qui respondebit, *Nescio hercle, tantum jussus sum.* Idem.

Tantum jussus sum.] Ludit in ambiguitate interrogationis. Dixerat Ant. *Satin' id est.* i. e. hoc sufficit tibi, quod Phædriæ prospexeris? nulla tibi mei cura? Respondet autem Geta quasi id voluisset Antipho, *Satin' est id.* i. An tanto argento senes emunxisti, quantum Phæ-

AN. Eho verbero, aliud mihi respondes, ac rogo?
GE. Quid ergo narras? AN. quid ego narrem? opera tua
Ad restim mihi quidem res rediit planissime.
Ut te quidem omnes dii deaque, superi, inferi,
Malis exemplis perdant. hem, si quid velis,
Huic mandes, quod quidem recte curatum velis.
Quid minus utibile fuit quam hoc ulcus tangere,
Aut nominare uxorem? injecta est spes patri
Posse illam extrudi. cedo nunc porro, Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? GE. non enim ducet. AN. novi. ceterum,
Cum argentum repetent, nostra causa scilicet
In nervum potius ibit. GE. nihil est, Antipho,

Quin

Phædriæ satis erit? ideo dicit, An satis sit, nescio: sed quantum jussus sum providere, tantum me providisse scio. *Mer. Casaubonus*

5. *Ad restim mihi quidem res rediit.*] Hunc versum *Priscianus lib. 7.* tanquam ex *Eunucho* citat. *Boeclerus.*

Ad restim.] Ad suspendium. *Mer. Casaubonus.*

8. *Huic mandes &c.*] Vide *Guyetum*, qui varias lectiones hujus loci collegit. nos illud, *qui te ad scopulum e tranquillo auferat*, omisimus, ratione non levi ducti: adde *Georg. Fabric.* Boeclerus.

Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.] Alii: *Huic mandes, quod quidem recte curatum velis, Qui te ad scopulum, &c.* quæ verba, *quod quidem recte curatum v.* glossema videntur esse priorum illorum, *Si quid velis*: ut merito absint a melioribus editionibus. *M. Casaubonus.*

Qui te ad scopulum e tranquillo inferat.] Hic versus nec est in libro Bembino, nec in Victoriano, nec Basilicano, nec exponitur a Donato, nec sane multum momenti ad sensum affert. & præterea inusitati, aut certe admodum rari generis est, quippe trochaicus dimeter hypercatalecticus: quibus omnibus adducti sumus, ut eum ex libro nostro deleremus: ut & Robertus Stephanus ante nos fecit. eum tamen versum omnes alii habent libri scripti, sed ita ut verba præcedentia, id est, *Quod quidem recte curatum velis*, aut non habeant, aut fere addita extra contextum habeant. in omnibus contextus hic fere sit: *Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.* hoc item modo versus esset senarius, sed nos antiquissimam lectionem sequimur. *Faërnus.*

9. *Quid minus utile fuit, quam hoc ulcus tangere.*] Vide Erasm. Cic. *Quicquid horum attigeris, ulcus est.* Mer. Casaubonus.

Ulcus tangere.] Proverbiale: non εἰρωνικῶς dixit. *Donatus.*

14. *Nostra causa in nervum potius ibit.*] In *Chrestomathia* diximus, sola comparatione loci alterius, *Guyetum* defendi, quod hic quoque elegit illam significationem, qua *in nervum erumpere res*, aut levius, *ire* diceretur. Non peccabit tamen, si quis cum *Scaligero*, *Nannio* & aliis, velit accipere εἰρωνικῶς: *nostra causa scilicet in nervum potius ibit*, i. e. in vincula se duci potius patietur, quam nos prodet. i. e. cum repetent argentum, potius nos prodet, quam in nervum compingi se, quod iis qui solvendo non erant, usu veniebat, patietur. vide etiam *Joh. Weitz.* Boeclerus.

15. *In nervum potius ibit.*] Decipiet. a proverbio tracto a sagittariis: quum vis conatusque tendentes arcum, non in volatum teli, sed in ruptionem nervi expetatur. *Donatus.*

Quin male narrando poßit depravarier.
Tu id quod boni est excerpis; dicis quod mali est.
Audi nunc contra jam. si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais. concedo tibi.
Spatium quidem tandem apparandis nuptiis,
Vocandi, sacrificandi, dabitur paululum.
Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt.
Id ille istis reddet. AN. *quamobrem? aut quid dicet?* GE. *rogas?*
Quot res post illa, monstra evenerunt mihi!
Introiit in ædes ater alienus canis:
Anguis per impluvium decidit de tegulis:
Gallina cecinit: interdixit hariolus:
Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi

Negoti

In nervum potius ibit.] Vide supra, act. 2. sc. 1. Sunt tamen viri docti, qui ad vincula nexorum (nam qui solvendo non erant, vincti creditoribus tradebantur, ut, quod pecunia non poterant, opera satisfacerent; & *nexi* vocabantur) respici censeant: quæ vincula, *nervus* vocata. *Mer. Casaubonus.*

17. *Tu id quod boni est excerpis.*] Honeste *excerpis* dixit. & attende, quemadmodum dicat, *excerpi bona*, quibus non utatur. *Donatus.*

Tu id quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.] Hoc est quod Epictetus Enchirid. c. 65. egregie docet, rem quamque duas habere ansas: alteram φορητὴν, quæ facit ut nihil non tolerabile videatur: alteram ἀφόρητον, qua quicquid accidit præter mentem, fit intolerabile. *Excerpis* autem hic, pro *demis*, aufers: quod non sine causa notari vult D. cum Græci in hac ipsa re τῷ ἐκλογίζεσθαι plane aliter utantur. *Mer. Casaubonus.*

21. *Sacrificandi.*] Neque enim nuptiæ sine sacrificio: aut saltem sine aliqua precum & votorum solemnitate. Ad. act. 4. sc. 5.

Abi domum, & Deos comprecare, ut uxorem accersas.

vide ibi. *Mer. Casaubonus.*

22. *Interea amici quod polliciti sunt argentum dabunt.*] Ex auctoritate libri Bembini, & Victoriani, versusque ratione delentes dictionem *argentum*, legimus, *quod polliciti sunt, dabunt.* Faërnus.

23. *Id istis reddet.*] Idem liber *inde iste.* Vaticanus, & Victorianus, Basilicanus, *Id ille istis.* nobis placet antiquior lectio. *Idem.*

24. *Quot res, post illa, monstra evenerunt mihi.*] Egregius locus, quo superstitio circa omnia & religiones, vel observandas, vel ementiendas κωμῳδεῖται. quod *Donatus* etiam notat. de ipsis omnibus vide *Lindenbrogium.* Boeclerus.

Post illa monstra.] Omina, prodigia, qualia (ut erat illorum superstitio) quæ mox postea recensentur. *Mer. Casaubonus.*

27. *Gallina cecinit.*] Observatum est, in qua domo gallina canat, superiorem marito esse uxorem. *Donatus.*

Interdixit hariolus.] *Hariolus* est; qui divina mente vaticinatur. Dictus *hariolus*, quasi *fariolus*, a fatis & a fando. quum *F* pro *H*, & item *H* pro *F*, in multis locutionibus ponatur. An quod miratur aspirationem in exhalando? nam halitu solent excludere velut mortalem animam, ut divinam recipiant. unde & vocem ejusmodi dabant, quæ est *ee:* quod *ee* sonus exhalandi vim præstat. *Idem.*

28. *Haruspex vetuit.*] *Haruspex*, ab *haruga*

Negoti incipere: quæ causa est justissima.
Hæc fient. AN. *ut modo fiant.* GE. *fient: me vide.*
Pater exit; abi, dic esse argentum Phædriæ.

haruga nominatur. nam *haruga* dicitur hostia, ab hara in qua concluditur & servatur. *hara* autem est, in qua pecora includuntur. *Plautus, Rusticus, hircus, hara*; Mostellaria. *Donatus.*

Ante brumam.] Arte irrisit homines *Terentius*, quibus religio fit aggredi negotium aliquod diebus decrescentibus. *Idem.*

Ante brumam.] Quod ante brumam dies decrescere incipiant. *Idem.*

Aruspex vetuit ante brumam aliquid novi Negoti incipere.] Antiquissimi libri non habent τὸ *aliquid:* sed loco ejus, *autem.* quod si admiserimus, *incipere* nomen erit: ut, *scire tuum.* quasi diceret, Aruspex vetuit inceptionem novi negotii. *Faërnus.*

30. *Fient: me vide.*] Respice, id est, vultus mei fiduciam gere: siquidem quia nullum periculum est. Sic Græci, nam aliter Latini. *Donatus.*

Me vide.] Quia in jure promittit, & interponit suam fidem: quod nos dicimus, *me habes.* Idem.

Vide.] Respice. *Idem.*

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

DEMIPHO *senex.* GETA *servus.* CHREMES *senex.*

Argum. *Colloquuntur senes de tradendo Phormioni argento. Chremes Demiphonem instigat, ut argentum solvere festinet.* Thes. 1. *Prudentia quæ in loco non est, stultitia est.* 2. *In recte facto etiam famæ publicæ habenda est ratio.* 3. *Mulier mulieri magis congruit.*

DE. *Quietus esto inquam: ego curabo ne quid verborum duint.*
Hoc temere nunquam amittam ego a me, quin mihi testes adhibeam
Cum dem: & quam ob rem dem, commemorabo. GE. *ut cautus est, ubi nihil opus est.*

CH. *At-*

O*ctonariis Iambicis* constat. v. 1. unus meorum; *ne quid dicat.* alter, ut edid. Argent. *ne quid verborum dicat.* v. 2. unus; *quin testes adhibeam.* Argent. *quin testes ego adhibeam.* uterque, *cum dem.* v. 5. omnes; *nam si altera illa.* v. 8. unus; *dicat hanc dare nos Ph.* Argent. *dicat eandem.* v. 10. Argent. *degressos.* duo; *egressos.* v. 13. omnes; *hoc.* Bœclerus.

1. *Quietus esto, inquam: Ego curabo.*] *Quietus*, id est, securus, ab eo quod præcedit, id quod sequitur. *Donatus.*

Ne quid verborum duint.] Lego, *duit:* de solo enim Phormione est sermo, ut ex insequentibus patet. est hæc lectio omnium antiquissimorum librorum. *Faërnus.*

Ne quid verborum duit.] Ne verba det nobis, & argento emungat. *Mer. Casaubonus.*

2. *Hoc.*] Argentum. *Idem.*

Amittam.] Dimittam. *Idem.*

2 & 3 Formula cautionis in numeranda pecunia debita; adhibitis testibus; expressa causa. *Bœclerus.*

3. *Ut cautus est, ubi nihil opus est?*]

 Con-

CH. *Atque ita opus facto est. at matura, dum libido eadem hæc manet.*
Nam si altera illac magis instabit, forsitan nos rejiciat.
GE. *Rem ipsam putasti.* DE. *duc me ad eum ergo.* GE. *non moror.* CH. *ubi hoc egeris,*
Transito ad uxorem meam, ut conveniat hanc prius quam hinc abeat.
Dicat, eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat:
Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior:
Nos nostro officio nihil digressos esse: quantum is voluerit,
Datum esse dotis. DE. *quid tua, malum, id refert?* CH. *magni Demipho.*
DE. *Non satis est, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?*

CH. *Volo*

Consulit, inquit, quemadmodum detur, ubi omnino dare non debuerit: siquidem argentum Phædriæ detur sub nomine Phormionis. *Donatus.*

4. *At matura.*] Omnes fere, & in iis antiqui libri, *& matura*. Faërnus.

Dum libido eadem hac manet.] Bene *libidinem* posuit pro voluntate hominis incerti ac levis. *Donatus.*

Libido.] Voluntas. *Mer. Casaubonus.*

5. *Forsitan nos rejiciat.*] Mulierem scilicet. An vere *nos*, id est, negotium nostrum & conditionem? *Donatus.*

Forsitan nos rejiciat.] *Nos rejiciat.* mulierem scil. quam nos illi destinamus. *Mer. Casaubonus.*

6. *Rem ipsam putasti.*] Pro disputasti modo. *Donatus.*

Rem ipsam putasti.] Rem acute tetigisti. *Mer. Casaubonus.*

7. *Transito ad uxorem.*] Addo pronomem, *meam*, ex o. l. s. ita etiam octonarii exigente ratione: in fine vero hujus versus lego, *abit* ex eadem versus ratione, & tribus antiquissimis libris. *Faërnus.*

8. *Ne succenseat.*] Ordo: Ne succenseat dare nos eam Ph. nuptum. vel, *Dicat eam dare non Ph. nuptum: ne succ.* M. Casaubonus.

10. *Nos nostro officio nihil egressos.*] Aliqui libri pro *egressos*, habent, *digressos.* & in iis est Victorianus & Bembinus, qui etiam pro *nihil*, vel *nil*, quod in aliquibus est, habet *non*. ita legimus, *Nos nostro officio non digressos*; utroque tamen modo stat versus. *Faërnus.*

11. *Quid tua, malum id refert?*] *Malum*, interjectio. & est ordo, Quid tua id refert? *Donatus.*

Quid tua malum id refert?] Arbitror in dimetiendo hoc versu, qui est octonarius iambicus, ut ceteri, pronomen *tua*, posteriorem corripere, quod posse fieri Donatus videtur innuere, cum dicit, *Et quare quomodo dicatur, quid mea? quid tua? an deest, ad, ut sit ad mea, aut ad tua.* ex quibus Donati verbis videre licet, existimare eum in accusativo casu efferri posse hanc dictionem. ita in quarta sede esset tribrachus. *Faërnus.*

Magni, Demipho.] Nota, responsum contra *quid refert*, non ad *quid* relatum. Et quære quomodo dicatur, *Quid mea, quid tua?* An deest *ad*: ut sit, *ad mea*, aut *ad tua*? Donatus.

12. *Non sat tuum officium fecisse, si non id fama approbat.*] In libro Bembino, & Victoriano legitur hoc modo, *non satis est tuum te officium fecisse.* sed hoc modo versus impeditus esset: nisi forte elidas ex *fecisse* unum *s*, aut collocationem hanc sequare, quæ in aliquibus libris scriptis est: *id si non fama adprobat.* Faërnus.

Non

CH. *Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam prædicet.*

DE. *Idem ego istuc facere possum.* CH. *mulier mulieri magis congruit.*

DE. *Rogabo.* CH. *ubi illas nunc ego reperire possim, cogito.*

Non sat, tuum te officium fecisse, si non id fama approbat?] Sen. *Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio*, & mox *quis enim placere potest populo, cui placeat virtus.* M. Casaubonus.

13. *Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ejectam prædicet.*] Ex *ipsius*, *s*, elidetur, ut in secunda sede sit dactylus vel tribrachus. nam utrumque potest esse. *ejectam* vero in duas syllabas contrahetur: ut sit in sexta spondeus. *Faërnus.*

14. *Mulier mulieri magis congruet.*] In libro Bembino est, *convenit*: in Basilicano, *congruet*: in ceteris omnibus, *congruit* Idem.

15. *Illas reperire.*] Filiam & uxorem. *Donatus.*

Ubi nunc illas ergo.] In nullo libro scripto invenias hanc lectionem, sed fere in omnibus, *Ubi ego illas nunc.* in Bembino tantum, *Ubi illas nunc ego.* ut & versus exposcit. *Faërnus.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

SOPHRONA *nutrix.* CHREMES *senex.*

Argum. *Hac scena Sophronæ nutricis & Chremetis, qui Stilphonem se nominarat, mutua continetur agnitio. Deinde ex eadem intelligit, filiam suam Phanium Antiphoni nuptam esse: ob cujus eventum inexspectatum ingenti gaudio afficitur: cavet tamen ne uxor hoc rescifcat.* Thes. 1. *Egestas & orbitas sæpe multa suadent.* 2. *Ægritudinem sæpe mors consequitur.* 3. *Res insperata eveniens lætitiam parit.*

SO. *Quid agam? quem mihi amicum inveniam misera? aut quo consilia hæc referam?*

Aut

Satura est, quam non uno modo dimetiuntur eruditi. Quidam enim ex *Trochaicis octonariis & septenariis*, intermedio *dimetro* constituunt: alii *Iambicos* miscent, eosque pauciores, aut plures. v. 1. *MSS.* nostri omnes: *aut cui consilia hæc ref.* v. 2. duo; *aut unde mihi auxilium petam.* v. 10. omnes; *dum eam q. l.* v. 11. unus; *nihil sit quod vertar.* alter; *nihil quod verear.* Argent. *nihil sit quod verear.* mox omnes: *ea ipsa est colloquar.* v. 15. duo; *non es obsecro* Argent. *non obsecro is es.* v. 16 omnes; *est* pro *st.* v. 21. omnes; *quid tibi rei est.* v. 24. unus; *sine nostra cura hæc sola fecit.* Boeclerus.

1. *Aut cui consilia.*] In eodem libro, *aut quo consilia*, versus autem hos ita ordinamus, ut sint trochaici, primus quidem tetrameter acatalecticus, quemadmodum & tertius, & quartus hujus scenæ: secundus vero demptis duabus dictionibus *nunc* & *mihi*, quæ non sunt in libro Bembino, nec in multis aliis, dimeter catalecticus, hoc modo:

Quid agam? quem mihi amicum inveniam misera? aut quo consilia hæc referam?

Aut unde auxilium petam?

Basilicanus & Victorianus, *aut unde mihi auxilium petam?* Faërnus.

Quo hæc consilia referam.] Nimirum, cum video consilia nostra, quæ cepimus de collocanda Antiphoni Phanio, in

Aut unde auxilium petam?

Nam vereor, hera ne ob meum suasum indigne injuria adficiatur.

Ita patrem adolescentis facta hac tolerare audio violenter.

CH. *Nam quæ hac anus est exanimata, a fratre quæ egressa est meo?*

SO. *Quod ut facerem egestas me impulit; cum scirem infirmas nuptias*

Hasce esse; ut id consulerem, interea vita ut in tuto foret.

CH. *Certe edepol, nisi me animus fallit, aut parum prospiciunt oculi,*

Meæ nutricem gnatæ video. SO. *neque ille investigatur.* CH. *quid agam?*

SO. *Qui est ejus pater.* CH. *adeo an maneo, dum ea quæ loquitur, magis cognosco?*

SO. *Quod si eum nunc reperire possim, nihil est, quod verear.* CH. *ea est ipsa,*

Collo-

in nervum erumpere, eo quod redux pater adolescentis tam ægre fert, & disturbare hoc matrimonium volet. *infirmas* enim veretur *has nuptias*, ut v. 6. loquitur *Bœclerus*.

3. *Hera.*] *Phanium* scil. *Mer. Casaubonus.*

Indigne injuria afficiatur.] Idem liber Bembinus & aliqui alii, *indigna*, habent; ut id injuriam referatur. *Faërnus.*

Ne ob meum suasum indigna injuria afficiatur.] Ne hera indigna affic. injuria. Sed al. edit. etiam Plantin. *indigne*, non, *indigna*. Mer. Casaubonus.

4. *Audio violenter.*] Quod Græci dicunt δεινῶς. Donatus.

5. *Nam quæ hac est anus.*] Ἀνασροφή. ut, *Nam quis te juvenum confidentissime.* Sed figura hæc apta commotis est aliqua re nova. *Idem.*

Nam quæ hac est anus.] Aliqui libri, inter quos Bembinus, & Basilicanus, item Donatus, *nam quæ hæc anus est?* hic autem & duo sequentes versus trochaici sunt tetrametri catalectici. *Faërnus.*

A fratre.] Pro, A domo fratris. ut,

---- *Jam proximus ardet*
Ucalegon. ---- Donatus.

6. *Egestas me impulit.*] Venialis status. *Idem.*

Cum scirem infirmas.] Hec. act. 1. sc 2. *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?* Mer. Casaubonus.

7. *Interea vita ut in tuto foret.*] Compensativa qualitas. *Donatus.*

Interea vita ut in tuto foret.] Ut vitæ ejus interim prospicerem, quæ non tuta, quamdiu illa sola. *Mer. Casaubonus.*

8. *Nisi me animus fallit, aut parum oculi prospiciunt.*] Docte *Terentius*. nam visa, vel corporis, vel animi sunt: hoc est, rationis, vel sensus. *Donatus.*

Aut parum oculi prospiciunt.] O. l. s. *aut parum prospiciunt oculi.* quæ collocatio verborum versum efficit trochaicum acatalecticum, cujusmodi sunt tres sequentes. *Faërnus.*

9. *Investigatur.*] Inveniri potest, aut inventus hactenus. *Mer. Casaubonus.*

Quid agam?] Legimus ex libro Bembino, *quid ago?* Faërnus.

10. *Adeo ne, an maneo, dum ea quæ loquitur.*] Ex eodem libro, & ratione trochaici, *adeo, maneo, dum hæc quæ loquitur.*

Colloquar. SO. *quis hic loquitur?* CH. *Sophrona.* SO. *& meum nomen nominat?*

CH. *Respice ad me.* SO. *dii obsecro vos, estne hic Stilpho?* CH. *non.* SO. *negas?*

CH. *Concede hinc a foribus paululum istorsum sodes Sophrona.*

Ne me istoc posthac nomine appellassis. SO. *quid? non obsecro es,*

Quem semper te esse dictitasti? CH. *st.* SO. *quid has metuis fores?*

CH. *Conclusam hic habeo uxorem sævam. verum istoc de nomine,*

Eo perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes foris

Effutiretis; atque id porro aliqua uxor mea rescisceret.

SO. *Hem, istoc pol nos te hic invenire misera numquam potuimus.*

CH. *Eho dic mihi, quid rei tibi est cum familia hac, unde exis? Ubi*

quitur. & est ordo, Dum magis cognosco, quæ hæc loquitur. *Faërnus.*

12. *Meum nomen.*] Mire suum nomen illa agnoscit: hic dissimulat. *Donatus.*

14. *Paululum istorsum.*] Nunc *istorsum* adverbium est loci: alias nomen. *Idem.*

Paululum istorsum.] Plerique l. s. sed recentes habent, *paulum*, ut & exigit versus, qui est trochaicus catalecticus, ut duo præcedentes. Donatus videtur legisse, *paululum istoc* Faërnus.

15. *Quid? non tu obsecro es.*] Tò *tu*, aliquot libri non habent, inter quos Bembinus. *Idem.*

16. *Quem semper te esse dictitasti?*] *Esse* pro nominari antiquorum more dixit. *Donatus.*

Quem semper te esse dictitasti? CH. *st.*] Ex extrema syllaba dictionis *dictitasti*, & particula, *st*, cui sonum vocalis aspiro, facio spondeum, ut octonarius constet. *Faërnus.*

17. *Conclusam hic habeo uxorem sævam.*] Illaturus *sævam*, bene *conclusam* prætulit: ut si diceret, feram. *Donatus.*

Conclusam hic habeo uxorem sævam.] Illaturus *sævam*, bene *conclusam* prætulit: ut si diceret, *feram*. D. quæ eo spectant, quia feræ *caveis* concludi solitæ. *Mer. Casaubonus.*

Verum istoc de nomine, Eho perperam olim dixi.] Liber Bembinus primo habuit *istuc*, quod postea mutatum est in *istoc*, quemadmodum omnes alii libri habent: sed lectio libri Victoriani mihi vehementissime placet, *verum istoc me nomine*, ut sit ordo, verum dixi me istoc nomine. *Faërnus.*

19. *Effutiretis.*] Eloqueremini, evacuaretis, exinaniretis. *Effutiretis*, ab eo quod est effundere. Translatio est a vase, *futili* nomine: quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorsus continet, unde *futilis* dicitur ejusmodi, ut nihil intra se contineat, & semper inanis sit. *Donatus.*

20. *So. Hem istoc pol.*] Auctoribus antiquissimis libris Bembino, & Vaticano, deleo particulam, *hem*. Faërnus.

21. CH. *Eho, dic mihi, quid tibi rei est.*] Tres antiquissimi libri, & Basilicanus ita collocant, *quid rei tibi est*. versus est tetrameter iambicus catalecticus, ut sequentes. *Idem.*

Ubi illa sunt? So. *miseram me.* CH. *hem, quid est? vivunt ne?* So. *vivit gnata.*
Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est.
CH. *Male factum.* So. *ego autem quæ essem anus deserta, egens, ignota,*
Ut potui, nuptum virginem locavi, huic adolescenti,
Harum qui est dominus ædium. CH. *Antiphoni ne?* So. *hem, isti ipsi.*
CH. *Quid duas ne is uxores habet?* So. *au, obsecro, unam ille quidem hanc solam.*
CH. *Quid illa altera, quæ dicitur cognata?* So. *hæc ergo est.* CH. *quid ais?*
So. *Composito factum est, quo modo hanc amans habere posset*
Sine dote. CH. *dii vestram fidem, quam sæpe forte temere*
Eveniunt quæ non audeas optare? offendi adveniens,

Quicum

22. *Aut ubi illa sunt?*] Ex ratione versus, & fide omnium fere librorum, & in his Bembini, deleto, τὸ *aut*, & in dimetiendo versu corripito priorem syllabam in *illæ.* Faernus.

23. *Ex ægritudine.*] Infirmitate ac morbo. *Donatus.*

Ex ægritudine miseram mors consecuta est.] Bene moderatus est, ut neque nimis ægre ferat, neque rursum ἀπαθὴς sit. Et hæc est οἰκονομία, ne in eadem urbe duæ uxores, plus mali ex solicitudine afferant Chremeti, quam ex alterius morte tristitiæ. Neque in comœdia possunt nimis miserabiles mortes esse; ne res in tragœdiam transeat. *Idem.*

Matrem ipsam ex ægritudine, miseram mors consecuta est.] O. fere l. s. & in iis Bembinus ita habent, *ex ægritudine hac.* quod exponemus, præ tristitia, quod maritum suum invenire non posset. sane Donatus exponit, *ex ægritudine*, infirmitate, ac morbo: quæ expositio non quadrat ad hanc lectionem. *Faernus.*

Ex ægritudine miseram.] Quod te non inveniret scil. natæ aut tibi metuens. *M. Casaubonus.*

24. *Male factum.*] Vetus formula, pro, valde doleo. *Idem.*

Deserta, egens, ignota.] Singula pronuntianda sunt. argumenta enim hæc ad venialem statum proferuntur. *Donatus.*

25. *Ut potui virginem nuptum.*] Omnes fere libri, præter Bembinum, *nuptum virginem.* ita est iambus in quarta *Faërnus.*

27. *Unam quidem ille*] O l. s. hunc ordinem verborum habent, *unam ille quidem.* Idem.

28. *Quid illa altera quæ dicitur cognata? So. hæc est.*] Liber Bembinus, *quid illam alteram.* & subaudiendum est, nonne habet uxorem? vel aliquid tale. *Idem.*

29. *Composito factum est.*] Sic veteres: nos, *ex composito.* ut,

Composito rumpit vocem, & me destinat aræ. Donatus.

Composito.] Consulto, de industria. *Mer. Casaubonus.*

30. *Quam sæpe forte temere*] Ἀπρονοήτως. Idem.

31. *Quæ non audeas optare.*] Pro, quæ non audeat quis. ut, *Facile pro Eunucho probes.* Donatus.

Quæ non audeas optare.] Quæ non ausis tibi promittere: & quæ vota ipsa (nisi insana) superent. Hinc illud Gr prov. Ταὐτόματον ἡμῶν κάλλιον βουλεύεται. Mer. Casaubonus.

Offendi

Quicum volebam, atque ut volebam, collocatam filiam.
Quod nos ambo opere maximo dabamus operam ut fieret,
Sine nostra cura, maxima sua cura hac sola fecit.
SO. *Nunc quid opus facto sit vide. pater adolescentis venit,*
Eumque animo iniquo hoc oppido ferre ajunt. CH. *nihil pericli est.*
Sed per deos atque homines, meam esse hanc, cave resciscat quisquam.
SO. *Nemo ex me scibit.* CH. *sequere me: intus cetera audies.*

Offendi adveniens.] Pro, quum advenissem. ut, *Ipse nemus linquens patrium suaque arva Latinus.* Quia Latina lingua deficit hac declinatione. *Donatus.*

Offendi adveniens.] Παραγενόμενος: postquam adveni. *Mer. Casaubonus.*

32. *Quicum volebam atque ut volebam conlocatam filiam.*] Liber Bembinus, in hac parte mendosus, habet, *conlocatam amari*: nos legendum putamus, *conlocatam gnatam*, ut versus sit iambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri. non tamen mutamus. ceterum pro *quicum*, idem liber, & Victorianus, & multi alii habent, *quacum*. Faërnus.

33. *Dabamus ut fieret operam.*] O.l.s. *dabamus operam ut fieret.* Idem.

34. *Maxima sua cura hac sola fecit.*] *Donatus* dubitavit *hic* an *hac*, legendum esset. *Si hic legerimus* (inquit) *Antiphonem intelligimus: si hac Sophronam. Eugraphius*, citra hæsitationem de Sophrona recte accipit in illa interpretatione: *Quod quidem magna nos cura & opere ut fieret laborabamus: at nunc sola hac atque cuncta complevit.* Corrigi debet *Chrestomathia* in vocabulo *Cura*, ubi *Fortuna* pro *Sophrona* per incuriam correctoris inserta est. *Boeclerus.*

Hac sola fecit.] Si *hic* legerimus, Antiphonem intelligimus: si *hac*, Sophronam. *Donatus.*

35. *Nunc quid facto est opus, vide.*] Liber Bembinus, & Victorianus, *nunc quid opus facto sit vide.* apposite ad rationem versus. *Faërnus.*

37. *Sed per deos.*] Adjurationis genus est. *Donatus.*

Sed per deos atque hom.] *Adjurationis genus est.* Don. Eugraphius: *Per deos atque homines rogat potius, quam terret.* Boeclerus.

38. So. *Nemo ex me scibit.* CH. *sequere me. cetera intus audies*] Ita Basilicanus. versus impeditus: & ut puto in omnibus libris mendosus, liber Bembinus, & multi alii ita collocant, *intus cetera audies.* ita esset iambicus tetrameter brachycatalecticus, vel forte trochaicus, non faciendo synalœpham, in *nemo ex.* sane liber Bembinus habet *neme e me s.* Faërnus.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

DEMIPHO *senex.* GETA *servus.*

Argum. *Demipho se ipsum incusat, quod dum avaritiæ maculam studet effugere, in stultitiæ reprehensionem inciderit: dolet enim Phormioni datum esse argentum.* Thes. 1. *Mediocritas in dando servanda.* 2. *Pravorum studia non sunt pecunia juvanda.*

DE. *Nostrapte culpa facimus, ut malos expediat esse,*
Dum nimium dici nos bonos studemus, & benignos.
Ita fugias ne præter casam, quod ajunt. nonne id sat erat,
Accipere ab illo injuriam? etiam argentum est ultro objectum:
Ut sit qui vivat, dum aliud aliquid flagitii conficiat.
GE. *Planißime.* DE. *iis nunc præmium est, qui recta prava faciunt.*
GE. *Verißime.* DE. *ut stultißime quidem illi rem gesserimus.*
GE. *Modo ut hoc consilio poßiet discedi, ut istam ducat.*
DE. *Etiam-*

I*ambici octonarii catalectici* seu *Scazontes.* v. 1. omnes *MSS* nostri, ut ed. In Argentoratensi erat, *malis.* quod manu correctoris in *malos* mutatum est. v. 3. duo; *præter causam.* v. 6. omnes; *his nunc pr. e.* v. 8. duo; *posset.* unus; *possit.* v. 11. unus omittit, *ut.* Boeclerus.

3. *Ita fugias, ne præter casam.*] Proverbium, *Ita fugito, ne præter casam.* Hoc est, ne prætereas casam tuam, quæ sit tibi tutissimum receptaculum. Aut; ita fugias, ne præter casam: ubi custodiri magis, & prehendi fur, & mulctari verberibus potest. Aut verbum erat ipsius custodis furem exagitantis, & interea prohibentis, ne ante casam transeat, ne in prætereundo etiam inde aliquid rapiat. Queritur senex se, dum avari infamiam fugeret, in stulti reprehensionem incidisse. *Donatus.*

Ita fugias ne præter casam.] Vide *Guyet.* & *Chrestomath.* voc. *casa.* *Palmerii* interpretatio, quam est longe petita! *Boeclerus.*

Ita fugias, ne præter casam.] Ne sit tam præceps fuga, ut propriam domum, ubi tutissimum tibi (a latronibus puta, vel feris persequentibus) præsidium, prætereas. Nam qui id agunt, ut totis viribus fugiant, cursum tum volunt, & deberent, non possunt inhibere. unde sæpe in periculum incidunt. Varro quoque in eandem sententiam, *Longe fugit, qui suos fugit.* M. Casaubonus.

4. *Etiam argentum est ultro objectum ei.*] Τὸ *ei*, nullus habet l. a. quod nec sensui, nec versui necessarium est. *Faërnus.*

5. *Dum aliud aliquid*] Vetuste. *Donatus.*

Dum aliquid aliud.] Et Donatus, & libri Bembinus, & Victorianus, *dum aliud aliquid.* Faërnus.

6. *His nunc præmium est, qui recta prava faciunt.*] *Candida de nigris, & de candentibus atra.* Mer. Casaubonus.

7. *Illi rem gesserimus.*] Illi profuerimus, hanc illi operam navaverimus. *Idem.*

8. *Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.*] Ne pœniteat dominum pecuniam dedisse, terrorem servus injecit. *Donatus.*

Modo ut hoc consilio possit.] *Possiet* exigit versus & ita est in libro Bembino. *Faërnus.*

Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam

DE. *Etiamne id dubium est?* GE. *haud scio hercle, ut homo est, an mutet animum.*
DE. *Hem, mutet autem?* GE. *nescio: verum, si forte, dico.*
DE. *Ita faciam, ut frater censuit: ut uxorem ejus huc adducam,*
Cum ista ut loquatur. tu Geta abi: prænuntia hanc venturam.
GE. *Argentum inventum est Phædriæ: de jurgio siletur.*
Provisum est, ne in præsentia hæc hinc abeat: quid nunc porro?
Quid fiet? in eodem luto hæsitas. versuram solves
Geta. præsens quod fuerat malum, in diem abiit; plagæ crescunt
Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo; ac Phanium edocebo,
Nequid vereatur Phormionem, aut ejus orationem.

istam ducat.] Saltem ut hic operæ nostræ eventus sit, ut illam tandem ducat. *Mer. Casaubonus.*

9. *Haud scio hercle, ut homo est.*] Qui tali sit ingenio: perfidus, inconstans, levis. quanquam etiam in genere, homo εὐμετάβολον ζῶον, ut olim recte Plato. *Idem.*

11. *Ut uxorem huc ejus adducam.*] Recentiores fere libri non habent particulam, *ut*; qua dempta, itaque collocatis verbis, ut in Bembino, & nonnullis aliis, est, *uxorem ejus huc adducam*; numerosior versus est, qui est iambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri. *Faërnus.*

12. *Geta abi*] O. fere l. s. & in iis Bembinus, & Victorianus, *Tu Geta abi.* Idem.

15. *In eodem luto hæsit.*] cumulat hic proverbia Geta: facundus in malo suo. *Bæclerus.*

Versuram solvis.] Creditorem mutas. *Donatus.*

Versuram solvis.] *Versuram facere* dicitur, qui æs alienum ex ære alieno solvit. Dicitur etiam *versuram facere*, cum minore fœnore acceptam quis pecuniam majore occupat. *Idem.*

Versuram solves.] Aliqui maluerunt, *versura solvis.* quod nescio qua ratione fecerint, cum o. l. s. & Donatus, habeant, *versuram solves.* Faërnus.

Versuram solves.] Assentior illis, qui *versura*, non *versuram* scriptum putant a Terentio. Aliud autem est *versuram facere*; aliud, *versura solvere.* *versuram facere* dicebantur, (ut ex pluribus Ciceronis locis apertissime docuit Gifanius) qui sub fœnore mutuabantur: at *versura solvere*, qui vetus nomen, sive debitum, novo debito contracto solvebant. Ait igitur hic Geta, soluturum se cum fœnore, quod ex mora supplicii lucri fecerit. *Mer. Casaubonus.*

16. *Præsens quod fuerat malum, in diem abiit.*] Ὑποφορά. Donatus.

Plagæ crescunt.] Ἀνθυποφορά. Idem.

18. *Ne quid vereatur Phorm. aut ejus orat.*] Scilicet, quæ dixerit adeoque pepigerit, se ducturum Phanium uxorem, si dos sibi daretur. id enim Nausistrata Chremetis uxor, Phanio dictura erat, illique, ut Phormionis matrimonio acquiesceret, persuasura. *Palmerius* nimis, ut videtur, solicite, de ipsius Phormionis præsentia hic requirit. *Guyetus* delet versum. Sed vide, an ita possit scena finiri, quin decurtata videatur: *Nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo* ——— Boeclerus.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

DEMIPHO *senex.* NAUSISTRATA *matrona.* CHREMES *senex.*

Argum. *Nausistrata conqueritur de mariti negligentia in augenda re familiari.* Thes. 1. *Usitatum mulieribus conqueri de virorum negligentia.* 2. *Homo rudis quæ obscure dicuntur non intelligit.*

DE. *Agedum, ut soles, Nausistrata, fac illa ut placetur nobis:*
Ut sua voluntate id, quod est faciendum, faciat. NA. *faciam.*
DE. *Pariter nunc opera me adjuves, ac re dudum opitulata es.*
NA. *Fa-*

Eodem metro partim: partim admixtis *Iambicis octon. acatalect.* v. 3. *MSS* nostri omnes; *adjuvas.* v. 8 omnes; *ac* (unus *at*) *rebus vilioribus multo, tamen duo talenta.* & v 10. *certe scio.* v. 14. τὸ *hei* unus habet, alter omittit, tertius *sed* substituit. v. 19. Argent. *an sanus es.* v. 23. Argent. *si tu nihil mihi narres.* meorum unus: *si tu mihi nihil narras.* v. 32. unus; *ejicere hanc.* v. 36. unus; *heus, ne hoc nostri rescifcant volo.* alter; *heus filii ne hoc nostri rescifcant volo.* Argentor. *heus ne filii hoc restiscant nostri volo.*

Fr. Guyetus delet hanc scenam. Sed quomodo potest Demipho relinqui in domo Chremetis, quam modo ingressus erat, & tamen postea *scena sexta*, quam genuinam agnoscit Guyetus, agnitioni Phanii in sua domo factæ interesse? nihil potest responderi, quo explicetur hæc difficultas. Jam quis non videt, Getam propterea in scena detineri a poëta, & consultare, donec Demipho egrediatur? Ita enim solet poëta. Non dicam, quam videatur parum ad seriem rerum opportune Antipho in scenam venire, cum illa loquitur, quæ *scena* 4. habentur: cujus sex priores versus admittit Guyetus. Illud autem prorsus est invicti roboris, quod in *scena* 6, quæ itidem genuina est Guyeto, Phormio adesse non posset, cum Antiphone, nisi *scena præcedente*, quam rejicit Guyetus, adductus esset a poëta. Qui norunt in Terentio personarum πιωάλδζιν ϗ ἐπιάλδζιν, facile intelligunt, aliter fieri non potuisse. An Phormio cum Antiphone statim *sc.* 4 advenit; & illius sermonem adstans tacitus audivit? cui hoc videatur verisimile? an tum intervenit Phormio, cum Geta lætum nuntium theatro inferret? at, tanquam cum eo, qui dudum aderat, Antipho familiariter loquitur; &, *num tu intelligis*, inquit, *hic quid narret?* atque, ubi ita tacitæ coëunt personæ, ut nulla congressus significatio fiat? *Boeclerus.*

1. *Agedum ut soles, Nausistrata.*] *Divitis uxoris de marito licentius conquerentis hæc allocutio est, cum dispositione futurarum turbarum.* Donatus.

Fac ut illa placetur nobis.] O. l. a. *fac illa ut p. n.* quod meliorem efficit numerum. *Faërnus.*

3. *Pariter nunc opera me adjuves, ac re dudum opitulata es.*] Bene *Donatus* hic annotat locum *act* 4. *sc.* 3. *v.* 76. *ad summam: uxori, tibi opus esse, dixero.* Boeclerus.

Ac dudum re opitulata es.] Supra enim dixerat Chremes, *Id summam: uxori, tibi opus esse, dixero.* Donatus.

Ac dudum re opitulata es.] Libri Bembinus, & Victorianus, *ac re dudum.* Faërnus.

Re.]

NA. *Factum volo: ac pol minus queo viri culpa, quam me dignum est.*
CH. *Quid autem?* NA. *quia pol mei patris bene parta indiligenter*
Tutatur. nam ex his prædiis talenta argenti bina
Statim capiebat. hem vir viro quid præstat? DE. *binan' quæso?*
NA. *Ac rebus vilioribus multo, tamen talenta bina.* DE. *hui.*
NA. *Quid hæc videntur?* DE. *scilicet.* NA. *virum me natam vellem:*
Ego ostenderem. DE. *certo scio.* NA. *quo pacto.* CH. *parce sodes,*
Ut possis cum illa; ne te adolescens mulier defatiget.
NA. *Faciam, ut jubes: sed meum virum abs te exire video.* CH. *hem Demipho,*
Jam illi datum est argentum? DE. *curavi ilico.* CH. *nollem datum.*

Hei,

Re.] Pecunia mutua. act. 3. sc. 3. *M. Casaubonus.*

4. *Factum volo.*] Libenter de te bene merear, tibi gratificer: *Idem.*

At pol minus queo.] Scilicet opitulari. utinam plus potuissem tibi dare: quod factum esset, si ex prædiis meis is fructus redisset, qui redire debebat. *Baclerus.*

7. *Statim capiebat.*] *Statim*, perpetuo, æqualiter, & quasi uno statu. *Plautus*, *Ita statim stant signa.* & habet primam longam, quando autem significat aliud, primam brevem habet. *Donatus.*

Statim capiebat: hem, vir viro quid præstat? DE. *bina quæso?*] Tò *hem*, non habebat liber Bembinus, congruenter ad rationem versus: postea superadditum est. pro *bina* autem, habet *binan.* Faërnus.

Statim capiebat.] *Donatus* hic τὸ *statim* explicat, *perpetuo*, *æqualiter*, & *quasi uno statu.* Apud *Plautum* legimus *statim rem gerere.* item, *statim stant signa.* ἰσταμένως. *Amphitr.* 1, 1, 84 & 120. Baclerus.

Statim.] Constanter; singulis annis. *Mer. Casaubonus.*

Vir viro quid præstat.] Eun. act. 2. sc. 2.
----- *Homini homo quid præstat? stulto intelligens*
Quid interest? ---- Idem.

8. *Ac rebus vilioribus multo, tamen talenta bina.* DE. *hui.*] Potest hic versus sustentari, ut sit iambicus tetrameter catalecticus, ut ceteri, hoc modo; ut eliso ex *vilioribus*, s, ex *tamen*, n, in quarta sede sit anapæstus, in quinta dactylus. *Faërnus.*

Scilicet.] Obscure & negligenter annuentis, ut qui Nausistratæ sermone non delectaretur. *Mer. Casaubonus.*

Virum me natam vellem.] Liber Bembinus *natum*, quod non displicet. *Faërnus.*

10. *Certe scio.*] I. e. minime dubito. & hoc placide interponit, ut Nausistratæ sermonem, (quæ jam vocem altius tollere, & iram suscitare incipiebat) *Ego ostenderem quo pacto*, inquiens, interciperet, ac sisteret. Quo etiam spectant ut sequentia, *Parce sodes*, &c. i. e.

parce

Hei, video uxorem; pane plus quam sat erat. DE. *cur nolles Chremes?*
CH. *Jam recte.* DE. *quid tu? ecquid locutus cum ista es, quamobrem hanc ducimus?*
CH. *Transegi.* DE. *quid ait tandem?* CH. *abduci non potest.* DE. *qui non potest?*
CH. *Quia uterque utrique est cordi.* DE. *quid istuc nostra?* H. *magni. præter hac,*
Cognatam comperi esse nobis. DE. *quid? deliras.* CH. *sic erit:*
Non temere dico: redi mecum in memoriam. DE. *satine sanus es?*
NA. *Au, obsecro vide, ne in cognatam pecces.* DE. *non est.* CH. *ne nega:*
Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. DE. *non norat patrem?*
CH. *Norat.* DE. *cur aliud dixit?* CH. *numquam ne hodie concedes mihi,*
Neque intelliges? DE. *si tu nihil narras.* CH. *pergis?* NA. *miror quid hoc fiet.*

DE. *Equi-*

parce tibi, ut par esse possis illi juniori, si forte opus, &c. *Mer. Casaubonus.*

14. *Pane plus quam sat erat.*] Locutus sum, scilicet. ad spectatores versus hoc ait. *Bœclerus.*

Pene plus quam sat erat.] Dictum scil. vel, locutus sum. Intempestiva enim argenti mentio, coram uxore, quam non viderat. *Mer. Casaubonus.*

15. *Quamobrem hanc ducimus.*] Nempe filiam amici nostri i. e. tuam. usus est pronomine tum in re nota, ut sæpe, tum ad dissimulandum. *Bœclerus.*

16 *Quid non potest?*] Liber Bembinus, Victorianus, & Basilicanus, *qui non potest? qui* autem pro, quomodo exponetur. *Faërnus.*

Abduci non potest.] Sc. marito. cum emphasi ponitur. *Bœclerus.*

19. *Redi mecum in memoriam.*] In hoc pleroque colloquio Chremes aliud dicit, aliud vult intelligi: dissimulatione necessaria & anxia, ob præsentiam Nausistratæ uxoris. Qui locus sicut difficilis est tractatu, ita plurimum rationis habet; neque τὸ εἰκὸς tantopere violat, sicut nonnemini visum est. *Idem.*

Satin sanus es?] Idem liber, *satine?* ita octonarius impeditus procedit. *Faërnus.*

Redi mecum in memoriam.] Chremes studet ita loqui, ut a Demiphone possit intelligi, quo spectant illa: *redi mecum in memoriam:* id ea quæ dudum de amica in Lemno, & filia ex ea suscepta narraverat, (tacite provocantia) & tamen ab uxore non intelligatur. Sed tardior Demipho, & nihil suspicans tale, importunitate sua & intempestiva curiositate valde ei molestus est. *Mer. Casaubonus.*

21. *Hoc tu errasti.*] Inde error tuus. *Idem.*

23. *Neque intelliges? DE. si tu nihil narres. CH. pergis. NA. miror quid hoc fiet.*] Pro *narres*, *narras*, est in o. fere l. s. & in iis Bembino. pro *pergis* vero, is tantum liber, & Victorianus habet, *perdis.*

DE. *Equidem hercle nescio.* CH. *vin' scire? at ita me servet Juppiter,*
Ut propior illi, quam ego sum, ac tu, homo nemo est. DE. *dii vestram fidem!*
Eamus ad ipsam: una omnes nos aut scire, aut nescire hoc volo. CH. *ah,*
DE. *Quid est?* CH. *itane parvam mihi fidem esse apud te?* DE. *vin' me hoc credere?*
Vin' satis quaesitum mihi istuc esse? age, fiat. quid? illa filia
Amici nostri quid futurum est? CH. *recte.* DE. *hanc igitur mittimus?*
CH. *Quidni?* DE. *illa maneat?* CH. *sic.* DE. *ire igitur tibi licet, Nausistrata.*
NA. *Sic pol commodius esse in omnes arbitror, quam ut coeperas,*

Mane-

perdis. Sane in dimetiendo versu, suspicatus quandoque sum, ex *intelliges*, s, eliso, ultimaque syllaba brevi remanente, ut apud Ennium, *Virgines nam sibi quisque domi Romanus habet sas.* item ex *quid*, d, *nihilque* in unam syllabam contracto, in prima sede hujus octonarii iambici esse iambum, in secunda dactylum, in quinque sequentibus spondeum: sed tamen non valde placet haec sustentatio versus. *Faërnus.*

Perdis.] Enecas. sed alii, *pergis.* M. Casaubonus.

25. *Quam ego sum, ac tu, nemo est.*] Augere asseverationem videtur dictio, *homo*, quae in o. fere l. s. est, etiam antiquis, praeter Bembinum, hoc modo, *homo nemo est* Faërnus.

26. *Aut scire, aut nescire hoc volo.*] Certum est, nihil non experiri, ne dubius animi pendeam. *Mer. Casaubonus.*

27. *Vin me credere?*] Hic quoque omnes libri scripti, praeter Bembinum, habent, *vin me hoc credere.* Basilicanus, *vis.* Faërnus.

28. *Vin' satis quaesitum.*] Hoc totum pro una persona quidam legunt. *Donatus.*

Vin' satis quaesitum mihi istuc esse?] Nihil ultra hac de re quaerere? *Mer. Casaubonus.*

Filia amici nostri.] Hoc est, tua. *Donatus.*

29. *Hanc igitur mittimus.*] Videntur haec continuari sequentibus, ut sit: *hanc igitur* (amici nostri filiam, quam collocare Antiphoni destinatum erat) *mittimus?* sic supra: *si illam dant, hanc ut mittam.* 4, 3, 70. *illa* (Phanium, quae abduci non potest) *maneat?* in matrimonio, Antiphonis. Qua re ita inter senes constituta, nihil opus erat Nausistratam, ut a Demiphone rogata erat, ire ad Phanium, eique persuadere, ut sua voluntate ex matrimonio Antiphonis ad Phormionem se transferri pateretur. dimittitur ergo: *ire igitur tibi licet Nausistrata.* domum scilicet redire tibi licet. neque enim nunc tua opera amplius opus est, postquam placet Phanium manere in matrimonio Antiphonis. Potest tamen illud, *hanc igitur mittimus?* etiam aliter accipi: hanc, Nausistratam, igitur domum dimittimus? ne pergat ire, quo coepit, ad Phanium. *τὸ recte*, quod praecessit, ὑποσιωπητικὸν aptum est, & dissimulationi, ut alibi apud nostrum. q. d. non opus est nunc de ea re loqui. recte se habet illa res: neque nunc nos morari debet. *Boeclerus.*

31. *Commodius esse in omnes.*] Ercir-

Manere hanc. nam perliberalis visa est, cum vidi, mihi.

DE. *Quid istuc negotii est?* CH. *jam ne operuit ostium?*
DE. *jam.* CH. *o Juppiter,*

Dii nos respiciunt: gnatam inveni nuptam cum tuo filio.
DE. *hem.*

Quo pacto id potuit? CH. *non satis tutus est ad narrandum hic locus.*

DE. *At tu intro abi.* CH. *heus, ne filii quidem nostri hoc rescisċant, volo.*

ca illum qui duxit, & circa illam quæ ducta est, & circa te socerum. *Donatus.*

32. *Hanc.*] Phanium. *Mer. Casaubonus.*

Perliberalis visa est, quum vidi, mihi] Ordo est, Perliberalis visa est mihi. *Donatus.*

36. CH. *Heus, ne filii nostri quidem hoc rescisċant volo.*] Hæc verba ita ordinata sunt in libro Bembino, & Victoriano, *ne filii quidem hoc nostri*: in omnibus aliis, *ne filii quidem nostri hoc*, quam collocationem probo. & in dimetiendo versu ex, *quidem*, m, elido; quamvis sequente consonante. immo magis placet Bembinæ, utcumque versus procedat. *Faërnus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

ANTIPHO *adolescens.*

Argum. *Antipho redemptam Phædriæ amicam gratulatur, seque involutum his malis queritur unde expediri nequeat.* Thes. 1. *Nemo in amore sapit.* 2. *Pulchrum est affectibus mederi in afflictione*

AN. *Lætus sum, ut ut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod vult.*

Quam scitum est, ejusmodi parare in animo cupiditates,

Quas

Iambici sunt tetrametri catalectici. v. 1. Argentor. *ut ut res mea se habeant.* quo confirmatur *Guyeti* emendatio. Meorum alter: *ut ut mea res sese habeant.* alter: *ut mea res se habent.* v. 3. duo, ut edidimus. unus; *quibus cum res adv.* *Priscian.* v. *lib.* 8. v. 5. duo; *ego n. possiem r. m. evolvere ex istis turbis.* Argentor. *ego nullo possim remedio me evolare ex istis turbis.* Bœclerus.

1. *Lætus sum.*] Antiphonis persona est. *Donatus.*

Lætus sum ut ut meæ res sese habent.] Ex ratione versus, & fide libri Bembini lego, *Lætus sum ut mea*, detracto uno, *ut.* immo lectio vulgata magis placet. *Faërnus.*

Fratri] I. e. patrueli. secundum idiotismum Hebraicum. *frater patruelis*, Plauto. *Mer. Casaubonus.*

2. *Quam scitum est.*] Quantæ prudentiæ & felicitatis! *Idem.*

Parare animo.] Venuste additum est, *animo.* *Ennius* in sexto,
Sed quid ego hic animo lamentor?
Donatus.

3 *Quum*

Quas cum res adversæ sient, paulo mederi possis?
Hic simul argentum repperit, cura sese expedivit:
Ego nullo possum remedio me evolvere ex his turbis,
Quin si hoc celetur, in metu; sin patefit, in probo siem.
Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ostensa
Hujusce habendæ: sed ubinam Getam invenire possum,
Ut rogem, quod tempus conveniendi patris me capere jubeat?

3. *Quum rei adversa sient.*] Quum desideratæ fuerint, id est, quum harum penuria fuerit. *Donatus.*

Cum res adversa sient, paulò mederi possis.] Cum aliquid intervenit, quod voluptatibus adversetur, facili negotio possis occurrere, & amoliri. *Mer. Casaubonus.*

5. *Me exsolvere ex his turbis.*] O. l. s. *me evolvere:* pro expedire, tracta metaphora a fili glomere. *Faërnus.*

6. *Si hoc celetur, in metu.*] Ἀνακόλουθον quartum. Nam cum posuisset, *Si hoc celetur:* intulit, *sin patefit.* Donatus.

In probro siem.] Apud patrem scilicet. *Idem.*

In probro siem.] Ratio versus exigit ut, *sim*, legatur; reclamantibus omnibus libris. *Faërnus.*

7. *Ni mihi esset spes ostensa.*] Complures libri, *ostentata.* Bembinus, Victorianus, & Basilicanus, *ostenta* habent: ut in Eunucho, *An ego occasionem mihi ostentam.* Idem.

Ni mihi esset spes ostensa.] Ita Argent. & meorum alter: alter autem *ostentata.* Ceterum hos tres versus iterum abjicit *Guyetus*, eo quod spei hic mentio fieri non possit, cum modo dictum sit: *ego nullo possum remedio me evolvere ex istis turbis.* Sed egregie cavit poëta, ne repugnaret ipsa sibi Antiphonis oratio. illæ turbæ, quarum remedium hactenus non videt Antipho, inter *metum* & *probrum* versantur. *Metus* manebat, *si celaretur*, quo pacto sua voluntate non legibus coactus Phanium duxerit; semper enim metuendum erat, ne patefieret. *Probrum*, in conspectu erat apud patrem, si statim patefieret. Inter hæc ancipitia, *spes* media ostensa erat ante (*act.* 4. *sc.* 4.) habendæ uxoris, per novas Phormionis technas, qui non ducturus erat, quæ offerebatur. *Boeclerus.*

8. *Invenire possum.*] O. fere l. s. *possim.* Faërnus.

9. *Me capere jubeat.*] Ita & Basilicanus: in aliis vero antiquissimis libris, item in multis aliis legitur, *me capere suadeat:* quod si recipimus, versus erit iambicus tetrameter acatalecticus, qui in sequenti scæna; cum ii qui in hac sunt catalectici fiunt. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

PHORMIO *parasitus.* ANTIPHO *adolescens.*

Argum. *Adnumeratam esse lenoni pecuniam narrat Phormio: & quasi re bene gesta, nunc se curaturum cuticulam.* Thes. *Servi infideles suis technis gaudent.*

PH. Argentum accepi, tradidi lenoni: adduxi mulierem:
Cura-

Eodem metro. v. 2. duo MSS. omittunt, *propria.* v. 3. verba varie collocantur. v. 5. Argent. *quidnam nunc facturus est Phædria?* v. 10. duo; *ancillam illam emtam.* Boeclerus.

1. *Argentum accepi.*] *Jactantia hic* indu-

Curavi, propria ea Phædria ut potiretur: nam emissa est manu.
Nunc una res mihi etiam restat, quæ est conficienda, otium
Ab senibus ad potandum ut habeam. nam aliquot hos sumam dies.
AN. *Sed Phormio est. quid ais?* PH. *quid?* AN. *quidnam nunc facturus Phædria?*
Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere?
PH. *Vicissim partes tuas acturus est.* AN. *quas?* PH. *ut fugitet patrem.*

Te

inducitur Phormionis, qui in omni scena, prout in se jactatur, insultat. Donatus.

2. *Propria ea Phædria.*] *Virgil.*

Connubio jungam stabili, propriamque dicabo. Idem.

Propria ea Phædria ut potiretur.] Liber Bembinus *poteretur*; apposite ad rationem versus: ut & Catullus, *Liber ut innupta poteretur flore noverca.* Faërnus.

Curavi ea propria Phædria ut potiretur.] Aliqui libri, & in iis Victorianus, non habent. τὸ *ea*: Bembinus ita, *curavi propria ut Phædria poteretur.* Idem.

Propria.] Non usuraria, ut Plautus loquitur, aut temporaria; sed stabili, perpetua. *Mer. Casaubonus.*

Nam emissa est manu.] Offendit *Guyetum* hæc locutio: *qui enim manu emissa est, si emta est ab lenone?* Sed ἐξήγησις hæc potius quam κυριολεξία habenda est. Sic apud *Plautum*, ubi de emenda ab lenone virgine agitur *Curcul.* 1, 3, 32:

Ita me Venus amet, ut ego te hoc triduum nunquam sinam
In domo esse istac, quin ego te liberalem liberem.

quomodo vult liberare? non liberali causa manu asserendo eam, aut vindicias secundum libertatem postulando, quod secure annotari video, sed emtione & pecunia. præcesserat enim; missum in Cariam, qui argentum efficeret. de emtione ergo proprie agitur, quicquid de allusione in phrasi statuas. ita hic emissa manu ἐξηγητικῶς videtur dici, quæ ab lenone impurissimo emta, adeoque emancipata sit. *Bœclerus.*

Emissa est manu.] Ut jam alienari non possit amplius, tota sui juris. *M. Casaub.*

3. *Nunc una res mihi etiam restat.*] Venustior videtur collocatio librorum Bembini & Victoriani, *nunc una mihi res.* Faërnus.

4. *Aliquot hos sumam dies.*] Valida significatione, ut alias *consumere*, & sim. *Bœclerus.*

Aliquot hos sumam dies.] Ad hilaritatem scil. Ad. act. 2. sc. 4.

Ita quæso: quando hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

Plaut.

Hunc diem sumpsimus hilariter. ----

Hinc *sumptus*, Ad. act. 3. sc. 4. pro expensis in convivia & compotationes.

Dedit præterea in sumptum dimidium mina. Mer. Casaubonus.

6. *Quo pacto satietatem amoris ait se velle sumere?*] Antiquissimi libri, & multi alii ex recentibus, *absumere* habent. Faërnus.

7. *Vicissim partes tuas acturus est.*] Secundum illud quod dictum est, *Tradunt operas mutuas.* Donatus.

Quas.] Inserta hic interrogatio, obscuram facit orationem; videtur enim Phormio roganti Antiphoni, quas? (meas partes: scil.) respondere; nec tamen respondet. Non enim *fugites*, sed *fugitet* dicit. nec ea partes Antiphonis. Non igitur Antiphoni τὸ *quas* interferenti respondet hic Phormio, sed (ut alias sæpe in his fabulis) continua oratione, *vicissim* inquit *p. t. acturus est Ph. ut fugitet patrem, &c.* Alio tempore tuas p. aget Phæ. Nunc vicissim has suas tibi commendat, ut fugiat patr. & causam absentis suscipias. Nisi sit illud *quas* ita supplendum; ut, cum ex verbis Phormionis, *vicissim, &c.* aliquid se rogandum intelligeret, promptam voluntatem

Te ſuam rogavit rurſum ut ageres cauſam, ut pro ſe diceres,
Nam potaturus eſt apud me. ego me ire ſenibus Sunium
Dicam ad mercatum, ancillulam emptum quam dudum dixit Geta;
Ne cum hic non videant me, conficere credant argentum ſuum.
Sed oſtium concrepuit abs te. AN. *vide quis egrediatur.* PH. *Geta eſt.*

tem teſtaturus, Phormionem præveni-re voluerit: q. d. quas vero partes Phædriæ mihi narras & commendas? atque ita appoſita fuerit Phorm. reſponſio. Cæterum, Plantin. ed. non ut hic, ſed, *Tu ſuas reg. rurſum ut ageres: cauſam ut pro ſe diceres.* Ita & aliæ pleræque, niſi quod illæ *Te ſuam.* non, *Tu ſuam.* Ego Plantinianam libenter ſequar, & veriorem puto. *Mer. Caſaubonus.*

8. *Te ſuam rogavit rurſum ut ageres.*] *Partem* iterum ſubaudiamus. & eſt ζεῦγμα a ſuperiore. *Donatus.*

Te ſuam rogavit rurſum ut ageres; cauſam ut pro ſe diceres] *Suam* quidem legit Donatus, ſubaudiens, partem; mihi tamen magis placet, *ſuas*, quod eſt in libro Bembino: & ſubaudio, *partes.* Faërnus.

Te ſuum rogavit rurſum ut ageres cauſam.] *Cauſam* omnes *MSS.* noſtri habent. *Donatus* non legit hanc vocem, ſed ſubaudit, *partem.* Bœclerus.

9. *Senibus.*] Ob fallaciam mire exultat. *Donatus.*

11. *Conficere.*] *Conficere argentum*, quid proprie, vide act. 1. ſc. 1. Hic plane contraria notione, pro, *dilapidare*, ut mox & fortaſſe ex ambiguitate captatus jocus. *Mer. Caſaubonus.*

12. *Oſtium concrepuit.*] Vide Ad. act 2. ſc. 3. *Idem.*

Abs te] Oſtium domus tuæ: ubi tu habitas, ut Andr. act. 3. ſc. 1. *crepuit a Glycerio oſtium.* Idem.

Vide quis egrediatur.] Ex eodem libro legimus, *qui.* & ex ratione verſus. *Faernus.*

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

GETA *ſervus.* ANTIPHO *adoleſcens.* PHORMIO *paraſitus.*

Argum. *Geta Antiphoni nuntiat Phanium inventam eſſe Chremeti filiam.* Theſ. *In rebus proſperis lætamur.*

GE. *O Fortuna, o Fors fortuna, quantis commoditatibus,*
Quam

Trochaici tetrametri catalectici ſunt. *v.* 2. meorum *MSS.* unus, *honeraſtis.* ut & Argentoratenſis, ſed ſecunda manu. prima enim erat, *honeraſtis* i. e. oneraſtis. quod verum eſt. *v.* 4. duo; *exonero.* τὸ *hunc* unus omittit; *Argent.* habet, *hoc.* *v.* 8. duo; *non* Argent. *nunc.* *v.* 9. duo, ut ed. Phormioni tribuunt τὸ *pergit hercle.* Argent. Getæ. *v.* 10. *curialis vernula eſt qui me vocat*, ab omnibus abſunt. *v.* 14 omnes; *hominum homo honoratiſſime.* *v.* 18. omnes: *& q. f.* *v.* 23 omnes; *occurrit.* & *v* 24. *pone me appr.* *v.* 25. duo; *ad eam.* *v* 41. Argent. *ait uterque tibi pot. ejus dare habenda.* unus; *a. v. t. p. e. h. dare.* alter, ut ed. *v.* 43. duo; *hem, quin ergo rape me.* *v.* 44 unus; *& gaudeo.* *v.* 50. duo, *hoc qui agam.* *v.* 52. omnes, *in ancip. hoc.* Sed *Priſcianus lib.* 6. leg. *hunc.* Bœclerus.

1. *O Fors Fortuna!*] *Fortuna* dicta eſt incer-

Quam subito, meo hero Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem?
AN. *Quidnam hic sibi vult?* GE. *nosque amicos ejus exonerastis metu?*
Sed ego nunc mihi cesso, qui non humerum hunc onero pallio;
Atque hominem propero invenire: ut hæc, quæ contigerint, sciat?
AN. *Num tu intelligis, hic quid narret?* PH. *num tu?* AN. *nihil.* PH. *tantundem ego.*
GE. *Ad lenonem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.* AN. *heus Geta.* GE. *hem tibi.*
Num mirum aut novum est, revocari, cursum cum institueris? AN. *Geta.*
PH. *Pergit hercle.* GE. *numquam tu odio tuo me vinces.* AN. *non manes?*
GE. *Vapulabis. curialis vernula est, qui me vocat.*
AN. *Id*

incerta res: *Fors fortuna* eventus fortunæ bonus. *Donatus.*

Fors fortuna.] Aliud *fortuna* est, aliud *Fors fortuna.* nam *Fors fortuna*, est cujus diem festum colunt, qui sine arte aliqua vivunt. hujus ædes trans Tiberim est. *Idem.*

2. *Quam subito ero meo Antiphoni.*] In eodem libro est, *meo ero.* ita etiam exigente trochaico. *Faernus.*

Onerastis diem!] Plaut.

Ita hic me amœnitate amœna amœnus oneravit dies. Mer. Casaubonus.

4. *Sed ego nunc mihi cesso.*] Plaut.

Sed ego cesso hunc Ægionem onerare lætitia senem? Idem.

Hunc onero pallio.] Recte: quia palliata fabula est, non togata. *Donatus.*

6 *Quid hic narret?*] Idem liber, *hic quid hic narret:* nos *hic quid narret*, versui congruenter. *Faernus.*

8. *Num mirum aut novum est, revocari.*] I. e. an non mirum aut novum est? cum affectu. *Bæclerus.*

Num mirum, aut novum est revocari, cursum cum institueris?] Tanti non est, ut illum morer, qui me revocat, quisquis est, cum nihil usitatius, quam ut festinans in via revocetur. *Mer. Casaub.*

9. *Pergit hercle*] Potest distingui hic, *pergit:* & conjuncte legi, *Hercle tu nunquam odio tuo me vinces.* Donatus.

Pergit hercle: numquam tu tuo odio vinces me] Alii l. s. *pergin*, Bembinus, *pergis*, habet. lego autem, *pergis hercle*, conjuncte: ut & in Heautontim. *Quin mihi molestum est. Pergis hercle.* quæ vero sequuntur, omnes libri ita collocant, *nunquam tu odio tuo me vinces.* Faernus.

Odio.] Importunitate tua. *Mer. Casaubonus.*

10. GE. *Vapulabis.* AN. *id tibi quidem jam fiet.*] In libris Bembino, & Vaticano, est *vapula:* nec aliter versus potest stare. hoc autem, id est, *vapula*, verbum minantis est, non autem jam percutientis. & est hic locus translatus ex Plauti Asinaria: *Tun libero homini male servos loquere? Vapula. Id quidem tibi hercle fiet, Demenetum simul ac conspexero.* quod vero sequitur ita in omnibus libris ordinatur, *id quidem tibi.* versus autem hoc modo sustentabitur, ut vel eliso, d, ex *id*, in secunda sede sit anapæstus; vel *fiet*, in unam syllabam contracto, sit in quarta spondeus. *Faernus.*

Vapulabis.] Alii, *vapula.* i. e. *οἴμωζε κλάειν* [illegible] Mer. Casaub.

Curia-

AN. *Id quidem jam tibi fiet, nisi resistis, verbero.*
GE. *Familiariorem oportet esse hunc: minitatur malum.*
Sed is ne est quem quæro, an non? ipsus est? PH. *congredere actutum.* AN. *quid est?*
GE. *O omnium, quantum est qui vivunt, homo hominum ornatißime:*
Nam sine controversia ab diis solus diligere Antipho.
AN. *Ita velim. sed, quid istuc credam ita esse, mihi dici velim.*
GE. *Satin' est si te delibutum gaudio reddo?* AN. *enecas.*
PH. *Quin tu hinc pollicitationes aufer; quod fers, cedo.* GE. *oh,*
Tu quoque hic aderas Phormio? PH. *aderam: sed cessas?* GE. *accipe, hem.*
Ut modo argentum tibi dedimus apud forum, recta domum
Sumus profecti. interea mittit herus me ad uxorem tuam.
AN. *Quamobrem?* GE. *omitto proloqui: nam nihil ad hanc rem est Antipho.*
Ubi in gynaceum ire occipio, puer ad me accurrit Mida:
Pone

Curialis vernula est, qui me vocat.] Ex codice Veneto *Muretus* recepit hæc verba; quæ *Fr. Fabricius* erudite explicat. *Goveanus* retinet: tum editio *Bergii*: editio *Veneta* cum notis var. & al. non reprehendendos puto tamen, qui malunt omittere. *Bæclerus.*

Curialis vernula est.] Publicus curiæ servus, qui tam imperiosus est. *Mer Casaubonus.*

11. *Id tibi quidem jam fiet.*] Id quod sibi dici audivit, minitatur. Et est conveniens error festinanti. *Donatus.*

Id tibi quidem jam fiet.] Quod verbis aliis minitaris, tibi serio fiat; *vapulabis.* Mer. Casaubonus.

Nisi resistis.] Stas, manes. *Idem.*

12. *Minitatur malum.*] Pronomen *qui*, non est in ullo ex antiquis libris: neque id versus admittit. *Faernus.*

Minitat.] Al. *minitatur*: quod usitatius. *Mer. Casaubonus.*

14. *Qui vivant hominum homo honoratissime.*] Liber Bembinus, *qui vivõt homo hominũ ornatissime*, [illegible] rationem versus accommodate. *Faërnus.*

15. *Sine controversia.*] Sine ambiguitate. *Donatus.*

A diis solus diligere.] Cui tanta fœlicitas contigerit. *Mer. Casaubonus.*

17. *Si te delibutum gaudio reddo?*] Ad animum transtulit, quod est corporis. Nam *delibutus*, unctus dicitur. *Donatus.*

19. *Tu quoque hic aderas Phormio? PH. aderam. sed cessas? GE. accipe, hem*] Omnes fere libri, inter quos Bembinus, neque habent τὸ *hic*, & post *sed*, habent pronomen *tu*. numero meliore trochaici. *Faernus.*

20. *Ut modo argentum.*] Vide narrationem cœptam unde opus est. *Donatus.*

21. *Mittit herus me ad uxorem tuam.*] Conversus ad Antiphonem hoc dicit. *Idem.*

23. *Gynaceum.*] Quod aliter etiam γυναικωνῖτις, dicebatur: de quo, purissimæ Latinit. auctor, Corn. Nepos, (qui vulgo, Æmilius Probus) sic scribit:

Quem

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo
Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intro ad heram accedere.
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem:
Eumque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores
Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: astiti:
Animam compressi: aurem admovi: ita animum cœpi attendere,
Hoc modo sermonem captans. AN. *euge Geta.* GE. *hic pulcherrimum*
Facinus audivi: itaque pæne hercle exclamavi gaudio.
AN. *Quod?* GE. *quodnam arbitrare?* AN. *nescio.* GE. *atqui mirificissimum:*
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. AN. *hem,*
Quid ais? GE. *cum ejus consuevit olim matre in Lemno clanculum.*
PH. *Somnium. utin' hæc ignoraret suum patrem?* GE. *aliquid credito*
Phormio esse causæ: sed me censen potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?

PH. *At-*

Quem Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia, nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ Gynæconitis appellatur: quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. M. Casaubonus.

29. *Animam compressi.*] Spiritum continui, ut melius audirem. *Idem.*

30. *Euge Geta.*] Liber Bembinus, & Victorianus, *eu Geta.* Basilicanus, *heu Geta.* Faërnus.

Pulcherrimum facinus audivi.] Hujusmodi locos poëtæ actoribus indulgent: quod in his actoris est commendatio. *Donatus.*

Pulcerrimum facinus audivi.] Rem verbis ornat, ex gaudii vehementia. *M. Casaubonus.*

31. *Pene exclamavi gaudio.*] Tale quid Xenophanto accidisse memorat Aristoteles. ubi ait, Οἱ κατέχοντες πιεζόμενοι τὸν γέλωτα ἀθρόον ἐκκαγχάζουσι, risum temere compressum, in effusiorem risum sive cachinnum interdum, erumpere. *Idem.*

32. *Atqui mirificissimum.*] Vide *Priscianum*, qui hunc locum laudat *lib.* 3. Bœclerus.

33. *Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ.*] Ut *Sallustius* in primo: *Liberis ejus avunculus erat.* Donat.

Pater inventus est Phanio.] Aliqui libri, in quibus Bembinus, ita habent, *est pater inventus.* ita & Donatus; quæ collocatio verborum adjuvat versum. *Faërnus.*

35. *Somnium. utin' hæc ignoraret suum patrem.*] Inducuntur hæ contradictiones, & moræ, proposito & figura rem confirmandi. *Bœclerus.*

37. *Egerint?*] Dixerint, locuti sint. *Mer. Casaubonus.*

38. *At-*

PH. *Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam.* GE. *immo etiam dabo*
Quo magis credas. patrum interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo :
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ dari.
Denique ego missus sum, te ut requirerem, atque adducerem,
AN. *Quin ergo rape me: quid cessas?* GE. *fecero,* AN. *o mi Phormio*
Vale. PH. *vale Antipho. bene, ita me dii ament, factum, gaudeo,*
Tantam fortunam de improviso esse his datam.
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam;
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet.
Nam idem hoc argentum, ita ut datum est, ingratiis
Ei datum erit: hoc qui cogam, re ipsa repperi.

Nunc

38. *Atque hercle ego quoque illam inaudivi fabulam.*] *Plautus* in Milite Glorioso, *Nam hoc cognomentum poeta esse inaudivi barbaro.* Donatus.

Illam audivi fabulam.] Audivi qui ita fabularentur, sive narrarent. V. supra act. 4 sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

41. *Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ se dare.*] In nullo omnino libro invenio pronomen, *se*; omnes vero habent, *dari*, pro *dare*. sed versus non constat, nisi legas pro *habendæ*, *adhibendæ*, quod in libro Bembino est. qua lectione admissa, licebit opinor exponere *adhibendæ*, pro, habendæ : sicut dicimus adamare pro amare, adhærere, pro hærere, & similia. aut *adhibendæ*, asciscendæ, adjungendæ in matrimonium. ad has non sane vulgatas hujus verbi expositiones, cogit me auctoritas tam vetusti libri, cum versus necessitate conjuncta. *Faërnus.*

42. *Denique ego sum missus.*] Idem liber, *ego missus sum* Idem.

43. AN. *Hem quin ergo.*] Τὸ *hem*, is liber non habet; quod nec versui, nec sensui est necessarium. *Idem.*

44. *Bene factum & gaudeo.*] Τὸ *gaudeo* ad sequentia pertinere puto, cum, quod præcessit *bene factum*, (vide supra, act. 5. sc. 1.) sufficiat: atque ita tollenda erit interrogationis nota. *Mer. Casaubonus.*

47. *Curam adimere argentariam.*] Varie, pro, adimendi occasio est. *Donatus.*

48. *Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet.*] Non necesse erit illi mutuari ab amicis & æqualibus. supra, act. 3. sc. 3.

--- *quod si hic pote fuisset nunc exorarier*
Triduum hoc, promissum fuerat. ----
Mer. Casaubonus.

49. *Ita ut ingratiis est datum*] O. l. s. *ita ut datum est ingratiis :* solus Bembinus, *datum'st ingratiis*, ut postulat versus. *Faërnus*

Ut datum est ingratiis.] A senibus sine justa (nam de uxore ducenda, res erat fictitia; & illa nunc agnita, nullus color superest) causa per fraudem extortum. *Mer. Casaubonus.*

50. *His datum erit*] Quomodo *his*, cum de Phædria solo sit sermo, cui adimenda erat cura argentaria? itaque vera lectio mihi videtur, quam idem antiquissimus liber continet, *ei datum erit.* in Victoriano est τὸ *his*, sed in litura: ut coniciam ibi quoque scriptum prius fuisse, *ei.* Faërnus.

Nunc gestus mihi, vultusque est capiendus novus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.

Ei datum erit.] Sub. Phædriæ. hoc sensu: nam hoc argentum, ita ut datum est (quicquid est hoc argenti quo emunxi senes) ingratiis ei datum erit, i. e. id vel invitis his senibus habebit; neque de reddendo cogitare opus habebit. In *MSS.* nostris est, *his*, quod & multæ editiones præferunt: *his datum erit.* quod eodem sensu acceperim: *hoc argentum ita ut datum est, ingratiis his datum erit.* i. e. ab invitis datum erit; velint, nolint, datum erit, non revocabitur. Est qui ita explicat & distinguit:

Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratiis,
His datum erit. ----

i. e. *argentum ita ut datum est ingratiis*, seu a senibus sine justa causa per fraudem extortum, *his datum erit*, sc. in usum horum (adolesc.) cedet. Sed hoc durum est; nec Latine doctis approbari potest. *Bœclerus.*

His datum erit.] In usum horum cedet. *Mer. Casaubonus.*

Qui cogam.] Heaut. act. 1. sc. 1. *quasi talenta ad quindecim coegi.* Idem.

54. *Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.*] Quærit nonnemo: quid opus fuit hæc dicere? Responderi debet: omnino opus fuisse. antea enim *sc. præced.* constituerat Phormio, absentiam simulare, obtentu mercatus, tempusque perpotando trahere; nunc oblata nova occasione aliquam ad senes fabricam fingendi, proditurum in publ. se ait, neque itineris prætextu usurum. *Bœclerus.*

Ire ad mercatum.] Act. 5. sc. 5.
---- *ego me ire senibus Sunium*
Dicam ad mercatum. M. Casaubonus.

Non eo] Non iturum me, mutata sententia, dicam. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

DEMIPHO *senex.* PHORMIO *parasitus.* CHREMES *senex.*

Argum. *Cognita Phanio, senes a Phormione pecuniam repetunt: Phormio negat se redditurum: hinc contentio inter eos oritur.* Thes. 1. *Parasitorum insignis est impudentia.* 2. *Senes pecuniæ studio rixas non fugiunt.*

DE. *Diis magnas merito gratias habeo, atque ago,*
Quando evenere hæc nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est,

Prius-

Senarii. v 5 & 6. *MSS.* duo: *P. Demiphonem, si domi est, visam* D. *at nos ad te ibamus.* omissa voce, *Phormio* quæ nec in tertio comparet: ubi cetera leguntur, sicut ed. v. 10. duo: *quanta hæc mea paup. est.* v. 13. duo: *denuntiatum.* v. 22. duo: *satin superbe illud.* v. 23. omnes: *quia ne alteram quidem illam p. d.* v. 33. omnes: *dos hic omnis maneat.* v. 36. duo addunt: *tandem.* v. 54 omnes omittunt *te.* v. 57. duo ut edidimus. unus: *nolo, volo, nolo rursum.* v. 58. duo: *quod dictum est, indictum est: quod modo erat ratum, id irrit. est.* v. 77. omnes addunt, *tandem.* varia verborum collocatione. v. 89. omnes omittunt τὸ *ego.* Bœclerus.

3. *Quantum potest.*] Supra, act. 4. sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

4. Prius-

Priusquam dilapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus. PH. *Demiphonem, si domi est,*
Visam: ut quod. DE. *at nos ad te ibamus Phormio.*
PH. *De eadem hac fortasse causa?* DE. *ita hercle.* PH. *credidi.*
Quid ad me ibatis? ridiculum. verebamini
Ne non id facerem quod recepissem semel?
Heus, quanta quanta hæc mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.
DE. *Estne ita ut dixi liberalis?* CH. *oppido.*
PH. *Idque ad vos venio nuntiatum Demipho,*
Paratum me esse: ubi vultis, uxorem date.
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam tantopere id vos velle, animum adverteram.
DE. *At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem.*
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honeste potuit, tum non est data:

Nunc

4. *Priusquam dilapidet.*] Disperdat. *Donatus.*

Priusquam dilapidet.] Liber Bembinus *dilapidat*. Faërnus.

Priusquam dilapidas.] Sup. act. 5. sc 5. *Mer. Casaubonus.*

6. *Visam, ut, quod.*] Ἀποσιώπησις secunda. *Donatus.*

8. *An verebamini.*] Τὸ *an*, non habet idem liber: arbitror autem in scansione hujus versus primum, e, elidi, sicut in *senex*. posset tamen elidi, u, sicut in *invidia*. Faërnus.

9. *Ne non id facerem quod recepissem semel.*] Ex deest, *ad me*. ut in Heautontim. *Ad me recipio: faciet.* Donatus.

10. *Heus heus, quanta hac mea paupertas est, tamen.*] Huic versui, una syllaba deficienti, succurrit lectio ejusdem libri, *heus quanta quanta hæc*. Faërnus.

11. *Adhuc curavi*] Τῷ ἀρχαϊσμῷ addidit *adhuc*: quum potuisset sine hoc integer sensus esse. *Donatus.*

Ut mi esset fides.] Cic. *Haud magna in re, sed fidei plenus.* Mer. Casaubonus.

12. CH. *Estne ea ita ut dixi liberalis?* DE. *oppido.*] Sine *ea*, & præterea mutatis personis, hunc versum continet idem liber in hunc modum. DE. *Estne ita ut dixi liberalis?* CH. *oppido.* forte est ironia senum in Phormionem. cum pronomine vero *ea*, fateor me hunc locum non intelligere. *Faërnus.*

Est ne ita ut dixi liberalis?] *Muretus:* *ut* dixit, i. e. modo. in verbis præcedentibus. sin retinemus, *dixi*; Demipho Chremeti denarraverit ante; Phormionem esse hominem astutum, confidentem; & qui, si vultum aspiceres, quantivis pretii videretur, qui ore imaginem honesti exprimere doctus esset, & liberalis hominis. Utrobique, εἰρωνικῶς. Boeclerus.

Estne ea ita, ut dixi, liberalis.] Phanium scil. And. act. 3. sc. 1. *forma præter cæteras honesta & liberali.* & ita passim: Hæc autem inter senes, dum in via, submissiore voce. *M. Casaubonus.*

13. *Itaque ad vos venio nuntiatum Demipho.*] Multi libri scripti, & in his Victorianus, pro *itaque*, *idque* habent. Bembinus, *idque adeo*. quo etiam modo staret versus, attributa prima ejus syllaba versui præcedenti. *Faërnus.*

15. *Nam omnes posthabui mihi res.*] *Plautus Sticho* 2, 2, 37: *imo res omnes*

reiectas

Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia
Quæ tute dudum coram me incusaveras.
PH. *Satis superbe illuditis me.* DE. *qui?* PH. *rogas?*
Quia ne alteram quidem potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam quam contempserim?
CH. *Tum autem Antiphonem video ab sese amittere*
Invitum eam: inque. DE. *tum autem video filium*
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum rursum jube rescribi, Phormio.
PH. *Quod ne ego perscripsi porro illis quibus debui?*
DE. *Quid*

relictas habui, pro quod tu velis. Boeclerus.

20. *Nunc viduam extrudi turpe est.*] Quomodo *viduam*, quæ sine viro remansura non erat? an forte *viduam* exponendum est, a priore viro separatam? in eo libro antiquissimo sine ea dictione *viduam*, in hunc modum legitur, *Eam nunc extrudi turpe'st.* Faërnus.

Nunc viduam extrudi, turpe est.] Ut apud Plautum sæpe, de muliere, quæ *exacta est matrimonio*, ut in Mercatore loquitur, ubi Syra anus, *Ecastor faxim, si itidem plectantur viri, ut illæ exiguntur, quæ in se culpam commerent, Plures viri sint vidui, quam nunc mulieres.* M. Casaubonus.

21. *Quæ tute dudum coram me incusaveras.*] Nova locutio *Coram me incusaveras*: non *Quæ hic incusaveras.* Donatus.

Coram me incusaveras.] Belle: ut si quid neget, contra se ipsum sentire videatur. *Idem.*

Coram me incusaveras] Objeceras. *M. Casaubonus.*

22. *Satin' superbe illuditis me.*] Et dativum & accusativum casum regit *illudo.* Donatus.

Satin superbe inluditis?] Aliqui libri, & in iis Bembinus, affirmative habent, *satis.* Faërnus.

24. *Nam quo ore redibo.*] O. fere l. s. *nam quo redibo ore.* Idem.

Nam quo redibo ore ad eam quam contemserim?] Ὡς συνωλεσαγωδεῖ το τῇ δόξῃ τ πάθει; ut magistri Græcorum dicerent. Bœclerus.

26. *Inque.*] Submissa voce Chremes hoc illi suggerit, quod ille mox eloquitur. *Mer. Casaubonus.*

28 & 29. *Illud mihi argentum rursum jube rescribi.*] Vide Weitzio congesta. *Bœclerus.*

29. *Jube rursum rescribi, Phormio.*] *Rescribi*, reddi, seu per mensæ scripturam dari. *Donatus.*

Jube rescribi.] Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, *rescribere* dicebant, pro renumerare. Et sic infert, *Ne ego perscripsi porro illis quibus debui.* Hæc est ergo figura, in qua secunda de primis significantiam sumunt. *Idem.*

Jube rescribi.] Per scripturam, id est, de mensæ scriptura dari unde hodie additur chirographis, *Domo ex arca sua*, vel *ex mensa scriptura.* Idem.

Argentum jube rursum.] O. l. s. *argentum rursum jube.* Faërnus.

Rursum rescribi.] Reddi, renumerari: quia negotia pecuniaria ut plurimum veteres apud mensarios per *scripturam* transigebant: unde etiam additur chirographis, (ut hic Don.) *Domo ex arca sua:* vel, *ex mensa scriptura.* Hinc etiam *scribere*, pro, solvere: vel tradere. *M. Casaubonus.*

30. *Ne ego perscripsi.*] Multis per scripturam reddidi, multis dedi, ut apud *Virgilium*,

Diditur hic subito Trojana per agmina rumor.

Donatus.

Quod ne ego perscripsi.] O. fere l. s. *descripsi:* Bembinus *discripsi:* & ita etiam vide-

DE. *Quid igitur fiet?* PH. *si vis mihi uxorem dare*
Quam despondisti, ducam; sin est, ut velis
Manere illam apud te, dos hic maneat, Demipho.
Nam non est æquum, me propter vos decipi;
Cum ego vestri honoris causa repudium alteræ
Remiserim, quæ dotis tantumdem dabat.
DE. *I in malam rem hinc cum istac magnificentia,*
Fugitive. etiam nunc credis te ignorarier?
Aut tua facta adeo? PH. *irritor.* DE. *tun' hanc duceres,*
Si tibi data esset? PH. *fac periculum.* DE. *ut filius*
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.
PH. *Quæso quid narras?* DE. *quin tu mihi argentum cedo,*
PH. *Immo vero uxorem tu cedo.* DE. *in jus ambula.*
PH. *In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*

DE. *Quid*

videtur legisse Donatus: qui super hoc loco ita dicit, *Multis per scripturam reddidi, multis dedi: ut apud Virgilium: Diditur hic subito Trojana per agmina murmur* quod exemplum ex Virgilio ad discripsi optime facit; ad perscripsi nullo modo. *Faërnus.*

35. *Vestri honoris causa.*] I. e. Vestro honori consulens, vel, pro eo quo vos prosequor honore: vestri reverentia. *M. Casaubonus.*

Repudium alteri.] Multis in libris, & inter hos Bembino, & Victoriano scriptum est, *altera:* ut & in Heautontim. *Id ipsa altera dum narrat.* Faërnus.

36. *Quæ tantundem dotis dabat.*] Meliore numero habent o. l. s. *quæ dotis tantundem dabat.* Idem.

37. *I hinc in malam rem.*] Meliorem compositionem continet liber Bembinus, hoc modo, *I in malam rem hinc:* & sic quoque stat versus. *Idem.*

Cum istac magnificentia.] Quia dixerat, *vestri honoris causa:* qui magnificus prætentus. *Mer. Casaubonus.*

38. *Fugitive.*] Furcifer. *Idem.*

39. *Aut tua facta.*] Omnia enim jam, agnita Phanio, senibus innotuerant. *Idem.*

Irritor.] Laudat *Nonius Marcellus*, *cap* 1. Bœclerus.

Tu ne hanc duceres, si tibi data esset?] Liber Bembinus, *si tibi daretur?* quod magis convenit, & cum *duceres*, & cum eo quod sequitur, *fac periculum.* ubi ex ratione versus *periclum* legimus. *Faërnus.*

42. *Quin tu mihi argentum cedo.*] Hoc ab utroque cum clamore dici accipiendum est. *Donatus.*

43. *Immo vero tu uxorem cedo.*] Idem liber numerosiore ordine hæc verba habet, *uxorem tu cedo.* sane utroque modo hujus versus prima syllaba ad præcedentem pertinet versum. *Faërnus.*

In jus ambula.] Ad judicem eamus scilicet. nam *jus*, pro loco est. Cicero. *Quandoquidem te in jure conspicio.* Donatus.

44. PH. *In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*] Hic versus septem pedum est: nec ex l. s. ullum remedium. Donatus dicit *enimvero* principium esse aliquid per iracundiam dicturi: sicut apud M. Tullium, *Enimvero hoc ferendum non est.* quod si hoc Terentianum principium tale sit, quale illud Tullianum, ubi nihil omnino præcedat, potest dici, ea duo verba, *in jus*, esse delenda. & absolute incipiendum, *Enimvero si porro.* nos tamen ea verba retinebimus: versum sustentantes applicando primam hujus versus syllabam versui præcedenti: & ex *jus*, s, elidendo. *Faërnus.*

Enimvero si porro odiosi esse pergitis.]

Vultu

DE. *Quid facies?* PH. *ego ne? vos me indotatis modo*
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. *quid id nostra?* PH. *nihil.*
Hic quandam noram, cujus vir uxorem. CH. *hem.* DE. *quid est?*
PH. *Lemni habuit aliam.* CH. *nullus sum.* PH. *ex qua filiam*
Suscepit: & eam clam educat. CH. *sepultus sum.*
PH. *Hæc adeo ego illi jam denarrabo.* CH. *obsecro,*
Ne facias. PH. *oh, tun' is eras?* DE. *ut ludos facit.*
CH. *Missum te facimus.* PH. *fabula.* CH. *quid vis tibi?*
Argentum quod habes condonamus te. PH. *audio.*
Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti vestra puerili sententia?
Nolo, volo: volo nolo rursum: cape, cedo.

Quod

Vultu juvandum est, & pronuntiatione, hoc, quod tam minaciter suspenditur. *Donatus.*

Enimvero] *Enimvero*, principium est aliquid per iracundiam dicturi; ut, *Hic tum alius ex alia parte enimvero hoc ferret, &c.* Idem.

45. *Indotatis.*] Hoc est, ut Phanio. *Idem.*

47. *Etiam dotatis soleo.*] Ut Nausistratæ. *Idem.*

Dotatis.] Qualis Nausistrata, Chremetis uxor. *Mer. Casaubonus.*

47 & 48. *Nihil. hic quandam noram.*] Κωμικῇ μιμήσει, non sine suavitate & lepore, ad ἀνταναγωγὴν transit. *Barclaeus.*

49. *Nullus sum.*] Perii, mortuus sum. *Donatus.*

50. *Educit.*] Ita alibi, non semel, pro *educat.* Mer. Casaubonus.

Sepultus sum.] Αὔξησις. nam plus est, quam *Nullus sum.* Donatus.

Sepultus sum.] Multi conclamatæ spei ad vitam revocati sunt: sed sepultis nulla spes reliqua. *Mer. Casaubonus.*

52. *Ludos facit.*] Ludit, irridet. subaudi, nos. ut apud Plaut.

Exploratorem hunc faciamus ludos suppositititium,
Donicum adeo ipsus sese ludos fieri senserit:

alibique quanquam etiam *nobis*, possimus: ut idem Plaut.

Nec pol ego Nemea credo, neque ego Olympia,
Nec usquam ludos tam festivos fieri,
Quam hic intus fiunt ludi ludificabiles,
Seni nostro, & nostro. Ol. villico.

& Ter. And. act. 3. sc. 1.

---- quos mihi ludos redderet?

Mer. Casaubonus.

53. *Quid vis tibi? argentum quod habes? condonamus te.*] *Vis* iterum subaudiendum est; ut sit, *Vis argentum quod habes?* & est ἀσυνδέτως inferendum *Condonamus te.* Sic est illud apud *Virgilium,*

Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est. ----

Donatus.

54. *Condonamus te.*] *Condono*, ablativo junxit: ut in Eunucho, *Habes alia multa, quæ nunc condonabitur.* Idem.

55. *Malum, ergo me sic, &c.*] *Malum* adverbium est interpositæ indignationis. *Idem.*

57. *Nolo, volo: volo, nolo rursum.*] Primo singula separatim: deinde simul utraque pronuntianda sunt. *Donatus.*

Nolo,

Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
CH. *Quo pacto, aut unde hæc hic rescivit?* DE. *nescio;*
Nisi me dixisse nemini, id certo scio.
CH. *Monstri, ita me dii ament, simile.* PH. *injeci scrupulum.* DE. *hem,*
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? emori hercle satius est.
Animo virili præsentique ut sis, para,
Vides tuum peccatum esse elatum foras:
Neque jam id celare posse te uxorem tuam.
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,
Id nosmet ipsos indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Ulcisci. PH. *attat, nisi mihi prospicio, hæreo.*
Hi gladiatorio animo ad me affectant viam.

CH. *At*

Nolo, volo, volo nolo rursum.] Inter eruditissimas *Donati* notas est, quæ hic adscribitur: *primo singula separatim, deinde simul utraque pronuntianda sunt.* nihil potuit magis dici aptum ad evolvendam vim διχονοίας μεμφιμοιρούσης. Bœclerus.

Cedo, cape.] O. fere l. & in iis Bembinus, *cape, cedo.* Faërnus.

58. *Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.*] Plaut. Aulul.

At scio quo vos pacto soleatis perplexarier:
Pactum, non pactum est, non pactum, pactum est, quod vobis lubet.

Mer. Casaubonus.

60. *Nisi me dixisse nemini, id certo scio.*] Alii libri scripti habent, *id nemini:* solus Bembinus non habet, τὸ *id*, quod & placet, ut ex superioribus subaudiatur, *hæc.* Faërnus.

61. *Injeci scrupulum.*] Ad. act. 2. sc. 2.

Injeci scrupulum homini. ----

Vide And. act. 5. sc. 4. *Mer. Casaubonus.*

62. *Hoc tantum argenti.*] Ut apud Cic. *hoc tantum domestici mali.* Idem.

64. *Animo virili.*] A necessario adhortatur. *Donatus.*

65. *Vides tuum peccatum esse elatum foras?*] Omnes l. s. hoc ordine collocant, *peccatum tuum.* ita non oporteret ex, *tuum*, quicquam elidere. aliqui libri recentiores habent, *jam esse elatum:* Bembinus, *esse delatum.* quod ita recipiendum est, ut, d, sit medium duarum vocalium ut in mederga. *Faernus.*

67. *Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit Chreme.*] Liber Bembinus, *auditura st*; sed versus laborat, nisi vel duæ primæ dictiones facta dialysi in *quod*, constituant dactylum, vel ejus dictionis postrema littera elisa, deinde vocali per synalœphen abjecta in prima sede sit spondeus; in secunda vero, non facta vicissim synalœpha in sequentium dictionum vocalium concursu, iambus. *Idem.*

68. *Placabilius.*] Ad placandam uxorem utilius, conducibilius. *Mer. Casaubonus.*

69. *Impuratum.*] Impurum. *Idem.*

Nostro modo ulcisci.] Ingenio scilicet. *Donatus.*

Nostro modo.] Nostro arbitrio. *Idem.*

70. *Hæreo.*] Ægre postea expediam. *Mer. Casaubonus.*

71. *Hi gladiatorio animo.*] Parato ad periculum. hoc est, ita perdito ac temerario, ut non sibi caveant, dummodo

CH. *At vereor ut placari poßit.* DE. *bono animo es.*
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chreme,
Cum e medio exceßit, unde hæc suscepta est tibi.
PH. *Ita ne agitis mecum? satis astute aggredimini.*
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
Ain tu? ubi quæ lubitum fuerit, peregre feceris,
Neque hujus sis veritus fœminæ primariæ,
Quin novo modo ei faceres contumelias,
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hisce ego illam dictis ita tibi incensam dabo,
Ut ne restinguas, lacrimis si extillaveris.
DE. *Malum, quod isti dii deæque omnes duint.*

Tanta

ctĩo vulnerent. ut *Sallustius*, *Avidius alter alterum sauciare, quam semet tegere.* Donatus.

Gladiatorio animo.] Infesto, perniciõso, sanguinolento: sumpta a gladiatoribus metaphora, quibus aut occidere aut occidi dicta lex est. Longe alia mente Philosophi veteres æquanimitatem & patientiam erga adversarios athletarum nobis commendant exemplo, quos quamvis infestis armis, nontamen & animis congredi testantur. Videatur Anton. Imper. *de seipso*, & quæ nos ibi. *Mer Casaubonus.*

Ad me affectant viam.] *Affectant viam*, plenam: quod nos ἐλλειπτικῶς. Donatus.

Affectant viam.] Recta tendunt. Plaut. *Scio quam rem agat, ut me deponat vino, eam affectat viam.* Virgil.

Viamque affectat Olympo.

Mer. Casaubonus.

72. *Ut placari possit.*] *Ut* pro *ne non.* Donatus.

74. *Quum de medio excessit.*] Pro quia. *Idem.*

De medio excessit.] Et ad dictum, & ad rationem dicti, comicum est. *Idem.*

E medio excessit.] Obiit. *Mer. Casaubonus.*

75. *Astute aggredimini.*] Εἰρωνεία. Et proprie *adgredi*, accedere ad dimicandum est. Bene ergo servavit translationem a gladiatoribus cœptam. *Donatus.*

77. *Ain' tu? ubi peregre.*] Modo ad Chremetem cum invectione conversus est. *Idem.*

Ain tu? ubi peregre tibi quod lubitum fuerit feceris.] In libro Bembino, ita legitur: *Ain tu? ubi quæ libitum fuerit peregre feceris.* quod & numerosius, & sermoni cotidiano accommodatius est. *Faernus.*

Peregre.] Peregrinans in Lemno. *M. Casaubonus.*

78. *Veritus.*] Verens, reverens fueris. nisi cum Palmerio, *Neque hujus sis veritus* (i. e. nihil veritus sis, floccifeceris) *Quin fœm. primariæ cont. faceres.* ut τὸ, *ei*, redundet: ut alibi sæpe. *Idem.*

79. *Novo modo ei quin faceres contumelias.*] Liber Bembinus habet: *contumeliam:* quod & usitatius est cum verbo *facere.* omnes vero quot quot sunt libri scripti verba sic ordinant, *quin novo modo ei.* qua lectione admissa, versum ita sustentamus: ut in *novo* subtracta littera, u, quemadmodum in *invidia*, duo, o, in unam syllabam coëant: *ei* vero sit spondeus, ut sæpe apud antiquos poëtas. *Faernus.*

80. *Lautum peccatum tuum.*] Ut laves, ut maculam. *Donatus.*

82. *Lachrumis si extillaveris.*] *Stillare*, est guttas emittere ex corpore. *Extillare*, ipsum corpus guttatim finiri. Ergo quasi totum in lachrymas converti, & ex toto stillare corpore. *Idem.*

83. *Malum, quod isti dii, deæque omnes duint.*] *Malum*, in magna ira, aut

Tanta ne affectum quemquam esse hominem audacia?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? CH. *in id redactus sum loci,*
Ut quid agam cum illo nesciam prorsum. DE. *ego scio:*
In jus eamus. PH. *in jus? huc, si quid lubet.*
DE. *Assequere, retine, huc ego dum servos evoco.*
CH. *Etenim solus nequeo: accurre huc.* PH. *una injuria est*
Tecum. CH. *lege agito ergo.* PH. *altera est tecum Chreme.*
DE. *Rape hunc.* PH. *itane agitis? enimvero voce est opus.*
Nausistrata exi. CH. *os opprime.* DE. *impurum vide*
Quantum valet. PH. *Nausistrata, inquam.* CH. *non taces?*

PH. *Ta-*

sunt indignatione, usitatissima interjectio. ut supra, 4, 5. *Quid tua, malum, id refert?* Hanc igitur vocem (quæ vox alioquin infausta est) cum justa Demiphoni hic expressisset indignatio: omnis diritatem (ita enim illi de talibus verbis judicabant) statim a se deprecatur, & Phormioni imprecatur dum addit, *quod isti; &c.* vide supra, act. 3. sc. 2. *ne quid suo suat capiti.* & Hec. act. 3. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

84. *Hominem quemquam esse audacia.*] O. l. s. sic verba ordinant, *quemquam esse hominem audacia?* Faërnus.

85. *Publicitus.*] Id est, publica cura atque consilio. *Donatus.*

Nonne hoc publicitus] Τὸ *ne*, non est in libro Bembino. ita restat nuda negatio, quæ per interrogationem prolata, expressionem habet indignitatis, ut, *Non hac o Palla dederas promissa parenti.* Faërnus.

Publicitus] Publica cura atque consilio, ut quod intersit publici ex hominum conspectu longissime submoveri. *Mer. Casaubonus.*

86. *In solas terras.*] *Virgilius*,
Pastorum & solis exegit montibus avum.
Et *Sallustius* in primo, *Solis viis.* Donatus.

87. *Nesciam prorsus.*] Liber Bembinus, *prorsum*, apposite ad rationem versus. *Faernus.*

88. *In jus eamus.*] Ad prætoris sellam, modo enim, locum significat. *Donatus.*

In jus! huc, si quid lubet.] Apparet parasitum niti ad domum Chremetis, senes vero ad forum conari attrahere. *Idem.*

In jus eamus. PH. *in jus! huc, si quid lubet.*] Apposite cogitavit *Donatus*, quando existimat, parasitum niti ad domum Chremetis: senes vero ad forum conari attrahere. quod sequentia docent. itaque antea parasitus, ex ambiguo huc alluserit *v.* 44. Bœclerus.

89. *Adsequere ac retine dum ego hinc servos evoco.*] Liber Bembinus ásyndeton profert: & pro *hinc*, & is liber, & Victorianus habet, *huc*: hoc modo: *Adsequere, retine dum ego huc servos evoco.* Faërnus.

90. *Etenim solus nequeo.*] *Etenim*, pro *at* posuit: ut turbatum ostenderet. Sic alibi, *Etenim non finam.* Donatus.

Etenim nequeo solus. adcurre huc.] Bembinus liber, Basilicanus & Victorianus, & aliqui alii, ac Donatus pro *etenim*, *enim* habent. soli vero ii duo antiquissimi libri, id est Bembinus & Victorianus τὸ *huc* non habent: ita stat versus, transeunte tamen hujus prima syllaba in ultimam præcedentis. *Faernus.*

Una injuria est.] Id est, actio injuriarum ex lege. *Donatus.*

91. *Lege agito ergo.*] *Lege agito* dicebatur ei, cujus intentio contemtibilis adversario videbatur: *Plautus* in Aulularia, *Lege agito mecum, molestus ne sis, & cœnam coque.* Idem.

Altera.] Quam fecisti dotatæ uxori. *Idem.*

92. *Ita ne agitis?*] Idem liber, *sic agitis*, ut & versus exposcit. *Faernus.*

Pone apprehendit pallio, resupinat: respicio: rogo
Quamobrem retineat me: ait esse vetitum intro ad heram accedere.
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem:
Eumque nunc esse intus cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores
Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: astiti:
Animam compressi: aurem admovi: ita animum cœpi attendere,
Hoc modo sermonem captans. AN. *euge Geta.* GE. *hic pulcherrimum*
Facinus audivi: itaque pæne hercle exclamavi gaudio.
AN. *Quod?* GE. *quodnam arbitrare?* AN. *nescio.* GE. *atqui mirificissimum:*
Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ. AN. *hem,*
Quid ais? GE. *cum ejus consuevit olim matre in Lemno clanculum.*
PH. *Somnium. utin' hæc ignoraret suum patrem?* GE. *aliquid credito*
Phormio esse causæ: sed me censen potuisse omnia
Intelligere extra ostium, intus quæ inter sese ipsi egerint?

PH. *At-*

Quem Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Græcia, nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ Gynæconitis appellatur: quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. M. Casaubonus.

29. *Animam compressi.*] Spiritum continui, ut melius audirem. *Idem.*

30. *Euge Geta.*] Liber Bembinus, & Victorianus, *eu Geta.* Basilicanus, *heu Geta.* Faërnus.

Pulcherrimum facinus audivi.] Hujusmodi locos poëtæ actoribus indulgent: quod in his actoris est commendatio. *Donatus.*

Pulcerrimum facinus audivi] Rem verbis ornat, ex gaudii vehementia. *M. Casaubonus.*

31. *Pene exclamavi gaudio.*] Tale quid Xenophanto accidisse memorat Aristoteles. ubi ait, Οἱ κατέχοντες μειδιῶντες τὸν γέλωτα ἀθρόον ἐκκαγχάζουσι, risum temere compressum, in effusiorem risum sive cachinnum interdum, erumpere. *Idem.*

32. *Atqui mirificissimum.*] Vide *Priscianum*, qui hunc locum laudat *lib.* 3. Bœclerus.

33. *Patruus tuus est pater inventus Phanio uxori tuæ.*] Ut *Sallustius* in primo: *Liberis ejus avunculus erat.* Donat.

Pater inventus est Phanio.] Aliqui libri, in quibus Bembinus, ita habent, *est pater inventus.* ita & Donatus; quæ collocatio verborum adjuvat versum. *Faërnus.*

35. *Somnium. utin' hæc ignoraret suum patrem.*] Inducuntur hæ contradictiones, & moræ, proposito & figura rem confirmandi. *Bœclerus.*

37. *Egerint?*] Dixerint, locuti sint. *Mer. Casaubonus.*

38. *At-*

PH. *Atque hercle ego quoque illam audivi fabulam.* GE. *immo etiam dabo*
Quo magis credas. patruus interea inde huc egreditur foras:
Haud multo post cum patre idem recipit se intro denuo:
Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ dari.
Denique ego missus sum, te ut requirerem, atque adducerem,
AN. *Quin ergo rape me: quid cessas?* GE. *fecero,* AN. *o mi Phormio*
Vale. PH. *vale Antipho. bene, ita me dii ament, factum, gaudeo,*
Tantam fortunam de improviso esse his datam.
Summa eludendi occasio est mihi nunc senes,
Et Phædriæ curam adimere argentariam;
Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet.
Nam idem hoc argentum, ita ut datum est, ingratiis
Ei datum erit: hoc qui cogam, re ipsa repperi.

Nunc

38. *Atque hercle ego quoque illam inaudivi fabulam.*] *Plautus* in Milite Glorioso, *Nam hoc cognomentum poeta esse inaudivi barbaro.* Donatus.

Illam audivi fabulam.] Audivi qui ita fabularentur, sive narrarent. V. supra act. 4 sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

41. *Ait uterque tibi potestatem ejus habendæ se dare.*] In nullo omnino libro invenio pronomen, *se*; omnes vero habent, *dari*, pro *dare*. sed versus non constat, nisi legas pro *habenda*, *adhibenda*, quod in libro Bembino est. qua lectione admissa, licebit opinor exponere *adhibenda*, pro, habendæ: sicut dicimus adamare pro amare, adhærere, pro hærere, & similia. aut *adhibenda*, asciscendæ, adjungendæ in matrimonium. ad has non sane vulgatas hujus verbi expositiones, cogit me auctoritas tam vetusti libri, cum versus necessitate conjuncta. *Faërnus.*

42. *Denique ego sum missus.*] Idem liber, *ego missus sum* Idem.

43. AN. *Hem quin ergo.*] Τὸ *hem*, is liber non habet; quod nec versui, nec sensui est necessarium. *Idem.*

44. *Bene factum & gaudeo.*] Τὸ *gaudeo* ad sequentia pertinere puto, cum, quod præcessit *bene factum*, (vide supra, act. 5. sc. 1.) sufficiat: atque ita tollenda erit interrogationis nota. *Mer. Casaubonus.*

47. *Curam adimere argentariam.*] Varie, pro, adimendi occasio est. *Donatus.*

48. *Ne cuiquam suorum æqualium supplex siet.*] Non necesse erit illi mutuari ab amicis & æqualibus. supra, act. 3. sc. 3.

--- quod si hic pote fuisset nunc exorarier
Triduum hoc, promissum fuerat. ----
Mer. Casaubonus.

49. *Ita ut ingratiis est datum*] O. l. s. *ita ut datum est ingratiis*: solus Bembinus, *datum'st ingratiis*, ut postulat versus. *Faërnus*

Ut datum est ingratiis.] A senibus sine justa (nam de uxore ducenda, res erat fictitia; & illa nunc agnita, nullus color superest) causa per fraudem extortum. *Mer. Casaubonus.*

50. *His datum erit*] Quomodo *his*, cum de Phædria solo sit sermo, cui adimenda erat cura argentaria? itaque vera lectio mihi videtur, quam idem antiquissimus liber continet, *ei datum erit.* in Victoriano est τὸ *his*, sed in litura: ut coniciam ibi quoque scriptum prius fuisse, *ei.* Faërnus.

Nunc gestus mihi, vultusque est capiendus novus.
Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum:
Inde hisce ostendam me, ubi erunt egressi foras.
Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.

Ei datum erit.] Sub. Phædriæ. hoc sensu: nam hoc argentum, ita ut datum est (quicquid est hoc argenti quo emunxi senes) ingratiis ei datum erit, i. e. id vel invitis his senibus habebit; neque de reddendo cogitare opus habebit. In *MSS.* nostris est, *his*, quod & multæ editiones præferunt: *his datum erit*. quod eodem sensu acceperim: *hoc argentum ita ut datum est, ingratiis his datum erit.* i. e. ab invitis datum erit; velint, nolint, datum erit, non revocabitur. Est qui ita explicat & distinguit:

Nam idem hoc argentum ita ut datum est ingratiis,
His datum erit. ----

i. e. *argentum ita ut datum est ingratiis*, seu a senibus sine justa causa per fraudem extortum, *his datum erit*, sc. in usum horum (adolesc.) cedet. Sed hoc durum est; nec Latine doctis approbari potest. *Bœclerus.*

His datum erit.] In usum horum cedet. *Mer. Casaubonus.*

Qui cogam.] Heaut. act. 1. sc. 1. *quasi talenta ad quindecim coegi.* Idem.

54. *Quo me assimularam ire ad mercatum, non eo.*] Quærit nonnemo: quid opus fuit hæc dicere? Responderi debet: omnino opus fuisse. antea enim *sc. præced.* constituerat Phormio, absentiam simulare, obtentu mercatus, tempusque perpotando trahere; nunc oblata nova occasione aliquam ad senes fabricam fingendi, proditurum in publ. se ait, neque itineris prætextu usurum. *Bœclerus.*

Ire ad mercatum.] Act. 5. sc. 5.
---- *ego me ire senibus Sunium*
Dicam ad mercatum. M. Casaubonus.

Non eo] Non iturum me, mutata sententia, dicam. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

DEMIPHO *senex.* PHORMIO *parasitus.* CHREMES *senex.*

Argum. *Cognita Phanio, senes a Phormione pecuniam repetunt: Phormio negat se redditurum: hinc contentio inter eos oritur.* Thes. 1. *Parasitorum insignis est impudentia.* 2. *Senes pecuniæ studio rixas non fugiunt.*

DE. *Diis magnas merito gratias habeo, atque ago,*
Quando evenere hæc nobis frater prospere.
Quantum potest, nunc conveniendus Phormio est,

Prius-

Senarii. v. 5 & 6. *MSS.* duo: *P. Demiphonem, si domi est, visam D. at nos ad te ibamus.* omissa voce, *Phormio.* quæ nec in tertio comparet: ubi cetera leguntur, sicut ed. v. 10. duo: *quanta hac mea paup. est.* v. 13. duo: *denuntiatum.* v. 22. duo: *satin superbe illud.* v. 23. omnes: *quia ne alteram quidem illam p. d.* v. 33. omnes: *dos hic omnis maneat.* v. 36. duo addunt: *tandem.* v. 54 omnes omittunt *te.* v. 57. duo ut edidimus. unus: *nolo, volo, nolo rursum.* v. 58. duo: *quod dictum est, indictum est: quod modo erat ratum; id irritum est.* v. 77. omnes addunt, *tandem.* varia verborum collocatione. v. 89. omnes omittunt *te ea.* Bœclerus.

3. *Quantum potest.*] Supra, act. 4. sc. 3. *Mer. Casaubonus.*

4. *Prius-*

Priusquam dilapidet nostras triginta minas,
Ut auferamus. PH. *Demiphonem, si domi est,*
Visam: ut quod. DE. *at nos ad te ibamus Phormio.*
PH. *De eadem hac fortasse causa?* DE. *ita hercle.* PH. *credidi.*
Quid ad me ibatis? ridiculum. verebamini
Ne non id facerem quod recepissem semel?
Heus, quanta quanta hæc mea paupertas est, tamen
Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides.
DE. *Estne ita ut dixi liberalis?* CH. *oppido.*
PH. *Idque ad vos venio nuntiatum Demipho,*
Paratum me esse: ubi vultis, uxorem date.
Nam omnes posthabui mihi res, ita uti par fuit,
Postquam tantopere id vos velle, animum adverteram.
DE. *At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem.*
Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?
Olim cum honeste potuit, tum non est data:

Nunc

4. *Priusquam dilapidet.*] Disperdat. *Donatus.*

Priusquam dilapidet.] Liber Bembinus *dilapidat*. Faërnus.

Priusquam dilapidat.] Sup. act. 5. sc 5. *Mer. Casaubonus.*

6. *Visam, ut, quod.*] Ἀποσιώπησις secunda. *Donatus.*

8. *An verebamini.*] Τὸ *an*, non habet idem liber: arbitror autem in scansione hujus versus primum, e, elidi, sicut in *senex*. posset tamen elidi, u, sicut in *invidia*. Faërnus.

9. *Ne non id facerem quod recepissem semel.*] Et deest, *ad me*. ut in Heautontim. *Ad me recipio: faciet.* Donatus.

10. *Heus heus, quanta hæc mea paupertas est, tamen.*] Huic versui, una syllaba deficienti, succurrit lectio ejusdem libri, *heus quanta quanta hæc.* Faërnus.

11. *Adhuc curavi*] Τῷ ἀρχαϊσμῷ addidit *adhuc*: quum potuisset sine hoc integer sensus esse. *Donatus.*

Ut mi esset fides.] Cic. *Haud magna in re, sed fidei plenus.* Mer. Casaubonus.

12. CH. *Estne ea ita ut dixi liberalis?* DE. *oppido.*] Sine *ea*, & præterea mutatis personis, hunc versum continet idem liber in hunc modum. DE. *Estne ita ut dixi liberalis?* CH. *oppido.* forte est ironia senum in Phormionem. cum pronomine vero *ea*, fateor me hunc locum non intelligere. *Faernus.*

Est ne ita ut dixi liberalis?] *Muretus:* *ut* dixit, i. e. modo. in verbis præcedentibus. sin retinemus, *dixi*; Demipho Chremeti denarraverit ante; Phormionem esse hominem astutum, confidentem; & qui, si vultum aspiceres, quantivis pretii videretur, qui ore imaginem honesti exprimere doctus esset, & liberalis hominis. Utrobique, εἰρωνικῶς. Bœclerus.

Estne ea ita, ut dixi, liberalis.] Phanium scil. And. act 3. sc. 1. *forma præter cæteras honesta & liberali.* & ita passim: Hæc autem inter senes, dum in via, submissiore voce. *M. Casaubonus.*

13. *Itaque ad vos venio nuntiatum Demipho.*] Multi libri scripti, & in his Victorianus, pro *itaque*, *idque* habent. Bembinus, *idque adeo*. quo etiam modo staret versus, attributa prima ejus syllaba versui præcedenti. *Faernus.*

15. *Nam omnes posthabui mihi res.*] *Plautus Sticho 2, 2, 37: imo res omnes*

relictas

Nunc viduam extrudi, turpe est: ferme eadem omnia
Quæ tute dudum coram me incusaveras.
PH. Satis superbe illuditis me. DE. qui? PH. rogas?
Quia ne alteram quidem potero ducere.
Nam quo redibo ore ad eam quam contempserim?
CH. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere
Invitum eam: inque. DE. tum autem video filium
Invitum sane mulierem ab se amittere.
Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi
Argentum rursum jube rescribi, Phormio.
PH. Quod ne ego perscripsi porro illis quibus debui?

DE. Quid

relictas habui, pro quod tu velis. Bœclerus.

20. *Nunc viduam extrudi turpe est.*] Quomodo *viduam*, quæ sine viro remansura non erat? an forte *viduam* exponendum est, a priore viro separatam? in eo libro antiquissimo sine ea dictione *viduam*, in hunc modum legitur, *Eam nunc extrudi turpe'st.* Faërnus.

Nunc viduam extrudi, turpe est.] Ut apud Plautum sæpe, de muliere, quæ *exacta est matrimonio*, ut in Mercatore loquitur, ubi Syra anus, *Ecastor faxim, si itidem plectantur viri, ut illæ exiguntur, quæ in se culpam commerent, Plures viri sint vidui, quam nunc mulieres.* M. Casaubonus.

21. *Quæ tute dudum coram me incusaveras.*] Nova locutio *Coram me incusaveras*: non *Quæ hic incusaveras.* Donatus.

Coram me incusaveras.] Belle: ut si quid neget, contra se ipsum sentire videatur. *Idem.*

Coram me incusaveras] Objeceras. *M. Casaubonus.*

22. *Satin' superbe illuditis me.*] Et dativum & accusativum casum regit *illudo.* Donatus.

Satin superbe inluditis?] Aliqui libri, & in iis Bembinus, affirmative habent, *satis.* Faërnus.

24. *Nam quo ore redibo.*] O. fere l. s. *nam quo redibo ore.* Idem.

Nam quo redibo ore ad eam quam contemserim?] Ὡς συνώθεαι, ποδεῖτο τῇ δόξῃ τῶν παίδων; ut magistri Græcorum dicerent. *Bœclerus.*

26. *Inque.*] Submissa voce Chremes hoc illi suggerit, quod ille mox eloquitur. *Mer. Casaubonus.*

28 & 29. *Illud mihi argentum rursum jube rescribi.*] Vide *Weitzio* congesta. *Bœclerus.*

29. *Jube rursum rescribi, Phormio.*] *Rescribi*, reddi, seu per mensæ scripturam dari. *Donatus.*

Jube rescribi.] Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, *rescribere* dicebant, pro renumerare. Et sic infert, *Ne ego perscripsi porro illis quibus debui.* Hæc est ergo figura, in qua secunda de primis significantiam sumunt. *Idem.*

Jube rescribi.] Per scripturam, id est, de mensæ scriptura dari unde hodie additur chirographis, *Domo ex arca sua*, vel *ex mensa scriptura.* Idem.

Argentum jube rursum.] O. l. s. *argentum rursum jube.* Faërnus.

Rursum rescribi.] Reddi, renumerari: quia negotia pecuniaria ut plurimum veteres apud mensarios per *scripturam* transigebant: unde etiam additur chirographis, (ut hic Don.) *Domo ex arca sua:* vel, *ex mensa scriptura.* Hinc etiam *scribere*, pro, solvere: vel tradere. *M. Casaubonus.*

30. *Ne ego perscripsi.*] Multis per scripturam reddidi, multis dedi, ut apud *Virgilium*,

Diditur hic subito Trojana per agmina rumor.

Donatus.

Quod ne ego perscripsi.] O. fere l. s. *descripsi:* Bembinus *discripsi:* & ita etiam vide-

De. *Quid igitur fiet?* Ph. *si vis mihi uxorem dare*
Quam despondisti, ducam; sin est, ut velis
Manere illam apud te, dos hic maneat, Demipho.
Nam non est æquum, me propter vos decipi;
Cum ego vestri honoris causa repudium alteræ
Remiserim, quæ dotis tantumdem dabat.
De. *I in malam rem hinc cum istac magnificentia,*
Fugitive. etiam nunc credis te ignorarier?
Aut tua facta adeo? Ph. *irritor.* De. *tun' hanc duceres,*
Si tibi data esset? Ph. *fac periculum.* De. *ut filius*
Cum illa habitet apud te, hoc vestrum consilium fuit.
Ph. *Quæso quid narras?* De. *quin tu mihi argentum cedo,*
Ph. *Immo vero uxorem tu cedo.* De. *in jus ambula.*
Ph. *In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*

De. *Quid*

videtur legisse Donatus: qui super hoc loco ita dicit, *Multis per scripturam reddidi, multis dedi: ut apud Virgilium: Diditur hic subito Trojana per agmina murmur.* quod exemplum ex Virgilio ad *discripsi* optime facit; ad *perscripsi* nullo modo. *Faernus.*

35. *Vestri honoris causa.*] I. e. Vestro honori consulens, vel, pro eo quo vos prosequor honore: vestri reverentia. *M. Casaubonus.*

Repudium alteri.] Multis in libris, & inter hos Bembino, & Victoriano scriptum est, *alteræ:* ut & in Heautontim. *Id ipsa altera dum narrat.* Faernus.

36. *Quæ tantundem dotis dabat.*] Meliore numero habent o. l. s. *quæ dotis tantundem dabat.* Idem.

37. *I hinc in malam rem.*] Meliorem compositionem continet liber Bembinus, hoc modo, *I in malam rem hinc:* & sic quoque stat versus. *Idem.*

Cum istac magnificentia.] Quia dixerat, *vestri honoris causa:* qui magnificus præsentus. *Mer. Casaubonus.*

38. *Fugitive.*] Furcifer. *Idem.*

39. *Aut tua facta.*] Omnia enim jam, agnita Phanio, senibus innotuerant. *Idem.*

Irritor] Laudat *Nonius Marcellus*, *cap* I. Bœclerus.

Tu ne hanc duceres, si tibi data esset?] Liber Bembinus, *si tibi daretur?* quod magis convenit, & cum *duceres*, & cum eo quod sequitur, *fac periculum.* ubi ex ratione versus *periclum* legimus. *Faernus.*

42. *Quin tu mihi argentum cedo.*] Hoc ab utroque cum clamore dici accipiendum est. *Donatus.*

43. *Immo vero tu uxorem cedo.*] Idem liber numerosiore ordine hæc verba habet, *uxorem tu cedo.* sane utroque modo hujus versus prima syllaba ad præcedentem pertinet versum. *Faernus.*

In jus ambula.] Ad judicem eamus scilicet. nam *jus*, pro loco est. Cicero. *Quandoquidem te in jure conspicio.* Donatus.

44. Ph. *In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*] Hic versus septem pedum est: nec ex l. s. ullum remedium. Donatus dicit *enimvero* principium esse aliquid per iracundiam dicturi: sicut apud M. Tullium, *Enimvero hoc ferendum non est.* quod si hoc Terentianum principium tale sit, quale illud Tullianum, ubi nihil omnino præcedat, potest dici, ea duo verba, *in jus*, esse delenda. & absolute incipiendum, *Enimvero si porro.* nos tamen ea verba retinebimus: versum sustentantes applicando primam hujus versus syllabam versui præcedenti: & ex *jus*, s, elidendo. *Faernus.*

Enimvero si porro odiosi esse pergitis.]

Vulco

DE. *Quid facies?* PH. *ego ne? vos me indotatis modo*
Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam dotatis soleo. CH. *quid id nostra?* PH. *nihil.*
Hic quandam noram, cujus vir uxorem. CH. *hem.* DE. *quid est?*
PH. *Lemni habuit aliam.* CH. *nullus sum.* PH. *ex qua filiam*
Suscepit: & eam clam educat. CH. *sepultus sum.*
PH. *Hæc adeo ego illi jam denarrabo.* CH. *obsecro,*
Ne facias. PH. *oh, tun' is eras?* DE. *ut ludos facit.*
CH. *Missum te facimus.* PH. *fabula.* CH. *quid vis tibi?*
Argentum quod habes condonamus te. PH. *andio.*
Quid vos, malum, ergo me sic ludificamini
Inepti vestra puerili sententia?
Nolo, volo: volo nolo rursum: cape, cedo.

Quod

Vultu juvandum est, & pronuntiatione, hoc, quod tam minaciter suspenditur. *Donatus.*

Enimvero] *Enimvero*, principium est aliquid per iracundiam dicturi; ut, *Hic tum alius ex alia parte enimvero hoc feret, &c.* Idem.

45. *Indotatis.*] Hoc est, ut Phanio. *Idem.*

47. *Etiam dotatis soleo.*] Ut Nausistratæ. *Idem.*

Dotatis.] Qualis Nausistrata, Chremetis uxor. *Mer. Casaubonus.*

47 & 48. *Nihil, hic quandam noram.*] Κωμικῶς μιμικῶς, non sine suavitate & lepore, ad ἀπαναγωγὴν transit. *Barclaius.*

49. *Nullus sum.*] Perii, mortuus sum. *Donatus.*

50. *Educit.*] Ita alibi, non semel, pro *educat.* Mer. Casaubonus.

Sepultus sum.] Αὔξησις. nam plus est, quam *Nullus sum.* Donatus.

Sepultus sum.] Multi conclamatæ spei ad vitam revocati sunt: sed sepultis nulla spes reliqua. *Mer. Casaubonus.*

52. *Ludos facit.*] Ludit, irridet. subaudi, nos. ut apud Plaut.

Exploratorem hunc faciamus ludos supposititium,
Denicum adeo ipsus sese ludos fieri senserit:

alibique quanquam etiam *nobis*, possimus: ut idem Plaut.

Nec pol ego Nemea credo, neque ego Olympia,
Nec usquam ludos tam festivos fieri,
Quam hic intus fiunt ludi ludificabiles,
Seni nostro, & nostro. Ol. villico.

& Ter. And. act. 3. sc. 1.

----quos mihi ludos redderet?

Mer. Casaubonus.

53. *Quid vis tibi? argentum quod habes? condonamus te.*] *Vis* iterum subaudiendum est; ut sit, *Vis argentum quod habes?* & est ἀσυνδέτως inferendum *Condonamus te.* Sic est illud apud *Virgilium,*

Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est.----

Donatus.

54. *Condonamus te.*] *Condono*, ablativo junxit: ut in Eunucho, *Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur.* Idem.

55. *Malum, ergo me sic, &c.*] *Malum* adverbium est interpositæ indignationis. *Idem.*

57. *Nolo, volo: volo, nolo rursum.*] Primo singula separatim: deinde simul utraque pronuntianda sunt. *Donatus.*

Nolo,

Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.
CH. *Quo pacto, aut unde hac hic rescivit?* DE. *nescio;*
Nisi me dixisse nemini, id certo scio.
CH. *Monstri, ita me dii ament, simile.* PH. *injeci scrupulum.* DE. *hem,*
Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat;
Tam aperte irridens? emori hercle satius est.
Animo virili præsentique ut sis, para,
Vides tuum peccatum esse elatum foras:
Neque jam id celare posse te uxorem tuam.
Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit, Chreme,
Id nosmet ipsos indicare placabilius est.
Tum hunc impuratum poterimus nostro modo
Ulcisci. PH. *attat, nisi mihi prospicio, hæreo.*
Hi gladiatorio animo ad me affectant viam.

CH. *At*

Nolo, volo, volo nolo rursum.] Inter eruditissimas *Donati* notas est, quæ hic adscribitur: *primo singula separatim, deinde simul utraque pronuntianda sunt.* nihil potuit magis dici aptum ad evolvendam vim διανοίας μεμψιλιπῶς. Bœclerus.

Cedo, cape.] O. fere l. & in iis Bembinus, *cape, cedo.* Faërnus.

58. *Quod dictum, indictum est: quod modo erat ratum, irritum est.*] Plaut. Aulul.

At scio quo vos pacto soleatis perplexarier:
Pactum, non pactum est, non pactum, pactum est, quod vobis lubet.

Mer. Casaubonus.

60. *Nisi me dixisse nemini, id certo scio.*] Alii libri scripti habent, *id nemini:* solus Bembinus non habet, τὸ *id*, quod & placet, ut ex superioribus subaudiatur, *hæc.* Faërnus.

61. *Injeci scrupulum.*] Ad. act. 2. sc. 2.

Injeci scrupulum homini. ——

Vide And. act. 5. sc. 4. *Mer. Casaubonus.*

62. *Hoc tantum argenti.*] Ut apud Cic. *hoc tantum domestici mali.* Idem.

64. *Animo virili.*] A necessario adhortatur. *Donatus.*

65. *Vides tuum peccatum esse elatum foras?*] Omnes l. s. hoc ordine collocant, *peccatum tuum.* ita non oporteret ex, *tuum*, quicquam elidere. aliqui libri recentiores habent, *jam esse elatum:* Bembinus, *esse delatum.* quod ita recipiendum est, ut, d, sit medium duarum vocalium ut in mederga. *Faernus.*

67. *Nunc quod ipsa ex aliis auditura sit Chreme.*] Liber Bembinus, *auditura st*; sed versus laborat, nisi vel duæ primæ dictiones facta dialysi in *quod*, constituant dactylum, vel ejus dictionis postrema littera elisa, deinde vocali per synalœphen abjecta in prima sede sit spondeus; in secunda vero, non facta vicissim synalœpha in sequentium dictionum vocalium concursu, iambus. *Idem.*

68. *Placabilius.*] Ad placandam uxorem utilius, conducibilius. *Mer. Casaubonus.*

69. *Impuratum.*] Impurum. *Idem.*

Nostro modo ulcisci.] Ingenio scilicet. *Donatus.*

Nostro modo.] Nostro arbitrio. *Idem.*

70. *Hæreo.*] Ægre postea expediam. *Mer. Casaubonus.*

71. *Hi gladiatorio animo.*] Parato ad periculum. hoc est, ita perdito ac temerario, ut non sibi caveant, dummodo

CH. *At vereor ut placari poßit.* DE. *bono animo es.*
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chreme,
Cum e medio exceßit, unde hæc ſuſcepta eſt tibi.
PH. *Ita ne agitis mecum? ſatis aſtute aggredimini.*
Non hercle ex re iſtius me inſtigaſti, Demipho.
Ain tu? ubi qua lubitum fuerit, peregre feceris,
Neque hujus ſis veritus fœminæ primariæ,
Quin novo modo ei faceres contumelias,
Venias nunc precibus lautum peccatum tuum?
Hiſce ego illam dictis ita tibi incenſam dabo,
Ut ne reſtinguas, lacrimis ſi extillaveris.
DE. *Malum, quod iſti dii deæque omnes duint.*

Tanta

do vulnerent. ut *Salluſtius, Avidius alter alterum ſauciare, quam ſemet tegere.* Donatus.

Gladiatorio animo.] Infeſto, pernicioſo, ſanguinolento: ſumpta a gladiatoribus metaphora, quibus aut occidere aut occidi dicta lex eſt. Longe alia mente Philoſophi veteres æquanimitatem & patientiam erga adverſarios athletarum nobis commendant exemplo, quos quamvis infeſtis armis, non tamen & animis congredi teſtantur. Videatur Anton. Imper. *de ſeipſo*, & quæ nos ibi. *Mer. Caſaubonus.*

Ad me affectant viam.] *Affectant viam*, plenam: quod nos ἐλλειπτικῶς. Donatus.

Affectant viam.] Recta tendunt. Plaut. *Scio quam rem agat, ut me deponat vino, eam affectat viam.* Virgil.
Viamque affectat Olympo.
Mer. Caſaubonus.

72. *Ut placari poſſit.*] *Ut* pro *ne non.* Donatus.

74. *Quum de medio exceſſit.*] Pro quia. *Idem.*

De medio exceſſit.] Et ad dictum, & ad rationem dicti, comicum eſt. *Idem.*

E medio exceſſit.] Obiit. *Mer. Caſaubonus.*

75. *Aſtute aggredimini.*] Εἰρωνεία. Et proprie *adgredi*, accedere ad dimicandum eſt. Bene ergo ſervavit tranſlationem a gladiatoribus cœptam. *Donatus.*

77. *Ain' tu? ubi peregre.*] Modo ad Chremetem cum invectione converſus eſt. *Idem.*

Ain tu? ubi peregre tibi quod lubitum fuerit feceris.] In libro Bembino, ita legitur: *Ain tu? ubi qua libitum fuerit peregre feceris.* quod & numeroſius, & ſermoni cotidiano accommodatius eſt. *Faernus.*

Peregre.] Peregrinans in Lemno. *M. Caſaubonus.*

78. *Veritus.*] Verens, reverens fueris. niſi cum Palmerio, *Neque hujus ſis veritus* (i. e. nihil veritus ſis, flocciſeceris) *Quin fœm. primariæ cont. faceres.* ut τὸ, *ei*, redundet: ut alibi ſæpe. *Idem.*

79. *Novo modo ei quin faceres contumelias.*] Liber Bembinus habet: *contumeliam:* quod & uſitatius eſt cum verbo *facere.* omnes vero quot quot ſunt libri ſcripti verba ſic ordinant, *quin novo modo ei.* qua lectione admiſſa, verſum ita ſuſtentamus: ut in *novo* ſubtracta littera, u, quemadmodum in *invidia*, duo, o, in unam ſyllabam coëant: *ei* vero ſit ſpondeus, ut ſæpe apud antiquos poëtas. *Faernus.*

80. *Lautum peccatum tuum.*] Ut laves, ut maculam. *Donatus.*

82. *Lachrumis ſi extillaveris.*] *Stillare*, eſt guttas emittere ex corpore. *Extillare*, ipſum corpus guttatim finiri. Ergo quaſi totum in lachrymas converti, & ex toto ſtillare corpore. *Idem.*

83. *Malum, quod iſti dii, deæque omnes duint.*] *Malum*, in magna ira,

aut

Tanta ne affectum quemquam esse hominem audacia?
Non hoc publicitus scelus hinc deportarier
In solas terras? CH. *in id redactus sum loci,*
Ut quid agam cum illo nesciam prorsum. DE. *ego scio:*
In jus eamus. PH. *in jus? huc, si quid lubet.*
DE. *Assequere, retine, huc ego dum servos evoco.*
CH. *Etenim solus nequeo: accurre huc.* PH. *una injuria est*
Tecum. CH. *lege agito ergo.* PH. *altera est tecum Chreme.*
DE. *Rape hunc.* PH. *itane agitis? enimvero voce est opus.*
Nausistrata exi. CH. *os opprime.* DE. *impurum vide*
Quantum valet. PH. *Nausistrata, inquam.* CH. *non taces?*
PH. Ta-

aut indignatione, usitatissima interjectio. ut supra, 4, 5. *Quid tua, malum, id refert?* Hanc igitur vocem (quæ vox alioquin infausta est) cum justa Demiphoni hic expressisset indignatio: omnis diritatem (ita enim illi de talibus verbis judicabant) statim a se deprecatur, & Phormioni imprecatur dum addit, *quod isti; &c.* vide supra, act. 3. sc. 2. *ne quid suo suat capiti.* & Hec. act 3. sc. 1. *Mer. Casaubonus.*

84. *Hominem quemquam esse audacia.*] O. l. s. sic verba ordinant, *quemquam esse hominem audacia?* Faërnus.

85. *Publicitus.*] Id est, publica cura atque consilio. *Donatus.*

Nonne hoc publicitus] Tò *ne*, non est in libro Bembino. ita restat nuda negatio, quæ per interrogationem prolata, expressionem habet indignitatis, ut, *Non hac o Palla dederas promissa parenti.* Faërnus.

Publicitus] Publica cura atque consilio, ut quod intersit publici ex hominum conspectu longissime submoveri. *Mer. Casaubonus.*

86. *In solas terras.*] *Virgilius,*
Pastorum & solis exegit montibus avum.
Et *Salustius* in primo, *Solis viis.* Donatus.

87. *Nesciam prorsus.*] Liber Bembinus, *prorsum*, apposite ad rationem versus. *Faernus.*

88. *In jus eamus.*] Ad prætoris sellam, modo enim, locum significat. *Donatus.*

In jus! huc, si quid lubet.] Apparet parasitum niti ad domum Chremetis, senes vero ad forum conari attrahere. *Idem.*

In jus eamus. PH. *in jus! huc, si quid lubet.*] Apposité cogitavit *Donatus*, quando existimat, parasitum niti ad domum Chremetis: senes vero ad forum conari attrahere. quod sequentia docent. itaque antea parasitus, ex ambiguo huc alluserit *v.* 44. Bœclerus.

89. *Adsequere ac retine dum ego hinc servos evoco.*] Liber Bembinus ásyndeton profert: & pro *hinc*, & is liber, & Victorianus habet, *huc*: hoc modo: *Adsequere, retine dum ego huc servos evoco.* Faërnus.

90. *Etenim solus nequeo.*] *Etenim*, pro *at* posuit: ut turbatum ostenderet. Sic alibi, *Etenim non finam.* Donatus.

Etenim nequeo solus. adcurre huc.] Bembinus liber, Basilicanus & Victorianus, & aliqui alii, ac Donatus pro *etenim*, *enim* habent. soli vero ii duo antiquissimi libri, id est Bembinus & Victorianus τὸ *huc* non habent: ita stat versus, transeunte tamen hujus prima syllaba in ultimam præcedentis. *Faërnus.*

Una injuria est.] Id est, actio injuriarum ex lege. *Donatus.*

91. *Lege agito ergo.*] *Lege agito* dicebatur ei, cujus intentio contemtibilis adversario videbatur: *Plautus* in Aulularia, *Lege agito mecum, molestus ne sis, & cœnam coque.* Idem.

Altera.] Quam fecisti dotatæ uxori. *Idem.*

92. *Ita ne agitis?*] Idem liber, *sic agitis*, ut & versus exposcit. *Faernus.*

PH. *Taceam?* DE. *nisi sequitur, pugnos in ventrem ingere.*

PH. *Vel oculum exclude. est ubi vos ulciscar locus.*

95. *Pugnos in ventrem ingere.*] Urbane *in ventrem*, quasi parasito. An *ventrem*, totum parasitum dicit? ut *Lucilius* in secundo: *Vivite, lurcones, comedones; vivite, ventres.* An simpliciter? quia qui resistit, ne sequatur trahentem, collo obtorto repandum se facit, & ventrem projicit. quum autem in ventrem feritur, curvatur & sequitur. *Donatus.*

Ventrem.] Ventriculum, (qui vulgo stomachus) ut eo crebris ictibus percusso vox & vires Phormioni ad tempus deficerent, vel, *venter*, i. e. ventris mancipium: helluo, gurges. ut ad Tit. 1. in Epimenidis versu, a Sancto Paulo citato, Cretenses appellantur γαστέρες ἀργαί, *ventres otiosi.* Mer. Casaubonus.

96. *Vel oculum exculpe.*] Omnes l. s. præter Bembinum, *exclude*, habentes quam & veram arbitror lectionem. est enim antiqua locutio, *excludere oculum.* Plautus in Pœnulo: *Excludito mihi hercle oculum, si dedero.* Faërnus.

Exclude.] Alii, *exculpe.* Mer. Casaubonus.

Est ubi vos ulciscar locus.] In eodem libro legitur, *ulciscar probe.* non enim de loco, quem non erat mutaturus, est sermo, sed de facultate, quam habebat ulciscendi senes. *Faernus.*

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

NAUSISTRATA *matrona.* CHREMES *senex.* PHORMIO *parasitus.* DEMIPHO *senex.*

Argum. *Chremes adulterii reus, Nausistratæ uxori a Phormione proditus, ab ea pessime audit, eumque graviter objurgat; unde Phormio magnopere exultat. Tum Demipho pro Chremete intercedit, uxor ut ipsi crimen condonet. Et Phædria contentionis parentum suorum sedandæ arbiter constituitur.* Thes. 1. *Male sibi conscii tanquam peccatores obstupescunt.* 2. *Vinum nil moderabile suadet.* 3. *Amor meretricius est fundi calamitas.* 4. *Vere resipiscenti venia danda est.*

NA. *Quis nominat me?* CH. *hem.* NA. *quid istuc turbæ est obsecro*

Mi

Senarii. *v.* 2. duo ex *MSS.* nostris, *hem.* *v.* 6. duo; *quid ergo est q. i. n.* *v.*29. omnes; *neque post illam v. a.* *v.*41. unus; *habet hæc uxor ei quod dum vivat usque in aurem obganniat.* alter; *habet hæc ei quod dum vivat aurem obganniat.* Argent. *habet hæc ei quod dum vivat aure obganniat.* *v.* 42 & 43. unus; *quid nunc ego mea commemorem Demipho sigillatim, qualis in hunc fuerim.* alter; *quid ego commemorem tibi Demipho sigillatim, q. in h. f.* Argent. *quid ego nunc comm. tibi sig. qualis ego in hunc fuerim.* *v.*44. omnes: *meriton' vid. meo h. f.* *v.* 48. duo; *respondeas.* *v.* 53. omnes: *nihil pudet te.* *v.* 54. Arg. ut ed. Meorum unus; *fiet ut voles.* alter; ut ed. sed in margin. *Cr. fiat ut voles.* *v.*65. Argent. *tantum instro hinc*, Demiphoni tribuit; meorum unus Nausistratæ, alter Phormioni. τὸ *fiat* Argent. Chremeti, ut ed. ut & meorum unus; alter Nausistratæ. *Boeclerus.*

1. *Quis nominat me?*] *Hic velut controversia est: in qua reus fit maritus malæ tractationis. & est status qualitatis venialis.* Donatus.

2. *Mi*

Mi vir? PH. *ehem, quid nunc obstitisti?* NA. *quis hic homo est?*
Non mihi respondes? PH. *hiccine ut tibi respondeat?*
Qui hercle, ubi sit, nescit. CH. *cave isti quicquam creduas.*
PH. *Abi: tange: si non totus friget, me eneca.*
CH. *Nihil est.* NA. *quid ergo? quid istic narrat?* PH. *jam scies;*
Ausculta. CH *pergin' credere?* NA. *quid ego obsecro*
Huic credam qui nihil dixit? PH. *delirat miser*
Timore. NA *non pol temere est, quod tu tam times.*
CH. *Egon' timeo?* PH. *recte sane. quando nihil times,*
Et hoc nihil est quod ego dico, tu narra. DE. *scelus,*
Tibi narret? PH. *eho tu, factum est abs te sedulo*
Pro fratre NA. *mi vir, non mihi narras?* CH. *at.* NA. *quid at?*
CH. *Non opus est dicto.* PH. *tibi quidem: at scito huic opu'st.*
In Lemno. CH *hem, quid ais?* DE. *non taces?* PH. *clam te.* CH. *hei mihi.*

PH. *Uxo-*

1. *Mi vir. PH. hem quid nunc obstitisti?*] Plures l. s. *obstupuisti*, ita & Victorianus, & Bembinus, sed hic per, *i*, in secunda syllaba hoc modo, *obstipuisti*. sane hoc non admiratus es, exponemus, sed stupidus, & quasi saxeus effectus es præ timore. ceterum in versu dimetiendo, vel ex *vir*, *r*, elidendum, vel ex *hem*, m: quanvis consonans consequatur. vel legendum, ut in Victoriano, & Basilicano, *ehem*. Faërnus.

4. *Ubi sit, nescit.*] Præ terrore scil. & consternatione mentis. Plaut. *Equidem quo eam, aut ubi sim, aut qui sim, Nequeo cum animo certum investigare.* At sensu philosophico, de plerisque id non minus vere dicas hominibus, ut egregie docet sapientissimus Imperator, *de se ipso.* Mer. Casaubonus.

Cave isti quicquam credas.] Legendum *creduas*, nisi quis iambicum trimetrum catalecticum facere velit: quod non placet: in, *isti*, autem, haud dubie *i*, elidendum. *Faërnus.*

5. *Si non totus friget*] *Nonius* laudat hunc versum 2, 325. *Boeclerus.*

6. NA. *Quid ergo est?*] Liber Bembinus non habet τὸ *est*, quod nec necessarium videtur: a superiore enim repetitur. *Faërnus.*

7. *Pergin' credere?*] Jam antea dixerat, *cave isti quidquam creduas:* (i. credas) hic iterum alieno loco ingerit; & expostulat cum uxore, quasi jam pronuntiata sententia, quæ tamen nihil adhuc audiverat. plane ut illi, qui metu mortis imminentis, mortem sibi consciscunt. Meticulosum hominem, sed & vim conscientiæ ista pulcre exhibent. *Mer. Casaubonus.*

8. *Delirat miser timore.*] Graviter utrumque: *delirat*, & *timore.* nam deliratio senectuti convenit, timor conscientiæ. *Donatus.*

9 *Temere.*] Sine causa. *Mer. Casaubonus.*

12. PH. *Eho tu.*] Idem liber, *ohe tu.* Faërnus

Ohe tu factum est abs te sed.] Q. d. desine tu tandem: satis jam fratris causam egisti. *Boeclerus.*

Factum est abs te sedulo Pro fratre] Bene de fratre tuo meruisti, me irritando *Mer. Casaubonus.*

13. *Mi vir non mihi narras?*] Idem liber, *non mihi dices.* Faërnus.

PH. *Uxorem duxit.* NA. *mi homo, dii melius duint.*
PH. *Sic factum est.* NA. *perii misera.* PH. *& inde filiam*
Suscepit jam unam, dum tu dormis. CH. *quid agimus?*
NA. *Pro dii immortales, facinus indignum & malum.*
PH. *Hoc actum est.* NA. *an quicquam hodie est factum indignius?*
Qui mihi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.
Demipho, te apello; nam me cum hoc ipso distadet loqui.
Haccine erant itiones crebræ, & mansiones diutinæ
Lemni? haccine erat, ea quæ nostros fructus minuebat vilitas?
DE. *Ego Nausistrata esse in hac re culpam meritam non nego;*
Sed

16. *Mi homo, di melius duint.*] Quæsit Probus, an matrona tam familiariter *mi homo*, recte dicat alieno: sed frustra. nam fœminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est. *Donatus.*

18 *Quid agimus.*] Facete dictum. *Idem*

Quid agimus] Metu stupentis verba hæc, & de fuga cogitantis. *Mer. Casaubonus.*

19. *Pro di inmortales facinus indignum & malum.*] O. l. s. præter Victorianum, & Vaticanum, & Basilicanum, ita habent: *facinus miserandum & malum. miserandum* autem, quoad Nausistratam, in quam ex hoc miseria redundabat: *malum*, quoad Chremetem, qui id amiserat. *Faërnus.*

21. *Qui mihi.*] Eleganter insertum *mihi.* ut in Heautont. *Is mihi, ubi adbibit plus paulo sua quæ narrat facinora?* Donatus.

Qui mi.] Oratio imperfecta, iratæ ac stomachanti conveniens. q. d. An quicquam hoc meo viro, aliisque similibus (vel, hoc hominum genere) indignius, qui &c. τὸ *mi* redundat; ut alibi sæpe an elegantiæ causa, incertum est *Mer. Casaubonus.*

Ad uxores ventum est, tum fiunt senes.] Eleganter *fieri* dixit. Et generaliter invidiosius, quam si unum accusaret senem *Donatus.*

Tum fiunt senes.] Quanto honestius hoc extulit, quam *Plautus, Asinaria* 5, 2, 21 *&c.* tum 4, 2, 3 & 4. *Boeclerus*

Tum fiunt senes.] Plaut. *Ain tu, apud amicum munus adolescentuli fungare? uxori excuses te, & dices senem?* M. Casaubonus.

22. *Nam me cum hoc distadet loqui,*] O. l. s. *nam me cum hoc ipso distadet loqui.* hoc modo versus, qui ut senarius iambicus stare non potest, cujusmodi sunt præcedentes, stat ut trochaicus tetrameter catalecticus, cujusmodi sunt sequentes. *Faërnus.*

23. *Haccine.*] Si hæc vera lectio, tum fuerit enallage generis neutrius, pro fœminino; sed magis probem, quod in Plantin. aliisque reperitur, *haccine.* Mer. Casaubonus.

24. *Haccine erat, quæ nostros fructus minuebat vilitas?*] Aliqui libri, inter quos Bembinus, Victorianus, & Basilicanus, post *erat*, habent pronomen, *ea*; ceterum Bembinus, & Victorianus pro, *minuebat*, quod respuit versus, habent, *minuit.* quod si recipimus, præteriti temporis erit. sane in libro Bembino ita collocantur verba, *Ea quæ nostros minuit fructus vilitas* Faërnus.

Quæ nostros fructus minuebat vilitas?] Supra, act. 5 sc. 3. *nam ex his prædiis*, & quæ ibi sequuntur. *Mer. Casaubonus.*

25. *Ego, Nausistrata.*] Qualitas venialis a concessione. *Donatus.*

Culpam meritam non nego] *Meritum* habent aliqui libri, inter quos Bembinus; subaudiendum est, Chremetem culpam meritum. quo modo & supra dictum est, *arbitrabitur commeruisse culpam.* item Plauto in Captivis: *Neque te commeruisse culpam.* Faërnus.

26. *Sed*

Sed eam quæ sit ignoscenda. PH. *verba fiunt mortuo.*
DE. *Nam neque negligentia tua neque odio id fecit tuo.*
Vinolentus fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compressit, unde hæc nata est: neque post illa unquam attigit.
Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fuit in re hac scrupulus.
Quamobrem te oro, ut alia facta tua sunt, æquo animo hoc feras.
NA. *Quid ego æquo animo? cupio misera in hac re jam defungier.*

Sed

26. *Sed eam quæ sit ignoscenda.*] Bembinus liber, & omnes fere alii, *sed ea*. quod vero sequitur, Bembinus ita habet, *quin sit ignoscenda:* & subaudiendum est, negare non poteris: vel, nemo negaverit. atque hanc esse germanam Terentii lectionem, etiam Donatus ostendit, exponens eum locum, *Verba fiunt mortuo:* ubi dicit non esse passum parasitum, ut totam sententiam senex explicaret. *Faërnus.*

Sed ea quin sit ignoscenda] Quis, qui sit paulo æquior, dubitet scil. vel tale quid. Al ed. *Sed eam quæ sit ignoscenda:* in eandem sententiam. *Mer. Casaubonus.*

Verba fiunt mortuo.] Non est passus parasitus, ut totam sententiam senex explicaret. *Donatus.*

Verba fiunt mortuo.] Frustra hæc verborum (quibus iratam Nausist. placare studebat Demipho) opera Chremeti impenditur, qui jam pro mortuo habendus. *Mer. Casaubonus.*

27 *Nam neque negligentia tua, neque id odio fecit tuo.*] Locus in hac causa principalis est, ἀπὸ τ̃ συγγνώμης κ̀ διανοίας. & ideo in duo divisit, nec negligentia circa te, nec odio inquit factum. Præterea & ἀντιστάσεως addidit defensionem, *Vinolentus, fere abhinc annos quindecim, mulierculam, &c.* ab ætate ejus, a tempore criminis, a diminutione contemptuque pellicis, ab eventu, ab animo facientis: quod mortua est, postremo & a precibus. Et epilogum ἀπὸ τ̃ εὐνοίας τ̃ ἐκβάσεως fecit, admonens illam oratorie mansuetudinis suæ. *Donatus.*

Nam neque neglig.] Non vult ἀδίκημα, sed ἁμάρτημα hoc videri. vide *Aristot. in Rhet.* Boeclerus

Neque id odio fecit tuo.] Idem liber Bembinus, & Victorianus, & Donatus, *neque odio id fecit tuo.* numero & compositione meliore. *Faërnus.*

Neque odio id fecit tuo.] *Odio tuo* pro, *odio tui:* Græcorum imitatione ita & *negligentia tua* capiendum. *Mer. Casaub.*

28. *Vinolentus.*] Ab imprudentia defensio. *Donatus*

Abhinc annos quindecim] A tempore defensio. *Idem*

29. *Eam compressit.*] Bene dixit *compressit:* quod interdum est non amoris, sed injuriæ. *Idem.*

Neque post illa unquam attigit.] Ita facti pœnituit. Hic locus ἀπὸ τ̃ ἐκβάσεως est, id est, ab eo quod futurum sit. facilius enim ignoscitur non ultra peccaturis *Idem.*

30. *Ea mortem obiit: e medio abiit.*] Bis idem dicit, & merito hic immoratur, ubi præcipuum causæ præsidium. Supra, *Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus Chreme &c.* Mer. Casaubonus.

Qui sit in re hac scrupulus] O. l. s. *qui fuit*, & pronuntiative legendum, ut sit sensus, ea sublata est, cujus vita, huic rei scrupulum afferret: jure enim posses viro irasci, a quo superducta tibi uxor adhuc viveret. *Faërnus.*

31. *Ut alia tua facta sunt.*] Liber Bembinus, Basilicanus, & Victorianus, *facta tua sunt.* quæ collocatio etiam trochaicum sanat, aliter laborantem. *Idem.*

32. *Cupio misera in hac re jam defungier.*]

Sed quid sperem? ætate porro minus peccaturum putem?
Jam tum erat senex, senectus si verecundos facit.
An mea forma atque ætas nunc magis expetenda est Demipho?
Quid mihi hic adfers, quamobrem exspectem aut sperem, porro non fore?
PH *Exequias Chremeti, quibus est commodum ire, hem tempus est.*
Sic dabo. age nunc, age, Phormionem, qui volet, lacessito:
Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat sane in gratiam: jam supplicii satis est mihi.

Habet

gier.] Egregie hic exprimuntur, *quæ in tali re muliebris dolor, quo est mæstior imbecillo animo, eo miserabilia magis querentibus subjicit*, ut hoc verbis Livii efferam. Estque tota hæc scena eruditissima; ut mirer, qui expunctam voluerit Vir Magnus, cui scire licuit, non potuisse talia nisi a Terentio scribi. *Boeclerus.*

Defungier.] *Defungi*, desinere. *Donatus.*

33 *Ætate porro minus peccaturum putem?*] Quia dixit, *Abhinc annos quindecim* Donatus.

34 *Senectus si verecundos facit.*] Modeste & graviter. *Idem.*

36 *Quid mihi nunc adfers.*] Callidius usa est ad ultimum πόσμαλι, converso ad ipsum defensorem mariti. de qua vi contradictionis exultat parasitus, tanquam contecto mortuoque adversario suo *Idem.*

Quid mihi nunc affers.] Iidem duo antiquissimi libri Bembinus, & Victorianus, & Donatus, *quid mihi hic affers* nec sane aliter stat versus; *mihi*, autem una syllaba est. *Faërnus*

37. *Exequias Chremeti.*] Bono ordine, primo, *Delirat miser timore.* post, *verba fiunt mortuo.* ad ultimum, *Exequias Chremeti.* delirat, moritur, effertur. *Donatus.*

Exequias Chremeti, quibus commodum ire, jam tempus est] Vetus indicendi funeris formula. Chremeti, ut mortuo, insultat impudens parasitus Ita & Plaut. in Asin. *ecquis currit pollinctorem accersere? Mortuus est Demænetus.* Mer. Casaubonus.

Jam tempus est] Multi l. s. inter quos Bembinus, & Basilicanus, pro *jam* habent, *hem.* ita etiam metrica ratione exigente. sed Bembinus sine aspiratione *Faërnus*

38. *Sic dabo: age nunc age.*] Multo plures libri scripti, & in iis Bembinus & Victorianus, item Donatus non habent posterius. *age*, quod & respuit versus, qui debet esse trochaicus, ut ceteri *Idem.*

Sic dabo.] Sic tractabo Heaut. 5. 2. *Adeo exornatum dabo.* Mer. Casaubonus.

Age nunc, age: Phormionem, qui volet, lacessito] Virgilius,

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Donatus.

39. *Faxo tali eum mactatum.*] Pro eo quod est *eum* * sic frequenter veteres *Ennius*,

Omnes corde patrem probent, animoque benigno
Circumfusum. ----

Idem.

Faxo tali eum mactatum atque hic est infortunio] In libro Bembino ita sunt hæc verba, *Faxo tali sit mactatus.* quæ locutio ut usitatior est, Virg. *Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga, Esse putet*, ita rationi versus incommoda. nam nisi ex *mactatus*, s, elidatur, stare non potest nos ergo vulgatam sequemur, ut Donatus. *Faërnus.*

Faxo

Habet hæc ei, quod, dum vivat, uſque ad aurem oggan-niat.
NA. *At meo merito credo. quid ego nunc ea commemorem Demipho*
Singillatim, qualis ego in hunc fuerim? DE. *novi æque omnia*
Tecum. NA. *merito hoc meo videtur factum?* DE. *minime gentium.*
Verum, quando jam accuſando fieri infectum non poteſt,
Ignoſce, orat; confitetur; purgat. quid vis amplius?
PH. *Enimvero prius quam hæc dat veniam, mihi proſpiciam, & Phædriæ.*
Hem Nauſiſtrata, priuſquam huic reſpondes temere, audi. NA. *quid eſt?*
PH. *Ego minas triginta per fallaciam ab illo abſtuli.*
Eas dedi tuo gnato. is pro ſua amica lenoni dedit.
CH. *Hem, quid ais?* NA. *adeon' indignum tibi videtur, filius,*
Homo adoleſcens, ſi habet unam amicam, tu uxores duas?
Nihil pudet te? quo ore illum objurgabis? reſponde mihi.
DE. *Faciet ut voles.* NA. *immo, ut meam jam ſcias ſententiam,*
Neque ego ignoſco; neque promitto quicquam: neque reſpondeo,

Priuſ-

Faxo tali eum mactatum.] Vide act. 1. ſc. 1. *Mer. Caſaubonus.*

41. *Uſque ad aurem obganniat.*] Ad aurem obgan. uſque. ut in iſtis, *Naturam expellas furca licet, uſque recurret.* Idem.

42. *At meo merito credo.*] Ironice. *Idem.*

Quid ego nunc commemorem, Demipho.] Liber Bembinus, & Baſilicanus, *nunc ea.* ita emendatum eſt, & in Victoriano. *Faernus.*

43. *Singillatim qualis in hunc fuerim.*] *Singillatim* Baſilicanus, & Victorianus; at Bembinus, & aliqui alii, *ſingulatim:* omnes vero illi, *qualis ego in hunc fuerim.* &, τὸ *ſingulatim*, quidem verſus admittit, ſicut & *ſingillatim*, pronomen vero *ego*, etiam exigit. *Idem.*

44. *Novi æque omnia tecum.*] Plaut. *Eloquere, ut quod ego neſcio, id tecum ſciam.* Mer. Caſaubonus.

44. *Meriton hoc meo videtur factum?*] Ita Baſilicanus & Victorianus. at aliqui libri, & in iis Bembinus, *merito hoc meo*, nec aliter ſtat verſus: in quo etiam τὸ *meo*, monoſyllabum eſt. *Faërnus.*

46. *Ignoſce. orat: confitetur: purgat.*] Verba venialis ſtatus ſunt, *Ignoſce, confitetur. Donatus.*

53. *Nil pudere? quo ore illum objurgabis?*] Juven. *Unde tibi frontem libertatemque parentis, Cum facias pejora ſenex?* Mer. Caſaubonus.

54. *Immo ut jam ſcias meam ſententiam.*] Alii aliter; ſed Bembinus ita, *immo ut meam jam ſcias ſententiam.* Faërnus.

56. *Priuſ*

Priusquam gnatum videro. ejus judicio permitto omnia.
Quod is jubebit, faciam. PH. *mulier sapiens es Nausistrata.*
NA. *Satin' tibi est?* PH. *immo vero pulchre discedo, & probe,*
Et præter spem. NA. *tuum nomen dic quod est?* PH. *mihin?*
Phormio: vestræ familiæ hercle amicus, & tuo summus Phædria.
NA. *Phormio, at ego ecastor posthac tibi, quod potero, & quæ voles,*
Faciamque & dicam. PH. *benigne dicis.* NA. *pol meritum est tuum.*
PH. *Vin' primum hodie facere, quod ego gaudeam Nausistrata,*
Et quod tuo viro oculi doleant? NA. *cupio.* PH. *me ad cœnam voca.*
NA. *Pol vero voco.* DE. *eamus intro hinc.* CH. *fiat, sed ubi est Phædria*
Judex noster? PH. *jam hic faxo aderit. Vos valete & plaudite.*

56. *Priusquam gnatum video ejus judicio.*] O l. s. *videro*: in dimetiendo autem versu, *ejus* monosyllabum est. *Faernus.*

58. *Satis tibi est.*] Bembinus, & omnes alii fere l. s. *satin.* ego puto sic stare versum, ut eliso, n, ex *viden*, & in *tibi est*, non facta synalœpha, in prima sede sit tribrachus, in secunda iambus. *Idem.*

59. *Tu tuum nomen dic.*] Bene *tu* pronomine utitur; quia non habet nomen. Nam potentiorum blandimentorum circa inferiores hoc fuit, ut nomina eorum quærerent, & quum audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis, *Qui vocare? Geta, hominem maxumi pretii, &c.* Donatus.

60. *Vestra familia hercle amicus.*] Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. *Idem.*

Et tuo summus Phædria] *Amicus*, iterum subaudiendum. *Idem.*

Tuo summus Phædria.] Eun act. 2. sc. 2.

Plurima salute Parmenonem summ impertit Gnatho.

M. Casaubonus.

64. *Et quod tuo viro oculi doleant?*] Propter quod vir tuus ringatur? quod fit illi ἀλγηδὼν ὀφθαλμῶν, ut Græci vulgo. *Idem.*

Me ad cœnam voca] Facete ex persona parasitica beneficii optio facta est, quod promiserat mulier. *Donatus.*

65. *Sed ubi est Phædria judex noster?*] Bene *judex*: ad illum enim mulieris delata sententia est, ut quum ita agitur, tuta sint marito omnia. Et per εἰρωνείαν ridicule dicitur ab ea quæ irata erat. *Idem.*

66. *Judex noster?*] Nihil facetius, quam judicem capi adversus crimen voluptatis paternæ, & amatorem filium, & fratrem Antiphonem, cui nubet furtiva filia. *Idem.*

Judex noster?] Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Vides igitur hic omnino sublatam uxoris iracundiam. *Idem.*

FINIS.

LOCA
MENANDRI,
ET
APOLLODORI,
Quæ TERENTIUS Latine est interpretatus,

LECTORI.

Subjecit editioni Terentianæ a se recensitæ Nobil. ac celeberrimus *Dan. Heinsius* loca aliquot Menandri, quæ Terentius Latine est imitatus, ex collectione *Andreæ Scotti*: nos iis alia ex eodem Menandro adjunximus, atque insuper ex Apollodoro, quod illos duos proprie imitatus fuerit atque expresserit Poëta, quod ex Comœdiarum ejus ἐπιγραφαῖς est manifestum. Ea autem nobis suppeditarunt, partim excerpta *Grotiana* ex Tragœdiis & Comœdiis Græcis, partim quædam Terentii editio a *Martino Hainnecio* procurata, partim Doctiorum in Terentium Commentaria.

ANDRIA.

ACTUS I. SCENA I.

Vers. 10. Feci e servo ut esses libertus mihi. *Versus Menandri legitur etiam in Elenchis:*

Ἐγώ σε δοῦλον ὄντ' ἔθηκ' ἐλεύθερον.

Ego te, quum servus esses liberum feci.

vers. 137. Mala mens, malus animus. *Videtur* Terentius *allusisse ad illud* Menandri:

Γνώμης γὰρ ἐσθλῆς, ἔργα χρηστὰ γίγνεται.

Bonæ mentis, bona sunt opera.

ACT. I. SCEN. II.

vers. 39. Nihil me fallis. *Menandri* apud Donatum:

Νῦν δ' οὐδὲν λέληθάς με σύ.

Neque tu nunc me clam es.

ACT. II. SCEN. II.

vers. 32. Olera & pisciculos. Menandri *verba e Perinthia huc pertinentia, ab* Athenæo *lib.* VII *Dipnosophist. hæc referuntur:*

Τὸ παιδίον δ' εἰσῆλθεν ἑψητοὺς φέρον.

Intravit puer minutos pisciculos ferens.

ACT. III. SCEN. II.

vers. 3. Nunc primum fac istæc lavet. *Menander:*

Λούσατ' αὐτὴν ταχέως.

Lavate illam actutum.

ACT. III. SCEN. III.

vers. 23. Amantium iræ. Expressit *Terentius* illud *Menandri*, & explicat *Victorius Var. lect.* IV. *cap.* XIV.

Ὀργὴ φιλούντων ὀλίγον ἰσχύει χρόνον.

Amantium iræ exiguo durant tempore.

ACT. IV. SCEN. IV.

vers. 16. Mirum vero, impudenter mulier si facit meretrix. *Menander:*

Οὐδὲν ποθ' ἑταίρα τοῦ καλοῦ πεφρόντικε.

Meretrix pudorem pensi nunquam habet.

ACT. V. SCEN. IV.

vers. 16. Sycophantas. *Menander γεωργῷ:*

Καὶ συκοφάντης αὐθὸς, ὁ τὸ τριβώνιον
Ἔχων, καλεῖται κἂν ἀδικούμενος τύχῃ.

Cui vestis squalida sycophanta dicitur
Statim, quamvis patiatur ipse injuriam.

vers. *eod.* Sic est hic. *Menander:*

Οὗτος αὐτός ἐστιν.

EUNUCH. Prologo.

vers. 6. Responsum non dictum esse, quia læsit prius. *Hic versus congruit senario ex* Menandri *Olynthia:*

Ὡς οὐχ ὑπάρχων, ἀλλὰ τιμωρούμενος.

Ut qui non prior incipiam, sed me vindicem.

ACT. I. SCEN. I.

vers. 34. Sed ipsa egreditur. *Menander*

in Prologo fabulæ, Thais *inscripta*, *elegantissimis verbis ejus ἦθ⊙ expressit, quos Plutarchus in Commentario De audiendis Poëtis refert hoc modo:*

Ἐμοὶ μὲν οὖν ἄειδε τοιαύτην, Θεά,
Θρασεῖαν, ὡραίαν δὲ, καὶ πιθανὴν ἅμα,
Ἀδικοῦσαν, ἀποκλείουσαν, αἰτοῦσαν πυκνά,
Μηδενὸς ἐρῶσαν, προσποιουμένην δ' ἀεί.

Nunc illam talem cane, quod te veneror, dea,
Ferocem, sed pulchellam, & illecebriloquam;
Injustificam, clusiferam, poscinummiam;
Et nemini amantem, semper simulantem tamen.

ACT. II. SCEN. II.

verf. 22. In quæstus. *Menander:*

Πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων.

Cum adulatore agitur nunc omnium optime.

verf. 47. Ne sursum. *Menandro est*, στρέφεσθαι ἄνω κάτω. *Sic enim:*

Ὤμην ἐγὼ, τοὺς πλουτοῦντας, ὦ Φανία,
Οἷς μὴ τὸ δανείζεσθαι πρόσεστιν, οὐ στένειν
Τὰς νύκτας, οὐδὲ στρεφομένους ἄνω κάτω,
Οἴμοι λέγειν. ----

Putabam ego, divites, o Phania,
Quibus nulla fœnore accipiendi necessitas incumbit, neque gemere
Noctu, neque sursum deorsum versando sese
Ejulare ------

Versus hi ita recte leguntur in Plutarchi *libellis, non modo impressis, verum etiam MS. duobus* περὶ εὐθυμίας. *Nam apud* Stobæum. c. 95. *mendose est*, στρεφομένους ἄν νύκτα.

ACT. II. SCEN. III.

verf. 41. Liquet mihi dejerare. *Menand.*

Ὅρκον δὲ φεῦγε, κἂν δικαίως ὀμνύῃς,

Jusjurandum devitato, etiam quum juste jurare poteris.

ACT. III. SCEN. I.

verf. 31. Nunquam tibi dixi. *Menander:*

Ἔχω δ' ἐπίκληρον Λαμίαν· οὐκ εἴρηκά σοι;

Est mihi Lamia, quæ nullos cohæredes habet: nonne dixi tibi?

ACT. III. SCEN. II.

verf. 23. Tacent; satis laudant. *Menander:*

Κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ,
Διὰ τοῦ σιωπᾶν, πλεῖστα περὶ αὐτῆς λέγει.

Eo ipso dum plane nil loquitur, tacendo quam plurimum de se ipsa dicit.

ACT. IV. SCEN. IV.

verf. 21. 22. Hic est vietus, vetus, veternosus senex, colore mustellino. *Voluit exprimere locum* Menandri:

Οὗτός ἐστι γαλεώτης γέρων.

Hic est mustella senex.

ACT. V. SCEN. VI.

verf. 23. Sed tu quod cavere possis. *Translata a* Menandro *sententia, cujus hi citantur a* Stobæo *senarii:*

Ἐσθεσθαί μοι φαίνεται δηλουμένη,
Τὸ γνῶναι μὲν ὅσα δεῖ, μὴ φυλάττεσθαι δ' ἃ δεῖ.

Manifesta mihi videtur hæc esse fatuitas,
Assequi, quid fieri oporteat, neque facere tamen.

ACT. V. SCEN. IX.

verf. 27. Quod vis donum præmium. *Menander:*

Εὔξαι τί βούλει, πάντα σοι γενήσεται.

Elige quod optes, optata feres omnia.

HEAUTONTIMOR.

ACT. I. SCEN. II.

verf. 30. Illum insimulat durum. *Menander:*

Σκληρὸν περὶ υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν.

Quod in increpando erga filium sit sævus.

verf. 36. Periculum ex aliis. *Huc pertinet illud* Menandri:

Βλέπων πεπαίδευμ' εἰς τὰ τῶν ἄλλων κακά.

Mala intuens aliorum, doctus ego fui.

ACT. II. SCEN. II.

verf. 4. Occasio locus, &c. *Menander:*

Μικρὰ πρόφασίς ἐστι τοῦ πρᾶξαι κακῶς.

Ad prave agendum, parva satis occasio est.

ACT. II. SCEN. III.

verf. 44. Texentem telam studiose, &c. *Menander* apud *P. Victor.* lib. 9. cap. 15. Var. Lect.

Ἐξ ἱστοῦ γὰρ ἐπιμελῶς φιλοπόνως γυνήν.

Animum

Animum a tela suspensum omnino studiose occupabat.

vers. 55. Una ancillula erat, &c. *Menander* apud *Politianum :*

Καὶ θεράπαινις ἦν μία, αὕτη

Σεσώφρανε ῥυπαρῶς διακειμένη.

Et una ancillula erat ;

Hæc sordidi animi plena, texturam una faciebat.

vers. 73. Facinus magnum & memorabile. *Menander :*

Μέγα κὶ περίβλεπτον ἔργον.

vers. 101. In aurem utramvis ut dormias. *Menand.* Plotio :

Ἐπ' ἀμφοτέραν, ἐν ἐπίκληρός ἐστι, μέλλει καθευδήσειν.

In aurem utramque, quandoquidem dotata est, cubet.

vers. 118. 119. In eum jam res rediit locum, ut sit necesse. *Menander :*

Τρία γάρ ἐστι, δι' ἃ πάντα γίγνεται.

Ἢ χρὴ νόμους, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἔθει τρίτον, ἔθει τινί.

Ad res gerendas his tribus compellimur,

Necessitate, lege, consuetudine.

ACT. II. SCEN. IV.

vers. 2. Formæ mores consimiles, sient. *Menander* apud *Stobæum :*

Ὅταν φύσει τὸ κάλλος ἐπικοσμῇ τρόπος,

Χρυσὸς, διπλασίως περιπεσὼν ἁλίσκεται.

Quando mores faciles naturali formæ ornatum adferunt, vetitans dupliciter capitur.

vers. 10. Nos quoque senes est æquom senibus obsequi. *Menander :*

Γέρων γέροντι γλῶσσαν ἡδίστην ἔχει.

Παῖς παιδὶ, κὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή.

Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, κὶ δυσπραξίᾳ.

Ἀηθεὶς ἐπῳδός ἐστι τῷ πειρωμένῳ.

Seni senilis lingua jucundissima :

Puerque puero, & apta mulieri mulier :

Et æger ægro : pressus infortunio,

Lenimen est homini malis exercito.

vers. 28. Aliena melius ut videant. *In hanc sententiam* Menander :

Οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῦ τὰ κακὰ συνορᾷ, Πάμφιλε,

Σαφῶς, ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος ὄψεται,

Aperte sua mala nemo videt, o Pamphile,

Sed alterius peccatum conspicabitur.

ACT. IV. SCEN. II.

vers. 8. Nihil tam difficile, quin quærendo. *Menander* apud *Stob.* λόγῳ κ.

Ἁλωτὰ γίνετ' ἐπιμελείᾳ κὶ πόνῳ ἅπαντα.

Omnia queunt laboribus & industria comprehendi.

ACT. IV. SCEN. V.

vers. 48. Jus summum, summa injuria. *Menander* apud *Stobæum* sermone μ. β.

---- Ὁ δ' ὁρῶν τοὺς νόμους,

Λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης φαίνεται.

---- *Qui leges intuetur optimas,*

Nimis accurate, ille Sycophanta prorsus est.

ACT. V. SCEN. I.

vers. 20. Argentum ut dares. *Expreßit hunc* Menandri *versiculum :*

Λουτρὸν, θεραπαίνας, κὶ ἀργυρώματα.

Balneas, ancillas, & pecunias.

ACT. V. SCEN. II.

vers. 78. Modo liceat vivere, est spes. *Apollodorus :*

Οὐδὲ ποτ' ἀθυμεῖν, τὰ κακῶς πράττοντα,

Ἄνδρα, τὰ βελτίω δ' προσδοκᾶν ἀεί.

In miseriis nullis labascere convenit,

Meliora sed sperare semper adfore.

vers. 9. Quid istuc ? video non licere, ut cœperam, hoc pertendere. *Menander :*

Ὁ σκληρότατος πρὸς υἱὸν ἐν τῷ νουθετεῖν,

Τοῖς μὲν λόγοις πικρός ἐστι, τοῖς δ' ἔργοις πατήρ.

Valde in monendo si quis asper filio,

Verbis acerbus est quidem : sed re, pater.

Sic idem *Menander :*

Πρὸς υἱὸν ὀργὴν οὐκ ἔχει χρηστὸς πατήρ.

Boni parentis ira nulla in filium.

vers. 17. 18. Rufamne illam virginem, cæsiam, sparso ore, adunco naso ? non possum, Pater. *Menander :*

Δυοῖν ἀρκεῖ γαμεῖν τὸν γαμεῖν μέλλοντα δεῖ,

Ἤτοι προσόψεως, ἢ χρηστῶν τρόπων.

Τὴν ὁμόνοιαν γὰρ τὴν πρὸς ἀλλήλους ποιεῖ.

In nuptiis spectare res decet duas,

Ana-

Amabilem aut speciem eris, aut mores probos.

Concordiam nam continent hæc mutuam.

Formam cum probis moribus conjungit hoc versiculo, idem *Menander*:

Ὡς ἡδὺ τὸ κάλλος ὅταν ἔχῃ νοῦν σώφρονα!

Quam grata forma est cui comes modesta mens!

ADELPHIS.

ACT. I. SCEN. I.

vers. 18. 19. Et, quod fortunatum isti putant, Uxorem nunquam habui. *Menander*:

Ὦ μακάριόν με! γυναῖκα οὐ λαμβάνω.

O me beatum, qui uxorem habere nolo!

ACT. I. SCEN. II.

vers. 4. 5. Quem neque pudet quidquam, nec metuit quemquam. *Menander* apud *Priscian.* lib. 8.

Ὃς δ' οὔτ' ἐρυθριᾶν οἶδεν, οὐδὲ δεδιέναι,

Τὰ πρῶτα πάσης τῆς ἀναιδείας ἔχει.

Ille vero, qui nec erubescere novit, neque metuere,

Universæ impudentiæ primas tenet.

vers. 18. Homine imperito nunquam quicquam injustius. *Menander*:

Οὐκ ἔστ' ἀνοίας οὐδέν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ,

Τολμηρότερον.

Nihil imperito videtur esse audacius.

ACT. II. SCEN. I.

vers. 43. Minime miror, qui insanire occipiunt ex injuria. *Menand.*

Οἴμοι! τὸ γὰρ ἄφνω δυστυχεῖν μανίαν ποιεῖ.

Hei mihi, ut repentinum infortunium insaniam parit!

ACT. II. SCEN. III.

vers. 6. Fratrem homini nemini esse. *Menander*:

Ὡς ἡδὺ γ' ἐν ἀδελφοῖς ἐστιν ὁμονοίας ἔρως.

Quam jucundus est inter fratres concordiæ amor.

ACT. III. SCEN. II.

vers. 32. Quid credas jam? aut cui credas? *Menand.*

Μὴ πάντα πειρῶ πᾶσι πιστεύειν ἀεί.

Credenda cunctis esse cuncta ne puta.

ACT. III. SCEN. IV.

vers. 44. Quod vos vis cogit, &c. *Vide locum* Menandri, *quem hic & supra expressit ad Heaut. act. 1. sc. 3. v. 118. 119.*

ACT. IV. SCEN. V.

vers. 4. Tacet. *Menander*:

Πολλοῖς ἀπόκρισίς ἐστιν ἡ σιωπὴ τοῖς φρονοῦσι.

Apud multos silentium loco responsionis est.

vers. 9. Erubuit. Salva res est. *Menander*:

Ἐρυθριῶν πᾶς χρηστὸς εἶναί μοι δοκεῖ.

Qui erubuit, esse mihi videtur vir bonus.

vers. 38. An sedere oportuit domi virginem tam grandem? *Menander*:

Θυγάτηρ ἐπίγαμος, κἂν ὅλως μηδὲν λαλῇ,

Διὰ τοῦ σιωπᾶν πλεῖστα περὶ αὑτῆς λέγει.

Filia nubilis, etsi plane nihil loquatur,

Ipsa tamen silentio plurimum de se prædicat.

vers. 56. Menses abierunt decem. *Menander* Plotio.

Γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος.

Mulier, postquam concepit, mensem agit decimum.

vers. 58. Dormienti confecturos Deos. *Menander*:

Αὐτόματα γὰρ τὰ πράγματ' ἐπὶ τὸ συμφέρον

Ῥεῖ, κἂν καθεύδῃς, πάλιν τἀναντία.

Sponte sua nam res ad usum manant; sed & , dum quis dormit, rursum contraria.

ACT. V. SCEN. III.

vers. 18. Communia esse amicorum inter se omnia. *Menander* in Adelphis, *Erasmo* citante:

Τὰ τῶν φίλων κοιν', οὐ μόνον τὰ χρήματα,

Καὶ νοῦ δὲ καὶ φρονήσεως κοινωνία.

Communia amicos inter non pecunia

Tantum, sed & mens pariter & prudentia.

ACT. V. SCEN. IV.

vers. 31. Duxi uxorem. *Huc spectat illud Menandri* apud *Stobæum*:

Τὸ γυναῖκ' ἔχειν, εἶναί τε παιδίων, Παρμένων,

Πατέρα, μερίμνας τῷ βίῳ πολλὰς φέρει.

Uxorem habere, liberorum, Parmeno,

Patrem

Patrem esse, curas multas in vitam invehis.

Et:

Τὸ γενέσθαι πατέρα παίδων, ἐστὶ λύπη, φόβος, φροντίς.

Liberorum patrem esse factum, mœror fuit, formido, & anxietas.

HECYRA.

ACT. II. SCEN. I.

vers. 8. Neque declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias. *Menander.*

Γυνὴ γυναικὸς πώποτ' οὐδὲν διαφέρει.

A fœmina nil fœmina unquam discrepat.

vers. 11. Postmodum rescisces: *Menander:*

Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα.

Quænam sint commissa, hæc tu postmodum rescisces.

ACT. III. SCEN. III.

vers. 20. Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humiles sumus. *Apollodorus:*

Οὕτως ἕκαστος κατὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἐστὶ καὶ ταπεινός.

Ita quisque, ut res dant sese, & gravis, & humilis, esse solet.

ACT. III. SCEN. V.

vers. 7. Salvum atque validum. *Menander:*

Εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.

Fortunatum, salvumque.

ACT. IV. SCEN. II.

vers. 19. 20. Ut ne cui meæ longinquitas ætatis obstet, mortemve expectet meam. *Menander:*

Πικρὸν ἐστὶ θρέμμα γέρων ἐν οἰκίᾳ μένων.

Amarulentus est alumnus senex domi manens.

ACT. IV. SCEN. IV.

vers. 88. Amaræ mulieres sunt. *Menander* apud *Stobæum:*

Φύσει γυνὴ δυσλυτόν ἐστι καὶ πικρόν.

Natura mala mulier atque effrænis est.

ACT. V. SCEN. III.

vers. 25. Abhinc menses decem fere. *Vide dictum* Menandri. *Adelph. act. 4. sc. 5. vers. 56.*

PHORMIONE.

ACT. I. SCEN. II.

vers. 88. Quod fors fert, feremus æquo animo. *Menander:*

Ἔνεγκ' ἀτυχίας καὶ βλάβην εὐσχημόνως.

Fortunam adversam, dispendiumque, decenter ferto.

vers. 89. Istuc viri est officium. *Menander:*

Τοῦτ' ἐστὶν ἀνδρός.

Hoc viri est.

ACT. I. SCEN. IV.

vers. 26. Fortes fortuna adjuvat. *Menander* apud *Stobæum:*

Τόλμῃ δικαίᾳ καὶ θεὸς συλλαμβάνει.

Audaciam justam vel adjuvat Deus.

ACT. II. SCEN. II.

vers. 15. Injuriarum audisti. *Menander Mysogyno:*

---- Ὄμνυμί σοι τὸν ἥλιον

Ἦ μὴν πονήσειν σοὶ γραφὴν κακώσεως.

---- *Juro Solem tibi,*

Injuriarum me tibi scripturum dicam.

vers. 30. Cum Ratione.] Rationem, *quod est in Palatino codice, magis placet. Nam ita quoque citat* Victorius lib. v, c. xx. *ubi inter alios versus* Menandri *hunc adducit:*

Τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω θεόν.

Nam quod me alit, id ego plane judico Deum.

ACT. III. SCEN. III.

vers. 30. Solus amico amicus. *Apollodorus.*

Μόνος γ' ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.

Ut qui solus amicos amare didicit.

ACT. IV. SCEN. I.

vers. 9. Senectus ipsa morbus. *Apollodorus:*

Τὸ γῆρας ἐστιν αὐτὸ νόσημα.

vers. 21. Ego meorum solus sum meus: *Apollodorus:*

Ἐγὼ γὰρ εἰμὶ μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.

ACT. IV. SCEN. IV.

vers. 17. Dicis quod mali est, &c. *Menander:*

---- Λέγεις ἀεὶ τὸ λυποῦν,

Μηδὲν ἀντιπαραθεὶς τῶν προσηγορημάτων.

Semper, quod mœrorem affert, narras, nihil eorum addens, quod exadversum alloquiis sit idoneum.

IN-

INDEX
IN
P. TERENTIUM.

Primus numerus actum, secundus scenam, tertius versum indicat.

Ad-

Am-

Bona

Bona venia abs te hoc peto. Phorm. 2. 3. 31.
Bona verba quaeso. Andr. 1. 2. 13.
Bonus vir, εἰρωνικῶς. Andr. 3. 5. 10. Eun. 4. 3. 18.

C.

Cadaverosa facies. Hec. 3. 4. 27.
Caecilius statius. Hec. prol. v. 14.
Callere sermones, pro, frequenter & plurimum loqui. Heaut. 2. 2. 1.
Caeterarum rerum, pro eo, quod vulgo dicimus, quantum ad caeteras res attinet. Ad. 4. 5. 61.
Calamitas, pro, quovis damno & pernicie. Eun. 1. 1. 34.
Calces adversus stimulum. Phorm. 1. 2. 28.
Calcibus insultare fores. Eun. 2. 2. 54.
Capere ex praediis talenta. Phorm. 5. 3. 7. *inimicitias ob aliquem*, i. e. suscipere. Phorm. 2. 3. 23. *laborem*, i. e. perpeti. And. 5. 2. 29. *aliquem generum*, i. e. eligere. Hec. 4. 1. 22. *inanem laborem.* Hec. 3. 2. 9. *inimicos sibi omnes homines*, pro eo, quod est, facere. And. 4. 2. 11. *rationem*, i. e. invenire. Heaut. 5. 2. 6.
Capi lepore, i. e. delectari, inescari, irretiri. Ad. Per. 4.
Capillo conscindere aliquam. Eun. 4. 3. 4.
Capitalia flagitia, i. e. poena capitis digna. Ad. 4. 7. 5.
Capitis periculum adire, i. e. vitae. And. 4. 1. 54. *res non agitur, sed pecuniae.* Phorm. 4. 3. 26.
Capite quemquam statuere in terram. Ad. 3. 2. 18.
Capitulum lepidissimum. Eun. 3. 3. 25.
Caprificus. Ad. 4. 2. 38.
Captare consilium cum aliquo. And. 1. 1. 143. & 2. 4. 1.
Capta e Caria, i. e. capta & huc delata e Caria. Heaut. 3. 3. 47.
Captus est, proverbii instar. And. 1. 1. 55.
Caput totum est tuber colaphis. Ad. 2. 2. 37.
Caput huic rei est, i. e. negotii praecipuus auctor. And. 2. 6. 27. Ad. 4. 2. 29.
Chara annona. And. 4. 5. 7.
Carere culpa. Hec. 4. 4. 41. *Patria.* Heaut. 1. 1. 85. & 2. 2. 16.
Caria. Eun. 1. 2. 46.
Carissimus amor. Eun. 5. 4. 5.
Calescere, i. e. amore meretricio exardescere, inflammari. Eun. 1. 2. 5.
Callide intelligere quid And. 1. 2. 31. i. e. penitius, perfecte. Metaphora a corpore ad animum, quod sicut pes vel manus ex longo labore callum acquirit, sic mens longa experientia colligit habitum quendam rerum, in quibus versatur, ita ut callere illa dicamur, quorum tota ratio cognita nobis atque perspecta est. Eodem pacto. Plaut. Asin. 2. 2. 82. ait; *callide novisse*, pro, pernovisse & quasi percallere.
Calleo pulchre sensum istius, i. e. perfecte scio. Heaut. 3. 2. 37. Ad. 4. 1. 17.
Canes ad venandum, pro, venatici. And. 1. 1. 30.
Canis, convitium. Eun. 4. 7. 33.
Cantare alicui mores meretricum, i. e. inculcare, frequenter eloqui, ut cantores repetere cantica solent. Heaut. 2. 3. 19.
Cantilenam eandem canis. Ph. 3. 2. 10.
Canthara, anus. And. 4. 5. 30.
Carissimus amor. Eun. 5. 4. 5.
Castigare aliquem, increpare, reprehendere. Heaut. 3. 3. 31.
Catus, pro, *prudente*, *vel acuto & sagaci.* And. 3. 2. 14.
Cavere sibi ipsum loco. Eun 4. 7. 12.
Caussam accipere. Hec. prol. 55. *adimere.* And. 5. 1. 18. Hec. 4. 4. 58. *capere.* And. 1. 3. 8. *defendere.* Phorm. 1. 5. 36. *dicere*, i. e. excusationem afferre. Ph. 2. 1. 42. Hec. 1. 2. 3. *orare.* Phorm. 2. 1. 62. *reperire.* Phorm. 2. 1. 4. *suspicari.* Hec. 4. 1. 25. *tradere adversariis*, i. e. litem, controversiam. Phorm. 2. 1. 7. *caussas fingere*, i. e. excusationes. Eun. 1. 2. 58.
Caussa liberali assero illum manu. Ad. 2. 1. 40.
Cautim. Heaut. 4. 8. 30.
Cautio est, pro, cautione opus est, sive cavendum est. And. 2. 3. 26. Ad. 3. 4. 57.
Cedo dum. Phorm. 2. 1. 15.
Celare orata alicujus. Hec. 4. 1. 60.
Celatus amor, pro, tectus & absconditus. And. 1. 1. 105.

 Con-

Eri-

F.

Fabu-

L.

Lacri-

M.

Mise-

N.

O.

Obnt-

Pec-

Pre-

Pu-

Q.

S.

T.

V.

Vere-

FINIS.

